2° Bav. 826 m

R

Daphnum mancum (cf. Germ. sp. 14 g.m.)
titulo [illegible] carens

Digitized by Google

WERNHERI TESCHENMACHERI

ANNALES CLIVIÆ, JULIÆ, MONTIUM, MARCÆ WESTPHALICÆ, RAVENSBERGÆ, GELDRIÆ ET ZUTPHANIÆ.

MDCCXXI

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÆFATIO
AD
BENEVOLUM LECTOREM.

UT fidem meam tandem liberem, novam, quam ante aliquot annos promiſi, WERNHERI TESCHENMACHERI ANNALIUM CLIVIÆ, JULIÆ, MONTIUM, MARCÆ WESTPHALICÆ, RAVENSBERGÆ, VICINARUMQUE DITIONUM, Tibi, B. L. Editionem exhibeo, quod ſi opinione Tua forte ſerius fiat, meæ id culpæ attribuas, vitioque mihi vertas nolim. Non enim niſi paucas, quæ a muneris mei ratione mihi relictæ ſunt, horas ſubſecivas huic labori impendere decreveram, atque id ſolum in adornanda nova hac Editione faciendum mihi propoſueram, ut, quam poſſem, emendatiſſime verba Autoris imprimi curarem, notisque ſubinde res præcipuas illuſtrarem; Ubi vero ipſi operi manum admovi, plus negotii, quam quidem credideram, mihi datum fuiſſe perſpexi. Haud quoque exiguam mihi nonnunquam remoram fecit Scriptorum Galliæ Belgicæ, & Germaniæ Inferioris, unde plurima ad illuſtrationem horum Annalium haurienda erant, raritas, atque in his præſertim oris penuria, quos propterea, ut & manuſcripta, quibus indigebam,

]:[Chro-

Digitized by Google

Chronica non ſine magno ſumptuum & temporis diſpendio aliunde arceſſere & comparare mihi coactus fui. Quibus inſuper ambagibus agendum, ut Diplomatum, quibus carere haud potui, detur copia, optime norint, uſuque didicerint, qui tractandis colligendisque ejusmodi Documentis publicis occupati unquam fuerunt. Taceo alias complures cauſas, quæ impedimento mihi fuerunt, quo minus citius voti mei compos fieri potuerim.

De Autoris noſtri Vita non habeo, quæ commemorem, niſi quod ELVERFELDIÆ, Ducatus Montani oppido, atque JOHANNIS quoque MONHEMII, cujus HERM. HAMELMANNUS inter *Viros Weſtphaliæ ſcientia & ſcriptis illuſtres* meminit, urbe patria natus, & Sanctenæ in Ducatu Cliviæ verbi Divini Interpres fuerit, primusque ac ſolus hactenus extiterit, qui patriæ ſuæ ſimul ac Cliviæ, Juliæ vicinarumque Ditionum res in Annalium formam redegerit. Res quidem Clivenſes poſt ipſum deſcribere ſibi propoſuerat ampliſſimus Civitatis Veſalienſis Conſul, HINSENIUS, magno in eam rem Diplomatum apparatu congeſto, ſed opere, quod dolendum, imperfecto deceſſit.

Præter vero hoſce ſuos Annales, de Eccleſia quoque bene mereri ſtuduit Autor noſter, Confeſſione fidei Eccleſiarum in Ducatu Cliviæ, Juliæ & Montium, cum anno 1633. repurgatæ in illis Ditionibus Religionis memoria celebraretur, juxta Catechiſmum, a laudato MONHEMIO jam olim concinnatum, edita, atque Veſaliæ impreſſa ſub titulo: *Repetitionis brevis Catholicæ & orthodoxæ Religionis, quæ ſingulari Dei beneficio ante Seculum a Papatu reformata, in Cliviæ, Juliæ, Montium Ducatibus cum attinentibus Comitatibus & Dominiis hactenus ex Dei verbo tradita & conſervata eſt:* cui libro celebris JCti & Conſiliarii olim Clivenſis, CONRADI HERESBACHII *Vitam*, ejusdemque Epiſtolam de *Factione Anabaptiſtica Monaſterienſi*

enſi adjunxit, ceu prodromum, ut ſcribit, *Annalium Eccleſiaſticorum*, quos eodem tempore ad prælum paratos, atque ELISABETHÆ CHARLOTTÆ, Divi GEORGII WILHELMI, Electoris Brandenburgenſis, Conjugi inſcriptos, poſſideo.

Ceterum quod ad Annales Autoris, quos nunc denuo edimus, attinet, ut multis eos commendemus, haud erit neceſſe, quippe cum magnum, quo hactenus Exemplaria illorum emta fuerunt, atque commune Reipublicæ litterariæ, ut denuo imprimerentur, deſiderium pluribus illorum encomiis nos ſuperſedere jubeant.

Quid autem hac nova illorum Annalium Editione præſtitum a nobis fuerit, paucis B. L. monendus eris. A mendis, nimirum, quibus ſcatebant, typographicis eos purgare, atque errores, a quibus haud immunes ſunt, Hiſtoricos & Genealogicos in adjectis ANNOTATIONIBUS & TABULIS GENEALOGICIS corrigere, omniaque tum probatorum Scriptorum teſtimoniis, tum DIPLOMATUM, quorum maximam partem hactenus ineditorum collectionem ſubjunximus, fide magis illuſtrare ac confirmare ſtuduimus.

Ex authenticis manuque ſcriptis Commentariis, præter GERHARDI SCHURENII, itemque AVERDORPIENSE & JOHANNIS TURCKII Chronica, quibus Autor in ſcribendis ſuis Annalibus præcipue ſe uſum fuiſſe teſtatur in Syllabo Autorum præfationi ejus infra ſubjuncto, nos inſigne ANONYMI cujusdam opus Hiſtorico-Genealogicum, quod ESSENDIENSE vocamus, atque SECRETARII cujusdam Clivenſis, tempore Adolphi & Johannis I. Ducum Cliviæ, Chronicon (de quibus vide ſis pluribus notas noſtras ad memoratum Syllabum,) adhibuimus.

Chartas Geographicas, quia ad Annales hoſce non accommodatæ, ſed ex Blaeuiano opere Geogra-

Digitized by Google

phico, quod eodem tempore parabatur, mutuatæ, atque quibusdam tantum horum Annalium Exemplaribus inſerte fuerunt, novæ huic Editioni addere, haud conſultum duxi, ſed retenta ſolum EWICHII Tabula Cliviæ, ceterarumque Ditionum, Geographica Antiqua, reliquarum loco *ſummariam* earundem Regionum *Medii Ævi Deſcriptionem Geographicam* adjecimus.

Multum præter ea in adornanda hac Editione me debere profiteor Litterarum Patronis & Fautoribus, inter quos præcipuo loco & ſummi honoris cauſa commemorandus mihi eſt *illuſtriſſimus Vir*, LUDOVICUS OTTO, NOBILIS DE PLOTHO, Potentiſſimi Regis Pruſſiæ Status, Rerumque graviſſimarum Adminiſter, & ſupremorum Tribunalium Præſes, qui ex inſtructiſſima ſua pariter ac ſelectiſſima Bibliotheca rariores libros mecum communicari benevole indulſit, quo nomine maximas ipſi ago habeoque gratias. Nec reticendus eſt *Vir prænobiliſſimus*, JOHANNES HENRICUS SCHLÜTERUS, Regi Pruſſiæ a Conſiliis Juſtitiæ ſanctioribus, & Societatis Scientiarum Berolinenſis Director meritiſſimus, cui, ut & aliis, qui favore ſuo me adjuverunt, quam obſtrictiſſimum me agnoſco, Deum precatus, ut Reipublicæ Literariæ incremento diu ſuperſtites ac ſoſpites eos relinquat.

Quod ſupereſt, B. L. ſi hunc meum laborem Tibi haud diſplicuiſſe intellexero, id agam ſedulo, ut Autoris noſtri Annales Eccleſiaſtici Reformationis cum aliis, quorum ſupra feci mentionem, Rerum Weſtphalicarum ineditis Scriptoribus propediem in lucem prodeant. Vale. Dabam Francofurti ad Oderam X. Calend. Maji, M DCC XXI.

DE-

Digitized by Google

DEDICATIO, PRÆFATIO, CARMINA,

ALIAQUE PRIORI EDITIONI A TESCHENMACHERO PRÆMISSA.

Decem Sereniſſimorum ac Potentiſſimorum S. Romani Imperii Archicamerariorum & Principum Electorum Hæredi,

FRIDERICI I. ex Burggraviis Noricis, Septemviratus Electoralis Brandenburgici *Fundatoris*, ejusque ex filio FRIDERICO II. dicto Ferrato, Nepotis, ALBERTI, *Achillis Germanici*, proſapiæ Illuſtriſſimæ *Defenſoris*,

Abnepoti maximo,

Hujus vero ex filio JOANNE, *Cicerone Germanico*, & binis JOACHIMIS Nepotis, JOANNIS GEORGII, glorioſiſſimæ Marchiacæ familiæ *Propagatoris*, ejusque ex filio primogenito JOACHIMO FRIDERICO,

Pronepoti magno,

JOHANNIS SIGISMUNDI

Nepoti proximo,

GEORGII VVILHELMI

Filio primogenito & ſucceſſori unico,

FRIDERICO GUILIELMO,

Marchioni Brandenburgio, Boruſſiæ, Cliviæ, Juliæ, Montium, Stetini, Pomeranorum, Caſſubiorum, Vandalorum, Carnoviæ & Croſnæ in Sileſia Duci, Burggravio Norico, Principi Rugiæ, Comiti Marcæ & Ravensburgio, Dynaſtæ Ravenſteinio, &c.

Domino ſuo Clementiſſimo,

Vita & Incolumitas!

Sereniſſime Princeps, Domine Clementiſſime, T. C. de Clivia, Julia, Montia, &c. provinciis ampliſſimis, quæ ob *Aviam* Illuſtriſſimam, ANNAM PRUTENICAM, ex Matre MARIA ELEONORA, GULIELMI *Abavi*, Potentiſſimi Cliviæ, Juliæ, Montium &c. Ducis, primogenita, ipſam quoque primogenitam, ad C. T. domum Electoralem pervenerunt, & cogitare & loqui ſæpius, communis Nobis fama ex Marchia tua Electorali attulit, quam nuper adeo fœlix C. T. in Academiam Batavorum ingreſſus, unde a ſubditis cum deſiderio exſpectaris, abunde confirmavit. Eam ob cauſam quia ſacros olim Reges & Principes ſine munere obſequii, ac Reverentiæ ſymbolo ſalutare, ſine Majeſtatis non licuit crimine, nec hodie quoque ſubditis, imprimis non adſcriptitiis, ſed indigenis, licet: adfero C. T. Cliviam, Juliam, Montiam, antiquam & modernam; non tantum ut inde perſpiciat C. T. qui majores in his provinciis præfuerint, quidve præclari toga

1. Sam. XX. verſ. 27. 2. Chron. VII. verſ. 5. Matth. II, 18.

Digitized by Google

vel ſago geſſerint, ſed etiam, quia ſalus Reipublicæ ſuprema lex, & illa in ſalute Principis, hæc in pietate, doctrina, & virtute ejus conſiſtit, ut Trigæ hujus beatæ, non in Electorali tantum domo, ſed etiam in Clivia, Julia, & Montibus, exemplar pervideas. Ex his proinde ego non aſſurgere gratulando non debui, quod ſubditus, quod Civis, quod Dei Miniſter, ut Nobiliſſimus Aulæ C. T. Magiſter, Patrisque Sereniſſimi ex multorum annorum fidelitate Conſiliarius auguſtus, Johann. Fridericus a Kalckum, dictus Leuchtmar, caſtri Leuchtenbergici in patria, Ducatu Montano, hæreditarius, Patronus meus, & Ephorus, Vir præſtantiſſimus Jacobus Müller, Caſtrenſis Julius, amiciſſimus popularis, docere poſſunt.

Votum addo pro C. T. quale vovebat Perſa, Regi ſuo volam unda plenam exhibens: Regnes in æternum! Dii te ſervent, acclamatum Probo. Idem vicies Tacito Imp. Dii te nobis præſtent, Claudio ſexagies, fœliciter Galbæ: Dii illum Deæque omnes terris diu commodent; iterum Claudio a Seneca: Nepotibus illum ac pronepotibus Jupiter ſerver, Trajano a Plinio, & aliis alii aliter concepta enunciarunt.

Et quia hæc omnia ethnica, ſancta ac Chriſtiana adjicio, quale illud Firmiani lib. 1. de falſa relig. adverſ. gentiles: Det tibi Deus fœlicitatem, virtutem, diuturnitatem, ut quibus ſuccreſcis annis & gratiis apud ipſum & ſubditos tuos quaque diffuſos, ſic gubernaculum Reipublicæ a Patre Potentiſſimo tandem acceptum ſenex teneas, liberis & ſeris nepotibus iterum tradas. Cum Tertulliano quoque in apologia pro Chriſtianis, c. 30. Vitam precor C. T. prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Principis vota ſunt alia, neque id vicies, ſexagies, octuagies: ſed quoties noſtræ occurrit tua gratia menti ſine numero.

Accipe igitur, *Princeps Illuſtriſſime*, cum votis hanc tuam Cliviam Julio-Montiam antiquam & modernam clementi & mente & manu, miniſterio Evangelico, literis & literatis in ditionibns his fave, ac pro utriusque tantisper apud Patrem Sereniſſimum filius unicus, & exaſſe hæres, propitius intercede, dum ipſus (quod omnium Juliorum, Clivorum, Montanorum, Marcanorum, Ravensburgiorum, &c. votum eſt unicum,) eos coram perluſtrare & accipere, Illis T. C. excipere ovantibus, detur. Tu DEus repræſenta votum, cujus cœlum & terra eſt!

C. Hujus propter Te ſubjectiſſimo,

M. WERNHERO TESCHENMACHER
ab Elverfeld, Montano.

Lecto-

Digitized by Google

Lectoribus cupidis, candidis, benevolis.

Tandem obsequor desiderio vestro Polybistores, & qui estis Philopatrides, & conatus meos de Clivia, Julia, Montibus, Geldria, Marca, Ravensburgia, antiquis & modernis, vobis fero. In his de provinciarum harum ortu, progressu & auctu, rebus etiam, inter & apud gentes illas a Dynastis, Comitibus, Ducibus earundem gestis, diligenter investigo: idque non ex fabulis & lacunis mythologicis, sed veris classicisque auctoribus & manuscriptis authenticis, opera Hermanni Ewichii, Clivo-Wesalii, in veteri Clivia Julio-Montia concinnanda adjutus. Annales autem voco, tum quia ad res patriæ scriptorum penuria pene obliteratas, hæc appellatio ob collationem historiarum exterarum aptissima est, & dum ejusdem ætatis acta conjungit, aberrave lectorem cognoscendi avidum non patitur; tum quia exempla virtutum & vitiorum consimilia suppeditando ad prudentiam civilem confert plurimum. Quid assecutus sim, vos Lectores cupidi, candidi, benevoli judicate, & studio meo, atque in patriam communem affectui, utinam effectui dato, adspirate.

M. WERNHERUS TESCHENMACHER
ab Elverfeld, Montanus.

Historiam apposite Orator Testem temporis, nunciam vetustatis, lucem veritatis, vitam memoriæ, & Magistram vitæ dixit. Porro ingrati incolæ indicium est, res foris gestas perlustrasse & in domesticis hospitem atque peregrinum existere. Quæ res me permovit, ut Clivensium, Juliacensium, Bergensium, Geldriensium, Marckensium, Ravensburgicorum, &c. historiam contexerem. Res ardua & viribus meis impar: quicquid tamen ex fide dignis & authenticis auctoribus, vel manuscriptis variis, quorum multa ex ipso quoque Archivo Principum desumpta mihi videre & evolvere datum, observare licuit, hic ordine, addita temporis, quæ anima historiæ est, perfecta supputatione, & quidem, quantum fieri potest, brevi orationis filo, consignabo. Ut autem certa constet hujus historiæ methodus, ad quam tum scriptor collimavi, tum studiosus lector ceu cynosuram perpetuam respiciat; primo omnium de Gentium & populorum in conjunctis hisce partibus origine, eorundemque propagatione, donec ipsis Dynastæ, Comites, Marchiones, Duces præessent, dicam. Deinde cum paulatim in Dynastias, Comitatus, Marchionatus, Ducatus erigerentur, qui & quot illis ex ordine præfuerint, & quicquid præclari toga vel sago gesserint, adjiciam.

Digitized by Google

Celsissimo & Illustrissimo Principi,

DN. DN.

FREDERICO GVILIELMO,

Marchioni Brandeburgico, Electoratus Imperialis, &c.
Ducatus Prussiæ, Juliacensis, Clivensis, Montium, &c.
Hæredi,

Super Historia Clivensi,
Ipsius Celsitudini nuncupata.

Magne juventutis Princeps, cui destinat uni
Post Patrem fasces Clivia læta suos.
Illa armis opibusque potens, atque ubere gleba
Dives, & omnigeno flore superba virum.
Unam quam Rhenus pleno Pater irrigat alveo,
Non alibi placidus, non tumidusve magis.
Hoc tantum infelix Regio, primordia gentis,
Historiæ ignoret quod rudis ipsa, suæ.
Quodque diu trepidet turbantibus undique bellis,
Dum Mars vicino fervidus orbe furit.
Te Duce nunc alius rerum promittitur ordo,
Et novus Historiæ te Duce surgit honos.
Quæ præclustre tuum jam præfert pagina nomen,
Non dubias infert in loca cœca faces;
Non vetus hic canitur vulgati fabula cygni,
Quam nimium simplex plebs celebravit avem.
Altius & prima currunt ab origine fasti,
Et discit cunas patria terra suas.
Hic Celtam, Cimbrumque vides, celebremque Sicambrum,
Gugernumque senem, qui tua rura colit.
Quaque arat hic aut bella movet Germana juventus,
Romulidumve manus, utraque ripa tua est.
Quæque olim hostili certabant utraque ferro,
Nunc socias tendunt ad tua jussa manus.
Nil interrupta serie, longo ordine, rerum
In proavis dominos, hic, *Frederice*, legis.
Quæque illi præclara toga, præclara sagoque,
Seu gessere domi, sive decora foris.
Et quæ multa prius tenebris damnata jacebant,
Nunc priscum repetunt hic renovata decus.
Mox optata diu Patriæ Pax optima rerum,
Te Duce quando redit, bis *Fredericus* eris.

J. SMITH,
Pastor Ecclesiæ Neomagensis.

Digitized by Google

In imaginem *Illuſtriſſimi Principis*,

FRIDERICI GULIELMI,

Marchionis Brandeburgii, Boruſſiæ, Cliviæ, Juliæ, Montium, Stetini, Pomeranorum, Caſſubiorum, Vandalorum, Carnoviæ & Croſnæ in Sileſia Ducis.

Quem fas Imperii, juſti quem ſanguinis ordo
Flagitat ad celſi munia clara Patris:
Talis pacatas tendit Fridericus *in oras,*
Sive ſalutatis omnibus ante Deum;
Sive Deum ſupplex prima quoque voce ſalutat,
Effigie talem ſe Fridericus *habet;*
Sive videt dextrum verſus, verſusque ſiniſtrum,
Candida Pax divum lambit utrinque caput.
Clivia ſi quæras Dominum, ſi Julia quæras,
Hic Patre defuncto Dux Fridericus *erit.*
Montia deinde tuum talem venerare futurum,
Et defenſorem Magne Boruſſe tuum:
Suſpice poſt reliquas etiam Pomerania gentes,
Qui ſtat divino protinus ore Ducem.
Nuper in occulto ſolus ſediſſe ſacello
Tendens ad Dominum fertur utramque manum,
Quem pius ac inſons, ſolito quem more precatur,
Ne de propoſito tramite forſan eat:
Fac me ſcire viam, *dicit*, per quam ambulem, JEſu,
Qui, quo me vertam, neſcius usque fui.
Ante fatigatum divexavere Parentem,
Quamvis te fulcro ſuſtinuiſſe queat,
Dira cruentati cis circum fulmina Martis,
Victorisque fuit ruſtica præda domus;
Nec finem ſpectare licet, propellitur Uxor,
Inque ſinu patrios Vir tulit inde Deos.
Et jam tot noſtram decorant inſignia ſtirpem,
(Sic licet auſpiciis indigitaſſe tuis;)
Quot noctem atque diem partes ſeu veſpere currat,
Seu matutinis horula temporibus:
Tandem quæque ſibi me totum mancipat, illis
Si Dux, ſi Dominus pervigil eſſe velim.
Et quod cuncta tegat tua non capienda voluntas,
Qui ſcis, da juſta quælibet arte regam.
His dictis Cœlum reſerata nube patebat,
Verbaque cœleſti Dux capit illa ſono:
Imprimis revere Deum, tibi militat Æther,
Et tibi perpetuo Sidera cuncta favent.
Sit juſtus, nigræ poterit nil machina famæ,
Providus, in votum proxima quæque cadent,
Clemens, agnoſcent proprium te nubila Gnatum,
Et divina tibi gratia mitis erit.
Floſculus a primis & pubeſcentibus annis
Creſcebat placido Sole juvante loco,
Hactenus immenſis nec Sol te viribus auctum
Deſerit, & quorſum ducit, abire libet.
Ergo age, & optata prætexta pone rejecta,
Undique jam cives rite tuere tuos,
Et defende Lares, quam tunc aut peſſimus odit
Te populus, citius populus igne viret.
Reſtat Amor, Dominam jam Cœlum novit, ut Hæres
Id quoque, quod dictum eſt, poſt tua fata queat.
Aëriæ tacuere domus, ſuſcepit hubenas,
Sed nondum ſcimus, num Fridericus *amet.*

JO. van DANS, J. U. D. Gelrus.

Digitized by Google

SYLLABUS AUCTORUM,
qui Annalibus his operam ſuam commodarunt.

Manuſcripta, quibus in his Annalibus uſus ſum, ſunt hæc ſequentia:

Chronicon Levoldi a Northoff, nobilis Marckani, Canonici Leodienſis & Abbatis ſæcularis Vilctenſis, qui ſub Eberhardo, Comite Marckano, vixit, & cum filio ejusdem Engelberto Romam anno 1326. profectus eſt. Hoc Chronicon ex Latino barbaro in Weſtphalicum idioma convertit Ulricus Verne, Sacellanus Hammonenſis: ex Weſtphalico in Germanicum purius Joannes Kurtz, rationum Cameræ Clivenſis Magiſter: Latinitate vero terſiori donavit, (1) notisque ſuis eruditis illuſtravit M. Henr. Meibomius, Lemgovienſis, Poëtices & Hiſtoriar. Profeſſor in Academia Julia.

Chronicon Gerhardi Schurenii, ſive ab Horreo dicti, Sanctenſis, Ducum Cliviæ, Adolphi Victorioſi & Joannis Bellicoſi, Secretarius, in quo Principum Clivenſium & Marckenſium originem atque progreſſum usque ad annum 1452. deduxit, licet anno 1489. adhuc ſuperſtes fuerit. Ab anno vero iſto 1452. usque ad annum 1590. Johannes Lowermann, (2) Emmericenſis, Jurisconſultus, & Wilhelmi, Cliviæ, Juliæ, Montium Ducis, Conſiliarius, inde Joannes Turcus, Gochenſis Secretarius & Regiſtrator Clivenſis, in præſens tempus deduxerunt.

Chronicon aliud, in quo omnium Romanorum Impp. Colon. Ultraject. Monaſt. Oſnabrug. & Paderborn. Epiſcoporum, omnium item Brabant. Holland. Flandr. Gelr. Cliv. Jul. Mont. Marck. Ducum & Comitum res geſtæ parallelos deſcriptæ ſunt, quod mihi ex Averdorpenſi (3) cœnobio Veſalienſi communicavit ejus quondam quæſtor, vir multæ lectionis & antiquitatis inprimis patriæ ſtudioſus, Theodoricus ab Uppich ὁ μακαρίτης.

Arnholdus Heimricius, Clivenſis, Decanus Sanctenſis, in MStis variis, duobus Tomis in Bibliotheca ejusdem Eccleſiæ extantibus.

Auctores autem, qui typis prodierunt, tum veteres, rum recentiores, juxta ſequentem ordinem Alphabeticum exhibemus:

A. *Ab-*

---

(1) Atque Hanoviæ anno 1613. typis Wechelianis primum imprimi curavit, poſtea vero *Henricus Meibomius*, Joh. Henrici filius, Tomo I. Script. Rer. Germ. inſeruit. Cum vero a MStis Codicibus, & hi inter ſe multum differant, cum variantibus Lectionibus in Volumine Script. Rer. Weſtphal. illud denuo recenſere conſtituimus.

(2) De quo *Herm. Hamelmannus* Oper. Gen. Hiſtor. p. 474. *Quanquam diu optaverim, ut tandem exactum Chronicon Germaniæ, per typos excuſum, de Clivienſibus Ducibus, eorum geſtis, actis & factis, Genealogia & proſapia, atque ſimiliter de vicinorum Heroum origine & proſapia, linea & rebus præclare geſtis, communicaret Clariſſ. Eximius & ornatiſſimus Vir, Dominus* Johannes Lauromannus, *J. U. Licentiatus, & per multos annos Cliviæ Ducatus Conſiliarius induſtrius, qui ex Archivis Principum & ex antiquis Monumentis, ex Collegiorum & Monaſteriorum ſigillatis Literis, tum ex manuſcriptis Chronicis & antiquis Scriptis, quæ per multos annos conquiri curavit, aliquid certi & exactum dare poſſet.* Quod ex ejus aliorumque Scriptis *Johannes Turckius* confecit Supplementum Chronici Schurenii quoque poſſidemus.

(3) Unde Averdorpienſe vulgo ſolet vocari, ſed male. Rectius *Honſelarianum*, quo nomine illud ſæpius citavimus, appellandum eſſe, alibi pluribus dicemus.
Præter vero hoc & ſuperiora Chronica adhibuimus

a) *Anonymi* cujusdam *Opus Geneal. Hiſtoricum*, quod hanc Inſcriptionem præfert: *De Urſinis Principibus ex Harciniæ Dominis oriundis, ex quibus veterum Teiſterbantiæ, & ab his ortorum Clivia Comitum, nec non Heusdanorum Dynaſtarum, Altenanorum Comitum, a quibus dein orti Comites Marcani, Arenbergenſes, Iſembergenſes, & tandem Duces moderni Clivenſes, Bergenſes, Niverſii & Bulionii, item Lumainge & Seraingæ Domini*, &c. *Eſſendienſis* nomine illud citavimus, quia eſt, qui a Canonico quodam Eſſendienſi illud confectum eſſe exiſtimat. Sed pluribus de eo alias.

b) *Genealogiam & Chronicon Comitum, poſtea Ducum Clivenſium, ſcriptum ab Anonymo*, ut inſcribitur, cujus vero Autor in præfatione Adolphi I. & Johannis I. Ducum Cliviæ, ſe vocat Servitorem, & Secretarium ipſorum ſe fuiſſe haud obſcure innuit.

Digitized by Google

A.

Abbas Urſpergenſis.
Adelarius Erichius.
Ado Viennenſis.
Paulus Æmilius.
Henricus Cornelius Agrippa.
Aimoinus.
Johannes Henricus Altſtedius.
Althamerus.
Annius Viterbienſis.
Antonini Itinerarium.
Ammianus Marcellinus.
Appianus.
Joh. Aventinus.
Auſonius.

B.

Beatus Rhenanus.
Hadrianus Barlandus.
Cæſar Baronius.
Jo. Gerop. Becanus.
Chriſtianus Becanus.
Petrus a Beeck, Canonicus Aquiſgr.
Joannes a Beka.
Beroſus.
Petrus Bertius.
Bilibaldus Birckhaimerus.
Bonfinius.
Erneſtus Brotbuſius.
Caſpar. Bruſchius.
Georgius Buchananus.
Joannes Buxtorfius.

C.

Julius Cæſar.
Jo. Cæſarius.
Julius Capitolinus.
Jo. Carion.
M. Aurel. Caſſiodorus.
Jo. Cernitius.
David Chytræus.
Nathan Chytræus.
M. Tullius Cicero.
Claudianus.
Philipp. Cluverius.
Colonienſe Chronicon.
Philippus Cominæus.
Albertus Crantzius.
Joannes Cuſpinianus.

D.

Paul. Diaconus.
Wilhelm Dillichius.
Dionis hiſtoriarum libri.
Petrus Divæus.
Janus Douſa.

E.

Euſebius.
Eutropius.
Balthaſar Exnerus.

F.

Florus.
Marquardus Freherus.
Bernhardus Furmerius.

G.

Alexander Gaguinus.
Robertus Gæguinus.
Gerhardus Geldenhaurius.
Ægidius Gelenius.
Sigebertus Gemblacenſis.
Henricus Glareanus.
Godefridus Monachus.

H.

Hermann. Hamelmannus.
Wilhelmus Heda, Alphenſis.
Arnholdus Heimricius.
Pontus Heuterus.
Conradus Hereſbachius.
Divus Hieronymus.
Aulus Hircius.

I.

Inſcriptiones Romanæ.
Franciſcus Irenicus.
Jornandes.
Juſtinus.

L.

Lactantius.
Jo. Lampadius.
Æl. Lampadius.
Wolffgang. Lazius.
Joannis a Leidis Chronicon Belgic.
Juſtus Lipſius.
Livius.
Lucanus.
Luitprandus Ticinenſis.

M.

Raymundus Marlianus.
Virgilius Maro.
Henricus Meibomius.
Jacobus Mejerus, Ballioianus.
Pomponius Mela.
Philippus Melanchton.
Gerardus Mercator.
Aubertus Miræus.
Joannes Molanus.
Bernhard. Mollerus.
Sebaſtian. Munſterus.

N.

Jo. Nauclerus.
Hermannus, Novenarius Comes.
Numiſmata Romana.

O.

Orationes panegyricæ.
Oroſius.
Abrahamus Ortelius.

P.

Vellejus Paterculus.
Pauſanias.
Caſpar. Peucerus.
Peutingeri tabula itinerariæ.
Pighii Hercules prodicius.
Jo. Placentinus.
Plinius uterque.
Plutarchus.
Trebell. Pollio.
Procopius.
Propertius.
Ptolomæus.

R.

Reinerus Reineccius.

S.

Gregorius Sabinus.
Jo. Sciphower.
Petrus Scriverius.
Servius Grammaticus.
Apollinaris Sidonius.
Joſias Simlerus.
Jodocus Sincerus.
Cyriacus Spangenberg.
Ælius Spartianus.
Strabo.
Suetonius.
Suidas.
Sulpitius Alexander.

T.

Cornelius Tacitus.
Jo. Textor, Heigeranus.
Joan. Tibius.
Jo. Tritbemius.
Greg. Turonenſis.

V.

Joachimus Vadianus.
Sext. Aurel. Victor.
Jacobus de Vitriaco.
Jo. Vivianus.
Fl. Vopiſcus.

W.

Vitus Winsbemius.
Richardus de Wiſſenberg.
Witekindus.

Z.

Zoſimus.

RO-

Digitized by Google

ROBERTI, Comitis Palatini Rheni, Ducis Bavariæ, S. Rom. Imperii Sepremviri, & Principis Electoris; postmodum etiam Romanorum Imperatoris semper Augusti, Abnepotibus maximis,

STEPHANI, Comitis Palatini, Ducis Bavariæ & Bipontini, Veldentii & Sponhemii Comitis, Abnepotibus majoribus,

LUDOVICI Primi, dicti Nigri, Abnepotibus magnis,

ALEXANDRI Pronepotibus maximis,

LUDOVICI Secundi Pronepotibus majoribus,

WOLFGANGI Pronepotibus magnis,

PHILIPPI LUDOVICI, Comitis Palatini Neoburgici, &

JOHANNIS Bipontini, ejus fratris, Nepotibus proximis,

WOLFGANGI WILHELMI, & JOHANNIS, Comitum Palatinorum Rheni, Bavariæ, Juliæ, Cliviæ, Montium Ducum, Veldentianorum, Sponheimiorum, Marcanorum, Ravensburgiorum Comitum, Dynastarum Ravensteiniorum, Filiis primogenitis & successoribus,

PHILIPPO WILHELMO,
ET
FRIDERICO,

Comitibus Palatinis Rheni, Bavariæ, Juliæ, Cliviæ, Montium Ducibus, Veldentiis, Sponheimiis, Marcanis, Ravensburgiis Comitibus, Dynastis Ravensteiniis,

Principibus ac Dominis suis gratiosissimis,

Vita & Incolumitas!

Et *Vobis quoque, Principes Illustrissimi, Juliam, Cliviam, Montiam, Marchiam, Ravensburgiam, Ravensteiniam, ex quo stemmate clarissimo simul & antiquissimo ob Avias, Annam & Magdalenam, Wilhelmi, Juliæ, Cliviæ, Montium Ducis potentissimi, secundam & tertiam filias, originem maternam trahitis, dedicatum eo, adeoque cum Serenissimo C. V. nepote, Friderico Wilhelmo, hærede Electorale Brandeburgico, Borussiæ, Cliviæ, Juliæ, Montium, Stetini, Pomeraniæ, Cassubiorum, Vandalorum, & in Silesia Crosnæ & Jegerndorphi Duce, conjungo: ut, cui vinculo maternæ, Vos paternæ simul & maternæ necessitatis duplicis copulati estis, eodem quoque libro, quod Provinciarum, ex quibus orti, antiquitatem, amplitudinem & successionem edisserit, compingamini.*

Imprimis Tibi, Princeps Excellentissime, Philippe Wilhelme, hunc nuncupo, quippe cujus Pater Serenissimus, Wolfgangus Wilhelmus, Philippi Ludovici ex Anna Julia, Clivia, Montia, &c. filius primogenitus, amplissimarum harum ditionum cum domo Electorali Brandeburgica possessionem nactus, ex transactione nuper adeo inita, Juliæ & Montibus cum summo imperio feliciter præest.

In Montibus ergo ego natus & educatus, ex iisdem utrique V. C. maxime Wolfgango Wilhelmo, qui in illustri illorum ad Rhenum specula, Julia adspectu & usu conjuncta, constitutus, Montanis suis imperitat, assurgere debeo, quod subditus, quod civis: Imo quod C. V. pariter admittet, Dei Minister, qui in precibus ad eum publicis & privatis indefinenter rogat, ut Philippo Wilhelmo & Friderico, patruelibus, post Parentes Celsissimos, sit vita diuturna, imperium felix & salutare; & Rex ille Regum, atque Dominantium Dominus, C. V. in hac vita coronet sua gratia, in futura vero gloria sempiterna. Ita vovet, qui C. V. propter Deum subjectus est,

M. Wernherus Teschenmacher ab Elverfeld,
Montanus.

ANNA-

Digitized by Google

ANNALIUM
PARS PRIMA,

De Juliorum, Clivorum, Geldrorum, Montenſium, Marckenſium, Ravenspergenſium, &c. Origine & propagatione, topographia, & nomenclatura veteri Antiquorum Germanorum, Imperatorum Romanorum & Francorum Regum temporibus, eorumque apud populos hos rebus geſtis.

LIBER I.

De origine & propagatione populorum iſtorum.

ENTIUM earum, quæ hodie Provincias has incolunt, originem repetiturus, & qui illis imperarunt, ſeriem ac res geſtas deſcripturus, Lectorem monendum in limine duxi, priſcorum Rom. Impp. temporibus, comprobantibus id affatim C. Julii Cæſ. & Cornelii Taciti, aliorumque illuſtribus ſcriptis, populos hos ad utramque Rheni ripam, unam ſcilicet Germanicam, alteram Gallicam, ſedes ſuas habuiſſe: Sicambros, puta, cum Tencteris & Uſipiis; Bructerorum, Ubiorum, Eburonumque cum Sunicorum particula non exiguam manum; Menapios item cum Gugernis; Batavorum denique Caninefatiumque non contemnendam portionem. Quorum omnium & viciniorum ſimul populorum nomina in unum illud Francorum famoſum nomen (1) coaluerunt poſtea, ex quo nimirum hi Romanorum in illos poteſtatem profligaſſent, ſedibus hic & in vicinia ſibi firmatis, relicta tamen partibus Weſtphalicis Saxonum, qui illa quoque tempeſtate eas una cum aliis Cis-Albianis regionibus ſui juris fecerunt, appellatione. Verum de utrisque poſtea. Germanicæ autem originis omnes illos populos, etiam qui cis Rhenum habitarunt, fuiſſe, cum ex aliis, (2) tum ex ipſo Cæſare conſtat; Is enim belli Gallici Origo populorum.

(1) Vide infra in f. hujus libri.

(2) Tacit. de M. G. c. 28. *Treviri*, ait, *Nervii circa affectationem Germanicæ originis ultro ambitioſi ſunt, tanquam per hanc gloriam ſanguinis a ſimilitudine & inertia Gallorum ſeparentur.*

Digitized by Google

omnes prognati eſſent, Druidibus id prodentibus, gloriatos fuiſſe ait. Vocabulum Dis pro *Duits* corrupte enunciavit, & latinæ declinationi aptavit, ut cætera. Quid enim Galli de poëtico illo apud Romanos tantum ſic nuncupato inferorum Deo? Tacitus *a*) Tuiſtonem vocat, ubi Germanos inquit celebrare carminibus antiquis Tuiſtonem Deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis ſuæ conditoresque. Deum haud immerito dixiſſe videtur, quoniam gentes pleræque, quæ quidem veræ religionis fuerunt expertes, conditores ſuos in Deos transformarunt, divinosque eis honores decreverunt. De Tuiſcone autem hoc certum intelligi Aſcenum, filium Gomeri, nepotem Japheti, proneпotem Noachi, aſſerentibus id cum Reineccio Hebræorum Rabbinis, quibus certe Aſcenaz Germanorum parens eſt, ſicut Aſcenazi Germanus. Euſebius item in Chronicis, & Hieronymus in quæſtionibus Hebr. in ea eſt ſententia, Aſcenem peperiſſe vocem Tuiſconis poſtea Teutonis, **der Teutſchen.** *b*) *Quod ut planum ſit* ex præcipuorum hiſtoricorum unanimi conſenſu obſervatum eſt, Japhetum filium Nohæ natu maximum, poſt univerſale illud terrarum orbis diluvium, occidentem verſus conceſſiſſe, ibique Aſiam minorem, præſertim qua Europam ſpectat, ac paludi Mæotidi vicina eſt, cum filiis habitaſſe: Horum poſteri a Gomero Aſcenæ parente Cimmerii ſive Cimbri literarum quadam mutatione, teſte Euſebio, *c*) dicti, Boſphoro Cimmerio, juxta quem habitarunt, primum nomen dedere: ac poſtea ſucceſſu temporis, quod haud difficile illis fuit, per regiones propinquas, Ruſſiam, Lituaniam, Livoniam, Boruſſiam, Sueciam, & Cimbriam Cherſoneſum identidem ab iis nuncupatam, quæ hodie eſt Danici regni pars, Holſatiamque & Jutlandiam complectitur, progreſſi, toto eo maris Balthici littore ſe paſſim diffundentes, late dominati ſunt. *d*) Iſti cum augeri quotidie ſe, ideoque ſuperiori aliqua poteſtate, qua tanta multitudo regeretur, opus cernerent, Tuiſconi ſive Aſcenæ imperium detulerunt, qui auctore Beroſo latiſſime a Tanaë ad Rhenum usque Germaniæ fluvium imperavit. *e*) (1) Atque hinc Tuiſconum ſive Teutonum appellatio (2) profluxit, quæ tam diu manſit, donec Romani, ea abolita, Germanorum nomen (3) celebrarunt. *f*) Obiter quoque hinc per-

a) *lib. 6. de ſit. & morib. Germanorum.*

b) *Chriſtian. Becmannus de orig. linguæ Latinæ.*

c) *Carion. Chron. l. 1. ab Adam ad Abraham, cap. de turri Babylon.*

d) *Alexand. Guagninus in deſcript. Poloniæ, c. deductio & origo Lituanorum.*

(1) Vide quoque præter citatos ſcriptores, GAB. BUCELINUM in *Geneal. Germ. Notit.* p. 6. & Scheringh. *de Angl. Gent. Orig.* cap. 5. ubi fabulas illas pluribus refutat; Effigies hujus Tuiſtonis, quam Arnkiel exhibet in *Cimb.* lib. 1. cap. 2. conficta eſt, cum aliis multis, quæ ibi referuntur. Crederem cum LEIBNIZ. Tom. I. S. R. B. p. 8. egregium Ducem ſive Heroem Celto Scytharum fuiſſe divinis honoribus a Gallis æque ac Germanis poſtea cultum.

e) *Idem eodem lib. c. deductio & origo gentis Sauromat.*

(2) Aventinus in *Nomenclatore* Teutones a Teutone ſive Tuiſtone, hunc vero ab innuendo, **Deuten,** quod Deorum interpres fuerit, dictos vult. Leibniz. l. c. utrumque nomen a voce *Thiudde*, plebe derivat, atque *Teuto* Ductorem ſ. Regem & caput plebis denotaſſe, tanto ipſi eſt veroſimilius, quod apud populos ſeptentrionales, Gothos, Danos, Suecos *Thuidam Theodon* Rex, & *Thiudangardi* Regnum appellentur. Cl. Gundlingius, **in ſeinen Gedancken von dem** Tuiſtone, **der Teutſchen Vater,** P. 8. *Gundlingianorum* vocem *Thiudde* æque ac *Teuto*, *Tuiſto* a Græcorum τήθυς, ſeu Phœniciorum טוט *terra*, *lutum*, ingenioſe derivat, putatque Tuiſtonem *Titan*, *Titon*, *Touton*, *Tuiton* dictum fuiſſe, quaſi terræ filium, quo nomine Græci appellaverint homines ingentis ſtaturæ ſ. Gigantes a γαῖα, γῆ, terra ita dictos; quibus ego facile ſubſcriberem, niſi ipſe in *Hiſt. Philoſ. Moral.* cap. 6. Barbararum gentium appellationes a lingua Græca non petendas eſſe cum Ægidio Menagio cenſeret.

f) *In mellificio hiſtor. Lampadii part. 3. ad Sleidani l. 3. c. 1. de Celtis German.*

(3) Tacit. de M. G. cap. 2. juxta vulgarem lectionem de hoc nomine, *Germaniæ vocabulum, ſcribit, recens & nuper additum, quoniam qui primi Rhenum tranigreſſi Gallos expulerint, ac nunc Tungri, nunc Germani vocati ſint, ita nationis nomen non gentis evaluiſſe paulatim, ut omnes primum a Victore ob metum mox a ſe ipſis invento nomine Germani vocarentur.* Locum hunc, qui eruditiſſimorum virorum ingenia valde exercuit, a Cl. Perizonio olim edoctus ita legendum cenſeo: *Germaniæ vocabulum recens & nuper additum, quoniam qui primi Rhenum tranigreſſi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani vocati ſint, ita nationis nomen in nomen gentis evaluiſſe paulatim, ut omnes primum a Victis ob metum, mox a ſe ipſis, invento nomine Germani dicerentur;* Id nempe dicere voluit Tacitus, Germaniæ vocabulum reſpectu nominum, quibus appellabantur Marſi, Gambrivii, Suevi, Vandali, & quæ modo vocaverat vera & antiqua nomina, recens eſſe, atque Tungros ſeu Eburones, Condruſos, Cæræſos, Poëmanos & Segnos a devictis Gallis ob metum Germanos primum appellatos, dein vero id nomen, cum jam inventum eſſet, ab ipſis Germanis receptum fuiſſe. Ita vero hoc loco explicito, Etymon vocabuli Germaniæ non a Carmania vel Thogarma,

Digitized by Google

perſpicere licet, Cimbros & Teutones affines fuiſſe populos, & Germanicæ nationis quaſi cognatas ſpecies, ideoque etiam ſimul armis adverſus Romanos olim contendiſſe. *Ceterum Tuiſco* ille, de quo hactenus, regnaſſe dicitur anno mundi conditi 1788. temporibus Nini & Semiramidis, ſuitque Teutates ille, de quo Lucanus lib. 1.

Et quibus (inquit) *immitis placatur ſanguine diro*
Teutates, horrensque feris altaribus Heſus.

Quod ipſum Lactantius exponens lib. 1. cap. 21. ait: Galli Eſum atque Teutatem humano cruore (1) placabant. Neque hic aſſentimur Berofiani iſtius ſuppoſititii ſcripti auctori, qui Taciti veſtigia ſecutus inter Vandalum & Herculem Teutanem (Teutatem dicere voluit) poſuit, plures dubio procul Germanorum reges enumeraturus, ſi plurimum nationum vocabula apud Tacitum inveniſſet.

a) *lib. de ſit. & mor. Germanorum.* b) *lib. 5.*

Mannum quod attinet, Tuiſconis (2) filium, Tacito *a*) ſimiliter celebratum, Berofus *b*) ſecundo inter reges Teutonum loco ponit, eumque anno ſexto Semiramidis ad Rhenum regnare ſcripſiſſe ſcribit. Alii tempore Belochi Priſci & Abrahæ anno mundi 1963. regnum tenuiſſe volunt. Manno tres filios aſſignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, medii Hermiones, cæteri Iſtævones vocentur; verba ſunt Taciti: *c*) ex quibus liquet, veteres Germaniæ populos appellationes ſuas a tribus illis Manni filiis, principibus ſuis, ſortitos ac mutuatos eſſe, nominaque illorum præter propter hæc fuiſſe, a Beroſo aliisque memoriæ proditum eſt, Ingævon puta, Hermion, & Iſtævon. (3) Et quanquam nonnulli *d*) hac in parte Tacito ſe aſtringi non patiuntur, fidem tamen laudatus nunquam ſatis ſcriptor iſte meretur, quod viſa a ſe (4) ac audita tracter.

c) *Tac. d. l. vide & Plin. l. 4. c. 14.*

d) *Vid. Lampadii melliſſ. hiſtor. d. l.*

Sin

vel quod *Germani* γνήσιοι, ſeu fratres Gallorum fuerint, vel a *germinando*, vel a vocibus Gar & mein, vel Hebræis גר peregrini, vel *Gera*, fluvio Thuringiæ, de quibus variis ſententiis vid. Chriſtoph. Philip. a Waldenfels in Select. Antiq. lib. 7. cap. 14. deduci poterit, ſed in antiqua Gallica lingua ſeu Celtica, & quidem ejusmodi voce, quæ metum innuit, quærendum erit: Quare veroſimillima eſt eorum conjectura, qui Germanos a voce *guerre*, bellum, unde noſtrum Wehren, Gewehr, G. in W. mutato, ut in nomine Wilhelm pro Guilelm, & Mann, Vir, Guerre-Mannen, i. e. Viros bellicoſos appellatos cenſent. Neque mireris vocabula Germanica apud Gallos, cum eadem lingua *Celtica* cum Germanis uſi fuerint, cujus veſtigia ſunt vocabula hodieque Gallis & Germanis communia, quorum exempla autor noſter in fine hujus libri ſuppeditat, & nos ibi nonnulla addemus. Vide DISSERT. cit. de *Germanorum & Gallorum Orig. Scythica.*

(1) de quo ritu vid. pluribus infr.

(2) Sub Tuiſconis atque Manni nominibus Deum & Adamum, hujusque a Deo creati hiſtoriam latere exiſtimat Cluver. G. A. lib. 1. cap. 9. Edmundus vero Dickinſonius in *Delph. Phœniciz.* per Tuiſlonem Adamum, per Mannum Noachum intelligendum eſſe contendit. Cl. Eckardo *Mannus* Græcorum Prometheus, *Arminius* vero ejus filius eſt, in Diſſertat. de *uſu & præſtantia Stud. Etymol. in Hiſtor.* Non diſplicet mihi LEIBNIZII ſententia, cui l. c. *Mannus* caput gentis ſ. Deter Männer deſignat.

(3) CONRINGIUS *Ingæff, Juſtæff & Hermin* dictos fuiſſe putat, atque CLUVER. A. G. lib. 1. c. 9. & 32. tres Noachi filios cenſet intelligi. Veroſimilius exiſtimat GROTIUS *in proleg. ad hiſtor. Goth.* Germaniam in tres magnos populos ita diviſam fuiſſe, videlicet Ingævones, Inwerts-Wohners, verſus Oceanum ſeptentrionalem; Hermiones, Herum-Wohners, qui circum habitabant, & Iſtævones ſ. Weſt-Wohners, ad Rhenum, cum quo HERTIUS conſentit, & LEIBNIZ. Tom. 1. S. R. B. p. 7. niſi quod aliter iſtos populos collocet. Exiſtimat enim, Hermiones Rheni fuiſſe accolas, Iſtævones quaſi Oſt-vel Eſt-Wohners, populos Orientales, quos Plinius lib. 4. cap. 14. in duos peculiares populos Vindilos & Peucinos poſtea diviſit.

(4) Nituntur hæc vulgari opinione, ac ſi Tacitus Annalium ſcriptor *Galliæ Belgicæ procurator* fuerit, quod nonnulli tum ex inſcriptione apud Reineſium p. 307. tum ex Plinii teſtimonio lib. 7. c. 16. ſibi perſuadent. Aſt quod ad CORNELIUM VERUM TACITUM attinet, qui in honorem Apollinis memoratam inſcriptionem poſuiſſe dicitur, diverſus ille eſt a noſtro, quippe qui *Veri* nomine nullibi appellatur. Nec magis Plinii verba, quibus *ipſe*, ſcribit, *nos pridem vidimus eadem* (quæ de puero quodam retulerat) *ferme omnia præter pubertatem in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ Rationes procurantis*, ad Tacitum noſtrum applicari poterunt, cum Tacitus filiam Julii Agricolæ poſt hujus Conſu-

latum

Digitized by Google

Sin minus; Priſcis certe Germanis in iis præſertim, quæ carminibus celebrarunt antiquis, tanquam annalibus, fides deroganda, & eorum ſubſequentibus quidem temporibus deploranda oſcitantia eſt, qua effectum, ut hæc non tam ab ipſis, quam eorum hoſtibus Romanis, qui forte male ea intellexerunt, petere neceſſe habeamus, ſiquidem præter hos certior nullus, quem ſequamur, hiſtoricus ad manus eſt. Ingævonibus igitur, & Herminonibus, quorum illi Oceano Germanico proximi, hi Mediterranea Germaniæ loca incolebant, una cum ſuis ſeu regibus ſeu principibus præteritis, Iſtævones cum principe ſuo Iſtævone hic in cenſum veniunt. Ii fuerunt populi ad Rhenum remoti, puta Celtæ, Helvetii, Treveri, Vangiones, Treboci, Nemetes, Ubii, & noſtri Sicambri, Menapii, Uſipetes, Tencteri, Bructeri, & cæteri. *a*) De hiſce Iſtævonibus Plinius *b*) etiam ſcribit, eosque Rheno proximos fuiſſe, quos Iſtævon gubernaſſe fertur, anno mundi 2030. Sunt, qui hunc non fratrem, ſed filium Ingævonis faciunt, inque annum mundi 2075. referunt. *c*) Ad Tacitum revertamur: Quidam, ait, licentia vetuſtatis, plures Deo (Tuiſcone ſcilicet) ortos pluresque gentis appellationes Marſos, Gambrivios, Suevos, Vandalos affirmant, eaque vera & antiqua nomina. *d*) Germanicæ quidem ille nationis diſtincta aliquot genera notat, ſed quæ veram ac vetuſtam denominationem ſuam ab auctoribus ſuis (1) deſumpſerunt.

a) *Aſſ. c. d. loc. & Althamerus in Taciti l. de ſit. & mor. Ger.*
b) *l. 4. c. 14.*
c) *Aſſ. d. l.*
d) *Tac. de ſit. & mor. Germ. c. 2.*

Sed Hercules hic prætereundus non eſt, ultimus apud Beroſum (2) Germanorum Rex, quem adeo confictum Reineccius exiſtimat, quia Alemannus dicitur, cum tamen, ut ipſe dicit, Alemannica iſta gens multis poſt ſæculis, hoc eſt, tempore labentis Imperii Romani, (3) inclaruerit: & ex Aventino conſtet, quam conſtanter patria nomina a majoribus noſtris ſint obſervata. Quanquam vero diffitendum non eſt, nomen hoc Alemanni ſpurium eſſe ac fictum, adeo ut exinde conjecturam capere haud ſit difficile, quando Beroſianum iſtud ſcriptum (4) in lucem prodierit: *e*) regem tamen quendam, qui

e) *Annius Viterbienſis iſtius ſcripti auctor.*

latum demum (vid. ejus vita c. 9.) qui Tillemontii calculo in annum incidit LXXVII. adeoque non ante LXXVIII. uxorem duxerit, Plinius vero juxta Cl. Maſſonium in vita Plinii ſecundi p. 26. anno ſequenti obierit, quo propterea Tacitus filium adultum habere nondum potuit. Forte autem Tacitus noſter hujus Cornelii Veri Taciti filius fuit, atque cum illo in Galliam Belgicam profectus, *Velledam* in vicina Germania vidit, ut ipſe refert c. 8. de M. G. niſi Romæ id factum velis, quo mulierem iſtam Fatidicam in triumphum ductam fuiſſe, memorat PAP. STAT. SYLV. lib. 1. Pluribus ea de re diſſeruimus in Exercit. de FIDE TACITI in *Reb. Germanorum* T. II. Exercit. Francof.

(1) Totidemque Regibus Germanorum juxta fictitium Beroſum, qui non ſolum Regum iſtorum Chronologiam definit, ſed & teſtamenta ipſis tribuit; quas anniles fabulas Aventinus quoque ſequitur Annal. Boj. lib. 1. c. 6. Nomina potius Germaniæ populis impoſita fuerunt, vel ab ipſorum ſtudio vel terræ, quam incolebant, ratione, vel fluviis, dictiſque Vandali quaſi **Wandelnde**, Suevi, **Schwebende**, a continuis ipſorum migrationibus, Bructeri a **Brocken**, *paludoſis locis*, vel **Brücken**, ſeu pontibus apud ipſos frequentibus, propter paludes, Betavi a fertili terra, **Betaue**. Vid. Kirchm. in notis ad Tacitum, c. 2. LEIBNIZ. T. I. S. R. B. p. 10. 11. & 12. Mon. Paderb. p. 55. & alibi. JUNCKER. Geogr. med. ævi P. II. c. 1.

(2) Qui Pharaoni liberos Hebræos occidi jubenti eum æqualem facit. Vide quoque Aventinum lib. I. c. 6. Tacito c. 3. teſte, *Fortem virum* apud Germanos fuiſſe crediderim, quem propter merita & res egregie geſtas Deorum loco habuerunt, atque ad differentiam Herculis Græcorum, Tyrii, Libici, Italici, Indici, Teutonicum five Alemannicum poſtea dixerunt. Pluribus de ipſo diſputant Cluver. lib. I. c. 28. A. G. & Kirchmaj. in not. ad Tacit. l. c.

(3) Quo tempore Germani junctis viribus Alemanni ad ſuperiorem, Franci ad inferiorem Rhenum in Galliam penetrarunt. Primi *Alemannorum gentis populoſæ, & ex æquo mirifice pugnantis, nuncupati* ſunt Aurel. Victor. in Caracalla & Ælius Spartianus in ejusdem Imper. Vita c. 10. Cluverius quidem *jam ante Strabonis Geographica Alemannorum nomen extitiſſe* putat l. 3. c. 4. p. 9. Sed Aſinium Quadratum, quem Agathias de Alemannorum nomine lib. 1. Hiſt. citat, turpiter confundit cum Aſinio Pollione, cujus Strabo meminit, ab aliis propterea jam ſatis notatus.

(4) Recte hunc fœtum Autor in margine attribuit Joanni Annio, Viterbienſi monacho, atque ſub Alexandro VI. Sacri Palatii Magiſtro, qui illud una cum aliis ſedecim antiquitatum libris primum edidit Romæ 1499. multisque non ſolum iſtis ſcriptis, ſed & aliis monumentis antiquis confictis, impoſuit, qua arte, refert Antonius Auguſtinus *Dial. X. Antiq. Rom.* Vide pluribus de hoc impoſtore Voſſium de hiſtor. latin. l. 3. c. 8. Cl. Struv. Diſſert. de *doctis impoſtoribus*. Biblioth. Hiſtor. Hamburg. Cent. I. p. 231. & ſeq.

Digitized by Google

qui majoribus noſtris imperarit ſub nomine Herculis, ob inſignem rerum geſtarum gloriam a ſcriptoribus probatis celebrari, & qui vulgo differentiæ ergo Alemannus dicatur, negandum omnino non videtur. Quicquid enim ubique magnificum eſt, in claritatem Herculis referre conſenſimus. Ideoque fabuloſum exiſtimandum non eſt, quando Tacitus apud Germanos & Herculem primum omnium virorum fuiſſe, memoriæ proditum eſſe ſcribit: *a*) Hic anno mundi circiter 2394. regnaſſe fertur.

a) *lib. 6. de ſit. & mor. Germ. c. 3.*

Notatu præterea dignum eſt, quod Diodorus Siculus lib. 5. 24. de hoc & filio ejus (1) habet; verba ejus ſunt: Galates filius Herculis in virum evadens, cum paternum ſuſcepiſſet regnum, plures oras ſibi ſubdidit propinquas, & ſubductas omnes ſuo nomine Galatas dixit, a quo omnis ea regio Galatia dicta eſt. Hæc a pluribus nationibus incolitur, quæ invicem gentium numero differunt. Nam quæ major habetur inter eas, ducenta virorum millia efficit, quæ minor, quinquaginta. Harum gens una erga Romanos usque ad hanc ætatem, affinitatem amicitiamque ſervat, &c. Idem etiam inter Galatiæ flumina Rhenum ponit, & paulo poſt addit: Rhenum diebus noſtris C. Cæſar pontibus miro modo ſtruxit, pedeſtribus copiis traductis, Galatas ultra Rhenum habitantes in poteſtatem redegit. Hæc ille. Unde majores noſtros, ſive qui in Clivenſi, Juliacenſi, Geldrienſi & reliquis provinciis vixerunt, populos, huic ipſorum Regi ſubditos & ab ipſo Galatas (2) antiquitus nominatos fuiſſe patet. Similia de Hercule & Galatis habet Ammianus Marcellinus lib. hiſtoriarum 15.

Verum enimvero multa ſunt hic, quæ neſcimus, ea quoque, quæ ſcire nos putamus, dubia ſunt juxta & incerta, & ſi vera, quod in tanta antiquitatis nullo ſcriptorum lumine illuſtratæ caligine fieri oportet, falſis ſæpe immixta.

Sed Hunibaldum (3) aliquis objiciat, & ex eo certam ac continuam principum & regum, qui hiſce provinciis præfuerint, unde etiam Sicambri & poſtea Franci originem traxerint, ſeriem exacte usque ad noſtra tempora deduci jubeat, reſponſi loco is ferat, Hunibaldum & ſimilis farinæ ſcriptores, quæ producunt regum ac locorum nomina commentos eſſe, ſicut id jam pridem in antiquitatibus verſatiſſimi quique animadverterunt. *b*) Etenim quis eſt, qui mecum non exiſtimarit, ab uno ad minimum e Romanis ſcriptoribus, ſi non omnes, aliquos ſaltem iſtorum Antenorum, Priamorum & cæterorum Trojanæ originis principum, ſiquidem ii extitiſſent, fuiſſe celebratos, præſertim cum ſubinde apud illos in rerum Germanicarum a ſe editis monumentis exterorum quoque regum ac ducum, quantumvis parca, nonnunquam etiam invita incidat mentio? Et ſane, quis

b) *Henric. Corn. Agrippa de vanit. ſcientiar. c. 5. de regno Teutonico.*

(1) De ceteris Herculis filiis, Hunno, Norico, Helvetio, Bojo, totidem populorum conditoribus, fabulatur Aventin. lib. 1. c. 6.

(2) Nugæ! quo illorum quoque ſententias referimus, qui Gallos vel a γάλα, lacte ſ. lacteo & albo colore reſpectu Italorum, vel a vocibus *ou allons nous?* quibus ſe invicem interrogaverint, cum orbem propagarent, dictos volunt. Multo veroſimilius Cluv. lib. 1. c. 11. a voce **Wallen**, ambulare, quaſi a vicinis Germanis ob continuas excurſiones vocati fuerint Wallers ſ. Walones, ut Galli adhuc appellantur in Belgio, atque G. in W. mutato *Galli*. Putem tamen Gallos nomen ſuum per contractionem accepiſſe ex eo, quod Græci ſervarunt, qui Galatas eos appellabant: hoc autem Galatæ nomen eſſe idem origine ſua, quod Celtæ. Certe ab una origine illa nomina derivat Bochartus P. II. lib. 3. c. 6. *Geogr. Sacræ*, atque ita dictos vult a voce חלה *croco*, propter rutilatas Gallorum comas juxta Virgil. lib. 8. Æn.

Aurea Cæſaries ollis atque aurea veſtis,

& Lucanum lib. 10. ubi de Cleopatræ miniſtris:

- - pars tam flavos gerit altera crines,
Ut nullas Cæſar Rheni ſe dicat in arvis
Tam rutilas vidiſſe comas.

(3) Qui tempore Clodovæi M. ſe vixiſſe, atque Waſthali hiſtoriam XVIII. libris ſe continuaſſe mentitus fuit, impoſturæ jam dudum convictus a Comite Nuenario de *Orig. Francor.* Pontano de *orig. Francor.* lib. 3. c. 3. Hadr. Jun. in *Batavia* c. 17. Voſſio lib. 2. c. 22. de *Hiſt. lat.* Trithemius autem tanti eum fecit, ut XI. ejus libros poſteriores in compendium redegerit, niſi ipſe fœtus hujus ſuppoſititii autor ſit, quod Leibniz. in *diſq. de orig. Franc.* §. 3. ex eo ſuſpicatur, quod Fridericus Elector Saxoniæ Hunibaldum ſibi communicari literis ad Trithemium petierit, is vero reſponderit, mutata fede (nam Hirsaugia Herbipolim translatus erat) codices non amplius in manu ſua eſſe.

Digitized by Google

quis ſanæ mentis negabit, Romanos, poſtquam provincias haſce ſuo imperio adjeciſſent, barbarorum principum dominio abolito, ſolos hic rerum potitos fuiſſe? Non dicam jam, quam ridicula ſcriptoribus videatur, nec immerito quidem, Trojana hæc per adulationem certe, non veritatem, Sicambris pariter hisque poſtea ſuccedentibus Francis attributa origo, quaſi nulla gens, ut Crantzii utar verbis, *a)* clara niſi illa ſtirpe exiterit? Cui præterea vel mediocriter antiquitatis perito in proclivi non fuerit, de eo pronunciare, quod Viti Winſemii in Thucydidem prologus habet de Marcomiro, novi admodum nominis rege, quod is anno ab Urbe condita CCCXVII. ad oſtia Danubii a Scythis bello victus, & amiſſo in pugna patre pulſus, cum hominum quingentis fere millibus præter ſervitia in Germaniam tranſiverit, & novum apud Rheni oſtia regnum inchoarit, gentique ſuæ cum vicinis Saxonibus fœdere ac connubiis junctæ Neomagorum, hoc eſt, novorum cognatorum nomen, quod poſtea Antenor hujus filius, ducta Cambra Bellini regis Britanniæ filia, in Sicambrorum nomenclaturam mutaſſet, acquiſierit?

a) *Crantz. Vandaliæ lib. 2. c. 3.*

Turbidas igitur putidasque has Hunibaldi aliorumque lacunas linquentes, limpidos potius illos fontes, quos optimi quique Romanæ hiſtoriæ ſcriptores nobis aperiunt, adibimus, ex iisque, quæ ad propoſiti noſtri ſcopum pertinent, porro hauriemus. Ubi tamen neminem movere debet, quod aliquando non continua hic ſit annorum perſonarumque juxta ac rerum ſeries, ubi nihil ex certis, quales a Romanis habemus, hiſtoriis occurrit. Silentio enim præterire, quæ neſcimus, neceſſitatis eſt, non vitii. Ergo dum naufragii velut alicujus diſjectæ hinc inde tabulæ, nobis colligendæ coacervandæque ſint, Ambigatus primum, mox Brennus, cæterique ante Julii Imperatoris tempora auctoribus celebrati reges ac duces, qui quidem hiſce in locis rerum antiquitus potiebantur, narrationi noſtræ ſunt inſerendi.

Memorabiles ſunt illæ, de quibus Florus contractius; at diſtinctius & fuſius Livius, Celtarum ſive Gallorum in Italiam irruptiones, quibus rapidiſſimus procurrentis Imperii Rom. curſus non leviter ſuppreſſus fuit. *b)* Iſtarum, ſi quid in iis fortiſſime geſtum fuit, gloriam etiam ad nationes haſce redundare, nullum omnino eſt dubium. Quis enim Ambigatus ille apud Bituriges a Liguri ad Rhenum usque, Tarquinio Priſco Romæ regnante imperans? certe cujus imperium omnino noſtri majores agnovere. Hic virtute, ait Livius, *c)* fortunaque cum ſua tum publica præpollens, quod in imperio ejus Gallia adeo frugum hominumque fertilis fuit, ut abundans multitudo vix regi videretur poſſe. Hic magno conatu ipſe jam exonerare prægravante turba regnum cupiens, Belloveſum ac Sigoveſum, ſororis filios, impigros juvenes, miſſurum ſe in quas Dii dediſſent auguriis ſedes oſtendit, quantum ipſi vellent, numerum hominum excirent, ne qua gens arcere advenientes poſſet. Tum Sigoveſo ſortibus dati Hercynei ſaltus; Belloveſo haud paulo lætiorem in Italiam viam dabant, &c. Novas quæſitum terras emiſſo Sigoveſo, quoniam Hercynia Sylva ſedes obtigit, nota procul dubio & vetus ipſi, fratrique, ac avunculo Ambigato (1) patria fuit, non tam interior Gallia, quam ea, quæ maxime in Belgica cis & trans Rhenum ſita fuit regio. Belloveſus vero ſuperatis Alpibus, quæ Juliæ dicuntur, inde ad usque Ticinum agros, ante a Tuſcis cultos, occupavit, ſuisque Celtis poſſidendos tradidit. Non exigua inde huic genti gloria, quod prima poſt Herculem, cui ea res virtutis admirationem, & immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta juga & frigore intractabilia loca tranſcendere ſit auſa. *d)*

b) *Flori phraſis lib. 1. c. 13. An. M. 334. Urb. Cond. 143.*

c) *Decad. 1. lib. 5.*

Quid hic non memorem Gallos, Senonas, Celtarum nomine apud Livium *e)* inſignes, quos neſcio, utrum invidioſius, an glorioſius deſcripſerit Florus? *f)* Gens, inquit, natu-

d) *Juſtin. lib. 24.*

e) *D. 1. lib. 5.*

f) *Hiſt. Roman. l. 1. c. 13.*

(1) Imo non hos ſolum, ſed omnes, qui Sigoveſo & Belloveſo Ducibus e Gallia migraſſe dicuntur, Germanos fuiſſe mihi fere perſuadeo, quod credi vix poſſit, Gallos fertiles ſuos agros cum horrida circa Hercyniam præſertim regione commutare voluiſſe; aut Germanos paſſos fuiſſe, ut peregrina gens ſuas terras vi occuparet? Refert quoque Livius lib. 5. c. 34. aliam ſubinde *Germanorum* (ut plerique legunt) manum veſtigia priorum ſecutam fuiſſe, atque ita non obſcure innuit, priores ſub Belloveſo quoque Germanos fuiſſe. Neque nos movet *Gallos* vocari, cum illo nomine Germanos quoque appellaverint Græci æque ac Romani, ut pluribus oſtendit Voorburgius Tom. I. p. 18. & ſeq. imo occidentales populos omnes *Celtas*, *Gallos*, *Galatas*, ut orientales Indos, Auſtrales, Æthiopes, Boreales, Scythas a Græcis vocari, teſtatur Plinius H. N. lib. 4. c. 12.

Digitized by Google

natura ferox, moribus incondita, adhoc ipſa corporum mole perinde ac armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium ſtragem videretur. De patria eorum hæc addit: Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vaſtaſſent, poſitis inter Alpes & Padum ſedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur: hæc ille. Multarum ab illis urbium, (1) ſcil. Mediolani, Comi, Brixiæ, Veronæ, Bergomi, Tridenti, Vincentiæ non obſcura exordia: *a)* Cluſium poſtea, denique Romam, duce Brenno, auxilio Celtarum, qui ante ipſos in Italiam profecti erant, oppugnarunt, cæperuntque. Verius autem & luculentius de hiſce Plinius junior: *b)* (2) Cum Galli Senones, inquit, relictis ob ſterilitatem agris ſuis, Cluſium Hetruriæ obſiderent, miſſi ſunt tres legati, qui Gallos monerent, ut ab oppugnatione deſiſterent; ex iis unus contra jus gentium in aciem proceſſit, & Ducem Senonum interfecit. Quo commoti Galli, petitis in deditionem legatis nec impetratis, Romam petierunt, & exercitium Romanum apud Alliam Fluvium occiderunt, die XVI. Kal. Auguſti, qui dies inter nefaſtos relatus Allienſis dictus. Victores Galli urbem intraverunt, ubi nobiliſſimos Senum in curulibus aliisque honorum inſignibus primo, ut Deos venerati, deinde, ut homines deſpicati, interfecere. Hactenus ille. Neque defendi quicquam (verba ſunt Europii *c)* niſi Capitolium potuit, quod cum diu obſediſſent, & jam Romani fame laborarent, a Camillo, qui in vicina civitate exulabat, Gallis ſuperventum eſt, graviſſimeque victi ſunt. Poſtea tamen, accepto etiam auro, (3) ne Capitolium obſiderent, receſſerunt: ſed ſecutus eos Camillus, ita cecidit, ut & aurum, quod his datum fuerat, & omnia, quæ ceperant, militaria ſigna revocaret. Virgil. Æneid. lib. 8. hos Senonas in ſcuto æneo (4) cælatos egregie ob oculos poſuit:

a) *Juſtin. lib. 20. c. 5.*

b) *Plin. de viris illuſtr. cap. de Furio Camillo.*

An. U. C. 364.

c) *l. 1.*

Aurea cæſaries (inquit) *ollis, atque aurea veſtis*
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quiſque alpina coruſcant
Geſa manu, ſcutis protecti corpore longis.

Pro veſte barbam, pro Gæſis Gallica tela Servius *d)* intellexit. Videntur autem hi Sicambris admodum fuiſſe ſimiles apud Claudianum deſcriptis:

d) *Servius in hunc loc. Virgilii.*

Ante ducem noſtrum flavam ſparſere Sicambri
Cæſariem.

Oceanus iſte, unde Florus hos veniſſe dicit, Cimbrius fuit, non tantum Balticus, ſed & Germanicus, imo Belgicus, qui etiam, in quem nimirum Rhenus ſeſe exonerat, apud eundem Claudianum Cimbricus dicitur, ubi de Alarici victoria ſic ait:

- - - Te Cimbrica Tethys
Diviſum bifido conſumit, Rhene, meatu.

Aventinus (5) lib. Annal. Boior. 1. & Philippus in Chronicis lib. 2. & alibi, Belgas præſertim & Rheni accolas fuiſſe affirmant. Favere huic ſententiæ videtur id, quod habet Sui-

(1) Juſtinus l. c. *Galli*, inquit, *cum in Italiam veniſſent, ſedibus Tuſcos expulerunt, & Mediolanum, Conam, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, Vicentiam condiderunt.* De ſingulis vide pluribus Cellarii *Geogr. Antiq.* p. 682. & ſeqq.

(2) Sub cujus nomine prodiit iſte liber Pariſiis 1545. & Baſileæ 1547. qui ab aliis Cornelio Nepoti, Suetonio Tranquillo, & Tacito quoque fuit tributus; Sexto vero Aurelio Victori ab Andrea Schotto, Hanckio, & Cl. Fabricio vindicatur. Vid. hujus *Biblioth. lat.* lib. 3. c. 9.

(3) Imo dum Galli mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, de libræ genere cum Romanis adhuc contenderent, atque addito ponderi, gladio, gravius malum, væ clamantes victis, minarentur, Camillus ipſis ſupervenit. Flor. lib. 1. c. 13. Liv. l. 5. c. 34.

(4) Elegantiſſime quoque eadem hiſtoria adumbratur in Clypeo Woodwardiano, quem Cl. Autores *Act. Erud. Lipſ.* ao. 1709. p. 246. exibuerunt; Cl. vero Dodwellus & Hearnius peculiari diſſertat. illuſtrarunt, recenſita in iisdem *Actis Erud. Lipſ.* ao. 1715. p. 13.

(5) Nauclerus quoque *Generat.* 27. Cruſius *Annal. Suev.* P. 1. lib. 2. c. 5. atque ipſa militum deſcriptio, & loci, unde venerunt, apud Flor. l. c. ſatis innuunt, Germanos fuiſſe. Bojos ipſis interfuiſſe, Diodor. Siculus refert lib. 5. cap. 32. at, hos Germanos fuiſſe, Tacitus teſtatur de M. G. c. 28.

Digitized by Google

Suidas: (1) οἱ Γέρμανοι κελτοὶ λέγονται, οἱ ἀμφὶ τὸν Ῥῆνον ποταμὸν εἰσί: Item quod Dion *a)* (2) habet in deſcriptione Rheni; Rhenus ex Alpibus, ait, Germaniæ paulo ſupra Rhætos oritur, inde verſus occidentem profluens, ad ſiniſtram Gallicam ejusque incolas, ad dexteram, Germanos dividit, tandemque in Oceanum exit; hic enim limes in hunc usque diem earum regionum habetur, ab eo tempore, quo diverſa nomina adeptæ ſunt, ſiquidem antiquitus populi, qui ex utraque parte Rheni habitant, Celtæ uno nomine appellati ſunt. a) *lib. 30. hiſt. Rom.*

Non ego hic aliarum Germaniæ Galliæque nationum gloriæ quicquam detrahere videri volo, ſed & noſtros majores gentibus illis in Italiam profectis annumerandos eſſe, ſolum demonſtrare, operæ precium duxi. Multarum enim ſimul Germaniæ & Galliæ, præſertim Celticæ & Belgicæ ad Rhenum, & ad Oceanum ſitarum gentium inſignes hæ fuerunt migrationes.

Obiter quoque hic memorabilem illam expeditionem Celtarum in Aſiam videamus, quæ ſub alio quodam duce Brenno facta eſt, (plures enim Brenni referuntur ab auctoribus, alter Senonum, alter Galatarum dux.) Hic Belgio ac cæteris ducibus univerſam Aſiam cædibus egit ac rapinis: Juſtinus hujus meminit lib. 24. tantus, inquit ille, terror Celtici nominis erat, ut etiam reges non laceſſiti ultro pacem ingenti pecunia mercarentur. Ptolomæus Ceraunus his cum paucis & incompoſitis, quaſi bella non difficilius, quam ſcelera patrarentur, parricidiorum furiis agitatus occurrit; ſed illi non inulta ſcelera fuerunt, quippe Diis immortalibus tot perjuria & tam cruenta parricidia vindicantibus, brevi poſt a Celtis ſpoliatus regno, captusque, vitam ferro, ut meruerat, amiſit; tandem Delphis victi delerique ſunt (3) Celtæ, duxque Brennus, cum dolorem vulnerum ferre non poſſet, pugione ibi vitam finiit. Pauſanias de hoc in Phocycis: ἦν δὲ ὁ Βρέννος οὗτε πάντα ἀσύνετος, οὗτε ἄπειρος ἔχειν, ὡς ἄν τις βαίβαρος, σοφίσματα ἐς πολεμίους. Erat autem Brennus non omnino inexpertus, ſtultus, ac inſipiens ductor, velut alii barbarorum, verum dolos non ignaviter in hoſtes excogitabat.

Claudianus horum Celtarum patriam attingit:

Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens
Pro Rheno poturus Halym.

Quinam autem illi, qui ab Oceano ſimul & a Rheno veniſſe memorantur? noſtri certe majores. *An. U.C. 531.*

De Viridomaro Gallorum Rege, a M. Claud. Marcello cæſo, quanquam idem ſentit Aventinus, *b)* (4) adducens ex Propertio *c)* illud: b) *Aventin. Annal. Boic. lib. 1. c. 10.* c) *Propert. l. 4. Eleg. 11.*

Claudius a Rheno trajectos arcuit hoſtes,
Belgica cum vaſti parma relata ducis
Virdomari, genus hic Rheno jactabat ab ipſo
Nobilis.

Cluverius *d)* tamen id non vult, locumque Propertii corrigit, & pro Rheno utrobique Rhodano, pro Belgica, Gallica ſubſtituit, Livii *e)* narrationem attendens. Sed ſi ter- d) *c. 6. antiq. Germ. lib. 1.* e) *Liv. lib. 20. ut extat in epit. Flori. Vid. eundem Florum hiſt. Rom. l. 2. c. 4.*

(1) Voce γερμανικὸς. Idem in voce κελτοὶ, ὄνομα, ſcribit, ἔθνος οἱ λεγόμενοι γερμανοὶ, οἱ ἀμφὶ τὸν ῥῆνον ποταμὸν ὄντα, οἱ κατέχουσι τὴν γῆν τῶν ἀλβανῶν ἃς καὶ σήνωνας καλοῦσιν. αὐτοὶ δὲ οἱ κελτοὶ κατὰ ῥωμαίων ἐγερτεύσαν. *Nomen gentis Celtæ. Hi & Germani vocantur, qui flumen Rhenum accolunt, terramque Albanorum hoſtiliter invaſerunt. Eosdem & Senonas vocant. Hi Celtæ Romanis bellum intulerunt.*

(2) Idem lib. 53. *Celtarum*, inquit, *nonnulli, quos Germanos vocamus.* Et lib. 59. Germanos, contra quos Cæſar profectus fuit, κελτοὺς *Celtas* appellat. Herodotus lib. 2. c. 45. & lib. 4. c. 106. *Iſtrum ſ. Danubium in Celtis oriri* ſcribit.

(3) Ita tamen non penitus extincti fuerunt, quin reliqui ipſorum in Aſiam trajecerint atque Nicomedi Bithyniæ Regi auxilio præſtito intra Phrygiam, Cappadociam, Paphlagoniam, Bithyniamque conſederint, *Gallograeci*, & *Galatæ* dicti, ad quos Paulus Epiſtolam ſcripſit, reprehendens eos, quod a doctrina Evangelii recepta ἐις ἕτερον εὐαγγέλιον ſe abduci paſſi fuerint. Vide autem de geſtis ipſorum in Aſia Pauſaniam in Phocenſ. & Flor. lib. 2. c. 11.

(4) Itemque Voorburg. Tom. 1. pag. 39. qui Geſatarum, militum, quos Virdomarus in Italiam duxerit, nomine Germanico id adſtruit atque Geſatas dictos putat quaſi Geſetzte, *fortes & robuſtos homines.*

Digitized by Google

tertiam quoque hanc lectionem magisque distinctam ex doctorum virorum castigatione retinere quis maluerit:

Claudius a Rheno trajectos arcuit hostes
Belligerans, vasti parma relata ducis
Virdomari. Genus hic Rheno jactabat ab ipso,
Nobilis erectis fundere gesa rotis.

Is Cluverio hac ratione satisfecerit, si ipsum quidem Viridomarum tunc a Rhodano, nihilominus tamen aut ipsum olim aut majores ejus a Rheno in Galliam ad Rhodanum profectos fuisse dixerit. Verum hanc litem alii dirimant, de Cimbris jam & Teutonibus, eorumque regibus.

In istorum autem manu nostros etiam majores, Gelriæ nimirum præsertim inferioris, Cliviæque cis- & trans-Rhenanæ incolas, iisque vicinos Batavos, Selandos, Frisiosque una cum aliis extimæ Galliæ, Germaniæque, qua Albim Cimbricamque Chersonesum attingit, populis, fuisse Florus innuit, cum eos ab extremis Galliæ profugisse, quum ter-
a) *Flor. l. 3. cap. 2.* ras eorum inudasset Oceanus, novasque sedes toto orbe quæsivisse, scripto prodiderit. *a)* Neque hoc peregrinum videbitur, quando Strabo *b)* Cimbros inter eas nationes, quæ ab
b) *Strab. Geogr. l. 7.* exitu Rheni usque ad Albim (1) initium capiunt, cum Sugambris celeberrimos fuisse dicat; Cum Oceanus insuper non tam illas, quæ Daniæ regno continentur, quam Belgicas nobis vicinas provincias, Hollandiam puta, Zelandiam, & Frisiam maxime inundarit, (2) maximasque terræ portiones ex iis absorpserit olim, sicut insulæ Hollandiæ, itemque illæ, quæ pari fere intervallo ab Hollandia Frisiaque, in mari projectæ & littori olim avulsæ sunt, testantur. Imo & hoc ipsum in mari Meridionali, vulgo die Suyderſee / ex innumeris ejus vadis, quæ continenti annexa alveum ostiumque Flevo tertio, tunc Rheni brachio concedebant, apparet. Inter hos autem populos celebres maxime fuerunt Belcus Cimbrorum, & Teutobochus Teutonum Reges, quorum arma audita primum sunt, cum supra sexcentesimum quadragesimum annum Romana agebat Respublica, Cæcilio
c) *Tacit. de fit. & mor. Germ. c. 37. Anno ante Natal. Chr. circiter 110.* Metello, & Papirio Carbone Coss. *c)* Rhenum illi transgressi, primum Belgas cis-Rhenanos, qui postea contra Cæsarem conspirarunt, videntur infectasse, verum ab his intra eorum fines ingredi prohibiti sunt, *d)* quamvis Strabo *e)* asserat, Belgas solos adversus Cimbrorum & Teutonum impetum subsistere non potuisse. Sed id forte verum fuerit de Belgis istis, apud quos Cimbri & Teutones, cum iter in provinciam Galliæ & Italiam facerent, impedimenta, quæ secum agere ac portare non poterant, deposuerunt, & custo-
d) *Cæs. l. 2. bell. Gall. cap. 29.* diæ præsidioque sex hominum millia ex suis ibi reliquerunt, quorum etiam posteri, qui
e) *Strabo Geogr. l. 4.* Advatici dicti sunt, post majorum suorum obitum multis annis a finitimis exagitati, cum alias bellum inferrent, alias illatum defenderent, consensu eorum omnium pace facta illum sibi domicilio locum delegerunt; *f)* Advatici (3) autem si fuerunt, qui hodie
f) *Cæs. l. 2. c. 29.* Gallicam Brabantiam, ubi oppidum Nivella est, partemque Hannoniæ circa Cannetum montem & Bintium oppida Cameracensis diœcesis finitimaque his loca extra Francorum regnum inhabitant: ubi locus quidam in vici formam redactus est fere desertus, cujus nomen Gallica lingua, veteri satis alludit, & monumenta adhuc quædam præclara vetu-

(1) In eodem tamen capite VII. χερρόνησον οἰκοῦντες, *peninsulam inhabitantes* appellat, at vero intra Rhenum & Albim nulla est ejusmodi peninsula. Est vero procul dubio illa peninsula, quam Ptolomæus lib. 2. c. 11. κιμβρικὴν χερρόνησον, *peninsulam Cimbricam* vocat, supra cujus collum Saxones habitarunt olim. Eandem sedem Cimbris quoque adscribit Pomp. Mela lib. III. c. 5. ubi post descriptionem Codani finus, *in eo*, inquit, *Cimbri & Teutones.*

(2) Respicit Autor ad Strabonem lib. 7. ubi ab initio statim *nonnullos*, ait, *tradere* μεγάλῃ πλημμυρίδι, *magna inundatione coactos ex illa terra*, (quam peninsulam vocaverat,) *migrasse.* Ast cum Peninsula ista adhuc supersit, conficta illa inundatio videtur. Veram causam Tacitus reddit Oratione Cereali lib. 4. histor. c. 74. ubi, cum Cimbrorum quoque meminisset, *eadem*, inquit, *semper causa Germanis transcendendi in Galliæ, libido atque avaritia, & mutandæ sedis amor, ut relictis paludibus & solitudinibus suis fœcundissimum hoc solum utque ipsos possiderent.*

(3) Quos Tacitus lib. 4. histor. c. 56. & Plinius lib. 4. c. 17. *Betasios* vocant, inter Nervios, Eburones & Menapios sedes suas habuisse ostendit Cellarius Geogr. Antiq. p. 361. & seq. Quodnam vero oppidum ipsorum sit munitum, in quod Cæsar l. c. meminit ipsos sua omnia contulerint, is æque ac Cluverius lib. 2. c. 21. in medio relinquunt.

Digitized by Google

vetuſtatis viſuntur. *a)* Cæterum omni Gallia depopulata, *b)* in Provinciam exiverunt, ut inde in Italiam contenderent, *c)* quam cum invadere jam aggrederentur, legatos miſerunt in caſtra Silani, inde ad Senatum, petentes, ut Martius populus aliquid ſibi terræ daret quaſi ſtipendium: Cæterum ut vellet manibus atque armis ſuis uteretur. Sed repulſi quod nequiverant precibus, armis petere conſtituunt; Sed nec primum quidem impetum eorum Silvanus, nec ſecundum Manlius, nec tertium Cæpio ſuſtinere potuerunt, omnes fugati, exuti caſtris. *d)* (1) Timor tunc Romæ grandis fuit, quantus vix Annibalis tempore, Punicis bellis, ne iterum Romam Galli venirent. *e)* Et actum erat, niſi Marius (2) illi ſæculo contigiſſet. Is cum partito agmine per alpes, id eſt, clauſtra Italiæ, ferebatur, iis ad Rhodanum juxta aquas Sextias occurrit, prioresque Teutones ibi prælio oppreſſit, CC. millibus hoſtium cæſis, (3) & XXX. millibus captis. *f)* Rex quoque Teutobochus, cum fugeret, comprehenſus, proceritatis eximiæ inſigne poſtea ſpectaculum triumphi fuit. *g)* Monſtratur hodieque in pago *Pourrieres* prælii tam cruenti locus, & ab omnibus ibi adhuc proverbii vice jactatur, *le triomphe des Pourrieres*, i. e. triumphus *de Pourrieres*. Extat etiam hodieque in triumphi hujus memoriam apud Arauſionem, *Orange*, erectus arcus ſtupendi operis, in quo C. Marii & Q. Catuli nomina perſpicue leguntur, & inter reliqua lapidi inciſa trophæa, viſitur craſſa & procera cujusdam præ cæteris effigies, umbilico tenus, quem Taurobachi nomine ex characteribus olim in arcu illo conſpicuis, jam vero tempeſtate exeſis, majores ſuos appellaſſe, vulgi inibi celebris & conſtans aſſertio. *h)* Interea Cimbri (4) & Teutoni, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam tranſierant, atque ibi in unum conglobati, Q. Catuli Proconſulis exercitum in fugam verterunt, & ad fluvium Ateſin (5) caſtra metati ſunt. Quo Marius ſumma celeritate advolans, ſuis cum exercitu Catuli junctis, initoque iterum prælio, centum & quadraginta millia Cimbrorum occidit. *i)* Nec minor cum uxoribus (6) eorum pugna, quam cum ipſis fuit: quum objectis undique plauſtris atque carpentis altæ deſuper quaſi e turribus lanceis contisque pugnarent, donec eliſis paſſim infantibus ſuis aut mutuis concíderunt vulneribus, aut vinculo e crinibus ſuis facto, ab arboribus jugisque plauſtrorum pependerunt. Beleus Rex in acie dimicans impigre, nec inultus occubuit, *k)* adeoque in hoc prælio non impune contra hos populos dimicatum a Romanis eſt. Verum clade hac ad extrema redacti Cimbri Teutonique, patriis oras (7) repetierunt, indeque Sicambrorum nomen hiſce in partibus remanſiſſe probabile videtur. *l)* Porro ab hoc tempore diverſa nomina Germaniæ Galliæque nationibus,

a) *Raimund. Martinus. in Indice ant. populor. & locor. quor. mentio fit apud Caſ. & Tacit. c. 37.*

b) *Cæſar. de bell. Gall. lib. 7. &c.*

c) *Idem l. 1.*

d) *Flor. l. 3. cap. 3.*

e) *Flor. l. c. & Vellej. Paterc. lib. 2. 12.*

f) *Eutrop. lib. 5. c. 1.*

g) *Flor. d. l.*

h) *Syncerus in itin. Gall.*

i) *Eutrop. lib. 5.*

k) *Flor. l. c.*

l) *Sicambri nomen habent a Cimbris, ut plerique contendunt.*

(1) Quinque amiſſis exercitibus conſularibus. Tacit. de M. G. lib. 37. Fallitur vero Eutropius, qui lib. 4. in fin. Cimbros a Silano victos fuiſſe in Gallia ſcribit.

(2) Ex Africa, quam Jugurtha victo in formam Provinciæ R. redegerat, revocatus. Actum fuiſſe, niſi Marius illi Seculo contigiſſet, ſcribit Florus l. c.

(3) Flor. lib. 3. c. 3. poëtica, ut ſolet, hyperbole uſus, tanto, inquit, ardore pugnatum eſſe, eamque cædem fuiſſe hoſtium, ut Victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quam ſanguinis barbarorum. Plutarchus in Mario Maſſilienſes cæſorum oſſibus vineas circumſepiſſe ait. Livius Epit. LXIIX. cæſa hoſtium ducenta millia, capta nonaginta tradit. Credibilius eſt, quod ſcribit Vellej. Paterc. lib. 2. amplius centum quinquaginta millibus hoſtium priore ac poſtero die a Mario trucidatos eſſe.

(4) Qui per mediam Germaniam Italiam verſus profecti erant, atque Papirio Carbone Conſule, inſigni clade affecto, Teutones per Gallium profectos exſpectabant, ut cum iis ſimul in Italiam penetrarent. Liv. Epit. LXIII. Vellej. Paterc. lib. 2. c. 12. Strabo lib. 5. Geogr.

(5) Ad quem Q. Catulus, cum Cimbrorum impetum ſuſtinere non valeret, receſſerat, poſitis utrinque adverſus tranſitum vallis & aggeribus. Plutarchus in Mario p. 418.

(6) Canes quoque Cimbris cæſis domus eorum plauſtris impoſitas defendiſſe, refert Plinius lib. 8. c. 41.

(7) In Cherſoneſum Cimbricam, patriam ſuam, reliquias Cimbrorum rediiſſe, vel multos remanſiſſe, patet ex Strabone, qui lib. 7. nam hodieque, ſcribit, illam regionem inhabitant (Cimbri,) quam tenuerunt olim, nuperque Auguſto Lebetem, qui apud ipſos ſanctiſſimus erat, miſerunt amicitiam expetentes, & veniam illatarum injuriarum, eamque conſecuti domum reverterunt. Tacitus quoque Trajani ævo, lib. 37. de M. G. eundem, memorat, Germaniæ ſinum proximi Oceano Cimbri tenent parva civitas, ſed gloria ingens.

Digitized by Google

nibus, quæ ex utraque parte Rheni habitabant, indita ſunt, cum antea communiori nomine Celtæ appellarentur. *a)*

Ex iis primi Sicambri, quorum nomen præ cæteris celebre, & ad tempus labentis imperii usque Tencteris, qui in illorum remanſere ſedibus, tributum, olim ex toto trans-Rhenani, (1) proximi Ubiis *b)* trans Rhenum etiam tunc ſitis, ſylvas & ſolitudines habebant, ac hodie eſt inter ejus fluminis ulteriores ripas & Lupiam *c)* Cliviæ Ducatus, & pars terræ Montenſis, ac Marchiæ Comitatus. *d)* Sed Suetonio & Floro teſtantibus cis Rhenum etiam Sicambri habitavere, poſtquam Auguſtus in Galliam eos, per Tiberium in deditionem acceptos, traduxit, atque in proximis Rheno agris & caſtellis, ubi Gugernorum nomen (2) poſtea acceptiſſe videntur, collocavit.

Sicambrorum q. d. humillima camporum inhabitantium (3) appellatio reliqua adhuc eſt apud **Siegburg** ad Ruram in vita Caroli Magni celebratum (4) Comitatus Marchiæ oppidum. In horum regione nunc eſt Divitenſe illud munimentum ex adverſo Agrippinenſis Coloniæ, hodie vicus Abbatia celebris, (5) **Duits**. In eo quondam tabula lapidea reperta eſt, quæ teſte Ruperto hujus loci quondam Abbate narrabat: Divitenſe munimentum in terra Francorum ab Imp. Cæſ. M. Fl. Valer. Conſtantino pro militibus in tutelam Galliarum (6) collocandis, eſſe erectum. *e)* Atque ab hoc loco milites nominantur in libro Notitiæ Imperii & apud Marcell. lib. 26. & 27. Divitenſes, conjuncti ubique Tungris, vocabulum huic munimento haud dubie e ſitu loci quæſitum. Etiam Diſpergum caſtellum, Duisburgum Cliviæ hodie oppidum hic ſitum eſt. Utrum a Romanis ad firmandum Aſciburgii præfidium, & impediendam Germanorum in Galliam irruptionem conſtructum, eque ſitu loci nuncupatum; an vero a Germanis ad cohibendos Romanos excitatum, aut Romanis ademptum, alterutraque de cauſa ſic vocatum olim fuerit, ignoratur: Interim tamen certum eſt, Teutoburgum non eſſe, (7) de quo Tacitus. *f)* Quin etiam apud Sicambros Velledam virginem, de qua paulo poſt, (8) habitaſſe, nonnulli ſuſpicantur. (9) Videatur Bernard. Moller. libro ſexto deſcriptionis Rheni, ubi ſic de Lupia, Rhenum influente, ait:

Rheno proximior Velledæ præterit aulam,
Nomine jam dubio virginis aula latet.

Limi-

a) *Dion. lib. 39. Vid. Claud.* Nomenclatura & Topographia populorum. Ubii, Sicambri.

b) *Dion. lib. 39.*

c) *Id. l. 54. vid. & Strab. lib. 4.*

d) *Vid. apud Ptolom. Europæ tab. 4.*

e) *Beat. Rhenan. rerum Germ. lib. 3.*

f) *Annal. lib. 1. c. 60.*

(1) Sicambrorum primas ſedes ad fluvium *Sige*, eorumque migrationes ad Rhenum & Ruram, tum & traductionem cis Rhenum, accuratiſſime deſcripſit Illuſtr. Epiſcopus Paderborn. in Mon. Paderb. p. 4. 5. 6. & Schatten. in hiſtor. Weſtphal. lib. 1. p. 10.

(2) Vide infra de Gugernis.

(3) Alii dictos volunt **Siegkämpffer**, Cambros, ad pugnandum ſelectos & deſtinatos. Cluverius vero lib. 3. c. 9. a *fluvio Sige*, quem primum accoluerunt, nomen ſuum accepiſſe exiſtimat. Menſo Alting. p. 80. **Siegenberger**, unde vox Sicambrorum, dictos vult, quod incoluerint Regionem montium, quos *Sigus* amnis perluit.

(4) Refert illud Ertwinus Ertmannus in Chron. Osnabr. p. 207. apud Meimb. Tom. II. R. G. inter tria munitiſſima Saxoniæ caſtella; Tria, ſcribit, præcipua & eminentiora caſtella concordi relatione antiquorum ſcribuntur, videlicet in Herisburch, in Saxonia Haſſionumque ſitum confinio, Siegeburch quoque, ſuper Ruremfluvium poſitum, & noſtrum Iborch, quod ex jucundo ſitu terrarum egregium fuiſſe, nemo eſt, qui dubitat. Quod vero ad Iburgum hoc attinet, inultis teſtimoniis Iburgum f. Driburgum in Paderbornenſi diœceſi intelligendum eſſe, docet Illuſtr. Epiſc. in Monum. Paderb. p. 175.

(5) De qua vide pluribus infr. in ſtatu Eccl. Ducatus Montium.

(6) Celebris Antiquarius, Joh. Smetius, duo in Antiq. ſuis Neomag. p. 242. exhibet numiſmata cum inſcriptione *Herc. Deuſonienſi*, quam quidem poſteriorem vocem Occo in duas dividit, atque legendum cenſet *Deus Oriens*; Laudatus vero Smetius cum Patino *Deuſonem* urbem, hodie *Duits* appellatam, intelligendam cenſet, quippe in quo Herculis olim fanum habuerit atque cultus fuerit. Mentio quoque illius *Deuſonis* fit, atque Saxones juxta illum cæſos fuiſſe, refertur in ſupplem. Chron. Euſeb. ad annum 376.

(7) Eſſe vero oppidum Teuthomellum, hodie **Dethmold**, recte cenſet autor infr. lib. 2.

(8) In fine hujus libri de Moribus populorum.

(9) Bernhardus Mollerus juxta citatos verſus, in vico **Spellen**, cui adſtipulatur Schatten. in Hiſtor. Weſtphal. p. 124. Hermannus vero Ewichius in Deſcript. Veſuliæ, p. 10. aut Veſaliæ, aut in vicino pago **Aberdorp vel Barbendorp** palatium ſuum habuiſſe cenſent.

Digitized by Google

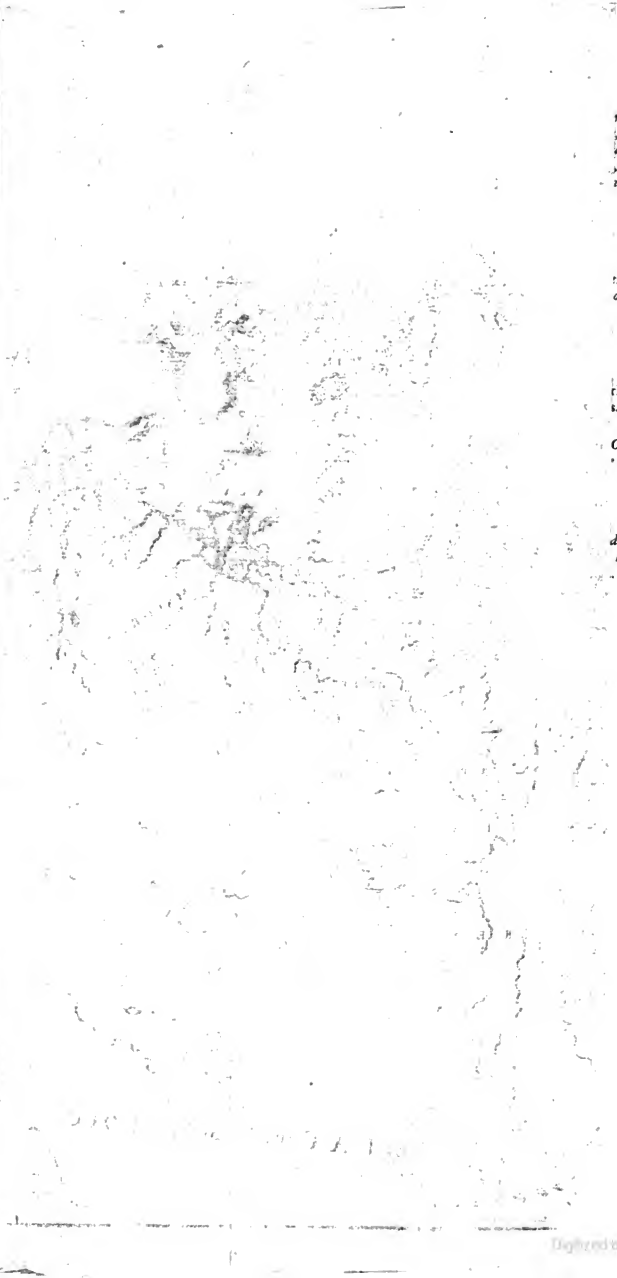

a) *I*
lib. 3
Vid.
Non
tura
pogi
popi
U
Sic
b) *E*
lib. 3
c) *Ie*
vid.
li
d) *V*
Ptol
ropæ

e). *E*
Rhe
rum
li

f) *A*
lib. 1

Digitized by Google

*Limite Spelledam *) ſuſtentant jugera lævo,*
Manſio Velledæ, ſuſpicor, illa fuit.
Velledæ Spelleda quadrat, mutato priora,
Arguit hoc ratio nominis atque loci.
Deferar ulterius, Veſalia fluctibus inſtat
Lippiacis: Rheno Lippia perdit aquas.

*) Spellen pagus eſt, non procul a Veſalia, ultra Lupiam.

Et certe non usque adeo a vero alienum hoc eſſe, facile quis animadvertet, qui accuratius, id quod Tacitus hiſt. lib. 5. cap. 22. habet, conſideraverit, Germanos nimirum prætoriam triremem Romanis in Rheno abreptam flumine Luppia donum Velledæ traxiſſe, ſive transmiſiſſe. Cæterum Sicambri & poſtea Tencteri, *a)* de quibus mox, qua ortum reſpiciebant, Cheruſcis contermini fuere. Dion enim lib. 54. de Druſo ait, ipſum poſt Uſipetas ſubjugatos, Lupiaque transmiſſa per Sicambros, in Cheruſcorum regionem (1) usque ad Viſurgim proceſſiſſe, in quibus caſtrum Eresburgum tempore Caroli Magni celebre, hodieque **Herßberg** (2) in confinio Haſſiæ ſitum, etiamnum antiquum gentis nomen retinet. a) *Tacit. de ſit. & mor. Germ.*

Tencteros adhæc & Uſipetes (3) ſive Uſipios quod attinet, trans Rhenum etiam forte in locis Weſtphaliæ remotioribus habitaſſe primum, ſed poſtquam a Suevis (melius leg. Cattis) diu agitati, & triennio hinc inde vagati eſſent, Rhenum ſtrivium non longe a mari, quo influit, *b)* ſcilicet ad inſulæ Batavorum caput, neceſſe haberent & Rhenum & Vahalem, adeoque inſulam Batavorum ſuperare, tranſiiſſe, & Menapiorum cis Rhenum agros occupaſſe ex Cæſaris lib 4. Belli Gallici conſtat. Quam ob cauſam ex iis quadringenta millia ad Moſæ & Rheni confluentem cæſa a Cæſare ſunt, ut Plutarchus in Cæſ. & Appianus in Celtica prodidere. Reliquiæ vero horum, qui prælio non interfuerant, Sicambrorum nationi ultra Rhenum ſeſe conjunxerunt, *c)* quibus in Gallicam oram traductis, Tencteri quidem illorum agros ſoli tenuerunt, & initio imperii Veſpaſiani Ubios vicinos ad defectionem a Romanis ſolliciarunt. *d)* At Uſipios exiguum illud agrorum, quod Menapii trans Rhenum etiam habebant, invaſiſſe, atque ita loca illa, ubi hodie Comitatus Zutphaniæ eſt, incoluiſſe, haud paucis placet, Dionem nimirum attendentibus, ubi ille libro paulo ſuperius allegato, de Druſo hiſce verbis: Atque ipſe deinde, ait, in Uſipetarum regionem, ſecundum inſulam Batavorum, atque in Sicambrorum terram transgreſſus, &c. Tencteri & Uſipetes. b) *Sic Cæſ. loquitur l. 4.* c) *Cæſ. d. l.* d) *Tac. hiſt. lib. 4.*

Notandum autem Cattos illos, de quibus jam dixi, perperam a Cæſare Suevos appellari, (4) quod videre licet ex ejus lib. 4. belli Gallici, ubi Suevos Ubiis, & lib. 6. ubi eosdem Cheruſcis ad Sylvam Bacenis, hodie **die Hartz** / viciniſſimos fuiſſe tradit, cum iſta omnia Cattis conveniant potius, quam Suevis, quippe qui jam antea audita Arioviſti

(1) Tacit. de M. G. c. 36. Foſis vicinos fuiſſe refert, certo argumento, quod ultra Viſurgim quoque habitaverint. *Cheruſcos* quaſi *Gueruſcos* a fluvio *Werra*, quo nomine Viſurgis olim venerit, dictos putat Leibniz. in not. ad excerpta Taciti, Tom. I. S. R. Brunſwic. p. 12. Menſo vero Altingius, Tab. I. infer. Germ. a Sylva Hercynia, **Hartz**, aliis **Hartzſchen**, & geminata aſpiratione **Cherüſchen**, nomen illud derivat. Pluribus eos deſcribunt Illuſtriſſ. Epiſcop. in Monum. Paderborn. p. 32. Cluv. lib. 3. c. 19. Cellar. Geogr. Antiq. Tom. I. p. 476.

(2) Nunc **Stadtberg**, haud procul Neuhuſio in Epiſcopatu Paderbornenſi, locus olim celebris IRMENSULA. *Mon. Paderb.* p. 94. Meimb. in Diſſ. de *Irmenſula.*

(3) Commune hi populi fatum habuerunt, atque ut Tencteri Cattis primum vicini fuerunt, ita poſt illos a ſtudio militari nulla gens alia magis laudatur Tacit. M. G. c. 32. Uſipetes vero a Tencteris per Wetteraviam ad Rhenum usque ſeſe extenderunt, quibus ſedibus utrique a Cattis expulſi, Menapiorum agros cis-Rhenanos primum, (loquimur ex ſitu noſtro) mox & trans-Rhenanos invaſerunt, a Cæſare vero, cum ulterius progredi vellent, cæſi, octingentis tantum ſuperſtitibus, qui cis Rhenum profugi, Sicambrorum agros, poſtquam hos Auguſtus Imperator trans Rhenum traduxiſſet, occuparunt. Cluv. lib. 3. c. 10. Schatten. in hiſtor. Weſtph. lib. 1. p. 10. Waſſenbergius in deſcript. urbis Embr. lib. 1. Sunt, qui Uſipites, quaſi **Hauß-Väter**, Tencteros vero quaſi **Gedingte**, i. e. Mercenarios milites appellatos ceſſent. Arridet potius, Uſipetes a fluvio US, circa quem primo conſederunt in Wetteravia, pariter ac **Usingen** & Wis-**Baden**, civitates nomen ſuum accepiſſe.

(4) Pluribus hunc errorem, quem Strabo quoque ſequitur, notavit Cluver. lib. 3. c. 5. Suevos populos tantum intra Albim & Viſtulam appellatos fuiſſe, diſerte ſcribit Tacit. M. G. c. 38. 39.

Digitized by Google

clade ripas Rheni, hoc eſt, peregrinum abs ſe invaſum regionis tractum reliquiſſe domumque ſe contuliſſe ab eodem Cæſ. lib. 1. memorantur. Niſi quis generaliter Suevorum nomine maximam trans-Rhenanæ Germaniæ partem comprehendere, eosque cum Ptolomæo (1) triplices ſtatuere malit, primos ſcilicet Sicambros ad Rhenum Auſtraliores, (quo in loco Oquevos in tabula Ptolomæi inepte legunt) alteros Angilos, in Septentrionem ad medium Albis extenſos, tertios Semnones a medio Albis ad Suevum, i. e. Viadrum fluv. usque. Quorum tamen nihil poſteriores Suevi, Rhetiæ nimirum vicini, qui & Hermunduri dicebantur, habuerunt.

Bructeri.

Sequuntur Bructeri (2) juxta Sicambros ad dexteram inter utrosque fluentis Lupiæ ripam in longum ad usque Amiſiæ & Lupiæ capita in Cheruſcorum confinio, ubi clades Variana (3) contigit, protenſi. *a)* Nam & a Tacito *b)* juxta Tencteros, qui fuere Sicambrorum ſucceſſores, locantur, & a Strabone *c)* ad Lupiam quoque pertinuiſſe aſſeruntur, nimirum ubi nunc ſunt Monaſterienſis & Oſnabrugenſis diœceſeis Lippia item & Ravensburgum Comitatus.

a) Tac. lib. an. 1. cap. 60. confer cum Dion. lib. 56. & Strabone lib. 7. ubi de eadem clade.

Sylva Cæſia (4) apud hos fuit, inter Veſaliam & Coesveldiam urbes porrecta, quæ cum limite Tiberii a Cæcinna e Veteribus in Marſos egreſſo, exciſa, & particula fuit Hercyneæ totam fere Germaniam obtegentis Sylvæ. Unde Claudianus:

b) lib. de ſit. & mor. Ger. cap. 33.

\- - - *Venit accola Sylvæ*
Bructerus Hercyneæ.

c) Strabo lib. 7.

Et quanquam Taciti ævo, vicinarum conſenſu nationum dicuntur *d)* pulſi, migrantibus in ipſorum loca Chamavis (5) & Angrivariis, (6) quorum illi a Chaucis, hi a Viſurgi, ubi hodie **Engeren** eſt vicus, ſed Witekindi mauſoleo (7) & Ducatus Angrivariæ (8) titu-

d) Tacit. lib. de morib. cap. 33.

(1) At hunc quoque erraſſe, quando Angilos & Longobardos eis Albim collocat, Cluver. jam oſtendit lib. 3. c. 25.

(2) Alias Bructeri, Bureturi, Boructarii & Bricteri & Bruteri, quod nomen nonnulli verum & antiquum fuiſſe cenſent, atque ipſis impoſitum, quod eſſent **Bruders**, fratres. Sed verosimilius eſt, ita appellatos fuiſſe, quaſi **Bronckers** paludum, quæ in Weſtphalia **Broncken** vocantur accolæ, vel a **Brücken**, pontibus & aggeribus, quibus paludoſa loca ſolent abundare, qua de re ut & ſedibus Bructerorum vide Monum. Paderb. p. 54. Menſo Alting. Not. inf. Germ. P. 1. pag. 19. 20. 21. Schat. in hiſtoria Weſtphal. p. 11. Kirchmaier. in not. ad Tacit. pag. 162.

(3) Multum ad hanc contulerunt Bructeri, quippe apud quos undeviceſimæ legionis Aquilam poſtea repertam fuiſſe teſtatur Tacit. Ann. 1. c. 60.

(4) Quaſi **der blaue Wald**, propter opacitatem, nunc **der Weſeler Wald**, hodie ubique fere culta; olim vero celebris expeditionibus Germanici & Cæcinnæ per illam, Tacit. Annal. 1. c. 50. Cluv. lib. 3. c. 9.

(5) Hos olim Rheni inferioris ripam accoluiſſe, ex Bojocali, Amſibariorum Ducis oratione apud Tacit. Annal. 13. 54. liquet, quippe qua agros, quos Amſibarii a Romanis poſtulabant, quondam Chamavorum fuiſſe refert. Inde vero una cum Angrivariis in Bructerorum fines migrarunt. Caput ſedis ipſorum oppidum *Ham* in Comitatu Marcano fuiſſe, ab ipſis quoque appellatum, exiſtimat Leibniz. Tom. 1. pag. 11. vid. quoque Menſo Alting. Not. Germ. inſer. P. 1. pag. 44.

(6) Hos Conring. in annot. ad c. 2. de finibus Imperii ab Angriis diverſos fuiſſe putat, rectius vero eosdem cenſent Cluv. lib. 3. c. 2. Illuſt. Epiſc. in Mon. Paderb. p. 132. Kirchm. in not. ad Tacit. de M. G. c. 33. p. 364. Angrivarios quaſi **Angreiffers oder Anwarer** dictos cenſet, nobis vero **von den Angern**, locis compeſtribus & herbidis, ita nominatos fuiſſe, veroſimilius videtur. Olim Rhenum videntur accoluiſſe in Ducatu Montium ex nominibus oppidorum **Angewort** & **Angermünde**, inde vero cum Chamavis Viſurgim verſus profecti, conſediſſe in Ducatu Angriæ. Oppidum **Engers** caput ipſorum, alias munitiſſimum, in vici formam redactum fuit, cum illa demum inter alias conditione, ut Simon, Comes Lippæ, e cuſtodia Ludovici, Epiſcopi Osnabruggenſis, ao. 1305. dimitteretur. Hamelmann in Geneal. Comit. Lipp. p. 395. Schatten. p. 11.

(7) Cujus effigiem, ut a Carolo IV. renovata fuit, exhibet ill. Epiſc. in Monum. Paderb. p. 136.

(8) Cujus ut & Weſtphaliæ pars, Epiſcopatui Colonienſi propior, proſcripto Henrico Leone Philippo, Archi-Epiſcopo Colonienſi, altera Bernhardo Saxoniæ Duci obvenit, juxta diploma Friderici I. Imper. in Lunigii **Reichs-Archiv.** P. Spec. S. II. p. 434. Utramque tamen Archiepiſcopi Colonienſes occuparunt, atque titulo Ducum Weſtphaliæ & Angriæ hodieque præſident, invitis Principibus Anhaltinis, qui ab illo Bernhardo deſcendunt, atque eodem properea titulo utuntur.

Digitized by Google

titulo inſignis, progreſſi erant: Attamen vindicaſſe ſe mox videntur, retroactis non tantum Chamavis & Angrivariis, adeoque receptis ſuis agris, ſed etiam vicinis ſibi ſubactis nationibus, nominatim Tencteris, unde Bructeri hi panegyriſtæ Nazario, circa Conſtantini Magni, & Sulpitio Alexandro apud Gregorium Turonenſ. lib. 2. cap. 9. circa Theodoſii Impp. tempora Rheni ripæ ex adverſo Agrippinenſis Coloniæ proximi habentur, ſuumque nomen locis hiſce **Quakebruggen / Oſenbruggen/ Wydebruggen/** & **Delbrueggen** indidere.

Cæterum Bructeros Strabo & Ptolomæus (1) duplices produnt, *Majores & Minores*, illosque Friſiis & Chaucis; hos vero Lupiæ vicinos faciunt: de hiſce præſertim hic Tubantes, ubi hodie **Twente & Benthem** (2) ditiones ſunt, *vicinos* habuerunt, ſimiliter Uſipios. Quin etiam Cheruſcos & Marſos, *a)* (unde oppido **Othmarſſen** (3) adhuc nomen) attigerunt. Marſi vero hi juxta Bructeros loco cladis Varianæ non procul abfuerunt: *b)* ſed poſtea Viſurgi trajecto Teutomarſarum gentem ex ſe propagarunt. *c)*

Ubii autem itidem trans Rhenum olim Sicambris vicini, *d)* poſtea vero cis illud ſtumen Eburonum agris proximi habitarunt. Hos eſſe Agrippinenſes, ejurata patria, Romano nomine dictos, nunc Colonienſes, plerisque placet, qui a Suevis, quos Cæſar pro Cattis ſumit, bello tentati (4) ac pulſi, citra Rhenum oppidum condere cœperunt; poſtea cum jam longo fidei experimento meruiſſent Ubii, juſſu Agrippinæ, Germanici filiæ, quam Claudius Cæſar in conjugem aſſumpſit, Colonia in oppidum illud, in quo & genita erat, deducta eſt, *e)* (5) cui nomen ex vocabulo ipſius inditum. Zoſimus lib. 1. vocat eam ἀγριπίναν πόλιν ἐπικαιμένην τῷ ῥήνῳ μεγίστῃ. Claudia etiam agnominata fuit, fide lapidis:

M. MA-

a) *Tac. Annal. lib. 1. cap. 51.*

b) *Tac. An. lib. 2. c. 25. ubi de Malovendo eorum duce.*

c) *Ex Strab. refert Ortelius.*

d) *Cæſar lib. 4. B. G. c. 3. & 16.*

e) *Tacit. de ſit. & mor. Germ. l. 12. Annal. c. 27. An. U. C. 802. Chriſti 51. Antiſtio & M. Suillio Coſſ.*

(1) Ille lib. 7. hic lib. 11. c. 11. Delbruggios, Rittbergenſes, Rhedanos, Strombergenſes, Widenburgios, *Minores Bructeros* fuiſſe; Tranſiſalanos vero, Osnabrugios, Monaſterienſes, Lingenſes, *Majorum* titulo gloriatos, exiſtimat illuſtriſſ. Epiſc. Monum. Paderb. pag. 54. Menſo Altingius P. 1. p. 19. Cluver. lib. 3. c. 3. Cellar. p. 469.

(2) Ubi demum hunc populum, ex quo ante ſedes ſuas crebro mutaverat, conſediſſe e Taciti loco Annal. XIII. c. 55. & 56. oſtendit, atque tubantes quaſi **Tho Benten** ſive **Banden** *catervatim* vagantes dictum fuiſſe exiſtimat Menſo Alting. l. c. p. 125. 126. in multis a Cluverio lib. 3. c. 12. diſcrepans. Schatten. in Hiſtor. Weſtph. p. 13.

(3) In regione **Twente**. Schatt. in Hiſtor. Weſtphal. p. 12. in Diœceſi Osnabruggenſi ſimul ac Comitatibus Tecklenburgenſi & Bentheimenſi eos collocat. Illuſtr. vero Epiſcopus in Monum. Paderborn. p. 34. ad Amiſiam Dalichium & Aldenbecam, fines ipſorum porrectos, in Epiſcopatum Paderbornenſem ſe extendiſſe, tum ex German. expeditionibus in Bructeros per fines Marſorum apud Tacit l. c. tum a veſtigiis nominis in pago **Dihtmarſen**, colligit cum Cluverio lib. 3. c. 11. Juſtus Winckelmannus in Notit. hiſtor. Polit. Vet. Weſtph. lib. 1. c. 7. ultra Albim ad Eudoram usque eos extendit ſola nominis convenientia cum regionibus ejus tractus **Willſtermarſch, Stormarſch, Dihtmarſch**, merito notatus ab Hertio in notis Veteris Germ. p. 80. Cluver. l. c. ipſorum propaginem fuiſſe putat *Marſacos*, quorum Tacitus meminit lib. 4. hiſtor. cap. 56. Plinio N. H. lib. 4. 15. *Marſatios* appellatos. Sed diverſos fuiſſe populos, atque *Marſos* a **Marſchen** ſive **Marſchländer** agris editioribus & ubere gleba arenis permiſta, aratro & ſementi præ reliquis aptiſſimis; *Marſatos* quaſi **an de Meeren geſeten**, quia tractum maritimum inter Caninefates & Staurios incoluerint, dictos fuiſſe, rectius cenſet Menſo Alting. l. c. p. 93.

(4) Odii inter Cattos & Ubios cauſam fuiſſe exiſtimat Kirchmaierus l. c. p. 336. quod hi ejurata patria *Agrippinenſes*, Romano nomine ſe dixerint a M. Vipſanio Agrippa, ex quo cis Rhenum ab ipſo eſſent transducti. Verum cum non *Agrippenſes*, ſed *Agrippinenſes* appellentur ab Agrippina potius, Claudii Imperatoris conjuge, cum jam diu cis Rhenum conſediſſent, illud nomen eos accepiſſe cenſendum eſt, quod Tacitus lib. XII. annal. c. 27. diſerte dicit, ubi *Agrippina*, ait, *quo vim ſuam ſociis quoque nationibus oſtentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, Veteranos, Coloniamque, deduci impetrat, cui nomen inditum eſt ex vocabulo ipſius.* Dum vero illud *impetraſſe* a Claudio nempe maritо ibidem addit, ſimul patet, cur de M. G. cap. 28. Agrippinenſes *conditoris ſui*, non ſuo *nomine vocator* referat, quippe cum Coloniæ iſtius deductæ honor ad Claudium quoque maritum pertineret.

(5) Si Antiſtio Vet. & M. Suillio Nerriliano Coſſ. id factum, ut autor in margine notat, in annum U. C. 803. N. C. vero 50. quo Noriſii calculo apud Pagium in hiſtor. crit. Baronii ad ao. 50. illi viri Conſules fuerunt, id incidet.

Digitized by Google

M. MARIO. M. F.
STEL. TITIO. RVFINO
COSS.
LEG. LEG. I. MINER. P. F.
CVR. COL. CLAVD. AVG.
AGRIPPINENSIVM &c. a)

a) Lipſ. in Not. ad Tac. ad lib. 12. A. cap. 27.

Cæſaris igitur tempore, conjectura eſt, loca, ubi nunc Weſtphaliæ illa oppida ſunt, quæ ad Colonienſem ſpectant diœceſin, parsque ſuperior Ducatus Montenſis, Ubios incoluiſſe, *b)* poſtea vero ubi Rhenum tranſiiſſent, non tantum apud ſuam Urbem ſive Coloniam, Marcodurum usque, qui vicus eorum fuit, *c)* ſed etiam in tractatu illo, ubi Eſlia nunc eſt, quæ quidem Ubiorum appellationi nomine ſuo ſatis alludit, & ex parte Duci Juliacenſi paret, ſedes ſuas fixiſſe.

b) Raymun. Martian.

c) Tacit. lib. 4. c. 7.

Eiffel. Ubiorum loca.

Cæterum in Ubiis præter Coloniam Agrippinenſium, alia etiam ab auctoribus ponuntur & commemorantur loca, quæ quidem quoniam in Antonini itinerario nominantur, illud idem cum alia quadam tabula (1) perluſtrandum hic eſt.

Iter per Ubiorum fines a Trevirorum Auguſta ad Agrippinenſem Coloniam.

In Itinerario Antonini.	In Tabula.
A Treviris.	*Aug. Trevirorum.*
Beda vicus. XII.	*Beda XII.*
Auſana vicus. VIII.	*Auſana XII.*
Egorigio vicus. XII.	*Icorigium. XII.*
Marcomago vicus. XXVIII.	*Marcomago VIII. hic adde XX.*
Belgica vicus. VIII.	- - - *X.*
Tolpia vicus Supenorum. X.	*Agrippina VI.*
Agrippina Civitas. XVI.	

Milliarium numerus corruptiſſimus eſt utrobique.

Beda (2) hodie **Bedburg**, Auſana item Icorigium vicus, **Rulf** ad Treviros pertinent, Marcomagum, (3) ut ex milliarium numero evincitur, eſt Marcodurum, **Duiren** de quo Tacitus hiſt. lib. 4. cap. 28. Hodie civitas eſt ex primariis in Ducatu Juliacenſi, muris cingi cœpta Anno a Nato Chriſto 1124. unde verſus iſti in frontiſpicio Curiæ ibidem:

Anno millieno, centeno, bis duodeno
Durenſes duros cœperunt condere muros.

Tolpia corruptum ex Tolpiaco. Tacit. hiſt. lib. 4. cap. 79. Tolbiacum **Zullich** in antiquis literis **Zulpete**. Supenorum vocem adulterinam, & pro ea Ubiorum ſubſtituendam eſſe, exiſtimat Cluverius (4) in antiqua Germania. Belgica **Baldhuſen** eſt. Non omittendi nobis hoc loco Talliates inter Ubios, & quidem ejus tractus, qui hodie Eiflia dicitur, Vetercs olim incolæ, qui etiam Romanis monumentis antiquitatem ſuam probare poſſunt. Vocabuli veſtigium ſupereſt in arce & vico **Dollendorff**, ditionis Juliacenſis, ab Aara fluvio haud procul ſito, prope quem in pago **Ripſtorff** repertus lapis candidus ita inſcriptus: (5)

MAR-

(1) Theodoſiana, quam Peutingerorum Bibliotheca edidit M. Velſerus, unde & Peutingeriana appellari ſolet.

(2) vid. Cluver. lib. 2. pag. 65.

(3) **Düren** & **Magen** lingua Celtica idem ſonare, nempe tranſitum fluminis, atque inde factum, ut Marcodurum poſteriores Marcomagum, quod idem ſignificat, dixerint, exiſtimat cum Cluverio lib. 2. p. 85. Cellarius *Geogr. Antiq.* Tom. 1. p. 333. De ſtatu hujus loci medio ævo vide infra pluribus in provincia Juliacenſi p. 357.

(4) Lib. 11. c. 17. in f. Retinet nihilominus Menſo Altingius in deſcriptione ſummaria Germ. inſer. quæ eſt Tab. 1. P. 1. notit. Germ. infer. vocem ſuperiorum. Quod ad Tolpiacum attinet, ejus præfecturam ſive Advocatiam geſſerunt olim Comites Palatini ad Rhenum, atque Comitibus Juliacenſibus cum judicio, Pallentia dicto, cum aliis juribus poſtea in feudum conceſſerunt. Freh. Orig. Palat. lib. 2. c. 8. Töllnerus Hiſtor. Palat. p. 26. ubi & alia memorabilia de hoc vico referuntur.

(5) Refert quoque hanc inſcriptionem Hubertus Leodius in vita Friderici II. p. 13. una cum fragmento hoc alterius:

Pro Imp. divinæ Ancaris Marti Talliatus.

Utrumque vero a Chryſanto quodam Boyſa, qui lapides iſtos repererit, ſe accepiſſe refert.

Digitized by Google

MARTI ET GENIO
TALLIATIUM
CLAUDIUS VERINUS
AD PERPETUAM TUTELAM AEDIS
TALLIATIBUS DEDIT XCCL
QVAM AEDEM L. MARCIUS
SIMILIS DE SUO POSUIT.

Aliud etiam iter per eosdem fines a Moſellæ Confluentibus ad Agrippinam deſcribitur in Tabula:

Confluentes		Coblentz.
Antunnaco VIIII.		Andernach.
Rigomagus VIIII.	ſine controverſia hodie	Rynagen.
Bonna VIII.		Bonn.
Agrippina XI.		Colln.

Bonna primam ſui originem Romanis debet. Primus autem Romanorum caſtra hic fixiſſe videtur M. Vipſianus Agrippa, cum Ubios Rhenum ponte traduceret, (1) Ao. ante Natum Chriſtum 35. Nec ipſum Agrippam XVIII. annis poſt primam expeditionem C. Sentio & Q. Lucretio Coſſ. hoc eſt, An. ante natum Chr. 19. cum contra Germanos, haud dubie Sicambros & Cattos, oppido Bonnenſi conterminos, Galliam infeſtantes exercitum adduceret, ut Dio lib. 54. auctor eſt, locum hunc caſtris locandis neglexiſſe credibile eſt. Druſus certe ſeptem annis poſt hyberna hic habuit, ponte Rhenum claſſeque firmavit, circa annum ante natum Chriſtum 12. Cluverius hic aram Ubiorum locat, Tacito innixus, qui primæ legionis hyberna & apud iſtam Aram *a)* & Bonnæ *b)* ſtatuit: at Lipſius *c)* diſſentit, & propius Colonia Aram Ubiorum abfuiſſe putat, Taciti etiam verbis forte adductus: is enim Annal. lib. 1. primam & viceſimam legiones a Cæcinna legato in civitatem Ubiorum reductas eſſe; mox, apud Aram Ubiorum easdem legiones & veteranos nuper dimiſſos ſub vexillo hyemaſſe ſcribit. Atque hæc Lipſii opinio probabilior videtur. (2) Una ſiquidem eademque legio in tam vicinis præſidiis diviſa fuiſſe, aut ſtationem mutaſſe potuit. Præterea aut in Agrippinenſium civitate aut non procul extra eam hanc Ubiorum Aram fuiſſe ex celebritate ejus civitatis ſuſpicari licet. Quin etiam, ſcilicet ab iſta ara ad Sexageſimum lapidem, (3) i. e. milliarium Vetera fuiſſe, idem Tacitus Annal. lib. 1. c. 45. diſerte indicat. Jam vero ſexaginta Romana milliaria & diſtantiam duodecim communium Germanicorum milliarium, quæ inter Agrippinenſium civitatem ejusque viciniam & Vetera ſunt, æqualiter finiri conſtabit, ſi V. millia paſſuum pro uno Germanico milliari computentur.

a) Ann. l. 1. c. 39.
b) Idem hiſt. lib. 4. c. 19.
c) Lipſ. in not. ad Tac.

Infra Coloniam in Ubiis ſequentia etiam notantur loca:

In Itinerario Antonini.		In Tabula.
Colon. Agrippina leg. - -	*Colon. Agrip.*	*Agrippina*
Durnomago leg. VII. ala.	- - - - -	- - - - -
Burungo leg. V. ala. - -	- - - - -	- - - - -
Nevenſio leg. V. ala.	*Noveſiæ. M. P. XVI.*	*Novefio XVI.*
Gelduba leg. IX. ala.	- - - - -	- - - -
Golone leg. IX. ala.	*Calone XVIII.*	*Aſciburgio XIIII.*
Veteris leg. XXI.	*Veteribus XVIII.*	*Veteribus XIII.*

Durnomagum Dorſſmagen; Burungum Woeringen eſt.

Nove-

(1) Priori expeditione, quam deſcribit Dio lib. 48. poſteriori longe illuſtriorem & diuturniorem, ut recte exiſtimat auctor, illa potius, quam hac transductos fuiſſe Ubios.

(2) Quæ Cellario quoque probatur T. 1. Geogr. Antiq. p. 329.

(3) Qua diſtantia a contrario Bonnam veteribus abeſſe putat Campius in Franciſci Mocii Novantii Epiſt. III. ut aram Ubiorum Bonnæ quærendam eſſe adſtruat.

Digitized by Google

Noveſium primus auctorum memorat Tacitus hiſt. lib. 4. (1) ſub exitum Neronis. Marcellinus libro 18. habet Niveſium, hodie **Neuß**. Reliqua in Menapiis & Gugernis videbimus.

Eburones.

Succedunt Eburones, Treverorum clientes, *a)* (2) inter Advaticos, qui poſtea Bethaſii, Menapios, Ubios, Sylvam Arduennam, ad Moſam Rhenumque fluvios, & quidem cis hunc ſiti. *b)* Hi ſub duorum olim Regum imperio Ambiorigis & Cativulci erant, *c)* quo magis conſtat, fines eorum quam latiſſimos extitiſſe, iisque regiones eas, quæ ad Epiſcopatum Leodienſem, Ducatum Luxeburgenſem, & Juliacenſem, partemque Brabantiæ, territorium item Valckenburgenſe ac Aquisgranenſe hodie ſpectant, incluſas fuiſſe. Poſterioribus temporibus Tungri dicti ſunt. (3)

a) *Cæſ. l. 4.*
b) *Id. lib. 5.*
c) *Id. ibid.*

Loca Eburonum.

Loca, quæ apud hos celebria fuere, in Antonini & Tabulæ itinerario ſic notata legimus:

Antonini.		Tabulæ.
Bagacum.		*Bacaco Nerviorum.*
Vodgoriacum XII.		*Vogodorgiaco XII.*
Geminiacum X.		*Geminico vico XVI.*
Perniciacum XXII.		*Pernaco XLIII.*
Advagam Tongrorum XIIII.		*Atvaca XVI.*
Coriovallum XVI.	*Coriovallum.*	*Cortovallio XVI.*
Juliacum XVIII.	*Juliacum XII.*	*Juliaco XII.*
Colonia XVIII.	*Tiberiacum VIII.*	*Agrippina XVIII.*
	Col. Agrippina X.	

Bagacum Nerviorum ſine dubio **Bauay** eſt; Vogodorgiacum Cluverius exiſtimat eſſe Gaurus apud **Binche**; oppidum Geminiacum hodie eſt *Gembloux*, *Perniacum Parwis*, priora duo Hannoniæ, poſteriora Brabantiæ ſunt oppida.

Sed Advaga Tongrorum, ſive Atvaca, Cæſari lib. 6. Advatuca eſt: (4) male in duas partes hujus loci vocabulum a multis deſcriptum fuit, quaſi præpoſitio, Ad, accuſativo præmiſſa ſit, id ex Cæſare conſtabit, qui d. lib. ter hujus loci meminit: Tum copiis, inquit, in tres partes diſtributis, impedimenta omnium legionum Aduatucam contulit. Id caſtelli nomen eſt: hoc fere in mediis Eburonum finibus, ubi Titurius & Arunculejus hyemandi cauſſa conſederant. Item aliquot interjectis: Tribus horis Aduatucam venire poteſtis; Et mox: Ipſi Aduatucam contendunt. Tongrorum appellatione & civitatis amplæ nomine a Marcellino celebratur lib. 15. c. 27. & lib. 17. c. 17. (5) Secunda Germania, ait, (prima ab occidentali exordiens cardine) Agrippina & Tungris munita, civi-

(1) Capitibus 26. 33. 36. 62. 77. & lib. V. c. 22. Apud Florum quoque lib. 4. c. 12. ubi *Druſum Bonnam & Geſoniam cum pontibus junxiſſe* ſcribit, loco Geſoniæ *Noveſium*, quam vel Moguntiacum cum Cluver. lib. 2. c. 13. G. A. vel Geſoriacum cum Elia Vineto ſubſtitui malſem cum Cellario Geogr. Antiq. T. 1. pag. 130. 131. ut ſenſus ſit, Druſum Bonnam & Noveſium trans-Rhenanæ terræ ponte ad terrendos Germanos junxiſſe.

(2) De Condruſis potius hoc aſſerit Cæſar l. c. ubi *qua*, ait, *ſpe adducti Germani latius jam vagabantur, & in fines Eburonum & Condruſorum, qui ſunt Trevirorum clientes, pervenerunt.* Quis etiam de Eburonibus, qui latiſſimos agros tenuerunt, atque proprios Reges magnæ potentiæ habuerunt, hoc crederet. De Condruſis vero, exigua ac finitima Treviris gente, id facilius mihi perſuadeo.

(3) A Tacito, Ptolemæo & aliis. Tacit. de M. G. c. 2. *Qui*, ait, *primi Rhenum tranſgreſſi Gallos expulerunt, nunc Tungri, tunc Germani vocati ſunt.* Aſt quinque illi populi fuerunt, quos Cæſar Eburonum nomine appellare ſolet. Atuatucam inſuper oppidum, vel caſtellum, quod Cæſar lib. VI. c. 31. de B. G. in Eburonibus commemorat, Ptolemæus lib. II. c. 9. in Tungris cenſet. Crediderim cum Cluverio lib. II. c. 20. populos illos, cum a Cæſare pene exſtincti eſſent, in Tungrorum civitatem coiiſſe, atque illorum exinde nomen quoque aſſumſiſſe. Tungros vero propaginem Thuringorum eſſe, nonnulli cenſent. Sed Taciti ævo hi penitus ignoti, quanquam Cluver. lib. 3. c. 27. eos ſub Reudignis apud Tacit. c. 40. de M. G. latere exiſtimet, atque ſeculo demum quarto Vegetio in Mulomedicina commemorantur.

(4) Diverſa ab oppido egregie natura munito Aduaticorum, cujus Cæſar meminit lib. 2. c. 29 & autor noſter ſupra pag. 9. 10.

(5) Vide Huberti Leodii libellum de Tungris & Eburonibus.

Digitized by Google

civitatibus amplis & copiosis. Posterioribus sæculis Principes gentium per Galliam, & urbes, abjectis veteribus propriisque nominibus, ipsarum gentium nomina assumpserunt. Hodie **Tongeren** / Episcopatus Leodiensis oppidum, quam augustum illud olim fuerit, rudera inibi etiamnum ostendunt. Aduatuca Coriovallum tendentibus Mosa Fluvius trajiciendus fuit, unde eo loco Trajectum civitas hodie est, **Tricht**/ vel **Maestricht**. Cluverius *a*) affirmat Marcellinum ejus Trajecti mentionem feciſſe, quando lib. 20. c. 25. ait: Julianus in limitem Germaniæ ſecundæ eſt egreſſus, omnique apparatu, quem flagitabat inſtans negotium, communitus Obtricenſi Moſæ oppido (1) propinquabat. Hinc idem Cluverius dicit, incolis olim hunc locum vocatum fuiſſe **Obtricht**/ quaſi **Overtricht**/ ad differentiam Trajecti inferioris **Uttricht**/ quaſi **Undertricht**.

a) lib. 2. c. 19. antiq. Germ.

Oppidum **Wyck** Trajectenſi civitati ponte annexum, vicus ad Trajectum Moſæ Romanis antiquitus haud dubie vocabatur. Et licet locus iſte Marcellini jam allegatus aliter etiam legatur, quando nonnulla exemplaria pro Obtricenſi Moſæ oppido habent, Taſandro oppido; locum tamen illum Romanis notum fuiſſe, ex nomenclatura ejus certiſſimum eſt. Taſandrum autem, ſi lectio proba eſt, ſive ut nonnulli habent codices, Toxandrum, **Teſſenderloo**/ dicæceſeos Leodienſis vicus erit, ita a Toxandris forte dictus, qui populi in inſulis Zelandicis inter Scaldis Moſæque oſtia habitarunt, de quibus Plin. lib. 4. c. 17. A Scaldi, *inquit*, ad Sequanam, Belgica ſc. *Gallia* eſt; & poſtea: a Scaldi incolunt extra Toxandri, pluribus nominibus; deinde Menapii, Morini. Scilicet extra a Scaldi Oceanum verſus Toxandros incoluiſſe inſulas jam dictas intelligimus, illorumque regionem a Marcellino lib. 17. *Taxandriam* dici exiſtimat Cluverius (2) lib. Antiquæ Germ. 2. c. 29.

Coriovallum multis **Valckenborg** (3) eſt, quia in utroque vocabulo ſyllaba eſt ejusdem ſoni, alias nullæ ibi, quod ſciam, antiquitates ſunt inventæ.

Aquisgranum, nobilis illa civitas, omnino hic in tranſitu videnda quoque eſt, **Aach**/ hodie vel **Aken**. Quo vero nomine ante Caroli Magni Imperatoris tempora appellata ſit, dubitatur. Ille ipſe Imperator de ea ait: (4) Poſtquam in venatione aliquando longius

(1) Prætерquam quod vox *Obtricenſe*, ſi Romani vocabulum **Obtricht** ita reddere voluerint, nullam latinitatem ſapiat, atque certum e contrario ſit, vocabulum **Obtricht** a Latinorum *Trajectu* eſſe ortum, Sermonem Ammiano Marcellino non de oppido eſſe ad Moſam, ſed ad Rhenum, quem Julianus *Obtricenſi Moſæ oppido appropinquans* transmiſit, oppido nempe, quod a ſitu Legionis XXX. *ob triceſimam vel ob tricenſimam*, cujus ipſe hiſtoricus lib. 18. c. 2. meminit, jam obſervarunt Valeſius in voce *Colon. Trajana*, Menſo Altingius in notit. Germ. inſer. P. I. pag. 1 6. & Cellarius pag. 339. Tom. I. Geogr. Antiq. Forte autem *Pontes Moſæ* apud Tacitum lib. 4. hiſtor. c. 66. oppidum **Maſtricht** intelligendum venit. Certe vel illud vel Leodium ſignificari exiſtimat Cellarius pag. 342.

(2) In cujus ſententiam quoque inclinat Menſo Altingius P. I. p. 122. quamvis eam acriter tueri nolit. Malim cum Cellario l. c. p. 367. 368. Hadr. Valeſio, Browero aliisque in Mediterraneis potius Toxandros quærere, quorum vicus præcipuus, cujus Ammianus Marcellinus meminit pag. m. 108. procul dubio fuit *Teſſenderta* in tractu Leodienſi. Certe circa illum regio ſive pagus *Taxandriæ* conſtituitur a ſcriptoribus medii ævi. Otto II. Imp. in diplom. apud Aub. Miræum *in notit. Eccl. Belg.* c. 66. Monachis Gandenſibus *Nortwick & Iltegem in pago Teſſandriæ* donaſſe dicitur. At vero hi vici hodie adhuc haud longe a vico *Teſſenderto* ſuperſunt. Aub. quoque Miræus in not. ad Diplom. 52. lib. 1. Cod. Diplom. pag. 105. *Teſſandria ſive Taxandria*, ſcribit, *nunc Peelandt, cum vicino tractu Campaniæ Brabantinæ & Leodienſis. Hinc Teſſenderto amplum municipium in Brabantiæ & Leodienſis agri confinibus ſecundo lapide a Dieſthemio oppido ſitum.*

(3) **Valckenberg.** Ita videtur Cluverio lib. 2. Menſo vero Altingius p. 51. ad **Keyer**, vicum IV. M. P. a Trajecto Moſæ, refert.

(4) In Diplomate privilegiorum Aquisgranenſium apud Goldaſtum Tom. I. Conſtitut. p. 8. Johannes a Beka Granium ſenatoriæ nobilitatis atque Antonium quendam Tribunitiæ dignitatis proſcriptos a Nerone in Galliam Belgicam veniſſe, & a poſteriori Urbem Antoninam ad Rhenum, poſtea **Wiltaburg** dictam, dum prior Aquisgranum conderet, exſtructam fuiſſe, refert in proœmio ad Hiſtor. Epiſc. Ultraj. Merito vero Buchelio in notis p. 6. fabellæ ac ægri ſomnia ea videntur, quod ejus rei nullus Claſſicus Scriptor meminerit. Quod vero Meibom. in notis ad Wittichindi annales lib. 2. pag. 685. Ptolemæum, ſcribit, *Aquagrani inter Urbes Galliæ Belgicæ referre*, confictum eſt, cum nec vola nec veſtigium apud

us nonnihil a Comitibus in denſiſſimum lucum equo eſſet delatus, & Scaturiginem quandam calidorum fontium, palatiaque olim a Grano Romano Principe, Neronis & Agrippæ fratre, ædificata, at jam tum dumis & vepribus obducta reperiſſet, eadem denuo ſe excitaſſe ac renovaſſe: atque inde Aquisgrani civitatis nomen & novum initium. At quam vere Granum iſtum Neronis fuiſſe fratrem dicat, inde patet, quod ſimiliter Agrippam hujus fratrem affirmet, cum tamen non frater, ſed proavus Neronis fuerit. Interim nihilominus locus hic, ſicut tum ex ejus nomine, tum ex antiquis Romanis nummis ibi repertis, adde etiam, thermis calidis frigidisque conjicere non obſcure licet, Romanis fuit ſatis notus & celebris. Sunt, qui Coriovallum hic ſtatuunt. Equidem ab ea, quæ jam de loco hoc dicta ſunt, eos non adeo a ſcopo aberrare puto. Et quid obſtat, quo minus hic aut certe in viciniſſimo aliquo loco ſtatuatur? Optandum autem eſſet, quo certi aliquid de hiſce aliisque haberemus, ut Romanæ antiquitatis reliquiæ diligentius ipſis in locis aut indagatæ jam pridem eſſent, aut impoſterum accuratius indagarentur.

Juliacum, Gulich / ſive a Julii Cæſaris caſtris aut ſtativis, ſive a Julia Agrippina (1) vocabulum habeat, Romanæ eſt originis; ſi egregia illa Romana monumenta, quæ, cum Illuſtriſſimus Dux Juliacenſis & Clivenſis Guilhelmus, laudatiſſimæ memoriæ Princeps, arcem hic fundaret, e terra eruta ſunt, adhuc extarent, magnam lucem antiquitatum ſtudioſis haud dubie afferrent.

Tiberiacum, a Tiberio Imperatore nuncupatum, Berchem eſt.

Inter Eburones recenſendi etiam veniunt Sunici, quorum nomen, quia a Tacito (2) demum memoratum eſt, ſicut & Gugernorum, (3) videntur Suevi illi fuiſſe, huc nimirum ſub Octavio Auguſto per Tiberium traducti, & qui pro Cattis per errorem a Cæſare & Suetonio dicti ſunt. *a*) Si quis autem probe conſiderarit locum apud Tacitum hiſtor. lib. 4. de occupatis a Cl. Civile Sunicis, reperiet, appellationem eſſe non oppidi, vulgo Zoens / ſed nationis, quæ quidem Moſa non procul ſedem ſuam habuerit.

a) *Sueton. in Octav. c. 21.*

De Treveris hoc loco, quoniam eorum clientes, ut dictum eſt, modo memorati Eburones erant olim, diſpiciendum eſt.

Treveri (4) quidem inter Belgas clariſſimi, Ubiis *b*) & Eburonibus, in quos ſicut & Con-

b) *Cæſ. l. 6. belli Gall.*

auctorem hunc ejus oppidi reperiatur. Nec multo melioris notæ ſunt, quæ Bertius Comment. Rer. German. lib. 3. p. 459. de Serenio Granio, Præſide Romano, ejus urbis conditore, ſcribit. Attamen Romanos locum hunc non incoluiſſe, tum propter ejus fœcunditatem & opportunitatem, tum propter rudera, a Carolo M. ibi reperta, haut aſſeruerim. Ex quo vero Imperator ille palatium ibi exſtruxit, atque ſedem regni conſtituit, plurima ejus Urbis apud Eginhartum & alios mentio fit.

(1) Prius credidit Wittechindus Annal. lib. 2. p. 642. apud Meibom. Tom. I. ubi *Eſt*, inquit, *locus ille Aquigranum proximus Julo, a conditore Julio Cæſare cognominato.* Poſterius veroſimile videtur Cluverio lib. 2. c. 17. a Cellario vero neutrum probatur ex ſilentio ſcriptorum Romanorum, etſi a Julo quodam ignoto oppidum conditum fuiſſe haut abnuat p. 334.

(2) Imo ante ipſum Plinius H. N. IV. 17. ejus jam mentionem fecit, quippe loco *Rimuci*, ut habent vulgatæ editiones, omnino juxta Tacitum lib. IV. hiſtor. c. 60. *Sunici* legendum eſſe moneat Menſo Altingius pag. 118. Cæſaris forte *Segnos* eſſe exiſtimat Hertius in Notit. Vet. Germ. pag. 67. Sed veroſimilius eſt, quod Menſo Altingius l. c. & 121. cenſet, partem fuiſſe Suevorum ſive Cattorum, qui ſub Auguſto una cum Sigambris Rhenum transducti, atque inter Roram & Moſam collocati, ab oppido *Senich* ita appellati fuerint. Vide quoque Cluver. lib. 2. cap. 19. Cellar. pag. 342.

(3) Hos Menſo Altingius pag. 80. Sigambros putat fuiſſe, in cuſtodiam cis-Rhenanam transductos, atque ab oppipo Goch, Gocheren, indeque *Gugerni* appellatos. vid. quoque Cluverium lib. 2. c. 18.

(4) Ita vocali ſecunda a Plinio, Pomponio Mela, Tacito, & in nummis; A Cæſare vero, Cicerone lib. VII. Epiſt. 13. & Ptolemæo *Treviri*, vocali tertia ſcribuntur. Kirchmaierus, cujus ſententiæ autor quoque noſter eſſe videtur in notis ad Tacitum de M. G. cap. 28. origine Gallos, quod Cæſar eos ita appellet, affectatione autem Germanos fuiſſe, & hoc ſenſu a Strabone, Ptolemæo, Ammiano Marcellino, Germanos vocari putat. Verum ſolet nonnunquam Cæſar Germanos cis-Rhenanos Gallos vocare, quia in Gallia Belgica habitabant, æque ac Tacitus, qui lib. 4. hiſtor. c. 32. *Caninefates & Batavos exiguam Gallorum portionem* vocat. Quando vero is de M. G. cap. cit. *Treviri*, ſcribit, & *Nervii circa affectatio-*

Digitized by Google

& Condrusos imperium tenebant, *a)* proximi, antiquas sedes, hodie tamen quam olim contractiores, (1) apud sui nominis civitatem adhuc obtinent. Horum inter Gallos virtutis opinio erat singularis, *b)* plurimumque equitatu peditatuque valere existimabantur, & nisi exercitu coacti, imperata non faciebant. *c)* Nam quia propter Germaniæ vicinitatem quotidianis exerciti bellis fuerant, cultu & feritate non multum a Germanis differebant. *d)* Apud hos insignis olim cognoscendarum causarum populi Romani fuit curia, (2) Treverorum cognominata, cujus in Floriano meminit Vopiscus. Habuit hic etiam populus Rom. posteriobus temporibus præpositum thesaurorum & procuratorem monetæ. Hinc multa hic & alibi inveniuntur numismata, (3) ab adversa facie hisce characteribus insignita: P. TR. i.e. pecunia Treverensis, vel TR. P. i.e. Treverens. pecunia; item S. TR. & TR. S. i. e. signata Treveris, &c. Mosellæ etiamnum eorum urbs incumbit Treveris, **Trier** hodieque dicta. Cæsar. lib. 5. (4) belli Gallici etiam alterius Treverorum urbis meminit, quæ Rhenum suo tempore tetigit, & Confluentia, **Coblents** est, a Rheni & Mosellæ concursu, cui adjacet, ita vocata. At illam Treverim, quam Pomponius Mela *e)* & Ausonius *f)* Augustam (5) nominant, antiquissimam, diuque ante Romam conditam esse, ac ante Romanorum adventum late finitimis gentibus imperitasse, extra omnem est controversiam. Cæterum de illius conditore variant & fabulantur Chronicographi Monachales, aliis eam ab Abrahæ filiis, nonnullis a Trebeta, (6) filio Nini profugo, ædificatam contendentibus; penes lectorem de hisce fit judicium, sicut & de sequenti hac inscriptione satis, ut apparet, barbara:

Nini Semiramis, quæ tanto conjuge fœlix,
Plurima possedit, sed plura prioribus addit,
Non contenta suis, nec toto fruitur orbe,
Expulit a patrio privignum Trebeta regno,
Profugus insignem nostram qui condidit urbem,
Treveris hæc nomen tenet ob factoris amorem.

Menapios (7) jam lustremus: Eos Cæsar in Gallia inter Belgas locat, quando lib. 6. belli Gall.

a) Cæs. l. 4. belli Gall.
b) Id. l. 2.
c) Cæs. l. 5. c. 3. & 8.
d) Id. l. 8. belli Gall.
e) lib. 3. c. 2. de extima Galliarum.
f) In sua Mosella, Edyl. 10.
Hi versus dicuntur in lapide sculpti esse, qui repertus est anno Christi 1200.

Menapii.

Stationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tanquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine & inertia Gallorum separentur, hoc voluit dicere, quod videlicet originem suam adeo ipsi non negaverint, ut gloriæ etiam sibi illam ducerent, quo sensu hæc verba accipiunt Cluver. lib. 2. cap. 14. Cellarius pag. 363. De Nerviis, quod originem Germanicam falso affectaverint, dici non potuit, cum revera Germanos fuisse Strabo lib. IV. diserte scribat.

(1) Ab eo tempore, quo Ubiis cis Rhenum receptis Cæsar partem agrorum ipsorum concesserat. vid. pluribus Cluv. l. c. & Cellar. pag. 315.

(2) Sedes quoque Imperatorum, unde Ammiano Marcellino *clarum Principum domicilium & solium* audit lib. c. Testantur quoque id Constitutiones Treviris datæ, de quibus vide Jacobi Gothofredi Topographiam Cod. Theodos.

(3) Imperatorum, præsertim Maximiani, Constantii, Constantini M. Constantini filii, Constantis, Gratiani, Magni, qui sedem suam Treviris plerumque fixerunt. Ejusmodi vero numos exhibet Jacobus de Bie in *Numismat. aureis* Caroli, Ducis Croji, Tab. 49. & seq.

(4) Nec ibi, nec alibi apud Cæsarem hujus castelli mentio fit, sed Drusum demum inter 50. castella ad Rhenum illud condidisse, existimant Cluver. l. c. & Cellarius pag. 322.

(5) Ab Augusto Imper. qui coloniam illuc deduxit, Tacit. lib. IV. hist. c. 62. Cetera elogia collegit Bertus Comment. Rer. German. lib. 3. pag. 691. De ejus florentissimis rebus sub Caracalla & sequentibus Impp. vid. illustr. Spanhem. in Orbe Romano Exerc. 2. c. 16.

(6) Fabulæ Sigeberti ad A. 414. Muriani Scoti ad 2093. Engelhusii in Chronico Golscheri Monachi in *gestis Trevirorum* apud Leibniz. *in accessionibus Historicis*, aliorumque, quas merito rejecit Bilibaldus Pirckheimerus in *Fragmento Historico de Origine, Antiquitate & eversione & restauratione Urbis Trevirensis*. Quod vero putat ibidem, *nullam Civitatem* Trevirorum nomine a veteribus Historicis appellari, refelli potest verbis *Hircii*, qui lib. 8. de B. G. diserte *Trevirorum Civitatem* laudet. Jam itaque ante Julii Cæsaris & Augusti tempora oppidum Trevirorum extitit auctum magis, ex quo Cæsares aliquamdiu Domicilium ibi fixerunt, & Constantinus Imp. Palatium ibi condidit.

(7) Colluviem Transrhenanorum populorum fuisse, censet Menso Altingius pag. 95. 96. qui jam ante Tungros cis Rhenum profecti Menapii dicti fuerint, ex quo in unum corpus & rem

Digitized by Google

Gall. ait: Erant Menapii propinqui Eburonum finibus, perpetuis paludibus ſylvisque muniti. Paludum iſtarum reliquiæ hodieque ſunt, die Peel; & tractus ille ad Moſam, in't Veen dictus: ſylvæ vero iſtæ Arduennæ, quæ latiſſime olim extendebatur, appendices fuere. Sed & Morinis, hodie Flandris, apud eundem Cæſarem *a)* & Tacitum *b)* ſæpius junguntur. Confluentem etiam Moſæ Rhenique attigiſſe, ac trans Rhenum agros habuiſſe, Cæſar clare tradit. *c)*

a) lib. 3. & 4. belli Gallic.
b) hiſt. l. 4. c. 28.
c) lib. 4. c. 4. belli Gall.

Exiguum tamen illud agrorum, quod trans Rhenum habuerunt, prorſus amiſerunt irruptione Tencterorum & Uſipetum. Horum quippe pars, quæ prælio non interfuerat, poſt cladem ſuorum ſe trans Rhenum in fines Sicambrorum recepit, ſeque cum iis conjunxit, perpetuoque poſtea eam Rheni ripam poſſedit. *d)*

d) Cæſ. l. 4. c. 4. bell. G.

Ex hiſce manifeſtum eſt, quemnam regionum tractum (1) olim Menapii incoluerint, nimirum ubi hodie Ducatus eſt Brabantiæ, Geldriæ, Dynaſtia Ravenſteinii parsque Cliviæ cis-Rhenana. Verum qua Rheno contermini erant, Sicambri in eorum agros tempore Auguſti ſunt translati, *e)* qui nomine tum ſuo, tum Menapiorum ibi quidem abolito ſuccedentibus temporibus Gugerni dicti ſunt. A quibus etiam Gochiam deducit Joan. Turcus, Regiſtrator Clivenſis, inde oriundus.

e) Sueton. in Octav. cap. 21. in Tiber. c. 9. Flor. l. 4. c. 12.

Conjunctim ergo Gugernorum & Menapiorum loca videamus, & quidem Noveſio Arenatium usque.

In Itinerario Antonini.		In Tabula.
Noveſio LEG. V. ala.	*Noveſio.*	*Noveſio.*
Gelduba leg. IX. ala.	*Colone XVIII.*	*Aſciburgio XIIII.*
Golone leg. IX. ala.	*Veteribus XVIII.*	*Veteribus XIII.*
Veteris leg. XXI.	*Colonia Trajana.*	*Colon. Trojana XL.*
Caſtra Ulpia leg. XXX.	*Burginatio V.*	*Burginatio V.*
Burcinatio leg. VI. ala.	*Herenatio VI.*	*Arenatio VI.*
Aranatio leg. X. ala.		

Milliarium numerus corruptiſſimus eſt etiam in Tabula, in qua obſerva, quod Trojana pro Trajana ſcriptum ſit. In Comment. P. Bertii de veb. & urbib. Germ. p. 135. Numer. milliarium hic videtur eſſe correctior.

Et vice verſâ ab Harenatio usque ad Calonem ex tabula quadam a P. Bertio edita:

Harenatio.
Burginatium M. P. VI.
Colon. Trajan. M. P. V.
Vetera Caſtra. M. P. I.
Calonem. M. P. XVIII.

Gelduba Rheno incubuit olim, ripæ adverſæ per Druſum ponte juncta. *f)* (2) Plinius de ea lib. 19. c. 5. Inter media, inquit, dicendum Siſter: & ipſum Tiberius Princeps nobilitavit, flagitans omnibus annis a Germania. Hodie vicus eſt exiguus paulo ſupra Ordingen oppidum, pago Lynn contiguus in diœceſi Colonienſi, Gelb dictus. De hac Gelduba Mollerus deſcriptionis Rheni lib. 5. ſic canit:

f) Flor. l. 4. c. 12.

In miſeris pauper latitat Gelduba ruinis:
Eminus ad lævam fluminis illa ſtetit.
Dicitur arctato Gelbis jam nomine: firma
Contigua pagum parte Liæna g) videt.

g) Lynn.

Calo-

---

rem publicam coierunt, a voce Meene, pro quo hodie Gemeente dicimus, & Acht, *congregatio* in corpus, unde Meenacht, vel ut Germani ſuperiores pronuntiare conſueverint Meenaſt, a quo Romani vocem *Menapii* efformarint. Quod ante quinque populos, qui poſtea Tungri vocati ſunt, Rhenum tranſiiſſe dicit, cum Taciti teſtimonio de M. G. pugnare videtur, ubi *Tungros primos Rhenum transgreſſos*, memorat.

(1) Agros primum vacuos ad inferiorem Rhenum, mox trajecto hoc fluvio, quicquid eſt inter Rhenum & Scaldim occupaſſe, ſub Auguſto vero cis Moſam remotos fuiſſe, prolixe ſatis deſcribunt Menſo Altingius l. c. Cellarius p. 359. & ante hos Cluverius lib. 2. c. 16.

(2) Refert hoc Florus l. c. de Bonona ſeu Bonna, & Geſonia, cujus loco auctor Geldubam ſubſtituendam putavit. Noveſium legendum eſſe cum Cellario ſupra cenſuimus. Geldubæ vero caſtelli ad Rhenum meminit Plinius l. c. Haut longe Noveſio abfuiſſe, liquet ex Tacito l. IV. Hiſtor. c. 26. *ingreſſi Noveſium, tertia decima legio conjungitur. Additur Vocula in partem curarum Herennius Gallus, legatus: Nec auſi ad hoſtem pergere, loco, Gelduba nomen eſt, caſtra fecere.* Conveniunt hæc vico *Gelb*, quippe qui IX. M. P. tantum diſtat Noveſio, & nominis *Geldubæ* veſtigia adhuc ſervat.

Digitized by Google

Calonem (1) **Kalenhuſen** in Comitatu Moerſenſi pagum jam eſſe, nomen & ſitus ratio oſtendit.

Aſciburgium (2) primus omnium refert Tacitus hiſt. lib. 4. cap. 33. Hodie vicus eſt **an gen Eſſenberg** haud procul a pago **Hoeg-Emmerick** in Comitatu Mœrſenſi. Multa & inſignia antiquitatis Romanæ monumenta ibi etiamnum effodiuntur. Sic de eo Bernh. Mollerus lib. 5.

Emericum læva Rheni tellure levatur
Aſciburgiacæ ſimulachrum continet urbis.

Atque hinc erroris cauſa patet, cur ſcilicet Aſciburgium hoc ſtetiſſe creditum a multis fuerit, ubi hodie Ducatus Clivenſis civitas non ignobilis Embrica ad Rhenum ſita eſt.

Vetera (3) Coloniamque Trajanam Surita eodem loco ſtetiſſe cenſet, vere quidem, quando παχυλῶς id intelligitur; ſiquidem non usquequaque, ſed fere eodem loco ſtetiſſe utrobique rudera oſtendunt. Vetera caſtra in monte, qui a Quinctilio Varo, (4) ut quibusdam placet, **Vorſſeberg** nunc dicitur, circumſuſaque & in ripa Rheni planicie, ubi hodie pagus eſt **Beerten**/ (5) non procul ab oppido **Santen** ita fuiſſe, conſtans eſt & unanimis antiquiorum ſententia. Id loci etiam iſtius facies, omnino cum Taciti *a)* deſcriptione (6) conveniens, innumera quoque eximiaque antiquitatis iſthic reperta monumenta (7) ſatis probant. Ex eorum numero Ara hæc eſt anno 1631. inventa: *a) hiſt. l. 4. c. 23.*

MER-

(1) Kalenhauſen ſive **Kaldenhauſen**, arcem & ſedem Nobilium de **Neukirchen**, ut Cluverius, quoque & Ceſſarius exiſtimant. Ortelius vero in Tab. Belgic. Calonem ponit inter Aſciburgium & Vetera, quod neque cum Antonini itinerario, neque tabula Peutingeriana pugnat, quippe cum in priori Aſciburgium, poſteriori vero Calo omittatur, atque inde de ordine horum locorum non conſtet. Veroſimilius quoque eſt, Calonem infra Aſciburgium ſitum fuiſſe, cum alias tot caſtella nimis ſibi propinqua fuiſſent. Mallem itaque Caloem ponere juxta viam Regiam, **den hohen Weg** in campo **uppen Hulmpt**, in quo monticuli aliquot manu egeſti conſpiciuntur, atque caſtellum intelligere cum vico **Alpen**, ob nominis quoque ejus convenientiam cum vocabulo *Calo*, quod primum **Calow**, poſtea **Alow** & **Alof** pronuntiarunt, unde tandem nomen **Alpen**.

(2) Meminit quoque ejus Tacitus de M. G. c. 3. atque ab Ulyſſe conſtitutum ex aliorum potius, quam ſua opinione refert. Conditum procul dubio a Druſo inter 50. Caſtella, juxta Rhenum conſtituta. Kirchmaierus in notis ad Tacitum l. c. putat eſſe oppidum **Aſcheburg** in Diœceſi Archi-Epiſcopi Moguntinenſis, ſed toto cœlo errat. Recte auctor illud collocat in pago, paulo ſupra Ruræ & Rheni confluentem, **Asburg**, cujus altera pars ad Comitatum Mœrſanum, altera Diœceſin Colonienſem pertinet. Menſo Altingius pag. u. Aſciburgium, cujus Ptolemæus meminit lib. 2. c. 11. ab illo Taciti diverſum fuiſſe putat, atque collocat in angulo Rheni & foſſæ Druſianæ. Sed vereor, ne de eodem Aſciburgio loquatur Ptolemæus, atque in eo erraverit, quod trans Rhenum illud collocaverit.

(3) Ita ſimpliciter ea appellat Tacitus Annal. 1. c. 45. & Hiſtor. IV. c. 18. alias Vetera caſtra apud eundem l. c. c. 21. ex quo nempe alia caſtra ad Rhenum poſita fuerunt. Vetera autem illa caſtra in vicinia oppidi **Xanten**, partim in colle **Vorſſeberg**, partim in planitie, ubi pagus eſt **Berten**, poſita fuiſſe, conſentiunt Menſo Altingius pag. 36. 37. Cellar. pag. 337. Cluver. lib. 2. cap. 18.

(4) Quaſi **der Varus-Berg**. Rectius forte **der vorderſte Berg**, quia ſcilicet Rhenum inde a Bonna deſcendendo primus eſt, qui ad caſtra ibi ponenda aptus fuerit.

(5) Quod nomen a vocabulo *Vetera* efformatum creditur, Germanis primum dicta **Vetherhem**, & mox per transpoſitionem literarum **Verthem**, unde poſtea **Berthem** ſive **Beerten**. Sunt quoque arcis rudera extra portam Clivenſem oppidi Xanten, quæ hodieque cum agris vicinis vocantur **die Alte Burg**, ubi non deſunt, qui caſtra illa Vetera quærenda putant ob nominis convenientiam.

(6) *Pars*, inquit, *caſtrorum in collem* (hodie **Vorſſeberg**) *leniter aſſurgens pars æquo* (ubi pagus **Beerten**) *adibatur*. Menſo Alting. l. c. Ad radicem memorati collis profunda quoque planities crebris eluvionibus plerumque fœda & lubrica conſpicitur, quæ procul dubio eſt *Palus* juxta *Vetera* apud Tacitum Hiſtor. V. cap. 15.

(7) Subterranea fundamenta, aquæductus fornices, concamerationes incruſtatæ, pavimenta marmorea, variæ ſtatuæ, columnæ, trabes, magnarumque ſtructurarum ruinæ, nec non integrorum rudera Deorum egregia ſigna ex ære, annuli, fibulæ, phaleræ ac numiſmata omnis generis ex auro, argento, ære, &c. quorum ſuo jam tempore ingentem copiam inventam fuiſſe refert Piglius in Hercule prodicio p. 25. atque Gazophilacija hodieque aſſervant.

Digitized by Google

MERCV-
RIO. SAC.
CIVI. ME.

Mercurio Sacrum,
Civi Menapio,
ſcil. poſitum;
legendum ſic ſuſpicor.

Non procul a Veteribus Coloniam Trajanam cum caſtris Ulpiis, & legione triceſima Ulpia ſtatuit Pighius, *a)* (1) topographiam ſecutus, quæ extat in itinerario provinciarum Imperii Romani. In hoc, ait, ubi Belgicæ depinguntur limites, a Rhætis & Argentorato per Rheni ripam ac viam militarem deſcendendo Veteribus ſubjiciuntur caſtra Ulpia: rurſus a Lugduno Batavorum, id eſt, Rheni oſtio exordiendo, eademque via per Rheni ripam aſcendendo, apud Vetera collocatur Colonia Trajana eodem loco, quo deſcendendo ponuntur Ulpia caſtra. Inter Vetera vero, interque Ulpia caſtra, Coloniamque Trajanam non aliam ſitus diſtantiam in itinerario jam dicto Pighius inveniſſe ſe teſtatur, quam M. P. M. h. e. milliare plus minus. Hinc concludit in Ulpiorum Caſtrorum, Coloniæque Trajanæ ruinis nunc ſtare oppidum **Santen** / a Sanctis Martyribus, Divo Victore ejusque ſociis, ibidem tempore Diocletiani & Maximiliani Impp. ob fidem occiſis, ſic dictum. Atque iſta Pighii topographia cum illa conſentit, quam Bertius adducit in tabula ſupra poſita, quanquam ille, ſicut Cluverius, & Simlerus, aliique, Coloniam iſtam in pago **Kellen** apud Cliviam ſtatuit. Verum quia milliarium numerus in iſtis itinerariis tabulis corruptiſſimus eſt, locorum nomina & antiqua monumenta ſunt inveſtiganda. Cum igitur conſtet oppidum **Santen** / quod ex ruinis Veterum, vicinæque iis Coloniæ emerſit, in hiſtoria hymnoque de D. Victore, nec non in vetuſtis tum Latinis tum vernaculis litteris inibi aſſervatis, (2) modo Francorum, modo Sanctorum Troja, item **Klein Tropen** vocetur; monumentum inſuper ſepulchrale Trajanenſis cujusdam civis mentionem faciens, ibidem extra portam, qua Cliviam itur, non ita pridem effoſſum ſit, Coloniam certe Trajanam indicato jam loco olim ſtetiſſe, nullus quidem dubitaverit. Ejus monumenti talis facies, talisque inſcriptio eſt:

a) in ſuo Hercule Prodicio, pag. 24.

Diis manibus. M. Vetti
Saturnini, Veterani
legionis XXII. primigeniæ, piæ, fidelis, Civis
Trajanenſis Marcus Antonius Honoratus.

Sed male Caſtra Ulpia hic loci (3) ſimiliter conſtituit Pighius, his ductus rationibus, quia non tantum a Rhætis & Argentorato per Rheni ripam deſcendendo Veteribus ſubjiciuntur Caſtra Ulpia, eo in loco, ubi aſcendendo, ut antea dictum, apud eadem Vetera ponitur Colonia Trajana, ſed etiam, quia legio XXX. Ulpia cognominata, ibi hyberna ſua habuit, quod quidem ex infinitarum tegularum (4) in agro Sanctenſi notis ſatis apparet, quando ſic habent: LEG. XXX. V. V. h. e. legio trigeſima Ulpia victrix. Ve-

(1) Atque Nicolaus Sellius in Veſal. obſequente p. 85.

(2) Ut & nummo æneo Johannis I. Ducis Clivenſis, quem, oppido Xantenſi penitus in ſuam poteſtatem redacto, anno 1457. cudi juſſit cum inſcriptione in altera parte JOHANNES TROJANORUM REX, in altera vero MONETA NOVA TROJ. MINORIS. Sed illud argumentum non magis validum eſt, quam ſequens ab inſcriptione, quæ ante portam oppidi Santenſis Rhenenſem inventa eſt, quippe cum inde quidem ſequatur, Civem Trajanenſem ſive *Coloniæ Trajanæ*, Veteneranum fuiſſe Legionis duo & viceſimanæ in Veteribus, minime vero, quod Legio iſta *Coloniæ Trajanæ* propterea hibernaverit. Quare Menſo Alting. pag. 45. Cluver. lib. 2. c. 18. Cellar. p. 338. l. c. Coloniam Trajanam a Veteribus longius abfuiſſe, & in vico **Kellen** poſitam fuiſſe, recte aſſerunt, pluribusque probant.

(3) Imo recte. Eadem enim caſtra Vetera, *Ulpia*, quoque & *Triceſimas*, vel *Tricenſimas* & *Obtricenſimas* a Legione XXX. quam Trajanus illuc collocavit, dicta fuiſſe, pluribus evincit Menſo Altingius pag. 33. vid. quoque Cluv. lib. 2. c. 18.

(4) Itemque inſcriptionibus, quæ Legionis XXX. mentionem faciunt, illic repertis, quas recenſuerunt Pighius pag. & Menſo Alting. pag. 37. ſeqq.

Digitized by Google

Verum ſi quidem in iſto itinerario, quod Pighius adducit, Ulpia illa caſtra diſerte Veteribus ſunt ſubjecta, facile Pighio aſſentiret. Sed eſto, nihilominus Caſtra Ulpia Rheni ripam deſcendendo non ſubjiciuntur, ſed anteponuntur Veteribus, ubi Ptolomæum recte legerimus. Apud hunc enim poſt καταβόησον ponuntur εἰτεξα, poſt εἰτεξα extat λεγίων λ. ἰλικία, i. e. legio trigeſima Ulpia, indeque ἀγχιπτώσις, ut legunt Glareanus & Birckheimerus. Et licet Cluverius & Bertius legant ἐν ᾗ λεγίων ἰλικία, quaſi legio illa XXX. Ulpia in Veteribus hyberna habuiſſe, adeoque ipſa Vetera duntaxat & non alium quendam diſtinctum locum in tabula Ptolomæi denotare videretur, abſolute tamen abſque iſto additamento: ἐν ᾗ, legenda eſſe Ptolomæi verba, apparet ex eo, quod in Latina antiquiſſima Ptolomæanæ tabulæ verſione, ſicut poſt Baravodurum & Vetera; ita etiam poſt legionem XXX. Ulpiam ponuntur ex adverſo gradus longitudinis & latitudinis, quod certe abſurdum eſſet, ſiquidem Ulpia & Vetera in unum locum eſſent conflanda. Nec obſtat, quod in iſta verſione pro legionis XXX. Ulpiæ vocabulo, quia in Græco habetur λεγίων λ. ἰλικία, corrupte a ſciolo quodam ſubſtituta ſint hæc verba, Legnorum Lupia, quaſi Lupia fluvius ibi denotandus fuiſſet, & quidem apud gentem fictam Legnorum. Nam etſi Ulpiorum vocabulum ſic fuit corruptum, non tamen hinc infertur, graduum dimenſionem temere aut falſo fuiſſe legioni iſti Ulpiæ adjectam. Ergo legionis hujus Ulpiæ ſupra Vetera locus fuit olim, ubi ad milliare vix unum Sanctenſi oppido vicinum oppidum **Ulpen** eſt, nomine ſatis alludens, & circa illud ager latiſſimus **op gen Hulmpt**/ multam adhuc antiquitatum Rom. ſuppellectilem, ut ex effoſſa illic pridem patet, ſinu ſuo abſcondens. Si vero itinerario Pighiano, in quo Ulpia Veteribus conjunguntur, ſtandum; ſi etiam fragmentum illud tabulæ Riswicianæ a Pighio, in Hercule Prodicio pag. 36. adductum, probe exſcriptum eſſet, in qua nimirum poſteris memoriæ proditum fuit, Imperatores Cæſares M. Aurelium Antoninum, & L. Aurelium Verum Auguſtos ſcholam C. TR. VL. hoc eſt, Coloniæ Trajanæ Ulpiæ ignibus abſumptam reſtaurari curaviſſe; ſi denique cum Cluverio & Bertio Ptolomæus ita legendus eſſet, εἰτεξα ἐν ᾗ λεγίων λ. ἰλικία, (nam legionem iſtam ibi etiam hybernaſſe antea dixi,) certe Ulpiorum caſtrorum vocabulum communiter tributum eſſe videretur & Coloniæ Trajanæ, & Veteribus, & Ulpiis, ita peculiariter noviſſimeque dictis, i. e. locis iſtis, ubi nunc ſunt **Sancten/ Bierten** pagus, & **Alpen**. Ad eundem modum Triceſimarum nomen ab hac triceſima legione deſumptum & Marcellini ævo (1) uſurpatum, adeo vicinis hiſce locis tributum & apud Coloniam Trajanam utpote majorem clarioremque cæteris locum relictum fuiſſe, non negarem. Sed reliqua jam videamus.

Burginaci veſtigia partim in monte, qui hodie **Monreberg** (2) dicitur, & ſylva cædua obductus eſt, partim in ſubjecta valle ſunt conſpicua; qua mons occaſum ſpectat, & leniter ſenſimque fallente clivo conſurgit, triplex foſſa ad lapidis aliquot jactus extenditur, & facto quadrangulo oblongo recurrit, ad ejus quadranguli anguſtius latus alia cernitur foſſa, quæ in ambitum ducta planiciem orbiculatam ovalis figuræ efficit, ubi nimirum mons in præcipitium deſinit, atque ortum ſubjectamque vallem reſpicit: Munimentum ibi fuiſſe, (3) ejusque extracta fundamenta foſſam reliquiſſe diceres. Sæpius ibidem cum deciſarum arborum radicibus obbæ amphoræque fictiles, & nummi ſunt effoſſi. In valle vero, ubi villa eſt, **op gen Born** (4) dicta, campi ſunt latiſſimi, ex quibus

(1) Vocat enim Ammian. Marcellinus lib. 18. cap. 2. *Triceſimas*, & lib. 20. cap. *Ob Tricenſimas*, ut legendum cenſent Hadr. Valeſius in Notit. Gall. voce *Col. Traj.* & Altingius pag. 106.

(2) Ita dicta a fluviolo **Mond**, qui illum montem præterlabitur, atque molæ juxta Calcariam, **Mondmühle**, ejusque urbis portæ **Mondporte** nomen quoque dedit.

(3) Ex quo ſuperſtes creditur fuiſſe caſtrum Monrebergicum, ſedes olim quorundam Comitum Clivenſium, cujus turrim præaltam & valde ſpiſſam circa annum 1670. adhuc ſuperſtitem fuiſſe, meminerunt ejus loci homines.

(4) Unde *Bornatii* & *Burginatii* nomen efformatum eſſe nonnulli volunt. Cluverius vero l. 2. c. 36. & Menſo Altingius p. 23. eni adſtipulatur Cellarius p. 349. *Burginatium*, quaſi *Burgum ad aquas*, dictum Germanis inferioribus **Waterburg**, unde *Vadriburgium* a ſciolo quodam exceptore in *Quadriburgium* mutatum apud Ammian. Marcell. lib. 18. cap. 2. atque in ſuperiori limite Batavorum uterque ſitum fuiſſe cenſent, eo ſolum diſcrimine, quod Cluverius ad

bus ante paucos annos magna tophi lapidis vis, fictilium vaſculorum & tegularum non parva copia, varia inſuper infinitaque ænea & argentea numiſmata ſunt extracta. Ala legionis VI. ſtationem hic ſuam habuit, quam legionem etiam in vicinis Veteribus hybernaſſe, colligitur ex tegulis iſthic inventis, quæ ſic habent: LEG. VI. VICTR.

Harenacium vel Arenacium, diverſum tamen (1) ab Arenaco, illud videtur fuiſſe, quod Quadriburgum Juliani tempore vocatum eſt. *a)* Nec enim mirum eſt, nomina locorum, ſi quando hæc aut recepta aut noviter inſtaurata erant, poſtque tot præſertim annorum decurſum rerumque viciſſitudinem, etiam a Romanis ipſis fuiſſe immutata. Id vero conſtat, Arenacium hoc inter Coloniam Trajanam & Noviomagum ſitum fuiſſe, & quidem ex tabula aliquoties adducta:

a) *Marcell. lib. hiſt. 18. cap. 2.*

Colon. Trajana.
Burginatio V.
Arenatio VI.
Noviomago X.

Jo. Turck, regiſtrator Clivenſis.

Quoniam ergo Coloniæ Trajanæ & Burginacii ex ſuperiori demonſtratione, Noviomagi quoque ex nomine ſuo ſitus certus eſt, relinquitur, Harenacium dicto loco ſtetiſſe, nimirum, ubi in pago **Qualbetg** prope Cliviam innumera inſigniaque e ruderum reliquiis antiquitatis Romanæ σημεῖα ante non multos annos ſunt extracta.

b) *p. 2. ſqq.*

Clivia, **Cleve**/ hic ob viciniam prætereunda non eſt, etſi vix certi aliquid de ea habetur. Sane Pighius *b)* in Hercule ſuo Prodicio eam priſtinis ſæculis amplam civitatem & Coloniam Romanorum fuiſſe, multis nititur comprobare argumentis, & præcipue ex oratione panegyrica Eumenii Rhetoris, quam in patria ſua Clivia tempore Impp. Diocletiani & Maximiani coram Præſide Galliæ habuit, in qua etiam Auguſti Cluvenſium oppidi aliquoties mentionem fecit. Et quoniam ex eadem illa oratione habetur, Eumenium Roma ad reſtaurandas ſcholas, inſtituendamque Gallicam juventutem pro annuo ſexcentorum ſeſtertium ſalario, Cliviam miſſum fuiſſe, eundemque omne illud Civibus ſuis Clivenſibus, in uſum reſtaurandarum ſcholarum, quas Mænianas vocant, liberaliter remiſiſſe, ideoque viciſſim ab iis ſtatuam meruiſſe; Pighius eandem illam eſſe dicit, quæ adhuc in frontiſpicio palatii interioris Principum Clivenſium in muro conſpicitur, poſtmodum in porta urbis mediaſtina hac forma (2) renovata. In illa præterea

Vahalim extra inſulam, Altingius in ipſa inſula illud collocet, ubi hodie **Schencken-Schanz**, quorum ſententia cum itinerario Antonini & tabula Peutingeriana, quippe quæ Burginacium M. P. VI. ab Arenatio & V. a Colonia Trajana abfuiſſe numerant, magis convenire videtur.

(1) Quippe cum Arenacum juxta Tacit. Hiſt. V. c. 20. intra inſulam Batavorum ſitum fuerit, Arnhemium vero extra illam ad ſiniſtrum latus longe diſtet, ipſo quoque nomine ab Arenaco diverſum. *Arenacum* itaque, *Arenatium* ſ. *Harenatium*, quia tabula Peutingeriana M. P. X. a Noviomago, & XI. a Colonia Trajana abfuiſſe indicat, medio inter utrumque locum itinere juxta vicinos ſibi pagos **Aert** & **Herwert** illud poſitum fuiſſe, cum Menſone Altingio p. 8. & 9. cenſemus. Qui vero illud in pago urbi Clivenſi proximo **Rindern** ſ. Rinarn, unde Renatium & Arenatium formatum fuerit, quærunt, vel nullam Antonini itinerarii & tabulæ Peutingerianæ rationem habuerunt, vel Coloniam Trajanam ad Vetera ponunt, quod vero ſupra refutavimus.

(2) Qua in adjecta tabula conſpicitur, atque hac inſcriptione:

TEMPORIBVS.
C. IVL. CÆS. DICT. ARCIS. CLIVENSIS.
FVNDATORIS. OCTAV. AVGVST.
SVCCESS. QVI. PRÆSIDIO. MVNIVIT.
VLP. TRAIANI. QVI. IN. COLON. REDEGIT.
ÆLII. ADRIANI. QVI. IN. FORMAM. VRBIS.
AMPLIAVIT.
HIC. EVMENIVS. RHETOR.
QVI. IN. AVGVST. CLIVENSIVM. OPPIDO.
AD. PRÆSIDEM. GALLIARVM.
POST. EORVM. IN. BATAVIAM. INGRESSVM.
ORATIONE. PANEGYRICA. HABITA.

SCHO-

ea panegyrica laudantur Imperatores, quod Cliviam, latrocinio Batavicæ rebellionis vastatam, restaurandam curarint, semperque Clivia, civitas & Colonia ibi vocatur, atque a magnificis ædificiis, templis & Capitolio, commendatur, de quibus tamen nullum jam extat vestigium, nisi forte palatium Principum Capitolium fuisse malis, aut cum Pighio dicas, majorem hujus Coloniæ partem a clivis per plana secundum Rheni ripam prolatam fuisse, quam bellorum clades atque Rheni frequentes inundationes funditus abolerint, indeque quasi in vestigiis remansisse vicini pagi nomen, nunc Stellen dicti. Quæ res Justum Lipsium movit, ut hanc Pighii opinionem non solum in dubium vocaverit, (1) sed etiam corrigendo orationem Eumenii, proque Augusto Clivensium oppido, Augustodunensium, vel Augustum Flavienſium; pro Clivia Flaviam, pro Batavica rebellione Bagaudicam substituendo; Augustodunum Æduorum fuisse, deque ea, atque in ea civitate ab Eumenio orationem hanc habitam esse, asseruerit; Verum si istius Æduorum civitatis distantiam certe maximam a Batavis consideraveris, quorum Regionem, loco in quo dixit vicinam, Eumenius tanquam digito demonstrat, Lipsii non minus, quam Pighii sententiam dubiam ac incertam esse animadvertes; verba autem Eumenii sunt: Aut hæc ipsa, inquit, quæ modo desinit esse barbaria, non magis feritate Francorum, velut hausta, defederat; quam si eam circumfusa flumina, & mare alluens operuisset. Nam quid ego alarum & cohortium castra percenseam, toto Rheni & Istri & Euphratis limite restituta? Sed quicquid sit, locus hic antiquis temporibus ob montes collocandis aut castris aut oppidis appetitos, itemque ob Rheni fluminis tunc viciniam a Romanis non fuit neglectus. Neque de nihilo est, (2) quod in atrio palatii majore Principum jussu annotatum legimus:

AN-

SCHOLIS. PRÆFECT. ANNVO. SEXCENT.
SESTERT. STIPENDIO. GALLICAM.
IVVENTVTEM. INSTITVIT.
HAC. STATVA. ICONICA. TRIPEDANEA.
ID. EST.
VESTITV. SVI. TEMPORIS. TVNICA. TALARI.
COMA. DECVRT. VITTA. CONSTRICT. BALTHEO.
BVLLATO. CALCEIS. FENESTRAT.
MASSA. AVREA. AD. LIBERALITATEM. PRÆSENTAT.
ET. FERVLA. MAGISTERII. INSIGNI.
AD. ANTIQVITATIS. MONVMENTVM.
VRBIS. ET. HVIVS. PORTÆ. RENOVATIO.
POSTERITATI. POSVIT.

(1) Notis ad lib. III. Annal. cap. 43. & Excurs. ad cit. lib. lit. H. his præcipue rationibus, quod oppidum Clivense priscis scriptoribus ignotum; Scholæ tunc ineptum fuerit, utpote in confinio Barbarorum, & officina Martis; Nulla ibi vestigia sint Capitolii, Aquæductuum, templi Apollinis, quibus Scholæ suæ locum describit Eumenius, omnia vero hæc Augustoduno conveniant; Ut &, quod scribit Eumenius, *civitatem istam & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam*, cum certissimum sit, Æduos, quorum Augustodunum Metropolis est, Romanorum socios fuisse. Nihil quoque de Mœnianis apud Clivenses haberi, de Augustoduno vero Tacitum lib. cit. referre, *nobilissimam Galliarum sobolem liberabilibus studiis ibi operatum.* Loco itaque *Augusto-Clivensium oppido* atque *Batavicæ rebellionis*, ut vulgo legitur, in Eumenii Oratione substituendum putat *Augustodunensium oppido* atque *Bacaudicæ rebellionis*, cum, quod ad posterius hoc attinet, Batavi tunc rebelles non fuerint, sed Bacaudæ, quibus & *agrestium & latronum* nomina rectius, quam Batavis competant. A statua vero Eumenii fluxum desumi argumentum pro sententia Pighii, cum præter alia habitus Eumenio Rhetori non conveniat, quibus argumentis & nos cum Cellario Geogr. Antiq. p. 215. commoti, Pighii aliorumque sententiæ, qui scholam, in qua Eumenius Rhetor docuit, Clivensium oppido asserere vellent, accedere non possumus. Stangefolius dubius hæsit, cujus sit illa statua sive imago Clivensis, atque lib. I. p. 121. Annal. circuli Westphalici Eumenio quidem Rhetori, lib. II. vero pag. 69. S. Bonifacio attribuit, quem vel alium sacerdotem illa quoque magis repræsentat, quam Eumenium Rhetorem.

(2) Imo nihili est, quod pro antiquitate arcis Clivensis inde depromitur argumentum, cum inscriptionem istam recentioris ævi esse, impurus stylus satis arguat. Verba enim *partibus*

ANNO AB VRBE DCXCVIII.
C. IVLIVS DICTATOR
HIS PARTIBVS SVBACTIS
ARCEM CLIVENSEM
FVNDAVIT.

Iter jam per Menapios Colonia Agrippinenſi Noviomagum & quidem in ripa Rheni confecimus, jam aliud iter excurſione quadam per Menapiorum & Gugernorum Sunicos verſus agros a Colonia Trajana ad primam illam Agrippinenſem usque juxta idem illud Antonini Itinerarium inſtituamus:

Col. Trajan. M. P.		
Modiolano VIII.	loco	*XVIII.*
Sablonibus VIII.		*XVIII.*
Mederiacum X.		*X.*
Theudurum IX.		*XIIII.*
Coriovallum VI.		*XI.*
Juliacum XII.		*XXII.*
Tiberiacum VIII.		*XVIII.*
Col. Agrippin. X.		*X.*
LXXI.		*CXXI.*

Hic numeris milliarium utpote corruptiſſimis (1) omnino ſtandum non eſſe, lector attentus facile videt. Neque Mediolanum in **Mopland**/ arcem non ita vetuſtam apud Cliviam oppidum, neque Sablones apud novum illud Monaſterium **Sand** prope oppidum **Straelen**/ neque Mederiacum in **Stvalm** collocari debere, ſupra ex deſignatione veri loci (2) Trajanæ Coloniæ ſatis ſuperque liquet.

Ergo Mediolanum illud mea quidem ſententia ibi fuit, ubi tot antiquitatis Romanæ monumenta, incruſtata muſivi, ut vocant, operis pavimenta, aquæductus etiam longe latis protenſi, quadrangulares tubi, ex topho lapide parietes, columnarum inſignium fragmenta, ſepulchra & numiſmata paucis abhinc annis ſunt eruta, in montis declivi & ſubſtrata planicie oppido Sonsbecenſi haud procul, ſed a Sanctenſi millibus paſſ. antiq. IIII. juxta viam illam, qua hinc iter iſtuc eſt notiſſimum. Quin & in ericeto, quod vocant **die Bennekard**/ apud locum, qui dicitur **dat Center Dael**/ non ita pridem rudera Romanæ alicujus ſtructuræ ſunt detecta.

Sablones an in loco, qui **Zevelet** in præfectura Geldrienſi, an vero in pago **Zafelen**/ qui

ſubactis pro *terris devictis*, arcem *fundavit* pro *condidit*, a priſca latinitate penitus abhorrent. Qui per *Sacrum Clivum* apud Horat. lib. IV. Od. 2. ubi ita canit:

Concines majore Poëta plectro
Cæſarem, quandoque trahet feroces
Per *Sacrum Clivum*, merita decorus
Fronde, Sicambros.

Urbis Clivenſis montem intelligendum cenſuit, atque Auguſti jam tempore caſtellum ibi jam conditum fuiſſe inde eruere voluit, ſola nominis ſimilitudine deceptus fuit. Quivis vero, vel levi rerum Romanarum notitia imbutus, facile intelliget, de Clivo Capitolino, quem triumphantes aſcendere ſolebant cum ſuis captivis, Poëtam loqui, atque id velle, ſi Cæſar de Sicambris triumphet, ſe carmine ſublimiore uſurum. *Coloniam* itaque *Trajanam*, quam in pago vicino **Kellen** ſupra poſitam fuiſſe diximus, Oppido Clivenſi originem dediſſe, ut cum Cl. Menſone Altingio p. 46. exiſtimemus, atque credamus, Colonos ob Rheni indomitam violentiam, undique novos alveos perforantis, qui adhuc viſuntur, in proximos Clivos conceſſiſſe, facile inducimur.

(1) Quia juxta illum calculum Colonia Trajana non amplius M. P. LXXI. a Colonia Agrippinenſi diſtaret; Ita ergo cum Menſone Altingio p. 124. correximus, ut CXXI. M. P. disjunctæ maneant, quod veroſimilius eſt.

(2) Nos vero in pago, Urbi Clivenſi vicino, **Kellen** eam poſitam fuiſſe, ibi cenſuimus.

Digitized by Google

qui in Ducatu Juliaco, milliari uno aut altero Germanico, Theuduro, (1) i. e. Tudder/ abeſt, ſint ponendi, viderit is, qui aliquid de antiquitatum reliquiis hoc vel iſto forſan loco repertis fando accepit.

De Mederiaco nihil conſtat.

Hic tamen fatendum omnino eſt, facilius erroneam horum locorum ab aliis factam deſignationem refutare, ſicque deſtruere, quam veram & certam dare adſtruereque nos poſſe, id quod in multis multos pati nemo non ignorat.

Hæc Menapiorum ad Rhenum olim cis illum ſita caſtra oppidaque fuere; jam ea quoque, quæ ad Moſam Menapiis ſimiliter accenſita, ſequuntur, & quidem in Tabula:

Caſtellum.
Blariacum. XII.
Cevelum. XXII.
Noviomagum. III.

Caſtellum hoc eſt, quod Ptolomæus (2) in tertia Europæ tabula in Menapiis refert, interque ea procul dubio præſidia fuit, quæ a Druſo in tutelam provinciarum ad Moſam ſunt diſpoſita. *a)* Caſtellum hoc a Juliano Cæſ. Barbaris, qui id occupaverant, obſidione ereptum fuit, *b)* hodie Keſſel. Egregiæ ibi antiquitates repertæ hactenus ſunt. *a) Flor. l. 4. cap. 12.*

Blariacum ex Druſi caſtellis, & unum ex tribus illis munimentis fuit, quæ a Barbaris quidem ſubverſa, ſed a Juliano iterum inſtaurata ſunt, *c)* hodie Blerick pagus eſt ex adverſo egregiæ in Ducatu Gelrienſi urbis Venloe. *b) Marcell. lib. 17.* *c) Idem ib.*

Cevelum pagus inter Moſam Rhenumque eſt Zefelick.

Quoniam in Menapiis adhuc verſamur, non ante hinc digrediendum eſt, quam exiguum illud agrorum, quod Menapii etiam trans Rhenum habuerunt, ac irruptione Tencterorum & Uſipetum penitus amiſerunt, quantum fieri poteſt, viderimus.

Ocellus iſte urbium Cliviacum *Veſalia* ſeſe nobis hic primum offert, ſed dolendum eſt, adeo incertam eſſe, quam nonnulli de hac urbe referunt, antiquitatem. Hadrianus Junius & alii Aliſonem fuiſſe (3) exiſtimant, & hinc Lipſius ad notas ſuas in librum 2. cap. 7. Annal. Taciti, de Aliſone in margine & minuſculo charactere annotavit hæc verba: volunt eſſe oppidum, quod hodie Veſalia; licet ille hoc non ſentiat. Nam fluminis nomen (4) eſſe vult, auctore Vertrannio, quem recte diſtinxiſſe apud Tacitum hæc tria ait: Caſtellum, ſcil. Lupiæ appoſitum, Aliſonem & Rhenum, idque ad mentem Dionis, is ſiquidem lib. 54. ſcribit, a Druſo caſtrum extructum ad Lupiæ & Aliſonis confluvia. Sed quoniam Vellejo lib. 2. cap. 120. nomen eſt caſtelli, non procul Teutoburgo, apud quod Varus cum legionibus ſuis periit, diſſiti: a Ptolomæo quoque in quarta Europæ tabula ἄλσος, Alciſon, inter Germaniæ civitates ad Rhenum, eo loci, ubi jam ſtat Veſalia, collocatur; parum firmiter tam ex Vellejo conflctæ, quam erroneæ Ptolomæi topographiæ nituntur, quotquot Aliſonem Veſaliam dicunt. Verum ſub Imperio Francorum jam tum ſtetiſſe, ac urbem fuiſſe, Annales Clivienſium produnt, atque locum iſtum Romanis, ob ſuorum caſtrorum, Veterum imprimis, viciniam, placuiſſe, non adeo abſurdum eſt. Referri etiam ad hanc ſententiam optime poſſunt, quæ Scriptores habent, de præſidiis ac cuſtodiis trans Rhenum quoque a Druſo diſpoſitis, *d)* deque novis limitibus, quibus cuncta inter caſtellum Lupiæ, Aliſonem ac Rhenum a Germanico munita ſunt, *e)* denique de urbibus trans Rhenum in Germania a Trajano reparatis. *f)* Adde & hoc, *d) Flor. l. 4. c. 12.* *e) Tac. l. 2. Annal.* *f) Eutrop. hiſt. Rom. lib. 8.*

(1) Ne hoc *Theudurum*, ut & *Mediolanum* cis Rhenum confundantur cum *Teuderio* Chamavorum, & *Mediolanio* Friſiorum, quorum Ptolemæus meminit Geogr. lib. II. c. 11. recte monet Menſo Altingius pag. 95. & 123.

(2) Lib. IV. c. 9. ubi *poſt Moſam*, inquit, *Menapii & oppidum illorum Caſtellum.* Omnium conſenſu eſt Keſſel ad Moſam. Diverſum ab eo eſt Caſtellum in Morinis, hodie Berg Caſſel, forte a priori dictum, ex quo Menapii Scaldim quoque trans greſſi ſunt, unde in tabula Peutingeriana, quæ Caſtellum hoc in Morinis *Menapiorum* vocat, nihil mutandum cenſent Harduinus ad Plin. lib. 4. c. 17. & Menſo Alting. p. 97.

(3) Alii Iſelburgum, alii Alzheimium fuiſſe crediderunt. vid. Ortelius in *Theſauro Geogr.* Ad Lupiæ & Almæ confluentes in illo Paderbornenſis diœceſis tractu, ubi ſunt vicus *Elſer & Neuhaus*, poſitum fuiſſe, evidentiſſime probavit illuſtr. Epiſc. in Monum. Paderb. p. 9. 10.

(4) Quem errorem refellit idem illuſtr. Auct. p. 2. 3.

Digitized by Google

hoc, quod multa trans Rhenum, præſertim ad ejus ripam, inque locis editioribus caſtella, firmandis præſidiis, cuſtodiendis pontibus, & obſervandis Germanorum conatibus, avertendisque eorum in Gallicam ripam irruptionibus, a Romanis primum extructa, poſteaque a Francis victoribus aut penitus fuerunt abolita, aut pro ſua commoditate innutata, iisque aut antiqua Romana nomina retenta, aut nova etiam indita. Atque horum aliquid locus iſte, ubi Veſalia nunc ſita eſt, expertus quondam eſſe potuit. Sunt, qui affirmant, antiquos Romanorum nummos prope hanc urbem apud viculum **Zinnren**, ubi ante non multos annos Lupia Rhenum influxit, qua montoſa nonnihil ibi terra eſt, inveniri. Hermannus, Comes Nuenarius, temporibus Caroli Magni, Lippiæmundam (1) eo, quod Lippia hic Rhenum influat, appellatam ſcribit in Comment. de Gallia Belgica. Sic quid loci & quo nomine inſignitum olim fuerit oppidum caſtrumque **Hetenberg** (2) Embrica non procul ſitum, non facile conſtat, quamvis ibi egregiæ Rom. Antiquitatis reliquiæ ſunt repertæ, utpote ſepulchra antiqua & numiſmata. Eximium aureum nummum Julii Majoriani Imp. hic inventum, Embricæ vidi.

In proximo præterea monte Alcinio, ab altitudine forte adhuc vocabulum habente **Eltenerberg**, ubi Abbatia hodie eſt generoſarum virginum S. Vito conſecrata, ſpeculam olim fuiſſe, profundiſſimumque in ejus cacumine ad imum usque fundum excavatum puteum, Romanorum certe opus eſſe apparet.

A Menapiis Gugernisque jam ad Batavos per nemus ſacrum, utrorumque confinia tangens & regiones, tranſeamus. Saltus ille Clivenſis & Imperialis (3) ſylvæ nomine hodie venit, **het Clever Ham und het Rodeswaldt** vulgo, eſtque illud ipſum, in quod Imperii Veſpaſiani initio Cl. Civilis primores ſuæ, id eſt, Batavæ gentis ſpecie epularum vocavit, nocteque ac lætitia caleſcentes adverſum Romanos incitavit. *a)*

a) Tac. hiſt. l. 4. c. 14.

Batavi autem, inquit Tacitus, *b)* non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, (4) & ſeditione domeſtica in eas ſedes transgreſſus, in quibus pars Romani Imperii fierent. Manet honos & antiquæ (cum Romanis vicdelicet) ſocietatis inſigne, nam nec tributis contenuantur, nec publicanus atterit, exemti oneribus & collationibus, & tantum in uſum præliorum ſepoſiti, velut tela atque arma bellis reſervantur.

b) lib. de ſit. & mor. Ger. c. 29. collat. hiſt. 4. c. 12.

Tan-

(1) Quaſi oſtium Lippiæ fluvii; Kolvinerius Lippe *Kant* vocat, quaſi extremum Luppiæ. Annales Cuniſii ad a. 779. *Lippehain* ſcribunt. Adelmus ad cit. a. *Rhenum*, ait, *in eo loco, qui Lippia vocatur, cum exercitu trajecit*, confundens fluvium cum vicino pago vel vico, cui Hermannus Ewichius in Deſcript. Veſaliæ *Lupiæ* nomen fuiſſe, atque eo nomine in Ptolemæi Chorographicis Tab. occurrere, audacter ſcribit. Sed nec vola, nec veſtigium ullum *Lupiæ* pagi apud illum Geographum. (vid. quoque Schatten. Hiſtor. Weſtphal. lib. 7. ad a. 779.) Veſaliæ vero nomen a Sylva vicina, **Weſeler Wald**, a muſtelarum frequentia ita dicta, acceſſe, veroſimile eſt.

(2) De quo vid. infr.

(3) Ita quoque ſentit Schlichtenhorſtius *Theatr. Geldriæ* lib. 1. §. 64. Alii prope Hagam Comitis, ubi **der Scaten Bosch** quaſi **der Sacren Bosch** transpoſitis & mutatis nonnihil literis dictum, quærunt. Marlianus *in Vet. Gall. locis tit. Batav.* Junius *Hiſtor. Batav.* c. 12. & 13. Rectius Menſo Altingius pag. 103. & Cluv. lib. II. c. 36. extra inſulam Batavorum juxta Batavodurum, hodie **Betenburg**, illud nemus extitiſſe cenſent, ſacrum appellatum, quia LEVÆ DEÆ dicatum erat, cui & Ara in illo nemore poſita fuit juxta vicum **Leuven**, ut nomen quoque indicat.

(4) Omnium Scriptorum conſenſu, e quorum præcipuis loca excerpſit Adrianus Paarf. libro *Cattis Aborigines Batavorum.* Teſtes quoque ejus rei ſunt loca apud Batavos a Cattis appellata, *Katwig* ad Oceanum, & *Katwig* ad Rhenum, *Kattendregt* prope Roterodamum, *Katswoude* juxta Monikendam, *Kattwoude* in præfectura Bevericenſi, *Kattenbroeck* in Diœceſi Ultrajectina, *Katſand* & *Katerneſſe* in finibus Flandriæ, &c. Batavos vero nonnulli a *Batone*, Duce Cattorum, alii a **Baatharen**, (vectigali, quod in oſtio Rheni ſolvendum ipſis fuerit;) laudatus Paarſius p. 28. l. c. Wilhelmum Hedam ſecutus, a voce Græca βάθος, terræ, quam incoluerint, profunditate; Menſo vero Altingius p. 15. a *Battis*, parte Cattorum ad Adranam fluvium, ita dictos fuiſſe referunt. Sed quæ partim fabuloſa ſunt, partim nullis certis fundamentis nituntur. Veroſimilius eſt, a Batavia inſula, quam occuparunt, appellatos fuiſſe, illam vero nomen ſuum accepiſſe a fertilitate **Betaue**, oppoſita ad Veluam, quaſi *Vache Aue*, terram viliorem, eadem ratione ac **Naſſau**, **Lemgow**, **Rhingow**, **Hennegow**, **Richenow**, **Weſtergow**, **Brisgow**, vel a bonitate vel ſitu ſuo nomina acceperunt.

Digitized by Google

Tantum ille. Egregia profecto gentis iſtius gloria, quam ad hæc usque tempora non tantum illibatam, ſed illuſtratam majorem in modum ſumma cum laude propagavit. Inſulam iſtam, vetuſtatem pariter & modernam etiamnum Batavorum ſedem, nomen priſcum in hunc diem ex parte cuſtodientem, egregie idem Tacitus deſcripſit l. 4. hiſt. Batavi, inquit, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi, extrema Galliæ oræ vacua cultoribus, ſimulque inſulam inter vada ſitam occupavere, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumfluit. Quin etiam luculenter hanc auctores ſuis limitibus deſcriptam exhibent, quando de Moſæ Rhenique fluminum fontibus ac oſtiis ſcribunt. Cæſar lib. 4. cap. 10. belli Gallici ait: Moſa profluit ex monte Vogeſo, qui eſt in finibus Lingonum, & parte quadam Rheno recepta, quæ appellatur Vacalos, (vel, ut legunt antiqui codices, Vualis, die Waele/) inſulam efficit Batavorum, neque longius ab eo millibus paſſuum LXXX. in Oceanum influit. Tacitus vero de Rheno ſic Annal. lib. II. cap. 6. Rhenus uno alveo continuus, aut modicas inſulas circumveniens apud principium agri Batavi, velut in duos amnes dividitur, ſervatque nomen & violentiam curſus, qua Germaniam provehitur, donec Oceano miſceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior affluens, verſo cognomento Vahalem accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Moſa flumine, ejusque immenſo ore in Oceanum effunditur.

Neque hic ſilentio involvendum duxi, quod habent Pomponius Mela & Plinius de Rheni fluminis alveis oſtiisque. *Ille* lib. 3. cap. 2. Rhenus, inquit, ab Alpibus decidens prope a capite, duos lacus efficit, Venetum & Acronium, mox diu ſolidus, & certo alveo lapſus, haud procul a mari huc & illuc diſpergitur; ſed ad ſiniſtram amnis etiam tum, & donec effluat, Rhenus: ad dextram primo anguſtus, & ſui ſimilis, poſt ripis longe ac late recedentibus jam non amnis, ſed ingens lacus, ut campos implevit, Flevo dicitur, ejusdemque nominis inſulam amplexus, fit iterum arctior, iterumque fluvius emittitur. Hic notandum, (1) Melam aut neſciviſſe, aut ſaltem referre noluiſſe tertium Rheni alveum, ſc. Vahalim, aut, ut Glareanus exiſtimat, Vahalim Rheni nomine indigitaſſe. Flevo vero alveus (2) eſt ille, qui Trajecto Muydam porrectus, fluvium in lacum auſtralem, vulgo Suiderſee / exonerat, fluviusque deinceps inſulam olim, hodie Vadum, Breeſandt dictum, prius amplectitur, ſtatimque oſtio, quod inter Vlielandiam Schellingamque inſulas eſt, emittitur. Atque hoc eſt oſtium illud, quod hodie vulgus het Vlie / Plinius vero Flevum vocat. *Hic* lib. 4. cap. 15. in Rheno ipſo, ait, prope C. Millia paſſuum in longitudinem nobiliſſima Batavorum inſula & Caninefatium, & aliæ Friſiorum, &c. Marſatiorumque ſternuntur inter Helium & Flevum; ita appellantur oſtia, in quæ effuſus Rhenus a Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Moſam ſe ſpargit, medio inter hæc ore modicum nomini ſuo cuſtodiens alveum; hæc ille. Flevum oſtium quodnam fuerit vidimus, at Helium idem eſſe, quo Moſa Vahali accepto in mare præcipitatur, ex accurata Plinianæ deſcriptionis inſpectione evidens eſt: An vero Helium iſtud oſtium

(1) Sunt non ſolum Scriptores veteres circa Rheni alveos & oſtia diverſi, ſed & quos alveos intelligunt, non clare ſatis indicant, quæ res Junii, Cluverii, Pontani & Menſonis Altingii diſceptationibus de alveis atque oſtiis Rheni occaſionem dedit. Aſinius apud Strabonem lib. IV. Virgil. Æneid. VIII. 727. Mela item & Tacitus l. c. duorum cornuum & alveorum Rheni mentionem faciunt. Plin. l. c. & Ptolemæus lib. II. c. 9. tres alveos, totidemque oſtia commemorant, Cæſar vero lib. cit. Rhenum, ubi Oceano appropinquavit, in *plures diffluere partes*, ait. Quamvis in controverſia, hinc inter laudatos egregios Viros orta, judicium nobis non arrogemus, hac tamen ratione veteres Scriptores intelligendi atque conciliandi videntur. Videlicet, initio non niſi duo Rheni alvei, *Vahalis & Rhenus* ipſe totidemque oſtia fuerunt, quibus Rheno, per foſſam Druſianam cum Iſala conjuncto, acceſſit tertius alveus, *Iſala* dictus. Aſinius itaque & Virgilius, quorum tempore Foſſa Druſiana nondum exſtitit, de duobus prioribus, *Vahali & Rheno* ipſo, loquuntur. Mela & Tacitus omittunt Rhenum, quia hic ejus aqua, per memoratam foſſam aliorſum derivata, curſum ſuum perdiderat, obſtructo quoque ejus Oſtio. Cæſar vero de rivis & elicibus, e duobus Rheni alveis eductis, intelligendus eſt.

(2) Nulli veterum Scriptorum totidem verbis, ſed cum quadam circumſcriptione memoratus Melæ lib. III. c. 2. Plinio lib. IV. c. 15. & Tacito A. II. c. 8. a Menſone Altingio dicitur fuiſſe, ubi *Flevus* Lacus deſiit, & iterum fluvius eſſe incipit, donec in Oceanum effluat, vid. Notit. Germ. inf. pag. 65.

Digitized by Google

um peculiarem quoque alveum habeat, Leccaque ſit; an vero idem ſit Vahalis alveus, ego hic aliis diſpiciendum relinquo. Sed modicum illum nomini ſuo cuſtodientem alveum eum eſſe, qui Leidam fertur, nullus ignorat. Latiſſimum tamen fuiſſe vel inde, quod nomen Rheni unus ſolus tulerit, tum Plinii, tum noſtro ævo, certum eſt. Atque hanc latitudinem, violentiam curſumque fluminis hujus Tacitus attendit, licet Plinius ante eum ſuam hiſtoriam ſcripſerit, quia ille de priore Rheni facie loquitur ante ejus abactionem factam per Civilem, quando is molem ſive aggerem a Druſo Germanico coërcendo Rheno excitatum disjiceret, *a*) Rhenumque adeo prono alveo in Galliam ruentem per Leccam effunderet. *b*) Hic notandum, Leccam non eſſe (1) Corbulonis foſſam, hunc in finem, ut ea Oceani incerta vetarentur, inter Moſam XXIII. millium ſpatio productam. Nam Lecca remotior Oceano eſt, quam ut huic fini ſervire potuerit, & longitudine ſua ſpatium illud XVI. & ultra paſſuum millibus exceſſit. Quærenda igitur alibi foſſa iſta erit, nimirum ubi ab urbe Leyda (2) vulgari nomine die Vliet / q. d. æſtuarium, Delftam fertur, indeque ad vicum Slupe Moſæ jungitur. Sic proxima Oceano adfluxus ejus vetare potuit, ſic etiam ſpatio XXIII. mill. paſſuum quam maxime congruit. Cæterum iſta Rheni abactione & effuſione tenuis iſtius alvei oſtium arenis tandem ex tumulis litoralibus vento aut inundatione aliqua ingeſtis, multis tamen retro ſæculis facile obſtructum eſt. (3) Supereſt adhuc alius Rheni alveus, qui a Druſo (4) foſſa e Rheno in Iſſalam ducta factus eſt. Nabaliam dici a Tacito (5) vult Cluverius, qui illam lectionem probat, q. d. die Nat-wahle / (6) argumento ex Ptolomæo ſumpto, qui Navalia urbem ad Iſſalam pro ipſa foſſa ſive Iſſala reponit: argumento etiam, quod Civilis poſt tentatam in Moſæ fluminis ore pugnam trans Rhenum conceſſerit, indeque mox in Batavorum inſulam ad Vahalim, poſtquam ſcilicet Cerealis inſulam iſtam depopulatus eſſet, Batavisque eripuiſſet, redire nequiverit. Hæc de Rheno ejusque alveis & oſtiis occaſione inſulæ Batavorum a nobis luſtrandæ.

a) *Tac. An. l. 13. c. 53.*
b) *Tac. hiſt. lib. 5. c. 14. & 19.*

Caninefates (7) quoque hic prætereundi neutiquam ſunt, quandoquidem de iis ſic

(1) Originem vero ſuam debere moli, qua Claudius Civilis Rhenum prono alveo in Galliam effudit, auctor pariter, ut ex ſuperioribus liquet, ac Cluver. lib. II. c. 31. & Altingius p. 110. exiſtimant. Eſſe vero illam abductionem Rheni juxta divortium Rheni & Vahalis quærendam, pluribus rationibus nobis perſuadet Cellarius Geogr. Antiq. p. 265. *Lecca* autem originem magnæ inundationi, qua anno 860. curſu Rheni impedito, aqua ejus in Leccam, exiguum antea rivulum, ſed tum ampliatum & aggeribus munitum, fuerit derivata, Chronica Hollandiæ communi conſenſu referunt, juxta excerpta, quæ inde dedit Adr. Paarſius libro *Catti Aborigines Batavorum*, pag. 45. & ſeqq.

(2) Cluverii lib. II. c. 31. Altingii p. 47. & Cellarii Geogr. Antiq. pag. 263. conſenſu.

(3) Crebris fluminis abactionibus per foſſam Druſianam, Vechtam, Goudam, imo & obicibus injectis, ſupra imprimis memorata inundatione oborta. Fridericus I. Imperator Oſtium illud Rheni iterum aperiri juſſerat, ut liquet ex diplomate apud Hedam *de Epiſc. Ultraj.* p. 281. 282. ſed ſine ſucceſſu. Anno vero 1571. multo labore id apertum, ſed haut diu poſt oborta tempeſtate iterum obſtructum fuiſſe, refert Orlerus in Chron. Holland. ad cit. A.

(4) Patre Germanici, unde *Foſſa Druſiana* dicta fuit, Tacit. Annal. lib. II. c. 8. Suet. in Claudio cap. *Foſſas Druſianas* vocat, quia non ſolum novam foſſam XI. M. P. inter Rhenum & Iſſalam duxit, ſed & alveum Iſalæ, ut tantam aquarum copiam caperet, ampliavit, novasque juxta illum foſſas duxit, ut cenſet Altingius pag. 115. cum veterem ductum, imo & ipſum Oſtium Iſalæ monſtret Yeſſelgat.

(5) Hiſt. lib. V. c. 26. ubi *petito*, inquit, *colloquio ſcinditur Nabaliæ fluminis pons.* Vahalis ſubſtituendum putat Lipſius ad cit. loc. Sed præterquam quod expunctio hæc admodum violenta videatur Altingio pag. 100. ipſa narrationis ſeries huic correctioni repugnat, quippe quod Cerealis cum legionibus Romanis in ipſa Batavorum inſula tunc occupaverit, atque adeo Civilis media Romanorum Caſtra tranſire debuiſſet.

(6) Id eſt, Vahalem poſteriorem. Partem tamen inter Rhenum & alveum Veteris Salæ iſto nomine ſolum veniſſe, cenſent Cluverius lib. III. c. 17. & Alting. loc. cit.

(7) Plin. lib. IV. c. 15. *Cannunefates*; Vetus inſcriptio apud Lipſium in notis ad Tacit. Annal. lib. XI. c. 18. *Cannanefates*; alia apud Reineſium pag. 513. *Cananivates*; Æthici Cosmographia *Cannifates* appellat. *Cajeſates*, quaſi Kaje-Waders, a *cajare*, obſtruere, & *Watten*, vadis, ſive ſtagnis, quæ indagine quaſi obſepiverint, a Germanis dictos, ſed a Romanis interpoſi-

ſic Tacitus hiſt. lib. 4. c. 15. Ea gens, ait, partem inſulæ colit, origine, lingua, virtute par Batavis, numero ſuperantur. Cluverius (1) iis eam maxime Rheni ripam, quæ ab Arnhemio Lugdunum usque porrigitur, aſſignat. Videntur tamen hiſce finibus minime contenti fuiſſe, ſed occupata etiam Hollandiæ Borealis parte, ibi Kennemerlandis nomen in hunc diem manens tribuiſſe.

Videamus jam loca apud Batavos Caninefatesque, prout in tabula itineraria Cluverius ea in ordinem meliorem redegit. (2)

Latus ſiniſtrum ſive Auſtrale vel occiduum inſulæ habet hæc loca:	Latus dextrum ſive Septentrionale habet hæc loca:
Noviomagi X.	*Ad Duodecimum XII.*
ſc. paſſ. M. ab Arenatio.	*ſc. paſſ. M. ab Arenatio.*
Caſtra Herculis VIII.	*Grinnibus VI.*
Carvone XIII.	*Fletione XXV.*
Levefano VIII.	*Nigro pullo V.*
Lauri XVIII.	*Albinianis X.*
Caſpingio XII.	*Matilone V.*
Tablis XII.	*Prætorio Agrippinæ III.*
Flevio XVIII.	*Lugduno II.*
Foro Adriani IIII.	
Lugduno VII.	

Utrumque latus confuſe ſic apud Antonium deſcribitur:

Colon. Trajana.
Burginatio V.
Herenatio VI.
Carvone XXII.
Mannaritio XXII.
Traj. to XV.
Albinianis XVII.
Lugduno X.

Nume-

poſitis duobus *nn*, ad evitandam ingratam ipſis vocalium colliſionem, *Caninefates* appellatos fuiſſe, exiſtimat Menſo Alting. pag. 27. atque Hadr. Junium ridet, qui a captura Cuniculorum Coninevaters nomen ſortitos fuiſſe cenſuit Batav. c. 3. & 14. Tantam interim Cuniculorum in maritimo tractu, quem Canifates olim tenuerunt, abundantiam olim fuiſſe, ut de iis minuendis publica conſilia agitata fuerint, refert laudatus Paarſius p. 217.

(1) Antiq. Germ. lib. II. c. 33. 34. Cum quo Menſo Alting. p. 25. in eo conſentit, quod adverſus Hadr. Junium & aſſeclas in Inſula Batavorum Caninefates collocat, quoad partem vero, quam inhabitarint, inſulæ, paulo ab ipſo abit, atque infra Oceanum, Rhenum & Islæ ripam eos ponit. Cellarius, etſi nihil definire velit, in Scriptorum tamen Batavorum, qui Hollandiam ſeptentrionalem eos incoluiſſe referunt, ſententiam cum auctore noſtro magis inclinare videtur p. 356. 357. Nos controverſiam illam inter tantos Viros componere non audemus.

(2) Lib. II. c. 36. imo potius corrupit. Ita vero Menſo Altingius duplicem iſtius Tabulæ viam reſtituit p. 30.

Via Noviomago Lugdunum.	Via altera Lugduno Noviomagum.
Noviomagus.	*Forum Adriani VII.*
Caſtra Herculis VIII.	*Flenium XVIII.*
Carvo XIII.	*Tablæ XII.*
Grinnes VIII.	*Carpingium XVIII.*
Levefanum VI.	*Ad Duodec. XVIII.*
Fletio XVI.	*Noviomagus XII.*
Lauri XII.	
Niger Pullus V.	
Albiniana II.	
Matilo V.	
Pr. Agrippinæ III.	
Lugdunum II.	

Digitized by Google

Numeris nulliarium corruptiſſimis, ſicut videre eſt ex utriusque lateris inſulæ Dimenſione inter ſe collata, nullo loco habitis, breviter iſta loca cum modernis inſulæ locis conferamus.

Noviomagum quis ſit locus, non opus eſt dicere. Oppidum Batavorum a Tacito hiſt. lib. 5. vocatur, quod Cl. Civilis poſt cladem apud Vetera acceptam exuſſit atque illinc in inſulam trajecit. Id oppidum ad id usque temporis Batavis unicum fuerat, atque ideo ſingulari nomine oppidi intelligebatur, ſicut Colonia Agrippina eidem auctori Ubiorum oppidum appellatur. Infra, intra, & ſupra Noviomagum longe lateque plurima, eaque inſignia Vetuſtatis Romanæ monumenta effodiuntur, Legio X. (1) Gemina dicta hic hyberna habuit, ut tegulæ ibidem inventæ teſtantur: LEG. X. G. P. F. h. e. *Legio decima Gemina, pia, fidelis.* Poſthumus etiam Principis & Imperatoris verius, quam tyranni nomine dignus, qui Remp. Rom. ſuſtinuit Gallieno interim luxu diffluente, monetam hic ſuam plerumque cudi fecit, ſicut ex multis apud egregium antiquitatum Rom. indagatorem, doctiſſimum Dn. Joan. Smith (2) indiciis equidem vidi. Nihil hic moramur Cluverium, alias doctiſſimum clariſſimumque antiquarium, quando Batenburgum ad Moſam exiſtimat vetus fuiſſe Batavorum oppidum, (3) cum antiquitates ipſæ hic loci, non vero Batenburgi inventæ, pro nobis faciant. Et licet non legamus, oppidum Batavorum, poſtquam exuſtum fuit, denuo reſtitutum fuiſſe; id tamen eſſe factum, res ipſa loquitur.

Caſtra Herculis Ammiano lib. 18. cap. 2. memorata in loco, qui Noviomago haud procul abeſt, (4) dicitur ſe **an gen holle Dorn**, & multas inſuper hactenus prodidit antiquitatum Rom. reliquias, ponenda opinor.

De Carvone alios audire, quam hic quicquam dare malim, Cluverius paronymias poti-

(1) Fragmentum hoc lateris coctilis, cui hæc una cum gemino cornu copiæ propter annonam & abundantiam loci, quem Legio iſta incoluit, inſcripta ſunt, inter alias ejusmodi tegulas refert Joh. Smetius Antiq. Neomag. p. 99. 100.

(2) Concionatorem Neomagenſem, a cujus celebri Pinacotheca antiquaria, quam & olim mihi videre licuit, Filius ejusdem nominis *magnam annulorum, gemmarum, amuletorum, clavium, ſtylorum, lampadum, ſigillorum*, aliorumque monumentorum, in agro præcipue Neomagenſi repertorum, copiam deſcripſit libro *Antiquitatum Neomagenſium*, anno 1678. edito. Ex ſtylorum, qui ibi inventi ſunt, magna copia. Scholam Academicam olim illic loci fuiſſe ſtudioſis frequentem, tanto magis Vir ille Clariſſimus p. 150. colligit, quod Suetonius in Caligula c. 45. *Ludi literarii* circa hæc loca meminerit.

(3) Cujus Tacitus lib. V. Hiſtor. c. 19. ita meminit: *Civili Chamorum auxilia venere. Non tamen aufus oppidum Batavorum armis tueri, raptit, quæ ferri poterant, ceteris injecto igni in Inſulam conceſſit.* Cluv. lib. 2. c. 19. & Menſo Altingius p. 18. & 104. *Batenburgum* ad Moſam eſſe cenſent. Hadr. vero Junius Batav. c. 15. Pontanus in Hiſtor. Geldriæ lib. 1. p. 7. Schlichtenhorſtius lib. 1. Hiſt. Geldriæ p. 6. Joh. Smetius patet libro peculiari de oppido Batavorum, ao. 1644. edito, aliique plures cum auctore noſtro Noviomagi illud quærunt. Cellarius iterum hæſitat p. 347. Priorum ſententiam præcipue confirmat, quod cit. loc. Tacit. illud Batavorum oppidum extra inſulam exſtitiſſe dicatur. Magis tamen poſteriorum ſententia nobis arridet, quod præter alias, quas adducunt, rationes, Noviomagum quidem extra inſulam ſit, ſed tam vicinum, ut Civilis illo incenſo ſtatim in hanc ſe recipere potuerit. Eſt vero ab hoc Batavorum oppido longe diverſum *Batavodurum*, quippe quod Tacitus lib. V. Hiſtor. cap. 20. *in* inſula collocat, atque communi Hadr. Junii, Cluverii, Altingii, Cellarii, aliorumque conſenſu ponitur, ubi hodieque eſt *Wyck de Duurſtede*, id eſt, *vicus Batavodurum.*

(4) Adeoque extra inſulam Batavorum, quod Cluverius quoque facit lib. II. c. 36. Mallem vero cum Menſone Altingio p. 29. in ipſa inſula illud quærere in loco **Malburg**, quia Ammianus l. c. ultimum inter caſtra fuiſſe ait, quæ Julianus adverſus Salios & Chamavos juxta Rhenum reſtituit, atque Burginatio, quod ſupra initio inſulæ poſuimus, poſtponit. Ipſum quoque nomen **Malburg**, veſtigia Herculis Tyrii, quem Phœnices *Malcamum, Malchum*, & *Malicam* appellaverint, idem Cl. autor ſervare exiſtimat, atque hunc in Germania inprimis cis-Rhenana cultum fuiſſe, e duobus inſcriptionibus ibi repertis, atque *Herculi Magusano & Saxano* poſitis, erudite diſſerit. Pontanus Hiſtor. Geldr. lib. I. p. 7. in vico **Kefern**, Pontus vero Heuterus de vet. Belg. lib. II. c. 6. in locis **Erckelens** vel **Arckele** caſtra Herculis collocant, ob ſolam nominis aliquam ſimilitudinem.

Digitized by Google

potius vocabulorum, quam antiquitates locorum ſcrutatus, apud Graviam oppidum (1) quærit, ſed ἀτόπως, quippe cis Moſam.

Quinque ſequentia loca Cluverius (2) ſic interpretatur: **Leuwen** vicus. **Leerdam** oppidum. Arx **Gieſſenburg**. **Alblas** vicus. **Delfft** non ignobilis civitas, locus ſcilicet ad foſſam Corbulonis, vulgo **die Vliet**/ ſitus. Certa hic ſunt incertis mixta meo quidem judicio, & ſi quis certa omnia dicere hæc velit, antiquitates locorum indagatas habeat, eſt neceſſum.

Sed Forum Adriani **Voorburg** (3) eſt, ubi legio prima Minervalis ſtationem habuit, teſte lapide duobus Silanis Coſſ. ſculpto, inibique non ita dudum effoſſo.

Dextrum jam inſulæ latus ſimiliter luſtremus, ut ſic tandem Lugdunum attingamus.

Arenacum hic locis itinerarii præmittit Tacitus hiſtor. lib. 5. cap. 20. Cluverius opinatur unum idemque eſſe cum Arenatio, quod inter Burginatium Noviomagumque recta via ſitum fuit, meo judicio **op gen Egeren by Qualberg**/ de quo in Menapiis: At Arenacum **Renckum** (4) eſſe, vicum Arnhemio vicinum, doctis nonnullis placet, quia ibi numiſmata antiqua reperta haud pridem fuere. Arenaco Tacitus Vadam Grinnesque caſtra conjungit dicto lib. Vadam autem **Wageningen**/ Grinnes (5) **Rhenen** eſſe, omnes conſentiunt, ſed Vadam ad Duodecimum etiam in tabula itineraria dici putat Cluverius, (6) ſicut & Mannaritium in Antonini itinerario **Maurick**. Cæterum Arenacum, Vada & Grinnes eodem quidem olim, ut nunc, ſitu in Batavorum inſula haud minus fuere, quam Batavodurum eidem Tacito celebre, hodie extra controverſiam **Wyck to Duerſteden**/ ſed flexu Autumni, ut Taciti utar verbis, & crebris pluvialibus imbribus ſuperfuſus amnis Rhenus paluſtrem humilemque inſulam in faciem ſtagni opplevit. Iſta inundatione facile factum, ut paulatim Germanicæ oræ iſta loca acceſſerint. Trajectum, (7) **Utrecht**/

(1) Lib. II. c. 36. p. 185. æque inepte ac Pontanus, qui l. c. in **Karvenheim** ditionis Clivenſis illud ponit, quare utrumque notat Menſo Altingius p. 28. atque *Carvonem* juxta calculum Itinerarii Antonini & Tab. P. collocat, ubi hodie eſt **Karvpck**.

(2) Lib. II. c. 36. ſola nominum ſimilitudine, atque propterea numeris Itinerarii utriusque violenta ratione nonnunquam mutatis. Menſo vero Alting. obſervata Itinerarii Antonini & Tabulæ Peut. menſura, *Lefevanum* p. 87. proxime ſupra Batavodurum ſ. Doreſtatum; *Lauri* pag. 86. in loco, qui 't Hof, i. e. Hortus, quod forte lauri in eo fuerint nutritæ; *Carpingium* p. 28. in **Aſpern**; *Tablar* p. 120. in tractu Ablaſſii; *Flevionem* vero, ſ. rectius *Flenium*, p. 58. in præfectura Puttenia collocat, cum quo Adr. Junius in Batavia in pluribus locis conſentit.

(3) Rectius **Voorburg**, a *Foro*, i. e. judicii loco, quod Hadrianus condidit, M. vero Aurelius Ælius Antoninus ampliavit, unde Arcem *Elinum* pro Ælium in nummis ab imperito Sculptore vocari exiſtimat M. Alting. p. 57. cui & *Fortrapa* ſ. *Fortranam* in quibusdam Diplomatibus Caroli Simplicis & Henrici IV. Impp. eſt illud ipſum Forum Adriani, P. II. p. 57. Vide quoque eundem de hoc *Foro* P. I. p. 66. & P. Scriverium in Tab. Antiq. Batav. p. 214.

(4) Unde præpoſito A, quod aquam denotat, nomen *Arencum*, & poſtea *Arenacum* extiterit. Sed illud longius petitum merito cenſet Pontanus Hiſtor. Geldr. lib. 1. p. 37. præterquam quod in Diplomatibus pagus ille non **Renckum**, ſed **Redichem** vocetur. Vide quoque Schlichtenhorſt. in Hiſtor. Geld. l. 1. p. 95. qui tamen cum Pontano Arenacum Taciti eſſe exiſtimat. Cum neutro horum locorum commune quid habere Arnhemium, atque recentioris originis eſſe, ita dictum, quaſi **Arnt** ſ. **Arnoldsheim**, cum Menſone Altingio cenſemus.

(5) Rhenen Menſo Altingius p. 80. M. P. IV. ſupra Levæſanum ponit, eo loci, ubi **die Wehrenpſſen**, e regione vici **Remmerten**, quem ut & Grinnes a buribus & inſulis ex deſtructione molis Druſianæ vicinæ ibi ortis nomen accepiſſe putat, illumque appellatum initio **Rheinewerten**; hos vero Grinnes, quaſi **Grinden**, a viridi coma, quam evectiores amnium fundi aquis exſerere ſoleant.

(6) Lib. II. c. 36. ſed quatuor ita errores eum committere, docet Menſo Altingius p. 127. atque *Vadam*, ubi paſcua ſunt, **de Koe-Weye**, M. P. III. infra Arnhemium quærendam eſſe, veroſimilius reddit.

(7) Rectius *Trajectus*, quo nomine in Antonini itinerario primum occurrit, quod indicium eſt, haud magnæ antiquitatis caſtrum primum fuiſſe, ex quo juncto ipſi a Willibrordo Monaſterio in vicum excreverit, nomina Caſtri, Caſtelli, Monaſterii, Vicus, quibus apud Scriptores medii ævi appellatur, indicant. Occurrit quoque nomine Veteris Trajecti in Annal. Bertin. ad a. 854. & paſſim in Diplomatibus apud Hedam, unde procul dubio appellationes **Olt Trecht**, *Utrecht*, & *Ultrajectum* ortæ fuerunt. **Wiltaburch** quoque vocatur a Beda lib. 5.

Utrecht hodie prælara civitas dubio procul, ſicut & Fletio Vleuten (1) vicus eſt. Niger pullus Cluverio Woerden. (2)

Albiniana vero caſtra a Clod. Albino, (3) cujus numiſmata ibi & in Foro Adriani inventa ſunt, ſic nuncupata, hodie Alphen dici omnino certum eſt.

Matilonis locum ædificiis vacuum ex adverſo vici Roudekercken / idem Cluverius (4) monſtrat.

Prætorium Agrippinæ Roomburg eſt, (5) Lugduno quam proximum & antiquitatibus inventis celebre.

Lugdunum (6) denique prope Rheni quondam oſtium, Ptolomæo etiam notum, (7) Leps

---

Hiſtor. c. 12. a *Vultis*, quos fingit Sigebertus ad a. 697. juxta alios a *Wiltis*, Slavis. Menſo Alting. P. II. p. 204. *Wiltaburgum* caſtrum quinto ſupra Trajectum milliari poſitum, atque a Wilt, feris vel hominibus vel brutis dictum fuiſſe putat, quod veroſimilius, quam a *Wiltis*, quia hos ad inferiorem Rhenum penetraſſe, nemo æqualium dixit, & Saxones, validiſſimam gentem, per quam tranſeundum fuiſſet, id pati voluiſſe quis crederet? Pluribus communem iſtum errorem, cui ſolius Bedæ autoritas lib. 5. c. 12. occaſionem dedit, redarguit idem Cl. autor in voce *Wiltæ*. Vid. quoque Anton. Matthæum de nobilitate, lib. 2. c. 21.

(1) Rectius Vleuten, proxime infra Trajectum, Menſ. Alting. p. 58.

(2) Lib. II. c. 37. temere, ut ſolet, mutatis numeris Paſſuum, in Tab. Peut. Laudatus itaque Altingius juxta menſuram illius tabulæ locum hunc ponit ad paludem der Steecter Polder, unde Romani atra & fulphurea ejus gleba nomen *Nigri Pulli*, i. e. de Schwarte Poel, ex latino & Germanico vocabulo compoſitum, procul dubio efformarunt. Certe hæc nominis derivatio magis mihi arridet, quam qui a Signo Nigri Pulli, ad diverſoriam tabernam forte ſuſpenſo, illud arceſſunt, quia juxta uſitatam Romanis loquendi rationem, non *Niger Pullus*, ſed ad *Nigrum Pullum* ſcriptum oportuiſſet.

(3) Qui, ut refert Capitolinus in Clodio Albino, a Commodo in Galliam miſſus, Friſios Rhenum transgreſſos fudit, ut adeo caſtra ad hunc amnem habuiſſe credibile ſit, an vero Albiniana in Tab. P. fuerint, æque incertum, ac quæ Scriverius Vet. Batav. p. 29. de cujusdam *Albini* vel *Albinovani* caſtris refert. Alii ab Alpheno Varo, cujus Tacitus lib. II. Hiſtor. c. 29. & Plutarchus in Othone meminerunt, Albiniana caſtra nomen accepiſſe credunt, vid. Paarſius libro *Catti Batav. Aborigines* in præf. p. 37. Sed is juxta Taciti narrationem ad Rhenum non pervenit. In eo vero conſentiunt omnes, quærenda hæc caſtra in vico Alfen.

(4) Lib. II. c. 36. id certum eſt ex Tabula Itin. medio viæ inter Lugdunum & Albiniana caſtra poſitum fuiſſe. Dictum Menſo Altingius p. 94. exiſtimat a Mut, Made, *pratum*, & Lo, *Editum*, quaſi Pratum Editum.

(5) Armamentarium quoque, quod juxta lapidis ibi reperti inſcriptionem apud P. Scriverium Antiq. Batav. Tab.

Imp. Cæſar Lucius Septimius Severus Auguſtus & M. Aurelius Antoninus Cæſar, Cohortis XV. reſtituerunt.

ibidem collocat Cluverius l. c. & recte, ut ad *Arcem Brittiam* mox dicemus. Ab *Julia* vero *Agrippina* voluptatis pariter ac oſtentationis gratia ſuperbum ædificium ibi excitatum fuiſſe, poſtea Auguſta domo extincta in Armamentarium converſum, cenſet Menſo Alting. p. 111. Adr. Paarſius lib. cit. in uſum Veteranorum militum, ut illi reliquam vitam ibi tranſigerent, illud ædificium ab Agrippina exſtructum exiſtimat, adeo ut ejusmodi ædes fuerint, quæ nunc dicuntur Invaliden-Hauſer.

(6) Itinerarium Anton. & Tab. Peut. ejus primum meminerunt, indicio haut obſcuro, non valde antiquæ originis eſſe. Cluverius quidem lib. II. c. 36. inter Caſtella refert, a Druſo ad Rhenum condita, atque alterum Caſtellorum fuiſſe putat, quorum Tacitus inter res belli Civiliani mentionem facit, lib. IV. hiſt. c. 15. Cum vero alterum horum Caſtellorum ad ipſum medium Rheni oſtium, alterum Romæoburgi, ipſo fatente Cluverio, poſitum fuerit, diverſum omnino ab utriſque *Lugdunum* ſtatui debet, niſi ambitu ſuo ipſum Romæoburgum complexum fuiſſe dicere velis, quod ab illo ævo abhorreret. Eſt itaque cur exiſtimet Menſo Altingius p. 88. aut diverſum ab illis Caſtellis fuiſſe, aut ſub Vitellii Principatu nondum extitiſſe *Lugdunum*, ita dictum a Loeg, *aggregatis habitationibus*, & Duyn, *monte*, quaſi locum contiguis ædificiis ad montem. Hujus nominis vario luſu in medii ævi documentis Leithen vel Letthen, *Lithis*, *Leithis*, *Leidni*, *Leydis*, &, quod priſtino nomini magis convenit, in *Annal. Fuldenſ.* ad a. *Ligduni* appellatur, Burggrafiatus titulo aliisque privilegiis inſignis urbs. Vid. præter laudatum Alting. P. II. pag. 112. Joh. Meurſii Athenas Batavas.

(7) Imo is *Lougodcinon* ſuum Geogr. lib. II. c. 9. ratione ſitus ita deſcribit, ut inter oſtium Rheni occidentale & medium interjectum, ab hoc M. P. XIII. ab illo vero M. P. IX. abfuerit, atque ita in-

Digitized by Google

Leyden/ eſt nobiliſſima hodie Hollandiæ civitas, Academia clara. In ea adhuc Romanæ ſtructuræ (1) opus, vulgo **de Burg** dictum, oſtenditur. Locus hic procul dubio ad illa hyberna & caſtella referendus eſt, de quibus Tacitus hiſtor. lib. 4. hiſce verbis: Statimque accitus Friſius (trans-Rhenana gens eſt) duarum cohortium hyberna, proximo occupato Oceano, irrumpit ſc. Brinio; & mox: ſimul excidiis caſtellorum imminebat, quæ a præfectis cohortium incenſa ſunt. Et huc pertinuit munimentum illud ad ipſum Rheni jam obſtructum arenarum tumulis oſtium, quod arcem Brittiam, (2) Procopii, fabuloſi ſcriptoris rerum Gothicar. lib. 4. errore, vulgus dicere amat.

Prolixius autem ea retuliſſe juvat, quæ de Batavis produnt ſcriptores, non tam quod vicini illi fuerint noſtris Geldris & Clivenſibus, quam quod utrique hi pars illorum fuerint olim, tam in ipſa Batavica inſula, præcipueque ad ejus caput, ubi nunc eſt Schenckianum munimentum, quam extra eam & certe ad ejus utrumque latus.

Friſios (3) poſtremum his addamus, utpote Batavis maxime vicinos. Gens trans-Rhenana fuit olim, hodieque cum nomine priſco priſcam ſimul virtutem patriamque ſervat. Majorum minorumque diſtinctum iis nomen olim etiam tributum. Hi Oceano, Rheno & Flevo claudebantur, ubi Hollandia Borealis & Trajectenſis provinciæ pars eſt: Illi ab eodem Flevo lacum circa Auſtralem, Velaviam, Tranſiſalaniam, Friſiam Groningampque provincias ad Amiſiam usque fluvium inhabitarunt. Quod apud Flevum fuit caſtellum Flevi oſtio appoſitum (4) in Vlielandia inſula ad Oceani littus, in quod Olennius infenſos fuga Friſios prævertit, *a)* a quo aut ſumptum nomen, quod alveo daretur, aut certe mox ab alveo natum, retentum eſt. Omnes hi in univerſum populi, qua trans Rhenum habitabant, Germanis, qua cis illud flumen, Gallis & quidem Belgi-

a) *Tac. lib. Annal. 4. cap. 72.*

incidat in pagum *Loor*-**Duynen**, quaſi *Loog*-**Duynen**, ſive alterum Batavorum *Lugdunum*, ut omnino ſtatuendum, niſi erroris Ptolemæum arguere velis. Vid Alting. p. 88.

(1) Imo vetus illud Romanorum caſtellum a Normannis deſtructum, & quod nunc adhuc ibi conſpicitur, a *Waſſenariis* Burggrafiis reſtauratum fuiſſe, Scriverius refert ad Chron. Goudanum p. 210. ſeqq. Adr. Paarſius l. c. pag. 30.

(2) Verba Procopii l. c. hæc ſunt: Per Inſulam ibi Batavorum Inſulam procul dubio intelligit, cum ad oſtium Rheni illam Arcem ponat. Batavis inde vocatur **Huiß to Britten**, **Brittenburg**, **Brittanniſchen Toren**, an quod e regione Britanniæ ſita fuerit, vel Britanni huc profugi eam inhabitaverint, non magis certum, ac quo nomine Romani illam Arcem appellaverint. *Armamentarium* quidem fuiſſe. cujus inſcriptio Lapidis in illis locis inventi meminit, ſummopere contendit Hadr. Jun. c. X. Batav. Cum vero Cornelius Aurelius iſtum lapidem inventum referat, aratro humum proſcindente, cui terra circa Brittenburgium apta non eſt, Romdoburgi potius repertum, ibique Armamentarium illud conſtitutum fuiſſe, cum Cluverio & Altingio ſupra cenſuimus. Alii a Claudio, alii a Caligula, alii a Britannis profugis conditum fuiſſe ſcribunt. Caſtellum a Druſo, cui vel a quo *Arx* quoque ibi ſtatuta fuit, ut Menſo Altingius p. 9. oſtendit, inter cetera 50. caſtella, juxta Rhenum poſita, iſto loco conditum; Huic vero a Caligula *altiſſimam illam turrim*, cujus meminit Suetonius in Claudio c. 46. adjectam fuiſſe, tanto magis nobis veroſimile videtur, quia Piſcatores Turris ibi rudera *Callach* appellent, quod nomen cum Caligula convenit; niſi Caracallæ reſtauratoris veſtigia ſervare magis placeat. Ornavit forte & ampliavit Claudius; Bello vero Civiliano deſtructam reſtaurarunt Septimius Severus & M. Aur. Antoninus & Caracalla. Quo tempore & quo modo poſtea Arx hæc iterum diruta fuerit, non conſtat. Fundamenta ejus aquis tempeſtate depulſis, nudata annis 1520. 1532. 1552. 1562. 1576. ut ipſi anno 1707. vidimus. Qui Ichnographiam ejus Arcis, antiquitates Romanas ibi repertas, atque varias Doctorum Virorum, Scriverii, Guiciardini, Somerenii, Boxhornii, Oudani, Junii, Ludolphi Smidts, aliorumque opiniones noſſe cupit, legat laudati Paarſii librum *Catti Batavorum Origines* inde a p. 85. - 124.

(3) Friſii, quos Kirchmaierus ad Tacit. de M. G. c. 34. quaſi **Frien** ſ. **Freyen**, a libertatis ſtudio, alii a **Friß**, a gelida plaga, quam incolebant, dictos putant, magnum terrarum tractum inter Oceanum, Rhenum, Amiſiam & vaſtas paludes olim inhabitarunt, juxta Tacit. de M. G. c. 34. qui & ex *modo virium* in Majores & Minores diviſos fuiſſe ibidem refert. Hi nempe occidentalem minoremque tractum, inter Rhenum, Vectam atque Flevum alveum incolebant, in tres pagos Friſiabonum, Marſatiorum, & Sturiorum rurſus diſtinctis; illi orientalem majoremque inde a Rheno ad Amiſiam tenebant. Alting. pag. 72. 73. Ubbo Emmius l. 3. Rer. Friſ. Media vero ætate ultra Scaldim & Albim fines ſuos extenderunt, ut dicitur infra.

(4) Ita quoque ſitum ejus deſcribit Cluver. lib. III. c. 17. Altingius vero p. 62. Ptolemæum ſecutus, M. P. LII. inde ad **Ukſingen** fluvium, atque locum **Buſſliet** vel **Flietdorp** removet.

Digitized by Google

a) Cæſ. l. 2. belli Gall. & Tacit. de ſit. & mor. Germ. ubi de Treveris & Ubiis.

cis, quanquam omnes Germanicæ erant originis, *a)* (1) accenſebantur, donec debilitatis fractisque hiſce in partibus Romanorum viribus, populorum iſtorum diſtinctæ appellationes ſunt ſublatæ, & Francorum omnia occupantium ſibique vendicantium nomen, præcipue ad utramque Rheni ripam, Saxonum etiam, qui Francorum illa tempeſtate erant æmuli, vocabulum, ad ulteriorem fluminis iſtius partem, tandem, ut initio dixi, inolevit. Igitur, antequam de moribus populorum iſtorum quicquam attingamus, placet nonnihil de Francis & Saxonibus hoc loco interſari.

Franci in Chaucis juxta Saxones Septentrionalis Oceani olim accolæ, imo ipſi Chauci fuere. De eorum ſiquidem antiqua patria in panegyrico, qui dictus eſt Conſtantino Magno, ſic legimus: Quid loquar ruſtus, ait panegyriſtes, intimas Franciæ nationes non jam ab his locis, quæ olim Romani invaſerant, ſed a propriis ex origine ſui ſedibus, atque ab ultimis Barbariæ littoribus avulſas, ut in deſertis Galliæ regionibus collocatæ pacem Rom. Imperii cultu juvarent & arma delectu. Hæc ille. Proinde apparet, quænam propriæ Francorum ſedes fuerint, & quidem avitæ. Haud enim fruſtra addit: Ex origine ſui, ſive ex originis ſuæ ſedibus, ſcilicet tractus littoralis Oceani Germanici. Hinc cum Galliam itinere pedeſtri incurſare libuiſſet, præcipue Baraviam & extrema Galliæ per Friſios infeſtabant, ſicut ex Eumenii & aliis duabus panegyricis orationibus clare ſatis videre eſt, & infra ſub Conſtantio & Conſtantino M. Impp. movebitur. Id quoque ſatis arguit, Oceani Germanici littus eos accoluiſſe, quod piraticam exercuerunt, totius fere Europæ littora populati, ut infra ſub Probo Diocletiano, item & Maximiano Impp. dicetur.

Sub Aureliano Imp. (2) Fl. Vopiſcus primus, quod ſciam, Francos memorat. Nec eſt, quod hic cum Paulo Æmylio recente ſcriptore Francones ſeu Frangones ex Ciceronis ad Atticum (3) quadam epiſtola quispiam objiciat, cum locus iſte miſere ſit depravatus. Germanos, inquit paulo ſuperius, illasque nationes, re audita de Cæſare, legatos miſiſſe ad Aurelium, qui eſt præpoſitus ab Hircio, ſe, quod imperatum eſſet, eſſe facturos. Huc usque Cicero, qui paucis interjectis iterum: Redeo ad duos Baſſas, Scævas, Fangones, &c. Virorum, non nationum ſunt nomina, nec hos ad nationes illas, quas legatos miſiſſe ante dixerat, quicquam pertinere, ſatis innuit tranſitio illa per verbum *redeo* expreſſa. Et cur quæſo, ipſe Cæſar in ſuis Commentariis hos Francones ſilentio præterifſet, ſi illi legatos ad ipſum cum cæteris miſiſſent? Male igitur Rhenanus pro Frangonibus Vangiones, at rectius Cluverius (4) Fangones ſubſtituit. Ante Aureliani itaque Imp. tempora vix notum Francorum nomen, quippe ſedibus ſuis tam diu detenti, ideoque ignobiliores, donec Romanis exturbatis ſibi vicinisque libertatem priſcam, & cum libertate nomen illud armis acquirerent, Romanorum interim Imperatoribus ignaviæ luxuique deditis, adeoque extrema Imperii negligentius & ut derelicta habentibus. Sic factum, ut non tam ad Oceanum Germanicum Chauci, quam ad Rhenum Uſipii, Tencteri, qui olim Sicambri, imo Anſivarii, Chamavi & Bructeri, Cheruſci, denique & Catti, in unum corpus (5) congreſſi, Francorum nomen (6) aſſumpſerint, aliasque etiam natio-

(1) Vide ſupra initio hujus libri.

(2) Imo Aurelianum adhuc Tribunum Legionis VI. Gallicanæ ſub Valeriano Imperatore, cæſis ad Moguntiam ſeptingentis Francis, trecentos captos ſub corona vendidiſſe, refert Vopiſcus in *Aureliano* c. 7. Poſtumum dein ſub Gallieno *Francica* auxilia in Galliam duxiſſe, ſcribit Trebell. Pollio in Gallieno.

(3) Lib. 14. Epiſt. 10.

(4) Lib. 2. A. G. c. 21.

(5) Initium ejus fœderis juxta Tabulam Peutingerianam fecerunt Chauci, Ambſivarii, Phriſii, (alii legunt Cheruſci) Chamavi. Cauſam huic fœderi dediſſe videntur, tum continuæ Romanorum inde a Jul. Cæſare in Germaniam irruptiones, atque Maximini nupera in Germanos crudelis victoria, qui multis locis vaſtatis, victs incenſis, gregibus abactis, atque Germanorum plurimis partim interemptis, partim in Pannoniam captivis abductis, ad vernam expeditionem ſeparabat, ut, ſi poſſet, Germaniam in provinciæ formam redigeret, teſte Herodiano lib. VII. & Capitolino in Maximis. Quibus molimínibus, ut in tempore reſiſterent, vires tandem optimo conſilio jungendas credebant Germani, Alemannorum inſuper exemplo incitati, qui excuſſo Romanorum jugo, in ipſas Romanorum provincias haut infelici ſucceſſu irru-

Digitized by Google

tiones tum ſibi ſubjecerint, tum libertatis recuperandæ propagandæque ſtudio ad ſe pellexerint, & ad Mœnum Salamque usque ſedibus propagatis, Rhenum tranſeundi Galliasque infeſtandi occaſionem nacti fuerint. Sic quoque illarum nationum nomen ſortiti, nunc Salii, nunc Anſibarii, Chamavi quoque, Sicambri & Bructeri pro locorum diverſitate dicti fuere. Saliorum & Anſibariorum meminit Marcellinus lib. 17. & 20. ab his Saliis lex Salica Francorum, & ut nonnullis placet, Sallandia Iſſalæ contigua nomen accepere. Claudianus (1) etiam Salios, (2) Sicambros, Chaucos & Francos conjungit in enconio Sriliconis, vide infra ſub Honorio. Idem facit Apollinaris Sidonius, (3) qui vixit ſub Majorano & Anthemio Impp. in laudibus Conſentii, Francos Sicambroſque jungens:

Tu Vidrum & Vahalim, Viſurgin, Albim,
Francorum & penitiſſimas paludes
Intrares, venerantibus Sicambris,
Solis moribus inter arma tutus.

Per Sicambros intelligit Uſipios & Tencteros, quia hi in illorum loca ſucceſſerant. Ideoque & Remigius, quondam Remorum Archiepiſcopus, Clodoveum Francorum Regem ſacro fonte tingendum ita eſt allocutus: *Mitis depone colla Sicamber.* Chamavi etiam dicti fuere, ſicut ex tabula itineraria a Peutingero edita apparet. In illa ad Rhenum, ab ejus oſtiis aſcendendo, hæc loca poſita ſunt, additis milliarium numeris, ſed corruptiſſimis: *Carvo. Caſtra Herculis. Noviomagus. Burginatium. Colonia Trajana. Vetera. Aſciburgium. Noveſium. Agrippina.* Ex adverſo horum locorum trans Rhenum, quem linea protracta deſignat in dextro latere, & a parte Germaniæ hoc vocabulum characteribus per intervalla locatis adſcriptum reperitur *Francia*; at verſus oſtia Rheni ab eadem ejus fluminis parte leguntur hæc nomina: *Chauci, Vapluarii*, ſcribendum: *Ampiarii, Chrepſtini*, (4) ſed id plane corruptum eſt; ſcribendum: *Cheruſci, Chamavi, qui & Franci*; ſequuntur *Bructuri*, ſimiliter ſub Francia comprehenſi. vide Sulpit. Alexandr. apud Gregorium Turonenſ. Atque hæc χωρογραφία (5) Francorum eſt,

irruperant. vid. Monum. Paderb. p. 177. Menſo Altingius p. 70. Schaten. Hiſt. Weſtph. l. 9. p. 145. Ad illos vero mox alii inter Rhenum, Oceanum, Albim & Lonam acceſſerunt populi, Cheruſci, Bructeri, Attuarii, Catti, Chauci, imo & Friſii. Valeſius in Notit. Gall. vel Francia.

(6) Wendelinus in Gloſſ. voc. Sal. a voce Atuatica Drangh, *ferox*, id nomen arceſſit, acerbius invectus in eos, qui a libertatis ſtudio id Francis impoſitum putant. Utrumque vero etymon conjungi poterit.

(1) In I. Conſul. Stilic. lib. I. v. 224. & IV. Conſ. Honorii v. 452.

(2) Ita Ammianus Marcell. vocat lib. XVII. c. 17. a *Sala*, Saal, comitio, quod apud Aborigines fuerit, ut recte exiſtimat Altingius l. c. *Attuarios* idem lib. XX. c. 10. *Bructeros* Sidonius Apollinaris Carm. VII. p. 325.

Bructerus ultroſa vel quem Nicer abluit unda
Prorumpit Francus.

(3) Carm. XXIII. v. 243. quo loco Hadr. Valeſius *Vicrum* loco *Tuncri*, fluvii in Germania ignoti, legendum cenſet lib. 5. Rer. Franc. Menſo Alting. P. II. pag. 61. Tuncrum retinet, atque Scaldim intelligit. Vide eundem Carm. XIII. v. 10.

(4) Altingius legit *Hrepſtii*, atque ſcribendum cenſet *Phreſii*, quos Francis quoque ſe junxiſſe, refert Valeſius in Notit. Gall. vel Francia.

(5) Quam multis aliis invictis argumentis Iſ. Pontanus in Orig. Franc. Illuſtr. Epiſcop. Paderb. in Mon. Paderb. Schatt. in Hiſtor. Weſtph. Voorburg. T. 3. Hiſtor. Germ. Menſo Altingius Notit. infer. Germ. P. I. v. Franci populi. Valeſius in Notitia Gallica v. Francia, Ill. a Cocceius in Procemio Jurisprud. Publicæ, Werthoff. in Notit. S. Imperii lib. I. c. 2. Hertius in notitia Regni Francici, ſatis abunde comprobarunt, atque pluribus comprobare, Iliada eſſet poſt Homerum ſcribere. Aliter tamen vitum fuit illuſt. Leibnizio, qui edita haut ita pridem Diatriba de Origine Francorum, Francos maris Balthici accolas fuiſſe, inde vero profectos intra Albim & Viſurgim conſediſſe, atque poſtea demum in loca Rhenum inter Viſurgim migraſſe; Quam tertiam ſedem Tabulam Peutingeranam ceteraque ſupra laudatorum Virorum argumenta reſpicere putat; Primam vero atque originem Francorum a Mari Balthico tum ex Geographi Ravennatenſis lib. I. c. XI. ubi per *Maurungoniam* ſive *Mauringiam* patriam Albis, in qua linea ſive pars Francorum remorata dicitur, tractum juxta mare Balthicum quaſi Meers-

gow,

eſt, antequam Rhenum tranſiviſſent, facta ſui juris Gallia, cui conſentit D. Hieronymus, cum in vita Hilarionis ſic ſcribit: Inter Saxones & Alemannos, gens non tam lata, quam valida, apud hiſtoricos, Germania, nunc vero Francia dicitur. Ubi tamen obſervandum, Saxones jam tum tranſito Albi Francicum littus, qua Chaucorum erant ſedes, occupaſſe. Nec hinc abludit tabula illa (1) auctore Ruperto, Tuitienſi Abbate, ſupra memorata de terra Francorum, deque in ea Divitenſi munimento. Hæc omnia, Francos non ex aliqua ſuperioris Germaniæ, ut nonnulli volunt, ſed ex inferioris potius regione prodiiſſe, licet in ſuperiori eorum nomen adhuc maneat, quousque ſedes ſuas promoverant, ſatis oſtendunt. Non tamen ibi ſubſiſtere ita potuere, quin aliquoties, quamvis repulſi, Rheni tentarent tranſitum. Affectabant enim Gallias, quarum tandem non ſolum, ſed etiam totius fere Europæ Imperio, creatis ſibi ex ſua gente Regibus, habitis quoque & ſuperatis variis conflictibus, potiti ſunt.

De Francis hactenus, ſequuntur Saxones. Ptolomæus (2) eos Chaucis majoribus, ad Albim usque protenſis, trans illud fluvium vicinos fuiſſe, & ſuper cervicem Cimbricæ peninſulæ habitaſſe, ſcribit, ubi nunc eſt Holſatia. Inſulas quoque adſignat tres juxta Albis oſtia, quos Saxonum vocat, hodie **Strand/ Buſen** & **Heilige Land**. Tacitus *a*) illo loco ponit Foſos, Cheruſcis tunc & Cimbris conterminam gentem. Quapropter Cluverius (3) *Foſi* corruptam eſſe vocem pro *Saxoni*, prima ſyllaba *Sa* amiſſa, dein *x* & *n* vitia-

a) *Tacit. de ſit. & mor. Germ. c. 36.*

gow, **Meerland**, appellatum intelligit; tum ex Ermoldi Nigelli Carmine inedito, quo a *Danis genus Francis adferre famam* refert; tum Adami Bremenſis & Procopii locis, quibus Mare Balthicum *paludis Mæotidis* nomine vocari exiſtimat; Secundam vero intra Viſurgim & Albim ſedem, in Franconiam usque extenſam, ex proœmio Legis Salicæ, quippe a Bodegaſto, Salagaſto & Windogaſto, deputatis pagorum ad Bodam, Salam, atque Unſtrotam, ſive Windeſtram fluvios, confectæ, probare contendit. Sed licet ingenioſe, pro Viri illius perſpicacia, hæc ſcripta ſint, ſoliditate tamen deſtitui, Cl. Gundlingius in ſuis ad illam Diatribam obſervationibus Gundlingianorum ſuorum p. 234. & ſeq. jam monſtravit, atque recte animadvertit, *Mauringiæ* nomen tractui quoque maritimo cis Albim tribui, dicique vere poſſit, lineam ſive partem Francorum illum incoluiſſe, cum ipſorum fines ad Albim usque ſe extendiſſe ex Claudiano & Sidonio Apollinari aliiſque conſtet; Adderem quoque iis cum Cl. Altingio l. c. illuſtr. Auct. Mon. Paderb. p. 58. & Cluverio lib. 3. c. 20. *Friſios & Saxones*, qua ratione Ermoldo Nigello ſua quoque fides ſalva manebit, cum Saxones & Danos eandem originem habuiſſe, nemo forte negaverit. Cetera, quæ de *Palude Mæotide* Adami Bremenſis in eodem tractu cis-Albino quærenda, itemque loco & tempore Legis Salicæ conditæ ibidem differit, veroſimiliora quoque nobis videntur. Manet itaque adhuc verum atque inconcuſſum, Francorum Patriam primamque ſedem fuiſſe, quam diximus, intra Rhenum, Oceanum, Albim & Lohnam. Quid fabulis de Francorum origine Pannonica & Trajana dederit occaſionem, inquirit Hertius l. c. p. 18. 19. aliquot conjecturis adductis, quibus adde Cl. Gundlingii opinionem, qui l. c. exiſtimat, famam de adventu Francorum ex Pannonia, ut refert Thuronenſis lib. 2. c. 9. ortam fuiſſe, quod Francorum nonnulli trajecto mari circa *Boniam* in Gallia, cujus littora infeſtarunt, conſederint, atque inde Rheno tranſito in Thuringiam reverſi fuerint.

(1) Quippe quæ Divitenſe illud munimentum, in terra Francorum a Conſtantino M. exſtructum, exhibet.

(2) Lib. II. cap. 11. & primus. Apud Lucanum enim

Et Bituria, longisque lever Saxones in armis.

Pro Saxones ſubſtituendum Axones & Auxones vel Sueſſiones, Turuebus jam monuit. Antea vitam quiete & ſilentio transegiſſe videntur bellorum fama nondum cogniti. Schurzfl. Oper. Hiſtor. p. 406.

(3) Lib. III. c. 21. Nec ille ſolus, ſed & Kirchmaierus ad Tacit. l. c. Menſo Alting. in Tab. Geogr. 1. & fere illuſtr. autor Monum. Paderb. p. 82. Verum adverſus Taciti mentem, qui Foſos *Cheruſcis*, (non *Cimbris*, quod autor noſter addit,) *conterminam gentem* ait, adeoque cis Albim ponit Fuſæ fluvii in ditione Hildesheimenſi procul dubio accolas. Id proinde certum eſt, Saxones origine eſſe Germanos. Cui vero lubet varias de ipſorum adventu ex Macedonia & Aſia noſſe fabulas, varium nominis juxta has nænias etymon, adeat Monum. Paderb. p. 79. 80. Schatt. in hiſt. Weſtph. lib. 3. p. 176. Meibom. in not. ad Wittichindi annales T. 1. p. 667. aliosque. A **Sachs, Sáſen**, longis cultris, quibus utebantur in bellis, dictos fuiſſe plurimi volunt, quos tamen lepidos magis, quam ſerios habet Schurzfl. Diſp. de *Witikindo M.* atque Saxones quaſi **Saten**, vel **Saſſen**, indigenas, appellatos cenſet, veſtigio nominis adhuc ſuperſtite in Holſatis, quod **Holtzgeſeſſene.**

vitiatis in *f* & *s*, existimat, quia & aliæ Germanicæ gentes antiquis Rom. scriptoribus eadem terminatione in *oni* sunt traditæ. Dixi, Saxones Chaucis fuisse vicinos, ergo & Francis, sicut ex superioribus perceptum. Piratica enim cum illis jam tunc celebres Diocletiani Principatu fuere, ut Eutropius testatur lib. 9. c. 13. (1) & Sidonius Carm. VI. (2)

Quin & Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat; cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus, & assuto glaucum mare findere lembo.

Ubi observandum, sperare pro timere (3) usurpari, & Saxones coriaceis lintribus (4) usos. Ideoque etiam in Belgica extrema littus adversum ipsos præpositos munitum fecerunt posteriores Rom. Impp. vide Marcellini lib. 27. c. 8. & 28. c. 5. Verum cum Saxones æmulatio incesseret, quod viderent Francos Allemannosque mutatis sedibus quotidianis prædis ditari, ipsi etiam in Romanos fines incursionem facere aggressi sunt. Quare Albi transito Francorum præcipue ad Oceani Rhenique littora nonnullas nationes, Chaucorum scilicet, Frisiorumque sedes ad Rheni usque ostia. (5) Chaucos (6) etiam gentis suæ partem, ait Zosimus lib. 3. c. 6. in narratione rerum a Juliano ad Rhenum gestarum, hoc est, postquam eos gentis suæ partem jam fecissent, in Romanum solum emittunt, qui Salios, Francorum partem, vi Saxonum in Batuviam suis e sedibus rejectos expulerunt. Hinc tempore Valentiniani in Oceani littoribus & paludibus inviis habitasse, virtuteque & agilitate terribiles in Romanos fines eruptionem meditatos fuisse, tradit Oros. lib. 7. cap. 31. & ex eo P. Diaconus lib. XI. (7) Et quanquam in Francorum finibus oppressos scribunt, non tamen ita vires amiserunt, quin Batuviam pedestribus præliis attriverint tempore Theodosii, ut habet panegyristes Pacatus. (8) Nec obstat, eos ibi siltem fuisse tunc debellatos, cum virtute sua atque armis latam sibi per Germaniam ad Albim, indeque vicissim ad Rhenum, ubi nunc est Westphalia, Alemannis Francisque demigrantibus, imo ad Britannias, (9) tempore sc. Theodosii junioris & Valentiniani tertii anno

(1) Ubi Carausium refert apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisse, quod *Franci* & *Saxones* infestabant. Ejusmodi Comitis littori præfecti, Nannetis meminit quoque Ammian. Marcellin. lib. 27. c. 8. Vid. quoque Notit. Imperii.

(2) vs. 370. Idem lib. 8. Ep. 6. *Quot*, inquit, *Saxonum Remiges viderit, totidem te cernere putes Archipiratas.*

(3) Ut lib. 7. cap. 7. ubi *alia*, ait, *regio tradita servitium, sperat Arverna supplicium.* Eodem sensu occurrit illa vox apud Virgil. Æneid. I. vs. 542. Juvenali Satyr. IV. v. 54.

(4) Id genus navium ita describit Isidorus Orig. lib. 19. c. 1. *Mioparo, quasi minimus paro*, (i. e. navigium piratarum, ut ante dixerat,) *idem & carabus. Est enim parva scafa ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus navigii præbet, qualci utuntur Germanorum piratæ in Occani littoribus vel paludibus ob agilitatem.* Ad ejusmodi naves respicit Sidonius verbis in carmine citato.

Cui (Saxoni) Pelle *salum sulcare Britannum*
Ludus: & assuto glaucum mare findere limbo.

(5) Unde tractus fœderati Belgii Saxonicæ nomine venisse, Chron. Holland. Rithmicum his verbis testatur in prœmio:

Du den Boecken-Hoer ic gewagen
Dat all 't Land beneden Nymagen
Wilen Neder-Zassen hiet.

Saxonum quoque vestigia supersunt in pago **Sassem**, s. **Sassenheim**, juxta Nortricum in Hollandia, & **Sackskomhuisen** & **Sakskom** in ditione Cœningensi. Vid. Dousæ Annal. l. 2.

(6) Ita legit Cluverius lib. III. c. 21. Ægidius Bucherius Belg. Rom. lib. 10. c. 10. *Quados* substituit. Mavult Schurzfleisch. Oper. Histor. p. 407. *Chamavos* scriptum.

(7) Adde Aminian. Marcellinum lib. XXVII. c. 7. ubi *Francos & Saxones terra vel mari prædis acerbis, incendiisque, & captivorum funeribus hominum, Gallicanos tractus violasse*, refert.

(8) Latinus Pacatus Dupanius, p. 234. Edit. Grut. 1607.

(9) Hengisto & Hossa ducibus, a Vortigerio Brittonum Regulo adversus Scotos & Pictos, cum Romani domi haberent, quod agerent, in auxilium vocati, quod Beda lib. I. c. 14. ad annum 447. capite autem 15. ad A. 449. factum fuisse refert, atque multis ea in re sibi non constare videtur; sed sine causa: Priori enim loco de invitatione & Legatione ad Saxones missa, posteriori de ipso Saxonum in Angliam adventu eum loqui, verba ipsius clare innuunt, ut Pagius in Histor. Crit. ad annos citatos jam animadvertit. Præter vero Bedam l. c. vide de hoc Saxo-

Digitized by Google

anno Chriſti 430. viam aperuerint. Verum quoniam omnia viciſſitudinibus ſunt obnoxia, Britannias Saxonum quidem propago in hunc usque diem tenet, at quam varias clades in Germania ſub Rege ſuo Witekindo a Carolo M. Francorum Rege Romanorumque Imperatore, experta, quomodove viciſſim, Francis Galliam ſolam prementibus, ad Imperii Romano-Germanici culmen in Ottone Magno Imp. evecta fuerit, inferius paucis videbimus.

Mores populorum.

Omnium Gallorum, ut Cæſar *a)* ait, natio admodum dedita fuit religionibus, ideoque & has noſtras præſertim trans-Rhenanas gentes, quoniam ſub Gallis comprehendebantur, quantumvis barbaras, ab omni religione abhorruiſſe, quis audebit affirmare? Cum cæteris ergo Galliæ nationibus Deum maxime Mercurium, (1) artium omnium, quæſtus pecuniarii, ac mercaturæ inventorem, cujus plurima habebant ſimulachra, coluere; poſt hunc Apollinem & Martem, & Jovem, & Minervam, deque iis eandem fere, quam reliquæ gentes, opinionem habuere. Ad ſacrificia ſua, quæ ſæpe humanis victimis (2) peragebant, Druidibus adminiſtris (3) uſi ſuere. Trans-Rhenani vero, quia gens Germanica, neque Druides (4) habuere, neque ſacrificiis operam dedere, Deorum tamen numero duxere, quos cernebant, & quorum opibus aperte juvabantur, Solem, & Vulcanum, & Lunam: reliquos ne fama quidem accepere. Hæc quidem de his Cæſar, verum aliter Tacitus, (5) at non parvo poſt Cæſarem intervallo: Deorum, ſcribit, *b)* maxime Mercurium illos coluiſſe, ei certis diebus humanis quoque hoſtiis litare, fas habuiſſe, Herculem ac Martem conceſſis animalibus placaſſe, fœminaſque fatidicas habuiſſe, quas inter celebris fuit ſub Divo Veſpaſiano Velleda (6) virgo, *c)* nationis Bructeræ, cujus inter trans-Rhenanas noſtras nationes tanta erat auctoritas, ut ab ea, quaſi numinis internuncia, conſulta reſponſaque acciperent, & augeſcente ſuperſtitione Deam illam arbitra-

a) lib. 6. c. 16. belli Gall.

b) de ſit. & mor. Germ. cap. 9.

c) Id. ibid. & hiſt. lib. 4. cap. 61.

---

num in Angliam tranſitu Malmesb. lib. I. c. 1. de G. K. Angl. Edmundi Gibſonii Chron. pag. 12. Huntiadonienſem lib. 2.

(1) Juxta Cæſarem de B. G. lib. 6. c. 17.

(2) Diræ hanc immanitatis religionem apud Gallos, Cicero quoque teſtatur Orat. pro Fontejo, abolere ſtuduerunt Auguſtus, Tiberius & Claudius Imperatores. Vid. Plin. H. N. lib. 30. c. 1. Suetonius in Claudio c. 25. Mela lib. III. c. 2. Apud Britannos quoque *cruore captivo adolere aras, & hominum fibris conſulere Deos fas habitum fuiſſe*, teſtatur Tacit. Annal. XIV. c. 30. De eadem inhumana conſuetudine apud Germanos idem Scriptor de M. G. c. 9. & 39. quam vero communem fuiſſe cum aliis quoque populis, pluribus exemplis oſtendit Cluv. lib. I. c. 35. Kirchmaj. ad Tacit. l. c. Scythas hominum victima Deos ſuos placaſſe refert Florus lib. III. c. 4. unde ad Europæas gentes, quas ab illis originem ducere ſupra diximus, deteſtabilem hunc morem, tranſiiſſe veroſimile eſt.

(3) Alterum genus hominum apud Gallos *Equitum*, alterum *Druidum* fuiſſe, refert Cæſar lib. VI. de B. G. c. 13. atque de horum munere, ſodalitatisque ipſorum præſide, *rebus*, inquit, *divinis interſunt, ſacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur: Ad hos magnus adoleſcentum numerus diſciplinæ cauſa concurrit, magnoque ii ſunt apud eos honore; nam fere de omnibus controverſiis publicis privatisque conſtituunt, & ſi quod eſt admiſſum facinus, ſi cædes facta, ſi de hereditate, de finibus controverſia, idem decernunt, præmia pœnasque conſtituunt; Si quis aut privatus aut publicus eorum decreto non ſtetit, ſacrificiis interdicunt. His omnibus præerat unus, qui ſummam habebat auctoritatem: Hoc mortuo, ſi quis ex reliquis excellebat dignitate, ſuccedebat, aut ſi eſſent plures pares, ſuffragio Druidarum adlegabatur, nonnunquam etiam armis de Principatu contendebatur.* Præter hoſce Druides, alios quoque Sacerdotes habuiſſe Gallos, cenſet Schurzfleiſch. Oper. Hiſtor. Diſſ. 66. ubi & varias nominis ſententias refert.

(4) Cæſar lib. VI. de B. G. cap. 21. Sacerdotes tamen habuiſſe paris cum Druidibus poteſtatis Tacitus teſtatur de M. G. c. 7. ubi, *neque*, ait, *animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem, niſi Sacerdotibus permiſſum, non quaſi in pœnam ac Ducis juſſu, ſed velut Deo imperante, quem adeſſe bellantibus credunt.* Quibus verbis, quæ Cæſar l. c. prolixius expoſuerat, Tacitus conciſe tradit. Druides quoque, ut Cluverius exiſtimat lib. I. c. 24. p. 203. appellatos fuiſſe, non ſatis conſtat, atque fabulæ ſunt, quæ Suffridus Petri de decem Druidibus apud Friſios refert.

(5) Pluribus teſtimoniis id exponit Cluverius lib. I. Antiq. German. c. 35.

(6) De qua Tacit. l. c. *Mummius*, ait, *Lupercus Legatus Legionis inter dona miſſus* Veledæ. *Ea Virgo nationis Bructeræ late imperitabat; vetere apud Germanos more, quo pleraſque fœminarum*

Digitized by Google

bitrarentur. Quin etiam templa (1) illis fuiſſe, celeberrimum illud Tanſanæ (2) fanum, *a*) quod apud Marſos fuit olim, & ab exercitu Germanici ſolo æquatum, argumento eſt. Cæterum apud Rheni utrique ripæ adjacentes hoſce populos matrimonia ſevera, *b*) (3) agriculturæ, *c*) (4) & victus, *d*) non adeo diligens cura, ut nec cultus, (5) niſi quod victum

a) *Tac. Ann. lib. 1. c. 51.*
b) *Id. de ſit. & mor. Cæſar lib. 6.*
c) *Id. ib. & Mela l. 3. cap. 3.*
d) *belli Gall.*

narum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione arbitrentur Deas. Eam ſub D. Veſpaſiano ſe vidiſſe, refert idem ſcriptor de M. G. c. 8. forte cum capta eſſet ſub Domitiano a Rutilio Gallico, ut Pap. Stat. Sylv. lib. I. Sot. pro Rutilio Gallico v. 90. canit:

Non vacat Arctoas acies, Rhenumque rebellem,
Captivæque preces Veledæ - - -

Suidas in voce Θυάζουσα *Gannæ* quoque meminit, quæ poſt Veledam in Gallia numinis loco vaticinia ediderit, & a Domitiano magnis honoribus fuerit affecta. *Auriniam* inſuper Tacitus l. c. commemorat, quam Germani & complures alias venerati fuerint. Menſo Altingius *Auriniam* ab *ale* & celtica voce **ruin** *ars*, quaſi **Alruin** omnium artium; *Gannam* a **Gau**, *magnæ perſpicacitatis*, *Veledam* a **Veelweet**, *multæ ſapientiæ* fœminas atque Deas, interpretatur in Notit. Germ. infer. p. 102. atque in harum numerum quoque *Nehalenniam*, cujus Inſcriptio meminit apud Sponium Sect. III. no. 90. *Baduhennam*, apud Tacit. lib. IV. Annal. cap. 73. *Deam Aludanam* in Inſcriptione inter monumenta Naſſovica **in Bergendal**, & *Levam* refert ſub illis nominibus. Pluribus de his fœminis fatidicis vide Olaum Wormium in Lit. Dan. c. 5. Schedium de Diis German. c. 43. Kirchmaj. in Not. ad Tacit. de M. G. c. 8. ubi Virgines fuiſſe, quæ domi conſulta dabant, aut una cum exercitu in expeditionem proficiſcebantur, vaticinantes ſic, ut apud nos in militia Cæſareana *Cyageneorum* vetulæ, **die Ziegeneirinnen**, haut inepte ſcribit.

(1) Rara tamen, vel initio penitus nulla, quod teſte Tacito de M. G. c. 8. *nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare, neque ex magnitudine cœleſtium arbitrati* Lucos & Nemora *conſecraverint, Deorumque nominibus appellaverint ſecretum illud, quod ſola reverentia vident.* Scythas ſcilicet, a quibus orti fuerunt, imitati, de quibus idem refert Herodotus in Muſa IV. unde ſacrorum Nemorum & præcipue cultarum quercuum tot veſtigia inter Vahalim & Moſam in Haſſia, Bavaria & alibi adhuc extant, de quibus vide Schurzfleiſch. in Diſſ. cit. Cluver. lib. I. c. 34. Kirchmajer. ad Tacit. l. c. Quia vero ejusmodi loca ſacra ſepire ſolebant, ſucceſſu temporis factum, ut templa quoque in illis exſtruxerint.

(2) Cluver. lib. I. A. G. c. 26. 't **Anfang**, *Principium* omnium rerum interpretatur, atque idem nomen *Baduhennam*, cujus ſupra meminimus, fuiſſe exiſtimat, nomine hujus derivato a voce Arabica *Bedon*, principium. Schatt. in Hiſtor. Weſtphal. p. 75. *Hertham* ſ. **Erde**, Deam, linguæ Germanicæ ignarum voluiſſe ſignificare. Menſo Alting. Notit. Germ. infer. p. 102. *Tanſana* a voce Celtica **Than** ſ. **Dan**, *Præſes*, & **Feen**, *Palus*, compoſitum eſſe, atque *Deam Paluſtrem* ſignificari putat. Loccen. Antiq. Suec. Goth. lib. I. c. 3. Deum Abietinum intelligit nomine *Tanſana*, a **Fan**, *abies*, & **Fan**, *Dominus*, derivato. Cl. H. A. Meinders in Tract. Hiſtor. Polit. de ſtatu religionis in Vet. Saxon. p. 126. *forte etiam*, hac de re ſcribit, *vocabulum Teuſanæ inde derivandum, quaſi dicerent Teu ſane, i. e. ad Fanum, ex Romanorum vocabulo Fanum, quod templum ſignificat.* Mallem ego ejusmodi appellationes a Celtica & Germanica cum Ægidio Menagio ad Proœm. Laertii & Altingio p. cit. alibique paſſim, quam vel Græca vel latina petere. Meminit quoque Tacit. de M. G. c. 40. *Templi*, cui *Herthum Deam ſatiatam converſatione mortalium ſacerdos reddiderit*, quo vero loco Kirchmaj. in notis pag. 409. caſtrum illud nemus, *Herthæ ſacratum*, ut eodem capite dixerat, intelligendum, atque Tanſanæ templum exemplum prorſus ſingulare fuiſſe putat.

(3) Tacit. de M. G. c. 18. *quot ſingulis uxoribus eſſent contenti*, atque *hæ ſepta pudicitia egerint, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conviviorum imitationibus corruptæ*, pœna quoque atroci in adulteras ſtatuta, cit. lib. c. 19. ibique Not. Kirchmaj. Erat quoque Juvenum Venus *ſera eoque inexhauſta pubertas*, ibid. cap. 20. *Maximamque inter ſuos laudem tulerunt, qui diutiſſime impuberes manſerunt, atque intra annum vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe in turpiſſimis habuerunt.* Cæſar. lib. VI. de B. G. cap. 21.

(4) Agriculturæ, *ſcribit Cæſar* de B. G. lib. VI. c. 22. non ſtudent. Tacitus c. 14. de M. G. *Nec arare terram, aut exſpectare annum tam facile perſuaſerit, quam vocare hoſtes & vulnera mereri. Pigrum, quin imo iners videtur ſudore acquirere, quod poſſis ſanguine parare.* Agros tamen, quia ad potum panemque frumento opus erat, coluiſſe, *delegata domus, penatum & agrorum cura fœminis ſenibuſque*, liquet cap. 15. lib. cit. Proprios tamen agros non habebant, ſed ſingulis annis alios attribuebat magiſtratus, ut refert Cæſar l. c. *ne aſſidua conſuetudine capti, ſtudium belli agricultura commutent, ne latos fines parare ſtudeant, potentioresque humiliores poſſeſſionibus expellant, ne accuratius ad frigora atque æſtus tolerandos*

Digitized by Google

ctum attinet, cibi ſimplices, (1) agreſtia poma, recens fera, aut lac concretum; & potus ipſis fuerit humor ex hordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini coctus, corruptus dicitur Tacito, cui cereviſia grata non fuit. (2) Ripæ tamen Rheni proximi & vinum mercati (3) fuere. Mercantibus iis (loquimur & hic de Rheno proximis) pecunia prius mercibus ſuis a Romanis acquiſita in uſu, cujus formas quasdam agnoſcebant atque eligebant, Serratos Bigatosque. (4) Nummi autem Serrati erant, quorum extremitas Serræ ad inſtar inciſa erat, probandi gratia, an probi, an vero ſubærati eſſent. Bigati vero erant, quorum unum latus bigas exhibebat, ut plerumque familiarum Rom. nummi antiquiſſimi, ideoque maxime probi. Ad cultum deinde quod ſpectat, inter eos Sicambri, Suevorum more, *a)* crines, qui ipſis natura flavi, (5) creſcere ſiverint, & artificio quodam intorſerint, atque in nodos concinnarint, (6) teſtibus Martiale: *b)*

a) Tacit. de ſit. & morib. Germ. c. 39.

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

b) Epigr. 3.

Item Claudiano: *c)*

c) de quart. Conſulat. Honorii.

Ante ducem noſtrum flavam ſparſere Sicambri
Cæſariem. Ve-

ædificent; ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones, diſſenſiones que naſcuntur, ut animi æquitate plebem contineant, cum ſuas quisque opes cum potentiſſimis æquari videat.

(5) De peditibus Germanorum Tacit. de M. G. c. 6. *Nudi aut ſagulo leves. Nulla cultus jactatio.* Idem c. 17. *Tegumen*, ſcribit, *omnibus ſagum, fibula, aut, ſi deſit, ſpina conſertum. Locupletiſſimi veſte diſtinguuntur, non fluitante ſicut Sarmatæ & Parthi, ſed ſtricta, & ſingulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ulteriores exquiſitius, ut quibus nullus per commercia cultus.* Senſus eſt, proximos Rheno pelles non multum curaſſe, quod alia veſtimenta a Gallis & Romanis per commercia cum iis didicerint; Ultimos vero in ſolis pellibus ornatum quæſiviſſe. Nulla ergo cauſa eſt, ut cum Cluverii audaci manu hic quid mutemus, qui & Germanos contra citata & Cæſaris de B. G. lib. IV. cap. I. lib. VI. c. 21. diſerta teſtimonia nimis nudos facit, lib. I. c. 16. merito propterea a Conringio notatus de Republ. Vet. Germ. p. 89. Vide quoque Hachenb. Diſſ. XI. de *Re Veſtiaria Vet. Germ.*

(1) Teſte Tacito de M. G. c. 23. Cæſar quoque lib. VI. c. 21. *Major pars*, ait, *victus eorum lacte & caſeo & carne conſiſtit.* Vide eundem de Suevis lib. IV. c. 1. Cluv. lib. I. c. 17. & Kirchmaj. in Notis ad Tacitum.

(2) Ut & Eobano Haſſo & Henrico Abrincenſi. vid. Kirchm. l. c.

(3) Tacit. cit. cap. 23. Ceterum adeo a vino alieni fuerunt, ut de Nerviis etiam, populo cis-Rhenano, Cæſar lib. II. c. *nullum*, referat, *aditum eſſe ad eos mercatoribus. Nihil pati vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relangueſcere animos, eorumque virtutem remitti exiſtimarint.*

(4) Hi a *Bigarum* impreſſa figura, ut *Quadrigati* a Quadrigis, & *Victoriali* iidem a Victoria, quam ducunt, imagine appellantur. *Serrati* vero non a Serræ imagine, ut Alex ab Alexandro, Pierius Valerianus, Althamerus, Fulvius Urſinus, Willichius, Rhenanus exiſtimarunt, ſed quia crenati, ferræque in modum toto margine, ut ſerratæ vel ſerratulæ herbæ folia, inciſuris ſunt dentati. vid. P. Jobertum in Notit. rei nummariæ pag. 66. 174. Cl. Smetius Antiq. Neom. p. 172. Quod etſi ſignum fuerit puræ monetæ argenteæ, impediri tamen ita non potuit, quin adulterini nummi ea forma nonnunquam ſuppoſiti fuerint. Exhibet enim laudatus Cl. Smetius cit. lib. p. 184. nummum ſerratum cum inſcriptione: L. SCIP. ASIAG. i. e. *L. Scipionis Aſiagenis*, ſed *ſubæratum*, ſive cupreum, lamina vero argentea tam arcte incruſtatum, ut dignoſci non queat, niſi per ſciſſuram; quod tamen adulteræ monetæ genus Morellius apud cit. Jobertum pag. 25. infallibilem antiquitatis ac raritatis indicem habet, cum fraude patefacta per edicta publica talis moneta fuerit vetita. Ejusmodi vero nummos Tacit. c. l. *veteſvem* pecuniam vocat, quia obſervante eodem Joberto p. 174. nummi ſolum Conſulares ante Auguſtum ea forma compoſiti ſeſe offerunt, poſt cujus ævum vero nulli tales viſi ſunt.

(5) Imo commune id fuit omnibus Germanis. Tacit. in Agricola c. 10. *Rutilæ comæ, magni artus Germanicum originem aſſeverant.* Niſi quod pro temperie regionis, flavus color aliquando obſcurior, atque vel *aureus* vel *rutilus* vel *rufus* magis fuerit. Lucanus lib. 10. Pharſ.

Pars tam flavos gerit altera Crines,
Ut nullus Cæſar Rheni ſe dicat in arvis
Tam rutilas vidiſſe comas.

Vide pluribus Cluver. lib. I. c. 14. Kirchmaj. ad Tacit. de M. G. c. 4.

(6) De Suevis quoque Tacit. lib. 39. de M. G. *Inſigne gentis obliquare crinem, nodo ſubſtringere.* Seneca lib. III. de ira c. 26. *Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color, nec rufus crinis, & coactus in nodum. Apud Germanos utrumque decet.* Vid. Cluv. lib. I. c. 16. p. 131.

Digitized by Google

Vetuſtiſſima his etiam procul dubio conſuetudo fuit, quemadmodum & Germanis Celtisque, vicinis Rheni accolis, prima legitimæ ſobolis indicia flumine judice dare; recens enim natos ad Rhenum detulerunt, ſcutoque impoſitos alveo vel rapidiſſimo commiſerunt, agnoſcentes pro ſuis, quibus unda pepercit; quos ſi hauſiſſet, adulterio conceptos opinati. Meminit hujus moris Claudian. (1) in Ruff. lib. 3. quem Gallis ibi tribuit:

Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus.

Denatos vero ſeu defunctos vita rogo impoſitos cremare ſoliti ſunt, *a)* (2) quanquam pro cultu Gallorum ſumptuoſiora erant funera cis-Rhenanorum. *b)* Armorum autem & rerum bello geſtarum tanta gloria claruerunt, ut nullis hac in parte ceſſerint, ſiquidem qua ultra Rhenum incolebant, cæteris Germanis virtute inferiores neutiquam fuere, jure igitur etiam ad illos hoc: Nullos mortalium armis (3) aut fide ante Germanos eſſe: *c)* qua citra illud flumen habitabant, Belgarum magnifico nomine illuſtres, omnium Gallorum fortiſſimi, vel Julio Cæſare *d)* judice, (4) olim ſunt habiti. Quin etiam in ea Germanorum manu, quam Romani Imperatores corporum ſuorum cuſtodiæ (5) adhibebant, fuiſſe hos, ut exiſtimem, hinc adducor, quod Batavis & Friſiis quoque, quibus contermini fuere, hoc honoris ſit tributum olim, (de Batavis Sueton. in Caligul. c. 43. de Friſiis lapis Interamnæ: (6) HILARIVS NERONIS CORPORIS CVSTOS NATIONE FRISO VIX. ANN. XXXIII.) quod inſuper metu aliquo & ſuſpicione ob Varianam cladem, Germanorum hanc manum dimiſerit Auguſtus, *e)* quanquam eam poſtea idem recepit, ac inter initia Principatus ſui habuit Tiberius. *f)* Certe non levis hinc conjectura eſt, quos e ſatellitio ſuo dimiſit Auguſtus, ſive odio, ſive ſuſpicione, iis, qui Varum & cum eo tres legiones non procul a Teutoburgenſi ſaltu trucidaverant, una aut contigua patria junctos fuiſſe. Adſcribere hic operæ precium exiſtimavi, quæ de Sicambrorum militia habet Wolfgangus Lazius, (7) ſedulus rerum antiquarum indagator: Meminit, ait, Sicambrorum cohortis C. Tacitus Romanorum in exercitu lib. 4. Annal. Item: militabat hujusmodi cohors Romanorum & inclinante imperio, ut ex Marcellino conſtat. Et poſt ea: huc pertinent, quæ de Sicambria civitate, & Sicambrorum legione, in Pannonia ſub Valentiniano in limite Iſtri præſidium agitante, annales Hungariæ

a) Tacit. de ſit. & morib. Germ. c. 27.
b) Cæſ. l. 6. bell. Gall. cap. 19.
c) Tac. Ann. lib. 13.
d) l. 1. bell. Gall. c. 1.
e) Suet. in Aug. c. 49.
f) Tac. l. 1. Annal.

F 3

(1) Nonnus, Theophylactus, Euſtathius, Nazianzenus, Epigramma quoddam Græcum, & omnium primus Julianus Cæſar in Epiſtol. ad Maximum, quorum verba refert Cluverius, atque iſtum, legitimos liberos ab adulterinis dignoſcendi, morem populis ad Rhenum peculiarem fuiſſe putat lib. I. c. 21. longeque diverſum a Trans-Rhenanorum aliarumque gentium conſuetudine, infantes recens natos aqua frigida immergendi, ut corroborentur, cujus Ariſtoteles lib. 7. Polit. Galenus de tuenda ſanitate, Sidonius Apollinaris aliique l. c. meminerunt.

(2) Vide, qui prolixe ſatis hac de re agit, Cluverium lib. I. c. 53.

(3) Tacit. Annal. XIII. c. 54. Idem lib. 4. Hiſtor. cap. 64. Germanos *ad arma natos* ait. Ad hoc armorum & belli ſtudium, de quo vide Cæſarem de B. G. lib. I. c. 36. lib. VI. c. 23. & alibi paſſim, omnis res tum publica, tum privata Germanorum compoſita fuit. Huc tendebant dura juventutis a primis incunabilis educatio, fera atque inter pares & validos matrimonia caſta, ſimplices ac nutrientes cibi, veſtitus tenuis, exercitia militaria, venationes, latrocinia, ſpes immortalitatis, aliaque inſtituta, de quibus Conringius de Republ. Antiq. Vet. Germ. & Werlhofius in Notit. Imper. enucleata, jam ſatis diſſeruerunt.

(4) Qui propterea ex Germanis, quos pacaverat, Uſipiis, Tencteris, Ubiis, aliisque ad inferiorem Rhenum populis, milites in ſuum exercitum conſcripſit, eorumque præcipua opera Vercingetorigem debellavit, Dio lib. 40. atque Pompejum pugna Pharſalia vicit. Vide ipſum de B. G. lib. 8.

(5) Multus in hac re eſt Hadr. Junius cap. V. Batavi.æ.

(6) In Umbria, Italiæ provincia repertus, cujus inſcriptionem Hadr. Junius l. c. quoque refert.

(7) Lib. VI. de Republ. Rom. c. 13. quibus illuſtriſſ. Epiſcopus in Mon. Paderb. additipalatur p. 6. ubi *ex his*, inquit, *Sicambris*. If. Pontanus lib. 2. Orig. Franc. c. 6. conſcriptam arbitratur *Sugambram cohortem, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus tantuum & armorum tumultu trucem haud procul inſtruxerat.* Tacit. Annal. 4. *Nec eſt dubium, quin ex his etiam coacta* Legio Sicambrorum, *cujus ſub Valentiniano Imperatore in limite Iſtri præſidium agitantis monumentum in Pannonia prope Budam eſſe repertum, autor eſt Lazius*, lib. 6. de Republ. Romana, c. 13. Bonfinius lib. I. rer. Hungar. Decad. I. *Legionem primam auxiliatricem ex Sicambris auxiliaribus conflatam ſub Valentiniano II. contra Quados, Sarmatas, Gothosque in Pannonia excubias egiſſe*, aſſerit.

Digitized by Google

riæ referunt, & ejus loci veſtigia oſtendunt in Schombri loco ruinoſo haud procul a Buda. Hæc ille. Bonfinius rerum Ungaricarum Decad. 1. lib. 1. ſcribit: ſupra Budam veterem in eadem Danubii ripa vetuſtiſſimæ urbis veſtigia nunc cernuntur, magnumque murorum ambitum referunt, Sicambriam nunc juniores dicunt, a Sicambris, remotiſſimis Germaniæ populis: Nam civitas iſta ex auxiliatrice Sicambrica legione Germaniæ vocem olim aſſumpſit, &c. Ad Lazium revertor; is ibidemque, inter Germanorum cohortes auxiliares in Aphrica contra Gildonem Sicambros quoque fuiſſe, ex Claudiano *a)* probat, ubi is hanc Stiliconis ad Honorium adhortatoriam introducit:

a) *de bell. Gildon.*

Hortator me cogit avus; quonam usque remoti
Cunctamur? decuit pridem complere biremes,
Et pelagi ſuperare moras: transmittere primus
Ipſe paro; quæcunque meo gens barbara nutu
Stringitur, adveniat: Germania tota feratur
Navibus, & ſocia comitentur claſſe Sicambri,
Pallida translatum jam ſentiat Africa Rhenum.

Lingua.

Linguam deinde quod ſpectat horum populorum antiquam, multis de cauſis Germaniæ ſimilis fuiſſe creditur, qua adhuc ii Galliæ populi utuntur, qui Francice non loquuntur, ut omnes populi citra Rhenum, Rheno tamen proximi, Helvetii, Rauraci, Sequani, Allätii, Nemetes, Vangiones, & tota fere Belgia. Nec mirum hoc videri poteſt ei, qui conſiderat, populum Roman. exercitus ſuos in Gallia habuiſſe, adeoque in Galliæ fœcundiore parte, diutiusque fuiſſe preſſam eam, quam nunc Franci inhabitant Galliæ partem, jugo & ſervitute Romanorum. Rhenus quippe & Germania ſæpius & citius a Romanis, quam Gallia reliqua, deſecerunt. Ideoque Romani in Germania & Rheni regionibus non ita celebrem reddere & propagare ſuam linguam potuere, ſicut in interiori Gallia, Hiſpania & Italia. Verum priſcos Galliæ, adeoque noſtros populos illa, quam dixi, lingua (1) uſos fuiſſe, ex innumeris ejus veſtigiis in lingua Francica adhuc conſpicuis videre eſt. Hoc præteritorum perfectorum (per habui *b)* periphraſis, articuli item, quos Latina lingua non habet; denique plurima nominum & verborum themata evincunt, qualia ſunt, (2) ignis, *c)* pulvinar, *d)* ſcamnum, *e)* cancer, *f)* caper, *g)* vexillum, *h)* calcar, *i)* dives, *k)* diuitto, *l)* frico, *m)* occido, *n)* &c. Ad hanc rem porro faciunt priſca Regum ac Ducum Gallorum propria nomina (3) apud Cæſarem, omiſſis ſæpe ac mutatis aliquot literis, ut Latinæ declinationi apta fierent, mire torta. Vetuſtæ præterea Galliæ linguæ aliquot dictiones, ab auctoribus obſervatæ, argumento ſunt nobis, priſcos Galliæ populos, nominatimque hujus Belgiæ, ea, qua adhuc utimur, lingua fuiſſe locutos. Plin. lib. 18. cap. 18. aratra rotulis inſtructa, Gallicum inventum, Pli agratti recte nominavit, ubi tamen Codices, injuria temporum, & incuria ignorantiaque ſcriptorum depravati, Plummarat habent. Lib. item 4. c. 16. Bodicum padum Gallica lingua a Liguribus dictum ait, quod ſignificat fundo carentem, & Bodincomagum oppidum eodem tractu eſſe, nos **Bodenmangel** dicimus: Padum item a picea

b) *j'ay eſcript, ſcripſi. j' avois eſcript, ſcripſeram.*
c) *Feu,* **Feur.**
d) *Couſſin,* **Küſſen.**
e) *Banc,* **Banck.**
f) *Ecrevice,* **Krebs.**
g) *Bouc,* **Beck.**
h) *Banniere,* **Panier.**
i) *Eſperon,* **Sporn.**
k) *Riche,* **Reich.**
l) *Laiſſer,* **Laſſen.**
m) *Grater,* **Kratzen.**
n) *Tuer,* **Tödten.**

(1) Celtica nimirum, origine cum ceteris linguis Europæis omnibus, ut ipſi populi, Scythica, juxta. Boxhorn. de Originibus Gallicis, Salmaſium de lingua Helleniſtica, Morhof. **im Unterricht der teutſchen Sprache** c. 4. atque Leibnizium in brevi deſignatione meditationum de originibus gentium, ſupra jam laudata, cujus poſtremi eruditiſſimi Viri ſententia primitiva in duas ſpecies, *Japeticam*, quam vocat *Celto Scythicam*, populorum nempe Septentrionalium ſive Europæorum omnium, & *Aramæam*, Meridionalium Aſiæ videlicet & Africæ gentium, ſe diviſit, adeo, ut quotquot exiſtant linguæ antiquæ, illius varii tantum dialectus ſint, quod cum Hiſtoriæ ſacræ, atque famæ rationi convenientiſſimum eſt. Quod vero ad linguas attinet Europæas, atque Celticam inprimis, ut conſilio Scythica vocabula, quorum ille nonnulla produxit ex Herodoto, Heſichio, &c. colligantur, omnino optandum eſſet.

(2) Plura vide apud Boxhornium cit. libro.

(3) Qualia ſunt *Ambiorix*, *Vercingetorix*, pro Germanorum **Ambiorich**, **Vercingetorich**, ſolita Germanis terminatione in nominibus, **Henrich**, **Friedrich**. *Litarius* apud Cæſarem de B. G. 7. 37. *Ambactus* lib. VI. 15. *Vergobretus* magiſtratus l. 1. 6. quæ ſunt Germanorum **Ludwich**, & **Ambagt**, **Merck** vel **Berg**, ſive **Burg-Oberſte**. *Lutarius* & *Leonarius* apud Livium lib. 38. 16. *Bracca*, unde Galla braccata dicitur, apud Diod. Sic. 5. 30. vocabula Gallica, eadem vero cum Germanorum **Luther**, **Lonhard**, & Belgarum **Broeck**, veſtimenti genus.

Digitized by Google

cea arbore, quam Galli ita vocent, nominatum, (Paech vult dicere, quod manet adhuc in noſtra lingua.) Idem alibi Gallos medullam margam vocare inquit. Ita apud Suetonium in Galba, (1) præpinguis Gallice Galb intelligitur; ſed vitulus potius: Nam ita præpinguem & obeſum hominem per jocum vocamus. Et Beco, roſtrum, apud eundem in Vitellio (2) adhuc habemus in noſtra vernacula. Quis vero hæc in univerſum vocabula aut Germanica, aut Germanicis ſimillima eſſe negaverit? Quis etiam Germanica illa apud Plinium & Tacitum, Belgis itidem noſtris olim hodieque uſitata fuiſſe, dubitaverit, ut ſunt Ganza, *a)* Herthum, *b)* Gleſum, *c)* quorum illud anſerem, iſtud terram, hoc vitrum ſive ſuccinum vitro pellucido ſimillimum Latinis ſignificat? Reſtat, ut de literarum charactere, quem ad linguam ſuam pernotandam hi noſtri populi uſurparunt, aliquid adducamus. Literarum ſecreta, (3) ait Tacitus de Germanis, *d)* viri pariter ac fœminæ ignorant. Id verum fuerit de interioribus, non tamen de Rheno proximis, quantulum enim amnis inter hos & noſtros cis-Rhenani hujus tractus incolas, quo minus ſicut communi lingua, ita etiam ſimili literarum charactere uterentur? Gallos autem priſcos in publicis nonnullis, privatisque rebus ac rationibus Græcis literis, hoc eſt, literarum notis, uſos fuiſſe, auctor eſt Julius Cæſar, (4) ubi lib. 6. cap. 14. bell. Gall. de Drui-

a) Plin. l. 10. ubi de anſer. Germanicis.
b) c) Tacit. de ſit. & mor. Germ. c. 40. & 45.
d) d. lib. c. 19.

(1) C. 3. ubi hominem præpinguem *Galbam* a Gallis appellari refert, cujus vocis terminatione latina abjecta, remanet Germanorum Kalb, quo nomine Germani hominem obeſum adhuc vocare ſolent. Vid. Glareanum in notis ibidem, & Voſſium in Etymologico.

(2) Cap. 18. ubi *Becco* per roſtrum Gallinaceum explicat, quod eſt ipſum Belgarum Beck.

(3) De Literarum Characteribus hunc locum cum Autore noſtro plurimi accipiunt, atque inde Germanos noſtros plane ἀγραμμάτους fuiſſe, probare contendunt, ſed contra mentem Taciti, niſi quadrata rotundis eum miſcuiſſe velis. Agit enim in iis, quæ verba noſtra præcedunt & ſequuntur, de ſeveris Germanorum moribus, quibus feminarum apud eos pudicitia ſepta atque cuſtodita fuerit. His autem citata verba, quo vulgo accipiuntur ſenſu, præter rem immiſceri, Lipſio in notis ad illum locum ſuboluit, atque propterea Berneggerus æque ac J. F. Gronovius de literis amatoriis, quarum hic nonnulla exempla e latinis & Græcis Scriptoribus adfert, ibi agi cenſuerunt. Convenientiſſimum autem mihi videtur, loqui Tacitum de occultis notis, quibus amantes vel nutu, vel certo digitorum, vino madidorum, in menſa ductu, laſcivos amores ſibi invicem declarabant, quales artes Ovidius *Amorum* lib. I. Eleg. IV. 17. ita deſcribit:

Me ſpecta nutusque meos, vultumque loquacem:
Excipe furtivas, & refer ipſa notas.
Verba ſupercilii ſine voce loquentia dicam,
Verba leges digitis, verba notata mero.

Et *Heroidum* Epiſt. XVI. ubi Helena Paridi ita reſpondet atque ſuum amorem declarat:

Ah quoties digitis, quoties ego tecta notavi
Signa ſupercilio, pœne loquente dari.
Et ſæpe extimui, ne Vir meus ille videret,
Non ſatis occultis *erubuique* notis.
Sæpe vel exiguo vel longo murmure dixi,
Nil pudet hunc, nec vox hæc mea falſa fuit.
Orbe quoque in Menſæ legi ſub nomine noſtro,
Quod deducta *mero littera fecit*, Amo.

Quæ etſi ab Eruditorum Virorum, quos ſupra laudavimus, ſententia parum differant, propius tamen a mente Taciti abeſſe putamus, quippe quod de ſignis ac notis, quibus amantes non abſentes, ſed in Conviviis ac ſpectaculis præſentes libidinem ſibi invicem declarabant, agere videatur, qua de re pluribus egimus in Diſſert. *de Defectu Veter. Scriptor. Germ.*

(4) Hottomannus, Gothofredus, Jungermannus & Arn. Montanus vocem *Græcis* expungendam cenſent, quod Cæſar alias ſibi repugnaret, quippe cum lib. 5. c. 48. Epiſtolam *Græcis* literis conſcriptam Equiti cuidam Gallico ſe tradidiſſe referat, ne ſua ab Gallis hoſtibus Conſilia animadverterentur. Quia Aldus Manutius, Fulvius Urſinus & Petrus Ciaconius nihil mutant, atque Cicero inſuper Orat. pro Fontejo Gallorum linguam *barbaram & immanem* vocat, Cæſarem priori loco de Druidibus tantum loqui cenſeo cum Schurzfleiſchio Diſſert. de *Vet. Inſtit. Drui-*

Digitized by Google

a) *d. lib.*

Druidum disciplina & discipulis agit. Apud nostros ergo populos eundem scribendi modum obtinuisse, tum hinc, tum ex Tacito *a)* (1) constabit, qui Asciburgi, quod in ripa Rheni situm fuit, hodie **Essenberg**, vicus est in Comitatu Moersensi, aram Ulixi consecratum, adjecto Laertæ patris nomine, olim reperiam esse, ait, quod quamvis ille neque confirmare argumentis, neque refellere voluerit, quod tamen addit, monumenta & tumulos quosdam Græcis literis inscriptos in confinio Germaniæ, *b)* Rhetiaque (non Rhetiæ, ut habet emendatior lectio) adhuc extare, fidem assertioni nostræ dabit. Hinc est, quod antiqui Franci, qui sub Marcomiro & Pharamundo Gallias devicerunt, suas habuerint a Græcis parum distantes literarum notas; quibus Wastaldus eorum patrio sermone descripsit historiam. *c)* Hinc quoque est, quod nonnullæ literarum Græcarum figuræ adhuc manserint inter Francorum characteres, quibus tempore Carolingorum usi sunt Franci, sicut in illorum nummis aureis, *d)* ad Rhenum passim inventis, conspiciuntur. Sed lectionem istius loci apud Tacitum emendandam, & non *ασκιπόγιον*, sed *ὀδυσσειακὸγιον*, ab Ulixe seu *ὀδυσσεῦ* sic nominatum, legendum, proque oppido **Dousberg** *e)* (2) ad Issalæ ripam sumendum esse, dicat aliquis, is certe, præterquam quod fabulam nobis attulerit, sententiam allatam confirmabit potius, tantum abest, ut eam destruxerit. Sic enim & trans-Rhenanis saltem aliquibus literarum secreta non omnino ignota fuisse, extra dubium erit.

b) *quid per confinium Germaniæ intelligat, vide ipsum hist. l. 4.*

c) *Henr. Corn. Agrippa de vanit. scient. cap. de literar. elementis.*

d) *istorum nummorum exemplar postea exhibebimus.*

e) *Drusoburgum à Druso & fossa Drusiana, h. e. Issala, Lipsius auct exilissimat in not. ad Tac. Annal. l. 13.*

Hæc de antiquis cum populis, tum moribus, lingua item, ejusque charactere, quibus res patriæ nostræ olim stetit; sequitur, ut ad secundum librum perveniamus, & Romanorum Impp. seriem cum rebus apud populos & Provincias has gestis perstringamus.

LIB.

Druidum §. 2. Græcas vero literas cum Phocæensium colonia Massiliam allatas fuisse, atque inde Gallis innotuisse, Strabo lib. IV. his verbis innuit: *atque ideo Urbs ea* (Massilienium) *paulo ante quidem barbaris loco ludi literarii patefacta est, & Græcarum literarum studiosos reddidit Gallos, ut Contractuum quoque formulas Græce conscriberent.* A Gallis porro Germani eas acceperunt. Tabulas enim *literis Græcis* scriptas in Castris Helvetiorum repertas fuisse, testatur Cæsar lib. I. c. 30. Chilpericum quoque, Francorum Regem, quatuor literas Θ Ψ Ζ Π jussisse prioribus addi, refert Gregorius Thuronensis lib. 5. c. 44. Wastaldum denique res Francorum patrio sermone, ast literis similibus characteribus Græcis descripsisse, Trithemius narrat. v. Hachenb. Germ. Med. Dissert. 7. §. 5. Imo & Populos Septentrionales Alphabetum suum Runicum ex græcis literis efformasse, perquam mihi verosimile reddit Vir Cl. Joh. Per. **Ludewig, in der Einleitung zu dem teutschen Müngwesen**, c. XII.

(1) De M. G. cap. 3. ubi vide Kirchmajeri notas.

(2) De quo vide infra.

Digitized by Google

LIBER II.

De Romanorum Imperatorum apud populos & provincias has res gestis.

HOc Libro secundo Romanos Imperatores, solos posthac in hisce provinciis ad tempora usque labentis Imperii rerum Dominos, resque sub iis hic locorum gestas, recensere necesse habemus: interea tamen Regum, Principum ac Ducum, qui tempestate illa, cum Romani cuncta ad se raperent, apud populos hosce ægre potestatem suam servare ac retinere potuerunt, mentionem, ubi apud auctores occurrunt, faciemus.

JULIUS igitur CÆSAR, cum majori, quam ullus unquam antea Romanorum Imperatorum, rerum gerendarum cupidine flagraret, *a)* ex omni provinciarum copia Gallias potissimum propter idoneam triumphorum materiam elegit; *b)* Galliaque Transalpina, mox & Cisalpina acceptis: Illyrico *c)* insuper, Helvetico, & altero contra Ariovistum, Germanorum Regem, (1) bellis confectis, *d)* Belgas, qui tertiam Galliæ partem (2) incolebant, aggressus est, P. Corn. Lentulo, & Q. Metello Nepote Coss. Ann. ab Urbe condita DCXCVII. Horum non ignobilis portio erant Eburones ac Menapii, hodie Juliacenses, Geldrienses, & Clivii, qui una cum cæteris Belgarum nationibus, eo quod Cæsarem prospero rerum successu ferri viderent, *e)* ac, ne omni subacta Gallia ad se quoque Romanus exercitus adduceretur, verentur, *f)* arma adversus Cæsarem sumpserunt, ac imperatam armatorum summam Eburones quidem iisque vicini, quadraginta millia, at Menapii septem, & ut habet Orosius, *g)* decem millia in aciem sub Adra, summo belli præfecto, *h)* produxerunt, sicque reliquo Belgarum exercitui conjuncti, Cæsaris exercitum primo perterritum in fugam verterunt, *i)* inde Rhenorum, qui paulo ante in fidem Cæsaris transierant, oppidum, nomine Bibrax, *k)* (3) quod millia pass. Jul. Cæsar.

a) *Dion. l. 39.*
b) *Suet. in Jul. c. 22.*
c) *Idem ibid.*
d) *Cæs. l. 1. belli Gall.*
e) *Dion. l. 39.*
f) *Cæs. l. 2.*
g) *lib. 6. c. 7.*
h) *Dion. l. 39.*
i) *Eutrop. lib. 6.*
k) *vid. Malianum & consule Merulam.*

(1) Arioviſtum *Regem & Amicum Populi R.* in Conſulatu ſuo appellatum fuiſſe, refert Cæſar de B. G. l. 1. c. 35. & 43. quos honores *pro magnis meritis* dare populum R. conſueſſe, Syphacis filio, cum eosdem honores peteret, reſponſum fuiſſe, teſtatur *Livius* lib. 31. c. 11. Aſt quæ Arioviſti in Romanos merita? Ea itaque de cauſa Cæſarem iſtos honores Arioviſto conciliaſſe ſuſpicor, ut in Galliam iturus eum haberet Amicum. Hoc quoque S. P. R. decretum eſt procul dubio illa Κύρωσις τῆς βασιλείας, *Confirmatio Regni Arioviſti*, de qua ſcribit *Dio Caſſius* lib. 38. Quorum vero Populorum Rex fuerit Arioviſtus, valde obſcurum eſt. *Harudes* quidem, *Marcomannos*, *Tribocos*, *Nemetes*, *Vangiones*, *Suevos*, *Seduſios* Arioviſtum adverſus Romanos duxiſſe, refert *Cæſar* lib. 1. c. 51. Aſt omnium quoque horum populorum Regem fuiſſe haud dicitur, nec credibile eſt, Regnum Arioviſti in Cattos usque, qui Suevorum nomine apud Cæſarem veniunt, ſe extendiſſe. Marcomanni itaque, Harudes & Seduſii ipſius Regno obnoxii, ceteri autem ejus tantum Socii fuiſſe videntur. Clivize autem & tractus Juliacenſis Incolas huic Arioviſti expeditioni haud interfuiſſe, ex eo mihi fit veroſimile, quod ipſorum Vicini, Ubii, Suevos, qui in auxilium Arioviſto proficiſcebantur, inſecuti, magnum ex illis numerum occiderint. *Cæſar* lib. 1. c. 54. coll. 37. Ceterum de belli ejus cauſis, & loco cladis, quam Arioviſtus paſſus fuit, vid. Cl. *Cellarii* Diſſ. de *Julii Cæſaris adverſus Arioviſtum geſtis*. Illuſtr. a *Coccejus* J. P. c. 6. in f. *Grotius* de J. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 5. num. 4. *Schatenius* in Hiſt. Weſtphaliæ pag. 28. & ſeqq.

(2) Etenim Galliam in tres partes, quarum unam Belgæ incoluerint, refert *Cæſar* de B. G. l. 1. c. 1. cujus proin tempore fines Belgicæ fuerint Sequana, Matrona, Oceanus, Sequani & Helvetii. Auguſtus vero ſicut Provincias reliquas Orbis Romani ordinavit & inæqualitatem correxit, ita Belgicæ *Sequanos & Helvetios* adjecit, ut liquet ex *Plinio* lib. IV. c. 17. & *Ptolomæo* lib. II. c. 9. qui Mediomatrices Sequanos, Helvetios & Rauricos ultimos in Belgarum recenſione ponunt.

(3) De qua *Cæſar* lib. II. c. 6. *Ab ipſis*, inquit, *Caſtris oppidum Remorum nomine Bibrax aberat millia paſſuum* VIII. *id ex itinere magno impetu Belgæ oppugnare cœperunt, agre eo die ſuſtentatum eſt.* Quo vero loco illud poſitum fuerit, incertum eſt. *Cellarius* in Geograph. Antiquit. Vol. I. p. 391. Hoc vero certum, diverſum fuiſſe a *Bibracte*, *Æduorum oppido longe maximo & copioſiſſimo*, de quo *Cæſar* lib. I. c. 23. quod *Vinand. Pighius* cum aliis *Auguſtodunum* fuiſſe cenſet p. 20. ſed vide Cellarium Vol. I. p. 214.

Digitized by Google

paſſ. VIII. a Romanis aberat caſtris, magno impetu oppugnare cœperunt, ſed ſpe potiundi oppidi dilapſa, Romanis quoque, quos inter & ipſos palus erat, juſto prælio decertare detrectantibus, ac, ubi neutri initium tranſeundi paludem facerent, in caſtra reductis, tranſire poſtea Axonam fluvium (hodie Alsne) conati quidem ſunt, ut Q. Titurii caſtellum expugnarent, pontem interſcinderent, Rhemosque a Romanis divellerent: verum equitatu Cæſaris præventi & quodammodo afflicti, hac iterum ſpe fruſtrata, domum ſuam quemque reverti, & in quorum fines primum Romani exercitum introduceret, ad eos defendendos undique convenire, optimum eſſe conſtituerunt. Facile dehinc Cæſari fuit, unaquaque Belgarum civitate expugnata, præſidia apud eos firmare, (quorum etiam unum fuit, quod in Advatuca Eburonum ſtatuit,) ac Belgas omnes aut ad deditionem compellere, aut, qui eam detrectarent, exſcindere, *a)* donec eadem ratione anno ſequente æſtate prope exacta (1) in Menapios, id eſt, Geldrienſes & Clivenſes, quoniam in armis cum Morinis adhuc eſſent, neque ad eum legatos de pace unquam miſiſſent, exercitum abduxit, arbitratus, id bellum celeriter confici poſſe. Verum illi opinionem Cæſaris egregie fefellerunt. Nam ubi denſioribus ſylvis & paludibus, *b)* in quibus omnia, quæ chara habebant, occultaverant, abderentur, Romanus quoque miles, quia hyems appetebat, imbrium continuatione exagitaretur, Cæſar vaſtatis eorum agris, ædificiisque incenſis, exercitum in hyberna apud eas civitates, quæ proxime bellum fecerant, reduxit. *c)* Ea autem, quæ ſecuta eſt, hyeme, qui fuit annus Cn. Pompejo & M. Craſſo Coſſ. Ann. ab Urb. Cond. DCXCVIII. Uſipetes Germani, & Tenčteri, quod a Suevis complures annos bello preſſi & agricultura prohibiti eſſent, magna cum multitudine hominum Rhenum tranſierunt, non longe a mari, quo Rhenus influit, & qua regione Menapii incolebant, & ad utramque ripam fluminis agros habebant, iis occuparis, reliquam partem hyemis ſe horum copiis aluerunt. *d)* His de rebus Cæſar certior factus Anno ſequente, ſcilicet Urb. Cond. DCXCIX. ubi jam longius in fines Eburonum, hodie Juliacenſium, numero CCCCXXX. millium proceſſerant, ac magnam equitatus ſui partem trans Moſam prædandi frumentandique ergo miſerant, *e)* Moſulam navali ponte transgreſſus, *f)* nihil tale quid metuentes (2) hoſtes prælio ingenti partim fudit, partim in fugam compulit, qui cum ad confluentem Moſæ & Rheni (3) perveniſſent, reliqua fuga deſperata, magno eorum numero interfecto, reliqui ſe in flumen præcipitaverunt, atque ibi timore, laſſitudine, & vi fluminis oppreſſi, cum uxoribus ac liberis miſerandum in modum perierunt. *g)* Equitatus, qui, ut dictum, magno ſuorum exitio abfuerat, ſtragem hac percepta in Sicambrorum, id eſt, Clivenſium & Marckenſium trans-Rhenanorum fines receſſit, ſeque cum iis conjunxit. (4) Cæſar eo miſſis ſuis eos ſibi dedi poſtulavit, non quod id ſe impetraturum ſperaret, neque enim tum tantus Romanorum terror eos, qui trans Rhenum incolunt, habebat, ut id genus juſſis eorum obtemperarent: (5) ſed ut hanc occaſionem Rheni tranſeundi haberet. Itaque cum equites non dederentur, atque ipſe ab Ubiis, qui Sicambrorum vicini, iidemque hoſtes erant, vocaretur, Rhenum

a) *Cæſar l. 2. bell. Gall.*

b) *vid. Dion. lib. 39.*

c) *Cæſar l. 3. bell. Gall.*

d) *Idem l. 4. bell. Gall. Dio Caſſ. lib. 39. p. 112.*

e) *Cæſ. ibid.*

f) *Flor. l. 3. c. 10.*

g) *Cæſ. d. l.*

(1) Belloque cum Venetis, populis Britanniæ minoris, primum confecto, de quo *Cæſar* lib. II. *Oroſius* lib. 6. c. 9.

(2) Tempore nimirum induciarum, & deceptis, quos Germani juvenum quorundam facinus deprecatum miſerant ad Cæſarem, majoribus, quare *Cato* cenſuit, *Cæſarem ipſum hoſtibus dedendum eſſe, ut pro Civitate perfidiam expiaret. Dio* lib. XX. c. 19. *E. Waſſenbergii* Embrica p. 3. *Schaten.* Hiſt. Weſtph. p. 31.

(3) *Cæſar* lib. IV. c. 15. ubi *Cluverius* l. II. c. 14. *Moſellam* ſubſtituit, quem *Hadr.* quoque *Valeſius* in Notit. Galliæ p. 363. ſequitur, *Cellarius* vero cum *Iſaaco Pontano* Diſcept. Chorogr. P. I. c. 5. libris omnibus illam emendationem adverſari, atque communem lectionem ſervandam cenſet Vol. I. Geograph. Antiquit. p. 268. & in Diſſert. *de Rebus Julii adverſus Arioviſtum* §. 32.

(4) Qui vero ad Cæſarem miſſi erant Principes Teuthenorum, & natu Majores, reverti ad ſuos noluerunt, ſed Romanis militarunt, atque una cum aliis, quos Cæſar e Gallis & Germanis conſcripſerat, in acie Pharſalica ſtrenue pugnarunt. *Dio Caſſius* lib. 41. *Florus* lib. 4. c. 2. *Waſſenberg.* cit. lib. p. 8. *Schatenius* in Hiſt. Weſtph. p. 34.

(5) Intrepidi Sigambri Cæſari reſponderunt, ut ipſe refert lib. IV. c. 16. *Populi Romani Imperium Rhenum finire; ſi ſe invito Germanos in Galliam tranſire non æquum exiſtimaret, cur ſui quidquam eſſe Imperii aut poteſtatis trans Rhenum poſtularet?*

Digitized by Google

num ponte conſtratum tranſiit, (ut vult Joan. Jucund. Veron. in Menapiis,) (1) ſed cum Sicambros in loca munita ſe recepiſſe inveniret, Suevos autem ad auxilium his ferendum coire, intra vigeſimum diem ponte reſciſſo regreſſus eſt, *a)* procul dubio tunc a Sicambris, ut Plutarchus ſcribit, pulſus. (2) Atque hac de cauſa Menapiis mox in deditionem acceptis, veriſimile eſt, Cæſarem conſtituiſſe hinc inde præſidiis & caſtellis (3) Rheni ripam adverſus Barbaros muniiſſe. Exigua autem parte æſtatis reliqua, Cæſar, quod omnibus fere Gallicis bellis, hoſtibus ſuis inde ſubminiſtrata auxilia intelligebat, in Britanniam proficiſci contendit, (4) in quam cum trajeciſſet, facto prælio Britannos, ut ſe Cæſari commendarent, impulit, indeque obſidibus acceptis, in Galliam rediit. At Q. Titurius, & L. Cotta legati, qui in Menapiorum fines juſſu Cæſaris legiones duxerant, omnibus eorum agris vaſtatis, frumentis ſucciſis, ædificiisque incenſis, quod Menapii, ſicut anno ſuperiore, omnes ſe in denſiſſimas ſylvas abdiderant, ad Cæſarem ſe receperunt, Cæſar in Belgis omnium legionum hyberna conſtituit. *b)*

a) Dion. l. 37.

b) Cæſ. l. 4.

Anno Urb. Cond. DCC. Lucio Domitio & Appio Coſſ. poſtquam ſecundo Cæſar in Britanniam profectus, (5) iterum in hyberna militem reduxiſſet, initium repentini tumultus ac defectionis ortum eſt ab Ambiorige & Cativulco, Eburonum Regibus, Inducimari Treviri impulſu. Ambiorix ergo Q. Titurio Sabino & L. Cottæ, qui apud Aduatucam hyemandi cauſſa conſederant, ut caſtris exirent, ſi ſe ſuosque incolumes vellent, per fraudem ſic compoſita oratione perſuadet. (6) Illos deinde e caſtris egreſſos, inſidiis in valle diſpoſitis intercepit; ac una cum exercitu unius legionis & quinque cohortium oppreſſit. *c)* Neque ulla de Ambiorige ultio, quippe qui perpetua fuga latuit, *d)* primum apud Menapios, *e)* (7) mox trans Rhenum apud Germanos. Quapropter Cæſar illis in deditionem compulſis Ann. Urb. Cond. DCCI. C. Domitio Calvino, & M. Valerio Meſſala Coſſ. hos, ponte iterum apud Ubios, paulum ſupra eum locum, quo antea exercitum traduxerat, *f)* tranſito, bello eſt adortus. In Ambiorige enim, modo hac modo illac diffugiente, inſequendo negotium habuit; poſtquam eum nulla ratione comprehendi poſſe vidit, in Germanos, quod Treviris ſuppetias ferre voluiſſent, arma convertit: Inde quoque mature metu Suevorum ſe recepit, nulla re perfecta, quam quod gloriam Rheni altera vice Trajecti reportavit: pontis ea parte, qua ad Germanos per-

c) Cæſ. l. 5.

d) Flor. l. 3. c. 10.

e) Cæſ. l. 6.

f) Cæſ. cod. lib. 6. 9.

(1) In Commentatione de Ponte Cæſaris in Notis variorum ad *Julium Cæſarem* pag. 419. Edit. Lugdun. A. 1606. Veroſimilius eſt, quod cenſent P. *Heuterus* in Vet. Belg. l. I. cap. 8. *Schaten.* in Hiſt. Weſtphal. p. 30. in Ubiis, (inter Coloniam Agrippinam & Bonnam) quippe amicis Cæſaris, apud quos tutus erat, pontem poſitum fuiſſe, cujus ſtructuram varie delinearunt Viri eruditi, *Joh. Jucundus Veron.* l. c. *Jul. Cæſ. Scalig. Hieron. Magius*, *Adrianus Turnebus* in Comment. ad Jul. Cæſarem p. 420. & ſqq. ejusd. Edit. *Lipſius* Poliocret. Lib. II. in f. *Broelmannus* apud Vorburgium T. II. p. 174.

(2) Quod & *Pompejus* apud Lucanum lib. II. ita Cæſari exprobrat:

Gelidis Rheni qui fugit ab undis.

(3) Circa eadem quoque tempora Cæſarem arcem Clivenſem adverſus Germanos conſtructam fuiſſe, exiſtimat *Pighius* in Herc. Prodic. p. 3. Inſcriptione quoque, quæ adhuc in atrio arcis ejus conſpicitur, inductus. Sed vid. Not. ad lib. præc.

(4) De cujus expeditionis cauſa pariter ac eventu Scriptores inter ſe non conveniunt. *Cæſar* ipſe lib. IV. c. 20. *propter auxilia Gallis inde ſubminiſtrata*; *Suetonius* in ejus Vita c. 47. *ſpe Margaritarum*; *Dio Caſſius* lib. 40. p. m. 122. *ingenti cupiditate inſulæ potiundæ*, revera illam ſuſceptam fuiſſe ſcribunt. De ſucceſſu admodum pro more ſuo glorioſe ſcribit *Cæſar* lib. IV. c. 22. & ſeq. Scriptores vero Anglici multis cladibus affectum reverſum fuiſſe referunt. Certe Lucanus lib. II. v. 698. de Cæſare ſcribit:

Territa quæſtis oſtendit terga Britannis.

(5) Trajiciens in Britanniam ex portu Morinorum *Illio*, de cujus ſitu magna eſt Eruditorum Virorum diſſenſio. Vide *Cellarium* Vol. I. p. 376. 377. De ipſa hac altera expeditione *Cæſarem* lib. V.

(6) Jurejurando quoque pollicitus, tutum ſe iter per fines ſuos daturum. Vide Orationem apud *Cæſarem* lib. 5. c. 27. & *Dion. Caſſium* lib. 40. p. m. 123.

(7) Cliviæ incolas, cum quibus Ambiorigi hoſpitium eſſe ſciebat, tum primum coactos, ut Legatis ad Cæſarem miſſis pacem petierint. *Cæſar* lib. VI. c. 5.

Digitized by Google

pertinebat, reſciſſa, caſtellum (1) impoſuit, ut crebro ea tranſiturus videretur. Secundum hæc ira effugii Ambiorigis pernotus, ejus patriam, quanquam nihil tum moviſſet, omnibus, qui vellent, diripiendam palam propoſuit, eo conſilio, ut quàm plurimi ad hoc
a) *Dion. l.40.* convenirent, *a)* Cæſar *b)* addit, ut potius in ſylvis Gallorum vita, quam legionariorum
b) *lib.6.bell. Gall. c.34.* periclitaretur, ſimul ut magna multitudine circumfuſa pro tali facinore, ſtirps ac nomen Civitatis tolleretur. Itaque multi cum Galli, tum Sicambri ad prædam confluxere. Cæterum Sicambris, qui præda invitati longius procedebant, non ſatis fuit ex Eburonibus prædam egiſſe, ſed ipſos quoque Romanos petierunt, quos ut frumentatum digreſſos animadvertiſſent, caſtra nimirum Aduatucam aggreſſi ſunt, Romanorumque, re percepta
c) *Dion. d. l.* ad deſendendum caſtra recurrentium, multos occiderunt: *c)* attamen expugnatione Aduatucæ deſperata, Germani trans Rhenum ſe receperunt, non exiguo ſui apud Romanum militem metu (2) relicto. Quorum omnium maxime admirandum videbatur, quod Germani, qui eo conſilio Rhenum tranſierant, ut Ambiorigis fines depopularentur, ad
d) *Cæſ. lib. 6. cap. 49.* Caſtra Romanorum delati, optatiſſimum Ambiorigi beneficium obtulerunt. *d)* Cæſar, quia & hyems prope & Romæ tumultus erat, nullam vindictam (3) exigere cum poſſet,
e) *Dion. d. l. & Cæſ. l. VII. c. l.* milites in hyberna dimiſit, ipſe in Italiam profectus eſt. *e)* Veruntamen anno ſequente, qui fuit Urb. Cond. DCCII. Cn. Pompejo Coſ. ſolo, præter Rhemos, Treveros, & Lingonas univerſi Galli, interque eos noſtri Eburones, ob prædam procul dubio ex iis actam, Cæſarem oppugnatum convenere, ſed ab eo victi ſunt, capto (4) eorum Imperatore
f) *Vid. Cæſ. l.7. bell. Gall.* Vercingetorige. *f)* Poſthæc Ann. Urb. Cond. DCCIII. Cæſar C. Trebonium in Belgio
g) *Aul. Hirtius l.8. bell. Gall. in f.* cum quatuor legionibus collocat, ſic enim exiſtimabat, tutiſſimam fore Galliam, ſi Belgæ, quorum maxima virtus, exercitibus continerentur. *g)* Sic tandem novem annorum labore quietam habuit Galliam, neque tamen impune, aliquoties enim adverſum expertus eſt caſum: *h)* Et Pompejus apud Lucanum *i)* narrat, fugiſſe Cæſarem ex Germania:

h) *Sueton. in Jul. c.25.*
i) *Lucan. Pharſal. l. 2.*

- - - - *multisne rebellis* (inquit)
Gallia jam luſtris, etasque impenſa labori
Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis?
Oceanumque vocans incerti ſtagna profundi
Territa quæſitis oſtendit terga Britannis.

Imperator Maximilianus Flamini Romano interroganti, num Cæſaris commentaria legiſſet? reſpondit: Cæſarem de rebus ſuis inflatius ſcripſiſſe, ut qui ſe victorem,
k) *Aven. ann. Boj. l. 1. c. 12. §. 28.* cum victus ſit, faciat. *k)* Cæterum confectis bellis quinquies triumphavit. Primum etiam excellentiſſimum triumphum egit Gallicum, ejus triumphi die Velabrum prætervehens, pene curru excuſſus eſt, axe defracto, aſcenditque Capitolium ad lumina, quadra-

(1) Ita *Dio Caſſius* p. m. 135. Ipſe Cæſar *Turrim tabulatorum IV. ſe conſtituiſſe atque præſidium Cohortium XII. pontis tuendi cauſa ibi poſuiſſe*, ſcribit lib. VI. c. 29.

(2) Quem nec *Cæſar* diſſimulavit, qui lib. VI. c. 48. *ac*, ſcribit, *tantus fuit etiam poſt diſceſſum hoſtium terror, ut ea nocte, quum C. Voluſenus miſſus cum equitatu ad Caſtra veniſſet, fidem non faceret, adeſſe cum incolumi Cæſarem exercitu.* *Sic omnium animos timor præoccupaverat, ut pene alienata mente, deletis omnibus copiis, equitatum tantum ſe ex fuga recepiſſe dicerent.*

(3) *Niſi quod milites magno numero coactos in omnes partes dimiſerit, omnes vicos, ædificia incenderit, Cæſar* lib. VI. c. 43. *Hirtius* lib. VIII. B. G. c. 24. a qua propterea vaſtatione Clivi quoque & Juliæ tractus haud immunes fuerunt.

(4) Imo clade accepta ſe ipſum dedidit Cæſari Vercingetorix, *quum integro etiamnum corpore effugere poſſet, ſperans, quia aliquando Cæſaris amicitia uſus erat, poſſe ſe veniam ab Eo impetrare, ad quem non implorata ante per illum internuncium pace ſe contulit, ſedentique pro tribunali repente in conſpectum venit, quæ res animos quoque nonnullorum terruit. Erat enim Vercingetorix ſtaturæ proceræ, magnamque armorum gloriam habebat. Facto ſilentio inhil locutus, in genua concidit, manuque tendens ſupplicis geſtum exhibuit. Erant, quibus ea res miſericordiam moveret, priſtinam hominis fortunam cogitantibus, præſentemque calamitatem ante oculos cernentibus. At Cæſar id, quod maxime ad ſuam ſalutem ille factorum ſpectaverat, amicitiæ prioris conjunctionem cum bello illato contulit; oſtenſoque quibus cum meritis affeciſſet, quaque ab eo accipere ipſum par fuiſſet, delicti gravitatem auxit, eamque cauſam habuit, cur neque miſericordia tum profequeretur Vercingetorigem, & ſtatim in vincula conderet, quem poſt in triumpho ductum necavit.* *Dio Caſſius* lib. 40. p. m. 140.

Digitized by Google

draginta elephantis dextra ac ſiniſtra lychnuchos geſtantibus. *a)* Et milites ejus inter cætera carmina, qualia currum proſequentes joculariter canunt, etiam vulgatiſſimum illud pronuntiaverunt: a) *Sueton. in Jul. c. 37.*

Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem,
Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem. b) b) *Id. c. 49.*

Tribus & viginti vulneribus interfecto (1) Cæſare An. ab Urb. Cond. DCC. fere & IX. ſucceſſit ei OCTAVIUS, ob auctum ab eo (2) & excultum imperium AUGUSTUS Octavius Auguſtus. **appellatus. Hic quamvis feliciſſimus omnium Imperatorum fuerit, clades tamen omnino duas, nec alibi, quam in Germania a majoribus noſtris accepit, Lollianam & Variana**m, ſed Lollianam majoris infamiæ, quam detrimenti, Varianam pene exitiabilem, tribus legionibus cum duce legatisque & auxiliis omnibus cæſis. *c)* Cum enim Sicambri, vicini amnis accolæ, eorumque auxiliarii Uſipetes & Tencteri ægre ferrent, Populi Rom. exercitum ad Rhenum inſolefcere, & jam inveteraſcere, primum quosdam Romanorum in ſuo ſolo deprehenſos in crucem egerunt, deinde Rheno transmiſſo Galliam depopulati ſunt. *d)* Conſecuta ſtatim eſt nobilis illa clades Lolliana, quam Strabo l. 7. attingit. Belli initium fecere Sicambri, Rheno proximi, duce Melone. Hi correptis armis ſubito & improviſo Romanos vi adoriuntur, M. Lollium, (3) hominem vitioſiſſimum & pecuniæ, quam recte faciendi cupidiorem, cum copiis profligant, aquila quintæ legionis potiuntur, incremantque, *e)* An. U. C. 737. Hæc legio apud veterа ſtationem habuit, ut tegulæ (4) ibidem inventæ teſtantur. Audita hac clade Auguſtus ab urbe in Gallias perrexit, ſentiensque, ſe eas & conterminas provincias tuto & quiete tenere non poſſe, quod crebro Germani in Romanas provincias incurrerent, honore ſimul patris ſui Cæſaris ductus, quem bis transvectum ponte Rhenum, bellum quæſiviſſe ſciebat, Germaniam in provinciam redigere concupivit. Curam itaque ac onus belli hujus *Cl. Druſo Neroni* (5) **delegavit.** *f)* Interea Auguſtus caſtellis ac præſidiis ripam

c) *Sueton. in Aug. c. 23.*

d) *Dion. l. 54.*

e) *Velleius Paterc. l. 2.*

f) *ex Dione loc. cit.*

(1) Conſpiratione inprimis inter C. Caſſium Marcumque & D. Brutum facta, a Cæſare vero prodigiis omnibus ſpretis. *Suetonius* in vita Cæſaris c. 80. *Dio Caſſius* lib. XLIII. p. m. 244.

(2) Eadem de cauſa Titulus ille Germanice reddi ſolet, **Mehrer des Reichs.** Non vero ab auctoimperio, ſed *Augurio*, quaſi conſecratum, &, dum viveret, inter Divos relatum, Octavium ita vocatum fuiſſe *Suetonius* teſtatur, qui in vita ejus cap. 7. *Poſtea*, inquit, *C. Cæſaris, & deinde* Auguſti *cognomen aſſumſit, alterum Teſtamento Majoris Avunculi; alterum Munatii Planci ſententia, cum quibusdam* Romulum *appellari oportere, quaſi & ipſum Conditorem urbis, prævaluiſſet, ut Auguſtus vocaretur, non tantum novo, ſed etiam ampliore cognomine, quod loca quoque religioſa, & in quibus augurati quid conſeceratur, auguſta dicantur ab auctu, vel ab avium geſtu, guſtuve. Dio* quoque *Caſſius* lib. LIII. p. m. 750. *Auguſtus, quaſi hominis natura amplior ipſe cognominatus eſt. Florus* lib. IV. c. 22. *ſed ſanctius & reverentius viſum eſt nomen Auguſti, ut ſcilicet jam tum, dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur.*

(3) Cæſare interfecto, turbisque Romæ ortis Germani occaſione uſi, atque irruptiones in Galliam feciſſe videntur, ad quas vindicandas ab Auguſto miſſus fuit in Belgicam M. Vipſan. Agrippa, qui ponte quidem Rheno impoſito Germanos in finibus ſuis aggreſſus eſt, ſed eodem, quo olim Julius Cæſar ſucceſſu, niſi quod Ubios non *inuitos*, ut Strabo refert lib. IV. *intra Rhenum transduxerit.* Vid. *Dio Caſſius* lib. XLVIII. In Agrippæ locum poſtea miſſus M. Vinicius, qui Mercatores Romanos a Germanis occiſos ulturus, Rhenum quoque tranſiit. *Dio Caſſius* lib. LIII. p. 514. *Schaten.* Hiſt. Weſtphal. p. 37. Poſtea Auguſtus in Galliam miſit Tiberium Neronem, adjuncto ei M. Vipſ. Agrippa, & poſt illorum diſceſſum M. *Lollium*, cujus cladem *majoris* licet *infamiæ*, quam *detrimenti* fuiſſe refert *Sueton.* l. c. Cæſarem tamen *ab urbe in Galliam vocaſſe* ſcribit *Velleius* lib. II. c. 97. Atque *Dio Caſſius* lib. LIV. p. 534. *maximum illud bellum*, dicit, *fuiſſe, quod ipſum adeo Auguſtum urbe extraxerit.* Quod vero *Germanicos in arma verſos* M. Lollius ſuperaſſe dicitur *Euſebio* in Chronic. & *Marian. Scoto*, id vel de ipſorum receſſione, cum Lollius nec opinantes eos obruerat, intelligendum, vel plane falſum eſt.

(4) Et *Tacit.* lib. I. Annal. c. 45. ubi *ſic* ait, *compoſitis præſentibus haud minor moles ſupercrit, ob ferociam quintæ & unæ &c. Viceſimæ*, (ita poſt Lipſium legendum monet *Altingius* in Not. Infer. Germ. p. 37.) *ſexageſimum apud lapidem* (loco *vetera* nomen,) *hibernantium.*

(5) Rectius *Neroni Claudio Druſo*, Privigno ſuo, Tiberii Cl. Neronis, qui partes Antonii erat ſecutus, & Liviæ Druſillæ filio, Tiberii Imp. fratri, in ædibus Auguſti tertio poſt menſe, ex quo

Rheni munüit, interque ea Vetera, (1) ubi, ut apparet, Sicambri Rhenum transiverant, ſtragemque iſtam ediderant, militibus educendis ac reducendis, commoda caſtra conſtituit L. Domit. & P. Scipione Coſſ. *a)* Miſſus ergo in Germaniam Druſus, Germanis intentus, quando Rhenum tranſirent, eos repulit, atque ipſe deinde in Uſipetarum regionem ſecundum Inſulam Batavorum atque in Sicambrorum terram transgreſſus, magnam agri partem vaſtavit. Inde ſecundo Rheno (2) in Oceanum devectus, Friſios ſubegit, ac per paludem in Chaucorum fines profectus, in periculo fuit, navibus propter defluxum maris in ſicco conſtitutis: tamen Friſiorum opera, qui pedeſtri militia ſe ei junxerant, ſuperato diſcrimine inde digreſſus, (jam enim hyems appetebat,) Romam pervenit. Initio veris rurſus ad bellum profectus, Rhenum tranſiit, Uſipetas ſubjugavit, Lupiæque fluminis ripis ponte junctis in Sicambros irrupit, perque eos in Cheruſcorum regionem usque ad Viſurgim proceſſit, eum etiam tranſiturus, ni cum inopia alimentorum ac hyemis propinquitas, præterea examen apum in caſtris viſum deterruiſſent. *b)* Præterea in tutelam provinciarum, præſidia atque cuſtodias ubique diſpoſuit, per Moſam flumen, per Albim, per Viſurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius caſtella direxit. Bonnam & Geldubam pontibus junxit, claſſibusque firmavit. *c)* Atque hinc loca illa, quæ Tacitus in Auguſta hiſtoria, & Antoninus in itinerario celebrarunt, in provinciis quidem hiſce originem habent. Trans Rhenum quoque Druſus foſſam novi & immenſi operis effecit, quæ Druſiana (3) vocatur, *d)* hodie die Yſſel.

a) *Cluver. antiq. Germ. l. 2. c. 18.*

b) *Dion. l. 54.*

c) *Flor. l. 4. c. 12.*

d) *Suet. in Claud. c. 9.*

Hæc Druſus a M. Meſſallæ & P. Sulpitii Conſulatu ad usque Conſulatum C. Cenſorini & Aſinii Galli, quatuor annorum ſpatio, totidemque expeditionibus (4) geſſit, ſed in quarta expeditione inter Rhenum & Salam *e)* (5) ex fractura, (6) equo ſuper crus

e) *Strabon. Geograph. lib. 7.*

quo is Liviam a marito ſuo priori dimiſſam duxerat, nato, quod Romanis licentius jocandi & alias ſuſpicionis occaſionem dedit. *Vellej.* lib. II. c. 95. 97. & *Sueton.* in Claud. c. I.

(1) Caſtra ſcilicet, ita dicta, ex quo alia Caſtra ad Rhenum ſunt poſita. Vid. de illis ſupr. lib. I.

(2) Scilicet per foſſam Druſianam, quam prima illa expeditione trans Rhenum ductam fuiſſe a Druſo, clare ſatis innuit *Dio Caſſius* lib. IV. p. 544. atque pluribus demonſtrat *Cluverius* G. A. lib. III. c. 17. *Tacit.* Annal. XII. c. 18. *Foſſas*, & *Suetonius Foſſas Druſinas* vocat in Claudio cap. I. videlicet quod fluvium quoque *Salam* profundiorem & ampliorem reddi, & *Vechtam* cum eodem conjungi curaverit Druſus, ut exiſtimat M. *Altingius* in Not. Germ. infer. p. 67.

(3) Vid. Not. præced. Hanc foſſam quoque intelligi per *Nabaliam* apud *Tacit.* Hiſt. lib. V. c. 26. ita dictam quaſi die Nawael, *poſterior* Vahalis, reſpectu *prioris* & veteris, exiſtimat *Cluver.* A. G. lib. III. c. 17. & M. *Altingius* Not. G. infer. P. I. p. 100.

(4) *Schatenius* Hiſt. Weſph. p. 40. & ſeqq. itidem quatuor expeditiones memorat. *Dio* vero *Caſſius*, qui omnium accuratiſſime expeditiones Druſi in Germanos diſtinguit, tantum tres earum refert. Primam ante prætoram; ſecundam in prætura; tertiam, cui immortuus eſt in Conſulatu. Hac itaque ultima expeditione Druſum in Cattorum fines ingreſſum, hinc in Cheruſcos duxiſſe, atque Trajecto Viſurgi ad Albim usque penetraſſe, inde vero a ſpectro monitum, regreſſum fuiſſe, refert *Dio Caſſius* lib. V. initio. Quod ad ſpectrum illud attinet, *mulierem humana ampliorem forma* Druſo *obviam* factam, atque ita eum allocutam idem Scriptor refert: *Druſe, quo tandem nullum cupiditati tuæ modum ſtatuens, contendis? Non tibi ſatis conceſſum hac omnia videre? Quin tu abi, jam enim & operum tuorum, & vitæ inſtat tibi terminus.* Sermone latino ſpectrum hoc iſta locutum fuiſſe, *Suetonius* addit in vita Claudii c. I. *Dio*, cui *res iſta mira profecto eſt*, fidem tamen ei abrogare non vult. An luſus fuerit humanus, an ſomnium, an vero malignus ſpiritus Deorum cultores in errore ſuo, ac ſi quælibet gens ſuam habeat præſidem Deam, qualem *Plinius* lib. VII. Epiſt. 27. eadem forma ſibi apparuiſſe refert, confirmare voluerit, ut *Cellario* in Diſſert. de *Claudii Druſi expeditionibus* probabile videtur, in medio relinquimus.

(5) Strabo lib. cit. Ἐγὼ, inquit, καὶ Σάλας ποταμὸς, ὁ μεταξὺ καὶ τῆ ῥήνῳ πολεμῶν καὶ κατορθῶν Δρῦσος ἐτελεύτησεν ὁ γερμανικός. *Eſt & Sala fluvius, inter quem & Rhenum bellum feliciter gerens Druſus Germanicus obiit.* Quis ſit ille Sala? An Iſala Germaniæ inferioris, ut *Iſaac Pontanus* Diſcept. Chorogr. 31. & *Waſſenbergius* in Embrica cap. 2. contendunt; an Sala, quem Mœnus recipit, ut vult *Hadr. Valeſius* Not. Gall. voce *Salia*; an Sala, qui Albim influit, juxta M. *Altingium* in Not. Germ. infer. p. 115. P. I. *Cellarius* Geogr. Antiq. Vol. I. pag. 452.? in medio relinquit illuſtriſſimus Autor Monument. Paderborn. p. 65. Poſtrema ſententia veroſimilior foret, ſi certum eſſet, Druſum prope Moguntiacum obiiſſe, at illud non cer-

Digitized by Google

crus ejus collapſo, oppetiit, relicto poſt ſe, procul dubio tyrannidis in Germanos exercitæ, in hunc usque diem durante terrifico nomine. *a)* (1) Corpus ejus ad urbem devectum eſt, ſepultumque in campo Martio. Cæterum exercitus honorarium ei tumulum excitavit, (ſcilicet apud Moguntiam,) (2) circa quem deinceps ſtato die quotannis miles decurreret, Galliarumque Civitates publice ſupplicarent. Præterea Senatus inter alia complura marmoreum arcum cum trophæis via Appia decrevit, & Germanici cognomen ipſi poſterisque ejus, Suetonio *b)* & utroque hoc apud Vetera reperto nummo (3) teſtantibus.

a) Der Drouß, ſive de Droes.

b) *Sueton. in Claud. c. 1. Dio Caſſius l. 55. p. 549.*

Argenteus.

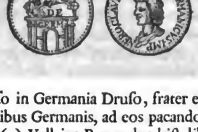

Æneus.

Amiſſo in Germania Druſo, frater ejus *Tiberius Nero* poſt annos paucos, iterum tumultuantibus Germanis, ad eos pacandos miſſus eſt. De ejus geſtis breviter ejusdem commilito (4) Vellejus Paterculus hiſt. lib. 2. in hunc modum: Intrata (inquit) protinus

certo conſtat, nec ſolidius ex monumento ibidem, cujus *Eutropius* meminit lib. VII. c. 8. colligitur, quam ad Luppiam fuiſſe mortuum ex *Ara* in honorem Druſi ibi poſita. Neque idoneam cauſam habuit *Altingius*, cur fatuo ſale inſulſiores haberet l. c. qui intra Iſalam & Rhenum eum obiiſſe putarent, cum fruſtra pro certo ſupponat, quod prope Moguntiam deceſſerit Druſus. Neque etiam, quod *Cellarius* l.c. exiſtimat, *Strabonis* mens eſt, quod Druſus in receſſu ſuo bella geſſerit intra Salam & Rhenum, ſed quod infelici bellorum ſucceſſu obierit. Aperte tamen falſum eſt, quod *Waſſembergius* l. c. contendit, circa Iſalam quoque in arce Diedamenſi ſepultum eſſe Druſum.

(6) Ut dicitur in argumento libri 140. Epit. Livii.

(1) Ut Dæmonem malumque imprecaturi, Druſi id nomine faciant Weſtphali, **dat dy die Druß.** *Schaten.* Hiſt. Weſtph. p. 46. *Kemp.* Hiſt. Friſ. l. 1. c. 8. Peſtilentesque tumores ab ipſo appellari **Drüſen**, vult *Adel. Erich.* **Jüliſche Land-Chronicke** p. 93. ſcilicet, *quia crudeliter cum Germanis egit, eosque partim maleficiis infeſtavit*, ut *Dio* refert lib. 54. in f.

(2) Teſte *Eutropio*, qui lib. VII. c. 8. *poſt hunc*, inquit, *Claudius fuit, patruus Caligulæ, Druſi, qui apud Moguntiacum monumentum habet, filius.* Monumentum hoc, cujus quoque *Otto Friſing.* meminit lib. III. c. 4. pluribus deſcribunt *Joh. Hüttichius*, Coll. Antiq. in Urbe & agro Mogunt. *Tenzelius* in Colloq. Menſtr. ad ann. 1690. Dum vero Cenotaphium hoc ibi a militibus erigeretur, *Ara* quoque a præſidiariis Legionibus juxta Luppiam in ejus honorem fuit extructa, cum qua memoratum tumulum conjunctum fuiſſe, exiſtimat *Lipſius* ad Tacit. Annal. lib. II. c. 7. ſed adverſus *Dionis* & *Eutropii* diſerta teſtimonia, quorum ille quoque *honorarium tumulum* ad Rhenum ei datum fuiſſe, ſcribit lib. LV. p. 549.

(3) Uterque Arcum apud *Sueton.* l.c. exprimit, in cujus ſummitate ſpolia Germanorum, & in medio Druſus equo ſedens, prout ovans, Urbem eſt ingreſſus, equoque decurrens & haſtam ferens, quomodo in expeditione ſe geſſerat. In cornibus ſingulis ſingula trophæa & captivi, manibus poſt terga revinctis, de quo ritu *Juvenalis* Sat. X.

Et ſummo triſtis Captivus in Arcu.

Vid. *Jacob. de Bie* in Numiſmat. Arſchot. Tab. IV. Cum vero in illis nummis Conſulatus Druſi nulla fiat mentio, illos jam ante cuſos fuiſſe ſuſpicor, ut ita nomen Germanici non tam poſt obitum ejus ipſi primum decretum, quam cum filiis ejus communicatum fuerit. *Dio Caſſius* lib. cit. p. 549. Cæterum *Morellius* Specim. Tab. XV. p. 155. & *Vaillant* Num. Imp. Græc. p. 9. nummum exhibent hac inſcriptione: ΔΡΟΥΣΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΥΙΟΣ: *Druſus Cæſar Auguſti filius*, eumque *Neroni* huic *Claudio Druſo* vindicant, ſed vide illuſtr. *Spanhemium* de præſt. Numm. Vol. II. p. 320.

(4) Quippe Tiberii Tribunus militum in Thracia & Macedonia & Præfectus Equitum in Germania. Ita enim ipſe *Vellejus* p. m. 67. *Hoc tempus me functum antea tribunatu caſtrorum, Tib. Cæſaris militem fecit; quippe protinus ab adoptione miſſus cum eo Præfectus equitum in Germaniam, Succeſſor Officii Patris mei, cæleſtiſſimorum ejus operum per annos continuos novem, Præfectus, aut Legatus ſpectator, & pro captu mediocritatis meæ adjutor fui.*

Digitized by Google

nus Germania ſubacti Caninefates, Attuarii, Bructeri, recepti Cherufci, gentes, & amnis, mox noſtra clade nobilis tranſitus Viſurgis, penetrata ulteriora. Et mox: Anni ejus æſtiva usque in menſem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere victoriæ. Et iterum: proh Dii boni! quanti voluminis opera in ſequenti æſtate ſub duce Tiberio Cæſare geſſimus! Perluſtrata armis tota Germania eſt, victæ gentes pene nominibus incognitæ, receptæ Chaucorum nationes. (1) Atque eo bello XL. (Eutrop. habet CCCC.) millia deditiorum (2) trajecit in Galliam, atque ia proximis Rheno agris collocavit, *a)* C. Aſinio Gallo, & C. Cenſerino Coſſ. Ann. Principatus Auguſti XXXV.

a) Sueton. in Tiber. c. 9.

(*) *In Bethlehem Iudæa.*

b) *Luc. c. 2. & in Chron. Caſſiodori.*

c) *Flor. l. 4. cap. 12.*

d) *Suet. in Tiber. c. 16.*

e) *Vell. Paterc. l. hiſt. 2.*

f) *Flor. l. 4. cap. 12.*

g) *Vellej. d. l.*

h) *Flor. l. 4. cap. 12.*

i) *Dion. lib. 56.*

k) *Flor. d. l.*

Interea naſcitur (*) CHRISTUS, Servator noſter, gloria Iſraëlis & lux gentium atque orbis, qui poſtea quoque & harum provinciarum incolis in ſalutem affuſit, Anno Principatus Auguſti 41. (3) fere expleto, & 42. ineunte, C. Lentulo, & M. Meſſala Coſſ. *b)* Victis autem Germanicis, deditisque Sicambris, breve id Romanis gaudium fuit, quod Germaniam in provinciam redigere inſtituiſſent; nam obtinere difficilius eſt provincias, quam facere: viribus quidem parantur, at jure retinentur. *c)* Poſtquam nunciata Illyrici defectione Tiberius Auguſti legatus ad curam belli triennalis, *d)* & quidem graviſſimi tranſiiſſet, Quinctilius Varus, homo avarus, utpote qui Syriam, cui præfuerat, pauper divitem ingreſſus, dives pauperem reliquerat, *e)* Rheni limitibus Germaniæque victæ magis, quam domitæ, *f)* ab Auguſto præficitur. Is cum ad Germanos veniſſet, concepit eſſe homines, qui nihil præter vocem, membraque haberent hominum, quique gladiis dominari non poterant, poſſe jure mulceri. *g)* Quo propoſito mediam ingreſſus Germaniam, auſus ibi fuit conventum agere; in caſtris ſe direxerat, quaſi violentiam Germanorum & lictoris virgis & præconis voce poſſet inhibere: *h)* Inſtituerat etiam ſubito eos transformare, & tanquam ſervituti ſubjectis imperare, pecuniasque ut a ſubditis exigere, *i)* at illi Vari libidinem ac ſuperbiam haud ſecus, quam ævitiam odiſſe, ut primum togas, & ſæviora armis jura viderent. *k)* Duce igitur Arminio, (4) Sigimeri Prin-

(1) Non minus adulatoria ſunt, quæ ſtatim ſequuntur: *Omnis eorum juventus infinita numero, immenſa corporibus, ſitu locorum tutiſſima traditis armis una cum Ducibus ſuis, ſepta fulgenti armatoque militum noſtrorum agmine ante Imperatoris procubuit Tribunal. Fracti Longobardi, gens etiam Germana feritate ferocior; denique quod antea nunquam ſpe conceptum, nedum opere tentatum erat ad quadringenteſimum milliarium a Rheno usque ad flumen Albim, qui Semnonum Hermundurorumque fines praterfluit, Romanus cum ſignis perductus Exercitus, & eodem mira felicitate & cura Ducis, temporum quoque obſervantia, Claſſis, quæ Oceani circumnavigaverat ſinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi ſubvecta plurimarum gentium Victoria cum abundantiſſima rerum omnium copia exercitui Cæſarique ſe junxit.* Imo eo ſtudium placendi *Vellejum* perduxit, ut p. m. 64. *Tiberium*, ſcribat, *omnes partes Germaniæ Victorem peragratum ſine ullo detrimento commiſſi Exercitus, ſic perdomuiſſe eam, ut in formam pene ſtipendiariæ redegerit provinciæ.* Et pag. 68. *nihil fuiſſe in Germania, quod vinci poſſet, præter gentem Marcomannorum.* Ad quæ *Lipſius* merito, *o vanitatem!* ſed hæc & plura magnifice, imo ſerviliter *Vellejus* narrat in Tiberii ſui laudes, ἀλλ' ἐγὼ ὁ πιθόμην. Magis ingenue *Dio Caſſius* lib. LV. p. de ultima expeditione Tiberii in Germaniam ante cladem Varianam, *in Germanos*, inquit, *expeditionem cum alii, tum Tiberius fecit, progreſſusque eſt primo ad Erygrum, (Viſurgim) deinde ad Albim fluvios, nihil tamen magnopere memorandum actum eſt: quanquam de Germanis Imperatoris nomen non Auguſtus modo, ſed Tiberius etiam invenerit; honoresque triumphales C. Senſtius, Germaniæ Præfectus, quod horum motu his Germani pacem acceperint.* De expeditione ejus in Germaniam poſt cladem Varianam idem Scriptor p. 586. lib. LVI. *Tiberius & Germanicus, cui pro Conſule erat Imperium, impreſſionem in Germaniam fecerunt: ac populati nonnullas partes, nullo tamen prælio vicerunt, quum nemo manum conſereret, neque ullum populum ſubegerunt.*

(2) Inprimis Sigambrorum, de quibus lib. I.

(3) Sive Anno Juliano 42. Alii nativitatem Chriſti in præcedentem annum, alii in 43. alii in 44. alii in 45. alii in 46. rejiciunt. Æra Vulgaris, Dionyſiana dicta ab ejus Autore, incipit ab anno Juliano XLVI. qui eſt Auguſti Imperii 45. Tantas componere lites, non eſt hujus loci. Vide, ſi lubet, *Anton. Pagium* in Apparatu Chron. ad Annal. Baronii p. 35. & ſqq. Cl. *Salom. van Till* in Diſſert. *de Anno, menſe & die Nativ. Chriſti*, adjuncto ejus Comment. in Habakuk.

(4) Quem *Vellejus* l. c. *aſſiduum militiæ Romanæ Comitem & jus Civitatis Romanæ equeſtremque gradum conſecutum fuiſſe*, refert. Vide de eo pluribus *Georg. Spalat.* ap. Schardium R. G. T. I. *Schurzfleiſch.* in Diſſ. XL. *de Arminio. Waſſerbach* de ſtatua *Arminii. Monum. Paderb.* p. m. 24. *Schat.* in H. W. p. 95. *Lohenſteinius* in Arminio ſuo multa fabuloſa ejus Ducis geſtis adniſcet.

Digitized by Google

Principis filio, qui genere nobilis, manu fortis, ſenſu celer, ingenio promptus, ardorem animi vultu oculisque præferebat, corripiunt. *a)* Id Varo per Segeſtem Arminii ſocerum indicatum, ſed prævalebant jam fata conſiliis, omnemque animi ejus aciem perſtrinxerant. Arminius igitur ſegnitia Vari in occaſionem facinoris uſus, nec imprudenter ſpeculatus, neminem celerius opprimi, quam qui nihil timeret, *b)* nil tale metuentem Varum improviſo adortus undique invadit, caſtra rapit, *c)* tresque legiones totidemque alas & ſex cohortes *d)* opprimit. *e)* Ita exercitus omnium fortiſſimus, diſciplina, manu, experientiaque bellorum inter Romanos milites princeps, marcore ducis, incluſus ſylvis & paludibus, ad internecionem trucidatus eſt. *f)* Nihil illa cæde per paludes perque ſylvas cruentius; nihil inſultatione Germanorum intolerabilius, præcipue tamen in cauſarum patronos, aliis oculos, aliis manus amputabant, unius os ſurum, reciſa prius lingua, quam in manu tenens Germanus, *Tandem*, inquit, *vipera fibilare deſiſte.* *g)* Varo plus ad moriendum, quam ad pugnandum animi fuit, quippe paterni avitique exempli ſucceſſor ſe ipſe transfixit, (1) cujus corpus ſemiuſtum hoſtilis laceravit feritas, caput ejus abſciſſum, latumque ad Marobuduum, & ab eo miſſum ad Tiberium, gentilitii tandem tumuli ſepultura honoratum eſt. *h)* Signa & aquilas duas (2) Germani hic a Romanis cœperunt: tertiam ſignifer prius, quam in manus hoſtium veniret, evulſit, merſamque intra baltei ſui larebras gerens, in cruenta palude ſic latuit. *i)* Hac clade (qua nulla poſt Craſſi in Parthis damnum in externis gentibus gravior Romanis fuit, *k)* factum, ut imperium, quod in littore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni fluminis ſtaret. *l)* Hac etiam clade Romæ nunciata Auguſtus excubias per Urbem indixit, ne quis tumultus exiſteret, & præſidibus provinciarum prorogavit imperium, ut & a peritis & aſſuetis ſocii continerentur; vovit & magnos ludos Jovi Opt. Max. ſi Rempubl. in meliorem ſtatum verteret, quod factum Cymbrico Marſicoque bello erat. Adeo namque conſternatum ferunt, ut per continuos menſes barba capilloque ſummiſſo, caput interdum foribus illideret, vociferans: Quinctili Vare legiones redde; diemque cladis quotannis mœſtum habuerit ac lugubrem. *m)* Hac denique ſtrage edita Germani animos ſumpſerunt, & immenſis copiis Aliſonem caſtellum cinxerunt, verum L. Cæditius, (3) præfectus caſtrorum, iique, qui una circumdati erant, omnibus difficultatibus ſuperatis, nec temere, nec ſegniter, ſpeculatique opportunitatem ferro ſibi ad ſuos pepercre redirum. *n)* Aliſo caſtellum & fluvius (4) eſt: ſi fluvius, Alme hodie dicitur: Caſtella duo ſunt ad iſtum fluvium, ubi Lupiæ miſcetur, Elſen & Alsheim/ quatuor millibus paſſuum a Paderborna meridiem verſus. *o)* His auditis Tiberius revolat ad Auguſtum, rurſumque ad Germaniam mittitur, Gallias confirmat, exercitus diſponit, præſidiaque cis Rhenum hiſce præſer-

a) *Vell. d. loc.*
b) *Vell. l. 2.*
c) *Flor. l. 4. cap. 12.*
d) *Vellej.*
e) *Flor.*
f) *Vell. d. l.*
g) *Florus.*
h) *Vellej.*
i) *Flor. l. c.*
k) *Vellej.*
l) *Flor.*
m) *Suet. in Auguſt. c. 23. Dio Caſſius lib. 56. p. 585.*
n) *Vellejus.*
o) *Cluver. antiq. Germ. lib. 3. cap. 9.*

(1) Quod non ſine cauſa aut duram captivitatem, aut acerbam mortem a Germanis metueret, quippe quibus ob avaritiam, imperandi libidinem ac ſuperbiam adeo erat inviſus, ut *corpus ejus, quod militum pictas humi abdiderat, effoderint, atque ſemi-uſtum laceraverint. Florus* lib. IV. c. 12. *Vellejus* lib. 2. *Dio* lib. LVI. p. 582. *Oroſius* lib. 6. c. 21.

(2) Quæ an poſtea a Romanis receptæ fuerint, magna diſſenſio eſt inter *Tacitum* & *Florum*, de qua Illuſtr. Autor Monum. Paderborn. p. 27. 28. Nunquam Romanis redditas fuiſſe, & ab illis *duplicem Aquilam* Imperii inſignia originem ſuam accepiſſe, cenſent *Cuſpinianus* in Vita Auguſti, *Ubricus Huttenus*, & *Flavius Illyricus*, quos merito refellit *Bellarminus* Imp. R. lib. I. c. 7. §. 2. atque ab imperii in Orientale & Occidentale diviſione illam arceſſit, ita, ut una potius Aquila ſit proſpicienis in Orientem & Occidentem. Illuſtr. *Cocejus* J. P. c. 13. §. 14. Abſurdiſſimum vero eſt, quod P. *Piaſcius* in Chron. Rer. Geſt. per Europ. p. m. refert, Polonos quoque pugnæ adverſus Q. Varum interfuiſſe, atque ab Aquila Romanis erepta Aquilam ab eo tempore in inſignibus ſuis geſſiſſe.

(3) Quem propterea una cum *Aſprenate*, quod duas Legiones Romanas ſcivaverit, & *Coldo Cælio*, quod catenarum, quibus vinctus erat, feriem complexus, ita eas capiti ſuo illiſerit, ut ſanguinis pariter ac cerebri profluvio protinus expiraverit, laudat *Vellejus* p. m. 47. *Schaten.* in H. W. p. 63. 64. 65. Præter illum Cœlium quam multos alios *ſplendidiſſime natos, Senatorum per militiam auſpicantes gradum* Variana clade, (ita enim legendum eſſe, non *Mariana*, recte monet *Lipſius*) fortunam depreſſiſſe, captosque fuiſſe, *Seneca* teſtatur Epiſt. 47. unde multas familias ruſticas a Nobilibus Romanis originem ducere exiſtimat Cl. *Waſſerbach* de Stat. Arminii.

(4) Vid. ſupr. lib. I.

Digitized by Google

a) *lib. 2.*

fertim in locis munit; ultra Rhenum quoque cum exercitu transgreditur, ſed vaſtatis agris, exuſtis domibus, & Aimoino territo, ut Paterculus habet, *a*) in hyberna revertitur.

b) *Lipſ. in not. ad Tac. Cluver. in ant. Germ. & alii.*

c) *Cluv. d. l. lib. 3. c. 19.*

d) *Aventin. annal. Bojor. l. 2. Conrad. Heresbach in notis manu ejus propria ſcriptis, ad loca Martiani additis, vidi in bibliotheca Heresbachiana, & alii.*

Cæterum memorandam illam cladem Romanus exercitus paſſus eſt C. Poppæo Sabino & Q. Sulpitio Camerino Coſſ. Anno Urb. Cond. DCCLXII. a nato Chriſto XI. (1) & quidem in ſaltu Teutoburgienſi inter Amiſiam & Lupiam amnes, ut habet Tacitus lib. 1. Annal. quamvis de loco hujus cladis inter doctos controverſia ſit, aliis *b*) in Weſtphalia apud oppidum **Dethmold**/quod, ut Cluverius *c*) exiſtimat, antiquum illud Teutoburgum fuit, & Teuthomellum Arminio lib. 4. cap. 75. dicitur, moderna ſedes Comitum Lippienſium; aliis *d*) in Ducatu Clivenſi apud oppidum **Duisburg** (2) illam conſtituentibus: ſed hi partim ſimilitudine appellationum locorum quorundam decepti, partim amore ſorſan patriæ, quam hac ratione claram reddere cupiunt, ducti, falluntur; illi vero recte demum ſentiunt. (3) Legantur, quæ habet Bernh. Mollerus lib. 5. deſcriptionis Rheni & fluminum illi influentium, in ejus libri argumento ſic ait inter cætera: Certum eſt, Lippiam ſub Lipſpringia naſci, qui ab ortu ſtatim facit inſulam, diſtat a fronte Lippiæ fons Amaſis 40. ſtadiis verſus Septentrionem, inter utrosque fontes Dalbruggæ ſunt, in quibus locis multa Varianæ cladis veſtigia adhuc ſpectantur. Saltus adhuc reſtat Teutoburgenſis, cujus apud Tacitum fit mentio, apud villam Teutonis, vulgariter **Teutenmeyer**/ monteſque ſtatim, qui attolluntur, crebris hic hiant vallibus, ut revera locus iſte ſaltuoſus ſit &c. Reſtat adhuc in Dalbruggis locus, qui dicitur campus victoriæ, **dat Winfelt**/ eo quod ibi victoriam a Quinctilio Varo & tribus Rom. legionibus Arminius, Cheruſcorum Dux, obtinuerit. Reſtat etiam adhuc rivus roſeus, **die rode Becke**/quod nomen rivo inditum ab aquis Romano infectis ſanguine. Effodiuntur locis paſſim globoſis crania hominum disjecta, & pila Romanorum rubigine obducta, unde in ipſo libro idem auctor ſic canit:

Hic ubi Dalbruggas ab Eoo vindicat orbe
Mons, velut in dorſum fragmina rupis abit.
Hic Teutenburgi manet appellatio ſaltus,
Teutonis integrum villula nomen habet.
Pauper ad Antoni cecidit Væſtringia fanum,
Illic Harminii creditur eſſe domus.
Pertenui diſtat ſpatio rimator agrorum
Amaſis: haud longe Lippia fundit aquas.
Bructera Dalbruggis remanent hic nomina duris:
Varus ibi trina cum legione ruit.
Campus enim victor pugnæ præclara reliquit
Signa, quibus nullo ſtat dubitante fides.
Area diffundit ſpatioſo jugera tractu,
Jugera militiæ viribus apta facit.
Inde quadraginta ſtadiis Padeborna recedit,
Mille duo paſſus hinc Detemolda fugit.
Contigua facilis regione profunditur unda,
Roſcidus ebullit paupere rivus aqua.
Ille licet fluctu terras rimetur inani,
Attamen Amiſii flumine dignus abit.
Nec truculens rivum fecit natura rubere
Sanguine, ſed Latius flumina tinxit eques.
Adde, quod egeſto fodiuntur ceſpite pila,
Adde, quod everſo crania rure jacent.

Hi-

(1) Rectius IX. *Ant. Pagius* ad illum annum.

(2) Ut poſt *Avent.* lib. II. c. 2. *Joh.* quoque *Tybius* in Antiquit. Duisb. exiſtimat. *Otto Friſing.* lib. III. c. 4. aliique apud Auguſtam Vindelicorum; *Mart. Chriſtoph. Laurentius* Mon. Rom. in Thuringia P. I. c. 6. & 7. in Thuringia locum ejus cladis quærunt.

(3) Scilicet, qui juxta Dethmoldiam illam cladem Romanis illatam fuiſſe cenſent, ut quoque illuſtr. Autor Monum. Paderb. pag. m. 19. & *Schaten.* in Hiſt. Weſtphal. pag. 65. pluribus demonſtrarunt.

Digitized by Google

Hiſtoriam narrare juvat, livore vetuſtas
Hiſtoriam nullo commemorare vetat.

Conſiderentur quoque, quæ Tacitus habet lib. Annal. de Amiſia flumine, ad quem Pedo præfectus, poſtquam finibus Friſiorum equites eduxiſſet, impoſitas navibus quatuor legiones per lacus vexit, apud quem etiam Bructeri fuſi ſunt, ad quorum ultimos exercitus ſtatim ductus, quantumque Amiſiam & Lupiam inter vaſtatum, unde non procul ſaltus iſte Teutoburgienſis, in quo reliquiæ Vari legionumque inſepultæ jam tum dicebantur. Conſiderentur quoque, quæ Dion habet lib. 56. quando ait: Varum procul a Rheno in Cheruſcorum fines & ad flumen Viſurgim fallaciis Germanorum abductum, non procul inde cæſum, eo nimirum loco, ubi montes erant convallibus crebris intercepti, arbores etiam denſæ & immodicæ proceritatis, &c. Hæc de Emſero amne, planaque illa in Ducatu Clivenſi apud ſylvam Duisburgenſem regione, vix ac ne vix quidem intelligi poſſe, quilibet judicabit. Verum enimvero ut nihilominus Romanorum hæc clades ad priſcæ noſtræ patriæ gloriam faciat, videamus. Ex Strabone *a*) conſtat, etiam Sicambrorum (1) procerem Deutorigem, filium Betoritis, qui fuit frater Melonis, de quo antea, cum Arminio clanculum conjuraſſe, ut & Aventinus annotat. Ergo & a noſtris procul dubio Sicambris, id eſt, Clivenſibus & Marcanis, Romani tunc cladem illam paſſi ſunt. Menapii autem, qui Cliviam cis-Rhenanam Geldriamque coluere, haud illibenter pereperunt, præſidiarium qui illos vexaverat militem tunc cæſum fuiſſe. Nam ex Tacito conſtat, legionis undeviceſimæ, quæ apud Vetera ſtationem habuit, *b*) aquilam ſimul cum Varo fuiſſe amiſſam. Nec a vero alienum eſt, Varum e Veteribus tunc exercitum trans Rhenum duxiſſe, *c*) quando certum eſt, inter Amiſiam & Lupiam ſtragem illam contigiſſe, & etiamnum collem iſtum, ubi Vetera olim ſtetere, a Varo Vorſſeberg nomen ſervare; denique nonnullis, qui in bello Variano ceciderant, cenotaphia apud eadem hæc Vetera fuiſſe poſita, ex hoc non ita pridem iſthic loci invento (2) videre eſt. *d*)

Die Emſer.

a) *lib. 7.*

b) *Annal. lib. 1. 60.*

c) *Pontis adhuc reliquiæ inter rudera Veterum ad ripam Rheni videri poſſunt, tigna nimirum lignea, quæ pontem olim ſuſtinebant.*

Anno ab Urb. Cond. DCCLXVII. Sexto Pompejo & Apulejo Coſſ. Auguſtus Cæſar Germanicum, (3) Druſo ortum, octo apud Rhenum legionibus præpoſuit, adſcirique per adoptionem a Tiberio juſſit. *e*) (4) Mox iisdem Coſſ. e vivis ſublato Auguſto, dum Germanicus agendo Galliarum cenſui intentus eſſet, *f*) legiones Germanicæ TIBERIUM,

d) *in ar. e nobilium de Loe in Weſſen hodie adhuc extat.*

e) *Tac. l. 1. Annal. c. 31.*

f) *Id. eod. l.*

(1) Scilicet portio tantum Sicambrorum cis Rhenum erat traducta, portio vero trans Rhenum manſerat, atque poſtea Franeorum fœderi ſe junxit, qui Sicambrorum nomine paſſim appellantur. *Monum. Paderb.* p. 6. & 76. *Schatenius* in Hiſt. Weſtph. p. 50.

(2) Quod Cenotaphium illuſtris Vir, *Weſſelus L. B. de Loe*, Dominus in Wiſſen, ut Autor in margine memorat, aſſervavit, Sereniſſimus vero Princeps *Fridericus Wilhelmus* ſibi oblatum in arce Clivenſi reponi juſſit, unde poſtea 1667. *Johannes Mauritius*, Princeps Naſſaviæ, Ducatus Clivenſis Gubernator, in ſuum Bergendahl illud transferri curavit, ubi M. *Altingius* id deſcriptum Notitiæ ſuæ German. infer. Part. I. p. 34. quoque inſeruit, atque Inſcriptionem ejus ita interpretatur:

Marco Cælio Titi filio Lemonia (tribu) Bono Nomine,
Primo & Legato Legionis Duodevigeſimæ, Annorum quinquaginta trium.
Cecidit Bello Variano. Oſſa
Inferre licebit. Publius Cælius Titi filius
Lemonia (tribu) Frater fecit.

Privatum & *Thiaminum*, qui ad latera Cælii collocati ſunt, *Waſſerbach* d. l. libertos Cælii fuiſſe putat, qui cum Patrono ſuo in prælio perierint.

(3) Poſt acceptam cladem Varianam, *Revolat*, ut *Vellejus* ſcribit p. m. 73. *ad Patrem Cæſar* (Tiberius:) *perpetuus Patronus Romani Imperii, aſſuetam ſibi cauſam ſuſcipit. Mittitur ad Germaniam* &c. omiſſo, ut Tiberio ſoli gloriam illam adferret, *Germanico*, quem vero una cum Tiberio in Germaniam miſſum fuiſſe, teſtatur *Dio* lib. LVI. p. m. 586.

(4) Licet Tiberius filium jam haberet, ut refert *Dio* lib. LV. p. 557. atque diu cunctatus eſſet, an Germanicum ſibi Succeſſorem deſtinaret. *Suet.* in Calig. c. IV. & in Tiberio c. 15. Erat nempe Germanicus *Dione* teſte lib. LVII. p. 615. *& corporis forma præſtantiſſimus, & animi bonis natura optimus.* Vide quoque *Sueton.* in Calig. c. 3. Propter illam vero adoptionem Germanicus Tiberii filius in nummis vocari ſolet.

Tiberius Nero.

UM, qui tunc imperium arripiebat, pertinaciſſime recuſabant. *a*) (1) Duo apud ripam Rheni exercitus erant, unus ſuperior dictus ſub C. Silio, alter inferior ſub A. Cæcinna. Quibus Silius præerat, mente ambigua fortunam ſeditionis alienæ ſpeculabantur. Inferioris exercitus miles in rabiem prolapſus eſt, orto ab undeviceſimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque ac viceſima legionibus; nam iisdem æſtivis in finibus Ubiorum habebantur. Miſſionem hæ flagitabant & ſtipendia, Centurionesque ſuos trucidatos ante vallum aut in amnem Rhenum projecerant. Germanicus audito legionum tumultu ſtatim ad eas properat, verbis increpat, ad fidem hortatur, tandem miſſione & pecunia ipſis indulta ſedat. In hyberna prius non abſceſſere quintani undeviceſimanique, donec iisdem in æſtivis contracta ex viatico, ipſiusque Cæſaris pecunia perſolveretur. Primam & viceſimam legiones *b*) Cæcinna legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum ſifci de Imperatore rapti inter ſigna, interque aquilas veherentur. Germanicus ſuperiorem exercitum in fide continuit. Interea legati a Senatu egreſſi jam apud aram Ubiorum **)* (2) Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones, prima atque viceſima, Veteranique nuper miſſi ſub vexillo hyemabant. Pavidos & conſcientia vecordes intrat metus, veniſſe patrum juſſu, qui irrita facerent, quæ per ſeditionem expreſſerant. Ideoque iterum inſaniunt, Cæſari vim intentant, Blanco legionis principi mortem, concionem Germanicus habet, qua quidem eos movet, ſed non placat; filium itaque & uxorem a ſe dimittit, quæ res milites in pœnitentiam dedit, mutati pœnas ultro in ſe poſcunt, ipſi ſeditioſos puniunt. Germanicus inde per artem eos ſejungit, novosque Centuriones ſufficit. Sed compoſitis præſentibus haud minor moles ſupererat, ob ferociam quintæ & undeviceſimæ legionum, ſexageſimum apud lapidem (loco Vetera nomen eſt,) hybernantium. Nam primi ſeditionem cœptaverant, atrociſſimum quodque facinus horum manibus patratum, nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia converſi, iras retinebant. Igitur Cæſar arma, claſſem, ſocios demittere Rheno parat, ſi imperium detrectetur, bello certaturus. Romani conſternati his nunciis Tiberium culpant, qui ipſe non occurrat: Sed ille ſedem imperii premit. Interea Germanicus minis & terrore rem conficit, (3) ipſi turbidi turbatores ſuos cædunt, ſed parum compoſite. Ideo dolet Cæſar, & mox milites in hoſtem ducit, juncto ſiquidem ponte tramittit (4) duo-

a) Suet. in Calig. c. 1.

b) Tac. Annal. l. 1.

**) Hinc autem videtur, aram Ubiorum aut in civitate Ubiorum, aut non procul ab ea fuiſſe. Hæc vero & ſequentia ex Tac. Ann. l. 1. verbis etiam ejus aliquando retentis, ſunt deſumpta.*

(1) Atque ipſum Germanicum Imperatorem deſiderabant. *Sueton.* in Tiberio c. 25. *Quidam etiam*, inquit, *Principem* (Tiberium) *detrectabant, non a ſe datum, ſummaque vi Germanicum, qui tum ipſis præerat, ad capeſſendam Rempublicam perurgebant, quanquam obſtrmate reſiſtentem.* Idem in Calig. c. 1. *Legiones univerſas Tiberium pertinaciſſime recuſantes, & ſibi* (Germanico) *ſummam Reipublicæ deferentes, incertum conſtantia an pietate majori compeſcuit.*

(2) Quam propterea in margine non procul a Civitate Ubiorum abfuiſſe putat Autor. Eſt de ſitu hujus Aræ magna inter eruditos diſſenſio. *Cluverius* lib. II. c. 17. & *Jacob. Campius* eandem cum Oppido *Bonnæ* fuiſſe exiſtimant. *Julianus Pichon* ipſam Oppidum Ubiorum fuiſſe cenſet ad *Taciti Annal.* lib. I. c. 57. Qui ab utroque oppido diverſam fuiſſe putant, in eo quoque differunt, quod alii Bonnæ, alii oppido Ubiorum propiorem faciant. Cum Autore noſtro ſentiunt *Lipſius* in Notis ad Tacitum l. c. & *Cellarius* Vol. I. p. 329. Non lubet ſingulorum argumenta excutere. Diverſam vero tam ab Oppido Ubiorum, quam Bonna, atque huic potius, quam illi propiorem fuiſſe, propterea mihi credibilius videtur, quod *Tacitus* lib. I. Annal. c. 45. Aram illam *ſexageſimum lapidem* a Veteribus abfuiſſe ſcribat, quod Bonnæ vicinæ magis, quam Oppidi Ubiorum convenit.

(3) Qua erga Tiberium fide in turbis hiſce componendis egerit Germanicus, *Tacitus* teſtatur, qui lib. I. Annal. c. 35. Germanicum *clamitaſſe* ait, *moriturum ſe potius, quam fidem excuret. Dio* quoque lib. LVII. p. 604. & 605. *Germanico*, refert, *nomen Imperatoris obtulerunt* (Legiones:) *quumque is multis verbis habitis non potuiſſet eos ſedare, ac tandem gladium, quaſi manus ſibi ipſi illaturus, ſtrinxiſſet, lugubrem clamorem ſuſtulerunt.* De ipſius ſolertia & prudentia lege ſequentia apud *Dionem* verba. Turpiſſima itaque in Tiberium adulatione & ſumma in Germanicum iniquitate ſcribit *Vellejus* lib. 2. c. 125. *quo quidem tempore* (ſcilicet turbarum a Legionibus excitatarum) *ut pleraque ignave Germanicus*; quod vero, eum adverſus omnium fidem ac conſenſionem dicatur, *Böclerus* in Notis *gnave* legendum cenſuit, ſed quia huic lectioni ſequentia repugnant, *Cellarius* in Diſſert. de *Germanico* §. XI. revera a *Vellejo*, ut Tiberio placeret, ita ſcriptum fuiſſe, exiſtimat.

(4) Rhenum nempe. Tres vero adverſus Germanos expeditiones ſuſcepit, quas *Vellejus* procul dubio

duodecim millia e legionibus ſex, & viginti ſocias cohortes, octo equitum alas. Læti neque procul Germani agitabant, dum Romani juſtitio ob amiſſum Auguſtum, poſt diſcordiis attinentur. At Cæſar agmine propero ſylvam Cæſiam limitemque a Tiberio cœptum ſcindit, caſtra in limite locat, frontem ac tergum vallo, latera concædibus munit. Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultatque ex duobus itineribus, breve & ſolitum ſequatur, an impeditius & intentatum, eoque hoſtibus incautum. Dilecta longiore via cætera adcelerantur. Juvit nox ſideribus illuſtris, quæ & feſta Germanis erat, & ſolennibus epulis ludicra. Ventumque ad vicos Marſorum. Eos Cæſar ſtraros tunc per cubilia propterque menſas ſecuros & incuſtoditos cædit. Quinquaginta millium ſpatium ferro flammisque pervaſtat, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ (1) vocabant, ſolo æquat. Redeunti a finitimis Bructeris, Tubantibus & Uſipetibus, inſidiæ parantur, quas tamen virtute facit irritas.

Anno U. C. DCCLXVIII. Druſo, Tiber. filio, & C. Norbano Coſſ. Germanicus iterum Rhenum (apud Bonnam ut apparet) transmittit, Cattos improviſos opprimit, agris, domibus, hominibus, vaſtatis, incenſis, cæſis, ad Rhenum vertit. Cheruſcos interea Cattis auxilium ferre paratos Cæcinna exterruit, Marſosque congredi auſos prælio cohibuit. Sed legati Segeſtis, patriæ ſuæ proditoris, auxilium adverſus populares ſuos, a quibus ſuaſore Arminio circumſidebatur, petunt, Germanicus ideo agmen convertit, pugnatumque in obſidentes, ereptusque Segeſtes magna cum propinquorum & clientum manu, cui inerant fœminæ nobiles, iuterque eas uxor Arminii gravida, ferebantur & ſpolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tunc in deditionem veniebant, prædæ data. Hæc omnia in triumpho Germanici traducta poſtea ſunt. Arminius autem propter raptam uxorem, & ſubjectum ſervitio uxoris uterum, vecors per Cheruſcos volitabat, arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens. Conciti per hæc non modo Cheruſci, ſed conterminæ gentes, & Inguiomerus patruus; unde Cæſari major metus, & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinnam cum quadraginta cohortibus Romanis diſtrahendo hoſti per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit, equitem Pedo præfectus finibus Friſiorum ducit, ipſe impoſitas navibus quatuor legiones per lacus vexit, ſimulque pedes, eques, claſſis apud prædictum amnem convenere. Chauci cum auxilium pollicerentur, in commilitium adſciti ſunt. Bructeros ſua urentes, expedita cum manu L. Stertinius miſſu Germanici fudit; interque cædem & prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam (2) cum Varo amiſſam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amiſiam & Lupiam amnes inter, vaſtatum, haud procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari legionumque inſepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæſarem invadit ſolvendi ſuprema militibus ducique, & Romanus qui aderat exercitus ſextum poſt cladis annum trium legionum oſſa, nullo noſcente alienas reliquias an ſuorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut conſanguineos, aucta in hoſtem ira, mœſti ſimul & infenſi condebant, primum extruendo tumulo ceſpitem Cæſar poſuit gratiſſimo munere in defunctos, & præſentibus doloris ſocius. Inde pugna cum Arminio, a qua tamen manibus æquis abſceſſum eſt. Mox Germanicus reducto ad Amiſiam exercitu, legiones claſſe, ut advexerat, reportat, pars equitum littore Oceani petere Rhenum juſſa. Hic Romanos ſub Cæcinna in reditu Arminius aggreditur, & tantum non fundit, verum nimia victoriæ cupiditate victoriam amittit. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe Agrippinam apud principium pontis, laudes & grates reverſis legionibus habentem. Sed legiones, quæ ſub P. Vitellio littore reducebantur, effuſione Oceani in plano periclitatæ tandem ad Viſurgim amnem penetrarunt, quo Germanicus claſſe contenderat, impoſitæ deinde legiones iſthinc per Oceanum reductæ ſunt. Interea Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium ejus in civitatem Ubio-

dubio ex invidia præternaviſit, *Dio* quoque præter morem admodum ſobrie, *Tacitus* autem lib. I. Annal. c. 49. 50. 51. 52. 55. usque ad c. 72. & lib. II. Annal. c. 5. usque ad 26. pluribus deſcribunt; egregie vero illuſtrant *Illuſtriſſ. Aut.* Monum. Paderb. p. 56. 66. & inprimis *Nic. Schaten.* in H. W. a pag. 74. usque ad 92. Vide quoque *Waſſenbergium* in Embrica lib. I. c. 5.

(1) Vide de hoc templo ſupra lib. I. circa finem.

(2) Vide Not. ſupra p. 57.

Digitized by Google

rum perduxit. Cæterum ad supplenda exercitus Romani damna certavere Galliæ, Hispaniæ, Italiæ. Anno sequente, *a*) T. Statilio Sisenna, & L. Scribonio Coss. Tiberius specie moti Orientis Germanicum a Legionibus suetis abstrahit, cui paret ille, sed lente: prius enim Germanos nova ratione & mari aggreditur, fabricata mille navium classe, quæ in insula Batavorum convenit. Germanicus, dum adiguntur naves, Silium legatum cum expedita manu irruptionem in Chattos facere jubet: ipse, audito castellum Lupiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. A Silio autem ob subitos imbres nihil aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi Principis Chattorum conjugem filiamque raperet; neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant; restituit aram honorique patris Princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haud visum, & cuncta inter castellum, Alisonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita. Jamque classis advenerat, cum præmisso commeatu & distributis in legiones ac socios navibus, fossam, cui Drusianæ nomen, ingressus est. Lacus inde & Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur, militemque ibi in terras iturum, transposuit; mox Angrivarios Stertinio duce populatur, & sternit: ipse transgressus Visurgim Cheruscos & Arminium ingenti prælio vincit in campo, cui Idistaviso nomen. (1) Cluverius *b*) prælii locum descripsit inter Minden & Oldendorp prope arcem Eyßdorp / quæ nomen Idistavisi refert. Trophæum Romani in loco excitant, qua contumelia accensi Germani, pugna acri & ambigua Romanos adoriuntur denuo. Tandem Romanis victoribus Germanicus congeriem armorum struxit, superbo hoc cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENUM ALBIMQUE NATIONIBUS, EXERCITUS TIBERII CÆSARIS HÆC MONIMENTA ET JOVI ET AUGUSTO SACRAVIT. Monimenta hæc, ut habet Chytræus in deliciis itinerum, in Comitatu Difholtio prope stagnum Dummerium erecta fuere. Miles inde Romanus classe reducitur, cum clade pene & exitio, ita intumuit Oceanus. Hæc clades ut Germanos ad spem novi belli, ita Germanicum ad eos coercendos erexit, Marsisque vastatis & excisis miles in hyberna apud Rhenum reductus est, & Germanicus Romam a Tiberio redire ad decretum triumphum monitus: triumphavit (2) ad VII. Kalen. Junias, C. Cælio, & L. Pomponio Coss. Ann. Urb. Cond. 770. In hoc triumpho, ait Strabo, *c*) illustrium virorum ducta sunt corpora simul & fœminarum, Semiguntus, Segesti filius, Cheruscorum Ductor, & Soror ejus, uxor autem Arminii, cujus ductu & auspicio in Cheruscis conflatum est bellum in fœderum fractione contra Quinctilium instituta. Ejus fœminæ nomen est Thosuelda, secum erat filius trimus Tumelicus nomine, item Sesithacus, Ægimeri (*) filius, Cheruscorum ductoris, ejusque uxor Rhamis, Veromiri filia Cattorum Principis, Deutorixque Bætoritis filius, fratris Melonis Sugambri. Ægestus quoque socer Arminii ab eo dissentiens inchoante bello, qui observato tempore transfuga ad Romanos transivit, & traductis in triumpho cognatis patris aderat, honorifice ipse in ducendo habitus in ipsa pompa incedebat; & Lybis Chattorum sacerdos aliique mortales, &c. Triumphi etiam hujus indicium habet numisma hoc æneum (3) apud Vetera effossum:

a) *Tacit. l. 2. Annal. per totum.*

b) *l. 3. c. 14.*

c) *Geogr. l. 7.*

(*) *Ægimerum & Ægestem vocat Strabo, alii Segimerum & Segestem.*

Anno

(1) Ut *Tacitus* refert Annal. lib. II. c. 16. ubi vide *Lipsium* in Notis, qui planitiem circa pagum Vegesack, duobus circiter milliaribus infra Bremam designari putat.

(2) Præter quos honores Arcus quoque propter Ædem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ei dicatus fuit. *Tacit.* Annal. lib. I. c. 41.

(3) Cujus altera pars repræsentat currum triumphalem, inque eo stantem Germanicum, manibus habenas & Aquilam tenentem, addito GERMANICUS. CÆSAR. Altera parte idem Imperator

Digitized by Google

Anno ab Urb. C. DCCLXXII. M. Silano & C. Norbano Coſſ. *Arminius abſcendentibus Romanis,* (1) *& pulſo Maroboduo regnum adfectans, libertatem popularium adverſam habuit, petitusque armis cum varia fortuna certaret,* dolo propinquorum cecidit, *liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Romani, ſicut alii Reges Ducesque, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: prœliis ambiguus, bello non victus, ſeptem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit.*

Anno ab Urb. Cond. DCCLXIV. *a)* Tiberio quartum, & Druſo Nerone ſecundum Coſſ. Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni ex continuatione tributorum, & gravitate fœnoris contracti rebellionem cœptavere, (2) cujus exſtimulator acerrimus, inter Treveros Julius Florus, apud Æduos, Julius Sacrovir, ille Belgas, hic propiores Gallos concivit. Haud ferme ulla civitas intacta hoc motu fuit. Conſultus ſuper eo Tiberius aſpernatus eſt indicium. Interim Florus inſiſtere deſtinatis, pellicere alam equitum, quæ conſcripta Treveris militia diſciplinaque Romana habebatur, pauci equitum corrupti, plures in officio manſere. Aliud vulgus obœratorum arma cepit, petebantque ſaltus, quibus nomen Arduenna. Sed Julius Indus e civitate eadem, diſcors Floro, inconditam multitudinem adhuc diſjecit. Florus incertis lætebris victores fruſtratus, poſtremo viſis militibus, qui effugia inſederant, ſua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis. *a) Hæc ex Tac. Annal. l. 3. c. 40. 41. 42. deſumpta.*

Anno Urb. Condit. *b)* DCCLXXXI. Junio Silano, & Silio Nerva Coſſ. Friſii, trans-Rhenanus populus, rebellant, Romanorum magis avaritiæ, quam obſequii impatientes; rapti qui tributo aderant milites, & patibulo affixi. Olennius inſenſos fuga prævenit, receptus caſtello, cui nomen Flevum, (3) illic civium ſociorumque manus littora Oceani poſſidebat. Quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ Proprætori, cognitum, vexilla legionum e ſuperiore provincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos accivit, ac ſimul utrumque exercitum Rheno devectum Friſiis intulit; ſoluto jam caſtelli obſidio, & ad ſua tutanda digreſſis rebellibus. Igitur proxima æſtuaria aggeribus & pontibus traducendo graviori agmini firmat; atque interim repertis vadis, alam Caninefatum, & quod peditum Germanorum inter Romanos merebat, circumgredi terga Friſiorum jubet, ſed parum providus aut fœlix, unde duplex Romanorum clades. (4) Clarum inde inter Germanos Friſium nomen. *c)* *b) ex Annal. l. ac. lib. 4. c. 72. ſeqq.*

Anno Urb. C. DCCLXXXV. Nati Chriſti XXXIV. circiter, Cn. Domitio & M. Furio Coſſ. *d)* JESUS CHRISTUS, Servator noſter, cruci a Judæorum gente affixus eſt (5) Hieroſolymis: mortuus quidem & ſepultus eſt, ſed tertia die e ſepulchro vivus reſurrexit, & quadrageſimo ab inde die in cœlum aſcendit, idque in ſalutem omnium eorum, qui non tantum per univerſum terrarum orbem, ſed etiam ex hiſce, de quibus ſermo eſt, in eum crediturі eſſent, populis. *c) Tac. Annal. l. 4. c. 74. d) in Chron. Conſular. M. Durel. Caſſiodor.*

Tibe-

rator conſpicitur, capite laurea revincto, & manu ſiniſtra itidem Aquilam militarem complexus, adſcripto hoc elogio: SIGNIS. RECEPTIS. DEVICTIS. GERMANIS. *Pichona* ad Tacit. l. c. *Carolus Patinus* Imper. Rom. Numiſm. p. 64. *Illuſtr. Spanhemius* Vol. II. p. 207. qui vero omnes figuræ, ut videtur, muliebris in manu dextra, non meminerunt. *Patinus* manum illam tantum exporrectam exhibet inſtar Imperatoris milites adhortantis. Si autem figura illa in nummo iſto reperitur, *Germaniam devictam* deſignari puta, cum devictæ Regiones mulieris ſpecie in numnis repræſentari ſoleant.

(1) Verba ſunt *Taciti* Annal. lib. II. cap. ult. Scriptores de eo vide ſupra p. 57.

(2) Cui vero Clivize & Juliæ Incolæ non interfuerunt, procul dubio, quod *præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Galloſque ſubſidium, Octo Legiones, Tacit.* Lib. IV. Annal. c. 5. a quibus tam cis, quam trans Rhenum ita fuere coërciti, ut Domitius *Tacito* teſte Lib. IV. Ann. c. 44. *exercitu flumen Albim tranſcenderit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum.*

(3) Vide ſupra lib. I. pag. 31.

(4) Quarum altera nongenti Romanorum apud lucum *Baduhennam* occiſi fuerunt; altera vero Cruptoricis villa quadringentorum manus, cum proditionem metueret, mutuis ictibus procubuit. *Tacit:* Annal. IV. p. 73. *Schaten.* H. W. p. 96. 97. De lucu *Baduhenna*, Dea *Pada* apud Friſios ſacro, M. *Altingius* in Not. Inf. Germ. P. I. p. 14.

(5) Non eſt hujus loci, in verum annum emortualem Chriſti ejusque menſem & diem inquirere. Varias ea de re ſententias tum Patrum, tum recentiorum refert atque examinat *Ant. Pagius* in Crit. Hiſt. Chronol. in Annal. Barenii T. I. p. 22. & ſeqq. quem vide, ſi lubet.

Digitized by Google

Cajus Caligula.

Tiberio jam inſidiis oppreſſo, CAJUS Cæſar, filius Germanici, in imperio ſuccedit, cognomentum calceamenti militaris, id eſt, CALIGULÆ ſortitus eſt, quia natus in exercitu (1) fuerat, *a)* & quidem, ut Plinius Secundus, referente Suetonio, *b)* tradidit, in Treveris Vico Ambiatino ſupra Confluentes, unde verſiculi imperante mox eo divulgati:

In caſtris natus, patriis nutritus in armis,
Jam deſignati Principis omen erat.

Hic, cum Galliæ a finitimis gentibus diriperentur, *c)* admonitus de ſupplendo numero Batavorum, quos circa ſe habebat, expeditionis Germanicæ (2) impetum cœpit, legionibus & auxiliis undique excitis, contracto etiam omnis generis commeatu, iter ingreſſus eſt. *d)* Poſtquam caſtra attigit, nihil amplius, quam Adminio, Cinobellini Britannorum (3) Regis filio, qui pulſus a patre cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto, quaſi univerſa tradita inſula magnificas Romam literas miſit. *e)* Mox deficiente belli materia, paucos de cuſtodia Germanos trajici, occultique trans Rhenum juſſit, ac ſibi poſt prandium quam tumultuoſiſſime adeſſe hoſtem nunciari. Quo facto, proripuit ſe cum amicis & parte equitum prætorianorum in proximam ſylvam, truncatisque arboribus, & in modum trophæorum adornatis, ad lumina reverſus eſt. *f)* Cum autem trans Rhenum inter anguſtias denſumque agmen iter eſſedo faceret, dicente quodam, non mediocrem fore conſternationem, ſicunde hoſtis appareat, illico equum conſcendit, ac propere verſus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis ſtipatos reperit, impatiens moræ, per manus & ſuper capita hominum translatus eſt, turpique fuga Romam reverſus. *g)* (4) Converſus tamen ad curam triumphi, Gallorum proceriſſimum quemque legit, ac ad pompam ſepoſuit, coëgitque non tantum rutilare & ſubmittere comam, ſed & ſermonem Germanicum addiſcere, nominaque Germanica ferre. *h)*

Hæc ad Rhenum, & quidem in hiſce & vicinis provinciis, intra quadriennium geſta ſunt.

Tiberius Claudius.

Anno Urb. Cond. DCCC. ſexto circiter CLAUDII, C. Valerio Aſiatico, & M. Valerio Meſſala Coſſ. Cheruſcorum gens Regem Roma petivit, amiſſis per interna bella nobilibus, & uno reliquo ſtirpis regiæ, qui apud urbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus (5) ex Flavio, fratre Arminii, maternum ex Acrumero, Principe Cattorum, erat. Ipſe forma decorus, & armis equisque in patrium Romanumque morem exer-

a) *Sext. Aurel. Victor.*
b) *Sueton. in Calig. c. 8.*
c) *Sext. Aurel. Vict. & quidem in vita Tiberii.*
d) *Sueton. in Calig. c. 43.*
e) *Id. c. 44.*
f) *Id. c. 45.*
g) *Id. c. 51.*
h) *Id. c. 47.*

(1) Sive ut *Dio Caſſius* L. LVII. p. 605. ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεὶς τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀσιωῶν ἐχρῆτο. *Quia in exercitu plerumque educatus militari pro Urbico pedum tegmine uteretur.*

(2) *Dio Caſſius* Lib. LIX. p. 656. de cauſa ejus expeditionis hæc ſcribit: *Jam omnes in Italia Romæque abſumtæ erant pecuniæ, unde omnino quicquam haberi potuiſſet: neque ibi præterea ulla pecuniæ conquirendæ ratio, quæ alicujus momenti eſſet, reperiri poterat, urgentibus interim vehementiſſime ſumtibus. Igitur Cajus in Galliam abiit, obtentu Germanici belli uſus, quod is populus aliquid novi motus dediſſet: Ipſe revera in animo habens, Galliæ quoque opibus florentes & Hiſpaniam expilare.*

(3) *Oroſius* lib. VII. c. 5. *Minocynobellinum* vocat; ſed *Svetonii* lectionem præferendam putat *Caſaubonus*, niſi quod pro Adminio Arminio, nomine apud Germanos & Britannos conſueto, forte legendum ſuſpicetur.

(4) Cum quoque prius ludicram pugnam inſtituiſſet in littore Oceani, in Indicium Victoriæ ibi extructa *altiſſima Turri, Sveton.* c. 46. quæ in urbe Bononiæ adhuc ſupereſſe & *la Tour d'Ordre* nunc vocari dicitur a *Cluverio* lib. II. c. 36. *Miræo* in *Chron. Belg.* ad ann. C. 48.

(5) Vide *Strabonem* lib. VII. ubi hæc fere Principum Cheruſcorum traditur Proſapia:

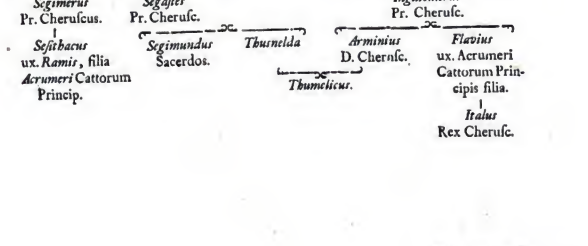

Digitized by Google

exercitus. Igitur Cæſar auctum pecunia, additisque ſtipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capeſſere. *a)*

a) *Tac. Ann. l. 11. c. 16.*

Per idem tempus Chauci (1) nulla diſſenſione domi, & morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incurſavere, Duce Gannaſco, qui natione Caninefas, auxiliaris & diu meritus, poſt transfuga, levibus navigiis prædabundus Gallorum maxime oram vaſtabat, non ignarus dites & imbelles eſſe. At Corbulo provinciam ingreſſus magna cum cura, & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, cæteras navium ut quæque habiles, per æſtuaria & foſſas adegit; lintribusque hoſtium depreſſis, & exturbato Gannaſco, ubi præſentia ſatis compoſita ſunt, legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit. Et natio Friſiorum poſt rebellionem clade L. Apronii captam infenſa, aut male fida, datis obſidibus conſedit apud agros a Corbulone deſcriptos. Idem Senatum, Magiſtratus, leges impoſuit, ac ne juſſa exuerent, præſidium immunivit, miſſis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, ſimul Gannaſcum dolo aggrederentur. Nec irritæ aut degeneres inſidiæ fuere adverſus transfugam & violatorem fidei. Sed cædæ ejus motæ Chaucorum mentes, & Corbulo ſemina rebellionis præbebat. Ideo Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præſidia cis Rhenum juberet. Jam caſtra in hoſtili ſolo moliebatur Corbulo, ſed re ſubita ſignum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Moſam Rhenumque trium & viginti millium ſpatio foſſam produxit, (2) qua incerta Oceani vetarentur. *b)*

b) *Verba ſunt Taciti Annal. l. 11. c. 18. 19. 20. quæ hic retinere conſultum duxi.*

Conſulatus hi hic intercedunt:

- Vitellii & Vipſanii, A. U. C. 801.
- Pompeji & Q. Verannii, A. U. C. 802.
- C. Antiſtii, & M. Suilii. His Coſſ. Agrippina, quo vim ſuam ſociis quoque nationibus oſtentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos Coloniamque deduci, imperat: cui nomen inditum ex vocabulo ipſius. (3) Ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgreſſam avus Agrippa in fidem acciperet. *c)* Hic eſt
- Annus U. C. 803. & 40. poſt Cladem Varianam. *d)*
- T. Claudii quintum, & Ser. Cornel. Orfiti, A. U. C. 804.
- P. Cornelii Sullæ, & L. Salvii Othonis, A. U. C. 805.
- D. Junii Silani, & Q. Haterii, A. U. C. 806.
- M. Aſinii Marcelli, & M. Acilii Aviolæ, A. U. C. 807.
- Imperator. CLAUDII NERONIS, & L. Antiſtii Veteris, A.U.C. 808.
- Q. Voluſii, & P. Cornelii Scipionis, A. U. C. 809.
- Imp. Claud. Neronis ſecundum, & L. Calphurnii Piſonis, A. U. C. 810.

c) *Tac. Ann. lib. 12. c. 27.*

d) *Idem ib.*

Anno U. Cond. DCCCXI. Imp. CLAUD. NERONE tertium, & Valerio Meſſalla Coſſ. *e)* Paulinus Pompejus & L. Vetus exercitui Romano in hiſce provinciis præerant. Ne tamen ſegnem militem (4) attinerent, Paulinus inchoatum ante tres & ſexaginta annos a Druſo aggerem (5) coërcendo Rheno abſolvit. Ju-

Claudius Nero.

e) *Idem l. 13. c. 53.*

(1) Jam antea adverſus illos miſerat Sabinium, cui propterea Chaucii nomen dedit. *Sueton.* c. 25. in Claudio.

(2) *Ne fluvii Oceano æſtu ante refluentes ſuperſtagnarent*, ut refert *Dio Caſſius* lib. LX. p. 686. Foſſam hanc, ut *M. Altingius* exiſtimat P. I. p. 47. cœpiſſe a Capite fluvii prope Lugdonum, cui nomen Vliet, atque ad locum, qui Geetvliet vocatur, paulo infra confluentes Vahalis & Moſæ fuiſſe productam, veroſimilius eſt, quam foſſam intelligi, a Lugduno per Urbem Delftenſem ad Maſæ landiæ Cataractos, (Maes-Landſchluiß) ut *Simon van Leuwen* aliiq; volunt, productam, cum illa recentioris temporis ſit.

(3) Atque ab illo tempore vel ſimpliciter *Agrippina* in Tab. Theod. & Ἀγριππινησις, *Agrippinenſis* a Ptolomæo, vel *Colonia* aut *Civitas Agrippinenſis* dicta, cujus Urbis hiſtoriam *Ægidius Geteniue* libro de admiranda Magnitudine Coloniæ deſcripſit.

(4) Ex quo enim Claudius *novam in Germanias vim prohibuerat, atque referre cis Rhenum præſidia juſſerat*, ut refert *Tacit.* Annal. lib. XI. c. 19. res in Germania quietæ erant; *ingenio* quoque *Ducum*, ut idem Scriptor ait lib. XIII. c. 13. *qui pervulgatis triumphi Inſignibus majus ex eo decus ſperabant, ſi pacem continuaviſſent.*

(5) *Molem* nimirum a Druſo factam, atque a Civili deſtructam, *Tacit.* Hiſt. Lib. V. c. 19. *Dio Caſſius* l. LV. ubi autem hæc moles ſive agger quærendus ſit, docet M. *Alting.* P. I. p. 54-55.

Digitized by Google

Juſtus Lipſius in ſuis ad hunc Taciti locum notis, ſic de hoc aggere: Intelligitne, inquit, foſſam Druſianam, Iſſalæ hodie cognomento inſignem, quæ Rhenum imminuit, exhauſit, & quaſi coërcuit? an potius aliud opus in Gallica ripa, quo tumidum ac vagum cum pernicie accolarum amnem reprimeret, videtur? Et refero ad aggerem iſtum, quæ lib. 5. hiſtor. ſcripta: quin & diruit molem a Druſo Germanico factam &c. Hæc Lipſius.

Vetus Moſellam atque Ararim, (1) facta inter utrumque foſſa, connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare ſubvectæ, per eam foſſam, mox fluvio Moſella, in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, ſublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter ſe Occidentis Septentrionisque littora fierent. Invidit operi Ælius Gracilis, Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienæ provinciæ inferret, ſtudiaque Galliarum affectaret. Cæterum continuo exercituum Rom. otio fama pervagata eſt, ereptum legatis jus ducendi in hoſtem. Ideo Friſii juventutem ſaltibus & paludibus per lacus admovere ripæ Rheni, agrosque vacuos & militum Rom. uſui ſepoſitos inſedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam, in quantum Germani tunc regnabant, regebant. Dubius Avitus accepta a Paulino provincia, minitando vim Romanam, niſi abſcederent Friſii veteres in locos, aut agros iſtos a Cæſare impetrarent, Verritum & Malorigem preces ſuſcipere perpulit. Illi profecti Romam, dum Neronem opperiuntur, theatrum Pompeji intrant, ibi cum quosdam cultu externo in ſedibus Senatorum adverterent, audirentque earum gentium honoris id datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent; *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos eſſe*, exclamant. Nero civitate ambos donavit, Friſios decedere agris juſſit. Illis adſpernantibus miles immiſſus, captis cæſisque, qui pervicacius reſtiterant. Eosdem agros Anſibarii occupavere, pulſi a Chaucis. Illi tantum exilium orabant; aderat iis Bajocalus, vinctum ſe rebellione Cheruſca juſſu Arminii, mox Tiberio & Germanico ducibus ſtipendia meruiſſe, referens. Sed Avitus, cum arbitrium penes Romanos eſſe, quid agrorum darent, quid adimerent, reſpondiſſet, Anſibarii Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes ſocias bello vocabant. Curtilius Mancia tunc Aviti ſcripto monitus, Rhenum transgreſſus, a tergo Anſibariis arma oſtendit. Avitus legiones in agrum Tenctherum induxit, excidium minitans, niſi cauſam ſuam diſſociarent. Igitur illis abſiſtentibus, Bructeris etiam territis, & cæteris aliena pericula deſerentibus, ſola Anſibariorum gens retro ad Uſipios & Tubantes conceſſit, quorum terris exacti tandem ut hoſtes cæduntur. Eodem anno Colonia nuper condita fatali igne (2) conflagravit. *a)* Hæc patria paſſa eſt Nerone imperante, quem tamen paulo minus XIV. annis perpeſſus Romanus orbis tandem deſtituit, initium facientibus Gallis, Duce Julio Vindice, (3) qui tum eam provinciam pro Prætore obtinebat. Motum hunc Galliarum cognovit Neapoli, die ipſo, quo matrem occidit. *b)* GALBA interim Carthagine nova conventum agens, ſimiliter tumultuari Gallias comperit, ſupervenerunt Vindicis literæ, hortantis, ut humano generi aſſertorem ducemque ſe accommodaret: Nec diu cunctatus conditionem recepit. *c)* Et quanquam morte Vindicis (4) maxime conſternatus, vitæ ſere renunciaſſet, ſupervenientibus tamen ab urbe

a) *Hæc ex Tac. lib. Annal. 13.*

b) *Sueton. in Neron. c. 40.* Galba.

c) *Sueton. in Galb. c. 9.*

(1) Deſumta hæc ex *Tacito* Annal. lib. XIII. c. 53. & ſeqq.

(2) De quo *Tacitus* Annal. lib. XIII. c. 57. juxta vulgarem lectionem, *Sed*, inquit, *Civitas Jubonum Socia nobis malo improviſo afflicta eſt. Nam ignes terra editi Villas, arva, vicos paſſim corripiebant, ferebanturque in ipſa conditæ nuper Coloniæ Mœnia.* Hanc Juhonum Civitatem ultra Rhenum ponit *Cluverius* lib. III. G. A. c. 8. in Ducatu Bergenſi, in qua regione juga montium apta ſint igni concipiendo. Sed Juhonum illam gentem Chimæram eſſe, atque nusquam extitiſſe, legendum eſſe apud Tacitum; *ſed Civitas Ubiorum Socia nobis*, tum ex Codice Florentino, in quo *Civitas Vibonum* (errore librarii pro *Ubiorum*) ſcriptum fuit, tum aliis rationibus docet *M. Altingius* P. I. p. 83. 84. 85.

(3) De quo *Xiphilinus* in excerptis Dionis lib. LXIII. p. 724. *Cajus Julius Vindex, natione Gallus, propter Majores e ſtirpe Regia, propter Patrem Ordinis erat Senatorii, homo magnis viribus Corporis, & multa præditus prudentia, perituque rei militaris, & ad omne præclarum facinus audax.* Quæ inſequitur Oratio Vindicis, qua convocatam Gallorum multitudinem adverſus Neronem incitavit.

(4) Qui ſibi ipſi manus intulit, quum magnam Cladem paſſus eſſet a Rufo, qui Germaniam tenebat,

Digitized by Google

be nunciis, ut occiſum Neronem, cunctosque in verba ſua juraſſe cognovit, depoſita legati, ſuſcepit Cæſaris appellationem, iterque ingreſſus Fontejum Capitonem, res novas in Germania molientem, oppreſſit. *a)* Civitates Galliarum, quæ cunctantius ſibi acceſſerant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum deſtructione punivit, & præpoſitos procuratoresque ſupplicio capitis affecit, cum conjugibus & liberis. Germanorum cohortem, a Cæſaribus olim ad cuſtodiam corporis inſtitutam, multisque experimentis fidiſſimam, diſſolvit, ac ſine ullo commodo remiſit in patriam. *b)* Tandem omnibus fere offenſus, præcipua apud milites (1) invidia flagravit. Sed maxime frenebat ſuperioris Germaniæ exercitus, fraudari ſe præmiis navatæ adverſus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obſequium rumpere auſi. *c)* Inferioris Germaniæ legiones diutius ſine Conſulari fuere, donec miſſu Galbæ *Vitellius* iis aderat. *d)* Sed a Galba contra opinionem iſthuc miſſus eſt Vitellius. *e)* Piſonem interea Galba adoptat. Id OTHONEM, qui imperii ſedem tenebat, offendit: nam ubi ſpe ſua ſe lapſum videret, animum ad utriusque cædem appulit & perfecit, (2) conciliatis ſibi prætorianis. Illi æmulus ſtatim & hoſtis Vitellius exortus; nam cæde Galbæ annunciata, *f)* Imperator etiam, a Fabio Valente conſenſu utriusque Germaniæ exercituum in Colonia Agrippinenſi ſalutatus, *g)* (3) compoſitis Germanicis rebus, (4) adverſus Othonem in Italiam perrexit. *b)* Verum in Gallia cum adhuc eſſet, de Bebriacenſi Victoria, (5) & Othonis exitu (6) audivit. Pugionem, quo Otho ſe occiderat, in Agrippinenſem Coloniam miſit Marti dedicandum. *i)* Geſta hæc paucis menſibus, Coſſ. Imp. Serg. Galba, & Tito Vinio. Octavo imperii menſe deſciverunt a Vitellio exercitus, & pars in abſentis, pars in præſentis VESPASIANI, qui tunc Judæam fere ceperat, (7) verba jurarunt. *k)*

a) *Sueton. in Galb. c. 11.*

b) *Ibid. c. 12.*

c) *Ibid. c. 16.*

d) *Tac. hiſt. lib. 1.* Otho.

e) *Sueton. in Vitell. c. 7.*

f) *Ibid. c. 9.*

g) *Tac. hiſt. lib. 1. c. 57.*

h) *Sueton. in Vitell. c. 9.*

i) *Ibid. c. 10.* Flavius Veſpaſianus.

k) *Sueton. in Vitell. c. 15.*

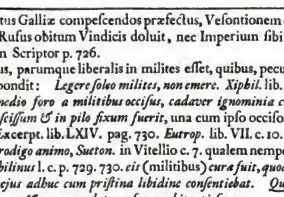

Cujus

nebat, atque ad motus Galliæ compeſcendos præfectus, Veſontionem obſederat. *Xiphilinus* l. c. p. 725. Ipſe tamen Rufus obitum Vindicis doluit, nec Imperium ſibi a militibus oblatum accipere voluit. Idem Scriptor p. 726.

(1) Quod nimis avarus, parumque liberalis in milites eſſet, quibus, pecuniam poſtulantibus, nihil dedit, atque reſpondit: *Legere ſoleo milites, non emere. Xiphil.* lib. LXIV. p. 729.

(2) Ita ut Galba *in medio foro a militibus occiſus, cadaver ignominia cujusvis generis adfectum, caput cervicibus abſciſſum & in pilo fixum fuerit*, una cum ipſo occiſo, quem adoptaverat, Piſone. *Xiphilin.* in Excerpt. lib. LXIV. pag. 730. *Eutrop.* lib. VII. c. 10.

(3) Homo *facili & prodigo animo, Sueton.* in Vitellio c. 7. qualem nempe milites cupiebant. *Nec enim*, ut refert *Xiphilinus* l. c. p. 729. 730. *eis* (militibus) *cura fuit, quod ir Tiberio in deliciis fuerat, quodque vita ejus adhuc cum priſtina libidine conſentiebat. Quin potius ob eam cauſam eum ſibi magis idoneum & accommodatum fore arbitrati ſunt.*

(4) A quibus procul dubio, ut & Germanicis, quibus præerat, exercitibus, *Germanici* Cognomen ipſi delatum, *Tacit.* Hiſt. I. 62. *Sueton.* in Vitellio c. 8. atque in nummis, quales vide apud *Carolum Patinum* ad Suetonium & in Numiſm. Imp. Rom. p. 104. tributum fuit. Quod enim Harduinus contendit, Vitellium ita dictum fuiſſe, quod e Livia ſ. Julia, Germanici filia, natus fuerit, tam a vero alienum eſt, ut Illuſtr. *Spanhemius* ne refutatione quidem indigere merito exiſtimaverit, Vol. II. p. 350.

(5) A *Bebriaco*, ut *Eutropius* aliique ſcribunt, ſive Bedriacenſi potius a *Bedriaco*, ut *Tacit.* lib. II. Hiſt. c. 32. *Suetonius* & *Plutarchus* habent, vico inter Cremonam & Veronam, de quo vid. pluribus *Cellarius* in Geograph. Antiq. Vol. I. p. 689.

(6) Qui cum *levi prælio eſſet evictus, ingentes tamen copias ad bellum haberet, ſponte ſemetipſum occidit, Eutrop.* lib. VII. c. 11. militibus monitis, ut ad *Victorem abirent, eumque ſtudioſe & diligenter colerent*, ceteriſque ſuis rebus, ut morti proximus, compoſitis. *Xiphil.* in Exc. lib. LXIV. p. 733. *Sueton.* in Ottone cap. 10. & 11.

(7) Hiſtoriam hujus expeditionis referunt *Tacit.* Hiſt. lib. I. c. 10. *Joſephus* de B. J. lib. II. c. 17. & lib. III. c. 4. Nummus vero, quem exhibet Autor, cuſus demum fuit poſt Hieroſolymam a Ti-

Cujus copiæ in Italiam venientes, omnes tandem Romam per vim & varia prælia ingreſſæ ſunt, & Vitellius ignominioſiſſime (1) occiſus, uncoque in Tiberim tractus eſt. *a)* Eodem anno, antequam obitus Vitellii per Germaniam auditus eſſet, dum alii Veſpaſianum, alii Vitellium fovent, civile bellum motus Germaniæ præſertim inferioris excepit, *b)* initium ejus facientibus Batavis, quod non ut ſocii, ſed ut mancipia haberentur. Auctor iis Claudius Civilis (2) regia ſtirpe, Batavos ſpecie epularum in ſacrum nemus vocatos, ibique nocte ac lætitia calefcentes ad arma compoſita oratione incitat & impellit, miſitque ad Caninefates, qui conſilia ſociarunt, & Brinio duce, accitis Friſiis, duarum cohortium hyberna proximo Oceano improviſi capiunt. Hic dolo Civilis, mox aperta vi prælioque, Caninefatibus, Friſiis, Batavisque ad illud compoſitis Romanos aggreditur, & haud procul a flumine Rheno vincit. Germanorum inde ſibi juncto auxilio, cum Hordeanius ipſi ſegniter iret obviam, Lupercum, qui in ipſum cum legionariis, Ubiorum quoque & Treverorum auxilio, Batavorumque ala egrediebatur, ſed in ipſa acie a Batavis jam pridem a Civile corruptis, tunc vero fugientibus, deſerebatur, prælio inſigni fundit, Ubiis Treverisque fuga diſperſis, legionariis vero in caſtra, quibus Veterum nomen eſt, effugium ſumentibus. Iisdem diebus Batavorum & Caninefatium cohortes ad Civilem in inferiorem Germaniam tendunt, Bonnam veniunt, innoxium tranſitum petunt, ubi iis reſiſteretur, ferro viam invenere. Civilis vero ad Vetera venit, quæ ubi machinis admotis fruſtra oppugnat, ad obſidium caſtrorum conſilium vertit. Vocula ad id ſolvendum mittitur, additus Voculæ in partem curarum Herennius, ſed non auſi ad hoſtem pergere, loco, Gelduba nomen eſt, caſtra fecere. In proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus, pars cum Herennio manſit, quæ fortuito certamine a Germanis ſuperatur. At Civilis ex Ubiis, Treveris, Menapiis, & Morinis acta præda, contuſis etiam Ubiis, cœſis eorum in vico Marcoduro cohortibus, ferocior, ad Vetera ſatagit, qui cum parum conſulte Germanos oppugnatum ea miſiſſet, turris quoque, a Batavis erecta, ab obſeſſis fracta eſſet, omiſſa oppugnandi ſpe, iterum ad obſidium vertit. Interim adverſus Voculam veteranas cohortes, & quod e Germanis maxime promptum, mittit. Rapiuntur in tranſitu hyberna alæ Aſciburgii ſita, & Vocula pene oppreſſus, caſu tamen adjutus, Batavos cædit, qui ſi hoſtem Civilem ſtatim impellere, curſumque rerum ſequi maturaſſet, ſolvere obſidium legionum eodem impetu potuiſſet. Civilis, quaſi ſuis victoria provenitet, tentavit obſeſſorum apud Vetera animos, in quorum conſpectu Vocula cum Civile acie pugnavit, eumque ad fugam compulit, ſed Vocula omiſſis fugientium tergis, vallum turresque caſtrorum milite auxit, tanquam rurſus obſidium immineret, impedimentaque legionum cum imbelli turba Noveſium miſit, ut inde terreſtri itinere, quia Germani Rheno potiebantur, frumentum adveherent, fame apud Vetera preſſis. Civilis miſ-

a) *Tacit. hiſt. l. 3.*

b) *Sequentia ex Tacit. hiſt. l. 4. c. 14.*

Tacit. l. c. cap. 33.

Tacit. l. c. cap. 34.

---

to captam, anno poſt N. C. LXXI. quo Veſpaſianus III. Conſul fuit, vid. *Pagius* T. I. ad Ann. LXX. Quid autem ſibi velint figuræ militaris & muliebris vincta cum palma intermedia, Ill. *Spanheimius* de præſt. Numm. Volum. I. p. 350. & *Begerus* in Theſaur. Palat. p. 301. exponunt. Plures vero ejusmodi nummos cum Inſcriptione *Judæa capta*, tempore decennalium in memoriam Judææ ſubactæ cuſos, vide apud *Occonem* p. 147. & ſeqq. coll. *Pagio* T. I. ad ann. 78.

(1) *Eutropius* lib. VII. c. 12. *interfectum*, ſcribit, *& magno dedecore tractum per Urbem Romam publice, nudum, erecta coma & capite, ſubjecto ad mentum gladio, ſtercore in vultum & pectus ab omnibus obvii appetitum, poſtremo jugulatum & in Tiberin dejectum, etiam communi caruiſſe ſepultura.* vid. quoque *Xiphilin.* in Excerpt. lib. LXVI. p. 743.

(2) Belgice **Claes den Borger**, *ultra quam Barbaris ſolitum, ingenio ſolers, & Sertorium ſe aut Hannibalem ferens, ſimili oris deboneſtamento. Tacit.* Hiſt. lib. IV. c. 13. Bellum hoc Batavorum pro libertate ſua geſtum ex recentioribus deſcripſerunt *Adr. Junius* in Batav. c. 12. *Joh. van Somera* in Batav. c. 12. *Otto Vecnius*, Pictor celeberrimus, libro peculiari, *Batavorum cum Romanis bellum a Cornelio Tacito Hiſtorico olim deſcriptum, figuris nunc æneis expreſſum*, Antwerpiæ 1612. qui inſuper Tabulis XII. quæ in Curia Potentium Ordinum Belgii Hagæ Comitis conſpiciuntur, iſtius belli cauſas, Duces & eventum artificioſiſſime repræſentavit. Elegantem quoque comparationem Claudii Civilis, Libertatis Batavicæ Vindicis, cum Wilhelmo, Arauſionenſium Principe, ejusdem Libertatis Reſtauratore, vide apud *Bentivoglium* in Hiſt. Belgic. c. VII. *Grotium* in Præfat. ad Antiquit. Reipubl. Batav. *Stradam* lib. I. & VII. Præter hos Scriptores Batavicos vid. quoque *Nic. Schaten.* in Hiſt. Weſtph. inde usque a p. 110. ad 124.

Digitized by Google

missos frumentatores, datasque iis in præsidium cohortes invadit, incerto prælio, quod mox diremit: cohortes Geldubam perrexere, interim Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam, mox haud procul Novesio equestri prælio prospere certavit. Dum hæc geruntur in Germania, Vespasianus iterum & Titus Consulatum absentes inierunt. Lipsius *a)* ponit in annum Urb. Cond. DCCCXXIII. Audita tandem per Gallias Germaniasque morte Vitellii, duplicatur bellum. Civilis enim cum Classico, præfecto alæ Treverorum, & quibusdam Gallis in Colonia Agrippinensi clanculum fœdus init, miscuere sese Tutor & Sabinus. Treveri & Lingones a Romanis palam deficiunt, Vocula resciscit, & in Coloniam Agrippinensem descendit, Gallorum inde fraude illectus ad hostem contendit, & haud procul a Veteribus Classicum Tutoremque frustra increpat, ideoque Novesium versò itinere concedit, Classicique opera occiditur. Romani ibi Gallis jurant. Tutor Agrippinenses eodem adigit, eodemque obsessi in Veteribus sollicitantur, quos fames premit, & ad pactionem perpellit, eosque abeuntes Germani præter fas cædunt. Vetera hinc igne injecto eversa. Lupercus hic captus est, interque dona missus Velledæ. (1) Ea virgo, nationis Bructeræ, late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque fœminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur Deas. Tuncque Velledæ auctoritas adolevit, nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Legio XIII. Novesio excedere jussa, castra quoque Bonnensia a Romanis deserta, hybernaque Romanorum hinc inde direpta & subversa sunt, in quo periculo etiam Agrippinensis Colonia versata, a Civile tamen, ob memoriam veteris in se beneficii, servabatur, Germanis quidem invitis, e quibus Tencteri Ubios adeunt, & ad defectionem a Romanis sollicitant, sed hi ambiguo callidoque responso Tencteros leniunt, legatosque, qui cuncta ex voluntate Agrippinensium perferant, ad Civilem & Velledam mittunt, sed coram adire, alloquique Velledam negatum, arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset, ipsa edita in turre. Dilectus e propinquis consulta responsaque, ut internuncius nunimis, portabat. Civili, qui Agrippinensium societate auctus Sunicos occupabat, Labeo Bethasiorum, Tungrorumque & Nerviorum tumultuaria manu se opponit, sed victus profugit. Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur. Classicus segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur, nec Tutor quidem maturavit superiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præsidiis claudere. Interim una & vicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiam irrupere. Tutor cum Treverorum copiis, vitato Moguntiaco, Bingium concessit, fidens loco, qui pontem Navæ fluminis abruperat, sed in cursu cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, sed a Valentino & Tutore in arma retracti. Hoc belli statu Petilius Cerialis, sub Vespasiano belli Dux, Moguntiacum venit, ejus adventu erecta spes. At Civilis & Classicus, ubi pulsum Tutorem, cæsos Treveros, cuncta hostibus prospera accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nunciis Valentinum movere, ne summæ rei periculum faceret. Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod militum Moguntiaci, quantumque secum advexerat, tertiis castris, Rigodulum venit, quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne septum, & addiderat fossas obicesque saxorum. Non deterruere ea munimenta Cerialem, qui, ut ventum ad manus, nobilissimos Belgarum, interque eos ducem Valentinum, cepit. Cerialis postero die Coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendæ civitatis, quam tamen Cerialis servat, Treverosque oratione facunda & sapiente composuit & erexit. Civilis & Classicus isthuc adveniunt, Civilis pugnam differri censet, Tutor, & cum eo Classicus maturat. Media acies Ubiis Lingonibusque data, dextro cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri, Tencterique, pars montibus, alii viam inter, Mosellanique flumen improvisi Romanos assiluere. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora Coloniæ annectit, ab hostibus infestus. Cerialis recuperatum pontem lecta manu firmavit. Mox in castra reversus milites increpat, iique animum

Tacit. c. 36.

a) in not. ad Tacit. hist. lib. 4. c. 58.

Idem c. 54.

Idem c. 59.

Id. c. 60.

Id. c. 62.

Id. c. 64.

Id. c. 70.

Id. c. 71.

Id. c. 73.

Id. c. 76.

Id. c. 77.

(1) De qua vide supra lib. I. p. 42.

Digitized by Google

Tac. c. 79. recipiunt, & hostem nimio prædæ intentum fugant. Orabant auxilium Agrippinenses, offerebantque uxorem ac sororem Civilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis, atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverunt. Unde metus, & justæ auxilium invocantium preces, antequam ad ultionem Civilis illuc intenderet, siquidem ille validius adhuc flagrantissima cohortium suarum integra, quæ e Chaucis Frisiisque composita, Tolbiaci, in finibus Agrippinensium agebat. Sed tristis nuncius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne injecto cremavere. Simul Cerialis propero agmine subvenit. Circumstiterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adjuncta Britannica classe, afflictaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed classem Caninefates ultro aggressi fundunt, Classicus quoque adversus equites, Novesium a Ceriale præmissos, secundum prælium fecit, quæ modica, sed crebra damna famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

Titus. Interea TITUS *a)* Judæam, inque ea Hierosolymorum urbem cepit, (1) soloque æquavit.

a) *Sequentia ex Tacit. hist. l. 5. desumpta, a c. 1. ad 14.*

Idem lib. cit. a c. 14. ad 21. At Civilis post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera consedit, secutus est eodem Cerialis. Ibi campis suopte ingenio humentibus, molis obliquæ a Civile in Rhenum additæ objectu revolutus amnis superfunditur, pugna isthic tumultuaria in aquis, Civilis Cerialem vincit, mox instaurata pugna Civilis in fugam pellitur, deserente eum, & e mole in Rhenum educta transnatante Bructerorum cuneo: neque ausus oppidum Batavorum *b)* (2) armis tueri, raptis, quæ ferri poterant, cæteris injecto igne in insulam concessit. Quin & diruit molem *c)* a Druso (3) Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis, quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, insulam inter, Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque & Classicus, & centum tredecim Treverorum Senatores, tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum modicis vicis quadripartita Civilis invaserit. Decimam legionem Arenaci; *d)* secundam Batavoduri; *e)* & Grinnes *f)* Vadamque *g)* cohortium alarumque castra. Germanorum, Batavoduri, irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prælium nox diremit, plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus oppugnabant: Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna. Præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus, petitusque telis, relicto equo, transnatavit. Idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Cerialis Novesium Bonnamque profectus ad visenda hyberna navibus remeabat, disjecto agmine incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis, & insidias composuere: electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes æstu adjuta. Aliud

b) *Noviomagum, ut doctissimis placet.*

c) *de ista mole sup. ex Lipsio.*

d) *Non* Arnhem, *sed* Renckhum, *pagus in Velavia, ibi inventi sunt nummi Rom.*

e) Wyck the Duersteden.

f) Rhenen.

g) Wageningen.

Tacit. c. 22.

(1) Anno post natum Christum LXX. ut ostendit A. *Pagius* in Crit. Hist. Chronolog. T. I. ad a. cit. Historiam penitus nunc devictæ Judææ vid. apud *Josephum* de B. Jud. lib. IV. c. 5. lib. VI. & VII. integris. *Tacit.* Hist. lib. V. a c. I. ad 14. Nummum vero, quem Autor exhibet, non eodem anno, sed LXXVIII. cum Titus decennalia & simul memoriam Victoriæ Judaicæ celebraret, cusum fuisse, merito contendit *Pagius* ad cit. a. quia tum demum VI. Consul fuit Titus. Triumphi quoque Judaici, quem *Suetonius* in Tito c. 6. attingit, pluribus vero describit *Joseph.* de B. Jud. lib. VII. c. 16. Nummum vide apud C. *Patinum* ad Suetonii *Titum* & in Numism. Imp. Rom. p. 147. Quod vero præter illos honores *Judaici* cognomen, more alias Victoribus apud Romanos consueto, Vespasiani Pater & filius non usurpaverint, ob Religionis odium & gentis contemptum procul dubio factum fuit. Ill. *Spanhem.* Vol. II. p. 502.

(2) De quo supra lib. I. p. 34.

(3) A Corbulone perfectam. Vide supra p. 65.

Digitized by Google

ud Germanorum agmen turbata Romanorum claſſe, prætoriam navem vexillo inſignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat. Multa luce revecti Germani, captivis navibus, prætoriam triremem flumine Lupia donum Velledæ traxere. Civilem cupido inceſſit, navalem aciem oſtentandi. Spatium velut æquoris captum, ubi Moſæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Cerialis flumine ſecundo Civilem, qui eum ſua claſſe vento agebatur, prætervectus, Civile etiam tunc nihil auſo, & trans Rhenum abeunte Batavorum inſulam hoſtiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum ſinebat. Inde per occultos nuncios Batavis pacem, Civili veniam oſtentans, Velledam propinquosque monebat, fortunam belli tot cladibus adverſam, opportuno erga populum Rom. merito mutare. Batavi inclinant. Non ſefellit Civilem ea inclinatio. Petito igitur colloquio, ſcinditur Vahalis (1) fluminis pons, in cujus abruptu progreſſi duces de pace (ita apparet ex fine admixtali libri,) tractant. (2)

Tacit. c. 23.

Idem c. 24.

Idem c. 25.

Id. c. 26.

Pace conſtituta caſtra hybernaque ad Rhenum paſſim reſtaurata ſunt Veſpaſiani providentia, qui per omnes terras, qua jus Romanum eſt, *a)* renovavit urbes cultu egregio, viaſque operibus maximis munivit. Vetera caſtra aliaque hic loci hyberna etiam ab eodem reſtituta eſſe, conjicere & hinc licet, quod major, quæ iſthic effodiuntur, numiſmatum pars Veſpaſiani effigiem referant. Bella autem iſta ſub Veſpaſianis, patre filioque, hic geſta ſunt. Miſcuit ſe iis ante Principatum DOMITIANUS, cum nimirum Civilis Romanos armis infeſtis aggrederetur, *b)* expeditionemque in Galliam (3) Germaniasque, (auctore ſcilicet Civile rebellantes,) non neceſſariam inchoavit, ut ſe fratri Tito adæquaret. *c)* Talem quoque jam Imperator in Cattos ſuſcepit, de quibus poſt varia prælia triumphum egit. *d)* (4) Empta tandem pax eſt a Germanis: Annua tributa conſtituta, uti ſe trans Rhenum Danubiumque continerent. Domitianus præterea Trajanum, virum belli & pacis artibus clariſſimum, ex Hiſpaniis excitum, Germaniis, quæ in Galliis ſunt, præfecit, ut Germani trans-Rhenani, virtute quoque Trajani, & admiratione, juſtitiaque, in fœdere detinerentur. *e)* (5)

a) A. Vict.

Domitiano.

b) vid. Tac. hiſt. l. 4.

c) Suet. in Domit. c. 2.

d) Ibid. c. 6.

e) hæc Aventin. ex Dion.

Hactenus Romæ, ſeu per Italiam orti imperium rexere, hinc advenæ. *f)* COCCEJUS NERVA Trajanum in filii locum, inque partem imperii adoptavit. *g)* Is inſignia imperii apud Agrippinam ſumpſit, An. U. C. 847. *h)* Igitur ULPIUS TRAJANUS, Im-

f) A. Victor. Coc. Nerva.

g) Idem. Ulpius Traj.

h) Oroſ. l. 6. c. 7.

(1) Ita *Lipſius* legendum putat in notis ad cap. 26. *Nabaliæ* autem vocem, quam plerique Codices habent, retinendam eſſe, atque *foſſam Druſianam* intelligi, exiſtimat M. *Altingius* Not. Germ. Inf. p. 100. vid. quoque not. ſup. ad p. 54. Certe Vahalis perperam ſubſtituitur, quia fluvius, in cujus ponte ſciſſo ſteterunt Civilis & Cerealis, intermedius fuit inter utrosque. At vero Cerealis cum exercitu in ipſa Inſula commorabatur, ut ex *Tacit.* lib V. Hiſt. c. 23. 24. colligitur, adeo ut Civilis per medias legiones tranſire debuiſſet, antequam perveniret ad Vahalim. Ipſe quoque Civilis animadvertens Friſiorum animos a Cereali jam inclinatos, trans Rhenum atque ultra foſſam Druſianam ſ. Nabaliam in Bructeros ſe contulerat, ut liquet ex *Tacito* l. c.

(2) Nec dubium eſt, quin confecta quoque fuerit, quod nullum Imperatoribus Veſpaſianis Patri & filio cum Batavis vel ceteris Germanis bellum fuerit.

(3) Multis quidem hanc expeditionem celebrant *Joſephus* de B. Jud. lib. VII. c. 23. & *Martialis*, qui lib. II. Epigramm. 2. ita Domitianum alloquitur:

Nobilius (nomen) *domito tribuit Germania Rheno,*
Et puer hoc digno nomine Cæſar erat.

Sed a Muciano pariter ac Cereali, Romanis Ducibus, propterea ſpretam fuiſſe, teſtatur *Tacitus* Hiſt. lib. IV. c. 85. 86. atque ingenue *Suetonius* l. c. *expeditionem*, ſcribit, *in Galliam Germaniasque, neque neceſſariam, & diſſuadentibus Paternis amicis inchoavit: tantum ut fratri ſe & operibus & dignatione adæquaret.*

(4) Sed *falſum*, ut *Tacitus* refert in Vita Agricolæ c. 39. *emptis per Commercia, quorum habitus & crines in captivorum ſpeciem formarentur*, & *Xiphilino* teſte lib. LXVII. p. 760. *Hoſte nusquam viſo*, plane ut Caj. Caligula, de quo *Sueton.* in ejus Vit. cap. 47. & ſupra, affectato quoque nomine *Germanici*, quaſi *Germania aſe capta*, ut patet ex ſtolidis Inſcriptionibus nummorum apud *Carol. Patinum* de Numiſmatib. Imperat. p. 118. & *ad Sueton.* p. 417.

(5) Hæc quidem *Aventin.* ſcribit l. II. c. 16. *Dio* vero non habet, præterquam, quod *Xiphilin.* l. LXVIII. p. 770. *Trajanum*, cum a Nerva Coccejo *adoptaretur*, & *in Senatu Cæſar deſignaretur*, *Germaniæ præfuiſſe* referat. A Domitiano tamen Præfidem Germaniæ conſtitutum fuiſſe, indicat *Plinius* in Paneg. cap. 14.

Digitized by Google

a) *A. Vict.* Imperator apud Agrippinam, nobilem illam Galliæ Coloniam, *a)* factus, (1) rempubl. ita adminiſtravit, ut omnibus Principibus merito præferatur. Urbes trans Rhenum in
b) *Eutrop. lib. 8.* Germania reparavit, *b)* adeoque Germaniam in priſtinum ſtatum reduxit. *c)* Coloniam quoque Trajanam, (2) a ſe ita vocatam, in qua Legio XXX. Ulpia victrix ſtationem
c) *Oroſ. d. l.* habuit, deduxit. Sub hoc Imperatore Veſtritius Spurinna Bructerorum Regem, a ſuis puſſum, procul dubio, quod Romanis faveret, vi & armis induxit in regnum, oſtentatoque bello ferociſſimam gentem, quod eſt pulcherrimum victoriæ genus, terrore perdo-
Hadrianus. muit. *d)* De HADRIANO habemus, quod architectorum, artificumque quorumvis
d) *Plin. in epiſt. VII. ad Macrin. epiſtol. l. 2.* agmina ſecum per imperii provincias omnes peregrinando traxerit, & colonias, oppida, caſtra in limitibus, præſidiorumque caſtella paſſim reſtauraverit, auxerit & ampliarit. Ex Dione enim Spartiano, Sexto Victore & aliis colligimus, eum in Galliis, ut & Britanniis multa novaſſe, ideoque & harum provinciarum caſtris, (3) hybernis & coloniis, cum omnes Rom. imperii provincias pedibus circumiret, (4) & multa ædificaret, ornatus & augmenti aliquid contuliſſe credibile eſt; Atque hinc illi RESTITVTORIS ORBIS TERRARVM titulus in hujusmodi numiſmate (5) extat:

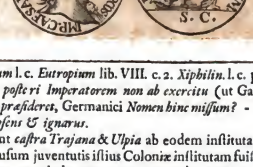

De

(1) Vide præter *Oroſium* l. c. *Eutropium* lib. VIII. c. 2. *Xiphilin.* l. c. p. 771. *Credentne*, inquit *Plinius* in Paneg. c. 9. *poſteri Imperatorem non ab exercitu* (ut Galba & Vitellius) *factum? eidem cum Germaniæ præfideret*, Germanici *Nomen hinc miſſum? - - Jam Cæſar, jam Imperator, jam Germanicus abſens & ignarus.*

(2) A qua diverſa ſunt *caſtra Trajana* & *Ulpia* ab eodem inſtituta, vid. ſupra lib. I. p. 24. & 25. Scholam ſimul in uſum juventutis iſtius Coloniæ inſtitutam fuiſſe oportet, ſi verum eſt, quod *Pighius* p. 36. in reperta tabula marmorea contendit, a *M. Aurelio* luperat. eandem Scholam igne abſumtam iterum reſtitutam fuiſſe. *Caſtelli* quoque *Trajani* ex adverſo *Mogunciaci* meminit *A. Marcellinus* lib. XVII. c. 3. Magis ſcilicet ſollicitus fuit Trajanus, ut Imperium Romanum intra Rheni fines tutum redderet, quam ut Germanos invaderet, cum quibus pacem coluit. Quod vero ad *expeditionem Germanicam* attinet, cujus meminit nummus apud *Occonem* p. m. 201. falſo procul dubio rumore, quaſi Germani ſe moverent, orto, ad illam ſe præparavit Trajanus, omiſſam, ex quo Germanos quietos eſſe cognitum fuit. Nullum certe bellum neque in Germania ſuperiori, neque inferiori geſſit. De Batavis e contrario *Tacitus* ſub Trajano de M. G. c. 29. *Manet*, ſcribit, *honos & antiquæ ſocietatis infigne. Nam nec tributis contemnuntur, nec Publicanus atterit, exemti oneribus & collationibus.*

(3) Urbem Clivenſem quoque ab hoc Imperatore conditam, atque Æliam ſuiſſe dictam, contendit *Pighius* in Herc. Prodic. p. 40. ſed ex ſuo tantum ingenio, ut *Ælium Gracilem*, de quo infra in *Comitibus Cliviæ*, Adriani gentilem faciat, quare a *M. Altingio* merito notatur in Notit. infer. Germ. P. I. p. 46.

(4) *In Germaniam quoque tranſiſſe, pacisque magis, quam belli cupidum militem, quaſi bellum immineret, exercuiſſe*, refert *Ælius Spartianus*, Scriptor Hiſt. Aug. p. m. 41. atque teſtatur nummus apud *Occonem* p. 230. cum Inſcriptione: ADVENTUI AUG. GERMANIÆ. Quin & Regem Germanis conſtituiſſe, idem Scriptor memorat p. 57. populis forte Danubio vicinis, ut *Quadis* etiam ab *Antonino Pio* Regem datum eſſe, nummus teſtatur apud *Occonem*, p. 251. Nullum vero cum Germanis bellum geſſit, pacis adeo ſtudioſus, ut eam quoque donis nonnunquam redemerit, plusque otio, quam ceteros armis ſe adeptum fuiſſe dixerit. *S. Aurel. Victor* in Adriano. Tantum propterea abeſt, ut nummus cum Inſcriptione *Germania*, apud *Jacob. de Bie* p. m. 39. & alios *Germaniam ſubactam* denotet, ut potius figura nuliebris ſtans, & haſtam atque ſcutum tenens, procul dubio deſignet Germaniam adhuc ſtantem, & nondum exarmatam aut ſubactam. Nomen vero *Germanici* non affectatione quadam ob devictam Germaniam uſurpavit, ut *Nic. Schaten.* cenſet *H. W.* p. 133. ſed adoptionis jure a Trajano accepit.

(5) In quo *Imperator togatus dextra ſublevans mulierem turrito capite, & Orbem geſtantem, Terram deſignat omnem oppidis cultam & habitatam, Imperatoris beneficiis recreatam. Jac.*

de

De Succeſſoribus ANTONINIS, & ſequentibus Auguſtis etiam manifeſtum eſt, eos variis in locis mutaſſe ac reſtituiſſe multa. Quod ipſum per Gallias ac Rheni limites teſtantur milliariæ columnæ, (1) aliæque inſcriptiones marmoribus inciſæ cum Imperatorum titulis, quorum auſpiciis pontes & viæ reſtauratæ, operaque publica in urbibus, oppidis, caſtris, ac caſtellis facta fuere. Pighius in Hercule Prodicio p. 35. ait, vidiſſe ſe in caſtro Loh/ ſupra Vetera, columnam translatam ex proxima via militari, quæ characteribus vetuſtate licet fugientibus, docebat, ANTONINUM PIUM Imperatorem viam illam publicam per aliquot paſſuum millia reſtituiſſe. Cæterum Antoninus Pius per legatos ſuos plurima geſſit bella, per quos etiam Germanos (hic & alibi ad Rhenum) rebellantes contudit. *a)* Hoc apud Lorium villam propriam febre extinctо, *M. Aurelius Antoninus* Rempubl. capeſſit, & confeſtim *L. Verum* genere ſibi junctum in ſocietatem potentiæ accepit. Cattos quoque in Galliam (2) (contiguasque nobis provincias) irrumpentes per Aufidium Victorinum repulit, emptis etiam Germanorum contra Germanos auxiliis. Bellum Marcomannicum (3) ipſe per ſe magna virtute confecit. Omni diligentia legiones (hinc inde in Galliis Rhenique ripa conſtitutas) ad Germanicum Marcomannicumque bellum paravit. *b)* De Germanis & Marcomannis cum filio Commodo, quem Cæſarem jam fecerat, triumphavit. *c)* (4)

Antonini.

Pius.

a) *Jul. Capitol.*

Philoſopho.

b) *Idem Jul. Capitol.*

c) *Eutrop. lib. 8.*

vide etiam nummum ad Vetera inventum.

Sextus Aurel. Victor auctor eſt, triumphos tunc ex nationibus, quæ Regi Marcomaro ab usque urbe Pannoniæ, cui Carnuto nomen eſt, ad media Gallorum protendebantur, actos fuiſſe. Sub hoc Principe Pertinax, poſt Imperator, multa præclare geſſit, cum in hiſce, tum in aliis Germaniæ provinciis, claſſemque Germanicam rexit. *d)* Didius item Julianus poſt præturam legioni præfuit viceſimæ ſecundæ primigeniæ; legio hæc Veterum hyberna tenuit, teſtantibus lateritiis hiſce tegulis ſæpenumero ibi effoſſis: |LEG. XXII. PR.| |LEG. XXII. PRI. V. VI.| (i. e. Legio viceſima ſecunda primigenia

d) *Jul. Cap.*

Vlpia

de *Bie* l. c. p. 39. Plures *Reſtitutoris* titulo nummos vide apud eundem *Occonem* p. 231. *Patinum* p. 154. Illuſtr. *Spanhem.* Vol. II. p. 625. & 626. ubi *Aurel. Victoris*, *Spartiani* & *Dionis* loca ex illis nummiis ſimul illuſtrantur.

(1) Figuram ejusmodi Columnellæ ad oſtium Moſæ & Vahalis repertæ, atque *M. Aurelio Antonino* inſcriptæ, exhibet *Menſo Altingius* Not. German. Inf. P. I. p. 66.

(2) In *Germaniam* potius & Rhetiam irrupiſſe, ſcribit *Capitolinus* in Ant. Philoſ. c. 8. ubi Autor *Galliam* ſubſtituendam putavit, quod Catti Germaniæ Populus fuerit, atque in illam irrupiſſe haud dici poſſit. Sed Germania procul dubio cis-Rhenana intelligitur, in quam olim Catti ſæpius irruperant.

(3) Marcomannis *Quados*, *Hermanduros*, *Naricos*, *Suevos*, omnesque adeo ſuperioris Germaniæ Populos adverſus Romanos ſe ſociaſſe, tantumque belli hujus terrorem fuiſſe, ut Antoninus undique Sacerdotes acciverit, peregrinos ritus impleverit, Romamque omni genere luſtraverit, referunt *Eutrop.* lib. VIII. c. 6. *Jul. Capitol.* c. 13. & 22. Ipſe quoque illud bellum geſſit, atque *Germanicum* propterea ſe vocavit, quod ſibi bello proprio pepererat. *Idem* c. 12. Ceterum quæ de pluvia miraculoſa, precibus Legionis Chriſtianæ in ſummis exercitus Romani periculis impetrata, a *Xiphilino* in Excerpt. Dionis lib. LXXI. p. 806. *Tertulliano* in Apologet. c. 5. *Euſeb.* in Hiſt. Eccleſ. lib. V. c. 5. *Oroſio* lib. VII. c. 15. referuntur, inter Viros Cl. *Witſium* & *Matth. Larroquanum* peculiaribus diſſertationibus *de Legione fulminatrice*, quo nomine Legio illa tunc ſimul inſignita dicitur, admodum controverſa fuerunt. Sane narrationes Scriptorum adductorum multa falſa & fabuloſa admixta habent. Imbrem credo cum tonitru tum præter omnem expectationem decidiſſe, ut miraculi inſtar id viſum fuerit.

(4) Liberis utriusque ſexus ſecum in triumpho vectis. *Jul. Capitol.* c. 12. Nummum triumphalem, in quo trophæa de Germanis conſpiciuntur, ſedentibus infra viro & femina captivis, cum inſcriptione: DE GERMANIS, vide apud *Jacob. de Bie* lib. cit. p. 63.

Digitized by Google

Commodo. Ulpia victrix.) Inde Bellicam (forte Belgicam) ſanctè ac diu rexit. *a)* COMMODUS, qui patri in imperio ſucceſſit, cum ab eo in ſupremis moneretur, attritos jam Barbaros ne permitteret vires recipere, reſpondit, ab incolumi quamvis paulatim negotia perfici poſſe, a mortuo nihil. *b)* Germanos magnis præmiis in amicitiam ſibi adjunxit, qui, ut ait Herodianus, periculorum deſpicientes, aut populationibus incurſibusque victum parabant, aut poſita mercede pacem venalem habebant, Germaniæ in Gallia ejus imperium detrectarunt, ſed omnia per duces ſedata ſunt. *c)* Sub eo Severus poſt Conſulatum exercitui Germano præfuit. Clodius etiam Albinus per Commodum in Galliam miſſus, fuſis tunc Phriſiis (1) trans-Rhenanis, celebre nomen ſuum & apud Romanos, & apud Barbaros (*) fecit. Commodo ſublato, imperium PERTINACI, tunc Romanæ urbis præfecto, conſeſtim delatum eſt. *d)* Eo prætorianorum militum ſeditione, & Didii Juliani ſcelere interfecto, JULIANUS (2) imperium invaſit. *e)* At SEVERUS, ubi auditum eſt, Commodum occiſum, Julianum odio cunctorum imperare, a Germanis legionibus, repugnans, Imperator eſt appellatus, *f)* (3) qui Romam petiit, & Julianum paucorum proximè Milvium devicit, miſſique, qui fugientem perſequerentur, apud Palatium Romæ obtruncavere. *g)* Sub eo Albinus in Gallia ſe Cæſarem fecit, ſed apud Lugdunum victus eſt & interfectus. Ab hoc Albino Albiniana caſtra (4) (**Alfen** in Hollandia inter **Woerden** & **Leiden**) vocata, cujus etiam argentea numiſmata reperta ibi ſunt. Cæterum Severus filios ſuos Succeſſores reliquit BASSIANUM & GETAM. Baſſianus, ut ſolus regnaret, fratrem occidit. E Gallia Germanicam veſtem (5) Romam devexit, qua utens, Caracalla de nomine hujus veſtis cognominatus eſt. Alemannos, gentem populoſam ex equo mirifice pugnantem, propè Mœnum amnem devicit. *b)* Notandum, Alemannorum nomen (6) celebrari cœpiſſe, ubi Germanorum diverſæ gentes (7) Romanos

(*) *Intelligit Germanor.* Ælius Pertinax. Didius Jul. Severus. Baſſianus Caracalla. Geta.

a) *Æl. Spartian.*
b) *Sext. Victor. c. 17.*
c) *Æl. Lamprid.*
d) *A. Victor.*
e) *Eutrop.*
f) *Spartian. c. 4. & 5.*
g) *A. Vict.*
h) *Idem.*

(1) Seu Friſiis, ut refert *Jul. Capitol.* in Claud. Albino c. 6. Inde vero apparet, Cliviæ atque reliquos Germaniæ cis-Rhenanæ Populos Romanis adhuc ſubjectos manſiſſe.

(2) De quo *Ælius Spartianus* in Vita ejus c. I. *Belgicam* (adeoque & Cliviæ Regionem) *ſanctè ac diu rexit. Ibi Caucbis, Germaniæ Populis, qui Albim fluvium accolebant, erumpentibus reſtitit, tumultuariis auxiliis Provinciarum: Ob quæ Conſulatum meruit, teſtimonio Imperatoris, Cattos etiam debellavit. - - Poſt Germaniam inferiorem rexit.*

(3) Sub quo res in Germania inferiore quietas fuiſſe, ex monumenti, in honorem filiorum Severi, cum in Britanniam proficiſcerentur, apud Batavos erecti, inſcriptione patet, quam *Pighius* in Herc. Prodic. ita refert p. 12.

FORTUNÆ. AUG. SAC.
PRO. SALUTE. ITA. AC.
REDITU. D. D. N. N.
M. AUR. ANTONINI. PII
AUG. ET. P. SEPTIMI.
GETÆ. NOBILISS. CÆS.
CIV. BATAVI.
FRATRES. ET. AMICI. P. R.
V. S. L. M.

(4) Volunt alii *Alpheniana* ſcribendum, & ab Alpheno Varo, Præfecto Caſtrorum, ita dicta fuiſſe, ſed is Caſtris in Lingonibus præfuit. *Tacit.* Hiſt. lib. II. c. 29. Veroſimilius itaque a Clodio Albino, cum adverſus Friſios, ut ſupra dictum, proficiſceretur, caſtra illic poſita fuiſſe, dicta ab ipſius nomine *Albiniana*, unde nomen **Alfen** dein ortum, vici ſupra Lugdunum. *M. Alting.* P. I. p. 2.

(5) Germanos, refert *Herodianus* lib. IV. p. m. 215. *ſibi adjunxit, atque in amicitiam conciliavit, ſic ut ex his ſocios bellorum, & cuſtodes corporis, validiſſimum quemque & pulcherrimum ſibi adſciverit. Sæpe etiam Romano cultu depoſito veſtem Germanicam induceret, atque in eorum ſagulis argento variegatis conſpiceretur etiam flavam capiti Cæſariem imponens, ad modum Germanicæ tonſuræ. Quibus læti barbari mirifice eum diligere.* Vide quoque *Ælium Spartianum* in Caracalla cap. 9. ibique *Salmaſ.* in Not. *Aurel. Victorem* c. 21. *Xiphilin.* in excerpt. lib. LXXVI. p. m. 881.

(6) Quorum primus meminit *Ælius Spartianus* in Ant. Caracalla cap. X. ubi hunc Imperatorem *Germanici & Parthici & Arabici & Alemannici* nomen, (quod illam Gentem deviciſſet,) ſibi adſcripſiſſe refert, ex quo tempore frequens eſt ipſorum mentio apud *Aur. Victorem, Eutropium, Ammianum Marcellinum, Vopiſcum* in Probo cap. XII. Nec dubito, quin Αλαμβα-

Digitized by Google

manos ad Rhenum & in Galliis majori, quam hactenus, vi & numero oppugnatum conveniſſent. Sequentium Impp. MACRINI, & HELIOGABALI tempore, nil memorabile, quod quidem in hiſce & aliis ad Rhenum partibus geſtum ſit, habent Hiſtorici, reſcendis iſtorum Imperatorum flagitiis occupati. Sub ALEXANDRO SEVERO tamen Germani Rhenum transgrediuntur, Gallias vaſtant, Romanorum præſidia ad Rhenum paſſim diripiunt, legiones quoque tumultuantur. Hæc ubi Alexandro, Antiochiæ tunc agenti, literis nunciata ſunt, compoſitis ibi rebus mox adverſus Germanos properat. Alexander Moguntiacum cum veniſſet, pontem ibi primo junctis inter ſe navibus in Rheno fecit, ut per eum exercitus in Germaniam magnam transgrederetur, quo jam Germani deprædatis Gallis conceſſerant. Huic bello intentum, milites, (1) fraude Maximini, qui eos grandibus pollicitationibus ineſcarat, Alexandrum cum paucis agentem in vico Sicilia (Sicklingen) in agro Moguntino interficiunt, Mammeamque matrem ejus contrucidant, quæ Ficeliæ (zu Ober-Weſel) ſepulta eſt. Carptim hæc attingunt Herodianus, S. Aur. Victor, Lamprid. Eutrop. Aurel. Caſſiodor. Jornand. &c. Omnem autem belli apparatum, quem Alexander inſtituerat, MAXIMINUS, a militibus Imperator factus, traduxit in Germaniam. (2) Quid vero ibi geſſerit, ex ejus potiſſimum literis, quas Julius Capitolinus ex Ælio Cordo refert, intelligere licet: Ita enim ſcripſit ad Senatum: (3) Non poſſumus tantum, Patres conſcripti, loqui, quantum fecimus, per CCCC. millia Germanorum vicos incendimus, greges abduximus, captivos abſtraximus, armatos occidimus, in palude pugnavimus. Perveniſſemus ad ſylvas, niſi altitudo nos tranſire non permiſiſſet, &c. Repreſſi hoc modo Germani, quieverunt aliquamdiu ſub ſervitutis jugo, donec Valeriani infælicitate, & Gallieni filii ejus ignavia, jugum erecta rurſum cervice excutere licuit. Conjicere hinc facile quisquis poteſt, provincias etiam haſce iſtis cladibus inſigniter fuiſſe implicatas & afflictas. (4) Cæterum Maximini Imperio duo GORDIANI, pater & filius, Principatum arripientes, unus poſt unum interie-

Macrinus. Heliogabal. Alexander Severus. Maximinus. Gordiani duo.

---

vos apud *Dionem* lib. LXXVII. p. 876. iidem ſint cum Alemannis. Vide illuſt. *Spanhemium* de præſt. Numm. Vol. II. p. 504. *Vorburg.* T. I. Scilicet cum didiciſſent Germani, ſua diſcordia præcipue factum eſſe, ut Romani in ipſorum ditiones trans Rhenum irruperint circa initium Seculi tertii, tam in ſuperiori Germania Alemanni, quam inferiori Franci fœdera inter ſe inierunt, ut non ſolum adverſus Romanos ſe defenderent, ſed & in ipſas illorum Provincias nunc penetrarent.

(7) *Aſinius Quadratus* apud Agathiam lib. I. Hiſt. *convenas & miſcellancos homines* fuiſſe ſcribit, inde dictos *Alemannos*, quaſi Allmänner ſ. Allerley Männer. Hunc *Aſinium Quadratum Cluverius* lib. III. c. 4. inſigni errore confundit cum *Aſinio*, cujus meminere *Strabo* & *Sueton.* in Julio Cæſ. c. 30. & 50. eaque de cauſa Alemannorum Populum jam a tempore Strabonis repetierat, acerbe propterea notatus ab *Iſaaco Pontano* Orig. Franc.

(1) Infenſi Severo, quod Oratoribus ad Germanos miſſis Pacem & fœdera ab illis emercatus eſſet, atque matris autoritate omnia ageret. *Herod.* lib. VI. p. m. 316. 317. *Aurel. Victor.* c. 24. *Lampridius* c. 59. 60. Hinc vero patet, qua adulatione nummus in memoriam hujus expeditionis in Germaniam cuſus ſit cum Inſcriptione, ut *Occo* refert p. 414. GERMANIA DEVICTA.

(2) *Statim*, inquit *Herod.* lib. VII. p. 327. *bellica facinora affectavit, ut metum illum atque cunctationem Alexandri, in præliis capeſſendis jure improbatam fuiſſe coarguceret.* Ipſam expeditionem cum admirando apparatu vide apud eundem l. c. p. 328. & ſeqq. nimia quandoque exaggeratione deſcriptam.

(3) Literas refert quoque *Jul. Capitol.* in Maxim. c. 12. in quibus *Salmaſius* loco *quadringenta millia* legendum cenſet *quadraginta millia.* Sed a jactantia Maximini id alienum non eſt. Quam enim res a ſe geſtas confueverit extollere, ejus quoque Oratio teſtatur ad Senatum miſſa, ut & tabula picta, quam ante curiam poſuit, ut facta ejus pictura loqueretur, Senatus vero poſt ejus mortem deponi & exuri juſſit, tanquam inanium horum puderet. Vide eundem Scriptorem c. 13. Sed & mirum non eſt, tot vicorum millia incenſa apud Germanos, cum ædificia ipſorum inſtar tabernaculorum fuerint, atque ita comparata, ut facile conflagraverint. Facillime ſtatim his incendiis ſubjungit *Herodianus* p. 333. *Ignis eorum Urbes atque domicilia dopaſcitur; Lapidum enim apud illos aut laterum coctilium eſt penuria: Sed denſas habent ſylvas, adeoque lignis quum abundent, ea componentes ac compingentes ſibi tabernacula ædificant.*

(4) Ex illis enim Provinciis Romani exercitus Rhenum ſolebant trajicere.

Digitized by Google

Pupienus. Albinus.

teriere. (1) Pari etiam tenore PUPIENUS & ALBINUS, regnum invadentes, perempti ſunt. *a)* Pupienus iſte ſub Maximino Germanias, quæ in Gallia ſunt, rexerat, & cum copiis militaribus Germanorum Ravennam profectus, ibi, quæ ad bellum ſpectabant, comparatis, ad Aquilejam Maximino occurrens, ipſum ibi occiderat. Sub ÆLIO ANTONINO GORDIANO, Gordiani Auguſti filio, Danubius & Rhenus ſimul eodem tempore ſe Romanis provinciis ſuperfundebant. *b)* Sub PHILIPPIS & DECIO nihil hic geſtum legimus, niſi quod Decius bellum civile, in Gallia (forſan etiam in hoc tractu,) motum, oppreſſerat. *c)* GALLUS autem HOSTILIANUS, & Galli filius, VOLUSIANUS, non completo potentiæ biennio, nihil omnino clarum geſſerunt. *d)* Quin etiam LICINII VALERIANI & GALLIENI Imperium Romano nomini perniciosum (2) ac pene exitiabile fuit, vel ipſorum infælicitate, vel ignavia. Illo ſiquidem a Sapore, Perſarum Rege, in Meſopotamia capto, ignobilique ſervitute detento, & tandem fœde laniato, Germani Ravennam usque venerunt. *e)* Hoc vero, poſtquam a Gallia (hiſceque provinciis) Germanos adhuc ſtrenue arcuiſſet, *f)* (3) mox in omnem laſciviam

a) *A. Vict.* Ælius Antonin. Gordianus.

b) *hac Aventin. ex Rom. ſcript. collegit.* Phil. Arabs. Decius.

c) *Eutrop. lib. 9. c. 4.* Gall. Hoftil. Voluſianus.

d) *Idem ib.* Lic. Valer. Gallienus.

e) *Idem ib.*

f) *A. Vict.*

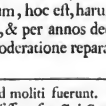

Vide etiam nummum argent. apud Colon. Traj. repertum. Poſthumus.

ignaviamque diſſoluto, Alamanni vaſtatis Galliis in Italiam irruperunt. Germani etiam usque ad Hiſpanias excurrerunt, Tarraconemque expugnaverunt. (4) Tum, jam deſperatis rebus, & deleto pene imperio Romano, POSTHUMUS, (5) qui Barbaris, ut ait Sextus Aurelius Victor, per Galliam, hoc eſt, harum & vicinarum provinciarum gentibus, præſidebat, purpuram ſumpſit, & per annos decem ita imperavit, ut conſumptas pene provincias ingenti virtute & moderatione reparaverit; (6) qui ſeditione militum, (& qui-

(1) Neque adverſus Germanos quid moliti fuerunt. Quod vero milites inter ceteros titulos Gordiani III. Sepulchro adſcripſiſſe refert *Jul. Capitol.* in ejus Vita cap. 34. VICTORI GERMANORUM, procul dubio factum fuit, quod Rheni limes a Præſidibus Galliæ ſub illo Imperatore adhuc fuerit conſervatus, vel repulſis Germanis, vel pecunia, ne irrumperent in Galliam, tantiſper delinitis.

(2) Ita ſtatum Romanum deplorandum illo tempore deſcribit *Eutropius* lib. IX. c. 6.

(3) Nummum in ejus rei inemoriam adductum exhibet quoque Cl. *Begerus* in Theſ. Palat. p. 342. aliumque præterea, in cujus averſa parte tropæa de Germanis, inſraque circa truncum duo captivi nudi & vincti repræſentantur, cum Inſcriptione: GERMANICUS MAXU. ſ. *Maximus.* Tres inſuper ejusdem Imperatoris nummos cum Inſcriptione: VICTORIA GERM. *Joh. Smetius* in Antiq. Neom. p. 218. 219. 224. recenſet. Sane ſtolida jactantia.

(4) Turbata per crebras Imperatorum mutationes Republica Romana, peregrinæ Gentes in ejus Provincias nunc undique irruere cœperunt; *Solvuntur*, ſcribit P. *Oroſius* lib. VII. c. 22. de Valeriano & Gallieno, *repente undique permiſſu DEI ad hoc circumpoſitæ relictaque Gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invehuntur. Germani Alpibus Rhetia, totaque Italiæ penetrata Ravennam usque perveniunt. Alemanni Galliis pervagantes etiam in Italiam tranſeunt. Græcia, Macedonia, Pontus, Aſia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulantur. Germani ulteriores abraſa potiuntur Hiſpania. Parthi Meſopotamiam auferunt, Syriamque corrodunt. Extant adhuc per diverſas Provincias in magnarum Urbium ruinis parvæ & pauperes ædes, ſigna miſeriarum & nominum indicia ſervantes, ex quibus nos quoque in Hiſpania Terraconem noſtram ad conſolationem miſeriæ recentis oſtendimus.* Per Germanos ulteriores intelligit Francos, utpote remotiores, qui una cum Alemannis in Galliam irruerunt, atque ditiones Cliviæ & Juliæ haud parum vexarunt. *Treb. Pollio* in Gallieno c. 7. *Quum multis auxiliis Poſthumius juvaretur Celticis ac Francicis, in bellum cum Victorino proceſſit*; quo loco per *Celtica* auxilia accolas Rheni inferioris intelligi apparet ex *Zoſimo* lib I. p. m. 8. *A. Victor* de Cæſ. cap. 33. *Tum Alemannorum vis in Italiam: Francorum gentes direpta Gallia Hiſpaniam poſſederunt.*

(5) Alii *Poſtumius* ſcribunt, ſed rectius *Poſtumus*, ut in nummis vocatur. Vid. *Joh. Smetius* l. c. p. 237. *Præſidem* vero *Galliæ* & *Ducem Trans-Rhenani limitis* eum fecerat *Valerianus*, cujus vide literas apud *Treb. Pollionem* de Poſtumo II. p. m. 749.

(6) Unde in nummis apud Illuſt. *Spanhem.* Vol. II. p. 626. *Car. Patinum* p. 335. *Joh. Smetium* in Antiquit.

quidem a Victorino, Victoriæ filio,) *a)* interfectus est, quod Moguntiacum, quæ adversus eum rebellaverat, Lolliano res novas moliente, diripiendam militibus tradere noluisset. *b)* Interempto autem Posthumo, castra ea, quibus is Rheni limites muniverat, nonnulla etiam, quæ in solo Barbarico ædificaverat, subita Germanorum irruptione direpta sunt & incensa. LOLLIANUS vero, postquam, in Posthumi locum subrogatus, delatum sibi a Gallis sumpsisset imperium, illa, sicut & plerasque Galliæ civitates bello vastatas, in statum veterem reformavit. *c)* VICTORINUS postea Galliarum accepit imperium, sed cum nimiæ libidinis esset, Agrippinæ occisus est cum filio. *d)* Sepulchrum eorum circa eam urbem extitisse, tradit Trebellius Pollio, hac cum inscriptione: *Hic duo Victorini Tyranni siti sunt.* Interim Victoria, amisso Victorino filio, TETRICUM Imperatorem facit, comprobantibus legionibus. Gallienus tandem Mediolani occisus est. *e)* Ipsius autem morientis sententia Imperator designatus est CLAUDIUS, Princeps optimus. Hic receptis legionibus, Alamannos, in Italiam irrumpentes, haud procul a lacu Benaco fudit. *f)* Verum inviderunt huic fatæ longiorem vitam: jam enim sensim collabi debebat Romanum imperium. AURELIANUS igitur, mortuo Claudio, interemptoque ejus fratre Quinctilio, Imperator factus, Tetrico apud Catalaunios prodente exercitum, Gallias recepit; *g)* nam apud Moguntiacum Francos, quorum nomen tunc primum (1) in hisce partibus & ad Rhenum celebrari cœpit, cum vagarentur per totam Galliam, sic afflixit, ut trecentos ex his captos, septingentis interemptis, sub corona venditerit; unde de eo facta cantilena est: *mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus, mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus.* *h)* TACITUS & FLORIANUS post hunc successive imperarunt, sed breve ipsorum imperium obstitit, ne dignum quid memoria egerint. *i)* PROBUS tandem Gallias, quæ omnes occiso Posthumo turbatæ, & interfecto Aureliano a Germanis possessæ fuerant, *k)* ingenti præliorum felicitate restituit. *l)* Sic enim inter alia ipse Imperator ad Senatum scribit: CCCC. millia hostium cæsa sunt, & sedecim millia armatorum nobis oblata, & LXX. urbes nobilissimæ captivitate hostium liberatæ. Autor Vopiscus. Idem quoque refert, Francos a Probo Cæs. prostratos in inviis paludibus. Unde acclamatum ei (2) Romæ: *Tu Francicus, tu Gothicus.* Memorabile est, quod habet Panegyristes (3) ad Maximianum, exiguum Francorum numerum, quos captos Probus in pontum procul transtulerat, (4) arreptis navibus totam fere Europam circumvectos esse, & Asiæ, Græciæ, Lybiæque depopulatis littoribus, captis etiam Syracusis, per Oceanum tandem ad suos revertisse. De Victoria autem illa Germanica extat nummus (5) argenteus ad Vetera repertus: Pro-

a) *Trebell. Pollio.*
b) *Eutrop. lib. 9. c. 7.* Lollianus.
c) *Tr. Pollio.* Victorinus.
d) *Eutrop. lib. 9.* Tetricus.
Claudius.
e) f) *Aurel. Vict. & alii.*
Aurelianus.
g) *Jornand. de regn. succeſſ. l. 1.*
h) *Fl. Vopiſc. in Aurel. c. 7.* Tacitus. Florianus.
Probus.
i) *Eutrop.*
k) *Fl. Vopiſc.*
l) *Eutrop.*

tiquit. Neom. p. 246. RESTITUTOR GALLIARUM, PACATOR & RESTITUTOR ORBIS vocatur. Cl. *Begerus* in Thes. Palat. nummum quoque exhibet, in cujus averſa parte Victoria Imperatori globum & ſceptrum tenenti lauream imponit cum Inſcriptione: VICT. GERM. Quia ſcilicet, *quod ſubmotis omnibus Germanicis Gentibus, Romanum in priſtinum ſecuritatem revocaſſet Imperium*, ut *Treb. Pollio* refert in Vita ejus p. m. 749. qui & in Lolliano memorat p. m. 751. quod *Poſtumus per ſeptem annos* (quibus Galliæ præfuit,) *nonnulla caſtra in ſolo Barbarico ædificaverit, quæ a Germanis incenſa Lollianus reformaverit.* His itaque *Altmum*, vulgo **Eltenberg**, aliaque caſtra in ripa Rheni trans-Rhenana ſuam originem debere, veroſimile eſt.

(1) Circa annum CCXXXV. quo Aurelianus cladem illam Francis intuliſſe ſcribit *Carol. Cointius* Annal. Francic. ab initio N. 2. Antea Germanorum nomine Alemannis oppoſiti fuere. Vide Not. præced. ad verba *Tarraconemque expugnarunt.* Ceterum de Francorum *origine, nomine, legibus*, aliisque ipſorum *inſtitutis & moribus*, v. Not. ſupra l. I. in f. & infr. l. III. initio.

(2) Ut *Vopiſcus* refert in Probo cap. 13. ſed jam ante, quam in Galliam proficiſceretur, propter res ſub Prædeceſſoribus ſuis adverſus Francos in Gallia feliciter geſtas. *Schatenius* H. W. p. 169. 170.

(3) *Claud. Mamertinus.*

(4) Unde forte nata eſt fabula, quod Franci adcolæ fuerint Paludis Mœotis, indeque in Germaniam venerint.

(5) Quem Cl. *Begerus* quoque exhibet in Theſ. Palat. p. m. 355. Ita quoque ipſe *Probus* in literis ad Senatum ſcriptis apud *Vopiſcum* c. 15. *Subacta eſt omnis, qua tenditur late, Germania: Novem Reges Gentium diverſarum ad meos pedes, imo ad veſtros ſupplices ſtratique jacu-*

Proculum (1) etiam & Bonoſum, imperium uſurpare conatos, Agrippinæ oppreſſit. Bonoſus iſte bibit, quantum homo nemo; (2) quapropter Aurelianus eum in honore habuit, ut Germanorum legatis, quando venirent, propinaret, atque ab ebriis ſecreta cuncta cognoſceret. *a*) Poſt Probum CARUS factus eſt Auguſtus, qui confeſtim *Carinum* & *Numerianum* filios Cæſaris fecit. Et quoniam cognita Probi morte, Barbarorum quique opportune invaſerant, miſſo ad munimentum Galliæ majore filio, Numeriani comitatu in Meſopotamiam pergit protinus. *b*) Caro ictu fulminis, Numeriano vero inſidiis Apri interemptis, exercitus DIOCLETIANUM Imperatorem creavit. Is Aprum manu ſua percuſſit. Mox Carinum omnium odio & deteſtatione viventem prælio ingenti vicit. *c*) Fl. Vopiſcus ex oratione quadam Numeriani (3) refert: Cum Diocletianus, apud Tungros in minoribus locis adhuc militans, in caupona quadam moraretur, a Druijade ei imperium his verbis: *Imperator eris, cum Aprum occideris*, prædictum fuiſſe. Imperium adeptus, ubi comperit, Carini diſceſſu Helianum Amandumque (4) per Galliam excita manu agreſtium ac latronum, quos Bagaudas (5) incolæ vocant, populatis late agris, plerasque urbium rentare, MAXIMIANUM in imperii conſortium accepit. *d*) Maximianus in Galliam profectus, fuſis hoſtibus brevi quieta omnia reddidit. Ideo etiam Panegyriſtes ei liberatæ ſemel Bataviæ (6) vicinæque regionis

Carus.

a) Hæc ex ſcriptoribus Rom. refert Avent. lib. 2. c. 40.

b) A. Victor. Diocletian.

c) Eutrop. lib. 9. c. 13.

Maximian.

d) A. Vict.

---

cuerunt. Omnes jam Barbari vobis arant, vobis jam ſerunt, & contra interiores gentes militant. Vana jactantia! *Eutropius* enim lib. IX. c. 11. *Galliæ a Barbaris occupatas ingenti præliorum felicitate reſtituiſſe* refert. Ipſe quoque *Probus* apud Vopiſcum in ejus Vita c. 14. *Germaniam totam poſtea adhuc in Provinciam* redigere voluit, quod autem non factum fuit. Nihil itaque egit, quam ut Francos Gallia expulerit, atque illorum perſecutione Germanos forte Rheno propiores ſibi ſubjecerit; *quod Urbes Romanas & caſtra in ſolo Barbarico cum poſuiſſe, atque illic milites collocaſſe*, memoret idem Scriptor c. 13. vid. quoque *Zoſim.* l. I. p. m. 19.

(1) Quem *Vopiſcus* p. 968. *Galliæ præfuiſſe*, refert, atque *Alemannos, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non ſine gloriæ ſplendore contriviſſe*, de quo vid. illuſt. *Spanhem.* Vol. 2. de præſt. numiſm. p. 505.

(2) Ut refert *Vopiſcus* in Bonoſo Script. Hiſt. Aug. p. 970.

(3) Forte *ita* legi debet: *ex relatione ſui avi*, quippe quem ſibi iſta retuliſſe memorat *Vopiſcus* in Numeriano p. 984.

(4) Utriusque numinos exhibet *Golzius*, quos vero ſuſpectos habet illuſtr. *Spanh.* Vol. 2. p. 264.

(5) *Oroſius* lib. VII. cap. 25. *Vacaudas* vocat. Sed *Zoſimus* lib. 6. c. 2. *A. Victor, Salvianus, Eutropius, Bacaudas* appellant, quam vocem nonnulli a Græco Vocabulo βαγαυδεῖν, *vagari*, alii aliunde derivant. Oportet vero Gallicam vocem eſſe, quia *Eutropio* teſte lib. IX. c. 13. ipſi Galli *factioni ſuæ Bagaudarum nomen impoſuerunt.* Verolimile eſt, quod *Leibnizius* pag. 91. Etymol. Collect. exiſtimat, a *Bagad*, voce Celtica, *turma, turba, Grex, Bagaudas* dictos eſſe, quia turba ſive colluvies fuit rebellium hominum, de quibus *A. Victor Bagaudæ*, ſcribit, *factio ruſticorum in Gallia, propter iniquitatem Romani Magiſtratus rebellantium. Salvianus* de vero jud. lib. V. *Vocamus Rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitate judicum?* Caſtrum Bagaudarum adhuc ſupereſſe IV. milliaribus a Lutetia Pariſiorum, refert *Dufresnius* in voce *Bagaudæ*. Vid. quoque *Jacob. Gothofredum* ad l. 14. Cod. Theodoſ. de Infirm. his, quæ ſub Tyran. *Schaten.* H. W. p. 177.

(6) Præter Francos enim *Chaibones*, (*Aviones Tacit.* de M. G. c. 40.) *Eruli* & *Saxones* Rheno inferiori trajecto, Galliam infeſtabant, dum Alemanni & Burgundiones verſus ſuperiorem Rhenum idem facerent. *Mamert.* in Paneg. *Zoſimus* lib. I. c. 67. ubi *Logionum* (*Lugiorum* forte) inſuper cum Herulis meminit. *Cellar.* Geogr. Antiq. Vol. I. p. 480. *Schaten.* H. W. p. 177. Non tamen Maximianus Francos Batavia penitus ejecit, quippe cum illi Batavis juncti Galliam haud parum vaſtaverint, ut *Eumenius* in Paneg. ſuo conqueritur. Mera itaque adulatio eſt, quando *Mamertinus* in Paneg. ſuo. *Quidquid*, inquit, *ultra Rhenum proſpicio, Romanum eſt*; Uti quoque inepta verba ſunt, quibus eadem Oratione Diocletianum & Maximianum ita alloquitur: *Vos Imperium non terræ, ſed Cæli regionibus terminatis.*

Digitized by Google

nis laudem tribuit. Quanquam, inquit, illa regio divinis expeditionibus tuis, Cæſar, vendicata atque purgata, quam obliquis meatibus Scaldis interfluit, quamque divortio ſui Rhenus amplectitur, pene, ut verbi periculo loquar, terra nam eſt, ita penitus aquis imbuta permaduit, ut non ſolum, qua manifeſte paluſtris eſt, cedat nixum, & hauriat preſſa veſtigium, ſed etiam, ubi paulo videtur firmior, pedum pulſu tentata quatiatur, & ſentire ſe procul mota, pondus teſtetur. Ita, ut res eſt, ſubjacentibus innatat, & ſuſpenſa late vacillat, ut merito quis duxerit, exercendum fuiſſe tali ſolo militem ad navale certamen. Hæc ille. Eo bello Carauſius, (1) Menapiæ civis, factis promptioribus enituit, eoque eum ſimul, quia gubernandi gnarus habebatur, parandæ claſſi, ac propulſandis Germanis, *a)* (Francis ſcil. & Saxonibus,) (2) per tractum Belgicæ & Armoricæ *b)* maria infeſtantibus, præfecere. Hoc elatior, cum parum multos opprimeret, neque prædæ omnia in ærarium referret, Maximiani metu, a quo ſe cædi juſſum compereret, Britanniam hauſto imperio capeſſivit. *c)* (3) Zoſimus comes lib. 2. auctor eſt, Diocletiani & Maximiani auſpiciis, Rheni provinciarumque omnium limites oppidis & caſtellis ita munita fuiſſe, ut omnes copiæ militares in iis domicilium habere, & ubique hoſtium repellendorum cauſa confluere poſſent. Maximianus etiam, ut obiter hoc annotemus, Thebæam legionem, (4) quam illi contra Carauſium bellaturo Diocletianus miſerat auxilio, propter Chriſtianæ religionis profeſſionem, velut rebellem, decimationibus primum exhauſit, ac variis deinde cædibus crudeliſſime diſſipavit & affixit, ejusque cohortes, quæ jam per Rheni ripam deſcenderant, usque in inferiorem Germaniam perſequi item juſſit, e quibus Caſſium & Florentium Bonnæ, Gereonem Agrippinæ, Victorem cum ſuis ad Vetera caſtra Coloniamque Trajanam occiſos eſſe, hiſtoriæ Eccleſiæ Sanctenſis referunt. *d)* Diocletiano & Maximiano imperium deponentibus, ad adminiſtrationem Reipubl. CONSTANTIUS & GALERIUS MAXIMINUS Auguſti creati ſunt, diviſusque inter eos Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam Conſtantius, (5) Illy-

a) *A. Vict.*
b) *Eutrop. lib. 9.*
c) *A. Victor.*
d) *vid. Here. Prodic. p. 37.*
Conſtantig. Galer. Max.

(1) Qui *viliſſime*, ut *Eutropius* ſcribit lib. 9. c. 13. *natus, in ſtrenuæ militiæ ordine famam egregiam fuerat conſecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepiſſet.* Duos Carauſii numinos, quorum uterque in parte antica IMP. CARAUSIUS AUG. in parte vero poſtica alter CONCORDIA MILITUM, alter vero IMPERATORIS VICTORIA inſcribitur, exhibent illuſtr. *Spanh.* Vol. II. p. 265. & Cl. *Begerus* in Theſ. Palat. p. 362.

(2) Quorum *Ptolemæus* lib. II. c. 11. primum meminit, quod ἐπὶ τὸν ἀυχένα τῆς κιμβρικῆς χερσονήσου, *ſupra dorſum Cherſoneſi Cimbricæ* tum habitaverint. Antea ſub *Foforum* nomine, quorum *Tacitus* mentionem facit c. 36. de M. G. eos latuiſſe exiſtimat *Cluverius* G. A. lib. III. c. 21. Foſos autem cis Albim in tractu Hildeimenſi propter Fuſam amnem habitaſſe, cenſet *Leibnizius* T. I. S. R. B. p. 12. Miſſis ceterum fabulis tum de origine, quam nomine Saxonum, de quibus, ſi lubet, vid. *Nic. Schaten.* H. Weſtph. p. 176. *Mon. Paderborn.* p. 80. 81. *Hertium* in Notit. Vet. German. P. II. c. 3. Id certum eſt, Saxones, ab Inſtrumento militari Sachs, quo ipſos uſos referunt *Goth. Viterb.* apud *Piſt.* T. II. p. 362. *Rorico* Monach. de Geſt. Franc. lib. IV. ita forte dictos, populum fuiſſe Germaniæ, qui tractum maritimum incoluit, atque Piraticæ ſe dedit, Francisque junctus littora Galliæ & Britanniæ adeo Sec. III. infeſtavit, ut neceſſe habuerint Romani, valida illic collocare præſidia, ſub Præfectis, qui *Comites* dicebantur *littoris Saxonici*, vel *tractus Maritimi*, de quibus vid. *Notit. Dignitat. Imp. Occid.*

(3) Quo occiſo *Allectus*, ejus Socius, Britanniam per triennium tenuit, teſtibus *Eutropio* l. c. & nummis ap. Ill. *Spanhem.* Vol. II. p. 265.

(4) Nullam ejus martyrii mentionem faciunt *Lactantius*, *Euſebius*, *Sozomenes*, *Theodoretus*, *Socrates*, qui tamen *Evagrio* teſte in Proœmio accuratiſſimi alias ſunt in commemorandis martyriis ejus temporis, nec rem tam memorabilem præteriiſſent. Primus vero ejus meminit *Eucherius*, Epiſcopus Lugdunenſis, in actis ſuis apud Surium, *Pag.* in Hiſt. Critic. T. I. ad ann. 296. *Grot.* de J. B. & P. lib. I. c. 4. §. 7. num. II. atque ejus fide martyrium illud referunt *Browerus* in Annal. Trevir. *Pighius* in Herc. Prodic. l. c. *Schaten.* H. W. p. Occaſionem fabulæ procul dubio dedit, quod in nonnullos milites Thebææ Legionis, Chriſtianæ Religioni addictos, a Maximiano quoque ſævitum fuerit.

(5) Qui non modo, ut *Eutropius* refert l. c. *amabili*, *ſed etiam venerabili Gallis fuit*, quippe *Vir Oroſio* teſte lib. VII. c. 25. *tranquilliſſimus, & ſummæ manſuetudinis & civilitatis*, adeo ut ſub bono hoc Principe cis-Rhenani Populi tranquille egerint. Quæ vero de reſtaurata a Conſtantio poſt devictos Francos Schola Clivenſi a *Pighio* in Herc. Prod. p. 5. & aliis ſcribun-

a) *Eutrop. l. 10. c. 1.* b) *A. Victor.* Illyricum Aſiam, Orientem Galerius obtineret. *a)* Eodemque tempore *Conſtantinus*, Conſtantii & Helenæ filius, Cæſar efficitur. *b)* Conſtantii autem Cæſaris imperio, cum Franci, aſpera hyeme Rhenum gelu conſtrictum transgreſſi, Bataviam occupaſſent; glacie ſoluta ab Imperatore oppreſſi ſunt. Multa ille, inquit Panegyriſtes ad Maximianum & Conſtantinum, Conſtantii patris ejus mentionem faciens, Francorum millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum terras invaſerant, interfecit, depulit, abduxit. Alius ad Conſtantinum, de patre Conſtantio loquens, Terram Batavicam, inquit, ſub ipſo quondam alumno ſuo, a diverſis Francorum Regum gentibus occupatam, omni hoſte purgavit: nec contentus viciſſe ipſis, in Romanas tranſtulit nationes, ut non ſolum arma, ſed & feritatem deponere cogerentur. Jam Conſtantius utcunque Francos compeſcuerat, & ad fœdus faciendum coëgerat, ſed cum digreſſus eſſet in alias provincias, aliisque bellis occuparetur, obliti fœderis Franci, rurſum in Galliam incurſionem fecerunt. Itaque

Conſtantinus M. CONSTANTINUS, poſtea Imperator, Conſtantii ex Helena filius, imperante adhuc patre, & adoleſcens duos Francorum Regulos, (1) Aſcaricum & Ragayſum cepit, beſtiisque dilaniandos objecit, *c)* ne poſtea poteſtate adepta Rheni tranſitum amplius tentarent. *d)* Conſtantinus hic MAGNI cognomen ob res præclare geſtas meruit. Chriſtum profeſſus, nomen ejus numiſmatibus, ſignis & labaris ſuis inſcribi voluit, (2) literis hiſce initialibus: XP. hoc modo ſe tangentibus

c) *Panegyriſtes ad Conſtantinum.* d) *Eutrop. lib. 10.*

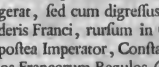

e) *Lib. 1. contra Symmach.* Hinc Prudentius de hoc ſigno ait: *e)*

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum, clypeorum inſignia Chriſtus
Scripſerat. - - -

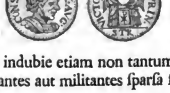

Semina hinc Chriſtianæ fidei indubie etiam non tantum inter Romanos, ſed & Provinciales hic loci (3) aut habitantes aut militantes ſparſa ſunt. Conſtantinus M. tres filios

buntur, ad Civitatem Auguſtodunenſem cum *Lipſio* referenda cenſuimus ſupra lib. I. p. 27. Vide quoque *Nic. Schaten.* Hiſt. W. p. 182.

(1) Vide quoque *Euſeb.* in Vita Conſtant. lib. I. c. 19. *Nic. Schaten.* H. W. p. 187. Nummum in illam Victoriam cuſum, in quo Francia mulieris ſpecie ſub trophæis lugens repræſentatur, cum Inſcriptione: *Gaudium Romanorum*, & infra, *Francia*, exhibent Illuſtr. *Spanhem.* Vol. II. Differt. 13. p. 638. & *Carol.* de *Bie* in Num. Arſchot. p. 132. Non tamen ita ſubjugati Franci, quin ipſos adhuc metuerit Conſtantinus, atque ad eos coërcendos Pontem Rheno juxta Coloniam Agrippinam impoſuerit, & Divitenſe munimentum præſidio firmaverit, navibusque armatis Rhenum usque ad Oceanum inſtruxerit. *Eumen.* in Paneg. *Nic. Schaten.* Hiſt. W. p. 189. Pontis non ex ligno, ſed ſecto lapide confecti ſtructuram vide apud *Vorburgium* T. II. p. 174.

(2) Videlicet in memoriam crucis in Cœlo a ſe viſæ, cum Inſcriptione: *Ἐν τούτῳ νίκα. In hoc vince.* Vide de ejusmodi labaris, nummis, ſcutis monogrammate hoc inſcriptis, *Claud. Molinet.* Differt. *Ephemerid. Pariſ.* anno 1681. inſerta, Illuſtr. Viros *Spanhemium* Vol. 2. p. 638. *Cuperum* in Notis ad Lactantium p. 238. *Carol. Patinum* in Num. Imper. p. 380. Quod ad ipſam crucem in Cœlo viſam attinet, veroſimilius mihi videtur, quod Cl. *Fabritius* exiſtimat in Diſſertatione de *Cruce Conſtant.* Vol. VI. Bibl. Græc. præfixa, Conſtantino, dum anxius Cœlum intueretur, ſpeciem quandam crucis cum corona, Victoriæ Symbolo, in Halone ſive Parafalana apparuiſſe, adductis ejus rei pluribus exemplis.

(3) Imo jam ſeculo ſecundo religionem Chriſtianam non ſolum in hæc loca, ſed & Germaniam trans-Rhenanam penetraſſe, *Irenæus* lib. 1. c. 3. adverſus *Hæreſ.* his verbis teſtatur: *neque hæ, quæ in Germaniis* (pluralem enim numerum verba Græca, ab Epiphanio lib. I. adverſus *Hæreſ.* Sect. 31. conſervata, habent,) *ſunt fundatæ Eccleſiæ aliter credunt, aut aliter tradunt.* Si forte Germanias cis-Rhenanas *ſuperiorem & inferiorem* ibi intelligi velis, ex *Tertul-*

Digitized by Google

os Successores reliquit: *Constantinum II. Constantem & Constantium.* Constantino II. Gallia, Hispania & Britannia, Constanti Italia, Africa Illyricum & Græcia, Constantio Oriens & Thracia obvenere. Sed Constantinus non contentus hac divisione, (1) bellum civile contra jus & fas movit, verum ad Aquilejam contra Constantem profectus, ab ejus militibus occisus est. Constans igitur post fratris meritam cædem, omni conatu, superatis Alpibus, Galliam intravit, varioque eventu pugnans, intra biennium omnes fratris Constantini provincias consecutus est. Sed cum gubernationem negligeret, (2) multa etiam crudeliter faceret, clandestinis sociorum consiliis factus est Imperator *Magnentius*, (3) qui & *Decentium* fratrem Cæsarem fecit. Verum Constantius adversus Magnentium in Galliam profectus, eum ferro sibi ipsi vitam adimere compulit, Decentius hoc audiens, laqueo vitam finit. Magnentio autem & Decentio hoc modo sublatis, *Sylvanus*, (4) dux Germaniæ inferioris in Gallia Belgica, qui pro Constantio contra Magnentianos Alemannosque acerrime Gallias tutatus fuerat, apud Augustum, ob invidiam, falso, quod res novas moliretur, accusatur, ideo ab Augusto insidiæ ei tenduntur. Quod ubi comperit Sylvanus, conqueritur apud exercitum in Colonia Agrippinensi, nec mora a fremente milite Imperator creatur, mittitur ad ipsum Agrippinam a Constantio Ursicinus dux, rei militaris peritissimus, & cum eo Ammian. Marcellinus, (5) historiarum scriptor. *a)* Tribuni Sylvani pecunia corrupti impetum in regiam de improviso faciunt, fugientem Sylvanum in Ecclesia Christianorum trucidant, undetrigesimo imperii die. Dum civilibus bellis Romani sese invicem atterunt, Germani, assueti discedere prædis Romanorum, florentissimas & antiquissimas in Galliis urbes capiunt, (6) diripiunt, castra, hyberna, æstiva expugnant, legiones delent; juxta Rheni fluenta Castra Her-

a) *vide Ipsius libros.*

tulliano testimonium, qui adversus Judæos cap. VII. ita scribit: *In quem alium universæ gentes crediderunt, nisi in Christum, qui jam venit? Cui enim & aliæ gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitæ, & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphyliam, immorantes Ægyptum & regionem Africæ, quæ est trans Cyrenem, inhabitantes? Romani & incolæ; tunc & in Hierusalem Judæi & cæteræ gentes; ut jam Gætulorum varietates & Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini & Galliarum diversa nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita; & Sarmatorum & Dacorum & Germanorum & Scytharum & additarum multarum gentium & Provinciarum & Insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui jam venit, regnat. - - - Sic Germani adhuc usque limites suos transgredi non sinuntur.* Per Germanos, quos cum Dacis & Sarmatis conjungit, & Romani limitem, id est, Rhenum transgredi prohibuerunt, procul dubio Germani trans-Rhenani intelliguntur. Uti vero Diocletianus & Maximianus id agebant, ut Christianam Religionem extinguerent, ita in Christianos in Gallia quoque sævierunt. Mitiores in eos fuerunt Constantius & Constantinus. Per migrationes vero Gentium Septentrionalium in Galliam Religio Christiana tam in cis- quam trans-Rhenana Germania iterum obnubilata fuit, restituta postea sub Regibus Francorum, maximeque auspiciis Caroli M.

(1) De qua, ut & bello hinc orto inter Constantinum & Constantem, vid. *Zosim.* lib. 2. c. 39. & seqq. *Eutrop.* lib. X. c. 5. *Cassiod.* in Hist. tripart. lib. 3. c. 12. *Orosius* lib. 7. aliique.

(2) De quo *Eutropius* lib. X. c. 5. *Mox*, inquit, *cum & valetudine prospera, & amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia conversus, cum intolerabilis Provincialibus, militibus injucundus esset, factione Magnentii occisus est.*

(3) Natione Germanus, quod adversus *Tristanum* pluribus ostendit Illustr. *Spanhemius* in Notis ad Juliani Imperat. Orationem I. pag. 219. 220.

(4) Rectius *Silvanus*, itidem origine Germanus, natus Bonnito Franco, *Ammianus Marcellinus* lib. XV. c. 5. qui ea tempestate Francorum multitudinem in Palatio floruisse ibidem refert, memoratque, Malarichum, Laniognisum origine Francos; Nummos extare, ut referunt *Golzius & Nicol. Schaten.* in Hist. Westph. p. 207. cum Inscriptione: DN. FL. SYLVANO. P. F. AUG. dubitat Illustr. *Spanhem.* in Notis ad Jul. Orat. I. p. 308.

(5) Qui ipse lib. XV. c. 3. *posthæc*, scribit, *ita digesta protinus jubetur exire tribunus; Protectoribus domesticis decem, ut postularet ad juvandas necessitates publicas, conjunctis, inter quos* ego *quoque eram, cum Veriano Collega.*

(6) Numerum oppidorum *ad quinque & quadraginta pervenisse, Burgis & Castellis minoribus omissis*, refert *Julian.* Orat. I. p. 279. Edit. Lipsi. vid. quoque *Ammian. Marcell.* lib. 16. c. 3. *Zosim.* lib. 3. c. 1. *Eutrop.* lib. 10. c. 7. *Nicol. Schaten.* H. W. p. 210.

Digitized by Google

Herculis, Quadriburgum, Triceſimæ, Noveſium, Agrippina, Bonna, Antennacum, Bingium, aliaque complura loca partim direpta, partim exciſa ſunt. Agros illos contra conſuetudinem Germani occuparunt, ibique ſedes, quaſi perpetuo manſuri, fixerunt.

Franci tunc cum Camavis apud Toxandriam in Romano ſolo cum liberis & conjugibus conſederunt. (1) Quocirca Imperator Conſtantius, periclitanti Galliæ conſul-
Julianus. turus, JULIANUM, patruelem ſuum, Athenis tunc literis operam dantem, (2) Mediolanum accerſit, ibique octavo Idus Novembr. Cæſarem declarat, (3) Arbitione & Lolliano Coſſ. Anno ſalutis 360. Helenam inde, ſororem ſuam, Auguſtus Juliano connubio jungit, qui quatuor annos continenter cum Germanis decertavit. Calendis autem Decembris Julianus per Taurinos Gallias petit, & Viennæ hyeme exacta, delectuque apud Veſontionem habito, primo Brocomagum ſive Breucomagum occupat, Germanisque obviam ei venientibus ſuſis fugatisque, nulloque poſtea repugnante, ad recuperandam Agrippinam, ante ipſius in Galliam adventum exciſam, profectus eſt. Nulla iſto tractu tunc civitas videbatur, niſi quod apud Confluentes Rigodulum oppidum eſſet, & prope ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingreſſus, non ante inde motus eſt, quam Francorum Regibus perterritis pacem firmaret. Quibus vincendi primitiis lætus per Treveros, apud Senonas hyematurus, abſceſſit. Interea Chonodomarus, Rex Germanorum nobiliſſimus, aliique Alemannorum Reges, Suomarius, Hortariusque, ad Argentoratum copias cogunt conjunguntque, ad Julianum legatos mittunt, jubentque eundem Galliis excedere ſuis, quas jure belli acquiſiviſſent, ſi non pareret, congrederetur. Julianus audita legatione, cum omnibus copiis in hoſtes movet, Alemannosque ingenti prælio vicit, capto ibidem Chonodomaro, qui Juliano oblatus, veniamque poſcens, bono animo eſſe eſt juſſus. (4) Suomarius quoque Hortariusque Reges, pacem ſuppliciter orantes, in deditionem accepti ſunt. Victor Julianus Moguntiacum proficiſcitur, Rhenum ponte jungit. (5) Huc legati Germanorum veniunt, pars pacem poſtulat, pars bel-

(1) De Juliano *Ammian. Marcell.* lib. 17. c. 9. *primo*, ſcribit, *omnium petit Francos, eos videlicet, quos conſuetudo* Salios *appellavit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxandriam locum habitaculis ſibi figere præcipitanter.* Nec ſolum in Toxandria, de cujus ſitu vid. infr. Diſſ. de *Comit. Teiſterb.* Annal. Cliv. inſertam, §. 6. confederunt, ſed & vicinis locis; *Agri, Julianus* ſcribit in Epiſt. ad Athen. p. 279. *quem cis Rhenum obtinebant Barbari, tantum erat ſpatium, quantum a ſcutibus illius ad Oceanum usque porrigitur.* Cum Francos *olim* cis Rhenum ſedes fixas poſuiſſe, l. c. referat *Ammian. Marcell.* non dubito, quin jam ſub Conſtantino, copiis e Provinciis Occidentalibus verſum Orientem translatis, Colonia Francorum illuc venerit, aucta poſtea, ex quo Magnentius & Conſtantius Francos adverſus ſe invicem in auxilium arceſſiverant, ut referunt *Socrates* lib. 3. c. 1. *Libanius*, qui de Conſtantio in Juliani Orat. funebri, *ac certe*, inquit, *Barbarit per literas aperit Romanorum limites, quum diceret, liberum iis eſſe, quantum poſſent, regionem occupare.* Vid. quoque Illuſtr. *Spanhem.* in Not. ad Juliani Orat. I. p. 226. & *Hertium* in Not. Vet. Franc. Regni p. 29. 30.

(2) *Eutropius*, qui expeditioni ejus adverſus Parthos interfuit, Lib. 10. c. 8. de Juliano, *Liberalibus*, ſcribit, *diſciplinis apprime eruditus: Græcis doctior, atque adeo, ut latina eruditione nequaquam cum Græca ſcientia conveniret; facundia ingenti & promta, memoriæ tenaciſſimæ, in quibusdam Philoſopho propior. In amicos liberalis, ſed minus diligens, quam tantum Principem decuit. Fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriæ ejus inferrent. In Provinciales juſtiſſimus, & Tributorum, quatenus fieri poſſet, repreſſor, civilis in cunctos; mediocrem habens ærarii curam: gloriæ avidus, ac per eam animi plerumque immodici. Nimius Chriſtianæ Religionis Inſectator, perinde tamen, ut cruore abſtineret.* Videlicet animadverterat Julianus, ſuppliciis & tormenta nullum detrimentum Chriſtianæ religioni attuliſſe, quare alia via illam everſum ibat, publico *Edicto*, quod inter ejus Epiſtolas No. XLII. extat, prohibens, ne Chriſtiani humaniores literas vel docerent, vel docerentur. Ceterum eruditionis ejus teſtes quoque ſunt *Orationes & Epiſtolæ* Græce ab ipſo ſcriptæ, atque noviſſime cum *Cyrilli* Libris adverſus Julianum, egregiisque *Petavii* & Illuſtr. *Spanhem.* notis editæ Lipſiæ 1696.

(3) Invitus ac diu reluctatus, ut ex *Anm. Marcellino* lib. 15. c. 8. itemque *Libanii* Panegyrico Juliani liquet; nec tota illi adminiſtratione credita, ſed cum Juliano, miſſis Marcello & Saluſtio, ut *Zoſimus* refert lib. 3. c. 2. Vid. quoque Illuſtr. *Spanhem.* in cit. Not. p. 291. 292.

(4) Deſumta hæc ex *Ammiano Marcell.* lib. 16. cum quo conferendi *Eutropius* lib. 10. c. 7. *Zoſimus* lib. 3. c. 3. in cujus vero narratione multa ſuſpecta ſunt. *Nic. Schat.* H. W. p. 211. 212. 213.

(5) Ter Rhenum trajeciſſe oſtendit *Cellar.* in Not. ad Zoſim. lib. 3. c. 3. Ipſe certe *Julianus* in Epi-

Digitized by Google

bellum minatur. Julianus octingentos milites clanculum navibus in Germaniam transportat, egreſſi, quicquid invenire poterant, ferro violarunt ac flammis, monumentum etiam in Alemannorum ſolo a Trajano conditum, ſed ab illis deſtructum, tumultuario ſtudio reparant, locatis ibi pro tempore defenſoribus. Germani, qui interim pontem, dum ſtruerentur, obſervabant, deſertis inſidiis avolarunt. Ponte perfecto Julianus cum omnibus copiis tranſit, rebellium domos & meſſes exurit, reſiſtentes trucidat. Ita ad regionem, cui Capellatii (1) (vulgo Pfalz) nomen eſt, veniens, caſtra locat, ibi cum Germanorum Regulis, qui ſupplices venerant, fœdus ictum, amicitiaque firmata eſt, receptique in ſocietatem Romanam, omnes captivos reddiderunt, quorum undecim millia fuere; Cæſare in Alemannorum ſeceſſibus occupato, Severus, magiſter equitum, per Agrippinam & Juliacum Rhemos petiturus, offendit Francos loca vacua præſidiis vaſtare, duoque munimenta, quibus ſe tutarentur, occupaſſe. Huc properat Julianus, & Caſtellum oppidum, quod Moſa ambit, obſidione, menſe ſcilicet Decembri & Januario, claudit, donec quinquageſimo quarto obſidionis die fame compulſi ſe dederent. Inde Parhiſios hyematurus abit. Recepta igitur omni Gallia, Julianus ibidem fauſtis acclamationibus a militibus Auguſtus eſt appellatus. Interea Franci, qui Belgicam inferiorem poſſidebant, Germaniæ populos ad irruptionem in Gallias concitant. Julianus, antequam in unum cogerentur, ut eorum conatibus proveniret, petit primum Francos, Salios cognominatos, auſos olim in Romano ſolo apud Toxandriam locum habitacula ſibi figere, (Salios (2) Juliani tempeſtate Batavorum tenuiſſe inſulam, auctor eſt Zoſimus lib. 3.) Horum legatio cum Tungros veniſſet, Cæſar præſto eſt, verum comiter dimiſſis legatis, improviſus eos adoritur, jamque precantes potius, quam reſiſtentes, in deditionem recepit. Inde tria munimenta & caſtra ad Moſam, a Germanis exciſa, reparat; quin etiam urbes illas, a Francis ante occupatas & deſtructas, utpote Caſtra Herculis, Quadriburgum, Triceſimas, Noveſium, &c. recuperat. Iterum & poſtremum in limitem Germaniæ ſecundæ eſt egreſſus, omnique apparatu communitus, Taſandro oppido (Cluverius legit Obtricenſi Moſæ oppido,) propinquabat. Rheno deinde transmiſſo, regionem ſubito pervaſit Francorum, quos Anſuarios vocant, incertorum hominum, licentius etiam extima Galliarum perſcrutantium. Hos negotio levi ſuperavit, captisque plurimis & occiſis, orantibus aliis, qui ſuperſuere, pacem ex arbitrio dedit. Unde reverſus pari celeritate, per flumina præſidiaque limites explorans diligenter, ad Rauracos venit, locisque, quæ olim Germani intercepta retinebant, recuperatis, plenioreque cura firmatis, per Boſon-

Epiſtola ad Athenienſ. p. m. 280. *Ter*, inquit, *cum adhuc Cæſar eſſem, Rhenum trajeci. Viginti captivorum millia a trans-Rhenanis Barbaris repetii*, &c. Vid. quoque *Ammian. Marcell.* lib. 17. *Nic. Schaten.* p. 220.

(1) Cujus loci ſolus *Ammianus Marcellin.* meminit lib. 18. p. m. 126. *B. Rhenanus* lib. 1. R. G. ſedem putat fuiſſe Comitum Palatinorum, qui ab illo Capellatii, ſ. *Palas*, nomen ſuum acceperint, ſed merito propterea notatus a *Frebero* Orig. Palat. c. 2. p. m. 37. Veroſimilius eſt, quod *Nic. Schaten.* cenſet H. W. p. 220. locum dictum fuiſſe a Palis, ſ. Pfählen, voce Germanica, quibus fines deſignati fuerint inter Alemannos & Burgundiones, cum ipſe Ammianus Marcellinus *lapides terminales* iſtorum Populorum confinia diſtinxiſſe, ibi referat.

(2) Quos a velocitate, inſtar Sacerdotum *Saliorum*, tempore primum Juliani circa annum 358. a Romanis ita dictos fuiſſe, ſunt, qui exiſtimant, inducti teſtimoniis *Ammiani Marcellini* lib. 17. ubi *Velites* eos vocat, atque *Apoll. Sidonii*, qui Carm. 6. ita canit:

\- - - *Vincitur illic*
Curſu Herulus, Chunnus jaculis, Francuſque natatu,
Sacromates clypeo, Salius pede, *falce Gelonus.*

Aſt vereor, ut ſatis ſolide. Etenim jam ante, quam Rhenum tranſirent, ita fuiſſe appellatos, ipſe[i]nnuit Ammianus Marcellinus, dum *primos Francos a Juliano petitos* ſcribit, quos *conſuetudo* Salios appellavit, unde liquet, jam diu ſic fuiſſe *cognominatos*. Cur vero ita fuerint dicti, an ab *Iſala* vel *Sala* fluviis, an a voce Saal, Palatio, ſ. loco, ubi Franci publicos ſuos conventus habuerint, diſceptatur. Veroſimilior eſt poſterior ſententia, quam *Johannes Cenalius*, Epiſcopus Araufionenſis, primus fovit, atque pluribus confirmarunt Illuſtr. a *Cocceji* in Orat. de *Lege Salica*, & *Jurispubl. Prudentia* c. 3. §. 82. 88. *Pfeffingerus* in Notis ad *Vitriarii* Jus publ. lib. 1. Tit. V. §. 1.

Digitized by Google

Boſontionem, Viennam hyematurus abſcedit. Hinc Julianus, rerum potitus, ingenti apparatu Parthis intulit bellum. Ex illo victor remeans, dum ſe inconſultius præliis inſerit, hoſtili manu interfectus eſt. Juliano ita, & poſt eum JOVINIANO octo menſium Imperatore, mortuo, *a*) VALENTINIANUS Ann. Urb. Cond. MCXIX. apud Niceam Auguſtus ſalutatur. Is Saxones, (Anno Urbis Conditæ MCXXVII.) gentem, in Oceani littoribus & paludibus inviis ſitam, virtute atque agilitate terribilem, in Romanos fines eruptionem meditantem, in Francorum finibus oppreſſit. *b*) Infra Coloniam Agrippinam cæſos eſſe, ex Zoſimi lib. 4. conſtat. Hic Valentinianus cum *Valente* fratre regnavit annos tredecim. Poſt hos *Gratianus*, a Valentiniano patre jam antea in collegam cœptatus, imperavit cum Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque: cum patruo & fratre tres: cum eodem fratre ac *Theodoſio* quatuor: & cum his omnibus, antecedente *Arcadio*, menſes ſex. Hic apud Argentarium, oppidum Galliæ, triginta Alamannorum millia in bello extinxit. VALENTINIANUM II. fratrem conſanguineum, puerum adhuc vix quadrimum, ab exercitu Cæſarem declaratum, ab imperii ſocietate non repulit, ſed omnia ei communia fecit. Sed cum animadverteſſet, ab Hunnis & Alanis extremum periculum inſtare nomini Romano, accito ab Hiſpania *Theodoſio*, cunctis faventibus, agenti annum a triceſimo tertium, imperium committit. *c*) At vero Gratianus, dum exercitus negligeret, & paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad ſe transtulerat, veteri ac Romano militi anteferret, odia contra ſe militum excitavit. MAXIMUS ergo, in Britanniam invitus ab exercitu Imperator creatus, in Galliam tranſiit, & a Gratiani legionibus exceptus, eundem ſubita incurſione perterritum, in Italiam tranſire meditantem, dolo interfecit. *d*) Franci quoque, Genovalda, Sonnone & Marcomaro Ducibus, Rhenum circa Moguntiam transgrediuntur, haud inde procul in vico Sicilia nomine copias Maximi profligant, in totam Germaniam cis-Rhenanam, quæ eſt Gallia Belgica, erumpunt, limite rupto, pluribus cæſis, fertilibus maxime oris devaſtatis, Agrippinenſi Coloniæ metum injiciunt. Quod ubi Treveros nunciatum eſt, Nannenus & Quintinus collecto exercitu apud Agrippinam conveniunt. Sed jam Franci optima quæque depopulati, onuſti præda per Rhenum in Germaniam tranſierant, aliquot tamen reliquerant in Romano ſolo ad iterandam deprædationem, quos Romani apud Carbuariam ſylvam fundunt, pauci fuga elabuntur. Conſultant poſthæc Duces ipſius Maximi, in Franciamne trans Rhenum infeſto exercitu injurias ultum caſtra moveant. Nannenus ire recuſat, cauſatus, Francos haud imparatos, & domi procul dubio fortiores fore. Nannenus Moguntiacum revertitur, Quintinus armis infeſtis circa Noveſium Rhenum transgreditur, ſed infeliciter pugnat. Arbogaſtus, genere Francus, pulſus a Sonnone & Marcomaro, Germaniæ legionis Præfectus in Galliis, Valentinianum II. adhortari non deſinit, ut in Francos arma moveat, & auctores belli, Sonnonem & Marcomarum petit dedi. Valentinianus invitatos ad colloquium in Germaniam dimittit, ipſe Treveros ad hyberna concedit. Id diſplicuit Arbogaſto, ideo conſcio Eugenio in Valentinianum conſpirat, Valentinianus Viennæ ſtrangulatur. Interea Arbogaſtus, ob veterem in Sonnonem & Marcomarum, Franciæ Regulos, ſimultatem, hyeme Agrippinam Coloniam cum omnibus copiis petit, transgreditur Rhenum, Bructeros ripæ proximos, Chamavorumque pagos depopulatur, nullo hoſtium occurrente, præter paucos ex Anſuariis & Chattis Marcomaro duce in collium jugis ſe oſtendentibus. Sed Arbogaſtus, non auſus ſe credere ſylvis trans Rhenum, Agrippinam revertitur, Eugeniumque Imperatorem Galliæ creat, qui cum Alemannorum & Francorum Regibus fœdus init. *e*) Extincta ſic cum Gratiano & Valentiniano II. familia Valentiniani I. ſolus ſucceſſit THEODOSIUS, *qui & poſtremus Romanum imperium in Occidente & Oriente integrum tenuit*, dignus haud dubie, qui inter optimos Principes connumeretur. Pacatus panegyriſtes Theodoſium laudat a debellatis Saxonibus. *Attritam*, inquit, *pedeſtribus præliis Batavium referam? Saxo conſumptus bellis navalibus offeretur.* Addit: *Saxonicum dici potuiſſe, ſicut & Sarmaticum & Alemannicum.* Contra Eugenium & Arbogaſtum necem Valentiniani ulciſci parans, eos in Alpibus ſuperavit. Hinc Claudianus:

O nimium dilecte Deo! cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſſica venti.

Hac

Jovinianus.
a) *Eutrop. lib. 10.*
Valentinianus.
b) *Paul. Diac. lib. 11.*
Valentinianus II.
c) *A. Vict.*
Maximus.
d) *P. Diac. l. 11.*
e) *Ex Greg. Tur. l. 2. c. 9. qui ea habet ex Sulpitio Alexandro.* Theodoſig.

Digitized by Google

Hac victoria potitus, filios duos imperii consortes fecit, ARCADIUM Orienti, HONORIUM Occidenti praficiens. Et quoniam ætate minores erant, Duces illis attribuit, Arcadio Ruffinum, Honorio Stiliconem; neque multo post vitam finiit Mediolani, Imp. Honorii anno octavo, Urb. Cond. 1174. Franci pridie Cal. Jan. hyeme rigente, trajecto Rheno, iterum Gallias incessentes, Treverim urbem incendunt, indeque in Belgicam & Celticam progressi sunt. *a)* Ad has turbas & seditiones sedandas, Galliasque adserendas, Stilico missus est. Is quid egerit, Claudianus testatur lib. 1. de laudib. Stiliconis: Arcadius & Honorius. *a) Sigebert. Æmyl. l. 1.*

Cedant Druse tui, cedant Trajane labores,
Vestra manus dubio quicquid discrimine gessit,
Transcurrens egit Stilico, totidemque diebus
Edomuit Rhenum, quot vos potuistis in annis. &c.
Impiger a pigro descendens fluminis ortu,
Ad bifidos tractus & juncta paludibus ora
Fulmineum perstrinxit iter, dueis impetus undas
Vincebat celeres, & pax a fonte profecta,
Cum Rheni crescebat aquis, ingentia quondam
Nomina, crinigero flaventes vertice Reges. &c.
Occurfant ubicunque velis, nec fama fefellit
Justitiæ, videre pium, videre fidelem,
Quem veniens timuit, rediens Germanus amavit.

Et iterum:

- - - Rhenumque minacem
Cornibus infractis adeo miteseere cogis, (scil. o Stilico,)
Ut Salius jam rura colat, flexosque Sicambri
In falcem curvent gladios, gemmasque viator
Cum videat ripas, quæ sit Romana requirat.
Ut jam trans fluvium non indignante Cayco, (i. e. Chauco,)
Pascat Belga pecus, mediumque ingressa per Albim,
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

Et post pauca:

- - - Vinclis punire licet, sub judice nostro
Regia Romanus disquirit crimina carcer,
Marcomeres, Sonnoque docet, quorum alter Etruscum
Pertulit exilium, cum se promitteret alter
Exulis ultorem, jacuit mucrone suorum.

Arcadio sextum & Probo Coss. sub Honorico Vandali & Alani trajecto Rheno Gallias intrarunt. Hieronymus Epistola 11. ait: *Tunc Moguntia & Wormatia excisæ sunt, & Treveris & Colonia captæ.* Anno Christi 416. Roma quoque ab Alarico, Gothorum Rege, post biennalem obsidionem, Cal. April. anno 18. Honorii, Urb. Cond. 1164. Christi 413. capta est, unde Hieronymus:

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lachrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos,
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora perque domos, & plurima mortis imago. b)

Gothi tamen sponte Roma excedunt, facto, ut ait Paul. Diaconus, aliquantarum ædium incendio. *b) Procop. lib. 1. Æmyl. l. 1. Oros. lib. 7. cap. 38.*

Franci denuo, creato Rege *Pharamundo*, partem Galliarum, Rheno propinquam, amne transito occupant, Anno Christi 420. *c)* Ab hoc Pharamundo Chronica Francorum Reges enumerare incipiunt, ideoque de ipsis jam porro libro tertio differemus. *c) P. Æmyl. lib. 1.*

(*)

Digitized by Google

LIBER III.

De Francorum Regibus, eorumque apud populos & provincias has rebus geſtis.

Pharamundus, I. Francorum Rex. *Bernh. Furmerius, Ann. Friſ. l. 2. c. 7.*

DE Francorum origine, habitu & moribus ſupra lib. I. copioſe dictum eſt. Hi *Pharamundum*, Marcomiri Ducis filium, (1) ut jam indicavimus, An. Chriſti 419. (2) ut cæteris nationibus pares eſſent atque ſimiles, cum antea tantum Duces (3) & Regulos habuiſſent, Viceburgi, (4) in conventu ordinum celeberrimo, primum ſuum creaverunt Regem, eumque ſcuto ſublatum more priſco (5) magna ceremonia ut Regem venerati ſunt. Quo facto Pharamundus conſtitum, ut populum bello fortem, ſed pace inconditum bene gubernaret, legem condere decrevit, (6) idque conſilio potiſſimum quatuor procerum, qui ex cæteris Francorum

(1) Quis Pharamundi Pater fuerit, æque dubium eſt, ac tempus, quando, & locus, ubi fuerit electus. Autor *Chron. Reg. Franc.* apud *du Cheſne* T. 1. & *Aimoinus* l. 1. c. 4. Sunnonis, fratris Marcomiri, filium fuiſſe ſcribunt. Vid. quoque *Pontan.* de orig. Francor. l. 3. c. 6.

(2) Plerique initium Regni Francici anno 420. ponunt, auctoritate adducti Proſperi Aquitanici, qui in *Chronic.* apud Labbeum ita ſcribit:

Anno XXVI. (Honorii) *tricesimus nonus Xyſtus*
Romanam Eccleſiam regit.
Solis hoc anno defectio facta.
Faramundus regnat in *Francia.*

Cum enim Honorius anno 394. cœperit regnaſſe, atque inſuper juxta *Scaligeri* calculum lib. 2. Emend. temp. Eccliplis Solis, cujus ibidem mentio fit, in annum 421. inciderit, Pharamundum anno 420. electum fuiſſe cum Scaligero plurimi ſibi perſuadent. Ex anno XXVI. Imperii Honorii initium Regni Francorum non ſatis certe conſtare, arbitratur *Aut. Pagius* in Hiſtor. Critic. ad ann. 418. §. 8. quod codices memorati Chronici admodum varient, atque alii XXI. alii XXV. Honorii annis Faramundum regnaſſe referant. Cum vero Solis defectio juxta ipſius calculum anno 418. acciderit, illo quoque anno Faramundum electum fuiſſe cenſet.

(3) Quos videlicet Francorum Populi, communi fœdere juncti, tempore belli ex Veteri Germanorum inſtituto ſibi eligere ſolebant, Scriptores vero *Regulos*, *Regales*, *Sub-Regulos* nonnunquam vocant, vid. *Gregor. Thuronenſ.* lib. 2. c. 9. Seriem ejusmodi Ducum ſive Regulorum ante Pharamundum *Pontan.* lib. 3. c. 6. *Hertius* in Not. Vet. Franc. Regni c. 7. exhibent.

(4) Herbipolim ſive Würzburgum autor intelligit, *Trithemium* ſecutus, qui ibidem Pharamundum electum fuiſſe refert; alii vero Treviri, alii Coloniæ juxta *Gregor. Thuronenſ.* l. 2. c. 9. in Thuringia id factum fuiſſe tradiderunt, adeo ut electionis locus incertus maneat. Vid. quoque *Schaten.* in Hiſt. W. lib. V. p. 263.

(5) De Brinione quodam, Caninefatum Duce, *Tacitus* lib. 4. Hiſt. c. 15. §. 4. *Impoſitus*, inquit, *ſcuto more gentis & ſuſtinentium humeris vibratus*, *Dux eligitur.* Non ſolum autem apud Francos quoque hunc morem obtinuiſſe, pluribus oſtendit *Hertius*, in Not. Vet. Franc. Regni c. 4. §. 10. ſed & Græcis uſitatum fuiſſe, *Lipſius* in Not. ad cit. loc. Taciti docet.

(6) Fide hæc nituntur *Præfationis* ad illas leges, *Auctoris* Geſt. Franc. cap. 4. Vetuſtorum Chronicorum, *Ivonis* apud Freher. Corp. H. Fr. p. 51. *Mallacenſis* apud Labbeum T. 2. *Adonis* Uſen. ad ann. 879. *Sigeb. Gembl.* ad ann. 422. *Ottonis Friſing.* lib. 4. Chronic. c. 32. Sunt tamen, qui illis teſtimoniis poſthabitis, Leges illas Pharamundo, vel antiquiores vel recentiores, atque cum R. P. *Daniele* T. 1. Hiſt. Franc. & in peculiari Diſſert. a Clodovæo M. latas eſſe contendunt. *Leibnizius* in Diſſert. *de Orig. Franc.* ſupra ad lib. 1. cit. ante Pharamundum in Thuringia a Proceribus pagorum ibidem, *Saalgan*, *Bolegan*, *Windgan*, eas conditas eſſe cenſet. Quæ vero ſententia, cum præcipue ipſius Hypotheſi nitatur, qua Francos origine Maris Balthici accolas fuiſſe, inde vero profectos in Thuringiam primum migraſſe, atque hinc demum intra Rhenum inferiorem & Viſurgium migraſſe, *citat. Diſſertat.* putat. Vid. quæ ſupra de illa monuimus. Clar. *Gundlingius* in Obſervationibus ſuis, quarum ibidem mentionem fecimus, cum Rever. quidem Daniele illas Leges a Clodovæo M. ſed cum adhuc Paganus eſſet, ſtatimque poſt prælium Tolpiacenſe opera Præfectorum Alemannicorum, *Salheimenſis*, *Bodenheimenſis*, *Windheimenſis* & *Wiſenheimenſis*, in pago Wormsgan latas, ab eodem vero, poſtquam Chriſtianam Religionem recepiſſet, emendatas fuiſſe exiſtimat; quod admodum veroſimile eſt, atque *Conringio* Epiſt. ad Baluzium & *Frehero* P. 2. Orig. Palat. jam ſuboluit. Vide tamen, quæ in Notis ſuis ad editas nuper *Leges Francorum Salicas & Ripuar.* ut & Diſſert. *Leibn.* de *Orig. Franc.* repoſuit Cl. Vir *Joh. Georg. Eccardus.*

Digitized by Google

ſelecti, Viſogaſtus, Bodogaſtus, Salegaſtus & Videgaſtus fuere nominati. Hi quatuor Viri in villis Sallehaim, Bodohaim & Widohaim, ultra Rhenum ſitis, tres conventus celebrarunt, & in iis legis capita quamplurima conſtituerunt, ne populus Francorum, qui omnes vicinos ſuos fortitudine ſuperabat, eisdem juſtitia eſſet inferior. Lex iſta Salica dicta eſt, vel a Sala fluvio, ubi Franci conlèderunt, ut quibusdam placet; vel a Saliis, populis circa Friſiam habitantibus; vel, ut aliis viſum, a Sale, quod ea lex Rempubl. conſervet, haud aliter quam ſal carnes, quæ illo confricantur; vel denique, ut Furmerius judicat, a villis iſtis, in quibus condita eſt primitus, ſuum ſortita eſt nomen, eo quod illæ villæ (1) Curiæ eſſent ac Palatia Procerum, quæ idiotiſmo Salæ dicebantur, & poſtea a barbaris Scriptoribus Curtes eodem ſenſu appellatæ fuerunt: ex quibus colonis glebæ adſcriptis reliquam terræ partem laborandam committebant, qui etiam non tantum, certis menſium & hebdomadum diebus, Curiæ Domino, vel Seniori, ligone, equo, bigis vel quadrigis, aut etiam pedibus operas præſtabant, ſed etiam certam pecuniolam cenſus nomine inferebant, quin & aliquando decimas omnium fructuum tam humentium, quam aridorum pendebant; unde apud Saxones **Laſſen**/ apud Sicambros **Lathen**/ apud Friſios **Liten**/ ejusdem etymi vocabulis, quod ſcilicet primo capti, & poſtea ex commiſeratione in agris relicti, (2) nec ejecti aut venditi eſſent, dicti ſunt. Ager autem, in quo Dominus agebat, **Hoff**/ **Hove**/ **Saele** & **Saelſtatt**/ quaſi dicas aulam, cohortem, aut ſedem: colonorum vero agri Köten, (3) quaſi ab aliis ſundis dependentes articuli, appellati ſunt. Lex autem Salica, qua genus ſuum Franci conſervare ſtuduerunt, ita habet: *Ut terræ Salicæ* (4) *nulla portio hæreditatis mulieri veniat, ſed ad virilem ſexum tota terræ hæreditas perveniat;* cauſa in eadem hac lege additur, quod gens Francorum, cum parva eſſet numero, fortis tamen robore, validum Romanum jugum de ſuis cervicibus pugnando excuſſerit, neque in colum patiatur haſtam Francorum & Gallorum victricem commutari. Veſtigia veterum Saliorum (5) adhuc extant in regione Salandia, & pago Salicum, cujus in fundatione Abbatiæ Elrinenſis, Anno 963. fit mentio, ubi Imperator Otto I. ſeu Magnus, quæ fiſcus habebat telonii de piſcatura in pago Salon, & fluvio Isla, dicta Habedolt, monaſterio huic contulit. Hinc pagus Sehlemenſis hodie dicitur,

(1) Ut jam olim quoque cenſuit *Joh. Robertus Cenalius*, Epiſcopus Araufion. in H. G. & pluribus confirmavit Per-Illuſtr. a *Coccejus* in Orat. *de Lege Salica* & J. P. c. 3. §. 82. 88.

(2) Quam rationem Gloſſator quoque Speculi Saxonici lib. 2. art. 59. reddit: **Wy in Saſſen tu Lyfftgude gebohren iſt, dat iſt ein Kate, dy mach des Gudes ane ſynes Heren Orloff, ſich nicht vortygen. Dit ſint dy unſe Olderen ſitten ipten, don ſy dy Lanth bedwungen.** Eadem habet lib. 3. art. 44. Sed nugæ. Erant *Laſſi* ſervorum genus, qui a ſervitiis domeſticis dimittebantur, ut agros Domini certis conditionibus colerent. De illis *Nithardus* lib. 4. *quæ*, inquit, *gens* (Saxones) *omnis in tribus ordinibus diviſa conſiſtit. Sunt enim inter illos, qui Ethilingi, ſunt, qui Frilingi, ſunt, qui Lazzi dicebantur. Latina vero lingua hoc ſunt Nobiles, ingenui atque ſervilcs.* Vid. pluribus Clar. *Ludwig* in Diſſertat. de *Colonis adſcript.*

(3) Unde & *Coſſati*, quaſi *Kotſati*, nonnullis dici reputantur. Ejusmodi vero agrorum genus agros in Clivia eſſe, qui vulgo dici ſolent **Kösguder**, exiſtimat *Feltmannus* de jure in re & ad rem cap. 6. §. 32.

(4) Quid per *terram Salicam* intelligatur, variæ ſunt doctorum Virorum ſententiæ, quarum recenſione vereor, ne nauſeam creemus Lectori. *Terra Salica*, ut Leges *Salicæ*, ita dicitur a **Sal**, ſ. Regio Palatio, denotatque terram, quæ ad *Salam* ſive Curtem Regiam pertinet, certisque conditionibus ab illa recipitur, oppoſite ad *Alode*, quo nomine Bona *propria* deſignantur, quæque a parentibus accepta ad heredes tam fœminas, quam maſculos libere tranſeunt. Vid. Per-Illuſtr. *a Coccej.* in Orat. de *Lege Salica*, & Cl. *Eccardum* in Not. ad *Leg. Salic.* p. 106. 107. 108. ubi recte quoque monet, filias a Succeſſione in *terram Salicam* non ſimpliciter fuiſſe excluſas, ſed tantum quousque maſculi extiterint, ut in Lege Francorum *Ripuariorum* cap. 56. clariſſime indicatur. Ceterum an hæc Lex ad Succeſſionem in Regno quoque pertineat, inter Anglos & Gallos, cum Eduardus III. Rex Angliæ, poſt obitum Caroli *Pulchri*, R. G. jure matris ſuæ, ſororis defuncti Regis, in Regno Galliæ ſuccedere vellet, acerrime diſputatum fuit, meritoque cum *Hotomanno*, aliisque doctis Viris in ipſa Gallia, negat Cl. Vir, *Joh. Petr. Ludwig* in Diſſert. *de Jure Anglorum in Galliam*, T. II. Opuſculorum Miſcell. p. 455. & ſeqq.

(5) De quibus vid. ſupr. Not. ad Libr. I.

citur, qui Comitatui Zutphanio originem dedit. De Pharamundi Succeſſoribus (1) antequam dicamus, illud prius annotare operæ precium eſt, Honorio Imp. Romæ tandem mortuo, ſucceſſiſſe in Occidente atque Roma *Valentinianum III.* Conſtantini & Placidiæ ſororis ejus filium, cum interim Theodoſius II. Arcadii filius, Conſtantinopoli imperaret. Sub hoc Valentiniano Ætius patritius, Galliis aſſerendis animum intendens, primo cum Majoriano, qui poſt imperavit, in Francos, qui Galliam Rheno proximam (2) occupare auſi fuerant, expeditionem parat, qui cum in Helena vico, quem nunc Hedenam vocant, ad Cancum fluvium nuptias cujusdam captivæ virginis (3) celebrarent, & excubiis omiſſis diſſolutius agerent, facile, abſente quoque ipſorum Rege Pharamundo, (4) in Germaniam magnam a Romanis pulſi ſunt; & ſic Ætius omnes terras Sequanorum, Heduorum, Matiſconenſium, Cabillinenſium, Veſontionum, & quicquid a Rheno in Rhodanum usque extendebatur, ſecure retinebat, adeoque Galliam Lugdunenſem Belgicamque pacavit, Romanoque juri reddidit. Gothi (5) vero ex Hiſpania reduces ejusdem Honorii Imperatoris beneficio Aquitaniam tenebant, omnemque regionem, quæ inter Rhodanum & Ligerim fluvios in montes Pyrenæos deſinebat. Reſtabat minima Galliarum pars, quæ Rheno, Moſella & Ligeri continebatur: valida quidem viris & oppidis, ſed quæ quotidie hoſtem Francum haberet vicinum, ejusque impetum ſingulis quaſi momentis expectare cogebatur: hic enim viſo Burgundionum (6) ſucceſſu, in Galliam totis animis intentus, omiſſa Germania, Rhenum transmittere ſatagit, adeoque Gallia mirum in modum ab exteris nationibus occupata, Romani vix pro tertia ejus parte retinenda laborabant.

Valentinianus III. Romanorum Auguſtus.

Pharamundo *Clodius*, cognomento *Capillatus* ſive *Crinitus*, (7) ſucceſſit, II. Francorum

Clodius Capillatus ſive Crinitus, II. Francor. Rex.

(1) Quos *Merovingicos* appellare ſolent, procul dubio, quod *Merovæus*, fixa ſede in Gallia poſita, fines Regni cis Rhenum primus extenderit, atque ab illo Succeſſio Regum ex ipſius familia certa ſit. Pleniorem vero & accuratiorem Regum Merovingicorum recenſionem vide in adjecta *Tab. Geneal. I.*

(2) Imo Cameracum usque excurriſſe Clodionem, ibidemque aliquamdiu commoratum fuiſſe, refert *Gregor. Thuronenſ.* lib. 2. c. 9.

(3) Qua de re Majorianum Carm. V. ita alloquitur *Sidonius Apollinaris*:

- - Poſt tempore parvo
Pugnaſtis pariter Francis, qua Clojo patentes
Atrebatum terras pervaſerat. Hinc coëuntes,
Claudebant anguſta vias, arcuque ſubactum
Vicum Helenam, *flumenque ſimul ſub tramite longo*
Arctus ſuppoſitis trabibus tranſmiſerat agger.
Illic, te poſito, pugnabat ponte ſub ipſo
Majorianus eques. Fors ripæ colle propinquo
Barbaricus reſonabat Hymen, Scythicique choreis
Nubebat flavo ſimilis nova Nupta marito.
Hos ergo, ut perhibent, ſtravit, crepitabat ad ictus.
Caſſis & oppoſitis haſtarum verbera thorax
Arcebat ſquamis, donec converſa fugatus
Hoſtis terga dedit.

(4) Clodione potius, quippe cum Pharamundus jam ante 428. obiiſſet.

(5) Viſigothi ſ. Weſtrogothi nempe, qui Duce Athanarico Italiam invaſerant, ipſamque Romam ceperant, pacto autem cum Honorio Imperatore inito & affinitate facta, Galliam intra Alpes & Montes Pyrenæos occuparunt, atque in Hiſpaniam expeditionem mox ſuſceperunt, ſede quoque Regia Barcinone conſtituta. *Oroſ.* lib. 7. *Philoſtorg.* 12. 4. *Zoſimus* lib. 6. *Pratorius* in Orbe Gothico. Pluribus autem de hoc Viſigothorum regno in Gallia agit *Hertius* in notitia Vet. German. P. 3. c. 7.

(6) Populi quoque Germanici, qui in finibus Poloniæ olim habitavit, *Plinius* in Hiſt. Not. lib. 4. c. 14. atque aliorum populorum exemplo, irruptione in Galliam facta, Regnum conſtituit, cujus initia & interitum quam accuratiſſime deſcribit *Schurzfl.* Oper Hiſt. Polit. Diſſert. 11.

(7) Fuit nempe a Clodione usque Regum Francorum Inſigne Regiæ Nobilitatis *comam* alere. *Clodius*, refert *Sigebertus* ad ann. 450 *filius Pharamundi, Rex crinitus, regnat ſuper Francos.* Et *Agathias* lib. 1. *Mos eſt*, ſcribit, *Francorum Regibus tonderi nunquam, ſed a pueris comam alere, quæ pulchre impendet humeris, etiam frontes crinibus dividens, & in utramque ſe ſpar-*

Digitized by Google

ad pag. 88.

onensis, CHILDEBERTUS, Rex Parisiorum,
ob. A. C. 562. Ux. *Ultrogotha*, al. *Vultrogotha*.

THEODORICUS, Rex Aus partim
ex concubina natus. ob. a. *gancie*. ob.
N. filia R. Burgundiæ. *Radegun-*
a, (4) *In-*
na.

THEODEBERTUS, R. Au
ob. A. C. 547. (1) Ux. *Wisgar*
Wachonis, R. Longobar
(2) *Deutheria*.

THEODOBALDUS, ex (2
ſtraſ. ob. A. C. 555. Ux. *Wa*
Wisgardis, de qua ſupr.

IGEBERTUS, HILPERICUS, CHRAMNUS,
R. Auſtraſiæ. ob. R. Sueſſionen- una cum con-
A. C. 577. Ux. *Bru-* ſis. Ux. (1) *Au-* juge & duabus filiabus
necchildis. *dovera*, (2) *Gal-* propter conſpirationem
DEBERTUS, *ſuinta*, (3) *Fre-* cum Brittonum Princi-
trafiæ & Burgun- *degundis*, cujus pe a patre
ob. A. C. 597. Ux. fraude periit combuſtus.
ba. A. C. 586.

ODORICUS II. THEUDELAN. &
argundiæ, frau- & SIGEBERTUS.
Brunichildis, ut
er antea, ſublatus.
Hermemberga.

ertus II. *Childebertus* *Corbus*
Chlota- auffugit, & *Meroveus*.
II. occi- nunquam
. repertus.

CHLODOBERTUS, ROBERTUS, & THEODORICUS infantes obierunt. CHLOTHARIUS II. Magnus, patri occiſo quadrimeſtris infans ſucceſſit, Rex tandem *totius Franciæ*. ob. A. C. 630. Ux. (1) *Haldetrudis*, (2) *Bertrudis*, (3) *Sichildis*.

primum Auſtraſiæ, ac BLITILDIS, (3) ARSBERTUS, Rex Aquitaniæ,
Ux. *Gomatrudis*, Soror Ux. N. obiit A. C. 636. Ux. N.
inthildis, (3) *Vulfgun-* |
agnetrudis. ob. 628. CHILPERICUS insidiis patrui
occiſus.

Auſtraſiæ. CLODOVEUS II. Rex
Ux. N. Neuſtriæ & Burgund.
obiit A. C. Ux.
aldo Majore *Bathilda*.
gatus.

I. THEODORICUS III. R. Neuſtriæ & Burgundiæ, FLODOVENZ
fra- poſt obitum fratris ſui Chlotharii III. in Mona- juxta Alb. Mo-
ton- ſterium detruſus eſt, mortuo fratre Childerico II. nach. ſolum
que iterum reſtitutus, ob. A. C. 690. Ux. *Crotildis*. ad a. 653.
; Ux.
n qua CLODOVEUS III. CHILDEBERTUS III.
ait oc- R. Neuſt. & Bur- fratris Succeſſor, ob. A. C. 711.
7. gund. ob. 694.
DAGOBERTUS III. patris Succeſſor, obiit A. C. 715.
II.
erti II. THEODORICUS IV. extincto
Dani- Chilperico II. qui patri ſucceſſerat, R. Neuſt. & Burgund. ob. A. C. 725.
III.
naſte- CHLOTHARIUS IV. quem alii
egum Theodorici IV. alii Dagoberti III. fratrem volunt.
rovin-

Digitized by Google

Digitized by Google

corum Rex in Germania An. Chr. 431. designatus. Hic cum miro desiderio occupandæ Galliæ teneretur, Thuringia expugnata, Duisburgum (1) castellum inter Angram & Rhuram amnes, & ad Rhenum fluvium occupat, sedemque Imperii aliquamdiu ibi constituit. Inde anno proximo, superato Rheni limite, copias in Galliam traduxit, complures in Belgio urbes cœpit, & usque ad Sonnam amnem vastando pervenit, atque ita Franci in Belgica superiori & inferiori sedibus occupatis, postea sensim, quicquid Galliarum supererat, suo imperio adjecere, & Francia dicta primum, (2) quicquid *Merovæus*, III. Francorum Rex in Germania anno Christi 449. declaratus, tenuit: hic enim etsi nactione Thuringus (3) esset, quia tamen Rex Clodio eum filio, quem reliquerat, Alberoni, testamento præfecerat, ille pupillo Alberone a sceptro excluso se pro Rege gerit: in sylva tamen Carbonaria sive Arduenna sese occultantem, Brabantiæ vicinisque regionibus imperare patitur. Ab hoc Alberone orti postea Pipini (4) & Carolingi, qui extrita Merovæi stirpe, regnum in Francia obtinuerunt. Nam an. 586. Carolomannus vixit, & Landæ in Habspania apud Brabantos, Franciæ parte, imperavit. Merovæus autem an. Christi 449. nullo impediente, cum maximo Francorum exercitu Rhenum transit, & captis multis urbibus, ad Axonam fluvium sedes capit. Ab hoc Reges Francorum Merovingi sunt

Merovæus, III. Francor. Rex.

gentibus partem. Eginhardus quoque in Vita Caroli M. c. 1. de postremis Francorum Regibus, *neque*, ait, *Regi aliud relinquebatur, quam ut Regio tantum nomine contentus*, crine profuso, *barba submissa, solio resideret*, ad quem locum vide de hoc jure Capillitii pluribus *Besselium & Goldastum*.

(1) De quo *Gregor. Turon.* lib. 2. c. 9. Edit. Wechel. 1613. *Ferunt etiam tunc Chlogionem utilem ac nobilissimum in gente sua Regem Francorum fuisse, qui apud* Dispargum *Castrum habitabat, quod est in Termino Thoringorum.* Vid. quoque *Aimoinum* lib. 1. c. 4. Gest. Franc. Epit. c. 5. Ubi vero Dispurgum illud situm fuerit, admodum inter Eruditos controvertitur. *Wendelinus* de Natal. Solo Leg. Sal. c. 14. & *Henschenius* de Tribus Dagobert. lib. 4. c. 8. Diestheimii in Brabantia, *Bucherius* in Belg. Rom. lib. 15. c. 12. Heinsbergæ in Ducatu Juliaco, *Browerus* Antiquitat. Fuldens. lib. 1. Diesbergæ in Sylva Fagonia, *Chifletius* in Anast. Childerici Duisburgi juxta Fuhram in Brabantia illud quærunt, atque loco *Thuringorum* legendum putant *Tungrorum*. Alii in Germania quidem trans-Rhenana illud collocant, sed in diversas quoque partes abeunt, Cl. Vir *Joh. Georg. Eccardus* in Notit. ad Leg. Franc. Sal. p. 5. cum *Joh. Wilh. Dietmaro*, cujus verba ex programmate quodam ibidem adducit, in monte Comitatus Henneberg ici, qui vulgo der Dießberg appellari solet, atque tertio Lapide a sylva Thuringica inter pagos & Vicos Helmershausen, Volmuthhausen, Erbenhausen, Aschenhausen & Oberkatza, situs est, Dispurgum illud collocant. Sed uti priorum sententiæ repugnat, quod ante Merovæum Franci fixam sedem cis Rhenum haud posuerint, ita a posterioribus frustra supponitur, quod Franci, antequam Rhenum fuerunt transgressi, in Franconia vicinisque dit ionibus commorati fuerint. Autoris itaque nostri *Petavii* in Rat. Temp. lib. 6. c. 13. *Illust. Aut.* Mon. Paderb. pag. 156. *Sagittarii* de Reg. Thuring. l. 2. c. 2. Per-Illustr. *a Coccejì* J. P. c. 3. §. 80. aliorumque sententiam, qui Pharamundum Duisburgi ad Rhenum sedem suam Regiam habuisse censent, præferendam duco. Nec obstat, quod illud Duisburgum hodie a finibus Thuringorum remotissimum sit. Veterem enim Thuringiam *Gregor. Turonens.* l. c. intelligit, quam vero latissime & fere ad Rhenum usque se extendisse notissimum est, atque pluribus ostendunt *Sagittarius* l. c. *Hertius* in Not. Vet. Germ. P. 3. c. 4.

(2) De antiqua illa Francia vid. supr. Not. ad lib. I.

(3) Fabulæ quidem sunt, quas de Merovæo, a Clodionis Uxore ex solo Merovehonis vel Bestiæ vel Viri cujusdam erga illam appetitu concepto, refert Autor *Excerptorum* apud *Freherum* Corp. Hist. Fr. p. 95. Duos tamen Clodionem reliquisse filios *Priscus Rhet.* æqualis Scriptor his testatur: *Ast Francos bello lacessendi, illi* (Attilæ) *causa fuit Regum ipsorum* (Clodionis) *obitus, & de Regno inter Liberos controversia. Seniori Attilas studebat, juniorem Ætius tuebatur, quem Romæ vidimus Legationem obeuntem, nondum lanugine florescere incipiente, flava coma & capillis propter densitatem & magnitudinem super humerum effusis.* Juniorem hunc Merovæum fuisse existimat *Ant. Pagius* in Crit. Hist. Chronol. ad a. 451. T. 1. p. 325. Certe Monachus *Egolism.* in Vita Caroli M. *Eginhardus* in Vita S. Burchardi, Episc. Herbipolit. apud Surium, aliique Scriptores, quorum testimonia haud temere rejicienda sunt, eum Clodionis filium fuisse scribunt.

(4) Id certum est, Reges Francorum Carolingicos ab Arnulfo Majore Domus & Episcopo Metensi, atque Carolo C. Hasb. hujusque ex Carolomanno Nepote *Pipino* Landensi hac serie ortos fuisse:

Digitized by Google

sunt appellati, & initium regnandi in Galliis auspicatum. Ejus tempore Attila, Hunnorum (1) Rex, illud flagellum Dei, occiso Bleda fratre germano, partisque sibi hac ratione

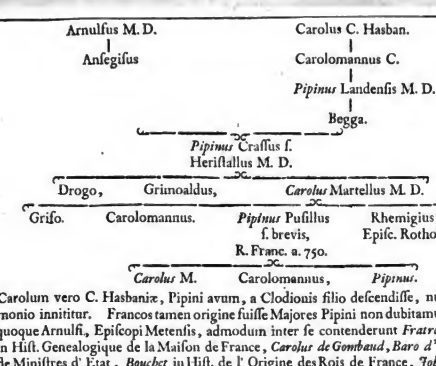

Carolum vero C. Hasbaniæ, Pipini avum, a Clodionis filio deſcendiſſe, nullo certo teſtimonio innititur. Francos tamen origine fuiſſe Majores Pipini non dubitamus. De genere quoque Arnulfi, Epiſcopi Metenſis, admodum inter ſe contenderunt *Fratres Samarthani* in Hiſt. Genealogique de la Maiſon de France, *Carolus de Gombaud*, *Baro d' Auteil*, in Hiſt. de Miniſtres d' Etat, *Bouchet* in Hiſt. de l' Origine des Rois de France, *Joh. Baptiſta Goth*, *D. Eſpernonius*, Hiſt. de la veritable Origine de la triſieme race des Rois de France, *Adr. Jordanus* la Critique de l' Origine de l' Auguſte Maiſon de Fr. *Adr. l'aleſius* Hiſt. Fr. quorum tres priores Arnulphi originem a Ferredo, homine quodam Gallo, tres vero poſteriores aliique e Francorum ſanguine eam rectius derivant. Vid. quoque *Imboſſium* Introduct. ad Geneal. Famil. Galliæ.

(1) Hunnorum, Populi Scythici, feritatem prædandique aviditatem elegantiſſime deſcribit *Ammianus Marcellinus* lib. 17. c. 13. ubi *Hunnorum*, inquit, *gens monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Ubi, quoniam ob ipſis naſcendi primitiis infantum ferro ſulcantur altius genæ, ut pilorum vigor tempeſtivus emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes, absque ulla venuſtate ſpadonibus ſimiles; Compactis omnes firmisque membris & opimis cervicibus prodigioſe deformes, & ſtandi, ut bipedes exiſtimes, vel quales in commarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur incompte in hominum figuras. Sic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, ut neque igne, neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium, & ſemicruda cujusvis pecoris carne veſcantur, quam inter femora ſua & equorum terga ſubfertam fotu calefaciunt brevi. Ædificiis nullis unquam tecti, ſed hæc velut abuſu communi diſcreta ſepulchra declinant. Neque enim apud eos vel arundine faſtigatum reperiri tugurium poteſt, ſed vagi, montes peragrantes & ſilvas, pruinas, famem ſitimque perferre ab incunabulis aſueſcunt. Peregre tecta, niſi adigente maxima neceſſitate, non ſubeunt, nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiunt lineis vel ex pellibus ſilveſtrium murium conſarcinatis. Nec alia illis domeſta veſtis eſt, alia forenſis, ſed ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta, non ante deponitur aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos deſluxit deſtrictaque. Galeris incurvis capita tegunt, hirſuta crura coriis munientes hœdinis, eorumque calcei formulis nullis apti, vetant incedere ingreſſibus liberis, qua cauſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas, verum equis prope affixi, duris quidem, ſed deformibus, & mulicbriter iisdem nonnunquam inſidentes, ſunguntur muneribus conſuetis. In ipſis quivis in hac natione pernox & perdius, emit & vendit, cibumque ſumit & potum, & inclinatus cervici jumenti in altum ſoporem ad usque varietatem effunditur ſomniorum. Et deliberatione ſuper rebus propoſita feriit, hoc habitu omnes in communi conſultant. Agunturque autem nulla ſeveritate Reguli, ſed tumultuario Primatum ductu contenti, perrumpunt, quicquid iuciderit. Et pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus ſonantibus tornum usque ad pernicitatem ſunt leves & repentini, ita ſubito de induſtria diſperſi lugeſcunt & impoſita acie, cum cæde vaſta diſcurrunt, nec invadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis acutis oſſibus pro ſpiculorum acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis cominus ferro ſine vi, reſpectu con - - hoſterque, dum mucronum noxias obſervant, contortis laciniis illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Ne-*

mo

Digitized by Google

ne Pannoniis, & Dacia, Macedonia, etiam Myſia, Achaja, & utraque Thracia immaniſſima rabie deva ſtatis, ad Occidentis imperium intendit animum. *a)* Vaſtata ſiquidem & territa Germania, per Noricum Vindelicos perque Rhetiarum fines ad lacum Brigantinum & circa Auguſtam Rauracorum pervenit. Ibi Gundarius & Sigimundus, Burgundionum Reges, obviam occurrunt, tranſitu Rheni Attilam prohibituri, ſed facile ab eo ad internecionem funduntur. Rheno ſuperato nobiliſſimas urbes diruit, indeque Belgicam invadit. Horrida ubique omnis generis calamitatum ſpecies, Auguſta Rauracorum, Argentoratum, Vangionum civitas, Wormatia, Agrippina Colonia, Juliacum & Tungrorum urbs nobilis, tunc ruinis miſere deformatæ ſunt. *b)* Omnino tunc Hunni, quicquid in hiſce partibus ad Rhenum Romanæ erat antiquitatis, a Francis adhuc relictæ, penitus ſubverterunt, atque aboleverunt, quam ob cauſſam inter provinciales etiam urbes terrificum illud atque immane Hunnorum (**der Hunen**) nomen durare (1) adhuc, veriſimile eſt. Nec Francos ſic radicitus omnia Rom. monumenta, caſtra, inquam, civitatesque hic everſiſſe crediderim, cum illorum, nominatim apud oppidum Santenſe, ubi olim Vetera & Colonia Trajana ſtetere, & alibi, ubi Romanorum ad Rhenum in hoc tractu fuere ſtativa, numiſmata aurea non raro effodiantur. Quæ res manifeſto indicat, eos aliquid ſibi, quod habitarent, hic reſervaſſe. Imprimis Doroſtati, (**Duerſteden**) Batavorum olim, nomen expreſſe in iſtis nummis legitur. *Hadelini* etiam nomen Præfidis alicujus fuit, qui illic nomine Francorum Regum Rempubl. adminiſtravit. Idem Attila, Galliis inhians, metuensque, ne Gothi, qui in Galliis tunc morabantur, Romanis auxilio jungerentur, ad utrosque ſeorſim legatos miſit, Romanis amicum ſe ſimulans, adverſum Gothos, e contrario Gothorum amicum ſe fingens, adverſum Romanos ſe præliaturum aſſerit, Aureliamque obſidet. Ætius hæc prævidens, miſſis legatis Theodoricum Gothorum apud Toloſam Regem certo fœdere Romanis conjunxit. Is cum filiis Thoriſmundo & Theodorico, magnaque Gothorum manu, in campos Catalaunicos (2) deſcendit, eodem venit Ætius cum auxiliaribus Francis, Saxonibus,

a) Paul. Diac. l. 15.

b) vid. Aventin. & F. Irenicum lib. 9. cap. 18.

mo apud eos arat nec ſtivam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis absque lare vel lege, aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant. Ubi conjuges ex villis veſtimenta contexunt, & coëunt cum maritis & pariunt & ad usque pubertatem nutriunt pueros. Nullus apud eos interrogatus reſpondere, unde oritur, poteſt, alibi conceptus, natusque procul & longius educatus. Per inſidias infidi, inconſultantes, ad omnem auram incedentes, ſpei novæ perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes. Inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum inhonoſtumve ſit, penitus ignorantes. Flexiloqui & obſcuri. Nullius religionis vel ſuperſtitionis reverentia aliquando diſtricti. Auri cupidine immenſa flagrantes, adeo permutabiles & irafci faciles, ut eodem aliquoties die a ſocio, nullo irritante, ſæpe deſciſcunt, itidemque propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa prædandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum & cædes, ad usque Achajam pervenit, &c. Hæc ille. Fera itaque hæc gens circa Seculum IV. Pannoniam invaſit, atque ſub *Bela* & *Attila*, Ducibus ſuis & Regibus, Imperium in totum orbem affectavit. Attilam pro inſigni *Aſturem ex accipitrum genere coronatum* prætuliſſe, atque in Epiſtolis ſuis & Diplomatibus inſolentiſſimo hoc titulo: *Attila, filius Bendetrui, Nepos Magni Nemhrotti, Nutritius in Engaddi. Dei gratia Rex Hunnorum, Medorum, Gothorum, Dacorum, Metus Orbis & flagellum Dei*, uſum fuiſſe refert *Prætorius* in Orbe Gothico lib. 2. cap. 6. §. 9. ſed merito ſuperbus ille Titulus *Schurzfleiſchio* in Ungaricis Diſſertation. 19. multis rationibus ſuſpectus eſt, inprimis, quod titulus *Dei gratia* ſerius cœperit. Ceterum de irruptione Hunnorum in Germaniam, Italiam & Galliam, vid. pluribus *Schaten.* H. W. lib. 5. p. 286. & ſeqq.

(1) Servant adhuc veſtigia Hunnorum ditio in Palatinatu **Hunesrück**, arx **Hunoltſtein**. Eſt quoque Caſtrum Hunnicum in Velavia, **die Hunnen-Schantz**, aquatio Hunnorum juxta Tremoniam, **der Hunnen Tränck**, quorum vero cognominum origo ab altera Hunnorum expeditione in Germaniam tempore Henrici Aucupis potius arceſſenda eſt. *Schurzf.* cit. Diſſ.

(2) Quos *Thuronenſis* lib. 2. c. 7. *Mauriacos*, Jornandes, Catalaunicos & Mauriacos promiſcue appellat. Ubi vero ſiti ſint *Idacius* in Chronico deſignat, ubi anno Abrahami 2468. *Gens*, inquit, *Hunnorum pace rupta deprædatur provincias Galliarum, plurima Civitates effringit, in Campis Catalaunicis, haud longe de Civitate, quam effregerant, Metris, Ætio Duci & Regi Theodori, quibus erat in pace ſocietas, aperto Marte conligens divino caſu ſuperatur auxilio. Bellum nox intempeſta diremit. Rex Theodores proſtratus occubuit, CCC.* (legendum

Digitized by Google

bus, Burgundionibus, & aliis Germanis Celtisque nationibus. Pugnatum ibi contra Attilam utrimque acerrime, adeo ut centum & octoginta millia fortissimorum militum una cum Theodorico Rege isto prælio ceciderint, quorum nullus loco cessit, sed quem vivus occupaverat, cadens etiam mortuus texit. Rivulus præterfluens, humano sanguine auctior, instar rapidissimi torrentis defluxit, cadavera secum deferens. (*) Attila in-
(*) *An. a Nat. Chr. 451.*
de Galliis excessit & in Thuringiam rediit. Ætius, qui Attilæ terror fuerat, ob suspicionem affectati imperii (1) a Valentiniano interfectus est, sic Imperator dextram suam sinistra quasi sua præcidit. Nam cum Ætio pariter imperii salus occubuit. Valentiniano
Childericus, IV. Francor. Rex.
ab amicis Ætii cæso, *Majorianus* (2) Occidentis suscepit imperium, quo imperante *Childericus*, Merovæi filius, quartus Francorum Rex in Galliis anno Domini 459. declaratus, regnum suum insigniter auget. (3) Tunc provinciæ hæ, de quibus sermo jam pridem institutus est, una cum aliis multis, præsertim quæ ad Rhenum sunt, Romano imperio per Francos penitus fuerunt subtractæ, debueruntque, proh dolor! ad insignem illam insignis Rom. Imperii ruinam aliquid etiam conferre: sicut nihil, quantumvis stabilitum, durabile est in hac terum fragilitate. Hoc loco tamen notandum est, provincias illas trans-Rhenanas, nominatim Clivensem, quatenus trans Rhenum est, Montensemque Ducatum, Marchiæ item & Ravensburgi Comitatus, Germanorum nationibus, imprimis vergentis ad Occasum imperii Rom. tempore, Saxonibus, eorumque Regibus (4) ad Witekin-

dum CC.) *ferme millia hominum in eo certamine cæsa memorantur. Occiso Theodore Thorismo filius ejus succedit in Regno. Hunni cum Rege suo Attila relictis Galliis post certamen Italiam petunt.* De obitu vero Attilæ, quem *A. Pagius* ad ann. 435. refert, *Jornandes* c. 49. *Attila*, scribit, *ut priscus Historicus refert, extinctionis suæ tempore puerum, Illdico nomine, decorum valde, sibi in matrimonium post innumerabiles uxores, ut mos erat gentis illius, socians, ejusque in nuptiis magna hilaritate resolutus, vino somnoque gravatus resupinus jacebat, redundantisque sanguis, qui ei solite de naribus effluebat, itinere feriali faucibus illapsus, eum extinxit. Ita glorioso per bellum Regi temulentia pudendum exitum dedit.*

(1) Maximus nempe, Senator Romanus, ut Valentinianum propter stuprum uxori suæ illatum tanto securius occidere, atque Imperium invadere posset, Ætium primum e medio tollendum ratus, Imperatori eum reddidit suspectum, ac si Imperium affectaret; Ipsa dein cæde Ætii, utpote Ducis egregii, Valentinianum populo reddidit invisum, atque in Comitiis per Ætii amicos occidi curavit, imperiumque ad se rapuit. Vid. pluribus *Prosperum* in Chronico, *Gregor. Turonens.* lib 2. c. 7. & 8. *Procop.* lib. 1. de bello Vandal. ubi *Valentinianus fertur proximum quendam ex Romanis interrogasse, an utilis fuerit Ætii mors? ille vero respondisse: hoc ipse videret, bene, an male, se tantum scire, quod sibi dextram altera manu abscideret.*

(2) Imo potius *Maximus*, quem *Avitus*, nunc vero demum *Majorianus* secuti fuerunt.

(3) Ducibus Romanorum *Ægidio* ejusque filio *Syagrio* devictis. *Greg. Turon.* lib. II. c. 18. *Aimonius* lib. I. c. 7. *Gesta Francorum Epitomata* c. 8. Quæ vero *Turonens.* lib. II. c. 12. *Aimon.* l. c. de Childerici apud Bisinum, Regem Thuringiæ, exilio referunt, *Sagittarius* quidem lib. II. c. 7. de Regno Thuringiæ multis adductis testimoniis comprobare studet, merito autem *Gabr. Danieli* Differt. II. suspecta sunt. Ceterum Tornaci An. 484. cum gladio, Regio annulo, numismatis, aliisque ornamentis sepultus fuit, quæ An. 1653. ibidem reperta *Chifletius* in *Anastasi Childerici* illustravit.

(4) Rempublicam Saxonum, non Regiam, sed popularem, atque a Proceribus administratam fuisse, Poëta apud *Leibnizium* T. I. S. R. B. p. 121. his testatur:

Hanc unam (Saxonum) *potuerant nimirum vincere gentem,*
Quæ nec Rege fuit saltem sociata sub uno,
Ut se militiæ pariter defenderet usu,
Sed variis divisa modis plebs omnis habebat
Quot pagos, tot pene Duces.

Beda quoque lib. 1. *Hist. Eccles.* c. 2. *Saxones*, ait, *Regem non habent, sed Satrapas plurimos suæ Genti præpositos.* E quibus Proceribus Wittekindum M. quoque fuisse, Scriptores antiqui referunt. *Adelmus Bened.* ad ann. 775. *cunctos ad eum* (Carolum) *venisse*, scribit, *præter Witichindum* unum ex Primoribus *Westfalorum*. Recentiores itaque Scriptores, qui Wittichindum Regem Saxonum appellare solent, erasse, *Schurzfl.* Op. Polit. Hist. p. 654. & seqq. recte jam monuit. Ceterum Saxones fines suos, destructo Thuringorum Regno, ad fluvium *Unstrut* primum, cruento autem prælio, Francis circa annum 556. devictis, ad Rhenum usque extenderunt, divisi in *Westfalos*, *Angarios* & *Ostfalos*. *Gregor. Turon.* lib. 4. c. 16. *Poëta Saxo* l. c. *Schaten.* H. W. p. 308. *Meibom.* Introd. ad Hist. Inf. Sax.

Digitized by Google

kindum usque paruiſſe, eoque armis victricibus Caroli Magni tandem devicto, Romano-Francico imperio acceſſiſſe.

Childerico in regno ſucceſſit *Clodovæus*, ejus filius, Rex Francorum V. an. Dom. 485. Hic Syagrium, (1) Ducem Rom. imperio Sueſſionum dejecit, ac interemit. Expeditionem in Friſios ſuſcepit, a Richardo Uffone, Rege eorum, repreſſus. Imprimis memorabilem illam victoriam apud Tolbiacum (2) obtinuit an. 499. pro qua in ſummis anguſtiis votum fecerat de religione Chriſtiana amplectenda, & ſic a S. Remigio, Epiſc. Rhemenſi, baptizatus eſt. (3) Jam quintum decimum annum, inquit P. Æmilius, Clodovæus regnabat, cum arma Francorum in Alemannos mota, quod Sicambris, ipſorum ſociis, bellum inferebant, quos everti non ſinere e re fideque ſua Clodovæus ducebat. In Alemanniam egregiæ copiæ ductæ, ſimul Francorum Sicambrorumque. Pugnatum eſt acriter ad Tolbiacum oppidum. Miraculo utrumque extitit, primum duas gentes inſtructiſſimas bellicoſiſſimasque ab una vinci, deinde perturbatis ordinibus fuſas fugatasque in unum rurſus coire, ac victoriam victoribus victos ſtatim extorquere. Clodovæus, V. Francorum Rex.

Defuncto Clodovæo an. 514. filii ejus regnum inter ſe dividunt, *Clodomiro* Gallia comata ſive Aquitania, *Clothario* Gallia Belgica, inque eo Julia, Clivia, Gelria, &c. *Theodorico* Auſtralia, (4) *Childeberto* Neuſtria, (5) obvenere. Clothario igitur Belgicam tenente, Saxones cum Thuringis anno 556. Rheno ſuperato, agros apud Noveſium usque ad fines Ducatus Juliæ vaſtarunt. Clotharius prælio cruento eos vicit, atque in ordinem & ad ſua redire coëgit. Hic nullum non movit lapidem, ut Galliarum obtineret monarchiam, qua, fratribus abſumptis, tantum per quinquennium (6) potitus: obiit enim anno 564. Diviſio regni Francorum. Clotharius.

Mortuo Clothario filii ejus itidem regnum inter ſe partiuntur, *Gontramus* Galliam Comatam, *Chilpericus* Belgicam, *Sigebertus* Auſtraſiam, *Cherebertus*, qui etiam Francorum Rex VIII. declaratur, Neuſtriam ſortitur an. 565. Chereberto autem ſine liberis defuncto, *Chilpericus*, ejus frater, Rex ſit Francorum IX. anno Dom. 574. tenuitque regnum annis 14. per Landricum præfectum & uxoris ſuæ Fredegundis adulterum anno 588. necatus. Chilpericus, IX. Francor. Rex.

Succeſſit ei in regnum filius *Clotharius II.* anno eodem 588. Hic enim quatuor tantum menſes natus, duorum licet improborum parentum infelix partus, a Francis tamen vigore legis Salicæ pro Rege receptus eſt, cujus tutelam Guntrannus patruus prudentia Fredegundis geſſit. Adverſus eum anno 605. Sigeberti, Regis Auſtraſiæ, ex filio Clothar. II. Rex Francorum.

(1) Filium Ægidii, quo victo, quicquid Romani in Gallia adhuc poſſederunt, Franci Regno ſuo adjecerunt. *Gregor. Thuron.* lib. 2. c. 27. *Aimon.* l. 1. c. 12. *Bucherius* in Belgio Rom. l. 19.

(2) Teſte *Gregor. Thuronenſ.* qui lib. 2. c. 37. de Sigiberto quodam *pugnans*, ait, *contra Alamannos apud Tulbiacenſe oppidum percuſſus in geniculo claudicabat.* Dubium vero eſt, an hic de pugna ſermo ſit, qua Clodovæus An. 499. Alemannos penitus devicit, an de alio cum illis conflictu. Certe prælium illud decretorium, quo Alemanni Francis ſubjecti fuerunt, non apud *Tolbiacum* in Ducatu Juliacenſi, cujusque *Tacitus* meminit Hiſt. lib. 4. vulgo nunc Zülich, ſed prope Civitatem *Tule* geſtum fuiſſe, *Oliv. Vred* in Flandria illuſtrata exiſtimat. *Henſchenius* in Notis ad S. *Vedaſtum* juxta Civitatem Argentoratenſem; Cl. vero *Gundlingius* Part. III. Gundl. p. 364. juxta Alpiacum ſ. Alpic in pago Wormatienſi illud collocat, quod admodum veroſimile eſt.

(3) Una cum tribus millibus ex Clodovæi exercitu. De confictis, quæ apud illud baptiſma acciderunt, miraculis vid. ex profeſſo *Chifletium* ac *Ampullam Rhemenſem.*

(4) Ita ut *Theodoricus* ſedem Regni ſortitus ſit *Metis: Chlodomirus Aurelianis; Clotharius Sueſſionis; Childebertus Pariſiis. Aimoinus* l. 2. c. 1. Theodorici ditio *Auſtraſia* ſive Orientalis Franciæ nomine venit, quo Germania cis-Rhenana, minimum inferior, atque ſic ditiones quoque *Juliacenſis & Clivenſis* comprehenſæ fuerunt. Vid. pluribus de hoc Regno *Schurzfleiſch.* Diſſert. XII. de *Regno Auſtraſiæ, Obrechtum* in Prodr. Rer. Alſat. c. 5 *Weſthofium* in Notit. Imper. l. 1. c. 2. §. 92.

(5) Quaſi *Weſtria* ſ. Occidentalis Francia, de qua vide quoque laudatos Viros l. c. & *Valeſium* in Not. Gall. Voc. *Auſtria* & *Neuſtria.*

(6) Imo per triennium tantum, poſtquam nempe *Clodomirus* primum, dein Theodorici ex Solio & Succeſſore Nepos *Theobaldus*, ac tandem *Childebertus* anno 562. juxta calculum *A. Pagii* ad cit. ann. obiit.

Digitized by Google

Childeberto nepotes, Theodobertus & Theodoricus, impulſu aviæ Brunechildis, arma quidem movent, ſed tamen regno penitus exturbare eum nequeunt. Poſtmodum æſtu ejusdem Brunechildis, mutuis erga ſe inviecem odiis exacerbati, Theodoricus fratrem Theodobertum apud Tullum ad Moſellam prælio cruento vicit, Coloniamque Agrippinam fugere compulit, illinc Theodobertus fratri apud Tolbiacum manu ſatis valida quidem occurrit, ſed iterum victus, vix mœnibus Coloniæ receptus, poſtquam a fratre obſidione premeretur, neſandum in modum ibi peremptus eſt (1) anno Domini 616. Anno 628. Clotharius, ejus nominis II. Rex Francorum, filio ſuo Dagoberto partem Auſtraſiæ regendam tradit, adjunctis ipſi Arnulpho, Metenſium Epiſcopo, & Pipino Landeſio, Brabantiæ Duce, Conſiliariis. Hic Suſatum in Weſtphalia obſedit, a Friſiis repulſus. Clotharius vero, pater ejus, Beroaldum, Friſiæ Regem, & omnes mares gladio ſuo majores (2) anno 630. in Weſtrachia (pro qua barbari ſcriptores Weſeram dicunt) occidit, ſed Adgillum tamen ad Occidentem tantum, Drentia & Tubantia abſtractis, & 1600. bo-

Dagobertus, Rex Francorum. um tributo impoſito, reſtituit: aſt non diu ſupervixit, quippe anno 631. mortuus. *Dagobertus* igitur Auſtraſiam cum Neuſtria & Burgundia retinuit, *Ariberto* fratri Aquitaniam, & quicquid intra Ligerim fluvium & Pyrenæos montes jacet, conceſſit, Slavorum incurſiones (3) inhibuit. Sigebertum filium, non ex Nanthilde uxore, ſed Radentrada concubina natu majorem, Auſtraſiis Regem dedit, Chuniberto, Epiſcopo Colonienſe, & Pipino Landeſio, prætorii Præfecto, Conſiliariis additis. Scortator vero inſignis fuit, religioſus tamen: (4) in ditione enim Spirenſi Wiſenburgenſe, circa Pariſios Dionyſianum, monaſteria, Trajecti novum caſtellum, Wildenburgo deſtructo, condidit, illudque Chuniberto, Colonienſium Epiſcopo, cum telonio donavit: (5) Amandum Epiſcopum ob ſcortationis ſuæ reprehenſionem in exilium egit, qui in Belgium abiens Gandavenſes ad Chriſti fidem convertit, Chunibertus vero Trajecti ſeminarium Eccleſiæ, apud oratorium D. Thomæ a Dagoberto Rege ædificatum, inſtituit.

Cæterum eo mortuo, (6) filii, Sigebertus Auſtraliam & trans-Rhenanas ditiones, Clodovæus, quem alii Ludovicum vocant, Franciam & Burgundiam ex teſtamento Patris

Sigebertus, Rex Francorum. obtinuerunt. *Sigeberto* Chunibertus, Epiſcopus Colonienſis, & Anſegiſus, gener Pipini Landeſii, adfuerunt. Et cum primo liberos nullos gigneret, Hildebertum, Grimoaldi filium,

Majores domus.

(1) Cujus fratre Theodorico II. ſequenti anno quoque defuncto, hujusque filiis Sigeberto II. & Corbo interfectis, Regna Auſtraſiæ & Burgundiæ ad Clotharium II. pervenerunt, univerſumque ita Regnum Francicum ſub ipſo coaluit, ut pluribus *Schurzfleiſch.* Diſſert. *de Regno Auſtraſiæ* ex Scriptoribus fide dignis exponit.

(2) Qui videlicet *longitudinem Spatæ, quam tunc forte gerebat, exceſſiſſet*, ut refert *Aimoinus* lib. 4. c. 18. Vide quoque *Schaten.* H. W. lib. 7. p. 331. 332.

(3) Qui Samone, natione Franco a pago Saxonico, inſtinctu a jugo Hunnico ſe liberarunt, atque Francorum ditiones invadere cœperunt. Vid. *Aimoinus* lib. 4. c. 9. *Fredeg.* c. 48.

(4) *Erchaubertus* apud Freher. de Dagoberto *Magnificus*, ait, *Eccleſiarum Dei Largitor ac Diſtributor fuit.* Vid. quoque *Fredeg.* c. 79. De fundatione Monaſterii Wiſſenburgenſis Diploma refert *Madæus* in Append. ad Chron. *Montis Sereni*, quod vero Clar. *Pfeffingero* Notis ad Vitriar. T. I. p. 116. merito ſuſpectum eſt. Ceterum *Dagobertum* hunc Epiſcopatus Argentoratenſis Conditorem eſſe, *Jodocus Coccius* peculiari libro de *Dagoberto Rege, Argentinenſis Epiſcopatus fundatore*, contendit, ſed Epiſcopatum illum multo antiquiorem eſſe cenſent *Gothof. Henſchenius* Diſſert. *de tribus Dagobertis, & Obrechtus* in Prodr. Rer. Alſat. c. 9.

(5) Atque *Suſato*, quod tunc in Oppidi formam excreviſſe, atque ab ædificiis caſtro tunc additis, Zuſat appellatum fuiſſe, cum *Gelenio* aliisque contendit *Schaten.* H. W. p. 334. quem de Wiltenburgo quoque Eccleſiæ Colonienſi tunc donato vid. pag. 335. *Valeſius* vero in Not. Gall. V. Wiltaburgum illud a Trajecto ad Rhenum diverſum fuiſſe cenſet.

(6) Anno videlicet Regni ſui XVI. ut referunt *Fredeg.* c. 79. *Aut.* de Geſt. Dagob. c. 43. *Aim.* l. 4. c. 43. Unde vero ſedecim illi anni computandi ſint, admodum diſputatum fuit. Pro communi ſententia, qua a morte demum Patris Dagoberti, Clotharii II. numerandos eſſe ſtatuitur, *Chiffletius* quoque pugnavit in *Concordia Bedæ & Fredegarii ad ſeniorii Dagoberti definiendam Monarchiæ periodum.* Ab anno vero ſexto ante Clotharii obitum, atque ita ab anno 621. Regni Dagobertini ſpatium ordiri, *Hadr. Valeſius, Mabillonius* duabus Diſſertationibus, & *Cointius* ſolide monſtrarunt, quibus *Anton. Pagius* quoque accedit, atque mortem Dagoberti in annum 628. ponit, Tom. II. Crit. Hiſt. p. 816.

Digitized by Google

lium, Pipini nepotem, adoptavit; (1) ſed cum poſtea ex uxore ſua filium, Dagobertum nomine, ſuſtuliſſet, Grimoaldo a Francis cæſo, & in carcere mortuo, hic ſucceſſit. (2) Mortuus vero Sigebertus anno 658. ipſis Cal. Febr. quo ipſo etiam anno Anſegiſus, gener Pipini, ab *ἀνατεχομένῳ* ſcelerate interfectus, filio Pipino Craſſo & Heriſtello ex Begga, Pipini filia, relicto.

Sigeberto in Auſtraſia mortuo, *Clodovæus* frater, Rex Franciæ, ſucceſſorem dat (3) Childericum, filium ſuum ſecundo genitum, ejusque aulæ Vulphanum, virum apud Auſtraſios nobilem, præficit. Clodovæo autem mortuo, in regno Franciæ ſuccedit *Clotarius III.* hic Ebronium, hominem impium & crudelem, palatio deſtinat. Clotario poſt quadriennium in ſata concedenti, *Ebronius* auxilio factionis ſuæ Theodoricum, Clodovæi filium natu minimum, excluſo Childerico, Auſtraſiæ Rege, in regnum Franciæ ſubſtituit, Theodoricus vix anno vertente ob incontinentiam atque ſcelera regno dejectus, S. Dionyſii Monaſterio includitur, ſed & Ebronius ob eandem cauſam Luxovii in Burgundia Monachum induit. Accerſitur a Francis Childericus, Auſtraſiæ Rex, cum Vulphano, aulæ magiſtro. Childericus vero cum eſſet juvenis, & frænum veſtigiis inſiſteret, multosque per vim opprimeret, tandem anno regni ſui duodecimo quendam, Bodillum (4) nomine, virum nobilem, palo alligatum flagris cædi jubet, & ab illo occiditur. Cum enim Bodillus tantam injuriam concoquere non poſſet, Regem Childericum cum uxore gravida ad Calam, vicum Pariſiorum, anno Chriſti 671. ex inſidiis intercipit & neci dat, Vulphano, ejus Præfecto, ad Auſtraſios elapſo. Hinc Theodoricus monaſterio exemptus in regnum reſtituitur, & Leudeſius, Erconbaldi filius, aulæ præficitur, ſed dum parum circumſpecte imperant, ab Ebronio ſupradicto circumveniuntur. Ebronius enim, homo verſutus & in omnem occaſionem intentus, anno regni Theodorici VI. cucullam exuit, & collecta ſceleratorum manu, clam ex aula monitus, ut reginæ Fredegundis memor eſſet, ſumma celeritate & hoſtes ſuos opprimit, & regis theſauros intercipit. Hinc Regis & regni gubernatione recepta, Leudeſium, Præfectum aulæ, inter colloquendum perfidioſe necat, quamplurimos Epiſcopos in exilium propellit, plerosque etiam, ut animum crudelem vindicta expleat, jugulari jubet, Leodegarium, Heduorum Epiſcopum, quod Leudeſium commendaverat, poſt longa carceris tædia, eruto prius oculis, & toto corpore miſere dilaniato, tandem capite mulctat, cum fratrem ejus Guorinum jam antea lapidibus obruiſſet: Lambertus autem, Tungrorum Epiſcopus, in exilium abire juſſus, ad Auſtraſios divertit, eum ſequuntur multi alii, qui opibus aut potentia apud Francos clari, impiam Ebronii ſæviciam merito ſuſpectam habebant. Auſtraſia ergo, Childerico ad Franciæ regnum evocato, ſed a Bodillo, ut dictum eſt, necato, Vulphano etiam, aulæ Auſtraſianæ magiſtro, profugo mortuo, proprio Rege carebat. Quare Auſtraſii, ut communi fortunæ mederentur, & Ebronii hoſtis ſui rapinas atque injurias evitarent, duos ſibi belli duces creant, fratres, inter ſe patrueles, quorum alter Martinus, Cleodulphi filius, apud Moſellanos plurimum poterat, alter Pipinus, Anſegiſo natus, (5) apud Brabantos & in inferiori Auſtraſia opibus præſtabat, uterque S. Arnulphi, Metenſis Epiſcopi, nepos. Hi duo Proceres, collecto exulum Francicorum, aliorumque magno

Clodovæus II. Rex Francorum. Clotar. III. Rex Francorum. Ebronius, Major domus.

Majores domus.

(1) Ut *Sigeb. Gembl.* ad ann. 652. narrat, ſed dubitat de illa adoptione *Schurzfleiſch.* cit. Diſſ. §. 15.

(2) Imo Dagobertum ab exilio nunquam revocatum fuiſſe, ſed Grimaldo occiſo, ejusque filio Childeberto extruſo, Clodovæum, Sigeberti fratrem, Auſtraſiæ totoque iterum Franciæ Regno potitum fuiſſe, oſtendit *Schurzfleiſch.* l. c. §. 16.

(3) Imo poſt Clodovæi obitum ejus filius Clotarius univerſum Regnum Franciæ aliquamdiu tenuit, poſtea vero matre annitente ad Childericum fratrem Auſtraſiæ Regnum detulit. *Schurzfleiſch.* l. c.

(4) Nomine Bodolernum vocant *Geſta Franc. Epitomata* c. 45. quem Childericus *ad ſtipitem tenſum cædi valde ſine lege præceperit; qua videntes Franci in ira magna commoti, Ingobertus videlicet & Amalbertus, & reliqui Majores natu Francorum ſeditionem contra ipſum Childericum concitantes; Bodolernus ſuper eum cum reliquis furrexit inſidiatoribus, Regem interfecit una cum Regina ejus prægnante.*

(5) Qui *Heriſtellus* alias & *Craſſus* dicitur, nepos Pipini Landenſis, vid. ſupra *Tab. Genealog.* p. 90. Seriem vero & res geſtas Majorum Domus vide in *fragmento Majorum Domus* apud *Pithœum* & *Tölnerum* de *Majoribus Domus* in Hiſt. Palat. cap. 5. ut & *Pfeffing.* in Notis ad Vitriac. T. I. p. 930. & ſeqq.

Digitized by Google

magno numero, dum evocati ſinguli ad Franciæ Regem Theodoricum comparere negligunt, in agrum Landunenſem faciunt impetum, ſed in ipſo conatu ab Ebronii copiis celeriter coactis ex improviſo ſunduntur fugánturque. Martinus, cum in tutum ſe recepiſſet, ab Ebronio ſub ſpecie colloquii evocatus, falſo juramento ab illo decipitur, & contra datam fidem interficitur. Pipinus Auſtraſiam repetit, ex longinquo ab inſidiis ſcelerati & perjuri hominis ſe tutiorem fore ratus. Interea vero dum Ebronius nullum ſuæ crudelitatis finem facit, vivendi finem ſubito accipit. Ab Ermenfredo enim, Egæ quondam Franciæ prætorio præfecti genero, noctu ex inſidiis in lecto ſuo jugulatur, (1) cum prius Theodorici anno ſexto ſive ſeptimo, quo, ut jam diximus, cucullam exuit, qui incidit in annum Chriſti 686. pro ſua & conjugis Theodelindæ ſalute, item pro Orationum lucro & Miſſarum ſolenniis, ut ſunt verba, plurimos fundos, agros, caſata, mancipia in pagis Nitri, (Nutterden) Meri, (Meer) Millingen cum baſilica, Dominæ noſtræ Mariæ portionem ſuam in Hammi ſylva (Cleber ham) & Donſbruggen ad baſilicam D. Petri Apoſt. in loco Rynaren/ in pago Dublenſi, (Duffel) in flumine Rheno, ubi venerabilis Pater & antiſtes Willibrordus cuſtos eſſe perhibetur, donaſſet. Cæde autem perpetrata Ermenfredus, quem exuere fortunis omnibus Ebronius ſtatuerat, in Auſtraſiam ad Pipinum profugit, a quo in tutelam ſuſceptus fortiter contra violentiam defenditur. Franci in locum Ebronii Waratonem aulæ præficiunt, qui cum Auſtraſiis pacem facit, ſed paucis poſt diebus a Giſſemaro filio magiſtratu deturbatur, qui non diu ſuperſtes divinitus punitur, & patri locum ſuum reſtituit, ſed & is brevi moritur, & Bertarium, generum ſuum, in aulæ præfectura ſucceſſorem accipit. Interim Auſtraſii, amiſſo Martino, rerum ſuarum arbitrium uni Pipino deferunt. Hic morte Ebronii recreatus, exulum Francorum nomine ad Theodoricum Regem in Franciam mittit, ut illi patriæ reſtituantur, ſed opera Bertarii nihil impetrat. Itaque viribus recuperandum ratus, quod precibus obtinere nequierat, exercitum comparat, ac collatis ſignis Regis Theodorici aciem vincit, ac in fugam conjicit. (2) Bertario mox a ſuis interfecto, Pipinus Craſſus totius Galliæ moderationem, Rege illi ſe committente, ſuſcipit, & rerum potitus, cum ob tumultus Slavorum ac Suevorum in Auſtraſiam revocaretur, Vicarium ſui fecit Norbertum, virum probum & amicum ſuum, qui Franciæ prætorio, quod erat Pariſiis, præſideret, filium ſuum natu maximum, ex Plectrude uxore natum, Drogonem nomine, Campaniæ Ducem dedit: ipſe Auſtraſiæ, & ſummæ rerum intentus, Suevis atque Slavis ad obedientiam revocatis, adverſus Radbodum, (3) Friſiæ Regem, proficiſcitur, & eundem Ultrajecto pellit in gratiam Willibrordi & ſociorum ejus, qui ex Anglia in Friſiam digreſſi, Evangelium Chriſti ibi ante biennium prædicantes, teſte Marcellino, eorum ſocio, ejecti erant; eundem Radbodum ſub duce Gerlaco contra ipſum Batavoduri moven-

Pipinus Major domus.

(1) De quo Ebroini exitu *Geſta Fr. Epitom.* c. 47. *Ebroinus*, referunt, *magit ac magis Francos crudeliter opprimebat, donec tandem Ermenfredus Francus inſidiis parare diſſimulat. Ille quoque per noctem clam ſuper eum conſurgens atrociter præfatum Ebroinum interfecit, atque ad Pipinum in Auſter fugiens evaſit.* Vid. quoque *Aim.* lib. 4. c. 46. & de geſtis Ebroini *Fredeg.* cap. 95. ſeqq. *Tölnerum* l. c.

(2) Prælio apud Textricium commiſſo, de quo *Geſta Franc. Epit.* cap. 48. „ *Waratus* defunctus eſt, „fruitque ei Matrona Nobilis ac ingenioſa, nomine Anſefledis. Franci namque in diverſa tenden„tes, vacillabant: Interdum *Bertharium* quendam, ſtatura puſillum, ſapientia ignobilem, „conſilio inutilem, in Majorem Domatus oberrantes ſtatuunt. Franci invicem diviſi, Pipi„nus in Auſter conſurgens, commoto hoſte quamplurimo, contra Theudericem Regem & „Bertharium aciem dirigit, convenientesque ad prælium in loco nuncupante Textricio, *(Tex„trifur Daumignon)* illisque inter ſe belligerantibus Theudericus Rex cum Berthario, Majore „Domo, terga verberant. Procedente itaque tempore ipſe Bertharius ab adulatoribus ſuis „occiſus eſt, inſtigante Anſflede. Poſthæc Pippinus Teuderico Regi cœpit eſſe Princeps Re„giminis, ac Major Domus. Theſauris acceptis *Norbertum* quendam de ſuis cum Rege re„lictum, ipſe in Auſtriam remeavit. Vid. quoque *Aim.* lib. 4. c. 47. Poſt illam Victoriam Pipinus ſumma rerum potitus, atque titulis *Principis*, nec non *Illuſtris & Inclyti* appellatum fuiſſe obſervavit *Schurzfleiſch.* l. c. §. 18.

(3) Qui Pipino in Neuſtria bellum gerente ad Rhenum usque excurrit, ſed victus ad Medenblicum, Regiam ſedem ſuam reverti coactus fuit. *Fredegar.* c. 102. *Schaten.* Hiſt. Weſtphal. pag. 345.

Digitized by Google

ventem vincit, & ad Chriſtianiſſimum compellit; (1) ſed filium natu maximum Drogonem, Campaniæ Ducem, fato amiſit, & Auguſtæ Mediomatricum in baſilica Arnulphi ſepelivit. Rebus autem ſecundis clatior factus, poſthabito Dei metu, Plectrude legitima uxore adhuc ſuperſtite, ex Alpaide concubina Carolum Martellum genuit, ejus poſtea in regno ſucceſſorem: ob quod a Lamberto, Trajectenſium Epiſcopo ad Moſam, increpatus, a pellicis fratre Dodone, Arauſiæ Comite, is Leodici occiſus eſt, qui paulo poſt eædem perpetratam in furorem actus ſe ipſum in Moſam fluvium dejecit. Anno 713. Pipinus Craſſus etiam Grimoaldum, filium natu minorem, amittit, a Kangario Friſio, Radbodi Regis Satellite, Leodici ante aram Lamberti inter preces trucidatum, cui Theobaldum, filium ejus (2) nothum, in præfectura regni ſubſtituit, & filiis legitimis omnibus amiſſis, in arce Jopilia cum Alpaide concubina, Plectrude Coloniæ exiſtente, Carolum ſucceſſorem nominavit, quem idcirco Plectrudis, Epiſcopis licet ad ſe a marito miſſis, Coloniæ in vinculis detinuit, e quibus elapſus in Radbodum duxit, ſed a Veterano victus, pugnam contra Danielem, Dagoberti fratrem, (3) quem monaſterio extractum ſibi præficiunt, & Chilpericum appellant, ejusque aulæ magiſtrum Raginfredum inſtituit, quo victo (4) Coloniam ingreſſus theſauros patris recipit, & Plectrudem atque Theobaldum in gratiam admittit. *Chilpericus*, Rex Franciæ, & præfectus ejus, Raginfredus, ad Eudonem, Aquitaniæ Ducem, confugiunt, a quo ſubſidiis inſtructi, anno 718. iterum ſuperati (5) ſunt. Mortuo Chilperico anno 720. *Theodoricum Calam*, (6) cum ipſe non auderet, Pipinus Craſſus (7) ſibi Franciæ Regem conſtituit, Saxoniam vaſtat, Alemannos & Bojos (8) ſubigit, Raginfredum Andegavi capit, Eudonem fugat, Saracenos Francia exigit, Friſiam deinde opera Eliæ Graji invadit, & anno 741. 11. Cal. Octobr. mortuo prius vix trimo Theodorico Cala, Franciæ Rege, in fata conceſſit. Quatuor reliquit filios, *Carolomannum*, *Pipinum Brevem*, *Ægidium*, (9) Rothomagenſem Epiſcopum, & *Griphonem*. Carolomannus Auſtraſiæ (10) regno præfectus anno 747. pietatis ſtudio illud deſerit, Romam vadit, & apud montem Soracten aliquamdiu moratus, inde in montem Caſſinum profectus, monachum induit. (11) Pipinus ergo ſolus in Francia rerum potitus

Chilper. II. Francorum Rex.
Theodoricus Cala, Rex Francorum.
Filii Pipini.

(1) Imo aliquot annos poſt illam Pipini Victoriam Wulframus, ſocius Willibrordi, Radbodum ad recipiendam Chriſtianam Religionem commovere ſtuduit, ſed irrito ſucceſſu, quod Radbodus tandem inter tot gentis ſuæ Principes apud inferos, quam in cœlo cum abjecto gentis ſuæ numero commorari maluerit. *Schaten.* H. W. p. 355. 356.

(2) Ita fragmentum de *Maj. Dom.* apud Pithœum, *pro quo* (Grimaldo) *Pater ejus Pipinus Theudoaldum, filium ipſius, quem ex alia conjuge habebat, in honore Patris conſtituit. Sigebertus* vero ad ann. 713. *Drogonis filium* appellat.

(3) Ita quoque *Egoliſm.* in Vita Caroli M. Agnatum potius, filiumque Childerici II. fuiſſe, liquet ex *Diplomatibus* apud *Mabill.* lib. 6. ubi Chilpericus *genitorem ſuum* Childericum vocat, filium nempe Clodovæi II.

(4) Ad Vinciacum in pago Cameracenſi. *Fredeg.* c. 106. G. F. E. c. 53.

(5) Clade Sueſſionenſi. *Fredeg.* c. 107. *G. F. E.* cap. cit.

(6) Filium Dagoberti III. qui *Cala* vel rectius *Calenſis* dicitur, quia in Monaſterio Cala fuit enutritus. *G. F. E.* c. cit. *Schurzfleiſch.* de *Regno Auſtraſiæ* c. 1. §. 20.

(7) Imo Carolus Martellus. Vid. laud. Script.

(8) Quos Plectrudis contra Carolum excitaverat. *Fredeg.* c. 108. *Schaten.* H. W. p. 371.

(9) Rhemigium appellat *Tilnerus* in Hiſt. Palat. *Tab. Geneal.* p. 162. *Adelmus* vero ad ann. 741. tres tantum filios ipſi tribuit, omiſſo Rhemigio.

(10) Ex diviſione paterna, conſenſu Procerum facta, de qua *Fredeg.* l. c. *Memoratus Princeps conſilio Optimatum ſuorum expetito, filiis ſuis Regnum dividit, itaque Primogenito ſuo, Carolomanno nomine, Auſter & Sueviam, quæ nunc Alemannia dicitur, atque Thoringiam tradidit; Alterum vero, ſecundum filium, juniorem, Pipinum nomine, Burgundiæ, & Neuſtraſiæ & Provinciæ præfecit.*

(11) *Eginh.* in vita Caroli M. *Incertum*, ait, *quibus de cauſis, tamen videtur, quod amore converſationis contemplativæ ſuccenſus, operoſa temporalis Regni adminiſtratione relicta, Romam ſe in otium contulit, ibique habitu permutato, Monachus factus, in monte Soracte apud Eccleſiam B. Sylveſtri conſtructo Monaſterio, cum fratribus, ſecum ad hoc venientibus, per aliquot annos optata quiete perfruitur. Annales Franc.* apud Labb. T. II. Carolomannum propterea Regno ſe abdicaſſe referunt, *quod multa hominum millia* (in Alemannia) *cæciderit, unde compunctus, regnum reliquerit.* Fratris, ut is ſolus ſumma rerum potiretur, artibus Carolomannum

Chilper. III. Francorum Rex ultim.

titus est. Theodorico vero in regno succeſſit ejus frater *Chilpericus III.* (1) anno 742. ultimus ex Merovingorum familia, quo tanquam inerte in monaſterium anno 750. truſo, *Pipinus* ex Majore domus conſilio Pontificis Zachariæ (2) a proceribus Galliæ Rex declaratur, & Romam Burchardo Wirceburgico, & Volrado Capellano miſſis, inveſtituram regni obtinuit, adeoque a Boniſacio, Archiepiſcopo Moguntino, Auguſtæ Sueſſonum inungitur, atque ſic depoſito domino famulus regnat. Hic Pipinus Nanus, ſive Brevis, a Stephano Pontifice, Zachariæ ſucceſſore, contra Longobardos in auxilium vocatus, bis Haiſtulphum Longobardum in Italia vincit, & bona ei ablata Ravennam & Pentapolim, (3) quæ prius Conſtantino Copronymo a Longobardis erepta erant, attribuit. Anno 768. 24. Septembr. in fata conceſſit.

Pipinus Brevis, ex Majore domus, Rex Francorum.

Filii & ſucceſſ. Pipini.

Ejus filii duo, *Carolus* & *Carolomannus*, licet male concordes, univerſum tamen imperium inter ſe pacifice diviſerunt. (4) Erat autem illud diſtinctum in regnum Orientale & Occidentale, quorum hoc Neuſtraſia, illud vero Auſtraſia vulgo audiebat, utrumque Scaldis, Moſa, atque Rhenus nota flumina diſcriminabant. Carolomannus minor natu pro parte ſua Auſtraſiam, & in ea Germaniam ac Belgas accepit: Carolus, qui poſtea ob rerum geſtarum gloriam Magnus eſt vocatus, Neuſtriam, inque ea Burgundiam, Narbonam, Aquitaniam, & Lugdunum provincias, cum Moguntiaco, Wormatia & Aquisgrano urbibus.

Diviſio regni Francorum.

Diviſione peracta Carolus imperii ſui ſedem Novoduni collocat, Carolomannus Auguſtæ Sueſſionum.

Carolus M. Bella Carolina. I.

Porro *Carolus* bella geſſit ſequentia, ex iisque ſemper victor receſſit. Primum Aquitanicum, (5) Rothomagi in Gallia Paſchate celebrato, anno 769. in Aquitania contra Hunoldum quendam Ducem, reliquias populi a patre Pipino victi contra datam fidem recolligentem, geſtum, in quo Hunoldo Duce, legatisque Lupi, Guaſconiæ Ducis, ad quem confugerat, receptis, caſtro etiam Franco ædificato, feriisque natalitiis Domini Marcoduri in villa Julia, paſchalibus vero in villa Leodici apud S. Lambertum celebratis, in regnum reverſus eſt, & fratris Carolomanni uxoris ſororem, Deſiderii Longobardorum Regis filiam, a matre ipſarum Bertrada perſuaſam, anno 770. duxit. Verum cum

Papa

num inductum potius credo. Ceterum non in Monaſterio Benedicto, ſed *Vienna* in Gallia Carolomannum obiiſſe, ſcriptor *Annalium apud Reuberum*, quos Freherus *Adelmo* adſcribit, refert; qui ad a. 755. *Carolomannus*, ait, *Monachus, frater Regis, qui cum Bertrada Regina in Vienna civitate remanſit, priusquam Rex de Italia reverteretur, febre correptus, diem obiit: cujus corpus juſſu Regis ad Monaſterium S. Benedicti, in quo Monachicum ſuſceperat habitum, relatum eſt.*

(1) In Diplomate apud *Mabillonium* de R. D. lib. 6. Childericus Parentem ſuum vocat Theodoricum; ſed monuit ibidem Mabillonius, voce Parentis nonnunquam agnatum deſignari, atque Childericum filium Chilperici fuiſſe, docet.

(2) Monachus *Egolism.* in vita Caroli M. *Franci*, ait, *cum conſilio Papæ Zachariæ & Nobilium Romanorum DEO volente, uno conſenſu & una voluntate elevarunt ſibi in Regem Pipinum piũm, filium Caroli Martelli.* Vid. quoque *Annal. Fuldenſ.* ad ann. 751. Erant videlicet Franci inertium Regum pertæſi, Pontifex vero Principe indigebat, qui adverſus Longobardos ipſum tueretur.

(3) Quæ Exarchatus nomine venit. Fuſius, quæ Pipinus Sedi Romanæ donavit, recenſet *Anaſtaſius Bibliothecarius* in Vita Stephani III. atque ad documenta in Archivo Eccleſiæ R. provocat. Si vera eſt donatio, ita tamen intelligenda erit, ut ſupremum Dominium in illa loca Germanis fuerit ſervatum, quo nunquam ſe abdicarunt. Auxilio vero Romanis præſtito Pipinus meruit, ut *Patricius Romanus* fuerit conſtitutus. *Leo Oſtienſ.* lib. 1. c. 7. & ipſe Literæ Stephani, P. R. apud *Vorburgium* T. IX. p. 551. & p. 569.

(4) *Eginhartus* cap. 3. „Carolum eam partem, quam Pater eorum Pipinus tenuerat, *(Neuſtriam, „Burgundiam & Provinciam,)* Carolomannum vero eam, cui Patruus eorum Carolomannus „præerat, accepiſſe, *refert.* Rectius vero *Fredeg.* in Chron. p. 166. *de Pipino* Regnum, *ait*, „Francorum, quod ipſe tenuerat, æquali ſorte inter prædictos filios ſuos, Carolum & Caro„lomannum, dum adhuc ipſe viveret, diviſit. Id eſt, Auſtraſiorum Regnum Carolo filio ſe„niori regnum inſtituit: Carolomanno vero juniori filio Regnum Burgundiæ & Provinciæ, „Aleſans *(Alſatiam)* & Alemanniam attribuit. Aquitaniam, quam ipſe Rex acquiſiverat, „inter eos diviſit. Certe Carolus comitia ſua & feſta Aquisgrani, Leodii, Heriſtalli celebravit, atque ſedem Regni Noviomagi (Noyon) in Veromanduis habuit.

(5) De quo *Eginh.* c. 5.

Digitized by Google

Papa Stephanus ob rem Romanam, cui Desiderius vehementer repugnabat, obsisteret, illa, tanquam ad liberorum procreationem inepta, repudiata, Lutgardam, Hildebrandi Sueviæ Ducis filiam, sibi copulavit. Postea fratre Carolomanno anno 771. prid. Non. Decembr. in villa Salmontiaca mortuo, (1) & Rhemis condito, ejus vidua cum liberis ad Desiderium patrem in Italiam fugit, sed Episcopis, Abbatibus, Comitibus, atque Ducibus omnibus ad Carolum transeuntibus, Stephano Papa anno sequente mortuo, ab Hadriano, successore (2) ejus, totius Galliæ & Germaniæ Dominus renunciatus (3) est.

Secundum bellum est Saxonicum, quo nullum ab eo gestum atrocius aut diuturnius: (4) habito enim prius Wormatiæ anno 772. ordinum & procerum concilio, in rebelles Saxones Trans-Albianos, Ostphalos, Angarios atque Westphalos (5) exercitum duxit, quorum Westphali, Rhenum ac Visurgim contingentes, antiqui Saxones dicebantur; Angarii inter Frisios & Westphalos mediterranea obtinebant; Ostphali, qui & Osterlingi, inter Visurgim & Albim fluvios considebant: Trans-Albiani vero eam regionem possidebant, quæ nunc Holsatia nuncupatur. Hæ regiones per Satrapas (6) duodecim administratæ, ex iis tempore belli exercitus dux electus, successu tamen temporis Widekindus Westphalis, Bruno Angariis, Hesso Ostphalis, & Albio trans-Albianis, qui nunc Holsati, præfecti atque duces perpetui decreti sunt. Carolus vero suorum copiis contractis Duisburgi in Clivia sedem belli capit, inde primo statim impetu Eresburgum (7) castrum, in principio Westphaliæ situm, natura & opere communitum, expugnat, & impositio præsidio firmat. Hinc ad Lippiam oppidum progressus clade Variana nobile, statuam Ermensuel (8) dejicit, ac solo æquat, ibique fonte mirabili exercitum reficit. Habuit autem statua Irmensuel in dextra vexillum militare, Rosam, bello, ortu & interitu facili, similem, sinistra libram, dubiam pugnantium sortem, & ita dicta fuit, vel quod **Idermansuel** / h. e. commune perfugium & asylum omnium fuerit, vel quod in memoriam Hermanni seu Harminii Cherusci, qui Quinctilium Varum prostravit, erecta, vel denique quod (9) Hermetis sive Mercurii, Martis, Junonis & Apollinis imago fuerit, qui Dii ibi colebantur, unde quoque locus ille **Meresburg** / id est, castrum Martis, vel **Eresburg** ab hera Junone, ut alii volunt, appellatus est, quem postea mutato nomine Ca- II.

(1) Tempestive, cum discordia fratrum in nervum erumpere videretur. *Eginh.* c. 3.

(2) Imo solo Francorum consensu in conventu Procerum Carbanaci. Vid. *Annal. Reub. & Pithæan.* ad ann. 771.

(3) Successores ejus in Imperio & Galliæ Regno vide in *Tab. Gen. II.*

(4) Causæ istius belli, teste *Eginh.* c. 7. erant, tum frequentes Saxonum irruptiones in fines Francorum, tum studium Caroli eos ad Christianam religionem convertendi, videlicet ut ferocem populum abrogato cultu Idololatrico redderet mitiorem.

(5) De quorum situ Poëta apud *Leibnizium* Tom. I. S. R. B.

- Westfalos *vocitant in parte manentes*
Occidua, quorum non longe terminus amne
A Rheno distat. Regionem solis ad ortum
Inhabitant Osterlingi, quos nomine quidam
Ostphalos *alio vocitant, confinia quorum*
Infestant conjuncta suis gens perfida Slavi.
Inter prædictos media regione morantur
Angarii, - - *populus Saxonum tertius.*

Vid. quoque *Schaten.* H. W. p. 420.

(6) Vid. supra Notas ad h. l.

(7) Annales Pithæani: *Carolus Saxoniam ingressus Eresburgum cepit, & Idolum Saxonum, quod vocabatur Irminsul, destruxit. Mons Martis* quoque appellatum fuit, hodie **Stadeberge**, de quo vide pluribus *Monum. Paderb.* p. 93. & seqq.

(8) Imo Eresburgi hæc statua fuit posita. *Monum. Paderb.* c. 1. Formam hujus statuæ, qua vir armatus cum vexillo rosa insignito in dextra, libra in sinistra, Leone in clypeo, Gallo supra caput, repræsentatur, exhibet *Leibnizius* T. III. S. R. B. vid. quoque *cit. Monum.* p. m. 102.

(9) Plures de Irmenseul sententias collegit *Meibomius* Dissert. pec. de *Irmensula Saxon.* S. R. G. T. III. initio. Verosimilius mihi videtur, in honorem Arminii, Ducis Cheruscorum, fuisse positam, & ab ejus nomine appellatam, ut pluribus confirmat *Wasserbach* de *Statua Arminii.*

Digitized by Google

Carolum ab aquila Romani imperii **Arnsburg** appellasse volunt: alii vero istud idolum in **Mersburg**, urbe ad Salam in Thuringia sita, ubi hodie Episcopatus est, collocant: alii etiam non longe a Lupia flumine ad viciniam Comitatus Waldeciani, inter Paderbornam & Corbachium locum situm fuisse, hodieque **zum Bergh** nominatum existimant. Hermannus vero Hamelmannus in antiqua Westphalia, postquam opiniones istas omnes recensuisset, de oppido in diœcesi Colonienſi, olim Meſeburgum, nunc Eresburgum appellato, intelligit, idque tum ex inscriptione simulachri in Abbatia Corbejensi adhuc extante: *Dux ego gentis Saxonum victoriam certam polliceor venerantibus*; tum ex annalibus cujusdam Benedictini, quos Hermannus Novariensis comes restituit, probat. Saxones, hac repentina Francorum victoria perturbati, cum ad Visurgim convenissent, & obsides duodecim confestim dederunt, & se in potestate imposterum semper futuros sancte promiserunt. Carolus vero in Franciam redux in castro Heresstallio circa Mosam, a Pipinis constructo, Christi Natalem & Pascha celebrat.

III. Tertium bellum Italicum contra Desiderium, (1) Longobardorum Regem, pro Hadriano Pontifice ex concilii sententia gessit, & copiis infinitis ex Francia & Germania contractis, & Genevam apud Allobroges convenire jussis, Italiam ingreditur, & exercitus partem unam Bernardo, Caroli Martelli filio, patruo suo, tradit, eumque per montem Jovis præcedere ad occupandas Alpium augustias jubet, ipse cum parte altera per Cinisium montem subsequitur; Desiderius contra, exercitu etiam suo comparato, transitus Alpium insidet, sed a Carolinis repressus, castra, utensibus relictis, deseruit, & Papiæ se muris inclusit, filium vero Adalgisum cum Berta, Carolomanni vidua, ac liberis Veronam ire jussit. Carolus exemplo patris Papiam e vestigio obsidione cingit, eamque, Hildegarde uxore & filiis e Francia evocatis, usque ad diem natalis Christi perducit. Natalitiis Christi in castris celebratis sub initium anni 774., obsidionem Bernardo, duci prædicto, committit, ipse Veronam cum delecta militum manu contendit, & Adalgisio, Desiderii filio, Constantinopolim ad Constantinum Copronymum profugo, eam deditione capit, Bertam, fratris sui viduam, & filios ibi natos, in Franciam mittit & honorifice habet, reliquisque oppidis trans-Padanis non gravate captis, ad Papiæ obsidionem revertitur, sed eadem Bernardo iterum tradita Romam proficiscitur, & ab Hadriano magnifice exceptus, Paschate celebrato, octo diebus post in castra ad Papiam redit, quam fame & peste exhaustam Desiderius dedere, & se cum uxore & liberis regiaque tota in potestatem Caroli permittere coactus, ejus exemplum omnes Longobardi secuti sunt. Desiderius anno 774. Leodicum deportatur in exilium, Longobardorum in Italio potentia, cum annos 206. stetisset, deprimitur, Carolus vero Modœtiæ per Episcopum Mediolanensem redimitur, & Longobardorum Rex salutatus, Rempubl. Italiæ constituit, Romæ Patricius Romanus, (2) hoc est, Imperatoris quasi pater adclamatur, & jus per singulas provincias Archiepiscopos, & Episcopos instituendi, Pontificem eligendi, sedemque Apostolicam ordinandi, accipit. Hinc ad Italiæ divisionem progressus, Apuliam, Peucetiam, & Calabriam Imperatori Constantinopolitano relinquit, Ducatum Beneventanum, in quo tunc Apulia, Daunia erat, Agarisio, Desiderii genero, Spoletanum Hildebrando, Forojulienſem Rotgando permittit jure feudi, dominio sibi reservato: Exarchatum Ravennatem, Pentapolim, Ducatum Perusinum, Romanum, Tuscum & Campanum, jure Principatus, & ditione excepta, Pontifici Romano donat, (3) reliqua ipse sibi nomine regni Longobardici retinet: Ducibus vero & Marchionibus, vinculo feudi obliga-

(1) Qui ditionibus Ecclesiæ R. imminebat, irritatus a Stephano, quod is divortium Caroli M. a filia sua Berta approbaret, ut ex literis ejus liquet apud *Vorburgium* T. X. p. 9. de ipso vero bello vid. *Eginh.* c. 6.

(2) In Synodo R. 153. Episcoporum &c. *Theod. Niem.* de Jur. & Privileg. p. 249. *Anastas.* in vita Adriani, quo summum Imperium in Urbem Romam simul acquisivit, ut ex pacto inter Ottonem M. & Leonem VIII. liquet l. c. unde Leo III. Pontifex factus, Carolo, antequam is Imperator declaratus fuit, *Claves Confessionis S. Petri, ac vexillum Romanæ Urbis per Legatos misit, rogavitque, ut aliquem de suis Optimatibus mitteret, qui populum R. ad suam fidem atque subjectionem per Sacramenta firmaret. Annal. Rub.* a. 796.

(3) Civitates in *Corsica, Suriano, Bardone, Vercelo, Parma*, in *Regio*, in *Mantua*, &c. ut refert *Anastas.* in Vita Adriani.

Digitized by Google

Digitized by Google

TAB. II. GENEALOGICA

IMPERATORUM CAROLINGICORUM.

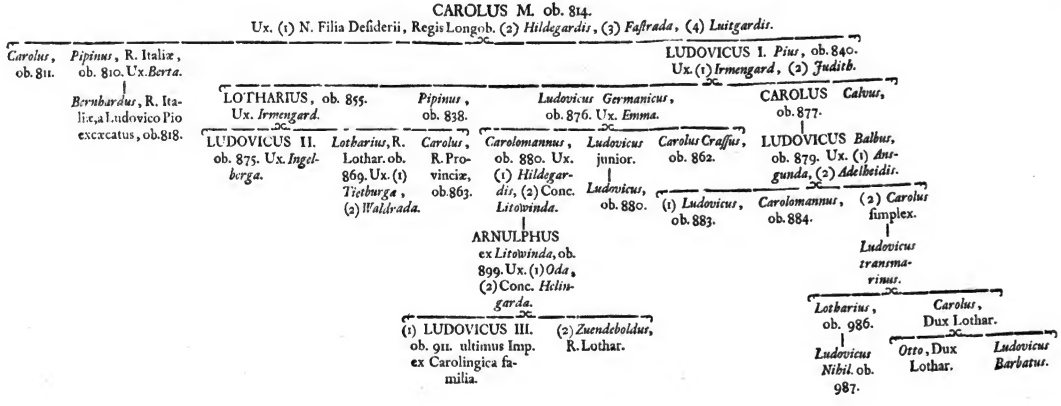

ligatis, cenſum annuum & fidelitatis juramentum pendere juſſit, & omnibus firmatis, Papiaque munita, *Francorum atque Longobardorum Rex, & Patritius Romanus ſalutatus eſt.*

Interea Saxones ejus abſentia invitati an. 774. ſecundo rebellant, & fidem datam frangunt, Sigeburgum evertunt, & Haſſia vaſtata Frideslariam diripiunt, cum ob duos juvenes alatos in aëre viſos ſuccendere non poſſent. Carolus igitur ex Italia in Germaniam movet anno eodem 774., & ubi Ingelhemum perveniſſet, exercitum in quatuor partes diviſum in Saxones emittit, & injuriam populo ſuo illatam ſtrenue vindicat. Anno 775. cum iidem Saxones quieſcere neſcirent, Carolus viciſſim, Cariſiaci in Campania Gallicana conventu Procerum Franciæ habito, de Saxonum nova perfidia conqueſtus, in eos bellum perpetuum decrevit, donec relicta ſuperſtitione religioni Chriſtianæ nomen darent, & Francis ſe ſubjicerent. Vere igitur apperente Marcoduro ſolvit exercitus, & primo ſtatim impetu caſtellum Sigeburgum e regione Marcoduri in monte ſitum expugnat, & præſidio locato firmat. Inde deſcendens Eresburgum, ab accolis, ne Francis uſui eſſet dejectum, inſtaurat, & relicta illic militum egregia manu diligenter munit. Hinc ad Viſurgim pergit, ubi ad Brunonis montem (1) ingens Saxonum occurrens multitudo ab exercitu ejus cæditur. Quocirca ſine ulla interjecta mora Viſurgim etiam tranſit, & caſtris ad Obacrum fluvium (nunc Okeram dictum) poſitis, pugnandi copiam Oſtphalis vel Oſterlingis facit. Verum Dux illorum Heſſo periculo vicinorum monitus, cum populo ſuo in caſtra ſupplex venit, delicti veniam petit, & datis obſidibus, ſe in Caroli poteſtate ſemper fore permittit. Hinc ad Angarios itum, qui item, ut ſuperiores, cum Duce ſuo Brunone in fidem recepti, & alia ad Viſurgim Weſtphalorum fraude detecta, & ſcelerati facinoris punitis auctoribus, ipſis vero Weſtphalis in poteſtatem ſuam acceptis, reditum cum exercitu paravit, ſed quia Friſii, qui in littore Oceani, & ad oſtia fluviorum Rheni, Amiſii, Viſurgis, atque Albis habitantes, Saxones inferiores audiebant, nondum attigerat, accedente eorum, in ſuperſtitione ethnica, pervicacia, & Radbodi II. in pios Viros, Evangelii Præcones, crudelitate, ex uſu Reipubl. Carolus anno 775.

Quartam expeditionem in Friſios, Saxoniæ vicinos, ſuſcepit, & duobus cum Rad- IV.
bodo, (2) eorum Rege, prœliis congreſſus, cum victor extitiſſet, eo anguſtiarum Radbodum redegit, ut tertium non experiri auſus, rebus ſuis diffiſus, cum Chriſtianus audire nollet, ſolum verterit, & in Daniam fuga ſe ſubduxerit. Carolus vero hoc modo Friſia potitus, tributo impoſito, legibusque datis Francicis, & Præfecto, quem Comitem aut Ducem vulgo appellant, conſtituto, in provinciæ formam redegit, utque Paganiſmum exuerent, (3) poſt Willibrordum, alias Clementem, & Winofredum, alias Bonifacium dictos, Epiſcopos Ultrajectinos, Gregorium, (4) natione Francum, gente Treverum, prius annis ſedecim centum cœnobitarum in monaſterio Martiniano ibidem Abbatem, (inter quos etiam Lullo, Archiepiſcopus Moguntinus, Bonifacii ſucceſſor, & Ludgerus, primus Monaſterienſis, tunc Mimingardevordenſis Epiſcopus fuit,) Anno 752. in ſede illa ſuffecit. Cui mortuo anno 774. & in æde Salvatoris Trajecti, vel in monaſterio Suſterenſi, ut quidam volunt, condito, Albericus Anglo-Saxo ſucceſſit, qui, ut Chriſtianæ civitatis pomaria prorogaret, multos quoque ſuorum, & inter eos Ludgerum Friſium emiſit, qui Daventriæ templum, a S. Lebuino conſtructum, a Saxonibus vero vaſtatum, inſtauravit, Francos in fide Chriſti inſtituit, & corpus S. Lebuini diu quæſitum, ſed in ſomnio tandem monitus, inventum, ſano honeſtavit, apud Friſios idola dejecit, apud Doccomanos primus ab Alberico conſtitutus Præpoſitus, cum Willehar-

(1) Alias Brunsberg juxta Hoxtariæ Oppidum, de quo vid. *Monum. Paderb.* p. 113. & ſeqq. univerſæ autem expeditionis hujus ſucceſſum apud *Schaten.* H. W. inde a p. 439.

(2) Imo is anno 719. jam obierat, confunditque Autor Carolum Martellum, qui felicem contra Radbodum expeditionem ſuſcepit cum Carolo M. quem vero rebelles Friſios in ordinem redegiſſe teſtantur *Annales* apud Lambec. ad an. 797.

(3) Radbodo mortuo *Chriſtianos libere permiſſos fuiſſe, ubique per Friſiam publice Evangelium Chriſti prædicare*, refert Autor Vitæ S. Swuiberti apud Surium.

(4) Vid. de ſucceſſione Epiſcop. Ultrajectinorum *Wilh. Hedam* & *Joh. Bekam* de Epiſcop. Ultraject. *Schaten.* p. 451. 452.

Digitized by Google

hardus Anglus, qui prius religionis Chriſtianæ propagandæ ſtudio incenſus, anno 756. Doccomium venerat, ad Hugermercios & Trentanos abiiſſet.

V. Quintum Caroli bellum eſt Forojulienſe, quod contra Rotgandum Ducem, nationel Longobardum, quem Præfectum conſtituerat, ſed ei rebellaverat, anno 776. ſuſcepit, eumque compeſcuit.

Hinc celeriter Alpes transvolanti, Franciamque repetenti, fama defertur, Saxones iterum ſpretis juramentis arma induiſſe, Eresburgum cœpiſſe, præſidium ejeciſſe, deinde & obſedíſſe Sigeburgum, ſed eruptione ab obſeſſis facta, a tergo circumventos, & maximam partem aut cæſos, aut ad fontes usque Lippiæ amnis fugatos.

Carolus igitur Wormatiæ Procerum conventu indicto, & ex conventu ejus exercitu conflato, ſine mora in Saxoniam contendit, (1) ſed viciſſim, cum ad Lippiæ fontes veniſſet, ibi obvios Saxonum quamplurimos ſuppliciter bellum & pœnam deprecantes, & delictorum veniam petentes habuit, qui, ubi idolorum cultum ſe relicturos, & Chriſto nomina daturos, in perpetua denique ejus fide permanſuros, recepiſſent, in gratiam a Carolo clementer recepti, multique eorum Baptiſmi Sacramentum ſuſceperunt, & datis obſidibus in libertatem reſtituti ſunt. Inde in Galliam regreſſus Carolus Heriſtallii ad Moſam fluvium hybernat: exque eo primo vere anni 777. deſcendens, Neomagi Paſcha celebrat, & cum Saxonum fidem merito ſuſpectam haberet, Paderbornæ Senatum (2) & populum univerſum convocat, eosque, ſolo Witekindo excepto, qui male ſibi conſcius, Regem veritus, ad Sigebertum, Daniæ Regem, uxoris ſuæ fratrem, profugerat, comparentes in fidem accepit. Eodem tempore (3) Wihonem Oſnabruggenſi Eccleſiæ præfecit, ibidemque collegium Clericorum, in quo Latinæ atque Græcæ literæ jugiter docerentur, inſtituit: prius autem, quam Neomago in Saxoniam pergeret, in Eccleſiam Ultrajectinam non exiguam exercuit liberalitatem. Nam non tantum antecedentium Principum, utpote anno 698. Pipini Craſſi, VVilibrordo Trajecti veteri Caroli Martelli ejus filii, Fechnæ, Thulæ, Eliſtæ & Benthemi villarum ac caſtellorum, anno 732. aut circiter, (quas etiam donationes anno 752. Pipinus Nanus ſub Bonifacio in Virmeria palatio ratas habuit,) ſub Gregorio confirmavit; ſed etiam villam Liſidunam, hodie Leusten/ ſupra Amersfordiam civitatem ad meridiem, in pago Flechite ad alveum Hemi fluminis ſitum, cum ſaltibus omnibusque pertinentiis, quemadmodum illa Comes Vigerus jure clientari poſſederat, & Eccleſia Uberkercka, quæ ſupra Duroſtadium eſt, centum agri perticis & Lecetæ portorio, ſive trajectus naulo adjecit.

VI. Sextum Caroli bellum eſt Hiſpanicum, quod an. 778. contra Saracenos rogatu trium Regulorum ſuſcepit, in quo Rulandus quidam, Milonis ex Bertia ejus ſorore filius, (4) Britannici littoris Præfectus, a perfidis Vaſconibus, ex inſidiis irruentibus, Egharus, regiæ menſæ Præpoſitus, & Anshelmus, palatii Comes, ceciderunt, quemadmodum in
a) cap. IX. vita Caroli Eginhardus, *a)* & Joann. Turpinus, Archiepiſcopus Rhemenſis, narrant; Carolus tamen Hiſpaniæ partem omnem usque ad Iberum fluvium in provinciæ formam, quæ Marca Hiſpanica (5) nominata fuit, hodie Navarra, redegit. Reverſus comperit, uxorem Hildegardam gemellos, Lotharium immatura morte raptum, & Ludovicum, in villa Caſinogilo peperiſſe.

Interea autem, dum Carolus abeſt in Hiſpania, Saxones anno 778. quinto tanto impetu

(1) *Adelmus* an. 776. *Schaten.* p. 446. & ſeqq.

(2) Vide de hoc Conventu, in quo magnus Saxonum numerus in fidem Chriſtianam baptizatus fuit, *Schaten.* p. 453. ſeqq.

(3) Ita quoque *Schaten.* exiſtimat H. W. p. 456. 457. *Chron.* vero *Mindenſe* apud *Meibom.* T. I. in annum 776. & *Autor Fundat.* quarundam Eccleſ. apud *Leibnizium* T. I. R. B. in annum 772. initia illius Epiſcopatus rejiciunt. Id certum eſt ex Diplomate Caroli M. a. 803. apud *Schaten.* p. 607. Carolum M. Epiſcopatum illum inſtituiſſe, quo vero anno incertum. Vid. quoque *Mabill.* lib. 2. c. 3.

(4) Ita Pſeudo Turpinus. Sed perperam. Habuit enim Carolus *Eginharto* teſte c. 18. unicam ſororem *Gislam*, Abbatiſſam Monaſterii Calenſis. *Annal. Met.* a. 804. Rolandum tamen quendam comitem Caroli M. in iſta expeditione fuiſſe, liquet ex *Præcepto evindicario* in *Chronic. Laurish.* Mira vero & futilia ſunt, quæ Turpinus de hoc Rolando refert.

(5) De qua vide *Petri de Marca* Commentarium de *Marca Hiſpanica.*

Digitized by Google

petu ſe commovere cœperunt, ut omnes Chriſtianos, Francorum clientes, ad Rhenum usque vaſtarent, & inter eos VVerdam Cæſaris S. Suidberti ſepulchro nobilem, & Tuitium in cineres converterent, indeque a Rheno usque ad Salam fluvium intermedia loca, hodie Cliviam trans-Rhenanam, ferro & flamma paſſim conſumerent. Earum rerum nuncio apud Antiſſiodorum urbem Carolus accepto, ipſe quidem Heriſtallum villam in hyberna concedit, Francos autem & Alemannos in Saxones, in pago Heſſorum ſuper fluvium Aternam, quem Adranam Tacitus videtur appellare, latitantes, emittit, ipſe vero anno 779. Marcoduri apud Gugernos, qui nunc Juliacenſes, conventu ſui populi more conſueto celebrato, eoque finito, Rhenum in loco, qui Lippia (1) dictus ad Amiſium amnem, hodie **Lipperheid** / cujus nunc caput Hoveniorum Averhuyſium, cum exercitu tranſit, deinde copias Saxonum prope Bucholdiam ad Haſam fluvium nactus, ſecundo Marte delet, VVeſtphalos in deditionem accipit. In hoc prælio Hermannus, Dux Angriæ, Ethelhardi filius, Albionis frater, cecidit, Bertholdus alter frater poſt eladem interfectus, VVidekindus niger captus, & in Franciam abductus, atque baptizatus Ludovicus dictus, Andium Comes a Carolo effectus per Hugonem Capetum, (2) Regum Francorum ſtirpe propagata.

Hinc ad Viſurgim caſtra metatus, Angarios & Oſtphalos ad obedientiam reverſos, acceptis obſidibus & fidelitatis juramentis, in gratiam recipit.

Anno 780. Carolus VVormatia ex hybernis diſcedens, Eresburgum, & inde ad Lippiæ fontem, hinc ad Obacrum fluvium proficiſcitur, & res Saxonum ex animi ſententia conficit; tum anno ſequente Romam contendit, ab Hadriano honorifice ſuſceptus, filiis duobus, Pipino Longobardiæ, & Ludovico Aquitaniæ, Regibus renunciatis, in reditu Giſela a Thoma, Archiepiſcopo, Mediolani baptizata, Wormatiam redit, ibique Thaſſilonis, Bavariæ Ducis, adventum ad fidelitatis juramentum præſtandum expectat. Hoc eodem anno Wittebergam a Witekindo Saxone, Magdeburgum vero & Halberſtadium a Carolo condita aliqui affirmant. (3) An-

(1) Lippehaim, hodie **Weſel**. *Schaten.* p. 465.

(2) Qui poſt obitum Ludovici V. Rex Galliæ anno 987. fuit conſtitutus, Roberti Fortis, Comitis Andegavenſis, qui tempore Caroli Calvi vixit, pronepos, hac progenie:

Robertus fortis, a Normannis occiſus ao. 988.

Odo, tutor Caroli Simplicis. — *Robertus*, Rex Galliæ, a. 923. in prælio cum Carolo Simpl. occiſ.

Hugo Magnus, C. Pariſienſis, ob. a. 958.

Hugo Capetus, Rex Galliæ a. 987. — *Otto*, D. Burg. — *Henricus*, D. Burg.

Unde vero Robertus fortis genus ſuum traxerit, admodum controvertitur. Quia *A. Stadenſis* a. 886. *Utho* (Odo videl. tutor Caroli Simpl.) ſcribit, *Vir militaris ac ſtrenuus, a Principibus Galliæ Rex creatur in Palatio Compendii. Hic Patrem habuit ex equeſtri Ordine Robertum, Avum vero Widekindum, ex Germania profugum*, hinc ab illo Widekindo communi ſententia Roberti origo derivari ſolet. Vid. *Schaten.* H. W. p. 626. *Blondillus* vero *in Geneal. Franc. plen. aſſert.* lib. 2. ſententiam illam refutarunt, atque Hugonis Capeti genus a Pipino Heriſtallo derivant, quod *Adrian. Valeſius* in *Annal. Fr.* cum aliis ſupra p. 90. recenſitis faciunt, in eo tamen diverſi, quod Pipinum Heriſtallum non apud Gallos, ſed Francos quærant. Id certum eſt, Hugonem M. in matrimonio habuiſſe *Hadwidam*, Henrici Aucupis filiam, atque ita Reges Capetingicos communem quoque cum illo ex Sanguine Germanico originem habere.

(3) Caſtelli ſuper Lippiam conditi a Carolo M. meminit *Aſtron.* Annal. Rer. Geſt. Caroli M. apud *Reuberum*, de quo & aliis vid. *Monum. Paderb.* p. 128. *Schaten.* H. W. p. 450.

Digitized by Google

Anno 782. poſt ejus ad Lippiæ fontes diſceſſum, Witekindus, Saxonum ductor, ex Dania redux, arma in Francos reſumit, contra Adalgiſus cubicularius, Woradus Comes Palatii & Geilo ſtabularius miſſi, omiſſis Sorabis, (1) qui hodie Miſnenſes, cum Theodoricus, Regis Caroli propinquus, Ripuariorum ſubitario collecti exercitus dux, ut locum prius explorent caſtrorum Saxonum, moneret, illi, legato relicto, cum intellexiſſent, ad montem Sunthal in ditione Brunſwicenſi circa Mundenam Saxones ſubſiſtere, Viſurgim tranſeunt, & in eos irruunt, ſed cæduntur, (2) quam injuriam ulturus Carolus 4500. uno die Verdæ decollari juſſit.

Anno 783. prid. Cal. Maj. Hildegardis regina, Caroli uxor, e vita migrat: illi cum juſta perſolviſſet Carolus, iterum in Saxones, qui ad Dietmoldam oppidum, non procul a ſaltu Teutoburgenſi, ubi Arminius Q. Vari legiones antehac ceciderat, confederant, ducit, & inde Paderbornam petens, cum Weſtphalos ad Haſam (3) fluvium iterum coire intellexiſſet, poſt totius tridui pugnam invocato Dei auxilio vincit, eorumque infinitam multitudinem in Flandriam, qui liberi hodieque dicti, deportari juſſit, & Orientem verſus progreſſus, victoriæ ſigna ultra Viſurgim usque ad Albim extendit, & victor redux Faſtradam, (4) Rudolphi Comitis filiam, natione Francam, uxorem ſecundam accipit: ſed Bertradam matrem 4. Id. Jul. fato amittit, Deo lætitiam cum mœrore benigniter temperante. Tum filium Carolum in Saxonum exercitum mittit, qui ipſe quoque victor ad patrem rediit. Witekindus autem Saxo Friſiam ingreſſus anno 784. multas Eccleſias combuſſit, Dei ſervos, & inter illos quoque S. Ludgerum, qui Caſſinum ad Divi Benedicti monaſterium abiit, & S. Willehardum, qui in monaſterium Willibrordi apud Abſternacum conceſſit, ejecit: eodem tempore 21. Auguſt. Alberico, Epiſcopo Ultrajectino, cui an. 777. 7. Id. Julii, Leecam Carolus conceſſerat, mortuo, Theodardus Friſius ſuffectus eſt. Witekindum autem & Albionem a. 785. præmiis allicere ſategit, & datis obſidibus cum Amaluino, domeſtico ſuo, Attiniacum invitavit, ibique eos in gratiam & fidem cum tota Saxonum gente octennio ſine belli tumultu fulcepit. Witekindus igitur & Albio tandem indomitum ſpiritum deponentes, colla Carolo ſubmittunt, & ſacro lavacro prope Paderbornam (5) tincti, in fide deinceps ejus perſtiterunt, cæterisque pacis auctores fuerunt. Imo Witekindus, zelo Chriſtianæ religionis motus, Herimberto, Epiſcopo Mindenſi, partem arcis ſuæ pro Eccleſia conceſſit, locumque monſtravit, ubi templum cathedrale ædificari poſſit. Ludgerum etiam Friſium, prius in exilium ejectum, primum Mimingardenſem, (nunc Monaſterienſem) Epiſcopum, chariſſimum habuit, ejusque conſilio etiam in Angarica egregium templum conſtruxit, eique crucem auream donavit, ubi adhuc tale ejus extat Epitaphium:

Oſſa viri fortis, unius ſors neſcia mortis,
Hic tumulus claudit, Euge bone, *ſpiritus audit,*
Omnes mundantur, hunc regem qui venerantur,
Ægros hic morbis cœli rex ſanat & orbis.

Hoc

(1) Quos Saxones contra Francos excitaverant.

(2) Juxta Mindam, atque Ducum æmulatione Francos hanc cladem paſſos fuiſſe, refert *Schaten.* H. W. p. 477.

(3) De utraque pugna vid. *Eginh.* c. 8. & *Mon. Paderb.* p. 38. 39. *Schaten.* H. W. p. 485.

(4) De Orientalium Francorum, Germanorum videlicet, gente. *Eginh.* c. 18. ibique *Beſſelius.*

(5) *Werner. Rolewinck* de Situ & Mor. Weſtph. lib. 2. c. 7. *Betlehemi* in Weſtphalia, *Mich. Bojem.* in Vita Alberti III. *Mittebaci* in tractu Colonienſi, alii *Wolmerſtadii* ad Ocram fluvium, alii *Bardevici* Witekindum baptizatum fuiſſe referunt, vid. *Schaten.* H. W. p. 499. *Schurzfl.* Diſſert. 44. de *Witekindo M.* ſed *Atiniaci* id factum optimi Scriptores teſtantur. *Monachus Egoliſm. Miſit* (Carolus) *poſt Widechindum & Albionem, & utrosque ad ſe conduxit, & firmavit, ut non ſe ſubtraxiſſent, niſi in Franciam ad eum veniſſent. Patentibus illis ſecuritatem, ſi veniſſent, quod & factum eſt. Inde reverſus in Franciam miſit illis Obſides per miſſum ſuum Amaluuonem. Quos cum recepiſſent, cum ipſis adjunxerunt ſe ad Dominum Regem Carolum ad Villam Attiniacum. Ibi baptizati ſunt Witechindus & Albio una cum ſociis eorum, & tunc tota Saxonia ſubjugata eſt.* Vid. quoque *Annal. Metenſ. Chronic. Moiſiac.* & alios apud *Cointium* ad ann. 785. quo Witechindum baptizatum fuiſſe, *Anton. Pagius* quoque confirmat ad cit. ann. adeo ut erret *Helmoldus*, qui lib. 1. c. 3. baptiſmum illum in annum 804. rejicit.

Digitized by Google

Hoc templum poſtea in urbem Hervordienſem cum reliquiis Witikindæis translatum eſt. Filius vero Witikindi, Vigebertus, collegium Wildeshuſenſe erexit: atque hinc eſt, quod Witekindo ejusque poſteris non ſolum avita bona manſerint, ſed etiam dignitas Ducalis Saxoniæ acceſſerit; imo reliqua domus ejus excellentia cum ſumma fide Caroli poſteris adhærens, inſtar hederæ, una cum iis ad id potentiæ faſtigium evecta ſit, ut ſimul & affinitatem promeruerit, & in ipſum imperii axioma ſucceſſerit.

Septimum Caroli bellum eſt Britannicum, (1) quæ inſula olim Albion dicta, quod undique montibus albicantibus cincta eſt, hodie Britannia a populo Cimbro appellatur. VII.

Octavum bellum eſt Beneventanum, anno 786. 23. Aprilis, Paſchate Attiniaci celebrato, in Aragiſum, Regis quondam Deſiderii generum, ſuſceptum, qui filium primo Rumoldum an. 787. Romam, deinde quoque alterum Grimoldum obſides ad Carolum (2) miſit. Romæ S. Ludgerum, jam ante a Joanne Flacco ſive Alcuino, præceptore ſuo, ſibi commendatum, Carolus vidit, cui Lotuſam in Brabantia monaſterium conceſſit, & tandem in Marchia Weſtphalica ad Ruram amnem Werthinenſi Cœnobio (3) conſtructo, eique ob Vandalos Helmſtedio adjuncto, Epiſcopus Monaſterienſis anno 791. inauguratus eſt. Frater ejus Hildegrinus prius, nempe an. 785. Salingeſtadii, quod oppidum vulgo Oiſterwicum appellatur, Epiſcopus conſtitutus eſt. Roma Caſſinum profectus Carolus S. Benedictum donariis ampliſſimis honoravit, ab eoque regreſſus an. 787. prædicto, Romæ cum Hadriano Paſcha celebravit, ibidemque Thaſſilonis, Bojariæ Ducis, legatos de pace proponentes audiit, verum cum de modo mandatum ſibi neutiquam datum dicerent, Carolus inſtinctu Pontificis in Thaſſilonem, (4) ab eo excommunicatum, movet, quod VIII.

Nonum bellum Carolinum eſt, in quo, triplici exercitu ſub Pipino Italico in Tridentinam vallem adducto, Francis Orientalibus, & Saxonibus ad Danubium accedentibus, & ipſo Carolo Rege ad Lechum flumen, quod Alemanniam a Bojariis dividit, conſidente, Thaſſilo Theodone filio & duodecim aliis obſidibus datis, veniam precatus, eandem impetravit. (5) IX.

Interea vero, dum adhuc in Italia hæreret Carolus, in Græcia ab Irene & Conſtantino, ejus filio, menſe Octobri anno 787. Concilium VII. Oecumenicum, Nicenum II. dictum, a 350. Epiſcopis, Papæ legatis præſidentibus, pro Imaginibus eſt habitum, (6) contra quod poſtea a Carolo Francofurti ad Mœnum & filio Ludovico an. 794. rurſus coacta eſt Synodus, & quatuor libris editis idem refutatum, (7) adeo ut in Germania usque ad Friderici Barbaroſſæ tempora Imagines non obtinuerint.

Por-

(1) Geſtum contra Britones, *qui ad Occidentem in extrema parte Galliæ, ſuper littus Oceani reſidentes, dicto audientes non erant. Eginh.* c. 10. *Adelmus* ad ann. 786. adeo ut erret Autor, qui Britones in Anglia intelligit.

(2) *Eginh.* c. 10.

(3) De quo vid. infra in *Marchiæ Comitatu.*

(4) Bavariæ Ducem, & Deſiderii Generum, qui inſtinctu uxoris ſuæ Leutbergæ injuriam Socero illatam vindicare voluit. *Eginh.* c. 11.

(5) Cum vero tertium rebellis factus eſſet, Hunnosque in auxilium vocaſſet, in Comitiis Ingelheimenſibus, tanquam Criminis læſæ Majeſtatis reus, condemnatus, ſed gratia ab Imperatore recepta, in Monaſterium S. Nazarii Laurishamenſe detruſus fuit. *Eginh.* c. 11. *Annales S. Nazarii* ad ann. 788. *Rex precibus* (ne tonderetur in Palatio) *acquieſciens, ad S. Gennarium*, (lege Nazarium) *qui juxta Rhen. flum. in corpore requieſcere cognoſcitur, eum transmiſit.*

(6) Oppoſitumque Concilio Conſtantinopolitano IV. quod cultum Imaginum damnaverat, atque ideo a Baronio aliisque Iconolatris pro *Conciliabulo* haberi ſolet. Vid. *Spanh.* in Hiſt. Imag. reſtit.

(7) *Adelmus* ad ann. 794. *In eo Concilio* (Francofurtano) *& hæreſis memorata eſt* (Feliciana, qua Chriſtus filius Dei adoptivus tantum fuiſſe aſſerebatur,) *condemnata eſt, & liber contra eam communi Epiſcoporum auctoritate compoſitus, in quo omnes propriis manibus ſubſcripſerunt. Synodus etiam, quæ ante paucos annos Conſtantinopoli ſub Helena & Conſtantino, filio ejus, congregata, & ab ipſis non tantum VII. verum etiam Univerſalis eſt appellata, ut nec ſeptima, nec Univerſalis diceretur, habereturque quaſi ſupervacua, in totum ab omnibus abdicata eſt.* Vid. pluribus *Schilterum* de Lib. Eccleſ. Germ. lib. 2. c. 10. *Schaten.* H. W. p. 550. 551.

Digitized by Google

Porro Thaſſilone in fidem recepto, Carolus Moguntiam rediit, & in villa Engelheim hybernans, ibidem anno 788. Paſcha peregit, & poſt illud, cum in generali Procerum conventu ibidem celebrato Thaſſilo de conſpiratione cum Hunnis accuſatus, in eos movit, quod

X. Bellum Hunnæum (1) eſt Caroli in ordine decimum.

XI. Undecimum ſuccedit Calabricum, contra Conſtantinum, Irenis filium, qui Rotrudem, filiam Caroli natu maximam, miſſis legatis petierat, & ob negatam eam, (2) Carolum bello impetentem, & ſub Adalgiſo, Regis Deſiderii filio, exercitum in Calabriam exponentem, hoc anno 788. geſtum; Eodem anno S. Willehadus, primus Bremenſis Epiſcopus, (3) a Carolo, diplomate in palatio Nemetenſi dato, conſtitutus eſt, ex quo diplomate etiam conſtare poteſt, Epiſcopos illius ævi non ſubditorum dominos, ſed tantum Paſtores fuiſſe.

XII. Duodecimum Caroli bellum fuit anno 789. contra VVilſos, (4) Slavicæ gentis populum, quos Dragovito Rege Francis variis incurſionibus moleſtos, ad Albim duobus pontibus junctis vicit, & in fidem recepit. Anno 790. VVormatiæ hæſit, & Hunnorum, qui Pannoniam tenebant, legatos audivit, ſed quia ſemel a Thaſſilone ad prædam exciti Bojarios vexarant, Carolus Tiberii Auguſtam, nunc Ratisbonam, cum Saxonibus, Francis & Friſiis, Theodorico, Marchione Bojariæ, & Meginfredo cubiculario, ducibus movet, & poſt tridui jejunium, religionis Chriſtianæ hoſtes in fugam vertit. Eodem anno 791. S. Ludgerus primus Mimigardefordenſis Paſtor in VVeſtphalia conſtitutus eſt, qui locus, ob monaſterium ibidem ab ipſo conſtructum, Monaſterium dictus eſt. Cœperat autem jam antea monaſterium virorum condere in Marchia VVeſtphalica ad fluvium Ruram, quod hodie VVerthinenſe appellatur, magnificis ædificiis & bibliotheca inſigni clarum. Huic poſtea Helmſtadium ob VVandalos a Carolo adjectum eſt. Academia quoque Pariſienſis (5) circa hoc tempus a Carolo, ab Alcuino & Rabano Mauro inducto, fundata, quod Joannes Mailroſius & Claudius Clemens, Ven. Bedæ diſcipuli, qui cum aliis mercatoribus Anglis eo venerant, *Sapientiam venalem ſe habere*, in foro proclamaſſent.

Anno 794. Concilium Francofurri Rex Carolus contra imagines coëgit.

Anno 795. Moguntia habito Procerum concilio ob Ducem Obotritorum, qui nunc Megapolitani, Bizonem occiſum, in Saxones ducit, eorumque 3000. occidit, & Hadrianum Papam die 26. Decembr. mortuum deflet, cui Leo IV. ſucceſſit, qui anno 799. a Romanis violatus, (6) ad Carolum in Germaniam Paderbornam venit, & Romam reductus eſt.

Anno 796. Bellum Hunnicum Pipinus, Caroli filius, confecit.

Anno 797. Carolus Saxonibus univerſis in deditionem acceptis, Heriſtallium ad Viſurgim condit, ſed cum Godeſchalcum, legatum ejus ad Sigefridum, Daniæ Regem, contra jus gentium intercepiſſent, & juſtitiæ miniſtros occidiſſent, eos compeſcuit, an. 798. An-

(1) Contra Hunnos, utpote Thaſſilonis ſocios, an. 791. ſuſceptum, atque octavo anno finitum, parte Pannoniæ Hunnis oblata, quæ propriis Marchionibus ſubjecta Marchiæ Orientalis nomine venire ſolet, & Archi-Ducatui Auſtriæ initium dedit. Vid. *Eginh.* cap. 13. & *Schonleben* in Carniola T. I.

(2) Imo anno 781. Rotrudis deſponſata fuit Conſtantino, ſed quo minus Matrimonium hoc fuerit conſummatum, impedivit ejus Mater Irene, quæ metu, ne Imperium Orientale cum Occidentali conjungeretur, Mariam Armenicam filio in Matrimonium dedit. *Eginhartus* cap. 19.

(3) Diploma Epiſcopatus Bremenſis anno 788. inſtituti refert *Schaten.* fidemque ejus aſſerit p. 514. & ſeqq.

(4) Quod Obotritos, Francorum fœderatos, aſſiduis incurſionibus laceſſiverint. *Eginh.* c. 12.

(5) Schola potius, *Monach. S. Gallenſis* lib. I. c. 1. quæ Seculo demum XII. Academiæ formam accepit. *Parquierius* in *Diſquiſ. Rer. Franc.* lib. 3. c. 23. *Anton. Pagius* Hiſt. Crit. ad ann. 802. T. III. p. 434.

(6) Eruris videlicet oculis & lingua amputata, ut *Eginhartus* refert c. 28. de quo tamen *Ado* Viennenſis, *Otto* Friſingenſ. lib. 5. c. 30. merito dubitant. Certe linguam ipſi amputatam haud fuiſſe, ex eo liquet, quod poſtea jurejurando ſe purgaverit a criminibus objectis, niſi eodem miraculo id factum putes, quo *Epiſcopos linguis radicitus exciſis panas ſuas locutos fuiſſe*, *Juſtinianus* refert lib. I. Cod. Tit. 27. de *Officio Præf. Prat.*

Digitized by Google

Anno 800. Romam cogitans, ad Galliæ littora vadit, classem in Normannos instruit in Turonibus ad sepulchrum S. Martini divertit, ibique uxorem Lutgardam ex morbo amittit, & Aquisgranum regressus, filium Pipinum in Beneventanos ire jubet, quem secutus, Romæ a Leone Carolus *Augustus coronatus, Magnus, Pacificus, & Imp. Rom. salutatus*, (1) *eique vita & victoria acclamata:* Pipinus Rex Italiæ inungitur.

Anno 801. Legato Persico audito, Vercellis substitit.

Anno 802. cum Irene Imperatrice unitus, cum illud non ferret Nicephorus, illa in Lesbum deportata, legatos suos anno 803. ad Carolum mittit, quibus fœdere inito dimissis, Saxones & Francos reconciliat. Eodem tempore Vehm (2) & Freygedingh ad coërcendos Westphalos constituit, quo reus deprehensus per occultos Scabinos, ubicunque loci repertus, supplicio affectus, quod Fridericus & Maximilianus Cæsares postea reformarunt.

Anno 803. S. Suibertus canonizatus a Leone IV. præsente Carolo & Episcopo Colonienſium Hildebaldo.

Anno 804. Saxones trans-Albiani & Vemodiani Frisii in Flandriam transferuntur, & sic bello Saxonico finis impositus.

Anno eodem S. Wiho, alias Vito sive Vitus, qui an. 781. Osnabrugensis Ecclesiæ Episcopus a Carolo constitutus, de donatione nemoris, & linguæ Græcæ atque Latinæ professione diploma accepit. (3)

Anno 805. Zecho, Bohemiæ Dux, a Caroli filio trucidatur.

Anno 806. Saraceni ab eodem in Italia reprimuntur.

Eodem anno, conventu Francorum in villa Theodonis habito, Imperium inter tres filios dividit, (4) & Frisiam cum Francia, Burgundia, Neustria, Thuringia, & Saxonia Carolo; Ludovico Aquitaniam; Pipino Italiam assignat; conventu finito, Mosella Rhenum ingressus, Neomagum descendit, indeque Aquisgranum redit.

Anno 807. Legatum Regis Persiæ (5) audivit, quo tempore etiam Caroli filii res

(1) Nimis Carolo adulatus *Eginhartus* c. 28. quando *Ecclesiam ipsum non intraturum fuisse*, refert, *si consilium Pontificis præscire potuisset.* Quis enim crederet, Carolum Pontificis consilium penitus ignorasse? Id vero ex Monacho S. Galli lib. I. c. 28. quoque liquet, quod Imperium *precario* a Pontifice non obtinuerit, ut adulatores Pontificii clamitant.

(2) Sive Veme & Vemengericht, Vemeding, a Vehmen s. Vervehmen, i. e. verdammen, verweisen, verlästern, verfolgen, quia desertores Religionis Christianæ per sententiam illius judicii ex hominum numero ejiciebantur & execrabantur; vel a Vehme *Sanctum*, quia judicium illud speciem Inquisitionis Hispanicæ habuit, unde & in antiquis Schedis dici solet, das heilige heimliche Gericht, alias das Wette-Gericht, a Wette, *pœna*, quasi das peinliche Gericht. A Carolo M. illud fuisse institutum, negant *Conringius* Dissert. de *judiciis Reipubl. Germanicæ*, & Illustr. *Thomasius* Dissert. *de vera Origine, Progressu, Natura & Interitu judiciorum Westphal.* quod Scriptores æquales & multorum post Seculorum nullam ejus judicii a Carolo instituti mentionem fecerint, ejusque leges forma nimis Barbaricæ fuerint, quam ut Carolo M. adscribi possint. Verum enim tanti rationes illæ mihi non videntur, ut Carolus propterea Autor ejus judicii haberi non possit. Certe illis posthabitis originem ejus judicii ad Carolum M. referendam esse, præter alios multos eruditos Viros censuerunt *Hermannus Adolphus Meinders* in Dissert. *de judiciis Centenariis*, atque *Philip. Dattius* de *pœna publica* lib. 4. c. 2. quem vide quoque ibidem de abusu & interitu ejus judicii.

(3) Quod referunt Illustr. Episcopus in *Monum. Paderborn.* p. m. 299. atque *Schaten.* H. W. pag. 612. suppositium vero esse, contendit *Cointius* A. E. T. VI. ut & *Papebrochius* in Propyl. Act. Sanct. Mens. Apr. T. 2. quem posteriorem tamen literis ad Episcopum Paderbornensem sententiam suam revocasse, monet *Schaten.* pag. cit. in margine.

(4) *Adelmus* ad ann. 806. *Conventum*, ait, *habuit Imperator cum Primoribus & Optimatibus Francorum, de pace constituenda & conservanda inter filios suos & divisione Regni faciendа in tres partes, ut sciret unusquisque illorum, quam partem tueri & regere debuisset, si superstes illi eveniret. De hac partitione & Testamentum factum & jurejurando ab Optimatibus confirmatum.* Tabulas memorati Testamenti refert *Pithœus* p. 283. in Script. XII. Coæt. Ex illa vero partitione & Testamento non sequi, Carolum M. absoluta potestate Francorum Regno præfuisse, recte monet *Schurzfl.* Dissert. de *Divis. Imp. Carol.* §. 10. Duo vero priores filii, Carolus & Pipinus Patre adhuc vivo obierunt, solusque *Ludovicus* Imperium obtinuit post obitum Patris.

(5) Aaronis, qui horologium miri artificii Carolo simul misit. *Eginh.* in vita Caroli M. cap. 16. *Annales* ap. Reuber. a. 807.

Digitized by Google

Eccleſiaſticas in ditionibus ſuis emendant. Eodem etiam anno Witekindus M. Vernekini filius, Diderici nepos, Sighardi, Angriæ Ducis, pronepos, a Gerolpho, Sueviæ Duce, cæſus, (1) cadaver ejus Angriæ ſepultum, poſtea tamen Paderbornam translatum eſt, ſucceſſit ei Vigpertus, qui ex Sindacilla, Adgilli II. Friſii filia, Brunonem & Valbertum genuit.

Anno 808. Godefridus, (2) Daniæ Rex, fœdus cum Carolo initum rumpit, & Friſios invadit per Olaum, qui ab illis victus, anno 809. apud Præfectum eorum ſe excuſavit, anno vero 810. Friſios denuo vexavit, & tributarios reddidit, contra quos Carolus ad Lippenhemum, Cliviæ emporium, transmiſſis copiis movit.

Anno 809. S. Ludgerus, in villa Billerbecka mortuus, in cœnobio Werthinenſi conditur.

Anno 811. Imp. Conſtantini Legatos Aquisgrani dimittit, ſuosque addit.

Anno 812. Conventu publico pro more habito, Bernardum, ex Pipino filio nepotem, VVallone, patrui filio, ſocio addito, in Saracenos, in Italia graſſantes, mittit.

Anno 813. finibus imperii Occidentalis ad mare ſuperum Siponto, ad inferum vero Neapoli conſtitutis, a Leone IV. Papa, & Carolo Rege approbatis, legatos Rex Conſtantinus (3) ad pacem ineundam mittit.

Eodemque anno curis ingravescens, & ætate, Ludovico filio Succeſſore nominato, omnibusque etiam in Francia pro Eccleſia Moguntiæ, Rhemis, Thuroni, Cabillonii, Arelati conciliis celebratis, poſtquam Saraceni Vaticanum ſpoliaſſent, anno 814. moritur, Aquisgrani conditus; Succeſſit *Ludovicus*, natus anno 778. & an. 797. Hermingardæ, Nigrami, (4) Comitis Aquitaniæ filiæ, copulatus. Hic anno 810. Vaſcones domuit, anno 813. a Patre coronatus, anno 814. Saxonibus & Friſiis libertatem reſtituit, (5) an-

Ludovicus Pius.

(1) Unde bellum iſtud Wittekindi cum Suevis fuerit ortum, vid. *Cranz.* Saxon. l. 2. c. 24. *Schat.* H. W. p. 624. de progenie vero & poſteris Wittekindi eundem, ut & *Schurzfl.* Diſſert. de *Wittekindo M.* Monumentum vero Wittekindo in vico Engern poſitum, & a Carolo IV. Imperatore renovatum, in *Monum. Paderb.* p. nu. 137.

(2) Quem adeo vana ſpe inflatum fuiſſe, refert *Eginh.* c. 14. ut totius ſibi Germaniæ *promiſerit poteſtatem, atque jactaverit, ſe brevi Aquisgrani, ubi Regis comitatus erat, cum maximis copiis adventurum. Nec dictis ejus*, (ibidem addit,) *quamvis vaniſſimis, omnino fides abnuebatur, quin potius putaretur tale aliquid inchoaturus, niſi feſtinata morte fuiſſet prævectus.* Certe Carolum M. *effuſo gaudio exultaſſe, & nihil eo caſu* (cæde nimir. Gothifridi) *unquam fortunæ jucundius obvenisſe*, confeſſum fuiſſe, teſtatur *Saxo Grammaticus* lib. 8. vid. quoque *Schaten.* p. 627. *Schurzfl.* de *Reb. Danicis.*

(3) Cum Nicephoro potius pacis iſtud negotium fuit ſuſceptum, ſed ſub ejus Genero & Succeſſore Michaële perfectum. *Annales Pith. Adelmus* a. 812. 813.

(4) *Autor* Vitæ Ludovici Pii apud *Freher.* p. 449. *Nigrannum*, *Albericus* a. 833. *Nemericum*, *Annales* vero *Pith. Ingranum* appellant, Andiumque Dueem.

(5) Qua de re *Autor* Vitæ Ludovici Pii apud *Pithœum* p. 362. *quo etiam*, ait, *tempore Saxonibus atque Friſonibus jus paternæ hæreditatis, quod ſub Patre ob perfidiam legaliter perdiderant, Imperatoria Clementia reſtituit.* Quæ ita nolim accipias, ac ſi Carolus Saxones libertate omni ipſis adempta ſibi ſubjecerit. In Regnum enim Francicum eosdem fuiſſe receptos, ſed autonomia retenta, quod *Eginh.* teſtatur cap. 7. ubi *Saxones*, ait, *Francis adunatos fuiſſe, ut unus cum eis populus fuerint effecti. Poëta* Saxo T. I. S. R. B.

Nobilis hic annus longi certamina belli
Tandem, Saxones inter Francosque peracti,
Firmo perpetuæ concluſit fœdere pacis.
Auguſtus Pius ad Sedem Salz nomine dictam
Venerat, hanc omni Saxonum Nobilitate
Collecta, ſimul has pacis leges inierunt:
Ut toto penitus cultu rituque relicto
Gentili, quem Dæmonica prius arte colebant
Decepti, poſthæc fidei ſe ſubdere vellent
Catholicæ, Chriſtoque Deo ſervire per ævum.
At vero cenſum Francorum Regibus ullum
Solvere nec penitus deberent, atque tributum,

Cun-

anno 816. mortuo Leone IV. a Stephano IV. Succeſſore ejus, Rhemis coronatus (1) Cal. Septembr. & Auguſtus appellatus, anno 817. triduo ante Paſcha finito ſacro Aquisgrani domum rediturus, ruina porticus antiquæ putridæ fere opprimitur, (2) ſed intra viceſimum diem ſanitati a Medicis reſtitutus, Neomagum proficiſcitur, & venationi indulget, inde Aquisgranum revertitur, & conventu populi habito, Lotharium, filiorum natu maximum, Imperatorem dicit & Regni Conſortem, (3) cæteros vero Reges nominatos, Ludovicum quidem Bojariæ, Pipinum vero Aquitaniæ præficit. Ludovicus cum uxore Hemma an. 821. eo profectus, Reginoburgii habitare & regnare cœpit, teſte Joan. Aventino, Bojorum hiſtorico. Bernardus igitur, Pipini filius, Caroli Martelli nepos, Italiæ Rex, ſuam dignitatem inminutam ratus, adverſus patruum, inſtinctu Valonis, propinqui ſui, & aliorum PP. novis rebus ſtudet, Alpium anguſtias occupat, & præſidiis firmat, ſed detecta conjuratione Majeſtatis reus damnatus, & occæcatus, (4) inque monaſterium detruſus, triduo poſt anno 818. 17. Aprilis moritur, nec contentus ſola Bernardi morte, etiam Dragonem Theodoricum, & Hugonem, fratres naturales, tondere, S. Adelbertum, Corbejæ Abbatem, propinquum, Bernardi filium, Valonis fratrem, in inſulam deportari (5) juſſit. Dehinc in Britannos proficiſcitur, indeque regreſſus, Andegavi Irmgardim uxorem 3. Octob. amittit, & Heriſtallum ea ſepulta repetit, & Aquisgranum in hyberna pergit, conventu ob ordinis Eccleſiaſtici reformationem (6) habito, tum Procerum voto Juditham, (7) Welphi filiam, Iſibrandi ex Ermentrude, duodecim filiorum uno partu natre, neptem, ſecundam ſuperinducit. Anno vero 821. Kal. Maj. Imp. Ludovicus diviſionem regni factam Neomagi in conventu promulgat: Lotharii primogenito Ermgardim, Hugonis Comitis filiam, ſolenni apparatu Aquisgrani jungit. Anno 822. Attiniaci in conventu tribus fratribus naturalibus

&

Cunctorum pariter ſtatuit ſententia concors,
Sed tantum &c.
Tum ſub judicibus, quos Rex imponeret ipſis
Legatisque ſuis permiſti Legibus *uti*
Saxones Patriis & Libertatis *honore.*
Hoc ſunt poſtremo ſociati fœdere Francis,
Ut Gens & populus fieret concorditer unus,
Ac ſemper Regi parens æqualiter uni.

Igitur de Libertate potius, quæ Saxonibus, aliorſum teſte *Eginh.* l. c. translatis, reſtituta fuit, *Autorem* Vitæ Ludovici loqui, veroſimilius eſt.

(1) Una cum Auguſta Irmengarde *Coronis Aureis* miræ pulchritudinis, quas Pontifex ſecum apportaverat. *Theganus* de *Geſtis Ludovici Pii*, c. 17. p. 303. apud *Pitheum.*

(2) Ut refert *Autor* Vitæ Ludovici Pii apud *Pitheum* p. 367.

(3) Adeo ut Diplomata quoque utriusque nomine fuerint ſcripta, quorum exempla vide apud *Mabillonium* lib. 6.

(4) Cujus rei, cum Bernhardus triduo poſt moreretur, Ludovicum valde pœnituit, teſte *Theganо* c. 23. qui *Tertio*, ſcribit, *dite poſt amiſſionem luminum Bernhardus obiit, quod audiens Imperator, magno cum dolore flevit multo tempore, & confeſſionem dedit coram omnibus Epiſcopus ſuis, & judicio eorum pœnitentiam ſuſcepit.*

(5) Imo *totondit*, ac per monaſteria ſub libera cuſtodia commendavit. *Nithardus* apud *Pitheum* p. 435.

(6) De qua *Autor* Vitæ Ludovici Pii apud Pithœum p. 368. *Imperator generalem conventum habuit Aquisgrani, in quo quantum ſervoris circa divinum cultum in Arca pectoris geſtaret, toto adniſu declaravit.* Poſt quæ ipſa reformatio recenſetur, atque in Norma Vitæ Canonicæ conſiſtit, peculiari libro eam in rem confecto. Epiſcopos quoque non ſolum ex ordine nobilium, ſed privatæ conditionis hominibus, ipſum voluiſſe eligi, refert *Autor* Vitæ Ludovici p. 305. verum ſuo malo, quippe cum iidem inſolentes poſtea facti filii, rebellibus contra patrem adhæſerant. *Ibid.*

(7) *Annales Pith.* a. 819. *Imperator inſpectis pleriſque Nobilium filiabus, Juditham, filiam Huelpi Comitis, duxit uxorem. Theganus* cap. 26. *Sequenti vero anno accepit filiam Welfi Ducis, qui erat de nobiliſſima ſtirpe Bavarorum, & nomen Virginis Juditham, quæ erat ex parte matris nobiliſſimi generis Saxonici.* Vid. quoque *Ladisl. Sundheimii* Famil. Guelphorum, & Arbor. Genealog. eorund. ap. *Leibniz.* T. 1. S. R. B. p. 800. 801.

Digitized by Google

& propinquis reconciliatur, ob Bernardum occiſum ſponte ſibi pœnitentiam injungit, & Adelhardum, Valonis fratrem, Corbejam novam (1) in Saxonia condere jubet, eodem anno Lotharius filius a Paſchali Papa Romæ coronatus; ipſe Compendii jejunium ob prodigia anno 823. indixit. Anno 824. menſe Junio ex Juditha uxore naſcitur ejus filius Carolus, poſtea Calvus appellatus. Anno 825. Synodum Pariſiis ob imagines indicit, in qua *eas adorationis ſuperſtitione remota, memoriæ & amoris cauſa retinendas* decretum. Pace cum Godofredi liberis confirmata, Harioldus, Daniæ Rex, Moguntiam venit ad S. Albanum cum omnibus ſuis baptizatus, (2) cum quo in Daniam ſocio Audberto Anſcarius Friſius, Ultrajecti in ſchola Gregorii Epiſcopi III. inſtitutus, indeque Corbejam Saxoniæ delatus, anno 826. profectus, multos ad Chriſti fidem convertit, & ab illis ad Suedos porro migravit. Anno 827. Saraceni ductore Euphemo, Siciliæ Præfecto, qui ob raptam monialem ad illos transfugerat, Siciliam, Calabriam & Appuliam occupant; & anno 828. ex Hiſpania Galliam infeſtant. Anno 829. Imperator Wormatiæ conventu habito, Lotharium filium in Italiam mittit, Bernhardum, Septimaniæ Comitem, cubiculo ſuo præficit, eique filium Carolum Calvum in manus dat, & ſecundas in imperio partes agere jubet; qui cum anno 830. poteſtate hac abuteretur, Proceres Galliæ, imprimis Eccleſiaſtici, ubi Pipino, Aquitaniæ Regi, conſuetudinem ſtupri Bernhardi cum Juditha noverca perſuaſiſſent, contra ipſum inſurgunt, illumque cum fratribus Conrado & Rudolpho attonſis in monaſterium S. Radegundis detrudunt, & Pipino in Aquataniam ſervandos mittunt, quæ Lotharius, filius primogenitus, adprobavit, (3) Germani autem Imperatorem ab adverſa factione liberant, Hilduino, S. Dionyſii Abbate, Paderbornam, Valone Corbejam relegatis, reliquis conſpirationis ſociis dimiſſis, (4) Juditha ſorore cum fratribus, venia prius ab ipſa petita, revocatis, (5) quæ levitas ſimul & lenitas Imperatoris, cucullo, quam ſceptro aptior, (6) damnoſa fuit, eumque in contemptum adduxit, cum enim Carolo filio (cum Lothario pactus) primam Rhætiam, Alemanniam atque Burgundiam attribuiſſet, Lotharius ab Hugone ſocero, fratre etiam Pipino, cui Aquitania erepta erat, excitatus contra patrem inſurgit, & Gregorio IV. Pontifice adſtipulante, patrem in poteſtatem accipit, uxorem novercam ab eo abducit, & in Italiam relegat, Carolum filium in monaſterium detrudit, & tandem patre in monaſterium Dionyſii relegato, (7) ſolus rerum potitur. Ludovicus autem Procerum hortatu (8) an. 834. imperium iterum

(1) Quæ nova dicta fuit reſpectu veteris in Picardia, cujus Abbas Adelhardus Senior Caroli M. Conſanguinei fui, juſſu Monaſterium illud condere voluerat, quod Conſilium Adelhardus Junior & Succeſſor Senioris ſub Ludovico Pio perfecit, Cœnobio in loco *Hechi* a. 872. primum condito, indeque *Huxeram* poſtea cum reliquiis S. Viti translato, *Annal. Corbej.* & *Chron. Huxar.* in Paullini *Syntag. Rer. Germ.* ejusque Diſſert. V. ibid. de *Advocato* & *Cuſtod. Lipſ. S. Viti. Schaten.* Annal. Paderb. Part. I. p. 54. 76.

(2) *Theganus* cap. 33. *Sequente anno erat in Palatio Ingelheim, & ibi ad Eum venit* Eriolt *de Danis, quem Dominus Imperator elevavit de fonte baptismatis, & uxorem ejus elevavit de fonte Domina Judith Augusta.* Vid. quoque *Annal. Pith.* a. 826. *Pont.* lib. IV. H. D. *Schaten.* A. P. p. 81. ſeqq.

(3) Cauſa malorum erat nova regni diviſio a. 829. in favorem Caroli Calvi, reliquorum autem filiorum detrimentum facta, *Theganus* cap. 35. *alio*, ſcribit, *anno Wormatiam venit, ubi & Karolo, filio ſuo, qui erat ex Judith Augusta natus, terram Alemannicam & Rheticam & partem aliquam Burgundiæ coram filiis ſuis Lothario & aquivoco ſuo Ludovico tradidit, & inde illi indignati una cum Pipino Germano illorum.*

(4) Vide Autorem Vitæ Ludovici Pii apud *Pith.* p. 397. ſeq.

(5) Una cum Bernhardo, *qui in Palatio Theodonis de objecto ſtupro ſe purificavit, poſtquam nullus inventus eſt, qui auſus fuiſſet cum armis jam dictum rem ei imponere. Theganus* c. 38. Videlicet ad Duellum pro more temporis illius ſe obtulit Bernhardus.

(6) Quippe *Pſalmodiis* adeo occupatus, & lectionibus *aſſiduus*, ut Conſiliariis ſuis negotia publica relinqueret. *Theganus* c. 20. Non immerito propterea Numæ Pompilio comparat *Schurzfl.* Diſſert. *de diviſione Imp. Caroli*, §. 24.

(7) Poſtquam criminum falſo objectorum ſe reum profiteri coactus fuiſſet. Vide *Exauctorationem Ludovici Pii* apud *Pith.* p. 322.

(8) Epiſcoporum præcipue, ita tamen, ut Ludovicus errorum ſuorum pœnitentiam agere debuerit. *Theganus* c. 48. 55. Cit. *Exauctor.*

Digitized by Google

rum capeſſit, & quia Lotharius in Italia antiquum obtinet, in eum movere conſtituit, ſed a Normannis, Friſiam, Duroſtadium, Antwerpiam, & Vvittam, Emporium ad Moſam tum celebre, vaſtantibus, retractus eſt. Eodem tempore, anno nimirum 832. Hildegrinus, S. Ludgeri frater, Salingenſtedenſis, poſtea Oiſtervicenſis, nunc Halberſtadienſis Epiſcopus, anno 785. a Carolo M. præfectus, moritur. S. Ansgarius Hamburgenſium ad Albim conſtituitur Archiepiſcopus, (1) ut cunctis illis vicinis Danorum, Suecorum, Slavorum nationibus Evangelium annunciet, & doctrina atque moribus præſit, a Drogone, Metenſi Epiſcopo, conſecratus, addito ſocio Ebone, Archiepiſcopo Rhemenſi, anno 833. a Ludovico Imperatore ob ingenium & eruditionem ſedi Romanæ præfecto, ſed conjurationem anno 835. cum filiis deprecante, reſtituto, qui tamen Gaudebertum ſubmiſit, Simonem vocatum, Suedorum Apoſtolum. Anno 836. reliquis conjurationis ſociis peſte extinctis, Rixfrido Ludovicus B. Fridericum Adelenſem Friſium ſuffecit, qui eum inceſtus accuſavit, ob quod a Juditha Imperatrice odio habitus internecino; Friſiam nihilominus anno 838. cum ſocio Odulpho ab Arrianiſmo purgans, Odulphus a ſicariis duobus a Juditha ſubmiſſis interemptus eſt, poſtea etiam Fridericus in ſacrario eodem anno 18. Julii occiſus Ultrajecti; hoc eodem anno obiit Pipinus, Aquitaniæ Rex, relictis Pipino & Carolo, filiis impuberibus. Ludovicum vero, Bavariæ Regem, ut privignum, oderat Juditha: Lotharium igitur, Italiæ Regem, Carolo Calvo filio tutorem dat, Regem Neuſtriæ ſeu Franciæ Orientalis a patre deſignatum, quod a meridie a Moſa jacet, Lothario confert, & nepoti Pipino obſequiorem vitam iratus, Carolo Aquitaniam quoque addidit, tandem Lothario inſignibus imperii traditis, Ludovico injuria remiſſa, in præſentia Dragonis, Epiſcopi Metenſis, theſauro privato diſtributo, Francofurto ſecundo Mœno in inſulam Rheni prope Engelheim deportatus, Cal. Jul. anno 840. ætatis 64. e vita migrat, Metis in baſilica S. Arnulphi conditus. Ludovico Pio Imperatore mortuo, etſi prius filiis imperium diviſerat, Lothario, natu maximo, Italiam cum Imperatoris titulo, Pipino, Pipini ſecundo geniti filio, Aquitaniam, Ludovico, tertio genito, Bojariam, Carolo Calvo, ex ſecunda uxore Juditha, Welphi filia, nato, Franciam aſſignando, illi tamen ob iniquitatem, ut putarunt, diviſionis, diſcordes facti, de familia herciſcunda certarunt, imo Lotharius, tanquam natu maximus, literis in Germaniam & Galliam miſſis, totum imperium ad ſe trahere (2) conatus eſt, & primo impetu in militem fratris Ludovici Moguntiæ facto, eum diſturbat, & Francofurtum tendens, fratrem primo profligat, verum ab illo animo reſumpto ita repellitur, ut pactis inducias diſceſſerit, & in Carolum, fratrem minorem, arma converterit, Ludovicus vero Rheni dextram ripam interea præſidio firmat, quod intelligens Lotharius, ab infectatione Caroli regreditur, & anno 841. Wormatiæ

(1) Eccleſiam Hamburgenſem Carolus M. jam inſtituerat, atque in Epiſcopatum erigere decreverat, cujus conſilium filius Ludovicus demum perfecit: Verba Ludovici in Diplomate apud *Lambec. Orig. Hamb.* P. I. ſunt: *Progenitor noſter glorioſæ memoriæ Karulus omnem Saxoniam Eccleſiaſticæ Religioni ſubdidit, jugumque Chriſti ad usque terminos Danorum atque Slavorum, corda ferocia ferro perdomans, docuit, ubi inter has utrasque gentes Danorum ſ. Venedorum ultimam Saxoniæ partem ſitam, & diverſis periculis temporibus videlicet & ſpiritualibus interjacentem perſpiciens, Pontificalem ibidem ſedem fieri decrevit trans Albiam - - Sed quia conſecrationem jam dicti Viri* (Amalarii) *velox ex hac luce tranſitus Pii genitoris noſtri fieri prohibuit - - ne quid ejus imperfectum remaneat, ſtatuimus, una cum conſenſu Eccleſiaſtico præfata ultima in Regione Saxonica trans Albiam in loco nuncupato* Hammaburg *cum univerſa trans-Albinorum Eccleſia proprii Vigoris conſtituere ſedem Archiepiſcopalem, cui primum præeſſe atque ſolenniter conſecrari per manus Drogonis, Metenſis & ſummæ ſanctæ Palatinæ Dignitatis Præſulis*, Ansgarium *fecimus Archiepiſcopum. Gregorius IV.* P. R. in Diplomate confirmationis apud *Lambec.* c. l. *ipſum*, ait, *filium noſtrum, jam dictum* Anſcharium, *& ſucceſſores ejus legatos in omnibus circumquaque gentibus, Danorum, Sueonum, Nortwoborum, Ferſie, Gronlandon, Halfingolandam, Irlandam, Scridevindum, Slavorum, nec omnium Septentrionalium & Orientalium nationum quocunque modo nominatarum delegamus, ipſamque Sedem Nort-Albingorum* Archiepiſcopalem *eſſe decernimus.*

(2) Tanquam major natu, atque ex ultima, ut ajebat, Patris voluntate, minis & promiſſionibus id agens, ut Franci jusjurandum fideliter ſibi Aquisgrani præſtarent. *Annal. Pith.* a. 839. 840. *Nithardus* lib. 2. initio.

riæ Rhenum tranſiens, Ludovicum Franconia pellit, & in Bojariam reverti cogit, qui Carolo fratri conjunctus ſinul bellum contra Lotharium gerit, & ad 3. Id. Maj. Adelberto, Comite Metenſi, Auſtraſiæ Duce, omnium diſcordiarum inter fratres incenſore, ſublato, primum bellum deprecantur, ſed cum is, propoſiti pertinax, nihil æqui reſponderet, eum ad 7. Cal. Julii, hora 2. in agro Alcedonenſi, juxta villam Fontenaram, (1) luctuoſo & toti fere imperio exitiabili prælio, in quo totius Franciæ nobilitas, & omnium regnorum quaſi robur occubuit, vincunt, caſtris exuunt, & Aquisgranum fugere compellunt; cadaveribus autem utrimque cæſorum terræ commendatis, a fratris etiam ulteriori perſecutione abſtinentes, victoria, Deo de ea gratiis actis, modeſte utuntur. Lotharius autem imperii avidus, Saxonibus, ut in ſuas partes tranſirent, liberrate religionis ethnicæ permiſſa, Normannis in Chriſtianorum cervices inductis, ut eorum opera fratres debellaret, & Friſia quoque Translavicana dativo Regi, ut ejus auxiliis ſublevaretur, anno 842. donata, diverſis expeditionibus binos fratres divexavit, qui ob id Argentinæ juramento interpoſito arctius contra eum uniti ſunt, donec eo ad mitiorem ſententiam redeunte,
Lothar. III. anno 843. Verduni (2) per 120. arbitros *Lothario* Imperatoris & Auguſti nomen, cum Italia, Gallia, Belgica, Celtica, Narbonenſi & Seguinis: Ludovico Germania magna: Carolo Gallia Belgica ſecunda, cum Gallia Lugdunenſi ſeu Celtica usque ad Moſam, quæ hodie Francia occidentalis, ejusque caput Luretia: Pipino Aquitania attributa. A Lothario regnum ejus Lotharingia (3) dicta, cujus filium Ludovicum Sergius Papa, Gregorii IV. ſucceſſor, Id. April. anno 844. Romæ Italiæ Regem conſecrat. Verum cum Carolus Calvus in fratris filium Pipinum moveret, Normanni Sequanam fluvium claſſe ingreſſi, Pariſios, Friſios, Hamburgenſes ſpoliant anno 845. Anno 846. Giſelberrus, Aquitaniæ Præfectus, filiam Lotharii Imperatoris rapuit. Anno 847. Otgario, Archiepiſcopo Moguntino, mortuo, Rabanus Maurus ſuccedit, qui cum Vilfrido, alias Strabone, S. Galli Abbate, & Rudolpho, monacho Fuldenſi, hoc ſeculo floret; & anno prædicto 847. Rabanus juſſu Ludovici, Regis Germaniæ, Moguntinæ Synodum habet, (4) in qua vivendi ratio ſacerdotibus præſcripta. Anno ſequenti ibidem alius conventus contra Godeſchalcum de prædeſtinatione (5) inſtitutus eſt. Anno 849. Leo V. in munienda Roma a Lothario &

Lu-

(1) *Annales Pith.* a. 840. *Uli* (in Gallia) *cum convenissent tres fratres in regione Alcedonense juxta villam Fontinatam, & de partitione Regni concordare non possent, renuente Hluthario, qui sibi Monarchiam vindicabat, ferro decernendum, & Dei judicio causam examinandam decreverunt. Factumque est inter eos prælium ingens & tanta cædes ex utraque parte, ut nunquam ætas præsens tantam stragem in gente Francorum antea factam meminerit.* Vide quoque *Nithardum* lib. 2. *Rhegin.* a. 840.

(2) Diviſione hac Virdunenſi quid ſingulis obvenerit, ita referunt *Annales Bert.* ad cit. a. *Carolus ad conditum fratribus obviam, penes Virodunum conjungitur, ubi distributis portionibus Hludovicus ultra Rhenum omnia, citra Rhenum vero Nemetum, Vangionem & Moguntiam Civitates pagosque sortitus est. Lotharius inter Rhenum & Scaldim in mare decurrentem & rursus per Cameracensem, Hainnaum, Loemsem, Castritium & eos Comitatus, qui Mosæ citra contigui habentur, usque ad Ararem Rodano influentem, & per desexum Rodani in mare cum Comitatibus similiter utrinque sibi adhærentibus. Cætera utque ad Hispaniam Carolo assernt.* Vide quoque *Annales Metenſ. Rhegin.* ad cit. ann. *Nithardum* lib. 3. & *Obrechtum* in Prodr. Ret. Alſat. cap. 6.

(3) Juxta *Rheginonem*, qui a. 842. *porro*, ait, *Lotharius, qui & major natu erat, & Imperator appellabatur, medius inter utrosque incedens regnum sortitus est, quod hactenus ex ejus Vocabulo* Lotharingia *nuncupatur.* Verum rectius *Annales Metenſes* appellationem illam a filio ejus Lotharii arceſſunt, ex quo in diviſione ditionum Paternarum ao. 855. huic, obvenit tractus inde ab Alſatia ad Oceanum; *æquivoco vero suo*, i. e. *Lothario, Regnum, quod ex suo nomine vocatur, concessit.*

(4) Prioris Synodi Moguntiæ ſub Rabano anno 847. habitæ præcipua occaſio fuit, quod frequentes ad Imperatorem querelæ deferrentur, a Laicis bona Eccleſiaſtica pariter ac Clerum invadi, ut liquet ex cap. 6. & 7. Decretorum ejus Synodi, quippe quibus immunitas Rerum Eccleſiaſticarum & Poteſtas Cleri in rebus Eccleſiæ aſſeritur. Ceterum Capitula ejus Synodi XXXI. referuntur a *Binio* Edit. Pariſ. T. VI. *Labbeo* T. VIII.

(5) Fuit Gotheſchalcus Monachus Orbacenſis Parœciæ Sueſſionenſis, natione, ut nomen indicare videtur, Germanus, qui lectis aſſidue Auguſtini libris, ejus ſententiam de libero arbi-

trio

Ludovico fratribus adjutus. Anno 850. Hieronymus Anglus Evangelium apud Hollandos Nortinos annunciare cœpit, a Normannis imprimis, Ultrajecti tum graſſantibus, occiſus, ob quos coërcendos a Carolo Calvo, Rege Galliæ, Robertus, (1) Witekindi filius, Dux Andium inter Legerim & Sequanam conſtitutus. Anno 851. Ermingardis regina, Lotharii uxor, Ludovico, Lothario, atque Carolo relictis liberis, moritur. Anno 852. nova, (2) jubente Ludovico, Germaniæ Rege, Moguntiæ Synodus celebrata. Carolus autem Calvus Pipinum, fratris ſui Pipini filium, capit, & anno 853. monaſterio includit. Contra hunc Ludovicus, Germaniæ Rex, anno 854. movet. Lotharius vero Imperator anno 855. ubi filiis, Ludovico Italiam cum Imperatoris titulo, Lothario regnum Auſtraſiæ, quod tunc Lotharingia audiebat, Carolo Burgundiam Provinciamque tribuiſſet, delicta juventutis recolens, (3) depoſita Cæſarie, monachum iſtius ſeculi more induit, & Prumiam monaſterium Treverenſis diœceſis ingreditur, nec diu poſt, videlicet ad 27. Septembr. vitam deſerit. Anno 856. moritur Rabanus. Anno 857. Ludovicus Rex cum Lothario nepote apud Rheni & Moſellæ confluentem colloquitur. Idem Lotharius anno 858. 4. Non. Januar. in monaſterio Prumienſi, Eccleſiæ Ultrajectinæ ſub Hungero Epiſcopo Bergam monaſterium, in Maſo ſitum, donat, quo tempore etiam Normanni & Dani in Hollandia graſſati. Eodem anno *Ludovicus* Rex, Forchemi cum Proceribus ali- Ludovic. II.
quot habito colloquio, Ulmæ conventum indicit, & legatos ibi Ludovici, Italiæ Regis, audit. Inde Francofurti Paſchalia celebrat, & Nicolaus I. Benedicti ſucceſſor, Hamburgenſem & Bremenſem Epiſcopatus in Archiepiſcopatum jungi mandat, (4) eique Anſcharium varie jactatum præficit. Carolus Calvus, mortuo Carolo, Provinciæ Rege, nepote, excluſo fratre Lothario, regnum armis occupare contendit, ſed Lotharius, quondam Ludovici fratris dux, eum a propoſito diſpulit, & cum eodem regnum benigne diviſit. (5) Ludovicus, Germaniæ Rex, tres exercitus, (6) ſub Carolomanno filio in Slavos, ſub Ludovico filio in Obotritos, & Tracholfo (7) in Sorabos, ducit. Inde contra Ca-

trio & prædeſtinatione amplexus fuit, ad perpetuam cuſtodiam ab Hincmaro Rhemenſi Metropolitano ſuo damnatus, quam annos XXI. ſumma animi conſtantia pertulit. *Sigebert. Gembl. & Trithem.* in *Chron. Hirſaug.* quorum tamen ille Synodum hanc perperam ad ann. 849. refert, hic a Lothario convocatum fuiſſe ait. Ceterum vide de hac Synodo *Sirmondum* Concil. T. III. *Anton. Pagium* T. III. a. 848.

(1) Fortis dictus, Proavus Hugonis Capeti, de quo ſupra p. 103.

(2) A quo hæc Synodus fuerit convocata, quidque in ea actum, *Annales Pithœani* a. 852. ita referunt: *Habita eſt Synodus ex voluntate atque præcepto ejusdem Sereniſſimi Principis* (Ludovici Germanici) *in Civitate Moguntia, Metropoli Germaniæ, Præſidente Rabano, Venerabili ejusdem Urbis Archi-Epiſcopo, cum omnibus Epiſcopis atque Abbatibus Orientalis Francia, Bojoariæ & Saxoniæ, & illi quidem de abſolvendis Quæſtionibus Eccleſiaſticis Tractatum habebant; Rex vero cum Principibus & Præfectis Provinciarum, publicis cauſis litibusque componendis inſiſtens, Synodalia eorum Decreta ſuo judicio comprobavit.*

(3) Metu Normannorum, quos expugnare nequiverit, Lotharium Imperio ſe abdicaſſe, ſcribit *Joh. Beka.* Ex mœrore potius, cum res ipſius ex voto non ſuccederent, id factum fuiſſe crederem, quo tædio Carolus V. poſtea Imperio quoque ſe abdicavit. *Schurzfleiſch.* de *Diviſ. Caroli Imp.* §. 45.

(4) Quod ſubtracto Eccleſiæ Hamburgenſi Monaſterio *Turholt*, Clerus non haberet, unde viveret: *Quamobrem*, ait, *Nicolaus P. R.* in Diplomate apud Lambec. in *Chronol. & Aucl. Rer. Hamburg.* lib. 1. *Omnipotentis D E I & Beatorum Apoſtolorum Petri ac Pauli, & hoc noſtro Decreto decernimus ſecundum Reverendiſſimi Ludovici Votum, ipſas prædictas Diœceſes, Hamburgenſem & Bremenſem ſcilicet, non deinceps duas, ſed unam eſſe & vocari ſubdique ſedi, quæ Prædeceſſoris noſtri Decreto Archi-Epiſcopali eſt munere ſublimata.* Scripta fuit hæc Bulla, ut vulgo legitur, *Indictione XII.* Imperii Ludovici (Germanici) XV. ubi tamen *Lambec.* cit. loc. legendum putat *Imp. Ludov. III. Indict. IV.* rectius VI. adeo ut illa conjunctio inciderit in annum Chriſti 858. quo & *Schatenius* illam refert *A. P.* p. 147.

(5) *Annales Bertiniani* a. 863. e quibus illam diviſionem eruit *Schurzfleiſch.* Differt. de *Regno Auſtraſiæ* cap. 2. §. 15. *Rhegino* vero ad annum 858. eam perperam refert.

(6) Juxta Decretum in Comitiis Francofurtenſibus 858. *Annal. Pith.* cit. a. quos vide quoque de ceteris Ludovici expeditionibus contra Slavos inde ab anno 843.

(7) Duce Sorabici Limitis, cui Sorabos præ cæteris, *quaſi ſcienti Leges & conſuetudines Sclavicæ gentis, credidiſſe*, referunt *Annal. Pith.* ann. 849.

Digitized by Google

Carolum fratrem in Galliam ducit, qui ex acie fugit: ideoque anno 859. expeditionis hujus pœnitentia ductus, anno 860. Ludovicus, Carolus, atque Lotharius fratres Confluentiæ uniti sunt. (1) Anno 861. 862. & 863. Ludovicus filium Carolomannum prodirionis ſuſpectum habet, calumniis apud ipſum delatum, (2) qui tamen ſeſe purgavit. Eodem anno 863. Carolus Calvus in Britannos movit, ab illis victus; ſuperiore vero 862. Balduinus Ferreus, Halerbecæ Comes, & Flandriæ Saltuarius, Judītha, (3) Caroli Calvi filia, non invita rapta, a patre oppugnatus, cum bis eum ſuperaſſet, excommunicatus, ſed ſupplex factus ac deprecatus, a Nicolao Pontifice in gratiam recipitur, Comes regni Francici, & Flandriæ Marchio efficitur; anno 863. primus Flandriæ Comes contra Danos & Normannos efficitur. Eodem anno Carolum Calvum apud vicum Pladellæ Theodoriconis, fratri Valgeri, Principis Dani, & Sigeberti, Aquitaniæ Ducis, filio, a Machtilde, Hugonis, Comitis Xantenſis, ſorore, Sigeberti conjuge, commendato, Hollandiam donaſſe volunt, & contra Burggravium Leydenſem & Falckenburgi Dominum, jugum ejus executientes, defendiſſe, ſed melius id Carolo Simplici (4) anno 923. tribuitur. Porro eodem anno 863. Carolus Calvus, (5) repudiata inceſtus prætextu uxore Tietberga, Waldradam concubinam, opera Guntharii Colonienſis, & Tutgaudi Trevirenſis Archiepiſcoporum, ducit, concilio Metis in urbe Mediomatricum, & deinde Aquisgrani habito. Idcirco Tietbergæ fratres hanc tam enormem contumeliam Romam ad Nicolaum Papam deferunt, qui anno 864. legatos, qui in rei veritatem inquirant, in Galliam mittit, ſed hi, muneribus corrupti, Archiepiſcopos ſecum Romam invitant, ubi Pontifex, illis depoſitis, Metenſem & Aquisgranenſem Synodum damnat, & Carolo fulmen excommunicationis minatus, Waldradam omittere, & Tietbergam recipere juſſit. Hic (6) interea cum Britonibus decertabat, & contra eos ſecum fortiter pugnantem Robertum, Witekindi filium, Ducem Andium, anno 864. conſtituit; quo anno etiam Anſcharius Friſius, Archiepiſcopus, & anno ſequenti Rudolphus, Monachus Fuldenſis, mortui. Arſenius, legatus Nicolai Papæ, inter Ludovicum & Carolum, fratres, & Fotaram, fratris filiam, an. 865. pacem componere ſtuduit. Anno 866. convocata Synodo, ad Tietbergæ receptionem Lotharium conſtrinxit, quam tamen, ipſo digreſſo, blanditiis ejus captus, recepit, Tietberga vero ad Carolum Calvum fugiente, Waldrada pellex coronatione privatur: hæc a fratre Hucberto Abbate defenſa eſt, qui a Conrado, Rudolphi, poſtea Burgundiæ Regis, patre, Hugonis Abbatis filio, & Witekindi Saxonis nepote, ad Terbam victus eſt. Carolus Calvus Salomonem, Britanniæ Regem, Heriſpii victorem, in clientelam ſuſcepit, Ludovicus vero, Ludovici Germanici filius, ob ejus in fratrem Carolomanni beneficentiam, in patrem conjurat, quod ſtatim ab Epiſcopis compoſitum. Anno 867. Bulgari legati de Chriſti fide ſuſcepta Ludovico Regi Ratisponæ nunciant. Eodem anno Normannos, Galliam circa Ligerim vaſtantes, Ranulphus, Aquitaniæ Dux, & Robertus, Andium Comes, reprimere tentant, ſed ab iis cæſi ſunt. Contra Saracenos, Beneventum occupantes, Ludovici Imperatoris frater Lotharius ex Burgundionibus ſubſidium mittit, & poſtquam Romæ Adriano, Nicolai ſucceſſori, gratulatus eſſet, anno 869. Placentiæ in reditu

Jo. a Leydis Carm. Harl. in Chron. mag. Holl. a. 517. edit. Joh. de Beka in Epiſc. Ultraj. & Comitib. Holl. Wilh. Heda Præpoſ. Arn. in hiſt. Ultrajecti.

(1) *Annales Bertin.* a. 860. *Ludovicus, Karlus & Lotharius Reges Kal. Jun. apud Caſtrum, quod Confluentes vocatur, conveniunt, ibique de pace inter ſe diu tractantes, tandem concordiam atque amicitiam ipſi per ſe juramento firmant.* Formulam jurisjurandi atque conditiones fœderis, quo Ludovicus quoque Germanicus & Carolus Calvus comprehenſi fuerunt, vid. apud *Baluzium* Capit. T. 2. p. 138. & *Goldaſt.* T. 1. Conſtit. p. 14.

(2) Carolomannum Raſticis, Vinidorum Reguli, auxilio magnam partem paterni Regni usque ad Hin fluvium occupaſſe, refert *Annalista Bertin.* a. 861. Vid. quoque *Annal. Fuld.* ad cit. annos.

(3) Quam Edelwolfi, primum Regis Weſt-Saxonum in Anglia, Conjugem fuiſſe *Reg.* ab *Hoveden* P. 1. p. 413. refert. Vid. quoque *Tab. Geneal.* apud *Tilmerum* in Hiſt. Palatin. poſt p. 126.

(4) Vid. Diſſert. de *Comitatu Teiſterbantiæ*, infra Hiſt. Comit. Cliviæ inſertam, §. 18. 19.

(5) Imo Lotharius, Caroli Calvi ex fratre Lothario Nepos, de cujus divortio a priore Conjuge, & Matrimonio cum Waldrada, Archiepiſcopi Colonienſis Guntharii propinqua, vid. *Annal. Pith.* a. 863. ſeqq. *Hincmarus* de *divortio Lotharii & Thietbergæ*, Oper. Edit. Pariſ. p. 293. *Schaten.* A. P. p. 155.

(6) Carolus Calvus.

Digitized by Google

ditu peſte correptus 8. Auguſti e vita migrat. (1) Carolus Calvus ergo, Ludovico fratre in Italia cum Saracenis luctante, & Ludovico, Germaniæ Rege, ægrotante, occaſioni ſerviens, Lotharii regnum anno 869. occupat, & in Regem Auſtraſiæ Metis ab Archiepiſcopo Rhemenſi ungitur & coronatur. Ea re vulgata, Ludovicus cum Papa ad fratrem legatos mittit, quos audiit quidem, nihilominus tamen ad Alſatiam quoque occupandam contendit, Aquisgrani nativitatem Domini celebrans, an. 870. Neomagum, & inde Compendium abit, ex quo Attiniacum rediit, ibique regni Lotharici inter Ludovicum & Carolum diviſio facta eſt: (2) Vasdam autem non hic Ludovicus, frater Caroli, ſed Lotharius, Rex Franciæ, Ludovici Transmarini filius, Theodorico II. Comiti Hollandiæ, anno 869. donavit. Diviſioni autem factæ Hadrianus II. Papa, inſtinctu Imperatoris Italici Ludovici, contradicens, Lotharii hæreditatem vi occupatam eidem Ludovico reſtitui juſſit, quam ejus importunam inſolentiam ægre ferentes duo Reges fratres, in propoſito perſiſtunt. Caroli autem Calvi filius, Carolomannus, ſacris a patre initiatus, quia contra ejus voluntatem ordinem hunc deſeruerat, anno hoc 870. ex decreto Epiſcoporum, oculorum acie privatur, & Corbejam in monaſterium mittitur. Carolus etiam ejus frater cum Albino, inter aulicos famoſo equite, in tenebris congreſſus, ab eo ignotus oppreſſus eſt, adeoque ſolum Ludovicum, cognomento Balbum, habuit hæredem. Ludovicus vero, Rex Germaniæ, inter tres itidem filios, Carolomannum, Ludovicum & Carolum Craſſum, qui prius anno 871. diſcordes, anno 872. præſente exercitu, diviſionem inſtituit, (3) & anno 873. Francofurti hybernat. Anno vero 874. per Alpes Noricas in Italiam profectus, apud Veronam cum Imp. Ludovico & Johanne VIII. Pontifice colloquium habet, inde reverſus, Forchemi cum Carolomanno & Ludovico filiis verſatur. Inibi legatos Zuentobaldi, Moraviæ Regis, qui prius defecerat, ſed a Carolomanno filio devictus, pacem petebat, audit & abſolvit. (4) Hinc Francofurtum, deinde Aquisgranum, & tandem Leodicum contendit; Francofurtum vero iterum rediens, ibi natalem Domini celebrat, & hybernat, ubi Hemma Hiſpanienſis, (5) uxor ejus, paralyſi afflicta, uſum loquendi amittit. Inde reverſus anno 875. ad Cal. Jun. Tiburiis conventum populi agit, in quo ſeditio, inter Francos & Saxones orta, prudentia Ludovici junioris (6) ſedatur. Hinc menſe Auguſto Ludovicus, Italiæ Rex & Imperator, excedit e vita, (7) Mediolani in baſilica D. Ambroſii humatus, Angelberga uxor ejus apud Brixiam monialium conſortio ſe jungit. Ideo contra Comites Tuſculanos Papa ad Carolum Calvum legatos mittit, qui cum exercitu in Italiam venit, ſed illi Ludovicus, Germaniæ Rex, ſub Carolo-

(1) Filio ex Waldrada relicto *Hugone*, cui Lotharius Pater Ducatum *Elizatium* (Alſatiam) donaſſe refertur in *Annal. Bertin.* a. 868. *Obrecht.* Prodr. Rer. Alſat. c. 6. p. 57.

(2) Marsnæ in procaſpide ad Moſam fluvium, unde *Marſana* dici ſolet, cujus Tabulas ex *Annalibus Bertin.* & *Pithœo* refert *Obrecht.* l. c. p. 66. 67. 68. 69. 70. Videlicet Lotharingia juxta longitudinem, linea ab Oſtio Moſæ per Sylvam Arduennam, Metas & Biſontium ad montem Juram ducta, diviſa fuit, atque pars Germaniæ proxima Ludovico Germanico, altera Carolo Calvo ceſſit. Vid. quoque *Schurzfleiſch.* Differt. *de Regno Auſtraſiæ*, cap. 2. §. 15. Per illam vero diviſionem ditiones Clivenſis & Juliacenſis Regno Germanico quoque acceſſerunt.

(3) *Annal. Pith.* a. 872. *Rex vero mediante Quadrageſima apud villam Forachein*, (alias Forchheim in Francconia) *generali conventu habito, filios ſuos de regni partitione inter diſſidentes pacificavit, & quam quisque partem poſt obitum ſuum tueri deberet, liquido deſignavit. Ibi etiam Ludovicus & Carolus filius ejus in conſpectu totius Exercitus, fidem ſe illi ſervaturos eſſe omni tempore vitæ illorum, juramento firmaverunt.* Rumor videlicet ſparſus erat, quod Ludovicus Carolomanno, filio natu maximo, ſoli Regnum Germaniæ tradere vellet. *Rhegino* a. 872.

(4) Ea lege, *ut Zuentibald Regis fidelis permaneret cunctis diebus vitæ ſuæ, & cenſum a Rege conſtitutum per annos ſingulos ſolveret. Annal. Pith.* a. 874.

(5) De qua *Rhegino* a. 876. *Habuit hic glorioſiſſimus Rex* (Ludovicus German.) *Reginam nomine Hemmam, ſibi in matrimonio junctam, qua nobili genere fuit, ſed, quod magis laudandum, nobilitate mentis multo præſtantior.*

(6) *Annales Pith.* a. 875. *Niſi*, habent, *Hludovicus junior citius cum ſuis interveniſſet, jam diſtrictis gladiis mutua ſe cæde truncaſſent.*

(7) *Annales Pith.* reſtituti a *Lambec.* in Bibl. lib. 2. a. 875. *Interea Ludovicus, Italiæ Imperator, moritur, cujus corpus translatum Mediolani in Baſilica S. Ambroſii ſepultum eſt.* Errant vero, qui vel in præcedentem vel ſequentes annos 876. vel 877. obitum ejus Imperatoris referunt. *Anton. Pagius* T. III. p. 704.

Digitized by Google

manno filio ſe opponit; quo domum regreſſo, Carolus Calvus Imperator Auguſtus Romæ a Papa renunciatus, (1) & Papiæ corona regia ab Archiepiſcopo cinctus. Ludovici autem, Germaniæ Regis, uxor Hemma Ratisponæ moritur, ad S. Emeranum Mart. condita. Et dum inter ipſum & Carolum fratrem legati ultro citroque commeant, Ludovicus Francofurti in palatio 5. Cal. Septembr. anno 876. vita defungitur. Carolus igitur Calvus omnia regna occupare nititur, ſed a Ludovico, Ludovici Regis filio, repulſus, (2) & a Deo punitus eſt, adeoque filii Ludovici, Carolomannus, Ludovicus & Carolus Craſſus, regnum paternum inter ſe pacifice dividunt. (3) Ludovicus, Rex Germaniæ, anno 877. Francofurti comitia agit, Carolomannus, Bojariæ Rex, contra patruum Calvum in Italiam movet, ſed Carolus territus, antequam Alpes tranſcendit, ex potione Zedekiæ Judæi (4) pridie Non. Octobr. vitam & ambita hujus mundi imperia deſeriit, cadaver Vercellis, oſſa ſeptennio poſt ad S. Dionyſium in Galliam delata ſunt, & ſic Carolomannus regnum Italiæ Longobardicum adit, & triennium deinceps obtinet; in Gallia patri Carolo Calvo Ludovicus Balbus ſuccedit, ab Hincmaro Rhemenſi Compendii coronatus. Is anno 878. Francofurti ad Ludovicum, Franciæ orientalis Regem, legatos dirigit, & a Johann. VII. Papa, in Triceſſibus Galliæ Synodo habita, Imperator creatus, (5) & corona redimitus, Saracenos Italia expellit, ſed anno 879. ex Ansgarda concubina Ludovicum & Carolomannum, uxorem etiam Adelheidim (6) gravidam relinquens, 10. Aprilis Compendii vita exceſſit, eoque mortuo Italia cum imperio Carolomanno ceſſit, qui illud in fratrem Carolum Craſſum transtulit, (7) paralyſi laborans, & anno 879. 7. Non. April. ex ea mortuus; Ludovicus autem fratri juniori Bojariam, Arnulpho, filio notho, Tarentanum tribuit.

Regino, Abb. Prun.

Lu-

(1) *Annal. Pith.* a. 876. *Romam profectus eſt* (Carolus Calvus) *omnemque Senatum Populi Romani more Jugurthino corrupit, filiique ſociavit, ita ut etiam Johannes* (VIII.) *Papa votis ejus annuens, corona capiti ejus impoſita, Eum Imperatorem & Auguſtum appellare præcepiſſet.* Decepto quoque Carolomanno, cui, cum par viribus non eſſet, juraverat Carolus, ſe Italia mox abiturum, atque fratris arbitrio illam relicturum. *Ibid.* Tantæ vero arrogantiæ fuiſſe Carolum, ut *ablato Regis nomine, Imperatorem & Auguſtum omnium Regum cis Mare conſiſtentium ſe appellari præceperit*, memorat idem *Annaliſta*. Regna procul dubio intellexit Arelatenſe, quod ipſe condidit, Italiæ, Lotharingiæ, cui & Germanico inhiavit.

(2) Prælio Andernacenſi, de quo vide præ cæteris *Annaliſtam Pithœanum* a. 876. p. 94. & ſeqq. & *Sigeb. Gembl.* a. 877. ubi *Carolus* (Calvus,) ait, *de morte fratris ſui* (Ludovici Germanici) *gavisus, injuſtitiam, quam contra fratrem conceperat, contra filios fratris perficere paratus, cum quinquaginta & amplius hominum millibus regnum eorum aggreſſus Coloniam usque venit. Filiis Ludovici aliat occupatis, Ludovicus junior Legatione ad Patruum miſſa, rogabat ea, quæ pacis ſunt, quod cum impetrare non poſſet, cum viriliter bello excepit, cumque victum cum nimio exercitus damno & multo dedecore fugere compulit.*

(3) In loco *Saulfeld*, *Rhegino* a. 876. *Mariano Scoto Salefelt*, *Aventino Salveldas*; in pago *Recienſi*, juxta *Annal. Pith.* a. 876. p. 98. Ubi vero pagus hic fuerit ſitus, *Sagittarius* Hiſt. Duc. Thur. lib. III. c. 10. §. 2. in medio relinquit, neque nos definire audemus.

(4) Qui Carolo febre laboranti potum præbuit pulvere venenato mixtum. *Annal. Bert. Rhegino* a. 877.

(5) Cont. *Aim.* lib. V. c. 37. *Colloquio*, ait, *conſtituto, Balbus durit ſe ipſius atque Eccleſiæ, quæ commemorabat, temporibus ſe aſſuturum oſtendit, ſi ille ſe Auguſtali corona, quam Patri ſuo tradiderat, exornaret. Cui cum ſe Pontifex gratificaturum ſummo ſtudio reſpondiſſet, ipſum ſeptimo Idus Septembris maximo totius Galliæ concurſu* Imperatorem *unxit.* Titulo Imperatoris, quem & Pontifex R. Johannes VIII. in Privilegio Monaſterii Trenorchiani Ludovico tribuit, non obſtante. *Baluzius* Not. ad *Petr. de Marca* Conc. inter Imp. & Sac. p. 927. ut & *Petav.* in Rat. Temp. p. 324. Edit. Lugdun. *Ant. Pagius* T. III. p. 716. & *Schurzfl.* Diſſert. de *Diviſ. Imper. Carol.* §. 50. illam coronationem de *Regno Galliæ* intelligendam, & Ludovicum Balbum in numerum Imperatorum referendum haud eſſe, cenſent. Certe ipſemet nec Imperatoris titulo uſus fuit, nec Italiam tenuit, quam vero poſt obitum Caroli Calvi Carolomannus occupavit. *Annal. Pith.* a. 877. *Carolomannus Optimates Italiæ ad ſe venientes ſuſcepit, & diſpoſita, prout voluit, regione, reverſus eſt in Bojoariam.*

(6) Quam duxit, dimiſſa priore Conjuge Ansgarda, quod hanc absque Patris voluntate cooptaſſet, ſuſceptis tamen ex illa Ludovico & Carolomanno filiis. *Rhegino* a. 878.

(7) Annitente quoque Pontifice R. qui Saracenorum metu Carolum Craſſum, ut in Italiam veniret, literis admodum ſollicitavit. *Rhegino* a. 881. *Ant. Pagius* T. III. p. 729.

Digitized by Google

Ludovicus autem, Rex Germaniæ, audita Balbi morte, Galliam turbat, sed data altera parte (1) regni Lothariani, adeoque etiam Frisia, placatus in Germaniam redit.

Carolus Crassus, mortuo fratre Carolomanno, Italiæ regnum occupat, & an. 880. desinente, a Johann. IX. Papa in Vaticano Imperator coronatur.

Hoc eodem anno Balduinus Ferreus, Flandriæ Comes, post 39. imperii annum mortuus, eique filius Balduinus Calvus successit.

Idem annus Saxoniæ populo valde funestus fuit: nam Carolomanno mortuo, ejusque fratribus binis in Italia & Bojaria absentibus, Normanni ex Juttia, Albi superata, in Saxonia rapinis & incendiis omnia vastant: his Bruno & Tanquardus fratres, Saxoniæ Duces, cum duodecim Comitibus, & tribus Episcopis, Werdensi, Mindensi & Hildesheimio, magnoque Christianorum exercitu, circa Ebbekesdorpam in ditione Luneburgensi occurrunt, sed omnes a Normannis internecione deleti sunt, & cadaveribus diu insepultis, tandem omnes in unum acervum congesti, sequentibus temporibus conditi, & pro martyribus habiti sunt. (2)

Bruno vero & Tanquardus, hujus expeditionis auctores, Ludolphi Saxonis erant filii, anno 861. Brunswici restauratores & ampliatores, qui Wigbertum patrem, & Witekindum M. avum agnoscebat. Wigbertus enim, Witekindi filius ex Sindacilla, Radbodi Regis Frisiorum filia, Brunonem & VValbertum, Angriæ Duces, genuit, inque oppido Bremensis diœcesis VVildeshusen (3) collegium erexit, in eo sepultus Princeps Christianæ religionis amantissimus. VValbertus autem, patris vestigiis inhærens, collegium illud a patre inchoatum perfecit, & sine prole masculæ decedens, apud illum humatus est. At Bruno, fratri VValberto succedens, ex Susanna Suevica Ludolphum, (4) Sa-

(1) Quam videlicet Carolus Calvus per pactum *Marsnense*, de quo vide pag. 115. acceperat. Cum enim post obitum Ludovici Balbi, ac Proceerum Galliæ, Gozelini & Conradi, Regnum Galliæ occupare vellet, reliqui, teste *Annalista Bertin.* an. 880. *miserunt Vultarium, Episcopum Aurelianensem, & Gotrammum & Auscherum Comites ad Ludovicum* (juniorem) *apud Virodunum, ut ei offerrent partem de Regno Lotharii junioris, quam Carolus* (Calvus) *contra fratrem suum* (Ludovicum Germanicum,) *ipsius Ludovici* (junioris) *patrem, acceperat* (divisione Marsana,) *ut acceptæ illa portione Regni, in Regnum suum rediret, & quod reliquum de Regno Patris sui Caroli Ludovicus habuit, filiis suis consentiret. Ludovicus vero* (junior) *& sui acceptam habentes talem oblationem, cum dedecore Gozelinum & Chunradum ac Complices illorum rejecerunt, & accepta Regni portione sibi oblata, ad Palatinum finem Francofort rediit. Annal. Pith.* cit. a. *Hludovicus Natale Domini celebravit in Francofort, postea in Galliam profectus, filios Ludovici* (Balbi) *ad se venientes fuscepit*, totumque Regnum *Hlutharii suæ ditioni subjugavit.*

(2) De quibus vide *Legend. Ebbekesdorp.* & *fragmentum ex Martyrum in Ebbekesdorp quiescentium passione* apud *Leibniz.* T. 1. S. R. B. Cæterum de ipso prælio, in quo Bruno cum XII. Comitibus & Episcopis Mindensi & Hildesheimensi occisi fuerunt, vid. *Witichindi Annal.* lib. I. *Herm. Lerbecke* Chron. Episc. Mind. apud *Leibnizium* T. II. *Chronic. Brunsuic.* apud *Mader.* in Antiq. Brunsu. quod *Brunonem & Tancquardum* non in ipso prælio occisos fuisse, sed post victoriam reportatam *imbrium gravi inundatione* periisse, refert.

(3) *Chronic. Pictur.* apud *Leibniz.* T. III. S. R. B. p. 295. **Und düße Hertoge Wyprecht de begunte to buwen Wildershusen, dat syne Sone Walpreht wulle makete, unde brachte dar grot Hilligedom van Rome.** *Conr. Urst.* p. 149. *Cum*, ait, *factus esset Vir*, (Walbertus) *Romam causa Orationis & reliquiarum acquirendarum tetendit, corpusque S. Alexandri, filii S. Felicitatis, integrum accipiens a Papa, tunc temporis Leone, in Saxoniam detulit, & in loco, qui dicitur Wigaltingobusen*, (**Wildeshusen**) *locavit.*

(4) Magnum Henrici Aucupis avum, de cujus patre in diversa abeunt Scriptores. *Albert. Stadens. Aut.* Fundat. Eccles. German. apud *Leibniz.* T. 1. S. R. B. & *Chronic. Luneb.* apud eundem T. III. Ludolfum hunc Walberto natum; *Aut.* vero Vet. Chron. apud *Leuckfeldum* Antiq. Gandersheim. cap. 2. *Chronic. Rhytm.* apud *Leibnizium* T. III. *Chron. Both. Pict.* apud eundem, *Granzius* l. II. Sax. c. 27. *Brunonem*, Walberti fratrem, Ludolfii Patrem fuisse, referunt, hac a Witekindo progenie deducta:

Widekindus M.
|
Wicbertus.
|
Walbertus. — Bruno.
|
Ludolfus M.
|
Tanquardus, Bruno, Otto M.
|
Henricus I. Imper.

Digitized by Google

Saxoniæ Orientalis Ducem, anno 859. mortuum, genuit: & hic viciſſim ex Oda, filia Ducis Franciæ Orientalis, tres filios, Brunonem, Tanquardum & Ottonem, quatuor item filias, quarum tres ex ordine Gandersheimenſi monaſterio, anno 853. a patre condito, præfuerunt, quarta Lutgardis, Ludovici Imperatoris, Arnulphi filii, uxor fuit. Brunone ergo & Tanquardo cæſis, frater eorum Otto, cognomento Magno, pater Henrici Aucupis, ſuccedit.

Normanni vero hac tam quæſtuoſa victoria non contenti, anno 881. vicina Friſiæ littora legunt, carpunt & devaſtant, tandemque in Nortwicam Transmaſanæ Friſiæ partem excurſionem faciunt, ſed a Friſiis, hortatu Remberti, Epiſcopi Bremenſis, animatis, 10377. eorum cæſi ſunt. Neomago vero occupato & munito, bellum inſtaurant, & novem millibus eorum equitibus a Balbo licet cæſis, primo impetu Leodicum urbem, Trajectum caſtrum, & Tungros civitatem, vicinis locis depopulatis, exurunt: ſecunda egreſſione in Ripuarios effuſi, Coloniam, Bonnam, cum Tulpiaco & Noveſio caſtellis, incendio perdunt. Inde monaſteria, Prumiam, Indam, Malmandurium, Srabulam, exſpoliant, ex palatio Aquenſi ſtabulum equorum faciunt, clericis & monachis Moguntiam fugatis. (1) Ludovicus, Germaniæ Rex ſecundus, dum exercitum ſuum occurrere jubet, anno 882. 13. Cal. Febr. e terra in cœlum migrat, uxorem habuit Lutgardam, Ethiconis VVelphi filiam, ex qua filium cognominem genuit Ludovicum, qui Ratiſponæ ex feneſtra decidens, cervice fracta miſerabiliter interiit. Poſt patris autem Ludovici interitum, Normanni iterum Treveros occupant & diruunt, inde in Mediomatricos movent, & Epiſcopum cum copiis ſternunt. His Carolus Craſſus, omnium regnorum in Germania hæres, ex Italia in Franciam redux, anno 883. conventu VVormatiæ indicto, exercitum ſuum oppoſuit, & in Haslaa (2) eos obſidione concluſit, ſed tempeſtate utrimque exercitus fractus, nihil memoria dignum efficit; Carolomannus (3) vero venatum profectus, ab apro, vel, ut aliqui volunt, a ſatellite incautius feriente, vulneratus, anno 884. paulo poſt moritur: adeoque Italia, Gallia, Germania, & ſimul quoque Friſia, ad unum Carolum Craſſum pervenerunt. Et cum Hugo, Lotharii filius naturalis, res novas in regno Lotharii moliretur anno 885. cum illo transegit; (4) Normannos vero cum Duce ipſorum Godefrido, opera Friſiorum ex inſidiis adortos, apud Batavos profligavit, & hinc Friſiis privilegia ſua conſecravit, prout latius hæc perſequitur Bernhardus Furmerius Ann. Friſiorum Triade III. Cum vero imperium a Francis ad Saxones (5) tranſiiſſet, idque præcipue non authoritate Pontificis Romani, ſed libera electione, & ex voluntate Conradi I. Franconiæ Ducis Imp. cui idem beneficium Otto M. Dux Saxoniæ ſenior, (huic enim diadema ante ipſum oblatum fuerat,) præſtiterat, hinc ab ipſo ad Henricum Aucupem, Ottonis filium, anno 920. & ab eo ad Nepotem, & abnepotes Ottones tres, I. II. III. a tertio vero anno 1000. ad Henricum II. Bavarum, Claudum & Sanctum: ab eo iterum ad Conradum II. Franconiæ Ducem, & dehinc ad ejus filium, Henricum III. nigrum, Henricum IV. & V. Nepotem & abnepotem, & ab hoc viciſſim ad Lotharium II. Saxonem an. 1126. ſucceſſione temporis non interrupta, derivatum fuit, qui Impp. Germanici poſt Reges Francorum, Comites & Principes omnes, de quibus jam acturi, in dignitatem partim collocarunt, partim in eadem confirmarunt. Ottonis primi, ut hoc addamus, mentio eſt in bello Birtenico, (6) qui hodie pagus eſt ad Sanctorum

(1) *Annales Pith.* a. 881.

(2) *Arcloha* vocant *Annales Pith.* & *Lambec.* a. 882. *RheginoHaslou* a. 884. munimentum Normannorum in ripa Moſæ.

(3) Ludovici Balbi filius natu minor. *Rhegino* a. 884.

(4) Hominum turbulentorum inſtinctu paternum Regnum (Lotharingiæ) recuperare voluit, fœdere inito cum Godofredo, Friſiorum Rege, uxoris ſuæ fratre, cui dimidiam partem ejus Regni promiſerat, ſed captum Carolus Craſſus oculis privari juſſit, in Monaſterio Prumienſi tandem mortuum. *Rhegino* a. 885. qui manu ſua Hugonem attonſum fuiſſe ibid. refert.

(5) *Arnulpho*, Carolomanni filio naturali, atque *Ludovico* Puero Imperatoribus mortuis, Proceres Germaniæ *Ottoni M.* Duci Saxoniæ, Ludolfi filio, Imperium obtulerunt, qui vero, illo propter ſenium ſuum recuſato, *Conradum*, Ducem Franconiæ, commendavit. *Witechindus* Annal. l. 1.

(6) Bello videlicet cum rebellibus Ducibus, Eberhardo, Giſelberto, & proprio fratre Henrico, quem

Digitized by Google

rum oppidum contiguus, ubi olim Trajana Colonia ſtetit, poſtea vero Ordinis Ciſtercienſis monaſterium Veſtalium nobilium ædificatum eſt, Furſtenbergium dictum, jam deſtructum, ſolis binis turribus editioribus reliquis. Hic Imperator iſte vere Chriſtianus, in genua procumbens, fuſis ardentibus ad Deum precibus, de hoſtibus, qui ſuperato e regione Rheno ipſum inſequebantur, memorabili victoria triumphavit, Ticinenſe teſte.

Ut vero redeat, unde digreſſa eſt oratio, & qua ratione Clivia, Julia, Geldria, a Regibus Francorum ad Dynaſtas, indeque Comites, tandemque Duces pervenerit, palam fiat, ex ſuperioribus tenendum eſt, Reges Francorum jam inde a Dagoberto primo, & Clothario ejus Patre, omnem regni curam in aulæ Magiſtros transferre ſolitos, cum ipſi ſe domi occultarent, & totos crapulæ ac Veneri dederent, nunquam prodeuntes in publicum, niſi Kal. Maji carpento bobus tracto (1) vecti, ut a populo, velut Dii ex machina apparentes, dona & munera caperent. Hinc illorum Magiſtri, in publico noti & illuſtres, omnia pro poteſtate regia agere, bellum & pacem dare, leges & jura condere, & omnem Remp. pro arbitrio gerere, ſoliti. Ea re factum, ut domus Landeſia creſceret, quæ Pipinos atque Carolos dedit Viros ſtrenuos ac frugi, qui Reges Solio ejecerunt; ut ſuo exemplo poſteros admoneant, quam periculoſum ſit, in unam domum totius regni beneficia congerere. Nec ſolum ignavia, & vitæ diſſolutio Reges depreſſit, & Præfectos eorum extulit, ſed & religionis in Magiſtris ſtudium, & ſacri Ordinis, præſertim Romani perpetuus cultus illos ad ſummos honorum apices pedetentim evexit. Indulgentia enim Clotarii II. primum lapidem fundamento regni Francici ſubtraxit: alterum ſubduxit Dagoberti Regis immodica ſcortatio: ruinam juverunt aulæ Præfecti, qui Regum ſuorum mores imitari, Rempubl. negligenter habuerunt. Ipſi denique Papæ Romani, utpote Zacharias I. & Stephanus II. tanquam ſcil. boni Harmoſtæ, regnum a vero Domino in ſervum Pipinum transferentes, Hadrianus I. anno 774. Carolum M. Romani imperii partitium, Leo vero IV. anno 800. Imperatorem, ſalutantes, ejusque ſucceſſores, licet non requiſiti, inungentes, totum everterunt: & ab iisdem pro gratitudine Ravennam cum Pentapoli, aliisque oppidis, Conſtantino Copronymo a Longobardis ereptis, contra illud Chriſti Luc. 22. Reges gentium dominantur, vos autem non ſic; acceperunt. Horum majorum domus cum magna eſſet authoritas & potentia, illi pro lubitu etiam Præſides, Comites & Magiſtratus ubique conſtituerunt, iisque ob fidem ſervitiaque inſignia, regno Francorum præſtita, paulatim præfecturas, quas adminiſtrabant, hæreditario jure ad poſteros transferendi, poteſtatem fecerunt. Unde Cliviis, Geldris, reliquisque Dynaſtis imperii origo eſt, de quibus jam porro in Parte ſecunda Annalium noſtrorum diſſeremus. Series Imperatorum Germanicorum, ut eam paucis hic attexamus, talis eſt. Illorum, qui poſt Lotharium dignitatem Cæſaream adminiſtrarunt: Eam vero dignitatem iisdem Imp. Germanicorum ſucceſſio & authoritas adprobavit, auxit & continuavit.

Poſt Lotharium Saxonem anno 1138. axioma imperii Romani geſſit Conradus III. Henrici IV. Sorore genitus.

Hunc ſecutus Fredericus I. dictus Barbaroſſa, fratre Conradi Frederico Suevo genitus, anno 1152.

Iſte filium Henricum, ejus nominis VI. adhuc puerum, Moguntiæ gladio accinxit, ſuum anno 1190. Succeſſorem.

Ille iterum Philippum, filium ejus, nominis II. adhuc infantem, ſucceſſorem deſignavit, Imperatorem poſt fata ejus anno 1198. factum: Cujus tamen rivalis fuit Otto, ejus

quem acri prælio juxta *Bierten*, haud procul Civitate Xanten, vicit. *Luitpr.* lib. 2. c. 10. *Regis milites ſupra Rhenum ad locum, vocabulo Bierzani*, (Biertanum, hodie *Burick,*) *pervenerunt, Rhenique alveum tranſire cœperant, ignorantes, quod Henricus cum præfatis Comitibus tanta vicinitate eis jam eſſet proximus.* Coll. *Witichind.* Annal. l. 2. p. 646. & *Adel. Erich.* Chronic. Juliac. l. 5. c. 2.

(1) *Eginh.* in vita Caroli M. cap. 1. ibique de more illius temporis boves curribus jungendi. *Beſſelii* Notis.

Digitized by Google

ejus nominis IV. Henrici Leonis Saxonis filius, imo Diademate poſt mortem Competitoris anno 1208. potitus, ſed a ſuis deſertus, illud Frederico II. Barbaroſſæ nepoti, anno 1218. viciſſim linquere coactus eſt.

Qui viciſſim filium Conradum, nominis IV. Regem Romanorum inauguravit, ſuum anno 1250. ſucceſſorem, competitore Henrico, Thuringiæ & Heſſiæ Landgravio, Ludovici fratre. Poſt Conradi obitum, nepote Conradino necato, Wilhelmus, Hollandiæ Comes, Richardus Anglus, & Alphonſus Aragonius, de imperio contenderunt, ſed illud unus poſt alterum tantiſper adminiſtravit, dum ipſis ſucceſſive mortuis, anno 1273. Rudolphus Habsburgicus, ceu novum Germaniæ ſydus, cœpit illuceſcere, a quo moderna familia Auſtriaca Cæſaream dignitatem juſta ſerie usque in hodiernum tempus continuat, primo licet per Adolphum Naſſovium anno 1292. interrupta: quo anno 1298. ab Alberto, Rudolphi filio, occiſo, idem eodem anno ſtatim ſucceſſit, poſt cujus fata Henricus Lutzenburgius, ejus nominis VII. anno 1308. & poſt iſtum anno 1318. Ludovicus Bavarus, ejus nominis IV. iterum Auguſtum axioma ad ſe derivarunt. Poſtremus etiam cum Friderico Auſtriaco de eodem certavit, donec hoc victo, Victore vero Bavaro mortuo, anno 1347. Carolus IV. Johannis, Bohemiæ Regis, filius, & Henrici VII. Lutzenburgici Imperatoris nepos, imperii Sceptrum nactus eſt. Hic illud anno 1378. primo ad filium primogenitum Wenceslaum derivavit: quo ob ſummam inertiam exautorato, Robertus Palatinus iſtud anno 1400. accepit, quo defuncto, ſecundus Caroli filius Sigiſmundus iterum imperium anno 1411. nactus eſt. Hunc an. 1438. viciſſim gener Albertus Auſtriacus, ejus nominis II. excepit. Iſtum Fridericus III. neceſſarius, & ex fratre Erneſto nepos, anno 1440. Illum filius Maximilianus I. anno 1493. Hunc Carolus V. ex filio Philippo nepos, anno 1519. Iſtum Ferdinandus I. frater an. 1558. Hunc filius Maximilianus II. anno 1564. & illum denique ejus bini filii, atque inter ſe fratres, Rudolphus II. anno 1576. Matthias I. anno 1612. ſecuti ſunt: poſtremo defuncto, anno 1619. Ferdinandus II. Patre Carolo Auſtriaco, Ferdinandi I. Cæſaris filio, natus, ſucceſſit, qui hoc anno 1637. inter vivos eſſe deſiit.

AN-

Digitized by Google

ANNALIUM PARS SECUNDA,

Seu

Clivia, Julio-Montia, &c. modernæ, membris ſuis in genere & ſpecie diſtinctæ.

POSTQUAM ergo de Juliorum, Clivorum, Montenſium, Geldrorum, Marckenſium, Ravenspergenſium populorum origine Parte prima dictum eſt, reliquum eſt, ut, qua ratione a Regibus Francorum & Imperatoribus Germanicis ad Dynaſtas ſeu Toparchas, inde Comites, Marchiones, tandemque Duces, provinciæ iſtæ pervenerint, primum in genere adjiciamus; deinde membratim eorum ſeriem, nomina & res, domi, foris, pace, bello geſtas, perſtringamus.

Ubi ante omnia notandum, quæ de Urſinorum antiqua familia Romana, quaſi ex illa Comites & Duces hi oriundi, vulgo in omnibus ferme Chronicis editis & Manuſcriptis adferuntur, frivola eſſe; (1) nam præterquam, quod Urſini, ex antiqua Principum *Origo Principum in genere.*

(1) MSCt. Eſſendienſe, *Aribertus*, refert, *vel Aribo* (Ehrenwerd) *originem ducens a Nobili Domino Harciniæ Beringo, qui fugiens tyrannidem Francorum, in Italiam cum aliis multis ceſſit, ac apud Theodoſium jun. Imper. Stipendia meruit, circa A.C. 431. titulum Urſinorum Principum conſecutus eſt; Aribertus vero a Conſtante, Filio Conſtantini, Nepote Heraclii Imp. miſſus eſt in Germaniam & Vicarius Generalis Saxoniæ conſtitutus, ad repellendos Sorabos & Henetos. Conſedit itaque ad Viſurgim & avitam ſimul ditionem ad Harciniam occupavit. Mortuus eſt circa A. C. 669. Uxor Heila Friſica. Hujus talia fuere Inſignia:* „An vero Proſapia „Theodorici Clivici, ex Genere Urſinorum orta, ad Cheruſcorum Duces referri debeat, ex„acte affirmare non auſim, cum Teſtimonio veterum Scriptorum deſtituar - - - „Verum enim vero Inſignia priſca Urſinorum in Clivenſi Genealogia arguunt, ultimum „Clivix Dynaſtam Theodoricum ab his Urſinis ex Harciniæ Dominis ortum fuiſſe.“ Merito talia ab Autore frivola appellari, ex ipſa Principum Urſinorum Genealogia apparebit, quam *Martinus Milagius*, Cancellarius Deſſavia-Anhaltinus, *in Vindiciis Anhaltinis*, & *Cl. Becmanus* in *Chron. Anhalt.* hoc ordine referunt:

HADAGATUS, cujus *Adamus Bremenſis* meminit lib. 1. c. 4.

BERNTHOBALDUS I. qui circa annum 524. Theodorico, Francorum Regi, auxilium tulit contra *Hermenfridum*, Thuringorum Regem. Vid. *Sagitt.* in Hiſt. Regni Thuring. l. 2. c. 12.

BERNTHOBALDUS II. qui cum Lothario II. Francorum Rege, circa annum 553. & 555. bellum geſſit de finibus inter Saxones & Francos. *Aimoin.* lib. 2. c. 27.

BERNTHOBALDUS III. de cujus bello cum eodem Lothario & filio ejus Dagoberto *Aimoin.* lib. 4. c. 18.

BERINGUS, qui Venedos vicit. *Aim.* l. 4. c. 26. — HERMANNUS.

Beringus II. Improlis. — *Hermannus* Improlis. — *Bathildis*, Ux. Clodovæi.

Beringus III. qui Heraclio Imp. militavit, atque Titulum URSINORUM aſſumſit vel renovavit, quod *Brotuffius* putat.

ARIBO I. f. Ehrenwerd, Vicarius Conſtantini, filii Heraclii Imp. per Saxon. Ux. *Heila*, filia Radbodi, Regis Friſiorum, circa ann. C. 650.

pum Saxoniæ ſtirpe prognati, inter Albim & Viſurgim ſedes ſuas habuerunt, exque iis quidam, in Italiam ad Theodoſium juniorem ſe conferentes, Urſinorum Principum titulum conſecuti ſunt, etiam ab iisdem Urſinis Romanis deducit Principes Anhaltinos Erneſtus Brotuſius, (1) & Bernhard. Furmer. Annal. Friſ. lib. 3. c. 5. Duces Megapolitanos innominati ſcriptores apud Crantzium lib. 7. in Vandalia, Comites Lippienſes Bernhardus Wittius (2) in manuſcripto: ſicut ad Columnenſes Romanos Comites Zolleros, hodie Burggravios Noribergenſes, & Marchiones Brandenburgicos, Joannes Cernitius, (3) Regiſtrator Berolinenſis; Marchiones Hochbergios, Franciſcus Irenicus; (4) Comites Oldenburgicos, Joannes Schiphower (5) referunt: Decentius ergo & longe honeſtius erit, Principes noſtros Viros ex patriis regionibus, ex quibus primum oriundi, divitiis & auctoritate indigenæ nobiles paulatim ſuccreviſſe, quam ex longe remotis oris arceſſere, vide Crantzium in Metropoli & Vandalia, Peucerum in Chronico Philippico Carionis, Cyriacum Spangenbergh in Chron. Hennebergico, & Herm. Hamelman. præfat. Chron. Oldenb. Certe Annales Pithœani in vita Ludovici Pii ad annum 815. (6) totius Saxoniæ, & inter hos etiam Montanos, Marcanos, & Ravensburgicos Comites enumerant: Clivenſes autem, Geldri, Julii, quia ſub Conſtantino Magno, deinde Regibus Francorum Toparchæ conſtituti, paulatim Comitatus hos ab iisdem impetrarunt, illorum origo inde petenda venit. Nam Conſtantinus M. (7) quidem, ſede imperii in Ori-

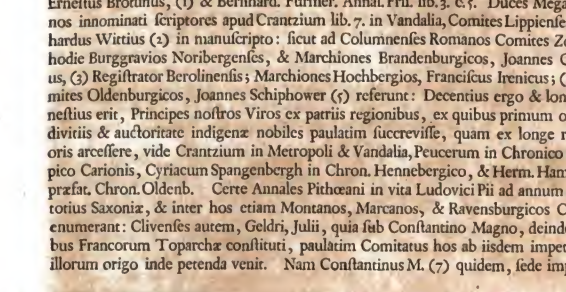

Nullum in iſta Genealogia originis Comitum Clivenſium ex Urſinis veſtigium habetur, niſi vel *Marina* vel *Gedulla*, quæ Comitibus inferioris Germaniæ nupſerunt, Comites quoque Clivenſes ortos fuiſſe ſuſpiceris. Æque incerta ſunt, quæ de iisdem Urſinorum & C. Clivenſium Inſigniis adferuntur. Taceo falſa & abſurda, quæ ad iſtud Schema Genealogicum apud Brotuffium & Petrum Anſpachium, unde excerpta quædam dedit laudatus *Becmannus* P. V. lib. 1. c. 1. commemorantur. Occaſionem fabulæ de origine Comitum Clivenſium ex Urſinorum Proſapia vid. in Diſſert. de *Comit. Teiſterb.* infra.

(1) Et laudatus Milagius, quos Cl. *Becmannus* in *Chron. Anhaltino* ſequitur.

(2) Monachus Lisberenſis, ex quo eadem refert *Hammelmannus* Op. Geneal. Hiſt. p. 393.

(3) *Paulus Jovius* e contrario in Vita Pompeji Columnæ Columneſios Hohenzolleranis originem ſuam debere ſcribit. *Reinec. Reineccius* e familia Guelphica Hohenzolleranos Principes derivat. Placet nobis *Georgii Caſparis Kirchmaieri*, Profeſſ. Witteb. ſententia, qui in Diſſert. *de Orig. Habsburg. Zolleranis* eadem Principibus Habspurgo-Auſtriacis & Zolleranis incunabula tribuit.

(4) Cujus aliorumque hallucinationes circa originem Marchionum Badenſium jamdudum explosit *Sam. Schurzfleiſch.* Diſſert. XIII. *de Reb. Badenſ.*

(5) In Chron. Archi-Comit. Oldenb. apud *Meibom.* Tom. 2. *Script. Rer. Germ.*

(6) P. 363. *Script. Coet.* XII. Ubi tamen in genere tantum Saxonicorum Comitum, uti ad ann. 816. *Saxonici Generis Comitum*, qui adverſus Sorabos miſſi fuerunt, meminit, Montium, Marcæ, Ravensbergæ nominibus tum adhuc incognitis.

(7) In Vita quidem ejus Imperatoris *Euſebius* lib. 4. c. 1. Comites ab illo in tres Claſſes diſtinctos fuiſſe, refert, de Comitatibus vero hereditario jure iisdem conceſſis nihil habet. Nec Du-

Digitized by Google

Orientem translata, ut dominia, agri, fundi, omniaque, quæ in Galliis veterani Comites & Duces belli pro ſtipendiis poſſidebant, perpetuo ad eorum heredes tranſirent, conceſſit. Eædem poſſeſſiones deinde Romanis, poſtmodum his provinciis pulſis & ejectis, beneficio Regum Francorum, & ob illorum ſocordiam, majorum domus benevolentia, ab iisdem ad Succeſſores, (1) interdum etiam ad alios Principes, derivatæ ſunt.

Origo Principum Cliveníum.

In ſpecie vero quod Clivenſes, utpote omnium antiquiores, attinet, Joannes Lowermann, (2) JCtus, & Principis Guilielmi, Cliviæ, Juliæ, Montium Ducis, quondam Conſiliarius, eorum proſapiam a Theodorico quodam, ejusque parente ſeu cognato Dalthone Turgovio deducit, qui ob ſervitia, regno Franciæ ſub Regibus, Dagoberto & Sigisberto, præſtita, hic quidem Comitatu Turgoviæ, & Advocatia Eccleſiæ Conſtantienſis, ille vero præfectura, Clivia & Neomagia, donati ſint.

Theodoricus hic unicam reliquiſſe filiam Beatricem dicitur, quæ defuncto parente, in caſtro Neomagio morabatur; ad quam Annales Clivii, nobilem equitem Heliam de Grail, ex paradyſo terreſtri oriundum, navigio, a cygno aureo torque inſigni protracto, veniſſe, & Beatricem ſibi deſponſaſſe, tradunt; cumque contra prohibitionem conjux arctius de familia mariti pernoſcenda inſtitiſſet, Heliam ad Rhenum regreſſum, & cygnum cum nave rurſus diſparuiſſe; quæ res, inquit Joannes Turek, Regiſtrator Clivenſis, majoribus noſtris ita complacuit, ut cygnum generis ſui monumentum in turribus, palatiis, tapetis, ſtatuis, ſigillis, aliisque rebus appoſuerint, non aliter, quam Romani de Romulo & Remo, Longobardi de Agilmundo Rege ſuo, Franci de ſua Meluſyna Syrenes commenti ſunt: quidam vero, & Martinus Del Rio, illuſione magica id contigiſſe, & liberos ab incubo prognatos, quod vetuſtas de Merlino in Anglia quoque credidit, proferre audent. Aliis vero metamorphoſis hæc incredibilis & fabula viſa, quorum ſententia veritati magis conſentanea eſt. Cum enim Chriſtiana religio non ſolum in univerſa Gallia, ſed & in his oris, & proximis Millingenſi & Rienarienſi pagis uſu recepta fuerit, quis hominem Chriſtianum, extra ordinem, opera maligni Spiritus naſci, ejusque ſucceſſores & poſteros per annos ſeptingentos continua ſucceſſione ab eo derivari poſſe, exiſtimet? Pighius ergo in Hercule ſuo Prodicio exiſtimat, Heliam hunc ex familia Romana Æliorum fuiſſe, quod Ælius Gracilis, ſecundum Tacitum, Annal. lib. 13. in Gallias miſſus, beneficio legis Flaviæ Conſtantinæ, poſſeſſiones veteres, hæreditario jure

Ducum iſta & Comitum in Provinciis Romanorum Officia unquam hereditaria fuiſſe Leges 21. 22. 23. *de diverſ. offic. in Cod. Theodoſ.* in quibus, *ne quis ad Officium admitteretur, niſi Diploma a Scriniis poſſit oſtendere*, ſancitur, ſatis innuunt. Ducum vero & Comitum nominibus Provinciarum Rectores inde ab Hadriani Imperatoris tempore appellati fuerunt. Cum enim Imperator ille in Provinciis Romanis continuo fere peregrinetur, Aulici ejus Comitum nomen acceperunt, illudque, pariter ac Duces ſuum titulum, poſtquam Magiſtratibus in Provinciis gerendis admoti fuerunt, retinuerunt. *Spartianus in Hadriano.* Nomina vero iſta cum Officii ratione a Romanis Francos, poſtquam in illorum Provincias penetrarunt, mutuatos fuiſſe, veroſimile eſt.

(1) *Eginhardus* in Vita Caroli M. c. 2. *Pipinus*, inquit, *Pater Caroli Regis, jam velut hereditario jure fungebatur.* Majorum vero Domus exemplum cæteri quoque Duces imitati fuere, de quibus *Frechambertus* in *Brev. Reg. & Maj. Domus, illis*, ſcribit, *temporibus ac deinceps Godofredus, Dux Alemannorum, ceteriique circumquaque Duces noluerunt obtemperare Ducibus Francorum, eo quod non potuerint Regibus Meroveis ſervire, ſicut antea ſoliti fuerunt.* Poſtea quidem Carolus M. Majoribus Domus & Ducibus hereditariis abrogatis Regnum Francorum in minores ditiones, quas Pagos & Gauen vocabant, diviſit, atque Comitibus eas ne ad vitæ quidem ſemper tempus conceſſit, ejus autem filii, Ludovici Pii, tum liberalitate, tum quod bellis civilibus eſſet diſtrictus, factum, ut Comitatus iterum hereditarii redditi fuerint. *In tantum largus*, ſcribit *Theganus* de ejus geſtis c. 29. *ut antea nec in antiquis libris, nec in modernis temporibus auditum eſt, ut villas Regias, quæ erant ſui & avi & Tritavi, fidelibus ſuis tradidit in poſſeſſionem ſempiternas, & præcepta conſtruxit, & annuli ſui impreſſione cum ſubſcriptione manu propria roboravit. Fecit enim hoc diu tempore.* Citius quoque Comitatus in Germania cis-Rhenana hereditarios factos fuiſſe, *Annales Bertiniani* ad a. 829. innuunt.

(2) Quem a peritia rerum Clivenſium valde laudat *Hammelmannus* Op. Hiſt. p. 474. Vid. quoque *Stangefol.* lib. 2. p. 41. 42.

Digitized by Google

ſibi ſorte delatas, aditurus, navigio in has partes venerit, & navim ejus non vivo cygno protractam, ſed ſimulachrum Veneris cygnum in prora pro ſelici ſymbolo habuiſſe poſitum, quod nunquam mergitur undis; adeoque Hymenæum, Comumque feſtivos Deos hanc fabulam condidiſſe, eamque nuptialis agonis ludicrum argumentum heroico matrimonio ſubminiſtraſſe.

At fruſtra certe tanto molimine hanc e familiis Romanis conatur deducere Pighius, cum ſexcentis ante Heliam annis Romani hinc ejecti, eorumque poſſeſſiones direptæ, nec poſtea ullum unquam tutum habuerint acceſſum, multo minus jus pro aditione relictæ alicujus hæreditatis eis competere poterat, præſertim cum in præclaro illo Franciæ regno heroum magnorum ſemper virtus enituerit: Adde, quod Tacitus hiſtoriam ſuam de Ælio Gracili temporibus Trajani, anno Chriſti 100. creati, conſcripſiſſe dicatur, noſter vero Helias poſt ſexcentos annos a nato Salvatore tandem huc appulit: proinde verius eſſe putat Joannes Turcus, Regiſtrator Clivenſis, Theodoricum illum præfectura Cliviæ beneficio Francorum donatum, & Heliam ex Helvetiis ſive oppido Cleve, hodie Clavenna, vel e caſtro, nunc monaſterio Paradyſo in finibus Turgoviæ, (1) vel denique terreſtri paradyſo, quaſi utero matris oriundum, ſecundo Rheno, pro ineundo hoc conjugio, navigio ſub ſigno cygni, (2) ceu Centaurio magno, quod dicitur, vectum, veniſſe: Et cum in bello contra Saracenos in ſocietate Caroli Martelli periiſſet, quemadmodum de Romulo & Arturo, Britanniæ Rege, quoque fingitur, eum diſparuiſſe, ſparſum ſit; accedit, quod involucris his mythologicis antiquitatem & ſplendorem familiæ docere Scriptores voluerunt. Turco adſtipulatur Petrus a Streithagen, Canonicus

(1) Helvetiæ tractus. *Stangefolius* initio lib. 2. ex Græſenſium, Vaſiniæ in Algoia, Sueviæ tractu, Dynaſtarum familia, communique cum Carolo M. ſtirpe, Heliam hunc Gralium hoc modo ortum fuiſſe exiſtimat:

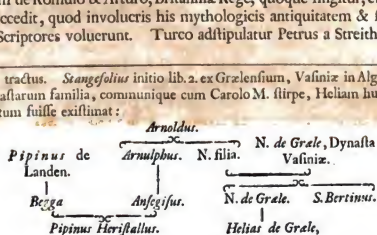

Quæ nullo fide digno Scriptore nituntur.

(2) De ejusmodi ſignis Navium *Plinius* H. N. lib. 35. c. 7. *Ceræ*, inquit, *pinguntur iisdem his coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur alieno parietibus genere, ſed claſſibus familiari, jam vero & onerariis navibus.* Itemque *Ovid.* lib. 4. Faſt. v. 275.

Et picta coloribus uſtis
Puppis, ut Ægeas concava findit aquas.

De hujusmodi quoque ſigno, Heliæ iſtum Cygnum interpretatur *Schlichtenborſtius* Hiſtor. Geldr. p. 37. 38. his verſibus ad Theod. Cæſarem, Decanum Clivenſem, olim ſcriptis:

Turris olorinæ, valeat, deliria quisquis
Æſtimat, & quicquid fabula plebis habet.
Ælius adveniens pictum præfixit olorem,
Agnomen Graiæ, præſidiumque rati.
Quo Jovis & notos Ledæ ſignaret amores,
Ac geminos nautis ſidera fauſta Deos.
Hæc vera eſt, vera eſt & proxima gentis origo.
Vivus at eſt veſter Clivia, Cæſar, olor.

Ægidius Gelenius de admir. S. & C. magn. Colon. pag. 128. huic de Cygno fabulæ occaſionem dediſſe exiſtimat, quod Helias in Triumpho vel feſtis nuptialibus, curru, vel traha, vel navi inſtar cygni adornata uſus fuerit.

Digitized by Google

cus Hinsbergenſis in Ducatu Julio: Is enim, poſtquam in ſchematibus ſuis quatuor, anno 1629. editis, & Sereniſſimo Principi *Wolfgango Wilhelmo*, Comiti Palatino Rheni, Bavariæ, Juliæ, Clivizæ, Montium Duci, &c. inſcriptis, opinionem Pighii, Canonici Santenſis, iisdem rationibus, quibus Turcus redarguiſſet, originem proſapiæ Cliviacæ ad Eliam Grajum refert, qui inter necis Juſtiniani Imp. anno 711. quo Clivenſes Comites initium habuerunt, factæ, auctores, (1) Philippici ejus ſucceſſoris Dux belli fuit, & ob occiſum prius in matris ſinu a Juſtiniano filium, ipſe viciſſim caput Imperatori amputatum ad Philippicum transmiſit, ſed eo ob impietatem iterum depoſito, Elias ſubita mutatione perculſus, & fugitivus factus, ad Carolum Martellum, virtute bellica ubique terrarum clarum, pervenit, cujus poſteri, quod Grajus paſſim vocaretur, cognomentum Grail effinxerunt. Ita Streithagenus, qui hanc ſuam opinionem ex eo quoque confirmat, quod Eliam a Theodoſio III. vel IV. (2) qui Anaſtaſium, Philippico ſubſtitutum, immediate ſecutus eſt, in Comitem Clivenſem evectum exiſtimat, qui quemadmodum inter ſuos fortiter olim pugnaverat, ita inter Francos conſtitutus, antiquæ virtutis documenta non omiſit, utpote quod Dagoberto, Francorum Regi, in coërcendis Wildenſibus, (3) qui hodie ſunt Trajectenſes inferiores, adjumento fuit; hi ſiquidem, a Julio Cæſare Britannia cum Slavis expulſi, regionem maritimam usque ad Batavorum fines occuparunt. Præterea Friſios & Sicambros, aliosque vicinos populos perpetuis excurſionibus vexarunt, munitiſſimam arcem, dictam Wildenburgium, (4) ex qua accolarum vim depellerent, ædificantes. Dagobertus igitur, ut ſupra quoque annotavimus, ab Elia adjutus, ipſorum vires contrivit, & arce delcta, Trajectum, urbem munitiſſimam ad Rhenum, pro regionis defenſione conſtituit, quæ ad differentiam ſuperioris ad Moſam, Trajectum ad Rhenum, itemque inferius dicta eſt. Eundem quoque Eliam Carolum Martellum e captivitate Novercæ Plectrudis liberaſſe, & contra Raginfredum, Magiſtrum Palatii, ſub Rege Chilperico fideliter defendiſſe: contra Radbodum item, Friſiæ tyrannum, & Saracenos conſtanter adjuviſſe, author eſt idem Streithagenus. In qua etiam extrema expeditione (5) eum in civitate Narbonenſi anno Chriſti 734. diem ſuum extremum obiiſſe, ſcribit.

Ægidius Geleuius, Canonicus Col. ad S. Andream, in hiſtoria S. Engelberti, Archiepiſcopi Col. anno 1633. evulgata, ex Cardinale Baronio ad annum 711. addit, Eliam hunc forte fuiſſe illum Spatharium nobilem, in Græcia illuſtrem virum, quippe de quo etiam legatur, eum Juſtinianum Rhinotmetum capite truncaſſe, & Philippo Monothelita, poſt unius anni, & ſex circiter menſium ſpatium, imperium, oculis orbato, atque in exilium relegato, ſub Anaſtaſio, optimo Principe, ejus ſucceſſore, apud exteros in exilio vixiſſe,

(1) Vide *Theophanis* Chronograph. T. VI. *Hiſt. Byzant.* p. 317. 318.

(2) Inepte! quia Franci illo tempore Germaniam cis-Rhenanam tenebant, Romanis inde jamdudum expulſis.

(3) MS. *Honſelarianum. Sigebert.* Gembl. *Vultas* appellat ad ann. 697. *Joh. Beka* in præmio *Chron. Epiſc. Ultrajectl.* atque *Buchelius* in Notis ibidem cum aliis multis *Wiltor*, ſive *Wiltzer*, populum Slavorum fuiſſe exiſtimant, quos *Menſo Altingius* merito redarguit *in Notit. Germ. inf.* P. II. voce *Wiltla.* Vid. Not. ſupr. ad pag. 36.

(4) Idem cum Trajecto caſtrum fuiſſe contendunt *Buchelius* in Notis ad *Joh. Bekam* l. c. & *Anton. Matthæus* de Nobilit. lib. 2. c. 1. Diverſum autem a Trajecto ſtatuit, atque quinto milliari ſupra illud collocat *Menſo Altingius* l. c. p. 205.

(5) MS. *Honſelarianum. Theodorus* de *Rhay* Anim. Illuſtr. p. 1. & 2. *Petrus* quoque *Verhagh* de rebus ab eo geſtis in *Cliona Menapia* ita canit:

Elias patriam vario tutatus ab hoſte,
Rexi bis denis millibus atque tribus.
Martellum ſera bella premunt, dum fidus Achates,
Flavi Wildenſes hoc Friſiique ſciunt.
Clivica rura pater Patri Pipine dedi ſti,
Auſpiciis nati ſic mihi nata datur.
Hinc Comitis mihi partus honos, ſeroque nepoti.
Audit Civiadum ſic comitatus humus.
Sed dum Marte ſacro Saracenos usque Pyrenes
Perſequor ad montes, occubo merſus aquis.

Digitized by Google

xiſſe, & vitæ reliquæ ſubſidia quærentem, ea in Beatricis, Theodorici, ultimi Clivorum Præfecti filiæ, matrimonio inveniſſe. Sed omnes tamen has conjecturas eſſe, nec aliam, quam hæ fidem habere ſolent, mereri, bene monet. Ideoque alii verius & rectius a Theiſterbandinis Dynaſtis, de quibus infra, proſapiam Clivenſem derivant.

Origo Principum Montium & Marcæ Weſtphalicæ. M. H. p. 717.

Clivenſibus Montium & Marcæ Weſtphalicæ Principes ſuccedunt: Quorum originem (1) licet alii quoque fabulis contaminarint, quæ etiam cauſa eſt, quod per annos complures familia hæc illuſtris bina apud Hiſtoricos eſt obſcurior: Hoc nihilominus ex certioribus evidens, utriusque hujus familiæ fratres, Hermannum & Adolphum, Ubiorum Comites & Advocatos Turtienſes, circa annum Chriſti 967. conditores eſſe. De Hermanni poſteris nihil memoriæ proditum. Adolphus Adolphum & Eberhardum filios genuit, qui purpurea roſa, ut vetuſta habent monumenta, a patre accepta, favore Impp. ſubnixi, præter avitum veteris Montis ad fluvium Duenam, verſus Rhenum & Cl. Aug. Agripp. Coloniam conditum, a patre traditum, aliud quoque ad Lenam fluvium in Wolffeck / terra inculta, montoſa & nemoroſa, inditio avis, interſecantium ſtrepitum fugatæ, inque ſinu alterius fratrum, utpote futuri Domini, bono omine perfugium quærentis, ædificarunt, & munierunt, quod quia Montis Aquilii, (Arensberg) Dynaſtiæ Weſtphaliæ antiquiſſimæ Comiti, quæ ab anno 660. Guntherum, & ab an. 931. Ottonem, a Friderico vero, Godefridi filio, ejusque uxore Bavara, Henrici Craſſi ſorore, Ottonis filia, longa ſerie Principes ſuos numerat, Vicinius, lingua gentis Altenæ, dictum eſt. Hæc duo caſtra fratres hi cum terris circumjacentibus conjunctim poſſederunt, donec Eberhardus, ex bello Brabantino redux, conſcientiæ ſtimulis excitatus, peregrino habitu, in monaſterii Morimundenſis, anno 1114. juxta Abbatem Uriperg. in vita Ottonis III. Imp. fundati, prædio ſeu villa ſcrophus, ſeu porcorum paſtor factus, a duobus militibus patriis, eo profectis, ex cicatrice faciei agnitus, & ab Abbate in Monachum ordinis Ciſtercienſis tonſus eſt: Idem poſtea, fratrem Adolphum, Montium & Altenæ Comitem, viſitans, ut ex arce veteris Montis ſimile ordinis ejusdem monaſterium conderet, impetravit, quod anno 1133. factum eſt. Comitatus vero Montium & Altenæ Adolphi nepotes iterum inter ſe diviſerunt: Eberhardo enim Altenanus, Engelberto Montanus obtigit. Engelbertus rurſus Adolphum IV. genuit, & Engelbertum, Col. Archiepiſcopum, qui ſine hærede mortui, ſorori Margarethæ, Henrico Limburgio nuptæ, Montium hæreditatem reliquerunt.

Ex hac Adolphus Limburgius, ejus nominis V. prodiit, qui roſa purpurea abjecta, arma Limburgia, Leonem ſcilicet coronatum rubrum in albo ſolo induit, & ex Margaretha Julia Adolphum & Wilhelmum, mutuos ſucceſſores, Conradum, Epiſcopum Monaſterienſem, & Henricum, Windecciæ Dominum, procreavit, ſed cum illi ambo nulla relicta prole excederent, Adolpho, ex fratre Henrico cum Agnete Marchica nepoti, Comitatum Montis reliquerunt; Adolphus autem, cum filii ejus bini, Adolphus & Wilhelmus, ſibi obſtrepere facti, ante ipſum ſine liberis, divina vindicta eos proſequente, diem ſuum obirent, per filiam Margarethan, Ottoni, Ravensburgio Comiti, copulatam, Comitatum Montis tradidit, qui utroque Comitatu feliciter conjuncto, per filiam itidem ſuam & hæredem unicam, Margarethan, Gerhardo Julio, Wilhelmi filio, binos eosdem Comitatus in dotem reſignavit, ideoque is hoc conjugio Julium, Montanum, & Ravensburgium Comitatus univit, Gerhardi poſteri, Lud. IV. Caroli IV. & Wenceslai Impp. beneficio & auctoritate, pro Comitibus Marchiones, & mox pro Marchionibus imperii Duces eſſe cœperunt.

Porro Eberhardus, alter Adolphi filius, Engelberti Montani frater, familiam Marcanam (2) ad Adolphum V. produxit, qui poſt Ottonem Theodoricum, & Joannem fratres, Comites Clivenſes, ſtirpis hujus vetuſtiſſimæ ultimos hæredes maſculos, Comitatum Clivium ex conjugio Margarethæ, Comitis Theodorici IX. filia & hærede, accepit, & Marcano conjunxit, & ex Margaretha hac præter Engelbertum & Theodoricum, inter utrumque medium Adolphum progenuit, qui Monaſterienſi & Colonienſi Epiſcopatibus relictis, accepta Margaretha, Gerhardi, Montium Comitis filia, in Comitem Clivi-

um

(1) De qua vide infr. *Annales Montanos.*
(2) Vide infr. *Annales Marcanos.*

Digitized by Google

um inauguratus, & poſtmodum filius ejus, itidem Adolphus, in Concilio Conſtantienſi anno 1417. a Sigismundo Imperatore in Ducem evectus eſt.

Julia provincia, ſive a Julii Cæſaris caſtris aut ſtativis, ſive a Julia Agrippina nomen ſortiatur, Romanæ eſt originis: Arce autem priori deleta, poſtmodum Guilielmus Clivius aliam totius regionis Metropolin & propugnaculum conſtruxit, in cujus ruderibus multa antiquitatis monumenta, ſicut etiam in vicinis pagis Altropio & Patterenſi, erutæ ſunt, inter quæ Cornelii Taciti, & Sexti Pilati Epitaphia celebrantur. *Origo Principum Juliorum.*

Principum, qui ei præfuerunt, originem alii aliter recenſent, ſicut in ipſorum Hiſtoria Membro 2. uberius commemorabimus.

Ex Wilhelmi, qui ſub Henrico III. Imperatore anno 1050. militavit, poſteris, Wilhelmus, Marchio Juliæ, & non longe poſt Dux ejus factus primus, Wilhelmum II. ſucceſſorem habuit, qui ob Mariam, Reinholdi primi, Geldriæ Ducis filiam, uxorem ſuam, Reinholdo & Eduardo filiis ejus, ſuis vero affinibus, ſine hæredibus mortuis, Ducatum quoque Geldriæ, & Comitatum Zutphaniæ familiæ ſuæ intulit, & ad Wilhelmum & Reinholdum filios ſucceſſores derivavit; ſed cum & illi ambo nullam prolem relinquerent, Wilhelmi primi, Montium Ducis filio, Adolpho, & nepote Roberto ſuccedentibus, aſt ſine hæredibus extinctis, duorum Ducatuum Julii & Montani, & Comitatus Ravensburgii hæreditas ad unum Gerhardum, Adolphi, ex fratre Wilhelmo, Ravensbergio Comite, nepotem pervenit, cui quia ob Ducatum Geldrium, a patruis magnis ad ſe transmiſſum, Arnholdus Egmondanus litem movit, cum Carolo Burgundo vendidit, quod ipſius poſteris aditum ad Geldriam attulit; Gerhardus vero Julium & Montanum Ducatus, cum Comitatu Ravensburgio, & jure provinciæ Geldriæ, ad filium Wilhelmum viciſſim propagavit, qui omnes provincias has unicæ ſuæ filiæ, Johanni III. Duci Clivio, & Comiti Marcano, in conjugem datæ, pro dote conceſſit, isque Julium, Montanum & Clivium Ducatus, cum Comitatibus Marcano & Ravensburgio, auſpicato hoc conjugio copulavit.

Geldriam, ut hoc attexamus, quod attinet, ejus originem alii a Gelduba (1) Romanorum deducunt, ſed quia illa in Ubiis ſita fuit, ut Parte prima dictum, hinc alii Geldris Principibus Wichardum & Ludolphum de Pont originem dediſſe memorant, qui apud Gugernos venenato locis illis animali, hominibus & beſtiis infeſto, ſumma calliditate occiſo, a voce animalis **Gelre** vel potius a flavo terræ circumjacentis colore, arci ibidem conſtructæ nomen impoſuerunt, cujus fabulæ mythologiam in hiſtoria Geldria plenius explicabimus. Præfuerunt provinciæ octo Dynaſtæ ſeu Toparchæ, Advocati & Præfecti, & totidem Comites atque Duces, ex quibus Otto Naſſovius, Walrami filius, ducta primum Adelheidc, Wichardi, ultimi Geldriæ Dynaſtæ filia, Comes Geldriæ factus, deinde poſt mortem ejus, Sophia, Wichmanni, ultimi Zutphaniæ Comitis filia, ſecunda conjuge accepta, utrumque Comitatum conjunxit. Reinholdi vero ex Ottonis Naſſovii familia ejus nominis primi, Geldriæ vero & Zutphaniæ Comitis octavi & ultimi, filius cognomen, a Ludovico Cæſare anno 1339. Dux Geldriæ ſaluratus, Rheinholdum & Eduardum filios ſucceſſores edidit, qui ſine hæredibus obeuntes, per Mariam ſororem Wilhelmo II. Juliæ Duci, ut jam diximus, Ducatus binos cum Comitatu, reclamante licet Mechtilde primogenita, reliquerunt. *Origo Principum Geldriæ.*

Ravensbergiis (2) Comitibus Hermannus de Calvele, nobilis Saxo, originem dedit, qui, juxta Cranz. in Metropoli lib. 1. cap. 32. & Saxonia lib. 5. cap. 15. ex Ottonis, Saxoniæ & Angriæ Ducis, filiabus quatuor, unam duxit, quæ Ottonem & Henricum, Comites Ravensbergios, mutuos ſucceſſores, illi genuit. Ex Henrico Ludovicus ortus, cujus filius Otto Margarethan, Comitis Montani filiam & hæredem, uxorem habuit, ex quo conjugio unica tantum filia, itidem Margaretha, nata, uxor fuit Gerhardi Julii, Wilhelmi filii, ut jam ſæpius indicatum eſt. A quibus Parentibus Wilhelmus primus, Montium Dux, prognatus, viciſſim Adolphum, Juliæ & Montium Ducem, Robertum, Pad. Epiſcopum, & Wilhelmum, Ravensbergium Comitem, edidit, cujus uxor Adelheidis Teck- *Origo Comitum Ravensbergiorum.*

(1) Vide infr. *Annales Geldriæ.*
(2) Vid. infr. P. II. membr. V.

Digitized by Google

ad pag. 128.

IVIÆ, JULIÆ, MONTIUM, AVENSTEIN.

COMITE: COMITES JULIACENSES. COMITES & DUCES GELDRIÆ.

Elias G
Theod
Reinol
Ludolp
Johann
Robert
Balduin
Ludovi
Everha
Luthar
Balduin
Arnold
Balderi
Conrad
Theod
Theod
Arnold
Arnold
Theodo
Theodo
Arnoldu
Theodo
Theodo
Theodo
Theodo
Theodo

Gerhardus III.
Wilhelmus III.
Gerhardus IV.
Wilhelmus IV.
Wilhelmus V.
Waleramus I.
Wilhelmus VI.
Gerhardus V.
Wilhelmus VII.

Otto I.
Gerhardus I.
Henricus.
Otto II.
Gerhardus II.
Otto III.
Reinoldus I.
Reinoldus II.

Otto. The

MAR

Gerhardus, C. Mont. & Ravensb.

Wilhelmus VIII.

M A R I A.

Wilhelmus.

Reinoldus III.

Johanna, Uxor *Johannis* de Arckel.

M A R I A, Ux. *Johannis* Egmondani.

ARNOLDUS.

Adolphus.

Carolus, ob. 1538.

S.

heres
Mont.
n. Ra-

OHANNES WILHELMUS, Ultimus Dux Cliv. Jul. Mont. C. Marc. Ravensb. & Dynasta Ravensteinensis, obiit improlis 1609.

Digitized by Google

Digitized by Google

ſulam effecit, eidem ad ſiniſtram Weſalia altior ſeu ſuperior apparet, ubi Rhenus gyratus montem Lurley altiſſimum & reſonantem admodum ad dextram reſpicit, in qua parte etiam arx Catzenelenbogenſis & Gevershuſia conſtructæ: a ſiniſtris oppidum S. Goari habet, ibique per crebras charybdes, aquas multas amittere creditur. Ab eadem parte arx **Rheinfels**/ quaſi Rheni rupes, ſita. Longius vero ad dextram Dorenburgum; Velmichium vero oppidum proximius ibidem. Ad lævam Hirtznovæam, & Paltzichium: ad dextram ſupra Bomhoveam duas arces, Campes pagum, ad lævam eodem ſitu Bodobrigam habet, ex qua **Oeſterſpey**/ Brubachiam arcem & pagum, **Oberlanſtein** oppidum, arcem Lanecum, & pagum **Niederlanſtein** a dextris adit, ibidemque Loganam flumen, vulgo Lanum dictum, excipit: a ſiniſtris vero **Weſterſpey**/ Rheni pagum, & regale quoque ſolum, & arcem Capellam reſpicit, indeque nova inſula facta, & Cleri pago a dextris alluto, Confluentiæ cum Moſella ad lævam miſcetur.

Ita Moſellæ Rhenus commixtus ad latus dextrum arcem **Ehrenbreitſtein**/ monte receptam altiſſimo, & ripis ſuis imminentem exhibet, ad lævam pagus eſt parvus D. Sebaſtiani, **Engers** appellatus, ab ejus vero dextris oppidum **Engers**/ ubi Rhenum quoque Veda fluvius influit, a quo inſulam faciens Urmelum pagum, & turrim **Platzenborn** læva, Erliceum dextra habet. Is aliam regionem, & fluvium Natham vel Netham, nec non Antoniacum oppidum, ubi fluvius ille in Rhenum ſe exonerat, ab eoque rigatum, quaſi ad Natham ſitum, dicitur, læva præterit; a dextris Ludesdorpiam margine porrectam ripali, & arcem **Hamerſtein**/ **Oberhamerſtein**/ **Niederhamerſtein**/ **Broel** & Huningum pagos, Arqueldum caſtrum; a ſiniſtris arces Rhinæciam monte poſitam, itemque oppidum Briſichium habet. Dum vero continuo in Corum greſſu labitur, ad lævam Aarum fluvium, ab Arvilla fuſum, fontes item ſalubberrimos, qui ex montibus, quorum uni arx **Landeskron** incumbit, alter juxta Sinſichium ſitus, ſcaturiunt, excipit: indeque Linſeam ad dextram alluit, & Erpeliam pagum eadem præterit, ad lævam vero Rhinomagin oppoſitam & montem Bernalem habet, & Vincolio atque Huvano pagis a dextris Vonthremia relictis, inſulaque effecta, cœnobio virginum celebri, longius, ad lævam ſeptem montes, quorum quatuor tantum habitabiles, & caſtris ſuis notabiles ſunt, monſtrat, & tandem Bonnam ad lævam exhibet, e cujus regione Genoſiam fuiſſe, auctor eſt Florus, & pontem quoque, qua Rhenus tranſitur, ibidem extitiſſe, memoria proditum, ſed jam nec Genoſiæ, nec pontis reliquiæ ſuperſunt. Bonna deſcendendo, Rhenus læva monaſterium habet virginum, Filichium dictum, Veslingium municipium, & a ripa remotius Guttorpum pagum, dextra Luſtorpiam arcem cum pago alluit; ſupra hanc Sigena a dextris Rhenum influit; de quo, ſicut etiam Sulza, Achera, Brœla flumnibus, qua Sigenæ junguntur, in provincia Montana copioſius. In inſula, quæ conjunctione duorum fluviorum efficitur, propugnaculum Papalis Mitræ, ſeu Valli Belgici, an. 1621. ab Ordinibus confœderati Belgii conſtructum eſt: Rhenus vero a ſiniſtris D. Materni pagum, & eadem parte Cl. Agrippinæ Coloniam, eque ejus regione Tuitium commonſtrat. Idem Rhenus, Colonia deſcendendo, a dextris Mollenium municipium habet, a ſiniſtris vero longa prope ripam inſula facta, infra eam & eodem latere Neliam pagum proxime Marconium exhibet: a dextris vero Duneum fluvium excipit, & præterea Langeam a ſiniſtris, Hittorpum a dextris poſſidet, eadem parte Viperam fluvium accipit; de quo, ſicut etiam Duneo, in provincia Montana. Illo accepto a dextris Rhindorpiam, Monhemium, & pagum Cœli ſpiritum, a ſiniſtris Woringiam, Reipubl. Colonienſis prælio nobilem, Suntinam, Olſenum, Grimelinckhuſium pagos habet: eadem parte Erweto fluvio, & altero quoque, qui Fletus dicitur, ſupra Noveſium acceptis, longe lateque diffuſus pagum Saxeum a dextris contingit, ibidemque Duſſela fluvio novæ provinciæ Montanæ arrepto, Duſſeldorpium ex eo appellatum, Ducum Montanorum ſedem alluit: inde ſecundo curſu Cæſaris inſulam a ſiniſtris monſtrat, Trajani, ut putatur, Cæſaris Coloniam: ab ea eodem quoque tractu Gelduba, præclarum quondam Romanorum oppidum, jam vilis pagus, **Gelb** dictus, e regione arcis Linnenſis. Dum vero Rhenus continuo curſu ibi dilabitur, & Cruisburgum a dextris præterit, inſulam facit exiguam, ex qua a dextris Witleriam, a ſiniſtris oppidum Ordingum, altam Butbergam, Frimorsheimium, Mörſani Principis arcem in inſula: a dex-

Digitized by Google

tris iterum Angerordum arcem, & fluvium quoque provinciæ itidem Montanæ Angeram, qui ei ibidem influit, habet: a ſiniſtris pagum Eimericum aſpicit, Aſciburgium vero, mutato ſæpius alveo, ex dextra in ſiniſtram fundit, ubi veteris alvei veſtigia locis paſſim paludoſis cernuntur; ab altera vero parte Duisburgum, antea Rheno proximum, jam vero ab eo remotius, exhibet, Clodii Criniti, Imperatoris Francici, ſede nobile: inde Rurordam eodem tractu alluit, a fluvio Rura, qui ibi Rhenum ingreditur, dictam, de qua in provincia Marcana. Huic commixtus, a dextris Emſerum amnem præterea adit, cum quo eadem parte arcem Knipeniam & Walrzenium, a læva Alenium pagos habet, inde Orſenium, Berichium, nec non Burichium eodem tractu ſubit, a dextris iterum Veſaliam inferiorem alluit, ibique Lupiam flumen digerit, de quo ſimiliter in provincia Marcana.

A Veſalia Rhenus Lupiæ conjunctus, poſtquam a ſiniſtris oppidum, a ſanctis Martyribus Santenſe dictum, ubi Julius Cæſar ponte Rhenum clauſiſſe fertur, a dextris Rheſiam & Embricam exhibuit, relictis a ſiniſtris Grietha & Griethuſio oppidis, imprimis Cliviæ totius Metropoli, paulo longius, in tria cornua (1) ſeſe exonerat, quorum primum Valis, ſecundum Iſſula, tertium Lecca. (2) Valis initium eſt hiatus vulpis, alias Voſſes gath, ubi propugnaculum Batavicum Gravewardanum, ab auctore Schenckianum dictum, & telonium Ducis Clivorum duplex ſitum eſt. Ubi Valis a ſiniſtris immenſæ altitudinis cornu effuſo ad Zephyrum prolapſus, a ſiniſtris Neomagum, a dextris Telium, & Valis atque Moſellæ inſulam, inque ea oppidum Bommelium ad Valis ſiniſtram monſtrat; ad cujus finem arx eſt, Leonina rupes appellata: de quibus in provincia Geldria uberius dicetur.

Fluxum autem Rheni cum fluminibus omnibus ingredientibus ita deſcripſit Bernhardus Mollerus:

Ignea nubifero mons vertice ſuſpicit aſtra,
Itala Gallorum terminat arva jugis.
Quod nitido vertex niteat candore profuſus,
Alpibus albedo nomina jure dedit.
At tria protenſo ſtadiorum millia monti,
Infera cum ſupero cernitur unda mari.

Mons

(1) Totidemque oſtia, de quibus *Plinius* l. 4. c. 15. *In Rheno ipſo prope centum M. paſſuum in longitudinem nobiliſſima Batavorum Inſula & Caninefatum, & aliæ Friſiorum, Chaucorum, Friſiabonum, Sturiorum, Marſaciorum, quæ ſternuntur inter* Helium & Flevum. *Ita appellantur oſtia, in qua effuſus Rhenus ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Moſam ſe ſpargit: medio inter hæc ore modicum nomini ſuo cuſtodiens alveum.* Conſentit Plinio *Ptolemæus*, qui *medium amnis oſtium, Occidentale & Orientale* refert. *Virgilius* autem lib. 8. Æneid. v. 727. duo tantum cornua Rehno adſcribit:

Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis.

Pomponius Mela lib. 3. c. 11. & *Tacitus* Annal. lib. 2. c. 6. itidem duos tantum alveos commemorant. *Cæſar* e contrario lib. 4. c. 10. B. G. *Rhenum, ubi Oceano adpropinquavit, in plures diffluere partes*, ſcribit. Qui diſſenſus ita conciliandus videtur, quod initio non niſi duo Rheni alvei & oſtia extiterint, *Rhenus* nempe & *Vahalis*, de quibus *Virgilius* l. c. & *Claudianus* de Bello Getico v. 336.

Te Cimbrica Thetis
Diviſum biſido conſumit Rhene meatu.

intelligendi ſunt. Ex quo vero, poſtquam Druſus, foſſa ducta, Iſalam cum Rheno conjunxit, tertius acceſſit alveus, cujus quoque *Plinius* & *Ptolomæus* meminerunt. *Mela* & *Tacitus* medium alveum omiſerunt, quia aqua per foſſam Druſianam aliorſum derivata, modicus jam tum fuit, curſumque ſenſim perdidit, oſtio mox penitus obſtructo. Cæſarem autem de rivis & elicibus e duobus Rheni alveis eductis intelligendum eſſe, cenſet *Iſ. Pontanus* de Rheni divortiis Diſcept. 3. Vide quoque *Altingium* in *Notit. Germ. Inſer.* p. 108. 109. *Cellarium* Geograph. Antiq. T. 1. lib. 2. c. 3.

(2) Neutiquam inter antiquos Rheni alveos *Leccam* referendam eſſe, ſed ſerius vel manu & induſtria factam, vel ab exiguo rivulo, aqua ex Rheno adfluente, ſenſim auctam fuiſſe, cenſent *Junius* in Batavia c. 8. *Ant. Matthæus* de Nobilit. lib. 2. c. 10. *Altingius* l. c. p. 3. Alveum intelligit, quo Cl. Civilis Rhenum in Galliam effudiſſe refertur apud *Tacitum* lib. 5. Hiſt. c. 19. Licum ab *eliciendo*, atque inde Lecke dictum.

Digitized by Google

Mons ſubit hic inter, quo non ſubit altior Alpeis,
Nobile mons, ſumma, nomen ab Alpe capit.
Poſteritas nomen tribuit mutata Gotardo,
Quod valido tutor monte Gotardus agat.
Mons velut in cornu ſumma divertit ab Alpe,
Qui reducem ſolis ſpectat Adula diem.
Hi fluvio montes paſſim lætantur oborto,
Irriguis paſſim ſaxa rigantur aquis.
Scire juvat Rheni fonteis: hac naſcitur ora,
Redditur & gemino Rhenus ab amne duplex.
Poſterior dextra Rhenus proſpectat oriri,
Anterior læva ſpectat obire jubar.
Hic magis ad Zephyrum Boreali viſitur Arcto,
Solis in exortum proſpicit ille Notho.
Unicus ante duplex gemino coit agmine Rhenus,
Solis ad exortum ductile flectit iter.
Hic ubi jam Rhenus coiit, vix Curia mille
Rhæta quater paſſus inde remota jacet.
Excipit a dextris longa vi flumina Rhenus,
Rhæticon hæc gelido flumina monte parit.
Latius hinc itur, Rhinacum pergitur, undas
Inde Brigantini pergit inire maris.
Sed prius ac lapſu vaſtum prorumpat in æquor,
Prævalido Rhenus ponte fluenta tegit.
In pelago Rhenus neſcit mutare colorem,
Turgidus in nocuo ſeparat amne lacum.
Quem ſubigit, Loſanna jugis ſubigitque Geneva,
Dividitur Rhodani nonne Lemannus aqua.
Inde Brigantino diverſus ab æquore fertur
Rhenus, in occaſum turbine raptus abit.
Ulterius Rherum ſimul ac Scaphuſia miſit,
Sub laceros agitur monte remiſſa ſerobcis.
Mutat iter Rhenus, nec enim perſiſtit eodem
Tramite, nubiferi cedit in arva Notbi.
Reddidit ex undis ſimul ac ſe talibus auctam,
Ur perit, Ur lævo Rhenus & amne tegit.
Inferius læva (Glath dicitur) accipit amnem,
Illius ex gemino naſcitur unda lacu.
Hinc Arolæ fluctus Limagi ſortitur, & Urſæ
Rhenus & exempto ſtringitur orbe locus.
Rhenus habet dextra Vutam, mox cornua Slutæ,
Mœnia Dungeni flumine Vuta ſecat.
Helveticam dextra Rhenus proſpectat Eremum,
Quod nunc Hæreinium dicitur eſſe nemus.
Urbs nemorum tutela ſubit vicina fluentis,
Rhene, tuis, dextrum gaudet adepta latus.
In Rheni dextram miſit, quoscunque ſiniſtra
Rauraces hæc nitida continet urbe ſitos.
Accolit illuſtris lævam Rhinfeldia Rheni,
Incipit hinc fluvio latior eſſe via.
Excipit ad lævam reſonantis brachia Farræ
Rhenus, & Ergetio plenior amne tumet.
Hic Auguſta latet Rheni ſortita ſiniſtram
Rauracis, ex domina viſitur urbe parum.

Sustulit Hunnorum virtus, quod reddere nescit,
Si tamen est virtus sternere cuncta solo.
En quinquaginta stadiis Basileia videtur,
Relliquiis illam constat abisse tuis.
Excipit ad lævam Birsacidos agmina Lymphæ
Rhenus, & ad dextram flumina Wesis agit,
Inde Neuenburgum bissex ad millia passûm
Brisgœas dextrum mittit obire latus.
Hac sua Brisacum sustollit mœnia parte,
Culmina Burcani gurgite Rhenus obit.
Træsus & unito sociat dum flumine labra
Eltisus, dextra cedit uterque manu.
Hic subit Eltsacum, procul alluit ille Friburgas,
Præcipiti volitans fertur uterque fuga.
Et quæ Sequam cis Elsatia partibus extat,
Obviat, hanc lævo Rhenus ab orbe videt.
Imbibit a dextris, quod dat Schuttrenia flumen,
Gurgite Cinticus flumina lassus agit.
Ellus adest, Alsam reliqui dixisse feruntur,
Et latus ad lævum turbine mittit aquas.
Singoiæ fontem latebris educit amœnis,
Ex rigua Vogesi Valle flumenta capit.
Non procul Elsacis Olruncam digerit, isto vulgo die Tolder.
Masonidem constat fata bibisse vado.
Thurus ad Ensbemum leviore nec Ombacus unda
Ad rubeas Ello conciliantur aquas.
Phacidos hinc undam Colmaria mancipat Ello,
Mœnia Sletstadii fluctifer Ellus adit.
Mœnia Benfeldi declivior alluit Ellus,
Auctior ad Rhenum ductile flectit iter.
Excipit ad lævam sinuosi flumina Prusis,
Prusis ab occiduo defluit orbe satus.
Alluit argento, quæ nomina mutuat, urbem,
Compita vicatim præpete lambit aqua.
Hinc quinquaginta stadiis Scüttera fluentum,
Quod removet, Rheni labra subire dedit.
Inde decem passus descendunt flumina Rheni
Mille, videt Sornam Rhenus adesse sibi.
Qui latias adiit fluvio simul atque Tabernas,
Ante pharetrati fragmina montis abit.
Rennichis occurrit, qui nomine nominat urbem
Rennichiam, Rheni flumen adauget aquis.
Urbs procul a Rheno Zephyri declinat ad oras,
Nomen Hagenjæ rebus adepta fuit.
Ardua provolvit resonantis flumina Maltæ,
Flumina puniceo longius acta pede.
Cum subigit læva Benhemia margine ripa,
Thermiacas longe dextra relinquit aquas. (Marggraven Baden)
Rhenus Saletium delibat mœnia gentis,
Saletus Rheni læva subitur aquis.
Infra Rastadium defertur flumine Murgus,
Rastadium dextra Rhenus abesse videt.
Sex simul ac gressu superavit millia passûm,
Flumina Lutteri cominus ire videt.

Dum

Dum ſua confini Lutterus nomina Caſtro
Mancipat, hunc Rheni gurgite læva tegit.
Comiter æquato procedit flumine Rhenus,
Mœnia Numburgi comiter alta ferit.
Suſpicit excurſu Mulburgi culmina dextro,
Culmina Mulburgi longius amne ſita.
Rhenanas alia ſpectat regione Tabernas, (Rheinzabern)
Rhenus adhuc reſtat ſigna videre loci.
Ulterius Fortuna dedit reſtare Tabernas, (Bergzabern)
Solis ad occaſum nomina montis habent.
Obviat adverſo Screcanum limite Rheni,
Dextera Screcanum fluminis ora quatit.
Germarsheima latus Rheni ſortita ſiniſtrum,
Parva tamen geſtit dote ſuperba loci.
Hinc latus ad dextrum ſubit Udenheimia, Rhenus
Quatuor ut paſsûm millia carpſit iter.
Altius ad lævam Nemeti ſtant fluminis ora,
Imperium Juris Speira vigore tenet.
Grætia Rhenani dextram mox fluminis intrat,
Grætia Cræcæis nomine ſignat humum.
Nobilis adducit Manheimia Necchariu, Iſtri
Necchariſ ad gelidum naſcitur unda caput.
Rhenus ut obtutu Lampſeni mœnia liquit,
Sceptriferis Rheni gaudet adeſſe labris.
Poſtea Lorſenſis ſpectantur culmina clauſtri,
Culmina Laureſſi nomine dextra gerit.
Limite Vangioneis Vormatia continet amplo,
Vangioneis Rheni læva venuſtat aquis.
Erſpaca Winhemo ſimul ac effluxit ab urbe,
Suſcipit hunc dextra Rhenus & ire dolet.
Protinus occurrunt Stænarum mœnia Rheno,
Mœnia Stænarum nomine clara ſuo.
Cærula Herushenum prælibat dextera Rheni,
Vilia Stochſtadii fluctibus arva quatit.
Ad pia Virginii ſpatiatur mœnia Ruffi
Rhenus, & ad lævam ſuſtinet illa latus.
Hæc licet urbs, veluti reor, Oppenheimia fertur,
Eſt tamen ex Ruffi nomine clara Ducis.
Ut ſtadiis centum diſceſſit manſio Ruffi,
Arduus in Rheni flumina Mogus abit.
Qui modo tantus aqua tot aquarum molibus egit,
Mogus iter Rheni geſtit inire labra.
Nobilis adverſo Moguntia flumine Mogi
Gaudet, aquis Rheni gaudet, amica ſitu.
Urbs abit ad lævam Rheni, ſed flumine Mogus
Cymbiſero dextrum geſtit inire latus.
Vilia Morſenæ fœcundat culmina pagi,
Nabis & Altzhemi culmina rectus adit.
Inde duplex viridi ſubit Ingelsheimia tractu,
Diſtant perminimo pagus & aula ſitu.
Cærulei dextram Geisheimia fluminis ornat,
Inde Rodesheimi tecta ſubire vides.
Aſt latus ad lævam ſpectatur Bingia, centum
Et ſtadiis biſſex urbe remota Meni.

Nais

Nais ibi fertur ripa donatus utraque
Arcibus, innocuo perforat amne ſolum.
Mons ſubit ad lævam, Roberti nomine gaudet,
Cœnobii nitido claret honore locus.
Intercepta procul medio ſtat flumine turris,
Inſula dividuo cingitur arcta lacu.
Horrida ſed mures tribuerunt nomina turri,
Mure ſub ultori fata quod Hatto tulit.
Altius Erveldum medio ſtat vertice montis,
Ad fluvii dextram caſtra jacere vides.
Poſſidet exili lævam qui culmine vicus,
Bingiaci nomen præſtat inane ſpecus.
Hasmansbuſiados pagum tutatur arena,
Rhenus aqua dextram tecta ſubire facit.
Arx tenui ſedem gyro Vasberga coronat,
Contiguis arcem læva venuſtat aquis.
Dum legio Rheni decorat Trajana ſiniſtram,
Paſſus mille retro Bingia quinque fugit.
Pagum it Heimbacum, lævo ſtat fluminis arcu,
Dextro Corichium fluminis ore ſedet.
Cardine Dembacum lævo fert culmina, dextram
Corichii geſtit parva ſubire domus.
Mille quater paſſus ſimul ac Trajana recedunt
Culmina, Bachracum gurgite læva ferit.
Dicitur hæc Bachi ſedes, fert montibus arcem,
Inſidet oppiduli mœnibus ipſa ſui.
Proxima contiguo diffunditur inſula tractu.
Inſula ſpumarum molibus acta fremit.
Illa Palatinæ generoſum ſuſtinet arcis
Nomen, & excelſo mœnia colle levat.
Pagus & arx dextro Caveanum margine ſurgit.
Verticis hæc apicem poſſidet, ille pedem.
Altior ex templo Veſalia ſubjacet arci,
Solis ad occaſum flumine Rhenus abit.
Mons ſubit ad Rheni dextram, deſpectat in undas,
Sub latebris Echo quem reſonare facit.
Deſerit Arcturum dextro qui ſimile Rhenus,
Nunc iterum Cori regna frementis adit.
Eminus a dextro Mellenſia cardine Rhenum,
Eminus Hortarii ſeſſio regis habet. (die Herich)
Arx ſimul apparet Cattorum nomine clara
Meliboco, nitidum monte levata caput.
A lare Bachraci deſcendit turbine Rhenus,
Mille ſimul paſſus octo peregit iter.
Pagus ibi nomen fertur ſortita Goâri.
Et domus & dextrum poſſidet illa latus.
Oppidulum læva petitur regione Goarum,
Hic celerem mergit crebra Charybdis aquam.
Arx venit, a Rheni ſortitur nomina rupe,
Fluminis ad lævam vertice montis agit.
Caſtra Dorumburgi Rheno ſemota parumper
Suſpicit ad dextrum ſurgere nauta latus.
Velmichium dextra Rhenus lambente ſalutat,
Culmine quod nitido mœnia pene replet.

Hirſ-

Hirſutæam Rheni properat ſpectare ſiniſtra,
Paltiſchium Rheni læva videre parat.
Supra Bornhoveam modico ſtant limite bina
Caſtra, tenent dextrum monte levata latus.
Dum ſolito pergit curſu laſſare fluenta,
Bodobrigam læva Rhenus obire parat.
Obviat exili Spejanum culmine duplex,
Et fluvio pagum Rhenus utrumque ferit.
Arx & pagus habet Brubachia nomine dextram,
Obtinet hic planum, montibus ille ſedet.
Viſitur has ſedes etiam dum Regia parte
Bina Lani rupes rupe recepta ſubit.
Edita Lanſtæni ſæcundat jugera caſtri,
Inde viles Rheni gaudet inire Lanus.
Inde Capella ſubit pagus, ſubit arxque Capella,
Monte ſtat arx, plano pagus in orbe cubat.
Inſula Nonnarum circumdatur agmine Rheni,
Clericos ad dextram culmina pagus habet.

Loca, quæ ſequuntur poſt Rheni & Moſellæ confluentes, ad Julios, Montanos, Clivos, Geldros, Diœceſi Col. excepta, maximam partem pertinent.

Caſtra Lani Rhenus ſimul atque recolligit, illa
Quinque retro paſſus mille remota videt.
Dum fluvio præceps agitur torrente Moſella,
Irrigua ſcindens fronte Moſella ſolum.
Urbs ſubit undarum, confluxu nomina duxit, (Coblentz)
Quin etiam lævo fluminis orbe ſita.
Arx fluvii dextram trajecto deſpicit amne
Nubifero montis ſuſpicienda jugo. (Ehrenbreitſtein)
Caſſicum tractu poteris ſpectare ſiniſtro,
Prodita Caſtelli nomine Caſtra reor.
Engariæ tractum duplicis luſtrare ſiniſtra
Rhenus avet, pagum propter utrumque fugit.
Urbs ſubit Engariæ celeberrima dotibus ævi,
Urbis in amplexum dextera vadit aquæ.
Hac igitur Rhenus cedit tellure, Secnam
Linquit, eam Rheni dextra videre nequit.
Qua levis orbiſtuo circumdatur Inſula fluctu,
Urmelium dextra Rhenus inane ferit.
Non procul hinc turris ſtat eodem condita tractu,
Lingua Latinorum nomen inire nequit. (Platzenborn)
Erlicum Rhenus pagi commendat honore,
Ephalicis Rheni læva videtur agris.
Arduus exegit paſſum ſex millia curſu,
Engario poſtquam Rhenus abivit agro.
Antenacum læva properans defertur opimum
Urbs Antoniacum, dicier arce debet.
Sunt gemini, celſa montis convalle, lacusque,
Unda nec exundans littore ſemper agit.
Alter ad Abbatis clauſtrum dat ſerpere ſtagna, (Zum Laick)
Alter ad Ulmenum ſerpere ſtagna facit.
Hic Manderſcheidiæ ditionem reſpicit oræ,
Proxima Meinfeldo reſpicit ille juga.
Margine porrectum fert Ludesdorpia Rheni
Culmen, & ad dextrum murmura grata latus.

Malleus & Saxum tribuerunt nomina Caſtro, (Hamerſtein)
Monte ſtat, ad dextram fluminis iſtud agit.
Et duo mox ejus Pagi ſunt nominis infra,
Altius hic, infra ſiſtinet illa lareis.
Arx ſubit, ad lævam Brejellia fluminis exſtat
Pagus, & hoc dextram nomine pauper habet.
Obviat excelſo Rhinacia vertice ſurgens,
Fluminis ad lævum præſidet illa latus.
Arduus Huningum dextro fert margine Rhenus,
Briſichium læva mittit abire manu.
Advenit arx dextris, Argfoldum nomine fertur,
Rhenus adhuc cori regna frementis adit.
Aarus Arvilla rapitur, deſcendit ad Arva
Sinſichii, Solem ſpectat abire mari.
Fontem monte capit, monte profunditur imo,
Arx etiam regni monte corona ſedet.
Et quas Sinſichium juxta ſe parturit undas,
Excipit, ac medica defluit uber aqua.
Hi ferrugineo fontes torrente medentur,
Sulphureo partim labra ſapore rigant.
Sinſichium dextra diſcedit nobile ripa,
Læva mons celebri nobilis arce patet.
Aarus exili devolvitur agmine Rheni,
Nobilis in lævum volvitur unda latus.
Antenaco centum ſtadiis vergente retrorſum,
Fluminis in rigui Linſea parte jacet.
Hic tibi Rhinomagis jacet, hic Erpellia, dextrum
Accolit hæc, lævum poſſidet illa latus.
Obtinet arx lævam Bernali condita monte,
Vincolium dextra Rhenus inerme ferit.
Obtinet agreſti Wintremia culmine lævam,
Inſula Cœnobium virginis inde facit.
Præterit Hiwanum tardo non tramite Rhenus,
Et latus ad dextrum culmina ſtare videt.
Stant procul a dextro ſepteni limite montes,
Altius in quorum vertice Caſtra ſedent.
Vertice Blancburgum lapidoſo mœnia præbet,
Hæc hominum curæ tecta periſſe vetant.
Tres ſteterant, verſa totidem tellure premuntur
Arces, quod ſupereſt, temporis ira rapit.
Diſſita retrorſum ſtadiis it Linſea centum
Hinc, ubi præcelebris nomine Bonna jacet.
Oppoſitam fertur ſpectare Genoſia Bonnam,
Oppoſitum neſcit Bonna videre locum.
Hinc tibi Vilichium, Lulſorpia cernitur illinc,
Amne locum jungi Rhenus utrumque vetat.
Obviat ad lævam Weslingia gurgite Rheni,
Diſſita Guttorpum longius arva colit.
Flumina paulatim meditatur jungere Rheno,
Qui nitido terras amne Sigena rigat.
Eminus aſpectat Rhædorum cedere turreis
Rhenus, & ad dextram culmina ſtare videt.
Ut ſex & totidem diſceſſit millia paſſûm
Bonna, tuæ ſolium laudis Agrippa venit.

Ubio

Ubia transmiſſo dicuntur flumine caſtra,
Teutonis oppoſito cernitur orbe plaga.
Rhenus is; ad dextram Mulheimia fluminis extat,
Exiguo vicum ſignat honore locus.
Fluminis ad lævam protendit Nielia fauceis,
Hac & Marcknichium culmina parte levat.
Duneus educit Dunano flumina ſaltu,
Fluminis hunc Rheni dextera jungit aquis.
Langea conſpicitur ſtans margine Langea lævo
Fluminis. Hittorpum dextera vile gerit.
Vipera Vipfurdo fœcundans gramina vallis,
Hunc domitis Rheni dextra recondit aquis.
Inferius paulo fertur Rhindorpia Rheni,
Pagus amat Rheni dextra vocare locum.
Occupat adverſo Worringia margine Rhenum,
Cæſareas humili ridet honore domos.
Monbemium pagi quamvis vilefcat honore,
Dextra tamen Rheni geſtit adire labra.
Duromagum cedit veluti Sonſæa ſiniſtris,
Ulpia nec legio conſtitit inde procul.
Pagus habet dextram, cœli quem ſpiritus ornat
Nomine, quem cœli ſpiritus ornet ope.
Fluminis Olſenum lævo ſubſiſtit in ore,
Et Grimelinchuſium læva maritat aquis.
Ervetus oblongo rimatus flumine terra,
Hunc ſubito Rhenus læva furore bibit.
Ore ſuper Saxum dextro ſpumoſus oberrat
Rhenus, adhuc Saxi nomina tractus habet.
Rheno tractus adeſt, removetur Nuſſia Rheno,
Hic facies Rheni lata repellit humum.
Diruta cernuntur veteris veſtigia Rheni,
Claſſis ubi ſtabat, terra refundit agros.
Annulus excelſo murorum vertice pendet,
Quo ſolitus Cymbam nauta ligare fuit.
Duſſela defertur proprii ſub nominis urbem,
Excipit hunc Rheni dextera, flumen amat.
Urbs eſt, Cæſareo deducit ab hoſpite nomen,
Si non Cæſareo nomen ab enſe capit.
Trajani fuerat quandoque Colonia Divi,
Tunc urbs jam laceræ rudera ſedis habet.
In miſeris pauper latitat Gelduba ruinis,
Eminus ad lævam fluminis illa ſtetit.
Dicitur arctato Gelbis jam nomine firma,
Contigua pagum parte Liæna videt.
Longius abſcedit Cruisburgo dextera Rheni,
Hic ex dividuis Inſula ſurgit aquis.
Poſſidet anguſto Witleria culmine dextrum,
Margo ſed Ordingæ mœnia lævus habet.
Præterit oblongo Eudbergum flumine Rhenus,
Et latus ad lævum cernere tecta poteſt.
Inde Frimerſenum, Morſani ſuſtinet inde
Præſidium, læva ſpectat utrumque manu.
Arce ſub Angrorda provolvitur Angera, dextram
Alveolo Rheni liberiore ſubit.

Emmericum læva Rheni tellure levatur,
Insula dejecto protinus amne venit.
Mœnia Duisburgi demptojam flumine spernit
Rhenus, & offenso degener amne fugit.
Hassiacis fontem simul ac eduxit Abnebis,
Altisonis Rhenum Rura fatigat aquis.
Mœnia pulchellæ Rurothæ defluit urbis,
Angulus hæc Ruræ nomina ferre potest.
Attrahit a dextris Emseri cornua, dextro
Limite Cnipeni mœnia Rhenus habet.
Alsumium lævo prospectat amabile, dextro
Walsumium cornu Rhenus inane ferit.
Orsovii sedeis læva metitur, eadem
Berichium lustrat, Burichiumque fugit.
Illud in extremo spectatur margine Rheni,
Longius hoc Rheno deviat, arva colens.
Eminus augusto Vesalia culmine surgit,
Fluminis ad dextram Lippia flumen habet.
Millia quinque fugit simul ac Vesalia passum
Retro subit, Xanti Troja fugatur aquis.
Urbs sex mille retro Xanti dum Trojaca passus,
Linquitur ad dextram, Reesia spectat aquas.
Dissidet a Rheno stadiis Calcaria septem
Et tribus, banc Rheni cernere læva nequit.
Reesia mille decem retro dum passibus egit,
Quæ subit a dextris, Embrica nempe subit.
Embrica Græthusam stadiis dum submovet octo,
Submovet banc stadiis quattuor atque decem.
Quæ patulo vulpis novem deduxit hiatu,
Insula dividuo protinus amne venit.
Dividitur Rhenus, fluvio disjuncta bicorni
Pignora fert fluvio pignoris ista loco.
Solis ad occasum defertur gurgite Valis,
Et prior est natu, Valis ut amne minor.
Valis ubi Rheno tadit dejectus, eadem
Parte telonarum tecta jacere vides.
Septem Novjomago discedit millia passum,
Novjomagum læva Valis abire videt.
Valis habet dextram, sed jam Lendina fluentis
Succubuit, Valis mersa furore latet.
Novjomago centum stadiis labente retrorsum,
Teilium ripæ Valis adesse facit.
Teilio Valis Mosam cedente salutat,
Ut quatuor passus mille peregit iter.
Mutua junxerunt simul ac amplexibus ora,
Insula dissolvi protinus ora videt.
Insula finitur, medio dum limite Valis
Mœnia Bommeli gurgite læva quatit.
Latius advecta subigit, dum Najade fluctus
Imperio Mosam deficiente capit.
Rhenus ab insultu Cori divertit ad arctum
Eltenium, dextra linquit utrumque manu.
Parte Scvenabrum dextra prospectat abire,
Longius Ærtanum cedere læva videt.

Solis

Solis ad occaſum declinat flumine Rhenus,
Angerium læva ſpectat abeſſe manu.
Hinc reperit Corum, foſſa diſſectus bianti,
Lævus ad Huſſeniæ mœnia Rhenus agit.
Lævus & advecto Malburgum præterit amne,
Iſala ſeducto protinus amne cadit.
Partibus Arnhemum veneratur nobile dextris,
Præſtant Cæſareæ mœnia nomen avis.
Solis ab occaſu partim curvatur in auſtros,
Eldenium læva ſpectat abire manu.
Fluminis exornat Vaganum dextera Rheni,
Quando decem paſſus mille peregit iter.
Hoc ſedium læva ſimul ac acceſſit eundo
Flumine, curvatur flexilis inſtar aquæ.
Dicta ſuo ſpectat jam nomina mœnia Rhenus,
Vichia præluſtri nobilis amne ſita eſt.
Lecca cadit Rheno tenui, ſed egentior amne,
Quæ tulerat, Rheno flumina dante tulit.
Parte Cuilenburgum læva ſpectatur, eadem
Obveniens ripam parte Viankla colit.
Ut ſtadiis centum fertur liquiſſe Viandam,
Ceu meruit, pelagi Lecca ſubintrat aquas.
Alluit adverſo Dordraci mœnia fluctu,
Mœnia Dordraci præpete clauſa mari.
Vichia Trajecto concedit florida Rhenum,
Nobile Trajecti viſitur eſſe decus.
Parte facit dextra Vechtam, rimatur agellos,
Et tenui Vechtam foſſa liquore vehit.
Flumine Marſenum, Breucklonium flumine lingit
Vechta, ſub Arctoi labitur arva poli.
Parvula dextrorſum deducit ab æquoris unda
Flumina, Veſopus parvulus inde ſubit.
Candida Mudeni poſtquam ſub mœnia ceſſit,
Æquoreis flumen conciliatur aquis.
Iſala feſtinat proprii ſub nominis arcem,
Candida Montforti candidus arva facit.
Solis ab occaſu nitido decurrit, ad Auſtrum
Iſelimundana ſubruit arce fretum.
Vix cernenda manent veteris veſtigia foſſæ,
Vix tenui Rhenum foſſa liquore vehit.
Vordina ſuccurrit, Rheno non adjicit undas,
Sed famulis Rheni gaudet adeſſe labris.
Rhenum Leda capit, Ledæo pulchrior ore,
Leda platearum labe remota nitet.
Leda dat extremum Catvico flumina Rheni,
Rhenus in Oceani defluit æger aquas.

(*)

Unitarum Cliviæ, Juliæ, Montiæ, Marchiæ & Ravensburgiæ provinciarum modernarum

MEMBRUM PRIMUM,

De Provincia Clivia ejusque Comitibus 27.

Circulo ſucceſſionis in his provinciis mutuæ genealogico generatim oſtenſo, ac præterea Rheni, & qui illum influunt, Fluviorum curſu, qua ditiones easdem perlabuntur, monſtrato, ſequitur, ut ſingularum membra ſeorſim cum Principibus ſuis, juxta ſeriem Romanorum Imperatorum, ſub quibus præfuerunt, perſequamur.

Ubi Clivia, tanquam omnium antiquiſſima, primo luſtranda venit.

Situs Provinciæ Clivenſis.

Hæc autem, ut ſitum ante omnia deſcribamus, ad Orientem finitur Ducatu Montano; ad occaſum eſt Geldriæ & Brabantiæ pars, cum tractu Leodienſi; Auſtrum verſus eſt Colonienſis Archiepiſcopatus; ad Septentrionem obverſum ſibi habet Comitatum Zutphanium, cum tractu Tranſiſulano, & Inſula Batavorum.

Provincia ab oppido, oppidum a re appellationem ſortitur, quia in Clivo conditum, Principum quoque ſuorum ſedem continet. Nam primitus anguſtioribus ſpatiis (1) ditionem ſuam comprehendit, ſed poſtea tum matrimonio, tum bellis, tum emptione quoque adaucta, (2) Marchia accedente, Ducatus titulo mirum in modum locupletata fuit.

Fluvii Provinciæ Clivenſis.

Præter fluvios inſignes *Moſam*, (3) & qui eum influunt, *Ruram* Orientalem, atque *Nierſam*, (4) mediam Provinciam interſecat nobiliſſimus Rhenus, quem alia quoque multa flumina, utpote Rura occidentalis ad Caſtrum & oppidum Rurorthanum, & Lupia ad Weſaliam, occupant, de quorum curſu partim dictum eſt, partim inferius ſuo loco in ſingulis Provinciis indicabitur.

Ex ſecatione vero Rheni pars Provinciæ Cliviacæ in ora Gallica, ſeu Francica, pars in ora Germanica, Saxonica, & Weſtphalica exiſtit.

Urbes, Oppida & Municipia Provinciæ Clivenſis.

In ora Gallica Civitates ſunt Clivia metropolis, Calcaria, Santena, Gochia, Sonsbeca, Undena, Orſovia, Bouwrichia, Grietha, Griethuſia, Gennepia, Cranenburgia, & Huſſena Batavica.

Weezium, Kervenheimium & Wienendalium, municipia ſunt, ſuis tamen privilegiis gaudentia.

In ora Germanica numerat urbes Weſaliam, Duisburgiam, Embricam, Reeſum, Sevenariam, Iſſelburgiam, Dinslaciam, Schebeciam, Holtenam.

Municipia addit Ringelbergium & Rurorthanum.

Ex urbibus capitales ſive principales, quæ ad Comitia vocantur, inque iis ſuffragium habent, ſunt: *Clivia Sublimis: Veſalia Hoſpitalis: Emmerica Decora: Calcaria Civilis: Duisburgia Celebris: Santena Antiqua & Reſa Uber:* de quorum omnium origine, incrementis, immunitatibus, collegiis, templis, variisque mutationibus, quæ ſequuntur, ſubjunximus; Epithetorum noſtrorum, quibus illas indigitavimus, rationem carmine, quod ſingulis deſtinavimus, Encomiaſtico (5) includemus.

Clivopolcos origo.

Clivorum oppidi origo eſt eadem, quæ caſtri, a quo Dynaſtæ ejusdem ditionis, tum Comites, tum Duces denominantur; quia enim illud in Clivo, (6) quem Rhenus olim præterfluxit, conditum, Clivenſe cum integra Provincia appellatum fuit. Ex caſtro hoc elegantiſſimæ ſtructuræ, inprimis vero ex turri ſuper omnes eminente Cygnæa, in

(1) Vide infra Not. ſub *Everhardo*, Comite Clivenſi.
(2) De his incrementis Ducatus Cliviæ vide *Hoppium* l. c. cap. 20.
(3) Cujus deſcriptionem vide apud *Altingium* in Notit. G. Inf. P. I. pag. 98.
(4) De qua vide *Joh. Nic. Sellium* p. m. 53.
(5) *Hermanni Ewichii*, quod vide infra poſt Hiſtoriam præcipuarum harum Urbium Cliviæ.
(6) Tribus potius clivoſis collibus. Vid. *Joh. Nicol. Sell.* Deſcript. Cliviæ in Veſalia obſequente p. 80. & *Hoppius* c. 12.

Digitized by Google

in ipſâm urbem, inque ſubjectos ei agros, & amnes, ſylvas, ſegetes, amœniſſimus patet proſpectus. De illius antiquitate variam duorum Virorum (1) clariſſimorum ſententiam in antiqua noſtra Clivia percenſuimus, cui hic ſequentia addimus: Oppidum nimirum Clivorum metropolitanum ob Principes ſuos, qui caſtrum illud inhabitarunt, mage magisque cultum, tandem etiam (quod mediaſtina porta edocet,) medietate ſua dupliciter auctum fuiſſe. Privilegia magna & multa paulatim a ſuis Principibus impetravit; inprimis vero a Theodorico, ejus nominis VIII. Clivorum Comite in ordine 24. ejusque filiis tribus, Ottone, Theodorico & Johanne, qui oppido ſibi chariſſimo, de electione Magiſtratus libera, Dominica Miſericordias Domini a civibus faciunda, Teloniorum ſuorum omnium immunitate, & judicio ejusque proceſſu, egregia beneficia conſecrarunt. Filiorum Theodorici VIII. poſtremus, imo hujus proſapiæ ultimus Johannes, ipſâ novi ineuntis anni 1348. feſtivitate, (2) eidem, de hæreditatis ſucceſſione adeunda, Teloniorum, Arreſtorum & exactionum immunitate, juramento prætoris & cenſu, privilegia conceſſit: præſentibus Ottone Clivio, Præpoſito S. Gereonis Coloniæ, Theodorico de Hoemen, Domino de Cranenburgh, Conſanguineis ſuis, Arnholdo Herculeo, Eberhardo Ulſtano, Alberto Eylio, Friderico Hœnepelio, Wilhelmo Gentio, Rolando Hagdornio, Johanne Oſſenbruchio, Theodorico Brynio, Henrico Romliano, Eberhardo Wiſſelio, militibus; Theodorico Lochorſtio, Swedero Sebrugenſi, & Henrico Gruithuſio, armigeris. *Privilegia.*

Poſt fata vero hujus Johannis, cum Adolphus Marcanus, Adolpho Marcano, & Margaretha Clivenſi, fratris ejus Theodorici IX. filia, natus, Cæſaris Caroli IV. & Provincialium favore anno 1368. ſibi ſuccederet, is Provinciæ metropolin arctius adhuc ſibi devinciendam ratus, partem ſylvæ Imperialis, ad urbem ſitæ, anno 1370. donavit.

Eccleſiam Collegiatam in hanc metropolin Monreberga anno 1341. deduxit Theodoricus IX. dictus pius: Structuram vero Templi, ab ipſo inchoatam, ex filia Margaretha Nepos, Adolphus Marcanus, jam nominatus, magis expolivit, hujus vero filius cognomen, primus Clivorum Dux, magnifice conſummavit. *Templum.*

In eandem hanc metropolin Reformatæ religionis cives Oratorium an. 1618. Auguſtæ Confeſſionis ſocii anno 1620. collocarunt. Monaſteria etiam habet Minorum Fratrum Franciſcanorum, itemque Monialium, quorum illud a Theodorico, nominis VIII. Comite Clivorum 24. ſtructum eſt. *Monaſteria.*

Porro variis mutationibus hæc Clivopolis ſubjecta fuit. Anno 1372. integram fere vorax flamma abſumpſit. Anno 1397. ad illam in ſaltu vicino Adolphus I. Clivorum Dux, de Wilhelmo I. Montium Duce, affine, triumphavit. In bello civili Principum poſſidentium, qui Johanni Wilhelmo, anno 1609. morruo, ex familia Electorali Brandenburgica & Palatina Neoburgica ſucceſſerunt, modo ab hoc, modo ab illo occupata, tandem etiam anno 1624. in Arce & Cancellaria incommoda multa perpeſſa eſt; inprimis vicini propugnaculi Batavici Grevewerdeni invaſionis, ab Hiſpanis anno 1635. factæ, & ab Ordinibus confœderati Belgii anno 1636. iterum recuperati, damna magna ſenſit. *Mutationes Clivopoleos.*

Weſalia urbium Clivenſium ocellus merito appellatur. De ejus origine, ſicut in antiqua noſtra Clivia annotavimus, (3) variæ ſunt autorum ſententiæ. Adrianus Junius vel Alyzonam, vel Alyziam, Quintili Vari legionum cæde nobilem, eſſe autumat: Alii a Viſellio (4) Varrone, inferioris Teutoniæ legato, de quo Tacitus, deducunt; alii a Pheſula, celebri in Italia Colonia: Omnium optime antiquitus Lippiomundam appellatam dicit Hermannus, Novæ aræ & Ulpiorum Comes, ab oſtio Lupiæ, qui ibi in Rhenum ſe exonerat, vide ejus Commentariolum de Gallia Belgica, quod nomen in Veſalium a ſylva vicina muſtelaria poſtea tranſiit, juxta verſus ex Eccleſia Collegiata Ducatus Clivenſis Wiſſelenſi erutos: *Veſaliæ origo.*

Wi-

(1) *Pighii* & *Lipſii*, quorum poſterioris ſententiæ nos ſupra Part. I. lib. 1. p. 27. ſubſcripſimus.
(2) Ipſa nempe die Circumciſionis Domini. Eſt vero e latinis Diplomatibus Clivenſibus ultimum.
(3) Pag. 29. ubi & vide Not. noſtras.
(4) De nomine pariter ac privilegiis, nec non ſacris locis ac mutationibus Veſaliæ pluribus agunt *Joh. Nic. Sellius* in Veſalia obſequente, *Hermannus Ewichius* in peculiari Veſaliæ deſcriptione, ut & *Hoppius* c. 13. quos, cui lubet, conſulat.

Digitized by Google

Wilack campanam Auguſtini primitus audit,
Hinc ſylva in vicum ſe muſtelaria claudit,
Veſaliæ muris data privilegia juris.

Prius enim vicus nobiliſſimus ad confluentes Rheni & Lupiæ collocatus fuit, trans quem Cœnobium, quod a ſitu ſuo Averdorff (1) Transpagum, quaſi dicas transpaganum, vocatum, anno 1125. Godefridus & Otto, Comites Cappenbergenſes, fratres, Veſtalibus nobilibus, ordinem Præmonſtratenſem amplexis, ædificarunt: deinde ob loci commoditatem Civitas inde excrevit, mage magisque ab habitatoribus ſuis, circa varias merces advehendas ſimul atque avehendas ibidem occupatis, ſic amplificata, ut ædificiorum ſplendore, opibus, dignitate, & Civium frequentia, inter Clivenſes prima & præcipua hodie cenſeatur: Joh. Angelus Werdenhagen JCtus in Tractatibus ſuis IV. de Rebuspublicis Hanſeaticis, Parte ſpeciali IV. affirmat, Ottonem III. Imp. anno 1095. inter 90. Imperiales Weſtaliam quoque numeraſſe, tum in anno Imp. magnopere errans, tum Annalibus Clivenſibus manuſcriptis contradicens, qui tradunt, anno 1252. a Theodoro Luiſio, Dynaſta Dinslacenſi, qui hucusque fines Territorii (2) ſui antehac extendit, privilegia ſua primum (3) acceſſiſſe; A Rudolpho vero Habsburgico, Romanorum Imp. cum Neptem Margaretham, Eberhardi filiam, Theodoricus, nonnis VIII. Comes Cliviæ 24. ſecundo matrimonio ſibi copularat, inter Imperii urbes connumerata, eidemque cum Duisburgo, & Præfecturis Ringelbergia atque Cranenburgia, anno 1290. quod contra Imperii hoſtes feliciter militaſſet, conceſſa fuit. His anno 1495. a Max. I. Imp. in Comitiis VVormatienſibus, (4) præſentibus Imperii Ordd. approbatis, ab hoc tempore VVeſalia non tantum inter Imperiales, ſed Hanſeaticas quoque lecta fuit.

Privilegia Reipubl. Veſalienſis.

Prius autem Theodoricus modo dictus, Octava Margarethæ, anno 1277. eidem privilegia de tributis (5) circa voluntatem civium non pendendis, ſucceſſione in hæreditate, exemptione civium ab aliis Provinciæ Clivenſis judiciis, delictorum læſionis vel homicidii, a civibus deſignatorum, punitione, ſervitiis Principi debitis, Teloniorum immunitate, cenſu poſt mortem, bonis emphyteuticis, & latonicis panis, & cereviſiæ coctionis controverſia inter cives a ſolo Conſule judicanda, & libera Magiſtratus electione, conceſſit, ejusque filii tres partim rata habuerunt, partim auxerunt.

Otto enim, filiorum primus, ipſi Nicolai anno 1308. ſuborta de privilegio electionis Magiſtratus liberæ controverſia, eam ſic definivit, ut ex tota communitate 18. vel 20. cives honoratiores evocati electioni præſint, Magiſter civium & Burgenſis cum Scabinis de tributo decernant, operis novi molitio, vel veteris inſtauratio, redituumque urbis obligatio fidejuſſoria civibus prius indicentur, fraternitates denique omnes, & conventicula, ſub certa pœna abrogentur. Theodoricus ſecundo genitus poſt fratris obitum, die Lunæ poſt Gregorii anno 1311. eidem, præſentibus Bonone a Strunckede, Theodoro, dicto Koertloff a Malden, VVeſſelo de Boezelaer, Jordane & VViggero de Muniminto, Equeſtris dignitatis Viris, de prætore & libertate civium cum militibus & militaribus eadem, indultum largitus eſt.

Idem eodem anno, Sabbati poſt S. Servatii feſtum, novam litem, de frumentorum venditione, & an hujus quoque mercatores ad Magiſtratum & Scabinatum Imperialem, Tremonienſi Reipubl. ſubjectum, qui Vehm-Schepen dicuntur, vocandi, compoſuit. Idem

(1) De quo Monaſterio vide infra in *Statu Clivenſi Eccleſiaſt.*

(2) Non ac ſi Dynaſtiæ Dinslacenſi fuerit incluſa, ut *Hoppius* errat p. 46. Ad annum enim 1241. Civitas fuit Imperialis, quo vero tempore Henricus VI. Rex Romanorum, Patris Friderici II. dum in Italia abeſſet, in Imperio Vicarius, Theodorici VI. natu majori filio Theodorico eam donavit. Huc procul dubio reſpicit Theodoricus VIII. quando in Diplomate anno 1276. Privilegia Civitati Veſalienſi confirmat, ſicut EXCELLENTIA REGALIS (Henricus, Rex Roman.) *Prædeceſſoribus ſuis conceſſit*, ad differentiam nempe *Excellentiæ Imperialis* ipſius Friderici II. Imperatoris.

(3) Imo jam memoratum Theodoricum anno 1241. Civitati Veſalienſi Privilegia conceſſiſſe, Annales teſtantur, Diploma autem deſideratur.

(4) Contradicente tamen Duce Cliviæ. *Hoppius* p. 47.

(5) Horum, ut & ſequentium Privilegiorum Diplomata vel integra, vel excerpta ex illis, *Joh. Nicol. Sellius* in Veſalia obſequente p. 23. 24. 25. & 26. refert.

Digitized by Google

Idem ipſa Simonis & Judæ anno 1316. de bonorum, vectigalium, ad cives pertinentium, immunitate, & menſuris rerum liquidarum, Colonienſibus conformandis, diſpoſuit.

Idem feria 6. poſt decollationem Joannis Baptiſtæ anno 1318. de impunitate homicidarum, furum, raptorum, & proſcriptorum Sabbathi, hebdomadariis & annuis nundinarum diebus, privilegium datum & multiplicem abuſum revocavit, quod Magiſtratus ſuo ſigillo adprobavit.

Idem Mercurii poſt Epiphaniam anno 1329. de ruſticorum in pagis ad judicium VVeſalienſe, Dominica ante feſtum Lamberti celebrandum, vulgo Heymail dictum, appellatione, privilegium dedit, eique aliud de pannorum laneorum textura Gochenſi ſimile addidit. Hortos etiam civium ab omnibus decimis exemit: Clivenſes alios ob debita & damna ad Judicium VVeſalienſe evocandi poteſtatem fecit, omnia delicta, quibus ſe offenderant, remiſit, cuncta denique Anteceſſorum privilegia confirmavit.

Idem Vigilia S. Petri ad Cathedram anno 1332. offenſis omnibus civibus VVeſalienſibus dimiſſis, privilegiisque iterum confirmatis, ut nullus civium pro alterius delicto vel debito moneatur vel examinetur, voluit.

Idem die Lunæ poſt feſtum Ægidii, anno 1335. ad interceſſionem affinis ſui, Gerhardi Vierneburgii, Seelandiæ Comitis, præſentibus quoque VVilhelmo, Reef. Equite & Præfecto Trans-Rhenano, Theodorico Palmert, Scholaſtico Zephlicenſi, & Rieckwieno a Bierten, Sacellano aulico, delictis omnibus viciſſim remiſſis, communitateque extra ſylvam muſtelariam ſibi reſervata, paludes Fluirenenſem, alias Wehweldt dictam, Magelſamerianam & Glacialem, ſe non diviſurum, ſed in uſum civium relicturum integras, promiſit.

Idem denique Jovis poſt circumciſionem Domini, anno 1346. præter privilegiorum omnium ac conſuetudinum approbationem, injurias omnes verbales, ut vocant, & reales, a Conſule tantum judicandas, indulſit.

Johannes vero, utriusque frater, & Theodorici VIII. filiorum 3. & ultimus, & Comes Clivix 27. proxima Margarethæ anno 1347. fratri Theodorico IX. ſuccedens, omnibus prioribus Anteceſſorum ſuorum indulta civitati VVeſalienſi confirmatis, Præfectum eodem, quo Princeps, juramento ſibi obſtringendum, nullam quoque ſe ibi aulam adminiſtraturum, bona vero levioribus navibus impoſita a teloniis immunia, militumque bonis conformiter æſtimata, cuncta in telonio Linnenſi libera, Prætorem denique a ſe conſtituendum, neque civem, neque Scabinum fore, promiſit.

Idem Lunæ poſt Martini feſtum anno 1353. controverſiam inter ipſum & urbem VVeſalienſem ita compoſuit, ut remiſſa neglecti telonii pœna, cives, numeratis Principi 950. Scutatis antiquis, loco horum pignoris telonium Bouricenſe (quod antea infra ſaltum Teutoburgicum collocatum, jam autem eo translatum erat,) haberent, ejusque reditibus ad annuam penſionem illorum 950. Scutatorum fruerentur, & interea, dum Summa reſtitueretur, immunitate telonii gauderent.

Anno 1358. menſe Junio Theodoricus, dictus Luyff, nominis II. Comes Clivenſis junior & Sarræpontanus, libertatem fori hebdomadarii, a patre & fratre Theodoricis acceptam, urbi confirmavit.

Johannes vero iterum Martis poſt Matthiæ Apoſtoli anno 1359. Scabinatu hæreditario urbis abrogato, electionem Magiſtratus duodecim Viris ex 4. ejus quadrantibus ternis, Dominica Reminiſcere faciendam, impoſuit, de quo tamen paulo aliter Joannes, ejus nominis II. Dux Clivorum 3. anno 1514. diſpoſuit, ut infra commemorabitur.

Idem eodem anno Lunæ poſt 11. mille Virg. die, omnium rerum vendibilium cenſum Oppido tribuit. Idem denique ipſa Philippi & Jacobi anno 1366. ſi quæ controverſia inter ſe & civitatem ſuboriretur, via juris ordinaria decidendam, promiſit.

Cæterum extincta, poſt obitum hujus Joannis, anno 1368. familia Clivix maſculina, Adolphi Marcani ex Margaretha Clivica, Theodorici nominis IX. gnata, primogenitus filius Engelbertus, ejusque frater Theodoricus, in vigilia Annuntiationis Mariæ, non tantum priora omnia indulta confirmarunt, idemque de fratre Adolpho, qui in integro Comitatu Clivio, oppidis VVeſalienſi & Duisburgio demptis, ſucceſſerat, eodem anno,

Digitized by Google

proximo poſt Philippi & Jacobi feſtum Sabbatho, receperunt, ſed etiam belli tempore non plus, quam Hammonam, VVeſaliam quoque depenſuram, homicidam etiam ibi & non alibi cognitione juris ordinaria puniendum; in teloniis denique non plus civitati, quam avo Theodorico factum, pendendum, promiſerunt. Specialiter vero Theodoricus Marcanus anno 1378. feſto Viti, civibus VVeſalienſibus, quod in Comitatu Marcano non arreſtandi, moneta etiam ſua uti debeant, conceſſit.

Idem feſto Nativitatis Mariæ anno 1384. mulctis omnibus remiſſis, Lanificii privilegia & cenſus cereviſiarii reditus Magiſtratui contulit.

Engelbertus etiam particulariter, 6. poſt Dominicam Lætare die anno 1386. dimidietatem telonii Bouricenſis remiſit, quod Theodoricus, ejus frater, eodem anno ipſa Victoris ratum habuit.

Theodoricus porro feria 3. poſt Dominicam Miſericordias Domini anno 1391. quia ei Magiſtratus paſcuum Oyæ attexendorum veniam indulſerat, piſcationem in eadem inſula liberam conceſſit.

Idem in feſto Petri ad Cathedram anno 1395. civibus, ære alieno gravatis, paludes Fluirinenſem, Magellamerianam, & paſcua armentaria libere uſurpanda, indulſit, & ubi ſementem in iisdem feciſſent, a Decimis, ſibi pendendis, immunes eſſe voluit.

Idem denique feſto decollationis Johan. Bapt. anno 1402. gravamen telonii, quem **Up und Affſchlags Toll** vocant, abrogavit.

Poſt hujus vero mortem anno 1404. feria 4. proxima poſt Matthæi Apoſtoli feſtivitatem, Adolphus, ejus frater, primus Cliviæ Dux, hæc omnia privilegia non tantum confirmavit, ſed etiam aliud de immunitate civium Weſalienſium in teloniis & jure piſcandi addidit. Anno 1418. ipſa circumciſionis Domini cum omnibus Ducatus ſui oppidis, inprimis Weſalia, arctius unitus; iisdem ipſa Petri Apoſtoli anno 1419. mortificationem bonorum Eccleſiaſticorum abrogavit, prout in hiſtoria ejus indicabimus. Idem Adolphus, primus Cliviæ Dux, ipſa Petri Apoſtoli anno 1430. urbi VVeſalienſi libertatem in foro publico cives non arreſtandi dedit, modumque judicialis citationis, agnitionis manus & executionis præſcripſit. Et quia Hermannus a Loith, Præfectus Ringelbergius, in libero foro civem VVeſalienſem, Rutgerum **Bußbaß**/ ceu latronem comprehendi jufſerat, illud neutiquam privilegiis ipſorum præjudicaturum promiſit.

Joannes, Adolphi primogenitus, II. Cliviæ Dux, eidem Reipublicæ privilegia ſua ipſa omnium animarum anno 1444. iterumque anno 1448. ipſa Remigii confirmavit. Anno 1446. ipſa VVillubrordi ſe ob bellum Sulatenſe ſine conſenſu Provinciæ totius Cliviæ, & Dinslacenſis Dynaſtiæ, inprimis VVeſaliæ, non transacturum promiſit. Anno 1450. Veneris poſt Paſcha diſſidium, de electione Scabinorum a 12. Viris, coram quibus rationes octiduo ante electionem reddendæ ſint, facienda, compoſuit. Anno & menſe iisdem, quia cives ad fratri ſuo Adolpho hæreditatis portionem aſſignandam, itemque Brederodio 3500. aureos reſiduos, ob Gennepam exſolvendos, 1000. aureos contribuerant, illud privilegiis non præjudicaturum publice declaravit. Anno 1459. Sab. poſt Marci de terminis Reipublicæ, impedimento electionis Scabinorum, ratione proceſſus contra Magiſtratum, redituus intra annum ſolvendis, & modo Executionis definit. Anno 1467. veſpera Severini de libertate publici fori, 7. ante, totidemque poſt feſtum celebrandi, leges tulit. Anno 1473. Dominica poſt Epiphan. eidem de immunitatis ſuæ in teloniis ſigno præſcripſit.

Filius ejus, Joannes II. Dux Cliviæ III. anno 1482. Lunæ poſt Matthæi Apoſtoli, priora privilegia unionemque omnium Cliviæ civitatum approbavit, & Jovis poſt Lamberti diem ejusdem anni, quod cives ſibi contra Geldros fidelem operam præſtiterant, 5000. aureos ex telonio Lobithano urbi oppignoravit, eamque in teloniis immunem fore edixit. Anno 1486. veſpera Sacramenti, ab omnibus Ducatus Cliviæ arreſtis Weſaliam exemit. An. 1489. Mercurii poſt Exaudi, unio urbium ob Oeconomiam Joannis Ducis inita eſt, quæ Lunæ poſt Reminiſcere, anno 1501. ab ipſa approbata. Anno 1493. Judicii in curiam translationem; anno 1502. cenſum cereviſiarium ſoli urbi ſolvendum conceſſit. Anno 1514. hæreditario Scabinatu abrogato, liberam, Scabinos a civibus ſingulis annis eligendi, poteſtatem fecit, de juramento Prætoris &c. diſpoſuit.

An-

Digitized by Google

Anno vero præcedente 1513. Weſalienſes cives armorum telonium, a Wilhelmo ab Horſt, Præfecto Dinslacenſi, in oris Lupiæ locarum, diruerunt.

Hujus Joannis filius, Joannes III. veſpera Laurentii anno 1525. urbis VVeſalienſis privilegia rata habuit. Anno 1529. Respublica VVeſaliensis Lupiæ fluvii alluviem, civitatis antea ſuæ muros pertingentem, aggeribus & ripis ruptis amiſit, ſed anno ſeq. 1530. eundem maximis impenſis & laboribus in priſtinum locum reduxit.

Huic denique Reipublicæ VVilhelmus, Joannis filius, Dux Cliviæ V. 14. Decembr. anno 1539. itemque anno 1548. & 1549. ejusque filius, Joannes VVihelmus (1) anno 1595. privilegia ſua confirmarunt.

Templa duo eximia, urbanum & ſuburbanum, Monaſteria Dominiconorum, Auguſtinianorum, & Canonicorum irregularium, cum domo commendatoria Joannitica, cœnobio Averdorpenſi Veſtalium nobilium, & altero Monialium, ex quo Gymnaſium bonarum literarum ſtructum eſt, ambitu ſuo complectitur. *Templa & Monaſteria in urbe Veſaliensi.*

Anno 1354. ipſa Donati, ſive 7. Auguſti, ſub Joanne, Comite Cliviæ 27. incendio (2) cum conventu Dominicanorum pene tota abſumpta. *Mutationes Reipubl. Veſaliensis.*

Curia vero inſignis poſt hanc conflagrationem magnifice anno 1390. ſub Conſulatu Thomæ Steckii inſtaurata eſt.

Anno 1506. ſummum Templum hac, qua cernitur, auguſtiori forma expolitum, ut verſus indicant muris ejus inſcripti:

Da requiem cunctis Deus hic & ubique ſepultis,
Ut ſint in requie propter tua vulnera quinque.

Anno 1593. 11. Januarii, turris prærulta hujus Templi, fulmine tacta, integra periit, reliqua mole non parum quoque flammis læſa: quæ omnia anno 1594. & ſequentibus S. P. Q. Veſalienſ. ſumptibus iterum inſtaurata ſunt.

Anno 1596. diram cladem a Parmenſi paſſa; ab Admirantio Arragonio anno 1599. centum mille thaleris & aliquot centenis frumenti modiis emuncta, etiam Eccleſiæ mutationem ſubiit: ab hac tamen, hoſtibus panico terrore ſponte fugientibus, mox iterum divino beneficio liberata eſt.

Anno 1614. ab Hiſpanis, Duce Ambroſio Spinola: occupata, poſt mutationem novam templorum, contra fidem datam, anno 1628. inſtitutam, anno 1629. exactis annis occupationis plus minus 15. mirabiliter iterum 19. Auguſti aſſerta fuit.

Emmericam Aſchiburgum (3) olim appellatam, Cornelius Marlianus & Althamerus exiſtimant, quos Bertius in Germaniæ urbibus refutat. Et recte quidem. Nam Aſchiburgum, ut porro commemorabimus, e regione Duisburgi in Comitatu Mœrſano ſitum eſt, vicinumque Pagum, vulgo hohen Emmerich habet. *Emmericæ origo.*

Hinc igitur alii a Rheni propinquitate (4) nomenclaturam ejus derivant, vel quia, ſicut Poeta canit:

Hic ſitulas tumidis Rhenus adimplet aquis.

Vel quod ad ipſum hunc fluvium, ceu ſitula exhauſtum, urbi ædificandæ ſpatium amplum relictum eſt, quod tamen hodie ita viciſſim aquis obtectum, ut aggeribus, multo ſumptu appoſitis, coërcendum ſit. Alii denique, (5) & quidem rectius, appellationem a familia nobili deducunt, quæ tres in gentilitiis inſignibus ſitulas exhibuit, easque ad Hottomanianam proſapiam, unde hodieque plateæ in hac urbe nomen eſt, retulit.

Hoc de ea certum, quod Oppido extruendo Eccleſia ibidem Collegiata occaſionem dederit: (6) Anno 700. vel circiter a S. Willibrordo, Epiſcopo Ultrajectino, in memoriam

(1) Cujus Diploma vide apud eundem *Joh. Nicol. Sellium* p. 106. Noviſſima *Friderici Wilhelmi Magni* Diplomata vide inſr. in Codic. Diplomat. No. I. & II.

(2) De quo, & reliquis fatis ejus Civitatis vide quoque *Hoppium* p. 47. 48.

(3) De ejus genuino ſitu vid. Not. ad p. 23.

(4) Quaſi am Rhein, ut *Philipp. Melanchr.* in Chron. lib. 2.

(5) Sunt quoque, qui vel a Sicambris antiquis, ejus tractus incolis, demptis prioribus literis; vel Ambiorige, Eburonum Rege, vel Aimerico, Alemannorum Principe, dictam volunt. *Joh. Nic. Sellius* lib. cit. p. 13.

(6) Originem Embricæ, ædificia publica, privilegia ac mutationes peculiari libro deſcripſit *Joh. Wa-*

riam Martini Turonenſis Epiſcopi fundata, quamvis initio præter templum, eique contiguas Canonicorum, primo regularium, jam vero irregularium, habitationes, quinque tantum civium præcipuorum ædes ibidem exiterint, quarum duæ Aſſwienium & Swalvenburgium caſtra, ex quibus poſtremum hodie Steniorum eſt, qui idcirco hodieque hirundines in armis ſuis gentilitiis geſtant, adhuc commonſtrantur, donec Præpoſitus Eccleſiæ Otto, & Decanus Gerhardus Lucius, cum toto Capitulo, quia vicini Domini Montanus & Wiſchius ipſis in reditibus accipiendis moleſti erant, anno 1233. Ottonem, ejus nominis III. Geldriæ & Zuitphaniæ Comitem, in Tutorem, ſeu Advocatum ſuum acceperunt, qui eodem anno 2. Cal. Julii Embricenſi oppido privilegia, Zuitphanis ſimilia, dedit, & poſtquam ab Henrico, Montium vicinorum Domino, jus, quod ipſe intra ſuum territorium & jurisdictionem Embricenam prætendebat, craſtina Palmarum, anno 1237. conſecutus eſſet, 5. Cal. Septembris, anno 1247. conſenſu Friderici II. ejus filii Henr. VI. Imp. eam ulterius munivit, murisque, foſſis, ac turribus inſtructam, urbem magnificam ex ea effecit, quæ intra celebriores Hanſeaticas quoque recenſetur. Otto ad filium Reinholdum I. & hic ad Reinholdum II. primum Geldriæ Ducem, jus urbis derivarunt: quorum hic die Veneris poſt Bonifacii anno 1330. de paſcuis, jure civium, loco patibuli prope Dynaſtiam Montium, facinoroſorum apprehenſione judici ſiſtenda, *Privilegia.* executione rei judicatæ, immunitate telonii, nummo viali, eidem privilegia largitus eſt: præſentibus Gwalthero Keppelio, Ortone Haltio, Eberhardo Vlſtano, & Johanne Brynio, Equeſtris dignitatis Viris; Ejus vero filius Reinholdus III. anno 1355. urbem hanc Johanni, Clivorum Comiti primo, pro 2107. Scutatis obligavit, ſoror autem Mechtildis anno 1372. ipſa Matthiæ, Adolpho Marcano, Comiti Cliviæ 28. & ultimo, 3800. Scutatorum pignus auxit, donec Reinholdus, Juliæ & Geldriæ Dux, utriusque ex ſorore Nepos, in pugna ſaltus Clivii anno 1379. ab Adolpho I. Cliviæ Duce, captus, arctius obligatam anno 1402. veſpera Ciciliæ, eidem integram vendidit; Adolphus hic anno 1448. ad Johannem I. hic anno 1481. ad Johannem II. & ille anno 1521. ad Johannem III. & iſte denique anno 1539. ad Wilhelmum, omnes Clivorum Duces, propagarunt. Adolphus anno 1403. in teloniis Huſſeno, Lobithano & Bouricenſi, immunitatem ei conceſſit. Johannes II. anno 1482. omnes homines, & bona ab utraque Rheni parte, Parochiæ Embricenſi in Eccleſiaſticis, in Politicis Prætori, pactis nuptialibus & teſtamentariis exceptis, ſubjecit. Anno 1485. judicium, diebus Lunæ ſingulis ſeptimanis, ob debita & damna, civibus libere adminiſtrandum, ad revocationem conceſſit. Anno 1490. electionem Scabinorum urbi pro 7000. florenis reliquit, quam poſtea tamen revocavit, & ob multas cauſas ſe amplius non indulturum edixit. Quod filius Johannes III. anno 1522. civibus cum Magiſtratu ſuo diſſidentibus, per aliquot cataphractos in ordinem redactis, & quibusdam eorum capitis ſupplicio affectis, reliquis vero in gratiam receptis, confirmavit. Imo hujus quoque filius Wilhelmus novum diſſidium, ipſe in urbem anno 1539. veniens, compoſuit. Idem anno 1565. ubi prætenſo juri ſuo intra territorium ſuum, & foſſam Emmericenam, Wilhelmus, Montium Comes, renunciaſſet, limites utrimque conſtituit.

Templa. Templa habet Respublica hæc bina egregia, Collegiatum S. Martini, de quo dictum, & Aldegundinum civium, ejus fundamenta anno 1483. jacta ſunt.

Monaſteria. Monaſteria recenſet Monachorum cruciferorum & Fratrum Gregorianorum; Veſtalium vero conventus Majorem & Minorem, quorum hunc, alias Mariæ campum dictum, anno 1592. Jeſuitæ occuparunt: Domum denique Scholaſticam, in medio foro majori erectam, continet.

Mutationes. Mutationibus diverſis obnoxia fuit. Nam in bello Belgico anno 1598. modo Hiſpanorum, modo Ordd. præſidia admittere coacta eſt. Anno 1614. Mauritius Naſſovius eam occupavit, & fortiter munitam, præſidio ſuo impoſito hactenus defendit frater ejus & ſucceſſor Fridericus Henricus.

In eandem anno 1592. Patres Jeſuitæ introducti ſunt, qui licet bis anno nimirum dicto, itemque anno 1629. iterum hinc ejecti, adhuc tamen ſedem ibidem continuant.

Templorum omnium, ſicut etiam Monaſteriorum, hic an. 1628. juſſu Ordd. Belgii inſtituta eſt reformatio, quia eadem contra pacta Veſaliæ prius facta erat. Cal-

Wasenbergius, quem cum aliis Scriptoribus Clivenſibus olim edere animus eſt, & qui velit, conſulat, ut & *Hoppium* c. 14. *Joh. Nic. Sellium* p. 13.

Digitized by Google

Calcaria (1) ab inſula, eodem nomine appellata, & ad Rheni brachium ſita, porta Oſtiaria (**Mundtporte**) hodieque teſte, nomen ſuum ſortitur, cui oppidum anno 1230. ſub Theodorico, ejus nominis quinto, Clivorum Comite in ordine 21. inædificari cœptum. Anno 1320. ſub Theodorico, nominis IX. Clivorum Comite in ordine 26. vires acquiſivit: donec Joannes, Comes Clivenſis 27. & hujus proſapiæ ultimus, ipſa Margarethæ anno 1347. Diplomate inſigni, eidem privilegia, partim a Majoribus accepta, confirmavit, partim nova largitus eſt: præſentibus Ottone Clivio, Præpoſito S. Gereonis Colonienſi, Theodorico ab Horn, Domino in Cranenburgh, nepotibus, Friderico ab Honnepel, Elberto ab Eyll, Wilhelmo a Genth, Eberhardo a Wiſchel, Ottone a Boetſelaer, Wichero a Monumento, hodie **Mormpter**/ & Johanne ab Oſſenbrug, Equeſtris dignitatis Viris. Anno 1368. ab Adolpho Marcano, cum is in Cliviacam provinciam ob matrem Margaretham, Theodorici IX. Comitis Clivenſis 26. Johannis fratris, filiam & hæredem, ſuccederet, non tantum priorum a Clivenſibus Comitibus acceptarum immunitatum confirmationem ipſa conceptionis Mariæ adepta, verum earundem quoque augmentum, utpote liberam Magiſtratus ſui & Prætoris electionem, (2) judiciorum proceſſum, ſimilesque leges multas conſecuta eſt: præſentibus Engelberto Marcano, Adolphi fratre, Conrado Saffenbergio, Gumbrechto Alpenio, Præfecto Colonienſe, Henrico Beſtio, Theodorico a Monumento, Joan. Budelio in **Dorrendolt**/ Theodorico Limburgio, & Theod. Vennio, Equeſtris dignitatis Viris: Quæ Adolphus I. Clivorum Dux, Adolphi jam nominati filius & ſucceſſor, die Veneris poſt conceptionem Mariæ, an. 1401. libertate teloniorum Clivenſium auxit. Omnia vero hujus filius, Joannes, Clivorum Dux ſecundus, die Veneris poſt Valentini memoriam, an. 1449. præſentibus Elberto Alpenio, Præfecto provinciali Clivenſe, Ottone a VVylac, Mareſchalco, Matthia ab Eyll, Archicamerario, Eberhardo a Tyl, aliisque rata habuit. Cujus filius, cognomento Joannes, tertius Clivorum Dux, eidem civitati, cellens illud hebdomadarium forum ſingulis ſeptimanis diebus Jovis, vel cum feſtum incidit, priori vel poſtero die, frequentandum, anno 1486. conceſſit.

Calcariæ origo.

Privilegia.

Templi parochialis turris prælata longe lateque conſpicua eſt. Monaſterium Dominicanorum in hanc urbem egregium Johannes, Clivorum Dux ſecundus, an. 1464. collocavit: Monachi etiam atque Veſtales Arboris Marianæ Ordinis Brigittini, non longe ab urbe ſiti, cœnobii ſui Coloniam huc quoque deduxerunt, e quorum regione Moniales habitationem ſuam antiquam etiam continuant.

Templa & Monaſteria.

An. 1392. civitas a Reeſenſibus, tunc adhuc Epiſc. Col. parentibus, ferme occupata fuiſſet, niſi hi a civibus, ad arma provocantibus, porta, quam expugnarant, Hanzelerina iterum ejecti eſſent.

Mutationes.

Anno 1409. conflagravit.

An. 1464. cum hyems aſpera, glacie diſſoluta, maximam ditioni Clivenſi inundationem adferret, in hac quoque urbe turris ac porta Hanzelerina aquarum impetu dejectæ ſunt.

An. 1598. a milite Hiſpano ſub Admirantio Arragonio tormentorum bellicorum globis petita, atque expugnata fuit, verſibus his, portæ Oſtiariæ inſcriptis, teſtibus:

Mille & quingentos poſt & bis quattuor annos,
Luſtris quando novem des quoque luſtra novem.
Ante diem Chriſti, peperit quo virgo Maria,
Urbis ab Hiſpano tanta ruina fuit.
HoC prIor eXCIDII tVVs, Vt natalIs IesV
IngrVIt, ab regIs CaLCarIa MILIre ſensIt.

Tuiſcoburgum, communiter Duisburgum, ut a Druſiburgo, Comitatus Zutphaniæ oppido, diſtinguatur, a Druſo, cum Rheni brachium in Salam amnem corrivaret, appellatum, unde etiam Druſiſortium, (3) non longe a Weſalia poſitum, dictum ajunt,

Tuiſcoburgi origo.

(1) Quam *Hoppius* c. 15. pluribus deſcribit. Vid. quoque *Joh. Nicol. Sellius* p. 85.

(2) Quod *Joh. Nic. Sellius* lib. cit. p. 85. ut ſingulare Privilegium annotat.

(3) Caſtrum, quod ad Per-Illuſtres Barones de Wylich pertinet, atque nunc poſſidet N. L. Baro de *Wylich*.

Digitized by Google

ab aliis Teutoburgum, item Teutopolis vocata, a Tuiſcone, (1) nepote Noachi, ſicut etiam Tuitium a Regione Cl. Aug. Agrippinæ Coloniæ denominatum, antiquæ Germaniæ illuſtre oppidum, regium & imperiale, ad ripam fluminis olim Rheni inter Ruram & Angram amnes, e regione Aichiburgi, ab Aſcena, Gomeri filio, & Japheti nepote, anno mundi 1820. ante Chriſtum natum 2150. ut volunt, conditi, ſed ab Attila deſtructi, olim celebris loci, nunc obſcuri & tenuis Viculi, in Sicambrorum finibus apud vel prope Ubios ſiti. Germanorum adverſus Romanos, qui tum in Gallia rerum potiebantur, primitus fuit præſidium: donec Ubios Thuringi, ex Suevis oriundi, occuparunt, & poſtquam a Tiberio Cæſare tota gens Sicambrorum partim exciſa, partim alio translata, Franci, gens origine Germana, in vacuis Bructerorum ſedibus vicinisque locis conſedere. Ab oppido etiam vicino ſaltui, qui longe lateque per Germaniam protenditur, & alteri, **das hohe Waldt** dicto, nomen, cuique multæ partes ſylvarum Montenſium Angermundam usque, imo apud Ratingam & Erckradiam ultra pontem denique Cattovicenum connectuntur, ex quibus lapides effodiendi poteſtatem Lotharius, Romanorum Rex, Duisburgenſibus, ut jam dicemus, fecit, Magiſtrumque toti ſaltui, vel ut tum appellatur, Foreſto, anno 1129. Waleramum, Limburgi Ducem, præfecit. Longe tamen alius hic locus eſt, ut ſupra indicavimus, ab illo tractu, in quo legiones (2) Quintilii Vari cæſæ ſunt, prout in antiqua noſtra Clivia prolixius explicavimus. Hic vero Clodius Crinitus vel Comatus, Francorum Rex, poſt Pharamundum II. anno 431. primum caſtrum conſtruxit, (3) ex quo paulatim urbs in ſedem regiam excrevit, ex eaque poſt decennium, miſſis exploratoribus, in Gallias cum exercitu, ut ſupra quoque annotatum eſt, movit, iisque occupatis imperium accepit, & ad poſteros tantisper derivavit, donec a Francis ad Germanos Imperio iterum devoluto, Duisburgum ad eosdem quoque rediit.

Privilegia imperialia.

Hinc Imperatores Germanici, Lotharius Saxo, (4) anno 1124. Indict. 7. 8. Id. Martii, urbi nemoris uſum in lignis & lapidibus conceſſit, teſtibus præſentibus Sieghardo, Mindenſi, Theidhardo, Oſnab. Egberto, Monaſt. Andræa, Traject. Ottone, Halberſt. Epiſcopis: VValramo, Duce Limburgio, nemoris magiſtro, Gerhardo Longo Geldriæ, Arnholdo Cliviæ, Hermanno Talverlagiæ, Hermanno Salmæ, Ottone Rienecciæ, Florentio Hollandiæ, Gerhardo Hochſtedæ, Berthardo Hildesheimiæ, Godefrido & Hermanno Cuyckiæ, Adolpho Montium Comitibus, & Militibus Rochio, Theod. de Aquis, Engelberto de Hamerſtein, Genzelino & Meinhardo de Noviomago; ex oppido vero Ellenhardo Prætore, Engero Wolthero, Lunoldo Regnero, reliquisque teſtibus.

Conradus Imp. (5) anno 1145. domos circa Palatium, & curiam regalem, hodie **off der Burgh** ædificari voluit, inprimis quia ad mercatum, Francofurtano ſimilem, loci commoditas inſerviebat, cui idcirco Arnhaldus, Archiepiſcopus Moguntinus, (6) anno 1155. Ind. 2. præſentibus Anshelmo, Havelsb. Epiſcopo, Lamberto, Werthinenſe Abbate, Adolpho Montium, Roberto Græverad, Hermanno Hardenbergio, Marquardo **Brunsbach**, Giſone Hittenb. Tib. Mileb. Hercult., aliisque, de mercium variarum immunitate pri-

(1) Fabulæ. Rectius, quaſi **der Teutſchen Burg**, ita dici exiſtimat *Heppius* c. 16.

(2) Has juxta Tietmellam, hodie **Detmolt**, cæſas fuiſſe, jam dudum evicerunt *Cluverius* G.H. lib. 3. c. 15. & 19. Illuſtriſſimus Epiſcopus in *Monumentis Paderbornenſ.* p. 36. 37.

(3) Non demum conſtruxiſſe, ſed in illo Clodionem ſedem ſuam Regiam habuiſſe, refert *Gregor. Turonenſ.* lib. II. c. 9. ubi *ferunt*, ait, *Chlogionem utilem ac nobiliſſimum in gente ſua Regem Francorum fuiſſe, qui apud Dispargum Caſtrum habitabat.* Sunt quidem, qui pro Thuringorum *Tungrorum* legendum, atque Dispargum hoc vel *Dieſtheimium* in Brabantia, vel *Heinsbergam*, Juliæ Oppidum, vel *Dietbergam* in ſylva Fagonia, vel Druſonis caſtrum ad Furam in Brabantia fuiſſe putant, ſed cis Rhenum in Germania trans-Rhenana illud ſitum fuiſſe, inde liquet, quod *Aimonius* lib. 1. c. 5. referat, *Clodionem, miſſis primum exploratoribus de Dispargo usque Camaracum, cum multo exercitu Rhenum tranſiiſſe.* Neque Dispargum in finibus *Thuringorum*, ut Codices optimi habent, ſitum fuiſſe miretur, quippe cum *Thuringiam terram ſpatioſiſſimam fuiſſe, atque a natione Francorum usque ad Oceanum contra Septentrionem ſe protendiſſe*, teſtetur *Suffrid. Presb.* lib. 1. Pluribus de hoc Dispargo, quod *Ado Vien. Disporum* appellat, differunt *Sagitt.* de Regno Thuringiæ lib. 2. c. 2. *Heinecc.* de Sigillis Parte II. c. 2.

(4) Diploma ejus vide in Codic. Dipl. No. III.

(5) Diploma ejus vide in Cod. Diplom. No. IV.

(6) Diploma vide in Cod. Diplom. No. V.

Digitized by Google

privilegium largitus eſt; itemque aliud Fridericus Barbaroſſa (1) in telonio Ultrajectino, anno 1166. Ind. 14. 5. Cal. Jan. contra Godefridum a Rhenen Epiſcopum oppidanis indulſit. Præter hæc teſtantur Scriptores rerum Flandricarum anno 1173. de Philippo Alſatio, Flandriæ Comite, quod a Friderico I. Imp. de pannis, a ſuis Duisburgi & Coloniæ pro eodem vectigali vendendis, privilegium impetrarit.

Ob hoc privilegium inter Henricum VI. Friderici I. dicti Ænobarbi, filium, & Philippum Heinsbergium, Archipræſulem Col. anno 1184. ſimultas exorta eſt, Mercatoribus quibusdam Duisburgenſibus in Diœceſi Col. nudatis, quos cum reſtitui juberet Rex Henricus, tandem Moguntiæ ipſi reconciliatus eſt Epiſcopus. Alb. Crantz. Sax. lib. 6. cap. 48. A Siegfrido denique (2) VVeſterburgico, Archiepiſcopo Col. feſtivitate Margaretæ Virginis, anno 1286. de telonii Noveſienſis libertate, & a Republica Argentinenſe, (3) anno 1418. ipſa Sixti, novum de mercibus accepit privilegium.

De hujus urbis proprietate inter Regem Henricum & Epiſcopum Colonienſem, jam dictum Siegfridum Weſterburgicum, anno 1285. controverſia fuit, quam propter Otto IV. Imp. (4) 6. Non. Febr. Indictione 5. anno 1213. omnia civium bona ab exactione exemit, quod Wilhelmus Imp. (5) anno 1247. Ind. 5. præſentibus Conrado Hochſtedeno, Archiepiſcopo Colonienſe, Theodorico Cliviæ, Ottone Geldriæ, Wilhelmo Juliæ, Walramo Limburgio, Adolpho, ejusque filiis duobus, Marchiæ Comitibus, Arnholdo Dieſtio, Wilhelmo Grunebergio, Henrico Vennio, Gisberto Amſtelio, Nicolao Perſingio, & Ogyro Dynaſtis, confirmavit, aliudque de nemoris proprietate, ex eoque lignis & lapidibus excidendis, inſuper addidit. Albert. quoque Imp. an. 1298. Ind. 11. 5. Cal. Septembris, præſentibus Wiegboldo Col. Bormundo Treviro Archiepiſcopis, Conr. Argent. Henr. Conſtant. Ludolpho Brixienſi Epiſcopis, Theodorico Cliviæ, & Gerhardo Juliæ Comitibus, privilegium Aquenſi Reipubl. ſimile, jus paſcuum, & arbitrium Plebiſcitorum adjecit; anno 1213. 6. Non. Febr. Ind. 1. eidem urbi appellationem, ſive provocationem ad judicium Sanctenſe, vel aliud Colonienſe, abrogavit, & Aquisgranum tantum faciendum mandavit.

Fuit ergo Teutopolis libera & Imperialis Respublica, quæ tamen poſtea primum quidem tutelæ nomine Ducibus Limburgiis & Comitibus Montenſibus ſubjecta fuit. Henricus enim, dictus Senior, Dux Limburgius, Advocatus, ſeu tutor Duisburgenſis fuit, qui anno 1221. obiit, & in Eccleſia Radenſi ordinis S. Auguſtini conditus eſt. Walramus vero, Dux Limburgius, & Comes Montenſis, cum Cunigunde uxore, nemoris partem, dictam **Oſtenbruch**/ cum tribus manſis adjacentibus, anno 1277. (6) die vinculorum Petri, tribus tantum ſolidis, quotannis a civibus in feſto Martini pendendis, ſibi reſervatis, & feria 6. ante feſtum Bernh. anno 1278. agros novos, vulgo **das Newlandt**/ a Porta Swalena perpetuo poſſidenda, conceſſit. Ab ejus morte poſſeſſio ad Rheinholdum Geldrum, Irmgardi filiæ, & hæredi ſuæ unicæ copulatum, pervenit, a quo feria 4. ante Annunc. Mariæ, anno 1287. privilegia Reipublicæ confirmata ſunt. (7)

Deinde Rudolphus I. Habsburgicus, Rom. Imp. 12. Cal. Martii, Indictione 3. Erphordiæ urbi privilegiis anno 1290. confirmatis, (8) eandem cum Cranenburgia Theodorico, ejus nominis VIII. (9) Comiti Clivio 24. Viduo, nepte ſua Eberhardi filia, Margaretha, in conjugem data, loco dotis pro 2000. marcis argenteis oppignoravit, iisque 400. marcas argenti ex telonio Bowricenſi addidit, ſimul quoque Imperii Comitem, & in vicinis imperialibus Duisburgo oppidis, Neomagi, Daventriæ, usque in **Ravenſwert**/ Vicarium Imperii conſtituit: præſentibus Wernhero, Præpoſito S. Gereonis, Unichbaldo de **Alpen**/ Decano, Theodoro de Monumento, Bernh. de Strunkede, & Wilhelmo Proyt, mi-

Translatio ad Cliviam.

(1) Diploma vide in Cod. Diplom. No. VI.
(2) Diploma ejus vide in Cod. Dipl. No. VII.
(3) Diploma ejus vide in Cod. Dipl. No. VIII.
(4) Diploma ejus vid. in Cod. Dipl. No. IX.
(5) Diploma vid. in Cod. Dipl. No. X.
(6) Imo 1278. juxta Diploma in Cod. Diplom. No. XI.
(7) Juxta Diploma in Cod. Diplom. No. XII.
(8) Vid. Diploma in Cod. Diplom. No. XIII.
(9) Qui & ipſe Privilegia Duisburgenſibus confirmavit juxta Diploma in Cod. Dipl. No. XIV.

Digitized by Google

militibus. Hoc pignus Duisburgenſe iterum Margaretha Habsburgica, Theodorici vidua, & cum ea Theodoricus IX. ejus filius, Agneti filiæ, & ſorori ſuæ, Adolpho Montium Comiti copulatæ, anno 1312. feria 6. poſt diem Paſchatos in dotem obtulerunt; Theodoricus vero, nominis IX. Comes Cliviæ 26. anno 1325. præterea a Ludovico IV. Bavaro Imp. totius Weſtphaliæ Vicarius (1) declaratus, eidemque pignoris reluitio conceſſa eſt. Idem Ludovicus (2) Monaci 1. Septembr. anno 1347. Joanni, Comiti Cliviæ 27. fratri Theodorici, integrum oppidum cum telonio pro 20. mille marcis argenti in pignus tradidit; cui Summæ Carolus IV. Imp. (3) 11. Cal. Martii, Indict. 2. anno 1349. adhuc 10. mille marcas argenti Coloniæ adjecit; Privilegia denique Reipublicæ omnia rata habuit, eaque proxima Dominica poſt Mich. anno 1352. repetiit.

Quia vero in Joanne (4) hoc, Clivio Comite, ſtirps maſculina ejus proſapiæ anno 1368. deſiit, Duisburgenſis civitatis tutela & pignus ad familiam Marcanam per conjugium Adolphi & Margarethæ, Theodorici IX. filiæ, devenit, cujus nepos Engelbertus, Marcæ Weſtphalicæ Comes, Duisburgenſe pignus adeptus, anno 1369. in vigilia Paſchatos, privilegia ejus omnia approbavit, ibidemque filiam, quam ex Richarde Julia ſuſtulit unicam, Philippo Falckenſteinio Comiti in Conjugem tradidit. Anno 1392. Engelberto mortuo, Theodoricus Marcanus ejus frater, & hoc quoque defuncto, Adolphus, Cliviæ I. Dux, Adolphi fratris filius primogenitus, anno 1404. hæc omnia rata habuerunt.

Status Duisburgi Hanſeaticus.

Joh. Angelus Werdenhagen, Jurisconſultus Chriſtianus, in tractatibus de Rebus-publ. Hanſeaticis, Parte ſpeciali 4. in Hanſam Teutonicam mature, nempe anno 1201. ob varia commercia ibi exerceri ſolita, receptam eſſe ſcribit. Anno vero 1406. 24. Aug. Respublica Duisburgenſis e ſocietate Hanſæ Teutonicæ aliquandiu ſeparata, ſolutis mille Equitibus Geldricis auratis, ad communionem ejus Lubecæ iterum recepta eſt, & 20. Novemb. anno 1414. a Sigismundo Imp. (5) Perpiniani atque Coloniæ in omni hac dignitate confirmata, eam Adolphus Marcanus, Cliviæ Dux, die Michaëlis, anno 1422. honorifice ingreſſus, & a civibus homagio præſtito inauguratus eſt. Fridericus vero Auſtriacus, nominis III. Romanorum Auguſtus, ætatis anno 25. ſatis juvenis, mente tamen ſenex, adeoque Fabio Max. propior, quam Scipioni, Francofurti deſignatus, anno 1442. eidem Duisburgo privilegia ſua Coloniæ approbavit. (6)

Anno 1445. (7) cum intra Theodoricum Morſanum, Archiepiſcopum Col. & Joannem, Adolphi I. Cliviæ Ducis, filium primogenitum, ob Sufatum bellum ferveret, Archiepiſcopus nocte intempeſta, quæ in diem S. Georgii tempore quadrageſimali diluxit, exercitum armatum mœnibus Duisburgicis ad molam lapideam ex inſidiis exhibuit: ſed magno molarum clangore, civibus inprimis juventutis flore ad arma convocatis, irrito, Respublica ab hoſte Archiepiſcopo, militem ſuum verlohren / verlohren / inclamante, & retrahente, liberata eſt. In cujus rei memoriam non tantum Pons ille die verlohren Koſt Brugh appellatus, ſed etiam Senatus ſingulis annis ipſa Georgii pueris puellisque, cujuscunque ſtatus & conditionis, ſimellas, ſeu ſpiras, quas vocant, diſtribuit, qui idcirco hodieque Kreckelentagh nominatur. Poſtmodum propter impenſas nimias, Scholæ Latinæ & Germanicæ alumni cantionibus oſtiatim ſimellas eodem die hactenus pe-

(1) Vid. infra *Hiſt. Comit. Cliv.*

(2) Diploma vide in Cod. Dipl. No. XV.

(3) Juxta Diploma in Cod. Dipl. No. XVI.

(4) Qui & ipſe Privilegia ipſis confirmavit Diplomate Germanico, quod vide in Cod. Diplom. No. XVII.

(5) Juxta Diploma in Cod. Diplom. No. XIIX.

(6) Excerpta ex Diplomate ejus hæc refert MSC. meum *Duisburgenſe:* Und haben darum mit rechtem Wiſſen der itzgenannten Stadt Duißburg und ihren Nachkommen alle und jegliche Gnad, Freyheit, Recht, Brieffe, und Privilegien und Handfeſten, die ihnen von den ehegenannten unſern Vorfahren, Römiſchen Keyſern und Königen und von Uns gegeben ſeynd, und dazu ihr alt Herkommen und gute Gewonheit, die ſie redlich herbracht haben, in allen ihren Puncten, Stücken, Articulen und Begreiffungen, wie die dann lautent und begriffen ſeynd, gnädig verneuert, confirmiret und beſtettigt haben, verneuren, confirmiren und beſtettigen, und das von Römiſcher Königl. Macht, Vollkommenheit in Krafft dieſes Briefs.

(7) Vide quoque infra Hiſtor. Johannis I.

Digitized by Google

petierunt, quod quidem anno 1626. ob inſolentiam militis Hiſpani abrogatum, ſed anno 1632. reſtitutum eſt.

Anno 1449. 18. Junii, Joannes Bellicoſus, Adolphi filius, & anno 1456. ejusdem conſenſu Gerhardus, Clivio-Marcanus, Patruus, urbis medietate inveſtiti ſunt.

Anno 1481. 3. Nonis Novemb. Joannes Miſericors, Bellicoſi filius.

Anno 1522. in Septembr. Joannes Pacificus, Miſericordis filius.

Anno 1593. Wilhelmus Dives, Pacifici filius, isque iterum Cal. Septembr.

Anno 1571. & 1572. Wilhelmi Divitis filius, Joh. Wilhelmus, dictus Bonus & ſimplex, Duisburgum ingreſſi, ubi civibus privilegia ſua confirmaſſent, ab iisdem inaugurati ſunt.

Celebritas Duisburgi & confirmatio privilegiorum.

Ad eandem Rempublicam Max. Cæſar, comitia Coloniæ celebrans, anno 1505. ter venit; iit eadem 17. Julii anno 1508. ubi in Brabantiam contendit, idem Cæſar tribus nobilibus pernoctavit. Redux ex Belgio 2. Aprilis anno ſeq. iterum. Carolus vero, ejus ex Philippo, Hiſpaniarum Rege, nepos, 12. Martii anno 1528. Spiræ; Ferdinandus, hujus frater, 15. Julii anno 1562. Pragæ; Maximilianus II. ejus filius, iterum Spiræ anno 1570. Rudolphus II. denique 18. Auguſti anno 1580. privilegia Reipublicæ rata habuere.

Templa urbis.

Urbs præter Monaſteria duas habet Parœcias, quarum una primaria S. Salvatori, tutelari Numini, ſacra eſt, ob peregrinorum quondam ad Salvatoris imaginem religionis ergo Dominica Trinitatis frequentem concurſum celebris. Altera B. Mariæ Virgini dicata, quondam extra muros civitatis ſita, & Johannitarum hoſpitaliorum ſedes; quæ duæ Parœciæ anno 1187. a Philippo Heinsbergio, Archiepiſcopo Col. diviſæ ſunt.

Monaſteria.

Monaſteria ſunt: Minoritarum Franciſcanorum ampliſſimum, quod priſcis temporibus Ducum Limburgenſium arcem fuiſſe conſtat. Deinde Cruciferorum, vallis S. Petri prima fundatione dictum, olim fratrum 3. Regulæ S. Franciſci conventiculum, ſed anno 1498. a Cruciferis occupatum. Habet præterea urbs etiam Monialium ejusdem 3. Regulæ Franciſcanæ cœnobium, S. Catharinæ dicatum, & pro honeſtatis officina civium opulentiorum filiabus erectum, a quo inſtituto cum degeneraſſet, reditibus veſtalibus relictis, Evangelicæ prædicationi templum inſervit.

Opera Eccleſiaſtica.

Inter opera Eccleſiaſtica urbis eminet Baſilica Salvatoris, cujus turris altiſſimæ ſtructura anno 1415. primum cœpta, in eaque 4. Martii anno 1426. aditus, ſeu novus chorus templo annexus eſt. Anno 1467. tres illi campanæ imponendæ in cæmiterio maxima graſſante peſte fuſæ; turris autem, quia prior eodem anno 1467. nocte Palmarum, incuria vigilis oſcitantis, & candelam accenſam negligentius cuſtodientis, perierat, novæ adhuc exceſſioris fundamenta a Frederico Specht anno 1479. poſita ſunt, inque eam tres illæ campanæ ſuſpenſæ. Turris tectum 17. April. anno 1507. inchoatum, eique 19. Julii turricula ferruminata, cum cruce ænea, & gallo impoſita, & anno 1513. lapideo ambitu addito, totum opus abſolutum eſt. Anno 1464. Duisburgenſes deportationi S. Victoris Santiscum ſuo Salvatore adfuerunt. Gymnaſium bonarum litterarum (1) ſuis ſumptibus anno 1559. Senatus inſtituit.

Opera Politica.

Politica opera ſunt: Turris molaris, anno 1439. Porticus, anno 1456. Schola, an. 1512. ædificata. Anno 1499. incendio in vico Vaccario, quem vocant, ſuborto, illum integrum abſumpſit.

Conventus Politici & Eccleſiaſtici.

Conventus diverſi ſummorum Principum, & inſignium Rerumpubl. atque Eccleſiarum, diverſo tempore multi hic habiti ſunt. Anno 1493. & 96. Wilhelmi, Juliæ & Montium Ducis, & Johannis, ejus nominis II. Ducis Clivii & Comitis Marcani, juſſu, congregatio ob unionem Provinciarum harum ex matrimonio Duisburgi inſtituta.

Annis 1580. 5. Auguſti, & 1598. 27. Septembr. & 1599. in Septembr. Cliviæ, Juliæ, Mon-

(1) Quod *Wilhelmus*, Dux Cliviæ, Anno 1562. in Academiam convertere voluit, impetratis jam a Pio IV. P. R. ut & Maximiliano II. Privilegiis, ac primo Rectore denominato *Georgio Caſſandro*, ſed conſilium ſuum propter belli Belgici motus perficere non potuit. *Fridericus* autem *Wilhelmus Magnus*, Elector Brandenburgenſis, quo erat in rem literariam pariter ac militarem amore, illud anno 1655. executus fuit, cujus æque ac Maximiliani II. Privilegia, Academiæ Duisburgenſi conceſſa, ut & leges Academiæ illius, vid. infr. in Cod. Diplom. No. XIX. XX. XXI. XXII.

Digitized by Google

Montium, &c. Principum, & Statuum Comitia hic celebrata; anno vero 1609. nona April. mortuo Joanne Wilhelmo, cunctarum harum Provinciarum hærede, ob Succeſſorem Ordinum omnium conventus habiti, & litteræ reverſales iisdem datæ ſunt. Circulus Weſtphalicus etiam ibidem 9. Julii anno 1581. itemque Januarii an. 1595. & 25. Martii 1596. & 29. Julii 1597. coiit; & ſicut anno 927. tempore Evangelii, in his partibus nati, concilium Epiſcoporum Duisburgi ab Henrico I. Imp. coactum, ita Synodus quoque nationalis Eccleſiarum Cliviæ, Juliæ, Montium, &c. reformatarum in hac urbe ab anno 1610. hactenus ſemper frequentata eſt.

Mutationes. Variis & diverſis mutationibus obnoxia fuit. Anno 1614. a Ludovico de Velaſco, Hiſpano, juſſu Ambroſii Spinolæ, occupata, præſidium Hiſpanicum aliquandiu retinuit.

Nova mutatione ſub Conſulatu Godefridi a Schommertz, anno 1630. amplius munita, ſed tamen non longe poſt, propugnaculis novis dejectis, vetera tantum retinuit.

De Rheno, qui olim Duisburgum alluit, jam vero deſeruit, ita Bernhardus Mollerus in deſcriptione ejus canit:

Mœnia Duisburgi dempto jam flumine ſpernit
Rhenus, & offenſo degener amne fugit.
Quas igitur vindex turbæ natura negavit,
Turba ſibi demptas arte reduxit aquas.
Foſſa labris Rheni longo deducta meatu,
Exiguas urbi mittit adeſſe ſcapbas.
Antea ſublimes adierunt mœnia cymbæ,
Vix gravidas potuit ripa tuliſſe rateis.
Tum fuerat pauper, vix ut Mercator adeſſet,
Emporii felix commoditate forum.
Omnia mutato fatorum cardine verſa.
Omnia ſubducto perdidit amne locus.

Quæ vero de ejusdem Duisburgi antiquitatibus omnibus, inprimis quæ numiſmatibus Chilperici Regis, & Henrici primi Imperatoris, apud Hermannum Nuenaricum, & Mörſenſem Comitem, & Gualterum Gymnium, Conſulem Duisburgenſem, aſſervatæ fuere, eas cum reliquis Johannes Tybius, civis Duisburgenſis, Elegiæ ſuæ libellis tribus anno 1579. complexus eſt; cujus exemplaria, Hombergæ ad Rhenum in Comitatu Mörſenſi eodem anno typis deſcripta, quia nulla vel pauca amplius extant, hic eandem repetere operæ pretium duximus:

HENRICO TYBIO & OTHONI VOGELIO,

Conſulibus,

Cæterisque Senatorii Ordinis apud Duisburgenſes
Viris prudentiſſimis,

JOHANNES TYBIUS
propriam Reipublicæ ſalutem a Chriſto.

RElligioſiſſime ad Archytam aſſerit Plato, ſemper recenti memoria circumferendum expendendumque cuique mortalium, ſe ſibi natum non eſſe: ſed partem patriæ, partem cognatis, partem amicis debere, ita ut perexigua pars ſibi ipſi relinquatur. Neque vero majorem cuiquam impendi poſſe operam, humana ratio arguit, quam ſi eum ipſum immortalitati quam proximum reddamus. Quod utrumque, Viri Conſulares Senatoriique Ordinis digniſſimi, me & intelligere, & jam dudum anniti, ut cognoſcatur, diu multumque laboravi: videlicet, & plurimum me operæ patriæ debere, & majorem huic ipſi præſtare non poſſe, quam ſi Immortalitati viciniſſimam reddam. Id vero non aliter fieri poſſe putavi, quam ſi originem ſucceſſionemque hujus tam antiquæ urbis, & incrementa civium, ab eisque rerum geſtarum ac Privilegiorum, brevi Catalogo, ceu in tabula depictam, ob oculos proponerem. Itaque cum me e leni quidem ac grato corporis, animæ vero ſevero exilio, (veluti e Pathmo Apoſtolum Epheſus,) Viri utriusque digni-

Digitized by Google

dignitatis candidiſſimi, admiſeritis, receperitis, foveritis: ingratum ſane, planeque naturalium legum contemptorem me fore putavi, ſi, quod Ethnicus obſervavit, Chriſtianus negligerem, ac non omnem operam, quantamcunque poſſem, noctes diesque patriæ impenderem. Ejus autem propenſionis primum ſpecimen vobis ut exhiberem, in breves rudesque verſus contraxi, quicquid de origine, incremento, rebusque geſtis civium hujus reipubl. cum apud Hiſtoricos, tum etiam ex archivo, in anteceſſorum noſtrorum monumentis fide dignum comperire potui. Sperans fore, ut ſi hactenus indigeſta quæque ac rudis earum rerum moles publica aſſervatione vel digna, vel certe eadem conſervata fuerit: ut aliquis etiam huic meo, rudiori quidem, attamen in formam & ordinem congeſto ſcripto, originis ſucceſſionumque, ac rerum geſtarum hujus noſtræ urbis quaſi monumento, locus veſtrarum Dignitatum cuſtodia tutiſſimus donetur: ut cara tandem ſolicitaque poſteritas, quæ ſenectutis ſuæ infantia, pueritia, ætatisque flos fuerit, agnoſcat. Atque in hoc, veluti ſpeculo, civis ſeipſum contemplatus, agnoſcat, qua reipublicæ forma ac conſtitutione, quibus item laboribus floruerit', & floriturus ſit maxime: atque eam reipublicæ adminiſtrationem ac formam magiſtratus contendat, qua videt, virtutibus civium tam amplos favores ac Privilegia Imperatorum ſeſe ſuosque eſſe adeptos, atque priſcorum Duisborgenſium mores ac virtutum præmia emerenda ſubditos muneribus pelliciat, pœnisve coërceat, quibus non ſolum dicta privilegia eos ipſos emeruiſſe videt, ſed etiam acerrime laboribus mercimoniisque exercendis, ac propulſandis, ea ipſa, infringere conantium viribus, defendiſſe. Ad tractationem vero argumenti quod attinet, cum annales potius ac temporum ſeriem, quam vel præconia urbis patriæ, aut alioquin eruditionis ingeniive oſtentationem quærerem, poëticum nihil miſcui: ne his involucris confundere potius rem, quam expolire viderer. Idque maxime, quod ſperem fore, ut hæc mea, ceu Enniana ſtercora, Virgilianos flores protrudant, hique rudes mei verſus Maronem aliquem excitent, qui hæc altius indaget, tractet ſublimius, præconiaque tam antiquæ ac famoſæ urbis dignis carminibus poſteritati commender. Duobus autem nominibus potiſſimum Dignitatibus veſtris hunc meum laborem dedico: ut videlicet me patriæ eum ipſum, non alteri, & debuiſſe, & præſtitiſſe intelligatur, majoremque aſſidue ut præſtem eſſe quam paratiſſimum: tum etiam, ut D. V. præſidio ac protectione hi libelli tutiores prodeant in medium. Qua ſpe & fiducia has primitias laborum meorum D. V. utendas, fruendas, propugnandasque do: & ut quam maxime floreat respublica, Chriſtum Deum Opt. Max. oro, & ad id omnem me lapidem moturum ſpondeo, ne quid ejus in me requiratur. Quibus omnibus Chriſto Deo D. V. uti magiſtratuum, rerumque publicarum tutori defenlorique Opt. Max. commendatos imprimis cupio, ac, quam id fieri poteſt, ſedulo commendo. Vos interim hunc meum laborem æqui bonique conſulite, &, ut facitis, una mecum amate ac defendite. Datum Duisborgi quarta Septembr. Anno 1579.

D. V.

Obſequentiſſimus obſervantiſſimusque concivit,

Johannes Tybius, Godefridi filius.

Annalium, ſive Antiquitatum Originisque Veteris Duisborgi

Liber Primus.

Eſt locus ad Rheni ac Roræ notiſſimus oram,
Qua nemoroſa undas evomit Angra ſuas.
Magnaminæ quondam ſedes firmiſſima genti
Teutonicæ: certum dum petit illa locum
Errabunda ſibi: Populi confinia magni
Deſignans: priſcæ nomina gentis habens.

Qui volucrum cantus, nemorum viridaria præbet,
Pratorum risus, dona fluentis aquæ.
Hunc volupe est memori deducere carmine pinguem,
Carminibus pateat ejus origo meis.
Quo duce sint ampli fundamina jacta laboris,
Queis ducibus vires sumpserit ille suas;
Creverit in Gentem magnam, quis Regibus ipse
Regia, queis portus, & quibus urna fuit;
Civis ut agnoscat, quo ductus origine, mores
Qui fuerint patriæ, quæ pia lucra suæ.
Amplaque naturæ non temnat munera, discat
Robore parta pio lege tenere pia.
Scilicet hunc Asiæ deductus littore Tuiscon
Quæsiit urgente Deucalione patre.
Qui vagus in varias distractus Noius oras,
Commoda dum regni, dum loca firma petit:
Non potuit tristi deserta Mesembria alumno
Præsidiis aptum reddere fida locum.
Esset & a Jano genitus licet ipse bifronte,
Ipse Diis quamvis associandus erat.
Instructis potuit non ille triremibus ulla
(Per loca tot ductus) visere tuta magis.
Scilicet aspiciens agrorum fœnora, lucra
Pratorum, nemorum hoc pignora cara loco.
Subsidium agnoscit vitæque ac fluminis alma
Munera, quæ lucrum dant cava quæque suum.
Hic Regni firmum solium sedemque locavit.
Magnanimum hic statuit limina sacra Deum.
Congestaque ampla laterum vi, moleque Tuiscon
Regni hic præsidium condidit ipse novi.
Deque suo dictum primævo nomine nomen
Indidit, atque arcem hic Tuisconis esse placet.
Accola Duisborgum vocitat, mihi Tuisconis arx est,
Teutoniæ firmum præsidiumque vetus.
Hinc populum rexit Germanum, hinc tradidit artes
Annos per centum, terque iterumque decem.
Donec & in superos post condita regna relatus,
Magnorum emernit sceptra tremenda Deum.
Hinc invicta igitur remanent gens, arxque locusque
Semidei: viresque exercuere suas.
Donec inexpleto ructantes sanguine fratrum
Romulidæ, ac orbe haud gens satiata suo.
Hæc loca lascivo voluit perstringere ferro,
Subque jugum indomitos ducere avara viros.
Fretus enim magno, sed spreto robore Varus
Passus avaritiæ hic præmia digna suæ est.
His gens quosque domans, mille insignita trophæis,
Victricem liquit signa manumque viris.
Namque Cheruscorum (quorum hæc in finibus arx est,)
Ignorans vires, cor, animosque ducum,
Nescius ipse locus quid posset, flumina, & ipsi
Saltus quæ possint robora firma dare.
Viribus en spretis rem cepit frandibus, arteque
Attentare vafra, lusus eaque probe est.

Propositio operis.

Tuiscon a Noa in Europam missus fuit, anno post Diluvium 130. occupavitq; Rheni ripam, ac Germanis, quos Duitzios vocamus, nomen indidit, Wolfgangus Lazius de gentium migrationibus lib. 1. & Anselmus Ryd in Catalogo Principum.

Tuiscon Duisborgum in Ducatu Clivensi condidit, Lazius, & Anselmus Ryd in præscriptis locis, ac Hieronym. Gehvviler de libertate Germaniæ, libro secundo.

Etymologia Nominis. Germanis hic leges & litteras tradidit annis 150. Anselmus.

Hic strages Quintilii Vari cum Arminio, Cheruscorum duce, (hic in Rhenum compulsis Romanis) habita est, testibus Aventino, Cuspiniano, Vellejo Paterculo, Anno a nato Christo decimo ante diem quartum Nonarum Sextil.

Sti-

Scilicet aſſociat proceres procerumque nepotes,
Segeſtem, atque alios, remque latere putat.
Servitii agnoſcens populum contemnere vincla,
Parva prius poſcit munera lege dari.
Arte pia hæc artem luditque ac robora ſpargi
Suadet, & eſt patiens gens fera adusque jugi.
Dum fortis populi Princeps Arminnius arma
In ſocerum ac Varum conglomerata tulit.

Arminii origo ex Aventini Annalium Bojorum libro ſecundo.

Ille Seginari fidi filiſſima proles,
Ille patris patriæ præſtitit acer opus.
Namque Cheruſcorum exemplar gravitatis habebat
Priſcorum, ac ſtorgas, ceu patris, in patriam.
Hujus ibi, littus qua circum molle Veſurgis,
Emmeraque Arminii in vallibus alba fluit.
Montes in aërii clivoſo vertice caſtrum,
Sedes, præſidium ac Principis acre fuit.
Accola quod priſco Armelsborgi nomine monſtrat,
Arx antiqua pii Principis atque domus.
Qua dum nigra viris taciturna ſilentia præbet
Nox animisque refert robora grata vagis.
Nulla viro requies, nec in altum lumina ſomnum
Clauſerat, (ignavi Principis illud opus.)
Sed velut altitonans Divorum Juppiter, ipſe
Princeps Grajorum dira tulit manibus
Conſilia, (ut turbata quies fortaſſe tonanti
Exſtitit Æacidum ac pellere damna placet.)
Sic vigil hic patriæ præſesque paterque minanti
Hoſti dira tulit, conſilia aima ſuis.
Nam poſtquam Oceanum ſurgens aurora reliquit,
Ac vigil Æois lucifer exit aquis:

Habitatio Arminii fuit in Caſtro Armelsburg in VVeſtphalia, ibi, qua rupes Arminii Ptolomæus inter Emmeram & Veſurgim monſtrat, ut liquet ex Ptolomæo, & tabulis VVeſtphaliæ.

Oratio Arminii ad Proceres VVeſtphaliæ pro tuenda patriæ libertate.

Hoſce pii gemitus meditataque pectoris heros
Ad proceres, cunctis ſtantibus, ore refert:
Vah ubi libertas? pietas ubi priſca parentum?
Queis juga, queis agros patria fida tuos
Subjicis? an liquit te ſtemma? an lecta juventus?
An robur priſcum concidit omne tibi?
Tamne tibi ſubito minitanti ſubdere genii
Colla manumque fuit dulce? fidemque dare?
Et ſine cuncta mei tam perfida Principis auſi
Conſilio Arminii? quod ſcelus hocce virum?
Αὐτονόμων genti populum ſervire rapaci?
Rem, ſpem, jura, decus vendere? vello regi?
Triſtius hæc ſocero meditata nepoteque noſtris,
Servitium e proprio ſanguine adeſſe meo.
Turpius hæc populum nondum attentaſſe ſubactum
Gentisque ignotis viribus Auſoniæ.
Quin mihi viſa fuit picea caligine Diva
Noctis in Ambroſiis glauca ferensque meæ
Effigiem patriæ pictamque coloribus almæ,
Ac menſæ propriæ Jura decusque pium,

Typus patriæ liberæ.

Cui non vicinus dicat, da fœnora Princeps,
Dave manum, aut ſonipes currat in arma tuus.
Curva cui ducat, per tutum criſpus aratra:
Agrum, deſpectoque hoſte, caballus atro.

Digitized by Google

Cui Faunus ſylvæ, cui jura domeſtica zelus,
Et ſacra cui patriæ caſta Jehova notet.
Hacque mihi mulcens animum pectusque ſerenum
Effigie, hos viſa eſt reddere voce ſonos:
Oratio Dex, adhortantis Arminium ad bellum Romanis inferendum.
Aſpicis aſſertæ quam cara obſonia menſæ,
Carus ager proprius, arva redempta ſient.
Quam res tuta domi externo ſine Principe, Vultus
Quam patriæ gratus priſcæ & amatus erat?
Dum tibi tranquillum libertas patria ſonnum
Reddere cara ſolet. Liber & ipſe dares
Jura gregi populum, regeres ac lege per agros
Patria? ab externo milite liber eras?
En patriæ quam ſæva tuæ modo lumina, vultus
Triſtisque, & fallax ſingula ut boſtis habet?
En boſti, haud patriæ ducit bos torvus aratrum,
Mellaque Romanus dulcia veſtra vorat.
Vellera Samnites carpunt vere aurea, veſtris
Lanigeris ovibus pignora grata, truces.
In choreas ducunt, thalamos, Veneremque ſororum
Pulchrarum formas, zona recincta quibus.
Juraque dant vobis, cogent in extera cives
Αυτονόμως, equitemque arma, per arva, tuum.
Quin victorum, invicta es de ſtirpe propago:
Weſtphaliæ invictæ ſceptra tremenda tenes.
Horrida fac patria pellas, pelle extera ferra,
Imperium externum & ſæva tributa virum.
En ego, quæ rerum e cauſis certiſſima, fines
Sola ſcio, victrix ſemper amata viris:
Hanc tibi per dextram: per Lauri juro coronam
Hancce tibi, divum munera certa, Dea.
Effera Romulidum quod vinces arma: decusque
Reſtitues patriæ, & libera regna tuis.
Arma igitur ſumat, ac concita ferra Juventus
Patria: & indomitos me duce ſterne viros.
Hæc tibi ſigna ſient, divum quæ dona, coronam
Sceptrumque alma fero, ſint tibi ſancta duci.
Æris Arminii adhortatio, ad ſumenda arma contra Romanos.
Abjicit & rapidas ſubito volitavit in auras:
Hocque mihi ſceptrum, hæc inde corona manet.
Vos igitur Proceres, tu Weſtphala rara Juventus,
Hæc memori, hæc forti pectore conde tibi.
In ſocerum, in Varum diſcors ultricia ſumo
Arma, quibus ſuperos in pia bella ciam.
Caſtus amor patriæ quem flectit cunque paratus
Adſit, Quintilii pellat inane jugum.
Hunc rutilum in cunctos ſtringam, nil territus, enſem,
Qui non Quintilii hoc pellat ab orbe dolos.
Dixerat: Horribili ſonitu tarantara dixit:
Ite viri, Arminni carpite ſigna ducis.
Unanimesque ruunt Proceres, pubesque equitesque
Civisque, & rauca voce colonus iners.
Concita ſectantur divino numine ferra,
Quæ ſera per Campum Teutoniæ ipſe legit.
Nempe per hunc noſtrum longe de Teutone ſaltum
Teutonicum, ultricem ſigna manumque tulit.

Hic in ſaltu Teutonico cæſus eſt ab Arminio Q. Varus, ut teſtantur Cornelius Tacitus, Aventinus, Cuſpinianus, Velleius Paterculus.

Ce-

Digitized by Google

Cæditur invicto hic victus Romanus ab hoſte :
Imperii Varo ſigna tremenda cadunt.
Scilicet hic illic conſtrato milite, cæſis
Principibus, proprio Varus ab enſe cadit.
Imperii liquit victricia ſigna Cheruſco hic
Subditaque, ac rapta luditur hoſtis ave.
Tuiſconis hic meruit victricia ſigna propago,
Quæ Germane tibi victor adusque tenes.
Accola quin gaudes? ſigna hæc victricia ſolus
Queſiſti, illa tibi Teutonia alma tenet.
Sic arcis vires, neglectaque nomina ſurgunt,
Ac urbis meruit ſigna decusque ſibi,
Quæ tenet: Hinc creſcunt vires populusque reſurgit,
Firmaque naturæ præſidia ampla facit.
Utque ſolet victor munimina ponere victo:
Sic urbis jaciunt mœnia firma ſue.
Quo duce quis referat? gens namque hæc libera, victrixque
Illius: invictam, cui placet eſſe diu.
Queſitis ſignis, conjungere civibus arma
Ac animos volupe eſt. Nomen ab æree manet.
Præſidium antiquum magnam ſic creſcit in urbem,
Quæ tamen authoris nomen & æveis habet.
Donec Thuringo nomen mutare Cheruſco
Triſte fuit, fines linquere & hoſce truci.
Franci has quærentes Duiſpargi nomine ſedes
Dixere: hic belli præſidiumque locant.
Scilicet & Clodius, de crinibus ille, Comati
Nomen qui meruit Francus: ab urbe prior
Hac vires ſumpſit, ac captam robore munit,
Hac ſola Gallos vaſtat ab urbe leves.
Hic belli ſedem, robur firmumque locavit,
Quam Theodomirus rexerat ante pius.
Belgi hac Tornacum, Cameracum cœpit & urbes
Hac domitus, Clodio Gallus obaudit iners.
Regia eis eadem hic, quæ quondam maxime Tuiſcon
Prima tibi fuerat firma vetusque, fuit.
Hinc immortalem Clodii ſucceſſor adoptat
Childericus: claram fida moneta jubet.
Quæ docet hic Franceis (quod eorum & facta loquuntur,)
Præſidium: exulibus perfugium eſſe viris.
Sic igitur populis primo fundata domandis
Arcendisque procul mœnia jacta minis,
Hanc belli laudem; tenuit fida, atque trophæa
Sunt invictorum hic ſola, & aſyla virum,
Dum libuit Marti pietatem jungere, ſummique
Armis aut cultum voce docere Dei.
Nam Boreæ ſævæ dum vult gens ruſtica Chriſto
Victori criſtas eripere hocce loci:
Et minus objectis venienti adducier ulnis
Idolisque cupit ludier usque magis.
Sola velut vindex urbs gentis fida profanæ
Succurrit: terræ cæcaque damna gemit.
Carole, datque fidem tibi Regi, maxima cenſens
Lucra, novum Chriſto adducere lege gregem.

Dion Caſſius Nicæus.

De varietate nominis per temporum ſucceſſiones ac vices, dum antiquitus Duitzborgum, quaſi arx Tuiſconis; Francis, ut liquet ex eorum annalibus, Duiſpargum; tempore Caroli M. a diſperſo inde per VVeſtphaliam milite Diſpergum dictum fuerit.

Clodius Comatus, Rex Francorum, in Tungrorum ſive Thuringorum fines irruptionem faciens, capta Duiſpargo, hic regni ſui ſedem locavit, eamque decennio integro munit, & emiſſis hinc exploratoribus, Camaracum & Tornacum, Galliæ Belgicæ urbes cœpit anno 430. ut teſtantur Antoninus, lib. de geſtis Francorum cap. 4. & 5. Adon. Venueſis Epiſcopus, Sigebertus Gemplacenſis, Robertus Gaguinus, Joannes Nauclerus, & Hieronymus Gebwiler, qui expreſſe Tuitzbergum vocat, quod Tuiſconis, primi Teutonum Regis, olim regia fuerit.

Duas aquilas, quas contortis verticibus adhuc in ſuis inſigniis habet Germanorum Imperator, ob cæſas duas legiones Romanorum, (quarum quæque Aquilam in inſigniis habebat,) hic emeruit Arminius. Johannes Cuſpin. in vita Auguſti. In formam urbis circa hæc tempora redigitur, liquidem hinc civitas primo ab hiſtoricis nuncupatur.

Anno Chriſti 350. Moneta Childerici, Franci Regis, cujus inſcriptio ab uno latere Childericum, ab altero Duisburgum refert, & in præſentem usque diem apud Senatum & Comitem Morſenſem aſſervatur, ſedem fuiſſe hic Francorum teſtatur.

Ex hac urbe VVeſtphalia converſa eſt a Carolo Magno ad Chriſtum, ut teſtatur libellus ſupplex Civium Duisborgenſium, in Comitiis Conſtantienſibus exhibitus.

Hæc-

Digitized by Google

Hæcque jubet Regni fortis prudensque referri
Consilia alma, sinu ac arce relata Dei.

Oratio Duisborgensium ad Carolum pro conversione VVestphaliæ.

Rex pie, quod nostris tuleris ter maxima Regis
Munera, qui regnum Rexque Deusque manet:
Semper & e celsa veniens huc sede tonantis
Sceptra tulit Christus, factus homo, ante Deus.
En mea regna tibi pateant, hæc armaque nostra
Sint pia tentanti, ac regia grata tibi.
Mira est durities populo, quem flectere tentas,
Est gens sæva, minis territa sola meis.

Duodecim verbi præcones, (inter quos præcipui fuere: Suibertus e familia Nortimbrorum, Comitum Angliæ, cujus corpus Reiserswerde quiescit; VVinibertus, postea Benedictus nuncupatus, ac primus Episcopus Moguntinensis factus, qui VVirteburgi visitur; ac VVillebrordus, Episcopus Trajectensis factus;) per Egbertum, e Saxonia oriundum, tunc Angliæ Præfectum, in Saxoniam, ac inde per Pipinum per totam VVestphaliam, quæ Saxonia erat, & Phrysiam missi, duas maxime nationes ad Christi jugum ac agnitionem perducunt, anno Christi 710 ac eum sequentibus, ut restatur histor Marcellini, & Chronicon.

Nam licet invictus genitor, pia dona Pipinus
Præcones verbi per sua secla dedit.
Quos dudum Egbertus dederat pius, ante Britannus,
Christi præcones per loca vasta viris.
Swithertum, Comitum referentem stemma decusque
Tum Nortimbrorum, ac te Winiberte gravem.
Quos decus exiguo cultuque ac voce venusta
Ornat Apostolicos, munera digna viros.
Ac hi melliflua quamvis pia pectora voce
Ceu Tuba mulsissent, hos dederintque sonos:
Idola, insani! Christo veniente, facessant,
Concedant Christo jure nefanda Deo.
Illa ferunt ditis letalia vulnera: Christus
Æterna veniens vulnera ab arce levat.
Hæc Phlegetontis aquas: Christus fert flumina vitæ.
Tantaleam illa sitim: hæ non sitiuntur aquæ.
Isthæc præstigiis dementant pectora vanis:
Vera at Christicolis gaudia Christus habet.
Horum Tartareas reserarunt ludicra portas,
At vitæ pandit Christus amatus iter.
His dudum Christo servimus vocibus acti
Nos, nec non Fesulæ, vosque Tremoniades.
Et pietate sua nobis Essendia chara,
Audiit hosque sonos Westphalus omnis iners.
Non tamen insanam voluit gens aspera mentem
Flecti, nec Christo nomina fida dare.
Sed vanis fœde idolis, Christo sine, servit,
Ac cervice vafra nosque Deumque spuit.
Et quasi cunctorum spernens, ludensque Deorum
Atque Ducum vires, non referenda facit.
Tute igitur, pietas tibi si, Rex Inclyte, curæ est,
Sive salus populi, cœpta peracta face,
Atque tuo Imperio submittito, Christi ad asylum
Ducque vagos: Christus sit Deus hisce pater.
Quin mea sceptra tibi venienti, ac mœnia firmo
Præsidioque meo, gens vaga victa cadet.
Hic fuit antiquis Francorum Regibus alma
Regia, præsidio hoc Gallus in arma tua it:

Comitum ac Ducum Clivensium.

Has tibi firmavit sedes fidissimus heros,
Oblonga, Clodius, nobilis ille coma.
Hildericique fides voluit diplomaque salvas
Francorum Ducibus, & nova regna piis.
Spernant Bructeri Idolum te Principe docti,
Me Duce, & auxilium dante locumque tuis.

Sæpe

Digitized by Google

Sæpe igitur revocatæ veni, gentemque domato
Immitem, ac Chriſto fidere cage vagam.
Suaſerat: ac dictis venientis Rex caſtus obaudit,
Advehitur Procerum caſta caterva ſimul.
Hinc equites Franci veniunt, venit inde Juventus
Regia, cui eſt auro lancea lata manu.
Clangentisque tubæ inflator ſpiramine buccas
Complentes, hinc mox unus & alter adeſt.
Fulgida queis humeris auro taratantara pendet
Inſignita, novos dans variata ſonos.
Cunctantem expectant valvarum ad limina primi
Urbis, & in cultus plebs ſociata Dei.
Advenit extemplo Rex auro inſignis & oſtro,
Et pia dat ſonipes gaudia voce ferox;
Mox tuba melliflua ſonitu taratantara dixit:
Rex venit & Proceres, en pia turba Dei.
Advehiturque gygas magna ſtipante caterva,
Auro intexta chlamys brachia longa tegit.
Sceptriferumque viro capitis diadema rechalit
Tempora, quo crinis longior ecce micat.
Ac torque aurato circumdata bellica colla,
Aurea quin etiam tegmina monſtrat equus.
Purpureæque ocreæ, ac auri calcaria fulvi,
Sceptrum adamante tenet dextera firma micans.
Læva tenet frenum contextum inflexilis oſtro,
Dantque decus Regi grex, Proceresque pii.
Ingreditur: cives arcem intra mœnia monſtrant,
Quæ Regi ſedes præſidiumque ſiet.
Accurſant Proceres, præſenti vina coronant,
Munera grata duci civica, (mos patriæ is:)
Ac modios ſtatuunt certos, pro more, caballis
Civium, avenarum, munera priſca, novis.
Detentos menſa Proceres Rex ipſe per arcem
Exhilarat, cauſam conſiliumque refert.
Scilicet ad Chriſti ducendam paſcua gentem
Weſtphaliæ: atque audit conſilia alma Virum.
Hinc clypeos Marti, verbique minantia vates
Arma parat: ſapiat docta vel acta quibus:
Moxque cruces flexas, flammasque rotasque per agros
Erigi, ut aut ſapiat gens pereatve, jubet:
Ac populum inſanum laqueato vindice cogit,
Qui ſine lege viros, qui ſine Rege necet.
Quem modo Delbruges, quondam gens Weſtphaliæ omnis
In pretio poſuit ſtigma rapax fidei.
Hinc ea Diſpergum dixerunt tempora, priſcum hoc
Duisburgum, ſparſas quod fovet acre manus:
Carole, quodque tibi fuerit ter maxime Regi
Regia & exierit Teutonis arce fides.
Sparſa per & ſaltus, vindex manus impietatis,
Weſtphaliæ, hinc fuerit: ſparſerit urbsque fidem.
Martia quo noſtris Vulcaniaque arma minantur
Perjuri, rupto fœdere, lege, fide.
Scilicet Italiam dum Carolus ipſe periſſet:
Vindictæ ſtatuunt tempora juſta vafræ.

Caroli ingreſſio in urbem, ad fidem Weſtphalos ut cogat, graphice depicta.

Carolus Magnus milites Duisburgo, ac Concionatores verbi Weſtphalum mittit, vnd richtet die Wbem off, die ſonder Scheſſen vnd Vrtheil die Vngloubigen erworgen mochten, ut teſtantur Reformationes & Chronica Colonienſium Epiſcoporum, ac libellus ſupplex civium Duisburgenſium, in Comitiis Conſtantienſibus exhibitus, cujus copia in Archivo aſſervatur.

Hinc Duisburgum irruptione invadere conantur, Carolo in Italiam profecto, ut teſtatur Regino anno Chriſti 776.

Conglomerata acies in proxima caſtra feruntur,
Sauciat immitisque ultio corda virûm:
Nempe & Hereſpergi caſtro gens dira minatur:
Atque dolet fraudes ludier arte ſuas,
Et noſtros terret turritos machina muros,
Per vim perque dolos perfida turba ruit.
At portis alii cives bipatentibus adſunt,
Mœnia pars ferro fortia lecta tenet.
Obſedere alii telis per mœnia turres,
Turribus ex altis bellica ſphæra volat.
Donec & exuſto partim, partim agmine rupto
Turbatisque alis miles equesque ruunt.
Unanimesque ſimul portis bipatentibus adſunt
Armati cives, conglomerantque aciem.
Nec minus imbelles celeresque per æquora cervi,
Quam poſitis fugiunt cornibus attoniti:
Sectantes fugiunt cives, per prata, per agros,
Ponte valens, donec Lyppia mergit aquis.
Atque fuga paucos elapſos ſervat & unda
Reſtituitque urbi pignora grata, viros.
O igitur cives iterumque iterumque beatos,
Quorum libertas ſola fidesque ſient.
Scilicet & fidei cogendæ prima, domandis
Et populis, urbis mœnia jacta, piæ.
Hinc libertatem caramque fidemque propago
Teutonis emeruit. Regiaque Imperii eſt.
Vere Teutoniæ primum quæ fida monarcham
Fida tenet, fidei ac ſemina prima dedit.
Hinc Imperatore Germanorum facto Carolo Magno, urbs fit imperii, ac locus habendis Conciliis Imperii, aut Synodis Imperialibus.
Regiaque hinc manſit, quæ Regibus ante, monarcha
Conſiliique locus de actibus Imperii.
Scilicet ob victos, Regni ad fœdera ductos
Vaſcones, & Calabros, Saxonicæque Duces.
Pannones ac biſtros, cum Regi ſervit uni
Oceanusque vagus, Danubiusque rapax:
Non ultra potuit regni forma eſſe capacis,
Johannes Cuſpinianus in vita Caroli Magni.
Nomen ab Imperio Rex pius inde capit.
Nempe Deo reddens caſtiſſima vota, precesque
Auditas: Chriſto quo annua ſacra Deo
Stant nato Romæ, Romanorum induperator
Dicitur: Impoſitum hunc & diadema facit,
Pontifice, & populi vox concors læta canentis:
Carole dive, tibi vitaque & Imperium.
Palma ſit Auguſto tibi, Carole, maxima, ab alto
Cui venit Imperii juſta corona Deo.
Induperatoris magni pacemque colentis
Carolo abhinc nomen per vaga ſecla fiet.
Sic urbs priſca pio nomen cum Rege reliquit
Regium, & Imperii Regia facta fuit,
Conſiliique locus. Quas namque hic inde monarchæ
Tractarint cauſas, ordine quasque cano.

(o)

An-

Digitized by Google

Annalium, ſive Antiquitatum Veteris Duisburgi

LIBER SECUNDUS.

Forſan Bennoni fuerant effoſſa Metenſi
Lumina, quo Henricus tempore Sceptra tenet
Imperii Saxo. Res acris, leqeque flecti
Imperii digna, ut Præſulis acta ferunt.
Cæſaris Henrici cauſa hæc defertur ad aures,
Et facinus, petiturque ultio ab Imperio.
Imperio Præſul paret, præbetque Metenſis
Auxilia, hoſtilis dextera ſi qua premat.
Quare hinc & petitur defenſio juſta, peracto
Pœnaque de ſcelere, haud crimina inulta manent.
Conſilio hanc igitur Cæſar deſignat habendo
Duisborgum, claram flumine, fronde, ſitu.
Nempe ea Præſulibus gratiſſima paſcua lautis
Flumina, torrentes dat, viridisque nemus,
Ac Cererem pinguem, Bacchi donaria læti,
Quæ longis mittit Rhenus avarus aquis.
Quo pro more ſuo tendant venabula cervis,
Aut apros ferro lancea lata ſecet:
Aucupii ſolers animos recreare ſagaces
Cura ſciat, canibus ſtet ſua cura feris.
Scilicet hæc Synodi conſcriptæ ſingula poſcunt
Pontificum, hæc prima, ac anxia cura virum.
Hinc hanno ſtringunt ſacro vaga crimina: morteque
Ulciſcenda fera, vox tulit una virum.
Urbs nec conſilio, triplici haud ſignata corona
Eſſet, (cui ſummum conſtitit orbe decus;)
Ni celebris Regi, niſi nobilis ipſa monarchæ
Sedes Duisburgum, ac regia celſa ſiet.
Nempe viris lautis ac mollibus ardua ſemper
Lætaque monſtrantur, paſcua, caſtra, Domus.
Hinc ut ad imperii pervenerat Otho coronam,
Frater & Henricus flagrat amore pari.
Gloria Teutonicæ remanet par gratiaque urbi,
Conciliat quæ animos ſola petita Ducum.
Scilicet Henrico ſocialia junxerat arma
Francus Eberhardus, Dux vafer, arte Duci:
Accitus regni Dux æmulus ac Lotharingus,
Queis Præſul dextram junxerat ecce ſuam.
Incertus (pietas ea triplicis usque coronæ eſt,)
Unus, itemque alter, quo pius Otho cadat.
Sic animos fratrum in plus, quam civilia pellunt
Arma: neceſque movent fraude doloque Duces.
Sed pius hæc potuit compeſcere vitæ Suevus
Conradus: cui mox dat pius Otho fidem.
Nempe & Eberhardus rutilo configitur enſe,
Præcipitem Rhenus te Lotharinge vorat.
Fis ſupplex fratri, veniamque Henrice precaris,
De ſociis anceps quæſtio mota fuit.
Nempe armis poſitis Duisborgi regia Rogi eſt
Othoni ſedes, tuta decensque pio.

Anno Chriſti 917. Synodus Duisburgi ſub Henrico primo, Romanorum Rege, cogita excommunicavit eos, qui Bennonem, Metenſem Epiſcopum, excularant.

Cuſpinianus in vita Othonis.

Regino anno Chriſti 944. Duisborgi Conventum Lotharingis ac Francis indixit.

Hue proceres Franci, proceres nec non Lotharingi
Conſcripti veniunt, turba canora virum.
Hic volupe eſt oculis Regem luſtrare coruſcum,
Nec non magnanimum lumina magna Ducum.
Namque ibi, qua medios circumdant mœnia cives,
Arx alta, ac celſo vertice clara nitet.
Qua nova conſurgens dum ſpargit lumina Phœbus,
Conjugis & croceum linquere dulce thorum eſt.
Illic qua Regi poſt atria longa cubile eſt,
Franci concurrunt, & Lotharinge venis.
Atria ſola tenet, nigram detentus ob iram
Conradus ſapiens. Ferbuit ira viri.
(Ira ultrix ſcelerum juſtiſſima corripit artus
Heroum, infidos dum pia pœna manet:)
Quæque diu tractant de Francorum ardua, pœnis
Ac Lotharinge tuis conſilia hæc Sapiens
Temnit: & has divum conſcriptas munere ſentit,
Rhenus ut hunc: illum, dum mala ferra necant.
Ingreſſusque virûm pius increpat ora, jubetque
Tempore compeſci labra ſoluta levi.

Oratio Conradi Suevi, cognomento Sapientis, Trevirum & Leodinum Præſulem perfidiæ accuſantis Duisburgi.

Compoſitusque animo ſapiens mox ora reſolvit,
Hosque dedit rapidos voce ſonante ſonos:
Quid procerum pœnas patriis inquirere juſte
Orbatis nimium candida turba juvat?
Sufficiat Ducibus patrias privaſſe duobus,
Sufficiat Ducibus pœna ſoluta ſuis:
Quin magis externa in pœnas decernite ferra,
Surreptamque fidem, ſubdola conſilia.

Cuſpinianus in vita Othonis.

Quin Trevirus Regi Ruithertus fœdera fregit,
Ecce Leodinus fregit & ipſe fidem.
Ac Majeſtatis læſæ ſunt crimine juſto
Damnandi, vafram bis qui tribuere manum.
Præſulibus ludi Regemne impune duobus
Stat mens? an pœna fraus caritura ſacra eſt?
Quin quo Præſulibus fidei plus Rege tributum
Et ruptæ cur non ultio major eat?
Si locus Imperii hic cultus de crimine pœnas
Extorſit juſtas ſemper, & arte viros
Perdonuit vafros, ceu rupto fœdere caſſos:
Sentiat hic pœnam Præſul uterque ſuam.
Dixerat: extemplo Præſul ſua facta vocatus
Abſens, jure ſuo purgat uterque probe.
Hæc igitur tractata viris transactaque ſummis,
Antiquum retinent nomen in urbe pia.

Anno Chriſti 1145. Conradus Suevus, Rex Romanus, jubet arcem in urbe Imperiali ædificiis circumcirca conſtructis ornari, atteſtantur ſcripta & aſſignationes in Archivo urbis aſſervata.

Donec conſiliis ornata frequentibus alma,
Sedibus ac Regum clara per ora virum eſt.
Regalique iterum hic Conradus ſede locata
Perfecit dignum Principe Suevus opus.
Scilicet ad Rheni poſtquam diadema fluentem
Moſæque accepit regia ſceptra pius.
Atque petitoris Bavari pacaſſet avari
Vincendo lites: haud Solyma alma prius
Viſa eſt heroi, quam ſedem ornare juberet
Imperii arcem, candidiore domo.

Ur-

Urbe etenim media, qua nunc ea cincta corona eſt
Cive remota pio, arx conſtitit Imperii.
Planicies domibus vicinis concita nullis,
Vaſta, ingens, poſita nobilis arce ſua.
Qua licet ad numeros ſphærasque equitare caballos,
Ac Regum mulcet mollis arena animos.
Dum per ſaxiferam ſonipes criſpatus amœno
Veſtitusque oſtro regia colla ferat:
Munitosque Duces clypeis & arundine geſtet,
Objicit ac humeris hoſtibus ille Ducum.
Hæc media fuerat triplicato verticè priſca
Conſpicua, & trina arx condita turre, Ducum.
Quam circum juſſit turresque domosque Suevus
Condier, ut ſociis hoſpita alma ſient
Imperii, aut Regum: domibusque ea regia ſtructis
Creſcat, viſentur regia, Rexque pius.
Quæ modo & Imperio priſcos dant ſingula cenſus,
Arcis & antiquæ nomina priſca tenent.
Relliquiasque arcis cuneo & fundamine monſtrant,
Nunc mercatori gaudia certa vago.
Scilicet ut Regum liquerunt ſtemmata claram
Inque Duci dotem Rex dedit hancce piam.
Haud celebri ceſſat clareſcere (ſplendida ſemper)
Mercatu, gentique emporium eſt celebre.
Hucque ſimul Cattus, Flanderque ac Belgia merces
Certatim apportant, navigio, axe, rotis.
Vellera fert Cattus molliſſima, Flander at oſtrum
Heſperidumque ignes: Belgia aroma nigrum.
Bacchumque ac Cererem Germanus: nobile Rhenus
Flumen, quæ celeri mittit ab arce rate.
Donec & Alſatius, Flandrorum forte Philippus
Debita vendendi hic Cæſare jura capit.
Nempe ea jura pii Frederici extorſit ab ore,
Teutonica pannos vendere in arce ſuos,
Vendere majori neque vectigale ſoluto
Agrippinati, quam ſolet ante dare.
Si quod eos etiam fors preſſerat æs alienum,
Hoc non contractum venditione foro.
Regia ſolvebant totum Diplomata Flandro,
Dummodo ſit Conſul conſcius ipſe ſibi.
Quæ poſt nec natis, nedum pia jura nepoti
Rixarum molem ſurripuere ſuam.
Præſul Agrippinus ſiquidem per ſecla Philippus
Has leges cenſens noxia damna ſuis:
Mercibus exutos raptu ſpoliavit opimo
Teutonica claros merce vel ære viros.
Unde minas Regis ac decreta horrida perſert
Henrici, donec ſpesque metusque ſimul
Reddere ſublatum Regique obedire minanti
Compellunt dirum ac ſcomma vorare ſuum.
Quo prius edictis præcox illuſerat illis,
Quando monarchatum poſtulat ipſe ſibi.
Singula quæ emporium clarumque fletiſſe loquuntur
Ac ſica tutatum robore jura pio.

Deſcriptio arcis antiquæ.

Tranſitio ad Mercaturam, quæ multis annis floruit circa annum 1173.

De privilegio Flandrorum pannos vendentium Jacobus Mejerus, Balleola in Annalibus Flandriæ.

Eam legem ſpoliatis mercatoribus Colonienſis Archiepiſc. tollere conatus eſt anno 1184. Krantzius.

Digitized by Google

Laus civium a diligentia defensorum privilegiorum.

Utque minor non est virtus, quam quærere, partis
Addere quæsitis calcar adusque bene:
Sic sua tutantur cives donata Monarchis
Jura sibi vivo consilio, ære, manu.

Argentoratenses ac Moguntinos, contra privilegia posscentes Telonii exactiones, in Concilio Constantiensi in Rotwiler, (ubi tum fuit Camera Imperialis,) & apud Sigismundum Imperatorem tamdiu defensione jurium infectantur: donec relictis antehisque privilegiis cum ipsis pacificantur.

Nempe Moguntinus, Argentinusque teloni
Aspera rixosi dum mala jura petunt:
Diraque dentis ratibus minitantur avari,
Quam mens alta viris perdidicere fiet.
Nempe Sigismundi fortis per sæcla monarchæ
Inque Bohemorum finibus ora petunt:
Adque frequentatæ Synodi rem celsa tulere
Consilia, ac raptus noxia damna canunt.
Ante Sigismundi (nec enim sine Cæsare flecti
Conatus poterant,) ora decusque petunt:
Hunc precibus, sancto tandemque hunc jure fatigant,
Donec it in casses præda petita virum.
Ille etenim diro Argentinos fulmine terret,
Juris & antiqui reddere sacra jubet.
Quæ quondam Albertus, tu & Carole quarte Monarcha
Civibus e meritis præmia digna dabas.
Nempe hos ut stringat exactio nulla teloni,
Romanus late quam vagus orbis eat.
Fulgentisve auri persolvat pondera centum
Exactor, diras Cæsaris atque minas.
Queis sic inviti tandem sua jura relinquunt,
Ac merces tuta ferre referre rate.
Quaslibet æterno placiturum fœdere nectunt,
Fœdere quod sacrum sit soboli usque piæ.
Aſt ea cum valvis domibusque loquuntur & agri,
Juraque principibus addita sacra viris.
Quorum a convecto hæ dicuntur stipite, earum
Ingenti accessus merce nitere vides.
Ac bifores altæ cara per sæcula merce
Planstra gravata canunt isse rediisse viris.

Anno 1415. quod testatur libellus supplex, & literæ ratificationum, anno 1418 Argentorati datæ.

Restituuntur cives Hanzæ Teutonicæ anno Christi 1466. equitibus Geldrensibus mille numeratis: ut testantur literæ in Archivo.

Et quod Teutonicæ conjunctam cernimus Hanzæ
Urbi, quæ nummis reddita mille fuit.
Maxime quin etiam decorasti hanc Æmiliane,
Adventu cunctis nobiliore tuo,

Anno 1508. Maximilianus Cæsar, post obitum Philippi, Regis Hispaniarum, ab Hollandis, atque adeo toto Belgio postulatus tutor junioris Hispani, totiusque Belgii defensor: inclandelam navigio devectus, quatuor diebus Duisborgi remansit, reversusque e Belgio anno proxime subsequente secunda Aprilis,

Dicis & Imperii dignam quæ sedibus urbem
Floreat, & prisco nomine grata fiet.
Distractas etenim mentes unire voluptas,
Dum summa Agrippæ perstat in urbe tibi.
Trinis antiquam vicibus lustrare monarchæ
Dulce fuit: sedes visere & Imperii.
Quin etiam Superum gnatus, dum forte Philippus
Appetiit vita candidiore domos.
Teque simul Flander carus, Batavusque, Zelandus
Tutorem, ac reliqui, competiere sibi.
Has partes visens & adornans Rege coruſco,
Duisborgum sedes nobile cara tibi est.
Navigio celeri vecto, cui dulce diebus
Est animum hic quatuor exhilarare pium.
Quin rediens equitum repetis comitatus eandem
Ornatu centum bis, peditumque bono.

Maximilianus primus in Comitiis, Coloniæ anno 1505. habitis, iter Duisborgum venit, eam Imperii sedem testatus.

Vi-

Digitized by Google

Viſere nec ſatis eſt, ſed priſcis juribus addens,
Ornaſti, quando viſere, jure, licet.
Hactenus hæc igitur: quo fundatore locata:
Queis crevit Ducibus: Regibus alma quibus:
Regia queis fuerit dudum & famoſa monarchis:
Κατάβασις. *Quæ domita hac fuerit, gens data quæque Deo.*
Et quibus eſt notus Regum poſt limina civis
Licta viris, quos vel Parrhaſis arctos habet.
Hinc quibus urna levis fuit hæc heroibus addam,
Ac ſtabilita pie, quam pia dona viris,
Relligioque tibi dederit: quam ſemper aſyla hic
Exulibus fuerint firma & amœna tuis.
Quæ quondam facies, quæ nunc, quam maxima dudum
Senſerit & φύσεως munera cara ſuæ,
Quamque habitura diu: res hæc quam publica formam
Senſerit aut fauſtam, vel minus ipſa, ſibi.

ducentorum equitum, 800. peditum comitatu, Duisborgum ingreſſus, omnia Duisborgenſium antiqua privilegia confirmavit & auxit.

Annalium, ſive Antiquitatum
Veteris Duisburgi

Liber Tertius.

Duisburgi fuerint cum ſola roſaria magnis
Regibus, haud ulli ſæva palæſtra Duci.
Bellis urbſque virum raro vexata moleſtis
Atque monarcharum gaudia ſola piùm:
Hinc paucis fulgens lugubria funera præbet
Regibus, hinc cineres oſſaque rara Ducum.
Et Limborgenſi Comitem de ſanguine ſolum
Ablidit, & nigro monſtrat amœna rogo.
Scilicet hoc claro Comitum Guilielmus obortus
Sanguine. Tœnburgum dum mala Martis habent
Ac ſævo cinctum vix biſcit milite, clarus
Concidit ingenio, ſanguine, Marte, manu.
Atque rogos patrios, donaria triſtia in urbem
Sacrificum, triſti funere fertur eques.
Ac cineres patrios, unamque expertus amœnam,
Tellure Auguſtus conditur ecce nigra.
His ibi Principibus, gelidam qua ſpectat ad Arctos
Urbs, arx priſca fuit ac ſpacioſa diu.
Quæ prope contiguas concludit limite portas,
Qua ſævus Boreas, qua levis Eurus abit:
Præcelſis intro conſtructa cubilibus, aula
Regia ſublimi condita celſa penu eſt.
Ambitus ingreſſu primo, ceu Regis amœnus:
Hortus odoriferis floribus inde nitet.
Conſtructa, ut pellat Boreali parte coruſcum
E muris hoſtem ſancta propago virûm.
Scilicet eſt ipſis conſtructum mœnibus urbis
Excubiis turres monſtrat & illa datas.
Eximiæ ſpecimen fideique, ac pignus amoris
Heroas inter Teutonis atque gregem.
Nempe fidem dederant Comites hic civibus almi
Auxiliique manum per vaga ſecla piam.
Jure etenim ſancte jurando Henrice peracto
Et Guilielme ſacro, hanc additis, ecce, fidem.

Anno 1473. Guilielmus, Comes de Limborg & Broick, qui in obſidione Tœnburgenſi perierat, hic Duisborgi, in cœnobio Minoritarum, quod quondam fuit Comitum Limborgenſium Domicilium, ſepelitur.

Deſcriptio cœnobii Minoritarum, quod quondam arx Comitum Limborgenſium fuit.

Sunt in fœdere cum Duis-

Pro-

borgensibus, ac fidem eisdem dant: Guilielmus, Comes in Limborg, & Dominus in Bedbur, anno 1450. ut testatur propria confessio sub sigillo Comitum eorundem in Archivo.

Item Theodorus, Comes Limborgensis & Dominus in Broik, anno 1418.

Eberhardus, Comes Limburgensis & Dominus in Hardenburg, anno 1430.

Gosvvin Steck, anno 1434.

Henrich Romkau von Boeheim anno 1370.

Duo Conradi ab Eller, alter anno 1376. alter anno 1302.

Bono, Dominus in Frimersum, an. 1377.

Propulsaturos sævum de mœnibus hostem
Teutonicis: civique auxilia alta datis.
Sive foris caros civi populabitur agros,
Inter ceu torvus mœnia victor eat.
Tamque sacræ fidei non sumere temnitis arram,
Et dare sub dextra hæc certa sigilla manu.
Do Guilielmus ego, Lymborgi in tempore Princeps,
Teutonico civi pectore & ore fidem.
Juro repulsarum quemvis pro viribus hostem
Consiliis & opem reddere velle datis.
Hanc Theodore etiam, tam chari sanguinis heros,
Ipse fidem civi, Broikius alme, dabas.
Quin & Eberhardus, prædicti sanguinis heros,
Ille Hardenburgo qui dominatur, eam.
Quin arras similes fidei dat proxima civi
Nobilitas, cujus nomina prisca cano.
Steckius atque fidem dedit hanc Gosvinus, & inde
Romkanus, gentis Boshemiæ ipse decus.
Et Knippenborgus, quin & Scheiffardia proles,
Ellerique duo, sanguinis ambo pii.
Atque Goterswickius Erwinus, Bonoque quondam
Ille, Frimersummo qui sua jura dabat.
Reinhardus dederat quin Hugenpodius ipsam:
Queis urbis semper mœnia salva viris.
Atque utinam tali floreres Fœdere, Mavors,
Duisborgum cum jam proxima quæque petat.
Suntque Ducum quædam Lymborgi nomina, civi
Frugiferos & agros, & nemorum alta, pio
Munere, pro meritis, quæ designasse sigilla
Testantur, memorum signa canora Ducum.
Namque novam vocitant quam versam vomere terram, &
Quam nemoris partem nymbifer Eurus habet:

Henrich van der Knippenberg an. 1374.

Schiffart von Merode, Herr zu Hemmersberg, 1341.

Everwin de Goterswick anno 1351.

Reinhard van den Hugenpoit anno 1429.

VValravius etiam, Dux Lymborgensis, in exhibitorum officiorum remunerationem civibus largitus est, datisque literis assignavit bas Meulant und Osteiboß, quod testantur literæ annis 1277 & 1278. datæ.

Walravius largi Dux nominis omnia civi
Largitus, clari est stemmatis usque decus.
Virtutem populi fortem quæ cuncta loquuntur,
Adque ferunt superum perpetuata chorum.
Virtutem cujus tam splendida præmia civis
Usque tenet, fortis post vaga fecla sibi.
Quam, velut Invidiæ livor comitatur amarus
Præsul Agrippinus, non favet ecce viris.
Vel petit in prædam αὐτόνομος, vel pignora cives,
Dum sibi Sufatum flet cecidisse vetus.
Scilicet aggrederis male proditione dolosa
Palmam, quæ δῶρον est Theodore Θεῶν.
Prostratoque locas frustra spem remque decusque in
Milite, quo muros scandere fraude paras.
Concutiunt etenim scapulosque humerosque secretæ
Noctis in ambrosiis, arma inimica viris.
Atque dolum civi victimum murmure produnt,
Clangor & adversi Martis amica tuba est.
Cujus & ad sonitum molitor prior, ordine cives
Mox reliqui, capiunt arma parata domi.
Conglomerant aciem, pars hostem mœnibus arcet,
Mœnia pars turresque altera firma tenet.

Anno 1445. in professo Georgii Theodorus a Meersa, Episcopus Coloniensis, Duisborgum proditione adoritur.

Ex-

Digitized by Google

Excurſant alii celeresque feruntur in boſtem:
Incautum ferro mens ſuperare fuit:
Donec & emiſſi jaculi ſecreta coronæ
Summa petunt ſanctæ, (ut fama perennis habet.)
Ac ſua ter noto dat Præſul nomina ponti,
Inque fugam lapſum ludier ore refert.
Unde operam fruſtra quod luſerit ipſe moleſtam
Impenſas nibilo fecerit atque ſuas,
Luſæ operæ nomen, attentatique laboris
Fruſtra, vicinus præſule pons retinet.
Atque ſacrum panem per civis feſta Georgi
Sacra capit, precibus numina ſancta petens:
Ut ſævos ſimili poſthac propellere muris
Hoſtes dignetur, gratia ſletque Deo.
Eloquar, an ſileam? mœſtum ſub pectore vulnus
Contineo, latebras temporis ipſe gemens.
Scilicet hanc triplicis quamvis fraudemque dolumque
Hasque coronæ artes mœnia noſtra ſciant.
Inque dies meretrix virus Romana potenter
Evomat, atque lares det variata novos.
Huic Gereona piun, Victorem huic ſyndone mollem,
Sive Vitum, ſaltus qui ferat usque minas.
Seu venatorem Chriſti per devia Hubertum,
Aut tete Antoni, qui ſua damna leves.
Labitur in vitium cæco cum tempore virtus,
Denſaque caligo mentis acuta rapit.
Deque nova lucri ſpecie ſua fœnora poſcens,
Idolum hic finxit myſtica turba ſibi. Idolum Salvatoris erigitur anno 1464.
Non ſanctis celſi laudem dans parca tonantis,
Laus quibus ulla tamen ſit tribuenda viris:
Aſt decus Æterni Idolo mutuavit iniquo,
Et trunco patrio gloria ceſſa Dei eſt.
Quin magis incauto ludat, quo callida vulgo
Nomina ſalvantis truncus avarus habet.
Monſtrum horrendum, ingens, ſorti de ſtirpe gygantum,
Cui dextra exiguum eſt ſphæricus orbis onus.
Virtus ſumma, Dei trunco carpſiſſe & honorem, eſt,
Sum via, ſum verum, ſum pia vita, canens.
Huic poſt mille quadringentos annosque decemque
Et tria luſtra, uno ſtat minus orbe decus
Immortale Dei poſt orbem (triſte) redemptum.
Vah ſcelus, euge pudor, quo patria alma ruis?
Secula quo ducunt te triſtia cœcaque fidam?
Quo caligo tuæ mobila mentis abit?
Siſtitur en ſimili, Gereoni, Dæmone luſo
Xantis, par Dæmon poſcitur ecce ξύλω.
Adque precès celeri rapidus venit ille volatu,
Corripiens truncum ludit & arte ſua.
Truncus & immanes Gereonis corripit artes,
Lucraque correptus turpia ſurripuit.
Scilicet obſeſſum qui fors afflixerat orco
Mortalem: trunco Dæmon avarus habet.
Unde rapit quæſtum Gereoni callidus aſtu,
Duisborgum trunco ludit & arte vaſer.

Digitized by Google

Ac rictu virus quantumcunque evomit, ipſum
Miranda curat calliditate viri.
Dæmona, ab eo rabiem, febrim, furias & Oreſtis,
Aur que ſi quisquam ſurdus utraque fuit.
Quin etiam pedibus claudus ſalvatur utrisque,
Aut ambo ſi cui lumina clauſa viro.
Viſitur hinc cunctis, Bructero, Ubiis, Batavisque,
Menapiis notus, cognitus Haſſe tibi.
Æraque deluſo rapuit percara Sicambro,
Dæmonis eximii claruit orbe ſcelus.
Salvator paucis Chriſtus: Salvator imago
Viſitur a cunctis, Teutonis arce micans.
Viſitur: Immani non urbs, non Inclyta fana
Sufficiunt, Chriſti quæ patuere jugo.
Sed quæſtu ſurgens, populoque ac fœnore, nummis
Compoſitis, animi ſurgit & ipſe tumor.
Eque gygantæis (quod dictum) manibus orco
Protruſum, aggreditur grande gygantis opus,
Saxaque congeſſit furtivo fœnore, ligna,
Æraque præcelſi ſemina grata chori.
Et velut undivago ſpectantur ab æquore montes,
Ceu qui contingant vertice utrumque polum:
Aut celſo affixi: veluti minitentur olympo
Caſum: aut contiguos ſervet uterque globus:

Exſtruitur turris hæc ampla Idolo, ut inſculptum valvis templi antiquum monumentum teſtatur.

Haud aliam celſa conſtruxit vertice turrim,
Quam quæ cœlicolis proxima ſpiſſa ſiet.
Quæque ſolent animæ ſuperæ gratesque decusque
Ferre Deo, hac turris Dæmonis emineat.
Hac ludit media fallax hominesque Deosque,
Dum virus mordax, quod vomuiſſet, edit.
Hac panchæa ſibi deferri thura miniſtris
Eſt volupe, ac laudem pangere utrumque chorum:
Huc linum, huc ignes ardentes, æra, columbas,
Munera deferri quælibet atque Deum.
Sique caput luſor fortaſſe attolleret heros,
Angelicum liceat viſere calce chorum.
Pangimus ecce tibi decentem dulce tonanti
Voce melos: Dominum teque fatemur, eho.
Ac mediam circa turrim, qua prominet illa,
Hos tuba terribiles dat variata ſonos:
Numinis has laudes, ac fraudes Dæmonis aſtu
Per tria ſecla minax, & tenet arte gygas.

Idolum Salvatoris fletit annis 91 anno 1556. Senatusconſultis ſublatum eſt.

Donec ab exilio triſti Salvator Ieſus
Redditus, eripuit vimque, dolumque, minasque,
Atque piam vivo reddit de lumine lucem,
Et fallax Chriſti figitur enſe gygas.
Umbraque concedit radiis, lucique tenebræ,
Vivificoque Deo Dæmon amara ferens.
Utque prius Dæmon civi ludebat avarus,
Sic animis regnat Chriſtus abinde piis.
Exulibusque piis fortiſſima præbet aſyla
Duisborgum, ac portum relligionis habet.
Nempe Evangelii radios dum luce Britannus
Ante data ſpernit, perſequiturque levis,

Exi-

Digitized by Google

Exilioque notat, vel dira morte, nefando
Quotquot læta Dei colla dedere jugo:
Sedibus e patriis concedit caſta caterva,
Relictis partis ante labore gravi.
Atque ſibi portum, vocem reſonare tonantis
Chriſti quo liceat, quærit ubique ſacra.
Non Batavus trux, Idoli non cultor avari
Flander, vicinus nec Phryſo præbet eum.
Obvia ſed caſtis, expanſaque brachia præbet
Duisborgum, ac portum monſtrat amœna ſuum.
Quo liceat caſta Chriſti præconia voce
Pangere, quo pulſo ferre trophæa Deo.
Utque refert lætam cum æſtiva canicula meſſem,
Atque ignes lingua fervidiore canis
Odit, & accenſus rauco ſpiramine corvus
Crocitat, & ſitiens æquora cervus amat.
Sub patulæ volupe eſt requieſcere tegmine fagi,
Æſtivosque ignes gratior umbra levat:
Sic pia Chriſticolum noſtra requieſcit in umbra
Turba, piumque dedit lumen opaca viris.
Utque ratis, rapidis jactata per æquora ventis,
Vela ubi cum clavo nymbifer Eurus habet,
Sola ſibi lætam de portu ferre ſalutem
Læta ſolet, portus quærere tuta ſibi:
Sic & Chriſticolum portum defeſſa caterva hic
Repperit, ac animi gaudia grata ſui,
Quo, jactata diu, ſinuata per æquora ſiſtit,
Deliciaque animi ſumit amara ſui:
Navigat in portu tuto tranquillaque noſtro,
Donec de turbis æquora tuta ſilent:
Erumpensque rapit vires lux inclyta, cedit
Ac Evangelio lex vaga Pontificum.
Quin ſimilem Belgis modo monſtrat candida portum,
Dum furiis flammans ſævit Iberus atrox,
Atque pio lucem populo fruſtra abdidit almam,
Quam veniens dederat Chriſtus ab arce Patris.
Utque gygantæi cumulati vertice montes
Summa Dei quondam culmina mole petunt,
Inde Jovis fracti lethali fulmine, cunctos
Abſumunt, operis noxia pœna mali:
Sic pius hos ſervat turbato flumine portus,
Donec mole ſua concidat Auſonius.
Congeſtosque ignes, cumulataque ferra per agros,
Conſutos laqueos, fulmina dira, minas
Belgis: ceu ſævis furiis agitatus Oreſtis,
Concitus Heſperiis inferat hoſtis agris.
Et libertati, grex dudum pulſus, avitæ
Redditus, expulſo gaudeat Heſperio.
Atque fruens portu hoc, patriæ lex ſancta per agros,
Oppidaque & vicos, absque flet Auſonio.
Haſce tibi vires Duisborgum o florida, portum hunc,
Has umbras, civi ac proſpera aſyla tuo,
Agnoſce e faſtis, mens præbet dives ἀείζωον
Numina poſt ſieperi ſola beata Dei.

Noxia bis decimi, ac trini, quod damna loquuntur
Civis, abbinc anni: raptaque jura tibi.
Ac suadet rectè sapientum admibere κρατείαν
Haud uni, multis trad re jura viris.

Epilogus cum exhortatione.

Vos o Noiades, o Tuiſconis alma propago,
Franconum o ſedes, Teutoniæque decus.
Regibus ante piis, mox ſedes firma monarchis,
Hinc Mercatori præmia magna ferens.
Teutoniæ agreſtes quæ prima hinc artibus auſa es
Informare pio Tuiſcone Rege viros.
Mox pietatis habens ſanctæ pia ſemina: victæ
Romulidum genti hic ſacra trophæa locas.
Atque Jovis geminum volucrem jam vertice torto,
Victrix a victis regia ſigna tenes.
Primaque Weſtphaliæ Chriſti pia dogmata genti,
Re pia, non verbis, munere caſta dabas.
Exulibus Chriſti hinc portusque, ac nobile aſylum es,
Mœnia ſtantque piis fortia ſola viris.
Quamque monarcharum celebrem virtute favores
Conciliaſſe juvat, jura tenere juvat.
Et virtute gravi, raro quoque parta labore,
Hactenus invicto robore ſola tenes.
Hos precor annales, noſtra & precor omnia ſume
Gratia tibi, e monitis ſtet decus omne pie.
Semideis ortam, pietati crede locatam
Tete ac virtuti, hinc nomina tanta tibi.
Hinc ea jura, animos heroum, hinc ſingula: pacem
Infractam, Cereris maxima dona piæ,
Faunique agreſtis, ſed grati, pignora, ſylvas,
Neptuni regis flumina dona pii,
Intemerata Dei Chriſti tibi dogmata ſerva
Tramite directo, dextra ſiniſtra meet.
Atque Idola, prior quæ cauſa es, temnito fortis,
Quæ Chriſti eripiunt noxia cunque decus,
Temnito, & exulibus Chriſti præbe inclyta portum,
Et quibus eſt caſtæ relligionis amor.
Hinc pia jura gravi quondam tibi parta labore,
Virtutis priſcæ cara ſigilla tuæ.
Protege conſilio, Chriſtique juvamine, lege
Riteque ſancita, pace avibusque bonis.
Unanimem populum, dicentem juſta, caveto
Pellere conſiliis, pelle repelle lexem.
More ſuo inſanum verbisque ignobile vulgus
Paſcito ſpe cauta: mens at ἄϱιϛα tibi.
Ignavum, inſtar apum, ſucum præſepibus arce,
Non ſint ignavo munera caſta gregi.
Pervigili merces, nec non pia munera civi,
Ignavo merces maxima nulla dari.
Utque fuit virtus atavis, arcere rebelles,
Maxima, muneribus pellicere obſequium;
Atque datis alacres virtuti reddere donis,
Dum ſua delictis debita pœna meet:
Sic tua cura animos ſemper tueatur ἀϱίϛους,
Quorum e ſtirpe atava mensque fidesque patet.

Ca-

Digitized by Google

Caſta & erunt, falſis Idolis mente remotis,
Fanaque præconum ac buccina caſta λόγων.
Intemerata ſimul lex & reſpublica creſcent,
τάξι ornata bona, venditione forum,
Curia conſilio, firmata mœnia pace,
Civis amore pio, meſſe colonus avra.
Non glandes ſylvæ, haud victum Dodona negabit,
Piſce rapax torrens, flumina plena ſuo.
Et creſcent vitæ leto pia munera civi,
Nomen & Æoniis urbs pia tollet aquis.
Quæ tibi det patriæ verus Pater, & pius Heros,
Omine ſacrato; Chriſtus ab arce Patris.

Santena, (1) a SS. Martyribus, Victore ejusque Sociis 360. ex legione Thæbea Chriſtiana, (2) cujus Dux Mauritius, ob Chriſtianiſmum a Maximiano Imp. decumatis & cæſis, appellata, in eorundem memoriam cœnobio primum, ut regularium Canonicorum Phrontiſterium eſſet, condito, quod labentibus temporibus in irregulare commutatum, authoritate Friderici, Archiepiſcopi Col. anno 1128. Indict. 6. 11. Cal. Aug. tempore Lotharii Saxonis Imp. conſecratum eſt. *Santena origo.*

Ab hoc Collegio paulatim, aliis ædificiis accedentibus, oppidum ſuccrevit: Leges vero & privilegia, inprimis quoad venationem in oppidi diſtrictu liberam, ſalvum conductum, debitorum exactionem, homicidarum atque circumſoraneorum pœnas, Noveſienſi Reipublicæ in omnibus ſimilia, ab Henrico a Molenarck, Archiepiſc. Col. 8. Julii anno 1228. anno 1255. a Conrado Hochſtedeno, & anno 1309. ipſa Bonifacii, ab Henrico Vierneburgico, itidem Archipræſulibus Col. ab hoc etiam de tributis immunitatem accepit. In immunitatibus, ab Henrico a Molenarck conceſſis, præſentes fuere Godefridus, Præpoſitus Santenſis, Archidiaconus Col. Hermannus Advocatus, Hermannus Mareſchalcus, & Goſwinus ejus filius, Franco Pincerna, Theodoricus Dapifer, Theodoricus Culinæ Præfectus, Henricus a Leichlingh Mareſchalcus, Theod. Mœrſæ Comes, Arnholdus a **Gotterswick**/ Arnh. de **Luttinchove**/ Henricus de Alpen, Gerhardus de Loe, Henricus de **Volmenſtein**/ Theod. de **Venne**/ Advocatus, Bernh. de Reeſa, Theod. de **Pollwich**/ Otto & Theod. de **Belligh offen**/ Joannes **Granß**/ Arnoldus de Molenarck, & Sant. & Reeſenſis Prætores. *Privilegia.*

Hæc privilegia Archiepiſcopi Colonienſes, Fridericus Saerwerdanus, anno 1372. quo tempore a Dominis Morſano & Herculeo quoque vaſtata fuit, & Theodoricus Morſanus, eum ſecutus, anno 1414. confirmarunt.

Fridericus etiam oppidum anno 1380. 11. Martii, ulterius munivit. Ejus medietas anno 1392. 2. Maji, ex contractu de ditione Linnenſi, telonio Cæſarinſulano, & Aſpelia cum oppido Reeſio, inter Adolphum Marcanum, Cliviæ Comitem ultimum, & Fridericum Saerwerdanum, Archiepiſcopum Col. Cliviæ acceſſit, unde hodieque plateæ Clivenſi nomen. In hac medietate Theodoricus de Monumento, hodie **Mormpter**/ ab Adolpho, ab Archiepiſcopo Joannes ab Horreo, vulgo **von der Schuren**/ Præfecti conſtituti ſunt. Hujus Adolphi Marcani, Clivorum Comitis ultimi filius cognomen, primus Clivorum Dux, mortuo patre, 9. Sept. anno 1394. idemque cum filio Joanne poſt Simonis & Judæ feſtivitatem anno 1444. tum in communione privilegia recepta confirmarunt, tum de Electione Magiſtratus libera nova dederunt. Adolphus etiam immunitatem telonii Huiſſeni addidit. Joannes tandem modo dictus, Adolphi filius, cum bellum Suſatenſe, inter ipſum & Theod. Morſanum, Archiepiſcopum Col. ab anno 1444. geſtum, componeretur, anno 1449. integram (3) ex transactione conſecutus, ejus præfecturam eodem anno Joanni Spicker commiſit, Capituli privilegia anno 1450. confirmavit, & civibus *Translatio ad provinciam Clivensem.*

(1) Olim Colonia Trajana, & corrupte *Trojana*, unde nomina poſtea *Francorum & Sanctorum* Troja orta fuerunt. Deſcriptionem ejus vid. ap. *Joh. Nic. Sellium* l. cit. p. 85. & *Hoppium* c. 16.
(2) De qua vid. not. ſupra ad P. I. lib. 2. ſub Maxim. Imp. p. 79.
(3) Vid. infra Statum Urbium ſub Johanne I. & *Hoppium* c. 16.

Digitized by Google

ratione liberæ electionis, & census vinarii, nova pridie Thomæ anno 1453. partim concessit, partim vetera rata habuit; Idem anno 1464. deportationi S. Victoris cum 3. filiis, Joanne, Engelberto & Philippo, interfuit, adeoque totam Clivizæ suæ adjecit, cui hactenus indissolubiliter connexa manet.

Monasteria. In hanc urbem Vestales nobiles Furstenbergicæ anno 1586. Carthusiani vero anno 1590. ex Gravia prope Wesaliam domicilia sua transtulerunt.

Reesæ origo. Reesa, (1) vel a rerum abundantia, quasi dives rerum, vel potius a sarmentorum & arundinum, quæ Rieser / vel Riethen Germanice sonant, copia, sicut familia quoque Equestris Resiorum, vicini claustri Sleedenhorstani fundatrix, denominata est. Est enim locus hic ad Rhenum proxime situs, arundinetis, fruticis & rubetis, stagnis item & lacubus plenus, cujus pars aliqua etiam ante non multos annos a vepribus repurgata fuit. Idem arguit vicini templi Beniani, ab ossibus appellati, antiqua inscriptio, lapidi ostii australis incisa, quæ ita habet:

Olim sunt ossa Beenhorsi occisaque fossa,
Nam tunc pravorum fuerat spelunca latronum,
Sic sumpsit nomen ex ossibus bis sibi Beenen;
Anno nongento Beenen dedicasse memento
Ecclesiam festo Lamberti, Rex memor esto.

Latrones enim, inter dumeta & fossas hic latitantes, olim ex insidiis viatores adorti, occisorum ossa ibidem abjecerunt. Pulsatio denique campanulæ Reesensis, tum ob Rheni inundationes, tum ob latrones hos abigendos, aliquandiu facta, idem confirmat.

Exordium suum debet, prout Santena, de qua modo diximus, Collegio cœnobitarum primo regularium, sub communi Præposito viventium, ut ex vestigiis distinctarum cellularum hodieque apparet, qui postmodum labentibus temporibus in Canonicos seculares transierunt.

Hujus vero Collegii Irmgardis, Zuirphaniæ Comes, post exactum a nato Christo millenarium & decimum, prima fundamenta jecit: quæ paulatim aucta, & ab Henrico tertio Imp. datis Trajecti literis, approbata, anno 2. Colonienſis Archiepiscopus anno 1040. dedicavit, ut sequens testatur Epigraphe templi, cui in chori ostio imago Irmgardis addita est:

Anno milleno Christi pariter quadringeno
Condidit hoc templum fœlix Irmgardis amœnum,
Obtulit idque piæ, quod protegat ipsa, Mariæ.

Arnholdus vero Archiepiscopus anno 1148. contractum inter Capitulum ejusque colonos de Decimis, vulgo Schepel-Tienden / calculo suo ratum habuit.

Alter denique Arnholdus, itidem Colonienſis Archipræsul, diploma Irmgardis, ne vetustate periret, anno 1180. recognovit.

Fuerunt ergo initio in hac Reesa, præter cœnobitarum & fratrum habitationes, & ipsum templum, vel nullæ vel pauciſſimæ aliæ ædes: tractu autem temporis, sive ex pietate, sive ex Eleemosynarum affluentium quæstu, aliis quoque ædificiis ibidem conditis, paulatim in oppidi formam succrevit.

Privilegia. Primum, se ob varias hostium incursiones (2) muniendi, privilegium ab Henrico a Molenarck, Archipræsule Col. pridie Idus Julii, anno 1228. accepit. Cum vero anno 1245. templum fulmine tactum, & campanæ ejus liquefactæ essent, anno insequenti feria 2. ante festum Barbaræ, Conradus Hochstedæus, successor Henrici in Archipræsulatu, cum Santena immunitates, urbi Novesiæ similes, oppido largitus est.

Anno 1296. sub Siegfrido Westerburgico, Antistite Col. firmius munito, Henricus Vierneburgius Archiepiscopus, feria quinta post festum omnium Sanctorum, de libera piscatione & venatione indultum civibus adjecit.

Translatio ad provinciam Clivensem. Anno 1392. 2. Maji, partim permutatione cum territorio Linnenſi & telonii Cæſar-insulani venditione, partim oppignoratione, & ἀντιχρήσει pro 57. mille florenis aureis, a Friderico Saerwerdano, Archipræsule Col. additis, ditione Aspelia, judicii Bockhumenſis

(1) Cujus quoque descriptionem vide ap. *Joh. Nic. Sellium* in Vesalia obsequ. p. 86. & *Hoppium* p. 17.
(2) Atque Latronum insidias, ut putat *Sellius* loc. cit.

Digitized by Google

ſis medierate, vico Swelmio & Hagenio pago, Adolpho Marcano, Comiti Clivio, ejusque conjugi Margarethæ Montanæ, horumque filiis, Adolpho, primo Clivorum Duci, Theodorico & Gerhardo, Comitibus Marcanis, conceſſa eſt.

Hinc Joannes, nominis II. Dux Clivorum 3. Joannis filius, Adolphi nepos, eidem præter teloniorum immunitatem, etiam Magiſtratus ſui liberam electionem anno 1483. attribuit.

Ex quibus privilegiis poſtremum anno 1501. inprimis vero anno 1515. ob tumultum civium, ab eodem Duce revocatum eſt, deſignatione Scabinorum ſibi reſervata.

Domus Monialium in hac urbe anno 1436. ſtructa eſt, quæ usque ad annum 1459. Templum collegiale frequentarunt: tum enim proprio Patre confeſſario donatæ ſunt.

Porro mutationibus multis obnoxia Reeſa hæc fuit. Anno 1378. in ea platea nova integra conflagravit. Anno 1465. ruptura aggeris Rheni campum Bereſwichianum: Eadem anno 1569. 70. 71. campum magnum, vulgo Wanwychianum, inundavit, arenaque multa conſperſit. *Mutationes.*

Anno 1549. in bello Belgico ab Hiſpanis; Anno 1614. vero a Mauritio Naſſovio occupata, & ab hoc egregie munita, præſidioque Ordinum Confœderati Belgii impoſito, hactenus defenditur: Templum Reformatæ religionis in eadem anno 1624. ſtructum eſt.

Templi denique ipſius collegialis & parochialis anno 1628. juſſu Ordinum Confœderati Belgii, inſtituta eſt reformatio, quia eadem contra pacta Veſaliæ prius facta erat.

Cum anno 1599. Hiſpani urbem occupaſſent, & miles Imperialis Ductore Simone, Comite Lippienſi, eosdem expellere ſæpiſſet, porta Rhenana globis petita, & idcirco conquaſſata, ſequenti anno 1600. a Magiſtratu reſtituta eſt, ſicut inſcriptio hæc portæ teſtatur:

Occupat Hiſpanus Reeſam, cum longius æquo
Germanus miles me petit hinc globis.
Forma, qua placui cunctis, æſtate ſequente,
Hac me Reeſenſes reſtituere Patres.

Encomiaſticon, (1) quod urbibus his capitalibus ſeptem, inprimis vero Veſaliæ, patriæ ſuæ, deſtinavit Hermannus Ewichius, amicus & compater meus conjunctiſſimus, tale eſt:

Oppida quot ſpecto Clivenſia ſparſa per arva,
Sceptrigeri nuper quæ tenuere Duces;
Tot laudum titulos totidemque inſignia, virtus
Quæ tenet, aut meruit, commemorare placet.
Clivia Sublimis cygneam ſuſtinet arcem,
Quæ primus Julii dicitur eſſe labor,
Nam Rheni impoſitam præterlabentibus undis,
Proxima qua fluvio cornua bina tument.
Adverſum indomitos extruxit Marte Sicambros,
Servirent ſpoliis Gallica regna ſuis,
Auguſtusque patris repetens veſtigia Julii,
Contiguo poſuit fortia caſtra loco,
Tempore poſt longo quæ diruta, non procul illo
Sunt Quadriburgi caſtra locata ſolo.
Arx ſpeculæ ſimilis reliquas ſupereminet arces,
Quam patriæ illuſtres incoluere Patres,
Hic pater Elias, & cæterus ordo nepotum
Usque Duces, quorum primus Adolphus erat,
Cujus in excelſo Sigmundus vertice Cæſar
Juſſit, ut inciperet ſtare ducalis apex.
Jura dabant populis, conſultaque ſacra Senatus
Unde capeſſebant oppida, rura, viri.

Au-

(1) Carmine quoque Heroico eleganter deſcripſit *Joh. Nic. Sellius* in *Veſalia gratulante*, quam cum aliis Scriptoribus denuo quoque imprimi curabimus.

Aurea pax etenim radiantia ſceptra beabat,
Cygnus & argenti candidus inſtar erat,
Neſcius atratas belli ſentire procellas,
Fata ſed heu, poterant deteriora ſequi,
Fata Ducem patriæ perimentia, ſtirpe reciſa,
Nulla manet ſoboles, omnia vaſtat Eris,
Scinduntur triſtes vota in contraria cives,
Hinc Leo, terrificant Heſperiæ inde Cruces.
O antiqua domus, domino quam diſpare nuper
Calcabare! tuus quando doleret olor,
Cæſareasque aquilas & barbara ſigna Croatum
Infeſtare tuos intueretur agros.
Siccine honos potuit tuus interiiſſe, Guilelmo
Principe qui ſteterat? Quin age, ſurge iterum,
Nec patere, ut ſqualſor vacua dominetur in aula,
Surge, tibi priſcum Civia ſume decus.
Dum loquor ulteriusque vagor, Veſalia turres
Eminus oſtentat maniaque alta procul,
Et me inter reliquas obtulit charior urbes
Spectat, ut immemorem non ſinat eſſe ſui,
Vitales primum quia me produxit in auras,
Inde fuit Muſis ſemper amica meis.
En igitur, patriæ fuerint ab origine qualis
Gens, locus atque ſtatus, me referare juvat.
Vorticibus Rheni Lupiæ qua jungitur unda,
Confluxuque ſinum flumen utrumque facit,
Olim vicus erat rigua inter culta colonis
Arva diu Menapis belligerisque viris,
Hec rapit Uſipius, cum Julius apta triumphis
Eligeret Cæſar Belgica regna ſuis,
Auſus id Uſipius facinus patrare Sicambro
Nixus, quem Lupiæ ripa ſiniſtra tulit.
Ponte ideo fluctus Rheni transgreſſa profundos
Germanos domitum Cæſaris ira fuit.
Sed male terrifico favit fortuna labori,
Julius imbellem dum capit ipſe fugam.
Priſca dehinc intrat Germanica pectora virtus,
Et cis-Rhenanos depopulantur agros.
Lollius hic validos, patrio ſuperatus ab enſe,
Perdit apud Veterum caſtra vetuſta Duces.
Cladis at ultor adeſt Druſus, quem nulla pericli
Damna tenent, fluvii nec remorare queunt.
Namque ſupergreſſus Rhenum Lupiamque Sicambros
Fregit, & in noſtro caſtra locavit humo,
Non diuturna tamen, Druſus perit, inde relictum
Dirisque addictum nomen inane manet.
Nec poterant juſſit Germanica corpora Vari
Diſcere Romanis ſubdere colla jugis.
Amiſiæ Lupiæque inter primordia cæſus,
Varus enim trina cum legione ruit.
Heu dolor, Auguſtus lachrymans ibi talia fatus:
Arma, viros, aquilas reddito, Vare, meas.
Cedere Romanus patriis tunc pulſus ab arvis,
Caſtraque victori linquere ſtructa ſuo.

Hec

Digitized by Google

Hæc natale ſolum belli molimina vidit,
Vidit & a domino caſtra recepta novo.
Limesque attigaus vicinaque Caſia ſylva,
Prodita vera meo carmine, teſtis erit,
Induperatoris Germanicus, illa Tiberii
Dextra manus, raptas retulit huc aquilas.
Quid multis referam, poſt tot diſcrimina rerum
Auxiliatrices hinc habuiſſe manus.
Civilem Batavum, legiones quando coëgit
Dedere ſe Veterum, caſtraque flamma vorat?
Hæc tam ſæva ſuis prædixit fata virago
Bructera, ob id divi numinis inſtar erat,
Velledam dixere ſui, cui manſio quondam
A Lupia & patria non procul urbe fuit,
Raptaque tunc Rheno navis prætoria, donum
Ad Lupiam tractum eſt, hoc Dea ficta capit:
Ah virgo infelix, poſtquam pax falſa ſolutos
Degeneresque animos fecit ineſſe tuis,
Gens tua preſſa jacet, Calvi tu capta Neronis
Imperio, fruſtra vota precesque ſeris.
Sed patriam repeto: Romanus utrumque premebat
Fluminis, hinc caſtris, turribus inde, latus,
Protendiſſe ſuos late Caſtra Ulpia fines,
Burici nuper ſigna reperta docent,
Quin etiam oſtendit priſcos Veſalia nummos,
Quos nobis Rheni ripa revulſa dedit,
Ripa dedit Licini natique patriſque numiſma,
Sub quibus imperium non leve ſenſit onus,
Germano virtus, quoque preſſa reſurgere viſa eſt
Libertas, aquilas expulit ille truces,
Conjunctaque manu, de libertate capeſſens
Nobile Francorum nomen, ad arma ruit;
Paulatim Latius Rheno valedicere miles
Juſſus, ut in fatis tanta ruina fuit
Romani imperii, nihil obſunt cætera, Franci
Gallica cum patrio regna habuere ſolo,
Nam Rheni gelidas mox tranſivere procellas,
Regia Pharmundo ſunt data ſceptra Duci.
Occupat interea Duiſpurgi Clodius arcem,
Et vult vicinis imperitare locis.
Verum Saxo videns ſpoliis diteſcere Francos
Romanis, rapitur protinus invidia,
Et trans-Rhenanas vario certamine gentes
Tentat, apud Rhenum Francica ſceptra manent;
Unde ſub auſpiciis Martelli patria Chriſtum
Agnovit, Friſiæ Weſtphaliæque plaga.
Nomen adhuc fidi Wilbrordi Præſulis almum
Templa tenent illis conſpicienda locis.
Saxonis hæc contra fremat ira armata profani,
Subdita ſunt ſceptris ſac Wedekindi tuis,
Donec Francorum remeet, qui Magnus, ab oris,
Carolus, infractum robur ad arma gerit,
Iſte in Weſtphalicis pugnantem Saxona terris,
Ponere te docuit colla ſuperba Deo.

Digitized by Google

Urbis erant patriæ jam tunc exordia, nomen
Os Lupiæ dederat, quod Lupimunda ſonat,
Hæc Wedekindæam cladem ſpectabat acerbam,
Carolus a Jano cum comitatus erat.
Angulus hoc ſylvæ teſtatur conſcius, inde
Surgebant illo plurima tecta loco.
Sylva dabat lignum, quæ Muſtelaria dici
Suevit, & e cœlo mœnia ſtructa luto.
Quæ prope, Veſtales propter, cœnobia fundant
Cappenbergenſes unus & alter berus.
Hæc, ubi flamma domos pariter vaſtaverat urbis,
Templa excelſa dehinc ut ſtruerentur, agunt,
Curiaque inſignis, fora pulchra, domusque decoræ
Ornatus ergo hic exterioris erunt.
Inter & egregias Veſalia clarior urbes,
Urbs celebrata ſuum tollit ad aſtra caput.
Imperii membrum, Habſpurgus quoad usque Rodolphus
Fecit, ut in Clivo connumeretur agro.
Exin, bella premant, ſeu pax affulgeat, ipſa
Fida manet Dominis Principibusque ſuis.
Clivius ut contra Geldrum Dux arma moveret,
Civica ſuppetias arma tulere Duci.
Præmia virtuti quoque ſunt decreta fideli,
Urbs quibus hæc gaudet, præmia civis habet.
Hic pietas, Muſæ, concordia ſancta Senatus
Conſervata fide, Principe ſub patrio.
Poſt multos igitur caſus expertaque damna,
Libertate fiet, vindice, tuta, Deo!
Et valeant mores, valeant hic mœnia! Tandem
Ejus & hoc titulis ſubdere Muſa cupit:
Hoſpita dicetur, meritoque id honoris habebit,
Hoſpitii multis jura dediſſe bonis;
Omne ſolum patria eſt rectis, hac laude coruſca,
Qui locus hunc ſuperet, vix tamen eſſe reor.
Emrica ſuccedit noſtris cantanda Camœnis,
Qua ſitulas tumidis Rhenus adimplet aquis.
Urbi, quam dixi, compar, ſeu flaminis illam
Hancque ſimul Rheni dextera ripa levet;
Seu videas quondam ſimili tentata periclo
Arva hæc Cæſareo, dum prope caſtra jacent
Auguſti in Clivo, dum foſſam Druſus apertam,
Iſſala, quæ patrio nomine dicta, cavat.
Auſoniamque tenet non fruſtra Altinia vocem,
Hic ubi Romanos alta cupiſſe patet:
Sive velis eadem fidei primordia, Chriſtum
Huic quoque Wilbrordo Præſule dicta loco.
Unde urbs pulchra, trabens prima incunabula, crevit,
Utque Decora *quidem dicier illa queat;*
Sumere templorum turrita palatia, ſive
Auguſtasque ædes contiguasque domos,
Si placet, aut mavis fora portumque addere, ſive
Oblectent mage te curia, ſive ſcholæ,
Aut fluidæ naves, quarvis ratione Decora
Emrica *ſtructuris concelebranda venit;*

Sume

Digitized by Google

Sume tibi Proceres, divinaque jura profeſſos,
Sume tibi Muſas, Cæſareamque dicen,
Omnia ſi jungas, patriæ respublica noſtræ
Hic, dices, tandem reſtituenda redit;
Sume tibi omnigenas artes & cuncta, Decora *eſt*
Emrica, *ob inſignes concelebranda viros.*
Addis currenti calcar, Calcaria, *laudes*
Ecce tuas vena non remorante canam:
Olim inter Veterum legiones Sexta reperta eſt
Et Victrix legio, quam comitata fuit
Ala equitum bello Burginacique locata,
Sub Mœnerberga rudera tecta jacent,
Aut Conſtantini imperio quia ſemina noſtro
Chriſpigenum fidei jacta fuere ſolo,
Aut quia Martelli auſpiciis didicere ſalutem
Hæ gentes, ædes conditur inde ſacra,
Rudera materiem præbent, Calcaria, *noſtros*
Hoſce dies cuivis dicitur usque vetus,
Quam prope poſt annos ſurgit Calcaria multos,
Longius at patrio paruit ipſa Duci.
Hic igitur veteres habuit quoque Clivia cives,
Civica quapropter præmia jure merent.
Civilis judex, de civibus utpote lectus,
Civilis juris juſtitiaque tenax,
(Icon juſtitiæ quod eum depicta monebit,)
Jura etenim tribuit civibus æqua ſuis.
Civilis *quare Calcaria jure vocanda,*
Urbs ſemper titulo quæ facit apta ſuo.
Germanas oras iterum luſtrare, Celebris
Mœnia Duiſpurgi *& cernere Muſa cupit,*
Et videt hoc Caſtrum quondam Germana locaſſe
Robora, Romanus cum prope miles erat,
Præſidio Aſpurgum firmans, tranſire paratus,
Rhene, tuos fluctus, oppoſitumque fuit,
Ergo intentatis Duiſpurgum quando periclis,
Mavult de proprio nomen habere ſolo,
Gentis enim Virtus & ſacra Tuiſconis umbra
Viſa eſt luminibus prævolitare ſuis.
Attamen hoc caſtrum multo poſt tempore, famam
Cui dederant crines, Clodius ecce capit,
Ut velit a Rheno Romanum arcere, ſuetus
Vincere, & in noſtris regna tenere locis.
Verum Francigenæ, nimis imperitare volentes,
Paulatim amittunt, quod peperere manu.
Libertas urbi redit hinc ſimul aurea, tandem
Libera Germano redditur imperio.
Hanc exornarunt Lotharius & Conradus,
Cujus in hac juſſu regia ſtructa fuit.
Immunes alibi ſtuduit quoque reddere cives
Ceſar, cui nomen fulgida barba dabat.
Filius Henricus in idem connititur, ille
Concilium hoc veteri pro pietate vocat.
Libera, inquam, manſitque urbs hæc, Habſpurgicus usque
Dum Comiti hanc Clivo traderet ille ſuo.

Digitized by Google

Quid multis? Cæsar ter Maximus Æmilianus,
Carolus inque urbe hac tecta subire volunt:
Id quoque dignati Ferdnandus & inde Rodolphus,
Duispurgi hinc crescunt præmia grata viris;
Jura binc fluxerunt Academica aliquando tributa,
Prob dolor, illis si Mars paterere frui.
Quid memorem sylvam, fluvios, quid templa, Senatum,
Atque excellentes quid pietate viros?
Hæc Celebrem faciunt urbem, quid restat? ut inquam:
Nobile Duispurgum tempus in omne vale.
Nec Santena *meis* Antiqua *silebere Musis,*
Altera ceu patriæ lux adamata mihi.
Romanos rerum Dominos gentemque togatam,
Cæsareos vultus effigiesque Deum,
Romanas aquilas, legionum signa, triumphos,
Arma, viros, nummos, signaque sculpta manu
Artificis, figuli facili confingere torno
Quod potuere, stylos cumque notis variis,
Et statuas, votivaque saxa, sepulchra,
Et quid Romanos olim habuisse patet,
Exhibet hoc Santena tibi, quando eruit alta
E terra aut fluvio, quod tacuere libri.
Hic veterum Augustus posuit legionibus apta
Castra, quibus sortes præficit ipse Duces.
Lollius hic cecidit, Drususque hic ponte profundum
Transgressus Rhenum, sed tamen ille perit;
Quin miser hic etiam linquens sua nomina Varus
Hincque abiens, absens tristia fata subit.
Sed cladem minuit Germanicus inde, reductas
Cum legio hic aquilas cerneret ire suas;
Hic Veterum manes castrorum hyberna tuentur,
Civilis valida qui periere manu;
Hic ubi Santena est, Trojana Colonia quondam
Constitit, binc Trojæ nomina vulgus amat.
Ast Santena suum mutuata est nomen ab illis,
Ob Christi hic sanctam qui periere fidem;
Victorem & socios victricia nomina ferre
Fas est, dum victus Maximianus adest;
Victus adest, inquam, fidei constante tyranno
Verbo, & Martyribus certa trophæa manent.
Semina Christigenæ nam tempore Constantini
Sparsa prius fidei climata nostra beant.
Hinc est, ut referunt, geminis quod turribus altum hic
Stet templum, qualis regia Solis erat.
Tu quoque non minima es, quas inter Clivius urbes
Orbis habet reliquas ubere, Resa, *solo;*
Uber *es in glebis, in fructibus, ubere terra*
Pascua vestra jacent, Uber *es inque cibis,*
Uber *es & Rheno, Jovæ benedictio quanta!*
Uber *es ingeniis, conspicuisque Viris.*

D I X I.

Ca-

Digitized by Google

Capitalibus urbibus ſingulis, quas percenſuimus, oppida ſua minora ſubjiciuntur, iisque connumerantur.

Clivopoli quidem Huiſſenum Batavicum, Craneburgium, Gennepium, Grieth uſium & Udenheimium.

Huiſſenum, a primis in Batavia ſuperiori ædibus denominatum, antiquum Provinciæ Clivenſis oppidum eſt, cygnæis, quæ exhibet, armis teſtibus, quod a veteribus illis Theiſterbandinis Comitibus ad Clivenſes derivatum, iisdem, Batavia reliqua omni ad Geldros tranſeunte, manſit. (1) Johannes, Cliviæ Comes, muris & privilegiis (2) illud donavit.

Joannes, Clivorum Dux in ordine tertius, dictus Miſericors, eidem teloniorum Clivenſium immunitatem conceſſit.

Anno 1502. a Carolo Egmundano, Geldriæ Duce, obſeſſum, ſed a Clivenſibus fortiter aſſertum eſt, (3) tormentis bellicis Geldris ablatis.

Craneburgium, a gruibus, ad paludes, quibus adjacet, habitantibus, appellatum, anno 1340. craſtina Martini Epiſcopi, Theodoricus, (4) ejus nominis IX. Clivorum Comes in ordine 26. atque Theodoricus ab Horn, Gerhardi a Parwys & Irmgardis, Theodorici, nominis VIII. Clivorum Comitis in ordine 24. gnatæ, filius, privilegiis ſuis tum inſtruxerunt novis, tum vetera, quæ habebat, confirmarunt.

Eidem idem Theodoricus Hornæus (5) anno 1343. de aggeribus leges tulit.

Ad oppidum Caſtrum egregium Adolphus Marcanus, Clivorum Comes 28. & ultimus, anno 1388. ſtruxit. Ipſum vero Adolphus, ejus filius, primus Clivorum Dux, anno 1417. ulterius munivit, eidemque cereviſiæ cenſum liberum conceſſit, (6) inque illud anno 1436. Collegium Canonicorum Zephlica deduxit.

Gennepium a familia illuſtri, cujus inſignia hodieque gerit, denominatum eſt.

Hujus medietas anno 1426. Adolphi, primi Clivorum Ducis, victoria, a Joanne Heinsbergio pro λύτρῳ (7) extorta eſt: alteram a Giesberto & Reinhero Brederodiis idem anno 1441. emptione ſibi comparavit. (8)

Udenheimium, a campis Udis (9) dictum, a Joanne, Comite Clivorum penultimo, anno 1347. muniri cœptum, ab Adolpho vero, (10) primo Clivorum Duce, privilegiis ſuis anno 1414. inſtructum & auctum eſt.

In hoc oppido Canonicorum regularium Cœnobium (11) anno 1456. fundatum eſt: ſicut etiam Monialium Conventum ambitu ſuo complectitur.

Anno 1618. (12) conflagravit.

Griethuſium, ſicut & Griethanum, alii a Duce Romanorum Grino; alii ab alluvie Rheni, quæ Grindt voce Belgica dicitur, derivant.

(1) Huiſam Geldriæ oppidum olim fuiſſe, contendunt Scriptores Geldrici, quos vero *Hoppius* c. 12. ex inſignibus Huiſſenis, iisdemque Clivenſibus, juribus refutat.

(2) Quæ vid. in Codic. Diplom. No. XXIII.

(3) Vid. infra ſub Johann. I.

(4) Vid. Diploma No. XXIV.

(5) Vid. Diploma ejus in Cod. Diplom. No. XXV.

(6) Omnia vero Privilegia iterum confirmavit Johannes I. Cliviæ Dux. Vid. Diploma No. XXVI.

(7) Cum in prælio, in ſaltu Clivenſi, alias Cleverhamm, commiſſo, captus eſſet. Vid. infr. ſub Adolpho, atque ejus *acquiſitis*.

(8) Pro 7000. florenorum juxta autorem p. cit. *Hoppius* c. 12. p. 42. habet 70000. Scutatos, quod veroſimilius eſt reſpectu pretii, quo altera medietas Adolpho obvenerat: Privilegia vero, tum a priſtinis Dominis, tum ab Adolpho Genneppenſibus confirmata, vid. in Cod. Diplom. No. XXVII.

(9) Alii a familia Udenorum, qui ibi habitaverint; alii a Gugernis, quos corrupte vocaverint Udener, dictum putant. *Hoppius* c. 12.

(10) Imo jam a Johanne Comite an. 1359. Privilegia accepit, juxta Diploma No. XXIIX. confirmata ab Adolpho & aucta anno 1368. vid. Diploma No. XXIX.

(11) De quo vide infra in *Statu Eccleſiaſtico Provinciæ Cliviæ*.

(12) Atque iterum anno 1685. quo incendio ejus Chartophylacium quoque conſumptum fuit.

Digitized by Google

Veſaliæ Bourichium, Dinslacum, eque hujus regione Orſavicum, tum porro in propria ora Sherenbeckium & Holtenum oppida, cum municipiis Ringelbergio & Rurorthano, ſubjiciuntur.

Bourichium ab agri vicini cultura & ubertate (1) dictum eſt, ut verſus habent vulgo noti:

Ardua ſtat Bourich Niſo inſignita rapaci,
Quem ſuſtentat Eques, viridantia prata pererrans.

Cum enim primitus inſula eſſet Lupiæ contigua, a ruſticis ob ſoli fertilitatem diligenter culta, Joannes, Comes Clivorum penultimus, ipſa Margarethæ anno 1366. eidem privilegia de electione Magiſtratus ſui, & teloniorum Clivenſium immunitate conceſſit: quæ poſt illius fata Engelbertus, Adolphus & Theodoricus fratres, Comites Marcani, ob matrem Margaretham Clivenſem, Theodorici IX. filiam & hæredem, in Comitatu Clivorum ſucceſſores, anno 1391. ſpecialiter vero Adolphus, primus Clivorum Dux, Adolphi Marcani, ultimi eorundem Comitis, filius, anno 1395. ejusque poſteri Joannes I. filius, anno 1446. idemque iterum anno 1448. Joannes II. nepos anno 1481. Joannes III. pronepos anno 1522. Wilhelmus denique abnepos anno 1539. in ipſorum inauguratione rata habuere: inprimis vero Joannes II. 24. Jan. anno 1482. privilegia conflagrata renovando approbavit, & teloniorum libertatem, a Majoribus acceptam, confirmavit.

In hoc oppido Conventum Monialium Henricus Ameldunck, ejus indigena, anno 1468. inſtituit, bonisque ſuis hæreditariis donatis, primus Pater factus eſt, ut verſus habent tumbæ Patrum inſcripti:

Hic recubant hujus Conventus corpora Patrum,
Quorum primus erat Ameldunk Henricus, & idem
In Bourich natus, primus fundator habetur.

Dinslacum, vel a Marte, (2) Deo gentili, vel a lacu, vel pannis denique, quæ ibi confici ſolebant, & undique venundari, denominatum, cum integra ſua Dynaſtia, anno 1220. per conjugium Theodorici, nominis V. Comitis Clivæ 21. cum Mechtilde, ejus hærede, copulati, accedente conſenſu Friderici II. Imp. ad Cliviam pervenit. Oppidum turri prælta Adolphus, primus Clivorum Dux, exornavit ac munivit. Ejus vero ex filio Joanne nepos, Joannes II. eidem cereviſiæ, quæ inibi coquitur, cenſum ad revocationem indulſit.

Sherenbeckium, a fluvii Domino, quaſi des Heeren Beeck / appellatum, ab Adolpho, primo Clivorum Duce, cum caſtro oppido connexo ædificatum, (3) anno 1483. a Joanne a Gehmen proditione captum.

Holtenum a familia nobiliſſima (4) dictum eſt. Ex qua originem ſuam habent: Eber-

(1) Quaſi Baureich. *Hoppius* c. 13.

(2) De hoc oppido MS. meum Eſſendienſe: *Inter Veſaliam & Teutoburgum Rheni ripam occupat Dingtlacken oppidum, a Martis lacu appellatum, ut interpretatur Hermannus Nuenarius, tametſi nulla alia ratione adductus, quam quod poſterior pars vocabuli conſonantiam habet cum lacu, prior veroſyllaba Dins vel Dings videatur Martem ſignificare, belli ſive diſcordiæ Deum apud Gentiles; quandoquidem & Martis diem Teutones ſemper appellaverint* Dingſtag, *a verbo* Dingen, *quod vernacula noſtra lingua litigare notet. Germanos enim nec dum agnitione Dei per Evangelii vocem imbutos coluiſſe Martis idola, ex Plinii, Taciti & aliorum Scriptis liquet. Aliud ſane Etymon Hamelmannus adfert, ſi recte memini,* (vid. Opera ejus Hiſt. p. 74.) *a panno videlicet, qui arte ſullonica ibidem conficitur; hunc enim Germani in his finibus* Laken *appellamus. Ceterum uter eorundem ad veri ſcopum propius accedat, aquus Lector facile judicabit.* Veroſimilior nobis videtur ratio poſterior, a *pannis* videlicet *tenuibus*, binnen ſ. feinen Lacken, quaſi Dinlacken. Vid. quoque *Hoppium* c. 13. p. 49.

(3) Muris cinctum atque caſtrum ibi ab Adolpho conditum refert *Hoppius* c. 13.

(4) Videlicet Dynaſtarum de Holte, qui initio caſtrum Holtenum prope Oſnabruggam tenuerunt, illo vero ab Epiſcopo Oſnabruggenſi circa annum 1144. propter rapinas ex illo factas deſtructo, ditionem prope Dinslackium emerunt, atque caſtrum ibi Holt a priori appellatum condiderunt. Antiquum vero illud caſtrum propter lignorum circa illud frequentiam ita fuiſſe dictum, nomenque dediſſe Plateæ in Civitate Oſnabruggenſi Holtz-Straſſen, ut & Portæ ejus die Holtz-Pforte, cenſet *Hamelmannus* Oper. Geneal. Hiſt. p. 684. quod veroſimilius, quam vel a familia, vel a Latronum ad prætereuntes voce Halt, ut alii apud *Hoppium* c. l. volunt, nomen accepiſſe.

Digitized by Google

Eberwienus Holtenus, cujus in literis Monaſterii Hamburgenſis anno 1151. itemque Adolphus ab Holt, cujus in ejusdem Monaſterii literis anno 1237. mentio facta eſt.

Præterea ex eadem hac familia prognati: Ludolphus Holtenus, qui altera Bernhardi anno 1247. & Wilhelmus, Ludolphi fratris filius, qui anno 1268. mortui, & Monaſterienſes antiſtites fuere.

Mechtildis denique ab Holt, rivuli S. Mariæ matris Domini Sterekradienſis anno 1240. fundatrix, & Wiegboldus Holtenus, Colonienſis Archipræſul anno 1298. electus, ortum ſuum eidem familiæ debent.

Ipſum oppidum, Adolpho, Montium Comiti, oppignoratum, anno 1334. Theodoricus, nominis IX. Clivorum Comes 26. redemit. (1)

Orſavicum, (2) vel a veteribus Urſinis, ſicuti quidam fabulantur, vel ab urſis ipſis, quorum fovea primitus fuerit, vel denique, quod ad veritatem propriùs accedit, Roſſavicum potius, quam Orſavicum, quaſi dicas Equorum arvum, a tribus, quæ in armis ſuis exhibet, capitibus equinis, denominatum, anno 1351. privilegiorum ſuorum a Johanne, Clivorum Comite 27. & penultimo, confirmationem accepit; idem civibus jus venationis liberum in toto Comitatu Morſano vicino, tanquam feudo ſuo, permiſit.

Ante illud proxime ad Rhenum Wilhelmus, Cliviæ, Juliæ, Montium Dux, propugnaculum antemurale poſuit.

Municipium Ringelbergium, (3) cum caſtro ſuo & dominio, Theodoricus, nominis VII. Comes Cliviæ 23. per conjugium primum acquiſivit, idemque Theodorico, nominis VIII. filio ſuo, Rudolphus I. Habsburgicus, Rom. Auguſtus, cum ſecundo conjugio Eberhardi filiam, ſuam Neptem, duceret, anno 1290. confirmavit. (4)

Rurorthanum denique, ſic dictum, quod Ruræ angulus (5) ibidem ſe in Rhenum effundat, cum caſtro contiguo ab Adolpho I. (6) Clivorum Duce, ſtructum eſt, hodie deſtructum.

Emmericæ vicinum eique ſubjectum oppidum Limerſiæ, vel a 7. Mariæ pilis, quod ibi aſſerventur, Sevenharium, vel potius a 7. ſpicis ob ſoli limoſi fertilitatem Sevenahrium nominatum, anno 1361. Engelbertus Marcanus, in Bello civili Geldrico, inter fratres Reinholdum & Eduardum, Geldriæ Duces, exorto, huic patrocinatus, ab eodem in 1800. Scutatorum pignus acquiſivit; quod Wilhelmus, utriusque fratris ex ſorore Maria nepos, Juliæ ac Geldriæ Dux, anno 1382. iterum redemit. Reinholdus vero ejus frater, anno 1397. ab Adolpho I. Clivorum Duce, in pugna ſaltus Clivenſis cum aliis captus, illud pro 10000. Scutatis eidem viciſſim anno 1406. obligavit. Adolphus autem caſtro munitiſſimo firmavit atque auxit. (7) Iſtius denique ex filio primogenito Joanne nepos, Jo-

(1) Adolphum potius, Comitem Marcanum, illud oppidum cum ejus ditione Theodorico, Cliviæ Comiti, obtuliſſe, atque ab illo rurſus feudi oblati nomine recepiſſe, patet ex Diplomate in Cod. Diplom. No. XXX. Qua vero ratione ad Adolphum illum antea pervenerit, nondum mihi liquet. Id autem certum eſt, errare, qui apud *Hamelmannum* p. 685. exiſtimant, ditionem Holtenam ſeculo decimo quinto ad Comites Dinslacenſes, & ab his ad Clivenſes Comites perveniſſe, cum jam anno 1226. Comites Dinslacenſes fuerint extincti, atque Comitatum illorum Theodoricus V. Cliviæ Comes, matrimonio cum Mechtilde, herede ſuperſtite, acquiſiverit.

(2) Sedes nonnunquam juniorum Cliviæ Comitum, ut & viduæ Johannis, Comitis Cliviæ, Mechtildis, poſt cujus obitum, cum Adolphus, Cliviæ Comes ultimus, illud repeteret, bellum ortum ſuit, de quo vid. infr. *Hiſt.* Adolphi VI. in *Comit. Marc.*

(3) A decem, ut volunt, annulis, quos inſignia gerunt, ita dictum. *Nicol. Sellius* in Veſal. obſequ. p. 86. Vid. quoque *Hoppius* c. 18.. & *Hamelmann.* Oper. Geneal. Hiſt. p. 740.

(4) Nunc a multis annis in feudum tenent L. B. de *Spaen.*

(5) Quaſi der Orth ſive das End der Ruhr, quæ ibi in Rhenum influit, celebris alias a Vectigali, quod inde ab anno 1587. a prætereuntibus mercibus ibi exigitur, magnamque partem Academiæ Duisburgenſi deſtinatum eſt. *Hoppius* c. 13. in f.

(6) Johannes III. vero, Cliviæ Dux, vetera Privilegia confirmavit, novumque, molam pneumaticam extruendi, anno 1531. adjecit, cujus Diploma vid. in Cod. Diplom. No. XXXI.

(7) Poſtquam cum integro dominio Limerano lytri loco a Reynoldo, Geldriæ Duce, in pugna Cleverhamenſi illud acceperat. *Pontan.* lib. 8. pag. 359. *infra* ſub Adolpho I. Duce Cliv. *Hopp.* c. 14.

Digitized by Google

Joannes II. anno 1487. jure civitatis, (1) itemque censu vini libero donavit, cerevisiæ autem reditus pro 50. Scutatis annuis obligavit.

Sub *Calcaria* Gochium, eique victnum municipium Weezium, Sonsbecium item, atque Grietanum cum municipio Körvenheimio connumerantur, ab eaque, ubi opus, ad comitia vocantur: præter illa, Dinslacense, Orsavienſe & Isselburgium, oppida olim, etiam Linnium ad judicium ejus capitale appellant.

Gochium a Gugernis, incolis vetustis, derivat Joannes Turcus, Regiſtrator Clivenſis, hinc oriundus. Alii rectius ab additione terræ ad Nierſam facta, quaſi dicas gehocht/ (2) denominatum asserunt; & Nierſæ aggestum dicere possis, quondam Geldricæ ditionis oppidum ad Nierſam fluvium cum castro ſuo, ab Ottone III. Geldriæ Comite in ordine 7. anno 1291. muris cinctum, & de Prætore, Scabinis, & bonis civium, privilegiis inſtructum eſt. Hæc anno 1328. Reinholdus, Reinholdi filius, primus Geldriæ Dux, confirmavit, & ao. 1341. veſpera Bartholomæi, præterea ad muros oppidi inſtaurandos, communitatem in utraque Nierſæ ripa, a Spycker in Heerſorſt deſcendendo, campumque, Turonenſem dictum, civibus addidit. Anno 1361. filius hujus Eduardus, Geldriæ Dux, confirmatis privilegiis, die Jovis poſt Pentecoſten, anno 1366. civibus ceſpites fodiendi, & ligna in Tichelbroick, ad lateres pro civitate firmius munienda excoquendos, incidendi, conceſſit, & privilegium de civium bonis, in præfectura non arreſtandis, addidit. Idem veſpera Paſchali, anno 1367. largitionem ſororis Iſabellæ, Abbatiſſæ Vallis Comitis, de molis, aquatili, ventoſa & fullonia, pro 50. Marcis antea oppignoratis, nunc vero pro modiis ſiliginis 200. hordei 100. & macerati frumenti mixti totidem, tritici vero 50. factam, approbavit. Gruitam vero pro centum Marcarum pignore Abbatiſſa tradidit, quod idem Eduardus die Eliſabethæ anno 1370. ratum quoque habuit.

Anno 1371. mortuo in conflictu Bachwielerio Eduardo, Duce Geldriæ, Reinholdus ejus frater ipſa Victoris, ſicut omnibus Geldricis urbibus, ita Gochiæ quoque huic, partes Eduardi in bello civili fratrum ſecutæ, culpa defectionis remiſſa, præterea omnia de judiciis, arreſtis & teloniis, privilegia confirmavit.

Anno 1466. a Joanne, ejus nominis primo, Cliviæ Duce ſecundo, in bello civili Arnholdi & Adolphi, Egmundanorum Patris & filii, Geldriæ Ducum, obſidione cincta, ſed ob Arnholdi, Comitis Benthemii, Steinfurti Domini, Joanni Clivenſi chariſſimi, obitum, 16. Febr. Clivis in Eccleſia collegiata tumulati, iterum deſerta.

Anno 1371. ipſa Gregorii, Wilhelmus II. Juliæ Dux, & filii fui, Wilhelmi III. Geldriæ Ducis, tutor, ubi in oppido hoc inauguratus eſſet, civium bona, ob multa in bellis fratrum, Reinholdi & Eduardi, ſuorum affinium, perpeſſa damna, ab omni cenſu, tributo, omnibusque teloniis exemit, ſeque nullas ibi amplius portas exſtructurum, nec lectos civibus quoque in uſum ſuum ablaturum promiſit. Idem Mercurii poſt diviſionem Apoſtolorum anno 1374. civibus ſuis Gochenſibus appellationem Geldrienſem in Ruremundanam convertit. Anno 1438. Arnholdus Egmundanus, Geldriæ Dux, Martis poſt Palmarum, iisdem civibus de fullonia privilegium dedit. Idem anno 1455. Monialibus ibidem leges tulit; Et anno 1458. de ſucceſſione civibus rationem præſcripſit, iisdemque 100. jugera Ericeti, ante urbem, qua Clivopolim iter eſt, ſiti, donavit.

Anno 1473. 2. Auguſt. a Carolo Burgundo Johanni, ejus nominis primo, 2. Cliviorum Duci, cum municipio Weezio (3) donata. Cum cives imperio Clivico nonnihil adhuc reluctarentur, Johannes anno 1477. turri fortiſſima, in caſtro ante oppidum conſtructa, primum eos coercuit, qui ob id hodieque Swingh-Goch appellatur. Deinde de electione Magiſtratus & judiciis, privilegiis novis datis, veteribus etiam omnibus confirmatis, cygno etiam & vino honorario, ſingulis annis in Magiſtratus novi inauguratione oblatis, pacavit, & Cliviæ ſuæ in perpetuum ſubjecit.

Sons-

(1) Ipſum Diploma vide in Cod. Diplom. No. XXXII.

(2) Hanc rationem quoque approbat *Hoppius* l. c. p. 66. qui & fata ejus Civitatis prolixe quoque refert.

(3) Itemque arce & telonio Lobithano aliisque, de quibus vide infra in Hiſtoria Johannis I. Ducis Cliviæ.

Digitized by Google

Sonsbecium, a torrente ſolis, (1) quem in armis quoque ſuis exhibet, dictum, privilegia de immunitate in teloniis, ac libertate electionis Magiſtratus ſui, civitati Calcarienſi in omnibus ſimilia, anno 1320. craſtina Luciæ, a Theodorico, ejus nominis IX. Comite Clivio 26. præſentibus Theodorico Clivio, Hulcheradiæ Comite, patruo Joanne Clivio, Linnenſis territorii Domino Germano, Burchardo de Vonderen, Wilhelmo de Wiſchel, Daniele de Oſſenbroick, Theodorico de Bellichoſen, Theodorico de Eyll, Theodorico de Munimento, Rutgero de Boetzlaer, Wolthero de Voſſem, Wolthero de Eyll, Paſtore oppidi Alberto, multisque Canonicis Santenſibus, accepit, quæ tamen hodie ſua negligentia (2) omnia iterum amiſit.

In hoc Adolphus Marcanus I. Clivæ Dux, inſigne caſtrum, quod hodie Præfecti Provincialis Clivii ab hac parte Rheni habitatio eſt, conſtruxit.

Anno 1410. Conventus Monialium ad muros oppidi ab Helwicharde vidua fundatus, (3) & anno 1428. Ordini S. Franciſci tertio, quem vocant, conſecratus eſt.

Anno 1517. 6. Maji, medietas oppidi & conventus; anno 1604. 4. Febr. oppidum integrum ferme conflagravit.

Griethanum itidem, ut Griethuiſanum, vel a Duce Romanorum Grino, vel potius ab alluvie Rheni, quæ Gelndt vulgo dicitur, appellatum. (4)

Korvenheimium, (5) a familia nobili, quæ tres in inſignibus corbes geſtat, dictum, municipium verius, quam oppidum eſt, licet oppidanorum immunitatibus gaudeat: in quo caſtrum inſigne Adolphus primus, Clivorum Dux, ſtruxit. Jurisdictione vero ejus olim Theodoricus Clivius Præpoſitus Xantenſis anno 1280. inveſtitus eſt. Anno 1499. Stephano a Wylach oppignoratum.

Santenæ proxime adjacet municipium, quod vel ab amœnitate Wienendalium, vel quod a Clivenſibus vallis hæc lucrata ſit, Winnendalium denominatum, Adolphus primus, Clivorum Dux, caſtro eximio exornavit, & Theodorico a Wylach, Archipræfecto Clivio, obligavit.

Reeſæ vicinum eſt oppidum Iſelburgium, (6) quaſi Iſalæ caſtrum, quod ad hunc fluvium Adolphus primus, Clivorum Dux, condidit: oppido vero idem die Jovis poſt Dominicam Oculi anni 1441. privilegia conſecravit.

Urbium atque oppidorum origine, incrementis, privilegiis, collegiis atque mutationibus variis explicatis, nunc porro Præfecturæ, atque in iis prætura & quæſtura Provinciæ Clivenſis recenſendæ veniunt. Ex Præfecturis duæ ſunt Provinciales, cis & ultra Rhenum, cujus Clivenſis quidem ſedes eſt caſtrum Sonsbecenſe, (Clivenſe enim ipſi Principes ſemper occuparunt;) alterius, arx Dinslacenſis & Sherebecenſis. Illa urbes ſub ſe comprehendit Clivopolim, Calcariam, Santenam, Sonsbecam, Bourichiam, Udenam, Griethuſiam & Grietham, totidemque Prætoribus inſtructa urbanis, quibus Wienendalius & Scharavelinus, quorum hic ſub ſe Kervenheimiam & Wienendunciam quoque habet, annumerantur. Ab eadem Rheni parte in ora Gallica ſunt peculiariter Toparchiæ, Orſavienſis, Gochenſis, cum Prætoribus ſuis, & in hac peculiariter quoque Wezanus, Aſperenius & Moldickianus ad Moſam. Præterea Præfecturæ Gennepenſis, Cranenburgenſis & Duiffeltana, Neomagum usque ſe extendens, cum ſuis itidem Prætoribus

Præfecturæ, prætura & quæſturæ Provinciæ Clivenſis.

(1) Sive potius radiis ſolis, quos inſignia habent, & frequentibus in illo tractu rivulis; juxta alios vero ab oppido *Zons*, cujus colonia ſit.

(2) In pœnam potius criminis commiſſi Johannem I. Clivæ Ducem, anno 1538. illud Privilegium Sonsbecenſibus iterum abſtuliſſe, atque ab illo tempore, quicquid cives, ut innocentiam ſuam probarent, ſub Wilhelmo & Johanne Wilhelmo contenderint, Magiſtratum Sonsbecenſem a judice loci vel Toparcha Principis nomine conſtitui, me legiſſe memini.

(3) Cujus quidem fundationis Diploma deſideravi, memoriam tamen ex conventus ejus annalibus, ut & primum ejus Rectorem *Wilhelmum Bueſel*, ſecundum *Wichmannum de Swel*, tertium *Rudgerum de Dynslaken*, quartum *Johannem de Camp*, præcipuos autem benefactores *Idam de Græsbeeck*, & *Weſſelium Swaertkop*, fuiſſe, didici ex literis *Chriſtiani Greuteri*, nunc ejusdem conventus Rectoris & Confeſſionarii.

(4) Jura vero Civitatis anno 1250. accepit a Theodorico VII. Comite Clivæ, juxta Dipl. in Codic. Diplom. No. XXXIII.

(5) Vid. de hoc *Hoppium* p. 72.

(6) *Hoppius* p. 91.

Digitized by Google

bus & Quæstoribus. In ora Germanica sive Westphalica Præfecturas numerat, Huissenam Batavicam & Lobithanam, inter Rhenum & Vahalim medias, Sevenariensem cum Limarsia sua earumque Prætoribus, & urbe Embricense, quæ proprio suo Prætore gaudet, Isselburgiam cum urbe Reesensi integrisque Hetteriæ & Aspeliæ ditionibus, tribus tamen Prætoribus attributis.

Accenset præterea ab eadem Rheni parte Præfecturas, Bislicensem & Ringelbergiam. Provincialis Præfectura in eadem ora sub se Wesaliam, Duisburgiam, Dinslacum & Sherenbecium, Holtenum denique & Rurorthum cum Prætoribus suis complectitur. Telonia habet ad Rhenum, eundem iterum descendendo, Rurorthanum & Teutoburgicum, primo Buirichium, deinde Reesam translatum, Orsaviense, Wesaliense, ad Rheni & Luppiæ confluentes, Reesense, Lobithanum & Huissenum; ad Mosam Gennepium. Quæsturas numerat Clivensem, Calcariensem, Cranenburgiam, Gennepiam, Udenheimensem, Santensem, Orsaviensem, ab hac Rheni parte: ab altera Holtenam, Dinslacensem, Reesensem, Embricensem, Sevenariensem & Huissenam, inter Rhenum & Vahalim mediam, in Batavia sitam.

Feuda Provinciæ Clivensis.

Dominia, (1) quorum Dynastæ Cliviæ Principem feudi Dominum agnoscunt, præter Comitatum Mörsensem, (2) Pighio Ulpiorum dictum, sunt: Senheimense apud Mosellam, ad Electorem Trevirum; Præfectura Vredensis, & Dominium Meidericense atque Honnepelium, ad Comites Bronchorstanos, Barones Batenburgios, Anholtinos, Gronsfeldios, Rimbergios; Chemense (3) cum arce Crudenburgia, ad Comites Schouwenburgios & Holsteinios; Werdenbruchium, ad Comitem Cuilenburgium, Baronem Palandum; Millingense & Bilandicum, ad Comites Montium; (4) Masacker/ (5) jam destructum; Diesfortium & Grondsteinum, ad Wylichios; Wissenium, (6) ad Loæos nobilissimos spectantia.

Castra Equestria.

Sunt quoque (7) in eadem Provincia multæ Equestris dignitatis Virorum eximia atque vetusta castra: Schleimium Baronum Palandiorum, Haltium Bilandicorum, Calbeccense Burenorum, Eylium & Moilandium Bronchorstanorum, Tyllium Munsterorum, Ossenbruchium hujus familiæ avitum; Munimentarium duplex, hodie Murmpter/ partim ad Bungardos, partim ad Quados Wickradios, Vennium hodie ad Bramptios, Offenbergium olim ad Flodorpios, Huetanum & Rossavicum ad Wylichios, Impelium & Gutterswichium ad Diepenbruchios, Lonense ad Tegnagelios, Gattropium ad Huchtenbruchios, aliaque ad alios spectantia.

Status Ecclesiasticus Provinciæ Clivensis.

Post provinciæ Cliviæ statum politicum, Ecclesiasticus etiam, & in eo Abbatiæ, domus Commendatoriæ, Canonicorum collegia, & utriusque sexus Monasteria multa accensenda sunt.

Abba-

(1) Videlicet feuda Clivensia extra Ducatum Clivensem.

(2) De quo infra Append. I.

(3) De quo infra Append. IV.

(4) Quorum Genealog. vid. infr. Append. I. ad *Provinc. Geldriæ.* Et post obitum Oswaldi, Comitis Montensis, cum ejus Sorore ad Comites Hohenzolleranos, qui illa Dynastia nunc investiti sunt.

(5) Quod castrum una cum Hœmenensi, Maldensi & Beeccensi Grœsbeccenses Dynastæ olim possederunt, dotis nomine postea allata ad Comites Merodenses, qui vero, retento solum castro Masacker, Hœmenense & Maldense Dynastæ de Steenhusen in Oblo, Toparchæ Quickensi, Beeccense vero Domino de Randwick, Burggrafio Neomagensi, vendiderunt.

(6) Adde *Lænen* in Betua, quæ Dynastia a Bilandis dotis jure ad Equites de Gent, & ab his iterum eodem jure ad Equites de Quadwickeradios pervenit. Itemque *Barl*, quæ a Barlensium familia ad Hafftenses, & ab his per matrimonium in Equites de Dries translata est. Denique *Witteringen* in Recklingshusano tractu, quæ ab Equitibus de Unverzagt ad Orfftenses, ab his ad Capellenses, tandemque ad familiam de Vittinghoven pervenit.

(7) Castra a Rheno vel Vahali absorpta sunt: *Beeck* Steckeniorum juxta Xanten; *Bisenburg* Kerhorstiorum e regione Schenckenschanz in Vahali; *Hulhausen* Hesiorum, Wachtendokekiorum, tandemque Norprathiorum in Vahali. *Knipen* Hunxlediorum juxta Ruhrort; *Rodenholt* Horstiorum, Spænorum, tandemque Goldsteiniorum. *Rön* in Rheno juxta Rees, quod Bronchorstii Salmensibus, hi vero *Frid. Wilh.* El. Br. vendiderunt.

Digitized by Google

Abbatia unica eſt Hamburnenſis in Dynaſtia Dinslacenſi, Ordinis Præmonſtratenſis, auſpiciis Norberti, (1) Canonici quondam Sanctenſis, & poſtmodum Magdeburgenſis Epiſcopi, circa annum Domini 1120. condita, primoque Abbate Nicolao conſtituto. Quod Arnholdus, Archipræſul Colonienſis, cum allodium ſuum, ibidem ſitum, Gerhardus Hoinſtat, Vir nobilis, eum in finem Monaſterio contuliſſet, Indictione 2. anno 1139. teſtibus Walramo, Duce Limburgio, Adolpho Montium, & Adolpho Salenbergæ Comitibus, ratum habuit. Idem ſucceſſores ejus, Archiepiſcopi Col. Philippus Heinsbergius anno 1151. teſtibus Arnholdo & Frederico, Comitibus Altenanis, Eberwieno Holteno, & Arnholdo Steeckio: Adolphus autem Altenanus ſpeciatim, quas Arnholdus de Beek miles anno 1179. eidem Eccleſiæ legavit, decimas: Engelbertus denique Montanus omnia ita anno 1217. confirmarunt. Hujus Eccleſiæ Otto de Wickraede, qui filios Lotharium & Henricum habuit, in literis 1208. & 1237. datis, in quarum poſterioribus Adolphi Holteni quoque mentio, Advocatus dicitur.

Domus commendatoria S. Joannis eſt Veſaliæ; (2) Domus Teutonicæ hoſpitales ſunt Duisburgenſis & Walſumienſis. Cum enim Philippus Heinsbergius, Archiepiſcopus Colon. anno 1187. unicam in oppipo regali Teutoburgico S. Salvatoris Parochiam, olim ad Abbatem Brumienſem ſpectantem, in duas diviſiſſet, earum una, B. Mariæ & S. Joanni Baptiſtæ ſacra, fratribus Hoſpitalibus de ſancto Sepulchro attributa eſt, & cum horum domus, caſtrum nempe, **vff der Burgh** dictum, anno 1283. 14. Cal. Octobr. incendio abſumptum eſſet, fratres domus Walſumienſis, ab Apollonio a Benheim, & Eva ac Mechtilde de Lachen, in platea Vaccaria novam domum, itemque aliam in **Schonenbelt**/ a Bela, ejus uxore, ſibi compararunt, Hoſpitaleque inſtaurarunt, deque eo Sabathi poſt Pentecoſten anno 1309. itemque feria 6. poſt Reminiſcere anno 1313. ſe idem, quod cives Magiſtratui, præſtituros, promiſerunt.

Eccleſiæ collegiatæ Provincia Cliventis.

Eccleſias collegiatas enumerat 6. inſignes: (3) Santenſem, Emmericenſem, Reeſenſem, Wiſſelenſem, Cranenburgenſem & Clivenſem.

Santenſis a ſanctis Martyribus, legionis Thæbææ ſub Mauritio Duce, temporibus Diocletiani, & Maximiani Imp. militantibus, ſed ob Chriſtianiſmum decumatis, inprimis S. Victore ejusque Sociis 360. ita dicta, in eorum memoriam primum, ut regularium Canonicorum, S. Auguſtini doctrinam & vitam ſequentium, Collegium & Monaſterium eſſet, fundata anno 1028. Indictione 6. n. Cal. Auguſt. a Peregrino, Epiſcopo Colonienſi, ſub Præpoſito Godefrido, & Godezone Decano, conſecrata eſt: Vaſtata vero per Hunnos & Normannos Germania Galliaque, hæc calamitas Hagiopolim quoque pertigit, & præterea anno 1081. Santenſe templum, nec multo poſt anno 1109. omnia Canonicorum ædificia conflagrarunt. Theobaldus igitur, tunc Eccleſiæ hujus Præpoſitus, ad Hadrianum Pontificem profectus, hujus conſenſu, privilegiis priſtinis repetitis & confirmatis, eam inſtauravit: Dedicationibus binis, prima quidem ſub Henric. IV. Imp. a Siegewino, Archiepiſcopo Colon. anno 1083. Indictione 6. ſeptimo Idus Octobr. altera & qui-

(1) Ita quoque MSC. *Honſelarianum*, ſub Conrado, Comite Clivenſi. *Hoppius* c. 19. Ceterum Nortbertum alii Xantis, alii Coloniæ Agrippinæ natum, aliique Lotharingum, alii Teutonicum appellant; *Chron. Magn. Belg.* p. 145. *Chiflet.* Vindic. Hiſp. c. 5. alii iterum ignobili genere, *Chron. Magd.* apud *Meibom.* T. II. p. 326. alii Illuſtribus Parentibus ortum referunt. *Chr. M. Belg.* l. c. MS. *Honſelar.* ex illuſtri Geneppenſium familia fuiſſe, l. c. teſtatur. De fundato ab ipſo Præmonſtratenſium Ordine, aliisque rebus geſtis, vide *A. Miræum* in Chron. Præmonſtr. *Schatenium* Annal. Paderborn. ad annum 1117. 1120. & ſeqq. *Chron. Magd.* l. c. *Sagittarium* pecul. Diſſert. de *Nortberto.*

(2) Quæ ab Henrico de Lœnen initio Sec. XIV. eodemque tempore, quo Templariorum Ordo fuit deletus, inſtituta eſt, domo ſua, quam Veſaliæ habebat, Equitibus S. Johannis tradita; Ottone quoque, Comite Clivenſi, ea conditione conſentiente, ne Equites illi ulla bona immobilia absque ſuo & Succeſſorum conſenſu ſibi compararent, juxta Hermanni de Mogutia, ejus Ordinis Commendatoris, & Helfrici de Rodenheim, ejusdem domus Magni Præceptoris, *Reverſales* in Archivo Veſalienſi.

(3) Quorum tres ſolum, Clivenſem, Wiſſelenſem & Cranenburgenſem, ſeparata adhuc a Civitatibus jura exercere, reliquos vero cum Civitatibus junctim agere, refert *Hoppius* c. 19. p. 107. ubi quoque ſingulorum hiſtoria traditur.

Digitized by Google

quidem solenniori anno 1128. Cal. Augusti. sub Lothario Imp. a Norberto, Magdeb. Ecclesiæ Archiepiscopo, & quondam Santensi Canonico, rogatu Friderici, Archiepiscopi Colonensis, institutis. Inter præcipuos Collegii hujus benefactores numeratur Emsa Cappenbergica, in templi collegialis choro condita.

Emmericensis a S. Willibrordo, Episcopo Ultrajectino, an. 700. vel circiter in memoriam S. Martini, Turonensis Episcopi, itidem ut virorum piorum & doctorum, pro fide catholica propaganda, cœnobium esset, condita, ac jurisdictione quoque temporali ob id munita est. Hanc tamen anno 1233. in Ottonem, ejus nominis III. Geldriæ Comitem, tanquam suum Tutorem & Præfectum, transtulit: a cujus posteris postmodum ad Clivix Comites & Duces primum pignoris titulo anno 1372. deinde emptione anno 1402. pervenit.

Reesensis, exacto post Christum natum millenario cum decennio, ab Irmgarde, Comitis Zutphanensis filia, in Deiparæ memoriam construi cœpta est, quod Henric. III. Imp. datis publicis Trajecti literis, anno 1040. ratum habuit, & anno 2. Dasselius, Ecclesiæ Colon. Archiepiscopus, eodem anno perfectam inauguravit; ejusque Diploma Arnholdus, itidem Col. Archipræsul, ne vetustate periret, anno 1180. recognovit.

Wisselensis in memoriam Clementis ab Eberhardo, Comite Clivio 9. ejusque conjuge Bertha Bavara, anno 825. Indictione 3. constituta est.

Hujus collegii statuta festo Ascensionis Domini an. 1475. Joannes Bellicosus, Dux Clivorum secundus, præsentibus Hermanno de Brackel, Præposito, & Rutgero Theodorico ab Holt, Scholastico, Clivensibus, atque Joanne Peregrino de Bercka, S.S. Theolog. Magistro, renovavit & confirmavit.

Craneburgensis anno 1001. in Zephlicensi pago, haud longe a Vahali dissito, in S. Martini memoriam a Balduino, ejus nominis III. Comite Clivio 13. constructa, & anno 1436. ab Adolpho I. Clivix Duce, Craneburgum, consensu Eugenii Pontificis deducta Clivensis, 15. Cal. Martii, anno 1334. a Theodorico, hujus nominis IX. dicto Pio, Comite Clivio 26. Monrebergæ in memoriam Deiparæ erecta, & a Waleramo Julio, Archiepiscopo Colon. consecrata, sed anno 1341. ab iisdem Clivopolim translata, & ab Adolpho I. Clivorum Duce, præpositurx dignitate atque reditibus quoque aucta.

Monasteria Monachorum in Provincia Clivensi.

Monasteria (1) Monachorum quidem recenset Insulæ Marianæ, seu Gravienſe Carthusianorum prope Vesaliam, clausirum, anno 1419. ab Adolpho I. Clivorum Duce, constructum, postea bellis Belgicis anno 1584. destrui cœptum, tandem plane eodem destructo, Monachi Santos Collegium suum anno 1590. transferre coacti sunt.

Dominicanorum, seu Prædicatorum in VVesalienſi & Calcarienſi urbibus, quorum illud anno 1291. a Theodorico VIII. Comite Clivix 24. hoc anno 1464. a Joanne, ejus nominis I. Clivix Duce 2. ædificata sunt. Franciscanorum, Minoritarum, Clivense, Duisburgense, & Aquæ Marianæ prope Gochiam. Clivense a Theodorico, nominis VIII. Comite Clivorum 24. structum. Duisburgense amplissimum olim Ducum Limburgensium castrum fuit, quod Minoritis inhabitandum concesserunt. Augustinianorum, Eremitarum duplex, Beilarienſe vallis Marianæ, sive Brunense in Dynastia Ringelbergia, & quod ex eo deductum, VVesalienſe: Ex quibus hoc anno 1325. crastina Viti & Modesti, circa Ecclesiam, ejusque chorum, dormitorio ut vocant, munificentia Apollonii Santeil, Burggravii VVilacii, a fratribus Beilarienſibus cœptum, & anno 1334. 6. Martii, a Clemente VI. Pontifice consensu impetrato, consummatum est. Anno 1351. Sabbatho post festum Valentiniani, ab iisdem fratribus Beilarienſibus domo refectorii empta, eodem anno die Kiliani, Testibus Joanne, Comite Clivorum, & Consulibus atque Scabinis Wesalienſibus, itemque ipsa Assumptionis Mariæ, cum Præposito Cappenbergensi, & cœnobii Averdorpensis Priore, ejusque Priorissa, & cæteris Vestalibus, Pastore item, sive Plebano Wesalienſi, de tempore sacrorum peragendorum & sepultura transactum est, donec anno 1353. per Priorem generalem, Mechliniæ facta separatione, de terminis utrique cœnobio leges præscriptæ sunt. Gadesdunckium, seu habitationes divinæ Canonicorum Augustini regularium, itidem prope Gochiam, sub Adolpho I. Clivensium Principe, a civibus Gochensibus inchoatum, cujus primus Prior Helmichius ipsi a Sacris fuit. Crucige-

(1) De quibus singulis vide quoque *Hoppium* c. 19.

Digitized by Google

cigerorum, Pacis Marianæ, Embricenſium & Duisburgenſium: Ex quibus illud Adolphus I. Cliviæ Dux, anno 1428. conſtituit, & Regularibus Auguſtini inhabitandum dedit. Hi vero ubi illud deſeruiſſent, Weſaliamque commigraſſent, Crucigeri illud ejus conſenſu anno 1444. occupatum retinuerunt. Duisburgenſe primo fratrum tertiæ Regulæ S. Franciſci conventiculum fuit, ſed anno 1498. a Cruciferis occupatum, hactenus retinetur. Sepulchri dominici Udenheimenſe, & Vallis gratiæ in villa Ganswichiana prope Clivopolim Canonicorum regularium cœnobium, utrumque ab Henrico Raeſio pio, Præpoſito S. Mariæ Trajectenſi, anno 1456. primo quidem Udenheimii Sacello in uſum pauperum Studioſorum conſtructo, fundatum eſt: Verum ex utroque conſenſu, & authoritate Joannis, nominis I. Cliviæ Ducis 2. ex Sacello clauſtrum Monachorum regularium ibi erectum, & S. Auguſtini Capitulo Windesheimenſi ſubjectum; ex quibus Udenheimenſe quidem, Regularibus in Vallem gratiæ translatis, anno 1680. Monachis de S. Odiliano monte, ſive ſancto Sepulchro, conceſſum eſt. Deinde Valle gratiæ anno 1590. bellis Belgicis vaſtata, Regularibus ſuum Udenheimenſe vetus iterum datum, ab iisque inhabitatum eſt. Fratrum denique Gregorianorum Collegia Embricæ & Weſaliæ ſunt. Embricenſe anno 1470. a nobili viro, Theodorico de Wiel, Conſule Daventrienſe, & poſtmodum Principis Clivenſis conſiliario, fundatum, ac Franciſci Neſſæi Jurisconſulti ſumptibus anno 1597. reſtauratum. Veſalienſe Canonicorum irregularium ſive ſecularium, quos anno 1435. Joannes de Collick Clivenſis, domo, quam a ſorore defuncta, ejus ex aſſe hæres, Veſaliæ acceperat, in cœnobium converſa, ibidem collocavit, ipſe prius Monaſterii Weſtphalorum in cœnobio ad rivum ſalientem, anno 1400. inſtituto, Canonicus factus.

Cœnobia Veſalium in Provincia Clivenſi.

Veſtalium deinde Monaſteria ſunt: Generoſarum & nobilium Virginum, Eltenum, (1) imperiali licet, ſub tutela tamen Clivia comprehenſum, in S. Viti memoriam, (2) in monte alto a VVichmanno Zurphanio anno 968. (3) Lutharda, filia prima, Abbatiſſa conſtituta, conſtructum: quam fundationem Otto primus ſeu Magnus, Monaſterio in tutelam ſuam & imperii (4) recepto, atque ab omni judicis temporalis poteſtate, ſolo Advocato excepto, exempto, anno 970. Otto II. (5) filius anno 993. Otto III. (6) nepos anno 996. Lotharius (7) Saxo anno 1134. confirmarunt.

(1) Alias *Altinæ*, numero plurium, quod duæ ſint Altinæ, altera in monte Hoog-Elten, altera in æquo Nett-Elten. In Diplomatibus Ottonis I. *Altene*, Ottonis II. *Altina & Eltnon*, Lotharii *Eltena*; alibi *Altenæ*, atque hinc Cœnobium *Altenatenſe*. *Alting.* in Not. G. inf. P. II. p. 7.

(2) Unde *Vitimontium* quoque iſtud Cœnobium vocatur. Ceterum, quod ad S. Vitum, qui ſub Diocletiano martyrium paſſus narratur, attinet, ejus reliquias ex Italia Pariſios, inde vero in Abbatiam Corbejenſem translatas fuiſſe, pluribus refertur in *Translatione S. Viti & Inſtitutione novæ Corbejæ* apud *Meibom.* T. I. S. R. G. Patronus dein factus Rugianorum, ad Chriſtianam religionem converſorum, occaſionem dedit Idolo ipſorum *Svantovito*. Cum enim illi, ejurata iterum Chriſtiana religione, ad priſtinam ſuperſtitionem rediiſſent, in opprobrium *Sancti Viti* ejusque nominis *Svantovitum* ſuum fabricarunt. *Paulini* Diſſert V. *de Advocato & Cuſtode Lupſanorum S. Viti.*

(3) *Joh. Turckius* in MS. anno 963. id factum, anno vero 968. ab Ottone I. Imperatore prædia nonnulla eidem Cœnobio donata fuiſſe, refert. Cum ipſa Diplomata tam fundationis, quam donationis iſtius, unde illud diſcrimen optime tolli poſſet, deſiderentur, Ottonis III. Diploma apud *Pont.* p. 73. ſuſpicionem mihi movet, quippe quod Prætor Ottonis I. confirmationem iſtius Cœnobii anno 970. factam, peculiaris adhuc donationis, qua Imperator ille prædia quædam, præcipue in *Nardyckland*, *Urck*, *Barbnegos* & *Otmes*, ei Cœnobio dederit, mentionem facit.

(4) Id potius ab Ottone III. factum, qui in Privilegio ſuo hoc Cœnobium Aſſidienſi, Quendlinburgenſi & Gandersheimienſi æquiparavit, atque prohibuit, *ne ullus Dux, Comes vel Vicecomes, Marchio vel quilibet Schuldacius, vel alia judiciaria Perſona, ullum habeat placitum, nec paraſredes, nec prædas faciendas, nec aliquid exigatur ſervile ſervitium, priusquam ejusdem Abbatiſſæ ſervus, in cujuscunque habitet Comitatu, alterius Comitis non cat placitum, ſed ad ejus ſolummodo, quemcunque Abbatiſſa ſibimet eligere velit Advocatum.* Ottonis vero Magni nudam confirmationem vid. infra in Cod. Diplom. No. XXXIV.

(5) Vid. Dipl. in Cod. Diplom. No. XXXV.

(6) Vid. Dipl. in Cod. Diplom. No. XXXVI.

(7) Vid. Dipl. in Cod. Diplom. No. XXXVII.

Beedtbergium a Ludolpho, Comite Clivix, circa annum Christi 800. mortuo, primo in Monte Joachimi, quem antiquitus vocarunt, ut oratorium sive precationis locus esset, sicut nomen quoque sonat, prope Clivos ædificatum: postmodum labentibus temporibus a Theodorico, nominis II. Conradi filio, anno 1124. in cœnobium Ordinis Præmonstratensis, & demum in collegium Virginum nobilium exemptarum (1) conversum, & jam bellis Belgicis devastatum, desertum jacet.

Vallis Comitis, (2) hodie novi Clausstri, ab instauratione, ob bellum civile Archiepiscopatus Colonienſis vastati an. 1474. facta, ita dictum, Ordinis Cistercienſis primitus, anno 1255. ab Ottone III. Geldriæ Comite, ejusque conjuge Margareta Clivia, structum, Vestalibus ex eodem Ordine aliquibus Ruremunda in illud deductis.

Arboris Mariannæ, (3) Ordinis Brigittini, anno 1460. a Maria Burgunda, Adolphi primi, Clivensium Ducis, vidua, erectum.

Hagenbuschium (4) prope Santos, Benedicti regulam amplexum, anno 1150. ab Arnholdo, Archiepiscopo Col. confirmatum, anno 1465. reformatum & clausum.

Varensburgium, (5) vulgo Furstenbergium, seu Mons Principis appellatum, sub Henrico Imp. & Friderico, Archiepisc. Col. Arnholdo, Comite Clivio, Hermanno, Præposito Santensi, & Cunone, Abbate Siegebergensi, anno 1119. a Norberto, Santensi Canonico, & postmodum Magdeburgensi Episcopo, in honorem Christi, B. Maria virgine nati, primum Ordini Benedictino Siegebergensi monasterii, anno 1056. ab Annone Dassellio, Archiepiscopo Col. conditi, concedente Henrico de Thornice, ejusque fratre Bavone, Henrico vero Alpenio anno 1144. ex suis bonis multum augente, acquisitum; deinde Cistercienſium Ordini, Hierstensi prope Daventriam cœnobio exusto, 3. Kal. Martii anno 1259. sub Conrado Hochstedeno, Archiepisc. Col. Goswino, Decano & Archidiacono Santensi, & Theodorico, Comite Clivio, consentientibus Monachis Siegebergensibus, traditum, anno 1467. a Palæopedii seu veteris Campi Abbate, Henrico a Rhay, Arnholdo Herenhovio, Priore Carthusiæ Gravienſis prope VVesaliam, multum monente & urgente, reformatum, anno 1586. bellis Belgicis destructum, Vestalibus Santos migrantibus, ubi illis monasterium S. Agnetis anno 1606. concessum, & cum Hagenbuschianis, autoritate Joannis VVilhelmi, Clivix, Julix, Montium Ducis, divisum est.

Averdorpense, quasi dicas transpaganum, anno 1125. ad Vesaliam a Godefrido & Ottone, Comitibus Cappenbergicis, conditum, (6) Præmonstratoque Ordini dictum hodie, destructo anno 1598. bellis Belgicis monasterio, in ipsam urbem Wesalienſem translatum est.

Sleedenhorstanum, Ordinis Cistercienſis, prope Reesam, Bernhardus a Rees, Vir Equestris dignitatis præcipuus, circa annum Domini 1240. instituit; Cum enim ipse Impelium, itidem prope Reesam jacens, & frater Henricus Sleedenhorstanum possiderent, permutatione Impelii cum Sleedenhorstano facta, hoc in cœnobium convertit, quod anno 1459. itidem a Palæopedio reformatum & clausum est.

Sterckradiense anno 1240. Mechtildis de Holt, ceu Mariæ rivulum, Ordinem quoque Cistercienſem observantem, fundavit: cujus Vestales etiam a Palæopedio anno 1465. reformatæ.

Dusserense prope sylvam Duisburgiam, itidem Cistercienſis Ordinis, alias Via Cœli dictum, ab Alexandro Talck, cive Duisburgensi, anno 1235. constructum, & ab Henrico

(1) Quibus conjugia permissa sunt, excepta Decanissa, quæ cœlibatum jurare debet. *Hoppius* p. 119. *Theod. Ray* Anim. Illustr. p. 219.

(2) Alias **Gtdventhal**, conditum in castro *Rott*. Vide Diploma fundationis in Cod. Dipl. No. XXXVIII. & *Hoppium* p. 118.

(3) Alias quoque **Trappenbaum**, a gradibus vicinæ arboris, quibus ad effigiem B. Mariæ, in summitate ejus collocatam, ascendebatur. *Hoppius* p. 121.

(4) Olim nobilium, nunc quoque privatæ conditionis Virginum.

(5) *Hoppius* p. 122.

(6) De quo videatur *Ewichius* in descriptione Vesaliæ p. 18. De avito quoque ipsorum castro Cappenbergensi, in Cœnobium Ordinis ejusdem jam ante conversio, vide infra sub *Arnoldo*, Comite Clivensi.

Digitized by Google

Digitized by Google

IUM.

THEODORICUS IV. vid. *pag. præced.*

THEODORICUS V. ob. 1193. — ARNOLDUS IV. ob. 1203. — *Gerardus.* — *Lubbertus.* — *Adelheidis.*

THEODORICUS VI. ob. 1244. Uxor *Mechtildis*, C. de Dinslaken.

DORICUS VII. ...i. Uxor *Walpurgis* Lucelb. — *Theodoricus*, ob. 1244. Uxor *Elisabetha* Loth. — *Theodoricus*, d. *Luiff*, Saræpontanus, Ux. N. C. de Mœrsa.

Theodoricus, d. *Luiff*, Ux. N. de Ringelberg. — *Richarda*, Ux. Dyn. de Dollendorp. — *Mechtildis*, Ux. Gerhardi, C. de Limburg. — N. Ux. Gerlaci de Isenberg.

Theodoricus, Dyn. de Hulckerode & Thonneberg, de quo *M. Chr. Holl.* c. 19. — *Theodoricus*, Præpositus Xantensis, & D. in Karvenheim.

ROBE... ob. 1305. ...bs- Ux. C...

OTTO, ob. 1311. Uxores, (1) *Adelheid.* (2) *Mechtild.* — THEODORICUS XI. ob. 1347. Ux. (1) *Margaretha* Geldrica. (2) *Maria.* — JOHANNES, obiit 1368. ἄπαις. — *Agnes*, Uxor Adolphi, C. Mont. *Mechtild*, MS. Honsel. *Catharina*, Secret. Anonym. *Maria*, Vestalis in Bedbur, d. Secret.

Irmgardis, Uxor Johannis Arkelii. — MARGARETHA, Uxor Adolphi, Com. Marcani. vid. infr. *Tab. Geneal. VI.* — *Elisabeth.* — *Maria.*

Otto Arkel.

AI...

BAI... ol... A... W...

CC... o... A...

T... I... (...

Digitized by Google

rico a Molenarck, Archi-Episcopo Col. sub Arnholdo, Abbate Campensi, confirmatum, illique subjectum est.

Cœnobia Ordinis Franciscani tertii, Monialium etiam, VVesaliæ & Duisburgi sunt. Mariæ Campium itidem minoris & alterum majoris Conventus Embrica & VVesalia habent. Conventus denique Stockhumiensis & Vestalium plebejarum in omnibus provinciæ Clivensis oppidis accensentur. De quorum omnium Monasteriorum fundatione, augmento, reformatione, quia in historia ipsorum Principum Cliviæ prolixius dicturi sumus, (1) ideo recta ad istos accedimus.

COMITES CLIVORUM

ex prosapia prima.

Situ, fluviis, urbibus, oppidis, municipiis, dominiis, statuque tum politico, tum Ecclesiastico provinciæ Cliviacæ explicatis, nunc porro ipsorum Principum historia pertexenda est. Qui primum Præfecti, seu Toparchæ locorum istorum, ab Imperatoribus Rom. & Regibus Francorum constituti, Comites non longe post Imperii hæreditarii, & ex quatuor præcipuis primi evaserunt, tandemque Marchia accedente VVesthphalica, in Duces evecti sunt.

Dynastarum primus anno 713. ut initio annotavimus, fuit *Elias Grajus*, (2) Eques auratus, qui licet inquilinus non fuerit, utpote origine nec Francus, nec Germanus, sed

(1) Satis quoque prolixe illorum Historiam tradidit *Hopptus* cap. 19. Qui Conditorum vitas exactius cognoscere cupit, *Acta Sanctorum* oportet consulat.

(2) De quo vide Dissertationem de *Comitatu Teisterbantiæ*, quam ad illustrationem eorum, quæ ab auctore de hoc Comitatu dicuntur, conscripsimus, atque publico examini, Respondente Generosissimo magnæque spei juvene, *Dionysio de Kleist*, subjectam, hic inseri consultum duximus. Ceterum Successorum *Eliæ Graji* seriem vide in adjecta *Tab. Geneal. IV.*

DISSERTATIO

De COMITATU TEISTERBANTIÆ.

§. I.

Prima, quantum nobis constat, Comitatus Teisterbantiæ mentio fit in divisione, quam inter filios suos, Lotharium & Carolum Calvum, Ludovicus Pius fecit, quam *Annal. Bertin.* ad annum 839. his verbis referunt: *Imperator, descriptione Regni sui æqualibus pene partibus discreta, optionem Lothario, quam earum mallet, offerre non dedignatus est, cujus divisionis formula ita se habuit: Quarum altera, Regnum Italiæ, partemque Burgundiæ, id est, Vallem Augustanam, Comitatum Vallisorum, Comitatum Waldensem, usque ad mare Rhodani, ac deinde Orientalem & Aquilonarem Rhodani partem usque ad Comitatum Lugdunensem, Comitatum Sudiugium, Comitatum Wirascorum, Comitatum Portisorum, Comitatum Sundisiorum, Comitat. Calmontensium, Ducatum Mosellicorum, Comitat. Ar.luensium, Comitatum Condorusto, inde per cursum Mosæ usque in mare, Ducatum Ribuariorum, Worxmatfelda, Spirohgouwi, Ducat. Helisatiæ, Ducatum Alamanniæ, Curiam, Ducatum Austrasiorum, Sunalafelda & Norego Wiechesi, Ducat. Turingobæ cum Marchiis suis, Regnum Saxoniæ cum Marchiis suis, Ducat. Frisiæ usque ad Mosam, Comitatum Hamarlant, Comitatum Batavorum*, COMITATUM TESTRABENTICUM, *Doresiadø. Alteram partem Burgundiæ, id est, Comitatum Genovensem, Comitatum Lugduncnsem, Comitatum Cavallonensem, Comitatum Amaus, Comitatum Hatuariorum, Comitatum Lingonicum, Comitatum Tullensium.* Postea ejus meminit vetustissima charta divisionis Lotharingiæ inter Ludovicum Germanicum & Carolum Calvum anno 870. factæ, qua COMITATUS TESTREBANT Ludov. Germanico obvenisse scribitur. *Vid. infra.* In ejusdem quoque divisionis historia ejus Comitatus iterum meminerunt *Annales Bertiniani* ad cit. a. &, quæ ex illis desumpta est, Appendix ad *Aimoini* Res gestas Francorum apud *Frehcrum* in Corp. Hist. Franc. p. 482. Illustris *Obrechtus* in Prodromo Rer. Alsat. p. 76. loco TESTREBANT legit COMMENTESTEBANT, nomine procul dubio operarum insicitia corrupto, ex vocibus COMITATUS & TESTEBANT in unum contractis. Ipsi enim Annales Bertiniani & appendix Aimoini, unde tamen *Obrechtus* partes ejus divisionis refert, satis distincte COMITATUS TESTEBANT mentionem faciunt. Annales quidem MSCti, quos habeo, Averdorpienses (ita Teschenmacherus in Syllabo Auctorum, quibus in Annalibus Cliviæ, Juliæ, &c. conscribendis usus fuit, eos vocat, rectius vero Honselerianos appellari, in editione illorum Annalium, qua occupati nunc sumus, monebimus,) jam ad annum 695. commemorant, quod S. Suibertus, *Comitatum Teisterbantiæ, Bataviamque Apostolorum more evangelizando & curando*

Digitized by Google

ſed Græcus, adeoque ob proſapiam hanc uxori non inquirendum edicens, fabulæ Cygnææ, ſupra refutatæ, occaſionem præbuit; Inquilini tamen Principis Theodorici, Theiſter-

do ubique infirmos percurrens, univerſos ad Chriſti converterit fidem. Sed Auctor horum Annalium paulo recentior eſt.

§. II. Solet autem Comitatus Teiſterbantiæ PAGUS quoque appellari. Ita Henricus II. Imperator in diplomate apud *Wilhelmum Hedam* in *Hiſt. Epiſc. Ultraj.* p. 100. Eccleſiæ Trajectenſi inter alia confirmat *quicquid in Villa Bomele ad publicum Bannum ſive Diſtrictum pertinere viſum eſt, in Comitatu Wrochi Comitis in* PAGO *Teſterbant.* Anfridus quoque, Epiſcopus Trajectenſis, qui ipſe Comes fuit Teiſterbantiæ, in diplomate apud eundem Scriptorem p. 106. *Fratribus Cellulæ in loco Hoborſta, ut in Dei ſervitio iſte locus firmius poſſit eſſe ſtabilitus, tradidit, quod viſus fuit habere in Villa Tbrile in* PAGO *Teſterbantenſi.* Nimirum quia COMITATUS & PAGI, in quos Regnum Francorum erat diviſum, promiſcue utplurimum accipiebantur, atque PAGENSES dicebantur, quibus COMITES præerant, tanquam relata invicem. Sic in Capitulari Caroli M. anno 811. c. 6. dicunt Comites, *quod alii eorum* PAGENSES *non illis obedirent*, & cap. 8. *Quod ſuper omnia magis fierent inobedientes ipſi* PAGENSES *Comiti.* In Capitulari Ludovici Pii, Anno 829. cap. 2. Comitibus injungitur, *ut reddant rationem de ſuis* PAGENSIBUS. Nonnunquam tamen in uno Pago plures erant Comitatus, ut in *Pago Aventicenſi*, de quo *Fredegarius Scholaſt.* in Chron. cap. 37. *Hic*, ſcribit, *diebus & Alamanni in Pago Aventicenſi Ultrajuranum hoſtiliter ingreſſi ſunt, ipſumque Pagum prædantur*, Apellinus & Erpinus Comites *cum* ceteris *de ipſo Pago* Comitibus *cum exercitu pergunt obviam Alamannis.* Ejusmodi quoque Pagus fuit TEISTERBANTINUS, quippe pluribus quoque Comitatibus diſtinctus. Etenim erat in illo *Comitatus Wrochi*, cujus mentio fit in diplomate Henrici II. Imp. ſupra commemorato. Alium inſuper Comitatum in eodem Pago Teiſterbantiæ Conradus II. Imperator Eccleſiæ Trajectenſi donaſſe legitur in diplomate apud *Wilhelmum Hedam* p. 114. ubi, *Ceterum*, inquit Imperator ille, *ne noſtra voluntas verbis inhæreat, notum fieri volumus omnibus in Chriſto fidelibus, præſentibus ſcilicet atque poſt venientibus, qualiter nos interventu ac petitione dilectæ Conjugis noſtræ, videlicet Giſelæ, nec non familiarium noſtrorum, Aribonis, Archi-Epiſcopi Moguntinenſis, & Adelboldi, Epiſcopi Trajectenſis Eccleſiæ*, Comitatum in Teiſterbant, *ſitum ad Trajectum, S. Martino & ejusdem ſedis Epiſcopo ſuisque ſucceſſoribus poſt futuris cum omni utilitate, quæ pertinet ad eundem Comitatum, perpetualiter habendum tradimus, eavidelicet ratione, ut nullus poſthac in illo Comitatu poteſtatem aliquam exerceat, extra Præſulis præſcripti licentiam; qua ſibi totum conceſſimus, quicquid utilitatis in illo habuimus.* Equidem *Pontanus*, haud dubie ad hoc Conradi diploma reſpiciens, totum ita Teiſterbantiæ Comitatum Eccleſiæ Trajectenſi donatum fuiſſe, in *Hiſt. Geldriæ* lib. V. p. 79. his verbis innuere videtur: *Biennio circiter elapſo ipſe Imperator Conradus* Teiſterbantii Comitatum *eidem Dtvo Martino in ſolidum conceſſit cum emolumentis omnibus, addita lege, ne cui deinceps in eum juris quid eſſet vel poteſtatis absque Imperatoris ſcito, voluntate, conſenſu.* Verum præterquam, quod in memorata charta non univerſus Comitatus Teiſterbantenſis, ſed conceptis verbis *Comitatus in Teiſterbant ſitus*, adeoque pars ejus tantum Eccleſiæ Trajectenſi tradatur, totus Teiſterbantiæ Pagus ibi intelligi nequit, quippe in quo jam Civitatem Thielam ex donatione Ottonis I. apud *Hedam* p. 86. Eccleſia Trajectenſis poſſidebat, præter alia multa, quæ Anfridus, Epiſcopus Trajectenſis, e Comitibus Teiſterbantinis ortus, ſub Ottone III. & Henrico II. Imperatoribus eidem Eccleſiæ jam antea donaverat.

§. III. Quod ad nomen TEISTERBANT attinet, e vocibus **Bant**, qua Lingua Batavorum *Campus* vel *Regio* deſignari ſolet, & **Heyſter**, qua eadem dialecto *Quercus* appellatur, id compoſitum eſſe exiſtimat *Furmerius* in *Annal. Friſic.* cap. 7. Ea præcipue ratione inductus, quod radices arborum e terra iſtius tractus magna copia effoſſæ ſuo tempore fuerint. Furmerio adſtipulatur *Teſchenmacherus* Annal. Cliv. Part. I. p. 183. ubi, *Teiſterbandia*, ſcribit, *a quercubus appellationem ſortitur, ut Bernh. Furmerius exiſtimat*; **Heiſter** *enim lingua vernacula populi Batavi* quercum, **Bant** campum *denotat, quibus in unum compoſitis, addita præpoſitione* **the** *per Syntheſin*, **Theiſterbant**, *quaſi dicas, querquetulanum, efficies, quod etiam trunci ſub terra occultati, qui ſubinde in illo tractu effodiuntur, atque in Dordvechti æſtuario vicus, nomine* **Heiſterbach**, *nunc fluctibus oppreſſus, oppidum denique Worcumium, olim Woudriebemum*, i. e. *ſimdus ſylveſtris, indicant.* Verum cum quercus magis in aridis locis, quam paludoſa terra, cujusmodi eſt iſta Regio, creſcere ſoleant, inventas illas radices aliarum potius arborum, inundationibus variis, quæ in Batavia maxime circa annos 955. & 1073. acciderunt, vid. *Pontanus* in *Hiſt. Geldriæ* p. 56. 112. everſarum, eſſe crediderim, atque cum *Schlichtenborſtio* lib. 1. §. 86. *van de Gelderſſe Geſchiedenißen* exiſtimaverim, duas priores ſyllabas *Teiſter* in voce *Teiſterbant* corruptas eſſe e voce *VVeſter*, dictamque illam Regionem olim fuiſſe *'t VVeſterland*, tra-

Digitized by Google

sterbandiæ Comitis & Cliviæ, eique vicinorum locorum Præfecti, filiam unicam & hæredem, Beatricem nomine, duxit, & cum hac stemma nobilissimum longa serie per 26. Successores propagavit.

Hic

tractum *Occidentalem*, respectu vicinæ Regionis, quæ Orientalis appellata fuerit, eadem ratione, qua Regnum Francorum in *Neustriam*, f. Westenreich, & *Austrasiam*, Oestenreich, Westphali in *Oost- & Westfalen*, ipsaque Frisia, cum ad Mosam fere olim se extenderet, & Teisterbantiæ partem comprehenderet, in *Oostergow* & *Vvestergow* fuerit divisa.

§. IV. Majoris momenti, nec extra controversiam posita res est, ubi Comitatus TEISTERBANT situs fuerit. *Janus* enim *Douza* lib. 8. Annal. p. 390. Teisterbantiam eandem ait esse cum Toxandria, in qua sententia *Aubertus* quoque *Miræus* fuisse videtur, dum in Diplomatibus Belgicis Lib. 1. No. LII. Diploma refert, quo *Folcoldus*, Tessandriæ Comes & Bernæ Dominus, *Abbatiam Bernensem* s. *Insulæ S. Mariæ*, vulgo Marienweerd, consensu Episcopi Trajectensis instituit, eidemque *Bernam cum omnibus suis appertinentiis, Macimond quoque cum omnibus suis attinentiis, nec non & Erthepe, quæ est in Tessandria*, aliaque tradit; in indice vero Capitum ejusdem libri No. 52. *Folcoldum* hunc *Teisterbantiæ* Comitem appellat. Ejusdem opinionis est Cl. Vir, *Valent. Ernest. Löscherus*, qui in tabula Geographica, quam Introductioni suæ in Historiam medii ævi post pag. 204. inseruit, 'TESTREBANT' P. trans Mosam atque in tractu Toxandriæ collocat; sed insigni errore id fieri, quod pace istorum Virorum mihi dicere liceat, constabit, si in utriusque Comitatus situm penitius inquiramus.

§. V. Taxandriæ primum meminit *Amm. Marcellinus* lib. 17. p. m. 108. ubi *Francos Salios in Romano solo apud Toxandriam locum habitacula sibi figere pralicenter ausos fuisse*, commemorat. Ubi vero Taxandriæ hoc oppidum, a quo tota procul dubio Regio nomen accepit, quærendum sit, an in Selandia, quod *Cluverius* l. 2. c. 29. A. G. putat, an in citerioribus terris, hæsitat *Menso Altingius* in *Notitia Germ. inf.* p. 122. *Browerus* vero ad Venantii Fortunati lib. 3. Carm. XII. *Toxandriam* Episcopatui Leodensi & Brabantiæ finitimam fuisse Regionem scribit: *Toxandria, vel ut posteri appellarunt, Taxandria, Leodiensibus & Brabantiæ finitima olim fuit Regio, cujus appellationis vestigia etiamnum manent. Sunt, qui S. Trudonis Oppidum vicinumque solum pro ipso Taxandriæ capite usurpant. Sed minime fallunt, qui in Tessenderlo, pago Leodicæ ditionis extremo, haud procul Diesta, non obscuro Brabantiæ oppido, ostendunt imaginem sedium, atque* LO *particula quadrat, quæ loca alta ac in palude sita notat, ceu diceres Taxandrorum palustria, ejusmodi compositio est in Venlo, Borkelo, Beverlo. Hadrianus* quoque *Valesius*, Taxandriam inde a Trajecto ad Mosam, vulgo Maestricht, usque ad Mosæ & Vahalis fere confluentes sese extendisse, existimat in *Notit. Gall.* p. 568. Recte omnino, ut quoque liquet ex Diplomate Ottonis II. apud *Aub. Miræum* in *Notit. Eccles. Belg.* c. 66. *Douzam* Annal. lib. 8. & *Matthæum* de Nobilitate p. 86. in quo *Nortwick* & *Itegem* Gandensibus Monachis ab illo Imperatore conceduntur, atque sita dicuntur in *Pago Tessandria*. At vero hi vici hodie adhuc non procul pago *Tessanderlo* prope oppidum Herentals in Campinia Brabantiæ, vulgo de Kempen, superstant. Ipse quoque *Aubertus Miræus* Taxandriam in notat. ad Dipl. LII. lib. 1. *Dipl. Belg.* p. m. 105. ita describit: *Tessandria s. Taxandria nunc Peelandt, cum vicino tractu Campaniæ Brabantinæ & Leodicensis. Hinc Tessenderlo amplum municipium in Brabantia & Leodicensis agri confinibus, secundo lapide a Diesthemio oppido situm.*

§. VI. Comitatum vero Teisterbantiæ longe diversum, atque cis Mosam fuisse situm, e divisione Lotharingiæ, inter Ludovicum Germanicum & Carolum Calvum anno 870. facta, evidentissime constat, quippe qua Lotharingia in duas partes juxta longitudinem fuit divisa, ita ut pars, quæ trans Mosam erat, atque Comitatum Toxandriæ quoque continebat, Carolo Calvo relicta fuerit, altera vero cis Mosam, qua & Comitatus Teisterbant comprehendebatur, Ludovico Germanico cesserit. Chartam ejus divisionis vetustissimam *Pithœus* XII. *Coætan. Script.* post Nithardi Historiam inseruit, unde in rem nostram hæc nunc decerpere conducet: *Anno incarnationis dominicæ 870. Regn. Karoli 33. Indict. III. VI. Id. Aug. fuit hæc divisio Regni facta in Procaspide super fluvium Mosam inter gloriosos Reges Karolum & Hludovicum.* Ludovicus accepit *Coloniam, Treviros, Utrecht, Strasburch, Basulam Abbatiam, Silvestre, Berch, Nin Monasterium, Castellum, Indam, S. Maximini, Ipbernacum, Horream, Sancti Gangulfi, Faverniacum, Lucoviam, Luteram, Balmam, Offonis Villam, Meyeni, Monasterium Sancti Deodati, Bodonii Monasterium, Stivagium, Romerici Montem, Morbach, Sancti Gregorii Mauri Monaster. Ebersheim, Honoma, Masonis Monasterium, Homburc, Sancti Stephani, Strasburch, Erenstein, Sancti Ursi in Salodoro, Grandivallem, Altam Petram, Justinam, Vallem Clusæ, Castellum Carnones, Heribodesheim, Abb. de Aquis, Hoenchirche, Augustchirche*, Com. Tresebant, (in margine legitur *Tesserbant*,) *Batua, &c. Hæc est divisio, quam Carolus de eodem Regno sibi accepit, Lugdunum, Vesontium, Viennam, Tungris Tullum, Viridunum, Cameracum, Vivariat, Uceticam, Montem Falconis, Sancti Michaëlis, Cultdini Monasterium, Sancta Maria in Bisinciono,*

Hic ergo de Theiſterbandiæ Comitatu dicendum eſt, qui longe a Taxandria alius, quas tamen Provincias aliqui confundunt.

Taxan-

ciano, Sancti Martini in eodem loco, Sancti Augentii, Sancti Marcelli, Sancti Laurentii, Leudenſi, Sennonem, Abb. Mellam, Molbarium, Laubias, Sancti Gauderici, Sancti Salvii, Criſpiano, Foſſas Mariliac, Hunulcurt, Sancti Gervaſi, Maalinas, Ledi Samniacum, 'Antonium, Condatum, Merrebech, Tieliuinni, Luitoſa, Calmontii, Sancta Maria in Deonant, Echa, Andana, Vuaſoi, Altum Montem, Comitatum Texandrum. Eandem diviſionem ex Annalibus Bertinianis ad annum 870. & Aimoini appendice integram exhibet ill. *Obreehtus Prodromo Rer. Alſat.* c. 6. p. 60. nominum vero propriorum ſcripturam paulo diverſam a Pithœana recenſione.

§. VII. Quibus autem finibus Teiſterbantiæ Pagus fuerit circumſcriptus, & quas comprehenderit ditiones, indagandum nunc erit. *Snoyus* Ker. Batav. l. 1. p. 9. *Betua,* inquit, *peninſula eſt, jam pars Geldriæ, olim Teiſterbantiæ Comitatui ſubjacebat. Joh. a Leydis* lib. 4. Hiſt. c. 12. Comitatus vero Teiſterbantiæ *continebat in ſe Bommelrewart, Tielrewaert & terras de Arkel, de Heusden, de Haltena, de Vianen, de Culenburch, Buren usque ad antiquam Moſam. Pontanus Hiſt. Geldriæ* lib. 4. p. 53. ubi diviſionem ditionum paternarum, inter fratres Eberhardum & Robertum, Balduini VII. Cliviæ & Teiſterbandiæ Comitis, filios, factam, deſcribit, *Accepit,* narrat, *ab Eberhardo in partem hereditatis Robertus Comitatum Teiſterbandiæ, qui non ſolum inſulam Bomelianam & Thielerwertam, ditionesque, quæ deinceps Heusdania, Arulea, Altenaenſis, Vianenſis, Culemburgenſis & Burana audire cœperunt, complectebatur, verum etiam quicquid ab Lecca, Lingaque ad veteris usque Moſæ Alveum continetur.* Addit *Teſchenmacher. Worcumienſem & Gorcumienſem* tractum his verbis: *Comprehendit autem Comitatus Teiſterbanticus olim inſulas Tielanam & Bommelienſem, ditiones Worcumienſem & Gorcumienſem, Heusdanam, Herculeam, Altenanenſem, Culeburgiam, Vianenſem, ac quidquid a Lecca, (ab olſtructione Rheni ad Cattorum vicum in littore Rheni, ob quam oſtium ejus medium poſtea exaruit, ita dicta,) Linga itidem, olim foſſa longa ſeu Corbulonis appellata, ad Veteris Moſæ, Rheuique alveum continebatur.* Convenit quoque cum his *Schlichtenhorſtius* in *Hiſt. Geldr.* lib. 1. p. 48. Binnen ende Leyndens de Gelderſche Betouw was in den Verleeden tyd in Grotachtin het Graſſchap van Teyſterband t'welck onder de Franſe Konigen meer dan 100. Jaeren vor de tyden van Karel den Grooten werd opgehaelt ende de Dieſe en Bommelſe werden, het Gebied van Workum, Altena, Heusden, Arckel, Vijanen, Kulenburgh, Büren, ende dien gantſen Landſtreeck, die daer iſt van de Leck en Linghe tot an den ouden Maes in ſyn boeſen begreep. Egregie horum Scriptorum teſtimonia confirmat Autor Vitæ *S. Suiberti* T. II. *Script. Brunſvic.* ubi de Suiberto, *Convertebat,* ait, *ſua duleiſtua prædicatione fere totum Comitatum Teiſterbantiæ, in quo conſtruebantur Eccleſiæ multis in locis, aut templa idolorum conſecrabantur in Eccleſias Dei & Sanctorum, utpote Eccleſia S. Vincentii Martyris in* Zandwyk *prope Tielam: in* Arkel, *in honorem S. Dei Genetricis Virginis Mariæ; in* Höreraer, *in honorem S. Dionyſii Areopagitæ;* in Schoenreword, *in* Authuesden, *in* Aelborch, *in* Woudrighem, *in* Ghieſen, *in* Rhyswyck, *in* Amkerck, *in* Erkum, *in* Avefaet, *& in pluribus aliis locis.* In qua Eccleſiarum Teiſterbantiæ deſcriptione loca maxime remota juxta Leccam ſita ſunt, nec longe trans Moſam ſe extendunt. Accuratiſſime ergo a Perilluſtri Viro *a Coccejus* Teiſterbantiæ ſitus deſcribitur, dum in Tabula Geographica, cujus in monitis ad Juris Prudentiam publicam §. 3. ſpem fecit, ut ederetur, implere autem propter continuas ac graviſſimas occupationes publicas, quod dolemus, hactenus impeditus fuit, inter Leccam & Moſam, pauloque ultra, eam collocat.

§. VIII. Veluam quidem Comitatus Teiſterbantiæ partem quoque fuiſſe, exiſtimat *Broverus* ad vitam S. Meinwerci n. 4. & *Ant. Matthæus* de Nobilitate p. 207. putatque poſterior, id innuere formulam, qua Conradus II. in Diplomate ſupra cit. & Henricus IV. in ſuis codicillis ibid. *Comitatum* in *Teiſterbant* Diœceſi Trajectenſi tradunt, reſpectu videlicet *Veluæ,* partis Teiſterbantiæ, quæ demum poſtea Henrici IV. donatione eidem Diœceſi obvenerit. Inde quoque controverſiam de Velua inter Epiſcopum Trajectenſem & Ducem Lotharingiæ Friderici II. tempore forſan ortam fuiſſe ſuſpicatur, Epiſcopo contendente, Veluam, una cum Teiſterbantia Diœceſi ſuæ traditam, a Duce Lotharingiæ feudi tantum nomine teneri, nec absque Epiſcopi conſenſu alienari potuiſſe. Hæſitat tamen & dubius manet uterque. Nobis firma ſtat ſententia, quam ſupra expoſuimus, Pagum Teiſterbantiæ plures minores Comitatus olim comprehendiſſe, atque horum unum per Comitatum *in* Teiſterbant deſignari, adhuc exiſtimamus. Forte autem Comitatus *Unrochi* ſive *Urochi* is fuit, quippe quem Conradus II. integrum tradit Trajectenſi Diœceſi, cum Otto III. quædam ex illo Comitatu jam antea eidem conceſſiſſet. Verba hujus ſunt in diplomate apud *Hedam* p. 95. *Omnem diſtrictum ſuper villam Bomele, & ſuper cuncta, quæ ad eandem villam pertinent, videlicet publicæ rei ſubjecta. Teloneum, monetam, & negotium generale fermentatæ cereviſiæ, quod vulgo* Grutt *nuncupatur, imo quicquid in jam dicta villa ad publicum bannum ſive diſtrictum pertinere viſum eſt*

in

Taxandria enim, ut Joanni Geropio Becano placet, a ſterilibus Sabuletis nomen habet, & in Brabantia ſita; Theiſterbandia autem a quercubus appellationem ſortitur, ut

in Comitatu Unrochi, *in Pago, Teiſterbantia dicto, ſitum, atque eundem diſtrictum cum moneta, banno & teloneo & totius publicæ rei functione.* Quod vero ad *Matthæi* conjecturam attinet, de jure, quod Epiſcopus Trajectenſis in Veluam ſe habere prætendit, atque controverſia hinc orta, ipſe Vir clariſſimus, & rerum geſtarum alias peritiſſimus, incertam agnoſcit, neque ullus veterum æque ac recentiorum, quos ſupra citavimus, Scriptorum, Veluam Teiſterbantiæ partem unquam fuiſſe, memorant, finesque potius Teiſterbantiæ Leccam ſtatuunt ad unum omnes.

§. IX. Comites Teiſterbantinos jam inde a Seculo VII. ſibi invicem hereditario jure ſucceſſiſſe, atque Comitibus Clivenſibus, Marcanis, Montenſibus, Dynaſtis quoque Heusdanis, Culemburgicis, aliisque originem dediſſe, tradunt Geldriæ, Cliviæ, vicinarumque ditionum Annales unanimi conſenſu omnes, tam impreſſi Teſchenmacheri, Pontani, Schlichtenhorſtii, Velpenii, aliorumque, quam MSt. mei Honſeler. vulgo Avendorpienſes, atque Eſſendienſes, eo, quem ex iis conquiſivimus, atque in *adjecta* his *Tabula* deſcripſimus, Genealogico & ſucceſſionis ordine:

TABULA GENEALOGICA

COMITUM TEISTERBANTIÆ, ET EX IIS ORTORUM COMITUM CLIVIÆ, MARCANORUM, &c.

WALTERUS, Com. Teiſterb.

S. Bertinus, THEODORICUS, Com. Cliviæ & Teiſterb. — BEATRIX.

BEATRIX. — ELIAS *Gralius*, aliis *Grajus* vel *Gracilis*.

THEODORICUS, Com. Cliviæ & Teiſterb. Ux. *Ida*, Comitis Hannoniæ filia.

Gottfrid, Com. Loenſis ſeu Loſſenſis.

Conradus, vulgo Haſſiæ Landgravius.

REINOLDUS, Com. Cliv. & Teiſterb. Ux. *Iſabella*, filia C. de Arduenna & Limburch.

LUDOLPHUS, C. Cliv. & Teiſterb. aliis LONO & LEO. Ux. *Alhcida*, filia C. Aquitaniæ.

JOHANNES I. C. Cliv. & Teiſterb. Ux. *Conſtantia*, filia Michaëlis, Imperat. Orientis.

ROBERTUS, C. Cliv. & Teiſt. Ux. *Sarina* Lotharingica.

BALDUINUS, C. Cliv. & Teiſterb. Ux. *Hildegard*, filia Ludovici, C. Provinciæ.

LUDOVICUS, C. Cliviæ & Teiſt. obiit cœlebs.

Everhardus, qui *Comites Cliviæ* propagavit.

ROBERTUS, C. Teiſterb. Ux. *Cunegunda* Hojana.

LUDOVICUS, C. Teiſterb. Ux. *Adela*, filia Beringeri, Com. Namurc.

Gerolfus.

Theodoricus, C. de Altena, a quo *Comites Altenani* ſeu *Marcani* in Weſtphalia deſcendunt.

Robertus, Stirps Dynaſt. *Heusdanorum*.

Everhard, Monachus.

BALDUINUS, C. Teiſterb.

Filia N. — WALGERUS, C. Teiſterbantiæ.

Theodoricus, vulgo Comes primus Hollandiæ.

DIEDERICUS, C. Teiſterb.

HENRICUS, C. Teiſterb.

Gerbrand, Stirps Dynaſt. & Comit. *Culemb.*

ANSFRID, C. Teiſterb. ultimus, & defuncta uxore *Hilfuinde*, Epiſcopus Traject.

Digitized by Google

ut Bernhardus Furmer. Annal. Friſ. lib. 7. exiſtimat: Heiſter enim lingua vernacula populi Batavici Quercum, Banth Campum denotat, quibus in unum compoſitis, addita præ-

§. X. In illa vero Comitum Teiſterbantinorum ſerie merito ſuſpectum videri poteſt, quod jure hereditario ſibi invicem ſucceſſiſſe dicantur, cum e contrario conſtet, Ducatus & Comitatus a Regibus Francorum Merovingicis non minus, quam Carolingicis, pro arbitrio ipſorum Ducibus & Comitibus, nec ad vitæ quidem dies ſemper, nedum hereditario jure, fuiſſe collatos. *Gregorius Turonenſis* lib. 6. Hiſt. cap. 45. *Major Domus autem Waddo, qui olim Santonicum rexerat Comitatum.* Idem lib. 9. cap. 31. *Anno ſequenti remotus a Comitatu Palladius Arvernum regreſſus eſt. Romanus vero Comitatum ambivit.* Idem lib. 6. cap. 22. *Rex igitur perfoſis Chilpericus civitatibus fratrit ſui, novos Comites ordinat, & cuncta jubet ſibi urbium tributa ferri.* Teſtimonium quoque ejus rei eſt, quod nomen olim Comiti non a territorio, ſed huic e contrario a Comite fuerit datum. Appellabantur enim *Comitatus Bernardi, Thiatmari, Henrici, &c.*, ut pluribus exemplis adductis oſtendunt *Meibomius* in Vindic. Billing. C. III. p. 14. & *Douſa* lib. 5. Annal. Duces quoque pro lubitu removebant Reges. *Aimoinus* lib. 3. Hiſt. c. 47. *Hoc Aſclepius, officio quondam Ducis functus, nocte una omnes interemit. Gregor. Turonenſis* lib. 9. cap. 7. *Ennodius cum Ducatum urbium Turonicæ atque Pictavæ miniſtraret adhuc, & Vici Julienſis atque Benarnæ urbium Principatum accipit. Sed euntibus Comitibus Turonicæ atque Pictavæ urbis ad Regem Childebertum, obtinuerunt, cum a ſe removeri. Ille vero, ubi ſe remotum de his ſenſit, ad civitates ſuperius memoratas properat, ſed dum in illis commoraretur, mandatum accepit, ut ſe ab iisdem removeret, & ſic accepto otio ad Domum ſuam reverſus, privati operis curam gerit.* Vide pluribus *Alteſerram* de Ducibus & Comitibus Lib. 1. cap. 5.

§. XI. Etſi vero ita Principes ſucceſſores in Comitatibus, quos vellent, elegerint, Comitum tamen filii, modo ad munus illud obeundum idonei eſſent, non ſolebant negligi. *Regino* ad An. Dcc XXX. *Uto*, ſcribit, *Comes obiit, qui permiſſu Regis, quicquid beneficii, aut præfecturarum habuit, quaſi hereditatem inter filios diviſit.* Caroli Calvi Capitulum apud *Miræum* in Annal. Belgic. A. 677. fol. 403. *Si Comes de Regno obierit, cujus filius nobiscum, filius noſter ordinet de his, qui eidem Comiti plus familiares & propinquiores fuerunt, qui cum Miniſterialibus ipſius Comitatus, & cum Epiſcopo, in cujus parochia fuerit ipſe Comitatus, ipſum Comitatum provideant, ſive regant, usque dum nobis renuncietur, ut filium illius, qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Hinamurus* quoque in Epiſt. pro inſtitutione Carolomanni Op. T. II. p. 201. *Perſonas*, ait, *hominum & mores ac qualitates illorum, per quos, ſi aliqua funt collapſa, reſtituantur, veſtra ſolertia providebit, quoniam de his, quos tempore Domini Hludovici Imperatoris vidi Palatii Procuratores & Regni præfectos, neminem ſcio eſſe ſuperſtitem, ſcio tamen de illorum nobilitate natos pro patribus filios, licet illorum mores ac qualitates ignorem. Ipſi vero procurent, ut non ſine moribus ac virtute, atque pro ætatis quantitate vel temporis qualitate, ſapientia & ſtudiis bonis degeneres, quatenus merito patrum loca & officia ſuppleant.* Atque hanc gratiam filiis Comitum in inferiori Germania, & Belgio inprimis, feciſſe videntur Principes, quippe cum in Hollandiæ, Geldriæ, Cliviæ, aliisque vicinis Comitatibus ex eadem familia Comites ſibi invicem jam a tempore Carolingico ſucceſſiſſe, iſtarum ditionum Annales conſtanter referant; cujus rei forte ratio fuit, ut Comites illas ditiones tanto majori ſtudio defenderent adverſus Galliæ Reges, qui inde a Caroli Calvi tempore illis perpetuo inhiarunt.

§. XII. Quod ad ſingulos Comites Teiſterbantinos attinet, primum quidem WALTERUM recentiores Scriptores apud *Schlichtenhorſtium*, lib. 5. c. 60. commemorant, vid. *Tab.* p. 193. ſed antiquæ ſtirpis ultimum, ortum, ut ajunt alii, communi cum Naſſovicis Principibus origine, *Naſua* videlicet, Suevorum Principe, cujus *Cæſar* meminit lib. 1. de bell. Gall. p. m. 24. atque inter cujus poſteros fuerit *Bratuspontus*, avus *Deiſterbanti*, a quibus Comites Teiſterbantini deſcenderint, nomenque Bratuspantorum & Teiſterbantinorum acceperint. Sed omnia hæc partim incerta, quippe nullo ſubnixa teſtimonio idoneo, partim fabuloſa ſunt, ejusdemque farinæ cum fictitii Beroſi ſ. Annii Viterbienſis nugis de Gambrivio, Marſo, Vandalo, Suevo, &c. Heroibus, atque Conditoribus Gambriviorum, Marſorum, Vandalorum, Suevorum, Germaniæ gentium.

§. XIII. THEODORICUM, qui ducta Walteri filia, Comitatum Teiſterbantiæ ſimul impetravit, atque cum Cliviæ Comitatu conjunxit, ultimum quoque Cliviæ Comitum ex Urſinorum Familia Romana fuiſſe, hujus autem duos fratres jam diu ante Cæſarem in eas terras veniſſe, atque arce Cliviæ condita, ipſos, ac poſteros eorum usque ad hunc Theodoricum, vicino tractui præfuiſſe, nonnulli referunt. Quibus fabulis merito rejectis, *Vinand. Pighius* in Herc. Prodic. p. 49. vel ab Orcinio, cujus *Cicero* meminit in oratione pro Cluentio, vel alio ejusdem nominis, ſanguinis & familiæ, qui cum Julio Cæſare in Galliam Belgicam profectus ſit, priſtinos Cliviæ Comites deſcendiſſe putat, nulla vero ratione meliori, quippe cum credibile non ſit, Francos, ex quo illi Galliam univerſam occuparunt, Familiæ Romanæ integras ditiones relin-

Digitized by Google

præpoſitione the per Syntheſin, Theiſterbandt / quaſi dicas, Querquetulanum, efficies: quod etiam trunci ſub terra occultari, qui ſubinde in illo tractu effodiuntur, atque in Dor-

linquere voluiſſe. MStum meum *Effendienſe* ex Principibus Harciniis, unde & Urſinorum familia in Italia originem duxerit, antiquos Cliviæ Comites derivat, quippe e quibus Berengerus III. metu Francorum in Italiam aufugerit, aſſumpto nomine Urſinorum, ejus autem filius *Aribertus*, a Conſtante Imperatore Occidentis in Germaniam miſſus, atque Saxoniæ Vicarius conſtitutus, circa ſylvam Hercyniam rurſus conſederit, & non Anhaltinis ſolum, ſed & Clivenſibus Principibus originem dederit. Verum præterquam, quod meræ fabulæ ſint, quæ de Vicario in Saxonia a Conſtante Imperatore conſtituto dicuntur, cum Saxonia nec in ejus, nec Prædeceſſorum poteſtate fuerit, ex ipſa quoque Principum Urſinorum circa ſylvam Hercyniam familia, quam *Martinus Milagius* Vindiciis ſuis Anhaltinis inſeruit, nulla inter ipſos & Cliviæ Comites propinquitatis ratio apparet, niſi hos a Maria, Vitellionis filia, quæ Hollandiæ Dynaſtæ Adolpho nupſiſſe ibi dicitur, derivare velis. *Teſchenmacherus* Annal. Cliv. p. 103. mavult, priſtinos Cliviæ Comites e Patriis Nobilibus originem ſuam duxiſſe, inter quos, Sigiberti & Dagoberti Regum Francorum tempore, Theodoricus noſter, & Daltho, illius vel parens vel cognatus, rebus ſuis præclare geſtis, prior Cliviæ, poſterior Turgoviæ in Helvetia Comitatum meruerint.

§. XIV. Crediderim potius, Theodoricum illum vel filium vel nepotem fuiſſe *Urſionis*, cujus meminit *Greg. Turonenſis* l. 6. c. 4. & alibi, tam potentis Ducis in Regno Auſtraſiæ tempore Childeberti, ut non tantum Reginæ Brunichildi, ſed & Childeberto quoque ſeſe opponere auſus fuerit. Ita enim de eo *Turonenſis* c. l. *Lupus vero, Dux Campanenſis, cum jam diu a diverſis fatigaretur & ſpoliaretur aſſidue, & præſertim ab* Urſione *& Berteſredo, ad extremum conventione facta, ut occideretur, commoverunt exercitum contra eum. Quod cernens Brunichildis Regina, condolens fidelis ſui inſecutiones injuſtas, præcingens ſe viriliter, irrupit medios hoſtium cuneos, dicens: Nolite, o viri, nolite malum hoc facere, nolite perſequi innocentem. Reſpondit* Urſio: *Recede a nobis, o Mulier, ſufficiat Tibi ſub viro tenuiſſe regnum, nunc autem filius Tuus regnat, regnumque ejus non tua, ſed noſtra tuitione ſalvatur. Tu vero recede a nobis, ne te ungula equorum noſtrorum cum terra conſodiant.* Libro quoque 9. c. 9. idem Auctor refert, quod *Urſio* conſpirationis adverſus Regem Childebertum initæ caput extiterit, atque *tractaverit cum ſuis, ut, ſi Rex Childebertus aliquid contra eos agere voluiſſet, virtute ab ejus exercitu ſe defenſarent.* Oportet ergo Virum magnæ auctoritatis & potentiæ fuiſſe *Urſionem*, nec indignum, qui Principibus Clivenſibus originem dediſſe dicatur. Confirmat me in ea opinione, non ſolum quod *Urſio a* Comitatu Cliviæ haud longe remotus fuerit, ſed & ita Comitatus ille nec longo nimis tempore & hereditario jure, quod ab illo ævo alienum erat, in una familia hæſerit; Denique quod ita ratio appareat, cur Annales Clivenſes fere omnes Comites Clivenſes ab Urſinis Principibus arceſſant, confuſis nimirum *Urſionum* cum *Urſinorum* nominibus, quod propter arctam illorum convenientiam facile fieri potuit. Ceterum Annalibus Honſeleriani, qui *S. Bertinum* Theodorici fratrem fuiſſe referunt, adſtipulari non poſſumus, majoremque fidem habemus *Pagio*, qui ad *Baronii* Annales Ao. 698. una cum S. Audomaro ex Arnulphi & Anſegiſi genere eum ortum fuiſſe ſcribit.

§. XV. De HELIA GRALIO, qui aliis *Elias Grajus* & *Ælius Gracilis* appellatur, mirum, quam fabulenter. *Pighius* in Herc. Prod. p. 53. 54. Familiæ iterum Romanæ Æliorum, Æliique iſtius Gracilis, cujus *Tacitus* Annal. XIII. c. 53. meminit, Galliæ Belgicæ Legati, ejus originem acceptam refert. *Petrus a Streithagen* in Schematibus ſuis Geneal. origine Græcum, atque Eliam, quem *Theophanes* p. 317. 318. T. VII. Hiſt. Byzant. inter cædis Juſtiniani II. *Auctores* refert, fuiſſe exiſtimat, a Theodoſio III. Cliviæ Comitem conſtitutum. *Teſchenmacherus* quoque Græcæ originis eum habet, pag. 182. Annal. Cliviæ. Alii e Trojanis eum arceſſunt, quo *Stangefolium* collineare autumo, quando Annal. Weſiph. lib. 2. Arnulphi ex familia abnepotem fuiſſe memorat, Principis, Trojanæ cum ceteris Francis, ut fabulantur, originis. Communi fama creditus fuit egregius Heros, ortus e Paradyſo terreſtri, qui navicula, tracta a cygno, catena aurea circa collum ornato, Noviomagum, Beatricis ſedem, venerit, illamque virginem Cliviæ & Teiſterbantiæ heredem ea conditione duxerit in uxorem, ne in familiam ſuam inquireret, quod tamen, cum uxor poſt editos tres filios nihilominus curioſius feciſſet, diſparuerit, ut pluribus referunt Annal. MSti *Honſeleriani*, *Pighius* lib. cit. *Joh. a Leydis* in Chron. Belgico lib. 4. c. 12. *Teſchenm.* in Annal. Cliv. p. 104. *Petr. a Verbagen* de variis illis circa genus hujus Heliæ ſententiis ita canit in Clione Menapia p. 8.

Sunt, qui me referunt inter genioſque Deoſque,
Pratiſque Elyſiis me remeaſſe volunt.
Et ferox Elias, Bardæ qui caſtra gubernans,
Abſtulit enſe caput, Juſtiniane, tuum.

Dordrechti æſtuario vicus, nomine Heiſterbach, nunc fluctibus oppreſſus, oppidum denique Worcumium, olim Woudricheimium, id eſt, ſi Latine transferas, fundus ſylveſtris,

Meque ſuum varii dubio certamine dicunt.
Helvetiique ſuum, Romulidaque ſuum.
Deſine ſcrutari noſtræ primordia gentis,
Alti quod fuerim ſanguinis, acta probant.

Obſcuræ originis, ſed egregiæ formæ & virtutis juvenem fuiſſe exiſtimo, quem navi cygni figura inſignita advectum, rebus ſub Pipino Heriſtallo & Carolo Martello adverſus Saxones & Friſios præclare geſtis, de cœlo miſſum dixerint, atque Cliviæ & Teiſterbantiæ a Carolo Martello Præfectum, Beatrix, Theodorici filia, ditiſſima virgo, maritum ſibi cooptaverit, ſed cum poſtea eum propter obſcuram familiam contemneret, effecerit, ut is conjuge relicta cum Carolo Martello adverſus Saracenos fuerit profectus, nec redierit. Quod vero Teiſterbantiæ Comitatum non hereditate Beatricis, ſed beneficio Caroli Martelli ex more iſtius temporis Eliam accepiſſe diximus, confirmant *Annales Honſeleriani*, qui ita referunt: *Quoniam quidem Heliæ, primus Cliviæ Comes, Carolo Martello in iis graviſſimis expeditionibus opem præſtiterat, glorioſe quoque ſæpenumero ex hoſte proſtrato trophea reportarat, gratitudinis loco Comitatum Teiſterbandiæ clariſſimum a Carolo percepit.* Quod additur: *ſic tamen, quod Trajectenſis Eccleſiæ, a ſe fundatæ, Vaſallus eſſet*, & a *Spenero* quoque in Hiſt. Inſign. lib. 2. c. 46. aſſeritur, ſuſpectum mihi eſt, quod Teiſterbandiæ Comitatus poſtea demum Dioceſi Trajectenſi acceſſerit. Exiſtimo potius, Eliam hunc, ut & ejus poſteros Eccleſiæ Trajectenſis Advocatos fuiſſe, qui circa illa tempora adjungi Eccleſiis cœperunt.

§. XVI. *Heliæ* iidem Annales, ut & *Teſchenmacherus* p. 184. MStum meum *Eſſendienſe*, *Akerlaken* in Geneal. Ducum Geld. Jul. Cliv. *Schlichtenhorſt.* p. 469. tres adſcribunt filios, quorum ſecundo genitus *Godofredus* Comitibus Lonenſibus ſ. Loſſenſibus in agro Leodienſi originem dederit; quod vero non convenit cum *Pontano*, qui lib. 4. Hiſt. Dan. p. 95. Carolum M. *Ogerio cuidam Dano Loſſæ Comitatum dono dediſſe* refert, *a quo Comites Loſſenſes originem ſuam repetant*; niſi dicere velis, Godfredi illius familiam jam tempore Caroli M. extinctam fuiſſe; *Conradus* vero tertio genitus Haſſiæ Præfectus fuiſſe dicitur. Natu vero maximus *Theodoricus* patri in utroque Comitatu ſucceſſit, de quo Annales Honſeleriani *Theodoricus*, ſcribunt, *Heliæ filius, Comes Clivenſis & Teiſterbandinæ ſecundus, annis præfuit 25. Vir Deo & Eccleſiæ devotus, animo conſtans & magnificus, in bellis aſtutus & victorioſus, egenorum & orphanorum pater atque alumnus, totusque virtuoſus, cui ob præclaras animi dotes Carolus Martellus Idelam, Hannoniæ Comitis filiam, neptem dedit uxorem, ex qua* Reinoldum *dedit ſucceſſorem.* Quæ verba ſimul videntur innuere, nec Theodoricum, nec ejus filium jure hereditario, ſed beneficio Principis in utroque Comitatu ſucceſſiſſe. *Reinoldo*, qui Iſabellam Arduennenſem in matrimonio habuit, ſucceſſit filius *Ludolphus*, quem alii *Leonem*, alii *Lononem* etiam appellant, *grandium virtutum*, ut *cit. Annal.* eum laudant, *dotiumque Princeps, quarum odore illectus Carolus M. Gallorum Rex, plurimum hunc veneratus eſt, atque in obeundis Regni negotiis a Conſiliis crebro uſus eſt*; Pater ex Adelheida Aquitanica *Johannis I.* ſucceſſoris, quem *Lazius* de Migrat. Gent. p. 136. ex Ludolphi fratre Leone natum fuiſſe putat, ſed perperam; habuit enim Reinoldus omnium Annalium conſenſu unum filium Ludolphum, qui & Leo fuit dictus. Cum vero dilecto inferioris Germaniæ *Luiff* appellaretur, alii in *Low* vel *Lew*, ejusdem fere ſoni nomen, illam appellationem converterunt, unde poſtea Leonis & Lononis nomina emerſerunt. Ceterum *Johannes*, quem MStum *Honſeler.* laudat, ut Principem, *infinita dignum laude, liberalem, clementem, magnificum & virtuoſum*, ex Conſtantia, filia Michaëlis, Imperatoris Orientis, ad quem forte a Carolo M. miſſus fuit, duos filios reliquit, *Robertum & Balduinum*, mutuos in utroque Comitatu ſucceſſores. Quod enim *Lazius* l. c. p. 136. *Robertum* Lotharingiæ Præfectum fuiſſe ſcribit, communi iterum Annalium Clivenſium conſenſui adverſatur, atque inde quoque falſitatis arguitur, quod nullus adhuc Ducatus, Lotharingiæ nomine, iſto tempore extiterit, quare & ſuſpectum mihi eſt, quod *Carina*, conjux Roberti illius, filia *Ducis Lotharingiæ* fuiſſe dicatur.

§. XVII. *Balduino* in Comitatu Cliviæ ſucceſſit *Ludovicus*, filius ejus primo genitus, atque hoc ſine liberis defuncto, *Everhardus*, a quo reliqui Comites Cliviæ deſcendunt; *Robertus* vero tertio natus Comitatum Teiſterbantiæ in feudum a Comitibus Clivenſibus accepit, atque Comites Teiſterbantinos propagavit, pater trium filiorum, inter quos Comitatus ille ita rurſus diviſus fuit, ut *Robertus* tertius filius ditionem Heusdanam, ſtirps Dynaſtarum *Heusdanorum*, quos longa ſerie *Schlichtenhorſt.* p. 61. atque *Teſchenm.* p. 187. recenſent; *Theodoricus* tractum Altenanum, a quo Comites Altenani ſ. Marcani in Weſtphalia orti fuerunt; *Ludovicus* vero natu maximus reliqua, titulo Comitis Teiſterbantiæ, acceperit, pater *Everhardi*, qui in Monaſterium abiit, & *Balduini*, qui in Comitatu Teiſterbantiæ ſucceſſit; ſed unicam reliquit filiam, cujus matrimonio cum Waltgero, Geroldi filio, Comitatum Teiſterbantiæ ſimul

in

Digitized by Google

ſtris, ſeu ſylvæ dives dictum, arguunt. Situm præterea ſuum habet Theiſterbandia in antiqua Batavorum inſula, & ſcuto leonis, ad inſtar Phriſiorum ceſpitum cum ſex libis ſcan-

in hujus familiam tranſiiſſe refert *Schlichtenhorſtius* p. 6. Certe *Walgerum* ſub Carolo Calvo Imperatore Teiſterbantiæ Comitem, atque fratrem fuiſſe *Theodorici*, Hollandiæ Comitis, teſtatur *Chron. M. Belgicum*, p. 65. *Iſte Theodoricus, primus Hollandiæ Comes, habuit fratrem, nomine Walgerum, qui erat Comes Teiſterbant, commoratus apud Teylam in villa Avezaic dicta.* Idem *Heda* non ſolum confirmat, ſed & a Carolo Calvo eundem Comitatum traditum ipſi fuiſſe, refert p. 58. *Volunt aliqui cum hoc tempore, puta Hungero Epiſcopo Comitatum Hollandiæ habuiſſe originem, donante illam jam deſolatam incurſione Normanica Carolo Calvo Imp. ad precer Johannis VIII. & Haganonis, Viri potentis, cuidam nobili Theodorico ex Hildeberga, nepte ejus juniore, filia Ludovici pii Auguſti, ſtirpeque antiquorum Francorum oriundo, quor a Trojanis deſcendiſſe commemorant, quodque hic Theodoricus minor natu fratrem habuerit Walgerum ſive Weifarium nomine, quem Comitatui Teiſterbantiæ ab eodem Imperatore præpoſitum, & ſedem conſtituiſſe in Aveſato prope Tbilam, Haganonem vero in oppido Xantenſi, quondam Trajani Colonia, (quam corrupte jam Trojam dicunt,) habitaſſe, & Provinciis vicinis imperitaſſe, teſtantur autore præcipue Johanne Beka.* Juxta hæc igitur rurſus non tam dotis nomine & jure uxoris, quam ſolo beneficio Imperatoris Comitatum Teiſterbantiæ obtinuit *Walgerus*. De Hollandiæ Comitatu, *Theodorico* ſimul conceſſo, *Johannes de Leydis* in Chron. Egmond. c. 6. *Anno*, inquit, *Domini* 863. *Carolus, dictus Calvus, Francorum Rex, & poſtea Romanorum Imperator, in Villa Pladella reſident, ac Hollandiam omnino denuo depopulatam percipiens, ad inſuantiam Comitis Haganonis tradidit nobili viro Theodorico, fratri Walengeri, Eccleſiam Hæemundenſem, & totam Hollandiam cum magna parte Friſiæ. Hic itaque Theodoricus, primus Comes Hollandiæ, &c.* addito donationis illius diplomate.

§. XVIII. Verum haud leve dubium adverſus hæc nobis injicitur, quod Carolus Calvus nec Teiſterbantiæ, nec Hollandiæ ditiones unquam poſſederit, quippe quæ poſt Ludovici pii obitum diviſione Regni Francici Virodunenſi An. 843. Lothario Imp. illo vero defuncto, ex paterna diviſione An. 845. facta ejus filio Lothario, & poſt hujus obitum Ludovico Germanico per pacta, inter ipſum & Carolum Calvum An. 870. Marsnæ ad Moſam inita, obvenerunt, vid. Annales *Bertinianos, Fuldenſes, Metenſes*, ad annos citatos, *Nithardum* lib. 3. & 4. Tempus vero, quo Carolus Calvus poſt Lotharii junioris, anno 869. defuncti, exceſſum Lotharingiæ Regnum occupavit, ac tenuit usque ad diviſionem modo commemoratam, nimis breve & turbulentum fuit, quam ut Comitatuum iſtorum curam habere potuerit: Neque id quoque volunt Scriptores citati. Pluribus, quod ad initium Hollandiæ Comitatus attinet, illam *Bekæ* aliorumque ſententiam refellunt *Douſa* lib. 5. Annal. *Ant. Matth.* de Nobilit. lib. 1. c. 11. 29. & 30. Comitatum ergo Teiſterbantiæ pariter non a Carolo Calvo, ſed vel a Lothario juniore, vel Ludovico Germanico *Walterum* noſtrum impetraſſe oportet. Ceterum ejus & fratris *Theodorici* pater juxta *Bekam* p. 30. & *Buchel.* in not. ibid. *Gerolfus* fuit, Friſiæ Comes, cujus Annales *Metenſes & Rhegino* ad an. 885. meminerunt inter legatos, quos Godefridus, Friſiæ Dux, ad Carolum Craſſum Cæſarem miſit. Tanto facilius quoque & mihi id perſvaderem, ſi verum eſſet, quod *Teſchenmacherus* p. 183. Gerolphum ipſum Teiſterbantiæ Comitem fuiſſe, ejusque magnam partem ab Arnulpho obtinuiſſe, refert. Sed *Rhegino*, quo teſte nititur, ad a. 889. ejus rei nihil habet. *Aub.* vero *Miræi* Codicem piar. donat. quem dedonatione iſta Gerolpho facta *Ant. Matthæus* citat l. c. p. 30. inſpicere mihi non licuit. Dubium inſuper movet *Chron. Rythm. Holl.* in Theod. ubi Gerolfum ſine liberis deceſſiſſe ſcribit, & *Joh. a Leydis*, qui lib. 6. c. 6. Hiſt. Theodoricum, Sigeberti, Aquitaniæ Comitis, filium, atque ex Regum Merovingicorum familia ortum fuiſſe commemorat, quod ultimum *Schlichtenhorſtius* forte tollere ſtudet, dum Mechtildem, Gerolfi conjugem, priore marito defuncto, Sigeberto nupſiſſe refert p. 60. Quis vero Gerolfi pater fuerit, non magis conſtat.

§. XIX. Sed, ut redeamus, unde digreſſi ſumus, Waltgero memorato filium *Didericum*, atque nepotem *Henricum* ſucceſſiſſe volunt, patrem *Anfridi*, ultimi Teiſterbantiæ Comitis, qui Hilſundem, filiam Comitis *Stryenſis*, ut ipſa ait in dipl. apud *Aub. Miræum* Dipl. Belg. p. 49. uxorem habuit, ea vero in cœnobium B. Mariæ in Villa Thoren, teſte *Heda* p. 93. remiſſa, Trajectenſis Epiſcopus fuit electus. Ita enim de eo ſcribit *Chron. M. Belgicum* p. 91. *Defuncto Balduino Pontifice, Anfridus de Domo Bratuspanciæ, Comes Lovanienſis vel Hoyenſis, qui prius de ſeculari Comite clericus attonſus erat, ab Eccleſia Trajectenſi XVIII. Epiſcopus Trajectenſis electus eſt, Anno Domini 894. Pontificatus Johannis Papæ XVI. anno IX. Iſte S. Anfridus inſpirante Deo multa prædia patrimonii ſui donavit ad uſum S. Eccleſiæ Trajectenſis, quæ antea cum imperio poſſedit in Comitatu Bratuspancium & Teiſterbantiæ apud Tielam; Fuit autem Principalis locus ejus in Dryel apud Boemel, & erat Dominus fere illius Inſulæ: Inſuper de Altena apud Woudreghem;* quæ verba partim ex *Bekâ*, partim ex *Heda* in *Anfrido* deſumpta ſunt. *Bratuspanciæ*

Digitized by Google

ſcandentis, inſignita fuit, ut inde quoque intelligatur, juxta eundem Furmerium, Phriſiam veteri ſæculo in cis- & trans-Rhenanam (1) diviſam fuiſſe, & in illa quoque alios ſupe-

pancia vero nomine Brabantiam intelligo. Ita enim Annales Leodienſium ad An. 988. *Clarebat hoc tempore inter Nobiles Francorum Anfridus, Comes Hoyenſis, qui etiam, cum eſſet Comes Bratuspancium &c. Chronicon* vero *Affligemenſe* de eodem ad An. 990. *Anfridus, Comes Brachbantorum, tam juſtitia, quam potentia famoſus.* Brabantia videlicet olim Brachbant, Brachbantum & Brachbantium vocabatur, uti Brabanti Bratuspantes. Titulum vero iſtum reſpectu Comitatus *Stryenſis*, quem cum uxore acceperat, eum tuliſſe credo, quia Comitatus ille in Brabantia ſitus fuit, atque, teſte *Aub. Miræo* Dipl. Belg. p. 51. *Montem S. Gertrudis & Bredam, itemque Baerte in Campania Brabantiæ, aliaque vicina loca comprehendit.* Potentiſſimum ſane oportet fuiſſe Comitem, ſi inſuper Hoyenſem, Lovanienſem & Dynanenſem tractum tenuit, quod vult *Heda*, cujus vero teſtimonium, quia *Beka*, ad cujus auctoritatem provocat, illarum ditionum nullam facit mentionem, mihi ſuſpectum foret, niſi *Aub. Miræus* Cod. donat. piarum p. 51. diploma referret, quo Otto III. Eccleſiæ Leodenſi Comitatum Hoyenſem donat, quem Anfridus antea tenuerat. Obiit vero A. MVIII. Comitum Teiſterbantiæ ultimus, finemque impoſuit ipſi quoque Comitatui, Ditionibus, quæ ex illo ſupererant, penitus diſtractis, de quo, ut paucis adhuc diſſeramus, ſupereſt.

§. XX. Maxima vero ejus Comitatus pars variis tum Imperatorum, tum ipſorum Comitum donationibus Diœceſi Trajectenſi ceſſit. *Verum*, inquit *Heda* p. 66. *parum eſt, hæc commemoraſſe, cum Henrici, Ottones, & ſubſequentes Reges & Imperatores longe majora contulerunt, nempe adjacentes provinciæ, ubertate glebæ, frequentia populi & amplitudine opum & potentia Regno haud ceſſuras, veluti Comitatus boni Everhardi, Walgeri*, Teiſterbantiæ *&c.* Donarunt nempe eidem Eccleſiæ Otto I. *Monaſterium in loco Tiela conſtructum, cum nova atque lapidea Civitate, omniburque Eccleſiis, prædiis, &c.* Dipl. v. apud *Hedam* p. 86. Otto III. *omnem diſtrictum ſuper villam Bomele, & ſuper cuncta, quæ ad eandem villam pertinent, videlicet publicæ rei ſubjecta, aliaque in Comitatu Unrochi & Villa Arclo.* Dipl. apud *Hedam* p. 95. Quas donationes confirmavit poſtea Henricus II. Dipl. ibid. p. 101. Conradus II. *Comitatum in Teiſterbant*, quem *Unrochi* ſupra diximus, integrum adjecit, Dipl. p. 115. ratamque habuit illam donationem Henricus IV. Diplomate, quod primum edidit *Ant. Matth.* de Nobilit. p. 205. atque exiſtimat, ad eundem quoque Comitatum pertinuiſſe Culemburgum, Vianam, & reliqua ad Leccam fluvium. Certe, & has ditiones perveniſſe ad Eccleſiam Trajectenſem refert *Heda* p. 244. His ergo donationibus, & præcipue, ex quo *Anfridus*, quem commemoravimus §. præc. magnam ſuarum ditionum partem eidem Eccleſiæ donaverat, atque reliqua inter agnatos ſuos diſtraxerat, factum fuit, ut Comitatus Teiſterbantiæ pariter ac titulus ejus, cum fine prole relicta is obiret, penitus mox deſierint. *Teſchenm.* p. 187. MSt. *Eſſend.*

§. XXI. Verum cum his aliisque incrementis Diœceſis Trajectenſis nimis augeretur, atque Epiſcopi tot ditionibus regendis pares non eſſent, factum, ut vicinis Principibus atque Dynaſtis multas rurſus in feudum dederint, quo jure Duces Brabantiæ *Civitatem lapideam in Tiele &c.* cum officio Dapiferi Epiſcopi Trajectenſis; Comites Geldriæ *Tielerwert & Bomelerwert* cum officio Venatoris ejusdem Epiſcopi; Comites vero Clivenſes *Woudrechem cum agris, campis, aquis, aquarumque decurſibus & juſtitiis*, una cum officio Camerarii ejus Eccleſiæ, tenuiſſe, patet ex Adelboldi Charta de *Vaſſis Eccleſiæ & Epiſcopi Traject.* apud *Hedam* p. 111. Vianenſes Præfectos quoque Vaſallos eorundem Epiſcoporum fuiſſe, ut & Dynaſtas Culenburgios ad annum usque 1281. quo ab illo nexu hi ſe liberarunt, ex eodem *Heda* patet pag. 224. & 209.

§. XXII. Variis poſtea mutationibus, quibus ditiones antiqui iſtius Comitatus Teiſterbantiæ obnoxiæ fuerunt, factum tandem fuit, ut ditiones *Heusdana, Vianenſis, Altenaenſis, Worcumienſis* Batavis; *Bomelana & Tielana &c.* Geldris; *Culemburgenſis* Comitibus Waldeccenſibus ſubjectæ nunc ſint; *Burana* vero ex hereditate Arauſionenſi ad *REGEM PRUSSIÆ* quaſi poſtliminio redierit, quippe per Duces Clivenſes & Comites Marcanos ex antiquis illis & illuſtribus Comitibus Teiſterbantinis ortum, juxta *Tab. Genealog.* quam p. 193. adjecimus.

(1) Friſia ingentem medio ævo tractum, atque nec Hollandiam ſolum & Selandiam comprehendit, ſed & in Geldriam usque & Flandriam ſe extendit. De Hollandia *Robertus de Monte* ad ann. 1074. *Robertus autem accepit conjugem relictam Florentii, Comitis Friſiæ*, &c. De Selandia *Annal. Bertin.* ad ann. 837. *Ea tempeſtate Nortmanni, irruptione ſolita Friſiam irruentes, in Inſula, quæ Walacria dicitur, noſtros imparatos aggreſſi, multos trucidarunt.* In Flandriam ſe extendiſſe, teſtatur *Mejerus*, Annal. Flandr. l. c. ubi *Oſtendam* oppidum *Friſiæ* appellat. Citerioris Friſiæ meminit *Beda* l. 5. Hiſt. Eccleſiaſt. c. 11. atque eo nomine omnem Friſiam cis Flevum intelligi putat *Ant. Matthæus* de Nobilit. l. 1. c. 14 quæ ſuperior appellatur ab *Ægili*, Abbate Fuldenſi, in vita Sturmionis, ubi *ex ſuperiori*, ait, *Freſonia a Trech* (Utrecht) *ſcilicet Cænobio fideles venientes fratres* &c.

Digitized by Google

ſuperiores, & inferiores alios appellatos. Totam autem a porta Neomagi incipere, inque Sinſala ſive Schaldi olim deſinere, eamque Friſios, Hollandos, Selandos complecti, docere Mejerum in Annal. Flandr. ad annum Chriſti 691. & ad annum 1011. vult idem Furmerius; Epigramma (1) denique marmoreæ portæ Heſelianæ Neomagenſi inſcriptum: *Hususque jus Stauriæ;* ab altera parte ad Ortum: *Hic pes Romani Imperii;* idipſum approbare, cum Stauriam Friſiorum metropolim olim fuiſſe certum ſit.

Comprehendit autem Comitatus Theiſterbandicus olim Inſulas Tielanam & Bommelienſem, ditiones Worcumienſem & Gorcumienſem, Heusdanam, Herculeam, Altenanenſem, Cuilenburgiam, Viannenſem, ac quicquid a Lecca, (ab obſtructione Rheni ad Cattorum vicum in littore Rheni, ob quam oſtium ejus medium poſtea exaruit, ſic dicta,) Linga itidem, olim foſſa longa ſeu Corbulonis appellata, (qui Plinio lib. 4. cap. 15. Tacito, Dione, aliisque teſtibus, ut ſtagnantes aquas ex Rheno in Moſam educeret, illam deduci juſſit,) ad veteris Moſæ Rhenique alveum continebatur. Porro ex hac illuſtri & antiquiſſima familia Comitum Theiſterbandinorum, non Hollandiæ tantum, ſed Clivíæ quoque, Geldriæ, aliique complures Principes & Dynaſtæ originem ſuam trahunt.

Nam quod ad Hollandiæ Comites attinet, Rex Arnulphus anno 889. Francofurti Gerolpho, Theiſterbandiæ Comiti, Altenacum, Suidershagam, ut putat idem Furmerius, Buſcumducis, Aelburgum inter Worcumium & Heusdam: deinde a Woudrichemo ad Moſam Sylvam-ducis verſus, Ortham, Hornam, Wyckam, Aelſtiam & Bochoviam conceſſit: Hujus Gerolphi filius, Theodoricus, primus Hollandiæ Comes (2) fuit, & Theodoricum II. genuit, cui Vasda donata fuit.

De Geldriæ Præfectis infra.

Elias vero Grajus, obſcuræ quamvis originis, bellis tamen, ut diximus, Friſio, Saxonico & Bojo valde excellens, inque iis Carolo Martello egregia opera præſtita, eidem charus & acceptus fuit, & Beatrice, Theodorici, ultimi Clivíæ Dynaſtæ, filia, ducta, a Theodorico, Francorum Rege, primus Clivíæ Comes creatus & confirmatus eſt.

Ex Beatrice autem tres filios (3) ſuſcepiſſe volunt, *Theodoricum* Clivíæ, *Godefridum* Lonenſem, & *Conradum* Haſſiæ Comites, & primo quidem inſignia ſua, octo nimirum ſceptrorum clypeum, quo hodie etiamnum Clivenſes Principes utuntur; ſecundo cornu ſuum aureum; tertio annulum ſuum tradidiſſe volunt Annales Clivii vetuſti, quorum veritas penes auctores eſto.

De octo ſceptris Cliviis ita (4) vir quidam nobilis & doctus in Ducatu Clivio:

Sceptra ſuis ſceptris, adjunctas urbibus urbes,
Arcibus atque arces, cerne, pagosque pagis.
Hæc concreſcentis patriæ eſt illuſtris imago,
Hæc ſunt Cliviacæ ſceptrigera arma domus.

Ju-

(1) De quo vide infra in *Hiſt. Geldria.*
(2) Vid. *cit. Diſſert.* §. 18.
(3) Vid. *Diſſert. cit.* §. 16.
(4) *Petrus* quoque *de Verhagen* in *Clione Menapia* p. 11. de iisdem Inſigniis ſic canit:

Elia, quid ſceptra notant Scuti octo? Nepoti
Quod totidem terris imperitare detur.
Aurea cur? Signant fore Clivis aurea Secla.
Umbo quid niveus? Cum pietate fidem.
Purpureus quid Campus? Ego quod multa cruore
Cum multis geſſi bella Strategus ovans.
Cornua quid? Bubulique caput? Tutela notatur.
Quid Diadema? Mea parta trophæa manu.

Vinand. Pighius in *Hære. Prodic.* p. 56. per octo illa Sceptra tot Solis radios, atque per Taurinum caput Solem intelligit, Tauri ſymbolo olim cultum. Scilicet, ut Eliam ex gente Romanorum Ælia, quam ab ἥλιος, *Sole* ita dictam putat, ortum fuiſſe probet. Fabulæ! De Sceptris vero reliqui Scriptores Clivenſes omnes, atque *Geliot* libro *Vraye & parfaite ſcience des Armoiries* p. 54. & *Rouck* im Nederlandiſchen Herault p. 38. inſignia illa intelligunt, ſed Principibus Clivenſibus haud propria fuiſſe docent. Olim Comitum Clivenſium inſignia

Cc

Digitized by Google

Juſtitia has collegit opes, pietasque regentis,
Diſtractas has vis impietasque dabit.

Porro *Theodoricus* Clivius a matris ſuæ agnato, ſine liberis defuncto, Theiſterbandiam dono accepiſſe fertur, atque ob pietatem cæterasque, quibus emicuit, virtutes eandem ab Epiſcopo Ultrajectino jure fiduciæ (1) obtinuit, & ad poſteros derivavit, donec eam Robertus, Ludovici, Comitis Clivenſis octavi, filius, inter ſuos liberos diſtribueret, & Theodoricus, Gerolphi Friſii pater, ex ea Altenacum obtineret, Robertus Heusdenam, ut jam porro indicabimus.

Cum autem, ut ſupra dictum eſt, Elias Grajus, Beatricis maritus, in expeditione Saracenica occubuiſſet, illa quoque ex nimio luctu paulo poſt deceſſit, anno Chriſti 735. De ea ita Petrus a Streithagen, (2) Canonicus Hinsbergenſis in Ducatu Julio, in Tetraſtichis ſuis:

Principium generi Clivio de nomine dicto
Matrona antiqua nobilitate dedit.
Inde tot ætatum ſeris labentibus annis
Illuſtris radians perſtat honore domus.

De marito vero ejus:

Elias validis memorabile nomen in armis,
Virtutis retulit præmia clara ſuæ.
Namque Beatrici fœlici fœdere junctus,
Dotalem titulo condecoravit humum.

Theodoricus ſecundus (3) Patri & Matri, vel ob ejus ſuaque propria merita, vel, ut alii exiſtimant, per mortem avi materni Gualteri, ultimi Theiſterbandiæ Comitis, ſine hærede defuncti, anno 742. ſucceſſit, & Comitatum ab Epiſcopo Ultrajectino in feudum accepit, eumque cum Comitatu Clivenſi quinque & viginti annis adminiſtravit. Poſt Carolum Martellum defunctum, Carolomanno, ejusque filio Pipino, adverſus Germanorum rebellionem opem tulit. Nam audita Saxonum defectione, raptim copiis in Ripuaria congregatis adfuit. Veriti autem Ripuarii, ne ad nomen Theodorici victoriæ fama tranſiret, ſi eum in eodem prælio ſecum haberent, ideo ſine eo cum Saxonibus congredi decreverunt, quod male ipſis ſucceſſit. Vide Annales trium Regum Francorum, Pipini, Caroli Magni, & Ludovici Pii, ab Hermanno Novæ Aræ, & Ulpiorum Comite reſtitutos, (4) & Carolo V. Cæſari dicatos. Ex Ida, ut Catalogus vult, (5) Hannoniæ

---

gnia fuerunt ſcutum argenteum in campo rubro, cui Theodoricus VIII. octo lilia adjecit, cum bacillis, qui initio ſcutum argenteum tetigerunt, prolongati autem poſtea fuerunt, ut in ipſo ſcuto coierint, atque ſceptrorum figuram præ ſe tulerint hac forma:

(1) Ita MS. *Honſelarienſe* de *Elia* jam refert. Vid. *cit. Diſſertat.* §. 15. Feudum vero fiduciæ quid ſit? *Schilterus* exponit ad J. F. Alem. c. 7. p. 97. Eo jure quoque Marchionatus Aſtenſis Comiti Sabaudiæ ab Henrico VII. Imperat. fuit commiſſus juxta *Guichenonem* in *Hiſt. Geneal. de la Royale Maiſon de Savoye* lib. VI.

(2) Vide quoque *Petr. a Verhagen* in *Clione Menapia* p. 7. & ſeqq.

(3) De quo vid. *cit. Diſſert.* §. 16.

(4) Quia cum *Eginharti* vita Caroli M. primus edidit 1521. quos ipſe Benedictino cuidam Monacho, *Freherus* Adelmo cuidam, *Andr.* vero *du Cheſnius*, *Lambecius*, *Sirmondus*, *Marca*, aliique Eginharto adſcribunt. Vid. Cl. *Schminckii*, civis mei, Præfat. ad *Eginhart.* vit. Caroli M.

(5) Atque MS. *Honſel. Bartholdus* van *Akerlaken* in de groote en warachtige Genealogie der Hertogen van Gelderen, Cleve, Berge, &c. *Schlichtenhorſt.* in *Hiſt. Geldriæ* p. 469. *Petr. Verhagen* in Clione Menapia p. 15. *Stangefol.* Annal. Circ. Weſtph. lib. 2. p. 58.

Digitized by Google

niæ Comitis filia, Reinholdo ſucceſſore, & Ida, Comitiſſa Kuickienſi, relictis, anno Chriſti 759. in fata conceſſit. De quo ita Streithagenus:

Belligeri ſubiit poſt fata ſuprema parentis
Materni natus, nomine dictus avi.
Cætera quæ poſſent illius laudibus addi,
Longa vetuſtatis tempora nocte premunt.

Reinboldus, Theiſterbandiæ & Cliviæ Comes tertius, annis præfuit his ditionibus undecim, de quo Stephanus Pighius, Annales Clivenſes ſecutus, in Hercule ſuo Prodicio tradit, illum cum Pipino Heriſtallenſi Danos ſive Nortmannos, Oceani littora, adeoque Hollandiam & Ultrajectinenſem Epiſcopatum ferro igneque infeſtantes, Cliviamque tributariam reddentes, compeſcuiſſe; Radbodum etiam, Friſonum Regem, de quo in prima Parte, Ultrajecto profligaſſe: cum tamen diu ante annum 759. quo Reinholdus præeſſe cœpit, uterque obiiſſet, Pipinus quidem anno 714. Radbodus anno 719. & prima etiam Danorum irruptio anno 816. ab omnibus fere Scriptoribus ponatur, niſi quis Annales de Pipino, Caroli Magni patre, qui anno 768. obiit, & Radbodo ſecundo, ei coætaneo, loqui velit, ut pateat, magnos Joves, ut ille ait, quandoque emori. Verior ergo ſententia eſt, illum Pipino Regi, Patri Caroli, adverſus Saxones in Orientali Francia militaſſe. Sub hoc Comite Reinholdo a S. Lebuino (1) Collegium Canonicorum Daventriæ, & ſimile Zutphaniæ & Embricæ conſtitutum eſt. Obiit poſt undecim annorum imperium anno Chriſti 770. ex conjuge Iſabella, aliis Reginoſtida (2) vel Alcida, Ardennæ & Limburgi Ducis filia, Lonone Luiffio, ſeu Ludolpho (3) dicto, ſucceſſore relicto. De quo Streithagenus:

Reinboldus Friſios domuit ſine fine rebelles,
Et tulit a ſævo clara trophæa Duce.
A Duce Radbodo qui ſacri transfuga fontis
Cum proavis ſtygios maluit ire lacus.

Ludolphus I. Comes Cliviæ & Theiſterbandiæ in ordine quartus, Carolo Magno in expeditione Saxonica plurimum ſubſidii tulit. Cum enim ille, ut Annalium Partis primæ lib. 3. dictum eſt, in Hiſpaniam contra Saracenos moviſſet, Saxones, ſuaſione Wirekindi, Angariæ Ducis, qui ex duodecim Regulis tum univerſæ Saxoniæ imperium moderabatur, rebellare cœperunt, quos Carolus per ſuos ipſa hyeme aggreſſus, magna ex parte fugavit, iterumque ad deditionem compulit. Tandem vero Ludolphus Comes, pacis & quietis amantior, rebus domeſticis compoſitis, divinis totum ſe conſecravit, ex ſingulari pietate in monte Joachimi Eremitæ cujusdam, in ſylva ibidem latitantis, Bedberga, (4) quaſi dicas oratorio, ſeu precationis monte, prope Clivos ædificato, ibi vitam piam toto reliquo vitæ ſuæ tempore egit. Hoc oratorium labentibus temporibus, anno nimirum Chriſti 1124. in cœnobium Ordinis Præmonſtratenſis a Theodorico, nominis II. & demum in Collegium Virginum nobilium exemptarum mutatum tranſiit, & jam Bellis Belgicis devaſtatum, deſertum jacet. Præfuit annis viginti, & diem in his terris extremum clauſit an. Chr. 790. Ex Adelheide ſive Alcida, Sigisberti Regis & Ducis Aquitaniæ filia, quæ ex eadem, qua Comites Hollandiæ, (5) ſtirpe prognata, Joannes ſucceſſor ortus eſt. De Ludolpho patre ita Streithagenus:

Lu-

(1) Qui a Gregorio, Epiſcopo Trajectenſi, in Trans-Iſalaniam ad propagandam ibi Chriſtianam Religionem una cum Othelgrimo & Marchelmo miſſus erat. MS. *Honſel. Schaten.* in Hiſt. Weſtph. p. 44. *Beka* & *Heda* in Vita Gregorii, Traj. Epiſc.

(2) MS. *Honſel. Bartbold* vero *van Akerlaken* & *Schlichtenborſt. Alcidam*, alii *Iſabellam* appellant.

(3) *Lazius* Lononem Ludolphi fratrem fuiſſe ſcribit, ſed perperam. Vid. *cit. Diſſertat.* §. 16. *Joh.* a *Leydis* in Chron. Belg. l. 4. c. 12. *Luet* appellat. *Pontanus* Hiſt. Geldr. p. 53. & *Heuterus* de Reb. Burgund. l. 6. in Geneal. *Cononem*, corrupte procul dubio pro *Lonone.*

(4) De qua vide ſupra *Cœnobia Veſtalium* in Statu Eccleſiaſtico Cliv.

(5) MS. *Schurenianum* aliique Scriptores; non eadem tamen omnes ratione. Autor enim Geneal. Comit Culenburg. in appendice ad MS. *Honſelerian.* Sigebertum II. Aquitaniæ Ducem, ex Mechtilde conjuge *Waltgerum* Teiſterbantiæ, & *Theodoricum* Hollandiæ I. Comitem ſuſcepiſſe ſcribit. Alii vero ap. *Schlichtenborſt.* l. 5. p. 60. *Waltgerum* ex priore Mechtildis matrimo-

Ludolphus pariter clarum se præstitit armis,
Et tibi devota, Carole Magne, fide.
Degentes etenim trans Rheni Saxones undam
Pendere suscepto compulit æra jugo.

Joannes I. Comes Clivensis & Theisterbandiæ quintus, cum Carolo Magno Witekindum Saxonem anno 798. vicit, non vero, ut Annales Clivenses volunt, occidit; cum constet, eum, a Carolo inductum, Christiana sacra pie atque rite admisisse. (1) Ex conjuge Constantia, Michaëlis Curopalatis, non vero Palæologi, ut vulgo scribunt, quia Synchronismus non convenit, post ayulsum Occidentem, Orientis Imperatoris filia, (2) Robertum & Balduinum (3) sive Baldericum mutuos successores genuit: & post II. annorum imperium excessit anno Christi 801.

Robertus, (4) ejus nominis primus, sub eodem Carolo, re & nomine magno, Rom. Imp. post patrem defunctum, ejus habenas primo capessuit, Comes Cliviæ & Theisterbandiæ factus in ordine sextus, qui quinquennio illo, quo præfuit ad exemplum majorum suorum, ipse quoque, in debellandis Christiani nominis hostibus, zelum atque alacritatem suam ostendit, eo felicior, quod post annos tres & triginta, anno Christi 804. finem atrocissimo bello impositum, & Episcopatibus variis, in barbaris locis erectis, divinum cultum longe lateque propagatum viderit. Ex Garigna, aliis Mechtilde, Ducis Lotharingiæ filia vel sterili, vel unica tantum filia, non diu tamen superstite, ut alii volunt, edita, summa rei ad *Balduinum* fratrem pervenit anno Christi 806.

Hic igitur, Comes Cliviæ & Theisterbandiæ septimus sub Ludovico I. dicto Pio, anno 806. factus, ex conjuge Hildegarde, Ludovici, Comitis provinciæ, & Caroli M. ex Ludovico filio nepotis, in regno Franciæ, filia, suscepit iterum Ludovicum & Eberhardum, in Comitatu Clivio mutuos successores: Robertum denique, cui Comitatum Theisterbandiæ pater Eberhardus & fratres, a Cliviaco ayulsum, quidem tradiderunt, sed jus fiduciæ, quod feudi vulgo vocant, sibi nihilominus in eum reservarunt. Ex filiis enim Roberti, Theodoricus, Robertus & Ludovicus, ex Cunegunde, filia Comitis Hoyensis, ipsi natis, primus quidem stirpem Comitum de Altena propagavit, eumque Gerolphi Frisii patrem fuisse vult Bernh. Furmer. in Annal. Fris. Ludovici autem (5) pronepos fuit Anfredus, Episcopus Trajectensis, qui Balduino itidem Clivensi successit; cui Impp. Otto III. Bommeliam, (6) Henricus vero II. dictus Claudus, Dux Bavariæ, Ottonem secutus, Drentiam (7) anno 1006. donarunt & confirmarunt, ipse vero Comitatum Theisterbandium inter proximos agnatos anno 994. divisit, & Comitatu suo Hoyensi in manus Ottonis II. ad usum Ecclesiæ Leodiensis resignato, inque Comitatu Rienst sex pagis Ecclesiæ Trajectensi donatis, Comitatibus relictis, in monasterium, quod ipse prope Amesfordiam in monte sancto anno 999. condidit, se abdidit, & in senecta luminibus orbatus, 5. Non. Maji anno 1008. vitam cum morte commutavit.

Ro-

---

trimonio cum Gerolfo, Frisiæ Comite, *Theodoricum* vero ex posteriore cum Sigeberto, Aquitaniæ Duce, ortum fuisse narrant. Id certum, Waltgerum & Theodoricum fratres fuisse. Vid. *cit. Dissert.* §. 17.

(1) Vide supra P. I. lib. 3. ad ann. 783.

(2) Ita MS. *Honsel.* & *Schlichtenhorst.* MS. vero *Scburenianum* & *Akerlaken* l. c. sororem Michaëlis vocant. Forte autem Johannes noster inter Legatos fuit, quos Carolus M. ad Michaëlem misisse refert *Regino* l. 2. atque tunc illam amicitiam affinitatemque cum Michaële contraxit.

(3) *Joh.* a *Leydis* Chron. l. 4. c. 12. filium *Rosti* nomine tribuit Johanni, patrem Balduini, omisso Roberto fratre, cujus nomen suspicor in *Rosti* esse mutatum, atque ipsum pro patre Balduini habitum.

(4) De hoc & *Lazii* errore vide *Dissert. cit.* §. 16. in f.

(5) Qui Comitatum Teisterbantiæ nactus est, sub Ansfrido, ultimo Teisterbantiæ Comite, extinctum. Vid. *cit. Dissert.* §. 18. 19. 20.

(6) Diplomata vide apud *Wilhelm. Hedam* pag. 95. seqq.

(7) Otto I. anno 943. Regalia quædam Baldrico, Episcopo Ultraj. donavit, juxta Dipl. apud *Hedam* p. 83. quibus Henricus anno 1006. jus venationis in eodem Comitatu adjecit, Dipl. ap. *Hedam* p. 101. Ipsum vero Comitatum eidem Episcopatui anno 1024. donavit, Dipl. ap. *cit. ant.* p. 112. Vid. quoque *Joh. Piccardum* in Annalibus Drenthiæ.

Digitized by Google

Digitized by Google

TAB. V. GENEALOGICA

DYNASTARUM HEUSDANORUM,

juxta *Pont. Heut.* de Rebus Burgundicis, *Joh. a Leydis*, Chron. Belg. lib. 4. c. 12. lib. 5. c. 35. & lib. 7. c. 13. & *Schlichtenhorstium* lib. 5. H. Geldr.

ROBERTUS, Balduini I. C. Clivix, filius.
Vid. *Tab. Geneal.* Com. Clivensium.

Ludovicus, Com. Teisterb.

ROBERTUS I. Heusdæ Dominus, obiit 857. Uxor *Ada*, filia Henrici, Com. Cuicani.

Theodoricus, Altenæ Dominus.

Balduinus II. obiit 870. Ux. *Sophia*, filia Elderici, Regis Angl.

Edmundus, ob. cœlebs.

Robertus II. ob. 914. non 907. Ux. *Adelheidis*, filia - - Com. Zutphaniæ.

Edmundus, s. *Eathmundus*, ob. 929. Ux. *Hildegonda*, filia Com. Seinensis.

Johannes I. ob. 956. Ux. *Margarita*, filia Com. Lonensis.

Robertus III. ob. 972. Ux. *Gertrudis*, filia Com. Spanheim. vel de Spaeregem, juxta *Johann. a Leydis*, Chron. Belg. lib. 7. c. 13.

Balduinus III. obiit 1028. Uxor *Aleida*, filia Domini Gennepensis.

Johannes II. obiit 1079. vel 73. Uxor *Mechtildis*, al. *Margaritha*, filia Dyn. de Steinvort.

Alveradis, Ux. Theodorici II. Brederodii.

Robertus IV. ob. 1092. Ux. *Johanna*, filia Dyn. Altenani.

Aleida, Ux. Johannis de Arkel.

Balduinus IV. ob. 1110. Ux. *Bertranda*, filia Com. de Lippe.

Johannes III. ob. 1135. Ux. *Christiana*, filia C. Arnsbergensis.

Wilhelmus, ob. 1153. improlis, Ux. *Elisabeth*, filia Com. Leining.

Arnoldus, ob. 1168. Ux. *Maria*, filia Com. de Salm.

Johannes IV. obiit 1192. Ux. *Lucia de Horn.*

Balduinus, *Custanus*, Dyn. de Heeswyck, al. de Herwynen.

Robertus V. ob. 1202. Ux. *Philippoot de Dieft.*

Wolterus, a quo Spiringensis familia descendit.

Johannes V. obiit 1235. Ux. - - de Vernenb.

Wilhelmus, Dynast. de Hedichusen.

Johannes VI. ob. 1279. Ux. *Catharina Lonensis.*

Johannes, Dyn. Veenensis.

Johannes VII. obiit 1303. Uxor. (1) *Aleida de Vuibestein*, alii *VVittestein*. (2) *Ermgard.*

Arnoldus, Dyn. Slusæ.

Johannes, Dyn. Heesbenii.

(1) *Johannes VIII.* ob. - - Ux. (1) *Margarita de Cuick.* (2) *Sophia de Kranendonck.*

Johannes, D. Drongelen.

(2) *Johannes*, D. Elshaut.

(1) *Sophia*, Uxor D. de Saffenberg.

(2) *Johannes IX.* obiit 1334. improlis, Ux. *Cunegunda de Arkel.*

VVilhelm de Drongeln.

Robertus.

Johannes de Drongeln, Elten & Meuven.

Herbertus.

Didericus.

Arnoldus.

Digitized by Google

Robertus autem, primus Heusdæ Dominus, (1) & quidem Cliviæ Comitum beneficio factus, ex Adama, Henrici Cuyckii filia, Balduinum genuit, & anno 857. in fata conceſſit. Balduinus adhuc adoleſcens, cum diu Edmundo, Angliæ Regi, militaſſet, filiam ejus Sophiam clam Heusdam abduxit, & invito patre uxorem accepit, Puderayam, (2) Brakelam & Alſtam pagos condidit; Ipſo vero anno 870. mortuo, Sophiam filiam Rex Edmundus quæri juſſit, (3) quæ Heusdæ purpureum ſericum rubra rotæ machina nere inventa eſt. Pater ab amicis placatus, nepotes ad ſe accerſitos blande ſuſcepit, utque in materna familiæ memoriam armorum inſignia commutarent, (4) & purpuream in aureo ſcuto rotam, ſupra galeam vero aures aſininas, interque eas cæruleam coronam ac aureum rotulam collocarent, juſſit, quæ inſignia poſteri Heusdæ Dynaſtæ retinuerunt. Sophia Anglicana poſt fata Alt-Heusdæ anno 890. inhumata eſt, relicto Roberto II. Heusdæ Domino, ſucceſſore, qui, ab avo materno in Angliam evocatus, liberaliterque donatus, ad lares patrios remiſſus anno 914. obiit. Hujus filius Edmundus anno 956. & nepos Robertus III. Heusdæ Domini, anno 972. in vivis eſſe deſierunt. Roberti vero III. filius, Balduinus III. ex Aleide Gennepia Johannem II. & Alverardem, Theodorici II. Bredevordæ Domini uxorem, reliquit, & anno 1028. exceſſit. Johannes vero, Heusdæ Dynaſta, anno 1073. mortuus, Robertum, ejus nominis quartum, & Aleiden, Joannis Arculei Domini uxorem, edidit. Robertus IV. anno 1093. defunctus, ex Johanna Herculea Balduinum IV. & hic, anno 1135. mortuus, ex Bertrande Lippiaca Joannem III. reliquerunt. Joannes III. ex Chriſtina Arenbergia Wilhelmum & Arnholdum procreavit, anno 1153. vita defunctus. Arnholdus, mortuo ſine harede fratre, anno 1153. ex Maria Salmenſi Joannem IV. & Balduinum, Herwini Dominum, genuit, & anno 1168. exceſſit. Joannes IV. ex Lucia Hornana viciſſim Robertum V. & Gualtherum Spiringium, a quo familia illa nobiliſſima deſcendit, edidit, obiit anno 1192. Robertus V. Joannem V. & alterum Joannem, Venæ Dominum, anno 1232. vita functus, genuit. Joannis V. qui anno 1279. vivis exceſſit, filius Joannes VI. Heusdæ Dominus, cum fratre Arnholdo, Sluſæ, ejusque filio Joanne, Venæ Dominis, Florentii, Hollandiæ Comitis, vaſallus ideo factus, quia Theodoricus, Cliviæ Comes, ei ſub prandio liberali manu jus omne, (5) quod in ditionem Heusdanam ac Altenanenſem habebat, conceſſit, factis ea de re publicis tabulis, anno 1290. Hic Joannes vita exceſſit anno 1302. filius vero Arnholdi anno 1318. cujus filius Guilhelmus (6) jus ſuum in eandem ditionem, adjuvantibus eum quinque filiis, ſummo ſtudio tutatus eſt; offenſis enim Buſcoducenſibus, illi a Florentio, patro-

Heusdæ Dynaſtarum ſeries.

(1) Cujus Succeſſorum Genealogiam, in qua Autor ſæpe errat, vid. *Tab. Geneal. V.*

(2) *Joh. Geerbrand* a *Leydis* Chron. Belgic. l. 7. c. 13.

(3) Vide quoque *Joh.* a *Leydis* Chron. Belgic. l. 5. c. 35. ubi patrem Sophiæ Ederedum vocat.

(4) *Joh.* a *Leydis* l. c. & *Spener.* in Hiſtor. Inſignium l. 1. c. 46. §. 4.

(5) Ita quoque *Joh.* a *Leydis* Chron. l. 24. c. 23. qui tamen anno 1293. id factum refert, & *Viglius Zvichemius* ab *Aita* in Hiſtoria der Gräflichen Regierung in Holland c. 16. ſcribunt. *Iſaac Pontan.* H. Geldr. p. 168. incertum, quibus conditionibus id factum, refert, atque ita quoque *Schlichtenhorſt.* p. 107. Invalidam autem hanc donationem habitam fuiſſe, ex eo apparet, quod Theodoricus, C. Clivenſis, Dynaſtia Heusdana anno 1317. a Duce Brabantiæ inveſtitus fuerit, atque lite ea de re orta cum Comite Hollandiæ, Gerhardus, Comes Juliacenſis, arbiter electus, pronunciaverit, oppidum Heusden jure ſupremi Dominii ad Ducatum Brabantiæ, ratione Vaſallatus autem ad Theodoricum, C. Clivenſem, atque hoc reſpectu ab illo Comite ad Johannem Heusdanum pertinere, *Burkens* Troph. Brabant. p. 152. 154. ut ita ſub feudum fuerit C. Clivenſium. Anno quoque 1357. Heusdanam ditionem Comiti Hollandiæ a Duce Brabantiæ traditam demum fuiſſe, refert *Haræus* Annal. Brabant. T. I. p. 335. quod, cum de ſupremo Dominio tantum intelligi debeat, Comitibus Clivenſibus ſuum jus tum adhuc integrum manſit, quod Theodoricum X. Wilhelmo Comiti tandem vendidiſſe Autor infra refert.

(6) Errat Autor tum in Genealogia, quam vide *Tab. V.* tum in ipſa hac controverſia. Johannes IX. Dynaſtiam Heusdanam conſenſu Agnatorum Duci Brabantiæ vendiderat, poſtquam vero ille anno 1334. obiit, Comes Saffenbergenſis jure uxoris Sophiæ, ſororis Johannis, eandem Dynaſtiam auxilio Hollandiæ Comitis ſibi vindicare volebat, quæ controverſia ita tandem compoſita fuit, *ut Duci Brabantiæ Heusdena permaneret, Comes vero Saffenbergenſis 300. regales aureos ex erario Boſcenſi recipere deberit. Haræus* Annal. Brabant. T. I. p. 317.

Digitized by Google

no ſuo, hi a Duce Brabantiæ auxilium petunt, ſed a Brabantino victus Guilhelmus, & ditione Drongelana atque Heusdana pulſus, hac conditione iterum admiſſus eſt, ut eam a Brabantino in feudum recognoſceret. Tandem vero poſt mutationem variam, arbitrio Guilhelmi Bavari, Hollandiæ Comitis, Brabantinus Heusdana ditione abſolute ceſſit.

Sed ad *Balduinum* redeamus. Is exequiis Caroli M. anno 814. 5. Kal. Febr. in urbe Aquenſi celebratis, interfuit, tum etiam Ludovicum Pium, a filiis imperio exutum, & ſucceſſione, ut vult Münſterus, ſive Compendii, ut Baronius, (1) ſive Aquis, ut Beckius, in cuſtodiam detruſum, fortiter adjuvit, & priſtinæ libertati & honori Cæſareo cum multis aliis Principibus, inprimis Ludovico Bavaro (2) & Balduino Flandro, reſtituit, & Noviomagum reduxit. A quo propterea Tubantia, vulgo Twentia donatus, (3) oppidum Veterocellenſe, alias Aldenſeel, ibidem condidit, in eoque collegium Canonicorum fundavit, (4) Plechelmi Epiſcopi & Marcellini memoriæ conſecratum, obiit poſt 16. annorum imperium anno Chriſti 822. De patre ipſius Joanne ita Streithagenus in Teraſtichis:

Johannes etiam laudis ſuccenſus amore,
Thracicis coluit caſtra cruenta Dei.
Et Witekindum contra feliciter inſtans,
Victricis meruit frondis ab hoſte decus.

De fratre vero Roberto:

Nec minus illuſtri nixus virtute Robertus,
Magnanimæ dextræ proſpera ſigna dedit,
Vel tum præcipue, quando devicta ſupremo
Admiſit Chriſti Saxonis ora jugum.

De ipſo Balduino:

Succedens rapto Balduinus in ordine fratri,
Adſtitit exequiis, Carole Magne, tuis.
Cumque patrem nati bello inſequerentur & armis,
Cæſareo, juvit, motus honore, Pium.

Ludovicus autem, ſub eodem Ludovico Pio, Imp. Comes Cliviæ octavus, cum annis præfuiſſet quatuor vel quinque, Comitatus provinciæ etiam a matre factus hæres, utrumque ei mors præpropera, cum rei bene gerendæ occaſione, in ipſo virtutum veſtibulo præripuit. Ἥγαμος enim atque cælebs ſine hærede exceſſit anno Chriſti 827. De eo idem Streithagenus ſic canit:

Abſolvit brevibus vitam Ludovicus in annis,
Et poſt ſe liquit pignora nulla thori.
Namque obiens primæ verno ſub flore juventæ,
Uxori nondum conſociatus erat.

Ejus tempore Dani & Normanni, (5) propter tributum multis annis non ſolutum, Saxoniam, Weſtphaliam, Sicambriam, nunc Geldriam & Cliviam ingreſſi, Rhenumque trans-

(1) Atque liquet ex actis exauctorationis Ludovici apud *Pithœum* in XII. Scriptoribus Franc. Vide quoque ſupra Lib. III.

(2) Alias Germanico, quod diviſione regni, anno 843. cum fratribus Virduni facta, Germaniam acceperit. Vid. Not. ad Part. I. L. 3. ad res geſtas filiorum Ludovici Pii.

(3) Ita quoque *Akerlaken* l. c. *Schurenius* in MS. Soe dan in deſen Tyden die Thyonte noeh Cleviſche was, ſo ſtychten dieſe vurſt. Balderyn van Cleve die Stadt Oldenzele in die Thwent gelegen, dat nhu Utertſ iſt. MS. *Honſelerianum* Villam tamen jam antea ibi fuiſſe addit. Non unum vero, ſed plures Comites in Tubantia ſ. Twentia fuiſſe, docet *Altingius* in Notit. German. inf. P. II. p. 72. & 185.

(4) MS. *Honſelerianum* ſub Balduino. *Joh. a Leydis* Comiti, quem *Roſti* vocat, fundationem illam tribuit, Chron. l. 4. c. 12. De Plechelmo vero, Oldenſalienſium Apoſtolo & Patrono, vid. *Schaten.* in Hiſt. Weſtphal. p. 398.

(5) Imo hi poſtea demum circa annum 834. Germaniam inferiorem infeſtare cœperunt. Vid. ſup. P. I. lib. 3. ſub *Ludovico Pio* p. 111.

Digitized by Google

transeuntes, Hollandiam, Bataviam & Ultrajectum cum arce **Vredenborgh** (1) depopulati sunt.

Eberhardus patri Balduino, & Ludovico fratri succeſſit, ſub Ludovico Pio & Lothario, ejus filio, Comes Clivix nonus, ob matrem Provinciæ quoque Dominus dictus, pius & juſtus Princeps, qui cum uxore Bertha, Ludovici, Bavariæ Ducis, filia, duos filios, non ſolum egregiis animi & corporis dotibus conſpicuos, ſed & ſanctitate maxime illuſtres, genuit: *Luthardum* (2) ſucceſſorem, qui poſtea quoque in Catalogum Sanctorum relatus eſt, de quo Joh. Molanus (3) in Martyrologio aſſerit, in 15. diem Septembr. feſtivitatem ejus incidere, & vitam rythmo (4) comprehenſam Lovanii excuſam eſſe; Berengarium item, Epiſcopum Tullenſem. Cum quibus, ſicut etiam uxore Bertha, Collegium Canonicorum Wiſſelæ S. Clementis, & virginum Veſtalium Canoniſſarum S. Quirini Noveſii inſtituit, multisque bonis & reditibus dotavit; inprimis Noveſienſi Collegio Eberhardus duas in **Weſſinghoven** & **Herden** villas, rogatu filii Berengarii, aſſignavit, quas Archiepiſcopus Colonienſis (5) diviſit, ſibi jurisdictione utriusque loci retenta, anno 1074. ut ex ſatis longis literis, eodem anno, Indictione 12. 4. Kal. Octobr. ſub Henrico IV. Cæſare, & Papa Gregorio VII. datis, apparet. Inprimis vero memorabilis eſt tabula, in Eccleſia Noveſienſi hac de re ſuſpenſa, quæ ita habet: *Anno Chriſti 825. (6) Indictione 3. Eberhardus Comes, & Bertha uxor eius, nobilis matrona, Ludovici, Bavariæ Ducis, filia, nec non Luthardus, Comes Clivenſis, & Berengarius, Epiſcopus Tullenſis, eorundem filii, duas congregationes Eccleſiarum, unam in Wiſſel, & alteram Noveſii Canonicorum & Canoniſſarum, ſub Gunthero, Archiepiſc. Colonienſi, & Ludovico, Romanorum Imperatore, & Caroli M. ex Ludovico pronepote, fundarunt.* Hæc duo Collegia laudabilem hodieque inter ſe conſuetudinem obſervant, ut alterius Collegii membrum in aliud veniens beneficii præſentia gaudeat. Collegio Wiſſelenſi anno 1192. Theodoricus, nominis IV. Decimas quasdam aſſignavit eidem Sacellum Hulhuſium cum Decimis Theodoricus VI. anno 1252. attribuit, ut in vita utriusque annotabitur.

Porro ex his liquido conſtare poteſt, Noveſium tractum, ſive hæreditate, ſive beneficio Imperatorem & Auſtraſiæ Regum, tum temporis Clivenſium fuiſſe, (7) eorumque

(1) MS. *Honſelerianum* de Prætorio Agrippinæ prope Lugdunum, ubi poſtea Monaſterium Roomburg conditum fuit, id refert. *Beka* & *Heda* in Hungero Epiſc. XI. munitiſſimo caſtro Arnudiliano prope Voorburg, ab Aurelio Imperatore, qui illud condidit, corrupte ſic dicto, id acciditſſe memorant. De utroque id verum eſt, quia *Johannes a Leydis* lib. 5. c. 25. *omnes munitiones Friſiorum* tunc deſtructas fuiſſe narrat.

(2) *Lazius* de Migrat. Gent. p. 136. Eberhardo filium tribuit Berengarium, & Eduardum, patrem Luthardi; ex ſolo ingenio ſuo, quod forte nimis longum ipſi viſum fuerit tempus 46. annorum, quibus Luthardus rexit. In tabula vero fundationum Collegiorum infra poſita Luthardus & Berengarius Eberhardi filii vocantur.

(3) Refert quoque ipſum inter *Animas illuſtres Juliæ, Clivix*, &c. *Theod. Rhay* Anim. illuſtr. Cliv. p. 157

(4) A Johanne Melas Clivenſi, vid. pag. 207.

(5) *Anno* nomine, cui a Luthardo integram ditionem circa fluvium Arnam (**die Erfft**) donatam fuiſſe refert *Gelenius* de Magn. Colon. p. 71. Aſt Luthardus anno 886. jam obierat.

(6) Imo eam iſto tempore nec Eberhardus Comes Clivenſis, nec Guntharius Epiſcopus Colonienſis, nec Ludovicus II. Imperator fuerit, poſt annum demum 855. & ex quo Ludovicus II. Imperator, Lotharii fratre mortuo, Lotharingiæ partem, in qua loca Noveſium & Wiſchel ſita ſunt, peculiari cum Ludovico Germanico pacto inito, acceperat. *Annal. Bert.* ad cit. ann. id referendum eſt. Vide quoque *Stangefol.* in *Annalib. Circ. Weſtph.* Lib. II. p. 159.

(7) Ita quoque MS. *Honſeler.* in *Eberhardo.* Licet vero Eberhardus atque Luthardus prædia quædam circa Noveſium forte poſſederint, eousque tamen Comitatum Clivenſem ſe extendiſſe haud crederem, quod Comitatus tam late ſe tum non extenderint, atque in vicinia alius Comitatus Ermenfridi fuerit, de quo vid. pag. 210. Cæterum Comitatus Clivenſis pars fuit *Ripuariæ*, atque initium ſumſiſſe videtur a duobus pagis *Traham* & *Melant*, de quibus *Nithardus* lib. 1. pag. 441. apud Pithœum in ditionibus, quas Ludovicus Pius Carolo filio aſſignavit, *per fines*, ait, *Ribuariorum Comitatus Moilla, hac Craham, Molant, Maſagowi. Du Freſne* in V. *Ripuarii* legit *Moilla, Trabam, Halt, Molant, Maſagovi.* In *Annal. Bertinianis* ad ann. 837. reperitur *Moilla, Ettraham, Melant, Maſagao. Paulini* de pagis Germaniæ p. m. 147. ita legendum putat: *Moilla, Hattuarias, Hammolant, Maſagobi* vel *Maſagowi.* Lectio-

que jurisdictionem eousque protendisse: quod perantiquum illud eorundem jus in confini castro & Dominio Hulckenradio confirmat, quod a Comitibus Clivensibus ad Dominos Heinsbergios & Saffenbergicos, & ab his, ut infra (1) etiam dicetur, cum Aleida, Heinrici, Domini de Heinsbergh, filia, anno 1257. ad Theodoricum VII. Clivix Comitem, iterum pervenit, qui vicissim illud fratri juniori cessit, hic vero tandem anno 1294. Ecclesiæ Colonienſi vendidit. (2) Continet autem Comitatus hic Hulckenradium, Linnium, Dyckium, castra; pagos vero Wilichum, Visselium, Osteradium, Herdenum, Nielium, Langium: ne de telonio in pago Strumpi (cujus in privilegio Abbatiæ Campensis mentio fit,) & de tota ditione Linnensi, olim ad Clivenses Comites pertinente, Comitatu item Mörsensi contiguo, & antiquo Principum Clivensium feudo, (3) aliquid dicam.

Rexit Comes Eberhardus Comitatum Clivium annis novem, obiit anno 837. Novesii in collegio S. Quirini, a se fundato, post altare S. Crucis tumulatus. De quo Streithagenus:

Fœlix ante alios, fœlix Eberharde, parentes,
Et merito Musis commemorande meis.
Te genuisse tuæ satis ad præconia famæ est,
Et vero tantos te genuisse viros.

De *Luthardo*, sub Lothario, Ludov. II. Carolo Calvo & Ludovico III. Impp. Clivix Comite decimo, Pighius scribit, quod ob virtutes, vitæ puritatem ac sanctimoniam, meruerit affinitate stirpis Caroli Magni & domus Cæsareæ decorari, & Arnulphi Imperatoris filiam Bertham (4) in uxorem accipere, ex qua duos filios suscepit, Balduinum seu Baldericum successorem, & Ricfridum, (5) Tubantiæ Comitem, cujus filius Balduinus (6) Episcopus Ultrajectinus factus, Trajectum a Danis & Normannis (7) vastatum restauravit, & muris altis munivit; Roma corpora SS. Pontiani, Benigni & Agnetis, ut

ctionem *Annal. Bertin.* ceteris præferendam, atque Comitatus illos cis Rhenum in tractu Colonienſi, Moerſano, Juliacenſi & Clivenſi, utpote genuina Ripuaria, quærendos censeo. Comitatum Moillam *Paulini* l. c. in pago Hasbaniæ in tractu villæ Heyllesem ponit, sitæ in pago Moilæ, juxta Dipl. apud *Miræum* in Piis Donation. c. 21. ubi Eberhardus Comes & Gisla Judith ita præcipiunt: *Volumus, ut habeat Curtem nostram in pago Moila, Helissem.* Verum cum pagum Hasbaniæ a Ripuaria, in qua Moilam *Annales Pith.* & *Bertin.* constituunt, diversum fuisse constet, neque hujus fines ad Heylissem se extenderint, *Modilianum* potius in Comitatu Mörsano juxta *Bertium* R. German. p. m. 384. Moilæ vestigia servare crederem. *Traham* & *Molant* pagi videntur fuisse in tractibus Præfecturæ Clivensis *Ham*, & *Moyland*, arcis vetustissimæ, de qua supra. Certe *Traham* quasi *Torttam* & *Melant* distinguunt *Annal. Bertin.* ad ann. cit. *Masagow* pagus fuit circa Mosæ, ubi Nirsa in illam se effundit, ripas, divisus in superiorem & inferiorem. *Paulin.* lib. cit. voce *Mosanus.* Vox autem *Halt* in *Annal. Pith.* erroris mihi suspecta est, quia in *Annalibus Bertinianis* omittitur.

(1) In Appendice III. ad Provinciam Juliam de Dynastia Heinsbergensi.

(2) Chron. Mag. Belgic. p. 285. *In his adversarum rerum angustiis, statu dicti Archiepiscopi* (Henrici de Vornenborch) *continuo fluctuante, ipse semper gerens animum elevatum, quamvis propter acerbitates bellorum pecuniis & rebus necessariis fuisset exhaustus, tamen nobilem possessionem, videlicet castrum & Comitatum* Hulckenrade *ad usum & firmamentum Ecclesiæ magnis pecuniis comparavit.*

(3) Vid. infra Appendicem I. ad Provinciam Cliviam.

(4) *Cuspinianus* in Arnulpho Imperat. *Repperi*, inquit, *ejus quoque filiam, sed ex qua uxore, ignoro, Bartham; quam Luthardus, ejus nominis primus, Comes Clivensis, Filius Everhardi, uxorem duxit, duosque filios ex ea peperit, Balduinum, XI. Comitem Clivensem, & Rikfridum, patrem Walderici, Episcopi Trajectensis.*

(5) Theodorus de Rhay *Sigfridum* appellat l. c. p. 159.

(6) Alii *Baldricum* appellant. Præceptorem fuisse Henrici, Ottonis & Brunonis, filiorum Henrici Aucupis, refert *Wilhelm. Heda* in ejus vita p. 75. propter varias autem rationes suspectum hoc est *Buchelio* in Not. ibid.

(7) De horum irruptione per Rhenum inferiorem Duisburgum usque, vid. *Rhegino* ad ann. 884. *Beka* & *Heda* illam ad Henrici Imperat. tempora perperam referunt, cum post cladem, ab Arnulpho acceptam, de qua vid. *Annal. Fuldens.* ad ann. 891. Germaniam reliquerint, infestare autem illam cœperint Hungari.

Digitized by Google

ut dicitur, eo divexit, & Tubantiam Cliviæ ereptam Eccleſiæ Ultrajectenſi adjecit: (1) obiit anno 979. (2) ante eorum tumbas in Trajectenſi Eccleſia tumulatus.

Luthardus vero, Abbatia Eſſendienſi (3) nobilium virginum cum Alfrido IV. Hildesheimenſi Epiſcopo, anno 878. & Monaſterio in Salenſtatt anno 877. fundatis, poſt 44. annorum imperium anno 881. mortuus, auctoritate Papæ Divorum numero adſcriptus eſt, cujus caput hodieque in Eccleſia collegiata Wiſſelenſi aſſervari fertur, ideoque de eo ſic Johannes Melas Clivenſis:

Forte cupis, templo quis præſit, noſcere, Lector,
Huc oculos flectas, ac lege, certus eris.
Maxima Luthardus Clivenſis gloria plebis
Hac nobis colitur Præſes in æde ſacra.
Qui Comes illuſtris decimus fuit ordine quondam,
A Domino fide credita ſceptra gerens.
Nobilis electo qui vere ſtemmate natus,
Nobilior multo ſed pietate fuit.
Magnanimo præſtans Eberhardus & inclytus Heros
Subjectis genuit pignora tanta ſuis.
Clivia gens primis hunc mirabatur ab annis,
Gaudebat merito plurimum uterque parens.
Quem mare, quem tellus, quem vaſtus ſuſpicit æther,
Aſſueſcit teneris lætus amare Deum.
Pigritiem fugit, quæ certe eſt lerna malorum,
Incubuit ſacris nocte dieque libris.
O quantum ad veros juvenis contendit honores,
Subjiciens Domini ſedulo colla jugo!
Sanctus, morigerus Patribus, monitisque parentum
Optima præpoſuit, peſſima quæque cavens.
Turgidulum ſprevit faſtum, cœleſtia quærens,
Blanditias ſprevit, gaudia vana ſimul.
Turpibus abſtinuit, non cor maleſuada libido,
Non crimen potuit, nec penetrare dolus.
Affligens teneros vigilando corporis artus,
Molliciem fugit lautitiasque ſimul.
Pectore Luthardus ſuſpiria duxit ab imo,
Pro ſe, proque ſuis Numina ſæpe rogans.
Deſpexit nimium ventoſæ murmura famæ,
Supremo ſtuduit rite placere Deo.
Jugiter immotæ fuit hic virtutis amator,
Tempſit opes, miſeris munera larga dedit.
Subjectos placida conſervans pace quietos,
Æterni coluit jura ſacrata Dei.
Æquoreas citius numerare veris arenas,
Omnia quam tanti dixero geſta viri.
Ædificant alii ſpecioſas fortiter arces,
Ut reddant populo nomina clara ſuo.
Hic meliora ſequens, venerandas conſtruit ædes,
Inſcriptum cœlis nomen habere ſtudet.
Acceptam terram ſacros convertit in uſus,
Binaque conſtruxit cum Patre Templa ſuo. Hy-

(1) Anno 1006. Dwentiam Eccleſiæ Trajectenſi jam adjectam fuiſſe, ex fundatione Cœnobii Benedictini in *Hoborſt* conſtare putat *Alting ius* Part. II. p. 185. quibus vero Epiſcoporum artibus, incertum.

(2) Rectius anno 977. *Beka* p. 34. ibique *Buchelius*.

(3) Vid. not. infra *in Statu Eccleſ. Comit. Marcani*.

Digitized by Google

Hymnisonas voluit laudes hic dicere Christo
Sancta conspicuos religione viros.
In templo, quod habent Nussenses, carmine jussit
Nobilis ut Triadi sanguine virgo canat.
Vivere cum thalamis cælebs decreverat Heros,
Propositum vetuit subditus atque Parens.
Præcipitur chari vitam post vota Parentis
Uxoratus agat, Clivia tecta regens.
Cæsaris Arnulphi meruit sibi ducere gnatam
Conjugio tanta nobilitate Comes.
Talia præstiterant Pietas & maxima gesta,
Militiæ virtus, fama decusque viri.
Relliquit Patriæ binos ex conjuge natos
Multis conspicuos religione pari.
Zephlicense Comes Balduinus nomine Templum
Christo Luthardi digna propago struit.
Idem succedit Patri jam morte soluto,
Richfridus frater Twentica tecta regit.
A Christo tandem Luthardus morte vocatus,
Exuvias posuit corporis, astra petens.
Cœlitibus junctus vivit cum Principe Christo,
Sedibus æthereis nil nisi læta videt.
Quam fœlix moritur, Domino qui rite ministrat?
Quanta parata sibi gaudia justus habet?
Ædibus his igitur Luthardus præsidet Heros,
Qui modo flammigeri regnat in arce poli.
Hinc propone tibi, Lector studiose, Patronum,
Ut referas comitem moribus atque fide.
Post obitum celsam sic ingredieris in aulam,
Cœlica perpetuo gaudia lætus agens.

Petrus a Streithagen vero ita in Tetrastichis suis:

Ungariæ Stephanus, Gallis Ludovicus honori est,
Sarmatiæ fulges, o Casimire, decus.
Clivia Luthardi magna pietate superbis,
Quemque solo coluit, nunc colit ipsa polo.

Sic vulgo existimatur, ut supra diximus.

De eodem similiter Petrus Verhagius, (1) in Collegio Clivopolitano Canonicorum Scholarcha:

Ælia gens atque Ursinii Carolique propago
Te reddunt celebrem, Dive Lutharde, *Comes.*
Ast pietas, tecum primis quæ crevit ab annis,
Te magis illustrem fecit in arce Poli.
Ergo regali quam fers a Stemmate laudem
Virtute hanc multo fœnore reddis ei.

De Berengario vero ejus fratre, Comite Clivio & Episcopo Tullensi, ita anno 1632.

Sceptrigera degente tuum cum fratre Luthardo
Stemma, Berengari, sancta propago, trahis.
Clivia te genuit, nutrivit Musa, polivit
Callidice, amplexa est Pontificem Austrasia.
Bina hac prole, Eberharde, Comes ter tertie, fulges,
Quos jure indigetes Patria nostra colit.

Lu-

(1) In *Clione Menapia* p. m. 26. ubi & aliud Carmen & Hymni duo in Luthardi Elogium habentur.

Luthardi tempore Dani quoque, cum 350. navibus Rhenum aſcendentes, Trajectum ad Rhenum ſeu inferius, Noviomagum, Cliviam, Santos, Noveſium, Coloniam, Trajectum ad Moſam ſeu ſuperius, ferro igneque vaſtarunt.

Præterea *Balduini* five *Baldérici II.* ſub Carolo Craſſo, Arnulphó & Conrado I. Impp. Comitis Clivenſis undecimi, ætate, Hunni five Hungari, (1) Pannonia egreſſi, plurimas Europæ regiones, videlicet Galliam Cisalpinam, Bavariam, Saxoniam, Sueviam, Thuringiam & Weſtphaliam, invaſerunt, ferro & flamma ubique graſſantes; contra quos ſub Conrado Imperatore, anno 911. electo, a quo leges Franciceæ ſeu Salicæ (2) dictæ ſunt, Lotharingiam recipiente, cum aliis Germaniæ Principibus Balduinus quoque pugnavit, iis ingenti prælio juxta Ænnum (3) victis fugatisque. Ex Mechtilde, Saxoniæ Ducis filia, Arnholdo ſucceſſore, & Mechtilde, Comitiſſa Lononienſi, & Balduini, Epiſcopi (4) Trajectenſis, Viri eruditione & ſanctitate conſpicui, matre, ipſi natis, cum Provinciam Cliviam annis 37. adminiſtraſſet, anno 917. exſpiravit. De quo Streithagenus: (5)

Cum gens ſæva Hunni, ferro flammaque vagantes,
Teutonici rucret funditus arva ſoli,
Baldericus placidæ contemſit tempora vitæ,
Armaque pro ſancta relligione tulit.

Arnholdus, filius Balduini, ſub Henrico I. dicto Aucupe, & Ottone primo ſeu Magno, Henrici filio, Impp. Comes Clivenſis duodecimus, paternarum virtutum æmulus, itidem contra Hungaros pugnavit, quod tunc Germaniæ communis clades & Clivenſis ſanguinis virtus maxime poſcebant. Pugnavit autem ſub Henrico Aucupe, qui ita dictus, quod aucupio indulgens, (6) ad imperium an. 919. vocatus eſſet, ut verſus habet:

Fallere quod volucres laqueis fiſcoque ſolebat,
Aucupis aucupii nomen ab arte tulit.

Hic

(1) Pro iisdem quoque habent *Boninius* Decad. I. lib. 2. Rer. Hungar. aliique, diverſos vero exiſtimant *Aventinus* lib. 4. Annal. Boj. aliique multi. Vid. not. ſupra ad libr. III. ſub *Merovæo*. In Germaniam irrumpere cœperunt, ex quo Arnulphus Imperator Zwentebaldum, Marahenſium Ducem, in auxilium vocaverat. *Arnulphus*, ait *Luitprandus* lib. 1. c. 5. *cum Maravorum Ducem, quem ſupra memoravimus, ſibi viriliter repugnantem, debellare nequiret, depulſis his prob dolor! munitiſſimis interpoſitionibus, quas vulgo Cluſas nominare prædiximus, Hungarorum gentem cupidam, audacem, omnipotentis Dei ignaram, ſcelerum omnium non inſciam, cadis & omnium rapinarum ſolummodo avidam, in auxilium convocat. Si tamen auxilium dici poteſt, quod paulo poſt, eo moriente, tum genti ſuæ, tum cæteris in meridie occaſuque degentibus nationibus grave periculum, imo excidium fuit.* Ceterum de eorundem irruptionibus in Bavariam, Sueviam, Franconiam & Saxoniam ſub Ludovico & Conrado Regibus, Arnulpho, Bavariæ Duce, eos arcente, vid. *idem Scriptor* l. c. *Otto Friſing.* lib. 6. c. 15. 16. *Continuat. Rhegin.* ad ann. 912. 917. *Wittichind.* Annal. lib. 1. p. 628.

(2) Veram nominis rationem vid. ſupra lib. III. initio.

(3) *Otto Friſingenſis* lib. 6. c. 16. *Anno regni ſui primo Ungari, ad depopulandam terram rurſum effuſi, a Bavaris & Sueviſ juxta Enum (Inn) fluvium ſternuntur.*

(4) Ita quoque MS. *Honſel.* refert. *Joh. Beka* generis ejus nullam facit mentionem. *Wilhelm. Heda* Theodorici III. Comitis Hollandiæ, nepotem ex fratre Sigfrido, Præfecto Kennemariorum, fuiſſe ſcribit. *Joh.* a *Leydis* Chron. Holl. lib. 8. c. 5. *Hollandenſem* natione, atque *Chron. M. Belgicum* p. 90. de domo Hollandiæ ortum fuiſſe memorant. In quo Scriptorum diſſenſu cum *Buchelio* in not. ad *Bekam* & *Hedam* veteri formula N. L. uti malumus, quam errare.

(5) *Petrus* quoque *Verhagh* lib. cit. p. 30. 31.

Cæſare Conrado Germanos inter athletas
Ejeci ſævos Teutonis orbe Scytas.
Hunnos, CHRISTI hoſtes, proſtravi victor ad Oenum.
Sic pius in CHRISTUM, dexter ad arma fui.

(6) *Siffridus Presbyter* ad Piſt. p. 688. *Iſte*, ait, *dicebatur Auceps, quia, dum caperet aviculas, renitens electus eſt.* Nummos quoque cum Henrici icone, aviculam manu geſtantis, extare dicitur, quos tamen nemo hactenus protulit.

Digitized by Google

Hic anno 933. ingenti adverſus Hunnos hos victoria (1) potitus eſt, in qua, 36. eorum millibus ad Martisburgum (**Mersburg**) cæſis, reliqui capti, aut aquis abſorpti ſunt. Idem Henricus anno 940. Eccleſiam in Rynaren, in Comitatu Ermenfridi, (2) ut ſcribitur, in pago Tubalgone, (vel potius Theiſterbandio prope Clivos,) ad Rhenum ſitam, Monaſterio in **Epternach** reſtituit, ejusque filius, Otto primus ſeu Magnus, anno 948. Indictione 3. Non. Aug. confirmavit, quam prius, anno ſcilicet 686. ut in prima Parte dictum, Ebronius Comes cum aliis bonis Willebrordo, Epiſcopo Ultrajectenſi, dederat.

Sub Ottone I. Henrici filio & ſucceſſore, Arnholdus Clivius anno 938. primis ludis Equeſtribus (3) Magdeburgi interfuit, & ex Cunigunde Thuringa, Balduino ſucceſſore edito, & filia Adela, Godefrido Pontano, Geldriæ Præfecto, patri Wichmanni, nupta, **reliĉtis, poſt 45. annorum imperium, anno 962. deceſſit. De quo Streithagenus:**

Arnholdus pariter Scyticos converſus in hoſtes,
Illuſtri geſſit plurima digna domo.
Unde ſuam meruit Magno ſub Cæſare laudem,
Cujus ab aucupio nomina dicta ferunt.

Balduinus ſive *Baldericus III.* (4) ſub Ottone II. & III. itemque Henrico II. Imper. Comes Clivenſis decimus tertius efficitur. De quo notandum, majores noſtros Annalium conditores, vel errore, vel ignorantia lapſos, qui non Balduinum, ſed Wichmannum in ordine Comitum recenſent, Arnholdoque ſubſtituunt: nam circa annum Domini 968. Wichmannus, Comes non Cliviæ, ſed Zutphaniæ, celebre illud cœnobium Sanctimonialium in littore Rheni, a monte alto, Eltenum, (5) ſive a patrono Vito, Vitimontium dictum, in Comitatu (ut habet vetuſtum Diploma,) Hammelandio (6) conſtruxit, &, multis bonis, reditibus atque legatis ei attributis, Luthardam filiam primam Abbatiſſam conſtituit. Quam fundationem Otto primus, ſeu Magnus dictus, anno 970. monaſterio in

Abbatia Eltinenſis.

(1) Henricus ad novem annos pacem cum iis inierat, tributo annuo promiſſo, interea vero urbibus munitis, & militibus diſciplinæ militari aſſuefactis, cum poſtea ſolitum tributum poſtularent Hungari, conſilio cum Principibus Erfurdiæ habito, canem ipſis auribus & cauda præciſum loco tributi miſit, 36. millibus ipſorum, cum vi illud exigere vellent, ju ta Merſeburgum occiſis. Vid. *Anonym.* de fundat. Eccleſ. ap. Leibnizium T. 1. S. R. B. *Wittechindum* p. 641. T. 1. *Meibom.* Rer. Germ. *Luitpr.* lib. 2. c. 7.

(2) Arguit & hic Comitatus Cliviæ vicinus, Comitatum Clivenſem iſto tempore haud valde amplum fuiſſe, variis incrementis poſtea auctum. Dynaſtia Rynacenſis ſub Johanne, ultimo Comite familiæ primæ, ipſi acceſſit. Vid. infra *ſub illo Comite.*

(3) Fide hæc nituntur *Georgii Ruxneri*, ejusque libri, **Thurnier-Buch vom Anfang, Urſachen, Herkommen der Thurniere im Heil. Römiſchen Reich**, quem *Sebaſt. Münſter.* Cosmograph. p. 1204. ſeqq. atque *Franciſcus Modius*, JCtus Bruggenſis, in *Pandectis Triumphalibus* exſcripſerunt, acerrimeque defendit *Bohuslaus* Balb. Epit. R. Bohem. p. 24. Impoſturæ vero non ſine cauſa arguunt *Brunnerus*, *Meibomius*, *Gundlingius* de *Henrico Aucupe*, aliique. Etſi enim jam Carolingico ævo in pugnæ modum ſeſe invicem exercuerint Equeſtres turmæ, Ludi tamen ſolennes, quos torneamenta vocant, ſeculo demum undecimo initium ſumſiſſe, pluribus probat *Carolus Cangius* voce *Torneamentum*, a *Schubarto*, quamvis libro de *Ludis Equeſtribus* ex profeſſo id egerit, minime refutatus. Vereor itaque, ut plurima a Ruxnero conficta ſint, quo familiis nonnullis antiquitatis ſpeciem faceret, quo fuco vero Proſapia Comitum Clivenſium non indiget.

(4) Ita quoque *Hoppius* in **Beſchreibung des Landes und Geneal. der Graffen und Herzogen zu Cleve** p. 105. & 159. *Pontanus* Hiſt. Geldriæ p. 68. *Schlichtenhorſt.* Hiſt. Geldr. p. 470. aliique. MS. vero *Honſel. Schurenianum & Akerlaken* Wichmannum appellant, quem priores inter Comites Zuthphanienſes referunt, quod in Diplomate Ottonis III. apud *Stangefol.* lib. 2. p. 203. & *Pontanum* p. 69. Adela, Wichmanni, C. Zuitphan. filia, *Baldrici* uxor vocetur; haud idoneo ſatis argumento, cum dubium remaneat, an Baldericus ille Comes Clivenſis, an vero Baldericus Comes in pago Trente, cujus Henricus II. Imperat. in Dipl. apud *Wilhelm. Hedam* circa illa tempora meminit, vel alius ejus nominis fuerit. Tam ſcilicet incerta ſunt ſucceſſio æque ac nomina veterum Comitum Clivenſium.

(5) Vide ſupra Cœnobia Veſtalium in Statu Eccleſiaſtico Provinciæ Clivenſis.

(6) Alias *Emland*, ab Hemo fluvio ita dictam, vicinamque pago Nardinelandio in auſtrali ora Flevonis lacus. *Altingius* in Noſt. Inſer. Germ. P. II. pag. 81.

Digitized by Google

in Mundiburnium ſuum, ut vocant, ſive tutelam, recepto, & ab omni judicis temporalis poteſtate, ſolo Advocato, quem Abbatiſſa elegerit, excepto, exempto, confirmavit, & præterea, quæ fiſcus habebat telonii ex piſcatione Salon, & fluvio Iſſula, dicto Habedol, conceſſit, quibus præterea Wichmannus Comes, quicquid prædii per beneficium Imperatoris in terra Vrcf (1) pago Sale in Comitatu Nardinclont poſſidebat, adjecit: donationem etiam curtis (Villæ) Heltmen, & Dornen, & Berthupſen, & Embrick, & Hamma, & Limerſa, & Rynhoven, & Redingen, & Bingarth, & Groſer, & Hoſla, aliis Heſſa, Thimma, Linda, Lepla, Tornas, Thuele, Masnacoch, & in quatuor civitatibus Homſta, Famelga, Merime vel Mirime, & Midage, quæ prius Wichmanno Imperator conceſſerat, & illo monaſterio donavit, rata habuit, prout Diploma prius anno 968. Indictione II. poſterius 19. Kal. Jan. Indictione decimatertia datum, & ſigillo Imperatorio a Zegero, Vice-Cancellario, Roberti Epiſcopi Archi-Cancellarii nomine, in Apuliæ civitate Bunii ſubſcriptum, teſtatur. Hæc porro Otto II. 29. Kal. Jan. anno Chriſti 980. Indictione 9. in Palatio Noviomagenſi, ſubſcribente Willigiſo Cancell. ejusdem Roberti Archicancellarii nomine, & Otto III. anno Chriſti 997. Indict. 10. ſubſignante in eodem Palatio Noviomago Hildebaldo Epiſc. nomine Willegiſi Archiepiſcopi; Lotharius, Cæſar denique an. 1125. coronatus, anno 1134. 4. Idus April. calculo ſuo approbarunt: Lotharius etiam, conſenſu reginæ & conjugis ſuæ Rebeccæ, duo talenta probatæ monetæ ex cenſu Duisburgenſi Adelberto Moguntino & Nortberto Magdeburgenſi Archiepiſcopis, cum decem aliis Epiſcopis, tribus Marchionibus, & multis aliis nobilibus, teſtibus, addidit. Ottoni quoque ſecundo, Imp. an. 994. Lotharius, Rex Franciæ, Auſtraſiam cum Provinciis eis-Rhenanis inter Moſellam, Rhenum & Moſam, ut ſibi contra Normannos auxilio eſſet, ceſſit.

Porro Baldericus tertius, Clivenſis Comes decimus tertius, (ut ad eum redeamus,) Adelam, Wichmanni, Comitis Zutphanienſis, (2) filiarum alteram, Imadi, qui ex ea, ut Jeſuita Browerus vult, S. Meinwercum, (3) Epiſcopum Paderbornenſem 10. ſuſtulit, viduam, uxorem duxit, quæ cum rerum, Eccleſiæ Altinenſi donatarum, juxta Saxonicam legem, (4) ob quam ſine ejus conſenſu pater nullam traditionem facere poterat, mediam partem poſtulaſſet, Otto II. litem hanc componere voluit, ſed morte præventus, Ottoni III. tranſigendam reliquit, qui cum eam fœliciter quoque in Palatio Neomagenſi compoſuiſſet, (5) Comes Balderico cum hac Adela uxore monaſterium aliud in pago Zepſlich (6) in omnipotentis Dei honorem & S. Martini confeſſoris memoriam, an. 1000.

(1) Plurium horum locorum ſitum accurate deſcribit *Altingius* l. c. Patet vero inde, ampliſſimas fuiſſe olim ejus Cœnobii ditiones, unde quæ in Comitatu Hanelandiæ & pago Nardineland ſitæ fuerunt, Abbatiſſa Godelenda, certis tamen conditionibus, in Florentium V. Hollandiæ Comitem, tranſtulit. *Pontanus* Hiſt. Geldr. Lib. 6. p. 157. De Gvilandia, quæ a Wichmanno eidem Monaſterio quoque donata erat, MS. meum Eſſendienſe, *Gvilandicus*, ſcribit, *tractus olim fuit pars ditionis Zutphaniæ, ab Epiſcopo Ultrajectino huic in feudum collatus. Poſtea vero per Comitis filiam, Eltenſis Collegii Abbatiſſam, alicui factus eſt jurie, ac donatione ad hoc Virginum Collegium pervenit, a qua dum Hollandis venderetur pro certo reditu annuo*, ut habetur in *Chronico Holland.* Divis. 7. c. 14. Ipſam vero Satrapiam Eltenſem cum aliis ditionibus Johanni I. Duci Cliviæ, propter navatam in bello adverſus Egmondanos operam, Carolus Audax, D. Burgundiæ, tradidit. Vid. infr. *ſub Johanne* I. *Pontan.* lib. 9. p. 553. Confirmavit vero eam ceſſionem Maximilianus I. *Pont.* l. c. p. 562.

(2) Infra vero in *Hiſtoria Geldriæ* Wichardi, Geldriæ Præfecti, filiam appellat.

(3) De quo infra in *Hiſtoria Geldriæ.*

(4) Quam, *feminæ quoque jus Succeſſionis non derogare*, Autor infra ſcribit. *Pontanus* p. 72. juxta *Conſtitutionem Speculi Saxonici.* Verum cum jure Feudali Saxonico feminæ a Succeſſione e contrario excludantur, ex legibus potius Ripuariis, quæ feminas quoque deficientibus maſculis ad ſucceſſionem in feudis admittunt, atque ſucceſſu temporis trans Rhenum quoque receptæ ſunt, illam controverſiam ortam fuiſſe exiſtimarim. Ita enim Lex Ripuaria: *Dum virilis ſexus extiterit, femina ad hereditatem non ſuccedat.*

(5) Adela & Balderico commotis, ut non ſoluni alienationem illam approbaverint, ſed & multa inſuper prædia eidem monaſterio donaverint, juxta Diplom. Ottonis III. ap. *Pont.* p. 72.

(6) Alias Cevelum Menopiorum ad Moſam. Vid. ſupr. p. 29. de Monaſterio ibidem a Baldrico condito, poſteaque Craneburgum translato, infra. *Hoppius* p. 108. MS. *Schurenianum*, & *Honſel.* Balderico II. monaſterii ejus initia adſcribunt, quia hoc tempore Cliviæ Comitem, nomine Balderici, non agnoſcunt, juxta not. ad p. præced.

Digitized by Google

conſenſu Imperatoris Henrici & Archiepiſcopi Colonienſis, ædificavit, prout verſus loquuntur:

Sefflicenſe Comes Baldericus & Adela templum
Condunt, Herbertus quod tibi, Chriſte, donat.

Quam fundationem etiam Comes Baldericus pretioſa tabula, e tenuiſſimis laminis argenteis deauratis fabrefacta, exornavit, cui hi verſus inſcripti leguntur:

Munifico Domino Comes hæc munuſcula donat,
Baldericum Dominus colentem flore coronat.
Adela jungatur, hinc nobile nomen adepta,
Et ſic cum Domino florenti ſede recepta.
Adſis Gemma Dei nobis tibi dona ferentum,
Et ſis adjutor te puro corde colentum.

Collegium autem Zefflicenſe poſtmodum, conſenſu Eugenii Pontificis, anno 1436. per Adolphum, Ducem Cliviæ primum, Craneburgum translatum eſt.

Baldericus vero, poſt 36. annorum imperium, anno milleſimo Chriſti mortuus, & in Zephlicenſi templo cum conjuge humatus; ſed 10. Octobr. anni prædicti 1436. Craneburgum delatus eſt. De quo Streithagenus:

Mitis & ad ſuperi natus conſortia regni,
Eximia junxit ſe pietate Deo;
Huic etenim ſemper ſtuduit, Templisque dicatis
Teſtatam ad ſeros usque reliquit avos.

Circa hoc tempus, nempe exacto poſt Chriſtum natum millenario cum decennio, ab Irmgarde, Comitis Zutphanienſis filia, in Deiparæ memoriam Eccleſia Reeſenſis (1) conſtrui cœpta, quod Henricus III. Imperat. datis publicis literis, anno 1040. ratum habuit; & Daſſelius, nominis II. Eccleſiæ Colonienſis Archiepiſcopus, eodem anno perfectam inauguravit; ejusque diploma Arnholdus, nominis VII. ne vetuſtate periret, anno 1180. recognovit.

Altera vero Irmgardis, quæ in Necrologio S. Panthaleonis etiam Irmentrudis dicitur, Hermanni humilis, anno 1082. in nonum S. Panthaleonis Abbatem electi, ſoror, Comes Zutphaniæ, orbata Patre, caſtrum Aſpel & oppidum Reeſium ex hæreditate ſua Eccleſiæ Colon. legavit, conventus etiam Panthaleonæo Suchtelenam cum omnibus annexis conſignavit. (2)

Baldericus autem noſter Clivenſis ex Adela, Imadi vidua, Conradum ſucceſſorem, Comitem hujus proſapiæ Cliviæ 14. reliquit.

Hic *Conradus* ab Ottone III. Wormatiæ in Vangionibus comitiis totius orbis Chriſtiani, anno 996. habitis, inter 4, Imperii Romani Comites (3) hereditarius primus numeratus eſt; Septemviratus (4) quoque Electoralis ibidem confirmatus eſſe ſcribitur. Idem

(1) Vid. ſupra pag. 172.

(2) Vid. *Pontan.* p. 86. & *Merſæi* Catalogus Colon. Archiepiſc. & ſupr. p. 172. *Hopp.* p. 87.

(3) MS. Honſelerianum: *ob ingentes animi corporisque dotes inter quatuor regalis aulæ Comites primum fortitus eſt locum.* Videlicet Status Imperii in quatuor *Duces*, Sveviæ, Saxoniæ, Bavariæ, Lotharingiæ; quatuor *Marcliones*, Miſniæ, Brandenburgicos, Moraviæ, Badenſes; quatuor *Landgravios*, Thuringiæ, Haſſiæ, Leuchtenbergicos, Alſatiæ; quatuor *Burgravios*, Magdeburgi, Noribergæ, Reineccios, Stromburg; quatuor *Comites*, Clivæ, Schwarzenburgicos, Cillenſes, Sabaudiæ; quatuor item *Barones*, *Equites*, *Urbes*, *Pagos*, *Ruſticos* ab Ottone III. diviſos fuiſſe, legitur apud *Goldaſtum* Reichs-Handlung p. 17. *Petr. de Andlo* de R. I. lib. 1. c. 7. *Fritſchium* in *Suppl. Speidelio-Beſoldianis*, Tit. *Quatuorviratus Imperii.* Sed jam dudum illam diviſionem commenti arguerunt *Conring.* de Civ. Imp. §. 40. 41. *Leuberus* im Magdeburg. Stapel-Unfug. *Huldr. Eiben* de Stylo Curiæ.

(4) Ita *Hulder. Mutius* in Chron. apud Piſt. T. II. pag. 107. *Ludolph. Babenbergius* de Juribus Regni & Imperii c. 3. aliique ſcribunt. *Flavius Blondus* Decad. II. l. 3. *Platina* in Gregorio V. *Ant. Sabellicus* Enneade IX. lib. 2. *Bellarmin.* de Transl. Imp. lib. 3. *Chriſtoph. Gewoldus* de Septemviratu c. 16. aliique a Pontifice Gregorio V. *Johannes Nauclerus* Gen. 34. *Cuſpinianus* in Ottone III. *Albert. Cranz.* Sax. lib. 5. c. 25. aliique ab Ottone & Gregorio ſimul Collegium Electorale inſtitutum fuiſſe referunt. Fabulæ! quas ipſi *Onuph. Panvinius* de Co-

Digitized by Google

Idem Conradus eodem anno 996. (1) ludis Equeſtribus Brunſwicenſibus interfuit. Ex Catharina autem Seynenſi Theodoricum ſucceſſorem, Conradum Epiſcopum & Lamberrum procreavit. Et poſt annorum quadraginta & unius imperium, anno Chr. 1041. obiit, idcirco de ipſo Streithagenus:

Majorum meritis addens heroica facta,
Conradus gemino clarus honore fuit.
Clarior Imperii quod membris additus ipſe,
In Procerum numero juſſus habere locum.

Theodoricus II. Conradi filius, ſub Henrico III. & IV. Impp. Comes Clivenſis decimus quintus, propter inquietum ingenium & expedita arma, ut olim apud Romanos Metellus Celeris, Ptolomæus Fulminis, ſic ille Volantis nomine inſignitus fuit, in floreñti ætate, anno ſc. 1019. una cum Walramo, Comite Juliæ, ludis Equeſtribus Treveris adfuit. Deinde Imperatori Henrico III. Conradi Salici filio, contra quem Godefridus, Dux Brabantiæ, (2) & Balduinus, Comes Flandriæ inſulanus, inſurrexerant, & Neomagi eum obſederant, ſubvenit, ab eo etiam arcem Neomagenſem (3) cum territorio imperiali anno 1050. in pignus accepit. Cum eodem Imp. adverſus Hungaros, (4) Auſtriam & Bavariam vexantes, profectus, eos ditionibus his iterum excedere, fidemque Chriſtianam, quam una cum Andrea (5) Rege acceptam rejecerant, recipere coëgit. Ex Agnete, filia Adolphi a Salingsleben (6) primi Comitis Schawenburgici & Riedtbergici ope Mindenſis Epiſcopi facti, (a quo Crantzius lib. 8. Sax. cap. 26. Genealogiam omnium hujus proſapiæ Comitum texit,) Theodoricum & Arnholdum mutuos ſucceſſores genuit. Præfuit annis 44. ab anno ſcil. 1041. quo regere cœpit, ad an. usque 1085. quo vivere deſiit; Uxor vero anno 1089. obiit. De Theodorico Streithagenus:

Quam-

Comit. Imperii, atque *Antonius Pagius* in Hiſt. Critica ad ann. 996. n. X. refutant. Proceres Germanorum jam olim de negotiis publicis, teſte *Tacito* de M. G. c. 11. *pertractare* ſolebant, circa tempora vero Interregni, cum reliqui Status domi haberent, quod agerent, Septem Archi-Officiales Imperii, qui Electioni Imperatoris neceſſario adeſſe debebant, ſoli Imperatorem eligere cœperunt, perpetua tandem A. B. lege in eo confirmati, ut Perilluſtris *a Coccejus* in J. P. c. 14. aliique Doctores, rerum Germanicarum haud ignari, jam dudum oſtenderunt, & nos in peculiari Diſſert. de *Origine Electorum* expoſuimus. Satis quoque accurate ea de re diſſerit *Joh. Nicolaus Sellius* in Veſalia obſequente.

(1) Ita in *Ruxneri* Thuringer-Buch ſcribitur, ſed Annales Clivenſes in eo conveniunt, quod Conradus anno demum 1002. Balderico vel Wichmanno ſucceſſerit, certo inter alia indicio, conficta eſſe, quæ de Quaternionibus, in Comitiis Wormatienſibus inſtitutis, referuntur.

(2) Sive *Ribuariorum*, qui male ferens, quod Patre mortuo Lotharingicum quoque ſive *Moſellanicum* Ducatum, fratri Gozeloni ignaro conceſſum, obtinere ab Imperatore non poſſet, in ſocietatem pertractis Balduino Flandriæ & Theodorico Hollandiæ Comitibus, bellum excitavit: ſed Ducatu tandem Ribuariorum quoque privatus, in Italiani abiit, atque Beatricem, Bonifacii Marchionis viduam, duxit. *Herm. Contr. Sigeb. Gembl. Lambert Schaffnaburg.* ad ann. 1044. 1046. 1050. 1053.

(3) Alias Falckhof cum telonio ipſi annexo, ut liquet ex Diplomate Frider. I. apud *Pontanum* Hiſt. Geldr. l. 6. p. 114. ea tamen conditione, *ut Comites Clivenſes ſingulis annis in Feſto S. Andreæ tres pannos Scarlacos bene rubeos Anglicenſes, ardentis coloris, quorum quilibet longitudinis 50. ulnarum eſſet, Imperatori traderent;* quod cum Theodoricus VI. neglexiſſet, Imperator Fridericus I. arcem cum telonio ei ademit, atque Ottoni II. Geldriæ Comiti, dedit, juxta cit. Diplom. MS. *Honſel.* & infr. ſub Theodorico VI.

(4) Precibus commotus Regis ejecti, Petri, quem Imperator reſtituit, Ovone expulſo. *Herm. Contr.* ad ann. 1044. *Bonfin.* Decad. II. lib. 2.

(5) Imo cum Stephano, cui Henricus II. ſororem ſuam Giſelam ea conditione in matrimonium dedit, ut Chriſtiana Sacra reciperet, quod & fecit, Regio Titulo ſimul ornatus eodem Imperatore. *Sigeb. Gembl.* ad ann. 1010. *Avent.* l. 5. *Chartwicius* in vita Stephani.

(6) Quaſi ortum a Francis *Salingis*, ut volunt *Cranz.* l. c. & in Metrop. lib. 3. c. 47. *Cyriac. Spangenb.* in Chron. Schauenb. lib. 1. c. 4. a quibus abeunt *Herm.* de *Lerbeke* in Chron. Schauenb. & *Henric. Meibomius* in Not. ibid. qui ex familia Magdeburgenſi Sanderslebiorum eum ortum fuiſſe ſcribunt. De condita ab illo arce in monte Urticarum, S. Nettelnberg, ab Henrico V. vero cum vicino tractu in Comitatum erecta, vid. *Helmold.* Chron. Slav. c. 36. & *Bangertus* in Notis ibid.

Digitized by Google

Quamvis cognomen potuit meruiſſe Volantis,
Quod ſubito ingenio promptus ad acta foret;
Cæſare ferrato tamen eſt ſibi gloria parta,
Dum Neomagenſi captus in arce fuit.

Huic ſucceſſit Filius ejusdem nominis, *Theodoricus* ſcil. *III.* dictus Virtuoſus, ſub Henricis IV. & V. Impp. Comes Cliviæ decimus ſextus, qui Mariam quidem Hennenbergiam duxit, ſed Martis magis, quam Veneris amicus, militaribus potius ſtudiis, quam liberis procreandis operam dedit. Nam Provinciæ gubernaculis fratri Arnholdo commiſſis, Urbani II. & Concilii Claræmontani decreto, anno 1096. promulgato, excitatus, cum Godefrido Euſtachio & Balduino, Bulioniis fratribus, cæterisque Chriſtianis Principibus, expeditionem ſuſcepit (1) contra Turcas & Saracenos, qua, devictis ubique barbaris, captisque validiſſimis urbibus, Aſiam, Syriam ac Palæſtinam ſubjugarunt, ac Regno Hieroſolymitano conſtituto, Chriſtianæ fidei reſtituerunt. Deinde anno 1106. primum Henrico IV. Imp. Patri, adverſus filium (2) belligeranti, opem tulit; poſtea vero, cum anno 1110. Henricus V. filius Romæ a Paſchali Pontifice diademate cingeretur, Patre deſerto, (3) filio adhæſit. Poſtquam vero annis 29. imperium adminiſtraſſet, anno 1124. exſtinctus eſt, (4) ut recte Streithagenus de ipſo:

Martis amore ſacri flagrans, quæ plurima laus eſt,
Alterno vovit ſeque ſuosque Deo.
Occiduos inter Proceres Lotharinga ſecutus,
Auſpicia Eois intulit arma plagis.

Arnoldus II. (5) frater Theodorici, ipſo in bellum ſacrum abeunte, moderamen Comitatus Clivenſis ſuſcepit, ac ſubditos, tanquam Pater filios, leniſſimo freno rexit, ut vere de illo Streithagenus:

Quod Naturæ ordo regimen prohibebat adire,
Arnboldo fratris ceſſio facta dedit.
Et velut ille foris belli fuit inclytus arte,
Sic placido Imperio claruit iſte domi.

Poſt fratrem vero mortuum, ſub Henrico V. Lothario II. Saxon. & Conrado III. Suc-

(1) Prima hæc fuit expeditionum ſacrarum publicarum, quam pluribus deſcribunt *Sigeb. Gembl.* ad ann. 1096. *Otto Friſing.* lib. VII. c. 2. *Dodechinus*, *Conr. Urſperg.* ad ann. 1096. *Wilh. Tyrius* lib. 1. c. 2. *Jacob de Vitr.* lib. 1. hiſt. Hieroſ. *Helmoldus* l. 1. c. 31. ibique *Bangertus Maimburgius* libro *des Croiſades*, *Pagius* Hiſt. Crit. T. 4. p. 326. De injuſtis illarum cauſis & Pontificum fraudibus vid. *Wilh. Malmerb.* lib. 4. c. 2. *Conring.* Epiſt. 53. *Böclerus* de Paſſagiis, *Buddæus* Diſſ. de *Expedit. Cruciat.* Hiſtoria noſtra *Belli inter Imperat. & Sacerdot.* p. 18. & ſeqq. De privatis expeditionibus, jam ante annum 1096. ſuſceptis, vid. *Chron. Affig.* ap. *Wilh. Hedam* p. 132.

(2) De Henrici IV. Imperat. diſſidiis cum Pontificibus & filiis egimus in vita Gregorii VII. & *cit. Hiſt.* inter *Imper. & Sacerd.* Propter auxilium vero patri adverſus filium præſtitum ſummi Pontificis fulmina variasque terrarum vaſtationes Theodoricum noſtrum perpeſſum fuiſſe, refert MS. *Honſel.*

(3) Imo is jam anno 1106. Leodii in ſumma paupertate obierat. *Dodech.* ad cit. a. *Helmold.* l. 1. c. 33. MS. Honſelerianum *Henricum*, ſcribit, *anno ſtatim 1106. ſtuduiſſe, infectos ſibi Principes & Civitates reconciliare; Colonienſes primo, diutina ab eo obſidione dudum afflictos, in gratiam & fidem recepiſſe, ſimiliter & Leodienſes & Juliacenſes & Clivenſes Patri antea devotor.* Ut ideo Theodoricus noſter Henrico IV. conſtanter adhæſiſſe videatur.

(4) In expeditione cruciata obiiſſe, refert *Gelen.* de Magnit. Colon. p. 755. *Theodorus Rhay*, Hieroſolyma reverſum vix medii anni intervallo morbo correptum deceſſiſſe, atque tantæ in expeditione ſacra virtutis fuiſſe, ut plurimis poſtea Cliviæ Comitibus nomen Theodorici ad ejus imitationem fuerit inditum, ait *Anim. illuſtr.* p. 202. 203. Aſt Anonym. MS. *Wiſchelenſis* Diploma ejus anno adhuc IIII. ſcriptum ſe vidiſſe ſcribit.

(5) Qui multæ apud vicinos ſuos & Imperatorem autoritatis fuit, atque Godebaldi, Epiſcopi Trajectenſis, Diplomati, quo anno 1126. paludem quandam Eccleſiæ Amerongenſi, apud *Wilhelm. Hedam* p. 153. & Conradi III. Diplomati, quo is anno 1128. Eccleſiæ Trajectenſi Comitatus Oſtergouwe & Weſtergouwe reſtituit, ut teſtis ſubſcripſit, apud *Hedam* p. 157.

Digitized by Google

Suevo, Impp. factus eſt Comes Cliviæ decimus ſeptimus. Uxor ejus fuit Ida Sueva, (1) Conradi filia, Friderici Barbar. Imper. ſoror, ex qua quatuor liberos genuit, Theodoricum & Arnholdum, filios, mutuos viciſſim ſucceſſores, Aleidem, Comitiſſam de Marcka, & Margaretam, Comitiſſam de Aere & Meer, prope Noveſium. Ex eaque, præter filium Theodoricum, Comitem Meerenſem, mature mortuum, duæ filiæ viciſſim prodierunt, Eliſabetha Randeradia & Hildegundis Meerenſis, quarum poſtrema, (2) diviſione cum ſorore (3) inſtituta, caſtrum ſuum Meerenſe in cœnobium Ordinis Præmonſtratenſis Veſtalium anno 1160. convertit, (4) inque eo, cum matre Monachatum profeſſa, ipſaque Abbatiſſa prima renunciata, poſt mortem in templi choro ſepulta eſt.

Arnholdus autem Clivius, de quo ſermo, anno 1117. præſentibus Gerhardo patre, & Henrico filio, Comitibus Geldriæ, Advocatus Eccleſiæ Sefflicenſis electus eſt. Philippus vero Heinsbergius, Colonienſis Epiſcopus, approbantibus & præſentibus Henrico Imperatore, Godefrido, Duce Brabantiæ, Friderico Arensbergio, Gerhardo Julio, Arnholdo hoc noſtro Clivio, in curia Germenſell Epiſcopali, decimas territorii, proprietate ſibi retenta, eidem Eccleſiæ Sefflicenſi legavit. Anno 1119. Arnholdus noſter, cum Eberhardo, Comite Altenano, ludis Equeſtribus Gottingæ interfuit: Quo eodem anno Cella Furſtenburgica prope Santos, Cunone, Abbate Siegebergenſi, conſilio Nortberti, Canonici Santenſis, & poſtmodum Magdeburgenſis Epiſcopi, ſub Hermanno, communi Præpoſito Collegii Santenſis, Indict. 12. in honorem Chriſti, B. Mariæ Virginis nati, acquiſita eſt. Sub hoc Ordo Præmonſtratenſis quoque initium ſuum habuit. Nortbertus enim, nobili genere (5) ortus, ejus fundator, anno 1115. Canonicatu ſuo Santenſi reli-

(1) MS. Honſel. Schurenianum, *Margaretham* vocant, verum nec Fridericus Barbaroſſa Conradi, ſed Friderici Coelitis filius; nec propterea Margaretha vel Ida Friderici Barbaroſſæ ex Conrado ſoror fuit. Fuiſſe autem hanc Idam, Arnoldi uxorem, Godofredi Barbati, D. Brabantiæ, filiam, teſtatur *Joh.* a *Leydis* in Chron. Holl. lib. 16. c. 2. ubi *Godefridus*, inquit, *Dux Lotharingiæ, genuit ex uxore ſua Godefridum ſibi ſuccedentem, Henricum, Monachum Afflegemenſem, Aleydam, Reginam Angliæ, Idam, Comitiſſam Clivenſem, &c.* Ipſe quoque Henricus memoratus inter ceteras ſuas ſorores *Idæ* meminit in Dipl. apud *Aubert. Miræum* lib. 2. c. 57. atque hic in notis ad illud *N. Comiti Clivenſi, nupſiſſe* ſcribit, qui non alius, quam Arnoldus II. qui hoc tempore vixit, eſſe potuit. Duas uxores, priorem *Idam*, poſteriorem Sophiam, Henrici IV. Imperatoris filiam, habuiſſe, refert *Hoppius* p. 160. Quod de duplici matrimonio is ſcribit, facile mihi perſvadeo, verum priorem conjugem Margaretham, quippe in quo nomine citati MS. Annales conveniunt, poſteriorem autem Idam fuiſſe, atque ex illa Arnoldum, ex hac vero Theodoricum genuiſſe, videtur. Certe Theodoricus IV. in Diplomate quodam p. ſequ. *Arnoldi & Idæ* ſe filium appellat, reſpectu videlicet *Arnoldi juvenis*, ex altero matrimonio ſuſcepti, atque Arnoldi II. Succeſſoris. Vid. plur. p. ſequ.

(2) Ipſi Margarethæ matri Monaſterii ejus fundationem adſcribit, ejusque inſuper exemplo Folcoldum, Teiſterbantiæ (rectius Teſſandriæ) Comitem, ejusque Conjugem Beſſelam, excitatos, Abbatiam Bernenſem inſtituiſſe, refert MS. *Honſeler.* p. m. 73. *Johan. Beka & Wibelmus Heda* in vita Andreæ, XXV. Epiſcopi Trajectenſis, id referunt factum pro expiatione cædis Florentii, Comitis Hollandiæ, cujus conſcius fuerit Folcoldus. Ipſum Abbatiæ iſtius fundatæ Diploma vide apud *Aubert. Miræum* Diplom. Belg. p. 103.

(3) His conditionibus, ut Hildegundis Caſtrum *Meer* cum alodiis in *Budercke*, Eliſabetha vero caſtrum *Lütsberg* cum alodiis in *Steinſale* acciperet, teſtibus Wilhelmo & Gerhardo fratribus Juliæ, Theodorico Cliviæ, Engelberto Montium, Hermanno Saffenbergenſi, Eberhardo Seinenſi, Alberto de Hortenich, Goswino patre & filio, Hinsbergæ Comitibus; Theodorico de Milendonck, Hermanno de Dicke, aliisque multis nobilibus.

(4) *Pro remedio animæ ſuæ & dilecti quondam filii Theodorici, Comitis Arenſis, cum filio unico, venerabili Hermanno, teſtibus Hermanno, Præpoſito majoris Eccleſiæ, Philippo, Decano ejusdem, Nicolao, Abbate Sigebergenſi, & aliis*; juxta easdem ſchedas. Unde liquet, Hildegundem illam Comitis Arenſis antea uxorem fuiſſe.

(5) De ejus ortu Scriptores admodum inter ſe diſſentiunt. Alii origine Francum Salicum, alii Teutonicum, alii Lotharingum, alii Colonienſem; MS. vero *Honſel.* e familia Dynaſtarum de Geneppe ortum fuiſſe, ſcribunt. Pluribus de eo, & inſtituto ab ipſo Ordine Præmonſtratenſi ad Regul. Auguſtini, vide *Hugonem* in ejus vita apud Surium ad diem 6. Junii. *Chronic. Magdeb.* apud Meibom. T. II. p. 326. *Sagittarium* in Hiſt. de *Nortberto. Pa-*

Digitized by Google

relicto, in Gallia, Belgio & Saxonia verbum Dei prædicans, multos sui instituti sectatores utriusque sexus nactus est, Ordine anno 1120. condito, ut versus hi indicant:

Anno milleno centeno bis quoque deno
Sub Patre Norberto Præmonstratus viget Ordo.

Idem Nortbertus Arnholdo etiam huic nostro auctor fuit, ut Oratorium Montanum (Bedtbergh) in cœnobium ejusdem Ordinis Præmonstratensis anno 1121. converteret, (1) cui Conradus Imp. ligna quædam ex nemore Imperiali anno 1138. largitus est, Arnholdus vero Clivius Ecclesiam Clivensem ei adjecit; sed cum illa ex Parochiali Collegio Monrebergico, a Theodorico IX. (ut sequetur,) anno 1341. in eam translato, collegialis reddereturr, illius loco Ecclesias, Dufflomarinam, Keckerdomiam & Kellensem, in saltu Cliviaco cœnobio Bedtbergensi concessit. Ejusdem instituti Præmonstratensis Monasterium prope Vesaliam anno 1125. Godefridus & Otto, Comites Cappenbergici, fundarunt, Averdorp dictum, (2) quasi dicas Transpaganum: Imo priori Godefrido anno 1126. mortuo, Otto ipsum castrum Cappenbergicum in simile cœnobium convertit anno 1128. (3) & huic Vesalienſe aliaque subjecit.

Porro idem Arnholdus Clivensis Conrado Imp. anno 1146. consilio Bernhardi, Abbatis Claræ Vallis, (4) ad defensionem terræ Sanctæ proficiscenti, (5) auxiliares copias destinavit. Theodoricum, Hollandiæ Comitem, qui patris Florentii necem (6) an. 1061. ab Hermanno Kuckio designatam, ultus est, adjuvit, donec a parricida, Abbatia Insulæ Mariænæ ejusdem Ordinis Præmonstratensis in Batavia anno 1128. fundata, Theodorico iterum reconciliaretur. Et postquam annis 7. & quadraginta (7) summam rei feliciter ad-

gium in Hist. Crit. T. IV. ad ann. 1120. N. XX. *Chron. M. Belgicum* pag. 145. *Chiffletium* in Vindiciis Hisp. c. 5. *Aubert. Miræum* in Chron. Præmonstr.

(1) MS. *Honsel.* p. m. 73. Vide de hoc Monasterio Not. ad pag. 188. & 201.

(2) Vid. supra Not. ad pag. 188.

(3) Imo jam ante 1122. invitis agnatis, & inprimis Friderico, Comite Arensbergensi, Socero Godefridi, qui Nortbertum propterea cum asino suo, quo vehebatur, se suspensurum, minatus fuit, id factum fuisse, refert *Schatenius* Annal. Paderb. ad cit. a. atque liquet ex Diplomate Henrici V. Imp. quo illud cœnobium a. 1123. confirmavit. Vid. infr. in Cod. Dipl. N. XXXIX.

(4) A Monasterio demum Clarævallensi, abs se anno 1134. condito, ita dictus, qui pietatis specie & fallis miraculis hominum animos tum fascinaverat, atque Principes de felici successu expeditionis securos esse jubebat. Scilicet, ut viribus ipsorum fractis Papalis Monarchia stabiliretur. Cum enim Lotharius Imperator Investituram Episcoporum, qua Henricus V. pacto cum Calixto II. se abdicaverat, ab Innocentio I. eodii repeteret, *expavere*, scribit *Bernhardus* in vita St. Bernhardi apud *Surium* ad 20. Aug. *& expalluere Romani, gravius sese apud Leodium arbitrati periculum offendisse, quam declinaverant Roma; Nec consilium suppetebat, donec murum se opposuit Abbas Sanctus. Audaciter enim resistens Regi, verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit.* Vide quoque *Manricum* in Chron. Cistercienſi.

(5) *Tanta multitudine, ut & flumina ad navigandum, camporumque latitudo ad ambulandum vix sufficere videretur. Otto Frising.* de Reb. Gestis Frider. lib. 1. c. 44. Sed infelici successu, nisi quod Ludovicus, R. Galliæ, qui mari expeditionem eandem susceperat, Ulissiponem Saracenis in transitu eripuerit. *Otto Frising.* l. 1. c. 43. 44. *Otto Blas.* c. 2. *Sugerius* in vita Ludovici. *Wilh. Tyrius* lib. 16. c. 16. 17. 18. *Nicetas. Helmoldus* l. 1. c. 60. 61. Qua ratione vero Bernhardus vaticinia sua de felici eventu excusaverit, vide in ejus Epistola apud *Ottonem Frising.* lib. 1. c. 69.

(6) Imo proavi Florentii I. insidiis Hermanni de Cuick juxta Hœmerthen occisi, in cujus necis expiationem Monasterium Insulæ S. Mariæ ab Hermanno Cuickensi, prioris filio, fuit conditum, ut referunt *Joh. Beka & Wilh. Heda* in vita Andreæ, XXV. Episcopi Traject. *Joh.* de *Leydis* in Chron. Egmond. c. 16. *Leo* Monach. Egm. in Brevic. *Pontanus* Hist. Geldr. p. 99. *Buchelius* vero in notis ad *Bekam* cit. loc. Hermannum juniorem a Theodorico IX. Comite Hollandiæ, propter cædem sui fratris Florentii III. terris suis expulsum, hac demum inter alias conditiones in gratiam receptum fuisse, ut Monasterium illud novi tunc Ordinis Præmonstratensis conderet, cum quo MS. quoque *Honselerianum* convenit.

(7) Annalium quidem Clivensium tam MSCtorum, quam impressorum unanimi consensu, nisi quod alii anno 1161. alii 1162. obiisse scribant, a quibus tamen ut nunc abeam, me commovet, quod Arnoldus, qui anno 1134. Andreæ, Episcopi Trajectensis, Diplomati apud *au-*

Digitized by Google

adminiſtraſſet, anno 1162. deceſſit, in Bedtbergh ad latus uxoris in medio cœnobii choro ſepultus.

Theodoricus, (1) filius Arnholdi primogenitus, ejus nominis *IV.* ſub Friderico I. dicto Barbaroſſa, & Henrico VI. ejus filio, Impp. Comes Clivenſis in ordine decimus octavus, raro & excellenti elogio Probi cognomentum meruit: In cauſa erat facilis, morum integritas & vitæ innocentia tanto in Principibus illuſtrior, quanto illi omnium oculis magis expoſiti ſunt. Uxorem habuit Adelheidem, Godefridi Barbati, (2) Lotharingiæ & Brabantiæ Ducis, filiam. Anno 1162. anniverſariam parentum memoriam in monte orationis eſſe voluit. Anno 1163. fundationem Monaſterii Averdorpienſis diplomate publico, (3) in quo matrem ſuam Idam nominat, confirmavit. Anno 1178. prælio Flandrico interfuit, in quo ille pro Comite Hollandiæ, (4) cum Geldro & Montano contra Philippum Flandrum pugnarunt, ſed victi ſunt. Anno 1179. ludo Equeſtri Coloniæ (5) adfuit. Anno 1188. cum matre, uxore Adelheide Brabant. & fratre Arnholdo, Monaſterio veteris Campi (6) inſulam Hænenſem, inter Reeſam & Wiſſeliam in alveo Rheni ſitam,

Aubert. Miræum ſubſcripſit, *Arnoldus juvenis Comes de Cleve vocetur;* quod de Arnoldo, qui inde ab anno 1114. regnaverat, & virili ætate jam fuit, intelligi nequit. Nec, qui anno 1150. novi Epiſcopi Trajectenſis electioni adfuit, Arnoldus, ſed Theodoricus appellatur. Ita enim *Joh.* a *Leydt* lib. 17. c. 19. *Defuncto quidem Hermanno, Trajectenſi Epiſcopo, gravis diſcordia orta fuit in Capitulo. Principales namque Vaſalli Trajectenſis Eccleſiæ, videlicet Theodoricus, Comes Hollandiæ, Otto, filius ejus, Comes de Benthem, Henricus, Comes Geldriæ, & Theodorus, Comes Clivenſis, magnifici Principes, petierunt Hermannum de Horem &c.* Eundem in modum ſcribunt *Johannes Beka* & *Wilhelmus Heda* in vita Hermanni XXVII. Epiſcop. Traject. & *M. Chron. Belgicum* p. 174. Exiſtimo itaque, Arnoldum II. circa annum 1134. jam obiiſſe, atque illi filium ex priori matrimonio *Arnoldum* ſucceſſiſſe, qui inter teſtes Diplomatis apud *Wilh. Hedam* p. 164. 165. quo Imperator Conradus & Eugenius Pontifex Capitulo Trajectenſis Eccleſiæ Epiſcopum ſibi eligendi poteſtatem concedunt, *Arnoldus Comes de Clivo* vocatur; Diplomati vero apud eundem Scriptorem, quo Trajecti eodem die Comitatus Oſtergou & Weſtergou Eccleſiæ Trajectenſi Imperator reddit, non ſubſcripſit, ne forte offenderet Theodoricum, Comitem Hollandiæ, quo invito id fiebat. Vid. *Pontan.* Hiſt. Geldr. l. 6. p. 105. Arnoldo vero huic circa an. 1150. ſucceſſit *Theodoricus IV.* frater.

(1) Qui anno 1150. Hermannum de Hœrn Epiſcopum Trajectenſem eligi curavit, vid. not. præc. atque hujus Succeſſori Godefrido ſuppetias tulit adverſus Gröninganos & Trentanos. *Joh. Beka & Wilh. Heda* in vita Godefridi XXVIII. Epiſc. *Joh.* a *Leydt* lib. 18. c. 2. *Chron. M. Belgicum* p. 185. Inſuperque ad avertendam aquarum molem a Diœceſi Trajectana apud Fridericum I. effecit, ut juſſerit aquæductum fieri, quo Rhenus in mare effflueret, juxta Diploma apud *Hedam* p. 181.

(2) Imo Theodorici VII. Comitis Hollandiæ, filiam, quia *Joh. Beka & Wilh. Heda* in vita Balduini II. & *Joh.* a *Leydt* lib. 18. c. 13. Theodoricum, Comitem Clivenſem, noſtri ſcilicet filium, Balduini illius, an. 1178. electi, *Sororium*, i. e. nepotem ex ſorore appellant. *Chron.* vero *Hollandiæ* Diviſ. 13. c. 9. clare ſcribit: Durck van Cleve, die de Biſchoffs Suſter tot eenen Wyve hadde.

(3) Quod vide infra in Codice Diplom. No. XL.

(4) Qui Walacriam Inſulam ſibi reſtitui poſtulabat, quod ejus anteceſſores injuſte illam occupaſſent. *Quare*, ut ſcribit *Joh.* a *Leydt* in Chron. Belgico lib. 18. c. 10. *Comes Florentius contra Philippum Comitem, conſanguineum ſuum, bella gerere ſtatuens, adjunctis ſibi Geldriæ, Cliviæ & de Monte Comitibus, cum decem millibus perrexit ad Comitatum Alſatiæ &c.* Non vero ad Theodoricum IV. Clivіæ Comitem, ſed ejus nominis V. hæc, & quæ poſt annum 1172. geſta ſunt, referenda erunt, quippe cum Theodoricus IV. anno 1172. obierit, ut pag. ſequenti oſtendetur. Eſt vero Theodoricus IV. qui Diplomati Godefridi, Epiſcopi Trajectenſis, anno 1170. apud *Hedam* p. 175. & Friderici Imperat. apud *Aubert. Miræum* T. 1. c. 64. inter ceteros teſtes ſubſcripſit.

(5) *Ruxnerus* im Thurnier-Buch a Florentio, C. Holl. ludum hunc inſtitutum, atque Ottonem, Comitem Clivenſem, cum multis aliis Ducibus illi adfuiſſe, memorat. Verum nec Otto, Comes Clivenſis, nunc extitit, nec veroſimile eſt, a Florentio ludum hunc pretioſum fuiſſe inſtitutum, quippe cum bello cum Philippo, Flandriæ Comite, fuerit paulo ante implicitus, atque iſto finito anno 1180. expeditioni ſacræ interfuerit, nec propter ſumptus, in utrumque illud bellum factos, ludum tam pretioſum potuerit inſtituere.

(6) Quod Fridericus I. Archi-Epiſcopus Colonienſis, anno 1122. fundavit, juxta Diploma apud

Digitized by Google

ſitam, cum pertinentiis & decimis largitus eſt, Philippo Heinsbergio, Archi-Epiſcopo Colonienſi, primum recuſante, & Inſulam ſibi vendicante, poſtea tamen conſentiente: Hæc poſtmodum anno 1312. inundatione & ſævis incendiis periit. Adelheidis vero conjux iisdem fratribus Campenſibus in panibus triticeis, piſcibus & vino reſocillationem certis anni temporibus contulit, Sacellum quoque, B. Joanni Evangeliſtæ ac Servatio ſacrum, ibidem conſtruxit, illudque reditibus, calice & ſacris altaris indumentis in perpetuam ſui, mariti & filii Theodoricorum memoriam dotavit, obiit anno 1189. Maritus autem porro Balduino, Epiſcopo Ultrajectino, auxilio Comitis Geldriæ Ottonis, bellum intulit, (1) quod authoritate Friderici Oenorbati Imperat. ſopitum eſt: Ab eo in Equitem auratum Theodoricus evectus, cum ipſo primo Lombardiam & Mediolanum in Italia ingreſſus, deinde contra Saladinum, Ægypti Regem & Aſiæ Dominatorem, Hieroſolymam occupantem, in Syriam anno 1189. profectus, (2) poſt reditum pro fideli navata opera malam gratiam reportavit. Cæſar enim Fridericus, quia tres illos pannos purpuratos annuos ex lege juſto tempore non exſolverat, inprimis quia Otto II. Geldrus majorem pecuniæ ſummam offerebat, pignus Noviomagenſe (3) illi ablatum in Ottonem tranſtulit. Theodoricus tamen, Abbatis ad S. Bavonem Andegavenſis interventu, pro pecunia ſoluta, dominia Roſſumium, Wolfferium & Tielenſe viciſſim ſibi comparavit. Deinde Balduinum, Trajectenſem Epiſcopum, armis ſuis adjuvit, ut Ottoni, Geldriæ Comiti, Velua adimeretur. Imperatori tamen fidelis manens, eidem adverſus Leonem, Saxonum Ducem Potentiſſimum, imperio rebellantem, ſubſidia miſit. In expeditione quin etiam ejusdem Friderici Cæſaris in terram ſanctam ſuas partes habuit, ſed infœlici ejus morte, (4) quæ in 3. Idus Junii anno 1190. incidit, ad ſuos redire coactus, ante vitæ ſuæ finem initia graviſſimi ſchiſmatis in imperio poſt obitum Henrici VI. Friderici filii, Philippo Suevo & Ottone Saxone de corona contendentibus, (5) vidit. Idem anno 1192. decimas quasdam Eccleſiæ collegiatæ Wiſſelenſi aſſignavit, & ex Aleide Brabantina filia tantum, Aleide, (6) Theodorici ſeptimi, Comitis Hollandiæ, uxore, relicta, ipſa anno 1189. ut diximus, Theodoricus vero anno 1200. (7) poſt 39. annorum gubernacula, Comitatu fratri Arnoldo relicto, exceſſit. De eo ſic Streithagenus:

Mo-

Aubert. Miræum Tom. II. c. 42. Quare *Pontanus*, qui p. 100. anno 1099. & alii, qui anno 1128. id conditum referunt, errant.

(1) Nullum Balduino, avunculo ſuo, bellum intulit, ſed auxilium potius ipſi præſtitit adverſus Ottonem, Geldriæ Comitem, in bello Velavienſi, tantisper quidem per Fridericum Barb. compoſito, ſed mox refuſcitato. *Joh. Beka* p. 56. 57. *Wilh. Heda* p. 177. *Pontan.* Hiſt. Geld. p. 118. *M. Chron. Belgicum* p. 194.

(2) Tertia hæc eſt expeditio cruciata, quam deſcribunt *Tageno* in Freheri appendice ad T. 1. R. G. *Arnoldus Lub.* lib. 3. c. 29. 30. 31. 32. 33. 34. *Anonym.* apud Caniſium T. 5. *Lect. Antiq.* Theodoricum, Comitem Clivenſem, ejus expeditionis ſocium fuiſſe, memorant quoque *Joh.* a *Leydis* lib. 18. c. 20. *Schateuius* Annal. Paderb. P. 1. p. 882.

(3) Oportet tamen ei vel Succeſſoribus illud reſtitutum fuiſſe, quia Johannes II. Comes Cliv. immunitatem a telonio Neomagenſi civitati Clivenſi conceſſit. Vide infr.

(4) Fluvio enim Saleph, alii Cydno ſuffocatum fuiſſe, ſcribunt *Arnold. Lub.* lib. 3. c. 34. & Aut. *Expedit. Aſiat.* apud Caniſium T. 5. *Tageno* vero, qui ipſe expeditioni interfuit, Seleuciæ obiiſſe refert.

(5) Vid. infra.

(6) Præter quam & *Theodoricum V.* ut & *Arnoldum*, mutuos Succeſſores, filios habuit *Gerardum*, de quo *Mejerus* in Annalibus Flandriæ p. 75. *Obiit X. Calend. Februarii Gerardus, Præpoſitus S. Donatiani Bruggenſis, Cancellarius Flandriæ, filius Theodorici, Comitis Cliv.* nec non *Rubertum de Cleve*, qui Diplomati Henrici VI. apud. *Wilh. Hedam* p. 278. teſtis an. 1190. ſubſcripſit.

(7) Imo duo Comites, Theodorici nomine, inde ab anno 1150. ad finem fere ſeculi Comitatui Clivæ præfuerunt. Qui enim anno 1150. ſucceſſit, vide not. ad pag. præc. obiit an. 1172. *Anonymus* enim *Chronici Belgici* apud Franciſcum Swertium T. 1. Annal. Belgic. p. 362. ad annum 1172. *Eodem*, ſcribit, *anno obiit Theodoricus de Clivis, ſtatura & facie venuſtiſſimus, divitiis & neceſſariorum abundantia ſuper effervens, dulcis alloquio omnium ad ſe venientium, (quod varium eſt in divitibus,) defenſor jugis oppreſſorum. Godefridus* quoque Monachus ad eundem annum *obiit*, refert, *Theodoricus de Cliva*. Succeſſit vero illi *Theodoricus*, filius, qui Theodoricus *Minor* dicitur ab Anonymo cit. *Chron. Belg.* ad ann. 1186. & qui Florentium, Comi-

Digitized by Google

Moribus innocuis & ſanctæ munere vitæ
Cognomen ſumptum de probitate tulit.
Quin etiam Syriam Suevo cum Cæſare movit
Adverſus faſtus, trux Saladine, tuos.

Arnholdus III. (1) fratri Theodorico ſuccedens, ſub Philippo & Ottone IV. Saxone, Imperii rivalibus, Comes Clivenſis numeratur in ordine undeviceſimus, qui decem annis præfuit, & ex Adelheide, (2) aliis Margaretha, Florentii III. Hollandiæ Comitis, filia, Arnholdum ſucceſſorem ſuum edidit. Cum fratre Theodorico Eccleſiæ Wiſſelenſi immunitatem bonorum, ei legatorum, ab omni onere & tributo, libertatem item pecora paſcendi & aquandi, regnante adhuc Imperatore Henrico VI. anno 1192. conceſſit.

Eodem anno ludo Equeſtri Noribergæ interfuit, & cum Wilhelmo, Friſiæ (3) Comite, ob multa damna, quæ nepti ſuæ, Comiti Hollandinæ intulerat, bellum geſſit. Anno 1198. cum Philippus, Henrici Imperatoris frater, & Otto, Saxoniæ Dux, de imperio contenderent, Arnholdus, quia Philippus circa Noveſium magnum illi damnum fecerat, Ottonis partes ſecutus, tandem pace inita ei reconciliatus eſt.

Quia vero Adolphus quoque, Archiepiſcopus Colonienſis, in eodem bello Ottoni fidelem operam præſtiterat, multa privilegia (4) eidem, & inter illa omnium mobilium, quæ alioquin Cæſar ſibi vendicabat, poſt Epiſcoporum, Prælatorum, aliorumque

Comitem Hollandiæ, avunculum ſuum, adjuvit adverſus Philippum, Flandriæ Comitem; atque juxta *Chron. Colon.* fol. 176. Diplomati Friderici I. quo is Ducatum Weſtphaliæ & Angriæ Archiepiſcopo Colonienſi concedit, ſubſcripſit, quare apud *Schatenium* T. 1. Annal. Paderborn. p. 851. loco *Dedonis, Comes de Greix*, legendum *Dedo* ſive *Dedericus, Comes de Cleve.* Uxorem is habuit *Margarethan*, Florentii, Comitis Hollandiæ, & Adæ filiam, de quo Matrimonio *Anonym.* Chron. Belgic. ad annum 1182. *Theodoricus, Comes de Clivis, filiam Comitis Florentii & Adæ Comitiſſæ*, Margarethæ *nomine, uxorem duxit. His nuptiis magnifice celebratis, Friſones in villa Akersloot occiduntur. Joh.* de *Leydis* in Chron. Egmond. c. 26. ubi Florentii iſtius liberos recenſet, ejus filiam *Margarethan, Comitiſſam Clivæ*, appellat; Obiiſſe autem 1193. teſtatur *Butkens* Troph. Brab. p. 566. Certe nulla amplius Theodorici, ſed Arnoldi, Clivæ Comitis, in Diplomatibus & ludis Equeſtribus ab illo tempore mentio fit. Diplomati Ottonis IV. apud *Gelenium* in notis ad vitam Engelberti, pag. 256. quo, ſine die quidem & loco, ſed tamen antequam eligeretur, atque adeo anno 1198. conceſſo, Ducatum Weſtphaliæ Archi-Epiſcopo Colonienſi confirmat, non Theodoricus, ſed *Arnoldus, Comes de Clivis*, ſubſcripſit, teſte *Butkens* in Troph. Brab. p. 566.

(1) Duos Arnoldos, patrem & filium, quorum ille ab anno 1202. usque ad annum 10. hic vero ad annum 18. usque Comitatui Clivenſi præfuit, Annales Clivenſes memorant. Sed noſtro calculo unus tantum ejus nominis Comes Clivenſis inter Theodoricum IV. & V. fuit interpoſitus, qui jam anno 1193. Theodorico IV. ſucceſſit, juxta Not. præc. atque an. 1203. teſte *Butkens* Troph. Brab. p. 566. obiit, relicto Theodorico adhuc puero ſub tutela Henrici, Ducis Limburgenſis, avunculi ſui, vid. not. ad pag. ſequ. Meminit quidem *Schatenius* Annal. Paderb. Lib. X. p. 943. ad ann. 1204. Diplomatis Ottonis IV. Imperat. cui inter alios teſtes *Arnoldus, Comes de Clive*, ſubſcripſit, ſed Tabulas illas etſi ſinceras agnoſcat, ſuperiori tamen anno ſcriptas eſſe recte exiſtimat.

(2) Catharinam potius, Henrici Limburgenſis filiam, quam Autor *Arnoldo IV.* adſcribit, uxorem habuit, cujus procul dubio intuitu Henricus ille tutelam Theodorici, Arnoldi filii, geſſit, ut apparet ex transactione cum Geldriæ Comite, Theodorici nomine facta, quam refert *Butkens* Troph. Brab. p. 51.

(3) Orientalis ſcilicet, quam poſt bellum cum fratre Theodorico geſtum pace facta acceperat, *Joh. a Leydis* lib. 19. c. 3. Hoc bello Adelheidis (non neptis Arnoldi, ſed ejus ſoror,) ipſa Ducem egit, de cujus Virtute laudatus *Scriptor* lib. cit. c. 2. *Adelheidis*, inquit, *Comitiſſa, quaſi mulier imperterrita, cum vexillis fulgidis & tubis ſtridentibus ab Egmonda pervenit Alemariam, juxta præceptum Domini, Viri ſui, ut repugnantem expugnaret Friſiam.* Nec minus negotium faceſſit Wilhelmo, cum poſt obitum mariti auxilio Comitis Loſſenſis, generi ſui, Comitatum Hollandiæ regere vellet. Idem *Scriptor* lib. 20. c. 1. & ſeqq.

(4) Partes primum Ottonis tenuit Adolphus Archi-Epiſcopus, poſtea vero Philippi, atque ab utroque confirmationem Ducatus Weſtphaliæ aliaque Privilegia obtinuit, quæ refert *Ægid. Geleniur* in Not. ad vitam S. Engelberti lib. 1. Vix autem in his diſſidiis & inter teſtes Diplomatum iſtius temporis Theodorici, Comitis Clivenſis, mentio fit, quia puer adhuc & ſub tutela erat.

Digitized by Google

Sacerdotum obitum, liberum, a cognatis vel Eccleſia accipiendorum atque uſurpandorum, uſum, præſentibus multis Comitibus, & equeſtris dignitatis Viris, anno 1101. conceſſit; quales fuerunt Theodoricus Trajectenſis, Diethmarus Mindenſis, Bernardus Paderbornenſis, Epiſcopi; Henricus, Limburgi Dux, Mechtildis Brabantina, Balduinus Flandriæ, Otto Geldriæ, Arnholdus Cliviæ, Adolphus Altenanus, Theodoricus Hollandiæ, Guilhelmus Juliæ, Henricus Seynæ, Simon Tecklenburgi Comites; Gerhardus Arhius, Conradus de Dicka, Gisbertus & Rutgerus Bremptii, Henricus Huecheswagius, Henricus Kiſtenius, Rutgerus Monhemius, Otto Wickradius, Henricus & Gerhardus, Volmenſteinii Dynaſtæ; Hermannus denique Advocatus Colonienſis. Hic Arnholdus Comes anno 1110. in fata conceſſit. (1) De quo Streithagenus:

Exſtincti nactus moderamina debita fratris,
Manſueto rexit Clivica rura jugo.
Inde laceſſitus partes adjuvit Othonis,
Proque dato damno mutua damna dedit.

Arnboldus IV. (2) Patris cognomen & ſucceſſor, ſub Friderico II. Imp. Comes Clivenſis 20. ex Catharina, Henrici, Ducis Limburgenſis, & Margarethæ, Adolphi, Comitis Montenſis, filiæ & hæredis, gnata, Theodoricum V. ſucceſſorem ſuum genuit. De quo antiquum ex veteris montis Monaſterio refert manuſcriptum: quod Vir fuerit in Deum devotus, in egenos largus, in ſubditos clemens, atque in bellis victorioſus. Poſterioris encomii ſpecimen egregium in bello ſacro exhibuit: Nam ubi per Concilium Lateranenſe expeditio in Syriam decreta eſſet, cum Friderico II. Imp. aliisque Principibus Chriſtianis, itineri ſe accinxit, &, ut illuſtrem Heroëm decebat, pro Chriſtiani nominis honore fortiter occubuit: nam Damiata recepta, cum legatus Apoſtolicus exercitum in Ægyptum ducere ſtatuiſſet, Nili inopinato incremento circumventi Chriſtiani, a Sultano, in inſidiis latente, magna damna perpeſſi ſunt, commeatu corrupto, & pluribus anno 1218. atque inter eos quoque ipſo Arnholdo (3) & Adolpho Montano exſtinctis. De Arnholdo, poſt decem annorum imperium in terra ſacra condito, more ſuo Streithagenus:

Te quoque militiæ commovit gloria ſacræ,
Arnbolde, & rarum fecit adire decus.
Fata inviderunt, Solymumque elatus in arces,
Pro qua pugnabas, contumularis humo.

Theodoricus, ejus nominis *V.* (4) Comes Clivenſis 21. Arnholdi filius, ſub eodem Friderico II. Imp. præfuit. Uxorem duxit Mechtildem, (5) unicam Comitis Dinslacenſis filiam & heredem, per quam Comitatus hic, conſenſu Friderici II. Imp. Clivenſi Provin-

(1) Imo anno jam 1202. obiit, relicto impubere filio Theodorico, vid. not. ad pag. præc. Filiam quoque Barbaram illi tribuit *Ruxnerus* fol. 107. quæ ludis Equeſtribus Wormatiæ 1209. cum Theodorico fratre interfuerit, atque Walthero, C. Limburgenſi, dederit den dritten Danck, eine Lantze mit 8. gulden Ringen auf 200. Rheiniſche Gulden geachtet.

(2) Hunc confictum eſſe, jam pag. præc. oſtenſum eſt, vid. quoque not. ad pag. ſeq.

(3) Ita MS. *Honſelarienſe, Schurenii, Hoppius*, referunt, ſed ſibi ipſis contradicunt, dum Arnoldum iſtum anno 1218. obiiſſe ſcribunt, quarta autem hæc expeditio anno demum 1228. fuerit ab Imperatore ſuſcepta, ut *Conr. Urſperg. Godefrid.* Monach. *Albericus*, aliique teſtantur. Sed nec Arnoldum, Cliviæ Comitem, tunc extitiſſe, ſupra oſtenſum fuit.

(4) Noſtro calculo VI. qui anno 1203. patri ſucceſſit puer adhuc, atque in Tabulis fœderis apud *Gelen.* in notis ad vit. Engelberti p. 29. itemque *A. Miræum*, Donat. p. 83. inter Archi-Epiſcopum Colonienſ. & Ducem Lotharingiæ initi, in teſtibus *Puer de Clivo*; in Tabulis vero ejusdem fœderis, anno 1208. confirmati, apud eundem *Miræum* c. 85. *Tirricus, Comes de Clivo*, & in Privilegio Friderici II. Imperat. Epiſc. Trajectenſi, ut teloneum in Gein alio transferre poſſet, anno 1220. conceſſo, *Theodoricus, Comes Clivenſis*, vocatur. Vid. *Ant. Matthæus* de Nobilitate lib. 3. c. 1. p. 831.

(5) Ut liquet ex pactis matrimonialibus inter Theodorici filium primogenitum Theodoricum & Eliſabetham conjugem, quibus hic Theodoricus filius vocatur *Theodorici IV. Comte de Cleve & de Mechtilde, Dame de Dynslaken.* De Dynaſtia Dynslaken vid. pluribus ſupra pag. 180.

Digitized by Google

vinciæ anno 1220. acceſſit: ex eaque natus Theodoricus ſucceſſor. (1) Inter ipſum & Engelbertum Montenſem, Archiepiſcopum Col. atque Walramum, Limburgi Ducem & Lutzenburgi Comitem, inimicitiæ fomentis (2) an. 1217. natis, Engelbertus Præſul Henricum, Lotharingiæ Ducem, ſibi fœnore connexuit; Controverſia autem a. 1220. 12. Cal. Junii, Indict. 8. Traject. & Monaſt. Eccleſiarum Epiſcopis præſentibus, ita Coloniæ compoſita, (3) ut Theodoricus & Engelbertus, Theodorico a Strunckede, Gerhardo ab Horſt, Henrico Duecker, Rutgero ab Heidfeld, Henrico Pincerna, Stephano a Suilen, Wilhelmo & Theodorico a Wiſchell fratribus, Gerhardo Palcke, Alberto Clerico, Rutgero & Theodorico a Galen, patre & filio, & Henrico a Winne, obligatis, mutuam ſibi ſecuritatem & auxilium præſtarent. Ludolpho Holtenſi, Monaſterienſi Epiſcopo, contra Flandriæ & Geldriæ Comites, eorumque aulicos Meinhoevelios, fratres binos, quorum marti armenta milites Epiſcopi abegerant, copias ſubmiſit, & inſigni victoria (4) potitus eſt. Anno 1225. Epiſcopo Trajectenſi, Ottoni Lippenſi, contra Trentones, ſeu Triſinienſes, & Rudolphum de Covordia, cum Egberto, Cœverdiæ Dynaſta, & Groninganis diſcordem, cum Gerhardo Geldro, Epiſcopatus venatore, Balduino Bentheimio, janitore, Florentio Hollando, Mareſchalco, ſuppetias tulit, Cœverdiam arcem, quam Rudolphus occuparat, obſedit, in qua Otto Epiſcopus, limo infixus, (5) cum 400. aliis cæſus, Gerhardus Geldrus & Balduinus Bentheimius cum Gisberto Amſtelio capti ſunt; ſed ſucceſſor Ottonis in Epiſcopatu, Willibrandus Oldenburgius, cum eorundem vaſallorum ſubſidio, vindicata hac injuria, Cœverdiam expugnavit, Rudolphum, litis autorem, ejusque aſſeclam, Henricum Gransdorpium, cœpit & in rotam egit, Trentones vero, ubi clauſtrum aquæ nigræ prope campos an. 1228. pro pœna conſtruxiſſet, in fidem accepit.

Idem Theodoricus Clivius Hermanno Molenarekio, Henrici Archiepiſcopi fratri, Burggraviatum & caſtrum Thombergium, accepto ab eo fidelitatis & auxilii homagio, an. 1230. in feudum conceſſit, cum prius Archiepiſcopo, ad vindicandum Engelberti Montani

(1) Imo tres filios, Theodoricos appellatos, ex ea ſuſcepit, *Theodoricum* nempe primogenitum, Dynslacenſem Dominum, qui Eliſabetham, Henrici, Ducis Lotharingiæ, filiam, duxit, juxta tabulas matrimoniales apud *Butkens* Troph. Brabant. p. 213. & Pr. p. 74. atque ſuſceptis ex illa duabus filiabus, *Mechtilde*, quæ Gerhardo Limburgenſi, Domino de Durbuy, *Butkens* lib. cit. pag. 213. & N. quæ Gerlaco de Iſemberg & Limburg nupſit, *ibid.* ante patrem obiit 1244. teſte *Butkens* p. 76. & *Anonym.* Chron. MS. *Wiſchelenſis*, qui, *Theodoricus*, ſcribit, *juvenis, Comes de Dynslaken, obiit in Wiſchele Anno Domini MCCXLIV. Theodoricum* ſecundo genitum & ſucceſſorem, quippe qui in Privilegiis Veſalienſium An. 1252. ſe dicit *confirmare omne jus libertatis, a dilecto fratre noſtro, Comite Theodorico, bonæ memoriæ defuncto, quondam Civibus in Vvſcle præſtitum & indultum. Theodoricum*, dictum *Luiff*, ut patet ex Tranſactione An. 1251. inter *Theodoricum, Comitem Clivenſem, ejusque fratrem, nomine Theodoricum Luiff, & ſeniorem filium*, (prioris nempe) *etiam dictum Theodoricum ex una, & ex altera parte Conradum de Molenarcke, Archi-Epiſcop. Colonienſ.* de Burggraviatu *Caſtri* Thanneberg, cujus meminit *cit. Anonym.* atque ex illa litera patere addit, *quod tunc* (An. 1251.) *fuit Comes Theodoricus, habens fratrem, nomine Theodoricum Luef, & ſeniorem filium, etiam nomine Theodoricum.*

(2) De quibus vid. *Ægid. Gelen.* in Vita *Engelb.* lib. 1. c. 4. ortis ſorte, quod Antiſtites Advocatiæ jura Principibus extorquere ubique tunc ſtuderent, qua de cauſa bellum quoque inter Wilhelmum Egmondenſem & Abbatem Monaſterii Egmondenſ. *Joh. a Leydis* lib. 21. c. 11. inter Godefcalcum, Epiſcop. Monaſt. & Comitem Tecklenburgicum eodem tempore geſtum, refert *Cranzius* in Metrop. lib. 7. c. 21. Præcipue vero id moliti fuerunt Clerici, ex quo Fridericus II. Imperat. nimia ipſis Privilegia conceſſerat in Diplomate, Francofurti anno 1220. edito, quod *Vilhelm. Heda* exhibet p. 193. 194. Sed nullo Principum ſeculariun adſcripto teſte, ex rei procul dubio indignatione.

(3) Tabulas vide apud *Ægid. Gelenium* lib. 1. c. 4.

(4) Captis filiis & nepotibus viduæ Meinhoeveliæ, quos decollari juſſit, tota familia proſcripta; atque a Gerhardo, Geldriæ Comite, in lytrum captivorum Vaſallorum accepta *Goye* Dynaſtia. MS. *Honſel.*

(5) Pluribus de hoc bello, & ſupplicio Rotæ, a Rudolpho & aſſecla Henrico de *Gransdorp*, aliis *Craverdorp*, ſumto, vid. *Joh. Beka* p. 73. & *Buchelius* ad illum locum. MS. *Honſel. Theodoricum Clivenſem & Balduinum de Bentheim manuale Ottoni auxilium præſtitiſſe*, id eſt, ipſos præſentes fuiſſe, refertur in *M. Chron. Belgico* p. 225. conf. p. 230. 231. vid. quoque infra.

Digitized by Google

tani anteceſſoris parricidium, a Friderico Yſenburgio (1) an. 1225. deſignatum, auxilium præbuiſſet. (2)

Gerhardum quoque Lippienſem, Epiſcopum Bremenſem, anno 1234. literis Gregorii IX. Pontificis excitatus, ad debellandos Stadingos hæreticos, (3) cum Leopoldo Auſtrio, Henrico Brabantino, Florentio Hollando, Wilhelmo Julio, Adolpho Montano & Bruckhardo Oldenburgio, adjuvit. Idem denique eodem anno 1234. in haſtiludio ad Corbejam (4) Comitem Claremontium, quia prius Florentium IV. Wilhelmi filium, Hollandiæ Comitem, cognatum ſuum, necaverat, occidit. Comitem etiam Nivellarum, qui Claremontii necem iterum vindicare voluit, prælio ſuperavit, (5) poſt 20. annorum imperium obiit an. 1244. (6) ideoque Streithagenus ſic de eo canit:

Inter perpetuum meritos Heroas honorem,
Illuſtrem pariter dignus habere locum eſt.
Utraque nam ſummo ſpectanda in ſanguine virtus
Inque toga clarum præſtitit, inque ſago.

Theodoricus VI. (7) Comes Clivenſis 22. fuit, cujus tempore, Friderico II. Imp. anno 1245. mortuo, in ejus locum Conradus, Friderici filius, a patre, ab aliis Henricus, Landtgravius Thuringiæ, Ludovici frater, Wilhelmus, Hollandiæ Comes, Alphonſus, Rex Caſtellæ, Richardus Anglus, Imperii rivales ſubſtituti ſunt. Wilhelmi partes Theodoricus, cognatione ipſi junctus, egregie tutatus eſt. Nam in obſidione urbis Aquenſis auxiliares ei copias adduxit. Uxorem Theodoricus habuit Iſabellam, (8) Henrici I. Bra-

(1) De quo parricidio vide pluribus infr. ſub *Princip. Mont.*

(2) Accuſatus primum, quod ſi cædis iſtius conſcius fuiſſet, ſententia Henrici, R. Regis, Herbipoli fuit abſolutus, juxta literas *Archivi Clivenſ. & Gelenium* l. c. p. 125. & 165.

(3) *Quos ex adverſo Wordenſium ad ripas Viſurgis introrſum in parte fluminis occidua ſedes antiquas habuiſſe, atque rebellionem ipſorum ex eo ortam eſſe*, ſcribit *Pontanus* H. G. l. 6. p. 137. quod Sacerdos in ſolenni Paſchatos die illuſtri cuidam feminæ, ad aram accedenti, nummulum, quem ab ipſa pridie acceperat, ad exprobrandam muneris oblati exilitatem pro Euchariſtia, in os ingeſſerit, atque femina, cum eum deglutire non poſſet, pavore correpta, ore, quod acceperat, continuerit, ac mox domi in linteamen mundum expuerit, maritus vero homo militaris & ferox Sacerdotem occiderit, de quo bello inſuper vid. *Ubbo Emmius* lib. 10. *Joh. Beka & Wilh. Heda* ſub Ottone, 36. Traj. Ep. *M. Chron. Belg.* p. 239. *Albert. Stad. Meyerus* Annal. Flandr. *Hæreus* A. Brab. ad ann. 1233. *Nic. Schaten.* Annal. Paderb. P. II. p. 9. 10. 18. ubi Gregorii Pontificis literæ ad Weſtphaliæ & Saxoniæ Principes, ad exſtirpandos Stedingos, itemque 22. & 23. ubi Cliviæ præcipue Comitis opera homines iſti cæſi ac victi dicuntur.

(4) In Ambianenſi Diœceſi juxta *Joh. Bekam* p. 76. & *Godefridum* Monach. ad ann. 1234. *Alb. Stad. Noviomagi*, alias *Noyon. Chron. Egmond.* quod *Ant. Matthæus* edidit, apud *Cleermont* id accidiſſe refert. Odium vero in Florentium ortum fuit ex Zelotypia Comit. Clarm. ægre ferentis, quod uxor ſua Florentium amare videretur, brevi quoque poſt, cum de turri prius ob cædem iſtius Comitis ſe præcipitare voluiſſet, mortua. *Joh. Beka* l. c. & *Heda* p. 205. Anno vero non 1234. ut autor, *Chron. M. Belgicum* p. 228. & plerique volunt, at 1235. cædem illam patratam, putat *Buchelius* in Notis ibid. p. 80. *Joh.* a *Leydis* Chron. Belg. l. 22. c. 16.

(5) *M. Chron. Belg. Wilh. Heda & Joh. Beka* l. c. ex ludo iſto fugatum, ab Ottone vero, Trajectenſi Epiſcopo, quod cædis patratæ conſcius fuerit, coactum ſcribunt, ut in loco commiſſi ſceleris Eccleſiam extruxerit.

(6) MS. *Honſel. Schurenianum.* Ante patrem vero eodem anno obiit filius ejus primogenitus Theodoricus. MS. *Wiſchelenſe*, cujus vidua, quæ jam in Dipl. A. 1246. apud *Butkens* p. 76. *Theodorici nati Comitis relicta*, nupſiſſe poſtea dicitur Gerhardo de Waſſemberg, & liquet ex charta apud *cit. Script.* p. 77. qua uxori ſuæ Eliſabethæ & liberis Caſtrum Sprimont dedit, ante uxorem mortuus, ut conſtat ex Diplom. apud *Ægid. Gelen.* p. 373. quo *Eliſabetha hæc iterum vidua Eccleſiæ in Waſſemberg quatuor maldrica tritici pro remedio animæ mariti ſui, Domini Gerhardi*, largitur.

(7) Filius ſecundo genitus Theodorici VI. vid. Not. ad pag. præc. dictus Sanctus *Rueſt. Anonym.* Chron. Wiſchel. MS. qui Privilegiis Duisburgenſi Civitati a Wilhelmo, R. Romanorum, anno 1248. conceſſis, teſtis ſubſcripſit. Vid. ſupr. p. 149.

(8) Imo hæc primogeniti, anno 1244. defuncti, uxor fuit, vid. Not. ad pag. præc. qua affinitate factum videtur, ut Theodoricus ille hominibus Ducis Brabantiæ immunitatem a teloneo

Digitized by Google

Brabantiæ Ducis, ex secunda conjuge Namurcensi filiam, ex qua nati (1) Theodoricus successor, Margareta, Ottonis III. Geldriæ Comitis, conjux, & Jutta, Walrami, Ducis Limburgensis, uxor, quæ filiam Irmgardem Reinholdo, Comiri Geldriæ, nuptam edidit, Theodoricus denique Luiff (2) hinc prodiit, qui anno 1252. Vesalienſibus privilegia ſua confirmavit, & filias duas viciſſim reliquit, quarum una Domini de Dollendorph, altera Gerhardi de Duyrbuy uxores fuerunt. Ad res geſtas ejus quod attinet, Conrado Hochſtedeno, (3) Lotharii filio, Archiepiſc. Colonienſi, ut Dorſtam mœnibus cingeret, (4) & jure Civitatis donaret, ſic tamen, ut belli tempore neutrius eſſet, anno 1251. permiſit, reditibus aliquibus ex illo loco, quem hodieque Nobiles ab Heiden in feudum Clivenſe agnoſcunt, ſibi reſervatis. Poſtmodum vero Theodoricus, ejus nominis IX. Comes Clivenſis 26. hac munitione minime acquieſcens, ut ipſe Comitesque Cliviæ libere ea atque cum Epiſcopo Colon. permiſcue uterentur, anno 1310. perfecit, (5) ſicuti in vita ejus annotabimus. Inde pro Florentio, (6) fratre Wilhelmi, Regis Rom. Hollandiæ & Zee-

---

loneo Orſavienſi conceſſerit apud *Butkens* p. 85. Conjux vero fratris ejus & Succeſſoris in Comitatu Clivenſi, Theodorici, quia Annales non illum, ſed fratris ex Eliſabetha filium pro Succeſſore habuerunt, nullibi commemoratur. Cum vero ejus filio duas uxores tribuant, priorem Walburgim Luxeburgicam, patris conjugem fuiſſe ſuſpicor, quod hujus filius Theodoricus, Walburgi defuncta, Aleidim Heinsbergicam anno 1257. adeoque vivo adhuc patre duxiſſe dicatur, vero autem ſimile non ſit, filium illo tempore ſecundam uxorem jam habuiſſe.

(1) De duabus tantum filiabus ipſi natis vid. not. pag. præc. Frater vero ejus atque patris in Comitatu anno 1244. Succeſſor filios habuit Theodoricum ſeniorem, & juniorem, dictum *Luiff*. *Anonymus* enim Chron. MS. Cliv. ex charta quadam Henricum, D. Brabantiæ, An. 1260. arbitrum electum, inter Ottonem, Geldriæ Comitem, ex una, & Theodoricum, Comit. Clivenſ. ex altera parte, & Theodoricum, ejus filium ſeniorem, & alium Theodoricum, ejusdem Comitis filium, dictum *Luiff*, de matrimonio contrahendo inter *Theodorici*, primogenitum dicti, Dni Theodorici ſenioris filii, & Ottonis filiam tractaſſe refert. Quod vero ad Margarethan attinet, Ottonis, Geldriæ Comitis, uxorem, Comitis potius Juliacenſis filiam fuiſſe, *Scriverius* in Notis ad Aquilii Chron. Geldriæ, aliique exiſtimant, at Clivenſis Comitis filiam fuiſſe, patet ex Ottonis, Geldriæ Comitis, apocha dotis 1000. Marcarum, a Domino Theodorico, Comite Cliv. ſibi ſolutæ, juxta cit. *Anon.* Chr. MS. *Cliv. Pont.* Hiſt. Geldr. p. 142.

(2) Eſt hic filius Theodorici VI. tertiogenitus, a quo Suetherus miles de Ringelsberg curtim ſuam Kaldenhoff aliaque prædia ſita in feudum oblatum recepit anno 1255. juxta chartam apud *Butkens* p. 46. Ad annum usque 1261. quo pater obiit, filius Comitis Clivenſis, ab illo vero tempore frater Comitis Clivenſis dici ſolet. In charta An. 1261. *Godefridus, Comes Arnhbergenſis, curtim ſuam in Vorſt Domino Theodorico Luiff, filio Comitis Clivenſis, vendidiſſe*, ſcribitur; in alia vero charta A. 1263. *Theodoricus, dictus Luiff, frater Theodorici, Comitis Clivenſis, tranſactioni fratris cum Capitulo Xantenſi adfuiſſe*, dicitur. Dominum quoque fuiſſe Civitatis Veſalienſis, liquet ex multis illi civitati Privilegiis conceſſis, de quibus vid. ſupr. p. 142. In chartis A. 1255. & 1258. quibus Veſalienſibus Privilegia confirmat, *Comes de Sarepont & Sarebrugge* vocatur, quo jure, obſcurum eſt. Quia vero *Spenerus* Oper. Herald. lib. 3. c. 26. §. 8. maſculos, refert, Comitum Saarbruggenſium illo tempore extinctos fuiſſe, atque Mathildem, Simonis ultimi Comitis ſororem, Amadeo, C. Mompelgardenſi, marito ſuo, Comitatum Saarwerdenſem in dotem attuliſſe, Theodoricus, Comes Clivenſis, Luiff dictus, ejus quoque ſororem forte in matrimonio habuit, ſterilem quidem, ſed cujus jure Comitem ſe ſcripſerit Saarepontanum.

(3) Ita quoque vocatur in *MS. Honſeler. M. Chron. Belg.* p. 238. *Anonym.* vero cit. Comit. de Molenarke appellat, cum quo eodem anno 1251. Theodoricus, Comes Cliviæ, ejusque frater, Theodoricus Luiff, transegerint de Burggrafiatu Caſtri Thonenberg.

(4) *Anonym.* cit. *de conſenſu etiam*, refert, *dicti Comitis Theodorici, & ſenioris filii ſui, Dominus Conradus, Archi-Epiſcopus Colonienſis, munire etiam fecit oppidum Dorſtem, eidem Comiti & heredibus ſuis ex dicto oppido Marca perpetua cum certis aliis conditionibus reſervata, videlicet, quod Comites Clivenſes contra quoscunque, præter Dominum Archi-Epiſcopum Colonienſem, & ſimiliter Dominus Archi-Epiſcopus contra quoscunque, præter Comites Clivenſes, ſe ex illo oppido juvare poſſent, prout in literis de data 1251. deſuper confectis, & a Capitulo Colonienſi etiam ſigillatis, plenius continetur.*

(5) Compulſis civibus Dorſtenſibus, ut mœnia ſua iterum diruerent. *MS. Honſeler.*

(6) Pro Wilhelmo potius, qui fratrem ſuum Florentium miſerat adverſus Guidonem Dampie-

Digitized by Google

landiæ Comitis, contra Flandriæ Comitem Guidonem in Zeelandiæ pago, Weſtcappel nominato, pugnavit, in quo conflictu 30000. occubuerunt. In eodem bello anno 1253. 5. Idus Maji, die B. Hudalrici, Flandrenſibus in Zeelandia victis, Theodoricus Theobaldum, Comitem Barrenſem, amiſſo oculo captum detinuit, ob id Lupus Clivenſis dictus, & Dux belli a Rege Wilhelmo renunciatus eſt, eidemque anno 1254. in obſidione urbis Aquenſis (1) cum Ottone Geldro adfuit. Etſi autem fidelem hanc Wilhelmo Regi operam ambo fratres præſtitiſſent, ille tamen regnum Noviomagenſe, cum integra Batavia majoribus ſuis obligatum, Ottoni III. Geldriæ Comiti, pro 21000. Marcis argenti conceſſit. (2) Longiorem autem Wilhelmi Regis vitam Friſonum dolus intercepit: Cum enim, iis mari devictis, Rex, diverticulum, ut ſecurius exercitum reduceret, quærens, terra ingrederetur, in glaciem delatus cecidit, quem Friſones, ex inſidiis adorti, priusquam miles, qui ſubveniret, adeſſet, ætate adhuc florente anno 1256. neci dederunt, (3) quam filius Wilhelmi Florentius vindicans, & Ottonem Geldrum auxiliatorem habuit. Anno 1252. Theodoricus Sacellum Hulluiſium cum Decimis collegio Wiſſelenſi attribuit. Anno 1260. 500. Marcas Monaſterio veteris Campi in Eleemoſynam obtulit. Et poſt 18. annorum imperium anno Chriſti 1261. fato functus eſt. (4) De quo Streithagenus:

Cliviacis præerat populis, tempusque ſub ipſum
Imperio exorta eſt magna ruina ſacro.
Unde ille Hollandum Romana ad ſceptra vocatum
Functus erat, quoniam ſanguine tulit opem.

Theodoricus VII. Cliviæ Comes 23. ſub aliquot prioribus Imperii rivalibus, inprimis Rudolpho I. Habsburgico Imp. præfuit. Uxores binas habuit. Primam Walburgem, (5) Comitis Lutzenburgici filiam, ex qua præter Theodoricum, ſuum ſucceſſorem, Eliſabetham quoque filiam ſuſcepit, Gerhardi, Juliæ Comitis, uxorem, & Wilhelmi I. Juliæ Marchionis & Ducis, atque ejus fratris Walrami, Archiepiſcopi Colon. matrem. Secunda fuit Adelheidis, Henrici Heinsbergii, Theodorici I. filii, gnata, qua cum Comitatum Hulckenradium & dimidiam Comitatus Saffenbergici partem in dotem accepit. (6) Ex hac ſuſtulit (7) Theodoricum, novum Præpoſitum Xantenſem an. 1280. Ker-

rium & Johannem, Margarethæ Nigræ, Comitiſſæ Flandriæ & Hanoniæ, filios, qui Walacriam Inſulam Hollandiæ Comiti eripere ſtudebant. *Joh. a Leydis* lib. 23. c. 23. MS. *Honſel. Wilhelm. Heda* p. 207. Comitem Barrenſem a Theodorico, Comite Clivenſi, captum fuiſſe, refert *Lev. a Northof* ap. Meib. T. 1. p. 390. Quod bellum arbitrio quoque inter alios Comitis Clivenſis anno 1254. compoſitum fuit, juxta tabulas apud *Oliv. Vreed.* T. 1. p. 245.

(1) Ubi more prædeceſſorum coronari cupiebat. *Matth. Pariſienſ.* ad ann. 1247. *Joh. Beka* p. 78. *Joh. a Leydis* lib. 23. c. 8. 9. MS. *Honſeler.*

(2) Diploma exhibet *Wilh. Heda* p. 208. ex quo liquet, ab Ottone 16000. tantum Marcarum millia Imperatori ſoluta fuiſſe, aucta poſtea ad 21000. millia. *Joh. a Leydis* lib. 23. c. 10. *Aquil.* Chron. Geldr. ſub *Ottone III. Pont.* Hiſt. Geld. p. 140. & infra. De Privilegiis, ab hoc Imperatore, quo nomine ipſe *Æneas Sylvius* in Hiſt. Frider. III. eum appellat, Duisburgenſi Civitati eodem tempore confirmatis, vid. ſupr. p. 149.

(3) Juxta Medemlek, *Alb. Stadenſ. Chron. Auguſt.* ad. a. 1256. quod initio ejus anni, autor vero ipſe p. 225. menſe Februario illam cædem factam referunt, ſed adverſus chartam Wilhelmi, menſe Auguſto ejusdem anni ſcriptam, cujus meminit *Anth. Matthæus* in Not. ad Chron. Egmond. c. 43. p. 209.

(4) *Butkens* Troph. Brabant. p. 566. an. 1257. obiiſſe refert, ſed anno 1260. adhuc eum vixiſſe, apparet ex actis ejusdem anni inter Theodoricum, Cliviæ Comitem, ejusque filios, & Ottonem, Geldriæ Comitem, arbitro Henrico, Brabantiæ Duce, apud *Anonym.* cit. pag. præc.

(5) Vid. not. ad pag. præc.

(6) Ipſa pacta matrimonialia vid. infra in Cod. Dipl. No. XLI.

(7) *Anonym.* Chron. Cliv. de matrimonio illius Theodorici & liberis, *Ex tenore*, ſcribit, *alterius literæ ſigillatæ de data Anno Domini 1257. reperitur, Theodorico, ſeniori filio Domini Theodorici, Comitis Clivenſis, copulata matrimonialiter Aleydis, filia Domini de Hinsberg, cum qua, ſicut ex dicta litera elici videtur, tradita fuerunt Dominia de Hilckerade & medietas Dominii de Saffenberg.* Et paulo poſt: *Iſte Theodoricus, maritus dictæ Aleydis, juxta tenorem quarundam literarum, de eadem genuiſſe videtur primogenitum, nomine Theodoricum, & alium ejus-*

Digitized by Google

Kervenheimia inveſtitum, & Theodoricum, dictum Luiff, (1) qui viciſſim ex Beatrice, Dynaſtæ Ringelbergii, Comitis Morſani, filia, Theodoricum, Hulckenradiæ Comitem, Thombergæ Dynaſtam, Adelheidem, Rudolphi Rieſerſchedii, Milendonciæ Toparchæ, uxorem, Ottonem, Præpoſitum S. Gereonis Coloniæ, Sieghridum, Præpoſitum Monaſterienſem, Reinholdum, Dominum Bergæ ad Zomam, Eliſabetham, Wilhelmo, Comiti Hornano atque Alenano, & Margaretham denique, Theodorico, Moerſæ Domino, copulatas, genuit.

Porro belli tempeſtatibus implicatus fuit hic Theodoricus VII. de quo agimus. Nam & Florentio, Hollandiæ Comiti, in correctione Friſonum, & Joanni Naſſovio, Epiſcopo Trajectenſi, in rebellium Hollandorum atque Friſonum, Engelberto denique Falckenburgio, Archiepiſcopo Col. adverſus civitatem auxiliares manus præbuit. Naru cum anno 1260. Carmelandi (2) & Friſones, ab Hollandiæ Proceribus gravibus exactionibus vexati, milites, ut in libertatem avitam ſeſe aſſererent, ſcripliſſent; Proceres omnes, obſeſſis caſtris & everſis, motus hos extinguere niſi ſunt. Imo cum Amersfordienſes, Amelandi & Amſtelodamenſes, ad eandem inſaniam pertracti, ad Hollandiam occidentalem ſimilia deſignaturi contenderent, eorumque phalangibus Florentius Hollandus, Joannes Naſſovius, Epiſcopus Trajectenſis, Otto Geldrus & Theodoricus hic noſter ſelectiſſimis copiis occurrerent, multos ſternunt, reliquos in fugam conjiciunt, ſceleris autoribus comprehenſis, & ſupplicio affectis. Deinde eundem Florentium Hollandum, necem Patris, Regis Romanorum, adverſus Friſones ulturum, porro Theodoricus adjuvit. Cum enim, ad domandos Friſios Provinciam iſtam, ut diximus, ingreſſus, ad obedientiam refractarios reduxiſſet, & tandem in glacie, cum minus caveret, ab illis circumventus, in Febr. anno 1256. occiſus eſſet, (3) hanc injuriam, Patri illatam, filius vindicaturus, cum Theodorico noſtro Friſiam anno 1271. ingreſſus, 4000. cæſis corpus paternum illis eripuit, atque Middelburgi honorifice condidit, ut vere de Theodorico Streithagenus:

Cui Pater in vita poſito teſtatus amorem eſt,
Teſtatus rapto natus & ipſe fuit,
Inque occiſſores cognati Regis acervos
Compulit inſonte pendere digna nece.

Idem in bello Colonienſi, cum Engelberto Falckenburgio Archiepiſcopo, anno 1262. Coloniam ejusque cives invadere tentans, (4) cœleſti viſione, vel potius Sanctorum San-

---

ejusdem nominis, qui fuit Dominus de Hilckerade & Thonenberg, & adhuc alium, etiam ſimilis nominis, qui fuit Præpoſitus Xantenſis & Poſſeſſor Caſtri in Carvenheim, quod in fratre ſuo Theodorico tenebat in pheudum.

(1) Et ad differentiam ceterorum ejus cognominis *Grote Luiff*, qui vero non hujus Theodorici, Comitis Clivenſis, ſed Theodorici Luiff, filii Theodorici VI. de quo pag. præc. filius fuit, ut patet ex pactis ſponſalitiis Theodorici & Beatricis, inter Theodoricum Luiff & Suetherum de Ringelberg, utriusque Parentis, anno 1257. jam initis, quibus inter alia conventum, *quod accedente ſuo* (Suetheri) *& Domini ſui Theodorici de Luiff, Comitis Seraphontis, conſenſu, Theodorico, filio ipſius, Domini ſui, cum ad annos diſcretionis perveniret, filiam ſuam primogenitam Beatricem uxorem dabit, & quod, poſtquam matrimonium celebratum fuerit, ipſe mediam partem Caſtri ſui & totius hæreditatis ſuæ conferet, & ea bona, quæ ſunt feudalia, iis in feudum concedet, &c.* Liberos quoque recenſitos *Anonymus* cit. circa annum 1299. Theodorico, tunc Comiti de Hilckerade, adſcribit.

(2) Sive Caninefates, MS. *Honſel.* aliis Kenemarii, cum Friſiis rebellantes, quod Proceres, ob tutelam Florentii poſt obitum ejus patrui in factiones diviſi, nimiam in populum licentiam ſibi ſumerent, de quo tumultu legendi *Joh. Beka* p. 92. *Wilh. Heda* p. 212. *Joh. a Leydis* lib. 23. c. 6. MS. *Honſel. Pont.* Hiſt. Geldr. p. 150. 151.

(3) Vid. not. ad. p. 224.

(4) Conſanguineus Archiepiſcopi. *Domino* vero *Engelberto*, refertur in *M. Chron. Belgico* p. 261. *a captivitate Colonienſi liberato, Conſanguinei ejus, propter injuriam ejus exacerbati, videlicet Archiepiſcopi, Dominus de Valckenburg, Dux quoque Lymburgicus, Comes de Clivis & Nobilis de Heinsberch, Anno 1263. forti armatorum manu contracta, civitatem Colonienſem per quandam domum, muro civitatis adhærentem, amplo aditu per murum civitatis per aliquos civet corruptos fraude ſive pecuniis patefacto, in cujusdam noctis intempeſta ſilentio ſubintrarunt:*

Sanctarumque, ut ajunt, Urſulæ, cum ſociis Maurorum, item & Thæbeorum in muris apparentium phantasmate territus, Hulckenradiam retroceſſit, Theodorus Falckenburgius, frater Archiepiſcopi, per foramen muri ingreſſus, vulneratus cecidit, Walramus Limburgius captus, & cum multis aliis Nobilibus in carcerem ductus eſt.

Anno 1267. cum iterum Theodoricus noſter cum Walramo Limburgio dimiſſo, & Engelberto Marcano Archiepiſcopo, patrocinarentur, a Wilhelmo Julio, qui a partibus urbis ſtabat, prælio, inter Tulpetum & Lechenitium inito, ipſe & Archiepiſcopus capti ſunt. Sed Theodoricus, Wilhelmi filio, Gerhardo Julio ſua gnata Eliſabeta in matrimonium promiſſa, dimiſſus eſt; Archiepiſcopus vero in carcere obiit. (1) Porro Ottoni Geldro, ejus nominis III. dotem (2) ſororis Margaretæ 10. mill. Marc. auri, in dotem cum ipſa promiſſa, primo Comitatus anno exſolvit, quæ ſolutio tam Ottoni grata fuit, ut filiam Irmgardem, ex ſecunda conjuge ſua Philippina, (Margareta enim Clivenſis ſterilis mature exceſſit,) ſani S. Pauli Comite, natam, viciſſim primogenito ſuo Theodorico, licet adhuc impuberi, deſponſarit.

Dominium Ringelbergium (3) Cliviæ quoque ſuæ adjecit Theodoricus hic. Poſt annorum vero 13. imperium an. 1275. vita defunctus, (4) inque Eccleſia collegiata VViſſelenſi inhumatus eſt.

Theo-

Sed cives eo præcognito, ad arma conclamantes, dictos Nobiles armata vi repulerunt: ubi dictus Dominus de Valckenburg, frater Archiepiſcopi, primo congreſſu occiditur, Dux Lymburgenſis capitur, &c. Vid. quoque *Stangefolium* lib. 3. p. 368. Videlicet Archiepiſcopi id hactenus egerant, ut civitatem Colonienſem ſibi penitus ſubjicerent, civibus e contrario libertatem ſuam defendentibus, de qua lite vid. *Limnæus* J. P. lib. 7. c. 11.

(1) Imo Alberti M. Epiſcopi Ratisponenſis, arbitrio e cuſtodia anno 1270. dimiſſus fuit, ea nempe conditione, ut Civitas Archiepiſcopum pro Domino agnoſceret, civibus vero libertas conſervaretur. MS. *Honſel. Lehm.* Chron. Spirenſ. l. 5. c. 59.

(2) Vid. Not. ad p. 224.

(3) Feudum olim Monaſterienſe, quod Theodoricum hunc VII. per conjugium primum acquiſiviſſe, Aut. ſupra p. 181. refert. Aſt a Theodorico Luiff, patre mariti Beatricis Ringelbergicæ, id fuiſſe acquiſitum, patet ex transactione inter illum Theodoricum & Gerhardum, Epiſcopum Monaſterienſem, qua controverſia inter utrosque circa Caſtrum Ringelbergium orta, ita anno 1264. craſtino Vincentii fuit ſopita, ut *prædictus Epiſcopus de conſenſu Suetheri de Ringenberg militis, dictum Theodoricum infeudarit de eodem caſtro, & aliis bonis, quæ ipſe miles a ſua Eccleſia jure tenuerat feudali, his duntaxat exceptis, ſcilicet judicio in Bicholte, & frumento, quod vulgo Gruit dicitur, loci ejusdem & libera comitia in tanta parte, in quanta Conradus Strick miles titulo pignoris tenet eandem, reliquam vero partem Comitiæ ejusdem ipſi nobili Viro Theodorico titulo pignoris obligavit pro ducentis Marcis Monaſt. monetæ. Quando vero dictus Luiff dicto militi caſtrum & bona prædicta reſtituerit, tunc Epiſcopus ſine mora eidem militi bona præfata, ſcilicet judicium, frumentum & totam Comitiam reddet, ſalvo jure Eccleſiæ ſuæ & ipſius Suetheri. Ceterum Dominus Luiff Eccleſiæ Monaſterienſi ipſum caſtrum Ringenberg ſervabit ligium, quod vulgus Lethetus dicit, ita ut Epiſcopo ejusque Succeſſoribus & Eccleſiæ abſolute debeat patere contra quoslibet, cum Eccleſiæ fuerit opportunum. Cum autem id fuerit requiſitum, Dominus Luiff certus reddi debet per patentes literas, quod idem caſtrum ſine difficultate reddetur ei, guerra ceſſante, propter quam caſtrum illud Eccleſiæ patuerat. Item ſi dictus Luiff procurare potuerit, ut præfatus miles, uxor ejus, eorumque pueri legitimi a prædictis caſtro & bonis per liberam reſignationem recedere volverint, vel quod ipſos, antequam id fiat, mori contigerit, caſtellum, turres, cuſtodes & portenarii, quicunque ſunt, vel pro tempore fuerint, tunc ſtatim jurabunt, ipſum caſtrum, & ejus turrim ſervare Eccleſiæ Monaſt. & Domino Luiff, ipſumque caſtrum, ſi idem Dominus Luiff moveretur absque puerit, ipſi Eccleſiæ libere præſentare. Ut autem hæc rata permanerent, præſentes literæ Epiſcopi prædicti & fratris ſui Engelberti, Comitis de Marca, ſigillis ſunt communitæ. Actum apud Umlandt. Teſtes Wetteliis de Lambecce, Conradus, dictus de Stryck, & Bitterus de Rhete, milites, qui ſimiliter ſigillarunt. Item nobilis Vir, Conradus de Velen, Hermannus Werentus, Theodoricus de Lere, Henricus de Rothepen, Henricus de Novedin, Henricus de Mornfelde, Henricus de Suetcn, Adolphus de Lembecke, Alexander de Raeſfelde & Gerhardus de Brunſfelde.*

(4) Controverſia quoque, de Vectigali Huſſeno, jure paſcendi in ſylva Neomagenſi, monetæ, quæ diu multumque inter ejus Majores & Comites Geldriæ agitata erat, arbitrio Epiſcopi Trajectenſis, Comitis Juliacenſis & Domini Bornæ, cum Ottone III. Geldriæ C. anno 1266. compoſita, juxta Tabulas apud *Pontan.* Hiſt. Geldr. p. 149. *Sande* Conſuet. Geldr. l. 3. c. 5.

Digitized by Google

Theodoricus, nominis *VIII.* (1) ſub Rudolpho I. Habsburgico, Adolpho Naſſovio, & Alberto Auſtriaco, Impp. Comes Clivenſis in ordine 24. Bopardiæ a Rudolpho Cæſare confirmatus eſt. Uxores binas habuit. Prima fuit Irmgardis, (2) Ottonis, Geldriæ Comitis, hujus nominis III. filia, quæ ei Ottonem ſucceſſorem, & Irmgardem, Gerhardo de Parwys, Comiti Hornano, enuptam, genuit. Ex quibus conjugibus viciſſim Theodorus & Joannes, Domini de Parwys, Horn, Cranenburgh & Herlaer, nati ſunt. Secunda Margareta (3) Habsburgica, Eberhardi, Rudolphi Imp. fratris, filia, an. 1290. Erphurdiæ ducta. Ex hac Theodoricum & Joannem, mutuos tum fratris Ottonis, tum ſibi quoque invicem ſucceſſores; Everhardum, in cœlibatu defunctum; Mechtildem, (4) Henrici, Haſſiæ infantis, ſecundam, Annam, Godefridi Arnsbergii, & Agnetem (5) denique, Adolphi Montani conjuges, filias genuit.

Godefridus Arnsbergius, ut hoc paucis addamus, cum uxore ſua Anna (6) Clivenſi Comitatum ſuum Montis Aquilini 25. Aug. anno 1368. cum omni jure ſuo ac dominio, Eccleſiæ Col. vendidit. Et anno 1371. rebus humanis exemptus, in Mariano ſummæ ædis Col. Sacello conditus eſt.

Porro poſtremum matrimonium Theodorico huic noſtro non ſolum ornamento, ſed etiam emolumento haud exiguo fuit. Pro dote (7) enim 4000. Marcas argenti ex

telo-

(1) Noſtro calculo IX. filius Theodorici VIII. natu maximus, quem Autor p. 230. *Hoppius* p. 163. ad annum usque 1305. MS. *Effendienſe* annum 1300. imperaſſe, atque filium ipſi *Ottonem* ſucceſſiſſe referunt; MS. vero *Honſelerianum* ad annum tantum 1290. eum vixiſſe, atque *Theodoricum* filium, patrem *Ottonis*, ſucceſſorem habuiſſe, ſcribit, cum quo *Schurenius* in MS. *Akerlaken* & *Anonymus* Secret. in MS. *Chron. Cliv.* conveniunt, quorum poſtremus *alius*, memorat, *Theodoricus Comes, qui obiit anno Domini 1275. Poſthac ſequuntur in ordine bono* Theodoricus *Comes, item* Theodoricus *Comes, item* Otto *Comes, item* Theodoricus *Comes, dictus Pius, qui obiit anno 1347. item* Johannes *Comes* &c. Accedit, quod Theodorico IX. unicum habuerit filium Theodoricum, ut liquet ex Diplomate, quo ejus pater A. 1277. Veſalienſibus Privilegia confirmavit, teſte inter alios *Theodorico, filio ſuo*, ut & ex charta, qua Sigfridus, Archiepiſcopus Colon. jus Patronatus, ab eodem Theodorico Veſalienſibus conceſſum, anno 1297. confirmavit, atque *Theodoricum, Comitem Clivenſem, & Margaretham, uxorem ejus, hanc donationem ex libero conſenſu Theodorici, ſui unici Heredis, dilbus ſuis feciſſe*, ait, diſerto teſtimonio, Theodoricum IX. iſto anno jam diu obiiſſe, & unicum reliquiſſe filium, quod de Theodorico, Ottonis patre, dici nequit, quippe qui multos habuit liberos, interque eos Ottonem primogenitum. Quare ab anno 1275. ad annum usque 1290. Theodoricum IX. inde vero ad annum 1305. ejus filium Theodoricum imperaſſe, omnino ſtatuendum erit.

(2) Ita quoque *Aquilius* in Chron. Geldr. p. 20. aliique. Noſtro calculo conjuges diſtinguendæ erunt Theodorici patris, & filii. Illius uxorem *Lucelburgicam Comitiſſam* fuiſſe, *Schurenius* ſcribit in MS. In MS. *Honſeleriano* Irmgardis vocatur Ottonis III. Comitis Geldriæ, filia, quæ Theodorico ſucceſſori attribui alias ſolet. *Margarethan* vero appellat Sigfridus, Archiepiſcopus Colon. in charta cit. p. 202. Quicquid ſit de nomine, Ottonis III. Geldriæ Comitis, filiam fuiſſe exiſtimo, Theodorico jam anno 1260. Henrico, Duce Brabantiæ, proco, deſponſam, teſte *Anonymo* Secret. in Chron. MS. qui ex alia inſuper litera A. Domini 1273. *manifeſte*, ſcribit, *patere, Dominum Theodoricum, tunc Comitem Clivenſem, habuiſſe in conjugem ſororem Domini Reynaldi, tunc Comitis Geldriæ & Ducis Limburgenſis, quorum pater fuiſſe conſpicitur Otto, Comes Geldriæ, præfatus.* Cujus quoque affinitatis reſpectu factum, quod, teſte eodem *Anonymo*, Reynaldus ille *Comiti Clivenſi decimam in Hunyff vinorum, aliarumque rerum dimiſerit, relinquendo Comitem Clivenſem in omni jure antiquo, quod pater ſuus ex longis retroactis temporibus ab Imperio habuiſſe dinoſcitur.* Ex hac vero conjuge ſua unicum reliquit filium ſucceſſorem Theodoricum, Ottonis, reliquorumque, qui ab Autore recenſentur, liberorum patrem.

(3) Hanc filii Theodorici uxorem, atque unicam fuiſſe, referunt MS. *Honſelerianum* & *Autor* Brevis deſcript. rerum geſt. in Julia, Clivia, &c.

(4) Quæ certos reditus ex teloneo Huſſeno in dotem accepit. *Anonym.* Secret. in MS. Cliv.

(5) Vid. infra.

(6) Cum ambo ad ſenilem ætatem perveniſſent, & liberos non haberent, poſſeſſione Comitatus Eccleſiæ Colonienſi ſimul tradita, atque prædiis aliis, dum viverent, ab ea receptis. *M. Chron. Belg.* p. 317. *Stangefol.* l. 3. p. 446. *Ægid. Gelen.* de Colon. Magnit. l. 1. p. 76. *Broiverus* Annal. Trevir. l. 18. Geneal. *Com. Arensberg.* vid. ap. *Frid. Lucæ* im Grafen-Saal p. 842. ſqq.

(7) De qua vide ſupra p. 149.

Digitized by Google

telonio Duisburgenſi, quod poſtea Bouricam translatum eſt, & 2000. Marcas in ipſius urbis Duisburgenſis pignus ab Imp. accepit, deinde ab eodem in Conſiliarium coopratus, in urbibus Imperialibus, Noviomago, Daventria, & vicinis usque Ravenswerdam, conſtitutus eſt Imperii Vicarius, facultatem etiam monetæ, tribus, quibus vellet, locis cudendæ, cum vectigalium antiquorum, per Rhenum exigendorum, libertate, omnibus Imperii Electoribus oblata, obtinuit: cum eadem denique anno eodem 1290. urbem ipſam Duisburgenſem pro 2000. Marcis argenti puri, & 400. Marcis ex telonio Buiricenſi annuis accepit, Weſalia & Cranenburgo urbibus cum præfectura Ringelbergia inveſtitus eſt, eidemque & Wicgboldo Holteno, Archiepiſcopo Colon. Cæſaris inſula oppignorata, quod jus totum, quia Ludovicus Sonnebergius tradere recuſabat, poſtea in Archiepiſcopum pro 400. Marcis annuis tranſtulit. Hæc omnia, a Rudolpho Habsburgio in litteris Erphurdiæ datis conceſſa, Albertus, (1) Rudolphi filius, qui in Imperii dignitate Adolpho Naſſovio ſucceſſit, anno 1298. confirmavit, eidemque ſimiliter Duisburgum & Daventriam oppida, nomine Imperii gubernanda, tradidit.

Theodoricus viciſſim in omnibus expeditionibus Germanicis Imperatori fidem conſtantem (2) approbavit. Anno 1298. (3) cum Gerhardo Juliaco & Wilhelmo Montano, in Diplomate Alberti Cæſaris, civitati Duisburgenſi conceſſo, teſtis. Anno eodem 1298. necem Florentii, Hollandiæ Comitis, a Vaſallis ſuis nefarie occiſi, ultus eſt: cum enim is in Goylandia venaturus a Gerhardo de Velſen, Gisberto de Amſtel & Hermanno de Worden, interceptus, inque caſtrum Muedenſe deductus eſſet, adverſus hos parricidas tota Hollandia inſurrexit, cui patrocinatus, cognatus Florentii Theodoricus noſter, cum Mueda clam deſerta, cum Principe captivo Neerdam properarent, & in fuga quoque cum Gerhardus a Velſen vulneribus multis inflictis confodiſſet, ſicariorum villis exuſtis, caſtra VVordenſe & Cronebergium, longa obſidione attenuata, everterunt, ipſum parricidam, in Cronebergio repertum, dolio, undique clavis (4) prominentibus conſito, nudum incluſerunt, & Neerda Muidam tantisper volutari juſſerunt, dum extremum ſpiritum exhalaret. Hac ultione facta, Theodoricus cum copiis Flandriam contendit, ut Guidoni, ejus Comiti, contra Regem Galliarum, Philippum Pulchrum, (5) pugnanti, adeſſet. Pugnam initam Mejerus deſcribit in Annalibus Flandrorum ad annum 1297. & Theodoricum noſtrum inter primarios Germaniæ Principes recenſet. Cum autem controverſia Bonifacio VIII. Pontifici, inter Regem & Comitem definienda, commiſſa eſſet, Theodoricus, e Flandria ad ſuos redux, in Dorſtenſes arma convertit, eosque, quia pactis

(1) Qui huic ſuo affini multa conceſſit Privilegia, atque inter alia immunitatis ab omni alia ſuperiori jurisdictione, monetamque cudendi, æſtimatione, pondere & valore, ſicut Archiepiſcopus Colon. Comitesque vicini. *Archiv. Clivenſ.*

(2) Qua Theodoricus pater quoque meruit, ut inter Conſiliarios ſecretiores eum receperit Rudolphus, *Archiv. Clivenſ.* atque neptem ſuam ejus filio in matrimonium collocaverit.

(3) Vid. ſupra p. 149.

(4) Ita quoque *Wilhelmus Heda* p. 226. *Joh.* a *Leydis* lib. 24. 30. *Joh.* vero *Beka inter acerba ſupplicia dire rotatum fuiſſe* ſcribit p. 99. putatque *Buchelius* in notis ibid. quod de dolio æque ac de muliercula, quæ Florentium charta porrecta, ſibi caveret, monuerit, ex Hiſtoria M. Attilii Reguli & Jul. Cæſaris deſumtum, falſumque eſſe, quod ob ſtuprum commiſſum fuerit Florentius occiſus, ut *Heda* refert l. c. *Pontan.* Hiſt. Geldr. p. 169. Florentium odium quorundam Hollandiæ Procerum adverſus ſe excitaſſe putat, quod Regi Galliæ contra Anglos opem tulerit, quod etſi veriſimilius videatur, veram tamen cenſeo cauſam fuiſſe, quam *Joh. Beka* l. c. commemorat. Multos iſtius cædis reos in Pruſſiam abiiſſe, & novam ibi civitatem *Holland* condidiſſe, referunt *Philippus* a *Zeſen* in deſcript. Civit. Amſt. & *Hartknoch.* im alt- und neuen Preuſſen, P. 2. c. 3. Occiſo autem Florentio, Theodoricus, Comes Clivenſis, Nordhollandiam in tutelam recepit, Hagæ comitis aula ſua conſtituta, dum Johannes, Florentii filius, ex Anglia reverteretur. *Joh. Beka* p. cit. *Chron. Egmond.* c. 48.

(5) Qui Guidonem, Flandriæ Comitem, una cum uxore ſub ſpecie amicitiæ ad ſe invitaverat, ſed quod filiam ſuam Regis Angliæ filio deſponditſet, in cuſtodia retinuit, dimiſſum tandem ea conditione, ne fœdus cum Anglis contra Gallos iniret, atque ut obſidem daret filiam ſuam, quam cum reſtituere poſtea nollet Philippus, arma arripuit Guido. *Mejerus* Annal. Flandr. 1295. *Joh. a Leydis* l. 26. c. 7. qui Philippum tandem veneno Pariſiis ſublatum refert. *Haræus* Annal. Brabant. T. 1. p. 207.

Digitized by Google

ctis de munitione oppidi, cum avo Theodorico VI. anno 1251. initis, non fecerant, ut muros dejicerent, & ſolo æquarent, compulit. Donec Theodoricus IX. ejus filius ſecundogenitus, ut ipſe Comitesque Clivenſes urbe promiſcue cum Epiſcopo Colonienſi uterentur, anno 1310. perfecit, ut ſupra dictum eſt. (1)

Ad ſtatum quod attinet Politicum, Theodoricus hic octava Margar. menſe Julio, anno 1277. præſentibus fratre Theodoro, Præpoſito Santenſi, avunculo Henrico a Leck, Godefrido a Gehmen, Stephano a Zuilen, Bernardo a Strunckede, Eberhardo ab Horſt, Theodorico a Vonderen, Theodorico a Munimento, ejusque filio cognomine, Alberto Areluzone ab Hunnepel, Rutgero a Boetzelaer, Gerlaco, dicto Bitter / a Steehuſſen/ Cæſario ab Horſt, Præfecto, Stephano ab Oirsbeck, Theodoro a Barle, Equeſtris dignitatis Viris, Alberto, Decano Weſſelenſe, & Gerlaco Secretario, urbi Weſaliensi a Majoribus ſuis accepta privilegia, de tributo contra civium voluntatem non pendendo, ſucceſſione mariti & uxoris, itemque liberorum & proximorum agnatorum, exemptione civium ab aliis provinciæ Clivenſis judiciis, delectorum, læſionis vel homicidii, a civibus vel Scabinis perpetratorum, prænotione, ſervitiis Principi debitis, teloniorum immunitate, cenſu poſt mortem, bonis Emphiteuticis & Latonicis, panis & cereviſiæ coctionis controverſia, a Conſule judicanda, libera Magiſtratus electione, & Gruitæ pro 16. libris annuis pignore, confirmavit. (2) *Status Politicus.*

Anno 1280. Godefrido & Goſvino, patri & filio, dominium Ghemenſe (3) in feudum conceſſit. Anno 1287. iterumque 1294. Theodoricis, patri & filio, cum hujus fratre Friderico, Comitatum Mörſanum (4) in feudum largitus eſt. An. 1290. ut ſupra (5) in Comitum Theiſterbandiorum & Dominorum Heusdanorum ſerie annotavimus, Florentio, Hollandiæ Comiti, jus omne, quod in ditionem Heusdanam ac Altenanenſem habuit, factis ea de re publicis tabulis, ſub prandio liberali manu largitus eſt. An. 1297. controverſiam de nemore imperiali cum Reinholdo, Geldriæ Comite, amicabiliter compoſuit. (6)

In Eccleſiaſticis an. 1281. collegio Furſtenbergio veſtalium nobilium quinque modios ſiliginis, ſingulis annis in feſto Martini ex horreo decimali Veſalienſi emetiendos, contribuit. Præter cœnobium, Clivopoli (7) Franciſcanis minoribus ædificatum, etiam anno 1291. a Capitulo Lubecenſi fratribus impetratis, areaque ad ædificandum Monaſterium apta, Gualthero Steckio, Suedero ab Alpen, Arnholdo a Sluſen, & VVilhelmo a Kervenheim, Equeſtris dignitatis Viris præſentibus, conceſſa, VVeſaliæ Conventum Dominicanorum ſive Prædicatorum inſtituit: quem anno 1296. Emanuel, Juris Canonici Doctor, Epiſcopus quondam Cremonenſis, in memoriam B. Virginis Mariæ, matris Domini, altari conſecrato, inauguravit. Cum autem ſequentibus temporibus, anno nimirum Chriſti 1354. ſub Joanne II. Comite Clivorum, iſtius proſapiæ ultimo, VVeſalia 7. Au- *Status Eccleſiaſticus.*

(1) Pag. 223.
(2) Vid. ſupra p. 142.
(3) Vid. infra.
(4) Vid. infra.
(5) Pag. 203. ubi vero notavimus, quod donatio illa, teſte *Joh.* a *Leydis*, anno 1293. facta ſit, ſed irrita fuiſſe videatur. Anno vero 1290. Theodoricum in Ordinem Equeſtrem S. Jacobi receptum fuiſſe, memorat *Aub. Miræus* Donat. Belg. l. 1. p. 124.
(6) Quæ nempe controverſia anno 1275. compoſita erat, vid. not. ad pag. 226. iterum reſuſcitata, novaque orta fuit, teſte *Anonym.* Secret. *propter pagamentum annuorum reditumm, ipſi Comiti Clivenſi cum ſorore Reynaldi dicti, Comitis Geldriæ, ex Teloneo Loheda in dotem aſſignatorum,* ita compoſita, ut Comes Geldriæ ſuam filiam daret in matrimonium Theodorici, C. Clivenſ. filio ſecundo genito Theodorico. Anno inſuper 1299. *Theodoricum, Comitem Clivenſem, una cum Domino Wilhelmo, Comite de Monte, & Theodorico de Cleve, dicto Lueff, Comite de Hilckerade, conſanguineo ſuo,* (patruo nempe,) *ſe mutuo colligaſſe cum Domino Wicholdo, tunc Archiepiſcopo Colonienſi, de aſſiſtentia ſibi facienda his conditionibus, ut dictus Comes renunciaret quæſtioni & impetitioni, dicto Domino Colonienſi motæ, prætextu promiſſionis ſibi factæ de non inſtaurando teloneo in Berck, atque ut idem Dominus Archiepiſcopus infeudaret Theodoricum, filium iſtius Comitis, de 400. Marcis Brabantinorum denariorum, ex teloneo Nuſſienſi perpetuo levandorum.*
(7) Vid. ſupra p. 186.

Digitized by Google

7. Auguſti, ſive ipſa Donati, cum Conventu hoc vaſtiſſimo igne conflagraſſet, ope Adolphi & Theodorici, Comitum Marcanorum, Ludovici de Foro Fogienſis, & Theodorici Urſelii Naturenſis Epiſcoporum, qui ex eodem ordine erant, cœnobium inſtauratum, largiſſimisque impenſis ditatum eſt: In quo ante majus altare Theodoricus Marcanus, Dynaſta Dinslacenſis, anno 1406. tali epitaphio conditus eſt:

Diederich de Marca, vir nobilis, hac jacet arca,
Natus Gelrenſis, Arberch, Marcaque Clivenſis,
Anno milleno quadrinteno quoque ſeno
Urbani feſto deceſſit, Rex memor eſto,
Atque Maria pia ſis ſibi propitia, Amen.

Anno 1244. idem Theodoricus noſter, Clivorum Comes, Monaſterio veteris Campi libertatem in teloniis ſuis conceſſit: Et anno 1301. bonorum Monaſterii, in Repeler ſitorum, immunitatem largitus eſt. Tandem poſt triginta annorum fœlix atque auſpicatum imperium, anno Chr. 1305. exſpiravit. (1) De quo Streithagenus:

Splendorem antiqui generis, ceu luce recenti,
Auſtriacis thalamis auxit, & auxit opes.
Namque per imperii vicinas inclytus urbes,
Cæſareas obiit non ſine laude vices.

Otto, ejus nominis *primus*, (2) dictus Pacificus, ſub Alberto Auſtrio, & Henrico VII. Lutzenburgio, Impp. Comes Clivenſis 25. binas quoque uxores habuit. Primam Adelheidem, (3) Engelberti, hujus nominis ſecundi, Comitis Marcani in ordine noni, filiam: Ex qua Irmgardim, (4) Joanni Herculeo, Heusdæ Domino, nuptam, ſuſcepit. A quo viciſſim Otto Herculeus, & ab hoc cum Joanna Julio-Geldra Robertus & Joannes, Trajectenſis & Leodienſis Epiſcopi, Catharina, Heusdæ Domina, & Joanna Emenſis, in Seelandia Domina, Joannes Herculeus, pater VVilhelmi, qui in conflictu Gorcumienſi periit, cum Joanna, Joannis & VVilhelmi Iſelſtinorum, Arnholdi denique Egmundani fratrum matre, deſcendunt: A filiabus vero Hornenſes, Heinsbergii, Gennepii, Brederodii, Veerii, Cruningii, Drongelii, Mervenii, Vlietani, Oſtendii, Henevlietii, & alii complures Dynaſtæ originem trahunt. (5) Secunda uxor fuit Mechtildis Vierneburgia, (6) Henrici, Archiepiſcopi Colon. ſoror, ſterilis.

Hic Otto, etſi Pacifici nomen adeptus, quod pacis amator atque recuperator eſſet, nonnulla tamen bella laceſſitus ſuſcipere coactus eſt. Utpote quod primo Principatus anno, injuriis crebris (7) Joannis Dosrinchovii nobilis, haud longe a Borcken ſiti, impetitus, arcem ejus obſedit & cœpit. Deinde altero Principatus anno Guidonis, Flandriæ Comitis, filius, ob patrem eorum, a Philippo Pulchro, Galliæ Rege, interceptum, cum Joanne, Brabantiæ Duce, Reinholdo Geldriæ, & VVilhelmo Juliæ Comitibus, ſibi con-

(1) Quippe quo anno uſumfructum adhuc ex teloneo Budericenſi ab Alberto Imperatore impetravit. *Archiv. Cliv.* Otto vero in Diplom. Veſalienſibus conceſſo, vid. p. 142. *Paternum Dominium in ſe devolutum* ait, unde errare liquet, qui anno 1300. obiiſſe referunt.

(2) Ut liquet ex Privilegio Alberti Imperatoris, anno 1304. *Theodorico & Ottoni*, ejus primogenito, *conceſſo*, vid. ſupr. pag. 228. quo eodem anno *Otto* hic in caſum mortis patris Veſalienſibus diverſa Privilegia conceſſit. *Archiv. Veſal.*

(3) Ita quoque MS. *Eſſendienſe*, *Honſelerianum* & *Akerlaken*, inter liberos tamen Engelberti infra illam omittit Autor, *Levold. Northofium* ſecutus.

(4) Quæ primum Adolpho, C. de Marca, deſponſa fuit. *Anon.* Secret. Genealogicam Herculeorum vid. Tab.

(5) MS. *Honſelerianum*, quod inſignia quoque omnium harum familiarum exhibet.

(6) Quam ſolam *Anonym.* Secret. commemorat uxorem Ottonis, & quod poſt obitum mariti poſſederit Caſtrum de Dynslaken jure uſusfructus.

(7) *Anonymus* Secret. *propter exceſſum*, refert, *& delictum cujuſdam Johannis de Dornichhaven expugnavit per vim & ſubjugavit ſibi caſtrum Doerinck prope Borken, & in expugnatione tali plures notabiles militer*, patriæ Monaſterienſes, adjutores dicti Johannis, *captitavit*. MS. *Honſel.* Arbitris tandem Theodorico, Dno de Moerſe, Goſwino, Domino de Gehmen, Stephano de Salen & aliis, anno 1307. controverſia illa inter Ottonem, C. Cliveuſem, & Johannem, ejusque fratrem Goclenium de Doringhaven, compoſita fuit. *Arch. Cliv.*

Digitized by Google

conſœderatis, auxiliares copias ſubmiſit, a quibus, Gallis cæſis, flos militiæ Gallicanæ tunc ferme periit. Poſtmodum autem Philippus, Guidonis filius, ex Apulia redux, Artoſiam invaſit, & Tornacum Nerviorum obſidione cinxit, dum induciis anni unius factis, pater libertati reſtitueretur, qui poſtea tamen iis finitis ad carcerem rediit, inque eo octuagenarius mortuus eſt. Poſt ejus obitum Joannes, Hollandiæ Comes, Philippo Regi ſupperias tulit, filiumque Wilhelmum ſubmiſit, quo cum Guido, alter filius, navali prælio prope Caſantium decertavit, ſed victus fuit: proinde bello inſtaurato, Seelandiam ingreſſus, Valachiam ferro & flammis depopulatus eſt, & bis Hollandos una die, prope Veeram ſcil. & Armuidam, fudit, totamque provinciam, excepta Zirixæa, Seelandiæ oppido, quod obſedit, occupavit; ex eo Wilhelmus clam noctu ad Guidonem Hannoniæ, Trajectenſem Epiſcopum, patruum, & patrem Joannem, Hollandiæ Comitem, ſe recipiens, ad ſolvendam obſidionem copias contraxit, & in Divelandia caſtra locavit, ſed a Flandris noctu obrutus iterum cæſus, & Guido Epiſcopus cum urbe ipſa, a Viliboldo æſtuante dedita, captus eſt, ille vero ad Regem Philippum ſororium denuo confugit. Idcirco Guido Flander porro Hollandiam Orientalem univerſam, ſolo Harlemo excepto, Joannes, Dux Brabantiæ, Occidentalem Hollandiam occuparunt, hic vero a Dordracenſibus ad Sylvam-Ducis usque repulſus eſt. Hollandi contra ſub Vittone Hamſtedio, Florentii, Hollandiæ Comitis, filio naturali, animo reſumpto, Gallorum claſſi conjuncti, prælio navali anno 1304. in feſto S. Laurentii, Guidone capto, & decem millibus cæſis, Flandros ſuperarunt: & cum porro Rex Philippus, ad totam Flandriam occupandam, ingentem exercitum adduxiſſet, illi quidem Philippus Flander, & Joannes, Comes Namurcenſis, occurrerunt, ſed occiſo Wilhelmo, Guidonis filio, cum ſex millibus Flandrorum, iterum victoria penes Hollandos manſit, Lilla obſeſſa, ad quam liberandam cum Joannes Namurcenſis ſexaginta millia adduxiſſet, pax tandem hac lege (1) inita, ut, perſolutis Regi Philippo ducentis Coronatorum millibus, pars illa Flandriæ, quæ eſt ultra Liſciæ flumen, Gallis, altera Guidonis filiis permaneret. Idem Rex Philippus Pulcher cum Clemente V. Ordinem Templariorum anno 1307. delevit. (2)

Anno eodem, nempe 1307. Otto Clivius Dominium Altenanum Gerhardo (3) Hornano in feudum largitus eſt. Idem anno eodem 1307. feria poſt Pentecoſten tertia, ne homines ſervilis conditionis Eccleſiæ Santenſis in aliorum oppidorum Clivenſium cives adſcriberentur, vetuit. (4) Anno 1308. Crucem illam, in arbore, ut ferunt, ex Hoſtia conſecrata, ob nauſeam ab opilione egeſta, natam, Craneburgum tranſtulit. (5) Anno 1309. ut Ludovicus, Henrici, infantis Haſſiæ, ex Mechtilde Clivia filius, Epiſcopatu Monaſterienſi potiretur, favente ſibi Capitulo & Nobilitate, effecit, (6) qui anno 1320. iterum in fata conceſſit. Cum Henrico Viernenburgio, Archiepiſcopo Colon. affine, propter Comitatum Hulckenradium (7) controverſiam habuit, quæ Comitatus venditione, a Theo-

(1) Hiſtoriam hujus Belli & Pacis deſcribunt *Joh. a Leydis* lib. XXVI. a cap. 7-19. *Joh. Beka & Wilh. Heda* in vita *Guidonis*, Epiſcopi Trajectenſ. 42. *Mejerus* Annal. Flandr. ad ann. 1302. ſeqq. MS. *Honſel. Haræus* Annal. Brabant. T. 1. p. 297.

(2) Injuſte, ſive cauſas ſpectes, ſive proceſſum, ut Clariſſ. *Thomaſius* peculiari diſſertatione docuit adverſus *Puteanum*, qui *in Hiſt. condemnat. Templ.* facinus illud defendere ſtuduit. Acta condemnationis exhibet *Leibnitzius* in Mantiſſa *Cod. Dipl.* p. 76. & ſeqq. & Scriptores a *Buchelio* in notis ad *Vvilh. Hedam* p. 237. citati. Integram Ordinis Templariorum Hiſtoriam *Gurtlerus* deſcripſit.

(3) Rectius Everhardo, poſtquam frater ejus Wilhelmus absque heredibus obierat, alſo daß Evertſein recht da Rath gehabt, daß Er ſich aber verglichen, und das Guth empfangen habe, umb alle Tyo verbunden the ſyn tot allen Dienſten, der ein Man ſyn Heer ſchuldig iſt binnen 14. Nachten, na den Gebode te komen met Welgeboren Luiden woll geheurſt. *Arch. Cliv.*

(4) Diploma vide in Cod. Dipl. No. XLII.

(5) In cujus crucis honorem Adolphus I. Dux Cliviæ, Collegium Canonicorum Zefelicenſe, ſedis Apoſtolicæ licentia accedente, in Cranenborg tranſtulit. MS. *Honſel. Stangefol.* l. 3. p. 402.

(6) *Levold. Northoff.* ap. Meibom. T. 1. p. 397. MS. *Honſeler. & Anon. Secret.* Res a Ludovico præclare bello ac pace geſtas refert *Stangefol.* l. c. p. 402. 403. *Schaten.* A. P. Parte II. p. 217.

(7) Quem tandem magnis pecuniis Eccleſiæ Colonienſi comparavit. MS. *Honſel. M. Chron. Belg.* p. 285.

a Theodorico, dicto Luyff, facta, approbata, ſopita eſt. Obiit ultima Septembr. an. 1311. Hoſtmariæ (1) Weſtphalorum, indeque Civiam delatus, in Bedberga tumulatus. De quo Streithagenus:

Ter geminos inter Major natalibus Otto,
Proximus a patrio funere, jura dedit;
Poſt vita excedens ſterilis ſine pignore lecti,
Fratribus ad Regimen ſtravit ademptus iter.

Theodoricus IX. cognomento Pius, ſub Henrico VII. Lutzenburgio, & Ludovico IV. Bavaro, (2) Impp. quorum hic tamen Imperii rivalem (3) Fridericum III. Auſtriacum habuit, Comes Clivenſis factus (4) in ordine 26. Ex Margareta, Reinholdi, ultimi Geldriæ Comitis, gnata, unicam tantum filiam (5) reliquit, itidem Margaretam dictam, Adolpho, nominis V. Marcano Comiti in ordine 10. nuptui datam. Inter res ejus geſtas numeratur, quod Ludovicum Bavarum Imp. contra Fridericum Auſtriacum fortiter adjuvit, qui ipſum magnis promiſſis, (6) utpote duorum teloniorum, Griethæ & Huſſenæ Batavicæ, conſtituendorum conceſſione, Duisburgenſis urbis Adolpho, Montium Comiti, (7) & Cæſaris Inſulæ Henrico Vierneburgio, Epiſcopo Colon. cui infenſiſſimus hoſtis erat, pignoribus ademptis, collatione Vicariatus (8) totius Weſtphaliæ a Rheno ad Viſurgim usque

(1) Cum forte, ut Ludovico, Epiſcopo Monaſterienſi, opem ferret, ibi commoraretur. Ceterum Caſtrum Horſtmarienſe, inſignium olim Heroum ſedes, extincto circa annum 1270. ultimo ejus Domino, ad Eccleſiam Monaſterienſem pervenit, *Stangefol.* l. 2. in Prof. c. 8. a qua Dynaſtæ Moriani illud in feudum acceperunt, atque adhuc poſſident.

(2) A quo & inveſtitus fuit. Vid. *literas Inveſt.* in Codice Diplom. No. XLIII.

(3) Captum tandem eaque conditione dimiſſum, ut omni in Imperium jure ſe abdicaret. *Adelreiter* Annal. P. II. p. 24. Quæ vero Scriptores Auſtriaci de communi imperio ſcribunt, ab *Herwarto* in defenſ. Lud. Bavari ſatis refutata ſunt.

(4) Non tamen absque controverſia cum Irmengarde, Ottonis filia, quæ in Comitatu Cliv. ſuccedere volebat, auxilio nixa Johannis, Ducis Brab. a quo & de oppido Weſel inſtituta fuit, prætextu forte *Advocatiæ & tutelæ*, quam in partibus Moſellæ usque ad mare, & parte Rheni altera verſus Weſtphaliam, ipſi conceſſerat Adolphus Imp. 1292. *Butkens* Troph. Brab. pag. 128. Controverſia vero hæc, cum Irmengardis Johanni Arkelio nuberet, ita compoſita fuit, ut Theodoricus maneret Comes, filius autem Irmgardis, ſi quem haberet, ipſo mortuo, in Comitatu Clivenſi ſuccederet, *Anonym. Veſal.* quod tamen poſtea effectu caruit, quippe cum Theodorico Johannes frater ſucceſſerit.

(5) *Anonym. Secret.* addit adhuc duas, *Eliſabetham* & *Mariam*. Meminit quidem *Meyerus* Annal. Flandr. l. 12. ad ann. 1337. Margarethæ Clivenſis, quæ Henrico de Flandria, Comiti Lodenſi, nupſerit. Quia vero nec Theodorici, nec Johannis, Comitum Clivenſium, filia fuerit, e Clavennenſibus Comitibus, qui Lodenſibus vicini ſunt, eam ortam fuiſſe ſuſpicor.

(6) Comitatu quoque Marcano, quem Engelberto, Comiti Marcano, ademerat, Theodorico conceſſo. Vid. Cod. Dipl. No. XLIV. XLV.

(7) Cui oppidum Duisberg cum Agnete, Theodorici ſorore, in dotem erat traditum. Vid. ſupr. p. 150.

(8) MS. *Honſel. Quamobrem*, ſcribit, *ut hunc* (Theodoricum, Cliv. C.) *in fide ſervaret, grandia ei amicitiæ ſigna privilegiaque exhibuit; nam in Weſtphalia ipſum inſtituit Vicarium adverſus Henricum, Colonienſem Epiſcopum æmulum, inſulamque Cæſaream prope Duysborch Epiſcopo ereptam illi contradidit, quadque Theloneum in Heuſſen & Grit locare poſſet, illamque pecuniarum taxam Imperatoris nomine redimere, quam Wilhelmus, Montium Comes, ſuper Duysborch dudum erogaverat.* *Anonymus* Secret. *Præfatus*, refert, *Theodoricus Comes videtur ex pluribus Regalibus literis Domini Ludovici, tum Romanorum Regis, ſingularem ipſius tum habuiſſe gratiam & favorem, qui inter cætera dictum Comitem conſtituit in Generalem Advocatum ſuper Advocatiam totius Weſtphaliæ inter Rhenum & Weſeram* &c. Eadem quoque commemorat *Schurenius* in MS. in vita hujus Theodorici. *Nicolaus Schatenius* Annal. Paderborn. ann. 1314. *Theodorico*, ait, *Clivia Comiti, promiſſa poteſtas duo erigendi telonea, alterum Griethæ, alterum Huſſenæ in Batavia, Duisburgum & Cæſaris Inſula in pignus oblata. Ad hæc conceſſus Vicariatus Weſtphaliæ, Rhenum inter & Viſurgim, data Werthinenſis Canobii Advocatia, quæ poſt regiis tabulis confirmata ſunt; utroque munere exutus Epiſcopus Colonienſis.* Videtur Weſtphalia exemta fuiſſe ab utroque Vicariatu Imperii, atque proprium habuiſſe Vicarium, Archiepiſcopum Colonienſem, cui hoc munus nunc abrogatum, atque in Clivias Comitem translatum fuit.

Digitized by Google

que, advocatiæ denique Werthinenſis (1) largitione, in ſuas partes pertraxit: eidem etiam omnium privilegiorum confirmationem dedit. Acta hæc ſunt anno Chr. 1318. (2)

Idem Theodoricus Eduardo, Anglorum Regi, (3) ſuppetias contra Philippum Valeſium, Francorum Regem, tulit, ubi in prælio poſtremo, 28000. hominum cæſa, Philippus fugatus, & Caletum poſt diuturnam obſidionem in Anglorum poteſtatem venit anno 1345. Præterea Wilhelmum, Hollandiæ Comitem, in obſidione Trajectenſi juvit, quæ urbs, interceſſione Epiſcopi ſui, Joannis Herculei, hac conditione in gratiam a Wilhelmo admiſſa, ut cives diſcalceati & ſemi-nudi ſuppliciter ab eo veniam delictorum (4) peterent. Cum Reinholdo Geldro quoque anno 1335. adverſus Brabantinos & Leodienſes pugnavit. Cum Epiſcopo etiam Leodienſi, Adolpho Marcano, bello Brabantino interfuit. (5)

Status Eccleſiaſticus.

Quoad ſtatum Eccleſiaſticum, altera Margaretæ anno 1321. corpus hujus virginis a Monaſterio veteris Campi commodato accepit, illudque in Eccleſiam Clivopoleos tranſtulit, ob id autem fratres Campenſes libertate Sonsbecenſi & Orſavia donavit. Anno 1334. 15. Kal. Mart. collegium Canonicorum (6) Monrebergæ prope Calcariam fundavit, quod Walramus Julius, VVilhelmi I. Ducis frater, Archiepiſcopus Colon. inauguravit. Illud vero idem 18. Martii, anno 1341. Clivopolim ejusdem conſenſu tranſtulit, & primum novi chori lapidem ibidem poſuit, ut vere de eo Petrus Verhagius, collegii Canonicorum Clivopolitani Scholarcha, ita cecinerit:

Flos Comitum, Imperii Prorex, tibi Regibus orti
Dant Pater & ſeptem nominis omen avi.
*Alberti * ſatus es gnata, ſeu nepte Rudolphi,*
Qui primi Auſtriadum ſceptra tulere domos.
Per te Monrejugo dotata Eccleſia Clivos
Migrat, & ipſa tuis urbs viget aucta bonis.
Imperii laus ſumma fuit, domuiſſe rebelles,
Sed major dici reque fuiſſe Pium.

* Rectius *Eberhardi.*

Hujus Eccleſiæ collegiatæ ſtructura per Theodorici ex filia Margareta nepotem, Adolphum Marcanum, ultimum Clivorum Comitem, magis expolita, & per ejusdem filium, primum Clivorum Ducem, elegantiſſime conſummata eſt. Idem Theodoricus Monaſteri-

(1) Vid. infra.

(2) Anno dein 1327. Ludovicum Imper. una cum Hollandiæ & Geldriæ Comitibus in Italiam ſecutus. *Joh. Beka* p. 113.

(3) Ejus nominis III. MS. *Honſelerianum. Chron. Holl.* Diviſ. 23. c. 4. Poſt obitum nempe Caroli Pulchri, Iſabellæ ejus ſororis atque matris ſuæ jure in Regno Galliæ ſucceedere cupiebat Eduardus, cui vero defuncti Regis patruelis, Philippus Valeſius ſe opponebat, quod vi Legis Salicæ fœminæ eorumque liberi a ſucceſſione in Regno Galliæ excludantur. Vid. *Aut.* Tr. la Diſcuſſion des differents entre le Roy de France & d' Angleterre apud *Leibnitzium* in Cod. Dipl. P. 1. p. 63. Poſt diuturnum bellum, quod inter Gallos *Froſſardus* l. 4. *P. Æmilius* & *Gugvinus du Cheſne*, in Hiſt. d' Angleterre l. 15. & 16. inter Anglos *Walſingham* in Eduardo III. *Polyd. Virgil.* l. 18. deſcribunt, ita inter Carolum VI. Regem Galliæ, & Henricum V. R. A. transactum fuit, ut hic, ducta Caroli filia, Catharina, poſt mortem ſoceri in Regno Galliæ ſucederet, juxta pacta apud *Leibnizium* l. cit. p. 132. quorum vigore Henricus VI. R. A. Pariſiis coronatus, ope Ducis Burgundiæ Galliam occupavit, ſed poſt ſolutam obſidionem Aurelianenſem & infelix prælium Gallis iterum excedere coactus fuit, atque poſteris ſuis inſignia atque titulum Regum Galliæ reliquit. Quæ anno 1670. de hac controverſia componenda acta fuere, refert *Puffendorff.* de Reb. Geſt. *Frid. Wilh.* Lib. 11.

(4) Propter *quædam vaniloquia*, i. e. mala dicteria in Wilhelmum hoc bellum A. 1345. ortum, ea vero conditione compoſitum fuiſſe refert, *ut 500. cives humiliter urbem exirent, atque in tentorio prælibati Comitis veniam flexis genibus exorarent*, vel ut MS. *Honſel.* habet, *ut civitatis Conſules & Majores, injuriarum fatores, diſcalceati & ſeminudi urbem egredientes, veniam coram eo depoſcerent, in terram proſtrati.*

(5) Ipſum vero cum Walramo, Archiepiſcopo Colonienſi, circa caſtrum Stinckede bellum geſſiſſe, adjutum a Reinaldo, Geldriæ Duce, cui oppidum Sevenaer propterea oppignoraverit, poſtea tamen redemptum, referunt *Anon. Secret.* MS. *Honſel. Pont.* Hiſt. Geldr. p. 224.

(6) *Anonym. Secret.* MS. *Honſel.* quorum Decanus primus fuit Nicolaus de Cleve.

Digitized by Google

sterium fratrum Francisci minorum 40. modiis siliginis, & totidem hordei aqua maccerati, tauro item saginato & halecibus donavit.

Status Politicus.

In Politicis anno 1334. dimidiatam urbis & tractus Heusdani partem, cujus jus fiduciarium Pater anno 1290. Florentio Hollando sub prandio liberali manu concesserat, ejus filio VVilhelmo pro 2027. Turonensibus vendidit. Fratri Johanni, Præposito Colonienſi, Linnam & Orſoviam, (1) cum quadringentarum Marcarum Brabantinarum annuis reditibus ex telonio Noveſio, pro hæreditaria portione, ad vitam attribuit. Cui Walramus Julius, Archiepiſcopus Colonienſis, Henrici Vierneburgii ſucceſſor, anno 1342. 200. Reales, quos vocant, ex telonio Berckenſi adjecit. Anno 1340. craſtina B. Martini, Theodoricus hic noſter, Comes Cliviæ, & Theodorus ab Horn, Dominus in Cranenburg, Irmgardis, Theodorici VIII. ſororis, cum Gerhardo de Parwys, Comite Hornenſi, filius primogenitus, privilegia Cranenburgia confirmarunt. Anno 1343. idem Theodorus ab Horn, Craneburgi Dominus, de aggeribus diſtrictus ejus leges tulit. Clivis tandem anno 1347. 7. Julii mortuus, & in templo collegiali, a ſe fundato, conditus eſt. De quo Streithagenus:

Hinc Theodoricus ſubiens ætate ſecundus
Imperii rexit Weſtphala rura loco.
Quin contra Auſtriacum Boji Ducis agmina juvit,
Qui latius ſprevit Marte ſavente minas.

Poſt mortem ejus, etſi filii Adolphi Marcani, ex filia ſua Margareta Cliviaca nati, Engelbertus, Adolphus & Theodorus, ſucceſſionem ob matrem ſibi jam etiam deberi dicerent, (2) Reinholdo etiam Geldro, (3) ut ſuppetias ferret, oppidum Huiſſenſe offerrent; *Joannes* tamen, frater Theodorici, ejus nominis II. ſub Ludovico Bavaro, & Carolo IV. (4) Impp. Comes Clivenſis vigeſimus ſeptimus, & hujus proſapiæ ultimus, relictis dignitatibus (5) Archidiaconatus & Præpoſituræ ſummi templi Colonienſis, ſucceſſit,

(1) MS. *Honſel.* Tabulas ipſas vide in Cod. Diplom. No. XLVI. Medietatem quoque Dynaſtiæ Husdenæ acceſſiſſe refert *Anonym. Secret.*

(2) Id quidem MS. *Honſelerianum & Schurenianum* non tradunt, liquet vero, quod Theodoricus Marcanus Dynslakium occupaverit, eique Privilegia confirmaverit 1349. Prælatus tamen ipſis fuit *Johannes*, qui & anno 1347. Veſalienſibus Privilegia ſua confirmavit, atque inter alia promiſit, quod nollet in civitate Veſalienſi habitare, ne forte in controverſia de Succeſſione adhuc durante a Comitibus Marcanis obſideretur.

(3) Qui executor Teſtamenti Theodorici erat conſtitutus. Vid. Cod. Dipl. No. XLVII.

(4) A quibus de Comitatu Clivenſi inveſtitus fuit, & confirmationem Privilegiorum obtinuit. Vid. Cod. Dipl. No. XLVIII. XLIX. L.

(5) Quod procul dubio Sacerdotio nondum fuerit initiatus, hoc enim qui inaugurati ſunt, ad ſecularem ſtatum redire, ſalvo jure Pontificio, non poſſunt. Certe reliquos Principes Cliviæ, Montium, Juliæ & Marcæ, qui ſacro ordine relicto in illis ditionibus ſucceſſerunt, Sacerdotes nondum fuiſſe conſtat. De Adolpho VI. Comite Marcano, qui Monaſterienſem Epiſcopatum, poſtea Archiepiſcopatum Colonienſem nactus erat, ſed hoc poſt decem menſes relicto Johanni Clivenſi ſucceſſit, *M. Chron. Belgic.* p. 313. *Nam*, ſcribit, *cum Monaſterienſi Eccleſiæ per quinquennium præfuiſſet, nondum ad ſacrum ordinem promotus erat.* Neque poſtea enim ſacerdotem factum, *Schaten.* Annal. Paderb. P. II. p. 364. his verbis teſtatur: „Magna dehinc rerum perturbatio ex mutatione Epiſcoporum. Enimvero Adolphus, Co„lonienſis Archiepiſcopus, altero anno de abdicando munere laborare cœpit, ſeu quod ſe „inviſum ſuis intelligeret ob æs alienum contractum, & obligatas nobilitati arces quasdam, „quam ob rem apud Urbanum P. accuſatus erat: ſeu, quod Cliviam ab Avunculo ſperaret, a „quo nulla proles maſcula ſuſcepta erat, atque ipſe etiam a Sacerdotio abhorreret. Quare „miſſis ad Pontificem procuratoribus, Florentio Wevelinghovio, Subdecano, & Petro Bra„bantenſi, Canonico Leodinenſi, Archiepiſcopatum in manus P. depoſuit, ſimul ſollicitan„do, ut hunc in Engelbertum, Leodinenſem Epiſcopum, ac Patruum ſuum, transferre di„gnaretur. Quæ licet Pontifex indignante animo acciperet, edito etiam Decreto ex Cardi„nalium conſiliis, ne quisquam in poſterum ad ſacras infulas admitteretur, niſi qui Sacer„dotio initiatus eſſet, aut certa id fide præſtaret.“ De Wilhelmo quoque, Adolphi primi, Montium Ducis, fratre, qui anno 1400. Epiſcopus Paderbornenſis factus, ſed anno 1415. ſacra illa dignitate relicta, ductaque Adelheide, Comitiſſa Tecklenburgenſi, in Comitatu Ravensbergenſi ſucceſſit, *Gobelinus Perſona* Ætat. VI. cap. 93. pag. 339. apud Meibom. T. 1.

Vi-

Digitized by Google

ceſſit, qui ex Mechtilde, (1) Reinholdi, Ducis Geldriæ, filia, & Godefridi Loſſenſis an. 1342. defuncti vidua, (quæ poſtmodum Comiti de Bloys tertio nupſit, ab eoque dominia hæc ad mortem usque uſufructu poſſedit,) nullam ſuſcitavit prolem. Anno 1344. arce Clarenbeccia Theodoricum a Bentingh donavit & inveſtivit.

Anno 1348. die circumciſionis Domini, privilegia urbi Metropoli Clivorum partim nova dedit, partim priora confirmavit, qualia ſunt, de ſucceſſionis hæreditate adeunda, telonii Rheni & Vahalis, Orſavienſis, Smithuſienſis, (2) Huiſſenſis & Neomagenſis, itemque ab arreſtis & exactionibus immunitas, de juramento Prætoris, præter Principem urbi præſtando, cenſus augmentum, ſeu diminurio: Præſentibus Ottone Clivio, Præpoſito S. Gereonis Coloniæ, Theodorico de Horn, Domino de Cranenburg, conſanguineis ſuis, Arnholdo de Arckel, Eberhardo & Wilhelmo de Ulfft, Alberto de Eyll, Friderico de Hunnepel, Wilhelmo de Genth, Rolando de Hagdorn, Joanne de Oſſenbroich, Theodorico de Brynen, Henrico de Romlian, Eberhardo de VVſſel, militibus, Theodorico Lockers, Suedero de Sarbruggen, Henrico de Gruithauſs, armigeris.

Primo hoc Principatus ſui anno, Engelberto quoque Marcano, Epiſcopo Leodienſi, auxiliares copias, quibus ſibi rebelles cives (3) compeſceret, adduxit, ſicut etiam prope Haſſeltum ipſo autore 1600. ex rebellibus cæſi.

Exorta autem anno 1351. exitiali (4) inter Reinholdum & Eduardum, Geldriæ Duces, germanos fratres, ſeditione, Joannes noſter, quia Embricam (5) pro 2107. Scutatorum

„Videns igitur, *refert*, Wilhelmus, electus Paderbornenſis, æmulorum ſuorum fraudibus „non poſſe ſe reſiſtere viribus, & diſpenſationis ſuper muneris conſecrationis delatione ſi„bi, quantum ad Eccleſiam Paderbornenſem, a ſede Apoſtolica conceſſæ, tempus infra an„num exprirare, nec præſumens, ſe poſſe ad Eccleſiam Colonienſem pervenire, quamvis „Adolfus, Dux Montenſis, frater ejus, guerris graviſſimis Archiepiſcopum Colonienſem fa„tigavit, æmulorum prædictorum commenta alia quadam via cautelose diſſolvit: quoni„am cum dicto Domino Archiepiſcopo amicabiliter compoſitus ſe eidem affinitate conjunxit. „Nam filiam ſororis ſuæ Adelheiden &c. Vid. quoq; *Erdw. Erdmann.* in *Chron. Epiſcop. Oſnabr.* apud Meibom. T. 2. p. 242. atque *Theod. Niem.* apud eund. T. 1. p. 38. qui admodum propterea in Wilhelmum invectus ſimul commemorat, quod *purus Laicus fuerit, nunquam incedendo in clericalibus habitu & tonſura.* De Wilhelmo Juliacenſi Autor infra refert, quod Archiepiſcopatu Colonienſi abdicato, in Comitatu Juliacenſi ſucceſſerit; *ſed in Sacris nondum conſtitutum fuiſſe*, teſtatur *Levold. Northoff* in Chron. Marc. apud Meibom. T. 1. p. 396.

(1) *Chron. Holland.* Diviſ. 25. c. 7. *Margarethum* vocat, quo vero nomine ejus ſoror natu major fuit appellata in cœlibatu defuncta. Mechtildem autem tribus nupſiſſe maritis, Annales conſentiunt, cui vero prius vel poſterius, differunt. *Schurenius* in MS. cum Johanni, Comiti Clivenſi, nuberet, Comitis Bleſenſis viduam fuiſſe refert, atque *Anonym.* Secret. *Dominam propterea terræ de Mechlinia & Eyck ſupra Maſam, ut & uſufructuariam terræ dictæ Maxeland & Kempeland* eam vocat. MS. *Honſelerianum*, quod Autor ſecutus, primum ejus maritum Comitem Loſſenſem, ſecundum Johannem Clivenſem, tertium vero Comitem Bleſenſem fuiſſe, ſcribit, conſentiente *M. Chronic. Belgic.* p. 311. & *Pont.* Hiſt. Geldr. p. 244. Niſi primus maritus Bleſenſis quoque Comes fuerit, ultimus certe Johannes Bleſenſis jure Mechtildis iſtius, uxoris ſuæ, quæ poſt Reynoldi & Eduardi, fratrum, obitum in Ducatum Geldriæ ſuccedere volebat, Ducem Geldriæ ſe ſcripſit. *Pont.* Hiſt. Geldr. *Autor* vero des Stamm-Buchs deter Grafen und Hertzoge von Cleve, atque *Hoppius* p. 164. plane errant, quando Johannem Mechtildi ſupervixiſſe, atque illa mortua Adelheidem Marcanam duxiſſe, referunt, quem errorem evitare quidem ſtudet *Pontan.* p. 286. ſed Adelheidem priorem ejus conjugem fuiſſe fingit.

(2) Teloneum hoc ad Comites Clivenſes pertinuiſſe, conſtat ex immunitate ab illo teloneo Neuſiæ civibus conceſſa, atque muris templi Kellenſis his verbis inſcripta: *Cives Neuſiæ in Smithauſen aſcendendo unum nummum, deſcendendo nihil de teloneo perſolvunt. Hoppius* p. 94. Videtur autem Henricus IV. illud dediſſe Eccleſiæ S. Johannis Trajectenſis, cujus Præpoſitus Anshelmus; quod Comes Clivenſis ſeſe huic donationi procul dubio oppoſuit, A. 1085. Epiſcopo Trajectenſi, tanquam potentiori, illud ceſſit, juxta Diploma apud *Hedam* p. 140. Sed nec Epiſcopi videntur potuiſſe illud tueri, quod Balduinus Epiſcopus 29. ab Henrico VI. Imperatore id ſibi curaverit confirmari, cujus Diploma refert *Waſſenberg.* in Embrice p. 114.

(3) Vide de hoc bello *Lev. Northoff.* Chron. Marc. p. 404. apud Meibom. T. 1.

(4) Vide infr. P. II. *Hiſt. Geldr.*

(5) Vide ſupra p. 146.

Digitized by Google

rum pignore anno 1355. ab eo acceperat, Reinholdo primogenito patrocinatus est: sed Reinholdo in prælio apud Tielam, anno 1361. a fratre Eduardo superato, capto, & custodiæ tradito anno seq. 1362. cum Joannes noster quoque dotem uxoris, Eduardi sororis, Mechtildis expeteret, is tum ob suppetias fratri Reinholdo præstitas, inprimis ob petitam dotem, Gocha Clivensem ditionem ingressus, VVisselium, Tyllium, aliosque circa Calcariam & Grietham pagos incendit: contra Joannes per Duisliam Neomagum penetrans, vicissim Geldros clade affecit, immo parum abfuit, quin Neomagum, Ottone Lonensi, Equestris dignitatis viro, & Henrico Boeth, Eduardi Secretario, ære corruptis, & traditionem cum aliis quibusdam civibus pollicentibus, occupasset: Et licet civis quidam Gochensis, Eduardum in castro ibidem per latrinam ad Niersam sagitta interfici posse, significasset Joanni, hic tamen, pietate motus, Eduardo illud revelans, in amicitiam ejus iterum admissus est.

Ipsius quoque opera Joannes, Nassoviæ Comes, qui Margaretam Marcanam, Adolphi & Margaretæ Cliviacæ filiam, anno 1357. in aula VVerthinensi duxit, (1) Comitatum Marcanum integrum Adolphi filio, Engelberto, pro jure suo 18. aureorum millibus acceptis, reliquit, post cujus obitum eundem Adolphus frater, ex conjugio Clivorum quoque Comes factus, iterum consecutus est. Idem oppidum & arcem Griethusiam (2) struxit, inque oppido monasterium Vestalium constituit.

Dominium Rynarense, (3) consensu Imp. Caroli IV. ab Abbate Epternacensi in feudum impetravit.

Cæsaris insulæ (4) etiam atque Duisburgi arctiorem oppignorationem magno ære ab eodem Cæsare Carolo mercatus est. Obiit (5) 19. Novembr. anno 1368. Clivis juxta fratrem conditus, deque eo more suo Streithagenus:

Ultimus e fratrum numero, quin ultimus ipse
E prisci Eliæ posteritate fuit.
Namque licet templi mutasset conjuge dotes,
Ullius sobolis non tulit esse parens.

ADOLPHUS MARCANUS, Clivorum Comes 28. & ultimus.

Quia ergo in Joanne hoc stirps masculina Comitum Clivensium defit, & per conjugium Margaretæ Clivensis, cum Adolpho V. Marcano Comite, anno 1332. Dominica Reminiscere copulatæ, ad familiam hanc Imper. consensu transiit, Adolphus, filiorum ejus secundogenitus, (6) matre adhuc superstite, (nam pater antea anno scil. 1347. obierat,) tanto amore prosecutus est conjugium, ut, Monasterienfi & Colonienfi Episcopatibus relictis, Margaretam Montanam, Gerhardi Julii, ultimi Montium Comitis, filiam, & VVilhelmi, primi Montium Ducis, sororem, insigni præstantem forma virginem, ideoque sibi charissimam, in spem successionis Cliviacæ, anno 1364. duceret. Hinc idem, fratribus Engelberto primogenito, & Theodorico unitus, cum Reinholdo vero Geldro de Emmerica, Sevenahria & Limersia pactus, viduæque Joannis, avunculi, Linnæ, Or-

so-

(1) *Levold. Northof.* p. 407. ap. Meibom.

(2) MS. *Honfeler. & Schuren.* vide quoque supra p. 179.

(3) MS. *Honfeler. & Anonym.* Secret. *qui*, scribit, *Dominium Rynercn emisse, & instaurationem Oppidi Griethausen ordinasse, atque nonnulla Privilegia super ulteriori obligatione Oppidi Duysburg, nec non super telonio suo Noviomagensi, ubi & domum habitationis Teolonarii sui cum sua propria jurisdictione temporali habuisse reperitur, & quibusdam aliis theoloniis transferendis impetrasse legitur.*

(4) Ita dicta a Frider. Barbarossæ tempore, antea Insula S. Sviberti. *Ægid. Gelen.* de Magnitud. Colon. p. 63.

(5) *Schatenius* A. P. Parte II. p. 374. ad ejus obitum, *Sustulit*, ait, *hic annus præterea Johannem, hujus nominis II. Clivia Comitem, postremum ejus stirpis heredem, cum neque ex Adelheide Marcana, neque ex Mechtilde, Reinaldi, Geldriæ Ducis, filia, ullam prolem sustulisset. Mirum vero, quantum utriusque Comitis Majores, pro familia formanda augendaque, ex spoliis etiam sacrorum bonorum bellando, prædandoque contenderunt.* Sane iniquissimo in Comites Clivenses animo.

(6) De quo pluribus infra in *Comitibus Marcanis.*

Digitized by Google

ſoviæ, Budbergæ & Monrebergæ reditus (proprietate, quæ anno 1370. ad fratrem Engelbertum rediit, ſibi ſervata,) concedens, in Comitatu Clivenſi ſucceſſit.

Etſi enim Otto Herculeus, (1) Joannis filius, Eduardi, Ducis Geldriæ, opera adjutus, ob matrem, unicam Ottonis primogeniti filiam, Comitatum ſibi deberi exiſtimaret, ſaltumque ejus, ſeu cameram Clivenſem (2) ad metropolim ingreſſus, urbem & caſtrum obſidione cingeret, Theodoricus etiam, Dominus de Horn & Parwys, in aula Clivenſi apud Joannem educatus, (3) ſe tanquam ſororis filium proximiorem diceret, & poſt mortem avunculi, in campo Gallinaceo exercitu exhibito, quamprimum Clivenſem, Craneburgiam, Orſovienſem, arces, (ex quibus Craneburgiam cum oppido titulo pignoris jam dudum poſſederat,) occuparet: Adolphus tamen Marcanus, quia mater ejus adhuc ſuperſtes, Herculeorum vero exceſſerat, ad ſe ob eandem, quæ, utpote fratris filia, ſororis filio Theodorico Hornano & Parwyſchio in feudo proximior erat, ſucceſſionem devolutam, propoſuit, & Ottoni Herculeo atque Theodorico Hornano, ex reconciliatione Joannæ Brabantinæ, pecunia numerata, fratrique Engelberto integro Comitatu Marcano cum Limerſia, & medietate telonii Buiricenſis, Theodorico vero Dominio Dinslacenſi, Duisburgenſi urbe, & reditibus Rurorthenſibus aſſignatis, Provincialium, inprimis Heymriciorum favore, Comitatum Clivenſem adeptus, eoque a Carolo IV. (4) Imperatore inveſtitus eſt, factus Clivorum Comes in ordine 28. & ultimus, de quo mox in Comitibus Marcanis ante Duces Clivenſes ſex, qui ex iis originem ſuam habent.

(1) Singulorum, qui Johanne defuncto in Comitatu Cliviæ ſucceſionem prætendebant, præter *Anonym. Secret.* referunt quoque *Pontan.* Hiſt. Geldr. pag. 286. & ſeqq. *Hoppius* pag. 164. ſeqq.

(2) Alias **Clever Hamm**, cujus loco amanuenſis forte Autoris ex ignorantia legit **Clever Cammer.**

(3) Continuum Johannis Conſiliarium & familiarem Domeſticum appellat *Anonym. Secret.*

(4) Non ſpeciali gratia, ut *Lucius Veronenſis* contendit, ſed proprio Margarethæ & ejus poſterorum jure in Comitatum Clivenſem.

Unita-

Digitized by Google

Unitarum Cliviæ, Juliæ, Montium, Marchiæ & Ravensburgiæ provinciarum modernarum

MEMBRUM SECUNDUM,

Duabus Sectionibus explicatum;

In quarum prima,

De Comitatu & Comitibus Marchiæ Weſtphalicæ primis tredecim;

In ſecunda,

De Ducibus Cliviæ ſex, qui ex iis orti, & ſimul quoque totidem Comites Marcani, adeoque in univerſum 19. fuerunt.

SECTIO PRIMA,

De Comitibus Marchiæ tredecim.

Quia Duces Clivenſes ex Marcanis Comitibus originem ſuam trahunt, prius de eorum majoribus dicendum, quod antequam fiat, ante omnia Comitatus ipſe, ejusque ſitus, cum ſtatu Politico & Eccleſiaſtico, nobis exhibendus eſt.

De Comitatu Marchiæ Weſtphalicæ.

Status Politicus Comitatus Marcani.

Eſt ergo Comitatus Marchiæ Weſtphalicæ ampliſſimus ſitus, ut inter Rhenum & Albim vix parem habeat, in forma triquetra, ad Septentrionem Lippiam, ad Orientem Paderbornenſem Diœceſim & Haſſiam, ad Meridiem & Occidentem Provinciam Montanam reſpiciens.

Præfecturæ 15.

Præfecturæ ſunt in eo quindecim, ſedecim urbes & oppida, municipia octo.

Præfecturæ ſunt Hammonenſis, Unnenſis, Camenſis, Altenanenſis, Iſerlonenſis, Bochumienſis, Lunenſis, Swertenſis, Hordenſis, Wetterana, Blanckenſteinenſis, Neoſtadienſis, Neoradienſis, Plettenbergenſis, ſeu Swartzenburgica Lippienſis.

Urbes majores 8.

Urbes majores ſunt octo, totidemque minora oppida & municipia.

Inter majores principatum ſibi vindicat Suſatum, perquam vetuſta & opulenta civitas, ſuis tamen privilegiis gaudens. Lippolis etiam medietas, cujus altera pars Comitibus Lippiacis paret, ad Comitatum pertinet, tum Hammona, Unna, Camena, Iſerlona, Swerta, Luna.

Oppida minora 8.

Has ſequuntur minora oppida itidem octo, Hattnegium, Bochumium, Neoſtadium, Neoradium, Breckerfeldium, Ludenſchedium, Plettenburgium, Swelmium.

Municipia 8.

Municipia denique octo ſunt, Altenanum, Hœrdenſe, Caſtropium, Wattenſchedium, Weſthovium, Blanckenſteinium, Volmenſteinium & Wetterenum.

Urbes majores. Suſatum.

Suſatum, (1) Angariæ metropolis, ab additamento (Suſatz) quidam dictum volunt: prius enim caſtrum fuit, quod poſtea, aliis ædificiis accedentibus, in tantam molem excrevit, illuduque, ut diploma S. Annonis in Armario S. Cuniberti loquitur, Cunibertus, (2) Co-

(1) Quod nonnunquam *Soſacium*, *Zozaz* & *Socas* appellatur. Seculo jam VII. Oppidum ſatis munitum videtur fuiſſe, quippe quod, ſi fides *Furmerio* Annal. Friſ. lib. 3. habenda, Dagobertus, Rex Francorum, obſedit, ſed ſtrenue defendit ejus Præfectus Uglo Galamæus, quæ licet fabulis ſint adſperſa, non tamen cum illuſtriſſimo Epiſcopo *Monum. Paderborn.* pag. 69. omnino rejicienda videntur, quod illa obſidio Suſati a pluribus tradatur Scriptoribus. Id minimum inde certum eſt, quod Suſatum jam tum inſigne fuerit Weſtphaliæ munimentum, atque poſtea *caput Ducatus Angriæ*, & ſedes nonnunquam Wittekindi M. *Hamelmannus* Op. Gen. Hiſt. p. 39. & 42. Illuſtre inſuper tribunali ſuo & *jure*, quod a Lubecenſibus quoque poſtea fuit receptum, *Arnold. Lubec.* lib. 2. c. 40. nec non Vrygrafiatu, ſive amplo territorio ſuo, alias die Soeſtiſche Boerde, quaſi Bauerde, a fertilitate ejus tractus, qua de re vid. pluribus diſſerentem *Meibomium* in Hiſt. Bardevici T. 3. S. R. G. p. 55.

(2) Cui Dagobertus, Francorum Rex, pro fideli ſilii ſui Sigeberti inſtitutione, illud oppidum donaverit, quod *Imhoff.* quoque *in Notit. Proc.* l. 2. c. 4. §. 6. & Cl. *Buddeus* in *Lexico Germ.* ſub titulo Cölln crediderunt, merito autem *Hamelmannus* l. cit. p. 41. & *Braunius* Theatr. Urb. P. IV. ſub titulo *Suſatum*, quod Annales nec *Eberti*, nec *Monachi Corbejenſis*, vel *Kranzii*, vel *Rovelingii*, nihil iſtorum habeant, merito rejiciunt, atque poſt proſcriptum demum Henricum Leonem civitatem Suſatenſem ad Archi-Præſules Colonienſes perveniſſe ſcribunt.

Digitized by Google

Colon. Antiſtes, acquiſivit: Hermannus vero Dives, effoſſo Cuniberti corpore, & huc translato, ab injuſtis & importunis hæredibus obtinuit. Urbs ipſa ampliſſima eſt, quippe quæ complexu ſuo, præter Archidiaconale collegium, duo virorum, unumque virginum collegia, & ſex Parochias complectitur. Henrici Aucupis autoritate muro circumdatum eſt, atque opificia in pagis exerceri prohibita. Magnus Bruno, Archiepiſcopus Colon. Henrici Aucupis filius, per Eucrearum Leod. acceptis a Carcaſſonenſi in Gallia Epiſcopo S. Patrocli reliquiis, illud honoravit. Philippus Hinsbergius 12. Viros in Magiſtratum cooptavit, duosque tauros in publicum miniſtrorum uſum inſtituit mactari, atque alia præterea munera ac beneficia complurima ei contulit. Gogravius vero judicis dignitate oppidanis, circumfuſoque ad milliare territorio præeſt. Anno 1399. ab Archiepiſcopo deficere cœpit; Anno vero 1441. quod ultra privilegia & conſuetudines ſuas a Colonienſibus adhuc magis onneraretur, inita cum Adolpho primo, Cliviæ Duce, Comiteque Marcano, amicitia, plenius inclinavit; ſed interpellatis Metropolitano Capitulo, Statibusque, & nobilitate Weſtphaliæ, res per triennium agitata quodammodo compoſita fuit: attamen novis mox queremoniis ad Cæſarem Fridericum, ejus nominis III. Auſtriacum delatis, Bernhardus, Saxoniæ Dux, arbiter datus, pro Theodorico Morſano, Archiep. Colon. anno 1444. pronunciavit: in cujus arbitrio cives haud acquieſcentes, die decem millia Martyribus conſecrato, eodem a. 1444. Joannem I. Ducem Clivium, Adolphi primogenitum, cum exercitu in urbem intromiſerunt, illique ac poſteris ejus ſtricta fide clientelæ officia jurejurando ſpoponderunt, ſeu homagium præſtiterunt, unde bellum funeſtum inter Archiepiſcopum Colon. Theodoricum Morſanum, & Clivorum Duces exarſit, de quo in Joanne Bellicoſo. (1) Urbem ipſam ita celebravit Bernhardus Mollerus in deſcriptione Rheni:

Mœnia Suſati ſurgunt altiſſima, viſu
Incola prudenti, ruſticus arte ſapit.
Urbs eſt priſca ſitu, teſtatur temporis ævum,
Fœda luto, calleis ſorte platea ſecat.
Marte Boëmorum ſimul ac obſeſſa fuiſſet
Lippia per Duces quatuor atque decem.
Cæperat armato Suſatum milite cingi,
Cæperat amoto fortius eſſe metu.
Ad ſpatium menſis ſimul ac contuſa fuiſſent
Mœnia, tot ſimul hoſtibus icta forent.
Deficiunt hoſtem vires, ceſſere Bohemi,
Sanguinea Martis deſtituuntur ope.
Cæde quadraginta, totidem quoque millia triſti
Incola Suſati cedere vidit agro.
Belli cauſa fuit Suſatum, Clivia cœpit
Imperio Victrix aſſociare ſuo.

Lupiæpolis a fluvio Lupia interlabente ita dicta eſt, quam Comites, a Metropoli appellari, familia ſua illuſtri (2) nobilitarunt. Hæc anno 1150. a Bernhardo Comite condita, & anno 1376. die Margarethæ, Engelberto III. Marchiæ Comiti, a Simone Lippienſi in pignus tradita, ſed poſtmodum anno 1445. Joannes I. Dux Clivius, ejus medietatem a Bernhardo & Simone, Comitibus Lippiacis, certis conditionibus conſecutus eſt, (3) cujus *Lipſtadium.*

(1) Et apud *Hamelmann.* lib. cit. p. 529. & *Heinecc.* in Antiquit. Goslar. lib. 5. *Braun.* cit. loc.

(2) Quam ex MS. meo *Eſſendienſi*, quod nonnunquam ab *Hamelmanno* p. 391. & ſeqq. abit, atque quorundam Comitum res geſtas pluribus deſcribit, ad ſtirpes trium linearum familiæ iſtorum Comitum continuatam, *Tab. IV. Geneal.* hic adjungere operæ pretium duximus.

(3) Scilicet, cum tota civitas Comitibus Marcanis oppignorata eſſet, Johannes I. Dux Clivenſis, medietatem ejus reddidit Comitibus Lippiacis *ſine pecuniis intervenientibus, & alteram medietatem retinuit* jure proprietatis. *Chronic. Oſnabruggenſe* apud *Meibom.* T. 2. S. R. G. p. 257. *Hamelmannus* p. 398. *infra* Hiſt. Engelberti III. Comitis Marcani.

Digitized by Google

cujus filius Joannes, nominis II. eidem pedagii immunitatem ad revocationem largitus eſt. De ejus antiquitate & celebritate ita Bernhardus Mollerus in deſcriptione Rheni:

Mœnia Romani ſtatuerunt: mœnia quondam
Clade Bohemorum nobilitata gravi.

Hammona. Hammonam alii ab Hammone, Jove Lybico, alii ab Hamma pugile, qui ibi a Starcutero victus, alii a pernis, ſalitis & infumatis, ut Geropius Becanus, alii denique verius a ſaltu (1) vel nemore, ob naturam loci, dictam putant, qui ut eſt Lupiæ & Aæ fluviis conterminus, ubi rivum Dunckerum, ex Borda Sufatenſi miſſum, ad angulum hauſerunt, ab iisdem omnibus irriguus, gramen atque paſtum pecori præſtat aſpectu viridem ac jucundum: loca autem paſcua **Hammen**, lingua Teutonica, jam olim, hodieque dici, vulgo eſt notiſſimum. Anno 1216. ex ruderibus caſtri Novipontani, die Cinerum, a Ludolpho a Bœnen, Adolphi Comitis Præfecto, ædificari cœpta eſt. Anno 1287. pridie aſſumptionis Mariæ, bona ejus pars conflagravit, deinde inſtaurata, an. 1307. viciſſim ab ignis incendio, octava Pentecoſtes, pene tota abſumpta eſt. Eidem Joannes, nominis II. Dux Clivizæ, Comesque Marchiæ, piſtrinæ & cereviſiæ cenſum, dum revocetur, indulſit. Et anno 1495. de hæreditate in toto Comitatu Marcano libere adeunda privilegium dedit. Laudes ejus Joannes Murmelius Ruremundanus in Eclogis ſuis decantavit.

Unna. Unnam, quaſi Camenis vicinam nimis, (**uns to nha**) appellatam volunt, urbs Lupiam ac Ruram inter ad Aam fluvium condita, cujus Præfecturam, quam vulgo Advocatiam vocant, Conradus Hochſtedenus, Archiepiſcopus Colon. anno 1243. Adolpho Marcano tradidit, unde immunitas ejus, inprimis quod aliquando Carolus IV. Cæſar in ea coronatus eſt, (2) cereviſiam coquit etiam præſtantiſſimam, & vicinis gratiſſimam, a Joanne, ejus nominis II. Duce Clivio 3. Comiteque Marchiæ 16. piſtrinæ & cereviſiæ cenſum liberum cum Hammona accepit.

Camena. Camena vel a Chamavis, (3) vel potius, ut ſupra annotavimus, a Sicambris appellationem ſortita eſt. Anno 1278. cum Engelbertus Falckenburgius, Archiepiſcopus Col. terram Marcanam ingreſſus, contra Engelbertum, ejus Comitem, moveret, a Theodoro Vollenſpiet, ne Archiepiſcopi miles ibi hoſpitari poſſet, ſuccenſa. (4)

Iſerlona. Iſerlona a ferro, (5) quod in illa cuditur, denominata eſt.

Swerta. Swerta a gladiis (6) forte dicitur, vel potius lebetibus, aliisque inſtrumentis, & filis ferreis ſeu orichalcis, quæ ibi, quemadmodum etiam Altenanæ, Ludenſchedæ & Neoſtadii, conficiuntur.

Luna. Lunam a Planeta, (7) cognomine Lucina vel Diana, denominatam volunt, quæ ibi eo

(1) Quam rationem nominis quoque reliquis profert *Meibom.* in Notis ad *Northofii Chron. Comit. Marc.* T. 1. S. R. G. p. 417. *Hertius* in Not. Vet. Germ. pag. 76. hoc oppidum æque ac Camen a Chamavis, antiquis illorum tractuum incolis, nomina ſua acceppiſſe exiſtimat.

(2) Ita quoque *Hamelmannus* ſcribit p. 75. ſed inſigni errore & confuſione nominis *Unna* cum *Bonna*, ubi Carolus IV. quod Aquisgranum Ludovico Bavaro adhæreret, 1346. coronatus fuit. *Albert. Argent.* ad cit. a.

(3) Ita *Hamelmannus* p. 75. & *Hertius* in Notit. Vet. Germ. l. c. alii vero a rota molari, Germ. **Camradt**, quam in ſuis inſigniis gerit, dictam arbitrantur. MS. *Eſſendienſe.*

(4) *Levold. Northofius* anno 1252. *Tunc*, ſcribit, *Theodoricus miles, dictus Volerſpeit, neſcitur, quo ductus conſilio vel Spiritu, villam Camene, forſan ea intentione, quod inimici locum beſpitandi non haberent, combuſit.*

(5) MS. meum Eſſendienſe *Iſerlohne*, refert, *a ferro eſſe denominatum, ex ipſa vocabuli ratione haud obſcure innuitur. Nam & ex ferri fodinis, fornacibus, molisque præparatas ferreas maſſas, vulgo Gooſe appellant, in minora fruſta maxime elaborata redigunt, quæ Oſſenmunde nominant, deinde in fila ducunt, & loricas, aliave id genus inſtrumenta formant.*

(6) A quibus duos gladios transverſos in inſigniis gerat, ut exiſtimat quoque *Hamelmannus* p. 76. male autem Suardones apud *Tacitum* de M. G. huc trahuntur. Auctor MS. *Eſſendienſis* a Dynaſtis de Swirte, qui illam civitatem olim poſſederint, appellatam ſcribit.

(7) Luna videlicet, quam Statuæ impoſitam incolæ ejus loci usque ad S. Suiberti tempora pro Numine coluerint. Statuam iſtam anno 1292. ab Henrico quodam de Huſtene, Presbytero Eccleſiæ Luneuſis, in ripa Luppiæ inventam fuiſſe, inſuper refert MS. *Eſſendienſe.* Fabulæ! ſimiles, quæ de Luneburgi nomine vulgo circumferri ſolent, refutatæ a *Sagittario* in Memorab. Hiſt. Luneburgicæ; Uti ergo Luneburgum a Linonibus appellatum videtur, ita

eo tempore, cum Carolus M. Saxones ad fidem Chriſti amplexandam adduceret, a quodam ejus loci Dynaſta in columna depicta & culta, ſed a Nortberto converſo dejecta, & auſpiciis Theodori, Epiſc. Monaſterienſis, ſub Henrico I. Imp. an. 1018. templum in memoriam B. Virginis Mariæ, matris Domini, conſtructum eſt. Ab hac origine caſtrum paulatim eo loco, ubi Zeſacus fluvius Lupiam illabitur, ædificatum, primum Ducibus paruit Brunſwicenſibus & Lunæburgenſibus, ab iisque leonem rubrum in ſolo aurato accepit. Eadem ætate, anno ſc. 1122. Godefridus Saxo Cappenbergius caſtrum ſuum in monaſterium convertit, qui anno 1127. in Elvenſtadio mortuus eſt. Anno vero 1253. in bello Epiſcoporum Colon. Oſnabrug. Paderborn. & Ducum Saxoniæ, Leoburgenſium in pago Brectio prope Tremoniam ſuperioribus Epiſcop. pro ſalario illud Theodoro, Dynaſtæ Volmenſteinio, ceſſit. (1) Theodorus oppidum anno 1340. ob civium inobedientiam Adolpho Marcano cognato vendidit, cujus filius Engelbertus illud in locum, Bopfangh dictum, anno 1348. in bello cum Ludovico Haſſo, Epiſcopo Monaſterienſi, tranſtulit. Eccleſia vero Parochialis ibidem, conſenſu Archiepiſc. Colon. Friderici Saerwerdani, & Abbatiſſæ Eſſendienſis, anno 1366. ædificata, & privilegiis dotata fuit. Oppidum anno 1457. bis conflagrationem, anno vero 1463. inundationem aquarum paſſum; anno etiam 1512. incendio iterum ſuborto afflictum.

G. Sporenmacker, Conſul Lunenſis, in deſcriptione urbis patriæ.

Ad minora quod attinet oppida, ex iis primum, Hat-negium, quaſi Hoff-negium, ab Engelberto, Comite Marcano, contra vicinam Montium provinciam vallo cinctum, a novem villis, (2) quæ ad Ruram ſitæ, oppidoque exſtruendo occaſionem dederunt, derivatum volunt, ut proinde Novem-villanum appellare poſſis, ut vere canit Cornelius a Mewen hinc oriundus:

Oppida minora.

Hatnegium.

Urbs eſt Marchiacis certe haud incognita terris,
Hat-negum primum veteres dixere Coloni,
Quod ter trina ſuo teneat gurguſtia fundo,
Quæ Agricolæ quondam totidem coluere vetuſti,
Hanc Engelbertus fertur magis urbibus unam
Incoluiſſe aliis, κάλωσque ornaſſe ſtatutis,
Atque in Montanos vallo cinxiſſe propinquos.

Bo-

---

ita *Lunen* a *Leone*, cognomine Henrici, olim Saxoniæ Ducis, dictam malleni, quam a Luna illud nomen derivare. Certe Henricum Leonem civitati Lunenſi pro inſigniis ejus Leonem dediſſe, refert *Henricus Meibomius* in Notis *ad Andronici Imper. Bullam*, ubi p. 484. T. 1. S. R. G. *Deinde*, ſcribit, *& hoc mihi conſtat, Leonem urbi Sucrinenſi, a ſe inſtauratæ, Cathedraque Epiſcopali ornatæ, Leonem pro inſigni contuliſſe; teſtis Burchardus Hedericus in Chronico Sucrinenſi. Idem Princeps urbem* Lunenſem, *quæ eſt ad Lippiam fluvium in Comitatu Marcæ Weſtphalicæ, ac tum temporis, ut & magna pars Weſtphaliæ Ducibus Saxoniæ adhuc ſuberat, propter fidem in bellis præſtitam, eodem donavit Inſigni, referente Georgio Spormacher in Chron. Lunenſ. MS.*

(1) Statim poſt Henricum Leonem proſcriptum Dynaſtis Wolmenſteiniis illam civitatem beneficio Friderici Imperatoris, propter operam in bello adverſus Henricum Leonem præſtitam, obveniſſe, an. vero 1240. a Theodorico Wolmenſteinio Adolpho Marcano, cognato ſuo, quod cives Lunenſes eum recipere noluiſſent, vili pretio venditam fuiſſe, refertur in MS. *Eſſendienſi.*

(2) Laudatum MS. *Eſſend.* ita de hac villa commentatur: „Hattingen oppidum, etiam Hatt„negge ad Roram ſita, inter minores civitates Markenſis Comitatus recenſetur. Nomen „habet a nobili familia Hattingen, qui ibidem refederunt, & ſua bona in villa Hattnegge „Johanni Weiten, ejusque uxori Mechtildi anno Chr. 1329. vendiderunt. Villa Hattingen „curtis fuit S. Imperii tempore Ottonis III. Imperatoris A. C. 990. Verum Henricus II. „Imperator, cognomine Sanctus, hoc curtiale bonum circa A. 1005. contulit & in perpetu„um poſſidendum tradidit Rudolpho II. Abbati Tuitienſi; hiſce igitur bonis pacifice, ne„mine obloquente, uſi ſunt, donec miſerrimus caſus cum Friderico Iſenburgico accideret. „Tum villa ſæpius incendebatur, item Villani captivi abducebantur, ut nihil inde Bened„ctini Monachi Tuitienſes habere potuerint, & omnibus ita reditibus fruſtrati. Cum igi„tur in vicinia arx firmiſſima, ad compeſcendos hoſtes aptiſſima, Clyff dicta, poſſeſſorem „ejus caſtri crearunt in temporaneum, transferentes in illum omne jus & plenariam po„teſtatem, ſolummodo excepto canone, qui iis perſolvitur. Hic igitur Sculletus jurisdi„ctionem illam, quam Henricus Sanctus Imper. Abbati Tuitienſi conceſſerat donando, li-

Digitized by Google

Bochumium. Bochumium a ſagorum multitudine appellatum, quia hæ exciſæ oppido condendo nomen & locum dederunt, qui cum agro adjacente olim titulo Comitatus Kofbucheim (1) inſignitus fuit, ejusque medietatem unam, cum jure patronatus Eccleſiæ, Henr. a Molenarck, Archiepiſc. Col. ob Anteceſſoris Engelberti, Comitis Montium, parricidium, an. 1225. a Frid. Altenano, Iſenburgi & novi Pontis Domino, deſignatum, ad ſe traduxit; Conrad. vero Hochſtedenus, Archiepiſc. in Adolphum Marcanum jure feudi iterum an. 1243. tranſtulit, donec alterius medietatis præturam, cum jure patronatus Eccl. partim permutatione, partim emptione acquiſitam, in Adolphum Marcanum, Clivorum Comitem, 2. Maji an. 1392. Fridericus Saerwerdanus, itidem Col. Archipræſul, cum vico Swelmio, & Hagenio pago tranſtulit. Oppidum anno 1517. vorax flamma pene totum abſumſit.

Neoſtadium. Neoradium. Neoſtadium & Neoradium a nova ſtructura oppidorum dicta ſunt: quorum illud die S. Servatii anno 1301. a Rutgero ab Altena Præfecto (2) ædificari & muniri cœptum: hoc an. 1313. a Præfecto Gerhardo Plettenbergio (3) cum caſtro contiguo conditum, & eodem anno cum Neoſtadio perfectum atque abſolutum eſt.

Breckerfeldium. Breckerfeldium, (4) quod terra ibidem ſaxea difficulter aratro ſcindatur, vocatum exiſtimant, ubi elegantes cultri parantur.

Ludenſcheidium. Ludenſcheidium (5) ab hominum eorumque terminorum habitationis diſtinctione dictum.

Plettenbergium. Plettenbergium a familia nobili denominatum eſt, unde prognatus Hunholdus Plettenbergius, a quo Rutgerus Altenanus, Engelberti III. Comitis Marcani 2. Præfectus, in abſentia ejus, in terra Sancta oppidum emit, caſtrumque ei connexum Swartenbergium anno 1301. conſtruxit, cui Johannes, nominis II. Dux Clivia 3. Comesque Marcæ 16. jus venationis liberum, ſicut etiam Hatnegio, Neoſtadio & Ludenſchedio, oppidis jam memoratis, Altenano & Caſtropio municipiis, cum dominio Hulſchedeno, an. 1484. largitus eſt. Ipſum Plettenbergium vero in familiam eandem nobilem idem Dux Joannes an. 1504. tranſtulit, quæ illud titulo pignoris etiamnum hodie poſſidet. Swel-

„bere poſſedit & uſus eſt, donec tandem tranſigeretur anno 1243. in die Philippi & Jacobi „inter Henricum, Ducem Lymburgenſem & Comitem Montenſem, tutorem Friderici & „Theodorici, (filiorum Friderici Iſenburgici, Coloniæ rotati,) fratrum, ab una, & Adol„phum Marcanum ab altera parte, ut dicto Adolpho omnes jurisdictiones, quæ ſunt ab il„la parte Roræ ſitæ, inter alia quoque loca, in transactione deſignata, concederentur. Ex antiquiſſimis documentis.

(1) De quo MS. Eſſendienſe: *Banckum oppidum cum conjunctæ aula Principis, ab hoc oppido Præfectura vel Satrapia nomen habet, retinetque. Olim fuit Comitatus Cobbonis, hic dicitur Cobbonisheim, poſtea villa Coſſbochem, ut legitur in antiquis monumentis, poſteris temporibus Banckum nuncupatur.*

(2) Dapifero Everhardi, de cujus ſumptibus, in oppidum Nienſtadium & caſtrum Swartenberg factis, pariter ac ſingulari liberalitate, videatur *Levold. Northofius* p. 396. ap. Meibom. T. I. S. R. G.

(3) De quo cit. *Scriptor* p. 405. *Quando Comes* (Engelbertus) *ivit ultra mare, Gerhardus de Plettenberg abſente Comite incepit fundare & conſtruere Caſtrum de Rode, & oppidum, quod adjacet, & ſimiliter Caſtrum de Cluſenſtein, ſicuti hæc opera hodierno tempore cernuntur.*

(4) De quo MS. Eſſendienſe: *Oppidum Breckerfeldium inter Hanſeaticas civitates numeratur a Davide Chytræo Chronic. Saxon. Tom. III. lib. 23. Quemadmodum Labrynus campus in Italorum Regione Campaniæ exinde appellatus, quod ingens labor ſit in eo colendo, ut eſt apud Plinium lib. 17. c. 4. Sic Breckenfeldicam hanc Regionem, quod ibidem difficulter terra aratro ſcindatur, a difficili cultura dici quis non autumat, Germanicæ quidem linguæ gnarus?* Vid. quoque *Hamelmannus* p. 76.

(5) Alias nominis rationes adfert laudatum MS. verbis: *Quod ad Ludenſcheidium attinet oppidum, appellatum id fuiſſe antiquitus Ludenſcheid, dubium non fuerit ex eo, quod ibidem deciſæ olim fuerint cauſæ controverſæ inter partes coram judicio litigantes. Nam huc tanquam ad ſummam judicii totius ditionis ſedem delata fuiſſe traditur omnis appellatio ab inferioribus judiciis, ideoque Germanice vocatur* das hohe Gericht Ludenſchede, *ſic & Hamelmannus* (vid. ejus Oper. Geneal. Hiſt. p. 76.) *a dirimendis litibus appellatum contendit. Verum ſit, ut ſit, nos autem in antiquiſſimis documentis invenimus, oppidum illud a Nobilibus, dictis de* Ludenſchede, *nomen retinere.*

Digitized by Google

Swelmium, olim vicus nobilis, ferraria celebris, juxta cognominem rivulum Swelmam, inter Breckerfeldium, Lennepium, provinciæ montanæ oppidum, Hatnegium & arcem Wetterenam, profluentem, cum oppidi Bochumii medietate, & pago Hagenio, an. 1392. ut modo annotavimus, partim permutatione cum ditione Aſpelia, urbeque Reeſa cum ditione Linnenſi & telonio Cæſarinſulano, inter Frid. Saerwerdanum, Col. Archiepiſc. & Adolphum Marcanum, Comitem Clivenſem, inſtituta, partim propter 57. mille Florenorum antichreſin, Marcano Comitatui acceſſit, tandemque jure civitatis donatum. *Swelmium.*

Municipia denique 8. quæ Comitatus Marcanus numerat, ſunt: *Municipia Comitatus Marcani.*

Altenanum, a prima Comitatus Marcani appellatione, (1) & ſic ab arce illius præcipua, ad cujus radices hæret, denominatum.

Hœrdenſe (2) & Caſtropium, (3) a duabus familiis nobiliſſimis, quæ caſtra illa

(1) Imo ab Arce *Altena*, Comitum ſede, Comitatus initio *Altenanus*, poſtea vero, cum Altenani Comites Clivæ Comitatum obtinuiſſent, *Marcanus* dictus. *Hamelmann.* Oper. Geneal. Hiſtor. p. 714. Arcem vero *Altena* in Weſtphalia & Aldenbergicam juxta Rhenum a duobus fratribus ex Urſinorum familia, qui cum Ottone III. ex Italia in Germaniam venerint, conditas, atque priorem Altena, quaſi Allzu nahe, ſive dialecto inferioris Germ. Alte nae, quod Comites de Arnsberg extructioni ejus Arcis, tanquam *nimis* ſibi *prope* ſive *vicine*, contradixerint, refert *Levold. Northofius* in Chronic. Marc. apud Meibom. p. 382. qui iſtas fabulas merito in notis ibidem cum aliis rejicit. Auctor MS. *Effendienſ.* Comites Marcanos ex familia Comitum Teiſterbantinorum, communi cum Clivenſibus origine, ortos, atque in Weſtphaliam translatos, arcem ibi abs ſe conditam *Altena*, juxta Teiſterbantini Comitatus oppidum Altena, appellaſſe, exiſtimat, quod veroſimilius mihi videtur. Vide infra Hiſtoriam *ipſorum Comitum.* Ceterum meminit idem MS. fontis S. Einharti in vicino monte, quem honeſtæ Matronæ viſitaverint, heredem a Deo petituræ his precibus, quas ex antiquo Miſſali refert:

Leive Heer Sunte Peter ſluet op ſtrenge
De Hemel Parte dar toor geck genge
Hen op na dem Borne unde Sunte Einhart.

Wan nun dat hillige Ampt der Miſſen gehalden is, mœt ſey aldus bedden:

O Here Got daer toe leive Sunte Einhart
Help myeck alſe du beſſſt erhart
Der alden verwielkeden Sara er Geberh,
Daer toe der billigen Moder Eliſabeth.
So helpe oeck myeck unfruchtbaren Wive
Dat yeck moge ſwanger werden im Live
Hier toe helpe myeck nu und alle Tydt
Dat yeck aller myner Sunden werde quit.

Dan ſal ſey uth den Borne einen guden Drunck drincken, dat et de Prieſter ſehe, dey er alſo geſegenen ſal:

Proficiat, dat geſegene u Sunte Einhart openbaer
Dat y fyet fruchtbar tegent Jaer.

Darnae offert dey Frawe eere Gave, ſegget aldus:

Nemet ben duſſe Gave leive Heere,
Sunte Einhart helpe my, datt et waer were.

Dan dancket dey Prieſter, alſo ſeggende:

Deo Gratias, Gott hebbe Danck,
Sunte Einhart gebenedye u duſſen Ganck,
Twivelt daer beel nicht aene,
Sunder reget toe, toe einem niegen Kraeme.

(2) Citatum MS. *Hörde*, refert, *non longe diſtat a Tremonia a ſiniſtra parte fluminis Emeſſebarinæ, denominatum eſt & ducit nomen a Nobilibus de Hörde, qui olim illud tenuerunt, tandem cum frater fratrem occidiſſet, per confiſcationem devenit ad Comites de Marka.*

(3) De quo idem MS. *Caſtrope Municipium & juriſdictio olim hereditaria Dominis in Strunckede, ad quos olim ſichat appellatio his verbis*: Ick will dat van Torn tho Strunckede horen, *quod idem eſt, ac appello ad Cancellarium Strunckedenſem. Ceterum Gothardus a Strunckede, nunc*

cum dominiis ſubjectis poſſederunt, derivatum, poſt earum mortem Comites Marcani ceu feuda ſibi aperta acceperunt.

Wattenſcheidium, quaſi aquarum diſtinctio eſt.

Weſthovium a ſitu dictum.

Blanckenſteinium caſtrum, a figura externa appellatum, ex ruderibus caſtri Iſenburgici ad Ruram diruti die Pancratii anno 1227. a Ludolpho a Bœnen, (1) Adolphi, Comitis Marcani, Præfecto, ad confluentes Ruræ & Torrentis Muttenbeccii ſtructum eſt, cum quo municipium connectitur.

Volmenſteinium vetus, a familia, quæ illud poſſedit, nobiliſſima appellatum, anno 1324. deſtructum. (2) Engelbertus, nominis III. Comes Marcanus 2. inſtauravit, ſibique impetravit.

Wetterenum itidem ab arce illius Præfecturæ inſignis appellationem ſortitur.

Municipiis Altenano & Caſtropio libertatem venationis Joannes, nominis II. Dux Cliviæ 3. & Comes Marcanus in ordine 16. largitus eſt.

Dominia inferiora Comitat. Marcani.

Vaſalli atque inferioris ditionis Domini Comitibus Marcanis ſubjecti ſunt, Herbedenus, Stipelius, Horſtius, Mengedenus.

Dominium Herbedenum nobiliſſimis ab Erverfeld paret. Hujus enim jus Guilhelmus, Dux Cliviæ, Comesque Marcæ, a Maximiliano II. Cæſare ob deſtructum cœnobium Kaufingenſe conſecutus, illud certis conditionibus in Conradum ab Erverfeld tranſtulit.

Stipelium & Horſtium Reckiis, Mengedenum Boedelſweiniis & Burenis conjunctim ſubjecta ſunt.

In Comitatu etiam hoc ejusque tractu antiquis temporibus domicilia & ditiones ſuas Barones, five Dynaſtæ, Caſtropii, Crangii, Rurenthalii, Vitinchovii & Volmenſteinii, habuerunt, quorum familiæ a ſtirpe interierunt, caſtris eorum partim deſtructis, partim ad Comites Marcanos, feudi Dominos, aliaſque familias nobiles per conjugium, & emptionem ipſorum, Dynaſtiis delatis. Caſtropia enim Marchiæ adlegitur, Crangia ad Eickelios, Vitinchovia ad Schelios devenit.

Volmenſteinenſis Bruſchius meminit (3) in monaſteriis, quando Gerbicum nobilem de Volmenſtein ex milite monachum Siegebergenſem factum, deinde cœnobii Eremitarum, vulgo Waldtſaſſen/ circa annum Chriſti 1132. initium feciſſe narrat. Ex eadem familia quoque Henricus ortus, qui juſſu Friderici I. Imperatoris electionem Archiepiſc. Colon. Friderici an. 1099. promovit: Radbrandus denique Volmenſteinius circa annum Domini 1001. Abbas Werthinenſis fuit in ordine 16. qui 5. Idus Aprilis an. 1022. obiit.

Tria autem Volmenſteinia caſtra numerantur, quæ omnia anno 1324. in Vigilia S. Jacobi Carolus IV. Rex Bohemiæ, deſtruxit; unum autem ex tribus Engelbertus Marcanus,

unus e quatuor Nobilibus S. Imperii, ex arce ſua excurſionibus ſæpenumero factis, Præpoſito Capenbergenſi & Domino in Heſen inſeſtus, multa intulit damna, ab Imperatore igitur excommunicatus demandata executione Adolpho Clivico ſui juris fecit, & ſibi ſubjecit juriſdictionem & Dominium, relicta ſaltem arce cum aliquot bonis hereditibus de Struncked, verum hæc juriſdictio nunc incorporata Satrapiæ Buckeimenſi.

(1) Ita quoque MS. Eſſendienſ. *Iſenburgianis Caſtris per Colonienſes (Archiepiſcopi ſui a Friderico Comite occiſi,) vindices dirutis, Ludolphus a Boeken, Vir militaris, & Altenanus Satrapa, de nomine ac juſſu Adolphi Comitis ſui oppidum Blanckenſtein fundavit, eo tempore, quo Hame condita eſt.* A. C. 1226.

(2) De quo *Levold. Northof.* in Chronic. Marcano p. 399. *Comes Engelbertus Caſtrum de Wolmerſtein feria ſecunda ante Aſcenſionis Domini obſidet, & in feſto Jacobi intrat & deſtruit, in qua quidem obſidione Rex Bohemiæ & Comes Hannoniæ motu proprio venerunt, & tam ipſi, quam Comes de Monte usque in finem fideliter aſtiterunt.*

(3) In fundatione cœnobii Eremitarum, vulgo Waldſaſſen, ubi Gerbici meminit, nobilis Dynaſtæ de Wolmunſtein, qui ex milite monachus Siegebergenſis factus, deinde prædicti cœnobii Eremitarum circa annum 1133. initium fecerit. Vide quoque *Meibomium* in Notis ad *Levold. Northof.* p. 421. Ultimus ejus familiæ fuit Theodorus, Dominus in Volmerſtein, qui in bello Comitis Marcani cum Theodoro, Archiepiſcopo Colonienſi, hujus partes amplexus, Dynaſtiam ſuam amiſit, atque in iſto bello occiſus eſt, relicta unica filia, uxore Domini in Heyſſem. *Hamelmannus* p. 742.

Digitized by Google

nus, Adolphi filius, a nobili Volmenſteinio emptum, inſtauravit, reliquis duobus in Colonienſi & Montenſi terra ſolo æquatis: unde verſus:

In Jacobi feſto Volmenſtein memor eſto,
Volmenſtein gemo victum a Rege Bohemo.

In tractu Marcano Tremonia, Civitas Imperialis, (1) quoque ſita eſt, quæ etſi ad cum non ſpectet, nos tamen de illius initiis atque progreſſu pauca ex Chyträi Saxonia lib. 17. & Henrici Meibomii Witek. p. 63. indicabimus. *Tremonia.*

Trothmanna ergo (ſic enim antiquitus a Truthmanno, (2) Viro illuſtri Saxonibus præfecto, appellata,) eo loco, ubi duo olim pagi, vetus & novus, exſtiterunt, tempore Caroli Magni, Saxones ſubigentis, paulatim ob ſoli ubertatem & ſitus præſtantiam a Colonis condita, & Comiti Imperii, ſeu Vicario regio, attributa fuit, conſilio Borchmannorum, ſive Caſtrenſium, ex antiquæ nobilitatis familiis addito, adeoque Comitatus liberi atque imperialis nomine audiit, quod diploma Caroli anno 788. datum & nomina agrorum (3) regiorum & imperialium arguunt. Poſtea Caroli poſteris exſtinctis, ſub Saxonum imperio, ab Hunnis cum tota reliqua Germania an. 937. afflicta fuit, (4) quod veſtigia Hunnentrenck & Streitheit docent. Anno 938. Ottoni I. Imp. in bello contra fratres inteſtino dedita fuit. Anno 1006. comitiis Henrici II. Imp. nobilitata. Sub Henrico IV. ob Saxonum rebellionem iterum exagitata, ſed ſub Friderico Barbaroſſa conſentibus multis ibi habitis recreata, creſcente vicinorum Comitum Altenanorum, ſeu Marchiæ Weſtphalicæ potentia, diu cum illis colluctata eſt. Eadem incendio triſtiſſimo anno 1297. langueſacta, fœdus cum iisdem iniit, (5) Comitum vero ejus dignitas, quæ antiquitus a ſola Regum beneficentia pendebat, a domo Saxonica in alias familias diademate Cæſareo translata, quia earum Imperatore rarius in Weſtphalia verſabantur, hæreditaria eſſe cœpit, donec an. 1343. Conradus Comes, ut venditionis ipſius tabulæ docent, alienatione a Majoribus facta, ſub certis legibus confirmata, in Senatum tranſtulit, alteram vero

(1) Quo nomine Caroli VI. Legato, Comiti Virmondio, homagium præſtitit.

(2) Verba adſcribam *Schatenii* Hiſt. Weſtphal. p. 530. *Villa hæc Regia, cui Truthmannus Comes ac judex impoſitus eſt a Carolo M. celebris inde hominum frequentia cultuque loci in oppidum ac poſt in urbem aſſurrexit, variaque nominis ſono a Scriptoribus olim tradita; modo enim Trotimunia, modo Druthmannia & Trutmania, nunc vicus Drotomanni: rurſum urbs Trotmanni & Drotmanni: aliis etiam Trotmunda & Truthmunde ſcribitur. Prima & ſuccrior appellatio Trutmannia a Trutmanno Comite & conditore ſuo, quanquam nunc* Tremoniæ *nomen obtineat, inter primas Imperii urbes haud immerito recenſenda, quod in eo loco Carolus M. publicum & Regium Tribunal ſeu mallum, ut dixere, ſuperioris Weſtphaliæ conſtituerit, ad quod omnes graviorii momenti cauſæ & controverſiæ, tanquam ad Senatum & curiam Regiæ deferrentur, ac nihil Carolus ſollicitius habuit, quam ut juſtitiam, qua Regna & Imperia continentur, adminiſtraret Trutmannus, quod tot Caroli legibus, Comitum & Vice-Comitum, Scabinorum, ceterorumque munere tam ſancte ſeverequæ præſcriptum eſt. Idque tum princeps Comitum munus fuit, Vicariumque Regis ac Cæſaris nomine, ex quo poſtea in hæreditarias poſſeſſiones tantamque potentiam emerſere.* Vide quoque *Meibomium* T. 1. p. 689. Diploma, quo Carolus M. Trutmannum judicem conſtituit, vid. infra in Cod. Dipl. No. LI. Equidem nec Trutmanni illud nomen proprium unius hominis, ſed appellativum eſſe, atque fidelem virum, Germanice, Lieben Getreuen, denotare, nec propterea formulam memorati Diplomatis ſingularem, ſed generalem eſſe omnium Comitum, putat *Herm. Adolph. Meinders* Diſſ. de *Jud. Cent.* p. 259. Aſt quando Carolus in cit. Dipl. Trutmannum Virum illuſtrem, atque Tremoniam Villam Trutmanni vocat, ſingularem hominem, conditorem iſtius civitatis, innuere videtur, quod tamen non impedit, quo minus formula officii ipſi præſcripta communis ſit & generalis maneat.

(3) Videlicet Königskamp, Königs Hofſland, Reichs-Höfe, Burgweide, Burgholtz, &c.

(4) De qua Hungarorum in Saxoniam irruptione vid. *Wittechind.* Annal. Saxon. lib. 2. atque *Meibomius* in not. p. 686. Deſtructum quoque ab illis fuiſſe Monaſterium Hervordienſe, teſtatur Henrici I. Imper. Diploma, quod infra ad *Hiſt. Comit. Ravensb.* recenſebimus.

(5) Circa quod tempus, anno videlicet 1300. & 1301. Albertus quoque Imperator curiam ſuam Regiam cum omnibus eorum juribus in Marchiæ Comites jure pignoris tranſtulit, quod Ferdinandus I. Imper. poſtea confirmavit. Vide ejus Diploma in Cod. Diplom. No. LII. Scriptum, Warhaffte Deduction der Königl. Preußiſchen Jurium auf und an die Stadt Dortmundt ap *Lunigium* in der Grundfeſte hoher Potentaten P. 1. No. 55.

Digitized by Google

vero medietatem Joannes Steckius, (1) jure dotali (Bertius habet hæreditario) ab Linden-Horſtiorum familia acquiſitam, cum jure gladii Senatui Tremonienſi ſimiliter vendidit, adeoque totius liberi Comitatus, ſeu Vrigraviatus adminiſtratione & cura Proconſules ibidem utuntur. Anno 1381. a Friderico III. Archiepiſc. Colon. 16. omnibus vicinis Epiſcopis ac Comitibus eum juvantibus, graviſſimam & maxime diuturniam totos 22. menſes obſidionem ſuſtulit: liberatam civilis diſcordia, externo bello multo periculoſior, excepit, quæ, exacta inter cives virilim pro ſingulorum facultatibus pecunia, quæ æs alienum diſſolveretur, plebeis etiam in Senatum, qui totus ex Nobilibus antea conſtabat, lectis, anno 1400. ſedata eſt. Deinceps cum vicinis Marchiæ & Cliviæ Comitibus ac Ducibus pacem ac fœdera certa (2) hucusque ſervavit: Immediate tamen Rom. Imperatoris patrocinio ſubjecta, a Maximiliano I. anno 1504. a Carolo V. ejus nepote, anno 1520. anteceſſorum Friderici II. Ludovici Bavari & Caroli IV. privilegiorum confirmationes (3) accepit; Atque ſic Senatus per urbem & Comitatum integrum plena gladii poteſtate fruitur, Prætorem urbanum dirimendis litibus conſtituit, cæteraque diſponit, quæ liberæ civitates diſponere ſolent. Inter celebriores denique Hanſeaticas non poſtremum locum occupat.

Status Eccleſiaſticus Comitat. Marcani.

Statu Comitatus Marcani politico explicato, ad Eccleſiaſticum accedimus, qui non tantum Prælaturas duas maximas atque Imperiales diverſi ſexus: Aſſindienſem, hodie Eſſendienſem dictam, quæ Sacerdotes maximas ſive Abbatiſſas non niſi ex Principum, Comitum & Baronum filiabus admittit, & Werthinenſem Abbatum Imperialium; ſed etiam monaſteria Veſtalium nobilium, Herdickianum, Frundebergium, Kentorſium, S. Claræ Hœrdenſe & Gievelsbergium; Monachorum vero Scheidanum, Marienheidenſe & Hammonenſe; Conventum Unnenſem, Camenſem, Tremonienſem minorem, & Rynarenſem monialium; Hoſpitalia denique Nordenſe & Wattenſcheidium ſub ſe complectitur, de quibus etiam nonnulla hic annotabimus.

Abbatia Eſſendienſis.

Eſſendienſis Prælatura, (4) quemadmodum etiam Eltena, Vitimontia alias dicta, in Ducatu Clivio, Vredenſis, Norelenſis, Freckenhorſtana, Merelenſis, Borchorſtana, in Diœceſibus Colon. & Monaſterienſi, Hervordienſis in Comitatu Ravensburgio, ut diximus, & Prælatas & Collegas ex illuſtri tantum familia delegens, anno 887. ab Alfrido IV. (5) Hildes-

(1) Verba ſunt *Hamelmanni* p. 720. *Dortmunde fuit olim proprius Comitatus in Weſtphalia, ut idem Rolevingius ſcribit, & fuit is ſitus in medio ampliſſimi Comitatus de Marka. Tremonia vel Dortmunde, urbs modo Imperialis, (quæ Comiti Tremonienſi olim ex parte paruiſſe dicitur, ubi & portam & arcem habuit iſte Comes,) jam ad ſe potiorem partem Comitatus hujus transtulit civitas Tremonienſis, & Senior Conſul nomine civitatis ſolet ſcuda iſtius Comitatus ab Imperatore impetrare. Gobelinus Perſona in ſuo Coſmodromio dicit, quendam nomine Hagmannum tempore Ottonis fuiſſe Dominum in Tremonia, & fuit Comes Tremoniæ vel in Dortmunde in caſtris Conradi de Berga, Epiſcopi Monaſterienſis, contra Epiſcopum Ornabrugenſem, Ludovicum a Ravensberg Comitem anno 1306. Cum vero alii hoc nomine* Treitmont, (ut *Piermont,*) *putant, quaſi primus hic Comes venerit ex Galliis cum Carolo M. in Weſtphaliam. Tamen iſta familia horum Comitum tandem defecit, & cum unica filia poſtremo Maſculo heredi horum Comitum ſupereſſet, elocabatur uni ex Nobilibus de* Stecken, *qui ſe poſtea cum poſteris ſcripſere Comites in* Dortmunde, *& tandem duo fratres de* Stecken, *Gotwinus & Johannes, facta diviſione ita convenerunt, ut Gotwinus eſſet Tremoniæ Comes, & alter obtineret Dominium* Meyrich *prope* Dußburg, *& Satrapiam in* Boldenik *prope Aſſindiam. Ultimus ex Nobilibus de* Stecken *vendidit dimidiam Comitatus partem urbi Tremonienſi, & mortuus ſepelitur in ſua Parochia* Lindenhorſt, *& ejus unica relicta filia N. elocatur rurſum uni ex Nobilibus de* Stalen, *qui cum ea conſequitur arcem & bona* Icker, (Icker *erat Tremonienſis Comitatus Præfectura,) & ex illo Stalio unica filia ſuperſtes fuit, quæ uni ex Nobilibus de* Bolswinckel *elocata eſt. Senatus Tremonienſis adhuc ſcribit interdum* in unſerer Grafſchafft Dortmundt.

(2) Advocatiæ & Protectionis, quæ ſæpiſſime renovata. Vide infr. in Codic. Diplom. No. LIII. LIV. LV. LVI. LVII.

(3) Quarum Diplom. vid. ap. *Lunigium* Part. Spec. Cont. IV. des Reichs-Archivs, p. 441. & ſqq.

(4) Immediata, quæ ſibi civitatem quoque Aſſindiam ſubjectam eſſe, jure contendit. Vide Scripta apud *Lunigium* in *Bibliotheca curioſa Deductionum* p. 204. ſeqq.

(5) Imo anno 878. juxta Diploma fundationis in Cod. Diplom. No. LVIII. ex genuina charta in ipſo Cœnobio Eſſendienſi, ut refert *Chr. Fr. Paullini* in Hiſt. Coll. Vitbec. a *Joh. Chriſtoph.*

Digitized by Google

desheimensi Episcopo, institutа, sorore Gersuida prima ejus Antistita (1) ordinata; Hujus Alfridi reliquiis, sicut & Cosmæ, Damiani, Basilii, Quintini, Remigii, Pinnosæ, Marsi, hierothecæ aureæ inclusis, aliisque Lipsanis gloriatur. Mechtildis Præfecta, Ottonis I. Imp. filia, Ottonis II. & Theophaniæ ejus conjugis, Orientis Imp. Basilii nepotis, soror, quæ sicut Affindiensis, ita Quedlinburgensis etiam (2) in Saxonibus antistita fuit, Rellinghausanum quoque collegium fundavit. Hu-

stoph. a Bellinghausen, Abbate Corbejensi, descriptum, & in multis a *Schatenii* in Annalib. Paderborn. p. 174. & *Stangefolii* Annal. Circ. Westph. lib. II. p. 150. exemplis diversum. Fuit autem Alfriedus, s. Altfredus, ex illustri Comitum de Asnede familia ortus, atque patre *Ouone*, matre vero *Richarde* natus, Monachus primum Corbejensis, sed postea ad Hildesheimensem Episcopatum evectus. Vide *Chron. Hildersheimense* apud *Paullini* in Synt. R. G. p. 74. & *Catalog. Episc. Hildesh.* T. I. p. 772. S. R. B. *Leibnizii.*

(1) Syllabum Abbatissarum exhibet *Chr. Franc. Paullini* lib. cit. p. 13. a quo sequens *Catalogus generosarum Abbatissarum*, ex scheda *Wirici Hiltorpii*, Decani Collegiatæ Ecclesiæ Assindiensis, descriptus, & MS. meo *Essendiensi* insertus, multum differt, convenit vero cum *Stangefolii* Indice Lib. 2. p. 150.

Gerswida, soror Altfridi. *Adelun*, quæ & *Adelwig* vel *Adelwyff*, obiit A. C. - - 22. Septembr. *Witburgis*, quæ & *Wildebigis* a Vingburg, obiit A. Chr. - - 20. Decembr. *Pinnosa*, obiit 2. Decembr. *Agana*, quæ & *Agina*, obiit 17. Novembris. *Lutgardis*, Ottonis M. Ducis Saxoniæ, filia, & Henrici I. Imperatoris Aucupis soror, Anno Christi 942. *Gerberga*, 29. Augusti. *Hatmoda*, quæ & *Hadwigis*, 18. Julii. *Ida*, A. C. 971. 17. Novembr. *Mechtildis*, 7. Januar. *Sophia*, ob. A. C. 1030. 27. Januar. *Mechtildis II.* Fundatrix Ecclesiæ Rellinckhusensis, Ottonis II. Imperat. filia, 8. Januar. In Syllabo *Paullini* hæc vocatur filia Imperatoris Orientis, sed perperam. Vid. *Tolnerus* in Hist. Palat. p. 231. & 257. *Theophanu* Palatina, quæ subterraneam cryptam construxit, quæ A. C. 1051. consecrata est, ob. 5. Mart. Hæc in *Hist. Brewilerensi* ap. Leibnizium T. I. p. 316. Abbatiam restauravisse dicitur. *Albeidis*, 20. Jun. *Svenhildis*, Fundatrix Ecclesiæ Staupenberg, quæ consecrata ab Annone II. Archiepiscopo Coloniensi, A. C. 1073. 4. Calend. Febr. obiit 30. Julii. *Mechtildis* Bavarica, 4. Novembris. *Oda*, Comitissa de Calwe, 31. Augusti. *Cunigundis* de Windecke, 7. Januar. *Lutgardis*, 23. Octobris. *Ida*, quæ & *Uda* Palatina, 16. Julii. Hæc aureum crucem columnæ marmoreæ imposuit. *Imma*, 21. Decembris. *Ermentrudis*, 25. Aprilis. *Hadwigis* de Beilsteine, 4. Jul. *Hendeeundis*, quæ & *Hindeetrudis*, Abbatissa præfuit A. C. 1170. *Beatrix*, quæ & *Bata* de Lenepe, 21. Mart. *Jutta* de Milne vel Millen, 21. Januar. *Albeidis*, hujus tempore valde angustata fuit Ecclesia a Friderico, Comite de Isenberg, 23. Aprilis. *Elisa*, quæ & *Elisabeth*. Hæc confirmavit reformationem Ecclesiarum in Staupenberg & Rollinckhausen, 14. Aprilis. *Sophia* de Groeschap præfuit A. C. 1253. *Berta*, quæ & *Beatrix* de Holte. Sub hac Abbatissa Ecclesia in aula Abbatiali & magna parte civitatis secundo in cineres redacta, orto igne in pistrina. *Mechtildis*, mater pia vocata ab Hardenberg, A. C. 1264. Hæc monasterium & Abbatiam exustam restauravit, & ex residuis ruderibus Capellas S. Walburgis, quæ postea S. Johanni est consecrata, & S. Gertrudis in foro de novo extruxit. *Berta* de Arnsberg, 8. Januarii. *Cunigundis* de Monte, An. C. 1336. 26. Novemb. *Catharina* de Marka, A. C. 1360. 27. Septemb. *Irmgardis* de Brocke, A. C. 1370. 1. Martii. *Elisabeth* de Nassau. Hæc nummos quosdam, qui adhuc superfunt, excudi curavit. Extruxit quoque molam pneumaticam ex saxis quadratis, quæ & loco carceris est extra urbis cardinem Occidentalem, ubi etiamnum insignia Nassovica conspiciuntur. Ob. A. C. 1413. 18. Novembris. *Margarita*, Comitissa de Marca, obiit A. C. 1425. 26. Januarii. *Margarita*, Comitissa de Limburg. *Elisabeth* de Beeck. Inter duas hasce schisma ortum est electione, Canonissis Margaritam de Limburg, Canonicis autem Elisabetham de Beeck eligentibus, compositum denique ultro cedente Margarita, nec proinde in Catalogum Abbatissarum referenda. Obiit Elisabetha A. C. 1445. d. 5. Maj. *Sophia* ab Overstein, ob. A. C. 1447. *Elisabeth* a Saffenberg, ob. A. C. 1459. die 21. Augusti. *Sophia* de Gleichen. Hæc nummos curavit cudi & aureos & alios in arce Borbeccensi. Ob. A. C. 1489. 5. Augusti. *Mena* ab Overstein. *Margarita* a Bichlingen. *Sibylla* de Montfort. *Catharina* de Tecklenborg. *Irmgardis* de Diepholt. *Maria* a Spiegelberg. *Elisabeth* de Manderscheidt. *Margarita Elisabeth* de Manderscheidt. *Elisabeth* de Monte Comitissa, Abbatissa postulata, mortua variolis A. C. 1614. 4. Januarii. *Maria Clara* a Spoer.

(2) Perperam. Hæc enim Machtildis, altera Abbatissa Quedlinburgensis, non fuit simul Abbatissa Essendiensis, sed confunditur cum Machtilde, Ottonis II. filia, quæ apud Amitam suam Adelheidem, alteram Ottonis M. filiam, & Abbatissam Essendiensem, educata fuit, ut liquet ex MS. *Brewilerensi* apud *Tolnerum* Hist. Palat. p. 231.

Digitized by Google

Hujus Abbatiæ Comites Marcani (1) Advocati ſeu Tutores ſunt.

Primus ex hac familia tutelam ejus geſſit Arnholdus: Poſt cujus fata Frider. Iſenbergius, ipſius filius, ſucceſſit: qui cum Engelbertum Montenſem, Archiepiſc. Colon. anno 1225. necaſſet, hujus in hac dignitate ſucceſſor Henricus a Molenarck, poſt parricidam in rotam actum, tutelam ad ſe tranſtulit, quam Conradus Hochſtedenus Archiep. Adolpho Marcano anno 1247. iterum largitus eſt. (2) Unde ſequentes omnes Comites Marcani usque in hunc diem (Reinholdo Kerckholde in manuſcripto Chronico teſte,) eandem continuant. Idem Adolphus Marcanus circa annum 1227. prætorium Baldeinnew, quaſi dicas cito novum, & aliud ſtruxit, quod eſt fundus Clientelaris Eccleſiæ Eſſendienſis, eoque diuturno tempore Comites Limburgii ad Lenam, dehinc Equites Steckii, Eilii, tandem Neuhoffii donati ſunt.

Abbatia Werthinenſis.

Werthinenſem Imp. Abbatiam Ludgerus, ex nobili in Friſia progenie (3) circa annum Domini 730. natus, & Hildegrini, ex Catalonienſi Epiſcopo primi a Carolo Magno deſignati Halberſtadienſis Antiſtitis, frater, primus Mimingardenſis, (nunc Monaſterienſis) ab eodem Carolo anno 746. conſtitutus Epiſcopus, ejusdem Caroli auſpiciis, Deo revelante, in ſolitudine Weveswaldt inter duos montes Wredenbergh & Aldenbergh, arboribus fato quodam cadentibus, in loco, ob Ruræ præterlabentis, aliorumque limpidiſſimo-

(1) Atque ita nunc Potentiſſimus Rex Pruſſiæ, ut *Tölnerus* quoque in Hiſt. Palat. p. 257. recte ſcribit.

(2) Vide infra Hiſtoriam ejus belli & pacis. MS. quoque *Eſſendienſe* hac de re ita refert: *E medio ſublato Friderico Ysenburgico circa A. C. 1225. vacans fuit Advocatia Aſſindienſis facta, & hereditario jure in Comites Clivenſes & Markenſes derivata, & inde propriam ſuam domum in civitate poſſident. Hinc eſt, quod* Reinoldus Kerckrode *Tremonenſis, ante centum annos ſcribit in ſua Chronographia Weſtphalica Rithmica hiſce verbis:*

Tho Eſſen waß ein Twydracht vannen binnen,
Dey Borgers leiten ſich ein deels Parthies finden,
Dat quam van Miſkoer der Frauen.
Den koer wolde eine van Bronckhorſt benandt,
Und wolde, dat er Nichte von Deipholt allein
Solde Fraue ſyn, und nicht die von Stein,
Die doch gekoeren waß und ſath in Beſith.
Dat hinderde Bronckhorſt und lagte er pleit.
Tho Roma an des Paweſizes Gerichte,
Sey pleitede wol drey Jar vor er Nichte,
Sey verloß thone lateſten woll twee of drey Ordel,
Deſſen hadde Sey geinen Vordel.
In Banne ſtarf Sey ſonder Loff,
Man groeff Sey in een Kruidthoff,
Die Borger hielden ein deel Parthie mit ere,
Dat Leip ſich noch ſo were,
Dat der forder quaet möchte hebben uth gekomen,
Dat heft myn Here tho Cleve tho Sinne genomen,
Und rehdt tho Eſſen in die Stadt,
Und heft dat binnen ſo ſtarck beſatt,
Mit wapender Hand, und was woll ſchin,
Hedde he gewoldt die Stadt were ſyn,
Men ick gelove dat Edele Bloet, ſo niet en dachte,
Hey bleff by ſyne alden Rechte,
Vor einen Erb-Voger leith hey ſich hulden,
Darup konte niemand ſchelden,
Hey leith ſich verſeckern ſyner Rechten,
Dey ſey eme abenbarlieck belehnden.
Hir iſt dat by gebleven,
Myn Here rehet hen na Cleve.

(3) Patrem habuit *Tiatgrimum*, matrem *Liafburchem*, avum *Uurſingum*, f. *Wirſingum*, Virum nobilem in aula Radbodi, Regis Friſiæ, aviam *Adelgardam*. Vid. *Vita Ludgeri* T. 1. S. R. *Leibnitii*. MS. *Eſſendienſe*. *Schaten.* in Hiſt. Weſtphal. p. 392. ſeqq.

Digitized by Google

ſimorum fontium amœnitatem amabili, circa annum Domini 778. fundare cœpit; (1) ſed

(1) Ad oſtia primum Rheni in loco Wittmunde, ſed ob Normannorum irruptiones, mutato conſilio, poſtea in *inculto* adhuc & *ſaltuoſo* loco *Wenesvalt* ad Ruram, quem *cælesti*, ut dicitur, *indicio ſibi deſignatum ab incolis & heredibus patriæ illius comparaverat*, ut Othelgrinus & Thiedbaldus, Diſcipuli S. Ludgeri, referunt in Charta apud *Schaten*. Hiſt. Weſtphal. p. 572. Incrementa ejus Abbatiæ vide in *Chartulario* apud *Leibnizium* T. 1. S. R. Brunſvic. p. 101. Idem quoque T. III. p. 600. ſeqq. *Syllabum Abbatum Werthinenſium & Helmſtadienſium* exhibet, a quo vero cum ſeries in MS. meo *Eſſendienſi* haud parum differt, eam hic ſubjicere operæ pretium duxi. Ita vero illud habet:

Poſt mortem Rathbodi Tyranni, Regis Friſonum, Winſingus, avus S. Lutgeri, a Carolo Martello ad Friſios remittitur, ac paulo poſt moritur. Winſingi vero filius junior Thiatgrinus, pater S. Lutgeri, duxit in uxorem Liafburgim, ex qua genitus Lutgerus, Vir ſanctus, in pago Wiruno prope Doccemium circa annum Ch. 730. ſub - - - Francorum Rege XIX. Habuit præceptorem Virum doctum & ſanctum, Gregorium nomine, Epiſcopum Ultrajectinum, de cujus Vita & Albrici Sacerdotis compoſuit libellum. Scripſit etiam Vitam S. Swiberti aliaque eleganti ſtylo. Conſtruxit vero ex revelatione divina Werthinenſe cœnobium iuchoatum novem annis, ante adeptum Epiſcopatum Monaſterienſem, ubi poſtea a Carolo M. Protho-Epiſcopus Metropolis Weſtphaliæ conſtitutus eſt. A. C. 802. Carolus M. caſtrum ſuum in Ludinenhuſen Diœceſ. Monaſt. cum omni jurisdictione, fortalitiis atque pertinentiis ſuis S. Lutgero & Monaſterio Werthinenſi perpetuis temporibus poſſidendum attribuit, juxta Diploma deſuper erectum de dato anni 33. regiminis Caroli M. Imperatoris. Perſtitit hoc caſtrum ſub plenaria jurisdictione Werthinenſium Abbatum usque ad A. C. 1430. A. C. 809. in pago Billerbecke obiit S. Lutgerus, & poſt eum adminiſtrationem habuit Beatus *Hildegrinus*, Protho-Epiſcopus Halberſtadienſis, & præfuit Werthinenſi Monaſterio ſummo honore ab obitu S. Lutgeri annis fere 18. obiit A. C. 827. 19. Junii. Deinde *Gerfridus*, ſecundus Mimigardienſis Epiſcopus, præfuit VVerthinenſi Eccleſiæ annis prope 13. & obiit A. C. 839. die 12. Septembris. Huic in regimine ſucceſſit *Thiatgrinus*, Halberſtadienſis Eccleſiæ ſecundus Epiſcopus, & præfuit huic Monaſterio 14. annis; obiit A. C. 840. d. 8. Febr. Hunc ſecutus *Alfridus*, Mimigardevordenſis Eccleſiæ tertius Epiſcopus; obiit A. C. 849. die 22. Aprilis. Poſtea *Hildegrinus* ſecundus VVerthinenſi cœnobio præfuit 36. cum ſemeſtri annis & duobus menſibus; obiit A. C. 885. d. 25. Decembr. Poſt mortem hujus Epiſcopi electus eſt in primum Abbatem 1. *Arcadulphus*, quem ſecutus ſecundus Abbas 2. *Hembil*, qui obiit pridie Idus Januar. A. C. 884. 3. *Adeldagus*, tertius Abbas, obiit 8. Jul. 4. *Otto*, quartus Abbas, obiit Calendis Mart. A. C. 899. 5. *Hogerus*, quintus Abbas, obiit 7. Calend. Januar. A. C. 906. 6. *Hildebrandus*, ſextus Abbas, obiit 8. Idus Januar. A. C. 912. 7. *Adalbrandus*, ſeptimus Abbas, obiit 8. Non. Mart. A. C. 918. 8. *Wueris*, octavus Abbas, obiit Non. Novembr. A. C. 933. 9. *Wiggerus*, ob. 9. Kalend. Septembr. A. C. 943. Hic fuit Comes Friſiæ, Rathobodi filius. 10. *Wigo*, Comes Friſiæ, obiit 8. Kalend. Aprilis A. C. 945. 11. *Reinerus*, Comes Friſiæ. Hujus tempore Otto I. Imperator perpetua donatione contulit Monaſterio in Helmſtede agros cum decimis in VVarmſtede, atque alia bona, A. C. 952. juxta Regium Diploma. Capella etiam fontis, quæ nunc Parochialis eſt Eccleſia prope VVerthinam in nemore, a VViggero, nono Abbate, primum ædificari incepta, atque ab ejus ſucceſſore VVigone continuata, denique ab Reinero abſoluta, per Brunonem, Archiepiſcopum Colonienſem, Ottonis I. fratrem, A. C. 957. in die Philippi & Jacobi Apoſtolorum, in honorem S. Clementis conſecratur, hinc forte, quod fons vivus ſub ſummo Altari perpetuo ſcaturit. Obiit Kalend. Febr. A. C. 962. 12. *Engelbertus*, Comes ex Saxonia, obiit 5. Id. Aug. A. C. 971. 13. *Folckmarus*, Comes de Hennenberg. Hic ab Ottone II. Imperat. obtinuit Privilegium cudendi monetæ, & emporii ſive fori, juxta Regium Diploma. Obiit 6. Novembr. A. C. 974. 14. *Ludolphus*, Nobilis Friſo, ab eodem Ottone II. Imper. obtinuit confirmationem de cudenda moneta, non tantum in VVerthine, ſed etiam in Helmſtede atque Ludinghuſen, ſpeciali gratia, A. C. 980. Obiit 3. Non. Januar. A. C. 983. 15. *Werimbertus*, alias *Werumbracht*, Nobilis VVeſtvalus. Hic novæ Eccleſiæ prope VVerthinam Parochialis verſus plagam Aquilonarem, nunc **Nieſkirchen** dictæ, prima jecit fundamenta, quam tandem Gero, XX. Abbas, abſolvit, in honorem S. Lucii, Regis Britanniæ, uti vivus petierat, per Annonem, Archiepiſcopum Colonienſem, Kal. Octobr. A. C. 1063. dedicata. Obiit 8. Id. Octobr. A. C. 1001. 16. *Ratbaldus* de Volmoitſtein, obiit A. C. 1022. 5. Idus Aprilis. 17. *Heit Hauricus*, Comes de Aldenborg, obiit 3. Idus Novembris A. C. 1030. 18. *S. Bardo*, ex Nobili VVederoviæ familia de Opperſchoven, patre Adelberto, matre Chriſtina, & poſtea Archiepiſcopus Moguntinus A. C. 1031. Elegit Imperatorem Henricum III. cujus conjugem, D. Agnetam, Comitiſ-

mitiſſam Pictavienſem, in Reginam unxit. 19. *Geroldus*, Comes de Lymborg. Sub hoc Abbate Parochialis Eccleſia in Ludinckhuſen, ſpectans ad collationem Abbatis VVerthinenſis, dedicata eſt A. C. 1039. Hic etiam Geroldus conſtruxit Capellam S. Nicolai juxta forum VVerthinenſe, quam Hermannus ſecundus, dictus Nobilis, Archiepiſcopus Colonienſis, in honorem S. Nicolai Epiſcopi, 5. die menſis Decembr. conſecravit 1047. nunc ab omni divino officio deſolata. Altera demolita in publicum armamentarium, quo menſuræ, pondo & ſimilia, ad publicam utilitatem ſpectantia, & forum neceſſaria, & eodem contigua, reponuntur. Viluntur ibidem in gradibus ante aditum Capellæ eis forum ab utraque parte duo Leones, congeſtis quadratis ſaxeis recumbentes, collocati, ſorte ab ipſo Geroldo in perpetuam illius memoriam eo ordinati, cujus familiæ inſigne eſt Leo. Qui quoque, intercedente D. Bardone, ſuo Anteceſſore, Archiepiſcopo Moguntino & Imperii Archi-Cancellario, apud Imperat. Conradum II. ab eo multa præclara Privilegia impetravit, & in numerum Prælatorum Romani Imperii recenſitus, quæ Privilegia in præſens in eodem Monaſterio fideliter conſervantur. Obiit ante Prædeceſſorem 14. Kalend. Novembr. An. C. 1050. 20. *Gero* de Wimersheim abſolvit ſtructuram Parochialis Eccleſiæ Neukirchen, quam in honorem S. Lucii, Regis Britanniæ, per S. Annonem, II. Archiepiſcopum Colonienſem, dedicari curavit, quemadmodum in vita S. VVerimberti Abbatis mentio facta eſt. Similiter antiquam & annoſitate collapſam majoris Eccleſiæ Cryptam reſtauravit, & per eundem S. Annonem eandem cum quatuor Altaribus, quorum primum ad ſepulchrum S. Luthgeri in honorem S. Trinitatis, medium vero inter utrumque in honorem B. Mariæ Virginis, tertium ad Auſtrum S. Agnetis, quartum verſus Aquilonem S. Nicolai, conſecrari fecit A. C. 1059. Obiit Idibus Martii A. C. 1163. 21. *Gilbertus*, qui & *Giſilbertus*, Baro de familia Pleſſ, obiit 4. Id. Aug. A. C. 1066. 22. *Adalwigus*, nobilis Franco, qui oſſa S. Ludgeri e Crypta in urnam argenteam collocavit, obiit A. C. 1081. die 6. Kalend. Novembr. 23. *Otto* primus ſui nominis, Comes de Sappenheim. Hic curtim Dale cum omnibus & ſingulis ſuis pertinentiis Monaſterio acquiſivit A. C. 1093. Obiit 6. Idus Maj. A. C. 1105. 24. *Adolphus* de Marcka obiit 17. Aprilis A. C. 1106. 25. *Rodolphus*, qui & *Rottholphus* cognominatus de Tuitio, Comes de Helfenſtein, obiit A. C. 1113. 15. Maj. 26. *Lutbertus*, Comes de Iſenberg, ſub quo totum VVerthinenſe cœnobium cum ædificiis magna incendii inflammatione conflagravit A. C. 1119. obiit mœrore concepto A. C. 1120. 8. Id. Octobr. 27. *Berengosus*, ſ. *Berengosus*, Comes de VVeſtenberg, reſtauravit igne conſumtum cœnobium, & fratres per incendii ruinam diſperſos ad Monaſterium revocavit, obiit A. C. 1125. 11. Kal. Octobris. 28. *Bernhardus* de VVeffelkoſſen, f. VVeffelkhoven, fundamenta Oratorii in Bredeney jecit, & abſolvit A. C. 1136. quod ſucceſſu temporis, annoſitate collapſum, A. C. 1366. vel circiter per Venerabilem Dominum, Ottonem de Gennep, Abbatem S. Maximi Trevirenſem & Præpoſitum VVerthinenſem, denuo reſtauratum, in honorem S. Marci Evangeliſtæ, & præcipue S. Crucis, cum plateæ ac publicæ viæ ibidem in modum crucis currant, dedicatum, atque imago Chriſti crucifixi, ob memoriam humanæ recordationis, juxta viam ibidem, qua perennis ſcaturiebat fons, poſita fuit, ubi per ſolemnes indulgentias S. Crucis frequentes & publicæ ſolebant fieri peregrinorum, undique longis itineribus agminatim concurrentium, ſupplicationes, divinam opem & miſericordiam pia devotione implorantium, atque feria ſecunda atque ſolenne feſtum Aſcenſionis Domini tam ab Illuſtri Collegio generoſarum Canoniſſarum regulis Collegii Aſſindienſis cum Abbatiſſa totoque Clero, quam ab Abbate & fratribus Monaſterii Werthinenſis generalis ſuffragantium, divini Numinis cum præcipua Lethania, ad hoc devote aptata, invocantium celebris & devota conventio, divinarumque Miſſarum ſolemnis celebratio, tandem abolitis Sacris & deſtructis aris, in annuas tranſierunt nundinas, & Sabbatho poſt Cantate numeroſi populi & mercatorum annueli adhuc concurſu frequentatur. Oratorium in Emporium, ſupplicationes & ſuffragia in luxum & laſciviam commutantes. Sic fere omnia pedetentim ſeneſcente mundo in pejus degenerant &c. Obiit A. C. 1141. die 11. Kalend. Novembr. 29. *Wurimbertus*, Comes de Schoenberg, obiit 6. Octobris. 30. *Volmarus* a Bilſtein obiit A. C. 1144. die 7. Septembris. 31. *Lambertus* de Gennep Arnoldo I. Archiepiſcopo Colon. percharus fuit, qui ideirco pro remedio animæ ſuæ Abbati & fratribus ſuis curiam Vrimerſcheidt cum Decimis in Wanheim Monaſterio Werthinenſi contulit A. C. 1147. Conradus etiam III. Imper. huic Abbati valde fuit familiaris, qui in Monaſterio Werthinenſi oppidanis ſuis Duisburgenſibus gratioſe nova Privilegia conceſſit, & antiqua confirmavit, 8. Indict. A. C. 1145. Obiit Anno Chriſti 1152. die 13. Kal. Novembr. 32. *Wilhelmus* de Moers. De hoc Abbate ſcripſimus, ubi de Viris claris Weſtvaliæ docuimus. Obiit Anno Chriſti 1157. 33. *Adolphus II.* Comes de Altena, obiit An. C. 1174. die 10. Kalend. Maj. 34. *Wolffframus*, Comes de Kirberg, obiit Anno Chriſti 1183. die 7. Idus Julii. 35. *Heribertus I.* Comes de Monte. Quidam volunt, illum A. C. 1196. deſiiſſe, alii autem, adhuc A. C. 1198. præſediſſe Monaſterio. 36. *Heribertus II.* Comes de Bueren. Hic mul-

ta

ta damna perpeſſus eſt a Friderico, Comite vicino ad Roram de Iſenberg &c. Poſt obitum Henrici VI. An. C. 1200. Ottonem IV. cum ceteris Germaniæ Epiſcopis in Imper. elegit, ut in Diplom. Ego Eribertus, Abbas Werdinenſis, elegi & ſubſcripſi Cæſar. *Baronius* in Annal. Eccleſ. Obiit 10. Kal. Auguſti A. C. 1230. 37. *Gerhardus* de Graffſchafft, ſive Graffſchap, obiit A. C. 1294. 2. Id. Novembr. 38. *Albertus* de Goer Altare verſus Aquilonem Capellæ Nienkirchen in honorem S. Severini Epiſcopi dotavit, & per Fridericum Epiſcopum altera Aſcenſionis Domini A. C. 1255. conſecrare fecit, quod, quondam ſub magno Organo ejusdem Eccleſiæ ſitum, nunc eo demolito in majorem Eccleſiam S. Ludgeri A. C. 1549. translatum. Obiit Idibus Septembris A. C. 1255. vel alii multi A. C. 1257. 39. *Albertus* de Tekelenborg. Sub hoc Abbate Eccleſia Werthinenſis igne penitus conflagravit, ſed reſtituto opere A. C. 1275. per Albertum Magnum, Epiſcopum Ratisbonenſem, tunc temporis Coloniæ apud Prædicatores reſidentem, conſecrata eſt Eccleſia. Obiit 16. Kal. Julii A. C. 1277. 40. *Otto*, Nobilis Baro de Wirberg, in Helmenſtadenſi una cum ſuis Nobilibus & Miniſtralibus in tumultu & populari factione occiſus Nonis Junii 1288. 41. *Henricus* de Wildenborg obiit A. C. 1310. Nonis Martii. Sub hoc Abbate nobilis Viri Sobbonis in oppido Wertinenſi ſitum, de præſenti **die Pordt** dictum, cum foveret partes Archiepiſcopi Colonienſis Wichboldi, contra Everhardum, Comitem de Marcke, ab ipſo Comite dirutum & occupatum fuit A. C. 1300. *Northof.* 42. *Wilhelmus* de Hardenberg. Hic una cum Engelberto, Marcano Comite, mœniis civitatem Werthinenſem cinxit, partimque firmavit A. C. 1317. atque oppidanis jus civium & municipalem ordinem conceſſit. Circa hæc tempora An. Chr. 1329. Altare, ſive Vicaria S. Severini jam pridem fundata, multis cenſibus, annuis præſtationibus & pulchra habitatione locupletior redditur. Obiit 9. Kal. Maj. A. C. 1330. 43. *Johannes* de Herte. Sub hoc Abbate Capella B. Mariæ Virginis in Baldeney juris Monaſterii Werthinenſis per Theodoricum & Everhardum ejus filium de Leitene fundata & erecta eſt A. C. 1327. in Vigilia Nativitatis Johannis Baptiſtæ. 44. *Johannes* de Arſchot. Tempore hujus Abbatis, nimirum 1357. Comes Markenſis Engelbertus ſororem ſuam Iſabellam Comiti Johanni Naſſovio-Dillenburgico connubio deſpondit, & Werthinæ circa feſta Bacchanalia ſplendidas & ſumptuoſas nuptias celebravit. *Northof.* 45. *Henricus* de Wildenberge obiit A. C. 1382. 46. *Johannes*, Comes de Spiegelberg. Sub hoc Abbate A. C. 1427. magna fuit exorta ſimultas & inteſtinum bellum, non citra diſpendium Monaſterii Werthinenſis, inter Comitem Markenſem & Montenſem, ratione caſtri **Angerordt** conſtruendi, atque in A. C. 1433. perduravit. Quando Adolpho, Comite Montenſi, auxilio exercitus Archiepiſcopi Colonienſis, Theodorici a Mœrs, Markenſes & Clivenſes in campo Duisburgenſium juxta ſylvam, quæ dicitur **Antfudet**, cæſi & in fugam verſi ſunt, atque ab illo tempore Duces Montenſes & ſui hunc locum poſſederint. Cives & oppidani Helmſtadienſes factiones inter ſe foverunt & tumultuarunt, ad iſtas controverſias compeſcendas & componendas, a Magiſtratu vocatus Abbas A. C. 1436. Profectus eſt eo cum ſuis, ſuamque paternam & ſeduſam operam in componendis diſſidiis impendit, ſed parum profecit, ac neutra pars cedere voluit, ſed magis magisque ad invicem inteſtino odio flagrarunt & excanduerunt: veritus, ne a tumultuariis civibus, quos viribus compeſcere non poterat, neque authoritate prævaleret, majorum ſuorum exemplo opprimeretur, periculum effugiens itineri ſeſe cum ſuis accommodavit. Verum a ſeditioſis & eorum complicibus ſeu ſociis proſequutus eſt in via, cum ſuis Nobilibus & Miniſtralibus, ac præcipue Arnoldo Scheel in **Aldendorp** capitur, in caſtrum **Padberg** captivus deducitur, & multo tempore detinetur, donec magno perſoluto lytro, ingentique pecuniarum ſumma ſe ſuosque captivitate redimeret. In captivitate Abbatis Adolphus I. Dux Clivenſis, timens, ne hoſtili manu monaſterium invaderetur ſimul & oppidum, protectionis ergo caſtrum Werthinenſe in margine fluminis Roræ cis pontem e fundamento erexit. 49. *Johannes* Steck, ex Mollenbroicke prope oppidulum **Volte**, obiit A. C. 1454. 4. Non. Septembr. 50. *Conradus* a Gleichen, ultimus ex generoſa proſapia ſeu familia ortus. Hic degradatus & depoſitus, omnique honore ſpoliatus, conſtituit ad ſuos redire, in itinere deficiens juxta civitatem Mindenſem in villa publica & abjecto hoſpitio 14. Januar. An. C. 1476. (alii 1477.) miſere ſexagenario major fatis conceſſit, & denique in obſcuro loco ignobiliter ſepultus. 51. *Adamus*, Abbas S. Martini Colon. Hic Regalia hujus monaſterii a Maximiliano Imper. in ipſius perſonam obtinuit. Cæteræ dignitates & officia monaſterii juxta unionem Reformationis Burſfeldenſis & aliorum cœnobiorum S. Benedicti etiam mutata ſunt, & Præpoſito Prior, pro Theſaurario Cuſtos conſtituitur. Hic deſtituto Conrado tribus tantum annis præfuit huic monaſterio, & reſignavit, & facta reſignatione ſuum monaſterium S. Martini Colon. repetiit, ibidemque ad A. C. 1499. reſedit, quo diem clauſit extremum. 52. *Theodorus* Hagedorn Reſſenſis obiit Erphordiæ in generali Capitulo 25. Aug. A. C. 1484. 53. *Antbonius* Grinholdt. Sub hoc Abbate A. C. 1518. ipſo die Panthaleonis ſacro, 5. Calend. Aug. natus eſt Illuſtriſſ. *G. Wilhelmus*, Dux Clivenſis, quem ipſo die Egidii Cal. Septembr. ſacroſancto baptiſmatis fonte abluit &

ſed anno 802. perfecit (1) atque inauguravit, Benedicti regulam ſequentem. Huic collegium alterum Helmſtadienſe ejusdem Caroli adverſus Vandalos ibi belligerantis pietas adjecit, quod certis conditionibus ab Hermanno a Kellenbergh, (2) dicto Holteno, ſive Xylonio, qui ab anno 1540. usque ad annum 1572. Abbatiæ præfuit, quod cives Præſuli inobedientes, & ob longius diſſitum locum Werthinenſi inutilius eſſet, Henrico, Duci Brunſvicenſi & Lunenburgenſi, pro nominata pecuniæ ſumma venditum eſt, ejusque filius Julius Academiam ex eo effecit celeberrimam anno 1576.

Werthinenſi Abbatiæ Zwentiboldus, (3) Rex Franciæ & Lotharingiæ, dominium Freimorsheimium an. 898. donavit: quo viciſſim ab Abbatibus primo Wilhelmus Freimorsheimius, deinde Eberhardus Marcanus an. 1297. inveſtiti ſunt. Poſtrenius ad Comites Marcanos, &, qui ex iis orti, Clivorum Duces derivavit. S. Ludgerus etiam fundum habuit ad Arnapham fluvium, hodie **Erfft** vocatum, prope Noveſium patrimonialem, ad 55. Cruces (4) dictum. Eidem B. Anno, Epiſc. Colon. an. 1068. de Villis & Decimis privilegium dedit, teſte inter alios Adolpho, Hermanni filio, patre Eberhardi, Comite, & Advocato de Monte. Hujus quoque Abbatiæ Comites Marcani Advocati ſeu Tutores ſunt. (5)

Ægidius Gelenius in Staurologia.

Monaſterium Frundebergium. Ægid. Gelenius in Staurologia.

Frundebergio, (6) quaſi communi amicorum monti ſacro, ordinis Ciſtercienſis Veſtalium nobilium Monaſterio, in monte Hasleo ſecundum Ruram occidentalem in Comitatu Marcano, de quo agimus, ſito, originem dedit B. Menricus, ex Lubecenſi Canonico Anachoreta in iſto tractu factus. Cum enim is ab Henrico de Molenarck, Archiep. Colon. qui Engelberto, Montium Comiti, anno 1225. a Friderico Iſenburgio-Altenano, cogna-

intinxit. Obiit 13. Jun. A. 1519. 54. *Johannes* de Gröningen pontem Roræ fluminis, qui inſolita aquarum inundatione & ingenti vi glaciei immenſæ adductus, in Januario 1533. conciderat, magnis ſumtibus, & arculis ex quadrato lapide poſitis, quaſi duobus brachiis tranſitum claudens, conſtruxit, priori multo firmiorem & ſolidiorem, cum telonio dextra lævaque. Obiit 7. Julii A. C. 1540. 55. *Hermannus* ab Holte obiit A. C. 1572. ipſis Calend. Novembr. 56. *Henricus* Duden A. C. 1575. ab invictiſſ. Imp. Maximiliano II. Rom. & Bohem. Rege, &c. cum juribus, gratiis & privilegiis inveſtitus, Regalia quoque, ut vocant, adeptus eſt. Obiit A. C. 1601. d. 5. Aprilis. 57. *Conradus* de Clote.

(1) Quo etiam anno Carolus M. illud Monaſterium confirmavit. Vid. Dipl. ejus in Cod. Diplom. No. LIX. Ceterum eſt quoque & hæc Abbatia immediata, quod tamen non impedivit, quo minus Comites Marcani & Duces poſtea Clivenſes, horumq; Succeſſores jura Superioritatis Territorialis integra ſervaverint, atq; omni tempore in Abbatia quoque Werthinenſi, (dem Stifft Werden,) quippe in Comitatu Marcano ſita, exercuerint, ut pluribus oſtenditur in Scripto Pruſſico, adverſus Abbatem, cum is Abbatiam Jurisdictioni Territoriali ſubtrahere vellet, anno 1710. edito.

(2) Antonium potius Grimmolt civitatem Helmſtadienſem una cum Aula Abbatis, quod cives ipſi ad Comitia Imperii profecturo ſumptus ſuppeditare nollent, Brunſwicenſi Duci, Monaſterii ibidem Advocato, vendidiſſe, refertur in citato *Syllabo Abbatum VVerthinenſium & Helmſtadienſium* T. III. S. R. B. *Meibom.* Tom. I. S. R. G. p. 365. & de *Origine Helmſtadii* T. III. p. 234.

(3) Filius Arnulphi Imperatoris naturalis, atque Rex Lotharingiæ an. 895. conſtitutus. *Rheginо* ad a. cit. *Schaten.* Annal. Paderborn. p. 231. Diploma Werthinenſi cœnobio conceſſum vide in Cod. Diplom. No. LX.

(4) Rectius *ad Cruces*, prædium, quod Amulricus quidam cœnobio Werthinenſi donavit. Vide cit. *Chartularium VVerthinenſe* apud Leibnizium T. I. S. R. B. p. 113.

(5) Nempe hereditarii, ut liquet ex antiqua litera, ex ipſo Werthinenſi Tabulario producta, & commemorati Scripti Pruſſici Documentis No. 52. inſerta his verbis: *Acta ſunt hæc anno Dominicæ incarnationis 1093. Müllenheym in placito Bernhemi Comitis, ſuſcipiente traditionem Comite de Cleve, Theodorico, Vice-Advocati Adolphi, Comitis de Marca, qui tunc temporis puer erat.* Neque mireris, Territorii Dominum Advocatum ſimul eſſe cœnobii in ſuis terris ſiti. Multum enim intereſt inter Advocatiæ ejusmodi Eccleſiaſticæ, alias Koſten-Vogtey, & Superioritatis Territorialis jura, quippe cum hæc in bona tantum cœnobii Werthinenſis in Comitatu Marcano; illa vero in bona quoque extra Comitatum ſita ſeſe extendant, ut reliquos diverſos effectus nunc taceamus, de quibus legendi *Mayerus*, *Heiderus*, aliique, qui de Advocatia Eccleſiaſtica ex profeſſo ſcripſerunt.

(6) Alibi *Vrundenberg*, MS. Eſſendienſe *Frondenberg*, fundatum a Bertholdo & Menrico fratribus, quorum Vita refertur in *Actis Sanctorum* Menſis Junii T. IV.

Digitized by Google

cognato ſuo, fœde necato, ſucceſſit, & usque ad annum 1237. præfuit, facultatem, Monaſterium hoc condendi, petiiſſet; Et vero Archiepiſcopus eum examinans, ac propter nimiam ſimplicitatem rei perficiendæ inidoneum atque imparem eſſe metuens, rogaret, ut, quanta ad hujusmodi conventum amplitudo deſideretur, oſtenderet, Vir pius, ductis in locum inſtituendi cœnobii Archiepiſcopo, una cum Godefrido Arnsbergio, & Ottone Altenano, (Adolpho rectius,) Comitibus ac Ardeianis, aliisque nobilibus, coram miraculoſa B. Virginis ſtatua in genua procumbens, e cœlo ſereniſſimo lucidiſſimam precibus ac lachrymis deduxit nubem, in cujus medio aureum crucis ſignum, clariſſimis radiis fulgens, non tantum locum Monaſterii ædificandi, ſed etiam aram, crucifixo Domino in novo templo dedicandam, exſtruendi deſcripſit, quæ hactenus in multa veneratione habita ſunt.

Monaſterium vero, accedentibus aliorum, inprimis autem Marcanorum Comitum oblationibus, mire ditatum, Mauſolæum tandem eorundem evaſit. Hic enim Eberhardus II. Engelberti primi, anno 1277. defuncti, filius, anno 1308. mortuus, ejusque ſucceſſor & hæres Engelbertus II. anno 1328. defunctus, itemque hujus filius Adolphus, nominis V. qui anno 1347. obiit, ex Geldria, cujus moderamen geſſit, huc delatus, ejusque primogenitus Engelbertus III. an. 1392. extinctus, conditi ſunt.

Kentorfium. Kentorfium prope Hammonam ordinis Ciſtercienſis Veſtalium, Abbati veteris montis in Provincia Montana ſubjectum cœnobium, ſub Eberhardo Marcano Comite a. 1290. in Aprili eo translatum, anno 1293. 6. Cal. Octobr. ædificia ejus erecta, anno 1295. Eccleſia dedicata, an. 1296. occupatum, an. 1460. menſe Sept. die S. Hieronymi, a Joanne I. Duce Clivorum 2. Comiteque Marcano in ordine 15. reformatum & clauſum.

Herdenſe. S. Claræ Hœrdenſe monaſterium (1) Conradus Marcanus cum uxore an. 1340. conſtruxit, eique bonis multis proſpexit.

Gievelsbergium. Gievelsbergium ordinis Ciſtercienſis prius Sacellum ligneum, cui crux itidem lignea impoſita fuit, poſtea in cœnobium Veſtalium Ciſtercienſium tranſiit. Prope hoc (2) Engelbertus Montanus, Archiepiſcopus Colon. anno 1225. necatus, cultellum, quo peremtus, Moniales Montium Comiti, accepto ab eodem in præfectura Milenlœnenſi prædio, tradiderunt.

Scheidanum. Ex Monachorum cœnobiis præcipuum eſt Scheidanum ordinis Præmonſtratenſis, a diſtinctione finium Colon. & Marcani territorii ita dictum, an. 1170. a Philippo Heinsbergio, Archiepiſcopo Colon. inauguratum; cui an. 1173. Godefridus & Henricus, Domini de Hagen, prædia quædam donarunt. Eidem anno 1245. Decimæ in Berendorp per Hermannum Wennemerum, Arnholdum & Ehrenwerthum, fratres de Caminata, hodie Camen, vel Kemena, Lamberto, SS. Apoſtolorum Coloniæ Decano, teſte, aſſignatæ ſunt. Jus Patronatus etiam Eccleſiæ Mengedenæ illi Jonathan ab Ardea, approbante Engelberto Montano, Archiepiſcopo Colon. præſentibus Adolpho, Comite Altenano, Friderico Iſenburgio, Bertholdo Bureno, & Friderico Wittenio, anno 1216. attributi.

Marienheidanum. Marienheidano in præfectura Neoſtadienſi inſtituti Dominicani monaſterio Anachoreta illic habitans occaſionem dedit.

Hammonenſe. Hammonenſe obſervantium Franciſcanorum cœnobium anno 1461. ante obitum Gerhardus Marcano-Clivius, Adolphi primi, Clivorum Ducis, Comitisque Marcani, frater, ſtruxit.

Flumina *Comitatus Marcani.* FLUMINA Comitatus Marcani præcipua ſunt: Rura, quem Lena, Bicha, Hennæpa, Volma, Mona & Veiſtera ingrediuntur, Æmſuris & Lupia, ſive Lippia.

Rura

(1) Vid. *Schaten.* Annal. Paderb. Parte II. p. 301.

(2) Unde & fiſco addictis Friderici Iſenburgici Parricidæ bonis auctum ſcribit, atque hanc de iſta cæde ex Monaſterii illius templo refert:

ANNO. DOMINI. M CC XXV. VII. IDUS. NOVEMBRIS.
OBIIT. HOC. IN. LOCO. VENERABILIS. PATER.
ET. DOMINUS. ENGELBERTUS.
ARCHIEPISCOPUS. QUI. MAGNIS. MIRACULIS.
CLARUIT.

Digitized by Google

Rura (1) duplex eſt: Orientalis, de quo in provincia Julia, & Occidentalis, de quo hic dicendum.

Rura. Occidentalis Rura, ex montibus Abnobicis non procul a Winterberga natus, inter valles ſtrepero ſemper curſu reſonans, præclaris fluviis apud Oiſtivicum, Volma apud Meſchedam, Henna apud Vriennolam, Venna apud Bedenburgum, Honna & Lena modo dicto apud caſtrum **Spburgh** acceptis, infra arcem **Bollmenſtein** e regione montis Cæſarei, jam dirutam, ſpectrisque, ſicut etiam ſupra eam Rurendalia, (vulgo Rouwendael,) apud deſolati caſtri reliquias, multis portentis celebri, famoſam, Volmæ commiſcetur: Volma vero non procul a monaſterio Gievelsbergio Hennæpam fluvium habet, cum quo Ruram influit. Mona autem fluvius, colle quodam abſorptus arenoſo, primo quidem totus ſub terram cadere videtur, ſed tandem actis redux cuniculis, ſolitumque continuans alveum, Ruræ deditur, antea tamen fluvium Veiſteram, qui glacie nunquam indurari, ſed ſemper tepeſcere fertur, capit, & in eum Ruram conducit. Porro multa Rura hæc oppida, caſtra & pagos alluit, utpote Winterbergam, Meſchedam, Montem aquilæ, Arnsbergh, Swertinam, Sicamburgum, Hœrdicum, Cæſaris montem, Volmenſtein, Wetereniam, monaſterium, & per Tencteros Hattnegum, Catvicum, Mulheimium, Duisburgum & Rurohrtam, ubi prius Æmſurim prope Beeckium pagum hauſit, Rhenum influit, eumque flumine validiſſimo auget; prout Bernhardus Mollerus eundem ſequentem in modum deſcripſit:

Deſcriptio Ruræ metrica.

Haſſiacis fontem ſumul ac eduxit Abnobis
Altiſonis Rhenum Rura fatigat aquis.
Curvus abit flexu veluti Mæandros adunco,
Orbifluis inter ſaxo rotatur Equis.
Quam ſubito Mœdus fluxu defertur Hydaſpes,
Tam ſubito labi Rura furore ſolet.
Præcipiti ſemper ſcopulo decurrit abactus,
Præcipiti ſemper valle coactus abit.
Inſtar Pantagia vaſto dum curreret amne,
Paſſibus audiri flumina mille queunt.
Adde, ſcatet monſtris, paſſim monſtroſa relinquit
Mœnia monſtroſis nomine Rura *ſuo.*
Nobilium prima ſteterant ætate Penates,
Ad geminum ripæ tecta ſtetere latus.
Sed ſcelus excelſa Dominus punivit ab arce,
Quæ ſceleris cauſam tecta dedere, ruunt.
Nam domum poſtquam Domini ſpeleia latronum
Efficerent, poſtquam latro præeſſet aquis;
Depoſito frontem vertit Fortuna favore,
Tutus & in tuto deſit eſſe locus.
Quin etiam Ceſar multas victrice ſubegit
Clade domos, victo diruit hoſte loca:
Stirpitus eruitur veſanæ manſio gentis,
Crimine Majorum cogitur eſſe nocens.
Hinc Lemures diro ſtygii clamore vagantur,
Manibus unda fremit, manibus arva fremunt.
Agricolas Dæmon crebro prævifus abegit,
Agricolas crebro fecit abire metu.
Tertia monſtrorum coguntur cedere ſpectris
Bruta, quibus fœdi conſtat ineſſe nihil.
Quin etiam notæ viſuntur imaginis umbræ,
Poſt obitum manes Parca redire facit.
In cameris etiam choreæ peraguntur inanes,
Sæpius organicum carmina fingit opus.

Sæpi-

(1) *Rubræ* nomine hujus meminit *Geograph. Ravennatenſis* l. 4.

Sæpius horrendi ſimulant incendia fumi,
Sæpius audiri fulmina luce ſolent;
Fulmina mentito deterrent fulgure terram,
Nulla licet nubes axe minetur aquam.
Sulphur ab umbrarum cathedris afflatur, & aura
Naribus hoſtili fumida peſte cadit.
Sic adamantæo ſedes ardore ligantur,
Nemo queat fixas ut removere loco.
Tartara ſi dubites hic volvere talia præſto,
Hic tibi Ruranæ Tartara vallis erunt.
Dum non rite pilis videantur ducere nomen, non Rowenthal,
Rectius hæc Ruræ nomina vallis habet. ſed Rurenthal.
Eruta deſerti ſpectantur rudera caſtri,
Tecta latent, tecti monſtrat arena pedem.
Cella patet præbens aditum diverſa latebris,
Dira pavimentum turbat imago ſtygis.
Deſolata jacent aliis veſtigia caſtris,
Tractibus hæc etiam Dæmone plena jacent.
Viſitur horribili Volmenia Dæmone rupes,
Horrida terribili viſitur arce locus.
Monte canes degunt furvi, terrore colonos
Afficiunt, alto tecta fragore tonant.
Quisquis Cæſareo ſuſpectat vertice caſtrum,
Degenerem neſcit diſſimulare metum.
Proximus Oeſtvico Volmam prædatur, & Hennæ
Brachia, Meſchedæ proximus, ore rapit.
Venna Vrunnolæ Ruram delapſus adurget,
Henna Vredenburgæ raptus omittit aquam.
Caſtra Sicamburgi ſimul ac acceſſit eundo,
Inferius Lenam Rura furore bibit.
Præterit Hoerdicum, (dextro ſtat limite pagus,)
Ponte ſub oblongo Rura ſed arctat aquas.
Deſerit ad lævam ſalebroſi fragmina montis,
Cæſare deductum fragmina nomen habent.
Adjacet excelſo Volmenia vertice rupes,
Stirpitus everſam culmine Rura videt.
Turris adhuc quadrata ſitu munita repaglis
Surgit, adhuc tecti ſigna videre licet.
Subjacet horrendi ſcapulo Wetterenia montis,
Sæpius elabi culmina monte timet.
Flumine Tencteros ſinuato diſſecat amnis,
Amnis ad Hatnegi mœnia pene ruit.
Culmina Werdenæ fluvii ſic nomine dicta,
Culmina Ludgeri nomina clara ſubit.
Penſilis accedit Catvicum tegmine pontis,
Et valido validas ponte coarctat aquas.
Candida Mullemi fœcundat gurgite tecta,
Candida Duisburgi gurgite tecta videt.
Mœnia pulchellæ Rurordum defluit urbis,
Angulus hæc Ruræ nomina ferre poteſt.
Rura gravi tandem motu defeſſus aquarum,
Cum famulis Rheni ſceptra ſubintrat aquis.

Idem Mollerus de Lena, Bicha, Hennæpa, Volma, Mona & Veiſtera fluviis, Ruram ingredientibus, ita canit:

Deſcriptio Fluviorum Ruram ingredientium.

Lena capit Bichæ fluctus, præcelſa Siburgi,
Caſtra Sicambrorum laude notata rigat.
Præterit Altænam, Limburgi præterit arceis
Lena, ſed amiſſo protinus amne perit.
Bicha Bobænolæ ſimul ac rimatur agellos,
Saxifragis Lenæ conciliatur aquis.
Qua relevat parvo ſedeis Huſtena nitore,
Rura ſubit, Ruræ flumen amicus init.
Clauſtra Gevelsbergi ſimul ac Hennæpa reliquit,
Digerit Hennæpam robore Volma ſuo.
Qui ſimul ac nomen Volmenæ præſtitit arcis,
Perditur, in Ruræ viſcera merſus abit.
Perditus effracto terrarum viſcere Mona
Conditur, integro protinus amne redit:
Montis arenoſo quoniam ſorbetur hiatu,
Ex poſtliminio redditus inde fluit.
Oppidulum propter veniens illuſtre Nehæmi,
Rura ſtatim Monas flumen adeſſe videt.
Infra Belichium miſcetur Veiſtera Monæ,
Veiſtera durari frigore neſcit aquam.
Eſt calidus, pleno dum cærula frigore conſtant,
Dum gelido tellus marmore ſtricta riget.
Nec prius, ac Ruræ datur, frigeſcit in iſto
Flumine, perſentit tergora ſtare gelu.
Candida perplures deſpectant oſſia vici,
Culmina pro multis dicere pauca libet.
Winterberga caput Ruræ clivoſa miniſtrat,
Poſtea Meſchædam gurgite Rura venit.
Alluit Arnsbergum, Swertenæ præterit oras
Marchiados, ſtrepero cuncta fragore ſubit.

Lupia. De Lupia (1) variæ ſunt authorum ſententiæ. Joachimus Vadianus (2) in notis ad Pomponium Melam Neccarum vocat, ſive Nicrum, qui haud longe a Danubii fontibus ortus, perque Würtenbergenſem Ducatum lapſus, Heidelbergam tranſiens, mox Occaſum verſus Rhenum ad Manheimium, Archipalatinatus propugnaculum inſigne, ſenſim illabitur. Strabo longe a Mela alius, (3) Lupiam in Viſurgim deferri, ait; ſed uterque toto cœlo errat. Lupia enim, ex fonte Bullerbornio reſono ſub fruticanti quodam tumulo ad caſtrum Lipſpringam (4) in Bructeris ortus, a dextris Dalbruggas præteriens, Padam & Almonam fluvios apud Nienhuiſiam conſequitur, Lippiam ſui nominis urbem irrigat, & infra Capellam monaſterium iterum Glennam, apud Hammonam Aham fluvios accipit, Aha vero Roſonobellam & Alpham, urbe Suſatenſi miſſam, capit, cumque iſtis Lupiam intrat, quæ inde novam & veterem Lunam dirimens, ad lævam Zeſacum fluvium, apud pagum Lunerum exortum, abſorbet: Ex monte Boumberga, lapides arboresque, ſtructuris ædium accommodas, per totam Germaniam adminiſtrante, fluvium Steveram non procul ab oppidulo Halterenio adhuc excipit: Stevera autem,

(1) Simplici *P. Strabo* quoque lib. 7. *Vellejus Paterculus* lib. 2. c. 105. & *Pomponius Mela* lib. 3. c. 3. ſcribunt; geminato vero *Luppia* a *Tacito* appellatur Annal. lib. 1. c. 60. lib. 2. c. 7. alibique, & rectius juxta *Illuſtr. Epiſcop.* in Mon. Paderb. p. 13.

(2) De cujus, ut & *Irenici* & *Spidelii*, qui Luppiam cum *Lano* confundunt, vide omnino laudata *Mon. Paderb.* p. 13.

(3) Ille lib. 7. ἐπὶ ταυτὰ τῷ Ἡμασία φέρονται βισυγίς τε καὶ Λυπία ποταμὸς, *in eandem cum Amiſia partem feruntur Viſurgis & Lupia amnis*; Hic vero lib. 3. c. 3. *Amnium in alias gentes exeuntium Danubius & Rhodanus, in Rhenum Mænus & Lupia.*

(4) Uno milliari a Paderborna. Vide omnino *Mon. Paderb.* p. 14. 15. *Joh. Nic. Sellium* in Veſal. Obſequ. p. 52.

Digitized by Google

autem, ex clivo montis prædicti egreſſus, non procul a Notileno, nobilium Virginum cœnobio, ſtatim ab ortu ſui molas circumagit, villæque Steveræ nomen facit. Solis ad exortum primo labitur, poſtea, ſeſe ad Auſtrum gyrans, Ludinchuiſium alluit caſtrum, indeque Lupiæ ad dextrum latus jungitur: Lupia vero Recolinckhuſiam a ſiniſtris, a dextris Halteremum ipſum, Ranſtorpium, Harveſium, Dorſtenum oppidum præterit, Velledæ Bructericæ aulam parum ſupra Veſaliam, ubi Spelleden viculus eſt, præterfluit, ipſamque Veſaliam a ſiniſtris alluens, ſtatim Rheno conjungitur, ſicut ex hac ejus deſcriptione in Rheni perigraphe Bernhardi Molleri apparet:

Deſcriptio Lupiæ metrica.

Lippia campeſtri derivat flumina tractu
Hic, ubi Lipſpringæ nomina tractus habet.
Eminus apparent reſoni miracula fontis, (Bullerborn.)
Dicitur hoc etiam Lippia fonte dari.
Quem revocans longo recipit Lipſpringa meatu,
Sub terra ſimul ac longius egit iter.
Lubricus & celſa ſimul ac deſcivit ab arce,
Lippia dividuo redditur amne duplex.
Mox redit in ſeſe repetito lætior amne,
Inſula nec longe tenditur arcta ſitu.
Quem media genetrix peperit Paderborna ſub æde:
Lippia puniceo digerit amne Padam.
Hic Pada quadrifidi diviſus in oſtia fonte,
Currit viginti, circulat amne rotas.
Ut ſex atque decem ſtadiis defluxit ab urbe,
Maximus in minimo perditur amne Pada.
Almona fallaci concurrens perditur æſtu,
Lippiacis flumen cedit utrumque labris.
Hic ubi confluxu miſcentur flumina trino,
Caſtra domus ſurgunt nomen adepta novæ. (Nienhuiß.)
Auctior hinc gemino dum Lippia gurgite vadit,
In Zephyros ſenſim grande recurvat iter.
Hinc gemino tellus prodit concluſa fluento,
Tellus Bructericæ nomina gentis habet.
Incola vulgari Delbrugas nomine ſignat,
Incola barbarico ſævior hoſte cohors.
Inde quadraginta ſtadiis Paderborna recedit,
Mille duo paſſus hinc Detemolda fugit.
Contigua facilis regione profunditur aqua,
Roſcidus ebullit paupere rivus aqua.
Lippia Dalbruggas Vari cum ſanguine linquens,
Funeris haud Latii deſinit eſſe memor;
Teutonicumque Rheno properans inferre triumphum,
Sanguineas Vari clade miniſtrat aquas.
Fluminis adventu pagi lætantur & urbes,
Urbs ſubit, ex fluvio Lippia nomen habet.
Accipit albentis dextrorſum brachia Glennæ,
Glenna capellano dignus honore latex.
Præterit Hammonem, celeri quam verberat Aba
Flumine, quem celeri Lippia mole bibit.
Hic Roſenobellæ fluctus exantlat amœni
Aſa, nec imbibito tardior amne fluit.
Amne nec accepto melior, nec pulcrior amne,
Aſa ſed acceptis nomine cedit aquis.
Omnia concurrant fluviorum nomina, nomen
Ad Roſenobellæ cuncta ſilere, rear.

Aſam fluminibus ſubit auxiliaribus Alpha,
Alphaque Suſato miſſus ab urbe cadit.
Præterit Heidfeldum, Lipburgi præterit oras,
Lippia pagorum nomine lætus abit.
Hezenium fluctu lambens fœcundat opimum,
Alveolo vernam diffugiente videt.
Lippia deſcendit duplicis ſub culmine Lunæ:
Labitur hinc, veterem deſerit, inde novam.
Quæ jam poſterior conſurgit, Zeſacus undam
Advehit, hunc lævo Lippia fine rapit.
Zeſacus effundit pulchello cornua fonte,
Flumina Luneri devehit orta caſu.
Urbis & antiquæ retinent veſtigia dextram
Fluminis, hic nullum Lippia flumen habet.
Obviat Haltremum, dextro quod limite ſurgit,
Eminus ac ovium vellere curat opus.
Aſper Boumbergus ſequitur mons latus, ab illo
Stevera, quem ſociat Lippia dexter aquis.
Protinus ebullit Notileno flumine clauſtro,
Contiguis nomen donat ineſſe molis.
Solis ad exortum primo defertur ab ortu,
Poſtea morboſi fertur in arva nothi.
Ludinchuſiados caſtrum rimatur arenæ,
Poſtea Lippiaco totus in amne perit.
Ut Recolinchuſi terras reſpexit abiſſe,
Lippia continuo longius amne fluit.
Cominus Oſtdorpum, Ransdorpia cominus aſtant;
Fluctibus Haltremi Lippia radit agros.
Inclyta Dorſteni metitur gurgite tecta,
Pontibus urgetur, Carboſa nave vehit.
Rheno proximior Velledæ præterit aulam,
Nomine jam dubio virginis aula latet.
Velledæ Spelleda quadrat mutata prioris,
Arguit hoc radix nominis atque loci.
Deferat ulterius, Veſalia fluctibus inſtat
Lippiacis, Rheno Lippia perdit aquas.

Amaſis. Amaſis (1) vel Amaſus a fonte Lupiæ 40. ſtadiis verſus Septentrionem diſtat, ubi arces Teutoburgenſis, hodie Tecklenburgh, & Iburgenſis, campus victoriosus, rivus roſeus, aliaque Varianæ cladis veſtigia etiamnum proſtant. De quo ita Fiedlerus Poëta:

Profluit Haſſiacis Amaſus de fontibus ortus,
Et per Weſtphalicam cærulus errat humum.
Has ubi cæruleo peragravit flumine terras,
Hicque coloratum gramine tinxit humum.
Uda rebellantis Friſii ſecat ora, rigatque
Embda tuos fluvio proximiore domos.
Inde via feſſus cumuloque gravatus aquarum,
Ingerit Oceano pondera vaſta patri.

Alius igitur hic eſt Amaſus ab Æmſuri, qui Ruram prope pagum Beeckium incurrit, & cum eo Rhenum intrat, ut jam dictum eſt.

Invenies quoque in Marchia fontes limpidiſſimos, ſylvas amœniſſimas, paſcua & prata

(1) De ejus nomine, quod a *Tacito*, *Strabone*, *Mela* & *Ptolomæo*, varie ſcribitur, itemque fontibus & decurſu, vide *Mon. Paderb.* p. 47. 48. & ſeqq.

Digitized by Google

prata florida, ut lumen Weſtphaliæ non immerito dici, nomenque ipſum a Medulla (1) promanaſſe credi poſſit.

Sed ad ipſos hujus Marcæ Weſtphalicæ Comites jam porro Sectione prima accedamus. Deinde Ducum Cliviæ 6. qui ex iis orti, hiſtoriam Sectione ſecunda explicemus. Additis Viri cujusdam in Clivia nobilis verſibus poëticis, quibus Comites Marcanos panegyrice proſecutus eſt.

Sectio Prima,

De Comitibus, qui Marcæ Weſtphalicæ præfuerunt, primis 13.

Comites Marcani ex Altenanis, & hi ex Montanis, (2) ut in iis indicabimus, progreſſi ſunt. Nam non tantum utramque provinciam conjunctim poſſederunt, ſed etiam

(1) Ita quoque *Meibomius* in Notis ad Lev. Northofii Chron. p. 411. *Solum in hoc Comitatu frugum, fructuumque feraciſſimum eſt, piſcoſiſque fluminibus, Lippia, Rhura, Lena, aliisque irrigatur. Invenies ibi fontes limpidiſſimos, ſylvas amœniſſimas, paſcua & prata florida, ut lumen Weſtphaliæ non immerito dici, nomenque ipſum* a Medulla *promanaſſe credi poſſit*; quæ verba omnia in Annales ſuos *Circ. Weſtphal.* transcripſit *Stangefolius* cap. 1. Præf. ad lib. 3. *Hamelmannus* p. 480. *Marckam* cum *Marchiæ* & *Marchionatus* nominibus confundit. *Baudrand* a *caſtello prope Hamum oppidum, atque medio inter Lippiam & Tvemoniam, ac quinque milliaribus Germanicis utrimque diſtanti*, nomen habere putat, & rectius, quippe quod caſtrum hoc, cujus *Lev. Northof.* p. 379. meminit, hodieque rudera adhuc conſpiciuntur, altera fuerit Comitum ſedes, a quo Adolphus IV. ejus nominis, quintus vero in ordine Comitum Altenanorum, quod Fridericus parricida Altenanum nomen ſuo crimine contaminaſſet, ut Auctor paulo infra, & MS. *Honſelerian.* referunt; vid. quoque *Stangefol.* lib. 3. p. 347. ſe primum Comitem Marcanum ſcripſit.

(2) Utrosque vero ab Advocatis monaſterii Tuitienſis derivat Autor infra in *Hiſt. Provinciæ Montanæ.* MS. *Scburenianum & Honſelarianum*, itemque *Henricus de Hervordia* in Chron. M. Belg. p. 180. *Lev. Northofius* in Chronic. Marc. *Joh.* a *Leydis* in Chronic. Belg. *Sebaſt. Münſterus*, *Bartholdus Akerlaken* aliique ex Italia, familiaque Urſinorum eos acceſſunt, cujus duo fratres, Adolphus & Eberhardus, cum Ottone III. in Germaniam profecti, alter condito caſtro Altenano, *Comitibus Altenanis & Marcanis*, alter vero extructa arce Aldenbergica, *Comitibus Montinm* dederit originem, eo tamen diſcrimine, ut alii ad Henrici, alii Henrici Sancti, alii Lotharii Imperatorum tempora conditores illarum arcium & familiarum referant; alii quoque non ipſos, Adolphum & Eberhardum, ex Italia veniſſe, ſed eorum, qui cum Ottone inde venerint, nepotes fuiſſe, aſſerunt, luculento indicio, fabuloſa eſſe, quæ de iſta origine ex Urſinorum proſapia vulgo narrantur. *Ægidius Gelenius* de Magnit. Colon. l. 2. Sect. 33. duos fratres Ubios tempore belli inter Ottonem, cui faverint, & Vitellium, cum hic Coloniæ Agrippinæ Imperator eſſet declaratus, trans Rhenum ſe recepiſſe, atque Comitibus Altenanis & Lippienſibus originem dediſſe, ſcribit: quæ ſententia non ſolum *Spenero* Op. Herald. lib. 1. c. 54. erudita & elegans, ſed & *Imhoffio* Not. Proc. lib. 9. c. 3. a veritate haud abſona habetur. Verum enim vero duas factiones, quarum altera Ottoni, altera Vitellio adhæſerit, Coloniæ extitiſſe, nullibi traditur. Ex *Tacito* vero Hiſt. lib. 1. c. 61. - 70. & 84. conſtat, quod Germani Vitellii amici fuerint, ad quos propterea, utpote hoſtes ſuos, duos illos fratres ſecuritatis cauſa ſe recepiſſe, quis crederet? præſertim cum Ubiis ideo quoque infeſti fuerint Germani, quod gens Germanica, ejurata patria, Romanorum nomine vocaretur. *Tacit.* Hiſt. lib. 4. c. 28. *Autor* MS. Eſſendienſis, e Comitibus Teiſterbantiæ, communi cum Principibus Cliviæ origine, atque a Roberto, Balduini I. Comitis Cliviæ & Teiſterbantiæ, filio, Comite Altenano, juxta adjectam *Tab. Geneal.* ortos fuiſſe, ſcribit, quod veroſimilius mihi videtur, cum ita appareat ratio, cur caſtrum, quod Adolphus condidit, Altenanum appellatum, atque is cum fratre dicti fuerint orti ex Urſinorum Romanorum proſapia. Videlicet caſtrum *Altenanum* fuit appellatum juxta nomen aviti caſtri in Comitatu Teiſterbantiæ, ipſos vero, tum illius, tum Aldenbergicæ arcis conditores, eadem ratione *Urſinos* crediderunt, qua *Theodoricum* Teiſterbantiæ & Cliviæ Comitem *Urſinæ* originis habitum fuiſſe, ſupra diximus in Diſſert. de *Comit. Teiſterbant.* Cum vero in eo conveniant omnes, Adolphum & Eberhardum, fratres, originem dediſſe Comitatibus Altenano & Montano, ſub Henrico V. atque Lothario Imperatoribus eos vixiſſe, primosque fuiſſe, crediderim, qui Comitatus illos hereditario jure in poſteros ſuos transmiſerunt, cum antea, ut ceteri quoque omnes, a temporariis Comitibus regerentur. Ceterum Eberhardus ille, poſtquam cum fratre res in bello inter Ducem Lymburgenſem & Comitem Lovanienſem fortiter geſſiſſet, vitam monaſticam amplexus, caſtrum ſuum Aldenburgenſe in cœnobium con-

Digitized by Google

iam tum ante, tum poſt ejus diviſionem factam, propagarunt. Primus Montium & Altenæ Comes fuit *Adolphus*, qui iterum *Adolphum II.* & hic *Adolphum III.* ſucceſſive genuerunt. Adolphus III. filiis inter alios duobus, Engelberto & Eberhardo, Comitatus binos diviſit, Montanum Engelberto, Altenanum Eberhardo tribuendo. *Eberhardus* autem, ejus nominis primus, Altenanus Comes in ordine 3. frater Engelberti, Comitis Montenſis, ex uxore Margaretha Julia Arnholdum, Fridericum & Adolphum, poſt patruum Brunonem III. Colon. Archiepiſcopum (1) genuit. Ex quibus Adolphus caſtrum Iſenburgium ad Ruram, oppidumque Rudenium conſtruxit: & cum anno 1197. II. Kal. Oct. die Michaëlis, Henricus, Barbaroſſæ filius, Rom. Imp. in Apulia ſatis ceſſiſſet, ejus mortem graviſſimum ſchiſma, cui Adolphus hic quoque noſter implicatus fuit, in imperio ſecutum eſt. Aliis, (2) inter quos Siegfridus Epſteinius, Archiep. Mogunt. & Adolphus jam nominatus, Ottonem IV. Henrici Leonis, Bavariæ quondam Saxoniæque Ducis, filium, (3) Andernaci (Mutius Coloniæ) (4) Germaniæ Regem proclamantibus: aliis Philippo, Suevorum Duci, Henrici fratri, alteri Barbaroſſæ filio, Erphurdiæ (5) coronam deferentibus: Ille apud aquas Graneas (6) 4. Nonas Julii, hic in vangionibus Wormatiæ Dominica in Albis (alii Moguntiæ) (7) in aſſumptione Mariæ, an. 1198. diademate cum benedictione ſolenni accepto, uncti & coronati. Philippus ergo, Moſellæ ripis obſeſſis, inde in Colon. diœceſim excurrit, Regiomagium, Bonnam, aliaque loca, in reditu etiam Andernacum exuſſit, multaque damna intulit. Anno 1200. Innocentius III. Pontifex Romanus, Ottoni imperium prorogavit, Philippo abrogavit. Otto igitur, ut Adolphum hunc Altenanum, Colonienſem Archiepiſcopum, de quo ſermo, ſuo obſequio arctius illigaret, jura nonnulla Eccleſiæ Colonienſi confirmavit, conſuetudinem vero & uſum ſiſci regii, de hæreditate Eccleſiaſticorum relicta, a proximis agnatis adeunda, ſuſtulit, & Ducatus Angariæ atque Weſtphaliæ, Philippo Heinsbergio a Barbaroſſa, devicto Henrico Leone, Duce Saxoniæ, an. 1180. donatos, ſtabilivit, (8) præſentibus Epiſcopis Argentinenſi, Theodoro Traject. Dietlm. Mind. Bernhardo Paderb. Heriberto, Abbate Werthunenſi, Ludolpho, majoris templi Colon. Udone Dec. Brunone Bonnenſi, Theod. Gereonis, Gerhard. Santenſi, Theod. SS. Apoſtolorum, Engelbert. S. Georgii Præpoſitis, Herman. Chori Epiſcopo, Rudolpho Scholaſtico, ſæcularibus vero Principibus, Mechtilde Brabant. Henrico Luneb. Ducibus, Bald. Flandriæ, Ottone Geldriæ, Arnholdo Cliviæ, Wilhelmo Juliæ, Theodor. Holland. Godefrido Arnsberg. Herm. Lipp. Godefr. de Epſtein, Herm. Waldeccіæ, Godefr. Pyrmontis, Henr. Seinæ, Simone Tecklenb. Walfrid. Rheni, Henrico Cuickio, Alb. Eberſt, Henr. Keſſel, Arnholdo Alten. & Adolpho Montium Comitibus, Gerh. Volmenſt. Henr. Hœckeswagio, aliisque Dynaſtis, quos in Arnholdo III. Comite Clivio, recenſuimus.

Con-

convertit. *Laudata MSta. Levold. Northofius* p. 383. 384. Ceterum Comitum Marcanorum, & ex his ortorum Ducum Clivenſium ſeriem vide in *Tab. Geneal. VI.*

(1) Qui vero altero, ex quo electus erat, anno Archiepiſcopatu ſe iterum abdicavit, atque in monaſterium Montis veteris abiit. *Schaten.* A. P. l. 9. p. 895. MS. *Schuren. Magn. Chron. Belgic.* p. 205. *Lev. Northof.* p. 385. apud *Meibom.* T. 1.

(2) Qui alterutri factioni adhæſerint. Vide in Epiſtolis ad Pontificem apud *Schat.* A. P. p. 917.

(3) Atque jure matris, Machtildis, Comitem Pictavienſem, ad quem propterea in Galliam a ſua factione, ut Imperium ipſi offerrent, miſſi fuerunt Emicho Leiningenſis atque Albertus Dachsburgenſis Comites. Vide *Innocentii III.* Epiſtolas p. 689. & 709. edit. Baluz. *Meibomii* Apologia Ottonis IV. p. 116.

(4) Andernacum comitia Electionis indicta, Coloniæ vero habita fuiſſe, refert *Urſpergenſis* p. 392.

(5) In campis Erfurtenſibus ſcribit *Autor* Chron. Montis Sereni.

(6) Poſtquam magnis ſumptibus illam urbem, quam Philippi factio occupaverat, in ſuam poteſtatem redegerat. *Arnoldus* Lubec. lib. 6. c. 1. cit. *Apologia* p. 117.

(7) Autor Vitæ Innocentii III. c. 22. *Poſt modicum autem idem Philippus fecit ſe inungi & coronari, non Aquisgrani, ſed Moguntiæ*, &c. Conf. *Arnold.* Lubec. lib. 6. c. 2. *Godefridus* autem ad annum 1198. *Prædictus itaque Dux* (Philippus) *cauſam ſuam agens, & ut neceſſitas eum compulit, ab omnibus auxilium petens, omnes pene Principes muneribus ſibi conciliat, urbes regias ſuſcipit, fidem ſibi fieri ab omnibus jubet, nomen Regium ſibi adſcribit, & apud civitatem Vangionum in albis Paſchalibus coronatus progreditur.*

(8) Diploma vide apud *Schatenium* A. P. pag. 915.

Digitized by Google

VENSIUM,

c.

TUS, vid. *pag. præced.*

LPHUS II. le Marca, ob. 7. Ux. MARRETHA, fi- Theodorici, om. Cliv.

Irmgardis, Ux. Com. Ottonis de Lippia.

Alheidis, Ux. Johannis, C. Cliviæ.

Engelbertus junior.

EVERHARDUS, Dynasta Aræbergensis.

LPHUS, Archiepisc. onienſi abdicato Com. enſis, ob. 1394. Uxor RGARETHA Montenſis.

Theodoricus, Dynast. in Dinslaken.

Margaritha, Ux. Johannis, C. Nassaviæ.

Margaritha, Uxor Johannis Arculei.

I. r.

Theodoricus, Dynast. in Dinslaken.

Gerhardus, C. Marc.

Margaretha, Ux. Alberti, Com. Hollandiæ. *Elisabetha*, Ux. (1) Reinaldi de Valckenb. (2) Stephani, D. Bavar. *Engelberta*, Uxor Frider. Com. de Mörse. *Catharina* cœlebs.

ADOLG· Alten. fratris

NES I. Dux Cliv. n. Marc. ob. 1483. *Elisabetha* de evers.

Elisabetha, Ux. Henrici, C. Schwartzb.

Agnes, Ux. Caroli.

Helena, Ux. Henrici, D. Brunsu.

Adolphus, Dyn. Ravenstein. | *Philippus.*

Maria, Ux. D. Aurel. *Anna.* *Engelbert.*

Bruno, Archiepisc. Colon. ejus nominis II. ob. 1137.

Adolphus, ob. improlis 1498.

Engelbertus, D. Nivers. | *Carolus*, D. de Nevers.

Didericus, C. de Valvis, improlis.

Maria, Sponsa ob.

Philippus, Episc. Rhem. & Nevers.

Anna, Ux. Philippi, Com. de Waldeck.

Franciscus, D. Nevers.

Franciscus, improlis.

Henrietta, Ux. Ludovici Gonzagæ, D. Mont. | *Carolus I.* Dux Mont. & Nevers.

LMUS, 2. 6. Jan. *aria*, filia andi I.

Amelia, ob. cœlebs.

Magdalena, Ux. Johannis, D. Bipontini. | oh. Casimir.

Carolus Fridericus ob. Romæ 1575. *Elisabetha* obiit cœlebs.

Sybilla, Ux. 1. Philippi, March. Bad. 2. Carol. March. Burgov.

JOHANNES WILHELMUS, ob. 1609. improlis. Ux. (1) *Jacobæa* Badensis. (2) *Antonia* Lotharingica.

ENG

arol. Guſtav. Rex Suec.

arolus XI. Rex Suec.

arolus XII. Rex Suec.

vid

Digitized by Google

Contra Suevus (1) anno 1201. transmiſſo Moſella in ditionem Col. validiſſima movit manu, Col. Agrippinam obſedit quidem, ſed non cœpit, graviter tamen eam afflixit, quod Adolpho huic noſtro, Epiſcopo, aliisque Principibus rumpendæ Ottoni fidei non minimam occaſionem præbuit, an. 1204. ſubſecutæ. Cum autem Otto juramentum fidi Apoſtolicæ Noveſii præſtaret, Philippus an. 1203. ab eodem excommunicatus eſt; nihilominus tamen an. 1204. Saxoniam ingreſſus, ſed ab Ottone obvio repulſus, Thuringiam vaſtare cœpit: in qua & Bohemum, ſuppetias ferentem, in fugam conjecit, & Hermannum Landgr. ſibi ſupplicem fecit, tandem fortunam creſcentem proſecutus, Col. diœceſim invaſit, Præſulemque Adolphum Altenanum ferro auroque expugnavit; Noveſium ante occupatum eidem reddidit. Hic igitur ipſum, invitis Colonienſibus, in feſto Epiphaniæ Domini, anno 1205. ægro Agrippinæ Ottone, apud aquas Graneas cum conjuge coronavit, ob id ab Innocentio III. Pontifice, in ipſius locum Brunone nepote ſubſtituto, exauthoratus, (2) ſed a Philippo, Noveſio capto, reſtitutus, Ottone denique auxilio Henrici Limburgii apud caſtrum Waſſenbergenſe triumphato, & Brunone capto, multi Magnates ſchiſmatis ſopiendi ſtudio eo rem deduxerunt, ut amico colloquio (3) controverſia definiretur: quo factum, ut reliquo, quo Suevus ſuperſtes fuit, biennio, prior quidem crudelitas deſævierit, pax tamen haud confirmata fuerit. Nam Otto in Angliam ad Regem avunculum, Henricum II. profectus, Colonienſes vero a Philippo, intercedente Brabantino, Bopardiæ recepti ſunt: Adolpho autem Altenano & Brunone Seinenſi ſimul Epiſcopatu Col. exutis, & animi corporisque vinculis ſordeſcentibus, Eccleſia Col. gubernatore ſuo deſtitura, incertis fluctibus ferebatur, nec annus ſubſequens 1207. huic malo remedium attulit. Nam Philippus in Sinzigienſi Imperii oppido, ſupra Regiomagium ad Rhenum ſito, Comitia quidem celebravit, precibusque invitatus Colonienſium, in pervigilio Paſchatos Agrippinam venit, & novem ibidem dies commoratus, immodicis vectigalium exactionibus & injuſta moneta Imperii ordinibus interdixit, nuper etiam ab eo data fidem Colon. conſtabilivit, verum in negotio Adolphi & Brunonis nihil actum, niſi quod Pontifex pro Brunone pronuntiavit, qui in commemoratione animarum in caſtro Blanckenbergenſi mortuus, Coloniæ in Eccleſia metropolitana inhumatus eſt.

Eidem Theodoricus, non Montanus, ut communiter ab omnibus ferme appellatur, ſed Heinsbergius, (4) Godefridi I. filius, Henrici frater, anno 1208. ſucceſſit, ab Ottone confirmatus, (5) vetera cum Brabanto amicitiæ fœdera renovavit.

Idem Otto Imp. magno cum apparatu Italiam ingreſſus, 3. Non. Octobris ab Innocentio III. Papa conſecratus eſt, (6) non longe poſt tamen, ob regnum Siciliæ, (7) quod

(1) Hiſtoriam belli hujus civilis, quod duravit ab anno 1198. ad 1208. vide apud *Godefridum* Monach. ad illos annos, *Arnold.* Lubec. l. 6. & 7. *Conr. Urſperg. Schaten.* A. P. ad cit. annos.

(2) Bullam exauctorationis referunt *Arnoldus* Lubec. lib. 7. c. 4. *Adel. Erich.* in Chr. Jul. p. 240.

(3) Juxta Coloniam habito, ſed re infecta. *Otto* Blaſ. c. 48. *Arnold.* Lubec. lib. 6. c. 7. *Denique de Adolpho diſpenſatum fuerat, ut CC. Marcas de telonio Ducenſi* (Duitienſi) *perciperet, & totidem de Colonienſi, & Otto ſtipendia in ipſa civitate, & his contentus, Brunonem Archiepiſcopum non inquietaret.*

(4) *Ægidius Gelenius* de Admir. Magn. Colon. p. 47.

Heinsperga genitus mox Theodoricus *ab aris*
Pulſus iit, ſtruxit Mercuriale jugum.

(5) Vide *Godefridum* ad ann. 1208.

(6) Præſtito prius jurejurando his inter alia, ut in Regeſtis Innocentii III. & apud *Schatenſ* A. P. p. 956. verbis: *Poſſeſſiones etiam, quas Eccleſia Romana recuperavit ab Anteceſſoribus noſtris, ſeu quibuslibet aliis, ante detentas, liberas & quictas ſibi dimittimus, & ipſam ad eas retinendas bona fide promittimus adjuvare, quas vero nondum recuperavit, ad recuperandum pro viribus crimus adjutores, & quæcunque ad manus noſtras devenerint, ſine difficultate ei reſtituere ſatagemus. Ad has pertinet tota terra, quæ eſt in Radicafano usque Ceperanum, Marchia Anconitana, Ducatus Spoletanus, terra Comitiſſæ Machtildis, Comitatus Britenorii, Exarchatus Ravennæ, Pentapolis cum aliis adjacentibus terris, expreſſis in multis privilegiis Imperatorum & Regum a tempore Ludovici, ut eas habeat Romana Eccleſia in perpetuum eum omni juriſdictioni & honore ſuo.*

(7) Rectius Apuliam, quam Fridericus, Rex Siciliæ, Feudum Pontificis eſſe contendebat. Maxime vero, quod Machtildianas terras repeteret. *Matth. Pariſ.* an. 1211. *Meibomii* Apolog.

Digitized by Google

quod patrimonium Petri vocant, anno 1212. ab eodem excommunicatus, (1) & cum illo Theodoricus (2) hic Heinsbergius, quod sibi adhæreret, cui an. 1214. mortuo post controversiam multam an. 1216. Engelbertus Montanus, & isti a Friderico Isenburgio summo scelere, ut dicemus, interempto, an. 1225. Henricus a Molenarck successerunt.

Sed ab Archiepiscopis Colon. ad Comites Marcanos revertamur, ex quibus *Arnholdus* (3) solus familiam illustrem fæcunde propagavit, Altenanus Comes, ejus nominis I. in ordine vero 4. Nam ducta Margaretha, Henrici, Limburgensis Ducis, filia, Eberhardum & Fridericum, præter Episcopos Theodor. Monasteriensem, Præpositum Colon. Engelbertum, Osnabrug. Præpositum S. Georgii ibidem, Philippum, Can. & Thesaurarium Colon. Brunonem, designatum Præpositum Traject. Godefridum & Wilhelmum genuit. Ipsius anno 1198. cum Adolpho, Montium Comite, Henrico, Duce Limburgio, Henrico Hueckeswagio, Henrico Kesselio, in fœderis tabulis, inter Adolphum Marcanum, Archipræsulem Col. & Windekindum, Abbatem Corbejensem, initis, mentio. Eberhardus, (4) ejus nominis II. patriam arcem Altenanam accepit, Comes ejus factus in ordine 5. & ex Elisabetha Hannonia Adolphum genuit, de quo postea. Fridericus, (5) demisso Clericatu, & filia Walrami, Ducis Limburgensis, uxore ducta, castrorum Novipontis, Nieuwbrugh, ad Lupiam, & Isenburgici ad Ruram, Dominium a patre accepit.

Ubi tamen notandum, Isenburgicum hoc castrum aliud esse ab Isenburgico ad Loganum, vulgo Lanum sito: Illius enim conditor est Adolphus Marcanus, Episcopus Colon. ut supra annotavimus, qui illud infra Hatnegam in vertice montis juxta Ruram fluvium ædificavit, inque feudum fratri Arnholdo (6) concessit. Hoc vero florentissimæ Isenburgiorum & Budingensium Comitum familiæ circa Francofurtum, superioris Germaniæ Emporium ad Mœnum, domicilium est; Novipontis autem castrum in parochia

(1) Tanquam perjurus, a qua labe & aliis injuriis *Meibomius* cit. Apologia eum merito vindicare studet, quod jurejurando suo, ad quod erat inductus, Imperii juribus nihil derogare potuerit.

(2) Vid. *Chronic. Magn. Belgic.* p. 217.

(3) MS. *Schurenianum* & *Honselerianum*, ut & *Levold. Northof.* nullam hujus Arnholdi mentionem faciunt, sed ejus loco *Fridericum* memorant, qui Comites Marcanos, atque *Everhardum*, qui Isenburgicos Comites propagaverint, hoc Schemate:

EVERHARDUS.

Fridericus, Comes Alten.	*Adolphus*, Archiepisc. Colon.	*Everhardus*, Com. Isenberg.
Adolphus, Com. Alten.		*Fridericus*, Parricida. — *Theodoricus*, Episc. Monast.

MS. e contrario *Essendiense* duorum Arnholdorum meminit, unius, a quo Comites Isenbergici orti fuerint, & alterius, filii Friderici, cum duobus aliis Everhardi filiis, hoc Schemate:

EVERHARDUS.

Adolphus, Archiep. Colon.	*Henricus* & *Godefridus*.	*Arnoldus*, Com. Alten. Isenb.	*Fridericus*.
		Everhardus.	*Arnoldus*. — *Adolphus*, Com. Alten.
		Fridericus, Parricida.	

Everhardum habuisse filium Arnoldi nomine, patet ex Tabulis fundati cœnobii Bredelariensis, quibus *Everhardum*, Comitem de Altena, & *Arnoldum*, filium ejus, subscripsisse refert *Schatenius* A. P. p. 834. Idem Arnoldus testis adhibitus legitur in multis Tabulis apud eundem Scriptorem, utpote Hermanni, Episcopi Monasteriensis, anno 1185. p. 870. Ottonis IV. Imperatoris anno 1198. p. 915. & 922. Bernhardi, Paderbornensis Episcopi, anno 1204. p. 943. Hic itaque Arnoldus Everhardo in Comitatu Altenano successit, pater Adolphi Comitis. Vid. *Tab. Geneal. V.*

(4) Frater potius Arnoldi, atque Stirps Comitum Isenbergicorum. Vid. *cit. Tab.*

(5) Everhardi filius, parricida. Vid. *Tab.* Comitum *Isenbergicorum*, *Limburgicorum*, &c. infra.

(6) Rectius *Everhardo*.

Digitized by Google

rochia Heringenſi, in præfectura Hammonenſi, ad amnem Lupiam excitatum fuit; utrumque vero ob parricidium Friderici dejectum, eorumque loco Limburgium ad Lenam, itemque Altuni, ut a Limburgio, ad Lanum ſive Loganum in Weſterwaldia ſito, diſtinguatur, ab Henrico, Duce Limburgio, ad Moſam cum Prætorio Baldeinnew, quaſi dicas cito novum, & aliud anno 1227. ſtructum: unde Comitibus Limburgiis, Bronchorſtanis, Stirumiis, Bruchiis, familiæ origo, de qua in Principibus Montanis. Ex radicibus (1) vero caſtri Novipontani an. 1226. Hammona condita. Ex Iſenburgico Blanckenſteinium anno 1227. ad confluentes Ruræ & Torrentis Muttenbeccii ſurrexit.

Cæterum omnes hos Altenanos Comites, quia ex Montanis prognati ſunt, Odis in ipſorum hiſtoria proſecutus eſt Petrus Streithagenus, quo lectorem remittimus, adeoque hic ab Adolpho Altenano, primo Marcano Comite dicto, ordimur.

Antequam vero de ipſo, tanquam Eberhardi II. filio, (2) hiſtoriam texamus, prius hic de bello, ob parricidium (3) jam memoratum geſto, aliquid dicendum eſt.

Cum enim Heinricus a Molenarck Archiepiſcopus, Engelberti Montani, Archiepiſcopi Colonienſis, anno 1225. ſucceſſor, parricidam Fridericum Herburgium, poſt ſcelus admiſſum profugum, coram Friderico Imperatore, tum in comitiis Noricis agente, accuſaſſet, capitalemque in ipſum ſententiam, cujus executio ſibi demandata, impetraſſet, fratribus ejus binis Monaſterienſi & Oſnabruggenſi Epiſcopatibus privatis, quibus tamen poſtea reſtituti ſunt, ditionem Marcanam ingreſſus, (4) caſtra Friderici Novipontanum & Iſenburgium diruit, filios Theodor. & Fridericum ditione privavit, patrem ex fuga retractum anno ſeq. 1226. Coloniæ in rotam agi juſſit. Huic Heinricus, Limburgi ad Moſam Dux, Comesque Montenſis, affinis Friderici, (nam uxor ejus Margaretha ſoror ſua erat,) ſe oppoſuit, caſtro alio ad Lenam pro nepotibus ſtructo, ut modo indigitavimus; militeque ſcripto cum eo, ſicut etiam Steinfurtenſis & Lippienſis Comitum auxilio, apud Sieſeke in Hedinchuſen caſtra fixit, pagosque Edinchovium, Flederichium & Bœnenium ad Tycoſam fluvium vaſtavit. Cum vero Comitatum Altenanum Adolphi Comitis transmiſſa Rura invadere tentaret, ab ipſo, conſilio Ludolphi a Bœnen Præfecti, prohibitus eſt. Poſtmodum iterum Ruram transgreſſus, ut ad Lupiam, apud Hammonam pagos, Haſene, vel Heze, Heidtfeld, Daesbeck, depopulatus eſt. Cui iterum Adolphus militem ſuum, in duas acies diviſum, oppoſuit: quarum una in Wredenbrugh fæliciter cum Limburgiis eorumque ſociis conflixit, & Vretoriam obtinuit; altera Steinfurtum verſus & Oſnabruggam cum iisdem decertavit. Eosdem Limburgios, tertio Comitatum Marcanum invadentes, idem quoque Adolphus, in nemore Lure latitantes, & Arnholdi Knop venatoris, & poſtmodum janitoris Altenani proditione detectos, cum fratribus Arnholdo, Hermanno & Theodorico, conſilio jam nominati Ludolphi a Bœnen, in vado fluvii Ruræ ſuperavit: Idem denique Adolphus Limburgicos, nec dum ceſſantes, & Swertam ſuccendentes, ad Ruram in Bielgeiſt debellavit, atque ſic ditionem Friderici occupavit, ſuique juris fecit, inque ea Ludolphi a Bœnen, Præfecti ſui fidelis, opera usque, ut ſupra diximus, Hammonam inter duos fluvios, Lupiam & Aham, ex ruderibus caſtri Novipontani deſtructi die cinerum anno 1226. ædificari cœpit: Caſtrum etiam Blanckenſteinium (5) ex Iſenburgio diruto die Pancratii anno

(1) Poſtquam nimirum ab Henrico Molenarkio, Epiſc. Colon. deſtructum fuit caſtrum Nienburgicum.

(2) Rectius *Arnoldi* filio.

(3) Occiſi Engelberti, Archi-Epiſc. Colon. propinqui ſui, de quo vid. infr. Hiſtoriam Engelberti in *Provincia Montana*.

(4) Henrico Brabantiæ, Gerhardo Geldriæ Ducibus, Theodorico Cliviæ, Adolpho Marchiæ Comitibus, aliisque ejus ſociis. Vide Hiſtoriam iſtius belli in *Chronico M. Belgico* p. 226. 227. apud *Schaten*. A. P. lib. 10. p. 1011. aliosque, ad cædem Engelberti & ſupplicium a parricida ſumptum infra in *Hiſt. Provinciæ Montanæ* citatos.

(5) De utroque *Levold. Northof.* p. 386. *Oppidum, quod* Hamme *vocant, conſtruxit & firmavit, ut ibi gentes diſperſas de caſtro Nienbrugge & oppido noviter deſtructo, qui locus abinde parum diſtat, revocaret. Incepta autem fuit dicti oppidi conſtructio Anno Domini 1226. in die Cinerum. Poſthæc, prout circa partes Lippiæ, erat ejus intentio ſollicita, ut congregaret diſperſos, ſicut dictum eſt: ſic in partibus ſuper fluvium Rure, ubi caſtrum Iſenberg dirutum erat, non*

no 1227. ſtruxit. Ad quæ loca Friderici, ſupplicio affecti, ſubditi exules perfugium habuerunt. Idem Bœnenius Domino ſuo caſtrum de Marck, a quodam Rabodone de Marc emptum, acquiſivit; unde Comites etiam non Altenani amplius, (quod nomen Fridericus parricidio ſuo contaminaverat,) ſed Marcani Comites deinceps appellati, iisdemque cum familia hac nobiliſſima armis gentilitiis, trabibus nempe duabus, bicoloribus teſſeris diſtinctis, uſi ſunt. Exemplum vero, inquit Levoldus a Northoff, hic Ludolphus a Bœnen omnibus fidelibus miniſtris reliquit, ut non tam ſuum, quam Dominorum ſuorum emolumentum & commodum quærant, ſicut ille totis 25. annis, quibus Comitatum Altenanum adminiſtravit, deque omnibus rationem accuratam reddidit, nil niſi arcem in alden Medelar ſibi poſterisque ſuis, Comiti vero Adolpho omnia acquiſivit. Quia vero bellum hoc civile Altenanum ſæpius recruduit, illud tandem Conrad. Hochſtedenus, qui in Archiepiſcopatu Colon. Henricum a Molenarck ſecutus eſt, anno 1247. ita compoſuit, (1) ut Henricus Limburgius, ejusque nepos Theodoricus, Drone, Swerre villas, Advocatiamque Unnenſem, unde immunitas hujus oppidi, quaſi dicas unſ/ id eſt, Camenis tho nahe/ nec non jurisdictionem & villam Koffouchelm/ temploque ejus collationem, itemque medietatem in Halveren & Kirſpen / aliaque bona cum Burgmannis in Altena & Blanckenſtein, atque Advocatia Eſſendienſi, ab Archiepiſcopo in feudum recognita, Adolpho Marcano cederent, ſibi vero Comitatum Limburgium ad Lenam retinerent, qui ob id provinciæ Montanæ feudum hodieque eſt.

Adolphus Marcanus. Adolphus igitur Marcanus, ſub Friderico II. Philippi filio, Barbaroſſæ nepote, Comes Marcæ Weſtphalicæ in ordine 6. ejus nominis vero quartus, ut ad illum redeamus, bello hoc Comitatum ſuum egregie auxit. Idem apud Herſchedenum pagum in monte Görſenbrugh contra Dominum de Wildenbergh/ & plures alios Nobiles, qui Comitatum ejus invaſerant, (2) fortiter pugnando de iis victoriam reportavit. Ex Margaretha vero Geldra, Ottonis filia, Gerhardi ſorore, 4. filios Eberhardum, Engelbertum, Gerhardum & Ottonem (3) genuit.

Conjugium ejus.

Liberi. Eberhardus major natu in Ludo equeſtri Noveſienſi an. 1243. occubuit, qui ideirco, parente Adolpho an. 1249. (4) in Vigilia S.S. Petri & Pauli 28. Junii defuncto, fratri Engelberto Comitatum reliquit. Gerhardus, Dominus de Reecken, ad Epiſcopatum Monaſterienſem promotus, & in ordine Epiſcoporum 31. factus, diœceſim laudabiliter (5) ad-

Gerhardus Marcanus, Epiſcop. Monaſterienſis.

minore ſollicitudine per Ludolfum de Boynen militem, dapiferum ejus, caſtrum, quod Blanckenſtein vocabant, anno ſequenti in die Pancratii conſtruxerunt, ut haberent refugium hi, qui erant diſperſi & deviantes.

(1) In *Chronic. Klenſorgii* apud *Stangefol.* lib. 3. p. 360. anno 1243. hoc factum fuiſſe refertur: In dieſem Jahr (1243.) haben Engelbertus, Biſchoff zu Oſnabrück, und Heinrich, Herzog zu Lümburg und Berge, ſich des Streits halben, welcher zwiſchen ihnen eins, und Adolphen, Graffen von der Marck, andern Theils ſich derowegen zugetragen, daß ihr Blutsverwandter Theodoricus von Iſenberg ſeines Vaters Güther, welche der Graff von der Marck von dem Ertz-Biſchoff zu Cölln Henrico und Conrado zu Lehen empfangen, und in Beſitz gehabt, wieder gefordert, mit gemeldtem Graff von der Marck verglichen; Alſo daß mit ihrem Recht und guten Willen ihr Verwandter Theodoricus von Iſenberg etlicher Güther friedlichen Beſitz dem Graffen von der Marck zu laſſen bewilliget, nehmlich die Köbe, Drene und Schwerte, und die Advocatey der Kirchen, und das Gerichte des Dorffs Unna, item die Gerichte auf der Seiten der Ruhr, da Hamecke gelegen, item das Gericht Kobbuchim, und etliche andere Güther und Burgmanner zu der Marck Altena und Blanckenſtein, und dagegen ſoll Theodoricus von Iſenberg haben die Burgmanns des neuen Hauſes Limburg auf der Kenne, und andere Lehen, und alle Frey-Güther, welche Graff Friedrich beſeſſen, daraußen leichtlich zu verſtehen, daß Graff Adolph von der Marck die nachgelaſſenen Güther des Todtſchlägers Friderici von Altena und Iſenberg, die er eingenommen, und beſeſſen, von dem Ertz-Biſchoff von Cölln Henrico und Conrado zu Lehen empfangen.

(2) *Levold. Northof.* p. 388.

(3) Quorum tres poſteriores literatos fuiſſe, refert *cit. Scr.* l. c. MS. *Eſſend.* illis *Widekindum* addit.

(4) Cum anno præcedenti adhuc ſubſcripſiſſet tabulis Engelberti, Epiſc. Oſnabruggenſis, apud *Schaten.* Annal. Paderb. P. 2. p. 61. Vide quoque eundem p. 64.

(5) *Cranzius* Metropol. lib. 8. 55. *Poſt Wilhelmum ſit* Gerhardus de Marka, *Vir illo Sacerdotio & majori dignus, religionis amator & propagator, qui fundavit & dotavit collegium in Borcken, & multa contulit Eccleſiæ ſuæ.* Vid. quoque *Levold. Northof.* p. 388. *Stangef.* l. 3. p. 370.

Digitized by Google

adminiſtravit, Collegium Borckenſe fundavit, & Eccleſiæ ſuæ Dynaſtiam Horſtmarienſem, (1) tribus a Metropoli milliaribus ſitam, acquiſivit, cum Bernhardus, ejus Dominus, in bello Imperatorum Ottonis IV. & Friderici II. cum Gerhardo Randeradio, anno 1214. captus eſſet. Gerhardus Epiſcopus anno 1277. altera Laurentii obiit, in choro ante majus altare in Eccleſia Metropolitana conditus. Otto Eccleſiæ Metropolitanæ Leodienſis Canonicus, & collegii S. Mariæ Ultrajecti Præpoſitus fuit, ſed his beneficiis abdicatis, & ducta uxore Irmgarde ab Holt, Rudolphi, Meinhœveliæ Dynaſtiæ Weſtphalicæ, non procul ab oppidulo Wolbeccio ſitæ, Domini, vidua, a fratre Engelberto partem hæreditatis *Otto Marcanus conjugatur.*

(1) De qua *Stangefol.* in Præfat. ad lib. 2. „Caſtrum, *inquit*, Horſtmarienſe, cum oppido „montis clivio incumbens, ſedes olim fuit inſignium Heroum, qui appellati fuere **die Juſten von Horſtmar**, quo autem jure ab Epiſcopo Monaſterienſi hodie poſſideatur, non habeo compertum, niſi quod Gerhardum, in ordine Epiſcoporum 31. id ſibi comparaſſe, in „exemplari MS. verbis omnino præciſis aſſignetur, & quidem conjicere liceat, impenſa pecuniarum ſumma fuiſſe coëmtum circa annum Domini 1270. Dominorum autem ejus „ultimus fuiſſe putatur is, cujus extat in templo Horſtmarienſi iſtud Epitaphium:

Anno bis denis ſeptenis mille ducenis
Ad vada vaccina patuit miſeranda ruina
Bernhardi Tyronis in feſto Panthaleonis.

Vide de hoc Bernhardo *Meibomium* in Notis ad *Northof.* p. 417. Ab Eccleſia Monaſterienſi feudi jure cum Mareſchallatus munere illam Dynaſtiam jam diu poſſedit illuſtris familia *Moriana*, de cujus antiquitate non poſſum, quin adſcribam *Stangefolii* verba l. c. c. 9. ubi „Perantiqua, *ait*; præ reliquis hæc cenſetur Familia. Nam & ante annos 600. viguiſſe ferunt „bitur *Theoborgh Morien* in arce Nortkergiana, qui una cum Epiſcopo Colonienſi, Sancto „Heriberto & Hermanno de Virneburg, pluribusque aliis proceribus, apud Imperatorem „Henricum II. interceſſit pro Meinwerci, Paderbornenſis Epiſcopi, matre, Comitiſſa a Teiſterbandt, ob necem filiorum alteri procuratam ſupplicii capitis rea, ea propter in publico imperii conventu, apud Tremonienſes habito, capitis ſupplicio liberata, a quo ipſo tempore poſt elapſi unius ſeculi intervallo, in eadem Arce Nortkergen viguit *Bernardus Morien* „eques, ab Henrico V. Tremoniam miſſus, ut ibidem una cum Godefrido, Comite de Cappenberg, ipſius vices in publicis Comitiis ageret, ad componendas controverſias, quæ „erant inter Marcanos & Comitem Arnsburgicum, nec non ipſos Tremonienſes, ubi tum „etiam præſto fuere Archiepiſcopus Colonienſis, Marchio Foro Julienſis, Henricus, Epiſcopus Paderbornenſis, plurimique alii proceres, anno 1120. Vide annales meos latinos ad „h. a. ubi de hoc fuſius egi. In Annalibus quoque Monaſterienſium legitur, tempore „Schiſmatis in Electione duorum Epiſcoporum, Walrami & Erici, pugnæ illi ad cœnobium Warlerianum, pro cauſa electi Walrami feliciter commiſſæ, contra Fridericum, Brunſwicenſem adverſæ partis Ducem, a Monaſterienſibus conductum, interfuiſſe etiam Dominum *Bernhardum Morien*, qui heroicis ſuis factis ibidem promeruerit, ut inter ceteros „militaris ordinis Viros creatus fuerit in Equitem Auratum Ao. 1454. Præfert autem in Inſigniis ſuis hæc familia trabem dentatam nigram, & poſitu transverſam, cum addita rubentis ſtellæ ſpecie, & caſſidi inſidente Æthiopis figura, qualis etiam in Inſigniis Comitum „de Benthem videtur. In Diplomate, quo *Leopoldus* Imp. anno 1670. huic familiæ *Baronum* honores confirmavit, vocatur **das Uhralte Adeliche Geſchlecht**, atque origo ejus ad Caroli M. tempora pariter ac merita referuntur, verbis: **Welches abſonderlich angerühmet worden, und glaublich vorkommen, daß es noch vor 800. und mehr Jahren, in Zeiten der glorwürdigſten Regierung Käyſer** Caroli M. **unter deſſen Kriegs-Heer** *Sanderus Morrien* **gedienet wider die heydniſche Sachſen, in Weſtphalen gekommen, und deſſen dabey geleiſteten treuen Ritterlichen tapfferen Dienſten dann derſelbige mit einigen Gütern begabet, ſo obgedacht uhralt Adeliches Geſchlecht von** Morrien **zu Nortkirchen, den Stamm und Nahmen von obberührten** Sandero **geführet, auch würcklich beſitzet, auch mit dem Erb-Marſchallen-Ambt des Stiffts Münſter von Alters und etliche hundert Jahren belehnet iſt, und in ſolcher Qualität bey Land-Tagen und andern** Publicis **das** Directorium **der Münſteriſchen Ritterſchafft geführet, in derer Nahmen die Land-Tags-**Receſſe **und andere** Publica ſigilliret, **nicht weniger die gute, tapffere und Ritterliche, auch anſehnliche Dienſte, ſo daſſelbige Geſchlecht weyland unſern Hochlöbl. Vorfahren am Heil. Römiſchen Reich, Römiſchen Käyſern in fürnehmen Geſandſchafften erwieſen,** &c. Superſunt hodie ex illuſtri illa familia Fratres gemelli, *Wolterus Didericus*, Regi Pruſſiæ in Ducatu Clivenſi a conſiliis juſtitiæ, & *Ferdinandus Bernhardus*, Cubicularius Regius.

Digitized by Google

tis paternæ (1) petiit, quos ob id diſſidentes Theodoricus Clivius, & Adolphus Waldecianus, ita reconciliarunt, ut Ottoni Altenana & Blanckenſteinia præfecturis relictis, Engelbertus reſiduam Comitatus partem integram obtineret, quæ duæ tamen præfecturæ, Ottone ex vidua hac nullos hæredes relinquente, & anno 1262. in vigilia aſſumptionis Mariæ vivis excedente, ad Engelbertum cum integro Comitatu redierunt. (2) Notandum vero hic, Ludolphum Holtenum, Epiſcopum Monaſterienſem, Dynaſtas hos Meinhœvelios (3) ob ablata pauperculis armenta ditione ſua ejeciſſe, adeoque Dynaſtiam hanc familiæ nobiliſſimæ a Munſter ita dictæ ceſſiſſe, qui Tylliam arcem in ſaltu Clivio eidem poſtea adjecerunt. Adolpho Vir ille nobilis (4) in Clivia ita muſa ſua parentavit:

Altena qui quondam, navis nunc Marca vocari,
Et quæ cauſa fuit nominis æqua patet.
Præſulis occiſi meruit ſcelus Engelberti
Et ſecum exſtinctus totum abolere nepos.
Multa tibi Authoris pugnat proſcripta catena,
Sed nex immeritam fœda momordit bumum.
Blanckenſteinia & Hamma vagis exſtructa Colonis
Relliquias muris paſſa coire tuis.

Engelberti conjugium duplex. 1.

Engelbertus, Comes Marcanus ſub Conrado, Henrico VI. multisque aliis Imperii Rivalibus, in ordine 7. ex fortitudine, juſtitia & miſericordia (5) celebris, duas uxores habuit: Primam Cunegundem, filiam Comitis Schawenburgici, quæ illi Eberhardum III. in Comitatu ſucceſſorem, & tres filias, Agnetam, matrem Adolphi, Montium Comitis, Henrici vero montani, Windeccіæ Domini, uxorem; Comites item Tecklaburgenſes (6) & Zegenhainenſes procreavit. Mortua hac Cunegunde, quia tutor erat (7) Comitatus Tecklaburgici, ſede Oſnabruggenſis Eccleſiæ vacante, Epiſcopus poſtulatur, (8) quam dignitatem recuſavit. Præfectus ejus Bernhardus Bitter, qui prius Gerwini Rinkradii equitis filiam rapuerat, & fratri Engelberti tradiderat, cum oppidanos etiam quosdam Suſatenſes cœpiſſet, Engelbertus Falckenburgius, Archiepiſcopus Colonienſis, bellum ei indixit, & terram Marckenſem ingreſſus, militibusque Eſſendiæ & Iſenburgi collocatis, oppidum Hatnegum incendit, ſed a Blanckenſteiniis præſidiariis in Capella, multis ſuorum deſideratis, repreſſus eſt, Engelberto victoriam ad Cattorum usque vicum (Kettwigh) pro-

(1) Integram hereditatem paternam petiiſſe, refert MS. *Honſel.* quod nimirum *ſenior Engelberti frater* fuerit. *Lev. Northof.* p. 389. MS. quoque *Schuren.* Alsdan dieſe Greve Engelbrecht die Graffſchap van der Marcke wat langh allein regiert hadde, ſo wolde Ott ſyn alſte Bröder die Praſt tho Lüdich und Canonyck tot Sanct Marien T'Utrecht waß den werliche ſtect annemen &c.

(2) *Nic. Schatenius* Annal. Paderb. P. 2. p. 64. *Lev. Northof.* l. c.

(3) Vid. *Schaten.* Annal. Paderb. P. 2. p. 56.

(4) *Petrus* quoque *Verhagh* in *Clione Menapia* p. 52.

Sextus Adolphus ego, ſed primus Symbola Marcæ
Emptæ cum titulis a Rabadone tuli.
Nam ſcelus agnati Clypeum, nomenque, genusque,
Quin etiam noſtros collutulavit avos.
Hinc quoque caſtra duo primaria diruta: & inde
Oppida bina meo ſtructa fuere ſolo.
Venerat ad thalamum tæda ſociata jugali
Margaris, hæc quatuor dat mihi Geldra mares.

(5) *Lev. Northof.* p. 389. MS. Honſel. *Princeps ingenio & armis clariſſimus, juſtitiæ cultor, deſidum & inertium hominum oſor, laborantium vero amicus promotor.*

(6) Altera nempe filia Margaretha Comiti Tecklaburgenſi, *tertia* vero Comiti Zegenhagenſi nupſit. *Lev. Northof.* p. 391. MS. *Honſel.* & *Eſſend.* tertiæ loco *Aleidem* memorant, C. Cliviæ uxorem, atque Comitiſſam Zegenhagenſem inter liberos poſterioris matrimonii referunt.

(7) *Lev. Northof.* p. 389. *Manburnum* vocat Comitatus de Tecklenborg, quaſi *Mundiburdium*, quo nomine, ex voce Gothica *munto* tueri, & *burde* onus, compoſito, denotatur, cui onus alios tuendi incumbit, *Protector*, *Advocatus*, cujusmodi Advocati inter turbas Germaniæ adverſus Potentiorum injurias vel in perpetuum, vel certum tempus aſſumpti fuere. *Du Freſnius* & *Lindebroggius* in Gloſſariis. *Mayerus* de Advocatia armata.

(8) *Lev. Northof.* p. 389.

Digitized by Google

proſequente; contra Archiepiſcopus recollectis viribus Unnam oppugnat, capit & comburit, Bernhardum quoque Bitterum Præfectum in agro Suſatenſi intercipit & occidit, ut Theodoricus Vollenſpeit idcirco Camenam incendere & conflagrare, ne hoſtis ibi hoſpitari poſſet, coactus fuerit. Tandem per Theodoricum Clivium, & Gerhardum Julium, pace inita, (1) Engelberto Eliſabetha Falckenburgia, neptis Archiepiſcopi, an. 1262. deſponſatur, ex qua Gerhardum & uxorem (2) Florentii, Mechliniæ Domini, Sophiæ, primi Geldriæ Ducis Reinholdi uxoris, matrem, genuit. Ut vero hoc addamus, in bello civili (3) Colonienſi, inter Archiepiſcopum Engelbertum Falckenburgium & civitatem ab anno 1262. modo dicto geſto, cum Wilhelmus, Juliæ Comes, urbi, Epiſcopo frater Theodoricus Falckenburgius, Walramus Limburgius, Theodoricus Clivius & Theodoricus Heinsbergius patrocinarentur, eodemque anno 1262. per domum muro adhærentem civitatem ſcalis admotis occupare niterentur, a civibus & Wilhelmo Julio, aditu prohibito, Theodoricus Falckenburgius occiſus, Walramus Limburgicus captus eſt, Theodoricus Clivenſis retroceſſit: tandem novo prælio anno 1267. inito, Archiepiſcopus in poteſtatem Wilhelmi Julii cum Theodorico Clivio pervenit, qui eum Nideccam abductum in carcere tantisper detinuit, dum morte ex illo liberaretur; (4) Theodoricum vero Clivium, nata ſua Eliſabetha filiorum tertio, Gerhardo, in matrimonium promiſſa, dimiſit. Porro Engelbertus noſter, ut res ipſius geſtas perſequamur, municipium Mengedenum (5) munitum obſedit & deſtruxit. Tandemque anno 1277. circa feſtum omnium SS. in Comitatum Tecklaburgicum negotiorum cauſa iterum tendens, ab Hermanno de Loen (6) cum complicibus ex inſidiis invaſus, inflictis multis vulneribus ad caſtrum **Bredevoort** deductus eſt, dum non tam ex vulnerum atrocitate, quam animi dolore, ipſa B. Othmari, ſeu 5. poſt feſtum S. Martini die, anno eodem 1277. exſpiraret, Cappenbergi conditus, cui idcirco Muſa recte acclamat:

Armis ingenioque patens zelator & æqui,
Vis & deſidiæ tumba, laboris bonos,
Difficiles ſuperas lites, uxorius Otto
Prima tibi frater, bella ſecunda vota.
Et Falckenbergo Præſul de ſanguine cretus
In Marcam duxit percutiente pede.
Felix enſe thoroque domas, prædonum infælix
Præda peris! Eheu, quæ ſine nube dies!

2.

Eberhardus, ejus nominis III. Comes Marcanus in ordine 8. patris Engelberti ſucceſſor, in juventute, ob egregias animi corporisque dotes, a Rudolpho I. Habsburgico Imperatore, ſub quo, ſicut etiam Adolpho Naſſovio, & Alberto Auſtrio, Rudolphi filio, Marcæ Weſtphalicæ præfuit, in aulam aſſumptus, (7) vivente adhuc patre Irmgardem, Adolphi, Comitis Montium, filiam, & Henrici atque Walrami, Ducum Limburgenſium, *Eberhardi conjugium.*

(1) MS. Honſeler. *Tandem guerra iſta pernitioſa per Theodoricum Clivie & Gerhardum Julie Comites ſedata fuit per matrimonii ligam contractam inter Engelbertum, Comitem de Marka, & Eliſabeth de Valckenborg, Epiſcopi Colonienſis conſanguineam. Levold. Northof.* p. 390. MS. *Schuren.* cujus verba excerpſit *Stangefol.* lib. 3. p. 374.

(2) *Lev. Northof.* p. 390. MS. *Honſel.* addit MS. *Eſſend.* N. uxorem Conradi, Domini de Altern.

(3) Quod Engelbertus, ut ejus prædeceſſor quoque Conradus Hoenſtadenſis fecerat, civitatem Colonienſem ſibi ſubjicere vellet, duabus propterea turribus, ut cives cogere poſſet, extructis. De qua controverſia & bello vid. *Chron. M. Belgic.* pag. 238. & 260. *Stangefol.* pag. 368. lib. 3.

(4) Quamvis duriſſime Engelbertus in carcere haberetur, nequicquam tamen de prætenſo ſuo jure remittere voluit, atque Alberto tandem Magno, Epiſcopo Ratisbonenſi, ſeſe interponente, liberatus fuit. MS. *Honſeler. Stangefol.* p. cit.

(5) Mendenam vocat *Lev. Northof.* p. 389. errore forte amanuenſis.

(6) MS. *Schuren.* appellat eum **ein Strückrover**, prædatorem. Vid. quoque *Chron. Kleinſ.* apud *Stangef.* p. 391.

(7) Atque Imperatori Rudolpho gratiſſimus. *Iſte Everhardus ad curiam Rudolphi Regis aſſumptus eſt, cui non mediocriter carus erat. Dicebant namque quidam ipſius Regis familiares, Regem non poſſe eſſe triſtem, quamdiu iſte adoleſcens Comes in ejus verſaretur conſpectu.* **Lev. Northof.** p. 391. MS. *Schuren.* & *Honſeler.*

Digitized by Google

neptem, Adolphi vero & Wilhelmi, Comitum Montium, nec non Conradi, Epiſcopi Monaſterienſis, & Henrici Windeccii, fratrum, ſororem, auſpicato conjugio ſibi copulavit: Ex qua natus Engelbertus, patris in Comitatu Marcano ſucceſſor: deinde Adolphus anno 1288. in lucem editus, qui primum ſatis juvenis, anno nirairum Chriſti 1298. ætatis decimo, Præpoſitus S. Martini Wormacienſis; deinde anno 1310. ætatis vigeſimo ſecundo, ſummæ ædis Metropolitanæ Colon. Canonicus; demum anno 1312. Theobaldo Barenſi Romæ in conſpiratione adverſus Henricum VII. Lutzenburgicum Imperatorem 17. Kal. Junii interempto, (1) Leodienſis Epiſcopus; (2) de quo Joannes Placentinus (3) Trudonenſis in Catalogo Antiſtitum Leodienſium ſcribit, quod licet Vir fuerit ad optima natus, horrenda tamen ſemper ſeque indigna a civibus ſuſtinere debuerit, cui idcirco frater Engelbertus Marchiæ, Adolphus Montium, & Reinholdus Geldriæ Comites patrocinati, victoria inſigni adverſus rebelles cives an. 1328. potiti ſunt. Hic Claremonti anno 1344. mortuus, Leodii in æde S. Lamberti ſive ſummo templo conditus jacet.

Ex eadem Irmgarde Montana quoque prodierunt Catharina, Veſtalis Frundenbergica, Conradus atque Cunegundis gemelli, (4) quibus circa feſtum purificationis Mariæ anno 1193. editis, mater paulo poſt, nempe feria ante Paſcha tertia, exſpiravit, Frondenbergæ ipſa Vigilia ejusdem feſti tumulata.

Conrado Dynaſtia Hœrdenſis attributa eſt, qui ducta uxore, quia ſterilis nullos liberos ei genuit, ibidem Monaſterium Veſtalium S. Claræ anno 1340. conſtituit, in quo ambo conjuges inhumati ſunt.

Cunegundis Theodorico III. Heinsbergæ & Blanckenbergæ Domino, & poſt mortem Ludovici, ejus avunculi, ipſa nocte S. Vincentii an. 1336. defuncti, refragante tamen Eccleſia Leodienſi, Comiti Loſſenſi anno 1320. nupſit.

Res geſta. Vindicia necis paternæ.

Porro Eberhardus Marcanus, poſt obitum patris, anno ſequente caſtrum Brede-vort/ in quo corpus ejus exanime aromatibus conditum aſſervabatur, obſedit, & reddidit tum in Cappenbergh honorifice ſepelivit; obſidionem vero tam diu continuavit, donec præſidiarii, caſtro nocturni temporis ſilentio relicto, clam effugerunt, atque ita captum tandem conſenſu Ottonis Rietterbergici, Epiſcopi Monaſterienſis, ſibi retinuit. (5)

Bellum Recklinkhuſium.

Cum ſororio (6) Adolpho Montano adverſus Colonienſes, imprimis Theodoricum Rigge/ Recklinkhuſium in Ahuiß Præfectum, anno 1287. Dominica, feſtum Nicolai præcedente, Camena movens pugnavit, caſtrumque expugnavit, Raffenbergam arcem vicinam, ſed ſibi infeſtam, pridie aſſumptionis Mariæ anno 1287. quando Hammonæ quoque bona pars conflagravit, ſuperavit.

Bellum Worringenſe.

Bello etiam Worringenſi, quod Archiepiſcopus Colonienſis, Siegfridus de Weſterborgh/ contra Alberti (7) Imperatoris edictum de abrogandis teloniis, & immunitatem civi-

(1) Vid. *Chron. Magn. Belg.* p. 281.

(2) Idem *Chron.* p. 288.

(3) Vide quoque de eo *Theodori de Rhay* Animas illuſtres Cliv. p. 46. ubi Comiti Flandriæ Mechliniam in feudum venditam, Comitatum vero Loſſenſem ab eo Epiſcopatui adjectum fuiſſe, refert. Vid. quoque *M. Chron. Belgic.* p. 289.

(4) Ita quoque *Lev. Northof.* p. 393. MS. vero *Honſel.* & *Eſſend.* Catharinam & Irmgardim uno partu, in quo & ipſa mater defecerit, editos fuiſſe referunt.

(5) Deſtruxiſſe tamen ait *Lev. Northof.* p. 391. & MS. *Honſeler.*

(6) Multis videlicet injuriis Archiepiſcopi Colonienſis Præfecti eum laceſſiverant, Archiepiſcopo connivente. *Lev. Northof.* p. 391. 392. *Stangefol.* p. 386.

(7) Imo is anno demum 1298. Adolpho Naſſavico mortuo, Imperator factus fuit, bellum vero propter telonia non cum Sigfrido Weſterburgio, Archiepiſcopo Colonienſi, ſed Wickboldo, ejus Succeſſore, anno 1300. geſſit, de quo vid. *Chronic. M. Belgicum* p. 277. *Annal. Colmar.* ad ann. 1301. *Aventin.* Annal. Bojor. l. 7. c. 13. Bellum vero, cui nunc implicitus fuit Sigfridus, ex controverſia Adolphi VI. Com. Montani, cum Reinoldo I. Geldriæ Duce, circa ſucceſſionem in Ducatu Limburgenſi, ortum fuit, ut rectius ipſe Autor ſcribit infra in *Provincia Montana* ſub Adolpho VI. Cum enim Walramus IV. Dux Limburgenſis, anno 1282. obiiſſet, Rainaldus, quod Walrami filiam Irmgardim in matrimonio, licet ſterili, habuiſſet, in Ducatu Limburgico ſuccedere cupiebat, quem vero ſibi competere potiori jure contendebat Montium Comes Adolphus VI. utpote Walrami ex fratre nepos, Ducatu iſto Johanni

civium Colonienſium, telonio indebite impoſito, Worringam inſtauraſſet, cum Joanne, Duce Brabantiæ, Adolpho, Comite Montano, qui Limburgenſem Ducatum Brabantiæ vendiderat, (Reinholdus licet Geldrus eum ob matrem, unicam Ducis poſtremi filiam, ſibi deberi exiſtimaret,) & Comites Lutzelburgios, Henricum, Walramum & Balduinum, aſſeclas habebat, interfuit, in quo bello anno 1288. in die S. Boniſacii, pugna prope **Beuwyler** inita, tres modo dicti Comites Lutzelburgii, & frater Archiepiſcopi, Henricus de **Weſterborgh**/ Equeſtris dignitatis Vir præcipuus, cum multis aliis militibus, inter quos etiam Rutgerus **Vretel**/ Swanebolius dictus, Marchicus nobilis, occubuerunt, caſtrum Worringenſe deditum, Dux Brabantiæ Reinholdum Geldrum, Comes Montanus Archiepiſcopum cœpere: quorum ille, in aree **Balterſen** detentus, pro liberatione caſtrum & Ducatum Limburgenſem Brabantino ceſſit; hic vero, in caſtrum Novimontium, (1) **Newenbergh**/ ab Adolpho Montano abductus, pro *λύτρῳ* **Waldenberg**/ **Rodenberg**/ **Wendell**/ **Aſpel**/ **Wiedt**/ arcibus & oppidis oppignoratis, dimiſſus eſt, ſed Adolphum dolo iterum intercepit. Eodem anno Eberhardus Marcanus urbem Werlam obſedit, & ad deditionem compulit, caſtra etiam Volmenſteinium & Iſenburgium expugnavit & diruit. (2) Anno 1291. Ottoni Tecklenburgio nepoti contra Ludovicum Ravensburgium, Epiſcopum Oſnabruggenſem in ordine 33. Colonienſis, Paderbornenſis, Mindenſis Epiſcoporum auxiliis ſubnixum, ſuppetias tulit. (3) Anno 1292. cum Walramo Julio, capto in pugna Worringenſi, Præſule Colon. Angrivariam & Weſtphaliam vaſtavit. Anno 1293. cum Adolpho Naſſovio (4) Imperatore Miſniam ingreſſus, ab eo Præſes iſtius provinciæ conſtitutus eſt, patriam Marcanam interea Simone, Comite Lippienſi, ſub quo Lemgoviæ Neapolis condita, Bernhardi filio, & Hermanni nepote, regente & defendente. Redux e Miſnia Eberhardus anno 1295. Johannis Brabant. Johannis, in ludo equeſtri Barrenſi anno eodem, die inventionis S. Crucis, mortui, filii, auxilio, oppidum Recklinkhuſium (5) iterata obſidione cinxit, & poſtquam deditum eſſet, muros & foſſas æquavit. Cum eodem Brabantinus Waſſenburgium caſtrum anno eodem inter Paſcha & Pentecoſten occupavit. Eberhardus vero Bernhardum Bitterum equitem, filiæ Gerwini Rinkradii, fratri ſuo adductæ, raptorem, ſevere cum complicibus facinoris hujus ultus eſt, (6) omnibus ditione ſua exactis eodem anno 1295. Anno 1296. per Rutgerum de Altena, Dapiferum, caſtrum Wildenbergicum (7) ab Hunoldo de **Plettenbergh** emit, commeatu inſtruxit, & ut illud ab incurſionibus Colonienſium in **Attendorn** & **Schnellenbergh**/ imprimis adverſus Joannem de **Plettenbergh**/ Weſtphaliæ Mareſchalcum, defenderet, præfidiarios cum Domino in **Bielſtein**/ numerata iis pecunia, in ſuas partes per-

Expugnatio Werlæ. Volmenſteinii. Iſenburgii. Bellum Oſnabruggenſe. Eberhardus, Proprinceps Miſniæ. Simon Lippienſis gubernator Marcanus. Expugnatio Recklinkhuſii.

Emtio caſtri Wildenbergici.

---

hanni I. Duci Brabantiæ, quod Reinaldi potentiam metueret, vendito; Bello itaque inde orto, Sigfridus, Archiepiſcopus Colonienſis, Reinaldi partes cum aliis amplexus fuit, dum cives Colonienſes, Johanni, Duci Brabantiæ, adhærerent, irritati, quod Archiepiſcopus caſtrum Woringen contra fidem datam repararet. Vid. *Stangefol.* p. 387. 388. & pluribus infra Diſſertatio de *Origine Ducum Limburgenſium*, Hiſtoriæ Provinciæ Montanæ inſerta, §. 12. & 13. *Chronic. M. Belgic.* p. 257.

(1) Vid. *Levold. Northof.* p. 393.

(2) Animoſior factus, ut refertur in MS. *Honſeler.* quod Sigfridus Archiepiſcopus Adolphum dolo cepiſſet.

(3) *Levold. Northof.* p. 393. MS. *Honſel.* & *Schurcn.* cujus vide excerpta apud *Stangefol.* pag. 390. quod forte ægre tulerit, arcem Teckleburgenſem pro 900. Marcis Epiſcopo oppignoratam fuiſſe. *Schaten.* A. P. Parte 2. p. 171. inſuper, cum Conrado Ritbergenſi, prædeceſſore Ludovici, fratre Epiſcopi Paderbornenſis, illud bellum geſtum, ſcribit.

(4) MS. Honſeler. *Anno 1242. Adolpho de Naſſaw, Romanorum Rege, Aquigrani coronato, in Turingos & Myſienſes rebelles movente, Everhardus Comes auxilia impendit, quo abſente Siffridus, Epiſcopus Colonienſis, Marchiæ Comitatus terras magna in parte demolitus eſt, quod ubi comperit Eberhardus, ilico regiis caſtris relictis, ad propria revertitur, & ope Brabantiæ Ducis oppidum Recklinchuſen Epiſcopi captum ad inſtar Werler in villam redegit, vallo & fortalitio complanatis. Caſtrum hinc Waſſenborch, longa attritum obſidione, cum eodem Duce obtinuit, cui & mox reſignavit anno 1295. Lev. North.* p. 393.

(5) *Schaten.* Annal. Paderb. Parte 2. p. 180.

(6) *Lev. Northof.* p. 394. *Schaten.* l. c. p. 181.

(7) *Lev. Northof.* p. 393. in fin. *Stangefol.* p. 391.

Digitized by Google

pertraxit. Anno 1297. poſt Siegfridum Weſterburgium, Archiepiſcopum Colonienſem, (qui ſalvo conductu, a Rutgero ab Altena impetrato, prius conſanguineam ſuam, filiam de Rittbergh Wilhelmo Arensbergico, Ludovici Comitis primogenito, uxorem tradiderat,) defunctum & Bonnæ ſepultum, Eberhardus Marcanus Wiegboldum de Holte, Oſnabruggenſem Dynaſtam, (cujus caſtrum vix quinto lapide ab urbe metropoli, in qua ipſi quoque diu noctuque porta, lignea dicta, patuit, diſtat, ab Epiſcopo poſtea Oſnabrugenſi, ob mercatores Francofurtenſes, ab Egberto & Engelberto fratribus interceptos, dirutum,) cum Walramo Juliacenſi, Noveſii, Colonia adhuc excommunicata, in Archiepiſcopum promovit; (1) & eodem quoque anno Regi Angliæ Eduardo, & Guidoni, Comiti Flandriæ, contra Regem Galliæ, (2) cum Comite Waldecciano, ſuppetias tulit. Eodem anno 1297. Dominium Freimorsheimium ab Henrico VVildenbergio, Abbate VVerthinenſe, in feudum conſecutus eſt. Anno 1298. ipſa converſionis Pauli, nuptias (3) exquiſitiſſimas filio primogenito Engelberto, cum Mechtilde Araeburgia copulato, magna pompa Hammonæ celebravit. Eodem anno 1298. præpoſituram VVormatienſem filio Adolpho impetravit. (4) Anno 1299. Dom. Reminiſcere, in Eberhardum a Dieſt, Epiſcopum Monaſterienſem, ob cognatum ſuum Ottonem, Comitem Tecklaburgenſem, movit, ubi urbs Dulmona, (5) ne comburereturr, pecunia ab oppidanis redempta eſt. Anno 1300. ob ſuppetias, a Sobbone (6) Archiepiſcopo Colonienſi in caſtro Limburgenſi præſtitas, turrim ejus in VVerdena ſuper Ruram fluvium deſtruxit, & caſtro Limburgenſi aliud in monte, Eck dicto, oppoſuit, quod tamen, Limburgenſi Marcanis tradito, poſtea dirutum eſt. Eodem anno, menſe Auguſto Comes Lutzenburgenſis Henricus Treverim oppugnat, cui filius Eberhardi primogenitus Engelbertus, patre Coloniæ ægrotante, ſuppetias tulit, Albertumque Auſtrium Imperatorem, VVilhelmo Hollando (7) interfecto, in acquirendo Comitatu Neomagum usque progreſſum, adjuvit, qui tamen, renitente VVilhelmo Hannonio, retrocedere coactus eſt. Et cum Archiepiſcopis Moguntino, Trevero & Colonienſi, Comiti Palatino, Ducique Bavariæ, idem Imp. Albertus ob telonia Rheni (8) litem moveret, Eberhardus VValramum, Comitem Juliacenſem, & Colonienſes cives ad ſuas partes pertraxit; pace vero cum Archiepiſcopo Colonienſi & Sobbone facta, illis caſtri VValdenbergici redemptionem pro 3000. Marcis indulſit. Anno 1301. ante Philippi & Jacobi feſtum feria 6. mortuo Eberhar-

Wiegboldus Holtenus, Archipræſul Colon.

Bellum Gallicanum.

Eberhardi filiorum Engelberti nuptiæ.

Adolphi Status Eccleſiaſt.

Bellum Monaſterienſe.

Suppetiæ Henrico Lutzenburgio præſtitæ.

Iterumque Alberto Auſtrio Imp.

(1) *Chron. M. Belgicum*, p. 277. *Lev. Northof.* p. 394.

(2) Philippum pulchrum, qui ægre ferebat, Guidonem, Flandriæ Comitem, filiam ſuam Eduardo, Angliæ Regi, ſe invito in matrimonium collocaſſe. Vide ſupra in *Provincia Clivenſi* ſub *Theodorico VIII.* MS. *Honſeler. Levold. Northof.* p. 394.

(3) *Levold. Northof.* p. 394.

(4) *Levold. Northof.* p. cit.

(5) *Lev. Northof.* p. cit. *Schaten.* Annal. Paderb. P. 2. p. 189.

(6) *Lev. Northof.* p. 394. MS. Honſeler. *Verum his guerris* (cum Epiſcopo Monaſterienſi) *vix terminatis, nova ſuſcitantur Everhardo litium fomenta cum Wichboldo, Colonienſi Archiepiſcopo, ratione caſtri Limborch, ex quo Sobbo miles & Epiſcopi Officialis Markenſibus damna inferebat & injurias quam plures: Quamobrem Everhardus ope Walrami, Comitis Julie, & Engelberti, filii ſui, Domini de Arenborch, caſtrum Sobbonis in Werde evertens, arcem locavit in appoſito caſtri Limborch, ne liberum deinceps iter in ſuos haberent.*

(7) Imo Johanne potius, Florentii V. occiſi filio, Wilhelmi vero Imperatoris nepote, mortuo, Albertus Imperator Hollandiæ Comitatum, utpote feudum Imperii apertum, Johanne Reneſſio, nobili quodam Selando incitante, vindicare ſibi volebat, Johannes vero, Comes Hannoniæ, Florentii IV. ex filia Adelheide nepos, ad ſe eum Comitatum, utpote feudum promiſcuum, pertinere contendebat, atque retinuit. *Joh. Beka* in Chron. Epiſc. Ultraj. pag. 98. 99. *Wilh. Heda* p. 227. *Chronic. M. Belgic.* p. 278. *Albert. Argent.* ad ann. 1298. *Anton. Matthæus* de Nobilitate lib. 1. cap. 32. 33. & in Notis ad *Chron. Egmond.* p. 186. *Joh.* a *Leydis* in Chron. Belgico lib. 26. c. 2.

(8) Quæ tempore turbarum inter Ottonem IV. & Philippum Imperatores uſurpaverant Archiepiſcopi, atque illis confirmaverat Fridericus II. juxta Diploma apud *Schilterum* J. P. p. 110. nunc vero Albertus vindicabat, infenſus illis, quod ad occupandum Hollandiæ Comitatum nullas ipſi ſuppetias tuliſſent. *Annales Rebdorf.* ad ann. 1300. *Chronic. M. Belgic.* p. 275. *Avent.* lib. 7. c. 13. *Annales Colmarienſes* ad ann. 1301. *Lev. Northof.* p. 395. Jure an injuria egerit, inquirit *Schurzfleiſch.* Oper. Hiſtor. Polit. p. 1059. 1060.

Digitized by Google

hardo, Epiſcopo Monaſteriense, etſi Henricum (1) domo VVildenbergium, VVerthinenſem Abbatem in ordine 41. Eberhardus noſter ſucceſſorem in defuncti locum eligendum commendaſſet, Otto tamen (2) Rietbergius ei præfertur; quo eodem an. 1301. die S. Servatii, Rutgerus de Altena non tantum caſtrum **Woldenbergh**/ ſua pecunia, nempe 100. Marcis, ab Hunoldo de **Plettenbergh** redemptum, munivit, ſed etiam oppidum Neoſtadium (3) ædificare & muris cingere cœpit, & poſtmodum pridie Reminiſcere caſtrum Swartzenburgicum conſtruxit, & turri forti educta firmavit, & de omnibus his an. 1307. rationem (4) Comiti Eberhardo reddidit, quæ poſtea Gerhardus de **Plettenbergh** an. 1313. continuavit & perfecit, arce Comitis novali, Raedia dicta, cum oppido ei contiguo, & caſtro Cluſenſteinio adjectis. Anno eodem 1301. (5) in Julio, cum caſtrum Rodenbergium Eberhardus noſter, Lechnichium vero Comes Julius VValramus obſiderent, Eberhardi primogenitus filius Engelbertus VValramo adſuit, ſicut etiam in pugna nemoris villani victoriam pater & filius contra Archiepiſcopum obtinuerunt, filius vero ſolus, cum Præfecto Hammonenſi, Bertholdo Tuelio prope Hoveſtadium caſtrum contra Hunoldum Plettenbergium, ejus Præfectum, pugnans, eodem anno victor receſſit. Porro quia Eberhardus Comes caſtrum **Bredevort** captum, conſenſu Ottonis Ritterbergici, Epiſcopi Monaſterienſis, ut ſupra diximus, ſibi retinebat, anno 1303. poſt feſtum Remigii Wiegboldus de **Holte**/ Archiepiſcopus Colonienſis, anno 1298. ex Decano Colonienſi & Præpoſito Aquisgranenſi electus, cujus ſoror Hermanni de **Lock**/ Bredevordæ Domini, uxor erat, exercitum colligit, (6) & Dorſtam usque progreſſus, tandem inducias cum Eberhardo paciſcitur, qui deinde arcem Hoeveſtadienſem poſt Epiphaniam obſedit & occupavit: ob id Archiepiſcopus, Landgravio Haſſiæ & Henrico Naſſovio ſociis, per Ludolphum de **Dycke**/ Canonicum Colonienſem, ſuumque in partibus trans-Rhenanis Vicarium, opera Suſatenſium, oppidum Unnenſe ſuccendit, caſtrum Hoeveſtadium recuperavit ac inſtauravit, contra Eberhardus Suſatum obſedit. Mortuo autem Suſati anno 1303. ibidemque condito Wiegboldo Holteno Archiepiſcopo, & Henrico Vierneburgico anno 1304. ſuffecto, bellum redintegrat Eberhardus, & Dulmonam capit, qua capta Hermannus de **Lüdinckhuſen**/ qui ditione illa, cujus metropolis Dulmona, potiebatur, in feudum ei totam tradit. Anno 1305. Eberhardus, a Reinholdo ſeniore, Geldriæ Comite, ad tutelam (7) Comitatus vocatus, eam adminiſtravit, & anno 1308. die B. Odiliæ mortuus, (8) in **Frundenbergh** tumulatus eſt, cui Parnaſſus ita aſſurgit:

Otto Ritterbergius, Epiſcop. Monaſt. Munitio caſtri Woldenburgici. Structura Neoſtadii oppidi. Schwartzenburgici caſtri. Suppetiæ Walramo Julio præſtitæ. Ob caſtrum Bredevordenſe bellum cum Archipræſule Col.

Jam patrios ultus cineres, patrem omnia ſpirans,
Et formoſa toga eſt, & tibi forte ſagum.
Te monaſterium, te Antiſtes, & Agrippinas
Ne ſpoliis tentent, in ſpolio eſſe velint.
Fœnore non defecta ſuo quæ uſura malorum eſt,
Caſtrorum urbana & multa ruina monet.
Cæſariis cum armis contraria in arma reſiſtis,
Naſſovioque jubes ſubdere colla jugo.
Interea ex Ubiis vis rurſum averſaque rurſum,
Atque monaſterio inviſa quiete quies. *Illi*

(1) *Lev. Northof.* p. 395. *Otto de Rethberge in Epiſcopum Monaſteriensem ex inſperato eligitur: ibi intererat Comes de Marka cum magna militum & militarium comitiva, qui illuc venerat, ſperans, Henricum, Abbatem Werdenenſem, ut poſtularent in Epiſcopum, ſed ſua ſpe fruſtratur.*

(2) De quo *Tympius* apud Stangefolium p. 397. ſcribit, *quod fuerit Comitis de Marka terror ac Victor, expugnator Bredevordiæ, Loen & Hoveſtat.* Vide quoque *Hamelmannum* p. 555.

(3) *Levold. Northof.* p. 395. *Stangefol.* p. 396.

(4) Ea fide, ut Rutgerum omnibus Principum miniſtris in exemplum proponat. *Lev. Northof.* p. 396. 397.

(5) Vide de his expeditionibus adverſus Epiſcopum Colonienſ. *Levold. Northof.* p. 395. *Stangefol.* p. 397. MS. *Honſelar.*

(6) Pluribus has turbas refert *Lev. Northof.* p. 295. in fin. *Stangefol.* p. 398. *Schaten.* Annal. Paderb. P. II. p. 199.

(7) *Lev. Northof.* p. 396.

(8) *Schatenius* A. P. Part. II. p. 189. *Epiſcoporum flagellum* eum fuiſſe ait, nimis propterea ab ipſo quandoque alienus.

Digitized by Google

Illi iterum inſultant cæſi, dum colligit arma,
Diſſipat & funus Præſulis ira perit.

Engelbert. II.

Engelbertus, nominis II. ſub Henrico VII. Lutzenburgico, & Ludovico Bavaro, ejusque rivali Friderico Auſtriaco Impp. Comes Marcanus in ordine nonus, patre adhuc vivo, nempe an. 1298. die converſionis Pauli, cum Mechtilde, Joannis Aræburgii filia, & Gerhardi filii ex ſorore nepte, Hammonæ magna ſolennitate nuptiis celebratis, ex ea liberos, Adolphum ſucceſſorem, Engelbertum, (1) poſt patruum Adolphum an. 1344. Leodienſem Epiſcopum, deinde poſt reſignationem Adolphi nepotis, an. 1364. Sabbathi poſt Bartholomæi feſtum Colonienſem Archiepiſcopum, & Eberhardum, Colonienſem & Leodienſem Canonicum, ſuſtulit. Hic Engelbertus Archiepiſcopus, multa ab Andernacenſibus, quod oppidum in Ubiis ſitum, & Ammiano Antenacum dictum, anno Chriſtii 1120. muris cinctum, perpeſſus, telonium inde Lintzium tranſtulit, & ad coërcendos ſubditos, arcem Andernacenſem (2) conſtruxit, Zulpetum a Juliæ Duce redemit, & ætate atque laboribus fractus, Cunonem Falcoſteinium, Archipræſulem Trevirenſem, Vicarium (3) conſtituit. Ei, 21. Auguſt. an. 1368. Sabbathi poſt Bartholomæi defuncto, Fridericus Saerwerdanus, Cunonis ex ſorore nepos, ſucceſſit, cum prius tamen usque ad annum 1371. Cuno Trevir Colonienſem diœceſin adminiſtraſſet. Engelberti hujus, Archiepiſcopi, frater Eberhardus, Colonienſi & Leodienſi canonicatibus relictis, Mariam, Ludovici, Comitis Loſſenſis, & novi caſtelli in Ardenna Domini, filiam unicam & hæredem, uxorem duxit, & cum ea proſapiam Aræburgicam (4) per Eberhardum filium, Ducatus Lutzenburgenſis gubernatorem, propagavit, obiit anno 1387. Eberhardus autem a Marcka, Aræburgi Dominus, ex Maria Francimontana Johannem a Marcka, Aræburgi & Lumengani Dominum, genuit, obiit an. 1440. Johannes viciſſim ex Anna Viernceburgica tres filios reliquit, Guilielmum, Eberhardum & Robertum, a quibus Comites Aræburgici, Lumengani & Sedanenſes recta ſerie deſcendunt: obiit anno 1469. Quia vero maſculina ſtirps in Roberto interiit, & ad filiam ejus Margaretham ſucceſſio devoluta eſt, Lumengana ſubiit, in qua Wilhelmus, qui anno 1485. obiit, ex Johanna Arſchotana Johannem genuit, qui an. 1526. vivis exceſſit, relicto ex Margaretha Wiedana & Ronckelienſi Johanne, an. 1553. mortuo, qui viciſſim ex filia Johannis Baronis Waſſenarienſis Philippum, & iſte denique ex Catharina, Theodorici, Comitis Manderſcheidii, ſorore & hærede, Erneſtum hodie ſuperſtitem produxit.

Ejus liberi: Adolphus. Engelbertus Epiſcopus.

Eberhardus, unde familia Comitum Aræburgenſium.

Res geſtæ Engelberti II. cum Ludovico Ravensburgico, Epiſcopo Oſnabrug.

Ad Engelbertum, Marchiæ Comitem, revertendo; Is cum Ludovico Ravensburgio, Epiſcopo Oſnabruggenſi, (quem corpore Zachæum, animo Judam Macchabæum Ertwinus in Chronico (5) vocat,) anno 1308. ſuppetiis Tecklenburgii, Julii, Arnsburgii, Waldecciani, Lonenſis, Ritbergici, Tremonienſis Comitum, & Epiſcopi Monaſterienſis, bellum

(1) Quem multis laudat *Theod. Rhoy* Anim. illuſtr. p. 80. 81. de bello ejus civili cum ſubditis ſuis *Hæreus* Annal. Brabant. T. I. p. 324. *Diveus* Rer. Brab. lib. 14. *Chronic. M. Belg.* p. 302. 303. *Lev. Northof.* p. 404.

(2) *M. Chron. Belgic.* p. 314.

(3) Alias Coadjutorem. *ibid.*

(4) Alias Arembergenſem, cujus Genealogiam deſcripſerunt *Imhoffius* in Notit. Proc. lib. 9. c. 5. & lib. 4. c. 12. & *Pontus Heuterus* Rer. Burgund. lib. 6. p. 245. in eo errans, quod Everhardi primi, Domini Arembergenſis, patrem Adolphum appellat.

(5) Pag. 224. apud *Meibom.* T. II. his verſibus, quos & *Schatenius* refert Annal. Paderb. P. II. p. 216. commemoratis:

Corpore Zachæus, animo Judas Machabæus,
Alter & iſte David, Marckenſem cuſpide ſtravit.
Ter C. milleno bis quarto tempore pleno
Virginei partus & eum tenet hic locus artus,
Ut vacet a pœnis, pie Judex ſis ſibi lenis,
Marcka, Monaſterium, Tekenenborg, Juliacum,
Arnsberg, Waltegge, Loen, Retborch, deſuper Abus,
Tremoniæque Comes Petrus vos terruit omnes,
Vosque lupi vel fugiſtis, vel cecidiſtis.

Digitized by Google

lum geſſit, (1) in quo, Comite hoc Engelberto Marchico ab equo dejecto, cum ei Epiſcopi miles incumberet, per proprium miniſtrum (2) lethaliter vulneratus Epiſcopus, victoriam obtinuit, ſed ex accepto vulnere triduo poſt occubuit. Engelbertus vero, ubi crure, ex lapſu equi divulſo, iterumque conſolidato, convaluiſſet, diœceſin Oſnabruggenſem denuo ingreſſus eſt. Ejus quoque tempore, nempe an. 1315. magna annonæ caritas (3) fuit, quæ ex ſequenti verſu dignoſcitur:

Ut nullum lateat tempus famis, ecce CVCVLLVM.

Porro Engelbertus caſtrum Furſtenbergium (4) anno 1311. obſedit, expugnavit & deſtruxit. Ideo anno 1312. Ludovicus Haſſus, Epiſcopus Monaſterienſis, Comitatum Marcanum depopulatus, Furſtenbergium reſtauravit, & anno 1320. caſtrum Porceſſerinum obſedit, ſed ab Archiepiſcopo Colonienſi, & Comitibus Marcano, Montano & Viernebergio, obſidio ſoluta eſt. Cumque idem Ludovicus Haſſus, Monaſterienſis Epiſcopus, Hammonam tentaſſet, eique Engelbertus, Geldriæ, Montis, Flandriæ, Hollandiæ & Arteſiæ Comitum, ac Epiſcoporum Leodienſis & Trajectenſis, ſuppetiis ſubnixus, armis reſiſteret, præfatus Epiſcopus Monaſterienſis an. 1323. in porta tractili cum 75. equitibus a civibus captus, (5) neque ab Engelberto dimiſſus eſt, donec debita ſibi ſumma ſe eximeret. Ab ipſis Monaſterienſibus vero idem Engelbertus in limitaneis Provinciæ ſuæ, & Diœceſis Monaſterienſis, ipſa Petri & Pauli, victoriam obtinuit: ipſa Margaretha Epiſcopales, qui Metelenam incenderant, multis eorum captis, proſtravit: Mauritio Oldenburgio, (6) contra cives Bremenſes belligeranti, eosque ſuperanti, opem tulit.

Cum Ludovico Haſſo, Epiſcopo Monaſterienſi.

Anno 1317. caſtrum Strunckedenum obſedit, quod cum Theodoricus Clivius liberare non poſſet, auxilio a Ludovico (7) Haſſo, Epiſcopo Monaſterienſi, poſtulato, obſidionem continuavit: ſed hic ab Engelberto non acie, ſed ſuorum infidelitate, & ob penuriam commeatus, fugatus, aliud propugnaculum, ponte per Lippiam ſtrato, Marcanis oppoſuit. Ad Hammonam tamen cum 75. armatis, ut ſupra diximus, captus eſt, & Engelbertus captivitatis ejus tempore Halterenum & Sedenhorſtanum oppida cœpit ac deſtruxit. (8) Dimiſſus Comiti Geldriæ Reinholdo iterum bellum movit Ludovicus Epiſcopus, qui ſuppetiis Theodorici Clivii Bredevordam aliaque caſtra occupavit, diœceſin Monaſterienſem depopulatus eſt. Ludovicus Epiſcopi Oſnabruggenſis, Godefridi Arnsburgii auxilium imploravit, tandem controverſia (9) per Epiſcopum Ultrajectenſem definita, diœceſis Monaſter. Epiſcopo, arx Bredevordt Reinholdo, Comiti Geldriæ, ipſa Ægidii anno 1324. aſſignata eſt. Poſtea inſtigante Walramo Julio, Archiepiſcopo Colon. Ludovicus Haſſus, Monaſterienſis Epiſcopus, novam cum Engelberto hoc noſtro, Marcano Comite, habuit controverſiam, ob quam Adolphus, filius ejus primogenitus, bellum cum ipſo continuavit, quod tandem Adolphus, Montium Comes, cum Wilhelmo, Juliæ Marchione, fratre Archiepiſcopi, anno 1343. compoſuere.

Continuatio belli Monaſterienſis.

Adolphus, frater Engelberti, Epiſcopus Leodienſis, ipſo interim caſtrum Strunckedenum infeſtante, Ducatum Lutzenburgium invaſit, & cum Theodorico Cliviæ, Reinhol-

(1) De quo vid. *Lev. Northof.* p. 397. *Ertmanni* Chronic. Osnabrug. p. 223. *Stangefol.* p. 400. *Schatenius* Annal. Paderb. P. II. p. 215. Conradum, Pſeud-Epiſcopum Monaſterienſem, illas turbas excitaſſe ſcribit.

(2) Qui credebat, Comitem Marcanum ſe ferire. *Ertmannus* ibid.

(3) *Levold. Northof.* cariſtiam vocat p. 398. de qua vid. quoque *M. Chronic. Belgic.* p. 281. & 290. *Stangefol.* p. 408.

(4) *Schaten.* Annal. Paderb. Parte II. p. 224.

(5) Vide de hoc bello *Ertmanni* Chronic. Osnabrug. p. 226.

(6) Qui Decanus erat Capituli Bremenſis, atque in Archiepiſcopum ab illo electus, vi ſe tueri voluit adverſus Godfridum Arnsbergenſem, qui a Pontifice erat Epiſcopus conſtitutus. Vid. *Johann. Schiphoveri* Chronic. Oldenburgic. ap. *Meibom.* T. II. p. 154.

(7) *Schatenius* Annal. Paderb. Parte II. p. 236.

(8) *Idem* p. 252. ubi pacis conditiones referuntur, videlicet, ut Ludovicus pro ſe & captivis ceteris 7000. Marcas penderet; Marcano fas eſſet, Lunenſe oppidum, Lippiæ impoſitum, munire.

(9) De qua vid. *Iſaac. Pontanus* Hiſt. Geldriæ ad annos 1324. 1326. 1330. & Autor infra in *Provincia Geldriæ* ſub Reinaldo I. Duce.

Digitized by Google

holdo Geldriæ, Adolpho Montium, Wilhelmo Juliæ Comitibus, civibusque Hoyenſibus, anno 1324. Tongrim obſedit, & de rebellibus civibus ter triumphavit: donec anno 1318. Gallorum Regis moderatione, (1) pace facta, & Engelberto Claremontii anno 1344. mortuo, eidem, favore Clementis VI. Pontificis Romani, & Franciæ Regis interceſſione, Engelbertus, ex fratre Adolpho nepos, ſucceſſit, & ipſe tandem Archiepiſcopus Colonienſis an. 1364. factus.

Volmenſteinii expugnatio.

Porro Engelbertus, de quo agimus, anno 1324. auſpiciis Caroli IV. (2) Bohemiæ Regis, Volmenſteinium obſidione cinxit, illudque captum, ejusdem liberalitate Marchiæ ſuæ adjecit. Tandem anno 1326. cum Levoldo a Northof, ſuo & filiorum Ephoro, authore Chronici Marcani, Romam profectus, (3) pro Engelberto, filio ſecundogenito, præpoſituram Bopardienſem, pro Eberhardo, tertio filio, in Colonienſi & Leodienſi Eccleſiis Canonicatus ampliſſimos impetravit. Obiit menſe Julio, die Arnulpho ſacra, an. 1328. in Frundenberg Vigilia S. Jacobi Apoſtoli inhumatus, de quo Muſa (4) Poëtica Viri ejusdem nobilis Clivii ita canit:

Finitimæ hoſtiles mitræ Mimengardum Oſnabruga,
Illa Hamonam captans, ſed tibi capta prius.
Et Ludovicæas Ubiam contemnere juſte
Succenſes Aquilas, diruta caſtra dolent.

Adolphi V. vita. Conjugium.

Adolphus V. ſub Ludovico Bavaro, ejusque rivali (5) Friderico Auſtrio, Impp. Comes Marchiæ 10. patri Engelberto tanquam primogenitus ſuccedens, anno 1331. terram Sanctam adiit, redux Margaretham, unicam Theodorici IX. Clivorum Comitis, filiam & hæredem, Dom. Reminiſcere an. 1332. uxorem duxit: Ex qua cum filia Margaretha prodierunt Engelbertus, (6) Adolphus & Theodoricus, germani fratres, quorum Engelbertus & Theodoricus patri & ſibi ipſis in Comitatu Marcano; Adolphus vero primo Monaſter. dehinc Col. Epiſcopus factus; Dignitatibus his abdicatis, & Margaretha Montana, Gerhardi Julio-Montani filia, uxore ducta, avunculo Joanni, Clivorum Comiti iſtius proſapiæ 27. & ultimo, an. 1368. in iſta Provincia, frarribus quin etiam filius & nepotes, Clivorum Duces, in Comitatu Marcano ſucceſſerunt, adeoque is auſpicato hoc conjugio Cliviam & Marcanam Provincias copulavit.

Res geſtæ.

Anno 1343. & 44. bello inter VValramum Julium, Archiepiſcopum Colon. & Godefridum, Comitem Arnsbergium, exorto, aliquorum ſuorum peſſimo uſus conſilio, in gratiam Arnsbergii huic adhæſit, (7) & Mendenam occupare tentavit, primo quidem irrito conatu, deinde ſecunda vice muros tranſcendens, oppidum cœpit & depopulatus eſt.

Anno eodem 1344. Colonienſes (8) ditionem Reklinghuſiam, Comitibus Marcanis vi ereptam, ſibi vendicarunt. Contra eos ergo anno 1345. movit, (9) & Rheno transgreſ-

(1) MS. *Honſelerianum* p. m. 149.

(2) Regem Bohemiæ cum Comite Hannoniæ motu proprio ad illam obſidionem veniſſe, & cum Comite de Monte ad finem affiliſſe, refert *Levold. Northof.* p. 399. *Stangefol.* p. 412. Erant nempe præter alios confœderati Engelberti adverſus Henricum Virneburgium, Archiepiſcopum Colonienſem. *M. Chron. Belgic.* pag. 285. quod vero Johannem, non ejus filium Carolum IV. memorat, ut quoque in MS. *Honſeler.* p. m. 149. habetur.

(3) Ut ipſe *Lev. Northof.* refert p. 399.

(4) Laudat quoque eundem *Petrus Verbagh* in *Clione Menapia* p. 54. ſed acerbius de eo æque ac patre ſcribit *Nic. Schatenius* A. P. Part. II. p. 267. ſtudio abreptus in ordinem ſuum & Epiſcopos, a quibus Comites Marcani haud impune ſe laceſſiri paſſi fuerunt.

(5) Cui quoque adhæſit Engelbertus, quare a Ludovico Comitatu fuit privatus. Vide ſupra in *Provincia Clivenſi* ſub *Theodorico VIII.*

(6) Schurenius *Everhardum*; MS. *Hertelinum* primum Academiæ Colonienſis Rectorem, *Johannem*, Dinslakii Dominum, & *Conradum* addunt.

(7) Inconſulte & invitis amicis ſuis. *Lev. Northof.* p. 403. *M. Chron. Belgic.* p. 296. *Stangefol.* pag. 423. MS. *Honſeler.* p. m. 155. *Schaten.* A. P. Part. II. p. 307.

(8) Qui in *Chron. Colon.* ap. *Stangefolium* p. 424. vocantur die Peterlingen, a S. Petro, Eccleſiæ Colonienſis Patrono.

(9) Ludovico Bavaro, qui Walramo, Archiepiſcopo Colonienſi, quod Carolo IV. adhæreret, infen-

Digitized by Google

greſſo, Marchiam petituros prohibuit, multis eorum cæſis, ſimul & captis, donec conſilio Joannis Brabantiæ, & Wilhelmi primi Juliæ Ducum, atque Adolphi, Montium Comitis, pace inita, a captivis copioſum λύτρον extorſit. In Geldria, quemadmodum etiam avus Eberhardus, nomine Reinholdi, ultimi Comitis, ſic ille hujus filii, Reinholdi primi Ducis natorum tutor fuit, ibidemque ante feſtum Severi an. 1347. defunctus, (1) inde Frundebergam ad majorum tumulum delatus eſt: cui Muſa Clivio-Marcana ita aſſurgit:

Margretam priſco Clivorum ſanguine cretam
Accipis, & natis poſthuma regna paras.
Filius Adolphus ſuſcepit Clivica rura,
Cæſaris & populi voce probante Comes.

Engelbertus III. ſub Carolo IV. & VVenceslao, ejus filio, Impp. Comes Marchiæ Weſtphalicæ in ordine II. primogenitus Adolphi filius, anno Chriſti 1333. Dom. Reminiſcere natus, ætatis 17. Chriſti 1348. regnare cœpit, (2) inter reliquos Weſtphaliæ Comites ut potentiſſimus, ita glorioſiſſimus, ideoque ejus Mareſchalcus a Carolo Imp. (3) conſtitutus. Annis præfluit 45. ſed ex Richarde Julia, Wilhelmi I. Juliaci Marchionis & Ducis, nata, filiam tantum unicam genuit, Margaretham dictam, Philippo, Comiti Falckenſteinio, anno 1369. matrimonio, eoque ſterili, copulatam, feſtivitate nuptiali magna pompa Duisburgi celebrata. *Engelb. III. vita.* *Conjugium.*

Ipſe vero ætatis 18. adeoque reginiminis initio, Chriſti 1349. ludum Equeſtrem (4) inſignem Hammonæ extra portam orientalem inſtituit, quo ad res domi forisque fortiter geſtas, ceu proaulio quodam, ſe præparavit. Nam an. 1350. quo lues Epidemia (5) quoque in eadem Hammona cives pene omnes, vix decem familiis relictis, abſumpſit, Godefrido Arnsbergio, Epiſcopo Bremenſi, contra Mauritium Aldenburgium, ibidem ſummæ ædis Decanum, patrocinatus, (6) victoriam ejus adjuvit. Sed & contra Godefridum *Res geſtæ.* *In bello Bremenſi.* *Tremonienſi.*

infenſus erat, cum aliosque ad bellum iſtud incitante. *M. Chron. Belgic.* p. 296. *Lev. Northof.* p. 403. *Ertwinus* in Chron. Osnabruggenſi p. 228. *Stangefol.* p. 424. *Schatenius* l. c. pag. 308. ſed iniquior paulo in Adolphum.

(1) Ex vulneribus acceptis in conflictu cum Walramo, Archiepiſcopo Col. *Ertmannus* l. c.

(2) Quod eodem anno, ad bellum cum Ludovico, Epiſcopo Monaſterienſi, laceſſitus, Lunam novam condidit. *Schatenius* Annal. Paderb. Part. II. p. 315.

(3) Idem munus jam ante a Walramo, Colonienſi Archiepiſcopo, Godfrido, Comiti Arnsbergenſi, conceſſum fuiſſe, ipſe Autor paulo infra, & *Stangefolius* pag. 421. referunt, ſcilicet ratione Ducatus Weſtphaliæ, cujus titulo a tempore proſcripti Henrici Leonis Archiepiſcopi uſi fuerunt. Poſtea illud munus Archiepiſcoporum Colonienſium auctoritate obierunt *Henricus*, Paderborn. Epiſcopus, *Stangefol.* p. 449. *Schatenius* Annal. Pad. P. II. p. 377. & *Bernhardus*, Comes Lippiæ. *Joh. Pideritius* in Chron. Com. Lippiæ p. 478. aliique.

(4) *Schurenius*: **In ſonen andern Jaye, als hie ein Greve van der Marcke geworden waß, herlep hie einen heirlichen Hoff und Steetſpyll thom Ham buiten der Oſterportten up den Sande, dair ſeer ville herrlicke Menne und keiſteler Frauwen und Jouffrauwen tho geladen waren, und die Hoff duyrde biß an den denden Dach.**

(5) Sive Peſtilentia, de qua *Ertmannus* in Chronic. Osnabrug. p. 228. *Anno Domini 1353. in universo mundo maxima fuit Peſtilentia & mortalitas hominum, quæ etiam Epidemia appellatur: ita intenſa, quod vix homo hominem potuit ſepelire. Quæ quidem mortalitas in civitate Oſnabruggenſi adhuc in hodiernum diem* **de groote Doet** *ſolet nominari: & de ea in quibusdam pactum inter venerabilem Clerum Oſnabruggenſem & civitatem eandem eſt neceſſario factum. Etiam tunc multæ hereditates relictæ, hodie in Dioeceſi iſta manſerunt incultæ. Prædicta mortalitas per certos impingebatur aliquantulum Judæi, ex eo etiam, quod aliqui ex iiidem apprehenſi confeſſi fuerant, quod fontes & puteos intoxicarunt, quare per totam Alemanniam fuerunt combuſti.* Vide quoque *Lev. Northof.* qui p. 404. *Comitem de Marcka multam pecuniam de bonis Judæorum Tremoniæ & alibi habuiſſe, ſed totam ad ejus utilitatem non perveniſſe* refert. *Stangefolius* p. 425. *Chron. M. Belgicum* p. 300. & 301. ubi cauſam iſtius Peſtilentiæ Judæis attributam eſſe dicitur, *quia eorum divitiæ fuerint deſiderata.* Certe fieri non potuit, ut Judæi per univerſam Germaniam, imo & totum orbem, quem iſta Peſtilentia pervagabatur, fontes & puteos veneno infecerint.

(6) *Schatenius* Annal. Paderb. Part. 2. pag. 326.

Digitized by Google

Arnsbergium, (1) Epiſcopi nepotem, & Wilhelmi filium, Weſtphaliæ Mareſchalcum quidem ante ipſum præfectum, verum eandem vaſtantem, unaque contra civitatem Tremonienſem Lamberti conſilio Arnsbergio ſuffragantem, anno 1352. pugnavit, militibusque Comitis ſuſis & captis, dominium Vredenburgium, pro multo ære ipſis extorto, ſibi comparavit.

Comitatus Arnsbergicus Eccleſiæ Col. venditus.

Godefridus autem hic Arnsbergius, ut illud hic quoque addamus, quod ex uxore Anna Clivia nullas haberet proles, & familiæ ſuæ ultimus eſſet, integrum Comitatum Arnsbergicum cum omni jurisdictione & reditibus 25. Auguſt. an. 1368. Cononi Trevirо, Engelberti Marcani, Archiepiſc. Colonienſis, ob ſenectutem ſummam in Colonienſi Vicario, ſibi arce Broel, ejusque proventibus, cum 10. aureorum millibus ad dies vitæ conceſſis, in uſum Eccleſiæ Colon. partim vendidit, partim donavit, (2) qui, cum Coloniæ anno 1371. diem ſuum obiiſſet, ibidem quoque in Mariano ſummæ ædis ſacello conditus eſt. (3)

Engelberti iter ſacrum.

Anno 1363. Engelbertus noſter terram Sanctam adiit, (4) & ipſa vinculorum Petri an. 1364. redux in Prutenos (5) profectus eſt. In ejus vero abſentia Gerhardus Plettenbergius Præfectus Rhadenſe, Cluſenſteinium & Swartzenbergium caſtra, cum oppido Neoſtadienſi, conſtruxit, & a Rutgero ab Altena cœpta perfecit.

Promotio fratris Adolphi ad Epiſcopatum.

Anno 1357. cum Ludovicus Haſſus, Epiſcopus Monaſterienſis, e vivis exceſſiſſet, Adolphum, fratrem, (6) in conſequendo Epiſcopatu gnaviter adjuvit: qui eo potitus, Archiepiſcopatum Colonienſem etiam non longe poſt adeptus eſt: quam utramque dignitatem tamen, ducta Margaretha Montana, ut in illo porro explicabimus, reſignavit.

Proſapia Naſſovica Marcanæ juncta. Joh. Textor in Chronico Naſſov. an. 1617. Germ. edito.

Anno jam memorato 1357. etiam Engelbertus noſter ſororis Margarethæ, cum Joanne Naſſovio Dillenburgenſi, Ottonis ex Adelheide Vianenſi filio, deſponſatæ, ſolennitatem nuptialem in aula VVerthinenſi celebravit: Cæterum ex hac Joannes Adolphum & Engelbertum, ejus in Comitatu Naſſovio ſucceſſores, genuit; Engelbertus vero, ducta Joanna, Joannis Bredaenſis & Leccani filia, Joannis Polani, qui anno 1351. a Joanne, Brabantiæ Duce, Baronarum Bredaenſem pro 43. Hallingis emit, nepte, omnes has Dynaſtias familiæ Naſſovicæ intulit. Pater Joannes ob uxorem in Comitatum Marcanum non nihil juris prætendit, eo tamen vivus uſus eſt nunquam, ſed tantum, opera Joannis, Comitis

(1) Quod ſubditi Comitis Arensbergenſis rapinas agerent, eosque ea de cauſa haud puniret Godefridus. *Lev. Northof.* p. 405. & MS. *Honſeler. Stangefol.* p. 432. *Gerh. Schurenius*, qui ita ea de re ſcribit: Greve Engelbrecht waß tot einer Tyd Land-Marſchalck over Weſtphalen, alvo geſchieden und reiſden die Unterſaten des Greven van Arnsbergh die gemeine Strate, und en wolden daß nyt wedergeven nach reychten, hyrumb ſtunde Kreich und Orloch up tuſchen Greven Engelbrecht und Greve van Arnsbergh, und Biſchoff Henrich van Paderborn, geheiten Spiegel, ward Greve Engelbrecht Hulper; Alſo dat Greve Engelbrecht ein Soyne tot ſynen Will kreich, und die Greve von Arensburgh möſt all dat wederrychten, dat die ſyne up der Straten geroifft und genommen hadden, und die Greve van Arnsburgh möſt tot handen Greve Engelbrecht ſtellen und overgeven Schlott und Stadt thoe Bredeborch mit all oeren Rechten und Thobehöre. Vid. quoque *Schatenius* Annal. Pad. P. 2. p. 328.

(2) Vide *Hiſt. Comitum Cliviæ* ſub *Theodorico VIII. Ægid. Gelen.* de Magnitud. Colon. p. 250. *Ditionem ſuam*, ſcribit, *quæ intra Weſtphalici Ducatus limites aliut etiam continebatur, cum univerſis Clientibus, Armamentario, Archivis, jurisdictionibus & juribus vendidit Cunoni Adminiſtratori, & S. Colonienſi Eccleſiæ ipſam etiam dignitatem, officium ſeu prærogativam juris Primipilariatus ſ. Antebellatoris inter Viſurgim & Rhenum, atque ex eo tempore Archiepiſcopi Colonienſes unicipitem Aquilam inſignibus ſuis addiderunt, & jus habent Archiſtrategi & Generalatus bellorum inter Rhenum & Viſurgim, cum poteſtate dandi conductum, & mandare, ne absque Archiepiſcopi conſenſu in eo inter annes Rhenum & Viſurgim tractu Arcet aut munimenta quisquam moliatur, quibus aut ducendi exercitus officium, aut cæteri conductus libertas impediantur. Supplem.* ad *Lev. Northof.* p. 409. *Schaten.* Ann. Pad. P. II. p. 373.

(3) *Ægidius Gelenius* loc. cit.

(4) Comitatus Marcani gubernatione interim relicta Gerhardo Plettenbergio, Dapifero ſuo. *Schatenius* l. c. p. 330. *Lev. Northof.* p. 405.

(5) Splendidi convivii, quo Regiomonti ſexcentos equites ſimul exceperit, meminit *Gerhardus Schurenius*, & ex eo *Stangefol.* p. 430.

(6) Corpore elegantem, moribus & vita ornatum, Baccalaureum juris Canonici. *Lev. Northof.* p. 405. *Schatenius* l. c. p. 340.

Digitized by Google

TAB. VII. GENEALOGICA

PRINCIPUM NASSAVIO-ARAUSIONENSIUM.

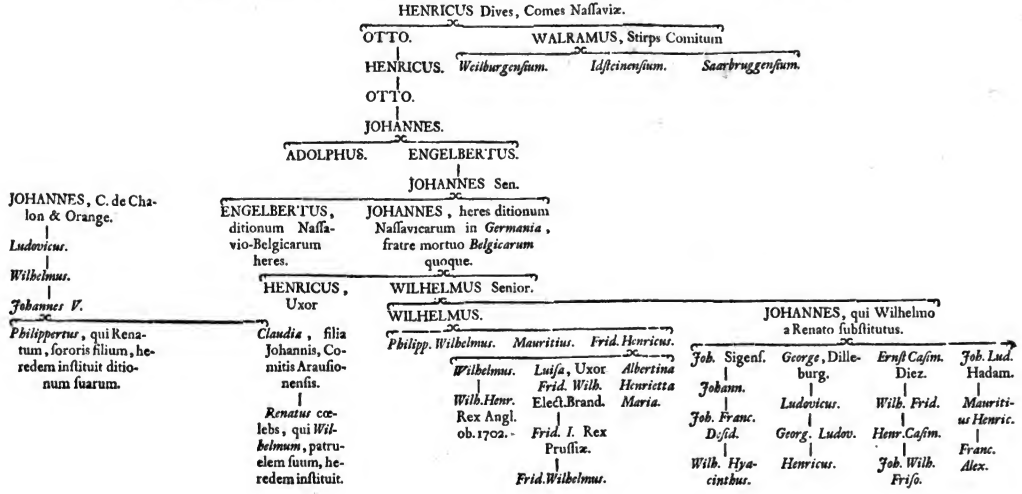

mitis Clivenſis, pro jure 18. aureorum millia accepit. Melior enim eſt, ut habet conjugalis Mappæ Naſſoviceæ iſtius matrimonii ἐπιγραφή, certa pax, quam ſperata victoria. Obiit Dillenburgi anno 1390. Engelbertus, ejus filius, ex hac Joanna Bredaenſi Joannem & Henricum viciſſim ſuſtulit. Anno 1442. Bredæ mortuus. Joannes ex Maria Hinsbergia inter cæteros Engelbertum novum, virum ſtrenuum, & primum in familia Naſſovia aurei velleris Equitem, Belgicarum Dynaſtiarum, itemque Joannem, Naſſovii Comitatus in Germania ſuperiori hæredes, reliquit, itidem Bredæ anno 1475. defunctus & conditus. Engelbertus, rebus multis præclare cum Carolo Burgundo & Maximiliano primo Auſtrio Imp. ejus genero, geſtis, clariſſimus, relicto fratre Joanne ſucceſſore an. 1504. etiam Bredæ deceſſit. Joannes ex Anna Haſſa, Henrici Landgravii filia, Mechtildis, Joanni, Duci Clivenſi, nuptæ, ſorore, Henricum, qui in Belgicis, & Wilhelmum, qui in ſuperioribus Germanicis ditionibus hæreditatem ab ipſo relictam adierunt, edidit. Henrici filium, Renatum, Philibertus Chalonius, Princeps Arauſionenſis, quia ſororem ſuam Claudiam duxerat (1) 1530. in obſidione Florentina ſine hæredibus occumbens, poſt patrem a. 1536. mortuum, Principatus Arauſionenſis hæredem dixit. Renatus, ubi in obſidione Landreſiana an. 1544. periiſſet, iterum Wilhelmum Naſſovium, Wilhelmi filium, patruelem, Philippi, Mauritii & Friderici Henrici (2) patrem, ejusdem Principatus hæredem inſtituit, ipſius vero frater Joannes ſuperioris Germaniæ Dynaſtias omnes retinuit, & ad filios atque nepotes magno numero derivavit.

Sed a familia Naſſovia ad Marcanam, unde digreſſi, revertamur. In hac porro Engelbertus noſter, in bello civili (3) Geldro, inter fratres Reinholdum & Eduardum anno 1361. exorto, huic patrocinatus, ab eodem Limarſiam in 5800. Scutatorum pignus anno eodem accepit, quod Wilhelmus, fratrum ex ſorore Maria nepos, Juliæ ac Geldriæ Dux, anno 1382. iterum redemit, Reinholdus vero, ejus frater, Adolpho, primo Clivorum Duci, in pugna ſaltus Clivii anno 1397. captus, pro 10. Scutatorum millibus viciſſim anno 1406. in pignus tradidit. *Bellum Geldricum fratrum.*

Idem, cum frater ipſius, Theodoricus Marcanus, Dinslacenſis Dynaſta, & Diœceſios Oſnabruggenſis bis, ut dicemus, (4) fidelis adminiſtrator, a Gerhardo Hoyæo, Epiſcopo Mindenſi, cum Theodorico & Eberwieno Volmenſteiniis, in prælio ſuperati & capti eſſent, Mindam obſedit, nec diſceſſit, donec fratre cum ſuis reſtituto, (5) pax iniretur. *Theodoricus Marcanus, frater Engelberti ſecundus.*

Anno 1369. contra Fridericum Saerwerdanum, Morſenſem Comitem, qui in Archiepiſcopatu Colon. Engelberto, ejus patruo, (6) ſucceſſit, pro civitate Colon. belligeravit. Et *Bellum Colonienſe.*

(1) Imo hæc mater ejus fuit, Henrici II. conjux ſecunda.

(2) Cujus ex filio Wilhelmo nepote, *Wilhelmo Henrico*, Rege Angliæ, anno 1702. absque liberis mortuo, *Friderici I.* Rex Pruſſiæ, matris *Luiſæ*, Friderici Henrici filiæ primogenitæ, jure, integram hereditatem Arauſionenſem ſibi vindicavit, qua vero de cauſa cum reliquis Naſſaviæ Principibus, a Johanne ortis, maxime Diezenſis lineæ, adhuc contenditur. Vide adjectam *Genealog. Tab. VII.* Scripta *Pruſſica:* Summariſcher Beweiß des unwiderſprechlichen Rechtens Sr. Königl. Majeſt. in Preuſſen auf die Succeſſion ſeines Herrn Groß-Vaters, des Printzen Friedrich Henrich von Oranien, & *Succinctæ Elucidationes*, oppoſitæ den Korten Remarques, quibus Reg. Maj. Bor. jus ſuccedendi ex Teſtamentis Renati, Wilhelmi I. Annæ Egmundæ & Friderici Henrici, porro aſſeritur, & ad dubia reſpondetur. *Naſſavica:* Korte Remarques, dienende tot Wederlegginge van de alſo genaemde Sommaire Informatie &c. item Deduction des Droits inconteſtable pour lesquels Son Alt. Seren. Guillaume IV. Succede a S. M. Britannique, aliaque utriusque partis a *Joh. Chriſtoph. Lunigio* commemorata in *Bibliotheca curioſa Deductionum*, ſub Titulis Preuſſen & Naſſau, atque partim impreſſa in ejusdem Grundfeſte Europäiſcher Potentzen Gerechtſame. Momenta rationum utrinque ſummatim exhibet *Chriſtoph. Hermann. Schweder* in Theatr. Hiſt. Prætenſ. & Controv. illuſtr. p. 234. ſeqq.

(3) De quo vide infra *Hiſt. Geldriæ. Schaten.* l. c. pag. 358. 359.

(4) Altera abhinc pagina.

(5) *Ertmannus* in Chron. Osnabrugg. p. 231.

(6) Ita quoque in *Supplemento* ad *Lev. Northof.* p. 410. ſcribitur. Sed Engelberto 1368. defuncto, Cuno, Archiepiſcopus Trevirenſis, Engelberti Coadjutor, cum Archiepiſcopatum Colonienſem recuſaret, *Commendatarius* primum Eccleſiæ Colonienſis, poſtea *Vicarius Generalis* Pontificis in eadem Eccleſia, atque tandem *Adminiſtrator* conſtitutus fuit, aſſumto Coadjutore

Digitized by Google

Et licet auxiliatores Archiepiſcopos Moguntinum & Trevirum, Henricum Wolfium, Monaſt. Theodoricum ab Horn, Oſnabrug. Epiſcopos, haberet, Werlam tamen cœpit, & pagis Lechenichio & Gimnichio incenſis, Botzelarium inſedit, & captum cum locis vicinis Henrici a Munſter, arce Tillana excepta, diruit.

Oppugnatio Droſtiorum.

Contra Hermannum etiam atque Bernhardum, Droſtios Equites, pugnavit. Quibus cum ſuffragati eſſent Steinfurtenſis, Solmæus & Meerveldicus Dynaſtæ, Ludinchuſius ipſe, ex improviſo ab iisdem obſeſſus, fuga elapſus, pugnam inſtauravit, pacemque ſibi favorabilem (1) hoſtibus extorſit.

Bellum Monaſterienſe.

Cum vero anno 1370. Ludinchuſium Engelbertus noſter iterum occupaſſet, Florentius Wevelinchovius, Monaſt. & Theodoricus ab Horn, Oſnabr. Epiſcopi, Comitatum Marcanum Weſthovium usque vaſtarunt, quibus cum reconciliatus, Burggravium Strombergium, (2) ob tyrannidem excommunicatum, oppugnavit.

Simonis Lippienſis vindicatus.

Simoni, Comiti Lippienſi, arcem Rhedanam obſidenti, contra Nicolaum Tecklenburgium, Rhedæ Dynaſtam, adjumento fuit, qui cum Lippienſem cœpiſſet, Theodorumque Volmæſteinium & Bertholdum Bredenolium, Equeſtris dignitatis viros, Engelberto noſtro militantes, occidiſſet, ipſius tandem conſilio, pace inita, pro Simonis Comitis

Lippolis medietas Marcæ accidit.

λύτρῳ octo mille Marcas argenti puri, five 600000. florenos exſolvit: Quorum loco arx Lipperadia, ipſumque oppidum Lippienſe, die Margarethæ anno 1376. ſibi obligata: (3) quod antea quoque, anno nimirum 1366. ob dotem Margarethæ, Engelberti Falckenburgii, Epiſcopi Colonienſ. neptis, Domino Cranendonckio nuptæ, numeratam, pro 3000. florenis ſibi oppignoratum (4) erat. Anno 1399. Adolphus, Engelberti nepos, primus Clivix Dux, eadem pignora continuavit, anno 1433. medietatem ejus ſibi comparando; (5) Joannes vero, Adolphi primogenitus & ſucceſſor, cum Bernhardo & Simone, Comitibus Lippiacis, die Mercurii poſt Dominicam Lætare an. 1445. ex voluntate patris, de eadem mediæ urbis proprietate ſibi tradenda, plene transegit. (6)

Anno 1379. porro Engelbertus noſter, cum Florentio Wevelinchovio, Monaſt. Theodorico ab Horn, Oſnabr. Henrico Spiegell, Paderborn. Epiſcopis, arcem Rhedanam, in quam Otto Teckleb. & Burggravius Strombergius confugerant, obſedit. (7)

An-

---

tore cognato ſuo, Friderico Saarwerdano, qui demum anno 1370. Archiepiſcopatum Colonienſem accepit. *M. Chron. Belgic.* p. 316. *Ægid. Gelenius* de Magnit. Colon. p. 50. De turbis eo tempore inter civitatem & Capitulum ortis, vid. cit. *Supplementum & M. Chron. Belgic.* p. 317. *Schatenius* Ann. Pad. P. II. p. 372.

(1) *Schatenius* Ann. Pad. Part. II. p. 381. utramque partem in multam 4000. Scutatorum, ob fractam pacem, condemnatam fuiſſe judicio Epiſcopi Paderbornenſis, utpote Mareſchalli Weſtphaliæ.

(2) *Burchardum*, quo Burggraviatu a Carolo IV. proſcripto, Burggraviatus ad Monaſterienſem Epiſcopatum translatus fuit. Vid. *Stangefol.* p. 453. *Ertwini* Chron. Osnabruggenſe p. 235.

(3) *Gerhard. Schurenius* in MS. Hyruth wardt tuſchen den Partheien ein Soyn gemackt bey alſülchen Furtworden, dat Joncker Symon Edell Herr thoe Lippe, den die Greve van Teickenbergh der Tyt gefangen hadt, die Stadt van der Lippe verpanden und verbynern ſolde thot Handen Greve Engelbrecht van der Marck vurß voe acht duiſent Marck pupts Sylvers für ſyne Gefangniſſe, und dat geſchient waß, doe wart Joncker Symon van der Lippe ſyner Gefencknis loß und ledig. Vero non tam in lytrum Simonis, quam militarium Engelberti, qui ſimul capti erant, illam pecuniam expoſitam fuiſſe, refertur in MS. *Honſeler.* & rectius. Etenim cum Comite Tecklenburgico hac conditione pax facta, & Simon dimiſſus fuit, ut illius filio Ottoni *Eilika*, Simonis, Comitis Lippienſis, filia, nuberet, atque Dominium Rhedanum dotis loco, jureque hereditario, ſi liberos cum Eilika nancifceretur, poſſidendum daretur. *Joh. Pideritius* in Chronic. Comit. Lippiæ p. 529. *Hamelmannus* p. 396. *Schaten.* Annal. Paderb. P. II. pag. 385.

(4) Ut charta teſtatur apud *Stangefolium* p. 443.

(5) Vide notas ſupra ad *Urbes* Comit. Marcani.

(6) Ut liquet ex Tabulis apud *Johannem Pideritium* l. c. p. 560. *Schatenius* quoque Ann. Pad. Part. II. p. 370. ea de re ſcribit, ſed injuriose in præſentes Lipſtadii poſſeſſores.

(7) Pace facta Comes Tecklenburgenſis Burggravium dimittere, atque alias conditiones duras inire debuit, caſtro Strombergenſi Epiſcopo Monaſterienſi relicto. *Chron. Kleinſ.* apud *Stangefol.* p. 453. *Ertwinus* in Chron. Osnabrug. p. 235. 236. *Schatenius* Annal. Paderb. P. II. p. 397. 406. & 407.

Digitized by Google

Anno 1387. cum Friderico Saerwerdano, Colon. Florentio Wevelinchovio, Monaſt. Henrico Spiegell, Paderb. Epiſcopis, Tremoniam oppugnavit, & prius agros civium, ne egrederentur, infeſtos tenuit: donec controverſia tota compoſita, ipſi cives, propugnaculis ante urbem eorum demolitis, reſiduam pro tutela pecuniam exſolverent, 10. vero aureorum (1) millia Engelberto Comiti mutuo darent, quæ non ipſe, ſed ejus hæredes reddere tenerentur. In cujus rei fidem vicinæ urbes, Suſatum, Hammona, Unna, quod omnes pacti conditiones a civibus impleri debeant, fidejuſſerunt. *Tremoniæ oppugnatio.*

Anno 1391. die Martis poſt Barthol. feſtum, ob Adolphum fratrem, Clivenſem Comitem, in bello, cum Archiepiſcopo Colon. Friderico Saerwerdano, ob telonium Cæſarinſulanum, & ditionem Linnenſem geſto, a Reeſenſibus, qui tum adhuc Archiepiſcopo parebant, Rheno deſcendentem captum, aſſumpto filio ejus adhuc impubere, Adolpho cognomine, Orſoviæque, Rheno trajecto, diœceſin Colon. ingreſſus, novem noctibus totidemque diebus in ea graſſatus eſt: Et prima quidem ad Ordingam, ſecunda ad Zonſam, tertia & quarta inter urbem Colon. & arcem Broel, quinta ad Bruiwielerium monaſterium, ſexta inter Vrechenium, Lechenium & Gelbium pagos, octava ad Freimorsdorpium prope caſtrum Reiſerſcheidium, nona vero ad Orſoviam, ditionis Clivenſis oppidum, conſedit, atque ſic domum rediit, controverſia 2. Maji an. 1392. ut mox in Adolpho dicetur, compoſita. *Bellum Colonienſe.*

Anno 1390. contra ipſum nobilitas Provinciæ Marcanæ inſurrexit, quod vix tandem ante obitum ab ipſo compoſitum. Wetteræ enim æger, cum medici de vita ejus deſperarent, condito teſtamento, ætatis 62. in feſto S. Thomæ ſacro anno 1392. extinctus, die S. Stephani in feriis Paſchalibus armata manu Frundebergæ conditus eſt. De quo Vir nobilis in Clivia ita in Elegia ſua:

Tremoniam Anſpergiumque premis: componitur ære,
(Ære auro quovis utiliore magis.)
Bremenſemque facis fratri conſtare thiaram,
Aldenburgiacam nec rapere invidiam.
Tum cum Lippiaco tibi Dinslacioque Dynaſtis,
In Mindam it bellum, pax properata redit.
Ad Solimæa vocans melius divortia, Martem
Prutenum afflictæ relligionis opem.
Geldrorum in fratrum rediens certamina mœſta
Incidis, & victor per Te Eduardus ovat.
Infeſtos Montenſem, Ubios compeſcis inanes,
Anſpergum & ſpoliis cogis habere vias.
Weſtphaliæ Marſchalcus, & in mala publica vindex,
Vult ſimiles multos Marca videre Patres.

Theodoricus, fratris Engelberti ſucceſſor, Comes Marchiæ factus eſt in ordine 12. cui frater Adolphus, de quo mox, Dominium Dinslacenſe cum Duisburgo & Rurortha antea conceſſerat, Engelbertus vero Comitatum Marcanum cum medietate telonii Bouricenſis & Limarſiæ pignore ad ipſum derivavit. Ad adminiſtrationem (2) vero ditionis Oſnabrugg. quam Joannes Hœdius, Juris canonici Doct. Epiſcopus ejus, ære alieno preſſerat, vocatus, per 12. annos adminiſtratione ſuſcepta, ab eodem illam liberavit. Caſtrum Iburgium ex manu Tecklenburgiorum eripuit, Gronebergium redemit, & in utroque, ſicut etiam Vaſtennauvico, portas ſuis inſignibus conſpicuas conſtruxit, ſed bello cum Gerhardo Hoyæo, Epiſcopo Mindenſi, opera fratris Ottonis, Comitis Hoyenſis, adjuto, implicitus, ipſe anno 1363. vulneratus, & multis ſuorum cæſis, cum Eberwino & Theodorico Volmæſteiniis captus, & tantiſper detentus fuit, dum fratrum, Engelberti *Theodoricus.*

(1) *Schatenius* 16. fuiſſe memorat, propter jus, quod Comes Marcanus in illam urbem obtenderit. Ann. Paderb. Part. II. p. 427.

(2) Sive Vicariatum, quem ſumma cum laude bis geſſit, caſtris & oppidis, quæ Epiſcopi Johannes Hoet & Melchior Brunſuicenſis alienaverant, redemptis, novisque ſuis ſumptibus inſuper conditis. *Erdw. Ertmannus* in Chronic. Osnabruggenſ. p. 230. 231. 232. *Schatenius* Annal. Pad. P. II. p. 363. 388. 395.

Digitized by Google

berti Marcani, & Adolphi Clivii, armis in libertatem reſtitueretur. Reſtitutus, & Præpoſitus Colonienſis factus, iterum revocatur, ut pro Melchiore, Duce Brunſwicenſi & Lunenburgenſi, Grubenhagio, Epiſcopo Oſnabruggenſi, Joannis Hœdii (cum Lubbertus Craſſenſteinius electus in ſtatu religioſo permaneret,) ſucceſſore, qui ſe & ditionem novis iterum difficultatibus intricarat, adminiſtraret: ubi iterum omnia oppignorata redemit, & Melchiorem ex captivitate Comitis Hoyenſis adſeruit: Sed, etſi de Eccleſia & ditione Oſnabruggenſi bene meritus eſſet, translato tamen Melchiori, ipſo præterito, (1) Theodoricus ab Horn ſuffectus eſt. Anno 1370. ob controverſiam fratris Adolphi cum Friderico Saerwerdano, Archiepiſc. Colonienſi, diœceſin hanc, qua Comitatui ſuo adjacet, ingreſſus, eandem Bremam usque devaſtavit. Obiit ipſo Urbani die an. 1406. Weſaliæ in monaſterio Dominicanorum ſeu Prædicatorum ante majus altare conditus, ut verſus habent (2) tumbæ inſcripti:

Diederich de Marca, vir nobilis, hac jaret arca,
Natus Gelrenſis, Arberch, Marcaque Clivenſis,
Anno Milleno quadrinteno quoque ſeno
Urbani feſto diſceſſit, Rex memor eſto:
Atque Maria pia ſis ſibi propitia. Amen.

Adolphus VI. Adolphus ſextus, Adolphi quinti, Marchiæ Comitis, ex Margaretha Clivia filius ſecundogenitus, Juris utriusque Licentiatus, quia frater Engelbertus primogenitus erat, poſt Ludovicum Haſſum, ex Canonico Colonienſi primum anno 1357. Epiſcopus Monaſterienſis factus eſt: Deinde, etſi Joannes Vierneburgius, Decanus Eccleſiæ Colon. Cathedralis, multorum ſuffragia haberet, ille tamen, Monaſterienſi Epiſcopatu Comiti Vierneburgio viciſſim reſignato, Urbani V. Pontificis aſſenſu anno 1363. in Archiepiſcopum Colonienſem electus. Cum vix novem menſibus præfuiſſet, tanto amore proſecutus eſt conjugium, ut relicto, (3) ac Engelberto patruo, Epiſcopo Leodienſi, Archiepiſcopatu Colonienſi oblato, & ab illo urbis, caſtri & telonii Berckenſis pignore pro 55. millibus Scutatorum per quinquennium, conſenſu Gumberti, Præfecti Colonienſis, Domini Alpenſis, & Sobbonis, fratris ejus, accepto, an. 1364. uxorem duceret Margaretham, Gerhardi, Comitis Julii & Montani, filiam, quam habebat chariſſimam, quæ antea a parentibus Canonicatui ad S. Cœciliam Coloniæ deſtinata fuerat. Deinde, vacante anno 1368. Comitatu Clivenſi, patruo materno, Joanni Clivio, poſt multam controverſiam, (4) ſub Ca-

(1) Epiſcopatum vero Leodienſem, ad quem poſtea electus erat, recuſavit. *M. Chr. Belg.* p. 333.

(2) *Petrus Verbagh* in *Clione Menapia* ita de eo canit:

Bis denus Comitum Theodorus & inclytus Heros
Brumas bis ſeptem Marchica rura tenet.
Hunc captum Mindam capiendo fortiter urbem,
Aſſeruit fratrem frater uterque ſuum.
Osnabruga gravi bis ære gravata gubernat
Jugera: bis eadem liberat ære gravi.
Clivica dat vivens fratri, niſi parte retenta,
Sic moriens cælebs Marchica ceſſit ei.

(3) Vide Not. ſupra ad *Johannem*, ultimum Comitem Clivenſem.

(4) De qua trium præcipuorum MS. *Hiſtoriæ Cliviæ* verba, cum apud Scriptores impreſſos pauca admodum de hac controverſia legantur, adſcribere operæ pretium erit:

Secretarius Clivenſis *Anonymus*, quem ſupra jam citavimus, "Anno, *ſcribit*, Domini 1368. „die Menſis - - Novembris, decedente dicto Domino *Johanne* Comite ſine prole legitima ab„eo relicta, magna oriebatur controverſia inter nepotes dicti Domini Johannis ſuper ſuc„ceſſione hæreditaria ad Comitatum Clivenſem, videlicet inter Dominum *Theodoricum*, Do„minum de Hoirne & Perwiſch, primogenitum Dominæ Irmgardis, Dominæ de Hoirne, „ſororis Domini Johannis ante dicti, qui & habuit poſſeſſionem caſtri, oppidi & Dominii „de Cranenburgh titulo pignoris, ex una parte, & Dominum *Ottonem* de Erkel ex alia par„te, atque Dominum *Adolphum* ſecundo genitum de Marka, tunc poſſeſſorem caſtri, oppidi „ac thelonii de Berka titulo pignoris, iterum ex alia parte, qui & duos adhuc fratres habuit, „ſcilicet *Engelbertum* ſeniorem & *Theodoricum* juniorem, natos de Domino *Adolpho*, Comite „de Marka, & Domina *Margaretha*, ſeniore filia quondam Domini Theodorici, Comitis Cliven-

Carolo IV. ejusque filio Wenceslao, Impp. succedit, Comes Cliviæ factus 28. & ultimus, Mar-

„venſis germani, & Anteceſſoris dicti Domini Johannis Comitis, poſt cujus obitum præfa-
„tus Dominus de Hoirne, qui ipſius Domini Johannis continuus Conſiliarius & familiaris
„domeſticus extiterat, cepit in manus ſuas caſtrum Clivenſe, requirens ulterius ab oppido
„Clivenſi pro Comite admitti, & ſibi fidelitatem præſtari. Oppidum autem renuebat, ſic-
„que caſtrum & oppidum fuerunt ſimili modo contraria. Dominus vero de Arkel *Otto*,
„Arnoldi, Ducis Geldriæ, abavus, cum magna Comitiva armatorum, cui Dominus Eduar-
„dus Gelriæ perſonaliter affuiſſe aſſeritur, locavit ſe in campo inferiore prope Clivis, pe-
„tens & requirens ab oppido Clivenſi pro hærede intromitti & acceptari. Cui quidem re-
„quiſitioni oppidum etiam non paruit. Tandem ſupervenit Adolphus de Marka cum Co-
„mitiva ſua ad ſuperiorem campum prope Clivis, ſimiliter petens, ut ſupra, qui ab oppido
„cum ſuis fuit intromiſſus, & pro Domino hæreditario receptus. Quo facto aliæ duæ par-
„tes in caſtro & campo inferiori reſidentes receſſerunt, moventes dicto Domino Adolpho
„guerram, in qua Dominus Eduardus Dux, in favorem Ottonis, Domini de Arkel, ſe etiam
„dicto Comiti oppoſuit. Idem Dominus Adolphus, recepta ulterius fidelitate ab aliis ca-
„ſtris & oppidis terræ Clivenſis, aſſignataque Domino *Engelberto*, fratri ſuo, medietate the-
„lonii in *Buderick*, cum caſtro & diſtrictu *Lymersth*, & Domicello *Theodorico*, fratri ſuo,
„terra de *Dinslaken*, juxta compoſitionem inter eos factam, dictis partibus animoſe reſiſte-
„bat, cum adjutorio Domini Engelberti, fratris ſui, qui propter certos defectus ſuos Domi-
„num Eduardum præfatum etiam citaverat.

MS. *Honſelerianum*“ Moritur, *ſcribit*, Johannes virtute plenus & gratia anno 1368. legi-
„tima prole carens. Eapropter graviſſima cepit inter nonnullos Principes guerra, quorum
„quilibet hereditatis jure præſtantiore militare videbatur. Nam *Theodoricus* de *Perwiſch*,
„Johannis ex ſorore nepos, Conſul & Commenſalis, arcem Clivenſem, Orſoy & Cranen-
„borch occupavit. *Otto* quoque de *Arkel*, ipſius ex fratre Ottone, Clivenſi Comite, nepos,
„ope Eduardi, Geldriæ Ducis, in convallibus caſtri Clivenſis caſtra metatur, petens a civi-
„tate in Dominum aſſumi, quæ cum Theodorico non favebat, ſed caſtrenſibus contrarie-
„batur, & a civibus & militaribus, ibi congregatis, utrisque Principatus denegabatur. Quip-
„pe *Adolphus* de *Marka*, Colonienſis Archiepiſcopus electus & confirmatus, ad Laicatum
„aſpirans, qui & Johannis erat e fratre Theodorico, Clivenſi Comite, pronepos, a civibus
„& militaribus terræ in Comitem aſſumptus eſt, ceteris poſthabitis, cui mox Otto de Arkel
„adhærens, Theodorico de Perwiſch, pro juris ſui reſignatione, certa pecuniarum quota
„conceſſa eſt, moderante id Johanna, Brabantiæ Duxiſſa. Quibus ita compoſitis Adolphus
„reſignavit Colonienſem Eccleſiam, Capitulo & Papa conſentientibus, Engelberto de Mar-
„ka, Leodienſi Epiſcopo, quique eadem autoritate uſus Eccleſiam Leodienſem contribuit
„Johanni de Arkel, Trajectenſi Præſuli, Ottonis germano, ex Ottonis, Cliviæ Comitis, filia
„progenitis Anno Domini 1364. Reſignaverat quidem Adolphus Epiſcopatum annis ferme
„quatuor ante ſuſceptum Comitatum, retentis ſibi ex fructibus Eccleſiaſticis reditibus certis
„ad vitam ipſius, talique modo Clivenſis Comitatus veterrimus a linea defecit maſculina ad
„Marchiæ Comites.

Gerhardus Schurenius in MS. Dieſe ſelve Johan van Cleve, als uith viele ſyne nahgelate-
ne Schrypſten befindt, was eyn gnedet-thycen Man, wyſe und beſcheiden, armen Luyden
den dede hie gröte Behulpe, up lychte of klein Myßdaet of Bröcken en was hie nyt ſarende, mar
tegen ſyn Vianden was hie ſtreng und menlick; hie ſtarf in den Jayr 1368. und lieth
Soen, noch Dochter, noch Bröder achter, und hierumb ſoe ſtunde eyn gröte Twydracht
up, ſoe oere vyer begonden tho wercken, um dat Land van Cleve, als nemlick Herr Derick,
Herr van Horn und van Parwyß, Herr Ott, Herr van Arckel, Greve Engelbrecht van der
Marcke, und Adolff Elect tho Colne; & poſtquam de hac Adolphi electione in Archiepiſco-
pum Colonienſem ejusque abdicatione egerat, Alsdan die guede Greve Johan van Cleve
vurtz ſonder Soen, ſonder Dochter, ſonder Bröder geſtorffen was, und die Burgl. vier
Herren, als Ider van oen gern Greve tho Cleve geweſt hadde, und Herr Derick, Herr van
Horne und van Parwyß, eyn van denſelben Vieren des Burgl. Greven Johans, doe die noch
leefde Räth und deglichs Huißgeſinde in dem Hueße tho Cleve was, ſo nam hie Irſtmals
tot ſynen handen die Borch tho Cleve ſyn tho ſeggen Herr tot den Lande van Cleve hadde
und Frauwe Johanna van Brabant bedingden, darnha tuſchen vurtz Greve Adolff van Cle-
ve, und tuſchen den van Parwyß, alſo dat oick ein Summa an Gelde kreich, dair hie over-
gaff tot Behoiff Greven Adolphs Burgl. und ſyner Erven allen ſyn Recht oen tot den Lande
van Cleve gebören möchte, und alſuß wardt dieſe Greve Adolff vurtz ein geweldig und fre-
dich Herr und Beſitter des Landts van Cleve ꝛc. Convenit quoque cum his *Barthold. Akerla-
ken* in *Genealog. Ducum Clivenſ. Juliacenſ.* &c.

Marchiæ vero Weſtphalicæ in ordine 13. quam tamen frater Theodoricus ad usque mortem poſſedit, & tum nepoti Adolpho, patris cognomini, anno 1406. ut jam diximus, reliquit. Anno igitur ſupra dicto 1368. ubi Clivenſibus oppidis omnibus avi Theodorici noni privilegia ipſa B. Thomæ Apoſtoli confirmaſſet, in integro Comitatu inauguratus eſt: præſentibus Conr. Saffenbergio, Gumprechto Alpeno, Præfecto Colon. Henrico de Offte, Theodoro de Montforth, Wilhelmo **in den Haede**/ Joanne Budel de **Dorrenwalt**/ Joanne de Linſcoten, Theodoro de Limburgh, & Theodoro ut en Venne, equeſtris dignitatis Viris. Ut vero civium Clivenſis Metropolis animos tanto magis ſibi devinciret, iisdem Mercurii poſt Matthæi Apoſtoli feſtum, anno 1370. partem nemoris prope urbem ſiti contribuit: Calcarienſibus etiam privilegia ſua an. 1368. partim auxit, partim confirmavit, quæ ſupra (1) annotavimus.

Conjugium. Liberi.

Uxor Margaretha Montana Cæſaris Inſulæ pignore ipſum dotavit, ob quod magnum poſtea bellum exarſit. Ex ea vero liberos ſuſtulit 16. (2) filios ſeptem, Adolphum in Comitatu Clivio, Theodoricum & Gerhardum in Marcano ſucceſſores, Henricum, Gwalterum, Joannem & Wilhelmum primo juventutis flore exſtinctos; filias itidem novem, Margarethan, Alberti Bavari, 26. Hollandiæ Comitis, & Ludovici Imp. filii, Wilhelmi fratris, uxorem ſecundam (3) improlem, Conventus Prædicatorum Hagæ-Comitis in aula fundatricem, cui an. 1394. arcem Cliviam prope Harlemum Albertus ſtruxit, apud Jacobinos Hagæ-Comitis conditam: Myntam, Carolo, Bohemiæ Regis filio, vel potius Ottoni Haſſo, dicto Sagittario, junctam: Wendeliam, Philippo, Comiti Niverſio: Eliſabetham, Reinhero (4) Falckenburgio, Bornæ, Sittardi, Brugæ ac Ravenſteinii Domino, & poſtmodum an. 1400. in coronatione Roberti Palatini, Romanorum Regis, Coloniæ facta, Friderico Palatino Rheni, Duci Bavariæ & Bipontis, copulatam: Engelbertam, (5) Friderico, Comiti Mœrſano, conjunctam, quæ cum marito anno 1446. in oppido Mœrſano cœnobium Carmelitis erexit, inque eo 7. Decembr. an. 1458. Coloniæ ad S. Panthaleonem mortua, inhumata: Juttam, Wilhelmo, Juliæ Duci, poſt primæ conjugis obitum, ut quidam volunt, deſponſatam: Joannam, an. 1401. Abbatiſſam S. Claræ Hœrdenſem, & Catharinam denique anno 1459. Bouricæ in virginitate defunctam, & in vicina Carthuſia Gravienſi apud fratrem, primum Clivorum Ducem, ejus fundatorem, tumulatam.

Wilhel. Dillichius in Chron. Haſſiaco an. 1617. Germ. edito.

In hujus Adolphi, Clivorum Comitis, aulam Otto ex Landtgraviis Haſſiacis, Sagittarius dictus, hac occaſione (6) venit: Pater ejus Henricus, Adelheidis Ravensburgicæ maritus, Henrici Haſſiæ infantis nepos, Henrici Ferrei & Eliſabethæ Miſnicæ filius, ut alteri primogenito, Henrico cognomini, Provincia integra cederet ſtatui Eccleſiaſtico, eumque in finem Pariſios ad ſtudia Ottonem deſtinavit, verum is, a ſtatu hoc abhorrens, Coloniam cum tribus Miniſtris, indeque Clivopolim perrexit, Sagittarii munere aliquamdiu defunctus, donec ab Henrico ab Homburgh, ad Aquenſia Lipſana tendente, illucque tranſeunte, agnitus, Adolpho Comiti poſt longam tergiverſationem revelatus eſt. Hinc fratre natu majore, peſte per totam Germaniam ſæviente, extincto, a patre ſene revocatus eſt. Cumque ex filiabus Adolphi unam, ſic ipſo volente, in matrimonium

(1) De Urbibus *Provinciæ Clivenſis*.

(2) Ut quoque teſtatur hoc Adolphi in Eccleſia cathedrali Clivenſi Epitaphium:

In den Jare onſers Heren 1394. op onſere lieve Vrouuen avont Geboorte ſtarſt Alef van den Marck, die Biſchop was te Munſter en te Ceulen, wert daer naer Greve te Cleve, en name ten Wyve Margaretha, een Dochter van den Berge, die badden te ſamen XVI. Kindere, en de alſte van deſe Kinderen wert Greve naer den Vader, ende het Aleph.

(3) *Joh.* a *Leydis* Chronic. Holl. lib. 31. c. 37. *Poſt ejus* (concubinæ, quam defuncta priori conjuge habuerat, Aleidis) *occiſionem Dux præfatus accepit in uxorem* Margarethan, *juvenculam filiam Adolphi, Comitis Clivenſis, de qua non genuit.*

(4) Sive Rainaldo, ut patet ex pactis dotalibus inter ipſos, & Eliſabethæ renunciatione in Comitatum Clivenſem. Vid. infr. Cod. Diplomat. No. LXI. LXII.

(5) *Catharina* vocatur in pactis dotalibus, quæ vide infra in Cod. Dipl. No. LXIII.

(6) Ut quoque refert *Adelarius Erichius* Chronic. Juliac. p. 261. 262. Nullam vero neque ejus Ottonis, neque matrimonii cum Adolphi filia mentionem faciunt *Chr.* MS. *Schurenium* & *Honſelerianum*.

Digitized by Google

um accepiſſet, ipſe Spangebergium caſtrum, uxor Francobergam in dotem acceperunt: Ita honori reſtitutus atque familiæ illuſtri, Otto non diu eidem ſuperſtes vixit; veneno enim, ut volunt, intoxicatus periit, poſt cujus fata uxor Clivenſis adhuc duodecim in viduitate annos tranſegit.

Adolphus autem noſter, Clivorum Comes, regiminis initio cum Mechtilde Geldra, Joannis avunculi magni & anteceſſoris relicta vidua, ob Dominia Linnenſe & Orſovium controverſiam habuit, quæ ob ſucceſſionem, quam in Ducatu Geldrico poſt obitum fratrum, Eduardi & Reinholdi, anno 1371. defunctorum, prætendebat, ita compoſita eſt, ut ditio Linnenſis & oppidum Orſavium cum telonio Mechtildi ad dies vitæ in uſufructum manerent, (1) Adolpho vero civitatis Emmericenſis ipſâ Matthiæ anno 1372. pro 38. mill. antiqu. Scutorum, Mechlinienſis item dominii pro 17. mill. ſimilium Scutorum, cum Inſulis Tielenſi & Bomelienſi, oppignoratio concederetur. (2) Ita reconciliatus in conſequenda (3) Provincia Geldrica, Mechtildem anno 1372. Joanni Caſtilioni, Comiti Bleſenſi, tertio nuptam, armis ſuis egregie adjuvit, civesque Neomagos 350. in valle Scalsdael fudit. Cum vero Mechtildis hæc Geldra an. 1388. diem ſuum Huſſenæ Batavicæ obiiſſet, & idcirco Orſaviam ſibi reſtitui, ut par erat, Adolphus poſtularet, Henricus Strunckedenus, qui Stephano a Duiven in adminiſtratione hujus præfecturæ ſurrogatus, ſibi Mechtildem pro 18000. Scutatis eandem obligaſſe, ante reſtitutionem reddendis, prætendit; contra Adolphus, (4) ipſam oppidum tanquam uſufructuariam tantum poſſediſſe, adeoque illud ære alieno gravare, neutiquam potuiſſe, imo uſufructum ſine onere proprietati conſolidatum, affirmavit. *Res geſtæ.*

Fridericus Saerwerdanus, Archiepiſcopus Colon. huic ſe controverſiæ, ob telonium Cæſaris-inſulanum, ad quod territorium Linnenſe commode ſitum erat, miſcuit. (5) Quia enim Civitates omnes diœceſis Colonenſis pro debito Adolphi in telonio hoc oppignorato, nempe 13. mill. antiq. Scut. ſemel dandis, & duobus millibus eorundem, cum duobus vini plauſtris, quotannis ex reditibus telonii ad vitam ſibi exſolvendis, an. 1372. fidejuſſerant: & præterea anno inſeq. 1373. de 39. mill. corundem Scutorum, Engelberto Marcano, patruo Adolphi, debitorum, hic apocham Friderico dederat, ejus caſtrum denique Diekium an. 1383. Epiſcopus invaſerat, inprimis cum Henr. Strunckedeno an. 1388. clam tractatu inito, ditionem Linnenſem & Orſaviam occuparat, diſſidium auctum in bellum tandem apertum deſiit. In quo Engelbertus, frater Adolphi, Nicolai Tecklenburgici & Ritterbergici Comitum atque Ludovici Ludinchuſii auxilio ſtipatus, Friderici

(1) *Secretarius Anon.* in *Chron. MS. Cliviæ* hac de re, *Ante dicto*, ſcribit, *Adolpho poſſeſſionem Comitatus Clivenſis adipiſcente, Domina Mechtildis de Gelre relicta, quondam Domini Johannis, Comitis Clivenſis, uſufructuaria caſtrorum, oppidorum & Dominiorum de Lynne & Orſoye, ſibi ab eodem Domino Johanne aſſignatorum, dicto Adolpho in hujusmodi ſucceſſione nimis favebat in principio, ſed ei impedimentum in aliquibus caſtris faciebat, inde inter eos rancor fovebatur & diſſenſio, tandem vero amicabiliter componebatur, ſic, quod dicta Domina de quibusdam Summis & bonis ſibi a marito aſſignatis quietavit, reſervante ſibi uſumfructum in dictis caſtris & Dominiis Orſoye & Lynne. Gerhardus Schuren.* in MS. *Chron.* ſub *Adolpho.*

(2) Ut opem Mechtildi præſtaret ad acquirendum Geldriæ Ducatum. d. l.

(3) Poſt obitum nempe Eduardi I. de Succeſſione in Ducatum Geldriæ contendebant hæc *Mechtildis* atque *Maria*, Wilhelmi I. Ducis Juliaci, uxor, Eduardi ſoror, de qua controverſia vide *M. Chronic. Belgic.* p. 311. *Aquilium* in Chron. Geldr. p. 34. *Iſaac. Pont.* Hiſt. Geldr. lib. 8. p. 299. & Autor infra in *Provincia Geldriæ.*

(4) Qui illud oppidum, vivente adhuc Mechtilde, facta cum Wenceslao Luxemburgenſi, Wilhelmo Juliacenſi, Geldriæ Ducibus, aliisque ſocietate, & Linnenſe caſtrum, quod ex illo mercatores eſſent ſpoliati, obſidere atque in ſuam poteſtatem redigere voluit. *Secret. Anon.*

(5) Simultati jam atque diſſidio inter Archiepiſcopum Colonienſ. & Adolphum cauſam dederat, quod Adolphus in nupero civili bello Colonienſi civium partes amplexus fuerat; Archiepiſcopus e contrario caſtrum Diekium prætextu injuriarum, quibus ab ejus Præfecto, connivente Adolpho, eſſet affectus, ſimul ac caſtrum Vienhoviun diruerat. *Schaten.* A. P. P. II. p. 420. Controverſiæ autem cum Henrico Strunckedeno ex ſola cupiditate habendi ſeſe immiſcuit Archiepiſcopus, atque reddita Strunckedeno creditæ pecuniæ Summa, caſtra Orſovienſe & Linnenſe occupavit, quod, ut & bellum inde ortum pluribus referunt *Chron. Schuren.* & *Honſeler.*

Digitized by Google

Archiepiſcopi ſuffragatores, Henricum Wolfium, Monaſter. & Theodoricum ab Horn, Oſnabrug. Henric. Spiegelium, Paderborn. Epiſcopos, aggreſſus, vicit, & Sulatum atque Werlam captas diripuit: Quo in bello etiam Rutgerus a Boetzelaer Eques, hoſtis Adolphi, Coloniæ a militibus ejus captus, induciis a Wilhelmo, Montium Duce, anno 1389. conſtitutis, dimiſſus eſt. Cum vero Adolphus, ſcapha Rhenum deſcendens, a Reeſenſibus piſcatoribus, qui tum adhuc Archiepiſcopo Colon. parebant, dum non ſatis caveret, an. 1390. comprehenſus & detentus eſſet, armis ejusdem Engelberti, communisque fratris Theodorici, Dynaſtæ Dinslacenſis, cum ſubditis Clivenſibus conjunctis, iterum aſſertus, inprimis vero an. 1391. in eodem bello Engelbertus Marcanus terram Ubiam ingreſſus, depopulatus eſt, ſicuti in ipſius Hiſtoria ſupra annotavimus. Contra Reeſenſes eodem anno, mane nebuloſo aëre Calcariam aggreſſi, & deprædando ingreſſi, a civibus ad arma provolantibus urbe iterum exacti ſunt. Tandem 2. Maji anno 1392. inter partes diſſidentes pax his conditionibus (1) coiit: Ut pro 70000. Rhenanis Linnenſem tractum Archiepiſcopus, & Adolphus Clivius, præter Orſoviam, ditionem Aſpeliam cum oppido Reeſenſi, medietate judicii Koſbucheimenſis, vico Swelmio, & Hagenio pago, pro 57000. florenis perpetuo poſſiderent; Ex 70000. Rhenanis vero Archiepiſcopus 13000. in paratâ pecunia, pro dote Engelbertæ, Adolphi filiæ, quæ Friderico Mœrlano, Archiepiſcopi nepoti, nupſerat, reliquæ ſummæ pignore manente, numeraret; medietatem denique oppidi Santenſis, quod ante totum quoque ditionis Colon. fuerat, pro reſidua pecunia in pignus adderet: In hujus oppidi medietate, poſt confirmata ejus privilegia, Adolphus Theodoricum de Monumento, vulgo **Moermpter**; in altera Fridericus Archiepiſcopus Joannem ab Horreo, **von der Schuyren**/ Præfectos conſtituerunt. Eidem Adolpho anno 1371. Wilhelmus, Montium I. Dux, pro 20000. Scut. antiq. pignore Blanckenbergiam obligavit, quo etiam tempore Fridericus Archiepiſc. ope Adolphi noſtri, caſtra Neunaricum, Garsdorpium, Rodesbergium, Mertzenichium & Bickendorphium, deſtruxit.

Opera publica politica. Opera Adolphi Marcani, Clivorum Comitis 28. & ultimi, ſunt, quod anno 1388. in Provinciæ Clivenſis munimentum, caſtrum Craneburgium ſtruxit: Oppidum vero filius, Adolphus I. Clivorum Dux, anno 1414. muris cinxit.

Anno 1391. pacem provincialem (2) ad certos annos cum Friderico Saerwerdano, Archiepiſc. Colon. VVenceslao, Brabantiæ, & VVilhelmo, Juliæ Geldriæque Ducibus, Rebuspublicis Colon. & Aquenſi conſtituit. Cum Adolpho vero (3) & Theodorico, filiis,

(1) De qua pace *Chronic. Honſel.* "Tandem anno 1393. partibus undique fatigatis, burſisque „evacuatis, & litigantium ira deferbuit, pacis conflato fœdere, ita quod Fridericus ad uſum „ſuæ Eccleſiæ reſervaret *Lyn* & *Orſoy*, quorum loco Clivenſes perciperent *Comitatum de „Aſpel* & *Rees*, quem tamen Colonienſis in tempore Epiſcopus ſeptuaginta Scutorum mil„libus redimere poſſet. *Xantenſis* quoque oppidi medietas Clevitis aſſignata eſt, ubi Comes „Vicarium ſtatuit Theodoricum de Moempter, militem viciniorem. Inſuper Præſul de„ſponſaret ſuis impenſis Engelbertam, Adolphi filiam, Friderico nepoti, Comiti Moerſenſi. „*Secret. Anonym.* Tandem, *ſcribit*, devenit ad contractus inter dictos Dominum Archie„piſcopum & Comitem Clivenſem, & ſequebatur concordia, ano videlicet 1392. ſic, quod „dictus Dominus Archiepiſcopus retinuit dicta caſtra, oppidum & Dominium de Lynne, „& in recompenſam tradidit Domino Comiti caſtrum & Dominium de Aspel & oppidum „Rees pro certa nominata pecuniæ ſumma, titulo pignoris poſſidenda. Expoſuit etiam in „promptis certam ſummam, quam Dominus Fridericus, tunc filius Comitis de Moerſa, „cum filia dicti Domini Adolphi Comitis recepit in dotem, ut literæ deſuper confectæ cla„rius docent. Ita quoque *Chron. Schuren.* Nomina inſuper Satraparum, qui has conditiones ratas habuerint, vide apud *Schaten.* A. P. Part. II. p. 440.

(2) Sive fœdus publicum adverſus perturbatores pacis publicæ & prædones, qui Wilhelmum, Montium Comitem, captivum abduxerant, nec prius dimiſerant, quam 40000. veterum Scutorum ipſis ſolviſſet. *Schaten.* Annal. Paderborn. Part. II. p. 381. ſive ad annum 1370. quo illud fœdus initum, ut adeo erret Autor, quando ad annum 1391. illud refert. Anno vero 1392. in conventu Hammonæ habito pax illa publica juxta alios ab Adolpho quoque, Cliviæ Comite, (*Schaten.* ad cit. a. jam *Ducem* appellat, ſed errore,) confirmata fuit.

(3) De utraque illa Societate Roſaria, **van Roſenkrantz & Roſkame**, hæc ſcribit *Gerhard. Schureniur* in Chr. MS. **Hyrnha in den neeſten Jare macten dieſe ſelve Greve Adolff van Cleve und Greve Derick van der Marcke, ſyn Bröder, Adolffs alſte Soen, Greve Adolf vurg**

Digitized by Google

filiis, Theodorico, Dinslacenſi Dynaſta, fratre, Friderico Moerſano & Reinhero Falckenburgio, generis, Godefrido Dalenbroichio, Loſſenſi & Heinsbergæ Dynaſta, nec non Friderico Saerwerdano, Colon. Ottone Hoyæo, Monaſter. Roberto Montano, Paderb. Epiſcopis, ſocietatem roſariam anno 1393. inſtituit, qua, ut Roſarium aureum, vel argenteum, ſub certa pœna ſemper de collo ſuſpenſum, ab unoquoque geſtaretur, cautum eſt; cum aliis quoque Principibus ſocietatem equeſtrem (Roſſkamp) iniit.

Uxorem Margaretham Montanam trina vice dotavit: Primo Craneburgio, deinde Blanckenburgio, demum an. 1378. Monrebergio Dominiis, Decimis Hantzlerianis & Honnepelenſibus, 20. villis ibidem, ac 1600. floren. annuis, ex teloniis Orſovio & Bouricenſi adjectis.

Hæc Margaretha Domus Antoninæ in ſylva Cliviæ, cædua (op gen Hatv) dicta, prope Clivopolim, prima fundamenta an. 1378. jecit.

Tandem Adolphus, hora 4. pomeridiana, 7. Sept. an. 1394. in arce Clivenſi mortuus, in Eccleſia ibidem collegiata ante majus altare ſolenni funeris pompa tumulatus eſt, quem uxor Margaretha Montana annis 31. anno ſcil. 1425. ſecuta, in caſtro Monrebergio vivis exceſſit, Clivopoli apud maritum inhumata. Adolpho ſequens Tetraſtichon occinuit Petr. Streithagenus in Comitibus Clivenſibus:

Dum conſanguineos inter lis maxima fervet,
Quis regeret mutu Clivica jura ſuo?
Immiſſus vacui ſuſcepi munera regni,
Cæſaris, & Populi voce probante, nepos.

Sectio Secunda.

Duces Clivenſes VI. qui totidem quoque ſunt Marcæ Weſtphalicæ Comites.

ADOLPHUS, primus Clivorum Dux, dictus Prudens, itemque Victorioſus, Comes Marcæ Weſtphalicæ 14.

Adolphus primogenitus, patre Adolpho Marcano, Clivorum Comite, & Margaretha Montana anno 1371. natus, anno 1394. in profeſto nativitatis Mariæ, ſeu 4. Sept. in provincia Clivia privilegiis confirmatis, ſub Roberto Palatino & Sigiſmundo Impp. patri ſucceſſit. In aula Brabantina apud Joannam, (1) Wenceslai viduam, aliquamdiu verſatus, eidem gratiſſimus Comes, omnibusque proceribus acceptiſſimus fuit; ex ea ad patrem reduci ditio Aſpelia (2) attributa eſt. *Adolphi, primi Clivorum Ducis, natitvitas.*

Primas auxiliares copias Wilhelmo, Juliæ & Geldriæ Duci, adduxit. Hinc an. 1395. eum Theodoro, Cattorum Comite, (3) gubernatore Ducatus Lutzenburgenſis, & fratre Gerhardo, in Comitem ſani S. Pauli movit, & elatum atque præſumptuoſum Comitem re- *Res geſtæ in cælibatu.*

---

vurß die Greve van Moyrtie, die Herr van Bonn und die Herr van Hyntzeburg, ein frundlicke und frölicke Geſelſchap under oen, dait ſich malck van oeren Frunden immengen möchten, und die Geſelſchap was geheiten die Geſelſchap van den Roſenkranz, alſoe dat ein Jgelick in derſelver Geſelſchap weſende ſiede wyße des Daghs an ſynen Hals dragen möſt einen gulden und ſylver Roſenkranz, malck nha ſynen ſtüde up eine Peene, die darup geſett was, und dieſe Geſelſchap was under oen verſchreven, beſegelt und belaiſſt tyn Jar langk buyrende. Greve Adolff vurß had öck mit etlichen Herren ein gröte Geſellſchap gemacket, dat hiet die Geſellſchap van den Roßkame. De *Roſaria* Societate vide quoque *Schatenium* A. P. Part. II. pag. 443. Præter vero illas Societates aliam quoque cum 35. Comitibus & Equitibus iniit, quæ dicta fuit *de Gecken Geſellſchap*, cujus leges vide infra in Cod. Diplom. No. LXIV.

(1) Servitorem menſæ illuſtriſſimæ Dominæ Johannæ, Duciſſæ Brabantinæ, fuiſſe ſcribit *Secret. Anonym.*

(2) Cum aliis reditibus, *quibus ipſe contentus notabilem Comitivam Virorum, ad exercendam militiam aptiſſimorum, prout ipſe aptiſſimus fuerat, ſecum retinuit, ac Dominis & Amicis ſuis hinc inde in præſtandis obſequiis paratiſſimum ſe exhibuit.* d. Secret.

(3) Vulgo Catzenelnbogen, qui Imperatori Carolo IV. acceptiſſimus fuit, atque ejus Aureæ Bullæ quoque ſubſcripſit, a Jodoco, Moraviæ Marchione, Gubernator conſtitutus Ducatus Luxenburgenſis. *Gerhard. Schurenius & Secret. Anonym. Chron. Honſeler.*

Digitized by Google

repreſſit. Anno 1397. 7. Junii, ob Cæſaris-inſulani telonii duorum millium & quadringentorum aureorum pignus, quod matri a patre Wilhelmo Montano in dotem conceſſum erat, ſed jam fratri Theodorico (1) aſſignatum, denegabatur, bellum geſſit. Cum enim ille Reinholdi, Geldriæ & Juliæ Ducis, Joannis Hinsbergii, Simonis Salmenſis, Novarienſis, Seynenſis, Comitum, Helpenſteinii, Rieſerſchedii, Weſterburgii & Somerefii Dynaſtarum ſuppetiis ſaltum Clivenſem, (vulgo **Clever Hamm**) ingreſſus eſſet, his Adolphus cum fratris Theodorici, Friderici Mœrſani, ejusque trium fratrum, Domini Alpenſis, aliorumque, & ſuorum manu ſelecta occurrit, & matre Margaretha, Guilielmi ſorore, in cygnea turri inſpectante, pugna inita, Clivenſes ferme fugati eſſent, niſi Weſalienſes opportune ſuccurriſſent, quorum auxilio victoriam 7. Junii, (2) qui tum dies Jovis ante Pentecoſten fuit, divina benedictione obtinuit, Principes duos, Guilielmum, Montenſium Ducem, belli auctorem, Reinholdum, Wilhelmi, Geldriæ & Juliæ Ducis, fratrem, Comites quatuor, nobiles vero ſexcentos cœpit, equis bis mille & præda ingenti potitus, eam ſub corona vendere juſſit, bellica adverſariorum inſignia in templo Clivio ſuſpendit, & a Guilielmo Montenſi, præter renunciationem telonii Cæſaris-inſulani, etiam ſubditorum ſuorum in omnibus Rheni & Ruræ teloniis immunitatem, a Wenceslao Cæſare confirmatam, Zintzigium denique & Regiomagum: a Reinholdo Geldro oppidi Emmericenſis, inſularumque adjacentium, Limarſiæ item & Hetteriæ dominium: a Joanne Heinsbergio Gennepæ pignus, per Margaretham conjugem acquiſitum, cujus apocha anno 1411. data eſt: a Simone Salmenſe Ravenſteinium cum 4000. Scuratis; a reliquis multam æris ſummam extorſit. (3) Ejus victoriæ fama (4) magnum potentiæ encomium, ac dignitatis Adolpho & Cliviæ Principibus attulit incrementum.

De Cæſaris-Inſulæ pignore.

Ut vero de hac controverſia tota conſtet, notandum, quod an. 1293. Adolphus Naſſovius Imp. Archiepiſc. Col. Siegfrido Weſterburgio Cæſaris-inſulanum & Bonnenſe-telonium 15. annis pro 27500. Marcis oppignoravit, hac tamen conditione, ne Berkæ amplius telonium exigeret, & Joanni, Comiti Spanheimenſi, pro redemptione 2000. Marcas continuo numeravit, Albertus vero Auſtrius Imperator an. 1298. Wiegboldo Holteno Archiepiſc. eandem præfecturam ad dies vitæ pro 8000. Marcis conceſſit: hujus filius Fridericus Imp. an. 1312. Henrico Vierneburgio Archiepiſcopo, ſe cum Gerhardo Julio, niſi redditis caſtro Cæſaris-inſulano, Marcoduro & Zintzigio, non transacturum, illaque ſibi oppignoraturum, promiſit: Wilhelmo tamen Montano anno 1368. cum Anna Bavara conjuge, ex Margaretha matre, Rubertus Palatinus ſocer illud 57500. flor. oppignoravit, quod Carolus IV. Imperator anno 1370. confirmavit, & idcirco Wilhelmus Montanus Comiti Marcano Engelberto, qui 24. mille floren. Margarethæ filiæ, cum Philippo Falckenſteinio copulatæ, ex ejus reditibus in dotem dederat, nullum in Cæſaris-inſu-

(1) Inde videlicet usque a tempore Rudolphi Imperatoris Comites Juliacenſes telonium Cæſaris-Inſulanum pignoris jure ab Imperatoribus tenuerant, ex quo propterea Wilhelmus Marchio-Juliacenſis filiæ ſuæ Richardæ, uxori Engelberti, Comitis Marcani, dotem dederat 2400. millium florenorum, quam pecuniam, utpote ad Comitatum Marcanum pertinentem, ſibi nunc ſolvendam eſſe Theodoricus contendebat. Wilhelmus autem, Dux Montium, a Philippo de Valckenſtein, Genero defuncti Engelberti, ſe redemiſſe ajebat, qua de re *Secret.* Anonym. *Dein, ſcribit, proceſſu temporis ſuborta fuit guerra inter Dominum Wilhelmum, tunc Ducem de Monte, avunculum ſuum, ex una parte, & Domicellum Theodoricum, Comitem de Marka, fratrem ſuum, prætextu Summæ 2400. florenorum perpetuorum redituum olim ex theolonio Kayſerswerdæ, cum Domina Rickarda de Juliaco quondam Domino* Engelberto, *Comiti de Marka, in dotem aſſignatorum, quos reditus Dux Wilhelmus detinuit, Domicello* Theodorico *præfato, qui ipſos tanquam hereditatem ad terram Markenſem ſpectantes petiit, ſolvere recuſavit, allegans, ſe illos reditus a Domino Philippo de Valckenſtein & Domina Margaretha, filia Domini* Engelberti & Rikardæ, *conjugum prædictorum, tanquam veris Dominis, & ab ipſorum heredibus redemiſſe.* Vide quoque *Schaten.* A. P. Part. II. p. 455.

(2) De qua vide pluribus *Joh. Nicol. Sellium* in Veſal. Obſequ. p. 12. 13. *Iſ. Pont.* Hiſt. Geldriæ lib. 8. p. 336. 337.

(3) Theodoricus vero cum aliis retinuit, juxta pactum cum Adolpho, de quo vid. Tabulas in Cod. Diplom. No. LXV.

(4) Verba ſunt *Steph. Vin. Pighii* in Herc. Prodicio p. 63. *Chronic. Honſeler.* quod captivorum illuſtrium judicem exhibet.

Digitized by Google

inſulano jus reliquum eſſe declaravit. Anno 1399. Agnetem, Ruberti Palatini, poſtea Cæſaris, filiam, Adolphus Clivius uxorem, & cum illa medietatem Cæſaris-inſulani pro 25593fl. flor. in dotem, & pro totidem quoque florenis in pignus alteram partem accepit, prout Wilhelmi Montani filii, Adolphus & Wilhelmus anno 1399. fatentur: ſed reſiduos 8000. flor. ſibi reſervarunt, & ex ſingulis vini doliis Turonenſi accepto poſſederunt aliquamdiu, poſtea tamen Joanni Loſſenſi, Hinsbergio & Lewenbergio Dynaſtæ, vendiderunt. An. 1403. Rubertus Cæſar Adolpho Clivio genero pignus 15. mill. flor. auxit, & tandem an. 1405. integram præfecturam cum caſtro, telonio & reditibus omnibus vendidit. (1)

De fratribus Adolphi Ducis.

De Theodorico.

Theodoricus, frater Adolphi, cum patre contra Bernhardum a Strunckede, Comite Waldeccio & Suſato unitus, Præfectus Eſſendienſis, & totius Weſtphaliæ Mareſchalcus declaratus, & Tremoniæ Archiepiſc. Colonienſi, Conrado Moguntino, Ruberto Montano, Paderbornenſi, Balthazaro, Thuringiæ Landgravio, & Marchione Miſniæ, Ottone Brunſwicenſi, & Hermanno Haſſo erectis atque obſignatis tabulis, fœdere anno 1393. (2) & 94. junctus fuit; idem dictoria Clivia animatus terram Montenſem denuo invaſit, Mullenhemium prope Coloniam diripuit, & caſtrum Ewerſeldenſe (3) obſedit, ſed tormento bellico ibidem a milite Saxonico ictus, 14. Martii anno 1398. cœlebs interiit, (4) filio tantum naturali Theodorico (5) relicto, qui anno 1482. Weſaliæ obiit. Huic Theodorico pater Adolphus, poſt obitum fratris Engelberti, Comitatum Marchicum cum Fridenburgo, oppidi Lippienſis medietate, & 2400. flor. annuis ex telonio Cæſaris-inſulano tribuerat, quos reditus antea, Philippo Falckenſteinio cum Margaretha, Engelberti Marcani filia, in dotem conceſſos, ſed ab illo Wilhelmo, Montium Duci, an. 1395. venditos, ab eodemque in pugna ſaltus Cliviaci capto, viciſſim Adolphus noſter extorſerat. Hæc omnia poſt obitum ejus cum dominio Dinslacenſi, Duisburgo & Rurortha, ad fratrem Adolphum hunc noſtrum redierunt, qui in Comitatu Marchico Joannem Steckium & Hermannum Reckium adminiſtratores conſtituit. Sed cum alter ejus frater ſuperſtes Gerhardus, an. 1411. Pariſiis rediens, aſtu in Comitatum Marchicum ſe ingeſſiſſet, huic primo Sevenarienſe caſtrum & dominium, deinde totam illam a fratre Theodorico relictam hæreditatem, Comitatu Marchico excepto, aſſignavit, qua tamen portione non acquievit, ſed an. 1412. oppido Huiſſenſi capto, fratrem Adolphum ad aliam tractationem adegit, itaque diviſio nova (6) an. 1413. hoc modo inita eſt, ut Gerhardus frater, præter reditus Cæſaris-inſulanos, & Zintzigienſis atque Regionagenſis pignoris, Roberto, Comiti Vierneburgio, traditi, poſt mortem ejus redemptionem, tractum quoque Suiderlandiæ, Plettenbergiam, Swartzenburgiam, Ludenſchediam, Neoſtadiam, Breckerfeldiam, Neoradiam præfecturas, Altenana quæſtura, reditibus Wiblingwerdenſibus, Iſerlona, Blanckenſteinia, Hatnega, Werdena, Wettera, præfecturis, & oppidis exceptis, hac tamen conditione haberet, & Eliſabethæ Spanheimenſi, Comitum Mar-

(1) Rudolphus I. Henricus VII. & Ludovicus V. f. Bavarus, teloneum Cæſaris Inſulanum oppignoraverant Juliæ Comitibus, qui illud eodem jure tranſtulerunt in Rupertum juniorem, Comitem Palatinum & Ducem Bavariæ, cujus Ruperti filius, ejusdem nominis, Cæſar electus, Adolpho, Comiti Clivenſi, cum ſua filia Agnete, partim dotis ei promiſſæ, partim pecuniæ, ab Adolpho ſibi creditæ, nomine in pignus dedit, qui vero, reditibus ad dies vitæ ſibi retentis, Ruperti liberis illud reddidit, inter quos *Otto* tandem circa annum 1440. Archiepiſcopo Colonienſi illud oppignoraverit, reſervato poſteris ſuis reluendi jure, quo Wilhelmus, Dux Juliacenſis, an. 1569. Cæſaris Inſulam cum teloneo ſibi reſtitui poſtulavit, & Philippus Wilhelmus, tandem Electior Palatinus, 1702. illam occupaverat. Pace autem Badenſi reſtitutam Electori Colonienſi. Vid. Scriptum an. 1708. editum: *Juſtitia poſſeſſionis Palatinæ ſuper Cæſaris Inſula, vulgo* **Käyſerswerht,** *& appertinentiis.* Wezlariæ 1708.

(2) Vid. *Nic. Schaten.* A. P. Part. II pag. 442.

(3) *Secret. Anonym.* habet *Bickerfelde.*

(4) *Gerhard. Schuren.* l. c. *Chronic. Honſeler. Nic. Schaten.* A. P. Part. II. p. 457. ubi hic Theodoricus *Morſanus* appellatus, loco *Marcanus*, vitio procul dubio amanuenſis.

(5) Qui Veſaliæ habitavit in ædibus juxta templum Auguſtinianorum, atque ſe ſcripſit **Ambtmann zu Iſſelburg und Scheffen zu Weſel.** Uxorem habuit ex familia Rinſchiorum.

(6) Vide Tab. in Cod. Diplom. No. LXVI.

Digitized by Google

Marchiæ fratrum amitæ, ex telonio Cæſaris-inſulano quotannis mille floren. exſolveret, Gerhardus quoque frater non alienaret, ſed poſt ejus mortem ad Apolphum ejusque hæredes rediret. Verum cum primum natis filiabus, Dux Adolphus, ut deficiente prole maſcula primogenita ſuccederet, ab ordinibus utriusque Comitatus, reclamantibus tamen præcipue Marcanis, impetraſſet, ubi anno 1419. filius Joannes primogenitus editus eſſet, Gerhardus anno 1420. (1) litem novam fratri movit, ob quam integrum Comitatum Marcanum, ex ſententia Ludovici Cæſaris, anno 1421. conſecutus eſt: de quo infra ſuo loco plura.

Adolphi Ducis conjugium primum.

Sed a fratribus ad Adolphum revertamur, is anno 1399. uxorem primam duxit Agnetem, Ruberti, Comitis Palatini, Ducis Bavariæ, Electoris, & poſtea, Imperii decoctore & Sardanapalo VVenceslao depoſito, an. 1400. (2) Coloniæ proclamati Rom. Imperatoris, filiam, cum qua nuptias Heidelbergæ, in multorum Principum, Comitum, Baronum, & nobilium frequentia, in qua ille cum 1500. equitibus uniformiter veſtitis atque inſigniter ornatis comparuit, cum multis ludis equeſtribus celebravit. Hæc telonii Cæſaris-inſulani medietatem, (quia altera medietas antea ipſi oppignorata erat,) a VVilhelmo Montenſi redemptam, in dotem attulit, (3) ſed non diu ſuperſtes fuit, nam anno 1401. poſt biennium in balneis mortua, & in templo S. Johan. ſacro Coloniæ condita eſt.

Secundum.

Secundam ergo accepit Mariam, Joannis intrepidi, Burgundiæ Ducis, filiam, quæ illi, præter ingentem pecuniæ ſummam, (4) nempe 6. mill. coronatorum ex Sylvæ Ducis, & duo mill. coronatorum ex Flandriæ orientalis reditibus, Dominium etiam VVinnendalium (5) in dotem attulit. Adeoque duplici hoc conjugio Adolphus non tantum Cæſareo, ſed regio quoque ſanguine Francico, ſtemma Cliviacum nobilitavit.

Liberi.

Cum Maria hac fœcundum admodum illi conjugium fuit, non tantum enim tres filios, Joannem, Adolphum & Engelbertum, ſed etiam ſeptem filias, Margaretham, Catharinam, Eliſabetham, Agnetem, Helenam, Mariam & Annam, ei procreavit: ideoque eandem quoque bis dotavit, an. 1420. Huiſſenia & Limerſia, an. 1425. poſt mortem matris Margarethæ Montanæ, Monrebergo. Primogenita Margaretha nata an. 1416. veſpera Matthiæ. Inter hanc & Ludov. II. dictum Magnanimum, Ludovici primi, dicti Pacifici, filium, Landgravium Haſſiæ, an. 1424. tabulæ matrimoniales futuri conjugii confectæ ſunt: in quibus Adolphus noſter filiæ 10000. aureorum a ſuis in monetis propriis cuſa in dotem promiſit, contra Landgravius Ludovicus pater, quia Margaretha Clivia tum temporis minorennis, & octennis tantum erat, Marpurgum patri Margarethæ Adolpho pro hac ſumma viciſſim, hac tamen lege, oppignoravit, ut ſin minus conjugium ſuccederet, de pecunia ſibi reddenda certus eſſet; prout etiam contigit: irrito enim poſtmodum hoc conjugio, Adolpho pecunia, Ludovico pignus reddita ſunt, Margaretha vero, VVilhelmo Bavaro, Protectori Concilii Baſilienſis, (6) auſpicato, eoque primo conjugio, an. 1431. Baſilææ nuptiis celebratis, copulata, binos filios eidem edidit: marito hoc mortuo, Ulrico VVürtenbergio ſecundo thoro ſociata, cumque eo vix duobus annis vita traducta, ubi tantum unica filia ipſum beaſſet, exceſſit. Catharina nata die Urbani an. 1417. in Majo, & Arnholdo Egmundano, (7) Geldriæ Duci, an. 1423. promiſ-

ſa,

(1) Quo eodem anno pactum inierat cum Adolpho, quod vide infra in Cod. Dipl. No. LXVII.

(2) Qua de re vide acta depoſitionis Wenceslai & electionis Ruperti, a *Schiltero* edita in *Apparatu Juris publici.*

(3) Secretar. *Anonym. Poſthæc*, ſcribit, *Adolphus duxit in uxorem illuſtriſſimam Dominam* Agnetem, *filiam Sereniſſimi Roberti, tunc Bavariæ Ducis Comitisque Palatini, Principis Electorum, poſtea vero Romanorum Regis, qui dicto Domino Adolpho cum ea partem caſtri, oppidi & theolonii Keyſerswerde pro certa ſtorcuorum ſumma nomine dotis tradidit & aſſignavit, reliqua parte ſibi reſervata, quam poſtea eidem Domino Adolpho pro magna pecuniæ ſumma, ab eo recepta, titulo pignoris obligavit, prout literæ deſuper confectæ clarius oſtendunt.*

(4) De qua vide pacta dotalia infra in Cod. Diplom. No. LXVIII. ut & *Pont. Heuter.* Rer. Burg. lib. 3. *Olivar. Vred* Tab. XVIII. pag. 347.

(5) De qua vide infra *Appendicem tertiam.*

(6) Vide *Addreiteri* Annales Boicæ Gentis P. II. lib. 7. p. 158.

(7) Vide pacta dotalia, quorum ſummam exhibet *Pont.* Hiſt. Geldriæ p. 461. ut & Renunciationem Catharinæ in Ducatum Cliviæ infra in Cod. Diplom. No. LXIX. LXX. LXXI.

Digitized by Google

ſa, ſed anno demum 1430. ducta, & an. 1476. 10. Febr. mortua, inque Carthuſia Gravienſi prope VVeſaliam apud parentes condita.

Joannes, patris ſucceſſor, die S. Julianæ, ſive 16. Jan. an. 1419. magno patris omniumque ſubditorum gaudio natus, campanis idcirco per omnem ditionem pulſatis, & gratiis Deo publice actis. Hanc tamen lætitiam luctus inopini nuncium, de puerperæ Mariæ Burgundicæ patre, immaniter (1) a Ludovico Delphino Galliæ circa idem tempus occiſo, Clivos allatum, iterum interturbavit.

Hic Joannes primum Wienendaliæ Flandricæ Toparcha a patre anno 1439. conſtitutus, eidemque anno 1440. Philippus Burgundus Dynaſtiam Ravenſteiniam, a patre in feudum acceptam, adjecit: poſtmodum totius Ducatus Clivenſis & Comitatus Marcani hæres factus, illam fratri Adolpho iterum conſignavit.

Eliſabetha, die Remigii anno 1420. nata, Heinrico, Comiti Swartzenburgio (2) & Arnſteinio, nupſit, qui ex ea inter cæteros Heinricum, Epiſcopum Monaſterienſem, ſuſtulit; Agnes, die S. Matthiæ anno 1422. nata, Caroli Vindocinæi, Navarræ Regis, uxor ſterilis, anno 1479. mortua; Helena, anno 1423. die S. Helenæ nata, Henrico, Duci Brunſwicenſi, (3) copulata fuit.

Adolphus, (4) veſpera SS. Petri & Pauli anno 1425. natus, primum caſtris Vredenburgio & Bielſteinio anno 1444. a patre inveſtitus, poſtmodum Ravenſteinii Dynaſta factus eſt. Maria, pridie Matthæi Apoſtoli, ſeu 9. Sept. anno 1426. nata, auſpiciis Philippi Burgundi, avunculi, Carolo Valeſio, Duci Aurelianenſi, juncta, mater fuit Ludovici XII. Galliarum Regis, nuptiarum feſtivitate ad S. Audomarum ejusdem Philippi impenſis celebratis, quique idem in Carolum hunc, e captivitate Anglicana, in qua 25. annis detentus fuerat, aſſerendum, quatuor auri milliones impenderat. Mejerus in Annalib. Flandricis ad annum 1440. Engelbertus denique, anno 1433. poſt SS. Petri & Pauli diem natus, iterumque nocte nativitatem inſequente denatus.

Porro pater omnium horum liberorum Adolphus, in Concilio Conſtantienſi (5) ipſo Vitalis, ſeu 3. Majum anteced. die an. 1417. cum Amadæo Sabaudo, (6) a Sigiſmundo Imp. novis ornamentis inſignitus, ac juribus amplioribus donatus, inque ordinem ſublimiorem Ducum Imperii Romani traductus, ſplendidum Imperatori, Electoribus, reliquisque Principibus, Comitibus, Baronibus, Eccleſiaſticis & Politicis convivium apparavit: ut vere de eo Streithagenus:

Adolphi Ducis inauguratio.

Majorum titulos primum transgreſſus Adolphus,
Illuſtris meruit nomen habere Ducis.
Cauſa, quod & bellis geſtis clariſſimus eſſet,
Et ſancta totus notus in orbe fide.

In hac feſtivitate de Adolpho hoc memoria dignum narrat Arnholdus Heymricius Clivenſis, Decanus Santenſis, in libris ſuis ſex Sophiologicis manuſcriptis, in Bibliotheca collegii extantibus, & Philippo Clivio, Joannis, Adolphi hujus primi Ducis filii, gnato natu minori, 5. Non. Aprilis anno 1484. inſcriptis, lib. 1. cap. 1. de virtute: quod a Sigismundo Imperatore rogatus, *quem bonum virum judicaret?* reſponderit: *qui ſeſe recta ratione gubernans, aliis præeſſe conſulereque novit.* Deinde, cum inter convivandum inter omnes Imperii Principes & Proceres viliori veſte indutum Cæſar conſpiceret, quæ-

(1) De quo parricidio & bello hinc orto inter Delphinum, parricidam, poſtea Regem Galliæ, *Carolum VII.* (quem Autor perperam appellat *Ludovicum*,) & Johannis intrepidi occiſi filium, Philippum Bonum, Ducem Burgundiæ, vid. *Pont. Heuter.* Rer. Burg. lib. 3. c. 9. & lib. 4. *Haræus* Annal. Brabant. T. 1. p. 390. *Mejerus* Annal. Flandr. ad ann. 1419. *Mezeræus* in Abregé Chronol. T. 3. p. 398.

(2) Vide Tabulas pactorum dotalium & renunciationis in Ducatum Cliviæ in Cod. Diplom. No. LXXII. LXXIII. LXXIV.

(3) Vide pacta dotalia & renunciationem in Cod. Diplom. No. LXXV. LXXVI.

(4) De quo pluribus infra poſt *Johannem I.*

(5) Diploma vide infra in Cod. Diplom. No. LXXVII.

(6) Imo is jam ante in itinere Sigismundi in Galliam Dux creatus fuit. Diplomata exhibent *Guichenon* in Hiſt. Sabaud. *Leibnizius* in Cod. Dipl. p. 309. 312. *Lunigius* Reichs-Archiv Part. Spec. II.

Digitized by Google

fiiſſe: *Annon ex Comite Ducem factum dignior deceret toga, vel veſtitus luculentior?* reſpondiſſe: *ſi quidem veſtem, o maxime Imperator, quam mores prius mutavero, non Ducem, ſed ſtragulum ſubditi colere incipient, atque infinitos tales tu quidem Duces facile creaveris, ſi veſtium cultui dignitatem adjeceris.* Tritiſſimum enim ante hanc dignitatem Adolphi adhuc Comitis dictum fuit: *Primum magiſque neceſſarium cujusvis Præfecti officium ſibi videri, ſcire in conſentaneos mores communeque bonum ſubditos componere, reducere, conſervare, ſolique virtuti omnia, exeniis vero his & quisquiliis nihil indulgere: cum illud, quod virtute vacat, bonum non ſit, nec hac quicquam melius.* De juſtitia vero lib. 1. cap. 2. *Malle ſe juſtum ſubulcum eſſe, quam ampliſſimo regno injuſte præeſſe, aut juſtum Regem falſo videri.*

In eodem concilio Conſtantienſi, ut hoc addamus, Fridericus VI. Friderici IV. Comitis Zollerii, qui a Rudolpho I. Habsburgio (1) Imp. dignitate Burggraviatus Norici anno 1273. donatus fuit, nepos, Friderici vero V. Burggravii Norici, filius, Marchiam Brandeburgiam cum dignitate Electorali 18. Aprilis anno 1417. a Sigiſmundo Imp. conſecutus eſt. (2)

Res geſtæ Ducis Adolphi conjugati.

Porro, quod res geſtas hujus noſtri Adolphi, primi Clivorum Ducis, attinet, præter illam inſignem victoriam, quam de Wilhelmo, Montium Duce, an. 1397. in Saltu Clivio, ut ſupra dictum eſt, reportavit, etiam anno 1399. Suſatum in tutelam ſuam ſuſcepit, pacemque, inter patruum Theodoricum Mareanum, Ottonem Monaſterienſem, & Joannem Paderbornenſem Epiſcopos, fratres & Comites Hoyæos, initam, confirmavit. Eodemque tempore ſimul Advocatia Eſſendienſi, fratre Theodorico mortuo, inauguratus eſt. Tum partim aliis in bellis juſtis patrocinando, partim ſua neceſſaria & honeſta fortiter gerendo, merito Victorioſi nomen obtinuit.

Inter illos, quibus patrocinatus, anno 1403. Wilhelmum primum, Montium Ducem, a filio Adolpho in caſtro Novimontio, præter naturam & legem divinam, captum & detentum, cum Wilhelmo, fratre Adolphi, qui Joannem Hoyæum, utriusque fratrem, Robertum, in Epiſcopatu Paderbornenſi anno 1394. hic vero anno 1399. (3) ſecuti ſunt, iterum aſſeruit. (4)

Anno 1405. cum filio Alberti Bavari, Hollandiæ Comitis, ſui affinis, VVilhelmo, patre Jacobæ, & civitate Ultrajectina, adverſus Joannem Herculenum Gorcumium obſedit, obſidionemque per 22. ſeptimanas, donec oppidum dederetur, continuavit, de qua re plura in Reinholdo, ejus nominis IV. Juliæ & Geldriæ Duce.

An-

(1) Fuit Fridericus Burggrafius *conſobrinus*, atque ſua præcipue autoritate, qua apud Imperii Proceres valebat, effecit, ut Imperator fuerit electus. *Albert. Argent.* ad an. 1273. Non autem Burggrafiatum Friderico primum contulit Rudolphus, ſed in eo munere ipſum confirmavit, atque in Principum numerum retulit, juxta Diploma apud *Limnæum* lib. 5. cap. 7. *Wagenſeil.* de Civit. Noribergenſi, & *Lunigium* Parte Spec. Continuat. I. Sect. 3. p. 299. Primum vero Burggrafiatum in familiam Hohenzolleranam intulit Conradus, Comes Hohenzolleranus, matrimonio cum Theobaldi, ultimi Comitis Vohburgenſis & Burggrafii Noribergenſis, filia inito. Certe Conradus iſte titulo Burggrafii Noribergenſis inter ceteros teſtes anno 1180. Tabulis Pactorum inter Henricum Leonem & Epiſcopum Friſingenſem ſubſcripſiſſe legitur apud *Wigalejum Hundium* in Metropoli.

(2) Imo jam anno 1415. 30. Aprilis Marchiam Brandenburgenſem Friderico vendidit Sigismundus, anno vero 1417. 18. Aprilis ſolenni ritu in Concilio Conſtantienſi eum inveſtivit, qua de re vide Cl. *Hardtii* Acta Concilii Conſtantienſis T. IV. *Nauclerum* Vol. II. Generat. 48. & Cl. Virum *Jac. Paul. Gundlingium* in vita *Friderici I.* cap. 6. & 7. qui ut ſumptus impendendos ferre poſſet, Palatium Burggrafii cum nonnullis ejus juribus Noribergenſibus tum vendidit. Vide Tabulas venditionis illius apud *Wagenſeilium* l. c. & *Lunigium* Parte Spec. Continuat. I. Sect. 3. p. 301. 302. 303. & 306.

(3) Poſtquam Bertrandus Italus uno menſe Epiſcopus fuerat, a Capitulo, Nobilitate & Civibus rejectus, atque in Italiam reverti coactus. *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. p. 463. *Gobelinus* pag. 319. apud *Meibomium.*

(4) Nempe prætextu, quod Ducatui male proſpiceret Wilhelmus, filius Adolphus eum in cuſtodiam dederat, re autem vera, quod pater diutius, quam vellet, viveret. Opera autem præcipue Henrici de Oer, qui & ipſe Wilhelmum, Epiſcopum Paderbornenſem, Adolphi fratrem, in cuſtodia tenuerat, patrem liberatum fuiſſe ſcribit *Schatenius* l. c. p. 480. 481. vid. quoque *Gobelinus* pag. 319. & *Stangefol.* lib. 3. p. 477.

Digitized by Google

Anno 1406. pro Joanne Bavaro, Hollandiæ Comite, Epiſcopo Leodienſi, Alberti filio, VVilhelmi fratre, contra rebelles cives (1) itidem belligeravit. Eodem anno, (2) cum Otto Hoyæus, Epiſcopus Monaſterienſis, Comitem Solmæum captum Steinfurti cuſtodiæ tradidiſſet, & caſtrum quoque ejus Ottenſteinium obſidione cinxiſſet, Adolphus noſter commeatu adducto eadem illud liberavit, quod poſtea tamen occupatum, hodie Diœceſi adlegitur. An. denique hoc 1406. 11. Decembr. Theod. de Nyem in Nemore unionis cap. 3. teſte, in ſchiſmate, papali Angelus decorario, qui Gregorius XII. Pontifex Rom. inter alios Principes Adolpho quoque noſtro ſcripſit, ſe ob pacem Eccleſiæ papatui renunciaturum, modo idem Petrus Luna, (3) qui Benedictus XIII. in ſua obedientia quoque faciat.

Anno 1410. cum Friderico Saerwerdano, Archiepiſcopo Col. in Delbrugios, (4) iisque faventem Wilhelmum Ravensburgium, Epiſcopum Paderb. profectus, id effecit, ut tandem controverſia componeretur.

Anno 1424. Rudolphum a Diephold, contra Walramum, Comitem Morſenſem, æmulum, opera ſua ad Epiſcopatum Trajectenſem (5) promovit, Friderici Blanckenheimii ſucceſſorem: quo eodem anno mortuo Ottone Hoyæo, fratri etiam VValrami Henrico Epiſcopatum Monaſterienſem procuravit; anno denique eodem ſocero Joanni Burgundo (6) contra Gallorum Regem auxilia ſubmiſit, qui poſtmodum immaniter a filio ejus Delphino trucidatus eſt.

Inter bella, quæ pro ſe neceſſaria geſſit, recenſentur, quod caſtrum Henrici Struncedeni anno 1418. obſedit, & captum hæredibus viciſſim in feudum tradidit. (7)

Deinde Joannem, Baronem de Ghemen & Bredevorth, qui ducta VVilhelmi VVevelinchovii filia & hærede, hanc quoque Dynaſtiam prioribus adjecit, quod ob Ghemenſe licet Dominium Vaſallus ejus eſſet, multa tamen ſibi, feudi Domino, damna intuliſſet, etiam in ordinem redegit: a quo animoſo heroe, Adolphum rogante, *quo animo captivitatem ferret? non immoderatiori, quam ſi ipſe Ducem Adolphum cæpiſſet*, reſponſum tuliſſe, refert Arnholdus Heymricius; & quia in expeditionibus omnibus Joannis a Bruchuſen equitis dexteritate & fortitudine multum uſus eſt, hic apopthegma ejus, quod ibidem Heymricius citat, indicare operæ pretium duximus, quo rogatus ab Adolpho, *quem virum fortem judicaret?* reſpondit, *qui non tam ante periculum velox, quam in eodem intrepidus eſt.* *Lib. 1. Sophologico c. 3.*

Inprimis cum fratre Gerhardo (8) Adolphus noſter controverſiam gravem habuit.

(1) *Chron. M. Belgicum* p. 335. *Honſelerianum.*

(2) *Gerb. Schuren.* in Chron. MS. *Erdw. Ertmannus* in Chronic. Osnabruggenſi p. 241. apud *Meibom.* T. II. *Stangefol.* p. 478. non vero, ut Autor ſcribit, Adolphus obſidione liberavit Solmenſem, ſed cæſus fuit. *Schatenius* Annal. Pad. Part. II. p. 490. 491.

(3) De quo Schismate Papali vid. *M. Chron. Belgic.* p. 344. ſeqq. *Gobelinus Perſona* p. 323. ſeqq.

(4) Quod bellum incertum, qua de cauſa ab Archiepiſcopo ſuſceptum, pluribus deſcribunt *Gobelinus Perſona*, Scriptor æqualis Ætat. 6. c. 91. p. 331. *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. p. 500. ſeqq. *Illuſtr. Epiſc.* Mon. Paderb. p. 57. *Erdw. Ertmannus* Chron. Osnabrugg. p. 242.

(5) *Wilhelmus Heda* in Hiſt. Epiſcop. Ultraject. p. 284. *Ertmannus* in Chron. Osnabrugg. p. 246.

(6) Imo Philippo potius, qui Johannis patris cædem ulciſci voluit, bello ſuſcepto adverſus Delphinum Carolum, parricidam. Vid. Not. paulo ante.

(7) *Gerb. Schuren.* in Chron. MS. *Stangefol.* p. 485.

(8) De bello hoc inter Adolphum & Gerhardum redintegrato *Secret. Anonym.* qui eodem tempore vixit, "Qua, *ait*, diviſione *(ſcilicet anno 1413. & 1420. facta,)* ſic inter cæteros annos „ſtante, Dominus Adolphus, qui ad illa tempora contraxerat cum illuſtriſſima Domina *Ma*„*ria*, Domini Johannis, Ducis Burgundiæ, filia, de qua & tunc tres *(Autor* duas *memorat,)* „filias genuit. Medio tempore requiſivit a Clivenſibus & Markenſibus Patritiis & Militari„bus promiſſione & fidelitate in caſum & eventum, ſi ipſum ſine prole legitima maſculina „decedere contingeret, quod tunc filia ſua ſenior ad dictos Comitatus ſuccederet, & a Pa„tritiis & ſubditis hinc inde, tanquam vera eorum Domina hereditaria, admitti & recipi de„beret, quod quædam oppida Terræ Markenſis facere renuebant, unde inter illa oppida „& etiam inter Domicellum *Gerardum*, qui propterea ſe opponebat, ex una, & Dominum „Adolphum præfatum ex altera partibus, gravis ſuboriebatur diſcordia & guerra, in qua Domi-

Cum enim is urbium Clivenſium & Marckenſium unioni, anno 1418. initæ, (de qua infra in ſtatu urbium,) Theodorico Morſano, Archiepiſcopo Colon. (ut ſuperius dicere cœpimus,) ſubnixus, ſe opponeret, fœdere cum eo, ne filiæ (quas tantum binas Adolphus frater tum temporis adhuc habebat, Margaretham & Catharinam,) patri ſuccederent, anno 1422. inito, cum Gerhardo, Capituli cathedralis Colon. conſenſu, Zonſia, Linna & Ordinga traditæ eſſent, ille viciſſim Cæſaris inſulam cum caſtro, telonio & integro territorio Archiepiſcopo pro 100000. Aureis, quorum una medietate numerata, pro altera oppida Archiepiſcopatus jam memorata in pignus poſſideret, vendidit.

Hoc iniquo animo ferens Adolphus, Gerhardum, cui Duisburgenſes & Hammonenſes ſuffragabantur, bello adortus eſt, quod tamen Ludovicus Palatinus Elector, ab Imp. Sigiſmundo delegatus, hac conditione compoſuit, ut oppido Breckerfeldio & parochia Dalia in Comitatu Marcano Adolpho redditis, Gerhardus Duisburgum & Hammonam ad annos 20. retineret. Anno 1424. lis hæc iterum recruduit: Gerhardus enim eidem Archiepiſcopo Theodorico Morſano conſiſus, ſe pacem cum fratre Adolpho Duce initam non ſervaturum dixit, niſi vel integrum Comitatum Marcanum, vel totam Dinslacenſem Dynaſtiam, a patruo Theodorico anno 1406. ad ſe derivatam, ſibi concederet. Ludovicus igitur, Elector Palatinus, iterum arbiter conſtitutus, anno 1425. pro Gerhardo pronuntiavit: Quod propter Adolphus ad ſummum Pontificem Martinum provocans, Commiſſarium Epiſcopum Cameracenſem impetravit, qui facta inhibitione, Dognenſem ſubdelegatum conſtituit, & is pro Adolpho ſententiam tulit. Anno 1427. igitur Gerhardus cum Archiepiſcopo contra ipſum bellum inſtaurarunt. Negotio autem alteri arbitro Philippo Burgundo commiſſo, hic utraque parte Gorcumii audita, ſententiam tamen nondum pronuntiavit.

Anno 1428. fratrem Gerhardum coram Theodorico Colon. Henrico Monaſterienſi Epiſcopis, Adolpho & Roberto Montium, Arnholdo Geldriæ Ducibus, Engelberto & Joanne Naſſoviæ, Friderico Morſæ & Saerwerdæ, Roberto Vierneburgi, Ottone Teckleburg. & Simone Lippienſe Comitibus, iterum accuſavit. Donec tandem anno 1435. aliis 1437. per decem, aliis viginti Adolphi Ducis, ejusque fratris Gerhardi, atque Archiepiſc. Colon. Conſiliarios, Joanne, Adolphi primogenito, præſente, inter utrumque fratrem pax perpetua ſtabilita fuit. Gerhardo vero Hammonæ, ubi prius Franciſcanorum obſervantium collegium fundaſſet, pridie exultationis S. Crucis, ſeu 14. Septembr. anno 1461. ſine legitimis hæredibus mortuo, omnia, quæ poſſederat, cum aula Spiegeliana Colonienſi, ad Joannem, Adolphi filium, Clivorum Ducem, & Marcæ Weſtphalicæ Comitem, redierunt.

Quia vero Catharina, ſoror quoque Adolphi noſtri communis, fratris Gerhardi partes ſecuta, anno 1421. intereſſione litterarum Martini Papæ, dotem etiam ſuam petiit, hanc ob cauſam eandem aliquandiu Adolphus negavit: tandem tamen ex teloniis Orſavienſi & Bouricenſi 1500. flor. annuos, Bouricia vero in arce habitationem eidem anno 1426. aſſignavit, ubi an. 1459. vivis excedens, in Carthuſia Gravienſi apud fratrem inhumata eſt.

Anno 1430. cum Adolpho Duce Elbertus ab Alpen, atque Joannes ab Aſwin, cum tribus aliis regulis ſuis aulicis, Coloniam ingreſſi, ubi in hoſpitio Hunnorum dicto relicti, nocte quieſcentes a Joanne Stael, Bernhardo Buirick & Joanne Pieck, Montenſibus nobilibus, capti eſſent, Magiſtratus urbis hac rei inſolentia commotus, captoribus per muros

„Dominus Theodoricus de Moirſa, Archiepiſcopus Colonienſis, tanquam ad hoc a dicto „Domicello *Gerardo*, mediante Keyſerswerde, quod eidem Archiepiſcopo tradiderat, ſtipen„diatus, præfatum Domicellum contra dictum Dominum Adolphum aſſiſtentiam fecit, & „plures Principes, Electores & alios terrarum Dominos & alios nobiles in magno numero „in auxilium ſuum concitavit. Quæ guerra tandem per ſubmiſſionem partium, in Domi„num Ludovicum, Ducem Bavariæ, factam, ſopita fuit & terminata. Poſt cujus tamen „pronuntiationem iterum rediit ad guerram, ſic quod tam ante, quam poſt major pars „terræ tenebat partem Domicelli *Gerardi*, demum vero per Treugas iterum pacificata, quæ „Treugæ tandem de conſenſu fratrum & Patriæ Markenſis prolongabantur & firmabantur, „quam diu dicti fratres perſiſterent in humanis, prout adhuc in ſuo robore perſeverat. Vide quoque *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. p. 544. 555. 606.

Digitized by Google

muros delapſis, captos triennium, ne fidem prædonibus datam ſervare neceſſe haberent, ſub honeſta cuſtodia detinuit.

Anno 1432. Theodoricus Limburgius, Bruchii Dynaſta, caſtrum Bruichium Adolpho noſtro vendidit, iterumque in feudum ab eo accepit. Anno autem inſequente, cum Theodoricus Adolpho juratam fidelitatem minus fideliter ſervaret, & præterea Theodoricus de Rechteren civium Colon. liberos in hoc caſtro detineret; Theodoricus Morſanus, Archiepiſcopus Colon. illud obſedit, ſed conſilio Gerhardi Clivii, fratris Adolphi, Friderici, Comitis Mœrſani, Goſwini Steekii & Weſſeli a Loe pax inita, & Ducis Montenſi Wilhelmo ab Adolpho venditum, inde Ducatus illius feudum eſt.

Maxime vero ſub finem ætatis belli, cum Theodorico Morſano, Archiepiſcopo Col. ob Suſatum geſti, (1) initia direxit, adminiſtratione & continuatione Joanni, filio primogenito, tradita. Nam cum hanc urbem anno 1399. in tutelam atque protectionem ſuam recepiſſet, (2) ut ſupra (3) dictum eſt, ea anno 1444. ab Archiepiſcopatu Col. (quem Philippus Heinsbergius, devicto a Friderico Brab. Henrico Leone, Saxoniæ & Angariæ Duce, provinciisque pulſo, cum titulo Ducatus VVeſtphalici acquiſiverat,) (4) quod contra antiquas immunitates ab Archiepiſcopo Theodorico premeretur, defectione inclinavit, & controverſiæ arbitro, Bernhardo, Saxoniæ atque Angariæ Duce, pro Archiepiſcopo in diremptione controverſiæ pronunciante, anno 1444. plene deſcivit. Quia vero Respublica tantis viribus belli indubitato ſibi expectandi, & cum tam potente hoſte gerendi impar, ad Adolphi, tutoris ſui atque protectoris, auxilia fugit, is vero non tantum, ob reditus Cæſarinſulanos & ditionem Linnenſem, verum etiam Nanetenſis anno 1424. & Reſenſis anno 1435. pignorum reluitionem intentatam, ſed ab Adolpho, ob

(1) De cauſis hujus belli & defectione Suſatenſium ad Duces Clivenſes *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. p. 606. *Non*, ſcribit, *perinde quietus Theodoricus, Colonienſi Archiepiſcopus, immenſum tributum ab univerſis Diœceſis ſuæ incolis exigit. Quem in cenſum venere ſingulorum equi, boves, porci, oves & domus ipſa: non Sacerdotum capita, non Religioſorum cœnobia, non ullus ordo ſexus exceptus. Qua vectigalium acerbitate multis querelis repleta Diœceſis. Sed offenſi cumprimis Weſtphaliæ Ducatus, oppida & ordines priſtinam majorum libertatem violari proteſtantur. Auſi inter ceteros palam reclamare* Suſatenſes, *& ad alterius imperium reſpirare. Atque hæc prima ſemina Suſatenſis belli tum jacta, quod tantis calamitatibus poſt erupit. Mirati non pauci, quæ vel opium cupiditas, vel pecuniæ indigentia Archiepiſcopum ad tam inſuetum tributum compulerit. Verum, ut cum* Donawero *ceteri Scriptores memorant, Aulæ magnificentia & bello Bohemico ita exhauſtus erat, ut pleraque caſtra & oppida Eccleſiæ oppignorare neceſſe habuerit. Igitur ad erarii lacunas implendas, & caſtra redimenda, & Aulæ magnificentiam continuandam, ſubjectorum loculi exhauſti.* De immenſis theſauris, a Friderico Saerwerdano, Archiepiſcopo Colonienſi, relictis, ſed ab ejus ſucceſſore Theodorico Mörſano in temeraria bella, majoremque, quam neceſſe fuiſſet, Aulæ ſplendorem profuſis, vide inſuper *M. Chronic. Belgicum* p. 407. *Chron. Honſelerianum* ea de re *Anno*, memorat, *1441. cepit Theodoricus, Colonienſis Archipræſul, Zuſatum, Angariæ Ducatus civitatem præpotentem, a diu ſe infenſam, jamque Clivenſibus conſideratam, multifarie infeſtare, ultra privilegia Civium Imperialia, a priſcis Præſulibus roborata & Imperatoribus. Lit primum & injuriarum fomenta coram militaribus & Civitatibus Diœceſis Colonienſis ventilabantur, ſed incaſſum, inde coram Friderico Imperatore Zuzatenſes citavit Epiſcopus, qui cauſam examinandam & terminandam commiſit Bernhardo, Saxoniæ Duci, qui auditis partibus, examinatisque quæſtionibus, decrevit, Zuzatenſes injuſte fore ab Epiſcopo oppreſſos, eosque non teneri ad ſolvenda, quæ conſumptuoſe exegerat, nec non & licite ligas cum Adolpho, Clivenſi Duce, confeciſſe.* Unde liquet, *Schatenium* l. c. p. 628. immerito Suſatenſes pertinaciæ arguere, propter quam nihil coram arbitro, a Cæſare miſſo, effectum tunc fuerit, e contrario vero illa Ducis Saxoniæ ſententia injuſtitiam, qua Archiepiſcopus in Suſatenſes egerit, manifeſte teſtatur.

(2) Quibus Suſatenſium precibus id fecerit, ipſe *Schatenius*, alias in Clivenſes & Marcanos Comites iniquior, reticere non potuit, qui lib. cit. p. 627. *Suſatenſes*, ait, *exacerbati in Colonienſem non deſtitere Adolphum, Cliviæ Ducem & Marchiæ Comitem, exorare, ut armatum urbis ſuæ patrocinium ſuſciperet, quam in rem alios poſt alios miſere Legatos, qui provoluti etiam ad pedes Ducis, tandem ad arma flexere.* Qua fronte itaque idem paulo ante ſcribere potuit, *Suſatenſes ab Adolpho, Duce Clivenſi, fuiſſe inflammatos, atque in rebellione ſua confirmatos?*

(3) De *Urbibus Marcanis.*

(4) Quæ enim de Dagoberti, Regis Francorum, donatione *Schatenius* p. 628. aliique ſcribunt, conficta ſunt. Vide Not. ſupra ad *Suſatum* in *Urbibus Marcanis.*

Digitized by Google

ob pretium juſto tempore non numeratum, recuſatam, nunc vero repetitam, & a Gumbrechto Nuenário, legato Cæſaris Friderici III. cui eodem tempore, nempe anno 1444. de ditionibus ſuis omnibus homagium præſtitit, (1) ſibi revelatam, ab Archiepiſcopo alienior eſſet, inprimis quod Advocatias Eſſendienſem & VVerthinenſem ad ſe etiam derivare cogitaret, Suſatenſium patrocinio ſuſcepto feciali die Veneris poſt Viti miſſo, anno 1444. apertum Theodorico Archiepiſcopo denuntiavit bellum, deinde cum ipſe per valetudinem, inprimis ob dolores podagricos, quibus infeſtabatur, eidem præeſſe non poſſet, Joannem, filium primogenitum, 25. annorum juvenem, ex aula Burgundica revocatum, præfecit, qui Suſatum miſſus, & a civibus, abdicato Archiepiſcopo, cum gaudio exceptus, & homagio inauguratus eſt. Hic vero, ubi omnia ad bellum neceſſaria in urbe diſpoſuiſſet, ad patrem reverſus, in Ducatu Clivio militem ſcripſit, & Clivenſes & Calcarienſes maxime ſibi addictos invenit.

Anno 1445. Adolphus noſter Theodoricum Archiepiſcopum apud Papam Eugenium accuſavit, tantumque effecit, ut illo exauthorato, filiorum ſecundus Adolphus ſubſtituendus nominaretur, ſed cum is renueret, Papa nihilominus Adolphum Ducem cum omnibus ſuis ſubditis a Theodorici obedientia (2) abſolvit, eique in ditione ſua peculiarem Epiſcopum, titulo Corcagenſem, & ſuffraganeum Ultrajectinum præfecit, qui Calcariæ aliquamdiu ſedit. Contra Theodoricus Archiepiſcopus Gerhardo, fratri Adolphi, perſuaſit, ut Swartzenburgium, Plettenbergium, Herſchedenum, Altenanum, Hurdenſe, Ludenſcheidium & Neoradium caſtra, oppida & dominia Comitatus Marcani, a fratre illi aſſignata, ſibi traderet, (3) aliisque, de quibus in Joanne filio plura, unitus, Adolpho animoſe ſe oppoſuit: qui viciſſim filio primogenito Joanni habenas belli tradens, eidem veſpera Pentecoſtali, anno 1448. in nervum rei gerendæ multos ex diverſis oppidis, teloniis, caſtris & præfecturis reditus aſſignavit.

His igitur rebus, ab Adolpho noſtro geſtis, finitis, ad acquiſita accedimus, quibus provinciam Clivenſem egregie auxit atque locupletavit.

Acquiſita Ducis Adolphi.

Inter hæc numerantur præter Suſatum, de quo modo dictum, quod anno 1406. a Reinholdo, Juliæ & Geldriæ Duce, Limarſiam pro 10. millibus Scutatorum pignore obtinuit.

Præterea anno 1418. ab eodem Reinholdo caſtrum Middelerium & Imperiale nemus pro 16667. Scutatis in pignus accepit.

Pignora Sintzigium & Regiomagum, a VVilhelmo, Montium Duce, avunculo, anno 1397. capto, acquiſita, quæ Roberto Vierneburgio Comiti anno 1411. in pignus tradita, anno 1424. Adolphus Montanus, VVilhelmi filius, redemit.

Anno 1420. Theodoricus Morſanus, Archiepiſcopus Col. ſummi Capituli conſenſu, caſtrum & oppidum Berckenſe, cum telonii medietate, Adolpho noſtro oppignoravit; qui civibus iſtis ita ſe benevolum præſtitit, ut de tali novo Principe ſibi gratularentur.

Anno 1423. Arnholdo Egmundano, poſt defunctum ejus avunculum, Reinholdum, Juliæ & Geldriæ Ducem, in iſtis provinciis ſucceſſori, filia ſecundo genita Catharina promiſſa, non tantum cum eo pactus eſt, ſed etiam Imperialis nemoris, antea ſibi obligati, tabulas, anno 1436. ab eo renovatas, accepit: eidemque pro eodem pignore 6. mill. florenorum Rhenenſium porro anno 1440. mutuo dedit, ſuper caſtro & ditione VVachtenduncana 18. florenorum millia numeravit: Duiffliam denique anno 1445. & 49. in pignus obtinuit. De quo poſtremo pignore, ut ſpeciatim quædam hic tradamus, notan-

(1) Inveſtituræ literas vide infra in Cod. Diplom. No. LXXVIII.

(2) Diploma Pontificis & Epiſtolam ejus, qua ſubditos Clivenſes & Marcanos a juramento Theodorico præſtito abſolvit, juxta *Leibnizii* exemplum in Mantiſſa ad Cod. Diplom. vide infra in Cod. Dipl. No. LXXIX. & LXXX. *Schatenius* Pontificis Diploma Annal. Pad. Part. II. p. 629. quoque refert, ſed in quibusdam a priori diverſum. Illa vero Ducis Cliviæ & ejus ſubditorum exemptione a Diœceſi Colonienſi procul dubio factum, ut Duces Clivenſes *Papæ* in ſuo territorio dicti fuerint, atque primas preces ipſi ſoli in ſuis ditionibus ad hæc usque tempora contulerint.

(3) Nihil de hac ceſſione Gerhardi habent *Secretar. Anonym.* neque alii, quare clam factam fuiſſe oportet, omni effectu deſtitutam, cum illa loca in poteſtate Ducum Clivenſium manſerint.

Digitized by Google

tandum, anno 1432. eundem Arnholdum Egmundanum Elberto Alpenſi, Hunnepeliæ Domino, pro 784. aureis eandem Duiffliam obligaſſe; idem vero Adolpho noſtro anno 1445. cum Dominii Calbeecenſis feudo, & pago Loenenſi in Dynaſtia Ravenſteinia, omnique trium harum partium ſuperioritate, Dominio & cenſu, pro 6000. aureis hac conditione tradidiſſe, ut cum ea ſimul Wachtenduncïæ pignus pro 24000. aureis redimeretur. Quia vero Elbertus Alpenſis, Duiffliæ adhuc proventibus gaudens, Joannem, Adolphi filium, ſecundum Clivorum Ducem, in fructu ejus percipiendo impediebat, an. 1463. novo cum affine contractu inito, hunc 1440. aureos in reluitione promiſiſſe.

Cæterum omnia hæc Geldriæ pignora, nempe Duiffliam cum Wachtenduncia, atque præfectura, urbe & territorio Gochenſi, caſtro denique Norgenawio, anno 1473. Carolus Burgundus, tum ejusdem Dux, Joanni, Clivorum Duci 2. Adolphi filio, pro ſumptibus in bellum ab ipſo impenſis, & fidelis obſequii ſibi præſtiti compenſatione, perpetuo poſſidenda confirmavit. Quam donationem Maria Burgunda, ejus filia, in Majo anno 1477. eodemq; an. in Octobri Maximilianus Auſtrius, poſt Imp. factus, illius maritus Philippus, denique eorum filius, Hiſpaniarum Rex, anno 1505. ratam habuerunt, nec Carolus V. hujus gnatus, Cæſar, victo anno 1543. Wilhelmo, Cliviæ, Juliæ, Montium Duce, inter conditiones, quas ei præſcripſit, revocavit.

Præter Geldricas has partes adhuc Adolphus noſter alia acquiſivit. Nam urbem Emmericenſem an. 1402. veſpera Ciciliæ emit, Santenſis & Reeſenſis oppidorum pignorum, a patre acquiſitorum, illius quidem anno 1424. hujus vero anno 1435. a Theodorico, Archiepiſcopo Colon. propoſitam reluitionem, ob pretium juſto tempore non ſolutum, recuſavit.

Anno 1433. medietatem urbis Lippienſis a Comitibus ejus conſecutus eſt, quam filiorum primogenitus Joannes, cum Bernhardo & Simone, Comitibus Lippiacis, an. 1445. plenarie pactus, confirmavit.

Anno 1436. a Joanne Heinsbergio Gennepiæ medietate pro 10400. Scutatis accepta, anno 1441. a Geisberto & Reinhero, Brederodiis, eorundem jus reliquum, quod in eandem habebant, pro 7000. floren. emit.

Ad Cliviæ vero ſuæ nobilitatem quod attinet, Dux ejus primus, ut diximus, in concilio Conſtantienſi a Sigiſmundo Imp. inauguratus, anno 1418. Archipræfecturam Ducatus Arnholdo ab Heſſen, Viro equeſtris ordinis præcipuo, attribuit: cujus filius Otto eandem dignitatem in Theodoricum a Wylich nepotem ipſius conſenſu, anni novi 1446. ineuntis feſtivitate, tranſtulit: cui Adolphi nepos, Joannes II. tertius Clivorum Dux, Theodorici filio Adolpho anno 1498. arcis Disfortianæ Dominium & cunicularios Flurinenſes adjecit. Idem Adolphus dignitate Archicamerariatus Ducatus Clivenſis nobiliſſimos Eylios inſignivit, quibus mortuis in Huchtenbruchios derivata eſt. *Status nobilitatis.*

Anno 1438. Joannem filium, natura, non lege, (1) a ſe genitum, arce Clarenbecia donavit.

Anno 1447. Wilhelmo, ejus nominis II. Montium Dynaſtæ 13. & Oſwaldi, primi eorundem Comitis, patri, pagum Beekium pro certa pecuniæ ſumma in pignus conceſſit.

Ur-

(1) Habuit præterea Adolphus adhuc alios liberos naturales, quos ſchedula quædam *Archivi Clivenſ.* ita recenſet:

ADOLPHUS, Dux Cliviæ,
ex Concubina

Margaretha, nupta *Hermanno* van Loith to Gotterswyck.	*Maria*, nupta *Zegero* de Groisbeck.	*Johann* de Blanckenſtein, cujus uxor fuit *Margaretha* van Appeldoorn.

Adolphus de Blanckenſtein, qui inſuper villam Elſen obtinuit.

Margaretha, ux. Theodorici Schmulling.	*Maria*, uxor Adelardi ab Eyll, *anno*.

Digitized by Google

Status urbium. Urbes provinciæ Clivenſis quod attinet, iis omnibus, nempe Clivopoli, Veſaliæ, Emmericæ, Calcariæ, Reeſæ, Bourichiæ, Sonsbecæ, Udenæ, Dinslaciæ, Sherenbecæ, Holtenæ, Orſaviæ, Griethuſiæ, Cranenburgiæ, Huſſenæ & Griethæ, cunctis, quibus gaudebant, privilegiis confirmatis, ubi poſt exceſſum ſuum ex hac vita hæredes vel maſculos, vel iis deficientibus, fœmineos a ſe relictos, pro ſucceſſoribus ſe agnituras, filios autem, vel filias plures, præter hæredem ſucceſſorem, (1) ex aliis ad Cliviam non ſpectantibus bonis dotaturas promiſiſſent, Adolphus viciſſim ſe eas neque oppignoraturum, neque venditurum, neve alio modo alienaturum recepit: ſpecialiter vero Reeſam, recenter a patre acquiſitam, ubi ab Archiepiſcopo Colon. redimeretur, ab hac unione hæreditaria exemit.

Anno 1419. ipſa Petri Apoſtoli, omnibus his oppidis immunitatem atque exemptionem a judicii Eccleſiaſtici onere largitus, Eccleſiaſticis ipſis quoque mortificationi ulteriori bonorum ſæcularium in iisdem ſucceſſione introduxit.

Cum vicinis Principibus & Rebuspubl. in ſequentem modum pactus & unitus eſt:

Anno 1398. cum Colonienſibus induciis ſexennalibus.

Anno 1412. cum Monaſterienſibus: cum iisdem anno 1437. de Dominio Ringelbergio, Brunenſi, Dingdenſi, Aſchenburgenſi pagis, controverſia ab Adolpho noſtro & Henrico Morſano, Epiſcopo Monaſterienſi, Philippo Burgundo compromiſſa, hic pronuntiavit, ut in Brunenſi pago Adolphus utramque jurisdictionem, temporalem & Eccleſiaſticam, in Dingdenſi vero Epiſcopus Eccleſiaſticam tantum exerceret.

Anno 1418. cum Tremonienſibus de Mengedeno & Brakelio pagis.

Anno 1420. cum Adolpho, Montium & Juliæ Duce, convenit.

Anno 1429. cum Engelberto & Henrico Naſſoviis, Roberto item atque VVilhelmo Vierneburgiis, de Dynaſtia Ravenſteinienſi compoſuit.

Opera Ducis Adolphi. Opera, quæ rei præclare geſtæ monumenta inſignia Adolphus noſter in provincia ſua Clivia ſtruxit, ſunt partim politica, partim Eccleſiaſtica.

Politica. Politica ſunt: Turrium altæ Clivenſis, cygneæ dictæ, & alterius, ubi κειμήλια Principum aſſervantur, caſtrorum atque arcium Griethuſienſis, Huiſſenſis, Sevenariensis, Iſelburgenſis, Veſalienſis, Dinslacenſis, Sherenbecenſis, Rurorthenſis, Orſavienſis, Bouricenſis, Wienendalenſis, Sonsbecenſis, Kervenheimenſis, Schraevelenſis, Udenheimenſis atque Calcarienſis, in Comitatu Marcano Altenani & Werthinenſis conſtructiones atque expoſitiones uberiores.

Idem Udenheimium anno 1414. Craneburgium anno 1417. non longe poſt Sherenbeciam, anno 1441. Iſſelburgium oppida munivit.

Totam denique provinciam foſſis & aggeribus in Rheni ripa & mediterraneis, vulgo Landwehren: in limitaneis vero oris, receptibus & propugnaculis circumſcripſit.

Opera Eccleſiaſtica. Opera Eccleſiaſtica Ducis Adolphi ſunt: Monaſterium Carthuſianorum in inſula Mariæ, vulgo Gravienſi, hoc eſt, Comitis appellata, prope Weſaliam, anno 1419. ipſa purificationis Mariæ, ſive ſecunda Februarii, ſui ſolius ſumptibus, ſine aliorum Principum collatione, aut ſubditorum onere, ab ipſo cœptum, eodemque anno 19. Martii, Indict. 13. a Theodorico Morſano, Archiepiſcopo Colon. inauguratum, reditibus etiam atque immunitatibus, utpote executione juris debiti & teloniorum libertate, dotatum. Cumque in eum uſum primo Dux Adolphus innumeram laterum & lignorum congeriem, nec non calcis magnam copiam initio ſtructuræ coacervaſſet, Conſiliariis, propoſiti Monaſterii ædificandi ignaris, *cui fini hæc a ſe præparentur*, rogantibus, *ſe paraſitorum, lenonum, adulterorum, & omnis generis impoſtorum carcerem, ergaſtulis diſtinctum, ibidem conditurum*, reſpondit: hos vero poſtmodum Carthuſianorum cellulas aptari videntes, & hos immenſos ſumptus nihil, vel parum emolumenti, Principi ſubditisque allaturos regerentes, ita affatus eſt: *Si vos, o amici, panum & carnium micas pauperibus, ſpe mercedis a Deo conſequendæ, lubentes porrigitis, cur non ego quoque longe meliori ratione ſan-*

Arnholdus Heymricius in libb. 6. Sophiologicis.

(1) Pacto enim anno 1418. cum equeſtri ordine & civitatibus inito, conſtitutum fuit, ne Ducatus Cliviæ & Marcanus Comitatus unquam inter liberos dividerentur, ſed ut vel primogenitus vel primogenita in iis ſoli ſuccederent. Vid. Diplomata in Cod. Diplom. No. LXXXI. LXXXII. LXXXIII.

Digitized by Google

ſanctas religioſorum animas, pro me & toto hoc Ducatu meo aſſidue apud Deum interpellaturas, offerrem? In hoc clauſtro Carthuſienſi Adolphus primo 12. quas vocant, cellas pro totidem Monachorum habitationibus conſtruxit, quibus Catharina filia, ejusque maritus Arnholdus Egmundanus, Geldriæ Dux, Caſparus Cuilenburgius, Joannes Alpenius, & Joannes a Loen, aliique, ſinguli ſuas usque ad 24. cum reditibus poſtmodum addiderunt, ut omnium cellarum numerus litteras Alphabeti exæquaret.

Idem Adolphus Præceptoratum, quem vocant Antoninum, in ſylva Cliviæ cædua, (op gen Haw) a matre Margaretha Montana anno 1378. inchoatum, presbyteris certis conſtitutis, & domo lapidea majori ob ſocietatem, quæ collyriorum dicitur, ædificata, conſummavit.

Collegiatam quoque Eccleſiam Zephlicenſem, a majoribus Clivorum comitatibus fundatam, conſenſu Eugenii IV. Pontificis Romani, anno 1436. Craneburgum tranſtulit, jure patronatus omnium beneficiorum ſibi retento.

Præpoſituram Clivenſem illius Collegii, quod ex Monreberga anno 1341. a Theodorico IX. Clivorum Comite, huc deductum eſt, erexit, Henrico Neuhuſio primo Præpoſito conſtituto, cui poſtea Hermannus a Braeckel Aquenſis ſucceſſit, Ducis Joannis, Adolphi filii, quoque factus Cancellarius, & iſti Theodoricus a Riſwich Reeſenſis.

Monaſterium Auguſtinianorum regularium prope Ringelbergum in valle pacis anno 1438. conſtituit, quod ubi regulares hi deſeruiſſent, Crucigeri conſenſu ejus anno 1444. occuparunt.

Sacella multa in Parochiales Eccleſias commutavit, & in omnibus fere Ducatus Clivii oppidis, ubi nulli erant conventus ſororum paupercularum, ſeu Monialium, cum Noſocomio & Miniſtrorum ſedis Ducalis Cliviæ decrepitorum domo, in urbe Clivopoli, ſede Ducatus, ordinavit.

Fuit ergo Princeps (1) omnium virtutum, pietatis, juſtitiæ, fortitudinis, prudentiæ, authoritatis atque fidelitatis, numeris abſolutus. *Laus Ducis Adolphi.*

De pietate ejus ſequens recitat Apophtegma Arnholdus Heymricius in libb. Sophiologicis, quod *poſt natum Chriſtum nullæ Chriſtianos præſtigiæ, maleficia, vel aſtrorum interpretamenta, deceant.*

Juſtitiam ejus docet reſponſum, Arnholdo Egmundano, Geldriæ Duci, genero, de odio ſubditorum apud ſe conquerenti, datum, quo illud inde ortum dixit, *quia prius metui magis, quam amari, a ſubditis voluerit:* ideoque vice verſa amorem in odium degeneraſſe.

Idem, nihil tam reipublicæ exitioſum, quam impunitatem ſcelerum, affirmavit, nullumque genus hominum magis, quam Adulatores, abominatus eſt.

Nobilitati vero domeſticæ hoc crebro ſuggeſſit, *ad Virtutem non tam eundum, quam curſu contendendum eſſe.*

Humilitatem vero & modeſtiam Principis teſtatur, quod aulæ apparatus & ſuperbos luxus vehementer deteſtatus, iisque ex ſua proſcriptis, ſimplicem ac modeſtam vivendi rationem, tam a Joanne filio, quam ab aulicis, ſervari voluit. *Balth. Exneurus in Valerio Maximo Chriſtiano.*

Joannes autem, cum in Galliis aliquot annis vivens, patrium morem dedidiciſſet, ac ſuperbiorem externæ gentis conſuetudinem aſſumpſiſſet, ex Aula Burgundica in patriam revocatus, apparatu & equitatu gallico inſtructus rediit. Adolphus, adventantem filium, & peregrino luxu tumidum, videns, adhæc plurimorum inſuetas campanellas atque tintinnabula mulorum audiens, excanduit, ſua dialecto inquiens: (Da ſompt Johenneken mit den bellen;) *Hic filius meus Joannes venit cum tintinnabulis;* quo dicto illi peregrini, quem affectaverat, luxus vanitatem exprobravit. Filius vero, hoc ipſo ſenis patris dicto, ut proverbio celeberrimo, ſæpenumero uſus, ac ſecum jocatus, confeſſus eſt, patrem vera dixiſſe: Nempe *ridiculum eſſe, ſi quis Principum frugalitatem patriæ cum luxu peregrino non erubuerit permutare.*

Tanta denique hujus Principis ubique fuit authoritas & fides, ut nudo ejus dicto plus,

(1) Ut *Theodorus Rhay* Anim. illuſtr. p. 168. 169. eum quoque deſcribit. Multus quoque in ejus encomiis eſt *Gerhardus Schurenius* in Chron. MS.

plus, quam aliorum ſignatis literis tribueretur. Hinc rythmi de ipſo Germanici vulgo jactati:

Sein nein waß nein gerechtigh,
Sein jha waß jha volmechtigh,
Er was ſeins Worts gedechtigh,
Sein Mundt, ſein Grundt eindrechtigh,
Ein Prinß aller Princen Spigel,
Sein Wort daß war ſein Sigel,
Seins Mudts gar unverzagt,
Wer hat ihn auß dem Feldt gejagth?

Quibus omnibus, ad Ducatus Clivii augmentum & ornamentum, geſtis & peractis, anno ætatis 77. imperii 50. Dux Adolphus, annis ingravescens & curis, arthritide laborare cœpit, quapropter mature, condito Teſtamento, & ſepultura in Gravienſi Carthuſia ſibi aſſignata, hæreditatem filiis ſuperſtitibus, Joanni Ducatum Clivium, Adolpho vero Dynaſtiam Ravenſteinenſem & Wienendaliam, cum reditibus Sylvæ-Ducenſibus & Flandricis, per uxorem in dotem acceptis, nempe 600. Coronarum Francicarum, ex Flandria quotannis numerandarum, poſt ejus mortem aſſignando, diviſit. Ab Helmichio Gadesduncano & Arnh. Herenhovio Carthuſiano, Prioribus, in morbo, ut conſolationis aliquid impartirentur, ſubinde viſitatus, annorum ſatur, quippe 77. major, in filiorum, ſicut etiam conjugis chariſſimæ Mariæ Burgundicæ, aliorumque Comitum, Baronum & Nobilium, tantum Heroëm abeuntem lugentium, præſentia, ipſa Teclæ Virginis, ſeu 19. Septembr. anno 1448. ubi prius ad Euchariſtiam digne ſumendam, neque ob nauſeam iterum egerendam, jejunaſſet, placide & pie obdormivit, cujus corpus ſequentibus diebus, Nobilium & ſubditorum ingenti numero comitante, in Carthuſiam Gravienſem delatum, ibidemque conditum eſt.

Uxor Maria Burgunda maritum in caſtro Monrebergio, poſt annos 15. in viduitate exactos, 30. Octobris anno 1463. inſecuta, (1) ibidem quoque tumulata, vigilia omnium Sanctorum funere per oppidum Santenſe trans Rhenum in clauſtrum illud, præſentibus filio Joanne Duce, ejusque conjuge Elizabetha Niverſia, ſorore Catharina Geldra, cujus maritus Arnholdus Egmundanus ſe excuſârat, cum primaria procerum & totius nobilitatis caterva, deducto, Exequiis vero Dominica prima Adventus in Eccleſia collegiata Santenſi ritu ſolenni celebratis.

Cæterum anno 1590. 28. Octobr. ex hac Carthuſia Inſulæ Reginæ cœli, ob belli belgici motus deſtructa, Adolphus hic, primus Cliviæ Dux, Maria Burgunda, ejus conjux, Catharina ſoror, & Catharina filia, Maria denique, Wilhelmi Principis mater, ut monumentum habet, in templum Dominicanorum Veſalienſis urbis translati ſunt: Ex Pſalmo XXV. verſ. 12. & 13. hac inſcriptione addita:

Quis eſt homo, qui timet Dominum? Legem ſtatuit ei in via, quam elegit. Anima ejus in bonis demorabitur, & ſemen ejus hæreditabit terram.

JOHANNES PRIMUS, ſub Alberto II. Auſtrio, ejusque ex fratre Erneſto nepote, Friderico III. Impp. Dux Cliviæ ſecundus, Marcæ vero Weſtphalicæ Comes 15. ſive a pulchritudine faciei & totius corporis ſtructura egregia, Bellus dictus, ſive ab habitu peregrino, quo inſtructus ex Galliis ad patrem rediit, & quod in præliis libenter feroci equo, phaleris tinnientibus conſpicuo, uteretur, cum tintinnabulis, Bellicoſus appellatus.

Nativitas. Natus 16. Januar. (2) 1419. in Cliviæ Metropolis arce antiquiſſima, & a Theodorico Moerſano, Archiepiſcopo Col. ſacro fonte lavatus, ut ex clauſula hac memoriali apparet:

LaVs eIVs In ECCLesIa SanCtorVM.

Educatio. Puer novem annorum ad aulam Burgundicam Philippi avunculi miſſus, Gandavi cum ſex aliis nobilibus in lingua Latina & Gallica educatus eſt, dictus puer Gandavenſis.

An-

(1) In laudem ejus vide *Theodorum Rhay* Anim. illuſtr. p. 181. 182.

(2) Quæ de nativitate, educatione, itineribus *Johannis*, ejusdemque inveſtitura de Ducatu Cliviæ & Comitatu Marcano referuntur, fide nituntur *Chron. Schuren.* & *Honſcleriani.*

Digitized by Google

Annorum vero 16. cum Philippo avunculo, ejusque fratribus, ad debellandum Ludovicum Borbonium, Ducem Aurelianenſem, affinem ejus poſtea factum, profectus eſt; ſed bello confecto ad ſcholam rediit. Deinde cum eodem iterum Caleti expugnationi & bello Lutzenburgenſi interfuit. *Iter Navarrenum.*

Anno ætatis 18. a Philippo ex ludo Gandavenſi in aulam aſſumptus, & ſtudiis Equeſtribus adhibitus, ſequenti anno Agnetem ſororem, Carolo, Regi Navarreno, deſponſatam, eo duxit: Et Sluſæ Flandrorum navi cum 70. aliis Viris nobilibus & præcipuis conſcenſa, inde ſolvens Biſcaiam appulit: Ex qua, pedeſtri itinere in regnum Navarrenum pergens, in urbem Valleſoletanam ſedemque regiam devenit, ibique feſtivitate nuptiali magna pompa celebrata, Compoſtellam Hiſpaniæ, reliquias S. Jacobi viſurus, petiit, inque itinere Caſtiliæ Rege ſalutato, ad regnum Navarrenum ſororemque rediit: quæ anno 1479. ſterilis vita defuncta eſt. Huic vero cum tum temporis extremum vale dixiſſet, per Arragoniæ & Catalauniæ regna Barcelonam perrexit, ibique navi rurſus adſcenſa, Avinionem, indeque per Montem Peſſulanum in Burgundiam contendit.

Ubi poſtquam dies 14. ex longinquo itinere reſpiraſſet, quod reliquum ex eo erat perficiens apud S. Audomarum, ad Philippum avunculum rediit.

Aum hoc autem in aula ibidem tantiſper moratus, dum expleto anno ætatis 25. ab Adolpho patre revocaretur, qui ab illo tempore, nempe ab anno 1444. illum bello Colonienſi, cum Theodorico Mœrſano, Archiepiſcopo Col. ob Suſatum geſto, adhibuit, cui ante & poſt mortem patris optimi fortiter præfuit: Mortuo autem an. 1448. in Ducatu Clivio, poſtmodum etiam Gerhardo patruo an. 1461. in Comitatu Marcano ſucceſſit, utraque provincia cum tutela Eſſendienſi & Werthinenſi a Friderico III. Imp. inveſtitus, inque agri Suſatenſis villis 14. per Cratonem Steckium homagium accepit.

Hinc igitur multa præclare geſſit, qualia ſunt Bella Colonienſia duo, Geldrica tria, Gandavenſe & Trajectenſe; Accedunt iter ſacrum Hieroſolymitanum, multaque opera Eccleſiaſtica & politica, de quibus omnibus jam ex ordine Hiſtoria texenda eſt.

Bellum Colonienſe primum, tum vivo adhuc patre Adolpho, tum poſt ejus quoque obitum, perfecit.

Nam ut Heymricius, Decanus Santenſis, in libris ſuis ſex Sophiologicis ſcribit: Cum oppreſſi Suſatenſes ſubmiſſis poplicibus, (1) ut ſuppetias pater Adolphus ipſis præſtaret, ſupplicarent, extrema clementia permotus, ſe, Deo bene favente, injuriam patientibus opem ferre paratum, reſpondit. Fortitudinis autem Joannes filius in hoc bello admirabilis inſigne edidit ſpecimen.

Cum enim tam a ſuis gentilibus, quam ab urbis Suſatenſis optimatibus plurimum interpellatus, ne ſe ipſum, omnium ſpem ſalutemque, inſtanti urbis obſidioni, a Theodorico, Archiep. Col. inſtituendæ, ceu præcipitio ſubmitteret, ſed relictis propugnatoribus, urbe excederet; Ille ſuaſoribus indignatus, Deo volente, ſe glorioſam potius mortem, quam ingloriam fugam expetere, ipſumque periculum juſtitiam cauſæ patefacturum, dixit.

De eadem fortitudine hujus noſtri Principis in eadem obſidione illud quoque teſtatur, quod cuidam referenti, urbis muros tantæ potentiæ imbecilliores ſibi videri: Non muros, ſed viros oppugnandos, reſpondit. Et cum ex oppugnatoribus quidam altera tibia mutilatus ei oſtenderetur: Et hunc fuga nulla ſalvabit, ait. Denique cum ex obſidentibus quidam Equeſtris dignitatis vir cum ſuis ad Joannem tranſire, nocereque hoſtibus obtuliſſet: Abſit, inquit, ut victoria fraudis vel impoſturæ nomen fortiatur.

In bello autem hoc Colonienſi primo Archiepiſcopo Theodorico frater Henricus, Monaſterienſis, Paderbornenſis, Hildeshemienſis & Mindenſis Epiſcopi; Ludovicus, Palatinus Elector; Wilhelmus & Fridericus, Saxones, Miſnici & Thuringi, Fridericus Brandenburgicus, & Wilhelmus Brunſwicenſis, Duces; Johannes Naſſovius, Gerhardus Seynius, Philippus Naſſovius, Johannes Zegenhainius, Walramus Waldeccianus, Bernhardus Solmæus, Reinherus Hannovius, Conradus Rietbergius, Henricus & Mauritius Pyrmontani, Henr. Spiegelbergius, Comites; Reinherus Weſterburgius, Theodorus Renckelius, *Bellum Colonienſe primum.*

(1) Vide Not. ad belli hujus initium ſub *Adolpho*.

Digitized by Google

Joannes & Henricus, Gemenſes Dynaſtæ; cum civitate Tremonienſi ſuffragati ſunt: (1) A Johannis Clivii partibus vero tantum Philippus Burgundus, Rudolphus Diepholtius, Trajectenſis Epiſcopus, Simon & Bernhardus, Comites Lippienſes, Joannes Schœnbarnius, cum Galeno Swaneburgio, Bohemo, Goſwino, Cratone & Conrado Streckiis, Clammero Buſchopio, Ottone Willichio, Goſwino Kettelero, Luberto Turco, Roberto Stackeno, Elberto & Joanne Alpenis, Equeſtris dignitatis viris, fuerunt. Ut vero nervus belli ei ſuppeteret, pater Adolphus oppida, caſtra, præfecturas & telonia in Provincia Clivenſi, Orſavienſe, Bouricenſe, Wienendalium, Santenſe, Wachtendoncium, Reeſium, Aſpelium, Hetterium, cum Roſſawico & Ilſelburgico, Sevenarico & Limerſia, veſpera Pentecoſtali anno 1448. certis conditionibus, literis publicis incluſis, ei tradidit: In Comitatu etiam Marcano Wetteram, Volmæſteiniam, Blanckenſteiniam, Hatnegam, Werdenam, Beckhumiam, Eſſendiam, aliaque oppida cum Bielſteinio & Vredenburgo, eorumque reditibus aſſignavit, ſubinde etiam magnam pecuniæ ſummam filio Johanni ſubmiſit: qui etiam cum Comitibus Lippiacis ob urbem eorum, quam Engelbertus Marcanus in pignus acceperat, non tantum transegit, ſibi medietate ejus hæreditarie ſervata, (2) ſed cum Gerhardo quoque Montenſi trium annorum inducias pactus eſt, ut cum ipſis conjunctus bellum hoc tanto expeditius gerere poſſet.

Theodoricus igitur Archiepiſcopus ſibi confœderatorum ſuppetiis primo caſtrum Friedenburgum (3) ſatis munitum circa Johan. Baptiſtæ feſtum an. 1445. obſedit, & die omnibus Sanctis ſacro cœpit; in qua expeditione Godefridus ab Hontzelaer, caſtri Capitaneus præfidiarius, jactu machinæ diſploſæ periit. Deinde Duisburgum civitatem, Gerhardo, patruo Joannis Ducis, addictam, nocte Gregorii Papæ feſtivitatem præcedente anno 1445. aſtu intercipere tentavit, ſed a civibus, campanarum clangore ad arma proruentibus, repreſſus eſt. Præterea Clivenſem ingreſſus Ducatum, cum eum undique præſidiis Burgundis munitum vidit, Suſatum regreſſus, 15. Equites in **Meinersh ſen** cœpit, & ex iis ſeptem ſuſpendit, ob quod facinus Suſatenſes ſex viciſſim nobiles Archiepiſcopi in crucem egerunt. Non multo poſt Colonienſes aliquos ex copiis Clivenſibus circa Dorſtam urbem aggreſſi, ſex quidem nobiles, utpote Lubertum Turckum, Ottonem ab Heſſen, Johannem Kell, Anthonium a **Mldachten** / & Joh. a **Schoenenburgh** / in deditionem acceperunt, ſed eos Clivenſes viciſſim vindicarunt. Berckenſes etiam crumpentes multam ex Cliviæ pago Elverichio prædam abduxerunt. Contra Joannes, Dux Clivius, Tuitium incendit, Judæorum opulentiorum ædes diripuit, & Werthinam abduxit, ibidemque Rheno transmiſſo diœceſin Colon. longe lateque depopulatus eſt. Archiepiſcopus vero Gerhardum, Marchiæ Comitem, Joannis patruum, in ſuas partes pellexit, qui caſtra Swartzenburgium, Plettenburgium, Herſchedenum, Altenanum, Hœrdenſe & Nienradium, ſibi a fratre tributa, Eccleſiæ Colonienſi pro damnis perpeſſis reſignavit: Et quia ob Suſatum urbem Hanſeaticam ab Hanſæ deputatis Ordingæ anno 1445. tractatio pacis propoſita non ſucceſſit, Archiepiſcopus Bielſteinium inſedit, & obtinuit; Imo ſeles, facibus ignitis caudis earum alligatis, portarum foraminibus Suſato ad horrea civium incendenda immiſit, quod ſtratagema alio remedio cives quamprimum eluſerunt.

Joannes vero, Clivorum Dux, eodem anno armenta ante Geſekium oppidum a præſidiariis ſuis Suſatenſibus pro commeatu abduci juſſit, quod cives avertere tentantes, eorum 230. trucidati ſunt. Quapropter Archiepiſcopus ira accenſus majori, cum 1500. equitibus, calcatis ante Suſatum frugibus, Comitatum Dinslacenſem invaſit, & Hyſveldium pagum cum aliis exuſſit. Joannes vero Clivius contra terram Kempenſem vaſtavit, caſtrumque **Pelant** Joannis, Domini a **Bemen** / inexpugnabile viſum, in dedi-

(1) Fœderatorum utriusque partis nomina recenſentur in Tabulis transactionis, infra ad annum 1449. commemorandis.

(2) Ut quoque refert *Nic. Schatenius* Annal. Pad. Part. II. p. 631. *Joh. Pidcritius* in Chron. Lippiaco p. 560. Conf. Not. Lipſtadium *in urbibus Marcanis*.

(3) Belli hujus ab anno 1445. ad ann. 1450. maxima utrinque acerbitate, majori autem Archiepiſcopi detrimento geſti, ſæpiusq; tentatæ pacis hiſtoriam referunt *Erdw. Ertmannus* in Chr. Osnab. p. 257. & ſeqq. *Nicol. Schaten.* Annal. Pad. Part. II. ad citatos annos, & *Johann. Pidcritius* in Chronic. Lippiac. inde a pag. 560. ad 580. aliique.

Digitized by Google

deditionem acceptum, ſolo æquavit, qui idcirco Cliviis infeſtus, per captivum Clivium Weſaliam traditione occupare tentavit, ſed dolo per eundem pateſacto, 30. equites Colonienſes intercepti, eorumque commutatione Joannes ab Alpen, dudum cum 26. equitibus captus, liberatus eſt. Anno 1446. Clivenſes cum Suſatenſibus oppidum Nyhemium direptum conflagrarunt. Colonienſes vero caſtrum **Vollenſpiet** occupatum, ob commeatum Suſatenſibus avertendum, munierunt, ſed Clivenſes poſt diſceſſum Colonienſium cum ipſo Arnholdo **Vollenſpiet** illud cœperunt. Altera deinde Simonis & Judæ, eodem anno 1446. cum Colonienſes agrum Suſatenſem deprædandi animo ingreſſi eſſent, a Suſatenſibus, Wernhero, Comite a Seyn, Domino Wittikindenſteinio, Præpoſito S. Gereonis, Philippo Naſſovio, & Stephano a Laer trucidatis, 33. præterea nobiles, & milites 150. capti ſunt, qui ſe 32. aureorum millibus numeratis redemerunt. Nobiles capti ſunt: Bernhardus a Bueren, Theod. a Burtſcheid, Henricus Wulf, ſenior, Joh. a Scheidungen, Herm. a Furſtenburgh, ſenior, Frider. ab Hoerde, Herm. a Laer, Henr. a Werninchuſen, Alb. a Mengede, Rembertus a Quernheim, Godſchalc. a Padbergh, Joh. a Breidtbach, Henningus ab Heyger, Joh. Freitagh, Theod. Dimanwe, Reinherus Claitz, Joh. Suverke, Oſwald. a Wenckhuſen, Wynrich. a Bollinck, Ludolph. a Kerſenbruch, Henric. a Weydenkamp, Herm. ab Endorph, Henr. Kerſenbruch, Joh. ab Irenbach, Wilhelm. a Plettenbergh, Rovediſch, Joh. Culinck, & Herm. ab Hoingen.

Et quia eodem an. 1446. novæ pacis conditiones a Philippo Burgundo Maſieræ, & a Ludovico Bavaro Moerſæ propoſitæ, ab utraque belligerantium parte neutiquam ratæ habitæ ſunt, Joannes noſter Mindenſe oppidum cum integra diœceſi occupavit & depopulatus eſt: & fruſtra per Brabantiæ Mareſchalcum totius exercitus conflictu Theodorico Epiſcopo oblato, hic illum detrectans, Bohemos in ſocietatem belli an. 1447. evocavit. Contra quos, etſi Bernhardus, Comes Lippienſis, quia Viſurgi trajecto Comitatum ejus tranſire animus erat, eundem mature firmaſſet, illi tamen Blomenbergam deſtruxerunt, Lemgoviam in deditionem acceperunt, Dethmoldiam deleverunt, Hervordiam ære mulctarunt, totumque Lippienſem Comitatum, Lippoli fruſtra 13. diebus obſeſſa, arcibusque Valckenburgia & Steinebergia exceptis, occuparunt, Monaſterienſes etiam atque Oſnabrugenſes tanto exercitu territi, illi quidem Johanni Clivio Epiſcopum ſuum, Henricum Moerſanum, Colonienſis Archiepiſcopi fratrem, hi vero Joannem, Hoyenſem Comitem, ſex annis captivum detentum, dimiſſum, Archiepiſcopo tradiderunt. Joannem autem Clivium, qui tum Unnæ erat Archiepiſcopus, hoc exercitu ita percellere non potuit, quin Suſatum cum ſuis ingrederetur, decemque ejus portis munitis, ſingulisque milite præſidiario & capitaneo impoſitis, ſibi vero turri Buddæa retenta, animoſe defenderet. Archiepiſcopi autem exercitus, Monaſterio Walburgis portæ vicino intercepto, machinisque & bombardis applicatis, lapidum ac globorum jaculis muros, mœnia, turres, portasque aliquamdiu lacerarunt, ignemque ſagittis in civitatem ejaculati ſunt, ſed commeatu tanto exercitui alendo non ſuppetente, conſilio cum ſuis inito, violentam civitatis oppugnationem ſcalis adhibitis tentavit; Joannes, Dux Clivius, adverſus eam torques pice circumlitas, & per mulieres calcem vivam aquamque ferv idam præparavit, quibus hoſtes, quatuor locis urbem oppugnantes, ita excepit, ut 1200. cæſis, multisque vulneratis, reliquis cum Archiepiſcopo, cujus galæ, a Rege Galliæ dono acceptæ, tres ſagittæ infixæ fuerunt, ob ſtipendia non ſoluta, in fugam verſis, Joannes Clivius inſigni & memorabili victoria obſeſſam urbem aſſeruerit, qui Bohemis reconciliatis, ita rogantibus, cum 2200. equitibus ſe viſendum exhibuit. Et quia ex Ducibus belli Gawinus, Comes Swanenburgius, Bohemus, in aula Gerhardi, Juliæ & Montium Ducis, ignominia, tanquam ſutoris filius, galea & armis luto immerſis, affectus fuerat, Comitatus Ravensburgius ab iis in reditu invaſus, a Joanne vero Clivio arx Hoveſtadia in deditionem accepta fuit.

Anno 1448. Archiepiſcopus Theodoricus, frugibus in agro Suſatenſi per dies 15. conculcatis, monomachiam Joanni Clivio obtulit, quam, qua Epiſcopi arma preces & lachrymæ eſſe debent, utpote injuſtam, recuſavit: & ſimiliter ante oppida Tremonienſe & Werlenum, agris vaſtatis, Secretarioque urbis, quod Archiepiſcopo arcana ejus prodidiſſet, in crucem acto, Callenhardium oppidulum cœpit, & inter Hoerdam atque Capel-

Digitized by Google

Capellam, milite in inſidiis collocato, Tremonienſes ad egreſſum pertentavit, quos, Duce Philippo Naſſovio, Præpoſito Bonnenſi, erumpentes, Joannes Clivius, fugam ſimulans, adortus, 400. ex civibus cum eorum capitaneo comprehendit. Quia vero nova, eaque tertia, a Gerhardo, Juliæ & Montium Duce, Duſſeldorpii propoſita tractatio non ſucceſſit, Theodoricus Archiepiſcopus Unnæ & Iſerlonæ ignem immiſit, Joannes Clivius in Bocholtio oppido & vicinis ſimilia deſignavit. Tandem mortuo an. 1448. Adolpho, patre Joannis, a Philippo Burgundo induciæ a feſto Martini usque ad octavam Paſchatis anno 1449. propoſitæ ſunt, quibus exſpirantibus, Cuſanus, Cardinalis S. Angeli, Pontificis Nicolai legatus, eas ad Dominicam Jubilate prolongavit: & poſtmodum, ad publicandum Jubilæum in Germaniam miſſus, utraque parte Trajectum ſuperius ad Moſam citata, & ut cauſam cum commodis & damnis utrique datis & acceptis, ſcripto unius anni tempore comprehenſam, ad Abbatem Pantaleonis, & hic viciſſim ad Nicolaum Papam, deferrent, injuncto, Principes diu inimici hoc modo reconciliati, captivis utrimque dimiſſis, convexis brachiis ſeſe deduxerunt, & ſententiam a Pontifice exſpectarunt: Sed Nicolao Pontifice anno 1449. mortuo, Calixtus ſucceſſor pro Colonienſi ſententiam pronunciare voluit, contra quam Joannes excepit. Et eodem tempore, nempe anno 1448. Gerhardo Marcano patruo unitus, Ikeram expugnavit, & primam monetam, Rhenanæ æquivalentem, Weſaliæ cudit.

Tandem etiam 27. Aprilis an. 1449. captis utrimque dimiſſis, offenſisque remiſſis, cum Theodorico plene reconciliatus eſt. (1) Eodem anno Philippus Burgundus, inter Joannem & Adolphum, ejus fratrem, diviſione inſtituta, (2) ipſi Ducatum Clivenſem cum Marcano Comitatu, Adolpho Ravenſteiniam & Wienendaliam Flandriæ aſſignavit. Joanni igitur, utraque Provincia ab Imp. Friderico III. inveſtito, (3) ſubditi homagium ubique præſtiterunt. Nomine autem Philippi Burgundi hanc diviſionem Joannes, Bergæ prætextæ Dynaſta, & Simon Lalainius, Montignii Dominus, 10. Martii anno 1450. in arce Clivorum approbarunt, & ſigillis ſuis munierunt.

Joannis iter ſacrum.

Poſt hæc Joannes noſter, in Jubilæo Paſchali feſtivitate exacta, anno 1450. iter ſacrum Hieroſolymitanum, (4) ſingularis ſeculi iſtius pietatis documento, inſcia matre, & ſorore Catharina Geldrica, tanquam avunculum Philippum Burgundum inviſurus, ingreſſus eſt: Et in **Groeßbeck** affini Arnholdo Egmondano locutus, itineris ſocios Johannem ab Alpen, Goſwinum Ketlerum, Johannem a Loe, Matthiam ab Eill, præter Helmichium Bentingium, Bernhardum a Beeck, cubicularios, Henricum, præceptoratus Hauwenſis alumnum Sacellanum, Joannem Reineri, ſartorem, M. Gysbertum, chirurgum, aſſumpſit: Fridericus a **Witthen** in Brabantia acceſſit. Bruxellis ubi tres dies ſubſtitiſſet, Hannoniam, Campaniam, Burgundiam, Sabaudiam, Lombardiam tranſiens, Venetias pervenit, ubi, conſenſu a Papa impetrato, Gerhardum & Ottonem a **Wylich** fratres, Comitem Hornenſem, Theodorum Batenburgium, Anholtiæ Dominum, Anthonium ab Eill Equitem, Wilhelmum a **Flodorpff** Præfectum Ruremundanum, Wilhelmum a Goer, Adrianum ab Herler, & Joannem ab Hemmerden offendit, & a Duce Senatuque Veneto hono-

(1) Qua de re *Erdw. Ertmannus* in Chron. Osnabrug. p. 260. *Hic Papa* (Nicolaus V.) *Legatum ad partes Almaniæ, pro pace tractanda inter Dominum Archiepiſcopum Colonienſem, Ducem Clivenſem, Sofatienſes & complures partium prædictarum, miſit. Qui Legatus indixit dietam ad Trajectum ſuperius, ubi invocata Spiritus S. gratia, Dominica, quæ in Eccleſia Dei cantatur Miſericordia Domini, pax affutura per Domini Papæ Legatum pronunciata eſt, ac poſt ſolennæ Compromiſſum laudatum in hunc, ut dicebatur, modum: Quod Archiepiſcopus Colonienſi caſtræ Byllſtein & Fredeborg, quæ gladio ceperat, retinere poſſet. Joh. Pideritius* in Chron. Lippiac. p. 580. **Der Geſandte, als eine hochverſtändige Perſon, hat ſich bedacht, und darauf endlich ſich alſo reſolviret, daß nun hinfernet die** Poſſeſſio & adminiſtratio **der Stadt Soeſt dem Fürſten von Cleve erblich und ewig ſoll** cedi*r*et **und übergeben ſeyn, und ſoll auch dabey** manuteniret **und erhalten werden.** Vide quoque *Stangefol.* p. 505. Ipſas vero tabulas pacis, e *Schatenio* deſcriptas, vide infra in Cod. Diplom. No. LXXXIV.

(2) Vide infra in *rebus Adolphi.*

(3) Miſſis ad Imperatorem Ambaſiatoribus ſolennibus, ut refertur in *Chron. Honſeler.* Ipſum inveſtituræ Diploma vide infra in Cod. Diplom. No. LXXXV.

(4) Multas paginas deſcriptioni hujus itineris impendit *Gerb. Schuren.* in MS. Chron. quod paucis memorant *Schaten.* p. 652. *Stangefol.* p. 508.

Digitized by Google

honorifice exceptus, circa Pentecostes festum mare ingressus, cum modo dictis sociis, intra mensis spatium secundis velis trajecit, & Joppen appulit, indeque per 60. milliaria loca sacra peragravit: & ubi per 12. dies in Palæstina mansisset, & a Domino de Cricqui eques renunciatus esset, eodem equestri gladio itineris socios ipse inauguravit. Hoc feliciter itinere sacro expedito, per Cyprum, Rhodum, Candiam, ubi Joannis ab Alpen pater cum Joanne Hinsbergio, idem iter ingressus, mortuus, & honorifice apud minores, & ante annos aliquot humatus fuerat, regressus, Anconem permeans, Venetias rediit, in cœnobium S. Georgii a Duce & Senatu introductus. Unde Romam ad Jubilæum perrexit, sed in itinere in morbum incidens, ex illo post tres quatuorve dies Dei beneficio restitutus, Romæ Pontifice Nicolao salutato, Neapolim ad Regem Alphonsum contendit. A quo 16. equis donatus, 14. apud illum diebus rogatus substitit: inde vicissim Romam redux in ædibus magnificis Cardinalis Morinensis divertit, ibique Arnholdum Egmondanum & Henricum Schwarzenburgium, affines, similiter terram sanctam visitaturos, invenit. Roma Florentiam, exinde Pedemontium, super S. Bernhardi montem pergens, Bruxellas ad avunculum tandem regressus, & ab illo anno plus minus detentus, tandem in Cliviam suam delatus, a matre, fratribus & sororibus, proceribus omnibus & subditis, læta acclamatione, legatis obviam missis, ambabus, quod dicitur, ulnis exceptus est.

Bellum Monasterienſe.

Quia vero interea temporis, anno scil. 1450. Henrico, Episcopo Monasteriensi, defuncto, de successione Henricus Hoyensis, & Walravius Mœrsensis, (1) Theodorici, Archiep. Colon. frater, contenderunt, anno 1451. Joannes Clivius redux, ex petitione matris & consiliariorum, ob priores adversus patrem Adolphum Theodorici Archiepiscopi inimicitias, partes Henrici Hoyensis, adversus Theodoricum, ejusque fratrem Walravium, Adolphum, Montium & Juliæ Ducem, & Gerhardum, Marcanum Comitem, patruum, defendit. Etsi autem Papa VValravium Mœrsensem, rejecto Hoyensi, confirmasset, Dux Joannes tamen huic suppetias tulit, & una æstate Ranstorpiense, Vredense, Halterense, Iselborgense castra expugnavit, Walravius Nahuysium tantum obtinuit; quod cum Monasterienses, Duce Joanne Clivio domum dimisso, expugnare tentassent, post ancipitem & variam fortunam Hoyenses fusi sunt: ob hanc fidelem Episcopo Monasteriensi præstitam operam, castrum Strombergense & Dulmonense Johanni oppignoratum est, propter quod pignus, papali licet banno gravatus, a Walravio etiam Episcopo sæpius citatus, ab Episcopo tamen Eysteteusi, Imperatoris præside & vicario, absolutus est.

Rebellio Gandavenſis prima.

Anno 1452. contra rebelles Gandavenses, (2) cum Adolpho fratre, Philippo Burgundo avunculo insigni equitatu, ipso S. Viti die, suppetias tulit; Nam ad hostium usque suburbana grassatus, cum hi Philippi arma longius adhuc abesse cernerent, furiosa, ut populus solet, celeritate in eum ducentes, in ejus gladium irruunt; Horum vero impetum, plus quam bis mille civium cæsis, tantisper sustinuit Joannes, dum rapidissimo cursu avunculus advolans, reliquam partem penitus deleviſſet.

Dominium Gemenſe.

Eodem anno Monasterienſibus contra Arnholdum, Comitem Benthemium, & Joannem, Gemensem Dominum, auxilio fuit, & huic sibi reconciliato dominium Gemense,

(1) Quorum contentione Diœcesis in miserrimum statum redacta, & civitas Monasteriensis, quod Hojano adhæreret, ex fœdere Hanseatico anno 1454. ejecta fuit, turbis nihilominus durantibus usque ad annum 1456. quo Walramus obiit. *Nic. Schaten.* Annal. Pad. Part. II. inde a pag. 653. ad 673. *Erdw. Ertmannus* in Chron. Osnabrug. quod belli hujus descriptione finitur. *Gerh. Schuren.* Chron. MS. quod itidem illo tempore desinit. *Wilhelm. Heda* de Episc. Ultraj. p. 287.

(2) Turbæ ortæ fuerunt ex novis tributis, atque inprimis vectigali XVIII. solidorum, quod de singulis saccis Salis postulabat Philippus, *imitatus*, ut ait *Mejerus* Annal. Flandr. p. 344. *Philippum Valesium, qui apud Gallos ejusmodi Legem Salicam introduxerat*, Gandenses autem solvere detrectabant, utpote libertati suæ adversum. Magna animorum acerbitate, ut solent bella civilia, motus illi agitati fuerunt, anno demum 1453. sopiti, quibus conditionibus vid. ap. *Mejerum* l. cit. p. 359. *Haræum* Annal. Brabant. T. I. p. 422. Johannes vero, Cliviæ Dux, ab avunculo suo in ordinem Equitum Aurei Velleris juxta alios tum receptus fuit. *Mejerus* pag. 347. *Joh. Turckius* in Supplemento, quod nunc incipit. *Chronic. Schuren. P. Heuterus* Rer. Burgund. lib. 4.

Digitized by Google

ſe, quod anno 1280. Godefridus & Goſwinus, pater & filius, a majoribus Comitibus Cliviis, & anno 1444. ab Adolpho, primo Duce, ſucceſſores eorum in feudum acceperant, anno 1464. confirmavit, hac tamen lege, (1) ne contra dominum feudi ſub 2000. florenorum aureorum pœna amplius militarent.

Præfectura Santenſis. Sub hoc tempus etiam controverſia cum Epiſcopo Colon. antea, ut diximus, ſopita, iterum reſuſcitata eſt. Cum enim Santenſem urbem, cujus præfecturam integram Joannes noſter anno 1449. Joanni Spycker commiſerat, capitulo privilegia anno 1450. confirmarat, & civibus ratione liberæ electionis & cenſus vinarii nova conceſſerat, hoc anno 1452. armata manu ingreſſus, Eccleſiaſticis jurisdictionem Eccleſiaſticam, imprimis excommunicationem papalem Colonienſem, & decimarum exſolutionem, edicto publico, ex tractatu Cardinalis S. Angeli, abrogaſſet, & collegiis ſex Ducatus Clivenſis, Santenſi, Emmericenſi, Reeſenſi, Wiſſelenſi, Craneburgio & Clivenſi, defenſionem ſcriptis literis pollicitus eſſet, Archiepiſcopus Colonienſis, Theodoricus Mœrſanus, nondum acquieſcens, Suſatenſibus, qui etiam ad Joannem Clivium, ut modo dictum, acceſſerant, victualium uſum liberum negavit: eodemque viciſſim in Ducatu Clivio, & Comitatu Marcano, Colonienſibus Joannes anno 1455. & 57. interdixit. Archiepiſcopus ergo Santenſes, tanquam perjurii reos, coram Pio II. accuſavit, accuſatos etiam Cardinalis Zamorenſis non auditos anno 1459. 14. Julii damnavit; ſed illi ad ſedem Romanam appellantes, eodem anno bullam abſolutoriam (2) impetrarunt. Tandem Archiepiſcopo Theodorico anno 1461. in ſchiſmate remoto, Adolpho, Joannis fratri, Archiepiſcopatus oblatus eſt; ſed cum recuſaret, Joannes Carcagenſis ordinis Prædicatorum eum adeptus, Theodorico ad Concilium appellante, Calcariæ aliquamdiu munus Epiſcopale adminiſtravit. Imo Eugenius ab omni cenſura Archiepiſcopi Clivos abſolvit, & immunitate Eccleſiaſtica donavit.

Comitatus Bergenſis. Idem Johannes anno 1452. arcem Diedemenſem expugnavit, quæ antea, anno ſcil. 1447. ab Adolpho patre cum pago Beckio Dynaſtæ Bergenſi, Guilielmo Leccano, oppignorata fuerat, a Johanne vero filio Vincentio Mœrſano in pignus tradita, ideoque anno 1568. novus contractus inter Ducem Wilhelmum Clivæ, & Wilhelmum, Montium Comitem, initus eſt, de quo infra plura. Atque hæc Ducis Joannis geſta ante conjugium ſunt.

Conjugium Joannis. Anno 1455. 27. Martii conjugium ejus cum Eliſabetha, Joannis Burgundi, Niverſii & Eſtampii Ducis, & Jacobæ d'Aillii, filia unica (3) & hærede, hac pactorum conditione (4) concluſum eſt, ut ſin minus ſocer ejus cum hac Jacoba d'Aillii, filia Vidami d'Amiens, nullos hæredes maſculos amplius progeneraret, Joannes in omnibus ditionibus ſuccederet. Atque ſic Eliſabetha quarta Maji Clivopoli appulit, a matre mariti Maria Monrebergæ & Bouricæ, a Catharina ſorore, & urbibus Clivia, Calcaria, Santena, Weſalia,

(1) *Joh. Turckii* Supplem.
(2) Ibidem.
(3) Sanguine quoque Johanni Duci hoc modo conjuncta:

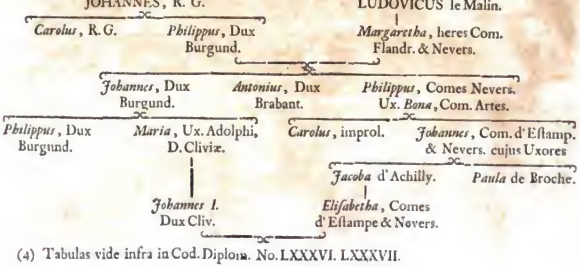

(4) Tabulas vide infra in Cod. Diplom. No. LXXXVI. LXXXVII.

Digitized by Google

ſalia, Reeſa, Emmerica, ſummo gaudio & honore excepta. Ex hac geniti (1) in ſede Ducali Clivenſi:

Joannes ſecundus, ſucceſſor patris, anno 1458. 13. Aprilis, die Jovis, hora 11. antemeridiana, ab Henrico a Rhay, Abbate Campenſi, fidejubentibus pro ipſo, nomine Philippi Burgundi, Simone Lalainio, Gerhardo Marcano, patruo magno, & Maria Burgunda avia, baptizatus. *Liberi.*

Adolphus anno 1461. 18. Aprilis, die Martis, hora 10. antemeridiana, ſine hæredibus anno 1498. 4. Aprilis denatus, prius tamen Canonicus ſumnii Templi Leodienſis factus, cui Roſarium explicatum Cal. Febr. an. 1482. Arnholdus Heymricius, Decanus Santenſis, inſcripſit.

Engelbertus anno 1462. 26. Septembr. hora 2. pomeridiana, poſtmodum, ut dicemus, Dux Nivernenſis.

Theodoricus anno 1464. 29. Junii, hora 1. pomeridiana, Comes Valeſius, itidem ſine hæredibus mortuus.

Maria anno 1465. 8. Auguſti, die Veneris, inter 5. & 6. pomeridianas, Juveni Adolpho, Gerhardi & Sophiæ Saxonico-Leoburgicæ filio, Montium & Juliæ Duci, deſponſata, (2) ſed hoc in cœlibatu ante conjugii conſummationem anno 1470. in expugnatione caſtri Thomburgici mortuo, ipſa quoque virgo deceſſit.

Philippus anno 1467. 1. Jan. inter 7. & 8. antemeridianas, Archiepiſcopus Rhemenſis & Nivernenſis, qui an. 1503. 3. Maji vivis exceſſit. Ei libros ſex Sophiologicos 5. Non. Aprilis an. 1484. Arnholdus Heymricius, Decanus Santenſis, dicavit.

Anno 1455. cum Rudolphus Diepholtius, Epiſcopus Trajectenſis, conſenſu Pontificis tributum (3) a civibus exigeret, exorto in urbe tumultu, Epiſcopus Vollenhoviam conceſſit, inque ejus locum Gisberto Brederodio, Præpoſito ſummi templi, competitore Stephano Bavaro, Theſaurario Colon. unanimi capituli totius voto electo, Calixtus Papa ejus electionem abrogavit, & in favorem Philippi Burgundi, filium ejus nothum, Davidem Epiſcopum (4) renunciavit, quem Joannes Clivius, cum Adolpho Ravenſteinio, fratre, Comitibus Niverſio, ejusque filio Carolo & Cricquio, Ultrajecti introduxit. Brederodius vero, cum his omnibus reſiſtere impar eſſet, a Joanne, Duce Clivio, (5) perſuaſus, præpoſituris Metropolitana, & S. Salvatoris Ultrajecti, & Donati Brugis, cum 4. millibus leoninis aureis annuis acceptis, & 5. eorundem millibus pro ſumptibus retentis, totum Epiſcopatum in Davidem reſignavit. Sed cum civitates Trans-Iſſulanæ, utpote nothum, recuſarent, Philippus Burgundus Daventriam 8. ſeptimanis obſedit, quam cum reliquis, Davide filio recepto, idem Joannes, Dux Clivius, cum patre anno 1457. reconciliavit. *Res geſtæ & bella Ducis Johannis conjugati. Bellum Ultrajectum.*

Anno eodem, nempe 1457. contra Gandavenſes, de novo rebelles, (6) eidem Philippo ſubſidio fuit, adeo ut in prælio 16. millibus eorum cæſis, veniam ſupplices peterent, Philippum magno cum triumpho Ducem ſuum ſuſciperent, cui Joannes quoque noſter interfuit. *Rebellio Gandavenſis ſecunda.*

Anno 1459. Dux Johannes, Legatus ad Æneam Sylvium, (7) Pium II. dictum, Pontificem maximum, nomine Philippi Burgundi Mantuam profectus, eum, quod bello Gal- *Iter Romanum.*

(1) Vide *Tab. Genealog.* Præter vero liberos hos legitimos, naturales quoque habuit *Adolphum*, Dominum de Grondſtein, cujus liberi fuerunt Johann de Grondſtein, Eliſabeth, uxor Ottonis de Wylich, *Engelbertum*, cujus filia Mechtelt van Cleve, & *Mariam*.

(2) Ut liquet ex pactis dotalibus in Cod. Diplom. No. LXXXVIII.

(3) Prædiale, vulgo Margengelt, ut æs alienum, bellis ſuis contractum, ſolveret. *Wilhelm. Heda* p. 286.

(4) *Saffridus Petri* in appendice ad Bekam p. 160. *Wilh. Heda* p. 291.

(5) Arbitro ejus controverſiæ electo. Cit. Scriptores, *Pontan.* Hiſt. Geldr. p. 505. *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. pag. 1455. *Pont. Heut.* R. Burgund. lib. 4. c. 16. & *Chron. Honſeler.*

(6) Ita refert *Turckius* Suppl. cit. *Pont.* vero *Heut.* & *Mejerus* pace nuper facta lætos ac tranquillos fuiſſe memorant, Philippo Duce ſummis gaudiis anno 1458. in urbem recepto.

(7) *Turckius* l. c.

Digitized by Google

Gallicano impeditus, contra Turckas, (1) anno 1452. Conſtantinopolin expugnantes, ſubſidia ſua non ſubmiſiſſet, excuſavit.

Bellum Geldricum primum civile patris & filii.

Anno eodem 1459. contra Adolphum, Geldriæ Ducem, impie patrem Arnholdum Egmondanum perſequentem, & Principatu privare conantem, militem inſtruxit. Nam cum pater Arnholdus, Comitiis Arnhemii celebratis, tributum a provinciæ Geldriæ & Zutphaniæ ſubditis, ob æs alienum contractum diſſolvendum, & ſtatum dignitatis Principis conſervandum, exigeret, civitates inter ſe diſtractæ, Ruremunda, Venlona, Geldria & Gravia, Arnholdo adhæſerunt, Neomagium vero, quod Arnholdus, Republica male adminiſtrata, ſubditos onerare vellet, imprimis ob vini portum ſibi ablatum, & Dorderacenſibus pro certa pecuniæ ſumma conceſſum, Adolphi partes ſecutum eſt. Tandem tamen anno 1460. damnis multis utrimque datis & acceptis, per Joannem Clivium (2) reconciliatione facta, iter Hieroſolymitanum Adolphus ſuſcepit: ſed redux, cum pater iterum Wennemarum & Arnholdum (3) fratres Prangios, Adolpho filio charos, ob homicidium, in Niell commiſſum, capitis ſupplicio affeciſſet, & præterea nepoti, Friderico Iſſelſteinio, cum Gerhardi Cuilenburgii unica filia & hærede copulato, dominium Buranum & Bonſichomenſe conceſſiſſet, Adolphus Graviæ, feſto trium Regum cum patre celebrato, quarta nocte nudum e lecto extractum, & equo impoſitum, ope Friderici Iſſelſteinii primum Lobithum abduxit, & ibidem per annum integrum captivum detentum, inde Buram contra Deum & naturam traduxit, & homagio a ſubditis accepto, gubernacula Ducatus ad ſe rapuit, cujus nefandi facinoris memoriale tempus in hoc dicto:

PeCCaVI In ConſpeCtV aLtIſIMI.

& altero:

1465. *CaptVs CVM Lepore CoCVs.*

continetur; ob id vero a Paulo II. Papa, Friderico III. Cæſare, Philippo Burgundo, & Joanne Clivio avunculo, admonitus, (4) cum eos audire nollet, armis eorum, cum Joannis & Wilhelmi Egmondanorum atque Gerhardi Cuilenburgici viribus conjunctis, oppugnatus eſt. Joannes enim noſter die 11. Febr. an. 1466. omni fœderi & amicitiæ, cum Geldris hucusque cultæ, ob Arnholdum affinem, tam nefande a filio captum, conſiliariis licet diſſuadentibus, renuntians Wilhelmo Egmondano, Arnhemium occupante, ipſe municipium Wezanum expugnavit, Neomagenſes vero, præcipuos Adolphi fautores, menſe Majo ad certamen evocans, tria ovium millia ex agris eorum abigi juſſit. Et cum cives, portis erumpentes, ſine ordine militari Clivenſes inſequerentur, hi 400. ex iis Clivopolim captivos abduxere; ſicut in dicto memoriali chronico: *ConCVLCatI CognoVerVnt Me*, Joannes noſter loquens a quodam introducitur.

Præter hæc 9. Februarii Gochia a Joanne obſeſſa, ſed ob Arnholdi, Comitis Bentheimii & Steinfurtenſis Domini, ſibi militantis & chariſſimi, mortem iterum deſerta.

Hic Arnholdus Bentheimius in obſidione iſta globo trajectus, ubi occubuiſſet, inde Clivopolim ductus, & in choro Eccleſiæ collegiatæ 16. Febr an. 1466. inhumatus eſt.

Deinde 18. Martii ejusdem anni Clivii 70. cives Dotecumienſes ex Embricenſe urbe ſtratagemate doliorum, aqua oppletorum, & Weelam Limerſiæ abductorum, aggreſſi, multos occiderunt, reliquos coëperunt.

Contra Geldri in Auguſto Craneburgum iterum tentarunt, irrito licet conatu: Neomagenſium etiam civium præcipuorum filii, ab Adolpho Duce ad Wilhelmi, Iſelſteinii Domi-

(1) Adverſus quos claſſicum canebat Pius II. miſſo ad Imperatorem pileo & gladio conſecrato, novumque ordinem militarem *Mariæ Bethlehemiticæ* moliebatur, qua de re vide Diplomata apud *Leibnizium* in Codice Diplom. p. 418. 419. 420.

(2) Qui una cum Arnoldo filium hujus Adolphum Neomago obſeſſo in ſummas anguſtias redegerat, promiſitque tum Adolphus, quod, *quamdiu pater vivoret, ſe non intrudere aut intromittere quovis modo vellet in terras, homines, ſubditos, regimenque ejus.* Vide ejus literas ad arbitros apud *Pontan.* Hiſt. Geldr. p. 516. & Autorem infra in *Hiſt. Geldriæ.*

(3) Aulicos fuiſſe, quos Arnhemium miſſos Adolphus filius interceperit, atque capite truncari juſſerit, referunt *Pontanus* p. 521. & *Schlichtenhorſt.* p. 253.

(4) Vide literas ipſorum apud *Pontanum* p. 525. & 535.

Digitized by Google

Domini, patrui ſui, ditionem vaſtandam ſubmiſſi, & Gorcumii cum præda intercepti, Hagamque perducti, capitis ſupplicio affecti ſunt.

Joannes autem noſter, Clivorum Dux, eorundem Neomagenſium propugnaculum, **Puttup** dictum, cœpit & incendit, ubi Arnholdus **Portman** / Adolphi conſiliarius intimus, quoque periit.

Ideoque viciſſim Equites Geldrici ex præſidio Gochienſi villas aliquot in campis Udenis, injecto igne armentisque abductis, depopulati ſunt.

Quia vero bellum hoc cum utriusque Geldrici & Cliviaci Ducatus maximo detrimento quotidie ingraveſcebat, quatuor Electores Imperii ad Rhenum, Palatinus, Moguntinus, Trevir & Colonienſis, Heerenberge, metropoli Montium in Ducatu Geldrico, ad peculiares ejus Dynaſtas ſpectante, pridie exaltationis crucis per legatos conveniunt, & trium menſium induciis, inter utrumque patrem & filium, pactis his exſpirantibus, ita reconciliandos ſtatuerunt, ut Arnholdo patre, a filio Adolpho ex cuſtodia dimiſſo, eidem vel Buerenæ, vel Lobithi libere cum conjuge vivere, reditibusque Ducatus Geldrici uti frui liceret. Cum autem Adolphus his conditionibus non aſſentiretur, (1) 16. Octobris Rhenobercæ novus conventus, in quo plene cum patre reconciliaretur, ab iisdem legatis indictus, ſucceſſum exoptatum non habuit.

Hic igitur Bellum Geldricum tantiſper relinquentes, ad ſola Clivenſia reflectimus.

Legatio Romam deſtinata.

Anno 1460. Joannes noſter, qui prius, nempe anno 1459. ipſius ad Pontificem Æneam Sylvium, Pium dictum ſecundum, Philippi Burgundi Legatus Romam iverat, hoc anno ad eundem Arnholdum Heymricium, Decanum Santenſem, ablegavit, itineris ſociis ſtipatum, Petro Elſtenſis, & Ludovico Confluentinæ Eccleſiarum Canonicis, una cum Joanne Staertio, Secretario ſuo, qui Idibus Octobris Bruxellis iter ingreſſi, 7. Kal. Decembr. Romam appulerunt.

Clauſtrum Arboris Marianæ.

Eodem anno 1460. mater Joannis, Maria Burgunda, Adolphi patris relicta vidua, ex uſufructu ſuo clauſtrum Ordinis S. Brigittæ, (2) quod antea tantum ſacellum fuit, Treppenbomium (a gradibus, quibus arbor querna altior, cui imago B. Mariæ virginis impoſita, conſcendenda erat, appellatum,) condidit: 27. Julii primum virginibus octo velatis in illud impoſitis, Monachisque, qui divino officio præeſſent, virginumque confeſſiones exciperent, additis.

Arnh. Heymricius in libris Sophiol.

Cum vero fundatrix Arnholdum Boltium, paſtorem Santenſem, ſuumque ſacellanum, quem habebat chariſſimum, quomodo fundatio hæc ſibi arrideret? interrogaſſet, illeque, multo magis monaſterium hoc, quam mariti defuncti Adolphi Ducis, quod Carthuſianis tantum viris in Gravia prope Veſaliam deſtinaſſet, Deo, qui Adamo Evam in Paradyſo adjunxiſſet, placiturum, reſpondiſſet: Vah, inquit, divini mandati prævaricatores cum nunquam peccaturis comparat. Cui iterum Boltius: contubernium hoc Paradyſo præſtantius fore non exiſtimo. Imo niſi arctius monachi & moniales ſeparentur atque cuſtodiantur, cum Adamo quoque & Eva in peccatum lapſuros vereor, quod eventus (3) poſtea in multis Monaſteriis re ipſa comprobavit.

Obitus Mariæ Burgundicæ & Gerhardi Marcani.

Cæterum poſt fundatum Monaſterium anno tertio, Chriſti 1463. 30. Octobris, Maria hæc rebus humanis exempta, apud maritum in Carthuſia Gravienſi inhumata eſt: quam eodem anno, 12. Februarii, Theodoricus Morſanus, Archiepiſcopus Colonienſis, anteceſſerat.

Anno 1461. 13. Septembris, Gerhardus, Marchiæ Comes, Joannis noſtri patruus, de

(1) Erant jam capita pacis conſcripta, atque promiſerat Adolphus, quod patrem Arnoldum in inſula Rheni **Hovelſpitz** e regione Lobethani caſtri ſiſtere, ibique cum eo & Johanne Duce de pacis conditionibus colloqui vellet; ſed promiſſis haud ſtetit. *Pontan.* p. 530.

(2) *Turckius* in Suppl.

(3) Perverſe igitur *Teſchenmacheri* teſtimonium adverſus *Boltium* provocat *Theodorus Rhay*; quando *Anim. illuſtr.* p. 189. *Sed*, ſcribit, *Boltii ſagittam a ſcopo aberraſſe*, *Wernerus Peravius*, *vulgo Teſchenmacher Montanus*, *recens Annalium Cliviæ collector*, *a Catholica fide*, *loco & Religione licet alienus*, *veritate cogente agnoſcit*, *ob ſtrictam eo in monaſterio ad noſtram usque ætatem regularum pietatis caſtimoniaque obſervantiam*. *Boltii* enim augurium haud vanum fuiſſe, aſſerit *Teſchenmacherus*.

Digitized by Google

quo ſupra, Swertæ Marcanæ etiam obiit: (1) poſt cujus diſceſſum Marchia cum aula Spiegeliana, Coloniæ ſita, ad Cliviam rediit, hypotheca Cæſar-inſulana, quæ Adolpho avo & patri Joannis ex dote Margarethæ Montanæ aviæ debebatur, excepta; hanc enim Colonienſes emptionis prætextu, ut ſupra quoque annotatum, ad ſe rapuerunt: ſed cum Comes quoque Moerſenſis aliique Domini jus quoque ſuum in idem pignus prætenderent, anno 1463. Dux Joannes Clivius cum Vincentio, Comite Moerſenſi, ut hic tertiam, ille duas partes haberet, & de 18. mill. aureis, pro quibus Comiti Gerhardo dimidiata Dynaſtiæ urbis & telonii Zonſiæ pars anno 1454. oppignorata, 8. mill. item aureis atque 500. cum 15. mill. quæ ei aſſignata, & a Johanne Clivio Vincentio, Comiti Moerſenſi, a Gerhardo vero Marcano Duci Lotharingiæ delata erant, ita tranſegit, (2) ut Comes Moerſenſis de ſua portione, renunciatione facta, Dux Joannes, pignore Zonſio remiſſo, 20. mille aureos reliquos in pignus ſibi ſoli retineret. Ex eodem Comitis Gerhardi obitu Eberhardo a Marcka domus **Bielgeiſt** donata, & cœnobio quoque Hoerdenſi, quia & Gerhardus, & Dux Joannes naturalem in id filiam collocarant, villa Schurena ex teſtamento Gerhardi obtigit. Idem Gerhardus ante obitum anno 1461. monaſterium minorum obſervantium condidit Hammonæ.

Pax cum Epiſcopo Col. inita.

Anno 1464. tota controverſia inter Archiepiſcopum Colonienſem, Robertum Palatinum (3) Bavariæ, & Joannem Clivorum, Duces, quæ aliquot annis hactenus continuata fuit, poſt mortem Theodorici Moerſani, anno, ut diximus, 1463. 12. Febr. defuncti, ita compoſita, (4) ut Colonienſis, Cæſaris inſula cum Bielſteinio & Vredenburgio retentis, Suſatum & Santenum integras civitates Cliviæ relinqueret.

Anno eodem 1464. die S. Bernhardi, ſive 20. Auguſti, deportationi S. Victoris cum tribus filiis, Joanne, Engelberto & Philippo, maximoque hominum tam nobilium, quam ignobilium concurſu, Dux Joannes Santis adfuit: hanc deportationem Arnholdus Heymricius, Decanus Santenſis, proſa, M. Wilhelmus Cuſerus, Rector Calcarienſis, carmine deſcripſerunt. (5)

Anno 1465. Carolo, Comiti Carolonio, nepoti, cum bis mille equitibus contra Ludovicum II. Galliarum Regem, adfuit.

Bellum Marcanum.

Anno 1466. Dominica poſt Bartholomæi, inter Marckenſes & Tremonienſes inopinatus concurſus in Brackelio pago factus eſt, in eo multis vulneratis, multis quoque occiſis, ſuccubuerunt tandem Tremonienſes, illisque Unnenſes vexillum ablatum in templo ſuſpenderunt, hodieque ſuperſtes, unde verſus:

In Braeckel Unnenſes ſagittant Tremonienſes,
Qui reluctantes & eis mala vulnera dantes,
Et quoque qui fugerant, pellicia multa reportant.

Anno 1467. 15. Junii, Philippus Burgundus in ſata conceſſit, cui Carolus Audax, filius unicus, atque ex aſſe hæres, ſucceſſit, uxore an. 1468. ducta Margaretha Eboracenſe, Eduardi, Angliæ Regis, ſorore, cui præcedente anno in expugnatione Leodienſi bis mille equites adduxit.

Continuatio belli civilis Geldrici.

Anno 1468. Epiſcopus Colonienſis, Rubertus Bavarus, & Adolphus, Geldriæ Dux, inter ſe uniti, (6) Joanni Clivio, de Santenſi, Suſatenſi, Reſenſi urbibus, & ditione Aſpelia pro Col. diœceſi, Wachtendonca vero, Embrica, Limarſia, & nemore imperiali pro Ducatu Geldriæ iterum vindicandis, bellum indixerunt. Contra quos Dux Joannes noſter, cum Epiſcopo Monaſterienſi pridie Lamberti conjunctus, eidem Dulmoniam & Strombergam reddidit, auxilioque Wilhelmi Egmundani, Vada capta, & 6. Octobr. anno

(1) Sepultus Hammonæ in cœnobio Franciſcanorum, quod ipſe condiderat. *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. p. 685. *Stangefol.* p. 514.

(2) Ut refert *Turckius* in Supplem. cit.

(3) Qui Theodorico Mörſano a Colonienſibus ſuffectus fuit, dum Paderbornenſes Epiſcopum ſibi proprium iterum eligerent, Simonem, Comitem Lippienſem. *M. Chronic. Belgic.* p. 406. *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. p. 691.

(4) *Turckius* in Supplem. *Schaten.* Annal. Pad. Part. II. pag. 693.

(5) Et *Turckius* in Supplem.

(6) *Pontan.* Hiſtor. Geldr. pag. 531. *Turckius* in Supplem. *Chronic. Honſelar. M. Chron. Belgic. Schlichtenhorſt.* Geldriſche Geſchicht, p. 260. 261. 262.

Digitized by Google

no prædicto 1468. in præfectura Geldriæ veteri & nova Ecclesiis incensis, Drusiburgum ex improviso adortus, Petro Budbergio & Joan. Beeckio tradentibus, cœpit. Adolphus vero Geldrus cum 8000. militibus Udenos campos invasit, ferro, igne & præda ubique grassando, civitatem etiam Wachtendoncam auxiliaribus Ruberti Archiepisc. copiis obsedit, cui, utpote commeatu destitutæ, cum Dux Johannes eodem an. 2000. equitum & 9000. peditum manu stipatus, prospiceret, in reditu, cum provinciali fossæ, quod alii suaserant, præsidio imposito non attenderet, Dux Adolphus, cum suis in eadem latitans, ex insidiis Joannem circa cœnobium Sandense, a Joanne a Broickhusen, ejusque uxore Anna a Straten, anno 1452. constructum, (in quo etiam nobilium cæsorum arma suspensa sunt,) adortus, post omnium Martyrum integræ diei prælium, victoriam obtinuit, sed cruentam, Gumpertum Novariensem, & Eberhardum atque Wilhelmum fratres, Comites Limburgios, cœpit, ipse sagitta in pede vulneratus, & Matthias ab Eill, eques auratus, & cum ipso Scheiffardus a Bornheim occubuerunt, ambo in veteri campo tumulati; Joannes vero, Dux Clivius, Coloniam usque fugatus, ibique a civibus cum suis exceptus, & eorum atque Sophiæ Juliæ & Montanæ ope & consilio in Cliviam suam traductus est: cladis hujus (1) memoria versiculo sequenti inclusa est:

CIgnVM fere Leo ContrIVIt Corde scCVro.

Cæterum cœnobium hoc (2) domus compassionis virginis matris militum ordinis Mariæ, a Joanne a Broickhusen, & Anna a Straten, conjugibus, (ex quibus Joannes maritus anno 1452. in terra sancta obiit,) fundatum ac dotatum, postea Adolphus, Catharina ejus soror, & filius Carolus, Duces Geldriæ, Joannes ab Eill in Gastendonck, Joannes a Rossum, Eberhardus a Honstein, Joannes ab Arendael, Joannes a Donck, Otto a Bilandt, Theodorus ab Horst, Gerhardus a Vlodorff, Winandus ab Arnhem, Remerus ab Oy, Joannes Schienck, Theodoricus ab Horst, Henricus a Bilandt, Reinerus a Broickhusen, Joannes ab Hemmerden, Eberhardus a Wellep, Henricus ab Hœmœth, ejusque uxor, Joannes a Buedtbergh/ Arnoldus a Midacht/ quorum multi quoque prælio huic, loco prope Wachtendoncam & Straelenam medio, inter Joannem Clivorum & Adolphum Geldrorum Duces anno 1468. commisso, interfuerunt, anniversaria sui memoria locupletarunt. *Cœnobium Sandense.*

Anno 1469. 29. Jan. Wilhelmus Egmundanus propugnaculum ante Arenacum, ab Adolpho erectum, expugnavit: contra Adolphus, contractis plus minus octo millibus militum, agrum Udemensem depopulatus est.

Joannes autem noster, liberaliter militi suo stipendiis, quod justam cum ipso causam defendissent, solutis, sanguinem, cujus ne unam quidem guttam creare posset, ulterius fundere veritus, ad pacem inclinavit; quæ etiam in Septembri hoc eodem anno ea conditione (3) per Vincentium, Comitem Mœrsensem, constituta est, ut Joannes, Clivorum Dux, affini Adolpho, Geldriæ Duci, Arnheimio, Vada & Drusiburgo restitutis, & propugnaculis ante Wachtendoncam, Schulenburgum & Uffeldium pagum demolitis, ab Episcopo Santensem & Susatensem urbes integras retineret: omnes denique censuras Episcopi Wormatiensis, contra quas Joannes noster anno 1466. exceperat, Robertus Archipræsul quadriennio suspendat, a quibus tamen interea, nempe anno 1469. plene absolutus est: controversia denique ob Susatum & Werlam, utraque parte audita, componeretur, pagus Geisteren Wachtendoncæ accederet, reditus vero ejus in ditione Kempensi Cliviæ manerent. *Pax Colon. Geldr. & Cliviaca.*

Interim tamen Adolphus Geldrus patrem captivum non dimisit, imo novum cum Coloniensi Archiepiscopo, Brederodiis & Rege Galliarum contra Carolum Burgundum, Joannem Clivium, & Davidem, Episcopum Ultrajectinum, fœdus icit, quod Dux Joannes Clivius ex literis ancillæ (4) cujusdam Clivensis, apud præcipuam Neomagensem matronam famulantis, didicit, easque Burgundo transmisit, qui idcirco a Papis Paulo II. & Sixto IV. anno 1470. excitatus, Adolphum Geldrum per Joannem Clivium & Joannem de Berg

(1) De qua vid. pluribus *citat. Script.*
(2) *Turckius* in Supplemento.
(3) Pace Gandavi inita. *Turckius* cit. Supplem. *Chronic. Honseler. Pontanus* p. 537.
(4) Ita *Turckius* cit. Supplem. a quadam vero Domicella Cliviaca, Neomagi repertas, Johanni, Duci Cliviæ, transmissas fuisse, refertur in *Chronic. Honseler.* Vid. & *Schlichtenhorst.* p. 263.

Digitized by Google

Berg Gandavum primum, deinde cum prima vice hunc locum recuſaret, Hesdinum evocavit, ubi quidem comparuit, ſed animum Burgundi alienatum ſentiens, illique diffidens, clam duobus equis exceſſit, a Carolo vero Namurci in fuga retractus, & primum Vilfordiæ, inde Corraci cuſtoditus, patrem tandem Arnoldum Egmondanum, in vigilia Nativ. Chriſti, eodem anno 1470. carcere liberavit, (1) quem Carolus Burgundus cum gaudio honorifice excepit, filioque Adolpho Ducatum, patri Graviam cum 6000. aureis annuis aſſignavit; ſed cum in conditiones has Adolphus necdum conſentiret, omnium aurei velleris equitum ſententia anno 1473. 6. Non. Maji, Valencinis conventu habito, exauthoratus, & ante Tornacum anno 1477. lancea transfixus eſt; atque ſic patrem Carolus, legatione ad Status miſſa, in Ducatum Geldrium viciſſim introduxit, licet, repugnantibus Neomagenſibus, anno 1471. cum fratre VVilhelmo Egmundano, ejusque filiis Burgundico & Clivio, exercitu conjuncto, Geldriaque & Gravia expugnatis, vi eidem aditum pateſacere coactus fuerit.

Quo eodem anno 1471. Arnholdus Dux Johanni Clivenſi affini Duiſſliam, a filio Adolpho redemptam, cum feudo Calbeccenſi & Nœrgena pro 3000. aureis iterum (2) oppignoravit, & ut hæc 2000. aureorum pretio ædificaretur, & nunquam impoſterum pignus liberaretur, conceſſit.

Idem Arnholdus Egmundanus ob hanc filii Adolphi inobedientiam, cum an. 1472. in Septembr. Carolum Burgundum primo tutorem Geldriæ conſtituiſſet, 7. Decembr. eidem totam ditionem, filio exhæredato, pro bis mille centenis aureis vendidit, (3) & poſtmodum ipſe Graviæ 24. Febr. an. 1473. uxor vero Catharina Clivia an. 1476. Lobithi vivis exceſſerunt. Poſt Arnholdi mortem Gerhardus Julius an. 1473. 30. Junii, jus quoque ſuum in Geldriam in eundem Carolum, metu tanti hoſtis, & ne ſe ſuosque perderet, pro 82000. aureis tranſtulit. (4) Quia vero civitates in Carolo recipiendo difficiliores ſe præbebant, dominiis Keſſelio & Krieckenbeccio in poteſtatem redactis, Morſam, (quia Vincentius, ejus Comes, Geldriæ Adminiſtrator erat,) Sittardum item, Suſteram ſive Sororiam, & Vuichtam, quæ antea Comites Morſenſes a Reinoldo, Duce Geldriæ, in pignus acceperant, expugnavit, pignus tamen poſtea iisdem reliquit: dehinc Venlonam obſedit, quæ cum Wachtendonca, Herculena, Stralena, Geldria, Gochia, Gravia, Tiela, Bommelia, ei ſeſe dedidere, ſoli Neomagenſes, clauſtro ante portam diruto, urbeque ſua munita, (in qua Carolus, Adolphi filius, octennis cum ſorore Philippina ad animandos cives in muris circumductus fuit,) Gubernatore Reinhardo a Brouchuſen, Equite, reſtiterunt, ad hanc ergo urbem, ut verſus memorialis habet:

CaroLVs eCCe Vagos non VI VICIt NeoMagos.

Feſtivitate SS. Petri & Pauli Apoſtolorum, ſive 20. Junii, cum Joanne & Adolpho Cliviis caſtra metatus Carolus, a civibus per eundem Ducem Clivium deprecantibus, ubi 80. mille aureos pro λύτρῳ pependiſſent, in gratiam receptis, tanquam Dux eorum, ipſa S. Jacobi diem præcedente veſpera ſuſceptus, Adolphi liberos ad matrem Margaretham Borboniam in Galliam ablegavit, & a reliquis Ducatus arcibus & oppidis, Lobitho, Druſiburgo, Zutphania, adeoque integro Ducatu admiſſus eſt, & ſic, ut verſus memorialis loquitur, in ſuum maximum commodum & emolumentum:

PeCCatVM gLadIo CaroLVs CorreXIt AdoLphI.

In

(1) Autoritate Caroli Audacis, qui eum *Herdinum* vocaverat, commotus. Vide pluribus infr. in Hiſt. *Prov. Geldriæ.*

(2) Fuerat enim Ducibus Cliviæ Adolpho, ejusque filio Johanni, jam ante oppignoratum. *Pontanus* Hiſt. Geldriæ libr. IX. ad annos 1444. & 1448. *Turckius* in Supplem. Jn deſer beſchwehrlichen Gelegenheit hat Hertog Arnold anno 1471. daß Amt Duyffelt, ſo da bevoren van Hertog Adolff eingeloßt waß, mit der Lehns-Gewehr van Calbeck up nyhe verſchryven, und dat mit in Betrachtung, dat Hertog Johan oen Hertog Arnolden mit twee ſchware Krigsrüſtungen uit die beſchwerliche Gefengnüß mit helpen verloſen und reſtitueren. Jngleichen anno & die eodem Nergena vor geligt. dafur Hertog Johann ſolches van Herrn Wilhelmen van Egmundt ſeinen Bruder mit deſen Conſent geloſt hadde, verpandet und wegelaten, geligt. daran to verkimmern, und dat Nirgena mit ſolde geloſt werden.

(3) Vide infra in Hiſt. *Prov. Geldriæ.*

(4) Ibidem.

Digitized by Google

in ſingulis urbibus Præfectis e ſuis conſtitutis, & tota provincia anno 1473. a Friderico Auſtrio Cæſare Treveris inveſtitus: qui tamen regnum (1) ex omnibus, quas tenebat, provinciis, numero 17. quærens, ab Imp. rejectus, Lutzenburgum petens, corpora parentum Philippi & Iſabellæ Portugalicæ juxta avum & proavum Joannem & Philippum in monaſterio Carthuſianorum prope Divionem condidit.

Carolus autem Joanni Clivio, pro fideli in hoc bello navata opera, Gochiam, (2) Duiffliam, Wachtendoncam, Lobithum, Noergenam, præfecturam item Eltinenſem, cum jure Angerloicæ parochiæ, & Embricenſi jurisdictione usque ad domum Remnade, & inter Iſſulam veterem & novam atque Rhenum ſeſe porrigente, hæreditarie poſſidenda anno 1473. 2. Auguſti conceſſit: quæ poſtea anno 1477. Maria, unica Caroli filia, & Maximiliani Auſtrii conjux, & anno 1505. eorum filius Philippus, Rex Hiſpaniæ, & Carolus V. Cæſar, nepos, anno 1543. confirmarunt, ac proinde Dux Joannes quoque omnium poſſeſſionum quietam conſecutus, Gochiæ, quia cives ejus nonnihil adhuc reluctabantur, anno 1477. turrim fortem conſtruxit, civibusque de electione Magiſtratus & judiciis cum vino honorario privilegia dedit, caſtrumque Middelaer / in præfectura hac ſitum, Johanni Scenckio in pignus, poſtquam reverſales literas prius ab eo acceppiſſet, contribuit, quas tamen ea, qua decet, fidelitate non adimplevit, Lobithum vero caſtrum cum telonio anno 1479. obſedit & cepit. *Joannis bello Geldrico acquiſita.*

Poſt bellum Geldricum feliciter abſolutum, cum in diœceſi Colonienſi inter Archiepiſcopum Robertum, (3) urbes Coloniam & Noveſium, aliasque, & Capitulum, ejusque coadjutorem Hermannum Haſſum, ob dominia hypothecariis Dominis ablata, diſſidium exortum eſſet, Robertus Carolum Burgundum in ſubſidium vocavit, qui altera Pantaleonis anno 1474. Noveſium exercitu ſuo, ſub prætextu quidem, ut patruo Roberto rebelles ſubditos in ordinem redigeret, re ipſa vero, ut urbem hanc ab imperio avelleret, obſedit: cum Imperatore etiam Friderico tertio (4) Auſtrio, obſeſſis in auxilium profecto, per Albertum, Electorem Brandeburgicum, Achillem (5) dictum Germanicum, conflixit: donec anno inſequenti 1475. ipſa Petri & Pauli, opera Alexandri Papæ, inter Fridericum III. Imperatorem & ipſum reconciliatione facta, Carolus obſidionem ſolveret, Rubertus vero in Haſſia, ab Henrico, Hermanni fratre, in fuga retractus, poſt duorum annorum cuſtodiam anno 1480. obiit, cui eodem anno 1480. altera Laurentii, Hermannus ſucceſſit, Coloniam ſolenniter introductus, atque inauguratus. *Bellum Colonienſe civile & obſidio Noveſiana.*

An-

(1) Vetus nempe Burgundiæ regnum reſuſcitare, atque illo quoque Belgii Provincias comprehendi cupiebat, Helvetiosque inſuper ſibi ſubjicere ſtudebat, de quibus ejus moliminibus & repulſa, quam a Friderico III. Imperat. paſſus fuit, vid. pluribus *Arnoldi Lalaingi* epiſt. ap. Freh. T. II. *Pont. Heut.* Rer. Burgund. lib. 5. c. 8. *Gerb. de Roo* Annal. Auſtr. lib. 8. *Haræum* Annal. Brabant. T. II. p. 439.

(2) *Turckius* in Supplem. **Nachdem nun der Krieg mit dem Landt von Gelder fur erſt ein End hadde, hat Hertog Carll to Erſtattung und** Recompens **von allen Dienſten, Anlagen und Koſten, ſo Hertog Adolff von Cleve in dieſem Krieg tot Behoff ſeines Neven angewendet, an Cleve erſtlich overgegeven die Stede und Aempter, Goch, Duyffelt, Wachtendunck, Lobith, Nergena.** Item **die Vogdie von Elten, und aller Gerechtigkeit, ſo Gelder hadde over und binnen den Stifft Elten, mit die Kirſpelen Angerloe, und mit die Gerichtern, Herrlicheiden, Gulden und Renten, gelegen tuſchen der Stadt von Embrich Gericht biß an dat Huyß und Hoffſtatt der Kemnade in der alten Yſſel, und von dair nederwarts tuſchen den Rhin der alden und jungen Yſſeln, welche Gyfften ſeine einige Dochter, Fraw Maria von Burgund, und ihr Gemahl, Ertz-Hertog Maximilian von Oeſterreich, int Jahr 1477. ſolgends oick Hertog Philips, König in Caſtilien, int Jahr 1505. und Keyſer Carl by verſchiedentlichen Tractaten confirmirt und beſtediget haben,** &c.

(3) Cum is Eccleſiæ ſuæ terras, a Theodorico Mœrſano & Capitulo aliis oppignoratas, & ſine cauſa donatas, ita *ut vix duo millia florenorum annuatim Roberto reſtarent*, repetere vellet. *M. Chronic. Belgic.* in fine. *Gerb. de Roo* Annal. Auſtr. lib. 8. *Nic. Schaten.* Annal. Pad. Part. II. ad annos 1473. 1474. 1475.

(4) Cujus per fecialem ad Carolum miſſas diffidationum literas vide apud *Joh. Philipp. Dattium* de Pace publ. p. 117.

(5) Qui exercitum ducebat, dum Albertus Animoſus, Saxoniæ Dux, vexillum Imperii gereret. *Bojemus* in vita *Alberti III.*

Digitized by Google

Anno ſequente 1487. & 88. cum ipſo, adſentientibus ordinibus, nobilibus & urbibus, filius Johannis, Johannes II. de quo in ſequentibus, pactus eſt.

Bellum Gallicum.

Hoc etiam bello finito, idem Carolus cum Eduardo, Angliæ Rege, ad Galliam oppugnandam animum convertit, (1) ſed Rex Ludovicus, cum ipſo pacificatus, iniquiſſimas potius conditiones elegit, quam cum hoſte tam bellicoſiſſimo & toti mundo formidabili congredi.

Bellum Lotharingicum & Helveticum.

Carolus autem, pacis & quietis impatiens, Lotharingiam denuo aggreſſus, eam totam, fugiente Duce Renato, annos tum nato 20. occupavit. Cum vero Helvetios quoque irritaret, ante Nancæam, quam Renatus interea recuperarat, toto ejus exercitu fuſo, anno 1477. ipſa trium Regum occubuit, (2) ubi ipſi epitaphium tale (3) conditum dicitur:

Te piguit pacis, teduitque quietis, in urna,
Mortue jam Carole, litis amice, jace.
Æthera num pateant tibi, vel deſcenſus averni,
Sollicitus nec eras, me neque cura premit.

Memoriale vero chronoſtichon hoc eſt:

NanCI noCte RegVM CaroLVs oCCVbVIt enſe.

vel:

SVItzIa BVrgVndos CaLCans doMat eCCe fVperbos.

In omnibus vero his expeditionibus Joannis noſtri filium primogenitum, Joannem II. præſentem habuit; quo ex prælio reverſo, pater cum fratre Adolpho Ravenſteinio, & filio, Gandavum ad filiam Mariam, quam Carolus hic Audax unicam ampliſſimarum provinciarum hæredem reliquerat, idibus Febr. anno 1456. natam, & a Beatrice Ravenſteina, Adolphi conjuge, educatam, conſolationis ergo profectus eſt.

Bellum Geldricum ſecundum, a Burgundica domo geſtum, quæ eodem provinciam ſibi venditam aſſeruit.

Geldri vero, (4) ejus morte intellecta, rebellare anno 1478. iterum cœperunt, & Friderico atque Wilhelmo, Wilhelmi Egmundani filiis, Neomagii captis, Burgundisque patria ejectis, Catharinæ, Adolphi ſorori, habenas imperii commiſerunt, Johanni vero Clivio matrimonium inter filium ejus, Johannem II. atque Philippinam Geldriam, & viciſſim inter Carolum Geldrum, Adolphi filium, & Mariam Cliviam, reciprocum propoſuerunt, quod non ſucceſſit; deinde Friderico Brunſwicenſi in gubernationem Geldriæ evocato, ad conjugium cum Catharina Geldra, Adolphi ſorore, hortatores fuere, ſed & hoc irritum fuit. Maximilianus ergo Auſtrius, Maria, unica Caroli filia, (5) anno 1478. ducta, cum in 17. provinciis Belgicis, adeoque etiam Geldria, ob eam ſuccederet, cum Johanne noſtro Clivio ad Geldriam occupandam ſe conjunxit, & in Octobri pagis in territorio Neomagii exercitum exhibuit, cum quo præſidiarii prælio decertantes, ex iis Vincentius Swanenburgius cum novem aliis in Hœmenia Dynaſtia captus, & Cliviam abductus eſt. In Februario porro anno 1479. Maximilianus, Wilhelmi Julii, Joannis Clivii, Hermanni Haſſi, Epiſcopi Colonienſis, Adolphi Naſſoviæ, Wilhelmi Novæ Aræ, Phil. Vierneburgici & Joannis Unckelii, Comitum, auxilio, Ruremundam & Inſulam Bommelianam expugnavit, contra Geldri, cum Burgundi Batenburgiam & Leoniam

(1) Quo Carolus omnes adverſus Ludovicum præcipue bellandi occaſiones quærebat ſtudio, proprio nunc motu copias quasdam ad caſtra Anglica miſit, quod vero adeo ægre tulit Eduardus, *ut vix contumelioſis abſtinuerit verbis, oriturumque inter eos non ficta ſimultas, quod paulo poſt Rex Eduardus, pactis in novem annos cum Franco induciis, palam eſt teſtatus*, ut referunt *Pont. Heuter.* Rer. Burgund. lib. 5. c. 11. *Haræus* Annal. Brabant. T. II. p. 441.

(2) Proditione Compobachii, hominis Neapolitani, & Carolo a Conſiliis ſecretioribus. *Pont. Heut.* lib. 5. cap. 14. *Haræus* T. II. p. 447.

(3) Quod corrupte Autor, rectius autem ita *Haræus* l. c. pag. 448. & *Pont. Heuterus* l. c. c. 15. referunt:

Te pacis piguit, te tæduit atque quietis,
Carole, ſicque jaces! jamque quieſce tibi.

(4) Novas haſce turbas ob Geldriæ Ducatum, quas Autor *juxta Supplementum Turckii* breviter deſcribit, pluribus exponunt *Pontanus* lib. 10. & *Schlichtenhorſt.* lib. 10. iniquiores ſubinde in Johannem, Cliviæ Ducem.

(5) Quam inter alios procos Johannes I. Dux Clivæ, filio ſuo Johanni in matrimonium petebat, votique ſui compos factus fuiſſet, niſi Proceres Belgii, Maximiliano enixius ſtudentes, ipſi obſtitiſſent. *Pont. Heut.* Rer. Auſtr. lib. 1. c. 1. & 8.

Digitized by Google

nam arces cœpiſſent, eos adorti, 300. internecioni dederunt, & Geldriam obſeſſam liberantes, Kevelario & Afferdeno pagis in præfectura Gochia exuſtis, omnem Burgundionum commeatum cum tormentis & impedimentis diripuerunt; Joannes vero Clivius anno eodem 1479. Lobithum obſeſſum 16. Julii in deditionem accepit, arceque Hœmena tradita, ſex ſeptimanarum inducias pactus eſt. Geldri in Friderici Brunſwicenſis, ſubitanea morte extincti, locum Henricum Swartzenburgium, Monaſterienſem Epiſcopum, Joannis ex ſorore Eliſabetha nepotem, Zutphanienſibus licet eorumque Capitulo fidelitatis juramento obligatum, gubernatorem ſuum elegerunt.

Hunc ergo Maximilianus Auſtrius per Adolphum Naſſovium anno 1480. trajecto Moſa, in pago Ravenswadio aggreſſus, propugnaculis ad Vadam in Rheni ripam dejectis, 27. April. ibidem obſedit, & Neomagos, obſidionem diſſolvere conantes, in pago Heusdenio intercepit, eorumque, in Ranwickianam arcem fugientium, 400. inter quos multi Harderwicani, delevit. Henricus igitur, cum Joanne Clivio avunculo reconciliatus, Monaſterium rediit, Vada & Elburgum deditum, Gravia autem tribus munitionibus vallata fuit.

Catharina Geldra, a Ludovico, Galliæ Rege, Archiepiſcopo & Cardinale Lugdunenſi, Scotiæ quoque Rege & Duce Borbonio ſuppetias quærens, nil niſi bona verba accepit, Venlonam interim Geldri 27. Septembr. receperunt, Heringium pagum diripuerunt, ut tandem, Tiela quoque & Bomelia traditis, Maximilianus Auſtrius ipſo S. Viti anno 1481. Neomagi, & poſtmodum in toto Ducatu Geldro inauguratus ſit. (1)

Anno 1473. Joannes Clivius, mortua Jacoba ſocru, ditiones ejus relictas omnes adiit, Joanne Parvo Præfecto conſtituto.

Inter opera Eccleſiaſtica Dux Joannes multa monaſteria (2) partim fundavit, partim confirmavit & reformavit. *Opera Eccleſiaſtica.*

Nam domus fratrum in urbe Veſalienſi multas immunitates anno 1450. conceſſit, a filio Joanne II. confirmatas.

Cum etiam Henricus Ræſcœp Udenheimenſis, Præpoſitus S. Mariæ Trajectenſis, anno 1456. in uſum pauperum ſtudioſorum Udenheimiæ ſacellum conſtruxiſſet, conſenſu Ducis Joannis monaſterium Monachorum regularium ex eo conditum, ejusque bona immunitate donata ſunt.

Poſtea vero, monaſterio Vallis gratiæ in villa **Ganswick** prope Clivopolim ab eodem Raeſcopio ædificato, Regulares illuc translati ſunt, & cœnobium Udenheimenſe Monachis de monte S. Odiliano, ſive S. Sepulchro anno 1580. conceſſum eſt, dum anno 1590. in bello Belgico monaſterio Vallis gratiæ deſtructo, Regularibus ſuum Udenheimenſe vetus cœnobium iterum datum eſt.

Monaſterio Campenſi antiquam libertatem curruum & bonorum pedagii in telonio Gennepenſi, ad interceſſionem Elberti ab Alpen, Præfecti ſui provincialis, anno 1476. renovavit.

Dominicanorum ſeu Prædicatorum cœnobium Calcariæ ipſius auſpiciis, poſt reditum ex itinere ſacro, anno 1464. 19. Sept. juxta reformationem ordinis, ab ipſo Bononiæ viſam, cœptum, & anno 1480. conſummatum & conſecratum eſt.

Anno 1475. feſto Aſcenſionis Domini, Eccleſiæ collegiatæ Wiſchelenſis S. Clementis, cujus patronatum a majoribus accepit, ſtatuta, præſentibus Hermanno Braclis de Aquisgrano Præpoſito, Joanne Peregrini de Bercka, in S. Theologia Magiſtro, & Rutgero Theodorico de Holt Scholaſtico, Clivenſibus renovavit.

Conventus Stochumienſis, Camenſis, Emmericenſis ab eo confirmati.

Cœnobia Kentorfium, Hagenbuſchium & Furſtenbergium ab eo reformata ſunt.

Kentorfium, in Comitatu Marcano prope Hammonam ſitum, ordinis Ciſtercienſis, menſe Septembri, die S. Hieronymi, anno 1460. clauſum.

Hagenbuſchium prope Santos, ordinis Benedictini, per Abbatem S. Martini Colonien-

(1) *Turckius* cit. Supplem. *Hæreus* A. Brabant. T. II. p. 457. *Iſ. Pontan.* lib. 10. p. 573. *Schlichtenborſt.* pag. 285.

(2) *Turckius* in Supplem. unde hæc omnia tranſtulit Autor, quæ de Monaſteriis & rebus Eccleſiæ hic refert.

nienſem, Adamum Mejerum, Archiepiſcopi Commiſſarium, ejusque Subdelegatum Arnholdum Heerenhaevium, Carthuſiæ Gravienſis prope Veſaliam Priorem, reluctantibus licet veſtalibus, clauſtroque contra ordinis inſtitutum reclamantibus, 5. Martii anno 1465. ad clauſuram reductum: præſentibus Hermanno a Braeckel Aquenſi, Præpoſito Clivenſi, Joanne a Loë Equite, Helmichio Benthingio, & Eberhardo a Tyll, Joannis noſtri, Ducis Clivorum, Conſiliariis. Virgines autem multæ nobiles, hujus clauſuræ impatientes, per muros vel occultos meatus, non ſine literarum Monaſterii, de ejusdem bonis & agris, jactura, elapſæ; pro nobilibus, a quibus ſolis olim inhabitatum, nunc promiſcue etiam ab honeſtorum civium filiabus frequentatur.

Furſtenbergium itidem prope Santos, ſed Ciſtercienſis inſtituti, a Palæopedio, ſive veteris campi Monaſterio, ejusdem inſtituti Viſitatore generali, an. 1467. reformatum eſt.

Porro idem Joannes noſter, Clivorum Dux ſecundus, anno 1463. ſororcularum plebejarum Ducatus ſui conventibus, de numero Monialium, ab iisque nuliis, præter ea, quæ habent, bonis mortificandis, leges præſcripſit.

Idem denique inter opera Eccleſiaſtica anno 1474. Monaſterii Werthinenſis reformationem promovit, tribus ex eo comitibus, atque inter eos Conrado a Gleichen Abbate, ejectis, inque hujus locum Adamo Mejero, S. Martini Coloniæ Abbate, ſuffecto.

Opera politica, interque ea acquiſita. Inter opera Politica numerantur acquiſita, quæ ſunt, quod præter hæreditatem Niverſiam & Eſthampiam, in Gallia per conjugium acquiſitam, urbium item Suſatenſis & Santenſis confirmationes ſibi hæredibusque factas, partes denique Geldricas bello comparatas, etiam multi Equeſtris dignitatis viri caſtra atque arces ſuas ejus homagio ſubjecerunt. (1)

Nam Goſwienus Steck, Eques & Cliviæ Mareſchalcus, anno 1452. in profeſto Cæciliæ caſtrum ſuum & dominium Loë primo Provinciæ Clivenſis feudum eſſe voluit. Deinde ipſo anno 1470. defuncto, executores Teſtamenti a ſe conditi illud cum parochia Walachia Cliviæ vendiderunt.

Joannes quoque ab Appeldorn arcem Perſingiam, Joannes Mummius caſtrum Kedenſe, Reinherus ab Oy dominium ſuum Oyæum, Gertrudis a Biland arcem Spaldorfianam, Joannes a Biland caſtrum Haltenſe, Reinherus a Bruchuiſen dominium Calbeccenſe, Ducatus Clivorum feuda agnoverunt.

Status nobilitatis. Statum nobilitatis reliquum quod attinet, anno 1459. ad Cliviam ſpectantes villicos in Elp & Ermel Velaviæ pagis, quibus Henricus a Wiſch infeudatus fuerat, poſt ejus mortem iterum ad provinciam ſuam traduxit, & cenſus annui acceptionem atque expenſionem quæſtori ſuo Limerſio demandavit.

Dominium Ghemenſe, quod pater Adolphus anno 1444. Henrico, Ghemæ & Bredevordæ Domino, confirmavit, ille anno 1464. ratum habuit, eoque illum inveſtivit.

Naturali fratri, Adolpho Blanckenſteinio, Joannes Dux villam Elſeniam in parochia Nutterdenſi cum arce Clarebecia, qua pater Adolphus anno 1438. eum donarat, ipſe anno 1477. eidem confirmavit, & ambabus ex Margaretha Appeldornia natis filiabus continuavit, quarum una Theodorico Smullingio, altera Adelhardo ab Eyll nupſit: & quia poſtrema ſine hæredibus obiit, ſucceſſio ad Theodorici Smullingii filiam, Selbachio nuptam, tranſiit: & per hujus itidem gnatam ad Joannem a Lutzenraed, Præfectum Windeccianum in Ducatu Montano, pervenit.

Idem filiæ naturali, Mariæ Heshuſiæ, anno 1477. molam in Eltena inferiori hæreditarie conceſſit.

Status urbium. Quoad urbes, Suſatum ab anno 1444. Marchiæ ſuæ gladio acquiſivit.

Santenam anno 1449. Provinciæ Clivenſi integram adjecit.

In urbe Veſalienſi controverſiam exortam anno 1450. compoſuit.

Diſtrictui Altenano & Ludenſchedio in Comitatu Marcano, die Jovis poſt Domin. Oculi, an. 1472. de tributo privilegium conceſſit, quod ejus filius Joannes II. Jovis poſt Luciæ, an. 1496. & nepos Joannes III. Mercurii poſt Viti, anno 1506. itemque Sabbathi poſt circumciſionem Domini, anno 1518. confirmarunt.

Cum

(1) Terrasque ſuas in feuda oblata a Ducibus Cliviæ receperunt. *Turckius* in Supplem. ubi ejusmodi feuda Apenhuyſſer des Fürſtenthumbs Cleve appellat.

Digitized by Google

Cum diverſis Principibus diverſo tempore unitus eſt. Anno 1458. cum Gerhardo, Juliæ & Montium Duce, de ſubditorum jure & adverſum hoſtes defenſione mutua. Cum eodem etiam anno 1460. Cum Colonienſibus anno 1460. 61. 63. de immunitate ſubditorum reciproca. Cum Monaſterienſibus anno 1471. Cum Egmundanis de terminis in Lathum & Groesbeeck anno 1476. Eodem anno cum Oſwaldo, Montium Comite, Joh. Grevio, Advocato ejus, Salvoconductu dato, ſed violato, nihilominus ſervato. *Uniones & pacta.*

Arnsbergium & Ebersbergium caſtra in Weſtphalia Hermanno Haſſo, Colonienſi Archiepiſcopo, reditibus perceptis renuntianti, iterum tradidit.

Cæterum hic Clivorum Dux ſecundus, poſt patrem Adolphum, pulcherrima pietis, prudentiæ, temperantiæ, benignitatis atque moderationis reliquit Apopthegmata. (1) *Apopthegmata Joannis.*

Pietatis illud eſt inſigne: *DEum gloriam, vindictam & conſcientiæ judicium ſibi ſoli reſervaſſe.*

Inprimis de ea plena voce loquitur hæc religioſi Ducis quotidiana oratio: *O æterne DEus & Pater mi, hic tanquam peregrinus vivo & verſor; idcirco ex mortali iſto corpore liberari a te cum gaudio deſidero, tuoque conſpectu in cœlis frui. Tu ergo move & calefac frigidam iſtam animam, ut nihil præter te unum amem, & colam unicum cordis mei deſiderium & ſolatium: Effice præterea, ut, aſpectabili hoc mundo contempto, ad inviſibile illud & cæleſte gaudium totus anhelem.* *Oratio quotidiana.*

Temperantiam ejus teſtatur, quod inter cætera, cum videret, vinum a multis immoderatius hauriri, utinam, inquit, Deus una cum vino neceſſarium tantum vini uſum conceſſiſſet, & unicuique modum ſtatuiſſet.

Cum vero Primorum quispiam eum inſitæ clementiæ argueret, curque non omnes promiſcue nóxios ſemel conſtitutis pœnis mulctaret? quia, reſpondit, ſanguinem fundere vereor, qui ejus minimam creare guttam nequeo. Sæpius etiam Principibus nimia auſteritas magis, quam indulgens bonitas nocuit: reverſi non raro ad cor fuere ſontes, at cruor ſemel effuſus nunquam redit.

Inſignis denique & hæc eſt vox atque Chriſtiano Principe digniſſima, qua Præfecto cuidam, durius aliquanto, quam oportuit, in ſubditos imperium exercenti, edixit: ſe ſibi obtemperantes non tam trahi, quam molliter duci velle, quippe quos inſtar propriorum liberorum amore proſequatur.

Ætate ingraveſcens & curis, cum podagricis doloribus etiam aliquamdiu conflictatus eſt, morbum hunc naturæ ſuæ conjugem dicens, eoque magna cum patientia tolerato, verſum ex Ovidio citavit ſequentem:

Tollere nodoſam neſcit medicina podagram.

Tandem dierum ſatur & laborum, in fata conceſſit, octava pomeridiana, 5. Septembr. an. 1481. quem Eliſabetha conjux eadem ferme hora 2. Julii an. 1483. inſecuta eſt: Ambo in templo Clivorum collegiali conditi. De Johanne hoc bellicoſo ita Streithagenus:

Joannes viridi Princeps animoſus in ævo,
Pro ſeniore tulit fortiter arma Patre.
Tum pietatis amans Syriæ loca ſacra petivit,
Et Chriſti ad tumulum ſumpſit Equeſtre decus.

De ADOLPHO CLIVIO, Johannis Ducis fratre, Dynaſta Ravenſteinio & Wienendalio.

Frater Johannis Adolphus, veſpera SS. Petri & Pauli, 13. Martii, anno 1425. in lucem editus, anno 1450. ex teſtamento patris, ejusque executione, (2) nomine avunculi, Philippi Burgundi, a Joanne, Bergæ prætextæ Marchione, & Simone Lalainio, Montignii Dynaſta, 10. Martii in arce Clivorum facta, Ducatu Clivenſi & Comitatu Marcano integris relictis, Ravenſteinia cum 700. coronis ex Sylvæ-Ducis reditibus annuis, Wienendalia item atque Breskeſia cum duobus coronatorum millibus ex ærario Brugenſi, dotatus eſt: Et Ravenſteiniæ quidem hæreditatem anno 1463. adiit, Wienendalia vero anno demum 1473. Johanne Burgundo, Nieverſio Comite, & Jacoba, ejus uxore, defunctis,

(1) De quibus videatur quoque *Theodorus Rhay* p. 49.
(2) Vide pacta diviſionis inter eos factæ infra in Cod. Diplom. No. LXXXIX. XC.

Digitized by Google

potitus, eam arce ſplendidiſſima exornavit, cui Johannem Parvum Toparcham præfecit.

Adolphus hic, natus Clivorum Dux, anno 1453. Beatricem (1) Portugalicam uxorem duxit regiam, quippe quæ 16. Regum inſignia in Genealogia ſua numeravit. Cum Petri, Cornubiæ Ducis, & Regis Portugaliæ fratris, filia eſſet; maritum etiam 25. mille coronatis annuis, atque in monte Portugaliæ ſucceſſionis ſpe dotavit. Ex hac natus Philippus, (2) in Dynaſtiis Ravenſteinia & Wienendalia patris ſucceſſor.

Ea vero mortua, anno 1468. Annam, Philippi Burgundi notham, accepit, quæ in comitatu fuit Margarethæ, Maximiliani Imperatoris filiæ, cum in Galliam ad Regem Carolum VIII. duceretur.

Vitam & res geſtas Adolphi hujus Clivii quod attinet, is in familia Philippi boni, ejusque filii Caroli, Burgundiæ Ducum, Gandavi educatus, anno 1452. contra rebelles cives iisdem ſuppetias tulit.

Anno 1455. Davidi Burgundo notho, Epiſcopo Ultrajectino, ſuffragatus eſt.

Ph. Comminæus in hiſtoria.

Anno 1465. contra Ludovicum undecimum, Galliarum Regem, Carolus Burgundus bellum geſſit, cujus partes Adolphus quoque noſter (3) ſecutus, ad ſiniſtrum latus cum Jacobo, Petri, S. Pauli comitis, fratre, & aliis conſtitutus, in prælio prope Lutetiam commiſſo, ab exercitu numero inferiori in fugam conjectus, cum ſociis plerisque omnibus in ſylvam propinquam excurrit, ex eaque Carolo Saucio occurrit, qui vulnere curato bellum inſtaurans, cum Comite Paulino, Duce Biturige, fratre regio, & Joanne Britanno, Calabriæ Principe, conjunctus, iterum Lutetiam cum univerſo exercitu contendit: ſed Rege cum tota nobilitate & maximis e Normannia copiis contractis, aditu prohibitus, cum facto ponte derepente exercitum per illum transmiſiſſet, Ludovicus Rex inducias petere coactus, eas his conditionibus (4) impetravit, ut fratri Normandiam, Comiti Paulino Conneſtabliatum Galliæ tribueret: quod cum præſtaret, Carolus quoque plenam cum Rege pacem iniit, qui ei Ambianum quoque Abbevillam, Sanctoquintinum, Peronam, & quæ ſunt alia ad Somam oppida, reddidit.

Hinc Carolus adverſum Leodios profectus, Brabantis & Namurcis, qui excurſione facta patrem Philippum vexaverant, in ordinem redactis, (5) ad ſuos revertitur.

Inter Normannum autem & Britannum nova orta diſſenſione, Ludovicus Rex Normanniam recuperavit. Carolus igitur, Britanno domum reverſo, Depæ, maritimo Normanniæ oppido, præſidium imponere cogitat, ſed antequam adduceret, Rex Ludovicus cum Præfecto urbis pactus erat. Carolus poſthæc Dinantum, in finibus Leodiorum oppidum, cujus cives Bovillos, qui ſunt ad alteram fluminis ripam Burgundici imperii, perpetuis excurſionibus vexaverant, poſt 8. menſium obſidionem anno 1466. deditione cœpit: ſed cum non multo poſt Dinantenſes, ejus pactionis pœnitudine ducti, de quatuor civibus, qui illius conſilii auctores fuerant, ſupplicium ſumpſerunt, bellumque, quod vicinis Namurcis inferebant, redintegrarunt; denuo igitur eos Carolus circumſedit, a ſancto Pauli Comite, Galliæ Conneſtablio, adjutus, & captum oppidum ſolo æquatum, & 800. circiter captivi in flumen præcipitati ſunt.

Anno 1468. cum Carolus Margaretham Eboracenſem, mortua Eliſabetha Borbonia, ſuperinduceret, e ſex aulæ Burg. proceribus primus fuit, (6) qui ſponſam in regiam deduxit.

(1) *Olivarius Vreed* Geneal. Comit. Flandr. T. II. p. 348. 349.

(2) Præter quem naturales liberos habuit *Hectorem*, *Johannem* & *Johannam*, de quibus vid. *Oliv. Vreed* T. II. p. 314. & 350.

(3) Ut referunt *P. Heuter.* de Reb. Burgund. lib. 5. c. 1. & 2. *Hæreus* Annal. Brab. T. II. p. 426.

(4) Vid. *Script. cit.*

(5) *Hæreus* p. 426. *Carolus*, ſcribit, *ad patrem in Brabantiam cum victore exercitu profectus, tantum terrorem Leodienſibus incuſſit, ut mox & ipſi pacem peterent. Promiſerunt trecenta aureorum liliorum millia intra ſexennium ſolvenda, agnoſcentes Brabantiæ Ducem Leodienſis Diœceſis Protectorem, eaque de cauſa ei alia ſingulis annis mille aurea lilia numeraturos recipiunt.*

(6) *Mejerus* Annal. Flandriæ p. 394. *Pronubi circa currum inauratum ſex Equites Angli usque ad portam S. Crucis: Hinc totidem Paranymphi usque in Regiam eam deducunt: Fuere autem Adolphus Clivenſis, Jacobus Luceborgenſis, &c.*

Digitized by Google

duxit. In iisdem nuptiis Annam, Philippi Burgundi notham, Adriani Barſalii viduam, uxorem ſecundam accepit. (1)

Idem Adolphus in bello Leodienſi Carolo adfuit, ejusque peditatum duxit.

Pro Philippo filio Mariam, Caroli Burgundi gnatam, & tantarum provinciarum hæredem, 5. Febr. anno 1457. ex Eliſabetha Borbonia, Caroli filia, natam, quam Delphinus Galliæ, Nicolaus Calabriæ, Philibertus Sabaudiæ Duces, & Maximilianus Auſtrius, Cæſaris Friderici III. filius, uno tempore ſimul ambierunt, in matrimonium ipſe quoque petiit, (2) verum quod domeſtice nothus filius, ejusque mores puellæ non usquequaque probarentur, non impetravit; ſed Maximilianus Auſtrius, ob factam patri Friderico a Carolo in obſidione Noveſia promiſſionem, (3) Treveris renovatam, hanc poſtea accepit: (4) multum reluctante Gallo, qui inprimis eam filio Delphino tradere ſatagebat, Hugoneto & Imbercurtio, præcipuis Mariæ proceribus, ei faventibus; quia vero Maria, ita a patre edocta, a Gallis abhorrebat, cum Adolpho hoc noſtro Ravenſteinio conſilia communicans, Hugonetus & Imbercurtius a Gandavenſibus ipſo procurante capti, & capite etiam, fruſtra deprecante Maria, plexi ſunt, (5) Gallus igitur, ut cædem eorum ulciſceretur, Arteſiam (6) invaſit.

Hic denique Adolphus Philippo, Maximiliani filio, Gandavi educato primis annis, moderator (7) adhibitus eſt atque rector.

Obiit anno 1492. 12. Octobris, ætatis anno 67. Bruxellis apud Prædicatores in collegio eorum, a ſe condito, ſepultus, quo anno & die etiam pax Sluſana, ubi Adolphus antea obſeſſus fuerat, inita eſt. Anna Burgunda maritum anno 1507. ſecuta, ibidemque juxta eum tumulata fuit.

Philippus, Adolphi filius, Ravenſteinii & Winnendaliæ Dynaſta, anno 1477. mortuo Carolo Audace, cum Maximilianus Mariæ, ejus filiæ, nuptias urgeret, Gallis, Burgundiam Flandriamque evaſtantibus, & quibusdam Belgii proceribus, quorum ille dux (8) & caput erat, res ad Gallos trahentibus, quia vehementer his nuptiis adverſabantur, id agebant, ut irritas redderent. Sed vicit fortuna Maximiliani, an. 1479. Maria Burgundica accepta, & licet a ſeditioſis ſubditis graviter exagitatus, ſemel etiam Brugis obſeſſus, & novem menſibus captus, arceteque cuſtoditus, & contumelioſe tractatus, terrore inſuper aſſiduo excruciatus, atrocia ſuorum in urbe indignaque ſupplicia ſpectare coactus fuit, tandem tamen octennii totius bello præcipuas provincias ſoceri Caroli omnes, induſtria, victoriis & ſumptibus præcipue Alberti, Ducis Saxoniæ, (9) & Engelberti, Naſſoviæ Comitis, recepit, eque captivitate aſſertus eſt. Philippus autem noſter clientelis

(1) *Mejerus* ibidem. *Olivarius Vreed* T. II. p. 350.

(2) *Pont. Heuter.* Rer. Auſtriac. lib. I. c. 1. & 7.

(3) *Gerb. de Roo* Annal. Auſtriac. lib. 8.

(4) Tabulas matrimoniales exhibet *Recueil des Traités* T. I. p. 643.

(5) *Pont. Heut.* Rer. Auſtr. lib. I. c. 3.

(6) Et Hannoniam una cum Burgundia utraque, quod *illæ ditiones hac lege a corpore Regni Francici eſſent divulſæ, ut deficiente maſculo hærede Regno iterum jungerentur. Pont. Heut.* Rer. Auſtr. lib. 1. c. 2. qui ibidem libri meminit, a Johanne d' Auffay, Caroli Audacis Conſiliario doctiſſimo, conſcripti, quo ſolidiſſimis argumentis probatum fuerit, illas ditiones nunquam Francici juris, & Legi Salicæ ſubjectas fuiſſe, ſed ad feminas quoque devolutas eſſe, exemplo quoque Joannis Valeſii, qui jure materno Ducatum Burgundiæ occupaverit. *Haræus* T. II. p. 450.

(7) *Gerb. de Roo* lib. 10.

(8) Quem propterea Fridericus Imperat. *cum ab inferendo ſibi filioque, Rom. Regi, bello deterreret, nec divertere omnia tentando potuiſſet, tandem Antwerpiæ in Area Abbatiæ S. Michaëlis, Imperatoriis indutus veſtimentis pro Tribunali ſub dio ſedent, Nonis Septembris lata proprio ore ſententia, Civium, ut Imperii perduellem rebellemque Clientem, honore & bonis privatum, proſcribit. Pont. Heuterus* Rer. Auſtr. lib. 3. c. 11.

(9) *Pont. Heuter.* lib. 3. c. 10. & lib. 4. *Bojemi* vita *Alberti III. Duc. Saxon.* apud *Schurzfleiſch.* in Oper. Hiſt. Polit. p. 682. *Friderici III.* Imperat. literas, quibus Principes Imperii ad liberandum e captivitate Maximilianum excitat, vid. apud *Joh. Philipp. Datt.* de Pace publica lib. 1. cap. 29.

Digitized by Google

telis & ſociorum auxiliis exutus, Belgio relicto ad Gallos ſe contulit, (1) claſſique Gallicæ præfectus, aliquanto poſt infæliciter cum Turcis conflixit.

Nam æmulatione gloriæ cum Magno Conſalvo ductus, invitantibus Venetis, pleriſque Gallicæ nobilitatis juvenibus, & ante alios Joanne Stuardo, Albaniæ regulo, in Scotia regiæ ſtirpis adoleſcente ſtipatus, in Lesbum inſulam adverſus Turcas navigavit, ut Conſalvi decus, Cephalæniæ ſeliciter partum, ille expugnata Mythilene, tanquam nobiliore urbe inſulaque, ſuperaret: ſed ab urbe, cujus mœnia tormentis late proſtraverat, propugnantibus ingenti animo Turcis, repulſus, inſulaque excedens, atrox ac vehemens tempeſtas in Ægeo mari adeo naves ejus diſſipavit ac jactavit, ut nulla ex his, quæ ſuperfuerunt, aliarum curſum tenere potuerit. Ille igitur prætoria, ſed ea quoque adeo quaſſata, ut violenter ad Cytheream inſulam ſcopulis illiſa, magnis rimarum hiatibus aquam undique admitteret, conſenſa, Leminudus cum nobilioribus ad proxima Calabriæ littora appulit, ad quem cum nauſea confectum, tam recentis periculi imagine reique male geſtæ dolore conſternatum, omnique caſtrenſi & domeſtico exutum apparatu, continuo dona miſit Conſalvus, quæ & præſenti rerum fortunæ maxime congruebant, & (ſi multitudinem pretiumque ſpectes,) regiam liberalitatem ſuperare videbantur. In his præter omnis generis commeatus vim ingentem fuere ſericæ veſtes, pretioſis libellinarum cervariorumque luporum pellibus ſuffultæ, itemque lecti ſerici, ſtragulæ, tapetes & vaſa argentea in menſarum uſum, nobilesque aliqui equi phalerati, tantusque horum omnium numerus fuit, ut ad comites fere omnes ea liberalitas perveniret, quibus muneribus adeo ſibi Gallorum animos obligavit, ut tantum virum cum omni laude, tum eo ipſo, quod regebat, regno, dignum prædicarent: Ipſeque Philippus Ravenſteinius noſter minus iniquo animo acerbitatem fortunæ ferebat, quum nulla in re ſe Conſalvo parem eſſe fateretur. Verum milites Hiſpani, qui Gallis plurimum ea dona invidebant, Conſalvum de alieno liberalem eſſe in contuberniis & coronis aperte dictitabant, ſtipendia etiam ab eo flagitabant, quos Conſalvus prudenter compeſcuit.

Anno 1487. idem Philippus Ravenſteinius Franciſcam Lutzenburgiam, (2) Petri Lutzenburgii, cujus pater Ludovicus Lutzenburgius, ſani S. Pauli Comes, Pariſiis capite plexus fuit, filiam, uxorem duxit. Ex qua cum nullos legitimos (3) haberet hæredes, Adolphum, Joannis, ſecundi Ducis Cliviæ, filium, nepotem adoptavit, ſed cum is quoque anno 1525. juvenis in Hiſpania vita defungeretur, anno 1528. in caſtro Winnendalio Philippo mortuo, utraque Dynaſtia ad Cliviam rediit. Ejus ſymbolum fuit:

Decipimur votis, & tempore fallimur: at mors
Deridet curas, anxia vita nihil.

JOHANNES, ejus nominis ſecundus, ſub Friderico & Maximiliano, ejus filio, Auſtriacis Impp. Dux Cliviæ tertius, Marcæ Weſtphalicæ Comes in ordine 16. Cattorum denique Comes Provincialis ex conjugio in ſua familia primus, ob ſummam tum pietatem, tum manſuetudinem, dictus Miſericors.

Nativitas. Natus 23. Aprilis, undecima antemeridiana, anno 1458. & ab Henrico de Rhay, (4) Abbate Campenſe in ordine 26. rogatu patris, in arce Clivenſi, in qua etiam in lucem editus, baptizatus eſt: ob quam initiationem Chriſtianiſmi Baptiſta Schyphum argenteum inauratum pro Monaſterio ſuo a genitore retulit.

Educatio. Educatus autem eſt in aula Burgundica perinde, ut parens, bellisque multis externis, ut ſupra in hiſtoria patris diximus, & inter illa quoque pugnæ Nancæanæ an. 1477. cum

(1) Poſtquam cum Maximiliano in gratiam rediiſſet, atque proſcriptione liberatus, in integrum eſſet reſtitutus, ac veterem honorem, bona, locum, dignitatemque illi reddidiſſet Cæſar. *Pont. Heuterus* Rer. Auſtriac. lib. 4. c. 9. & lib. 5. c. 2. juxta conditiones pacis inter Maximilianum & Carolum, Regem Galliæ, initæ, de qua vid. idem Scriptor lib. 3. cap. 18. & ipſæ Tabulæ in *Recueil des Traités de paix* T. 1. p. 743.

(2) Cujus ipſe meminit in Tabulis, quibus Dynaſtiam *Bretquenſant* Joſſeo cuidam de Gruutere vendidit, apud *Oliv. Vreed* Geneal. Com. Flandriæ Tom. II. p. 153.

(3) Habuit vero naturales liberos *Hectorem* & *Margaretham*, quos Carolus V. legitimavit, atque nobilitate donavit, juxta literas ejus apud *Oliv. Vreed* T. II. p. 351. 352.

(4) Ut quoque refert *Theodorus de Rhay* Anim. illuſtr. p. 47.

Digitized by Google

cum Carolo Burgundo, qui ibi occubuit, interfuit. Ex hac redux, & a patre adhuc ſuperſtite rogatus, quomodo ſibi ſtrages illa hominum arrideret? adeo ſibi placere, reſpondit, ut ſine bello tali vivere non cupiat. Conſiliarii igitur hunc bellicoſum Principis animum, poſt obitum patris, voluptatum lenociniis expugnandum rati, his licentius indultis, Joannes adeo ſtrenue litavit, ut 63. liberorum, in cœlibatu ab ipſo natura, non lege, (1) genitorum, pater, & ideo Proletarius, **der Kindermacher**, communi voce dictus fuerit: quibus multas quoque arces cum reditibus annuis in Ducatu Clivio & Comitatu Marcano aſſignando, utramque provinciam miris modis enervavit, gravibusque debitis oneravit. *Utinam vero*, inquit Arnholdus Heymricius, Decanus Santenſis, in libris ſuis Sophiologicis, *Conſiliarii in hoc negotio timorem Dei a glorioſo Principis animo non excluſiſſent, qui Carolum Burgundum primis juventutis annis ubique in exemplum fortitudinis ſectatus, ſi cum ea caſtitatem quoque conjunxiſſet, multis modis patriæ prodeſſe potuiſſet.*

Anno 1481. patri defuncto in Ducatu Clivio & Comitatu Marcano ſucceſſit, & ubi Arnhold. Heymricium, Decanum Santenſem, ad Imp. Fridericum, cui ſe, ob feuda hæc Imperii coram a Majeſtate Cæſarea non accepta, excuſaret, ſubmiſiſſet, in utraque provincia homagio a ſubditis inauguratus eſt: Præſentibus ubique præcipuis proceribus, Theodoro a Batenburgh, Archipræfecto Clivio, Joanne ab Horſt, Dinslacenſi, Weſſelo a Loe, Limarſio, Jo. a Wylich, Hetterio Præfectis, & Chriſtoph. a Wylich, Camerario.

Res geſtæ in cœlibatu.

In imperii autem ejus initio bellum Hollandicum novum incidit. Factione enim Hoexiorum & Cabliawenſium, (2) quam alii Hamatam & Aſellatam vocant, recrudeſcente, cum, Carolo Burgundo ante Nancæam anno 1477. ut dictum eſt, extincto, illi quidem Franciſcum Brederodium, (3) Pariſiis ad Comitatum Hollandiæ adeundum evocatum, hi vero Maximilianum Auſtrium, Caroli generum & ſucceſſorem, defenderent, pro poſſeſſione hujus quidem Johannes Egmondanus Dordracum, pro Brederodio vero illi Roterodamum occuparunt. Ultrajectini ad Hoexiorum partes tranſeuntes, Engelbertum Clivium, Comitem Nivernenſem, Johannis hujus noſtri fratrem, urbis ſuæ gubernatorem elegerunt, quibus eorum Epiſcopus David Burgundus nothus cum repugnaret, ab Engelberto captus, & Amersfordiam abductus eſt. In hoc bello aliorum perſuaſione inductus Joannes, fratri ſuffragatus, eidem ſubſidium ſubmiſit; Maximilianus vero Trajectum obſedit, & cum utrimque multa damna data & accepta eſſent, Engelber-

(1) Ex quibus ſequentes referuntur a *Turckio* in Supplem.

JOHANNES II. Dux Cliviæ.

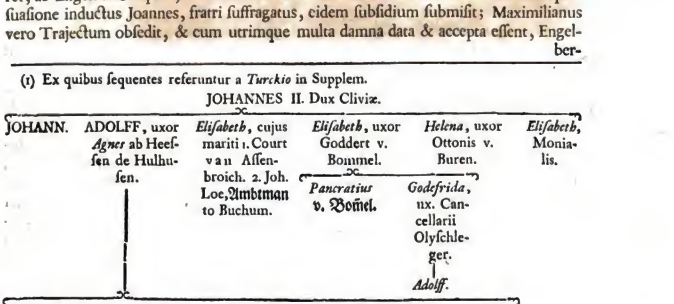

(2) De quarum factionum origine vid. infra Hiſtoriam *Prov. Geldriæ* ad ann. 1351.

(3) Quod Brederodii genus ſuum a priſcis Hollandiæ Comitibus ducerent. *Buchelius* in Notis ad *Wilhelm. Hedam* p. 306. *Chronic. Honſeler.* Ceterum vide de his turbis *Pont. Heuter.* Rer. Auſtriac. lib. 1. in fine & lib. 2. *Wilhelm. Hedam* p. 296. ſeqq. *Iſ. Pont.* Hiſt. Geldr. p. 576.

Digitized by Google

berto Clivio induciarum vel pacis prætextu urbe evocato, & contra datam fidem (1) Goudam abducto, Brederodio etiam in Seelandia a Joanne Egmondano necato, ſoli Maximiliano Hollandiæ ceſſit, cui Johannes Clivius cum fratre Engelberto, ob juventutem & domus Burgundicæ affinitatem, inprimis vero per parentis eorum theſaurum, Maximiliano datum, (2) reconciliatus eſt.

Mortuo autem Davide Burgundo notho, Engelbertus Clivius, votis Clerici & populi electus, in Epiſcopatu Trajectenſi eidem ſucceſſiſſet, niſi Maximilianus, theſauri accepti oblitus, Fridericum Badenſem, nepotem ſuum, vi intruſiſſet. Quapropter fratres Clivii, ob ſumptus ab ipſis impenſos cum illo belligerantes, Rhenam, Amerongam, Dornam, Zeiſtium, Biltum ſuburbium, imo ipſum Trajectum occuparunt, ſed militibus ab ipſis ad Epiſcopum deficientibus, eodemque Gennepam obſidente, numeratis fratribus Cliviis ſumptibus aliquibus, anno 1500. pax inita eſt.

Conjugium. Anno 1489. (3) 3. Non. Novembris, uxorem duxit Mechtilden, Henrici, Landgravii Haſſiæ, ex Anna, filia & hærede Philippi, Cattorum Comitis, natam, Hermanno Haſſo, Colonienſi Archiepiſcopo, fratre Henrici, procurante, Sufati nuptiis exquiſitiſſimis celebratis. Hæc ei, anno 1500. Wilhelmo Haſſo, patris Henrici fratre, ſine hæredibus quoque mortuo, Comitatus Cattimelibocenſis partem alteram (nam ſecundam per filiam Eliſabetham Joannes Naſſovius accepit,) in dotem attulit, alteram autem hanc partem anno 1521. pro 50. flor. millibus Naſſovio affini vendidit, (4) ipſe vero conjugi pro munere dotalitio viciſſim arcem Monrebergenſem, cum 400. florenis ex variis teloniorum reditibus annuis, poſt ſuam mortem aſſignavit: hæc tamen ei non ſupervixit, quippe anno 1505. vita defuncta.

Liberi. Liberi ex ipſa in avita Clivorum arce nati ſunt: Joannes tertius, patris ſucceſſor, 10. Novembr. die Mercurii, hora ſecunda pomeridiana, in profeſto S. Martini anno 1490. Anna 21. Maji meridie anno 1495. quæ anno 1514. a Carolo Egmundano in conjugem expetita, eidem ob partes Geldricas, Gochiam, Lobithum, Duiffliam, ſylvamque Imperialem repetitas, denegata eſt. Poſtea Philippi III. Waldeccii ſecundis votis, mortua ejusdem prima uxore, Adelheide Hoyæa, Ottonis filia, invito patre aſſenſit, qui eam idcirco cuſtodiæ biennio tradidit, a qua tamen, interceſſione Maximiliani Imp. & Henrici, Comitis Naſſovii, liberata, cum Arcis & Dynaſtiæ Beyenburgenſis in montibus pignore decem millia florenorum ex Cattimelibocenſi pecunia in dotem accepit, cui adminiſtratio Comitatus Ravensburgici poſtea acceſſit: ex eaque nati Philippus IV. ſummorum templorum Moguntini & Argentinenſis Canonicus; Joannes & Franciſcus ſecundus, quorum poſtremus Mariam Gogreviam, Joannis Gogrevii, Cancellarii Julii & Montani, filiam, poſtea ſibi copulavit. Adolphus 23. Januar. die Mercurii, media nocte, an. 1498. itidem Clivis in lucem editus, qui in Hiſpania anno 1525. cœlebs vita hac defunctus.

Inauguratio. Anno 1486. cum Maximilianus, Friderici filius, Francofurti Rex Romanonum renuntiatus, Aquisgrani inauguraretur, Wilhelmus Julius & Montanus utroque Ducatu, cum Comitatu Ravensburgio, Joannes vero Ducatu Clivio, (5) & Comitatu Marchico, cum urbibus Sufatenſi & Santenſi, inveſtiti ſunt: Maximilianus autem, anno 1488. a Brugenſibus captus, a patre Friderico armis ferme totius Imperii, manu vero Alberti Saxonis, & Engelberti Naſſovii, iterum aſſertus eſt, cui Joannes quoque noſter auxiliares copias addidit. An-

(1) *Chronic. Honſeler.* prætextu tamen, quod ſalvus conductus jam exſpiraſſet, quod Engelbertus ad Maximiliani caſtra accederet. *Wilh. Heda* p. 297.

(2) Chronic. Honſel. *Quibus*, refert, *ita compoſitis* (cum Hollandis nempe & Trajectenſibus) *Maximilianus in Johannem, Cliviæ Ducem, copias traducere decrevit, ſed Principum amicorum Supplicationibus delinitus, priſcorum quoque Ducum in Burgundos amicitiam & fidelitatem rememorans, accepta ingenti nobilium Roſarum quota pacifcitur; ea nempe clades quantum Clivenſem attenuaverit curiam, gloriam obfuſcaverit, confectorque exhauſerit Theſauros, Clenodiaque deſtruxerit, nemo eſt, qui referat.*

(3) Deſponſatione jam anno 1481. facta. Vide Tabulas matrimoniales in Cod. Diplom. No. XCI. *Turckius* in Supplem.

(4) *Imhoff.* Notit. Procer. Imp. lib. 4. c. 7.

(5) Nempe a Friderico III. Imperatore anno 1486. a Maximiliano vero 1495. inveſtitus fuit. Vide literas inveſtituræ in Cod. Diplom. No. XCII. XCIII.

Digitized by Google

Anno ſequenti 1489. Carolus VIII. Ludovici undecimi filius, Galliarum Rex, repudiata, quam olim ſibi deſponderat, (1) & diu nondum nubilem apud ſe detinuerat, Margaretha, Maximiliani filia, patrique remiſſa, cum apud eundem, reſtitutis dotalibus oppidis, multo verborum honore ob bellorum & temporum neceſſitatem ſe excuſaſſet, Annam, Franciſci, Britanniæ Ducis, filiam & hæredem unicam, per procuratorem ipſi Maximiliano deſponſatam, in itinere, cum ad ipſum per legatos ducenda eſſet, intercepit. (2) Quare Maximilianus Burgundiam iuvaſit, ferro & igne ubique graſſando. Tandem poſt triennium bellum ſopitur, (3) accepto a Maximiliano poſt receptam filiam Atrebato Comitatu: Britanniæ vero Ducatus per hoc matrimonium coronæ Gallicæ annectitur.

Lintii autem, ut hoc addamus, Friderico III. Imp. 19. Auguſti anno 1493. defuncto, Maximilianus filius ſucceſſit, cum antea ad ſecunda vota tranſiiſſet; Maria enim ſua Burgunda ex lapſu ſuper ſudes acuminatas anno 1482. mortua, & Anna Britannica, ut jam diximus, a Carolo Gallo rapta, Joannis Galleacii ſororem, (4) Ludovico Sfortia, Duce Mediolanenſe, procurante, ſuperinduxit.

Porro an. 1489. Joanni noſtro, Clivorum Duci, Innocentius VIII. Pontifex Roman. roſam auream, (5) more recepto Dominica Lætare conſecratam, per Gerhardum ab Oſenbruch transmiſit, quæ præſentibus Joanne à Brunckhorſt & Batenburg, Præpoſito monaſterienſi, Adolpho a Wylich, hæreditario aulæ Præpoſito, ejusque fratre Stephano, aulæ Ducalis Oeconomo, & utriusque nepotibus, Chriſtophoro & Adolpho a Wylich, ſylvarum Præfectis, Wilhelmo Horſt, hæreditario Mareſchallo, Ahaſwero a Boetzelar, Archipincerna, Henrico Stael, Henrico a Bilandt, Hermanno a Wittenhoſt, Joanne ab Aldenbochumb, Eberhardo a Schuiren, Weſſelo a Loe, Joanne ab Horſt, Præfecto Dinslacenſi, Elberto ab Hunnepel, Godefrido Turck, Præfecto aulæ & Toparcha Gochenſe, aliisque pluribus antiquæ nobilitatis Viris, ei exhibita eſt. *Aurea roſa Joanni donata.*

Porro anno 1491. die Vitalis, inter Lunenſes & Halterenſes in Comitatu Marchico ob frumenta advecta conflictus initus. *Res geſtæ Joannis in conjugio. Continuatio belli Geldrici ſecundi.*

Anno 1492. Maximiliano, qui, ut ſupra in Joanne I. diximus, totius Geldriæ poſſeſſionem nactus erat, in Germania occupato, Geldrici ordines Carolum, Adolphi filium, a Gallis captum, ope Vincentii, Comitis Morſani, magna pecuniæ ſumma redemptum, in Geldriam reduxerunt. (6) Quapropter Maximilianus, primo totis Imperii viribus in ipſum ducere cogitans, precibus Reginæ & Renati Lotharingici, ad quem, tanquam affinem, Carolus confugerat, permotus, an ad ſe, an vero ad Carolum, jure Geldria pertineret, per Electores (7) Imperii Trajecti ad Moſam decerni paſſus eſt; qui cum pro Maximiliano pronuntiarent, nec Carolus tamen cederet, Friburgi Brisgoiæ Carolo bellum inferendum conſtituit, & ibidem anno 1498. per Henricum ab Hompeſch, Dominum in **Wickraedt**/ aulæ Juliæ magiſtrum, & Joannem a **Palandt**/ Dominum in **Bergh**/ Wilhelmum Julium; per Theodorum vero a **Broncfhorſt** & **Batenburgh**/ Dominum in **Hunnepell**/ Toparcham Clivium, & Godefridum Turck, aulæ Mareſchalcum & Præfectum

(1) Pace inter Maximilianum & Ludovicum XI. R. G. anno 1482. Atrebati inita. *Rob. Gaguinus* lib. 10. c. 33. *Pont. Heut.* Rer. Auſtr. lib. 2. c. 1. Ipſæ Tabulæ pacis in *Recueil des Traités de paix* T. 1. p. 407.

(2) De quo raptu, quem Baylius *dans les reponces aux queſtions d' un provincial* Tom. III. excuſare ſtudet, vid. *Pont. Heuter.* Rer. Auſtriac. lib. 4. c. 4. *Baco Verulamius* in vita *Henrici VII.* R. A. qui Maximilianum ad injuriam illam vindicandam incitavit, auxiliumque ei promiſit.

(3) Tabulas pacis vide in dicto *Recueil* T. 1. p. 703.

(4) *Blancam* nomine, ingenti dote adductus, indignantibus vero Principibus imperii. *Gerb. de Roo* lib. 11. *Philipp. Comineus* lib. 7.

(5) Ipſum Breve Pontificis vide in Cod. Diplom. No. XCIV.

(6) Nunquam exinde, inſtigante inprimis Rege Galliæ, ut Maximilianus in literis apud *Philippum Dattium* de Pace publica lib. 3. c. 2. conqueritur, a turbis excitandis quievit Carolus, quas pluribus exponunt *Iſ. Pontanus* lib. 11. *P. Heuterus* lib. 5. & 7. & Autor infra in Hiſtor. *Provinc. Geldr.*

(7) Utpote arbitros compromiſſarios. *Iſ. Pontanus* lib. 11. p. 602.

Digitized by Google

ctum Gochenſem, Joannem hunc noſtrum, Clivorum Ducem, in communionem belli pellexit.

Wilhelmus, Juliorum Dux, Herculenam clam recuperavit. Poſtea etiam Echtium & Neoſtadium oppida, diutina obſidione preſſa, cœpit. Maximilianus vero, ductoribus Alberto Saxone & Georgio Bavaro, magnam militum manum iisdem ſubmiſit, quibus Wachtenduncam, Stralenam & Batenburgiam occuparunt. Sed cum, expugnata a Wilhelmo Julio Herculena, Carolus Egmundanus Heinsbergam invaſiſſet, Maximilianus fruſtra ex Emmerica, Dotecomo, in quo Carolus erat, tentato, 18. Octobr. an. 1499. cum Alberto Saxone & Georgio Bavaro domum rediit, & Geldriam, cum Julia & Clivia bellis infectam, reliquit. Carolo igitur Rex Galliæ ſe conjunxit, & per Robertum Aræburgium Cliviam adeo pervagatus eſt, ut Dux Joannes inducias quærere coactus fuerit, quæ etiam indultæ, non tamen diu ſervatæ ſunt, ipſo enim anno 1499. ægro, Neomagenſes Clivium ſaltum ipſo S. Matthiæ Apoſtoli ingreſſi, Quadriburgum incenderunt, Bedbergam, veſtalium conventum, & ædem Antoniam in ſylva Cliviæ cædua, ſpoliarunt, ſed a Cliviis, qui Goyam ingreſſi illam reliquerunt, in Moldick retracti, 1500. eorum capti, & reliqui omnes ſpoliis exuti ſunt. De qua Clivenſium victoria verſus memoriales ſunt:

Anno milleno quingenteno minus uno,
Mille & quingentos Clivus cæpit Neomagos,
Cum prædis cunctis, quas diviſere ſuis.

Vel ut alii:

Termus Dux Clivicus tunc vicit Novimagenſes,
Hæc profecto die Matthiæ facta fuere.

Quod Neomagenſes adeo male habuit, ut ex captivis aliqui, ſe liberantes, Craneburgum telis ignitis incenderint; & non longe poſt, cum milites quidam Clivii perjuri ad Geldros deficerent, Venium, Warthium, Byrtenium pagos depopulati ſunt, & cum Santenſes Geldros repellere conarentur, hi, 70. eorum captis, in regreſſu pagum Kellenium cum arce Smithuſia vaſtarunt.

Anno 1499. Vincentius Mœrſanus, Adolpho & Carolo Egmondanis favens, vivis exceſſit, qui cum Mœrſam ad tumulum majorum deferendus eſſet, cum hoc prætextu arcem cum Comitatu occupare tentaret Carolus, a Joanne, Mœrſenſe & Saerwerdenſe Comite, qui Cliviæ & Juliæ Ducum auxilio, tanquam proximus agnatus, Mœrſam tenebat, prohibitus, Vincentius Coloniæ ad S. Pantaleonem ad latus parentum Friderici & Engelbertæ Cliviæ tumulatus.

Bellum autem hoc novum Geldricum Ludovico XII. Galliæ Regi, adeo diſplicuit, ut unius anni inducias ſub 30. mill. floren. pœna conſtituerit, ſumma cum Maximiliani indignatione induciis conſtitutis, Joannes noſter Reipubl. Trajectenſi ob expenſas, ejus cauſa a ſe & fratre Engelberto, fruſtra ad dignitatem ejus loci, mortuo anno 1496. Davide Burgundo, adſpirante, factas, bellum movit, Rhenisque occupatis Amerongiam, Dornam, Zeiſtium pagos, & ſuburbium Biltium depopulatus eſt; ſed cum Epiſcopus Fridericus Badenus, qui Davidi ſucceſſerat, Rheno, Vahalique trajectis, Gennepam obſideret, pax inter ipſos quoque inita eſt.

Anno 1502. induciis Geldricis finitis, Jacobus a Bronckhorſt & Batenborgh, Dominus in Anholt, auſpiciis Maximiliani, cui Joannes Clivius ſuppetias tulit, Geldris multa damna inflixit. Idcirco Carolus Egmundanus, ſub prætextu arcis Anholtinæ expugnandæ, Hetterani adortus exſpoliavit, & quia Joannes Clivius ad defenſionem tam cito ſe præparare non poterat, Huiſſena obſeſſa, ſed ab oppidanis fortiter defenſa. Cum ab Embricenſibus, commeatu antea importato deficiente, novus inferendus eſſet, Clivii omnes circa nativitatem Joannis Baptiſtæ ſeſe conjunxerunt, & Embricenſibus e regione urbis Huiſſenſis caſtra metantibus, reliqui in inſidiis latuerunt, quos cum Carolus ſuperare tentaret, Clivenſes ex illis cum 700. equitibus, ductore Rabano a Bucren, erumpentes, cum Weſalienſibus & Reeſenſibus, Rheno deſcendentibus, conjuncti, Geldros profligarunt, tormenta & omnia eorum ſpolia diripientes, imo ipſo Carolo in poteſtatem redacto, ſed tamen Mauri unius opera iis viciſſim erepto; ob quam victoriam Clivenſes publice Deo gratias egerunt, ex machinis bellicis pene omnibus interceptis, ceu

ceu ſpoliis ampliſſimis mire ditati. Non longe poſt præſidiarii Huiſſenſes arcem Keppeliam adorti ſunt, quam cum Zutphanienſes liberare vellent, Clivenſes Frideric. de Vorſt, cum 600. aliis, tormentisque, & reliquo commeatu captum, Embricam abduxerunt; & hac victoria iterum animati Arenacum tentarunt, eaque occaſione Elſtium, Randwyckium, Hœsdenum, Elderenum, aliosque multos in Batavia pagos deprædati ſunt; qua præda onuſtos, Huiſſamque tendentes, cum Arenacenſes & Neomagi in pago Elteno aggrederentur, Clivii in duas partes diviſi eos fugarunt. In Decembri etiam Capitaneum Geldrum, cum 1500. militibus Limarſiam invadentem, iidem Huiſſenſes 200. captis reliquos profligarunt.

Anno 1504. iterum pax inita, qua ob Wachtendoncam non reſtitutam irrita, Joannes Clivius Middeleriam arcem obſedit, ubi Godefridus Turck confoſſus eſt.

Anno 1506. Maximilianus Cæſar cum filio Philippo, ſuppetiis Wilhelmi Julii, & Joannis Clivii, Arnheimium vallavit, ideoque a Carolo Egmondano, Wilhelmo, Comite Montis, Dominis in Wiſch/ & Bronckhorſtiis, Hoemeniis atque Hackfortiis Dynaſtis, cum plerisque urbibus omnibus, deficientibus, Maximilianus Geldriam fere totam occupavit, & ſui juris fecit. Cum Carolo Egmondano vero, ut reliquas, quas adhuc poſſidebat, urbes ad dies vitæ retineret, poſt mortem vero ſibi traderet, inſcio Joanne Clivio pactus, eidem quidem 20000. flor. promiſit, ſed trajecto Moſa viciſſim reſignavit.

Cum autem Rex Philippus, cum conjuge in Hiſpaniam ſolvens, paulo poſt ibidem diem ſuum florenti adhuc ætate obiret extremum, Geldri denuo cum Burgundis bellum redintegrarunt, & anno 1507. Arenacum cum omnibus ferme Geldriæ civitatibus recuperarunt. Idcirco Burgundis Ducis Joannis Clivii opem viciſſim implorantibus, licet prius non admodum grate tractatum dimiſiſſent, ille tamen aſſenſit, & arce Perſinga nobilium Appeldorniorum capta, illam, omnesque pagos Moſawaſalinos & Batavos depopulatus eſt. Ludovicus vero Gallus Carolo Egmondano 300. milites ſubſidio miſit, qui ad Spoiam tranſitu prohibiti, in reditu Turenhoutæ, Trenæ, aliisque Brabantiæ vicis & oppidis graſſantes, a Brabantinis cæſi. Dominii Wiſchii caſtro Wildenburgio Carolus vallum oppoſuit, ut commeatum ab eo averteret; ſed Burgundi & Clivii Goer adorti, ruſticos multos prope Hengel reſiſtentes trucidarunt, & propugnaculis Geldrorum omnibus ad domum Wildenburgium deſtructis, 70. captivos abduxerunt.

Sub finem anni 1507. pacificatio Cameracenſis inſtituta eſt, in qua iterum Maximilianus cum Carolo Egmondano, excluſo Clivenſi, tranſegit, qui vendidis multis κειμηλίοις, multisque arcibus oppignoratis, ſtipendia militibus ſolvit, & cum ea a Margaretha, Belgii rectrice, repeteret, 17. millibus ob damna illata detractis, reliquam ſummam ægre obtinuit.

Anno 1511. Carolus Egmondanus nondum quietus Brabantinos mercatores, Francofurto redeuntes exuit, Burgundi Venlonam, quæ tum ei adhuc parebat, obſederunt, ſed ob hyemis aſperitatem retrocedere coacti, Carolus Brabantinis & Hollandis multa damna intulit, & mille cives Buſcoducenſes cum Domino in Waſſenaer cæpit, aliasque Geldriæ ſuæ urbes recuperavit, Anholtinum quoque caſtrum & oppidum occupavit.

Anno 1512. compoſitio nova, per conjugium Caroli cum Iſabella, Philippi filia ſecundogenita, quæ conſenſu Imperatoris Geldriam integram in dotem, hac tamen conditione, ut nullis hæredibus relictis, ad Burgundicam domum rediret, ei adferret, propoſitum, non ſucceſſit.

Anno 1513. excluſo denuo Joanne Clivio, compoſitio reſumpta, & Geldria ad dies vitæ Carolo aſſignata eſt, qui Lobithum idcirco telonium cum reditibus ex Geldrica inſula ad ſe tranſtulit: quapropter offenſis Cliviis, per Caroli cum Anna, Joannis filia, conjugium quæſita reconciliatio, ſed quia in dotem omnes Geldricæ portiones Ducatui ablatæ, & Clivio additæ poſcebantur, in illud Johannes non conſenſit, imprimis Imperatore Maximiliano, & Margaretha Auſtria, Belgii gubernatrice, vetantibus, & aliud conjugium cum Ludovico Bavaro urgentibus.

Anno 1516. Sittardi (1) Juliorum Burgundi novas pacis conditiones per Philippum

(1) Nullam hujus Sittardienſis Pacti mentionem faciunt *Iſ. Pontanus*, *Schlichtenhorſtius*, meminit

Ravenſteinium & Comitem Naſſovium propoſuerunt, in quas Duces Juliacenſis & Clivenſis, frater & filius, hac conditione conſenſerunt, ut Maximilianus Cæſar Juliæ & Montium Ducatibus, cum Ravensburgio Comitatu, Johannis filium primogenitum, Johannem III. inveſtiret, Saxonis actionem, a patre Friderico Cæſare datam, averteret, & Ducis denique Joannis filia Anna apud reginam Eleonoram educaretur; quas Maximilianus Cæſar, ejusq; ex filio Philippo nepos, Carolus, ita comprobarunt, ut 50. millia flor. ad educationem filiæ Juliacenſes & Clivenſes contribuerent, & mutua quoque auxilia tempore neceſſitatis præſtarent. Hæ conditiones poſtmodum anno 1519. itidem Sittardi & Gorcumiæ anno 1528. anno vero 1536. Graviæ, demum in transactione Venlonenſi anno 1543. repetitæ & confirmatæ ſunt. (1)

Opera politica.

In omnibus his bellorum turbis Dux Joannes conſtitutus, felix nihilominus & auſpicatum conjugium inter filium ſuum Joannem, & Mariam, unicam Wilhelmi, Juliæ & Montium Ducis, Comitisque Ravensburgici, filiam & hæredem, procuravit, quod anno 1496. tractari cœptum, (2) ſed anno demum 1510. conſummatum eſt; (3) quo anno etiam, die Lunæ poſt Dominicam Oculi, Nobilibus Clivi æ & Marchiæ privilegia, de ſucceſſione in linea recta & collaterali filiorum & filiarum promiſcua in feudis, evocatione, cognitione cauſarum nobilium in civilibus & criminalibus, eorumque liberis, ſine conſenſu parentum in dedecus familiæ contrahentibus, nihil ex bonis conferendo, jure primogenituræ, controverſia cum Principe, &c. largitus eſt.

Opera Eccleſiaſtica.

Inter opera Eccleſiaſtica, (4) de ſpirituali jurisdictione, mixto foro, religioſarum perſonarum ſucceſſione, emptione ſæcularium & venditione Eccleſiaſticorum bonorum, ab Adolpho primo introducta, ab avo an. 1463. confirmata, Joannes II. & III. pater & filius, renovarunt & publicarunt: utpote an. 1507. die Veneris poſt Dominicam Reminiſcere, itemque an. 1508. de ſucceſſione Eccleſiaſticorum bonorum ad Eccleſiaſticos interdicta, & proximis agnatis conceſſa; & an. eodem de mortificatione Eccleſiaſticorum bonorum, ipſis Eccleſiaſticis prohibita; jurisdictione vero Eccleſiaſtica tantum in matrimonialibus, cenſura, bonis Eccleſiaſticis antea mortificatis, & teſtamentis permiſſa, bullis vero bannalibus & exbannalibus (ut loquuntur,) pontificiis excluſis, Dom. Jubilate.

Prædicatores Calcariæ in Ducatu Clivio, & in **Marienheid** prope Gommersbachium, in præfectura Neoſtadienſi Comitatus Marchici, confirmavit, multisque bonis & privilegiis dotavit, in protectionem etiam eosdem prædicatores cum monaſterio Lippienſi, & Eccleſiaſticis Tremonienſibus, ſuſcepit.

Structuram templi Aldegundini, cujus fundamenta anno 1483. jacta ſunt, urbi Embricenſi confirmavit: parochiam Clivenſem collegiatæ Eccleſiæ, & ſacellum **Rutterden** parochiæ Dousbrugenſi incorporavit.

Fundationem Hoſpitalis Wattenſchedii ratam habuit.

Carthuſianis Gravianis, Abbatiæ Campenſi, & monaſterio Monchuſio prope Arnheimium, liberum in teloniis ſuis Rhenanis tranſitum conceſſit.

Opera politica, & inter ea Pacta cum vicinis Principibus & Rebus publicis.

In politicis cum vicinis Principibus & Dynaſtis ita convenit:

Anno 1481. cum Tremonienſibus de protectione, libertate & arreſtis fœdus iniit. Anno 1491. cum Archiepiſcopo Colonienſi, Hermanno Haſſo, interventu fratris Wilhelmi Landgravii, de villa Geilemeria, & Elmenhorſtiis in diœceſi Reklinghuſenſi, cum civitate vero Colonienſi de mutua immunitate & opera tranſegit.

An-

nit vero *Turckius* in Supplem. atque eodem anno Maximilianus ſpem Saxonum in Ducatu Juliacenſi, &c. maſculis Principum Juliacenſium extinctis, quam Fridericus III. iis fecerat, irritam reddidit, atque Johannem quoque de Ducatibus Juliacenſi, Montium, & Comitatu Ravensbergenſi inveſtivit. Vide Diplomata in Cod. Diplomatum No. XCV. XCVI. XCVII.

(1) Vide Tabulas in *Recueil des Traités de paix* T. II. p. 657. 662. & 671.

(2) Inito tum inter Wilhelmum, Ducem Juliacenſem, & Johannem II. Ducem Clivi æ, Pacto unionis ditionum utriusque, atque Maria, filia Wilhelmi, Johanni III. Clivenſi Duci, deſponſata. Vide Diplomata in Cod. Diplom. No. XCVIII. XCIX.

(3) Poſtquam Maximilianus Imperator feminarum ſucceſſionem in ditionibus Wilhelmi annis 1508. & 1509. ratam habuit. Vid. Diplom. in Cod. Diplom. No. C. CI.

(4) Quæ de rebus Eccleſiaſticis, Politicis, ſtatu Nobilitatis & Civitatum refert Autor, ex *Turckii* Supplemento deſumpſit, atque ad verbum tranſtulit.

Digitized by Google

Anno 1495. Advocatiam Eſſendianam pro ſe & hæredibus, Marcæ Comitibus, perpetuam acquiſivit.

Anno 1505. ab Imperatore Maximiliano I. privilegium de non evocando, & exemptionem ſubditorum a Judiciis liberis Weſtphalicis impetravit. Eodem anno a Philippo, Caſtiliæ Rege, omnium Geldriæ partium acquiſitarum confirmationem accepit.

Anno 1511. cum quatuor Electoribus ad Rhenum de ejusdem ponderis & pretii moneta convenit.

Statum Equeſtrem nobilium multum promovit: (1) *Status nobilitatis in Ducatu Clivio.*

Anno 1481. Ahaſvero de **Boetzelaer** Archipincernæ Clivii hæreditarium officium, eum duarum in **Hoerdt** villarum medietate, ad dies vitæ attribuit.

Anno 1487. Rutgero ab **Horſt**/ cum filia naturali Maria, arcem **Heßhuyſen** reſtituit.

Anno 1492. Adolpho, fratri naturali, arcem **Grondtſtein**/ ſibi cenſum reſervando & reditus, primo in feudum dedit, deinde in dominium convertit.

Anno 1497. arcem **Wiſſen** in dominium, ratione tantum incolarum & villicorum, ei ſubjectorum, commutavit.

Anno 1498. Adolpho a Wylich arcis Diesfortianæ dominium & cunicularios Vluyrenenſes conceſſit.

Anno 1499. turrim Griethanam Ottoni Bureno, cum filia ſua naturali Helena, largitus eſt. Anno eodem 1499. Ottoni a Wylich arcem **Roſaw** in perpetuum feudum donavit. Eodem etiam anno Stephano a Wylich arcem Kervenhemiam oppignoravit, & ipſo vel poſteris præſentibus, etiam incolarum municipii adjacentis mulctas decidendas promiſit, earum medietatem iisdem aſſignando.

Anno 1504. Johanni de Recke munitionem caſtri Untorpff, quod antea Friderico a Marck datum erat; anno 1515. Henrico Knippingh arcem Stochum, cum **Weſenwinckel** & **Weſilingh**/ in feudum, & eodem anno Bernhardo Schœler molam & jus venationis in præfecturis Blanckenſteinia & Werthinenſi, conceſſit. *Status nobilitatis in Comitatu Marcano.*

Civitates & oppida multis privilegiis exornavit. Nam anno 1481. Weſaliæ immunitatem teloniorum Cliviorum, ſicut etiam Duisburgo, eidemque Weſaliæ anno 1493. judicii in curiam translationem, anno 1502. de cenſu cereviſiario ſoli urbi ſolvendo, anno 1514. hæreditario Scabinatu abrogato, liberam ejus a civibus eligendi poteſtatem indulſit; de mulctis item magnis, juramento judicis & modo judicii diſpoſuit. Anno vero præcedente 1513. Weſalienſes iidem armorum vi telonium, a Wilhelmo ab Horſt/ Præfecto Dinslacenſi, in oris Lupiæ locatum, diruerunt. *Status urbium in Ducatu Clivio. Weſaliæ.*

Anno 1482. omnes homines, & bona parochiæ Embricenſis ab utraque Rheni parte, prætori Embricenſi, pactis nuptialibus & teſtamentariis exceptis, ſubjecit. Anno 1485. judicium liberum diei Lunæ propter debita & damna eidem, ſed ad revocationem, dedit. Anno 1490. electionem Scabinorum urbi pro 7000. floren. reliquit, quam poſtea revocavit, & ob multas cauſas non amplius indulturum edixit. *Emmericæ.*

Anno 1486. Calcariæ excellens illud hebdomadarium forum promulgavit. *Calcariæ.*

Anno 1483. Reeſæ, præter libertatem in teloniis, etiam libertatem electionis Magiſtratus attribuit. *Reeſæ.*

Anno 1501. & 1515. ob tumultum civium, quoad Scabinorum deſignationem ſibi revocatam, conſervatam, Budericæ & Huſſæ eandem in teloniis libertatem dedit. *Budericæ. Huſſæ.*

Anno 1483. quod Sherenbeca a Johanne de **Gemen** proditorie capta, nihil. *Sherenbecæ.*

Anno 1487. Sevenariæ jus civitatis, & cum eo telonii Huiſſenii cenſus, item vini immunitatem aſſignavit, cereviſiæ vero cenſum pro 50. Scutatis hæreditarie elocavit. Dinslacæ cenſus cereviſiæ ad revocationem conceſſus. *Sevenariæ. Dinslacæ.*

An.

(1) Inprimis cum ad reluendas oppignoratas terras, & promovendum matrimonium filii cum Maria, Equeſtris ordo multam pecuniæ ſummam contuliſſet, Johannes e contrario in ejus favorem conſtituit, 1. ne ejusmodi tributum ab ipſo poſtea exigeretur; 2. ut omnia feuda promiſcua eſſent; 3. ut Duces repreſſaliis in cauſis cum extraneis ipſi præſto ſint; 4. ut Duces in cognoſcendis cauſis criminalibus octo equeſtris dignitatis Viros & octo civitates admittant; 5. ne Veſtalibus nobilibus ultra 20. modia (**Malder**) ſuppeditare deberentur, nec quicquam debentur filiabus nobilibus, ſi invitis parentibus nubant; 6. ut primogenito filio præcipua domus relinquatur, aliaque.

Digitized by Google

An. 1508. omnibus civitatibus & civibus, ne ab exteris propter debita & damna infeſtari poſſent, & eodem anno Grieſhuiſianis, decimum ab excedentibus oppido nummum exigendi, poteſtatem, & civitati Lippienſi telonium terreſtre ad revocationem largitus eſt.

In Comitatu Marchiæ. In Comitatu Marcano ſimiliter Altenanæ, Plettenbergæ, Ludenſchedio, Caſtropio, urbibus & municipiis, an. 1484. Hatinegæ & dominio Hulſchedano, cum oppido Neoſtadienſi, libertatem venandi, Hammonæ & Unnæ piſtrinæ & cereviſiæ cenſum, dum revocetur, indulſit. Hammonæ peculiariter de hæreditate in toto Comitatu Marcano an. 1495. privilegium dedit.

An. 1510. diſpendia ab igne in arcibus Duſſeldorpienſi & Hambachiana Ducis Joannis filius, Joannes, nominis tertius, ex conjugio quoque Juliæ & Montium Dux, ſenſit.

Anno 1517. Gochia, Zonsbeca, Grietha, Eltena, Cranenburgum, Huiſſena in Ducatu Clivio, in Comitatu Marcano an. eodem etiam Bockhumium, anno vero 1520. Breckenfelda & Schwelma conflagrarunt.

Ordinationes de jurisdictione Eccleſiaſtica, longis cultris non geſtandis, judiciis in præfecturis Bochumienſi & Werthinenſi, provocatione Dufflia ad Clivenſe judicium metropolitanum, promulgavit.

Oeconomia. Oeconomia Principis ob æs alienum, in varios bellorum ſumptus neceſſario impenſum, multum laboravit, ideoque etiam modus ejus reducendæ per Theodoricum a Ῥῆμπορ/ Præpoſitum Clivium, Joannem Seckiengum, Scholaſticum Craneb. Henricum a Biland, Equitem, Adolphum a Wylick, Archiprædectum aulæ hæreditarium, Chriſtophorum a Wylick, Archimareſchallum, Elbertum ab Honnepel, Iſſelburgium, Weſſelium a Loe, Limerſium, Godefridum Turck, Gochienſem, Henricum Knipping, Hammonenſem, Joannem ab Horſt, Dinslac. Præfectos, Hermannum a Wittenhorſt, Theodorum a Wikedo, Caſparum Turck, cum omnium civitatum Deputatis, propoſitus eſt, eumque in finem an. 1505. 12. Conſiliarii, octo ex Cliviis, & quatuor ex Marchia Deputati, rationem ejus inierunt.

Annis 1481. & 93. Domus Niverſias Bruxellis & Brugis vendidit, & nemus Zellerenſe iterum comparavit.

Obiit poſt 40. annorum imperium an. 1521. 15. Martii, hora 5. veſpertina, quem uxor Mechtildis Haſſa anno 1505. 19. Februar. præceſſerat: Ambo Clivis in Eccleſia collegiata tumulati. De Joanne Streithagenus:

Quod tibi Pontificis ſummo pro munere ſummi
Fulva Quirinali venit ab arce Roſa;
Et quod Geldrenſem viciſti fortiter hoſtem,
Virtutis pariter ſunt monumenta tuæ.

De Johannis ſecundi, Clivorum Ducis III. binis fratribus, Engelberto & Philippo, *Cliviis, & primo quidem de* ENGELBERTO, *Duce Niverſio.*

Cæterum Joannes II. de quo jam egimus, Engelbertum quoque & Philippum fratres ſuperſtites adhuc ſuo tempore habuit.

Engelbertus, ſucceſſionis in Comitatibus Niverſio, Auxerrio, Eſthampio, Rhetelio, materna hæreditate a fratre Joanne fiduciales literas an. 1488. nactus, avi materni, Joannis Burgundi diviſionem ratam habuit. Et Ducatu Clivio, cum Comitatibus Dinslacenſi, Gennepenſi & Marcano, renunciatis, ditionibus iſtis, (1) cum dominiis Angelomonaſterienſi, Pontis-Cavallino, Swienlandio & Viviano in Flandria, itemque jure in Ducatibus Lotharingio, Brabantino & Limburgio, cum dimidiata 40. Anglicorum Salutenſium parte ex reditibus Sylvæ-Ducenſibus, potitus eſt. Vivo tamen adhuc avo materno, 900. libras ex Pontis-Cavallini proventibus accepit, donec eo anno 1473. ut ſupra dictum eſt, mortuo, poſſeſſionem omnium illarum ditionum adeptus eſt. Uxorem duxit Carolam, Joannis, Comitis Vendomii, filiam. Controverſia vero inter ipſum & Joannem Albertum, qui Carolottam, Eliſabethæ matris ſororem, duxerat, conjugio inter filium ſuum Ca-

(1) Tabulas vide in Cod. Diplom. No. CII.

Digitized by Google

Carolum, & illius gnatam Mariam, finita eſt; Et hic Carolus, poſt mortem patris, a Ludovico XII. Galliarum Rege, Dux Niverſii inauguratus eſt.

Ex hoc autem conjugio (1) Franciſcus genitus, qui ex Margaretha, Caroli Borbonii, Ducis Vindocinenſis, filia, ſequentes liberos viciſſim edidit:

Primus Franciſcus, Niverſii Dux, & Comes Euſii, ἄπαις, in pugna Orcuſiana an. 1563. periit. Secundus Jacobus, Ilæ Marchio, ſimiliter ſine hærede obiit.

Henricus Niverſius, Comes Euſii, filiorum tertius, Annam Monpenſeriam uxorem habuit, itidem ſterilem.

Henrica igitur Niverſia Ducatum hærede vacuum dotis nomine Ludovico Gonzagæ, Mantuæ Principi, attulit, qui anno 1595. mortuus, filium Carolum reliquit, nodernum Mantuæ & Niverſii Ducem: Filiarum Franciſci, præter Henricam, Catharina primo Anthonio Croviaco, Comiti Porciano, deinde Henrico Guiſio nupſit.

Maria vero uxor fuit Henrici Borbonii, Marchionis Condæi; Engelbertus autem Clivius, ut ad illum revertamur, cum Carolo VIII. Galliarum Rege, ex Ludovico, Duce Aurelianenſe, & Maria Clivia, avi ſui Adolphi, primi Clivorum Ducis, filia, genito, anno 1495. Italiam ingreſſus, regni Neapolitani expugnationi adfuit, in quibus copiis etiam Henricus Wiſchius arque Robertus Aræburgius militarunt. Idem, mortua uxore, anno 1496. defuncto Davidi Burgundo, Epiſcopo Ultrajectino, ſucceſſiſſet, (2) cleri populique votis unanimiter electus, niſi Maximilianus Cæſar Fredericum, Marchionem Badenſem, authoritate ſua ad hanc dignitatem promoviſſet: Ob quam cauſam frater ejus Joannes, de quo diximus, Clivorum Dux, Reipubl. Trajectenſi bellum movit, expenſis ſuas repetens. Engelbertus tandem fato defunctus eſt anno 1521.

De PHILIPPO Clivio.

Philippus alter frater, in ſtudiis educatus, anno 1496. dominium Angelomonaſterienſe, hac tamen conditione, (3) accepit, ut, ſi vel Epiſcopatum conſequeretur, vel ſine hæredibus diem obiret ſuum, in manus fratris Joannis primogeniti illud viciſſim reſignaret, quod tamen Philippus non usque adeo bona fide præſtitit; Factus enim Nivernenſis, & poſtea Rhemenſis Epiſcopus, ditionem illam pro 18. mill. floren. vendidit, (4) & reſiduum fratri Engelberto donavit, ut propterea alter frater Joannes, Dux Cliviæ, pro rei vendicatione actionem inſtituerit, ſed literis amiſſis vel intercepris, litem relinquere coactus eſt. (5) Obiit Philippus anno 1505. 3. Maji.

JOHANNES, ejus nominis III. dictus Pacificus, ſub Maximiliano I. ejusque ex filio Philippo Hiſpaniæ redenepote Carolo V. Impp. Dux Cliviæ IV. Juliæ 8. Montium 6. Marcæ Weſtphalicæ Comes in ordine 17. & Ravensburgi, Ravenſteinii, Gennepæ, Dinslaci, Holtæ, Hirnsbergæ, Bornæ, Brugenſis, Blanckenbergenſis Dynaſta.

Natus anno 1490. in profeſto Martini, & in aula Burgundica ſimiliter educatus. *Nativitas.*

Anno 1510. Cal. Octobr. cum Maria Julia & Montana, anno 1491. Non. Auguſt. nata, Duſſeldorpii copulatus, inde proceres omnium provinciarum, Duisburgum progreſſi, pactum unionis inter ſeſe erexerunt. *Conjugium.*

Ex hac genuit Sybillam, die Alexii anno 1512. Duſſeldorpii natam, & Johanni Friderico, Saxoniæ Electori, anno 1527. nuptui datam. (6) Licet enim ei Catharina, Cæſaris ſoror natu minima, confectis atque ſignatis ea de re literis, deſponſata eſſet, quum tamen *Liberi.*

(1) Vide ſupra *Tab. Genealog.* Ducum Cliv.

(2) Philippum potius, Engelberti fratrem, a nonnullis commendatum, ſed Fridericum, Badenſem Marchionem, electum fuiſſe memorat *Wilhelmus Heda* p. 325. nec, quod Autor Engelbertum votis cleri & populi expetitum ſcribit, a nemine alio traditum notat *Buchelius* in notis ibid. pag. 324.

(3) Vide Tabulas in Cod. Diplom. No. CIII.

(4) Vide Tabulas in Cod. Diplom. No. CIV.

(5) Imo conſenſiſſe in illam alienationem, liquet ex Tabulis in Cod. Diplom. No. CV.

(6) Tabulas matrimoniales, ut & Renunciationis Sybillæ, cum Reverſalibus Johannis Friderici, vide in Cod. Diplom. No. CVI. CVII. CVIII. de ipſis nuptiis Torgaviæ celebratis *Joh. Sebaſt. Müller* Annal. Saxon. p. 81. *Seckendorf.* in Hiſt. Luth. lib. II. §. 34. & 75.

Digitized by Google

men religionis incidiſſet in Saxonia mutatio, diſceſſumque idcirco fuiſſet a pactis, Cæſaris legato Haunarto aperte dicente, *non eſſe fidem ſervandam hæreticis*, Johannes Fridericus hanc duxit. Sybillæ hujus adductio ex aula paterna, per Brunſwicenſem & Magdeburgenſem civitates imperiales inſignes, Torgam usque facienda primum quidem decreta, ſed poſtmodum tamen, conſilio mutato, per Haſſiam Creutzburgum & Gotham facta eſt, adeoque die Mercurii poſt Jubilate Erphordiam appulit, ubi Sponſa Electoralis a Gunthero Swartzenburg. & quatuor Gleichiis Comitibus nomine Electoris excepta, indeque Weimariam, Jenam, Zeitzam, Aldenburgum ducta, medio inter Grimmium & Eilenburgum itinere a Wolffgango, Anhaltino Principe, Alberto Mansfeldio & Wolffgango Barbienſi Comitibus, cum 200. cataphractorum turma, accepta, cum Sabbathi ante Exaudi Georgius Saxoniæ cum duobus filiis, Henricus itidem Saxoniæ, Philippus Haſſiæ, Wolffgangus Palatinus Rheni Bavariæ, Ulricus Würtenbergius, Henricus Megapolitanus cum duobus itidem filiis, Erneſtus Brunſwicenſis & Lunæburgenſis, Duces, Turgoviæ prius appuliſſent, demum a Georgio Saxone cum quatuor curribus inauratis Turgoviam introducta, & Sponſo ſuo Electorali ipſa Dom. Exaudi copulata eſt. Obiit 21. Febr. an. 1554. matrona ſanctiſſima, ſimul & in ſincera veritatis Evangelicæ profeſſione, per varias tribulationes, inprimis mariti chariſſimi captivitatem, jactata, conſtantiſſima, quam nono poſt die maritus ſecutus eſt. Sybillæ Johann. Forſterus, Doctor Theologus, concione funebri Witebergæ 4. Martii; Et alius Vir pius ac doctus Muſa ſua ita eidem acclamavit:

Edita Juliaca fuerat quæ ſtirpe Sybilla,
Saxonici conjunx & generoſa Ducis.
Bullionea tui generis, Godefride, propago
Majorum celebri ſtemmate clara fuit.
Godfrido poſtquam Solyma Rex factus in urbe eſt,
Spinea Regis honor geſta corona fuit.
Hæc etiam caput eſt ſpinis redimita cruentum,
Facta crucis conſors maſta Sybilla viro.
Sed poſtquam terras vitæ pertæſa reliquit,
Lætitia fruitur, contuituque DEI:
Atque ſui rurſus pectus complexa mariti,
Gaudia percipiens, non moritura tenet;
Hic ubi Godfridus, David, Sanctusque Joſias
Te Comitem adjungunt, Jan-Friderice, ſibi.
Cum quibus alloquio dulci recreatur uterque,
Conjuge cum dulci coſta Sybilla ſuo:
Hiſtoriamque ſuæ memorant ætatis, & optant,
Majorum natos inclyta facta ſequi.

Sic vulgo exiſtimatur, licet male.

Anna ſequitur anno 1515. 10. Cal. Octobris, aliis 1. Julii, itidem Duſſeldorpii nata: Et primo Franciſco Lotharingo promiſſa, (1) poſtea tamen Henrico VIII. Angliæ Regi. (2) anno 1539. juncta, & ſtatim an. 1540. ob ſterilitatem repudiata, (3) anno vero 1557. 16. Jul. Chelſyhi mortua, & inde 3. Auguſti maxima & ſolenni pompa Londinum delata, ibidem in templi Weſtmonaſterienſis majori choro ad latus dextrum ante ſummum altare verſus meridiem ſepulturæ mandata.

Wilhelmum vero, omnium provinciarum hæredem & ſucceſſorem, anno 1516. 28. Julii, ipſa Pantaleonis, pater Joannes genuit, in arce Clivenſi in lucem editum, cujus ſacer Anadochus in baptiſmo fuit Hermannus Weedanus, Archiepiſcopus Colonienſis, qui defuncto an. 1514. Philippo Falckenſteinio, Hermannum Haſſum ſecuto, an. 1509. in dignitate hac ſucceſſerat. Ame-

(1) Tabulis matrimonialibus jam confectis, quas vide in Cod. Diplom. No. CIX.
(2) Pacta dotalia & renunciationem Annæ in paternas ditiones vide in Cod. Dipl. No. CX. CXI.
(3) Imo potius, quod libidini Henrici non reſponderet, quum vultu & oculis nullas illecebras, nec multum alacritatis aut vigoris præferret. *Burnet.* in Hiſt. Reform. Angl. p. 152. *Perizonius* in Hiſt. Sec. XVI. p. 302. alias conjecturas vide apud *Nicol. Sanderum* in Schiſmate Anglicano.

Digitized by Google

Amelia denique anno 1517. 18. Cal. Decembr. aliis 14. Novembr. Clivis in lucem edita, veræ de DEO doctrinæ atque ſinceræ religionis cultui addictiſſima, Domino JEſu Chriſto, animarum Sponſo, nupſit, & in cœlibatu, poſt educatos fratris chariſſimi liberos, anno 1586. 1. Martii, Duſſeldorpii diem ſuum extremum clauſit, cui ita parentavit non nemo:

Singula fine ſuo mundi contenta reguntur,
Et terram repetunt, quæ dedit ipſa prius.
Exprimit ereptæ quod mors deflenda Duciſſæ
Ameliæ multis dotibus eximiæ.
Nam mores humili geſſit ſub pectore caſtos,
Et mitis repulit corda ſuperba procul.
Sprevit opes, quamvis prædivite nata Ducatu,
Plurima pauperibus diſtribuenda valens;
Quin pietatis amans multos fœliciter annos
Finiit, & multos auxit honore dies.
Sic viviſſe ſatis, cum ſena decennia currunt,
Atque otio meſſes autumat eſſe ſibi.
Digna hæc virgo fuit producere longius ævum,
Si diſpenſaſſet tempora longa Deus.
Ergo habitat Cœlo mens incorrupta ſereno,
Et recubat nigra putre cadaver humo.

Chronoſtichon vero hoc eſt:

LIVIDas & rIgIDas reCOLIt Mars IVre CaLenDas,
OCCVbo, SerVator, ne bona grata neges.

Johannes autem noſter, de quo agimus, pater horum liberorum, an. 1518. Satellitum illorum (1) copiam, qui luporum & hædorum appellatione gaudebant, & ruſticos devorabant, ad oppidum Venlonam, cum Hermanno Weedano, Epiſcopo Colon. delevit. *Res geſtæ.*

Eodem anno Comitatum Cattimelibocium Naſſovio vendidit, qui, ope Franciſci a **Sickingen**, eum ſibi vendicavit.

Anno 1521. patri in Ducatu Clivio, & Marcano Comitatu, ſucceſſit, cum prius, nempe an. 1511. a ſocero Ducatum Julium & Montanum, cum Comitatu Ravensburgico, acceperiſſet: quo ipſo an. 1521. 14. Auguſti, Brugis Flandrorum Carolus Cæſar, anno imperii ſui tertio, pro Jolanda Dammertzia Embricenſi, in claſtro Marienbomio veſtalii, ſed ſaga, atque idcirco a Ducis Joannis patre ante ſexennium carceri tradita, literis, manu propria ſubſcriptis, interceſſit.

An-

(1) Erant milites tum, quibus Ezardus, Oſtfriſiæ Comes, ſtipendia ſolvere non poterat, tum qui exauctorati erant, poſt inducias inter Carolum V. & Geldriæ Ducem initas. De hac colluvie prædonum *Haræus* T. II. p. 544. *Cumque pecuniam ſolvendis dimittendisque militibus non haberet* (Ezardus,) *duo veteranorum peditum millia in ditionem mittit Groninganam, extorſione a ruſticis ſtipendia comparaturi, ſatis Omnelandios ſibi ex præterita debere militia teſtatus. Jungunt ſe bis tria peditum millia, quos Saxo & Brunſuicanus exauctoraverant, tum ii omnes, qui e rapinis vivere erant conſueti, expectantes, donec inducie inter Regem Carolum & Geldrum finirentur, quo recrudeſcente bello, huic aut illi parti nomina darent. Sed cum prolongatas inducias intellexiſſent, primum in Geldriam, dein in Cliviam proficiſcuntur. Ibi Meurſii Comitis ditionem invadunt, miſeros ubique ruſticos fortunis exuentes, deinde magno libertatem redimere cogentes. Verebantur vicini Principes alteram Aſperanam expeditionem, aut ne occupato munito aliquo oppido vicinas regiones omni calamitatis genere perveſtarent. Unis igitur in caſtris vires conferunt Belgæ, Clivii, Juliacenſes, Colonienſes, Weſtphali ac Meurſii, conjuratoſque prædones preſſi veſtigiis inſequuntur. Illi viribus impares in Geldriam, velut in portum, citato paſſu contendunt; Subſequuntur majoribus itineribus Principum Legati, propeque Venlonium eos aſſecuti, circiter ſeptingentos una pugna interficiunt, periiſſentque plures, niſi Venlonii, exoneratis majoribus tormentis, eos protexiſſent. Ubi cum aperte Gelder inducias violare nondum auderet, prædones vero ac latrones recipere in oppidis multo minus, illi nudo in campo non fidentes, obſcura nocte raptis militaribus ſignis, diſperſi in varias abiere partes. Capti inſtar latronum tormentis lacerati, carnificis manu periere.*

Anno 1524. ſocrum Sybillam Brandenburgicam amiſit, adeoque pro filio minorenne Guilielmo, cum Cliviis & Marchiacis, Juliis, Montanis ac Ravensburgiis præfuit.

Hic igitur notandum, etſi Fridericus III. Imperator Erneſto & Alberto Saxonibus Ducatum Julium & Montanum, linea maſcula deficiente, 4. Maji an. 1509. (1) promiſerit, quia tamen Maximilianus Imperator, Friderici filius, & Imperii ſucceſſor, 40. mille aureis an. 1516. Sittardi promiſſionem ipſis factam reſcidit, ejus nepos Carolus V. Cæſar, Joannem noſtrum Clivenſem in ditionibus Julia, Montana & Ravensburgia confirmavit. (2) Idem, omnibus Ducatibus & Comitatibus fœliciter unitis, ſucceſſit, easque ad Wilhelmum, filium unicum, cum jure Geldriæ transmiſit.

Anno 1522. in Martio, præſentibus Wilhelmo Moerſenſi, Jodoco Schouwenburgico, Conrado Tecklaburgico, Wilhelmo Rennebergio, Toparcha Bornenſi & aulæ Ducalis Præfecto, Wirichio Falckenſteinio, Comitibus, & 200. Nobilibus, privilegiis confirmatis, & homagio præſtito, cum conjuge Maria Julia & Montana inauguratus eſt. VVilhelmi Rennenbergii filia Eliſabetha, ut hoc addamus, in aula Clivia educata, primum in Præpoſitam Eſſendienſem electa anno 1538. pro 2000. florenis reſignatione facta, procurante Joanne hoc noſtro, Duce Clivio, Johanni a Reiversheyt Noveſii copulata eſt. Hujus Principis tempore etiam Reformatio religionis Chriſtianæ a variis abuſibus anno 1517. contigit, quam, ab ipſo quoque in ditionibus ſuis anno 1533. 8. Aprilis, Monrebergæ Clivorum exorſum & publicatam, (3) filius Wilhelmus continuavit.

Anno 1525. *CaptVs erat GaLLVs, coëVnt CVM rVre Cohortes.*

Anno 1526. Ludovicus Hungarus a Turca cæſus, cujus ſoror Anna Ferdinando poſtea juncta eſt.

Anno eodem 1526. 9. Maji, in profeſto Apolloniæ virginis, turres Calcarienſis, VVezana, & aliæ, ventorum turbine dejectæ ſunt.

Anno 1527. *ALtera poſt Captos GaLLos popVLIqVe fVrores*
Æſtas te Capta RoMa CrVenta fVit.

Anno 1528. incendium, Clivis exortum, multas ædes abſumpſit.

Anno 1529. VVeſalienſes Lupiæ amnis alluvium, civitatis ante muros pertingentem, aggeribus & ripis ruptis amiſerunt, ſed anno ſequente 1530. eundem maximis impenſis & laboribus in priſtinum alveum redegerunt.

Anno eodem 1529. *Cæſar In ItaLIaM qVo VenIt CaroLVs anno,*
ClnCta eſt rIphæIs noſtra VIenna GetbIs.

Tunc contra Turcam, Viennam obſidentem, a Philippo vero Palatino fortiter defenſam, (4) Joannes Clivius ſubſidiarium militem miſit, eoque nomine a Statibus provinciarum nobilibus & urbibus, imo ipſis Eccleſiaſticis, tributum exegit.

Anno 1531. circa Pentecoſten Barones Falckenburgius & Falckenſteinius, cum aliis nobilibus undecim, a Dinslacenſibus, ob mercatores Francofurtenſes Brabantinos exſpoliatos & captos, in Trevirenſi diœceſi apprehenſi, & Clivopolim abducti ſunt, Palandus, Dinslacenſis Præfectus, ut conſcius facinoris, accuſatus, ſe purgavit, prædones vero examinati & conjuncti, capitis ſupplicio affecti, &, exceptis duobus modo nominatis illuſtrioribus, apud Minores ibidem ſepultis, in rotam acti ſunt.

An-

(1) Imo potius anno 1483. Vide Diplom. in Cod. Diplomatum No. XCV.

(2) Literas inveſtituræ vide in God. Diplom. No. CXII.

(3) Reformandæ in Ducatu Cliviæ Religioni inprimis occaſionem dedit matrimonium inter *Johannem Fridericum*, Electorem Saxoniæ, & *Sybillam*, Johannis III. Ducis Cliviæ, ſororem, quippe qua affinitate factum, ut Johannes Fridericus ter ad Clivenſes fuerit profectus, adducto ſecum Antiſtite ſuo Aulico, Friderico Myconio, qui errores Pontificios e ſuggeſtu ſacro in illis ditionibus publice refutavit, atque anſam dedit, ut multi puriora Sacra fuerint amplexi, ipſeque Dux Cliviæ, Johannes III. Reformationis negotium in ditionibus ſuis promoverit, editis anno 1533. eam in rem novis legibus Eccleſiaſticis, ſ. Kirchen-Ordnung, ut refert Autor in *Annalibus Eccleſiaſticis* Reformationis MStis, quos poſſidemus, atque una cum aliis autoribus ſcriptis olim publici juris reddere conſtituimus. Inſertis quoque tum Johannis, Ducis Cliviæ, Legibus Eccleſiaſticis. Vide interim *Herm. Hamelmanni* Hiſt. Eccleſiaſt. Renati Evangelii in aula Clivenſi p. 984. & ſeqq. Oper. Geneal. Hiſtor.

(4) *Sleidanus* lib. 6. *Mich. Suiterus* apud *Schardium* T. II. *Turckius* in Supplement.

Digitized by Google

Anno 1533. 34. & 35. tumultus Anabaptiſtarum, & obſidio Monaſterienſis contigit, cui Johannes copias ſuas adjunxit, (1) & ipſus cum Ottone Bureno interfuit, cæteroquin Princeps Pacificus.

Cum Hermanno VVeedano, Archipræſule Col. Non. Septembr. anno 1533. unitus eſt. Cum Jodoco Schowenburgico de Crudenburgio caſtro, judicio Gemenſi, & piſcatione Lippienſi, tranſegit; cum Oſwaldo, Comite Montium, anno 1523. de limitibus Emmericenſibus. *Pacta.*

Anno 1533. cum urbe Colonienſi, & an. 1536. iterum cum Colonienſi & Monaſterienſi Epiſcopis convenit.

Edicta de præfectis, quæſtoribus & prætoribus, ſervitiis ſubditorum, ſodinis metallicis, telonio inter VVeſaliam & Sherenbecam, Capituli Santenſis & Monaſterii Cappenbergici protectione & bonis, publicavit. *Edicta.*

Anno 1534. 12. Decembris, de Anabaptiſtis, Sacramentariis, quos vocant, blaſphemis ſectis, concionibus angularibus, ſeditioſis, homicidis, latronibus, peregrinis militibus, mercatoribus, mendicis, agyrtis, Zygeanis, leges tulit.

Civitatibus Duisburgenſi & Orſovienſi libertatem in teloniis; (2) Recſæ, Altenæ & VVerdenæ a cenſu cereviſiæ immunitatem conceſſit. Neoſtadio & Ludenſchedio privilegia dedit, Rurorthæ ſua reſtituit, & molæ exſtructionem promiſit. *Status Urbium.*

Emmericam ſpeciatim an. 1422. in diſſidio Magiſtratus & civium reconciliavit, Viſelerio, factionis authore, in caſtro Ducatus Montani Angereno vinculis tradito, & jure electionis Magiſtratus ſui civibus ablato.

Anno 1536. 2. Octobr. Hambachi de ſervitiis officiariis, ſuis a ſubditis voluntarie præſtandis, modum præſcripſit.

Arcem VVinnendaliam prope Santos Theodorico, Domino de Wylich, Archipræfecto Ducatus Clivenſis hæreditario, an. 1532. conceſſit. *Status nobilitatis.*

Cuirliam vero villam in Comitatu Marcano Domino de Reck, ut hæreditarium feudum, tribuit. Roſendaliam in ſaltu Clivio, domicilium Oiſterwyckiorum, a ſervitiis & tributis exemit.

Anno 1538. filium VVilhelmum, ad obtinendam Geldriam, modis omnibus adjuvit.

Obiit ſatis mature, nempe quinquagenario minor, anno 1539. 6. Febr. Clivis ſepultus. De quo Streithagenus: *Mors.*

Contra Anabaptiſtas, Geticæque examina gentis,
Auxiliatrices junxit in arma manus.
Nec minus & patrias auxit cum conjuge dotes,
Montanaque ora, Juliacoque ſolo.

Uxor vero Maria Julia 4. Calend. Septembr. anno 1543. exceſſit, in Carthuſia Gravienſi condita, cui Conradus Heresbachius tale Epitaphium erexit:

Stirpe fui fœlix, terris & prole ſuperſtes,
His ego nunc cunctis ſum ſpoliata bonis.
Veſte quid ex byſſo corpus decoraſſe vel auro
Profuit, in terra vermibus eſca cubat.
At ſtat ſola ſalus ſperando fidere Chriſto,
Cætera vaneſcunt pulvis & umbra, nihil.

WILHELMUS, ſub Carolo V. Ferdinando I. Maximiliano II. & Rudolpho II. Impp. Dux Cliviæ V. Juliæ ac Geldriæ 9. Montium 6. Marcæ Weſtphalicæ Comes 18. dictus Dives.

Natus ipſa Pantaleonis, ſive 28. Julii, hora 4. pomeridiana, anno 1516. Clivis ab Hermanno Weedano, Archiepiſcopo Colonienſi, ſacro fonte lavatus. *Nativitas.*

(1) Autor in *MStis Annalibus Eccleſiaſticis*, & *Heresbachius* in Epiſtola de *factione Anabaptiſtica Monaſt.* quam Autor una cum ejus vita adjunxit *brevi ſuæ Repetitioni Catholicæ & Orthod. Religion.* Veſaliæ anno 1635. impreſſæ. *Herm. Hamelmann.* de *Renato Evangelio & motu Anabaptiſtico* in *Urbe Monaſt.* præter alios apud *Schardium* T. II.

(2) *Turckius* in Supplem. cujus fide quoque nituntur, quæ ſequuntur.

Educatio. Ab ineunte ætate a Doctore Conrado Heresbachio, (1) Medmenſi Montano, patris optimi, & mariæ matris, fœminæ prudentiſſimæ, conſilio, educatus, tantos virtutis progreſſus fecit, ut Joannes Sturmius, quem, prout etiam Eraſmum, Molinæum, Caſſandrum, ob ſummam eruditionem, chariſſimum habuit, in Epiſtola, ad hunc patriæ ſuæ Principem ſcripta, ita loquatur: *Non habet quicquam tua, vel animi vis ſapientius, vel amplitudo majus, vel fortuna præclarius, quam egregiam erga noſtras literas voluntatem, ad quam tibi tua natura dux fuit, quam ipſæ in ſe literæ auxerunt, & in qua te Doctor tuus Conradus Heresbachius confirmavit, a quibus ita imbutus, ita inſtitutus, ita educatus es, ut quæ habes, & quæ tibi ſine armis relicta ſunt, neque fortuna tempeſtate aliqua tollere, neque vis inimicorum bello detrahere poſſit, absque ſtudioſorum bonorumque virorum dolore, ut tuis malis, quaſi per tuum latus, reliqui omnes ſauciari videantur*, &c. Non tantum autem viros doctos coluit, eosque, ubi potuit, in aulam ſibi adſcivit, ſed etiam in reliquis virtutibus, pietate, ſobrietate, caſtitate, aulicis & ſubditis præluxit, juſtitiam ex æquo omnibus adminiſtravit, ſubditos inſtar patris dilexit, bello ſemper pacem prætulit, & ut Rempublicam conſervaret, omni ſtudio elaboravit. Ubi vero in ejus imperium ſucceſſio Geldrica incideret, & ob hanc cum Carolo quinto, Cæſare, magnam controverſiam haberet, hoc bellum animoſe geſſit, ſed tandem provincia cedens, compoſuit.

Mutatio Religionis, quæ multos in Germania motus peperit, & ſpecialiter Reformatio Archiepiſcopatus Colonienſis duplex, inprimis bellum Belgicum, imperium ejus quoque infeſtarunt, adminiſtrationem provinciarum ſatis difficilem Principi optimo attulerunt, de quibus omnibus jam ex ordine hiſtoria texenda eſt.

ontroverſia eldrica. De controverſia Geldrica (2) Johannes Sleidanus, libb. 2. 13. 14. & 15. ſcribit: Anno 1539. Cal. Aug. Arenaci Geldrorum Carolus Egmondanus, Geldriæ Princeps, e vita diſceſſit, qui finibus prope univerſis ditionis ſuæ exactus, ad eandem ſub certa conditione iterum admiſſus fuit. Is, cum jam ægrotus decumberet, quod per omnem vitam partium Gallicanarum fuiſſet, Burgundionibus admodum infeſtus, Gallorum ditionis provinciam facere voluit: In his anguſtiis conſtitutus, Guilielmum, Principem Clivenſem, propinquum ſuum, vix 20. annorum juvenem, primo anno 1538. adminiſtratorem, deinde poſt mortem ſucceſſorem pronunciavit, qui de ipſius, & nobilitatis atque populi voluntate, totam rei ſummam, maxima cum Cæſaris Caroli V. indignatione, ut dicemus, in ſe tranſtulit: Ita enim Bollius:

Me Sicambrorum ſeris Dux Carolus annis,
Horrida cui quondam prælia ludus erant;
Permiſit vetulus juvenis ſua ſceptra Wilhelmo,
Clivorum, Montis, Juliadumque Duci.

Et Conradus Achter-Veltius, paſquillus merus, Germanus & Apoſtolicus poëta dictus:

Geldriaci ergo viri, cives, populique Sicambri,
Cum pueris, junctis ſenibus, pulchrisque puellis,
Exhibuere ſuas laudes, titulosque celebres,
Et cecinere Duci lætiſona carmina paſſim:
Electo Domino præbentes gaudia ſumma.

De hac provincia ampliſſima eidem Gerhardus Geldenhaurius Noviomagus prolixa epiſtola, addita admonitione de officio Principis, cum hiſtoria Batavix, anno 1541. gratulatus eſt.

Nam cum Carolo Egmundano ipſa Nativitatis S. Joannis an. 1538. pactus, ut 6000. flor. Brabanticorum medietatem Geldria, alteram Clivia quamprimum penderet, eidemque ſola Clivia in feſto S. Petri ad Cathedram ſingulis annis 25000. Brabantinos ad dies vitæ numeraret, ipſa Blaſii Wilhelmus cum trecentis equis Neomagum invectus, juramen-

(1) Cujus vitam ipſe Autor deſcripſit, atque, ut diximus, *brevi ſuæ Repetitioni* ſubjecit. Vide quoque de ejus ſcriptis *Herm. Hamelmann.* lib. cit. p. 169. & 170.

(2) *Joh. Sleidanus, Pont. Heut.* R. Auſtr. lib. 11. c. 10. *If. Pontanus* lib. 12. *Schlichtenhorſt.* lib. 11. in fine & lib. 12. *Turckius* in Supplem.

Digitized by Google

mentum fidelitatis ab omnibus ordinibus accepit, ibidemque in arce Falconia Theodoricum Singendoncium Præfectum conſtituit.

Cum autem prius 6. Febr. anno eodem 1539. Wilhelmi parens, Joannes III. Cliviæ, Juliæ, Montium Dux, in ipſa ætatis ἀκμῇ, nempe annorum 49. non ſine ſummo filii unici & hæredis dolore occubuiſſet, ipſe patri optimo in omnibus provinciis & ditionibus ſucceſſit, indeque primordia regiminis adhuc difficiliora per immaturum ejus obitum ſenſit.

Eodem anno 1539. in Conventu ordinum Imperii, Francofurti habito, per legatos ſcriptum proteſtantibus exhibuit (1) Wilhelmus, in quo jus ſuum in Geldriam, a matre Maria Julia adhuc ſuperſtite ortum, explicabat, & venditionem, ab Arnholdo Egmondano, & Gerhardo Julio, Carolo Burgundo factam, vi, ob filium Arnholdi Adolphum, utpote immorigerum, corrigendum, & Egmondanos, injuſtos hæredes, e Geldria eliminandos, exoratam, interpretabatur, nec a Burgundo quoque omnes conditiones impletas eſſe dicebat, orans ideirco, ut apud Cæſarem pro ſe intercederent, cauſam quoque ſuam juſtam Cæſaris ibi legato commendarent.

Imo anno 1540. die Veneris poſt Quaſimodogeniti, legitimam poſſeſſionem adeptus, cauſæ ſuæ æquitati confidens, ipſus ad Cæſarem in Belgium Bruxellas transactionis cauſa venit, (2) & cum nihil proficeret, domum reverſus, cum Galliæ Rege Francisco conſilia communicare cœpit. Hic enim, cum recuperandi Mediolani ſpes tota cecidiſſet, etſi cum Cæſare poſt liberam ex cuſtodia dimiſſionem reconciliatus eſſet, rationes tamen occulte circumſpexit, quomodo eidem moleſtias ac negotia iterum faceſſeret; Et cum Guilielmus noſter tantam quoque cum maximo Cæſare litem & offenſionem ſolus ſuſtinere non poſſet, de mutuis amicitiæ inter utrumque vinculis, & quidem per conjugium ineundis, cogitatum eſt.

Erat enim Galliæ Regis e ſorore Margaretha, Henrici I. Albretani, Navarræ Regis, conjuge, neptis Johanna circiter undecim annorum puella, longe omnium totius Galliæ ditiſſima, & forma cumprimis eleganti, optimisque imbuta moribus; ut aurem hæc in matrimonium Principi Wilhelmo daretur, illico parentes, imprimis Reginam ſororem Rex ſollicitavit, ac demum obtinuit.

Guilielmus igitur anno 1541. 8. Aprilis, cum Ratiſponæ nova comitia agerentur, quia ob Geldriæ poſſeſſionem implacatum Cæſarem habebat, Hambochia arce in Juliis clam in Galliam proficiſcitur, (3) & iis, quos una ſecum eſſe voluit, locum atque diem conſtituit, quo diverſis viis profecti, tandem ad ipſum venirent: ſub exitum Aprilis Lutetiam appulit, exceptus a regiis miniſtris, & per Aureliam deductus, 6. Maji Amboyſiæ ad Regem venit. Is non ſecus ac filium complexus, illico Regi Navarræ & ſorori, ut adducta filia quamprimum ex Aquitania ad ſe veniant, nunciat. Cum veniſſet, etſi parentes neque tum admodum probarent, puella etiam, de Germanorum agreſtibus, & præ Galliæ delitiis multum durioribus moribus ab aliis perſuaſa, a Guilielmo alienior eſſet; Regis tamen, qui ſibi percommodam fore hanc affinitatem judicabat, auctoritate victi, Idibus Junii Schelerichæ nuptiæ peractæ ſunt, Rege ſponſam in templum deducente, Turnovio Cardinale miſſam celebrante, & Pontificio, Anglico, Luſitano, Veneto & Saxonico legatis, quia Cæſareus ſe excuſaverat, præſentibus, convivium ſplendidiſſimum apparante. Aliquot diebus poſt Princeps Guilielmus, conjuge ſponſa apud matrem, donec tempeſtiva viro eſſet, in Galliis relicta, 16. Julii domum rediit, cum antea anno 1537. de Chriſtina Danica, Cæſaris e ſorore nepte, vidua Mediolanenſi, quæ Italia relicta per Germaniam in Belgium reverterat, ipſi jungenda, fruſtra cogitatum eſſet.

Cæſar vero in Conventu Ratiſponenſi anno 1541. in omnium ordinum conſeſſu, 3. Julii die, gravem habet (4) de Guilielmo, propter occupatam Geldriam, querimoniam,

(1) Scriptum illud, cujus *Sleidanus* meminit lib. 12. vide integrum in Cod. Dipl. No. CXIII.

(2) Sed, *cum nullo eum jure uti Cæſaris Conſiliarii docuiſſent, domum re infecta reverſus, ad Regis Franciæ amicitiam animum convertere adoleſcens male conſultus cœpit*, ut refert *Pontus Heuterus* Rer. Auſtr. lib. 11. c. 15.

(3) Sparſa fama, ſe ad Comitia Ratisbonenſia proficiſci. *Pont. Heut.* l. cit. *Hareus* A. Brabant. T. II. p. 619. *Iſ. Pontan.* lib. 12. p. 819.

(4) Ad quam cum Legati Wilhelmi reſpondere, ac pro Duce ſuo deprecari vellent, Cæſar consurgens irato vultu diſceſſit. *Pont. Heuterus* loc. cit.

Digitized by Google

am, ſimulque librum eis exhibet, (1) quo ſuum jus in eam provinciam docet, atque etiam ſcripto Wilhelmi exhibito reſpondet, additque, illum quidem huc ad ſe vocatum, ſed longe diverſum iter (Gallicum) ingreſſum. Aderant quoque Clivenſes legati, qui Principem excuſabant, & cum in ſuo jure explicando pergerent, Cæſar conſurgit & abit.

21. Julii Principes & ordines omnes ad Cæſarem veniunt, & pro Clivenſi deprecantur, & ut eum in imperii tutelam accipiat, & amicæ tractationi litem permittat, petunt, inque eo ſuam operam profitentur, & ſi forte componi non poſſit, ut jure ſuum repetat, obteſtantur: Cæſar ad ea per Joannem Navium reſpondit, ſe tot annis conventus de ſummis Reipublicæ negotiis in Germania egiſſe, neque unquam tot Principes ad ullam publicam deliberationem cogere potuiſſe, nunc cauſam nacti adverſus me, ecce, inquit, quanto numero conveniſtis? de pace ergo Reipubl. conventum indictum, non vero, ut privata hæc cauſa diſceptetur, in qua ſola, quæ tamen proprie ſua ſit, quod Status imperii conſentiant, mirari ſe dixit. (2)

Poſt Comitia (3) hæc Cæſar e Germania diſcedens Friderico Palatino negotium dat, per Principes Electores, de reſtituenda Geldria, cum Clivenſi agendi. Mittunt hi legatos, eumque tum ſui privati periculi, tum publicæ perturbationis commoneſaciunt. Ille ſe legitimum hæredem, & absque vitio poſſeſſionem nactum eſſe, adeoque cauſam totam diſceptationi juris permittere, reſpondet, &, ne vim ſibi fieri patiantur, ſed ad æquitatem animum Cæſaris inflectant, obteſtatur. In Comitiis etiam Spirenſibus, anno 1542. 14. Februar. celebratis, juris & legitimæ poſſeſſionis defenſionem una cum dilutione aſſertionis, Cæſareæ Majeſtatis nomine in Comitiis Ratisponenſibus anno præterito 1541. exhibitæ, ordinibus imperii offert, quæ typis poſtea evulgata eſt. (4)

Dum hæc geruntur, Gallus circa Majum ad Guilielmum mittit Longovallum, qui ſub æſtatem, collectis copiis, cum Martino Roſſemo rei gerendæ occaſionem expectabat, & non longe poſt atrociſſimis verbis bellum Cæſari denunciat, (5) cum paulo ante Longovallus & Roſſemus, Brabantia occupata, magnum terrorem imparatis incuſſiſſent, & proximum erat, ut Antwerpiam caperent atque Lovanium, ſed rebus ad tormenta neceſſariis deſtituti, oppugnare non poterant, progreſſi igitur, quacunque vaderent, omnia populabantur, pecuniam extorquebant, ac pateſacta via, filio Regis, Aureliano Principi Carolo, qui Lutzenburgicæ regioni bellum tunc faciebat, menſe Auguſto ſeſe conjunxerunt.

Dux Guilielmus contra, milite ditionum ſuarum ſcripto, Heinsbergam & Sueſterenam, quæ validis Cæſareanorum præſidiis tenebantur, Juliacum munitus, brumæ tempore aſperrimo menſe Decembri Duram circumſedit, & ſubſidio Cæſareanorum in agro Aldenhoviano oppreſſo, recepit. Cum vero an. 1543. alia Noribergæ Comitia indicta eſſent, in quibus Ferdinandus Rex cum duobus filiis, & Gravellanus ex Hiſpaniis comparuerunt, Reginæ Mariæ, quæ pro Cæſare fratre Belgium gubernabat, legati Ulricus Criechingus & Vigilius Zuichemus J. C. miſſi, Principem Clivenſem oratione prolixa graviter accuſabant, quod ipſius ope conſilioque Rex Galliæ, Martino Roſſemo ductore, bellum iis locis feciſſet, itaque petebant, ut illum ad officium adducerent, quo videlicet a Geldriæ poſſeſſione decederet, & damnum reſarciat; ſed quia propter Cæſaris adventum ad multo gravius bellum res tendebat inter ipſum atque Clivenſem, Principes Electores, & alii ordines, interque eos Joannes Fridericus, Dux Saxoniæ Elector, & Philippus, Haſſiæ Landgravius, affines, per legatos intercedunt, & vix dum inducias impetrant

(1) Sub Titulo: *Aſſertio ejus juris, quod Imperatoria Majeſtas ad Geldriæ Ducatum & Zutphaniæ Comitatum habere pretendit*; Salingiaci in Ducatu Montenſi anno 1543. impreſſum, cum ſubjectis ſcholiis, quibus Wilhelmus contra ejusmodi Aſſertionem defenditur; & continua & pleniori juris & legitimæ poſſeſſionis Illuſtriſſimi Ducis in Geldriæ Ducatu & Zutphaniæ Comitatu confirmatione, itemque Scripto Wilhelmi, quod in Comitiis Francofurtanis exhibuerat, atque in Cod. Diplom. recenſuimus.

(2) Ut *Sleidanus* refert lib. 14.

(3) *Sleidanus* ibidem.

(4) *Salingiaci*. Vide Not. paulo ante.

(5) Cujus belli geſti hiſtoriam referunt *P. Heut.* lib. 11. c. 16. *If. Pontan.* lib. 12. p. 822. & ſeqq. *Paulus Jovius* in Narratione de hoc bello Juliacenſi apud Schardium T. 2. *Sleidanus* lib. 15.

Digitized by Google

trant a Gravellano, non quidem certas (1) & definitas, verum tales, ut eſſet in arbitrio Cæſaris, ubi primum Germaniam tetigiſſet, illas vel habere ratas, vel repudiare, atque interim oppidum Sittardum, quod eſt ad fines agri Juliacenſis valde munitum, in poteſtate Cæſaris futurum erat, donec ille, quid ſuæ mentis eſſet, explicaret. Intercеſſores hoc etiam promittebant, obviam ſe miſſuros legationem ad Cæſarem deprecandi cauſſa; & Gravellanus quidem magnam ſpem faciebat, fore, ut benignum ab eo reſponſum ferrent. Pactionem hanc legati Clivenſes, quorum erat primus Joannes Vlattenus, genere nobilis & vir doctus, probabant, & intercеſſoribus agebant gratias ob navatam operam: ſed interea, nempe 24. Martii, fuit commiſſum prælium ad oppidum Sittardum, in quo Caroli copiæ, quia Hinsbergæ obſeſſæ alimenta adducebant, profligatæ. Cumque ſuperior in eo eſſet Wilhelmus noſter, partim ob hanc victoriam, partim impulſu Galliæ Regis, pecuniam ſubminiſtrantis, animum obfirmabat, repudiatis induciis, cum legati domum rediiſſent; prælii ſecundi nuncius, magna celeritate perlatus in Galliam, excitavit ingentem lætitiam, & juſſu Regis decreta fuit Lutetiæ ſupplicatio. Anno eodem 1543. Spiram venit ad Cæſarem ſub exitum Julii Archiepiſcopus Colonienſis, Hermannus Weedanus, & pro Clivenſi intercedit, ſed fruſtra; niſi enim Geldriæ poſſeſſione prius Guilhelmus diſcederet, nullam pacis mentionem Cæſar audiebat. Et cum Saxonius legatus mandato ſui Principis Granvellanum Moguntiæ pro Clivenſi deprecaretur, ac perſuadendi cauſſa Reipublicæ diceret, privatam injuriam eſſe condonandam, præſertim jam imminente Turca: non diſceſſurum a propoſito Cæſarem reſpondit, quæcunque tandem ſit futura Turcarum impreſſio. Cæſar igitur ipſe, ſecundo flumine Moguntia deſcendens, Bonnam venit, indeque Duram petit, & quum ad Auguſti diem 22. eo veniſſet, deditionem ſibi fieri poſtulat, ni faciant, bellum denunciat. Milites contemptim reſpondent, neque ſibi periculum dicunt eſſe ab illo, qui jam pridem factus ſit eſca piſcium, rumor enim increbuerat, Cæſarem, cum poſt cladem Argieranam domum ex Africa rediret, facto naufragio periiſſe, & hæc opinio ſic inſederat animis populi Clivenſis, ut illis, qui ſe non vidiſſe modo Cæſarem, ſed conveniſſe quoque dicebant, vix crederent, Principi quoque idem fatali quadam credulitate perſuaſum fuit. Hujus figmenti putantur auctores fuiſſe Galli, ne Clivenſes remolleſcerent, Cæſaris potentiam veriti paciſcerentur.

Porro caput hic oſtentari ſolebat Annæ, quæ mater fuit Mariæ virginis, eoque veniebat quotannis magna hominum multitudo ad 26. Julii, qui conſecratus eſt illæ Divæ: ſed Hiſpani victores caput illud, muro incluſum, magna cum pompa religioſa deferebant in ædem Franciſcanorum, ne in illa ruina & templi conflagratione periret. Oppido direpto & incenſo, Cæſar progreſſus Juliacum, ac deinde Ruremundam (quod eſt ad Ruræ fluminis & Moſæ confluentem oppidum Geldriæ munitum,) deditione capit; nam Duræ calamitas inopinata magnam omnibus trepidationem atque terrorem incuſſit. Ruremunda Venlonam petit. Eo tandem ad ipſum in caſtra venit Dux Guilielmus, comitatus Henrico Brunſwicenſi, & legatis Archiepiſcopi Colonienſis, Hermanni Weedani, Adolpho Coadjutore, Comite ab Holſtein & Schowenburgh / Wilhelmo, Comite a Newenaer & Moers / & Joanne Groppero, J. U. Doctore & Scholaſtico S. Gereonis Colonienſe: cumque ſupplex deprecaretur, Brunſwicenſis etiam & legati vehementer intercederent, Cæſar tandem conſurgit, ac Auraico Principi & Granvellano dat negotium, ut leges illi præſcribant. His ergo conditionibus (2) die 7. Septembris anno 1543. receptus eſt: (3)

1. Ab Eccleſiæ Catholicæ religione non diſcedat, ſi quid in ea mutatum, reſtituat.
2. Fidem & obedientiam Cæſari, Ferdinando Regi & imperio promittat.
3. Fœderi Gallico & Danico renunciet, fœdusque nullum faciat, in quo non & Cæſar, & Ferdinandus, & ipſorum excipiantur hæredes.

4. A

(1) *Sleidanus* lib. 15.
(2) Quas *Sleidani* verbis refert Autor, vide quoque *Iſ. Pontan.* lib. 12. p. 832.
(3) Atque de Ducatibus Clivenſi, Juliacenſi, Montano, &c. a Carolo V. inveſtitus fuit 14. Septembris ejusdem anni. Vide literas inveſtituræ in Cod. Diplom. No. CXIV.

Digitized by Google

4. A totius Geldriæ poſſeſſione decedat, & jusjurandum populo remittat, ad recuperandam Geldriam, ſi quæ forte loca deditionem facere recuſent, auxilia Cæſari ſubminiſtret: Cæſar invicem illi provinciam Juliacenſem, bello nuper acquiſitam, reddit, duobus exceptis oppidis, Heinsberga & Sittardo, quæ ſibi retinet ad tempus, donec de ipſius fide compertum habeat & obſervantia.

Tractatio Bruxellenſis.

His ita transactis, anno 1544. 2. Januar. Bruxellis, & 24. ejusdem menſis in Spirenſi conventu Wilhelmus comparuit, & cum in hoc, præter Cæſarem, fratremque ejus, Ferdinandum Regem, etiam plerique imperii Principes adeſſent, plenior inter ipſos compoſitio inita eſt: (1) ad quam a parte Cæſaris Ludovicus de Flandria, Dominus de Praeth, Nicol. Perenottus, Cardinalis Granvellanus, Ludov. a Schore, & Viglius a Zuichen, Juriſconſulti: ex parte Guilhelmi Clivii Johannes Gogrevius, Cancellarius Julius, Nicolaus ab Harff, Geilenkirchæ Præfectus, Henr. Oliſarius, Cancell. Clivius, Georg. a Bœnen, Præfectus Wetteranus, Johannes Veltmeyer, D. & Johannes ab Eſſen, dictus Pottgieſer, deputati ſunt. Hi Bruxellis convenerunt:

1. Ut Carolus Cæſar nullum in Julium Ducatum jus amplius prætenderet.
2. Quiete etiam Geldriam poſſideret.
3. Wilhelmum Heinsbergam & Sittardum reſtitueret.
4. Mutuo datos 26036. aureos, 42000. Maximiliano conceſſis, remiſſis, Cæſar redderet.
5. Munitio Ravenſteinenſis dejiceretur.
6. Imperator proprietati & redemptioni Waſſenbergæ renunciaret.
7. Udenum, antiquæ Cliviæ feudum, cum Herpena & Ravenſteinio, a Duce Brabantiæ Dux Wilhelmus in feudum acciperet.
8. Winnendalia in antiqua feudi forma maneret.
9. Ut Dux Julius medietatem Dynaſtiæ Millenſis, Gangeltenſis & Vuichtenſis a Brabantia etiam feudum aguoſceret, reliqua vero medietas libera eſſet.
10. Actionem in Bruggenium, Dulkenium & Randerodium oppida cum Advocatia Aquenſi Cæſar remitteret.
11. Ut reſtitutio Wachtendoncæ, Schuelenburgi & parochiæ Angerogæ, erectio telonii Gennepenſis & inſulæ Rhenanæ ulteriori informationi reſervarentur.
12. Wilhelmus Imperatori redemptionem Hertzogenradiæ permitteret.
13. De Borna, Sittardo & Sueſtera quoque informatio fieret.
14. De Monioga medium propoſitum duplex: atque hæc omnia ordines utrimque rata haberent.

Hæc cum præſtaret Wilhelmus, Franciſcum, Galliæ Regem, infenſiſſimum habuit, ſed ille quoque cum an. 1544. 22. Septembr. Cameraci Carolo reconciliaretur, tota controverſia ſopita, utrimque animi reconciliati ſunt. (2) Wilhelmus vero noſter ab eo tempore Cæſari imperioque Germanico fidelis manſit.

Conjugium Ducis Wilhelmi.

Et cum conjugium cum Johanna Navarrena Brevi Apoſtolico, (3) eo quod ſponſa & parentes ejusdem diſſenſiſſent, per Bernhardum de **Siburg** a Paulo III. impetrato, abrogatum eſſet, juxta illud Regum & Principum iræ in nuptias deſinunt. Mariam, Ferdinandi, Caroli V. Cæſaris fratris, & in axiomate imperii ſucceſſoris, filiam, anno 1546. 26. Julii Ratisbonæ, cum Albertus Bavarus Annam, alteram filiam, duceret, (4) in mediis turbis & bellorum motibus ſibi adſociavit. Johannam autem, Henrici I. Albretanni, Navarræ Regis, filiam & hæredem, Antonius Borbonius, Caroli filius, anno 1548. ſibi copulavit, ex qua poſtmodum Henricus, ejus nominis II. Navarræ, quartus autem in hac nomenclatura Galliarum Rex natus eſt.

Privilegia.

Cum Maria vero Auſtria Dux Guilielmus a Carolo Cæſare privilegium de ſucceſſione filiarum (5) 19. Julii anno 1546. a Ferdinando (6) vero ſocero, Caroli fratre, an. 1558.

ut

(1) Cujus Tabulas vide in Cod. Diplom. No. CXV.
(2) Fœdere utrinque percuſſo, quod exhibetur in *Recueil des Traités* T. 2. p. 681.
(3) Quod vide in Codice Diplom. No. CXVI.
(4) *Thuanus* lib. 2. *Pont. Heut.* lib. 11. c. 21.
(5) Vid. Dipl. in Codice Diplom. No. CXVII.
(6) A quo & inveſtitus fuit 1559. Vid. Tabulas in Cod. Diplom. No. CXVIII. CXIX. CXX.

Digitized by Google

ut privilegium unionis, omnium ordinum conſenſu anno 1510. initæ, ratum eſſet, impetravit: quæ Maximilianus II. (1) 21. Aprilis anno 1566. & Rudolphus II. (2) 10. Martii anno 1580. confirmarunt. Ab eodem Carolo privilegium de non appellando, (3) itidem a Maximiliano confirmatum, iisdem annis conſecutus eſt. A Ferdinando vero ſpecialiter omnium teloniorum, (4) inprimis Morſani, Gennepii, translationem; a Maximiliano vero, ejus filio, an. 1566. privilegium exemptionis, & Academiæ Duisburgenſis anno 1562. a Pio, Pontifice Rom. indultum (5) conſtitutionem, cum omnium regalium confirmatione, accepit.

Anno 1571. ab eodem Cæſare Maximiliano protector diœceſeos Recklinghuſenſis, & anno 1575. cum Colonienſi & Monaſterienſi Epiſcopis Advocatus Werthinenſis declaratus, anno eodem etiam privilegium de non evocando, & a judiciis Weſtphalicis, itemque ab arreſtis ſubditorum immunitatem, a Maximiliano I. Cæſare, avo Johanni II. anno 1505. conceſſam, confirmatam, adeptus eſt.

Fœcundum præterea cum hac Maria Auſtria Guilhelmo, Deo benedicente, conjugium fuit, quippe ex qua non tantum quinque filias, ſed etiam duos filios, omnes in arce Clivia editos, ſuſcepit. *Liberi.*

Maria Eleonora nata anno 1550. 26. Junii, quam ſacro Baptiſmi fonte initiandam Chriſto obtulerunt Maria vidua Hungariæ, & Eleonora vidua Galliæ, utraque Caroli Cæſaris ſoror, Dorothea Danica Palatina vidua, & Adolphus, Elector Colonienſis. Hæc an. 1573. 14. Octobr. Alberto Friderico, Marchioni Brandeburgico & Duci Boruſſiæ, copulata, ex pactis dotalibus, (6) quæ Ferdinandus & Maximilianus Cæſares confirmarunt, tanquam primogenita, domui Electorali Brandeburgicæ, deficientibus maſculis hæredibus, ſucceſſionem in omnibus patris provinciis attulit. Domiductionem hujus ſuo infra loco ſubjiciemus. Obiit anno 1608. in Majo.

Anna nata an. 1551. 1. Martii, mane inter 4. & 5. cujus Chriſtiani baptiſmi teſtes fuerunt Alexander a **Drunboren**/ Præfectus aulæ, Sophia a **Neſebrandt**/ dicta Loe, Domina in **Wiſſen** & **Neſebrandt**/ Gothardi Ketleri uxor. Hæc an. 1574. Philippo Ludovico, Palatino-Neoburgico, nupſit. (7) De ejus quoque Domiductione infra locus dicendi dabitur. Obiit an. 1632.

Magdalena nata an. 1553. 2. Septembr. quam ſacro fonte abluendam ſuſceperunt Theodorus, Comes a **Manderſcheidt**/ Æmilia, patris ſoror, cœlebs, Magdalena Naſſovia, Hermanni, Comitis Mœrſani, uxor. Hæc anno 1579. 4. Octobr. Johanni Palatino Bipontino (8) copulata eſt. Obiit an. 1633.

Carolus Fridericus in ſpem ſucceſſionis parentibus 24. April. inter 4. & 5. matutinam, anno 1555. natus, & a Carolo V. Cæſare, Friderico II. Electore Palatino, Philippi, an. 1588. defuncti, filio, Ludovici VI. an. 1540. demortui, fratre, Anna Clivia Waldecciana, ſacro fonte levatus. De cujus vita & obitu ex Hercule Prodicio Pighii ſumma capita ſuo quoque loco annotabimus.

Eliſabetha nata anno 1556. 29. Junii, initiandæ ſacro fonte patrini fuerunt Joannes a **Bronckhorſt** & **Batenburg**/ Dominus in **Rimburg**/ &c. **Hochſtede**/ Præfecti aulæ, uxor, & vidua de **Schwanenburg**: ſed anno 1561. 19. April. denata, in herba obiit & abiit, Clivis condita.

Sybilla in lucem edita anno 1557. 26. Auguſti, hora 10. antemeridiana. Hæc an. 1606. Marchioni Burgoviæ, (9) Carolo Auſtrio, nupſit.

Jo-

(1) A quo & inveſtitus fuit 1556. Vid. Tabul. in Cod. Diplom. No. CXXI. CXXII. & CXXIII.
(2) A quo & inveſtitus fuit anno 1580. Vide Tabulas in Cod. Diplom. No. CXXIV. CXXV.
(3) Vide Tabulas in Codice Diplom. No. CXXVI. CXXVII. CXXVIII.
(4) Juxta Tabulas in Cod. Diplom. No. CXXIX.
(5) Vide Diplomata in Cod. Diplom. No. XIX. XX. XXI. XXII. & ſupra *de ſtatu Urbium* in Provincia Clivenſi.
(6) Quæ vide in Cod. Diplom. No. CXXX.
(7) Pacta dotalia vide in Cod. Diplom. No. CXXXI.
(8) Pacta matrimonialia vide in Cod. Diplom. No. CXXXII.
(9) Defuncto priori marito, Marchione Badenſi. Vide Pacta dotalia in Cod. Dipl. No. CXXXIII.

Digitized by Google

Johannes Wilhelmus ſecundus filius fuit, de quo poſt patrem.

Omnium vero, tum parentis utriusque, tum liberorum cunctorum, ſequentia addimus Eteoſticha.

ETEOSTICHA, ſive CARMINA NUMERALIA,

Diem natalem Illuſtriſſ. Principis GUILIELMI, Ducis Juliæ, Cliviæ, Montium, nec non Illuſtriſſ. D. MARIÆ Auſtriæ, &c. C. S. uxoris, item ſingulorum Illuſtriſſimi Principis Liberorum nomen, locum, diem feſtum, annum, menſem & diem, quo nati ſunt, complectentia.

Illuſtriſſ. P. Guilielmus, D. Juliæ, 1516. 28. Julii natus.

Quintilis vigena fuit, tu junxeris octo:
Te genuit Clivis Panta Wilhelme leon.

Illuſtriſſ. D. Maria Auſtria 1531. 15. Maji nata.

Gens Tigurina furens jacet, inclyta Praga Mariam
Ortu ter quinto vere calente creat.

Nuptiæ illuſtriſſimi Principis Guilielmi cum Maria Auſtria, celebratæ Ratisbonæ 1546. 5. Julii.

Quinta Ratisbonæ par nobile nectit Iüli,
Clivenſi conjunx læta Maria venit.

Maria Heleonora 1550. 16. Junii.

Junius octenos ſoles bis vexit in orbem,
Pulchro lux orta eſt Elleonora polo.

Nuptiæ illuſtr. D. Mariæ Heleonoræ cum illuſtr. P. Alberto Frederico, D. Boruſſiæ, celebratæ in Regio monte Boruſſ. 1573. 14. Octobr.

Octobris nono ſocietur quintus in arce
Kinsbergi, Alberto chara Maria coit.

Anna 1552. 1. Martii.

Lubrica prima fuit, qua veſcier incipis aura
Κρεος auſpiciis, Annula virgo bonis.

Nuptiæ D. Annæ cum illuſtriſſ. P. Philippo Ludovico, Palatino Rheni, celebratæ Neoburgi ad Danubium 1574. 27. Septembr.

Septima lux noni vicenaque ſtellat, ut Anna
Nuburgi conjunx juncta, Philippe, fuit.

Magdalena 1553. 2. Novembr.

Altera lux noni fuit, Octobrisque ſequentis,
Incipis hac luna tu Magalena frui.

Illuſtriſſ. P. Carolus Fredericus 1555. 28. Aprilis.

Octo & viginti numerabis Aprilis, ut exit,
Carole tu Clivis natus es alte tuis.

Obitus illuſtr. P. Caroli Frederici Romæ 1575. 19. Februarii.

Carole tu patria is præclara palatia Romæ
Cernere, te Februi nonus in Urbe necat.

Eliſabeta 1556. 29. Junii.

Triginta in numeris nocteis ſolisque reflexus
Junius, huic vivis, naſceris Eliſabeth.

Obitus Eliſabetæ 1561. 19. Aprilis.

Extincta Elizabeth Clivis, cum nonus Aprilis
Atqui bis quintus, ſpiritus aſtra ſubit.

Sybilla 1557. 26. Auguſti.

Auguſti ſexto & viceno nata Sibilla eſt
Montigenis, Clivis, Juliacisque ſuis.

Illuſtr. P. Johannes Guilielmus 1562. 29. Maji.

Majus vicenos recolit ſolesque novenos,
Aſpexit vultus Clivia, Jane, tuos.

Barbara MAMCESI vox eſt ignota Latinis,
Continet hæc pueros, Dux Gulielme, tuos.

An-

Anno 1546. Maximilianus Burenus Cæſari Carolo V. ex Belgio militem adductum Eltenæ luſtravit, cum quo proteſtantes PP. vicit (1) Wilhelmus noſter. Cum an. 1548. Cæſar, per Germaniam victor, comitia Auguſtæ Vindelicorum celebraret, iisdem interfuit, (2) atque Cæſarem, ut clementius cum captivis Principibus, Johanne Friderico Saxone, & Philippo Haſſo, affinibus ſuis, atque Evangelicæ doctrinæ hominibus, ageret, rogavit: fœdus tamen reginæ Mariæ, ſororis Caroli, an. 1552. Aquis inſtitutum, per legatos excuſavit. Pari ratione an. 1552. Heidelbergæ in Principum conventu comparuit, ut Mauritium Saxonem cum Cæſare Carolo, Albertum, Marchionem Brandeburgicum, cum Epiſcopis reconciliaret, atque pacem cum aliis in Germania ſtabiliret. Anno 1553. in eadem Heidelberga tribus Electoribus Rheni, Palat. Mogunt. Treviro, & Chriſt. Würtenbergico, fœdere defenſivo unitus eſt, quibus ſtudiis id effecit, ut ſemper hinc inde in comitiis in magna authoritate apud Principes fuerit, præſertim vero anno 1557. in compoſitione controverſiæ de Comitatu Cattorum, & anno 1558. cum ſocer Ferdinandus, & an. 1562. Maximilianus, ejus filius, ſuus affinis, Francofurti Cæſares conſtituerentur, prout in ſequentibus porro explicabitur.

Anno 1562. Arnholdus, Comes Benthemius, (an. 1554. 11. Oct. natus,) in ipſo ætatis flore, dum annum ageret octavum, Everwino patre mortuo, ex conſilio Annæ matris, Conradi Tecklenburgici ex Mechtilde Haſſa, an. 1558. in Sept. mortua, filiæ unicæ & hæredis, aulam Juliacam, tanquam ipſius Minervæ templum & palæſtram, usque ad annum 1571. frequentavit, inque ea cum junioribus Principibus educatus eſt.

De reformatione Eccleſiæ Chriſtianæ in Germania, imprimis in Archiepiſcopatu Colonienſi duplici, ex Johanne Sleidano & Jacobo Auguſto Thuano, hiſtoricis fide digniſſimis, jam porro dicendum.

Reformatio Colonienſis prima eſt, quod Evangelicæ veritatis cognitione illuſtratus Hermannus Weedanus, Archiepiſcopus Colonienſis, (an. 1477. 14. Jan. natus, & an. 1514. ad dignitatem iſtam electus,) cum emendationem Eccleſiæ cogitaret, hortatu ſuorum anno 1536. provinciæ Epiſcopalis concilium Coloniæ Agrippinæ (3) coëgit, vocatis eo reliquis, uti fieri ſolet, ditionis ſuæ Epiſcopis, Leodio, Trajectenſi, Monaſterienſi, Oſnabruggenſi, Mindenſi: facta ibi ſunt decreta de ceremoniis atque doctrina; poſt etiam ejus rei liber fuit editus, (4) quem Joh. Gropperus, (5) Juris Pontificii Profeſſor, compoſuit, in quo pleraque omnia dogmata pontificia novis interpretationibus, & veluti coloribus veſtiuntur. *Reformatio Colonienſis prima.*

Quia autem ſcriptum hoc Archiepiſcopo neutiquam ſatisfecit, & præterea in Comitiis Ratisbonenſibus anno 1541. decretum fuit factum, & injunctum Epiſcopis, tum a Cæſare, tum a Legato Pontificis, ut in ſuis quique finibus piam emendationem inſtituerent, ille anno 1542. Martinum Bucerum, a Groppero ex comitiis reduce a pietate eruditioneque & pacis ſtudio commendatum, ſed antea tamen ſibi notum, Bonnam in Februario evocat, nec ante dimittit, quam de reditu præſtita promiſſione. Deinde anno 1543. ſuorum ordinum agit conventus: hi ſunt, Clerus primarii templi, Comites, nobilitas, & civitatum legati. Re deliberata placuit omnibus, inchoandum eſſe tam pium opus atque ſalutare inſtitutum; negotium ergo dat quibusdam, ut rationem aliquam futuræ reformationis ſcripto concipiant, & de viris bonis, Eccleſiæ miniſtris, circumſpiciant. Scriptum illud Theologis Colonienſibus mittit, & ut e ſacris literis judicium faciant, ſententiamque ſuam oſtendant, petit: ſed cum nec ſic deſiderio ejus ſatisfieret, Martinum Bucerum Argentina revocat, & Philippum Melanchtonem Wittemberga a

(1) Capto quoque Johanne Friderico, Elect. Saxoniæ. *Sleidanus* lib. 17. & 18. *P. Heut.* lib. 12.

(2) *Sleidanus* lib. 19. *P. Heut.* lib. 12. c. 15.

(3) Errat *Natalis Alexander* Hiſt. Eccleſiaſt. T. VIII. p. 197. ubi ab Adolpho illud Concilium coactum fuiſſe ſcribit. Ceterum hanc Reformationem Eccleſiæ Colonienſis referunt *Sleidanus* lib. 10. 16. 17. 18. *Seckendorff.* in Hiſt. Luth. lib. 3. §. 107. 108. *Arnold.* Kirchen- und Ketzer-Hiſtorie P. II. lib. 16. c. 8. *Autor* in Annalib. Eccleſiaſtic. Reform.

(4) Meminit ejus *Seckendorffius* lib. cit. p. 137.

(5) Sufatenſis, atque Cardinalis Eccleſiæ Romanæ, de quo vide *Herm. Hamelmann.* Op. Hiſtor. Gen. p. 1110. & *Joh. Pet. Stutz* in Sufato purpurato, ſeu Diſſert. de Vita *Joh. Gropperi*, Cardinalis, Lipſiæ habita 1713.

Digitized by Google

Saxone, Joannem Piſtorium Niddanum ab Haſſo impetratos, ei adjungit, qui totum reformationis opus exorſi, illud perfecerunt, & anno 1543. publicarunt. Huic antidogma ſuum oppoſuit Gropperus, qui cum Bernhardo Hagio, Cancellario, ambo ſacerdotiis multis opimi, ab Archiepiſcopo ſuo defecerunt, & quo minus reformatio in tota diœceſi ſuccederet, effecerunt, ita ut ad bellum Juliacenſe proficiſcente Carolo Cæſare, & Bonnam cum milite appellente, miniſtri Evangelici ſupradicti non ſine vitæ periculo inter Hiſpanorum furores verbum Dei prædicarint; qui tandem, miniſterio Andernaci, Lintzii, Bonnæ & Kempenæ conſtituto, ad ſuos redierunt.

Anno 1544. Clerus, adverſus reformationem proteſtatus, Archiepiſcopum ſuum coram Paulo III. Papa & Carolo Cæſare accuſavit. A quibus anno 1545. citatus, Friderico II. Palatino atque Joachimo II. Brandeburgico, Electoribus, ob ſenectutem licet pro eo intercedentibus, anno ſeq. 1546. exauthoratus, cum fruſtra a Papa ad concilium provocaſſet, Epiſcopatum potius, quam Chriſtum, relinquere maluit, adeoque cum ei Adolphus Schouwenburgicus, ipſius primum Coadjutor, ſucceſſiſſet, & fratris Friderici, Præpoſiti Bonnenſis, & Epiſcopi Monaſterienſis, cum Decano, Comite Stolbergio, anno 1547. 25. Januarii dignitate exutis & urbe pulſis, depoſitorum exuvias Gropperus tuliſſet, a Wilhelmo noſtro, Juliæ, Cliviæ, Montium Duce, Theodoro Manderſcheidio, & Wilhelmo Novarienſe, Comitibus, perſuaſus, vir miti ingenio, ſuorum potius periculo, quam rei familiaris atque dignitatis diſpendio territus, Archiepiſcopatu anno 1547. ultro ceſſit, & Biverini, ſuæ ditionis oppido, 14. Auguſti, anno 1552. in Chriſti veritate conſtanter obdormivit, jam ſenio gravis, quippe nonagenario proximus.

Hoc pium Archiepiſcopi ſui *ἀναθεχομένου* propoſitum Dux Guilielmus Clivius quoque imitatus eſt, quippe in vera Dei & Chriſti cognitione a Doctore Heresbachio educatus, Doctrinam Evangelii non averſatus, illam, cum Catholicorum religione collatam, cum eadem componi exoptavit, & huc omnem operam fideliter contulit.

Depoſito vero anno 1547. Hermanno Weedano, anno eodem Guilhelmus noſter Adolphum Schouwenburgicum in Archiepiſcopum Colonienſem promovit, eundemque Coloniam cum maximo comitatu nobilium deduxit. Huic frater Anthonius, eidemque Joannes Gebhardus, Comes Mansfeldicus, anno 1558. huic poſt Frid. VVedanum, ultro ſe eadem dignitate, qua anno 1562. potitus, abdicantem, anno 1567. Salentinus Iſenburgius, & huic, poſt abdicatum iterum Epiſcopatum, anno 1577. Gebhardus Truchſeſius ſucceſſit, quorum hic ſecundam reformationem (1) orſus eſt. Nam anno 1582. 16. Januarii, ſcripto publicato, & typis mandato, teſtatur, ſe non ſolum de civili adminiſtratione, ſed etiam de gloria Dei promovenda ſollicitum, ſupplicibus libellis ſuorum, religionis libertatem juxta imperii leges depoſcentium, acquieſcere decreviſſe, proinde Præfectis enixe inhibere, ne cui religionis cauſa moleſtiam faceſſant. Deinde publice religionem Evangelicam anno 1583. profeſſus, eodem anno 28. Januarii ſolennia celebrantur comitia, in quibus vehementer accuſatus, Guilhelmum quoque noſtrum adverſum habuit: pro ipſo tamen Joannes, Dux Bipontinus, Ludovicus Witgenſteinius & Salmenſis Comites adfuerunt, ſed nihil obtinuerunt. Imprimis cum 4. Februar. anno eodem 1583. Agnetem, Joannis Georgii, Comitis Manderſcheidiæ, filiam, Bonnæ, benedicente conjugio Pantaleone candido, Paſtore & Inſpectore Bipontino, ſibi ſociaret, exauthoratus, inque ejus locum Erneſtus Bavarus ſuffectus eſt, quem Noveſii Guilhelmus noſter convenit, & omnia fauſta ac fælicia gratulatus eſt. Saxoni autem Leoburgico exercitus,

Reformatio Colonienſis ſecunda.

Thuan. l. 78.

(1) Unde magni motus orti fuerunt, Gebhardo tandem a Proteſtantibus derelicto, atque exulare coacto: Inprimis clauſula pacis Religioſæ §. 18. quæ reſervatum Eccleſiaſticum vulgo vocari ſolet, quippe qua cautum erat, ut Sacerdotes Pontificii, qui Sacra mutarent, beneficia ſua ſimul amitterent; **Wo ein Ertz-Biſchoff, Biſchoff,** Prælat **oder ein anderer Geiſtlicher Stand von unſer alten Religion abtretten würde, daß derſelbe ſein Ertz-Biſthumb, Biſthumb,** Prælatur **und andere** Beneficia, **auch damit alle Frucht und Einkommen, ſo er davon gehabt, alsbald ohn einige Wiederung und Verzug, jedoch ſeinen Ehren unnachtheilig, verlaſſen, auch denen** Capituln, **und denen es von gemeinen Rechten, oder der Kirchen und Stiffts-Gewohnheiten zugehört, eine Perſon, der alten Religion verwant, zu wehlen und zu ordnen, zugelaſſen ſeyn.** Hiſtoriam horum motuum tradunt *Thuanus* lib. 76. 78. 79. *Michael ab Iſſelt* de bello Colon. *Londorp.* in Contin. Sleidani lib. 23. *Turckius* in Suppl.

Digitized by Google

tus, quorum arces a Gebhardo occupatas reciperet, a Colonienſibus traditus, cui tamen Salentinus Iſenburgius poſtmodum præfectus eſt. Pro Gebhardo igitur 3. Martii anno eodem 1583. Hailbrunnum, ad Nierum oppidum, colloquium a Proteſtantibus indicitur, ubi Ludovici Septemviri Palatini & civitatum delegati convenerunt, & de externo in Germaniam milite introducto conqueſti, Heidelberga ad Arenbergium, cui cura Rheni partium ab Imperatore commiſſa erat, literas mittunt, utque ab illis militem abſtineat, monent. Sed cum nihil efficerent, frater Ludovici Johannes Caſimirus, Gebhardo patrocinatus, militem quoque ſcribit, eumque Colonienſibus opponit, qui ideo 27. Junii anno eodem 1583. a Cæſare Rudolpho II. mandatum accepit, ut omiſſa omni dilatione, ab hoc incepto abſtineat, copiasque, quas ſub ſignis habeat, dimittat. Ad eas Caſimirus conſeſtim reſcripſit: hucusque ſe vim abſtinuiſſe, quamdiu ſpes promiſſi a Cæſare conventus aliqua ſuperfuit; nunc Pontificis publicato edicto, ſe injuria non ſolum imperii publica commotum, ſed ſeptemvirorum quoque expoſtulationibus incitatum, ſuppetias in communi Gebhardo promiſſas denegare non potuiſſe. Hinc præfidiarii Bonnenſes 12. Aug. Suitium cœnobium, cui novus Præſul Erneſtus centurionem cum delectis præfecerat, corona cingunt. Repulſi ex occupatis vicinioribus locis, ſub veſperam, jam dejectis munitionibus, ad periſtylium accurrunt, atque incendunt. Ignis in cœnobium plumbo contectum pervadit, nequicquam reſtinguere illum, annitentibus præſidiariis, qui ad extremum fame flammaque ſtrangulari, ceſſerunt, & fortiter pugnando, cuncti fere in veſtigio perierunt. Poſt incendium tectum omne depaſtum eſt, remanente lapide quadrato, tanti ædificii illæſa mole, veriti Colonienſes, ne, ſi illam occuparent hoſtes, impoſitis inde tormentis, urbem infeſtarent, cum cœnobii Præſule agunt, & certis conditionibus, promiſſaque in urbe habitatione, ut ruinas illas demolirentur, impetrarunt, id mox a mille cæmentariis peractum, & ſeptem dierum ſpatio ingentes illæ ruinæ ad aream complanatæ ſunt. Ideo Caſimirus, & cum eo Jacobus Mauſio Badenſis, Adolphus Nuenarius, Joannes Naſſovius, Hermannus Adolphus Solmæus, Joannes Wedanus, Comites, Fridericus Vernerus, Bernhardus Valbrunnus, quod Gebhardo adhærerent, 31. Auguſt. anni ejusdem ab eodem Cæſare Rudolpho conjunctim mandatum acceperunt, quo, pœna imperii legibus conſtituta, inque recuſantes ſancita, imperabatur, ut ſine ulla prorogatione ſcriptum militem ſacramento ſolverent, ſigna militaria deponerent, exercitum denique per decurias, ſine vicinorum Principum incommodo, dimitterent.

Quod propter mandatum 10. Octobr. Francofurti iterum conveniunt Septemvirorum Proteſtantium legati: miſſi quoque quidam ab Erneſto, novo Præſule, propoſitum eſt, ut, quando legitimis collegii ſuffragiis olim electus eſſet Gebhardus, ante omnia reſtitueretur, ſe Cæſaris & Septemvirorum judicio ſiſteret, ut de cauſa ſecundum imperii leges pronunciarent. Reſpondent Bojarici, interdictum ſibi, ne cum Gebhardo actionem inſtituant, electum fuiſſe, ut a ſummo Pontifice confirmationem impetraret, jam privatum eſſe ab eo, a quo confirmatus ſit, & ſimul dignitate Septemvirali excidiſſe. Caſimirus vero, intellecta fratris Ludovici morte, ſtatim, publicato ſcripto, quo neceſſitatem domum redeundi ſibi impoſitam oſtendebat, numeratis militi aliquot menſium ſtipendiis, protinus ſe in viam dat, atque 19. Octobris Heidelbergam venit. Erneſto autem Bavaro electo, frater Guilhelmus anno eodem 1583. 9. Novembr. ſuppetias laturus, ut conſcriptum exercitum inter Argentinam & Nancæam, locum diripitorio militi deſignatum, luſtraret, Monaco movit: & cum Ferdinandus, alter frater junior, cum delectis copiis ad caſtra veniſſet, mox, cedente ultro Iſenburgio, ſummus exercitus imperator a fratre creatus eſt. Is 21. Decembr. arcem Gœdesbergam, haud longe a Bonna in montis faſtigio poſitam, & fere inacceſſam, quæ Bonnæ obſidionem difficilem reddebat, expugnavit. Mons cum ut petroſus cuniculorum patiens non eſſet, cunicularii ad eam partem adhibiti ſunt, qua petræ minus, plus terræ erat, quorum operæ brevi eo perductæ ſunt, ut ſuffoſſo muro, & pulvere nitrato ſubjecto, propugnacula mota in altum disjecta ſint. Neque tamen præſidiarii ſe deſerunt, ſed, comportatis tormentis, in denſos irrumpentium globos ea diſplodunt. Ad extremum numero impares ceſſere, & Bojarici vi loco potiti ſunt, omnesque ad unum præſidiarios, nulli gratia facta, (ſic enim Ferdinandus juſſerat,) interfecerunt. Hinc anno 1584. 28. Januar. Bonna Erneſto a militibus præſidiariis

Digitized by Google

rius traditur, & Carolus Truchſeſius, Gebhardi frater, in cuſtodiam abducitur. Eodem anno 7. April. Ferdinandus Bavarus & Alexander Farneſius, Dux Parmenſis, urbem Reghlinckhuſam corona cingunt, & una atque altera oppugnatione fruſtra tentato oppido, tandem deditio facta eſt. Gebhardus igitur, dilabentibus ſuis, 4. Non. Maji Delphos ad VVilhelmum Naſſovium, Arauſionenſem Principem, ſe contulit, qui Hagæ aliquamdiu hoſpitium exuli cum uxore attribuit. Erneſto autem Bavaro, ſucceſſore ejus, an. 1612. defuncto, ex fratre nepos Ferdinandus ſucceſſit.

Ab eodem Cæſare Ferdinando, Roberto a **Berge**/ Leodienſi antiſtite, imprimis Philippo, Hiſpaniarum Rege, VVilhelmus noſter deterritus, Gebhardo Truchſeſio, Archiepiſcopo Colonienſi, auxilium negavit. Anno 1560. Non. Mart. de non recipiendis in Senatum Evangelicis, eorumque exercitio tolerando, decretum factum eſt, quod tamen anno 1574. 13. Julii iterum abrogatum; ex quo tempore publicum exercitium religionis orthodoxæ ibi viguit, quod anno 1580. rogatu Francisci **Boß**/ Decani, Cæſaris Rudolphi juſſu, Gebhardus a **Groeſbeck**/ Leodienſis antiſtes, Cardinalis, Parmæ Dux Alexander Farneſius, &, nomine Guilielmi hujus noſtri, Guilhelmus de **Harff**/ Dominus in **Alßdorff**/ **Keppen** & **Huerdt**/ VVernherus Gymnichius, Henricus Cadoneus, & Gualtherus Fabricius, LL. DD. viciſſim abrogare ſategerunt.

Anno 1581. & 82. cum Rudolpho Imperatore, & Erneſto Bavaro, Colonienſium & Leodienſium Epiſcopo, reducendis ad obedientiam Aquenſibus, fruſtra iterum laboravit VVilhelmus. Ideoque anno 1585. novo mandato accepto, eoque anno 1588. repetito, anno 1590. Johannem Thenium, Præfectum Aquenſibus deſignatum, eodem dimiſit, qui magno pontificiorum plauſu exceptus eſt, refragantibus Evangelicis, qui ob id anno 1598. proſcripti ſunt: (1) qua de re in filio Johanne VVilhelmo, ſucceſſore, plura.

Comitia Francofurtenſia.

Cæterum Dux Wilhelmus anno 1562. vivente adhuc ſocero, Ferdinando Imperatore, (qui anno 1564. ipſa Jacobi, ſeu 25. Julii, obiit, & per provincias Juliæ, Civiæ, Montium, campanarum pulſatione, in omnibus templis Næniis tribus diebus honoratus fuit,) affinem, Ferdinandi filium, Maximilianum, ut Rex Romanorum renunciaretur, diligenter adjuvit, ejusque coronationi, ſicut etiam conjugis Mariæ Hiſpanicæ, cum multis ſuorum Viris nobiliſſimis, Francofurti interfuit: quales fuerunt Adolphus & Ludovicus Naſſovii, Hermannus Novarienſis, Franciſcus Waldeccianus, Edzardus Friſius, Wilhelmus Schwartzenburgius, Philippus Mansfeldius, Theodoricus Manderſcheidius & Gerolſteinius, Comites; Mareſchalci, Julius, Wilhelmus Gymnichius, Clivius, Arnholdus Wachtendoncius, Montanus, Wilhelmus Bernſauwicus, cum præcipua omnium provinciarum nobilitate; ut ſunt, Godefridus Baro Schwartzenburgius, aulæ Præfectus, Wernherus a **Bungart**/ Archicamerarius Julius, Theodoricus a **Palandt**/ Dominus in **Bredenbendt**/ Waſſenbergenſis, Joannes a **Reuſchenberg**/ Dominus in **Setterich**/ Ulricus a **Merode**/ dictus **Scheiffart**/ Dominus in **Nordenich**/ Victor **Knipping**/ Hammonenſis, Henricus a **Reck**/ Limarſiæ, Adrianus a **Bilandt**/ Dominus in **Well**/ Gennepenſis, Otto a **Bilandt**/ Dominus in **Rheidt**/ Hensbergenſis, Joannes ab **Harff**/ Bornenſis, Joannes a **Palandt**/ Dominus Noetbergæ, Willemſteinius & Eſchweileranus, Theodorus ab **Horſt**/ in **Hauß** hæreditarius, Jodocus ab **Eller**/ Luſtorpienſis, Chriſtophorus a **Rolßhauſen**/ Montiſiovius, Conradus a **Bintfeldt**/ Niedeccianus & Schoenforſtanus, Joannes ab **Holstrop**/ Theodorus ab **Hall**/ Monhemius, Franciſcus a Loe, Dominus in **Welſſen**/ Gorſenſis, Præfecti: cum nobilibus aulicis, Georgio a **Romberg**/ ſtabuli, & Georgio a **Bornem**/ culinæ Ducalis Præfectis, Wilhelmo Wylichio in **Roſaw**/ Chriſtophoro VVylichio in **Grondſtein**/ Theodoro ab **Harff**/ Arnholdo a **Stommel**/ Joanne Spreſio, Bertramo a **Landtzberg**/ Joanne Ketlero, Volmaro a **Scheidt**/ Degenhardo a **Merode** in **Schloßberg**/ Ottone Schenckio, Arnholdo Bieckio, VVilhelmo Spreſio, Adolpho Batenburgio, Joanne ab **Eſſeren**/ Georgio a **Landtzberg**/ Theodoro & Joanne ab **Aldenbonchumb**/ Joanne ab **Oſſenbruch**/ Siberto a **Bernſate**/ Conrado a **Romberg**/ Gothardo Schirpio, Alberto ab **Huchtenbrolch**/ Philippo a **Viernumbt**. Jacobus Omphalius quoque, & Carolus Harſtius,

(1) Condemnati erant Proteſtantes ad ſumptus, in illud bellum factos, reſtituendos, & damna reſarcienda, quod vero, cum ſtatim præſtare haud poſſent, urbe fuerunt ejecti. *Thuanus* lib. 101. & 133. *Londorp.* T. III. lib. 4.

Digitized by Google

us, Jur. Conſ. nec non Paulus Langen/ Secretarius, iisdem cum Principe comitiis interfuerunt.

Anno 1564. 19. Februarii, æger teſtamentum (1) condidit, Carolo Friderico, filio, hæredе & ſucceſſore nuncupato. *Infirmitas Principis.*

Anno 1565. maxima aquarum ex diſſoluta glacie, qua Rhenus hyeme duriſſima concreverat, inundatio provinciæ Clivenſi multum damni intulit, anno 1634. repetitum. Anno 1566. cum bello Belgico, quod provincias omnes tantum non depavit, in comitiis Auguſtanis, infirmitas nova Principis Dei manu contigit, quæ cum paroxiſmis tandem in hæmiplexia deſinens, 25. annis duravit. Hinc ergo hiſtoriam belli Belgici (2) ex Thuano breviter attexemus.

Anno, quo diximus, 1566. facta prius in Belgiis multis locis reformatione, cum inquiſitio Hiſpanica, (3) mandato Regis Philippi II. introducenda eſſet, eaque Bruxellis divulgaretur, Henricus Bredorodius, VVilhelmus Naſſovius, Florentius Cuilenburgius, & VVilhelmus Montanus, Comites, cum numero 400. amplius nobilium, ubi ad Gertrudis ſanum conventu habito deliberaſſent, 24. Martii, veſtibus ſubcinericii coloris fere induti, ſupplicem libellum Margarethæ Parmenſi, Gubernatrici Belgii, de libertate conſcientiarum porrexerunt. Barlamontius, illis ultra modum infeſtus, contemptim Gubernatricem monuit: non eſſe, cur ab hujusmodi nebulonibus ſibi metueret, & omnes aut habitu, aut re mendicos eſſe, & Valonum ſeu Gallica lingua Geuſios, qui in Gallia Hugenotti, in Germania Proteſtantes appellantur. Hi, dejectis paſſim idolis, verbi divini incorruptam prædicationem urſerunt. Cum autem Wilhelmio Naſſovio 18. Octobr. anno 1566. Antwerpia in Germaniam deſcendenti, ſuffectus eſſet Philippus Lalainus, Hochſtratanus, Mechliniæ præſes, hic ſeditioſos, imagines in ſummo urbis Antwerpienſis templo, poſt primam illam ſpoliationem reſtituras, rurſus dejicere molientes, ope civium non ſolum repulit, ſed etiam præcipuos tumultus auctores cœpit & ſex eorum, ad reliquorum terrorem, hac die cruci affixit, Alofti vero miniſtrum, loco non conceſſo concionantem, capitis ſupplicio affecit. *Bellum Belgicum.*

Præterea Rex 22. Auguſt. anno 1567. Ferdinandum Toletanum, Albæ Ducem, (4) in Belgium cum plena poteſtate miſſum, Parmenſi addidit. Is 9. Septembr. ejusdem anni Egmondanum & Hornanum, Comites, Bruxellas, tanquam de graviſſimis negotiis conſultaturus, excivit; a meridie in conſilium vocatos, per diverſas januas emiſſos, comprehendi jubet. Cum gladium Regis nomine ponere mandaretur Egmondanus, vir ingentis animi, ægre eum, quem toties pro Principe ſuo ac patria feliciter ſtrinxiſſet, relin-

(1) Quod vide in Cod. Diplom. No. CXXXIV.

(2) Quod octoginta annos duravit, atque multis ſpiſſisque libris a *Petro Bor, Emm. Meterano, Guil. Baudartio, Viglio Swichemo* ab *Aita, Everh. Reidano*, quem *Dionyſius Voſſius* lingua latina interpretatus eſt, *Joh. Sandio, Petro Perſio, Joh. Meurſio, Boxhornio, Fam. Stradæ, Wilhelmo Aſſt, Petr. Corn. Hooft, Nicol. Burgundo, Hugone Grotio*, aliisque deſcriptum eſt. Canſæ atrociſſimi hujus belli, quo fœderati Belgæ libertatem Religionis atque immunitatum ſuarum Privilegia, jugo tandem Hiſpanico excuſſo, defenderunt, exponuntur quoque in Epiſtola *de vera origine ſuperiorum motuum Belgicorum ad Philippum II. Hiſpaniæ R.* quæ a *Conrado Sam. Schurzfleiſchio* egregiis notis illuſtrata extat in ejus Oper. Hiſt. Polit. No. IX.

(3) Conſilio Granvellani, qui non æquum & juſtum, ſed quod libertati Belgarum convellendæ idoneum putabat, odio erga Auriacum & Egmondanum, ſuaſit. Erat nempe Granvellanus Belgis infenſus, quod inſolentiam ejus, peregrini atque humili loco nati hominis, ferre noluiſſent, atque Belgio excedere coëgiſſent. Capita mandati Regii, quod Granvellanus impetraverat, erant: *Ut per univerſum Belgium inquiſitio conſtituatur: Inquiſitoribus ad ſingulas Provincias ex ſupremo Senatu adjungantur Conſiliarii, quorum opera & induſtria in exequendo ſuo munere adjuventur: Edicta antiqua ſevere ubique obſerventur: Epiſcopi in omnibus Civitatibus inaugurentur: Concilii Tridentini Decreta paſſim edicantur: Omnibus denique modis Evangelii Doctrina & ii, qui illam ſequuntur, penitus ubique profligentur. Reidanus* ad ann. 1566.

(4) Hominem ingenii militaris, iraeundi ac ſævi animi, Belgisque regendis prorſus ineptum, quemque *Baudartius* propter tot cædes, tot proſcriptiones, bonorumque publicationes *Belgii Sullam* appellat. *Schurzfleiſch.* in Not. ad d. Epiſt. p. 99.

Digitized by Google

relinquere ſe, dixit: Hornanus autem cum ſiſteretur, de Egmondano, ubi eſſet, percunctatus, & nihil a circumſtantibus reſponderetur, ſublatis in cœlum oculis & profundo dato ſuſpirio, id vero rationi conſentaneum erat, inquit, ut, cujus conſilium ſecutus ſum, ejus quoque fortunæ comes eſſem. Quo dicto ſuam credulitatem increpabat, qui Egmondani amicitiæ ſana Arauſionenſis monita ac præſagia poſthabuiſſet.

Anno 1568. 16. Februarii, Belgis omnibus, tanquam apoſtatis, ſectariis atque perduellibus, ab Inquiſitoribus Hiſpanis Madriti condemnatis, & juxta rigorem præſcriptum, inquiſitorio mandato 3. Cal. Mart. Albano executioni commiſſo, Parmenſis gubernationis pertæſa, 4. Id. Aprilis Bruxellis diſceſſit: eodem autem anno prima inter Hiſpanos & Batavos pugna ad Dalenam in Ducatu Julio commiſſa eſt, in qua Lumæi & Villierii exercitus, qui Ruremundam intercipere cogitaret, profligatus. Anno 1569. 15. Martii, Albanus uſum monetarum, niſi quæ Philippi nomine cuſæ atque ſignatæ eſſent, prohibuit. Idem Theologorum Lovanienſium & Benedicti Ariæ Montani opera, in religionis cauſſa indicem expurgatorium librorum prohibitorum confici juſſit.

Anno 1573. 17. Novembris, Ludovicus Requeſenes, (1) Mediolanenſis Principatus præſes, Albano, in Belgio præſidi, ſucceſſor deſignatus, facto per Allobroges, Sequanos ac Lotharingiam itinere, Bruxellas venit, & exeunte menſe traditos ab Albano exercitus excepit: hic vero eodem, quo venerat, Requeſenes itinere in Italiam perrexit, inque aula longe diſparem meritis gratiam invenit. Thuan. lib. 54.

Requeſenes autem, vir, ſumma animi moderatione & prudentia, longo rerum uſu confirmata, prædituſ, ideo a Philippo ad id delectus fuit, ut contraria prorſus ab Albano ratione, provincias Belgicas ad obedientiam ſuam reduceret. Quapropter etiam an. 1574. 8. Martii, veniæ, a Rege Philippo Mantuæ omnibus Belgicis conceſſæ, formula concepta hoc die ſolenni promulgatione ab ipſo publicatur: ſed 5. Martii, anno 1576. acuto & peſtilenti morbo correptus, ultimum diem clauſit. Lib. 62.

Anno 1577. ipſis Cal. Maji, Joannes Auſtrius, Belgii Gubernator poſt Requeſenem ab Hiſpano conſtitutus, magno comitatu & inſigni pompa Bruxellas ingreditur, inter Legatum pontificium & Epiſcopum Leodienſem medius, & 4. Non. Maji publica ceremonia ſummus Belgii præſes inauguratur.

Huic, peſte in caſtris prope Namurcium 1. Octobr. anno 1578. mortuo, ſuffectus a Rege Alexander Farneſius, Dux Parmenſis, qui 1. Octobr. anno 1581. Tornacum in deditionem accepit. Ipſo vero 7. Decembr. an. 1592. Arteſiæ extincto, ex Hiſpania quidem Petrus Guſmannus, Comes Fuentius, ad informationem de nervo Belli in Belgo faciendam miſſus: In regimine vero Leonis Belgici Erneſtus Auſtrius ſuffectus, cui in militia Petrus Erneſtus Mansfeldicus adjunctus fuit. Poſt ejus vero obitum 10. Febr. an. 1595. Fuentius ipſe ſucceſſit. Anno ſequenti 1596. Albertus Auſtrius & Iſabella Hiſpanica, pridie Id. Auguſt. an. 1560. patre Philippo II. & matre Iſabella Valeſia, Henrici II. filia, Franciſci II. Caroli IX. & Henrici III. Galliarum Regum, ſorore, in nemore Segovienſi & prætorio Valſaino nata, in Belgium venerunt, auſpicato conjugio an. 1595. copulati. Ipſorum vero militiæ primo Franciſcus de Mendoza, Admirans Arragoniæ, cum Cardinale Andrea Auſtrio, deinde Ambroſius Spinola præfecti ſunt. Mendoza anno 1598. Epiſcopatu Monaſterienſi & Ducatu Clivenſi occupatis, dire admodum in ejus urbibus & toto agro graſſatus eſt. Nam 3. Septembr. anno 1598. Orſoviæ ponte ſuper Rhenum ſtrato, 12. Oct. Bourichiam, 13. Dinslacum, 14. Rhenobergam, 29. Reeſam, 5. Nov. Embricam, 8. Dotichemum, 19. Bochholtum, 26. Dorſtenam, 8. Decembr. Calcariam occupavit.

Præterea VVirichius a Dhaun, Comes in Falckenſtein & Oberſtein, Dominus in Bruich, crudeliter 10. Octobr. eodem an. 1598. ab Hiſpanis interfectus & crematus eſt.

Anno 1599. ſequenti Veſalia invaſa, ſed non longe poſt, qui occuparant, Hiſpanis ſponte eam relinquentibus, iterum liberata.

Anno 1600. a Mauritio Naſſovio in conflictu ante Novumportum victus. Tandem induciæ, (2) poſt bellum diuturnum, anno 1609. annorum 12. ſucceſſerunt: quibus ex-

(1) Cujus, ut & Succeſſorum characteres vide in cit. Not. p. 138. 139. & 140.

(2) Quibus jam *quaſi liberi* declarati fuere fœderati Belgæ. Commentati de his fuere *Baudius* tribus libris, *Meurſius* in Hiſt. Induc.

Digitized by Google

exſpirantibus Berga prætexta obſeſſa anno 1622. ſed a Mauritio vindicata. Breda vero an. 1625. victa fuit, Groenloa contra ab Auraico an. 1627. occupata, quam an. 1629. Sylvæ-Ducis & Weſaliæ, an. 1632. Venlonæ, Ruremundæ, Trajecti ad Moſam, an. 1633. Rhenobergæ expugnationes inſecutæ. Poſt Alberti Auſtrii exceſſum, an. 1621. Iſabella ſola Belgium adminiſtravit; qua etiam an. 1633. defuncta, nomine Regis Philippi IV. frater Ferdinandus Cardinalis Infans Leonem Belgicum, paraſtatis Franciſco Thomæ Sabaudo, Principe Carignano, & Franciſco de Moncada, Marchione Aytona, rexit. (1)

Ab Ordinum partibus, præter Aurafienſem, ab aliquibus evocatus Matthias Auſtrius, anno 1577. 2. Octobr. & an. 1578. 18. Januar. Bruxellas deductus eſt: quem an. 1581. 29. Octobr. Leonis Belgici moderamen iterum abdicantem, Franciſcus, Andium Dux, Henrici III. Galliæ Regis, frater, ſecutus eſt: ſed ille quoque, fruſtra tentata Antwerpia in poteſtatem ſuam abſolute redigenda, an. 1583. Belgio iterum exceſſit, indeque in Angliam, ex Anglia in Galliam ſuam rediit, Auraſionenſi ſolo relicto, quo an. 1584. 19. Jun. transfixo, usque ad annum 1587. Robertus Dudlejus, Leiceſtriæ in Anglia Comes, juſſu reginæ Eliſabethæ præfuit: ipſi vero in Angliam redeunti an. 1590. Mauritius Naſſovius, & huic, an. 1624 mortuo, frater Fridericus Henricus ſucceſſere.

Cæterum ob bellum hoc Belgicum componendum, diverſi Imperatorum & Principum conventus habiti, & legationes in Belgium decretæ atque miſſæ ſunt.

Anno 1575. 1. Januar. Dordracum appulit Guntherus, Swartzenburgius Comes, Maximiliani II. Cæſaris legatus, qui ejus nomine ſe medium inter Philippum & Belgii ordines interponens, expetere Imperatorem oſtendit, ut pax in Belgio firma juſtis & æquis conditionibus conſtituatur. Auraſionenſis & delegati reſponderunt: velle, ut ante omnia externi e Belgio deducerentur; deinde ordinum Belgii concilium generale convocaretur, quorum decretis ſuper petitionibus ſuis de religione & conſcientiarum libertate ſe ſubmiſſuri ſint. Sasbutus contra: Regem non poſſe ferre, ut Hiſpani, qui ditionis ſuæ ſint, & quorum fideli opera in magnis expeditionibus hactenus ſemper uſus ſit, exterorum nomine cenſeantur, potius Germanos, qui Auraſionenſi militent, hac denominatione dignos.

Legato igitur Cæſareo primum 15. Cal. Aprilis, deinde pridie Id. Sextil. reſponſum datum, quo demonſtrarunt Belgæ, usque in hunc diem Regios non bona fide ſecum egiſſe, & ambiguis reſponſis, atque affectatis procraſtinationibus, cum nihil magis, quam pacem cogitarent, tempus extraxiſſe, ut ipſos interim imparatos opprimerent. Thuanus lib. 50.

Anno 1576. pax inter Johannem Auſtrium & Status Belgicos in oppido Marchienſi iterum propoſita eſt, cui per legatos VVilhelmus quoque noſter intervenit, ſed nihil effectum.

Quapropter eodem anno 1576. 8. Novembr. Gandavi (2) inter totius Belgii proceres in has conditiones conventum eſt, ut, præteritorum oblivione ante omnia ſancita, deinceps inter Brabantiæ, Flandriæ, Arteſiæ, Hannoniæ, Valencenarum, Inſulæ, Duaci, Orchiarum, Tornaci, Namurci, Ultrajecti, Mechliniæ, Hollandiæ & Seelandiæ provincias firma & ſincera pax, concordia & amicitia ſit, in id omnibus conſiliis & conjunctis viribus incumbant, quo Hiſpanos, Belgii hoſtes declaratos, ejiciant, Auraicus & cæteri ſubditi fama ac dignitatibus reſtituantur, ſententiæ, judicia, eorumque executiones, oppignorationes item, ab initio tumultuum, anno 1566. tam armorum, quam religionis cauſa factæ, reſcindantur, revocentur, extinguantur; quo beneficio præcipue fruatur Æmilia Nuenaria, Gomberti, Nuenariæ & Limburgi Comitis, filia, Henrici Brederodii quondam uxor, at nunc Friderici III. Septemviri Palatini, vidua, in iis, quæ ad Vianam ſpectant, & Philippus Naſſovius, Auraici filius, in iis, quæ ad urbem & arcem Bredanam pertinent. (Thuanus lib. 61.) Hanc transactionem anno 1577. unio Bruxellis excepit, & ibidem 17. Fe-

(1) Fœderati vero Belgæ anno 1648. plene liberi, ac ſui tandem juris facti fuerunt, pace cum Philippo IV. Hiſpaniæ Rege, inita, cujus tabulas exhibet *Recueil des Traitez* T. III. p. 516. & *Leo* ab *Aitzma* in Hiſt. Pac. p. 687.

(2) Quo, ut & Ultrajectino fœdere anno 1579. inito, Belgium dividi cœpit in Hiſpanicum & fœderatum.

Digitized by Google

17. Februar. ejusdem anni edictum perpetuum publicatum est. Sed cum hanc quoque pacem Hiſpani eluderent, ordines an. 1579. 23. Januar. unionis fœdus & pacem religionis Ultrajecti inter ſeſe inierunt, qua inter alia cautum, ab hac unione nequaquam excluſas intelligi provincias & urbes, quæ tantum Catholicam Romanam religionem ſervent, modo ſe morigeras & amantes patriæ præbeant. Gandenſes ſubſcripſere pridie Non. Febr. deinde 5. Non. Maji Auraſienſis Antwerpiæ eam ratam habuit, Friſiæ & Transiſulanæ præſes 3. Id. Junii Sylvæ-Ducis reſtitit. Thuan. lib. 68.

Eodem anno 1579. Coloniæ maximus Principum conventus (1) novus habitus, in quo, nomine Cæſaris Rudolphi, Jacobus Trevir, Gebhardus Truchſeſius, Colonienſis, Archiepiſcopi, Julius, Herbipolenſis Epiſcopus, Dux Franconiæ, Otto Henricus, Comes Schwartzenburgius, itemque Wilhelmi, Juliæ, Cliviæ, Montium Ducis, juſſu, Wernherus, Dominus in Gimmich / Joannes Lawerman / & Anthonius Rinck / Juris Conſulti, convenerunt: nomine vero Regis Hiſpaniæ, Carolus ab Arragonia, Dux terræ novæ: ordinum Belgii, ejusque Gubernatoris, Matthiæ Auſtrii mandato, Philippus de Croy, Dux Archotanus, Princeps Chimaicus, Comes Bellomontanus, Marchio Pentiaci, &c. adfuerunt.

Sed cum & hæc tractatio in fumum abiiſſet, ordines Belgii, anno 1581. 26. Julii, Hagæ-Comitis conventu habito, fidem & obſervantiam Philippo debitam ejurarunt, ſcripto ea de re confecto, quo declarabant, non populos Principum cauſa natos, ſed contra Principes in uſum populorum a Deo datos, adeoque Philippum omni jure ac dominio provinciarum Belgicarum excidiſſe, omnesque magiſtratus, præfectos & judices a jurejurando ipſi præſtito abſolutos.

Caroli Friderici vita, peregrinatio, obitus.

Ad noſtratia autem, unde defleximus, ut reverteamur: de Wilhelmi hujus noſtri natu majore filio, Carolo Friderico, quam ſupra promiſimus, hiſtoriam ex Pighio (2) porro ſubnectemus. Sic igitur ille: (3) Primus ei ad fælicitatem gradus fuit, quod heroinæ matris generoſis uberibus lactatus fuerit, atque indolem Auſtriæ virtutis ex genuino & puro fonte materno ſuxerit. In parthenone ſive gynæceo ab incunabulis apud eandem matrem, & Ameliam amitam, quæ in perpetuo, ut diximus, cœlibatu remanſit, licet ſæpius a magnis Principibus ad nuptias expetita, educatus: pueritia ejus amabilis & egregiæ feſtivitatis fuit, ſtatimque in eadem exſplenduerunt corporis animique futuræ dotes. Itaque pater ei, cum ſeptimum ageret annum, ex gynæceo ſublato, novum contubernium & œconomiam propriam quandam erigit, cui Wernherum Gymnicum, Gymnicii dominum, præficit, virum gravem, prudentem, & fidei exploratæ, nec non rei militaris ac aulicæ philoſophiæ peritiſſimum, variisque legationibus Principis ſui nomine egregie defunctum. Additi ſunt pueri nobiles, duorum Comitum ac præſulum filii, fere coætanei, ad diſciplinæ exercitii commilitium ex vetuſto Principum more, quos συμπαίκτους Xenophon in Cyripedia vocat. Inprimis prædotibam adſcifcit Matthiam Paludanum Venradienſem, virum ingenio, doctrina & memoria magnum, eique ex Schola Embricenſi evocato Carolum informandum atque erudiendum committit; qui fundamenta Latinæ Grammatices per computum in digitis, & per artem, ut appellant, memorativam eum nobilesque pueros docuit. Erat enim Carolus ingenio promptus & alacer, memoriaque non infælici, & licet in lubrica illa ætate ad luſum propenſior eſſet, honoris tamen & victoriæ cupidus: ideoque deinceps magis & magis per ætatis gradus animi corporisque dotes in eo apparuere, docilitas dexteritasque magna ad omnes fere artes, memoria ſingularis, eaque talis erat, ut, cum vix eſſet annorum duodecim, Maronis poëtæ libros integros, præſente patre Principumque legatis, continua oratione memoriter aliquando recitaverit. Prudenter enim pater ſæpius filium, ab aulica turba ſemotum, inviſere, ejusque ſtudia & exercitia, rectorum etiam ac miniſtrorum

(1) Nullo ſucceſſu. Conditiones pacis a Belgis propoſitas exhibet cit. *Recueil* T. II. pag. 424. Hiſtoriam ejus Conventus vide apud *Ern. Eremundum* in origin. & progreſſ. Tumult. p. 335. *Reidanum* lib. 2.

(2) (Stephano Vinando) Campenſi, qui Cardinalis Granvellani Secretarius primum, ac dein moderator ſtudiorum Carolo Friderico additus, ejusque dux in itineribus fuit.

(3) In *Hercule prodicio* p. m. 73.

Digitized by Google

rum officia explorare, imo nonnunquam, quo vitam, victum ac mores ejus perdiſceret, cum paucis ultro ad menſam ejus venire ſolebat: hinc ſermo ejus Latinus non ſolum præceptis, ſed etiam domeſtica commilitonum conſuetudine excultus eſt, inprimis vero converſatione aſſidua doctiſſimi atque elegantiſſimi juvenis, Joannis Reckii, qui jam antea Italiam & Galliam ſtudiorum cauſa peragraverat; linguas etiam externas a puero, Gallicam imprimis, deinde etiam Italicam atque Hiſpanicam, legendo, ſcribendo, interpretandoque, Muſices etiam artem, canendi voce, pſallendique teſtudine, cythara, organis, cæteris ſcienter ac jucunde deguſtare cœpit. Acceſſerunt exercitationes corporis & armorum tyrocinia. Tum de peregrinatione Caroli conſultatione inſtituta, eam tandem pater concluſit, decretumque, ut honorato, ſed tamen frugali cum comitatu in Auſtriam proficiſceretur, per biennium maneret in aula Maximiliani Cæſaris, avunculi ſui, palatium officii cauſa quotidie frequentaret, & cum Cæſaris filiis, amitinis ſuis, Rudolpho & Erneſto, majoris atque ejusdem fere cum Carolo ætatis, Matthia, Maximiliano, Alberto, amicitiam familiari conſuetudine contraheret, mores, linguas ac diſciplinas externorum uſu addiſceret, Regulorum, Principum, Legatorum illuſtrium, atque doctorum hominum colloquiis per converſationem aſſueſceret, domi certis horis ſtudia, foris cum exquiſita nobilitate militaria & campeſtria Principum exercitia, feliciter incepta, continuaret, biennio peracto, Italiam, Gallias, Germaniamque inferiorem per ambages redeundo perluſtraret, ſanguine, vel affinitate, aut neceſſitudine ſibi junctos Reges ac Principes viſitaret, celeberrimas urbes videret, populos, inſtituta, diſciplinas ac mores cognoſceret, & quicquid denique vel antiquitatum, vel ædificiorum aut munitionum quibusque in locis viſu dignum eſſet, obſervaret & annotaret. Hujus peregrinationis dux & anteſignanus idem ille œconomus Wernherus Gymnicus conſtituitur, ad generoſa miniſteria Principis Joanne Reckio, Wilhelmo Neſſelradio, Adamo Gymnico, Wernheri filio, Hermanno Bolswino, pueris item nobilibus, Ottone Wachtendoncio & Rolemanno Bilandio, additis, in locum vero Matthiæ Venradii, fratris minoris, Johannis Wilhelmi, præceptoris domeſtici, Stephanum Pyghium adſciſcere placuit, virum in bonis diſciplinis, hiſtoria veteri & antiquitatum obſervatione haud mediocriter verſatum. Rebus ita conſtitutis, anno 1571. cum Carolus Princeps prætexta depoſita 17. annum ageret, dies profectionis Idus Octobr. indictæ ſunt, queis pater ipſe, quamvis valetudine imbecillis, & alternis plerumque diebus æger, filium tamen comitaturus chariſſimum, chariſſiis cum matre, amita, fratre & ſororibus amicæ dimiſſionis cauſa Duſſeldorpii celebratis, familiam & omnem aulicum comitatum Duſſeldorpio Bensbergum in ſuperiorem ditionis Montenſis provinciam movit, indeque præmiſſis per plauſtra terreſtri itinere per Francones Ratisbonam usque impedimentis, & valedictis omnibus, 13. Cal. Novembr. Bensbergo magno cum comitatu nobilium, officii cauſa Principes ſuos proſequentium, pater cum filio diſcedit. Confluunt dehinc vicini magnates, in itinere Carolo Principi valedicere cupientes, atque imprimis Adolphus Novaquilanus, Comes Ulpienſis, elegantia morum inſignis adoleſcens, expeditis equis, ne debitum prætermitteret. Conſcenduntur naves ad Rheni ripam e regione Bonnæ, & labore jumentorum ſexto die per Rhenum aſcendunt Moguntiacum. Ex more Principibus vino, lautiis, tubarum ſonitu, tormentorum applauſu honores exhibiti: tum patris juſſu Carolus cum Pyghio familiariter agere, viſu digna paſſim obſervare & annotare, de re literaria & ſtudiis ſuis quotidie conferre cœpit, quod tota deinceps profectione ſtatutis horis plerumque bis in die continuatum eſt. Appellentes Moguntiacum, a Daniele Bredelio, Archiepiſcopi œconomo, excepti: poſtridie ſumpto jentaculo, Rheno relicto, per Mœnum adverſum vecti ſunt Francofurtum, emporium celebre Germaniæ, & a Senatu ſolennibus verbis honoratis, a patre Carolus Princeps gratiis actis diſcedit. Patre ſecundo Rheno in aulam regreſſo, filius recta cum ſuis Herbipolim contendit, ibique ab antiſtite Friderico tractatus, Quinzingam pervenit: ex hac recta Noribergam petit: qua urbe perluſtrata, caſtrum Cæſaris & Ratisbonam pervadit, ubi per Danubium amne ſecundo Paſſaviam, indeque Lintziam vectus, materteræ Catharinæ, reginæ Polonorum, Sigismundi III. viduæ, locutus, Neoburgum, & tandem Viennam Pannonicam appulit, ubi ab amitinis Rudolpho & Erneſto ante urbem acceptus, cum pompa equitum in palati-

Digitized by Google

um Cæſareum ductus. Maximiliano Auguſto, avunculo, & imperatrice ſalutatis, locus ei in oratorio attributus eſt. Habito cum Principibus Auſtriacis prandio, a Legatis exterorum Regum & Principum honoris ac amicitiæ cauſa viſitatus, eosdem viciſſim reſaluavit. In hac aula Cæſarea ſtudiis atque exercitiis Principe dignis verſatus, in Hungariam etiam ad coronationem Rudolphi an. 1572. profectus, Henricoque III. Valeſio, Galliarum Regi, aliisque locutus, ad profectionem Italicam mandato patris ſe accingit, & Auguſto ejusque filiis 8. Id. Septembr. valedicens, magna proſequentium pompa diſceſſit, & per Cæſarei montis ſylvas in Noricum Ripenſe profectus, Danubium a dextris relinquens, per Valeriam & Carnas a ſiniſtris, quatriduano itinere, prid. Id. Septembr. Laureanum pervenit. Inde per Epiſcopatum Saltzburgenſem, & Comitatum Tirolenſem, apud Ferdinandum Archiducem bene habitus, per Salinas vicinas & valles Oenipontem movet. Per quem Steinachium & Pyrenæum montem tranſcendentes, prid. Cal. Octobr. Styriacum, Brixinaque, relictoque ad dextras Tridento, Primulanum, Baſſianum, Venetorum ditionis oppida, contendunt, ibique ſalutata Italia, Tarviſium, Totilæ patriam, Meſtreſium, Mageram pergunt, ubi cymbis actuariis per mare Adriaticum vecti, Venetias appulere, a Duce & Senatu ibidem honorati, a Legatis vero Principum viſitati: & Republica illa, inque ea inſigni ſacrario & theſauro D. Marci perluſtratis, a ſummi Pontificis & Regis Galliarum Legatis excepti, Patavium, Vincentiam, Veronam, Villofrancam proficiſcuntur. Hic Guilhelmus, Mantuæ Dux, ejusque filius unicus, n. annorum juvenis, iis in villa Marmirolana adventum gratulatus, Mantuam, Brixiam, Caſſanum ad Abduam, Ticinum, Placentiam, Parmam, Mutinam, Bononiam vadunt, ubi a Gregorii XIII. Pontificis Legato excepti, Umbriam, Spoletum, Interamnam, Narniam tranſeuntes, per viæ Flaminiæ vetuſta monumenta ad Tiberim feſtinant; qua transmiſſa Romam appellunt eo tempore, cum Jubilæum ibidem celebraret is ipſe Gregorius XIII. ſummus Pontifex: ubi, ſicut & in prioribus omnibus locis, viſis atque annotatis cunctis ἀξιομνημονεύτοις, 3. Non. Januar. an. 1575. Neapolim perluſtraturus, eo cum ſuis Princeps Carolus contendit: ex quo itinere Romam factus redux, 8. Cal. Febr. poſt mediam noctem ægrotare cœpit febri, & poſtea quoque Exanthematis, totum ejus corpus occupantibus. Ex quibus, fruſtra adhibitis remediis, 9. Febr. decima antemeridiana, vita exceſſit, magno patris optimi & omnium provinciarum, imo Pontificis quoque, & S. P. Q. R. luctu, ibidem in æde Germanicæ nationis, D. Virgini ſacra, cœnotaphio erecto tumulatus, nuntium vero obitus triſte parenti 6. Martii ejusdem anni Clivis allatum eſt. Prout hæc omnia in Hercule ſuo Prodicio Pighius pluribus perſequitur; Ex quo nos tantum ſumma capita hic recenſuiſſe, ſatis duximus.

In immaturam vero & luctuoſam hujus Caroli Friderici, Cliviæ, Juliæ, Montium Ducis, 9. Febr. anno 1575. Romæ defuncti, mortem, ubi prius aliquot aulæ paternæ procerum, urpote Guilhelmi a Bernſaw, Domini in Hardenbergh / Mareſchalci Montani, Franciſci a Loe, Domini in Wiſſen / Præfecti Gochenſis, Gulielmi a Ley, Præfecti aulæ, Victoris Knippingi, Præfecti Hammonenſis, Adriani a Bilandt / Domini in Well / Andreæ Maſii, Hermanni Cruſeri, & Henrici Barſii, Oliferii, Cancellarii Clivorum, JCtorum, qui Principem patriæ non obſcuro omine præceſſerant, obitum exaraſſet, ita canit (1) J. L. D.

Sic etiam, cum triſtis hyems feſtinat, & atræ
Impendent nubes & ſine luce dies;
Decutiunt frondes properatæ mane pruinæ,
Et ſqualent ſubito prata nemusque gelu;
Flebile, ſed quanto ſupereminet omnia, damnum
Fert ab Aventinis quod modo fama jugis.
Quæ jam fama volat paſſim per regna, per urbes,
Per quotquot populos Teutonis ora tenet;
Cujus ad adventum quanti o lamenta doloris
Fecit Menapiis Clivica terra locis.
Carolus Auſonia occubuit Fridericus in urbe,
Unica lux Patriæ, Carolus occubuit. Acta

(1) Aliorum quoque *Epicedia* vide apud *Pighium* p. 461. & ſeqq.

Digitized by Google

Acta fuit gelidi sexta ac vicesima Jani,
Mœstaque nocturnum Luna tenebat iter.
Cum subito sensit labi per viscera morbum,
Ægraque non solito membra dolore premi.
Nec mora, dira lues omnes sit major in horas,
Ulla nec ardentem sublevat unda sitim.
Artifices adsunt vitæ, succosque potentes,
Et quæcunque juvat protinus herba, ferunt.
Nec minus interea pectus quatit aspera tussis,
Duraque inassuetus concutit ossa tremor.
Multa quoque ex udo manat pituita cerebro,
Quæ gravat offensum nocte dieque caput.
Crura dolent, algentque manus, oculique vagantur,
Inque sedet toto mucidus ore color.
Sed fuit, heu, morbus nulla medicabilis arte,
Nil lachrymæ, sanctæ nil valuere preces.
Jamque diem tibi cum numerares Februe nonum,
Carolus, heu, mortem Dux generosus obit.
Auditum a multis num quid funestius annis?
Auditum aut toto tristius orbe malum?
Heu dolor, immanis quam cæca potentia fati est,
Quam non æquales mors habet atra manus.
Quot superant pestes hominum vitæque Tyranni,
Quos melius vitam non habuisse fuit.
In quorum tardant sceleratæ funera Parcæ,
Morsque parat longas non bene lenta moras.
Ast hunc, qui fuit egregiæ pietatis Imago,
Inviti jugulat perfidiosa manu.
Obfuit at patriæ quantum hæc tristissima clades,
Quæ manet, heu, longo non reparanda die.
Scilicet hic Princeps nostræ lux vivida terræ,
Atque senescentis gloria patris erat.
Spes erat, ut tandem firmata pace teneret,
Pacatum retinet quod pater, Imperium.
Auspicio cujus pietas studiumque Minervæ
Hactenus immoto stantque manentque loco.
Auspicio cujus concordes degimus ævum,
Seu cives, seu nos rustica turba sumus.
Sed quia tres nobis talem invidere sorores,
Fatalem rupit de tribus una colum.
Attigerat cum vix quarti confinia lustri,
Ingenii poterat dotibus esse senex.
Sic heu, sic teneri velluntur ab arbore fœtus,
Sic modo nata cadit falce resecta seges.
Dii faciant, interque manus atque ora suorum,
Inque peregrina non periisset humo.
At frustra hæc mea vota fluunt, manet æthere in alto,
Qui regit imperiis inferiora suis.
Et fuit hoc urgens & inevitabile fatum,
Nec licuit fixum transiliisse locum.
Forsan ad incertos referat quis talia casus,
At certum est, Domini quod facit ista manus.
Cum libet, ipse pios mediis e fluctibus ævi
Eripit, & regno dat meliore frui.

Nulla

Digitized by Google

Nulla ubi præcipiti volvuntur sæcula cursu,
Aut rapit occiduum nox tenebrosa diem.
Nullum ubi morborum genus est, ubi nulla fatigat
Cura animos, Sancti nil ubi triste timent.
Carole, si qua manent justorum præmia manes,
Et posita est meritis gratia certa bonis.
Te quoque, credibile est, mistum fælicibus umbris;
Nec lachrymis nostris jam, nec egere preces:
Sed liquidas inter mentes super æthera vectum,
Perpetua rerum felicitate frui.
Ergo, dies iterum donec nos ultima jungat,
Perpetuum salve, perpetuumque VALE.

Domiductio Mariæ Eleonoræ.

Domiductionem majoris natu filiæ, Mariæ Eleonoræ, (de qua hic dicendi locus opportunus visus est,) ab ipso Domino parente Regiomontium factam, typis suis descripsit, & Hermanno Manderscheidio, Blanckensteiniæ Comiti, &c. 23. Martii an. 1576. inscripsit Sigismundus Feyerabendt/ Bibliopola Francofurtensis, hunc fere in modum: Cum Illustrissimo Principi, Wilhelmo, Juliæ, Cliviæ, Montium Duci, &c. per agnatos conjugium inter Albertum Fridericum, Marchionem Brandeburgicum, Borussiæ Ducem, &c. & filiam ejus primogenitam, Mariam Eleonoram, propositum esset, etsi ob loci distantiam aliasque causas nonnihil difficultatis movisset, postea tamen, accedente consensu Cæsareo, assensit: & a Duce Prutervico Johanne Jacobo, S. Imperii Truchsesio, Barone Walpurgio, aulæ Magistro, Joanne a Wertt/ Tettaw, capitaneo Insterburgio, & Balthasare Ganslo, Secretario, a Johanne Wilhelmo vero, Saxoniæ Duce, &c. Bernhardo Creutzio Hamborchium anno 1572. 21. Novembris, missis, post maturam deliberationem, cum consiliariis Juliis, Cliviis, Montanis, habitam, 3. Decembris pactis dotalibus consignatis conjugium conclusum, ejusque solennis postulatio & desponsatio facta est, nuptiarum Ducalium festivitate ad 24. Sextilis Regiomonti indicta: ob morbum vero sponsi & sponsæ Ducalium iter in 14. usque Octobris diem dilatum est, cum prius, nempe 2. Augusti, nomine Salentini Ilenburgii, Archiepiscopi Colonensis, Adolphus Novaquilanus, Comes, Georgius a Ley/ in Saffigh hæreditarius, magister curiæ provincialis, & Francifcus Burchardus, Cancellarius, Duci Wilhelmo, ejusque filiæ primogenitæ, Mariæ Eleonoræ, de conjugio hoc & verbis & muneribus gratulati essent. Quarto igitur Augusti, habito prandio, Wilhelmus Princeps cum filia Maria Eleonora sponsa Dusseldorpio solvit, ipse quidem comitatu stipatus Hermanni, Manderscheidiæ & Blanckensteiniæ, Simonis, Lippiæ, Wirichii a Dhaun, Falckensteiniæ Comitum, Gothardi, Baronis Schwartzenburgii, aulæ magistri, Joannis a Reuschenberg/ Domini in Settarich/ Marescháici, Theodori ab Hall/ Monhemii, Georgii a Romberg/ Hipparchi Wetterii, Bernhardi a Barendorff, Limburgii, Henrici a Binsfelt/ Blanckenbergii, Joannis a Lutzenradt/ Windecciani, Joannis ab Aldenbouchum/ Ringelbergii, Friderici a Marck/ Swertensis, Melchioris a Delwich/ Bochumiensis, Wilhelmi a Plettenberg/ Borsfeldensis, Joannis a Plettenberg/ Berchemii, Theodori Knipping/ Hammonensis, & Wilhelmi Quad a Wickraed/ Baronis Rechumii, cubicularíorum, Bertrami a Lauxberg/ Vlotani, Gothardi Prumelli, Wilhelmi Spiesii in Malsum/ & Degenhardi Hasii, culinæ Ducali præpositorum; quorum tamen duo posteriores Magdeburgi ob morbum relicti sunt: Nobilium vero aulicorum, Jacobi junioris, Baronis Anholtini, Theodori Ketleri, Domini in Aspen Philippi a Wilack/ Hipparchi, Theodori a Wilack/ Dapiferi, Henrici ab Elinpt/ Domini in Burgau/ Bertrami Quad in Eller/ Joannis a Baryr/ collyriorum præfecti, Adolphi a Merfelt/ Christophori a Rolshausen/ Conradi a Reck/ Rabani a Spiegel/ Emerici Querdt/ Gerhardi a Bolsswingh/ Theodori a Wermundt/ Georgii Ley/ Matthiæ de Wendt/ Anthonii Scheiffarts/ Bernhardi a Neuenhoff/ N. a Reuschenberg/ N. Schonebergii, Joannis Kesselii in Hackhuisen/ Theodori a Diepenbroich/ Adolphi a Gimmenich/ Arnholdi Schenck in Hellenraed/ Friderici Quad/ VVickradiæ Domini, Gerhardi Newenhoff/ Engelberti Stael/ Henrici a Plettenberg/ Emerici ab Henting/ VVilhelmi a Waldenberg dicti Schenckirg/ N. Hanxleri in Kempen/ Henrici Eickel/ Arnholdi a Raesfelt/

Digitized by Google

felt/ Joannis Ludovici ab Hartfelt/ N. Adelmanni, N. Keſſelii, N. Blodorff/ N. Galeni in Bießbruch/ Adami ab Hegen/ dicti Alnan: Medicorum vero Doctorum, Reinheri Solinandri, & Joannis Wejeri: Winandi Thomaſii, concionatoris aulici: Pauli Langen/ Julii, & Joannis Wejeri, Clivii, Secretariorum usque adjunctorum, Leonhardi Buchenerii, telonæ Duſſeldorpienſis, & Siberti Mußhagen/ reliquorum etiam ad tam ſplendidam aulam neceſſariorum miniſtrorum. Sponſa vero Ducalis, comitibus Catharina Waldeccíana, vidua Lippienſi, Anna Manderſcheidiæ & Blanckenſteiniæ, Comitibus, Anna a Gimmenich/ vidua Reuſchenbergiana ab Eix, Anna ab Hardt/ Maria a Rolßhauſſen/ Ottonis a Bilandt/ Domini in Rheidt/ filia, fuit pediſſequis, &c. equis, curribus, omnique apparatu regio inſtructa.

Hi omnes Ratingam tranſeuntes, Eſſendiæ veſperi appulerunt. Inde 5. Auguſt. Heurdam progreſſi, a Magiſtratu Tremonienſi ſalutati, 6. Auguſt. Camenam, inde Hammonam devenerunt, ibique 7. Aug. quieſcentes, ab omnibus Comitatus Marcani oppidis & tota nobilitate verbis & muneribus honorifice excepti. 8. Aug. Bechumium, diœceſis Monaſterienſis oppidum, contingentes, 9. Aug. Marienfeldæ habita concione, Bileſeldam, Comitatus Ravensburgi metropolim, contenderunt, a qua VVilhelmus Princeps cum filia ſponſa honorifice exceptus eſt, ibidemque Arnholdus Benthemius, & Simon Lippienſis, Comites, acceſſerunt, quorum hic in Boruſſiam usque Principem quoque deduxit.

Rebus omnibus Bilefeldæ compoſitis, 14. Auguſt. Lemgoviam contenderunt. Ex qua 15. Auguſt. Ducatum Brunſwicenſem contingentes, Erici Principis Cancellarium & Conſiliarios obvios habuerunt. Hammeliæ die Dominica quieſcentes, Joannem a Hettaco, nomine Ducis Prutenici de die acceſſus Francofurtenſis percunctantem, invenerunt. 17. Auguſt. Hildesheimium, indeque a Julio, Duce Brunſwicenſi, invitati, & ex eo Brunſwichum 20. Auguſti, 22. Halbelleben/ Epiſcopi Magdeburgenſis oppidum, 23. Magdeburgum, 26. Loburgum, 27. Ziegeſeram, in Marchionatu Brandenburgico, 28. Brandenburgium, Dremeram & Spandaviam, 1. Septembr. Bernaviam, 2. Monachobergam, 3. Francofurtum ad Oderam appulerunt, ubique imprimis ab Electore Brandeburgico regaliter excepti, verbisque ac muneribus honorati, ubi octo diebus ibidem manſiſſent, degeneri Ducis Prutenici miſera conditione certiores facti, 11. Septembr. inde ſolventes, 12. Cilentzkiam, 13. Meſeritziam, 14. Neoſtadium, Bockium, 16. Poſinainam Poloniæ, 18. Pravodiskam, 19. Ginſenam, 20. Treneslaum, 22. Leslaviam, 23. Turonam, 26. Colmenſeam, 27. Grandentzam, Marienwerderam, ibidemque Boruſſiam Ducalem, 30. Riſenburgum, ſedem Epiſcopi Pomezanenſis, 2. Octobr. Marchiam Prutenicam, 3. Hollandiam, 5. Frawenbergam, ſedem Epiſcoparus VVarnicenſis, cui tum præfuit Stanislaus Hoſius, 6. Heiligenbielam, 7. Brandeburgum pervenerunt; ubi quieſcentes, a Cancellario Prutenico Creutzio, gratulatione facta, Duce Prutenico Dominum parentem & ſponſam Ducalem ſalutante, 9. Octobr. excepti, 10. Montem regium invecti ſunt, arcubus triumphalibus ubique erectis, in quorum primo in veſtibulo arcis Montis regii conſtituto latere inſcriptum:

Ingredere Heroum genus, Illuſtriſſime Princeps,
Qui lata Rheni tractum ditione gubernas.
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna,
Quæque diu facies apparuit aſpera rerum,
Porrigit haud dubiam ſpem commutata Boruſſis:
Marchia Juliacæ domui felicibus aſtris
Jungatur, faveat Pax & Concordia, cives
Et leges vigeant ſanctæ, Pietasque Fidesque
Inter ſe figant conjunctis oſcula dextris.

Alteri vero lateri:

Hunc arcum Leonora *tibi pro more vetuſto*
Cum deſiderio magnus Amor poſuit.
Quem ſatis ardentes demonſtrant undique flammæ,
Pegma calefactum de quibus omne flagrat.

Ingredere o felix Divum genus optima Sponſa,
Ingredere Auſtriacæ gloria magna domus.
En cœli tibi temperies favet, en tibi aperto
Blanditur nutu fulva Tonantis avis.

In ſecundi a Senatu Kneiphovienſi erecti facie una:

Ergo te Mariam Leonoram *ſtemmate claro*
Prognatam accipimus, noſtraque vota damus.
Omine Rex ſuperum fælici læta ſecundet
Fœdera Marchiacæ Juliacæque domus.
Candida nunc omni ſe luctu Pruſſia ſolvat,
Voce, ſono, plauſu, compita cuncta ſtrepant.
Tanta ſuper nigros ales ſeſe exerat urſos,
Imperii moderans ſceptra benigna ſui.
Hic Aſtræa ſimul, nivea ſe veſte ſerenans,
Has habitat ſedes, hæc tibi templa parat.
Vivat cum Maria Fridericus, *vivat, & omni*
Tempore juſtitiam cum pietate colat.

Faciei vero oppoſitæ:

Ingreſſus Leonora *tuos cum Pruſſia lætos*
Aſpiciet, cingens undique fronde domos.
Sic pia dum conjunx Alberti *ſceptra juvabis,*
Floreat & fructu divite vernet humus.
Et quia noſtra tibi Reſpublica læta precatur,
Hunc arcum auſpiciis condidit illa tuis.

14. vero Octobr. ſolenni copulatione & feſtivitate nuptiali peractis, VVilhelmus parens, Dux Juliæ, Cliviæ, Montium, ex Monte regio, filiæ Duci Comitiſſa Lippienſi, nobiliſſa Hœnia, Camerario Knippingio, Rolshuſio, Quado, Hanxlerio, Keſſelio, Herzingio, Lulsdorfio nobilibus, Doctore Herm. Cruſerio cum uxore, & Medico Reinhero Solinandro, aliisque relictis, 26. Octobr. per Brandeburgum, Heiligenbielam, Frauwenbergam, Melbingam, Nerweideckium, Dorſaviam, Dantiſcum, Rameliam, Lauwenburgum, Stolpam, Slauwam, Keſſelinam, Colbergam, Groiſenbergam, Gelnauwam, Damiam, Stetinum, Paſſewalckum, Fredelandum, Anclam, Daminum, Gnogeram, Roſtochium, Creppelinam, VVismariam, Grevesmulheimium, Lubecam, Mullenium, Luneburgum, Arzenam, Zellam, Hannoveram, Hammeliam, Lemgoviam, Bilefeldam, Marunfeldum cœnobium, Unnam, Hordenum, Eſſendiam, 19. Decembr. Duſſeldorpium ſalvus & incolumis rediit.

Domiductio Annæ.

Nunc quoque ad Annæ, alterius filiæ, domiductionem, ab eodem Domino parente Neoburgum usque factam, devenimus, quam idem **Feierabendt** Francofurtenſis ita texuit: Cum enim hoc quoque conjugium, Deo benigniter providente, conſenſu Cæſareo confirmatum eſſet, ipſe ſponſus Philippus Ludovicus Palatinus 28. Martii anno 1574. Richardo Palatino agnato, ſuoque fratre Friderico Palatino comitatus, Clivopolim appulit, ubi ſolenni tum poſtulatione, tum deſponſatione facta, feſtivitas nuptialis ad 27. Sept. Neoburgi ad Danubium celebranda decreta eſt. Ad eam ubi VVilhelmus, Juliæ, Cliviæ, Montium Dux, decenter ſe præparaſſet, ipſe quidem comitatu ſtipatus Hermanni Novaquilani & Mœrſæ, Hermanni Manderſcheidiæ & Blanckenheimiæ, VVirichii a Dhaun, Falckenſteiniæ Comitum; Joannis a **Reuſchenberg**/ Domini in **Setterich**/ Mareſchalci, VVilhelmſteinii & Eſchweilerani, Godefridi, Baronis a **Schwartzenburgh**/ aulæ Præfecti, Grevenbruchii & Gladtbacenſis, Theodori a **Palandt**/ Domini in **Bredenbendt**/ Camerarii, VVaſſenbergenſis, Georgii a **Romberg**/ Stabularii, VVetterani Præfectorum; Henrici Rudolphi a **Weyt**/ & Conradi Furſtenbergii, J. U. Doctorum & Conſiliariorum: Nobilium vero aulicorum ſelecta copia, utpote Joannis **Hurdt** a **Schourck** in **Rinſchein**/ Ducatus Julii Archimareſchalci, Joannis a **Lutzenhadt**/ VVindecciani, Joannis Vlatteni, Marcodurani & Norvenicii, Jodoci a **Reck**/ Lunenſis, Friderici a **Marck**/ Swertenſis, Joannis a **Wilack**/ Holtenſis, Bertrami a **Lantzberg**/ Vlothani Præfectorum, Theodori a **Wilack**/ Stabularii, Theodori Ketleri, Domini in **Aſſen**/ Henrici ab **Eliupt**/ Domini in **Burgau**/ Bertrami

trami Quaed in **Eller**/ Wilhelmi **Spieß** in **Malſum**/ Philippi **Roilt**/ Pilgrami de **Hekeren**/ Borgenſis, Volmari a **Scheidt**/ dicti **Weßpenningh**/ Blanckenbergii, Joannis a **Bawpe**/ Conradi a **Reck**/ Henrici a Plettenberg, Stephani a **Wylich** in **Kervenheim**/ Wilhelmi a **Bungart**/ Degenhardi a **Wittenhorſt**/ Chriſtophori a **Rolshauſen**/ Henrici ab **Hövelich**/ Ludovici Rauteri, Chriſtophori **Schenck** in **Hellenrade**/ Degenhardi **Haeß**/ Domini in **Conradtheim**/ Henrici ab **Eichel**/ Bernhardi a **Nevenhoff**/ Wilhelmi a **Waldenberg**/ dicti **Schinckern**/ Arnholdi **Schenck**/ Henrici a **Vlodorff**/ Johannis a **Reuſchenberg** in **Luppenaw**/ N. ab **Hoeun**/ N. ab **Harff** in **Loerßberg**/ VVolfgangi Caſpari **Adelman**/ VVolfgangi Theodori ab **Hoeten**/ Theodori a **Diepenbruch**/ VVilhelmi a **Neſſelraed**/ Johannis a **Nievkirchen**: Reinheri Solinandri & Johannis Lithodii, Doctorum medicorum: VVinandi Thomaſii, aulici concionatoris: Jacobi **Kremer** & Johannis **Rieff**/ culinæ graphiariorum, cum reliquis ad tam ſplendidam aulam neceſſariis miniſtris. Sponſam vero Ducalem comitatæ Margaretha ex familia Marcana, Arenbergæ & Barbanſonii, Amœna a Dhaun, Falckenſteinii, Gumperti, Novarienſis & Alpenſis, vidua, Comites, vidua Hallenſis, aulæ præfecta, Chriſtina & Arnholda a **Wachtendonck**/ Anna ab **Hurdt**/ Maria Bilandica, cum nobiliſſimis, Buirena, Elleria & Schureria, virginibus aulicis. Ultima Auguſti Siegeberga ſolvens equitatum per Tencteros, (**Hundsruggen**) ductoribus ei per Johannem a **Reuſchenberg**/ Dominum in **Setterich**/ aulæ Mareſchalcum, Volmaro a **Scheidt**/ dicto **Weßpenning**/ præfecto Blanckenbergio, & Joanne Buxt, conſtitutis, Weiſenkircha Andernacum pergentes, ibidem ab Hermanno, Manderſcheidiæ & Blanckenheimiæ Comite, Georgio a **Ley**/ Magiſtro aulæ provinciali, Wilhelmo ab **Horſt**/ in **Heimertzen** hæreditario, & Joanne **Kretzrock**/ Licentiato, nomine Archiepiſcopi Colonienſis: Treviri vero a Friderico a **Reiffenberg**/ Galliæ Chiliarcha, Joanne **Zandten** a **Merle**/ & Conrado a **Reck**/ Licentiato, verbis & munneribus excepti, 1. Sept. Confluentiam appulere, ubi ab ipſo Electore Treviro in ripa ſalutati, inque arcem Ehrenbreitſteiniam ducti, Erneſtum Hennebergium cum uxore Weitenbergia, Joannis Naſſovii conjuge, & Comite Reitterſcheidia, ex balneo ſylveſtri reduces, obvios habuerunt. 2. Sept. navigium cum Philippo Naſſovio rurſus ingreſſi, S. Goarini a Landgravii Philippi Cancellario, D. Nordeccio, accepti, & Bacharachum 3. Septembris prætervecti, Carolo Arnsbergio comitante, Bingium aſpexere, ubi, cum Reichardus Palatinus per Cancellarium & nobiliſſimum Geiſpitzium, quod ipſius ob erurifragium non veniſſet, ſe excuſaſſet, 4. Septembris Moguntiam devenere; ſed prius a Mareſchalco Bickenio, vice-Domino Brendelio & Doctore Philippo, contecto navigio in Rheno præventi, inque caſtrum Martinianum deducti, ex eo ab Alberto Packio, Burggravio Alzeano, conducti ſunt. 6. Septembris igitur Moguntia Openheimium progreſſi, a Philippo Wamboldo ab **Umbſtadt**/ ad novam arcem invitati, ubi 7. Septembr. Gernsheimii in arce Moguntina pernoctaſſent, 8. Wormatiam devenerunt; qua in urbe præfectus Germersheimius, Chriſtophorus a **Gotfarth**/ nomine Electoris Palatini, & Joannes, Falckenſteinii Comes, cum ſorore Anœna, vidua Novaquilana, comparuere: Inde undecima Septembris ad Norcum arcem, exque ea Spiram 12. appulere, a Marquardo ab **Hatſtein** Epiſcopo excepti. 13. poſt peracta ſacra Reinhuſium, 14. Mulbrunnum, 15. Stutgardiani, ſedem Ducis Wirtembergenſis, & 16. ibidem quieſcentes, 17. Elslingam, 18. Hoppingam contigerunt, ab Adamo a **Gelen**/ Principis Neoburgici œconomo, excepti, 19. ibidem pernoctantes, Geislingani, 20. Heidenheimium, ubi 21. quieſcentes, 22. Laugingam, patriam Alberti M. perrexerunt, 23. in Danubiana Inſula ab Archiducis Ferdinandi legato, Carolo Welfero, Barone Limburgio, & Marchionatus Burggravici præfecto, itemque circa veſperam a ſponſi Ducalis aulæ magiſtro, Chriſtophoro **Landſchaden** a **Steinbach**/ & Gualtero Drechſelero, Cancellario, excepti, deque ingreſſu conſultatione habita, 25. Neoburgum advenerunt, & ubi 26. Septembris legatus Cæſareus, Fridericus, Comes Oetingenſis, ibidem appuliſſet, benedictio conjugalis 27. Septembris peracta eſt.

Hæc de liberis: jam porro ſtylus noſter ad patris ipſius Wilhelmi hiſtoriam revertatur. Is anno 1542. Mercurii poſt Paſcha, Ruræ jura publicavit. Eodem anno, (1) *Edicta publica.*

(1) Quam Autor ex *Turckii* Supplemento deſumſit.

Digitized by Google

13. Septembris, privilegia Statibus Montanis ſub manu Cancellarii, Joannis Gogrevii, & Secretarii Waſſenbergenſis, confirmavit.

Anno 1554. 10. Octobris, leges politicas de Anabaptiſtis, Sacramentariis, blaſphemis, clandeſtinis præconibus, conjurationibus, prædonibus, incendiariis, latronibus, eorumque aſſeclis, typographis item & libris, exteris militibus, vagabundis, mercatoribus, ſive inſtitoribus, mendicis, Zigeunis, erronibus, circumforaneis, agyrtis, otioſis, fœminarum raptoribus, adulteris, clandeſtinis copulis, ebrietate, cauponis, &c. rogavit.

Eodem anno & die de pauperibus, viduis, orphanis, eorumque proviſoribus, Xenodochiis, &c. ſtatuta promulgavit.

Anno 1555. modum ſive ordinem, in judiciis & proceſſibus obſervandum, mandavit.

Anno 1559. de præfectis & prætoribus, judiciorum ſcabinis, ſequeſtratione, arreſtis, ſucceſſione nepotum, loco parentum & filiorum, fratrum in capita, reſtitutione in integrum, ſalvo conductu, carceribus, cenſu, limitibus, &c. leges publicavit.

Opera Eccleſiaſtica. Anno 1551. de jurisdictione eccleſiaſtica, Papæ interdicta, programma evulgavit. Urbes Veſaliam, Suſatum, Lippiam, reformatas contra Fiſcalem Cæſareum in puncto exemptionis defendit.

Anno 1554. 12. Januar. ſtatuta Eccleſiæ S. Clementis Wiſchelenſis, a proavo Joanne I. an. 1475. feſto aſcenſionis Domini, renovara, tanquam ejus patronus confirmavit.

Anno 1569. collegium Canonicorum, quod ab anno 1342. Nideccæ hactenus fuerat, Juliacum una cum corpore S. Chriſtinæ Stommelenſis, ut vult Streithagenus, Canonicus Hinsbergenſis, tranſtulit.

Anno 1573. Abbatiſſa Hervordienſis, Comes Limburgia, jus ſuum, quod in urbem illam habebat, in Wilhelmum derivavit.

Anno 1583. 6. Novembr. Calendarium Gregorianum, in omnibus ſuis ditionibus obſervandum, Hambochii promulgavit.

Opera politica. Inter opera politica eminent propugnaculum metropolitanum Julium, Duſſeldorpienſe item ad Rhenum antemurale, & Orſovienſe, cum Hinsbergii & Gennepii caſtrorum ampliori munitione. Accedunt portæ cum Cancellaria & tabulato novo ad arcem Cliviam, & ſacelli Duſſeldorpienſis, arcum Hambochiæ & Gochiæ, Sporenbergiæ, Bensbergenſis, Brugenſis, Grevenbruchiæ, curiæ ampliſſimæ Sittardienſis conſtructiones & expolitiones uberiores, anno 1559. & deinceps factæ.

Anno 1548. permutatio de Lobithano telonio (1) cum oppido & telonio Huiſſeno, a Geldris propoſita, non ſucceſſit, ordinibus Cliviis an. 1550. Eſſendiæ in comitiis proponentibus, ſe Huiſſenum, provinciæ Cliviæ antiquum oppidum, ſanguine ſuo aſſeruiſſe, Lobithum vero emptionis & belli titulo an. 1479. Cliviæ acceſſiſſe: qua declaratione Geldri randem an. 1552. acquieverunt.

Cum vicinis (2) Principibus & Comitibus ſequenti ordine & tempore pactus eſt; utpote cum VVilhelmo, ejusque filio, Hermanno, Novæ Aræ & Mœrſæ Comitibus, anno 1541. 1557. & anno 1574. cum Adolpho Novenarienſe ob Comitatum Mœrſanum.

Anno 1557. 13. Junii, compoſitioni ob Comitatum Cattimelibocenſem, Francofurti inter Haſſum & Naſſovios initæ, cum Ottone Henrico Palatino, Auguſto Saxone, Electoribus, Chriſtophoro item, Duce VVürtemberg. interfuit.

Tranſactiones. Cum Geldris anno 1552. & Domino in Affferden de terminis diſtrictus Gochiani. Cum Electore Colonienſi de limitibus Recklinghauſiis anno 1562. Cum Carolo a Brimeu, Comite Megenio, anno 1565. de foſſa marina Harenia in dynaſtia Ravenſteinienſi. An. 1551. cum Cuyckienſe Comite de terminis Uffeldiis tractavit. Anno 1560. nobilem

Span-

(1) Quod Comites Geldriæ jam ante Friderici II. tempora exegerant, is vero Imperator prohibuit. Vide ejus literas apud *Wilhelmum Hedam* p. 195. & 196. Recuperatum vero Carolus Audax, poſtquam Geldriæ Ducatum ab Arnoldo, Geldriæ Duce, acquiſiverat, in Johannem I. Ducem Clivenſem, propter auxilium, quod in bello Geldrico ipſi præſtiterat, & ad compenſandos ſumptus, quos in illud bellum impenderat, damnaque paſſa, cum aliis tranſtulit. Quæ de permutatione cum oppido & teloneo *Huiſſeno* habet Autor, e *Turckii* Supplemento petita ſunt, qui Jureconſultos Galliæ, Carolum præcipue Molinæum, tunc a Clivenſibus conſultos, pro Clivenſibus pronuntiaſſe ſcribit.

(2) *Turckius* in Supplem.

Digitized by Google

Spanderbrochium ob feudum Hegdanum in dynaſtia Gennepia aculeavit. Anno 1565. cum Wilhelmo, Montium Comite, de limitibus Embricenſibus; anno 1566. de feudo Dominii Millingenſis & Bilandii cum eodem; anno etiam eod. 1566. cum Domino in **Lembeck**/anno 1569. cum civitate Tremonienſi transegit. Anno 1570. jus Dominii Herbedeni, quod Kacifingo cœnobio competebat, a Maximiliano Cæſare accepit, illudque in Conradum ab **Elverfelt** certis conditionibus tranſtulit. Anno 1572. de pagis Dingdenſi & Bruinio cum Monaſterienſi Epiſcopo hac conditione convenit, ut Dingdenſis Monaſterienſi, Bruinius, cum cœnobio Pacis Marianæ, Cliviæ accederent. Anno 1573. Duisburgo de electione Magiſtratus, & officio Majoris ſive Prætoris, leges tulit. Anno 1574. de Werdæ & Werdenbrochii limitibus, & anno 1582. de terminis Marcæ, Hammonæ, Wernæ, cum iisdem Monaſterienſibus. Cum Joanne a **Milendonck** de dominio Meidericenſi eodem anno, ſicut antea cum Domino Hetterſchedio de dominio Vennio, compoſuit. Anno 1587. Mulhemium fruſtra in oppidum redigere conatus eſt.

Maria, conjux Wilhelmi, anno 1581. 12. Decembr. Hambochii mortua; ipſe pius Princeps 25. Januarii, 10. veſpertina, anno ætatis 75. quinque menſium & octo dierum, Chriſti 1592. Duſſeldorpii Montium obiit. De quo Streithagenus: *Obitus.*

Quid Marci Aurelii fictos miraris honores?
Quid Cyrum, arguti nomen inane Sophi?
Perfecti vivum ſpeculum ſi Principis optas,
Id tibi Wilhelmi *bellaque paxque dabunt.*

Duſſeldorpii vero Montium in Eccleſiæ collegiatæ templo primario conditi. Pompam funebrem Theodorus Graminæus, legum Licentiatus & Scriba Provincialis Montenſis, deſcripſit. Ibidem tale Optimo Principi erectum eſt Epitaphium:

Quis jacet hic? Dux Juliacus: qua ſtirpe parentum?
Clivorum illuſtri ſanguine natus erat.
Quæ conjunx? Maria illa fuit: quo ſtemmate? Magni
Cæſaris, & Divo Cæſare nata ſoror.
Quid juvenis coluit? Martem: quid adultior annis?
Pacem: quid ſenior? juſtitiam atque Deum.
Quo morbo periit? ſenio cordisque dolore:
Qualiter? invicta ſpe ſtabilique fide.
Ergo fuit? vivit pars prima: quid altera? ſurget:
Unde? ex hoc tumulo: quando? vocante tuba.

Epicedium vero ſequens, quod apponimus, ei deſtinatum eſt a Lamberto Lithocomo, J. U. D.

EPICEDIUM,

In Illuſtriſſimi Principis ac Domini, Domini GUILIELMI, Ducis Juliæ, Cliviæ & Montium, Comitis Marchiæ & Ravensburgi, Domini in Ravenſtein, &c. mortem conſcriptum a Lamberto Lithocomo, Ludolphi filio.

Magnanimum Heroëm, fama trans æquora notum,
Cujus & eximium cœli ferit ignea nomen
Sydera, terrarum & populorum jure potentem,
Conſiliis annisque gravem, belloque togaque
Conſpicuum, dum vita fuit: nunc morte ſolutum
Proſequimur lachrymis, totque uno funere raptas
Lugemus dotes, terramque polumque cientes.
O Pater omnipotens, qui ſolus ab æthere ſummo
Cuncta moves, ſolo nutu qui concutis orbem,
Hoccine conſtituit tua ſic veneranda voluntas?
Hoccine fatorum jubet irremeabilis ordo?
Principe ut orbatos fido, patriæque parente,
In nos juſta tuæ vindictæ ſpicula figas?
O patriæ GULIELME decus, ſplendorque ſenilis!
O fidei exemplar veræ, oppreſſisque ſalutis

Digitized by Google

Portus, & in dubiis o conſtans anchora rebus!
Quos fugis aſpectus, quorum te ſubtrahis uſu?
Induc funeſtos mecum nunc Julia *vultus,*
Tuque ferox olim Dominos experta Sicambros
Terra, *tuum plorato Ducem, cinerique ſupremo*
Grates ſolve pias: Tu, qui ſub montibus altis
Per valles, belli ſecurus, & arva, profundæ
Otia pacis agis, tanti pars addita luctus,
Plange tuæ mitem ſublatum pacis Alumnum:
Tu quoque, cui gelidam late perrectus in Arctos,
Servit ager, lachrymas oculis, & pectore planctus
Excute, da gemitus, & tanta clade notatam
Devotam tenebris, faſtis explodito lucem.
O patriæ GVLIELME pater, quænam invida nobis
Auguſtum fortuna caput ſubtraxit? & atro
Te dempto involvit mortalia pectora luctu?
Quæ te cunque poli curis annisque ſolutum
Excepit regio, ſi quando ad inania mundi
Lumina contorques, quam te lachrymentur ademptum
Aſpicis, atque tui quando teneantur amore,
Quos placido quondam imperio cum laude regebas.
Tu patriam ornaſti meritis, tibi candida cordi
Juſtitia, *innocuæque datrix divina quietis*
Pax *fuit, & largis cuſtos* Concordia *rebus:*
Ah quoties belli totum dum fama per orbem
Spargeret in vulgus furias, ferrumque minasque
Alter in alterius truculentis improbus iris
Spiraret mortem, ne tantæ incendia cladis
Damna tuo ferrent populo, te cura coquebat:
Ah quoties tua, Mars, bellandi pectora Princeps
Ne quicquam ſtudio tentabat: at una Triumphis
Innumeris Pax viſa prior, patriæque ſalutis
Cura tibi potior, tam vota infenſa repreſſit:
Ah quoties Muſis, terraque marique fugatis,
Hoſpitii ſacra jura dabas, & honoribus auctas
Clementer, fruſtra Marte indignante, fovebas.
Nunc tua, poſt tantos humana in ſorte labores,
Digna polo regnare, alioque effulgere Divum
Concilio, & ſuperos æternum habitare penates,
Enthea mens eſt viſa Deo, patriisque recepta
Sedibus, inviſis quæ mutet gaudia curis.
Per te Relligio, *per te* Obſervantia *recti,*
Juſtitiæque *decus,* Pax, *Aoniæque* Sorores,
(O vere egregium Heroëm!) ſine labe vigebant,
Longis florentes annis; Te propter eundem
Relligio, *& juxta comes* Obſervantia *recti,*
Juſtitiæque *decus,* Pax, *Aoniæque* Sorores,
Vir, mulier, miſtique ſenes, pueri atque puellæ
Certatim mœſtis feriunt nunc queſtibus auras.
Hunc tu Phœbe *Ducem, quo ſe non juſtius alter*
Jactet amore tui, qui te tot dotibus auxit,
Ornavitque tuos, cujus tot pectore dotes
Concluſit natura parens, a nomine mortis
Solve, vetesque mori, & fama ſuper æthera condas.

Diſti-

Diſtichon numerale, annum, menſem & diem mortis continens:

SoL qVInCtVs IanI radIos Vt CondIdIt VndIs,
OCeanI PrInCeps ah! GVILIeLMVs obIt.

JOHANNES WILHELMUS, ſub Rudolpho II. Imp. Cliviæ VI. Juliæ 10. Montium 7. Dux, Marcæ Weſtphalicæ Comes in ordine 19. omnium vero harum provinciarum ultimus Princeps, dictus Bonus & Simplex.

Natus anno 1562. (1) 28. Maji, inter 1. & 2. matutinam, & ex fonte ſacro a Wilhelmo, Auraico Principe, Joanne, Comite Arenbergenſe, Wilhelmo, Comite Montano, in præſentia utriusque Auraici fratris, Joannis & Ludovici vel Adolphi, Comitum Naſſoviorum, Theodori ſenioris Manderſcheidiæ, Hermanni Mœrſenſis, Schauwenburgici, & junioris Mansfeldici, Comitum, ſuſceptus. *Nativitas.*

Hic Princeps, a pueritia Eccleſiaſtico ſtatui deſtinatus, primum Præpoſitus Santenſis factus, atque reſignatione Comitis **Manderſcheidt/ Gerolſtein/** Canonicatum in metropolitana Eccleſia Colonienſi conſecutus eſt, ejusque reſidentiam ex ſingulari indulto in Eccleſia Santenſi habuit; deinde poſt reſignationem Wilhelmi Ketleri, Epiſcopi Monaſterienſis, anno 1557. factam, & obitum Bernhardi Rœsfeldii, ejus ſucceſſoris, anno 1572. conſenſu Imperatoris & Pontificis, Epiſcopatus Monaſterienſis adminiſtrator electus, (2) illo laudabiliter aliquandiu functus eſt, donec, defuncto Romæ fratre, Carolo Friderico, ſtatu Eccleſiaſtico abdicato, a parente regimini adhibitus eſt.

Anno 1585. 16. Junii, cum Jacobæa Badenſi, deinde hac, quo neſcio fato, (3) an. 1597. mortua, & Dusſeldorpii in monaſterio Crucigerorum ſepulta, anno 1599. cum Antonetta Lotharingia (4) copulatus eſt; prius conjugium Theodorus Graminæus, Licentiatus, & Scriba provincialis Montenſis, deſcripſit. *Conjugium.*

Anno 1592. 25. Januar. Duſſeldorpii Montium patri mortuo in regimine ſucceſſit, cui ob id Cæſar Rudolphus II. 2. Martii gratulatus eſt.

An-

(1) Propter adverſa tempora, quibus ejus Ditiones ſubjectæ erant, debilitate animi & corporis correptum fuiſſe, refert *Turckius* in Supplem. ita ut niſi vocabulum Principis ſuſtinuerit. *Puffendorff.* de R. G. *Frider. Wilhelmi* p. 203.

(2) *Turckius* ibid.

(3) Fuit hæc Jacoba Philipperti, Marchionis Badenſis, filia, atque in *Bavarorum Principis* (Avi ſui materni, Wilhelmi IV.) *Gynæceo liberaliter educata*, anno 1585. Johanni Wilhelmo, ultimo Cliviæ Duci, nupſit, *Sleidanus* ad cit. a. ſed miniſtrorum inſtinctu adulterii cum Comite quodam Manderſcheidio aliisque apud Imperatorem Rudolphum II. accuſata, & cum objecti criminis nondum convicta eſſet, nocturno tempore in lecto ſuo fuit ſuffocata. *Reidanus* Annal. Belg. an. 1597. p. 396. *Voſſio* interprete, *Igitur*, ait, *quia nefas Pontificiis, uxorem ob polluta matrimonii ſacra dimittere, aut novam inducere, Conjugi Ducis, (quæ accuſata, ceterum haud dum damnata detinebatur,) ſubito & noctu laqueo fauces præcluſæ, juſſu Senatus, ut prudentioribus & propinquis creditum, cum per opportunum fatum, tum quia verosimile haud videbatur, naturali morte extinctam, quæ pridie valens cubitum conceſſerat. Simul vexatæ fauces laquei veſtigia prodebant. Id certum, nec fuit eam manibus periiſſe, nec alteri id, quam Senatui, auſum, cujus in manu & cuſtodia erat. Wilhelmus Turckius* in Supplem. *famam*, ſcribit, *fuiſſe, quod Jacoba ex ſententia Cæſarii ultimo ſupplicio clam fuerit affecta, ſed a cædis autoribus procul dubio ſparſam.* Certe nulla ſententia in ea cauſa ab Imperatore dicta fuit, apparetque ex Actis inquiſitionalibus, quæ inſpexi, Jacobam criminis objecti convinci non potuiſſe. *Adel. Erichius* in Chron. Juliac. hoc de illa encomium refert:

Principibus celſis Badenſibus orta Jacoba,
Cliventis quondam prima marita Ducis.
Si formam ſpectes, ſi cetera, femina, dicat,
Digna hac fortuna Pol! meliore fuit.

Ceterum feſtivitates nuptiarum Jacobæ cum Johanne Wilhelmo peculiari & rariſſimo libro, anno 1585. ſub titulo: **Fürſtliche Hochzeit, ſo der Durchleuchtige Hochgebohrne Fürſt und Herr, Herr** Wilhelm, **Hertzog zu Gülich, Cleve und Berg, ꝛc. dem Durchleuchtig-Hochgebohrnen Fürſten und Herrn, Herrn** Johann Wilhelm, **ꝛc. Ihrer F. G. geliebten Sohn, und der Durchleuchtigen Hochgebohrnen Fürſtinen, Freulin** Jacobæ, **gebohrnen Marggräffin zu Baden, ꝛc. in Ihrer F. G. Statt Duſſeldorff gehalten**, edito, deſcripſit *Diedericus Graminæus*, J. U. L. & Secretarius provincialis.

(4) Caroli, D. Lotharing. Barrenſis, filia, inſolitis conditionibus. *Turckius* ibid.

Digitized by Google

Res geſtæ. Anno 1596. cum Colonienſibus, quod miſſis Hagam-Comitis legatis nihil obtineret, de non permittendo Hollandis tranſitu, fœdus percuſſit.

Anno 1598. dum in Aquenſes rebelles executionem, ſibi & aliis a Cæſare demandatam, pararet, conſilio VVilhelmi a **Waldenburgh** / dicti **Schinckern** / ſupremi aulæ Juliæ Officiati, ſola auctoritate eos ad obedientiam reduxit, ut anno 1600. Respublica plene pacata fuerit.

Anno eodem 1600. uxorem, juxta decretum Comitiorum Juliacenſium, in regimine ſociam admiſit. Anno 1602. & 1604. cum Geldris de cenſu Grevenwerdano, Hulhuſio, Grondſteinio, & Inſulæ lapideæ, ab incolis exacto, tractavit, eumque abrogavit: In ſpecie vero dominium Hulhuſium, anno 1386. VVilhelmo a Reeſs, Equiti, a Cliviæ Comite Adolpho oppignoratum, probavit. Anno 1605. cum Aquenſibus, varia cauſantibus, fruſtra in Monaſterio S. Cornelii ad Indam tranſigere conatus eſt, & quod iidem anno 1606. uxori cum fratre, Principe Vaudemontio, ingreſſum in urbem denegaſſent, contra eos bello agere conſtituit, ſed tamen anno 1608. menſe Quintili, cum iis, interventu Electoris Colonienſis & Mantuani Principis, pacifice tranſegit.

Obitus. Obiit (1) 25. Martii, anno 1609. nullo hærede relicto, poſtquam languido ac diutino morbo aliquandiu laboraſſet. Uxor Lotharingia 18. Auguſt. anno 1610. Nancæ ipſum ſecuta, & ibidem ſine pompa funebri tumulata; Maritus vero ejus Duſſeldorpii, poſt 19. annorum obitum, anno 1618. 30. Octobris, præſente & ordinante VVolffgango VVilhelmo, Palatino Neoburgico, conditus eſt. De quo Streithagenus:

Sextus ab antiquo Clivorum ſanguine Princeps
Illuſtris clauſit nomina longa Domus.
Hoc tantum infelix, una quod prole beare
Non potuit populi tot pia vota ſui.

Anno 1606. in Comitiis Eſſendienſibus, Principes Prutenicus & ambo Palatini, cum uxoribus, Ducibus Juliis, Cliviis, Montanis, quia nulla prolis ſpes ſupererat, vocati, cum iis de ſucceſſione actum eſt; poſtea Maria Eleonora an. 1608. & Princeps Joannes Guilhelmus, ut jam diximus, anno 1609. obierunt, cum paulo ante induciæ Belgicæ duodecim annorum promulgatæ eſſent. Nomine ergo Johannis Sigismundi, (2) Electoris Bran-

(1) Ultimam ejus Diſpoſitionem vide in Cod. Diplom. No. CXXXV.

(2) Defuncto nempe absque relicta prole *Johanne Wilhelmo*, varii in ejus Ditiones competitores extiterunt, atque

I. In *univerſas* illas Ditiones ſuccedere voluerunt

1.) JOHANNES SIGISMUNDUS, Elector Brandenburgenſis, Conjugis ſuæ *Annæ* nomine ac jure tum promiſcuæ Succeſſionis, quæ in illis Ditionibus jure Francorum & recepta conſuetudine obtinuit; tum Unionis illarum Ditionum, annis 1418. & 1496. Ordinum conſenſu factæ, & a Cæſaribus confirmatæ; tum Primogenituræ per memoratam Unionem introductæ, atque tam ab Imperatoribus, quam factis in favorem liberorum primogenitorum Renunciationibus confirmatæ, quibus juribus omnibus *Maria Eleonora*, Johannis Wilhelmi ſoror natu maxima, ejusque deſcendentes ſoli legitimi illarum Ditionum heredes conſtituantur, excluſis tantisper reliquis ſororibus, earumque poſteris.

2.) PHILIPPUS LUDOVICUS, Dux Neoburgicus, Conjugis ſuæ *Annæ*, Johannis Wilhelmi ſororis ſecundogenitæ, & filiorum ex illa ſuſceptorum nomine, quod Ditiones illæ feuda eſſent maſculina, atque privilegio demum Caroli V. filiæ ſucceſſionis capaces fuerint reditæ, ita ut ipſæ ſolum & filii illarum ſuccedere in his Ditionibus poſſint.

3.) SAXONIÆ DUCES tam *Albertinæ*, quam *Erneſtinæ* lineæ, vi Expectativæ, ſ. ſpe ſucceſſionis in Ducatus Juliæ & Montium, quam in caſum deficientium maſculorum heredum in illis Ditionibus Fridericus III. Imp. *Alberto*, lineæ Albertinæ Stirpi, fecerit, atque Maximilianus I. in ejus fratrem *Erneſtum*, lineæ Erneſtinæ Stirpem, extenderit; Duces vero lineæ *Erneſtinæ* in omnes Ditiones Johannis Wilhelmi vi pactorum Dotalium inter Johannem Fridericum, El. Saxoniæ, & Sibyllam, Johannis III. Ducis Clivenſis, filiam, quibus cautum fuerit, ut, ſi nec Johannes ille & Maria heredes maſculos, neque hi rurſus tales relinquerent, Johannes Fridericus & Sibylla, eorumque heredes in Ditionibus, de quibus ſermo, ſuccederent.

II. In *partem* illarum Ditionum jus prætendebant

1.) MAGDALENA, tertia defuncti Ducis ſoror, Johannis, Bipontini Ducis, vidua, & 2.) CARO-

Digitized by Google

Brandeburgici, ejusque conjugis, Annæ Pruteniæ, Mariæ Eleonoræ Juliæ &c. filiæ primogenitæ, Ernestus Marchio &c. frater Electoris; nomine Ludovici Philippi, ejusque conjugis, Annæ Juliæ &c. VVolffgangus VVilhelmus, filius eorum primogenitus, possessionem omnium relictarum provinciarum adierunt, & Tremoniæ atque Hallis, consilio

ROLUS, Marchio Burgoviæ, uxoris suæ *Sybillæ* nomine, natu minimæ Johannis Wilhelmi fororis, qui Provincias illas æquis partibus inter superstites illius Ducis sorores dividendas esse contendebant.

2.) CAROLUS, Dux Niversius & Mantuæ, in Ducatum Cliviæ & Comitatum Marcanum, utpote ab *Engelberto*, altero Johannis I. Ducis Clivensis & Com. Marcani, filio, ortus.

3.) In Comitatum Marcanum solum COMITES MANDERSCHEIDII & BULLIONII DUCES, utpote ab *Engelberto II.* Comite Marcano, recta linea descendentes. Vide *Tabulas Genealogicas* Ducum Clivensium & Comitum Marcanorum, supra suis locis insertas.

Singulorum argumenta succincte referunt *Hoppius* in der kurtzen Beschreibung des Landes und Genealogie der Grafen und Hertzoge zu Cleve, p. 181. & seqq. *Pufendorff.* de R. G. *Frid. Wilhelmi* lib. 4. §. 2. 3. 4. 5. & 6.

Scripta vero, quæ in hac controversia prodierunt, præcipua sunt:

I. COMMUNIA *Brandenburgico-Neoburgica*, ex quo utraque domus possessionem arripuit ditionum Juliacensium, Clivensium, &c.

1.) Der Durchleuchtigen und Hochgebohrnen Fürsten, Herrn Johann Sigmund, Churfürsten zu Brandenburg, und Frawen Anna, Pfaltz-Gräfin beym Rhein, Ausschreiben, darin jedermänniglich fürgestellet wird, mit was für unförmlichen, nichtigen und unbilligen Procellen Ihro FF. GG. bisher beschweret, und zu dieser Kriegs-Rüstung und Defension genöthiget worden. Düsseldorff 1610.

2.) Appellatio secunda der Durchleuchtigen Fürsten, Herrn Ernsten, Marggrafen zu Brandenburg, und Wolffgang Wilhelms, Pfaltz-Grafen beym Rhein, in puncto retinendæ Possessionis. Düsseldorff 1610.

3.) Wahrhaffte Relation der zu Cölln mit denen Brandenburgischen und Neuburgischen Gesandten in Beyseyn des Hochwürdigsten Ertz-Bischoffen zu Trier gehaltenen gütlichen Handlung, auf Keyserlichen Befehl zum Druck verfertiget durch Zachariam Palthenium. Anno 1610.

4.) Appellationes tres in puncto retinendæ possessionis.

II. PARTICULARIA, quibus singulorum Competitorum jura exposita & deducta fuerunt:

(1.) *Brandenburgensia.*

1.) Kurtze Anzeig derer Ursachen, welche den Durchleuchtigen Fürsten, Herrn Johann Sigismund, Marggrafen und Churfürsten zu Brandenburg, &c. bewogen, daß Ihr. Churfl. Gnaden bisher nichts von ihren habenden Recht an den Gülichischen Fürstenthümern und Landen, wie von andern geschehen, deduciren, und durch den Druck publiciren lassen. Berlin 1609.

2.) Discursus utcunque juridicus super prænobili & celeberrima Successione Juliacensi, utri Principum illa hodie competat? Auctore Anonymo.

3.) Apodixis, s. Replica utcunque juridica, pro utcunque juridico discursu, opposita discursui vere juridico, Julio-Clivio-Montium Autore.

4.) Gründlicher Discurs und Bericht, warum der Durchl. Fürst, Herr Johann Sigismund, von wegen Sr. Churfl. Durchl. Ehe-Gemahlin, auf Absterben Herrn Johann Wilhelms, Hertzog zu Jülich, &c. &c. in dessen nachgelassenen Landen männiglich zu præferiren sey.

5.) Discurs und Bericht, daß die Durchleuchtigste Churfürstin zu Brandenburg der Gülichischen Lande Erbin seye, gestellet durch einen Patrioten.

6.) Discursus Apodicticus, Brandenburgicæ sententiæ defensionem latius vindicans.

7.) Klare und so wohl in Rechten, als in den Geschichten gegründete ausführliche Deduction des jetzt regierenden Herrn Churfürstens zu Brandenburg an den verledigten Fürstenthümern Jülich, Cleve, und Berge, &c. &c. habenden Rechtens und Gerechtigkeit, darin das Jus Majoratus und der Primogenitur behauptet wird, &c. durch Waremundum Julium von Kleuberck. 1617.

8.) Centuria Juris Electoralis Brandeburgensis, s. eine kurtze und warhaftige Deduction, daß die Clevische und Jülichische Lande dem Hause Brandeburg von Rechtswegen alleine zugehören. Anno 1638.

9.) Synopsis & brevis assertio Juris & universalis Successionis, Domino *Friderico Wilhelmo*, Marchioni & Electori Brandenburgensi, in Ducatus Juliæ, Cliviæ, Montium, nec non Comitatus Marcæ, Ravensbergæ, competentis. Berolini 1655.

(2.) *Palatino-Neoburgica.*

1.) Pfaltz-Neuburgischer kurtzer und Summarischer Bericht von der Succession in den Jülich-Clevischen &c. &c. Landen, benehen einer Genealogie. Anno 1610.

filio Mauritii Haſſi, inter ſe uniti, gubernaculum earum conjunctim, dum ſucceſſor legitimus decretus eſſet, adminiſtrarunt, usque ad annum 1614. irrita compoſitione, Santenſi eodem anno 12. Novembr. concluſa, diviſum animis, & provinciis diſtractum imperium habuerunt, imo motu Germanico novo orto, & induciis Belgicis anno 1621. exſpirantibus, maximam ditionum partem Palatinus Neoburgicus, ope Hiſpanorum, Julia metropoli & mitra papali, omnibusque ordinum & Electoris Brandeburgici præſidiis expugnatis, ſolus obtinuit. Tandem vero cum Electore Brandeburgico, Georgio VVilhelmo, Joannis Sigiſmundi filio primogenito, ex compoſitione ordinum Belgii confœderati, anno 1626. (1) ad 25. annos Hagæ unitus, ille quidem Cliviam, Marchiam & Ravensburgiæ medietatem; hic vero, præter alteram ejus partem, Juliam & Montes integros cum Ravenſteinia, Brabantiæ feudo, VVienendalia, atque Breskeſia in Flandria, conſecutus eſt.

Ad

2.) Diſcurſus vere juridicus de Succeſſione Juliacenſi, oppoſitus Diſcurſui utcunque juridico, Autore Joh. Julio Montenſi. Anno 1617.

3.) Apologia pro Diſcurſu vere juridico contra Diſcurſum quaſi juridicum, ejusque Apodixin; Autore eodem.

4.) Anti-Centuria Juris Palatin. Neoburgici, oppoſita Centuriæ prætenſi juris Brandenburg. 1647.

5.) Lucii Veronenſis Diſſertatio, in qua Wolfgangi Wilhelmi, Com. Palatini Neoburgici, jura in Provincias Clivix, Juliæ, &c. &c. defenduntur, contra jus Domus Brandenburgicæ, ejusque Centuriam editam 1646.

6.) Lucii Veronenſis Hyperaſpiſtis Apologia & Notationes in ſingulos Apologiæ articulos, quæ cum præcedenti Diſſertatione & Brandenburgenſi refutatione an. 1669. edita eſt ſub Titulo: *Succincta & Hiſtorica Enodatio Queſtionum & Controverſiarum circa jura in ditiones Juliæ, Clivix*, &c. H. A. von E. N. P. cum Mantiſſa Diplomatum & Autoritatum.

(3.) *Saxonica.*

1.) Informatio, was das Hauß Sachſen an den erledigten Jülichiſchen, Cleviſchen, Bergiſchen, ꝛc. Landen für Anſpruch habe.

2.) Ausführliche wohlgegründete Deduction des Chur- und Fürſtl. Hauſes Sachſen an den erledigten Fürſtenthümern Jülich, Cleve, Berge, ꝛc. habenden Rechtens und Gerechtigkeit, auf Churfürſtl. Sächſiſchen Befehl. Leipzig 1609.

3.) Sächſiſche Apologia und Rettung der zwo Schrifften, ſo in jüngſt-verwichenen Jahr 1609. von des Chur- und Fürſtl. Hauſes Sachſen an den erledigten Jülichiſchen, Cleviſchen ꝛc. Landen habenden Rechtens, durch öffentlichen Druck publiciret worden, mit einverleibter der hin und wieder im Heil. Reich ſpargirter Gegenſchrifft, genannt Refutatio Deductionis Saxonicæ. Leipzig 1610.

(4.) *Bipontina.*

1.) Klarer und ſo wohl in Rechten, als in den Geſchichten gegründeter Bericht, was maſſen die Durchleuchtige Hoch-Gebohrne Fürſtin und Frau, Frau Magdalena, Pfalz-Gräffin beym Rhein, ꝛc. ꝛc. gebohrne Hertzogin zu Cleve, vor ſich und Ihrer Fürſtl. Gnaden Männliche Leibes-Erben, zu der Succeſſion weyland des auch Durchleuchtigen ꝛc. Herrn Johann Wilhelms, des letzten Hertzogen zu Jülich, Cleve, ꝛc. Ihrer Fürſtl. Gnaden Herrn Brudern, hinterlaſſenen Fürſtenthümern ꝛc. befuget und berechtiget ſeyn.

2.) Cauſa Bipontina acta atque demonſtrata.

(5.) *Burgovica.*

Libellus Summarius Anwalts Ihro Fürſtl. Gnaden, Hn. Carls, Marggrafen zu Burgow, an ſtatt Dero Frau Gemahlin, Fr. Sybillen, Marggräfin zu Burgow und gebohrnen Hertzogin zu Gülich, ꝛc. contra die erſcheinende Befehlhaber Ihr. Churfl. und Fürſtl. Gnaden, Hn. Joh. Sigismund, Churfürſten zu Brandenburg, und Hn. Philipp Ludwigen, Pfalz-Grafen beym Rhein, im Nahmen Dero Gemahlin producirt am Keyſerlichen Hoff. 1609.

(6.) *Manderſcheidenſia.*

Kurtze Genealogiſche Deduction, daraus des Wohlgebohrnen Herrn, Hn. Philipſen, Grafen zu der Marck und Manderſcheid, Freyherrn zu Lumay und Serain, ꝛc. an der erledigten Grafſchafft zu der Marck gebührendes und habendes Recht augenſcheinlich abzunehmen.

(7.) *Niverſia.*

Literæ *Caroli Gonzagæ*, Duc. Niverſ. & Mantuæ, ad Ordines Clivix &c. & horum reſponſio apud *Lundorpium* T. III. lib. 2. c. 110.

(1) Cujus æque ac præcedentium transactionum, & quæ poſtea anno 1629. Duſſeldorpii, 1630. ibidem, 1647. ibid. 1651. Clivis inter Brandenburgenſem & C. Palatinum Neoburg. Electores, initæ fuerunt, Tabulas exhibet *Lunigius* Parte Spec. Contin. II. Diviſ. 4. Anno demum 1666. Clivis pacto perpetuo inter eosdem Principes Juliacenſis hereditas ita diviſa fuit, ut Du-

Digitized by Google

Digitized by Google

ad pag. 361.

TAB. VIII. GENEALOGICA

COMITUM MOERSANORUM,

juxta *Johann. Turckii*, Secret. Clivenſis, *Supplem. Chron. Schuren.*

THEODORICUS, qui Com. Morſanum feudum Ligium agnovit Comit. Clivenſium. Vide Chartam ejus de anno 1287. in Cod. Dipl. No. 135.

- THEODORICUS, qui itidem anno 1294. Vaſallum Ligium C. Cliv. ſe agnovit. Vid. Dipl. No. 136.
- FRIDERICUS, qui fratris literis de an. 1294. ſubſcripſit.

FRIDERICUS I. Ux. *Walpurgis*, Com. de Saerwerden. — *Johannes.*

- FRIDERICUS II. Uxor *Engelberta*, Com. de Marca.
  - VINCENTIUS. Uxor *Anna* Bav-Palat.
    - FRIDERICUS III. obiit ante patrem. Uxor *Eliſabeth* de Rodemacher.
      - BERNHARDUS, qui ab avo pro ComiteEgmondano Gallis obſes datus fuit, redux autem factus, acta Vincentii circa Comit. Mörſanum irrita habuit.
      - *Margaretha*, cui Vincentius avus Comitatum Mörſanum ceſſerat. Ux. *Wilhelmi*, C. de Wiedt.
        - *Anna*, alii *Catharinam* vocant. Ux. *Wilhelmi*, C. de Nuenaer.
          - HERMANNUS, absque liberis obiit 1578.
          - *Walpurgis.* Uxor 1. *Philippi* de Monmoranci. 2. *Adolphi*, C. de Nuenaer.
- *Theodoricus*, Archiepiſc. Col.
- *Walramus*, Epiſcop. Monaſt.
- *Henricus*, Ep. Mon.
- JOHANNES, Com. de Saerwerden. Uxor *Adelheid* de Gerolseck.
  - JACOBUS, Com. de Saerwerden. Ux. *Anaſtaſia*, C. de Leiningen.
    - JOHANNES. Uxor *Anna* de Monte.
      - *Catharina.* Uxor *Johannis Ludovici*, C. Saarbruggenſis.
      - JOHANNES, obiit 1574. ſine prole.
      - *Adolphus*, ob. 1559. ſine liberis.
      - *Catharina.* Ux. *Emichonis*, C. de Leiningen.
    - *Jacobus.*

Ad Provinciam Cliviam

APPENDIX QUADRUPLEX,

De Comitatu Mœrſano, & Dynaſtiis Ravenſteinenſi, Wienendalia & Ghemenſi.

Appendix Prima,

De Comitatu Mœrſano, ad Celſiſſimum Illuſtri proſapia, nec minus multis & magnis rebus, pro confœderato Belgio fortiter geſtis, FRIDERICUM HENRICUM, Principem Auraſionenſem, & Naſſovio-Cattorum Comitem, &c.

Quia provinciæ Clivenſis antiquum & præcipuum feudum Comitatus Moerſenſis, ad quem bona quoque, in campo Keslerino ſita, ſpectant, a Clivenſibus habetur, ideo de eo hic etiam aliquid adjiciemus.

Anno ergo 1287. Theodoricum patrem, & anno 1294. Theodoricum filium, cum fratre Friderico, Comitatum Moerſenſem a Theodorico Clivenſi, ejus nominis Octavo, Joanne de Cuyck, Joanne de Heuſden/ Joanne de Hinsborg/ Arnoldo de Sluſa, Wernhero de Lennep/ Swedero de Alpen/ & Henrico de Wolffscuelen/ regulis præſentibus, accepiſſe, & fidelitatis juramentum præſtitiſſe, traduntur. (1) Illudque poſtea Ludovicum Imperatorem (2) anno 1317. privilegia venationis & telonii terreſtris Theodorico Moerſenſi largiendo, & Joannem, Comitem Clivenſem, anno 1351. in privilegiis civitatis Orſovienſis, civibus jus venationis toto Comitatu Moerſenſi, tanquam feudo ſuo, permittentem, confirmaſſe, imo a Joanne, Comite Clivenſi, anno 1356. novum Theodoricum Comitatu inveſtitum fuiſſe, Clivenſes prætendunt. Et poſt obitum ejus Fridericum quoque Moerſenſem, cum uxore Walburge Saerwerdena, anno 1375. ab Adolpho, Comite Clivenſi, Comitatu, præter dictas Eliſabetham, Bernh. Lippenſis, Annam, Nicolai Teckleburgenſis, uxores, inauguratum fuiſſe. Hic Fridericus ex uxore (3) Hochſtratena Domina filios, Fridericum ſucceſſorem, Theodoricum Col. Waleramum & Henricum Monaſterienſes Epiſcopos, & Johannem; Fridericus viciſſim ex Engelberta Clivia, Adolphi Marcani, Comitis Clivenſis ultimi, filia, Vincentium genuerunt. Hic porro ex Anna Palatina, Stephani Bipontini, & Annæ Veldentiæ, patriſque Friderici ultimi, ejusdem Comitis hæredis, filia, anno 1455. ducta, iterum Fridericum, & iſte denique Bernhardum procrarunt.

Contra Moerſenſes anno 1402. literas feudi abſolutorias (4) a Joanne, Comite Clivenſi, anno 1361. datas fuiſſe, quas Gualtheri Steckii uxori, Richardis a Dollendorff/ & filia ejus, Richardis Steckia a Beeck/ virgo, & Coloniæ ad S. Cæciliam Veſtalis, hactenus occultatas fuiſſe, confeſſæ ſint, propoſuerunt. Quibus idcirco Adolphus, primus Clivorum Dux, Adolphi Marcani, ultimi Comitis, filius, & fallâm, & ſuppoſititiam manum eſſe, demonſtrare niſus eſt. Cum autem Fridericus Saerwerdenus, Archiepiſcopus Colonienſis, ad quem controverſia hæc anno 1411. devoluta, ſicut etiam Theodoricus Morſanus in dignitate hac ipſum anno 1414. ſecutus, eandem ad annos 1442. & 1451. ſuſpenderent, Vincentius etiam, Moerſenſis Comes, Friderico filio ante ipſum mortuo, Bernhar-

---

Ducatus Clivenſis cum Comitatu Marcano & Ravensbergenſi Electori Brandenburgenſi, Ducatus vero Juliacenſis & Montium cum Dynaſtia Ravenſteinenſi Comiti Palatino Neoburgico relinquerentur; jura autem Imperii & Circuli communia manerent. Vide Tabulas in Cod. Dipl. No. CXXXVI.

(1) Atque liquet ex ipſorum literis, quibus ſe Vaſallos & fideles Comitum Clivenſium agnoſcunt. Vid. Cod. Diplom. No. CXXXVII. CXXXVIII.

(2) Qui in tabulis ſuis ita inter cetera ſcribit: *prout per illum illiusque prædeceſſores ab olim usque nunc recipi conſucta, & hactenus eadem a Theodorico, Comite Clivenſi, ſuisque progenitoribus, in feudum tenuit*, unde liquet, Comitatum Clivenſem jam antiquum fuiſſe Comitum Clivenſium feudum.

(3) Integram Genealogiam *Comitum Mœrſenſium* vide *Tab. VIII.* Quam *Hermannus Hamelmannus* tradit Oper. Hiſt. Polit. p. 402. haud genuina eſt.

(4) Quas vero ſuppoſititias ſatis docuerunt, quod ab ignota manu ſcriptæ, atque ultra 40. annos non ſine ſuſpicione doli latuerint, ipſe quoque Fridericus, qui eas primum produxit, Comitatum Mœrſanum interea in feudum accepit a Duce Clivenſi. *Joh. Turckius* in cit. Suppl.

Digitized by Google

hardo vero, ex eodem Friderico nepote, in Gallia pro Carolo Egmundano, Geldriæ Duce, obſide, nepti ſuæ Margarethæ, Wilhelmi Wiedani conjugi, Comitatum anno 1493. traderet, Bernhardus tamen, ex Gallia redux, non Wiedanos, ſed Saerwerdenſes Comites veros in Comitatu ſucceſſores declaravit; adeoque Comitatus poſt Vincentium, 10. Aprilis anno 1500. mortuum, ejusque poſteros defunctos, ad Joannem, Comitem Moerſenſem & Saerwerdenſem, Friderici ex Walburge Saerwerdena quartum filium, ejusque ex Jacobo filio nepotes, Jacobum, anno 1500. extinctum, & Joannem, in quo ſtirps maſcula anno 1510. deſiit, pervenit: ab his ad Wilhelmum, Comitem Novarienſem, per Annam VViedanam, VVilhelmi VViedani & Margarethæ Moerſenſis filiam, VVilhelmi conjugem, Comitatus derivatus eſt, qui eodem etiam, intercedente apud Joannem & VVilhelmum, Duces Clivorum, VVilhelmo Naſſovio, cognomento Divite, certis pactis, a Cancellario Julio, Joanne Gogrevio, an. 1542. præſcriptis, cum Fremersheimio, Gracovio, Creiveldio & Budbergio, dominiis, & pro villa Gilveradia, quæ Marchicum eſt feudum, cum VVeileriana permutata, anno 1553. inveſtitus eſt. (1) Ex Anna vero VViedana & Moerſenſi Hermannus anno 1514. prognatus, cui Magdalena Naſſovia, VVilhelmi modo dicti ex priore conjuge VValburge Egmundana filia, conjugio, licet ſterili, copulata fuit. Ipſo vero 4. Decembris anno 1578. defuncto, quia Clivia feudum ſibi iterum apertum contenderat, eodem VValburgeni, Hermanni ſororeni, & Adolphum Novarienſem, Gumberti & Amœnæ Falckenſteiniæ filium, poſt Philippum Monerantium, Hornæ Comitem, Bruxellis anno 1568. 5. Junii, decollatum, ſecundum VValburgis maritum, & anno 1584. Geldriæ & Ultrajecti gubernatorem, VVilhelmus, Dux Clivorum, donavit, hac tamen conditione, ut poſt ipſorum mortem ad Cliviam revertereiur. Quia vero Adolphus in bello Belgico, ordinibus ſuffragatus, partes eorum defendit, hinc Alexander Farneſius, Dux Parmenſis, Regis Hiſpaniarum Belgii Adminiſtrator, an. 1586. Moerſam expugnavit, gubernatore Camillo de Modiliano conſtituto: quo cum Adolphus, tacentibus Clivenſibus, conſenſu ordinum, anno ſeq. de Morſa pactus eſt. Cum vero 8. Octobris, anno 1589. Adolphus ex pulveripyrio Arenaci extingueretur, Mauritius Naſſovius an. 1597. VValburgem, Moerſa recuperata, reſtituit: quam etiam Admirans Arragoniæ, Franciſcus de Mendoza, Gubernator Belgii regius, ſequenti anno, præſidio impoſito, in poſſeſſione confirmavit: ipſa vero 26. Maj. an. 1600. Moerſæ mortua, & apud patrem atque fratrem in templo extra urbem, jam deſtructo, inhumata. Clivenſes oppidum & ditionem integro anno occuparunt: quos Mauritius Naſſovius, teſtamento VValburgis ſcriptus hæres, anno 1601. inde ejecit, adeoque Comitatum integrum, urbi præſidio impoſito, retinuit, & ad fratrem transmiſit. (2) Dominio Frimorsheimio primum VVilhelmus a Frimorsheim, deinde anno 1236. Domini & Comites Montani ab Abbatibus VVerthinenſibus inveſtiti; poſtea anno 1297. Eberhardus Marcanus eo donatus, qui illud ad Engelbertum, & hic ad Adolphum, Cliviæ Comitem poſtmodum factum, derivavit. Cujus poſteri hoc quoque dominium, Comitatu antiquius, ideoque liberum, Moerſenſe dictum, integræ provinciæ unitum, cum eadem Comitibus reliquerunt.

Ex Comitibus Moerſenſibus Fridericus, & Engelberta Clivia, anno 1466. monaſterium Carmelitarum Morſæ: Vincentius, ejus filius, & Anna Palatina uxor, cœnobium Cruciferorum in urbe Brugenſi Ducatus Julii, quam pignoris titulo a Geldriæ Ducibus poſſidebant, circa annum 1500. fundarunt.

APPEN-

(1) Literis quoque feudi abſolutoriis, quarum ſupra mentio facta, ſimul abolitis. *cit. Aut.*

(2) Videlicet Fridericum Henricum, cui filius Wilhelmus, & nepos Wilhelmus Henricus, Rex Angliæ, in illo Comitatu ſucceſſerunt, dum legitimi Domini temporis injuria impedirentur, quo minus illum ſibi potuerint vindicare. Wilhelmo itaque Henrico, Principe Arauſionenſi, Regeque Angliæ, anno 1702. defuncto, Rex tandem Pruſſiæ hunc Comitatum, tum ut feudum Duci Cliviæ ſæpius apertum, tum ex transactionibus cum Walpurge, ipſoque Mauritio, tum ex Teſtamento Friderici Henrici, aliisque in eum juribus, quæ in Diſquiſitione *de juribus Regiæ Majeſtatis Boruſſiæ in Comitatu Moerſenſem* prolixius exponuntur, ſibi aſſeruit. Jus vero, quod Principes Naſſavio-Diezenſes æque ac Saarbruggenſes in eundem Comitatum ſibi competere contenderunt, ſcriptisque apud *Fabrum* in der Staats-Canzley T. XII. expoſuerunt, non impedivit, quo minus Imperator Joſephus I. F.M. anno 1707. in Principatuum Imperii numerum eum retulerit, ſuffragiumque in Comitiis ejus nomine Regi Pruſſiæ conceſſerit, juxta Tabulas in Cod. Diplom. No. CXXXIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

ad pag. 363.

TAB. IX. GENEALOGICA

DYNASTARUM HERPENORUM & RAVENSTEINENSIUM.

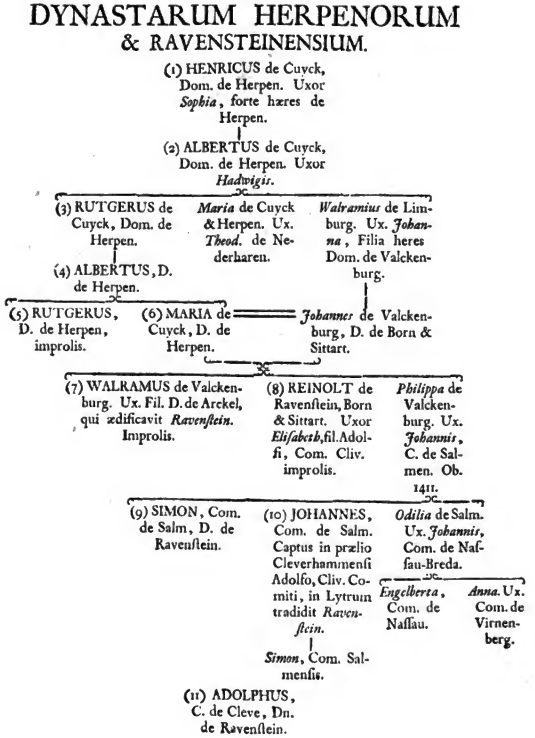

Digitized by Google

Appendix Secunda,

De Dynaſtia Ravenſteinenſi.

Ravenſteinenſis Dynaſtia olim Dominii de Herpen (1) nomen obtinuit, usque dum VValradius Falckenburgius, Bornæ & Sittardi Dominus, arcem Herpenam demolitus, in ejus locum Ravenſteiniam conſtruxit. Herpena autem olim Dominium & Allodium fuit, quod Henricus de Cuyck, uxore & liberis conſentientibus, anno 1191. (prout Diploma habet,) Henrico, Lotharingiæ Duci, in feudum obtulit. (2)

Udena vero, ſingulare Dominium & maſculinum Clivix feudum, poſt mortem Reinholdi Falckenburgici, ſine virili hærede excedentis, ad Adolphum Clivium rediit, ſicut Joannes, Comes Salmenſis, an. 1397. in ſaltu Clivio ab Adolpho Duce cum aliis captus, cum omnis ſui in Herpenam juris reſignatione, obſignatis literis fatetur. Et licet Simon Salmenſis, filius Joannis, eam patris renunciationem, utpote vi & metu extortam, irritam eſſe exiſtimaret; Adolphus tamen Clivius, quod Salmenſis contra Dominum feudi ſeſe oppoſuiſſet, ſententiam in aula Brabantina pro ſe obtinuit, dominiumque Ravenſteinenſe anno 1431. a Philippo Burgundo in feudum accepit. Ejusdem etiam Philippi Burgundi opera anno 1439. quæ Engelbertus & Henricus, Comites Naſſovii, Bredenſes, cum Roberto & VVilhelmo, Comitibus Virneburgicis, ob uxores prætendebant, 21. aureorum millibus perſolutis redemit, atque ſic totam Dynaſtiam ad domum Clivenſem pertraxit, & anno 1437. cum Arnholdo Egmundano, Geldriæ Duce, de eadem pactus eſt: quibus omnibus transactis, Adolphi filio primogenito Joanni, patre conſentiente, anno 1440. a Philippo Burgundo tributa eſt, quam poſtea ex tractatione, an. 1450. Clivis inita, Adolpho fratri reſignavit, qui eadem anno 1463. potitus eſt. (3)

Appendix Tertia,

De Dynaſtia Wienendalia.

Wienendalenſe Dominium, ab amœnitate Saltus ita dictum, cuique Turnhoutum municipium adjacet, caſtrum vero Philippus Clivius inædificavit, in Flandriæ Comitatu ampliſſimo ſitum, cum ditione liberorum, (**der Herpen**) a Roberto Frize, ſecundo Flandriæ Comite, & uxore ejus Elſa, Bernhardi Saxonis filia, conditum eſt, qui illud usque ad annum 1278. poſſedit. Tunc enim Guido Dampierius, Comes Flandriæ, cum ex Iſabella Lutzenburgia & Namurcenſi tres filios, totidemque filias ſuſtuliſſet, uxori & poſterioribus liberis illud aſſignavit, ut Diploma Gallicum, (4) eodem anno datum, teſtatur, quod Philippus, Rex Galliæ, anno 1281. in Julio confirmavit. Ab eo tempore Comites Namurcenſes usque ad annum 1407. illud habuerunt, quo Johanni, Duci Burgundiæ, dominium vendiderunt, Johannes autem, Philippi filius, Adolpho, Clivix primo Duci, cum filia Maria in dotem conceſſit, (5) qui viciſſim cum Ravenſteinenſi Dynaſtia filio ſecundo genito, Adolpho, idem tradidit, cujus poſſeſſionem, a fratre Joanne literis fiducialibus acceptis, anno 1463. adiit, ſed anno demum 1473. Joanne Burgundo, Niverſii Comite, & Jacoba, ejus uxore, defunctis, potitus eſt. Et poſtmodum Philippo, filio unico, anno 1492. reliquit, cui Maximilianus Imp. Breskeſium quoque dominium dono perpetuo adjecit. Philippus vero, cum nullos hæredes haberet legitimos, Adolphum, Joannis ſecundi, Clivorum Ducis, filium ſecundum, nepotem ſuum, adoptavit: quo ipſo etiam juvene in Hiſpania, ut diximus, an. 1525. exſtincto, Dynaſtia Ravenſteinenſis & VVienendalia poſt obitum Philippi Clivii, 28. Jan. anno 1528. defuncti,

(1) Cujus Dynaſtas vid. in *Tab. Geneal. IX.*

(2) Juxta Tabulas in Cod. Diplom. No. CXL.

(3) Eoque defuncto frater ejus Philippus, poſt cujus obitum Dynaſtia hæc Ravenſteinenſis ad Clivix Duces rediit. Vide ſupra vitam *Adolphi & Philippi.* Clivix Ducibus extinctis, ortaque circa Succeſſionem in eorum terras controverſia, ita tandem de Dominio Ravenſteinenſi Electores Brandenburgenſis & Neoburgicus transegerunt, ut Dynaſtia hæc, ſolutis Brandenburgenſi quinquaginta millibus Imperialium, Neoburgico relinqueretur, hujus vero heredibus maſculis extinctis, ad Brandenburgenſes reverteretur. *Puffendorff.* de R. G. *Friderici Wilhelmi M.* Lib. 9. §. 74.

(4) Quod vide in Cod. Diplom. No. CXLI.

(5) Vide ipſas Tabulas in Cod. Diplom. No. CXLII.

Digitized by Google

ad Cliviam rediit, licet Ravenſteiniam Sylvæ-Ducenſes, tradente ipſis ejus Præfecto ex teſtamento, ut ajebant, Philippi, ad Ducis Brabantiæ, Domini feudi & legitimi ſucceſſoris, ſecuritatem, occupaſſent. Ideoque Joannes III. Clivorum Dux, anno demum 1538. admiſſus; utramque Dynaſtiam, Ravenſteinian & VVienendaliam, VVilhelmus, ejus filius, a Carolo V. Cæſare ſuperatus, an. 1543. in feudum accipere coactus eſt.

Appendix Quarta,

De Dominio Ghemenſi, ad Illuſtrem & Generoſiſſimum Ottonem, Schouwenburgium & Steinbergium Comitem, Dynaſtam Ghemenſem.

Ghemenſe Dominium ad Borckenam, territorii Monaſterienſis (1) oppidum, ſitum eſt, illudque anno 1180. Theodoricus, nominis Octavus, ut ſupra annotatum, Comes Clivenſis in ordine 24. Godefrido & Goſwino a Ghemen, patri & filio, jure feudi contulit. Poſt hos Henricus de Ghemen, quia VVilhelmo, Juliæ & Geldriæ Duci, in bello Brabantino fidelem operam præſtiterat, Bredevorda, cum Alteno & VVinterswichio pagis, anno 1389. inveſtitus eſt. Joannes, Dominus de Ghemen & Bredevorth, Henrici filius, animoſus heros, anno 1464. a Joanne primo, Duce Cliviæ ſecundo, eadem Ghema inauguratus eſt: Shorenbecium tamen, Clivorum oppidum, anno 1483. invaſit atque occupavit. Hic filiam unicam & hæredem VVilhelmi VVevelinchovii, Mareſchalci hæreditarii Colon. duxit: ex eaque filium ſuſtulit, Henricum iterum dictum. Is viciſſim ex Brunckhorſtana duas tantum filias genuit: quarum prima, Eberwieno Bentheimio, Arnholdi filio, nupta, eidem VVevelinchoviam attulit: ſecunda Carda Joannem Schowenburgium & Holſteinium, Ottonis filium, ex multis familiæ unicum propagatorem, Ghema dotavit; (2) ex qua, cum annorum quinquaginta eſſet, ne familia illuſtris interiret, ſingulari Dei benedictione, Jodocum accepit, qui, ducta VVilhelmi Naſſovii filia, Maria, iterum Henricum, in puritia extinctum, Adolphum, Archiepiſcopum Col. Joannem, ex Eliſabetha Friſia improlem, Ottonem ſucceſſorem, Antonium, poſt fratrem Adolphum Archiepiſcopum Col. Erneſtum & Jodocum cum Henrici Brederodii filia, Henrici Joannis, Ottonis VVilhelmi, Præpoſitis Hildesheimenſi atque Meſchedenſi, Hermanni Georgii & Erici patrem, fœcundo conjugio progeneravit.

Henrici filio, Jodoco Hermanno, anno 1635. in cœlibatu extincto, patrui Georgii filius unicus, Otto, omnium Comitaruum & Dominiorum hæres factus, in iisdem ex aſſe ſolus ſucceſſit. Porro, ut hoc addamus, inter Comites Schowenburgicos illuſtres admodum fuerunt: (3) Adolphus primus, Holſatiæ & Stormariæ Dux, temporibus Conradi II. Imp. anno 1020. Joannes, dictus Liberalis, Ericus, antiſtes Hildesheimenſis, Gerhardus, antiſtes Mindenſis, Gerhardus, dictus Magnus, ejusque filius Henricus, dictus Ferreus, hujusque iterum filius Gerhardus, primus in hac generoſiſſima familia Sleſwici Dux, cujus frater Henricus antiſtes fuit Oliabrugenſis, Adolphus & Antonius fratres, Jodoci filii, Archipræſules Colonienſes, Adolphus denique, qui uxorem Mariam, Meſtivoi, Pomeraniæ Ducis, filiam, accepit. Ex eadem familia prodiit Gerhardus quoque, primus Diethmarſiæ Dux, cujus filia, Theodorico Oldenburgico nupta, regium Daniæ ſtemma per Duces Holſatiæ propagavit.

Unita-

(1) Minime tamen propterea Epiſcopo Monaſterienſi ſupremum Dominium in Dynaſtiam Gehmenſem competere, Comites Limburgo-Styrumii, nunc Domini Gehmenſes contenderunt, qua de re vid. Scripta in *Fabri* Staats-Canzley P. V.

(2) A Schaumburgicis vero ad Comites Lymburgo-Styrumios matrimonio, inter *Mariam* Schaumburgicam & *Jodocum* Limburgenſem circa finem ſeculi decimi ſexti inito, pervenit, atque adhuc ab iisdem poſſidetur. Vid. adjectam *Tab. Geneal.* Dynaſt. *Gehmenſium* & Comit. *Schaumburg.*

(3) Originem illuſtri huic familiæ dedit Nobilis de Sandersleben, ortus ex antiqua Sandersleboriorum in ditione Magdeburgenſi familia. *Cranzius* Saxon. lib. 8. c. 26. *Chytræus* lib. 1. *Spangenberg.* in Chron. Schouenburg. Nobilem de *Salingsleve* vocant, atque a Francis *Salingis*, i. Saliis, ortum fuiſſe ſcribunt, quos *Meibom.* in Notis ad *Lerbecii* Chronic. Schauenb. merito redarguit. Ceterum integram Genealogiam *Comitum Schowenburgenſium*, atque ex his ortorum *Dynaſtarum Gehmenſium*, ex MS. meo Eſſendienſi *Tab. X.* adjicere operæ pretium viſum fuit.

Digitized by Google

ad pag. 364.

, quo absente Henricus de Badewida Holfatiam &

olfatiæ adjecit.
a vice nupsit HENRICO, C. Orlamundensi, tutori Adolphi IV.

nsis, ab expedit. e suo in — ALBERTUS, C. Orlamundensis, cui Waldemarus II. R. Daniæ, Holfatiam dedit, pulso Adolpho IV. Hamburgensibus 1500. Marcis jus suum in civitatem illam vendidit, captus ab Henrico, C. Swerinensi.

um — BRUNO, Episc. Olmucensis. — CONRADUS, Com. Schownb.

HARDUS, bellum gessit cum fratre propter idum Kilonienſe, & contra Regem Daniæ pro le, Duce Slesw. & ejus filiis.

bella gessit cum duce ipsorum, ociis Nobilium. olo Cathedr. — *Henricus I.* D. Holfat. infelix cum fratre in expeditione Dithmarsica. Vectigal mercibus exterorum Hamburgi imposuit. Ob. 1310. Ux. *N.* filia D. de Bronchorst. — *Ludgarda*, vel *Agnes*, Uxor Johannis, D. Luneburg.

Ericus, D. Sl… ab Avunc… defensus a… sus Regem… niæ, captui… Hamburgi… custodia de… tum. Ux. N… ptis Avunc… Gerhardi.

Woldemarus, *Henricus Otto*, mortui sine liberis.

Gerhardus, Ep. Mind. Conditor Arcis Petershag. Ob. 1353.

GERHARDUS III. *Magnus*, cum fruſtra speraſſet dignitatem Ecclesiasticam ab Hartwico Reventlo, Holfatiæ fuit præfectus, & Adolpho occiso Segebergam obtinuit. Adolphum VIII. Com. Schownb. & Christoph. Daniæ R. captivos duxit, interfectus tandem a Nob. Dano *Nigels* 1332. Ux. *N.* filia Johann. II. D. Sax. inf.

JOHANNES V. qui bellum cum fratre contra Dithmarsos gessit, sed cæsus ab iis vix evasit. Ob. 1359.
|
Agnes, Ux. Erici II. D. Saxon.

Ericus, D. Slesw. — *Wa… Slef…

(1) ADOLPHU… C. Holsat. ab… wico Reven… interfectus, q… cædem istan… mam profect… solutionem… travit. Ex co… na, sorore R… lovii, suscep… um naturalem… mul interfec… cum patre 13…

HENRICUS *Ferreus*, bellis, adversus Lubecenses, Hamburgenses, Finnos, Regem Galliæ, pro Eduardo, R. Angliæ, in quo Johannem, Boh. R. cepit, atque in Apulia pro Urbano VI. Pontif. gestis, celebris. — *Nicolaus*, qui Flensburgensibus jura civitatis concessit, bellis quoque feliciter gestis inclytus.
|
N. filia — Uxor (1) Alberti III. D. Megapol. (2) Eric. III. D. Saxon. — *Elisabetha*, a sponso Hacquino, R. Norwegiæ, deserta, Monasterium S. Brigittæ in Suecia ingressa. Ob. 1362.

Gertrudis — GERHARDUS V. C. Holst. Storm. D. Slesw. I. & C. Dithm. mortuo Nicolao patruo. Uxor *Catharina*, filia Magn. Torq. D. Brunsw. Victa cum Tutoribus ab Henr. — *Henricus*, Ep. Osnabrugg. relicto, cum Tutoribus filiorum Gerhardi V. bellum gessit, tandemq; in Monasterio Bardenshol. ob. 1421.

Adolphus XI. ob. juvenis 1474. — *Eric…* ob. 14… ἄπαϊ…

Henricus, Sponsus interfectus, cum Flensburgum obsideret, 1427. — *Hedwigis*, Uxor 1. Balthas. D. Megapolit. 2. Theod. Com. Oldenburg.
|
Christianus, R. Dan. & Successf. Adolphi patrui in D. Holst. — *Adolphus VIII.* D. Slesw. ultimus D. Holsat. ex familia Schownburgica. Ob. 1459. — *Gerhardus VI.* ob. 1433. Embricæ in itinere ad March. Badens. cujus filiam *Agnetem* uxorem habebat.

Otto ob. puer. — *Henr…* fe… — *Erneſtus.* — *Ma… Nicolen.* — *Elisabeth.*

Digitized by Google

Unitarum Juliæ, Cliviæ, Montium, Marchiæ & Ravensburgiæ provinciarum modernarum

MEMBRUM TERTIUM,

De Provincia Julia, ejusque Comitibus, Marchionibus & Ducibus.

Poſt Comites Clivorum viginti octo, Comitesque Marcanos novendecim, Duces denique Clivorum ſex, qui ex his orti, ſequitur, ut Juliorum Comitum, Marchionum & Ducum ſeriem expediamus.

Ipſa Provincia, ut eam ante omnia deſcribamus, inter Moſellam, Moſam & Rhenum interjacet. Aërem ſaluberrimum, ſolum frugum feraciſſimum habet, vinum etiam in ſuperioribus partibus producit.

Præfecturas, urbes & oppida continet: Zinzigienſem & Regiomagiam, Comitatum Nuenaricum, Monaſterienſem Eyfliæ, Euskirchianam, Thombergiam, Nideccíam, Norvenichiam, Heimbachiam, Montis-Jovíam, Marcoduranam, Birckesdorphiam, Staelbergenſem, Elchweileranam, Juliam, Aldenhoeviam, Pierenſem, Hambochiam, Schonforſtanam, Wilhelmſteiniam, Millenſem, Bornenſem, Sittardiam, Fucentiam, Gangoltinam, Geilekirchiam, Heinsbergiam, Waſſenbergiam, Randeraediam, Linnichiam, Boeslariam, Brugenſem, Dulkeniam, Dalenam, Suichteliam, Waldenielam, Gladebacenſem, Grevenbruchiam, Caſtrenſem, Berchemiam & Duromagiam. *Præfecturæ, urbes & oppida Provinciæ Juliæ.*

Harum præfecturarum & oppidorum multa, tum Impp. Romanorum & Comitum Palatinorum Rheni, Imperii Electorum, qui a Francorum Regibus eadem acceperunt, beneficio, ſeu titulo feudi, tum emptione atque conjugio, bello denique acquiſitæ, ad Juliam tranſierunt. Nam Zinzigium & Regiomagum oppida anno 1348. titulo pignoris Carolus IV. Imp. Wilhelmo I. Juliæ Duci, contulit. Marcodurum Fridericus II. Imp. primo quidem Wilhelmo, nominis V. Juliæ Comiti, 50. mille florenorum pretio oppignoravit: ſed poſt eandem Carolus IV. anno jam dicto, cum Zinzigio & Regiomago oppidis confirmavit.

Otto vero, Palatinus Comes, Dux Bavariæ, patre Ludovico, avo Ottone genitus, primus hujus familiæ Elector Septemvir, 16. Cal. Martii, an. 1330. Advocatias in Briſack, Vilich, VVeſelich, Bercheim, Pfaffendorph, Holtzweiler, Munſter, Greſſenich prope Staelbergam, Vrotzheim, & in Tolbiaco, hodie Zulich/ bona multa, curtes nimirum 23. cum earundem jurisdictione, item patrocinium Eccleſiæ ibidem S. Mariæ, Dornich, integrum denique Comitatum & jus nemoris, cum bonis allodialibus in Lœvenich, eidem Wilhelmo, Juliæ Comiti ultimo, primoque ejus Marchioni & Duci, Francofurti in feudum tradidit: (1) Præſentibus VVilhelmo, Advocato Aquisgranenſi, Chriſtiano Pincerna de Niedecke, Henrico Bouff & Carſilio, milite Julio. *Marquardo Freberus in originibus Palatinis.*

De his feudiſ Palatinis idem VVilhelmus, primus Juliæ Marchio & Dux, Ruberto ſeniori, Comiti Palatino Rheni, Duci Bavariæ, 26. Januar. an. 1457. fatetur, etſi Comitatum Julium in Ducatum, Dominium Falcobergium in Comitatum Carolus IV. Imp. ex clementia Cæſarea evexerit, hoc tamen fidelitati ſui homagii neutiquam derogaturum.

Iidem Palatini bonam partem Comitatus Nuenarici Principibus Juliis in feudum largiti ſunt.

Falckobergium Dominium anno 1346. a morte Theodorici, ultimi ejus Dynaſtæ, in bello Leodienſi occiſi, & ſine hæredibus mortui, cum Dynaſtia Bornenſi, ſub qua Sittardia, ad eundem VVilhelmum, primum Juliæ Marchionem & Ducem, ejus avunculum, pervenit, cujus poſteri poſtea cum Dominio Caſtrienſi illud permutarunt.

Heinsbergicam Dynaſtiam, ſub qua olim arx Millenia, Fuichtum, Gangoltum, Geilenkirchium oppida, conjugio an. 1472. VVilhelmus, in hac familia Ducum Juliorum ultimus, Eliſabetha Heinsbergiæ copulatus, acquiſivit, inprimis an. 1494. omnia hæc oppignorata iterum redemit, propriaque vendicavit; & tandem an. 1499. cum aliis Dominiis permutavit.

VVaſ-

(1) Ut patet ex Wilhelmi literis Recognitionis Feudalis in Cod. Diplom. No. CXLIII. Errat vero Autor, quando Wilhelmum illum ultimum Comitem & primum Marchionem Juliæ vocat.

Digitized by Google

Waſſenbergia, a Maximiliano Auſtrio Cæſare per conjugium Mariæ Burgundicæ, Brabantiæ Ducis, anno 1498. eidem Wilhelmo, Juliæ Duci hujus proſapiæ poſtremo, Friburgi Briſgoiæ cum Roda & Hertzogenraedia oppignorata, an. 1544. per tractatum Bruxellenſem Juliæ acceſſit.

Similiter præfectura Brugenſis pignus fuit Ducis Brabantini, primo Comitibus Morſenſibus traditum, a quibus ad Principes Julios pervenit.

Linnichia permutatione cum Abbate Prumienſi inſtituta acquiſita.

Aldenhoeviam ab Eccleſia metropolitana Col. Principes Juliæ acceperunt.

Randeradia, a Frid. II. Imp. deſtructa, iisdem obvenit. Sed hæc ſingula in ipſarum urbium Juliacarum ſtatu indicare, latiusque deducere, operæ pretium erit.

P. Streithag. in Syntagm. urbium Juliacarum.

Sunt vero ex omnibus iſtis urbibus metropoles quatuor, quæ ſuffragium in Comitiis habent: Monaſterienſis Eyfliæ, Euskirchia, Durena & Julia.

Monaſterium Eyfliæ ad differentiam ejus, quod in Weſtphalia eſt, ita dictum, & a collegio Canonicorum, qui olim ſub regula communiter vixerunt, jam vero cum aliis ad libertatem hodiernam tranſierunt, appellatum, montibus Eyfliacis, in quibus Eyſla fluvius parvus natus ſteriles agros pertranſit, incingitur, ut non niſi prope conſtituris appareat.

Euskirchia ad Ervatem fluvium amœno & fertili loco poſita eſt.

Durena, Tacito Marcodurum, vicus Ubiorum, ſubacta a Romanis Gallia, in poteſtatem eorum conceſſit; inde a Francis victoribus occupata, & Auſtraſiæ unita eſt. Quo tempore, ut ſupra in antiqua Julia annotavimus, diverſi Regum & Principum conventus ibi habiti ſunt. Mortuo vero anno 912. Ludovico IV. ultimo Carolinæ ſtirpis Franciæ Rege, Gallis omnibus Lotharingia a Germanis exactis, ab Ottone Imp. collegio Aquenſi tradita, poſtliminio ad imperium rediit.

Anno 1124. muris cingi cœpta, ut verſus indicant, frontiſpicio curiæ inſcripti:

Anno milleno centeno bis duodeno
Durenſes duros cæperunt condere muros.

Hæc a Friderico II. Imp. Wilhelmo, Juliæ Comiti, 50. florenorum mill. pretio primum oppignorata, & anno 1348. cum Sintzigio & Regiomago oppidis, a Carolo IV. Imp. Wilhelmo primo, Juliæ Marchioni & Duci, confirmata: inde ædium ſplendore, plateārum nitore & civium negotiatione multum augmentata, Ocellus urbium Juliacarum merito appellatur. A Cæſarianis in bello Geldrico anno 1542. intercepta, aſperrima hyeme a Wilhelmo, Juliæ Duce, recuperata, anno inſequ. ipſa Bartholom. iterum in poteſtatem eorundem pervenit; poſt reconciliationem vero Wilhelmi, Juliæ Ducis, cum Cæſare Carolo, eidem anno 1544. cum integro Ducatu reddita. In hac urbe caput oſtentatur S. Annæ, quod a Latomo Moguntiæ ex æde S. Stephani, circa feſtum conceptionis D. Mariæ virginis, anno Domini 1100. fortim ablatum, & huc allatum fertur: unde diuturna, eaque ſumptuoſa lis inter Moguntinos & Durenos apud curiam Romanam fuit, quam tandem Julius ſecundus Pontifex anno 1507. ita decidit, ut, quia Moguntini caput hoc irreverentius habuerant, atque negligentius, ut furibus præda facta ſit, Marcoduranis maneret, qui illud hodie magna religione colunt, & quotannis multo hominum concurſu circumferunt, inprimis vero, ne ſibi rurſus auferatur, arctius cuſtodiunt.

Juliacum antiquum, (1) a quo ditio integra nomen ſortitur, inter propugnacula a Romanis, contra Barbarorum irruptiones excitatas, numeratur, imo Druſi opus aſſerere non veretur Streithagenus in Syntagmate urbium Juliacarum; illud primo anno 887. a Nordmannis, crudeliſſime per inferiorem Germaniam graſſantibus, una cum aliis multis oppidis conſumptum. Deinde anno 1177. poſt occiſum Aquis in templo regio Wilhelmum Comitem, a Siegfriedo Weſterburgio, Archiepiſcopo Col. graviſſima damna iterum pertulit. Anno 1348. horrendo terræ motu quaſſatum. Anno 1398. a Brabantinis in bello Geldrico deprædatum. Ex quibus omnibus caſibus, cum jam Juliacum Juliaci

(1) Merito antiquum vocat, quippe cujus in *Itinerario Antonini* atque apud *Ammianum Marcellinum* lib. 17. cap. 7. jam mentio fit. A quo autem, an Julio Cæſare, an Julia Agrippina, Neronis matre, a cujus quoque nomine Ubiorum oppidum Colonia Agrippinenſis appellatur, condita ſit, nomenque acceperit, an vero inter quinquaginta Caſtella Druſi, de quibus *Florus* lib. 4. cap. 12. numeretur, incertum eſt. Vide *Nicol. Sellium* in Veſalia Obſeq. p. 45.

Digitized by Google

liaci quærendum eſſet, tempore Wilhelmi, penultimi Ducis, novis ædificiis & propugnaculis, inprimis arce munitiſſima & pulcherrima inſtauratum, inque templum ejus vetuſtum anno 1569. Canonici Nideccæ deducti ſunt.

Ut vero alias præfecturas cum oppidis his quatuor præcipuis accenſeamus, a ſuperioribus ad inferiora deſcendentibus, primo occurrit Sintzigium, non procul a Rheno ſitum, a Sunicis, incolis vetuſtis, ita appellatum, quos Civilis, ſocietate Agrippinenſium, ſicuti in antiqua Julia narravimus, auctus, occupavit, eorumque juventutem per cohortes compoſuit.

Hic anno 1180. Friderico Barbaroſſæ Imperatori legati Regis Francorum, Comitisque Flandriæ, ob Henricum Leonem, Saxoniæ & Angriariæ Ducem, ditionibus ſuis exactum, de rebellione & conſpiratione cum ipſo inita, excuſarunt: Philippus quoque Suevus, Barbaroſſæ ex filio Henrico ſexto, in diademate imperii ſucceſſore, nepos, qui contra Ottonem Saxonem, imperii rivalem, bellum geſſit, ibidem anno 1207. cum aliquibus Principibus convenit, & legatos Colonienſium, in ſuam urbem illum invitantium, audivit.

Regiomagum, quaſi novorum amicorum vicus regius nominatum, in eodem bello Cæſarum Philippi Suevi, & Ottonis Saxonis, a VValramo, Henrici, Ducis Limburgenſis, filio, qui nunc Philippo, nunc Ottoni patrocinatus fuit, exuſtum.

Utrumque vero, tum Sintzigium, tum Regiomagum, ut ſupra diximus, beneficio Caroli IV. Imp. anno 1348. ad VVilhelmum primum, Juliæ Marchionem & Ducem, pignoris titulo pervenit.

Comitatus Nuenaricus non a nova Aquila, ut vulgo exiſtimatur, ſed nova Ara fluvio denominatus; caſtris Nuenarico, Garsdorpio, Rodesbergio & Bickendorphio a Friderico Saerwerdano, Archiepiſcopo Col. anno 1371. deſtructis, Comites ejus ſolum nomen retinuerunt; tum vero ad Comites Vierneburgios per conjugium derivarunt: mortuo autem anno 1545. Cunone, ultimo Vierneburgio & Nuenario Comite, ſine liberis, bona Comitatus Nuenarici pars ab Electore Palatino, Friderico ſecundo, VVilhelmo, Juliæ, Cliviæ, Montium Duci, cum prioribus feudis Palatinis Juliis, jure fiduciæ conceſſa eſt. *Marq. Freherus in originibus Palatinis L. II. cap. 8.*

Monjoyum, vel quaſi meæ deliciæ, quod in eo & vicino tractu prope Aquasgraneas Carolus Magnus venationis & animi cauſa libenter ageret, dictum, vel potius a Monte-Jovis appellatione, non Franco-Gallica, ſed Romano-Latina, melius & rectius Montis-Jovium ſcribitur. Pro cujus poſſeſſione acriter ſæpe diſceptatum eſt.

Eſchweilera, ſupra Ingam ſita, carbonum, in vicina ſylva erutorum, & per totam provinciam Juliam devectorum, proventu nobilitatur.

Aldenhoevia, ad primum a Juliaco lapidem poſita, quondam, Valerio Andrea teſte, metropolitanæ Eccleſiæ Col. hæreditaria, penes Principes Juliacenſes, qui Advocatiam ejus geſſerant, tandem hæreditaria permanſit.

Niedecca, ab odio, neſcio quo vel cujus, ita dicta, antiqua Comitum Juliacenſium ſedes eſt, ab arce in colle munitiſſima, cum oppido a VVilhelmo Julio primum excitata, ſed quam longinquitas temporis conſumpſit. Eadem a magnificæ aulæ latitudine celebratur, a VVilhelmo primo, Juliæ Marchione & Duce, ſtructa, quæ tanta fuit, ut haſtiludio aliquoties frequentata ſit. Anno Chriſti 1206. ad illam Philippus Suevus Cæſar de Ottone Saxone, imperii rivali, ejusque aſſecla, Henrico Limburgio, triumphavit. Arcis cuſtodiis ſub Wilhelmo IV. Juliæ Comite, an. 1226. Engelbertus Falckenburgius, Ubiorum Archimyſta: ſub Gerhardo vero, ejus filio, etiam Reinholdus Falckenburgius anno 1316. ſub VVilhelmo denique ſecundo, Juliæ Duce, VVenceslaus, Brabantiæ Dux, Caroli IV. Imp. frater, an. 1371. aſſervati fuere. Multis gaudet privilegiis, inque ejus muros antehac cœnobium Virginum Prætnonſtratenſe collocatum, cujus loco hodie Prioratum, quem vocant, Monachi Steinfeldenſes adminiſtrant: VVilhelmus denique primus, Juliæ Dux, authoritate fratris VValrami, Archiep. Colon. an. 1342. collegium Canonicorum ex Stommelio pago huc deduxit, quod poſtea, nempe an. 1569. ut diximus, Juliacum translatum eſt.

Sittardia a Moſa Italico circiter milliari diſtat, unde negotiationi apta, in cultris, ſeris & candelabris ferreis parandis & devehendis occupatur. Eam anno 1234. Joannes

Digitized by Google

Catalogus antiſtitum Leodienſium Joh. Placentini Trud.

Oppianus, Regum Francorum origine clarus, Epiſcopus Leodius, duobus millibus Marcarum acquiſitam, VValramo, aliis Valeriano Falckenburgio, ſuo Mareſchalco, in feudum tradidit, qui Bornæ quoque, cujus metropolis Sittardia, Dominus fuit, & in hac an. 1292. collegium Canonicorum excitavit. Anno 1317. obſeſſa, & 1318. in bello inter Joannem, Brabantiæ Ducem, & Reinholdum Falckoburgium, VValrami filium, poſt gravem obſidionem perpeſſam, expugnata, in illius poteſtate usque ad annum 1334. permanſit. Quo tempore, Adolpho Marcano, Epiſcopo Leodio, multisque aliis Principibus contra Joannem, Brabantiæ Ducem, conſpirantibus, ad antiquum Dominum rediit: a morte vero Theodorici Falckenburgici, qui in prælio, inter Engelbertum Marcanum, Epiſcopum Leodienſem, Adolphi patrui ſucceſſorem, atque ſubditos geſto, anno 1346. cœlebs occubuit, ad VVilhelmum I. Juliæ Marchionem & Ducem, illius avunculum, pervenit.

Sueſterena, Sittardiæ vicina, Moſæque proxima, a tribus ſororibus, earumque templo, quod condiderunt ibi, collegiali, nomen traxit; paucis abhinc annis atroci incendio conflagravit.

Urmunda in ripa Moſæ, vicus magis, quam oppidum, telonio inſignis eſt.

Heinsberga, vel quod Heinrici mons ſit, vel ab equo & aggeſto nomen habet, unde a Petro Streithageno, hic Canonico, mons Caballinus appellatur, in extremitate provinciæ Juliæ, qua Septentrioni objicitur, in confinio Ducatus Geldrici duobus milliaribus Ruremunda diſſita, Dominorum gloria, civium privilegiis, aëris temperie, & ſitus amœnitate, nulli urbium Juliacenſium poſtponenda. Circuitu ad unius circiter horæ ſpatium ejus amplitudo clauditur. Deflectit leviter ab Oriente in Septentrionem, & planum in paludes, quod, ſicut de Anxure oppido Volſcorum Plinius ait, formam oblongam præbet. Templum D. Gangolphi in clivo exſurgit, cui caſtrum in altero latere ex adverſo reſpondet, utrumque altiſſima turri longe lateque conſpicuum. Caſtrum inſigni Canonicorum collegio, ab Oda, Heinsbergi Domina, an. 1140. fundato, condecoratur. In umbilico vero oppidi Goſwinus II. Heinsbergæ Dominus, & Aleidis Palatina Sombersbergenſis, ipſius uxor, nobilibus virginibus Præmonſtratenſis inſtituti monaſterium an. 1150. excitarunt, quod usque ad Caroli V. tempora mœnibus excludebatur; in bello vero, quod cum hoc Cæſare, ob Ducatum Geldricum, Wilhelmus, Juliæ, Cliviæ, Montium Dux, geſſit, Heinsberga mœnibus, foſſis, portis ac propugnaculis munita, iisdem incluſum fuit, adeo, ut 13. Octobr. an. 1442. a Cæſarianis urbs intercepta, integro anno, ſicut nec Sueſterena, recipi potuerit: in poteſtatem vero Juliæ Ducum an. 1472. per conjugium Eliſabethæ Heinsbergicæ, Wilhelmo, Juliæ Duci hujus proſapiæ poſtremo, copulatæ, pervenit; antea tamen, cum ſibi ſubjectis Gangolto, Milla ac Fuichro, a Theodorico III. Heinsbergenſi Dynaſta, cum pro Comitatu Loſſenſi bellum gereret, & pecuniæ indigus eſſet, pro 24. millibus veterum Scutorum Reinholdo, Geldriæ Duci, an. 1336. obligata, ſed an. 1484. a Wilhelmo ſupradicto, Juliæ Duce, reluitione pignoris, in perpetuum provinciæ ſuæ vindicata.

Quæ ad Dynaſtiam pertinent oppida, Gangoltum a Gangulpho, Heinsbergenſi patrono, & Fuichtum, ſive VValdfuctum, ab humiditate loci, & ſylva, eo loci pro oppidi extructione exciſa, unde hodieque Satyrum pro inſigni habet, nomenclaturam ſortiuntur.

Geilenkirchia olim quoque Dynaſtiæ Heinsbergicæ annexa, ad VVormium fluviolum ſita, cum antea municipium eſſet, anno 1484. a Wilhelmo, Juliæ Duce hujus familiæ ultimo, jure civitatis donata eſt. Hæc mercatu hebdomadario tempore quadrageſimali nobilitatur.

Randenradia itidem ad VVormium fluviolum jacens, ab eo, in geminum alveum excurrente, alluitur. Nomen autem a generoſa familia habet, quæ cum agro vicino eam antiquitus poſſedit, variisque caſibus diverſis temporibus vaſtata fuit. Cum enim Gerhardus Randenradius in bello civili Philippi Suevi & Ottonis Saxonis Impp. cum Bernhardo Horſtmario anno 1214. captus eſſet, Randenradia a Theodorico Heinsbergio, Archiepiſcopo Colon. invaſa & deſtructa eſt. Præcipuam ei vaſtitatem attulit, quod ab Albigenſibus infeſta fuit. Nam ideo Henricus, Brabantiæ Dux, P. Divæo lib. 10. rerum Brabant. teſte, juſſu Gregorii IX. Pontificis, anno 1226. iterumque an. 1239. binis, iisque acri-

acribus, expugnationibus illam totam evertit: ex quibus ruinis quatuor adhuc lateritiæ turres arcis, unde priſtina poteſt colligi magnificentia, ſuperſunt: ſic igitur caſtigata Juliæ acceſſit.

Linnichia, prope Ruram, depreſſiori loco ibi prætерfluentem ad montem, in quem aſſurgit, condita, olim Abbatum Prumienſium peculium, poſtmodum Juliæ permutatione acceſſit, & præfecturæ Boslerianæ unita eſt. Anno 1398. a Brabantinis in bello Geldrico deprædata.

Waſſenberga, quaſi **Wache am Berg**/ id eſt, ad montem excreſcens dicta, quia a pede montis ſenſim cum clivo civitas aſſurgit, primum Geldrici juris fuit. In ea ſiquidem Gerhardus, ejus nominis primus, Comes Geldriæ, Ottonis primi filius, cum conjuge Hedwiege Hollandina, anno 118. collegium Canonicorum fundavit, inde ad Limburgenſes tranſiit. Poſtmodum a morte Walrami, ultimi Limburgenſis Ducis, & fratris Adolphi Montenſis, de ejusdem proprietate controverſia fuit, Reinholdo Geldro, qui Irmengardem, unicam Walrami filiam, duxerat, & Adolpho Montenſe eam ſibi pariter vendicantibus. Ob quam litem bellum Worringenſe anno 1288. exortum eſt: quo Reinholdo Geldro cum Siegfriedo Weſterburgio, Archimyſta Col. a Joanne, Brabantiæ Duce, & Adolpho Montano victis & captis, Waſſenbergam Adolphus Joanni Brab. vendidit. Anno 1295. quod imperium Joannis, Brab. Ducis, filii, itidem Joannis dicti, utpote novi Domini, derrectaret, funditus, ſalva tamen Eccleſia collegiata, everſa eſt. Poſt multorum denique Dominorum mutationem, anno 1498. per Maximilianum Auſtrium Imp. & per conjugium Mariæ Burgundicæ, Brabantiæ Ducis, Wilhelmo, Juliæ Duci hujus proſapiæ poſtremo, Friburgi Brisgoiæ cum Roda & Hertzogenradia obligata: tandem ejus proprietas per tractatum Bruxellenſem anno 1544. Juliacenſi provinciæ in perpetuum ceſſit. Non longe hinc Myrica, locus plurimorum ſupplicio infamis, abeſt, in quo, vel vicinis certe locis paludoſis, an. 1206. Philippus Suevus & Otto Saxo de imperio dimicaſſe leguntur.

Bruga, arcem habens, unde tota præfectura denominatur, pignus quondam fuit Comitum Moerſenſium, qui illud a Principibus Geldris conſecuti ſunt: iisque pignus reluentibus, tandem per tractatum Bruxellenſem ſæpe memoratum anno 1544. etiam Juliæ unita eſt. Hæc præfectura etiam alia oppida ſuo ambitu complectitur: qualia ſunt Dalenum, Dulckenum, Suchtelenum, quæ lino, ut totus ille tractus, copioſiſſimo & optimo abundat.

Dalenum aliud a Dalheimio Limburgenſi, monaſterio religioſarum virginum, & clade Batavorum anno 1568. nobilitatum eſt.

Dulkenum fontem in ſe habet ſalientem, Neetam, qui non longe poſt in fluvium excreſcens, molas circumagit.

Suchtelenum, ſicut & Waldenielium, municipia potius ſunt, quam oppida: quorum iſtud Irmgardis, Zutphaniæ Comes, Eccleſiæ Col. collegio Pantaleonæo legavit.

Gladebacum Joannes Buchlerus, nobilis ejus indigena, lubricum torrentem interpretatur; alii Galbiacum Taciti eſſe putant: ubi ordinis Benedictini monaſterium celeberrimum Gero, Archiepiſcop. Col. circa an. Domini 971. condidit. Oppidum vero, in finibus Agrippinenſium ſitum, Noveſio propius, ſed quatuor milliaribus Juliaco diſtat.

Grevenbruchium, ultimum ad Ervatem Juliæ oppidum, arce ſplendida, patria Wilhelmi Inſulani, Præpoſiti ad D. Adelbertum Aquisgrani, & monaſterio egregio Wilhelmitarum ordinis Eremitarum D. Auguſtini clarum eſt.

Caſtrenſe oppidum, a caſtro magnifico, quo munitur, dictum, itidem ad Ervatem ſitum, cum ditione ei ſubjecta, olim peculiaribus Dynaſtis paruit: Gerhardus enim, Walrami, Juliorum Comitis, frater, ejus Dominus in antiquis literis appellatur. Poſtea cum Dynaſtia Falckenburgica fœde permutatum, ut rythmus habet Germanicus:

Der muß Schandt haben vnd Laſter,
Der Falckenburg gab vmb Caſter.

Berchemium denique, ultimum Juliorum, quia Coloniam proxime contingunt, oppidum, Ervate fluvio alluitur & perluitur, cum integra ſua Dynaſtia a Comitibus Palatinis in feudum Comitibus Juliis conceſſum, olim ſimiliter peculiarem Dominum agnovit.

Digitized by Google

Inferioris Dynaſtiæ Dominia, quæ Ducem Juliæ feudi Dominum agnoſcunt, in ampliſſimo Ducatu & plurima & eximia ſunt. Hæc juxta præfecturas jam porro recenſebimus.

Dominia Provinciæ Juliæ 82.

In præfecturis Zintzigienſi & Regiomagia ſita ſunt: Burgbrœlum, Hersbachium, Kaldenbornium prope Altaquilium, Bocholtium, Francenum, Ginnenichium, Verendorſium, Odinckhovium, Lauterhovium, Lantzcronium, Winteranum, Conigsfeldium, Herckenbachium. In Comitatu Novarienſi: Merckenheimium, Alertzheimium. In Monaſterienſi Eyfliæ præfectura: Lindanum, Freisheimium, Vilchelium, Vettelhovium, Kaldenbornium, Artzdorffium, Merlium, Lamersdorfium, Luſingium, Blanckenheimium, Gerolſteinium, VVeinheimium, VVinterbergium, Marſchalradium, VVildenbergium, Dollendorfium, Holtzium ad Bleibergam, Schmitheimium, Hartzheimium, Gleheimium, Saltzfejum, Zerelium, Antweileranum, VVachendorffium, Burgfejum, Henirodium, Schurenum, Eichium, Lantradium, Sahranum, Blittersbergium. In Euskirchiana præfectura: Billichium, Ruxheimium, Ewenheimium, Bullesheimium magnum. In Heimbachiana unicum Sleidanum. In Nidecciana præfectura Drimbornium, a qua familia nobiliſſima in Ducatu Julio, cujus majores illud poſſederunt, ſed ab illo fato quodam dejecti ſunt, hodieque denominantur: Gortzenum, Eixium, Metternichium, Gladebacenſe, Binsfeldenſe, Druiſium, Burggarium. In Norvenichiana Gortzenichium, Frentzium, Merodium. In Bercheimia Etzweileranum, Turnichium, Vogbellenſe, Freechenſe, Hemmersbachium, Sunddorffium, Fliſtedium. In Caſtrenſi præfectura Newradium. In Julia Weiſweileranum & Settericenſe. In Bosleriana Tetzium. In Gladebacenſi Rhedanum. In Eſchweilerana Stolbergicum. In VVillenſteinia Kintzweileranum, ad Comites Waldeccianos ſpectans, Bergenſe, Heidanum. In Bornenſi Limbergium & Keltzenichium. In Waſſenbergenſi Tuſſenbrochium. In Summa 82. Dominia.

Status Eccleſiaſticus Provinciæ Juliæ.

A Seculari Provinciæ Juliæ ſtatu ad Eccleſiaſticum tranſimus: In quo, præter Dominus Commendatorias S. Joannis, etiam multas Abbatias præclaras, inſignes Eccleſias collegiatas, & multa utriusque ſexus Monaſteria numerat.

Domus Commendatoriæ Ordinis S. Joannis ſunt: Elſenia, prope Grevenbruchium, Slerſtorphiana in præfectura Aldenhœvia, Nidecciana.

Abbatiæ ſunt: Prumienſis in Eyflia, S. Cornelii ad Indam, Gladebacenſis, omnes familiæ Benedictinæ, ſub tutela Juliorum Principis, & Steinfeldenſis inſtituti Præmonſtratenſis.

Prumienſis a Pipino, Caroli M. patre, fundata, etſi diœceſi Trevirenſi ſubjecta, eam hic tamen, tum ob vicinitatem, tum quod ejus beneficio Principes Julii multa loca conſecuti ſunt, recenſemus.

S. Cornelii ad Indam etiam circa Carolina tempora fundata eſt. Anno 1310. a civibus Aquenſibus vaſtata, juſſu Henrici VII. Imp. & Henrici Vierneburgii, Colonienſis Archiepiſcopi, ab iisdem inſtaurata.

Gladebacenſis ſub Ottone primo & ſecundo, patre & filio, Impp. a Gerone, Ludovici Saxonis filio, Archiepiſc. Colon. circa annum Chriſti 971. inſtituta, & S. Viti memoriæ conſecrata eſt. Primus ejus Abbas fuit Sanderadus, authore Molano, cujus natalis in 24. Auguſti, vel 9. Cal. Septembr. incidit. Eadem caput S. Laurentii Martyris aſſervare dicitur, quod nuper adeo Rex Hiſpaniarum, Philippus IV. magnis precibus & donis a Præſule Collegii impetrare non potuit.

Steinfeldenſis itidem in Eyflia inſtituti Præmonſtrati Abbatia Lipſanis Sanctorum, Potentini, Fælicis & Simplici, habitatione etiam B. Joſephi celebris eſt.

Eccleſiæ collegiatæ Provinciæ Juliæ.

Eccleſiæ collegiatæ Provinciæ Juliæ ſunt: Monaſterienſis Eyfliæ, Juliacenſis, VVaſſenbergenſis, Heinsbergenſis, Sororia & Sittardienſis.

Monaſterienſis Sanctorum Chryſanti & Dariæ memoriæ ſacra eſt, quorum reliquias ſub Sergio II. Pontifice Romano, anno 844. Marquardis, Abbas Prumienſis, Roma eo detulit, a quo Prumienſis collegii vicini merito Colonia appellatur. Sic autem dicta eſt, quod Canonici olim ſub regula communiter vixerunt, qui hodierno tempore cum aliis ad libertatem irregularem & ſecularem tranſierunt.

Juliacenſis primum in pago Stommelenſi fundata, inde anno 1342. a Wilhelmo pri-

Digitized by Google

primo, Juliæ Marchione, authoritate fratris Walrami, Archiepiſcopi Colon. Nideccam, indeque Juliacum a Wilhelmo, Clivi æ, Juliæ, Montium Duce, anno 1569. deducta.

Heinsbergenſis ab Oda, Heinsbergæ Domina, Goſwini Falckenburgici ſorore, anno 1140. condita eſt, eique anno 1224. decimæ Kempenſes a Theodorico primo, Godefridi filio, Dynaſta Heinsbergenſe, tributæ: anno vero 1257. ex caſtro, in quo primitus collocata, in Parochialem Eccleſiam ab Henrico primo, Theodorici filio, omnibus illius proventibus una cum ſacellis Kirchovienſi & Kempenſi collegio affignatis, translata.

Waſſenbergenſis a Gerhardo primo, Ottonis filio, Geldriæ Comite, cum conjuge Hedwiege Hollandia, anno 1110. pridie Cal. Octobr. D. Virgini & S. Georgio conſecrata, & conſenſu Otberti, Epiſcopi Leodienſis, in allodio ſuo ſtructa; in quo nihil ſibi ibidem, quam caſtrum & preces Deo famulantium, ut literæ fundationis habent, reſervavit: has Henricus Geldrus, Epiſcopus Leodienſis, anno 1263. recognovit.

Sororiam Canonicorum & Canoniſſarum Willibrordus Epiſcopus molitus eſt. Nam anno Dagoberti, Francorum Regis, quarto, Chriſti 714. ſexto Nonas Martii, Pipinus, Major domus regiæ, ipſi villam, ſicut Theofridus, Abbas Epternacenſis, in vita VVillibrordi loquitur, in pago Moſariorum, a præterfluente rivo Sueſtra nomen ſortitam, & per Plectrudem ab ingenuis coëmptam, contulit, in qua VVillibrordus illuſtre virginum Canonicarum collegium, cui etiam Canonici additi ſunt, condidit. Illud poſtmodum tres ſorores, Gertrudis Nivigillæ, Aldogundis Mambolii, & Amelberga, hujus authores, auxerunt. In quo etiam Swentiboldus, penultimus Lotharingiæ Rex, ob flagitia & vitæ turpitudinem an. 1009. interemptus, cum filia Cæcilia inhumatus eſt.

Sittardienſis a VValramo Falckenburgio anno 1292. in ædem, D. Petro ſacram, collocata eſt. Templi hujus turris faſtigium ante annos aliquot cœleſti igne conflagravit, Deo præſtigiatorem, quod inde per ſunem decurriſſet, vindicante.

Monaſteria in Ducatu Julio utriusque ſexus recenſentur. *Monaſteria.*

Monachorum quidem diverſorum ordinum, Eremitarum S. Auguſtini, ſpecialiter VVilhelmitarum, Cruciferorum, Carthuſianorum, Franciſcanorum, Dominicanorum. *Monachorum.*

VVilhelmitarum cœnobium eſt Grevenbruchi.

Cruciferorum: Swartzenbergium in præfectura VVillemſteinia. Item aliud eorundem Cruciferorum Brugis Vincentius Moerſanus & Anna Palatina, conjuges, anno 1499. ædificarunt.

Hohenbuſchium etiam, communiter Hompeſchium, in præfectura VVaſſenbergenſi, Crucigeris conſecratum eſt. Ex hoc etiam Dulkenum deductum eſt.

Carthuſianis clauſtrum ad avium concentum, **zu dem Vogelſangh**/ prope Juliacum oppidum, anno 1504. VVilhelmus, Juliæ hujus proſapiæ ultimus Dux, cum conjuge Sybilla Brandeburgica, ſtruxit.

Franciſcani minores ſunt in VVelchenbergio pago obſervantes Marcoduri.

Monaſteria veſtalium nobilium, Sweinheimium, Hocvenium, Veſſenichium, in præfectura Thombergenſi ſita ſunt. *Monialium.*

Ex quibus Sweinheimium anno 1238. Godefridus de Thombergh Eques inſtituit, & Heinricus a Molenarck, Archiepiſcopus Col. præſente fratre Friderico, inauguravit.

In præfectura Noervenichia eſt Ellenſe inſtituti Præmonſtratenſis cœnobium, milliari infra Marcodurum ſitum, ubi crucis ſegmen, inter navis onera in mare tempeſtuoſum ejectum, cum pixide inter medios fluctus ſine latore eo miraculoſe traductum eſſe, ſcribit Ægidius Gelenius in Staurologia ſua.

Nideccæ etiam magnificum ejusdem ordinis Præmonſtrati collegium fuit, quo collapſo monachi Steinfeldenſes Prioratum, quem vocant, ejusdem adminiſtrant.

In Heinsbergenſis oppidi umbilico Goſwinus II. ditionis illius integræ Dynaſta, & Aleidis uxor, iisdem nobilibus veſtalibus inſtituti Præmonſtrati cœnobium anno 1150. conſtituerunt, (1) ab Alexandro II. Epiſcopo Leodienſi, conſecratum, cui anno 1184. Godefridus I. ejusque frater Philippus, Archiepiſcopus Col. Heinsbergenſes Domini, manſos tres, anno 1217. & 1223. Theodoricus primus, & hujus filius, Henricus primus, an-

(1) Tabulas inſtitutionis, ut & confirmationis & donationum, quæ huic Cœnobio factæ fuerunt, refert *Aubert. Miræus* Diplom. Belgic. p. 327. & ſeqq.

Digitized by Google

no 1245. Theodoricus vero II. omnes itidem Heinsbergenſes Domini, anno 1267. 68. 74. & 82. prædia & bona multa largiti ſunt.

In præfectura VVaſſenbergenſi Dalheimium, inſigne veſtalium nobilium ordinis Ciſtercienſis monaſterium, ſitum eſt.

Cœnobia vero monialium plebejarum multa ſunt in ampliſſimo Ducatu. Qualia ſunt: Mierurelerium in præfectura Noervenichia. In Heinsbergenſi uff dem Hilvarth/ quaſi dicas Sanctorum ſtatione. Sinzigium S. Antonii. Gerzenſe item. Et Dalenum tertii ordinis Franciſci in præfectura Brugenſi. In quibus moniales, præter Pietatis exercitia, veteri inſtituto, nendo & texendo ſe ſuſtentant.

Provinciæ Juliæ Flumina.

Juliam provinciam, præter Moſellam, quæ ad Eyſliam eam longinquius reſpicit, Moſam & Rhenum, qui ambiunt, & quaſi convexis brachiis inter ſe concludunt, etiam Inda, Rura, Wormia, Swalmia & Erverus interlabuntur. De Rheno, &, qui eum influunt, fluminibus, qua omnes Juliæ, Cliviæ, Montium, &c. Provincias concernit, ſupra generaliter dictum eſt. De iis jam ſpecialiter, & de Moſella (1) quidem ita Bernhardus Mollerus in deſcriptione Rheni:

Moſella.

Naſcitur in Belgis ad anbeli fragmina Ruræ,
Puniceo lambens amne Moſella ſolum.
Cominus ad lævam dimittit flumina Moſæ,
Eminus ad dextram flumina Rhenus agit.
Non caret unda bonis, locuplete quod obſita Baccho (*Auſonius.*)
Arva ſecat, ripes urbe Moſella tegit.
Rumarici clauſtrum ſubiens illuſtre, Volæi
Fluminis ad dextram tollere gaudet aquas.
Præterit ab levo ſpinali cardine muros,
Inde Moſelburgi tecta liquore rigat.
Præterit a dextris Bojani mœnia, Tullum
Nobile, Condei poſtea ſpectat agros.
Excipit obliquo Mortana flumina tractu,
Flumina ſquammigero digerit apta gregi.
Monte cadit celſo, fertur Mortana Brinerum,
Et teneris ripam lambit utramque labris.
Ramberti villamque ſubit, villamque Geberti,
Hinc abiens Mortæ prædo juvatur aquis.
Montis ab excæſi glomeratur vertice Morta,
Morta Theodati valle coactus abit.
Contiguum dextra linquit tellure Ravonum,
Danubrium læva mittit abire manu.
Excipit a dextris monti quod ceſſerat albo
Flumen, & ad Lunæ culmina volvit aquas.
His ſimul ac auxit ſeſe Mortana fluentis,
Undiſona clarum fronte Roſetan adit.
Inferius potat quod dat Ruxinga fluentum,
Nivolei pergens teſta rigare parat.
Linquitur illuſtris Lotharingo Nancea tractu,
Nancea priſcorum tempore clara viris.
Undiſona major creſcit virtute Moſella,
Linquitur arx, nomen motio Pontis agit.
Inde Metis petitur populo veneranda Metenſi,
Nobilis illuſtri Sella ſub urbe perit.
Udam Sella rotat, Lenderi naſcitur æſtu
Æquoris, ad Duſæ culmina volvit aquas.

Præ-

(1) Eleganter quoque *Auſonius* Moſellam deſcripſit Idyllio decimo, quod propterea *M. Freherus* peculiari Commentario illuſtravit.

Præterit herboſo Marſellam turbidus amne,
Caſtra procul fugiens eſſe Salina videt.
Inferius fluviei ſubigit reſonante Nomenum,
Sella gravi Sellam bile Moſella rapit.
Tot ſimul ac undis ſeſe prædator adauxit,
Clauſtra Dinoduri mole Moſella rigat.
Digerit ad lævam brevioris cornua Suræ,
Grandior ad dextram turbine Sarrus adeſt.
Sylva pium Suræ confert Arduenna fluentum,
Flumen Aliſontis Sura ferire facit.
Lutzelburgorum ſedeis explorat Aliſo,
Flumine nil ipſo dulcius eſſe reor.
Tecta Viandenæ ſimul ac auguſta reliquit,
Urus adit Suræ flumen, amittit aquas.
Mordicus abſorpto Pronæam flumine Sura
Digerit, ac Nemeſæ flumina mole capit.
Egreditur pulchra Sarrus tellure Quirini,
Nominis ad proprii caſtra nec ire timet. (Saerbrug.)
Culmina Vinſtingæ, Sarwerdam poſtea linquit,
Inde Buchenhemi tecta venuſtat aquis.
Dives ubi læto vigilat Sargmunda vigore,
Sarrus inoffenſo rura liquore coquit.
Accipit accurſu famulantis cornua Bliſſæ,
Cornua multijugis comiter aucta vadis.
Sed quæ Bliſſa prius gemino ſunt cognita ponti,
Flumina Luenburgi partibus acta rapit.
Dum ſolito pergit curſu tranare Moſella,
Candida terrarum candidus arva lavat.
Vitrea fœcundi penetret dum flumina Niddæ,
Mox propriis Niddæ labra maritat aquis.
Fertur ab occaſu Treverim, defertur ab Euro,
Novomagum curvo lingit inane gradu.
Conſtantina levi metitur nomine caſtra,
Eminus advecto cernitur amne palus.
Mordicus abſorbet violenti cornua Gelbis,
Gelbis ab Arctoo naſcitur orbe caput.
Hujus & urgetur Tarbellia margine rivi,
Cujus & Ephaliæ nomina tractus habet.
Abluitur curvi gyro Cuſana Moſellæ,
Flumina Mæandri flexibus inſtar eunt.
Piſciferum viridi rapiunt legione Leſuram,
Exigua fluvium mole Leſura vehit.
Conditur hic amnis dextra, qui liquerat ante
Mœnia Waldechi, divite ſtructa loco.
Limite mox dextro ſtationem præterit Humni,
Ephaliam lævo mittit abire gradu.
Præterit ad lævam Meinfeldi jugera longe,
Imminet a dextris Alcona, ſpectat aquam.
Defluus excelſo Cobarenum gurgite linquit,
Flumine jam feſſo longius ire nequit.
Ut Boream læva, dextris ſuſpexit Eum,
Sceptriferis Rheni conciliatur aquis.

Moſa, (1) ex montis Vogeſi radice prope caſtrum Neoburgum ſcaturiens, Birſeni & Sor- *Moſa.*

(1) Ita dicta a lacu Moſa, unde oritur. Cl. *Alting.* in Notit. G. Inf. P. 1. p. 98. qui & decurſum ejus & oſtia pluribus ibidem deſcribit. Vid. quoque *J. C. Spener.* in Notit. Germ. Antiq. p. 68.

Digitized by Google

Sorſonæ gurgitibus abſorptis, Michaëlis ſanum, Verdenum, Maſeriam, Jambeſium, Namurcam tranſit, ibidemque Sabi fluvio, ab Hannonia deducto, hauſto, Hogenum, Leodium, fluviisque inibi Legia, Murtio & Aſpro iterum auctus, Viſetum & Trajectum præterit: ex Tongria vero, Icaria nacto, Gelenium prope Sittardum lambit: ubi quoque, fundo ſuo deſerto, quaſi in aëre penderet, juxta Sufterenam ſubſiſtit: tum Stepha-inſulanum, Hornæum atque Gugernos pertranſit; & Ruremundæ, Ruræ, de quo mox, junctus, caſtellum Venlonum, Blariaco objectum, & tandem Gennepium præterlabens, ibidem, Niero commixtus, Ravenſteinium, Gravenum, Bataburgum, Mœganum caſtra tranſit, ubi Vahali commixtus, (1) moxque ab eodem flectens, flumine Pomello læva, dextera Boxtelum, Pælandiam, Helmontum adit, indeque Sylvam-Ducis delatus, circa rupem Leoniam, Vahali abſorpto, in mare defertur. De quo ita idem Bernhardus Mollerus in deſcriptione Rheni:

Moſa caput fontis Vogeſi radice meretur,
Ante Neoburgi caſtra rotatur aquis.
Gurgite Birſenum, Sorſanos gurgite lambit,
Ante Michaëlis tecta profuſus abit.
Mœnia Verduni præclaro præterit amne,
Pulcro Maſeriam pulchrior amne rigat.
Eminus Arduennæ veneratur jugera ſylvæ,
Hiſtoricis paſſim nobilitata libris.
Jambeſium dextra ſubigit, lævaque Namurcum,
Fluctifer hic Moſæ cornua Sabis init.
Sabis ab Hannonia deducit divite fontem,
Poſteritas Scambræ nomen ineſſe dedit.
Præterit Hoienum modico non agmine Moſa,
Moſa Leodinas inde pererrat opes.
Tecta Leodinæ pertranſit Legia gentis,
Legia præluſtri nobilis amne latex.
Urtius adverſa Moſam delabitur urbe,
Urtius Arduennæ flumen ab urbe ferens.
Accipiens Aſprum Veſeni digerit undas,
Flumina Veſeni mordicus inde rapit.
Nomine Viſeti quæ jam Taxandria pollet,
Urbs veterum pollet laude, propinquat aquis.
Dives ab antiquo Trajectum tempore ſurgit,
Illuc Icarium Tungria flumen agit.
Utraque Falconum ſimul ac ad mœnia ceſſit,
Irriguo Moſam calle Guellus adit.
Gurgite Stochemum, Maſeicas gurgite lambit,
Flumina Gelenii flumine Moſa bibit.
Gelenii Sittarda vadis accedit eodem,
Incola Neuſtadii viſitur amne cohors.
Hinc Stephani curvo circundatur Inſula fluctu,
Inſula Maesbrachii deſinit iſta ſolo.
Lætius exili dum volvitur impete Moſa,
Dividuis iterum diſſociatur aquis.
Præterit Hornæum læva, quod deſpicit undas,
Aſtalia Ruram parte ſuperbus habet.
Mœnia Rurmundi, nomen teſtantia Ruræ,
Præterit, hic geminus flumina Moſa coit.
Culmina ſuſpectat Caſtelli nomine clara,
Culmina Venlonum nomine clara rigat.

Flu-

(1) Olim non niſi in oſtio communi cum Vahali ſeſe miſcuiſſe Moſam, atque ſuperius eiusdem curſum ſuum mutaſſe, docet *Alting.* l. c.

Digitized by Google

Flumine Bergæum liquido protenſus, ad ima
Rudera Gennepii ductile vertit iter.
Gennepium fertur duplex, præcurrit utrumque,
Qui gelido cedens amne Niarus adeſt.
Urbs paulum ripa Moſæ ſemota videtur,
Proximus ad Moſæ cornua pagus abit.
Mœnia Cuickeni delibat gurgite Moſa,
Rudera Catvici gurgite Moſa ferit.
Atque ſitum vaſta ſubigit torrente Gravenum,
Ante Ravenſteini caſtra profundit aquas.
Caſtra Batenburgi tumulis impoſta ſalutat,
Ardua Megeni tramite ſaxa ferit.
Inde ſubit Vahalim, ſed mox deflectit eodem,
Et ſolito ſolitum more reducit iter.
Flumina Domelli prædatur fluctibus aucta,
Adit & audaci flumina mole vehit.
Adin ab auſtrali rapit Oſterwichia parte,
Vicus & Eoi nomina ſolis habet.
Domelli lævam Campinia præterit ingens,
Dextera Boxtelum ſuſtinet ora jugis.
Alterius dextram Peelandia diſtinet Adis,
Adis ad Helmonti mœnia fundit aquas.
Inde Ducis-ſylvam ſimul ac adverſus obivit,
Cærula Domelli fluctibus ora ſubit.
Longius arrepto procedit gurgite Moſa,
Brachia protenſo longius amne trahit.
Inſula Vallanti ſepitur flumine parvo,
Hægdenium cujus fauce relinquit aqua.
Cominus apparent antiquæ brachia Moſæ,
Nunc alio ruptum Moſa peregit iter.
Alta leoninæ ſimul ac faſtigia rupis
Attigit, arrepto flumine Valis init.
Nec jam ſubducet ſeſe, velut antea, Vali,
Valis in imperium Moſa ſed ire negat.
Valis habet Moſam, læva concurrit utrumque
Flumen, & audaci verberat amne ſolum.
Horrida civili peraguntur prælia motu,
Armat Valis aquam, cedere Moſa negat.
Imperium quærit præclarus origine Rheni
Valis, adhæc Rheni jactat inermis opem.
Rhenus adeſſe nequit, nam longius effugit ipſe,
Seque minor non jam ſufficit ipſe ſibi.
Exurgens animal pugnare potentia Moſam,
Major enim Vali Moſa timere nequit.
Moſa necat Valim, pedibus proſternit inermem,
Nec patitur Valis nomen ineſſe Vado.
Illum propterea Rheno quid profuit ortum,
Degeneri cedit nobile crebro genus.

Inda, Monaſterium S. Cornelii alluens, in pago Gyrbergio Dynaſtiæ Heinsbergenſis Ruræ conniſcetur. *Inda.*

Rura Orientalis, ad differentiam Ruræ Occidentalis concitatus Marcani fluminis, in præfectura Montis-Jovia ſub pago, quem frigidum hoſpitium nominant, fontem ſuum habet, & inde verticoſo alveo decurrens, univerſam provinciam Juliam inundat, Juliacum, Linnichium alluit, donec Randenradiæ, Wormiæ & Swalmiæ, qua in medi- *Rura.*

Digitized by Google

terraneis Juliis ei conjunguntur, unitus, apud Ruremundam, ut jam diximus, a Moſa abſorbetur. De quo ita Bernhardus Mollerus in deſcriptione Rheni:

Præterit audaci Gugernos flumine Rura,
Julia Gugerni creditur eſſe domus.
Mœnia Juliaci ſimul atque potentia vidit,
Linnichium parvo ſpectat abeſſe ſitu.
Digerit obliquo Wormæi flumina tractu,
Eminus Heinsbergæ culmina ſtare videt.
Mœnia Rurmundæ, nomen teſtantia Ruræ,
Præterit, hic geminus flumine Moſa coit.

Inprimis de ejus curſu, urbibus, rivulis ingredientibus, accolis, piſcibus, virgultis, avibus, ſegetibus, paſcuis, hoc inſigne, quod mox ſequitur, Poëma Petrus Streithagenus, Canonicus Heinsbergenſis, contexuit, nobisque ſubmiſit.

Ervetes. Ervates denique, qui ab aliis Arnapha dicitur, Tarbellia, ſive Eyflia exortus, Euskyrchiam, Lechnichium, Carpenam, Berchemium, Coſteram & montem aquilium alluens, a ſiniſtris ſaltum, qui Comitis dicitur, relinquit, indeque fluvio, qui Fletus appellatur, itemque Crura acceptis, juxta Noveſium Rhenum influit, ſicut iterum Bernhardus Mollerus canit:

Ervetus oblongo rimatur flumine terras,
Eiphaliæ gaudet matre fluenta dari.
Præterit hamato Lechninum gurgite, vaſtis
Ditia Carpenæ fluctibus arva ſubit.
Julia Bergonam veniendo paſcua lambit,
Mœnia Caſteræ civibus apta rigat.
Candida prolabens Aquiloni culmina montis
Irrigat, ad Comitum ſerpere luſtra nequit.
Flumen ab illuſtri defertur jugere Fletus,
Ervetus hunc rapido gratior amne vorat.
Qui dum progreditur labente valentior unda,
Hunc ſubito Rheni læva furore bibit.

SOMNIUM, ſive POEMA IN RURAM,
præcipuum Juliæ Provinciæ fluvium.
Sereniſſimo ac Potentiſſimo Principi,
DN. GEORGIO GVILIELMO,
Marchioni Brandenburgico, S. Romani Imperii Archi-Camerario & Electori, Boruſſiæ, Juliæ, Cliviæ, Montium, Stetini, Pomeranorum, Caſſubiorum, Vandalorum, Lacaoniæ & Croſnæ in Sileſia Duci, Burggravio Norinbergenſi, Principi Rugiæ, Comiti Marchiæ & Ravensbergi, Ravenſteinio ac Heinsbergio, adeoque utriusque Ruræ Dynaſtæ,
PETRUS A STREITHAGEN,
Ejus auſpicio ac benignitate Canonicus Heinsbergenſis,
In grati animi ſignificationem & æterni cultus, aut ornamentum,
Ruram a ſe deſcriptam, una cum Tetraſtichis in Principes Juliæ, Cliviæ ac Montium, dedicat, conſecratque.

ARGUMENTUM POEMATIS.

Fingit Author, ſe juxta fundum Hackianum, qua ad collegium Heinsbergenſe ſpectat, in ſylva, dum ſolis ardorem declinat, ſub frondibus arborum, obdormiviſſe. Ibi Ruram, quæ illac præterlabitur, monuiſſe in ſomniis, ut exemplo Auſonii, qui Moſellam dedit, ſe quoque carmine celebraret. Si feciſſet, futurum eum aliquando Canonicum Heinsbergenſem, & de dicto fundo pariter participaturum. Moviſſe hanc promiſſionem ejus animum, ut in laudes fluvii venam laxaret; eoque facto, Ruræ prædictionem effectum ſuum ſortitam, eique Canonicatum Heinsbergenſem collatum.

For-

Digitized by Google

Somnium.

Forte fatigatus ferventi Solis ab æſtu,
Frondoſæ ſubtus convexa cacumina ſylvæ
Carpebam dulces viridanti in gramine ſomnos:
Hackia, Gangulphi templo qua debita villas,
Frugiferos oſtentat agros, & prata benigna
Paſcendo pecori multoque comantia flore.
Nec mora, dum varia luduntur imagine ſenſus,
Diverſoque abeunt per mille inſomnia motu,
Viſus adeſſe mihi coram Rura obſitus annis,
Humida populeo redimitus tempora ramo,
Tauri vultus erat, barba biſpida, corpus aquoſum,
Tanquam Hydrope tumens, ideoque ingentia terga
Inſiſtens fluvialis equi, curſuque fatigans.
Obſtupui faciem inſolitam, motusque ſenilis
Corporis aſſiduos, nec viſum frontis honorem.
Sed poſtquam humano mecum eſt ſermone locutus,
Conceptus ſubito longe timor aufugit omnis.
Sic vero fluido capit mox ore profari:
Ergone lente jaces ſomnoque oppreſſe Poëta,
Nec te tot voces avium tam dulce canentum,
Nec te tam rides æſtivi temporis aura
Commovet, ut cytharam cupias tentare vacantem,
Et lætum celebrare melos, quo protinus omnis,
Vatis ad Iſmarii ſacinus, tibi ſylva reſultet?
Quin age, ſi nulla eſt propior tibi cauſſa canendi,
In laudes aſſurge pias, atque ubere vena
Auſonii noſtros fluctus compone Moſellæ.
Quod ſi tanta manet patrii reverentia Ruræ,
Ecce tibi villæ partem prædico propinquæ
Obventuram olim, ſociis cum junctus in Æde
Gangulphi, Canonum referes de nomine nomen.
Ne quid diffitear, moverunt præmia mentem,
Et ſortis fortuna ſacræ, blandique ſoporis
Somnia, traxerunt cani ad præconia Ruræ.
Hoc magis, arrepta cum puro e gurgite lympha,
Infauſtos longe juſſit diſcedere viſus,
Et menti ſolum Parnaſſi objecit amorem.
Atque ita, quod mirum poſſit fortaſſe videri,
Iſta ſoporifero deprompſi carmina corde.
Qui Ruræ ignorat famam, qui flumina neſcit,
Audiat, & noſtra doctus veneretur ab arte.
Rura, *vetus retinens Ruraco a Principe nomen,* *Trithem.* Ruræ nomen.
(Quem vada conantem gravibus tranſire ſub armis
Merſit:) & Eifaliæ decurrens montibus ora,
Juliacam pertranſit humum, creſcenſque fluentis Fluxus.
Pluribus, in Moſam pleno ſeſe impete volvit.
Ter felix fluvius, ſi munera magna ruentis
Attendas, liquidique ſinus miracula centum.
Quis rapidis etenim citius delabitur undis?
Quis reſonet graviore vado? quis murmura lapſu
Nobiliora ciet? quis pronius æquora plana
Permeat, & auſum currendo prævenit ipſum?
Longinquo tractu ſinuoſa volumina torquens,
Nunc obliquus abit, nunc rectus defluit amnis,
Nunc gyros iterat, nunc leni volvitur orbe.

Digitized by Google

Non ſecus ac ſerpens obſcuro egreſſus ab antro,
Implicat errantes ſpicas, corpusque revolvens
Verrit humum, lentæque trahit veſtigia caudæ.
Jam ſæcum exoſus cœnum ſordesque paludis,
Ipſe ſibi ſilices, per quos longe avius erret,
Procreat, & fœta ſemper producit ab alvo.
Quippe velut prima lapides ætate cadentes
Aſſumpſere hominum formam, durique nepotes
Evaſere ſenis, ſervati a turbine ponti:
Lapides. *Haud aliter mediis lapides gignuntur in undis,*
Eque liquore levi ſenſim ſaxa aſpera fiunt.
Et vero ingentes ſilicum fert copia fructus.
Hinc etenim plateæ mixta ſolidantur arena,
Sternitur hinc domus, & domui ſimul area juncta.
Quin teſſellatus, patrii de more, lapillis
Exiguis nitet inde focus, quin atria ſplendent,
Inde pavimentum variis cruſtata figuris.
Aqua. *Adjice, quod dulces toto vomit amne liquores,*
Non ſale reſperſos, qualis maris unda refertur,
Non ferrugineos, quales dat Bilbilis hauſtus,
Sed nec mortiferos, quales Styx atra propinat.
Hinc ſudore fluens, & laſſus ſole viator
Ambabus bibit e manibus, ſi cumque calore
Guttur ab humentis madidat dulcedine potus;
Hinc prope oberrantes per paſcua lætæ juvencæ
Nunc explere ſitim, nunc pectora ad usque natare
In mediis lætantur aquis; hinc ipſe frequenter
Villoſæ pecudis depurgat vellera paſtor,
Et mollem adverſo depectit flumine lanam.
Urbes, quas alluit. *Quid dicam, ut varias æterni nominis urbes*
Alluat, & placido lambat quoque mœnia rore?
Montis-Jovia. *Prima intercepto gaudet* Montjoia *fluento,*
Nidecka. *Deliciis ſacrata olim,* Nidecka *ſubinde*
A tetra invidia (famæ ſi credere dignum eſt,)
Perpetuum retinens per ſeros dedecus annos.
Dura. *Mox ingens* Dura *eſt, ter ſancto vertice felix,*
Anna beata, tuo, quem fabri provida quondam
Dextra Moguntinæ tulit e penetralibus Ædis.
At contra infelix ter magni Cæſaris olim
Obſidione gravi, qua triſtia fata ſuorum
Vidit, & ingentes profuſi ſanguinis imbres,
Juliacum. *Poſt hæc* Juliacum *ſupremo inſignis honore*
Urbs jacet, immani caſtro, murisque ſuperba,
Atque ideo Nemeſin toties experta furentem.
Linnichium. Linnichium *ſubit hinc* Prumiæ, *ſub Præſule quondam*
Prumia. *Conſiſtens, patriæ ſed nunc quoque legibus utens.*
Mox quæ creſcentis poſita eſt ſub culmine montis
Heinsberga. *Adverſa* Heinsbergæ, *tum quæ poſtrema perenne*
Nomen ab effuſo fluvio, Moſaque recepto,
Ruræmunda. Ruræmunda *tenet, ferosque tenebit in annos.*
Rivi ingredientes. *Quid pariter memorem, Irleno quot gurgite rivi*
Inga. *In Rura cupiant tenues abſcondere lymphas?*
Hos inter rapidis decurrens fluctibus Inga *eſt,*
Et jam tum Magni Caroli ſub tempora notus
VVormius. VVormius, *a crebro flexu ſortaſſe vocatur.*

Tu

Tu quoque, qui noſtri clareſcis carmine Patris,
Mertzia, *in exiguo magnum ſortita fluente* — Mertzia.
Nomen, & aſpirans gelidas Salmonis ad undas.
Circumſtant alii, propiusque accedere gaudent. — Circumſtantes.
Erpa *vagus nunquam glaciali frigore torpens,* — Erpa.
Quantumvis ſcythiis Boreas graſſetur ab axe.
Et Sualma *inſignes adiens & Nierſa Sicambros,* — Swalma. Nierſa.
Et qui Gladebaco *per lubrica ſaxa volutus* — Gladebacum.
Impoſuit nomen, torrens Buchlere perenni
Tempore victurus, ſed te victurus alumno.
Prætereo reliquos, tanquam ſacra arte minores,
Et nimis obſcuros fama, dignosque latere.
Sed non transgredior populos, qui flumina Ruræ — Populus occola.
Inde vel Imperii primum tenuere ſub ortum.
Julia, *quæ geminas inter confinia ripas*
Nunc Rheni, Moſæque tenet, lætiſſima tellus,
Quæque renaſcentis veſtit ſe lumine Phœbi
A muris Agrippa *tuis, propiorque cadenti*
Tangit ab oppoſitis Eburonum *ſedibus agros;*
Quæ media de parte poli, madidata Moſella
Leucorum læta arma videt, gelidoque ſub axe
Rura paludoſis ſemper poſſeſſa Sicambris:
Illa ſuos olim patria de voce Gugernos
Indigenas dixit, tanquam quos nomen equorum,
(Quippe alacres matrum generoſo e ſanguine nutrit,)
Ducere ab affectu, ſed & uſu crederet æquum. — *Tacitus.*
Quin & Romanos contra ſtimulavit ad arma,
Cum Batavæ gentis motor Civilis *in hoſtem*
Duxit, & antiqua pro libertate cruentas
Conſeruit pugnas, infeſtaque partibus arma.
Inde ubi degenerem poſt ſæcula plurima vultum
Accepit jam Roma *ſenex, rugisque pudendis*
Lucida, deflevit canos per tempora crines,
Et facta eſt imbellis anus, contemptaque cunctis:
Incurſus varios prima inter Belgica Rura
Senſit, & allectas terræ uberioris amore
Pertulit a Getico famoſas cardine turbas;
Donec ab invicta Francorum *gente ſubacta*
Magnanimi Clodovæi opera eſt, *qui fortia tollens*
Signa Crucis, Chriſtique ſacra perfuſus ab unda,
Barbara promeruit victor ſibi ſubdere colla,
Imperiumque novum ſolidis fulcire columnis.
Quanquam Pannonias ducens ferus Attila *turmas,*
Belgicos circum circa conſumeret agros
Crudelis, ſolitusque ſitim placare cruore.
At vero deinceps jam regno in membra quaterna
Diviſo, Auſtraſiæ manſit ſub Regibus oræ
Tempore permulto: ſed cum Ludovicus obiret,
Ultimus e ſerie Regum, bellumque cruentum — *Frodoardus anno 923.*
Germanos, Gallosque inter Lotharinga crearent
Sceptra, *ſuper Ruram, (quæ laus quoque maxima Ruræ eſt,)*
Nempe ſuper Ruram, firmata pace perenni,
(Quam pepigere ſimul clarus pietate Robertus
Cæſar ab aucupio,) *diviſa e finibus arctis,*
Perpetua Dominos accepit lege creatos,

Juliacæque etiam diſtincta eſt limite terræ.
Hos igitur Populos piſcoſo flumine Rura
Pavit abundanter, nec adhuc quoque paſcere ceſſat.
Piſces Ruræ. *Quippe frequens* Salmo, *falſis fugitivus ab undis,*
Pernici ſubit impulſu, dulcique liquore
Victus, in anguſtis ſubſiſtit finibus alvo.
Libertate carens, quin non minus impete præſtans,
Uſque Lupus *rapido fertur ſuper æquora curſu,*
Atque inhians piſces avido vorat ore minores.
Sed quisnam blanda vel paulum ſiſtere voce
Lubrica confidat fluvialis terga caterva?
Labuntur manibus, nedum ut verba ulla morentur,
Et tamen aſpicias juvenes mira arte trahentes
Squamigeros cives vaſto de gurgite rivi.
Unde etiam captæ prædæ dulcedine læti,
Indigno afficiunt fato nil tale merentes.
Namque illos, vulſis primum interioribus alvi,
Impoſitos crati, torrent, ſartagine frixos,
Dimembrant alios, aliosque liquamine mergunt.
Sed nulli gravius manibus crudelibus inſtant,
Quam miſeræ Anguillæ, *cui ſummo a vertice pellem*
Diripiunt, totosque artus (miſerabile) nudant.
Marſia ceu quondam te victum durus Apollo
Exuit humana ſpecie, ſparſitque cruore,
Nequicquam diros Nymphis lachrymantibus auſus.
Et merito fugit in fundum, nec mortua ſaltem
Suſtinet aſpectus hominum tolerare feroces,
Cum tam ſæva ſibi norit tormenta parari.
Quid, quod non licitis corrumpant artibus alvum.
Sed commixta gravi medicamina plura veneno,
In medios jaciant fluctus, queis protinus hauſtis,
Innocui piſces cerebro vertigine læſo
Diverſum fluitant, utroque ad littus euntes,
Captori ſeſe manibus patiuntur apertis:
Non aliter, quam cum paphio ſuccenſa furore,
Philtra ſuo miſcet fratri infeliſa puella,
Queis miſer intectus mox deteſtatur amatam,
Mox tamen usque cupit, amens (pro crimen!) amansque.
Atque utinam miſeris pareant animalia ſaltem
Piſcibus, & propria tutos in ſede relinquant.
Ecce vagus circum ripas quoque Caſtor *oberrat,*
Prædæ inhians, prædæ intentus, liquidasque cateruas
Cogit, ut ingentem repleat melioribus alvum.
Non impune tamen deprenſus furta reſectis
Teſtibus exſiluit, medicorum inſignis in uſus.
Sed jam Muſa monet virides attexere ſepes
Flandris, & cana pallentia fronde ſalicta,
Sub quibus egreſſas patrii penetralibus amnis,
Najades amplexu Fauni *ſtrinxere petulco.*
Quis neget? ipſe oculis, dum me requieſcere credunt,
Nuper anhelantes in mutua corpora vidi,
Et labra jungentes repetita per oſcula labris.
Ni tamen egreſſum pago par forte propinquo,
Credula Dinomum decepit lumina forma.
Quippe ſolent varias congreſſus quærere cauſas,

Quos

Quos eadem Cyprii pueri vis læſit amantes.
Hinc ſimul in ſylvas carpturi dulcia fraga,
Carpturique nuces veniunt, curasque parentum
Sollicitas, falſi prætextus ſcbemate, fallunt.
Dic, o dic, quotics hæc blanda incendia Rura
Videris, & denſa ramorum texeris umbra.
Sed ne dic, quoties hæc blanda incendia Rura
Videris, & denſa ramorum texeris umbra.
Scilicet indignum eſt, dulces efferre calores,
Debitaque Italiæ violare ſilentia matri.
Nec vero tantum ripæ vaga crimina celant,
Ingentem pariter præſtant mortalibus uſum.
Aſpice, quæ magno numero virgulta *Colonus* — Ruræ virgulta.
Colligit, & findens ſupremo cortice nudat.
Inde retexendo multum, multumque plicando
Flexibiles frondes, *& quovis ductile vimen,*
Palladios calathos *miranda perficit arte;*
Quos poſtquam exiguo precio ſibi virgo paravit,
Ad lævam appenſos cunctis oſtendere geſtit.
Adde nec adſtrictos, nimium, nimiumve ſolutos
Cancellos *patulis faciles inferre feneſtris,*
Omnia quo videas, nulli tamen ipſe videndus.
Adde etiam corbes, *teretes ſimul adde* caniſtros,
Adde etiam cunas *teneris infantibus aptas,*
Et ſi qua aſſimili docte confecta labore
Artificem produnt operam, ſed paupere lucro.
Quis Palamedias volucres, anatumque catervas — Ruræ volucres.
Tranſeat? ingenti ſonantes æthera voce, — Anas.
Deſuper in Ruram pronæ læto agmine ſiluni.
Et nunc merſantes tremulum caput usque ſub imam
Planitiem pelagi poſtico corpore ſurgunt:
Impete nunc rapido ſuper æquora lævia lapſæ,
Dividuo ſamiam pingunt in flumine formam.
Ardea *quin etiam multum ſpatiatur ad undas,* — Ardea.
Et rapit errantes oblongo gutture piſces;
Atque hominum ſolers oculos eludere mergus, — Mergus.
Et viridi alcyones *pluma, rubraque micantes.* — Alcyon.
Sed nulla in toto res tam mirabilis amne eſt,
Quam ſimul ac Borea frigus ſpirante coëgit,
In glaciem liquidos latices, in fruſta fluores.
Tunc etenim durus fluvius, tunc mollis & idem eſt;
Tunc pariter ſtabilis, pariterque eſt mobilis idem;
Tunc homini greſſum præbet, præbetque natatum
Piſcibus, & quamvis varius, tamen unicus ipſe eſt.
Hinc ſpecta, ut pluvia cælo labente deorſum,
Subſiliant fluctus, & lubrica ſyrmata Ruræ
Gemmatis cingant bullis, pingantque decenter,
Atque algæ virides promiſſis crinibus ornent
Tempora, & ut teretes addant diademata gyri.
Parthorum dominum dicas, cui fronte comata
Splendet apex, trabeatque decus tergum implicat ingens.
Scilicet & tali Rura eſt quoque dignus honore,
Qui non infames nebulas, halitusque malignos,
Sed puro ſanos exſpirat ab amne vapores.
Inde nec aligeras deturbat ab axe catervas,

Quod

Quod potis eſt triſtis vitii damnatus avernas.
Inde nec ingentes gignit, paſcitve colubros,
Quod præſtat ſœdis corruptus Rhindacus antris.
Inde nec infeſtis accendit corpora morbis,
Quod Tyberis Latia crebro conſuevit in urbe.
Nec refert vaſtas fugiat quod ferre carinas,
Jam ſuper adſerpens ſilices, jam conditus imo
Gurgitis in barathro, tenuis jam, jamque ſuperbus.
Sic etenim immanes prohibet quoque creſcere fraudes
Mercurii, longeque arcet commercia *vana.*
Sic vitiis frænum imponit, ſic ſpernere cogit
Delicias alieni orbis, vitamque parato
Ducere, & ingluviem dapibus compeſcere inemptis.
Juliæ Ruræ segetes. *Cæſar lib. 2. de bello Gallico.* *Nempe ſeges nuſquam cumulo majore redundat*
Luxuriæ, nuſquam ſcelerum contagia plura,
Quam quo dira loco merces uſura flagellat,
Et vehit externas adverſo a cardine gazas.
Felices igitur! patriæ queis munera terræ
Sufficiant, patriique greges, queis corpora veſtit
Fuci omnis lana ignorans, queis corpora nutrit
Menſa adventitiis nunquam inſtaurata caniſtris.
Hanc vitam primo gentes duxere ſub ævo,
Hic orbis fuit ordo novi, cum ſancta parentes
Simplicitas juvit, cum mentes dira cupido
Illiciti voti nondum de tramite recto
Flexit, & ad ſolos naturæ ſubſtitit uſus.
At nunc infecto longa torpedine mundo,
Atque annis quantum, tantum creſcente nefandis
Febribus, & tumulum jamjam ſpectante malorum,
Amplius haud modus eſt vitiis, ſceleratus ubique
Quæſtus, & inſanæ triſti pro fœnore lites
Imperium retinent, quin & maleſana libido
Incæſtæ Veneris, ſpiransque incendia fœda,
Jura pudicitiæ provolvit calce feroci.
Ipſa etiam tumido veſana ſuperbia faſtu
Altius ingreditur, cœlique ad ſidera tollit
Verticis infandi culmen, ſuperosque laceſſit.
Hinc bella, hinc morbi, mundi rectore ſceleſtos
Caſtigante hominum mores, & facta maligna.
Sed Ruram repeto, ſi quam contraxero labem,
A ſæcli vitiis (etenim contagia lædunt,)
Abluturus aquis, ut puro gutture, quicquid
Eſt reliqui, ſicut Vatem decet, ordine pandam.
Paſcua. *Rura etiam pingui cognomina Rura fluento*
Irrigat, & veteres excedens gurgitis oras,
Per campos miſſis liber ſpatiatur habenis,
Fœcundatque ſolum, glebaſque per arva jacentes.
Quod ſi nonnunquam majori turgidus æſtu
Præcipitet latices, & raptans obvia ſecum,
Agricolis damnoſus erat, damnatus haberi
Idcirco haud poterit, fluviis hoc omnibus unum
Contingit vitium; vel ſi fas dicere verum eſt,
Has lacrymas acri mentis de turbine fundant,
Quando triſtis hyems homines algore tremendo
Afficit, & generi cuivis ſua pabula tollit.

Nec

Nec minus indignis infenſus ſæpe colonis,
De propriis deducit agris, dignisque reponit.
Quin & nec pontes dorſo perferre recuſat
Sublicios, ſeu marmoreos, quo commoda præſtet
Civibus, & lentæ tollat faſtidia cymbæ.
Quin & nec ſtrepitus, vertigine nempe molarum,
Excitos labentis aquæ perferre recuſat,
Quo duram Cererem panis convertat in uſum.
Præterea lætos præbens æſtate natatus,
Membra exercitio refovet nudata ſalubri.
Hunc igitur pondo propenſam corpore cernas
Findere vel manibus, pedibusve liquentia terga
Fluminis, hunc verſo reſupinum corpore ferri,
Adverſos illum nitentem vincere fluctus,
Illum præcipitem contra labi amne ſecundo.
Nec minus aſpicias, nonnullum audacius ima
Intrantem fluvii, mediis remanere ſub undis;
Et dum jam auxilium patulo ſtudet ore vocare,
Mortiferos fluctus contra ſua vota bibentem,
Qualiter aſſuetus ſiculum tentare profundum *Alexander ab Alex. l. II. & Majolch in Canicularibus.*
Calanus, totosque dies conſumere ponto,
Tandem, dum fatagit projectum educere fundo
Craterem, rapido vita privatus ab æſtu eſt.
Dignus nempe malo, qui non temeranda Deorum
Arcana acceſſu voluit violare profano.
At ſocii mœſti, plorantes omina caſus,
Nequicquam carum cupiunt ſervare ſodalem.
Ecquid enim pulſu tentatus Rura frequenti?
Ecquid correptus lembus, ſtudiumque benignum
Scrutandi circum ripas hinc proderit ultra?
Ille vagos ſequitur fluctus, quoque impulit æſtus,
Volvitur exanimis, vel piſcibus eſca futurus,
Vel fors poſt aliquot luces ex amne trahendus.
Hæc ſuper accedit, gregibus quod lympida ſervat
Pocula, & a fœdis nunquam polluta latrinis.
Dum, ſi quas ſordes caſu contraxerit olim,
Præcipiti devolvit aqua, Moſæque remittit.
Namque jugi madidum torquens curvamine corpus,
Odiliæ poſtquam collem, Divique Vironis
Culmina, magnanimo quondam fundata Pipino,
Tranſiit, exceptus cataractis ſpumea tollit
Guttura, & undiſono Moſam procul ore ſalutat.
Tam cupidus ſocii, gemina ut mox brachia pandat,
Et totum amplexu cupiat ſtrinxiſſe benigno.
Quod quia multiplici prohibet pons fornice ſurgens,
Inque unum cogit rurſus coaleſcere flumen;
Ruropoli infenſus, nil præter nominis umbram,
Ne prorſus ſubeat Lethæa oblivia, linquit.
Nec bonus ipſe ſuum munus tunc Miſa recuſat,
Sed patulo effuſus gremio, totamque cohortem
Najadum ducens, venientem murmure læto
Excipit, & ſolio ſecum componit eodem.
Quas ibi tum voces, quæ verba utrimque profentur,
Qualiter antiqui recolatum temporis acta,
Præſentisque vices, quæ mutua gaudia carpant,

Mortali vetitum cuiquam cognoſcere ſenſu.
Illud ſat notum, quod mixti fluctibus una
Ad Batavos abeant, nec diſſocientur, ad ipſa
Quam veniant avidi ſpatioſa cubilia Nerei.
Famque gravi ſomno nondum, nondumque ſolutus,
Omnes, quæ poſſent fluvio contingere, dotes
Prodideram meliore lyra, nullaque relicta
Materia laudum, finem factturus agebam.
Cum cura inceſſit promiſſi muneris olim,
Atque alio longe mentem flammavit ab æſtu,
Ergo adeo ad Ruram converſus, præmia, dixi,
Quin promiſſa diu, noſtro pro carmine ſolvis?
Quin pactam das mercedem? quin ſiſtis in Æde?
Finieram votum, nec ſe mihi Rura negare
Dixerat, & noſtros laudans ſuper æthera cantus;
Felicem te Petre, inquit, cui Phœbus Apollo
Indulſit biſidis conſcendere verticis arcem,
Et ſacros ſpectare choros, penituſque madere
Bellerophontei divino flumine fontis.
Me quoque felicem tali te vate, parumque
Ceſſurum Auſonii poſthac in laude Moſellæ.
Perge agedum, & ſanctis inſiſtens usque Camœnis,
Sperne humiles animos, infandaque ad otia natos,
Sperne leves populi curas, ſperne improba vota,
Non alia a Muſis vita eſt ſub cardine cæli.
Et jam ne dubita, patriæ duo ſidera, Patres,
Aſſenſere tuis precibus, contraque malorum
Invidiam, cenſu te donavere ſacrato.
Hinc vero ingenti perfuſus pectore toto
Lætitia, moxque excitus, cum flumine ſomnum
Cedere, & eventum ſenſi promiſſa tenere.

NOTÆ ad Poëma Streithag.

verſ. 42. *Rura vetus retinens Ruraco a Principe nomen.*

Non huic Ruræ, ſed alteri, in Rhenum excurrenti, nomen dedit Roricus, Clodomiri, Francorum Regis, filius, in eo ſubmerſus. Althamerus fol. 28. Comment. in Germ. Taciti juxta Trithemium Spanheimenſ. is ſi eſſet ad manus, lis hæc facile dirimeretur.

v. 87. 88. *Prima intercepto gaudet Montjoia fluento,*
Deliciis ſacrata olim, Nidecka ſubinde.

Quia author non attendit vetuſtam nomenclaturam locorum, ſed modernam flexioni Latinæ adaptat, relinquatur Montjoia, litera ſaltem t. in s. converſa. Cæterum non a deliciis, ſed Jove, non Franco-gallico, ſed Romano-latino etymo, locus iſte dicitur. Ergo alter verſiculus ſic corrigatur: *Antiquis ſacrata Jovi, Nidecka ſubinde.*

v. 117. *Et Sualma inſignes adiens & Nierſa Sicambros.*

Subſtitue pro Sicambris Menapios. Menapii enim cis Rhenum fuere, non Sicambri, quanquam Sicambrorum appellatio Geldris communi errore tribuitur. Ut vero verſus metrum ſtaret, juxta Martialem Menapi pro Menapiis dicendi, licet ille ſecundam corripiat, quod, quia vox Romanis fuit Barbara, non attendendum, libere igitur ſecunda vel corripienda, vel producenda relinquitur, ſicque verſus corrigendus: *Et Sualma inſignes adiens & Nerſa Menapos*, vel: *Et Sualma inviſens Menapos & Nerſa propinquos.*

v. 132. *Rura paludoſis ſemper poſſeſſa Sicambris.*

Alienum a veritate hiſtorica, ſi Ruram, Juliac. Ducatum irrigantem, intelligis, igitur ſubſtitue: *Rura paludoſis ſemper poſſeſſa Menapis*, vel: *Rura paludoſis Menapis habitata rotatur.* De iis Cæſ. 1. 6. bell. Gall. Erant Menapii propinqui Eburonum finibus, perpetuis paludibus ſylvisque muniti.

v. 133. 134. *Illa ſuos olim patria de voce Gugernos*
Indigenas dixit, tanquam quos nomen equorum.

Illa ſcil. Julia dixit Gugernos indigenas ſuos, ſc. in quadam parte, ubi 4. oppida, Bruggen, Dalen, Glabbeck, Wallerbeq, & his ſimilia: cætera pars ad Eburones pertinet. Synecdochice igitur intelligenda poëtæ verba. Sed Gugernorum nomen ortum ſub Auguſto, ubi Sicambrorum nonnulla pars captiva cis Rhenum e Germanico ſolo ducta, inque Menapiorum agris collocata per Tiber. ſicque Sicambrorum & Menapiorum nomen iſto quidem tractu ſub Gugleno appellatione coaluit. Opinio de etymo Gugernorum poëtæ relinquatur, quod ex Tacit. narratur, de Gugernis intelligendum, qui ſocietatem Civilis acceperant, eodem auctore teſtante lib. Hiſtor. 4.

Digitized by Google

De Juliæ Comitibus, Marchionibus & Ducibus,

Sectionibus duabus explicatis.

Sectio Prima,

De Juliæ Comitibus.

De origine & progreſſu Principum Juliorum ita variant authores, ut vix duo ſint, qui inter ſe conſentiant. Cauſa autem hujus rei eſt, quod ſicut Agamemnonis majores, viri fortes, ut Horatius ait, vate ſacro carentes, omnes illachrymabiles, longaque nocte ſepulti jacent, ſic etiam Julii Principes antiquitus Chronologis ſuis deſtituti; res ab ipſis geſtas vel nulli, vel pauci, & non niſi obiter, quatenus ad propoſitum ſuum ſingulare faciebat, in literas miſerunt. Hinc primum Juliorum Comitem Munſterus Hermannum, alii Conradum vocant. Erneſtus Brothufius, & ex eo Adelarius Erichius in Chronico ſuo Julio, a Conrado, Franconiæ Duce, (1) P. Merſæus Cratepolius a neſcio quo Ottone originem eorum deducunt. Alii denique ab Euſtachio demum Bulionæo, Godefridi, Regis Hieroſolymitani, fratre, incipiunt, ut Chronicon Carionis, (2) a Philippo Melanchtone & C. Peucero auctum, cum tamen ducentis propemodum annis Julii Principes hunc ſuperent. *Hor. at. l. 4. Oda 9.*

Ut vero genuinum eorum ortum atque ſeriem indagemus, primo omnium ex antiqua noſtra Julia repetendum, Juliam provinciam oræ Gallicæ partem, ſub Imperio Romanorum, ſicut appellatio nominis, a Julio Cæſare derivata, ſatis indicat, tantiſper fuiſſe, donec Franci, Romanis ejectis, hic rerum potiti ſunt. Quod inprimis ſub Clodovæo Magno contigit, qui ex Regibus Francorum Chriſti Sacra primus amplexus eſt. Poſt illum Attila, Hunnorum Dux, Juliam aliasque Provincias finitimas vaſtavit. Imperio autem Francico in 4. membra diviſo, Julia Auſtraſiæ ſubfuit. Cum autem, Ludovico, ejus nominis IV. Arnulphi filio, ex proſapia Caroli Magni, Regum Francorum ultimo, defuncto, Imperium Romanum a Francis ad Germanos anno 912. tranſiret, Julia ad eosdem acceſſit: inprimis cum Henricus Saxo, dictus Auceps, qui Conradum, Francorum Ducem, octennium tantum diademate potitum, in Imperio anno 920. ſecutus, cum Roberto, Rege Francorum, Hugonis Capeti, Comitis Pariſienſis, filio, ad Ruram Occidentalem, in Saxonia & Weſtphalia ſitam; Otto vero, ejus filius, cum Carolo, ut Lotharingiam, in Ducatum mutatam, jure fiduciæ ab Imperio acciperet, tranſegiſſent. Sic igitur Julia, Romani imperii Provincia, primum Præfectis ab Imperatoribus gubernanda tradita: poſtea ab iisdem Comitibus, ob fida ſibi imperioque præſtita obſequia, in hæreditatis ſucceſſionem conceſſa eſt. *Paulus Æmilius in Ann. Francorum.* *Franc. Irenicus in Exegeſi Germaniæ.*

Sed quia hæc omnia ſupra (3) in antiqua Julia ſatis ſuperque demonſtrata ſunt, ut juſtam Comitum Juliorum originem atque ſeriem habeamus, Archiva, inque iis literæ authentiæ, in quibus eorum mentio & teſtimonium, cum Ludorum nobilitatis Germaniæ Equeſtrium, quibus præſentes quoque multi fuerunt, Catalogo, nobis luſtranda veniunt.

Primi igitur Juliaci Comitis Gerhardi mentio eſt apud Georgium Sabinum, in rebus geſtis Cæſarum Germanicorum, ex variis monumentis collectis & carmine deſcriptis, quando eum anno 912. ludum Equeſtrem nobilitatis Germaniæ, Magdeburgi, ſive

(1) Imo Gerhardum, Juliacenſem Comitem, non ortum fuiſſe ab illo Conrado, ſed ſub ipſius vexillo Henrico Aucupi adverſus Hungaros auxilium tuliſſe, refert ex *Brotuffio Adel. Erichius* lib. 6. fol. 288. col. 2. coll. fol. 206. col. 2.

(2) Cujus lib. 4. p. 589. hæc ſunt verba: *Lotharingiæ ad Arduennam tractus tenuit Godefridus, is, qui poſtea, Ducatu Bullioneo vendito, memorabili in terram Sanctam cum Balduino & Euſtathio fratribus expeditione, victricia arma per Aſiam, Syriamque, in urbem Hieroſolymam intulit, Turcis procul ex anteriore Aſia abactis ad Pontum: Saracenis depulſis, atque concluſis in Ægyptum, & regnum excitavit, quod ipſo mortuo adminiſtravit Balduinus frater. Tertius Euſtathius domum ex Paleſtina rediit, a quo* Juliacenſes Principes *ortum ducere exiſtimantur.* Aſt præterquam, quod Juliacenſes Comites Euſtathio multo antiquiores ſint, nullum inter ipſos & Euſtathii proſapiam cognationis veſtigium apparet. *Spener.* Hiſt. Inſign. lib. 1. c. 93. §. 4. *Frid. Lucæ* in des Heil. Röm. Reichs Uhralt. Fürſten-Saal. 1214.

(3) Parte I. libro III. in fin.

Digitized by Google

ſive Parthenopoli habitum, frequentaſſe ſcribit: Erneſtus quoque Brothuſius (1) in hiſtoria prælii Martisburgici eundem commemorat. Et quod Henrico primo Aucupi Imperat. cum Conrado, Franconiæ Duce, contra Hunnos anno 933. militarit, narrat. Idem author vult, Gerhardum quoque hunc ludo Equeſtri Gothopoli anno eodem, & biennio poſt Parthenopoli cum Arnoldo, ejus nominis primo, Clivorum Comite in ordine 12. Hermanno Ravensburgio, & Reinhero Zuitphano, interfuiſſe. De hoc igitur ita Petrus a Streithagen in Tetraſtichis ſuis, quos ut in Clivorum Principes, ita in Julios quoque & Montanos ſcite admodum adornavit:

Poſtquam Lotharici defecit gloria regni,
Interque anguſtos eſt revocata ſinus:
Gerhardus patriis, propriis quoque dotibus ingens,
Juliacum Comitis nomine rexit agrum.

Porro Wilhelmum, (2) Juliaci Comitum ſecundum, Gerhardi autem primi filium, ſub Ottone primo, Henrici Aucupis filio, Imp. circa annum Domini 940. vixiſſe, filiosque Gerhardum ſucceſſorem, Wazonem, (3) Leodienſium antiſtitum in ordine 23. anno 1043. electum, & Wenzonem, Abbatem Florinenſem, ex uxore Sueva genuiſſe, Annales Juliani ex Johannis Placentini Catalogo Epiſcoporum Leodienſium tradunt. De quo Streithagenus:

Perpetui primus factus ſucceſſor honoris,
Exigua fama notus in orbe micat.
Quippe illum a multis deducta ſilentia ſæclis
Immemorem longa conſtituere mora.

Gerhardi, ejus nominis ſecundi, Juliaci Comitis in ordine 3. ſub Henrico ſecundo, dicto Claudo, & ſancto Imperatore, cum Hermanno & Adolpho, Comitibus Ubiis & Montanis, Advocatis Tuitienſibus, ſeu Divitienſibus, anno 1003. mentio fit (4) in Diplomate, quo Heribertus, Epiſcopus Colonienſis, monaſterio Tuitienſi decimas Regiomagias attribuit: Eſchwieleriam, item Arviclerium & Pierium pagos, prædiaque in Mersheim, Stockheim & Gutterswich largitus eſt. Idem in ejusdem Heriberti literis, quibus an. 1009. Tuitio, a ſe inaugurato, Zundorphium attribuit, nominatur. Eundem ex uxore Wilhelmum ſucceſſorem edidiſſe, Annales Juliani perhibent. De quo Streithagenus:

Ignavo pariter torpeſceret obrutus ævo,
Ni facerent priſca ſcripta notata manu.
Hæc per-in antiquis chartis manet usque ſuperſtes,
Quas Divitenſi ſervat in æde chorus.

Alte-

(1) Ex quo eadem refert *Ad. Erichius* Chronic. Juliac. lib. 5. fol. 207. & lib. 6. fol. 288. col. 2.

(2) De quo MS. Honſel. *Wilhelmus*, refert, *Juliæ Comes, ut creditur, primus, ea tempeſtate in caſtris Henrici III. Imperatoris fortiſſimum ſe Athletam exhibuit. Quandoquidem Godefridus Barbatus, Brabantiæ & Lotharingiæ Dux. Neomagium cum Imperatore, a Friſonum correctione revertente, obſidione vallaſſet, anno 1001. ut latere præcedente dicitur. Genuit autem e filia Ducis Suevia Gerardum Succeſſorem, Vaſonem & Wenſonem. Vaſo, Vir in literis ſacris excellenter inſtructus, ex Leodienſi Cantore & Scholaſtico Epiſcopus ordinatur A. 1042. qui & Godefridum Barbatum, ex Brabantia fugientem, Lotharingiam verſus itinera militibus obſervando prohibuit, arceaque dejecit & latibula, quibus tutari poſſet. Wenſo autem Abbas fuit Florinenſis, Vir ſanctus & Prophetiæ dono illuſtratus.*

(3) De quo, ut & fratre Wenzone, *Chronic. M. Belgic.* hæc habet p. 109. *Wazo vel Gvazo ex clero S. Lamberti, Vir Spiritu ſapientiæ & ſcientiæ, & fervore religionis inſignitus, ordinatur Leodienſis XXIII. Epiſcopus & LII. a beato Materno A. D. 1042. Pontificatus Benedicti IX. anno decimo. Præſuit annis ſex, & centum & quinque annorum erat, quando fuit electus. Iſte S. Pontifex, frater Wenzonis, Abbatis de Florinis, ante Epiſcopatum ſub Nothgero Capellanus fuit, &c. Placentius* quoque hunc Wazonem fratrem vocat Comitis Juliacenſis.

(4) Nullam vero neque hujus Gerhardi, neque Walrabi, neque Wilhelmi, ejus nominis ſecundi, MS. *Honſelerianum* meminit, ſed primo adſcribit, quæ Autor de ſecundo refert. Nec *Adel. Erichius* Gerhardum II. & III. commemorat; adeo ut non minus antiquorum Comitum Juliacenſium Succeſſio, quam origo incertiſſima ſit, cujus rei procul dubio ratio eſt, quod Comites initio hereditarii non fuerint, talesque circa Henrici IV. & V. turbulenta Imperia demum cœperint, a quo tempore Comitum quoque Juliacenſium ſeries certior eſſe incipit.

Digitized by Google

Alterius quoque Juliaci Comitis, nomine Walerami, ſive Eubuli, qui aliis dicitur Valerianus, Munſterus meminit in Coſmographia ſua p. 1054. quem ludo Equeſtri Trevirenſi ſexto cum Theodorico, Clivorum Comite, ejus nominis ſecundo, in ordine vero 15. interfuiſſe ait: an vero Gerhardi filius vel frater fuerit, non conſtat. Ideoque Streithagenus:

Multa licet jaceant annorum adoperta tenebris,
Et dubium ſpargant tempora priſca jubar.
Si tamen a ludo quisquam eſt memorandus Equeſtri,
In Procerum numero, pars quotacunque fuit.

Wilhelmus, ejus nominis ſecundus, Gerhardi filius, Juliorum Comitum in ordine quintus, Henrico III. Conradi Saliqui filio, Imp. patrocinatus, cum a correctione Friſonum revertentem, anno 1050. a Godefrido Barbato, Brabantiæ & Lotharingiæ Duce, atque Balduino, Flandriæ Comite Inſulano, Neomagi obſeſſum, cum Theodorico II. Clivorum Comite, dicto Volante, aſſeruit. Idem contra vota Hildebrandi, Pontificis Romani, Henrico IV. Imp. Henrici III. filio, patrocinatus eſt. Ex uxore Hannonia Gerhardum ſucceſſorem reliquit. De Wilhelmo patre ita Streithagenus:

Cæſaream cauſam conſtanti pectore fovit,
Pontificis contra juſſa verenda pii.
Hinc, niſi ſi deceat Capiti ſuccurrere membra,
Ambiguæ poterat laudis inire notam.

Gerhardus, ejus nominis tertius, Juliaci Comitum in ordine ſextus, longe a ſuo genitore alius, Henrico V. Imp. authoritate Pontificia ſubnixo, contra patrem (1) Henricum IV. cum Friderico, Epiſcopo Colon. adhæſit, qui, Pontifice & filio bello ſuperatis, Gerhardo capto, Juliacum rapinis & incendiis (2) depopulatus eſt: ut propterea Streithagenus ſic de eo canat:

A patre diverſus Romanæ ſedis amore,
In partes abiit relligione ſacras.
Verum infælici tentavit prælia fine,
Juliacum cernens captus in igne ſuum.

Idem Gerhardus dimiſſus cum Lothario Saxone Cæſare, Henrici V. ſucceſſore anno 1125. electo, Italiam adiit, Juliacumque ab eo recuperavit. Ex uxore vero Seinenſi (3) Walramum, in juventutis flore extinctum, Wilhelmum ſucceſſorem, & Alexandrum, in Epiſcopum Leodienſem anno 1129. juxta Joh. Placentinum electum, (4) & anno 1138. mortuum, Richardem denique, Ottonis Geldri, (5) & Margaretham, Eberhardi Altenani, Comitum, uxores, ſuſcepit.

Wilhelmus, ejus nominis tertius, Juliaci Comes in ordine ſeptimus, Conrado III. Imp. Lotharii Saxonis anno 1138. ſucceſſori, contra Catulos (6) egregiam operam præſtitit:

(1) Imo Henrico IV. adverſus filium adhæſiſſe, refert MS. Honſeler. *Gerhardus, Comes Juliæ, ea tempeſtate inſignis floruit, qui ex filia Landgravii Haſſiæ Wilhelmum Succeſſorem habuit. Ipſe Henrico IV. omnem fecit, quam potuit, aſſiſtentiam contra filium illius Henricum V. patrem perſequentem 1105. Iterum cum Friderico, Colon. Archiepiſcopo, ceteris que Principibus inferioribus, adverſus eundem Henricum Imp. V. fortiter dimicavit, captusque fuit, & Juliacum everſum. Omnes fere Germaniæ inferioris & Galliæ Belgicæ Principes Henrico IV. adhæſerunt. Cumque Henricus V. patre mortuo, libertatem Germanorum opprimere ſtuderet, atque inclementius cum Lothario, Saxoniæ Duce, egiſſet, quippe in gratiam non recepto, priusquam aſſumto rcorum cultu, nudis pedibus & vili ſago tectus, humi ſuſus ad Henrici pedes in Procerum corona ſe abjeciſſet, idem Fridericus, Archiepiſcopus Colonienſis, Gerhardus Juliacenſis, aliique Saxoniæ & Weſtphaliæ Principes denuo fœdus adverſus Imperatorem inierunt. Urſpergenſ.* ad ann. 1114. *Ott. Friſing.* lib. 7. c. 15. *Schaten.* Annal. Pad. lib. 7. p. 679.

(2) *Gobel. Perſon.* p. 267. *Gulicke*, ait, *præſidium diruit.* Vid. quoque cit. Script.

(3) MS. *Honſeler.* Haſſiacam fuiſſe refert.

(4) Sed coactum Epiſcopatu ſe iterum abdicare, quod inveſtituram per annulum & baculum ab Henrico jam excommunicato accepiſſet. *M. Chron. Belgic.* p. 150.

(5) Imo hujus prior conjux fuit *Adelheida*, filia Wichardi, Geldriæ Præfecti, poſterior *Sophia*, filia Wichmanni, Comitis Zutphaniæ. *Aquilius* in Chron. Geldr. p. 11. *Pont.* Hiſt. Geldr. p. 90.

(6) Henricum videlicet Superbum, Bavariæ & Saxoniæ Ducem, Lotharii generum, qui Imperium

Digitized by Google

tit: Eidemque, contra Saracenos ad bellum ſacrum proficiſcenti, cum aliis Comitibus, prædicatione Bernhardi excitatis, adfuit. Ex uxore vero Haſſa (1) Gerhardum & Wilhelmum (2) genuit, quorum in fundatione cœnobii Meerenſis prope Noveſium, ordini Præmonſtratenſi an. 1160. conſecrati, itemque in literis authenticis an. 1166. & 1185. mentio. De patre Wilhelmo ita Streithagenus:

Auguſto nimium credens ſua limite claudi
Facta, peregrino quæſiit orbe decus.
Unde & Conradum contra Saracena ſecutus
Signa, ſuo ſemper robore clarus agit.

Gerhardus, ejus nominis quartus, Juliaci Comes in ordine octavus, Friderico primo Imperatori, dicto Barbaroſſæ, poſt Conradum anno 1152. diademate potito, charus fuit, in antiquis ſchedis Caſtrorum Dominus appellatus; eidem Imperatori in expeditione Mediolanenſi, & correctione Henrici Leonis, Saxoniæ Ducis ſuperbiſſimi, anno 1174. inſtituta, adfuit: (3) Gerhardum etiam, Geldrorum Comitem, pro Velavia adverſus Balduinum Hollandum, Epiſcopum Ultrajectinum, decertantem, adjuvit: Fridericum tandem Barbaroſſam in bellum ſacrum anno 1180. proficiſcentem, comitatus, ubi cum Imperator occubuiſſet, & poſt obitum filii, Henrici ſexti, anno 1197. in Apulia ſimiliter defuncti, de imperio Philippus, Henrici ſexti filius, (4) cum Ottone Saxone anno 1198. contenderet, primum Ottoni, (5) inſtinctu Innocentii Papæ, ab Adolpho Altenano, Archimyſta Colon. perſuaſus, adhæſit, ſed Philippo auro & argento prævalente, deficiente Epiſcopo, ipſe quoque (6) partibus Philippi acceſſit, ab eoque opimum prædium (7) impetravit. Ex conjuge Schowenburgica Wilhelmum quartum ſucceſſorem, & Gerhardum, (8) quorum in literis Friderici II. Imper. anno 1237. mentio, edidit. Obiit anno 1218. De quo Streithagenus:

Imperii Proceres inter ſuffragia ceſſit,
Cum Leo de patriis pulſus abivit agris.

Quin

rium ſibi deberi contendebat, & Welfonem, ejus fratrem, quos Autor Catulos appellat, a fabula de duodecim puerulis, Iſenberto, Comiti Altorfenſi, ſimul natis, quorum vero undecim, tanquam *Catulos* abjici juſſerat ejus uxor. *Cruſ.* Annal. Suev. lib. 12. Ceterum ortis ex hoc bello civili inter Conradum & Henricum *Gibellinorum* & *Welforum* factionibus, vid. *Andreas Presbyter* p. 25. & *Martin Schookius* libro de Factionibus.

(1) Hanc MS. *Honſeler.* attribuit Wilhelmi patri, filio autem Wilhelmo *Scinenſem.*

(2) Gerhardi tantum, & duarum ſororum, Richardæ, uxoris Comitis Geldriæ, & alterius, uxoris Comitis de Altena, meminit *cit. MS.*

(3) Hoc, ut & auxilium Geldriæ Comiti præſtitum, *cit. MS.* Wilhelmo, patri Gerhardi, adſcribit, quod veroſimilius, quia alias Gerhardi vita & Regimen nimis extenderentur. Certe ultra annum 1204. Wilhelmum vixiſſe, liquet ex *Arnoldi Lubecenſ.* Chronic. Slavic. lib. 7. c. 1. ubi, Wilhelmum, Comitem Juliacenſem, ut plurimi Principes Ottonem deſeruerint, effeciſſe, his verbis memorat: *Cum igitur Otto Rex Coloniam potenter obtinuiſſet, & amplior ei proſperitas arridere videretur, repente inopinata adverſitas contra eum exorta eſt. Siquidem Comes de Gulicke contra eum inſidias moliri cœpit, ita ut Philippo Regi literas & nuncios occulte dirigeret, hoc demandans, ſi ipſum divitiis & honoribus ampliare vellet, quod non ſolum omnes Principes fautores Ottonis Regis, ſed & ipſum Archiepiſcopum Colonienſem in ſuam partem adducere vellet. Qui gaviſus eſt, hoc remandans, ut ſuper hoc negotio ad locum determinatum ſibi occurrere vellet. Quod & factum eſt. Philippus igitur, eum ſibi ſub juramento arctius adſtringens, curiam quandam, 600. Marcas perſolventem, ei in beneficio conceſſit, & ditatum auro & argento, veſtibus pretioſis & equis ad ſua remiſit, omnesque ei obſequentes bene induit.* Wilhelmus *igitur Comes ipſum Archiepiſcopum & omnes nobiliores ita præſtigit circumvenit, ut omnes Ottoni renunciaverint, & in partem Philippi inclinarint.*

(4) Imo Henrici frater natu minimus. *Alb. Stad.* ad ann. 1185.

(5) Patris inſiſtens veſtigiis, quem itidem Ottoni adhæſiſſe, liquet ex ſubſcriptione Tabularum, quibus Otto Eccleſiæ Colonienſi Privilegia confirmavit, apud *Schaten.* Annal. Paderb. lib. 9. pag. 915.

(6) Imo Wilhelmum Archiepiſcopum aliosque commoviſſe, ut in partes Philippi tranſierint, teſtatur *Arnoldus Lubecenſ.* l. c. *Adel. Erichius* in Chronic. Juliacenſi p. 240.

(7) Curiam vocat *Arnoldus*, 600. Marcas perſolventem.

(8) MS. *Honſeler.* Wilhelmi tantum meminit, & filiæ, Adolpho, Comiti Montenſi, deſponſatæ.

Digitized by Google

Quin & odoríferas Libani comitatus odoras,
Magnanimo ſubiit digna pericla Duce.
Imperio feſſus Suevo cum Cæſare fecit,
Proque dato auxilio commoda multa tulit.

Wilhelmus, ejus nominis quartus, Juliaci Comes in ordine nonus, anno 1218. poſt patrem præſſe cœpit: ante obitum tamen ejus cum Adolpho Montano anno 1211. contra Waldenſes & Albigenſes (1) profectus. Anno eodem, quo pater obiit, cum eodem Adolpho Montano, aliisque Principibus Chriſtianis, Syriam adiit, & Damiatæ recuperationi interfuit: quo etiam in literis Monaſterii Vilicenſis teſtis citatur, anno ſcilicet 1218. Anno 1226. Henricum a Molenarck, Archiepiſcopum Col. in correctione Friderici Iſenburgici, parricidæ anteceſſoris ſui Engelberti Montani, adjuvit. Anno 1233. contra Stadingos (2) hæreticos decertavit. Anno 1235. ludo Equeſtri Herbipolitano, a Franconica Nobilitate celebrato, interfuit. (3) Anno 1237. Friderico Imp. contra Papam adhæſit; ob multa adulteria male audiit. Et ſicut vixit fœde, ita quoque mortuus eſt, (4) in ſinu nempe nobilis fœminæ, a ſe raptæ. Ante mortem tamen, Cæſario, Monacho Heiſterbacenſi, lib. 12. Dialogorum cap. 5. teſte, Melodia Angelica ad pœnitentiam revocatus, quam Engelbertus Montanus, tum adhuc Præpoſitus ſummi templi Colonienſis, poſtea autem Epiſcopus, percipere non potuerit. Ex uxore Loſſenſi Wilhelmum quintum ſucceſſorem, & Waleramum, quorum in literis authenticis anno 1250. & anno 1263. mentio, ſuſtulit. De quo Streithagenus:

Si qua ſacris Scriptis, ut conſtat, ratio habenda,
Nec cadit in ſanctum fraudve dolusve virum.
Impuram infauſto concluſit funere vitam,
Et nunc in Stygiis, heu dolor! aret aquis.
Et tamen occiſo crudeli cæde nepotis,
Myſtæ ad inferias adfuit enſe ſacras.

Wilhelmus, ejus nominis quintus, Juliaci Comes in ordine decimus, anno 1247. patri ſucceſſit, & ſub Friderico II. ejusque filio, Conrado IV. itemque, poſt varios Imperii

(1) Homines, qui jam ſeculo V. ex Italia in Valles Pedemontii, ut ab invaſionibus barbararum gentium tuti eſſent, ante ſtabilitos errores Pontificios auffugerant, atque ſeculo VII. ſimplicitate vitæ & puriori Evangelii Doctrina ibi jam innotuerunt. Seculo vero XII. vitiis atque erroribus Romanæ Eccleſiæ palam ſe oppoſuerunt, eaque conſtantia, ut nullis Alexandri III. R. P. ejusque Succeſſorum minis potuerint inhiberi, atque Innocentius III. expeditionem cruciatam adverſus eos inſtituerit, nihil tamen aliud effecerit, quam ut immani hac perſecutione in Picardiam, Flandriam, Angliam, Germaniam, Bohemiam fuerint diſperſi, atque Reformationi tandem Eccleſiæ dederint occaſionem. Vid. pluribus *Joh. Paul. Perrinum* & *Legerium* in Hiſt. VValdenſ.

(2) Vid. ſupra *Hiſt. Cliv.* ſub *Theod. V.*

(3) De *Gerhardo*, Comite Juliacenſi, hoc memorat *Adel. Erich.* p. 243. ſed perperam.

(4) MS. *Honſelar.* de eo, *Wilhelmus*, inquit, *Juliæ Comes, ex filia Comitis Loſſenſis Wilhelmum genuit Succeſſorem, cumque naturæ dotibus polleret variis, eſſetque armorum peritia clarus, Chriſtianæ fidei zelo fervens, cum cæteris Germaniæ Proceribus adverſus Hæreticos Stadingos fortiſſime decertavit anno 1233. Dein a priſtinis deficiens moribus & devotione, in varia prolapſus eſt ſcelera. Nam Friderico Imperatori II. per Papam & Lugdunenſe Concilium depoſito, inimicus cum illo eſt effectus Eccleſiæ & Miniſtrorum Dei, quos mirabiliter in rebus & corpore damnificavit, cepit, & exſpoliavit & mutilavit, quaſi non eſſent ſacro oleo delibuti, quapropter & conſimilem excommunicationis cenſuram pertulit, quam ſuperba mente contempſit, unde & a Deo in reprobum verſus ſenſum, uxorem propriam adulterii crimine impoſito incarceravit, factus ipſe adulter peſſimus & virginum deflorator. Infirmatus in arce Nydeggen, ut Medicorum ſanaretur Pharmacis, Coloniam migravit, indeque a Medicis deſperatus, ad propria remeans, miſere in pratis defecit in ſinu nobilis militiſſæ, quam viro vi abſtulerat anno Domini 1245. De cujus vita, morte & damnatione terribilia narrat Cæſarius, Monachus Heiſterbacenſis, in Speculo Exemplorum.* Verum ut Friderico II. horrendæ blaſphemiæ a Pontificum mancipiis falſo imputatæ fuerunt, ita & VVilhelmo multa afficta fuiſſe nullus dubito. Certe aniles fabulæ ſunt, quæ de ejus anima referuntur in *M. Chron. Belg.* p. 238.

Digitized by Google

rii rivales, (1) Rudolpho I. Habsburgico, Impp. præfuit. Uxorem habuit Walerami, Ducis Limburgici, filiam: ex qua Wilhelmum, Waleramum & Gerhardum, filios, cum Peronetta, (2) filia, Ludovico Arisburgico desponſata, matre Mechtildis, Engelberti Marcani, ejus nominis ſecundi, conjugis, ſuſcepit. Friderico autem Imp. patrocinatus, primus Nemoris Comes anno 1237. ab eo appellatus. Anno etiam 1269. Advocatus Aquenſis ſalutatus eſt. Durenam denique pro 15. mille florenorum pignore impetravit. In ejus imperium bella Reipublicæ Colonienſis & Aquenſis inciderunt.

Mortuo enim anno 1237. Henrico a Molenárck, Archiepiſcopo Colonienſe, Conradus Hochſtedenus, Lotharii & Mechtildis filius, qui illi ſucceſſit, ſibi, cum Germania bello civili arderet, advigilandum ratus; dum Innocentii III. Pontificis Romani, authoritate niteretur, ab eo non tantum poteſtatem, Regem Romanum Aquis a ſe & ſucceſſoribus, Epiſcopis Colonienſibus, inaugurandi, (3) anno 1240. impetravit, ſed etiam jus cudendæ monetæ ad ſe ſolum derivare niſus eſt. Et hic ille Epiſcopus eſt, qui non tantum Dynaſtiam ſuam (4) Eccleſiæ Colonienſi conſignavit, ſed etiam templum majus cathedrale anno 1248. moliri cœpit.

Respublica autem Colonienſis idcirco Epiſcopo adverſata, eum nonniſi ob Pallium (5) citra Alpes Romam profectum, & acceptum, ab Imperatore confirmatum, admittere voluit.

In hac controverſia Wilhelmus Juliacus, Archiepiſcopo addictus, nomine ipſius Coloniam obſidione cinxit, & Imperatori Friderico II. in omnibus fidelis, (6) 3. Cal. Decembr. anno 1241. cum Johanne Prætore, Wilhelmo Advocato, Scabinis, & univerſa urbe Aquenſi, de nullo alio, quam Friderico II. ejusque filio, Conrado Rege, agnoſcendo, fœderi junctus eſt.

Anno 1258. Conradus Hochſtedenus Epiſcopus, ab Hermanno a Vitinchoſen perſuaſus, obſidionem quidem ſolvit, ſimultatum vero ſemina inter Magiſtratum & cives, ejusdem Vitinchoſii conſilio, ſparſit, & primo quidem civibus ſpecioſis immunitatum promiſſis ineſcatis, Magiſtratu antiquo abolito, novum ſubſtituit, honeſtioris etiam animi cives, libertatis amiſſæ recuperandæ ſtudioſos, biennio ante mortem, captivos in arcem Airam abduci juſſit, & ſic totam Rempublicam liberam ſub poteſtatem ſuam miſit.

Ejus

(1) *Henricum*, puta, *Raſponem*, *Wilhelmum*, C. Hollandiæ, *Alphonſum*, R. Caſtiliæ, & *Richardum*, Cornwalliæ Comitem.

(2) Petronellam vocat *Schaten.* T. II. Annal. Pad. p. 134.

(3) Jus illud jam ante Archiepiſcopo Colonienſi, non tam jure Diœceſeos, quam primariæ provinciæ, in qua Aquisgranum ordinarius inaugurationis locus ſitus eſt, tradiderat. Cum enim illa provincia in ſacris Archiepiſcopo Colonienſi ſubſit, ab alio quoque inauguratio Regis fieri non potuit. Innocentius vero III. Quod igitur *Philippus Cæſar a Tarantaſienſi Epiſcopo fuerit coronatus, in contemptum Adolphi, tum Archiepiſcopi Colonienſ. qui ſolummodo Reges & Imperatores coronare debeat; ex Eccleſiæ Colonienſis dignitate* factum dicit in Epiſtola ad Adolphum, apud *Baluzium* in Epiſtolis Innocentii p. 6. Lite poſtea inter Moguntinenſem & Colonienſem Archiepiſcopum circa coronandi jus exorta, ita inter eos anno 1657. transactum eſt, ut coronationem quilibet in ſua Diœceſi, extra vero utriusque ditionem diœceſanam alternis vicibus eam peragant. Vid. Tab. in *Theatr. Europ.* T. VIII.

(4) Inſuperque caſtra Waldenberch & Wede emit, qua de re *M. Chron. Belg.* p. 238. *Idem quoque*, refert, *Conradus Comitatum de Hogſtaden cum omni jure ſuo & attinentiis, nec non nobile Caſtrum Are cum ſuo diſtrictu, una cum Caſtro Nurberch cum pluribus allodiis, ad ipſum ex ſucceſſione paterna pertinentibus, Eccleſiæ Colonienſi contulit. Item Caſtrum Waldenberch & Caſtrum Wede cum Miniſterialibus & Villis atque poſſeſſionibus ſuis pecuniis comparavit, & Eccleſiæ Colonienſi usque in hodiernum diem nobiliter applicavit.*

(5) Id eſt, tanquam Archiepiſcopum absque ſupremo in civitatem Colonienſem Imperio, quod Archiepiſcopi ſibi arrogare cœperunt a tempore Brunonis, cui ejus frater Otto Imperator, in Italiam iturus, Advocatiam ejus Urbis commiſerat. Vide de hac controverſia Scripta ap. *Fritſch.* in Notis ad *Limnæum* lib. 7. c. 10. *Lundorpium* T. IX. lib. 10. *Puffendorff.* lib. 11. §. 20. l. 18. §. 125. & 19. §. 5.

(6) Cui & inter ceteros Principes Coloniæ operam ſuam obtulit, *Mutius* lib. 20. pag. 178. poſtea tamen, partes civium amplexus, Conradum cepit, atque novem menſes in caſtro Nydecke detinuit. *M. Chronic. Belg.* p. 237.

Digitized by Google

Ejus ſucceſſor Engelbertus Falckenburgicus anno 1261. factus, id continuavit; (1) & 8. Junii, anno 1262. clavibus urbis in ſuam poteſtatem redactis, ad exemplum Præſulis Moguntini, caſtra bina, quibus cives compeſceret, utpote Beyenſe, & alterum in muris prope turrim Cuniberti, ſtruxit, novasque exactiones civibus impoſuit. Hi ergo iterum commoti, omnibus caſtris expugnatis, Beyenſi vero ſolo in memoriam victoriæ relicto, in libertatem amiſſam ſe poſtliminio aſſeruerunt.

Tandem opera hujus noſtri Wilhelmi, Juliaci Comitis, ſicut etiam Henrici Geldri, Epiſcopi Leodienſis, ejusque fratris Ottonis, Geldriæ Comitum, Hermanni denique Vitinchofii, pax inita, civibus ſex mille Marcas argenti Epiſcopo pendentibus.

Hujus tamen conditiones Archiepiſcopus non rite ſervavit: nam Hermannum Grynæum Conſulem, ad convivium vocatum, Leoni objecit, qui, pallio ſuo, ori ejus ingeſto, pugione necatus, duos viciſſim Canonicos ſummi templi in porta Papienſi ob id ſuſpendit anno 1262. Cum vero ſic parum proficeret, a Papa Clemente IV. banni literis impetratis, cives ex improviſo per inſidias cum fratre Theodorico obruere cogitans, cum eodem captus, intercеſſione vicini Epiſcopi Leodienſis, Henrici Geldri, ejus fratris Ottonis, Geldriæ, & Engelberti, Marchiæ Comitum, dimiſſus eſt. Anno viciſſim 1266. cum Primaribus per duos Monachos contra cives conſpiravit, unde iterum funeſtus animorum concurſus exortus eſt, donec enervati cives vicinis quatuor Comitibus, Ottoni Geldro, Wilhelmo noſtro Julio, & Adolpho Montano, atque Catto, civitatem concederent, quod propter Wilhelmus noſter, deſerto Archiepiſcopo, urbi adhæſit. Quo ipſo adeo commotus Engelbertus Archiepiſcopus, ut ditionem Juliam invaderet, & Zintzigiam ejus expugnarit. Wilhelmus contra, ope Ottonis Geldri, Engelbertum viciſſim adortus, primo quidem ſuccubuit, deinde pugna reſtaurata, victoriam de Archiepiſcopo, inter Tulpetum & Lechenichium vicos, inſignem ac memorabilem reportavit, ipſo die Luciæ anno 1267. Archiepiſcopo cum Theodorico Clivio (2) captis, & Nideccam abductis. Ex quibus hunc tamen, data in matrimonium ſua gnata, Eliſabetha, ejus filio Gerhardo, Caſtrenſi Domino, dimiſit, Archiepiſcopum vero in arce Nideccia tribus annis cum dimidio captivum detinuit. Ex illo tempore per quatuor annos urbs Colonienſis banno condemnata vixit: & quamvis anno 1270. die 14. poſt ferias Paſchales, conſilio Theodorici Clivii, per Albertum M. Epiſcopum Ratisponenſem, hac lege, (3) ut urbi privilegia ſalva manerent, pax publicata fuerit, Epiſcopus tamen, anno 1272. mortuus, cives a banno abſolvere noluit. Succeſſor ejus, Siegfridus VVeſterburgius, eodem banno conſtrictam urbem tenuit, imo ut Anteceſſoris ſui carceres ulciſceretur, ubi anno 1278. Wilhelmus noſter cum filio primogenito, Wilhelmo, & duobus filiis naturalibus, Aquisgranum armata manu intraſſet, iique a civibus in furorem actis 16. Martii occiſi eſſent, ob id Miſſam feſtivam de S. Petro (cujus initium: Nunc ſcio vere, quod miſit Dominus Angelum ſuum, & liberavit me de ore Leonis,) (4) cecinit; deinde Juliacum obſedit, & antequam illud caperetur, cum militaribus Wilhelmi copiis conflixit, victoriam conſecutus, totum Comitatum, Nidecciano & Hambochio caſtris exceptis, ſibi ſubjecit, Juliaque arce ſolo æquata, aliam ad Tulpetum poſuit; Provinciæ ereptæ partem poſtea Walramus & Gerhardus, filii ſuperſtites, ope Comitis Loſſenſis, concordia inita receperunt, (5) donec in pugna Worringenſi (6) Reinholdo Geldro a Joanne, Brabantiæ Duce, cum

(1) Pluribus has turbas deſcribunt MS. *Honſeler.* & *M. Chronic. Belgic.* p. 260. *Schaten.* T. II. pag. 115. & ſeqq.

(2) Addit *Ubbo Emmius* Rer. Frif. lib. 10. Simonem, Epiſcopum Paderbornenſem. Sed priorem evaſiſſe poſt pugnam, teſtatur MS. *Honſel.* poſteriorem captum fuiſſe, negat *Schaten.* l. c.

(3) Jurejurando ab utraque parte firmata Coloniæ in Templo S. Mariæ. *Centur. Magdeb.* Cent. XIII. cap. 8.

(4) *M. Chron. Belg.* p. 237. hunc Wilhelmum appellat *Eccleſiæ Colonienſis illo tempore infeſtiſſimum perſecutorem.*

(5) Pluribus hoc deſcribit *M. Chron. Belgic.* p. 266.

(6) Ducibus Brabantiæ & Geldriæ, cui Archiepiſcopus Colonienſis adhærebat, de Succeſſione in Ducatum Lymburgicum inter ſe contendentibus. Vide *Hiſt. Marcanam* ſub *Everhardo III.* & infra *Hiſt. Montanam.*

Digitized by Google

cum Adolpho Naſſovio, Siegfrido vero Epiſcopo ab Adolpho, Montium Comite, captis, non tantum ope Joannis, Brabant. Ducis, tota regio anno 1288. ad filios rediit, ſed etiam caſtrum Tulpetum deſtructum, & oppidum Lechnichium a Comite Juliacenſi, & Eberhardi Marcani (qui Rodenburgum interea obſedit & expugnavit,) filio, Arnburgi Domino, cinctum & deditum eſt; Juliacenſes etiam cum Marcanis contra Colonienſes, in villa Nemore prælio commiſſo, Victores abierunt. Archiepiſcopus Siegfridus VVeſterburgius, cum poſt ſeptennalem carcerem pro redemptione, conſenſu Capituli, ditionem Bensbergiam, cum Duſſeldorpiana, aliisque pagis & caſtris ultra Sigeburgum ſolveret, & banno urbem liberaret, dimiſſus eſt, qui tamen ſtatim, contra fidem datam, Adolphum Montanum per ſuos dolo iterum comprehendi juſſit, neque vinculis, in quibus an. 1295. mortuus, & Greveradiæ tumulatus, eum liberari voluit, pecuniam licet & reliqua omnia Archiepiſcopo reſtituere paratus eſſet.

In hanc Colonienſem controverſiam altera quoque Aquisgranenſis incidit, quam, quia VVilhelmum noſtrum etiam concernit, breviter attexemus. Nam cum Richardus, Rom. Rex, ſedem Regiam Aquenſem anno 1269. ei obligaſſet, ut ſupra diximus, hic judicio tanquam Advocatus & Præfectus urbis præſedit, & præterea anno 1276. in Nemus Sapulienſe, tanquam ab eodem Richardo ſibi datum, jurisdictionem exercuit, quod tamen a Rudolpho I. Imp. pro 700. Marcis tantum ei obligatum erat. Aquenſes igitur cum Siegfrido VVeſterburgio, Ubiorum Archimyſta, adverſus quem etiam Ubiopolitanis, contra ſe inſurgentibus, conſilio VVilhelmus adfuerat, fœdus inierunt; his ut occurreret, cum ad expeditionem Bohemicam contra Regem Ottocarum, juſſu Rudolphi Habsburgici Imp. ſibi impoſitam, ſe accingeret, eumque in uſum pecuniam, ab Imp. civibus impoſitam, exigeret, filio primogenito VVilhelmo, & duobus filiis naturalibus, aliisque Comitibus ſtipatus, inſuper 472. equeſtris ordinis Viris, ipſa memoria Heriberti Epiſcopi, profeſto B. Gertrudis, inclinata jam die, ſub nonam veſpertinam, anno 1278. 16. Martii, de improviſo Aquenſem urbem ſpe ea potiundi intrat, ſed a civibus ad arma provolantibus, occluſis portis, & disruptis parietibus, circumventus, e regione Monaſterii, quod albarum Virginum nunc vocant, ubi etiam rei geſtæ monumentum ſaxeum viſitur, a lanio, & ut quidam volunt, fabri ferrarii malleo miſere una cum filio trucidatur, (1) unde verſus:

Enſes Granenſes ſenſerunt Juliacenſes,
Gentes elatæ, Gertrudis nocte Beatæ,
Mille trecentis quater ſex binc modo demptis.

Chro-

(1) Vide *Schaten.* Annal. Pad. T. II. p. 134. *Adel. Erich.* fol. 289. col. 2. *Haræus* Annal. Brabant. T. 1. p. 281. ubi factione Ducis Brabantiæ, ut nonnulli ſcribunt, id factum fuiſſe, refutat teſtimonio Trithemii. *Mejerus* Annal. Flandr. p. 93. *Job.* a *Leydis* in Chron. Belg. lib. 24. cap. 12. ita ſcribit: *Anno Domini milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo octavo Wilhelmus, Comes Juliacenſis, cum filio ſuo primogenito in crepuſculo noctis civitatem Aquisgranum, a Siphrido, Archiepiſcopo Colonienſe, inimico ſuo, tunc obſeſſam, dolo viſus eſt obtinere, quam multis cum armigeris clam ingreſſus eſt: Stationarii vero excubatores de tanta hoſtium caterva inopinate ſuperveuientium ſtupefacti, excitis a ſomno felociter civibus inſurrexerunt, armatorum exercitum adeſſe. Cives vero excitati, armis ſe munientes, conſeſtim ad defenſionem urbis accelerarunt, exhortantes ſe mutuo ad pugnam. Itaque cum cognoviſſent, Comitem Juliacenſem adeſſe, occurrerunt ei cum furore ad dimicandum in medio foro. Juliacenſes ex illo impetu nimium formidantes ac paulatim diffugientes, dictum Comitem cum filio deſeruerunt ſuo, qui cum quadringentis & ſexaginta pugnatoribus ibidem fuit proſtratus. Quapropter Juliacenſes in ultionem ſui Comitis Aquisgranenſes multis militum excurſibus plurimum devaſtarunt, & armorum potentia eorum Remp. ublicam labefactarunt. Tandem pax compoſita inter eos, ut ab utraque parte arbitri feligerentur Viri provida, prudentes & virtute conſpicui. Quorum demum arbitrio diffinitum eſt, ut Juliacenſes omnem rancorem deponerent, & omnem offenſam Aquenſibus remitterent, ac omnes viatores atque peregrinos in terris ſuis defenderent, & ut omnes, qui in omni ſeptennio civitatem Aquenſem pro indulgentiis viſitare vellent, ab omni prædonum & hoſtium injuria ſecurarent atque reducerent, pro quibus laboribus Aquenſes Comitibus Juliacenſibus perpetuis temporibus præſtare promiſerunt gratioſe meditatem omnium oblationum, quæ in Eccleſia Deiparæ Virginis Mariæ ex devotis Chriſti fidelium oblationibus ſingulis ſeptenniis provenirent & contingerent Aquenſibus.* Vide quoque *P. Bertium* R. G. lib. 3. p. 461. Coactos inſuper Aquisgranenſes fuiſſe, crucem in ejus rei memoriam erigere, ex *Frecheri* teſtimonio memorat *Meibom.* T. 1. S. G. p. 420.

Digitized by Google

Chronicon vero Gemblacenſe ita exprimit:

Anno milleno bis centeno heptaque duodeno.

VValeramus vero Falcomontius, paternis cautus periculis, Theodori ſcilicet, Engelberti Archiepiſcopi fratris, qui ſimili caſu a Colonienſibus interfectus fuerat, ſaniore uſus conſilio, cum cæteris introitum diſſuadere non poſſet, macellum cum eis intrare (1) conſtanter recuſans, retrocеſſit. Poſt quam cladem Siegfridus, Colonienſis Metropolites, tum ob illata ſibi damna, tum pacto fœderi cum Aquenſibus facturus ſatis, Ditionem Juliacenſem invadit, (2) Duram & Juliacum, everſo funditus, quod ibi, Caſtro, expugnat, univerſaque propemodum oppida, præter Nideccam & arcem Hambochiam, ſuæ poteſtatis fecit, eoque magis in Juliacos deſæviit, quo injuriam, Engelberto Falcomontio prædeceſſori trium & dimidii annorum captivitate illatam, vindicaret.

Anno 1278. Johannes, Dux Brabantiæ, & Guido, Flandriæ Comes, cædem ulturi, Aquisgranum magno exercitu obſident, ſed tandem re infecta (3) diſcedunt. Archiepiſcopus igitur Colonienſis oppidum Durenum & multa alia Caſtella eripit: Dux vero Limburgenſis, cognati ſui injurias ulturus, viciſſim in ditiones Epiſcopi involat, & eum, ut erepta reſtituat, cogit. Poſtremo Martino IV. Papa intervenіente, non tantum concordia inita, & omnia dominia, caſtra & oppida ab Archiepiſcopo reſtituta, ſed cum vidua quoque VVilhelmi anno 1280. vigilia D. Matthæi, ejusdemque tribus filiis, VValramo, Præpoſito Aquenſi, Ottone, Trajectenſium Præpoſito, & Gerhardo, conſiliis Siegfridi Archiepiſcopi, Joannis, Lotharingiæ & Brabantiæ Ducis, Aquenſes, numeratis ei 15. marcarum Denariorum millibus, qui vulgariter Anglici Brabantini dicebantur, (12. ſolidis pro quavis marca computatis,) & quatuor altaribus, uno in albarum Cœnobialium monaſterio, altero Portzenſi templo, & duobus in urbe Nideccienſi, in ſolatium animæ defuncti Comitis erectis, ſingulisque decem marcarum Sterlingiorum proventibus dotatis, reconciliati ſunt. Triethem. in Chron. Hirſ. addit, tertiam partem (4) oblationum in Eccleſia B. Mariæ virginis ex devotione peregrinorum, vel undecunque cedentium, cum præpoſitura Aquenſi, additam fuiſſe. De eo ita Streithagenus:

Bello, pace bonus nimium, ſed partibus hærens,
In ſanctos Domini protulit usque manus.
Non impune tamen: commotis civibus olim
Granenſi jacuit cæſus in urbe miſer.

Waleramus, Wilhelmi V. filius, patre & fratre Wilhelmo anno 1278. Aquisgrani occiſis, ſub Adolpho Naſſovio & Alberto Auſtrio Impp. Comes Juliæ ex Præpoſito Aquenſi ædis Marianæ factus in ordine 11. Guidonis, Flandriæ Comitis, filiam uxorem habuit, qui, præter ditionem avitam, ſuppetiis Joannis, Brabantiæ Ducis, recuperatam, etiam eidem Johanni, Duci Brabantino, & Adolpho Montano, anno 1288. contra Siegfridum VVeſterburgium, Archiepiſcopum Colonienſem, & Reinholdum, Geldriæ Comitem, in prælio VVorringenſi (5) ſuffragatus, anno 1292. capto Epiſcopo, cum Eberhardo Marcano, VVeſtphaliam & Angriviam vaſtavit.

Idem anno 1301. Eberhardo Marcano (6) contra VViegboldum Holtenum, Archiepiſcopum Colonienſem, qui Siegfrido VVeſterburgio ſucceſſit, adjumento fuit. Caſtra enim ille Lechenichium, Hoveſtadium, Rodenburgium vero Eberhardus Marcanus obſederunt. Hujus etiam filius primogenitus, Engelbertus, VValeramo in pugna nemoris villani adfuit, in qua victoria inſigni contra Colonienſes potitus eſt. Belli motu & metu ſedato, animisque Ducum reconciliatis, ab Archiepiſcopo Tulpetum VValeramus emit, quod poſtea tamen Cono Falckenſteinius, Archipræſul Trev. & Colonienſis adminiſtrator, redemit.

Ad-

(1) Verba ſunt *Diod.* apud *Hæreum* T. I. p. 281.
(2) *M. Chron. Belgic.* p. 266. *Hæreus* l. c. *Lib.* 2 *Northof* ap. Meibom. p. 391.
(3) *Hæreus* l. c.
(4) Ita quoque *Bertius* l. c. *Johannes* a *Leydis* l. c. medietatem dicit.
(5) *Hæreus* T. 1. Annal. Brab. p. 286. Vid. infra *Hiſt. Montan.*
(6) Vide ſupra *Hiſt. Marcanam* ſub *Eberhardo.*

Digitized by Google

Advocatiæ autem seu præfecturæ Aquensis, quæ antea Joanni, Duci Brabantiæ, collata fuerat, anno 1292. Adolphus Nassovius Imp. VValeramo huic pro pecunia, qua eidem obligata erat, redimendi potestatem fecit, eodemque anno, mense Septembr. pro 1300. Marcis plene gubernandam commisit; eidem Joannes, Dux Brabantinus, Villicaturæ redimendi potestatem, item Adolphus Nassovius an. 1297. concessit. Atque sic libera & Imperialis civitas Aquensis, quæ prius circa ullum medium Cæsaream Majestatem attingebat, deinceps tutelæ & patrocinii nomine Comitibus & Ducibus Juliæ fuit obstricta.

Mejerus in Annal. Flandricis fol. 86.

Filium habuit VVilhelmum VI. dictum Bello-Clericum, (1) Comitem Juliaci in ordine 12. qui primum Præpositus S. Servatii Trajecti ad Mosam factus, mortuo anno 1302. VViegboldo Holteno, cum Henrico Vierneburgio, & Reinholdo VVesterburgio, in electione concurrit, (2) ipse tamen, favore Bonifacii VIII. Papæ, Colonienſis Archiepiscopus factus, sed fago magis, quam toga aptior, nepotibus Joanni Guidoni, & Henrico Flandris adversus Philippum, Galliæ Regem, cum injurias, ab hoc avo materno trium horum patri Guidoni illatas, concoquere non posset, a Brugensibus accitus, & bello præfectus, relicta Ecclesia, (3) pugnæ Flandricæ anno 1297. præfuit, & apud Furnas captus est. (4)

Postea in anno Comitatus quarto, Christi 1304. sine uxore & liberis decessit, eique patruus Gerhardus V. VVilhelmi V. filiorum tertius, Castrensis Dominus, sub Alberto Austriaco, Henrico VII. Lutzenburgio, & Henrico IV. (5) Bavaro, Imperatoribus, atque in Diplomate, ab Alberto civitati Duisburgensi anno 1296. concesso, cum Theodorico Clivio & VVilhelmo Montano testis, successit, Juliæ Comes in ordine 13. & ultimus, qui ex Elisabetha Clivensi VVilhelmum, VValeramum, & Godefridum, Dominum in Bercheim, testes in literis Adolphi Marcani, Episcopi Leod. anno 1329. ejusdemque in bello, contra cives gesto, anno 1321. cum Reinholdo Geldro, Adolpho Montano, Engelberto Marcano, suffragatores, genuit. VValeramus, in Academia Parisiensi & Aureliacensi in erudita pietate institutus, gradumque Baccalaureatus & Licentiatus nactus, ex Præposito Leodiensi anno 1331. post Henricum Vierneburgium, circa festum Epiphaneias eodem anno mortuum, Joannis XXII. Pontificis Romani, Avenionæ residentis, & fratris favore & patrocinio, contra vota capituli, Adolphum Marcanum, Episcopum Leodiensem, desiderantis, cum annorum esset 28. in Archiepiscopum Colonienſem promotus, (6) sequentibus tamen annis fratrem adversum habuit. (7) Tandem vigilia Assumptionis Mariæ anno 1349. mortuus, (8) Coloniæ in summo templo inhumatur.

Pater Gerhardus anno 1301. castrum & oppidum Lechenichium, nomine fratris VValerami, suppetiis ab Engelberto Marcano, Eberhardi filio, 100. equitum submissis, obsedit & cepit.

Anno 1308. in Diœcesi Osnabr. a suis derelictus, vulneratus est. Idem anno 1302. a Theodoro Falckenburgio præturæ Aquensis, pignoris pro certa pecuniæ summa, qua patri

(1) Vide de hoc nomine *Buchelium* in Notis ad *Hedam* p. 234.

(2) *M. Chronic. Belgic.* p. 285.

(3) Antequam Sacerdotio esset inauguratus. *Lev. Northof.* p. 396. apud *Meibom.* Vide quoque supra *Hist. Clivens.* sub *Johanne*, ultimo Comite Clivensi.

(4) Non interfectus, ut *M. Chronic. Belgic.* scribit l. c. sed postea in carcere defunctus. Ita enim *Mejerus* in Annal. Flandriæ pag. 100. *Duo summi Duces hac pugna sunt sublati, Philippus, Atrebatis filius, qui ex vulnere accepto non ita multo post moriebatur, cujus in vindictam Wilhelmum Juliacensem, ad Fanum Odomari in vincula conjectum, squalore carceris mori Atrebas coegit.*

(5) Imo rectius Ludovico IV. alias Bavaro, cui adversus Fridericum Austrium, opera potissimum Archiepiscopi Colon. Henrici Virnenbergici electum, adhæsit, unde is Archiepiscopus adversus Gerhardum Comitem castrum Lechenich munivit. *M. Chronic. Belgic.* p. 296. *Schaten.* Annal. Pad. T. 2. p. 234.

(6) Qua de re, ut & ceteris ipsius rebus gestis, vide pluribus *M. Chron. Belg.* p. 295. 296. & 297.

(7) Orta discordia, quod Walramus castrum Lechenich magis muniret, fratre suo plurimum invito atque renitente. *cit. Chron.*

(8) Parisiis, in Galliam profectus, ut expensis domi parceret, quod, *quæ Ecclesiæ, castrorum & mensæ Episcopalis reditus erant, solvendis debitis in creditorum manus pervenerant. M. Chron. Belgic.* pag. 297.

Digitized by Google

patri Theodorici VValeramo obligata erat, redemptionem impetravit. Eidem an. 1309. 13. Cal. Novembr. Coloniæ Albertus Imp. præfecturæ Aquenſis redemptionem a Theodoro Falckenburgio, qui a Waleramo patre, cui etiam obligata fuerat, ut jam dictum, acceperat, & anno 1305. libras Ital. 1400. priori æri addiderat, Reinholdus vero Falckenburgius an. 1306. 6. Cal. Auguſti, 400. Marcas auri Francofurti adjecerat, confirmavit.

Quia vero ob eandem præfecturam cives Aquenſes cum Gerhardo hoc noſtro Julio, & Reinholdo Falckenburgio, diffidebant, in partes Principum tractus Abbas D. Cornelii ad Indam, an. 1310. ab Aquenſibus cum Monaſterio exſpoliatus, plerisque cœnobitis extinctis, ipſum clauſtrum incineratum fuit; tandem juſſu Henrici VII. Imp. Henricus Vierneburgius, Archiepiſcopus Colon. & Johannes, Brabantiæ Dux, paciſcuntur, iis mediis, ut Aquenſes Comiti Julio & Domino Falckenburgio mulctam ſolverent, defunctorum manibus parentarent, ipſum denique cœnobium inſtaurarent.

Gerhardus autem noſter Johanni, Brabantiæ Duci, (1) contra Reinholdum Falckenburgium patrocinatus, anno 1316. cum arce ſua expulit, & in caſtrum Nideccium captivum abduxit, ab eoque ingentem æris ſummam extorſit; & poſtquam annis ſex & viginti Juliæ præfuiſſet, anno 1328. obiit.

De Waleramo ita Sreithagenus:

Electus juvenis Mariana Præſes in æde,
Mox patris accepit frœna regenda loco.
Et ſimul extincti ſuffecit manibus aras,
Hoc pius; at factis imperioque bonus.

De patruo vero ejus Gerhardo:

Caſtrorum e Domino Comitis dignatus honore,
Belgarum coluit reque fideque Ducem.
Inſuper & Bavarum Regalem induxit in urbem,
Cæſarei ut poſſet culmen adire throni.

Sectio Secunda,

De Juliæ Marchionibus & Ducibus decem.

Wilhelmus, ejus nominis VII. Gerhardi filius, primus Juliæ Marchio a Ludovico Bavaro Imp. Francofurti, Reinholdo Geldro in Ducem tum quoque creato, Theodorico Clivorum, & Adolpho Marcæ Comitibus præſentibus, anno 1339. (2) factus, & non longe poſt, nempe anno 1356. a Carolo IV. Imp. Metis ejusdem primus Dux ſalutatus eſt, (3) ſub quibus Impp. duobus etiam vixit, & Johannam, (4) Wilhelmi III. Hollandiæ

(1) Tertio ejus nominis, cujus quoque patri auxilium tulerat in componendis turbis Bruxellis, inter plebem & Nobiles ortis. *Hæreus* T. 1. p. 299. Bellum vero inter Brabantiæ Ducem atque Reinaldum Falcoburgium inde erat exortum, quod Reinaldus, a Gerhardo Julicenſi captus, magna pecuniæ ſumma promiſſa, eſſet dimiſſus, quam ut Reinaldus ſolveret, Brabantiæ civibus in ſua ditione grave tributum impoſuit, ægre id ferente Duce Brabantiæ. Bellum inde exortum, & ſæpius renovatum, ut tandem componeretur, Johannes, Brabantiæ Dux, *Gerhardum, Juliaci Comitem, amicorum ſuorum integerrimum, ac plurimorum in Brabantia poſſeſſorem, pacis interceſſorem paravit: quo agente, præſtituta die colloquio Rodæ conventum eſt, decretumque ibi, ut Falcoburgi muri dirucrentur, &c. Hæreus* T. 1. p. 309.

(2) Ita quoque *Trithemius* ad cit. ann. *Cuſpinianus* in Chronic. Part. 2. p. 47. *Adel. Erichius* fol. 290. *Tölnerus* in Notis ad Cod. Diplom. *Hiſt. Palatin.* p. 70. lit. h. referunt. Alii anno 1329. id jam factum fuiſſe ſcribunt, quos etſi *Pontanus* in Hiſt. Geldr. p. 212. merito rejiciat, cum prioribus tamen quoque errat. Jam enim anno 1337. Wilhelmum *Marchionem* fuiſſe, ex Ludovici Bavari & Philippi, R. G. fœdere, in quo Wilhelmus Marchio vocatur, patet. Vide Tabulas apud *Leibnizium* in Cod. Diplom. p. 146.

(3) *Trithemius* ad cit. ann. *In eodem*, ſcribit, *Conventu Principum Wilhelmus, Marchio Juliacenſis, conſenſu omnium Principum in Ducem de Juliaco per Carolum Imperatorem creatus eſt. Pontan.* in Hiſt. Geldr. p. 270. Diploma refert, cui Wilhelmus Ducis titulo jam anno 1357. ſubſcripſit. Vide quoque *Adel. Erichium* fol. 290.

(4) *Adel. Erich.* Mariam vocat, Reinhardi, Geldriæ Ducis, filiam, duplici errore, quod Wilhelmum I. cum II. cujus Maria uxor fuit, confundat, ejus patrem Reinoldum appellet Reinhardum.

Digitized by Google

diæ & Hannoniæ Comitis, filiam, an. 1313. ductam, uxorem habuit, ex qua Gerhardum, Montium Comitem, de quo porro in Membro IV. (1) Wilhelmum ſucceſſorem, & filias, Richardem Marcanam, Engelberti III. conjugem, aliam Seinenſem, Joannam Wiedanam, & Philippam, (2) Godefrido Dalenbroichio, Comiti Loſſenſi & Heinsbergæ Domino, nuptam, ſuſcepit, quæ anno 1390. ipſa Bartholomæi, maritus vero ejus anno 1395. relicto ſucceſſore filio Joanne, exceſſerunt.

VVilhelmus autem, Juliæ primus Dux, de quo agimus, anno 1327. vivente adhuc patre, Ludovicum Bavarum Imp. in Italiam a Gibellinis evocatum, comitatus eſt: anno 1330. poſt triennium, patre jam defuncto, cum eodem ovante reverſus, dicto anno, 16. Cal. Martii, feuda Palatina (3) in provincia ſua omnia ab Ottone, Comite Palatino, primo hujus familiæ Electore, accepit, deque iisdem Juliæ Dux anno 1356. Metis a Carolo IV. ſalutatus, anno inſequenti 1357. 26. Januar. Ruperto ſeniori, Comiti Palatino, quod dignitas hæc fidelitatis homagii a ſe præſtiti neutiquam derogatura ſit, promiſit.

Anno 1331. Philippo Valeſio, Franciæ Regi, qui bellum contra Joannem tertium, Brabantiæ Ducem, propter ſuſceptum Robertum Atrebatenſem, (4) parabat, una cum aliis Principibus adhæſit.

Anno 1333. Ludovico, Flandriæ Comiti, propter Mechliniam, quam ab Adolpho Marcano, Epiſcopo Leodienſi, coëmerat, ſuffragatus, (5) intempeſta hyeme Rodam, fortiſſimum juxta aquas municipium, expugnavit. Reinholdus Geldrus contra, ut Flandrenſibus patrocinaretur, Sittardum obſedit: ſed obſidione ſoluta, Trajectum poſtea, licet irrito quoque conatu, aggreſſus eſt. Anno vero 1334. pace inter partes authoritate Regis Franciæ confecta, 30. millia florenorum ex contractu accepit.

Anno 1331. mortuo Henrico Vierneburgio, Archiepiſcopo Col. eodem anno VValramum fratrem, (6) ipſo apud Papam procurante, in locum ejus electum, anno 1334. ſplendidiſſimo cum comitatu Coloniam deduxit, qui ibidem anno ſeq. 1335. monaſterium

(1) De *Provincia Montana.*

(2) De qua vide infra *Appendicem tertiam.*

(3) Literas Recognitionis feudalis vide infra in Cod. Diplom. No. CXLIII. quas Autor initio quoque hujus membri pag. 365. ad annum 1330. retulit, atque huic Wilhelmo primo Duci adſcripſit. Sed perperam, quia Ludovicus & Otto, ejus filius, Comites Palatini, & Duces Bavariæ, a quibus feuda hæc accepta fuerunt, ſuperiori ſeculo vixerunt. Quare a *Frehero* Orig. Palat. P. 2. cap. 3. pag. 30. 31. & *Tolnero* in Cod. Diplom. ad *Hiſt. Palat.* No. 82. itemque *Fridr. Lucæ* Fürſten-Saal p. 1220. ad annum 1230. referuntur. Error Autoris inde procul dubio ortus eſt, quod Wilhelmus, Dux Juliacenſis, feuda illa Palatina anno 1357. denuo recognoverit, nihilque Ducalem ſuam dignitatem ipſis obeſſe profeſſus fuerit. Vide literas infra in Cod. Diplom. No. CXLIV. Quod vero ad originem horum Feudorum Palatinorum in Ducatu Juliacenſi & vicinis terris attinet, repetenda illa eſt ab antiquis Provinciæ Rhemenſis Ducibus & Majoribus Domus, qui multas ibi terras patrimoniales ſibi acquiſiverе. Vid. *Illuſtr. a Coccejus* Jurisprudent. publ. cap. 3. §. 93. Quid pace Osnabruggenſi de iis fuerit decretum, & poſtea actum, vide *Pac. Oſn.* Art. IV. §. 11. & apud *Lundorp.* T. 6. lib. 3. cap. 166.

(4) Qui ſucceſſionem in Comitatu Atrebatium prætendebat, & iratus, quod a Curia Pariſienſi pro amita ejus Mathilda eſſet pronunciatum, ad Comitem primo Namurcenſem, poſtea Henricum, Brabantiæ Ducem, conſobrinum ſuum, auffugit. In bello inde exorto *Hæreus* T. 1. p. 312. inter fœderatos adverſus Brabantiæ Ducem memorat *Gerhardum* Juliacum, patrem Wilhelmi, qui vero anno 1328. juxta Autorem noſtrum jam obierat; Forte autem Gerhardus Montenſis cum vicinis ſibi Principibus, Archiepiſcopo Colon. Comitibus Marcæ, Reinaldo, Duce Geldriæ, aliisque, adhæſit Regi Galliæ, dum frater ejus Wilhelmus partes ſequeretur Ducis Brabantiæ.

(5) *Hæreus* T. 1. p. 313. & 314. ubi hoc bellum ex alienatione oppidi Mechlinienſis ortum deſcribit, nullam inter ejus ſocios mentionem fecit Wilhelmi Juliacenſis, meminit vero *Johannes* a *Leydis* Chron. Belgic. lib. 17. c. 23. *Mejerus* Annal. Flandr. p. 157. memorat Gerhardum Juliacenſem, eodem errore, quo *Hæreus* Not. præced. Ceterum eodem anno cum Archiepiſcopo Colon. & Balduino Trevirenſi fœdus iniit contra latrones & turbatores pacis publicæ. *Schaten.* Annal. P. T. 2. p. 271.

(6) Vide de eo Not. ad pag. 394. Meminit quoque ejus *Theodorus Rhay* p. 20. *Anim. illuſtr.* tanquam Eccleſiæ decoris, gentis Juliæ delicii, & ſubditorum amoris.

Digitized by Google

um Carthuſianorum, eo ipſo in loco, inquit Streithagenus, quo olim S. Severinus Bellartini animam in cœlum angelico cum concentu deportari viderat, ædificavit.

Ab hoc VValramo, Colon. Archimyſta, quia Ludovicus Bavarus Imp. alienior erat, quod juſſu Papæ Clementis VI. Carolum IV. Johannis Lutzenburgii, Regis Bohemiæ, filium, Henrici VII. Imp. nepotem, in Regem Romanorum unxiſſet, frater quoque ejus, VVilhelmus noſter Julius, cum Marchiæ, Arnsburgi & VValdeccíæ Comitibus conjunctus, contra illum inſurrexit: a quibus VValramus ſuperatus, ad Rhenobergam bellum inſtauravit, ſed denuo multitudine victus, palmamque cædere coactus, poſt proſtratum exercitum Pariſios in Galliam fugit; ubi anno 1349. mortuo, VVilhelmus a Gennep in præſulatu ſucceſſit.

Anno 1336. Godofrido fratri mortuo VVilhelmus noſter in Dynaſtia Burcheimia ſucceſſit. Eodem anno 1336. cum prius ludo Equeſtri Ingelheimii interfuiſſet, primus Nemoris Comes (1) appellatus. Anno 1337. a Ludovico Bavaro ad Benedictum XII. Pontificem legatus, cum Roberto nepote, Adolphi, Montium Ducis, filio, Avenionem deſtinatus eſt: (2) Et poſtquam redux factus, eundemque iterum Romam comitatus eſſet, anno ſeq. 1338. in comitiis Francofurtanis in Marchionem evectus eſt; licet alii id in annum ſeq. 1339. rejiciant: quo etiam Reinholdus, ejus nominis II. Comes Geldriæ 9. in Ducem, præſentibus Philippo Pulchro, Galliarum, & Eduardo, Anglorum Regibus, avunculo & ſocero, evectus eſt.

An. eodem (3) 1338. inter Philippum Valeſium, Franciæ, ac Eduardum III. Angliæ Reges, Imperii rivales, (4) ſua potiſſimum opera, Eduardum Vicarium Imperii (5) declarari procuravit.

Anno 1339. Hannoniam cum eodem Eduardo Anglo ingreſſus, Cameracum & Hanecourtium obſedit.

Et anno 1340. ab ipſo quoque arbiter pacis cum Gallo ineundæ conſtitutus eſt.

Anno 1342. collegium Canonicorum ex pago Stommelenſi, auctoritate fratris Walrami, Epiſcopi Col. una cum corpore D. Chriſtinæ, ut putat Streithagenus, Nideccíam transportavit.

Anno 1343. ab eodem Eduardo Anglo affine, (duas enim ſorores, Wilhelmi III. Hol-

(1) Dicitur hic Comitatus Nemoris ab ingenti ſylva, quæ præ magnitudine vulgo die Wiſt, die Wele appellatur, cujus meminit *Lev. Northof.* ad ann. 1301. *Tölnerus* in Hiſt. Palatin. pag. 201. atque in notis ad Cod. Diplom. p. 70. Eſt vero feudum Palatinum, ut patet ex *literis Recognitionis* No. CXLIII.

(2) *Schaten.* T. II. Annal. Paderb. p. 281.

(3) Quo & cum Johanne, Duce Brabantiæ, Reinoldo, Geldriæ Comite, & Walramo, Archiepiſcopo Colon. Cæſaris juſſu, bellum intulit Adolpho, Epiſcopo Leodienſi, propter ejus ſtudium in Gallos. *Schaten.* p. 288.

(4) Imo potius Regni Francici, in quo, Carolo pulchro ſine maſcula prole anno 1328. defuncto, Eduardus III. quippe Caroli ex ſorore Iſabella nepos, ſuccedere cupiebat, cui vero Philippus Valeſius, Caroli patruelis, a Proceribus Galliæ præferebatur, quod lege Salica fœminæ, illarumque poſteri a Succeſſione in Regno Galliæ excluderentur. Bello hinc inter Anglos & Gallos orto, Ludovicus Bavarus, Johannes, Dux Brabantiæ, Wilhelmus, Comes Hollandiæ, Reynaldus, D. Geldriæ, Wilhelmus, C. Juliacenſis, Theodoricus, C. Clivenſis, aliique, Eduardo adhæſerunt. *Albert. Argent.* p. 127. & ſeqq. *Joh.* a *Leydis* lib. 27. c. 25. & lib. 28. c. 3. *Joh. Froſſardus* in Chron. lib. prior. *P. Æmilius* lib. 9. *Robertus Gaguinus* lib. 8. & 9. *Haræus* T. 1. p. 317. aliique.

(5) In Gallia Belgica, ut ita Eduardus Principes iſtius provinciæ adverſus Regem ſibi haberet addictiores. *Albert. Argent.* l. c. *Pontan.* Hiſt. Geldr. p. 225. *Schaten.* T. II. Annal. Pad. p. 289. *Conring.* de Finib. Imp. lib. 2. c. 3. Regnum vero Angliæ Imperio propterea ſubjectum fuiſſe, perperam inde colligunt *Victor* de cauſis Exemt. *Limnæus* lib. 1. c. 9. J. P. quod is honor aliis quoque Principibus exteris contigerit, absque tamen ditionum illarum ſubjectione Imperio. Wilhelmum enim *Pulchrum*, Arauſionem Principem, a Friderico II. Imper. Regni Arelatenſis *Vicarium* conſtitutum fuiſſe, teſtantur *Cæſar Noſtradamus* Hiſt. Prov. P. II. p. 182. *Andr. du Chesne* Hiſt. Burg. lib. 4. p. 638. qui tamen errat, quod ſub Friderico I. id accidiſſe ſcribat. Ejusdem Regni Vicarium conſtituit Carolus IV. Delphinum Galliæ. *Chifflet.* in Vindic. Hiſp. c. 13. *Schurzfleiſch.* Diſſert. 69. ubi fabulam de Regno Arelatenſi, a Carolo alienato, inde natam refutat.

Digitized by Google

Hollandiæ & Seelandiæ Comitis, filias, duxerant,) Comitatum Cantabrigenſem in Anglia dono accepit, quamvis literæ antiquæ eum titulum non præferant.

Eodem anno inter Adolphum Marcanum & Walramum fratrem, Archiepiſcopum Colonienſem, una cum Johanne, Brabantiæ Duce, & Adolpho, Montium Comite, pacem conſtituit.

Anno 1347. oppignorationem variorum locorum, inprimis præfecturæ Aquenſis a Carolo IV. Imp. accepit: hæc vero anno ſeq. 1348. ulteriores vires nacta. Wilhelmo noſtro poſt reditum ex Italia pro 10. mill. librarum Hallingenſium ulterius obligata, Kerpenſis & Werthinenſis præpoſituram collationis jure oppidorum Durenſis, Zinrzigiani & Regiomagi, caſtrique Cæſarinſulani, pignoribus additis: Ex his pignoribus caſtrum Sintzigianum cum avito ſuo Nidecciano amplificavit: in hoc vero, aula ampliſſima & ſplendida ſtructa, reſedit.

Durenſe tamen oppidum, antea Wilhelmo, ejus nominis V. Juliæ Comiti, a Friderico II. Imp. pro 50. mille floren. obligatum, hoc anno 1348. Wilhelmo noſtro, Marchioni & Duci, ulterius oppignoratum & confirmatum eſt.

Anno 1350. coronationi Caroli IV. Aquisgrani interfuit, & cum Brandeburgico de loci prærogativa (1) diſputavit.

Anno, ut diximus, 1356. Metis ab eodem Carolo in Ducum Imperii numerum cooptatus eſt: quo anno & Aurea Bulla ab Imp. publicata, & frater Wenceslaus, Lutzenburgi Comes, Imperii Ducibus aſſidere juſſus eſt.

Anno 1357. inter ipſum & Walramum de Borne, ob caſtrum & Dominium Falckenburgium, controverſia exorta eſt.

Anno 1358. cum filiis caſtrum Burgenbachenſe obſedit: ſed ex iis Gerhardum primogenitum, Montium Comitem, anno 1360. amiſit: cui idcirco, anno 1361. mortuo, Wilhelmus ſecundogenitus ſucceſſit: uxor anno 1374. in Februario maritum inſecuta. De ipſo ita Streithagenus:

Altius aſſurgens ſenſim per limen honoris,
Antiquos titulis exſuperavit avos.
Et quod promeruit Cydaris diadema Ducalis,
In feram primus juſſit adire domum.

WILHELMUS, ejus nominis VIII. 2. Juliæ Dux, Falckenburgi Comes, & Montis-Jovis Dynaſta, Wilhelmi vero tertii, filii primogeniti Geldriæ Ducis, Tutor.

Wilhelmus, ſecundus Juliæ Dux, ſub Carolo IV. & VVenceslao, (2) ejus filio, Impp. vixit. Uxorem habuit Mariam, Reinholdi I. Geldriæ Ducis, filiam ſecundogenitam. Ex hac VVilhelmum & Reinholdum, mutuos patris ſucceſſores; Johannam item, a Johanne XIII. Herculeo ductam, vel potius raptam, ſuſcepit. Ex Johanna porro Wilhelmus ab Arckel, qui in pugna Gorcumienſi ab Hollandis interfectus eſt, & filia Maria, Johanni Egmundano nupta, prodiit, Arnholdi Egmundani, poſtmodum Geldriæ Ducis, Johannis, Comitis Egmundani, & Wilhelmi, Iſelſteinii & Baerenſis Dynaſtæ, mater.

Wilhelmus vero noſter Julius, patri, per mortem intempeſtivam fratris, anno 1361. ſuccedens, an. 1362. tabulis pacis inter Patricios & plebem Loſſenſem erectis, 3000. aureor. pro diligenti navata opera dono accepit. Tulpetum, quod Walramus, Juliæ Comes,

(1) De qua controverſia *Henricus Rebdorf.* ad annum 1349. pag. 445. apud *Freherum* T. 1. *In qua Coronatione* (Caroli IV.) *cum Marchio Juliacenſis ſceptrum teneret regale, Ludwicus, Marchio Brandenburgenſis, recipere voluit ſibi de manu, dicens, ad officium ſuum hoc ſpectare; propter quod rumor eſt inter eosdem Dominos ſuſcitatus, quem Rex intercepit, & per Principes extitit diffinitum: quod quando Rex Romanorum coronatur, tunc ad officium Marchionis Brandenburgenſis ſpectat, ſceptrum regale tenere, ſin autem feuda regalia concedit, tunc ad officium alterius Marchionis hoc ſpectat.* Perperam vero ad ann. 1350. hæc refert Autor, quod Coronatio Caroli anno 1349. peracta, & Wilhelmus an. 1350. usque in ſequentem a filiis in cuſtodia detentus fuerit. MS. *Honſeler. Schaten.* T. II. Annal. Paderb. pag. 327.

(2) Quorum ille anno 1377. hic 1380. de Ducatu Juliacenſi, ceterisque ditionibus, eum inveſtivit. Vid. Tab. in Cod. Diplom. No. CXLV. CXLVI.

Digitized by Google

mes, enierat a Cunone Treviro, Archiepiſcopatus quoque Colonienſis nomine, Engelberto Marcano adminiſtratore, redemptum, eidem viciſſim ceſſit. (1) Anno 1366. Altare B. Mariæ virginis in oppido Caſtrenſi fundavit, quod poſtmodum in arcem Juliacenſem an. 1569. a Wilhelmo, Cliviæ, Juliæ, Montium Duce, translatum eſt.

Inter ipſum & Wenceslaum, Lutzenburgi & Brabantiæ Ducem, Caroli IV. Imper. fratrem, Johannæ Brabantinæ ſecundum maritum, an. 1371. in vigilia Bartholomæi, ob mercatores Brabantinos, per agros Julios iter facientes, haud exiguo Ducis eorum deſpectu exſpoliatos, pecuniaque exutos, magnum exarſit belli incendium: In quo Wenceslai caſtra Lambertus de Leſpoy, Magiſter militiæ Leodienſis, Robertus & Ludovicus fratres, Namurcenſes & ſani S. Pauli Comites; Wilhelmi vero noſtri partes Eduardus Geldriæ, & Wilhelmus primus Montium, Duces, ſecuti, (2) in campeſtribus Baeſwieleranis acie congreſſi, incerto diu Marte conflictarunt, donec, victoria ad Wilhelmum noſtrum inclinante, utrimque plus, quam 8. mill. hominum cæſis, Robertus Namurcenſis inter cadavera proſtratus, a ruſtico Julio, Gallicæ linguæ ignaro, occiſus, VVenceslaus cum Petro Barrenſi, Seranio Domino, capti, & Nideccam a Wilhelmo abducti ſunt: Ex ipſius vero aſſeclis Eduardus, Geldriæ Princeps, vel initio congreſſus, ut vult Divæus, vel ut alii, poſt conflictum, ab Hermanno a Leerß / proprio ſervo, cujus uxore abutebatur, vulneratus, triduo poſt occubuit. *Mejer. in Annal. Flandr. Chron. Colon. Chron. Brab.*

Johanna igitur, Brabantiæ Domina, ut de mariti captivitate nuntium accepit, Galliæ Regis Caroli conſilium ſecuta, Carolum IV. Cæſarem, Wenceslai fratrem, Conſluentiæ anno 1372. compellavit: qui, ejus infortunio motus, Wilhelmum primum proſcribit, deinde 11. Epiſcopis, 10. Ducibus, totidemque Comitibus, 83. Baronibus, & mille Equeſtris dignitatis Viris in arma vocatis, magnis in illum viribus movere decrevit, inſignem & triſtem ibi agrorum vaſtitatem facturus, ni Principum aliquot Electorum interceſſione, qui mali putabant exempli ſocium Imperii ſic oppreſſum iri, mitigatus fuiſſet. Aquisgrani enim circa feſtum Joh. Baptiſtæ coram adductus Wilhelmus Julius, cum Wenceslaum Brabant. etiam ultro ibi ſiſteret liberum, poſt acrem objurgationem Cæſari reconciliatus, & proſcriptione liberatus, pro filiis vero VVilhelmo & Reinholdo Geldria inveſtitus eſt. (3)

Anno eodem 1372. ipſa Gregorii, idem VVilhelmus, nomine filii primogeniti VVilhelmi minorennis, & octo tantum annos nati, Ducis Geldriæ, in provincia Geldrica, civibus omnibus privilegiis confirmatis, inauguratus eſt: ſpecialiter vero Gochenſium bona, ob damna in bellis civilibus perpeſſa, ab omni cenſu, tributo & exactionibus, omnibusque terreſtribus & aqueis teloniis ſuis exemit, ſeque nullas ibi amplius portas conſtructurum, nec lectos civibus quoque in uſum ſuum ablaturum, promiſit.

Anno 1372. eodem Engelbertum Marcanum, Adolphi & Margarethæ Cliviæ filium primogenitum, cui Eduardus, Geldriæ Dux, pro fideli adverſus fratrem Reinholdum navata opera, Limerſiam anno 1361. in pignus tradiderat, hoc tempore 5000. florenis annuis ex eadem Limerſia aſſignatis, vaſallum ſuum conſtituit: & Adolpho quoque ejus fra-

(1) *M. Chron. Belgic.* p. 316. *Inter alia allodia Eccleſiæ alienata Dominus Cuno a Wilhelmo, Duce Juliacenſi, nobilem antiquam poſſeſſionem redemit, videlicet oppidum Tulpadenſe cum ſuis juribus & diſtrictu, quod quidem allodium a longiſſimis temporibus, videlicet a Pontificatu olim D. Wicboldi Archiepiſcopi, in manibus Comitum Juliacenſium obligatum fuit.*

(2) Una cum Ruperto Naſſavio Hademario, Johanne Naſſavio Dillenburgenſi, Gerhardo, C. Cazenellenbogico. *M. Chron. Belg.* p. 309. *Hæreus* A. B. T. 1. pag. 344. & ſeqq. *Pont.* in Hiſt. Geldr. lib. 7. p. 290. *Browerus* A. Trevir. lib. 18. *Schaten.* p. 383. & 384.

(3) Eduardo enim, Geldriæ Duce, ex vulnere, in prælio Baswileriano a proprio ſuo armigero, cujus uxorem ſtupraverat, accepto, ejusque fratre Reinoldo ſine prole mortuis, Wilhelmus, Dux Juliacenſis, jure matris Mariæ, quæ Eduardi & Reinaldi ſoror erat, Ducatum Geldriæ ſibi vindicabat, eoque a Carolo IV. 1372. inveſtitus fuit, juxta literas inveſtituræ apud *Pontan.* Hiſt. Geldr. lib. 7. p. 300. Vid. quoque *M. Chron. Belg.* p. 311. *Joh.* a *Leydis* in Chron. Belg. p. 294. 295. ubi vero errat in primo Duce Juliacenſi, quem Wilhelmum, hoſtem Wenceslai, fuiſſe putat. *Schlichtenhorſt.* lib. 8. initio, & infra *Hiſt. Geldr. Schaten.* p. 386.

Digitized by Google

fratri, Comiti Clivio, pro 38. millibus Scutatorum Embricam cum inſulis adjacentibus oppignoravit. (1)

Anno 1375. fœdus (2) ad avertenda larrocinia, quæ paſſim fiebant, cum variis Principibus percuſſit.

Anno 1376. in coronatione Wenceslai, Caroli IV. filii primogeniti, & Johannæ, Alberti Bavari, Hollandiæ & Hannoniæ Comitis, filiæ, Imperatricis, menſe Julio Aquisgrani per Fridericum Saerwerdanum, Archiepiſcopum Colon. facta, cum Wenceslaus, Brabantiæ Dux, VVenceslai Regis patruus, enſem prægeſtare Cæſareæ Majeſtati vellet, idemque jus Electoris Dux Saxoniæ ſibi vendicaret, pene ad amica Marti ſigna conclamatum fuiſſet, Rege Wenceslao nepote, Alberto Bavaro, Wilhelmo hoc noſtro Julio, ipſique urbe Aquenſe, Wenceslao Brabantino, Electoribus vero inprimis Eccleſiaſticis Saxoni patrocinantibus, quæ tamen Caroli IV. Cæſaris prudentia compoſuit. (3)

Anno 1377. ipſa Luciæ, filius ejus VVilhelmus, 14. annorum juvenis, in Geldriam, ſibi ob matrem debitam, introductus, & a civibus, privilegiis eorum confirmatis, inauguratus eſt, præſentibus ex conſilio Julio: **Frambach**/ Marſchalco **Biergel**/ Daniele ab **Epemich**/ Joanne ab **Haernen**; ex Geldria vero, Sandero a **Roſſum**/ Wilhelmo a **Beuchshuſen**/ Joanne a **Keſſel**/ Henrico **van der Straeten**/ Equeſtris dignitatis Viris; Præpoſito Zutphanienſi, Henrico de **Wichraede**/ VVilhelmo de **Steinbergen**/ itidem antiquæ nobilitatis Viris.

Anno 1378. oborto in Eccleſia Leodienſi ſchiſmate, (4) negotio huic Wilhelmus noſter ſe immiſcuit, verum irritatus inſolentia (5) Brabantini, brevi poſt domum reverſus eſt.

Anno 1379. Mercurii poſt diviſionem Apoſtolorum, civibus Gochenſibus appellationem Geldrienſem in Ruremundanam convertit, & iisdem, VVenceslauno, Brabantiæ Ducem, a ſe captum, nonniſi privilegiis ipſorum in teloniis confirmatis dimiſſum, profeſſus eſt.

Anno 1380. ad coronationem Caroli VI. Galliarum Regis, cum filio evocatus eſt.

Anno 1381. bello Marcano, inter Engelbertum Comitem, & Fridericum Saerwerdanum, Archiepiſcopum Colon. inito, interfuit.

Anno 1388. cum Leodienſes exercitu 40. millium, ob cives eorum, mercatores ali-

(1) Vid. ſupra *Hiſt. Cliv.* & *Com. Marcan.*

(2) Tam fœda enim Comitum, Nobilium & prædonum licentia erat, ut Wilhelmum, Montium Comitem, haud procul Tremonia captum, abductumque non prius libertati reddiderint, quam 40000. veterum Scutorum penderit. *Schaten.* T. II. Annal. Pad. p. 380.

(3) Filio ſuo Sigismundo, ne alterutrum offenderet, juſſo, ut enſem tum Imperatori præferret, qua de re *Edmundus Dinterus* in *M. Chron. Belg.* p. 326. *Cujus Coronationis tempore permaxima diſcordia, ſive diſſenſio inter illuſtrem Dominum Wenceslaum de Bohemia, Ducem Lucemburgenſem, Lotharingiæ, Brabantiæ & Lymburgiæ, fratrem dicti Domini Imperatoris, ex una, & illuſtrem Ducem Saxoniæ ex altera parte, utroque ſcilicet Lucemburgenſi, occaſione Ducatus Lotharingiæ & Brabantiæ, ſed Saxoniæ Duce, ratione officii ſacri Mareſcallatus Imperii, arrogante ſibi jus deferendi enſem regalem, ſive Imperialem coram Rege, tam in ſua Coronatione, quam in aliis ſolennibus actibus, & res eo devenit, ut uterque pro ſui juris conſervatione & manutentione ad arma ſe comparavit. Quod Imperator percipiens, miſit ad prædictos contendentes illuſtrem Wilhelmum, Ducem Juliacenſem, ac Villicum Burgimagiſtrum & Rectores Imperialis ſedis Urbis Aquenſis, ad pacificandas partes prædictas, jure cujuslibet ſemper ſalvo. Et interim, tumultu durante, Imperator ſagax tempore Coronationis, in Eccleſia, ſive Capella Imperiali Beatæ Mariæ ibidem, ut moris eſt, celebratæ, illuſtrem Sigismundum, Marchionem Brandeburgicum, filium ſuum ſecundo genitum, tunc juvenem, & non niſi decem annos habentem, enſem regalem ante ſe præferre juſſit, ut a prædicto Domino Sigismundo, tunc Rom. ac Ungariæ, Dalmatiæ & Croatiæ, &c. Rege, in ſacro generali Conſtantienſi concilio anno Dn. 1415. ex ore ejus proprio commemorari ſæpius audivi.*

(4) Inter duos ſimul electos Epiſcopos, Arnoldum de Hoerne & Euſtachium Perſand, quorum hic a Clemente VII. ille vero ab Urbano VI. erat confirmatus, atque defendebatur a Duce Brabantiæ, cui auxilio venere Dux Juliacenſis & Archiepiſcopus Colonienſis. *M. Chron. Belgic.* p. 323. *Heda* de Epiſc. Ultraj. p. 258.

(5) Quod Dux Brabantiæ Epiſcopatum Leodienſem igne vaſtaret, invitis Duce Juliacenſi & Archiepiſcopo Colonienſi. *Ibidem.*

Digitized by Google

aliquot bonis exutos, in terram Juliacenſem irruerent, ægre admodum, datis nobiliſſimis quibusque obſidibus, cum iisdem tranſegit.

Anno 1388. etiam VVilhelmum filium, jam tum Geldriæ Ducem, & propter Graviam bellum (1) cum Johanna Brabantina gerentem, primo adjuvit, deinde Carolo, Galliæ Regi, qui conſanguineæ, filii denuntiatione ſuperba irritatiori factæ, in ſubſidium adventabat, eum reconciliavit, (2) de quo in filio plura.

Anno 1392. relicto ſucceſſore filio primogenito Wilhelmo, ex hac vita abiit: quem Maria Geldrica conjux an. 1397. inſecuta eſt. De Wilhelmo ita Streithagenus:

Fratre prius rapto per triſtia fata priore,
Obtinuit populi jura ſuprema ſui.
Inde Brabantinas pugna concidit amara,
Et Procerum ingentes cum Duce cepit opes.

WILHELMUS, ejus nominis IX. tertius Juliæ, ac quartus Geldriæ Dux.

Sub Carolo IV. & Wenceslao, patre & filio, Impp. utrique Provinciæ maxima cum laude præfuit, Geldria vero a Carolo IV. in vigilia S. Andreæ anno 1372. Juliaci inveſtitus, uxorem duxit (3) Catharinam, Alberti Bavari, Hollandiæ & Seelandiæ Comitis, filiam, quæ prius Eduardi, avunculi ſui, Geldriæ Ducis, ſponſa (4) fuerat: verum nullam ſobolem ex illa ſuſcepit.

Primum in Geldria, defuncto an. 1371. altero avunculo Reinholdo, Eduardi fratre, aſſiſtentibus ſibi Bronchorſtiis contra Heckerianos, (5) fœmineum feudum jam a longis annis propter Mechtilden, Reinholdi primi Ducis filiam primogenitam, Reinholdi & Eduardi ſororem, aſſerentes, ſucceſſit. Inprimis quia Mechtildis annoſa erat, & ex triplici conjugio ſterilis, & hanc Maria Geldra, mater ſua, proxime ſequebatur: quem idcirco Carolus IV. Imp. literis, Juliaci in vigilia S. Andreæ, anno eodem 1372. datis, & a Nicolao, Præpoſito Cameracenſi, mandato Imp. ſubſignatis, in eodem Ducatu confirmavit: Provinciam tamen pater, filii minorennis tutor, adminiſtravit; imo anno 1374. pro ipſo bellum, a Mechtilde (6) matertera, nepotem ſibi adhuc ſuperſtiti in avito Ducatu præferri indignata, indictum, animoſe geſſit.

Anno vero 1377. ut in Hiſtoria patris diximus, annorum 14. juvenis ipſa Luciæ in Geldriam introductus, & a nobilitate atque civibus, privilegiis eorundem confirmatis, inauguratus eſt.

Non longe quoque poſt, defuncto Wenceslao, Brabantiæ Duce, a Johanna Brabantina, ejus vidua, quemadmodum Eduardus avunculus antea quoque fecerat, arcem Millenſem, cum Gangoltino & Fuichtano oppidis, Reinholdo, avo materno, a Theodoro III. Hinsbergæ Domino, cum terris iisdem ſubjectis, anno 1336. cum pro Comitatu Loſſenſi bellum gereret, oppignorata, Eduardo etiam patruo arctius obligata, ſed tamen iterum Friderico, Comiti Morſano, ab eodem in *ἀντίχρησιν* conceſſa, ab hoc vero Johanni, Braban-

(1) Ita tandem Rege Galliæ & Duce Burgundiæ intercedentibus compoſitum, ut ſummum, de quo contendebatur, in Graviam imperium Duci Brabantiæ maneret. *Pontan.* Hiſt. Geldr. pag. 329. *Hæreus* T. I. pag. 357. ubi Brabantinorum & Geldrorum jura in urbem Graviam refert.

(2) Arnholdo inſuper, Epiſcopo Leodienſi & Archiepiſcopo Coloniensi, ſimul intercedente apud Regem Galliæ. *M. Chronic. Belgic.* p. 330. & *Joh.* a *Leidis* in Chronic. Belg. p. 305. *Pont.* in Hiſt. Geldr. p. 329. *Hæreus* p. 360.

(3) Auctoritate Pontificis, quod nimis ſibi eſſent propinqui. *Joh.* a *Leidis* p. 297. Vid. quoque *M. Chron. Belg.* p. 311.

(4) Virgo adhuc intacta. *Aquilius* in Chron. Geldr. p. 35. Nuptias enim nondum celebraverat. *Pontan.* p. 294. Viduam tamen vocant *M. Chron. Belgic.* & *Joh.* a *Leidis* l. c. atque ipſa Catharina occiſo ſponſo ita conqueſta legitur:

Dat moet ſyn Godt geklaecht,
Dat ick ben Weduwe ende Maecht.

Pacta dotalia inter Albertum & Wilhelmum inita vide apud. *Pontan.* p. 314.

(5) De quibus factionibus vid. infra *Hiſt. Geldr.*

(6) De quo vide infra *Hiſt. Geldriæ.*

Digitized by Google

bantiæ Duci, vendita, repetiit: (1) quarum reſtitutione denegata, gliſcebat paulatim magis ac magis odium: & quia tum Brabantina fœdere Galliæ juncta, Philippus etiam Burgundus, Caroli Valeſii, dicti Sapientis, ejus nominis VI. Regis Galliæ, frater, Johannæ viduæ ſucceſſurus erat; erat enim Margarethæ ſororis neptis maritus: Wilhelmus hic noſter Julius & Geldrus, ut qui familiæ huic omni ſtudio ſtudebat ægre facere, quo ſuum in Angliam, quæ cum Gallia de corona contendebat, amorem declararet, eo profectus, bellum poſt Gallo atrociſſimis verbis (2) denuntiavit: plurimum etiam Brabantinis, ob arces & dominia ſupra dicta ſibi ablata, infeſtus, adeo, ut Burgundus, a vidua certior factus de quotidianis impreſſionibus, Equitum turmam ad finium tuitionem eo mittere cogeretur.

Ph. Commineus. Gallo alii ſuorum bellum ſuadebant, alii ob Britoniæ Ducem prius placandum diſſuadebant: quorum ſententia vicit. Cum enim is non obſcure de rebus ſuis cum Anglo videretur paciſci, imo jam Angliæ aliquot naves inter Normaniam & Britoniam mare tenerent, miſſis legatis cum eo transactum, & Coneſtablio omnia reſtituta ſunt.

Pace confirmata, anno 1386. bellum pro Johanna Brabantina cum Wilhelmo noſtro ob Graviam, Moſæ flumini vicinum oppidum, quam VVilhelmus obſeſſam expugnaverat, & ſui juris fecerat, ſuſcepit. Brabantini igitur iterum obſidione cinctam ferme ad deditionem compuliſſent, niſi Wilhelmus alio ſtratagemate obſidionem ſolviſſet. Cum enim tunc, Noviomagi ſubſiſtens, ab Anglicanis auxilia ex condicto (3) implorata, ſed ob domeſticas turbas & belli Scotici metum denegata, fruſtra exſpectaret, in oppidanis atque præſidiis ibi relictis fiduciam habuit; cum igitur Brabantini, fruſtraneo conatu hactenus oppidum oppugnantes, circiter decem millia ad deprædandum agrum hoſtilem emiſiſſent, VVilhelmus noſter anno 1387. etſi plerique diſſuaderent, contractis plus minus trecentis equis, & in aciem productis, inter Nyfferich & Oſterwick pagos, uno agmine conſertim in hoſtem imparatum ex improviſo involavit, & opinione citius oppreſſum, cum vix reſpirandi haberet otium, facili manu fudit, & cæſis aliis in conflictu, aliis, & quidem 400. fuga ſe in Moſam præcipitantibus, deſiderati ſunt plurimi. VVilhelmus victoria obtenta ſub dio cœnam in Nyfferich celebravit, ſignisque Brabantinorum militaribus potitus, 18. eadem magno pietatis documento Neomagi ad Aram D. Virginis (4) ſuſpendit. Cladis hujus nuntio in caſtra ad Graviam perlato, tantus illico fuit exortus terror, ut, rebus & impedimentis omnibus relictis, reliqui omnes profugerent: Brabantini tamen ſuorum auxilio Linnichium & Neoſtadium poſtea occuparunt.

Galliæ vero Rex Carolus, ejusque frater Ludovicus, Dux Aurelianenſis, quos mirus gerendi adverſus Wilhelmum noſtrum belli ardor, ob literas illas petulantiæ & contumeliæ plenas, inceſſerat, legatis & literis ipſis ad Cæſarem miſſis, ingentem Exercitum contraxerunt: Et cum acceſſus per Brabantiam denegaretur, per Campaniam, ſuſcepto itinere ad ſylvam Arduennam, tribus millibus præmiſſis, qui viam alioqui inacceſſam aptarent, Lutzenburgicam ditionem ingreſſi, cum jam vicini eſſent agro Leodienſi, Epiſcopus ejus Arnholdus Hornanus, a Præſule Colonienſi incitatus, apud Regem pro Juliæ Principe, Wilhelmi patre, qui primus furorem belli excepiſſet, interceſſit. Hic adductus ad Regem, cum belli cauſam deprecatus eſſet, filium etiam ſe moniturum promiſiſſet, in gratiam primum receptus eſt. Deinde ad filium cum Archiepiſcopo Colon. profectus, vix multis & minis & precibus, (5) ut culpam in Anglum transferret, perſuaſit: qui

(1) Altera cauſa erat controverſia de oppido Graviæ. Accedebant injuriæ, quas ſubditis ſuis a Brabantinis illatas eſſe ajebat Wilhelmus. *Haræus* T. I. p. 357. & ſeqq. *Pont. Heut.* lib. 2. ad an. 1387. Ab Anglis inſuper Wilhelmum, multis millibus conductum, fuiſſe inſtigatum, refert *Mejerus* Annal. Flandr. ad an. 1387. Vide quoque *Schaten.* T. II. A. P. p. 425. & Not. ad pag. præced.

(2) Literis nempe, quibus Comitatum Vierſen a Rege Galliæ repetebat, ſimulque bellum ei indicebat, atrocioribus verbis ſcriptis. *Pont. Heut.* l. c.

(3) Fœdere nimirum cum Richardo II. inito, de quo vid. *Pontanus* p. 324.

(4) *Mejerus* l. c. XVII. ſigna militaria capta, & ad aram Virginis Matris in perpetuam memoriam poſita fuiſſe, memorat.

(5) *Pontus Heut.* de Reb. Burg. l. 2. ad an. 1388. *Sed*, ſcribit, *dum Pater duobus comitatus Epiſcopis*

qui demum anno 1388. ad Carolum, Galliæ Regem, quem ſuis literis tam acerbis magnopere offenderat, acceſſit, ac, interveniente caduceatore ſupradicto, pacem cum Brabantina contraxit. Rex enim, conſpecto Duce, & accepta illius oratione ſingulari, propenſione commotus, non tantum factum magna facilitate condonavit, ſed etiam impenſius, ac ſi nunquam irritaſſet, amare cœpit.

In hoc bello Arnholdus ab Hœmen, injuria a Wilhelmo Duce affectus, ad Johannam Brabantinam defecit: & accepto exercitu ſelectiſſimo, Heſſum, Nederboſchium, VVichenium & Neiſſerichium pagos in regno Neomagenſi depopulatus eſt: ſed caſtris ſuis Hœmen, Moldickio, Aveſatio & Middelerio, a VVilhelmo cum ipſo captis, veniam deprecatus, eandem obtinuit. Quia vero in expeditionibus his omnibus Henricus a Gehmen fidelem VVilhelmo noſtro operam præſtiterat, huic Bredevordenſe caſtrum, (1) cum Alteno & Winterswichio pagis, in pignus anno 1389. conceſſit, qui illud poſtea in Steinfurti Comitem tranſtulit.

Durante etiam bello, anno 1382. ab Engelberto Marcano præfecturam Limerſiam, pro 8500. Scutatis redemptam, viciſſim accepit: Et anno 1387. cum Adolpho Marcano, Engelberti fratre, Comite Clivio, de mutua ſubditorum ſecuritate, arceque Afferden convenit.

Anno 1389. otii & quietis impatiens Wilhelmus noſter, militi conſcripto in Boruſſiam (2) contra infideles Rutenos profectus, militaris animi admodum illuſtria indicia exhibuit.

Anno 1392. mortuo patre VVilhelmo, Juliæ & Geldriæ Ducatus conjunxit.

Anno 1395. iterum cum Adolpho Clivio pactus, eidem literas Mechtildis matertera de Emmerica confirmavit.

Anno 1396. Reinhardum, (3) Schonforſtæ ac Sichenarum Dominum, bello impetiit, menſe Auguſto caſtro ejus Schonforſtano obſeſſo, quo feſto Remigii ab obſeſſis, incolumitatem vitæ ac fortunarum pactis, dedito, arcem VVilhelmſteiniam, quæ eidem Reinhardo una cum Advocatia Aquenſi titulo pignoris obligata erat, occupavit: Ideoque anno inſeq. 1397. novis pactis cum Aquenſibus tranſegit.

Anno 1397. ob multos ſuorum Geldrorum, (4) a Buſcoducenſibus occiſorum, iterum Brabantinis infeſtus, ſuppetiis Friderici Saerwerdani, Colon. Friderici Blanekenheimii, Traject. Ottonis Hoyenſis, Monaſt. Theodori Hornæi, Oſnabrugg. Epiſcoporum, exercitu 30. mill. militum plus minus contracto, & Nyſterici Moſa trajecto, Brabantiam vaſtavit, in memoriam rei geſtæ ſub Ilia Oſterwycena cœna celebrata. Contra Brabantini auxilio Johannis Bavari, qui in Leodienſem Præſulem electus fuit, & VValeramo

ſcopis ad filium proficiſcitur, ſtolide ferocem animum flectere nullis rationibus potuit. Cum enim Regis potentiam Exercitusque magnitudinem ob oculos pater poneret, tanto, inquit, mihi meisque victoria glorioſior queſtuoſiorque erit. Tandem patre Ducatus Juliaci exheredationem minitante, conſideranti, Anglico fœdere nil præter magnifica ſe conſecutum promiſſa, patris arbitrio de ſuperba belli indictione, contumelioſiſque ſcriptis dictisque ſe excuſat, Anglicoque fœderi renuncians, pacificatore Audace veniam pacemque impetrat, Regeque ei dextram præbente, menſa ejus familiariter adhibetur. Dehinc cum Brabantinis pax concluditur: Habeto, ſervatoque, quid quisque tum obtinebat, Brabanto ſummum in Gravium imperium manento, poſſeſſorque ſe ejus beneficiarium præſtito jurejurando profitetor: Captivi utrinque gratis dimittuntor: Belli utraque pars ſumptus ferto.

(1) *Pontanus* Hiſt. Geldr. p. 330. & ſupra Appendix IV. *Hiſt. Cliv.* MS. *Honſeler.*

(2) Bis illuc expeditionem ſuſcepit, anno videlicet 1384. & 1388. atque cum altera vice per Pomeraniam religioſo habitu proficiſceretur, captus ibi, & in caſtro Valckenburgenſi ſemeſtre ſpatium detentus, honorifice tandem dimiſſus fuit. *Pont.* Hiſt. Geld. p. 331. MS. *Honſel.*

(3) *Pontanus* p. 335. Reinaldum, Wilhelmi fratrem, ab Reinhardo, factis in Ducatum Juliæ excurſionibus, captum, nec niſi multo ære ſoluto dimiſſum fuiſſe, refert; ad quam injuriam vindicandam Wilhelmus Reinhardo bellum intulerit. Vide quoque *Hæreum* T. I. p. 365.

(4) Cauſas moti rurſus in Brabantinos belli prætexebat Geldriæ Dux, ut Arnoldum Hoymenum, Equitem, ob negatum ipſi a Brabantinis ſtipendium, ad ſe profugum, & ſupplicium a Gvalthero Trans-Rhenano, vulgo Wolter van Over-Rhyn, (*Hæreus Wilhelmum* vocat,) ex familia Gelriæ Ducis, ſumptum, vindicaret, bello Ravenſteini anno 1398. compoſito. *Hæreus* T. I. p. 365. 368. *Pont.* p. 338. *Mejerus* in Annal. ad cit. ann.

S. Paulini a Phil. Audace cum 200. Equitibus in ſubſidium ſibi miſſis, Julia invaſa, Neoſtadium occuparunt, Ruremundam acri obſidione preſſerunt. Pace autem circa octavam Petri & Pauli Apoſtolorum anni ſeq. 1398. inita, obſidio ſoluta.

Anno 1400. uxorem Catharinam Hollandinam amiſit.

Anno eodem 1400. VVenceslao ob ſocordiam & ſegnitiem (1) imperio iterum deſtituto, cum Robertus Palatinus menſe Auguſto, ſententia Electorum ſuffectus, (2) Aquis coronandus eſſet, quia Aquenſes, ſacramento VVenceslao religioſe devincti, VVilhelmi noſtri Julii ſui Archipræfecti auxilio ſubnixi, Roberto introitum in urbem negabant, (3) Coloniæ in Templo cathedrali a Friderico Saerwerdano, Archipiſcopo Colon. coronatus eſt.

Anno 1402. Ludovico Aurelianenſi (4) contra Burgundum, fœdere cum eo in odium Brabantinorum facto, 500. Equites adduxit: ſed inde domum reverſus, anno eodem 1402. 16. Februar. aliis Cal. Martii, diem clauſit in his terris ſupremum, in clauſtro Monchuſio prope Arenacum cum uxore conditus. De quo Streithagenus:

Addiderat titulis Geldros Wilhelmus avitis,
Et duplicis trabeæ ſyrmate clarus erat.
Sed tamen oppreſſus bellorum fortibus armis,
In Pruſſos bellum pro pietate tulit.

REINHOLDUS, nominis III. quintus Geldriæ, ac quartus Juliæ Dux.

Reinholdus, frater VVilhelmi, prius, ſicut literæ, ab ipſo anno 1397. datæ, teſtantur, Monaſterii, Eyfliæ & Berchemii Dominus, mortuo anno 1402. fratri, privilegiis in utraque provincia Nobilitati & civibus die Martis poſt Gregorii confirmatis, anno vero 1410. Lunæ poſt Matthæi Apoſtoli plenius repetitis, ſucceſſit, & utrique cum Juliæ, tum Geldriæ, ſub Roberto Palatino & Sigiſmundo (5) Impp. præfuit. Uxorem duxit Mariam Harecurtiam, Arthefiæ Comitem, Arſchottæ & Borbeccæ Dominam, ex qua ille quoque ſobolem nullam ſuſtulit: Imo poſt mortem ejus anno 1426. a Roberto, Montium

(1) Cauſæ abrogati Wenceslao Imperii, quæ ex *Emundo Dintero* in *M. Chron. Belg.* p. 326. 327. & 328. & in ipſa ſententia adverſus Wenceslaum in *Obrechti* Apparatu *juris publici, Actitque* ibidem Depoſit. Wenceal. p. 56. & ſeqq. prolixius referuntur, huc redeunt: *quod jura Imperii imminuiſſet: quod publicæ ſecuritatis conſervandæ curam omiſiſſet: quod prædationes & latrocinia permiſiſſet: quod juſtitiam non curaviſſet: quod contemtoribus ſacri ordinis indulſiſſet: quod ſævitiæ in innocentes ac publicæ privataque improbitati laxaviſſet frenos.* An idoneæ fuerint? examinat *Schurzfleiſchius* Oper. Hiſtor. Polit. p. 938. cujus hoc eſt ea de re judicium: *Non dubium eſt, Wenceslaum multa crudeliter & injuſte feciſſe, ac opes & jura quædam Cæſarei patrimonii deminuiſſe: An vero animum opprimendæ Reipublicæ & convellendarum omnium Imperii legum habuerit, & una habuerit animum tyranni proprie dicti, nondum pro vero quisquam affirmaverit. Quod ad imminutum Imperii patrimonium ſpectat, reponere ſaltem potcrat anteceſſorum exemplum, ſalvo nihilominus ordinum jure ad repetendum, quod ſine ipſorum conſenſu imminuiſſet ipſe, aut quo modo abalienaſſet. Quod de contemtu ſacri ordinis obvertitur, ſatis in aperto eſt, id exaggerari nimis, quod, quia Johannem Huſſum tam cnixe foverat, variæ confuſiones in ſacrorum officia irrepſiſſent, fiebat exoſus, & ſacri ordinis contemptor habebatur. Sed qui rem rectæ æſtimant, dicent forte, una illa re bonum fuiſſe, & certe fratre Sigismundo meliorem, ut, qui fidem Huſſo datam fregiſſet: tum vero tradit Emundus, Imperio privatum fuiſſe, non vocatum, non convictum, ſine cauſæ cognitione, ut forent haud dubie, qui colligerent, rem tam arduam, nec dum ſatis in morum legumque via expeditam eſſe, non naturæ, nec gentium, nec civili.*

(2) Poſtquam Fridericus, Dux Brunſvicenſis, Imperator electus, domumque profectus, ut ad coronationem ſe pararet, in itinere eſſet occiſus. Vide *Meibomii* Diſſert. de *Friderici, Ducis Brunſvicenſ. & Lunch. in Imperat. electi & miſera cæde* T. III. S. R. G.

(3) A Ruperto propterea in perſonis & bonis mulctati. *M. Chronic. Belgic.* p. 342. *Gobelin. Perſon.* ap. Meibom. p. 288.

(4) Ad Imperium Galliæ adſpiranti, dum Carolus Rex, ejus frater, mentis inops, hujusque filius, matri eſſet exoſus, quibus Ludovici molliminibus ſeſe opponebat Philippus Audax, D. Burgundiæ. *P. Heuterus* de Reb. Burgund. lib. 3. *Mejerus* Ann. Fl. l. 14. ad annum 1402. *Haræus* A. B. T. I. p. 371.

(5) Quorum ille anno 1407. hic anno 1414. Reinoldum de Ducatibus Geldriæ & Juliæ inveſtivit. Vid. Tab. in Cod. Dipl. No. CXLVII. & CXLVIII.

Digitized by Google

um Duce, Adolphi filio, ducta, nec hunc prole beavit. Bella, Clivenſe, Gorcumienſe & Brabantinum, geſſit. Nam anno 1347. prælio ſaltus Clivenſis, (1) quod VVilhelmus primus, Montium Dux, adverſus Adolphum primum, Clivorum Ducem, affinem ſuum, ob telonium Cæſar-inſulanum (vulgo Keyſerswerth) ſuſcepit, cum aliis VVilhelmo patrocinatus, interfuit. Cum autem victoria penes Adolphum eſſet, captus eſt Reinholdus, & ab Adolpho libere dimiſſus. Anno 1401. & 1405. cum ipſo de variis tranſegit: Inprimis vero an. 1402. hebdomade poſt Lætare, eidem Embricam (2) urbem, quam prius Mechtildis, Geldriæ Dux, matertera, Engelberto Marcano, patruo Adolphi, in pignus conceſſerat, VVilhelmus autem frater, ſicut in hiſtoria ipſius annotatum, redemerat, vendidit, & Limerſiam quoque pro decem Scutorum millibus amplius an. 1406. oppignoravit. Præterea affini Joanni Herculeo contra VVilhelmum, Hollandiæ Comitem, anno 1405. auxilio fuit. Cum enim is Alberti, VVilhelmi patris, redituarius eſſet, (3) ipſo ſenio confecto, filius Cabeljovios, a patre in pretio habitos, odiſſe cœpit, omnesque, & inter eos quoque Joannem, rationum ſibi diſtrictim reddendarum prætextu, exattuoravit: quas tamen non quidem VVilhelmo filio, ſed vel Joanni Burgundiæ, vel Anthonio Brabantiæ, Ducibus, vel Joanni denique Bavaro, fratri patris Alberti, Epiſcopo Leodio, ſe redditurum promte offerebat. VVilhelmus igitur, Friderici Blanckenheimii, Epiſcopi Ultrajectini, & Adolphi, Clivorum Ducis, nepotis, auxilio, Dynaſtiam Joannis Herculenam integram vaſtavit: Metropolim deinde ejus Gorcumiam 22. ſeptimanis obſedit; obſeſſi, Walrami Brederodii conſilio, obſeſſori reconciliandi, a Petro Johanne ſe ad filium Wilhelmum Herculenum, Wilhelmo Hollandino gratiorem, defecturos, proponunt: verum nihil obtinent. Quocirca VVilhelmus, a patre iterum in gratiam admiſſus, deſerto Gorcumio, ad avunculum, Reinholdum hunc noſtrum, Juliæ & Geldriæ Ducem, confugit, oppidumque eidem obtulit, quod intelligentes cives, Hollando ſeſe dedidere: VVilhelmus tamen ſuppetiis Reinholdi, ſtratagemate militari nocte urbe conſenſa, iterum ſibi vindicavit, ſuique juris reddidit. Contra VVilhelmus Hollandinus eos iterum obſedit, donec a Joanne Bavaro, Epiſcopo Leodienſi, anno 1412. pax his conditionibus (4) ſancita eſt, ut Gorcumium Hollandiæ accederet, pro eodem vero Reinholdus centum Coronatorum millia, affinis Joannes Herculeus caſtrum & dominium Oyenſe cum 6000. floren. annuis ex telonio Lobithano, filius VVilhelmus dominium Bornenſe in Provincia Julia viciſſim a Reinholdo acciperent. Porro illuſtris hæc familia Hollandina, Valencinis VVilhelmo jam ſæpius dicto, ultimo ejus hæredе maſculo, an. 1417. mortuo, defecit: de Provinciæ hæreditate Joanne Bavaro, Epiſcopo Leodienſi, patruo VVilhelmi, qui relicta hac dignitate, Anthonii, Brabantiæ Ducis, viduam uxorem acceperat, & VVilhelmi filia, Jacoba, contendentibus. Qua occaſione VVilhelmus Herculeus, avitam urbem & ditionem recuperare contendens, ibidem in cruento prælio occubuit: Et ſic in familiæ Herculenæ (5) ditiones Egmundana per conjugium Joannis Egmundani, Arnholdi filii, Mariæ Herculenæ copulati, ſucceſſit.

Ad Brabantinam denique controverſiam quod attinet, ſupra dictum eſt, quod frater ejus VVilhelmus inter cætera etiam ob Graviam cum Johanna belligeravit: Quod quia compoſitum, & Gravia jure clientelæ Geldriæ unita manſit, hanc Reinholdus, Rober-

(1) De quo vide ſupra *Hiſt. Cliv.* ſub *Adolpho*, Duce Cliveni, & infra *Hiſt. Mont.* ſub *Wilhelmo I.* Duce Montium.

(2) Vide ſupra *Hiſt.* ejus Civitatis, & *Pont.* in *Hiſt.* Geldr. p. 337.

(3) Id eſt, Receptor Hollandiæ, terrarum Mechliniæ & Pierlepont, qua de cauſa cum Albertus, Comes Hollandiæ, a Johanne Arkelio rationes exegiſſet, atque is eas reddere ſuperbe recuſaſſet, Albertus filio ſuo Wilhelmo, ut Arkelium ad officium redigeret, demandavit. *Joh.* a *Leydis* in Chronic. Holl. lib. 31. cap. 60. Bellum hinc ortum, in quo Reinaldus, Dux Geldriæ, Johanni Arkelio, utpote ſororio ſuo, auxilium præſtitit, pluribus deſcribunt idem *Scriptor* cap. 61. & ſeqq. *Pontan.* in Hiſt. Geldr. lib. 8. *VVilhelmus Heda* ſub *Friderico*, Epiſc. LI. p. 267. & ſeqq.

(4) Ut quoque referunt *Joh.* a *Leydis* lib. 32. cap. 16. *VVilhelmus Heda* pag. 269. *Pontan.* p. 386. *Fuit*, ſcribit, *ex eo tempore urbs Gorichem una cum ditione Arculenſi Hollandiæ inſerta, ejusque Comitatus portio ad hunc usque diem habita.*

(5) Vide infra utriusque familiæ *Tab. Genealog.*

Digitized by Google

berto Palatino (1) Imp. ſubnixus, Anthonio, Philippi II. Burgundi filio, anno 1406. præſtare recuſavit: Unde bello ab eo impetitus, anno 1407. 23. Octobr. eandem præſtitit.

Anno 1418. caſtrum Middelerium & nemus imperiale Adolpho primo, Clivorum Duci, pro 16667. Ducatis oppignoravit. Tandem ſibi tamen morte, equo deſcendens, ut naturæ opus expleret, nullis relictis hæredibus, in Lathum prope Arenacum, in profeſto Joannis Baptiſtæ, anno 1423. defecit, & in clauſtro Monchuſio ad latus fratris VVilhelmi tumulatus eſt. De quo Streithagenus:

Non ſuffecturus ſublato pignora fratri,
Orbatos moriens Principe liquit agros.
Hinc pars Montenſi multa cum clade Virorum,
Pars Egmundanis lite favente data eſt.

Et recte quidem. Nam poſt ejus fata quidem Julia Adolphus ſecundus, Montium Dux, VVilhelmi primi Ducis filius, Reinholdi vero ex avo VVilhelmo primo, Juliæ Duce, nepos, a Gerhardo, avi fratre, Margaretæ Montanæ copulato, prognatus, potitus eſt: Imo ob eandem cauſam Geldriam ſibi quoque jure deberi, recte contendit, (2) ſicut etiam utraque hac provincia a Sigiſmundo Imp. an. 1425. inveſtitus eſt Budæ Pannoniæ. Contra ipſum tamen Geldriam Arnholdus Egmundanus invaſit, ut in ſequentibus explicabitur.

Ad Provinciam Juliam
APPENDIX TRIPLEX,
De Comitatu Neuenarico, & Dynaſtiis Falcoburgica & Heinsbergia.

Appendix Prima,
De Comitatu Neuenarico.

Comitatus Neuenaricus, qui hodie vicos & pagos ſub ſe complectitur tantum undecim, vulgo Novæ Aquilæ appellatur: Unde Eraſmus Hermannum, Comitem Neuenaricum, Præpoſitum Colonienſem & Aquenſem, doctiſſimum Heroa in Epiſtolis Neaetium vocavit. Hic vero, ut erat Vir rerum omnium peritiſſimus, ipſum monuit: non ab Aquila, quam tamen nigram in armis ſuis gentilibus exhibent, ſed ab Ara fluvio (3) Comitum horum proſapiam, ſicut quoque Areburgenſium, & vicum eximium Aræ-VVeilerium illuſtri nomenclatura denominari.

Quod autem (quo jure, quave injuria id factum, noſtrum non eſt dicere,) Principes iſti, quibus alioqui luculenta dominia, in variis Provinciis diverſa, hactenus non defuerunt, hujus Comitatus poſſeſſione elapſi, ſolum nomen Neuenaricum tantum retinuerint, in cauſa eſt: quod primo quidem Fridericus Saerwerdanus, Archiepiſcopus Colonienſis, caſtra Neuenaricum, Garsdorpium, Rodesbergium & Bickendorfium anno 1371. deſtruxit. Deinde etiam Comitatus Neuenaricus, qui partim Archiepiſcopatui Col. partim Electoribus Palatinis jure feudi ſubjectus eſt, conſenſu eorundem in aliam familiam, per variam conjugiorum permutationem, tranſiit. A Neuenaricis enim ad Vierneburgios Comites pervenit. Mortuo autem anno 1545. Cunone, ultimo Vierneburgi & Novæ Aræ Comite, ſine liberis, Vierneburgium quidem Comitatum, qui Pallentiam utramque, majorem & minorem, ſub ſe complectitur, ab Henrico Lutzenburgio Imp. ejus nominis Septimo, ob fratrem Balduinum, Archiepiſcopum Trevirum, Eccleſiæ huic cathedrali donatam, ab Electoribus vero Palatinis feudi titulo receptam, inque ſubfeudum iisdem Epiſcopis Treviris conceſſam, Joh. Ludovicus, Archiepiſcopus, conſentiente Friderico II. Electore Palatino, ad ſe tranſtulit: Sed poſteris ſecutisque

(1) Qui miſſis quidem ad Antonium minacibus literis, ut Brabantia cederet, aut ſibi Beneficiarii fide adſtringeretur, Reinaldo animum addebat, ſed copiis mox retractis cauſa fuit, ut Reinaldus Duci Brabantiæ fidem jurare debuerit. *Haræus* p. 376. Literas Homagii refert *Pont.* p. 367.

(2) Vide infra. *Hiſt. Ducatus Montium.*

(3) Vide ſupra initio hujus Membri.

Digitized by Google

Digitized by Google

ad pag. 407.

TAB. XI. GENEALOGICA

COMITUM LYMBURGENSIUM AD LEHNAM ET COMITUM NUENARIORUM.

EVERHARDUS, Com. Isenb. filius Arnoldi, Com. Altenani.
Vid. supra Tab. Gen. *C. Alten. & Marc.*

Fridericus, C. Isenb. Parricida. Ux. *Margarita*, sor. Henrici, D. Lymburgensis.

Bruno, Episc. Osnabr.

Theodoricus, Ep. Monast.

FRIDERICUS, C. Limb. ad Lehnam.

Theodoricus, C. Lymb.

Henricus.

THEODORICUS, Com. Lymb. obiit prælio Woring. 1288.

EVERHARDUS Domum suam Tremoniensem Telonario vendidit.

Gerlacus. *Ludovicus.*

JOHANNES, Com. Lymb. interfectus prælio Woring.

EVERHARDUS.

THEODORICUS, Com. Lymb. A.C. 1320. ad 1343.

Elisabetha, ux. Theod. Wolmenst.

Johannes, Com. Lymb. Ux. - - de Gutersw.

Johannes, Com. Lymb. Ux. - - de Ahuis.

Theodoricus, C. Lymb. Dn. in Styrumb.

THEODORICUS, C. Lymb. Ux. - - C. de Seyn.

Johannes, C. Lymburg.

THEODORICUS, C. Lymb. Ux. *Luitgarda* de Brouch.

WILHELMUS, C. Lymb. Brouch. & Bedbur. Ux. MECHTILDIS a Rifferscheid-Salm, heredit. in Bedbur.

THEODORICUS, C. Lymb. Dn. in Brouch. Ux. *Henrica* a Wisch.

Johannes. *Henricus.* *Theod.* WILHELMUS, C. Lymb. D. in Brouch & Bedbur. Ux. *Metza* a Runckel. *Everhardus.*

MARGARETHA, Ux. GUMPERTI, C. *Nuen.* cui D. Bedbur in dotem attulit, præreptam vero a patruelibus.

JOHANNES, Com. Lymb. D. in Brouch, ἄπαις. Sororis suæ filiæ maritum heredem instituit.

Maria, Ux. Sebast. C. Seyn. D. in Homberg.

FRIDERICUS, C. a Nuenar, D. in Alpen & Linnep. Hered. Præfect. Colonienſis. Uxor EVA, heres de Linnep.

Johannes, Præp. Aq.

Wilhelmus, Ux. C. de Manderscheid.

Wilhelmus, Ux. *Anna* Wiedana.

Theodor. *Anna.*

Irmgarda, Ux. Wirici a Dhun.

Johannes, C. Seynensis, D. in Homberg.

Hermannus, Successor ob. 1578.

Walpurgis, Ux. (1) Philippi Horn. (2) Adolphi, gentilis sui.

GUMPERTUS, C. a Nuenar, D. in Alpen & Linnep. Præf. Hered. Col. Ux. AMALIA de Wertheim.

Theod. Can. Colonien-sis.

Elisabeth, Ux. *Johannis*, C. Lymb.

GUMPERTUS, C. Nuen. & Lymb. D. in Alpen & Linnep. Præf. Hered. Col. Ux. (1) CARDA, C. Schaumb. (2) MARGAR. filia Wirici a Dhun.

Magdalena, Ux. Arnoldi, C. Benth.

ADOLPHUS, C. Nuen. & Lymb. Ux. *Walpurgis* a Nuen. ἄπαις.

Digitized by Google

que Electoribus, Ottone, Henrico & Friderico III. repugnantibus, aliis jure feudi obtigit. Et ſic bona Comitatus Neuenarici pars VVilhelmo, Juliæ Duci, eadem feudi conditione, obvenit: Unde hodieque Provinciæ huic accenſetur. (1)

Veri autem Novæ Aræ Comites in familiam Limburgiam (2) tranſierunt, qui Comitatus Provinciæ Montanæ, ut infra ſuo loco indicabitur, feudum eſt, in Comitatu licet Marcano ad Lenam ſitus; Joannis enim Reiferſcheidii, Bedbergæ & Dickiæ Dynaſtæ, ex primo conjugio filia Mechtildis, vel Metta, ut communiter appellatur, VVilhelmo, Comiti Limburgio, Bruichii Domino, nupta, Bedbergam in dotem attulit. Ex qua itidem filia nata, Margaretha, Gumprechto, Novæ Aræ & Limburgio Comiti, Alpenæ & Gaersdorfii Domino, copulata eſt. A quibus conjugibus filii bini deſcendunt: Quorum primus, Fridericus, ducta Eva, Barone & hærede Lennepia, novum Gumprechtum, isque iterum ex Amelia VVertheimia tertium Gumprechtum: Hic denique ex prima uxore, Carda Schowenburgia, Ameliam tantum filiam, auſpicatiſſimis nuptiis Friderico tertio, Electori Palatino, enuptam: Ex ſecunda, Amœna Falckenſteinia, Adolphum, ultimum Novæ Aræ, Limburgi & Mœrſæ hujus rami Comitem, anno 1589. defunctum, & Magdalenam, Arnholdo Bentheimio, &c. Comiti deſponſatam, ſuſtulit.

Ex filio vero Gumprechti primi ſecundo, Wilhelmo dicto, cum VValburge Manderſcheidia conjuncto, novus VVilhelmus, & Anna, VValradii Brederodii uxor, parentes Mariæ Brederodii, Gothardi Mielendoncii conjugis, deſcendunt. Wilhelmus autem, ducta Anna VViedana, VVilhelmi VViedani & Margarethæ Morſenſis filia, Hermannum ſucceſſorem, anno 1578. mortuum, ejusque ſororem VValburgem edidit. Hæc primis votis Philippo, Comiti Hornano: Deinde, hoc Bruxellis anno 1566. decollato, ſecundis Adolpho, Novæ Aræ & Limburgi Comiti, gentili ſuo, ut jam diximus, (3) nupſit, & a fratre, ſine hæredibus defuncto, Comitatum Morſenſem, de quo, utpote Cliviæ feudo, in ejus Appendice prima dictum eſt, accepit.

Appendix Secunda,
De Dynaſtia Falcoburgia.

Falcoburgia Dynaſtia, a Falconibus denominata, inter Trajectum ſuperius & Moſam, dominium Bornenſe, cujus oppidum præcipuum Sittardum, & ſedem Imperii regiam Aquisgranum, interjacet, Dynaſtæ ejus Leone nigro cum trabe, coloribus albo & rubro diſtincta, pro inſignibus uſi ſunt, quibus etiam originem ſuam debet Heinsbergenſis Dynaſtia. Oda enim, prima ejus Domina, cujus circa annum Chriſti 1140. prima mentio, ſoror fuit, ut jam dicemus, Goſwini Falcoburgici.

Anno 1234. Joannes Oppianus, ex regio Francorum ſanguine natus, Epiſcopus Leodienſis, Bornam, ejusque oppidum præcipuum Sittardum, VValramo Falcoburgio, duabus millibus Marcarum comparatum a Johanne, Lutzenburgiæ filio, qui in Chronico Leodienſi Valerianus appellatur, ſuo Mareſchalco, in feudum tradidit: qui, neſcio qua occaſione, conditiones infringens, Sittardum, tum adhuc vicum, tectis combuſſit, & Antiſtitem erga ſe provocans, ad Montem Jovis ſeceſſit. Deinde fortius irrumpens, opes Eccleſiæ diripere, & caſtrum, cui nomen eſt Smaragdo, uſurpare auſus, Antiſtitem ſe, maxime Flandrorum copiis, inſequi coëgit. Quibus ad Moſam convenientibus, *Joh. Placentinus Trud. in Epiſcop. Leodiis.*

(1) Atque pactis anno 1666. inter Electores Brandeburgenſem & Neoburgico-Palatinum circa hereditatem Clivenſem initis, Neoburgico obvenit. *Puffendorf.* in Hiſt. *Frider. VVilhelm.* lib. 9. §. 76. Adverſus quæ Pacta cum Elector Colon. proteſtaretur, atque jus in Comitatum Nuenaricum prætenderet, Brandeburgenſis & Neoburgicus Electores Scripto apud *Lundorpium* Tom. II. lib. 12. cap. 40. No. 18. ſibi proſpexerunt.

(2) Ortam a Friderici Iſenburgici, Parricidæ, altero filio, Friderico, dictamque a caſtro Limburgenſi ad Lehnam, quod Henricus, D. Limburgenſis, huic Friderico & fratri ejus Theodorico, ſuis e ſorore nepotibus, in ſolatium vaſtatarum ditionum paternarum condidit, atque ab avito ſuo caſtro appellavit, ad memoriam parricidii delendam. Vide ſupra *Hiſt. Marcanam*, & infra *Hiſt. Montium* Append. I. Genealogiam vero ejus familiæ, atque affinitatem cum Nenenaria, in adjecta *Tab. XI.* ex MS. meo *Eſſendienſi.*

(3) In Append. I. ad *Hiſt. Cliv.* de *Comit. Mærſ.*

Digitized by Google

bus, dum medius equitaret, ſubito dolore correptus, & inſciis prætoribus, extra aciem Hoyum advectus, obiit: Ob cujus mortem Leodini, exercitu dimiſſo, Valerianum diutius perſequi non potuerunt. Eandem Falcoburgiam Dynaſtiam nobilitarunt Engelbertus Falcoburgius, Ubiorum Archimyſta, qui ab anno 1261. uſque ad annum 1267. diœceſi Colonienſi præfuit, a VVilhelmo, ejus nominis quinto, Juliæ Comite, captus, & Nideccam abductus, in carcere vitam finiit: Cujus frater fuit Theodoricus, ambo VValrami ſupradicti filii, quorum poſtremus novum VValramum, & Eliſabetham, Engelberto Marcano, Adolphi & Margarethæ Geldricæ filio, ſecundis votis ductam, genuit; Hic Walramus Reinholdum iterum edidit, qui Eliſabethæ Juliacæ copulatus, cum Joanne, Brabantiæ Duce, bellum ob Dynaſtias Falcoburgiam & Bornenſem geſſit. Anno 1316. arce ſua pulſus, & Nideccam a Gerhardo Juliaco abductus. Sittardum anno 1318. bis obſeſſum: unde in poſtrema obſidione expugnatum, in poteſtatem Brabantini usque ad annum 1334. pervenit; quo tempore, Adolpho Marcano, Epiſcopo Leodio, aliisque multis Principibus, contra Joannem Brabantinum, Joannis jam dicti filium, inſurgentibus, ad antiquum Dominum rediit. Ab obitu vero Theodorici, ultimi Falcoburgi Domini, anno 1346. in bello Leodienſi occiſi, & ſine hærede mortui, integra Dynaſtia Falcoburgia, cum dominio Bornenſi, ad Wilhelmum I. Juliæ Marchionem & Ducem, ejus avunculum, pervenit; Et poſtmodum anno 1356. cum Comitatus Julius in Ducatum eveheretur, dominium Falcoburgium viciſſim in Comitatum erectum: Ob quem anno inſeq. 1357. idem Wilhelmus, Juliæ Dux, cum Walramo Bornenſi controverſiam habuit, donec Reinhero, Falcoburgi, Bornæ, Sittardi, Brugæ & Ravenſteinii Domino, cum Eliſabetha Clivia, Adolphi, Marcano-Clivenſis Comitis, filia, copulato, viciſſim in feudum traditus eſt: quo anno 1400. mortuo, ad Juliam iterum pervenit, cum Caſtrenſi dominio, ut volunt, permutatus.

Appendix Tertia,
De Dynaſtia Heinsbergia.

Dynaſtia Heinsbergenſis a Monte vel Henrici, ſive Heinonis, vel a caballis caballino dicto, denominationem ſortita eſt. Dynaſtæ ejus Leonem argenteum, in area ſeu clypeo rubro incedentem, in armis ſuis gentilitiis exhibent. Ditionem vero olim habuerunt ſatis amplam, quippe qui non tantum ipſum Heinsbergiam, ſed etiam Geilerkirchiam, Gangoltam, Milleniam, Fuichtam, omniaque his ſubjecta loca poſſederunt. Originem ſuam, ut jam in Falcoburgicis Dynaſtis indigitavimus, ad hos referunt. Oda enim, prima Montis caballini Domina, fuit ſoror Goſwini Falcoburgici, cujus circa annum Domini 1140. mentio, authore P. Streithageno, Canonico Heinsberg. in Schemate quarto. Hæc autem maritum habuit Goſwinum, ejus nominis primum, Heinsbergæ Dynaſtam, eique Gerhardum & Goſwinum filios genuit. Et anno 1140. aut circiter, Baſilicam in caſtro ſuo Heinsbergenſi una cum collegio Canonicorum fundavit, agrisque ac decimis dotaram, divinæ ſervituti obtulit. Anno 1161. aut circiter, vivis exempra.

Goſwinus ſecundus ſub Friderico I. Imp. dicto Barbaroſſa, præfuit. Uxorem Aleiden Palatinam Somersbergenſem habuit: Ex qua Philippum, Archiepiſc. Colon. Goſwinum, Hermannum, & Godefridum ſucceſſorem, filios, item Odam, Mechtildem & Salomem, filias, ſuſcepit. Hic Goſwinus, Odæ filius, ſicut mater collegium Canonicorum, ut jam indicavimus, ſic ille Canonicarum regularium ordinis Præmonſtratenſis monaſterium anno 1150. aut circiter, extra muros Heinsbergenſes cum uxore fundavit, ab Alexandro II. Epiſcopo Leodienſi, anno 1156. confirmatum, in quo, ſicut in aliis omnibus, juxta primam inſtitutionem, viri ac fœminæ conjunctim habitarent. Obiit autem Goſwinus circa annum Domini 1182. Filium ſuum primogenitum Philippum, anno 1167. cum Friderico Imperatore Mediolani abſentem, in Archipræſulem Colonienſem electum, anno 1168. per mare & Gallias reducem, Coloniæ inaugurandum, eodem ſplendido comitatu deduxit

Godefridus I. Heinsbergi Dominus, ordine tertius, ſub eodem Friderico I. Imp. vixit, uxoremque matris cognominem Aleiden duxit: Ex qua Theodoricum ſucceſſorem, Agnetem, Veſtalem Heinsberg. & alteram, Nobiliſſimo a **Steinhauß** nuptam, ſuſtulit. Anno 1184. cum fratre Philippo, Colon. Archiepiſcopo, tres manſos jam dicto monaſterio

Digitized by Google

rio contulit. Anno 1191. eundem in Apulia, poſtquam Pontificatui annos 24. præfuiſſet, amiſit, ipſe vero anno 1193. diem ſuum obiit.

Theodoricus I. Heinsbergi Dominus, in ordine quartus, ſub Henrico VI. Ottone IV. & Friderico II. Impp. Summam Montis caballini adminiſtravit: Ex uxore Ilalda Henricum ſucceſſorem, & Theodoricum, Archiepiſc. Colon. quem alii fere omnes, ſed male, Comitem Montium vocant; Filium itidem ante patrem defunctum, filiam denique in monaſterio Heinsbergenſi Veſtalem. Anno 1217. & 1223. donationes quasdam eidem monaſterio: anno 1224. collegio Canonicorum decimas Kempenſes attribuit. Anno 1228. vitam cum morte commutavit.

Henricus, ejus nominis primus, Heinsbergæ Dominus, in ordine quintus, Wilhelmo Hollando & Richardo Anglo imperantibus, fuit, qui ex Agneta uxore Theodoricum ſucceſſorem, Henricum, ſummæ Ædis Colon. Canonicum & Theſaurarium, & Alerden, Theodoricoe VII. Clivorum Comiti, nuptam, procreavit. Anno 1257. aut circiter, Canonicos e Caſtro, ubi hactenus reſederant, in parochialem Eccleſiam traduxit: ejusque tum vacantes decimas, omnesque proventus, una cum ſacellis Kirchoſienſi & Kempenſi, liberaliter admodum ipſis contulit. Anno 1264. mortuus.

Theodoricus, ejus nominis ſecundus, Montis vero caballini in ordine Dominus ſextus, ſub Richardo, Rudolpho & Alberto I. Impp. præfuit, & uxore ducta Joanna, Henricum & Walramum, ante patrem, & illum quidem anno ſalutis partæ 1287. defunctos, Godefridum ſucceſſorem, & Theodoricum, majoris Eccleſiæ Colon. Canonicum, filios, cum Margaretha, monaſt. Heinsb. Veſtali, genuit. Anno 1267. 1268. 1274. 1282. eidem monaſterio bona quædam largitus eſt. Anno 1278. cum VValramo, Duce Limburgio, Engelberto & Theodorico Falckenburgiis, atque Theodorico Clivio, Colonienſes muros, adhibitis ſcalis, fruſtra ſcandere niſus eſt. Anno 1285. Reineri de Lunbruch, Canonici, donationem villæ patrimonialis Danenſis; Godefridi item, cellarii ſui, & Gertrudis, ejus uxoris, largitionem, altari B. Mariæ Magdalenæ, in Eccleſia recens erecto, factam; An. 1287. donationem, altari S. Johann. Baptiſtæ in crypta a Viris aliquot piis collatam, confirmavit. Anno 1290. Canonicos ab omnibus exactionibus, tributis & oneribus civilibus exemit, domos quoque eorum liberas & immunes pronuntiavit. An. 1291. diſſidium, inter monaſterii Præpoſitum Brunonem & Veſtales obortum, cum Gerhardo Naſſovio, Archidiacono Leodienſ. Godeſchalco de Kneſſteden, & Laurentio de Hamburne, Abbatibus, mediator compoſuit. Altari B. Mariæ Magdalenæ an. 1286. 12. ſolidos uſualis monetæ, ſimiliter etiam an. 1296. reditus aliquos aſſignavit. Obiit an. 1300.

Godefridus, ejus nominis II. Heinsberg. vero, itemque ex dote Blanckenbergi Dominus, in ordine ſeptimus, imperantibus Alberto I. Henrico VII. ac Ludovico Bavaro, vixit. Uxorem habuit Mechtilden, Arnholdi, Comitis Loſſenſis penultimi, filiam: Ex qua Theodoricum ſucceſſorem, Godefridum, Præpoſitum Aquenſem, & Joannem, filios; Margaretham etiam, antiſtitem Thorenſem, ſuſcepit. In Eccleſia collegiata altarium uni decimas a Lamberto de lignea via, cive Heinsberg. collatas anno 1305. S. Jacobi etiam feſto, anno 1313. donationes, ab aliis piis Viris factas, ſuo calculo approbavit: Ipſe vero altari B. Mariæ Virginis 6. marcas Brabantinas in perpetuum anno 1328. aſſignavit. Anno 1333. defunctus.

Theodoricus, ejus nominis III. Heinsberg. & Blanckenb. Dominus, in ordine 8. ſed & poſt mortem Ludovici avunculi Comes Loſſenſis, ſub Ludovico Bavaro ac Carolo IV. Impp. ſummam rei adminiſtravit: Et uxore ducta Cunegunde, Eberhardi III. Comitis Marcani, ex conjuge Irmgarde Montana filia, Godefridum unigenitum ſuſtulit. An. 1330. Philippo, Galliæ Regi, in bello, quod contra Joannem III. Brabantiæ Ducem, propter ſuſceptum Robertum Atrobatenſem, parabat, cum aliis Principibus adhæſit. Anno 1333. Ludovico, Flandriæ Comiti, propter Mechliniam contra eundem adfuit. Anno 1335. donationem, qua Agnes, Gerhardi de Sylva vidua, altare S. Antonii dotavit, approbavit. Anno 1336. poſt mortem Ludovici, ultimi Comitis Loſſenſis, qui absque liberis ipſa nocte S. Vincentii diſceſſerat, Comitatum occupavit; refragante tamen Eccleſia Leodienſe, & donationem a Ludovico, alio Comite, an. 1202. factam allegante, cui Theodoricus conſanguinitatem & ultimam avunculi voluntatem oppoſuit.

Digitized by Google

Hinc ergo inter partes diſſidio graviſſimo ſuborto, Theodoricus anno 1337. civitates, nobiles ac primores totius dioceſis Leod. transactionis cum iisdem ineundæ cauſa, ad capitulum citavit: Verum ab iis deluſus, nullus ad deſignatum diem comparuit. Anno ergo 1338. quinque capituli Leodienſis villas per Godefridum filium incendio devaſtavit: quin etiam, depoſitis officialibus Comitatus Loſſenſis, magnam partem ſubditorum contra Epiſcopum eduxit. Eodem anno Brabantinum quoque contra Epiſcopum adjuvit, & per ſententiam Archiepiſcopi Colon. & Hannoniæ Comitis, Loſſenſis Comes, favente Epiſcopo, ſuo affine, filii vero avunculo, Adolpho Marcano, declaratus eſt. Anno 1342. Godefridum, filium unicum, amiſit, cum prius Mechtilden Geldram, Reinholdi primi Ducis primogenitam, ſibi matrimonio, eoque ſterili, copulaſſet; quæ poſtmodum ſecundo conjugio Joanni, Comiti Clivenſi, & anno 1368. hoc defuncto, tertio Johanni Bleſenſi nupſit.

Eodem anno 1342. Theodoricus fundationem Altaris trium Regum & S. Agathæ, a Reinhero Loevenich quæſtore factam, Diplomate ſuo approbavit.

Anno 1343. reſumpta lite Comitatus Loſſenſis, mortuo filio, & compoſitione iterum tentata irrita, authoritate Apoſtolica excommunicatus eſt: An. tamen 1344. per Imp. Bohemiæ Regis, Caroli IV. filium, Leodium ad capitulum a ſe deſtinatum, ſententiam Archiepiſcopi Colon. & Hannoniæ Comitis confirmari poſtulavit: Verum major pars Canonicorum non parum offenſo Rege aſſenſum denegavit, inprimis quia Adolphus Marcanus Epiſcopus, ipſi, utpote affini, addictus, eodem tempore in fata conceſſit. Tandem nihilominus an. 1346. per Abbatem S. Nicaſii Rhemenſem, ad hoc a Pontifice ablegatum, quinque arbitros a Capitulo obtinuit, eorumque opera rem eo deduxit, ut Epiſcopus Engelbertus Marcanus, qui in locum patrui Adolphi ſucceſſerat, inveſtituram Comitatus, Abbas vero abſolutionem impertirentur. Anno 1347. Engelbertum Marcanum, Leodienſem Epiſcopum, contra rebelles ſubditos, & propter neſcio quem Hæreticum decollatum, ad libertatem adſpirantes, una cum Brabantino & Geldro adjuvit, cæſis in prælio 15. eorum millibus. Anno 1350. multis debitis propter Comitatum Loſſenſem obligatus, jugera quam plurima ex erycetis Geilenkirchienſi ac Brunsradienſi, quæ ſubditi liberaliter conceſſerant, Arnholdo ab Hegen, ejusque uxori, certo pretio divendidit. Anno 1356. Wenceslaum, Brabantiæ Ducem, contra Ludovicum, Flandriæ Comitem, egregie adjuvit. Anno 1357. officium Scholaſtici Heinsbergæ ab Engelberto, Epiſcopo Leodienſi, inſtituti, & incorporatione Eccleſiæ Millenſis dotari, procuravit. Anno 1358. Altare S. Laurentii de ſuo peculio fundavit. Anno 1359. dignitatem Cantoratus, ab Henrico, Brunsradienſi Canonico, inſtitutam, aſſenſu ſuo adprobavit, & ab Engelberto, Epiſcopo Leodienſi, itidem confirmari poſtulavit. Anno 1361. ſucceſſore ordinato Godefrido, Dalenbrachii Domino, propinquo ſuo, rebus humanis exceſſit.

Godefridus hic, ejus nominis III. Heinsbergæ vero Dynaſta in ordine 9. relicto titulo Dalenbrachio, Loſſenſem ſe appellavit: Et Carolo IV. ac Wenceslao Imperantibus vixit. Uxorem habuit Philippinam, (1) Wilhelmi primi, Juliæ Ducis, filiam: quæ ei Johannem ſucceſſorem, Joannam, Comiti Hornano, & Philippinam, Comiti Nuenarienſi, nuptas, peperit.

Anno 1361. occupato Stochemio & vicinis oppidis, fortiter quidem, ſed fruſtra Comitatum Loſſenſem retinere ſtuduit. Quocirca ſeu de jure, ſeu de viribus ſuis deſperans, quicquid ſibi in eum competebat, in affinem ſuum, Arnholdum de Rummes, pro certa pecuniæ ſumma tranſtulit: Eodem anno Arnholdus a Ratheim, Decanus collegii Heinsberg. patrimonium natale capitulo conrulit, quod ipſe ratum habuit. Anno 1372. capitulo privilegium, ut quoscunque e ſubditis ſuis vel ſibi ipſi domeſticis convenire, & pignus ab iis capere poſſint, conceſſit. Anno 1380. Monaſterio bona nonnulla cum uxore largitus. Anno 1382. cum eadem & Joanne atque Joanna primogenitis emptionem villæ Straſſenſis, a capitulo factam, rogante Decano Wilhelmo a Blanckenbergh, approbavit. Anno 1388. bello Geldrio occupatus, inque Brabantiæ prædas agens, ubi Leo-

(1) Cujus nomine Comites Loſſenſes, & ex his orti Comites Naſſavii, in quartam partem reditiuum Ducatus Juliæ jus prætenderunt, de quo extat *Hugonis Grotii* Conſilium Juridicum ſuper iis, quæ Naſſavii in Juliacum & Geldriam competere ſibi dicunt.

Digitized by Google

Leodios, exercitu 40. mill. terram Juliam ingreſſos, Hinsbergæ obſidionem moliri intellexiſſet, ulterius damnum prohibiturus, domum rediit. Anno 1390. uxorem ipſa Bartholomæi amiſit. Anno 1393. ſodalitatem roſariam cum multis Principibus inſtituit. Anno 1395. naturæ debitum exſolvit. Hunc quatuor Johannes ordine inſequuntur.

Johannes, primus ejus nominis, inter Dynaſtas vero decimus, Godefridi filius, Loſſenſ. Heinsberg. Lewenberg. Millenius & Steinenſis Dominus, dictus Bellicoſus, ſub Wenceslao, Ruperto, Sigiſmundo ac Alberto, Imppp. uxore accepta Margaretha, Gennepii Domina, ex ea Johannem II. ſucceſſorem, Wilhelmum, Blanckenheimii Comitem, Joannem, Epiſcopum Leodienſem, Philippam Weidano, Mariam Naſſovio, Comitibus, copulatas, & aliam, Heinsberg. Monaſt. Veſtalem, edidit.

Hic anno 1397. cum Wilhelmi primi, Montium Ducis, partes foveret, ab Adolpho, Cliviæ Duce, in prælio ſaltus Clivii captus, quod pecunia careret, eidem Dominium Gennepenſe pro λύτρῳ tradidit, cujus apocham anno 1411. recepit, & an. 1426. acceptis 10500. Scut. oppignoravit; Et tamen an. 1400. cum eodem Wilhelmo pro Dominio Lewenberg. bellum gerere coactus eſt. Anno 1401. VVilhelmo, Juliæ ac Geldriæ Duci, fœderatus, agmen Buſcoducenſium, qui ſeditionem commoverant, inſeſtum tenuit. Anno 1406. Joanni Bavaro, Epiſcopo Leod. contra rebelles ſubditos aſſiſtens, agros non procul Viſeto ferro flammaque devaſtavit. Anno 1408. Leodienſes ab obſidione Trajectenſi, cum aliis Epiſcopis amicis, rejecit. Et non multo poſt prælio contra eosdem interfuit, in quo ad 13. mill. occidione deleti. Anno 1420. Johanni, Brabantiæ Duci, contra ordines patrocinatus, Bruxellis in carcerem a furente plebe conjectus eſt: Sed anno 1421. a filio Epiſcopo, & proſcriptione Sigiſmundi Imp. liberatus. Anno 1422. cum Anthonio, Brabantiæ Duce, pignoris arcium trans-Moſanarum tabulis redditis, tranſegit. Anno 1423. mortuo Reinholdo, Juliæ ac Geldriæ Duce, partes Arnholdi Egmundani ſecutus, cum ab Adolpho Montano in partem tituli admiſſus eſſet, bello ſe medium interpoſuit.

Anno 1409. cum Alberto ab Alpen iter ſacrum, ſeu peregrinationem Hieroſolymitanam ſuſcepit. Anno 1410. cum Joanne Bavaro, Epiſcopo Leod. filium Anthonii, Brabantini Ducis, e ſacro fonte ſuſcepit.

Anno 1419. Joannem filium, in Epiſcopum Leodienſem electum, una cum Adolpho, Cliviæ Duce, cum quo eodem anno fœdus in mutuam defenſionem percuſſit, Leodium ſplendido comitatu deduxit, qui 19. Octobr. anno 1454. quarto poſt Epiſcopatum reſignatum anno, mortuus eſt: (1) Uxor vero ejus, Epiſcopi mater, anno eodem, quo filius electus, 4. Octobr. vivis exceſſit.

Anno 1428. Aquis, pro Præpoſitura filio obtinenda, in templum Deiparæ irruit, & anno 1429. a Magiſtratu ejusdem urbis contra rebelles evocatus, ſeditionis authoribus punitis, cives ad obedientiam reduxit. Anno 1432. proventus Decanatus, quem anno 1396. unius præbendæ diminutione adauxerat, hoc anno incorporatione Eccleſiæ Bremenſi, ab Eugenio IV. Papa confirmata, adhuc locupletavit. Deceſſit anno 1439. in Vigilia converſionis Pauli.

Johannes, ejus nominis II. Loſſenſis, Heinsbergenſis ac Lewenberg. Dominus, in ordine undecimus, ſub Friderico III. Imp. uxorem habuit, ex qua Johannem III. ſucceſſorem, & filiam, Philippo Naſſovio nuptam, ſuſcepit. Anno 1440. coronationi Friderici III. Aquis interfuit, a quo ei, ut & Colon. & Leod. Epiſcopis, itemque Juliæ Ducibus, protectio capituli B. Mariæ commendata. Obiit ipſis Cal. Maji 1443.

(1) De quo *Theod. Rhay* Anim. illuſtr. p. 45. *Fuit is*, inquit, *excellentiſſimi Dynaſtæ Johannis Heinsbergii & Lœvenſteinii heres, ex Archi-Diacono Hasbaniæ LII. Leodienſis Epiſcopus, cum Archiepiſcopis Colonienſi & Trevirenſi cruce ſignatus, Legato Apoſtolico expeditioni bellicæ contra Huſſitas in Bohemia nomen dedit: Peregrinationem Hieroſolymitanam ſuſcepit, ſed fructis in via inſidiis intermiſit: Friderici III. Coronationi interfuit Aquisgrani, ac deinde pertæſus oneris negotiorum, Epiſcopatum Ludovico Borbonico, Caroli, Ducis Borboniæ, filio, reliquit, Hieroſolymam repetens, ubi mortis meditationi, Deo, ſibique in ejus ſacra ade vacans, nobili coronide vitam clauſit.*

Digitized by Google

Johannes, ejus nominis III. Loſſenſis, Hinsberg. & Lewenberg. Dominus, in ordine duodecimus, ejusdem Friderici III. Imp. tempore vixit, quibus dominiis ex dote Johannæ uxoris, poſt mortem Thomæ fratris, Dieſthemium ac Sichemium quoque adjecit, adeoque hæc dominia ob Joannem Naſſoviæ generum, ſucceſſorem ſuum, ab anno 1450. illuſtri huic familiæ Naſſoviæ parent. Ex hac Johanna, Johanna filia cognomine edita. Ubi anno 1447. acquiſitionem villæ Triſchradienſis, a capitulo factam, aſſenſu ſuo comprobaſſet, anno 1448. ipſa Chryſoſtomi, filia & hærede unica, Johanna modo nominata, relicta, eique tutore Johanne, Epiſcopo Leod. dato, exceſſit.

Johannes, ejus nominis IV. Comes Naſſovius & Saræpontanus, Philippi filius, Johannis, Comitis Naſſovio-Weilburgici, a Gerlaco, Adolphi Imp. fratre, deſcendentis, nepos, Johannam, Johannis III. filiam & hæredem, quæ poſt mortem patris ſub tutela patrui Joannis, Epiſcopi Leodienſis, usque ad annum 1454. fuerat, hoc anno duxit, ex eaque Eliſabetham reliquit, Wilhelmo, 7. Juliæ, ac 4. Montium Duci, copulatam; Hæc anno 1450. mortua. Joannes Naſſovius Saræpontanus Eliſabetham, Ludovici Würtenbergici filiam, ſuperinduxit, ex qua ipſi Johannes Ludovicus, Comitatus Saræpontani hæres, natus eſt. Heinsbergiæ Dynaſtiæ, ubi rarius reſedit, Vicarium Joannem a Rhode, Franckenbergi Equitem, conſtituit. Obiit poſtridie Mariæ Magdalenæ, anno 1472. Loſſenſis, Hinsbergenſis, Lewenbergenſis, Sichemenſis & Dieſthemienſis Dynaſta 13. & ultimus. Unde omnia hæc Dominia ad Juliam Provinciam per conjugium deceſſerunt.

Uni-

Digitized by Google

Unitarum Juliæ, Cliviæ, Montium, Marchiæ & Ravensburgiæ provinciarum modernarum

MEMBRUM QUARTUM,

De Provincia Montana, ejusque Comitibus ſedecim, Ducibus ſeptem, Sectionibus duabus explicatis.

Provincia Montana, ut eam ante omnia primum deſcribamus, partim a Montibus omnibus, quorum in ejus diſtrictu ingens copia, partim a ſeptem illis Burgis, (1) vulgo **Siebenburghe/** ex quibus quatuor tantum, ſicut etiam eorundem rupibus ſeu cautibus, caſtra, ceu ἀκροπύργια, VVindeccianum, Leoburgicum, quæ Montanæ ditionis ſunt, Drachenfelſium Milendonciorum, item & VVolckenburgium, ſic dictum, quod altitudine ſua nubes pulſet, ſupra Bonnam a Friderico Saerwerdano, Epiſcopo Colon. ſtructum, ſed hodie deſtructum, reliquis tribus Burgis inhabitatis atque incultis, inædificata ſunt, nomenclaturam ſortitur. Septem autem Burgi, a Siegena usque & tractu Naſſovio deducti, ab Orientali Rheni parte Colonienſem diœceſin & urbem adſpiciunt. De quibus Bernhardus Mollerus in deſcriptione Rheni:

Sunt procul a dextro ſepteni limite Montes,
Altius in quorum vertice caſtra ſedent.
Pars homini colitur, nec dum deſcivit ab uſu,
Pars hominem neſcit, monſtra fovere ſolet.
Hic lemurum formæ vulgus terrore fatigant,
Hic Acherontæo ſpectra fragore tonant.
Sæpius aſcenſo frontator vertice, viteis
Dum locat inſolito, territus hoſte fugit.
Euro notho ſeptem ſpectare Colonia monteis,
Quin etiam longe caſtra videre poteſt.
Quatuor exſurgunt, nondum quæ ſuſtulit ætas,
Caſtra, Diedunbergam monte venuſtat apex.
Salva Draconinæ reſtant faſtigia rupis,
Nubis adhuc reſtant caſtra, manere vides.

Sunt etiam, qui Provinciæ Montanæ denominationem a Monte veteri, antiquo Principum ſuorum caſtro, quod anno 1133. in monaſterium ordinis Ciſtercienſis commutatum eſt, deducunt.

Originem ſuam debet Herm..nno, ejusque fratri Adolpho, Ubiorum Comitibus, qui Montium, ſicut etiam Divitenſes Advocati primi leguntur, & primitus Provinciæ Præfecti ab Impp. conſtituti, ditiones has poſtea hæreditarie poſſidendas ab iisdem jure homagii acceperunt. *Provincia Montanæ origo.*

Engelbertus V. iſtius nominis primus, Montium Comes in ordine quintus, mirum in modum Provinciam auxit, multis prædiis a Friderico Barbaroſſa, victo ab ipſo Henrico Leone, Saxoniæ, Angrivariæ & Weſtphaliæ Duce, dotatus. *Augmentum.*

Præfecturas hodie numerat 17. quales ſunt, a ſuperioribus ſecundo Rheno deſcendendo, Blanckenbergica, Windeccia, Leobergia, Steinbacenſis, in qua arx Neobergia, Lulsdorphiana, Portzenſis, in qua arx Bensbergia, Miſelonenſis, Monheimia, Angermundenſis, Lansbergia, Medmenſis, Solingenſis, Bornfeldenſis, Hœckeswagiana, Burgenſis, Erverfeldenſis & Bienburgica. Quibus præturæ Siegenbergenſis & Mullenheimia etiam accenſentur. *Status Politicus & Præfectura.*

Ex his Monheimia, Lansbergia, Erverfeldenſis & Hœckeswagiana, a familiis nobiliſſimis denominatæ, mortuis earum Dominis, Montibus accrevere: Miſelonenſis autem præfectura, cum Linepatii & Muiſpatii partibus quibusdam, partim feuda Palatina ſunt,

(1) *Guilielm. Blaeu* in Atlante cum aliis ab oppido Bergo totam illam Regionem nomen accepiſſe exiſtimant; quod vero oppidum ſibi incognitum eſſe, atque a frequentia Montium potius Provinciam illam Montenſem ſive Bergenſem dici, ſcribit Autor MS. *Eſſend.*

Digitized by Google

sunt, partim Adolphus, Montium Comes, a Siegenfrido Westerburgio, Archimysta Colon. an. 1288. in pugna VVorringensi capto, extorsit.

Blanckenburgia, a splendore castri, Leobergia, a Leone Montano appellatæ, primo quidem dotis nomine Godefrido, ejus nominis secundo, & Johanni, Godefridi III. filio, Dynastis Heinsbergensibus, obvenerunt; Leobergia autem anno 1397. Adolpho I. Clivorum Duci, a Johanne Heinsbergensi, qui in bello Saltus-Clivio, Wilhelmo I. Montium Duci, patrocinatus, cum eodem, aliisque multis Viris generosis, captus fuit, in pignus tradita est; Deinde eandem redemptam Wilhelmus, hujus prosapiæ ultimus, Juliæ & Montium Dux, Ravensburgi Comes, per conjugium anno 1472. cum Elisaberha, Losensi, Heinsbergiæ, Blanckenbergiæ, Neoburgiæ, Diestheimii, Sichemii Domina, Johannis, Comitis Nassovio-Saarpontani, filia, initum, accepit, & utramque oppignoratam, reluitione pignoris, Montanæ Provinciæ attribuit, Heinsbergia Juliæ relicta.

Urbes, Oppida & Municipia Provinciæ Montanæ.

In his præfecturis Urbes & Oppida sunt 10. Metropoles 4. Dusseldorpia, Ratinga, Lennepia, VVipperfordia.

Minora Oppida 6. Solingium, Rhadense ante-Sylvanum, Gerrishemium, Blanckenburgium, Mulhemium & Erverfeldium; quorum postremum anno demum 1610. jure oppidanorum donatum est. Siegenburgium, sedes Abbatis, iisdem annumeratur, suis tamen immunitatibus gaudens, cujus præfecturam an. 1420. Adolphus secundus, Montium Dux, acquisivit.

Municipia oppidis addita Hœffenium, in præfectura Leobergia, Wesselichium, prope Colon. Agrippinam, in ejus ora, Monheimium, Angermundanum, Medmenum, Greveradium, in præfectura Solingensi, Burghenium, Huckeswagenium & Bienburgium; quibus Angerorthum castrum, anno 1433. structum, accedit. De quorum omnium nomenclatura, initiis atque incrementis, quæ habemus, annotabimus.

Dusseldorpia, (1) quasi Dusseli fluviis pagus appellatur, quia urbem interlabens, in fine ejus Rhenum influit. Arcem habet insignem, Principum Montanorum sedem, ad quam ex pago oppidum structum, paulatim in tantæ figuræ & molis urbem succrevit, ut hodie ocellus urbium Montensium sit & Metropolis. Hinc Bernhardus Mollerus in descriptione Rheni:

Dussela defertur proprii sub nominis urbem,
Excipit hunc Rheni dextera, flumen amat.

Ratinga (2) primitus Comitum Montensium castrum fuit, cujus rudera adhuc cernuntur: postmodum muris & fossis cincta est.

Lennepa festo Remigii anno 1325. ab Adolpho, ejus nominis VII. Montium Comite in ordine 12. de proprio prætore & judicio exercendo, liberaque Magistratus electione, privilegia accepit. Eadem 26. Septembr. anno 1564. tota conflagravit, vix 17. exiguis ædificiis reliquis manentibus.

Wipperfurdam anno 1222. Engelbertus Montanus, Archiprasul Colonensis, immunitate donavit.

Mullenheimium aliquoties Montium Principes in oppidum redigere conati sunt, Colonensibus semper reclamantibus, quibus cum idcirco Henricus VVindeccianus, Montium Comes in ordine 11. unitus, quod ab opere destiturus sit, accepit. Ab hujus nihilominus filio Adolpho, ejus nominis VII. Montium Comite 12. privilegium se muniendi

(1) De qua idem MS. *Dusseldorpium*, refert, *a Dussula fluvio, se ibidem in Rhenum exonerante, denominatum oppidum, nostris hisce temporibus non modo illustri aula Principum Cliviæ, sed etiam insigni, perque omnem Germaniam cumprimis famigerata schola particulari claret, nullumque habet oblectationis ex prætereunte Rheno.* Hujus meminit *Cranzius* lib. 4. c. 2. Metrop. atque *Egehardus*, inquit, *Marchio Misnensis, vehementer adspirabat ad Regnum festinans in Dusseldorp, ubi audivit Principes conventuros &c. Ergo tunc post Ottonem III. demortuum circa annum 1000. fuit Dusseldorpia clara.*

(2) De quo oppido idem MS. *Ratinga*, inquit, *elegans oppidum; hic plerique fabri ferrarii morantur, qui faciendo forpices & lebetes, cuneosque ferreas fabricantur, indeque sibi victum quærunt. In Chronico Colonensi legitur, quod Dominus Arnoldus de Oist, hostis Colonensium, habitaverit in Ratingen, & tandem facta compositione, Episcopus ipsum Vicarium Comitatus Arnsburgici fecerit.*

Digitized by Google

endi cum jure oppidanorum anno 1322. accepit. Quod Adolphus II. Montium Dux, anno 1417. Colonienſibus in munitionis plenioris controverſia quidem oppoſuit, ſed anno inſequenti 1418. ubi cum Theodorico Morſenſi, Archiepiſcopo Colon. propter fratrem Wilhelmum, ab aliquibus in Præſulem ibidem quoque poſtulatum, tranſegit, cum Republica Colonienſi etiam compoſuit. Anno 1587. de novo Wilhelmus, Juliæ, Cliviæ, Montium Dux, municipium Mullenheimium ad oppidi formam reducere molitus eſt: ſed anno 1589. ſententia ex camera Spirenſi contra ſe lata & accepta, etiam intermiſit. Tandem cum anno 1610. multi civium Colonienſium ob religionis Evangelicæ exercitium liberum eo confugerent, poſſidentes unitarum harum Provinciarum Principes, Johannes Sigiſmundus, Elector Brandenburgius, & Wolffgangus Wilhelmus, Comes Palatinus Rheni, Neoburgi & Bavariæ Dux, illud ampliandum & muniendum conceſſerunt. Quibus, Colonienſibus iterum animoſe ſe opponentibus, juſſu Cæſareo demolitio operis mandata, eaque 30. Septembr. an. 1615. inſtituta eſt.

Ex municipiis Montanis Hœffenium, portis ſuis & muris inſtructum, vinum generoſum producit.

Weſelichium, feudum Palatinum, Principibus Juliis, ut ſupra diximus, conceſſum, aliquandiu inter Montes connumeratum, hodie tamen, ſic urgentibus Juliæ ordinibus, Præfecturæ Berchemenſi adlegitur. Pagus nihilominus Rhowenkirchius, Agrippinam proxime contingens, in ora eadem Ubiorum ſitus, Montibus manſit.

Monheimium, cum integra præfectura, a familia nobiliſſima, quæ illam poſſedit, Dominorum Montibus, quibus jure fiduciæ ſubjecta fuit, acceſſit. Angermundanum a caſtro eximio in ora Angeræ, qua Rhenum influit, denominationem accepit.

Medmenum quaſi ſitu & fertilitate ſua medium dicitur; Greveradium tanquam Comitis Novale. Burgenſe a caſtro ſuo; Huekeswagenium itidem a familia nobili, quæ illud poſſedit; Bienburgium ab apibus, quæ magno ibi numero mel fragrantiſſimum producunt, appellationem ſortiuntur.

Angerorthum, ab Angeræ angulo, qui ibi ſe in Rhenum, ut jam diximus, effundit, appellatum, anno 1433. ab Adolpho I. Clivorum Duce, ædificari cœptum eſt. Cui cum ſe Adolphus II. Montium Dux, auxiliis Theodorici Morſani, Archiepiſcopi Colon. ſubnixus, opponeret, hic Montibus ſuis illud vendicavit. In præfectura ejus pagum Erchradium a nobili virgine Ercha, & agris novalibus, ab ea ibidem cultis, denominatum volunt.

Dominia Provinciæ Montanæ.

Dynaſtiæ & Dominia, quæ Montium Principes jure fiduciæ agnoſcunt, ſunt: Comitatus Limburgius ad Lenam, licet in Comitatu Marcano ſitus; Dominium Bruchium in præfectura Angermundana; Hardenburgium in præfectura Sælingenſi; Steinenſe in præfectura Blanckenbergia; Meerveldicum denique dominium in Diœceſi Monaſterienſi, a quo Dominis & poſſeſſoribus ejusdem nomen, ſimiliter Montanos Principes feudi nomine colit. De quibus omnibus in Appendice.

Baronatus Lienepius etſi a Provincia Montana undique circumſcriptus ſit, eidem tamen minime ſubjectus eſt: ſed peculiaribus ſuis Dynaſtis ſemper paruit, a quibus tandem ad Comites Nuenaricos & Limburgicos per conjugium tranſiit. Fridericus enim, Gumprechti Novarienſis & Limburgici atque Margarethæ Bedbergenſis filius, ducta Eva, Barone ac hærede Lienepia, eum ſibi & familiæ acquiſivit, atque per binos iterum Gumprechtos ad poſterioris filium Adolphum derivavit, qui affini Arnholdo, Bentheimio Comiti, poſt mortem eundem reliquit.

Status Eccleſiaſticus Provinciæ Montanæ.

Quoad ſtatum Eccleſiaſticum, Provincia Montana, præter Domos commendatorias Johannitarum, quatuor Abbatias inſignes, & Eccleſias collegiatas præſtantes, etiam diverſa numerat utriusque ſexus Monaſteria.

Commendatores ordinis Teutonici ſunt: Struendenſis in præfectura Portzenſi; Oulipenſis in præfectura Steinbacenſi, haud longe ab arce Neobergia; & Burghenſis.

Abbatiæ ſunt: Siegebergenſis, Divitenſis, vulgo Tuitienſis, regulæ Benedictinæ, Veteris Montis, & Heiſterbacenſis, inſtituti Caſtericenſis.

Siegebergenſis (1) ab Annone, Comite Daſſelio, Præpoſito primo Goslarienſi, & Hen-

(1) De qua Abbatia idem MS. *Sigeburgum in Ducatu Montenſi diverſum a Markenſi, dictum a Si-*

Henrici tertii Imp. Cancellario, deinde Episcopo Colonienſi, anno 1056. auſpiciis Henrici, Comitis Palatini, fundata eſt; In qua etiam corpus Annonis, extrema ſua voluntate ita diſponente, inhumatum, Coloniam, contra eandem, Priori ab ipſo creditam, non ita pridem traductum fuit.

Prælatus Siegebergenſis Stralenæ quoque Geldrorum cum Principe iſtius Provinciæ concurrentem jurisdictionem habet. Antiquitus etiam eidem Varensburgum, vulgo Furſtenburgium, ſeu Mons Principis appellatum, prope Santos, in Provincia Clivia, ſub Abbate Cunone, poſtmodum Ratisbonenſe Epiſcopo, a Nortberto, Santenſi Canonico, poſtmodum Magdeb. Epiſcopo, anno 1119. ſtructum, tanquam ejus familiæ Benedictinæ Veſtalium nobilium cœnobium, ſubjectum fuit. Poſtea tamen, nempe anno 1259. Abbatis & monachorum Siegebergenſium conſenſu, Ciſtercienſibus, Hierſtenſibus prope Daventriam exuſtis, obtigit.

Tuitienſis ab Heriberto, ex proſapia Comitum Rutenburgicorum ad Tubarim fluvium prognato, Epiſcopo item Colon. ex voto Ottonis III. Imp. anno 1003. prolixa liberalitate cœpta, & anno 1019. magnificentiſſime abſoluta & dotata. Anno vero 1020. in honorem Salvatoris mundi, ejusque genetricis memoriam conſecrata, inque ea author Heribertus, 17. Cal. Aprilis anno 1021. mortuus, (1) tumulatus eſt. Sed tertia Cal. Septembr. anno 1147. ab Arnholdo, Epiſcopo Colon. ſub Eugenio III. Pontifice Romano, & Conrado II. Imp. filiique Henrici III. Imperii primo, non diſſentiente Abbate in ordine 12. Gerlaco, Coloniam translatus.

In collegium Tuitienſe ex Ultrajectino anno 1120. Rupertus, vir doctiſſimus, (2) a Friderico, Epiſcopo Colonienſi, translatus eſt. De hac Abbatia ita canit Bernhardus Mollerus in deſcriptione Rheni:

Annis habet dextram tellure Tuiſcion alta,
Hac genitor ſedis urbe Tuiſco refert.
Condita fatorum minuuntur ſingula lege,
Urbs ſtetit hic, pagi rudera vilis habet.
Obruta dirjecto murorum fragmine vallis,
Vix aliquo referunt valla tumore ſitum.
Si qua ſit in ſenio laus, quam miremur honore,
Non patitur ſenii fama perire locum.
Struxit Heriberto ſenior delubra vetuſtas,
Ad ſuperos templi maſſa levatur humo.

Sum-

Siga, annæ præterfluente. Splendidiſſimum & magnificum ordinis D. Benedicti Monaſterium ejus loci fundavit Anno, ex Præpoſito Goslarienſi trigeſimus quartus Archiepiſcopus Colonienſis in monte Wilberg, vel ſecundum Kleinſorgium in monte Michaelis. Anno 1130. lis orta eſt inter Epiſcopum Colonienſem & Ducem Lymburgenſem, Comitem quoque Bergenſem, propter Advocatiam Cœnobii Siburgenſis, quare ſibi invicem multa intulerunt damna, vicinique haud pepercere. Donec tandem Rex Henricus factis & inductis induciis rem compoſuit. Trithem. in Chronic. Hirſ. ad. c. a.

(1) Cujus vitam, a Ruperto, Abbate Tuitienſi, deſcriptam, refert *Papebrochius* in Actis SS. Vide quoque *Schaten.* A. P. T. I. p. 445.

(2) De cujus Vita & Scriptis vid. *Voſſius* lib. II. c. 49. Hiſt. Lat. *Trithem.* de Script. Eccleſ. *Cave.* Ceterum ſeriem Abbatum Tuitienſium hoc modo refert MS. *Eſſend.*

1. *Valpertus*, de quo vide *Surium* T. 2. fol. 268. 2. *Rodolphus.* 3. *Werimboldus.* 4. *Otho.* 5. *Hartmannus.* 6. *Rudolphus*, Abbas Tuitienſis, Werthinenſis, & S. Cornelii Munſter, Comes de Helffenſtein. Ob. 1113. 7. *Luidfridus.* 8. *Bavo.* 9. *Marcwardus.* 10. *Rupertus*, Vir doctus, multos edidit libros. Hunc Hermannus III. Dives, Arch. Colon. ex Monaſterio S. Laurentii tranſtulit, & propter incredibilem ejus eruditionem Abbatem Monaſterii Tuitienſis conſtituit. 11. *Rudolphus.* 12. *Gerlacus.* 13. *Hartobernus.* 14. *Rembodus.* 15. *Theodoricus.* 16. *Florentius*, Abbas quoque S. Cornelii Munſter. 17. *Godefridus.* 18. *Bruno.* 19. *Joannes.* 20. *Henricus.* 21. *Philippus.* 22. *Walterus.* 23. *Joannes.* 24. *Wernerus.* 25. *Embrio.* 26. *Otto.* 27. *Franco* de Leithen. 28. *Alexander* de Lulsdorff. 29. *Meinerus* Fridach ex Comit. Mark. 30. *Albertus* de Steinhauſs. 31. *Henricus* Lauer de Breitbach. 32. *Bartholdus* Sprenge. 33. *Wilhelmus* Lauer de Breitbach. 34. *Gerlacus* de Breitbach. 35. *Henricus* Horſt, Noveſianus, electus A. C. 1512. ob. 1545. 36. *Henricus* Wredenus, ex Diœceſi Monaſt. 37. *Nicolaus* Wredenus.

Digitized by Google

Summa rotundato ſtringuntur acumine tecta,
Teſtudo facili ſtat laqueata pede.
Pantheon hic eſſet, tectum ſi preſſius eſſet,
Si media tecti parte pateret apex.
Machina conveſi teſtudine nititur aqua,
Angulus & toto neſcit in orbe dari.
Non toretes igitur geſtant delubra columnæ,
Sed paries tectum geſtat inane nitens.
Omnia curvantur, ſed non curvantur in arcum,
In ſpeciem cæli cuncta levantur humo.
Firma ſui nondum juris decreta reliquit
Oppidulum, quamvis multa periſſe ſciant.

In bello Colonienſi anno 1583. tectum ejus plumbeum, igne injecto liquefactum, conflagravit.

Utriusque hujus, tum Siegebergenſis, tum Tuitienſis Abbatiæ Principes Montium tutores ſunt: Prioris tutelam Adolphus, Montium ſecundus Dux, an. 1420. acquiſivit.

Veteris Montis monaſterium 8. Cal. Septembris, ſive Geneſii martyris feſtivitate, cum magna eſſet ſolis Eclypſis, anno 1133. (1) ex Morimundo, ordini Ciſtercienſi a Roberto, Melismenſi Abbate, ex veteri campo anno 1122. (2) ſub Henrico IV. Imp. & Calixto Papa ad preces Friderici, Archipræſulis Colon. germano fratre Henrico cum 12. fratribus miſſis, fundato, deductum, auſpiciis Eberhardi atque Adolphi, Comitum Montenſium, caſtro ſuo, ad Duenam ſito, in monaſterium converſo, conditum, illique veteri campo ejusdem ordinis in diœceſi Colonienſi ſubjectum eſt, ut verſus habent memoriales:

Anno milleno centeno terque deceno
Cum tribus, ut Natus Patris eſt de virgine ſatus,
Hic in honore Dei lux craſtina Bartholomæi
Dat prius optatum, Morimundis it habitatum.

Primus ejus Abbas fuit Berno, juxta ſimilem verſum:

Eſt Abbas Berno primus in Monte veterno.

Idem Eberhardus Zizoni, verius Sieghardo, Comiti Keferbergio apud Thurigos, ejusque uxori Giſelæ, ut ſimile monaſterium in monte S. Gregorii ædificarent, perſuaſit. (3)

In hac autem Montis veteris Abbatia 5. Non. Martii anno 1155. ſub Abbatis Giſeleri anno quinto, cum Eccleſiæ Colonienſi Pontifex Conradus Hochſtedenus præeſſet, illuſtris Vir Adolphus, Montium Comes, ejusque frater Walramus, Dux Limburgenſis, Henrici, Ducis Limburgenſis, & Margarethæ Montanæ filii, primum novi templi pulcherrimi lapidem, in honorem DEI, ejusque genetricis Mariæ virginis, ſanctorumque Benedicti & Bernhardi Abbatum, & ſanctarum 11. mille virginum memoriam, poſuerunt: quod anno 1279. egregie conſummatum, & a Wiegboldo, Epiſcopo Culmenſe, Eccleſiæ Colon. ſuffraganeo, juſſu Siegfriedi Weſterburgici Archiepiſcopi, inauguratum eſt.

Porro anno 1324. cataclyſmus hujus monaſterii aras cum 10. hominibus ſubmerſit chorum, Bibliothecam, Templi ornamenta, cæteraque id genus bona corrupit. Anno 1467. a Palæopedii, ſeu veteris campi Abbate, Henrico a Rhay reformatum.

Monaſterium vero multorum Principum Montenſium, Marcanorum & Juliacenſium Mauſolæum eſt.

Hic

(1) *Johannes Ditmarus* in Catalogo Abbatum Monaſterii Campi veteris anno 1130. id factum refert. Ceterum vide de occaſione inſtituti Cœnobii Aldenbergenſis *Lev. Northof.* p. 383. & 384. ap. *Meib.* T. 1. R. G.

(2) Juxta Diploma fundationis apud *Aubertum Miræum* in Dipl. Belg. p. 316.

(3) *Lev. Northof.* l. c. de familia Kefernbergica, qua in Gunthero circa annum 1379. extincta, Comitatus Kefernburgicus ad Balthaſarum, Landgravium Thuringiæ, devenit. Vide *Meibomium* in Notis ibid. p. 414.

Digitized by Google

Hic enim conditi jacent: Eberhardus & Adolphus fratres, Comites Montenſes & Altenani, ex quibus ille, monaſterii fundator, in eodem monachum etiam profeſſus eſt. Fridericus Arnholdus & Conradus Altenani; Tum duo Adolphi, Engelbertus, novusque Adolphus & Engelbertus, ac iterum Adolphus & Wilhelmus, Montium Comites. Walramus Heinsbergius. Henricus Windeccius, itidem Montium Comes. Godefridus Wefelinchofius, prius ſummi templi Colonienſis Canonicus, deinde veteris hujus Montis monachus.

Inhumatæ præterea hic ſunt Comitiſſæ: Mechtildis, quæ communiter Metta Montana. Margaretha Vierneburgica & Montana. Irmgardis Clivia & Montana. Agnes Clivia & Montana. Margaretha Montana & Ravensburgica.

Duces etiam hic conditi ſunt: Henricus Limburgius, Montium Comes. Gerhardus Julius, Montium & Ravensburgi Comes. Robertus, Montium Dux. Gerhardus Montanus, Præpoſitus ſummi templi Colon. Adolphus, Juliæ & Montium Dux, Ravensb. Comes. Gerhardus, Juliæ & Montium Dux, Ravensb. Comes. Wilhelmus, Juliæ & Montium Dux, Ravensburgæ, Lewenbergæ, Heinsbergæ &c. Comes 6. Septembr. hora quinta meridiana anno 1511. Duſſeldorpii extinctus; Ejusque conjux ſecunda, Sybilla Brandenburgica, quæ 9. Julii anno 1524. obiit.

Epiſcopi denique hic ſepulti: Conradus, Montium Comes, Epiſcopus Monaſterienſis. Daniel Verdenſis. Joannes Scopienſis. Wiegboldus Culmenſis.

Ejusdem ordinis Ciſtercienſis Abbatia eſt Heiſterbacenſis in perfectura Leoburgica, Cæſarii monachi ſcriptis editis (1) clariſſimis nobilis.

Eccleſiam collegiatam Canonicorum, præter eos, qui Gerrisheimii quoque ſunt, Duſſeldorpii anno 1392. Wilhelmus, primus Montium Dux, fundavit.

Ibidem Crucigeris cœnobium erexit Gerhardus, tertius Montium Dux, anno 1445.

Iidem Crucigeri Bienburgi monaſterium habent, anno 1211. vel circiter, ab Adolpho Montano poſt reditum a profectione contra Albigenſes, ut putatur, conſtitutum.

Ejusdem ordinis ſunt quoque monachi Steinhuſiani & Ehrenſteinii in præfectura Blanckenburgia. In qua etiam Budingenſe eſt cœnobium regularium S. Auguſtini, anno 1421. ex ſæcello & collegio quatuor ſecularium Presbyterorum erectum, & ab iisdem regularibus capituli Windesheimenſis inhabitatum.

Sexus fœminei generoſarum & nobilium Virginum Provincia Montana recenſet: Vilicenſe, Rhenodorpium nigrum, Gerrisheimium, Greveradium & Dunewaldium.

Vilicenſe a Mengoſo, Geldriæ Præfecto in ordine ſexto, ad Siegam fluvium in paterno fundo circa annum Chriſti 1000. conditum, & ad Benedicti regulam confirmatum eſt.

Huic anno 1218. Engelbertus Montanus, Archipræſul Colon. Præpoſitis duobus, Gerhardo Carpenenſe & Friderico Monaſterienſe, Wilhelmo etiam, Juliæ Comite, Theodoro Koſſario, Arnholdo Gimmichio, Emundo Braeckelio, ſecularibus Dynaſtis, præſentibus, totius Vilicenſis parochiæ a rivulo Effenbach usque ad fluvium Siegam, novalium quoque agrorum & vinearum decimas liberaliter donavit.

Rhenodorpium nigrum Arnholdus, Archiepiſcopus Colon. ad eundem Siegam ex bonis ſuis hæreditariis ſtruxit.

Gerrisheimium, haud procul Duſſeldorpio in Comitatu Hermanni, Comitis Montenſis, Advocati Tuitienſis, ſitum, a Wilberto, Epiſcopo Colon. qui an. 870. electus, ædificatum, & a Gerrico Comite dotatum, anno 967. ab Ottone II. Imp. efflagitatu Warini, Præſulis Colon. confirmatum.

Greveradium, aliis Comitis Novale dictum, in præfectura Salingenſi Veſtalium nobilium regularium cœnobium, ex vicino quercero fontis limpidiſſimi rivulis irrigatum, 18. Cal. Jan. an. 1185. ſub Friderico Barbaroſſa, Imp. & Lucio III. Papa, occaſione miraculo-

(1) *Libris XII. illuſtrium miraculorum, ſ. Hiſtoriarum memorabilium*, ſcriptis *dialogi* forma, unde *Leibnizius* T. II. S. R. B. excerpta dedit. Vita *S. Engelberti*, *Archiepiſc. Colon.* occiſi, quam notis illuſtravit *Ægid. Gelenius* Faſciculis Mortalitatis, ſ. Homiliis, in quarum præfatione opera ſua recenſet. Vita *S. Eliſabethæ*. Vid. *Leibniz.* in Introduct. ad Script. Brunſ. T. II. p. 47.

Digitized by Google

lorum quorundam, ut ajunt, ad fontem iſtum, cum adhuc ſacellum eſſet, Parochiæ Waldenſi ſubjectum, factorum, a Philippo Heinsbergio, Archiepiſcopo Colon. impetrata a Parochiali exemptione per Eliſabetham, Abbatiſſam Vilicenſem, conſecratum, præter Præpoſitos multos Colonienſes, Ottone Geldro, Theodorico Clivio, Theodorico Hochſtedeno, Henrico Seinenſe, Arnholdo & Friderico, Altenanis Comitibus, Ottone Wickradio, Reinhero Froitbrechtio, Gerhardo Nuenario, Advocato Colon. Gerhardo Volmenſteinio, Goſwieno Alſterano, Hermanno Camerario, Wilhelmo Schillingh, Florentio Kempernon, & Rorico de Niſtere, teſtibus præſentibus.

Gaudet autem cœnobium reliquiis S. S. Sebaſtiani & Catharinæ, item Deiparæ imagine, a Luca, ut volunt, Evangeliſta picta, & hierothecæ inauratæ incluſa: vitam etiam aſſervat S. Catharinæ Hœckeswagianæ, inter beatas numeratæ.

In eo Adolphus, Montium Comes, ejus nominis ſextus, in ordine vero nonus, anno 1295. mortuus, inhumatus. Anno 1471. rogatu Gerhardi, Juliæ & Montium Ducis, atque Sophiæ Saxonicæ, ejus conjugis, a Roberto Bavaro, Archiepiſcopo, per Adamum, S. Martini Coloniæ Abbatem, Thomam Wail, Colonienſem, & Johannem Mangelman, Noveſienſem, Priores, Catharina Neſſelradia, Magiſtra, Wintrude de Oxhum, Catharina Binsfeldica, aliisque Veſtalibus aſſentientibus, reformatum & clauſum.

Dunewaldium in præfectura Portzenſi, inſtituti Præmonſtrati, nobilium Veſtalium monaſterium eſt.

Totam Provinciam Rhenus alluit, niſi quod in paucis locis eam interſecat.

In ipſis vero Montibus fluvii multi: In ſuperiori quidem eorundem diſtrictu, Sigena, Sultza, Achera, Brœla, quæ Sigenæ junguntur; In inferiori vero Wipera, a Vipera, in cujus modum gyrando circumagitur, ita dictus, Duena, Duſſela, Angera, ſcaturiunt, & ditionem perlabuntur. Sigena juxta Witekindi arcem, non procul ab **Harbergen** natus, Sigenam urbem, & caſtrum olim Sicambrorum, nunc Naſſoviorum Comitum, Freudebergam, Windecam, Blancoburgum & Siegeburgum alluit, & ad auſtrum Henſæ Teutonicæ finem deſcribit: Infra Blancoburgum vero, Bruelæ commixtus, Rhenum influit. Sicut idem Mollerus canit:

Principis Weſtphalici Witekindi naſcitur arvis,
Natus ab Harbergi flumina volvit agris.
Tecta Sicambrorum populis exculta, Sigenam
Aggreditur, pulchro rura liquore ſecat.
Culmina Freudbergæ, Vindecam præterit inde,
Edita Blancburgi montibus arva fugit.
Turrigerum fluctu ſubigit lambente Siburgum,
Excipit hunc Rheni dextera, gaudet aquis.
Illud omittendum minime cenſemus, honori
Quod merita cedit parte Sigena tibi.
Flumen Teutonicæ ſpatium quod terminat Anze,
Limes ab auſtrali dicitur eſſe plaga.
Florat, ſed nullo mœſtus ſolante Sigena,
Teutonicas Anze terga dediſſe manus.

Ad confluentes Sigæ hujus & Rheni anno 1621. Vallum Belgicum in Inſula ibidem interjacente ſtructum eſt, quod metrice hunc in modum deſcripſit Johannes Benderus, Pal. Eccleſiæ Langenbergenſis in Dynaſtia Hardenb. miniſter:

Eſt locus, exeſos ubi Siga voluta per agros — Valli Belgici Situs.
Immenſi tumidis Rheni confunditur undis.
Hic mediis in aquis ſciſſi in duo brachia Rheni — Status priſtinus.
Inſula nota jacet, quam campum bucusque Coloni
Dixere. Hic glauca canebant fronde ſalicta, — Arborum.
Hic coryli læves, alnique & populus alba,
Ducebant ſylvam, & late ſerpentibus udum
Virgultis ramisque ſolum foliisque tegebant.
Hic teneras ovibus frondes, hic gramina ſemper

Repperit, & gratas pecori demeſſuit herbas
Ruſticus, & Rheni vada per notiſſima vexit.
Hinc etiam infirmis haſtilia longa, ſudesque
Vitibus aptandas petiit, ſalicesque quotannis
Vimineas, ramos natas vincire fluentes
Cautus vitiſator, ſimul hinc urenda tulere
Sollicitæ matres hyemi ramalia flammis.

Cuniculorum.

Hic & in effoſſis habitaſſe cuniculus antris
Fertur, & in cæca poſuiſſe cubilia terra
Verſicolor, pavidos lepores imitata propago.
Eſt fœcunda, ſuum quoties impleverit orbem
Luna, edens multam variisque coloribus aptam
Progeniem. Talem ſæclo ſub gramine prædam
Sæpe tulit parco rediens ancilla colono.

Avium.

Hic fuit & prima variarum æſtate volucrum
Opportuna domus, nidis ubi fronde ſub alta
Excluſi fœtus, teneris concentibus auras
Implevere, citasque virûm tenuere carinas.
Hic cornix annoſa & pando gutture corvi
Antiquas habuere domos, hic ruſtica perdix
Et merulæ, caraque gemens cum conjuge turtur,
Atque merops, anatesque feræ, raucæque palumbes,
Accipiterque ferox, inimicaque noctua lucis,
Et fulicæ, mergique, humanæque æmula linguæ
Pica loquax, & qua non eſt præſtantior ales,
Permulcere viros cantu philomela ſonoro.
Nec qui dura graves vocat in vineta bidentes,
Abfuit inſano cuculus clamore nec ova,
Quæ foret ignorans cuculi curruca, malignis
Præda futura ſuis miſerandaque fœtibus eſca.
Talis erat quondam facies, talesque fovebat

Status novus.

Corpus aves: at nunc quantum mutatus ab illo?

Inventio Valli.

Namque hic ſæpe vagas acta dum pulvere nitri
Glande petit volucres vir, quem non dextera fallit,
Seu ſit anas ſtrepitans, ſeu trux feriendus Iberus,
Dote ſed ingeniis, ſed major acumine mentis:
Omnem rite locum ac vicinas lumine terras,
Sigæque & Rheni ripas conſiderat omnes,
Et ſpeculatur aquas, camposque agrosque jacentes.
Hic lentas naſti ſalices? hic (inquit) inertes
Eſſe domos avium? locus haud eſt tutior usquam
Hoſtis ab incurſu, quod ſi munimina valli
Inſuper adjicias, quæ vis inimica nocebit?
Valli impeccatis quod nec vicina catervis
Bonna, nec infræni lunata Colonia pube
Diruat, ut nullo quondam prohibente recentes
Mulkemo imbellis muros impune domosque
Æquavere ſolo, damnumque dedere nefandum,
Ante citum multo ſpumantem ſanguine Rhenum
Cernat & Hiſpanis albentes oſſibus agros
Accola, inhumano quam nos dedamus Ibero.
Nec nos dira fames vincet, neque turpis egeſtas.
Pinguet ſolum fruges & fertilis ubere campis
Sufficiet: colles aprici vina: propinquus

Ligna

Ligna dabit ſaltus Sigæ vectanda fluentis.
Tu modo Rex, qui cuncta tuo ſub numine torques, Votum.
Aſpira, duce te nullo metuemus ab hoſte.
Dixit & exemplo Reſæa in caſtra profectus Præparatio
Mauritium, ſortem patriæ telluris Achillem, Valli.
Cuncta docet campique ſitum, geniumque locorum
Continuo inſtructus variis exercitus armis Militibus
Tormentisque globos atrumque vomentibus ignem miſſis.
Horrendo crepitu campis procedit apertis.
Jamque propinquabant Ubiis campumque videbant:
Cum manus agreſtum vicinis undique ab oris
Advolat, hic humeris ingenti pondere rutrum,
Hic acie inſignem ſpirans immane ſecurim, Arboribus
Ille gerit falcem, modo dura in cote ſubactam, cæſis.
Nec mora cæduntur ſalices, alnique rubentes,
Populeique cadunt ſtirpes, corylique, rubique,
Et frutices, ferulæque & lento vimine virgæ.
Una fuit medio ramis frondentibus alba Excepta po-
Populus in campo, ſevam quæ ſolâ ſecurim pulo altiori.
Effugit, qua cœu ſpecula proſpexit ab alto
Excubitor, prima ne nocte irrumperet hoſtis
Vi ſubita. Talem cum vita ſervat honorem,
Cætera procumbunt nullo diſcrimine ligna,
Non ſecus ac flavis cum falcem curvus ariſtis
Supponit meſſor, nutantes pondere culmos
Falce ſecans, ſpicam exiguam ſi forte reliquit,
Hanc quoque regrediens carpit, ſic germina paſſim
Ruſtica crudeli ferro ſecat omnia pube.
Diffugiunt volucres, pennisque per æra lapſæ
Hoſpitium antiquum & nidos gemuere ruentes.
Aſt alii raram, quæ ſignat amuſſis, arenam Munitio
(Namque locum radio menſor deſcripſerat omnem,) Valli.
Effodiunt: nec jam latitare cuniculus ima
Sub tellure poteſt, penetralia ad intima terræ
Deſcendunt raſtris, foſſasque virentibus implent
Caudicibus, lentaque inſternunt fronde ſalicti,
Hæc ſuperinjecta rurſus tellure prementur,
Primo ut vere ſalix alte radicibus actis
Pullulet, & viridi frondeſcat germine ſylva,
Atque ita ſurgat opus, cui nec tormenta, nec ignes,
Nec ferrum noceat, ſævique injuria cœli,
Annorumque ingens ſeries & longa vetuſtas.
Interea valli dum ruſtica turba recentis
Fundamenta locant, miles tentoria ponit,
Impiger & ſummum collecto ſtramine culmen
Obtegit, hic focus eſt fuligineque caminus,
Hic torus, hic pendent de poſtibus arma ſaligni,
Alternique vices mutant, pars compita ſervant
Excubiis, citroque viros, ultroque meantes,
Pars operi incumbunt & jam deſueta labori
Corpora ruricolum commiſti plebe fatigant,
Urget enim rector, nummique immenſa cupido.
Dicitur hæc ſubito vicinas fama per urbes,
Excitique ſua præſto ſunt merce propolæ, Commeatus.

Caſe-

Nominibus ne ſacris res appellare profanas
Fas erat? hic Romane parens, hic utere telo
Fulmineo. Aſt alius ſedatior ore faceto
Noſtra, ait, hæc Mitra eſt, noſtrisque aptabimus olim
Verticibus, Batavo devicto abſiſte moveri.
Tertius hunc contra, facilis victoria ſemper
Ignaris, aliter, vidiſſes ipſe, loquaris,
Non eſt tormentis, non expugnabile ferro eſt
Iſtud opus, longa ſatis obſidione quis anget
Securos, Rheni circumlabentibus undis
Mente ſecuturam jam nunc præſagio peſtem.
Quod quidam excipiens, noſtra de parte ſit iſtud,
Quod præſagis, (ait,) quod docto proſpicis uſu,
Indulgere loco, vobis & dira minari
Usque licet, tutum Domini ſub tegmine vallum
Semper erit, nomenque omni celebrabitur ævo.
An, niſi quod ſanctus ſacraverit ipſe Jehova,
Eſſe poteſt ſanctum? humani commenta cerebri
Vendere pro ſacris ſcelus eſt, facinusque nefandum.
Talibus inter ſe dictis de nomine certant.
At Batavi ardentes operi ferventius inſtant,
Caſtigantque moras, radiisque rigentibus omnem
Aſcenſum impediunt: atque bis e cæſpite vivo
Loricam imponunt glandes munimen ad atras.
Fratris equos nondum nocturno roſcida curru
Luna bis attigerat, rutilosque accenderat ignes
Aggere perfecto: ſcandunt immania ſeptem Tormenta
Acclivi tormenta jugo, quo pondere totum Valli.
Intremuit vallum: ſtant bina minantia Bonnæ,
Bina Agrippinæ, Montanæ cætera terræ,
Nec non & mediis in Rheni fluctibus unco
Tormentis gravidam puppim tenet ancora morſu,
Noctes atque dies nitidis ubi miles in armis
Excubat, erecta ſublimes arbore naves
Obſervans, tenuique intextas abiete cymbas.
Ad ſpatium interius ſtructis ex aſſere cellis Structura
Conferitur, quarum bis binis quæque tenetur, interior.
Militibus ſunt bic firmo ſub fornice glandes,
Sclopique, & pulvis nitratus, & arida fumum
Stuppa vomens, penus bic & pleno copia cornu.
Sed quid ego hæc memoro? rerum quoque cura ſacrarum Templum.
Sollicitat Proceres, veris ut honoribus auſpex
Tanti operis, ſancte Numen cæleſte colatur,
Utque ferox norit miles, quæ recta ſalutis
Æternæ via ſit, juſtæ quæ regula vitæ.
Cumque parum armatus metuat virtutis amore
Peccare, effringens impune repagula legum,
Ætherias media in Mitra conſurgit ad auras
Ingens furca, necem minitans, ſubigensque protervos, Patibulum.
Aut parere Duci, aut deformi occumbere letho.
Vos quoque, qui variis avium concentibus olim
Læti aures nautæ veſtras, animasque dediſtis,
State, brevemque moram, ne ſit grave, dulcibus hymnis
Atque ſalutiferis boram unam impendere verbis.

Sic opere exacto, tanti munimina valli,
Undarumque moræ & cælo venientis ab alto
Spes opis accendunt animos, scloposque corusci
Ostentant, ultroque invitant molibus hostem.
Postquam nemo ausus conclusos aggere bello
Oppugnare viros, fortemque lacessere gentem,
Latius extendunt molem, cæsisque salictis
Pluribus adversæ nulla formidine partis,
Terraque advecta duo propugnacula vallo
Adjiciunt, geminasque ingente sub aggere portas,
Multaque præterea gravium tormenta globorum
Adverso veniunt Rheno, clivumque trementem
Aggeris ascendunt, numerumque horrentibus augent
Aginibus, longeque globos jaculantur & ignes.
Quid memorem furnos? quid plena armaria ferro?
Quid & thesaurum? grandem quid farris acervum?
Quidve molas, binis frangentes tritica saxis,
Non undis actas, sed equis, asinisve rotatas?
Et tandem paucis complectar ut omnia verbis,
Quid, quo defendi vallum queat atque teneri,
Non habet! infestus veniat licet hostis, opusque
Obsidione premat, non arma virosque requiret.

Sic ille quidem cecinit & vovit: Vallum tamen hoc anno 162 . auspiciis Hispaniarum Regis, ab Henrico, Montium Comite, post aliquot mensium oppugnationem, expugnatum, & jam solo æquatum est.

Idem Rhenus infra Coloniam, prope Mulhemium oppidum, Nielium atque Manconium, vulgo Merckenichium pagos, e regione sitos, Dunæum fluvium, ex montibus decurrentem, a dextris excipit, ut recte canit Bern. Mollerus in descriptione Rheni:

Duneus educit Duneo flumina saltu,
Fluminis hunc Rheni dextera jungit aquis.

Vipera vero, juxta Wiperfurdam & arcem Bienburgiam lapsus, perque valles Erverfeldanas & Solingenses fusus, se eidem inter Rindorfium & VVestdorpium pagos committit; de quo ita Mollerus:

Vipera Wipfurdo, nec non diversus ab arce,
Arce Bienbergi nomen habente, venit.
Erverfeldanæ fœcundat gramina vallis,
Hunc domitis Rheni dextra recondit aquis.
Inferius paulo fertur Rhindorpia Rheni,
Pagus amat Rheni dextra vocare locum.

Huic Rheno etiam Dussela, in pago Dusselio orta, a quo metropoli Montanæ nomen, quia per illam lapsus ibidem, conjungitur.

Angera quoque prope Angerortham arcem, a fluvio hoc sic dictam, a dextris Rheno commiscetur. Sicut idem Mollerus canit:

Arce sub Angrorda provolvitur Angera, dextram
Alveolo Rheni liberiore subit.

Ex hoc provinciæ Montanæ inter montes & valles situ, fluviisque permeantibus, fœcunditas ejus apparet: quippe animalium quadrupedum, volatilium, piscium, frumentorum, pascuorum & lignorum, imo vini quoque in superioribus versus Rhenum partibus, est feracissima: Maxime autem incolæ opificiis & mercaturæ dediti, adeo ut nulla omnino civitas aut oppidum sit, cujus cives ejusmodi non tractent: utpote Siegeburgum in pulchris illis ollis & calicibus testaceis excoquendis: Lennepa & VVipperfurda cum Rada antisylvana & municipio Hœckeswagio in pannis: Ratinga in forficibus: Salinga in gladiis & cultris parandis: Cronebergius & Remschedius pagi in falcibus conficiendis: Erverfeldia in emendis, albicandis & contexendis filis, usque in Germaniam

niam ſuperiorem Francofurtum, inferiorem Antwerpiam & Dordracum, indeque in Galliam, Hiſpaniam, & utramque Indiam deportandis, occupatæ.

Habet quoque in montibus ſuis hæc Provincia multorum metallorum, Nitri, Ferri, Plumbi, Stanni, Cupri, imo Argenti etiam atque Auri fodinas, quibus ad labores & divitias incolas vocat, & mercimoniis multis occaſionem præbet.

De Montium Principibus, Sectionibus duabus explicatis.

Sectio Prima,

De eorum Comitibus quatuordecim.

Sed ad ipſorum Principum, qui ex ordine Montibus hisce præfuerunt, hiſtoriam & ſeriem accedentes, primo Comites, deinde Duces luſtremus. De quorum origine illud tenendum, quod ſupra quoque in Juliæ Principibus annotavimus; licet alii adhuc plures & quidem longe antiquiores Viri fortes & illuſtres in Montibus noſtris vixerint, eorum tamen nomina & res geſtas, quemadmodum de Agamemnone Horatius canit, vates hiſtoricos tacuiſſe. Ut vero, quo poſſumus, originem horum deducamus, Ægidium Gelenium, Can. Col. ad S. Andream, in vita S. Engelberti, Montani Comitis & Archiepiſcopi Col. anno 1633. evulgata, imitati, ex antiquis Monumentis, Archivis & Diplomatibus, quæ poſſumus, eruemus.

Hic igitur vult, imo ex Archivo ipſo Col. probat atque demonſtrat, Hermannum, ejusque fratrem Adolphum, Comites Ubios & Advocatos Tuitienſes, ſtirpis hujus Montanæ, & alterius quoque Marcanæ, conditores eſſe. (1) Nam de Ubiorum Comitatu, præter municipium Weſelichium, feudum Palatinum, ad Montes ſpectans, docere quoque, qui eorum antiquum dicit in parochiis Romerskirchiana & Friemersdorpia, quod Adolphus, Montium Comes, anno 1218. cum in procinctu eſſet itineris ſacri, cum fratre Engelberto, Archiepiſcopo Colonienſe, Eccleſiæ Knechtſtedenſi conceſſit, anno 1227. a Conrado Hochſtedeno, Archiepiſcopo itidem Col. accedente patris & fratris Lotharii, qui ſimiliter patronatu aliquo Eccleſiarum iſtarum gaudebant, conſenſu, itemque ab iisdem anno 1240. tandemque ab Henrico Limburgio, Comite Montium, confirmatum.

Specialiter autem Hermanni mentionem fieri aſſerit, in literis fundationis monaſterii Gerrisheimii anno 967. ubi Advocatus, itemque Comes de Monte appellatur: Eundem Hermannum in diplomate, quod Monaſterio Tuitienſi Heribertus, Epiſcopus Col. anno 1009. largitus eſt, Advocatum monaſterii nominari, & cum fratre Adolpho, Gerhardo Julio, aliisque ſubſcripſiſſe teſtatur; Adolphum vero, fratrem Hermanni, in literis donationis, quæ Eberhardus, Comes Clivius, & Bertha, ejus conjux, Colonienſi & Noveſienſi Eccleſiis ſub Henrico IV. Imp. & Gregorio VII. Papa anno 1054. largiti ſunt, abſolute Montium Comitem vocari, & cum eo Ottonem, Geldriæ & Zuitphaniæ, Frider. Henricum, Montis aquilii Comites, Gerhardum Hochſtedenum, Hermannum Norvenichium, Adelbertum Saffenbergium, ceu rei geſtæ teſtes indigitari. In literis Annonis quoque, Epiſcopi Col. quibus ſub annum 1068. imperiali S. Ludgeri monaſterio Werthinenſi de villis & decimis privilegium conceſſit, & in Sieghewini, cui anno 1074. præfuit, & anno 1089. mortuus, diplomate, Eccleſiæ Bremenſi dato, Adolphum & filium ejus Eberhardum expreſſe teſtes citari: Godefridum denique Pantaleonitam tradere ad annum 1225. Tuitienſe caſtrum, Adolphi, Montium Comitis, militibus ſtipatum, multa civitati Colonienſi damna intuliſſe.

Adolphus, frater Hermanni, anno 1132. vel 1136. juxta Roſarium vero 1147. obiit. Hæc Gelenius. Ex quibus efficitur, Adolphum hunc Eberhardum & Adolphum (2) filios habuiſſe, ac per eos (de Hermanni enim, fratris ejus, poſteris non legitur,) utramque

(1) Imo Comites æque Marcanos & Montium Duces e Comitibus Teiſterbantinis, communi cum Clivix Ducibus ſtirpe, ortos fuiſſe, ſupra cenſuimus, ut quoque facit *Adel. Erichius* Chron. Juliac. fol. 287. col. 2. Vid. ſupra *Hiſt. Comit. Marc.* ibique *Tab. Geneal.*

(2) De quibus, ut & Succeſſoribus ipſorum, vid. *Tab. Geneal.* Comit. Marc.

Digitized by Google

que familiam Montanam & Marcanam propagaſſe. Nam hi duo fratres, præter avitum veteris Montis caſtrum, ad Duænam conſtructum, aliud quoque Altenanum ad Lenam condidere: Ubi vero Eberhardus monaſterium, in quod caſtrum Montanum ipſius rogatu a fratre poſtea quoque converſum, ingreſſus eſt. Adolphus, ejus nominis II. ſolus rerum potitus, ex Adelheide, Arnholdi II. Comitis Clivii, filia, Adolpho filio & hærede, atque Brunone, (1) Epiſcopo Colon. relictis, anno 1152. in fata conceſſit, in veteris Montis monaſterio tumulatus. De origine utriusque tum Montium, tum Mareæ Weſtphalicæ Comitatus ita canimus:

Saxo decem numerans ſervantis ſecula Chriſti,
Junge tibi indigenas (nec male junctæ) novos.
Fulmina Saxonico gentis famulata Monarchæ,
Germano Ottoni (tertius Otto fuit.)
Fraternas acies vicinaque regna locarunt,
Altaque Berga tuas, Altenanaque tuas.
Inſedere duo, ſed nomina nulla ſuperſunt,
Tandem Adolphus, tandem Eberhardus adeſt.

De duobus fratribus ita Streithagenus in Tetraſtichis:

In gemino cœpit geminata potentia fratre,
Montia quamque dedit, Altena quamque dedit.
Solus at indultos titulos transmiſit Adolphus,
Fratre cuculligerum mox adeunte gregem.

Bruno, ejus nominis II. Archiepiſcopus Colon. tempore Lotharii (2) Cæſaris factus, cum eo in Apuliam profectus, Bari vivere deſiit, ejusque corpus aromatibus delibutum, plumbeoque Mauſolæo recluſum, in Germaniam relatum, & in eodem veteris Montis monaſterio inhumatum eſt. Adolphus, nominis III. Montium & Altenæ Comes 4. ex Adelheide, Henrici, Comitis Aquilii montis, (Arnsberg,) & Agnetis Rietberghiæ atque Strombergiæ filia, quatuor gnatos, Fridericum & Brunonem, mutuos patrui Brunonis II. in Archiepiſcopatu Col. ſucceſſores, (3) & Engelbertum atque Eberhardum, (4) quorum illi Montium, huic Altenanum Comitatum attribuit, ſuſtulit, mortuus an. 1170. De quo Streithagenus:

Ordine ſuccedens & nomine dictus eodem,
Poſſedit junctas usque parentis opes.
Quas tamen hæredes, extincto ſortibus æquis,
In partes miſſas diſtribuere duas.

Vir autem nobilis in Clivia, qui Comitibus Marcanis parentavit, ſimiliter filiis Adolphi hujus III. ita occinuit:

Continuant famam & res ſucceſſoris avitas,
Pileo ovant, alios infula ſancta beat.
O bene diviſum imperium ſacrum atque profanum,
O fauſtas iſta partitione domos.

Fridericus Archipræſul in expeditione Italica Mediolanenſi cum Friderico Barbaroſſa Cæſare Papiæ extinctus, (5) itidemque ad Montis veteris monaſterium translatus eſt.

Bruno vero, ejus nominis III. poſt Philippum Heinsbergium, Goſwini II. filium, anno 1191. in Apulia defunctum, fratri Friderico ſucceſſit, ex Præpoſito Bonnenſi electus: verum

(1) *Adel. Erichius* f. 255. patrem ipſorum *Conradum* vocat, diſſentientibus reliquis Scriptoribus.

(2) Cujus quoque favore Archiepiſcopus fuit conſtitutus, Godefridi, Præpoſiti Xantenſis, electione irrita declarata. *M. Chron. Belg.* p. 161.

(3) Non tamen continuos. Etenim *Brunoni II. Hugo*, huic *Arnoldus*, frater Brunonis, hujus ejus ex fratre nepos *Fridericus*, huic *Reynaldus*, huic *Philippus*, atque huic demum *Bruno III.* Brunonis II. & Arnoldi alter nepos, ſubſtituti fuerunt. *M. Chron. Belg.* p. 164. 165. 187. 192. & 205. *Gelenius* de Magnitud. Colon. p. 46. 47.

(4) Addit MS. *Eſſendienſe* & *Honſeler. Theodoricum*, ejus nominis primum, Archiepiſcopum Colonienſem, quem vero Dynaſtam Heinsbergenſem fuiſſe, memorat *Gelenius* l. c. *M. Chron. Belgic.* p. 217. ubi de hoc Theodorico agit, generis ejus nullam facit mentionem.

(5) *M. Chron. Belgic.* p. 187. *Lev. Northof.* p. 385. apud *Meibomium.*

Digitized by Google

verum ætate laſſus, (1) anno 1193. inſula cum veſte ſacra in Monte veteri permutata, Adolpho (2) Altenano nepoti, fratris Eberhardi filio, Archidiacono Colonienſi, Archiepiſcopatum reſignavit.

De Eberhardo, ejusque Succeſſoribus, in Comitibus Marcanis dictum eſt.

Engelbertus vero, ejus nominis primus, (3) Montium Comes in ordine quintus, ducta Margaretha, Henrici, Geldriæ Comitis, & Seynaræ Brabantinæ (4) filia, Adolphum & Engelbertum, Archipræſulem Colonienſem poſtea factum, ex ea genuit.

Hic Engelbertus anno 1160. in fundatione monaſterii Meerenſis prope Noveſium, cum Wilhelmo & Gerhardo, Comitibus Juliacis, fratribus, rei geſtæ teſtis citatur.

Deinde ſub Friderico Barbaroſſa contra Henricum Leonem, Saxoniæ, Angrivariæ & Weſtphaliæ Ducem ſuperbiſſimum, una cum Philippo Heinsbergio, Archimyſta Colonienſi, anno 1174. pugnavit, quem Imperator victum, ditionibus exuit, easque partim Eccleſiæ Colonienſi, (5) partim Engelberto noſtro, aliisque Comitibus conſignavit, qui Montes ſuos hinc egregie auxit. *Franc. Irenicus.*

Idem grave minusque auſpicatum bellum cum Montis Aquilii Comitibus geſſit, Godefrido monacho teſte. Anno denique 1189. adverſus Hunnos in bellum ſacrum profectus, ibidem ipſi Martini Epiſcopi obiit, licet Gerhardus ab Horreo in manuſcriptis Chronicis ei vitam usque ad annum 1192. proroget, eumque Imperii 40. exceſſiſſe ſcribat. Ut proinde Streithagenus canat:

Engelberte, tuæ ſplendeſcit gloria famæ,
Semper & in nato ſit reddiviva pio.
Quamvis cum ſociis ſacrata ad bella profectus,
Clauſeris Ungarico fata ſuprema ſolo.

Adolphus, nominis quartus, Montium vero Comes in ordine ſextus, patriſque poſt annos 18. anno 1210. ſucceſſor, in ſchiſmate Imperii, poſt mortem Henrici VI. Friderici Barbaroſſæ filii, anno 1197. in Apulia defuncti, cum Otto Saxo & Philippus Suevus de eo contenderent, Adolpho, Archipræſuli Colonienſi, patruo, (6) qui primum Ottoni adhæſit, ſuppetias ferens, anno 1205. Tuitienſi caſtro præſidio impoſito, cives Colonienſes, qui tum Philippum ſequebantur, vehementer afflixit: Poſtea numinis expugnatus præſul, Philippum ſecutus, eum anno 1205. Aquis conſecravit: quod propter ab Innocentio III. Papa depoſitus, (7) eique Bruno, ex fratre nepos, ſucceſſit.

Idem Adolphus anno 1211. contra Albingenſes (8) cum Wilhelmo Juliaco, aliisque

(1) *M. Chron. Belg.* p. 205. *Bruno vero, cum propter ſenectutem, & tam corporis, quam ſenſus imbecillitatem, ad tantæ Eccleſiæ regimen minus ſufficeret, vix uno anno potitus Epiſcopio, qui convocatis omnibus Eccleſiæ ſuæ primoribus atque nobilibus, Virga paſtorali ſuper Altare Beati Petri poſita, Epiſcopatum reſignavit, ſicque ad domum veteris Montis ſe transferens, in habitu monaſtico defunctus eſt.*

(2) Cujus Epiſcopatus incidit in triſtiſſima belli civilis inter Ottonem & Philippum Imperatorum tempora. Vide ſupra *Hiſt. Comit. Marc.* initio; *Lev. Northof.* p. 385. *Chron. M. Belgic.* p. 207. *Schaten.* T. I. Annal. Paderb. p. 912. & ſeqq. *Adel. Erichius* fol. 255. col. 2. & Cl. *Viri J. P. Gundlingii* Vitam *Philippi Suevi* in Otiis fratris ejus *Hieronymi Gundlingii.*

(3) Hactenus Comitatus Montium a Comitibus Marcanis rectus fuit, inde vero usque ab hoc Engelberto peculiares Principes habuit, de quibus vid. *Tab. Genealog. VI.*

(4) Conjugis videlicet Godefridi Bullionei, Regis Hieroſolymitani, ut exiſtimat *Pontanus* Hiſt. Geldr. p. 110.

(5) Cui dimidia pars Ducatus Weſtphaliæ & Angriæ obtigit, juxta Dipl. apud *Schaten.* A. P. T. I. p. 850. teſte inter alios *Engelberto, Comite de Monte;* altera pars cum Ducatu Saxoniæ tradita fuerunt Bernhardo Aſcanico, juxta idem Diploma, quod *Gelenius* quoque refert, atque *Auream Bullam* Friderici Barbaroſſæ vocat, de *Magnitud. Colon.* p. 73.

(6) Imo *Patrueli.*

(7) Vide ſupra *Hiſtor. Comit. Marc.* initio, & Not. præced. voce *Adolpho.*

(8) *Cæſarius* in Excerptis apud *Leibniz.* T. II. S. R. B. p. 520. *Anno*, ſcribit, *Domini milleſimo ducenteſimo decimo prædicata eſt contra Albienſes in tota Alemannia & Francia crux, & aſcenderunt contra eos anno ſequenti de Alemannia Leopoldus, Dux Auſtriæ, Adolphus, Comes de Monte, Wilhelmus, Comes Juliacenſis, & alii multi.* Vid. quoque ſupra Not. ſub *Wilhelm. IV. Comite Juliacenſi.*

Digitized by Google

Principibus cruce ſignatus, & in illos profectus, poſt reditum monaſterium Crucigerorum Beienburgi ſtruxiſſe dicitur.

Anno 1213. Ottonem Bentheimium, Epiſcopum Monaſterienſem, ob ſupra dictum Imperii ſchiſma captum, & Cæſaris inſulam (vulgo Kepſersweerth) abductum, ea 24. Julii anno 1215. obſeſſa atque expugnata, fideliter aſſeruit. (1)

Anno 1218. iterum cum VVilhelmo Juliaco & Arnholdo Clivio aliisque (2) cruce ſignatus, ubi prius Bensbergæ jus Eccleſiæ Romeskirchenſis & Freimersdorphianæ monaſterio Knechtſtedenſi cum fratre Engelberto, Epiſcopo Colon. donaſſet, in terram ſanctam expeditionem ſuſcepit, ibidem eodem anno, menſe Auguſto, prout ex Oliverii Scholaſtici (3) ad Engelbertum fratrem Epiſtola patet, ante Damiatæ expugnationem, filia Margaretha hæredè relicta, glorioſe mortuus.

Jacobus de Vitriaco lib. 3. Hiſt. Orientalis eum Virum nobilem & potentem vocat, dicitque, claſſi cruci ſignatorum Colonienſium, Bremenſium, Friſiorum, Trevirorum præfuiſſe. Vide etiam Petrum Scriverium in Hiſtoria Hollandica. De quo ita Streithagenus:

Nec quicquam cbari commotus funere patris,
Ivit ad Eoas fortis & ipſe plagas.
Et crebris præſens Chriſti pro nomine pugnis,
Occidit ad muros, urbs Damiata, tuos.

Hiſtoria S. ENGELBERTI, Montium Comitis, Archiepiſcopi Colonienſis, in Epitomen redacta.

Poſt fata Adolphi, frater ejus Engelbertus, (4) anno 1185. natus, Montes rexit, eorum Comes ejus nominis ſecundus, in ordine vero ſeptimus, factus, & in ipſo juventutis flore multis beneficiis Eccleſiaſticis ornatus, an oneratus fuit.

Anno 1203. eidem Epiſcopatus Monaſterienſis, mortuo Hermanno, Cattorum Principe, oblatus eſt, quem ob teniorem ætatem (5) excuſatum, Otto Bentheimius accepit.

Anno vero 1216. 22. Februar. in Archipræſulem Colonienſem (6) ex Præpoſito ſummi templi electus, in eodem, pallio tamen prius juſſu Innocentii III. & Honorii III. ſummorum Pontificum redempto, debitisque multis, ob controverſiam ſucceſſionis de Archiepiſcopatu, apud Rotam Romanam diſputatam, contractis, exſolutis, anno 1217. a Petro Cardinale S. Potentianæ confirmatus, & a Friderico II. Imp. dignitate & ditione Electorali inauguratus eſt.

Anno 1218. cum fratri Adolpho in Montium Comitatu ſucceſſiſſet, inter ipſum & Waleramum, Limburgium Ducem, lis exorta eſt, quæ anno 1220. ubi prius anno præcedenti 1219. Engelbertus Epiſcopus pro Diœceſi Colonienſi contra Gerhardum a Bruback caſtrum Furſtenbergium ſtruxiſſet, ita compoſita, ut Henricus, Walerami filius, qui fratris Adolphi defuncti filiam Margaretham duxerat, annuam ex Montibus penſionem acciperet, poſt mortem vero in iisdem ſibi ſuccederet.

Eo-

(1) Erat Otto, Epiſcopus Coloniæ, a civibus factionis Ottonis IV. captus, atque Werdenæ in Cæſaris Inſula cum aliis captivis in turrim conjectus, e qua cuſtodia cum nullis precibus apud Ottonem interpoſitis liberari poſſet, armis eum Adolphus, Comes Montenſis, juſſu Friderici II. eripuit. *Nic. Schaten.* T. II. A. P. p. 962. & 968. *Stangefol.* lib. 3. p. 317. *Magn. Chron. Belg.* p. 220.

(2) Quos magno numero recenſet MS. *Honſel. Nicol. Schaten.* p. 968. *Cæſarius* l. 10. c. 7. Mirac.

(3) Colonienſis, qui una cum Johanne, Xantenſis Eccleſiæ Scholaſtico, Aquisgrani in conventu Principum, qui coronationi Friderici II. aderant, atque miſſis per provincias Germaniæ ſacerdotibus, tubam ſacram inflabant. *Nic. Schaten.* & *Cæſarius* l. c.

(4) Qui in *M. Chron. Belgic.* p. 218. deſcribitur *ut aſpectu decorus, ſtatura corporis proceruſ, robuſtus viribus, & tantæ pulchritudinis, ut in Clero & populo non inveniretur ſimilis.* Vid. quoque *Schaten.* T. II. p. 972.

(5) Cum annum vigeſimum ſecundum nondum eſſet egreſſus, ut refert *Cæſarius* in ejus vita cap. 2. indeque *Nic. Schaten.* T. II. p. 939.

(6) Depoſitis Adolpho & Theodorico, Archiepiſcopis Colonienſibus, quod ille Philippo adverſus Ottonem IV. hic autem Ottoni eidem adverſus Fridericum II. adhæſiſſet. Vide de illorum depoſitione & Engelberti electione *M. Chronic. Belgic.* pag. 218. *Nic. Schaten.* p. 972. 973.

Digitized by Google

Eodem anno 1220. cum Theodorico, Clivorum Comite, ejus nominis quinto, Arnholdi quarti & Catharinæ Limburgicæ filio, de ſucceſſione Namurcenſi convenit.

A Friderico denique II. Imp. eodem anno 1220. Francofurti in comitiis cum filio Conrado IV. ſuo anno 1250. ſucceſſore, ſibi reliquisque Imperii Electoribus commendato, Henrico, filio primogenito, (1) in Italiam progreſſus, Romæ diademate ab Honorio III. ritu ſolenni exornatus, indeque in Siciliam movens, totius Germaniæ Prorex (2) conſtitutus eſt: Quam ob cauſam in illum Galliæ, Angliæ, Hungariæ & Bohemiæ Reges reſpexere. Imo anno ſæpius dicto 1220. Joannes, (3) Rex Hieroſolymitanus, Coloniæ ipſum convenit. In hac Proregis Germaniæ dignitate pacem quoque Imperii conſtituit, & Diœceſin Colonienſem egregie amplificavit, (4) caſtro Turrino Moſellæ adjacente empto, & Furſtenbergio addito: Inprimis vero in negotiis Eccleſiæ libertatem Eccleſiaſticorum ſtrenue aſſeruit, religioſorum ordines, inprimis Dominicanorum & Franciſcanorum, Coloniam anno 1222. primum ingreſſos, ſancte coluit: Contra Advocatos & de cuſtodia vaſorum ſacrorum leges tulit.

Ac denique eodem anno 1222. Synodum provincialem Coloniæ indixit. In publicis Imperii rebus 4. Idus Maji anni jam dicti 1222. Conradum IV. (5) Friderici II. Imp. filium, puerum duodecennem, apud Aquas Graneas regiis inſignibus inauguravit. Oppidum Attendarienſe novis aggeribus vallavit, ejusque loci incolas in privilegiis Suſatenſibus exæquavit: Wipperfurdenſes oppidanos, ad vadum Viperæ fluvii, cum Adolpho nepote, Henrici Limburgici filio, anno 1222. ab omni ſubjectione perpetuo liberos declaravit: tabulis de hac immunitate iisdem publicis conceſſis. His rebus præclare in Imperio, Diœceſi & Montibus geſtis, nihilominus a Friderico Iſenburgio, quia eundem ob violatam monaſteriorum Eſſendienſis & VVerthinenſis tutelam corripuerat, alii dicunt, quia Montium ſucceſſionem aliquam denegarat, impetitus fuit, & cum Theodorico licet Clivio & Waleramo Lutzenburgio de Namurcenſi, cum Waleramo Limburgio, ejusque filio Henrico de Montium hæreditate pactus eſſet, Theodorico Monaſterienſis, Brunonis Oſnabrug. Epiſcoporum, fratrum Friderici, ad quas dignitates Engelbertus eos promoverat, Ottonis denique Teckleburg. & Lippienſis Comitum factione, 7. Nov. anno 1225. inter Swelmam & monaſterium Gevelsbergium, ab eodem plus quam 46. vulnerum (6) inflictione neſarie interemptus, cujus corpus primo in Gevelsbergium cœnobi-

(1) Cujus tutorem Fridericus in Italiam profecturus conſtituerat Engelbertum Epiſcopum. *Cæſarius* in vita *Engelberti*, lib. 1. c. 5. Biennio poſt eundem Henricum, in Regem Romanorum electum, ab Engelberto Aquisgrani coronatum fuiſſe, refert *Godefridus Monach.* ad ann. 1222. *M. Chron. Belgic.* p. 227.

(2) *Friderico Rege*, ſcribit *Cæſarius* l. c. *ab Honorio in Imperatorem coronato, cum intraſſet Regnum Siciliæ, audita Archiepiſcopi ſibi in Alemannia bene noti probitate, per literas Imperiales Regni negotia citra Alpes illi commiſit, Henrici filii ſui cum conſtituens tutorem, & totius regni Romani per Alemanniam Proviſorem.*

(3) Cujus filiam Jolantam, Conſtantia priore uxore mortua, duxerat Fridericus Imperator Pontificis inſtinctu, *Monach. Pad.* & *Albericus* ad an. 1224. procul dubio, ut Regni Hieroſolymitani recuperandi cauſa ad expeditionem Sacram, a qua abhorrebat Fridericus, tanto magis eum incitaret.

(4) Vid. *M. Chron. Belg.* p. 226.

(5) Imo potius *Henricum*, vid. ſupra Not. ad voc. *primogenito.* Conradus vero, alter Friderici filius, anno demum 1235. Rex Romanorum electus fuit, poſtquam Henricus conſpiratione cum Pontifice facta in cuſtodiam conjectus erat. *Godefrid.* Col. *Albert.* Stadenſ. ad an. 1235. *Acta*, ſive, ut vocantur, *Inſinuationem Electionis* Conradi IV. refert *Leibnizius* in Prodr. Cod. Diplom. No. XI.

(6) Vid. de hoc parricidio *Hamelmann.* Oper. Hiſtor. pag. 384. *M. Chron. Belgic.* p. 226. 229. *Chron. Pict.* T. III. S. R. B. *Leibniz.* p. 360. 361. *Lev. Northof.* ap. *Meibom.* T. 1. R. G. *Albert.* Stadenſ. *Godefrid.* Col. *Chron. Auguſt.* ad an. 1225. *Cæſarius* in vita *Engelberti*, lib. 2. c. 17. *Schaten.* A. P. lib. 10. ad annos citatos. *Pontan.* in Hiſt. Geldr. p. 131. *Anonymi* libellus ſub Tit. Schreckliche und erbärmliche Hiſtorie, wie Herr Friedrich, Graf zu Altena und Iſenberg, ſeinen Vettern, Herrn Engelbrecht, Erz-Biſchoffen zu Cölln, gebohrnen Grafen zu Bergen, auf Käyſerlicher freyen Straſſen mörderlich erſchlagen, ꝛc. Gedruckt 1592, ſine loco.

Digitized by Google

nobium, indeque per Swelmam 25. Febr. an. 1226. in Montis veteris monaſterium, tandem Coloniam deductum, & honorifice inhumatum eſt.

Engelberti autem hujus martyris in Archiepiſcopatu Colonienſi ſucceſſor a Molenarck, ut parricidium hoc nefandum ulciſceretur, Fridericum Iſenburgicum, authorem ſceleris, Noribergæ in comitiis coram Friderico II. Imp. qui filii Conradi, cum Leopoldi Auſtrii gnata copulati, nuptias ibidem celebrabat, accuſatum, capitalem ſententiam, ex curia Norica tanto populi concurſu latas, ut in illa turba 56. Equites aurati comprimerentur, accepit, eamque ejusdem Imp. juſſu executus, primo ditionem Friderici ingreſſus eſt, caſtraque ejus Iſenburgium & Novipontanum diruit, & in Comitatu Altenano ferro & incendiis omnia miſcuit, fratres ejus binos Epiſcopatibus privavit, quibus tamen poſtea reſtituti ſunt: Fridericum vero parricidam ex fuga Leodium inter & Hoyam a Balduino Gennepio retractum, & Gerhardo, Gelriæ Comiti, & ab hoc ſibi 14. Nov. anno 1226. traditum, quæſtionibus ſubjectum, cum factum horrendum negare non poſſet, ante portam S. Severini capitali ſupplicio affici juſſit, corpore in colliculo ſuper lapideam columnam rotæ æneæ (1) impoſito, indeque aliquandiu adhuc ad viſum eminente ac proſtante, jam vero deſtructo. Uxorem Friderici miſellam eodem poſt homicidium a marito admiſſum anno, apud fratrem Ducem Limburgenſem cum liberis profugam, ex mœrore animi defunctam ſcribit Levoldus a Northof in Chronico Marcano: Matrem vero ejus infœlicem, accepto filii ſui horrendo facinore, ita perculſam aliqui tradunt, ut Romam expiandi ſceleris cauſa (2) profecta, poſt reditum ordinis Præmonſtratenſis monaſterium in Comitatus Limburgici vico vicino Elſenio ſtruxerit, in eoque filii ſui crimen copioſis lachrymis defleverit. Notatu vero digna eſt, inquit Henricus Meibomius in notis ad Chron. Levold. a Northof, iſta tam ſevera animadverſio in hominem illuſtri & generoſa familia natum, quæ majorum noſtrorum gravitatem & adverſus ſcelera atque flagitia extremum odium manifeſtat.

Adolpho & Engelberto fratribus, Comitibus Montenſibus, hoc modo extinctis, ad prioris Adolphi filiam, Engelberti neptem, Montium hæreditas pervenit, quæ, Henrico IV. Duci Limburgio, nupta, Adolphum & Waleramum filios edidit: Ex quibus Adolphus, primogenitus licet, Waleramo fratri tamen juniori Ducatu relicto, in Montibus ſucceſſit, quorum adminiſtrationem, ipſo adhuc minorenne, pater cum Limburgica Provincia geſſit, & poſtea filio regimini maturo Montes tradidit.

De Provincia Limburgica.

Cæterum ut de Provincia Limburgica, ejusque Ducibus aliquid conſtet, (3) ex Miræo, Barlando & Harreo in Annal. Brabant. notandum, eam ex 17. Provinciis unitis unam eſſe, cujus caſtrum ad Moſam fluvium a quodam Henrico, ejus loci Dynaſta, ſub Henrico IV. Imp. conditum, qui inde ſe Henricum Limburgicum appellavit. Profici-

(1) Vid. *Script. citat.* & *Buchel.* in Not. ad *Job. Beka* p. 75. ubi ſimile circa idem tempus ſupplicium ab Henrico Gransdorpio & Rudolpho, Caſtellano Covordienſi, deſumtum fuiſſe commemorat.

(2) De ejusmodi profectionibus ſacris, & Monaſteriis expiandi ſceleris cauſa conditis, vid. pluribus *Buchelium* in Notis ad *Beka*m, p. 74.

(3) Scripſit *du Chesnius* Hiſtoriam *de la Maiſon de Luxembourg & Limbourg*, quam inſpicere mihi non licuit. Quos præterea de familia Limburgica conſului, multum a ſe invicem abeunt. Cum itaque & Autor noſter in digreſſione hac de proſapia illa multum erret, anſam id mihi dedit, penitius in originem & Genealogiam *Ducum Limburgenſium*, &, qui ex his orti ſunt, *Ducum Lucemburgenſium*, inquirendi peculiari *Exercitatione*, quam, ad illuſtrandum Autorem, ejusque errores corrigendos, hic inſerere haud abs re eſſe duxi.

EXERCITATIO
De Origine ac Succeſſione Ducum Limburgenſium &c.

§. I.

Cum origo Comitum ac Ducum Limburgenſium in Gallia (*) Belgica obſcurior ſit, atque in ipſorum Genealogia ac Succeſſione multum a ſeſe invicem Scriptores recentiores abeant, in genuina illorum incunabula, veramque proſapiam inquirere tanto magis operæ pretium duximus, quod præter Duces Montenſes multæ aliæ illuſtres Familiæ a Limburgenſibus Ducibus originem ducant; Tecumque, B. L., quæ in eam rem tum probatorum Scriptorum, tum præcipue Diplomatum fide annotavimus, communicare nunc voluimus.

(*) Eſt

ficiſcente vero in terram ſanctam, defuncto Bulloneo, filius ejus Henricus II. Lotharingiam & Brabantiam ab eo accepit gubernandam, ſed poſt ſexennium adminiſtratione exu-

(*) Eſt alias LIMBVRGVM atque Comitatus ejus nominis Liberorum Dynaſtarum & Pincernarum hæreditariorum, ſive, ut vocantur, derer Semper-freyen und Erb-Schencken von Limburg in Franconia, quorum maſcula ſtirpe ante paucos annos in Volratho extincta, de ſucceſſione in Comitatu Limburgenſi controverſia orta eſt, de qua vide ſcripta in FABRI Staats-Canzley T. XVIII. c. 1. & T. XXIII. c. 16. Eſſe præterea LIMBVRGVM in Brisgovia, a quo Hermannus Zeringenſis MARCHIONEM LIMBVRGENSEM ſe ſcripſerit, refert Phil. I. SPENERVS in Sylloge Geneal. Hiſt. p. 611. Eſt quoque LIMBVRGVM caſtrum in agro Wormatienſi, ſedes quondam Ducum Franconiæ, poſtea vero in Monaſterium converſum, de quo vid. TOLNERVS in Hiſt. Palat. p. 21. 104. Eſt inſuper LIMBVRGVM caſtrum ad Leenam, ſ. Lanam, in VVeſtphalia, quod idem autor p. 21. a fluvio vicino, quaſi Lanburg, appellatum exiſtimat, ſed adverſus teſtimonium LEVOLDI NORTHOFII, qui in Chron. Marc. p. 387. „apud Meibomium T. 1. veram nominis rationem reddit, atque, poſthæc, ſcribit, transacto aliquanti temporis „ſpatio, cum filius & hæres primogenitus dicti Friderici, Comitis de Iſenberg, apud Ducem Limburgenſem, „avunculum, qui eum ſibi aſſumſerat nutriendum, una cum matre, quæ eodem anno poſt homicidium, (cædem „Engelberti, Archi-Epiſcopi Colonienſis, propter quam rotæ impoſitus fuit,) per maritum ejus perpetratum, de„functa eſt, idem Dux Henricus, qui & Comes de Monte erat, ſi quo modo nepoti ſuo aliqua de paterna hæ„reditate recuperare poſſet, quæ jam per diverſas manus diripientium erat occupata, congregato exercitu magno „ſuper fluvium Leene caſtrum, cui, ex nomine caſtri ſui de Limborg, nomen Limborg dedit, conſtruxit. Fuit quoque Comitatus ad Lonam in VVetteravia, haud procul VVetzlaria, cujus dimidiam partem Archiepiſcopi Trevirenſes emerunt, alteram vero partem, extinctis Sæc. 14. Comitibus, quoque obtinuerunt. Vid. CHRISTOPH. BROVVERVS Annal. Trev. lib. 17. p. 215. & lib. 18. p. 262. Atque his Comitibus in A. B. Tit. 1. §. 11. injungi, ut Electori Colonienſi conductum præſtent, recte cenſet Cl. LVDVVIG in Notis ibidem. VVilinaburgum denique, ſive VVeilburgum Naſſaviorum, LIMBVRGI nomine appellatur a DITMARO MERSEB. p. 325. T. 1. S. R. B. LEIBNIZII.

§. II. En vero genuinam, ut pluribus poſtea probabimus, Limburgenſium, & qui ex illis orti fuerunt, Montenſium & Luxenburgenſium Comitum ac Ducum proſapiam:

THEODORICUS.

Adela, Comitiſſa de Arlun. — *Sigfridus* de Brie.

Fulco. — WALRAMUS I. C. Limburg. — *Beatrix*, ux.

Fridericus. Beatrix. — HENRICUS I. D. Limburg. — (1.) Bonifacii, Marchionis Etruriæ, &c. (2.) Godefridi, D. Lotharingiæ.

WALRAMUS II.

HENRICUS II. — *Walramus.*

HENRICUS III. — *Margaretha.*

WALRAMUS III. *Henricus*, C. de Waſſenb. *Gerardus* de Horne. *Simon.*

HENRICUS IV. D. Limburg. *Waleramus.* HENRICUS I. Stirps Comit. Luxemburg. *Gerardus. Margareta. Catharina. Maria.*

Adolphus, Com. Mont. — WALERAMUS, D. Limb. *Waleramus.*

Adolphus, Com. Mont. — *Ermgardis*, ux. Reinaldi, Duc. Geldriæ.

HENRICUS II. *Walramus. Balduinus. Johannes. Iſabella. Philippa.*

HENRICUS III. *Balduinus. Walramus. Felicitas.* C. Luxemb. poſtea Imp.

Johannes, Com. Luxemburg. & Rex Bohem. *Maria. Beatrix. Agnes.*

Carolus IV. Imp. *Joh. Henricus. Gutta. Margarita. Anna. Eliſabetha. Wenceslaus I.* Dux Luxemburg.

Johannes, Nothus.

Wenceslaus, Imper. — *Sigismundus*, Imp. *Eliſabetha*, ux. Alberti II. Imp. — *Johannes*, Marchio *Luſat.* & *Görlitiæ*, ut vocatur in Diplomate apud *Oliv. Vredi* Tab. X. p. 406. *Catharina. Margaretha. Helena. Anna.*

Ladislaus, Poſthumus. — *Eliſabetha*, ux. Caſimiri, Reg. Pol. — *Anna*, ux. Wilhelmi, D. Sax.

Iſabella, ux. Antonii, D. Brab.

exutus, cum Brabantia, Godefrido, Arduennæ Principe, defuncto, ad Godefridum Barbatum, Lovanii Comitem, perveniſſet, ille nihilominus titulum retinuit, imo ter cum eo-

§. III. Caſtrum Limburgenſe, a quo Comitatus originem & nomen ſuum habet, ab Henrico quodam, tempore Henrici IV. Imperatoris, conditum fuiſſe, refert *Magni Chron. Belgici* Compilator, atque ad teſtimonium *Alberici* in Chron. his verbis provocat p. 119. *Item ſub iſto Imperatore* (Henrico IV.) *ædificatum eſt caſtrum Limburgenſe ſuxta Leodium a quodam Henrico, Domino ejusdem territorii.* (Hæc *Albericus.*) Verum ſubleſta fide. Neque enim *Albericus* in *Chronico* ſuo, ut recenſetur in Acceſſionibus Hiſtor. *Leibnizii*, ullam Henrici, conditoris Arcis Limburgenſis, mentionem facit, ſed e contrario, a *Walramo* quodam ejus fundamenta poſita fuiſſe, pag. m. 104. ita ſcribit: *Fulco vero genuit Comitem Fridericum & Beatricem, qui ambo mortui ſunt ſine liberis, & jacent apud Sanctum Hubertum in Ardenna. VValeramus vero per uxorem ſuam cæpit habere dominium ultra Moſam prope Leodium, & inchoavit ædificare caſtrum de* Lemborch. Non itaque erat, cur *Aub. Miræus* in Diplom. Belg. ſcriberet p. 191. *N. Comes Limburgenſis, qui a nonnullis vocatur VValeramus, ſed ſine teſte idoneo*, &c. Iſtum tamen errorem *Teſchenmacherus* quoque retinet Annal. p. 434. ubi de Limburgenſi Ducatu, *cujus*, inquit, *caſtrum ad Moſam fluvium a quodam Henrico, ejus loci Dynaſta, ſub Henrico IV. conditum*; Atque cum reliquis non ſolum errat *Meibomius*, ſed & Henricum illum, vulgo conditorem caſtelli, cum Henrico I. Duce Limburgenſi, confundit T. I. p. 417. *Ducatus*, ait, *Limburgenſis eſt in Belgio ad Moſam fluv. Caſtrum, unde agro nomen, Henrico IV. imperante conditum eſt a quodam ejus loci Dynaſta Henrico, qui inde ſe Comitem Limburgenſem appellavit. Proficiſcente vero in terram Sanctam Godefrido Bullionio, Lotharingiam accepit gubernandam, ſed poſt ſexennium ea exutus, titulum Ducalem retinuit.* Aſt vero Henricum hunc, inquieti ingenii Principem, diverſum eſſe a conditore caſtri Limburgenſis, & temporis ratio poſtulat, quod nimis alias diu rexiſſe dicendum eſſet; & *Albericus* in Chron. p. 206. ſic teſtatur: *Iſte Henricus Limburgenſis, qui Ducatum Lotharingiæ perdidit, & filius fuit antiqui VValerami*, (iſtius nempe, quem ſupra dixerat caſtri fundamenta jeciſſe.)

§. IV. Conditor itaque caſtri Limburgenſis, atque ſtirps Comitum ac Ducum Limburgenſium, fuit Walramus, *Antiquus* propterea dictus, atque ex Ducibus Lotharingiæ ac Comitibus Arlunenſibus ortus. Ita enim *Albericus* in Chron. ad an. 1052. *Godefridus iterum rebellat, qui, ducta uxore Bonifacii Marchionis, a Longobardia exceluditur; qui Bonifacius erat Romanæ urbis Patricius, & Præfectus Anchonitanus, & Piſcanus Marebio, & totius interjacentis Tuſciæ & Italiæ Dominator. Has omnes dignitates, cum interfectus fuiſſet dictus Bonifacius, per ejus relictam Beatricem iſte Godefridus accepit, cognomento Barbatus; quæ Beatrix filia fuit* Sigifridi *de Brie, filii Ducis* Theodorici. *Soror hujus Sigifridi* Adela, *Comitiſſa Arclunæ, peperit Fulconem & Valeramum, a quibus Duces de* Lemborch *deſcendunt.* Idem ad annum 1064. *Dictum eſt*, ſcribit, *in anno 1052. quod* Adela, *Comitiſſa Arelunæ vel Arelenſis, id eſt caſtrum de Erlant, quod tempore Paganorum fuit civitas, ſoror Sigisfridi fuit, filia ſcilicet Ducis Theodorici. Hæc autem* Adela *Comitiſſa duos habuit filios, Fulconem & Valeramum. Fulco vero genuit Fridericum & Beatricem, qui ambo mortui ſunt ſine liberis, & jacent apud S. Hubertum in Ardenna. Valeramus* (leg. Valeramus) *per uxorem ſuam cæpit habere dominium ultra Moſam prope Leodium, & inchoavit ædificare caſtrum de Lemborch*, ut §. præced. jam dictum. Dubium tantum movet, quod ad Beatricem attinet, Bonifacii, Marchionis Italiæ, conjugem, *Pagius*, atque in Hiſt. Crit. T. IV. p. 238. Lotharingiæ ſuperioris Ducis, Friderici II. filiam fuiſſe multis probat, quem & nos ſecuti ſumus in Hiſtoria *Belli inter Imperium & Sacerdotium.*

§. V. *VValramum* filius excepit *Henricus*, teſte iterum *Alberico* in Chron. ad a. 1107. ubi *iſte*, ſcribit, *Henricus, qui Ducatus perdidit, filius fuit antiqui Valerami.* Quod ad Ducatus attinet, quos ipſum perdidiſſe ibi dicitur, Lotharingiæ inferioris & Limburgenſis Ducatus intelliguntur. Partes quidem in Bello inter Henricum IV. & filium, Henricum V. Imperatores, prioris ſecutus erat, mox vero iterum reliquit, ſed ei reconciliatus, Godofredo Bullionio in prima expeditione Sacra defuncto, Lotharingiæ quoque inferioris Ducatum obtinuit, de quo *Sigebertus* ad a. 1001. *Henricus*, ait, *Imperator Henricum Limburgenſem adverſantem ſibi debellat, & expugnatis ejus caſtellis, cum ad deditionem cogit, ſed Imperator ei, multa ſumma gratiam ſuam redimenti, etiam Ducatum Lotharingiæ donat.* Quia vero Henricus Dux, Henrico IV. denuo relicto, in caſtra ejus filii tranſierat, & ab hoc rurſus defecerat, Ducatu Lotharingiæ iterum privatus fuit. *Dux Henricus, Sigebertus* memorat ad an. 1107. *qui ab Imperatore ad filium ejus animo tranſiens, eum contra patrem ſuum conſilio ſuo armavit, & a filio ad patrem rediens, partes filii debellavit, mortuo Imperatore ſi, ut Reum Majeſtatis, filio Regis dedit, & ab eo captus, cuſtodiæ traditur, de qua ipſe per induſtriam ſuam evaſit. Ducatus autem ejus datur Godefrido, Comiti Lovaniensi. M.* quoque *Chron. Belg.* p. 143. *Godefridus*, refert, *de Bullion, quondam Dux Lotharingiæ, aggreſſus Iroſolymitanum iter, commiſit Ducatum in manus Hen-*

Digitized by Google

eodem, ejusque filio Godefrido II. de eadem Provincia bello decertavit: Primo an. 1107. in diſſidio Henricorum, patris & filii, ubi Henricus Limburgicus, qui patrem ſequeba-

tur,

Henrici, Ducis Lymburgenſis, Viri utique minus fidelis; & paulo poſt: *A quo tempore*, (ſcilicet conceſſæ Lotharingiæ,) *usque in hodiernum diem, Limburgenſes, non Comites, ut prius, ſed Duces ſe nominant.* Quomodo Ducatum Lotharingiæ Henricus recuperare ſtuduerit, ſed fruſtra, *Sigebertus* ita narrat ad a. 1107. *Henricus Exdux, affectans repetere Ducatum, occupat oppidum Aquar Grani contra Godefridum Ducem. Sed hoc non ferens Dux Godefridus, oppidum Aquenſe violenter inrupit, oppidanos a favore Henrici exterruit, aliquos Comites & multos potentes & nobiles cepit. Ipſe Henricus cum filiis ſuis vix fuga evaſit. Uxorem ejus capere Dux indignum duxit.* Conjugem autem ipſi fuiſſe N. filiam Walerami, Comitis de Arlon, ſcribit *Aubertus Miræus* in Dipl. Belg. p. 191.

§. VI. E filiis Henrici, quorum *Sigebertus* loco citato meminit, in Ducatu Limburgenſi patri ſucceſſit *Walramus*, Paganus appellatus, juxta *Albericum* in Chron. ad a. 1107. p. m. 206. *Iſte Henricus Limburgenſis, qui Ducatus perdidit, filius fuit antiqui Walerami, & filium* (M. Chron. Belg. p. 146. *ſocium* habet,) *habuit* Paganum, *qui ſimiliter pro Comitatu contra Lovanienſes decertavit.* Tandem vero Lotharius Imperator Ducatum ipſi reſtituit. *M. Chron. Belg.* p. 156. *Tunc*, refert, *Schiſma in Eccleſia fuit grave inter Innocentium & Petrum Leonis Antipapam, qui ſe Anacletum nominare auſus eſt: & inter duos Reges, Lotharium & Conradum: item inter duos Duces, Lovanienſem & Limburgenſem - - - Erat tunc temporis Ducatus Lotharingiæ abjudicatus Comiti Lovanienſi, & datus Walramo Limburgenſi.*

§. VII. Habuit Walramus iſte duos filios, *Henricum & Walramum*, quorum uterque Diplomati Conradi III. Imp. anno 1146. apud *Aub. Miræum* in Dipl. Belg. p. 124. inter ceteros teſtes ſubſcripſit: *Henricus de Lemburch, & frater ejus, Comes Walramus de Arlon.* Henrico, qui patri in Ducatu Limburgenſi ſucceſſerat, ejus nominis II. Conradus III. Imp. Ducatum Lotharingiæ iterum abſtulit, atque Godofredo, Barbati filio, reſtituit: *Franc. Hareus* Annal. Brab. T. I. p. 216. de illo Henrico, *Henricus*, ſcribit, *Comes Limburgenſis, dolens, ſe privatum honore Ducatus, quem pater ſuus habuerat, Godefrido Duci rebellis erat, contiguos ſibi poſſeſſionum ejus reditus invadebat, & ſicubi prævalebat, nulli ejus amicorum parcebat.* Teſchenmacherus p. 434. *Conradus Sueves Godefrido, Comiti Lovanienſi,* (filio nempe *Barbati*, ut monet *Hareus* l. c.) *Ducatum viciſſim reſtituit. M. Chron. Belg.* p. 167. *Godefridus, hujus nominis ſecundus, Dux Lotharingiæ, Comes & Marchio, patri Godefrido ſuccedens, adeo ab Imperatore Conrado, hujus nominis tertio, diligitur, ut cum paterni honoris ſucceſſorem faceret, & Lugtgardem, ſororem conjugis ſuæ, in uxorem ei traderet, quæ erat filia Ducis de Saltzenbach, ex qua genuit Godefridum, Ducem III. & Marchionem. Cæpit autem an. Dom. 1140. regni Conradi an. III. rexit annis quatuor, quibus graves habuit altercationes cum Comite Limburgenſi, & per terrorem abſtulit ab eo oppidum S. Trudonis & civitatem Aquenſem, quam cum multa potentia ingreſſus, per biduum in ſede judiciaria reſedit: exactiones, quas Ducem Lotharingiæ exigere decebat, exegit: oppidanos ſuæ fidelitati adſtrinxit, & ne Henrici, Limburgenſis Comitis, fautores eſſent, oſtentatione potentiæ ſuæ deterruit.* Compoſita tandem hæc controverſia fuit matrimonio inter Godefridum III. & Margaretham, Henrici, Ducis Limburgenſis, filiam, de quo *M. Chron. Belg.* p. 168. & *Hareus* in Annal. Brab. T. I. p. 223. ex Auctario Affligemenſi *Anno*, ſcribunt, 1155. *Godefridus junior, Dux Lotharingiæ, Margaritam, filiam Henrici, Comitis Limburgenſis, in conjugio ſortitus eſt: per quod tandem, rebus omnibus pace compoſitis, contentio longo tempore protracta ea conditione finita eſt, ut Godefridus confirmatum ſibi Ducatum ſine ulla contradictione, nec non Advocatiam S. Trudonis, & caſtellum Rode obtineat, atque omnium, quæ poſſidet idem Comes, poſt deceſſum ejus medietatem accipiens, hereditario jure Succeſſor ſiat.* Vide quoque *Albericum* in Chron. p. 206.

§. VIII. Henrico II. filius ſucceſſit *Henricus III.* cujus liberi enarrantur in contractu Nuptiali inter Waleramum, filium ejus natu maximum, & Ermeſindem, Comitiſſam Lucelburgenſem, poſteriorem ejus conjugem. Ita vero apud *Aub. Miræum* in Dipl. Belg. ille ſeſe habet: *Ego* Walramus, *filius Henrici, Ducis de Limborch, & Marchio Arlunenſis, caſtrum meum de Arlon cum omnibus appendiciis, tam in hominibus, quam caſamentis, & rebus omnibus ad idem caſtrum meum pertinentibus, laude & aſſenſu prædicti patris mei, Ducis, & fratrum meorum,* Henrici *de Vaxembercb, & Gerardi de Horne, & etiam filiorum meorum,* Henrici & Walrami, Dominæ Ermeſendi, Comitiſſæ Lucelburgenſi & Rupenſi, *uxori meæ*, in legitimam dotem *contuli & conceſſi*, &c. Addit filiis Henrici commemoratis *Aub. Miræus* l. c. p. 191. *Simonem*, a. 1193. Electum Leodienſem, qui Cardinalis Romæ a. 1195. obiit, ibidem in Lateranenſi Baſilica conditus. Meminit quoque illius *M. Chron. Belg.* p. 208. *Item apud Leodium* Simon, *filius Ducis Henrici de Limborch, frater Walrami, conſobrinus Epiſcopi Alberti nuper defuncti, eligitur in Epiſcopum.* Forte autem in citato Diplomate nulla ejus ratio habita fuit, quia ſacerdos factus

Digitized by Google

tur, ab Henrico filio captus & ditione exutus, eaque Godefridus, Barbati filius, investitus est: Sed custodia Limburgicus elapsus, occupato Aquisgrano bellum instauravit, a Go-

jus in paternis bonis succedendi amiserat, nec propterea consensu ipsius opus fuit. Ceterum duas habuit Walramus uxores, quarum posterior Ermesindis, Henrici Cœci, C. Luxemburgensis & Namurcensis, unica filia, atque Theobaldi Barrensis vidua, Comitatum Lucelburgensem ad Walramum attulit. *Bertelius* in Hist. Lucelb. p. 42.

§. IX. Walramum illum, in ordine III. ex Ermesinde duos filios, *Henricum*, D. Limburgensem, atque *Henricum*, dictum *Blondum*, Comitem I. Lucelburgensem, suscepisse, scribit *Tolnerus* in Hist. Palat. p. 8. quem *Frid. Lucæ* quoque sequitur in des Heil. Röm. Reichs Uhralten Fürsten-Saal p. 1127. Sed perperam. Plures enim Walramus liberos habuit, atque ex priori conjuge suscepit *Henricum* & *VValramum*, quod ex contractu Nuptiali cum Ermesendi, §. *præced.* adducto, liquido constat; quippe in quo Henricus ille & Walramus, filii VValrami, consensisse dicuntur in dotalitium Ermesendi concessum. Ex illa vero Ermesinde, conjuge posteriori, nactus est quinque liberos, *Henricum*, cognomine *Blondum*, *Gerhardum* de Durbuy, atque filias, *Margarethan*, Theobaldi II. C. Barrensis, sponsam, vid. *Bertelius* p. 42. uxorem vero Friderici, Com. de Isenburg, rotæ impositi propter cædem Engelberti; *Levold. a Northof* in Chron. Marc. apud Meib. T. I. p. 386. *Godefr.* Colon. *Chron.* Aug. *Albericus* ad a. 1225. 1226. *Hamelmann.* Op. Hist. p. 384. *M. Chron. Belg.* p. 226. & 229. *Teschenmach.* Annal. p. 432. *Catharinam*, quæ anno 1225. nupsit *Matthæo*, Duci Lotharingiæ, ut liquet ex contractu Nuptiali apud *Oliv. Vreed* Geneal. Comit. Flandr. Parte I. p. 161. & *Mariam*, ux. VValrami, Com. Falkenburgensis. Confirmat hæc *Aub. Miræus* Dipl. Belg. p. 220. ubi de hoe VValramo *Ex priore*, scribit, *conjuge N. Montensis ad Rhenum Comitis filia & herede, VValramus filios sustulit* Henricum & VValeramum; *ex altera conjuge Ermensinda nati sunt ipsi libri quinque*, Henricus, *cognomento* Blondus, *Successor in Comitatu Luxemburgensi & Rupensi, itemque Marchionatu Arlunensi*; Gerardus, *Dominus de Durbuy, Villance & Marche in Famenna*; Margarita, *Theobaldi, Barri C. uxor*, (Bertelius *sponsam* ejus vocat, l. c. quod credibilius;) Catharina, *Matthæo II. Lotharingiæ Mosellanæ Duci, nupta*, & Maria, *Comitis Falcoburgensis conjux.*

§. X. Filiorum VValrami III. ex priori conjugio natu minor *Walramus* in matrimonium duxit Elisabetham, s. Isabellam, Ermensindis cum priori marito, Theobaldo, Com. Barrensi, filiam, sororem vero Henrici, C. Barrensis, ut liquet ex contractu Nuptiali inter illius Henrici filiam Margarethan, & Henricum, Com. Lucelburgensem, ejusdem Ermensindis cum VValramo, posteriori marito, filium, in quo Ermensindis p. 379. apud *Aub. Mir. Etsi Elisabeth*, inter alia spondet, *filiam meam, prædicti Comitis sororem, filii mei* (ita improprie VValramum vocari monet *cit. Aut.*) *VValrami uxorem, sine herede corporis sui, vel heredes suos, si quos haberet, de herede in heredem, sine herede mori contingeret, Marci villa* (Marville) *cum appenditiis suis, & Arencey cum appenditiis suis, sicut ego eadem teneo in dote, redirent ad Margarethan, filiam Comitis*, &c. Ceterum VValramum istum & Elisabetham sine prole obiisse, *Aub. Miræus* in notis ad illud Diploma scribit, ast contra difertum testimonium *Alberici*, qui in Chronico suo *Comes*, scribit, *Theobaldus de tertia uxore Ermensinde, filia Henrici, Comitis Namurcensis, filiam Isabellam nomine genuit, quam junior Walramus Longus habuit, & ei peperit postmodum VValeramum de Poilevache. Ista Ermensendis postea nupsit seniori VValramo, filio Henrici, cui plures peperit filios.*

§. XI. Filius autem VValrami III. natu major ex priori conjugio, *Henricus IV.* Dux factus Limburgensis, Adolphi IV. Comitis Montium, filiam, quam *Teschenmacherus* p. 435. aliique *Margarethan* vocant, in matrimonium duxit, atque cum illa sua conjuge, unica Adolphi herede, Comitatum Montensem accepit. Non autem Margarethan, sed *Kunigardim* appellatam fuisse, ex hoc ejus mariti apud *Aub. Miræum* p. 399. Diplomate liquet: *Henricus, Dux de Lemburg, Comes de Monte, & Kunigardis, Ducissa & Comitissa ibidem, præsentium inspectoribus notum facimus, quod fororibus de Roberti monte, pro nostrarum & successorum nostrorum remediis animarum, qualibet anno, dum glandes in nostris nemoribus creverunt, quinquaginta porcos - - -* Ex hac vero sua conjuge Henricus duos suscepit filios, *Adolphum* & *VValramum, ex quibus*, ut refert *Teschenmacherus* p. 433. *Adolphus, primogenitus licet, VValeramo juniori, Ducatu relicto, in Comitatu Montium successit*, ejus nominis V. atque pater *Adolphi VI.* dum VValramus, prole masculà destitutus, unicam ex Jutta Clivensi susciperet filiam *Ermengardim*, Rainaldi I. Com. Geldriæ, priorem conjugem, de cujus parentibus admodum inter se dissentiunt Scriptores. *Pontanus* enim in Hist. Geldriæ p. 160. atque *Hæreus* Annal. Brab. T. I. p. 284. *filiam*; *Mejerus* econtrario in Annal. Flandriæ ad a. 1284. *sororem* vocant Henrici, ultimi Ducis Lymburgensis; *Aquilius* in Chron. Geldriæ p. 21. ultimum Ducem *Hermannum* appellat, sed duplici errore, cum *VValramus* primam stirpem Ducum Limburgensium finierit, ejusque filia fuerit

Ermen-

Digitized by Google

Godefrido II. victus, vix cum filio Walramo Pagano & nepote Henrico evadens. Anno 1120. Lotharius Sax. Imp. Godefridum, Comitem Lovanienſem, Barbati filium, quod cum

Ermengardis, ex Tabulis, quibus Adolphus VI. Com. Montenſis, Ducatum Limburgenſem Duci Brabantiæ vendidit, §. *ſeq.* patebit.

§. XII. Poſtquam enim VValramus, ultimus Dux Limburgenſis, anno 1282. obiit, Ducatum Limburgenſem ſibi vindicare volebat Rainaldus I. D. Geldriæ, quod filiam VValrami *Ermengardin* in matrimonio habuiſſet; ſibi vero eundem Ducatum competere potiori jure contendebat Adolphus VI. Com. Montium, quod *Ermengardis* ante patrem ſine prole defuncta, atque ipſe adeo, utpote VValrami ex fratre nepos, proximus eſſet in Ducatu Limburgenſi ſucceſſor; metuens vero Rainaldi, ejusque ſociorum potentiam, Ducatum illum in Johannem I. Ducem Lotharingiæ & Brabantiæ, tranſtulit, ut ex his ejus Codicillis apud *Aub. Miræum* p. 191. conſtat: *Sereniſſimo Domino ſuo* Rudolpho, *Dei gratia Romanorum Regi ſemper Auguſto*, Adolphus, *Comes de Monte, cum debitæ fidelitatis promptitudine, quicquid poteſt, obſequii, reverentiæ & honoris. Cum nos Ducatum Limburgenſem cum omnibus bonis, quæ felicis recordationis Dominus* VValramus, *Dux Limburgenſis, patruus noſter, nec non Domina* Ermengardis, *filia ſua, olim Comitiſſa Geldriæ, tenebant, dum viverent, ad nos ex morte utriuſque, tanquam ad legitimum heredem devolutum, donationis titulo transtulerimus in illuſtrem Principem, Dominum* Johannem, *Ducem Lotharingiæ & Brabantiæ, Dominum noſtrum ſimpliciter & de plano; Dominationem pariter & magnificentiæ veſtræ Celſitudinem devote requirimus, quatenus ipſi Domino Duci Ducatum ipſum, & bona ad ipſum Ducatum pertinentia, prout a vobis dependent, concedere dignemini, cum ſolennitatibus ad hujusmodi conceſſionem debitis & conſuetis. Datum anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſecundo, feria quinta poſt Penteoſten.* Vendidiſſe Ducatum, referunt quoque *Teſchenmacherus* p. 436. *Streithagen* in Carm. ibid. *Haræus* Annal. Brab. T. 1. p. 284. *M. Chron. Belg.* p. 256. 257. 258. & 267. aliique. Vide Obſerv. *Petri Scriverii* ad *Aquilii* Chron. Geldr. p. m. 22. An vero hæc alienatio, absque conſenſu fratrum & ſororis facta, valida fuerit, altioris eſt indaginis.

§. XIII. Cum vero Reinaldus, Geldriæ Comes, nondum quieſceret, ſed fœdere cum Archiepiſcopo Colonienſi, Henrico Lucelburgio, Adolpho Naſſavio, aliisque Principibus inito, bellum moveret, prælio tandem VVoringano anno 1288. controverſia hæc deciſa fuit, quippe cum Reinaldus in iſto prælio juxta alios captus, non prius a Johanne fuerit e cuſtodia dimiſſus, quam præſidio ſuo in Ducatum Limburgenſem jure ceſſiſſet, cujus rei Tabulas apud *Dinterum* extare notat *Scriverius* l. c. *Divæus* apud *Haræum* T. 1. p. 286. *Poſt hanc*, refert, *victoriam Dux, capta, everſaque VVoringa, domum revertit, magnam Brabantiæ virtutis opinionem in Trans-Moſanis relinquens. Porro Gelrus, antequam ejus manum evaderet, datis ſacramentis Limburgenſi Comitatu cedere coactus fuit.* Conſentiunt *Pontanus* Hiſt. Geldr. p. 166. *Teſchenmach.* p. 437. *Aquilius* in Chron. Gelr. p. 21. *Levold.* a *Northof* apud *Meib.* T. 1. p. 392. 393. Ab illo itaque tempore Ducatus Limburgenſis Brabantiæ Ducibus ſubfuit, poſtea vero ad Burgundiæ Duces, & ab his tandem, matrimonio Maximiliani I. Imp. cum Maria Burgundica, una cum ceteris ditionibus Burgundicis ad Auſtriacos pervenit, quibus hodieque ſubjectus eſt.

§. XIV. Vidimus Limburgenſes Duces ab Henrico, VValrami III. ex priori matrimonio natu majori filio, propagatos; ſupereſt, ut Comites Lucelburgenſes, ab eodem VValramo, Duce Limburgenſi, ortos, commemoremus. Inter quinque enim liberos, quos VValramus ex poſteriori conjuge, ut ſupra §. 9. dictum, ſuſcepit, filius natu major, *Henricus Blondus*, Ducatum Lucelburgenſem, quem Ermenſindis ad maritum ſuum attulerat, accepit, atque in matrimonium ducta *Margaretha*, Henrici, C. Barrenſis, filia, *Linejo* & *Caſtellania* ditiones ſuas auxit, ut liquet ex pactis Nuptialibus apud *Aub. Miræum* p. 378. *Ego Ermenſindis, Comitiſſa Lucemburgenſis, Marchioniſſa Arlunenſis, omnibus, præſentes literas inſpecturis, notum facio, quod* Henricus, *Dominus de Lucemburgo, filius meus, ducere debet in uxorem* Margaretham, *filiam Domini Henrici, Comitis Barrenſis: & idem Comes dedit filio meo prædicto in maritagio* Linejum & Caſtellaniam *cum dependentiis, hominiis & domeniis*, &c. Tabulas Philippæ, conjugis Henrici Barrenſis, quibus dotem illam Henrico Luxemburgenſi promittit, exhibet *Oliv. Vreed* c. l. P. I. p. 48.

§. XV. *Henricus* ille *I.* Comes Luxemburgenſis, e ſtemmate Limburgenſi, præter duas filias, *Iſabellam*, uxorem Guidonis, Com. Flandriæ, & *Philippam*, conjugem Johannis, Comitis Hannoniæ & Hollandiæ, ut multis probat *Oliv. Vreed* P. I. p. 348. & P. II. p. 50. quatuor habuit filios, *Henricum II. Walramum, Balduinum* & *Johannem*, quorum natu maximus in Comitatu Luxemburgenſi ſucceſſit; ſecundogenitus Walramus, Dominus Lineji & Caſtellaniæ, juxta Tabulas ceſſionis paternæ & maternæ apud *Oliv. Vreed* P. I. p. 50. ex conjuge Guiotta familiæ Linacenſis, ſ. St. Paulinæ ſtirps fuit, de qua vide *Florentium van der Haer* lib. 2. de Caſtellanis Inſulanis. *Aub. Miræum* lib. cit. p. 221. Omnes vero in prælio Woringano interierunt. *Haræus* Annal. Brab. T. 1. p. 286. *Caſi ex hoſtibus Henricus Limburgenſis, cum Balduino, VValramo*

Digitized by Google

cum Conrado, Suevorum Duce, contra ipſum conſpiraſſet, Ducatu iterum dejecit, ob quam cauſam in diœceſi Leodienſi novum prælium inter Godefridum Lovan. & Henricum

ac Joanne, fratribus. Vide quoque *M. Chron. Belg.* p. 258. *Oliv. Vred* p. cit. In matrimonio *Henricus* ille, *ſecundus* ejus nominis, *Beatricem* habuit, ut liquet ex Diplomate apud *Oliv. Vred* P. I. p. 688. filiam Comitis Avennenſis & Bellemontenſis, Balduini, vid. *cit. Scriptor.* l. cit. ex qua ipſi nati *Henricus III.* poſt Albertum I. Imperator factus, ejus nominis VII. *Balduinus*, Epiſcopus Trevirenſis, qui XLVII. annos, atque adhuc Caroli IV. tempore, Epiſcopatui Trevirenſi præfuit, juxta *M. Chron. Belg.* p. 286. *VValramus*, de quo *Frid. Lucæ* lib. cit. p. 1134. ita ſcribit: **Der zweyte Sohn Graf Henrichs des II. zu Luxenburg, und Ertz-Biſchoffs** Balduini, **und Käyſers** Henrici VII. **Bruder, erlangte zu ſeinem Antheil die Herrſchafft** Liney, **und führte davon den** Titul. Confundit vero hunc Walramum cum duobus præcedentibus VValramis, Henrici nempe I. & Walrami III. ex Ermeſinde filiis, perperam adducto *Cuſpiniani* loco, ubi *Ermeſindis*, ſcribit, *quæ anno 1246. extincta eſt, ex Walramo II.* (rectius III.) *Ducc Limburgico, genuit Henricum I. cognomento Blondum, Luceiburgice gentis novæ Satorem. Hoc nati Waleramus de Liney.* Loquitur *Cuſpinianus* de Walramo, VValrami III. & Ermeſindis nepote ex Henrico Blondo, qui, ut initio hujus §. dictum, ditionem Linejam cum Caſtellania acceperat, VValramus vero, Henrici VII. Imp. frater, Comitatum Rupenſem & Marchionatum Arlunenſem patris beneficio obtinuit, ut ex Tabulis liquet ap. *Oliv. Vred* P. I. p. 389. *Felicitas*, conjux Johannis Lovanienſis, juxta *aut. cit.* p. 391.

§. XVI. Quod porro ad *Henricum III.* Imperatorem, ejus nominis VII. attinet, mirum eſt, quod *Conradus Vecerius*, qui vitam ejus ex profeſſo deſcripſit, nec ejus parentes, nec uxorem ſciverit: Ita enim ille apud *Urſtiſium* T. 2. p. 63. *Qui Majores Imperatori Henrico, aut omnino parentes fuerint, quamvis curioſa veſtigatione, cognoſcere non potui. -- Uxor illi quæ, cujusque fuerit, itidem prope in ambiguo eſt.* Non tamen Scriptor ille Henrico VII. ut Cl. *Pfeffingerus* in *Not.* ad Cl. *Vitriarii* Jus publicum p. 643. Edit. tertiæ ſcribit, ſed Maximiliano I. a Secretis fuit. *Alb. Argentinenſis* apud *Urſtiſium* T. 2. p. 117. recte quidem originem *Auguſtæ* ad Brabantiæ Duces retulit, ſed perperam *Beatricem* vocavit, in errorem forte inductus, quod mater Henrici VII. Beatrix fuerit appellata. Johannis vero I. Ducis Brabantiæ, filiam, *Margaretham* nomine, fuiſſe, pluribus adſtruit Cl. *Gundlingius* Parte II. Gundlingianorum ſuorum cap. VII. ut ideo in ejusdem **Abriß zu der Reichs-Hiſtorie** p. 208. loco *Joanna*, legendum ſit *Margaretha.* Atque hanc inſuper ſuo marito tertio conſanguinitatis gradu conjunctam fuiſſe, *M. Chron. Belg.* p. 258. his verbis refert: *Anno quarto poſt bellum de Woronch, videlicet anno Domini 1292. anno Ducatus ejusdem Johannis 32. inter Henricum, Lutzelburgenſem Comitem, filium Henrici, in bello Woronch occiſi, & Ducem Johannem, pax reformatur. Henricus enim* Margaretham, *filiam Johannis Ducis, ducit uxorem, diſpenſante cum eis Nicolao Papa quarto ſuper matrimonio contrahendo, eo, quod tertio conſanguinitatis gradu ſibi invicem jungerentur.* Ut vero cognationis hujus ratio conſtet, ſequentem Tabulam Genealogicam apponendam cenſui:

MARGARETHA, Com. Flandriæ & Hannoniæ. Uxor 1.) *Borchardi*, Com. Avenenſis & Domini Bellim. 2.) *Guidonis*, Dn. Dampetræ.

(1.) *Johannes*, C. Hannoniæ.	BALDUINUS, C. Avenn. & Dn. Bellim.	(2.) *Guilelmus*, C. Flandr.	GUIDO. Ux. *Mathildis* de Bethune.
Johannes, Dn. Bellim.	BEATRIX, ux. *Henrici II.* Com. Luxemb.		MARGARETHA, ux. *Johannis I.* D. Brabantiæ.
	HENRICUS III. cujus uxor		MARGARETHA.

Apparet ergo ex hoc ſtemmate Genealogico, quod *Oliv. Vred* T. X. & XI. pluribus comprobat, Henricum III. atque ejus conjugem Margaretham, Balduini & Guidonis, duorum fratrum uterinorum, nepotes, atque ita tertio gradu juxta computum Juris Canonici conjunctos fuiſſe.

§. XVII. Ex illa vero conjuge ſua, Margaretha, Henricus III. *Johannem* ſuſcepit, patris in Ducatu Luxemburgenſi ſucceſſorem, atque duas filias, *Mariam*, poſteriorem Caroli Pulchri, R. G. uxorem, & *Beatricem*, Caroli IV. Regis Hungariæ, conjugem, ut conſtat ex *Chronographo*, æquali Scriptore, apud *Freherum* Scriptorum Boh. c. V. & XI. Quod vero ad *Agnetem* & *Catharinam*, quas *Oliv. Vred* Tab. X. p. 893. alique addunt, attinet, confictas eſſe, laudatus *Gundlingius* l. c. oſtendit. *Johanni*, qui, ducta Wenceslai, R. Boh. filia natu minori, *Eliſabetha*, Rex Bohemiæ factus fuit, ex priori matrimonio, præter filias, *Bonam*, ſ. *Guttam*, uxorem Johannis II. R. G. *Margarethani*, conjugem Henrici, D. Bavariæ, *Annam*, Ottoni Auſtriaco nuptam, & *Eliſabetham*, de quibus vid. *Oliv. Vred* p. 398. filii nati fuerunt, *Carolus IV.* Imp. *Johannes Henricus*, Mar-

Digitized by Google

cum Limburgium, ope Adolphi & Eberhardi fratrum, Comitum Montenſium, adjutum, conſertum eſt. Victoria vero cum Ducatu Lotharingico Walramo, Henrici filio, ceſſit, qui

Marchio Moraviæ; e poſteriori vero cum *Beatrice* Borbonia, *VVenceslaus*, cui Carolus IV. Ducis honores contulit, quod in comitiis Metenſibus an. 1354. factum fuiſſe referunt *Alb. Argent.* ad illum annum, *M. Chron. Belgic.* p. 365. atque ex ſubſcriptione Diplomatis patet, quæ Indictione VII. anno Regni Caroli VIII. id accidiſſe memorat. Diploma integrum *Leibnizius* in Cod. Dipl. p. 207. *Meibomius* T. III. *Frid. Lucæ* Uhralten Fürſten-Saal p. 1153. recenſent, ſed multum a ſe invicem, & ab *Aub. Mirai* exemplari diſcrepant, quod ea propter, & quia genuinum mihi videtur, ex ejus *Diplomatibus Belgicis* p. 215. hic referre lubet:

„CAROLUS, Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus & Bohemiæ Rex, illuſtri „WENCESLAO, Duci Lucemburgenſi, fratri & Principi noſtro cariſſimo, gratiam regiam „& omne bonum. Sceptrigera Cæſareæ dignitatis ſublimitas, ſicut inferioribus poteſtatibus „officii & auctoritatis elatione præfertur, ut commiſſos ſibi fideles optatæ gubernet conſolatio„nis præſidio, (quod thronus regius tanto ſolidetur felicius, & uberiore proſperitate proficiat, quanto indeficientiæ ſuæ virtute, donaria largiore benignitatis munere fundit in ſubjectos,) a corruſcantis ſplendore regalis ſolii Nobilitates alit, velut a ſole radii prodeuntes fi„delium ſtatus & conditiones illuſtrant; Quia primæ lucis integritas detrimenta non patitur, „imo amplioris ſcintillantis jubaris expectato decore perfunditur, dum in circuitu ſedis Augu„ſtæ, illuſtrium Principum numerus ad imperii ſacri decorem ſimiliter augetur.

„Sane attendentes multiplicia merita & præclaræ devotionis inſignia, quibus tu, & claræ „memoriæ progenitores tui domus Lucemburgenſis, ſacrum Romanum imperium dignis „quidem ſtuduiſti honoribus venerari, illum etiam fervidum tuæ mentis amorem, quo ad „imperii procurandos honores inclinaris attentius, regiæ conſiderationis intuitu limpidius in„tuentes, animo deliberato, ſano venerabilium Wilhelmi Colonienſis, Gerlaci Moguntinen„ſis, Archiepiſcoporum, illuſtris Ruperti, Comitis Palatini Rheni, ſacri Romani Imperii Prin„cipum Electorum, venerabilium quoque Engelberti Leodienſis, Ademari Metenſis, Johannis „Olomucenſis, Eccleſiarum Antiſtitum, illuſtrium etiam Wilhelmi, Marchionis Juliacenſis, „Uladislai, Ducis Theſſinenſis, & aliorum quorundam Principum, Baronum & Procerum Im„perii prædicti accedente conſilio, Te, Frater cariſſime, non carnalitatis affectu, ſed originis „tuæ nobilitate poſcente, (præſertim cum latitudo tui dominii, ampla ſubjectæ tibi ditionis „ſpatia, & intemerata fides tuæ univerſitatis & populi, qui a vetuſto etiam tempore ſacrum ho„norarunt imperium, non immerito requirebant,) hodie in nomine Domini & Salvatoris no„ſtri (a quo omnis Principatus & honor provenire cognoſcitur,) illuſtravimus & illuſtramus, „& in verum Principem ac Ducem Lucemburgenſem ereximus, ſublimamus & erigimus, de „Romanæ regiæ plenitudine poteſtatis, decernentes expreſſe, quod tu & heredes ac ſucceſſo„res tui, Duces Lucemburgenſes, perpetuo tempore, dignitate, nobilitate, jure, poteſtate, li„bertate, honore & conſuetudine gaudere debeatis & frui continue, quibus alii ſacri Imperii „Principes, & nominatim Duces illuſtres, freti ſunt hactenus & quotidie potiuntur. Terras „quoque tuas, oppida, caſtra, munitiones, villas, Provincias, diſtrictus, montes, colles, valles & „plana cum omnibus ſilvis, rubetis, pratis, aquis, molendinis, aquarumve decurſibus, paſcuis, „piſcinis, piſcaturis, teloniis, Judæis, monetis, judiciis, bannis, ſive inhibitionibus venationum, „quæ vulgariter Teutonice *VViltpenne* nominantur, & pœnis inde ſequentibus, de conſvetudine vel de jure, Baronibus, Baroniis, feudis, feudariis, vaſallis, vaſallagiis, militibus, clientibus, „judicibus, civibus, nobilibus & plebæis, ruſticis & agricolis, pauperibus & divitibus, & omni„bus eorum pertinentiis, ſicut prædicta & eorum quodlibet latitudo tui dominii comprehendit, in verum Principatum & Ducatum Lucemburgenſem erexinus & erigimus, & inſigniis, „de prædictæ regiæ poteſtatis plenitudine, decoravimus; Tibi illuſtri WENCESLAO, Duci „Lucemburgenſi prædicto, Ducatum, ſive Principatum hujusmodi, cum omnibus honoribus, „nobilitatibus, juribus, privilegiis & immunitatibus, quemadmodum Ducatus ſeu Principatus „inſignes ab illuſtribus ſacroſancti Romani Imperii Principibus poſſidentur, vel teneri ſeu poſſideri conſueverunt hactenus, & in quantum a ſacro Romano Imperio in feudum dependent, „de benignitate regia conferentes.

„Decernimus etiam, & hac edictali conſtitutione ſancimus, quod tu, heredes & ſucceſſores „tui, perpetuo Duces Lucemburgenſes nominari & appellari debeatis poſthac, & tanquam ce„teri ſacri Romani Imperii Duces & Principes teneri & honorari, & ubique ab omnibus re„putari, omnique jure, privilegio, honore, gratia, dignitate & immunitate absque impedimen„to perfrui, quibus alii ſacroſancti Imperii Duces & Principes, in dandis ſeu recipiendis juri„bus, in conferendis vel ſuſcipiendis feudis, & in omnibus aliis, illuſtrem conditionem & ſta„tum Ducum ſeu Principum concernentibus, freti ſunt hactenus, ſeu quomodo libet poti„untur.

Et

qui idcirco ejus Marchio appellatus, eundem per omnem Lotharii Cæſ. vitam, h. e. ad annum 1137. retinuit. Tum enim Lothario defuncto, Conradus Suevus Godefrido, Comiti

„Et ut Ducatus & Principatus Lucemburgenſis ſolido fundamento firmetur, & tanto ſe Imperio Romano magis obligatum conſpiciat, quanto ampliori fuerit regiæ liberalitatis munere „decoratus, te, heredes & ſucceſſores tuos, Duces Lucemburgenſes, perpetuo infra ſcripto clarо quidem officio gratioſius inſignivimus; Ut, quoties nos aut ſucceſſores noſtros, Romanorum Imperatores ſive Reges, ad reprimendam rebellium noſtrorum ſuperbiam, ſeu Imperii procurandos honores, armatos contingat incedere, Tu, heredes & ſucceſſores tui, Duces „Lucemburgenſes, qui pro tempore fuerint, *Frenum Imperialis* ſeu Regalis dextrarii noſtri a „latere dextro gubernare & proſpicere, debitæ fidei diligentia, debeatis, & in recubitu menſæ „noſtræ *Cibos Regios*, qui in ſolennibus curiis noſtris adminiſtrati fuerint, coram nobis incidere: ut ſic tanquam Principes & fideles Imperii, guerrarum & pacis in tempore, noſtri curam & cuſtodiam habeatis.

„Et quia Tu, Frater cariſſime, tanquam Dux Lucemburgenſis, ſacri Imperii vaſallus & Princeps, dum eundem tuum Principatum ſeu Ducatum Lucemburgenſem a regia Majeſtate in „feudum ſuſcipiens, nobis velut Romanorum Regi, ac vero tuo Domino, fidelitatis, obedientiæ „& ſubjectionis debitæ juramenta ſolita præſtitiſti, quod in Principatu, ſeu Ducatu tuo prædicto, pacem & juſtitiam omnibus & ſingulis, æque pauperibus, ut divitibus, procurare velis & „debeas efficaciter & fideliter, juxta poſſe, decernimus, & hoc edicto Regali duximus ſtatuendum, quod tu, heredes & ſucceſſores tui, Duces Lucemburgenſes, Ducatum ſive Principatum „Lucemburgenſem prædictum, cum omnibus ſuis pertinentiis, (ſicut exprimitur ſuperius,) a „nobis, nec non Sereniſſimis Imperatoribus, ſeu Regibus Romanis, ſucceſſoribus noſtris, & ab „ipſo Romano Imperio, quoties oportuerit, debitæ ſolennitatis honore & vexillis, ut moris eſt, „& ſolita reverentia ſuſcipere debeatis, Nobisque, ac iisdem ſucceſſoribus noſtris, in caſibus „præmiſſis, velut alii Imperiales Principes & Duces, præſtare & facere fidelitatis, homagii, obedientiæ & ſubjectionis debitæ corporalia juramenta.

„Nulli ergo hominum liceat hanc illuſtrationis, erectionis, inſignitionis, decorationis & collationis paginam infringere, ſeu ei auſu quovis temerario contraire, ſub pœna mille marcarum puri auri, quas ab eo, qui contravenire præſumpſerit, irremiſſibiliter exigi volumus, & „earum medietatem noſtræ Regalis curiæ Fiſco, reſiduam vero partem injuriam paſſorum uſibus applicari, præſentium, ſub noſtræ Majeſtatis ſigillo aureo, teſtimonio litterarum.

„Datum Metis, per manus venerabilis Joannis, Olomucenſis Epiſcopi, aulæ noſtræ regalis „Cancellarii, vice Gerlaci, Moguntinenſis Archiepiſcopi, ſacri Imperii per Germaniam Archi„cancellarii, qui (vacante ſede Trevirenſi, cujus in civitate Metenſi prædicta intereſſe videtur „opus præſentia,) ſpecialiter habuit in commiſſo, anno Domini 1354. Indictione VII. tertio Idus „Martii, regnorum noſtrorum anno VIII.

§. XVIII. *VVenceslao*, Luxemburgenſi ſimul ac Brabantiæ, quam dotis nomine cum conjuge ſua, *Johanna*, filia Johannis III. natu maxima, acceperat, Duce, ſine prole legitima anno 1388. defuncto, Ducatus quidem Brabantiæ cum Margaretha, ſororis Johannæ filia, Margaretha quoque dicta, ad Philippum Audacem, Burgundiæ Ducem, dotis nomine pervenit; Ducatus vero Luxemburgenſis in Wenceslaum Imperatorem, tanquam proximum Agnatum, fuit devolutus. Is autem, quia nullos habebat liberos, *Iſabellæ*, nepti ſuæ ex Johanne fratre, Marchione *Luſatiæ*, (vide ſupr. *Tab. Geneal.*) Antonio, Brabantiæ Duci, elocatæ, ingentem dotem promiſit, atque ejus nomine Ducatum Luxemburgenſem pignori ipſis dedit, ab *Iſabella* poſtea Philippo Bono, D. Burgundiæ, venditum. Huic quidem alienationi, uxoris *Annæ*, neptis Sigismundi Imperatoris, nomine, ſeſe oppoſuit *VVilhelmus*, Dux Saxoniæ, atque Ducatum Luxemburgenſem recuperare ſtuduit, ſed jure ſuo, accepta a Burgundiæ Duce pecuniæ ſumma, tandem ceſſit, ut *Pontus Heuterus* de *Reb. Burgundicis* lib. 4. ad an. 1443. prolixius atque his verbis exponit: „Menſe Aprili anni 1413. Digeonum venit Eliſabetha, patrui ſui, Antonii, Brabantiæ Ducis, vidua, filia erat Johannis Marcgravii, Ducis Gorlizii ac Lutizii apud Bohemos, qui „frater erat Imperatorum, Wenceslai ac Sigismundi, Bohemiæ Regum, Luzenburgiique Ducum; qui Imperator Wenceslaus huic Eliſabethæ in dotem dederat Ducatum Luzenburgenſem cum Comitatu Chiniaco, ceſſeratque Duci Antonio adhuc dilecto, quam in Brabantiam, Wenceslai, Ducis Brabantiæ, cauſa, allegabat. Et cum dictæ Elizabethæ, fœcunditatis annos transgreſſæ, liberi non eſſent, Bono Luzenburgum, ac quæ apud Belgas poſſidebat, ſervato ad vitam uſufructu, vendiderat. Luzenburgenſes vero, a Brunſvicano Saxonicæ familiæ perfvaſi „Duce, tanquam venditionem ratam habuiſſent, Eliſabetham, quod revocare ſententiam, paſtumque reſcindere nollet, dictione pepulerant, eaque auxilii cauſa Digeonum venerant. Guiſlielmus vero, Brunſvici (Saxoniæ) tum temporis Dux, hac de cauſa jus in ditionem Luzen-

bur-

Digitized by Google

miti Lovan. Ducatum viciſſim reſtituit: Unde ſub an. 1140. novum inter illos bellum gliſcere cœpit. Godefridus enim, valida cum manu contra Henricum profectus, D. Trudonis oppidum expugnavit, ejectis Henrici fautoribus & amicis: Ipſo vero in congreſſu profligato, atque viribus exhauſto, victor in Brabantiam rediit: niſi quod titulum Ducis Limburgici & magnam Arduennæ partem Henricus retineret. Poſterioribus tamen temporibus iterum a Grimbergianis inſtaurata ſunt bella, donec Godefridus III. Barbati nepos, Margaretham, Henrici Limburgici filiam, in matrimonium reciperet: Ex qua filios duos, Albertum, in Ducatu ſucceſſorem, & alterum Albertum, Leodinorum antiſtitem, cum filia unica, Regi Angliæ nupta, ſuſtulit.

Ex

„burgenſem ſibi eſſe dicebat. Johannes, Luzenburgenſium Comes, cognomine Cœcus, nuptiis „uxoris Iſabellæ Bohemiæ Rex, ex ea procreavit Bonam, uxorem Johannis Valeſii, Francorum „Regis, primi hujus nominis, ac Carolum, Bohemorum Regem, Luzenburgii Comitem, ac Ro„manum Imperatorem, hujus nominis quartum, qui, vita defunctus, reliquit ex uxore Wen„ceslaum, Bohemorum Regem, Luzenburgii Ducem, ac Rom. quoque Imper. hominem nihili „malæque frugi, qui liberis non genitis obiit; Johannem, Margravium Brandenburgenſem, „Ducem Gorlizii ac Lutizii, cujus unicam filiam Elizabetham, de qua agimus, Wenceslaus „Imperator ac patruus matrimonio collocavit Antonio Burgundo, Brabantorum Duci, Joanna, „priore ejus uxore, mortua, dotis nomine pollicitus centum viginti aureorum florenorum mil„lia, ac, donec ea perſolviſſet, Ducatum Luzenburgenſem pignori relinquens. Sigismundus, „Imperatoris Caroli quarti quoque filius, ex uxore unicam etiam reliquit filiam, nomine Eli„ſabetham, Alberto, Auſtriæ Duci, nuptam, qui per has nuptias Rex Bohemiæ eſt factus, ac „paulo poſt Imperator, moriens an. 1439. relinquens filias duas ac filium, qui cœlebs an. 1457. „obiit. Anna, filiarum natu major, nupſit Gvilielmo, Brunſvicenſium (Saxoniæ) Duci, qui uxo„ris cauſa poſſeſſionem ditionis Luzenburgenſis (ut paulo ante dixi,) petebat. Sed quoniam „neque Imperator Wenceslaus, neque Dux, ac poſt Imp. Sigismundus ipſe Duci Antonio præ„dicta centum viginti millia aureorum florenorum, ab Imp. Wenceslao Elifabethæ dotis no„mine promiſſorum, unquam perſolviſſet, vendidiſſetque inſuper Imp. Sigismundus Duci Anto„nio jus Lucenburgicum, Brunſvici actio interierat, quod cum is poſtea, (infeliciter arma ex„pertus,) ejusque filiæ didiciſſent, mediocri pecuniæ contenti ſummis, Bono actionem iterum „vendiderant. Altera Imp. Alberti Auſtriaci filia, nomine quoque Elifabetha, nupſit Caſimiro, „Polonorum Regi, qui actionem, quam in ditionem Luzenburgenſem allegare poterat, vendi„dit Carolo pugnaci, Burgundiæ Duci. Patent hæc clarius in Luzenburgica Genealogia, atque „hac ratione Luzenburgum cæteris Belgarum Provinciis, Burgundiæ Ducum indufiria, virtu„teque, fuit junctum. Luzenburgii igitur, qui contra Elizabetham conjurarant, acceptis a Gvi„lielmo, Brunſvici Duce, octingentis equitibus, adverſæ factionis provinciales vexabant. Mife„rat Elizabetha petitum auxilium ad Imperatorem ac plerosque Imperii Principes. Sed cum „major pars Brunſvicano affinitatis ac conſanguinitatis cauſa faveret, nil præter vana obtinue„rat promiſſa. At Bonus, non tam in Elizabetham amitam, quam ſe ejus legitimum heredem „conjurari judicans, armis jus defendere ſtatuit, eo magis, quod Imp. Wenceslaus, pecuniæ „ſemper indigus, cum (quod ad Elizabethæ dotem attinet,) ſolvendo non fuiſſet, cum patruo „Antonio pepigerat, ſi nulli ex ſe ac Eliſabetha creti forent liberi, Ducatus tum Lucenburgen„ſis hereditatem adirent proximi ſui, non Elizabethæ heredes, renunciaratque hanc ob cauſam „Antonius Burgundus non ſolum ſummæ centum viginti millium aureorum florenorum, do„tis ſibi cauſa promiſſorum, ſed inſuper Wenceslao numerarat centum millia Bremenſium flo„renorum, excepta pecunia, quam dicta Elizabetha a Bono hac quoque de cauſa acceperat. „Legatos itaque Burgundus Luzenburgum ac ad oppidum Villa Theodonis (Dietenhovam ap„pellant,) mittit, juſſum Principi ſuæ Eliſabethæ pareant, niſi ſe, ejus legitimum heredem, ju„ſtis viribus auxilio & venire malint. Cum verbis pervicaces animos nil moveri intelleciſſet, „Comiti Eſtampio perſcribit, quam poſſit, maximas Arteſorum Picardorumque equitum ma„nus cogat. Præmittit in agrum Luzelburgenſem Simonem Lalanum cum quadringentis equi„tibus, qui, Comiti Vuarneburgio, Saluccio, Torrio ac plerisque aliis, qui Eliſabethæ parebant, „conjunctus, hoſtes fatigat, pauloque poſt Bonus, juſto cum exercitu ſubſecutus, Juoiam, Lala„nus vero Harlonium obſidet, cæteri Villacium expugnant, unde Jacobus Bellemontius imma„ni animo prædas agebat. Dum Bonus Juoiam premit, Cornelius, nothorum ejus filiorum na„tu maximus, junctus Comiti Eſtampio, Luzenburgum, Ducatus urbem primariam, obſcura „nocte occupat, tanto cum ſilentio ſcalis milites in urbem tranſcendentes, ut, paucis interfe„ctis, cives ferme omnes per adverſam portam Villam Theodonis fugerent, Saxonicumque „præſidium tumultus cauſam non intelligeret, quam circa forum gallica lingua urbem captam „clamari audiviſſet, quare, nullo accepto detrimento, facile cum Præfecto Comite Cliceano in

Ex hac proſapia non tantum Comites & Duces Montium, ſed etiam Lutzenburgici Principes originem ſuam trahunt hoc modo:

Henricus I. Dux Limburgius, Lotharingiæ & Brabantiæ gubernator, ex Jutta uxore Henricum II. ſuſtulit.

Henricus II. & Adela de Arlon Walramum Paganum reliquerunt.

Walramus Paganus, Dux Lotharingiæ & Limburgi, præter filiam Margaretham, Godefridi III. Brabantini conjugem, filios binos habuit, Henricum III. Limburgi Ducem, & Walramum, Comitem de Arlon: qui ducta Irmeſinde Namurcenſi, vidua Bærenſi, pater fuit Henrici Lutzenburgici, & is cum Beatrice Hannonia viciſſim Henrici VII. Imperatoris. Ab hoc Johannes, Bohemiæ Rex, & ab illo Carolus IV. Imp. author aureæ bullæ, ejus frater Wenceslaus, Brabantiæ Dux, & a Carolo Imp. bini iterum filii, VVenceslaus & Sigiſmundus deſcendunt: Sigiſmundus unicam tantum filiam reliquit, Iſabellam, Alberto Auſtrio nuptam.

Henricus III. Henricum IV. Limburgi Ducem, Margarethæ Montanæ copulatum, & VValramum genuit, quorum hic, poſt uxoris demum ſecundæ Irmeſindis, Comitis Namurcenſis filiæ, obitum, Dux Lutzenburgicus factus eſt. Pater Henricus, dictus ſenior, anno 1221. vita defunctus, inque Eccleſia Rhadenſi conditus.

VValramus II. Henricum V. Henricum VVaſſend. & Gerhardum Bornenſem Dynaſtas edidit, quorum hic ante patrem VValramum anno 1225. exceſſit.

Henricus V. Henricum VI. VValramum juniorem, Eliſabethæ Barrenſi ſociatum, Henricum Blondum, a quo Comites Lutzenburgici, ut jam diximus, progreſſi, Henrici Imp. avum produxerunt: Gerhardum denique & filiam, Friderico Iſenburgico deſponſatam, procreavit; A quo moderni Comites Limburgici ad Lenam, Dominique in Styrum & Bruch deſcendunt. Henricus VI. VValramum III. genuit, qui anno 1284. ex Jutta Clivia relicta filia Irmgarda, Reinholdo Geldro deſponſata, exceſſit. Hi Duces Limburgii Duisbergenſis antiqui illius Germaniæ oppidi tutores & protectores fuerunt. Nam an. 1129. Lotharius Saxo, Rom. Imp. VValramum, Ducem Limburgium, Saltui Duisburgenſi (1) integro præfecit. Henricus vero Limburgius, dictus ſenior, Advocatus ſeu Tutor Duisburgenſis appellatus eſt. Walramus vero, nominis III. cum Cunigunde conjuge, Nemoris partem, dictam Oſtenbruch, cum tribus manſis adjacentibus, hac conditione die vinculorum Petri, anno 1277. civitati largitus eſt, ut tres quotannis ſolidos in

„arcem fugit. Bonus Luzenburgum veniens, ac cives omnes, relictis fortunis, fugiſſe conſpiciens, militi pro re bene geſta urbem in prædam concedit. Cliccius, quod auxilium Brunſvico non ſubmitteretur, obſcura nocte, duobus tantum comitantibus, inſciis præſidiariis, Villam „Theodonis contendit, poſteaquam tribus hebdomadibus, expectato fruſtra auxilio, fortiter „obſidionem pertuliſſet, ac quotidianis eruptionibus non paucos interfeciſſet. Octavo die poſt „Cliccii diſceſſum, præſidiarii vitam pacti arce exeunt, virgulam albam in gratiæ ſignificationem ſinguli manu prætendentes, ac Villam Theodonis ex pacto deducti. Cornelius Burgundus, Villam Theodonis cum equitatu profectus, oppidum arcte obſidet. Cliccius in Saxonia„am de auxilio mittendo ſcribit. Sed quod Dux Guilielmus his diebus, relicto filio puero, no„mine Gvilielmo, diem obiiſſet, tutores, ex ordinum conſilio, cum Bono pacem (potentiam, „fortunamque ejus veriti,) faciunt, vendita Ducis, pupilli actione ducentis quinquaginta mil„libus taleris; ex quo tempore Burgundiæ Duces, eorumque ſucceſſores, abſolutam Luzenbur„gicæ ditionis poſſeſſionem ſunt nacti. Præficit regioni Bonus filium Cornelium juſto cum „præſidio, Eliſabethæ redituum uſufructu, collationeque honorum ac publicorum munerum „relicta, ut tamen pro hujus belli ſumptu ſingulis ſibi annis ſex aureorum millia ſolveret, pa„ctus, indeque per Namurcenſes Bruxellam ad uxorem, filiumque Carolum contendit. Ipſas horum pactorum Tabulas vide apud *Chifletium* in Alſatia Philippo IV. vindicata.

Equidem Galliæ quoque Regi, Carolo VII. Ducatus Luxenburgenſis eodem tempore a Wilhelmo, Duce Saxoniæ, venditus fuit, atque ea inter alia de cauſa Ludovicus XIV. R. G. anno 1683. illum Ducatum poſtulavit, ſententiaque Cameræ, ut vocabatur, Reunionem occupavit; ſed præterquam, quod illa venditio Procerum Luxenburgenſium conſenſu non fuerit facta; nec de pretio quoque ſoluto conſtet, Ludovicus XI. juri ſuo penitus renunciavit, juxta Tabulas apud *Chifletium* l. c. p. 51. A Burgundis autem, matrimonio Mariæ, Caroli Audacis filia, cum Maximiliano I. ad Auſtriacos Ducatus ille, ut Limburgenſis, pervenit, atque in ipſorum poteſtate hodieque manet.

(1) De quo, ut & reliquis Privilegiis, vid. ſupra *Deſcript. Civitat. Duisburg.* in *Provinc. Clivia.*

Digitized by Google

in recognitionem ipſi exſolvant. Idem civibus agros novos, vulgo das Neuland/ perpetuo poſſidendos anno 1278. feria ſexta ante feſtum Barnabæ conceſſit. Cum vero Ducibus Limburgiis anno, ut dictum eſt, 1284. extinctis Principibus Geldris, per matrimonium Irmgardis, Walrami hujus III. filiæ, accederet, Reinholdus, ejus maritus, Comes Geldriæ octavus & ultimus, civitati Duisburgenſi anno 1287. feria 4. ante annuntiationem Mariæ, omnia ſua privilegia confirmavit.

Henrico IV. Limburgico, quia dote Provinciam Montanam acquiſivit, ita applicavit Streithagenus in Tetraſticho illi deſtinato:

Sanguine Limburgi Princeps per fœdera lecti
Montenſem tenuit cum ditione domum.
Juvit ad hoc ſanctus Præſul, qui tempore multo
Tutelam neptis geſſerat ante ſuæ.

Sed a Ducibus Limburgiis ad Adolphum Montanum, qui ex iis ortus, revertamur. Is Montium Comes, hujus nominis V. in ordine vero 8. ſub Friderico II. (1) Imp. præfuit, & abjecta roſa, quam Frider. Iſenburgius parricidio ſuo conſpurcarat, arma Limburgia Leonem coronatum inauratum, albo ſolo incedentem, in armis ſuis, & cum eo poſteri exhibuerunt. (2) Uxorem habuit Margarethan (3) Juliacam: Ex qua filios, Adolphum, Wilhelmum, Conradum & Henricum, Irmgardem denique filiam, Eberhardo Marcano nuptam, ſuſtulit.

Anno 1235. ludo Equeſtri decimo quarto, a Franconica nobilitate celebrato, cum Gerhardo Juliaco interfuit. Ejusdem & fratris Walcrami, Limburgici Ducis, in literis ſigillatis Archivi Duisburgenſis anno 1210. mentio. Idem monaſterium veteris Montis, anno 1133. a majoribus cœptum, cum fratre Waleramo adhuc magis anno 1255. expoliit, pulcherrimique templi primum lapidem 5. Non. Martii poſuit. Tandem anno 1256. in ludi Equeſtris comœdia, (4) Noveſii celebrata, ſed quæ in tragœdiam deſiit, cum Eber-

(1) Et Wilhelmo, qui eum de Comitatu Montenſi inveſtivit anno 1248. Vid. Tabulas in Cod. Dipl. No. CXLIX.

(2) Acciditſe illud, ex quo Henricus, Dux Limburgenſis, Comitatum Montenſem filio Adolpho reſignaverat, ſcribit Chron. MS. *Houſel.* Vid. quoque *Spenerum* in Hiſt. Inſign. lib. 2. c. 46. Ceterum de liberis Adolphi, rebusque ejus geſtis, idem Chron. *Adolphus*, refert, *Henrici, Ducis Limburgenſis, filius, Comes Montenſis a patre decernitur anno 1210. præfuitque annis 34. Vir pulcer, corpore & animo prudens, armorumque peritia inſignis, genuit ex filia Juliæ Comitis Gerardi, Virgine formoſiſſima, Adolphum & Wilhelmum Succeſſores, Conradum, Monaſterienſem Epiſcopum, Henricum, Dominum de Windeggen, qui ex Agnete de Marcka conjuge Adolphum genuit, Comitem poſtea Montenſem. Genuit etiam Adolphus iſte Ermgardim, Marchiæ Comitiſſam; fidei quoque zelo totus accenſus pugnavit contra hæreticos Bremenſis Eccleſiæ, Stadingos nuncupatos, Eccleſiæ ſanctæ contemptores & invaſores. Ceterum cum Fridericus de Iſemborch, nepos ex amita, avunculum ejus Engelbertum de Altena & Monte, Colonienſem Archiepiſcopum, dire trucidaſſet, ſanguinis affinitate hinc inde poſthabita, juſtitiæque clypeo arrepto, cum Colonienſi Archiepiſcopo in nepotis exterminium maximis copiis contendit, ſeveramque ultionem exercuit.*

(3) Ita quoque MS. *cit. Eſſendienſe* vero MS. N. -- ſororem Conradi de Hochſteden, Archiepiſcopi Colonienſ. ei attribuit. De liberis ejus *Levold. Northof.* Chronic. Marc. p. 391. *Everhardo*, (Comiti Marc.) *deſponſatur & traditur in matrimonium Nobiliſſima Ermgardis, filia Adolphi, Comitis de Monte, qui fuerat filius Henrici, Ducis Limborgenſis & Comitis de Monte, frater quoque Walrami, Ducis Limburgenſis. Habuitque prædicta Ermgardis fratres Adolfum, Comitem de Monte, Wilhelmum, poſtea Comitem, Conradum, qui electus fuerat in Epiſcopum Monaſterienſem, nec non Henricum, Dominum de Windecke, qui de prædicta Agneta, ſorore dicti Everhardi, Comitis de Marka, genuit Adolfum, Comitem de Monte.*

(4) Sive torneamento, quo ſimulata pugna cum Tartaris, Hungariam tunc & Poloniam vaſtantibus, in ſe invicem congreſſos, ſed tanto ardore accenſos fuiſſe, ut ex torneamento cruentiſſimum bellum ortum, & in eo Adolphus iſte cum Eberhardo, Comite Marcano, Comite Loſſenſi, & 366. militaribus tam nobilibus, quam clientibus, occiſi fuerint, idem *Chron.* memorat. Meminerunt quoque pugnæ ejus, ſed absque ullis circumſtantiis, *Lev. Northof.* in Chron. Marc. p. 388. *Adel. Erich.* in Chron. Juliac. fol. 256.

Digitized by Google

Eberhardo Marcano, Adolphi primogenito, Comite Loſſenſi, & 36. aliis Nobilibus, oppreſſus eſt. De quo Streithagenus:

Maternas patriis terras regionibus, ævo
Fratre licet major, prætulit ipſe tamen.
Inde monaſterium, veteri de Monte vocatum,
Reſtituit, motus relligione loci.

Filiorum ejus primogenitus Adolphus, ejus nominis VI. Montium vero Comes in ordine 9. patri ſucceſſit, & ſub Conrado IV. Friderici II. filio, Imp. præfuit, qui mortuo Waleramo III. Duce Limburgico, patruo, anno 1284. etſi Reinholdus, Geldriæ Comes, ob uxorem ſuam Irmgardem, unicam Walerami filiam, ſucceſſionem quoque prætenderet, quia tamen hæc ſterilis ante patrem exceſſit, Ducatum Limburgium accepit, ſed Johanni, Brabantiæ Duci, eundem iterum vendidit. (1) Unde gravis controverſia inter Siegfridum Weſterburgium, Archiepiſc. Colon. & Adolphum hunc noſtrum, Ducemque Brabantiæ, ex una parte; ex altera vero inter Reinholdum Geldrum, gentilemque ſuum Adolphum Naſſovium, anno 1292. Francofurti Romanorum Regem renunciatum, aliosque ſuffragatores, exorta, in bellum & pugnam Woringenſem, anno 1288. initam, deſiit: Quia enim, Engelberto Falckenburgio, Archimyſta Colon. anno 1272. in carcere Wilhelmi Juliacenſis mortuo, Adolphus fratrem Conradum, Præpoſitum Colonienſem ſummi templi, favore nobilitatis & populi ſubnixum, in Archiepiſcopum promovere ſategit: Siegfridus, ejus æmulus, Respublica Colonienſis, quæ a Conrado, ob ſuppetias Conrado Hochſtedeno Epiſcopo contra ſe præſtitas, & multos eivium, in lignis ex Provincia Montana advehendis occupatos, occiſos, animo alieniori erat, favori repugnans, Romam contendit, & a Pontifice confirmationem obtinuit. Hæc litis inter Siegfridum & Adolphum noſtrum occaſio. Acceſſit Ducatus Limburgenſis ſucceſſio, in qua Reinholdo Geldro contra Adolphum, qui jus ſuum Johanni, Brabantiæ Duci, vendiderat, Epiſcopus etiam patrocinatus fuit. Cum Reinholdo itaque Geldro, ſuoque gentili Adolpho Naſſovio, itemque Waleramo Falckenburgio & Theodorico Morſano, Archipræſul Siegfridus: Cum Adolpho Montano Joannes Brabantinus, Waleramus Juliacus, Eberhardus Marcanus & Respublica Colon. ſuas copias conjungentes, & VVorringæ decertantes, victoria licet cruenta die Bonifacii, 5. Junii, anno prædicto 1288. penes Adolphum fuit. Etſi enim tres Comites Lutzenburgici, VValeramus, Joannes & Balduinus, ſibi militantes, cæde proſtrati fuerint, ille tamen Epiſcopum, Brabantinus Reinholdum Geldrum cœpere: Et ab iſto ſeptem annis in caſtro Novimontio detento, Adolphus Rodenburg/ (2) Mentben/ Aſpelrâde/ viasque inter Tuitium & Duſſeldorpium, Linepar & Muiſpar, cum multa pecuniæ ſumma, a VValramo Falckenburgio & Theodorico Morſano extorſit: Reinholdus Geldrus, ditione Limburgica cedens, pro eo Philippo Pulchro, Galliarum Rege, fidejubente, dimiſſus eſt. Tandem etiam, poſt ſeptennales carceres, Archiepiſcopus, traditis omnibus modo nominatis partibus, cuſtodia ſolutus, contra datam fidem, aſtu per ſuos, (3) in ripa Rheni ad id clam diſpoſitos, milites Adolphum iterum intercepit, nec carceribus, licet partes omnes cum pecunia tradere paratus eſſet, liberare voluit. (4) In his igitur anno 1295. defunctus, Greverædiæ tumulatus eſt. De quo Streithagenus:

Jura

(1) Qua de re & bello hinc orto vide *Excercitationem* ſupra infertam §. 12. & 13. ibique ipſum Diploma Venditionis.

(2) Quibus locis traditis Sigfridus Archiepiſcopus e cuſtodia fuit dimiſſus. *Lev. Northof.* p. 393. *Stangef.* l. 3. p. 388. MS. *Honſel.*

(3) Cum videlicet Archiepiſcopum, ut ſecurus ad ſuos rediret, Tuitium usque comitari vellet, qua de re *cit.* MS. *Tandem Siffridus Præſul, nullos percipiens redemtores, ſeſe redemit, reſignans Adolpho caſtra Waldenborch, Rodenborch, Mandine & Aſpelwide, terrasque in Rheni ripis ſitas, nuncupatas* Lvenpat & Mupspat, *petiitque ab Adolpho, ut ſuis militibus liberum & ſecurum usque Tuitium perduceret, ne in aliorum hoſtium manus deveniret; ſed in dolo & animi duplicitate. Verum Adolpho, Comite Montenſi, cum Siffrido Præſule liberato Tuitium perveniente, ab Epiſcopi gente, ibi in inſidiis locata, capitur, & in vincla usque ad diem mortis conjectus fuit contra datam fidem, quæ ſecundum leges etiam hoſti ſervanda eſt.*

(4) Sæpiusque Adolpho reſpondit: *Habere S. Petrum, quo ſuos poſſit enutrire, nec quicquam rerum ipſius indigere: velle ſe ipſum docere, quid ſit, Archiepiſcopum tenere captivum. Hamelm.*

Oper.

Digitized by Google

Jura Brabantinis Limburgia venditit auro,
Unde gravis nimium cœpit origo mali.
Mox Ubio a Mysla, quem captum incluſerat olim
In caveam, miſeram juſſus obire necem.

Adolpho hoc modo, ſine liberis ex conjuge Agnete Limburgica, Theodorici filia, aliis Spanheinia, aliis Seinenſi, relictis, extincto, ubi annis 40. præfuiſſet, frater VVilhelmus, (1) ejus nominis primus, Montium Comes in ordine decimus, ſub Alberto Auſtrio (2) Imp. factus eſt anno 1296. cujus cum Gerhardo Juliaco & Theodorico Clivio anno 1298. in diplomate ejusdem Alberti Cæſaris, Reipublicæ Duisburgenſi conceſſo, & in Archivis aſſervato, mentio. Idem fraternam captivitatem ſtrenue vindicavit. Anno 1303. certis pacis literis cum eadem Republica Duisburgenſi compoſuit. Et ubi annos 12. Montibus præfuiſſet, nec ipſe ex uxore Aldenburgica, aliis Arensbergica, prolem ſuſcitaſſet, anno 1308. in Aprili mortuus, & in veteri Monte conditus, Comitatum fratri Henrico, VVindeccix Domino, (3) reliquit, qui Comitum ejus nominis primus, in ordine vero 11. ſub Henrico VII. Lutzenburg. Imp. factus. Solus ex Agnete Marcana, Engelberti filia, Adolphum ſucceſſorem & hæredem reliquit. Obiit anno 1310. De VVilhelmo ita Streithagenus:

Fraterni vindex caſus, ſed viribus impar
Affectum vana teſtificatus ope eſt.
Poſtremo moriens ulla ſine prole, reliquit
Windecio hæredem de genitore ſatum.

Adolphus, ejus nominis ſeptimus, Montium vero Comes in ordine 12. anno 1308. patruo VVilhelmo, ſub Imperio Ludovici Bavari & Caroli IV. Cæſarum, ſurrogatus, anno 1312. feria 6. poſt Paſchatis ſolennitatem, Agnetem, Theodorici VIII. Clivorum Comitis 24. & Margarethæ Habsburgicæ filiam, uxorem duxit, & cum ea urbis Duisburgenſis pignus in dotem accepit. Ex ea vero Adolphum & VVilhelmum filios, cum filia Margaretha, Ottoni, Comiti Ravensburgico, deſponſata, genuit.

Anno 1322. Mullenheimio privilegia oppidanorum cum jure muniendi ſe dedit, reclamante Siegfrido VVeſterburgio, Archiepiſcopo Colon. qui tandem etiam eum, ut duo ad Rhenum propugnacula, quorum unum Mullenheimii, Menheimii, alterum in Mon-

Oper. Genealog. Hiſt. p. 516. *Cent. Magdeb.* Cent. XIII. cap. 10. col. 1050. Inſuper *Adolphum Comitem nudatum in cavea ferrea poni feciſſe extra arcem, atque melle deliniri, quatenus ab apibus & veſpis cruciaretur*, refert MS. *Honſeler.* & *Chron. Col.* apud *Hamelm.* p. 499.

(1) De quo MS. *Honſel. Wilhelmus*, ſcribit, *mortuo fratre Adolpho ſine liberis, Comes decretus eſt Montium anno 1296. præfuit annis 12. Verum ex filia Comitis de Arensborch nullas ſuſcitavit proles. Tempore autem, quo Otto de Rittberg, Monaſterienſis Epiſcopus, per Papam & Capitulum propter mores reprobos, bonorumque Eccleſiaſticorum dilapidationem, depoſitus eſſet, Conradus de Monte, ipſius Germanus, ſollicitatione Comitum de Clivis & Marca juſtis ſubrogatur ſuffragiis, qui & ob præclaras animi corporisque dotes a multis in Colonienſem electus erat Præſulem, quandoquidem vocum pluralitate ſummique Pontificis ſibi noti auſpiciis eam obtinuit benedictionem.* Obiit Wilhelmus an. 1308. conditor collegii Canonicorum Duſſeldorpii. *Stange ſol.* lib. 3. p. 400. Quod ad Conradum Epiſcopum attinet, quatuor annis, ſed non ſatis bene Epiſcopatum geſſiſſe, & a Clemente V. propterea electionem reſciſſam fuiſſe, refert *Cranzius* in Metropol. lib. 9. c. 22. Vid. quoque de ipſo *Chron. Epiſcop. Ofnabr.* T. 2. *Meib.* p. 223.

(2) Imo potius ſub Rudolpho I. qui eum anno 1267. de Comitatu Montenſi inveſtivit. Vid. Tab. in Cod. Diplom. No. CL.

(3) *Lev. Northof.* ejus filium Adolphum Wilhelmo patruo ſtatim ſucceſſiſſe refert p. 397. ubi, *Anno*, inquit, *Domini 1308. menſe Aprili Wilhelmus, Comes de Monte, moritur, & in veteri Monte ſepelitur, cui Adolphus, ex fratre Henrico de VVindegge nepos, ſuccedit.* Neque etiam MS. *Chron. Honſel.* inter Comites Montium Henrici illius meminit, forte, quod brevi temporis ſpatio, quo Comitatui præfuit, nihil memorabile geſſerit. In ordine enim Comitum Montium eum quoque ponit MS. *Chronic. Eſſendienſe.* Ceterum Henricum hunc Windeccenſem in controverſia de Ducatu Limburgenſi & prælio Woringenſi ſocium fuiſſe Johannis, Ducis Brabantiæ, refert *M. Chron. Belg.* p. 267. obiiſſe vero 1310. *Lev. Northof.* p. 397. confirmat.

Digitized by Google

tibus ſuis ſtruxerat, dejiceret, coëgit. (1) Anno 1325. feſto Remigii Lennepiam privilegiis ſuis inſtruxit.

Idem Ludovici Bavari Imp. partes contra Fridericum Auſtriacum (2) ſovit, eandemque ob cauſam Henrico VVerneburgio VVeſterburgii, in Archiepiſcopatu Colon. ſucceſſori, damna multa intulit. (3)

Cum eodem Ludovico Imp. aliisque Germaniæ Principibus, anno 1326. Romam profectus, militiæ Equeſtris inſignia accepit. (4) Eduardo etiam III. Angliæ Regi, contra Galliarum Regem Philippum militavit.

Anno 1328. Adolpho Marcano, Epiſcopo Leodienſi, cum fratre ipſius Engelberto, Marcæ VVeſtphalicæ Comite, & Reinholdo, ejus nominis II. Geldriæ Comite, contra rebelles cives (5) adſuit.

Ab eo Theodoricus, nominis IX. Clivorum Comes penultimus, an. 1334. caſtrum & dominium Holtenſe, ſibi oppignoratum, ære redemit. (6)

Anno 1336. cereviſiarum fermentum, quod vulgo Gruitam vocant, civibus Duisbergenſibus pro certa pecunia conceſſit.

Anno 1337. ludo Equeſtri Rhenenſi interfuit.

Anno 1343. cum VVilhelmo I. Juliaci Marchione & Duce, pacem inter VValeranum, fratrem ejus, Archiep. Colon. & Adolphum Marcanum (7) conſtituit.

Filios, ut diximus, binos habuit, Adolphum & VVilhelmum, ſed cum patri obſtreperent, ipſoque adhuc vivo, ſed capto, regimen ambirent, vindicta divina eos proſequente, neque hæredes reliquerunt, neque eidem ſupervixerunt, ideoque nec in catalogo Principum Montenſium memorandi. Tertia vero Margaretha, Ottoni, Comiti Ravensburgico, copulata, patri, anno 1348. poſt 40. annorum imperium defuncto, & in vetere Monte inhumato, ſucceſſit. De Adolpho ita Streithagenus:

Pacis amans partes diſcordes fœdere junxit,
Et placida monuit conditione frui.
Attamen & ſobolis geminæ, ceu patruus, orbus,
Affini liquit debita jura ſuo.

Otto Ravensburgicus, (8) Montium Comes in ordine 13. ex Margaretha Montana iterum filiam Margaretham reliquit, Gerhardo, (9) VVilhelmi I. Juliæ Marchionis & Ducis,

(1) Ut quoque refert *M. Chron. Belgic.* p. 267. *Idem Siffridus Archi-Epiſcopus, continuo bellis vicinorum Eccleſiæ pulſatus, duabus vicibus ducens exercitum adverſus Adolphum, Comitem de Monte, tandem veniens cum ipſo ad concordiam, compulit Comitem demoliri duas turres, quas ad fortalitia contra Eccleſiam munierat, ſcil. in Mælenheym & in Munheym.*

(2) Ut Principes & Civitates circa Rhenum inferiorem omnes, dum in Germania ſuperiori adhærerent Friderico. *Alb. Argent.* ad an. 1313. *Nicol. Schaten.* A. P. T. II. ad an. 1314.

(3) Quod adhæreret Friderico, eumque Bonnæ coronaſſet. *M. Chron. Belgic.* p. 288. 290. & 292. *Schaten.* l. c.

(4) Una cum Reynoldo Geldriæ, Theodorico Cliviæ, Wilhelmo Juliæ Comitibus. MS. *Honſel.*

(5) Vide de his turbis *Lev. Northof.* p. 398. 399.

(6) Vide ſupra *Oppida* Cliviæ in *Hiſt. Cliv.*

(7) Bellum hoc moverat Comes Arensbergicus, cui Adolphus adhæſit. Arbitrio tandem Ducis Brabantiæ, & Comitis præcipue Hollandiæ, pax facta ea conditione, ut Adolphus pecuniæ ſummam pro captivis acciperet. Vid. *Lev. Northof.* p. 403. *M. Chron. Belgic.* p. 296. 297.

(8) De quo vid. *Hiſt. Comit. Ravensb.* infra *Membr. V.*

(9) *M. Chron. Belgicum* circa hujus Margarethæ parentes, ejusque & Gerhardi proſapiam, multos committit errores. Ita enim illud pag. 311. *Porro Gerhardus, VVilhelmi Marchionis primogenitus, unicam habuit filiam, nomine Margaretham, uxorem Adolphi, fui nominis Quinti, Comitis Montenſis, Domini de Ravensborg, ex qua genuit VVilhelmum & Margaretham, Adolpho primo, Comiti Clivenſi & de Marka, nuptam; VVilhelmus autem, Gerhardi frater, primus Dux Montenſis ex Comite factus, habuit filios tres, Adolphum, Conradum gibboſum Epiſcopum & VVilhelmum. Adolphus Dux VVilhelmo, patri ſuo, in Ducatu Montenſi ſucceſſit, & moriens prolem nullam reliquit. Conradus gibboſus fuit Epiſcopus. VVilhelmus electus Colonienſis, abrenuncians Eccleſiæ, eſt factus Comes Ravensbergæ, neptim Theodorici, Archiepiſcopi Colonienſ. accepit uxorem, flexus, ut æſtimatur, muneribus, & genuit ex eadem Archiepiſcopi nepte Gerardum, qui Adolpho, patruo ſuo, in utroque Ducatu, ſcilicet Montenſi & Ju-*

Digitized by Google

cis, filio primogenito, ſociatam, qui Montium Comes hoc auſpicato conjugio factus 14. & ultimus, utrumque Comitatum, tum Montanum, tum Ravensburgicum, (1) Juliacæ Provinciæ conjunxit. Ex conjuge vero Wilhelmum ſucceſſorem, primum Montium Ducem, & Margaretham, Adolpho Marcano Clivio an. 1364. copulatam, genuit.

A filio Wilhelmo vindice Dei manu (2) iterum captus eſt, & dimiſſus, in duello cum Arnholdo, Blanckenheimio Comite, anno 1360. ut liber memorialis veteris Montis habet, occubuit. In haſtiludio enim Sleidano, juxta Trutheimium, ſeſe mutuo impetentes, dum neuter ſatis cavet, ambo alterius lancea ſimul confixi ſunt: Gerhardus inde veteris Montis monaſterium traductus, ibidem tumulatus eſt; & ad ipſius latus uxor Margaretha Montana & Ravensburgia an. 1389. defuncta. De Ottone ita Streithagenus:

Otto Ravensburgi caſtris Montenſia junxit,
Perpetuo deinceps aſſociata jugo.
Quæ mox Juliacus poſſedit origine Princeps,
Tamque cui genero fata regenda darent.

De Gerhardo vero Julio ſic:

Conjugis accepit faſces pro dote vacantes
In ſpem, quæ generis ſola ſuperſtes erat.
Felix in medio proritans fata duello,
Vulneribus caderet debilis ante diem.

Sectio Secunda,
De Montium Ducibus ſeptem.

Enarratis Comitibus Montium quatuordecim, Duces eorundem ſeptem ſuccedunt: quorum primus Wilhelmus, Gerhardi filius, dictus de Julia, Montium Dux, Ravensburgi Comes, Blanckenbergæ Dominus, ſub Carolo IV. Wenceslao, ejus filio, & Roberto Palatino, Bavariæ Duce, Impp. anno 1360. patri mortuo ſucceſſit; A Wenceslao vero Cæſare Imp. Ducibus an. demum 1389. (3) annumeratus, annis 48. ſumma cum laude Montibus præfuit. Julia enim Wilhelmo patruo, quia ante avum Wilhelmum pater Gerhardus obierat, ſola relicta eſt. Uxorem habuit Annam, Roberti Palatini, Bavariæ Ducis, &

Juliacenſi, ſucceſſit. Aſt vero nec Margaretha, Gerhardi uxor, Adolphi, ſed Ottonis, Com. Ravensberg. filia, neptis autem Margarethæ Montanæ; nec VVilhelmus primus, Dux Montium, Gerhardi frater, ſed filius fuit; neque hic Conradum, ſed Robertum, Epiſcopum Paderbornenſem, inter ceteros filium habuit, ut certa Annalium fide conſtat.

(1) In priori poſt obitum Adolphi an. 1348. in poſteriori mortuo Bernhardo an. 1346. ſucceſſit. Inter res ejus geſtas MS. *Chron. Honſel.* commemorat, quod fratri Duci Juliacenſi opem præſtiterit in bello cum VVenceslao, Duce Lucemburgenſi, de quo ſupra in *Annal. Juliac.* ſub *VVilhel. II. Duce Juliac.* atque ipſi fratri arma intulerit, cum partem prædæ atque captivorum is negaret; ab Arnoldo, Blanckenheimio Comite, apud Sleydam tandem occiſus 1361.

(2) Quod ipſe & frater VVilhelmus patrem, criminis cujusdam falſo accuſatum, in cuſtodiam dediſſent. MS. *sit.*

(3) *Hermannus* de *Lerbecke* in Chron. Schauenb. p. 519. T. I. *Meib.* anno 1378. quo Wenceslaus Aquisgrani coronatus fuit, id factum memorat, atque *In diebus illis*, inquit, *Carolus quartus filium ſuum Wenceslaum Aquisgrani Regem Romanorum fecit, & Wilhelmus, Comes de Monte, Ducatus dignitatem & faſtigium aſcendit.* Ita quoque facit *Erdw. Ertmann.* in Chron. Epiſc. Oſnab. p. 237. ap. *Meibom.* T. II. *Et ibidem* (nempe anno 1378.) *Wilhelmus, Comes de Monte, mutato titulo Comitatus, de Comitatu Ducatum erigit, & ab eodem Ducatu ſic erecto meruit inveſtiri: unde a modo Dux Montenſis eſt appellatus. Gobelin. Perſon.* Ætat. VI. c. 70. cum Wenceslaus Aquisgrani coronaretur, id accidiſſe meminit. *Schaten.* A. P. T. II. p. 409. ad ann. 1380. refert, atque *eo*, inquit, *in congreſſu Principum VVilhelmus, Montium & Ravenbergenſis apud nos Comes, in ordinem Principum a Ducum provectus eſt a VVenceslao Rege, & aſſenſu Electorum ac Principum, eaque dignitas illi ac Succeſſoribus magnifico Diplomate, quod inter Gelenii monumenta reperitur, 9. Calend. Julii confirmata eſt.* Fides itaque major habenda *Schatenio*, quod ipſum Diploma ille inſpexerit, atque Carolo IV. potius illa Dignitas accepta eſſet ferenda, ſi anno 1378. Wilhelmus illa fuiſſet ornatus. Autor noſter MS. *Chron. Honſeler.* fuit ſecutus, in quo vero, amanuenſis forte errore, loco 1380. 1389. ſcriptum eſt. Optandum vero, *Schatenium* ipſum Diploma retuliſſe, ex quo omne dubium tolli poſſet.

Digitized by Google

& poſtea Romanorum Auguſti, filiam. (1) Ex hac Gerhardum, in juventute defunctum, Adolphum ſucceſſorem, Robertum & Wilhelmum, filios, & filiam Margaretham, anno 1379. Ottoni, Duci Brunſwicenſi, copulatam, genuit.

Ex filiis Robertus, poſt Simonem II. Comitem Sternbergium, anno 1389. in obſidione caſtri Brobeccenſis ſagitta transfixum, (2) in Epiſcopum Paderbornenſem (3) electus, poſt præſulatum quinque annis laudabiliter (4) adminiſtratum, in obſidione arcis Padbergenſis peſte anno 1394. extinctus ſuit.

Hunc Crantzius (5) lib. 10. Metropolis cap. 39. juvenem appellat, imberbem quidem, ſed ſupra canitiem ſenum prudentem & ingenioſum, magnanimum, juſtum, Dei timentem, & in pauperes liberalem, tantæque virtutis, ut brevi ejus rumor diffuſus, timorem ingeſſerit latronibus raptoribusve: Et omnes non ſolum Weſtphaliæ, ſed etiam totius Saxoniæ Principes, Comites, Barones in eum reſpexerunt. (6)

Ipſi defuncto primum quinque annis Joannes Hoyæus, (7) deinde frater Wilhelmus, unanimi capituli Cathedralis voto anno ætatis 18. Chriſti 1399. nominatus, ſucceſſit: qui tamen non hac tantum Epiſcopali Paderbornenſi, ſed Archiepiſcopali quoque Colonienſi, ad quam multorum ſuffragiis (8) quoque evehendus erat, dignitatibus, partim abdicatis, (9) partim relictis, poſt annos 14. Annam, Nicolai, Comitis Tecklenburgici, & Annæ Mörſenſis filiam, Theodorici, Archiepiſcopi Colon. neptem, egregiam puellam, duxit: nuptiis in arce Arnsbergenſi, avunculo Archipræſule Colon. præſente, ſumma lætitia ac celebritate anno 1415. peractis. Ex quo conjugio Gerhardus, patrui ſui Adolphi anno 1437. ſucceſſor, natus eſt: de quo poſtea.

Ad res geſtas vero Wilhelmi, de quo agimus, patris & avi horum liberorum, quod attinet, is anno 1360. patri ſuccedens, ad Majorum exemplum immunitates Reipublicæ Duisburgenſi eodem anno cum matre confirmavit. Anno 1371. bello Juliacenſi, inter Wenceslaum Brabantinum & Wilhelmum II. Julium, nepotem, ut ſupra diximus, geſto, interfuit, & cum Eduardo Geldro, nepotis affine, egregiam ejus victoriam in Busweilerio campo Julio adjuvit. Ut vero nervus belli ſibi ſuppeteret neceſſarius, eodem anno Adolpho Marcano, Clivorum Comiti, pro certa pecuniæ ſumma Dynaſtiam Blanckenburgiam obligavit. Eodem anno 1371. Simonem Lippienſem, (10) ab Ottone Tecklenbur-

(1) Nullam ejus inter filias Ruperti mentionem facit *Andreas Presbyter. Akerlaken* & MS. *Honſel.* ſororem ejus appellant. Ipſe quoque Ruperti Wilhelmum non generum, ſed affinem ſuum appellat in Tabulis inveſtituræ ejus, quas vid. infra in Cod. Diplom. No. CLI.

(2) In quo familia Burggrafiorum Strombergenſium, Johanne quoque, Ottonis agnato, paulo ante mortuo, extincta fuit, atque Burggrafiatus Burchardo, turbatori pacis publicæ, a Florentio, Monaſterienſi Epiſcopo, ademtus, Caroli IV. conſenſu accedente, Epiſcopatui Monaſterienſi fuit adjectus, qua de re vid. *Hamelm.* Oper. Geneal. Hiſtor. pag. 531. 699. & in *Chron. Oldenb.* p. 152. *Nicol. Schaten.* A. P. T. II. p. 397. 398. 407. *Erdw. Ertmann.* in Chron. Osnabr. p. 235. ap. *Meib.*

(3) Cum jam ante 1387. a majori ſuffragiorum parte Epiſcopus Paſſavienſis electus, atque a Pontifice approbatus eſſet, quem tamen Epiſcopatum non adiit, quod nonnulli Canonici, qui Gregorium Hohenloënſem elegerant, turbas excitaverint, partes eorum fovente Alberto Imperatore. *Schaten.* p. 432.

(4) Vide de ejus laudabili regimine *Gobel. Perſ.* l. cit. c. 81. *Schaten.* A. P. T. II. integro libro 14.

(5) Verbis *Gobelin. Perſon.* Ætat. 6. c. 83.

(6) Ejus præcipue autoritate commoti, ut fœdera pacis publicæ cauſa inierint. *Schaten.* p. 443.

(7) Poſt cujus obitum Pontifex Bertrandum Italum, Epiſcopum Paderbornenſem conſtituerat, quo vero poſthabito, &, cum turbas excitaret, in carcerem conjecto, Canonici Wilhelmum, Ruperti fratrem, elegerunt. *Schaten.* lib. 15.

(8) Vide hac de re *M. Chron. Belgic.* p. 357. 358. 359.

(9) Cum nondum conſecratus eſſet ad Sacerdotium. *Gobelin. Perſon.* Ætat. 6. p. 337. *Meib.* T. 1. *Chron. Ornabr.* ap. eundem T. II. p. 242. *Theod. Niem.* T. I. p. 38. Vid quoque Not. ſub *Johanne, Comite Clivenſi.*

(10) Controverſia orta inter Comitem Tecklenburgenſem & Lippienſem circa Dynaſtiam Rhedanam, prior Wilhelmum Montium in auxilium vocavit; captoque Simone, Lippienſi Comite, Engelbertus, Comes Marcanus, ſeſe interpoſuit, atque bellum iſtud his conditionibus compoſuit, ut Simon filiam ſuam Tecklenburgico in matrimonium, atque Dynaſtiam Rhedanam

Digitized by Google

burgico adjutus, poſt multa utrinque damna in Comitatu Ravensburgico data & accepta, cœpit. Anno ſeq. 1372. Theodoricus Marcanus, adminiſtrator Oſnabrugenſis, eum contra Florentium Wevelinchoſium, Epiſcopum Monaſterienſem, Caſtrenſes, arcis Ravensburgicæ ditionem ipſius hoſtiliter ingreſſos, Versmeldium usque perſequentem, adjuvit. (1) Eodem anno prope Tremoniam captus, armis ſuorum & numeratis 400. Scutatis dimiſſus eſt. Anno 1393. cum civitate Duisburgenſi de quibusdam gravaminibus tranſegit.

Anno 1397. ob telonium Cæſarinſulanum (2) cum Adolpho I. Clivorum Duce, affine, bellum geſſit: Et Reinholdi, Juliæ & Geldriæ Ducis, nepotis, Joannis Loſſenſis & Heinsbergii, Simonis Salmenſis, Novarienſis, & Seynenſis Comitum, Helpenſteinii, Rieferſcheidii & Weſterburgii Dynaſtarum, ſuppetiis ſubnixus, Saltum Clivenſem (vulgo Cleverhamm) ingreſſus, & cum Adolpho, fratreque ejus Theodorico, & Friderico Morſano, hujusque tribus fratribus, Dominoque Alpenſi congreſſus, pugnam, ſorore ſua Margaretha, matre Adolphi, in turri cygnea inſpectante, iniit, ſed 7. Junii cum aſſeclis ſuperatus & captus, ille quidem victori telonium Cæſarinſulanum, ejusque ſubditorum in omnibus Montenſibus teloniis immunitatem, Linzium etiam & Regiomagum: Reinholdus Julius & Geldrus oppidi Embricenſis, inſularumque adjacentium, Limerſiæ item atque Hetteriæ dominium, Joannes Heinsbergius Gennepæ medietatem, Simon Salmenſis Ravenſteinium cedere coacti ſunt. Cum vero in hoc bello præterea Adolphi frater, Theodoricus Marcanus in Provincia Montana graſſaretur, ibique ante Erverfeldiæ obſidionem a milite Saxonico ictus, 14. Martii anno 1398. occubuiſſet, filius Wilhelmi Adolphus viciſſim Comitatum Marcanum ingreſſus, omnia in eo depopulatus eſt.

Anno 1400. Neoburgium & Leobergium caſtra, a Johanne, Comite Loſſenſe & Heinsbergio, occupata, recuperavit, Montibusque ſuis iterum vindicavit.

Opera ejus Eccleſiaſtica ſunt, quod anno 1392. collegium Canonicorum Duſſeldorpii inſtituit. Turres etiam (3) S. Severini & SS. Apoſtolorum ſtruxit. Anno 1394. Collegium S. Martini Coloniæ benevolus ab eodem ſeamen S. crucis, anno 1393. ſibi a Brunone Epiſcopo, fratre Ottonis Magni Imp. datum, obtinuit.

Tandem a filio Adolpho, diuturnioris ejus regiminis pertæſo, in caſtro Novimontio anno 1403. cuſtodiæ traditus, (4) ab hac anno 1404. filio a ſocero Roberto Imp. rogatu

danam in dotem ipſi daret, inſuperque 8000. Marcarum puri argenti lytri loco ſolveret, quam pecuniæ ſummam ab Engelberto mutuo accepit, oppignorata ei dimidia parte Civitatis Lipſtadienſis. *Nic. Schaten.* p. 385. *Erdw. Ertmann.* in Chron. Osnabrug. ad ann. 1373. & ſupra *deſcript. Civ. Marc.*

(1) De bello hoc *Erdw. Ertmann.* ap. *Meibom.* T. II. p. 231. *Circa hæc*, inquit, *tempora Dominus Reverendus Florentius de Wevelinchoven, Epiſcopus Monaſterienſis, qui Caſtellanos in Rovenberga, & eorum complices in feſto Pentecoſtes, dum Dioceſin Monaſterienſem hoſtiliter invaſerunt, multaque damna intulerunt, inſequens usque in Verimelle, vicit & exactionavit*, (rectius *exactionavit*, id eſt, ſub corona vendidit.) *Sed Dominus Theodoricus de Marca, noſter Vicarius, quorſum ex captivis famulos ſuos fere aſſeruit, offerens, eos adſtandum juri, requirens Epiſcopum Monaſterienſem, ut eosdem relaxaret: ad cujus recuſationem, ac forte ob alias cauſas, idem Dominus Theodoricus Epiſcopum Florentium diffidavit, & in diverſis partibus Monaſterienſibus magna intulit damna. Tandem fuerunt Guerræ hinc inde per amicos pacificatæ.*

(2) Vide ſupra Not. in *Hiſt. Cliv.* ſub *Adolpho, & Schaten.* pag. 455.

(3) Qua de re MS. Chron. Honſeler. *Anno 1390. Clivenſibus ſubſidia tulit adverſus Mærſenſes & Fridericum, Colonienſem Archiepiſcopum, concordia itaque cum Colonienſi Epiſcopo inita, turrim Eccleſiæ Sancti Severini hodie extantem proprio fundavit ære, quam tamen Adolphus filius ad ſummum usque perduxit.*

(4) Qua de re MS. Chron. Honſel. *Ultima*, ſcribit, *Wilhelmo prælia cum filio Adolpho emerſere. Anno enim Domini 1403. Adolphus, naturæ Legumque regulis poſthabitis, Genitorem ſuum Wilhelmum cepit, atque in arce Nyenberch recludens, terram ferme totam occupavit, parentibus ſeclusit. Verum Henricus de Are miles, Adolphi, Comitis de Ravensburch, emulus, Wilhelmum clanculo liberatum ad Fridericum de Zarwerden, Colonienſ. Archi-Præſulem, in Zans perduxit, a quo comiter exceptus & reconſiliatus, Coloniam perductus; Interea Anna de Bavaria, Wilhelmi uxor, ad fratrem Rupertum Imperatorem confugiens, injurias, damnaque &*

Digitized by Google

gatu conjugis, filiæ ejusdem, Annæ, proſcripto, liberatus ab Henrico ab Are, filio Comitis Ravensburgii, æmulo, Zonſam ad Fridericum Saerwerdanum, Archiepiſcopum Colon. abductus eſt, donec anno 1408. mortuus, & in Monte veteri conditus, Montium & Comitatus Montis corvini imperium Adolpho tradidit. De quo Streithagenus:

Egregios ſupra natales ſanguinis alti
Cæſarea voce eſt auctus honore Ducis.
Quid tamen? Ingrati eſt expertus crimina nati,
Et nocuit vitam continuaſſe ſeni.

Adolphus, ſecundus Montium, & poſt mortem Reinholdi, ejus nominis tertii, Juliæ ac Geldriæ Ducis, anno 1423. defuncti, quintus Juliæ, & ſextus Geldriæ Dux, Comes Ravensburgicus, & ob uxorem Pontis Martini Marchio, ſub Impp. Roberto Palatino & Sigiſmundo, VVenceslai fratre, præfuit. Uxorem duxit Jolandam, (1) Roberti, Ducis Barrenſis, filiam, ex qua Robertum unigenitum ſuſcepit, ante patrem anno 1434. mortuum; mater vero ipſum anno 1421. præceſſit, Duſſeldorpii humata: Poſt cujus fata Eliſabetham, Erneſti, Bavariæ Monachii Ducis, filiam, ſuperinduxiſſe quidam ſcribunt.

Juvenis & cœlebs caſtra, quæ parens in captivitate Adolpho, Duci Clivio, conceſſerat, anno 1400. inprimis Lewenburgium, in quod Johannes Loſſenſis jus prætendebat, recuperavit. Eodem anno 1400. jus præfecturæ Siegebergenſis acquiſivit. Poſtremo 1403. patrem, diuturnioris imperii illius pertæſus, ipſe ad hoc anhelans, cuſtodiæ tradidit, (2) ſed ab avo materno, Roberto Palatino Cæſare proſcriptus, illum quoque, Adolpho, Duce Clivio, aſſerente, libertati reſtituit: Cum pater Comitatum Ravensburgium, quem diu antea a patre gubernandum acceperat, etiam Provinciæ Montanæ illam partem, quæ cis Viperam eſt, conſequeretur, donec in integris Montibus regundis eidem anno 1408. ſuccederet.

Anno 1414. defuncto Friderico Saerwerdano, Archiepiſcopo Colon. quod frater Wilhelmus, jam tum Epiſcopus Paderbornenſis, fratris Roberti poſt Joannem Hoyæum anno 1399. ſucceſſor, in Archiepiſcopum Col. a quibusdam (3) electus eſſet, hunc in conſequenda dignitate adjuvit. Quia vero Theodoricus Morſanus, Friderici mortui nepos, favore Johannis XX. (4) Papæ, Archipræſulatum adeptus, pro aſſerenda ſibi inſula Provinciam Montanam cum civibus Colonienſibus ingreſſus, bellum ipſi movebat, & patriam vaſtabat; contra hunc cum Gerhardo Clivio nepote profectus, Tuitium evertit, & transmiſſo Rheno in Ubiis ſimiliter omnia depopulatus eſt, donec ex compoſitione Sigiſmundi Imp. Archiepiſcoparu Theodorico Morſano relicto, Wilhelmus frater Annam Teckleburgenſem, ſacris ordinibus relictis, (5) anno 1411. duceret, Theodorici neptem: ipſe in diœceſi Colon. ultra Rhenum Vicarius conſtitueretur.

Anno 1418. Gerhardum Marcanum nepotem accuſavit, ſed anno 1426. Adolphum viciſſim Gerhardus, Commiſſariis Ludovico Bavaro, Palatino Rheni, & Reinholdo, Juliæ & Geldriæ Duce, impetratis.

Poſtmodum in Adolphi hujus, Montium Ducis, gubernacula ſucceſſiones, Barrenſis ob uxorem; Julia & Geldrica ob patrem debitæ, inciderunt.

Ob ſucceſſionem Barrenſem primo in terram hanc anno 1417. profectus, (6) commea-

coutumelias, a filio Adolpho Comite illatas & ſibi & marito, indicavit, quare extemplo Imperiali banno notatus eſt, & a Papa excommunicatus, tandem moderatione Friderici Epiſcopi & Adolphi, Clivenſis Comitis, concordati ſunt pater & filius, ſic, quod Wilhelmus retineret ad vitam ejus & conjugis Montenſem a Wipera flumine usque Rhenum, alteram vero partem cum Comitatu Revensborgenſi Adolphus poſſideret. Vide quoque *Schaten.* p. 476. *Hamelmann.* Oper. Geneal. Hiſt. p. 502. 503. *Gobel. Perſ.* ad ann. 1404. *Pontan.* p. 365.

(1) *Mariam* vocat *Pontanus* in Tab. Geneal. p. 445. Hiſt. Geldr.

(2) Vid. Not. præced.

(3) Vid. Not. ad p. 446. voc. *multorum ſuffragiis, & Schaten.* p. 413.

(4) Et Sigismundi Imperatoris, ut & Johannis, Archiepiſcopi Moguntinenſis, *Schaten.* l. c. redactis jam in ſuam poteſtatem Theſauro, Clinodiis, & multis caſtris Eccleſiæ, Wilhelmo interim ad concilium Conſtantienſe provocante. *M. Chron. Belg.* p. 359.

(5) Vid. Not. ad p. 446.

(6) De qua, ut & altera expeditione in Ducatum Barrenſem, MS. Chron. Honſel. *Adolphus*, re-

Digitized by Google

Digitized by Google

ad pag. 449.

TAB. XII. GENEALOGICA

COMITUM ET DUCUM JULIACENSIUM,

atque ex his ortorum

GELRIÆ, MONTIUM, CLIVIÆQUE PRINCIPUM.

GERHARDUS I.

WILHELMUS I.

GERHARDUS II. *Wazo.*

WILHELMUS II.

GERHARDUS III.

WILHELMUS III. ALEXANDER, Episc. Leod.

GERHARDUS IV. *Wilhelmus.*

WILHELMUS IV. *Gerhardus.*

WILHELMUS. V. *Walramus.*

WILHELMUS VI. Aquisgrani cum patre occisus.

WALERAMUS. WILHELM. VII. *Bello-Clericus.*

Gerhardus, Ux. *Elisabet.* Cliv.

OTTO, C. Ravensb. Ux. *Margaretha*, Heres Com. Montium.

MARGARETHA, Heres Comit. Montium & Ravensb.

Gerhardus, C. Montium & Ravensb.

WILHELMUS VIII. f. I. Dux Juliac. *Walramus*, Episc. Col. *Godefridus.*

WILHELMUS II. D. Juliacens. Ux. *Maria* Geldr.

Philippa, Ux. *Godefridi*, Com. Lonens. D. in Heinsberg.

WILHELMUS I. D. Mont. Com. Ravensb. Ux. *Anna*, foror Ruperti Imp.

Margarcta, Ux. *N.*

WILH. III. D. Juliac. & Geldr. *ἄπαις.*

REINOLDUS, D. Juliac. & Geldr. *ἄπαις.*

Johanna, Ux. *Ottonis*, f. Johannis de Arkel.

Johannes, C. Loonars.

Wilhelmus.

Wilhelmus, occisus improlis.

MARIA, Ux. *Johannis* Egmond.

Gerhardus, obiit puer.

ADOLPH. I. Ux. *Jolanta* Barrensis.

Robertus, Ux. *Maria*, vidua Reinoldi, D. Geldriæ, obiit Viro patra.

Robertus.

WILHELMUS, Episc. Paderborn. postea Comes Ravensb. Ux. *Anna* Teckleb.

GERHARDUS, Successor Adolphi patrui. Ux. *Sophia*, filia Bernhardi, D. Lauenburg.

Margaretha, Ux. D. Brunswic.

ARNOLDUS, D. Geldriæ. Ux. *Catharina*, filia *Adolphi*, D. Cliv.

ADOLPHUS D. Geldriæ.

CAROLUS, ultim. Dux Gelriæ famil. Egm.

Philippa, Ux. Renati, D. Lothar.

WILHELMUS, D. Juliac. Mont. & C. Ravensb. ob. 1511. Ux. 1. *N.* de Hinsberg. 2. *Sibylla*, filia *Alberti* Achillis, Elect. Brandenb.

Adolphus.

Gerhardus.

Sophia, Ux. Bernhardi, Pr. Anhalt.

Anna, Ux. C. Saarwerd.

MARIA.

JOHANNES III. D. Cliv. & C. Marc.

WILHELMUS.

Carol. Frid. JOHANNES WILHELMUS, obiit 1609. ult. D. Cliv. &c.

Maria Eleonora. *Anna.* *Magdalena.* *Sibylla.*

Digitized by Google

meatu deficiente, & milite peſte infecto, inglorius rediit. Hoc eodem anno 1417. de Mullenheimii ad Rhenum munitione cum Colonienſibus diſceptavit: Ob eandem anno inſeq. 1418. cum Theodorico Morſano Archiepiſcopo &c. pactus eſt: Eodemque anno 1418. cum Gerhardo Marcano; anno 1420. cum Adolpho, Clivorum Duce, convenit: & anno 1424. pignora Sintzigium & Regiomagum 34. mille Scutatis numeratis redemit. Anno 1423. ſucceſſio Juliæ & Geldriæ aperta eſt. Defuncto enim hoc anno Reinholdo, 4. Juliæ ac 5. Geldriæ Duce, ob avum Gerhardum Julium, Wilhelmi I. Montium Ducis, filium, utriusque Provinciæ hæreditas ſibi jure debebatur, (1) contra tamen ipſum Arnholdus Egmundanus, ob aviam Johannam, Wilhelmi II. Juliæ Ducis, filiam, ſucceſſione prætenſa, Geldriam quidem Provincialium favore occupavit, Juliam vero, a futuro ſocero Adolpho, Cliviæ Duce, qui illi filiam Catharinam deſponſârat, itemque fratre Joanne Egmundano & Joanne Loſſenſe atque Heinsbergio adjutus, invaſit.

In annum 1424. ſecunda in terram Barrenſem profectio Adolphi incidit, quæ fœlicius quidem, quam prior ſucceſſit: Univerſa enim pene caſtra & oppida in deditionem ſuam accepit: Verum Veſtali formoſæ illicito coitu mixtus, proditioneque ſuorum captus, & ultra annum detentus, adveniente filio Roberto, & jus maternum abjurante, libertati redditus eſt.

Anno 1425. die Jovis, Pentecoſten antecedente, cum Sigiſmundus Imp. præter Julium, Ducatu quoque Geldrico, diplomate Budæ dato, inveſtivit. Hoc eodem anno Adolphus quoque de ritu Lipſiæ aſſervandi & commonſtrandi leges Aquis tulit: quippe Reipublicæ illic Advocatus & templi regii Præpoſitus hæreditarius. In templum tamen Joannes Loſſenſis & Heinsbergius, 4. Non. Maji an. 1428. ſatellitio ac famulatu ſuo ſtipatus, irruit, ibidemque inter ſepta & cancellos ejus aræ, ubi duo ſacerdotes, oblationes fidelium recepturi, ab Adolpho conſtituti erant, in præſentes diſploſis ſclopetis ſævit, ita, ut ex Vicariis regiis Reinherus de Wylre vulneratus fuerit. Idem Adolphus ipſa Matthæi anno 1426. filio Roberto Mariam Harecourtiam, Reinholdi, Juliæ & Geldriæ Ducis, viduam, Coloniæ ſumma cum celebritate conjunxit: qui tamen, in conjugio hoc vix decem annis exactis, Noribergæ, ut ſequetur, litem contra Egmundanum ſecutus, anno 1434. ſine hærede ante patrem extinctus eſt.

Cum enim die Martii ante Mariæ Magdalenæ feſtum anno 1431. comitia Noribergenſia celebrarentur, in his Sigiſmundus Imp. a Roberto, Adolphi filio, Nicolao de Giſſen, & Petro Kalte de Seltenrich, dicto Julio, Præpoſito Northuſano, rogatus, ter Arnholdum Egmundanum citavit, & eo non comparente, per Conradum a Winsbergk, Camerarium S. Imperii, perpetuam contra ipſum ſententiam banni pronuntiare juſſit, quam Cæſaris nomine Caſpar Schlick Cancellarius ſubſcripſit. Hæc anno 1433. feria 6. poſt omnium Sanctorum repetita, & anno 1434. itidem Noribergæ confirmata fuit: (2) donec

---

refert, *Montenſium Dux, ubi fratris ſui Wilhelmi partes ære multo & ſanguine ſoviſſet, pace jam reddita, collectis equitum peditumque copiis maximis, Ducatum impetiit Barrenſem, dotis titulo & jure ſibi contingentem, verum peſtilentia exercitum corrumpente, amiſſiſque equis & militibus multis, ad propria copias reduxit anno 1425. Septem inde elapſis annis, inſtaurato exercitu, eundem denuo Ducatum ferro, flammisque infeſtans, univerſa pene caſtra & oppida in deditionem cepit, cumque ab hoſtibus ſe tutum æſtimaret, dormiretque cum Sanctimoniali admodum formoſa, a Lotharingis emulis captus cum filio Ruperto, jus ſuum omne reſignare coactus fuit, ut liber dimitteretur.* Vid. quoque *Schaten.* p. 544. *Hamelm.* p. 505.

(1) Poſt obitum Reinoldi, ſucceſſionem in Ducatu Geldriæ pariter ac Juliacenſi ad ſe, tanquam Reinoldi proximum agnatum, devolutam eſſe, contendebat Adolphus, litem vero, quod ad Geldriæ Ducatum attinet, ipſi movebant, tum Johannes, Comes Loonenſis, utpote Reinoldi conſobrinus, tum Arnoldus Egmondanus, ejusdem Reinoldi ex Johanna ſorore pronepos, hujusque filiæ Mariæ & Johannis Egmondani filius, vid. adjectam *Tab. Genealog. XII.* cui quidem poſtremo Sigiſmundus Imperator inveſtituram Ducatus Geldriæ conceſſit, ſed cauſa melius cognita, Adolphum poſtea de eodem Ducatu inveſtivit, Tabulis Ofæ datis, in quibus eum verum ac naturalem Geldriæ Ducatus hæredem vocat, vid. Tab. in Cod. Diplom. No. CLII. Arnoldo quoque, cum is Adolpho ſeſe opponeret, nec ad cauſam cognoſcendam vocatus comparere vellet, proſcripto. *Pontan.* p. 423.

(2) E contrario vero Adolphus eodem anno a concilio Baſilienſi in Ducatu Geldriæ confirmatus fuit. Vid. Dipl. in Cod. Diplom. No. CLIII.

Digitized by Google

nec eodem anno, filio Roberto ibidem mortuo, Adolphus anno 1436. cum Egmundano quatuor annorum inducias pacifceretur, in quibus 8. Julii anno 1437. in Abbatia S. Pantaleonis, ſeu Martini majoris, ut appellatur, Eccleſia, nullo relicto hærede, exceſſit, controverſiis Julia & Geldrica ex fratre VVilhelmo nepoti Gerhardo ſucceſſori relictis. Mortuus in Monte veteri, apud majores inhumatus. De quo Streithagenus:

Cognatæ avulſis iterum regionibus aulæ,
Juliacam propior ſanguine cæpit humum.
At vero in dulces crudelis mente parentes,
Æternas maculas impietatis habet.

Adolpho igitur Gerhardus, ex fratre Wilhelmo, Ravensburgio Comite, nepos, ſucceſſit; ſub Sigismundo & Friderico Auſtriaco, Impp. factus Dux Montium tertius, Juliæ quintus, Geldriæ ſeptimus, Comesque Ravensburgius: quem Sigismundus Imperator an. 1437. in Vigilia exaltationis crucis Pragæ, ad petitionem Joannis de Stamheim & Nicolai de Giſſe, Legatorum ſuorum, omnibus his Provinciis (1) inauguravit, ejusque in imperio ſucceſſor Fridericus III. Auſtriacus in vigilia S. Petri ad vincula anno 1442. confirmavit. (2) Uxorem habuit Sophiam Saxonico-Leoburgicam, Bernhardi, Saxoniæ, Angariæ & Weſtphaliæ Ducis, filiam. Quæ cum aliquandiu ſterilis maneret, cum conjugibus Theodoricus Morſanus, Archipræſul Colon. datis centum florenorum millibus, tranſegit, ut, ſine hæredibus relictis excedentes, Ducatus Julius & Montanus diœceſi Colon. accederent, (3) iisdem vero extantibus, Dominium Blanckenbergicum obtineret.

Pactis (4) anno 1450. veſpera Jacobi Apoſtoli, ex parte Archiepiſcopi ſubſcripſerunt, præter ipſum Archiepiſcopum, Decanum, & Capitulum Metropolitanum, Wilhelmus, Comes Limburgius, Bedburæ Dominus, Gumprechtus, Comes Neuwenarius, Dominus in **Alpen**/ Archipræfectus Colonienſis, Robertus, Comes Vierneburgius, Joannes, Reifferſcheidæ, Dickæ & Alſteræ Dominus, Archimareſchalcus, Wilhelmus Weſtlinghoviæ, Rœrichius Rennenbergæ Dominus, Adamus ab **Oetgenbach**/ Dominus **in Ehrenſtein**/ Joannes, Burggravius Reineccenſis, Dominus in **Broich** & **Tombergh**/ Lotharius Zuadus, ejusdem Tombergæ, ſicut etiam Landscronæ Dominus, Joannes à **Gimmenich**/ Viſcheliæ Toparcha, Gerhardus ab **Einenbergh**/ Landscronæ quoque Toparcha, Scheiffardus a **Merode**/ Dominus in **Bernheim**/ Engelbertus ab **Oeßbeck**/ Dominus in **Oplbrugh**/ Gotthardus, Drachenfelſiæ Hæres, in **Oplbrugh** quoque Dominus, Theodorus **Beiſel** a **Gimmenich**/ Joannes ab **Henebergh**/ & Joannes ab **Hangſchlede**/ Equites, Joannes, Drachenfelſiæ Dominus, Arnholdus ab **Hömen**/ Dominus in **Oedenkirchen**/ Scheiffardus a **Merode**/ Dominus in **Hemmersbach**/ Joannes a **Scheidungen**/ Joannes ab **Hömen**/ Heidtgenius a **Weler**/ Emundus **Beiſſel** a **Gimmenich**/ Henricus **Rolman** a **Delenberg**/ Adamus ab **Henſclär**/ Henricus **Rolre** a **Vettelhoven**/ Conradus **Wrede** in **Repderen**/ Henricus **Wolff** in **Ludinghauſen**/ Gothardus & Hermannus **Furſtenberg**/ Henricus ab **Enſe**/ Gerhardi filius, Conradus **Reiſt**/ Arnholdus & Henricus a **Beringhauſſen**/ Fridericus Ketlerus, Volbrechtus **Scheide**/ Wichardus ab **Enſe**/ dictus **Schindewindt**/ Bernhardus Gravius Junior, Bernhardus a **Weſterholt**/ Rutgerus ab **Horſt**/ Henricus ab **Horſt**/ Henricus a **Brecken**/ Hermannus a **Durffelt**/ Godeſchalcus a **Paddergh**/ Theodorus ab **Erwite**/ Joannes **Schnugel**/ Lambertus a **Melſchede**/ Henricus a **Plettenberg** in **Mecklinghauſen**/ Joannes a **Schnellenberg**/ Henricus ab **Uffelen**/ cum totius Diœceſis oppidis.

Ex parte Gerhardi, Juliæ & Montium Ducis, & Comitis Ravensburgii, præter ipſum Ducem, & Joannem a **Lön**/ Juliæ, Hinsbergii ac Leuenburgi Dominum, ratum manus ſuæ

(1) Tabulas, quibus Gerhardum titulo Ducis Geldriæ diſerte appellat, atque de Juliacenſi, Bergenſi Ducatibus, & Comitatu Ravensbergenſi, **und allen andern Landen, Herrſchafften, Lehnſchafften und Gütern, die von ſeinem vorgenandten Vettern ſel. Hertzog Adolphen kommen und gefallen ſeindt**, inveſtivit, vide ap. *Lunigium* **im Reichs**-Archiv. Part. Spec. II. Diviſ. 4. Sect. 16. No. 4.

(2) Tabulas, quibus Gerhardum conceptis verbis de Ducatu Geldriæ inveſtivit, vid. infra in Cod. Diplom. No. CLIV.

(3) Ut ita Sufati jacturam & fruſtra tentatam Epiſcopatus Paderbornenſis cum Colonienſi conjunctionem compenſaret. *Schaten.* T. II. lib. 16. & 17. Annal. Paderb.

(4) De quibus vid. *Schaten.* lib. cit. pag. 652.

Digitized by Google

ſuæ teſtimonio habuere VVeinherus Palandus, Bredenbendæ Dominus, VVilhelmus a **Neſſelrandt**/ Dominus in **Stein**/ Engelbertus a **Birgel**/ Archimarſchalcus Julius, Gothardus ab **Heyff**/ Joannes & Adolphus Zuadi fratres, Richoldus a **Merode**/ Dominus in **Erentz**/ VVilhelmus & Joannes a **Neſſelrandt**/ Fleckenii defuncti filii, VVilhelmus a **Vletten**/ Adamus ab **Hetzingh**/ Joannes & Henricus a **Geißbuſch**/ quorum hic Præfectus aulæ hæreditarius, Gothardus, Archicamerarius Julius, Joannes & Adamus ab **Auwe**/ Joannes a **Schönradt**/ Henricus a **Creutzhauſſen**/ VVilhelmus a **Lintzenich**/ Hermannus a **Winckelhauſſen**/ & Rolandus ab **Aredael**/ Equeſtris dignitatis Viri, Ulricus ab **Holtrop**/ Henricus & Reinherus Spitz a **Bullesheim**/ Carſilius & Joannes a **Palandt**/ fratres, Hugo **Greve**/ Adamus ab **Harff**/ Godefchalcus ab **Have**/ Lambertus a **Brunßheim**/ Johannes ab **Hauß**/ Joannes & VVilhelmus Neſſelradii, Domini in **Stein**/ VVilhelmi filii, Robertus **Stael** ab **Holſtein**/ VVernherus a **Bevesheim**/ Reinherus ab **Huegenpott**/ Reinherus ab **Vlenbruch**/ Theodorus a **Langel**/ Reinherus a **Loe**/ VVilhelmus a **Landtsbergh**/ Gothardus a **Godenaw**/ Ludovicus & Joannes **Nagel**/ Adelhardus ab **Huerde**/ VVilhelmus a **Waldt**/ Johannes a **Reſſenbroich**/ Rembertus ab **Oeynheim**/ Bernhardus a **Warendorff**/ Hermannus ab Elſen, Arnholdus a **Nuchterſchein**/ Arnholdus a **Deinſſe**/ & Nicolaus a **Nottenheim**/ cum omnibus trium Provinciarum oppidis.

Verum cum poſt hunc contractum, divina benedictone, Gerhardi, Juliæ & Montium Ducis, Comitisque Ravensburgici, cum Sophia Saxonico-Leoburgica, conjugium fœcundum redderetur, filiis binis, VVilhelmo anno 1456. & Adolpho (1) anno 1458. totidemque filiabus, Sophia, Bernhardo, Principi Anhaltino, Aſcaniæ Comiti, & Anna, Saerwerdenſi Comiti, nuptis, ipſi natus, Archiepiſcopo Colonienſi ſucceſſio in Julia & Montibus abrogata eſt.

Ad res geſtas Ducis Gerhardi quod attinet, is Theodorico Morſenſi, Archipræſuli Colon. anno 1433. (2) in obſidione caſtri Bruchii, prope Duisburgum ſiti, contra Adolphum, Ducem Clivorum primum, opem tulit, illuduque captum, cum vico Mulheimio ad Ruram, caſtro ſubjecto, Adolpho a Theodorico Limburgio pro 900. floren. oppignoratum, ab Archiepiſcopo numerata hac pecunia redemit.

Anno 1437. mortuo Adolpho prædeceſſore, cum Arnholdus Egmundanus, Geldriæ occupator, & Juliæ invaſor, nemore Imperiali & Duſſelia, cum caſtro & dominio Wachſendorvio, Adolpho I. Clivorum Duci, ſocero, obligatis, bello adortus eſt. Etſi enim Sigiſmundus & Fridericus III. Impp. Aquisgrani feria proxima poſt S. Viti anno 1442. de Ducatibus Geldrico & Julio Gerhardum noſtrum conjunctim inveſtiverint, ut jam diximus; Idemque ſolus Fridericus Francofurti anno eodem, Viennæ denique ante S. Viti memoriam anno 1458. confirmavit: Arnholdus tamen Egmundanus, Juliam ingreſſus, multa Provinciæ damna intulit, donec, Geldria ſibi perpetuo retenta, nervo belli pecunia ampliore deficiente, pro Juliæ prætenſione decem millibus florenorum a Gerhardo numeratis, paceque per annos 14. firmata, retroceſſit. Cum vero Egmundanus has conditiones non ſervaret, ſed anno 1444. Ducatum Julium iterum ingreſſus eſſet, hunc eodem anno, ipſo Huberti, ſeu 3. Novembr. Gerhardus inſigni ac memorabili victoria devicit, unde dies ille ſubditis ſolennis ac ſacer deinceps fuit: Eademque de cauſa Ger-

(1) Cujus poſterioris loco *Erdw. Ertmann.* in Chron. Ofnabr. p. 242. meminit *Gerhardi*, dyſenteria mortui, his verbis: *Gerhardus poſt mortem patris, Domini VVilhelmi, & ſui patrui, Domini Adolphi, Ducis Juliacenſis & Montenſis, Ducatum Juliacenſem & Montenſem, & Comitatum Ravensbergenſem, hereditario jure, quoad vixit, poſſedit, illuſtrem Sophiam, filiam Ducis Saxoniæ & Luneburg,* (rectius *Lauenborg*) *duxit in uxorem, quæ ab eo duos excitavit filios, VVilhelmum, modernum Ducem, & Gerhardum, quondam ejus fratrem, in Domino defunctum, qui in fluxu ſanguinis diem ſuum clauſit extremum.* Adolphum tamen MS. quoque *Chron. Honſcl.* & ipſe Gerhardus in Tabulis venditi Carolo Audaci Ducatus Geldriæ, quas vid. infra No. CLVI. commemorant, adeo, ut Gerhardus tres habuerit filios, VVilhelmum, Adolphum & Gerhardum, quorum poſtremus, cum Ducatus Geldriæ Carolo venderetur, jam videtur mortuus fuiſſe.

(2) MS. *Chron. Honſcl.* bellum hoc refert ad annum 1443. quippe in quo Gerhardus Theodorico Archiepiſcopo, avunculo ſuo, adſtiterit adverſus Adolphum, Cliviæ Ducem, quod hic Arnoldo Egmondano auxilium nuper tulerit.

Digitized by Google

hardus anno ſeq. 1445. monaſterium Crucigerorum Duſſeldorpii erexit. (1) In bello Colonienſi, inter Theodoricum Morſanum Archiepiſcopum, & Adolphum primum, Clivorum Ducem, ejusque primogenitum Joannem, ab anno 1444. usque ad annum 1450. ob Suſatum geſto, neutrius partes ſecutus, reconciliationem tantum belligerantium propoſuit; nec tamen plane ex hoc bello immunis fuit: Ob Gawinum enim Swaneburgium, in aula ſua, ut ajebant, contemptim habitum, Bohemi, Epiſcopo patrocinati, in reditu Comitatum Ravensburgium vaſtarunt. (2)

Anno 1468. caſtrum Monſortium quatuor circiter ſeptimanis obſedit, ſed propter Ducem Brabantiæ illud relinquere coactus eſt.

A Friderico Somerefio calumniam perpeſſus, (3) filios Wilhelmum & Adolphum ad obſidenda ejus caſtra ſubmiſit, ubi anno 1470. Adolphum in expugnatione Thoneburgii amiſit.

Anno 1471. Greverodium monaſterium cum uxore reformavit.

Anno 1473. 20. Junii, acceptis 80. florenorum Rhenenſium millibus, jus, quod in Geldriam & Zutphaniam ei a majoribus competebat, in Carolum Burgundum, metu tanti hoſtis, & ne ſe ſuosque perderet, tranſtulit. (4)

Ex graviſſimo morbo (5) in ſenſuum debilitatem incidit: Ob quam uxor cum filio Wilhelmo ſuperſtite Provincias adminiſtravit, donec anno 1475. mortuo hic ſucceſſit. De patre Gerhardo ita Streithagenus:

Ut tulit extincti patrui ſucceſſor habenas,
Hæres diſſidii hic fuit, illa mali.
Donec in Audacem pacto jus tranſtulit auro
Burgundo, adjiciens Geldrica rura cruci.

Gerhardus in veteri Monte, conjux Sophia, cum filio ſecundo genito Adolpho, Nideciæ conditi ſunt.

VVilhelmus, ſeptimus Juliæ, quartus Montium Dux, Ravensbergæ, Blanckenbergæ ac Hinsbergæ Comes, ſub Friderico III. & Maximiliano I. ejus filio, Auſtriacis Impp. vixit. Uxores binas habuit: Primam Eliſabetham Naſſoviam, Johannis Naſſovii Sarzpontani ex Johanna, Johannis, ultimi Comitis Loſſenſis, Hinsbergæ, Duſthemiæ, Siechemiæ ac Lewenbergæ Dynaſtæ, filia, natum, omniumque harum ditionum heredem, anno 1472. ductam. Hac, ſine prole relicta, in puerperio anno 1479. defuncta, Alberti, Achillis Germanici, Electoris Brandeburgici, filiam Sybillam, anno 1481. Dominica Johann. Baptiſtæ ſolennitatem proxime ſequente, nuptiis Ubiorum Metropolis Coloniæ Agrippinæ platea Johannitica, in aula veteris Montis, Colonienſi & Treviro Electoribus, Archiduce Maximiliano, & 50. aliis Comitibus, multisque Viris nobiliſſimis præſentibus, magna cum ſolennitate celebratis, ſuperinduxit: Ex eaque Mariam, filiam unicam, anno 1491. tertia Auguſti natam, ſuſcepit. Unde verſus:

Ecce nunc Julia lætetur prole Maria,
Nova ſua, quia erit nobis vita Sophiæ.

Anno 1477. (6) nuptiis Maximiliani Auſtrii & Mariæ Burgundæ Gandavi interfuit. Eodem anno diſſidium inter Robertum Palatinum, (7) Bavariæ Ducem, Archiepiſcopum Colonienſem, & Canonicos ſummæ Ædis, compoſuit. An-

(1) Atque Ordinem S. Huberti in memoriam ejus victoriæ, die S. Huberti reportatæ, inſtituit, ut liquet ex iſtius Ordinis, ab Illuſtriſſimo Electore Palatino, *Johanne VVilhelmo*, 1708. in memoriam recuperati, & cum Palatinatu inferiori iterum conjuncti Palatinatus ſuperioris, reſtaurati Tabulis, quas vide infra in Cod. Diplom. No. CLV.

(2) Vide infra *Hiſt. Comit. Ravenſb.*

(3) Sophiam, VVilhelmi conjugem, cum loco mariti, animi debilitate laborantis, rebus præeſſet, illam calumniam fuiſſe perpeſſam, refert MS. *Honſcl.*

(4) Tabulas vide in Cod. Diplom. No. CLVI. Præterquam vero, quod Carolus conditiones, peculiaribus pactis ſimul ſtipulatas, non præſtiterit, Ducatum Geldriæ, quippe familiæ quæſitum, haud alienare potuit Gerhardus, qua de re vide pluribus *Swederum* de Prætenſionibus illuſtribus p. 265. & ſeqq.

(5) MS. *Honſelerian.*

(6) Solennia harum nuptiarum vide apud *Gerhardum de Roo* p. 376.

(7) Friderici Victorioſi fratrem, qui Archiepiſcopatum adeptus, caſtra a Prædeceſſore alienata Eccle-

Digitized by Google

Anno 1479. civitati Colonienſi ob ſalices & frutices ultra turrim Beyenſem in alveo Rheni poſitas adverſatus, quod jurisdictionem ſuam diminuerent, univerſas, cum aliquoties, ut a cœpto Magiſtratus deſiſteret, monuiſſet, per armatas ſuorum manus dejecit.

Anno 1484. Hinsbergiæ hæreditatem, quam ab uxore prima per conjugium acquiſiverat, & jam ingenti pecuniæ ſumma numerata redemerat, adiit, eamque, permutatione, ut jam dicemus, anno 1499. cum Engelberto Naſſovio accedente, in perpetuum ditioni Juliæ adjunxit.

Anno 1481. infeudationem (1) de Ducatibus & Dynaſtiis ſuis omnibus a Friderico Imp. Aquisgrani conſecutus, ab eodem anno 1487. telonii inter Luſtorpium (2) & Bonnam in Rheno collocandi poteſtatem magno ære impetravit. Cui cum Archiepiſcopus & civitas Colonienſis reclamarent, alterum in Siega obtinuit: Sed anno 1489. ordinibus patriæ, qui ad Maximilianum, Friderici filium, tum in Belgium deducendum, tum eundem e captivitate Brugenſi (3) liberandum, Wilhelmo, Principi ſuo, Inipp. patrocinanti, liberaliter admodum ſubminiſtrarent, novum a Friderico vectigal obtentum ſe abrogaturum, nec alia præter conſueta introducturum, promiſit. Eidem tum quoque Fridericus Imp. oppida Heinsbergam & Geilikircham, recenter acquiſita, eodem privilegio, quo reliqua integræ ditionis gaviſura eſſe, conceſſit. Cum Maximiliano, Friderici filio, ejusdemque Imperio ſucceſſore, anno 1495. comitiis Wormatienſibus (4) quoque interfuit. Eodem anno caſtrum Montfortium, a Juliacenſibus expugnatum, quod inde prædatores viatoribus quotidie infidiarentur, demolitus eſt.

Anno 1496. collationem, quam ordines patriæ in redimendis variis oppidis fecerant, eis in poſterum minime præjudicaturam, recepit.

Ubi anno 1478. regiminis ingreſſu, cum Johanne, ejus nominis I. Duce Cliviæ & Comite Marcano, convenisſet, anno 1403. prope Duisburgum, inter Angerorthum caſtrum & Wanheimium pagum, ſub dio cum filio ejus, Johanne II. congreſſus, de rebus ſuis tractarunt. Tandem anno 1496. die Catharinæ, hæreditaria unione cum ipſo conjunctus, Johanni III. filio Mariam, filiam unicam, & omnium ditionum hæredem, promiſit. (5) An-

---

Eccleſiæ vindicare volebat, ſed propterea odium Nobilium & Canonicorum incurrit, qui conſpiratione facta, Hermannum, Haſſiæ Principem, Archi-Epiſcopum conſtituerunt, capto Roperto, de quibus turbis vide *M. Chron. Belg.* in f. *Gerh. de Roo* p. 276. *Dilichium* in Chron. Haſſiæ P. II. pag. 257. *Adel. Erich.* in Chron. Juliac. fol. 265. & ſupra Hiſtor. *Johannis I.* Duc. Cliviæ.

(1) Literæ inveſtituræ anno demum 1486. ſcriptæ fuerunt, quas vide infra in Cod. Diplom. No. CLVII.

(2) Qua de re MS. *Chron. Honſcler. Anno*, habet, *1487. Wilhelmus Dux a Friderico Imperatore multo impetravit ære, quod in Lulsdorp inter Bonnam & Coloniam theloneum locare poſſet, verum oſtenſis Imperatoris literis quatuor Ducum de Monte, caventibus, quod talia in civitates & Epiſcopi Colonienſis præjudicium fieri nunquam deberent, illis conſentientibus Ducibus & reſignantibus, nox impetrata caſſavit Cæſar, Wilhelmo concedens, quod theloneum* op ter Sege *reponeret, aliaque ejus thelonea terrena ac padagia aggravare queat, cernens itaque Wilhelmus, a Colonienſibus ſuo ſe privatum theloneo, ſollicitavit Principes & Imperii urbes, ut ipſorum etiam thelonea, a Cæſare admiſſa, removerentur, quapropter Rhenum concluſere Principes circa Confluentiam, ne naves Coloniam vehi, aut inde ad ſuperiora duci poſſent, donec eorum thelonea nova removerentur. Tandem in Norimberga concordatum fuit, quod, quia Fridericus Imperator annuos ex illo theloneo reditus percipere, perduraret usque ad illius necem, eoque defuncto Colonienſes privati cenſerentur.*

(3) Qua Maximilianum Bruggenſes & Gandavenſes tenebant, quod ab avaris ejus Præfectis nimis vexarentur, atque ſuæ libertati a Maximiliano inſidias ſtrui ſuſpicarentur. *Gerh. de Roo* p. 506. *P. Heuterus* Rer. Auſtr. lib. 3. cap. 3. & 4. *Bojemi* Vita *Alberti* Animoſi, Ducis Saxoniæ, atque expeditionis adverſus Flandros in *Schurzfleiſchii* Op. Hiſt. Polit. No. XLVI. *Haræus* Annal. Brab. ad ann. 1487. & ſeqq.

(4) Inter 45. Principes & 67. Comites, qui comitiis illis interfuerunt, *Wilhelmum* quoque, Ducem Montenſem & Juliacenſem, commemorant *Lintburius* in Appendice ad Rolevinckii Faſc. temp. *Trithem.* in Chron. Hirſaug. ad a. 1495. Acta Comitiorum, in quibus pax publica, ſ. profana in perpetuum fuit ſancita, vide ap. *Dattium* de Pace publica lib. 3. c. 1. & lib. 5. In iisdem comitiis Wilhelmus a Maximiliano Imperatore de ditionibus ſuis inveſtitus fuit.

(5) Vide ſupra Not. ſub *Johanne II.* D. Cliv. p. 324.

Digitized by Google

Anno 1497. cum Republica Colonienſi unitus eſt.

Anno 1499. cum Engelberto Naſſovio Millenſem, Fuichtanam & Gangeltinam præfecturas, cum dynaſtiis Dieſtia, Siechemia & Burggraviatu Antwerpienſe permutavit. Eidem Engelberto Naſſovio, Bredæ Dynaſtæ, dominium Dieſthemium poſtea vendidit. (1)

Anno 1503. jus, quod Archiepiſcopus Colonienſis in civitate Hervordienſi habuit, ad ſe tranſtulit.

Anno 1504. Carthuſianis monaſterium prope Juliacum cum uxore Sybilla Brandeburgica ædificavit.

In controverſia autem ſucceſſionis Geldricæ, quæ inter Maximilianum Cæſarem, & Carolum Egmundanum, Adolphi filium, adhuc viguit, cum Johanne II. Cliviæ Duce, ut in illo ſupra copioſius annotavimus, anno 1498. Martis ante Johannis Baptiſtæ feſtivitatem die, Friburgi Brisgoiæ, Maximiliano, ejusque filio, Philippo I. Hiſpaniarum Regi, unitus, quod etiam Carolo Egmundano ob arma & titulum Ducatus Julii infeſtus eſſet, inter ipſos confœderatio juxta articulos Lovanienſes (2) his legibus inita fuit:

1. Ut utriusque Principis Wilhelmi Julii, Montani, &c. & Johannis Clivii, Marcani, &c. ſubditi ab impoſitione communis denarii, Wormatiæ proximis anni 1495. comitiis decreti, immunes ſint.

2. Ut Cæſar mandatum promulget, quo caveatur, ne Imperii Principum quisquam alius Carolo Egmundano ſuppetias ferat.

3. Ut ad Geldriam ſimul & ſemel, unoque impetu invadendam, ac pro Maximiliano, ejusque filio Philippo occupandam, & Wilhelmus Julius & Joannes Clivius mille pedites & quingentos equites ſubmitterent, quibus illis quidem quatuor, his vero octo floreni Rhenani in ſtipendium ab ipſis in ſingulos menſes numerarentur: Cujus loco non tantum, dum refundantur nummi, oppidis & caſtris Geldriæ expugnandis, fruantur: Sed etiam, quo de reſtitutione certiores reddantur, Wilhelmo Julio Herculenum & Monfortium; Johanni vero Clivio Dotinchemum, cum reditibus annuis Zuitphanienſibus, ſi mille florenos annuos non excedant, tradantur, neque omnia ab ipſis, niſi 25. florenorum millibus prius numeratis, reſtituantur.

4. Cum Geldris vero nulla tractatio, in qua ipſi non comprehendantur, ineatur.

5. Conditionibus his omnibus a Maximiliano adimpletis, & non prius bellum Geldris moveatur.

6. Ut Wilhelmo Julio Waſſenbergæ, Bornæ & Hertzogenradiæ pignus, Johanni autem Clivio Wachtendonciæ, Gochiæ & Lobithani telonii hæreditas maneant: In quorum tamen poſtremum Philippus Auſtrius, Hiſpaniarum Rex, non conſenſit.

7. Sed tantum Joanni Clivio telonium Gennepenſe, & jam dictorum oppidorum & dominiorum ad vitam fructum percipiendum, indulſit. Harum omnium conditionum ſufficientes obligationes, a Statibus Belgicarum Provinciarum approbatas, & ſigillo confirmatas, uterque Princeps Julius & Clivius petierunt.

Sic occupata Geldria integra, anno 1504. Hambochi amplius Wilhelmus noſter cum Maria Burgunda, matre Philippi, unitus, ipſe Philippus anno ſeq. 1505. 4. Aprilis, Hagenoæ ab Imperatore patre eadem inveſtitus eſt.

Anno, ut diximus, 1496. VVilhelmus Mariam, filiam & cunctarum ditionum hæredem, Johannis II. Clivii Ducis, filio, Johanni III. ad exemplum Caroli Burgundi, filiam Mariam, 17. Provinciarum hæredem, Maximiliano elocantis, promiſit. Hac anno 1510. ab ipſo ducta, patris in omnibus relictis ditionibus ejus ex aſſe hæres poſtmodum ſucceſſit. Erſi

(1) Qua de re *Haræus* A. B. T. II. p. 497. *Oppidum*, inquit, *Dieſtum in Brabantia hoc tempore ſub Imperio erat Ducis Juliæ, ut beneficium Ducis Brabantiæ. Juſſerat Dux Juliæ ibidem levi de cauſa civet aliquot capite plecti. Horum propinqui ad Procuratorem cauſarum Brabantiæ Ducis de ſupplicii iniquitate erant conqueſti. Hic die dicta Ducem Juliæ coram Senatu Ducis Brabantiæ in jus vocat. Defendebat ille ſe per Procuratorem; ſed tandem cauſæ diffidens, oppidum Dieſtum cum omni, quod in eo habebat, jure Engelberto, Naſſavii Comiti, vendit, cujus poſteri exinde id poſſedere.*

(2) Duſſeldorpii autem fœdus hoc confirmatum fuiſſe, refert *Pontanus* p. 611. Vide quoque *Schlichtenborſt.* p. 311.

Digitized by Google

Etſi enim Fridericus III. Cæſar 26. Junii, anno 1483. Græciæ Alberto Saxoni in utroque Ducatu ſucceſſionis ſpem, (1) hæredibus maſculis deficientibus, largitus eſſet, idemque privilegium anno 1486. 18. Septembr. Valenciæ filius ejus, Maximilianus I. Imperator renovarit, & anno 1495. Martis poſt nativitatis Mariæ Wormatiæ confirmarit, (unde domui Saxonicæ jus (2) in illis Ducatibus;) Anno tamen 1508. diplomate Cæſareo, (3) abrogatis prioribus indultis, Mariam unigenitam hæredem ditionum ſuarum ab Imp. Maximiliano deſignari curavit, eamque anno 1510. Joanni III. Duci Clivenſi, conjugem dedit, ſicque Provinciæ Clivia, Julia, Montes, Marchia & Ravensburgia fœliciter unitæ ſunt.

In hac unione cum ipſo ſubſcripſerunt: In Ducatu Julio, Godefchalcus ab **Harff**/ Dominus in **Allſtorff**/ Præfectus provincialis, Henricus ab **Hompeſch**/ Dominus in **Wlekrádt**/ Eques, aulæ Oeconomus, Theodorus a **Borſcheidt**/ aulæ hæreditarius Præfectus, Engelbertus **Huerdt** a **Schoneken**/ Dominus in **Brevordt**/ Archicamerarius Julius, Emondus a **Palandt**/ Dominus in **Moubach**/ Nideccianus, Wilhelmus a **Neſſelrádt**/ Dominus in **Scheidt**/ Grevenbruchius, Wernerus ab **Hompeſch**/ Dominus in **Wenhenborff**/ Joannes a **Palandt**/ Dominus in **Wildenberg** & **Berg**/ VVilhelm. Steinius, Joannes ab **Harff**/ Godefridi filius, Geilenkirchius, Wilhelmus a **Gerhen**/ Dominus in **Sintzich**/ Hermann. ab **Hochſteden**/ Caſtrenſis, Præfecti, Gerhardus a **Berg**/ dictus **Bleuſche**/ Henricus a **Peſch**/ VVernherus a **Bungart**/ Eques, Gerhardus ab **Hómen**/ Henricus a **Vlatten**/ Archipincerna, VVeinherus a **Palandt**/ Dominus in **Bredenbendt**/ Boslarienſis & VVachenbergenſis, Joannes ab **Horrich**/ Dominus in **Sueggenrádt**/ Adamus a **Berg**/ dictus **Trips**/ Joannes ab **Holtmorlen**/ dictus **Vaß**/ cum omnibus totius provinciæ oppidis.

In Ducatu Montano, Bertramus a Neſſelrádt/ Dominus in **Ehrenſtein**/ Archimareſchalcus, VVilhelmus a **Neſſelrádt**/ Dominus in **Palſterkamp**/ ejusque filius, itidem VVilhelmus, Mareſchalcus domeſticus, Conradus ab **Horſt**/ Archipincerna, Theodorus ab **Hall**/ Præfectus Monheimius, Bertramus a **Lutzenrhádt**/ Dominus in **Hardenberg**/ Joannes ab **Hugenpoet**/ Ludovicus a **Lulſtorff**/ Senior, Ludgerus a **Winckelhauſſen**/ VVilhelmus a **Reven**/ Gerhardus **Schenckern**/ Joannes **Stáll** in **Sultz**/ & Henricus a **Rhade**/ cum omnibus provinciæ oppidis.

In Comitatu Ravensburgio denique, Gothardus & Joannes Ledeburgii, Reinherus Trippius, Præfectus Limburgius, Siegwinus **Steinhauß**/ Alhardus a **Buſch**/ & Egerus **Nagell**/ cum utraque Bileveldia, veteri & nova.

Idem cum Joanne, Duce Clivio, Theodorus a **Bronckhorſt** & **Batenbergh**/ Dominus in **Rimberg** & **Honnepel**/ Præfectus Ducatus provincialis, Apolphus a **Willack**/ hæreditarius aulæ Ducalis Præfectus, Henricus **Stael** ab **Holſtein**/ Mareſchalcus, Stephanus a **Wplich**/ Joannes a **Wplich**/ Præfectus Hetterius, Eberhardus ab **Honnepel**/ aulæ Oeconomus, Joannes ab **Horſt**/ Dinslacenſis, Weſſelus a **Loe**/ Limarſius, Gothardus **Nureck**/ Gochenſis, Chriſtophorus a **Wplich**/ Genepenſis, & Theodoricus a **Wiefede**/ Orſovienſis Præfecti, una cum urbibus primariis ratum habuere.

In Comitatu vero Marcano, Crato a **Wilenbonck**/ Blanckenſteinius, Henricus **Knipping**/ Hammonenſis & Wetteranus, Caſpar **Turck**/ Unnenſis, Joannes a **Ley**/ Altenanus, Nevelingius **Stael** ab **Holſtein**/ Neoſtadienſis, Georgius ab **Aſchenbroich**/ Werthinenſis, Jo. ab **Altenbouchumb**/ Bouchumenſis, & Wennemerus a Bodelswin, Lunenſis Præfecti, cum Provinciæ oppidis primariis conſenſum ſuum ſubſcriptione manuum teſtati ſunt.

Ex hac autem Maria Juliaca, Montana & Ravensburgica, natus eſt Joanni, Clivorum Duci, Comitique Marcano, Wilhelmus, avo materno cognomen, Cliviæ quintus, Juliæ octavus, Montium vero quintus Dux.

VVilhelmus autem, ejus avus, de quo agimus, hora quinta pomeridiana, ſexta Septembr. aliis Decembr. anno 1511. Duſſeldorpii Montium in domo Scholaſtici extinctus, in veteri Monte conditus eſt, Joanne, Duce Clivorum, dicto Pacifico, genero, VVilhelmi patre, relicto ſucceſſore. Quem conjux Sybilla Brandeburgica 9. Julii anno 1524. in-

(1) Vide ſupra Not. ad p. 324.

(2) Quod poſt obitum ultimi Clivix, Juliæ & Montium Ducis, Johannis Wilhelmi, variis Scriptis expoſuerunt, de quibus vide ſupra p. 358.

(3) Vid. ſupra Not. ad pag. 324.

Digitized by Google

insecuta est, ubi prius, post mortem mariti, Juliam & Montes, assentiente genero, annis 13. cum laude administrasset. De VVilhelmo ita Streithagenus in suo Tetrasticho:

Pacificus positis dissolvit pignora nummis,
Oppidaque ad proprios plura reduxit agros.
Unigenæ tandem linquens patrimonia natæ,
Clivensi genero post moderanda dedit.

Alius vero sic Monosticho:

Julia clara dolet, cecidit en! gloria Montis.

Ad Provinciam Montanam
APPENDIX CUM AUCTARIO SUO,
De Comitibus Limburgicis ad Lenam.

Supra dictum est, ex Ducibus Limburgicis ad Mosam Comites Montium originem suam paternam referre; Henricus enim Limburgicus, ejus nominis quartus, ducta Margaretha, Adolphi, Montium Comitis, filia & hærede, non tantum Montanam, sed etiam Limburgicam prosapiam legitima serie propagavit.

Cum autem Fridericus Isenburgicus, Arnholdi Altenani filius, Eberhardi nepos, Adolphi, Montium & Altenæ Comitis, abnepos, Engelbertum, Montium Comitem, Engelberti filium, Adolphi fratrem, Archipræsulem Colonienſem, gentilem suum, fœdo parricidio anno 1225. necasset, (1) Isenburgicum ad Ruram occidentalem castrum ejus, cum altero Novipontano ad Lupiam, ab Henrico a Molenarck successore, & vindice Engelberti, destructum, ditioque integra, utrique subjecta, ad Adolphum Marcanum (in hoc enim nomen Altenanum mutatum est,) pervenit.

Loco igitur Isenburgici aliud ad Lenam Henricus, Dux Limburgicus, condidit, illudque a suo etiam Limburgicum, (2) sed ad Lenam, ut ab alio ad Loganum, hodie Lanum

(1) Vide supra pag. 429.

(2) De quo *Hamelmannus* Op. Genealog. Hist. p. 389. *Limburch*, scribit, *Comitatus in medio Comitatus amplissimi de Marcka situs, in vicinia Urbis Iserlonii, ad Surlandiam circa partem Diœcesis Colonienſis. Nonnulli Historici vocant hoc Dominium cum adjuncto Oppido* Nienlim-porch, *& de hoc Comitatu a nobis longe diversa scribit & refert Levold a Northoff in Chronico Comitum Markensium, & Petrus Merseus Cratopolius in Catalogo Episcoporum Colonienſium.* Quæ vero de Genealogia Comitum Limpurgensium ibi subjicit, & de familiis emortuis pag. 689. repetit, mutila sunt, nec cum Autore nostro conveniunt, a quo & *Imhofius* abit in Notit. Procer. p. 450. Ab omnibus vero differt Genealogia istorum Comitum, quam MS. meum *Essendiense* exhibet, atque in adjecta *Tabula XIII.* referre operæ pretium duximus, aliorum relinquentes industriæ, ut, quod nostri instituti nunc non est, in veram prosapiam istius familiæ penitius inquirant. De origine vero novi castri Limburgensis idem MS. *Essendense* hæc habet: *Regali Assindiensi Ecclesiæ, nec non VVerthinensi & Rollingbusensi, molestus erat Fridericus, Comes de Isemberg, dictarum Ecclesiarum Advocatus, igitur ab Engelberto Colonienſi, cognato suo, monitus, non modo non ab injuria destitit, sed & ferocior subinde factus, magis magisque hostilem animum declarabat. Tandem ab Honorio Papa & Archiepiscopo fulmine sacro percutitur, nec non ab Friderico Imperatore proscribitur. Id vero indignissime ferens Comes, vitæ ejus, nimirum Episcopi, insidias struere cepit, ipsumque Susato venientem, ad consecrationem in villa Swelme tendentem, cum suis complicibus circa noctis crepusculum ad 15. Nov. A. C. 1225. ex improviso obruit, ac viginti octo vulneribus inflictis concidit. Hoc facto recepit se Comes cum suis in castrum Isenberg, relicto in loco Gevelsberg cadavere, tanquam re bene gesta. Successor autem Engelberti defuncti, Henricus de Molenarcken omni zelo prosequutus est Comitem, ejusque totam familiam. Suis querelis apud Cæsaream Majestatem, qui tum Norimbergæ nuptias filii Henrici cum filia Leopoldi, Ducis Austriæ, celebrares, effecit, ut capitalem sententiam, rotæ nimirum, pronunciaret, & reliquam familiam proscriberet. Cum autem sententia illa elatur, tantus populi accursus fuit, ut in illa turba, cum lata sententia de curia Norimbergensi descenderent, quinquaginta sex Viri comprimerentur & mortui, inter quos fuere viginti tres Equites aurati, prater eos, qui in hospitiis obiere postmodum. Quum obtinuisset talem sententiam, dictus Præsul summa ope prosequutus est Comitem, omnesque suos, & A. C. 1226. die 14. Novembris, captivus Coloniam ductus, destructis prius castris Isenbergicis & oppido Nienbrugge, tertia die extra portam S. Severini in colliculo rotatus est, de quo hi versus in Chron. Colon. leguntur:* Mil-

Digitized by Google

Weſtfalia.

ninus oppidi
pe Hammo-

Epiſc. — *N.* - - filia, nupta Comiti Swalenb. — *Irmgardis*, nupta Comiti Tremonienſi.

THEODORICUS, Comes Lymburgenſis, nomen geſſit a matre & novo caſtro Lymburg, quod poſt fratrem poſſedit.

HENRICUS Iſenburgicus vixit A. C. 1258. ad 1275.

GERLACUS. LUDOVICUS.

THEODORICUS, Comes Lymburg. D. in Styrumb. Ux. *Johanna*, Com. a Reifferſcheidt.

EVERHARDUS, Com. Lymburg. D. in Styrumb & Hardenberg. Uxor *Goſina* a Saffenberg. 1419.

WILHELMUS, Com. Lymburg. D. in Styr. Uxor *Agnes*. — *Everhardus*, Com. Lymburg.

ADOLPHUS, C. Limb. D. in Styrumb. Uxor *Eliſabetha* de Reichenſtein.

GEORGIUS, D. in Styrumb & Wiſch. Uxor *Irmgarda* de Wiſch, heredit. in Bronchorſt & Borckloo.

HERM. GEORGIUS, Com. Limb. & Bronchorſt, D. in Styrumb, Wiſch & Borckloo. Uxor *Maria*, Com. Hojenſis, & de Broickhuiſen. — *Maria*, Uxor *Werneri*, C. de Salm in Reifferſch.

JODOCUS, C. Limb. D. Bronchorſtii, &c. Ux. *Maria*, Com. Holſat. & Schowmburg. — *Johannes*. — *Ericus*, Scholaſt. ſummi Templi Colon.

Digitized by Google

Digitized by Google

num fluvium diſtinguatur, in præruptо montis vertice, a quo etiam Limburgium altum (Hohen Limburgh) dicitur, denominavit. Hujus primus Comes fuit Theodoricus, Friderici filius, qui iterum Fridericum II. & Theodoricum II. filios, cum filia Agnete, Adolphi, Montium Comitis, uxore, genuit.

Theodoricus II. ex uxore Hornana Joannem & Henricum viciſſim edidit, quorum hic, Gerlaco & Ludovico filiis relictis, cum ipſis ſine hæredibus mortuis, ſtemma nobiliſſimum clauſit.

Joannes vero ulterius cum Eberwiena Gutterswickia per filios binos, Joannem & Theodoricum, tanquam duos ramos viridantes, fœcunde propagavit.

Joannes, nominis ſecundus, ramorum primus, ita ſe diffudit: Ipſe ex uxore Ahuiſia, Ottonis ſorore, Theodoricum III. & hic ex Rieferſcheidia Eberhardum, Styrumii Dynaſtam, Godefridum, Canonicum Col. S. Gereonis, Margaretham, Cratonis Steckii, Meidericenſis Domini, uxorem, & Irmgardem, Canoniſſam Thorenſem, ſuſceperunt.

Eberhardus ex Goswina Saffenbergia VVilhelmum, Comitem Styrumium; Hic ex Agnete Limburgica, Bruchii Dynaſta, Adolphum, Annam Abbatiſſam, & Sophiam Strunckedenam genuerunt

Adolphus ex Eliſabetha Reichenſteinia Georgium, Agnetem, Abbatiſſam Bronchorſtanam, & Eliſabetham, Theodori Bronchorſtani, Hennepelenſis Domini, uxorem, reliquit.

Georgius ex Irmgarde Bronchorſtana & VViſchia Hermannum Georgium edidit.

Hermannus Georgius ex Maria Hoyenſi & Bruchuſia Mechtildem Holſteiniam, Georgium, Agnetem, Abbatiſſam Eltinenſem, Jodocum, Mariam Mylendonciam, Drachefelſiam & Meidericenſem, Joannem & Ericum, Præpoſitum Metropolitanum & Decanum S. Gereonis Colonienſem, ſuſtulit.

Jodocus denique ex Maria Schowenburgia & Holſteinia, anno 1590. ducta, Hermannum Ottonem, Georgium Erneſtum, Annam Sophiam, Joannis Morrieni, Nortkirchæ Domini, uxorem, VVilhelmum, Fridericum, Joh. Adolphum, Heusdæ defunctum, Bernhardum Albertum, & Eliſabetham, Sallanam coadjutricem, produxit: Conjux 30. Octobr. anno 1616. in arce VVildenburgica extincta eſt. Atque hic eſt ramus Joannis primogeniti, per filium cognominem deductus.

Theodoricus, filiorum ſecundus, ex uxore Seinenſi iterum Theodoricum, & hic ex uxore Bruchia, Burcharia filia, Theodoricum III. & VVilhelmum procrearunt.

Theodoricus III. ex Henrica VViſchia, Henrici, ultimi hujus Baronatus Dynaſtæ, & Eliſabethæ Bronchorſtanæ filia & hærede, VVilhelmum: Hic ex Juditha Ronchelia Joannem, Eliſabethæ Novarienſi copulatum, per quem Comitatus Limburgicus ad Falckenſteinios pervenit, ediderunt.

VVilhelmus, Theodorici III. frater, qui anno 1450. floruit, per uxorem Salmenſem & Reiferſcheidiam, Bedburæ Dominam, præter duos filios, Eberhardum & VVilhelmum, qui Joanni, Clivorum Duci, dicto Bellicoſo, militantes, anno 1468. prope Straclænam occu-

Mille ducentis atque viginti quinque ſub annis
Menſe Novembri cadunt Dux Comes enſeque rota.

Verum non contentus Præſul, etiam in familiam ſævire non deſtitit, fratres hujus Friderici, Ottonem & Theodoricum, Epiſcopatibus privavit, & ſororum maritos proſequutus eſt, donec ſe tandem excuſarent omnes, & ab dicta nece innocentes probarent ſeſe. Haud dici poteſt, quanta mæſtitia hæc domus, hæc familia tota ſit affecta. Uxor hujus jam miſerrime votati Comitis non fuit obſcura ſtirpe nata, ſed ex illuſtri ſtemmate Ducum Lymburgenſium genita, & Henrici, Ducis Lymburgenſis & Comitis Montenſis, ſoror, Margarita, ex qua ſuſtulit duos formoſos filios, Fridericum & Theodoricum. Arces dicta Ijenberganæ & oppidum Nienbrugge deſtructa, everſa & demolita, & jam bona omnia confiſcata erant, quorum majorem partem jam occuparat Adolphus, Comes Marcanus, nilque erat reſidui. Henricus igitur, Dux Lymburgenſis, aſſumpſit ſororem ſuam viduatam jam, quæ tamen ob acerbiſſimum animi mærorem brevi poſt defuncta eſt, filioſque, tanquam adnatus tutor, defendit, & oppoſuit ſeſe Adolpho Marcano, ut nepotibus ſuis aliqua de paterna hæreditate recuperaret. Congregato igitur tumultuario exercitu, ædificavit caſtrum in edito monte ad ſiniſtram Lenæ partem fluminis, cui ex nomine caſtri ſui Lymborg nomen dedit Lymberg, & retinuit ſibi & Comitatui Bergenſi hoc caſtrum apertum.

Digitized by Google

occubuerunt, etiam Margaretham filiam & hæredem reliquit, quæ Gumprechto Novarienſi, Alpenæ & Garsdorpii Domino, nupta, filios & binos genuit, Fridericum & VVilhelmum, iisque Comitatum Limburgicum reliquit. Fridericus, ducta Eva, Barone & hærede Lennepia, novum Gumprechtum; Isque iterum ex Amelia VVertheimia tertium: Hic denique ex prima Carda Schowenburgica Ameliam tantum filiam, Friderico III. Electori Palatino, enuptam; Ex ſecunda vero Amœna Falckenſteinia Adolphum, ultimum Novarienſem & Limburgicum in hac linea Comitem, anno 1589. defunctum, & Magdalenam, Arnholdo, Comiti Bentheimio, Teckleburgenſi, Steinfurtenſi, deſponſatam, ſuſtulit.

Ex filio vero Gumprechti primi ſecundo, VVilhelmo dicto, cum VValburge Manderſcheidia conjuncto, novus VVilhelmus, & Anna, VValerami Brederodii uxor, parentes Mariæ Brederodiæ, Gothardi Milendoncii conjugis, deſcendunt.

VVilhelmus vero, ducta Anna VViedana, VVilhelmi VViedani & Margarethæ Montenſis filia, Hermannum ſucceſſorem, anno 1514. natum, & anno 1578. mortuum, ejusque ſororem VValburgem, quæ primis votis Philippo, Comiti Hornano; deinde, hoc Bruxellis anno 1566. decollato, ſecundis Adolpho, Neuenarico & Limburgico Comiti, gentili ſuo, ut jam diximus, nupſit: a qua, anno 1600. mortua, Arnholdus, Comes Bentheimius, qui mariti ſororem unicam duxerat, Comitatum Limburgium, conſenſu Domini feudi, Montium Ducis, accepit.

Præter hæc ex Archivis Limburgicis conſtat, VVilhelmum Limburgicum, cujus in literis anno 1379. mentio, Eberhardi a Loith affinem fuiſſe, & Friderici Limburgici, qui anno 1381. in aliis literis authenticis nominatur, patruum. Anno 1384. Theodorici, Limburgici Comitis, mentio. An. 1394. & 1403. Joannes regens Limburgicus Comes dicitur.

Anno 1419. Eberhardus, Limburgi Comes, Dominus in Hardenbergh, Joannis filius vocatur. Anno 1427. Wilhelmus & Theodoricus Limburgici fratres appellantur, quorum ſoror Abbatiſſa Eſſendienſis. Anno 1430. Wilhelmus Limburgicus Bedburæ Dominus ſcribitur. Anno 1432. 36. 39. Wilhelmus & Eberhardus Limburgici Domini in Styrum nominantur: Anno 1452. ſpeciatim ſolus Wilhelmus Limburgicus Dominus in Styrum. Anno 1461. Margaretha Limburgica Præpoſita Reckelinghuſia dicitur. Anno 1470. appellantur Wilhelmus Limburgicus, Eques, Dominus in Bruch, Joannes Limburgicus, Canonicus Werthinenſis, Henricus Limburgicus & Theodoricus, fratres quatuor, eorumque ſorores, Agnes, uxor Wilhelmi Limburgici, Domini in Styrum, gentilis ſui, ex qua Joannem Limburgicum ſuſtulit, cujus in literis authenticis anno 1480. mentio; Ludgardis item, uxor Cratonis Sreckii, Domini Meidericenſis. VVilhelmus denique Limburgicus, qui anno 1443. in obſidione caſtri Thoneburgenſi periit, Duisburgi apud Minores, ex quo, ipſorum caſtro avito, monaſterium Majores ſui condiderant, inhumatus jacet.

Provinciæ Montanæ
APPENDICIS AUCTARIUM,
De Comitibus Bentheimicis, (1) *Tecklaburgicis, Steinfurtenſibus, Dynaſtis Rhedanis & Wevelinchoviis.*

Quia Limburgicus Comitatus, cum Dynaſtiis Bedburena, Alpenia, Helpenſteinia & Lennepia, Archipræfectura item Colonienſi, (2) per conjugium, ut jam diximus, Bentheimicis Comitibus acceſſit, horum quoque illuſtrem proſapiam paucis attexamus.

Comi-

(1) Sunt non ſolum Comites Bentheimici, Tecklenburgici & Steinfurtenſes ſibi invicem vicini, ſed & affinitatibus inter ſe juncti, ut liquet ex *Tab. Genealogica XIV.*

(2) Sive Advocatia Diœceſis Colonienſis, quod munus Comites Nuenarii geſſerant, ab his vero per *Magdalenam*, Com. Nuenariam, Arnoldo, Comiti Bentheimico, nuptam, ad Comites Bentheimenſes pervenit. Vi autem Advocatiæ hujus nullam Coloniæ executionem criminalem fieri poſſe, niſi prius malefici per noctis unius ſpatium in poteſtate Comitis Bentheimenſis fuerint, qui etiam ea propter Vicarium Coloniæ juri ſuo tuendo habeat, ſcribit *Sprengerus* Jurisprr. Publ. l. 3. c. 31.

Digitized by Google

ad pag. 478.

ENSIUM

ASTÆ & COMITES STEINFURTENSES,
ex MS. *Chron. Effendienſi.*

REINERUS, Dynaſta in Steinvoorde, Brunſwigæ in ludo Equeſtri occiſus, 996.

BALDUINUS.

LUDOLPHUS.

Ludolphus. RUDOLPHUS.

Udo. LUDOLPHUS.

BALDUINUS.

LUDOLPHUS. *Balduinus,* Ep. Paderb.

BALDUINUS.

BALDUINUS.

Mechtildis, C. de Steinford.

de Gutterswyck, ob. 1466.
barina Ghemenſis.

obiit 1498.

lus, C. Steinford.
uritius Wilhelmus.

Digitized by Google

Digitized by Google

De Comitatu & Comitibus Bentheimicis.

Comitatus ipſe Bentheimius olim Tubantinus, (1) a Tubantinis, vetuſtis incolis, de quibus in antiqua noſtra Clivia, Julia, Montia, dictum eſt.

Primus autem, quem Annales vetuſti nominant, Tubantiæ Comes fuit VVolffgangus, (2) qui ludo Equeſtri nobilitatis VVeſtphalicæ & Saxonicæ anno 939. Magdeburgi adfuit.

Otto ſimilis certamini præſens fuit Halæ Saxonum anno 1042. Joannes Gottingæ anno 1119.

Novus Otto Bentheimius vixit anno 1144. Hic filium habuit Ottonem, (3) ejus nominis III. improlem, filiam item Sophiam, Theodorici, Hollandiæ Comitis, uxorem. Ex qua geniti Florentius, in Comitatu Hollandino patris ſucceſſor; Balduinus, Epiſcopus Ultrajectinus, & Otto quartus, Bentheimici Stemmatis propagator: Filios habuit, Ottonem, Epiſcopum Monaſterienſem ex Præpoſito Bremenſi anno 1203. cum hanc dignitatem Engelbertus Montanus ob ætatem recuſaret, electum, qui expeditioni Aſiaticæ, ad liberandam Anconem, a Sulthano Babylonico obſeſſam, præſens, ibidem obiit.

Secundus Ottonis quarti filius fuit Henricus, qui anno 1226. vixit, ac familiam hanc illuſtrem usque ad Eberwienum a Gutterswich, qui Henrici II. nepotis ſui, filiam duxit, & per hanc Comitatum Bentheimicum acquiſivit, propagavit. Hic cum fratre Epiſcopo, & Gunthero, Oſnabrugenſe antiſtite, Ludovico Galliarum, & Richardo Britanniarum Regibus, aliisque etiam in Aſiam movit. Ex uxore autem Ritterbergica Joannem genuit, nominis ſecundum, qui anno 1305. Tubantibus imperavit, & ex conjuge Lippienſi Henricum II. de quo modo diximus, reliquit, cujus ex uxore Clivia filiam Eberwienus ille a Gutterswich, Vir nobiliſſimus, accepit, atque ex illa ſuſtulit filios, (4) Bernhardum & Arnholdum, quorum hic ἄπαις mortuus eſt.

(1) Unde *Paulus Hachenbergius* Carmen ſuum Heroicum de Comitibus Bentheimicis *Tubantium Redivivum* inſcripſit, atque ipſa vox **Bentheim** a Tubantum nomine, quos *Altingius* P. I. p. 125. ita, quaſi **tho Benthen**, i. e. *caterva vagante*, dictos putat, originem ſuam habere videtur.

(2) Quem tempore *Henrici I.* ſ. *Aucupis*, ejus vero Succeſſores, *Ottonem* ſub *Henrico III. Johannem* ſub *Henrico V.* claruiſſe, cum Johannis demum filia *Gertrude* ad *Ottonem Reineccenſem*, C. Palatinum, Comitatum Bentheimicum perveniſſe, refert *Paulus Hachenb.* in Tubanto Redivivo. *Hamelm.* p. 373. 374. Antiquiſſimum vero Comitum Bentheimicorum, cujus ad nos nomen pervenerit, Ottonem illum Reineccenſem fuiſſe, exiſtimat *Menſ. Alting.* Not. Inf. German. P. II. p. 21. Primus nempe, a quo hereditario jure Comites Bentheimici ſibi invicem ſucceſſerunt, Otto hic Reineccenſis fuit, cum antea pro arbitrio Imperatorum Comites huic tractui fuerint præfecti; non ſatis propterea cogniti. Ceterum Comites Bentheimici inter Vaſallos *Eccleſiæ Trajectenſis* referuntur, hujusque ſimul Burggravii & Janitores fuiſſe dicuntur in *Charta* apud *Hedam* p. 112. Quo autem tempore Comitatus Bentheimicus illi Eccleſiæ ceſſerit, non conſtat. *Heda* quidem, Willibrordo jam a Carolo Martello hunc Comitatum donatum fuiſſe, refert, ſed ſine idoneo teſtimonio. *Buchelius* in Notis ad *Hedam* p. 168. *Alting.* l. c.

(3) Qui a *Beka* p. 49. Comes Palatinus de *Rynegge*, Caſtellanus in Benthem, vel *Reinecke*, ab *Heda* vero p. 162. Comes *Ricomagi*, (voce procul dubio corrupta ex vocabulo *Rinegge*,) *ex ſtirpe Palatinorum Præfectus in Benthem, ſororius Theodorici, Comitis Hollandiæ*, vocatur, quod ſorte ex Palatina aliqua fuerit genitus, ut exiſtimat *Tollnerus* in Hiſtoria Palatina pag. 298. In bello cum Heriberto, Epiſcopo Trajectenſi, aliquando captus, auxilio Theodorici, Comitis Hollandiæ, affinis fui, iterum dimiſſus, tandemque ab Hermanno de Stalecke, Comite Palatino, occiſus fuit, de qua cæde *Heda* p. 163. *Erat*, inquit, *forma corporis egregius, qui paulo poſt ab Hermanno, Comite de Schalewick, vel Stalicke, dolenda morte perimitur, & Otto, filius Theodorici, nepos ejus, ſucceſſit in Comitatum & Præfecturam de Benthem.* Ab Ottone quodam, *Scalinæ* Comite, interfectum fuiſſe, *Imhoffius* ſcribit p. 432. *Voſſii* teſtimonio inductus, apud quem *Scalinæ* vox procul dubio corrupta eſt ex nomine *Stalecke*, pro quo *Beka* p. 50. *Scalicke* habet. Ceterum quod ad Succeſſores Ottonis illius attinet, *Menſo Altingius* ab Auctore noſtro, *Hamelmanno* p. 373. & MS. meo *Eſſendienſi*, quod cum illis convenit, multum abit, idoneis tamen teſtimoniis ſubnixus, quare eum quoque in adjecta *Tab. Geneal.* usque ad Everwynum de Gunterswyck ſecuti fuimus.

(4) Quod poſteros & ſucceſſores *Everwyni de Gutterswyck* ſpectat, cum Autore noſtro conveniunt *Hamelmann.* pag. 374 & MS. meum *Eſſend.* a quibus vero diſſert *Genealogia*, quam P. Ha-

Digitized by Google

Bernhardus ex Solmæa Ottenſteinia, Henrici filia & hærede, iterum duos filios, Bernhardum II. & Arnholdum reliquit: Et cum uxore, ſoceri caſtro Ottenſteinio anno 1407. ab Ottone Hoyæo, Epiſcopo Monaſterienſi, occupato, bona tamen omnia, ad Dynaſtiam pertinentia, dicta Solmæa, anno 1425. conſecutus eſt.

Bernhardus II. ex uxore Tecklenburgia Eberwienum II. procreavit, & hic ex Diepholdica Bernhardum III. qui, ſine hæredibus maſculis mature mortuus, Annam tantum & Mariam filias reliquit, quarum illa Ernesto Holſteinio, hæc Arnholdo Steinfurtenſi nupſit, adeoque Arnholdus, frater Bernhardi II. ducta Balduini, ultimi Steinfurti Comitis, filia, utrumque Bentheimium & Steinfurtenſem Comitatum conjunxit: Anno 1466. ante Gochiæ oppugnationem, a Joanne, ejus nominis I. ſecundo Clivorum Duce, inſtitutam, mortuus, & Clivis conditus.

De Comitatu & Comitibus Steinfurtenſibus.

Hic igitur de Genealogia Steinfurtenſi, antequam Bentheimicam perſequamur, prius dicendum eſt. Dynaſtæ Steinfurtenſes a caſtro, quod oppido adjacet, egregio, & ad Ahàm fluvium munito, denominationem ſuam ſortiuntur: Cujus ſimile, tertio a monaſterio lapide ſtructum, hodie Nobiliſſimis a Reeck paret.

Primus Steinfurti Dominus, (1) quem Annales vetuſti numerant, Reinherus, fuit ludo Equeſtri Brunſwiegæ anno 996. præſens.

Balduinus, ejus nominis I. Steinfurti Dominus, vixit anno 1030. & conjugem Ahuſiam habuit: Ex qua genuit Reinherum II. qui anno 1064. præfuit, & ex uxore Horſtmaria Ludolphum, cujus anno 1190. in primis urbis Suitphænæ privilegiis mentio: Hic ex Teckleburgica Balduinum II. Iſte ex Lippienſi, Simonis Comitis ſorore, Balduinum, Epiſcopum Paderbornenſem, & Ludolphum II. Hic ex Bentheimia Balduinum III. Ipſe ex Sternbergia Balduinum IV. dictum Bellicoſum, ſuſtulerunt; quorum poſtremus Ottonem Hoyæum, Epiſcopum Monaſterienſem, cœpit: Et uxorem habuit Ghemenſem, ex qua filia prodiit, Arnholdo Bentheimico cum dominio Steinfurtenſi tradita.

Cum hac Arnholdus Bentheimicus Eberwienum III. Bentheimiæ Comitem & Steinfurti Dominum, procreavit, qui binas uxores habuit: Primam, Henrici, Domini in Ghemen & Bredevorde, Joannis atque VVilhelmi VVevelinchovii, Archimareſchalci Colon. gnatæ, filii, ex uxore Brunchorſtana filiarum alteram, quæ Wevelinchovia ipſum dotavit; (2) Secundam, Annam Hoyæam.

De Dynaſtia & Dynaſtis Wevelinchoſienſibus.

Antequam ergo hic Genealogiam Bentheimicam & Steinfurtenſem pertexamus, prius de Dynaſtia VVevelinchovia, ejusque Dominis, pauca ſubjiciemus. (3)

Dy-

P. Hachenberg. tradit, atque poſt *Imhoffium* tum in *Notit. Procer.* p. 432. tum in *Spicil. Rittershuſ.* nos quoque in adjecta *Tab. Genealog.* exhibemus, quod *Hachenbergius* Archivorum fide ſe niti affirmat.

(1) De Dynaſtis Steinfurtenſibus MS. Eſſend. *Ab initio*, ait, *fuerunt Domini & Dynaſtæ Steinfurtenſes. Et porro* primus *Comitum fuiſſe memoratur Everwinus, filius Lackæ,* (alii *Mechtildem* appellant,) *hereditariæ filiæ Dynaſtiæ Steinfortenſis, qui ante annos centum floruit, & Hierofolymas profectus, titulum ejusmodi promeruit. Ante enim dicti fuiſſe perhibentur non Comites, ſed Nobiles Steinfurtani, vulgo* die Junckherrn von Steinfurdt. Ceterum quod ad ſeriem attinet Dynaſtarum & Comitum Steinfurtenſium, MS. meum *Eſſend.* fere cum Auctore noſtro convenit. Vid. *Tab. Genealog.*

(2) Quomodo hoc Dominium ad Bentheimenſes Comites pervenerit, ſe ignorare fatetur *Hamelmannus* in *antiqua Weſtphalia* p. 60. Op. Gen. Hiſt. Melius vero ea de re poſtea edoctus, in Tractatu de *Familiis illuſtribus* p. 420. *Wevelinckhove*, ſcribit, *eſt Dominium prope urbem Noveſium ultra Rhenum, & fuit aliquando Epiſcopus Monaſterienſis Florentius de* Weves linckhove, *qui ad Trajectenſem Epiſcopatum translatus eſt: Et legimus in Hiſtoriis & antiquis monumentis, quod Monaſterium Præmonſtratenſis Ordinis* Lanckwadin, *prope* Grevenborg *in nemore, Nobiles, Milites & Domini de* Wevelinckhoven, Chriſtianus & Albero *filius fundaverunt Anno Domini 1145.* De translatione vero ad Comites Benthemenſes eodem libro p. 382. *Johannes*, inquit, *Dominus* in Gemme & Bredevort, *erat animoſus Heros. Hic duxit filiam Wilhelmi, Domini* in Wevelinckhove, *Mareſcalli Hereditarii Electoratus Colonienſis, in uxorem, & genuit Henricum, qui ex Comitiſſa Bronchorſtiana duas filias habuit, quarum unam elocavit Bentheimenſi Comiti* Everwino, *& ei aſſignavit in dotem Dominium* Weveinckhoven.

(3) Quæ tanto gratiora eſſe debent, quod nec apud *Hamelmannum*, præter ea, quæ modo adduximus, neque alios, multa de hac Dynaſtia inveniantur.

Digitized by Google

Dynaſtia pagos Wiengarthen & Langwæden; Arces vero Lejenthaliam, jam deſtructam, olim imperio Archiepiſcoporum Colon. ſubjectam: Comitum Bentheimicorum, Dynaſtarum Wevelinchoviorum, ſedem: Nobilium item Hundiorum & Duitziorum ædes, cum cœnobio ordinis Prædmonſtratenſis Veſtalium nobilium Langwædenſi, complectitur.

Ex Dynaſtis hujus dominii Chriſtianus Wevelinchovius, tempore Arnholdi primi, Archipræſulis Colonienſis, ex cœnobio Hildesheimenſi, Prioris & ſororum Prædmonſtratenſium Colonia deducta, cœnobium Langwædenſe fundavit.

Hic filios habuit, cognominem Chriſtianum II. & alterum Alberonem, qui eidem cœnobio curtem ſuam in Jiſſe, tempore Philippi Heinsbergii, Archiepiſcopi Colonienſis, donarunt anno 1148.

Bernhardus Wevelinchovius ab anno 1125. usque ad annum 1141. Abbas VVerthinenſis & Helmſtadienſis fuit, in ordine 28.

Porro Chriſtianus II. liberos iterum Tielemannum, Florentium, Canonicum Metropolitanum Colonienſem, Beatricem, Abbatiſſam S. Cæciliæ ibidem, Irmgarden, Canonicam S. Urſulæ, & Theodoricum, cujus uxor Hedwiegis, reliquit.

Tielemannus Florentium novum genuit, anno 1364. altera Gregorii, ſive die S. Ludgeri, ex Subdiacono Colonienſi in Epiſcopum Monaſterienſem, in ordine 59. electum, & a Papa Urbano, licet multum renitentem, confirmatum; Godefridum item, qui, Canonicus Colonienſis in ſummo templo factus, electioni Joannis Vierneburgii, in locum VVilhelmi Gennepii in Archipræſulem Colon. electi, vehementer repugnavit, & ut Engelbertus Marcanus, poſt reſignationem Adolphi Marcani, Clivorum Comitis, nepotis ſui, anno 1364. ex Epiſcopo Leodienſi ad Archiepiſcopatum hunc proveheretur, perfecit, & tandem ex Canonico irregulari regularis Monachus in ordinis Ciſtercienſis monaſterio veteris Montis raſus, in eodem mortuus & conditus eſt. Ipſe Florentius vero antiſtes, anno 1378. Ultrajectinam in ſedem ex Monaſterienſi translatus, in hac vitam finiit.

Ultimus VVevelinchoviæ Dynaſta fuit VVilhelmus, idemque Archipræſulatus Colon. Mareſchalcus hæreditarius, qui filiam unicam reliquit, animoſi Herois, Joannis a Gehmen & Bredevorth conjugem, ex qua ipſe filium Henricum, & is iterum ex Brunckhorſtana binas filias ſuſtulit, quarum prima, Carda, Joannem Schowenburgicum Gehma; ſecunda Eberwienum Bentheimicum & Steinfurtenſem VVevelinchovia dotavit.

Jam ad ipſos Bentheimicos & Steinfurtenſes Comites revertamur. *Continuatio Genealogiæ Bentheimicæ.*

Eberwienus igitur, ejus nominis III. mortua hac VVevelinchovia, Annam Hoyæam ſuperinduxit, ex eaque Arnholdum Eberwienum accepit. Arnholdus Magdalenam, Erneſti Luneburgici filiam, & VVilhelmi ſororem, ſterilem habuit. Eberwienus, cum Anna Tecleburgica, Conradi, ultimi Comitis, filia & hærede, copulatus, Comitatum hunc cum dominiis Rhedano & Lingenſi, Comitatibus Bentheimico & Steinfurtenſi, dominioque VVevelinchoviaco conjunxit, de quibus etiam pauca hæc ſubjungimus.

Comitatus Tekenenburgenſis, prout in antiqua noſtra Julia, Clivia, Montia, &c. annotavimus, vel a ſaltu Teutoburgenſi, in quo clades Variana contigit, vel ab ambitu ſuo, in cujus meditullio caſtrum ejus, in rupe præalta collocatum, ditionem ſuam non tantum ad mare, ſed ad Viſurgim quoque protendit, adeoque a Provincia Angrivariorum, VVitekindo Saxone celebri, appellationem ſuam primævam ſortitur: Inſignibus Comitatus Anchora, & foliis tribus marinis rubris ei additis, hodieque teſtibus: Quippe qui prima ſui origine, non tantum oppidum Lobecenſe & caſtrum Reinebergium in diœceſi Mindenſi, a Conrado Diepholdio antiſſite avulſa; ſed etiam in diœceſi Monaſterienſi caſtra & oppida Rhodium, Bevergernium, Cloppenburgium, Oytium, Haſelindanum, Reenenſe, imo ipſius Metropolis hujus portam, quæ omnia Otto Hoyæus, Epiſcopus Monaſter. Nicolao, Comiti Tekenenburgico, ademit: In Oſnabrugenſi denique diœceſi, prope vicinam urbem Quæckenbrugenſem, caſtra, Argenawicum, cum oppido Eſſenio ſibi ſubjecto, hodie dirutum, Bordenburgium item, hodie Bordinchuſium, monaſterio Oezedeno donatum, Iborgium & Haſſebeccenum: imo in Provincia Ravensburgica Versmeldicum etiam ambitu ſuo comprehendit. *Alb. Crantz. in Metropoli & Saxonia. De Comitatu & Comitibus Tekenburgenſibus.*

Seri-

Seriem Comitum, qui ditioni huic olim ampliſſimæ ab anno Chriſti 860. tempore Ludovici Pii, Caroli M. filii, inde a Cobbone, primo ejus Dynaſta, usque ad Conradum, ultimum hujus proſapiæ maſculinæ Comitem, anno 1557. mortuum, ultra ſeptingentos annos non interrupta ſerie præfuerunt, ex Elia Reuſnero, M. Hieronymo Henningio, Eccleſiaſte Luneburgenſi, & Andrea Hoppenrodio, Paſtore Heckſtetenſi, deducit Herm. Hamelmannus in Chronico Oſnabrugenſi; (1) Cobbo autem, primus Teutoburgenſis Dynaſta, Goſwino, Epiſcopo Oſnabrugenſi, quod cum filiis Ludovici Pii contra patrem conſpiraſſet, prædia multa, & ex Corbejenſi atque Hasfurdienſi collegiis decimas intervertit: Idem prælio contra Danos anno 876. vel, ut aliis placet, 880. periit.

A Cobbone Albo, ab hoc Hermannus, ab ipſo VVilhelmus, Teutoburgici geniti: quorum poſtremus ludo Equeſtri Magdeburgi, anno 939. celebrato, adfuit. A Wilhelmo Hermannus II. & ab hoc Reinherus ortus, qui Equeſtri certamini Gottingæ, anno 1119. habito, præſens fuit, & ex uxore Adelheida Theodoricum, Henricum & Albertum, quorum tutor Liethardus a Diepenheim, genuit. Ex quibus primus Theodoricus circa annum Domini 1150. vixit, & ex uxore Cunigunde Simonem filium tulit: Secundi Henrici, in ludo Equeſtri Colon. anno 1160. præſentis, uxor Elyka: Tertius Albertus in certamine Equeſtri Figurino anno 1165. ſe exercuit.

Simon, Theodorici filius, anno 1176. cum Henricus Leo ab Imp. Friderico Barbaroſſa Ducatibus Saxoniæ & Angrivariæ exueretur, operam ſuam Philippo Heinsbergio, Archipræſuli Colon. Imperatori patrocinanti, accommodavit, ſed in conflictu a Leone captus, hujus partes ſecutus, in fide ipſius perſtitit: Eundem cum Epiſcopo Magdeburgenſi Wichmanno & Ulrico Halberſtad. anno 1178. in conflictu belli civilis cecidiſſe, narrat Crantzius lib. 6. Metropolis cap. 36. & 43.

Porro ex uxore Elyka Simon Ludolphum ſuſtulit, Monaſterienſem Epiſcopum, in ordine 24. ab aliis male Ludovicum appellatum, & Simonem ſucceſſorem.

Simon, nominis II. Ottoni IV. Cæſari, Henrici Leonis filio, anno 1201. militavit: Cum Comitibus etiam Ravensburgicis bellum geſſit, in quo anno 1207. periit.

Ex uxore vero Arnsbergia Comite Engelbertum, Epiſcopum Osnabrugenſem, & Ottonem, in Comitatu Tecknaburgico ſucceſſorem, diſcordes inter ſe fratres, accepit, quos anno 1236. patruus Ludolphus, Monaſterienſis præſul, reconciliavit. (2)

Otto ex Burggravia Strombergia Simonem III. Hic Osnabrugenſibus anno 1305. hoſtis factus eſt, & ex filia Bernhardi, Comitis Lippienſis, Nicolaum: Iſte ex Diepholtziana & Spiegelbergica Nicolaum II. qui anno 1330. bellum Osnabrugenſibus intulit, & Simonem, Comitem Lippienſem, anno 1378. cœpit, procreavit.

Nicolaus II. ex uxore Bentheimica Ottonem II. edidit, qui etſi Simonis, Comitis Lippienſis, filiam Elycam in matrimonio haberet, cum ipſo tamen & Oſnabrugenſi aliisque vicinis Epiſcopis, anno 1385. belligeravit: Ex Elyca autem Nicolaum III. ſuſtulit, qui a Joanne ab Hœdt, Decretorum Doctore, Epiſcopo Oſnabrugenſi, avito Comitatu inauguratus, ſed patri refractarius factus, ab Ottone Hoyæo, Epiſcopo Monaſterienſi, caſtris Bevergernio & Cloppenburgio mulctatus eſt. Uxores binas habuit: Primam, Friderici, Morſenſis Comitis, filiam, Annam: Ex qua Annam novam, Wilhelmi, Montium Ducis, Comitisque Ravensburgici, anno 1415. uxorem, Richardem item, Ottonis Delmenhorſtii conjugem, genuit: Secundam Hoyæam, quæ ei Ottonem ſucceſſorem, Adelheidem, Gerhardo Oldenburgico copulatam, & Nicolaum, dedit.

Crantz. l. 10. Metropol. cap. 4.

Otto, nominis III. cum fratre Nicolao, ejus nominis IV. Comitatu diviſo, Brunchorſtanæ ſociatus, ex illa nullam tulit prolem. Anno 1435. bellum movit Epiſcopo Oſnabrug. 3. Diepholdico.

Nico-

(1) Imo potius in *Genealog. & Famil. illuſtr. Comit. & Domin.* p. 417. Op. Geneal. Hiſt. cum quo MS. *Eſſend.* quoque convenit. Vid. ſupra *Tab. Geneal.* Multum autem ab illis abit *Rumpius* in deſcript. Tecklenburg. qui novem Ottones inter Comites Teckleburgenſes recenſet.

(2) His conditionibus, ut Otto, Com. Teckleburgenſis, ſex Miniſteriales Eccleſiæ Oſnabruggenſi conferret; Advocatiæ ejusdem Eccleſiæ & Caſtellaniæ in Iborg ſe abdicaret, atque eorum loco acciperet 800. Marcas; nullum etiam Munimentum exſtrueret inter Wirram & Oſnabrug, &c. De quibus vid. *Erdw. Ertmann.* in Chron. Oſnabr. apud *Meibom.* T. II. p. 216. *Hamelmann.* Op. Gen. Hiſt. p. 608. *Schaten.* T. II. Annal. Pad. p. 29.

Digitized by Google

Nicolaus uxorem duxit Adelheiden Pleſſiam, anno 1442. mortuam: Ex qua nati Otto IV. & Nicolaus V. (1) Lingæ Dominus.

Otto IV. ex Irmgarde Rietterbergica, Joannis filia, Conradum & Nicolaum VI. (2) genuit; an. 1518. mortuus: Quo anno etiam Ericus, Saxoniæ Dux, Monaſterienſis Præſul, Nicolao Teckenenburgico, Lingæ Domino, ob cives ſuos, aliosque, mercatores ſpoliatos, bellum intulit. Conradus Teckenenburgicus, hujus familiæ ultimus, uxorem Mathildem, Wilhelmi Senioris, Haſſiæ Landgravii, & Philippi patruelis, filiam, accepit: Ex eaque filiam tantum reliquit, Eberwieno, Bentheimio & Steinfurtenſi Comiti, Dynaſtæ Wevelinchofio, copulatam. Ipſe 6. Martii an. 1557. conjux 16. Aug. an. 1558. vivis exceſſerunt: Frater vero Nicolaus an. 1535. in bello Danico cæſus, occubuit, adeoque auſpicato hoc conjugio Comitatus Bentheimicus, Teckenenburgicus, Steinfurtenſis, dominiaque Wevelinchovium & Rhedanum conjuncta ſunt, (3) quibus Eberwieni filius unicus, Arnholdus, Magdalenæ Nuenaricæ & Limburgicæ ſociatus, Comitatum Limburgicum & Dynaſtias Bedburenam, Alpenſem, Helfenſteiniam & Lennepiam, matrimonio felici addidit. Ditione Lingena (4) Carolus V. Cæſar, in bello Germanico victor, an. 1547. Conradum Comitem, quod Proteſtantibus Principibus opem tuliſſet, exuit.

Rhedanum dominium, in vicinia arcis Wiedenburgenſis ad Amaſin fluvium ſitum, primo Widekindus, ejus Dynaſta, poſſedit, qui cum Bernhardo Lippienſi Henrico Leoni, Saxoniæ Duci, militavit, & multa diœceſi Colon. damna intulit. Hujus unicam filiam duxit Hermannus, Bernhardi filius, & cum ea dominium acquiſivit, quod poſtea Teckenenburgici invaſerunt, (5) quia ex ipſorum ſorore Hermanni uxor nata erat. *De dominio Rhedano.*

Uni-

(1) Qui patrem, quod concubinas aleret, in cuſtodiam dederunt, eo vero liberato, & haud diu poſt mortuo, ditiones ita diviſerunt, ut Ottoni Comitatus Teckleburgicus, Nicolao Comitatus Lingenſis obvenerit. *Schaten.* p. 771.

(2) Imo & *Ottonem VI.* aliis *IX. Annam*, Philippi, Comitis Solmenſis, conjugem, *Catharinam*, Abbatiſſam Eſſendienſem. Vide ſupra *Tab. Genealog. Com. Teckleb. & Benth.*

(3) Contradicentibus, quod ad Comitatum Teckleburgenſem & Dynaſtiam Rhedanam attinet, Ottone, Conradi fratre, & Anna, ejus ſorore, Philippi Solmenſis conjuge, qui ditiones paternas dividendas eſſe contendebant, atque Bentheimenſes Comites, qui ditiones omnes occupaverant, an. 1576. in jus vocarunt ad Cameram Imperii, quæ poſt integri ſeculi deciurſum Solmenſibus tres octavas partes Comitatus Teckleburgenſis & dimidiam partem Dynaſtiæ Rhedanæ 1686. adjudicavit. Hoc vero Solmenſium jus in Comitatum Teckleburgenſem *Wilhelmus Mauritius*, Comes Solmenſis, anno 1704. in Regem Pruſſiæ tranſtulit, cujus ceſſionis Tabulas vide in *Fabri* Staats-Canzley T. X. Scriptum ea de cauſa 1709. a Rege Pruſſiæ ad Imperii Ordines miſſum in der Grundveſte Europäiſcher Potenzen Gerechtſamen No. LVII. de lite vero inter Solmenſes & Bentheimenſes Comites olim acta, & utriusque partis argumentis, *Swederum* de Prætenſionibus illuſtribus p. 834. & ſeqq.

(4) Ab antiquo, ut *Hamelmannus* p. 390. teſtatur, hæc Dynaſtia Comitibus Teckleburgicis ſubfuit, Conrado vero, ultimo Comiti Teckleburgico, quod fœderi Schmalcaldico ſe junxiſſet, ademtam, Maximiliano, Comiti Bureno, tradidit Carolus V. Imperator. *Hamelmann.* ibid. A Bureno vero dotis nomine eam accepit *Wilhelmus*, Arauſionenſis Princeps, venditdque eam Philippo II. Regi Hiſpaniæ, dono quidem ab eo receptam, ſed iterum amiſſam, cum partes Belgarum adverſus Hiſpanos ſuſciperet. Exinde variam belli fortunam ſubiit, usque dum, pace perpetua inter Belgas & Hiſpanos an. 1648. inita, *Mauritio*, Wilhelmi filio, ea reſtitueretur, a quo in ejus fratrem *Fridericum Henricum*, & hujus filium *Wilhelmum Henricum*, Angliæ Regem, tranſiit, Comitibus Teckleburgicis de injuria ſibi facta interea fruſtra conqueſtis in Imperii Comitiis, qua de re Acta vide apud *Lundorpium* T. VI. lib. 6. Wilhelmo vero anno 1702. defuncto, Rex Pruſſiæ Comitatum Lingenſem, ejus tum Gubernatoris, Viri Illuſtriſſimi, Erneſti, L. B. de Danckelmann, prudentiſſimis conſiliis uſus, tam Sereniſſimæ matris, *Luiſæ*, Friderici Henrici filiæ unicæ, atque poſt extinctos ſuæ familiæ maſculos, omnium bonorum Arauſionenſium heredis, in ſe devoluto, quam a Solmenſibus Comitibus in eum Comitatum ſibi ceſſis juribus, occupavit, ut pluribus exponitur in diſquiſitione *de juribus Regiæ Majeſtatis Pruſſicæ in Comitatum Mörſenſem & Lingenſem*, edita an. 1703. Quæ his oppoſuerit Sereniſſimus Princeps Naſſavio-Diezenſis, vide apud *Swederum* de Prætenſ. illuſtr.

(5) Primum poſt obitum Hermanni, anno tamen 1244. reddiderunt altero ejus filio *Bernhardo*, quo vero 1271. defuncto, illam Dynaſtiam *Simoni*, Bernhardi filio, iterum præripuerunt,

Digitized by Google

Unitarum Juliæ, Cliviæ, Montium, Marchiæ & Ravensburgiæ provinciarum modernarum MEMBRUM QUINTUM,

De Comitatu & Comitibus Ravensburgicis sedecim.

Comites Ravensburgici quia per Ottonem, Ludovici filium, & Margarethæ, Adolphi Montani filiæ, maritum, provinciam Montanam & Juliam quoque per horum itidem filiam, Margaretham cognominem, Gerhardo Julio junctam, propagarunt, de his quoque historia attexenda: quod antequam fiat, Comitatus ipse nonnihil nobis describendus est.

Comitatus Ravensburgici Etymologia.

Hic a Corvis dictus, quod **arx**, a qua appellationem sortitur, non tantum in Monte, corvorum habitatione, ad exemplum aliorum castrorum primum ab auctore ejus condita, sed etiam avis hæc, mali alioquin ominis, inter secantium strepitus, non secus quam quæ a Noacho ex arca emissa, perfugio suo ad dominum, constructionis ibidem faciendæ occasionem dedit: Aliis Comitatum ad imitationem alterius in Bavaria appellatum esse placet. Ludovicus enim Pius, Caroli M. filius, ex altera conjuge Juditha, VVelfi, Comitis Ravensburgensis, (1) filia, Carolum Calvum, Francorum Regem, ac demum Imperatorem, edidit. Ex VVelfi autem posteris (2) Otto Bavarus fuit, a cujus filia, Hermanno de Calvele, primo Ravensburgico Comiti, copulata, illustris hæc familia descendit.

Situs.

Ad Visurgim autem Comitatus ejus situs, diœcesibus Monasterienſi, Osnabrugensi, Mindensi & Paderbornensi conterminus est.

Fluvii.

Fluviis irrigatur nominis jucundi *Luthera*, qui in Alpham se effundens, originem suam in fonte imperscrutabilem (**Luterfolck**) reliquit; *Alpha* vero in Werrham effunditur, & cum Luthera ab eodem absorbetur. *Werrha* denique, ex Hervordia prolapsus, ad

---

qui, cum bello jus suum vindicare vellet, captus, atque his demum conditionibus dimissus fuit, ut filiam suam unicam Eilicam *Ottoni*, Comiti Tecklenburgico, in matrimonium, dotisque loco Dynastiam Rhedanam daret, restituendam Comitibus Lippiacis, si Otto nullam ex Eilica prolem susciperet. Hæc ergo sine liberis defuncta, ita tandem inter *Bernhardum VI.* Comitem Lippiacum, & *Nicolaum* Tecklenburgensem transactum fuit, ut Tecklenburgenses Dynastiam Rhedanam retinerent, donec Lippiaci quatuor millibus florenorum aureorum Rhenensium eam redimerent, quod cum non factum esset, transivit illa Dynastia cum Anna Teklenburgica ad Comites Bentheimenses, de quibus satis hujus ditionis vide *Hamelmann.* Op. Geneal. Hist. p. 410. & 754. *Joh. Piderit.* in Chron. Lippiaco P. II. p. 477. 516.-519. 547. 586. 587.

(1) Primi ejus nominis. *Juditha*, scribit *Ladislaus Sundheim.* in Hist. de Gvelfis apud *Leibnizium* T. 1. S. R. B. p. 801. *filia VVelphonis, primi ejus nominis, & soror Ethiconis, primi ejus nominis, uxor Ludovici Pii, Romanorum Imperatoris.* Vid. quoque *Chronic.* Monachi Weingartensis ibid. p. 780. Comites autem hi Ravensburgenses, alias quoque *Altorfenses* dicti, e Comitibus Andeacensibus orti fuerunt. Vid. *Ladisl. Sundheim.* l. c. & *Theganum* in Vita *Ludovici Pii* c. 26. *Arborem* ipsorum *Genealog.* ex qua Duces Brunsvicenses originem habent, apud *Leibnizium* T. I. No. LVII.

(2) In eodem errore est quoque Auctor MS. *Essendiensis*, qui propterea Genealogiam Comitum Ravensburgensium in Bavaria prolixa refert, nullo tamen vel leviſſimo judicio, quod Comites Ravensburgenses in Westphalia ex iis fuerint orti. Originem vero suam *Otto* ille, Bavariæ Dux, ab Henrico IV. Imperatore proscriptus, e Saxoniæ Ducibus Northeimensis lineæ duxit, pronepos Henrici Aucupis Imperatoris. Vid. *Tab. Genealog. Comitum Ravensburgensium.* Ita enim *Chron. Brunsv.* apud *Maderum* in Antiqv. Brunsvic. p. 5. *Gertrudis nupsit Comiti Henrico, qui Pinguis dicebatur, qui fuit filius Ottonis de* Northeym, Ducis *quondam* Saxoniæ. Et *Heinricus Bodo* apud *Meibom.* T. II. S. R. G. p. 503. *Maxime autem Saxonum animos amaricavit, eo, quod* Ottonem, Ducem Saxoniæ, *sive* Brunsvicensem, Ducatu Bavariæ *privavit, & VVelfoni Suevo contulit.* Errori autem de ejus origine Ravensburgica, sive Guelfica, ansam forte dedit, quod Ottonis filia *VVelfo I.* Altdorfensi, seu Ravensburgensi, in Suevia primum, ac dein Hermanno, C. Ravensburgensi, in Westphalia nupserit.

Digitized by Google

ad Viſurgim ſe inflectit, qui ad ejus incurſum viciſſim inclinans, cornu effuſo apud Rhemeß pagum illum excipit, & cum eo Mindam defertur.

Totius Comitatus Metropolis eſt Bilefeldia (1) utraque, vetus & nova, quæ inter Angariam, ſedem Angrivariorum, & Comitatum Ritterbergenſem medium tenens, a loco ſylvoſo ac cæduo, monticulis adſperſo, nomen habet. Etenim deſtructo Ravensburgio, oppido veteri, ad arcem ſito, cujus rudera adhuc viſuntur, ſecuribus, (quæ Bielen Saxonice dicuntur,) arbores primum abſciſſæ, urbi campum ſpatioſum juxta montem vicinum reliquerunt. In montis cacumine Sporenbergia, arx munitiſſima, a Johanne Edelerio, architecto Italo, juſſu Wilhelmi, Juliæ, Cliviæ, Montium Ducis, Comitis Marcani & Ravensburgii, anno 1554. conſtructa eſt. *Status Politicus.* *Urbes Bielfeldia.*

Herſurtum, (2) ſive Hervordia, a trajectu exercitus ad Werrham fluvium, ex Lippiæ Comitatu & aula Ditsmoldiana prolabentem, ibidemque Viſurgim influentem, ſita & appellata eſt: quæ licet inter urbes Imperiales & Hanſeaticas Weſtphalicas cum Bilefeldia recenſeatur, Comiti tamen Ravensburgico certis conditionibus (3) paret. *Hervordia.*

Præter has urbes Comitatus Dynaſtias hodie continet quatuor, Ravensburgium, Sparenburgium, Limburgium & Flothanum. *Dynaſtiæ 4.*

Quarum unaquæque Præfecturas quoque inferiores, ceu Municipia, (Wichbolding-hen dicta,) ſub ſe comprehendit: Toparchia quidem Ravensburgia Hallenſem, Borgh-Holthuſanam, Versmoldanam & Borchorſtanam; Sparenburgia autem Werterenſem, Angariam, ſeu Engerenſem, Broichagiam & Brachweedanam; Limburgia Allendorfianam & Buenenſem; Flothana denique, quæ a Ducibus Luneburgiis ad Comites Waldeccianos, & ab his ad Comites Ravensburgicos pignoris jure pervenit, præter ſe Verendorphiam etiam nominat. *Municipia.*

In Angariæ propugnaculo, (quod hodie pagus Engers) Witikindus collegium Canonicorum (4) condidit, quod poſtea Hervordiam translatum eſt. In eadem Hervordia Gualtherus, ultimus ejus Comes, Carolo Magno, (5) Saxonum victore, & Witikindo, *Status Eccleſiaſticus.*

(1) De qua MS. Eſſendienſe: *Bilefeldia Urbs, Lutræ amnis irrigatione fœcundam agri planiciem occupans, non item ignobile eſt oppidum, quod olim Hermannus, natione Hoſſus, in ordine Monaſterienſium Epiſcoporum 25. Principum vero primus, forti manu obſeſſum, in eas redegit angustias, ut non modo deditionem facere, ſed & ſua ipſorum mœnia cum propugnaculis demoliri ac ſolo æquari Oppidani cogerentur circa A. C. 1150. Hæc Urbs, ſicut Hervordia atque Lemgovium, tres vicinæ Civitates, ſolent Elverfeldenſibus mercatoribus & Civibus ſila ſuppeditare, quæ deinde ab illis exornantur & dealbantur, atque poſtea tranſferuntur ad Emporia Antverpiana & Francofurtana.* Vide quoque *Hamelmann.* p. 80.

(2) Dividitur in veterem & novam Urbem, quarum illa circa monaſterium, jam ante illic conditum, in fundo ejus cœnobii exſtructa fuit, ut liquet ex Privilegiis *Ide* Abbatiſſæ; conceſſis Civibus Hervortenſibus; Hæc vero in ſolo pariter ejus monaſterii, quod antea Nobiles de Quernheimb feudi jure poſſederant, a Gertrude Abbatiſſa, auctoritate & conſenſu Engelberti, Archiepiſcopi Colonienſis, circa annum 1224. condita eſt, ut pluribus probatur in Præfatione der gründlichen Deduction der Hochheit, Erbgerechtigkeit, Gerichten und Rechten, ſo den Herzogen von Cleve, Jülich, Bergen, als Grafen zu Ravensberg, in der Stadt Hervorden zubehören. Fabulam, quod urbs Hervordia monaſterio Veſtalium ſit antiquior, atque jam Caroli M. temporibus fuerit condita, ſolide refutat *Schurzfleiſchius* in *Strict.* ad *Hiſt. Hervord.*

(3) A multis nempe retro ſeculis Comites Ravensbergenſes, præter Advocatiæ jura, in Abbatia æque ac Civitate Hervordienſi jurisdictionem tum Criminaſem, tum Civilem, quo pertinent das peinliche Halß-Gericht, das Edle Vogtgeding, das Uhrpheide-Gericht, das Gaſt-Gericht, das Arreſt-Gericht, exercuiſſe, pluribus oſtenditur in citata *Deductione* Sect. III. Anno vero 1547. Abbatiſſa ejus temporis Anna, ex familia Limburgica, Superioritatis territorialis aliquaque jura, reſervatis ſibi ac Veſtalibus ſuis nonnullis privilegiis, in eosdem Comites tranſtulit, cujus Ceſſionis Tabulas vide infra in Cod. Diplom. No. CLVIII. Quæ vero contra illam ceſſionem tum ipſa Civitas, tum Imperii Fiſcus moverint, diluuntur in laudata *Deductione*, Arnhemii primum, atque denuo Paderbornæ 1653. impreſſa.

(4) De quo *Cranzius* quoque loquitur l. 2. c. 24. Saxonix, idque Angaria Hervordiam translatum eſſe ibidem refert, adeo ut *Franc. Paulini* Diſſert. Hiſt. II. perperam erroris eum arguat.

(5) Quando cœnobium Hervordienſe ſacrarum Virginum fuerit conditum, Scriptores multum a ſe invicem abeunt. Caroli M. tempore id factum fuiſſe, cum Auctore noſtro aſſe-

Digitized by Google

do, Christum amplexo, consentientibus, fervore novi Christianismi motus, monasteriorum generosarum & nobilium Virginum constituit: cui prope urbem in mœnibus aliud, in S. Gervasii memoriam conditum, accedit, a Ludovico Pio, sicut etiam Corbecense collegium monachorum, anno 820. (1) fundatum; Schildesenum (2) etiam prope Bielefeldiam cœnobium, a Vestalibus quoque nobilibus inhabitatum. (3)

In oppido vero Bielfeldensi (4) Ludovicus Ravensburgius, Episcopus Osnabrugensis, in ordine 33. auctoritate Ottonis, Episcopi Paderbornensis, collegium Canonicorum fundavit, & patri Ottoni, ejusque conjugi Hadwigi, cum reliquis eorum filiis, Hermanno, Præpolito Tungrensi, Ottoni, Canonico Osnabrugensi, & Brunoni, fratribus suis, ut villas, prædia & agros ad 12. quas vocant, prærendas conferrent, persuasit: quod, earum immunitate concessa, anno 1314. 2. Id. Jul. ab iisdem confirmatum est. In urbis quoque Bielfeldensis Neapoli Franciscanorum claustrum est.

Comitum Ravensburgicorum origo.

Ipsis Comitibus originem dedit Regum Saxoniæ Orientalis, seu Westphaliæ posteritas: Sieghardi enim (quem Bertholdum Crantzius lib. 3. c. 1. appellat, & contra Dagobertum, Regem Francorum, pugnasse affirmat, cuique, ab hac parte Rheni occumbenti, pater Clotharius auxiliares manus porrexit,) filius Diethericus fuit, quem Carolus Martellus oppugnavit. Is iterum Wernechinum, Angrivariorum & Iburgi Ducem, reliquit. Ex hoc Witekindus & Bruno fratres nati: Witekindus cum Carolo M. pugnavit, ab eo victus: Bruno edidit Ludolphum, quem Ludovicus Pius, Caroli M. filius, Saxoniæ Ducem constituit. Hic autem quatuor filios, & inter hos quoque Ottonem M. Henrici Aucupis, Imperatoris Romanorum, patrem, procreavit. Otto hic, (5) juxta Albertum Stadensem, anno 905. Bavariæ Exdux, præter Henricum, tres filias (6) genuit: Qua-

runt *Hamelm.* p. 683. *Vetus Membranula*, cujus verba refert *Pauli*ni Differt. cit. *Meibom.* in Notis ad *Gobel. Pers.* & *Wittekindi Annales*, circa annum tamen fundationis non conveniunt, atque *Meibomius* sibi ipsi contradicit. Ad Imperium vero *Ludovici Pii* id referunt *Schurzfleischius* in cit. Strict. & *Franc. Paulini* Differt. cit. invictissimo testimonio *Ludovici Germanici*, qui in Diplomate anni 853. a Ludovico Pio, patre suo, monasterium illud institutum fuisse, his comprobat verbis: *Is ergo* (Warinus, Abbas Corbejensis,) *petiit Celsitudinem nostram, recordari, quod piæ memoriæ genitor noster* Hludovicus *Imperator aubo hac monasteria* (Corbejense & Hervordiense) *extrui jussit, ad normam videlicet præcipuorum in Gallia monasteriorum, novam utique Corbejam ad similitudinem antiquæ Corbejæ; Herifordiense vero cœnobium ad exemplum monasterii Sanctimonialium, in Suessionis Civitate existentium.* Cum quibus verbis illorum quoque sententia minime consistere potest, qui monasterium illud a Carolo M. quidem institutum, sed ab Hunnis destructum, a Ludovico Pio restauratum fuisse scribunt, cum illud *extrui*, non restaurari jusserit. Seriem Abbatissarum, atque incrementa ejus monasterii, vid. ap. *Paulini* in Differt. cit.

(1) Perperam, jam enim anno 815. ejus monasterii initium factum est, quo Ludovici Pii decreto, instigante vero Adelhardo, Corbejæ veteris in Gallia Abbate, monachi ex illo monasterio in Saxoniæ locum *Hechi*, aliis *Hethi*, ut novum ibi cœnobium conderent, missi fuerunt, cum vero tractus ille nimis sterilis esset, anno 822. monachi in locum Angrienſis pagi, Huxariæ vicinum, commigrarunt, ibique signo crucis in terra defixo, araque templi parata, cœnobium extruere cœperunt, idque Corbejam novam appellarunt. Autor *Translationis S. Viti. Annal.* Corbej. in *Paulini* Syntagm. Rer. Germ. *Schaten.* A. P. T. I. p. 52. & 70.

(2) Henricus II. Imperat. in Diplomate, quo illud cœnobium jurisdictioni Episcopi Paderb. subjecit, *Abbatiam Seldiæ* vocat. Anno 940. illud monasterium conditum fuisse, refert *Gobel. Pers.* Ætat. VI. cap. 48. quo vero Auctore & fundatore incertum. *Schaten.* Annal. Paderb. Tom. I. pag. 284.

(3) Ejusmodi quoque cœnobium est Vlotense, quod anno 1253. liberalitate Henrici, Com. Oldenburgici, conditum fuisse, refert *Schaten.* A. P. T. II. p. 72.

(4) Juxta vero illam urbem in monte, dicto **Leickhuser-Berg**, ædes Sacræ in honorem S. Jodoci anno 1483. fuerunt extructæ, quas dein Alexander VI. M. Pontifex, rogatu Wilhelmi, Ducis Juliæ & Comit. Ravensb. P. P. de Observantia cum monte ab ipsis incolendo concessit. *Schaten.* A. P. T. II. p. 746. 748.

(5) Perperam. Otto enim, Bavariæ Dux, ab Henrico IV. proscriptus, non fuit Henrici Aucupis pater, sed ejus abnepos. Vid. *Tab. Geneal.* & Not. ad pag. 464.

(6) Imo juxta testimonium *Alb. Stadensis* ad cit. an. habuit tres filios, *Henricum Crassum*, qui fuit *Landgravius, pater Rikencer Imperatricis, qui occisus est Norden in Frisia*, & *Cononem*, Com.

Digitized by Google

Digitized by Google

ad pag. 467.

TAB. XV. GENEALOGICA
COMITUM RAVENSBERGENSIUM.

HENRICUS *Auceps.*

Henricus Rixosus.

Sigfridus Northeimensis.

OTTO, D. ad *Werram* & D. Bavariæ, ab Henrico IV. proscriptus.

Henricus Crassus. — *Cono*, Com. Beuchling. — *Sigfridus*, C. Bomeb. — ETHILINDA, Ux. 1. *Welfi IV.* D. Bavariæ. 2. *Hermanni* de Calverla, C. Ravensb. — *Ida*, Uxor C. Wettin. — *N.* - - Ux. C. Arnsbergici. — *N.* - - Ux. Servi cujusdam.

OTTO I. Uxor *Juditha*, filia Ludov. Landgravii Thuring. — *Henricus.* — *Hermannus.*

HERMANNUS II. Ux. *N.* - -

LUDOVICUS I. Ux. *Adelheida.* — *Otto*, D. de Vlothe & Vechte. — *Hermannus*, Præp. Tungrensis.

OTTO II. Ux. *Hedwig.* — *Ludovicus*, Episc. Osnabr.

Hermannus, Præp. Tungrensis. — *Otto*, Can. Osnabr. — LUDOVICUS II. — BERNHARDUS.

OTTO III. Ux. *Margaretha* Montana.

GERHARDUS, filius Wilhelmi I. Ducis Juliac. De cujus Successoribus & Posteris vide supra *Tab. Geneal. Comit. & Ducum Montensium* pag. 449. — MARGARETHA.

Digitized by Google

Quarum prima Friderico Seniori, Comiti Arnsbergio, qui anno Chriſti 1050. floruit; ſecunda Ottoni, Comiti Cappenbergenſi, patruo Godefridi; tertia Ida (1) Hermanno de Calvele, primo Comiti Ravensbergico, nupſit. Ex familia Cappenbergica nati Godefridus & Otto fratres, fundatores anno 1115. cœnobii Overdorpiani ad Weſaliam, imo ipſius Cappenbergici, mortuo anno 1126. Godefrido, ab Ottone in monaſterium ex caſtro anno 1128. converſi.

Ex eadem prodiit Emſa, benefactrix larga Eccleſiæ collegiatæ Santenſis. Ipſe autem Hermannus de Calvele, Comitatu Ravensburgico ab Imperio in fidem accepto, ex conjuge Ottonem & Henricum (2) ſuſtulit, & anno 1172. juxta Kleinſorgium, in fata conceſſit. Ottonis & Henrici poſterorum ſeries quia apud Hiſtoricos tacetur, nec mihi, eandem, licet varie laboraverim, exacte indagare, datum eſt, (3) prius quicquid ex autho-

---

Com. de *Bichelive*; *Sifridum* de *Bomenburgh*, *patrem Sifridi junioris*. Habuit etiam quatuor filias, *quarum* una *mater fuit Conradi de Wettin*, ſecunda *mater Friderici*, *Com. de Arnesberch*; *cujus unam filiam duxit Godefridus de Cuc*, *ſecundam duxit Otto de Cappenberch*. Tertia *uxor fuit Hermanni de Carvera*, *quæ genuit Ottonem & Henricum*, *Comites de Ravensberch*. Quartam *deduxit quidam ſervus*. Prima appellata fuit *Ethilinda*, uxor 1. Welfi, Ducis Bavariæ; 2. Hermanni de Calverla. *Chronogr. Saxo* apud *Leibnizium* in Acceſſ. Hiſt. p. 282. *Ex quibus* (filiabus Ottonis) *unam*, *nomine* Ethilindam, *accepit* Welfus, *Dux Bavariæ*, *& poſtquam illam repudiavit*, *duxit eam Hermannus de Calverla*, *genuitque illa Hermannum Comitem*. *Secunda*, *nomine* Ida, *nupſit Timoni*, *Comiti de Wittin*. Idem *Scriptor & Chron. Montis Sereni* p. 203. Tertiæ, ut & quartæ nomina non exprimuntur. *Henningeſius* P. II. ſecundi & tertii Regni pag. 8. addit *Gertrudim*, Godefridi Barbati conjugem, & *Yuncam*, Gothelonis, Lotharingiæ Ducis, uxorem, ſed absque idoneo teſtimonio.

(1) Vid. Not. præced.

(2) Juxta *Alb. Stadenſ.* l. c. Chronographus Saxo *Hermannum* quoque l. c. memorat.

(3) Veram *Comitum Ravensbergenſium* ſeriem & Genealogiam, e genuinis ſuis fontibus grutam, vide in appoſita *Tabula Genealog. XV.* cui brevem ſingulorum Comitum adjiciemus deſcriptionem. Primus ergo, in cujus poſteros Comitatus Ravensburgicus hereditario jure tranſiit, fuit

HERMANNUS I. de *Calverla*, ſive *Calvelle*, qui ducta Ethelinda, Ottonis, Saxoniæ Ducis Northeimenſis, filia, Comitatum Ravensbergicum obtinuit, defunctus anno 1150. *Alb. Stadenſ.* ad a. 1105. *Chronogr. Sax.* ad a. 1111. Hunc Lothario, Duci Saxoniæ, affini ſuo, in prælio ad Catulariam ſylvam contra Henricum V. Imp. adhæriſſe, refert *Schaten.* Ann. Pad. T. 1. p. 682. Hic quoque procul dubio eſt Comes de Ravensberge, quem *Erdw. Ertman.* in Chron. Oſnabr. p. 211. Philippo de Cazenellenboge in expugnatione caſtri Holtenſis adſtitiſſe, atque ideo liberas ſedes in Middendorpe, & judicium lignarium in Marka, ſive Litkermarcke, acquiſiviſſe memorat. Filios ipſi tribuit *Alb. Stadenſ.* l. c. *Ottonem* & *Henricum*, qui Philippo Imperat. adhæſit, & ejus Diplomati apud *Leibnizium* S. R. B. T. II. pag. 271. ſubſcripſit, poſtea Ottonis amicus factus, ejus quoque Tabulis ſubſcripſit apud *Meibom.* T. 3. p. 160. *Hermanni* quoque meminit *Chronogr. Saxo* l. cit. Ex his patri ſucceſſit

OTTO I. quem Friſiam intraſſe, ac multitudine Friſonum proſtrata glorioſum rediiſſe, refert *Gobel. Perſ.* apud *Meibom.* T. I. p. 269. Tabulis quoque tum Conradi II. Imperat. an. 1146. apud *Aubert. Miræum* in Cod. Diplom. p. 124. & Henrici, Saxoniæ Ducis, an. 1152. apud *Stangefol.* lib. 3. p. 305. ſubſcripſit. Ejus filius & ſucceſſor fuit

HERMANNUS II. qui Philippo Archiepiſcopo adhærens, ab Henrico Leone una cum Simone, Com. Teckleburgico, & aliis ſociis, in campis Hallerfeldenſibus juxta Oſnabrugam cæſus fuit. *Helm.* in Chron. Slav. T. II. S. R. B. p. 645. *Chron. Both.* T. III. pag. 317. *Cranzius* in Saxonia lib. 6. c. 39. *Alb. Stadenſ.* ad an. 1181. *Schaten.* T. 1. A. P. ad an. 1177. Literis quoque Philippi Archiepiſcopi, Abbati Corbejenſi de teloneo Nuſſienſi datis, quas *Schaten.* T. I. ad a. 1180. refert, ſubſcripſit. Ob fidelem vero Friderico I. & Philippo Archiepiſcopo adverſus Henricum Leonem opem præſtitam, hoc proſcripto, Angariæ caſtrum cum vicino tractu obtinuit. *Schaten.* ad a. 1181. Anno 1185. idem Comes fundationi monaſterii Marienfeldenſis, & reſtitutioni Bernhardi, Com. Lippienſis, in feuda amiſſa, ob auxilium Henrico Leoni præſtitum, teſtis adfuit. *Stangefol.* lib. 3. p. 321. Hermannum noſtrum bello ab Hermanno, Epiſcopo Monaſterienſi, petitum fuiſſe, atque Bilefeldia capta, ejus mœnia non ſolum deſtructa, ſed & cives ejus, in ſignum paſſæ tunc cædis, coactos fuiſſe, omnium quercuum in vicinia cacumina amputare & ramos, memorat *Schaten.* T. II. A. P. ad an. 1203. Anno dein 1207. bellum geſſit cum Simone Tekleburgenſi, in quo is quidem occi-

Digitized by Google

thoribus melioris notæ de eadem observare potui, breviter consignabo. Ernestus igitur Brothufius in historia narrat, Hermannum Ravensburgium tempore Henrici Aucupis cum

occisus, Hermannus vero, & filius ejus Otto, capti fuere, unde inter utriusque filios excitata dissidia Adolphus, Archiepiscopus Colon. an. 1231. composuit. *Kleinsorgius* apud *Stangef.* lib. 3. p. 218. Anno tandem 1225. Hermannus noster magnis beneficiis a Friderico Imperatore, ejusque filio Henrico fuit ornatus, de quibus *Schaten.* T. II. A. P. p. 73. ex vetustis Tabulis hæc refert verba: *Celebris Friderico Imperatore & Henrico filio Rege inter Westphaliæ Proceres Hermannus Ravenspergensis Comes, cui ob præclara virtutum, bellorumque decora ab Henrico Rege an. 1225. donatus Vechtensis Comitatus, oppidumque Emdæ cum arce: additumque non modo jus monetæ in urbe Bilefeldensi & Emdana, sed & duplici telonio cumulatus est, quorum alterum in Vlote ad Visurgim, alterum Embdæ in oppido ad Amisim habuit, omniaque hæc beneficio D. Engelberti impetrata, qui tunc Henrici Regis juramentum moderabatur.* E tribus filiis, quos ipsum habuisse testatur *Kleinsorgius* ap. *Stangef.* p. 218. successit patri

LUDOVICUS I. inter quem & fratrem ejus lis de paternis ditionibus dividendis exorta fuit, ita tandem Simonis, Episcopi Paderbornensis, arbitrio composita, ut Ludovicus Comitatum Ravensbergensem retineret, Ottoni autem fratri Comitatum Vechtensem, Vlotham & Emdam relinqueret, quas ditiones Ottonis vidua Sophia & filia Juditha Episcopo Monasteriensi partim donarunt, partim vendiderunt. *Stangefol.* lib. 3. p. 370. *Schaten.* T. II. p. 74. Expeditioni quoque adversus Stadingos interfuit, qua de causa Bernhardus, Archiepiscopus Bremensis, anno 1235. nonnullas terras in feudum ei concessit, juxta Tabulas Archivi. Anno 1244. jus Advocatiæ in cœnobium Schildecense, atque insequenti anno jus Patronatus Capellæ in oppido Bilefeldensi, ejusque exemtionem ab Ecclesia Parochiali impetravit. *Schaten.* T. II. pag. 30. Castrum Ravensberg, quod Bernhardus, Comes Lippiensis, ejusque militares a tempore Henrici Leonis adhuc tenebant, recuperavit, transactione Herivordiæ in conventu Episcoporum Paderbornensis, Bremensis & Monasteriensis, & Comitum, Bernhardi Lippiensis, & Ludovici Ravensbergensis, multorumque Nobilium an. 1257. facta, de qua vid. *Schaten.* T. II. pag. 92. Anno tandem 1260. defunctus, relictis ex Adelheida, Comitissa de Raceburg, duobus filiis, Ottone successore, & Ludovico, Episcopo Osnabruggensi.

OTTO II. cum quo, ut & fratre, litem habuerunt Ludolphus & Bernhardus fratres de Gesmele, compositam an. 1264. juxta literas apud *Schaten.* T. II. p. 106. Fœdus quoque adversus latrocinia istius temporis cum Episcopo Mindensi, aliisque vicinis Principibus anno 1277. iniit Otto; idem *Scriptor* p. 132. Legibus insuper in civitate Bilefeldensi sanctis, Parochialem Ecclesiam Divæ Virginis Mariæ, ut & collegium XII. Canonicorum, fratrum suorum Hermanni, Præpositi Tungrensis, Ottonis, Canonici Osnabr. Ludovici & Bernhardi consensu, ibidem instituit, ut Tabulæ ejus anni 11. Idus Julii testantur, & *Ertw. Erdman.* in Chron. Osnabr. pag. 225. quoque his verbis refert: *Nobilis Otto, Comes in Ravensberg, de anno Domini 1293. 11. Idus Julii, atque Hadwig, sua Comitissa, Deo & beatissimæ Virgini Ecclesiam Collegiatam, quam intitulare voluerunt eandem intemeratæ Virginis Mariæ in Bilefelde, Paderbornensis Diœcesis, quam anno ex tunc proxime præterito cum consensu & auctoritate Reverendi Domini Ottonis, Episcopi Paderbornensis, fundarunt, bonis, possessionibus & prædiis tam rusticis, quam urbanis, servis & etiam colonis dotaverunt, immunitatem & libertatem tribuerunt, & ab omni advocatia eorum & suorum absolverunt, & duodecim præbendas, quatuor Presbyteriales, & quatuor Diaconales, & quatuor Subdiaconales, ibidem esse voluerunt, accedente ad hoc etiam consensu sæpe fati nostri Antistitis Ludovici, qui etiam tunc in minoribus constitutus Præpositus fuit Ecclesiæ S. Johannis Osnabruggensis, & Nobilium, Hermanni, Præpositi Tungrensis, Ottonis, Canonici Osnabruggensis, Ludovici & Brunonis, ipsorum fratrum, filiorum & heredum legitimorum, Comitum prædictorum, prout Privilegia desuper conscripta & sigillata, apud Capitulum ejusdem Ecclesiæ beatissimæ Virginis Mariæ collegiatæ asservata, pleniùs attestantur.* Perperam itaque *Stangefol.* p. 335. institutionem ejus Ecclesiæ Ludovico, Episcopo Osnabrug. adscribit, & ad annum eam referens 1213. ad *Ertw. Erdmanni* testimonium provocat. Uxorem habuit *Hadwigen*, quam e Comitibus Lippiensibus originem duxisse vulgo scribunt; Comitissam vero de Rittberg fuisse, testatur *Schatenius* T. II. p. 174. indeque est, quod Otto, Episcopus Paderbornensis, frater Hedwigis, Ottonem, Comitem Ravensbergensem, affinem suum appellet in Diplomate apud eundem *Scriptorem* p. 175. Ex hac vero conjuge quatuor, ut ex citato Diplomate fundatæ Parochialis Bilefeldensis, & *Ertw. Erdmanni* testimonio adducto patet, suscepit filios, *Hermannum*, Præpositum Tungrensem, *Ottonem*, Canonicum Osnabruggensem, *Ludovicum* & *Bernhardum*, (male *Brunonem* vocat *Ertw. Erdmannus*,) e quibus patri successit

LUDOVICUS II. quem *Schatenius* P. II. p. 187. Episcopum Osnabruggensem fuisse scribit,

Digitized by Google

cum Gerhardo Julio, & Arnholdo Clivio, ludis Equeſtribus Magdeburgi interfuiſſe. Gobelinus vero Perſona, Decanus Bielefeldenſis, in Coſmodromico ſuo ſcribit, Comitem Ra-

bit, ſed eum patruo ejus confundit, qui Præpoſitus primum Eccleſiæ S. Johannis Oſnabruggæ, poſt obitum vero Conradi Kittbergici anno 1301. Epiſcopus Oſnabruggenſis electus fuit. Vid. *Ertw. Erdmann.* l. c. ubi & in cit. Diplom. Ludovicus, Præpoſitus & Antiſtes Eccleſiæ Oſnabruggenſis, diſtinguitur ab Ottonis II. filio *Ludovico*, quem Autor noſter patri ſucceſſiſſe exiſtimat. Breve tamen temporis ſpatium Comitatui præfuit, nec memorabile quid geſſit. Succeſſit ipſi filius

OTTO III. qui cum Epiſcopis Monaſterienſi, Paderbornenſi & Mindenſi caſtrum Angarium, ex quo Simon, Comes Lippienſis, vicinos infeſtabat, obſedit & expugnavit, Simone capto, atque his conditionibus tandem dimiſſo, ut caſtra Angarium pariter ac Rode deſtrueret, ſolveretque 4000. Marcas pro illatis damnis, Vadibus datis Ottone Teckleburgenſi, Johanne Bentheimenſi, Alberto Swalenburgenſi Comitibus, aliisque. *Ertw. Erdmann.* p. 222. 223. *Schaten.* T. II. A. P. ad a. 1302. *Hamelm.* p. 611. Auxit quoque Comitatum emto anno 1315. Dominio Holtenſi pro 350. Marcis, *Schaten.* pag. 233. eodemque jure anno 1321. a Gerhardo, Comite de Swalenberg, acquiſitis omnibus ejus Miniſterialibus ac Vaſallis, qua de re vide Gerhardi literas apud eundem *Scriptorem* p. 251. Confirmatis anno 1326. Privilegiis Civitati Bilefeldenſi, circa annum 1330. obiit. Conjugem habuit *Margarettam Montanam*, filiamque unicam ex illa ſuſcepit, *Margarettam*, Gerhardo, Wilhelmi primi, Ducis Juliacenſis, filio primogenito, nuptui datam, quibus matrimoniis Comitatus Ravensbergenſis, Ducatusque Montanus & Juliacenſis, tandem conjuncti fuerunt. Succeſſit vero ipſi circa annum 1330. frater

BERNHARDUS, ut ex pacto quodam, inter ipſum & Ludovicum, Haſſiæ Landgravium, de Succeſſione in Comitatu Ravensbergenſi, eodem anno inito; atque ex literis, quibus anno 1331. proprietatem Decimæ in Halle a Decano & capitulo Oſnabruggenſi acquiſivit; ut & aliis, quibus anno 1332. dotalitium Margarethæ, fratris viduæ, auxit, apparet. Circa annum tandem 1346. defuncto, uxoris Margarethæ nomine ipſi ſucceſſit

GERHARDUS, ut patet ex Tabulis, quibus Dethardus de Sloen partem caſtri ſui Lymberg Alardo & Svedero de Bouſche, ſub pacto reluitionis, conſenſu *Gerhardi* anno 1347. obligat. De cujus liberis & poſteris vid. ſupra *Tab. Genealog.* ad pag. 449. Anno 1360. in ludo Equeſtri occiſo, ſucceſſit filius unicus

WILHELMUS, qui anno 1362. Privilegiis & juribus ordinum Ravensbergenſium & civitatis Bilefeldenſis confirmatis, anno 1368. in bellum incidit cum Florentio Wevelinchovio, quod hujus Epiſcopatum Caſtellani Ravensburgenſes infeſtarent. *Ertw. Erdmann.* pag. 231. Poſtea ſocietate anno 1373. cum Ottone, Comite Teckleburgico, inita, bellum geſſit adverſus *Simonem*, Comitem Lippienſem, eumque captivum duxit, & diu in cuſtodia detinuit, qua de re vid. idem *Scriptor* pag. 234. Vivo adhuc patre in Comitatu Ravensbergenſi ſucceſſit

ADOLPHUS, ut patet ex literis, quibus anno 1395. Privilegia Hervordienſium confirmavit. A quo iterum frater

WILHELMUS, qui, Epiſcopatu Paderbornenſi poſtea relicto, uxorem duxit *Adelheidam* Teckleburgenſem, Comitatum Ravensbergenſem circa annum 1404. adminiſtrandum accepit, mortuus Bilefeldiæ anno 1428. ibique cum uxore, ſequenti anno defuncta, ſepultus, ut teſtatur hæc Monumenti ipſorum in Eccleſia Novi Oppidi Bilefeldenſis inſcriptio: ANNO DOMINI MCCCC XXVIII. IPSO DIE CECILIÆ VIRGINIS, OBIIT WILHELMUS ILLUSTRIS DOMICELLUS DE MONTE, COMES DE RAVENSBERG. Et altero latere: *Anno Domini M CCCC XXIX. ipſo die Gregorii Papæ, obiit nobilis Adelheidis de Teckleburg, Comitiſſa de Ravensberg, conthoralis, quorum animæ requieſcant in pace.* Succeſſit ei filius

GERHARDUS, Adolpho patruo absque liberis anno 1437. defuncto, Dux quoque factus Montium & Juliæ, in cujus tempora cruentum illud bellum inter Adolphum, Ducem Cliviæ, & Theodoricum, Archiepiſcopum Coloniæ, ob civitatem Suſatienſem incidit, in quo licet neutras ſequeretur partes, pacemque inter eas reſtitui admodum laboraret, multa tamen a peregrinis populis, quos Archiepiſcopus in auxilium vocaverat, in Comitatu Ravensbergico paſſus fuit damna, ut *Ertw. Erdmannus*, Scriptor æqualis, p. 257. 258. *Hamelmann.* pag. 398. aliique referunt. Vide quoque ſupra p. 452. de liberis vero ipſius *Tab. Geneal.* p. 449. e quibus patri anno 1475. ſucceſſit

WILHELMUS, qui pactis cum Johanne II. Duce Cliviæ, Ordinum conſenſu an. 1496. initis, hujus filio Johanni unicam ſuam filiam atque ex aſſe heredem *Mariam* in matrimonium promiſit, ditionibus utrinque in perpetuum unitis, jureque primogenituræ tam inter he-

Digitized by Google

Ravensburgium Frisios potenter domuisse, & insignem ab eis victoriam retulisse. Ortwinus Ertmannus in Chron. Episcop. Osnabrugensium (cujus Epitomen Hermannus Hamelmannus anno 1564. edidit,) testatur, Comitem quendam Ravensburgium, cujus nomen tamen non exprimit, Philippo Cattimeliboco, Episcopo Osnabrugensi, in ordine 25. in arcis & dominii Holtensis, post septem annorum obsidionem dediti, excisione anno 1144. suppetias tulisse, & propterea liberas sedes in **Middendorpe/** cum judicio lignario Holtensi, consecutum esse. Sequentibus temporibus Viri equestris dignitatis de Warendorp judicium in Dissen cum suis villis, Loder, Hilter & Glane, quas ab Ecclesia Osnabrug. in feudum habuerunt, Comiti Ravensburgio vendiderunt. Filius Hermanni primogenitus Otto, juxta eundem Kleinsorgium, Judithàm, Ludovici IV. Thuringiæ & Hassiæ Landtgravii, filiam, duxit; ex eaque Hermanno filio & successore genito, anno 1226. mortuus est. Ottonis hujus Ravensburgici, ejusque filii Hermanni, Philippus Heinsbergius, Colon. Archiepiscopus, in institutis monasteriis Breidlarienſi & Schedano anno 1170. mentionem facit, ubi eos cum Henrico Arnsbergio, Eberhardo, ejusque filio Arnholdo, Altenanis, Henrico Frotzbergio, Bernhardo Lippiensi, Conrado Rudenbogio, Rabone de Marca, Henrico de Vure, Gerhardo, Advocato Colon. Henrico Volmunsteinio, Hermanno, Camerario Episcop. Rechezone de Molenheim, Hermanno de Unterbeck, Eberhardo de Padtbergh, Ludolpho, Henrico & Joanne de Gotener, Thincone de Susato, Adelberto & Hildegero, Villicis Brunsteiniis, testes citat. Crantzius lib. 6. Saxoniæ, cap. 39. indicat, Hermannum, Comitem Ravensburgium, in castris fuisse Philippi Hinsbergii, Archiepiscopi Colonienſis, contra Henricum Leonem, Saxoniæ Ducem, anno 1181. prope Osnabrugam infœliciter dimicantis. Idem Crantzius lib. 11. Sax. cap. 17. sic loquitur: Hervordenses, a Comite Lippiæ adjuti, cum Osnabrugensibus pugnarunt, & hostes numero plures prælio excipientes, ubi diu paribus armis & animis certassent, victoria tandem potiti Hervordienses, 60. ex hostibus, aliis fuga elapsis, captivos abduxere. Hermannus, ejus nominis II. juxta eundem Kleinsorgium, Ludovicum succeſſorem, Ottonem, Ulcovii ac Vechtæ Dominum, & Hermannum, Præpositum Tungrensem, reliquit. Ludovicus cum Wilhelmo Julio, Adolpho Montano, Adolpho Mar-

---

heredes masculos, quam sequioris sexus confirmato, magisque stabilito. Wilhelmo itaque anno 1511. defuncto, ut in ceteris ejus ditionibus, ita in Comitatu Ravensbergico quoque succeſſit

JOHANNES, filius Johannis II. Ducis Cliviæ, cujus tempore Reformatio Religionis in Comitatu Ravensbergico cœpit, ut pluribus exponit *Herm. Hamelmannus* in *Hiſt. Renati Evangelii in Comitatu Ravensb.* p. 833. & seqq. *Op. Hiſt. Genealog.* Patrem anno 1539. defunctum excepit filius

WILHELMUS, qui pactis cum Abbatissa Hervordiensi, *Anna* Limburgica, anno 1547. 20. Maji initis, jura Superioritatis territorialis in civitatem Hervordiensem acquisivit, qua de re vid. Not. ad pag. 465. atque ibid. Tabulas hujus cessionis. Ceterum Wilhelmus noster non solum judicia collapsa in meliorem redegit ordinem, ut docet ejus Proceſs-**Ordnung in der Grafſchafft Ravensberg,** anno 1556. Dusseldorpii impressa, sed & Reformationi Religionis admodum favit, statutis capituli Bilefeldenſis ipsius juſſu a Caspare Groppero anno 1575. ut docent Acta in Cod. Diplom. No. CLIX. correctis, atque Pontificis Jurisdictione Ecclesiastica in ditionibus suis sub pœna culei sublata, ut in actis publicis inter capitulum Schildecense & Wilhelmum his verbis refertur: **Dieſer Hertzog Wilhelm hat die geiſtliche** Jurisdiction **in ſeinen Landen ſo gar verboten, daß Er innen Säcke aufhencken laſſen, worin diejenige, ſo ſolcher geiſtlichen** Jurisdiction **halber etwas anzubringen oder zu tentiren ſich unternehmen würden, geſtecket, und als** proditores Patriæ **erſäuft werden ſolten, wie ſolches aus einem in** Anno 1568. **an damahligen Gohgrafen zu Bileſeld abgegangenen Befehl mit mehrern zu erſehen, wobey es dann auch Dero** Successor **und Sohn, Hertzog Johann Wilhelm höchſtrühmlich bewenden laſſen, und nimmer verſtatten wollen, daß ſich ein Fremdder in dieſen Landen der geiſtlichen** Jurisdiction **angemaſſet.** De incrementis vero Reformationis in Comitatu Ravensbergensi vid. *H. Hamelm.* l. c. Ceterum nimiam duritiem Nobilium in suos Rusticos edicto publico coërcuit, quod vide infra in Cod. Diplom. No. CLX. Patrem anno 1592. mortuum secutus fuit filius

JOHANNES WILHELMUS, post cujus obitum Comitatus Ravensbergensis eadem fata habuit cum ceteris ejus ditionibus, atque pactis inter Electores Brandenburgenſem & Neoburgicum 1666. initis, priori cessit, qua de re vid. pluribus supra p. 360.

Digitized by Google

Marcano, Simone Spanheimio, Godefrido Arnsbergio, Theodorico Isenburgio, Henrico & Walramo Limburgiis, Walramo de Monfoye, Alberto de Hurde, Henrico de Volmunſtein, in fœderis tabulis, inter Conradum Hochſtedenum, Archiepiſc. Colon. & Engelbertum Isenburgicum, Epiſcop. Oſnabr. an. 1248. in annuntiat. B. Mariæ Virginis conſcriptis, rei geſtæ teſtis citatur. Hic Ludovicus ex uxore Ottonem ſucceſſorem, & novum Ludovicum, Epiſc. Oſnabrug. genuit, an. 1260. vita defunctus. De Ludovico autem Ravensburgio, Epiſcopo Oſnabrugenſi in ordine 33. ex Crantzii lib. 8. Metrop. c. 24. Chronic. Erromi & Gobelini Coſmodromico conſtat, quod Vir magni animi Simonem, Lippiæ Comitem, multa ex arce Engerenſi, antiquo Saxonum propugnaculo, damna diœceſi inferentem, cœperit, & vinctum in urbis carcere, dem Bock dicto, in ſextum usque annum captivum detinuerit, donec die Kiliani anno 1305. transactione facta, Comes Simon cum filio Bernhardo, Præpoſito Paderbornenſi, datis nobiliſſimis quibusque obſidibus, Ottone Tecklenburgio, Joanne Bentheimio, Alberto Swalenbergio, Comitibus, ſe Engerenſem arcem everſurum, & caſtrum atque oppidum Rhedam intra dies a relaxatione 15. deſtructurum, nec unquam per ſe, vel poſteros, reædificaturum, jurejurando præſtito promittens, Brunoni Ravensburgico, fratri Epiſcopi, illud in pignus tradens, Epiſcopo denique 4. millia Marcarum argenti numerans, dimiſſus eſt. Idem Ludovicus contra Engelbertum Marcanum, Julii, Tecklenburgii, Arnsburgii, Waldeccianí, Lonenſis, Rietbergii & Tremoniæ Comitum, Epiſcopi item Monaſterienſis ſuppetiis ſubnixum, pugnavit, eumque anno 1308. devicit, ſed a miniſtro proprio, Comiti Marcano incumbenti, ex errore vulneratus, triduo poſt occubuit. Otto autem, nominis II. Ludovici Epiſcopi frater, patrisque ſucceſſor, ex uxore Hædewiegſe Ludovicum II. ſucceſſorem, Hermannum, Præpoſitum Tungrenſem, Ottonem, Canonicum Oſnabrugenſem, & Brunonem accepit, anno 1298. aut circiter, mortuus. In Chronico Haffiaco Wilhelmi Dilichii, an. 1617. edito, narratur, Ottonem, Landtgravium Haſſiæ, Henrici infantis filium, anno 1326. mortuum, Adelheidem Ravensburgiam uxorem duxiſſe, ex qua Henricus, Ferreus dictus, prognatus. Ex Henrico, altero Hermanni filio, Ludovicus deſcendit, cujus gnatus Otto Margaretham, Adolphi, Comitis Montani, an. 1348. defuncti, filiam & hæredem, uxorem duxit. Etſi enim Adolphum quoque & Wilhelmum filios, Margarethæ fratres, genuiſſet, quia tamen hi, patri obſtreperi facti, vindicta divina ipſos proſequente, ante patrem extincti fuerunt, tota Montium hæreditas ad iſtam eorundem ſororem, poſt obitum parentis, pervenit, ex qua viciſſim Otto Ravensburgius unicam tantum filiam, itidem Margaretham dictam, genuit, Gerhardi Juliaci, Wilhelmi primi Ducis primogeniti, uxorem. A quibus parentibus viciſſim VVilhelmus I. Montium Dux, prognatus, qui viciſſim ex Anna Palatina, Roberti Imp. filia, Adolphum ſucceſſorem, & Robertum atque VVilhelmum, Epiſcopos Paderbornenſes, edidit: Ex quibus VVilhelmus, dignitate Epiſcopali reſignata, ex Anna Teckleburgica, an. 1415. ducta, Gerhardum; Hic denique ex Sophia Saxonico-Leoburgica iterum VVilhelmum, omnes Juliæ & Montium Duces, Comitesque Ravensburgicos produxerunt. Poſtremi filiam & hæredem Joannes, Dux Cliviæ, Comesque Marchiæ, accepit, & ſic omnes has Provincias fœliciter copulavit, ut ſupra prolixe dictum eſt.

SERIES
COMITUM RAVENSBURGICORUM ſedecim.

Porro ex his omnibus, quæ hactenus ex diverſis authoribus attulimus, colligere non eſt difficile, ſeriem Comitum Ravensburgicorum talem eſſe:

Primus & proſapiæ hujus illuſtris parens Hermannus Calvelenſis fuit, Idæ, Ottonis, juxta Albertum Stadenſem, an. 1105. Bavariæ Exducis, filiæ, maritus, qui, juxta Kleinſorgium, filiis binis, Ottone & Henrico, ex illa relictis, an. 1172. in fata conceſſit.

Otto primogenitus, patrisque ſucceſſor, Comitum ſecundus, ex Juditha, Ludovici IV. Thuringiæ & Haſſiæ Landtgravii, filia, Hermannum ſucceſſorem genuit, anno 1226. mortuus.

Hermannus, nominis ſecundus, Comitum tertius, ex uxore Ludovicum ſucceſſorem, Ottonem, Ultovii ac Vechtæ Dominum, & Hermannum, Præpoſitum Tungrenſem, ſuſcepit.

Digitized by Google

Ludovicus, Comitum quartus, ex uxore Ottonem ſucceſſorem, & Ludovicum, Epiſcopum Oſnabrugenſem, edidit, anno 1260. vita defunctus.

Otto, nominis ſecundus, Comitum quintus, ex uxore Hædwiege inter alios Ludovicum ſucceſſorem accepit, anno 1298. aut circiter, extinctus.

Ludovicus, nominis ſecundus, Comitum ſextus, Ottonem III. genuit.

Otto, nominis tertius, Comitum ſeptimus, maritus fuit Margarethæ Montenſis, Adolphi filiæ, & per eam, fratribus binis, Adolpho & VVilhelmo, ante patrem mortuis, poſt hujus fata Comitatum Montanum cum Corvino copulavit, & ad filiam, cognominem Margaretham, Gerhardi Julii uxorem, derivavit.

Hinc igitur Gerhardus Julius, VVilhelmi primi, Juliæ Marchionis & Ducis, filius, Comitum Montenſium ultimus, Ravensburgicorum vero in ordine octavus factus, ex eadem VVilhelmum primum, Montium Ducem, Ravensburgicum vero Comitem in ordine nonum, ſuſtulit; Cujus filii Adolphus, Comitum decimus, Robertus & VVilhelmus, Paderbornenſes Epiſcopi, fuere.

Adolphus vero, quia ſine liberis obiit, Gerhardo VVilhelmo, fratris filio, quia abdicato Epiſcopatu, Annam Teckleburgicam duxerat, ex eaque ipſum genuerat, tum Ducatus, Montanum & Juliacum, tum Comitatum Ravensburgicum reliquit. Cujus filius VVilhelmus filiæ Mariæ, Joanni, Duci Clivenſi, Comitique, copulatæ, easdem iterum tradidit, qui ex ea VVilhelmum novum, isque Johannem VVilhelmum, ultimum Juliæ, Cliviæ, Montium Ducem, Comitemque Marcanum & Ravensburgicum, procrearunt, uti ſupra prolixe dictum.

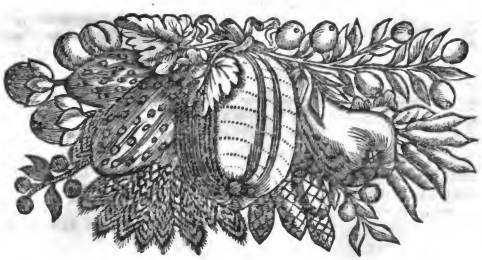

Pro-

Digitized by Google

Provinciarum Cliviæ, Juliæ, Montium, Marchiæ, Ravensburgiæ Coronis, quæ eſt *Leonis Geldrici* in Tetrarchiis ſuis, ſibique ſubjectis Baronibus, & inferioris ditionis Dominis, adumbratio.

Provinciæ Geldriæ origo, ſitus, amplitudo, fluvii, incrementa, & per quatuor Tetrarchias progreſſus.

Origo Geldriæ.

Geldriæ originem quod attinet, Provincia hæc, ut etiam vicina Julia, primitus ſub Regibus Lotharingiæ & Auſtraſiæ fuit, Auberto enim Miræo in Annalibus Belgicis teſte, Ludovico, Francorum Rege ultimo, ſine liberis ſub annum 987. defuncto, Carolus, ex Ludovici, (1) Lotharingiæ Ducis, filia, vidua, natus, Lotharii, Francorum Regis, fratrem, regnum hoc, ſibi ex paterna & avita poſſeſſione debitum, quod Hugo Capetus, (2) Pariſienſis Comes, invaſerat, anno 990. armis repetiit: Sed per fraudem a Capeto interceptus, Aureliæ ad Ligerim in carcere ſub annum 991. ſatis conceſſit. (3) Hoc igitur tempore, nempe anno 990. (4) & non 978. ut Chron. Holl. & Seelandiæ, & ex eo Bernhardus Furmerius exiſtimant, Ann. Friſ. l. 6. quo Carolus, Ludovici Lotharingi filius, Franciam Orientalem, ad quam Geldria quoque, ſicuti jam diximus, pertinebat, adminiſtrabat, (Caroli Calvi enim regnum Moſâ terminabatur,) vivebant apud Nierſam fluvium duo fratres, VVichardus & Ludolphus, Ottonis, ut quidam volunt, Pontini Dynaſtæ, filii, qui Geldriæ Præfecti ab Impp. conſtituti, occiſo quodam monſtro, (5) quod in aquis latebat, ac incolas multis incommodis afficiebat, ab ejus voce & colore Geldriam condidiſſe perhibentur: erat illud monſtrum, ut ajunt, immane quoddam & venenatum animal, ſub maſpilo delitescens, agros devaſtans,

(1) Ita hæc corrigenda: *Carolus Ludovico IV. R. G. ultramarino, ex Gerberga, vidua Giſelberti, Lotharingiæ Ducis, natus, Lotharii, Francorum Regis, frater.* Pace enim cum Ottone I. Imperatore facta, jure omni in Lotharingiam ſe abdicavit Ludovicus, atque Gerbergam, viduam Giſelberti, Ottonis ſororem, in matrimonium duxit. *Otto Friſing.* in Chron. lib. 6. c. 19. Ex illa vero hos filios ac nepotes ſuſcepit:

LUDOVICUS IV. *tranſmarinus.* Ux. *Gerberga.*

Lotharius, R. G.	*Mathildis*, ux.	*Carolus*, D. Lotharingiæ	
|	*Conradi*, R.	& Brabantiæ. Ux.	
Ludovicus, R. G. ignavus.	Burgundiæ.	1.) *Bona.*	2.) *Agnes.*

1.) *Gerberga*, ux. Lamberti, C. Lovan.	*Otto*, Dux Lotharingiæ.	2.) *Ludovicus* Barbatus. Stirps Landgrav. Thuringiæ.	*Carolus.*	*Hadwida.*	*Ermengardis.*

(2) Filius *Hugonis Magni*, quem vero non Roberti fortis, ſed Odonis, f. Eudis filium fuiſſe, oſtendit *Pagius* Hiſt. Crit. T. III. p. 770. hancque ejus Genealogiam ibi tradit:

ROBERTUS *fortis.*

Odo.	*Robertus.*
|	|
Hugo M.	*Richarius.*
|	
HUGO *Capetus.*	*Rudolphus*, R. G. *Boſo. Hugo.*

(3) Suſceptis in carcere duobus filiis, Carolo & Ludovico Barbato, cujus nepos Ludovicus a Lothario Imperatore Thuringiæ Landgravius conſtitutus fuit. *Sagittarius* in Epiſt. de antiquo Thuring. Statu. *Tenzel.* in Supplem. Hiſt. Goth. p. 347. & ſeqq.

(4) *Pontanus* ad annum 879. hoc refert.

(5) De qua fabula *Petrus Scriverius* in Notis ad *Henrici Aquilii* Chronic. Geldr. p. 4. merito *Quæ*, inquit, *hæc Aquilius de immani illo & venenoſo animali commemorat, etiam alii Geldrici Scriptores tradunt. Ex quorum fide iſta Autor noſter. Sed an fidem mereantur, etiam atque etiam prudens cordatusque Lector conſideret. Sane ego, ne quid contra animi mei mentem aiſſimulem, mera deliramenta febricitantium ac feriatorum hominum commenta reputo, & fabulas.*

Digitized by Google

ſtans, ac pecora animaliaque minora per occaſionem devorans, adeoque noxium, ut ob id incolæ, agris ei vicinis deſertis, alio ſe conferrent. Eo autem necato, arci a clamore *Gelre, Gelre,* (1) nomen indiderunt. Hæc fabula eſt: rei autem veritas fabuloſo involucro regitur, quod ita aufert, & ſimul venenatam beſtiam a Geldria depellit Bernh. Furmerius in Annal. Friſiis. Erat, inquit, tunc in ea regione palus, & ex ea ſcaturiens amnis, qui totum ſua inundatione agrum reddebat infeſtum. Hic amnis Gala dicebatur, hodieque in Tabulis Geographicis ita pingitur, ut in Nierſam fluvium deſinat, quem cum aggere coërcuiſſent iſti duo fratres, ad ejus oſtium ædificarunt oppidum, quod *Gæle door*, tanquam Galæ oſtium, & per contractionem, *Gælder* eſt dictum, quemadmodum cives ejus oppidi hodieque pronuntiare ſolent: Sicut enim Hercules inter cætera monſtra Archeloum fluvium ſuperavit, extra ripas diffluentem, & agro Calydoniorum vicino vaſtitatem inducentem, ideoque a Poëtis (2) ob alveorum obliquitatem, quæ cornua dicuntur, Taurum appellatum, hujus vero Archeloi cornu altero dejecto, vel præciſo, copiæ cornu, ut iidem poëtæ fabulantur, enatum, id eſt, ubertas agrorum & abundantia omnium fructuum provenit; Eundem in modum, Gala rivo inter ſuas ripas contracto, & in Nierſam deducto, agri confines, a monſtro exundante liberati & exſiccati, fructuoſi ſunt effecti, cum antea ejus diſpendioſa vaſtitas, ad inſtar monſtri, agrum redderet inutilem. Laudandi igitur fratres illi, Geldriæ conditores, qui haud aliter, quam Hercules compreſſo Archeloo Calydoniorum, ita illi horum incolarum agros fœcundos atque fertiles effecerunt, adeoque patriam locupletarunt.

In alia longe ſententia eſt Jeſuita Browerus in ſuo (3) S. Meinwerco, Epiſcopo Paderborn. 10. qui non fratres illos binos, ſed Wichmanni ex Adela filia nepotem, ipſum ſcilicet Meinwercum, Epiſc. Paderborn. in ordine 10. re ipſa Draconem occidiſſe vult, inque rei præclare geſtæ memoriam, hunc a ſe interfectum in mappa depingi curaſſe, ac monaſterio ſuo Abdinchofio Paderbornenſi donaſſe, adeoque non in facto, ſed perſona tantum erratum fuiſſe. Hic Meinwercus Comes Geldrus a Theiſterbandt (4) vocatur a Caſp. Bruſchio in Germ. Epitomes Tom. 1. Et a Willegiſo, Archiepiſc. Mogunt. Goslariæ

(1) Alii vero a *Gerlaco*, Præfecto Geldriæ, alii a Gelrenſibus incolis, quaſi Gallis Rhenenſibus, alii a *Galedoor*, quaſi *Galæ* fluvii oſtio, alii a Celtis, **Celters**, f. **Kelters**, **Gelders**, alii a *Geldaba* Caſtri & Regionis nomen derivant. Vid. *Pont.* lib. 1. pag. 27. *Scriverius* in Notis ad *Aquilium* p. 5.

(2) Vide *Horatium* lib. 6. Oda 14. *Virgilium* Georgic. lib. 9. *Strabon.* lib. 4. ubi cornu copiæ, Tauro ablatum, fertilitatem agrorum, poſtquam hi a fluviorum inundatione liberati fuerunt, deſignare ſcribit.

(3) In Notis videlicet ad vitam *Meinwerci*, quam *inter Sidera Illuſtrium & Sanctorum Virorum, qui Germaniam præſertim magnam olim rebus geſtis ornaverunt*, anno 1616. edidit, correctiorem vero exhibet *Leibnizius* T. 1. S. R. B. No. 36.

(4) Tam paterno, quam materno genere e *Wittekindi & Hermann. Billing.* Saxoniæ Ducum, ſanguine eum ortum fuiſſe, oſtendit *Leibnizius* in Præfat. ad T. 1. S. R. B. No. 27. & 36. hoc Schemate, ex quo conſanguinitas *Meinwerci* cum *Henrico S.* ſimul apparebit:

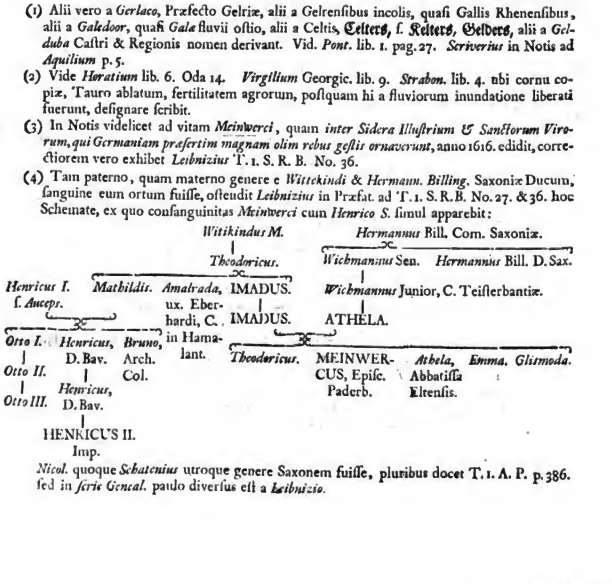

Nicol. quoque *Schatenius* utroque genere Saxonem fuiſſe, pluribus docet T. 1. A. P. p. 386. ſed in *ſerie Gencal.* paulo diverſus eſt a *Leibnizio.*

Digitized by Google

riæ authoritate Henrici II. Imp. propinqui ſui, anno 1009. conſecratum, urbem Paderbornenſem muris cinxiſſe, ſupremum templum inſtauraſſe, & poſt 27. annorum ἐπισκοπὴν anno 1036. obiiſſe, ab eodem affirmatur. Sed nos hujus Hiſtoriæ fidem Jeſuitæ relinquimus.

Et ex Ægidio Gelenio, Canonico Colon. ad S. Andream, adhuc aliam mythologiam fabulæ addimus: quippe qui in ſua Hiſtoria S. Engelberti Montani, Archiepiſcopi Colon. anno 1633. evulgata, de ferina tyrannide & dominatu eam interpretatur illorum Harpyarum, qui, ut incolas iſtorum locorum emungerent, *Geldre, Geldre, nummos, nummos*, imperioſis ſuis vocibus clamavere, a qua ſubditos Wichardus & Ludolphus fratres ereptos, libertati ſuæ reſtituerunt. Sed nimis ridicula eſt hæc nominis Geldrici Etymologia, ſicut ipſi etiam Gelenio viſum, qui idcirco, in notis poſtea editis, Patris Brouweri ſententiæ acceſſit. Utramque vero Furmerius dextra Mythologiæ explicatione ſatis refutaſſe videtur: Dynaſtas autem primos Geldriæ Pontinos, alii inquilinos Viros nobiles, alii ex proſapia Theiſterbandica ortos fuiſſe volunt. Geldria ipſa a Gelduba Taciti, (1) a qua alii eam deducere ſatagunt, longe alia eſt. Viculus enim hodie adhuc ad Rhenum ſupereſt in itinere, quod recta a veteribus Noveſium ducit, Gelb nominatus, ubi Gelduba olim ſtetit: Geldria autem a Rheno vel ſex milliaribus Germanicis diſtat, ſi Geldubam reſpicias, ut vere Bernh. Mollerus, quem ſupra quoque adduximus, in deſcriptione Rheni:

In miſeris pauper latitat Gelduba ruinis,
Eminus ad lævam fluminis illa ſtetit.
Dicitur arctato Gelbis jam nomine firma,
Contigua pagum parte Lyena videt. (Sin.)

Satis de origine: Situs eſt, (2) quod a Septentrione Friſiam & Sinum Germanici maris, vulgo **Suyderſee**; ab Oriente Cliviæ Ducatum; a Meridie Juliacum attingit: Brabantia & Hollandia eam ab Occidente reſpiciunt. Regio eſt campeſtris, montibus omnino carens, ſed paſſim ſylvis ac nemoribus ornata, omnium rerum fertilis, præſertim frumenti fœcunda, & ſupra modum paſcendis pecoribus, ob pratorum ubique viridantium luxuriem, apta, adeo ut ex ultima Dania emacerata armenta huc ſaginanda mittantur. *Situs, amplitudo & fertilitas Geldriæ.*

Fluviis (3) irrigatur quatuor celeberrimis, Rheno, Moſa, Vahali & Iſſla. Nierſa quoque illabitur. *Fluvii Geldriæ.*

Rhenus, ut ex curſu ejus, ſupra (4) generaliter annotato, hoc repetamus, ad propugnaculum Batavicum Grevewerdanum, hiatum Vulpis efficiens, primo dividitur, (5) & Vahalim a ſiniſtris emittit, qui inde ad Zephyrum labens, Noviomagum a ſiniſtris, & a dextris Tedium alluit, & inſulam, quam Vahalis læva, Moſa dextra, attingit, conſtituit: Ad arcem vero Leoninæ rupis Vahalis, nomine omiſſo, ſolius Moſæ appellatione gaudet: prout ex Bernhardi Molleri deſcriptione Rheni apparet, qui, poſtquam curſum ejus usque ad tecta Telonarum proſecutus eſt, ita porro canit:

Se minus ipſe capit, qui ſuſtulit omnia Rhenus
Flumina, non oneri ſufficit ipſe ſuo.
Non fluviis conſtat, terra veſtigat hiante,
Auſugium terra pulſus hiante fremit.
Terra pavet Rheni toties exploſa, Tridente
Cedit, iter fluvio præbet ubique fugam.
Dividitur Rhenus, fluvio disjuncta bicorni
Pignora fert, fluvio pignoris iſta loco.
Solis ad occaſum defertur gurgite Valis,
Et prior eſt natu Valis, at amne minor.

(1) Lib. 6. Hiſt. c. 26. 32. 35. de quo vid. ſupra p. 22.
(2) In cujus, ut & ſoli deſcriptione prolixi ſunt *Pontan.* lib. 1. p. 2. & ſqq. *Schlichtenh.* p. 3. & ſqq.
(3) De quibus vide laudatum *Schlichtenhorſt.* lib. 1. §. 15. 16. 17. & ſupra paſſim.
(4) Pag. 12. & pag. 128.
(5) Atque tribus tandem oſtiis ſeſe in mare effundit. Vid. ſupra p. 31.

Digitized by Google

Valis ubi Rheno vadit dejectus, eadem
Parte Telonarum tecta jacere vides.
Insula discedit cognomine prodita vulpis,
Longius ad spatium reddita jure venit.
Septem Neomago discedit millia passum,
Neomagum læva Valis abire videt.
Urbs non tota levat surgenti mœnia colle,
Ast aliqua planum parte lutosa tenet.
Nil, fateor, Bajis, Latio præluceat in orbe,
Nil & Neomago Geldria majus habet.
Valis habet dextram, sed jam Lentina fluentis
Succubuit, Valis mersa furore latet.
Neomago centum stadiis labente retrorsum,
Teilium ripæ Valis adesse facit.
Teilio Valis Mosam cedente salutat,
Ut quatuor passus mille peregit iter.
Mutua junxerunt simul ac amplexibus ora,
Insula dissolvi protinus ora videt.
Hæc stadiis centum longo protensa meatu,
Quatuor at passus mille sed arcta coit.
Cæruleo levam distendit flumine Mosa,
Cæruleo dextram flumine Valis obit.
Insula finitur, medio dum limite Valis
Mœnia Bomeli gurgite læva quatit.
Latius advecta subigit, dum Najade fluctus
Imperio Mosam deficiente capit.

De Mosâ in Provincia Julia dictum.

Cluverius de tribus ostiis Rheni.

Isala (1) male a Plinio & Pomp. Mela Flevi nomine appellatus, cum potius Nabalia sit, cujus ostium quoddam Flevus Velordum quasi in angulo a sinistris, Westerfurdam a dextris habet, sed modico flexu in Septentrionem delatus, a dextris præclarum oppidum Dœsburgum alluit: juxta vero illud Isalam novum antiquior influit. Hic in Westphalia ortus, & prope Mariæ Vallem progressus, Ringbergam & Diengdenum longinquo deserit, Werdenbruchiam & Werdam præteriens, ingentes longe lateque paludes efficit, Iselburgum, provinciam Anholtinam, Lancfurdum alluens, a dextris Alpham fluviumi accipit, qui itidem ex Westphalia scaturiens, non procul Velenam deserit, & Ranstorptam, Gœmenum, Borcanum, Rheam, Bocholtiam alluens, tandem Isalam illabitur, & Alpha hoc flumine accepto, Ulftenum præterit, Swanborgum castrum, Burgiacum oppidum, præterea Olstanum, Dotichemenum, Capellinum, vulgo Keppel/ Dœsburgum alluit, & sub hoc Isalam novum influit. Isala vero novus a sinistris Dierenium & Spancranium, a dextris Steenderam, a sinistris Vichmondum amittit & deserit, a dextris etiam proxime Bronckhorstium attingit. Apud Zutphaniam Isalæ a dextris fluvius Bercola ex fœnifero prato, (der Speckhuiser Wische dicto,) præter auxiliares ex gurgitibus Holthusii & molaris aggerum aquas promanantes, non procul a Bidrebeca ad castrum Hamerem/ a tribus fontibus ita appellata, ortus, D. Ludgeri & Vorlonico torrente rivo itidem in campo Hamerensi, qui fossam castrensem influit, acceptis, Bercolæ in Burschapia, Luthen/ junctus, nomen accipit, & inde Cœsveldiam, Gescariam, Stattonium, Vredenam, & reliquias desertæ arcis, Hyburgum, Borculoum, Lochemum, Galilæam & Zutphaniam præterlabitur. Idem Isala in circium iter mutat, læva Tuoldenium remotius habet, Velsenam proxime alluit eadem parte, a dextris Olstenum & Vigionum præterit, a sinistris Vesreniam possidet, & fluvium Grifftium atque oppidum Hattenum, Daventriæ proximum, a sinistris, inde quoque Isala cœnobium tenet Aquæ claræ, eademque parte Zallichium, altera Villenum alluit viculos: parvam deinde circumfluens insulam,

(1) Vid. Not. supra pag. 31. & *Altingium* P. I. p. 115. ubi ab Y *aqua* & *Sala*, quo nomine depressius solum, cui aqua superstare solet, vicinis populis veniat, appellatam existimat.

Digitized by Google

lam, Campos a ſiniſtris, oppidum florentiſſimum, habet, ubi Iſala mari commixtus, a dextris Vidrum ſive Vechtam (1) fluvium, a tribus fontibus ita nominatum, habet. Ex his fontibus primus ſupra Darveldiam ebulliens, Burloniam minorem alluens, circa Grothoveum molas circumagit. Secundus, apud villam Levordinganam exortus, Rocholtum alluit. Tertius ex colle apud Sacellum Annæ dirutum profluit: Ipſe vero Vechta inter Schoppingiam & Egenradum labitur, fontem limpidiſſimum ex templo Schoppingenſi, quod extra vicum eſt, & plurés alios ex monte Schoppingano a dextris digerit; Metiloniam & Langenhorſtiam præterit, a dextris vero Alpham apud pagum Laur/ ex colle natum, & limpidiſſimo flumine pratum ſacrum diſſecantem, nunquam vero flumine deficientem, tenet; in quem Scalfurda apud villam Hœmodiam, ex colle profluens, villamque Temmingianam alluens, juxta villam Löhoff labitur; ipſe vero Alpha, flumine, dicto Auſterbecke/ accepto, Steinfordiam præterit, Vettringiam, Onæum, Scuttorpium, Northornum alluit, & juxta Fronsbergas Vechtam influit; ſicut ex ſequenti Bernhardi Molleri deſcriptione metrica in Rheni diagraphe patet:

Quondam foſſa fuit Druſi, nunc Iſala fertur,
Hæc quoniam Druſi facta labore fuit.
Rhenus in occaſum lacerato diffugit amne,
Tendit in exortus Iſala, curvat iter.
Eſt locus ad lævam, qui dicitur angulus, illi (Iſelordt.)
Iſala ſubducto nomen ab amne dedit.
Weſterfurda ſubit, Zephyri trajectus in orbem
Dicitur, ad dextram culmina ſpectat aquis.
Annatat antiquus Druſiburgi mœnia fluctu
Iſala, quem nitidis innatat Alpha vadis.
Fontem Weſtphalicis educit tractibus Alpha,
Jugera Veleni divite radit aqua.
Cernitur allati Ransdorpia fluctibus Alphæ,
Paſcua Gæmeni fluctibus Alpha rigat.
Flumine Borckenum fœcundans divite, Rheam
Exigua pulchram ſede vemuſtat aquis.
Ejus & obſequio Bocholtia vapulat amnis,
Arbor ab eventu fugina nomen agit.
Alpha ſed ulterius dum præpete labitur unda,
Iſala mox ſenior devorat ejus aquam.
Iſala Weſtphalici delabitur æquora ruris,
Ad Mariæ Vallem pronus adornat iter.
Defluus averſo Ringbergam deſerit amne,
Culmina Dungeni longius amne rigent.
Et Werdenbroicbiæ defertur ad atria, Verdam
Præteriens ſegni rure palude tegit.
Iſelburgiacæ cognomina deſtinat arci,
Totus Anholtinæ tecta cohortis adit.
Culmine Lancfurdi ſimul ac deſcivit, ad Alpham
Pervenit, hunc rapido dexter ut amne bibat.
Præterit Ulftænum Cygni, defertur ad arcem, (Schwanenburgh.)
Mœnia Burgiaca ſpumifer urbis obit.
Præterit Ulftænum, labente citiſſimus unda
Ad Dotichimeni tecta feracis abit.
Cominus audenti Kepelinum gurgite lambit,
Mœnia Dœsburgi cominus alta ferit.

Hic

(1) Vidrum, cujus *Ptolemæus* Geograph. lib. 2. c. 11. neminit, fluvium eſſe cum Vechta eundem, cenſent quoque *Cluverius* lib. 3. c. 17. *Ryckius* in Not. ad *Taciti* Annal. lib. 1. c. 70. aliique. Nomen vero Occidentalis Amiſis oſtii, atque ita appellatum eſſe, quaſi Weiter, quod oſtium illud latius fuerit, quam Orientale, contendit *Altingius* P. I. p. 131. cui Cl. *Spenerus* in Notit. German. Antiqu. p. 72. adſtipulatur.

Hic novus & ſenior conjungunt Iſala fauces,
Junior aſt patulo digerit ore ſenem.
Junior Auſonii nam dicitur Iſala Druſi,
Iſala ſed ſenior tempore, rarus aqua.
Quo veniat tandem, qui terminat omnia finis,
Junior in calamos Iſala rurſus eat.
Læva Dierenium ſubterfluit Iſala longe,
Culmina Spancraniæ longius eſſe videt.
Parte Steenderam dextra proſpectat abeſſe,
Optima vix fluvius cernere caſtra valet.
Obviat averſus Brunchorſtia fluctibus urbe,
Iſala dextrorſum proſpicit ire lareis.
Inferius paulo Brumenum proſpicit: ejus
Tecta ſiniſtrorſis ſpectat adeſſe vadis.
Longius averſo Vichmondum flumine dexter
Deſtituit, pagi tecta ſubire nequit.
Limite Dæsburgi Brunchorſtia longius extat,
Nam quatuor paſſus mille remota venit.
Viginti ſtadiis Brunchorſtia ſemovet urbem,
Bercola quam liquido Weſtphalus amne ſubit.
Bercola diverſæ ſortitur nomina vocis,
Quin etiam fonteis connumerare gravor.
Paſcua Specbuſi primo ſunt pervia fonti,
Adpoſitum lardi nomen adepta domo.
Unda lacum, creſcens veluti piſcina, reſtagnat,
Nomen ab Holtbuſo mutuat orbe lacus.
Hinc aliam vaſto reficit fervore paludem,
Quæ geminis nomen ſumit inane molis.
Bidrebeca molis vicino proxima calle,
Deſtinat in medio ſemita calle lacum.
Limite deducens Hameranum ſemita recto,
Ad ſtreperas amnem ſpectat abire rotas.
Bidrebeca tribus generet quod fontibus undam,
Fontibus accepit nomina ferre tribus.
Urbis id antiquæ confert inſigne, quod illic
Triplicis in clypeo linea conſtet aquæ.
Bercola procedit, trini prædatur & amnis
Flumina, prolabens ductile flectit iter.
Præſulis acceptat Ludgeri poſtea rivum,
Nomina de puteo Præſulis iſte capit.
Bercola ſortitur, quod dat Vorlonia flumen,
Iſta Monaſteri clade notatur humus.
Bercola collecto rapitur dum latius amne,
Ex alia ruris parte receptat aquam;
Illa ſed exurgens Hamerani prodita campo,
Undiſona Caſtrum deveneratur ope.
Eruta metitur caſtrenſis rudera foſſæ,
Hic geminas uno circulat amne molas.
Flumine Luthenas riguo perfertur, & illic
Talibus augeri Bercola geſtit aquis.
Sed non ante fuit, fertur quod Bercola nomen,
Nomen at incertum contulit ora loci.
Dum tot colligitur rivis, tot flumina paſſim
Digerit, arrepto clarior amne fluit.
Excipit berboſo Cœſeldia jugere flumen,
Urbs veteri credit numen ineſſe cruci.

Ber-

Bercola præluſtri ſimul ac deſcivit ab urbe,
Geſcareas curſu tentat adire caſas.
Statlonium læto petitur torrente, Vredena
Ingenua pollens virginitate ſubit.
Bercola fragmentum deſertæ præterit arcis,
Arcis & antiquæ rudera purgat aquis.
Præterit Eyburgum, Berclovi præterit ædes,
Flumina Grollorum limite ducta rapit.
Mœnia Lochemi, Galilææ culmina linquit,
Pondere laſſatur fluminis inde ſui.
Omnibus occurrit Zuitphænia viribus amni,
Bercola dum Zephyri partibus urget iter.
Pronus ab urbe cadit qua ſternitur Iſala ponte,
Longius amiſſo deſinit amne vehi.
Viginti ſtadiis ſimul ac Zuitphænia quinque,
Et totidem retro granule peregit iter.
Fluminis imperium Daventria pontibus arctat,
Mercibus Emporium ſuſtinet, arte ſcholas.
Iſala paulatim dexter divertit ab Arctâ,
Nubifer hinc gelido circius orbe capit.
Læva Tuoldenum diſcedit, Welſena levam (Twol.)
Occupat, Olſtænum ſurgere dextra notat.
Urgionum dextra ſimul ac deprendit abiſſe,
Iſala Veſreniam cernere læva poteſt.
Griſtius Hulsborgi deducit jugere flumen,
Et varie lectis flumen adauget aquis.
Ut ſex & totidem ceſſit Daventria mille
Paſſibus, Hattemum flumine læva videt.
Hinc locus occurrit, claro ſortitus ab amne
Nomen, amat clauſtri læva rigare locum.
Zallichium tractu propius contendit eodem,
Iſala Vilſenium turbine dexter obit.
Inſula dividuo circumdatur obvia fluctu,
Illa ſed unito protinus amne perit;
Ater ab Hattemi quum ſedibus Iſala mille
Quattuor & totidem paſſibus egit iter.
Obvia ripali Camporum mœnia campo
Suſtinet, ad lævam ſuſtinet iſta latus.
Quattuor ut ſtadiis totidemque profunditur illinc,
Præda fit Oceano Iſala, prædo vadis.

Nierſa non longe a pago Berghio Wickradiorum ortus, & apud Geldriam, Wya fluvio accepto, Wickradiam, arcem Nierſenſem atque dominium, a ſe dictum, cum toparchia Anradienſi, ad generoſos Virmundos ſpectante, nobilitat, Milendonciam & Wachtendonciam lambit, inde caſtra, Schrævelinum municipium, Wiſſenium, Wezanum, Hattenfeldiam, Calbeccenſem arces alluit, Gochiam tranſit, ac ad novi clauſtri cœnobium, Nœrgenam, Driesbergam & Hamkenam arces, & ab his Gennepiam tendens, ibidem ſe cum Moſa conjungit. De quo ita Bernh. Mollerus in deſcriptione Rheni:

Gennepium ſertur duplex, præcurrit utrumque,
Qui gelido cedens amne Niærus adeſt.
Urbs paulum ripa Moſæ ſemota videtur,
Proximus ad Moſæ cornua pagus abit.
Wachtenduncana veniens tellure Niærum,
Nobilis advectum Geldria flumen obit.

Digitized by Google

Provincia Geldrica tota ab oppido, & caſtro ei contiguo, Dynaſtarum Pontanorum avito, denominationem accepit, & primum per Præfectos, Advocatos ſeu Tutores octo, deinde Comites, & denique Duces adminiſtrata fuit.

Tetrarchias hodie continet quatuor, inter quas *Neomagenſis* prima, cujus territorium regni titulo (1) decoratur, ideoque Metropolis ejus antiqua merito dicta. Succedit *Ruremundana*, ſpatioſa, ob urbis & agri amplitudinem, appellata. *Comitatus Zutphanienſis*, olim Selemenſis dictus, tertiam Tetrarchiam, loco licet intermedio ſitam, amplitudine tamen ſua, & quia Comitatus alios binos, Montanum & Brunckhorſtanum, ambitu ſuo complectitur, præcipuam efficit, idcirco vocatam locupletem; per conjugium Ottonis Naſſovii ſecundum, cum Sophia, VVichmanni, ultimi Zutphaniæ Comitis, filia, initum, Geldriæ conjunctam. *Arnhemienſis* denique ſequitur, ab urbe metropoli, quæ aulæ quoque & Dicaſterii ſedes eſt, ſpecioſa nominata, Velaviam Inſulam, inter Rheni oſtium & Iſalam interjectam, & ad mare usque protenſam, ambitu ſuo complectens.

Neomagenſis Tetrarchia urbes complectitur, (2) Neomagum, Thielam, Bommeliam; quibus olim Gravia, Bura, Cuilenburgium oppida, ab Arnholdo Egmundano Principe avulſa; pagus item Gentilis, in ſuperiore Batavia, connumerabantur.

Gravia olim Comitatus Cuickienſis (3) metropolis fuit: Extincta vero Cuickiorum Comitum familia, Brabantiæ acceſſit. (4) De ejus tamen poſſeſſione & hæreditate ſæpius Brabantiæ & Geldriæ Duces certarunt, maxime vero (5) anno 1386. Johanna Brabantina, & VVilhelmus, Juliæ ac Geldriæ Dux: Tandem ejus frater Reinholdus 23. Octobr. an. 1407. urbis clientelam ab Anthonio, Brabantiæ Duce, accepit.

Burenus Comitatus, (6) a quo Dynaſtis ejusdem nomen, ab his partim mortuis, partim ditione exutis, (7) ad Egmundanos, ab iſtis ad Naſſovios Principes Auraicos per con-

(1) A Palatio Regio, quod Carolum M. ibi condidiſſe refert *Eginhardus* in vita *Caroli M.* cap. 17. Vide quoque *Joh. Smetium* in *Oppido Noviomago*. Vocatur quoque Burggrafiatus, cujus, ut & Regni finibus comprehenduntur loca Grobbeck, Mourick, Hömen, Maldin, Ewich, Wichen, Böningen, &c. *Schlichtenhorſt.* p. 33. lib. 1. *Pontan.* lib. 1. p. 49. & ſeqq.

(2) Quas multis deſcribunt *Pontanus* lib. 1. & *Schlichtenhorſt.* lib. 1.

(3) Dynaſtiam proprie fuiſſe, cujus Dynaſtæ ab alio Comitatu, forte *Arensbergia*, ſe ſcripſerunt Comites, obſervat *Altingius* P. 2. p. 108.

(4) Tanquam feudum apertum, ex quo Otto, Comes Cuickienſis, liberam ſuam Dynaſtiam a Johanne III. Brabantiæ Duce, in feudum oblatum anno 1323. recepit, ut patet ex Tabulis tum Ottonis, tum Ludovici Imperatoris, apud *Pontanum* lib. 6. p. 193.

(5) Ex quo nempe Johannes, C. Cuickienſis, Johannis Wemari filius, Wilhelmi, Geldriæ D. filiam illegitimam in matrimonium duxit, & Graviam a ſocero in feudum acceperat, commutatam poſtea cum aliis ditionibus, quod bello cum Johanna, vidua Wenceslai, Ducis Brabantiæ, occaſionem dedit, ita tandem compoſito, ut Reinaldus, Wilhelmi frater, Graviam a Brabantinis in feudum reciperet. *Pontan.* lib. 6. p. 322. *Schlichtenhorſt.* lib. 1. p. 49. ubi quoque ſeriem Dynaſtarum Cuickienſium recenſet, atque ipſam Dynaſtiam Graviæ an. 1648. nexu feudali ſolutam fuiſſe, memorat.

(6) Olim Dynaſtia, quam Otto, D. Burenus, an. 1298. feudi oblati jure recepit a Reinaldo, Geldriæ Comite, ut patet ex Tabulis apud *Pontan.* lib. 6. p. 170. Maximilianus vero anno 1492. in Comitatuum Ordinem evexit. Idem *Scriptor* lib. 11. p. 599.

(7) Ob crimen feloniæ, in Arnoldum, Geldriæ Ducem Egmondanum, 1427. commiſſum, qui Ordinum Geldriæ conſenſu Dynaſtiam illam fratri ſuo Wilhelmo tunc dedit, dotis nomine poſtea in Principes Araufionenſes, horum vero maſculis in Henrico Wilhelmo, R. Angliæ, 1702. extinctis, in Regem Pruſſiæ, Fridericum I. jure matris ejus *Luiſæ*, filiæ primogenitæ Friderici Henrici, translatam. Vid. *Pontan.* lib. 7. p. 239. lib. 9. pag. 446. & ſequens *Tab. Genealog.*

JOHANNES *Egmondanus*, uxor *Maria*, filia Johannis Arckelii.

Arnoldus, Dux Geldriæ. — WILHELMUS, Iſelſteinius, Buræ ac Lerdami Dynaſta.

Johannes. — FRIDERICUS, Com. Buranus, a Maximiliano creatus D. Iſelſt. — *Wilhelmus.*

FLO-

TAB. XVI. GENEALOGICA

DYNASTAR. ET COMIT. CUILEMBURGENSI

Balduinus, Com. Teisterbant.

Walgerus, Pr. Aquitaniæ. — *N.* - - filia unica.

Diedericus, Ux. *N.* filia Arnoldi, 12. C. Cliviæ.

Henricus, Com. Teisterbant.

GERBRANDT, D. de Bosinchen & Sœlem, obiit 925. Ux. *N.* D. de Pont.

DIEDERICUS, ob. 954. Ux. *N.* filia D. de Spyck.

N. filia, Virgo Vestalis.

WILHELMUS, in bello contra Frisios an. 993. occisus. Uxor *N.* de Rifferscheidt.

Johannes, a quo D. de *Weyden* descendunt.

Nicolaus, a quo D. de *Catz* descendunt.

JOHANNES, Ux. *N.* de Heusden, ob. 1030.

RUDOLPHUS M. ob. 1099. Ux. *N.* de Lippe.

Johannes.

HENRICUS, obiit 1120. Ux. *N.* de Tylingen.

RUDOLPHUS, Auctori nostro & aliis *Rupertus*, ob. 1174. Ux. *N.* de Hinsbergh. Conditor oppidi Cuilemburgensis.

N. filia, Ux. Domini de *Buren*, cui Dynast. Bosinchen in dotem attulit.

HUBRECHT I. D. de Cuilemburg. Ux. *N.* filia Sucerii de Zœlem.

JOHANNES I. ob. 1240. Uxor *N.* filia D. de Ghystell.

HUBERTUS II. D. de Cuilemburg, ob. 1272. Ux. *N.* de Vœren.

HUBERTUS III. D. de Cuilemburg, ob. 1296. Ux. *Gertrudis* de Arckel.

JOHANNES II. ob. 1322. Ux. 1. *N.* filia D. de Mourick. 2. *N.* filia D. de Abkoude.

N. filia, Ux. C. de Goy.

N. filia, Ux. Gisberti de Seets.

(1) HUBERTUS IV. ob. 1347. Ux. *N.* filia D. de Leck.

(2) *Henricus*, D. de Woudenberg & Schönhoven.

JOHANNES II. ob. 1377. cælebs.

GERHARD. I. ob. 1395. Ux. *N.* filia Dom. de Egmont.

Vid. *pag. seq.*

PETRUS, Ux. D. de Meer.

N. filia, Ux. D. de Vyanen.

N. filia, Uxor D. de Vliet.

N. filia, Ux. D. de Amstel.

N. filia, Ux. D. de Montfort.

N. fili Ux. D de W denbo

Digitized by Google

conjugium pervenit. Fridericus enim Egmundanus, Wilhelmi & Walburgis Morſenſis filius ſecundogenitus, Comes Burenus, Florentium, hic Maximilianum, ille Annam, Wilhelmo Naſſovio, Auraicæ Principi, 4. Idus Junii anno 1550. copulatam, genuerunt. Ex antiquis Burenis (1) Dynaſtis Ottonis mentio 1190. in primis urbis Suitphænæ privilegiis: Gœswini anno 1271. in aliis ejusdem Suitphænæ privilegiis.

Novus Otto Burenus anno 1289. hanc ſuam Dynaſtiam a Reinholdo, nominis primo, octavo Geldriæ Comite, in feudum accepit. (2)

Cuilenburgenſis regulus primus, (3) Robertus Boſichemus, anno 1164. mortuus. Ejus ſucceſſores per diverſa connubia plures. Hubertus Cuilenburgicus an. 1298. Dynaſtiam hanc a Reinholdo, nominis I. octavo Geldriæ Comite, jure fiduciæ recognovit. *De Dynaſtia Cuilenburgica.*

Rutgerus Cuilenburgicus pactis connubialibus Arnholdi Egmundani, Geldriæ Ducis, & Catharinæ Clivenſis, anno 1423. inter alios ſubſcripſit.

Gerhardus, ejus nominis II. Cuilenburgii regulus, ducta in uxorem Eliſabetha, Burræ, Borſelii, Zulæ, Sint-Martisdickii, Swickii ac Dodendalæ Domina, magnas ditiones cum ipſa accepit. Ex his natus Caſparus, Cuilenburgii, Zulæ, Hoghſtratæ regulus, & Adelheidis, quæ, patris teſtamento Burræ & Santis-Martensdyckii Domina, Friderico Egmundano, Iſelſteinii Dynaſtæ, nupſit. Caſparus quinque tantum filias reliquit, quarum major natu, licet bis enupta, nullos liberos peperit; ſecundogenita uxor fuit nobiliſſimi Viri, Joannis Palandi, ditionis Falckenburgenſis Præfecti, & filium Florentium ei genuit, qui primus Cuilenburgii Comes a Philippo II. Hiſpaniæ Rege, anno 1566. deſignatus, ob exhibitum anno eodem cum aliis libellum ſupplicem Duciſſæ Parmenſi, ab Albano proſcriptus, anno 1598. pene ſeptuagenarius obiit. Hujus filius Florentius II. hodie ſuperſtes, patris ex aſſe hæres, Comitatui, reliquisque Dynaſtiis præeſt, Catharinæ Montanæ anno 1601. ſterili matrimonio copulatus.

Pa-

FLORENTIUS, Com. Buranus, D. Iſelſt. Lerd. & Sinte-Martensdikii. Ob. 1528.

MAXIMILIANUS, Com. Buranus, Dux Iſelſt. Lerdami, &c. — *Anna*, ux. 1. Joſephi Momorantii. 2. N. Hornani C.

ANNA, ux. WILHELMI *Naſſavii*, Principis Arauſionenſis.

PHILIPPUS WILHELMUS, *ἄπαις.* — MAURITIUS, *ἄπαις.* — FRIDERICUS HENRICUS.

WILHELMUS, obiit 1560.	*Luiſa*, ux.	*Albertina*, ux.	*Henrietta*, ux.	*Maria*, ux.
WILH. HENRICUS, R. Angliæ, ob. 1702.	Friderici Wilhelmi, Electoris Brandenb.	Wilhelmi Friderici, Principis Naſſav. Diecenſ.	Johannis Georgii, Principis Anhaltini.	Ludovici Simmer.

FRIDERICUS I. R. Pruſſiæ.

FRIDERICUS WILHELMUS.

(1) De quibus vide *Schlichtenhorſt.* lib. 1. pag. 51.

(2) Quam Reinoldus Ottoni ob crimen quoddam commiſſum ademerat. Vid. *Pontan.* lib. 6. pag. 170. & 238.

(3) Dynaſtia Cuylenburgenſis, quam Philippus II. Rex Hiſpaniæ, Comitatus titulo ornavit, nunc ad Principes Waldeccianos pertinet, ad quos qua ratione ille Comitatus pervenerit, ex adjecta *Tab. Genealog. XVI.* priſtinorum ejus poſſeſſorum apparebit, cum qua conjungatur *Imhoffii* Notit. Proc. lib. 5. c. 12. *Pont.* quoque *Heuterus* lib. 6. de *Reb. Burgund.* ipſorum ſeriem tradit, ſed æque mutilam, ac eſt Auctoris noſtri. Quam exhibemus, a *Jordano Guſontio*, Droſſardo Cuylemburgenſi, cum *Hermanno Evichio*, ex hujus vero relictis ſcriniis mecum communicata fuit, eademque videtur eſſe, quam *Schlichtenhorſtius* ab *Henrico Temmingio* ſe accepiſſe, atque ſecutum ſe fuiſſe, ſcribit lib. 1. p. 53.

Pagum Gentilem in ſuperiori Batavia, a Dynaſtis ſuis nobiliſſimis a Genth ita dictum, & jure oppidanorum donatum, anno 1506. Carolus Egmundanus, Geldriæ Dux, Henrico a Genth, (1) Wilhelmi filio, in clientelam conceſſit.

Municipales præfecturæ in eadem Tetrarchia principes ſunt: Regnum Neomagenſe; Batavia ſuperior & inferior; Bommelii & Thielæ Inſulæ; Diſtrictus inter Moſam & Vahalim; Toparchia Beſtia ſive Optima, eadem quoque in fine Bataviæ ſita, cum Renoiæa & Feriaycica Dynaſtiis.

In his præfecturis equeſtris dignitatis Virorum multæ vetuſtæ arces ſunt & dominia, Perſingenſe, Ubbergenſe, Græsbecanum, Dodendalenſe, Batenburgium, Horſumienſe, Luerenſe, Ovenſe, Diedenſe, Balgoyum, Gentile, Hemertium, Millinganum, Pannerdenſe, Meinerswicenſe, Roſſumienſe, Iſendornium, Lehojum, Lindanum, Oudenwerdanum, Marſium, Wolffswerdenſe, Judermittenum, Dalemium, Puderoyum, Neder-Hemertium, Amerſoyum & Hedelium.

Secunda Tetrarchia eſt Ruremundana, cujus caput Ruremunda: (2) Minora oppida, Geldricum, Venlonum, Stralenum, Wachtendoncium, Montfortium, Neoſtadium & Herculenum.

Præfecturæ municipales ſunt octo, ſub quibus & urbanæ nonnullæ, Geldria, (3) Keſ-

(1) Ut refert *Schlichtenhorſt.* lib. 1. p. 50. Vid. quoque *Pont.* lib. 9. p. 632.

(2) Cujus, ut & ceterorum oppidorum minorum deſcriptionem vide apud *Pontan.* lib. 1. p. 32. & ſeqq. *Schlichtenh.* lib. 1. p. 59. usque ad 64.

(3) Quæ una cum Præfecturis *Keſſelia* & *Krickenbecia*, pace inter Regem Galliæ & Pruſſiæ Ultrajecti anno 1713. d. 11. Aprilis inita, Cæſaris & Regis Hiſpaniæ conſenſu, Regi Pruſſiæ ceſſerunt artic. VII. & VIII. quorum hæc ſunt verba:

VII. La Partie de la Haute Gueldre nommée juſqu' à preſent Eſpagnole, que le Roi de Pruſſe tient & poſſede & particuliérement la ville de Gueldre, les Prefectures, les Villages & les Fiefs avec toutes leurs terres, Campagnes, Cens, Emolumens, Gabelles & autre Subſides, Tributs, Colectes & Fruits comme auſſi leurs juriſdictions Feodales, Droits Seigneriaux & autres de quelle nature qu'ils ſoient & generalement tout ce qui eſt contenu dans ce Haut Quartier de la Gueldre, que Sa Majeſté Roiale de Pruſſe tient & poſſede actuellement ou en dépend, ſans aucune Exception; toutes ces choſes en general & chacune en particulier, ſont cedées a perpetuité au meme Roi de Pruſſe, par Sa Majeſté Tres-Chrétienne, en vertu du Pouvoir qu'elle en a reçu du Seigneur Roi Catholique, & demeureront toûjours à S. M. Pruſſienne, & à ſes Heritiers & Succeſſeurs de l'un & de l'autre Sexe, avec une entiére Proprieté & Souverain Domine, de la meme maniere, que les Rois d'Eſpange & eutr'eux Charles II. de glorieuſe mémoire, ont poſſede la dite Partie de Gueldre & tout ce qui eſt mentionné ci-deſſus. Excluant toutes les Reſerves, Pretentions & autres Conteſtations formées, ou à former pour troubler la paiſible Poſſeſſion du Seigneur Roi de Pruſſe, dans la dite Partie cedée; ceſſant auſſi & annullant tous les autres Pactes toutes les Conventions ou Diſpoſitions contraires à cet article en quelle maniére que ce ſoit. On ajoûte neanmoins à la dite Ceſſion, cette Clauſe expreſſe, que la Religion Catholique ſera conſervée en toutes choſes, dans les dits lieux cédez, & qu'elle y demeurera par tout dans le méme état où elle étoit avant la conquête du Roi de Pruſſe, & ſous l'Empire des Rois d'Eſpagne, de Sorte, que S. M. Pruſſienne ne pourra faire aucun changement ſur ce qui concerne la dite Religion.

VIII. Sa Majeſté Tres-Chrétienne céde pareillement à perpetuité dans la Haute Gueldre, en vertu du Pouvoir, qu'elle à reçu du Roi Catholique, tant à Sa Majeſté Pruſſienne, qu' à ſes Heritiers & Succeſſeurs de l'un & de l'autre Sexe, & leur tranporte le Pais de Keſſel, la Prefecture ou Ammanie de Kricckenbeck, avec leur Souverain Domaine en toute Propriete, de ſorte qu'il poſſede ces Etats de la méme maniere, que les Rois d'Eſpagne enjoüiſſoient & que le Roi Charles II. d'heureuſe memoire les à poſſedez avec toutes leurs Apartenances & Dependances, Villes, Bourgs, Villages, Hameaux, Fiefs, Heritages, Terres, Cens, Revenus, Emolumens, Gabelles & autres Impoſitions, Subſides, Tributs, Colleétes, Fruits, Juriſdictions feodales, Droits Seigneuriaux & autres de differente nature & generalement tout ce qui peut être mis & compris ſous le Nom des dits Etats & Juriſdictions. Aucunes exceptions ou Reſerves ne doivent porter obſtacle à cette Ceſſion, de la maniere qu'elle eſt faite, ni aucunes Pretentions ou autres Conteſtations, déja formées ou, qui pourront encore naître dans la ſuite des tems, & tous les Pactes, ou Conventions & Diſpoſitions contraires en quelque choſe à cet Article n'auront aucune force ni validité. L'Etat de la Religion Catholique ſera néanmoins conſervé dans la dite Annuanie & Prefecture comme dans le Pais cedé l'Article precédent, en telle ſorte qu'elle reſtera en toutes choſes comme elle y etoit ſous la Domination des Rois d'Eſpagne, ſans qu'il ſoit permis au Roi de Pruſſe d'y faire aucune innovation ſur cela.

Digitized by Google

Keſſelia, Montfortia, Krieckenbecia, Stralenſis, VVachtendoncia, Herculena & Middelcria: Minores vero & hæreditariæ numerantur, Vierſenſis, Horſtia, Lentia, VVellia, Afferdenſis, Blienbeccenſis, VValbeccenſis, Arlenſis, Griebenforſtana, Blitterswichienſis, Mirlœnſis, Elnptana, Stephanswerdana, Hellenradia, Swalmia, Aſſelia, Geiſterana.

In

---

cela. Sa Majeſté Tres-Chrétienne promet auſſi de faire tout ce qui eſt neceſſaire, a fin que ce preſent Article, & le VIII. precédent, qui contiennent la Ceſſion faite à S. M. Pruſſienne du Pais de la Haute Gueldre ſoient ratifiez par le Roi Catholique, dans le terme de deux mois, à compter de puis le jour de la ſignature de ce Traité & que ſa Ratification en ſoit donné au meme Roi de Pruſſe.

7. Dasjenige Theil von Ober-Geldern, ſo bißher der Spaniſche geheiſſen, und welches, der König in Preuſſen inne hat und beſitzet, inſonderheit aber die Stadt Geldern, nebſt allen Aemtern, Städten, Dörffern, Lehen, und denen Zubehörungen, Geldern, Zinſen, Renthungen, Zöllen und übrigen Einkünfften, Gefällen, Abgaben und Steuren, wie nicht weniger die mit ſolchen verknüpfften Lehns-Gerichtbahrkeiten und Ober-Herrligkeiten, auch andern Rechten, ſie mögen heiſſen und beſchaffen ſeyn, wie ſie wollen, überhaupt aller und jeder, ſo in beſagten Ober-Geldern, ſo Ihro Königl. Maj. in Preuſſen itzo würcklich beſitzen, mit allem, ſo dahin gehöret, ſonder alle Ausnahme, alles dieſes, ſo wohl überhaupt, als auch jedes inſonderheit, ſollen von Ihro Aller-Chriſtl. Maj. dem König in Preuſſen auf ewig abgetreten ſeyn und bleiben, und zwar das, vermöge der Vollmacht, die Sie von dem Catholiſchen König dieſerhalben empfangen. Es ſoll auch diß Quartier von Ober-Geldern dem König in Preuſſen, ſeinen Erben und Nachfolgern beyderley Geſchlechts, als ein beſtändiges, Eigenthum und Oberkeit. Land auf eben ſolche Art verbleiben, als die Könige in Spanien, und unter ſelbigen Carolus II. Glorwürdigſten Andenckens, ſolches ſamt alle dem, ſo allhier erwehnet worden, beſeſſen, davon denn nun und zu ewigen Zeiten alle Vorbehalte, Anſprüche, und andere Rechtsforderungen, die etwan auf ſelbiges gemacht worden, oder gemacht werden, und durch die der König in Preuſſen in deſſen ruhigen Beſitz geſtöret werden könte, auf ewig aufgehoben und ausgeſchloſſen ſeyn, wie denn auch alle und jede Pacta, Verträge, oder andere dieſem Articul zu entgegen lauffende Verordnungen, ſie beſtehen, worin ſie wollen, vollkommen aufgehoben ſeyn ſollen. Es ſoll aber beſagter Uberlaſſung dieſe ausdrückliche Bedingniß mit angehänget ſeyn, daß in den abgetretenen Orten die Catholiſche Religion in ihrem völligen und dem Stande verbleiben ſolle, wie ſolche ſich befunden, ehe der König in Preuſſen Geldern ſich bemächtiget, und wie ſie unter der Spaniſchen Regierung geweſen, derogeſtalt, daß Ihro Majeſtät von Preuſſen darinnen nicht die geringſte Veränderung vorzunehmen befugt ſeyn ſollen.

8. Ihro Aller-Chriſtlichſte Majeſtät treten ebenfalls, vermöge der von dem Catholiſchen Könige erhaltenen Gewalt und Vollmacht, ſo wohl an Ihro Majeſtät von Preuſſen, als auch Dero, Erben und Nachfolgern beyderley Geſchlechts, auf ewig ab, und übergiebet Ihnen das in dem Quartier von Ober-Geldern gelegene Land von Keſſel, das Ambt Krieckenbeck, mit aller davon dependirenden Ober-Herrligkeit, dergeſtalt, daß Sie dieſe Ländereyen mit eben ſo freyer, Gewalt beſitzen ſollen und mögen, als die Könige in Spanien ſelbige gehabt, und inſonderheit König Carl II. Glorwürdigſten Andenckens, ſolche beſeſſen, wovon alle ihre Zubehörungen, Städte, Schlöſſer, Weyher, Lehen, Erben, Ländereyen, Zinſen, Gelder, Nutzungen, Zölle und, andre Auflagen, Steuren, Bethen, Collecten, Lehn-Gerichtsbarkeiten, Ober-Herrligkeiten, und andere dazu gehörige Rechte, in keine Wege ausgenommen, ſondern vielmehr alles, ſo beſagte Staaten und Herrſchaften in ſich begreiffen mögen, darunter verſtanden ſeyn ſoll. Dieſer Ubergabe und Abtretung ſoll keine Exception oder anderer Vorbehalt in keinerley Wege zu, entgegen ſeyn, dergeſtalt, daß ſelbige je und zu allen Zeiten beſtehen müſte, und wie einiger Anſpruch oder andere Rechte, es mag ſolches darauf gemacht ſeyn, oder noch gemacht werden wollen, auch einige Pacta, Verträge, Vergleiche, dem Inhalt dieſes Articuls zu entgegen ſeyn, noch, deſſen Gültigkeit verunkräfftigen ſolten. Die Catholiſche Religion aber ſoll im beſagten Ambte, als einem im vorherigen Articul abgetretenen Lande, durchgehends in dem Stande verbleiben, darinnen ſie unter denen Königen in Spanien geweſen, ſonder daß Ihro Königl. Majeſt. in Preuſſen ebenfalls einige Aenderung vorzunehmen befugt ſeyn möchten. Ihro Aller-Chriſtlichſte Majeſtät verſprechen hiebey alles nöthige anzuwenden, daß dieſer, ſamt dem vorhergehenden ſiebenden Articul, ſo die Uberlaſſung des Quartiers von Ober-Geldern in ſich hält, von dem Catholiſchen König in Zeit von 2. Monathen, von der beſchehenen Unterſchrifft an zu rechnen, ratificiret, und ſelbige dem Könige von Preuſſen überliefert werde.

Articulo quoque X. ejusdem pacis Regi Pruſſiæ poteſtas relicta eſt, ut ditiones, e Geldriæ Ducatu acceptas, Principatus Arauſionenſis, qui viciſſim Regi Galliæ ceſſerat, nomine inſignire, eoque titulo libere uti poſſet. Hæc partis Geldriæ ceſſio Tabulis inſuper pacis, inter Regem Galliæ & Belgas fœderatos eodem tempore initæ, artic. confirmata fuit.

Digitized by Google

In Eccleſia Radenſi, juxta Vierſenſem Dynaſtiam, Engelbertus Montanus, Archiepiſcopus Colonienſis, ex donatione Erneſti, ſacerdotis Suechtelenſis, collegium 4. Canonicorum anno 1220. Gerhardo Geldriæ, Gerhardo Hornenſi & Lonenſi Comitibus præſentibus, erexit.

Herculenam alii a nobili virgine Ercka derivant. Alii quaſi caſtra Herculis dictam putant, & quidem melius. Hujus poſſeſſores primitus Canonici Aquenſes fuerunt, beneficio cujusdam Ottonis Imp. qui illam Duci Geldro poſtea reſignarunt. (1)

Neomagi origo. Neomagenſis urbis & Tetrarchiæ originem (2) ita percenſent Gerhardus Noviomagus in hiſtoria patria Batavica, & ex eo Bernhardus Furmerius (3) Annal. Phriſiorum lib. 1. cap. 3.

Communis, ſed obſcurior. Anno ante natum Chriſtum 127. Bato, Cattorum Regis filius, novercam fugiens, ad Menapium, Magi filium, Tungrorum Regem, ſoccrum ſuum, venit: qui a Menapio humaniter exceptus, in Magum arcem, Moſæ flumini adjacentem, ab eo deductus eſt, ibidemque cum ſuis aliquandiu liberaliter & pacifice habitus, ſecundo menſe adventus ſui cauſam ſocero Bato aperit, precaturque, quoniam innocens ſit, & inſidiis novercæ appetitus, fugæ ſe mandaverit, ut ſocer generum in fidem recipere, & exilio voluntario locum tutum & ſecurum dare velit. Erat autem Bato Princeps ſtatura atque forma corporis, cum morum facilitate & ſingulari prudentia inſignis, ob easque dotes non tantum ſubditis ſuis, verum etiam aliis, ad quos veniebat, jucundiſſimus. Quam ob rem nec Menapius diu cunctatus, quin ei rectum conſilium daret, jubereturque ex certa animi benevolentia, ut ſiniſtram oræ Gallicæ partem, quam a Rheni divertigio erat ingreſſus, jam cultore vacuam, usque ad Vahalis & Moſæ fluminum confluentes occuparet, occuparamque caſtellis atque arcibus contra vicinos communiret, convenisque frequentem redderet. Ea re, communi procerum conſilio, comprobata, Bato ſtatim poſt ſoceri abitum arcem, non procul a Mago ſitam, ædificare cœpit, quam a ſuo nomine Batoburgum dixit, in hodiernum usque diem ſuperſtitem: Eodem tempore & populus ejus, memoriam ſui retinere cupiens, atque poſteris tradere, alteram arcem, aliquot inde diſtantem milliaribus, condidit, quam Catvicum appellavit, quaſi dicas Cattorum perfugium. Cum autem non ita multo poſt ea pars occupatæ terræ, quæ Moſæ Vahalia dicitur, convenarum multitudini non ſufficeret, cœpit deinde Bato & alteram partem, quæ Vahali, Rhenoque & Oceano clauditur, coloniis occupare, & ne facilis in eam a vicinis eſſet introitus, ad Oceanum altero Catvico, ad initium vero Inſulæ arce Lepeca communire, totamque provinciam uno nomine a ſe Bataviam dicere. Et jam Bato multos vicos, arces, munitiones in hac ſua nova provincia condiderat, ſuisque ſubditis ob æquitatem, humanitatem atque clementiam mirum in modum erat acceptus. Cum animum ejus ſubiit cupiditas ædificandæ domus, ubi & ipſe cum uxore & liberis commode habitaret, & ex qua omnem ditionem recte & brevi manu gubernare poſſet; Igitur cum totam regionem eo fine perluſtraſſet, invenit tandem ad Vahalis ſiniſtram modice aſſurgentem clivum, a dextris collium, vallium, ſylvarum, fontiumque amœnitate, a ſiniſtris agri bonitate excellentem, ex quo in omnem partem totius provinciæ jucundiſſimus proſpectus & ſaluberrimus ſe offerebat. In eo itaque clivo Bato tum palatium ſuum conſtruxit, & ſocerum æmulatus, Noviomagum, ſicut ex bibliotheca pontificali Romana Blondus Flavius ſcribit, vel ut vulgo appellatur, Neomagum, quaſi novam amicorum domum nominavit, ut a Mago veteri, ad Moſam fluvium condito, diſcerneretur. Circa hoc

(1) Ut quoque refert *Schlichtenborſt.* lib. 1. p. 62.

(2) Quam, ut & Hiſtoriam, & Privilegia ejus Urbis, pariter ac Nummos, aliaque Antiquitatis monimenta, circa illam reperta, Clariſſimi Viri *Joh. Smetii*, pater & filius, accuratiſſime expoſuerunt libris ſuis de *Oppido Batavorum*, ſ. *Neomago*; & *Chron. Civitatis Neomagenſis* Belgice conſcripta.

(3) Placuit quoque hæc hiſtoriola *Adriano Junio* in Hiſt. Batav. cap. 1. itemque *Hoofdio* & *Vondelio*, illuſtribus Batavorum Poëtis, qui Batonem, Cattorum Principem, carminibus ſuis celebrant, vid. *Adr. Paarſius* in Antiquit. Cattwicenſibus pag. 26. 29. & 57. a *Pontano* vero lib. 1. p. 10. & *Schlichtenborſtio* fabulis accenſetur. Batavos tamen Cattorum populum eſſe, *Tacitus* Hiſt. lib. IV. c. 12. de M. G. c. 29. atque nomina locorum *Kattwick*, *Kattendrecht*, *Katſand*, aliaque Cattorum in illis oris veſtigia teſtantur. *Paarſius* ibid.

Digitized by Google

hoc autem palatium cum Bato & filius ejus Heſſus multa a convenis domicilia conjungi paſſi eſſent, ſucceſſu temporis evenit, ut locus iſte in magnam urbem coaleſceret, totiusque Bataviæ caput atque Metropolis haberetur. Heſſus Batavorum Rex fauſta totius gentis acclamatione ſalutatus, urbem hanc mirum in modum, atque ita auxit, ut inferior ejus pars a ſuo nomine Heſſi mons, indeque platea Haſſiana usque in hodiernum tempus dicatur.

Vera & evidentior.

Aſt aliis, ſicut in antiqua noſtra Geldria (1) indicavimus, quæ ex Hunibaldo, cæterisque hujus farinæ auctoribus de Tungrorum & Menapiorum Regibus vulgo afferuntur, fabuloſa nimis viſa ſunt, ideoque hæc ex limpidis potius Romanæ hiſtoriæ fontibus, quam turbidis iſtis lacunis, explicare malunt. Qui etiam, licet Neomagi nomenclaturam a novis amicis ſive colonis admittant, Bataviam tamen non tam a Bato, quam a natura loci, (2) quod ſaltus nimirum ſit paſcuis irriguis & frugibus optimus, die beter Au/ denominatam autumant.

Comprehenſio ſub Phriſia.

Bernh. Furnerius lib. 7. Annal. Phriſ. tractum hunc ſub Phriſia (3) comprehendit, cum eam veteri ſeculo, in cis- & trans-Rhenanam diviſam, totam a porta Neomagenſi ineipere, inque Sinſala, ſive Scaldi olim definere, eamque Geldros, Phriſios, Hollandos, Seelandos complecti, aſſerit, illudque epigramma (4) comprobare duplex, marmori in porta Heſſeliana Neomagenſi inſcriptum, quorum primum: HUCUSQUE JUS STAURIÆ; alterum ad ortum: HIC PES ROMANI IMPERII. Stauriam enim veteri ſeculo Phriſiorum Metropolim fuiſſe conſtat. Fuit autem Batavorum nomen non ſolum per vicinas Gallias, verum etiam per Italiam, & longius diffitas regiones, inprimis vero apud Romanos, ſatis celebre, quod ex hoc quoque elogio apparet, quod in fronte ſacelli (5) arcis Neomagi poſitum eſt: DIS MANIBUS G. JULIO CLAUD. PUDENTI NEOMA. VET. LEGXG. FAN. L. & JUNIO F. EJUS H. F. C. Quod lego: Dis manibus Gajo Julio Claudio pudenti, & Junio fratri ejus hæ fuere conſecratæ.

De Batavis ex hiſtoria Romana.

Cum

(1) Pag. 34. ubi vid. Not.

(2) Ita quoque cenſet *M. Altingius* in Notit. Germ. infer. p. 15. nimirum ut *Velua*, quaſi Waelaue, ab *arida terra*, itemque Reichenaue, Naſſau, Wetterau in ſuperiori Germania ab indole ſoli dicuntur. Laudatus *Paarſius* a βάτος, *profunditate*, Inſulæ Batavorum nomen derivat, nixus *Dionis* loco lib. 55. & convenientia nominis *Holland*, quaſi Holesland. Verum ſi hæc Dionis mens fuiſſet, non *βαταύων*, ſed *βάτουων* procul dubio ſcripſiſſet.

(3) Vid. Not. ad pag. 37. & 198.

(4) Parum accurate Autor noſter, *Pontanus* lib. 1. p. 28. & *Adamus Weſtermannus* in deſcriptione Civitatis Stavern illas inſcriptiones referunt. Ita autem ipſi, cum Neomagi olim verſaremur, illas vidimus: In ſummitate nempe lateris exterioris Portæ, qua verſus pagum Hees exitur, *Aquila biceps* cum Leone, in ejus pectore aſcendente, lapidi 5. pedum longo, & trium pedum lato, inſculpta apparet, cum inſcriptione: HUCUSQUE JUS STAURIE. Supra vero latus interius ejusdem Portæ duo capita humana, faciebus ad ſe invicem converſis, quaſi ſe mutuo oſculari vellent, in lapide exciſa conſpiciuntur, cum inſcriptione: HIC PES IMPERII. Quod ad priorem inſcriptionem attinet, voce *Stauriæ* Germanorum Steur, *tributum*, deſignari putant *Pontanus* lib. 1. p. 8. & *Schlichtenborſt.* lib. 1. p. 34. atque indicari, quod Imperatores Neomagum usque tributum exigendi jus habuerint. *Adamus Weſtermannus*, qui in dicto libro illam inſcriptionem ita legit: HUCUSQUE REGNUM STAURIÆ, fines Regni Friſiorum Neomagum usque extenſos innui putat, ſed ex corrupta verborum lectione. Procul dubio autem, ut *P. Winſemius* in Chron. Friſ. exiſtimat, iſta inſcriptione ſignificatum fuit, quod *jus Friſiorum*, quorum præcipua Civitas fuit *Stavora*, ſeſe extenderit usque ad urbem Neomagenſem. Quid autem ſibi velit altera inſcriptio cum duobus capitibus, plus difficultatis habet. Quod caſtra ſua ſæpe hic poſuerint Romani, ſic indigitari putat *Pontanus* l. c. *Schlichtenborſtius* vero, quod Neomagum ſita ſit in extremis finibus imperii. Sed nimis frigide, nullaque convenientia cum duobus capitibus humanis. Magis mihi arridet docti cujusdam Viri conjectura, quod duobus illis capitibus *Ægidius* & ejus filius *Syagrius*, ultimi Romanorum Præfecti in Gallia, repræſententur, quorum ille, ſumpto Diademate Regio, cum Friſiis, ne cum Francis in Galliam irrumperent, ita transegerit, ut non amplius Rhenus, ſed Vahalis inter ditiones Romanorum in Gallia, & Regnum Friſiorum finis eſſet.

(5) Nullam in illa inſcriptione *Neomagi* fieri mentionem, atque ita eam ſeſe habere:

DIS

Digitized by Google

Cum enim Batavis in more positum esset, juventutem, quæ ab agris colendis vacabat, militari, & inprimis equestri disciplina exercere, atque ita exercitos in exteras regiones ad stipendia facienda mittere: Ita factum est, ut bello Mithridatico aliquot Batavorum cohortes sub Lucio Cæsare, tum Achajæ Proconsule, patre Julii Cæsaris, militarent. Horum tanta virtus (1) & fortitudo fuit, ut Senatus populusque Romanus Regem & gentem Batavorum amicos Senatusconsulto ac plebiscito declaraverit. Julius autem Cæsar, mortuo patre, Batavorum cohortes in summo honore semper habuit. Hos corporis sui custodes constituit, his primam aquilam in bellis dubiis credidit, horum potissimorum opera Britanniam subegit. Durante etiam bello Gallico, Cæsar Noviomagum usque descendit, & in amicitiæ suæ erga Batavos memoriam, arcis partem, quæ Vahali imminet, Romanorum more, per suos architectos & fabros, adversus aquarum impetum, muniri fecit, ab ipsoque ea structura domus auxiliaris, (2) Batavice **dat Hulß bet Hulpen/** nuncupata est. In bello vero civili, Batavorum cohortes segregans, Pompejum vicit, & in fugam vertit. Timens enim, ne a multitudine equitum dextrum cornu circumveniretur, celeriter ex tertia acie singulas cohortes detraxit, atque ex his quartum instituit, equitatuique oppositi, quæ celeriter procurrens, infestis signis tanta vi in Pompeji equites impetum fecit, ut eorum nemo consisteret.

Cæsar lib. 3. de bello civili. Florus lib. 4. Suetonius in Octavio & Galba. Tacit. lib. 1. 2. 4. & 5.

Mortuo Cæsare Dictatore, fidelissimi in Romanorum amicitia ad Vitellii imperium usque Batavi perstiterunt. (3)

Augustus Octavius in comitatu suo multis annis eos armigeros habuit.

Tiberius corporis custodes delegit.

Regnante autem Caligula, nonnihil tam insani Principis imperium detrectantes, Romanis restiterunt.

Sub Claudio vero, reddita illis pristina libertate ac dignitate, crebris per Britannias victoriis claruerunt.

Neronis vero ac matris ejus Agrippinæ corporis custodes veteri more constituti; tandem a Galba contumeliis affecti, in patriam rediere.

Vitellius Cæsar, quum Batavorum fortitudini, victos Othonianos, acceptum referre deberet, beneficiorum immemor, luxu & avaritia Præfectorum suorum eos ad defectionem adegit. Hinc atrox bellum inter Batavos & Romanos exortum est, de quo supra (4) in Geldriæ antiquæ lib. 2. Manente hoc bello, Noviomagum, Batavorum oppidum, ab ipso gentis duce Civile, quia id adversus hostes defendere nequibat, succensum est. Tandem æquis conditionibus ab armis discessum, manente Batavis apud Vespasianum & filios ejus veteri gratia & auctoritate.

Sub Hadriano Augusto rursus corporis custodiæ adhibiti, quum multis Augustis & fidelissimi & gratissimi fuissent, imperante Septimio Severo, libertatibus & honoribus ornati, in Britanniis (ut olim) sæpe fælicissime pugnarunt. Quam grati Severo fuerint, satis declarant vetustatis Monumenta, Majorum ætate eruta, non procul a Legia

DIS MANIBUS C. JULIO CLAUD.
PUDENTI LUIDONIA VET. LEG. X. G. P. F.
AN. L. ET JUL. JUNIO E EJUS
H. F. - - C.

testatur *Pontanus* lib. 1. p. 8. & *P. Merula* in Neomago suo apud eundem lib. 1. p. 53.

(1) De qua *Tacitus* de M. G. cap. 29. *Omnium harum gentium Virtute præcipue Batavi, non multum ex ripa, sed Insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam Populus & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani Imperii fierent. Manet honor & antiquæ societatis insigne. Nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit, exemti oneribus & collationibus, & tantum in usum prœliorum sepositi, velut tela atque arma bellis reservantur.* Vid. *Adrian. Junium* in Batavia c. 5. *Cluv.* lib. 2. c. 30. *Pontan.* lib. 1. pag. 18. *Joh. Smith* in Oppido Batav. p. 106.

(2) Sive Sacellum, quod *Wilhelmus Berchemius* a Julio Cæsare in honorem Consulum R. pro Republ. occiforum, extructum fuisse scribit, ex inepta inscriptionis cujusdam, quam *P. Merula* apud *Pontan.* p. 53. refert, interpretatione, sed ejusdem Viri judicio digna, quæ mordacibus Jambis exagitetur.

(3) Ut pluribus referunt *Adr. Junius* cap. 5. *Pontan.* lib. 2. *Schlichtenhorst.* lib. 2.

(4) Pag. 67. ubi vide Notas.

Digitized by Google

gia urbe, quam a legionibus, quæ ibi caſtra habuerunt, denominatam, verisimilis conjectura eſt. His hæc inſcripta erant: (1) IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS SEVERUS AUG. ET M. ANTONIUS CÆS. COH. XV. VOL. ARMAMENTARIUM VETUSTATE CONLAPSUM RESTITUERUNT SUB VAL. PUDENTE LEG. AUG. PR. CURANTE CÆCIL. BATONE PREGENS. BATAVORUM AMICI ET FRATRES ROMANI IMPERII.

Conſtantio autem Cæſari ac Conſtantino, qui poſtea Magnus dictus eſt, & in Britannia olim commilitones, Batavi magnum momentum ad imperium obtinendum attulerunt.

Nec Juliana in pugna (2) Argentoratenſi auxiliatores Batavorum turbæ defuerunt, ſed ipſius exercitui, in pugna laboranti, animum addidere, & victoriæ cauſa fuerunt. Poſt hæc tempora barbaris Nationibus Romani Imperii provincias incurſantibus, Batavi ægre patriam ſuam tutati ſunt. (3)

Tempore vero Pipini, Francorum Ducis, Danis & Phriſiis fortiter aliquandiu reſiſtentes, tandem hoſtili vi coacti ſunt, Francorum & Regem & religionem ſuſcipere, manente tamen non ſolum ea libertate, qua a Cæſaribus donati erant, verum etiam multis modis aucta, (4) licet ab iisdem Præfectos, inter quos etiam Theodoricus Theiſterbandius, pater Beatricis, Eliæ conjugis, fuit, acceperint. *De Batavis ſub Regibus Francorum.*

Carolus etiam Magnus Noviomagam arcem collabaſcentem reparavit, & ſacellum, quod ibi Diis manibus a veteribus (5) conſecratum erat, Chriſto Servatori, per Leonem, Romanum Epiſcopum, conſecrari fecit. Ædificavit & in hac arce tribunal, (6) (quod Majorum ætas vidit,) in quo crebro inferioris Germaniæ populis jus dixiſſe legitur, unde hodieque appellatio juris in hac Republica Aquisgranum dirigitur.

Regnante Ludovico Pio Normani, claſſe Vahalim ingreſſi, totam Inſulam devaſtarunt, & Noviomagi regium palatium miri operis & magnitudinis exuſſerunt. (7)

Carolo autem Calvo rerum potiente Batavorum gens trifariam diviſa eſt. Inferior enim Inſulæ pars, quæ mutato nomine Hollandia a Phriſiis (8) dici cœperat, partim Epiſcopi *Diviſio gentis Batavicæ.*

(1) Eſt illa inſcriptio lapidis inter ruinas *Brittenburgi* ex ſententia *Junii*, juxta *Cluverium* autem lib. 2. c. 30. ſupra *Lugdunum* in vico *Roomburg* reperti, atque Hagæ Comitis in ædibus *Waſſenariis* aſſervati, quæ autem verba BATAVORUM AMICI & FRATRES non habet, ut teſtes oculati referunt. *Adr. Junius* cit lib. *Adr. Paarſius* in Antiquit. Cattvicenſibus pag. 95. *Altingius* in Notit. German. Infer. P. I. pag. 10. Inſcriptiones vero, in quibus Batavis *amicorum & fratrum Romanorum* honor tribuitur, referunt *Pontanus* lib. 2. pag. 20. *Petr. Scriverius* in Batav. lib. 1. *Gruterus* fol. 72.

(2) De qua vide ſupra pag. 82.

(3) Atque a Romanis per illas irruptiones ſecluſi, in Francorum, quos in Inſulam quoque ſuam admiſerunt, nunc Societatem ac regnum mox tranſierunt. *Joh. Smith* lib. cit. p. 58. 59.

(4) Quod ut demonſtret, lib. cit. cap. 5. agit laudatus Vir *Joh. Smith.*

(5) Julio, ut *Berchemius* ſcribit, Cæſare. Sed vide Not. ad pag. præc.

(6) Sive *Palatium*, de quo *Eginhartus* in Vita *Caroli M. Incœavit* & Palatia *operis egregii, unum haud longe a Moguntiaco juxta villam, cui vocabulum eſt Ingelheim; alterum Noviomagi ſuper Wahalim fluvium, qui Batavorum Inſulam a parte Meridiana præterfluit.* Ipſe *Carolus M.* in Diplomate, quo *Liſidunam* Eccleſiæ Trajectinæ donat, *Palatium publicum*, ſ. Imperii vocat apud *Hedam* pag. 42. Zventiboldus vero in Tabulis ſuis apud eundem *Scriptorem* p. 62. *Regium* appellat. Vid. quoque *Joh. Smith* cit. lib. p. 60.

(7) De origine Normannorum, eorumque prima in Germaniam inferiorem irruptione, qua Palatium Neomagenſe nondum exuſſerunt, ſed adveniente Ludovico receſſerunt, vid. Not. ad pag. 110.

(8) Originem nominis alii a terræ Caritate, quaſi **Holesland**, alii a Sylveſtri tractu, quaſi **Holtland**, arceſſunt. Alii ab Olennii, Præfecti Romanorum, in vicinia derivant, alii vero a Normannis ex *Hollandia* allatum fuiſſe exiſtimant, quibus ſeutentiis rejectis *Menſo Altingius* ab *Helio*, oſſio Vahalis, cujus ager vicinus primum ita fuerit appellatus, deſumtum fuiſſe ſcribit in *Notit. G. Inf.* P. II. p. 94. Quod ad tempus, quo illud nomen primum fuerit auditum, attinet, *Theodoricum V.* Comitem Hollandiæ, inſtitutum ceu Provinciæ armis in poteſtatem redactæ, more Veterum Inpp. ſuis Diplomatibus primum proſcripſiſſe *ibidem* cenſet, *Ant.* vero *Matthæus*, etſi Diploma Theodorici, cui *Altingius*, *Douſa*, aliique nituntur, ſpurium habent, circa eadem tempora tamen nomen illud innotuiſſe, atque patrem

scopi Ultrajectini, partim adventitii cujusdam Principis (1) jussa facere, jubentibus Francici sanguinis Cæsaribus, volens nolens coacta est. Hinc crebra bella exorta sunt, quæ si quis legere volet, habet Hollandorum, Ultrajectinorumque historias. Superior autem Insulæ pars, quæ etiamnum Batavicum nomen retinet, & Noviomagum caput gentis, multis annis sub Cæsaribus libera mansit.

Instauratio Neomagi. Fridericus etiam, primus hujus nominis, Augustus, dictus Barbarossa, Batavorum libertatem auxit, arcemque Noviomagam instauratam munivit, (2) ut sequens habet rythmus, atrio summi templi inscriptus:

- - Fridericus, pacis amicus,
Lapsum, confractum, vetus in nihil redactum,
Arte, nitore pari reparavit opus Novomagi.

Ejusdem derivatio ad vicinos Principes. Prima. Tandem eam Principes Noviomagorum & Batavorum libertatem ad se derivare cum imperio laborarunt.

Primus, qui id fecit, fuit Theodoricus, ejus nominis secundus, Clivorum Comes in ordine 15. Conradi filius, Volantis nomen adeptus, qui, quod Henricum III. Imp. Conradi Salici filium, Neomagi a Godefrido, Brabantiæ Duce, & Balduino, Flandriæ Comite, obsessum, asseruisset, & urbem & territorium imperiale in pignus ab eodem anno 1050. ante instaurationem & munitionem hanc, a Barbarossa factam, accepit, (3) ab Henrici III. in imperio successoribus posteris Theodorici Clivensis usque ad annum 1254. (4) continuatum.

Secunda. Quo tempore Guilhelmus, Hollandiæ Comes, Romanorum Rex, instantioribus precibus Ottonis, ejus nominis III. Geldriæ Comitis in ordine 7. persuasus, pro 21000. Marcis argenti puri, quas ei debebat, urbem & ditionem Bataviæ, sibi subjectam, arctius obligavit, pignusque Clivorum Comitibus ablatum huic contulit, (5) qui idcirco, Batavis Noviomagisque frustra contra nitentibus, Aquilæ Imperiali Leonem Geldricum adjunxit, & cum Rudolphus Habsburgius Imp. anno 1273. idem confirmasset, Neomagum cum territorio imperiali, & insula Batavorum superiori Geldriæ hactenus indissolubiliter unita permanserunt; (6) Hac denique rerum omnium vicissitudine factum est, ut insula quondam nobilissima ac potentissima, in multas ditiones discerpta, in variorum Dominorum imperium devenerit. Ab Ottonis posteris primo ad Juliæ Duces per conjugium Mariæ Geldricæ, Reinholdi primi Ducis filiæ, Wilhelmo secundo, Juliæ Duci, copulatæ, anno 1371. Ab istis ad Egmundanos itidem per conjugium anno 1423. pervenit. Quorum primus Arnholdus, ob filii sui Adolphi summam erga se impietatem, Neomagensem Tetrarchiam cum tota Geldria anno 1473. Carolo Burgundo vendidit, atque sic domui cessit Burgundicæ, cujus imperium Ordines Geldrici excusserunt.

Ab

istius Theodorici Florentium, *Hollandiæ* Comitem jam vocatum fuisse, Abbatis S. Trudonis testimonio probat in Notis ad Annales Egmondanos p. 191.

(1) Theodorici, filii Gerolphi, Comitis Teisterbantiæ. Vide *Dissertat.* supra pag. 197. insertam in fine.

(2) Teste *Rodorico* lib. 4. c. 76. ubi *Palatia*, inquit, *siquidem a Carolo M. quondam pulcherrima fabricata, & Regias clarissimo opere decoratas apud Noviomagum juxta villam Ingelheim, opera quidem fortissima, sed jam tam neglecta, quam vetustate fessa, clementissime reparavit, & in eis maximam innatam sibi animi magnitudinem demonstravit.* Erat nempe, ut ipse *Fridericus* in Diplomate apud *Joh. Smith* l. c. p. 60. ait: *Voluntatis ejus atque propositi desiderium, ut Divos Reges & Imperatores, qui ipsum præcesserant, præcipue maximum & gloriosum Carolum, quasi formam vivendi & subditos regendi sequeretur.*

(3) Vide supra p. 213. & *Joh. Smith* lib. cit. p. 61. ubi jam antea Comites Clivenses Noviomago Procuratores & Vicarios ab Imperatoribus datos fuisse refert.

(4) Rectius 1282. quo tempore Fridericus Imperator idem pignus in Ottonem II. Geldriæ Comitem, transtulit. Vid. supra p. 218. *Joh. Smith* lib. cit. p. 61.

(5) Id jam a Friderico factum erat, Wilhelmus vero quinque insuper Marcarum argenti millia, ex pignore illo solvenda, Ottoni III. adjecit. *Pontan.* p. 144.

(6) Ita tamen, ut Neomagum libera Imperii Civitas manserit, atque ei jura omnia, ab Imperatoribus acquisita, literis ejusdem Rudolphi Imp. ejusque filii Alberti, confirmata fuerint. *Joh. Smith* p. 63.

Digitized by Google

Ab omnibus vero his ſuis Principibus ſequentes accepit Neomagum cum Batavia ſua immunitates & ſtatuta. (1) *Neomagi & Batavia privilegia.*

Reinholdus, nominis ſecundus, primus Geldriæ Dux, cum conjuge ſua Sophia, anno 1328. jus inter Moſam & Vahalim provinciale definivit. Ab eodem anno eodem ſubditis, in utraque Moſæ & Nierſæ ripa habitantibus, Montfortio tantum & Herculeno oppidis exceptis, de prætoribus, ſcabinis & bonis, privilegia, matre Margaretha, conjuge Sophia, Iſabella & Philippina ſororibus, Gwalthero Keppelio, Joanne Bilandico, Ottone Haltio, Equeſtris dignitatis Viris, præſentibus, ipſa trium Regum Venlonæ conceſſa ſunt.

Anno 1335. & 1336. die Lunæ poſt annuntiationem Mariæ, Inſulis Tielanæ & Bommeliæ jus provinciale idem promulgavit.

Idem anno 1339. de Batavia Diploma, præſentibus Joanne Schelhart ab Obbendorf, & Joanne a Budberg, Mareſchalco hæreditario, promulgavit.

In bello inteſtino Geldrico filiorum Reinholdi ſecundi, primi Ducis, Reinholdi tertii & Eduardi, Neomagum huic patrocinans, partes ejus conſtanter defendit. Poſt quorum fata, cum provincia Geldrica per conjugium Juliæ accederet, Wilhelmus, Juliæ ac Geldriæ Dux, veſpera aſſumptionis Mariæ, an. 1403. præſentibus Friderico Brunchorſtano, Dynaſta Batenburgico, & Gerardo Flodorphio, de Batavia leges tulit.

Eodemque anno, Mercurii poſt Severini Epiſcopi, de Tielana & Bomelienſi inſulis, Renoica item & Beſtia, ſive Optima, præfecturis, ordinavit. Et eodem anno, Jovis poſt Bartholomæi, eodem Friderico Brunchorſtano præſente, de harum præfecturarum jure diſpoſuit; ſimiliter Reinholdus, frater Wilhelmi, anno 1409. Martis poſt Bartholomæi, de aggeribus leges tulit; idemque eodem anno de inſulis Tielana & Bomelienſi, quinta denique Novembris ejusdem anni, ipſi Neomago jus municipale definivit.

Anno 1410. 22. Aprilis, de ſuperiori Batavia, præſentibus Joanne a Wittenhorſt, magiſtro curiæ, Joanne a Roſſum, Ottone ab **Haſſten**/ Theodorico a Wilch, & Gerardo **Hagen**/ redituario, Diploma publicavit.

Anno 1411. die Martis poſt Dominicam Cantate, idem literas provinciales de Batavia, præſentibus Joanne a **Wittenhorſt**/ Joanne a Roſſum, Ottone ab **Haſſten**/ Theodorico a **Wiſch**/ Arnholdo ab **Alpen**/ Arnholdo **Pieck**/ & Gerardo **Hagen**/ redituario, promulgavit.

Sed his quoque Juliæ ac Geldriæ Ducibus extinctis, Arnholdus Egmundanus, anno 1423. in Geldria ſuccedens, Martis poſt viſitationem Mariæ, anno 1433. inter Moſam & Vahalim jus provinciale dixit.

Idem anno 1435. Jovis poſt Thomæ, præſentibus Wilhelmo Egmundano, fratre, Wilhelmo, Abbate S. Pauli Trajectenſi, Joanne a **Budberg**/ & Arnholdo a **Goer**/ redituario, de Batavia definivit, quod Martis poſt Baptiſtæ, anno 1445. iisdem præſentibus repetiit.

Idem anno 1438. veſpera converſionis Pauli; eodemque anno, Mercurii poſt Severini, de inſulis Tielana, Bomelienſi, Renoica & Beſtia, determinavit.

Anno 1447. ipſa Barbaræ, jus aggerum Tielanum & Santwichium rogavit, præſentibus Henrico a **Meer**/ Domino in **Werdenburgh**/ Joanne a **Roſſum**/ Arnholdo & Walramo ab **Haſſten**/ fratribus, Francone **Pieck**/ & Odone **Tacholtz**/ redituario.

Idem anno 1448. præſentibus Joanne ab **Hemerden**/ & Arnholdo a **Goer**/ redituario generali, Bataviæ leges præſcripſit.

Anno 1449. quarta Julii, Drielanis literas publicavit.

Anno 1453. ipſa Laurentii, eidem Bataviæ, præſentibus Wilhelmo ab Iſendorn, & Giesberto a Meeckeren, redituario, privilegia dedit.

An. 1466. Sabbathi poſt Remigii, inſulis Tielanæ & Bomelienſi literas promulgavit.

Arnholdi autem hujus Egmundani ex filio immorigero Adolpho nepos, Carolus, Geldriæ Dux, veſpera omnium Sanctorum, anno 1493. de eadem Batavia, præſentibus Wilhelmo ab Aſwien, Mareſchalcko, Alberto a Lawich, Camerario, & Gœswino a Bemmel, redituario, diſpoſuit. Idem

(1) Quæ ex profeſſo recenſent *Joh. Smith* pater libro ſæpe citato, & filius ejusdem nominis in *Chronico* Civitatis Neomagenſis, Belgice ſcripto.

Digitized by Google

Idem anno 1520. 19. Februar. de Gameren ordinavit.

Anno 1521. 6. April. præſentibus Doctore Winando, Henrico Groiff, Præfecto Herculeno, & Arnholdo Gruithuſio, Licentiato, inſulis Tielanæ & Bomelienſi privilegia confirmavit.

Anno 1522. Veneris poſt Pentecoſten, Neomago plebiſcita confirmavit, præſentibus Joanne a Roſſum, Walramo ab Haſſten / Wilhelmo Borne in Dornick, Ottone ab Appeltern & Fueren, Theodoro a Steprad, Caſparo a Linden, Domino in Blitterswich / Wilhelmo Nuiland in Falburgh / & Wilhelmo a Genth.

Anno 1532. jus provinciale & aggerum inter Moſam & Vahalim tulit. Eodemque anno, 7. Octobr. de inſulis Tielana, Salbomelienſi, Renoica & Beſtia, ordinavit.

Omnia vero iſta Neomagi & Bataviæ privilegia, ubi ſpecialiter prius de non evocando indultum, ab Henrico VI. (1) Imp. anno 1310. Spiræ Geldriæ univerſæ, adeoque etiam huic Tetrarchiæ, conceſſum, 22. April. an. 1524. confirmaſſet, Carolus V. Cæſar, victo Wilhelmo, Juliæ, Geldriæ, Cliviæ & Montium Duce, an. 1544. rata habuit. (2)

Neomagi mutationes variæ.

Anno 1466. a Joanne, ejus nominis I. Clivorum Duce, & viciſſim anno 1473. a Carolo Burgundo Neomagum obſeſſum, & ab hoc pridie Jacobi in deditionem acceptum eſt. Anno 1499. a Clevitis ſub Duce Joanne II. 1500. Neomagenſes capti, reliqui omnes ſpoliis exuti ſunt.

Templa & Monaſteria.

Eccleſiam habet collegiatam inſignem in templo urbis primario, cujus turris ipſa Valentini, ſive 14. Febr. an. 1566. fulmine tacta, & hinc campanæ, in ipſam ſuſpenſæ, diſſolutæ ſunt. Monaſterium Dominicanorum in eandem Reinholdus, Geldriæ Comes in ordine 8. poſuit.

Sub Metropoli tetrarchica hac Neomagenſi urbes inferiores (3) numerantur, Thiela & Bomelia, quibus olim Gravia, Bura, Cuilenburgia, ab Arnholdo Egmundano, Geldriæ Duce, avullæ, pagus item Gentilis in ſuperiori Batavia, accenſebantur.

Thiela.

Thielam Reinholdus, ejus nominis II. primus Geldriæ Dux, ſed tum temporis tamen adhuc Comes, an. 1335. expugnavit & munivit. Hæc in bello civili filiorum ejus, Reinholdi III. & Eduardi, anno 1361. ab hoc, & viciſſim altera Pantaleonis, ſive 28. Julii, an. 1529. tempore Caroli Egmundani, Geldriæ Ducis, obſeſſa fuit.

Bomelia.

Bomeliam Otto, nominis III. ſeptimus Geldriæ Comes, jure civitatis donavit; Eique Reinholdus, ejus filius, poſtera Lucæ Evangeliſtæ, anno 1316. privilegia ſua partim priora patris Ottonis confirmavit, partim nova conceſſit & auxit. In hac urbe idem Reinholdus anno 1303. Eccleſiam collegiatam erexit, cujus immuniratem Wilhelmus, Juliæ ac Geldriæ Dux, anno 1371. Veneris poſt Epiphaniam Domini, Decano & Capitulo conceſſit.

Ruremundæ nomenclatura.

Ruremunda ſic dicta, (4) quod Rura Orientalis ibidem in Moſam ſe exoneret, canente Poëta: *Mœnia Rurmundæ, nomen teſtantia Ruræ,*
Præterit, hic geminus flumine Moſa coit.

Origo.

Originem ſuam debet Ottoni, ejus nominis III. Geldrorum Comiti in ordine 7. qui eam cum Arnhemia, Bomelia, Harderwicia, Vada, ſive Wageningia, & Gochia, mœnibus, foſſis & privilegiis ſuis inſtruxit.

Anno 1343. Reinholdus, nominis II. primus Geldriæ Dux, Dynaſtias, Keſſeliam & Krieckenbecanam, quæ ſub hujus Metropolis Tetrarchia comprehenduntur, Geldriæ ſuæ adjecit, & Venlonam, locum in Moſæ ripa ſitum, Blariaco objectum, ne tutela nova ditio careret, eodem anno munivit.

Metropolis ambitu ſuo hodie complectitur monaſteria ſequentia:

Monaſteria.

Veſtalium nobilium ordinis Ciſtercienſis, a Gerhardo, nominis III. Geldriæ Comite in ordine 6. caſtro ſuo ibidem ſito, & Pott dicto, in cœnobium converſo, conditum, quod Cal. Julii, an. 1224. ante urbis munitionem, ab Engelberto Montano, Archiepiſcopo Colo-

(1) Imo VII. Luxelburgenſi. Tabulas vide apud *Pontan.* p. 180.

(2) Quod Sigismundus & Fridericus III. jam ante quoque fecerant. Vide Tabulas apud *Pontan.* p. 390. & 482. & 830. & 838.

(3) Vide ſupra p. 480.

(4) De origine pariter, nomine ac fatis hujus urbis, vid. *Pontan.* l. 1. p. 32. *Schlichtenh.* l. 1. p. 59.

Digitized by Google

Colonienſi, præſentibus Henrico, Montium Domino, Gwalthero ab Eil, Gerhardo & Henrico a Barsdunck, Gerardo a Rotheim, & Arnholdo a Wachtendunck, inauguratum eſt.

Carthuſianorum item & minorum S. Franciſci fratrum habet clauſtra: quorum illud idem Gerhardus, nominis tertius, Geldriæ Comes in ordine 6. cum fratre Ottone, Epiſcopo Ultrajectino; hoc Reinholdus, ejus nominis primus, Geldriæ Comes in ordine 8. ædificarunt.

In Carthuſia Ruremundana vixit Dionyſius Richel, Carthuſianus, Vir ſcriptis multis editis circa annum Domini 1471. clariſſimus, qui vicariatu quoque in eadem defunctus, poſt obitum ibidem inhumatus eſt.

Porro hæc Ruremunda, a Wilhelmo Naſſovio, Principe Auraico, 4. Auguſti, anno 1570. capta, Ordinibus ceſſit; ſed Regi vindicatam, Philippus Naſſovius 10. Auguſti, anno 1594. pro iisdem fruſtra tentavit, donec 6. Junii, anno 1632. Fridericus Henricus, Auraicus Princeps, iisdem Ordinibus eam iterum aſſeruit: Aſſeram vero 5. Septembr. 1637. Ferdinandus, Hiſpaniarum Infans & Cardinalis Regius, fratri Regi recuperavit. *Mutationes.*

Minores, quæ ſub ſe hæc Metropolis terrarchica ſecunda complectitur, urbes ſunt: Geldria, Venlona, Stralena, Wachtenduncia, Montfortia & Herculena, cum præfectura Echtia.

A Geldria toti Provinciæ, olim anguſtioribus ſpatiis comprehenſæ, nomen, cujus arcem Præfecti ejus, Dynaſtæ Pontini primitus condiderunt, ut ſupra (1) dictum eſt, urbem vero ſucceſſores eorum ad Nierſæ & Wyhæ fluvium paulatim mage magisque munierunt: Inque eam Reinholdus, nominis II. primus Geldriæ Dux, monaſterium Carmelitarum monachorum regularium anno 13 . egregium collocavit. Anno 1530. conflagravit.

Venlona, (2) a locis ad Moſam paluſtribus, quæ Venen vulgo dicuntur, appellata, in territorio Krieckenbecano Blariaco objecta, anno 1343. ut jam diximus, a Reinholdo, primo Geldriæ Duce, munita, & anno ſequenti, Veneris poſt Simonis & Judæ, privilegiis ſuis inſtructa eſt, anno 1377. a Wilhelmo, Juliæ ac Geldriæ Duce, iterumque a Reinholdo, ejus fratre, Martis poſt Margarethæ, anno 1414. præſentibus Giesberto Pieck, reditu-ario generali, & Arnholdo Bucho; ab Adolpho Egmundano vero Jovis poſt S. Agathæ, anno 1465. confirmatis. *Ex Eryci Puteani genealog. Puteana Bamelrodiorum Venlonenſium, a vicino & amico Melch. Puteano mihi communicata.*

In hac Arnholdus Egmundanus, Dux Geldriæ, Adolphum, filium refractarium, anno 1462. obſeſſum tenuit. Eadem a Carolo Burgundo 12. Cal. Julii, anno 1473. occupata. Sub Carolo denique Egmundano anno 1511. iterum a Maximiliano Imperatore, Caroli Burgundi genero, obſidione cincta, & expugnata fuit; ſicque in poteſtatem domus regiæ Burgundicæ devenit. Poſtmodum Wilhelmus, Juliæ, Cliviæ, Montium Dux, eam cum tota Geldria occupavit. Sed non longe poſt idem eam, coram Carolo V. Cæſare anno 1543. deprecatus, (3) domui Burgundicæ iterum reliquit. Donec in bello Belgico Ordinum partes amplexam 18, 28. Junii Alexander Farneſius, Dux Parmenſis, in Regis obſequium reduxit; eamque 4. Junii anno 1632. Fridericus Henricus Naſſovius, Princeps Auraicus, Regi ademit: 4. Auguſti vero an. 1637. Cardinalis regius recepit.

Ut cœnobium vero Cruciferorum in hanc urbem ſuam patriam induceret, multum laboravit Fridericus Puteanus, totius hujus ordinis Generalis, qui tamen poſt ejus mortem in ſacellum D. Nicolai, anno 1340. a nautis ſtructum, & ſacra civium ſodalitate frequentatum, anno 1399. demum introducti ſunt; Incrementa deinde monaſterium anno 1401. accepit, templumque anno 1433. ſtrui cœptum eſt.

Stralenæ (4) Abbas Siegebergenſis in Ducatu Montano cum Geldriæ Duce concurrentem jurisdictionem habet.

Wachtenduncia a familia nobiliſſima, quæ olim vel illam poſſedit, vel prope eandem

(1) Pag. 473. vide quoque *Pontan.* lib. 1. p. 33. *Schlichtenhorſt.* lib. 1. p. 61. Nunc cum territorio ſuo ad Regem Pruſſiæ pertinet. Vid. Not. p. 482.

(2) Cujus urbis deſcriptionem vide apud *Pontan.* lib. 1. p. 33. *Schlichtenhorſt.* l. 1. p. 60. & ſeqq.

(3) Vide ſupra p. 335.

(4) De qua & reliquis urbibus tetrarchiæ Ruremondanæ prolixus eſt *Schlichtenh.* l. 1. p. 62. & 63.

dem caſtrum ſuum ſtruxit, dicta eſt. Ad illam anno 1468. Adolphus, Geldriæ Dux, de Joanne, ejus nominis I. ſecundo Cliviæ Duce, triumphavit. Eadem eidem poſtea oppignorata eſt, a ſequentibus Geldriæ Ducibus redemta. Prope illam cœnobium Sandenſe Joannes a Bruichuſen, anno 1452. in terra ſancta mortuus, & Anna a Straten, conjuges, fundarunt.

Montfortium, a caſtro ejus ſorti ita dictum, anno 1343. ipſa Ægidii, Reinholdus, ejus nominis II. primus Geldriæ Dux, privilegiis oppidanorum inſtruxit.

Neoſtadium, huic vicinum oppidum, a nova ſtructura appellatum eſt.

Herculenum alii a nobili virgine Erka derivant, alii melius a caſtris Herculis. Hujus poſſeſſores primitus Canonici templi regii Aquenſis beneficio cujusdam Ottonis Imperatoris fuerunt, illuddque poſtea Principibus Geldriæ reſignarunt.

Suitphaniæ nomenclatura.

Suitphania (1) aliis a lege Salica, vel Iſala, ut antiquæ Geldriæ lib. 3. annotavimus, indeque antiquitus quoque Schlemenſis appellata, aliis denique ab inculcis terris, & humum nonniſi ad ignem pabula præbentibus, quas Vennas vocant, & auſtrali a Friſiis poſitu, ſuum nomen habere dicitur. Ipſa regio, olim Friſiorum, cum ii latius imperium ſuum extenderent, pars, ad Ortum ſupra ſe habet Cliviam & Monaſterienſem VVeſtphaliæ partem, Vredenſibus campis late ſe pandentem; infra & ad Septentrionem loca, quæ poſſeſſa olim Trajectinis ad Rhenum Epiſcopis Transiſulana (2) ideo dicebantur, ut ab his, quæ Trajecti urbi propriora eorundem ditionis erant, diſtingueretur: in quibus etiam quondam Velavia fuit, poſt Geldris conceſſa.

Quæ loca omnia Iſala amnis diſterminat, Suitphaniæ agrum etiam ab Occaſu claudens.

Primitus autem per Comites ſuos adminiſtrata, majora indies incrementa conſecuta eſt, donec urbem Metropolin cum integro Comitatu Otto Naſſovius, (3) cui Geldriæ præfectura per conjugium Adelheidis, Wichardi filiæ & hæredis, acceſſit, acquiſivit, eamque auſpiciis Imperatoris Henrici IV. anno 1079. in Comitatum Romani Imperii hæreditarium commutavit; Sophiæ, Wichmanni, Suitphæni Comitis, filiæ, ſecundis votis copulatus, non tantum in Comitatus Metropoli Eccleſiam collegiatam inſignem, cum templo eximio, in quo cum filio Gerardo inhumatus jacet, erexit, ſed ipſam quoque urbem muris, foſſis & privilegiis (4) munivit, mage magisque a ſucceſſoribus expolitam & auctam.

Augmentum Privilegiorum.

Nam anno 1190. ſub Imperatore Henrico, ejus nominis VI. Friderici primi, dicti Barbaroſſæ, filio, & Balduino, Epiſcopo Ultrajectino, ab Ottone, ejus nominis II. Henrici primi filio, & Gerhardi ſecundi fratre, Geldriæ Comite in ordine 5. omnes ei priores immunitates renovatæ & locupletatæ ſunt; præſentibus Richarde Julia uxore, Henrico filio, Henrico Guryckio, Henrico Dalheimio & Keſſelio, Joanne Ahuiſio, Ludolpho Steinfurdenſi, Henrico Borckeloenſi, Wilhelmo Brunchorſtano, ejusque fratre, Wolthero de Vein cum fratre, Wolthero Spiringh, Ottone Buereno, Richoldo de Utheren, Wernhero de Bercheim, Peregrino de Knipfelde, Theodorico Batenburgio, ejusque fratre Stephano, Ludolpho parvo, Overo de Strachel, Theodoro de Huerenfeld, & Godefrido ejus fratre, Reinhero Grondfinial, Henrico de Dalenbricht, Theodoro de Volve, fratre Comitis, Theodoro Noto, Henrico de Elbinge, Peregrino de Huerde, Wilhelmo &

(1) In vetuſtis Tabulis *Sutfenne* ſcribit, quod nomen *Cluverius* lib. 3. c. 10. ab *Uſipetibus*, incolis antiquis, alii a *dulci* paſcuo arceſſunt, rectius vero *Pontanus*, *Schlichtenhorſtius* & *M. Altingius* P. II. p. 214. a paludibus Auſtralibus, quaſi Zuyt-Venen, derivant, eamque nomenclaturam liquido confirmat, quod tractus Zuitfanienſis *ſeptentrionalis* appelletur, Noortveen, a paludibus ſeptentrionalibus. *Pontan.* l. 1. p. 33. & 63.

(2) Rectius *Transiſalana*, quo nomine ab Epiſcopis Trajectinis regio omnis, ultra fluvium Iſalam ſita, appellata fuit, atque ab iisdem juxta ordinem, quo quasdam ejus partes ſibi ſubjecerant, diviſa in Ente, Twente, Trente, id eſt, *primam*, *ſecundam*, *tertiam*; mox quartam, quintam, ſextam, &c. adjecturi, ſi tanta fuiſſet populi patientia, quanta Principum indulgentia, ut loquitur *Altingius* P. II. p. 182.

(3) Vide paulo infra *Tab. Genealog.* Comitum Zuitfanienſium & Geldriæ Principum.

(4) Quæ, ut & Jurisdictionem, clarosque Viros, quos hæc civitas produxit, pariter ac mutationes inſigniores, prolixe deſcribit *Schlichtenhorſtius* lib. 1. inde a p. 64. ad 70. & *Pontanus* lib. 1. p. 63. & ſeqq.

Digitized by Google

& Henrico de Dam, Bartholomæo de Baer, Eberhardo Pincerna, Nicolao de Vorſt, Zacharia & Jacobo de Arnheim, Jacobo de Middachten / & Arnholdo Rint, aliisque.

Deinde feria 4. poſt Dominicam Reminiſcere, anno 1271. Reinholdus, ejus nominis primus, Ottonis III. filius, Geldriæ Comes in ordine octavus, eidem Suitphaniæ, intercedentibus Henrico patruo, & Joanne, Epiſcopis Leodienſibus, immunitatem telonii Lobedeni largitus eſt, præſentibus Henrico fratre, Engelberto Iſenburgico, Præpoſito S. Petri Trajectenſi, Goeſwino Buereno, VVilhelmo Brunchorſtano, Gerhardo Batenburgico, Henrico Borckeloënſe, Joanne, dicto Bruch a Meer / & Joanne a Kuick. Idem Reinholdus, 6. poſt Epiphaniam, anno 1316. eidem mundinas, ante Bartholomæanas in Encæniis, conceſſit.

Hujus vero filius, cognomen Reinholdus II. primus Geldriæ Dux, feria 5. poſt omnium Sanctorum memoriam, anno 1316. priſtina urbi privilegia, præſentibus Henrico VViſchio, & Stephano Suilenio, confirmavit.

Idem in caſtro Roſendalio prope Arnhemium anno 1318. fecit, præſentibus matre Margaretha Flandrica, ſororibusque Philippina & Iſabella, Petro Lectano, Canonico, VVolthero Keppelio, Jacobo Mitlerio, Brunone & Joanne Dernichiis, Godefrido Tegnagelio, Balduino Aſwinio, Bernhardo Dorrenwerdano, Friderico ab Eſe, Henrico VViſchio, & Gisberto Herwienio: Idemque viciſſim Dominica prima quadrageſimali anno 1324. repetiit, præter priores præſentibus VVilhelmo Millenſe, Stephano VViſchio, Joanne Bruchuiſio, VVilhelmo Brunchorſtano, Friderico Montano, Joanne Barenſi, Henrico Borckeloënſi, Redingh Vorſtio, Eberhardo Dornichio, Hermanno ab Oſtenſe, Henrico & Theodoro Keppelio. Idem Sabbathi poſt translationem Martini in æſtate anno 1330. electionem Scabinorum civibus liberam conceſſit, & anno 1335. immunitatem telonii Venlonenſis.

Mortuo vero anno 1343. Reinholdo, primo Geldriæ Duce, filiis ejus binis, Reinholdo & Eduardo, inter ſe diſſidentibus, hic Suitphænæ, quod ſibi adhæreret, libertatem omnium teloniorum Geldricorum largitus eſt: Quo eodem anno etiam Reinhardus Schonforſtanus eidem immunitatem telonii ſui novi dedit.

Sed his quoque fratribus extinctis, VVilhelmus, Juliæ ac Geldriæ Dux, avunculis ob matrem Mariam Geldricam ſuccedens, anno 1372. privilegia priſtina Suitphænæ confirmavit, eodemque anno libertatem de tributo civium ſtatuendi addidit.

Cum autem Mechtildis Geldrica, primogenita Reinholdi, primi Ducis, filia, vehementer repugnaret, illa Mercurii poſt Agathæ eodem anno 1372. ſe non ulterius in urbe ædificaturam, privilegia priora omnia confirmaturam, teloniorum denique univerſorum immunitatem daturam, promiſit.

VVilhelmi vero, Juliæ ac Geldriæ Ducis, frater Reinholdus, ipſo defuncto, die Matthiæ anno 1410. urbis privilegia omnia rata habuit. Idem ipſa decollationis Johannis Baptiſtæ anno 1420. eidem duos mercatus annuos conceſſit, a Joanne Palatino, Duce Bavariæ, Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ Comitis filio, 19. Sept. eodem anno, itemque ab Arnholdo Egmundano ipſa Petri, an. 1442. confirmatos, quorum primus in Cal. Maji, ſecundus in feſtivitatem Bartholomæi incidit.

Cum autem horum quoque Juliæ ac Geldriæ Ducum proſapia in Reinholdo anno 1423. deficeret, Arnholdus Egmundanus, in provincia Geldrica ſuccedens, eandem urbem, poſt privilegiorum omnium confirmationem, etiam contra Daventriam, Sabbathi poſt aſſumptionem Mariæ, anno 1432. privilegio munivit. Idem eodem anno & menſe, de conveniendis tantum in urbe civibus, & anno 1440. ipſa Philippi & Jacobi, de apprehenſione facinoroſorum, indultum conceſſit.

Adolphus, Arnholdi Egmundani filius, Geldriæ Dux, Jovis poſt Agathæ, an. 1465. delicta civibus remiſit, omniaque privilegia, & in ſpecie illud, de facinoroſorum apprehenſione, confirmavit. Idem Veneris poſt Mariæ aſſumptionem, anno 1468. tres in Eccleſia collegiata præbendas a Magiſtratu urbis conferendi poteſtatem dedit.

Carolus denique Egmundanus, Adolphi filius, 27. Januar. anno 1521. cenſum cereviſiarum integrum urbi largitus eſt.

Ejusdem Suitphænæ plebiſcita, anno 1311. inita, anno 1332. in exaltatione crucis, anno *Plebiſcita.*

no 1337. die Victoris, an. 1338. die Nicolai, an. 1339. die Servatii, an. 1342. in exultatione crucis, an. 1351. veſpera Joannis Baptiſtæ, an. 1364. Mercurii poſt Viti & Modeſti, an. 1367. Solis poſt cathedram Petri, an. 1366. veſpera omnium Sanctorum, anno denique 1370. ipſa cathedra Petri renovata & confirmata ſunt.

Feudale autem aulæ Suitphanienſis jus (1) 15. Septembr. anno 1547. Carolus quintus Cæſar ratum habuit.

Unio. Eadem Suitphæna, cum oppidis ſibi ſubjectis, Druſiburgio, Dotecomio, Lochemio & Grœnloënſi, Jovis poſt Quaſimodogeniti, anno 1436. Ottoni Brunchorſtano, Dynaſtæ Borckeloënſi, Wilhelmio Montano, Baroni Bilandico, Henrico Wiſchio, Joanni a Gehmen, Friderico a Rechteren, Domino in Vorſt, Keppel & Aſperen, Theodorico a Petersheim, Domino in Haren & Bieht, Equiti, Wilhelmo a Rees, Wilhelmi filio, Seinonii a Dort, Gerhardo & Jacobo ab Hackfordt, fratribus, Joanni a Middachten/ Theodoro Keppel a Verwolden, Jacobo ab Heckeren, Theodoro Mom a Kellen, Hermanno a Keppel, Godefrido Kloick, Gerhardo a Keecken, Friderico a Stendre, Henrico ab Hövelwich/ Stephano a Kervenheim, Wilhelmo Lanſinck & Matthæo a Woldenborgh/ unita eſt: quæ unio ab Arnholdo Egmundano approbata.

Status Eccleſiaſticus. Quantum ad ſtatum Eccleſiaſticum, urbs Suitphanienſis inſignem habet Eccleſiam collegiatam, in Templo primario ab Ottone I. fundatam, & a ſucceſſoribus ejus egregie locupletatam. Continet etiam monaſterium Dominicanorum, a Margaretha Flandrica, Reinholdi, ejus nominis I. octavi Geldriæ Comitis, uxore ſecunda, erectum & dotatum.

Templi collegialis turris, anno 1446. ipſa Palmarum fulmine tacta, conflagravit; anno 1636. & ſequenti regaliter renovata eſt. Deinde iterum inſtaurata, anno 1609. 29. Martii iterum fulmine incenſa.

Mutationes. Porro mutationibus diverſis, inprimis in bello civili Burgundiæ Ducum & Hiſpaniarum Regum cum Ordinibus geſto, ſubjecta fuit.

Anno 1539. poſt Carolum Egmundanum ad Wilhelmum, Cliviæ, Juliæ, Montium Ducem, &c. pervenit, ab hoc anno 1543. ad Carolum V. Imp. Hiſpaniarum Regem, Burgundiæ Ducem, in cujus fide usque ad annum 1570. perſtitit, quo Wilhelmus, Montium Comes, in Ordinum poteſtatem Comitatum integrum cum Metropoli deduxit. Sed idem anno 1572. neglectam Hiſpanorum libidini expoſuit, & 22. Sept. an. 1655. iisdem expilandam tradidit. Anno 1586. a Roberto Dudlejo, Lyceſtriæ Comite, Belgii gubernatore, fruſtra obſeſſam, 30. Maji an. 1591. Mauritius Naſſovius Ordinibus aſſeruit.

Sub Tetrarchia hujus Comitatus antiquiſſimi oppida minora accenſentur, Druſiburgium, Dorecomum, Lochemum & Grœnloicum.

Druſiburgum, a Druſo, Germaniæ terrore, (2) qui foſſam quoque illam, hodie Iſalam dictam, e Rheno deduxit, cujusque caput hodie in arce Montium Comitum monſtratur, appellata, (3) poſt Metropolin Comitatus Suitphæni urbium ſecunda, munito loco poſita, ſuisque privilegiis inſtructa eſt. Hanc anno 1570. a Wilhelmo, Montium Comite, occupatam, Hiſpani an. 1583. receperunt, ſed iisdem an. 1586. ademptam, Franciſcus a Mendoza, Admirans Arragoniæ, an. 1598. Regi vindicavit, quod Mauritius Naſſovius haud ferens, eodem anno iterum obſeſſam anno ſequenti Ordinibus aſſeruit, in præſens usque tempus ab iisdem defenſam.

Eidem Dotecomi & Lochemi ſors fuit. (4)

Grœnloa viride nemus ſignificat, ſed ut ſpeciem loci mutavit longa ætas, ita prolatio-

(1) Multum illud tum a Longobardicis, tum aliis conſuetudinibus feudalibus differre, pluribus *Frid. a Sande* de conſuetud. Geldricis; *Chriſtinæus* de Feud. Ducatus Geldr. *Rhetius* in Diſſert. de *Feudis Clivenſium* vel *Zutphanienſium more conceſſis*, hic Francofurti, Reſpondente *Johanne Gerhardo de Morrien*, A. 1682. habita, exponunt. Judicium autem feudale Zutphaniæ ſub dio & quercu juxta rudera veteris Domus Prætoriæ haberi ſolite, uti de bonis Laſſorum, ſ. Laeten Goedern, ſub tilia vicina, refert *Pontanus* lib. 1. p. 66.

(2) Vide ſupra pag. 55.

(3) Qua de re, ut & privilegiis, mutationibus ejus urbis, vide *Schlichtenhorſt.* in deſcriptione ejus lib. 1. p. 70. usque ad 74.

(4) Ut pluribus refert *Schlichtenhorſt.* p. 74.

Digitized by Google

lationem nominis, quod Germanicis vocibus valde frequens, Grœnloam in Grollam (1) contraxit. Hanc ab Ordinibus confœderati Belgii Georgius Lalainius, Comes Rennebergius, in obſequium Regis reduxit; Mauritius vero Naſſovius iisdem an. 1597. iterum vindicavit. Ambroſius Spinola contra anno 1606. viciſſim recuperavit, donec an. 1627. Fridericus Henricus Naſſovius, Mauritii frater, eandem reoccupavit.

Arnhemium, ab aquila, (2) Imperii Romani inſigni, denominatum, cujus Eccleſia olim Abbatum Prumienſium in Eiphalia peculium fuit, Principes Geldriæ, cum Velaviam ab Epiſcopis Ultrajectinis acciperent, poſſederunt, ex quibus Otto, ejus nominis III. Comes Geldriæ in ordine 7. illud cum Ruremunda, Harderwicia, Vada, five Wageninga, Bommelia & Gocha, muris, foſſis & privilegiis ſuis 3. Cal. Julii, anno 1233. præſentibus Arnholdo de Witten, Henrico de Monte, Gerhardo de Loen, Jacobo de Haſſten, inſtruxit: quæ filius ejus Reinholdus ipſa Bonifacii, anno 1312. præſentibus Hermanno de Loen, Henrico de Cuyck, Henrico de Monte, & Adamo ejus filio, Gisbertho de Brunckhorſt, Arnholdo Friderico & Gerhardo de Rhœden, fratribus, Giesberto de Oy, Florentio de Batenburgh, Dynaſtis: Nobilibus vero, Chriſtiano & Jacobo de Arnheim, patre & filio, Heilberto Oichen, Jacobo de Driel, Henrico de Langenmantier, Arnholdo Clerico, Reinhero de Monſwick, Arnholdo de Dolre, Wilhelmo de Bentingh, Giesbertho de Rochaven, & Theodoro Doiß/ rata habuit.

Idem Reinholdus Arnhemio immunitatem telonii Lobedeni, quam a patre atque anteceſſore Ottone feria 4. poſt Cantate, an. 1271. præſentibus Henrico & Joanne, Leodienſibus Epiſcopis, matre Philippina, Theodoro Iſenburgico, Goswino Bornæo, Wilhelmo Brunchorſtano, Gerhardo Batenburgico, Henrico Borckeloenſi, Wilhelmo Heerenio, & Joanne Mehrheimio, acceperat, die decollationis Johan. Baptiſtæ anno 1318. confirmavit.

In hanc Metropolin Reinholdus, ejus nominis ſecundus, primus Geldriæ Dux, anno 1335. Tiela in poteſtatem ſuam redacta, ex ea collegium Canonicorum D. Walburgis traduxit.

Prope eandem Munchuſium, Carthuſianorum clauſtrum, Reinholdus, nominis ſecundus, primus Dux, anno 1340. ſtruxit, hodie deſtructum.

Mutationes Metropolis hæc varias ſubiit. Anno 1354. integra conflagravit. Anno 1466. a Wilhelmo Egmundano pro fratre Arnholdo, Geldriæ Duce, contra filium refractarium, expugnata.

Ab Egmundanis ad VVilhelmum, Cliviæ, Juliæ, Montium Ducem, tranſiit, qui tandem eam anno 1543. Carolo quinto Cæſari cum tota Geldria cedere coactus eſt, ſicuti prolixius infra dicetur.

Sub Terrarchia hac Geldrica quarta & ultima quatuor minora oppida, Herderwicenum, Elburgium, VVageningium & Hattumium numerantur.

Herderwicenum, (3) a paſtorum Velaviæ ad mare usque illud, quod ambit, receptu ita dictum, ab Ottone, ejus nominis III. ſeptimo Geldriæ Comite, muris & privilegiis ſuis inſtructum. In hoc Eleonora Anglicana, Reinholdi, ejus nominis II. primique Geldriæ Ducis, conjux altera, S. Franciſci fratribus minoribus Monaſterium condidit: Ex quo Scholam illuſtrem, (4) Muſarum ad mare domicilium jucundum, Ordines Geldro-Velavici condidere.

El-

(1) Vide quoque de hac urbe *Schlichtenborſt.* p. 74. 75.

(2) Quæ Belgis audit **Arnd.** *Schlichtenb.* p. 95. aliique Taciti *Arenacum* eſſe, indeque **Arnheim** poſtea appellatum fuiſſe, contendunt. *Altingius* vero P. I. p. 8. *Arenacum* ab **Arnheim** diverſum, atque hunc poſteriorem locum **Arentheim**, quaſi **Arnoldsheim**, *Domicilium Arnoldi*, dictum fuiſſe, ſcribit. Conf. Not. ſupra p. 35. Ceterum privilegia & mutationes ejus urbis prolixe deſcribit *Schlichtenborſt.* p. 95. usque ad 100.

(3) Alias **Harderwich**, ut transmarina navigatione inelitum celebratur in literis *Gerhardi*, Holſatiæ Comitis, apud *Pontan.* lib. 6. Alii a neſcio, quo *Hardebonum* populo, alii a paſtorum, **Hirten**, Belgice **Leerder**, agris, alii a fundis præduris, nomen accepiſſe ſcribunt. *Schlichtenb.* p. 100. *Altingius* P. II. p. 82. ubi ultimam nominis rationem reliquis præferre videtur.

(4) Cujus quoque meminit *Pontan.* lib. 1. p. 38. Academia vero, quam Cl. Viri *Eckii*, *Armelovenii*, *Mejeri* celebrem reddiderunt, anno 1648. condita fuit, in cujus rei memoriam num-

Elburgium oppidum (1) itidem non longe ab eodem mari ſitum eſt.

VVageningium, olim Vada dictum, antiquitate ſua nulli oppidorum Geldricorum cedit.

Hattumium denique in Velavia oppida Tetrachiæ hujus inſignis claudit.

Tertia Terrarchia (2) eſt Zuitphanienſis, a Metropoli ita dicta.

Oppida minora, quæ ſuffragium in comitiis habent, ſunt: Dœsburgum, Dotecomum, Lochemum, Grolla, vel potius Grœnloa.

Territorium municipale diſtinguitur in quatuor præfecturas, Provincialem, Zuitphanienſem, Dœsburgiam & Bredevordenſem: Totidem quoque Baronatus, (3) Montanum, Bronchorſtanum, Bærenſem & VViſchium. Keppelium denique dominium, a Baronibus Vorſtiis ad Palandos per conjugium derivatum, ſub ſe complectitur.

De Borckeloënſi Dynaſtia cum Monaſterienſi Epiſcopo controverſia aliquandiu Dynaſtis Bronchorſtanis fuit, qua deciſa, (4) hodie Zuitphaniæ adlegitur.

Quarta Terrarchia eſt Arnhemienſis, cujus primaria urbs Arenacum.

Oppida minora ſunt quatuor: Herderwicum, Elburgium, VVageningum & Hattumium.

Præfecturæ majores duæ: (5) Velavia & Velaviæ fimbria, ſive prætexta.

Minores totidem: Oldenbroichia & Nyenbroichia.

Dynaſtiæ inferiores cum imperio criminali (6) itidem duæ: Dorenwerdana (7) & Roſendalia. (8) To-

mum tunc cuſum exhibet *Biſotii* Hiſt. Metal. T. II. p. 210. hac inſcriptione in altero latere: *Victoriæ præmium libertas*; in altero vero: *Pace domi, foriſque ſancita, Academia Harderwicenſis fundata: Illuſtres Ordines Ducatus Geldriæ, Comitatus Zutphaniæ, in rei memoriam hunc nummum cudi fecerunt.*

(1) De quo & ceteris urbibus, *Hattumio & Wageningio*, memorabilia multa refert *Schlichtenh.* lib. 1. p. 102. usque ad 108.

(2) Quæ ſequuntur, procul dubio ſupra p. 482. ubi tetrarchia prima & ſecunda referuntur, tertia autem & quarta omittuntur, poni debuerunt.

(3) De Montano, Bronchorſtano & VViſchio, vide infra Appendices 1. 2. & 3.

(4) Dynaſtia *Borcloha* cum Dynaſtiæ ejus *Gerhardi* unica filia dotis nomine ad *Girbertum I.* Comitem Bronchorſtanum, an. 1385. pervenit, cujus filius *Girbertus II.* feudi oblati jure anno 1406. ab Epiſcopo Monaſterienſi recepit. *Jodoco* itaque, ultimo Bronchorſtano Comite, absque liberis anno 1513. defuncto, de ſucceſſione in illam Dynaſtiam inter Epiſcopum Monaſterienſem & Georgium, Com. Styrumio-Limburgenſem, lis orta fuit, illo ut feudum apertum, hoc uxoris, Jodoci conſobrinæ, nomine Dynaſtiam ſibi aſſerentibus, quæ controverſia dum in judicio Cameræ Imperii ageretur, Geldriæ Ordines intervenerunt, atque ſibi, tanquam ſupremis Territorii Dominis, ejus judicium competere, contenderunt, ſententiaque, cum utraque pars ei ſe ſubjeciſſet, anno 1616. lata, Dynaſtiam Borclohæ Com. Styrumio-Limburgenſi addixerunt. Epiſcopus vero, cum fruſtra de injuria ſibi facta querelas ad Imperii Cameram detuliſſet, ſocietate cum Anglis adverſus Batavos anno 1664. facta, Dynaſtiam illam armis occupavit, ſed pace anno 1666. Articulo XI. eam reddere debuit; quod & pace Colonienſi, cum illam iterum in ſuam poteſtatem redegiſſet, an. 1674. inita, facere coactus fuit, juribus tamen ſuis & Imperii ſalvis. Vid. *Tab. pac.* apud *Lundorp.* T. IX. lib. 2. cap. 101. Quare Epiſcopi Monaſterienſes Inſignibus ejus Dynaſtiæ & Titulo utuntur; adeo ut hæc controverſia tam inter Imperium & Ordines Geldriæ, ratione ſuperioritatis territorialis, quam inter Epiſcopos Monaſterienſes & Comites Styrumio-Limburgicos, nondum compoſita ſit.

(5) Quarum prior vocatur **Landdroſt-Ampt van Velowen**, poſterior **Richter-Ampt van Velowenjoorn**. Illa iterum in undecim judicia minora, ſ. **Schoutveten**, nimirum ſex ſuperioris, & quinque inferioris Veluæ; hæc vero in duas præfecturas minores, ſ. **Richter-Ampten van Oldenbroeck & Niebroeck**, & totidem **Schout-Ampten** diviſa eſt, quæ pluribus deſcribit *Schlichtenhorſt.* lib. 1. p. 110. 111.

(6) Unde vocantur **die Hals-Heerlicheeden.**

(7) Hoſpitium anno 1635. *Friderici Wilhelmi*, Principis Electoris Brandenburgenſis, cujus, ut & Roſendaliæ deſcriptionem exhibet *Schlichtenhorſt.* lib. 1. pag. 112. 113. 114.

(8) Caſtrum, in amœniſſima valle, ut ipſe olim vidi, ſitum, ab ipſis Geldriæ Ducibus conditum, eorumque ſedes nonnunquam & refugium tempore belli fuit. Anno 1536. a Carolo, Duce Geldriæ Egmondano, VVilhelmo de Scherpezeel, ejusque heredibus, vel donatum, vel

Digitized by Google

Digitized by Google

COMITUM ET DUCUM GELD

PRÆFECTI, COMITES ET DUCES GELDRIÆ.

OTTO de *Pont*, ob. 888.

WICHARDUS I. ob. 910. Ux. *N.* filia Wichmanni, Com. Zutph. — *Lupoldus.*

GERLACUS, ob. 937.

GOTFRIED, ob. 958. Ux. *Adela*, fil. Arnoldi, C. Cliv.

WICHARDUS II. ob. 973. Ux. *Sophia*, fil. Comit. Zutph. Wichmanni.

MENGOSUS, ob. 1011. Ux. *Gerbergis*, filia Gotefridi, D. Brab.

WIDEKINUS, ob. 1035. Ux. *Elisabetha*, filia D. Bavariæ. — *Adelheida*, Abbatissa.

Richardus, Episc. Leodiens. — *Wilhelmus*, Episc. Ultraj. — WICHARDUS III. ob. 1061.

ADELHEID. — OTTO I. Comes Nassav. &

GERHARDUS I. ob. 1131. Uxores 1. *Hedwigis*, filia Florentii II. Com. Hollandiæ. 2. *Irmgard* Namurcensis. — G

HENRICUS, ob. 1162. Ux. *Seynarda*, filia Gothefridi Bullionei. — *Arnoldus*, Arch. Colon. — *Albertus*, Episc. Leodiens. 38.

Margaretha, Ux. Engelberti, C. Montium. — GERHARDUS II. ob. 1180. Ux. *Margaretha*, Com. de Spanheim. — OTTO II. ob. 120 Ux. *Richarda*, fili C. Juliacensis.

Margaretha, Ux. Adolphi, Com. Montium. — *Adelheid*, Ux. Wilhelmi I. Comit. Holland. — *Henricus*, Ux. *Adelheid*, filia Theod. VII. C. Hol. — GERH Uxor 2. *So*

OTTO III. ob. 1271. U filia Theod. VI. C. filia C. S

Elisabetha. — REINALDUS I. ob. 13 1. *Irmgardis* Limb. 2. *Margaretha*, filia nis, Com. Flandr

Maria, Ux. Theod. IX. C. Cliv. — *Philippa* & *Isabel*

Com. JULIACENSES.

Wilhelmus V.

Walramus. — *Gerhardus V.*

Wilhelm. VI. — *Wilhelm. VII.* — *Walramus*, Ep. Col.

Gerhardus, C. Mont. & Rav. — WILHELMUS VIII.

4. 2) MARI

WILHELMUS, Dux I. Mont. — *Margaritha*, Uxor *Adolphi*, C. Marcani & Cliviæ. — WILHELMUS, obiit improlis 1402. Ux. *Catharina*, vidua Eduardi Avunculi. — REINALDUS, ob. improlis 1423. Uxor *Maria*, filia C. Artesiæ. — *Johanna*, Joh. Arl

Adolphus, C. Mont. — *Rupertus*, Episc. Pad. — *Wilhelmus.* — *Adolphus I.* D. Cliv. — *Maria*, Ux

Robertus. — *Gerhardus*, C. Mont. & Juliæ. — *Johannes I.* D. Cliv. — ARNOL

Wilhelmus. — *Johan. II.* D. Cliv. — ADOLP

Maria. — *Johan. III.* D. Cliv. — CAROL

Wilhelmus, heres instit. a Carolo, D. Geldriæ.

Digitized by Google

ELDRIÆ ET ZUTPHANIÆ.

COMITES ZUTPHANIENSES.

WIGER, f. *Wichard*, circa annum 810.

WICHMANNUS I. circa annum 870.

HERMANNUS. *Adelheid.* *N.* uxor Wichardi I. Præf. Geldr.

WICHMANNUS II. Conditor Monaſterii Eltenſis.

OTTO. *Luitgardis*, Abbatiſſa I. Eltenſis. *Adela*, ux. Imodi, C. de Redichem.

Irmgard cælebs. *Machtildis*, ux. poſterior EHRENFRIDI, C. Palat.

LUDOLPHUS, ob. 1031.

Henricus, puer obiit. GODOCHALCUS, ux. *Adelheid.* *Johannes.*

SOPHIA. *Gerhardus*, tenera ætate extinctus. *Hermannus* brevis. *Irmgard.*

...ſſa Geldriæ.

GERLACUS, tenera ætate defunctus, ultimus Com. Zutphaniæ.

...Epiſc. f. 58 *Salome*, Ux. Henrici, C. Oldenb.

...1202. ...a, filia ...enſis *Agnes*, Uxor Henrici, C. Namurcenſ.

...ERHARDUS III. ob. 1229. Uxor. 1. *Richarda* Naſſav. 2. *Sophia*, filia Henrici, D. Brabant. *Otto*, Epiſc. Ultraj. *Mechtild*, Ux. Henrici Naſſav. Avi Adolphi Imperat.

...171. Ux. 1. *Margaretha*, ...C Cliv. 2. *Philippa*, C. St. Pauli. *Henricus*, Epiſc. Leodienſ.

...1316. Ux. ...b. ſterilis. ...ia Guido- ...ndr. *Guido* & *Philippus.* *Irmgardis*, Ux. Theod. VIII. Com. Cliv. *Philippa*, Ux. Walrami, D. Valckenb. *Maria*, Ux. Adolphi, C. Mont.

...ſabella. *Guido* & *Philippus.* REINALDUS II. ob. 1343. Ux. 1. *Sophia*, filia Florentii, C. Mechlin. 2. *Eleonora*, filia Eduardi II. Regis Angliæ.

...RIA. 1. *Margaretha*, ob. cælebs. 2. *Mechtild*, Ux. 1. Gothefridi, C. Loſſenſis. 2. Joh. Cliv. 3. Joh. C. Bleſ. 3. *Iſabella.* 2) REINALDUS III. ob. 1371. Ux. *Maria*, filia Joh. III. Brab. D. EDUARDUS, ob. 1371. cui deſponſata *Catharina*, filia Alberti, C. Holl. quæ poſtea nupſit *Wilhelm.* D. Geldr.

...*nna*, Ux. Arkelii.

...*a*, Ux. *Johannis* Egmondani.

...RNOLDUS, D. Geldriæ.

...DOLPHUS, D. Geldriæ.

...ÁROLUS, ob. impro...lis 1538.

Digitized by Google

Digitized by Google

Totidemque cum ſolo imperio civili: (1) Scherpenzeelia & Huevelacia.

Habet in univerſum civitates 26. muris & foſſis munitas, & ſupra 300. pagos.

Comitatus etiam quatuor, Buiranum & Suilenburgium in Tetrarchia Neomagenſi, Montanum & Brunchorſtanum in Zuitphania, cum aliis, quas ſecundum Tetrarchias ejus 4. jam recenſuimus, Dynaſtiis quamplurimis, ſub ſe comprehendit.

Sub Ottone II. Comite, qui ab anno 1229. usque ad annum 1271. præfuit, maxima ſumpſit incrementa: Ruremundam enim, Arnhemiam, Harderwicam, Bommeliam, Gochiam & VVageningam, tunc temporis adhuc pagos, muris cinxit, & civibus privilegia ſua confecravit.

Comitatus titulo usque ad Reinholdum II. inſignita fuit, ex proſapia Ottonis Naſſovii, primi Geldriæ Comitis, ortum, qui decerpto æſculano flore, Leonem ſuum Comitatibus binis Geldrio & Zuitphænio intulit.

Hujus Reinholdi cum non ſolum virtus, ſed etiam potentia vicinis regionibus formidabilis eſſet, ac fama pietatis, juſtitiæ ac fidelitatis ipſius erga Romanum Imperium increbeſceret, Francofurti in publicis comitiis, præſentibus Philippo Galliæ, & Eduardo Angliæ Regibus, avunculo & ſocero, anno 1339. a Ludovico Imp. Dux Geldriæ renunciatus eſt.

Sectio Prima,

De octo Geldriæ Præfectis, Advocatis, ſeu Toparchis.

Ut Genealogiam (2) & ſucceſſionem non tantum horum Præfectorum, ſed etiam Zuitphaniæ Comitum a prima ipſorum origine indagemus, notandum, Geldricam familiam ex Trans-Rhenanis auſpicium ſuum accepiſſe, non ſolum, quia Sicambri olim trans amnem habitarunt, ut ſupra diximus, ſed ideo maxime, quia familia Præfectorum ejus lares & patrimonium e regione Coloniæ Ubiorum ad Siegam fluvium habuit. Hinc in Archivis legimus, a Mengoſo, Geldriæ Præfecto, in paterno fundo ad Siegam fluvium

---

vel venditum fuit, a quibus in Nobiles de Dorp, & cum *Eliſabetha* de *Dort* dotis nomine pervenit ad Robertum de Arnheim, ut *Schlichtenhorſt.* lib. 1. p. 114. refert. Amœnitatem vero loci deſcribit *Johannes* de *Outrein* libro, tertia vice nuper Amſtelodami impreſſo, ſub tit. **Wegwyſer door de Heerlykheit Rootendael of te Roosendaelſche Vermakelykheden met een geeſtlyck en zedelyk Doge beſchout.**

(1) Alias **Schout-Ampten**, de quibus idem *Scriptor* lib. 1. p. 111.

(2) Circa Genealogiam Comitum Zuitphanienſium multum a ſe invicem abeunt *Pontanus*, *Ægidius Gelenius* & *Joban. Velpenus* in Notis MStis ad *W. Berchemium*, unde *Schlichtenh.* lib. 5. p. 95. quæ huc faciunt excerpſit, atque latine a nobis reddita ſic ſe habent: *Comites Zuitphanienſes e Saxonia originem ſuam ducunt, atque ad Iſalam* (non in Duffelia ad Vahalim, ut quidam ſcribunt,) *habitarunt. Primus Comes, quem in antiquis literis invenî, fuit* VVigerus, *ſ.* VVichardus, *atque vixit circa annum 810. Filius ejus* VVichmannus, *in prælio contra Saxones anno 870. occiſus, filiam reliquit, Wichardi, primi Geldriæ Præfecti, uxorem, atque* Hermannum, *patrem* Reinerii, *qui anno 935. Ludo Equeſtri Magdeburgenſi una cum Arnoldo Clivia, Hermanno Ravensbergenſi, & Gerardo, Juliæ Comitibus, interfuit. Filium is habuit* VVichmannum, *cjus nominis II. qui anno 968. cœnobium Eltenſe condidit, atque liberos genuit* Luytgardam, *Abbatiſſam primam memorati cœnobii*, Adelam, *Imodi, eoque defuncto, Baldevici III. Cliviæ Comitis, uxorem, &* Ottonem, *patrem duarum filiarum*, Irmgardis, *quæ cælebs manſit, &* Mechtildis, *uxoris poſterioris Ehrenfridi, Com. Palatini, qui ex illa ſuſcepit* Ludolfum, *Vexilliferum Eccleſiæ Colonienſis, & avi materni Succeſſorem in Comitatu Zuitphaniæ, defunctum anno 1031. relictis filiis*, Henrico, Godfchalco & Johanne, *e quibus natu minor*, (qui ab aliis *VVichmannus* perperam vocatur,) *Henrico in juventute defuncto, patri in Comitatu Zuitphanienſi ſucceſſit, atque ex conjuge ſua Mechtilde* Gerhardum *genuit, florida ætate mortuum, &* Sophiam, *matrimonio junctam anno 1040.* Ottoni, *Comiti Naſſovie, ex quo natus* Gerlacus, *ultimus Zuitphaniæ Comes, quo in prælio Iſelmundenſi occiſo, Zuitphaniæ Comitatus cum Geldrico conjunctus fuit. Johannes, filius Ludolphi tertio genitus, liberos genuit* Hermannum brevem, *Abbatem IX. cœnobii S. Pantaleonis, &* Irmgardim, *quæ tertia vice Romam an. 1070. profecta, chirothecam terra ex monaſterio undecim mill. Virginum repletam Pontifici dono dedit.* Hunc ergo induſtrium Medicum *Johannem Velpenum*, quod ex antiquis literis iſta ſe hauſiſſe dicat, atque cum Autore noſtro conveniat, in adjecta *Tabula Genealog. XVII.* ſecuti ſuimus.

Digitized by Google

um Vilicenſe: (1) & ab Arnholdo Geldro, Archipræſule Colon. ad eundem Siegam Rhenidorpium, monaſteria Veſtalium nobilium, condita fuiſſe.

Deinde quod Zuitphaniæ Comites attinet, qui primitus in Duffelia habitationis ſuæ arcem ad Vahalim, Salheimiam dictam, collocarunt: Hinc que illud ad Iſalam transferentes, ſicuti ſupra in antiqua Geldria annotavimus, partim a veteribus Uſipetibus, tempore Romanorum populis, partim a Salheimiis Præfectis, lege Salica, itemque Iſala & Salandia denominatis, partim denique a paludibus auſtralibus contiguis, quæ Venen lingua gentis uſitate dicuntur, appellationem ſortiuntur, ex Monaſterii Browielerenſis manuſcripto, (2) a moderno ejus Abbate, Joanne Munch, fideliter exarato, atque Ægidio Gelenio, Canonico Colonienſi ad S. Andream, & ab eo mihi communicato, obſervandum, ab Hermanno, Ottonis primi Imperatoris Palatii Comite, ejusque conjuge Heilwiege, familiam eorum deſcendere. Ab Hermanno enim hoc, Palatii Comite, genitus Ezzo, vel Erenfriedus, Udalrici, Epiſcopi Auguſtani, conſanguineus, qui apud Ottonem primum Imper. jam ſenem locum Patris obtinuit, & Ottonis II. primi filii nata Mathilde prima uxore ducta, hujus gener, tertii vero affinis & conſiliarius factus, Henrico II. Imper. dicto Claudo & Sancto, cum Lotharingis obnitus, Theodoricum, Ducem Moſellanum, juxta Odenheimium in prælio captum, ad caſtrum ſuum Thonaburgum in Juliis cum aliis abduxit, quibus redemptis Imperator conſultius judicans, virum egregium beneficiis placare, quam moleſtiis illis vexare, amicitia ejus expetita, eandem, Inſulam S. Suiberti, (3) vulgo Cæſaris, Duisburgum & Salefeldiam largiendo, conſecutus eſt. Hic ille Erenſridus eſt, qui cum uxore Mathilde, adhibito Poppone, S. Maximini Coloniæ Abbate, monaſterium Browilerenſe an. 1024. fundavit, (4) an. 1028. a Peregrino, Epiſcopo Colon. Ordini Benedictino conſecratum: In quo etiam poſt obitum ad latus uxoris, in monaſterio Eſſendienſi 20. Novembr. an. 1024. mortuæ, ſed huc translatæ, an. 1034. conditus.

Præter hunc Erenſridum etiam Hezelinus ab Hermanno, Palatii Comite, agnitus, qui Bercheimiam cum medietate nemoris Villani (5) monaſterio S. Cornelii ad Indam, ejusdem Benedictini inſtituti, attribuit: alteram vero partem Erenſridus frater Browilerenſi aſſignavit.

Antiquitus enim Comites Palatini in inferioribus Rheni partibus, inprimis circa Ubios & Sicambros, longe lateque imperarunt, feudis Palatinis, Juliacenſibus, (6) aliisque multis fundationibus eorum in his locis teſtibus, inprimis cœnobio illo famoſo Siegeburgenſe, ipſorum liberalitate erecto.

Hi autem Palatini Comites, ut hoc addamus, poſtmodum per conjugium Ottonis, Ludovici, Bavariæ Ducis, filii, Agnetæ, Henrici, ultimi Palatini Rheni Comitis, filiæ & hæredi, anno 1215. (7) copulati, ad domum Bavaricam cum dignitate Electorali pervenerunt.

Porro ab Hezelino Henricus Palatinus (8) ortus, primus territorii Clotenſis defenſor; Ab Erenſrido vero ex Mathilde nova & uxore ſecunda, (9) Ottonis Zuitphæni filia,

(1) Alias *Vilegte, Vilcca, hodie Vilich, celebre quondam Virginum cœnobium, cui & Abbatiſſa olim præfuit Machtildis, filia Ezonis, f. Ehrenfridi*, verba ſunt *Tölneri* in Notis ad Cod. Diplom. p. 69. Vide quoque ſupra p. 365. & 418.

(2) Ex quo *Tölnerus* p. 249. hæc refert verba: *Ludolfus, Ehrenfridi Palatini filius primogenitus, Comes Palatinus Rheni, Comes Zuitphaniæ natus, ut videtur, in caſtro Thonaburg animo fuit acervimus*, &c.

(3) De qua Henrici II. donatione vid. *Tölnerus* p. 246.

(4) De qua fundatione idem Scriptor cap. IX. *Hiſt. Palat.*

(5) De hac & aliis donationibus, eidem Monaſterio factis, Tabulas refert *Tölnerus* in Cod. Diplom. No. 29. 30. 31.

(6) De quibus vide ſupra p. 367. & 396.

(7) Imo potius an. 1225. Vid. *Freher.* in Orig. Palat. P. II. c. 12. *Tölnerus* in Hiſt. Palat. c. 17.

(8) Dominus de *Lacu* dictus, de quo *Tölnerus* integro cap. XI. agit.

(9) *Tölnerus* cap. IX. p. 248. alteram hanc Ehrenfridi uxorem ignoravit, atque Ludolphum, ejus filium primogenitum, ex Mathilde, Ottonis II. filia, ſuſceptum fuiſſe ſcribit. Illa vero an. 1025. defuncta, Mathildem, Ottonis, Comitis Zuitphanienſis, filiam, in matrimonium duxiſſe, atque ex illa demum Ludolfum natum fuiſſe, refert *Joh. Velpenus* l. c.

Digitized by Google

filia, Ludolphus prodiit, Zuitphænæ Comes & Eccleſiæ Colonienſis Signifer, tribus ante patrem annis, Chriſti ſcilicet 1031. mortuus, inque eodem Browilerenſi monaſterio tumulatus; relicto filio Henrico, qui poſt breve tempus rebus humanis quoque exemptus, in ejusdem monaſterii templo ante cryptam inter duas columnas apud patrem inhumatus eſt.

Præter hos Comites Zuitphænos in literis authenticis antiquis etiam Luitgardis, (1) Abbatiſſæ Eltinenſis, anno 968. electæ, Wichmanni, Suitphæniæ Comitis, filiæ, menſio: Irmgardis item, Comitiſſæ Zuitphænæ, duplicis, quarum prior an. 1010. Eccleſiæ Reeſenſis collegiatæ fundamenta jecit, anno 1040. ab Annone, Epiſcopo Colon. rr. confirmata: Secunda, quæ in Necrologio Pantaleonis Irmentrudis vocatur, & Hermanni Humilis, anno 1082. in nonum S. Pantaleonis Abbatem electi, ſoror fuiſſe dicitur, quæ orbata patre, caſtrum Aſpelium & oppidum Reeſium Eccleſiæ Colonienſi, Suchtelenam vero conventui Pantaleonæo cum annexis legavit. Ab anno 1070. ter Romam peregrinata, in ſecunda profectione cum Pontifici chyrothecam, terra ex cæmiterio 11. mille virginum plenam, obtuliſſet, caput Sylveſtri ab eodem obtinuit, ab Heriberto, Epiſcopo Col. proceſſione publica poſtmodum honoratum. Poſt tertium vero iter Roma redux in Hoſpitali, Hachtport dicto, a ſe ædificato, diem clauſit extremum, juxta Molanum 4. Sept. juxta Necrologium Pantaleonæum 4. Idus Novembr. authore P. Merfæo Cratepolio in Catalogo Epiſcoporum Colon.

Ex his tamen, quod ad Geldriæ Præfectos attinet, male concludit Gelenius, non recte vulgo Ludolphum aſſeri Wichmanni fratrem, cum Wichmannus, primus Geldriæ Præfectus, ſicut ex literis Ottonis I. Imp. monaſterio Eltinenſi anno 968. datis, apparet, circa annum 960. vixerit, Ludolphus vero, Erenfridi ex Mathilde, Ottonis Zuitphæni filia, natus, circa annum Chriſti milleſimum floruerit, qui viciſſim Henricum genuit: cum diverſi Ludolphi ſint, unus Zuitphæniæ, alter Geldriæ Comes.

Præter hæc Jeſuita Browerus in vita Meinwerci, Epiſcopi Paderbornenſis 10. male negat, in Geldriæ Præfectis Mengozum dici Wichmanni II. filium, quia conſtat, Wichmanno occiſo, filium ejus, adhuc parvulum, ſub tutela legitima Bernhardi, Ducis Diethmari nepotis, fuiſſe; Mengozus autem tum non puer, ſed vir provectæ ætatis copioſam prolem genuerit. Itidem cum duo fuerint Mengozi, recte tamen Jeſuita Browerus loco jam dicto negat, VViringum, ſive VVirochum Mengozi filium fuiſſe, idque ideo, quia unicus ipſi filius, avo materno eognomen, Godefridus fuerit. Neque VViringum etiam ejusdem ex ſorore filium, vel nepotem eſſe, cum inter Adelæ aut Emmæ, ejus filiæ, liberos a manuſcripto S. Meinwerci, cœnobii codice, non numeretur: ac proinde non ab Adela, ſorore ejus, ſed ipſius materrera Lutharde monaſterium Eltinenſe inſtitutum, ſicut ipſe Meinwercus monaſterium Abouchovienſe (2) Paderborn. conſtituit, Templum vero ejus exuſtum Imadus inſtauravit, Poppo vero novas ædes addidit.

Unde idem Browerus colligit, Præfectos Geldros ex antiqua Saxonum ſtirpe (3) prodiiſſe, & Comitatum Theiſterbandinum cum Velavia poſſediſſe. Imadus enim, Henrico Meibomio in notis ad Witich. teſte, maritus Adelæ, quam Idam etiam aliqui vocant, qui fratres Witikindum & Reginbergum, Theodori filios, habuit, ex ſtirpe Witikindi magni natus fuit. Adela autem hæc male juxta eundem Jeſuitam Browerum Henrici Aucupis ſoror vel neptis dicitur, hinc enim non Wichmanni, ſed Ottonis, Saxoniæ Ducis, filius, Ludolphi nepos, extitit. Wichmannus vero Witekindi filius ob id recte

(1) De qua, ut & reliquis, vid. *Joh. Velpen.* l. c. & *Tab. Geneal.*

(2) Sive Abdinchovienſe, de cujus inſtitutione vid. *Schaten.* A. P. P. II. p. 483. & *Pont.* Hiſt. Geldr. lib. 5. p. 80. 81.

(3) Quod verum eſt de Imadi poſteris in Comitatu Rencum prope Arnhemium, cujus Genealogiam vide ſupra p. 476. Quod vero ad Præfectos Geldriæ attinet, Imado illi antiquiores ſunt, orti ex Pontiis, Dynaſtis Familiæ Gallicæ, hodieque celebris, & Guiſiis affinitatibus junctæ, ut exiſtimat laudatus *Joh. Velpenus* apud *Schlichtenh.* lib. 5. p. 43. qui ipſi quoque adſtipulatur. *Scriverius* autem in Notis ad *Aquilii* Chronic. p. 5. e Satrapis Auſtraſianis; alii e Comitibus Teiſterbantinis ipſos derivant; alii Nobiles tractus Geldriæ fuiſſe conjiciunt, dicti forte a pago *Pont*, ad ſiniſtram Nierfæ ripam ſito. Nos in re obſcuriſſima verbis: *non liquet*, uti malumus, quam certi quid definire.

Digitized by Google

aſſeritur, quia Bernhardi, Ducis Saxoniæ, filii minorennis, ipſo a Balderico cum Ottone III. Imper. invitato, quia veneno propinato non poterat, per ſervum poſtero die occiſo, & in urbe Freihem condito, tutor Imadus, Epiſcopus Pad. anno 1052. electus, anno 1077. mortuus, aſſeveratur a Bruſchio. Quod de prima Præfectorum Geldriæ origine verum eſt: Trans-Rhenanis & Saxonibus prognatis, ad Siegam & Nierſam domicilia ſua transferentibus. His ita præmiſſis, ad ipſos Præfectos perveniamus.

Carolus ergo, non Calvus, ſed (1) Lotharii, Francorum Regis, frater, anno 900. Wichardo & Ludolpho, Ottonis filiis, Pontinis, præfecturam Geldriæ conceſſit, qui caſtro Geldriæ ædificato, ibidem ſuo nomine præfuerunt.

Wichardus vero, ducta Wichmanni, Zuitphaniæ Comitis, filia, (2) ſolus familiam illuſtrem propagavit; quippe ex qua Gerlacus, ſucceſſor, & Aleidis, Roberti II. Heusdæ Domini, uxor, nati. Obiit anno 910.

Gerlacus, patrem ſecutus, ſub Henrico Imper. adverſus Hungaros, duplici prælio victos, pugnavit: (3) Ex conjuge Cuyckia Godefrido relicto, an. 927. vel ut alii 931. (4) extinctus.

Godefridus ex Adela Clivia, Arnholdi filia, Wichardum II. genuit, ſub Ottone Imp. adverſus Imperii hoſtes pugnavit: Anno vero 948. vel ut aliis placet 955. (5) exceſſit.

Wichardus, vel Wichmannus II. ex uxore Mengoſum ſucceſſorem, Luthardem, (6) primam Eltenſem Abbatiſſam, Adelam, Balderici, Comitis Clivii 12. uxorem, & Sophiam procreavit. Sub Ottone I. Imper. contra Hungaros militavit: Abbatiam Eltenſem anno 968. ad Rhenum in Comitatu Hamelandiæ, eodem Imp. approbante, Ottone vero II. filio anno 980. & Ottone III. nepote anno 997. confirmantibus, ædificavit, filia, ut diximus, Lutharde prima Abbatiſſa conſtituta, reclamante tamen Adela; & ob legem Saxonicam, (7) quæ fœminis quoque ſucceſſionis jus non derogat, contradicente, ab Ottone III. poſtea, ut conſentiret, inducta: Imo cum marito ſecundo Balderico aliud quoque Virorum collegium anno 1000. vel circiter, Zephlicæ condente. Duos enim ſecundum Jeſuitam Browerum maritos habuit, primum Imadum, S. Meinwerci, Epiſcopi Paderb. 10. patrem, ſecundum, hunc Baldericum Clivium. Obiit Wichmannus anno 970. (8)

Mengoſus, 6. Geldriæ Præfectus, anno 984. præeſſe cœpit, cujus in literis Eltenſibus poſterioribus fit mentio: Ex Gerberga (9) Brabantina filios, Godefridum, qui in bello Bohemico occubuit, & VVichingum, ſive VVitekindum, cum filiabus quatuor ſuſtulit, quarum duæ (10) Statum religioſum amplexæ, una ad S. Urſul. Coloniæ, altera (11) in

(1) Imo neuter, quod Carolus, Lotharii frater, tum nondum natus, nec Carolus Calvus iſtas ditiones unquam poſſederit. A Ludovico autem juniore, Germanici filio, qui Lotharingiæ partem cum inferiori Saxonia in diviſione, cum fratribus Carolo & Carolomanno facta, obtinuerat, Præfectos hereditarios illis ditionibus, ut tanto melius adverſus Normannos illas tuerentur, datos fuiſſe, verosimilius mihi videtur.

(2) Ita quoque exiſtimat *Joh. Velpenus* loco ſupra citato, & *Aquilius* in Chronic. Geldr. p. 6. *Pontan.* vero lib. 5. & *Schlichtenb.* lib. 5. p. 44. *Hermanni* filiam fuiſſe ſcribunt.

(3) Ita referunt *Pontan.* lib. 5. p. 65. & *Schlichtenborſt.* lib. 5. p. 47.

(4) Citati Scriptores & *Aquilius* in annum 937. *Akerlaken* in annum 938. obitum ejus rejiciunt, quod neceſſe eſt, liquidem prælius Hungarorum interfuit.

(5) *Akerlaken*, *Aquilius*, *Pontanus* & *Schlichtenb.* unanimi conſenſu an. 958. obiiſſe ſcribunt.

(6) Juxta *Joh. Velpenum* hæc pariter ac *Adela* filiæ fuerunt Wichmanni, Comitis Zuitphanienſis. Vide Not. ad p. 497.

(7) Vide ſupra p. 211.

(8) Juxta *Akerlaken*, *Aquilium*, *Pontan.* & *Schlichtenb.* anno 973.

(9) *Geborgam* vocat *Aquilius*, quam *Vita Adelheidis* apud *Surium* T. VII. Godefridi Barbati, Brab. Ducis; *Pontan.* p. 75. 76. Godefridi I. Com. Arduennenſis & primi Ducis Moſellanici, filiam fuiſſe referunt. *Scriverio* in notis ad *Aquilium* p. 9. ſubductis rationibus, origo ejus Gerbergæ incerta habetur. *Schlichtenborſtius* vero omne dubium ſublatum eſſe putat p. cit. ſi cum *Joh. Velpeno* filia Godefridi, Comitis Virdunenſis, fuiſſe dicatur.

(10) *Battrad* & *Aleidis*, quarum illa primum cœnobii Viliacenſis, poſtea vero, ſorore Battrade defuncta, monaſterii S. Mariæ Coloniæ Abbatiſſa fuit conſtituta, juxta *Schlichtenb.* l. 5. p. 52.

(11) *Alverad*, dum altera *Irmtrudis* in matrimonium eſſet collocata Diederico, Duci Moſellanico. *Schlichtenborſt.* ibid. *Pontan.* p. 76. lib. 5.

Digitized by Google

in Rindorp moniales fuerunt. Eædem conjuges fundatores quoque ſunt templi Vilicenſis, ad Siegam fluvium in paterno fundo circa annum Chriſti 1000. ab iis conditi: Ex duabus ſecularibus gnatis altera Johanni, Juliæ Comiti, nupſit. Defunctus an. 1004. (1) Mengoſius, in Vilicenſi collegio tumulatus.

VVitekindus, (2) 7. Geldriæ Præfectus, ex Eliſabetha Bavara (3) VVichardum III. ſucceſſorem, Richardum, Leodienſem, avunculi Reginhardi Bavari anno 1030. ſucceſſorem, & VVilhelmum, (4) Ultraject. Epiſcopos, genuit. Hic Robertum, Flandriæ Comitem, Florentii Hollandi tutorem, prope Roterodanum vicit, (5) arcem Iſelmundam conſtruxit; antequam anno 1076. Gerlacus, Zuitphaniæ Comes, occubuit, VVitekindus ante ipſum anno 1032. exceſſit.

VVichardus, nominis III. octavus & ultimus, patruo (6) VVilhelmo, Epiſcopo Ultrajectino, contra eundem Robertum Flandrum ſuppetias tulit. Ex Margaretha Lonenſi unicam filiam (7) & hæredem reliquit, Adelheiden, Ottoni Naſſovio nuptui datam. Anno 1050. mortuus, cum ipſo flos quoque triplex æſculanus meſpilorum rubicundus in area aurea occidit. (8)

Comites Zuitphænos quod attinet, ex ſuperioribus liquet, eos aliquandiu a Palatii Comitibus propagatos fuiſſe.

Ante vero hos primus Zuitphænæ Comes, quem legimus, fuit Hermannus. (9)

Cujus filius Reinherus anno 935. ludo nobilitatis Germanicæ Equeſtri Magdeburgi, cum Gerhardo Julio, Arnholdo Clivio, & Hermanno Ravensburgio, Erneſto Brothuſio, quem ſupra aliquoties citavimus, teſte, interfuit.

Ejus vero ex ſorore Reginhardi Bavari, Epiſcopi Leodienſis juxta Placentinum in Catalogo in ordine 21. filius Richardus avunculo an. 1036. ſucceſſit.

Hujus vero frater Otto Mathilden, Irenfridi Palatini conjugem, ex eaque Ludolphum, & hic Henricum, ut ſupra diximus, reliquerunt, ſed ſtemma Zuitphænum illuſtre amplius non produxerunt.

Mentio quoque fit in antiquiſſimis literis Godeſchalci & Joannis fratrum, Comitum Suitphænorum.

Wichmannus autem, relicta filia Sophia, Ottoni Naſſovio ſecundis votis ſociata, Gerlacum nepotem tulit: qui in prælio ad Iſelmundam, ut ſequitur, occumbens, patrem Ottonem, & hic filium Gerhardum hæredem nuncupavit.

Se-

(1) *Pontan.* lib. 5. & *Schlichtenhorſt.* anno 1011. *Aquilius* vero anno 1001. obiiſſe referunt.

(2) Aquilio *VVibingus*, aliis *VVikingus*, *VVichingus*, *VVilringus*. *Scriverius* in cit. Not. pag. 10. An filius *Mengoſi* fuerit, dubitat *Menſ. Altingius* in Notit. German. Infer. P. II. p. 68.

(3) Haud certum ſatis eſſe, an origine Bavara fuerit, animadvertit *Scriverius* ad *Aquilium* pag. 10.

(4) Addit *Schlichtenh.* aliique *Meinwercum*, ſed perperam. Veram ejus *Genealogiam* vide ſupra p. 474. *Aquilius* Wichardum & Wilhelmum tantum commemorat, de quo poſteriore videantur *Heda* p. 128. & *Beka* p. 42. ubi *Buchelius* in Notis Wilhelmum hunc Imperatoris Henrici IV. adverſus Gregorium VII. P. R. propugnatorem, atque invectivæ, quæ Epiſcopo Vercellenſi alias tribuitur, autorem fuiſſe conjicit.

(5) Comitatum nempe Hollandiæ, utpote ab Henrico III. Imperat. Eccleſiæ Trajectenſi donatum, juxta Diploma apud *Joh. a Leydis* in Chronic. Holland. p. 132. dum Theodoricus, Hollandiæ Comes, non Florentinus, ſub tutela Roberti ageret, ſibi vindicare volebat, de quibus turbis vide præter *Johann. a Leydis* cit. loc. *Hedam* & *Bekam* l. cit. *Pontan.* lib. 5. pag. 77.

(6) Imo frater fuit Wilhelmi, ut Autor ipſe modo dixerat.

(7) Præter quam filium *Rothacem*, Epiſcopum Paderbornenſem, ipſi nonnullos adſcribere, memorat *Pontan.* p. 85. Verum non Rothacem, ſed Rothonem, Epiſcopum Paderbornenſem, circa illa tempora vixiſſe, eumque Baronum Buranorum familia ortum fuiſſe, refert *Schaten.* A. P. T. I. p. 507.

(8) Inſigne videlicet Præfectorum Geldriæ ab Ottone Naſſavico cum Inſignibus ſuæ familiæ Leone in campo cœruleo commutatum fuit. *Scriverius* in Not. ad *Aquilium* p. 13.

(9) Vide ſupra *Tab. Genealog.* Comitum Zuitphanienſium & Geldriæ Principum.

Digitized by Google

SECTIO SECUNDA,

De octo Geldriæ Comitibus.

Præfectura Geldrica, titulo Comitatus Imperii Romani anno 1079. insignita, (1) beneficio Henrici IV. Imp. Ottoni Nassovio, Walrami, Laurenbergæ ac Sonnenbergæ Domini, filio, cessit, qui uxorem primam Adelheiden jam dictam, Wichmanni III. filiam, Theodorico Clivio nepote procurante, accepit; ex eaque Gerhardum primogenitum successorem, & Adelbertum, S. Martini Ultrajecti Præpositum, Henricum denique, qui familiam Montis Dominorum & Comitum propagavit, edidit. Hac juxta annum 1084. juxta Paul. Merulam anno 1086. mortua, ad secundum conjugium cum Sophia, unica itidem Wighmanni, Zuitphaniæ Comitis, filia & hærede, transiit; (2) ex eaque Gerlacum, avi in Comitatu successorem, genuit, in bello Theodorici Hollandi ante Ilselmundam anno 1076. prostratum, (3) qui primum patrem, deinde fratrem Gerhardum, successores habuit, quorum hic utrumque Comitatum, authoritate Lotharii Saxonis Imper. cujus neptem Hedwiegen, Florentii Crassi, Hollandiæ & Seelandiæ Comitis, filiam, uxorem duxit, conjunxit.

Otto vero pater fidelem Henrico Imp. in Bohemia & Hungaria operam præstitit, ideoque etiam ab eo, anno supra dicto 1079. ut vult amicus quondam noster, Johannes Textor Haigeranus in Chron. Nassovico, an. 1617. edito, Francofurti ad Mœnum in comitiis publicis, postquam præfecturam Geldricam annis 18. laudabiliter administrasset, primus Geldriæ Comes salutatus, albargenteum Leonem suum, in cæruleo solo cum flavis apicibus incedentem, Geldriæ intulit. (4) Summum templum collegiale Zuitphaniæ condidit, in quo post obitum 5, 15. Cal. April. aliis 18. Mart. an. 1107. inhumatus.

Gerhardus, nominis primus, a statura corporis procera Longus dictus, Comes Geldriæ & Zuitphaniæ sub Henrico V. Imp. secundus, uxorem, ut jam dictum, habuit Hedwiegen, Florentii XI. seu Crassi, Hollandiæ & Seelandiæ Comitis, filiam, ex Petronella, Theodorici, Saxoniæ Ducis, filia, (5) Lotharii Cæsaris sorore, genitam: Alii Ermgar-

(1) *Mengosium*, quintum Geldriæ Præfectum, jam Comitem appellant *Autor* Chron. Col. *Vita S. Adelheidis* apud *Surium* Tom. VII. atque *Charta* de Vassis, sive fide addictis Ecclesiæ & Episcopo Trajectensi apud *Hedam* p. 111. Comitis Geldriæ, utpote Vasalli Ecclesiæ Trajectinæ. meminit. Ottonem quoque Nassavicum in Diplomate anni 1064. a se viso, Comitem nominari, refert *Pontan.* lib. VI. initio. Sed uti *Schlichtenhorst.* id partim Scriptorum adulationi attribuit lib. 5. p. 50. ita *M. Altingius* P. II. pag. 68. Not. Germ. Inf. citatam Chartam propterea suppositiam esse ratus, in Diplomate, cujus *Pontanus* meminit, Ottonem Comitem, titulo ab Atavis suis accepto, vocari, Geldriam autem isto honore anno demum 1079. ab Henrico IV. decoratam fuisse, censet, cum quo conf. *Scriver.* in Notis ad *Aquilium* p. 8. & 12.

(2) Et ab eo tempore, quo *Gerlacus*, filius Ottonis ex Sophia, occubuit, cum Geldria conjunctus mansit. *Aquilius* Chron. cit. p. 12.

(3) Ita quoque *Pontan.* & *Schlichtenh.* scribunt, sed tempore illius prælii Gerlacum ne quidem natum fuisse, atque propterea a Gerlaco, in prælio Ilselmundensi occiso, diversum esse, censet *Scriverius* in Notis ad *Aquilium* p. 13.

(4) Vide Not. pag. præced.

(5) Petronellam Lotharii Imperatoris sororem fuisse, consentiunt *Beka* p. 43. *Heda* pag. 148. *Joh. a Leydis* in Chron. Egmond. c. 21. & *Chron. Belg.* l. 16. c. 1. atque hic insuper in utroque loco patre *Theodorico*, Saxoniæ Duce, natam scribit. Sed cum Autore nostro errat. Etenim pater Lotharii, testibus *Godefr. Viterbiens.* p. 17. & 499. *Chronographo Saxone* ad annum 1009. fuit *Gevehardus*, Comes Supplenburgicus, de cujus filia idem Chronographus ad annum 1123. *Gertrudis, Comitissa de regione, quæ vulgo* Hollant *vocatur, soror Lotharii, Saxonici Ducis, Imperatoris, rebellat*, nempe adversus Henricum V. Imperatorem, quod de Petronella quoque refert *Heda* l. cit. adeo ut soror Lotharii, Florentii Crassi, Com. Holland. uxor, vel duplex habuerit nomen, vel Scriptores Batavi in eo pariter ac patris nomine erraverint. *Ursbergensis* ad an. 1124. rebellionis quidem meminit, sed *nomen ejus matronæ sibi excidisse* scribit. Nec forte *Gertrudis*, Florentii I. Comit. Holland. uxor, confundenda est cum Lotharii sorore, quippe cum *Joh. a Leydis* lib. 10. c. 11. *Hermanni*, Saxoniæ Ducis, filiam fuisse dicat; nec tempus patiatur, ut Lotharii filia haberi possit. Hæc quoque Gertrudis Roberto, Com. Flandriæ, nupsit. *Chron. Egmond.* c. 16. Petronella autem, seu Gertrudis, post obitum mariti vidua mansit. Ceterum Petronella hæc Abbatiam Rhenoburgensem

Digitized by Google

gardem Namurcenſem ſecundam (1) eſſe volunt. Et ex illa quidem Henricum ſucceſſorem, & Arnholdum, (2) Archiepiſc. Colon. cum Salome, Henrico, Comiti Oldenburgio, nupta: ex hac Albertum, Adelbertum, vel Alberonem, (3) Placentino in vitis Pontificum Leodienſium teſte, ibidem Epiſcopum, prodiiſſe. Nam cum Alexander Julius ob Simoniæ labem a ſede Leodienſi remotus eſſet, ipſi anno 1137. ſuffectus, ſed cum poſtea diſciplinam cleri male adminiſtraret, Romam citatus, Albertus Geldrus Ortinii anno Epiſcopatus 15. 6. Cal. April. anno Chriſti 1152. peſte extinctus, ibidemque conditus eſt.

Gerhardus autem, eorum pater, cum uxore Abbatiam Beder, (4) ſive orationum cœnobium, inter fluvios Fuldam & Werrham in Haſſia conſtruxit. Templum etiam (5) collegiale Waſſenbergenſe in allodio ſuo, Divæ Virgini & Georghio ſacrum, conſenſu Othberti, Epiſcopi Leodienſis, pridie Cal. Octobr. anno 118. fundavit, nihil ibidem ſibi, ut literæ fundationis habent, quam caſtrum & preces Deo famulantium reſervando. Eidem collegiatæ Eccleſiæ anno 1221. ſub Hugone, Leodienſi antiſtite, Gerhardus Limburgius, Henrici IV. filius, Waſſenbergenſis quoque templi patronus, Eccleſias in Elmpoſen & Hadert/ Friderico ibidem Præpoſito, conceſſit, libertatem etiam Scholaſticum eligendi capitulo indulſit: Et Eliſabetha Clivenſis, ejus conjux, quatuor modios ſiliginis ex agro Linnenſi menſe Septembr. anno 1254. contribuit. VValramus denique Limburgius 34. Jurnales in Urebeck decimarum, præſentibus Wilhelmo de Halla, dicto Schilslingh/ Theodoro de Bræckelen, Equeſtris dignitatis Viris, Gerhardo de Ferreke/ Dapifero Waſſenb. Sybertho & Henrico de Hueckelhœven, & Henrico de Palude, anno 1262. addidit: præſentibus præter multos Præpoſitos & Decanos Eccleſiaſticos, Engelberto de Buegenheim, Meinhardo de Stalburgh/ Gerhardo de Bergh/ Goswino de Suſtris, Heriberto de Molina, aliisque. Hæc omnia Henricus Geldrus, Epiſcopus Leodienſis, anno 1263. renovavit & confirmavit. Idem Gerhardus adverſus Henricum Cæſarem cum multis aliis Belgii Dynaſtis pugnavit. Affini etiam Theodorico, Hollandiæ Comiti, adverſus Hermannum Cuickium, qui patrem (6) ipſius Florentium prope Tielam necaverat, ſuppetias tulit: donec facta reconciliatione, Hermannus, pœnitentia necis ductus, ex ſatisfactione ſibi impoſita, inſtituti Præmonſtratenſis Abbatiam, inſulæ Mariæ ejusdem Viridarium, (Marienweerder/) an. 1128. ex bonis ſuis dotatam, conſtrueret. Obiit, poſtquam annis 24. Geldriæ præfuiſſet, an. 1131. Zuitphaniæ apud patrem tumulatus.

Henricus, nominis primus, poſt mortem ejus ſub Lothario Saxone, Conrado Suevo & Friderico I. Impp. Comes Geldriæ & Zuitphaniæ in ordine tertius factus, cum Seinara conjuge, Godefridi III. (7) Brabantiæ Ducis, & Margarethæ Limburgiæ filia, Velaviæ

ſem prope Lugdunum Batavorum condidit, ut referunt *Joh. a Leydis* lib. cit. & *Adrianus Paarſius* in *Antiquitat. Rhenoburgenſibus*, Belgice ſcriptis, atque una cum *Antiquitat. Cattovicenſibus* editis.

(1) Quæ prima vel ſecunda fuerit, haud promptum ſibi eſſe in præſentia dicere fatetur *Scriverius* pag. 14. Ermgardis tamen ſecunda oportuit fuiſſe, qui Gerhardo mortuo, Conrado, Com. Luzelburgenſi, nupſiſſe dicitur. *Schlichtenh.* lib. 6. p. 75.

(2) Forte is eſt, cujus poſt *Hugonem* meminit *Ægid. Gelen.* de Magnit. Colon. ſed familiam non commemoravit; qui enim illum ſecutus fuit ejusdem nominis Archiepiſcopus, Comes fuit *VViedanus. Gelen.* ibid.

(3) De proſapia Namurcenſi eum fuiſſe teſtatur *M. Chron. Belg.* p. 161.

(4) Ut *Textor* quoque refert in *Chronico Naſſavico.* Nullum autem vel Abbatiæ *Beder*, vel loci ejusdem nominis veſtigium in Haſſiæ vicinia ſupereſſe, diligentiſſimus ceteroquin Antiquitatum Haſſiacarum indagator *Frid. Lucæ* ſcribit im Fürſten-Saal p. 1091.

(5) *Berchemius* a Gerhardo II. id extructum refert. Sed jam a Gerhardo I. inchoatum fuiſſe, quia Ottbertus, Leod. Epiſcopus, anno 118. in ejus extructionem conſenſiſſe dicitur. Vid. *Pontan.* pag. 113.

(6) Bellum iſtud tam ob proavum Florentium I. quam fratrem Florentium Nigrum, a Comitibus Cuickianis occiſos, a Theodorico, Hollandiæ Comite, ſuſceptum fuit. Vid. Not. ad pag. 216. & *Joh. a Leydis* in Chron. Belg. lib. 7. c. 9. & 10. *Pontan.* p. 99.

(7) Ita quoque exiſtimant *Scriverius* pag. 16. & alii, ad quorum teſtimonia ibidem provocat. *Lazius* vero Godefridi Bullionæi, Regis Hieroſolymitani, filiam fuiſſe cenſet, cui *Pontanus* adſtipulatur lib. 6. p. 104. quod Godefridus III. Barbati nepos, tribus annis demum ante

Digitized by Google

viæ partem, (1) quam ipſe ab Epiſcopo Ultrajectino in feudum acceperat, in dotem adeptus eſt. Ex illa Gerhardum & Ottonem, mutuos ſuos ſucceſſores, Mariam, Comiti Lonenſi, & Margaretham, (2) Engelberto Montano nuptas, ſuſcepit. In Italiam profectus, Friderico Barbaroſſæ contra Mediolanenſes militavit, & redux factus, monaſterium prope Dotecomium, Bethlehemum (3) dictum, ordinis Regularium D. Auguſt. ſatis locuples, anno 1179. erigere cœpit, quod poſtmodum adhuc locupletius legatis ſuis ipſe, aliique Dynaſtæ reddidere. Quod, ut appareat, quomodo paulatim domus hæc Bethlehemitica ditata & dotata ſit, ex Annalibus Procuratoris ejus poſtremi, Wilhelmi Schrieckii Herenbergii, & alterius cujusdam ejus monachi Bruchhenſii, paucis annotabimus: Anno 1179. quidam M. Franco, S. Theol. Doctor & Presbyter, an in loco, qui Marchia communis tum erat, ſibi manendum hæſitans, ſomnio ex Pſal. 132. confirmatus, rogante Henrico, ejus nominis primo, Comite Geldriæ tertio, & libertatem ob cohæredes loci communes promittente, ſacellum ligneum conſtruxit, quod Balduinus, Epiſcopus Trajectenſis, conſecravit. Eundem Franconem Henricus Geldrus cum Rabadone de Monte, conſanguineo ſuo, Henrico de Bernham, Woltero de Keppel, Bernhardo & Swedero de Wiſch, & cæteris Conmarchionibus, libertatem loci confirmando, beneficiis ſuis retinuerunt. Richardis, Ruremundana Abbatiſſa, Ottonis II. Geldriæ & Zutphaniæ Comitis, vidua, in monte Eccleſiæ proximo habitatione conſtructa, ejus dotem auxit. Cujus filius Gerhardus III. Geldriæ Comes, adhuc ampliavit. Franconis vero diſcipulus VVilhelmus, primus Eccleſiæ Præpoſitus, multa præterea bona eidem acquiſivit. Hermannus autem, Comes de Loen, præcipuus monaſterii benefactor, Eccleſiam Varſeveldenſem cum omnibus attinentiis, curtibus, agris, arboribus, loco molendini, præfectura & decimis Brunsveldenſibus, ei contulit. Margaretha, Comes Geldrienſis, decem libras; Ludolphus, ejus frater, undecim marcas argenti, tres equos & crucifixi imaginem in altari; Hildegardis, ſoror ejus, pro anima ejus, ad hoſtias & incenſum perpetuum pecunias attribuerunt. Anno 1250. Otto III. tres vini amas ad confectionem ſacræ oblationis; & Reinholdus, ejus filius, an. 1291. ex telonio Lobithano totidem vini menſuras, & ex mola Zurphanienſi tres critici modios in hoſtiarum conſecrationem contulerunt, &c.

Porro, quia Velavia ad Brabantiæ Ducem hac lege pervenit, ut ab Epiſcopo Ultrajectino in feudum acciperet, is eandem in Præfectos Groninganos tranſtulit. Hinc anno 1160. Lieffrido, Præfecto Groningano, mortuo, etſi ex filio nepotes ſupereſſent; Epiſcopus tamen Ultrajectinenſis præfecturam ad ſe, tanquam Dominum feudi, relapſam tranſtulit. Nepotes ergo Henricum hunc noſtrum, Geldriæ Comitem, patronum ſibi aſſciſcunt, qui, bello Epiſcopo denuntiato, (4) & per annum integrum geſto, tandem præfecturam, pecunia ipſis numerata, impetravit. Poſt 31. annorum regimen an. 1162. Henricus mortuus, in Campenſi monaſterio ante altare S. Stephani cum uxore & filio Ottone II. conditus, ut Epitaphium habet ſequens, ibidem marmori inſcriptum:

Inclyta de Ponte ſtirps nobilis, dictaque Gelre,
De qua ſunt orti Comes Henricus & Otto,
Religioſores animo, hoſtes vitiorum,
Qui nece proſtrati, hic pauſant incinerati
Iſtis in tumulis, quos marmora candida claudunt.
Chriſti millenis cent ſexaginta duobus
Henricus moritur; ſed Otto, filius ejus,

An-

obitum Henrici, Comitis Geldriæ, uxorem duxerit, atque filiam adultam illo vivente habere non potuerit.

(1) Quippe quæ a Godefrido Bullionæo Ottoni I. Geldriæ Comiti, oppignorata, nunc Henrico cum Seinara, filia Bullionæi, in dotem data fuit. *Pontan.* loc. cit. & Genealog. ejus apud *Schlichtenhorſt.* pag. 80.

(2) *Scriverius* p. 16. ad *Aquilium* addit *Agnetem*, quam, teſte *Gramaeo*, Henricus, Comes Naimurcenſis, in matrimonium duxerit.

(3) De quo vid. *Pontan.* lib. 6. p. 109. *Schlichtenh.* l. 6. p. 79. *Aquilius* in Chron. Geldr. p. 15.

(4) Quod ita tandem compoſitum fuit, ut Epiſcopus, acceptis 300. Marcis, præfecturam relinqueret Liffridi nepotibus; *Beka* p. 53. *Heda* p. 171. *Pontan.* p. 108. non ergo Henricus, Comes Geldriæ, ut Autor refert, eam impetravit.

Digitized by Google

Annis millenis ducentis atque duobus
Conſimili morte migrans patrem comitatur.

Gerhardus II. ſub Friderico I. Imp. primus ante fratrem, utpote primum genitus, præfuit, & Margaretham, Comitis Spanheimiæ & Hapsbaniæ filiam ſterilem, uxorem habuit primam: qua mortua, Idam, (1) Matthæi & Mariæ, Comitum Bolonienſium, gnatam, ſecundo conjugio ſuperinduxiſſe quidam volunt, itidem improlem. (2) Hic cum Balduino, Epiſcopo Ultrajectino, cui Florentius Hollandus, Theodoricus Clivenſis & Otto Bentheimius opem tulerunt, ob Velaviam, legitimo tempore in feudum non acceptam, (3) bellum geſſit; quod tandem Fridericus I. Cæſar, dictus Barbaroſſa, compoſuit. Ubi annis 22. Comitatum adminiſtraſſet, obiit ἄπαις anno 1180. Waſſenbergæ in Eccleſia collegiata, quam, ab avo Gerhardo I. cœptam, amplificavit & conſummavit, cum uxoribus tumulatus.

Otto II. fratri Gerhardo anno 1180. ſub Friderico I. Henrico VI. ejus filio, & Philippo nepote, Impp. ſucceſſit. Hic bellum Velavicum, a Balduino, Ultrajectenſium Epiſcopo, renovatum, Epiſcoporum Colonienſis & Monaſterienſis auxilio, animoſe geſſit, Daventriam etiam, in qua 800. equites novi præſidiarii veteribus additi, obſidione iterata, 7. Septembr. cinxit, & cum ad eam liberandam Epiſcopus Ultrajectinus & Hollandiæ Comes vires conjungerent, eorum exercitum ad pontem usque, inter Caudekerckam & Alphenam, profligavit, ubi prælium ingens, in quo ex utraque parte multi cæſi, exortum eſt; Cæſar Fridericus hoc audiens, viciſſim ad compoſitionem in Belgium profectus, Ottoni Velaviam attribuit, pacemque certam (4) & fixam ſtabilivit.

Idem hic Otto ad bellum ſacrum anno 1189. cum Friderico Cæſare, Philippo Galliæ, Richardo Angliæ Regibus, Henrico I. Lotharingiæ Duce, Philippo Flandriæ, Florentio Hollandiæ, Wilhelmo Friſiæ, ejusque genero, Theodorico Cliviæ Comitibus, abiit, & multa cum iis præclara geſſit. Redux Neomagi pignus, (5) Theodoricо IV. Clivenſi Comiti, ablatum, ob majus pecuniarum pretium, ab Imperatore primus impetravit; Ottoni, nominis III. ex filio Gerhardo nepoti, tempore Theodorici VI. Clivenſis, anno 1254. plenius confirmatum. (6) Goyam Ludolpho Holteno, Epiſcopo Monaſterienſi, conſignavit, ab eoque viciſſim in feudum accepit: Eidemque in Meinhœveliis (7) ditione expellendis adjumento fuit. Uxores binas habuit, primam Richardem, Gerhardi Juliacenſis filiam: qua mortua, alteram, (8) Henrici I. Lotharingi gnatam, ſuperinduxit. Ex quibus genuit Henricum II. ob pietatem Sanctum dictum, qui in bello Florentii Hollandi contra Henricum I. Brabantiæ & Lotharingiæ Ducem, captus, & ducta patris ejus, Theodorici VII. Hollandiæ & Selandiæ Comitis, filia Adelheide, dimiſſus. Et anno 1200. ſine

(1) *Akerlaken* nullam Idæ facit mentionem, quam vero uxorem poſteriorem Gerhardi fuiſſe, ex auctario Aquicinetino atque alio Codice manuſcripto probat *Scriverius* in Not. ad *Aquil.* p. 17. atque confirmant *Pontan.* pag. 112. & *Oliv. Vredæ* Geneal. Comit. Flandr. P. I. Tab. VII. p. 223. in eo diverſus a *Scriverio*, quod hic Idam, priori marito defuncto, Bertholdo, Com. Zaringenſi, ille vero Rainaldo, Com. Dammartenſi, nupſiſſe ſcribant.

(2) *Lazius*, qui Gerhardo liberos adſcribit, recte notatur a *Pontano* lib. 7. pag. 113. & *Scriverio* in cit. Not. pag. 17.

(3) A Duce Lotharingiæ, qui Velaviam Comiti Geldriæ in Subfeudum conceſſerat, nec Epiſcopum Trajectenſem ejus reſpectu Dominum directum agnoſcere volebat. Vid. *Beka & Heda* ſub *Balduino*, 29. Epiſcop. *M. Chronic. Belgic.* p. 181. *Pontan.* lib. 6. p. 112.

(4) Fridericus I. Ottonem in poſſeſſionem Comitatus Velavici reſtituit, donec Principum conſilio controverſia penitus decideretur, quod ſub *Henrico VI.* Imperatore factum. Vid. *Heda* p. 177. *Pontan.* p. 118.

(5) Jam ante anno 1172. id factum fuiſſe, patet ex Diplomate Friderici I. Imperat. apud *Pontan.* p. 114. conſer. Not. ad pag. 488.

(6) Diploma vide apud *Hedam* p. 208.

(7) His enim antea adverſus Epiſcopum Monaſterienſem opem tulerat Otto III. (perperam Autor ad Ottonem II. hoc refert,) ſed captus Goyam lytri loco ab Epiſcopo in feudum oblatum recepit. *Pontan.* p. 145.

(8) *Aquilius* in Chronic. cit. *Akerlaken & Pontanus* lib. 6. p. 122. unam tantum uxorem Richardam eum duxiſſe referunt.

Digitized by Google

ſine prole defunctus, cum uxore in Reginoburgica Abbatia (1) conditus eſt. Præter Henricum etiam Gerhardum III. ſucceſſorem, Adelheiden, Wilhelmo, Hollandiæ (2) & Selandiæ Comiti, Theodorici ſeptimi fratri, & Margarethan, Adolpho Marcano nuptas, ſuſtulit; Ottonem denique, qui ex Præpoſito Santenſi, annorum duodeviginti poſt mortem Theodorici, Epiſcopus Ultrajectinus factus, & ab Adolpho Colonienſe, (3) Ottone Monaſterienſe, Gerhardo Oſnabruggenſe, tribus fratribus, VVilhelmo Hollandiæ & Ottone patre, Geldriæ Comitibus, adjutus, cleri & populi calculo accedente, in hanc dignitatem promotus, ubi poſt annos quatuor Romam ad diſpenſationem ætatis impetrandam adire voluit, Northuſæ (4) anno 1213. febri correptus, occubuit, indeque Ultrajectum delatus, in templo Cathedrali, S. Martino ſacro, conditus eſt. Otto vero, ejus pater, cum Comitatui 22. annis laudabiliter præfuiſſet, anno 1202. obiit, in veteris Campi monaſterio ad latus patris Henrici inhumatus. Uxor vero Ruremundæ in cœnobio ordinis Ciſtercienſis ſepulta.

Gerhardus III. ſub Philippo & Friderico II. Impp. patri Ottoni ſucceſſit. Uxorem duxit primam Margarethan, (5) Roberti Naſſovii, in Syria mortui, filiam, qua, duobus illi filiis, Ottone ſucceſſore, & Henrico, Leodienſi Epiſcopo, relictis, mortua, ſecundam Henrici I. Brabantiæ Ducis, ex Mechtilde, Matthæi, Comitis Bolonienſis, gnata, filiam Sophiam (6) induxiſſe multi ſcribunt. De cujus partu, Cæſarius, monachus Heiſterbacenſis, prodidit, ex eo ſatis difficili, patrocinio S. Engelberti, Montium Comitis, Archiepiſcopi Colonienſis, liberatam, filiolum pulcherrimum fæliciter enixam, cujus rei fides penes authorem ſit.

Gerhardus autem, Geldriæ Comes in ordine 6. de telonio Lobithano, quod primo in **Oſterbeeck** ſitum, inde Arenacum, & demum Lobithum translatum, cum Friderico II. Imp. controverſiam habuit. Is enim cum ipſi, ut illud plane abrogaret, (7) mandaret, Engelberto, Montium Comiti, Archiepiſcopo Colonienſi, anno 1220. executione injuncta: (8) quemadmodum etiam idem Imperator omnibus Imperii Principibus, nullis omnino teloniis novis excitandis, (9) Fiſco etiam atque Advocatis immoderato ſuo exceſſu, interdixit. Tandem tamen Gerhardus noſter, ut Arenaco Lobithum, in locum ob Rheni diviſionem commodiſſimum, translatum, ſibi maneret, impetravit, (10) quod Henricus VII. & VVilhelmus Hollandus Cæſares confirmarunt.

Cum fratre Ottone duo Ruremundæ monaſteria condidit. Unum Veſtalium nobilium ordinis Benedictini, poſtea tamen in Ciſtercienſium regulam commutatum, caſtro, Pott dicto, in clauſtrum ad vota Engelberti, Archiepiſc. Colon. an. 1218. converſo: Alterum Carthuſianorum. Parthenonem vero Ruremundanam anno 1224. Cal. Julii, Engelbertus Archipræſul, præſentibus Henrico, Montium Domino, Gwaltero ab Eyl, Gerhardo

(1) Rectius *Rhenoburgica* prope Lugdunum Batavorum, condita a Petronella. Vid. ſupra pag. 503. de Henrici ibidem ſepultura *Beka* p. 61. *Heda* p. 184.

(2) Orientalis nempe, quam diviſione cum fratre facta obtinnerat, a quo vero captus poſtea, ſed mox dimiſſus, Ottonis, Geldriæ Comitis, atque commilitonis in bello ſacro, filiam duxit. *Heda* & *Beka* loc. cit.

(3) Errat Autor cum *Beka* & *Heda*, qui non unum errorem in electione Ottonis illius committunt. Etenim Adolphus æque ac Otto, pater Ottonis Epiſcopi, diu ante jam obierant; quem præterea fratrem Ottonis, Geldriæ Comitis, vocant, cujus nominis nullum fratrem habuit, Gerhardi autem fratris ope fuit adjutus. Vide *Buchelium* in Notis ad *Bekam* l. c.

(4) Non civitate illa Imperii in Thuringia, ſed juxta Altinum, ſ. Altenam in Comitatu Marcæ. *Heda* l. c. ibique *Buchelius*.

(5) *Richardam* potius, juxta *Aquilium*, *Akerlaken* & *Pontanum* p. 124.

(6) Aquilius *Merbildam* vocat, ſed hanc ſororem Sophiæ fuiſſe, atque Florentio IV. Hollandiæ Comiti, nupſiſſe, *Scriverius* monet in Notis p. 19. *Pontanus* vero l. c. *Margarethan* appellat, nixus Diplomate Gerhardi, biennio ante ejus obitum ſcripto, teſte quoque *Margaretha*, ejus conjuge.

(7) Literas Imperatoris refert *Heda* pag. 195.

(8) Juxta Literas apud eundem p. 197.

(9) Confirmatis tamen teloniis, quæ Archiepiſcopi ad Rhenum inſtituerant. Vide Tabulas apud eundem Scriptorem p. 193.

(10) Vide *Pontanum*, qui ad Diploma provocat, anno 1222. ſcriptum.

Digitized by Google

hardo & Henrico de Barsdunck, fratribus, Gerhardo a Rotheim, Arnholdo a VVachtendunck, aliisque, diplomate publico dato inauguravit. Monaſterio veteris Campi privilegia & reditus multos, inprimis immunitatem in ţelonio Lobithano anno 1228. conceſſit. His autem duobus etiam tertium Minorum acceſſit. Ab Henrico, Brabantiæ Duce, (1) cum quo acre bellum geſſit, prope Heusdam anno 1210. captus, & filia ejus ducta, dimiſſus, cum eodem paulo poſt Leodium anno 1211. expugnavit, & demum pro Archiepiſcopo Bremenſi in Stadingos hæreticos (2) cum Belgicis Dynaſtis movit, eosque delevit. Cum Ottone Lippienſi, Epiſcopo Trajectenſi, ob Salandiam, (3) quam ſibi vindicabat, auxiliis fratris Epiſcopi Monaſterienſis ſubnixo, ſibi adſiſtentibus VValramo Limburgio, Florentio Hollando, & Henrico Semenſi, bellum geſſit, quod tandem, multis damnis, inprimis in Velavia & tractu Borckeloënſi datis & acceptis, anno 1222. per Conradum, Portuenſem Epiſcopum, Cardinalem, pace inita, ita compoſitum, ut Salandia Epiſcopo, Altinenſis vero præfectura Comiti Geldrio accederet. Hoc tempore magna ditionis Geldriæ & vicinarum vaſtitas fuit: (4) nam anno 1225. cum inter Trentones, Rudolphum, Cœverdiæ Dominum, & Engelbertum, (5) Præfectum Groningenſem, eorumque vaſallos, pace conſtituta, eam Trentones contra fidem datam rupiſſent, idem Otto, Epiſcopus Trajectinus, ſuis una cum Flandriæ, Hollandiæ, Theodori Cliviæ, Gerhardi Geldriæ Comitum, amicorum, copiis collectis, in eos duxit, & Cœverdam obſedit, quam Trentones, Rudolphum fugientem ex inſidiis inſecuti, liberaturi, Ottonem, arma ſua opponentem, ad paludes redegerunt, ipſi ſeſe ex iisdem expedientes, Otto Epiſcopus, limo infixus, cum ſuis exſus, Otto Benthemius dire interemptus, Comes Geldriæ captus, ſed tamen mox libertati reſtitutus eſt. Quam injuriam ut ſucceſſor Ottonis Willibrandus Oldenburgicus vindicaret, caſtrum Cœverdenum oppugnavit & cœpit, Rudolphum cum aliis multis capite mulctavit, (6) & Trentonibus, veniam petentibus, certæ pecuniarum ſummæ depenſionem, & monaſterii prope Aquam nigram, non longe a Swolla, (7) conſtructionem victor ex lege an. 1228. impoſuit.

Ex Naſſovia (8) Ottonem ſucceſſorem, & Henricum reliquit. Hic Henricus, familiæ Geldricæ labes, ab Engelberto, Archiepiſcopo Colon. ſatis juvenis primum Abbas Stabulenſis, deinde Epiſcopus Leodienſis anno 1246. in ordine 40. contra omnium fere voluntatem, utpote ad arma potius tractanda, quam Epiſcopatum adminiſtrandum aptus, inauguratus, eundem præterea multis impuris & nefandis libidinibus contaminavit: Accedit, quod, quos ex diverſis fœminis ſuſcitaverat ſpurios, quorum, teſte Placentino in Hiſtoria Epiſcoporum Leodienſium, 20. juxta alios 65. numerati ſunt, Eccleſiæ bonis ditatos dotatosque, ad altiora provehere ſategit. Ideoque etiam a Gregorio X. ſummo Pontifice, in concilio Lugdunenſi depoſitus, tribus nihilominus ſequentibus Epiſcopis ſupervixit, cum prius, male ſibi conſcius, an. 1274. ſponte annulo remiſſo, Epiſcopatu ceſſiſſet.

(1) In iſto bello, quod anno 1202. geſtum atque finitum fuit, Otto, Gerhardi pater, atque Florentius, Hollandiæ Comes, capti, tandemque affinitatibus cum Henrico contractis dimiſſi fuere, ita videlicet, ut altera ejus filia Margaretha Gerhardo, Ottonis filio, altera Florentio nuberet. *Beka* p. 62. *Heda* p. 185. *Pontan.* pag. 120. Gerhardus poſtea in bello, quod cum Epiſcopo Trajectenſi contra Rudolphum, Præfectum Covordiæ, geſſit, captus fuit. *Beka* p. 69. *Heda* p. 193.

(2) De quo bello vide ſupra p. 222.

(3) Bellum hoc excitatum fuit, quod Epiſcopus vaſallos Comitis Geldriæ in Salandia nimis premeret, Comes vero Ultrajectinos prope teloneum Lobedanum detineret. Pax tandem, ut Comes jure ſuo in Salandiæ Clientes cederet, ejusque loco acciperet allodium Eliſtenſe, &c. *Pontan.* p. 128. *Beka* p. 70. *Heda* p. 193.

(4) Ut itaque Geldriam cultiorem redderet, multas immunitates advenis promiſit Gerhardus, codicillis emiſſis, quos vide apud *Pontan.* p. 130.

(5) Quem alii *Eberhardum*, alii *Egbertum* appellant. Erat vero uterque Epiſcopi Præfectus, atque privatis de cauſis illas turbas excitaverant, de quibus vid. *Heda* p. 193. 204. *Beka* p. 70. 72. *Pontan.* p. 129. *Ubbo Emmius* lib. 9. Rer. Friſ.

(6) Atque rotæ impoſuit, cum denuo rebellis eſſet factus. *Heda* & *Beka* l. c.

(7) In loco occiſi Ottonis Epiſcopi. *Heda* l. c.

(8) Ita quoque exiſtimant *Akerlaken*, *Scriverius* in Notis ad *Aquilium* p. 19. nullos autem ex illa Gerhardum liberos ſuſcepiſſe, ſcribit *Pontan.* p. 124.

Digitized by Google

Eodem refignationis Epiſcopatus anno 1274. expeditioni, contra Saracenos in Aſiam ſuſceptæ, adfuit: Ex eaque redux, anno 1284. ab Equite aurato, Theodorico de Pratis, prope Francomontium necatus, (1) Ruræmundæ in ſummo templo conditus eſt. Vide uberius Joh. Placentinum in ipſius Hiſtoria.

Pater ejus, Gerhardus tertius, anno 1229. ipſa Matthæi Apoſtoli, ſeu 22. Octobr. in fata conceſſit, etiam Ruremundæ, ſed in clauſtro Veſtalium nobilium, a ſe fundato, inhumatus.

Uxor ejus ſecunda, Sophia Bolonienſis, feriis Matthiæ Apoſtoli anno 1231. maritum ſecuta, ibidem quoque tumulata eſt.

Otto, nominis III. Geldriæ Comes in ordine 7. cognomento Claudus, **mit den Stuetzvoet/** quia curvum pedem habuit, ab anno 1229. ſub Friderico ſecundo & Conrado IV. ejus filio, Impp. præfuit: Patrisque Gerhardi ſucceſſor factus, Comitatum Geldricum non tantum feliciter adminiſtravit, ſed etiam auxit: Adeoque inter omnes Geldriæ Principes, ſapientiæ, pietatis, prudentiæ, rerumque geſtarum laude (2) decorandus. Uxores binas habuit:

Prima fuit Margaretha, Theodorici VI. Clivorum Comitis 22. filia (3) ſterilis, quæ ei in dotem 10. millia Marcarum auri attulit, a fratre ejus, Theodorico ſeptimo, primo Comitatus ejus anno, qui fuit Chriſti 1260. exſolutam: ob quam etiam hujus filio, Theodorico octavo, licet adhuc impuberi, filiam ex ſecunda uxore Philippina, S. Pauli Comite, Irmgardem in matrimonium reciproce promiſit. Cum priori autem uxore, Margaretha Clivenſi, monaſterium ordinis Ciſtercienſis nobilium Veſtalium anno 1250. in valle Comitum, **Greventhal** appellata, ex caſtro, Rodio dicto, in parochia Aſperdenſi prope Gochiam ad Nierſam ſito, ſtruere cœpit, & anno 1255. in Junio, Veſtalibus aliquibus Ruremunda in illud deductis, perfecit.

Hoc cœnobium omnibus ibidem ſitis bonis ſuis, utpote fermento cerevisiario, quod Gruitam vocant, fructibus, ſive arbuſtis, (**paſſen/**) paſcuis, piſcatura Nierſæ, ſylva inde a ponte Aſperdenſi usque ad prædium Keldoncium, cum duabus villis, agri Lemptiani decimis, ad 312. modios ſecalis ſe extendentibus, collatione item parochiæ Gentilis in Batavia, inibique duabus villis, & tertia decimarum in **Genth/ Angeren & Deerenborg/** ad parochiam Gentilem pertinentium, parte, itemque medietate aliarum decimarum, jure patronatus Leuthanæ & Keſſeliæ Eccleſiarum: prædiis denique duobus, uno a Godefrido a Lynen empto, ipſo ſine hæredibus mortuo, & altero Stephani a Pleze, Equitis, ſimiliter defuncti, feudo ſuo dotavit: Et teſtibus Wilhelmo de Keſſel, Gerhardo de Parwys, VVilhelmo Altenano & Heusdano Comitibus: Rutgero a Brempt, VVilhelmo a Schillingh, & VVilhelmo a Tegelen, Equeſtris dignitatis Viris, de his omnibus Diploma conceſſit. (4)

Eſt autem hæc vallis Comitum multorum Principum Geldrienſium mauſolæum: Et cum in bello civili Archiepiſcopatus Col. anno 1474. vaſtata eſſet, iterum de novo inſtaurata, & ab hac inſtauratione hodie Novum Clauſtrum, **Neuwen-Klooſter/** appellatur.

In eo Margaretha Clivia, Ottonis uxor prima, anno 1251. 4. Id. Septembr. ſicut tumbæ inſcriptum, mortua, ſepulta eſt: eidemque Theodorus Clivius, ejus nominis octavus, gener Ottonis, libertatem in teloniis anno 1302. conceſſit.

Dehinc Otto ſecundam ſibi ſociavit Philippinam, Comitis ſani S. Pauli filiam, quæ, poſtquam ei tres filios, Reinholdum, patris ſucceſſorem, Henricum & Gerhardum, in juventute defunctos, & Irmgardim, unicam filiam, Theodorici VIII. Comitis Clivenſis, uxorem, edidiſſet, anno 1266. mortua, & in valle itidem Comitis tumulata eſt.

Hic Otto Comitatum Geldricum, urbibus Ruremunda, Arnhemio, Harderwico, Bom-

(1) De exauctoratione Henrici pariter, ac cæde ejus, vid. *M. Chron. Belg.* pag. 242. 243. *Pontan.* p. 155.

(2) Imperatoriam quoque Dignitatem, antequam Wilhelmus, Hollandiæ Comes, eam nactus eſt, ei oblatam fuiſſe, ex *Matthæo Pariſienſi* refert *Pontan.* p. 141.

(3) *Scriverius* cum *Reuſnero* Juliacenſis Comitis filiam fuiſſe ſcribit p. 20. in Notis ad *Aquil.* ſed vide *Pontan.* p. 135. & ſupra p. 223. MS. *Chron. Eſſend.*

(4) Quod vide apud *Pontan.* pag. 145.

Digitized by Google

Bommelia, Gocha & Vada, mœnibus, foſſis, (1) & privilegiis munitis, egregie auxit atque ornavit.

Eundem anno 1233. præſentibus Gerlaco ab Hekeren, Stephano de Lantrop, Goswino a Straelen, Segero a Broichuſen, Wilhelmo a Weeſpe, Gobelo ab Elmete, Arnholdo a Straelen, Equeſtris dignitatis Viris, Præpoſitus Eccleſiæ collegiatæ Emmericenſis, Otto, & Decanus Gerhardus Lucius, cum toto Capitulo, quia vicini Domini, inprimis Montanus & Wiſchius, ipſis in reditibus accipiendis inſeſti erant, in Tutorem ſeu Advocatum acceperunt. Idem anno eodem 1233. 2. Cal. Julii, præſentibus Stephano & Eberhardo, fratribus Lantropiis, Goswino & Arnholdo a Straelen, Henrico ab Helbergen, Equeſtris dignitatis Viris, & Miniſtris ejus, Arnholdo Schœke, Conrado Roloff, Stephano & Eberhardo ab Emmerick, militibus, primus Emmericenſibus privilegia conſecravit. In eundem Ottonem quoque an. 1237. Henricus, Montis Dominus, jus, quod intra foſſam Emmericenam habuit, Præpoſitis Aquenſi & Ultrajectino, Gerhardo Randeradio, & Goswino Millenio, conſanguineis, præſentibus, tranſtulit.

Wilhelmo, nominis II. Hollandiæ Comiti, Regi Romanorum, nepoti, cum cæteris Germaniæ Principibus, in Aquenſis urbis (2) obſidione, aliisque expeditionibus bellicis, anno 1254. opem tulit. Neomagenſe regnum, & multas ſuperiores Bataviæ partes, ab eodem Wilhelmo pro 21000. Marcis (3) argenti puri, anno prædicto 1254. in pignus acquiſivit, quod a Rudolpho Imp. anno 1273. filio confirmatum eſt: Ejusdem etiam Wilhelmi Regis, an. 1255. a tironibus (4) occiſi, filii minorennis Florentii, ejus nominis VII. in ordine vero 19. Hollandiæ Comitis, tutelam geſſit: Et necem patris (5) vindicanti, cum Theodorico Clivio, adfuit. Ab Ottone vero Comes Loſſenſis Stochumium & Alſenam, Goswinus Bornenſis dominium hoc pro feudis agnita (6) acceperunt.

Anno 1266. Philippina Paulina, ſecunda ejus conjux; Anno vero 1271. 4. Id. Januar. ut Epitaphium habet, ipſe Otto diem clauſit extremum, ad latus utriusque uxoris in eadem Comitum valle humatus.

Reinholdus I. Bellicoſus dictus, anno 1271. ſub variis Imperii competitoribus, & tandem Rudolpho I. Adolpho Naſſovio, Alberto I. Auſtrio, Henrico VII. & Ludovico IV. Bavaro Impp. patri ſucceſſit, & Comes Geldriæ 8. ſeu ultimus, fuit. Uxores binas habuit: Prima fuit Irmgardis, Walerami, Ducis Limburgenſis ultimi, filia, quæ absque liberis obiit: Secunda Margaretha, filia Guidonis Dampierii, Comitis Flandriæ, & Alexandri, Regis Scotiæ, (7) vidua, ex qua (8) Reinholdum ſucceſſorem, Guidonem & Philippum, *Reinbold. I.* *Conjugium ejus duplex.*

(1) Ut a direptionibus, quas hactenus erant perpeſſæ, tutæ eſſent. Grollam præterea ab Henrico Bornioënſi emit, juxta Tabulas apud *Pontan.* p. 139. Bredevordiam vero dono accepit ab Hermanno, Com. de Lœn. Vide Tabulas apud eundem p. 139.

(2) Qua expugnata, Wilhelmus coronatus fuit. *M. Chron. Belg.* p. 245.

(3) Tabulæ confirmationis apud *Hedam* p. 208. 16000. tantum continent. Ipſe tamen *Heda*, 1500. Marcas poſtea adhuc ſolutas fuiſſe, ibidem refert. Anno vero 1252. non 1254. id factum, patet ex iisdem Tabulis.

(4) Friſiis, non ſine prædictione quadam, de qua Chronic. *Auguſtenſe* apud *Freh.* p. 378. & 379. *Wilhelmus*, refert, *Rex, eodem menſe* (Januario) *in Freſia cum exercitu exiſtens, a Freſonibus eſt occiſus, qui, cum ad quandam Civitatem ejusdem provinciæ veniſſet, fertur, ibidem inveniſſe ſepulchrum, opere mirifico conſtructum, & dum a Civibus quæreret, cujus eſſet hoc ſepulchrum, opere tam ſumptuoſe decoratum? dicebant, quod nondum quisquam ibi ſepultus eſſet, ſed antiqui patres eorum conſtruxerint illud, præfatum cognoſcentes, quod in eodem loco deberet Romanorum Regum aliquis tumulari. Devicta itaque & ſubjugata tota Freſia, cum jam Victor ipſa terra exiret, a quibusdam fugitivis, ſecus viam in arundineto latitantibus, cuſpidibus occiditur, & in prædicto tumulo ab indigenis ſepelitur, anno regni ſui nono.* Vid. quoque de aliis circumſtantiis *Alb. Stad.* an. 1256. *Beka* p. 87. 88. *M. Chron. Belg.* p. 247. 248. *Matthæus* in Notis ad *Chronic. Egmond.* p. 209.

(5) Cujus cadaver tunc erui, atque Middelburgi condi juſſit. *Beka* p. 94.

(6) Videlicet, ut a frequentibus tum latrociniis & invaſionibus tuti eſſent. *Pontan.* p. 136.

(7) De priori Margarethæ cum Alexandro, Rege Scotiæ, & poſteriori cum Reinaldo I. Com. Geldriæ, matrimoniis pacta dotalia refert *Oliv. Vred* P. II. Genealog. Com. Flandr. p. 69. & ſeqq. Vide quoque *Pontan.* p. 177.

(8) Circa liberos ejus valde diſcrepant Scriptores. Vide *Scriverium* in Notis ad *Aquilium* p. 24.

Digitized by Google

pum, in juventutis flore defunctos, Margaretham, Theodorici IX. Comitis Clivensis, uxorem, Isabellam & Philippam, ad S. Claram Coloniæ Vestales, procreavit. Nam Isabella quidem Friderico Pulchro Austriaco nupsit, sed deserta, cum Philippa sorore ad S. Claram Coloniæ Deo castitatem nuncupavit: Et utraque illi loco, ut Archiva monasterii habent, præsuit, bonisque multis illud locupletavit.

Res gestæ. Henricum Geldrum, patruum, Episcopum Leodium, contra cives armis suis ab anno 1246. usque ad annum 1274. adjuvit.

Anno 1284. feria quinta post Victoris festum, ob Limburgensis successionis spem, ratione prioris uxoris, Irmgardis Limburgiæ, prætensam, (1) fratrio suo, Theodorico Clivio decimas in Honnepell, & Judithæ, Comitis Clivæ, Ducis Limburgiæ, dotem, post mortem ejus, largitus est: Joannem etiam a Meer/ Theodorum, Ruremundæ Advocatum, Theodorum a Vonderen, & Arnholdum a Niel, Vasallos ei concessit, 280. denique Marcas ex telonio Lobithano annuas attribuit. Cum Joanne autem Brabantino, ob eundem Ducatum Limburgium, quem Adolphus Montanus ei vendiderat, bellum gessit, & præcipuas ejus urbes atque castra occupavit: Sed a Joanne prælio superatus & captus, non prius dimissus ab illo fuit, quam juri suo cessisset; Cum enim, Siegfrido Westerburgio, Archiprasule Colon. ejusque fratre Henrico, Henrico Lutzenburgio, Adolpho Nassovio, gentili suo, postmodum Cæsare, Theodorico Clivio, Joanne Limburgio ad Lenam, Waleramo Falckenburgio, Theodorico Morsano, & Waleramo a Rupe unitus, vires suas adversus Colon. Rempublicam conjunxisset, Joannes Brabantinus & Adolphus Montanus cum hac confœderati sunt; & Tiela capta, exercituque ad Mosam trajecto, Ducatum Limburgium invaserunt, arcem Limariensem, reliqua etiam castra & oppida, recuperarunt.

Tandem cum Waleramo Julio, Eberhardo Marcano, Waleramo, Joanne & Balduino Lutzenburgicis, & sani S. Pauli atque Lossensi Comitibus, armis conjunctis, die 5. Junii anno 1288. Worringense prælium, de quo supra in Montium Principibus, initum est, in quo Reinholdus hic noster, multis vulneribus saucius, cum Siegfrido VVesterburgio, Archiepiscopo Colon. & Adolpho Nassovio captus, ut se libераret, præter ingens λύτρον numeratum, juri suo in Ducatum Limburgicum & Dynastiam VVassenbergensem renuntiavit. (2) In hac pugna quia memorabile (3) quid accidit, id breviter cancellis Historiæ nostræ quoque includendum duximus. Adolphus, Nassoviæ Comes, quinque excellentissimos in apparatu signorum Brabantiæ Ducis Præfectos in conflictu prostravit: sed captus ipse Duci offertur: Rogatus, quis esset? Comes sum, inquit, Nassovius, rerum Dominus non magnarum; & rursus ad Ducem: Tu vero quis? sum, inquit, Dux Brabantiæ, quem bello persecutus es assiduo, & cui quinque belli duces strenuissimos occidisti: Tum Adolphus, miror, quo modo ensem meum evaseris, quem in te acueram, teque præ omnibus occidere animus gestiebat. Liberam hominis vocem audiens Dux Brabantiæ, e captivitate liberum dimisit, muneribusque insuper honoratum in familiaritatem suam recepit.

Hic Adolphus Nassovius, gentili suo, Reinholdo Geldro patrocinatus, (4) postea, nem-

(1) De prætenso a Reinaldo in Ducatum Limburgensem jure, & belli & de causa cum Duce Brabantiæ gesti exitu, vide *Dissert.* supra p. 430. insertam.

(2) Vide *cit. Dissert.* & *Scriverium* in Notis ad *Aquilium* p. 22. 23. 24.

(3) Ut *Lipsius* Lovanii II. c. 9. & ex illo *Scriverius* l. c. quoque referunt.

(4) Ejus quoque rogatu Adolphus Imperator de Insula in flumine nata, aliisque tum controversis capitibus in comitiis Noribergensibus anno 1293. constitutionem edidit, quam *Marquardus Freherus*, Notis suis illustratam, in *Reprasent. Reipubl. German.* p. 620. 621. ita refert:

Nos Adolphus, &c.

Quod ad verbà attinet de Insula in Rheno, vel alio flumine nata, id *Schilterus* in Notis ad §. 22. *Instit.* de *Rer. Div.* Imperatorem & Principes Imperii voluisse putat, quod ejusmodi Insula quoad Dominium directum ad Imperium, quoad Dominium utile vero ad ipsum potius Comitem territorii, quam ad alium privatum dominium, cujus fundus ad ripam præ libati fluminis protendatur, spectet. A qua interpretatione Cl. Vir atque Collega noster conjunctissimus, *Henricus Reinoldus* in *Spicilegio* de *Insulis* ad L. 65. §. ult. D. de A. R. D. *Exercit. Francof. II.* T. I. p. 40. discessit, atque Insulam talem illi potius, qui telonea & condu-

Digitized by Google

nempe anno 1192. Romanorum Imp. factus, post 6. annorum regimen, 6. Non. Julii anno 1298. in acie dimicans, manu Alberti Austrii concidit. Contra ex eadem familia Sereniſſima Albertus novus, Burgundiæ, Brabantiæ Dux, viciſſim a Mauritio Naſſovio, in pugna Flandrica ad Novum portum, 2. Julii, eodem ferme tempore, anno 1600. ſuperatus eſt.

Privilegia Cæſarea Provinciæ Geldricæ.

Porro Reinholdus noſter, ut ad ipſum revertamur, privilegium monetæ, Arnhemii, Ruremundæ & Harderwici cudendæ, a Rudolpho, ejus nominis primo, Habsburgico Imp. anno 1290. & 91. impetravit, quod in imperio ipſius ſucceſſor, Adolphus Naſſovius anno 1263. Noribergæ alio de ſucceſſione filiarum (1) privilegio anno 1295. Henricus item Lutzenburgicus anno 1310. Spiræ confirmarunt. Poſtremus etiam Imperator Nonis Septembr. eodemque anno & privilegio immunitatem ſubditos Geldricos non evocandi addidit, 22. Aprilis anno 1524. a Carolo quinto Cæſare Spiræ confirmatam.

Feuda Geldrica.

Anno 1298. Otto Burenus (2) & Hubertus Cuilenburgius caſtra & Dominia ſua illi aſſignata ab eodem in feudum recognoverunt. Anno 1319. Friderico, ejus nominis II. Montium Dynaſtæ, immunitatem a cenſu & tributo Dynaſtiæ Montanæ conceſſit.

Ei-

---

ductum in flumine habeat, iſtis verbis adjudicari exiſtimavit, Notis ſuis ad illam conſtitutionem, quibus occaſionem & totam ejus hiſtoriam explicaturus, ſententiamque ſuam pluribus confirmaturus ſit, promiſſis, quas tanto avidius expectamus, quod controverſiæ de Inſula in flumine nata originem, quamvis diligenter in eam inquiſiverimus, detegere nobis non licuerit. Subjungitur interim conſtitutio Adolphi, Regis Roman. ex *Freheri* Commentario, in curia Noribergenſi anno 1293. de Inſulis Rheni his verbis promulgata:

Nos ADOLPHUS, Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, recognoſcimus per præſentes, quod nobis Anno Domini milleſimo, ducenteſimo, nonageſimo tertio, in die Beatorum Tiburtii & Valeriani Martyrum, in generali curia apud Norimberg pro tribunali ſedentibus, ad requiſitionem Spectabilis Viri REINALDI, *Comitis Gelrenſis, per communem Principum ſententiam eſt obtentum: Quod ſi Inſula nata eſt in Rheno, vel alio flumine, in Comitatu alicujus Comitis, qui in ipſo flumine recipit teolonia & conductus, habetque Comitatum eundem, teolonia & conductum ab Imperio in flumine prædicto; eadem Inſula potius ſpectat ad Imperium & ad ipſum Comitem, quam ad alium Dominum, cujus diſtrictus protenditur ad ripam fluminis prælibati.*

Secundo ad ejusdem Comitis inſtantiam eſt obtentum, quod nulli liceitum eſt munitionem erigere de novo in Comitatu alicujus Comitis, niſi petita ejus licentia & obtenta. Si autem Comes alicui ædificanti præſtitit patientiam, quousque ædificatur munitio, & paſſus eſt Dominum ejus tamdiu pacifice poſſidere, donec ſecundum terræ conſuetudinem præſcriberentur alia bona contra Comitem, vel alium quemcunque, quod poſtea non poteſt impeti a Comite ſuper ædificio prælibato.

Tertio fuit obtentum, ſi inter aliquos diſcordantes ſuper homicidio aliqua compoſitio intercedat, & a parte, quæ injuriam intulit, parti leſæ ſatisfactio impendatur, & compoſitio fiat pro conſanguineis omnibus partis paſſæ injuriam; poſtmodum vero pars injuriam paſſa proponat, quod non pro omnibus de parte eadem compoſitio intervenit, ſed quibusdam nominatim exceptis; alia parte dicente e contrario, quod pro omnibus conſanguineis leſa partis compoſitio facta extitit & ſatisfactio ſubſecuta, partis hoc affirmantis probatio cum duobus teſtibus (ita quod manus affirmantis ſit tertia,) potius ſit admittenda, quam partis contrarium aſſerentis.

Quarto fuit quæſitum pro ipſo Comite: Si alicujus Domini familia in oppido, cujus Dominium ſpectat ad ipſum, male tractatur verbis vel factis, utrum Dominus loci vel Scabini ipſius debeant factum hujusmodi judicare? Et obtentum fuit communi ſententia, quod potius ſpectat ad Dominum judicium hujusmodi, quam ad Scabinos prædictos; niſi forſan ipſi cives per libertatem conceſſam ab ipſo Domino, vel a ſuis prædeceſſoribus, contrarium doceant.

Quinto ſententialiter eſt obtentum, quod ſi aliquis obſideat caſtrum in terminis Regni Romani, niſi prius obtinuerit in figura judicii, quod licite facere illud poſſet; Nos obſidenti debeamus dare auctoritate Regia in mandatis, ut obſidionem ſuam diſſolvat, & proſequatur ſuam juſtitiam coram Nobis.

Sexto ſententiatum extitit coram Nobis, quod ſi debitor dicat, ſe creditori debitum perſolviſſe, creditor vero neget; Ipſius debitoris, & non creditoris, eſt ſuper hoc probatio admittenda.

Datum anno Domini, die & loco prædictis, Regni vero noſtri anno ſecundo.

(1) Nullam ejus privilegii mentionem faciunt *Pontanus, Schliehtenborſtius*; meminit vero *Pontanus* ad an. 1295. pag. 168. privilegii, Reinoldo conceſſi, de novo oppido juxta Staveræ pagum in Velavia condendo.

(2) Vid. ſupra pag. 480.

Digitized by Google

Velavia. Eidem Guido Flander, Epiſcopus Trajectenſis, ut Velaviam immediate ab Eccleſia Trajectenſi, non vero a Duce Brabantino in feudum acciperet, conceſſit.

Bellum Monaſterienſe. Cum Ludovico Haſſo, Epiſcopo Monaſterienſi, a Theodorico, ejus nominis nono, Cliviæ, & Eberhardo, ejusque filio, Engelberto, Marcanis Comitibus, adjutus, bellum geſſit: (1) In quo ille Bredevordenſe, Epiſcopus Barneveldium in Velavia caſtra occuparunt. Ob quam rem Reinholdus, Bohemiæ Regis, Leodienſis atque Trajectenſis Epiſcoporum, & Flandriæ, Hollandiæ, Arteſiæ, Juliæ & Marchiæ Comitum auxilio fretus, ſeptingentis armatis Diœceſin Monaſterienſem ingreſſus, eam depopulatus eſt, donec intervenientibus Epiſcopis, ipſa Ægidii anno 1324. pax hac conditione ſtabiliretur, ut, Barneſeldio reddito ab Epiſcopo, Bredevordenſe caſtrum Geldriæ, agri vero circumjacentes Diœceſi Monaſterienſi adlegerentur.

Opera Eccleſiaſtica. Annis demum & curis ingravescens Reinholdus, Eberhardum Marcanum, ad Geldriam ſuam gubernandam, anno 1305. accivit, cui in ejusdem moderatione poſtea ex filio Engelberto nepos Adolphus ſucceſſit, ut infra dicemus, donec, Comitatu laudabiliter adminiſtrato, & collegio Canonicorum anno 1303. Bomeliæ fundato, duobus quoque cœnobiis Dominicanorum Neomagi, & Minorum Ruremundæ ædificatis, quibus uxor ſecunda Margaretha Flandrica tertium itidem Minorum Suitphænæ adjecit, a filio, ob cerebri ex vulneribus contractam debilitatem, quod etiam diuturnioris ejus imperii pertæſus eſſet, cuſtodiæ honeſtæ anno 1313. octennium Montforti traditus; poſtquam annis 54. præfuiſſet, in cuſtodia, ipſa Dionyſii, ſeu 4. Idus Octobr. anno 1326. (2) ut inſcriptio tumbæ habet, mortuus, inque Comitum valle apud parentes tumulatus eſt, quem uxor ſecunda, Margaretha Flandrica anno 1321. præceſſerat, ibidem quoque condita.

SECTIO TERTIA,

De octo Geldriæ Ducibus.

Reinholdo primo hoc modo defuncto, filius Reinholdus II. dictus Rufus, vel, ut Chronicon magnum Belgii habet, Niger, ſub Ludovico Bavaro Imp. a quo etiam Francofurti in comitiis anno 1339. primus Geldriæ Dux (3) ſalutatus eſt, ſucceſſit.

Hic

(1) Inde ortum, quod Epiſcopus Monaſterienſis Dominium directum in Dynaſtiam Bredevordenſem & jurisdictionem in illa ſibi vindicaret, ita tandem arbitrio Johannis, Epiſcopi Trajectenſis, compoſitum, ut Dux Geldriæ Caſtrum ſolus poſſideret, in Dynaſtia vero jurisdictio utrique communis eſſet. *Pontan.* p. 139. 213. 214. *Schaten.* T. II. Annal. Paderb. pag. 261.

(2) Quem Reinaldi annum emortualem, in quo Scriptores diverſi ſunt, comprobat quoque *Scriverius* in Notis ad *Aquilium* p. 26.

(3) Tabulas Ludovici ita refert *Leibnizius* Cod. Diplom. P. I. p. 151.

LUDOVICUS IV. omnibus has literas viſuris Salutem! Quandoquidem REINOLDUS, *Comes Gelriæ, regio genere ortus*, multa ſervitia Imperio præſtiterit, & adhuc præſtare poterit, Henrico Moguntino & Balduino Trevirenſi Archiepiſcopis, Joanne, Rege Boëmiæ, Rudolpho, Comite Palatino Rheni & Duce Bavariæ, Rudolpho, Duce Saxoniæ, Ludovico, Marchione Brandenburgenſi, filio noſtro primogenito, præſentibus, dictum Reinoldum ex *Comite Ducem Gelriæ creamus*, ut & poſteros ejus legitimos; cum hoc privilegio, quando nos aut Succeſſores noſtri publicabunt parlamenta, vel quando novi aliqui Principes creabuntur, vel ſimiliter *actus publici celebrabuntur*, quod tunc ipſe *veſtibus Cæſareis nos induet.*

§. 2. Item, quando Succeſſores noſtri Romanorum Reges Aquisgrani, Mediolani & Romæ coronabuntur, quod tunc ipſe aut ejus heredes *coronam Regiam dictis Regibus ſuper caput imponent, deponent, portabunt, & in manibus geſtabunt.*

§. 3. Inſuper ad majorem dicti Ducatus & Principatus ſplendorem aſſignamus ipſi *juxta morem Imperii quatuor Officiarios* infra nominandos, & eorum heredes, videlicet Jacobum van Myrlaer *Oeconomum*, Everardum van Wylp *Mareſchalcum*, Theodoricum van Lienden *Buticularium*, & *Pocillatorem*, & Guilelmum van Brouchuyſen *Camerarium.*

§. 4. Item concedimus ipſi *jus cudendi monetam auream* juxta valorem monetæ Archiepiſcopi Colonienſis, Ducis Brabantiæ, & Comitum Hannoniæ atque Hollandiæ. In teſtimonium veritatis has literas ſcribi, & ſigillo noſtro firmari juſſimus. Datum Francofurti die 19. Martii anno Domini Milleſimo trecenteſimo triceſimo nono.

Videntur in hoc exemplo nonnulla deeſſe, inprimis, ſi cum ſummis capitibus, quæ ex iisdem codicillis vernacule ſcripta *Pontan.* p. 228. exhibet, conferantur.

Digitized by Google

Hic cum Joanne, Duce Brabantiæ, ob jurisdictionis & privilegiorum conservationem, bellum gessit: (1) in quo Philippus, Galliæ Rex, cum Brabantinus filiam suam, ejus filio copulandam, quia de unica Comitis Namurcensis nata & hærede cogitabat, recusaret, plurimum PP. Henrici Vierneburgii, Col. Adolphi Marcani, Leodiensis Episcoporum, Theodorici Cliviæ, Wilhelmi Juliæ, Adolphi Montium, Adolphi Marchiæ Comitum, suppetias ei impetravit. Anno vero 1327. pace inita, Tiela cum pagis Sandwichio, Herwerdeno Geldriæ, tractus vero Heusdanus Brabantiæ vicinior, huic accessit.

Idem Reinholdus, vivo adhuc & superstite patre, prodigalitate & luxu multum ditionem suam labefecit: Et quia locum & dignitatis gradum in his angustiis ægre tueri poterat, consilio Henrici Vierneburgii, Archipræsulis Colon. an. 1325. Florentii Mechlinienſis, prædivitis mercatoris, (2) filiam, Sophiam, a magnis Principibus propter amplissimam dotem expetitam, petiit, hac lege, ut parens ejus non tantum debita, quibus sibi obstrictus erat, remitteret, sed etiam pecunia sua arces & oppida reliqua, creditoribus oppignorata, redimeret: Huic conditioni pater assensit, ut, si quidem Reinholdus præmoriatur, non relicta sobole, possessio rerum omnium ad filiam transferatur, & penes eam sit: sin vero contingat, ipsam præmori, ut tum, licet aliam illustriori genere natam duxerit, susceptí e conjuge hac liberi in paternam hæreditatem admittantur. Ista cum non displicerent, Sophia Reinholdo nupsit, sed quarto post nuptias anno, Christi vero 1329. 6. Maji, cum quatuor prius filiabus maritum beasset, e vivis migravit. Filiæ autem hæ sunt:

I. Mechtildis, primo Godofrido Lossenſi, an. 1342. vivente adhuc patre ejus Theodorico, mortuo, deinde Joanni Clivio, anno 1368. extincto, demum Joanni Castilionæo, Blesenſi Comiti, anno 1371. nupta, sed ex omnibus tribus maritis nulla prole relicta, post ultimum Joannem Castilionæum, anno 1374. ipsa S. Firmini Schonhoviæ defunctum, ipsa quoque Hussenæ Batavicæ in dote Clivia, ad vitam concessa, an. 1388. exspiravit.

II. Maria, Wilhelmi II. Juliæ Ducis, uxor.

III. Margaretha, anno 1344. ipso Francisci, in cœlibatu defuncta.

IV. Isabella, vallis Comitis Abbatissa tertia, quæ anno 1376. in præsulatu mortua, ibidemque condita est.

Uxore autem prima defuncta, Reinholdus secundam superinduxit, Eleonoram, Eduardi, Regis Angliæ, filiam, quam ei Isabella, Philippi Pulchri, Galliæ Regis, filia, genuerat, quæ etsi ei Reinholdum ipso S. Servatii, anno 1333. & Eduardum ipso S. Georgii, anno 1337. cum filia Joanna edidisset, ab illo tamen ob lepræ prætextum (3) repudiata est, quæ propterea maritum in convivio, multis Equestris dignitatis Viris præsentibus, in arce Falconia Neomaga apparato, infula linea, cui nigra toga inducta erat, indura, utroque filio stipata accessit, & de lepra coram Deo, & toto mundo, oculari etiam inspectione oblata, se excusavit, addiditque, sin minus hæc ipsius innocentia apud Reinholdum

(1) Duo cum Johanne III. Brabantiæ Duce, bella gessit Reinaldus. Prius, in quo Philippo, R. Galliæ, adversus Ducem Brabantiæ Reinaldus opem tulit, ortum erat, quod is Robertum, Philippi Vasallum perduellem, recepisset, hac vero conditione compositum fuit, ut dimisso Roberto, Johannis filius Philippi, G. R. filiam in matrimonium duceret, antequam vero illud consummaretur, defunctam. *Pontan.* p. 214. *Hæreus* A. Brabant. ad ann. 1332. p. 312. 313. Alterum inter Johannem & Reinaldum bellum ex vendito ab hoc Mechlinio, in quod vero Johannes supremum Dominium sibi vindicabat, ortum fuit, his conditionibus autem sopitum, ut Johannis filia, Maria, Reinaldi filio, ejus nominis III. nuberet, controversia circa Mechlinium ad arbitrium R. G. remitteretur, Tila Duci Geldriæ, Heusdena vero Duci Brabantiæ relinqueretur. *Pontan.* p. 218. *Hareus* ad a. 1333. & seqq. *Mejerus* in A. Flandr. ad eosdem annos.

(2) Florentium illum e familia Bertholdorum, (van Berthout,) ipsis Ducibus Brabantiæ affinitatibus juncta, ortum fuisse, *mercatoris* autem nomine venisse, quod Mechliniam Comiti Hollandiæ vendiderit, & ab ipso postea iterum emerit, testatur *Gramæus* in histor. Mechlin. apud *Scriver.* in Not. ad *Aquil.* p. 28. & 30.

(3) Ex *Berchemio* id referunt *Pontan.* p. 241. & *Schlichtenh.* p. 130. Eratque Reinaldus in opinionem illam inductus a pessimis hominibus, qui dissidiis inter ipsum & conjugem delectabantur.

Digitized by Google

dum locum invenire posset, illius stirpem, ob filialem, patre incarcerato, & matrimonialem, se repudiata, fidem violatam, brevi interituram, quod etiam post utrumque filium, sine hæredibus defunctum, non diu post ita contigit: in eos enim cum perpetuæ semper discordiæ essent, non tam in liberis, quam bellis susciandis occupatis, ambobus anno 1371. mortuis, Geldrica Provincia primum Juliæ Ducibus, deinde Egmundanis, denum Burgundicæ domui regiæ, accessit.

Anno 1327. ob damnum, a sorore Margaretha, conjuge Theodorici Clivii, perpessum, ad 400. Marcas æstimatum, ejus refusionem Reinholdus promisit.

Privilegia & status Politicus.

Anno 1328. cum conjuge Sophia jus inter Mosam & Vahalim provinciale definivit. Eodem anno subditis, in utraque Mosæ & Nersæ ripa habitantibus, Montforto tantum & Herculeni exceptis, de prætoribus, scabinis & bonis, privilegia, matre Margaretha, conjuge Sophia, Isabella & Philippina sororibus, Gwalthero Keppelio, Joanne Bilandico, Ottone Haltio, Equestris dignitatis Viris, præsentibus, ipsa trium Regum, Venlonæ conceſſit. Anno 1333. vespera post Bonifacii, Emmericenſi collegiatæ Ecclesiæ & Reipublicæ, præsentibus Gwalthero Keppelio, Ottone Haltio, Eberhardo Ulstano & Joanne Brynio, Viris Equestris dignitatis, privilegia confirmavit.

Res gestæ.

Quoad res ejus gestas, anno 1328. Adolpho Marcano, Episcopo Leodienſi, cum Adolpho, Montium Comite, contra rebelles cives auxilia adduxit, eorumque ad novem millia occisis & devictis, maximas ex illa victoria opes acquisivit: (1) ob quas, sicut etiam fœlix conjugium, omnium Principum, qui illis temporibus vixerunt, opulentissimus æstimatus est. Anno 1332. Eduardo socero, (2) Anglorum Regi, adversus Philippum, Gallorum Regem, suppetias tulit, dux Belli decretus. Anno 1335. Tielam expugnavit & munivit. Anno 1336. bello, Frisonibus indicto, eorum ad duo millia occidit, reliquos prælio vicit, fugavitque.

Acquisita.

Anno 1330. a Joanne Diestio, Trajectenſi Episcopo, castra Vollenhœvium & Vredelandium in pignus accepit. Anno 1331. tres sylvæ Kelckianæ partes ab affine, Comite Clivienſi, Theodorico emit.

Anno 1336. Theodorico III. Heinsbergæ & Blanckenbergæ Dynastæ, cum pro Comitatu Lossenſi obtinendo bellum gereret, & pecuniæ indigus esset, 24. mille Scutatos, pro Heinsbergæ, eique locorum subjectorum, Gangoltæ, Millæ & Fuichtæ pignore, conceſſit, sed Friderico, Comiti Morsenſi, filius ejus Eduwardus vicissim hæc oppignoravit: qui cum videret, hunc eo redactum, ut redimere non posset, Wenceslao, Duci Brabantiæ, loca hæc vendidit, ob quam causam acre inter Wenceslai viduam Johannam & Wilhelmum, Juliæ & Geldriæ Ducem, ut supra diximus, anno 1371. & deinceps, bellum gestum est.

Idem Reinholdus noster Dynastias Kesseliam & Krieckenbeciam anno 1343. Geldriæ suæ adjecit: Eodemque tempore Venlonam, locum in Mosæ ripa situm, & Blariaco objectum, ne tutela nova ditio careret, munivit.

Cum

(1) Civitate quoque Mechlinenſi cum aliis locis in feudum accepta, quam vero Episcopi consensu Comiti Flandriæ vendidit. *Pontan.* p. 211. 215. *Lev. a Northoff* Chronic. Marcan. pag. 400. apud *Meibom.* T. I.

(2) Fratri potius conjugis suæ Eleonoræ, qui jure matris Isabellæ, Philippi IV. Gall. Regis, filiæ, post, Carolo Pulchro defuncto, in Regno Galliæ succedere voluit, incitatus a Roberto Atrebate, in Angliam profugo, ceteris vero Gallis Philippo Valesio adhærentibus, proximo Caroli agnato, atque feminas a Successione in Regno Galliæ lege Salica excludi contendentibus. Atrocissimis bellis hæc causa acta fuit Inb Regibus Galliæ, Philippo Valesio, Johanne, Carolo V. VI. & VII. Angliæ vero Eduardo III. Richardo II. Henrico IV. V. & VI. qui Rex quidem Galliæ Parisiis anno 1432. coronatus fuit, sed a Carolo VII. Delphino Galliæ, ad incitas redactus, Galliam relinquere debuit, Caleto solum retento, quo an. 1558. quoque amisso, nudum titulum Regni Franciæ Reges Angliæ adhuc conservant. Vide de hac controversia *P. Æmilium* lib. 8. *Walsinghamum* in *Eduardo III.* ejusque successoribus. *Polyd. Virgil.* lib. 19. - 23. *Gagvinum* lib. 8. *Froſſard.* lib. 1. Pro Gallis scriptum apud *Leibnitzium* in Mantissa Cod. Diplom. p. 63. sub Tit. *Diſſenſion des differends entre le Roy de France & d' Angleterre.* Pro Anglis Cl. Viri *Pet. Ludwigii* Dissertat. *de juſtis Anglorum in Galliam prætenſionibus.*

Digitized by Google

Cum Wilhelmi, Comitis Hollandi, Baptiſmi teſtis eſſet, necem illi prædixit, (1) quæ anno 1345. quoque contigit. Et quia ejus non ſolum virtus, ſed etiam potentia, vicinis regionibus formidabilis erat, ac fama pietatis, juſtitiæ & fidelitatis erga Romanum imperium inclareſcebat, Francofurti, ut diximus, in comitiis anno 1339. a Ludovico Bavaro Imp. Philippo Galliæ, & Eduardo Angliæ Regibus, avunculo & ſocero, Electoribus etiam imperii, Henrico Vierneburgio, Moguntino, Balduino, Lutzenb. Treviro Archiepiſcopis, Joanne, Rege Bohemiæ, Ludovico Palatino Rheni, & Ludovico Brandenburgico, Ludovici Cæſaris filio, præſentibus, poſt ſuſceptum regimen tertio & decimo, poſt Wichardum vero, primum Geldriæ Præfectum, 469. annis, primus Geldriæ Dux ſalutatus, inſignia quoque Geldrica, a Naſſoviis derivata, immutavit, & flavis apicibus omiſſis, in ſolo cœruleo aureo Leone uſus eſt. *Inauguratio Ducatus.*

In iisdem comitiis Wilhelmus Juliacenſis ex Comite Imperii Marchio factus eſt: qui poſtmodum, anno ſcilicet Chriſti 1356. Juliæ quoque Dux (2) inauguratus, per filium VVilhelmum cognominem, Reinholdi hujus filiæ Mariæ copulatum, Geldriam Juliæ addidit: unde hodieque in inſignibus Geldricis niger, inaurato Leoni conjunctus, apparet.

In inauguratione Ducali Reinholdi noſtri Jacobus a Mirlaer aulæ præfecturam, Eberhardus a Vellep Mareſchalci, Wilhelmus a Bruichuſen Camerarii, & Theodoricus a Linden Pincernæ dignitates obivere.

Ex operibus Eccleſiaſticis Reinholdus clauſtra monachis Carmelitis Geldriæ, & Carthuſianis prope Arnhemium Monchuſium, & hoc quidem anno 1340. ædificavit. Uxor Eleonora, ordini Franciſcano dedita, duo eidem monaſteria, unum Harderwici, Daventriæ alterum, conſecravit. *Opera Eccleſiaſtica Reinholdi, primi Geldriæ Ducis.*

Ætate ingraveſcente Adolphus Marcanus, qui Margaretham Clivenſem, Theodorici IX. filiam & hæredem, duxit, & per eam in illa Provincia ſucceſſionem filio cognomini Adolpho procuravit, ejus vice Geldriam adminiſtravit, in illa anno 1347. ante feſtum Severini mortuus, indeque Frundebergam delatus, apud majores inhumatus eſt.

Ipſe vero Reinholdus eum quatuor annis præceſſit, anno Chriſti 1333. 12. Octobr. mortuus, quem uxor Eleonora Anglicana 1. Maji anno 1355. ſecuta, ambo in valle Comitum conditi ſunt.

Poſt ejus fata primum filii Reinholdus & Eduardus, ſed loco eorum adhuc minorennium mater & Ordines; poſt illorum vero breve ac acerbum, in mutua ſæviens viſcera, imperium ſorores, Mechtildis & Maria, inprimis hujus filii, Wilhelmus & Reinholdus, Juliæ & Geldriæ Duces, iisque etiam extinctis Egmundani, Arnholdus, Adolphus & Carolus, pater, filius & nepos, partim cum Juliæ ac Montium Ducibus, partim cum Carolo Burgundo, de Geldria contenderunt.

Reinholdus, nominis III. ſecundus Geldriæ Dux, filiorum primogenitus, dictus Pinguis, (3) anno 1333. natus, cum vix decem ætatis annos compleviſſet, patri, ſub Carolo IV. Imp. anno 1343. ſuccedens, (4) ſumma rerum Geldricarum potitus eſt quadriennio, poſt ætatis decimo quarto, ſic volentibus & urgentibus Ordinibus, uxorem duxit Mariam Brabantinam, Joannis III. filiam, Johannæ ſororem, ſed ſterilem, quæ caſtrum Oyum, (5) prope Sylvam Ducis ſitum, tempore cuſtodiæ mariti, a fratre Eduardo, ut dicemus, incarcerati, ſtruxit, illudque inhabitavit. Anno 1346. ipſe & frater Eduardus,

(1) Ut refert *Joh. Beka* p. 118. ad quem locum *Buchelius* in Notis *Pronum*, ſcribit, *hoc ſeculum ad hujusmodi prædictiones & vaticinia fuit, quæ ſi contingerent, evulgabantur continuo, ſi fallerent, oblivione evanescebant.*

(2) Vide ſupra pag. 395.

(3) Natura ad obeſitatem proclivi, longaque in cuſtodia deſidia, ſaginaque ita impinguinatum fuiſſe, ut foribus, per quas ingreſſus fuerat, non niſi dilatatis potuerit egredi, atque duorum propemodum hominum menſuram exceſſerit, refert *Pontan.* p. 275.

(4) Non absque controverſia cum Wilhelmo, Com. Juliacenſi, qui juxta pacta dotalia, inter Reinaldum I. & Sophiam, conjugis ſuæ Mariæ matrem, inita, quibusque cautum erat, ut liberi ex Sophia ſuſcepti patri in ejus ditionibus ſuccederent, Reinaldo II. præferri volebat. *Pontanus* pag. 251.

(5) Et Beerd. Vid. *M. Chron. Belg.* p. 299.

Digitized by Google

adhuc concordes, assentientibus Ordinibus, de fossis in utraque Nierfæ ripa, in Twee-stedenveldе & Wiedersaele/ usque ad fossam Ottonianam & septem sylvanos, cum Georgio a Middeler, Schenckio a Nydecken, Wilhelmo a Bær, & Theodorico van der Straten/ Equestris ordinis Viris, transegerunt.

Factiones Brunchorstianorum & Heckerensium excitatæ.

Sicut autem in Hollandia factio Asellata & Hamata (1) extitit, sic in Geldria Brunchorstianorum & Heeckerensium (2) anno 1351. pullulare cœpit: Ex quibus illi Eduardi secundogeniti, hi Reinholdi primogeniti partibus adhæsere. Ab his Joannes, Comes Clivensis, hujus profapiæ ultimus, affinis, Joannes, Dux Brabantinus, socer, cum Adolpho Marcano, Monast. & Colon. Episcopo, & Arnholdo Herculeo, aliisque Viris nobilissimis, steterе. Ob quam fidelitatem Reinholdus Joanni Clivensi Emmericam (3) pro 2107. Scutatis an. 1355. obligavit. Eduardo Engelberrus Marcanus, Adolphi frater, Wilhelmus Bronchorstanus, Dynasta Bærensis, aliique adfuere. Ex civitatibus Neomagum cum potioribus eidem Eduardo, reliquæ Reinholdo adhæserunt. Quarum sicut & Heckerensium auxilio, hic Arnhemium, Tielam, Dœsburgum, Venlonam, Emmericam, & castrum Lobithanum expugnavit: Eberwienum etiam a Druiten, ejusque sequaces, qui a partibus Eduardi, ipsa solennitate Paschali, ad summum licet altare fugientem, interemerunt. Contra Eduardus castra Lenthium, Bemmelium, Zuylenium, Avesatum, Tuylium, Appeldornium, Lœnense, Dornicium, Synderium & Balverense, fratri Reinholdo eorundem Dominis faventibus, diruit.

Hinc igitur civile & cruentum bellum (4) exortum, in prælium publicum tandem desiit: In quo Eduardus, Neomagum possidens, Reinholdum fratrem, prope Tielam ipsa Urbani anno 1361. ætatis 28. Ducatus 18. captum, decem annis, quinque in castro Rosendalio, & totidem in Nienbeccensi, libera quidem ambulatione concessa, portis tamen omnibus & fenestris arcte occlusis atque custoditis, detinuit. Sed postquam ille 22. Sextilis, sive August. an. 1371. in bello Brabantino, post conflictum Bæswieleranum, (5) transfixus esset, Reinholdus, carcere liberatus, tres tantum menses, totidemque dies iterum præfuit, quibus exactis, ipsa S. Barbaræ, seu 5. Decembr. anno 1371. vel, ut Merula vult, (cui inscriptio tumbæ calculum addit,) anno 1372. mortuus, & in valle Comitum tumulatus est: Uxor vero Maria Brabantina an. 1398. Bruxellis excessit, ibidemque apud patrem in æde Carmelitarum condita est: prius tamen Canonicorum secularium (6) Turnhouti in patria & regularium Kyrsdoncensium fundatrix. Sub Reinholdi imperio anno 1354. Arnhemium conflagravit.

Idem Reinholdus ipsa Victoris an. 1371. Neomagensibus, itemque Gochensibus, & reliquarum urbium, quæ Eduardi fratris partes secuti fuerant, civibus, culpa defectionis remissa, omnia eorum, de arrestis, judiciis & teloniis, privilegia confirmavit.

Eduardus, tertius Geldriæ Dux.

Eduardus secundogenitus, ipsa Gregorii anno 1337. natus, cum fratre Reinholdo aliquandiu suorum auxiliis (7) de imperio contendit, donec ipsi victo, & custodiæ tradito, cum annorum esset 24. vel circiter, successit an. 1361. quo eodem anno Engelberto Mar-

(1) Sive Cabelavia & Hœkia, quarum illa a pisce voraci, quasi alteram factionem absorptura esset, ita dicta, Wilhelmi V. Com. Hollandiæ, hæc ab hamo, belgice Hoeck, appellata, ac si Cabelavios ut pisces capere vellet, matris ejus Margarethæ partes defendebat. *M. Chron. Belgic.* p. 303. *Heda* p. 244. Autor *Arcadiæ Batavicæ. Schookius* de factionibus.

(2) Ita dictæ a duabus illustribus Geldriæ familiis Bronchorstianorum & Heckerensium, quorum hi apud Reinaldum plus valebant gratia, illi vero invidia ducti Eduardum, ac si in divisione paternæ hereditatis læsus esset, tanto facilius in fratrem concitabant, quod in ipso, ut *Aquilius* refert p. 32. *animi magnitudo, juvenilis audacia, & libido dominandi ingens fuerit.*

(3) Vide supra p. 235. & *Pont.* p. 266. ubi testes refert, qui codicillis ea de re factis subscripserunt.

(4) Vulgo dictum de vryen Oorloogh, de quo vid. *Pontan.* lib. 7. *Schlichtenhorst.* lib. 7.

(5) De quo vid. pag. seq.

(6) De quo & altero monasterio *M. Chronic. Belgic.* p. 299. *In Brabantia, quia Thornout cum ceteris villis circumjacentibus pro dote sua habuit, fundavit collegium Canonicorum in honorem Virginis Mariæ & S. Petri, Principis Apostolorum. Et rursus monasterium Canonicorum regularium prope Thornout, quod dicitur* Beersendanck. *Insuper castrum in Thornout construxit, & multa alia bona fecit.*

(7) Bronchorstianorum videlicet, quibus Cabelavii quoque ex Hollandia se junxerunt. *M. Chron. Belgic.* p. 311.

Digitized by Google

Marcano, pro fideli in hoc bello ſibi præſtita opera, Limerſiam in pignus tradidit. Gochiæ quoque 15. Julii ejusdem anni 1361. inauguratus, civibus privilegia confirmavit.

Idem ob fratri Reinholdo a Joanne, Clivorum Comite, præſtitam operam, inprimis ob uxoris ſuæ ſororis Mechtildis (1) dotem petitam, eundem ex Gochia an. 1362. aggreſſus, in Clivenſi agro Wiſſelium, Tyllium, aliosque circa Calcariam & Grieth am pagos atque villas vaſtavit: Cum quo tamen anno 1363. bonitate ejus (2) permotus, compoſuit.

Anno 1362. Alberto, Hollandiæ Comiti, bellum indixit, (3) ſed paulo poſt, facti pœnitudine ductus, remiſit. Albertus nihilominus irritatus perrexit, & Geldriam depopulatus eſt.

Anno 1364. ipſa Odulphi de aggeribus Duiffliæ leges tulit.

Anno 1366. die Jovis poſt Pentecoſten, Gochenſibus facultatem fodiendi ceſpites, & ligna in **Tiechelbrugh** incidendi, ad lateres pro civitate ulterius munienda excoquendos, indulſit. Et privilegium de civium bonis in præfectura non arreſtandis addidit.

Anno 1367. veſpera Paſchali, largitionem ſororis Iſabellæ, Abbatiſſæ vallis Comitis, de molis, aquatili, ventoſa & fullonia, Gochenſibus pro 50. Marcis antea oppignoratis, nunc vero pro modiis ſiliginis 200. hordei 100. & macerati frumenti mixti totidem, tritici vero 50. factam, ratificavit; Gruitam vero pro 100. Marcarum pignore tradidit, & hoc anno 1370. die Eliſabethæ ratum habuit. Controverſiam vero ejusdem ſororis Iſabellæ, quam cum Nicolao & Joanne a Druiten, Wilhelmi filiis, ob dominium Afferdenum habuit, veſpera Laurentii, anno 1368. cum Joanne a Bruichuſen, Domino in Wickrædt, & Gwaltero ab Iſendorn, Equite, ex parte ſororis arbitris; ex parte Nicolai & Johannis a Druiten, Nicolai filio, & Wernhero a Pufflich, inſpectore Joanne a Muerſs, Equite, conſtitutis, compoſuit.

Idem Johannem Brabantinum contra Leodienſes fortiter adjuvit: ſed in bello Juliacenſi, quod Wilhelmus contra Wenceslaum, Brabantiæ Ducem, anno 1371. geſſit, affini ſuppetias tulit; eundemque in **Baesweiler** loco inter Rhenum & Moſam ſito, devicit & cœpit, ipſe vero in eo occubuit, cujus quidem belli & cauſam, & alia circa id geſta, in hiſtoria Wilhelmi II. Juliæ Ducis, latius commemoravimus.

Anno 1371. nuptiis Hollandinis Hagæ-Comitis operam dedit. Catharina enim Alberti, Bavariæ Ducis, Hollandiæ atque Seelandiæ Comitis, filia, ei deſponſata fuit. Audiens vero ibidem ſororii Wilhelmi, Juliæ Ducis, periculum, cui ob bellum cum Wenceslao, Lutzenburgiæ & Brabantiæ Duce, implicatus erat, poſt, habita tantiſper ſponſa, & fortium militum manu quantocyus collecta, affini ſuccurrit, victoriamque ejus inſignem adjuvit, ubi, ante nuptias conſummatas, anno ætatis 36. vel in conflictu, (4) ut Divæus in Brab. exiſtimat, vel, ut alii, (5) poſt pugnam Baesweilerianam, victoria obtenta, a proprio ſervo, Hermanno **Leerß** ex Heeſo pago oriundo, cujus uxore abutebatur, galea ob æſtum aperta, transfixus, poſt tres dies ipſa Bartholomæi, ſeu 24. Auguſti, anno eodem 1371. occubuit, in Comitum valle apud Majores humatus: ideoque Catharina Hollandica hos verſus, acu pictos, in veſtibus circumtulit:

Hei mihi, quod rapto lethali vulnere ſponſo,
In viduo degam virgo pudica thoro.

Hæc

(1) Rectius ita diceretur: *ob uxoris ſuæ Mechtildis, ſororis Eduardi;* Mechtildis enim illa, Reinaldi II. filia ex priori matrimonio, mortuo Godefrido, Com. Loſſenſi, primo marito, Johanni, C. Clivenſi, nupſit. De controverſia propter dotem Mechtildis *Pontan.* p. 279.

(2) Cum enim Johanni Clivenſi ſe obtuliſſent, qui Eduardum occidere vellent, lancea in latrina ſedentis ventrem vibrata, id non ſolum deteſtatus eſt Johannes, ſed & Eduardo ſignificavit, quo ſibi caveret, qua re is permotus, pacem cum Johanne reſtituit, Embricæ ceſſione ei confirmata. Vid. *Pontan.* p. 282. 283.

(3) Quod hoſtes ſuos recepiſſet, compoſitum Catharina, Alberti filia, deſponſata Eduardo, ſed antequam nuptiæ celebrarentur, in prælio Bæſwileriano occiſo. *Pontan.* p. 284.

(4) Ita *M. Chron. Belg.* p. 309. *Aquilius* p. 33. *Pontan.* p. 294.

(5) Ut quoque *Chron. Honſcler.* De pugna vero Bæſwilerianæ, & victoria, Eduardi inprimis auxilio reportata, vide quoque ſupra p. 399.

Digitized by Google

Hæc autem postea Wilhelmo, sponsi sui Eduardi sororio, tertio Juliæ, ac quarto Geldriæ Duci, nupsit, qui utrumque Ducatum, post utriusque avunculi, Reinholdi & Eduardi, sine hæredibus excedentium, mortem, acquisivit, & ad filios binos, Wilhelmum III. & Reinholdum III. transmisit, de quibus duobus Geldriæ Ducibus supra in Ducibus Juliis actum est.

Sequuntur ergo Arnholdus, Adolphus & Carolus Egmundani, pater, filius & nepos, qui ad Wilhelmum usque Clivium in Ducatu Geldrio successerunt.

Factiones Geldriæ Bronchorstanorum & Heeckerensium refuscitatæ. Mechtildis Geldra.

Mortuo Reinholdo, Juliæ & Geldriæ Duce, factio Bronckhorstiorum & Heeckerensium, aliquandiu sopita, iterum recruduit: Illa enim cum Tetrarchia Neomagensi Wilhelmum Julium, Wilhelmi ex Maria Geldra filium, successorem, patrem vero Ducatus administratorem, & filii tutorem nominavit: hæc Mechtildem primogenitam, (1) defunctorum Ducum sororem adhuc superstitem, proximam hæredem esse voluit, quæ post Joannem, Comitem Cliviæ, anno 1368. defunctum, Joanni Castilionæo, Comiti Blesensi, Goudæ, Schonhoviæ, Werdenæ, Veteraquinatis & Goylandiæ totius Domino, nupserat; & quia Adolphum Clivium ob Orsoviam & Linnam adversum habuit, eum Tielæ & Bommeliæ pignore in suas partes, & ille vicissim Engelbertum & Theodoricum, fratres Marcanos, Wilhelmum Montanum, Arnholdum ab Horn, Episcopum Trajectensem, Reinerum Brederodium, Gennepiæ Dominum, Woltherum a Borst, & civitatem Arnhemiam pertraxit, quorum auxilio urbem Geldriam 16. septimanis obsedit, irrito licet conatu. Deinde Rheno trajecto, Vadæ, Niedeceæ & Lobithi præsidia vi expugnavit. Wilhelmus Julius contra intempestæ noctis silentio Arnhemium occupavit. Quo tempore etiam Joannes Blesensis, senio confectus, uxori & Adolpho Clivio, atque Arnholdo ab Horn, Episcopo Ultrajectino, belli mole relicta, Schonhoviæ anno 1374. excessit. Circa festum Jacobi Goswinus Varix, partes Mechtildis secutus, Tielam dolo intercepit: sed non longe post, Mechtilde cum Arnholdo Hornæo, Episcopo Ultrajectino, aliisque secure festivitatibus indulgente, Wilhelmus Julius, Lonone Hornensi, Episc. Traj. fratre, Gisberto Hardenbroichio, Friderico Zuelenio, Jacobo & Adamo Lochorstiis, inibi captis, & Neomagum abductis, recuperavit. Adolphus vero Clivius, & Arnholdus Hornæus, Episcopus Trajectinus, cum Venlonam & Harderwicum ad obedientiam Mechtildis quoque reduxissent, Wilhelmus Julius, ditione Trajectensi occupata, Amerongum, Dœrnium, Zeistium, pagos, & Biltium, suburbium Trajectense, vastavit: Reinherus vero Brederodius ipso Paschatos festo Tielam iterum sibi vendicavit.

Quo conflictu Gerhardus Herculeus & Bruno Hondrwichius cecidere: Adolpho vero Clivio in hoc bello civili militantes, Rutgerus a Boetzelaer, Lucas ab Empell, Hermannus Eill, Theodoricus a Mormpter, cum equitatu selecto, Neomagensium abactis armentis, ex civibus erumpentibus, & liberare satagentibus, 350. cœpere, sed vicissim dimisere. Tandem Wilhelmus, Juliæ Dux, filium primogenitum, Wilhelmum, an. 1377. annos 14. natum, fautoribus in Ducatu Geldrio suis transmisit, & Catharinam, Alberti Bavari, Hollandiæ & Seelandiæ Comitis, filiam, & Eduardi sponsam, Papa, quia ab eo tacta non fuerat, dispensante, uxorem dedit, quæ nullos ei hæredes procreavit. Hic Wilhelmus Gennepium, Reinheri Brederodii castrum, statim obsedit, quam obsidionem ut Woltherus a Borst solveret, adscita sibi Heeckerensium manu, in Honnepel castra fixit. Wilhelmus ergo, obsidione soluta, recta in hostem movet, consertoque in Caldenhavia villa prope Calcariam prælio, victoria potitus est, Heeckeriis omnibus aut occisis, aut fugatis & captis: ex quo tempore res Mechtildis labascere cœperunt, ideoque ex compositione Adolphi Clivii, pecunia accepta, anno 1378. integrum Ducatum Geldrum VVil-

(1) *Margaretha* potius, Reinaldi & Eduardi soror, fuit primogenita, juxta *Berchemium* apud *Pontan.* p. 244. & *Aquilium* p. 34. qui vero in eo errat, quod Heekerii ejus partes adversus Wilhelmum defenderint, cum illa in cælibatu anno 1343. jam fuerit defuncta, ut *Pontan.* refert l. cit. Fuit autem Mechtildis secundo genita, atque tertium nupta Johanni, Com. Blesensi. Vide supra *Tabul. Genealog.* De cujus controversia & bello cum Wilhelmo, D. Juliacensi, Mariæ sororis natu minimæ marito, circa Successionem in Ducatu Geldriæ, prolixe refert *Pontan.* lib. 8. *M. Chron. Belg.* p. 311. *Heda* p. 257.

Digitized by Google

VVilhelmo Julio nepoti reſignavit. (1) Anno demum 1380. poſt varios motus, Huiſſenæ Batavicæ defuncta.

Arnholdus Egmundanus.

Arnholdus Egmundanus, ſub Sigismundo, VVenceslai fratre, Caroli IV. filio, Alberto II. & Friderico III. Auſtriacis Impp. anno 1410. patre VVilhelmo Egmundano, & Maria Herculea, Johannis Herculei, & Joannæ Juliæ filia, (2) natus, Dux Geldriæ anno 1423. factus in ordine 6. VVilhelmo & Reinholdo (3) defunctis fratribus, Juliæ & Geldriæ Ducibus, matris avunculis, ſucceſſit, licet Adolphus Montanus, ejusque ex fratre VVilhelmo, Ravensburgio Comite, nepos, Gerhardus, Juliæ & Montium Duces, vehementer repugnarent: (4) Hic etiam, ne ſe ſuosque perderet, Carolo Burgundo Geldriam vendidit. (5)

Conjugium.

Cum tamen Catharinam Cliviam, Adolphi primi Ducis filiam, duceret, pactis (6) ex parte ſua a Joanne Egmundano, Joanne Cuilenburgio, Theodoro VViſchio, Joanne VVerdenburgio, Gisberto Meckerenio, & Gisberto Pieckio: Ex parte Adolphi, Clivorum Ducis, filiæ Catharinæ a Præpoſito VViſſelio, VVilhelmo Reeſio, Arnholdo Heſſenio, Rutgero Cuilenburgio, Gerlaco Rosheimio, Elberto Alpenſi, & Henrico Schienkio a Nydeggen / cum omnibus Cliviæ civitatibus, initis atque ſubſcriptis, admiſſus, ipſaque Remigii anno 1423. privilegiis nobilitati & urbibus omnibus confirmatis, præſentibus Ottone de Haſſten / Theodorico de Blodorff / Gisberto Pieck / & Joanne de Zeller / inauguratus eſt, & ſequenti anno 1424. Gochenſium privilegia combuſta renovavit.

Liberi.

Ex hac Catharina Clivia Adolphum ſucceſſorem, Wilhelmum, in juventute defunctum, Mariam, Scotiæ Reginam, anno 1449. Jacobo II. Scotorum Regi, copulatam, & magno Virorum nobilium comitatu in Scotiam deductam, atque menſe Julio in fano S. Crucis ad Edimburgum coronatam, Margaretham, Bavariæ Ducem, & Catharinam, in virginitate mortuam, genuit.

Georgh. Buchananus in hiſtoria Scotica.

Res geſtæ.

Primo in Rudolphum a Diephout, quod Ahaswerum (7) Cuilenburgium ipſi in Epiſcopatu Trajectenſi præferri nollet, movit, ſed ab illo anno 1427. victus fuit, quos anno ſequenti Adolphus Clivius ſocer reconciliavit.

Anno 1423. ope ejusdem ſoceri & Egmondani atque Iſſelſteinii fratrum, Ducatum Julium ingreſſus, ſed quod Adolphus Montanus ab Imperatore illo Ducatu inauguratus eſſet, exercitum etiam peſtis impeteret, Joannes Heinsbergius, ab Adolpho Montano in partem tituli admiſſus, ut hic Juliæ Dux, ille vero ejusdem Dominus, ſalutarentur, bello ſe medium interpoſuit, & decem annorum (8) induciis pactis, decem etiam mille aureis Arnholdo numeratis, Adolphus eum integrum obtinuit; Redux Burenam obſidione cinxit integro anno, & in deditionem accepit anno 1434. Mortuo vero anno 1437. Adolpho, Montium & Juliæ Duce, Coloniæ, cum ei Gerhardus, ex fratre Wilhelmo nepos, continuo ſucceſſiſſet, Arnholdus Egmundanus iterum Ducatum Juliæ ingreſſus, ab illo 200. Geldris captis, die S. Huberti (9) anno 1444. inter Hinsbergam & Linnichium prope Aldenhoviam inſigni ac memorabili victoria ſuperatus a Gerhardo, in-

(1) Certis, cum nullos e ſuis tribus maritis haberet liberos, annuis reditibus, ac Huſſena, quam Comes Clivenſis in dotalitium ei conſtituerat, retentis. *Pontan.* p. 318.

(2) Vide ſupra *Tabul. Genealog.*

(3) De quibus vide ſupra p. 401. & ſeqq.

(4) Utpote proximi agnati. Vide ſupra p. 449.

(5) Vide ſupra p. 452.

(6) Quibus perpetuum fœdus inter utrumque Principem, illorumque poſteros, Clivenſium & Geldrenſium Ordinum conſenſu fuit initum. Tabulas vide ap. *Pontan.* p. 459.

(7) *Sucderum* potius, dum alii Rudolphum Diepholtinum, alii Johannem Burenum, alii alios ad Epiſcopatum Trajectenſem commendarent, Suedero primum, atque hoc defuncto, Walravio Meurſano armis cum Rudolpho ea de re contendentibus, de quibus turbis vid. *Heda* p. 284. *Beka* p. 154. *Pontan.* lib. 9.

(8) Quatuor potius, interponente ſe Friderico, Com. Mörſano, *Pontan.* lib. 9. p. 441. quarum tamen induciarum tempore id egit utraque pars, ut jus ſuum in Ducatum Geldriæ & Juliæ literis ad Principes ſcriptis docerent, quas vide apud *Pontan.* p. 447. & ſeqq.

(9) De illo prælio & Ordine S. Huberti, a Gerhardo in memoriam victoriæ tunc reportatæ inſtituto, vide ſupra pag. 451.

Digitized by Google

inducias petere coactus est, socioque Adolpho tabulas nemoris imperialis, anno 1327. daras, anno 1436. ob sumptus belli renovavit. Anno 1440. urbem Wachtendoncam pro 18000. Aureis, & anno 1445. & 49. Duiffliam oppignoravit.

Anno 1438. Martis post Palmarum, Gochensibus de fullonia, præsentibus Joanne de Ghemen, & Udone Tacholt, nova privilegia dedit.

Anno clademJuliam insequente, nempe 1445. Adolpho socero, ejusque filio Joanni, Ducibus Cliviis, adversus Theodoricum, Archiepiscop. Colon. quia ei conspiraverat, occultas suppetias tulit.

Anno 1447. dissidium, inter ipsum & Adolphum Clivium socerum exortum, per utriusque provinciæ Viros nobiles, Wilhelmum, Montis & Bilandiæ Dominum, Theodorum Bronckhorstium & Batenburgium, Anholtæ Dynastam, Joannem Brochusium, Henricum Meerium, Joannem Arendalium, Gerhardum Vellepium, Joannem Budtbergium, hæreditarium Geldriæ Mareschalcum, Walramum Haffronium, & Wilhelmum Holthusium, compositum est.

Eodem anno 1447. bellum ob Drielensis pagi rusticos, quorum incuria, (1) aggere perforato, vicinorum agri submersi erant, exortum est. Hos enim cum ex Proceribus Geldris plerique, Vincentii Morsani & Theodorici Batenburgii suffragiis subnixi, in bonis tantum puniendos existimarent, Arnholdus Egmundanus illorum accessit sententiæ, qui in ære & corpore simul castigandos ducebant, ideoque apprehensos utroque modo punivit. Proceres igitur, assentientibus Catharina conjuge, & Adolpho filio, Ducatum integrum, sola dempta Gravia, ad se pertraxerunt, donec anno 1450. pace, vigente Romæ Jubilæo, inita, Arnholdus Hierosolymitanum iter ingressus est. (2)

Virtutes & eruditio Principis.

Porro hic Princeps, ex bonarum literarum & eruditæ doctrinæ cultu, summis effulsit honoribus, quippe qui eum non tantum in sedem vacantis Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ, jure accedente materno, collocarunt, sed etiam ad conjugium auspicatum cum Catharina, Adolphi, primi Ducis Clivii, filia, promoverunt. Inprimis vero cum veterum quorundam Christianorum consuetudinem observando, multis Heroibus ac aliis Ducibus, præsertim fratre Guilielmo, Domino Egmundano, & Henrico Swartzenburgio, comitatus, anno, quo diximus, 1450. Hierosolymam iter instituerat, solus ob eruditionem magno passim honore fuit affectus: at frater Guilielmus, & reliqui, quoniam rudes literarum erant, vulgus indoctum, homines illaudati, & ad pocula Germani fratres judicati. Eidem Romam venienti magnificum honorem exhibuit Pontifex maximus Paulus II. latinam enim illius confessionem & eruditam colloquii facundiam exosculatus, tam expolitam ante omnes hospitem regaliter tractavit, cæterisque omnibus Germaniæ Principibus prætulit, subinde prædicando, solum Arnholdum Principem esse dignum, qui liberis populis imperaret, cum ita bene, ut qui didicerat, Principatum gerere posset. Hæc Guilielmi fratris animum, ignorantiæ suæ sibi conscium, occulto verbere pupugerunt: unde reversus in patriam, filios omnes suos bonis literis imbuendos curavit, & Lutetiam missos, non ante in patriam redire passus est, quam in Magistros, ut vocant, artium evasissent. Fratris exemplo bonus Princeps, licet sero, didicit, quanti studiorum gloria, laus & honor esse soleat. Quare omnes nervos intendit, ut divinis, quæ neglexisset ipse, literarum insignibus exornati liberi, & suis & patriæ summo esse possent ornamento.

Humilitas & simplicitas Principis.

Idem Arnholdus, nimios aulæ strepitus odio prosecutus, nunquam sericam vestem induit. Tandem sericam villosam, a Philippo, Duce Burgundiæ, patre Caroli, an. 1467. mortuo, dono missam, nactus, eam nihil admiratus, cum semel atque iterum toto induisset anno, sese minime suspexit, nusquam ostentavit, sed potius ludibrio se, quasi dissimilem sibi redditum, solitus est habere.

An-

(1) Imo potius malitia, cum enim Drielenses jus aquagii & aggerum sibi assererent, aggeres studio perfoderunt, maximo vicinorum damno, qua de causa cum eos punire vellet *Arnoldus*, partes illorum Adolphus Clivensis & Neomagenses amplexi fuere. *Pontan.* lib. 9. pag. 475. 495. & 500.

(2) Non tam pietatis causa, quam ut interea animi Ordinum Geldriæ, qui ab ipso paulo alienati erant, lenirentur. *Pontan.* lib. 9. p. 502.

Digitized by Google

Anno 1455. ipſa aſſumptionis Mariæ, monialibus Gochenſibus leges tulit. Eodem anno collegium Elſtenſe in Batavia vetuſtum Canonicorum locupletavit. Anno 1458. de ſucceſſione civium Gochienſium rationem præſcripſit, iisdemque 100. jugera Hollandica ericeti donavit.

Anno 1459. cenſum a Nobilitate & civitatibus exegit, quem denegantibus filius Adolphus cum matre adhæſit, & licet Ruremunda, Venlona, Geldria, Gravia a partibus Arnholdi eſſent, Neomagenſibus tamen, utpote potentioribus, quos privilegiorum de vini portieu venditione, Dordracenſibus facta, Arnholdus quoque offenderat, (1) adjutus, primum anno 1462. ex urbe Venlonenſi patrem Arnholdum & Ruremundanos deficere nolentes oppugnavit: ſed ibidem filius a patre obſeſſus, opera patrui Guilielmi, Egmondæ reguli, pace facta, in gratiam receptus eſt, urbemque Neomagenſem dono accepit, cujus ope (2) carcerem patri poſtea molitus eſt anno 1465. quo Graviæ eum cœpit, annisque octo Lobithis & Burenæ captum detinuit, dum Caroli Burgundi & Jo- *Captivitas.*
annis Clivii armis compulſus, libertati eum reſtitueret, qua de re, ut ſupra quædam annotavimus, ita in hiſtoria filii Adolphi ſequente ea, quæ huc faciunt, ulterius in medium adferemus. Hoc tantum hic addentes, quod ex ſeptennalibus filii compedibus liberatus, cum rogaretur pius & ſanctus Princeps: *Quidnam toto hoc captivitatis tempore intolerabilius ſibi viſum?* reſpondit: *Nihil, quam præcum proprii filii facinus. Aliquin*, inquit, *ad ſolum Deum omne periculum, omnemque injuriam remittebam, animo conſiſtens inconcuſſo, minimeque ignorans, magnos Principes majoribus ſemper calamitatibus objectos eſſe.* Arnh. Heymricius in Sophiol. lib. 1. c. 3. de fortitudine.

Anno 1472. pridie nativitatis Mariæ, Joanne, Clivorum Duce, dicto Bellicoſo, affine, Wilhelmo Egmundano fratre, aliisque multis Viris nobiliſſimis præſentibus, Carolo Audaci, Burgundiæ Duci, Ducatum Geldricum & Comitatum Zutphænium pro 92. mille aureis ceſſit: (3) Cui etiam Gerhardus, Juliæ & Montium Dux, circa 12. Cal. Julii, anno ſequenti 1473. cum filiis Wilhelmo & Adolpho ad ipſum profectus, in easdem Provincias ſuum jus pro 80. mille floren. vendidit. (4)

Hinc Carolus Ducatum Geldricum emptionis titulo jure ſibi debitum exiſtimans, cum Ordines, quibus inſciis contractus initus, reluctarentur, eumque in filium Arnholdi Adolphum, & nepotem Carolum transferre ſatagerent, Carolus Burgundus anno 1473. armata manu (5) Ducatum occupavit & ſui juris fecit. Nam Trajectum Moſæ progreſſus, maximoque ad domandam Geldriam exercitu coacto, primum Ruremundam, Keſſeliam & Cuickiam in deditionem accepit. Deinde, feria 4. poſt Pentecoſten, Sittardum, Sueſterenam, Echtam, quæ oppida Vincentius, Comes Morſenſis, a Reinholdo, Geldriæ Duce, in pignus acquiſiverat, cum in iis ſubjectis locis accepta adhuc poſſidebat, fugientibus præſidiariis, quos impoſuerat, occupavit: Circa feſtum Sacramenti Venlona obſeſſa, & crebris tormentorum ictibus verberata, ad 12. Cal. Julii expugnata eſt. Non longe poſt Locheimia, Gochia, Stralena, Herculena, Geldria, Wachtendoncia, Gravia, Tiela, Bomelia, Burena ultro in poteſtatem ejus venere: Quinto Non. Julii Neomagum, cujus præſidium Reinherus Bruchuſius, Vir ordinis Equeſtris præcipuus, tenebat, filiumque Adolphi, Carolum, puerum octennem, equo impoſitum, in muris circumducebat, (6) ob-

(1) Quorum varias querelas & accuſationum capita refert *Pontan.* p. 510. 511.

(2) Ut & matris Catharinæ, marito Arnoldo infenſæ, nec non Ottonis & Henrici, fratrum Bilantorum, aliorumque. *Pontan.* p. 524.

(3) Vel potius oppignoravit jure antichretico. Vide Codicillos *Arnoldi* apud *Pontan.* pag. 542. collatis Tabulis Caroli, Burgundiæ Ducis, apud eundem p. 543.

(4) Vide ſupra pag. 452.

(5) Poſtquam collegium Equitum aurei Velleris Valencenas ad ſpeciem convocaverat, & Adolpho quidem vocato, ſed non veniente, ab illis pronunciatum eſſet: *eam, quæ eſſet inter Carolum & Arnoldum Duces habita, de Gelriæ Ducatu & Comitatu Zutphania tranſactionem legitimam ac ratam cenſendam: & poſſe Carolum dictas ditiones, earumque, cum ſibi liberet, poſſeſſionem adire, ſibique eas ſubjicere: Adolphum vero Gelrum, utpote malæ tractationis atque impietatis erga patrem reum, perpetuis detinere vinculis. Pontan.* p. 552. *Pontus Heut.* de Reb. Burg. lib. 5. p. 171. *Haræus* A. Brab. p. 437. ad ann. 1473.

(6) *Pont. Heut.* lib. cit. pag. 171.

Digitized by Google

obſidione cinxit: Et pridie Jacobi in deditionem accepto, liberisque Adolphi Carolo & Philippina oſculatis, & ad uxorem Margaretham Gandavum miſſis, Lobithum ad divortium Rheni & Vahalis, inde Druſiburgum & Zutphænam perrexit, totamque Provinciam in poteſtatem ſuam redegit: Wilhelmo Egmundano, Iſſelſteinii regulo, Præfecto, & Adolpho Marcano, Joannis, Clivorum Ducis, patruele notho, JCto, Conſiliario conſtitutis: Tandemque 4. Cal. Octobr. ingenti faſtu Auguſtam Trevirorum ad Cæſarem Fridericum III. Imp. profectus, ditioneque Geldrica ab illo inauguratus, Mariam filiam, tot Provinciarum hæredem, genero ſuo, Maximo-Æmiliano (1) hac conditione in matrimonium promiſit, ut ante traditionem Rex Burgundiæ & Imperii Romani Vicarius a Friderico Cæſ. patre Maximiliani, ſalutaretur, quod poſtremum tamen (2) non obtinuit.

Arnholdus vero Egmundanus, de quo agimus, 24. Febr. anno 1472. apoplexia Graviæ correptus, ibidemque pridie Matthiæ mortuus, cum fratre Wilhelmo Egmundano, Iſſelſteinii Dynaſta, conditus eſt, (3) ut verſus habet memorialis.

Pridie Matthiæ obiit Arnholdus, Geldriæ Dux, uxor vero ejus, Catharina Clivenſis poſt 4. annos, 10. Febr. anno 1476. Lobithi exſpiravit, in Inſula Mariana Carthuſianorum prope Veſaliam apud parentes tumulata.

Adolphus Egmundanus ſeptimum Geldriæ Ducem, reclamante tamen Carolo Burgundo, ſic dixit; Et patre adhuc diu ſuperſtite, Provinciæ gubernaculis raptis, Margaretham Borboniam uxorem duxit, ex eaque filium Carolum & Philippinam filiam, Renato, Lotharingiæ Duci, nuptam, ſuſtulit.

Omnem ætatem in armis contrivit: Patri bis ob duplicem prætextum obſtrepuit, Drielenſes ruſticos, ſeu cenſum ſubditorum: inprimis ob Wennemerum & Arnholdum Prangios, (4) capite mulctatos, & Burenum denique ac Bofincheimium Dominia, Friderico Iſſelſteinio, ex fratre nepoti, Gerhardi Cuilenburgii filiæ unicæ & hæredi copulato, attributa, revera autem, quia imperium Provinciæ ſibi a patre tradi perquam deſideraret, cum matre Catharina Clivenſi conſpirans, donec tandem 9. Jan. anno 1465. Graviæ captum, octennium carceri manciparet.

Quod Juſtus Lipſius (5) in Monitis politicis ita recenſet: Arnholdus Egmundanus ſenuerat, filius adoleverat, qui patris diuturnum imperium ægre ferens, per factiones quosdam e popularibus ſuis in arma trahit, & patri bellum palam facit: Sed pater, viribus & cauſa melior, obſeſſum in oppido Venlona tenet, ac denique Principum vicinorum interventu pax coit, hac lege, ut juvenis urbem Noviomagenſem ſibi accipiat, teneatque, in qua libere & ſolus dominetur: ſed exigua hæc ei portiuncula vilâ, reſilit mox a fœdere, familiares quosdam patris in ejus contumeliam laqueo enecat, & cum videt, a ſe vim fruſtra tentari, ad alienam potentiam confugiens, Philippum Bonum Bruxellis adit, patrem accuſat, ſeſe approbat, promittit multa, ſed apud vere Boni Principis ſurdas aures. Deſperatis igitur auxiliis, ne patrem videat, Hieroſolymam properat homo ſacer, ſcil. ad terram ſacram: paulo poſt redit, omnium inops, quo, nili ad patrem? recipitur amice, & ipſe pœnitentiam & amorem ſimulat, ſed vultu, non animo bonus: nam fraudem & inſidias patri ſtatim ita ſtruit. Erat ſenex Graviæ, ditionis ſuæ tunc oppido, cum uxore; venit quaſi per officium filius: more gentis epulantur & bibunt largius,

(1) Quod nomen ex Fabii Maximi & Pauli Æmilii nominibus conjunctis Maximiliano, ut egregios illos Romanorum Duces imitaretur, a Friderico patre, ducto ex aſtris augurio, impoſitum fuiſſe, ſunt, qui ſcribunt. *Gerhardus de Roo* in Annal. Auſtr. p. m. 217.

(2) Imo neutrum obtinuit, etſi omnia ad Coronationem eſſent parata, ipſeque Imperator Fridericus Auguſtum Trevirorum veniſſet, qui vero, inceſtum qua de cauſa, ſubito, atque inſcio Carolo inde Coloniam abiit. Vid. *Pont. Heut.* de R. B. lib. 5. pag. 172. *Haræus* Annal. Brab. T. II. p. 438. *Gerhardus de Roo* lib. 8. p. m. 275. *Arnoldus* de *Lalaing* in *deſcriptione Congreſſus Frider. & Caroli* apud *Frcher.* T. II. p. 155. *Mejer.* Annal. Flandr. l. 17. ad an. 1473.

(3) Cor tamen ipſius Sylvam Ducis in Monaſterio S. Gertrudis ejus juſſu deportatum fuit, quod Veſalii quædam ejus cœnobii ſingularem fidem erga ipſum probaſſet, oblata veſtium permutatione, ut e caſtodia elabi poſſet. *Pontan.* lib. 9. p. 549.

(4) Quos Arnoldus cum literis Arnhemium miſerat, ſed Adolphus ſiniſtra ſuſpicione captos capite plecti juſſit. *Pontan.* p. 521.

(5) Vid. quoque *Pontan.* l. 9. p. 524. & ſeqq. *Pont. Heut.* de Reb. Burgund. l. 5. p. 169.

Digitized by Google

gius, ſaltant etiam in multâm noctem, ipſo ſene Duce ſuſtentante, & in filii gratiam præter vires & morem lætiore. Tandem cubitum ſe conſert: vix fecerat, cum adſunt à Noviomago (ii juveni parebant,) cives armati, & ab Adolpho clam intromiſſi, recta ad cubiculum Ducis, duce filio, tendunt: pulſant fores: ille e lecto, jocos & choreas etiam tunc cogitans, negat id noctis ſaltare ultra ferre poſſe, juvenes faceſſant & abeant. At illi effractis jam foribus adſtant, jubent ſurgere, & ſe conſequi. Quo autem? ait ſenex, & ubi filius? miſer, ubi auxilium putat, exitium eſt: Et ille improbus, pater, inquit, neceſſitati parendum eſt, age, ſequere: nec tantillum exſpectant, ut tunicalam interiorem aptet, atque induat, nec tibialia quidem ſumat: ſed pater equitantem filium nudis pedibus & corpore ita ſequitur Buram usque, ibi tetro carceri includitur, & ſex annos totos, (non illius, ſed popularium impietatem culpo;) ſex, inquam, annos detinetur. Tandem improbitas non ſolum querelas vulgi excitat, ſed & minas Principum vicinorum; e quibus Joannes, Cliviæ Dux, ipſius Adolphi avunculus, arma etiam ſumit: qui tamen, a ſe parum validus, auctoritatem, vel auxilium a Pontifice Paulo II. & Friderico III. Imperatore petit: Illi ſtatim annuunt, ad Adolphum acres minacesque literas ſcribunt, & ut patrem luci & libertati reddat, jubent; nihil fit, ridet. Itaque iidem Carolo Audaci, Burgundiæ Duci, valido Principi, totam rem committunt, liberet ſenem, reconciliet filium, denique faciat, quod ex æquo & uſu videretur. Ille utrumque coram ſe ſiſtere jubet, qui in Galliæ finibus Dorlani tunc erat. Adolphus haud ſpernendam iram & juſſa tam potentis vicini ratus, patrem ſecum eo ducit, accuſat, in conſilio fœda & falſa in eum ingerit; quorum facile purgatus ſenex bonorum & illuſtrium Virorum teſtimoniis, tandem impatientia & fiducia eo prorumpit, ut filium ad ſingulare certamen provocaret, ferro & Deo judicibus innocentiam ſuam aſſerturus: mos tunc ſatis creber in martiali iſto populo erat: ſed Audax tamen abnuit, fœditatem rei proponens & inſolentiam, & ſimul in eventu incerto certum ſcelus utercunque viciſſet. Itaque re cum ſuis deliberata, pro ſententia dixit: Arnholdus pater ſolus titulo Ducis utatur, ſed filio oppida arcesque totius Geldriæ cedant, ſola Gravia ſibi excepta, accipiat etiam in alimoniam de manu filii tria quotannis aureorum millia.

Hæ conditiones? Quis abnuat? imo quis non miretur filio tam bonas? ſed non ſilent hiſtorici, Carolum, neſcio, qua occulta cauſa, an pacto in filium proniorem. Quid tamen deinde? Refertur ad filium, & quidem a Viris primariis & gravibus, inter quos Philippus ille Cominæus erat, qui hæc ſcripſit. At illis reſpondet in ipſa verba: malle ſe præcipitem dare parentem in puteum, ſe deinde ſuperjicere, quam ut in has conditiones paciſcatur; quid malum? inquit, pater alibi imperet, qui totos 40. annos omnibus præfuit; æquum eſt, ut noſtræ quoque jam vices ſint, nec aliud admiſero, quam de penſione trium millium, ſic quoque, ut pater tota Geldria cedat, atque adeo excedat, nec unquam pedem in eam referat. En reſponſum non tam impium, (& ita tunc omnibus viſum,) quam inſanum! Igitur Carolus, cui aliæ res prævertendæ, cum idipſum temporis Ambianum Galliæ Rex intercepiſſet, dilata hac cognitione, expeditioni ſe parat. Juvenis ſuſpicatus, detentum ſe iri averſione animorum cogitata, fugam cum duobus comitibus Gallica veſte ad ſuos capit, omnia in reditu vi & armis occupaturus aut turbaturus. Sed ecce Namuri, dum Moſam flumen cymba transmittit, agnitus ab uno alteroque vectorum, mox a pluribus capitur, & ad Audacem reducitur, qui Vilvordiam, atque inde Cortracum duci, & in honeſta cuſtodia aſſervari juſſit. Manſit ad Audacis ipſius mortem, quæ anno 1477. contigit: Tunc Gandavenſes, pro ſuo tunc more turbas daturi, hunc idoneum Ducem arbitrati, cum ſolvunt, & bello in Tornacenſes præficiunt, quod tunc Galli habebant. Ivit, cum manu aliqua adequitat mœnibus, erumpunt præſidiarii, & miſer inter primos cecidit, mortuus, velut pecus mactatum, jumento ex transverſo impoſitus, & in Eccleſia majore conditus. Quid tu nunc pater? Vindictam, ex lege prima promiſſionem habente violata, & talionem aliqua parte a juſto Judice vides. Careere te punivit, ipſe ſuſtinuit; mortem machinatus eſt, ipſe ſubivit. Nec ſanguis hic multus fuſus, aut violenta cædes, fateor, ut in prioribus; mihi tamen liberanti impiæ impietatis exemplum viſum eſt, & ſupra omnia inſeræ & obſtinatæ, Nero, Tullia, aut alius aliquis impetu peccaverint & calore; hic meditatum, hic diuturnum ſcelus eſt, nec adhæſit animo, ſed inſedit. Hæc Lipſius, &c.

Ob

Digitized by Google

Ob hoc facinus nefandum a Paulo II. Papa, (1) Friderico III. Cæſare, Philippo Burgundo & Joanne Clivio, (uti ex Lipſio quoque adduximus,) literis monitus, cum impio hoc propoſito avelli non poterat, primum Joannes Clivius (2) ſuis & Gulielmi atque Giſonis Luſci, filiorumque Gulielmi, Joannis & Friderici Egmundanorum, Gerhardi Cuilenburgii & Henrici Bochovii armis bellum ei indixit, & Ducatum Geldriæ ingreſſus, intra octo menſium ſpatium centum florenorum millia a Bataviæ & Velaviæ colonis extorſit: propugnaculo quoque e regione Gennepæ conſtructo, Cuickium & Keſſeliam infeſtavit, in reditu etiam Gochiam tentavit, ſed, amiſſo Arnholdo Benthemio, obſidionem ſolvit: Neomagenſes etiam atque Dotinchumios ex Embrica doliorum ſtratagemate fudit. Et cum Arnholdus Vuijenus cum civibus Neomagenſibus Hagam invaderet, 55. ex iis a Tutore Hollandiæ capti & decollati ſunt: molam etiam in Dufflia erectam Dux Joannes evertit, ubi Arnholdus Portmann, Adolphi Geldri Conſiliarius fideliſſimus, a Joanne Horſtio, Ducis Joannis Clivii genere notho, occiſus eſt.

Poſtea Adolphi Naſſovii, Moguntini, Joannis Badenſis, Treviri, & Roberti Bavari Colonienſis Archiepiſcoporum opera a feſto Cæciliæ usque ad feſtum cathedræ Petri anno 1467. indueiæ conſtitutæ, (3) quæ in loco Buſculo prope Craneburgum ab ipſis Ducibus Joanne & Adolpho confirmatæ, hac lege, ut Friderico Iſſelſteinio & patre Arnholdo in Spoya Rheni ripa ap Adolpho reſtitutis, Joannes Duffliam oppignoratam, 5. floren. millibus receptis, traderet: Sed Adolphus ad viſum tantum parente exhibito, conditionem acceptam eluſit. Joannes igitur Clivius ſubſidio Egmondenſium Ducatum Geldriæ pervagatur, per Fridericum Iſſelſteinium Vadam intercepit, ſpoliatam incendit, & veteris & novæ Eccleſiæ pagos in præfectura Geldrica vaſtavit. Anno etiam 1468. oppidum Druſiburgum, Joanne & Petro a Beeck tradentibus, aſtu intercepit, ubi Joannes Egmondanus, mero onuſtus, in luſtratione vigiliarum crurifragium paſſus, Joannes Kell, Zutphanienſium Capitaneus, cum multis aliis nobilibus captus, & 300. cives partim Arnhemium, partim Sevenariam, maximo uxorum & liberorum planctu comitante, abducti ſunt, inque urbe Theodoricus ab Eickel Marcanus adminiſtrator conſtitutus, Aleiden Lorrenam vetulam, cum civibus 14. contra Clivenſes denuo conſpirantem, capite plecti juſſit: Traditores tamen Joannes & Petrus a Beeck, a Zutphanienſibus intercepti, in rotam acti ſunt. Ex quo tempore fortuna Clivenſium inclinavit. Cum enim an. 1468. Adolphus Egmundanus Wachtendoncam obſidione cinxiſſet, & Dux Joannes commeatum obſeſſis intuliſſet, quia in propugnaculo provinciali præſidium non collocarat, ex eo Adolphus Joannem per inſidias adortus, ſagitta licet ipſo in crure vulnerato, & Matthia ab Eill, Scheiffardo a Bornheim, & Joanne Rickio, Conſule Neomagenſi, vexilliferis ejus occiſis, Coloniam usque fugavit, ubi prius ex ipſius exercitu Gumpertus, Novaquilanus Comes, Theodoricus Limburgius cum tribus fratribus periiſſent. Coloniæ Joannes Clivius a Republica, & a Sophia Montana Duſſeldorpii exceptus, auxilio eorum in patriam reductus, & moderatione Vincentii Mœrſani pax ſtabilita eſt, hac conditione, ut Arnhemio, Druſiburgo, Vada & Wachtendonca, ejusque pignoris 14. floren. millibus renunciatione, reſtitutis, Clivenſibus & Egmondanis ſua quoque redderentur, & Robertus, Colonienſis Archiepiſcopus, a cenſuris Papæ, per Epiſcopum Wormatienſem, ejus Commiſſarium, latis, Joannem Clivium etiam abſolveret. Nihilominus tamen Adolphus Egmondanus, peſſimis uſus conſultoribus, rupto hoc fœdere, cum Ludovico, Rege Galliæ, Roberto, Archiepiſc. Colon. contra Carolum, Burgundiæ Ducem, & Joannem Clivium conſpiravit, cujus conſpirationis literas, Adolphi manu ſignatas, Clivia quædam nobiliſſima, (4) Neomagi repertas, Joanni, & hic viciſſim Carolo Burgundo transmiſit; qui, Adolpho & Joanne Ducibus per Joannem de Bergis citatis, violatæ pacis cauſam ventilavit, & Adolphum, propriæ manus teſtimonio convictum, Pauli II. & Sixti IV. Pontificum calculo accedente, ſex annis, uno Vilvordiæ, & quinque Cortraci in

(1) Vide ejus & aliorum ad Adolphum literas apud *Pontan.* p. 535.

(2) Vide ſupra p. 481. & ſeqq. *Pontan.* lib. 9. *Schlichtenb.* l. 9.

(3) Iterum vero ab Adolpho ruptæ. *Pontan.* lib. cit. p. 530.

(4) Vide ſupra p. 309.

Digitized by Google

in vincula conjecit, (1) divina ipſum vindicta merito perſequente, qui parentem, contra præceptum Dei expreſſum, tam diris modis ante tractaverat. Sic dimiſſus pater ejus Arnholdus Egmondanus, & in Geldria ſua tota anno 1470. ſolo Neomago excepto, admiſſus eſt, & quia ſubditos plerosque omnes adhuc refractarios habebat, anno 1472. Ducatum Carolo Burgundo pro 300. floren. millibus vendidit, (2) quo totum Ducatum occupante, ipſe anno inſequente Graviæ obiit, ibidem quoque, ut diximus, tumulatus.

Et cum hoc modo Adolphus Geldrus prope Stralam anno 1468. Joannem Clivium viciſſet, Carolus Burgundus venditum ſibi interea a patre Arnholdo Geldriæ Ducatum, Normannorum & Batavorum copiis collectis, invaſit, & poſt urbes multas occupatas, Adolpho tandem cum filio Carolo, cujus tutor erat Vincentius Mœrſanus, Neomagi captis, & in Burgundiam abductis, inveſtituram Ducatus anno 1473. a Friderico III. (3) Imp. Treviris impetravit, ſed cum non longe poſt, nempe anno 1477. ad Nancæam (4) occubuiſſet, Adolphus a Maria, filia & hærede Caroli, e cuſtodia dimiſſus, copiisque Burgundicis præfectus, in congreſſu cum Gallis ante Tornacum, in ſeptem dormientium, quos vocant, feſto, haſta transfixus, (5) atque in majori urbis templo ibidem ſpectabili, funeris Mauſolæo, in ſacello S. Ludovici eodem anno conditus eſt. Uxor vero Catharina Borbonia, ex conceptis animi doloribus anno 14 . occumbens, in Neomagenſi Eccleſia humata eſt. Sicuti hæc omnia in Joannis Bellicoſi, Ducis Clivenſis, hiſtoria ſupra quoque prolixe enarravimus.

Carolus, Adolphi filius, ætatis ſexto, ſub Friderico III. Maximiliano I. & Carolo V. Impp. anno Chriſti 1467. 10. Novembr. hora nona antemeridiana, Graviæ natus, a Carolo Burgundo anno 1473. abductus, ſed anno captivitatis tertio a Maximiliano Cæſare, ejus genero, liberatus, coronationi ipſius Aquisgrani cum aliis Germaniæ Proceribus interfuit, & in bello, quod Maximilianus cum Carolo VIII. Galliæ Rege, ob filiæ ſuæ Margarethæ (6) abdicationem geſſit, iterum anno 1491. captus eſt. (7) Soror igitur Adolphi, Caroli patris, Catharina, anno 1477. Carolo Burgundo & fratre Adolpho cæſis, nepote vero hoc Caroli capto, imperium affectavit, & a Statibus accepta, illud annis plus minus quindecim adminiſtravit.

Et

(1) Carolus nempe Audax Adolphum, ut pacem inter ipſum & patrem reſtitueret, Hesdinum invitaverat, eumque, ut patrem e cuſtodia dimitteret, commoverat, cum vero Adolphus ſidem datam fallere, atque clam a Carolo ſe ſubducere vellet, nec a fuga retractus, æquiſſimas conditiones reciperet, Vilvordiæ primum, dein Cortraci in cuſtodiam datus fuit. *Pontan.* p. 540.

(2) Vid. ſupra pag. 521.

(3) Ut referunt *M. Chronic. Belgic.* p. 402. 403. *Pontan.* lib. 9. p. 553. Tabulæ vero in *Aſſertione juris Caroli V. in Ducatum Geldriæ & C. Zuitphaniæ, in Comitiis Ratisbonæ* anno 1541. *exhibita*, atque poſtea cum Scholiis pro Wilhelmi, D. Juliæ, Clivix, in easdem ditiones jure edita, recenſentur.

(4) Tertia vice ab Helvetiis & Lotharingiis cæſus, ibique cum triduo demum poſt ex unguibus, quos aliis longiores gerebat, aliisque ſignis inter occiſos agnoſceretur, ſepultus. *Pont. Heut.* lib. 5. p. 186. *Hareus* A. B. T. II. p. 447. *Gerh. de Roo* p. 286. *Pontan.* lib. 9. p. 556. *Mejerus* Annal. Flandr. lib. 17. ad ann. 1476.

(5) Cum ſpeculatum iviſſet, quid hoſtes molirentur, & ſi qua capiendæ urbis via inveniretur, non ſine ſuſpicione proditionis. *Aquilius* in Chron. Geldr. p. 37. *Gerh. de Roo* p. 374. *Nicol. Burgundus* lib. 3. Hiſt. Belg. *Pontan.* lib. 9. p. 557.

(6) Quæ pace Atrebatenſi Carolo Delphino Galliæ deſponſata erat. Vide Tabulas ejus pacis in *Recueil de Traités* T. I. p. 704. Summa capita apud *Hareum* T. II. p. 460. Præcipua vero belli iſtius cauſa erat, quod idem Carolus, Rex Galliæ factus, Annam, Franciſci II. ultimi Britanniæ Ducis, filiam, Maximiliano deſponſatam, prætripuiſſet, ad quam injuriam vindicandam Maximilianus cum Henrico VII. Rege Angliæ, fœdus pepegiſſet, ſed milite & pecunia deſtitutus, anno 1493. Sylvanecti pacem cum Carolo inire debuit, cujus Tabulæ in *cit. Tract.* T. I. p. 703. exhibentur. De ipſa controverſia & raptu Annæ vid. *Baco Verulamius* in Vita Henrici VII. R. A. *Virgil.* lib. 26. *Gerhard. de Roo. Cominæus* lib. VII. cap. 3. *Pont. Heut.* l. 5. c. 1. *Baylius* Tom. III. *des Reponces* &c. facinus illud Caroli excuſare ſtudet.

(7) In Oppido Betunæ cum multis Germaniæ Proceribus, inſidiis Philippi Cordeſii, poſt biennium iterum dimiſſus fuit. *Aquil.* p. 38.

Digitized by Google

Et cum Wilhelmus Egmundanus (1) Arnhemium occupaſſet, illud duobus menſibus obſedit. Deinde vocato anno 1478. in ſocietatem imperii Friderico Brunſwicenſi, conjugium (2) cum ipſo, ab iisdem Statibus propoſitum, renuit; Et cum idem Herderwici in inſaniam (3) verſus eſſet, Henricus Schwartzenburgius, Epiſcopus Monaſterienſis, in Geldria moderanda ſucceſſit. Sed anno 1492. Carolus Egmundanus, Adolphi filius, ope Vincentii Mœrſani, poſt Henricum, Epiſcopum Monaſterienſem, Geldriæ Gubernatoris filio, Bernhardo, loco illius obſide conſtituto, ſubditorum provinciæ ſumptibus, redemptus, & a Carolo, Galliæ Rege, dimiſſus, in imperio ſucceſſit, Maximiliano tamen & Joanni Clivio omni vitæ tempore admodum inſeſtus manſit. Nam cum contra Maximilianum Geldriam, quam primum vinculis liberatus eſſet, uſurpaſſet, Maximilianus quidem, uxoris Mariæ Burgundicæ interceſſione, (4) expeditionem primam in ipſum diſtulit: Sed cum iterum turbas moveret, Trajecti ad Moſam per Electores imperii, an ad ſe, an vero Carolum Geldria pertineret, decerni juſſit, qui cum pro ipſo pronunciarent, auxiliis Johannis II. Clivii & Wilhelmi Julii Albertum (5) Saxonem Geldriæ immiſit, qui urbes Batenburgiam, Stralenam, Wachtendoncam, Herculenam, Echtiam & Neoſtadiam expugnavit, & ipſus an. 1498. compoſitis Helvetiorum motibus, (6) Emmericam, ut ex ea Carolum, Dotinchomii verſantem, adoriretur, acceſſit, ſed 18. Decembr. Cliviæ & Juliæ Ducibus in periculo relictis, iterum retroceſſit: Quapropter Geldri, Dominio Hinsbergio invaſo, Echtiam recuperarunt, & cum Joannes Clivius 1500. cives Neomagos in Moldict proſtraſſet, Geldri Craneburgum ſagittis igneis incenderunt, pagumque Kellenium cum arce Smithuſia exuſſerunt, una in Bedbergio monaſterio nocte commorantes: Extincto vero anno 1500. Vincentio, Mœrſano Comite, Geldriæ adminiſtratore, Carolus corpus ejus, aromatibus delibutum, Mœrſam, oppidi in deditionem accipiendi ſpe, deſtinavit, Joannes autem, Sarwerdenſis Comes, ope Clivenſium, Dominorum feudi, prævenit, ideoque juxta parentes in Abbatia Pantaleonæa Coloniæ conditum eſt.

Eodem anno 1500. Carolus Egmundanus, a Maximiliano pulſus, ut paternam ditionem iterum recuperaret, cum Maximilianus aliis negotiis involveretur, & exercitui ſtipendia non ſolverentur, eo ad ſe traducto, Juliacenſes ac Clivenſes crudeliſſime deprædatus eſt; qui idcirco, de pace & tranquillitate ſolliciti, Ludovicum, Galliæ Regem, arbitrum capiunt, (7) hujus ergo ſententia Carolus in poſſeſſionem Geldriæ rediit. Verum cum inducia minus ſancte colerentur, anno 1505. Philippus, Belgii totius Princeps, a patre Maximiliano Imp. auxiliis acceptis, Geldriam intravit, (8) & Arenacum obſedit, ſed Iſabella Hiſpanica defuncta, cum ſibi neceſſario in Hiſpaniam abeundum eſſet, dato Ca-

(1) Patruus Caroli, cujus tutelam quoque ſibi vindicabat.

(2) Catharinæ videlicet, Adolphi defuncti ſorore, de quo vide *Pontan.* p. 566. 567.

(3) Sive ægritudinem cerebri, ut ipſa Catharina refert in literis ad Regem Galliæ apud *Pontan.* pag. 568.

(4) Imo illa jam diu obierat, atque Blancam in matrimonio tunc habebat Maximilianus, cujus interceſſione, cum Carolus Graviam veniſſet, factum, ut Maximilianus expeditionem ſuam in Geldriam detulerit, atque controverſiam Electorum Imperii arbitrio commiſerit. *Haræus* p. 492. *Pontan.* lib. 11. p. 602.

(5) Animoſum Saxoniæ Ducum lineæ Albertinæ ſtirpem, quem Maximilianus Friſiæ Orientalis & Occidentalis Gubernatorem conſtituit, jure hereditario, donec debita ipſi ſolverentur; a Friſiis his demum conditionibus admiſſum, *ne novis eos oneraret tributis; neque evocaret ex Friſia juris dicundi, aut militiæ obeundæ gratia; quod ſi Friſii eum, ejusque heredem aliquando repudiarent, ut ſolverent tunc prius quoſquos ille ſumptus in Friſiam feciſſet.* Pontus Heuterus Rer. Auſtr. lib. 5. c. 6. 7. *Ubbo Emmius* Rer. Friſ. lib. 37. & 48. *Bojemus* in Vita *Alberti*, & *Schurzfleiſch.* in Notis ad eam. *Perizonius* in Hiſtor. Sec. XVI. p. 22. 23.

(6) Inde ortis, quod fœderi Suevico ſe jungere nollent Helvetii. Vide de hoc bello *Bilibald. Pirckheimerum* apud *Freher.* Tom. III. *Gerb.* de *Roo* pag. 539. & 303. *Stumpfium* in Chron. Helvet. lib. 12. c. 34.

(7) Tabulas compromiſſi vide apud *Pontan.* lib. 9. p. 623.

(8) De ſolenni per ſecialem miſſum belli indictione, ejusque ſucceſſu, vid. *Haræus* T. II. pag. 509. *Pontan.* lib. 11. p. 625.

Digitized by Google

Carolo ſalvo conductu, & in caſtra (1) evocato, controverſiam ita digerit, ut illi Geldria ad vitam conceſſa, jus Philippo in Geldriam integrum maneret, eumque Carolus in Hiſpaniam cum equitatu comitaretur; verum quia profectio in ſequentem annum dilata, hæc omiſſa eſt.

Anno 1502. Carolus Egmundanus, ſub prætextu Jacobum Batenburgium vaſallum invadendi, Anholtinamque ejus urbem obſidendi, Hetteriam vaſtavit, & oppidum Huiſſenſe vallavit, ſed a Clivenſibus, omnibus impedimentis & pretioſiſſima ſuppellectile relictis, fugatus eſt: Zutphanienſes etiam, Neomagenſes & Arnhemii in Keppel, & Druſiburgii in Sevenaer, victi; de quo ſupra prolixius dictum eſt.

Anno 1506. ad Maximilianum Cæſarem Batenburgio, Bronchorſtio, VViſchio & Hœmerico Baronibus deficientibus, is ſuppetiis Johannis Clivii & Wilhelmi Julii Arnhemium obſedit, Tiela quoque, Bommelia, Hardewicum, Lochemium, Grolla, Hattemium, Duisburgum ei acceſſerunt, imo totum Geldriæ Ducatum occupaſſet, ni Carolus Egmundanus, Cæſarem Maximilianum in caſtris accedens, humiliter deprecatus eſſet; ſed Philippo filio mortuo, & Maximiliano Helvetiorum negotiis impedito, Carolus fide poſthabita Brabantiam iterum infeſtavit. Burgundi & Clivii contra Vadam urbem & caſtrum Petroyum inſederunt, & tria equitum millia, a Gallorum Rege Carolo ſubmiſſa, in ripa Rheni Spoya, ne ſaltum Clivium ingrederentur, repreſſerunt, quos Galliam repetentes, oppido Tienenſi capto, Burgundi profligarunt & ferme extinxerunt, indeque Goyam adorientes, 200. in Hengel ruſticos, viarum obſides, trucidarunt, & propugnaculum Anti-Wildeburgium everterunt. Contra Geldri, ex Gochia an. 1507. erumpentes, equites Clivios quinque, nobilibus Dominis captis, proſtraverunt, quo eodem anno pax utrinque ſtabilita eſt. (2)

Bello hoc finito, cum Friderico Badeno, (3) Epiſcopo Ultrajectino, ob Johannem ab Eſſen, Capitaneum, a Campenſibus decollatum, aliud Carolus noſter geſſit, illo quidem Tubantiam, contra Epiſcopo Velaviam & Goyam vaſtantibus. Idem Carolus oppidum Veterocelleuſe anno 1510. in deditionem accepit, oppidumque Friderici Egmundani Iſſelſteinium, urbs Trajectenſis ſibi amica, obſedit, (4) ſed Carolo ad Monſortium fugiente, obſidio ſoluta. Anno vero 1515. militibus habitu muliebri indutis, alia ejusdem expugnatio, ſed fruſtra, tentata eſt.

Anno 1511. Carolus Egmundanus, rupto cum Burgundis fœdere inito, Francofurto redeuntes mercatores Brabantinos exuit, Venlonam obſidione cinxit, Buſcoducenſes tumultuarie egreſſos ante urbis portam contrivit, omnes denique Geldriæ urbes anno 1512. (qui memorialibus literis, ILLe CrVCeM ChrIſtI, continetur,) recuperavit, Hollandiæ urbibus, Lugduno, Goudæ, Schonhoviæ & Veteraquinati, multa damna intulit, Joannem Waſſenarium (5) apud Werdanam occupavit, deinde Anholtinum oppidum,

(1) Juxta Roſendaliam, ubi Carolus ſolus cum ſolo collocutus, pepigit ſibi, quæ tenebat adhuc in Geldria ad vitæ tempus, transferenda dein in Auſtriacum aut ejus heredes. *Pontan.* p. 631. *Perizon.* in Hiſt. cit. p. 30.

(2) Cujus prætextu Legati Cæſaris, Regis Galliæ & Pontificis Cameracum anno 1508. convenerant, re autem vera, ut fœdus adverſus Venetos inirent. Pacis inter Auſtriacos & Carolum Egmondanum tum ſimul reſtitutæ capita erant, ut Carolus Weſopum & Mudam intra 40. dies redderet; ceterum, quæ quisque tum teneret, poſſideret, donec controverſia de utriusque jure in Ducatum Geldriæ per arbitros penitus componeretur. Vide Tabulas apud *Pontan.* p. 637. & *Haræum* A. B. T. II. p. 523.

(3) Origo diſſidii inter hunc Epiſcopum & Carolum, Ducem Geldriæ, fuit arx Oya, quam Philippus Auſtriacus & Carolus Egmondanus, cum uterque jus in illam prætenderet, Epiſcopo Trajectenſi in ſequeſtrum dederunt, dolo autem Brabantini occupaverant ac deſtruxerant, quod Carolus Egmondanus conſcio Friderico, Epiſcopo Trajectenſi, factum fuiſſe ſuſpicabatur. *Heda* p. 316. *Pontan.* lib. II. p. 641.

(4) Stratagemate potius, quia Iſelſteinius partes Auſtriacas ſequebatur, occupare voluit, myoparone militibus impleto, atque ceſpitibus tecto. *Pontan.* lib. II. p. 642.

(5) Ultimum nobiliſſimæ & primæ gentis iſtius familiæ, quem, indigno prorſus & inhumano ludibrio, in pendulam ex ligno cavéam, ſed ferreis undique columnellis munitam, ejus al-

pidum, ex igne & peſte habitatoribus nudum, armis doloque cœpit, & Ultrajectinis contra Florentium Egmundanum, Iſſelſteinii Dynaſtam, patrocinatus, illud obſedit. Inde iterum pax Trajecti conſtituta eſt. (1)

Anno 1514. a Comite Embdano, (2) Ezardo Friſio, & civitate Groningana, contra Georgium Saxonem defenſor vocatus, Saxonibus pulſis ac ſuperatis, Groningam obſidione, & Friſiam hoſtibus liberavit, totamque ditionem, Leowerdia, Franequera & Harlinga, maris portu, exceptis, occupavit. Georgius autem Saxo viribus reſumptis Friſiam, Groninga & Sneca demptis, recuperavit, ſed cum tertio Friſii rebellarent, jus ſuum Burgundis vendidit. (3)

Anno 1517. Nobiles quidam Geldri Novum portum e regione Schonhoviæ occuparunt, ſed Burgundis mox adventantibus, ex Geldris captis tres Dynaſtæ decollati ſunt.

Eodem anno, Carolo Burgundo Hiſpaniam petente, Carolus Geldrus Dochumium cœpit, (4) Slotam munivit, Alcmariam diripuit, & Amſtelodamenſes ſtravit, ſed Aſperenſi oppido obſeſſo, ad pontem Daventrienſem usque fugatus eſt: Mortuo vero anno 1519. Maximiliano Imp. ejus ex filio Philippo nepos, Carolus hic Burgundus ſucceſſit, anno 1520. Imperii Romani corona Aquis redimitus.

Anno 1519. idem Carolus Geldrus, Embricam dolo intercipere tentans, clamore ruſtici Welenſis, itemque eodem anno in Reeſæ & Cranenburgi, & anno 1521. iterum Embricæ obruendæ ſtratagemate prohibitus eſt.

Atque hæc omnia ante conjugium geſſit Carolus Egmundanus. Is anno ætatis 52. Chriſti vero 1519. cum Annam Cliviam fruſtra exſpectaret, Eliſabetham Luneburgicam, Henrici filiam, duxit: cujus ſocer, tam bellicoſo genero fretus, Ducum Brunſwicenſium, Henrici & Errici, fratri, Mindenſi Epiſcopatu pulſo, filium ſurrogare voluit, (5) & bello inito, Erricum Ducem cum Wilhelmo, Henrici filio, cœpit: ſed Henricus, ope Caroli, Regis Galliæ, & Joannis Clivii, pugna redintegrata, fratrem filiumque anno 1520. iterum aſſeruit.

Dein-

---

titudinis, ut vir erectus in ea ſtare poſſet, latitudinis vero, ut lectum cum ſella caperet, immiſit. *Pontan.* lib. II. p. 646. 695. *Perizonius* in Hiſt. Secul. 16. p. 57.

(1) Interveniente Franciſco, Galliæ Rege, induciæ in ſex menſes factæ, intra quos ille Rex, tanquam arbiter, totam decideret controverſiam. Decidit etiam Ultrajecti 27. Septembris, *ut Geldriæ Dux cederet omni Friſia inter Flevum & Lavicam Burgundo, viciſſim acciperet centum millia coronatorum; Groningæ vero cum tractu Omlandico, alteri judicio reſervata, maneret penes Geldros. Haræus* T. II. p. 527. *Pontan.* lib. 9. p. 647.

(2) Alberto nempe defuncto, ejus filius Henricus, cum adverſus hoſtes ſe tueri non poſſet, gubernationem Friſiæ in fratrem Georgium tranſtulit; cum vero is inſolita a nobilibus & Groninganis poſtulavit, hi Ezardum, Comitem Friſiæ, in auxilium vocarunt. Quum is ob bellum, quod Comes Oldenburgicus contra ipſum movebat, domum reverteretur, Groningani, duris licet conditionibus, Carolo, Duci Geldriæ, in tutelam ſe tradiderunt. *Pont. Heut.* de Reb. Auſtriac. lib. 6. c. 9.

(3) Pro ducentis aureorum Rhenenſium florenorum millibus, exceptis tormentis bellicis. Tabulas iſtius Transactionis refert *P. Heut.* Rer. Auſtriac. lib. 7. c. 10. Vide quoque *Pontan.* p. 661. *Haræum* T. II. p. 536. Caroli vero Auſtriaci nomine *Florentinus Egmondanus, Wilhelmus Roggendorpius, Georgius Schenckius*; Caroli vero Egmondani nomine *Martinus Roſſemius* & *Chriſtophorus, Comes Mörſanus*, Friſiæ poſtea præfuerunt. *Haræus* l. cit. *Perizonius* lib. cit. p. 88.

(4) Bello videlicet, poſtquam inter Legatos utriusque partis, Franciſco, R. G. electo, Novioduni de pace fruſtra actum erat, redintegrato, in quo Carolus Egmondanus deinceps prævaluit, multaque per legionem nigram & *Pierium longum*, ruſticum e Pago Kinswertano juxta Harlingam oriundum, atque Piraticam exercentem, Hollandis damna intulit. *Pont. Heut.* lib. 7. c. 14. *Pontan.* lib. 9. p. 672. 673. 674.

(5) Belli hujus adverſus Duces Brunſwicenſes geſti ſocius erat Johannes, Epiſcopus Hildesheimienſis, qui hoſtes ſuos a Ducibus Brunſwicenſibus recipi querebatur. Henricus vero Luneburgenſis injuriam ſibi factam cauſabatur, quod Franciſcus, Mindenſis Epiſcopus, filiæ ſuæ, Carolo Egmondano deſponſatæ, tranſitum negaſſet. In favorem Franciſci I. R. G. qui Imperatoriam dignitatem ambibat, copias ab Henrico Luneburgenſi conſcriptas, turbasque illas excitatas fuiſſe, alii referunt. *Chytræus* Saxon. lib. 8. *Goblerus* de Bello Hildeshemapud *Schard.* T. 1. *Thuan.* lib. 1.

Digitized by Google

Deinde anno 1521. Carolus Egmundanus ipſe Emmericam, Reeſam & Craneburgum, urbes Cliviæ, inprimis Emmericam, quod Saxones ad occupandam Friſiam Rhenum ibidem trajecerant, tentavit, ſed non expugnavit, Emmericenſibus annum & diem liberationis ſuæ effatis Apoſtolicis enuntiantibus: ECCe, peCCatores perIbVnt In æternVM. SI DeVs pro nobIs, qVIs Contra nos?

Deinde, quod campis magis deditus Epiſcopus Ultrajectinus, David Burgundus, (1) Swolla ad Carolum defecit. Haſſelium vero obſedit, ſed non cœpit, Rudolphum tamen ab Itterſum ſuperavit, & cum centum aliis occidit. Daventrienſes, in ſuos, Haſſelienſem obſidionem ſolventes, irruentes, profligavit, ex ſuis Aſwienio & Hermanno a Velen deſideratis.

Die Matthæi Apoſtoli anno 1522. Daventriam obſedit, inteſtinis diſſidiis (2) laborantem, & ponte ejus, Transiſulana exuſta, fortalitiisque utrinque poſitis dejectis, Koerhupß expugnavit. Contra Clivenſes, die natali Domini, Schuceni Dynaſtæ pontem Zuitphænum ſuccenderunt, 20. Equites Gœræ proſtravere. Burgundorum autem 2000. Daventrienſibus in ſubſidium ſubmiſſi, propugnaculum Gelmœdanum prope Haſſelium adorti, cum Carolus profligare ab eodem niteretur, in diebus rogationum anno 1522. ſuis partim captis, partim occiſis, retrocceſſit: Caſtra tamen Cœverdenum & Diepenheimium expugnata ſui juris fecit. Swollenſes denique cives, Magiſtratui in ſumptibus belli conſerendis refractarios, compeſcuit. Eodem anno Lingam (3) a Comite Tecklenburgio, & Bredevordam, cum Alteno & Winterswickio pagis, a Comite Steinfurtenſi, magno ære, Trajectenſi diœceſi extorta, redempta, ſibi comparavit.

Anno 1524. Friſia exutus eſt. Cum enim (4) ejus pars Burgundis, pars vero Geldris pareret, & multæ naves onerariæ diverſarum nationum a Jo. Goldſteinio, Præfecto Geldro Doccumienſi, ſpoliatæ eſſent, Burgundi, duce Joanne Waſſenario, Doccumenium cum propugnaculo, a Geldris conſtructo, cœperunt, Snecanos, expulſo Comite Mœrſano, in deditionem acceperunt, Slotenſem denique portum, vulnerato in obſidione ejus in brachio Waſſenario, (5) & ex vulnere anno 1525. mortuo, & Hagæ Comitis apud Prædicatores condito, cum Groninganis & reliquis Friſonibus ſylvanis obtinuerunt. Qua Waſſenarii injuria Carolus provocatus, Friſiam orientalem infeſtavit, victoque Ennoni Comiti (6) inter alias etiam de religione, quam reformatam amplexus erat,

(1) Imo Philippus potius, Davidis frater, ejusque poſt Fridericum Badenſem Succeſſor, qui ortas inter Civitates tunc valde opulentas Campenſem & Swollenſem controverſias circa jus telonii & navigationis in flumine Iſala, ſive Aquæ nigræ initio ſtatim componere neglexit, atque ſpe lucri utriusque cives inter ſe primum collidi imprudenter paſſus fuit, atque Campenſes fovit, quippe quo factum, ut Swollenſes in tutelam Carolo ſe tradiderint. *Heda* p. 325. *Pontan.* lib. 11. p. 692. *Perizon.* p. 88.

(2) Ortis e verbis Johannis a Weelvelde male perceptis. Is enim rogatus de ſucceſſu pugnæ cujusdam cum Carolo, Duce Geldriæ, & qui res ſeſe haberent, magno clamore reſpondit: *Proditi ſumus omnes, proditi.* Wy ijn alle verraeden, verraeden. Quod plebs de Magiſtratu intelligens, multos e Senatu movit. *Pontan.* lib. 11. p. 695. 696. *Schlichtenb.* l. 11. p. 361.

(3) Nicolaus ſcilicet, Comes Teckleburgicus, quod ab Erico, Epiſcopo Monaſterienſi, laceſſeretur, Dynaſtiam Lingenſem a Carolo Egmondano in feudum recepit, mutuis pactis ſimul initis, ut ſe invicem contra hoſtes defenderent. *Hamelm.* Op. Hiſtor. Geneal. p. 390. *Pontan.* lib. 11. p. 726. 727. Reliqua ejus Dynaſtiæ fata vide ſupra p. 463.

(4) Res ita potius ſe habet: Cum Carolus Egmondanus, rebus ſuis in Friſia, Trans-Iſalania & Croninga florentibus, magnum imperium moliretur, atque eadem, quæ Saxones extorſerant, præter jus poſtulavit, Civitates Sneca, Franequera, Harlinga, Levardia, aliæque, Croninga & Covordia exceptis, ab eo defecerunt, & certis conditionibus Carolo Auſtriaco ſe ſubjecerunt. *Pont. Heut.* l. 8. c. 19. *Pontan.* lib. 11. p. 701.

(5) Ultimo familiæ primæ ejus gentis, *cujus filia natu major Maria Jacobo, Ligniaci & Falckenbergii Comiti, nupſit, inque eam domum ita hereditatem Waſſenariam intulit, ad Obdamios, ex minore filio ejusdem gentis cum Duivenvordiis omnibus ortos, emptionis titulo dein redituram. Altera, Johanni Marcano, Lumejæ & Serayna Dynaſtæ, collocata, peperit Wilhelmum Lumejum, illum, qui Brilam in ipſis turbarum Hiſpanicarum initiis cepit. Perizon.* l. c. p. 124.

(6) Ezardi filio, quem invadendi Balthaſar Eſenſis, ejus Vaſallus, & infenſiſſimus & hereditarius hoſtis, Carolo, Duci Geldriæ, occaſionem dedit, Eſena Dynaſtia ſua in Friſia ipſi vendita,

erat, abroganda, legem anno 1533. præſcripſit. Ab eodem Carolo Egmundano, ob tributum exactum, omnes fere Geldriæ urbes deſecerunt, adeo, ut a populo paſſim tumultuante excluſus, vix unum alterumque oppidum, quo perfugeret, retinuerit; Idcirco Cliviis confœderatus, non tantum Annam Cliviam pro Renati, Lotharingiæ Ducis, filio Franciſco exambivit, ſed etiam partibus Geldricis, Limarſiæ, Duiffliæ, Lobitho & nemori imperiali reſignavit.

In diſſidio Trajectenſis Epiſcopi, Henrici Bavari, (1) qui anno 1525. Philippo Burgundo ſucceſſit, quemque Conſules ſuſceperant, cives vero repudiabant, ab his in Ducem aſſumptus, ſubſidio venit, & Haſſeliam odio Swollenſium occupavit: Epiſcopus contra Bataviam invaſit, Rhenam expugnavit, & in Winſen propugnaculum conſtituit: Trans-Iſſulanæ autem urbes, Campi, Daventria, Swolla ad Carolum Cæſarem, Hiſpaniæ Regem, anno 1528. deſecerunt, quando Georg. Schenckius, Cæſaris in Friſia vicarius, Coverdiam quoque obſedit & cœpit. Carolus vero Brabantiam & Hollandiam ingreſſus, omniaque depopulatus, ſed in VVichenio pago ab Epiſcopo Henrico Bavaro repreſſus eſt. Martinus vero Roſſemius Hœsdæ hunc viciſſim debellavit: Hackſortius autem & Goldſteinius, Haſſeliæ præſidiarii, nullis ſuppetiis a Carolo ſubmiſſis, inedia compulſi, Schenckio urbem ipſa Aſcenſionis Domini dediderunt; Joachimus etiam VViſchius in Peelandia a Cliviis cæſus, Hattumia, Elburgo, Harderwico in deditionem acceptis. Henricus vero Epiſcopus, occupato clam Trajecto, Geldros viciſſim expulit, & duodecim, inter quos duo quoque Eccleſiaſtici, decollari juſſit; propugnaculo ſeu arce ante portam Catharinæ conſtituto, Tielam in Vahalis ripa obſedit, quam oppidani animoſe defenderunt. Georg. Schenckius etiam, ad Amesfordiam caſtra metatus, Geldros fudit, qui Mega tandem clam intercepta, Worcumii Carolo Cæſari reconciliati ſunt.

Anno 1528. Carolus Geldrus, ingenio inquietus, in Hollandiam irruit, Hagam, ſedem Comitis, capit & deprædatur; inde Belgæ Florentium, Comitem Burenſem, Caroli Cæſaris exercitus ducem aſſumunt, Carolo bellum inferunt, & multas ipſi urbes eripiunt: Inde per interceſſores Principes iterum pax fit, hac lege, ut omnes ſuas ditiones, ſi maſculo hærede deſtitueretur, Imperatori, ejusque ſucceſſoribus traderet. Anno 1529. Neomagenſes inobedientes correxit. Anno 1530. Geldria conflagravit.

Cum vero inter Joachimum Wiſchium, & Oſwaldum, ejus nominis II. Montium Comitem, ob arcem & dominium Hœmœtium prope Arenacum, quod Wiſchius per Meinhardum ab Hamm exuſſerat, diſſidium anno 1523. ſuboriretur, Carolus anno 1529. primum inducias inter ipſos conſtituit, ſed ubi anno 1530. Wiſchium Arenaci capi per ſuos juberet, hic ciſtæ ruſticanæ incluſus, ac ita elapſus, Huiſſenam pervenit, indeque Reeſam a Cliviis perductus eſt. Quod audiens, Oſwaldo ſuffragatus, Wiſchium Hœmœtium caſtrum inſtaurare juſſit: quo ab ipſo negato, arcem eodem an. 1530. ſolo æquavit.

Anno 1537. ipſa Huberti Epiſcopi, Neomagenſibus caſtrum Falckenburgium invadentibus, ipſe tota hac Terrarchia cum Ruremundana & Suitphana fuiſſet a Proceribus exactus, ſolam Arnhemiam retinuit, ad integram Provinciam non niſi certis cum conditionibus iterum admiſſus eſt.

Con-

dita, vel cum aliis terris in Geldria permutata. Ceterum erat Anno reformatæ Religioni addictus, atque bonis Monachorum occupatis, e Monaſteriis ipſorum aulas atque prætoria extruxerat, pace autem cum Carolo inita, hic inter ceteras iniquas conditiones leges quoque Religionis ipſi præſcribere non erubuit. Vide *Tabulas* transactionis apud *Pontan.* p. 773.

(1) Ludovici, Electoris Palatini, fratris, quem Ultrajectini, præteritis, quos Burgundi & Carolus, Dux Geldriæ, commendaverant, Epiſcopum elegerant, ut ejus potentia adverſus vicinos hoſtes ſe tuerentur. Cum vero is, ut pecuniam, quam Carolo ad redimendam pacem promiſerat, ſolveret, tributum cereviſiæ, aliisque rebus imponeret, diſſidium inter eum & plebem ortum, ac ipſe tandem urbe ejectus fuit; *Heda* p. 329. *Pontan.* p. 722. qua dein recuperata, a Nobilibus & Senatoribus ſupplicia ſumſit, Canonicos quosdam culeis immiſſos in Leccam abjecit, populo jus Comitiorum ademit, atque ipſe tandem munere ſuo ſe abdicavit, & jus politicum in totam regionem conſenſu Pontificis ad Carolum V. Cæſarem, tanquam Brabantiæ Ducem & Comitem Hollandiæ, anno 1529. detulit. Tabulas ceſſionis, ab Henrico factæ, & confirmationis Clem. VII. Pontif. R. refert *Leibnizius* in *Mantiſſa* Cod. Diplom. P. II. N. 41. & 42. & *Lamb. Hortenſ.* Rer. Ultraject. lib. 7.

Digitized by Google

Controverſia vero inter Carolum V. Cæſarem & ipſum tractatus Gorcumii an. 1529. Graviæ an. 1536. hac lege, (1) ut diximus, compoſita, ut deficientibus legitimis hæredibus, ditio integra ex veteri jure ad Cæſarem reverteretur, hanc conditionem non diu ſervavit. Nam anno 1538. quod per omnem vitam partium Gallicanarum Burgundionibus admodum infeſtus, ipſo adhuc ſuperſtite & conſentiente, Wilhelmus, Cliviæ, (2) Juliæ, Montium Dux, qui in Geldriam quoque jus ob matrem Mariam Juliacam (3) prætendebat, ab Ordinibus adſcitus & inauguratus fuit, & deinde Cal. Aug. an. 1539. mortuo ſucceſſit, maxima cum Caroli Cæſaris indignatione: uti in Hiſtoria ipſius explicavimus.

Prima inter Carolum Egmundanum & Joannem III. Clivorum Ducem, in ordine 4. Wilhelmi patrem, unio 27. Januar. anno 1538. facta eſt: Cui ex Baronibus ſubſcripſere Jodocus, Comes Brunchorſtanus, Borkeloæ Dynaſta; Oſwaldus, Comes Montium, Dynaſta Bilandicus, & Hermannus, Comes Brunchorſtanus, Dynaſta Batenburgicus. Ex nobilitate in Tetrarchia Neomagenſi Walramus ab Erckel, Werdenburgius, Joannes a Roſſum, Bruichuſius, Wilhelmus a Roſſum, Suilenus, Joannes a Boynenbruch, dictus Honſtein, Ubbergius, Lillhardus, Oyæus, Jacobus Pieck, Iſendornius, Caſparus a Linden, Hœmenius, Wilhelmus a Genth, Loënius Dynaſtæ: Walramus a Genth, Reinherus ab Aſwyn, Walramus ab Hafften, Walramus Pieck, Euſtathius ab Hemerth, Caſparus a Wyke, Gibbertus a Poll, Henricus Pieck & Adrianus a Baweren. In Ruremundana Tetrarchia unionem hanc ratam habuere Gerhardus a Flodorph, Archipræfectus Ruremundanus, Cornelius a Budbergen, Archimareſchalcus Geldricus, Chriſt. Schenck a Niedeck, Hellenradii Dominus, Theodoricus a Lipp, dictus Hœn, Grebenſorſtanus & Afferdenus, Adrianus a Biland, Wellius, Wilhelmus, Keſſelius Dynaſtæ, Albertus a Gœr, & Arnholdus a Wachtendunck. In Suitphæna Tetrarchia illam adprobarunt Theodoricus, Comes Brunchorſtanus, Baro Batenburgicus & Anholtinus: Joannes a Palandt, Vorſtius & Keppelius Dynaſta: Eberhardus ab Heckeren, Wilhelmus a Bær, Chriſtophorus Munſter, Eberhardus a Lintelœ, & Vitus a Munſter. In Arnhemienſi denique Tetrarchia manuum teſtimonio unionem hanc confirmarunt: Segerus ab Arnheim, Henricus a Middachten, Arnholdus a Bockop, & Reinherus ab Appeldorn, cum omnibus urbibus tetrarchicis, illisque ſubjectis oppidis.

Quoad religionem, Carolus Egmundanus doctrinam Pontificiam magno ſtudio defendit, (4) nec a ſuppliciis etiam abſtinuit: Ob doctrinam Evangelicam Neomagis infeſtus, Arnhemii quoque Sacellanum cum aliis viris & fœminis religioſis capi, examinari, quosdam ſubmergi, quosdam decollari, alios vero relegari, libros denique Evangelicorum cremari juſſit.

Imo Ennoni, Friſiæ Comiti, anno 1533. victo, inter alias pacificationis leges, & hanc, uti ſupra diximus, præſcripſit, ut ritibus Eccleſiaſticis, cum aliis reformatis conformibus, usque ad Concilium generale in ditionibus ſuis tantum utatur, quod niſi intra anni ſpatium celebretur, ut ſe de ſalutaribus remediis audiat, injunxit.

(1) Ut quoque referunt *Pont. Heut.* Rer. Auſtr. lib. 9. c. 11. *Pontan.* p. 287.

(2) De quo *Pont. Heut.* Rer. Auſtr. lib. 11. c. 10. *Odii*, ſcribit, *inveterati erga Burgundos, eorumque heredes cauſa Dux Carolus dictas Regiones, cum Francis, quod paulo ante tentaverat, (recuſantibus Geldris,) relinquere non poſſet, Guilielmo Marcano, Clivie Duci, Adoleſcenti viginti duorum annorum, Ordinum aliquot aſſenſu conceſſit, qui paulo poſt a Geldris in Ducem auguratus, præcipuis Civitatibus præſidia impoſuit, quæ res calamitoſiſſimo bello cauſam dedit.* Pacta ab Ordinibus Geldriæ Neomagi confirmata refert *Pontan.* l. 11. p. 788. - 792.

(3) Vide ſupra pag. 406.

(4) Qua de cauſa in Epitaphio ſuo apud *Haræum* p. 611. ita inter alia laudatus:

Admirabilis Magnificentiæ Princeps illuſtriſſimus Carolus, Dux Geldriæ & Juliæ, Comes Zutphaniæ, Friſiorum, Groningæ, Covordæ, Tenctorumque Dominus, ad arumnas ſuperandas, ut alter Hercules natus, & vario rerum turbine tota vita jactatus, ad omnes fortunæ caſus invictum animi robur geſtabat. Chriſtianam inferioris Germaniæ Eccleſiam, pravis opinionum figmentis pollutam, pectoris vere Chriſtiani conſtantia, veluti ſacra Anchora, piiſſime ſtabilivit. Poſt infinita præclariſſima geſta tandem mentis iniquo vulnere confectus obdormivit in Chriſto anno M D XXXVIII. Julii die ſecunda, noctis hora undecima, vixit 70. annos, menſes 7. dies 21. horas 14.

Paulo aliter hoc Epitaphium refert *Pontan.* p. 794. aliaque ibidem elogia addit.

Digitized by Google

Obiit, ut jam indigitavimus, ultima Junii, hora 11. nocturna, anno 1538. Arenaci Geldrorum, ibidemque in ſummo templo inhumatus.

Conjux ejus, Eliſabetha Brunſwicenſis & Luniburgica, cui Geldropolin pro dotalitio uſufructu aſſignaverat, ibidem quoque, maritum poſt annos 33. inſecuta, anno 1572. decedens, condita eſt.

Controverſia autem ſucceſſionis Geldricæ inter Carolum Cæſarem & Wilhelmum, Cliviæ, Juliæ, Montium Ducem, anno 1543. poſt belli fortunam variam & ancipitem, ita tandem definita eſt, (1) ut Cæſar, victo Wilhelmo, Geldriam acciperet, eamque ad filium Philippum II. Hiſpaniarum Regem, derivaret: qui etiam pacare eam usque ad annum 1570. poſſedit, & ab anno modo dicto 1543. per Proprincipes, Philippum de Lalain, Comitem Hochſtratanum, Carolum a Brimeu, Comitem Meghenium, & Florentium de Barlamonte & Lalain, Baronem Hiergeſium, anno 1579. in expugnatione Trajecti ſuperioris ad Moſam mortuum, adminiſtravit: Cancellario addito decem Conſiliariis ceu Præſide, qui primus Hadrianus Nicolai Marius fuit: Caroli filius, Philippus II. anno 1559. Cameram rationum addidit: Utrumque vero conſilium Arenaci reſidere voluit. Anno autem dicto 1570. Provincia, abdicato Regis Hiſpaniarum imperio, ſolius Proprincipis ac Senatus provincialis, Ordinum ſuffragiis electi, adeoque ipſorum Ordinum regimen cœpit agnoſcere, illudque ad præſens usque ſæculum perduxit: Gubernatoribus additis, qui ſummæ rei, belli & pacis tempore, præeſſent. Quorum primus fuit Johannes Naſſovius, Wilhelmi, Principis Auraſionenſis, frater, anno 1578. evocatus. Eique, ob neceſſitatem Provinciarum hæreditariarum anno 1581. iterum domum redeunti, ſuffectus Wilhelmus, ejus nominis IV. Montium Comes, illius affinis, qui occupatis, Zuitphænia, Druſiburgo, Doteconio, Lochemio, Gronloa; in Velavia etiam Harderwico, Elburgo, Hattumio; in provincia Ultrajectina Amersfordia; in Transiſulana Campis, Swolla, Vetericella, Haſſeltio, oppidis, eadem ad Ordinum obedientiam reduxit. Sed cum poſtea negligentius rem gereret, imo anno 1583. contra Ordines cum Rege Hiſpaniarum conſpiraret, idemque filiis quoque perſuaderet, ipſo exauthorato, Adolphus, Comes Novarienſis & Morſenſis, ei, in provinciis Geldrica & Ultrajectina adminiſtrandis, ſucceſſit: Cui, anno 1589. ex pulvere tormentario, negligentiori cura accenſo, Arenaci extincto, Mauritius Naſſovius, & huic frater Fridericus Henricus, Principes Auraſionenſes, ſuffecti ſunt.

De Carolo Egmundano ita Poëta ad tumulum ejus:

Carolus, Imperii Dux illuſtriſſimus hujus,
Hic jacet, inceptum ſiſte, Viator, iter.
Qui ſeptem decies vixit fœliciter annos,
Multa domi geſtans prælia, plura foris,
Ter tria tranſiverat ſuperi Sol brachia Cancri,
Cum datur extructo corpus inane rogo.

(1) Vide ſupra pag. 333. & ſeqq.

Ad

Ad Geldriam Tetrarchiam APPENDIX TRIPLEX,

Quarum Prima eſt

De Dominis & Comitibus Montanis.

Secunda

De Brunchorſtanis, Batenburgiis & Anholtinis Dynaſtis.

Tertia

De Baronibus Wiſchiis.

Appendix Prima,

De Dominis & Comitibus Montanis.

Ex Comitibus Zutphaniis illuſtres Comites Bergenſes originem ſuam trahunt, nam non tantum iisdem inſignibus, rubro ſcilicet Leone cum exurgente Leone dimidiato, uſi ſunt, in circumferentia numnis additis primo 14. deinde 11. (1) ſed etiam, utroque Comitatu inter fratres diviſo, ſecundo genito Dynaſtia Montium cum jure monetario majori ceſſit, quæ proinde tum longe quoque amplior fuit, & non Hetteriam tantum atque Aſpeliam ditionem, cum urbibus Emmerica & Reeſa, ſed Limerſiam quoque ambitu ſuo complexa eſt. (2)

Caſtrum horum Dynaſtarum Metropolitanum Heresbergium, Eresburgum putat eſſe, (3) tempore Caroli Magni celebratum, Bernh. Furmerius Annal. Friſ. lib. 4. ſed in loco erravit. Hoc certiſſimum, in turri templi Diedamenſis, quod non longe a foſſa Druſi, quæ hodie Iſſala dicitur, ſitum, corpus Druſi (4) effoſſum eſſe, cujus caput hodieque in caſtro Comitum Metropolitano monſtratur.

Primo autem Montis Domini Barones facti, poſtmodum anno 1486. a Friderico III. Imperatore inter Imperii Comites cooptati ſunt, licet eam dignitatem antea, ut jam diximus, a Comitibus Zutphænis habuerint.

Primus Montis Dominus, quantum ex Annalibus vetuſtis colligere licet, fuit Henricus, Ottonis, (5) Comitis Geldrienſis & Zutphanienſis, ejus nominis primi, filius ſecundogenitus, qui filio Rabadoni Dynaſtiam Montanam iterum reliquit. *Divæus in rerum Brabant. Annalibus.*

Raba-

(1) Reliqui tres nummi cum dimidio Leone Heresbergio Civitati conceſſi fuerunt. *Schlichtenh.* lib. 1. pag. 77.

(2) Priſtinas ditiones & antiqua Comitum Montenſium jura pluribus deſcribit *Schlichtenh.* l. 1. p. 78. §. 136. 137. *Albertum* Comitem, qui circa medium ſuperioris Seculi vixit, hoc titulo: Grave tot den Bergh, Marckgrave tot Bergen op Zoom, Grave tot Walhain, Vormeer en Champlite, Vryheer tot den Bylandt, Wiſch, Dartwiſ, Heer tot Dirmuyden, Haeps, Sambeek, Beerſell, Brunelaleut, Homoet, Millingen, Gendringhen, Etten, &c. Erf-Banner-Heer des Vorſtendoms Gelder, Hooftmann van des Konings Lüfs-Wacht, ende over eene Ritterbende, uſum fuiſſe, idem refert lic. cit. p. 86.

(3) Perperam. Vide ſupra pag. 99.

(4) Intelligit cadaver, in turri juxta Didam, vulgo Bergh-Vreede, cum illa anno 1609. deſtrueretur, inventum, quod vero Druſi eſſe non potuit, quia illud Romam fuit deportatum, ibidemque in Campo Martio ſepultum. Vide ſupra pag. 55. Ducis cujusdam Hunnorum cadaver eſſe, conjicit *Schlichtenhorſt.* lib. 1. p. 77. 78.

(5) Vide ſupra ad pag. 502. *Tabul. Genealog. Comit. Geldr.* Inter alios teſtes literis quoque Conradi, Legati Sedis Romanæ, apud *Hedam* p. 201. ſubſcripſit. Nepotem ejus Henricum Ottonis III. Geldriæ Comes, propterea conſanguineum ſuum vocat in Tabulis transactionis, cum ipſo anno 1237. factæ, apud *E. Waſſenbergium* in deſcript. Civit. Embricenſis p. 91. Ceterum quod ad Proſapiam attinet Comitum Montenſium, *Schlichtenhorſt.* quoque lib. 1. p. 79. & ſeqq. eam exhibet, multoque labore & temporis jactura ex antiquis documentis eam ſe eruiſſe ſcribit. Nihil fere vero ipſum egiſſe, niſi ut Autorem noſtrum in linguam Belgicam tranſtulerit, & pauca admodum Hiſtoriæ ultimorum Comitum adjecerit, reperi, ex quo utriusque deſcriptionem ejus familiæ exacte invicem contuli; uno loco *Schlichtenhorſt.* ab Autore noſtro abit, nullo vero adducto teſtimonio, quod ut pateat, *Genealogiam Comitum Mon-*

Digitized by Google

Rabadonis hujus, ſecundi Montium Dynaſtæ, in fundatione cœnobii Bethlehemii prope Dotecomum, tempore Henrici, ejus nominis primi, Geldriæ & Zutphaniæ Comitis tertii, ejus authoris, nepotis ſui, anno 1179. inchoata, mentio ſit, ubi ejus conſanguineus appellatur, & jus in communem illam Marchiam, cœnobio aſſignatam, habuiſſe dicitur.

Filius autem Rabadonis Henricus, ejus nominis ſecundus, Montium vero tertius Dynaſta fuit. Cujus mentio ſit anno 1224. in fundatione Parthenonis Virginum nobilium Ruremundanæ, a Gerhardo III. Geldriæ Comite ſexto, eodem tempore conſtitutæ; Nec non in privilegiis urbis Arnhemienſis, anno 1233. 3. Cal. Julii, ab Ottone, ejus nominis tertio, ſeptimo Geldriæ Comite, ei conceſſis; Itemque in primis urbis Veſalienſis privilegiis, a Theodorico, ejus nominis quinto, Clivorum Comite in ordine 21. anno 1240. datis.

Ejus ætate quoque, cum prius Decanus & Capitulum Emmericenſe Ottoni tertio, Gerhardi filio, Geldriæ & Zutphaniæ Comiti ſeptimo, Tutelam ſeu Advocatiam ſui & oppidi anno 1233. 2. Cal. Junii, ipſo aſcenſionis Domini, tradidiſſent, isque murorum munimentis & legibus illud firmaſſet, idem hic Henricus, Montium Dynaſta, jus ſuum reliquum, quod intra foſſam Emmericenam ad ſuum usque territorium habebat, præſentibus Ottone, Præpoſito Aquenſi & Trajectenſi, Gerhardo Randeradio & Goswino Millenio, conſanguineis, Gulielmo Hyrnio, Friderico Rhedano, cum Goswino Stralenо, Gerhardo Dapifero & Johanne Zutphanio, in cognatum ſuum, eundem Ottonem tertium, anno 1237. hac tamen conditione tranſtulit, ut ſubditi Montium nunquam in illam libertatem recipiendi, neque immunitate hac gauderent, neque injuria etiam aliqua ab Emmericenſibus afficerentur.

Henrici II. filius Adamus, ejus nominis primus, & quartus Montium Dynaſta, vixit anno 1259. & Simoni de Gehmen/ cognato, curiam Rasfeldiam, vulgo Rabbinghoff dictam, vendidit. Sacellum Montanum, ut Sedamenſis parochialis, ceu matris filia, eſſet, in memoriam Pancratii erexit, eique ad alendos duos Sacerdotes, & perpetua in eo luminaria aſſervanda, de reditibus neceſſariis proſpexit.

Adamus I. Fridericum, ejus nominis primum, Montium Dynaſtam in ordine quintum, genuit, qui anno 1278. imperavit, & uxore ducta Hedwige, Oyenſis Domini filia, prima, quam Annales nominant, Montis Domina, Henricum III. ſucceſſorem reliquit. Dominium Etthenium, & cum eo jus cudendæ monetæ minoris, ab Archiepiſc. Colon. & Monaſterienſi Epiſcopo acquiſivit. Uxor an. 1293. vivis exceſſit.

Henricus III. Montium Dynaſta in ordine ſextus, ex uxore Hedwige Randeradia Adamum II. edidit. Cujus idcirco cum filio in confirmatione privilegiorum, a Reinholdo, ejus nominis primo, octavo Geldriæ Comite, civitati Arnhemienſi anno 1312. facta, mentio: Hedwigis Randeradia tamen prius, nempe ipſa Huberti anno 1305. ipſe vero 19. Calend. Februar. eodem, quo privilegia Arnhemienſia confirmata ſunt, an. 1312. vivis exceſſere.

Ante obitum hic quoque Henricus, feria ſecunda poſt Epiphaniam, anno 1304. a Stephano Wilhelmo & Henrico Ulffenis, Stephani filiis, medietatem bonorum, in Weerbeide ſitorum, fidejubentibus Stephano primogenito, Alhardo Brewin & Henrico Friſone, Godeſchalci filio, coëmit, prout Wilhelmus Snipart/ Theodorus Flinthius & Conradus Hernbergius, Scabini Emmericenſes, Diplomate ſuo teſtantur.

Adamus II. Friderico II. ſucceſſore, & Irmgarde, Abbatiſſa Altinenſe, 26. Jul. ipſo S. Annæ, ſeu poſtero Jacobi, anno 1365. mortua, genitis, anno 1312. 19. Calend. Febr. vivis exceſſit.

Fridericus II. Montis Dominus in ordine octavus, Eliſabetham Millenſem, Grebenii Dominam, VVilhelmi Millenſis, VVickradiæ Domini, ipſo Leonhardi anno 1328. defuncti, filiam, uxorem accepit, exque ea Adamum III. VVilhelmum I. & Fridericum filios, cum Eliſabetha filia, anno 1339. Joanni Lindano deſponſata, ſuſtulit. A Reinhol-

---

Montenſium, ex *Schlichtenhorſtio* contractam, hic adjicere operæ pretium duxi. Quam vero *Ritterhuſius* in Exegeſi Hiſt. Genealog. exhibet, magno defectu laborat.

Digitized by Google

TAB. XVIII. GENEALOGICA

DYNASTARUM ET COMITUM MONTENSIUM, vulgo S'HEERENBERGH,

Juxta *Schlichtenhorſtium* Lib. I. pag. 78. & ſeqq.

HENRICUS I. circa annum 1125.

RABADO circa annum 1179.

HENRICUS II. circa annum 1240.

ADAMUS I. circa annum 1259.

FRIDERICUS I. circa annum 1270.

HENRICUS III. circa annum 1304.

FRIDERICUS II. ob. 1321. — *Henricus.* — *Adamus.*

ADAMUS II. improlis ob. 1340. — WILHELMUS, obiit 1387. — *Fridericus.* — *Eliſabeth.*

FRIDERICUS III. obiit 1416.

SOPHIA. — OTTO Leccanus, ob. 1428.

WILHELMUS II. ob. 1465.

OSWALDUS, ob. 1506. — *Ludolphus.* — *Adamus.* — *Sophia.* — *Machtildis,* Ux. Nicolai, Com. Teckleb. — *Ottonia.*

WILHELMUS III. ob. 1516. — *Fridericus.* — *Anna,* Ux. *Johannis,* Com. de Saerwerden. — *Metta,* Ux. *Friderici* de Bronchorſt. — *Walburgis,* Ux. *Joh.* de Wiſch.

OSWALDUS II. ob. 1546.

WILHELMUS IV. ob. 1586. — *Oswaldus,* ob. cælebs. — *Fridericus,* ob. cælebs. — *Anna.*

Magdalena, obiit cælebs 1579. — HERMANNUS, obiit 1611. — *Maria Eliſabeth.* — FRIDERICUS, obiit 1618. — ALBERTUS, cui Henrici patrui heredes ex ſententia de an. 1644. C. Montenſem reddere debuere. — *Oswaldus,* obiit 1586. — *Willemina* cum *Juliana* aquis merſæ. — *Eliſabeth,* Abbatiſſa Eſſendienſ. — *Jooſt, Ludovicus, Adolphus,* tenera ætate mortui. — HENRICUS, ob. 1638. Ux. *Margaritha* van Berg op Zoom. — *Catharina. Anna. Eliſabeth.*

Digitized by Google

Digitized by Google

holdo I. Geldriæ & Zutphaniæ Comite octavo, immunitatem a cenſu & tributo dominii ſui Montani, tanquam feudi Geldrici, anno 1319. impetravit. Obiit autem mature, nempe ipſa Eraſmi an. 1321. Kerckhellæ in ditione Recklinghuſiana mortuus.

Eique primogenitus filius Adamus III. primum ſucceſſit, & ad annum usque 1354. habenas dominii Montani tenuit, Montium Dynaſta in ordine nonus, cujus mater Eliſabetha Millenſis anno 1355. vita hac defuncta eſt.

Sibi vero anno præcedente 1354. ſine hæredibus mortuo, Wilhelmus primus, frater, ſucceſſit, Montium Dynaſta in ordine decimus, cui uxor Sophia Bilandica dominium illud cum Millingenſi, Cliviæ feudo, & Pannerdenſi Emphyteuſi, in dotem attulit. Porro hanc Emphyteuſin anno 1294. Theodoricus Bilandicus a Capitulo Emmericenſi primum conſecutus eſt: Ex eadem familia nobiliſſima Joannes Bilandicus literas Reinholdi, Comitis Geldriæ octavi, de Batavia, poſtea Nicolai, una cum aliis Dynaſtis Geldris, anno 1327. obſignavit; conſenſu etiam matris ideм Joannes Venniam & Averdyckiam villas pupillo Schappii filio in feudum conceſſit; Wilhelmus autem, Montium Dynaſta, anno 1356. hanc Pannerdenſem Emphyteuſin a Decano & Capitulo Emmericenſi iterum accepit.

Idem cum Theodorico Ulfftano, ejusque conjuge Margaretha, & utriusque filio, Eberhardo Equite, anno 1373. ipſa Petri ad Cathedram, de permutatione caſtri & dominii Ulftani, alia ipſis bona aſſignando, tranſegit. Anno 1379. ipſa nativitatis Mariæ memoria, urbi Montanæ privilegia dedit, & ex Sophia Bilandica Friderico, ejus nominis tertio, edito, frater ejus ſecundus, Fridericus, anno 1381. feria quinta poſt Martini, ipſe anno 1387. vivis exceſſere.

Fridericus III. Montium Dominus in ordine undecimus, uxorem duxit Catharinam Burenam, quibus, parentibus Wilhelmo & Sophia Bilandica adhuc vivis, an. 1377. ipſa Gregorii Martyris, Dynaſtia Pannerdenſis a Decano & Capitulo Emmericenſi confirmata eſt. Fridericus ſacellum Montium Pancratianum, a Sedamenſi Eccleſia ſeparatum, in parochialem Eccleſiam an. 1399. craſtina Nativitatis Mariæ, commutavit, quod Fridericus Blanckenheimius, Epiſcopus Ultrajectinus, inauguravit. Uxor ejus, Catharina Burena, anno 1410. die Pontiani, ſive 14. Junii, ipſe vero memoria Ewaldorum anno 1416. humanis rebus exempti ſunt.

Quia vero nullos reliquerant hæredes maſculos, filia ipſorum unica, Sophia, Montis & Bilandiæ Domina, ſucceſſit. Hæc Ottoni a Leck, juniori Bredæ filio, Domino in Hedel & Almenſtein/ nupſit, qui auſpicato hoc conjugio Montium Dynaſta factus eſt, & cum Hedelia molarum quoque volatilium Bredenſium reditus Montibus conjunxit. Mortua autem ante patrem Fridericum filia Sophia anno 1412. ipſo Bedæ Presbyteri, cum eam maritus illius, Otto Leccanus, anno 1428. inſecutus eſſet, Wilhelmus II. ipſorum filius, Friderici nepos, ſucceſſit, qui, quia parens, inſignibus natalitiis tribus Lunis dimidiatis abjectis, alis vero inauratis retentis, arma Montana induerat, iisdem quoque cum poſteris uſus eſt.

Wilhelmus II. Montium Dynaſta decimus tertius & ultimus, ob dominia multa & magna, quæ poſſedit, Dives dictus, anno 1404. Aſpeliæ prope Reeſam natus, ibidemque baptizatus, ſuperſtite adhuc parente, Ottone Leccano, anno 1416. defuncto avo Friderico tertio, Montibus imperare cœpit. Uxorem duxit Loccam, ſive Ludovicam, Eberwini, Comitis Bentheimii & Steinfurtenſis, filiam, quæ illi tres filios genuit: Oswaldum ſucceſſorem, primum Montium Comitem, qui ideo undecim nummis inauratis; Ludolphum, Hedeliæ Dominum, qui decem; & Adamum, qui novem ex iisdem inſignibus uſi ſunt, prout in templi Diedamenſis Auſtrali plaga apparet. Eadem Locca tres filias, Sophiam, Mechtilden & Ottoniam, quoque edidit, quarum prima & ultima in moniales Duroſtadii inauguratæ, media Comiti Tecklenburgio deſponſata, eique domus dotalis Linga aſſignata fuit.

Dynaſtias ſuas egregie auxit: Nam Emphyteuſin dominii Pannerden anno 1439. a Capitulo Emmericenſi conſecutus eſt. Beeckium pagum ab Adolpho primo, Cliviæ

Digitized by Google

Duce, anno 1447. in pignus pro certa pecuniæ ſumma accepit. Caſtra Diedemenſe & Ulfftanum emit, & poſterius quidem, pro quo Wilhelmus primus alia bona cognato ſuo, Theodorico Ulfftano, anno 1370. dederat, cum Bredenbrochio agro, anno 1451. a Friderico Ulfftano ſibi comparavit, qui anno poſt contractum tertio, Chriſti vero 1454. 10. Aprilis, in Montibus mortuus & conditus eſt. Idem VVilhelmus civitatem Montium ſuorum muris cinxit, & molas volatiles lapideas Sedheimiæ, Gendringæ & Diedeimiæ conſtrui juſſit.

In Eccleſiam etiam benignus fuit: nam anno 1447. tres parochiales Eccleſiæ Montanæ choros pulcherrime conſtructos conſummavit, & anno 1450. inauguravit, non tantum ejus perpetuus patronus & proviſor, ſed etiam anno 1454. die 11. mille virginum, memoriam parentum ſacram, ſingulis diebus Martis habendam, inſtituit. Anno eodem & die de perſonarum quoque profeſſarum hæreditate leges tulit. An. 1460. in oppido Montano domum pauperum & xenodochium ædificavit. Anno denique 1462. a Pio II. Papa bulla pro monaſterio Franciſcano Obſervantium in terris ſui dominii conſtruendo obtenta, anno 1463. illud in loco, Brimerio dicto, prope Emmericam inchoavit, quod poſtea Oswaldus filius egregie conſummavit, hodie deſtructum.

Locca Bentheimia 21. Maji anno 1445. Wilhelmus, ejus maritus, ipſa Catharinæ, ſive 7. Decembr. anno 1465. obierunt.

Comites Montenſes ſeptem.

Oswaldus primus, anno 1442. ultima Februar. natus, & patrinis, Arnholdo, Duce Geldriæ, Eberwino, Comite Bentheimio, & Maria Burgunda, Adolphi primi, Cliviæ Ducis, conjuge, pro eo ſpondentibus, baptizatus eſt: Ab Hermanno Haſſo, Archiepiſcopo Colonienſi, nomine Cæſaris Friderici tertii, anno 1486. primum Imperii Comes ſalutatus eſt. Uxorem habuit Eliſabetham, Vincentii, Comitis Mœrſenſis, & Annæ Palatinæ filiam, ex qua duos filios, VVilhelmum & Fridericum, Hedeliæ Dominum; quatuor itidem filias, Annam, Joannam, Comiti Saerwerdano & Mœrſenſi, Mettam, Friderico, Comiti Bronchorſtano & Limburgio, Walburgim, Joanni Wiſchio, deſponſatas, & quartam Coloniæ veſtalem ſuſtulit. Hic cum Decano & Capitulo Emmericenſi de Pannerdenſi Dynaſtia controverſiam longam habuit, quæ tandem hac lege compoſita eſt, ut præter antiquum cenſum annuum, quotannis 135. floren. (pro unoquoque 24. alb. computatis,) Capitulo ipſe poſterique exſolverent. Dominiorum Hœmœtii & VViſchii (ad quod Varſeveldius pagus olim pertinuit,) medietatem, ære ſuo comparatam, Montibus adjecit. Cum Joanne, ejus nominis primo, Duce Cliviæ ſecundo, anno 1476. pactus. Anno vero 1484. Cracovia in Comitatu Mœrſano ob dotem uxoris ipſi oppignorata eſt. Inter filios VVilhelmum & Fridericum ipſa Luciæ anno 1502. diviſionem inſtituit; quorum hic Fridericus, ſub Burgundo militans, 7. Novembr. anno 1511. ante Venlonam teſtamento nuilitari condito, cum Emmericæ octava Stephani, anno ætatis 38. Chriſti 1513. vita hac defunctus eſſet, ex fratre nepotem Oswaldum ſecundum hæredem inſtituit, quam inſtitutionem Carolus Egmundanus, Geldriæ Dux, die Lunæ, Dominicam Miſericordiæ Domini inſequente, anno 1511. ratam habuit. Uxor Coloniæ mortua, & in monaſterio Prædicatorum condita, ipſe an. 1506. vivis exceſſit.

VVilhelmus, ejus nominis tertius, Montium vero Comes in ordine ſecundus, Annam Egmondanam uxorem, & cum ea Boxmarinum, Haipſium, Stephaninſulanum & Spalbeccenſe dominia in dotem accepit. Ex hac natus Oswaldus ſecundus, tertius Montium Comes. Ipſe in motibus Geldricis cum fratre Friderico Burgundorum partes ſecutus, filio Oswaldo vix trimulo, Bommeliæ anno 1511. obiit, Hedeliæ conditus. Poſt cujus mortem Anna Egmondana anno 1514. ad ſecundas nuptias cum Philippo, Comite Vierneburgio & Novarienſe, tranſiit, qui ex ea filium, anno 1517. ipſo decollationis S. Joannis Baptiſtæ, natum, ſuſtulit.

Oſwaldus, ejus nominis ſecundus, tertius vero Montium Comes, anno 1508. natus, trimulus patrem, ut diximus, amiſit, & poſt biennium parvum Fridericum, anno

no 1513. octava Stephani, sive 2. Januarii, Emmericæ mortuum, ob cujus hæreditatem magna illi cum VVischiis Dominis controversia fuit, his domum Montano-VVischiam Borghæ occupantibus, illo Dominum feudi, Carolum Egmundanum, Geldriæ Ducem, prout in historia ejusdem quoque narratum, invocante. Anno 1523. cum Joanne, ejus nominis III. Duce Clivio, de terminis Emmericensibus & Montanis convenit. Uxorem duxit Elisabetham a Dorth, ex prosapia, quæ in Hollandia & Geldria familias quasque nobilissimas attingit, ortam, Joannis Horstii viduam, anno 1545. in Decembri mortuam, ob quam eodem anno cum Gerhardo a Flodorph, Archipræfecto Ruremundano, de Archipræfectura aulæ Geldriæ controversiam habuit. Anno 1546. 9. Maji Zutphaniæ uxorem secutus, in Montana Ecclesia humatus est. Ex uxore Elisabetha a Dorth ab ipso VVilhelmus, Oswaldus & Fridericus, filii, & Anna filia, geniti sunt, quorum primogenitus solus, reliquis in cœlibatu manentibus, familiam illustrem fœcunde admodum propagavit.

Wilhelmus, ejus nominis, & Montium quoque Comes in ordine quartus, uxorem duxit Mariam Nassoviam, anno 1539. patre Wilhelmo Divite, Henrici fratre, natam, quæ illi Tillenburgi 13. Septembris anno 1556. promissa, & 11. Novembris Mœrsæ, convivium nuptiale splendidum Hermanno, Novariensi & Mœrsano Comite, qui ejus sororem Magdalenam sibi antea desponsarat, apparante, ducta, & 28. Februar. an. 1557. in Montanam Metropolin introducta est. Ex ea octo filios, & totidem filias genuit.

Magdalena, filia primogenita, 1. Augusti anno 1557. nata, testibus fratre patris, Oswaldo, Jodoco, Comite Styrumio, Comitissa VViedana, Abbatissi Eltinensi, & Magdalena Nassovia, Comitissa Novariense & Mœrsensi, baptizata, cœlebs in arce Montana anno 1579. denata est.

Hermannus, primogenitus filius, 2. Augusti, die Martis, anno 1558. in Montana aree in lucem editus, ἀναδόχως sacros habuit Joannem Nassovium, Hermannum Novariensem & Mœrsensem, Amœnam Falckensteiniam, Gumprechti Novariensis & Limburgici conjugem, Mariam Brederodiam, Godhardi Milendoncii uxorem; obiit 12. Augusti, die Veneris, stylo novo, inter 3. & 4. matutinam, anno 1611. ad interstignia Leonis deaurati in Aquis Spadanis, corpus Brandeloæ, cor Spadæ condita sunt. Ex uxore Maria Mancia, Marchionissa Bergæ ad Zomam, ipsa Bartholomæi anno 1610. Maria Elisabetha nata, Alberto, ex patruo Friderico nepoti, copulata, post abortum duplicem anno 1633. in arce Boxmarina vivis excessit.

Porro Maria Mancia Marchionatum integrum Montanum Hermanno in dotem attulit, quem Carolus quintus Imper. primum in Anthonium contulerat, sed linea in Joanne, ejus filio, anno 1566. una cum Florentio Momerantio, Barone Montignio, Philippi, Comitis Hornani, fratre, in Hispaniam legatis missis, illo quidem 21. Maji anno 1567. socio vero anno 1579. initio Octobris, extinctis, deleta, ejus ex sorore neptis post pacificationem Gandavensem anno 1576. Marchionatum adepta est, quæ Gasbecano, filio Berselæ Domino, nupta, tres filias edidit, ex quibus Maria Hermanno, & Margaretha Henrico, Comitibus Montanis, conjugatæ, tertia Ernestina Baroni Bellovacensi nuptit.

Fridericus, secundus filius, in Ulfftana arce in lucem prodiit 18. Augusti, itidem die Veneris, anno 1559. cujus patrini fuerunt Fridericus VVeedanus, Præpositus summi templi Colonensis, & postmodum anno 1562. Episcopus, Eberwinus Bentheimius, & Maria Styrumiensis. Uxorem habuit Franciscam Ratingiam, ex qua Albertus, Leonora & Anna Maria, nati. Hic gubernator Geldriæ a Rege Hispano constitutus est, cui 3. Septembr. hora prima nocturna, anno 1618. in arce Boxmarina defuncto, frater Henricus successit.

Oswaldus, tertius filius, 16. Junii anno 1561. natus, pro quo baptizando Cornelius a Deelen, Præfectus provincialis Montanus, Alexander a Tellicht, Præfectus Ulfftanus, Anna Montium & alia Styrumiensis Comitissæ, fidejusserunt. Hic in Frisia in conflictu Boxumano anno 1585. interiit. Inter fidejussores ejus sacros Alexander a Tel-

Digitized by Google

licht unioni Belgiæ preſſiori, Ultrajecti anno 1579. initæ, inter primos ſubſcripſit. Ipſe Oswaldus anno 1581. in Friſia occubuit.

Wilhelma, ſecunda filia, 7. Julii anno 1562. nata, ejus in baptiſmo ſponſores fuere Wilhelmus, Cliviæ, Juliæ, Montium Dux, Carolus a Brimeu, Comes Meghenius; Geldriæ gubernator, Duciſſa Geldriæ, Eliſabetha Luneburgia, & Maria, Comitiſſa Brunchorſtana, nata Hoyenſis. Hæc anno 1591. in fine Novembr. aquis non longe ab arce Ulfftana cum Juliana ſorore periit.

Eliſabetha, filia tertia, ultima Decembr. die Veneris, veſpera novi anni 1563. nata, & teſtibus, patris altero fratre, Friderico, Theodorico a Loe, Præpoſito Emmericenſi, Manderſcheidia & Seinenſi Comitiſſis, Eltenis veſtalibus, baptizata, in puberrate vitam finiit Coloniæ.

Jodocus, filius quartus, 24. Januar. die Jovis, hora 5. matutina, anno 1565. natus, & pro ipſo ſpondentibus Jodoco, Schowenburgio Comite, Jodoco Batenburgio, Honnepeliæ Domino, & Præfecta provinciali Deelenia, baptiſmo initiatus, in arce Montana denatus eſt.

Ludovicus, filius quintus, natus anno - - Hic cœlebs in obſidione urbis Steinwichianæ 9. Junii anno 1592. periit.

Henricus, filius ſextus, natus anno 1573. Fratris Hermanni conjugis ſororem duxit, Margaretham Manciam, Montis prætexti Marchionem: Ex qua nata Maria, quæ Principi Zollerio nupſit. Hac mortua, anno 15 . alteram ſuperinduxit.

Adamus, filius ſeptimus, natus anno 157 . Hic Groninghæ peſte extinctus.

Adolphus, filius octavus & ultimus, natus anno - - Hic Sylvæ Ducis obiit.

Catharina, in ordine filiarum quarta, nata anno - - Hæc anno 1601. Dominica quadrageſimali, Florentio Palando, Cuilenburgii Comiti, nupſit.

Anna. Juliana, nata anno - - Anno 1591. in fine Novembris cum VVilhelma ſorore ſubmerſa.

Eliſabetha. Charlotta.

Pater horum liberorum, Wilhelmus, Montium Comes, in bello Belgico primo Ordinum confœderatorum partes ſecutus, cum aliis Ordinibus ſupplicem libellum Parmenſi, Belgii gubernatrici, anno 1566. exhibuit. Integrum etiam Comitatum Zutphanienſem occupavit. Geldriæ totius an. 1581. gubernator conſtitutus, inque locum Joannis Naſſovii, affinis, anno 1578. ab Ordinibus evocati, domum abeuntis, ſuffectus, ſed anno 1583. ab Ordinibus ad Hiſpanum, cum filiis ſuis, quibus idem perſuaſit, defecit, qui etiam cum patre, invita licet matre, ad finem usque vitæ in hoc propoſito perſeveraverunt. Anno vero 1632. fratrum ultimus Henricus, adhuc ſuperſtes, vel Hiſpanorum ambitione irritatus, vel potius amore patriæ ductus, partibus Hiſpanis abdicatis, Ordinum cauſam amplexus eſt.

Obiit VVilhelmus anno 1586. in Novembri, in arce Ulfftana; quo mortuo, ex ejus diſpoſitione Maria Naſſovia conjux ab anno prædicto 1586. usque ad annum 1599. conſentientibus filiis, habenas imperii adminiſtravit: Ipſa vero etiam rebus humanis exempta anno 1599. filius primogenitus Hermannus ſucceſſit; quo anno 1611. defuncto, fratres ejus Fridericus & Henricus gnatæ ſuæ, Mariæ Eliſabethæ, tutelam geſſerunt. Friderico autem, an. 1618. excedenti, Florentius, Comes Cuilenburgius, in tutela ſurrogatus eſt, donec Maria Eliſabetha, Alberti Friderici filio, nepoti ſuo, copulata, eidem Comitatum & Marchionatum Montium in dotem attulit: Utrumque vero, poſt abortum duplicem, anno 1633. ipſa Epiphaneias, iterum reliquit; Anno 1637. poſt controverſiam multam, cum Alberto agitatam, ex natura feudorum Suitphan. &c. patruo Henrico, unico VVilhelmi filio ſuperſtiti, a Dominis feudi in aula Suitphanio-Geldrica adjudicatum. (1)

APPEN-

(1) Sententia vero anno 1644. lata, Henrici Heredes Comitatum Montenſem *Alberto*, Henrici ex Friderico, fratre natu majore, nepoti, reddere debuerunt. *Schlichtenborſt.* p. 86.

Digitized by Google

Appendix Secunda,

De Dynaſtis Brunchorſtanis, (1) *Anholtinis & Batenburgiis.*

Dynaſtia Brunchorſtana antiquiſſima, a ſplendore, vel elegantia (Germani Brüncken dicunt,) appellata, initium ſuum & incrementum ad Romani Imperii Auguſtos, inprimis Henricum VII. Lutzenb. anno 1308. ad Imperiale axioma, ejusque filium Joannem, ad diadema regni Bohemici anno 1311. evectos, refert: A quibus, ſicut etiam diu ante ab eorum anteceſſoribus Romanis, item Columnenſibus, non tantum deſcendit, ſed etiam arcem ad Iſalam condendi (a qua Comitatui nomen,) poteſtatem, ſimulque Leonem album in rubro ſolo incedentem, cum jure monetæ majoris accepit, eumque poſtmodum Limburgico conjunxit. *Hermannus Hamelmannus in Axiqua ſua Weſtphalia, ejusque Comitibus & Ducibus, pag. 375. Oper. Geneal.*

Ex Dynaſtis Brunchorſtanis Gisberti anno 1233. in primo urbis Arnhemienſis privilegio mentio. Joannes Epiſcopus fuit Trajectenſis in ordine 45. anno Chriſti 1275. Gisbertus, Epiſcopus Bremenſis, cujus frater Florentius ex Herculea Ottonem, cujus in unione Suitphænia anno 1436. mentio: Iſte ex Nevenarica Hedwiegem, Fridericum & Gisbertum: Hic ex Egmundana Fridericum, Walpurgem, Simonis Lippienſis, & Hedwiegem, Ottonis Diepholdis Comitum, uxores, genuerunt; conjugio vero poſtremo Dynaſtia Bærenſis & Latumia familiæ huic obvenit. *Hiſt. Edit. Lemgov. 1711.*

Fridericus ex Metta Montana, Oſwaldi primi, Montium Comitis, filia, edidit Jodocum, Comitem Brunchorſtanum, Dynaſtam Borckeloënſem, quod dominium poſt obitum Gerhardi, ultimi poſſeſſoris, anno 1385. nomine dotis, Brunchorſtanis Comitibus per Gisbertum acceſſit. Peculiariter vero mentio Dynaſtarum Borkeloënſium, Henrici an. 1190. in primis urbis Suitphænæ privilegiis, alterius Henrici Borckeloënſis anno 1271. in ſecundis Suitphænæ privilegiis.

Porro Jodocus, ducta Maria Hoyæa, Jodoci ſorore, nullam prolem reliquit: Unde tres, de hæreditate Comitatus Brunchorſtani & Dominii Borckeloënſis adeunda, ex proſapia Brunchorſtana deſcendentes familiæ contenderunt: *Borckeloënſis Dynaſtia olim.*

Primo Irmgardis, Abbatiſſa Aſſindienſis, cujus avia Hedwieges Brunchorſtana, ejusque ex fratre Friderico nepos, Rudolphus, Diepholtius & Brunchorſtanus Comes fuit.

Secundo Theodoricus Brunchorſtanus, Anholtinus & Batenburgius Baro, &c.

Tertio Hermannus Georgius, Limburgi Comes, Baro Styrumius & Wiſchius; matre Irmgarde Brunchorſtana & Wiſchia genitus.

Ex eadem generoſa familia quoque prognatus eſt VVilhelmus Brunchorſtanus, qui, Joannæ Batenburgicæ copulatus, Dominium hoc cum ſuo Brunchorſtano conjunxit.

Dy-

(1) Quorum origo & proſapia admodum obſcura eſt, adeo ut *Schlichtenh.* lib. 1. pag. 77. poſtquam nonnullos Dynaſtas Bronchorſtanos recenſuerat, ingenue fateatur: Ick zonde deſe Zaek wyder wtbryden; dan alzo ick geene volkoemene en aen een geſchakelde Aſkoemt weet nit te levern, heb ick liever voortaen niet met allen den iet buyten de Warheyd doervon te ſprecken; te meer nademael dit Geſchlacht an verſcheide tacken, als Batenburgh, Anholt, Borkeloe, Groensfeld, Waerdenburgh en andere Zuix iß verſpreyd, dat het buyten een Weghwyſer niet moegheliken iß deſſen doelhaft zonder ſtrupkelen wt te tacken. Certe admodum confuſa & mutila eſt ſeries illorum Dynaſtarum, quam Autor noſter, *Hamelmannum* ſecutus, hic exhibet. *Imhoffius* quoque in *Spicilegio Rittershuſiano* in eadem Genealogia adornanda induſtriam ſuam collocaverat, ſed in *Notitia Procerum* S. R. I. lib. 9. c. 2. Tabulam illam defectu laborare fatetur, eamque tum ex Genealogia iſtius familiæ, in quam poſtea inciderat, tum e Scriptis Hiſtoricorum ſuppletam & emendatam ita exhibet, ut in adjecta *Tabula Geneal. XIX. & XX.* eam repræſentare operæ pretium duximus. Ob nominis quoque Dynaſtarum Anholtinorum cum Principibus Anhaltinis convenientiam illorum familiam quoque attingit Cl. *Beckmannus* in *Chronic. Anhalt.* P. I. p. 10. ſed non unum errorem in ea committit, merito vero ignorantiæ arguit eos, qui res Dynaſtarum Anholtinorum & Principum Anhaltinorum turpiter confuderunt.

Digitized by Google

Gerhardus Geldenhauerius Noviomagus in Historia sua Batavica.

Dynastiam autem Batenburgicam, ut id breviter ex superioribus addamus, alii a Batto, Cattorum Regis filio, sicut etiam Bataviam insulam totam: alii, & quidem rectius, utramque a bonitate agri, quod Saltus nempe sit pascuis irriguis optimus, appellatam volunt. Per conjugium vero VVilhelmi Brunchorstani & Johannæ Batenburgicæ, generosæ familiæ, Brunchorstana, Batenburgica, Anholtina, sive Columnensis & Gronsfeldica, propagatæ sunt.

Wilhelmus enim & Johanna conjuges, præter filias, Gisbertum, Theodorum, & Balduinum, filios, reliquerunt. Balduinus absque hæredibus decessit. Ex duobus prioribus diversi rami orti sunt.

Gisbertus primogenitus pro hæreditatis portione Dynastias Brunchorstanam & Borckeloënsem accepit, de cujus posteris, qui cum Herculea, Nevennarica, Egmundana, Montana, Diepholdica, Nassavica, Teckleburgica, Solmæa, familiis illustribus, conjuncti fuerunt, jam diximus.

Theodorico secundo genito, ejus nominis primo, Batenburgum cum aliis maternis bonis circa annum Christi 1380. obtigit. Cujus posteri, cum generosis prosapiis, Meersensi, Bentheimia, Columnæa, sive Suelenia, Ghemensi, Gronsfeldica, copulati, tres ex se ramos deduxerunt.

Primus est generosa familia Anholtina, quæ originem suam inde a Columnis Romanis deducit, quia ejus majores, ob bellorum civilium in patria motus, Italia excedentes, arcem hanc & cum ea dominium, quod columna alba coronata in insignibus conspicuum est, condiderunt.

Theodoricus, ejus nominis secundus, Brunchorstanus, Batenburgius & Anholtinus Dynasta, Joannæ Gronsfeldicæ & Rimburgicæ conjunctus, hæc quoque dominia per ejus, utpote hæredis, dotem familiæ suæ intulit, & circa annum Christi 1451. vivis excessit. Post ejus mortem, omnibus Dynastiis inter filios tres divisis, Theodoricus tertius, Adelheidi Alpensi & Frœnebruchiæ sociatus, anno 1488. in fata concessit.

Ejus vero filius inter cæteros, Theodoricus quartus, Annæ Wieckedenæ copulatus, Moilandiam prope Calcariam, Provinciæ Clivensis urbem, hoc conjugio acquisivit, obiit anno 1549.

Theodoricus vero, nominis quintus, hypotheca Bredefordensis dominii acquisita, anno 1578. mortuus est, relicto ex Elisabetha Noyellæa filio Jacobo.

Jacobus, Gertrudi Milendunciæ, Joannis, Mielenduncii & Drachenfelsii Domini, Burggravii hæreditarii Archiepiscopatus Colonienſis, & Mariæ, Comitis Limburgiæ, Brunchorstanæ, Meidericensis, Rulandæ, filiæ & hæredi, copulatus, Theodoricum, nominis sextum, & Johannem Jacobum (1) ex ea genuit.

Jacobus, in motibus Belgicis 2. Febr. an. 1580. Regis partibus accedens, & idcirco Bredefordensis dominii pignore ab Ordinibus Geldriæ privatus, anno 1583. in obsidione Locheimiensi transfixus periit.

Ex

(1) Quem *Bellus* im Lorbeer-Krantz c. 6. Serenissimi Archi-Ducis Leopoldi supremum Aulæ Magistrum, in castris Cathol. ac Bavar. Ducis General. Vigil. Præfect. & unius Legion. Ductorem fuisse scribit, hosque in ipsum compositos versus recenset:

Hic ille est fama celebratus Anholtius heros,
Inclytus inque armis, inclytus inque Toga.
Hic moderari Aulas, Legionibus inde præesse,
Et tuta excubiis castra tenere scient.
Nuper ubi in Montem Victoria Cæsaris Album
Victa fuit, niveos hic quoque flexit equos.
Ora vides, Lector, tantis dignissima factis,
Sed decora intra animum nobiliora latent.

Est ille, qui Christianum, Ducem Brunsvicensem, 1622. juxta Höchst magna clade affecit, atque Comitem Mansfeldicum in fugam egit. *Theatr. Europ.* T. I.

Digitized by Google

Ex filiis binis Theodoricus primogenitus, ejus nominis ſeptimus, Philibertam Imerſellinam, Vicecomitem Aloſtanam, uxorem duxit: Ex qua unica tantum filia genita, fratre Johanne Jacobo etiam ſine hærede maſculo extincto, ex primi hujus rami Comitibus Brunchorſtanis, Anholtinis, Batenburgicis Baronibus &c. ultimus eſt.

Secundus ramus eſt eorum Dynaſtarum, qui Batenburgicum, Brechtium ad Moſam, Weſtberendrechtanum & Morkirchenſe in Hollandia, in Juliis Frecheimium & reliqua dominia poſſident: Ex quibus ſolus etiam hodie ſupereſt Maximilianus, Comes Brunchorſtanus, Baro Batenburgius & Steinenſis, Brechtius, Weſtberendrechtanus, Morkirchenſis, Frecheimius, Turnichus, Vogbellenſis Dynaſta. Nam filius ejus, quem, præter plures gnatas, ex Agnete Kettleria, Aſſenſi & Neſſelradia, unigenitum habuit, VVilhelmus Arnholdus, anno ætatis decimo tertio, 25. Novembr. anno 1612. Veſaliæ deceſſit.

Tertius ramus eſt Comitum Brunchorſtanorum, Gronsfeldenſium, Baronum Rimburgiorum, Alpenſium, Honnepelenſium: Ex quibus Theodoricus, Præfectus Provincialis Clivenſis, ipſa Cuniberti, an. 1508. uxor Gertrudis VVylichia, veſpera S. S. Petri & Pauli, anno 1523. mortui, & in clauſtro Hagenbuſchiano prope Santos conditi ſunt. Johannes vero, ejus filius, & in præfectura Provinciali ſucceſſor, hujusque uxor Gertrudis a Loe, poſt exceſſum Sonsbecæ, oppido Clivenſi, in templo parochiali inhumati. Joannes fratrem habuit Theodoricum, qui ex uxore Limburgia Jodocum Theodoricum, inferioris Monumenti Dominum, & Adolphum, filios, cum filia Gertrude, VVilhelmo Bungardo, Heideniæ Domino, nupta, ſuſtulit. VVilhelmus, Joannis filius, ex Agnete Bilandica iterum Jodocum primogenitum & Joannem genuit. Jodocus ex Comite Duirby nullas exeitavit proles. Joannes, Sybillæ, Eberſteiniæ Comiti, conjunctus, Jodocum Maximilianum & Ottonem VVilhelmum, filios, produxit.

Joanni hujc 26. Sept. an. 1598. Jodocus Brunchorſtanus & Batenburgius, avi Wilhelmi nepos, Theodorici filius, dominium Honnepelenſe tradidit. Agnes Bilandica, 2. Maji anno 1615. mortua, cum Eliſabetha, Jodoci legantis ſorore, anno 1619. defuncta, Honnepeliæ condita. Joannes, pater Jodoci Maximiliani & Ottonis VVilhelmi, anno 1617. ſatis conceſſit, Gronsfeldiæ humatus.

Appendix Tertia,

De Baronatu Wiſchio.

Nomen a viridantibus pratis habet, quorum familia hæc generoſa multa poſſedit: Sicut etiam municipium Borghenſe & pagi Varſefeldius & Sylvoldanus ad eandem olim ſpectarunt.

Inter proſapiæ Heroës Bernhardus & Suederus recenſentur anno 1179. in benefactoribus cœnobii Bethlehemitici prope Doreconum, cum Rabadone, Montium Domino, Heinrico de Bernham, & Gwalthero de Keppel, ubi jus quoque in communem illam Marchiam, cui Monaſterium inædificatum eſt, habuiſſe dicuntur.

Robertus Wiſchius, Præpoſitus Elſtenſis in Batavia, eidem Cœnobio centum florenos contulit.

Theodoricus Wiſchius pactis dotalibus Arnholdi Egmundani, Geldriæ Ducis, & Catharinæ Clivenſis, anno 1423. ſubſcripſit.

Anno 1459. mortuus Heinricus Wiſchius, poſt cujus obitum Joannes, Dux Clivenſis, villas in Elp & Ermel, Velaviæ pagis, ad ſe ſpectantes, quibus Heinricum infeudarat, ad ſe iterum tranſtulit, & redituum eorundem rationes quæſtori Limerſio demandavit.

Ex eadem familia prognatus Joannes Wiſchius, qui Walburgi Montanæ copulatus, Henricum iterum edidit.

Hen-

Digitized by Google

Henricus Wiſchius, Hœmotius Dynaſta, ex Comite Salmenſi Joannem Gisbertum & Henricum genuit: Poſtremus Henricus Joachimum & Irmgardem.

Et anno 1498. Daventrienſibus, ob nonnulla, ut ajebat, damna ſibi illata, infenſus, bellum movit, & collecta militum plus minus 400. manu, eorum agros invaſit; cui Fridericus Badenus, Epiſcopus Ultrajectinus, occurrens, eos fudit, centum amplius captis, & Daventriæ contra datam fidem capite plexis.

Joachimus Wiſchius, Henrici filius, Novarienſem quidem conjugem duxit, verum ex ea ſobolem nullam ſuſcepit.

Soror ejus Irmgardis primo Scheifardo Merodio, deinde Georgio, (1) Limburgio & Brunchorſtano Comiti, nupſit, eique Baronatum in dotem attulit, de quibus ſupra in Comitibus Limburgicis in Appendice ad Provinciam Montanam dictum eſt.

(1) De cujus Poſteris & Succeſſoribus in Baronatu Wiſchio vid. *Imhof.* Notit. Proc. p. 451.

DIPLO-

CODEX DIPLOMATUM,

QUIBUS

ANNALES CLIVIÆ, JULIÆ, MONTIUM, MARCÆ WESTPHALICÆ, RAVENSBERGÆ,

UT ET

GELDRIÆ ET ZUTPHANIÆ,

ILLUSTRANTUR.

Digitized by Google

Digitized by Google

DIPLOMATA,

Quibus

ANNALES CLIVIÆ, JVLIÆ, MONTIVM, MARCÆ, WESTPHALICÆ ET RAVENSBERGÆ,

Ut &

Annotationes illis adjectæ,

magis confirmantur.

No. I.

Friderici Wilhelmi Confirmatio Privilegiorum Civit. Vesaliensis.

Jr Friederich Wilhelm, von GOttes Gnaden Marggraf zu Brandenburg, des Heil. R. Reichs Ertz-Cämmerer und Churfürst, in Preussen, zu Magdeburg, Jülich, Cleve, Berge, Stettin, Pommern, der Cassuben und Wenden, auch in Schlesien zu Croßen und Jägerndorf Herzog, Burggraf zu Nürnberg, Fürst zu Halberstadt, Minden und Cammin, Graf zu der Marck und Ravensberg, Herr zu Ravenstein und der Landen Lauenburg und Bütau, ꝛc. Thun kund und bekennen für Uns, Unsere Erben und nachkommende Herzoge zu Cleve: Als Uns Bürgermeister, Scheffen und Rath Unser Stadt Wesell unterthänigst vorbringen, auch in Originali produciren lassen, welcher gestalt Unser Vorfahr, weyland Herr Johann Wilhelm, Herzog zu Cleve, Jülich, Berge, Graf zu der Marck und Ravensberg, Herr zu Ravenstein, Ihnen und einem jeden Bürgern derselbigen Unserer Stadt, ihre beyde zu Wasser und zu Lande gehabte Handvesten, Privilegien, Briefen, Gnaden, Freyheiten, Rechten und Gewohnheiten, welche sie von weyland dero Vorfahren die Herzogen, Grafen und Herren gewesen seynd des Landes von Cleve und von Wesell, als auch Herzogen Adolphen, Herzogen Johannen den ersten, Herzogen Johannen den andern und Herzogen Johannen den dritten dieses Nahmens, fordt Herzogen Wilhelmen erlanget und herbracht haben, letzlich am 26. Junii des 1598. Jahres confirmiret und bestättiget hätte; daß Wir demnach auf Bürgermeister, Scheffen und Rath gemeldter Unser Stadt beschehenes unterthänigstes Anhalten alsolcher von höchstgemeldten Unsern hochlöblichen Vorfahren, Grafen und Herzogen zu Cleve, Jülich und Berge erhaltene, und von Grafen zu Grafen, und von Herzogen zu Herzogen zu Cleve confirmirte, auch in den gegebenen Reversalen bestättigte und bis hiehin ertheilte Privilegia, Freyheiten, Handvesten, Briefen, Gnaden, Rechten und Gewohnheiten, allermassen das angeregte Reversal vom 26. Jun. 1598. ferner nachführet, gleichfals gnädigst confirmiret und bestättiget haben. Thun auch solches hiemit und in Kraft dieses, dergestalt und also, daß nicht allein obgemeldter Stadt-Magistrat, sondern auch alle und jede Bürgere und Einwohnere Unserer Stadt Wesell, die itzo allda seynd, oder sich nochmahln daselbst häußlich niederlassen, und als Bürgere darinnen zu wohnen begeben möchten, vorangeregte Rechten, Gnaden, Brie-

fen

ſpero Ludolphus Regvaizo & cæteri plures Data 8. Idus Martii Anno Dominicæ Incarnationis 1129. Indict. 7. Actum Duisburg feliciter.

No. IV.

Privilegium Civitatis Duisburgenſis de extruendis ædificiis circa Curiam Regalem, uf der Burgh.

COnradus III. Romanor. Rex omnium fidelium noſtrorum noverit induſtria, quod nos petitiones fidelium noſtrorum Civium Duisburgenſium admiſimus, & domos ſive ædificationes, quas circa Palatium & Curiam Regalem ſive ſupra forum locaverant, pro devoto & fideli eorum obſequio illis confirmavimus. Hoc autem id circo ex conſilio Principum & fidelium noſtrorum fecimus, ut & idem locus Duisburg ab habitatoribus ipſius, tanto ſtudioſius coloretur & nobis ibidem Curiam habentibus Principibus & familiaribus noſtris ceu in aliis locis Regalibus fieri ſolet aptiora hoſpitia invenirent. Et ut hæc ab omnibus credantur & omni in poſterum tempore inconvulſa ſerventur hanc inde chartam ſcribi & ſigilli noſtri impreſſione inſignari juſſimus, manuque propria corroborantes idoneos teſtes ſubter notari fecimus; Quorum nomina ſunt hæc Anſelmus Haverburgenſis Epiſcopus, Lambertus Abbas Werdenſis, Adolphus Comes de Monte, Robertus Comes de Gravina, Hermannus Comes de Hardenberch, Marquardus de Grumbach, Giſo de Hiltenburch, Tibertus de Spileberg, Hermannus Calf, Wernerus Schabinus, Henricus Albertus, Wernerus Wiſuandus, Bruno, Gervandus, Bruntwardus, Widekimus, Anno Dominicæ Incarnationis 1145. Indict. 8. Data eſt apud Werdenam S. Ludgeri.

No. V.

Privilegium Civitatis Duisburgenſis de Theloneo Moguntinenſi.

ARnoldus Moguntinæ ſedis Archiepiſcopus. Noverint univerſi Chriſti fideles qualiter Mercatores de Duisburg quodam pago regali, Civitatem noſtram Moguntinam cum mercibus ſuis dudum frequentabant, pacifice ibi ementes & vendentes. Accidit autem, quod tempore querre, quæ habita eſt inter Prædeceſſorum noſtrum Albertum & Henricum Quintum Imperatorem Anno 1121. prædicti pagi negotiatores non ob ſuam culpam, ſed propter Domini ſui videlicet Regis, apud civitatem noſtram vim paterentur, adeo & theloneum contra jus & præter ſolitum ab ipſis immoderatum exigeretur. Hæc exactio & juris ipſorum diminutio usque ad tempora noſtra durabat, & tam diu noſtris ſub temporibus, donec ipſis injuriam ſuam ſæpius proclamantibus a Domino noſtro Rege Frederico, nobis injunctum eſt, ut cauſam illorum diſcuteremus & ordine judiciario definiremus. Nos itaque diligentius veritatem perquirendo cauſam illam tam diu ventilavimus, donec ſecundum jus Civile accepto judicio Mercatores illi teſtimonio ſeniorum & idoneorum civitatis noſtræ Burgenſium in audientia noſtra comprobaverunt, quod ad portam noſtram applicantes, ſecundum jus primitivum & legitimum quatuor nummos ad theloneum de Vari deberent perſolvere, & ſi forte ibi naves ſuas onerarent, de uniuscunque navis onere unum tantum nummum ad theloneum eſſe perſolvendum; Si autem navem vacuam deferrent, quatuor nummos thelonares exinde perſolverent. Hanc illorum juſtitiam veritatis teſtimonio comprobatam, ratam & in convulſam omni ævo volentes permanere præſentis paginæ ſigilli noſtri impreſſione inſignitæ teſtimonio ſtabilivimus & confirmavimus. Acta ſunt hæc Anno Domini 1155. Indict. 2. Dat. Magunt.

No. VI.

Privilegium Civitatis Duisburgenſis de Theloneo Ultrajectenſi.

FRedericus Romanorum Imperator omnibus Imperii noſtri fidelibus notum eſſe volumus quantæ gratiæ, quanta benignitate fideles noſtros Burgenſes de Duisburg reſpexerimus, quos magnis incommoditatibus & pluribus damnis ibique locorum vexatos & frequentius aggravatos fuiſſe cognovimus, quos etiam prædictos Burgenſes de Duisburg Epiſcopus Trajectenſis Godefridus de Renen per injuriam & violentiam ſæpius vexaverat & ad theloneum indebitum (cum ad Nos tantummodo & ad ſolum pertineat Imperium) pro Voluntate ſua jam diu compulerat, Nos ex Sententia Principum Curiæ ab illa Coactione prorſus expedivimus & abſolvimus. Hanc itaque gratiam ex gratia noſtra Eis benigne indulſimus, quod ab omni theloneo ſolvendo in Civitate & terra Trajectenſi prædicti Burgenſes de Duisburg omnino ſint liberi & exempti, hoc ſolo reſervato & excepto, quod de menſura, ſi indiguerint, unum denarium in Trajecto exhibeant & perſolvant, hujus autem Thelonei abſolutionem noſtra Imperiali Autorita-

Digitized by Google

re prædictis fidelibus noſtris confirmamus & præſentis Privilegii robore in perpetuum valituro communivimus. Acta ſunt hæc Anno Dni. 1166. Indict. 14. Dat. Aquisgrani 5. Calend. Januarii.

No. VII.

Diploma Civitati Duisburgenſi datum de Theloneo Noveſii ſolvendo, poſtea translato Zons.

NOS Sigfridus Colonienſis Eccleſiæ Archiepiſcopus univerſis præſentes literas viſuris & audituris notum facimus, quod cum oppidani Duisburgenſes, qui præ aliis mercatoribus frequentius Rhenum frequentantibus in alveo Rheni ſua mercimonia deducere navigio conſueverunt, & Rhenum frequentare nobis intimaverint, quod thelonarii noſtri Noveſienſes, theloneum ab ipſis ultra jus debitum & conſuetudinem antiquam receperunt, ac recipiunt, & ſolvere compelluntur. Nolentes igitur oppidanos prædictos ultra jus & antiquam conſuetudinem in noſtro theloneo Noveſienſi hactenus obſervatam, aliquatenus prægravare, volumus quod Adam Nuen, Thelonarius noſter Nuiſſienſis, ſeu alii thelonarii, qui ibidem pro tempore fuerint ultra decem & octo denarios de juſto theloneo vaſis cujuslibet, & ultra duodecim denarios, & obilum de prætheloneo, aliquatenus non recipiant eo jure, quo antiquitus eſt obſervatum. Dat. & Act. An. 1286. in die B. Agatæ Virginis.

No. IIX.

Privilegium Civitatis Duisburgenſis von der Zollfreyung zu Straßburg.

WIr Rullen von Berſ:e: der Meiſter und der Rath zu Straßburg kunden mäuniglich mit dieſem Briefe, als die Ehrſamen, weiſen, unſere guten Freunde, Burgermeiſter und Rath zu Duißburg an uns gefordert, und geſucht haben, von etlicher Zolle wegen, darum ſie uns auch vorgeheiſchet haben vor den Allerdurchlauchtigſten Fürſten und gnädigſten Herrn Sigißmund des Römiſchen Königs Heff-Gericht zu Rottweil, bekennen wir mit dieſem Brief, daß wir darum zu beiden Seiten freundlich und gütlich mit einander überkommen ſind, alſo daß dieſelben von Duißburg bey uns kauffen, oder laſſen machen, noch von keinem Holtz, das zu ſolchen Schiffen kommet, noch von keiner andern Kauffmannſchafft, wann wir ſollen ſie mit den Zollen halten, wie wir die von anher, biß auf den heutigen Tag gehalten haben, an ſolchen Zollen, die unſerer Stadt zugehören, und verſprechen uns auch mit dieſem Brief vor Uns und unſere Nachkommen, daß alſo ſtett und feſt zu halten, doch alſe, daß wir unſere Bürger und alle unſere Nachkommen, von denen von Duißburg, und ihren Nachkommen, auch alſo ungezollet werden und bleiben, nachdem und wir das gefreyet, und von alten Herkommen ſeind, und des zu Urkund, ſo haben wir unſere Stadt-Inſiegel thun hencken an dieſen Brief, der gegeben ward auf S. Sixtus Tag, des H. Pabſtes, des Jahres, da man zählt nach Chriſti Geburt vierzehnhundert und achtzehen Jahr.

No. IX.

Diploma Ottonis IV. Civitati Duisburgenſi datum.

OTTO IV. Rom. Imper. omnibus præſens ſcriptum inſpecturis gratiam ſuam & omne bonum. Noveritis quod Nos attendentes honorem & Libertatem Dilectorum fidelium Noſtrorum Burgenſium de Duisburc: ob magnam eorum fidelitatem & grata ſervitia nobis exhibita præcipimus & Imperialis noſtræ Majeſtatis Authoritate ſtatuimus, ut quilibet cujuscunque profeſſionis, tenens prædia vel funda, ſive alia quæcunque bona, quæ vel emtione vel jure hereditario ad ipſum ſunt devoluta in Burgo noſtro Duisburc: ad omnem exactionem, quæ ad noſtrum ſpectat mandatum, de Bonis quæ intra muros prædicti Burgi, aut extra tenet ſecundum priſcam conſuetudinem & jus Civile reſpondeat. Ne igitur id, quod tam proprio motu quam conſilio dilectorum noſtrorum fidelium ordinavimus quispiam infringere attentaverit præſens ſcriptum Bulla noſtra juſſimus communiri. Volumus præterea ſtatuentes ne quis Burgenſium in Duisburc ſuum Concivem juri obedire volentem ad Xantenſe vel ad aliquod alium judicium trahat, quod qui fecerit, Noſtræ Majeſtatis offenſam ſciat ſe graviter incurſurum. Datum apud Caſtrum noſtrum Werd. Anno Incarnationis Domini 1213. 6. Nonas Februar. Indict. 1.

No. X.

Wilhelmi Imp. Confirmatio Privilegii præcedentis.

WIlhelmus in Romanorum Regem electus ſemper Auguſtus, Veſtram noſſe volumus Univerſitatem quanta gratia quanta benignitate fideles noſtros Burgenſes de Duisburg

Digitized by Google

burg universos, qui nobis & nostris multiplex obsequium gratum post nostram electionem fideliter impenderunt, respeximus, quod ipsos unanimiter cum rebus suis ac Personis quocunque tendentes in suis negotiis sub nostram specialem recepimus protectionem. Hinc est, quod ad justitias eorum, quæ antiquitus obtinuerunt, & sub quam plurimis nostris Prædecessoribus firmiter & inviolabiter usque ad dies nostros perduxerunt roborandos, pium animum intendentes pro ipsorum defensione & justitia, per exactiones theloneorum diversorum gravaminis obstaculo, devotis ipsorum precibus inclinati ad evidentioris circa ipsos gratiæ & favoris indicium diligenter oculis nostræ Pietatis perspeximus ea, quæ ipsi nostris conspextibus exhibuerunt, cuncta videlicet ipsorum Privilegia cum omnibus continentiis & juribus eorum a plurimis Imperat. & Regibus Romanorum nostris Prædecessoribus a multis retro actis annis centum videlicet & amplius tam pro Avis ipsorum Burgensium quam Patribus eorum indulta & ad ipsos devoluta, pro sua defensione ac libertate omnique eorum justitia & juribus, ab antiquo juste per ipsos & per Patres eorum retentis, sive infra jurisdictionem ipsorum vel extra, vel in terra, vel in aqua eundo, redeundo, & tam de foresto suo & nemore, cujus fundus ad ipsorum pertinet oppidum, quam de lapidibus & lignis in ipso foresto sibi licite & sine cujusquam contradictione ad usus suos, cum necesse fuerit excidendis, ita ut nihil inde unquam persolvere teneatur coacti vel angariati etiam de diversis structuris in oppido prædicto vel circa forum vel atrium ipsis ad regalem utilitatem licentiatis, & de libertate thelonei tam apud Castrum Werde & aliorum ubique locorum tam in terra quam in aqua, seu ascendant seu descendant, ut liberi sint & quieti ab omni iniqua & injusta & violenta exactione prout in ipsorum Privilegiis continetur expressum, in argumentum & firmitatem hujus nostræ confirmationis & Gratiæ prædictis Burgensibus impensis præsentem paginam exinde conscriptam, Bullæ nostræ regalis munimine percepimus communiri, cum testibus, qui interfuerunt subnotatis, quorum hæc omnia Conradus Archiepiscopus Colonienſis, Theodoricus V. Comes de Cleve, Otto Comes de Gelre, Wilhelmus Comes de Juliaco, Walraven Dux Limburgensis, Adolphus Comes de Marchia & duo filii sui. Arnoldus Dominus de Dieſt, Wilhelmus de Grimberg, Henricus de Vorne, Gilbertus de Anieſtad, Nicolaus Personogirus, fideles & familiares nostri. Datum in Castro apud Werden in die S. VValburgis. Anno Dominicæ Incarnationis 1247. Indict. 5. Regni nostri primo.

No. XI.

VValram. Ducis Limburgensis Donatio Novalium des Neulandt vor Schwalen-Porten *Civit. Duisburg.*

NOS VValramus Dux Limburgensis universis præsentes literas intuentibus volumus esse notum, quod nos attendentes obsequia longe & fidelissima nobis de novo impensa a nostris fidelibus Civibus Duisburgen, quoniam intellexinus eosdem Cives nostros in omnibus beneplacitis nostris, quibus possunt, nobis videlicet confirmari, quod præ oculis quam diu vivimus habere non omittimus. Hinc est, quod ipsis Civibus nostris Duisburgensibus, si aliquo modo possemus, libentissime vicem rependeremus, quod utique faciemus tempore oportuno, & licet exiguum sit, quasdam terras adjacentes extra muros oppidi Duisburg; pro quibus terris ipsi nostri Cives jam sæpius nos rogarunt, ipsam terram, seu terras ipsis Civibus Duisburgensibus damus & resignamus eisdem, quæ terra Neulandt nuncupatur perpetuo liberam & absolutam possidendam, & quando se facultas obtulerit multa majora pro iisdem Civibus nostris faciemus, in cujus rei testimonium præsentes literas prædictis nostris Civibus Sigillo nostro tradidimus sigillatas. Act. & Dat. Limburgi Anno Domini 1278. feria 6. ante festum Beati Barnabæ Apli.

No. XII.

Reinold. Comit. Geldriæ Confirmatio Privileg. Civit. Duisburgensis.

REinoldus Comes Geldarienſis, Dux Limburgensis &c. Et ultra nihil requiret, secundum quod hactenus ibi est consuetum. Etiam confirmamus ipsis Civibus & sine læsione ipsis observare promittimus eorum jus silvarum in lignis curtarum & terræ secundum jus dictum & sententias officialium, qui dicuntur Heyen, & hæredum ac officialium, qui dicuntur Waldgenoten seu Holtgenoten, item promittimus eisdem Civibus ipsos & quemlibet ipsorum cum bonis suis Rhenum ascendentibus seu descendentibus apud theloneum, ante silvam juxta Duisburgum, sive sit in theloneo justo duabus vicibus anni cujuslibet, sive per aliquam negligentiam tempore non debito ibi Theloneum faciamus libere & absque aliquo theloneo & impedimento descendere & ascendere

Digitized by Google

permittimus. Cum cæteris gratiis in eodem Privilegio contentis. De dato 1297. feria quarta ante annunciationem B. Mariæ Virginis &c.

No. XIII.

Rudolphi Imp. Privilegium de immunitate a Theloneo Civit. Duisburg. conceſſum. 1290.

RUdolphus Romanorum Rex ad univerſorum tam præſentium quam futurorum notitiam volumus pervenire quod nos ex conſuetæ magnitudinis noſtræ benignitate homines & Mercatores noſtros in Duisburg ſub ſingulari & ſpeciali benignitatis noſtræ Patrocinio cum omnibus ipſorum rebus mobilibus & immobilibus benigne ſuſcepimus, & conſuetudines ſive jura a Prædeceſſoribus noſtris divis Impp. collata & conceſſa illis noſtra autoritate Regia renovamus concedentes & confirmantes eisdem ex largitate noſtræ Pietatis, ut prædicti noſtri homines ab omni prorſus theloneo & indebita exactione liberi omnino ſint, & abſoluti in omnibus locis in Imperio tam per aquam, quam per terram ubicunque ipſi negotiandi cauſa venerint, nec aliquod omnino theloneum exigatur, vel aliqua eis injuria aut moleſtia inferatur, præſentis ſcripti pagina, lege in perpetuum valitura clementer efficimus. Dat. Erphordiæ 12. Calend. Martii Indict. 3. Anno Domini 1290 Regni noſtri Anno 17.

No. XIV.

Theodorici Comit. Oliv. confirmatio Privileg. Civit. Duisburg.

UNiverſis præſentes literas viſuris & audituris Nos Theodoricus Comes Clivenſis notum facimus, quod cum ſuſcepimus in Nos ex Commiſſione Domini noſtri Rudolphi Romanorum Regis Regnum & gubernationem Civitatis Duisburgenſis & Civium Civitatis ejusdem nomine Imperii & Domini noſtri Regis prædicti Civitatem & Cives ſingulos & univerſos prædictos cum rebus eorum mobilibus & immobilibus ac attinentiis eorum jura & libertates, prout continent Privilegia Domini Regis & ipſius anteceſſorum Romanorum Regum & Impp. ipſis indulta & conceſſa, promiſimus & promittimus firmiter obſervare ſalvo in omnibus jure Imperii & jure cujuslibet Perſonæ cujuscunque conditionis & Præminentiæ exiſtat. In ejus rei & promiſſionis teſtimonium præſentibus literis noſtrum ſigillum duximus apponendum & ad majorem cautionem ac promiſſorum obſervantiam Venerabilium Virorum videlicet Domini Werneri Præpoſiti S. Gereonis, Domini Wichbaldi Decani Colonienſis, Theodorici Domini de Mœrs Svederi de Apen, Theodorici de Monement, Bernhardi de Strunckede & Wilhelmi dicti Proyte Inclitum Sigilla regavimus apponi. Datum Anno Dn. 1290. feria quarta ante Nativitatis B. Mariæ Virginis.

No. XV.

Ludovic. Imp. privilegium de redimenda Civitate Duisburgenſi, Comitibus Cliviæ conceſſum.

NOS Ludovicus IV. Romanorum Imperator ſemper Auguſtus ad univerſorum noſtrorum & Imperii fidelium notitiam volumus pervenire, quod nos ſpectabili Viro Joanni Comiti Clivenſi fideli noſtro dilecto ob remunerationem fuorum ſervitiorum, nobis ut in antea præſtandorum dare promiſimus decem millia Marcarum puri argenti & pro eisdem decem millibus Marcis ſibi & hæredibus ſuis obligavimus & præſentibus obligamus nomine pignoris oppidum noſtrum Duisburgh ſuper ſummam, pro quæ idem oppidum ſibi prius fuerat obligatum, ita quod ipſe & hæredes ſui dictum oppidum cum omnibus honoribus, juribus, jurisdictionibus, redditibus, proventibus, obventionibus & univerſis pertinentiis frui debeant & tenere, donec ab eis per nos vel noſtros ſucceſſores Rom. Impp. ſeu Reges pro dictis decem millibus Marcarum, & pecuniæ pro qua prius obligatum omnino ſolutum fuerit & redemptum, Theloneum etiam ſitum ſub nemore Duisburg, quod ſui Progenitores a Romanis impp. tenuerunt, omni jure, quo ipſis conceſſum eſt ſibi confedimus ipſumque, infeudavimus & præſentibus inveſtimus, de eodem volentes tamen, quod per prædicti obligationem & Thelonei infeudationem jure Comitis Adolphi & Collatoralis ſuæ, quoad vitam ipſorum minime derogetur nec præjudicium aliquod generetur, cujus rei teſtimonium præſentes literas noſtras conſcribi, & Majeſtatis noſtræ ſigillo juſſimus conſignari. Dat. Monaci prima die menſis Septembris Anno milleſimo, trecenteſimo, quadrageſimo ſeptimo, Regni noſtri anno tricesimo tertio, Imperii vero viceſimo.

No. XVI.

Digitized by Google

No. XVI.

Caroli IV diploma de oppignoratione Civit. Duisburgenſis.

CArolus DEI gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus & Bohemiæ Rex, Notum facimus univerſis, quod cum pridem a Dominis Romanorum Impp. & Regibus Prædeceſſoribus noſtris ſpectabili Johanni, Comiti Clivenſi fideli noſtro dilecto hæredibus & Succeſſoribus ſuis oppidum Duisburgenſe cum ſuis pertinentiis pro viginti millibus Marcarum puri argenti certis & rationalibus cauſis illud rite poſcentibus, extiterit obligatum. Nos attendentes multiplicia merita probitatis & indefeſſæ fidei conſtantiam, quibus idem Comes noſtrum & Sacri Romani Imperii honorem debita fidelitate proſequitur, ſibi hæredibus & Succeſſoribus ſuis decem millia Marcarum puri argenti *conſtituunt, cum omnibus cenſibus, redditibus, honoribus ſuperadditis* de noſtræ Celſitudinis gratia ſpeciali. Eidem Johanni hæredibus & ſucceſſoribus ſuis prædictum oppidum Duisburgenſe pro ante dictis pecuniarum ſummis, quæ in unam ſummam redactæ triginta millia Marcarum puri argenti conſtituunt, cum omnibus cenſibus, redditibus, honoribus, proventibus, obventionibus, juribus, Judiciis, jurisdictionibus & univerſis & ſingulis pertinentiis ſuis, prout ad Sacrum Roman. Imperium pertinere dinoſcitur, nomine veri & juſti pignoris de certa noſtra ſcientia tenore præſentium obligantes, Decernimus etiam, quod prædictus Comes oppidum ſupra dictum cum ſuis pertinentiis ut præfertur habere, tenere & poſſidere debeat pacifice & quiete fructibus & percipiendis ſeu perceptis hactenus in forte dictarum triginta millia Marcarum puri argenti non defalcendis, nec decutiendis donec nos aut noſtri Succeſſores Romani duntaxat Impp. ſeu Reges ſibi aut eo non exiſtente hæredibus & ſucceſſoribus ſuis prædictam ſummam triginti millium Marcarum argenti cum parata pecunia vel argento absque omni diminutione ſolverimus & dederimus integraliter, & ex toto præſentium ſub noſtra Majeſtatis Sigillo teſtimonio literarum. Dat. Coloniæ Anno Domini 1349. Indict. 11. Calend. Martii, Regnorum noſtrorum Anno 3.

Carolus IV, Romanorum Rex, Privilegia Duisburgenſium ratificat, approbat & per omnia literis confirmat. Aquisgrani Anno Domini 1349. Indict. 2. Sexto Calend. Auguſti.

Ejusdem Regis confirmatio eorundem Privilegiorum denuo germanice facta Pragæ in Bohemia Anno 1352. proxima Dominica poſt Mich.

No. XVII.

Johannis Comitis Cliviæ Confirmatio Privileg. Duisburgenſium.

WIr Johann Grave von Cleve maken kund und kendlich allen Luyden, dat wie mit dorbedachten und vorſinnigen Raade unſer Friinde ende unſrer Radt hebben geconfirmirt ende confiremiren mit dieſem Brieve, vur Uns und vor unſe Nakomling Graven to Cleve, Unſer lieven Statt Duißburg, di wy van dem Rinke hebben, alle ähre Privilegie, Gratien und Freiheit, die ſie hebben beſchrieven ende verſiegelt, ſo wie ende wat manieren oder die beleent ende gegeven ſeint von Keyſeren, von Königen, von Graven von Gelleren ende von Graven von Cleve Unſern Vorfahren, gelick als die Brieven einhalten, die davur gegeven ende gemackt ſein, na allen iren tenor als die begrepen hebben ꝛc. Gegeven int Jar unſers Herren, als man ſchrevet 1366. up S. Peters dag ad vincula &c.

No. XIIX.

Sigiſmundi Imp. confirmatio Privileg. Duisburgenſium.

SIgiſmundus Romanorum Rex Prudentibus Viris Magiſtris & Conſilio Civitatis noſtræ Argentium Gratiam Regiam & omne bonum in noſtræ Majeſtatis conſpectu pro parte noſtrorum & Sacri Romani Imperii fidelium atque dilectorum providorum Virorum, Civium, Concivium, Mercatorum, habitatorum totiusque Communitatis noſtri oppidi Duisburgenſis, queruloſe expoſito accepimus diſplicenter: Quod quanquam nos gratiis, Indultis, exemtionibus, libertatibus & Privilegiis per Divos Romanorum Reges & Impp. Albertum & Carolum IV. noſtrum Progenitorem noſtros Prædeceſſores eisdem noſtris Civibus, hominibus & Populis Duisburgenſibus ipſorumque Communitati factis, datis & conceſſis, penſatis, attentis & confideratis literis eorundem Principum latius expreſſis veſtigia imitari volentes, cum ipſi Principes glorioſi non per errorem, ſed ex mature prælabito conſilio hujusmodi gratias, Indulta & Privilegia dederint, fecerint & alias via regia proceſſerint ex legitimis & rationalibus cauſis ſignanter ſuper theloneo per eosdem noſtros homines Cives & Populos Duisburgenſes nec in terra, nec ſuper aquis ſolvendo in locis ſub Romano Imperio deputatis univerſis inter cætera, quæ ex liberalitate noſtra regia, eisdem Duisburgenſibus facta & conceſſa fuerunt, & exiſtunt, prout hæc & alia ex literis authenticis

Præ-

Digitized by Google

Prædictorum Principum, Regum & Impp. noſtrorum prædeceſſorum & noſtris lucidius continentur &c. Fidelitatem igitur Veſtram attente requirimus & movemus, vobisque firmiſſimo regio noſtro damus ſub Edicto mandantes & committentes, quatenus a modo & in antea Vos ab ejusmodi rebellione indebita ac illicita & periculoſa reſiſtentia cunctisque aliis attentatis ſupra dictis attentandis penitus deſiſtendo & ceſſando ac prædictis noſtris & prædicti Romani Impp. fidelibus Civibus, Concivibus, Mercatoribus & habitatoribus univerſis dicti noſtri oppidi Duisburgenſis ipſorumq; rebus mercionalibus ſeu bonis quibuscunque per eos ſeu eorum nomine ductis vel ducendis negociandi & mercandi ſeu ex alia cauſa legitima ipſorum animos moventibus nullum theloneum, nec in terra nec ſuper aquis recipiatio nec recipere præſumatis, nec etiam per Veſtros theloneatores ſeu officiales recipi, ſeu quovis modo exigi aut extorqueri faciatis, nec alias occaſionem hujusmodi thelonei ſolvendi eosdem noſtros fideles Duisburgenſes, quovis quæſito colore impedire ſeu gravare, turbare vel moleſtare debeatis in ipſorum rebus, Perſonis, ſed ipſos juxta vim & formam literarum & Privilegiorum ſuorum ſuper non ſolutione thelonei & aliis gratiis ac Indultis datorum, confectorum & conceſſorum: Vobis, ſi opus fuerit, in ſpecie exhibendorum libere & ſecure die noctuque de foro ad forum, de loco ad locum ſe conferentes in eundo & redeundo cum ſuis rebus mercimonialibus & aliis ipſorum propriis quibuscunque præſertim tributorum loca pacifice & quiete tranſire permittatis & a Veſtris pertranſire faciatis, ſi (ut præfertur) prætactam centum liberarum auri & noſtræ Indignationis graviſſimæ ac noſtram arbitrariam & quemcunque aliam juris & legis pœnam formidabilem evitare velitis &c. Dat. Perpipiniani Anno Domini 1414.

No. XIX.

Churfürſt Friedrich Wilhelms Patent, die im Cleviſchen gelegene Univerſität Duißburg betreffend *de anno 1654.*

VOn GOttes Gnaden Wir Friedrich Wilhelm, Marggrafe zu Brandenburg, des Heil. Röm. Reichs Erz-Cämmerer und Churr-Fürſt, zu Magdeburg, in Preußen, zu Jülich, Cleve und Berg, Stettin, Pommern, der Caſſubeu und Wenden, auch in Schleſien zu Crossen und Jägerndorff Herzog, Burggraf zu Nürnberg, Fürſt zu Halberſtadt und Minden, Grafe zu der Marck und Ravensberg, Herr zu Ravenſtein ꝛc. Thun hiemit kund und zu wiſſen, als Wir bey Uns reiflich erwogen, was maſſen Unſer Vorfahr an dieſen unſern Cleviſchen und angehörigen Landen, weyland Herzog Wilhelm, Chriſtmilder Gedächtniß, bey weyland Käyſer Maximilian dem zweyten, hochlöblicher Erwehnung, ein ſtattliches Privilegium zu Aufrichtung einer Univerſität, Academiæ und hohen Schule, in Unſerer Stadt Duyßburg, in Unſerm Herzogthum Cleve gelegen, vor dieſem erhalten, wie dann daſſelbe von Wort zu Wort lautet, als folget:

Inſeratur Privilegium Maximiliani II, Imperatoris de anno 1566.

Daß wir Uns zur Ehre GOttes des Allerhöchſten und dieſen Unſern ſämtlichen Landen und Leuten zum beſten entſchloſſen, die bishero vielfältig eingefallene Verhinderungen halber, hinterblibene An- und Aufrichtung einer Univerſität zu Duyßburg in GOttes Nahmen zur Hand zu nehmen, deſſen auch albereits ohnlängſt, durch würckliche Anſtellung der Profeſſoren in unterſchiedlichen Facultäten, ingleichen mit Beſtimmung und Verordnung einiger Einkünfften, zur Unterhaltung der Profeſſoren, ein Anfang gemacht, zu welchen Einkünfften Wir auch noch Ein tauſend Thaler jährlich, wie auch die ſämtliche Brüchten und Geld-Strafen Unſers Land-Droſten-Amts Dinſtlocken geleget;

Wollen auch und befehlen hiermit, daß bis zu Unſer anderwertlicher Verfügung, hinführo zween aus dem Mittel Unſer Cleviſchen und Märckiſchen Regierungs-Räthen, einer aus dem Ritterbürtigen, der ander aus dem bürgerlichen Stand, wie auch neben ihnen Unſer Schultheiß zu Duißburg und der Burgermeiſter daſelbſt Curatores ſolcher unſer Univerſität und Academiæ ſeyn, und alle fleißige Sorge tragen ſollen, daß alles nach Inhalt oberwehnten Käyſerlichen Privilegii gemäß angeſtellet, gehalten und verrichtet: Von Profeſſoren und Studenten, was jedem obliegt, mit Gottesfürchtigen erbaren Leben und Wandel emſig geleiſtet; Inſonderheit denen Profeſſoribus die gebührende Ehrerbietung bezeuget, die Beſoldungen zu rechter Zeit gezahlet, und zu ſolchem Ende der Univerſität Rentmeiſtern, von denen, welche obbeſagte jährliche ein tauſend Reichsthaler zu bezahlen haben, wozu ſich dieſelbe mit Eyde verbinden, auch die Curatores, in Fall der Verſäumung paratam executionem wider ſie ergehen zu laſſen, hiemit bemächtiget ſeyn ſollen, dieſelbe Summa jedesmahl richtig geleget werde.

Wir vergönnen auch hiemit gemeldten Curatoribus, daß ſie zu Verbeſſerung der Einkünffte unſer Univerſität, ſich bey den Ständen, Eingeſeſſenen und Unterthanen dieſer und anderer Landen etwan um eine gewiſſe jährliche Beyſteur bewerben; Ingleichen, nachdem etwa

die

die Gefälle der Universitæt zu nehmen, die Zahl der Profeſſoren vermehren mögen. Weilen auch das Käyſerliche Privilegium alle diejenige Brüderſchafften, Gilden oder Zünfften, welche hin und wieder in den Städten dieſer Unſerer Landen, von weltlichen Perſonen aus eigener Gelüſtung angeordnet, zu dem Ende allerdinges abgeſchaffet, daß die dazu beſtimmte jährliche Renten und Gefälle zu Behuf Unſerer Universitæt angewendet werden ſollen: So iſt Unſer Will und Meinung, daß alle ſolche Renten und Einkünfte zu Unterhaltung einer gewiſſen Anzahl Stipendiariorum in ſelbiger Unſer Universitat gebraucht werden.

Ob auch etwa ein Profeſſor mit Todt abgienge, ſo ſollen die Profeſſores an deſſen Stelle den Curatoribus zween oder drey andere bequeme Männer benennen, woraus die Curatores den tüchtigſten Unſerm Clevisch- und Märckiſchen Stadthalter und Regierungs-Räthen vorſchlagen, und auf derſelben Erklär- und Verordnung an die vorgeſchlagene Perſon das Beruff-Schreiben ergehen laſſen.

Zu den Gradibus Doctoralibus, Magiſterii oder Baccalaureatus ſollen, nach fleißigem tentamine, examine und publice habita oratione & diſputatione, allein tüchtige und bequeme Perſonen zugelaſſen werden. Es ſollen auch die Curatores drob ſeyn, daß die Unkoſten der Promotion nicht höher, als ſie in andern Universitæten, ſonderlich zu Baſel, gebräuchlich, geſteigert werden. Und iſt ſchlüßlich, Krafft dieſes, Unſer gnädigſter Will und Befehl, daß ob dieſen allen, und wie das Käyſerliche Privilegium ferner in Buchſtaben mit ſich bringet, von Unſern Clevisch- und Märckiſchen Stadthaltern, Räthen, wie auch Curatoribus, mit allem ſorgfältigen Fleiß gehalten, und was der Sachen Nothdurft erfordern wird, in acht genommen und werckſtellig gemachet werde. Uhrkundlich haben Wir dieſes Patent mit eigenen Händen unterſchrieben, und mit Unſerm Inſiegel bekräftigen laſſen; So geſchehen zu Cölln an der Spree am 15 Octobr. Anno 1654.

Friedrich Wilhelm.

No. XX.

Churfürſt Friedrich Wilhelms zu Brandenburg *Intimations-Diploma*, wegen *Fundation* der *Univerſitæt* Duisburg, im Herzogthum Cleve gelegen, *de anno* 1655.

VOn GOttes Gnaden, Wir Friedrich Wilhelm, Marggraf zu Brandenburg, des heiligen Römiſchen Reichs Ertz-Cämmerer und Churfürſt, zu Magdeburg, in Preußen, zu Cleve Jülich, Berge, Stettin, Pommern, der Caſſuben und Wenden, auch in Schleſien zu Crossen und Jägersdorff Herzog, Burggraf zu Nürnberg, Fürſt zu Halberſtadt und Minden, Graf zu der Marck und Ravensberg, Herr zu Ravenſtein ꝛc. Thun hiemit kund und zu wiſſen, was maſſen Wir jederzeit vor nützlich und nöthig erachtet, auch ſehr begierig geweſen, zur Ehre GOttes des Allerhöchſten, zu Ausbreitung der wahren Chriſtl. Evangelischen Religion und Fortpflantzung und Erhaltung aller guter und heylſamer Freyer Künſte und Wiſſenſchafften, zuförderſt in denen vier Haupt-Facultatibus, Theologica, Juridica, Medica und Philoſophica, wie nicht weniger in denen Sprachen, in denen Hiſtorien, und andern löblichen Exercitiis liberalibus eine ſonderbare und eigene Univerſitæt und hohe Schule in dieſen Unſern Clevisch-Jülich-Bergiſchen und angehörigen Landen zu ſtiften, zu begaben und aufzurichten; Geſtalt dann zu einem ſolchen Ende Unſere geehrte Vorfahren, die vorige Lands-Fürſten erwehnter Unſerer hieſigen Lande, allbereit vorlängſt ſtattliche Käyſerliche Privilegia zu Aufrichtung einer ſolchen hohen Schule ausgebracht, Krafft deren dieſelbe aller derjenigen Privilegien, Autoritæten, Prærogativen, Freyheiten und Gerechtigkeiten, womit die allervornehmſten Universitæten in gantz Europa begabt ſind, habhaftig ſeyn und genieſſen ſollen.

Nachdem nun angeregte Unſere löbliche Vorfahren, und Wir ſelbſten, durch die Weltkündige, ſo lang gewährte Kriege an dieſem guten Vorhaben, nun ſehr geraume Zeit von Jahren, mercklich gehindert geweſen; Und aber die Zeiten ſich, GOtt Lob! nunmehro in etwas gelinder und ſänfter anlaſſen, haben Wir, ungeachtet der noch übrig gebliebenen, und bisweilen wieder herfür brechenden ungeſtümen Winde und Waffen, dennoch nicht länger zurück halten, ſondern den gefaßten heylſamen Vorſatz endlich durchdringen und zu Werck richten wollen: Wie Wir dann auch in der That ſelbſt eine ſolche Universitæt und hohe Schule, in der Stadt Duisburg, in Unſerm Herzogthum Cleve gelegen, in Betrachtung des Orts, zu einem ſolchen Werck, innerlichen und äuſſerlichen ziemlich guten Bequemlichkeiten, aufgerichtet, dieſelbe mit allen hiezu nöthigen Unſeren Privilegiis auf den Fuß, und nach Inhalt obangezogener Käyſerl. Privilegien, ingleichen mit guten und tüchtigen Profeſſoribus in gemeldten Facultæten und andern auf Universitæten gewöhnlichen und erſprießlichen Profeſſionibus und Studiis verſehen und verſorget haben, auch noch ferner, nach erheiſchenden Gelegenheiten, gnädigſt verſehen und verſorgen werden.

Und dieweil Wir vorhabens seynd, diese von Uns also aufgerichtete und gestiftete Universitatem, Academiam und hohe Schule, üblichen Gebrauch nach, mit gewöhnlicher und hergebrachter inauguration und allen dazu gehörenden Solennitæten, vornemlich mit dem Gottesdienst, dem nechst mit gewöhnlichen Orationen auch würcklichen Promotionibus zu den Gradibus in den Facultæten, auf den 4. (14) Tag des Monaths Octobris schierst künftig einführen, einleiten und bestättigen zu lassen.

So haben Wir nicht umgehen wollen, solches alles hiemit zu jedermans, welcher Religion (die nur im Heil. Röm. Reich zugelassen ist) er auch seyn mag, Wissenschafft zu bringen. Auf daß männiglich, wer Lust und Liebe darzu träget, sich auf ihtbenannten Tag, in Unserer Stadt Duisburg einstellen, berühter Einführung und Inauguration und denen dazu gehörenden Solennitatibus beywohnen; auch ferner nach eines jeden Gelegenheit und Zuneigung mit Verbleibung und Anstellung seiner Studien daselbst, sich dieser Unserer einem jeden, er sey in- oder ausländisch, zum besten geschehenen Stifftungen gebrauchen und fruchtbarlichen Genuß empfinden möge. Geben zu Cleve den 16(6) August. Anno 1655.

An statt und von wegen höchst-gedachter Ihrer
Churfürstl. Durchl.

Johann Moritz, Fürst zu Nassau.
Ut. Johann von Diest. *V. C.*
J. G. Kuchenbecker. *S.*

No. XXI.

Käysers *Maximiliani II Privilegium* vor die *Universitæt* Duisburg im Herzogthum Cleve gelegen, *de anno* 1566.

MAximilianus Secundus Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, Rex, Archi-Dux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ &c. Dux Luzenburgiæ ac superioris & inferioris Silesiæ, Wirtenbergiæ & Teke, Princeps Sueviæ, Comes Habsburgi, Tirolis, Ferreris, Kiburgi & Goritiæ, Landgravius Alsatiæ, Marchio Sacri Romani Imperii Burgoviæ ac superioris & inferioris Lusatiæ, Dominus Marchiæ, Sclavoniæ & Salinarum &c. Notum facimus tenore præsentium universis, posteaquam Dei optimi maximi nutu & voluntate adhoc sacri Romani Imperii summum fastigium evecti, ac veluti in specula constituti sumus, ut circumquaque oculos mentis circumferentes, quæ ad Rempublicam recte riteque componendam & laudabiliter administrandam pertinere cognoscimus, sollicite procuremus, in hanc potissimum curam cogitationemque omni studio nobis incumbendum semper judicavimus, non tam ut pacem tranquillitatemque publicam populis, fidei nostræ commissis, conservemus, quam ut honestarum artium & literarum studia summis viribus foveamus & propagemus, quod his florentibus salvas & incolumes Republicas esse & permanere, ac vicissim neglectis, neque ecclesias recte constitui, nec Respubl. laudabiliter administrari, nec belli consilia vigere aut explicari, atque adeo nec domi nec foris rite geri quicquam & præclare posse experientia magistra didicerimus, cumque majores & prædecessores nostros divos Romanorum Imperatores & Reges Augustæ memoriæ, ut subditos suos ad Rempublicam probe administrandam, atque alia tam civilia qua bellica officia obeunda aptiores efficerent, Gymnasia & Academias undique in Sacro Romano Imperio instituisse & erexisse, & liberalium artium aliarumque honestarum scientiarum & disciplinarum Professores eximios quosque & insignes viros literis & doctrina egregie instructos delegisse, eosque dignis præmiis, honoribus & Privilegiis ornasse, constet, & nobis Illustris Guilielmus Dux Juliacensium, Clivensium & Bergensium Comes Marchiæ & Ravensbergensium Princeps, Sororius & consanguineus noster charissimus humiliter supplicavit, ut Gymnasium, Universitatem quam vocant, seu studium generale, quod in oppido suo Duisburg prope flumen Rheni in umbilico fere ditionum suarum sito, & non modo agri fertilitate, sed & aëris salubritate celebri institui summo opere cupiat, autoritate nostra Cæsarea erigere, & specialibus Privilegiis, gratiis, indultis & immunitatibus, quibus alia Gymnasia Germaniæ potiri fruique hactenus consueverunt, ornare atque donare, nec non omnes & singulas confraternitates Laicorum, in quibusvis oppidis privatis eorundem affectibus institutas, & quarum fructus in compotationes aliosque profanos usus, ex quibus conventicula, conspirationes, tumultus & alia mala oriri consuevissent, ut plurimum exponuntur & converturtur, confraternitatem illarum consensu penitus abolere & abrogare, ac illarum fructus nec non alios quoscunque proventus annuos per ipsum Ducem de bonis

bonis ſuis propriis, præfatæ ſic erectæ & inſtitutæ Univerſitati, pro ipſius dote & Scholarum conſtructione, ac Doctorum in Theologia, utroque Jure & Medicina, nec non Magiſtrorum & aliorum in aliis facultatibus, linguis & literis humanioribus exercitatorum proborum & inſignium Virorum, ac aliarum perſonarum neceſſariarum, quotquot pro ratione temporum Univerſitati expedire judicaverit & præficiendos duxerit ſtipendiis, & decenti ſuſtentatione perpetuo applicare & appropriare clementer dignaremur.

Nos autem laudatis majorum noſtrorum veſtigiis inſiſtere cupientes, præfati illuſtris ſororii & conſanguinei noſtri Gvilielmi Ducis Juliacenſis æquiſſimis precibus benigne annuendum & honeſtos ejus conatus omni ſtudio juvandos & promovendos duximus, & ideo adhibito ſano Principum, Comitum, Baronum, Procerum, & aliorum aulæ noſtræ nobilium conſilio, animo deliberato, ex certa ſcientia & de Cæſareæ poteſtatis noſtræ plenitudine Univerſitatem ſeu ſtudium generale & Gymnaſium in prædicto oppido Duisburg inſtituimus, ereximus, nec non omnes & ſingulas confraternitates, laicorum in quibusvis oppidis præd. Illuſtris Ducis Juliacenſis privatis eorum affectibus inſtitutas penitus abolevimus & abrogavimus, ac illarum fructus nec non alios quoscunque proventus annuos per ipſum Ducem Juliacenſium de bonis ſuis propriis præd. ſic erectæ & inſtitutæ Univerſitati pro ipſius dote & ſcholarum conſtructione, nec non Doctorum, Magiſtrorum & aliarum perſonarum idonearum ſtipendiis & ſuſtentatione applicavimus & appropriavimus, atque inſuper ſic erectæ & inſtitutæ Univerſitati ac illius Magiſtris & Doctoribus ſeu aliis in ea legentibus & ſcholaribus ſtudentibus aliisque illius perſonis, quibuscunque omnia & ſingula privilegia, gratias, indulta, favores, immunitates, quibus aliæ Univerſitates Germaniæ, maxime vero Heidelbergenſium, Friburgenſium in Brisgoja, Ingolſtadienſium in Bavaria hactenus uſæ ſunt, ſeu quomodo libet utuntur, potiuntur & gaudent, conceſſimus & indulſimus, ac tenore præſentium Univerſitatem illam ſeu Gymnaſium publicum in oppido Duisburg erigimus, inſtituimus, confraternitates, privatis laicorum affectibus inſtitutas penitus abolemus, abrogamus, earum fructus & alios proventus annuos ex propriis ipſius Ducis bonis Univerſitati illi conſignatos, applicamus & appropriamus, atque inſuper prædictæ Univerſitati in Duisburg, ac illius Magiſtris & Doctoribus, ſeu aliis in ea legentibus, & ſcholaribus Studentibus aliisque illius perſonis quibuscunque omnia ac ſingula privilegia, gratias, indulta, favores, & immunitates præfatas, concedimus & indulgemus, volentes & eadem autoritate noſtra Cæſarea decernentes, quod Doctores quarumcunque facultatum & perſonæ idoneæ ad id per ſæpe nominatum Ducem Juliacenſium & ejus in eodem Ducatu ſucceſſores, vel quibus idipſi demandarint, deputandæ poſſint & valeant in præfata Univerſitate in omnibus facultatibus, videlicet in ſacra Theologia, in utroque Jure, tam Canonico quam civili, in Artibus & Medicina nec non in Philoſophia & quibuscunque ſcientiis legere & lectiones diſputationes & repetitiones publicas facere, concluſiones palam ſuſtinere ac præfatas ſcientias docere, interpretari, gloſſare ac dilucidare, omnesque actus ſcholaſticos exercere, eo modo, ritu & ordine, qui in ceteris Univerſitatibus & Gymnaſiis publicis obſervari ſolitus eſt; & cum ipſa ſtudia eo facilioreſ gradu procedant, & majus ſumant incrementum, ſi ingeniis & diſciplinis ipſis ſuus honos, ſuus dignitatis gradus ſtatuatur, ut emeriti aliquando digna laborum ſuorum præmia conſequantur, ſtatuimus & ordinamus, ut per Collegia Doctorum a præf. Illuſtri Duce Juliacenſium & ejus ſucceſſoribus, in unaquaque facultate inſtituenda electis ad id idoneis & præ ceteris excellentioribus in illis facultatibus Doctoribus his, qui ad ſumendam palmam certaminis ſui idonei judicati fuerint, adhibito per ipſos Doctores Collegii in unaquaque facultate prius pro more & conſuetudine atque ſolennitatibus & ritu in ceteris Univerſitatibus obſervari ſolitis rigoroſo & diligenti examine (in quo conſcientias ipſorum Doctorum cujuslibet Collegii onerari volumus, quoscunque ſub juramenti vinculo ad hoc adſtringimus) in ea facultate, quam didicerint, & qui examini præd. ſe ſubmiſerint, & ſe pro more & juxta ſtatuta & ordinationes per præf. Illuſtrem Ducem Juliacenſium & ejus ſucceſſores faciendas, per aliquos dignos & honeſtos viros de gremio ipſius Collegii præſentari fecerint, poſſint ad ipſum examen admitti, & in vocata Spiritus S. gratia examinari, & ſi hoc modo habiles idonei & ſufficientes reperti & judicati fuerint, Baccalaurei, Magiſtri, Licentiati ſive Doctores pro uniuscujusque ſcientia & doctrina creari & hujusmodi dignitatibus inſigniri, nec non per bireti impoſitionem & annuli aurei & oſculi traditionem ceterisque conſuetis ſolemnitatibus inveſtiri, & conſueta ornamenta atque inſignia dignitatum præd. eis tradi & conferri, quodque Doctores in eadem Univerſitate promoti & promovendi debeant & poſſint in omnibus locis & terris Sacri Romani Imperii, & ubique terrarum

& locorum, libere omnes actus Doctorum legendi, docendi, interpretandi & glossandi facere & exercere, quos ceteri Doctores in Bononiensi, Senensi, Batavino, Papiensi, Perusino, Parisiensi, Heidelbergensi, Freyburgensi, Ingolstadiensi, & aliis studiis privilegiatis, promoti & insigniti exercent & exercere possunt & debent consuetudine vel de jure. Ceterum, quo præfata Universitas seu Gymnasium Duisburgense suis gubernatum Magistratibus solidiori & firmiori consistat fundamento, damus & concedimus Doctoribus & Scholaribus in dicta Universitate, quoquo tempore existentibus consensu & voluntate sæpe nominati Illustris Ducis Juliacensium, ejusque successorum autoritatem & potestatem condendi & faciendi statuta & ordinationes juxta consuetudinem ceterarum Universitatum, nec non creandi & eligendi Rectorem Scholarum & Syndicos, sive alios quoscunque officiales Universitatis, prout ipsis visum fuerit expedire, dantes & concedentes autoritate nostra Imperiali Rectoribus, sic per eos eligendis & creandis, facultatem & Jurisdictionem in Scholasticos, nec non citandi, audiendi, judicandi, exequendi, puniendi, & omnes alios actus judicis ordinarii exercendi, & jus reddendi, eximentes nihilominus Doctores & Scholares Universitatis præfatæ a jurisdictione & superioritate cujuscunque alterius, præterquam a nostra & præfati Illustris Ducis Juliacensium & ejus successorum; Præterea ut ipsa Universitas dignis fulcita prærogativis nulli alteri quantumvis vetustæ & celebratæ Universitati postponatur, volumus & decernimus per præsentes, quod præfata Universitas, nec non Doctores & Scholastici ac ibidem dignitatem seu gradum aliquem assumentes, gaudeant & potiantur, utique frui, gaudere & potiri possint ac debeant omnibus & quibuscunque gratiis, honoribus, dignitatibus, præeminentiis, prærogativis, privilegiis, concessionibus, immunitatibus, favoribus & indultis ac aliis quibuslibet, quibus Universitas Bononiensis, Batavina, Papiensis, Perusina, Parisiensis, Heidelbergensis, Freyburgensis, Ingolstadiensis, ac alia studia privilegiata, ac Doctores & Scholastici istic promoti aut aliqua dignitate seu gradu insigniti gaudent, utuntur, fruuntur & potiuntur, quomodolibet consuetudine vel de jure, non obstantibus aliquibus privilegiis, indultis prærogativis, gratiis, statutis, ordinationibus, legibus, constitutionibus, reformationibus, exemptionibus, aut aliis quibuscunque in contrarium facientibus. Quibus omnibus & singulis ex certa nostra scientia, animo deliberato & motu proprio derogamus, & derogatum esse volumus per præsentes; Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostræ creationis, institutionis, fundationis, erectionis, indulti, gratiæ, derogationis, constitutionis, concessionis & privilegii gratiam infringere, aut ei quovis ausu temerario contravenire, seu illam quovis modo violare aut infringere, si quis autem id attentare præsumserit, nostram & Imperii Sacri indignationem gravissimam & pœnam centum Marcharum auri puri toties quoties contra factum fuerit, se noverit irremissibiliter incursurum, quarum dimidium Imperiali Fisco seu ærario nostro, reliquam vero partem sæpe nominato Illustri Duci Juliacensium & ejus successoribus decernimus applicandam, harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri Cæsarei appensione munitarum. Datum in Civitate nostra Imperiali Augusta Vindelicorum die vicesima sexta Mensis Maji Anno Domini Millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, Regnorum nostrorum Romani quarto, Hungariæ tertio, Bohemiæ vero decimo octavo.

MAXIMILIANUS.

Vice & nomine Reverendissimi Domini Archi-Cancellarii Moguntini.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium.

Haller.

No. XXII.

Privilegia Electoralia vor die *Universitæt Duisburg de anno* 1655.

I. UNiversitas seu Senatus Academicus nullius nisi Serenissimi Electoris Brandenburgici ejusque Regiminis, quod Clivis est, Jurisdictioni subjectus esto.

II. Rector & Senatus Academicus Jurisdictionem, merum mixtumque imperium in Professores & Præceptores singulos, studiosos, & alia membra Academica, a tempore receptionis in matriculam exercento.

III. Ubi ex Caroli V Constitutione pœna mortis vel alia corporis afflictiva fuerit decreta, sententiæ non nisi transmissis ad Serenitatem Electoralem, vel ejus Regimen, pro executione earundem, vel eroganda gratia, actis publicantor & excutioni mandantor.

IV. Nocturno tempore delinquentes Studiosi comprehensi cives Academici a vigilibus asser-

Digitized by Google

aſſervantor. Sole orto Magnifico Rectori & Senatori a Prætore & Magiſtratu Civico extraduntor. Si diſtulerint per horam, Rector e cuſtodia eos eximendi jus habeto.

V. In hac Academia promoti Doctores & Magiſtri præ aliis ad officia publica commendantor.

VI. Prælo in toto Ducatu Clivenſi & Comitatu Marcano nulli tractatus niſi a facultate, ad quam materia pertinere judicabitur, approbati ſubjiciuntor.

VII. Ab omnibus perſonalibus & præſtationibus ruſticis in hoc loco promoti Doctores exempti ſunto.

VIII. Omnes denique Profeſſores, Præceptores & Studioſi, prærogativis & omnibus aliis immunitatibus in Privilegio Imperatorio conceſſis libere utuntor, fruuntor. Signatum Clivis die 22 Sept. 1655.

No. XXIII.

Privilegia Civitatis Hueſſen.

IN Godes namen amen. Wy Johan Grave van Cleve maecken kondt undt kennelyck allen Luyden die deſen brieff ſullen ſien off hooren leſen, Dat wy by Rade onſer Frunden und onſes Raets om ſonderlinge gunſt und trouwen dienſten, die ons ende onſen alderen, onſe goede luyden, und getrouwen onſer Stadt van Hueſſen Duck gedaen hebben, gegeven hebben, und geven alle die daer nu in woonachtigh ſyn und naemaels woonen, ſullen erffelyck und ummermeer voor ons ind onſen Erffgenamen of nacomelingen alſulcke Rechten und Vryheyden te behalden und hebben, alſoo veer als dat Gericht van Hueſz keert, als in deſen brieff beſchreven ſteet und navolget.

Van Erve te beuren als tot Hueſz recht is.

Item in den eerſten ſoo is te weten, ſoo wie van onſen poirteren in der voorſz-Stadt ſterft, die neeſte Erffgenamen ſullen ſyn erve ind goet opbeuren vryelyck ſonder eenigh wederſeggen, weert dat daer geen wetlycke Erffgenamen en weeren, ſoo ſouden wy off onſe Amptman by Rade der Schepenen een Jaer ind ſes weecken halden des dooden goet den genen te geven, die binnen deſer tyt probyrden ind beweeſen, dat ſy rechte Erffgenamen weeren, und weert dat geen Erffgename en quame binnen deſe tyt, ſoo ſoude dat goet ons weſen.

Van Breucken.

Ten Eerſten die met Vuyſten Sleet.

Voort ſoo wie met vuiſten Sleet, die ſal gelden ons vyff Schillingen und onſe Stadt vyff Schellingen payements als genge und geveis.

Van Keurbaer of onkeurbaer wonden.

Voort, ſoo wie eenen Menſche wondt, daer die wondt niet keurbaer en is, als lidt lanck ind nagels diep, die bekeuringe ſal weſen gelyck den vuyſten Slagh, mer daer die wond keurbaer is, daer af ſullen wy hebben twee pondt X. Schillingen und onſe Stadt voorſchr. twee pondt X Schell.

Die eenen lam Sleet.

Voort ſoo wie eenen lam Sleet die verbeurt thien pont, daer af ſullen wy hebben twe deel und onſe Stadt voorſz het derde deel payements voorſz.

Die eenen Doodet.

Voort meer weert Saeck dat yemants den anderen dooden, ſyn lyff ſteet tot onſen wil, ende ſyn goet half, ende ſoo wie den anderen handt of voet afsloech, of ooge uyt, die heeft verbeurt handt tegen handt, voet tegen voet, ooge tegen ooge.

Breucken met Schepen te overwyſen.

Voort meer weert ſaeck dat wy of onſe Amptman yemant van onſen poirteren antegen van eenigen breucken, des wy off onſe Amptman oen niet met Schepenen mochten betuygen, ſoo mach hy ſyn onſchult daer voor doen, und daer mede ſal hy quyt weſen.

Van breucken te verborgen.

Voort meer, wie ſyn breucken mach verborgen ter Schepenen vonden iſſe, of die ſyns goets alſoo veel bewyſen mach, dat et genoech is voor ſyn breucken, die ſal men niet meer behachten noch beſweeren van der breucken.

Of die Amptman weygerden Schepenen Vondenisz.

Voort willen wy, weert saeck, dat wy of onse Amptman yemants weygerden Schepen Vondenisz, noch over gericht wesen, sonder misdaet oft breucken tegen ons ende tegen onsen nacomelingen, noch wy, of onsen Amptman binnen den gericht van Huesz niet richten sullen hent der tyt dat die menische wort gesadt tot Schepen vondenisse.

Van Tolvry te varen.

Voort willen wy, dat alle onse poirteren die binnen onsen gerichte van Huesz geseten syn, Tol vry varen sullen alle onse Graefschap door, te lande und te wateren, und to Nymegen, uytgesondert onsen Tol tot Buderick.

Van besetten.

Voort willen wy, dat onse poorteren to Huissen oir lyf ind oir goet nymant in onsen lande besetten of becommeren mach of sal, meer wie een saeck tegen een heeft, die sal comen te Huissen voor dat Gericht und eyschen ind nemen van dien poorter dat Schepen wysen dat recht is, het en weere saeck, dat sy ergent verbonden weeren, off geloftenis gedaen in onsen lande und men oen des met Schepen overgaen mocht, daer en sullen sy niet neen voor seggen mogen.

Van beschermen.

Voort soo wie die poorteren van Huesz voorschreven buyten onsen Landen aen oir lyven und aen oir goederen quetseden of aenveerdighden, die sullen wy te hulpe comen met onse macht te beschermen.

Van Burger te warden.

Voort willen wy dat geen eygen man of hoorich man die ons, of onse vaichdie, of onsen mannen of dienstmannen gehoerich is, ontfaen sullen tot eenen poorter, Ten is dan gemeyn willen onsen ende onsen Mannen en Dienstmannen die sy gehoorigh weeren.

Van Schattinge te geven.

Voort soo vryen wy onsen voorschreven poorteren eeuwelycken und ummermeer van allen Schattungen und ongelt, daerom sullen sy onse land helpen weeren nae oir macht tegen die Vianden, in allen formen und manieren dat onse andere Steden schuldigh syn te doen, maer als wy onsen wettelycken soon Ridder maecken, oft onse wettelycke Dochter mannen, Daer toe sullen sy ons volleste doen na oir macht und hierom geven wy oir vry water ende weyde.

Van Accyse te setten.

Voort willen wy, dat onse Borgemstr. Raedt ende Schepenen van Huessen setten mogen Cynsen ind koirseyse by onsen Rade, ofte onsens Amptmans binnen den Gerichte van Huesz, und in oire Stadt behoeff als mogelyck ind redelyck is, ende soo wie den keur braecke, die koeren sullen wy halff hebben ende onse Voorfz Stadt halff.

Van Amptmans Eedt.

Voort willen wy, dat onse Amptman ind Richter die nu syn te Huesz, oft namaels wesen sullen, sweren sullen ten Heyligen voor den Schepenen Burgemeester ende Raet tot Huessen, eer sy dat Ampt aenvaen, of toe gericht sittet of eenigh gericht oen onderwinden, dese voorschreven luyden van Huessen, die nu syn of naemaels wesen sullen alle oir Rechten te behalden, und yder malck recht und vondenisse te doen, na onsen Schepen vondenisse voorsz den Armen als den Rycken.

Dat die Burger kiesen mogen Borgemeester, Schepen und Raedt.

Voort meer willen wy, dat onse goede poirteren van Huessen mogen kiesen Borgemeester ind Raet ind Bade tot oeren wil als gewoontlyck is, alle jaer des neesten Sondaghs na andage Paesschen, und wie dat wederseyde die tot desen ampt woorde gecoren, die waer ons schuldigh een pont en onse Stadt een pont der vorschreven munte, ende of sy driewerf wederseggen, soo sullen sy tot alles wederseggen die peen betalen, mer of sy vierwerff wederseggen, soo sullen sy doen by alle oir goede dat sy hebben.

Van den aensanck der Stadt van Huessen.

Voort willen wy, wie gespannen wort ind den Bade bevolen wort in onser Stadt van Huessen, die sal gelden dre Schillingen tot sluytgelt deser voorschreven munte, und die hoft sal staen tot twyer Schepenen seggen.

Van

Van vrede te eyſchen.

Voort willen wy, wanneer daer twiſt gevelt, daer ens vrede te doen is te geven, in onſer voorſchreven Stadt of in den Gerichte van Hueſſen, daer onſe Richter eyſſchede eenwerf, anderwerf, ind darderwarf van den gene, die dan des vrede niet geven en woude, alſo als hy dat wederſechte verbeurde hy vyf pont der voorſchreven munte, meer of hy vierde werf wederſechte, ſoo is hy op lyf ind goet, ſoo mochte oen dan onſe Richter halden tot onſen behoeff, hent hy den vrede geeff, ende oock die breucke ons und onſen Richter betaelt, voort willen wy of onſe Richter daer niet by waer, Dat die Borgemeeſter Schepenen of poorteren van Hueſſen alle den ſelven mogen doen, van onſer wegen.

Van die Weeck-Marckt.

Voort ſoo geven wy onſen poorteren binnen Hueſz een weeck-marckt binnen onſer Stadt van Hueſſen, die aen ſal gaen Donderdaegs te veſper tyt ende duyren ſal hent des Saterdaegs dat men luyet te miſſen, und geven goet geleyde alle den genen die daer comen om oir Coopmanſchap und die marckt te ſoecken, und voort geven wy tolfry alle goet dat in deſe voorſz marckt gekoft ende vercoft wordt, ende alle dat goet dat onvercoft blyft, tolvry weder te varen, daer het comen is, behelteniſſe ons, onſes tolles te Hueſſen voorſz, ſonder argeliſt.

Van Recht der Vreemden.

Voort meer ſoo geven wy allen luyden die om oir Coopmanſchap komen al ſulck recht, van woorden und van vechtelycke ſaecken als wy onſen poorteren vorſz gegeven hebben in deſe voorſz ſtadt, und voort meer van eenige geloftenisſe ind Coopmanſchap die yemand den andererf gelooft ind gemaeckt hadde in deſe voorſchreven merckt, daer mach die een den anderen voor aen talen, ende nemen van oir een onvertaget recht op die ſtaende voet ſonder wederſeggen, und of daer yemant weer, die des van den anderen niet nemen en woude, die ander ſoude dat recht bieden oorkont twee Schepenen, woude hys dan niet hebben, ſoo mach hy varen ſonder breucken ons ind onſer Stadt.

Van Jaer-Marcte.

Voort meer ſoo geven wy onſen poirteren van Hueſſen een jaermerct tot tween tyden van den jaer, die eerſte merct ſal beginnen des Sondaegs voor midvaſten, und ſal duyren hent des Sondaghs na midvaſten, ende die ander jaer merct ſal ingaen acht dagen voor Sinte Margareten dagh, ende ſal duren achte dagen na Sinte Margareten dagh voorgenoemt, und geven alle die in deſe jaer-mercte komen, om oir koopmanſchap, alle dat recht ind geleyde, dat hier voor beſchreven ſteet in die Weeck-Mercte.

Van Geleyde te geven.

Voort meer geven wy onſen poorteren voorſz, dat onſe amptluyden niemant geleyde geven en ſullen van eenigerhande ſaecke et en ſy oorkondt tweer Schepenen, und weert dat yemant van onſen poorteren kroenden over eenigh geleyde man oirkonde Schepenen als van redelycke ſaecken, ſoo ſoude onſe Amptman den man dat geleyde uytſeggen und oen geleyde geven, ten weer des willen die over oen kroenden.

Van Recht ende alde gewoonte.

Voort meer ſoo geven wy onſen poorteren voorſchreven Vryheyt recht ende alde gewoonten alſo als die oen gegeven ſyn ind ſy die heergebracht hebben van aldes van alderen ind van onſe voorcomelingen, vaſt ind ſtede te halden beheldelyck oen alle recht ind punten die in deſe hant veſten hier voorbeſchreven ſtaen.

Van Cancellirung der Privilegien.

Voort ſoo geven wy, weert dat eenige brieven van ons oft van onſen alderen gecancelliert te breucken, of anderſins geviel dat ſy vernielt worden, dat wy oen die vernyen ſullen.

Voort ſoo wie den peynder begeert, die ſal den Richter geven ſes brab. und die ſal hy aen den panden halden, die hy peynd.

Alle argeliſt uytgeſcheyden, In oorkonde hier af, want wy willen dat deſe punten vaſt ind ſtede toe eeuwigen dagen behalden werden, ſoo hebben wy onſe meeſte Inſegel aen deſen brieff doen hangen hier aver waren onſe vrienden und mannen Heer Elbert van Eyle, Heer Otto van Bylant die alde, Heer Derck van Bylant, Heer Willem van Gendt, Heer Willem van der Horſt, Ridderen, Derrick Leeckair und Zweder van Zarenbrugge onſe Mannen. Gegeven int jaer ons Heeren Duyſent drie hondert achten veertich op Sinte Margareten dagh Virginis.

No.

Digitized by Google

No. XXIV.

Privilegia Civitatis Cranenburgenſis.

In den Naeme der heyliger en ongedeylder Drivaldigheit.

WY Diderich Greve van Cleve ind Diderich van Horne Heere tot Cranenborgh irſt gebaeren Soon Vrouwen Ermgarden Sufter des vorſchreven Greve van Cleve doen kond ende kentlick allen Luiden, die dit tegenwordig geſchrifft ſullen ſien of hooren leſen, dat onſe Stadt van Cranenborgh en oerre borghere van onſe voirvadern en aldere myt veel Vryheit van langen tyden herwairt gevryt ſyn, welcker Vryheit ſy gebruyckt hebben ind noch waerachtelicken gebruycken tot deſer tyt toe dieſelve Vryheit van onſe Voirvaderen en alderen van alds gegeven en beſegelt hebben, wy overmitz voir gehaldenden Raide onſer Vrinde approbiert, approbiren en ratificiren ende veſtigen ind onſe Borger en Stadt voorſz in der maniere hyrna volgende in goider trouwen vaſt en ſtede tohalden by deſen tegenwordigen brieff, vryen en libereren, op dat wanneer yemand van den borgeren ſterft, dat dan ſyn neeſt van de rechte lynien geboeren ſyn Erff baeren fall ſonder yemants wederſeggen, weert ſake, dat dair geen witlick Erfgename en were, ſo fall des Doden Erfniſſe verwaert waerden van onſen Ambtmann en jair lanck en ſeſs weeken, queme yemandt binnen des voirgeml. tyt ende dat voirgl. guyt eyſcheden en verſocht ende na der forme des Rechten beweſe, den ſoll die Amptman dat voorgeml. guyt averladen; Weert oock Sake, dat nyemandt binnen der voorſtl. tyt verſocht, gelyck voorgml. ſteet, ſo falt gaen tot onſer Herlickheit.

Voirt hebben wy ingeſat, of yemandt des Goidesdaghs, des Vrydags, Sonnendags, of des heyligen daghs geweldige hande in yemand ſloegh, die ſall verbroickt hebben ſeven ind twintig Schillingen Cleefse Munte, die hy in ons gnaden betalen ſall voir die Daet, Ind op andere dagen ſall hy verbreuckt hebben drie Schilling dergeener Munte, weert oick dat yemand den quaem myt Sweerde myt gelannen Meſz, off myt enige inſtrumenten, dair man hem mede ter doot bringen mack, die ſall oen onſe gnade broeken hondert Schilling voorſzl. Iſt oick dat yemand den anderen handt of voet affhiewe, of doedtſloeg die ſall gepyniget warden met derſelven penen, Ind die helfte van ſynen goede ſull vervallen weſen onſer Herlickheden in gnaden.

Wy willen oik, dat alle Coopluyden onſer Stadt voorſzl. optreckende of nedertreckende den Rine by onſe lande als Oyrſoy, Gridhuyſen, Huyſſen en Nyemegen tollvry weſen ſoillen.

Oick ſetten wy, dat nyemand bynnen onſen Lande oir perſonen off guyt becummeren en ſall offen mach; Weeret ſake, dat yemand myt oen te dedingen hadt, die ſall komen tot der voorſzl. Stadt, en dair ſyn recht begeeren en ontfangen.

Weert oick ſake dat yemandt onſe borgeren voorſzl. misdede off vermete toe mis doen buyten onſe paalen, dat ſoillen wy beſchermen nae onſe vermoigen.

Wy hebben oick verleent onſe borgeren voorſchreven in onſen Lande, die thomarckte trecken Tollvry teweſen.

Wy ſyn oick thó Raide worden, dat wy nyemant in eene borger ontfangen en ſoillen, hy en ſy irſt acht dage examiniert. Oick willen wy, dat geen eygen Luyden, die ons hooren en eygen ſyn of onſe dienſtluyden gehooren off eygen ſyn, nemen in enre medeborger rechten, wer ſake, dat dat geſchiede mit wille ons off der gheene den ſy eygen weren, en alſo mach oen quit geſcholden weſen ſolden; Hieromme hebben wy gelaeft onſe landt tegen onſe Vyanden helpen beſchermen, in op ons ſelfs coſt deſs laken offs Rycks binnen onſe paalen.

Ind als gevelt, dat onſe Soone Ridder warden, off onſe Dochtere yemand warden, ſo hebben ſie gelaeft myt betamelicke dienſt te hulpen tekomen, waeromme wy oen vrylich verleenen wair ind welckx.

Ind off yemandt weer die borgrecht in onſe Stadt vorſchreven verworchſen heft een jaer en ſeſs wecken, die mach onbelet blyven off varen myt ſyne guyde. Item ſollen ons borch geven van oen Hoffſteden, die onſe vor-Vaderen van alds gegeven hebben op ſyne apointe betaelen by Brab. Item ſullen wy eenen Richter ſetten tot orben nuttigheit onſe Stadt voorſchreve, ind ſy ſullen den myt Schepen kieſen de ſua voluntate. In ſumma libertas Teſtimonio ut producetur Sigilli noſtra duximus præſentibus opponenda.

Nos vero Theodoricus de Hornen oppidi Dominus ſæpedicti promittentes ſervata fide & præſtito jvramento hæc omnia ſingula præſcripta perpetuis temporibus inviolabiliter obſervare rogamus, ad pleniorem totius libertatis præſcriptæ certitudinem

ac

Digitized by Google

ac oppidanorum oppidique noſtri ſæpedictorum profectum Dominam ac matrem meam dilectiſſimam Sigillum ſuum una ac noſtris præſentibus ut apponat.

Et Nos Yrmgardis de Clivis, quondam Domina de Horn, ad Theodorici preces noſtri primogeniti præſcripti una ac Sigillis Domini ac Fratris noſtri Comitis Clivenſis & Theodorici noſtri primogeniti præfatorum noſtrorum ſigilla his patentibus apponimus cauſæ & firmitatis majorum omnium conditionum præſcriptorum ac perpetuo duraturum ſumus apponentes. Datum Anno Incarnationis Domini noſtri Jheſu Chriſti milleſimo trecenteſimo quadrageſimo craſtino beati Martini hiemalis Epiſcopi, &c.

No. XXV.

Privilegium Civitatis Cranenburgenſis confirmatio.

In den naem der Heyliger und unverſcheidener Drievoldigheit.

WIR Derrick van Horne, Here van Cranenburgh, Ritt[illegible] &c. doen kondeallen Luiden, die deſen brief ſullen ſien offhooren leſen, die nu ſien offter tyt weſen ſullen, dat wy vonden hebben und onſe Vrunden mitkenteniſſe der Waerheit, dat onſe Alderen und Vorvaderen als die Greven van Cleve uytgegeven hebben die hoiven die gelegen ſyn all umb und umb Cranenburgh binnen den landen van Cranenburg, als ten Irſten, die hoyven die geheiten ſyn die lange hoyven, voort die hoyven die geheiten ſyn die korte hoyven, voort die hoyven, die geheiten ſyn dat Heſſelcken, dat Hoinne venne und t'Steenbroik, die gelegen boven de hooge Straete, die durch die Stadt van Cranenburg ghet. Voirt die hoyven die gelegen ſyn van de lange hoyven nederwarts in wyldermehr toe, die geheiten ſyn het nederſte broick tot alſulcken Recht, dat ſy Einen Dyckgreff hebben ſullen, die ſullen doen dycken und alle water keeren, dat in deſe voorgl. Lande und hoyven kommen moge, het ſy van boven, het ſy van beneden, het ſy van binnen den Landen het ſy van boven den Lande, het ſy van allen Sieden dat hem die waeteren toe komen mogen und Weteringen und Leygraven und andere Graven Rynden und bruggen, Schluyſen und Schuttlaken doen maeken und doen gelden und Erfflicken doen halden daer ſy vinden, dat dem Landen nuth ſy und den Erven, daer die Heymraet op wieſet; Daerumb hebben wy aengeſien oirbar begerte und wille onſer Stadt van Cranenburg voirgl. die Erffgl. und der Huevener van deſen voorgl. Landen, in welchen deyl dieſer hoiven ſy geerfft ſyn und geſeten, die begeren und hebben willen eindrechtiglick heymraet over all dit voorgl. Land und hoiven, die nu gekaeren ſyn van den Erven en naemals van den geerff den alle jahr gekaeren ſullen werden, als twee uytter die lange hoiven, Een uytter die korte hoiven, Een wonende boven der hoge ſtraete, die tuſchen den Nienhoffiſche Velde und der Straete die beneden der Stadt van Cranenborgh voorgl. gehet tot Groesbeck wart, und een uyter die hoiven die geheiten ſyn dat nederſte broick, een uither Germeſel, die van den geErfften gekaren wordt, Een uther wyler van haren Erven, dat binnen den heymraet gelegen is.

Und ilkoir van deſen die Heymraet ſullen weſen ſall tot einer halber hoiven lands geErbet weſen in Ilkoir einde ofte deele, daer hy gekaeren wordt, die hy van ons tho thyns helt.

Und deſe Soeven Heymraeden, die Ilkoir jahr gekaren ſullen worden des nechſten Sondaghs nae St. Petersdagh in den Lenthen in der Kercken van Cranenborgh voormiddags, die ſullen ſweren op den Heyligen, als Heymraeden ſchuldig ſyn tho ſchweren, und wy ſullen haer einen Dyckgraeff ſetten, die woenet binnen den heymraet, die geErvet is tot einer hoiven Lands, die hy van Ons tho thins helt, und binnen den heymraet gelegen is, und die Dyckgraeff ſal op die Heyligen ſweren in tegenwordigheit des heymraets, als een Dyckgraeff ſchuldig is tho ſchweren; Und werth dat die Dyckgraeff, die wy onſen Erben und Naekomelingen ſetten den die heymraeden tuigden op ſynen Eydt in einigen toecomenden Jahren nit nutte den lande teweſen aen ons off onſen Naekomelingen weren berichtet uns lants van Cranenburg voorgl. den ſullen wy ontſetten, und hem tho handt eenen andern ſetten, die daer nuttelick is in Ilkoir Jahr off tyden, als die heymraedt dat aen ons brecht aen onſen Nachkomelingen off aen den die berichteren wehren ons land van Cranenborgh voorgl.

Wert ock dat gevielil, dat die heymraet niet volkaren en worden op den voorgl. Sonnendagh ſo ſullen die Dyckgraeffe und Heymraet, die dan gekaren wehre, und ſy geſchwaren hedden, haaren vollen heymraet kyſen uyt Ilkoir deel des lants dair gebreck wehre des koere van die Heymraeth als voorgl. is, und die heymraet die dan gekoeren wurde van den GeErfden die daer kommen, en ſullen wy off onſe Erven, off onſe naekomelingen noch Imandt wederſeggen in Einigen Jahren, ſy en ſullen geſtendiglicken Heymraet blieven, maer ſy ſullen alle Jahr vernevet worden und gekaeren van den GeErfden op den voorſchreven Sonnendag als voorgedacht is.

Digitized by Google

Und den Dyckgreve, dien wy geſtadt hebben, und die Heymraet die gekaeren oft maemaels gekaeren ſall worden, in Idicken Jahr dat toecomende is, den geven wy macht dat ſy ſullen doen dycken und water keeren in onſen lande, dat van buiten onſen lande inkomen mach, dat ſy van boven, dat ſy van beneden, dat ſy van beide Syden, dat ſy van binnenden lande in welcher hand manieren dat toecomen mach; Und weteringen, Leidgraven, ander Graven, Schluiſen, bruggen, Dicken, Schuttlaken doen maeken und doen halden, die nu ſyn, off die Heymraet die noch ſweeren ſull by haeren Eede tot des Lants oerbaer, und die Dycken die gedyckt worden und weteringen, Leidgraven und ander graven die nu ſyn off naemals worden ſullen by leidung und wieſinck des Dyckgraeffs und des Heymraets, die ſall die Heymraet heeren, und op wat Erve dat die Heymraet wyſet, dat ſalt koſtigen und Erfflicken halden, und dat ſall die Dyckgreffe uthrichten und peynden, off hy mach dat den geſwaren bode van Cranenborgh uyt doen peynden, dat ſy aen onſe Erven off aen Imands anders Erve, und wehr Imandt, die dat heerden, die verloer Sels pondt kleiner pennigen alſulcker munte die tho Cranenborgh in der tyt genge und geve wehre alſo ducke als hy dat dede.

Und die Irſte Schawe op den Dycken die ſall weſen altoos op St. Gertruden dagh ten halven Meert, und die Dycken ſall men maecken und verwaeren als oen die heymraet ter tyt koirt, und ſy moegen oick ſchowen, dat ſy van Dycken van weteringen und van anderen graven waer ſy gelegen ſyn, wanneer ſy willen. Und wy ſynen Dyck maeckt alſoe alſe de Heymraet gekoert hedt, und ſy die Schowe laeſſden, und die Dyck dan met ongevall waedig wordt, ſo ſalt gemeine Landt den Dyek wederom opmaeken boven dat waeter in elcken deel des lands, dat binnen den Dyck gelegen is, die waedig worde, und ſall hem die voert maeken und halden des die thovoeren was.

Vorth die ſynen Dycke, ſyn weteringen, ſyn Leidgrave und andere graven, Schutlaken, Schluiſen of bruggen niet en maeckte tot elkoer Schawe, alſo als die Heymraet gekoert hed, die verloor drie ſchilling kleiner penningh der Munte voorſzl den Dyckgreve und den Heymraet; Und wy ſy niet volmackt en hedde ter letſter ſchawe, als die Heymraet gekoirt hedde, daer en ſall den Dyckgraeffe niet over ſchawen ſy were beſtader und die Heymraet en ſechte dan dat ſy waell verwaert weren.

Meer die Dyckgraeve ſall die Dycken doen dycken und die weteringen unde leygraven unde andere graven, Schluyſen, Schutlacken und bruggen doen maeken, wat hy daer aen tho koſt legt, mack hy uth peinden off doen peynden den bade voorſzl. aen den geene des ſy ſyn, und dart den Heymraet op wyſet.

Und die Dyckgreve mach twee grote Tornoyſſen tot Ilkoir maeltyt verteeren, und Ilkoir van den Heymraet eenen grooten Tornoyſſen tot Ilkoir maeltyt verteeren der Munte voorgl. de weyle dat hem die Dycke off die weteringe off andere dingen die ſchawber wehren ſyn ſchawe benomen, und die koſte mach die Dyckgreve uthpeinden off doen peynden, und die pandt verkoepen, ſonder Imands wederſeggen. Und die Dyckgreve mach ſchawen met twee Heymraeden, gelick met hem allen alſt noet is.

Voort ſall die Dyckgrave die ſchawe toe goeder tyt doen kondigen openbahr in der kercke tho Cranenborgh und tho Wyler; Und wat Erve die Dyckgrave aen ons brecht van verlaren Dycken, weteringen, Dyde wuinden, ſchluiſſen, ſchutlaken, bruggen, dat ſullen wy untfangen und geven hem, dat die Heymraet wieſſet, dat hy dairin gelacht heft, und doen wy des niet ſo mach hy dat ſelver peynden ahn onſe guden.

Oock geven wy oen macht tho peynden aen ons ſelves goet, gelyck ahn anderen luiden goet, all dat oen den Heymraet wyſſet thopeynden.

Werth oock, dat Imants buyten des Dyckgreve off des Heymraets Orloff die Dyken ontwee groiff off thobreke, die had verlaeren Lyff und goeth tot ſeines Heeren gnade die hem mit wittigen Luiden betuigen mochte, und werth dat Imandt weteringen, Leidgraven off eenige watergangen, die der Dyckgreve und die Heymraet geleidt hedde, und geweelt beſtuige, off Schluiſen of Schutlaecken optoege off thou dede in einiger hand manieren buiten Orloff des Dyckgreve und des Heymraets, die verlore ſes pondt kleiner penninck der Munte voorgl. alſo duck als hy dat dede, und men ſult tho handt weder doen.

Voort were dat Imand ſpreecke of dede tegegen off boven des Heymraets Wyſſe die verloer ſes pondt kleiner penninck der Munte voorſchl. alſo ducke als hy dat dede, nochtans ſallt guth und geſtedig bliven, dat gewyſt heft.

Und wanneer die Dyckgreve den Heymraeth doet gedaegen met den geſwaren bode voorſchl. um dat lants orbaer, wy van den Heymraeten niet en queem, die verloir drie Schilling der Munte voorſchreven.

Und war die Heymraet wyſſet op ſynen Eedt dat ſy op Dycken off op weteringen off op leidgraven, off op ander graven off Schluiſen off Schutlacken off bruggen off einiger handt dingen die binnen den Heymraet gevielen, daer en ſullen wy niet tegen doen noch ſuicken, noch

Digitized by Google

noch Imandlaeten tegen doen offſuicken, und ſy moegen alle wegen ein beeter wyſſen op oeren Eed als ſiet vinden

Und wat koeren gevielen van ſeſs pondt off daer beneden, die ſall die Dyckgreve halffhebben und die Heymraet halff.

Und wat die Heymraet verlieſet, als ſy die Dyckgreve doet gedaegen om des lands orber, dat ſall die Dyckgreve alleen behalden.

Und vehrt dat die Dyckgreff onſer hulpe van doen hedde in einiger hand manieren, dat in den Heymraet droege, ſo bevelen wy onſen Richter tho Cranenborgh die nu is, off ter tyt weſen ſall, dat hy hem helpe und ſtercke, dat om gheinder hand dings tho laeten alle dingen en wer vort gedreven als die Heymraet wyſet und wy des Dyckgreve und Heymraets tho doen hed binnen dieſen voorſchl. lande, dair ſullen ſey komen, als ſey geeiſchet werden und gedaeget van dem Dyckgreven off van den geſworen boode als voorſchreven is.

Und die Dyckgreve ſall einen jedern recht doen hebben und doen geſchien naer des Heymraets wyſen, und wye in Unrecht gefunden werdt, daer die Dyckgreff und die Heymraet kompt van einige wercken, daer die Heymraet op gedaeget worden, und daer hy queme, die verloir Ilkoir Heymraet drye Schillingh der voorſchreven Munten, und den Dyckgreven foo veel als allen den Heymraeten.

Voort gelaeven wy voor Ons und onſen Erven onſer Stadt und onſen Lande van Cranenborgh voornoempt, dat binnen den Heymraet gelegen is, wanneer dat die Heymraet begeert dieſen brieff, die wy oir van dieſe Vorwarden und Rechten gegeven hebben tho vernyen und tho doen verſegelen.

Oock ſal die Dyckgreve und dieſe Heymraet vurſtl. dem overſten helpen und raeden gelyck den nederſten, und den nederſten gelyck den overſten by oeren Eyde, die ſy daerthoe doen ſullen.

Und um dat dieſe voorwaerden alle vaſte blyven und ſteede, gelaven wy Derrick van Horne voorſchl. voir ons und onſe Naekomelingen und voir onſe Erven und ſeekeren by onſer Trowen deſe voorſchl. voorwaerden alinge volkomentlich und ewiglich tho halden unde doen halden alſo ahling als hier boven in deſen brief geſchreven ſtaen.

Und in oirkonde deſs hebben wy deſen brieff apentlich beſegelt mit unſeren Segell, und willen, want begherte is des Richters, des Borgermeiſters, der Schepen, des Raets der Stadt van Cranenborgh und der gemeine Erffgenaemen, die binnen deſen voorſchl. heymraet geervet ſyn und beſeten, dat ſy mit Ons gelaeven und ſeekeren willen dieſen voorſchl. Voirwairden vaſt und ſtede tho halden, und dat ſy oir Segell mit onſen Segell ahn dieſen brief hangen.

Und wy Richter, Burgermeiſter, Schepen, Raeth, gemeine Stadt und die geerffde voirſchl. van Cranenborch binnen dieſen Heymraet gelegen, want onſe wille und begerte is, So gelaewen Wy und ſeekeren by onſer trowen voir Ons onſern Erven und onſe Naekomelingen alle de verſproecken Voorwaerden mit onſen Lieven Heeren, Heeren Derrick van Horne vaſt und ſtede tho halden, und in Oirkonde und in getuighenis aller deſen voorſchreven ſo hebben wy ons gemein Stadts Segel und ons gemeine Schepen-Siegell met onſſes Lieven Heeren Siegell Heeren Derrick van Horne voirſchl. ahn dieſen apenen brieff gehangen.

Gegeven und gedain in den Jahr unſes Heeren Duyſent Drie hondert und drien vertigh des negſten daghs der Hochtyts unſer Frawen als men die Kertzen wyehet.

No. XXVI.

Johannis I Ducis Clivenſis confirmatio Privilegii Cranenburgenſis.

WY Johan von Gadts Gnaden Hertogh van Cleve Ind Greve van der Marck maken kondt ind kenlick allen Luden, die deſen brieff ſullen ſien offte hooren leſen, dat Wy mit guiden voirbehaelden Raide Onſs Ind onſer Vrinden Ind mit onſen vryen wille gegeven hebben Ind geven overmits deſen tegenwordigen brieve onſer liever Stadt van Cranenborgh, onſe portere, die daer nu ſyn, off naemaels poerter warden ſullen, alle Vryheyden, Rechten, alde gewoente Ind Herkomen, die onſe voralderen Ind voir vaderen oen hier voirmaels gegeven hebben, Ind die ſy her toe gebracht hebben van Greve Diederik tyden die ſyn beſchreven en beſegelt off onbeſchreven ind onbeſegelt, welcke Vryheiden, Rechten, gewoente ind herkomen vargeml. wy oen confirmeren, veſten ind ſtedigen avermitz deſen brieff, ind hebben geſeekert ind gelaeſt in gueden trowen ind mit opgerechten vingeren ind mit geſtaifften Eyde lyfflick aver den Heyligen geſwaeren voir ons ind onſe Erven ind naekomen Hertogen to Cleve oen die voirſchreven Vryheyden, Rechten, Gewoente ind herkomen altemail ind een yegelyck ſunderlingh vaſt, ſtede ind onverbreckelick te halden ten ewigen dage toe ſon-

der argeliſt. In Oirkond der Waerheit hebben wy myt onſer rechter wetenheit deſen brieff doen beſegelen met onſen Segel. Gegeven in den Jahre Onſs Heeren Duyſend vier hondert eyn und tachentigh op Sinc Victoris avendt Martinis.

No. XXVII.

Privilegia Genneppenſibus confirmata.

Wy Johann van Loen Heer tot Hynßbergh tot Gennep und tot Leuwenberg, Johann van Brederade Heer tot Gennep, Walraven, Heer tot Brederade und tot Gennep, und Wilhelm van Brederade Herr tot Genneptot Steyn und totter Merwede Gebruderen doen kundt allen Luyden, die dieſen Brieff ſullen ſein of hoeren leſen, dat wy mit Raide und Guet duncken Unſer Freunden gelaifft hebben und gelaven Unſer Stadt vann Gennep mit dieſen apenen Brieff, dat wy ſy halden ſullen in allen Rechten daer ſy Unſe Alderen van Als eingehalden hebben, Und voirt geven Wy den Poerteren Unſer Stadt vorſchl. daer en boevenn und ghelaven oin, dat wy ſy van allen Brockhen und Mißdaden them Rechten und tot Schepen Vondeniſſe ſullen ſeitten, und Nhemand hoiger Borchtochtenn den men oin mit Schepen ſondeniße affwinnen en magh, uitgenhomen Sees Puncten, als frauwen tho verkrachtigen, Dieff, Mordt, Mordtbrandt, Vrede tho breckhen und doitſchlege die ongebettert ſein, welche Sees Puncten vurſchl. Wy tot Unſer Gnaden halden, Voirt ſo geven Wy oin dat ſy koeren ſullen ſetten, bei rade Unſer, off Uns Ambtmanns und die Brockten, die van den Koiren khommen, die ſullen Unſer Stadt weſen, Sonder alle brockhen die Wy van Alts gehabt hebben, und oich ſullen Wy behalden allen dienſt und Recht, die Unſe vur Vaderen und Wy Herr tot Gennep von der Stadt und Porteren to Gennep gehadt hebben, alle Ergeliſt und quade von den. In allen puncten, uitgenohmen und alle dieſe vorwarden gelaven Wy In goede trouwen vur Uns und Unſe Nakomelingen then Ewigen dagen tho halden, want wy willen dat dit ſtede und vaſt bliewe und gehalten werde van Uns und onſe Nakomelingen, So hebben Wy Johann van Loen Herr tho Hynßbergh tot Gennep und thot Leuwenbergh Johann van Brederade Herr und tot Gennep Walraeven Herr tho Brederade Herr thot Gennep, Wilhelm van Brederade Herr tot Gennep tot Stein und totter Merweden als Gebruderenn vurſchl. dieſen Brieff mit Unſen Siegelen beſiegelt gegeven In den Jahren Uns Herren Duyſendt vierhundert und derthien des andern dags In Octobri.

Wy Wolff van der Genaden Gaetz Hertoch von Cleve und Grave van der Marcke doen kundt allen Luyden, alſo wy Unſen lieven Neven, Herren Reynoldt, Herr tho Brederade, to Vianen und ten Merwe, Burgh-Greff to Utricht und Herr Gißbert Bruder derſelviger Herrligkeiten, doem Proiſt und Proſt ten alden Münſter to Utricht affgekofft hebben, In einem wirtlichen ſteden Erff Koepe alſulche erffrecht und anders als ſy hadden, hebben off kriegen mogen, aen den Sloet Stadt Herrligkeit und Lande van Gennep, mit allen oeren thobehoeren, nyt darvon Gennep Erffhuldingh gedaen heefft, und ſo dan dieſelve Unſe Stadt Gennep Unſeren Freunden und Rade die dieſe Erffhuldinge vurſchl. van oen tot behueff Unſer, Unſer Erven Hertogenn van Cleve genomen hebben, getont hebben einen beſiegelten Brieff van Privilegien die oen van Onſen Neven Johan van Loen Herr thot Hynßbergh und Gennep, Johan van Brederade Walravenn und Wilhelm van Brederade Gebruderen In vurtydenn, doen ſy die Herrſchafft van Gennep to ſamen hadden gegeven und beſiegelt Is, daer aff doe derhalven unſen Freunden ein Copey mede gedaen hebben, begerende oen die van Uns geconfirmirt und beſtedigt to werden, glickh dieſelve Unſe Freunden Uns dat vort aengebracht hebben, mit der Copeien vurſchl. Inhaldende von Worde tot Worde als hernach folgt.

Wy Johann van Loen ꝛc. Suß Uthgahende Want wy denn unſer Stadt vurſchl. beſte und Welvart gherne ſegen, und wy onnode aen oeren Rechten und Privilegien affbrechen ſolden, So bekennen Wy vur Uns unſen Erven und Nakommelingen, dat wy unſer Stadt vurſchl. mit gueden vurgehalden Rade die Brieven und Privilegien vurſchl. Och alſo gegeven und beſtedigt hebben, geven und beſtedigen mit dieſenn brief In aller máthen, als die Copeie vurſchl. Uitwißt, und allet ſonder Argeliſt, want wy willen dat ſy dair by van Uns, Unſern Erven und Nakommelingen gehalden und gelaiten werden, So hebben wy daß tho Oirkundt und vaſter ſtadigheit Unſen Siegell myt unſer rechter Wetenheit ohn dieſen Brieff doen hangen, gegeven In den Jahren Unß Herren duyſend vierhundert und ſeeven und viertich des negſten Dags ahn dem Sacraments daghs.

No. XXVIII.

Privilegia Civitatis Udenheim.

Wy Johann Greve van Cleve, maken kundt end kenlick, allen Lüden, dat Wy met Rade ons Raidts end Onſer Vrynde, hebben gegeven en geven onſen lieven Bürgern der Statt van Udem,

Digitized by Google

Udem, die darin wonhafftig ſyn end hier naimals te wonnen komen ſullen eyn Freyheit oere Stadt vürſch. end hebben ſy gevryet in deeſer Manieren, ſo wanneir onſen Voirſch Burger eynich ſterfft, ſo ſall ſyn Erfnuſſe end ſyn guet Vallen aen ſyn naeſte Erven, mer weert, dat baer geen Erfgenaeme en wer, So ſall die Stadt van Udem vürſch. mitten Richter dat Erve en guet halden een Jair end ſeß weken, nae den dage dat he ſtirfft, weert dat binnen der tyt yemant kompt end bewyſt, dat hie wittelick erffgenaem is, den ſall men dat erve en guet antwarden end lievern, End weert dat binnen der tyt Vürſch. ghene Erfghename en queme end eiſten dat Erve end guet alß vürſch. is, Soe ſall dat erve end guet vallen ann die Graiffſchappe van Cleve, vort hebn wi onſen Voirgl. Bürgeren end Statt gegl. Weert dat Mann oft wyff binnen der vurſch. Stadt eynich affſtiuch würde, ſo ſall men dat rede guet deylen alß vürſch. is, ind die effnuſſe dat bynnen der Stadt ſall die levendige beſitten, tot ſyen leve, end alß hie doot is, ſoelen oerer beyder Erffgenamen die Erffnuſſe deilen, end hebben als recht is, vort hebben oen gegeven end geven, dat ſo wie met vuſten binnen der vürſch. Stadt vicht, die ſall gelden vyff ß. B. die wy halff hebben ſullen, end die Statt van ùdem vürſch. halff, end dair ſall die Kläger twe ß. B. af hebben of hie wil, Mer en wil hi der niet, ſo mach hie dairaff voer Gerichte Recht nemmen, end den vürſch. vüſtenſlaah mach men mit twaen burgern betügen, End deſe Koer en Recht ſall weſen op eynen vryen Marckdag twiwoldich, weert ſall weſen een degelix wede ix. B. end een groet wede x r ß. Brab. Voert ſo en ſollen wy nymant van onſen Bürgern loff noch guet, ſo waert in onſen lande gelegen is, angryppen end aentaſten, omme Broecken die ein ander gedaen heft, voert willen wy, dat men onſer vürſch. bürgere end oer guet niet beſetten en ſall in onnſen Lande, Mer wie oen vat betiet, die ſall tot Udem in die Statt komumen end nemmen Recht als daer gelegen is, dat is to verſtain, gelick onſe andre Stede, alſo als dat unſe Aldern ind Voirfairen an uns bracht hebben, ſonder argl. End weert dat yemant ſy offt oer guet buten onſen Lande beſetten off bekümmern wolden, off bekümmert hedde, den ſoelen wy behulpelick weſen mit onſen brieven end met onſer Bede nae onſer moege, Voert hebben wy oen gegeven end geven, dat eyn ytlick bürger ſall ſyn Recht voer den Gerichte doen mit eeure hant, ſo wat konne gehoirſchappe hy hevet, Voert hebben wy oen gegeven, dat oer goet in onſen lande nergen en ſall Toll geven, op ten lande noch ſyſe noch weggelt noch Marckrolle, voert hebben wy oen gegeuen oer guet tollvry op ten water vor onſe Tolle, ſo wair die gelegen ſyn, mitgenomen tot Bíderick, dair ſollen ſy toll geven, Voert heben wi oen gegeven end geven koren te ſetten in oere Stadt, die ſy hebben ſüllen tot oerer Stadt behoif end dieſelbe moegen peynden, Voert heben wy oen gegeven end geven te vollíſt oer Stadt uerde te veſten ſyſe te ſetten in oere Vürſch. Stadt van allen guede, dat men in der Stadt ſyeen ſall tot verre Stadt behoif te hebben, die ſy ſelve penden moegen, thent wy wederſeggen; Vort hebben wy gevryt vnſe bürger die nu binnen der Stadt van Udem vorſch. wohnen, ſo wat komne gehoirſchap dair ſy Ons mede behoren, Vort hebben wi onſe vurſch. Burger gefryet en vry gegeven van alre ſchatting tot ewigen Dagen toe, end ſchelden ſy dairaff gryvt, vytgenommen als wy en onſe Naekomelinge off onſe echte Söne Ridder worden en als wy onſe echte Kynder hyleken, als dat gevelt, ſoe ſoelen ſy ons een bede geben, die ſy ons met eeren geven möegen, Et en were, dat onſe gemeyne Stete Uns eyn bede end ſchattinge geven, die ſolen ſy Ons Dirk geven naebeloep dat die andere Stede geven, End daromme ſoellen ſy Ons gewapent dienen op oeren Koſt, ſeße weken tgegen Vnſe Vyande, off wys te doene hebden, Vort ſollen onſe Bürgl. Bürgere des neiſten dages nae Jairs dage kieſen Burgermeiſter, Seepen ind Raidt, die wy oen ſtedigen ſollen, end wy ſöln oen enen Richter ind enen Bade ſetten tot onſen wille, Voert hebben wy oen gegeven end geven, dat ſy oir ordell, der ſy mit wyß en weren, ſollen brengen an ons end an onſen Rade off an Seepenen van Cleve, willich ſy willen, end wat wy end onſe Raidt off ſy mit oen wyſen Voer Rechte, dat halden wi ſtede, Voert ſo en ſollen Unſe Bürgke borgl. gene Vremde lude off unbekande lude entfangen tot burgern, ſy en hebben beſiended te Voren, ſo wat ſaken ſy te Vorens gedaen hebben end ander oen hebben die ſaiken ſollen ſy ſelver verantworden, Mer wat ſy nae den dage deden, des ſollen ſy genieten, der Statt Recht Bürgl. Voert hebben wy oen gegeven enen Vryen Jairwarckt Op ſünte Laurentzdage, dry daege voer en dry dagen nae dürende, End hebben ock gegeuen end geven einen vryen Weeke-Marckt, op den Sonnendage als gewoenlich is, Voert hebben wi oen gegeven end geven tot Erffinſe dat Loe by Udem gelegen omme eyn Marck Geltz end vier en twintich Cappune Jairlip te betalen, op ſünte Martins dage in dem Winter; Voert hebben wi oen gegeben end geven die heyde van Seapers huß thent an gen Lavint toe, als die gelegen is, alle uer mitte end vrber daermede te doene. Beheltlick den van Keppel vn Vorholt aen den Hage end den van Peerzel, dat ſy op die vürſch. Heyde mit oeren qwicke weiden moegen end dryven end Miſtvinnen als gewoenlick is, End hebben mede toegegeuen, dat ſy alle broecken end koren, die oere Stadt aengaen, ſelve moegen peinden buten unſen Amptmann, End want wy willen, dat deſe voorſch. dinge vaſt en ſtede ſyn end bliyven onſer Statt van Udem vürſchß. Soe hebben wy oen gelaeſft end gelauen in guden trouwen end in Ede ſtatt voor Ons end onſe Naecomelinge alle deſe vürſch. dinge und voorwarden vaſt en ſterckelick te halden ſonder argeliſte, In Oirkonde end veſteniſſe al-

Digitized by Google

le deſer vorſchr. Dinge. end Vorwarden, ſo heden wy deſen brieff apen doen beſegeln mit onſen Zegell. Gegl. int Jair Unſs Herren dhuſent dryhundert negen en vyfftich op dertien avent.

Heinrich Lewen *D. & Archiv.*

(L. S.)

No. XXIX.

Adolph. Comitis Cliviæ Confirmatio Prtvileg. Udemenſis.

IN Gades namen, Amen. Wy Adolp Greve van Cleve, maken kont en kenlick allen lúden, dat Wy mit rade ons rades en onſer Vriende, hebben gegeven, en geven in gueden trouwen, onſen lieven Borgeren der Stadt van Udem, die daer nv wonachtig ſyn, en hier namaels coemen ſoelen te woenen Een Vryheit oere Stadt voerß en hebben ſy gevryt, in deſer manyren, ſo woneer onſer Borgher vooriß. een ſtirfft, ſo ſall ſyn erfnis en ſyn goet vallen aen ſyn naeſte Erven, Mer wert, dat daer geyn Erfname en wer, ſo ſoll die Stadt van Udem mit den Richter dat Erve en gu[illegible]halden een Jaer en ſeß weken na den dage, dat hi ſtirfft, wert dan, dat binnen den tyt ymant coempt en bewyſt, dat hi witlic Erfname is, den ſall men dat Erve en goet leveren en antwerden, en wert dat binnen der tyt vúrß. geyn Erfnaem en queme, en eyſten dat Erve en guet, als vooriß. is, ſo ſall dat Erve en guet vallen aen die Graefſcap van Cleve, Voort ſo hebben Wi onſen Vúrß. Borgeren en Stadt gegeven, wert dat Mann off Wyff ennich affſwich worde, ſo ſall men dat reept guet deylen als vúrß. is en die Erfnis daer binnen der Stadt ſal die levendige beſitten tot ſynen lyve, en als hy doet is, ſo ſoelen oere beyder erfgenamen die Erfgenis hebben, en deylen als recht is, Voert heb wi oen gheven en geven, dat ſo wie mit Búyſten binnen der Vooriß-Stadt vicht, die ſall gelden vyff ſchill. Br. die wi half hebben ſolen, en die Stadt van Udem half, en daer ſall die Klegher twee ſchil. Br. hebben of hi wil en wil hy der niet, ſo magh hi daer voer Gericht rechte nemen, en den vúrß. Búyſten ſlagh mach nen mit tween Borghern betúgen, En deſe Kore en recht ſall weſen vp eenen Vryen Marckt dach tweevoldich, Voort ſall weſen een daghelip wedde neghen Brab. en een groet wedde twintich ſchill. B. Voert ſo en ſolen vp nymans dan onſen Vúrß. Borgern lyff off goet, ſo waert in onſen lande gelegen is, aengripen en antaſten omme Brocken die een ander gedaen hefft, Voert willen wi dat men onſe voorgl. Borgher noch oer goet niet beſetten en ſall, in onſen Lande, Mer wie oen wat betyt, die ſal tot Udem in die Stadt comen, en nemen Recht, als daer geleghen is, dat is te verſtaen, glyck onſen andern Steden. alſo als onſe alden en Voervader aen ons bracht hebben, ſonder argeliſt, en wert dat iemandt der ſy off oer guet buten onſen land beſetten, off bekúmmern wolde, of bekúmmert hedde, den ſoelen wi behulpelic weſen mit onſen brieven en beden na onſer macht, Voert heb wi oen gegeven, dat een ygelic Borger ſal ſyn recht voer den Gericht doen mit eeure hant, ſo wat künne gehoerſchap hi hefft; Voert heb wi oen gegeven, dat oer guet nerghen in onſen landen ſall tollen up den lande, noch Eiſe noch weggelt noch Marck toll geven, Voert heb wi oen gegeven oer guet tollvry vp den water van onſen tollen, ſo waer ſi geleghen ſyn, Uytgenomen tot Búderic, daer ſoelen ſi toll geven, Voert heb wi oen gegeven Coren te ſetten in ore Statt, die ſi hebben ſoelen tot ore Statt behoif en die ſi ſelve mogen penden, Voert heb wi oen gegeven, en geven to volleſt ore Stadt mede te Veſten, Eiſe te ſetten, in oere voergl. Stadt van allen gude, dat men in der Stadt ſliten ſall, tot oere Stadt behoef te hebben, di ſi ſelue penden mogen, tent wyt wederſeggen, Voert heb wi gevryt onſe Búrgln. die nú binnen der voirgl. Stadt van Udem wonen, ſo wat künne gehoerſchap dat ſi ons mede behoeren, Voert ſo wi onſe voergle. Borger gevryt en vry gegeven van alre ſchattingen tot ewigen dagen toe en ſchelden ſi daraf guyt, Uitgenomen als wi of onſe Nacomelinge of onſe echte ſoen Ridder werden, en als wi, onſe echte Kinder hileken, als dat gevelt, ſo ſoelen ſi ons een bede geuen, die ſi ons mit eren geven mogen, It en wer dat onſe gemeine ander ſtede ons een Bede en ſchattinge geuen, die ſoelen ſi ons oec geuen na beloepe dat di ander ſtede geuen, en daer omme ſoelen ſi ons gewapent dienen op oeren Koſt ſeße wecken tgegen onſe Vyandt, of wys te doeń hedden, Voert ſoelen onſe vúrglr. Borger des naeſten daegs nae Jaers daghe kyesen Borgermeiſter, Scepen en Raet, die wi oen ſtedigen ſoelen en wi ſoelen oen enen Richter en enen Bade ſetten, tot ſonſen wille, Voert heb wi oen gegeven en geven, dat ſi oer ordel, der ſi mit wys en weren, brengen ſoelen aen ons en aen onſen Raet die Scepene van Cleue, welic dat ſi willen en wat wy en onſe Raet, of ſi met oen voer Recht wiſen, dat halden wi ſtede, voert ſo en ſoelen onſe voergl. Borger geyn vreympde lude en onbekande lude ontfangen tot borgern, ſi en hebn beſcheiden te voren, ſo wat ſaken ſi te vorens gedaen hebben en onder oen hebben, die ſacken ſoelen ſy ſelve verantworden, Mer wat ſi nae denne daghe deden, des ſoelen ſy genieten der Statt Recht voergl. Voert heb wi oen gegeven eenen vryen Jaermarckt vp ſente Laurens dag drie dage voer en drie dage na dúrende en hebben oec oen gegeven en geven eenen vryen wekemarckt op den ſonnendag als gewoenlic is, Voert heb wi oen gegeuen en tot Erfniß, dat Loe by Udem gelegen, om een Marck gelds en vier entwintigh Capune Jahrlir to betaelen vp ſente Martyns in den wynter, Voert heb wi oen gegeven die heyde van Mayers Huis tent aen gen Lawye toe, als

Digitized by Google

als die gelegen is, al oer nüt en orber mede te doen, beheltlic den van Keppel en van Verkelt aen den Haeghe en den van Persel, dat si op die voorß. Heyde mit oren quic weden, en driven moegen en Mist winnen als gewoenlic is, En hebben oen mede toe gegeven, dat sie alle Broken en Koren, die oere Stadt aengaen, selve mogen penden buten, onsen Ambtmann, En want wi willen, dat dese voergl. Dinge vast en stede syn en bliven onser Stadt van Udem vorgl. so heb wi oen gelaeft en gelaven in gueden trouwen in Edestatt voer Ons en Onse Naekomelinge alle dese voergl. dinghe en Voerwarden vast, stede en stercklic te halden, sonder argelist, In Orkonde en Vestniße al deser voorsch. Dinghe en Voerwaerden hebben wi desen Brieff apen bezeghelt mit onsen Zeghel, Gegeven int Jaer ons Heeren dusent drie hondert acht en tsestigh op den Sonnendach nae onser Vrauwen Dach te Latyn Conceptio Stæ Mariæ.

Heinrich Lewen *D. & Archiv.*

(L. S.)

No. XXX.

Grave Adolph von der Marck übergiebt die Burg und Stadt Holte Herrn Dietrichen, Graven zu Cleve, und empfäht dieselbe vor Mann-Lehen Anno 1335.

WY Adolff, Greve von der Marckhe, maken kondt, ende kentlich allen Lüden met diesen Brefe, dat wy met rade unserer Vriende, ende met unser egenen Willen, hebben op getragen und dragen op mit diesen Brieffe einen hoghen und Edlen Mann, onsen lieven Herrn, Herrn Dietrick Greven van Cleve, vur een eyghen end en ledig Goet, onse Borch, ende unse Statt tot Holthe, en dat dare thoe behoert, dat Wy weder van hemten rechten Mann-Lehen entfangen hebben; Welcke Borg und Statt mit aller oere thoebehoerunge, Wy Unse Naekömlinge van den Voergedachten Graven ende der Graffscap van Cleve alters halben sullen tot enen rechten Mannlehen, alles verschreven is, Behutlicke orc den Greve ende der Graffscap van Cleve vorgedacht, all des Rechts, dat Sie vor dießer Zyt hebben gehat, off sonden hebben daran.

In Uhrkund, welcker Dinge diese Brieffe bezegelt mit unsern Zegel, end unsern Mann-Herrn Diedricks van der Liett, und Herrn Henrichs van Wickhe Ritter, und Herrn Henrics van Hordenberg Knape, die Wy gebetten hebben, dat Sie diese Breffe mit Unß zegeln, tot einre mehr Zekerheide. Un Wy Herr Dietrick van der Liett, ende Henrick van Wieckhe, Ritter, end Henrick van Hordenberg Knape, on Beede Willen Willen onß Herrn Adols, Greve vor der Marck vorseit, want Wy oec over diese Vorwarten hebben gewest, so hebbe Wy unsere Zegele gehangen ohne diesen Breffe, die gegeben ist, In Jahr Unß Herrn Tusend dryhundert vyff in dartich des Goedesdages na Mitwinder.

No. XXXI.

Privilegium Rurorthanum de Mola pneumatica extruendi.

WY Johan van Goitz Genaden Hertoug tho Cleve, tho Gülich und tho dem Berge, Greve to der Marck ind to Ravensberg ꝛc. doin kondt und bekennen voir Uns, Unse Erven und Naekoemelingen, dat wy Burgemeister Schepen en Raidt ind den gemeinen Borgeren ind Inngesetenen uenser Vryheit Rueroirth durch oeren demoedigen anfuecken ind beden, Ind aengemerckt, dat sy ghein gedwongen gemaelin hebben, vergont innd toegelaten hebben, vergünnen und toelaten avermitz desen unseren Brieff, dat Sy op oeren kosten süllen moegen setten ind timmeren laten eyn Windmoelen so groit oder klein alß oen geliefft, allein vor sich ind oere Borgere dair op to maelen ind oir bereyst to hebben, ind suß voir niemantz anders unser undersaeten buiten derselver unser Vryheit gesetene, deß sullen sy ons Jairlix innd alle Jairs op Sent Peters dagh ad Cathedram dairvan nytrichten ind verumegen eynen alten Schilt. Mit voirwarden offt geviele, dat Sy die Moelen armoitz halven oder anders niet volnfueren oder stainde gehalden kunden den die liggen laten muesten, Sullen Sy alsdann sulches alden Schiltz Jairlix verlaeten ind ons to betalen forder niet verpflicht synn. Sonnder argelist. In oirkondt unsers Segels hieraen gehangen, geschreven in den Jairen unsers Heren duysent vyfhondert ind eyn int dartig up Satensdag na den Sonnendaige Quasimodogeniti.

No. XXXII.

Johannis II. Ducis Cliviæ Diploma de jure Civitatis Sevenariensibus concessa.

WY Johan van Gaides Gnaden Hartog van Cleve ind Grave van der Marckt ꝛc. Doin kund allen Luyden; Also Onß Land van Lymers by groote Orloge, die in korten Vorleden jahren in unsen Lande gewest hebben, und by andere beschedinge seer ter achter gegaen und beschedigt

Digitized by Google

digt worden is, toe vorder, want in denſelven unſeren Lande geene Veſtinge is, daer die underſaeten voorſt. oer Goet in den Orloge vrylick gelaeten konnen, und ſo dan unſe Vryheit toe Sevenahr wat geweſt, und noch niet ommuert noch ſo geveeſt en is, dat men dar wel vrylick geblieven können, und Wy dan geneigt ſynen, dat unſe Vryheit dan Sevenahr voorſt. met Poorten, Toornen und muiren geſeſt und tot eener Stadt gemaeckt mochte werden, tot Veſtenis unſers Landts, und op dat unſe underſaeten in denſelven unſen Lande van Lymers, als des noth würde, oer lyff und guet ſie aldair inbringen würden, to Beylicher halden und oer toeflücht daertoe hebben, und derhalven oock toe Vorder nahrung, in unſen Landen aldaer komen und opſtaen müchten, Ende op dat dan ſülx toe beter eenen Voirtganck kriegen müchte; So bekennen Wy voor ons onſe Erven ende Naekomelingen, dat Wy nu by guetdüncken ende rade uns ſelfs und unſerer Bründen van Raede, allen den geenen, die nu ter tyt in unſere Vryheit und Stadt van Sevenaer wohnhafft ſyndt, und hernachmahls darin ter wohnen komen und vor Borger aldaer ontfangen ſüllen werden, verleent hebben und verleenen avermits deeſen Onſen Brieff deſe Rechte, Vryheiten und puncten hiernae beſchreven;

Ten erſten ſüllen Wy, unſe Erven und Naekomelingen binnen der Vryheit und Stadt Sevenahr voorſt. ſetten und ontſetten mogen, eenen Richter bade und acht Schepen, die van Unſer wegen dat Rechte aldar bewahren und alle ſaecken und ordeelen, die voir Binnen toe Gerichte kommen und bededingt werden, utrichten ſöllen, als dat Recht und geboerlick ſyn ſall, nae oere beſte Wetenſchap. In dem ſie des Rechts daraff wys ſyn und ordeelen, und ſacken, der ſie niet wyß en weren, deren ſüllen ſi wyß werden en brengen aen unſe Schepen toe Emmerick als aen oer hoyfft, den Wy dat befehlen overmits deſen Brieff, als dat aen haer kombt, recht daerover te wyſen, und die acht Schepen voorſt. ſüllen by raede und conſent unſers Ambtmanns in der tyt aldaer, als van unſernwegen Vit denſelven acht Schepen kieſen enen Burgemeiſter und daertoe eenen voor der Stadt Rentmeiſter, die Renten, profyten, opkomſten, op toe boeren und vt de geven bey rade unſers Ambtmans Burgemeiſter Schepen und Raedt in der tyt voorſt. und daer jahrlix vor dieſelve met openen deüren bewyßlicke Reeckening t' doen, om daerby de mogen komen van den Borgeren aldaer den es beliefften, und die Koer van den Bürgemeiſter und Schepenen ſall alle jahr geſchieden op St. Johannis Avent Nativitatis Baptiſtæ, und wy van buyten inkomen, die Borgerſchap tee Sevenaer winnen und die gebruicken will, die ſall daraff geven eenen alden ſchildt, die men tot timmeren undt Veſteniße unſer Stadt vorſt. kieren ſall, und alle die geene, die daer tot Börger ontfangen werden, die ſüllen verſeeckren und gelaeven und met opgerecktен fingeren ten heiligen ſchweren, dat ſie Uns, Unſere Erven und Nakomelingen Hartegen van Cleve, und unſer Stadt Sevenahr voorſt. trouw und holt ſyn ſüllen, Uns, unſere Stadt voorſt. beſte trouwelick toe prouven end t' argſt te wahren, und anders niet doen, dan als een goet getrauw Borger ſchuldig is, und dat ſie niet metter wohn van daer fahren ſüllen, ten ſy met weeten und wille des Borgemeiſters und Schepen voorſt. und die Bürgemeiſter und Schepen voorſt. en ſüllen geen fremde unbekante Luyden tot Börger tot Sevenahr ontfangen, ſi en ſüllen t' vorens beſcheiden, ſo wat ſie gedaen hadden voor den Dagh, dat ſie dar Borger worden waren, dat ſie ſich darin verantworden ſelven ſüllen, dan wes ſie daernae deden, dat ſie darinne oc der Stadt rechten genieten und entgelden ſollen;

Voirts willen wy, dat unſe Gerichten unſes Landts und Ambts van Lymers und unſers Kerſpels Wehl, voritaen binnen der voorſt. unſer Stadt Sevenahr gehalden ſollen werden, und darom ſall unſe Richter in der tyt die Gerechten der Gerichten tot allen veertien dagen op gewohnlicke und geboerlicke tyden ſender enige Untleggung, Verſtingh, Verſchortinge offte Verſeumnuß halden, ten wahre dan om noth offte andere meckelicke ſaeken willen;

Voorts hebben Wy Unſen Borgeren voorſt. gefreyt van allen Dienſt und van allen ſchatkungen, vtgenohmen als Wy, Unſe Erven und Nakomelingen Ritter wurden, holicken, unſere echte Kinderen beſtaeden offte gefangen würden (daer GOtt voor ſhe) dat ſie Uns dan eenen temelicken beede nae beloop geven ſüllen, als andere Unſe Steden und Landen dan doen, Ten waere dan dat andere unſe Stede und Lande gemeenlick uns een beede offte ſchattunge geven, dat ſie ens die dan na oere beloepen und ſtade oock geven ſüllen, und davor ſüllen ſie ons, unſe Erven und Nakomelingen, als des noth is, gewapende toe Voet und toe Perdt, und anders nah oere macht dienen tegen unſe Vianden, als andere unſe Stede;

Voris hebben Wy Unſere Stadt und Bürgere voorſt. verlehnt, dat men haer lyff noch goet niet beſetten en ſall binnen onſen Lande noch Steeden, dan wie met oen te ſchaffen hadt, die ſall ſy verſeecken te Sevenahr, daer men den Kleger dan oock envertagen recht doen und wederfahren laeten ſall, behelticken doch dat men ons Erffſtall bedingen ſall ter ſtede, daer die gelegen is, und alſt geboert und off jemandt broeckren, die ſall daerom ten Rechter ſtaer aen der ſtede, daer die Broeck geſchiet is.

Voris hebben Wy unſe Stadt und Bürgeren toe Sevenaer voorſt. to vollesten oerer Poorten, Muiren und andere Veſtniß toe maecken erff:lick gegeven unſe landtoll und weggelt aldaene, alſo doch, dat ſie daermede niemandt hogen beſchweren ſüllen, dan van oltz gewoonlick plach to weſen, und ſie ſüllen die Weg und Brüggen aldaer maecken und in geraek halden, und ſo die

fracht

fracht touwen, ſo dar door ſahren, die Weg und Brügge dück to brecken und ontwee ſahren, ſo en ſall men die touwen, die proviandt geladen hadden, niet door ons land van Lymers ſahren lacten, ſy en hebben die Provianf eerſt binnen Sevenahr to merckt feil gehadt.

Dick hebben Wy Unſere Stadt und Borgere vorſtl. tot Veſtinge unſerer Stadt gegünt redelicke Zieſſgelt aldaer toe ſetten mogen, op Wyn, Fleiſch und andere Goederen und Wahren, die binnen unſere Stadt geſchleten und verkofft werden, ende voris eene Waaggelt und Meetgelt to ordiniren, und redlick Waag- und Meethgelt daraff to nehmen, und andere redelicke unraith und koer te ſetten in unſer Stadt, und die Zieß, Waaggelt, Meethgelt, Unraith und Koere voorſtl. to hoegen und to nederen moegen na redelickheit und nothdürfft unſerer Stadt und dat doch alles by Raede unſers Ambtmans in der tyt, aldaer van unſerentwegen, und unſere Bierzieß in unſere Stadt Sevenahr und anders in unſern Lande van Lymers und Kerſpel van Weel, die hebben Wy unſere Stadt Sevenahr voorſtl. nu in pacht gedaen 32. jahr lang nechſtkomende, alſo dat ſie uns daraff jahrlix op St. Margariten Dag an unſeren Rentmeiſter in Lymers tot ünſern Behoeff betacken und leveren ſollen Pfnig alde ſchildt, und die voorſtl. Bierzieß ſollen ſie oock nae redelickheit mogen hogen und nederen nae nodürfft unſer Stadt voorſtl.

Voorts hebben Wy unſe Stadt und Bürgeren voorſtl. verleent, dat ſy oer eygen proper guet voorby unſen toll to Huyſſen toll-frey führen ſollen mogen, ſonder eenigen toll daraff an den voorſtl. unſen toll to geben dorven, op watterhandt beden und ſchippe ſie dat ladende und führende off verfrachtende würden, gedürende twee und dertig jahren lanck negſtkomende und niet länger;

Voorts ſo hebben Wy unſer Stadt und Bürgeren vorſtl. verleent eenen Weeckmerckt tot allen Weecken und twee freye Jahrmarckten alle Jahr binnen unſere Stadt würgl. to halden, den Weeckmerckt voorſtl. op alle Brydage to Vormiddags, und die Jahrmarckte op entelicke tyden und dagen, die ſie dartoe binnen twee Jahren naeſtkomende ordinirende werden, und den het bequaemſte düncken ſall, und die Weeckmarckte voorſtl. ſall gefreyd und geveylicht weſen, van eenen Veſpertyt tot de darde Veſpertyt daernegſt folgende, und die Jahrmarckte voorſtl. ſüllen gefreyt und geſeyligt weſen acht dagen lanck, als twee Dagen voor und ſeß Dagen nae, alſo dat alle die goene, die die Weeckmarckten und Jahrmarckten voorſtl. verſueckende würden, die verſtl. tyt langh als die Freyheiten der Marckten voorſtl. duiren, ſo voorſtl. is, ellicker op ſynen gewoonlicken Toll und Weggelt Veylickheit und Geleide hebben ſüllen met hoeren lieve, haeve, guede und Koopmanſchap, 't ſy in offte nyt den voorſtl. Marckten brengen werden, in- und door alle unſe Lande und Gebieden an- und affto komen moegen vor ons, unſe Lande, Luide, underſaeten, und daer WD, unſe Erben und Nakomelingen ſonder argelist mechtig ſin, by alſo dat dieſelve die tytlanck oock weder Veylickheyt und Geleide helden ſollen, Vtgeſcheiden hierin apenbahre doodtſchlegere, Mordenaeren, Dieven, Verraederen, Stroom- und Stratenſchenderen, und die uns off unſere Landen off Luyden apenbaere onrſachte Vyanden waren, und oock die op unſen off der unſen und die ons te verdedigen ſtaen, ſchade geweſt hadden, des ſie ungeſont weren, und oock die goene, die met Gericht und Recht in unſen Landen und ſteeden vredeloß gelacht und verwunnen weren, off ons oer lyff verbroeckt hadden, und op anganck der Vreyheit van der Merckten voorſtl. ſalmen Cruiſſen opſtaen als men in andere Merckten unſer Steden gewohnlick plag te doen, und off jemandt die de Merckten vorſtl. verſueckende worde, off verſocht hadden, dacrover geſchendt offte beſchedigt würde, darin ſüllen Wy und unſen Ambtman van Lymers van unſerentwegen unſen flyt und beſt doen, dat ſülx gekiert und geſtrafft mag werden, als geboeren ſall, und Wy verbieden overmidz deeſen unſen Brieff allen unſeren underſaeten van Lymers, dat ſy met oeren Korn und ſaeth geenen merckten verſtecken ſollen, ſie en hebben dat irſten to Sevenahr op den Merckt veil geboden, by eener poen van thien alde ſchildt tot uns und unſeren Erben behueff. Dick ſo willen Wy, dat die goene die deſen voorſtl. merckten verſtecken würden, van opſchlag und affſchlag frey, loß und ledig ſin ſüllen, beheltlicken des gewohnlicken Toll und Weggelts, und off jemand binnen Freyheit der Jahrmarckten voorgl. bröckte, dat niet an kieff off leven en dröge, die Broecken ſüllen unſen Richter Bürgemeiſter und Schepen aldaer geboerlicken forderen und vthdragen, und wes daraff kommen würd, dat ſüllen ſie keeren tot timmerung und nüttigheit unſer Stadt voorſtl. und wie die Freyheiten der Merckten voorſtl. toe brocke, met gewapende offt geſweerde Handt, als met Schweerden, blancken Meſſen, Steenen off andere Geweer off Wapenenen, und daer jemandt mit bluetwunde, blauw off blundt ſchlug offte ſtiet ſonder doetſchlaen, die ſal ſyn Vorder handt verbroeckt hebben, tot unſeren gnade;

Voorts hebben Wy unſeren Bürgeren voorſtl. verleent, dat men ſie üm Broecken willen. die ſy broeckende würden, niet in Gefengniße ſetten ſall, in dem ſie gelove hebben off doen voor die Koere und beteringe;

Vorts hebben Wy unſe Stadt verleent alle Koer und Willekoer die Bürgemeiſter, Schepen und Raht to Sevenahr bey Rade unſers Ambtmans in der tyt aldaer van unſerentwegen inſetten würden, dat die vaſt gehalden ſüllen werden, und oock alles dat geene, dat ſie in maethen voorſtl. tot nodürfft und Veſteniſſe unſer Stadt voorſtl. und tot dwanck und ſtraffinge der Unwilligen und ungehorſamen Bürgeren tot Sevenaer inſettende offte ordinirende würden, dat uns gemeine Bürgeren darin folgen ſöllen, by poene ſie daerop ſettende würden, welcke ſie met unſer Stadts Boe-

denn tot behueff unſer Stadt vrpenden ſöllen mogen, daertoe unſer Richter vnne behülpelick weſen ſall, hie to ſtrecken und die ungehorſame toe berichten dat ſie gehorſam blieben;

Dick hebben Wy unſe Stadt voorßl. verleent, dat niemandt in unſen Lande van Lymers noch Weel Bier brawen noch Brodt backen ſall op den Koop anders dan binnen unſer Stadt Sevenahr, und dat oock niemandt eenig Bier, dat men verkoepen ſall, buiten Sevenahr halen ſall, ten würde vnnen gegünt van unſen Ambtman und Stadt voorßl. dat wy allen unſen Underſaſſen van Lymers und Weel voorßl. verbieden overmits deeſen Brieff by eener poene van tien aldе ſchildt tot unſen behueff;

Dick hebben Wy unſere Stadt und Bürgere voortßl. vergünt und gegeven unſen tichelaven aldaer daarop ſteenen te backen mogen, ſo dück vnnen dat gelieven und noth ſyn ſall, Beheltlicken dat Wy oock ſteenen tot unſere timmerung offte behueff daerop backen doen mögen; Allet ſonder arg und liſt ꝛc. und des in oirckondt und vaſter ſtedigheit hebben Wy unſeren Seegel met unſere rechter Wetenheit ahn deſen Brieff doen und heiten hangen. Gegeven in den jaer unſers Heeren dupſent vier hondert ſoeven und tachentigh op S. Pauli Avendt Converſionis.

(L. S.)

Concordantiam cum Originali attestator

Jac. Th. Wynen, Landſchr.

No. XXXIII.

Theodorici VII Comit. Cliv. Diploma de jure Civitatis Griethanis conceſſo.

JN den Naeme der Heyliger Dryveldich. Wy Derick Greue van Cleue Jnnd Derick myn aldſte ſoen macken kondt Jnd kenlick allen Menſchen dye deſen tegenwordygen Brieff ſullen ſyen off hoeren leſen dat Wy vm rechter gonſten die onſe lieue Stat van Gryet ind unſe Burgher der vorſchreuen unſer lyever Stat ons bewyſt ind gedain hebben ind noch naemals doen moeghen der ſelueer onſer lyeuer Stat ind all unſen Burgheren dye dair nu in woenachtig ſyn, ind dair vnmermeer inwonen ſullen mit gueden voirbedachten raede ons ſelffs onſer maegen Brunden und onſe gemeynde raede gegeuen hebben verleent vernyet ghenen verlenen Jnd vernyen als hyer nae van Woerde toe Woerde volcht ind geſchreven ſteet.

Item in den perſten ſoe wanneer dair yemant ſtoerfft ſoe ſall dat naeſte litt in der maeghſchappen des Doeden erff ind guet boeren ſonder yemantz wederſeggen. Weer ener die doede van buyten inkomen Jnd geen erffghenoeten en hedt, ſoe ſal onſe Amptman die dair onſe Amptman is des doeden erff ind guet een Jair ind Seß weken halden ind waren in behuyff des ghoenen dye des binnen deſer tyt eyſſchet Jnd mitten rechten Prueffi dat hy dat erffdoeren ſall Jnd en qweme binnen deſer tyt alſo voirß nyemant ſoe ſall ons dat erff ind guet toegehoeren.

Voort ſoe wye ſyn geweldighe hand ſteet aenden anderen op Vrydach op Saterdach op den Sonnendach off op enyghenm anderen heiligen Vyerdaegen die verboert Seeuen ind twintich ſchillinck munten in vnſer Stat toe gaen plegen van aldt dye hy ons tot onſer genaeden betaelen ſall. Mer ſoe wye dat dede op eenen ſlechten dach dye verboirde dry ſchillinck derſelueer Munten voirß.

Item ſoe wye den anderen met eenen Swerde Glaube Meſſ off inſtrumento qweetſt off Wondt dairmit ing eenen doeden mach die verboert tot onſer genaede Hondert ſchillinck der ſelueer Munten voirß.

Item ſoe Wye den anderen lemden mit Hant Voet off litt aff to houwen off aff te ſlaen die verboert dieſelue Pyne te entfangenn. Meer wye den anderen doedt die hefft ſyn Lyff verboert ind ſyn guet halff tot onſer genaede.

Wy willen oick ind hebben onſen lyeuen Burgheren voirß toe gegeuen dat oir Lyff und oir Guet toe Water ind toe Lande Toll vry weſen ſall Jnd vn nyemant yet te eyſſchen hebben en ſall aen all onſen tollen to Land ind toe Water den Rynſtroem vyt ind in varende tot Orſoy tot Smithuyſen tot Huyſſen ind tot Nymmegen alſoe dat ſy dair vry ind loß aff weſen ſullen als voirſchrl. is.

Voort ſoe en ſullen wy noch nyemant anders in vnſen Lande dan Cleue vnſen voirſchreuen Burgheren Lyff noch guet verghent becommeren off beſetten. Meer weer yemant vn wat thyende dye ſall onſen Burgheren volghen tot Gryet aen die Banck Jnnd nemen aldair van vn dat onſe Schepen aldair wyſen dat ſtede recht is Ten weer ſacke dat ſy ſich anders in Schepen Bryeuen verbonden hedden.

Wert oick dat onſe lyff Burgher en voirſchreuen in anderen Landen beſat off bekommert worden dair ſullen Wy ſy toe beſchudden ind toe beſchermen ind alle vnſe vordenifſe ind gonſte doenn mit vlyt Jnn mit trouwen.

Vort ſoe en ſullenn ons Lyeff Burgheren voirß nyemant ontfangen tot oeren Mitburger ſo en hebben vn nerſt aeprueffi ind beſecht toe voerens acht daeghe lanck dan en ſullen geen eyghen Mannen tot oeren Burgeren ontfangen die ons offte vnſen dyenſtmannen eyghen ſyn off voeghe Luyde het en ſy mit onſer offte onſer Mannen den ſy gehoerich ſyn Wille Jnd orloff.

Vort

Voort meer ſoe verlaeten Wy Jnd verdragen onſen lieven Burgeren voirß alle ſchattunge Jnd bede off ſoe woe ſy genoempt ſyn dairum ſy ons ſchuldich ſullen weſen enſe Lant helpen toe beſchudden ind toe beſchermen binnen onſen Lande Seß Weken op oeren Coſt Ten weer ſacke dat onſe rechte ſoen Ritter worden weer, off dat wy onſe rechte Dochter tot witlicken Hylicke berichten alsdann ſy ons geuen ind ſchencken een Bede die genedelick ind mogelick is, die ſy ons mit eeren ſchencken moegen dairum Wy vn verleent ind gegeuen hebben Water ind Weyde ind geminte, ſy tot her toe gehadt ind gebruyckt hebben ind van aldts gewoentelick tot hier toe is ind geweſt hefft.

Voort meer ſoe wy in vnſer Stat dat Stede-recht gewonnen hefft ind Porteren geworden weren die hebben wanneer ſy een Jair ind Seß weken dair gewoent hebben, oeren vryen willenn all oeren guede dair toe bliuen woenen in ſtede recht toe bruycken plegte, off mit oeren guede weder dair vyt toe varen.

Voort meer off innige nye Hoffſtede geſlaegen, off vytgegeuen wurden in vnſer Vryheit Gryet dairaff ſullen ſy ons Jairlix ind alle Jair tinſen, die hondert ind veirtich voet lanck is ind vier ind veirtich Voet breet is twee honre ind Seſſ Cöelſche penningen alſoe alß men ons geefft van den alden Hoeffſtieden aldair op Sunte Stephanus dach tot midt winter.

Voort meer hebben wy all onſen lieuen Burgheren voirß toe gegeuen ind verleent dat ſy all Jair op Jaerßdach dat ons HEren Beſundinge geheyten is ſonder argeliſt kyſen ſullen Eenen Burgermeyſter Raede Schepen ind Baede ind ander Amptluyde der onſer Voirßſtatt dom hefft ind oer mit ſyn ind wy ſullen vn eenen Richter ſetten ind ſtedighen ind den ſullen wy ſtede halden.

Alle deſe voirßl. punts ind dinghen ſyn geſchiet in antwordt ind tegenwordheit voel Edelre ind Erſamer Mannen Herrn Rutgher van Eueck Johan ind Wilhelm van Hueßden gebroeders Bartolt ind Gherit van Oy gebroeders Henrick van Gennop Jnd Gherit van Rutenborch Geeddelinge Stephaen van Zuylen Theodricus van Wiſſel, Weſſel van Galyn, Jybrant van Ryneren, Euert van der Horſt, Derick van den Venne, Arndt van Nyell, Frans van Benchen, Derick van Brien, Derick van Vanderen, Derick de Monumento, Gherit Dnare, Henrick van Hueſſen ind meer andere. Jnd op dat allet dit voirßl. alſoe gehalden ſall weſen ſtede vaſt ind vnuerbroeckelick gelyck voirß, Soe hebben Wy beide Greue voirß onſe ſegele aen deſen Brief doin hangen mit onſer rechter Wetenheit voir Ons ind onſen Eruen ind Naecomelingen gegeuen toe Calcker Jn den Jair ons Heren Duyſent Twehondert Jnd vier Jnd vyfftich kalendy Marcy.

Deſe tegenwordige Copie is inhaldende dan Woerden geſyn vit principal vnd is vyt den Latyn in dupeſche auergeſat.

(L. S.)

No. XXXIV.

OTTONIS I. Confirmatio Monaſterii Eltenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Otto divina favente clementia Romanorum Imperator.

Notum eſſe volumus quod pro animæ ſuæ remedio Wichmannus Comes in Dominio fidelis noſtræ Imperiali Majeſtati ſupplicavit, per noſtri præcepti paginam ad Eccleſiam in honorem Salvatoris & Sancti Viti Martyris conſecratam in monte, qui dicitur Altina conſtructam & ſanctimonialibus in eodem loco devote famulantibus, concedere atque donare dignaremur. Cujus petitioni propter divinum amorem aſſenſum præbemus ad Eccleſiam Salvatoris & Sancti Viti Martyris in prædicto monte Altinen conſtructam & ſanctimonialibus in eodem loco Deo famulantibus ipſam hæreditatem, quam Wichmannus Comes ipſis donavit, per paginam noſtri præcepti concedimus atque donamus, id eſt Curtem, HELTREN, & FERNOE & VORTHUYSEN & EMBRICK & HAMMA & LYEMERSCHE & RYNHAREN, & RIDICHEM & RINGART & GRESE & HOFLA & THUMNA, LIENDLE, LEYLA, TORVES, Thulii neſt nachelt, & quæcunque in his quatuor Comitatibus ſcilicet HERNESSA, FOMELGA, MERMO TVERINE, MIDAGE prædictus Comes Wichmannus habere videbatur, ſive a nobis illi datum fuiſſet & omnia quæ prædictis videntur pertinere curtibus cum Eccleſiis, ædificiis, mancipiis, terrisque cultis incultis agris, campis, paſcuis, pratis, ſilvis, aquis, aquarum decurſibus, molendinis molendinorumque locis, piſcationibus, venationibus, quæſitis & exquirendis, viis & inviis, exitibus & reditibus, mobilibus & immobilibus rebus omnibusque pertinentiis & adjacentiis, quæ dici vel nominari poſſunt, jure legitimeque pertinentibus, ut jam prædiximus ad præfatam Eccleſiam Salvatoris & Sancti Viti Martyris in prædicto monte Altinen ædificatam & ſanctimonialibus in eodem Deo devotiſſime famulantibus, quatenus melius illas delectet omni tempore, pro nobis atque ſtabilitate regni noſtri miſericordiam Domini attentius exorare, & ut hæc autoritas conceſſionis noſtræ atque do-

nationis firmior habeatur & per futura tempora a ſanctis fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrisque præſentibus & futuris, verius credatur atque diligentius conſervetur manu propria ſubſcripta eam firmavimus & annuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Signum Domini Otthonis magni & invictiſſimi Imperatoris Auguſti Lutgerus Cancellarius advicem Roberti Epiſcopi, Archi-Capellani recognovi atque ſubſcripſi. Datum Tertio nonas Auguſti, Anno Dominicæ incarnationis noningenteſimo ſeptuageſimo indictione tertia decima. Anno regni ſereniſſimi Regis Ottonis treceſimo quinto, Imperii vero ſui nono. Actum in Apulia ad civitatem, quæ dicitur Beutz, in nomine Domini JESU Chriſti Amen.

Et erat ſubſignata, collationata & auſcultata & præſcripta copia, cum ſuo primævo, nec in ſcriptura, nec ſigillo vitiato originali & idem de verbo ad verbum concordans reperta per me Johannem Schetler Fredanum ſacra Imperiali auctoritate publicum & juratum nec non in ampliſſima Eccleſiaſtica Monaſterien. immatriculatum Notarium, quod teſtificer hac manus meæ propria ſcriptura & ſubſcriptione Joan Schetler Fredanus, Notarius præmiſſa vera eſſe ex certa ſcientia atteſtatur ideoque ſe manu propria ſubſc.

No. XXXV.

OTTONIS II. Diploma datum Monaſterio Eltenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Ottho divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Silocis Deo dicatis noſtræ Imperialis poteſtatis benevolentiam impenderimus hoc nobis ad æternæ remunerationis præmia capeſſenda profuturum fore liquide credimus; Quapropter omnium fidelium noſtrorum tam præſentium cognoſcat induſtria. qualiter Wichmannus Comes, cum ejus filia Lutgarda venerabili Abbatiſſa Eccleſiæ ſcilicet in honorem ſancti Viti Martyris Chriſti conſtructæ in loco, qui dicitur Eltnon, quondam pii genitoris noſtri in noſtram actualem præſentism ſcripta, in quibus continebatur, quomodo prædictam Eccleſiam ex ejus benevola conceſſione conſtruxiſſet, & ſuo prædio ad id, quod ejus gratia de ſuo ſibi conceſſiſſet precatusque eſt manſuetudinem noſtram, ut eidem Eccleſiæ ſcripto noſtro hoc confirmaremus, eamque ſub Mon. diburdii noſtri defenſione ſuſciperemus. Nos vero ob amorem Dei & remedium animæ pii genitoris noſtri ceterorumque noſtrorum anteceſſorum, nec non pro noſtræ mercedis augmento paternas mores ſequentes & benignitate ejus conſentientes ita factum decrevimus; Suſcepimus eam in eo tenore ſub Mondiburdio noſtro, quo etiam cætera Monaſteria, Quendenlingenburch, Eſſendia videlicet & Gaudersem, ita ut Dei ancillæ inibi ſervientes cum conſenſu & convenientia Trajectenſis Eccleſiæ Epiſcopi eligentur detur ſe Abbatiſſam poteſtatem habeant conceſſimus. Ad hoc ergo jubemus, ut nullus judex publicus vel quislibet ex judiciali poteſtate in Eccleſias aut loca l. agros ſeu reliquas poſſeſſiones jam dictæ Eccleſiæ, quas nunc infra ditionem Regni noſtri legius poſſidet, vel quæ deinceps in jura ejus divina clementia voluerit augeri ad eas judiciario more audiendas vel freda exigenda, manſiones l. prata facienda, aut fidejuſſores tollendos; aut homines ipſius Eccleſiæ contra rationem diſtringendos, nec ullas redibitiones vel inuſitatas occaſiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat l. ea, quæ ſupra mentionata ſunt, penitus exigere præſumat, niſi advocatus quem Abbatiſſa elegerit ad utilitatem ejus & conſororum ibi Deo Sanctoque Vito Martyri Chriſti famulantium quidquid vero fiſcus noſter exinde ſperare poterit aut Theoloen de piſcatione in pago *Salon* & in fluvio Isla, quod vulgari nomine *Habedol* dicitur, torum nos pro æterna remuneratione prædictæ Eccleſiæ ad ſtipendia ſanctimonialium in ea Deo ſanctoque Vito ſervientium donavimus & largiti ſumus. Et ipſa Abbatiſſa cum omnibus rebus ſuis noſtra fideliter pareat Imperio & ſuo noſtris mondiburdio & defenſione quatenus ipſam ſororesque ejusdem loci pro nobis melius exorare deleƈtet: Et hoc ut noſtræ conceſſionis autoritas pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatem & ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus noſtrisque melius credatur & diligentius obſervetur hoc præſens præceptum conſcribi, & annuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus, quam & propria manu ſubtus firmavimus.

Signum Domini Otthonis Imperatoris Auguſti Williguſt Cancellarius ad vicem Roberti Archi-Cancellarii recognovi.

Datum decimo nono Kalend. Januarii Anno Dominicæ incarnationis noningenteſimo tertio, indictione ſecunda, anno vero regni Divi Otthonis tertio decimo, Imperii vero duodecimo. Actum Neomagi, hæ literæ fuerunt ſubſcriptæ, concordat cum ſuo vero ex omni parte non vitiato ſigillato, quod teſtificor ego infra nominatus Notarius hac manus meæ propriæ ſubſcriptione: Et erat ſubſignatum Joan Schetler, publicus juratus & immatriculatus. Notarius præſcripta vera atteſtatur, ideoque eadem ob

Digitized by Google

ob honorem ſanctæ veritatis, cui teſtimonium dare conſentaneum eſt, manu propria ſubſ.

No. XXXVI.

OTTONIS III. diploma datum Monaſterio Eltenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Otto divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus.

Si loca vel Monaſteria a religioſis perſonis ac Deo devotis conſtructa noſtra Imperiali autoritate corroborare conamur, hoc procul dubio & ad præſentis noſtri Regni ſtatum & ad æternæ beatitudinis præmium nobis profuturum fore credimus. Quapropter omnibus in Chriſto fidelibus noſtris ſcilicet præſentibus & futuris notum eſſe volumus, quomodo temporibus Avi noſtri piæ memoriæ Divi Othonis Imperatoris Auguſti Wichmannus Comes pro animæ ſuæ remedio ſuorumque parentum in quodam loco Altenis dicto Monaſterium & ſanctimonialium congregationem in honorem Domini noſtri Jeſu Chriſti & ſancti Viti, amplifico benignitatis conamine conſtruxit, nec non magnam certæ proprietatis ſuæ partem, cujus nomina infra tenentur, ſimul & benefecit, quod dilectus Avus noſter piæ memoriæ ei conceſſit in beneficium poſtea pro ſervitute ſedula ſibi condonavit in proprium ad edi libenter contradidit Monaſterium ſuamque ipſius filiam nomine Lutgardam exteris monialibus præconſtituit Abbatiſſam, ſuccedente vero tempore cum idem Wichmannus Comes ſemel ad veſperam mortis inclinaſſet, penitusque naturæ conceſſiſſet, altera ſuæ procreationis filia nomine Adela quondam proprietatis jam traditæ partem expoſcens dicensque quod pater ejus ſecundum Saxonicam legem absque ejus conſenſu & licentia nullam potuiſſet facere traditionem totam, patris ſui donationem perduxit in errorem, hujus; itaque ſevitionis perturbatio uſque ad tempus dilecti patris noſtri perdurabat, ipſe noſter caritativus pater eandem contentionis cladem extinguere pro viribus infudabat, & hoc quoad ipſe vitam finivit minime ad unguem uſque perduxit. Exacto autem longo temporis intervallo cum ejusdem Monaſteriis Abbatiſſa prætitulati videlicet Wichmanni filia univerſæ carnis viam intraret, aliaque in ipſius locum Imperialis noſtræ poteſtatis jure accederet, in palatio noſtro, quod dicitur Noviomagum, nimirum juſſimus fieri colloquium ibique ſaltem hujuſcemodi ſeditionis fecimus finem. Baldericus enim prædictæ maritus Adelæ pro noſtra voluntate, exhortatione ſimul & petitione, id ipſum Monaſterium ſua propria ſuæque conjugis manu in noſtrum publice contradidit Mondiburdium. Et ſicut mos eſt laicorum cum fiſtula ab eadem ſemel exivit prædio, ex ratione, uti nos noſtris Regali Imperio ac deſcriptionum præcepto tale libertatis arbitrium eidem Monaſterio perpetualiter condonaremus, qualiter cæteras monialium congregationes videlicet Aſſindio, Quiddenlingenborch & Gauderſem habere cognovimus, inſuper Baldericus omnia ejusdem Monaſterii prædia, quæ prior Abbatiſſæ duntaxat in ſua habuit poteſtate & inveſtitura ad reliquias Sancti Viti ad præſentiam noſtram noſtrorumque plurimorum fidelium conceſſit, tradit atque contradidit, quorum nomina hic ſunt inſcripta Geltmon, Furnon, Hantthuyſen, cum omnibus utilitatibus ad ea loca, juſte & rite pertinentibus, Emrica media pars æque diviſa in Hamnio media pars, Apel, Ternicko media pars, Hervelt dimidia pars, Arnheim media pars, Redinghem media pars, Lyenden dimidia pars, Brummen dimidia pars, Tulendimidia pars, Maeſme dimidia pars, Olbrug dimidia pars, Ratho dimidia pars, Honnepe dimidia pars, Thelden dimidia pars, Tryenden dimidia pars, Putten in loco conſtructo dimidia pars; Adhæc quatuor partes Foreſti Sternewalt in offer Wichey, Mulo, & Subort: In his quatuor Foreſtis cervum & cervam nullam habeant venandi licentiam, niſi verbo etiam ſenſu Abbatiſſæ. Etſi cervus vel cerva de his effugiat foreſtis eos in alias ſilvas ſequi ſit licentia Abbatiſſæ nuntiis in foreſto, in quo Eltena eſt conſtructa, ſingulis annis inter cervos & cervas duodecim fere tribuantur Abbatiſſæ: Ut autem hujus traditionis donatio firma & inconvulſa permaneat poſterior Abbatiſſa nomine Lutgarda prælibatæ Adelæ maritetæ quatuor Curtes nomine Rinharn, Helikaubel, Linthuyſen, Reelo, cum omnibus utenſilibus ad ea pertinentibus in propriam trahendo ad ea recompenſavit quatenus poſthac ſicut prædiximus pacis & amicitiæ, pignus eo permaneat tenacius; hanc igitur idem Baldericus traditionem grate uni fronte recepit, necnon de fidelium noſtrorum ſcilicet Williginſi Archiepiſcopi, Heldeboldi Epiſcopi & Heggebardi Marchionis cæterorumque multorum fidelium conſilio ſicut idem Baldericus donando poſtulavit, eidem monaſterio poteſtative & conceſſimus ut a modo ſicut cætera monaſteria ſuperata libero perenniter fruantur arbitrio. Præter hoc, quicquid prædii Divus Imperator ſemper Auguſtus Wichmanno in proprium donavit, præcipue quæ dicuntur in Nardincklant, Urck, Barbnegas, Otmes prædia inſuper in Friſonibus quicquid Abbatiſſæ in quatuor Comitatibus videlicet,

Hunesio, Fualgo, Merme, Mecheta tributaria, munificentia Avi noſtri recepiſſet nos noſtro deinceps præcepto ad utilitatem Abbatiſſæ & Sororum ibidem Deo Sanctoque Vito famulantium, largimur & concedimus, cum omnibus utilitatibus inſuper dictis, ſimul & in iſta proprietate arcis, ædificiis, terrisque cultis & incultis, agris, pratis, campis, piſcinis, ſilvis, piſcationibus, molendinis, Eccleſiis, viis & inviis exitibus & reditibus quæſitis & inquirendis cunctisque appendicibus quæ dici poſſunt. Nec non ſiſcum & Theolonen de piſcatione in pago Salon, & in fluvio Iſula, quod vulgari numero Hædall dicunt. Et quod dilectus genitor noſter eidem Monaſterio conceſſit, eodem modo pro æterna remuneratione nos contradimus. Et nos adhuc volumus noſtro Imperialique præcepto cunctis noſtris in Chriſto fidelibus firmiter jubemus, ut in eodem monaſterio l. locis ad id pertinentibus nullus Dux, Comes vel Vice-Comes, nullus Marchio vel quilibet Schuldacio, vel alia judiciaria perſona ullum habeat placitum nec parafredes, nec prata faciendas, nec aliud exigatur ſervile ſervitium priusquam ejusdem Abbatiſſæ ſervus in cujuscunque habitet Comitatu alterius Comitis non eat placitum, ſed ad ejus ſolummodo quemcunque Abbatiſſa ſibimet eligere velit Advocatum. Ceterum pro animæ noſtræ expiaculo eidem largiti ſumus Monaſterio, ut poſthac perpetualiter cum ejusdem Monaſterii Abbatiſſa morbo conſumta moriatur, ſanctimoniales inter ſe unam quamcunque velint ſimul conſenſu Trajectenſis Epiſcopi in cujus poſitæ ſunt diœceſi absque mortalium omnium contradictione licenter eligent. Et ut hujus monaſterii ſtatus ab adverſariorum omni incurſione maneat intactus ſicut Wichmannus Comes inſtituit, de eodem Monaſterio ad limina S. Petri Principis Apoſtolorum Romani argenti tot annis libra deferatur. Poſtremo ipſa videlicet Abbatiſſa cum omnibus rebus ſuis noſtro ſemper pareat Imperio & ſub noſtro conſiſtat Mondiburdio, quatenus ipſam ſororesque ejus pro nobis jugiter exorare melius delectet. Et ut hæc noſtræ conceſſionis autoritas obtineat firmitatem & a ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus noſtrisque melius credatur, & diligentius obſervetur, hoc præſens præceptum conſcribi, & annuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus, quod & propterea manu ſubtus firmavimus. Signum Divi Ottonis Magni Imperatoris Auguſti, Hildebaldus Epiſcopus Cancellarius vice Willegiſi Archiepiſcopi recognovi. Datum quinto decimo Kalend. Januarii Anno Dominicæ incarnationis noningenteſimo nonageſimo ſexto, indictione decima. Anno autem tertii Ottonis regnantis, Imperio vero tertio. Datum in Palatio Noviomagi, Amen.

Fuerunt hæ literæ ſubſcriptæ præſens Copia reſpondet in uno tenore & voce ſuo abſque vitio carente ſigillato originali atteſtante hoc ipſum me infra ſcripto Notario, Johannes Schetler Fredanus Notarius præſcripta veriſſima eſſe profitetur, ideoque ſe manu propria ſubſcripſit.

No. XXXVII.

LOTHARII II. Confirmatio Privilegiorum Monaſterii Eltenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Lotharius divina favente clementia Rex ſi loca vel Monaſteria religioſis perſonis a Deo devotis conſtructa noſtra regali corroborare potentia conamur, hoc procul dubio & ad præſentis noſtri Regni ſtatum, & ad æternæ beatitudinis præmium nobis profuturum credimus. Quapropter omnibus in Chriſto fidelibus noſtris, præſentibus ſcilicet & futuris, notum eſſe volumus, quomodo temporibus bonæ memoriæ Othonis primi Imperatoris Auguſti anteceſſoris videlicet noſtri Vichmannus Comes pro animæ ſuæ remedio parentumque ſuorum in quodam loco Eltena dicto, Monaſterium & congregationem ſanctimonialium in honore domini noſtri Jeſu Chriſti & ſancti Viti amplifico benignitatis conamine conſtruxit, nec non magnam ſuæ proprietatis partem, cujus nomina infra tenentur, ſimul & beneficii, quod idem Divus Imperator ei primum conceſſit in beneficium, ſed poſtea pro ſervitute ſedula ſibi donavit in proprium ad id ipſum licenter contradidit monaſterium ſuamque ipſius filiam nomine Ludgardam, cæteris ſanctimonialibus præeſſe conſtituit Abbatiſſam. Succedente vero tempore, cum idem Vichmannus Comes ſemet ad veſperam mortis inclinaſſet, penitusque naturæ conceſſiſſet, altera ſuæ procreationis filia nomine Adela, quartam proprietatis jam traditæ partem expoſcens, dicensque quod pater ejus ſecundum legem Saxonicam absque ejus conſenſu & licentia nullam potuiſſet facere traditionem, totam patris ſui traditionem perduxit in errorem. Hujus itaque ſeditionis perturbatio usque ad tempus, ſecundi Ottonis perdurabat Imperatoris, ipſeque eandem ſeditionis cladem extinguere pro viribus inſudabat, & hoc quoad ipſe vitam finivit, minime ad unguem perduxit: Exacto autem longi temporis ſpatio, cum ejusdem monaſterii Abbatiſſa prætitulati Vichmanni filia univerſæ carnis iter intraret, aliaque ei Senioris noſtri Ottonis III. pio jure ſuccederet, in palatio ſuo quod dicitur Novimgo ſuum juſſit

fieri

fieri colloquium, ibique hujus ſeditionis fecit finem. Baldericus enim prædictæ Adelæ maritus ejusdem pii Imperatoris ex hortatione ad ipſum monaſterium ſua propria ſuæque conjugis ſimul & petitione, manu in Imperiale publice contradidit mendibundium. Et ſicut mos eſt Laicorum ab eodem ſemet exuit Monaſterio & prædio facta feſtuca ea ratione, uti idem Imperator pius, ſuo Imperio & deſcriptionis præcepto tale libertatis arbitrium eidem Monaſterio perpetualiter condonaret, quale cæteras Sanctimonialium congregationes videlicet Aſſendia, Queddenlingenburgk & Ganderſen, habere cognoſceret. Inſuper prædictus Baldericus omnia ejusdem Monaſterii prædia, quæ prior Abbatiſſa, dum vixit, in ſua habuit veſtitura ad reliquias Sancti Viti, in præſentia ſui ſuorumque quamplurimorum fidelium conceſſit, reditusque contradidit, quorum nomina hic ſunt inſcripta: Eltena, ſurvum Werthuyſen cum omnibus utilitatibus & ad Eltena juſte & rite pertinentibus, Embrica media pars æque diviſa. Hamnes pars dimidia, Aladinge pars media, Feloida pars dimidia, Arnhem dimidia pars, Radinchem pars dimidia, Applen, Terrhha pars dimidia, Herwelt dimidia pars, Lechin dimidia pars, Thulo pars dimidia, Arnle pars dimidia, Malſum pars dimidia, Brummen dimidia pars, Olborch dimida pars, Rode pars dimidia, Honnipe pars dimidia, Telden dimidia, Trienden dimidia Eccleſiæ, Putten loco conſtructo pars media. Ad hæc pertinent Quatuor foreſte, Stenrewald, Meſſel, Wechamerlas. In his quatuor foreſtis cervum vel cervam nullus habeat venandi licentiam, niſi verbo & Abbatiſſæ conſenſu. Etſi cervus vel cerva de his effugiat foreſtis, eos in alios ſequi ſit licentia Abbatiſſæ nunciis. Et in foreſto, in quo Eltena eſt conſtructa quotannis inter cervos & cervas duodecim fere tribuantur Abbatiſſæ. Ut autem hujus traditionis donatio firma & inconvulſa permaneat, poſterior Abbatiſſa nomine Lutgarda prælibata Adelæmaritatæ, quatuor Curtes, nomine Rynharo, Helebanbecks, Lynhuyſen Trecklao cum omnibus utenſilibus ad ea loca pertinentibus in proprium tradendo recompenſavit, quatenus poſthac, ſicut prædictum eſt, pacis & amicitiæ pignus eo permaneat tenacius. Hanc igitur ejusdem Balderici traditionem grata & hilari fronte recepit, nec non cum plurimorum fidelium ſuorum, Willegeſi ſcilicet Archiepiſcopi, Hildebaldi Epiſcopi, ſimul & Eggehardi Marchionis multorumque fidelium conſilio, ſicut idem Baldericus donando poſtulavit, eidem Monaſterio poteſtative, ſicut & nos modo concedimus, conceſſit. Ac deinceps ſicut cætera Monaſteria ſupra nominata libero perenniter perfruantur arbitrio. Præter hoc quicquid prædii Magnus Otto Imperator Auguſtus Wichmanno Comiti in proprium donavit, præcepto Curtis, quæ dicitur Nerdinghland, Urck, Berbneger, Otuneus prædia; inſuper in Friſonibus quicquid ſuperior Abbatiſſa in quatuor Comitatibus, videlicet Huneſgo, Sudalgo, Merma, Micheta, tributi a munificentia magni Otthonis recepiſſet. Nos ſicut Divæ ſenior memoriæ & anteceſſor noſter deſcriptionis præcepto ad utilitatem Abbatiſſæ & conſororum ibidem Deo ſanctoque Vito famulantium largimur & concedimus cum omnibus utilitatibus in ſupranominata, ſicut & in iſta proprietate arcis, ædificiis, terris, cultis, incultis agris, campis, paſcuis, ſilvis, venationibus, aquis, aquarum decurſibus, piſcationibus, molendinis, Eccleſiis, viis vel inviis exitibus & reditibus, quæſitis & inquirendis cunctisque appendicibus, quæ dici poſſunt, nec non fiſcum, & Tollenen de piſcatione in pago Salon & in fluvio Iſta, quod vulgari nomine Cœtertal dicunt. Et quod ſecundus Otto Imperator eidem Monaſterio conceſſit, eodem modo pro æterna remuneratione, & nos contradimus. Adhæc volumus, utroque regali præcepto cunctis noſtris in Chriſto fidelibus firmiter jubemus, ut in eodem Monaſterio vel ad id pertinentibus nullus Dux, Comes vel Vice-Comes nullus Marchio vel quilibet Schuldacio, vel alia judiciaria perſona nullum habeat placitum, nec parefradas, nec pratas faciendas, nec aliquid ſimile exigatur ſervitium, priusquam ejusdem Abbatiæ ſervus in cujuscunque habitet Comitatu alterius Comitis non eat ad placitum, ſed ad ejus ſolummodo quemcunque Abbatiſſa ſibimet eligere velit advocatum. Cæterum pro animæ noſtræ ex piaculo eidem largiti ſumus Monaſterio, ut poſthac perpetualiter cum ejusdem Monaſterii Abbatiſſa morbo conſumta moriatur, Sancti moniales inter ſe unam quamcunque velint, ſimul cum conſenſu Trajectenſis Epiſcopi, in cujus poſitæ ſunt Diœceſi, absque mortalium omnium contradictione licenter eligant. Et ut hujus Monaſterii ſtatus ab adverſariorum omnium incurſione maneat intactus, ſicut Wichmannus Comes conſtituit, de eodem Monaſterio ad limina Sancti Petri, Apoſtolorum Principis Romani argenti libra quotannis deferatur. Poſtremo ipſa videlicet Abbatiſſa cum omnibus ſuis rebus noſtro ſemper pareat Imperio, & ſub noſtro Mondibardio, quatenus ipſam ſororesque ejus pro nobis jugiter exorare melius deleſtet. Et ut hæc conceſſionis noſtræ authoritas obtineat firmitatem, & a ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelibus noſtris melius credatur & diligentius obſervetur, hoc præſens præceptum conſcribi, & annuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus, quod & propria manu ſubtus firmavimus, quod etiam

Digitized by Google

etiam jam dictam Eccleſiam beati Viti in beatum Blaſii natale a ... ... Mildenſi Epiſcopo, præſente & favente Trajectenſi Epiſcopo una cum Clero ſuo aliisque quamplurimis ſanctæ Eccleſiæ fidelibus conſecrari mandavimus. De Cenſu noſtro, quem Duisborch habemus, unoquoque anno duo talenta probatæ monetæ donavimus, juvante & precante pia Regina & Conjuge noſtra Rebecca. Datum quarto Idus Aprilis, Anno Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo trigeſimo quarto. Anno quinto Lotharii Regis Edi. Actum Gaeſzilariæ. Hujus rei reſtes ſunt Adelbertus Moguntinenſis Archiepiſcopus, Norbertus Magdeburgenſis Archiepiſcopus, cum aliis decem Epiſcopis, tres Marchiones & alii plerique terræ Nobiles. Subſcriptæ hæ fuerunt literæ, quod præſens copia cum verbo ſuo & non vitiato ſigillato originali in uno tenore & voce per omnia correſpondeat. Teſtificor ego Joannes Scheller Fredanus, ſacra Imperiali authoritate publicus & juratus, nec non in ampliſſima Curia Eccleſiaſtica Monaſterienſi immatriculatus Notarius hac manus meæ propria ſcriptura & ſubſcriptione, Joannes Scheller Notarius ob honorem ſanctæ veritatis manu propria ſubſcripſi.

No. XXXVIII.

Fundatio Monaſterii Vallis Comitis ſ. Greventhal.

NOs Otto Comes Geldriæ, univerſis ad quos præſens ſcriptum pervenerit, æternam ſalutem. Ne res geſta diuturnitate temporis in obſivionem deveniat, neceſſe eſt, ut in ſcripto relinquatur poſteris obſervanda. Sciant itaque præſentes & futuri, quod cum nos ad honorem Dei & gloriosæ Genetricis ejus clauſtrum monialium Ciſtercienſis Ordinis in terra noſtra decreviſſemus conſtituere, & perſonis ibidem exiſtentibus de bonis noſtris in neceſſariis providere. Ne a noſtris ſucceſſoribus vel nobis factum noſtrum valeat imitari ea, quæ ad tanti boni completionem conferre curavimus, præſenti ſcripto duximus exprimenda. Aſſumpto ergo conventu monialium in Ruremunda contulimus eis locum ad manendum in prædio noſtro, Caſtrum videlicet, quod Rota vocabatur, quod nunc VALLEM COMITIS appellavimus, ſitum in Parochia *Aſperden* ſupra fluvium, qui Nirſa dicitur, ubi eis clauſtrum conſtrui fecimus cum piſcationibus adjacentibus a ponte de *Aſperden* inferius usque ad bona de Keldunck, attinentiis ſuis. Curtam etiam noſtram adjacentem, quam quidam Gerhardus a nobis ad annuam penſionem tenuerat, & alia bona ſimiliter, quæ quidam Hermannus a nobis tenuerat in penſione cum torris, paſcuis, ſylvis & aliis attinentiis ſuis. Inſuper penſionem, quæ ſolvebatur nobis de agris in Lempt prope Goch, qui facit ſingulis annis trecenta & duodecim maldera ſiliginis vel circa hoc ad menſuram pacti. Item contulimus eis jus Patronatus Eccleſiæ de Genth in Betua Trajectenſis Diœceſeos : & cum tertia pars decimæ dictæ parochiæ de Genth & de Angeren & de Dorenburg attineat ipſi Eccleſiæ de Genth, & duæ tertiæ partes nobis attinuerunt, contulimus memorato conventui quartam partem decimæ nobis attinentis, ita & cum tertia parte decimæ prædictarum Villarum habeant medietatem totius decimæ ſupradictæ, nos aliam medietatem nobis reſervavimus. Inſuper dedimus eis jus patronatus Eccleſiæ a *Lenthe* & jus patronatus Eccleſiæ de Keſtel Colonienſis Diœceſeos. Præterea cum præfatus conventus quædam bona ſita inter clauſtrum memoratum & pontem de Aſperden, quæ Godefridus de Lynen a nobis tenuit in feudo, ab eodem Godefrido comparaſſet, & idem Godofridus eadem bona in manus noſtras reſignaſſet, & filium hæredem non haberet, nos ſæpe dicta bona cum omnibus ſuis attinentiis memorato conventui tradidimus perpetuo habere poſſidenda. Item quædam alia bona dicto clauſtro adjacentia, quæ Stephanus miles de *Pleczo* a nobis ſimiliter in feudo tenuit, cum ea dictus Stephanus in manus noſtras reſignaſſet, & filium hæredem non haberet, ſimiliter ſupradicto conventui contulimus perpetuo poſſidenda. Et hæc omnia ipſis tradidimus libere & integraliter, prout nobis attinebant. Et ut hæc omnia eis in poſterum ſalva permaneant, & in conceſſa præſentem literam ſuper hoc confectam dicto conventui tradidimus ſigillo noſtro communitam. Acta ſunt hæc apud Gerle ſub hiſce teſtibus, Wilhelmo Comite de Keſſel, Godefrido Domino de Parwys, Wilhelmo Domino de Altena, Rutgero Domino de Grevich, Wilhelmo Dicto Schelling, Wilhelmo de Tiglo, & pluribus aliis. Anno Domini milleſimo ducenteſimo quinquageſimo quinto, menſe Junio.

No. XXXIX.

Diploma fundati Cœnobii Cappenbergenſis.

HEnricus divina favente Clementia IV. Romanorum Imperator Auguſtus, notum fieri cupimus tam præſentibus quam futuris Chriſti fidelibus, quod Godefridus Comes

Digitized by Google

Comes & frater ejus Otto Caſtrum Cappenberg, quod jure Allodiali poſſidebant cum adjacentibus quatuor curiis *Nette, Werle, Heyle, Aſſede*, Deo Patri Omnipotenti & B Dei Genetrici Mariæ, & B. B. Apoſtolis Petro & Paulo Sanctis omnibus ſpe futuræ retributionis animati obtulerunt, tradentes hoc venerabili fratri Nortberto, ſuisque fratribus ſibi ſubjectis eorumque ſucceſſoribus in Canonica Profeſſione ſecundum Apoſtolica inſtituta ibidem degentibus. Nos ipſis fratribus ad Imperiale patrocinium confugientibus traditionem hanc ratam, & inconvulſam permanere ſtatuimus. Decernimus etiam & firmamus ex rogatu eorundem fratrum, quod nullus Epiſcopus, vel ejus Eccleſiæ futurus Prælatus poteſtatem habeat regulam, profeſſionem, inſtitutionem aſſumtam immutare, vel indulgentia laxioris licentiæ corrumpere. Advocatus ibi nullus ſit, niſi quem fratres ipſi unanimiter elegerint, qui ſi incommodus vel inutilis ſit, ſi ſemel, ſecundo vel tertio correptus non emendaverit, alium eligendi liberam habeant facultatem. Hoc & fideles Dei ſcire volumus, quod eidem Godefrido, ejusque fratri pro redemptione animæ meæ ſupradicto Sacerdote pro eis intercedente regiam offenſam condonamus, obſides earum manumittimus, & quicquid cauſæ vel exactionis in ipſos habuimus, vel habere poſſemus, æternaliter poſtponimus. Ad hanc vero noſtram traditionem teſtes idoneos adhibuimus Adalbertum Moguntinum Archiepiſcopum, Fridericum Archiepiſcopum Colonienſem, Hartwicum Ratisponenſem, Ottonem Bavenbergenſem, Brunonem Spirenſem, Hermannum Auguſtenſem, Gebehardum Herbipolenſem Epiſcopum. Alii quoque Principes, Henricus Dux Bavariorum, Fridericus Dux, Simon Dux, Bertolfus Dux, & frater ejus Conradus, Marchio Lupoldus, Engelbertus Marchio, Berengarius Comes. Ut autem hæc noſtræ traditionis auctoritas ſtabilis & inviolata omni permaneat ævo, hanc inde cartam conſcribi, & ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri. Præterea quæcunque poſſeſſiones, quæcunque bona in terris, vineis, mancipiis, cenſibus, decimis, molendinis, aquis, aquarumque decurſibus, pratis, paſcuis, nemoribus, campeſtribus, montibus, collibus, vallibus, aut quibuslibet aliis rebus prædicta Cappenbergenſis Eccleſia in præſentiarum poſſidet, aut in futurum conceſſione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, ſeu aliis juſtis modis poterit adipiſci, omnia ex Imperatoria auctoritate confirmamus, in quibus propriis vocabulis duximus exprimenda Mengede, Curede, Sorbeene, Wiſele, Wesheim, cum manſis & manſionibus & univerſis uſibus ac juſtitiis ſuis. Si qua igitur Eccleſiaſtica ſecularisve perſona hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens contra eam venire tentaverit, indignationis noſtræ pœnam ſentiet. Signum Henrici IV. Romanorum Imperatoris. Philippus Cancellarius vice Archi-Cancellarii recognovi. Data anno Dominicæ incarnationis MCXXIII. Indict. XIII. (alii I.) apud Lobwiſſen, quando Dominus Imperator annulum & baculum remiſit durante adhuc eo anno.

No. XL.

Theodorici Comitis Clivenſis Confirmatio fundationis Cœnobii Averdorpienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Theodoricus Dei munere Comes in Cleve, Arnoldi Comitis & Idæ Comitiſſæ filius, cunctis heredibus meis & univerſis, tam futuris quam præſentibus fidelibus notum facio, quod poſtquam nobiliſſimi Comites Cappenbergenſes, Godefridus & Otto ſua omnia, ſemetipſos Deo obtulerint, in Curtim Weſelenſem ſanctimoniales Chriſto ſervituros transmiſerunt; videntes itaque perverſæ mentis homines poſſeſſionem ejusdem Curtis ad clauſtrales perſonas devolutam, conati ſunt amplam ejusdem Curtis juſtitiam infirmare vel minuere; Denique a ſylva Demmerwald nomine, in qua ex diebus antiquis jam dictæ Curtis in cæteris & pro cæteris cum provincialibus ſemper potens extitit, moliti ſunt quidam, fratres illos quaſi alienos reputare, proinde nos timorem, Dei præ oculis habentes contra hanc injuſtitiam defenſionis noſtræ clypeum levavimus, & ad adverſarios clauſtri nuntios direximus & præſcriptam audaciam repreſſimus. Volumus itaque & præſentis ſcripti autoritate ſancimus, ut prænominata Curtis ex hoc & in omne tempus in ſuæ poteſtatis plenitudine permaneat, quam uſque ad noſtra tempora ex diebus antiquis habuiſſe dignoſcitur, & in jurisdictione & Veſelenſium Sylvarum communione ſupra dicta Demmerwald, in communione quoque earum, quæ trans Lupiam ſunt ſylvarum, ſed & in agris nemoribus nemo fratres illos inquietare, & vel vim vel fraudem eis inferre præſumat, qui ſub noſtræ defenſionis alas confugerunt. In ejusdem Curtis allodia, ſi mortuus quis fuerit non liceat hæreditatem requirenti exigere preces vel annonam, ſed & minuta decima, quæ de nutriendis animalibus provenire ſolet, nec ex ipſa fratrum Curte, nec ex domo inquiri aut dari ullo modo debet. Et quia eosdem Chriſti pauperes

Digitized by Google

ex animo diligimus, hæc & quæcunque ſunt alia eis attinentia banno noſtro confirmamus, mandantes heredibus noſtris, ut & ipſi idem clauſtrum pro reverentia ſanctæ Mariæ Virginis & pro ſalute animarum ſuarum diligant ac defendant. Ut ergo hæc ad poſterorum notitiam perveniant, ſcripturæ hujus teſtimonium ſigilli noſtri præcipimus impreſſione inſigniri ſub notatis teſtibus, quorum hæc ſunt nomina: Adalhartus de Weſenthorſt, Hermannus Pincerna, Rutgerus Bixel, Golachus de Dingde, Balduinus de Caliar, Weſſelinus de Stranckede, Bernhardus de Dulmer, Antonius de Dyaslacken, Rutgerus de Galen, Marcharus de Brechte, Amandus de Tile, & alii multi. Anno ab incarnatione Domini Milleſimo centeſimo, ſexageſimo tertio, regnante Domino Friderico Rom. Imperatore, Adminiſtratore Colonienſis Eccleſiæ Pontificalis Domino Reinaldo Viro venerabili in nomine Domini.

No. XLI.

Vertrag zwiſchen den Graffen von Cleve und der Dochter von Henßberg de Anno 1255.

UNiverſis præſentem paginam inſpecturis N. filius Comitis Clivenſis ſenior ſalutem, cum notitia ſubſcriptorum notum eſſe volumus & teſtamur, quod Illuſtris Vir, Henricus Dominus de Henisberg cum Aleide filia ſua uxore noſtra nobis donavit Caſtrum ſuum Saffenburg, quod ab Eccleſia movet Colonienſ, cum omnibus ſuis appendiciis, Vaſallis & miniſterialibus utriusque ſexus in ea parte Rheni, ibi Saffenburg ſitum eſt manentibus, omnibus vero ex altera parte Rheni manentibus, ad idem Caſtrum ſpectantibus ſibi & ſuis hæredibus perpetuo reſervatis. Inſuper nobis dedit Advocatiam majoris Eccleſiæ Colonienſis cum omnibus juribus ſuis ſicut ipſe tenuit eandem, exceptis bonis & hominibus advocaticiis, ſi qui dictæ attinent Advocatiæ, manentes in ea parte Rheni, ubi Blanckenborg ſitum eſt, quos ſibi & ſuis poſteris reſervavit. Item donavit nobis Advocatiam Bunnenſem cum omnibus ſuis appendiciis, quæ ſunt in ea parte Rheni, ubi Bruna ſita eſt, exceptis omnibus Curtibus, bonis & hominibus Advocatiis, ad eandem advocatiam ſive & quascunque Eccleſias Bunnenſes ac ad altaria pertinentibus, jacientibus aut manentibus in ea parte Rheni, ubi Blanckenberg ſitum eſt, quæ omnia idem Nobilis ſibi & ſuis hæredibus, eo jure, quo Heinricus quondam Comes Seynenſis ſuus avunculus tenuit, dedit hæreditarie ſervanda. Item dedit nobis bona ſua in Atwilre. Prædicta vero bona donavit nobis & uxori meæ prædictæ, & proli noſtræ, ſi quam ex ea genuerimus, hæreditarie poſſidenda, tali tamen interpoſita conditione, quod ſi d. A. Uxor mea ſine prole deceſſerit, nos in eisdem bonis, quoad vixerimus, poſſidebimus uſum & fructum, poſt deceſſum vero noſtrum, eadem bona ad Dominum de Hennesberg vel ad ejus hæredes ſine aliqua contradictione libere devolventur. Dicta etiam bona omnia a dicto Domino de Hennesberg nobis donata non commutabimus per concambium, nec vendemus, nec aliquatenus alienabimus, ſed nobis & noſtris hæredibus, ſicut nobis donata ſunt, integra ſervabimus. Præter hæc, quæ Dominus de Hennesberg excepit, adhuc excepit Dominum militem de Orſebecke, bona de Witenslike cum omnibus ſuis attinentiis, & quinque Carvatas Vini in Keſſenich, Advocatiam de Rodenkirch cum ſuis attinentiis, bona in Grunen, & alia Allodialia, quæ Commitiſſa Seynenſis in ſuis adhuc manibus tenet, quæ poſt mortem ejus ipſi duo H. cedent per diviſionem cum aliis ſuis Cohæredibus; Hæc & omnia jam excepta ſive ſint in bonis ſuis, ſive in hominibus, jacentibus vel manentibus in ea parte Rheni, ubi Blanckenberg ſitum eſt, ad quamcunque pertinent donationem ſive venditionem, ſæpe dictus Dominus de Hensberg ſibi & ſuis hæredibus, ſicut antea hæreditarie in perpetuum reſervavit. Nos igitur eisdem bonis exceptitiis omnibus renunciamus, nec aliquam ſuper ipſis contra domum de Hennesberg & ſuos hæredes nos & noſtri ſucceſſores movebimus quæſtionem, niſi per mortem hæredum ipſius Domini de Hennesberg ad nos & noſtros ſucceſſores rationabiliter devolvantur. Ad majorem igitur præmiſſorum omnium firmitatem, præſentem paginam, Sereniſſimi Domini noſtri, Dni. W. Romani Regis, Patris noſtri, Comitis Clivenſis, fratris noſtri Quæſ. noſtro, & Domini de Heusden & Domini de Oye decrevimus roborari Sigillis. Hujus rei teſtes ſunt G. Comes Seynenſis: C. Dominus de Heusden. B. Dominus de Oye. Th. Dominus de Mörſe. J. Dominus de Batenberg, nobiles Viri E. de Horſt. G. Nuenkirch. H. & G. Fratres de Huckelhoven. Arnoldus de Mullenarck. Theod. de Brackeli. Theod. de Keckbuſch. Reynaldus de Ederal milites & alii quam plures. Datum Anno Domini M. C C. LV. in die Mauricii & ſociorum ejus.

No. XLII.

Digitized by Google

No. XLII.

OTTO Comes Clivenſis univerſis & ſingulis noſtris Civium Conſulibus, Scabinis ac Univerſitatibus Oppidorum & Villarum liberarum terræ ſuæ ſalutem cum effectu. Vobis ſingulis Univerſitatibus & univerſis ſingulariter gratis prohibitione per præſentes diſtrictius inhibemus, ne aliquem vel aliquos de ſervis vel mancipiis utriusque ſexus honorabilibus Viris Decano & Capitulo Eccleſiæ Xantenſis, & eidem Eccleſiæ attinentibus in veſtrum cooppidanum vel cooppidanos recipere vel admittere præſumatis, volentes & mandantes quatenus, ſi quem vel quos ex his ſervis vos recipere contingit, ex tunc, quandocunque infra annum a die receptionis hujusmodi præfati Decanus & Capitulum receptum vel receptos requiſierint, vel requiri fecerint, & eum vel eos ſibi attinere legitime evicerint, receptum vel receptos ſic evictos reſtituatis ſine difficultate qualibet indilate. Datum A. D. MCCCVII. feria 3. poſt Pentecoſten.

No. XLIII.

Belehnung Kayſer Ludewigs Graffen Didrich von Cleve geſchehen Anno 1317.

LUdovicus Romanorum Rex ſemper Auguſtus, Spectabili Viro Theodorico Comiti Clevenſi conſanguineo ſuo dilecto, gratiam ſuam & omne bonum. Tuis exigentibus meritis, & ut nobis & Imperio fortius ad obſequendum & diligentius adſtringaris, Omnia & ſingula bona quocunque nomine cenſeantur, per Engelbertum Comitem de Marca, a Nobis & Imperio, titulo feodali ſeu quovis obligationis modo hactenus habita & poſſeſſa, quibus ipſum propter ſua demerita, nec non ingratitudinis vitium & rebellionem manifeſtam contra nos & imperium habitam, per alias noſtras literas privavimus, de plenitudine Regiæ poteſtatis, tibi tanquam bene merito de ſpeciali gratia conferimus & de ipſis te, auctoritate præſentium inveſtimus, volentes, ut eadem tam tu, quam hæredes tui legitimi de tuo corpore deſcendentes a nobis & Imperio titulo feodali teneatis, & poſſideatis ac etiam recognoſcere debeatis, quodque nobis & ſucceſſoribus noſtris Imperatoribus & Regibus Romanis proinde debita ſervitia faciatis & præſtetis conſuetum fidelitatis & homagii ſacramentum. In cujus rei teſtimonium præſentes conſcribi, ac noſtræ Majeſtatis Sigillo juſſimus communiri. Datum in Heidelberg XI. Calend. Junii Anno Domini Mllo CCC. ſeptimo decimo, Regni vero noſtri Anno tertio.

No. XLIV.

Proſcriptio Engelberti Comitis Marcan.

LUdovicus Dei gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus &c. Univerſi Sacri Romani Imperii fidelibus præſentes literas inſpecturis gratiam ſuam & omne bonum. Indignum eſt, ut bonis ſeu feudis imperialibus debeant, & gaudere, qui ſacramenti fidelitatis Imperio præſtiti immemores, tanquam ingrati in rebellionem contra Imperium ac fideles ipſius ſe erigere non formidant. Cupientes igitur ab Engelberto, Comite de Marca, qui ſe noſtrum ac Imperii inimicum conſtituit, ſe contra honores & nominis noſtri ſtatum inimicorum noſtrorum familiaritati & conſortio adſtringendo, tantæ ſuperbiæ & pertinaciæ materiam amputare, ut punitæ transgreſſionis vindicta aliis tranſeat in exemplum ipſum, cujus exceſſus adeo ſunt notorii, qui tergiverſatione aliqua palliari non potuerunt vel celari, omnibus & ſingulis bonis, quæ ab Imperio titulo feudali, aut nomine pignoris hactenus tenuit, privamus, & privatum remanere decernimus, juſtitia exigente. In cujus rei & noſtræ privationis teſtimonium præſentes conſcribi & noſtræ Majeſtatis Sigillo juſſimus communiri. Datum in Franckenfurt XIII. Kalend. Junii Anno Domini Milleſimo tricenteſimo ſeptimo decimo. Regni vero noſtri Anno Tertio.

No. XLV.

Comitatus Marcan. Translatio in Theodoricum C. Clivenſem.

LUdovicus Dei gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus. Spectabili Viro Theodorico Comiti Clivenſi, Conſanguineo ſuo dilecto gratiam ſuam & omne bonum. Tuis exigentibus meritis & ut nobis & Imperio fortius ad obſequendum, & diligentius adſtringaris, omnia & ſingula bona, quocunque nomine cenſeantur, per Engelbertum Comitem de Marca a nobis & Imperio titulo feudali, ſeu quovis obligationis modo hactenus habita & poſſeſſa, quibus ipſum propter ſua demerita nec non ingratitudinis vitium & rebellionem manifeſtam contra nos & Imperium habitam, per alias noſtras literas privavimus, de plenitudine Regiæ poteſtatis tibi, tanquam bene merito, de ſpeciali gratia conferimus, & de ipſis Te auctoritate præſentium inveſtimus, volentes, ut eadem

Digitized by Google

tam Tu, quam *heredes tui legitimi de tuo corpore descendentes*, a nobis & Imperio titulo feudali teneatis & possideatis ac etiam recognoscere debeatis. Utque nobis & successoribus nostris Imperatoribus & Regibus Romanis perinde debita servitia faciatis, & præstetis consuetum fidelitatis & homagii sacramentum. In cujus rei testimonium præsentes conscribi & nostræ Majestatis sigillo jussimus communiri. Datum in Heydelberg XI. Kalend. Junii Anno Domini Millesimo trecentesimo septimo decimo, Regni vero nostri anno **Tertio.**

No. XLVI.

Grave Diderich von Cleve übergiebt seinem Bruder Johann von Cleve, das Hauß zu Lynne und die Stadt Orsoye

Anno 1319.

Wy Graue Didrich von Cleue, wy dohn kundt alle den ghreuen, die desen Brieff synt ende hörend, das wy Johann von Cleue unse Brueder haben gegeuen, ende geven tot syner Noet das Huyß the Lime ende die Stadt ende Orseye, von der Neppen owart bis an Nüß, mit Mann, ende Dienstmann, ende mit alle dem rechte, dat dair tho gehöert von alß ende also, alß et ouse Fraue, ouse Moder hatt gehalten, bis op dese Tag toe, Vort mehr, so geuen wy Unsen Broder Johann anderhalff hundert Marck Brabenser Pennige, erstlich to heben, ende op te Boeren, vit ouse Tynsen Ende hedde Un's Broder einig gebreck in ouse Tynsen, datt sulde wy eyme voyet titreicken, ende geuen, vit ouse beden, alsó dat he allwege all Jährlicks synt Mertins Miß, soll betalt wesen von dese vornoemende Gelde, Vort mehr so ensal Jan Unß Broder nit mehr Unß erschen von der Grafschafft von Cleve, off dat up die Grafschafft fallen mag, alsó lange, alß wy leven, Vort mehr weert dat wy eenen Eefft-Sohn wünnen, deme sall Johann Unse Broder von der Erfnüß von der Graffschafft nit mehr erschen, ende wehret dat wy geenen Eefft Sohn wunnen, so solle Jan Unse Broder to alle synen Rechte staen, gelyker wepse, als hie stund vor dem tage, dat wy an dit Goed betwyßde tot syne notot ende aller mallicke thot synen rechte. Vort mehr so en sollen wy Johann en geen Wyff nemen, et en sy mit Willen, ende mit Rade Graue Didrich von Cleue ous Broders, Ende werdat wy von der Goddes Gnade Bischop würden, so sulle wy, en so soede wy thohend dit Huiß mit man ende mit Dienste, Unse Broeder dem Graven up dragen, ende weder geven. Vort mehr so bekennen wy Johann, daß ende gelouen das, dat wy dit Huiß, ende diese Herrschap sollen halden von Unsen Broder deme Grauen ende von synen Eruen to rechten Mann-Lehn, Vort mehr so gelouen wy Johann mit guden truwen, ende seckerheit an Ede statt, dit ende alle die vorgesprocken reden ende worden, desen tegentwertigen Briesse the halden, ende nimmermehr te brecken, noch darweder de doin, ende up dat dit vest ende stette blyue; So hebben wy Graue Diderich von Cleue Unse Insiegle gehangen an diesen Brieff tot enem tuge, ende tot einen Wahrheit, ende wy Johann von Cleue tot enen tüge ende tot ener Warreit, So hebben wy unse Insegle dick an desen Breff, ende tho meren tuge Warreit ende Uhrkunde, so hebben wy Grave Diderich von Cleue, Grave von Helckerode, ende Herr Gerhordt von Hurne, dat Sie diese Brieff hebben beseglt, met ehren Segeln, End wy Diderich von Cleue Graue von Halkerode, ende Herr Gerhardt von Hörne an beeden Willen, Erave Diderich von Cleve, ende Johan synes Broders, So hebben Wy Unsre Siegel gehangen an diesen Brieff, alß tot enen tüge, ende tot ener Warheit, ende thot ener Uhrkunde, op dat düßeStücken vast ende stede blyuen. Gegeben ist dieser Brieff am St. Matthäus tage, alß man schreuet im Jahr Unsers Herren, Tusend dreyhondert ende achten Jahr.

No. XLVII.

Testamentum Theodori Comitis Cliviæ ultimi de successione filiarum suarum Reinoldo Comiti Geldriæ Executore.

Anno 1333.

Wy Reinoldt, Graue von Geldern end von Sutphen, maken kond ende kentlich allen Luden, Want en hoghe man ende möhnende Herre Didrick Graue von Cleve onze Lieue Boten begeheert, ende will dat Margeriete Grevinne von der Marck, Elisabeth Browe von Borne, Burggreuinne von Zelandt, ende Maria syne Dochter, onse lieve Nichten na synen ghecruet ende geguet bliuen von seine Voerseider Grafscapen von Cleve und von allen Guede, dat hen to behoeren in der tyd sines Doedes, mare alters soll hi möghen sinen Willen doin, te copen, te vercopen, ende te versetten, syne Grafscap, ende syn Guet, als Huß te doen hefft, Sonder arge list, dat jolen syne vorgenemde Dochter stet Ende fast halden, Ende hur omb heefft hi ons gelouet, in gutten trowen, ende geseckert in Eytstede, dat hie aus tot synen Dochtern Behoeff, onzer lieven Nichten, verschreuen soll doen hulden zeckeren, ende sweren, alle syne Ambtlude von synen Borchen, ende Slotten, die Im suy off diehe hur nae setten sall, tot ewigen toden, dat si ons tot synen Doch-

ter

ter Behoeff onzen lieben Nichten verſcreven Rechte voert aß he von dem liue winen is, ter dort Lenernen zolen ende antworten ſine Borche ende Slotte, ende wer off hie noch eenen wittelecken zone wonne, dien ſondnen ſyne Borche ende ſyne Schlotte leneren. Ende wonne die Greue von Cleve voerſeit noch andere witthaffige Dochtern, ende er ghenen zone. Die Doechter ſouden mit anders ſeynen vorgenandten Dochtern, onſen liuen Nichten ſtaen tot alle Rechte, weret eck ſacke dat die Graue von Cleve vorſeit noch wittaffiig wyff neme, die ſoll hie neaghen nächtighen aen ſinen Guede, als gewöhnlick iſt, ende zedelickh, Vort heben wy den Greve von Cleve onzen lieben bolen verſeit in guten trowen gelouet, ende gezeckert in Eydtſtede, Eſt Sacke, dat wy by der ghenoden von Gode leuen, dat die Greve von Cleve verſchreuen of leuich worde, dat wy rechte Noert ſonder Argeliſt deſe verſeyde Borghe ende Schlotte, aß ſie ouß geleuert ſyn, alß verſchreuen iſt, leuern, zolen ende andtworten ſinen verſchreven Dochtern, ende ſine Graffſchap von Cleve und ſyen quet vor ſeit gelicke te dehlen oder ſinen vorſyden Dochdern by onzen Rade, behaudelcken altoß ſinen wittafftigen Zone, off hi enen wunnen ſoll, all ſynes Rechts Ende im verkonde all diſer verſchreuenen Stücken, hebben wy diſen oppenen Brieff mit unzen zechele bezechelt, Gegeven im Jaer Vnſers Heern Duſend dryhondert dry ende dertich des Vrydachs Unſer Vrouuen toch de men zeit Aſſumtio. &c

No. XLVIII.

Ludovici Quarti Imperatoris Confirmatio Privilegiorum & libertatum Comitibus Clevenſibus conceſſarum Anno 1347.

LUdovicus Quartus Dei gratia, Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, Spectabili Viro, Johanni Comiti Clivenſi, ſuo & Imperii fideli dilecto gratiam ſuam & omne bonum. Multum honor & culmen Romani Imperii dilatatur & ipſius extollitur dignitas, cum fidelium ſuorum bonorum ſtatum & honorum ampliat, ipſisque gratias & beneficia adepta Auguſtali Clementia ſolidat & confirmat. Sane devotionis tuæ merita & fidelitatis votiva deſideria favorabiliter nos inducunt, ut ſupplicationi tuæ, ex ſpirituali noſtra gratia & favore annuere debeamus, tibi omnia privilegia & libertates, quæ & quos tui progenitores a noſtris prædeceſſoribus Romanorum Imperatoribus & Regibus reproactis temporibus habebant, innovamus, approbamus, ratificamus & ex auctoritate Imperatoriæ Majeſtatis confirmamus, mandantes, & firmiter injungentes diſtricto omnibus noſtris & Imperii fidelibus, quocunque nomine cenſeantur, ut tibi eadem Privilegia & libertates firma teneant & inconvulſa, ſicut noſtram indignationem & gravem offenſam voluerint evitare. In cujus rei Teſtimonium præſentes conſcribi & noſtræ Majeſtatis ſigillo juſſimus communiri. Datum in oppido noſtro Manali prima menſis Septemb. Anno Domini milleſimo, trecenteſimo, quadrageſimo ſeptimo, Regni noſtri anno tricesimo tertio, Imperii vero viceſimo.

No. XLIX.

Infeudatio Joannis Comitis Clivenſis mit dem Fürſtenthum Cleve von dem Kayſer Ludewigen *de Anno* 1347.

LUdovicus Quartus Dei gratia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, Spectabili Viro Johanni Clivenſi ſuo & Imperii fideli dilecto gratiam ſuam & omne bonum. Accedentes præſentiam noſtræ Maj. ſtrenui Viri Cono de Huthuſen & Rembato de Landsberg milites, & diſcretus Vir Henricus Capellanus tuus nobis tua parte humiliter & magna cum inſtantia ſupplicarunt, quatenus tibi feoda, quæ progenitores tui Comites Clivenſes a Rom. Imper. Regib. hucuſque tenuerunt, tibi ex ſolita noſtra clementia abſenti, tanquam præſenti conferre dignaremur, præſertim cum tu ad præſens propter nimias terrarum diſcordias, pericula viarum & labores itineris ſumtusque graves expenſarum perſonaliter ad nos venire non poſſis nec præſumas. Nos vero conſiderantes, quoties fidelium noſtrorum juſtus peterit deſideriis annuimus, toties lucrum noſtrum facimus, & bonum Imperii procuramus, ipſos quidem fideles fideliores faciendo, & eorum exemplo ad fidei conſtentiam incitando, tibi feoda, quæ progenitores tui a Romanis principibus præteritis tenuerunt temporibus, ex cauſis & rationibus præmiſſis, per nobilem Virum Theodoricum Comitem Loſenſem, fidelem noſtrum noſtrum dilectum ex noſtra Imperiali Clementia duximus transmittenda, dantes & concedentes eidem Comiti plenam & liberam poteſtatem, ut tibi eadem feoda noſtro nomine & vice conferat, & te de iisdem inveſtire valeat pleno jure, tali tamen modo, & tenore adjecto, ut præfatus Comes Loſens pro nobis & noſtro nomine a te prius exigat & recipiat fidelitatis & homagii juramentum debitum & conſuetum. In cujus rei teſtimonium præſentes conſcribi & noſtræ Majeſtatis ſigillo juſſimus muniri. Datum in oppido noſtro Monaci

prima die menſis Septembris Anno Domini Milleſimo trecenteſimo, quadrageſimo ſeptimo, Regni noſtri anno triceſimo tertio, Imperii vero viceſimo.

No. L.

Infeudatio Joannis Comitis Clivenſis per Carolum Quartum Regem Romanorum Anno 1349.

KArolus Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus & Bohemiæ Rex, Spectabili Joanni Comiti Clivenſ. fideli noſtro dilecto gratiam regiam & omne bonum. Fidelis dilecte, quia tu conſuetæ fidei & indefeſſæ probitatis conſtantiam, quibus erga Sacroſanctum Rom. Imp. hactenus claruiſti, virtuoſo tuæ nobilitatis animo reminiſcens, pro ejusdem Imperii honore, & gloria nuncios & procuratores legitimos ad noſtræ Majeſtatis provinciam deſtinaſti, qui tibi feoda Comitatus tui & alia, quæ ab Imperio dependent, transmitti & deſtinari peterent, tuaque privilegia, libertates, immunitates & gratias, quibus tui progenitores pridem freti ſunt, & tu frueris, confirmari & regalibus literis approbari, nobisque ſpecialiter & expreſſe referrent, qualiter promptus exiſteres, nobis veluti Romanorum Regi & viro Domino tuo homagium & fidelitatis juramentum præſtare & alia quævis facere, ad quæ de jure videreris adſtrictus, ſicut & iidem procuratores tui & nuncius noſtram celſitudinem luculentius informarunt. Ideoque tuæ devotionis accurata ſedulitate penſata, Illum præcipue conſtantis fidei & emeritæ probitatis affectum, quem erga nos & Sacrum geris Imperium, regiæ deliberationis decreto & noſtræ mentis acumine generoſius revolventes, tibi Comitatum Clivenſem & alia quævis pheuda, quæ ab Imperio dependere dignoſcuntur, cum omnibus juribus, jurisdictionibus, honoribus, utilitatibus & quibuscunque pertinentiis ſuis, quibus aut quælibet poſſint aut valeant, ſpecialibus & diſtinctis vocabulis deſignari, prout a tuis progenitoribus Comitibus Clivenſ. hactenus habita & poſſeſſa ſunt, abſenti tanquam præſenti, per honorabilem Wilhelmum Sutatienſ. Eccleſiæ devotum noſtrum dilectum duximus transmittenda. Dantes & concedentes Wilhelmo prædicto plenam licentiam & poteſtatem te de prædicto Comitatu & cæteris feudis ſuis, quæ ab Imperio habere & tenere dignoſceris auctoritate regia, Nobis veluti Romanorum Regi & Sacro Imperio competenti, inveſtiendi, inſtituendi & infeudandi, nec non a te noſtro nomine & vice homagii, fidelitatis & obedientiæ juramentum accipiendi, & alia quævis faciendi, quæ circa præmiſſa vel præmiſſorum oportuna & neceſſaria videbuntur, & ratum habere volentes, ex nunc prout tunc, & ex tunc prout nunc, quicquid Wilhelmus prædictus circa prædicta duxerit faciendum, præſentium ſub noſtræ Majeſtatis Sigillo literarum. Datum Coloniæ Anno Domini Milleſimo quadrageſimo nono, Indictione ſecunda, XI. Kalend. Martii, Regnorum noſtrorum anno tertio.

No. LI.

Diploma Caroli M. Trutmanno Comiti datum.

IN nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Carolus divina ordinante gratia (Stangeflegit *Clementia*). Si Domino Deo exercituum ſuccurrente in bellis victoria potiti fuimus, in illo, & non in nobis gloriamur: & in hoc ſeculo pacem & proſperitatem, & in perpetuo (Stangef. *perpetuum*) futuro æternæ mercedis retributionem nos promereri confidimus. Propterea omnes Chriſti fideles noverint, quod Saxones, quos a Progenitoribus noſtris ob ſuæ pertinaciæ perfidiam ſemper indomabiles, ipſique Deo & nobis tamdiu rebelles, quouſque illius non noſtra virtute (Stangef. *& noſtra virtute*) ipſos & bellis vicimus, & ad baptiſmi gratiam Deo annuente perduximus priſtinæ libertati donatos, & omni nobis debito cenſu ſolutos pro amore illius, qui nobis victoriam contulit, ipſique tributarios & ſubjugales devote addiximus eouſque in fide Chriſtiana retinere optamus, & perſeverare cupimus. Quapropter in illa parte Saxoniæ Trutmannum Virum illuſtrem ibidem Comitem ordinamus, ut reſideat in Curte ad campos, in Mallo publico ad univerſas cauſas audiendas, vel ad recta judicia terminanda. Isque advocatum omnium presbyterorum in Saxonia fideliter agat, ſuper Vicarios & Scabinos, quos ſub ſe habet, diligenter inquirat, & animadvertat, ita ut officia ſua ſedulo peragat. Tandem idem Comes omnia ſibi ſingulariter a nobis præſcripta toto conatu & totis viribus perficiat, & ita memoratus noſter Comes Trutmannus bene ingenuus & ſecurus exiſtat; Et ut iſta ingenuitatis pagina firma ſtabilisque conſiſtat, manu propria ſubſcripſimus, & annuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli Regis Invictiſſimi.

Hildebaldus Archiepiſcopus Colonienſis & Sacri Palatii Capellanus recognovi. Dat. IV. Calend. Octobr. Anno Dominicæ Incarnationis DCCLXXXIX. Indict. XII. Anno autem Regni Domini Caroli XXI. Actum in Villa Trutmanni feliciter. Amen.

No. LII.

Digitized by Google

No. LII.

Confirmatio Imperatoris Ferdinandi I. der Pfandſchafft der vier Reichs-Höfe/ (1) Dortmund, (2) Elmenhorſt, (3) Brackell (4) Weſthoven/ vor Hertzog Wilhelm zu Jülich, Cleve und Berg/ *de Anno* 1563.

WIr FERDINAND von GOttes Gnaden, erwehlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Boheimb, Dalmatien, Croatien und Sclavonien etc. König, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundt, zu Brabandt, zu Steyer, zu Kärnden, zu Crain, zu Luxenburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schleſien, Fürſt zu Schwaben, Marggraf des Heiligen Römiſchen Reichs, zu Burgau, zu Mähren, Ober- und Nieder-Laußnitz, gefürſteter Graff zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfirdt, zu Kyburg, und zu Görtz etc. Land-Graff im Elſaß, Herr auff der Windiſchen Marck, zu Portenau, und Salins etc. Bekennen vor Uns, und Unſere Nachkommen am Reich öffentlich mit dieſem Brieff, und thun kundt allermänniglich, daß Uns der Hochgebohrne Wilhelm Hertzog zu Jülich, Cleve, und Berge, Graffe zu der Marck, Herr zu Ravenſtein etc. Unſer lieber Sohn, Oheim und Fürſt, in glaubwürdigen Schein unterthänigluch fürbringen laſſen, zween Brieffe, ſo weyland von König Albrechten Unſerem Vorfahren am Reiche Hochlöblicher Gedächtniß, über der Pfandſchafft der hernach benannten gedachten Seiner Liebden Vorfahren Pfands-weiſe verſchriebenen 4. Höffe, als nemlich Dortmundt, Weſthoven, Elmenhorſt und Brackell, gegeben worden, und von Wort zu Worte hernach geſchrieben ſtehen, und alſo lauten:

Tenor Oppignorationis.

NOs Albertus Dei gratia, Romanorum Rex ſemper Auguſtus, recognoſcimus univerſis tenore præſentium, declarantes, quod nos Viro Spectabili Comiti Eberhardo Comiti de Marca, fideli noſtro dilecto pro benevolentia, & gratis, quæ Nobis, & Imperio impendit, obſequiis in mille Marcis pagamenti ex liberalitate Regia debitores exiſtimus, & inſuper eidem Ratione OBSEQUIORUM, QUÆ QUONDAM REGI ET ADOLPHO VERSUS MYSSENAM EXHIBUIT in quadringentis Marcis prædicti pagamenti tribus Hallen æſtimatis vel taxatis pro denario obligamur, pro quibus quidem mille quadringentis Marcis dicto Comiti Curias Dortmunde, Weſthoven, Elmenhorſt, & Brakel titulo pignoris aſſignamus, tenendas per ipſum, tam diu, donec ipſi Comiti, vel Suis Hæredibus dicta pecunia per nos vel Succeſſores noſtros in Imperio Romano plenarie fuerit perſoluta. Quodſi dictus Comes per Nos aut Succeſſores noſtros de prædictis debitis expeditus fuerit, eædem Curiæ ad Nos & Imperium libere revertantur: in cujus rei teſtimonium præſentes Literas Sigillo Majeſtatis noſtræ ſignatas dedimus ſuper eo, Datæ in Ulma, decimo tertio Kalendar. Februarii Anno Domini Milleſimo, trecenteſimo, Indictione decima tertia, Regni vero noſtri anno ſecundo.

Sententia Imperialis.

NOs, Albertus, Dei Gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus, ad univerſorum noticiam volumus pervenire, quod, audita & intellecta relatione Walrami de Valckenburg, & Johannes, de Kuyc Dominorum dilectorum noſtrorum fidelium, in quos tanquam in Arbitros, & Arbitratores ex parte Venerabilis Wilgboldi Colonienſis Archiepiſcopi, & nobilis Viri Everhardi, Comitis de Marca, dilecti noſtri fidelis, ſuper bonis videlicet Curia in Tremonia, Curia in Weſthoven, Curia in Brackel, & Curia in Elmenhorſt, de quibus inter eundem Archiepiſcopum, & Comitem de Marca prædictum quæſtio habebatur, quæ quidem bona idem Archiepiſcopus ſibi ex Commiſſione pertinere dicebat, & quæ etiam bona ex adverſo ipſe Comes de Marca ſibi dicebat eſſe obligata in pignore, extitit compromiſſum: judicamus, definimus, & pronunciamus, bona hujusmodi ipſum Comitem de Marca habere & tenere debere, ſicut ſibi ſunt ex cauſa pignoris obligata, dantes has noſtras literas in teſtimonium ſuper eo; Datum in Wetslaria, Anno Domini Milleſimo, Trecenteſimo primo, Indictione decima quarta, ſexta Idus Februarii, Regni vero noſtri Anno tertio.

Und Uns darauff demüthiglichen angeruffen, und gebethen, Daß Wir Seiner Liebden obinſerirte Brieffe als Römiſcher Kayſer zu confirmiren, zu beſtättigen und zu erneuren gnädiglich geruheten. Des haben wir angeſehen ſolch gedachten Unſers lieben Sohnes, Oheims, und Fürſten demüthige ziemliche Bitte, auch die angenehme, getreue, nützliche und erſprießliche Dienſte, ſo weylandt Seiner Liebden Vorfahren, weylandt Unſern Vorfahren am Reiche, Römiſchen Kayſern und Königen, Seine Liebde ſelbſt dem Heiligen Reiche, und Unſerem Löblichen

Hauße

Hauße Oeſterreich in mannigfaltige Wege offt, und willigklich erzeigt, und bewieſen, und hinfüro nicht weniger zu thun unterthänigklich erbietig iſt, auch wohl thun mag, und ſolle, und darumb mit wohlbedachtem Muth, gutem Rath, und rechten Wiſſen obinſerirte weylandt König Albrechts Briefe, in allen ihren Worten, Puncten, Articulen, Clauſulen, Inhaltungen, Meynungen, und Begreiffungen, als Römiſcher Kayſer gnädiglich confirmiret, beſtättigt und erneuert, die auch hiemit von Römiſcher Kayſerlicher Macht wiſſentlich in Krafft dieſes Briefs, und meynen, ſetzen und wollen, daß ob inſerirte Briefe in allen ihren Worten, Puncten, Clauſulen, Articulen, Inhaltungen, Meynungen, und Begreiffungen kräfftig, und mächtig ſeyn, ſtet, veſt und unverbrüchlich gehalten, und vollzogen werden, und gedachter Unſer lieber Sohn, Oheim und Fürſt der Hertzog zu Gülich etc. und Sr. Liebden Erben und Nachkommen Grafen zu der Marck, ſich derſelben alles ihres Inhalts, auch der vier obberührter verpfändeten Höffe mit allen ihren Rechten, und Gerechtigkeiten, wie von Alters Herkommens iſt, freyen, gebrauchen, und genieſſen ſollen und mögen, von Uns und dem Heiligen Reich, und ſonſt männiglich unverhindert: Und gebieten darauff mehr gedachten Unſeren lieben Sohn, Oheimb und Fürſten, dem Hertzog zu Gülich etc. daß Seine Liebden obbemeldte 4. Höffe, Dortmund, Weſthoven, Elmenhorſt, und Brackel in Krafft obinſerirter Pfandts-Brieff und Verſchreibung inhalte, bey Ihren alten des Heiligen Reichs Rechten und Herkommen verthedinge, die auch in keine andere Hände kommen laße, ſondern dermaßen unterhalte und bewahre, damit Seine Liebden, und derſelben Erben und Nachkommen Uns und Unſern Nachkommen am Reiche dieſelbe gegen Entrichtung des Pfand-Schillings wieder abzutreten, und einzuantworten, auch fürter allen und jeden Chur-Fürſten, Fürſten, Geiſtlichen, und Weltlichen, Prälaten, Graffen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Land-Voigten, Hauptleuten, Vizdumben, Vögten, Pflegern, Verweſern, Amtleuten, Schultheißen, Bürgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden, und ſonſt allen andern unſern und des Reichs Unterthanen und Getreuen, was Würden, Standes oder Weſens die ſeyn, von Römiſcher Kayſerlicher Majeſtät hiemit ernſtlich, und wollen, daß ſie offt gedachten Unſern lieben Oheim und Fürſten, den Hertzog zu Gülich etc. und Sr. Liebden Erben, und Nachkommen bey obinſerirten Pfand-Verſchreibunge, und dieſer Unſerer Kayſerlichen Confirmation, und Erneurung unverhindert bleiben, derſelben auch obberührter verpfändeter Höfe geruhiglich gebrauchen und genieſſen laſſen, und Ihnen daran keinen Eintrag, Irrung, oder Verhinderung thun, noch des jemand andern zu thun geſtatten, in keine Weiſe, und Wege, als lieb euer jeden ſey, Unſer, und des Reichs ſchwere Ungnade, und Straffe, und darzu ein Poen, nemlich funffzig Marck lötiges Goldes, zu vermeyden, die ein jeder, ſo offt er freventlich darwider thäte, halb in Unſer, und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil vielgedachten unſerm lieben Sohn, und Fürſten, dem Hertzogen zu Gülich, Seinen Erben, und Nachkommen unnachläßlich zu bezahlen, verfallen ſeyn ſollen. Mit Urkund dieſes Briefs beſiegelt mit Unſerm Kayſerlichen anhangenden Innſiegel: Gegeben auff Unſerm Königlichen Schloß Preßburg, den dreyzehenden Tag des Monats Octobris, nach Chriſti, unſers HErrn, und Seeligmachers Geburth, funffzehn hundert, und im drey und ſechzigſten, und der andern im ſieben und dreyßigſten Jahren.

Ferdinand.

Vice, ac nomine Reverendiſſimi Domini Archi-Cancellarii Mogunt̃ini Vt. Joh. Bapt. Weber.

Ad Mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium.

Haller.

No. LIII.

Pactum Advocatiæ, & Protectionis, zwiſchen Graffen Engelbert von der Marck, und der Stadt Dortmund,

de Anno 1364.

Wy Engelbert, Grave von der Marck, doen kündig allen Luiden, und bekennen in dieſem openen Brieve, dat wy by Gunſt und Freundſchafft hebben te raith unſer Bröndе uns und unſer Erven verbunden, und verbinden mit der Stadt, mit dem Rade, und mit den gemeinen Burgeren von Dortmund, als lange wy Grave Engelbert leven, und lovoten in guten trewen, dat wy öhr Lieff, und öhr Guth beſchirmen ſollt, und wilt, und en trenlicken helpen tegen alle diejene, die nu Er vianden ſyet, und binnen der tydt dat wy levet, er viande werdet, up unſen Schaden eventuir und eigenen Köſten, uytgenohmen in dieſem Verbunde und Freundſchap van unſer wegen dem Römiſchen Ricke, und Ehrſamen, und Edlen Herren, Herrn Wolff, unſen Broder, Ertz-Biſchoff tho Cöllen, Herrn Johanne Biſchoff tho Münſter, Herrn Engelbert, Biſchoff tho Ludick, Herrn Willhelm tho Gülick, Herrn Willhelm von dem Berge, Herrn Johann von Cleve, Herren Göddert von Arnsperg, Herrn von Tecklinborg, Herrn Diederich von Limburg, dem jungen Graven Herrn Bernde, Herrn von der Lippe, Diederich von der Marcke, unſen Broder,

und

und Simon, von der Lippe, unſern Nev, und uthgenommen von der von Dorthmund wegen den Römiſchen Ricke, Herrn Adolff Ertz-Biſchoff von Cöllen, Herren Godderde Grave von Arnsperge, und den Städten Münſter, Oſnabrugge, und Soeſt, und wy, Grave von der Marck vorgemeldt verbinden uns und unſe Erven mit der Stadt, mit dem Raide, und gemeinen Bürgern von Dortmund in Wiſe, und unterſcheide, als hierin geſchrieven ſtehet, dat die von Dortmund ſtillen einen ydlichen doen, und von einen ydlichen nemen von aller Anſprack na Bröndſchop off na rechte, wanth wy von dem Raide off von den Bürgeren von Dortmund nein recht nemen, off en nein recht doen en wollden, des Vpandt ſollen wy ſyn, und wilt thó Hand weßen mit all unſen Ammt-Luyden, de thó der tydt ſind, Item weret Saecke, dat dei jene, dey de von Dortmund verunrechten wollen, er wer ein offt mehr, und ſonderlick unvröndlick werden, ſollen wy und mögen unſe Vpandſchop acht Dage thó vooren kündig doen, were oeck Saecke, dat tuſchen den vorgemeldten Herren off einigen von den Herren, dey wy in dieſer Bründſchap und Verbunde uptgenohmen hebt, und der Stadt, und dem Raide, und den gemeinen Börgern von Dortmund, jenigerley Kyve, Krieg, Oploop weyſt off orlingen opſtanden, binnen der tydt dat wy leve, warm wy der von Dortmundt mächtig ſind thó rechte, en wollen uns dan de Herren off de Herr des nicht hören, ſo en ſollen wy, und alle, dey under unß in unſem Lande geſetten ſind, der Herren ſo ein off mehr, mit behülplick, noch forderlick weſen, ſunder Argeliſt. Maer wy und de unſe ſollen, und wilt der Statt, dem Raide und gemeinen Bürgern von Dortmund gehandhefftig weſen ſunder Argeliſt. Vort vellet dat jenig Menſche in unſer Lande, hedt jenige Saecke weder jeniaen Bürger von Dortmund, die ſoll noch Lyff, noch Guth anderer Borgeren hindern off beſetten, Mee alleine des Menſchen Lieff, und Guth dat die Sacke tegen gret, und von dem fall die Klager nehmen ein anvertget Rechte. Vort ſo wylle wy, und laven in deſem Brieve ſtede und veſt thó halden, dat de Raid, und gemeine Borger von Dortmund mogen mit oren Guth, mit ehren Gefinne ſecker, und vro in unſern Geleide, in unſern Lande, Stede und Veſtene kommen, darinnen weßen, und durch unße Land, und Herſchap fahren, und teven, und weder kommen ohne jenige Handhynder, idt en were dat wey Broecke, dat dey Betten na Recht off na Genaden, Vort welle wy, dat ſo wanner, und wo dicke de Börger von Dortmund off ohre Helper eine Vollginge doen willt op eere Vpanden, dat de Börgere, und ere Helpere mogen alſo dicke ſicker teyen durch unſe Land, und unſe Gerichte, worden auch unſe Amt-Luyde de dar thor tydt weren unde unſere onderſaethen darum geeſchet von den Borgern von Dortmund off von ohren Helperen, ſo ſollen ſey mit eres ſelves Lyven, und mit unſen gantzen Lande den von Dortmund und ohre Helper Liff und Gut beſchirmen, und mit Glockenſchlagen mit unſen gantzen Lande den von Dortmund und ohr Helper Liff und Guth beſchirmen, und en treulicken helpen. Vort worde der Borgeren von Dortmund ein off mehr gefangen, off er Guth genommen, dat ſullen unſe Ammt-Luyde, dey thó der tydt ſind, und unß underſaeten mit unſen gantzen Lande kehren na all erer Machten, ock ſall uei von unſen underſaten der von Dortmunder Vpande huſen off haven. Ock ſo verbinden wie unß unſe leven, ſo wanner, und wo dicke de von Dortmund reyſen willt, dat dan ſo welck von unßen Amtlanden geeſchet wert von en, dat dan dey mit ſines ſelvel Lyve, und alſo viel wapenden Luyden, als he hebben mag, off mit unſen gantzen Landen eene nachfolgung doen op ehre Vpanden; Up dat alle dieße vorgemeldte Stücke des thó bet gewart und gehalten werden, ſo wellen wy, dat alle unſ. Amtluyde, de thó der tydt ſeyn, komen thó Dortmund in der Stadt, und ſollen loven in guten Trenen, ſtede und veſt thó halten dem Raide, und den Börgerern von Dortmund, alſo dieſe vorgemelde Stücke und Puncten na aller erer Macht; und dat deſe vorgemeldte Stücke deſto ſester gehallten werden, ſo hebben wy von unſentwegen geſatt unſern leven Bröndt Herrn Hermann von Ventenlinck, Ritter unßen Amtman von Unna, und Diederick von Werckminckhauſen, unßen Droſten thó Wetter, welche tweo ſollen mit tweyen Börgermeiſtern de thó der tydt thó Dortmund ſind, vollen Macht hebben thó lickene thó verſchlechtene, und thó eindene na rechte off in Brandſchoppe binnen der Stadt Dortmund alle Ding de thó rechtvertigen ſind von allen Sacken de vorgemelden ſind, und wereth dat der Tweer unſer Bröndt vorgemeldte ein off ſie beyde, off de in er Stede geſet werde off geveget, wo dicke dat geſchehe, alſo dicke ſollen wy binnen den neiſten 14 Nächten der einen andern off twee alſo gude in ohr Stede weder ſetten, ſondern Wederſpracke. Alle Argeliſt utgeſatt in allen des Dingen; als einen Tuge der Warheit, und Veſtung aller dieſer vorgemeldten Puncten, So hebben wy Engelbert, Grave von der Marck vorgemeldt, vor uns und unſe Erben unſe Grote Siegel doen hangen an dieſem Brieff. Datum Anno Domini 1364. feria quarta poſt feſtum B. Matthiæ Apoſtoli.

No. LIV.

Pactum Advocatiæ **zwiſchen Adolphen Greven to Cleve, und to der Marck,** *item:* **Gerhard von Cleve Bröder, vor Sie und Ihre Erben mit der Stadt Dortmund, biß dat an die Statt 3000 Golltgülden wieder erlegt ſullen ſyn.** *de Anno* 1400.

WY Adolph, Greve to Cleve, und to der Marcke, Gerard von Cleve Broders, doet kundig allen Luyden, und betüget apenbarlicke in deſen Breyve, dat wy um Gunſt und Vrundſchap hebbet by Rade unſer Vrunde uns verbunden und verbindet vor uns, und unſe Erven tho der Statt, tho dem Rade, und tho den gemeinen Bürgeren to Dortmunde, dat wy eder eynich von unſer Vyande neyner Wyß werden en ſollen, und wy und unſe Erven ſolln Er Liff, und Er Gud truwelicken beſchermen in unſern Landen, dewile wy Adolp Greve to Cleve, und to Marcke, und wy Gerard von Cleve, ſyn Broder vorgemelt beyde oder eynich von uns levet, und dey tyt deße Vrundſchop und Verbindniß wart, na alle unſer Macht ſonder Argeliſt, utgenommen in deßer Vrundſchop, und deßen Verbunde von unſer wegen dat Romeſche Nicke, alſo weret dat eyn Romeß Keyſer off eyn Romeß Koninck vyant worde der von Dortmunde und myt ſyns ſelves Lyve in Weſtphalen qveme, und uns dan Helpe to eſchede op dey Stadt von Dortmunde, ſo mochte wy ene helpen op dey Stadt von Dortmunde, dewyle Hey in Weſtphalen were, und darmede en ſolle wy tegen deße Loffte, und deßen Brieff nicht gedaen hebben, und wanner hey in Weſtphalen nicht en were, ſo ſoll deße Brieff in all ſynre Macht blyven. Vort weer eymand eyn eder mer von unſen underſaten, dey in unſen Landen wonaffti̇g weren, dey der von Dortmunde vyant worden, offte an dey von Dortmunde gewalt ferden ane Bede, und von en neyn recht nemen en wolde, qveme dan dat tho Beden tuſchen den von Dortmunde und den ghenen, wanner wy der von Dortmunde mechtig weren tho rechte, der Vyande ſolln wy und alle unſe Amt-Lunde werden, und en truwelicke derup helpen myt alle unſer Macht op unße eigene Koſt, Win, und Verluſt, ſunder Argeliſt, binnen den neyſten veirteyn Nachten darna, wanner dey von Dortmunde uns dat to eſchet, byt alſſo lange, dat en des Gewallt weder daen, und gerichtet werde, und recht von en nemmen, Iten ſy mit willn der von Dortmunde, wer ock ſacke, dat eymant eyn eder mehr von unſern underſaten dey in unſern Landen wonhaffti̇g ſin, Vyande worden, der von Dortmunde offte gewalt an ſey kerden ane Bede, dey er ſlotte, Gud offte er Erven umb Behulpes weiln eymande verſatt offte verkofft hede, op dat Slott, Gud, eder Erve ſolle wy en helpen mit alle unſer Macht, op unſe eigen Koſt, Win und Verluſt ſonder Argeliſt bynnen den neiſten veirteyn Dagen, wanner dey von Dortmunde uns dartho eſchet, iten were dat dey Mann, dem dat Slot, Gud eder Erve geſat offte verkofft were, mit ſynen eden ſick affnemen wolde bynnen den veirteyn Dagen vorgemelt, dat dey Sacke, eder Kop nicht geſcheyn en were umme Behelp der genre, dey Vyande weren der von Dortmunde ſunder Argeliſt, ock en ſollen wy eder unſe Underſaten der von Dortmund Vyande nicht huſen, nech haven myt unſen Worten ſonder Argeliſt, betegen ſey dar wen mede, dey mach ſin Unſchuldt darver doen, hedde dat oick weg gedaen, dey ſoll en darver thoen, wes hey en mit rechte plichtig iß, hedde wy des neyne Macht, worden dey von Dortmunde des eder der Vyande, dat ſolle wy en myt alle unſer Macht op unße eghene Koſt, Wyn, und Verluſt truwelicken ophelpen, bynnen den neiſten veirteyn Nachten darna, wanner dey von Dortmunde uns dartho eſchet, byt alſſo lange dat dey den von Dortmunde doen, wes ſey en mit rechte plichtig ſeynt, alls vorgemelt ſteit. Vort vellet dat welck Menſche in unſern Landen offte anders eymant hedde eynigerleye Sache weder eynigen Berger von Dortmunde, dey ſal nech Lyff, nech Gut andere Borger von Dortmunde, hindern, bekümmern, nech beſetten mit unſern Gerichte, mer allene des Menſchen Lyff, und Gut dar dey ſacke enthegen geet, und von dem ſall dey Kleger nemmen eyn unvertoigt recht. Vort worde dar en boven eymant beſat offte bekümmert in unſen Landen, der neyne ſacke wolde en were, wanner uns dey von Dortmunde dat kundig dvit, ſo ſall dey Beſettinge, oder Kummer qvyt ſyn ſunder vertoch bynnen den neiſten vierteyn Nachten darna ſonder Argeliſt. Vort were eymand dey ſyns ſelves Gerichte hedde binnen unſer Herſchoppie eder Landen, dey dey von Dortmunde darmede verunrechten wolde, wanner Wyde von Dortmunde mechtig were, tho rechte, ſo ſelle wy en dar truwelicken to helpen ane Bede, dat en dat Unrecht nieder doen werde, und en hedde wy des neyne Macht ferden, dey von Dortmunde an dey icht, ſo en wille wy eder eymant von unſer wegen ſey darane hinderen ederletten nynerleye Wyß ſunder Argeliſtmer wy, und dey unße ſollen, und willn engehengigh dar tho weſen ſunder Argeliſt, hed ock eynich Menſche in unſen Landen eynigerleye Sacke, to der Stadt von Dortmunde to ſegen und neymande beſunder an engeinge, dey en ſall neynen Borger eder eymand dey dar binnen wonaffti̇g iſt, darum Lyff, oder Gud beſetten oder bekummern, ſunder dey ſall nemen binnen Dortmunde vor den genen, dey dar von unſer und der Stadts wegen, von Dortmunde tho geweigt ſynt, na Anſpracke und weder Antworden, ſo viele als dey wyſet das Recht ſy, und dat ſal men dem wedervaren laten binnen den neiſten dren veirteyn Nachten darna, und wat dey vorgemelt, vor recht wyſet, en geſchebe des nicht binnen den neiſten maende darna, ſo ſollen dey von Dortmunde twee von ehren Vrunden von dem Rade dar to macken, dey unvertoigt binnen Dortmunde in eynen eitſame Herberge komen, dar ſey dey gheyne yn wiſet, dem dey ſacke angeet, und leeſten eyne Maent und wan dey Mant umme kommen were entweder vore em des dan nicht, ſo ſolln ſey ener twee ute dem Rade von eren Vrunden macken to den tween tiven in derſelben Herbergen to leeſten, und dey weir dar nicht ut der Herberghe to komen, eynigerley Wys, eme en ſy wederfahren, alſſo voile als dey gene dey von unſer und der Stadts wegen von Dortmunde dar tho

geweig

geveig synt, geviſet hebn, it en ſy myt ſinen Willen. Vort ſo wille wy, dat dey Raid und dey gemeyne Borger van Dortmunde, und dey in ere Statt wonaſtig ſynd, mogen myt eren Gelde, und myt eren Geſinde, offte ein Jelick beſonder ſecker, und vrey in unſern Landen, Stede und Veſte kommen, darinne weſen, und der unſze Lande und Herſchoppe varen, und teyen, und wederkomen ane eyniger hande hinder, it en were, dat hey breecke, dat dey betterde na Rechte off na Genade. Vort wy unſze Amt-Lude eder eymant van unſzer wegen en ſollen den ghenen, dey dey Stadt van Dortmunde verfucken willn aff offte tho te vören nynigerleye wyſz darane hyndern, eder letben, mer wy und dey unſze ſolln ſey vredelicke aff, und tho laten tyen, it en were dat ſelvyn alſo gelegen were, dat wy des Korens, dat in unſen Landen weſet, ſelven bedroffen, ſunder Argeliſt, offte dat dey gene, dey Dortmunde verſochten, unſze entſegene Vyande weren, offt dat wey gebrocken hed, dat dey betterde ſunder Argeliſt, Vord hedn dey von Dortmunde eynige Vyanden nu der tyt, offte dey ſey hier namals kregen, by unſzen Bevedagen, by unſern underſaten nicht en weren, den en ſal neyn Behelp noch fordernisze ſcheve in unſzen Landen, van uns offte van den unſzen, offte von genen, der wy macht hebt, myt unſzen wetten und ſey und ere Helper megen dey in und dor unſze Lande ſoicken, und ſchedigen alſſo dicke, als ſey des to done hebt ungehindert van uns und den unſze, mer wy und die unſze ſolln, und wilt der Stadt und dem Rade und dem gemeinen Borger, und eren Helpern gehengig geweſen, ſunder Argeliſt; wer ock ſacke, dat eymandt in unſzen Landen geeſchet worde vor dem Gerichte tho Dortmunde, dey verbodhnige, und dey eſchyne ſal men in unſzen Landen eutfaen, alls von alden gewontlick hefft geweſt. Vort wert, dat dey Raet von Dortmunde offte eynigh van eren Borgeren mit eynigen, dey ere Borgere weren, offt dey ere Borgere geweſen hedde, twiſt hedde offt kregen hyr namals twiſt, in wat wyſe dey twiſt opſtonde were offte opſtande, der Lude und des Guden en ſoln wy, oder en wiln, und eder eymant van unſzer wegen inniger wyſz underwynnen oder verdedingen thegen dem Rait von Dortmunde oder tegen einigen Borger ſunder Argeliſt. Vort ſo en wille wy na Datum dyſz Brieffs neinen Landvrede macken op diſz ſiden des Rins in Weſtphalen mit einigen Heren, oder Steden, dewile wy lewet, dey van Dortmunde en komen darmede yn, alſſo veer, als ſey willt. Vort ſtönde einigerleye ſacke up tüſchen uns und unſen underſaten, und den van Dortmunde, dey unverbreivet weren van uns dar heb will veir van unſzen Bruden van unſzer wegen tho gevoigt Herr Herrman van der Recken, Herrn Herrmann van Witten, Herrn Wenemar Dücker, Rittere, und Dederick van Swansbelle, welck veir ſollen myt veir Borgermeiſtern in Dortmunde nüe und alt vulle Macht hebben, det ſacken to licken, und to verſlichten, und to verendene binnen Dortmund na Rechte off in Vrundſchap binnen den neiſten dreen veirteiln Nachten, utgeſacht wat an der van Dortmunde gerichte drepet. Vort weer ock, dat gebreck were an den achte vorgemelt, alſſo dat ſey alle acht ſementlicke by eine nicht en qvemen, ſo ſolle doch ſes offte veier aicke vele an beiden ſiden vulle macht hebben, to loken to verſlitten und to endene bünnen Dortmunde na Rechte, offte in Vrundſchoppe, alls porgemelt ſteit. Vort were ock dat der veier ein offte meer offſiwig worde, dey wir dar tho gheveigt hebbet, offte einen andern in er ſtede wolden ſetten, alſſo dicke als dat geſchehe, ſo ſollen wy einen andern guden Mann weder in dei ſtede ſetten, bynnen den neiſten veirteln Nachten da na, des Gelicks in der ſelben wiſe mogen dey von Dortmund ock doen. Vort ſo erkennen wy Adolph, Greve tho Cleve, und tho der Marcke, und wy, Gerard van Cleve, Broder vor Uns, und unſe Erben, dat dei Borgermeiſtere, Raitt, und gemeinen Borgere der Stadt Dortmund vorgemeldt umb deſze Vrundſchop, und diſz Verbundes willn, uns an reiden Gelde gelent habt drey duſent gude ſchware Rynſche Gulden, gud van Golde, und recht van Gewichte, in deſzer Wiſe, dat wy und unſe Erven ene deſz Vruntſchop und die Verbund treuwelick holden ſollen, als deſze Brief inhelt, byt to der tyt, dat wy den Borgermeiſtern, Rade und den gemeinen Borgern to Dortmunde drey duſend Gülden, alls vorgemelt ſind, weder hebben gegeven, und betalt binnen der Stadt to Dortmunde vorgemelt, und wan wy en dat vorgemelte Gelt betalt hebn, ſo ſolln wy, und unſen Erven deſze Vruntſchop, und dit Verbunt en nochtans darna ein Jair neſt volgende treuwelicke holden in aller Wiſe, als deſze Brieff inne helt. Vort ſo wille wy, dat unſze Amt-Lude, alle dei nu ter Tyt ſint, offte hiernamals binnen unſzen Levedaghen unſze Amtlude werden ſoln, komen to Dortmunde in dei Stadt binnen den neiſten viertein Nachten, wanner dei von Dortmunde uns darthо eſchet, und ſoln ſeckern in guten truwen, und mit opgerichteden Vingeren, und mit geſtaveden Eyden to den Hilgen ſweren, dem Rade van Dortmunde alle vorgemeldte puncte, und ein itlick beſunder, ſtede, und vaſt to halden, dewiele ſi Amptlude ſint ſunder Argeliſt. Vort ſo erkenne wy Adolph Greve to Cleve, und to der Marck, und wy Gerard von Cleve Bröder vor Unſ und Unſen Erben, dat wy alle Artickel und Puncten, und er itlick beſonder in guden truwen geſeckert hebt, und in Ede Stadt gelovet hebt, ſtede und vaſt, und unverbrocklicken tho holden in aller Wiſe und forme, als vor in deſen Brieve geſchreven ſtait ſunder Argeliſt. Vort wy Borgermeiſtere, Rait, und gemeinen Borger der Stadt van dem Hamme, und wy Borgermeiſtere, Rait, und Gemeine Borgere der Stadt van Camen, und wy Borgermeiſter, Rait, und Gemeine Borgere der Stadt to Unna, und wy Borgermeiſter, Rait, und dei Gemeine Borgeren der Stadt to Iſſernlöen, und wy Borger-

Digitized by Google

meister, Rait, und dei Gemeine Borgere der Stadt to Lünen, erkennet, dat wy der van Dortmunde Vyande nicht werden en soln, dewile dat den Borgermeistern, Rade, und den Gemeinen Borgeren to Dortmund drey dusent Gulden vorgemelt nicht en sint betalt, und dit Verbunt waret, alls dese Briev inne helt, und hier tho heb wy dei Rait van dem Hamme van unser, und van unser gemeinen Borgere wegen tho gevoigt Wenemar der Narden, Aelff von Swene Gnerde, Briedach gebeiten dei Ruiter, und Diderick Mülhorst, und wy dei Rait von Camen, van unser, und unser Gemeinen Borger wegen, hebt gevoigt Gerde Koepmanne, Godicke Dudinck, Hermann Hagelstein, und Gottschalck Lemegauwe, und dei Rait von Unna, van unser, und unser Gemeinen Borger wegen hebt gevoigt Ludicken van Ilsenen, Theman van Buyren, Arnd Stocheler, und Ludicken Kenen, und wy dei Rait van Jsermlöen, und unser van unser Gemeinen Borger wegen hebt gevoigt Bertolt van der Portzen, Henrick ter Megede, Henrick Zelter, und Claes Wasmode, und wy dy Rat von Lünen van unser und unser gemeinen Borger wegen, hebt gevoigte Lamberte Wegner, Henricke Frausont, Berende den Loer, und den innerlicke Everde van Welcken Juwelcken veier van ere Stadt, und ere Gemeinen Borger wegen gelovet, in guten, in truwen gesecket, und mit opgerichdeten lyfflicken Yngern, und mit gestayeden Eyden ten Hilgen gesworen hebt, truwelicke, stede, und vast tho holden alle Artickel, und Puncte, und eyn bisonder, dat en unße gnedige Here, Herr Adolph, Greve to Cleve, und to der Marcke, und Juncker Gerard van Cleve sin Broder vorgemelt, vor sick und vor ere Erven in deßen regenwordigen Breyve besegelt hebt, Ock so erkenne wy Adolph, Greve to Cleve, und to der Marcke, und wy Gerard van Cleve Brodere vorgemelt vor Uns, und vor Unße Erven weirt dat dei twintig vorgemelt, dey dei stede van eremwegen gevoigt hebt by Nonnen Ham, Camen, Unna, Jsermlöen, und Lünen wellick offlivig worden, dewile dey Tyt diß Verbündniß waret, wanner dey van Dortmunde uns darum maen doet, so solle wy dat tho verwaren, dat der Stadt, dar des gebreck ane were, einen andern guden Man vth erem Rade dar tho voigen, also dicke, alls en des noit were, dei van ere Stadt, wegen under derselven erer Stadt Jngesegel seckere, und swere alle deße vorgemelde Puncte, als dei gene gedaen hed dei dar afflivig worden were, ock were sacke dat einich ungelucke gesche an deßen Breyve, also, dat der Segele einich to qvetzet, eder tho broicken werde, offte dat hei hole krege offte gekrencket wode, darmede en sall deße Brief nicht gedelget syn einige wys, und sal allicke wol in all synre Macht blyven sunder all Argelist. Jn Orkonde, Vestinge und Bekentniße alle deßen vorgemelt Artickele, und Puncten hebn wy Adolph, Greve tho Cleve, und tho der Marcke, und Gerard van Cleve, Brödere vorgemeldt vor uns und unße Erven unße Jngesegele mit unser Nitschop an deßen Briev doen hangen, und wy Borgermeister, und Rait der Stede vorgemelt hebt to merer Vestinge, und Bekäntniße unßer stede Jngesegelt an deßen Briev gehangen. Datum Anno Domini Millesimo Quadringentesimo, in Vigilia Ascensionis ejusdem.

No. LV.

Pactum Advocatiæ, & Protectionis renovatum zwischen Herzog Johann dem Ersten, Graffen zu der Marck, und der Stadt Dortmund, *de Anno* 1468.

Wy Johann van Goids Gnaden, Hertogh van Cleve, und Greve van der Marcke, doin kont allen Luyden, und betuygen apenbairlick, in desen Brieve, also wilner die Hoigeboren Fürst, onse lieve Here und Vader, Her Adolph, Hertogh van Cleve, und Greve van der Marcke, den Gott genaide, in vürtyden der Stadt Dorptmunde vrüntlicke Verschryvonge, und Verbunteniße gedaen hevet gehadt vür sich, und seine Erven, doin so oen teertyt gelernt hebn dry dupsent Oeverlansche Rynsche Gülden op virwerde van weder betalunge derselben Sommen Geltz, wanneir anse Her und Vader off syne Erven der Verschrivinge und Verbünteniße affwesen wolden, die oen dan noch nyet weder betaelt en syn, als wy by den Brieven, die sich noch darauff hebn, onderwyst syn, so hebn wy nu umb Gunst, und Bruntschap vort mitter selver Statt ind dem Raide, und gemeinen Bürgern van Dorptmunde, ind sy mit ons to hebn, oen die Verschryvonge, ind Verbunteniß vürgemelt by Raide onße Vründe vereyet, ind ons verbonden, ind verbinden averniß desen Brieff vür ons, und onse Erven, to derselver Stadt, dem Raide, ind to den gemeinen Bürgern to Dortmunde, als dat wy oer viande neynerwys werden sullen, ind wy, ond onse Erven sullen oer Lyff, und oer Guet truwelicken beschermen in onsen Landen, dewiele wy leven, ind die Tyt dese Bruntschap ind Verbonde waert, na alle ons Macht sonder Argelist, uytgenommen in dessen Brundschap und Verbonde van onß wegen dat Roemische Rycke, also weirt dat eyn Roymsch Köninck vyant würde der von Dorptmunde, und mit syn selves Lywe in Westphalen qveme, ind ons dan hülpe to eyschede op die Statt van Dorptmunde, so mügten wy oen dan helpen op die Stadt von Dorptmunde, dieweyle Hy in Westphalen were, und darmede en sullen wy tegen dese loeffte in desen Brieff nicht gedain hebn, Jnd wanneir hy in Westphalen niet en wer, so sall desen Briev in alle syne macht bliven. Voirt wer ymant eyn off mere van onsen Ondersaiten, die in onsen Landen wonachtig wer, die daer van Dorptmunde vyant würde, offte an die van

Dorp-

Dorpmunde Gewallt keirde an vede, und van oen geyn Recht nemen en wolde, qveme dat den toevoen ruſchen den van Dorpmunde ind den ghoenen, wanneir wy der van Dorpmunde mechtig wern to Rechte, der Vyande ſullen wy ind alle onſe Amtlüde werden, ind oen truwelick dairop helpen mit alle onß Macht op onſe eigene Koſt, Gewinne, ind Verluęß, ſonder Argliſt binnen den nechſten vierten Nachten dairnae, wanneir die von Dorpmunde ons dair toe eiſchen, bis alſo lang, dat oen die Gewalt wederdaen ind Gericht werde, ind recht van oen nemen id en ſy mit Willen der van Dorpmunde. Were eick Saicke, dat ymand eyn off mehr van onſen Onderſaiten, die in onſen Landen wonachtig ſyn, vyande würden der van Dorpmunde offte Gewalt an ſy kerden ayn Vede, die oer Slott, Guede offte oer Erve um behülpes willen ymande verſatt, oder verkocht hebn, op dat Slott, Guett off Erve ſullen wy oen helpen mit alle ons Macht, op onſe eygene Koſt, Win, und Verluęß, ſonder Argeliſt, binnen den neeſten verteyn Daigen, wanneir die van Dorpmunde ons dairdoe eyſchet. Jden wer, dat die Man, den dat Slott, Guet off Erve geſatt offte verkocht wer, myt ſynen Eyden ſick affnemen wolde binnen den verteyen Daigen vurgemeld, dat die ſaicke off koop nicht geſchein en were an behulp der ghoenre die vyande werden der van Dorpmunde ſonder Argeliſt. Dick en ſullen wy offte onſe Onderſaiten der van Dorpmunde Vyant niet huyſen, noch haven mit onſen Weten ſonder Argeliſt, betegen ſy dayr ymand mede, die mag ſyn Onſchult dair vür doin wes hy oen mit Recht plichtig is, hede wy des geyne Macht, würden die van Dorpmunde des oder der Vyande, dair ſullen wy oen mit alle onß Macht op onße eigene Koſt, Win, und Verluiß treuewelicken ophelpen binnen den neiſten vierteyen Nachten darnae, Wanneir die van Dorpmunde ons dair to eyſchet, biß alſo lang, dat die den van Dorpmunde doen, wes ſy em mit Recht plichtig ſint, als vürgemelt ſteet. Vort vellet, dat welck Mynſche in onſen Landen offte anders ymand hedden einigerleye ſaicken tegen enmigen Bürger van Dorpmunde, die ſall noch Lyff, noch Guet andere Bürger van Dorpmunde hinderen, bekümmeren, noch beſetten, mit onſen Gericht mer allein des Mynſchen Lyff, und Guet, dair die ſaicke tegen geyd, Jnd van den ſall die Cleger nemen ein onwertwigt Recht, vort würde dair en boven ymond beſait off bekümmert in onſen Landen, die geyn Saickwalde en wer, wanneir die van Dorpmunde dat kundig doin, So ſall die Beſettinge offte Kommer gvyt ſyn, ſonder Vertwich hynnen den neiſten veirtein Nachten dairnae ſonder Argeliſt. Vort wer ymant, die ſyn ſelffs Gerichte hedde binnen onſen Herſchappen affte Landen, die de van Dorpmunde dairmede veronrechten wolde, wanneir wy der von Dorpmunde mechtig weren, to rechte, ſo ſuyllen wy oen dair truwelicken doe helpen ayn vede, dat oen dat Onrecht werderdaen werde, Jnden hebn wy des geyn Macht, keirden die van Dorpmunde an die yet, ſo en willen wy off ymant van onß wegen ſie daran hinderen off letten in geinerley wys ſonder Argeliſt. Mer wy ind die onſe ſullen ind willen oen gehengig daie toe weſen ſonder Argeliſt. Hed dick ennich Menſche in onſen Lande einigerleye Saicke tot der Statt van Dorpmunde, to ſeggen, ind Nimant biſonder an en gienge, die en ſall geynen Bürger off Nymande, die dair hynnen wonachtig is, doin Lyff off Guet beſetten off bekümmeren dan die ſall nemen binnen Dorpmunde vür den ghoenen, die dair van onße in der Statz wegen van Dorpmunde toegeüegt ſint, na Anſpraicke, ind wederantwerde, ſo voele als die wiſet, dat recht ſy, ind dat ſal men den wedervaaren laiten binnen den neeſten dryen veirtein Nachten dairnae, ind wat die vürgemelt vür Recht wyſet en ſchege des nyet binnen der neeſten Maent dairnae, ſo ſullen die van Dorpmunde twee von eeren Vrienden van dem Raide dair toe macken, die overtaigt binnen Dorpmunde in eyn eirſame Herberge komen, dair ſy die ghoene in wiſet, den die ſaicke angeyet, ind leyſten eine Maent, ind wanneir die Maent omkommen wer, en wedervoer oen des dan nyet, ſo ſullen ſie einer twee vyt den Raide van oeren Vrienden maicken to den tween, in derſelben Herbergen to leiſten, Jnd die veir dair nyet vyt der Herbergen to kommen, emigerleye wys, oen en ſy wedervaren alle voele als die Ghoene, die van ons ind der Stadts wegen van Dorpmunde dairto gevuegt ſynt, gewyſet hebn, Jden ſy mit ſonen Wille. Vort ſo willt wy, dat bei Rait und gemeine Burger van Dorpmunde, und die in oere Statt wonachtig ſyn moigen mit oeren gude, ind mit oeren Geſynde, offte ein jelick beſunder ſecker, ind vry in onſen Landen, Stede, ind Veſte kommen, darinnen weſen Jnd doin onſe Lande, ind Herſchape vaern, ind ryen, ind wederkomen ayne einiger hande hinder, Jden wer dat wye brockte dat die beterden na rechte off na Gnade. Vort wy onſe Amtlüde off ymant van onß wegen en ſullen den ghoenen, de die Statt van Dorpmünde verſuecken willen, aff offte to vuern neynerley wys daran hinder, offte letten, mar wy in die onſe ſullen ſy vredelick aff, und toe laiten thyen. Jden wer, dat ons darſelve alſſo gelegen wer, dat wy des Koirns, dat in onſen Landen weßet, Selver bedrofften ſunder Argeliſt. Vort hedn die van Dorpmunde ennige Vyande nu der tyt, off tie ſye hyernamaels kregen bey onſen Levedaigen, die onſe Onderſaiten nicht en weren, den en ſall gein Behülp noch Vordernis geſchien in onſen Landen van ons offte van den onſen, offte van den ghoenen, der wy Macht hebn mit onſen Wetten. Jnd ſy in oer Hülper mögen die in ind dair onſe Lande ſuecken, und ſchedigen, alſſo dücke ſy des to doin hebn ongehindert van onß, ind den onſen, mer wy ind die onſe ſullen ind willen der Stadt ind dem Raide, ind den gemeinen Bürgeren, ind oeren Hülpern dairin gehengig weſen ſunder Argeliſt. Wer oick ſaicke, dat ymant in onſen Landen geepſchet würde

vůr den Gericht to Dorpmunde, die verbadinge, in die eyschinge salmen ind onsen Lande ontfaen, als van alds gewoentlick heifft geweißt, vort werid, dat die Raidt von Dorpmunde offte einige van oren Bürgern mit einigen die oer Bürger weren, off die oer Burger geweißt hedn, twist hedn off kregen hiernamails twist, in was Wise die twist opstaende, wer off opstünde, der Lüde off des Gueds en sullen wy off en willen ons off ymant van ons wegen neyngerleyn Wys onderwinden off verdedingen, tegen den Rait von Dorpmunde off tegen emigen oern Bürger sonder Argelist. Vort so en Wyllen Wy na datum diß Brieffs geyn Landvrede machen op dißyde des Ryns in Westphalen mit ennigen Herrn off Steden dienyde wy leven, die van Dorpmunde en komen dair mede in alsø veer sy Willen. Vort stuende ennigerleye saicke, op tüschen ons ind onsen Onderſaiten ind den van Dorpmunde, die onverdrypet weren van ons, dair hebn wy veir van onsen Vrinden van onß wegen toe gewuegt, mit Nahmen Herr Goeßen Ketel Ritter, Aloff von Bodelswinge, Wennemar Hasenkamp ind Henrich Knippingh, Wülcke vier süllen mit vier Burgermeester tho Dorpmünde nye ind aldt volle Macht hebn die Saicke to lücken, in to verſlichtenen ind to verendene binnen Dorpmünde na Recht off in Bruntschap binnen den neesten dryen veirteyn Nachten, vorgesacht wat an der van Dorpmunde Gericht drepet. Vort wer sick dat gebreck wer an den achten vürgemelt, alsø dat sye alle acht sementlich by eyn nyet en qvemen, so sollen doch seß off vier alliewoel an beyden siden vulle Macht hebn to lycken to verslitten, und to eynden binnen Dorpmunde na Recht off in Brundschappe as vürgemelten stekt, vort wer sick dat der veir eyn off meer affliwigh wurden, die vir dairtoe gevuegt hebn, offte eynen andern in oer stede welden setten. Alsø dücke, als dat geschege, so sullen wy eynen andern gueden Mann weder in die stede setten binnen den neesten vierteyn Nachten, dairna des gelycken in der selven Wise mogen die Dorpmunde sick doin. Vort alsulcken Brieff as wilner onse Here ind Vader der Stadt van Dorpmunde gegeven hevet die Gerichten van Brackel, und Herschap von Mengden mit andern Puncten antreffen soll, sick in synre Macht bliven, ind gehalden werden. Vort so bekennen wy, Hertogh von Cleve, und Greve von der Marck vürschreven vür ons, ind onse Erven, dat wy den Bürgermeister, Raide, und gemeinen Bürgern der Stadt Dorpmunde dese Bruntschop, ind dit Verbont truwelicken halden sullen, ind van onsen Amptlüden Steden, ind den onsen halten, as dese Brieff inheft bis der Eyt, dat wy denselven Bürgermeistern, Raide, ind gemeinen Bürgern to Dorpmunde weder doin geven, ind betaelt hebn binnen der Stadt Dorpmunde dry duysent Gulde sware Rynsche Gulden guet van Golde, ind recht van Gewichte die sy in vürtyden wilner onse lieve Her und Vader vürschrieben um des gelycker Verbuntemiß will, geleent hebn gehadt so vürschrieben steyt, Ind wanneir wy onse Erven off Nachkomlinge die Betalinge des Golds vürschrieben gedain hebn, as vürgeschrieben is, so sullen wy im onse Erven dese Bruntschap ind dit Verbont oen nochtant eyn Jair dairna neistvolgen truwelicken holden in aller wyse, as dese Brieff inhelt, Dick wer saicke, dat emnich Ongelick geschege an desen Brieff, so dat der Segele emnich to geyst off to bracken würde, off dat he hole Krege off gekrenckt würde, dat mede en fall dese Brieff nicht gedelliget son ennigerley wys, ind sall gelicke wael in alle syner Macht bliven sunder all Argelist, alle Aeticken, ind Puncten ind eyn yglick besunder hebn wy Johann van Gaids Gnaden Hertogh von Cleve, und Greve von der Marcke vürschriben in gueden truwen für ons, onße Erven, und Nakommelingen vürschrieben geseckert, und in eydstatt gelavet stede, vast, und unverbrecklick to halde in aller Wyse, und forme, as in desen Brieff geschrieven steet, ind allet sunder Argelist. Ind hebnen orkonde, Vestinge, und Bekentniß alle deße vürschrieben Articulen und Puncten vür ons, onse Erven, und Nakommelingen ons Ingesegel mit onß rechter Witschap an desen Brieff doen hangen, ind hebben gehenten ind bedalen unßen Amptlüden und Vrienden, mit Namen Hern Goeßen Kettler Ritter unsen Landdrosten as Landes van der Marcke, Aloff van Bodelswinge, onse Amtmann t[illegible]ne, Wenemar Hasenkampt, onsen Amptman to Bouchum, ind Henrich Knipping onsen Amptmann ten Hamme, dat sy oer Segele to meirre Getuychniß oick an desen Brieff gehangen hebn, deß wy Goeßen, Aloff, Wenemar, und Henrich vürschrieven bekennen ind van geheite unses gnaidigen Hern vürschrieven gerne gedaen hebn. Gegeben in den Jair onsers Herrn. M jjjj CLXVIII. op Sent-Peters Dag ad Cathedram.

No. LVI.

Renovatio Pacti Advocatiæ, & Protectionis zwiſchen Hertzogen Johann dem Zweyten zu Cleve, und der Stadt Dortmund *de anno* 1481.

WY Johann ꝛc. doin kondt allen Lueden, und betuegen apenbairlick in desen Brieve, alsø wylner die Hoigebare Fürste unse lieve Here ind alder Vader Herr Adolph, Hertough van Cleve, Greve van der Marcke, ind na synen Doede wilner die Hoigebaren Fürsten unse lieve Here, und Vader Heer Johann Hertough van Cleve, und Greve von der Marcke, den GOtt beyden

beyden Gwaiden, in vürtyeyden der Stadt Dortmunde frunticke verſchryvinge van Verbünt-
niß gedain hebn gehabt vür ſich, und oire Erven, dair umb ſy unſen alden Vader ter Tyt geleent
hebn dry duyſent Overlenſche Rynſche Gülden up Bürwerden van weder betaelinghe derſelven
Sommen Geltz, wanneir dieſelve unſe alde Vater off ſyne Erven der Verſchrivinge, und Ver-
buntenis afwiſen wolden, die oen dan noch niet weder betaelt en ſyn, als wy by den Brieven, die
ſy noch dair afhebn, und erwyſet ſyn, ſo hebn wy nu um Gunſt ind Vrundſchop wy mit derſelver
Statt, ind dem Raide, ind gemeinen Bürgeren van Dorpmunde ind ſy mit uns to hebn, een die
Verſchrievunge ind Verbuntenis vürgemelt, by Raide, unſe Vrunde eick vernyhet, ind uns
verbunden, ind verbinden avermitz deſen Brieff vür uns, ind unſe Erven to derſelven Stadt, to
dem Raide, ind to der gemeinen Bürgeren to Dorpmunde, als dat wy oir Vyande geyner wyß
werden ſullen, ind wy, und unſe Erven ſullen oer Lyff, ind oer Gut truwelicken beſchermen in
unſen Landen dietwyle wy leven, ind die Tyd der Vründſchop ind verbundt wehrt, na aller unſer
Macht ſonder Argeliſt: nitgenommen in dieſer Vrundſchop und Verbunde van unſet wegen dat
Roemſche Rocke, alſo weirt dat eyn Roemſch Käyſer off eyn Roemſch Koinnick Vyant weirde, der
van Dorpmunde ind mit ſyn ſelves lieve in Weſtphalen qveme, ind uns dan hulpe to Hepſchede up
die Statt von Dorpmunde, ſo mucht wy oen dan helpen up die Stadt van Dorpmunde, die wyle
hy in Weſtphalen weir, ind dairmede en ſullen wy tegen dieſe Loeffte, ind deſen Brieff nichts geda-
ue hebn, ind wanneir hy nyet in Weſtphalen en weir, ſo ſell deſe Brieff in alle ſynre Macht blie-
ven. Voirt weir ymant eyn off meir van unſen underſaiten, die in unſen Landen woenachtig wer,
die der van Dorpmunde gewallt keirde ain vede ind dan oen geyn Recht nemmen en wolde, qvemne
dat dan to beden tüſchen den van Dorpmunde ind den geynen, wanneir wy der van Dorpmunde
mechtig weren, to Recht, der Vyande ſullen wy ind alle unſe Amptlüde werden, in den truwelicken
darup helpen mit alle unſe macht, up unſe eigene Koſt, Gewinne, und Verliß binnen vierteyn
Nächten dairnae, wanneir die van Dorpmunde uns dair to heiſchen biß alſo lange, dat oen die
Gewalt weder dain ind gerichtet werde, ind recht van oen nemen, idt en ſy mit Willen der van
Dortmunde; weer eick ſaicke, dat ymandt eyn off mehr van unſen underſaiten die in unſen Landen
woenaftich ſey, Vyande wurden der van Dorpmunde, off gewalt oen ſy keirden aen Rede, ind
die oir Sloitt, Guet, off Erve umb Behülps will ymant verſatt, offt verkoft hedn, up dat Sloit,
Erve off guet ſullen wy oen helpen mit alle unſe Macht up unſe aygene Koſt, Gewynne und Verluys
ſunder Argeliſt bynnen den neeſten vierthien Daigen, wanner die van Dorpmunde uns dair to ey-
ſchen, iden were, dat die Man, den dat Sloitt, guede off Erve geſatt off verkofft were mit ſynen
Eyden ſich afnehmen wolde, bynnen verteyen Dagen vürgemelt, dat die ſaicke of koepe niet geſchiet
en wer umb behulpe der goenne die Vyandt weren der van Dorpmunde ſunder Argeliſt. Welchen ſol-
len wy off unſe underſaiten der van Dorpmunde Vyandt noch huyſen, noch haeven mit unſen We-
ten ſonder Argeliſt, betegen ſy dair ymant mede, die mag ſyn Onſchult dair vür doen, hed dat eick
ymant gedain, die ſoll oen eick dairvür doin wes hy myt rechte plichtig is, hedde wy des geine Macht,
woirden die van Dorpmunde des eder der Vyande, dar ſullen wy oen mit alle unſer Macht up unſe
eigenen Koſt, Gewinn ind Verliß truwelicken up helpen binnen den neiſten Verteyn Nächten
darna, wanne er die van Dorpmunde uns dairto erſcheit biß ſo lange dat die den van Dorpmun-
de doen, wes ſy oen mit recht plichtig ſind, als vürgemelt ſteit: Voirt wellet, dat wellick Menſche
in unſen Landen offte anders ymant hedde enicher leyde ſaicken tegen einige Bürger van Dorpmunde,
die oin ſoll noch Lyff, noch Guet aender Bürger van Dorpmunde hindern, bekoemmeren, noch
beſetten mit unſen Gerichte, mer allein des Mynſchen Lyff, und Guet dair die ſaicke tegen geit, und
van den ſoll die Kleger nehmen ein unverteigen Recht: Voirt werde dar en Boven ymand beſaet
off bekoemert in unſen Landen, die genne ſaicke wolde en weren, wanneir uns die van Dorpmunde
dat kondig doin, ſo ſoll die Beſettinge off koemer qvyt ſyn, ſonder vertouch hynnen den neiſten vier-
thein Nachten dairna, ſonder Argeliſt. Voirt wen ymant, die ſelves Gerichte hedde bynnen un-
ſen Herrſchappen ofte Landen, die die van Dorpmunde mechtig weren to rechte, ſo ſullen wy oen
dair truwelicken to helpen ain vede, dat oen dat Onrecht weder doin werdt, in den hedden wy des
geyne Macht kerden die van Dorpmunde an die yet, ſo en Willen wy off ymant van unſentwegen
ſy dair an hindern off letten in geynerley Wyß ſonder Argeliſt: Hed ouch einich Menſch in unſen
Lande einicherley Saicke tot der Stadt van Dorpmunde to ſeggen, ind nimande diſunder an en
genghe, die en ſoll geinen Bürger off niemandt die dair hynnen woenafftig is, dair ainb Lyff, off
Guet beſetten off bekoemmern, denn die ſall nemen binnen Dorpmunde van den ghoenen, die dair
van unſer ind der Stadtwegen van Dorpmunde to geweyst ſint, na Anſpracke ind weder Antwort
ſo vele as die wyeſet, dat rechte ſy. Ind dat falmen gen Wederſaeren Laiten binnen den neiſten
drien veirteyn Nachten dairna, ind wat die bürgemelt vür recht wyſet, en ſchege des nynet bynnen
der neiſter Maent dairna, ſo ſullen die van Dorpmunde twee van oeren Fründen van den Raide
dair to maicken, die unverteigt binnen Dorpmunde in eyn einſame Herberge koemen, dair ſy ghei-
ne inwyſet, den die ſaicke angeyt ind leyſten eyn Maendt, ind wanneir die Molend umb koemen
wer, en wederſoir oen des dan nyet, ſo ſullen ſy entwee vit dem Raide van oeren Fründen totten
tween in derſelver Herberge to leiſten, ind die vier dair nicht vyt der Herbergen to koemen einigerley

Wyß

Wyß on en ſey wederfahren, alſo voele als die ghenne die van uns und der Statt wegen van Dorpmunde daar tee gewuegt ſyn, gewyſet hebn, iden ſy mit ſynen Wille: Voirt ſo willen wy, dat die Rait ind gemeine Borger van Dorpmunde ind in oire Stadt woenaffig ſyn, moegen mit oerem Guede ind mit oeren Geſynde, ofte ein jgelyck beſunder, ſecker und vry in unſen Lande, Stede ind Veſte koemmen, daar in Weſen und doir unſe Lande und Heirſchappen vaeren ind theen, ind werderkoemen aen einiger Haende hinder, iden wer, dat wy Broecke, die dat Beterden na recht off na Gnaide. Voirt wy unſe Amptlude off ymant van unſent wegen en ſullen den geynen, die die Stadt von Dorpmunde verſynckenWillen af of toe to veeren gewerley Wyß, darng hinderen off letten, meer wy ind die unſe ſullen ſy vredelick of ind to laiten theen, iden wer, da uns dat ſelven alſo gelegen were, dat wy des Korns, das in unſern Lande weſſet, ſelves bedürfften ſonder Argeliſt: Voirt hebden die van Dorpmunde enige Wyande unter Tyt, of die ſy naemals kregen by unſe levedaigen, die unſe Underſaiten nicht en weren, den en ſal kein Behulp noch Vorderniße geſchien in unſen Landen van uns of van den unſen, of van den ghenen, der wy Macht hebn, mit unſen Wetten, ind ſy ind oire Hülper moigen die in ind doir unſe Lande ſuycken, ind ſchedigen, ſo dücke ſy des to doin hebn ingehindert van uns ind den unſen, mer wy ind die unſe ſullen ind wyllen der Stadt, dem Raide, ind den gemeinen Bürgeren ind oeren Hülperen deir ingehengig ſyn, ſunder Argeliſt: Weir dick ſaicke, dat ymant in unſen Landen geheyſchet würde vür dem Gerichte zu Dorpmunde, die Verbodynge, und heißlinge ſoll men in unſen Landen untſaen, als dat van aldten gewontlick hebet geweſt: Voirt weir idt, dat die Rait van Dorpmunde off enigen die oer Bürgere weren, of die oer Bürger geweſt hetten twiſt hed, in wat Wyſe die twiſt upſtainde were, of upſtunde, der Lynde in des Gutz enſullen off en Willen wy uns noch ymant dan unſentwegen nennige Wys unterwenden off verdedigen gegen den Rait van Dorpmunde of tegen enigen oeren Bürgern ſonder Argeliſt: Voirt ſo en Willa wy na datum deſes Brieffs ghenne Land-Brede maicken up dyßyde Rons in Weſtphalen mit einigen Herrn off Steden, die wyele wy leven, die van Dorpmunde enkomen darnieder in, alſo verre ſy wyllen: Voirt ſtünde einigerleyde ſaicke up tuſchen uns und unſen Underſaiten, ind den van Dorpmunde, die unverbrievet weren van uns, dair hebn wy vier van unſen Brunden van unſentwegen to gewegaht mit Naemen Jaſpar Torck, Wennemeir Haſen, Kampff, Henrick Knyppink, ind Derrick Mallin Kraide, wilke vier ſullen mit Bürgermeiſter, to Dorpmunde nye ind alt Vollmacht hebn, die ſacken to luckene, und to verſlichten, ind to verevnden binnen Dorpmunde na recht off in Brundſchappen binnen den neiſt drie vierthein Nachten, vorgeſatt, wat an der van Dorpmunde Gerichte drepet. Voirt wer dick dat gebreck an den achten bürgemelt, alſo dat ſy alle achte ſementlich by ein nicht en qvemen, ſo ſullen ſeß off vier allicke vole an beyden ſiden volle Macht hebn, to wycken, to verſlichten, ind to evnden binnen Dorpmunde na Recht off in Brundſchappen, alls vurgeſchreven ſteet. Voirt wer oick dat der vier ein off mere affſtwich worde, die wy dair to ghewuigt hebn, off einen anderen in oirre Stede wolde ſetten alſo dücke, als dat geſchege, ſo ſullen wy einen andern gueden Mann int die Stede ſetten, binnen den neiſten vertthein Nachten dairna, deß gelir in derſelver Wyſe moigen die van Dortmunde oick doin: Voirt alſulcken Brieff, als willner unſer allder Vader der Stadt van Dorpmunde gegeven hebet, dat Gericht van Brackell ind die Herſchap van Mengede mit andren Punthen antreffende, ſall oick in ſyne Macht blieven, und geholden werden: Voirt ſo bekenne wy, Hertough van Cleve, ind Greve van der Marcke, vürgemelt vür uns ind unſe Erven, dat wy den Bürgermeiſtern, ind Raide, ind gemeinen Bürgern der Stadt Dorpmunde deſe Brundſchap ind die Verbunt truwelicken holden ſullen, ind van unſen Amptlüden, Steden, ind den unſen doin helden, als deſe Brieff inhellt, bys der tyt, dat wy denſelven Bürgermeiſtern, Raide, ind gemeinen Bürgeren to Dorpmunde weder doin geven aff betallt hebn bynnen der Stadt Dorpmunde, drye duſend gnede ſwaire Rinſch Gulden, guede van Gollde, ind rechte van Gerwichte, die ſy in würtyden willner unſen lieven Here, ind alder Vater vürgemelt, um deſer gelycker Verbuntenieß will geleent hebn gehaidt, ſo veirgeſchrieven ſteyt, ind wanner wy, unſe Erven off Nackoemen die Betaelinge des Geldes gedaim hebn, as vürgemelt is, ſo ſullen wy, ind unſe Erven, deſe Brundſchap ind die Verbont oen nochtant eyn Jair dairna neiſt volgent truwelicken holden in aller Wyeſe, as deſe Brieff inhellt, Dick wer ſaicke, dat ennich Ongelück geſchege an deſe Brieff, ſo dat den Segele ennich to qweſt of to brocken worden, of dat die holle Krege off gekrenckt worde, dairemede en ſoll deſe Brieff niet gedeiliget ſyn enicherley Wyß, ind ſoll gelicke wael in al ſynre Macht blieven, ſunder Argeliſt. Alle Articulen, Puncten, und ein jgelick beſunder hebn wy, Johann van Gaids Gnaden, Hertough van Cleve, ind Greve van der Marcke vürgemelt in guden truwen vür uns, unſen Erven, und Nackomelinge vürgemelt geſeckert, ind in Ende Statt gelaevet, ſtede, vaſt, ind unverbreckelick to halden, in aller Wyſe, ind ferme, as in deſen Briev geſchreven ſteyt, ind aller ſonder Argeliſt, ind hebn in Orkonde, Veſtinge, ind Bekentniß alle deſe vürgemeldt Articulen, ind Punthen vür uns, unſe Erven, ind Nakoemelingen unſe Ingeſegel mit unſer rechter Wiſſchap an deſen Briev doin hangen, ind hebn gehaten, ind bevalen unſen Amptluden, und Brunden nyt Namen Jaſper Torck, unſen Amptman tat Unnae, Weinemer Haſekamp, unſen Amptmann tot Bouchum, Henrick Knyppingk, unſen Amtman then Hamme, ind Derick Mallin Kraide unſen

Digitized by Google

unſen Amptman tot Wetter, dat ſy der Segele tot merre Getuichenis ock an deſen Briev gehangen hebn. Des wy Jaſper Weinemer Henrick, ind Derick vürgemelt bekennen, ind van geheite unſen gnedigen Heren vürgemelt gerne gebain hebn. Gegeven in den Jaeren unſers Herren Duyſent CCCC LXXXI. tertia feria poſt Symonis & Judæ Apoſtolorum.

No. LVII.

Pactum Renovatum zwiſchen Johann dem Dritten, älteſten Sohn zu Cleve, Hertzogen zu Julich, und Berge, und Graffen von der Marck, und der Stadt Dortmund, wegen der Vogdey und Schutzgerechtigkeit, de Anno 1513.

WY Johann ꝛc. Doen kundt allen Luiden hiemit: Alſo die Hochgeborn Fürſten Weyland Hertogh Adolff, und Hertog Johann van Cleve, und Greven van der Marck, unſe Burāldern, den GOtt Allmächtig beyden gnädigh ind barmhertzig erſchienen will, und darnae die Hochgebohrn Fürſte, unſe werde, ind freundliche liebe Herr, und Vader, Herr Johann Hertogh van Cleve, Greve van der Marck, und Catzenellenbogen, in vürtyden und biß noch mit der Stadt Dortmund in freundlicher Verſchreivinge, ind Verbündniß ſtaen, die düren, und weren ſoll, biß ter tyt, unſe lieve Her ind Vader uns, oder ietzundt wy als Greve van der Marck oder unſe Erven, ind Nakommen, der vorgemeldten Stadt Dortmund beben wedergeven und vergnoigen doen drie duſent ſware Reichs-Gulden, gut van Golde, und uprecht van Gewichte, und dit allet na lnydt Brieve, und Siegel, und inſonderheit nae den leſten, die unſen lieven Herren, und Vader, Hertzogh van Cleve, und Grave van der Marck ꝛc. Vurſt gemelt darup verlehnet, und gegeven han Worden tho Worden hiernach geſchreven folgende alduß ludende.

Wy Johann van GOttes Gnaden ꝛc. So dan unſe lieve Herr, und Vader, Hertogh van Cleve vürſchreven uns unlanx tot unſer Beſtädung und Vollführung unſers Hillichs mit der Hoichgeborn Fürſtinnen, unſer Werden lieben Haus-Frauen, und Gemahl, Fraue Maria, gebohrne Hertogin van Gülich, und van dem Berge, Gräwin van Nabensbergh ꝛc. dat Land van der Marcke mit allem Anhanck inne, und tho behoer, vort mit aller Hochheit, und Overigkeit aver al darauf nit uthgeſcheiden gentlich gehell, und alle Hefft upgetragen, und overgegeven, inhalt Brieff, und Siegel darauffvefende, Hefft ſich unlängſt dieweil wy, als geweldige Herren des helen Landes van der Marck geweſt, etliche twiſt, und Unwillen erhaven tuſchen uns, und der Stadt Dortmund eines Gerichts halven durch die unſe van Lühnen, aver etliche vergangene Jahren, und by Tyden, und villicht van Wegen und Bevele des unſers lieven Herrn und Vaders vürſchreven, upgerichtet, und nu durch die van Dortmundt in kurtz weder nieder gelegt der Urſachen (Mangel des Gerichts, und Galgen tuſchen den Lüniſchen, und Dortmund) ſie gäntzlich vermeinen, dat in iherem Gebeide und der Grafſchafft van Dortmunde tho nahe ſtaen, und ſie damit an Ordnungen, und an Ihrer Hochzeit beenget, und verkortet ſeyn ſollen, mit höchlicher Erbeitung des thor Beſichtigung, und Billigkeit uthdracht to komen: Bekennen wy nu vor uns, unſe Erven, und Nakomen, dat tuſchen uns, und der vürgeſchryven Stadt Dortmunde durch etliche Guide Freunde mit Rade Weten, und Willen unſer trefflichen Räten, und Frunde gütlich verdragen, und over komen is, alſo dat uns vürſchreven Bürgermeſter, Raidt, und gemeine Bürger der gemelten Stadt Dortmundt vür einen Vogdt, und Beſchirmer mit Wetten, believen, und doch fünderliche Begehren und Commiſſion der Römiſch-Kayſerliche Majeſteyt, unſers Allergnädigſten Herren bewilliges verhören, und angenommen hebben, unſe Leveland gebuhrendt, des Sie uns Jähreliches, und alle Jahr up v. L. vür eine Bekennen, und Danckbahrkeit ſollen verwegen; und uthrichten, up unſe gebührliche Quitantz 150 Beſcheden Gold-Gülden overländiſche gewichtige Rr. gl. darthо ſollen, und Willen de vürſt. Borgermeſter, Rath, und gemeinen Bürger der Stadt Dortmundt uns, und unſe Landt van der Marck, die Tyt unſers Levens, ſo dücke, und wacke, alls wy in denſelven unſen Lande van der Marck von jemandts wie die oeck wäre niemand uthbeſcheiden, dan alleine unſe heilige Vader de Pauwest, und unſer Allergnädigſte Herr Römiſch Kayſer, und Romiſch Konig mit der Gewalt, und Herkrafft overtogen werden mochten, op Ihren eygen Koſten, und Schaden, na allen ihren Vermogen, redden, Beſchuidden, und Beſchermen helpen, und ſich darinne nicht anders halden, noch bewiſen, dan off Sie, unſe eigen, und natürliche Undersaten wären, und darum hebn wy und nu inſonderheit die Vürſchreven Brüdliche Verſchrievung, und Verbündnüße durch unſe Bürälderen mit der Stadt Dortmund opgerichtet, alles, wie vürgeſchreven beſtediget, und confirmiret, beſtedigen, und confirmiren, die ſo velle uns als Graven von der Marck de itzundt antreffen, oder nachmahls antreffen werden mag; Undeſſen unſen Brieff ſollen, und Willen wy eck vollkömlich nakommen, veſtiglich nakommen, und redlich halden laten, ſonder alle Geſehrde, und Argeliſt, und dabey hebn wy de vürſchreven Burgermeiſter, Rath, und gemeine Bürger der Stadt Dortmund tho foirder durch begehrte, und Commiſſie der Römiſche Käyſerliche Majeſteyt, und durch Bedinge wie vürſchreven der vür-

ſchreven Beſchrievinge, ind Verbündnitze noch in Unſer Fürſtliche gnädliche Beſchirming, und Verteding empfangen, und angenommen, de Tyt unſers Levens gebuirendt, und wy ſollen, und willen Sie und alle Ihre Bürger, und Inſätter tegen einen ideren, wie die ock ſeye, ſo wohl unſer eigen Onderſaten, als Frömbden, niemandts darin uthbehallden, dan alleine unſe Chriſtliche Obrigkeiten, wie vürſchreven bey Ihren Rechten handhaven, ſie für Gewalt, und alle Wiedervertigkeit, Laſt, und Overfall in unſeren Landen und Gebeyden ſtüren, beſchüdden, und beſchirmen na unſen Vermögen, doch by alſo, dat wy Ihre, und alle Ihre Börger und Inwohner, und mit Nahmen der Gemeine, darahn ſich dieſe Sache gelangen möchte, tho Ehren, tho Recht, und ſonſten aller Billigkeit, oder redlicher Scheidung, und Verdrag mögig, und machtig ſollten ſeyn, und nit anders, und ſo dann wy vermeinen de van Dortmundt vürſchreven uns mit Niderlegen des Gerichts uns mißdaen ſullen hebn', ſeye wy nu durch den genen Dedings Frunden, mit ſampt unſen Reden dafür in Stadt, und van wegen der in Dortmund fleißig und getruwelich gebeden worden, und iſt darum mit bedienget, und verdragen worden: Nachdem ſich die von Dortmundt mannigfältig, und höchlich beklagen durch uns, und die unſe in dem Lande von der Marck ehn ihren und ihrer Grafſchafft Gerichte, und Herſchap merckelich beenget, und verkortet tho werden, dat wir hernechſt tho gelegen Tyden, uns treffliche Räde, und Frunde dartho geven, und verordnen ſollen, deſelve gebroicke und verkorthung thor ſteden, die belegen ſyn, tho beſichtigen, und güttlichen Verhör tho ſtellen, und dan na Befinden der Sachen darinne handeln, und geſchehen laten, alß ſich billig eigen, und gebörn ſall, darby ein jederman Gemich geſchehen, und an den Synen unverkortet blieven möge. Alle und jetliche Articul und Puncten, und ein jeder beſonder, hebn wy Johann van GOttes Gnaden, aldeſte Sohn tho Cleve, Hertoah tho Gülich, tho dem Berge, Graffe tho der Marck vürſchreven in guden Truwen, Ehren und Gloven für uns, unſere Erven und Nakommen geſeckert, und gelovet, ſtede, veſt, und unverbrocklich tho halden, in aller Manier, Wyſe, und Formen, als dieſe Brieff daraff inhelt, alle Behändigkeit, Ferpele, Bedroch, Nyefünde, und alle des geinen, dar men dieſen Brieff mede machtloß, kraftloß, oder von unwerden machen mögte, Er worde iocherich, veſerich, nat oder anders geſtallt, dat man des ein Theil nit leſen könte, und vort alle Argeliſt gentlich deger, und alle, hierinn verlaten, und uyt geſcheiden, des in Uhrkunde der Warheit, und aller daſter Stedigheit hebe wy Unſe Siegel ahn dieſen Brieff doen, und laten hangen: Gegeven in den Jahren unſers HErrn 1513. Up den negſten Mandach na St. Jacobi Tage, des heiligen Apoſtels.

No. LVIII.

Diploma Fundationis Abbatiæ Eſſendienſis.

Non habet *Scheren* Hildeſienſis.

Non habet.

Non habet, fecit.

Deum.

me.

Asnide.

his

Domino tam

animæ quam corporis.

exceſſum

non habet

reperiatur tamen

non habet vel

vel

IN *nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.* ALFRIEDUS Dei diſponente providentia *Hildeſemenſis* Eccleſiæ Antiſtes. Cum inter immenſas Dei Patris miſerationes, quibus humanum genus gratuita pietate relevare dignatur, præcipue eam, qua conſtat, conſubſtantialem & cœternum Ejus Filium pro nobis incarnatum & crucifixum fuiſſe, ad memoriam reducerem, circa me vero ſpecialiter divitias bonitatis ejus non ſine admiratione perpenderem, qui me, nullis exigentibus meritis, defordibus levatum, *ſua gratia* inter Principes Eccleſiæ conſidere, & Solium gloriæ tenere *facit*, ne tantis Ejus beneficiis ingratus apparerem, quid retribuerem Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi, diu multumque mecum cogitare cœpi. Tandem itaque ex divina, ut credo, inſpiratione occurrit animo, Sanctiſſimam & ſemper Virginem Mariam unicum & ſingulare præſidium peccatorum, poſt *Dominum* eſſe, cui ſi quid venerationis impenderem, id & Deo fore gratum, & animæ meæ Ejus *patrocinantibus* meritis arbitratus ſum profuturum. Opulente itaque *Dei gratia* in prædiolo meo, quod *Aſticide* vocatur, in *honorem* S. & individuæ *Trinitatis* conſecratam, Sanctæque ſemper Virgini Mariæ, & SS. Martyribus Coſmæ & Damiano dicatam Eccleſiam, *ex his*, quæ Deo donante, poſſidebam, conſtruxi, in quo ad immaculatum ſacrificium ſanctimoniæ *Animæ atque corporis* Deo in cordis & Spiritus contritione offerendum, Sanctimonialium congregationem coadunare, eique victus & veſtitus neceſſaria providere, ſpiritualem quoque matrem, quæ regulariter præſideat, eidem ex eadem præficere curavi. Ne vero poſt mei *diſceſſum* futuris ſeculis de electione Abbatiſſæ diſſenſio oriatur, ex decreto Papæ Sergii, & ejus Succeſſoris Adriani, ſancitum eſt, & eorum privilegiis confirmatum, ut nec prece, nec pretio, nec ullo omnino unquam modo alterius Congregationis ſanctimonialis *ſupra* dictis ſanctimonialibus præponatur, ſed quæcunque ex eisdem, & in Dei ſervitio potiſſima, & in ejusdem Eccleſiæ rebus juſte diſponendis aptiſſima reperietur, hæc ex communi omnium ibidem Deo famulantium electione, ſecundum Dei timorem, ſuis ſororibus præficiatur. Quod *autem* conſuetudinarium jus tam *ſupra dictis ſororibus*, *quam Clericis Deo ibidem ſervientibus in adminiſtrandis* ſuis rebus impoſuerim, & perpetualiter obſervandum velim, paucis abſolvam, poſſeſſiones Eccleſiæ traditas, *ſive* tradendas, interiores & exteriores, tam mobiles, quam immobiles,

Digitized by Google

les, cum conſilio Deum timentium ſumma cum diligentia Abbatiſſa procuret, reditusque earum, tam in ſua, quam fororum *aquali* diſtribuat utilitate, id ſummopere cavens, utpote Deo rationem redditura, ut de omnibus earum rebus *ne* unam minimam prębendam, absque earum conſilio, vel utilitate, alicui tradat, ne, quod abſit, penuria familiaris rei urgente, ruptis ſanctimoniæ habenis, liberius *huc & illuc* absque Dei timore vagentur. Si quæ vero ſanctimonialis ibidem habet propriam domum, aut *aliquod* ædificium, vel a ſe emtum, vel dono ſibi datum, vel aliquas res *aliunde libere* & juſte acquiſitas, *nihil omnino* ex omnibus ſupradictis neque Abbatiſſa, neque aliquis alius ei auferat, neque ullo modo auferendum ei ſuadeat; ſed eadem ſanctimonialis libero arbitrio *ſuam* domum, & cuncta, quæ inibi poſſidet, ſorori ſuæ, vel amico, ad eandem Eccleſiam pertinenti, absque ullius contradictione, ſive morti ſit proxima, ſive vitæ, quocunque modo voluerit, tradat. Idipſum vero & Clericis ibidem ſervientibus conſtituimus. Si *quis autem* eorum aliquam Eccleſiæ poſſeſſionem Abbatiſſa largiente ſuſceperit, tali ſuſcipiat conditione, ut poſt ejus obitum eandem poſſeſſionem Eccleſia, absque ullius contradictione ſuſcipiat, reſtitutis prius omnibus tam mobilibus, quam immobilibus rebus, quæ in illa eſſe videbantur ea die, qua ipſe eam ſuſcepit: cetera vero, quæ in eadem poſſeſſione adipiſci potuit, *aut ipſa vivens*, prout voluerit, diſponat, aut aliquis amicorum *ejus*, poſt illius mortem, pro ſalute animæ *ejus* diſtribuat. Conſtituimus etiam, ut nullus hominum, vel Advocatus aliquis aliquam jurisdictionem in civitate prænominata habeat, excepta Abbatiſſa *Aſſindienſi*, præter intruncationem manuum, vel armorum proclamationem. Anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVII ſub Piiſſimo Rege Ludewico, anno Imperii ejus XXXVI, apud Coloniam civitatem, V Kal. Octobris, in ipſo die dedicationis Baſilicæ S. Petri.

æquabili
ne vel
hac vel illac
aliud
undelibet
nihilominus
eandem
antedictam
non habet ejus.
Aſſindi

Ego Alfriedus Epiſcopus hoc privilegium coram Domino *Wiliberto* prædictæ civitatis Archi-Epiſcopo recitari, nec non coram *Luithberto* Moguntiacenſi Archi-Epiſcopo & *Rertolvo*, Treverenſi Archi-Epiſcopo, & *Berhardo* Virdunenſi Epiſcopo, & *Thiadrico* Mimidonen: Epiſcopo, & *Herolvo* Verdenſi Epiſcopo, & *Luithardo* Padeborn. Epiſcopo, atque *Hildegrino*, Halverſtadienſi Epiſcopo, & *Bertolvo* Mimigarnivurdenſi Epiſcopo, & *Otbiboldo* Trajectenſi Epiſcopo, & coram *Egiberto Oſſenbrugenſi* Epiſcopo, nec non & coram aliis quamplurimis Sacri Ordinis Viris, qui, ob ſupra dictæ Eccleſiæ dedicationem, convenerant.

Tiederico.
Hildegrimo
Odolfo
Osnabrugenſi

Prælecto hocce privilegio in omnium ſupra dictorum conſpectu, acclamantibus omnibus, ita hanc conſtitutionem ſalubriter atque ornabiliter inſtitutam, ut non modo addi, verum etiam diminui aliquid damnoſum videretur, omnes unanimiter hujus conſcripti aliquo modo violatorem in perpetui anathematis foveam detruſimus, univerſis mecum uno ore acclamantibus; ex auctoritate Dei Omnipotentis Patris & Filii & Spiritus Sancti, & Sanctorum Apoſtolorum excommunicamus & anathematizamus omnes, qui ſua præſumtione, vel aliquo malo ingenio hanc conſtitutionem ſcienter violare præſumſerint, eos omnes & eorum conſentaneos a conſortio Dei ſequeſtramus, ita, ut non habeant partem cum Eo, neque cum Sanctis ejus; *delcantur de libro Dei, & cum juſtis ejus non ſcribantur; obſcurentur oculi eorum, ne videant, aures eorum & nares ſic obſtruantur, ut non audiant, neque olfaciant, guſtus eorum & tactus inutiles fiant, deſtruat eos Deus, & migrare faciat de tabernaculis eorum, evellat radicem eorum de terra viventium, veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viventes; prævaleant ſuper eos peccatores, & Diabolus ſtet a dextris eorum, & oratio eorum fiat in peccatum, & dies eorum pauci. Mendicent & ejiciantur de habitationibus ſuis, & diripiant alieni laborem eorum: Clamet ad Deum, & non miſereatur eorum, ſed potius disperdat de terra memoriam eorum, induantur confuſione perpetua & irreverentia: ſint inter omnes miſeros miſerrimi, & inter perditos perditiſſimi; induant hanc maledictionem ſicut veſtimentum, & intret ſicut aqua in interiora eorum, & ſicut oleum in oſſibus eorum; fiat eis ſicut veſtimentum, quo operiantur, & ſicut zona, qua præcingantur, & in Dei judicio primi deputentur in ignem æternum, ubi vermis eorum non extinguetur, ſed crucientur cum Diabolo & Angelis ejus ſine fine*, annuente Domino noſtro JESU CHRISTO, qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum Amen.

Hæc omnia non habet uſque ad finem.

No. LIX.

Diploma Imperatoris Caroli Magni ſuper Lathouſa datum S. Ludgero pro Abbatia Werthinenſi hoc anno 802.

IN Nomine Sanctæ Individuæ Trinitatis, Carolus divina donante Clementia Imperator Auguſtus; Si Sacerdotum ac fervorum petitionibus, quas nobis pro neceſſitatibus ſuis inſinuaverunt, aurem acommodamus, & ad effectum perducimus, non ſolum regiam & imperialem conſuetudinem exercemus, verum etiam æternæ retributionis præmia nobis profutura non dubitamus. Comperiat itaque omnium fidelium noſtrorum,

rum, præſentium ſcilicet, & futurorum induſtria, qualiter b. m. Ludgerus Mimigerdefordenſis Epiſcopus poſtulavit Celſitudinem noſtram, ut cum licentia, & auxilio pietatis noſtræ ſibi liceret in propria ſua hæreditate in pago Ruricho, in loco, qui dicitur Werthina, ſuper fluvium Ruræ in Sylva Wenneswalt, Eccleſiam ædificare in honorem S. Salvatoris, & S. Mariæ Virginis, nec non S. S. Reliquiarum, quas ab Apoſtolico Papa de Roma transtulit, & ſi facultas daretur, quandoque Monaſterium ædificare, & Monachos ſe velle congregare, manifeſtiſſime teſtificatus eſt. Cujus rationabili & juſtæ petitioni libentiſſime aſſentimus, imperantes, ut eadem Eccleſia in noſtram tuitionem ſuſcepta, & non ſolum ea, quæ moderno tempore, verum etiam, quæ poſtmodum a fidelibus Dei collata fuerint, firmius ac ſolidius poſſidere absque ullius injuſta valeat infeſtatione, ad perficiendum autem in eodem loco Monaſterium & ad congregandum Cœnobium, ſuggerente ſæpe dicto fideli noſtro Epiſcopo, ad easdem reliquias proprias res noſtras, id eſt, ſiſcum noſtrum, qui vocatur Lothuſa, in pago Brabant, cum omni integritate in proprietatem donamus, & in perpetuum perdurare DEO præſtante jubemus, cum omnibus ad ſe pertinentibus terris, & ſylvis, manſis, & mancipiis, aquis, & pratis, ædificiis, cultis, & incultis, imperiali more, ad ſæpe dictas reliquias, quæ in WERTHINA venerantur, jure hæreditario præſtamus, & condonamus, & ut hæc auctoritatis noſtræ robore futuris temporibus, DEO protegente inconvulſa maneant, manu noſtra ſubter firmamus, & annuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

(L. S.)

Signum Domini Caroli Sereniſſimi Imperatoris Auguſti. Hildegrinus Notarius ad vicem Aluccini, Archicapellani recognovi, data VI. Cal. Maji Anno incarnat. Domini DCCCII. Anno autem regni ejus, XXXIIII. & in Italia XXVII. Imperii vero III, indictione X. Actum Wormatiæ in Dei Nomine.

No. LX.

Diploma Zventeboldi Regis Lotharingiæ.

IN Nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis, Zwenteboldus miſericordia Dei Rex. Comperiat omnium fidelium noſtrorum præſentium & futurorum prudentia, qualiter fratres monaſterii S. Ludgeri, quod dicitur Werdina, noſtræ ſuggeſſerint Dominationi, quatenus ſe ipſos & quæ ſua in noſtro regno ſunt, ſub noſtro patrocinio & tuitione ſuſciperemus, & privilegia, quæ priores pro tuitione illi monaſterio contulerunt, noſtri dignaremur præcepti auctoritate firmare. Quorum ſuggeſtionibus ob amorem Dei & interventu honorabilis Radbodi Trevirorum Epiſcopi, & Odonis fidelis noſtri liberaliſſime annuentes, volumus, ut ſub noſtro mundiburdio res quascunque in noſtro regno habent, ſecure poſſideant, donationem ſive illius fiſci, quod dicitur *Frimersheim*, ſive aliarum quarumcunque poſſeſſionum cum mancipiis & ſylvis, pratis & omni integritate ratam teneant, & inviolabiliter ſtabilitam. Item concedimus eis, ut in omnibus mercatibus, qui per Rhenum ſunt, a teloniis ſint liberi, nec aliquod exigatur, ubicunque ad ſuas utilitates indigent, emere aut vendere. Item præcipimus, ut nullus judex publicus in eorum hominibus habeat ditionem, ſed Advocatus eorum ſuper iis juſtitiam agat, nec ad publicum mallum quispiam ſuccłamationem faciat, priusquam Advocatus eorum appellaverit pro juſtitia facienda. Et, ut hæc noſtræ auctoritatis conceſſio firmior in Dei nomine perſeveret, manu propria ea firmavimus.

Signum Domini Zuentiboldi glorioſiſſimi Regis, Waltyerus Notarius ad vicem Ratpoti Archiepiſcopi Summique Cancellarii recognovi. Data V Idus Maji Anno Incarnationis Domini DCCCXCVIII, anno vero Regni piiſſimi Zuentiboldi III. Actum Aquisgrani Palatii in Dei nomine feliciter Amen.

No. LXI.

Hyliche Beredung zwiſchen Reinolden von Falckenberg zu Borne, und Eliſabethen, Graffen Adolffs von Cleve Tochter,

de Anno 1393.

WY Reynold von Falckenberg, Herr von Borne, und von Sittard maken kund und kentlick allen Luden, dat want unſe liebe Neue, Graff Adolff von Cleve Uns thot einer Echelicher wittlicher Geſellynnen, und Bettegenoten gegeben heuet, und weil verplagen und verwiſſet, Seuen Duſend gude Hollandiſche Gulden, off die Werd, dayr Vere en andern guten Gulden; So bekennen wy voyr Unß und voyr Unſe Erven, datt wy die vorgemeldte Seuen Tuſend Gulden dere vorged.

vorged. Unſerer lieven Geſellinne und Bettgenoten bewyſet hebben, Jnd belagt und bewiſen, und belegen avernvdts dieſen Brieff an unſe Mailen und Gemahil, dennen unſerer Stadt von Sittardt, met allen oeren Bedwange, Rechten und tho behören, So woe dye gelegen ſind, Jnd ſoilen oyer und oeren Eruen dat alſo ſecker und faſt macken, dat ſeye daier Jnne weil bevairet ſyn ten rechten dartör, by Amdtmann, Burgermeiſter, Schöppen Jnd Rath unſer Stadt von Sittard oen hulden ſoillen, und ſueren Sye darinne tho hailden mit allſtilcken Vorwairden, dat wy noch unſe Erven noch Nachkömlinge gein ander Moilen en ſollen doin mack, noch laten maken, noch tymmern, bimen den vorgl. gemeile, dye der vorgl. Unſer lieuer Geſellinne und Bedagenoten, Jnd oeren Eruen, an den vorgl. Meilen Jnd Gemeile, unſtete off hynder doyn und weſen moygen, in einiger Weiß, Jnd offt Sacke wehre, dat die vorgedachte Unſere lieue Geſellinne, und Bettgenohte abſtuich würde, ſonder leuendig bliuende Gebuert, von Unß, dat Gott verbieten mögte, ſo ſollen die vorged. 7000. fl. off ſo wat der thedt derer tyd beteilet werd, weder fallen und kommen, an unſen lieuen Neuen Greuen Adolffen vorgl. und an ſyne Eruen, Jnd were ſacke dat die vorged. Unſe lieue Geſellynne Jnd Beddegenote, abſtuich würde, ſonder leuendig bliuende Geburt von Unß, eer der tydt, dan wy affloſſich wurden, ſo ſollen auch die vorged. 7000. fl. off ſo wat, wy derer geborget hebden, wederomme fallen und kommen, an unſen lieuen Neuen Grauen Adolff vorgl. Jnd an ſyne Eruen, Jnd dair vor ſoillen Unſer lieue Neue Graue Adolff vorged. und ſeine Eruen alßdenn underhebben, Jnd toe pande heilden Unſe Burger und Stadt von Ravenſteine, und Unſere aelynche Lande von Harpen ind von Ude, ſo wie die gelegen ſind, mit allen oeren rechten und thobehören, alſolange in them der tydt thöe, dat wy uff unſere Eruen, Unſern lieuen Neffen, Graffen Adolff vorgl. off ſynen Eruen die vorgemeldten Seuen duſend Gulden, off ſo wat wy deer geboert hebden, alle und woil bethalt, und geleuert hebben, daertho von Unſere Ambtluyde und die Jenne die Unſer vorgl. Huiß und Stad Ravenſtein nu bewaren, und dye den wy dat noermahls tho befehlen, toe verwahren hülden und ſchweren ſoillen, das Schlott und die Stadt Rauenſteyne to leueren in der Maaten, as vorgl. iſt. Jnd ſo wanne Unſer Lieuer Neue Graue Adolff vorged. off ſyne Eruen dye vorgl. Unſere Burgl. Jnd Stadt von Rauenſteyne Jnd unſe Lande von Harpen Jnd von Ude, inne hebben, gelick vorgl. iſt, So en ſoillen Sy an den vorgl. Unſern Moylen, und Gemeil von Sittard gein Recht mehr hebben noch behailden, dann Wy und Unſere Eruen moigen alßdann Unſen arben und Gaedynge dairmede thoin, Jn ſo wannen wy off unſe Eruen den vorgl. Unſern lieben Neuen Graffen Adolff off ſynen Eruen die vorgl. Seuen Tuſend Gulden, off ſo wat wyder geboert hebden betailt hebben, ſo en ſoillen Sy an der vorgl. unſer Borgl. und Stad von Ravenſtein, Jnd an unſen Lande von Harpen und von Ude, gein Recht mehr haben, noch behailden, und ſoillen Unß und Unſen Eruen die Cammer wiß und unvertaget alßdann weder oeuerleuern, Jnd ouch alßdann ſoillen Wy, und Unſere Eruen weder oeuerluern allſulcke Brieffe alß hye Unß gegeuen heuet von Seuen Duſend Hollandſche Gulden vit den tholle opper Beke toe boeren, Jnd wy Reinold von Falckenberg Herre von Boerne, und von Syttard vorgl. ſoillen ind geloven unſe lieue Geſellynne, und Bedde genoten vorgl. toe tüchtigen, und toe bewedemen, an Unſe Borg und Stadt von Rauenſteine, ind an Unß ahlinge Lande von Harpe und von Ude, mit allen oeren Rechten und toe behoeren ſo woe dye gelegen ſind, alſo dat oer dye tucht ind wedeme vorgl. vaſt ind ſtede ſyn, Jnd dair toir ſollen auch die Ambtluide ind Verwahrer der Borg, ind der Stadt von Rauenſteine hulden ind ſchweren, die tucht ind wedeme vaſt ind ſtede thoi hailden. Jnd deſe vorgl. Beleggainge, ind Bewyſinge von der Medegaue, ind die Tucht ind wedeme vorgl. toe macken, ſoillen wy macken ind verbrieuen, alſo dat oer die tot allen rechten, veſt und ſtede ſyen ind ſoillen dat doin, ind volleyenden, an allen ſteden, daier des noth iß, ind ſich dat mit rechte eyſchet, tüſchen dyt, zu dem heiligen Hochwde Paſchen, nechſt toe kommende, na Datum dis Brieffs, ſonder alle Argeliſt, Alle deſe vorgl. Puncten, ind Voirtwairden ind een ygelich von den ſunderlingen hebben wy Rynold, Herre von Borne, ind von Sittard vorgemeldt, geloyet und geſeckert in guden Truwen, Jnd in rechter Edeſtatt, voir Unß Jnd voir unſe Eruen, ind Nakömlinge, vaſt, ſtede und unverbrecklich toe hailden, ind toe volldoen, ſonder alle Argeliſt, Jnd hebben das thot Ohrkonde und Gemynge der ewiger Wahrheit Unſe Segel voir Unß, voier Unſe Eruen ind Nakömlinge an deſen Brieff gehangen, Gegeuen in den Jahren Unſers Herrn Duyſend Vierhundert Drye ind Negentich des Donnersdages neeſt nae Middags druttiende Daig geheiten Epga. Domini.

No. LXII.

Verzicht Eliſabeth von Cleve Frauen von Borne vff das Land von Cleve

de Anno 1393.

Wy Hentrich van Biland Canonic tho Camerick, Rutger van dem Bortzler Ritter, Adolph van Suytkomme Canonic tho Seefflickh, Johann van Ghent und Lübbert van Thille, macken kund und kentlich allen Leuten, und tügen oppenbair ouermits deſen Brieff, dat wy darby ſtunden, ind darouer alß getüge enthailt waren, dat Frauen Eißbeth van Cleve, Frauen von Borne,

ind van Sittard, tot der tyd, doe Sy Herr Rynold van Balckenburg Herr van Borne ind van Sittard trawen ſolde, ind er hie ſie trowede, Vertich op alle Lande Herrlicheide ind Guet, die Unſe GEr. Hr. Greue Adolph van Cleue hadde, ind ſie ſolde ſich genugen laten, mit allſulcher Medegauen alß oer Unſe Gnedige Herr gegeuen heuet, ind Herr Rynold vurgl. gelouet heuet, ind verbrieuet, ind anders geen guet, Ind want wy alß getuege hiereuer, Ind dene ſtunde ind dayto onthult waren, ſo hebben wy des tho orkunde ind Getuege der ewigen Wahrheit, Unſe Seegel an dieſen Brieff gehangen, Gegeuen in den Jahren Unſers HErrn Duſend Driehundert Drie und Negentich, des Mrydags op Sante Anthonins Dage.

No. LXIII.

Heylichs Beredung zwiſchen Graven Friedrichen zu Moerſe Sohn und Graffen Adolffes von Cleve und der Marck Dochter

Anno 1392.

Wy Friderich Grave to Moerſe und tho Bare, macken kund allen Luden, das want eyns heylligs overdragen, und gededingt iſt, tuſchen euern Jüngſten Dochtern, Unſers leuen Herrn Greuen Adolffs von Cleve und von der Marcke, die hy nu der Zyt hefftes nohmen Katharinen und yemgert, und unſe Elteſte Sohn, den wy hebben, off in der tyd hebben ſollen, alß die hylich vollfürth vollendet wird, na Inhalt der Brieffe, die wy mollich den andern darub gegeuen hebben, So bekennen wy oeuernitz dieſen Brieff, dat wy unſen alteſten Soen, den wy to der tyd hebben, und mit welcken Soene die Burſtl. hylig vollbracht würde, der ſtund, aß die Burß Heylich vollbracht, und vollendet iſt, nae inhalt der Burß Brieffe, gutten Renten und eruen ſollen an unſe Swette und alinge Herſcap von Bare, ſo wo die gelegen iſt, mit allen oeren Rechten und thobehören, und darthe an Duſend gute Rynſche Gulden, guder Erfflicher Jaer Renten, und ſoellen een aßdann bewyſen und verwieſen, an ſolchem Erue und Gutte, daer die Burß Unſe Sohn und ſine Eruen, der tho rechten Erffdeil wiße und ſecker ſyn, vur allſolke tien duſend Gulden, aß unſe Burßgl. Sohn mit rechter witlecker Medegauen mit der vurgl. Dochter, Unſern leuen Herrn vurgl. entfangen und boeren ſoll von Unſen lieuen gnedigen Herrn, Herrn Friderich Ertz-Biſchop to Cöln, nae Inhalt allſulcker Brieue, die vurß. unſe Herr von Cöln Unß darop gegeuen hebbet, und wann eer wy von GOttes Verhengniß afſwaich worden, ſo ſolle vorged. Unſe Soen die den vorged. hylich aßdenn gedaen heuet, off doin ſoll, hebben, beſetten, und behalten tho rechten Erffdeil und Erffſcheidinge, Unſe Borch, Stat und unſe alinge Grafſchap und Land von Murſe, unſe Borch und alleing Herrſcap von Brimersheim, unſe Stadt und Land von Creuelt mit allen dien, dat tot den vurgdachten Landen und Herrligkeiten von Murſe, von Brimersheim und Creuelde thobehorend iß, nyt vytgeſchieden, und ohnſe Burg und Herrſcap von Dyden, mit alle oeren Rechten und thobehören, So wo dieſe vorged. Schlotte, Lande und Herrligkeiten ſamentlich uff ſonderlinge genoembt und gelegen ſyen, und aß Broe, os unſe Burßl. Soen die vorgl. Schlotte Muerſe, Briemersheim, Creuelt und Dyeden heuet und die beſittet und gebruket, So ſoll hy dann weder oeuergeuen dat Schloet und Herrſcap von Bare, ſo wo dat vurßl. ſteit, tho behoeff ander unß Soene, die to der Tydt wehren, behelflich Unß lieuer Geſellinne Unſen wyttlichen Wyve oere tuchs an den Vurßl. Schlotte tho Muerſe in alle der mäeten alß herna geſchreuen ſteit und terſtund aß die vürgl. heylichs vollendet und vollbracht und bygeſchlapen iß, So ſoellen wy und Unſe vurgl. Sohn, die vurgl. des vurgl. meines Herrn tüchtigen und Bewedemen an die Borch, Land und allinge Herrſcap von Breymersheim, wo die vurgl. iß, mit allen oeren Rechten und thobehören, und darthe an Duyſend Gulden guter Rheiniſcher Gulden Järlicker Renten, off an alſulck Erue und Guet, daer die vorged. tien Tuſend Gulden weil an Belacht weren, dat unſe vurged. Soehen tho rechten medegaue und hylig Gelde, mit des vurged. Greven Dochter entpfangen hätte, und it is mede verworde, offt Sacke wer, dat unſe lieue Geſellinne unſe wytlicke Wyff Brouwe Walburg von Sarwerden nu der tyt Gravinne to Murſe na unſern tode ſich von ander ſaiten und enen andern Mann nehme off ſo wannneer die vurged. Unſe Geſellinne und Wyff aſſeuich würde, dat es dan des vurßl. Greven Dochter unß vorged. Sohnes weittlich Wyff getüchtiget und bewedemet weſen ſoll, an die Borg, Statt und allinge Land von Murſe, und an allet dat, da er die vurgl. Unſere Geſellinne und Wyff nu der tydt angetüchtiget is, und ſoll es dann die Tucht die des vorged. Greuen Tochter hette, an der Herrſcap von Brimersheim wieder oeuergeuen, und darob vertuen, und die Schlotte und Lande, da er die vurgl. Unß Sohnes Wyff oer tucht an beſittet, Soilen na oeren thode weder fallen und kommen an Unß und Unſe Eruen, und it is mede vurtwerde, dat die vurgl. des vurgl. Greuen Dochter terſtund, as die Hylichs vollbracht, und bygeſchlopen iß, vertuen ſall, und vertychnüße thoen up alle Lande, Slotte, Herrligkeit, Erue und Guet, und op alle dat, dat oe von oeren Vater und Moder angefallen und angeſtoruen were, off anfallen und anſterueu noch It an wehr, dat die Lande, Schlott und Herrligkeit, erue und Guet doer der Vader und Moder Jhnen beſturuen, erueden und verſielen an andere vertegen Döchter, die geyk Unß Sohnes Wyff vurged. vertegen hetten, dat Sy, da oer auentur wachtend

were,

were, ouch iſt vurworde dat dy vorged. tien duſent Gulden der vurgl. und Hylichs Geldt vff oer wert doerttuer, da die vurgl. Tien duſend Gulden woil anbelogt weren, na thode des vurßl. Greuen Dochter vallen, eruen und kommen ſoelen an einige Geburt, dat ſy mänlich of vyblich Geburt die von onſe vorgl. Soene und der Dochter vurgl. können und geboeren weren, Alle dieſe Fürſtliche Punckten und ein itlich ſunderlingen, ſo wor die vurßl. ſtain, hebben wy Friderich Greue tho Murſe vurgl. vur Unß vur Unſe Eruen geleiſſt und geſeckert, in guten trowen und in rechter Eyd ſtatt, veſt, ſtete und unverbrucklich tho halden, tho doin und tho vollenden, Sonders einiger handt Argeliſt, und op dat alle deſe vurßl. Punckten unſern lieuen Herrn vurßl. und ſeiner Dochter tho veſter und tho ſteder gehalten und vollbracht werden, ſo hebben Wy Frederich Greue von Murſe vorged. unſen lieuen Herrn vurßl. und ſynen Eruen to Burgen geſoet, und ſetten Ouermits deßen Brieff mit Nahmen Gerit Herr tho Alpen, Gerit Herr tho der Dicke, Arnoldt, Herr tho Wachtendonck, Herrn Willhelm von Eyle Ritter, Geldorff von Hulße, Bernt von Sleißwich, Didrich von dem Berge, Bernt von Weuaede, Gerit Propt, Gottſchalck von Rede, die ſich vur Unß und Wy mit aen verbunden vergiſelt hebben an handt vurßl. lieben Herrn vurged. und ſeinen Eruen, In des maten off Sacke were, dat wy uff unſe Eruen in einigen Punckten vurgl. verſumelich off broeklich würden, alſo dat der ein theil, off tho moil nit volltogen, noch vollenden würden, gelickᵭ vurßl. ſtait, datt wy und Unſe Bürgen vurgl. alßdann tho manniger Unßl. lieben Herrn vurged. off ſyne Eruen, die Unß Greuen von Muerſe vorged. mit vorder nahmen en durüen denn tho Muerſe an die Stadt, und Unſe vorged. Burgen an oeren Mund, off up oere Wehr, daer Sy nuhn up datum diſes Brieffes monathlich ſyn in kommen leiſten thot Orſoyge in die Stadt mallich mit ſeines ſelues Liue, ob wy Gräve von Muerſe vurgl. mögen vur Unß, in die Leiſtunge ſenden drey gute Manne, nemlich mit tween Perden, und wy Burgen vurgl. mögen, mallich von Unß, Und einen guten Mann mit einem Knechte und mit tween Perden vur ſich in die Leiſtunge ſenden, und ſollen daerby gehn und leiſten to guder Lude rechte und gewohnte und nu mehr uter Leiſtinge tho ſcheiden in einiger Weiß, unſern lieben Herrn vurßl. ſynen Eruen, off ſyner Eruen und ſyner vurgl. Dochter en ſy erſte genoich geſchiet und voldaen, von allfulcken gebrecke, darumb die meninge geſchiet wer, aß vurgl. ſtait, und alſo tho doin, aß dücke es dat in einigen Punckten vurgl. noith geburden tho weſen, in alle der Maaten, aß vurßl. ſtait, und wert ſacke, dat Unß Burger enich affliuich wurde, ſo ſollen wy binnen vierdten Nächten nae manungen uns lieuen Herrn vurgl. Unß ſiner Eruen, enen alſo guden gelyken Bürge wedder ſetten in des off genaiden ſtatt die ſich zu allen ſacken vurgd. verbinden ſoll In alle der Maaten, as de affgeende Bürge gedaen hette, mit ſeinen transfix Brieue dor dieſen Brieff geſteckhen, dat doch dieſen Brieff nicht krencken noch vitiren ſoll, und ſollen dat alſo doen, as dickhe, as dat noet iß, under Poen der Leiſtigen vurgl. Und wy Bürge, vurgl. bekennen oevernitz dieſen Beieff, dat wy uns vur unſen lieuen Herrn Greuen von Muerſe vurßl. verbunden und vergieſelt hebben, verbinden und vergieſeln unß ouernitz mit dieſen Brieff, In alle der Maeten, as vür von unß geſchreuen ſteit, und hebben alle die Puncken, und etliche ſonderlinge, So wo die von Unß geſchreuen ſeyn, gelaeſſt und geſeckert in guten trowen, und in rechten Eydſtatt, veſt, ſtete, und unverbrücklich tho halten, und tho doin, ſonder alle Argeliſt. Uhrkonde alle diß vurßl. Sacken hebben wor Friderich Graffe tho Muerſe und Herr to Bare, und wy Burgen vurßl. Mahlich ſyn Siegel an dieſen Brieff gehangen, Gegeuen in den Jahren Duſend Dryhundert, twe und Negentich.

No. LXIV.

No. LXIV.

d' Order van't Gecken Geſellſchap.

HEt Gecken Geſellſchap, oft Compangions des Fols, is cerst begost in 't Jaer 1381. op St. Cumberti Dach, by Adolf Grave van Cleve, en noch andere uyfen dertich Hoeren ende Riddern. Die Blaſon oft Simbolum was, eenen glieck, aenhebbende een Kappe een Rockxken Eſchiquele d' argent et de gucules, met bellen d' Or geele Kouſſens, Swarte Schonen, en een vergutde Schottel met fruyt in de handen, die de Broedern muſten draghen geſtickt okt gebordeurt op hun Kleedt. d' Orſack was, die ſonderlinge Liefde die Sie den andern toe droegen; Den dach hunder by-eenkomſte den eerſten Sondach naer Sinte Michiel: de Plaets, de Stad Cleve: niemand vermocht ſich te ab ſenteren van die vergaderinghe, ten ware by ſieckte, off dat hy ſes Dachreyſens van ſyn Woon platſe was, met meer andre poincten, volgends den bezegelden Brieff, waer van den inhoudt is deſen:

Wy allen de ghene die onſe Zegelen an deſen Brieff gehangen hebben, maicken kondt allen Luden, ende bekennen, dat wy met gueden dorchgehalden Raade ons ſelffs ende om ſunderlinge Gunſt, Vrintſchap, die mallich van ons tot den andern heeft, ende nu vort me die gennicken hebben ſall onder ons eyne gehefelſchap van den Gecken, in formen und manieren als hiernae geſchreuen ſteyt. Dat is te weten, dat ydermann van onſen Geſellen draghen ſall eynen Geck van Silver gemackt of under gheſticket op ſeyn Kleidet, ſoo wie oer des beſt ghenaget: Ende ſoo wie van ons des Geckes daghelyck niet en droegh, den ſall end mag der andern van ons Geſellen ſoe ducke als hie dat ſiet pepnden vor drie alde grote Tornoiſe, wilcht dry grote tornoiſe, hie dorch Gott armen Lueden gheben ſall. Ende voert, ſoellen wie Geſellen allegader jairlix eyne geſellſchap, und eynen Hoff hebben, daer wie alle ſementlyck ſollen kommen ende vergaderen, als tot Cleue; ende alle jaer den andern Sondags naer Sinte Michiels Daghe, in der Herberghen ſcheyden noch unter ſtal ryden, ſie en hebbe den eyſten gelaeden ende wael betaelt ſyn andeel van der theringhe die ehn gebooert toe ghelden van den hoeve. Ende nyemand van ons en ſall achter blyven, hy en kenne op den voorſs off om einiges Dinges of Saecken willen, en beneme een rechte kenlicke lyfs noet ſonder alleyne die giene die buten Landes weren ſeſe dach vaert van ſyne Woninge da er hy dagelyck wonachtig were, ende were oick Saicke dat imand van ons Geſellen die ander Geſellen Viand were, die Geſellen van aen beeden zyden mit allen hoeren hulperen ſoellen gheuzedet zyn van den Vredage voer den Hoeue als die Sonne opgeyt, ende werende t'ſcheynt des Vridags nae den Have all die Sonne ondergeyt. Ende voirt ſoillen wy alle jair op den Voorſs Hove kieſen onder onſ Geſellen, eynen Koningh van onſen Geſellſchap met ſeſe KaetLuiden, welchen

De namen ende Schilden in de Zegelen der broederen.

1. Adolph Greve Zu Cleve

2. Een Greve van Meurs

3. H. Dierck van Cyl

4. Die Here van Megen.

5. Arent Sweeck

6. ..... Van Bellinchaven.

7. Willem Van Vorst.

8. Otto Van Hall.

9. Jan van Bylant

10. Reynolt Van Reys

11. Her Evert Van Ulst

12. Een Greve Van Meurs

13. Willem Van Loel.

14. Henrich Van Ceste

15. H. Rutgert Van Dorinck

16. ..... H. Van Amejde

17. ..... Van Heltmolen

18. Jan Van Hetterscheide

19. Willem Heer Van Abconde

20. H. Heinrich Van Byland

21. ..... Van Bucerick

22. Jeno Van Oculenberg

23. Hein Van Depenbroeck

24. Herbert Van Lewen

25. H. Willem Van Roede

26. Evert Van Oeste

27. Gert van Ossenbruck

28. Jung Berent van Zygenhave.

29. Aelff Van Wyldecken.

30. Ernest van Stoerney

31. ..... H. Van Grutterswijck

32. Otto Van Bylant

33. Jan van Bylant

34. Jan Van Bronchorst

35. Jan Van Kuckenhem.

36. Wallrave Van Benthem.

Digitized by Google

Digitized by Google

chen Koninch mit den Kaet Luiden haten end ordeniren ſall alle Sachen van den Geſellſchap ende ſonderlinges den Hoff des anderen jaeres daernae te verſein beſtellen, end ſaeten ſall, ende alle Sacken die men tot den hocue behoudende is, werven und begadern ſall end beſcheidelicke reckeninge daer aff doen ſall: van wilcken Koſt des Vorſs. Hoefs die Ridder en Knechte gelyck gelden ſoelen, end die Here een Derdendeel meer dan die Ridder ende Knechte, end een Greve een Derdendeel meer dan die Here. Ende des Dinxdages des Morgens vroe binnen den Hoeve ſoellen wi Geſellen onder ons allen to Cleve in onſer Vrowen Kirchen begaen um die helbſtete bidden vur alle dieghene die van onſen Ghefellen geſtorven weren, ond daer ſall mallich van ons ſin Offer brengen &c. . . . . ſall twelff Jaer lang datum des Brieffs naeſt nae eyn folgende . . . . . End mallich von onſs allen Heefft den andern gelaefft in Gudentrouwen ende geſeckert in gerechter Eyd ſtat, alle Saecken ſoe, woe die bowen beſchreven ſtaen, vaſt, ſtede end unverbrecklick toe doen . . . . . In Orkonde onſere Zegele an deſen Brief gehangen. Ghegeven in 't jaer onſes Heren Duſend Drie hondert tichtentich, end epnd op Sente Kumberts Dach.

Deſen Brief is bezegelt met 36. Zegeln, alle in grönen Waſse, uptghenomen des Graeve Zegele van Cleve, die is in rooden Waſse; en den Greve van Cleve zeghelt in 't midden van den Briefe, ende aen de erſte hand een Grave van Meurs an die lincke hand Diderich van Eyl, ende ſoo vorts conſequentelyck ende zyn alle die Waperitiens ſonder Timmer oft Timver in kleine Schildekens, ende wordt het originel van deſen Brief bewaert in Archiva Comitum Cliviæ, ende alle die Schildikens in de Zeghelen zyn panches of hangende, op deſe Maniere.

No. LXV.

Vertrag zwiſchen Graue Adolphen von Cleve, und Diederichen von der Marck *Anno* 1397.

WY Adolph Grave von Cleve, und Dieterich Graue von der Marcke Gebrüdere, bekennen oppenbar, dat wy by rade unſs Vriende, guetlich und liefflich under einander geſattet, end geſchlichtet ſyn, alſs von deme Gewinne, dat wy nun up den Donnerſtag vor Pfingſten von GOttes Gnaden von Cleve in dem Stregde gewunnen hebben, alſo datt wy alle Gewinn und Verluſt, dat ſich angevangenen dreget, gelyckx ſtaen ſtillen to boeren und die jene die Unſs ter tyd op den offgevangen würden gelick guet tho macken vitgeſchieden uff Unſs einch, ſonderlingen einchen ſinen hülpen, off jemande die mit Unſs in dem Velde waren, einich Geldt, off voir Dedinge gelaefft off verbrieffi hedde, dat den die andere von Unſs nit mede toe ſchaffen ſoll hebben, Ind ein jeglich von Unſs vor ſich ſelver allene ſtaen, Verluſt von Perden mallich von ſyne Vrinde die mit oen in dem Velde wahren. Vort ſoilen Wy bede Graven vorßl. unſe Onderſaeten gelick verbedingen, dat Land von dem Berge thol vry tho von eren end tho kommen, to Water und toe Lande. Voirt ſoillen wy beyde Hr. vorßl. Unſe Unterſatten, die Unſe Oehmen den Hertogen von dem Berge oeruenden gethaen hedden offt noch geboerden to done, alſo verdedingen, dat Sie de oerveden quit werden, Voirt ſollen wy Adolff Graue von Cleve onſern Lieuen Broider den Marckhe gönnen toe voren In der Scheidinge vor ſich allene tho behalden, die vier und twintig hondert Gulden Geldes vit den thoſle tho Keyſersworde, dair he ommer georlaget heuet, end anders en ſoll Unſs engheyen enich Vordel hebten off ſeycken, in der Schedinge mit Unſen Oehmden vorßl. Dan wy ſoillen alle ſacken alß vorßl. in gütlichen und gelyckſaten, den einen von Unſs, alß den andern, Ind ohne die Gefangen tot beyder Behueff, weil tho verwahren, end die tho ſchatten, tot unſen hebben wy Adolph Greve von Cleve geſaet. Vyr onſe Vriende mit nahmen Rüttger von den Bontßler, Lüberten von der Tylle, Otten von Camphuſen, und Diederich Angonende, welcher onſs Vrind twere, mit nahmen Rüttger von den Boytßler, und Diederich Angoneinde vorßl. weſen ſoilen, In dem Lande von der Marcke bey Vrienden, Unſs lieuen Broiders vorßl. eind bey den gefangenen, die daer gelauet hebben, und die andern tween unſer Vriende bluen ſollen, In unſern Lande von Cleve, bey Vrienden onſs: am bey dem Gevangenen, die daer gelauet hebben, End darvoe hebben wy Greue von der Marck vorßl. geſaet, vyr Unſs Vriende, mit Nahmen Herrn Herrman von der Recke, Ritter, Eruorde von Wickreda, Diedrich Utting von Hohue, und Herrman von Berchen, der Twe, alß mit Nahmen Herr Herrman und Euerd vorßl. weſen, ſollen in dem Lande von Cleve bey Vrienden onſs lieuen Broiders des Graffen von Cleve, und bey dem Gefangenen die daer gelauet hebben, Ind die andern thwe ſollen weſen, onſen Lande von der Marckh bey den Gefangenen, alder, alſo dat dieſe vorßl. acht onſe Vriende, offt einiche anderen, de wy in oer ſtede ſetten mogen, ſich der Gefangenen gemeiniglich onderwinden ſoillen, end ſoillen die truvelichen bewahren, end tot auß beeder Behuff glick ſchatten, tot allen onſen ſchönſten na der beſten vyff ſeynen, Ind dieſelven onſe Vriende ene ſoillen von den gefangenen noch von nymande von oere wege eigheyn gaue Leffnüße noch myede ſopken, nemen noch ſich ge-

lauen laten, denn wy ſollen die vorßl. onſe Briend alſo verſyn, datt Sie dat gern doin, Jnd ſo wat Geldes und Gutes von den gefangenen kommet, die ſollen Sie vergaedern end kehren, dat, dar wy beyde oen dat heyten kehren, tot guder beſcheidener Reckunge und Bewyſunge, darop Sie ohnß gedaen hebben Eyde end Huldyginge von trowen alß ſich dat gebühet dat wy vorß: acht ouß Herrn Briende bekennen und wy hebben unß der ſacken op onſe ede, die wy darop gedaen hebben, alle angenohmen, und unterwunden, gelick vor von onß geſchreuen ſteet. Jnd wy beyde Herren vorßl. hebben alle ſacke vorßl. ſo wo onß die antreffen, onß en den andern tho hailden gelauet und geſeckert, in guten trouwen end mit geſtraffter Eydet, ton Hyligen geſchworen, vaſt, ſtede, und unverbrüchlich to hailden and to voedern, ſonder alle Argeliſt, Jnd das emme alle Sacken vorßl. toe getuge, hebben wy beyde Herren vorß: end wy achte oyr vorßl. Briende onſe Jnſiegel ſinelich daran hengen an deſen Brieff die gegeuen iſt, der gegeuen iſt in dem Jahr unſers Herrn, Tuſend Dryhundert Seuen und Negentlich op den Saterstag neeſt na dem heiligen Pinx Dahge.

Transfix.

Jch Adolff von Wylacke bekenne, dat ich in ſtatt Otten von Camphuſen eingenamen und My undervwunden hebbe, Myne gnediger Herr von Cleve und von der Marckha gefangenen nede tho verwahren Jnd to helpen ſchatten, na mynen beſten voſſ ſonnen gelick die Sacken op der vorßl. myne gnädige Herr Briende verſchreuen in dieſen Brieff, dat dit transfix an geſtecken iſt, dat ich dhen hyligen geſchworen hebbe, vaſt, ſtede und unverbrüchlich tho halden, ohne Argeliſt, Jn ohrkunde Mynes Segels an dieſen Brieff gehangen, Gegeuen im Jahr Unſers Herrn Tuſend Dryhundert Seuen negentlich op den heiligen Apoſteldag Diviſio.

No. LXVI.

Vertrag und Bündtnüß zwiſchen Herrn Adelphen und Gerharden Grauen von Cleue und von der Marcke

de anno 1413.

Wy Adolph Greve van Cleve ind van der Marcke, Jnd Gerard van Cleue, ind van der Marcke, Gebroedere, maeken kondt ind keutlick allen Luyden, ind bekennen ouermitz deſen Brieff, dat wy den Allmächtigen Gaide van Himmelricke, ſynre Gebenedyden Moeder ind allen ſinen hiligen toe Loue ind toe Ehren, ind den Landen ind Luyden, dair wy to gebaren ſyn, toe Nute ind toe Seelichheit, ouermitz uns ſelues, ind onß Maige ind Briende, Raid ind Guet dünckem, onß Friendlich ind Gonſtlich geſcheiden ind Geſchlicht hebben, van allre Erfftaile, Leen ind Gude, dair wy bede ſementlich angeruert ind gerechtet mechten Weſen, in eniger Wiß, Jn deſen Maeten alß hiernae geſchrieuen ſtet:

Jn den irſten ſo ſollen Wy Adolph, Greue van Cleue und Greue van der Marckhe voirgl. onſen lieuen Broider voirgl. geuen ind ouerleuern die Borch, Stadt ind Land van Keyſerswerth, mit den Tolle, ind alle oere toehehoeren, ſoe woe onß dat pants ſteit, ind alle Tolle ind Renthen ſoe woe dat wy nun ter tydt dair hebben, ind dairyt ſollen wy Gerardt van Cleue ind van der Marck voirgl. Jairlix betailen ind verrichten, alle Loſtucht, Renthe, ind Leen, die onſe lieue Broider Greue Adolph voirßl. doir uyt ſchuldig is toe betailen, uytgeſecht duſent Rynſcher Gulden Jairlicher Renthen, die Unſe lieue Moene, Brouve Elzabeth van Spanhl. wevland Grauinne van der Marck was tot oere lyfuucht dairut heuet, na inaehalt der Brieffe, die Sie daarop ſprekende hefft, die wy Adolph Greue van Cleue ind van der Marck voirßl. jairlix betailen ind verrichten ſollen dieweyle die voirßl. Brouwe Elzabeth leuet ind myet langer Jnd wy Gerart van Cleue ind van der Marcke voirgl. ſollen die voirßl. Borch, Stadt, Lande, Luyde, ind Tolle, van Keyſerswerde halden, in alle den rechten, alß onſe lieue Broider Greue Adolph voirßl. die ſchuldig iß, und gelauet hefft to halden ind wy en ſollen den Stroem myet vorder dairaff beſwaren ind wy ſollen der laißen van Keyſerswerde, ind der hylicks Verworden, ind allre andern Vorwerden, die onſe lieue Broider Greue Adolph voirßl. dairaff gelauet hefft gehoirſam weſen ind halden, na ingehalt der Brieue, die enſe lieue Broider voirßl. dairop gegeuen, ind beſegelt hefft.

Voirt alß die Jaen umbkommen ſyn, die die Greue van Vyrnenburg heuet an den Landen van Synzich ind van Semaigen, dat man aen dat affleißen mach, nach ingehalt der Brieue, die hie van unß Greue van Cleue dairaff heuet, So ſollen Wy Adolph Greue van Cleue voirgl. die voirßl. Lande loißen bynnen enen viertel Jairs dairna neiſt folgende, ind onſen lieuen Broider voirgl. die Jngeuen ind ouerleuern, mit allen oeren Rechten ind toehehoeren, ſoe woe die verpandt ind verbriefft ſeynd; voirt ſollen wy Adolph Greue voirßl. onſen lieuen Broider voirßl. geuen ind ouerleuern alle dat Recht dat wy hebben, anden Sundlanden, ſo iroe dat gelegen is an dem Slaiten, Swartenberg, Plettenbrocht, Ludenſcheide, Nyeſtatt, Brockeruelde, ind

ino Raide in den Hoff toe Raide mit allen oeren Rechten ind toebehoeren, ind alle dat wy dair inne hebben, uytgeſchieden, dat Huyß, ind vrehend tot Altena, mit den Kelner, Ambte nu der tydt dairto gehoirende, dat Wy Adolph Greve van Cleue ind van der Marcke voirgl. behalden ſoilen, ind darto die Moilen haue ind Viſcherytoe Dreſel, die Moilen, Hoff und Viſcherey op der Soen, dat Water nederwart, die Viſcherey bauen der bringgen, die Viſcherey tot Endeſel, dat Kyrſpell van Widbelnewerde mit des River Luyden ind Gueden, mit oeren tobehóren, dat Recht an den Netten ſcheide, dat Recht an der Limberg Marcke, dat Recht an der Dreſeler Marcke, den ſonderen by Altena die rühret an die Wyn Keller Marcke ind an dat Krummenſcheidt, mit alle oere tobehoeren, ind dairumb ſall onſe lieue Broider Gerart van Cleue ind van der Marcke voirſl. wederumb behalden alle andere Gulde, und Renthen, die wy in den Suderlande hebben, gehoerende, tot onſen Kelner Ambte tot Altena alß mit nahmen vyff Marcke ſeß Schillinge ſeſtenhaluen Penning, Voff ind Viertich Swyne, houdert Pont Waß, Acht ind Vyffüg Malter Hauern, na Ingehalt der Regiſter die onſe Kelner tot Altena, dairaff auerleuern ſall Ind vondmen in Waire kondere, dat des Gulde voirſl. en deil, off toe mal, niet en gehoirden, van alldes tot onſen Kelner Ambte tot Altena, ſoillen Wy onſen Broider voirſl. dot gebreckh dairaff vergueden ind verſtaiden an andern onſen Gulden onſen lieuen Broider vorgl. wail gelegen.

Ind Wy Adolph Greue van Cleue ind van der Marck, ſoillen auch behailden, die Stadt und Ambte van Loen, mit ſynen toebehoeren, ind dat Slaite ind Ambte van Wotte, ind Belmeſtein, und die hoeue toe haegen ind to Swelme, mit oeren tobehoeren, mit aller dat wy Hertoe tot den Ambte van Wetten gehoirt heben, ind dat Ambt van Byſtein, ind die Slaite Byſtein, ind Broedeberg ind Blanckenſtain ind Hattugge mit oeren tobehoeren, ind dat Ambt van Werden, mit alle der Slaite, Ambten ind Landen, voirſl. Rechten, ind toebehoeren.

Ind Wy Gerart van Cleue voirgl. ſoillen vyt den voirſl. Landen, die Wy kriegen ſoillen, betaalen und verrichten alle Leen, Renthen ind Gulde, die dair Fairlir uytgaen, ind ſo wannen Wy Greue Adolph voirgl. onſe lieue Broider voirſl. die Stadt Raide auergeleuert hebben, ſo ſall onſe lieue Broider voirſl. ons binnen een Monet dairna neſt folgende wederwernen ind auerleueren alſulckhe Brieffe, alß Wy Willhelms des Vaigets was voir Pfandtſchap dairop gegeuen hebben, Ind vt is mede Vorwerde, off onſe lieue Broider Adolph voirſl. der Stadt Raide behueffden, ſich dair uyt toe behelpen tgegen ſyn vyanden, ſo ſoillen Wy Gerart van Cleve voirſl. den die Städte doen; behelflich onß der Renthen, Ind ſoe ſall onſe lieue Broider voirſl. onß gute Wißheit doen, die voirſl. Stadt weder ouer toe leuern, alß hie ſyn dynck volcyet heuet.

Ind Wy Gerart van Cleue ind van der Marcke voirſl. ſoillen alle die Manne, Stede, Burger ind undertaken, ind alle Luyde gehorende tot den Suederlande, ind tot andern Landen, die wy van onſen lieuen Broider voirſl. kriegen ſoillen, by Rechten ind Gnaden halten, alß onß lieve Broider Greue Adolph voirſl. ſchuldig is toe doen, ind vt is ouch voirwerde, off ſacke were, dat wy Geroird van Cleve ind van der Marcke voirſl. van Gaits Verhenckniße afthuich wurden, Ind en geyen Echte Mannlicke Geboirt achter enlieten, ind Vyflicke Geboirt achter lieten, die Wyflicke Geboirt en off mehr, ſall ind nach onſe lieue Broider Greue Adolph voirſl. off ſyne Eruen beſtaiden, ind berichten mit redlichen temelicken Reden guede, by Raide der Maigen, ind Vrinde, van beyden Syden, ind alß dat geſchicht is, ſo ſoillen die voirſl. Slate ind Lande, die wy nu kriegen, weder kommen ind volgen, an onſen lieuen Broider Greue Adolph voirſl. Ind an ſyne Eruen, Ind vt is mede voirwerde, off wy Gerart van Cleue ind van der Marcke voirſl. der Slaite, off Lande auch die wy nu van onſen lieuen Broider voirſl. kriegen, verſetten, verkoepen, off verwiſeln wolden; So ſoillen wy die onſe lieue Broider voirſl. off ſynen Eruen toe voeren bieden, ind oen off ſynen Eruen dair komen laten, off Sy willen um alſulcken pennigh ind in alſulcke vorwerden, alß die eyt ander heben ſoilte, Ind ſo wat van Renthen ind van Broeckhen die vyt gericht ind gewiſt ſyn, in dem Suderlande voirſl. dat Wy Gerart van Cleue voirſl. heben, ind in kriegen ſoillen, verſchenen iß, eir onß die Slote auerleuert wurden, dat ſoll onſe lieue Broider Greue Adolph voirgl. voeren, ind wat dairna verſchynt, dat ſoillen Wy Gerardt van Cleue voirſl. voeren, ind des Geltz, ſo wat van Renthen ind van Broeken die vytgericht ind gewiſt ſyn, in der Lymmerſch ind tot Hueßen verſchenen is, eir dat Slaite oeuerleuert wurdt, dat ſoll onſe lieue Broider Gerart van Cleue voirſl. voeren, ind wat dairna verſchynt, dat ſoillen vp Greue Adolph voirſl. voeren, ind des Gelicks ſoill die voeringe van Keyſerswerde, vyt, ind aengaen op den Dach, alß man dat Slait auerleuert, ind ſo wanne wp Greue Adolph voirſl. onſen lieuen Broider voirſl. dat Suderland und Keyſerswerde, in allre der maten, als voirſl. iß, auerleuern, ſo ſoillen wy Gerhardt van Cleue, voirgl. onſen lieuen Broider Greue Adolph voirſl. die Borch und Stadt van Hueßen weder auerleuern, ind wy, ind Herr Arnt van Hoſen, ind Diedrich Simullen ſoillen alßdan ouch onſen lieuen Broider voirgl. dat Slait Seuenar ind die Allingh Lhemerſch auerleuern, Ind vt is mede vorwart, off deß guedinge ind Delinge die Wy Gerhardt van Cleue voirſl. die Pondts ſtaen, en deil off toe mail geloſt wurden, die wyle onſe lieue Broider Greue Adolph voirſl. leuet, dat Geldt, dat van der loiße kommet, dat ſoillen wy off onſe Eruen beleggen, oen andere Lande ind Slaite by Raide off lieue Broiders voirſl. ind die Lande ind Slaite, dair wy dat Geldt alſo andeleggen ſoillen, wy hebben

ind halden die wyle onſe lieue Broider voirſt. leuet, in alle der Maten ind Rechten alſz wy die Pandtſcap hielden, die mit dem Gelde geloiſt wurde, ind mit des voirſt. Guedinge ind Delinge ſoillen wy Gerhardt van Cleve ind van der Marcke voirſt. vertychnüſſe doen, ind vertyn ouermiz deſen Brieff in beheeff onſz lieuen Broiders Greuen Adolphs voirſt. die wyle he leuen ſall ind leuet, op die Allingh Graiſſcap van Cleue, ind op alle Slaite, Lande, Luyde, Tolle, Hierlicheiden ind Renthen dairtoe gehoerende, ind Er die Graiſſcap van der Marck ind op alle Slaite, Lande, Luyde, Tolle, Hierlicheiden ind Renten dairtoegehoerende, ind op alle andre Slaite, Lande, Luide, Tolle Hierlicheiden ind Renten, dair onſe lieue Broider Greue Adolph voirſt. nun der Tydt angerichticht is, ind op alle Guet, dar wy mit onſen Broider angerichticht mochten weſen, mit alle der Graiſſcape, Landen ind Luiden, Rechten, ind Toebehören, nyet dairan uytgeſchieden, geheltlich uns Gerhardt van Cleue ind Greue van Marcke voirſt. off wy van deſen Daige na datum dis Brieffs vorwart geruet wurden, dat wy dairan ouuertegen ſyn ind bliuen ſoillen, vytgeſcht alle erftaile, die ons an den Landen voirſt. aneruen möchte, die wyle onſe lieue Broider voirſt. leuet, alſo datt wy Gerhart van Cleue voirſt. onſen lieuen Broider Greue Adolph voirſt. Graiſſcape, Landen ind Luyden, ſo wee die voirſt. ſtaen, reſtlichen ind vredelichen ſoillen laten ſitten ind der Gebruyckhen laten, ſonder Anſpracke ind bekronne van onß, off van jemand van onſerwegen, off einigen Hynder, off krot dairan toe doen, die wyle onſe lieue Broider Greue Adolph voirſt. leuet, Ind als wy Greue Adolph voirſt. van Goits Verhengnüße wegen affzuich worden ſyn, ind naire Lyffs Eruen achter lieten, dan onſen lieuen Broider Gerhardt van Cleve voirſt. ſo noch onſe lieue Broider voirſt. off ſyne Eruen die voirſt. Slaite, Lande, Luyde ind alleng guedinge, die hie nun ter tydt van onß kriget weder auergeuen ind leuern, in Hande der voirſt. naire Eruen, binnen den neiſten Jaire, na onſen doiden, in ſtaem in Weſen, onuertegen, als Lande ind Luyde, die wy Greue Adolph voirſt. nu hebben, ind dair wy eine beſtoruen, in alle der Maten ind Rechten als he heuden dis daigs ſteit, Eir hei deſe voirſt. Gedinge ind delinge krege, Ind off wy diße voirſt. Guedinge auerlieuern willen, als voirſt. is, dat ſoillen wy dan voirſt. onß lieuen Broiders naire Eruen eyn viertel Jairs toe voiren weten laten, kuntlich mit onſen beyden ind Brieven, Ind als wy die voirſt. guedinge auerleuert hebben, So ſall men ons weder auerleuern, die Slaite Huißen, ind Seuenair, in aller der Maten, als wy die nu hebben, alſo doch dat wy Gerart van Cleue voirſt. bynnen der neiſten manet dairna, dat wy die voirſt. Slaite ind Guedinge alſo auszgeleuert hedden, en gein moenige, noch anſpracke doen, noch hebben en ſoille aen den Landen voirſt. dair onſe lieue Broider vurgl. inne beſtoruе, noch an die Slaite noch Lande, die wy ſynen Eruen auergeleuert hedden, Ind wert ſacke dat wy Gerhart van Cleue voirſt. die voirſt. Slaite ind Guedinge die wy nu kriegen bynnen dem voirſt. Jairen, na doide ons lieuen Broiders voirſt. niet aueren leuerden, gelir vorſchl. ſtait, ſo ſallen wy allingh vertegen heben, ind en gein Anſpracke behalden an alle den Graiſſcepen, Landen, und Luyden voirgl. ind ſoillen ons alsdann halden ind genoegen laten, an der ſcheidingen ind Guedingen, die wy nu ter tydt kriegen, Ind weret ſacke, dat Goit verhuiden moite, dat ummer herna mals enige twiſte, off ſtoete tuſchen ons Broidern voirſt. gegeuiele, off opſtande, in enigen punckten dis Brieffs, off in enigen andern ſacken, dairomb en ſall deſe Brieff in allen ſynen andern punckten, niet toe krancker, noch Gebraeckenweſen, dair tot den twiſten, off ſtoete die dairinne geualllen weren, dairtoe ſoillen wy Broider voirſchl. onſe Briende van onſen Raide gunſtlicke ſchickhen ind laeten ons dairvan Broiderlicke ind Briendlicke ſcheiden mit mynen, off mit Rechte, Ind wy Ráhte, Ind wy Greue Adolph, Gerhardt van Cleve, ind van der Marckhe, Gebroider voirſt. vertyen ouermiz deſen Brieff, ob alle beſchudde ind behulpe Geiſtlir ind Werltlir Rechten, beſchreuen off unbeſchreuen, dat enſer enich behülpe, off ſtaede daen mechte, teegegen den andern, in einigen punckten, off Articule dis tgegenwerdigen Briefſes, Ind weret ſacke dat deſe Brieff, nat off gaterich wurde, off enigerhande ander Gebrecke hedde, off krege, In wat maeten dat toe queme, dairumb en ſall deſe Brieff niet genyevrt, noch gecancellirt weſen, dan he ſall weſen, ind bliuen in ſynre allinger vollkommenre macht, gelicker weiß off toe mail gein Gebrec en hedde, alle deſe voirſl. punckten, ind eyn iglich der affſunderlinge, hebben wy Adolph Greue van Cleue ind van der Marcke, ind Gerhard van Cleue ind van der Marcke Gebroedere voirſl. Gelaifft ind Geſeckert, in gouden trouwen, ind mit opgerichten Byngeen, ind mit geſtaifden Eden lyflich auer den Hyligen geſwaren, vaſt, ſtede ind onverbrecklich toe halden ind toe doen, ſonder yet dairweder toe ſeggen, toe ſueken off toe Vynden, in eniger Wys, ind ſonder alle Argeliſte, ind alle frepel ind behendicheit, in allen punckten voirſl. vytgeſchieden Ind hebben des toe orkunde der ewiger Watheit onſe Segele van onſer rechter Wetenheit an deſen Brieff doen hangen, ind hebben voirt beualen, onſen lieuen Vrinden ind Räden, Herrn Johann Herrn to Reide, Herrn Weßel Proiſt toe Wiſſchel, Herrn Arnde van Heßen, Goißwyn van Gehmen, geheiten van Paſtring, Herrn Werner van der Bongart, Canonic toe Zanten, Diderich Sumſine Dederichen Soen, Adolph van Wylaicke, ind Henrich van Heßen, womt Se auer des voirſl. Gedingen geweſt hebben, ind den die kundlich ſyn dat Se toe tuge der ewiger Wairheit der Seaele mede an deſen Brieff hangen. Ind Wy Johann Herr toe Reide, Weſel Proiſt toe Wiſſchel, Arnt van Heßen, Ritter Goißwyn van Ghemen, Geheiten van Praeſtinck, Wenner van den Bongert, Canonic van Xanten, Dederix Smulline, Dedericks Soen Adolph

van

van Wylake, ind Henry van Hoſe voirſl. bekennen datt wy van Beuele der Hochgeborner onſs lieuer gnediger Herrn ind Jonckherrn Greuen Adolps van Cleue, ind van der Marckhe, Jnd Jonckherrn Gerhardts, van Cleue ind van der Marckhe, want wy ouer dot voirſl. Dedingen geweſt ſyn, ind Onſs die kondich Syn, So hebben wy to tuge der ewiger Waitheit onſe Seegele mede an deſen Brieff gehangen. Geuen in den Jairen onſs Herrn 1413. up den Dinxtaige na ſente Johannes Daige Nativitas toe midſomer.

No. LXVII.

Noch ein Vertrag oder Soene zwiſchen Herrn Adolphen zu Cleve und Gerhardten von Cleve und von der Marck de dato 1420.

WJ Adolph van Gaits Gnaden Hertoige van Cleve, Jnd Greue van der Marcke Jnd Gerhardt van Cleue ind van der Marckhe, Gebroedere, Maken kondt allen Luyden, dat want een tyt hier twydracht en ungonſt, tuſchen onſs op geſtaen waſs, dairvan onſs beyden unſern Maigen, Vrinden, Landen, Luyden, ind underſaten, greete Orloge, ind Warringe kommen waren, Soe bekennen wy ouernits deſen Brieff, dat wy den Allmachtigen Gade van Himmelryck ſynre Gebenedyder Moeder, ind allen Hyligen toe Loue ind toe eren, Jnd onſen Landen, Luyden ind Underſatten toe Nut ind toe Seelicheid, guetlicker geſcheiden ind Verſchlicht ſyn by Rade unſer Maige onſer Maige ind Vriende van allen ongonſten ind Sackhen, die wy mit Mallich andern gaende mochten hebben, toe deſen Daige datr dis Brieffs, in Manieren hierna beſchreuen.

Jn den yrſten ſo hebbe wy Mallick den andern mit Hande ind met Mende gegeuen, ind geuen auernitz deſen Brieff een goide, ſtede, vaſte ſoene voir onſs, voir onſe Maige, Vrunde, Lande Luyde ind Underſatten, Hulper, ind Hulper Hulpere, ind Wir alle die gene, die um uns enichs will, mit den andern van unſs toe Veden kommen ſeyn, ind voir alle diegeene, die ſich in unſer enichs Vehde gemenget hebben, ind van aller dat dairaff kommen iſs, doden, tgegen doden, Brant tgegen Brandt, Mame tgegen Mame, van beden ſyden nedergeleget, Jnd Mallick ſall van beden ſyden beſwoernet weſen, op ſyn Leen ind Erue. Woir ouch yemand in deſer Veden enich Erue off Guet affgedrungen, off geſchat, in Brieuen, dat ſall weder kommen an die gene dair dat van komen is.

Voirt ſoillen Wy Adolph Hertoige van Cleue voirſl. qupt ſchelden ind qupt mackhen, alle die Gevangenen, die wy, unſe Vrinde ind Hulpere ind die met onſs in der Veden geweſt ſyn gefangen hebben, votgeſecht allſulcke gevangen, alſs geuangen ſyn van onſer Lieuer Neuen Ruprecht van den Berge, Herrn Euert van Limburg, ind oeren Vrinden ind Hulpern, ind des Gelycks ſoillen Wy Gerhard van Cleue Voirſl. qupt ſchelden ind qupt macken alle Gevangene, die Wy ind onſe Vrinde, ind Hulpere, ind die mit onſs in der Veden geweſt ſyn, gevangen hebben, Jnd ouch mit Nahmen alle Geuangene, die die Stadt van Hame ind die Ritterſchap, die mit der Stadt Voirſl. in dieſer Veden ſyn gevangen hebben, ind ouch alle Gevangene die die Stad van Duyſsborgh geuangen hebben, bynnen der Vehden ind buten der Veden, Jnd des gelicks ſoillen Wy Adolph Hertoige voirſl. onſs Stadt van Duyſsborgh weder doen, off de onſe eyn ymand affgeuangen hebben, bynnen Veden off buten Veden, dat van deſer Veden ind ongonſte kommen weren;

Voirt ſall alle ondetailt Geldt, dat van deſen Veden kommen is, van beyden ſyden tuſchen onſs Broider ind Stede voirſl. qupt weſen, Voirt ſoillen Wy Gebroidere voirſl. Gunſtlickhen verſcheiden ind verlicket weſen van allen woirden ind eloegen, die onſs eyn ouer den andern geſecht, off geſcreuen noch hebben, angaende onſs enichs Ere, Gelympe off Geruchte.

Voirt ſo ſoillen Wy Adolph Hertouge Voirſl. Henrich Stecke ind onſe Stadt van Duyſsbourg, ind alle onſe Hulpere an beyden ſyden geſwoent weſen, van allre Veden, ouergrepe ind ungunſten, die wy under een gebben, ind alle diejene die ſich darinne gemenget hebben, van eniger Syden, bynnen Veden, ind buten Veden, in alle der maten, als die Vede tuſchen onſs Broidern Voirſl. geſwonet is, Jnd alle gevangen van beyden ſyden, bynnen Veden ind buten Veden, Jnd all unbetait Geld, dat van des Veden, ind twiſchen kommen is, dat ſoillen Wy van beyden ſyden qupt ſchelden, hedde ouch Henrich Stecke, den van Duyſsborgh enich Erue off Guet affgewunnen voir Gerichts, off affgedrungen buten Gerichte, dat Erue ind Guet, off Brieue, ſoillen weder kommen an diegene, dair die van kommen ſyn.

Ouch ſall Henrick Stecke behalden des Rycks Hoff van Duyſsborgh, Jnd ander Pandtſchap mit Oeren toebehoeren, ſoe lange thent Henrich voirſl. die affgeloiſt werden, mit Duyſend alden Schilden, dairmede Henrick Stecke den Hoff ind pandtſchap der Stadt voirſl. afloißen; beheltlich ouch Henrick Vowels ſyn Scholteiß Ambts, toe Duyſsberg aen des toe gebruckhen thent der tydt, dat oen dat affgeloiſt wurde, na ingehalt ſynre Brieffe; Jnd dairan en ſall eire geen hinder Geſchien, van onſs Gerhardt van Cleue Voirſchl. der Stadt van Duyſsberg, off hemand van onſer beyder wegen, wilcke loißunge voirſl. wy Gerhard van Cleve voirſl. doin moigen off wan wy das gewinnen, Dicke mach Henricke Stecke den Hoff ind Pandtſcap Voirſl. voirt verſetten ind Laten, wen hie wille, Voirt die duyſsend Schilde; Voirt ſoe ſollen wy Adolph Hertouge van

Cleue, voirſtl. onſe underſaten ind Parthien, ind onß Stadt von dem Hamme ind all onß Ritterſcap, die mit onſer Stadt voirſtl. tgegen onß, off die onſen toe Veden kommen ſyn, Ind alle die hülpen an beyden ſyden, ind alle die Jhme, die ſich van onß enichs wegen in die Vede gemenget hebben, geſwoent weſen van allre Veden ouergeer, ind ongonſten, die wy onder een ander gehat heben, in alle der marten, als die Vede tuſchen onß Bröidern voirſtl. geſchwoent iß, Jnd alle gewangen van beyden ſyden bynnen Veden ind buten Veden, ind alle onbetailt Geld dat van deſer Veden ind twiſte kommen is dait ſoillen wy van beyden ſyden quyt ſchelden, ind all. Gewangene van beyden ſyden ſoillen den alle oiruede doin.

Voirt ſo fall onſer Stadt von dem Hamme ind alle onſe Burgere ind ingeſeten, ind Ritterſchap voirſtl. die ſich mit onß Stadt voirſtl. in die Vede gemenget hebben, onß Hertoig Adolph voirſtl. ind onſe Erven huldinge doen, alß oeren rechten Erff-Landes Herrn, als ſie onß die Huldinge voer deſer Veden gedaen hadden, Jnd wy Hertoige Adolph voirſtl. ſoillen onſe Stadt van den Hamme, ind alle onſe Borgere, ind Ritterſcap voirſtl. in onſe Genade ind Gonſte weder ontfangen, ind alle brocken ind onwille, die Sie tgegen onß miß doen moegen heben, toe deſen Daige toe, gentzlichen vergeguen, ind dairop verthen, ind die gelaiff licken ind wail beſorgen, dat des hiernamails aen oen gemeintlichen, off beſonder aen oire geen gewracken noch gearchwilliget en werde; Jnd ſoillen onß Stadt voirſtl. dir Handveſten, ind Privilegien confirmiren, ind beſegeln, als wy ind onſe vairvaren dot voir gedoin hebben, Jnd als wy Hertoige Adolph voirſtl. van Gaids Verhenckniße, van doits wegen affgegaen ſyn, dat GOtt lange verhueden moet, Sie ſoillen onſe Stadt ind Borgere von Hamme voirſtl. onſen rechten Erven Huldinge doin, ind dieſelve unſe rechte Erven den Sie die Huldinge doen, die ſoillen oen ihr Handtueſten ind Privilegien confirmiren, ind beſegeln, alß wy nu gedaen hebben, ſie ſoillen wy on en lieven Broider voirſtl. unſe Stadt ind Ambte van den Hamme mit allen oeren toebehoerungen, Renthen, Guide, Tolle, op ſalle ind Nedervalle, nyet dairvan vytgeſchieden, alß die bishiertoe gehalden iß, Jnd mit der Ritterſchap in Geuen, ind Buchlnüße tot ſynen Gevinne ind Verluyſt die wyle onſe lieve Broider voirſtl. leuen ſall; Jnd wy Hertoige Adolph voirſtl. en ſallen geen Gebot, noch verbott dair hebben die wyle onſe lieve Broider voirſtl. Huldinge dairop doen, tot ſynen Liue.

Beheltnüße unß Hertoige Adolph uns ſulcker Huldingen, alß Sie onß ind onſen Erven gedaen heben, Jnd als Wy Gerhardt van Cleve voirſtl. nyet länger en ſyn, ſoe fall die Stadt ind Ambte van dem Hamme, mit der Ritterſcap voirſtl. Jn alle der Maten, als die nu aen end kommen, weder kommen, ind vallen aen onſen lieven Bröider Adolphen voirſtl. Jnd ſyne Erven Hertoigen van Cleve Jnd Greven van der Marcke.

Voirt alß onſe lieve Broider Gerard van Cleve voirſtl. dat Ambt van den Hamme, van onß Hertoige Adolph voirgl. in Bevele hefft, ſoe en ſall ſich doch onſe lieve Bröider voirſtl. niet onderwinden, einige Ritterſcap bynnen den Ambte Geſetten, die ſich in dieſen Veden tot onß gevueget hebben;

Weir ouch enige Ritterſchap buten den Hamme geſeten, die ſich bey onſen lieven Broider Gerhart van Cleue voirſtl. gevueget hebben, ind by den van den Hamme gebleven weren, in deſen Veden deren ſoillen wy onß Hertoig Adolph voirſtl. niet Kroeden; dann Mallick ſall van ſyne Lehen, Mannſchap, ind Guedes wegen, toe rechten ſtaen, daar ſich dat geburt.

Voirt vß mede geuoirwart, offt geviele, dat wy Hertoige Adolph voirſtl. van Gaits-Verhenckniße aſtlvuich wurden, ind onmündige Kinder achterlieten, dairop ſoillen Wy, Gerhardt van Cleve voirſtl. Vertiechnüße doin, als dat gebuirt, und Brieue dairop geuen, dat wy alsdan geen Momberſchop hebben, noch unß unterwinden en ſoillen, na onß voirſtl. lieven Broiders doide, aen enich Lande Slaete off Guet, dair onſe lieve Broider voirſtl. inne beſtorven were.

Voirt ſoillen Wy Gerhard van Cleue voirſtl. unſen lieuen Broider Hertoige Adolph vurgl. ingeuen die Kirſpele Breckeluelde, ind dael myt allen oiren Renthen, vervall ind toebehoringen, die toe beſitten nae inhalt unſer Briefue een dairop gegeuen, Jnd Wy Gerardt van Cleue voirſtl. en ſoillen onß nyet onderwinden einiger Lupde, off onderſaiten onß lieuen Broiders voirſtl. noch die in unſern Slaten enthalten, noch vicke die tgegen unſen lieuen Broider voirſtl. verdedingen, ſonder Argliſt.

Jnd des Gelicks ſoillen Wy Hertoige Adolph, voirſtl. unſen lieven Broider voirſtl. wederomb doen, weir ouch onß onderſaten enich, die ſich an unſen lieuen Broider Gerhardt van Cleue gevueget hedden, Jn deßen Veden, off onß underſaten enich die ſich by onſe lieue Broider Hertoige Adolph voirſtl. gvueget hedden, die ſoillen van beden ſyden van onß Broidern voirſtl. ongewicken, ind ongearchwilliger weſen.

Voirt weret ſacke, dat wy Gerhardt van Cleue voirſtl. enige Slaete, die wy nu hebben off kriegen moegen, auergeuen, verkoepen off verpanden wollen, die ſoillen voy onſen lieuen Broder voirſtl. voir beyden ind aen der Gnuen, vor emand anders.

Jn deſelve Gelickes ſoillen Wy Hertoige Adolph voirſtl. onſen lieuen Broider voirſtl. wederomb doen. Voirt ſoillen wy Gebroidere voirſtl. mallick den andern aff doen, na onß macht, ind unßen Wille dairwe geuen dat affgedaen werde alle loedige Vorderinge und Gericht, die unß een

den

den andern, off oen onß enige Dienere, off onderſaiten voir des Römiſchen Königes Gerichte voir den heimlichen Gerichte off voir enigen andern Gerichten gedaen moegen hebben, off die in Onß twier twyſte opgehacuen ſyn, voirt ſoillen wy Gerhard van Cleue voirſl. ind die Stadt van Duyßborg onß verbinden, dat wy hynnen den neiſten Jair na datum diß Brieffs ze an den Römiſchen Ryck verweruen ſoillen, dat die van Duyßberg myt vollwert des Römiſchen Königes onſen lieuen Broider Hertoige Adolph voirſl. allſulcke Huldinge doen ſullen, alß Sie een ind ſynen Voirwaren gedaen hebben, Jnd weir ſackhe, dat Sie des binnen deſen Jair nyet an den Römiſchen Königh verweruen en kunden, Jnd na dem Sie den Privilegie hebben van den Rycke, dat dat Rock buten oiren Wille nyemanden Sie beuelen en ſaill, Soe en ſoillen Sy den Rycke geuen volwert dairtoe geuen dat Sy ymand anders bualen werden, Jnd ſoillen dy den Hertoig doem van Cleue, bit So dat aen den Rycke verworuen heben Jnd dem Hertouge van Cleve die Huldinge gedaen hebben.

Beheltlick dem Rycke ſyns Rechten, Jnd beheltlich dat wy Hertoige Adolph voirſl. ons Stadt van Duyßberg oire Privilegien confirmiren ſoillen, alß onſe Voirwahren gedaen hebben, Jnd beheltlich onſen lieuen Broider Gerhardt van Cleve voirſl. ſynre Jairen van unſer Stadt van Duyßberg, alß wy von die daicau bewyſt hebben gelicke hiernae geſchreuen ſteit;

Jnd dat ſoillen Wy Gerhard van Cleue voirſl. in die Stadt van Duyßborg, unſe lieue Broyder Hertouge Adolph voirſl. verbrieuen toe volcpnden ind toe halden. Jnd Wy Hertoige Adolph voirſl. ſoillen onſe Stadt van Duyßborg ind alle unſe Burger ind onſe Gnade ind Gonſte weder anfangen ind alle Bracken ind den Wille die Sie tgegen onß miſdaen moigen heben, toe deſen Daige gentzlichen vergeuen ind dairop vertyen, Jnd alß Sie onß die Huldinge, aß voirſl. iß, alſoe gedaen hebben, Soe ſoillen Wy onſe Stadt van Duyßberg met allen eeren toe beheeringen, ſoe woe wy die voir deſer Beden ind Ongonſten hadden, ingeuen unſen lieuen Broider Gerhardt van Cleue voirſl. ind ſynen Lyfs Erben, alſoe dat wy Hertouge Adolph voirſl. aeen Gebot noch Verbot dairbehben en ſoillen, die Tydt hiernae befreuen, beheltlick onß ſulcken Huldingen voirſl. toe beſitten, ind toe Gebruckhen in voirwerden nae beſreuen.

Dat is toe weten dat wy Gerhard van Cleue voirſl. dan datum dis Briefſes auer twyntich Jair, Jnd dair en binnen Jeen Maninge noch vorderinge doen en ſoillen, aen onſen lieuen Broider Hertoige Adolph voirſl. noch aen ſyne Eruen umb enich Rechr off verſterkeſſnüſſe alß wy meinen, dat onß auerſtoruen ſy, ind verſteruen mach aen enigen Landen, Luyden Gueden ind Rechten, die unſe lieue Broider Hertouge Adolph voirſl. heuet, ind naemaile kregen mach in enigen Wyß.

Weyr eck ſacke dat wy Gerart van Cleue voirſl. hynnen deſen voirſl. twyntich Jairen affdruich worden, ſonder lyues Eruen achter toe laten, So ſall die Stadt Duyßborg voirſl. myt alle eere toebehoeren wederumb kommen ind vallen aen onſen lieuen Broider Hertoige Adolph voirſl. ind ſynen Eruen, in alle der Maeten, alß Sie nu aen unß Gerart van Cleue voirſl. komt;

Weir ock ſacke dat Wy off onſe Lyues-Eruen voirſl. off wy die lhedden, na den twyntich Jairen voirſl. maeninge doen wolden, an onſen lieuen Broider Hertouge Adolph voirſl. off an ſyne Eruen, umb unſe verſterkſſnüſſe voirſl. Soe ſoillen wy onſe Lyues-Eruen die Stadt van Duyßborg mit eeren toebehoeren, ind mit alle den andern Landen, Steden, Slaten, ind Herrlicheden, die wy voir ind nae van onſen lieuen Broider Hertoige Adolph voirſl. ontfangen hebben, In ſcheidingen weder oeuerleuern, in ſecker behalt onß lieuen Broiders Hertoige Adolphs voirſl. ind ſynre Eruen binnen den yrſten haluen Jair nae den twyntig Jairen voirſl. volgende, Jnd als wy die leueringe alſoe doen willen dat ſoillen wy onſen lieuen Broider voirſl. ind ſynen Eruen toe voerns verkündigen, ind toe weten doen, drye Maent, Jnd als wy Gerart van Cleue voirſl. off unſe Lyues Eruen, die Lande ind Slaete voirſl. alſo auergeleuert hebben; Soe en ſoillen wy doch noch unſe Lyues Eruen die Maeninge, ind vorderinge nae der ouerleueringe voirſl. niet eer daen drey Maent en ſyn yrſt umbkommen.

Weir ock ſacke, dat wy off unſe Lyues Eruen die ouerlieueringe van Duyßborg Jnd ander Lande, Slaede ind Herrlicheiden voirſl. hynnen den neiſten haluen Jair nae den twyntig Jairen voirſl. niet en deden, als voirſl. ſoe en ſoillen wy Gerart van Cleue voirſl. noch unſe Lyues Eruen nummermeir vorderinge noch aenſprack hebben, noch doen, aen onſen lieuen Broider Hertoige Adolp voirſl. off an ſyne Eruen van enniger Hande Guede, off verſterkſſnüſſe, die wy als voirſl. is nu meinen toe heben, dan dairop ſoillen wy Gerhardt van Cleue voirſl. ind onſe Lyues Eruen Erfflich vertegen weſen, ind vertien aen alle yeden dair dat not is, dair onſe lieue Broider voirſl. ind ſyne Eruen des Gefynnen, Jnd nae der Erfflicke vertiechnüſſe ſoillen die Stadt ind Burgere van Duyßberg ledig weſen van allſulcker Huldingen ind Eden, als Sie ons Hertoige Adolph voirſl. ind onſen navolaern Hertoigen van Cleue nu doin ſoillen tot beheff ons lieuen Broidees Gerarts van Cleue voirſl. ind ſynre Eruen, ind ſoillen alsdann unſen lieuen Broider Gerart van Cleue voirſl. Huldinge doen, als Sie nu uns Hertoige Adolph voirſl. ind unſe voirwaren gedaen heben.

Beheltlick

Beheltlick Henrick Stecken ind Henrick Pauwels oire Pandtschappen, als voirßl. is, Voirt hebben wy Gerard van Cleue voirßl. enige Brieue geworuen van den Römischen Ryche, op onsen lieuen Broider voirßl. op die Stede van den Hamme ind van Duyßberg, off op enige andere syne Lande off Stede, die soillen wy oen auergeuen ind dairop vertuen, Jnd des Gelicks hebben ock die Stede van den Hamme, ind van Duyßberg enige Brieue van den Römischen Ryche geworuen dynnen deser Veden ind ongensten, die tgegen onsen lieuen Broider Hertoigen Adolph voirßl. were, die soillen sye oen auergeuen, ind dairop vertuen, hebben sick wy Hertoige Adolph voirßl. enige Brieue van den Römischen Ryche geworuen, dynnen desen Veden, op onsen lieuen Broider voirßl. off die Stede voirßl. die soillen wy oen auergeuen ind dairop vertuen: Voirt soillen wy Hertoige Adolph ind Gerard van Cleue ind van der Marcke Gebroider voirßl. onß en den andern halden desen Brieff, ind voirwerden, Jnd ouch sulcke scheide Brieue, als wy voir deser tydt mit mallick andern gescheiden worden uytgescht die puncten die in desen Brieue verandersatet syn, ind die puncten die in den Scheide Brieue voirßl. verandersatet syn, die soillen wy halden, gelick als die in dese tgegenvordigen Brieff gestreven staen. Voirt is bewoirwart, dat wy Hertoige Adolph voirßl. aen onse Hande behalden soillen, twyntich goide Manne die wy liesen moegen, vyt der Gevangenen, die wy ind unse Vrinde, unsen lieuen Broider voirßl. afgevangen heben, Jn des maten dat die twintich Manne ons Hertoige Adolph voirßl. leuern ind betalen soillen in onse seckre beholt, Duysend geider ouerlandische Rynische Gulden, van Münten der Koirfürsten op den Rhyn, nu op Sente Peters daige ad Cathedram neist kommende na datum dis Brieffs, off hier en binnen dairop die voirgl. twyntich Manne doch hebben soillen, thene Sente Peters Dag voirßl.

Weiret sackhe, dat Sie der vorged. Summen Gulden, alsdann meten betailen, soe soillen Sie des neisten Daiges nae Sente Peters Daige voirßl. een Gevangnisse halden tot ons behoeff toe Wesel, oen onsen Rentmeister alldair toe blyuen, ind nyet van dair toe scheiden, die Duysend Gulden en syen yrst wail betailt, alsoe doch dat wy die voirgl. twyntich Manne miet en soillen doen stecken, noch Hoger doen beswieren, dann die Duysend Gulden voirßl. Jnd als die betailt ind deren Werd valdoen hebben, Soe sall onse Rentmeister voirßl. Sie alse mentlick quit scheiden, van oere Gevangnisse, wegen Mallick op een alde oiruede.

Voirt soillen wy Gerart van Cleue voirßl. mit on'en lieuen Broider Hertoige Adolph voirßl. belieuen ind beſegeln sulcke Eyffrichte, als hie ons lieuer Suster Maria van Burgundien Hertoginne van Cleue Jnd Greuinne van der Marcke, soire Geselinne bewist hefft, Jnd die sal men ons nuemen, Jnd Wy Hertoige Adolph Jnd Gerard van Cleue Jnd van der Marcke Gebroider voirßl. vertien ouermitz desen Brieff, off alle beschudde ind behulpe Geistlichs ind Werltlichs Rechten, beſuern off onbesuern, dat uns enich behülpe off sfaede doen mechte, tegegen den andern, in enigen puncten off Articksuln des tgegenwordigen Brieffs, Jnd weret sackhe, dat dese Brieff nat off gaterich würde, off eniger Hande ander Gebreck hedde, off freye, int wat maeten dat toe quehme, dairumb en sall diesen Brieue nyet gewürret geargiret noch gecancelliret werden, dann hie sall wesen ind blyuen, in synre allinger vollkommenre macht, gelicker wyß off hie toe weil geen Gebrecke en hedde, Alle dese voirßl. puncten ind en beglich dair aff sunderlinge hebben wy Adolph Hertoige van Cleue ind Greue van der Marcke geseckert ind gelaisst in goiden trouwen mot opgerichten Bongern op desen Brieff opgehalden, Jnd met gestaeffden Eden loff lick toe den Holigen geſwaren, vast, stede, ind oen verbrecklich toe halden, Jnd toe doen, sonder yet dairweder toe seggen, toe sueckken, off toe Vonden, in eniger wyß, sonder alle Argelist. Jnd Wy Gerart van Cleue ind van der Marcke hebben alle ind yegliche deselue puncken voirßl. geseckert ind gelaisst in gueden trouwen ind mit opgerecken Bongern op desen Brieff, Jnd op dat Evangelize in den Missebaicke geleget, Jnd myt gestaeffden Eden, oick loff lick ouer den Holigen Geswaren, vast, stede, ind onverbrecklich toe halden, ind toe doen, sonder yet dairweder toe seggen, toe sueckken off toe Vinden in eniger wyß, und sonder alle Argelist;

In Orkunde ind Getuchnüße der Waitheit, heben wy Adolph Hertoige van Cleue, ind Greue van der Marcke, Jnd Gerart van Cleue ind van der Marcke, Gebroider voirßl. ons Segele met ons rechter Wetenheit an desen Brieff doen hangen, Jnd umb die meirre konden heben wy Sementlich gebeden Unsen lieuen Maich ind Vriend Herrn Otten van der Lecke, Herre toe Heddeck, Jnd Herrn Everhardt Herrn toe Lymburg, in toe Hardenbera, Jnd Wy Adolph Hertoige voirßl. van ons wegen heben beualen ind geheiten onsen lieuen Raiden, ind Vrienden, mit Nahmen Herrn Gerart van Reide Herrn Wilhem van Reeß, Herrn Arndt van Hessen, Herrn Hermann van Keppel, Rittern, Jnd Diederick van Wyckrade, Jnd Wy Gerart van Cleue voirßl. van ons wegen gebeden, ind beualen unsen lieuen Maigh Raeden ind Vrienden mot naemen, den Edlen Heinrick van Mourse, Seyfart van Merode, Herrn toe Hemersberg, Heinrich die Wint, Ludolph Westphale, Jnd Sweder van dem Busche, die oeuer desen sackhen ind Voirwarden tgegenwordig geweest syn, dat So oere Seegele toe meirre tuege der Waitheit mede aen desen Brieff gehangen. Dat wy Ott van der Lecke, Euert Herr toe Lymburg, Gerart van Reide, Willhelm van Reeß, Arnt van Hessen, Herr-

Digitized by Google

man van Keppel Ritter; Derck van Wyckrade, Henrick van Moirse, Seyfart van Merade, Heinrich die Wynt, Ludolph van Weſtphalen, ind Sweder van den Buſche, voirgl. bekennen weir toe weſen; Gegeuen tot orſſoe in den Jairen onſs Herren Duſſend vier houdert ind twyntich, op den Maendach nae Allerheyligen Daige.

No. LXVIII.

Litera matrimonialis inter Joannem Ducem Burgundiæ & Mariam filiam, uxorem Adolphi Comitis Clivenſis & de Marka

1405.

JOannes Dux Burgundiæ, Comes Flandriæ, Artheſiæ & Burgundiæ, Palatinus Ducuſque de Salinis ac Machlinia, & Adolphus DEI gratia Comes Clivenſis & de Marka, univerſis & ſingulis, ad quos præſentes literæ perveneriut ſalutem, & rei geſtæ agnoſcere veritatem. Notum facimus, quod Nos amicitiam mutuam, qua nos propter ſanguinis idemptitatem naturali dilectione, & alias adſtricti merito conjungimur, nedum ſervare, ut tenemur, & continuare, verum & augmentare volentes, actoto mentis conamine affectantes, pro utilitate reipublicæ, patriarum, & ſubditorum noſtrorum, ad honorem omnipotentis DEI, ejusque beatiſſimæ genitoris & Sanctorum omnium, & de conſilio Dominorum parentum & amicorum noſtrorum, potiſſime nos Dux de conſilio & aſſenſu chariſſimorum Germanorum noſtrorum, Anthonii ſcilicet Ducis Lemburgenſis & Philippi Comitis Nivernenſis tractatum matrimonii, in forma Eccleſiæ contrahendi inter pudicam puellam Domicellam Mariam noſtri Ducis filiam ſecundo genitam, & nos Comitem Clivenſem ſupradictum, fecimus & inivimus, deliberatione præhabita matura, facimus, & inimus per præſentes, in modum, qui ſequitur, & in formam; Videlicet quod nos Comes dictam domicellam Mariam cum ad ætatem legitimam perveuerit, in uxorem noſtram accipere promittimus, nos quoque Dux ipſam tunc eidem tradere promittimus matrimonialiter copulandam. Cæterum Nos Dux præfati in favorem ac nomine dotis dicti matrimonii, prædictæ noſtræ dabimus filiæ, & ſolvere faciemus ſumma ſexaginta mille florenorum ſcuta vulgaricer ad coronam de Francia vocatum in valore, quo nunc ſunt, de quibus in conſummatione dicti matrimonii viginti mille dictorum ſcutorum præfato Comiti vel alteri ab eo adhuc deputando trademus & ſolvemus, aut tradere & ſolvere faciemus indilate: quibus ſolutis receptis Nos Comes præfati, ex illis, & usque ad valorem eorundem comparabimus & ememus, per conſilium tamen dicti Domini, Ducis certa hereditagia & bona immobilia, quo propinquimus fieri poterit, de dotalitio aſſignando prædictæ Domicellæ Mariæ ſtatuata, & quo melius haberi poterint & utilius emi, vel pro ipſis viginti mille ſcutis, nos Comes prædicti aſſignabimus dictæ domicellæ Mariæ hereditario perinde pro ſe & heredibus ſuis redditum annuale duorum millium dictorum ſcutorum, in oppidis, terris, redditibus noſtris circumjacentibus & propinquioribus, hereditatibus & redditibus ipſi domicellæ Mariæ pro ſuo dotalitio, ut dictum eſt, aſſignandis, taliter, quod nos Dux, vel alii nomine noſtro, ad hoc a nobis deputati exinde contenteri debeamus; veruntamen quotiescunque Nos Comes reddere, & in manibus Commiſſariorum, ad hoc deputandorum videlicet dicta domicella Maria & nobis Comite adhuc viventibus, vel ipſa domicella Maria defuncta, in manibus heredum ſuorum, quod quidem, & heredes noſtri Comitis, poſt deceſſum noſtrorum, ſi ipſis placuerit, ſimiliter facere poterunt, realiter ponere voluerimus, dicta viginti mille ſcuta, per nos, ut præmittitur, recipienda, nos noſtrique heredes & ſucceſſores ab hujusmodi reddita annuali duorum mille ſcutorum, ex tunc deinceps immunes erimus, & manebimus, acquietati, & poſt conſummationem dicti matrimonii, nos Dux præfati ſolvere tenebimur dicto Comiti, in revolutione, cujuslibet anni ſequentis ſummam decem mille dictorum usque ad plenam ſolutionem & integram ſatisfactionem totalis ſummæ, quæ pecunia ſic ſoluta tradetur in manibus duarum vel quatuor, aut plurium perſonarum notabilium & fide dignarum, ab utraque parte Commiſſariorum, ad hoc eligendorum & per ipſos Commiſſarios committetur in redditibus, terris & poſſeſſionibus quanto propius Ducatui Brabantiæ fieri poterit ſituatis, qui proprium hereditagium, prædictæ Dominæ, Mariæ ejusque heredum permanebunt: ſi vero nos Comes præfati, de hujusmodi pecunia ſic ſoluta, & prædictis Commiſſariis eligendis tradita quicquam capere voluerimus, quod facere nobis licebit, ſtatim dicta recepta pecunia, tenebimur indilate hac de cauſa prædictæ domicellæ aſſignare in hereditagiis perpetuis, pro ſe & heredibus ſuis, pro qualibet ſumma mille dictorum ſcutorum, per nos ſic capta & recepta redditum perpetuum, centum dictorum ſcutorum annuatim percipiendorum donec ipſa ſumma absque defalcatione

fienda, de his, quæ ab cujusmodi redditu eſſent recepta integraliter fuerit reſtituta, ſed cum reſtitutio ſic facta fuerit, nos noſtrique heredes, a dicto redditu extunc, in antea immunes erimus, atque quieti inſuper & ſi nos Dux prælibati in ſolutione, prædictæ decem mille ſcutorum ſummæ, quolibet anno revoluto poſt conſummationem dicti Matrimonii fienda, usque ad plenarium ſummæ dotalis ſatisfactionem deficeremus, volumus recognoſcentes, quod pro quibuslibet decem mille ſcutis, ſic non ſolutis, poſt quorumcunque terminorum elapſionem immediate ſolvere tenebimur, prædictis Comiti ac Mariæ filiæ noſtræ, aut heredibus ſuis, in dicto Matrimonio procreatis, redditum annuale centum ſcutorum prædictorum, pro quo ſolvendo, nos Dux pro nobis & heredibus noſtris obligabimus erga ipſos Comitem & filiam noſtram & heredes ſuos prædictos omnes & ſingulos redditus noſtros, Villæ noſtræ & Oppidi Machlinenſis, cæteraque alia bona noſtra proquinquiora dictæ villæ noſtræ Machlinenſis, proviſo tamen, quod quotieſcunque ſolvemus dicto Comiti & in manibus dictorum Commiſſariorum ponere faciemus dicta decem mille ſcuta, in præfatos uſus convertenda, dummodo ipſe Comes & filia noſtra, prædicti de dicta ſolutione modo præfato fienda, fuerint ſecuri hujusmodi redditus annualis mille ſcutorum, pro defectu ſolutionis dictorum mille ſcutorum, in termino aſſignato non factæ annullabitur, nec de cetero ex poſt alicujus erit efficatiæ, vel roboris. Nos vero Comes Clivenſ præfati, per dicti matrimonii tractatum in conſummatione ejusdem matrimonii tradere & aſſignare tenemur præfatæ Domicellæ Mariæ vice ductus ſeu donalitii ipſius, unum, bonum, & notabile Caſtrum ſine appreciatione vel defalcatione dicti dotalitii perinde fienda, & una cum hoc ſummam quinque mille dictorum ſcutorum ad coronam de Francia bonorum reddituum annualium, per ipſam domicellam Mariam poſſidendam, habendam, & quolibet anno percipiendam, in bonis & mobilibus hereditagiis, & redditibus dicto Ducatui Brabantiæ vicinioribus, in quibus hereditagiis & redditibus, nihil niſi ſolummodo ſuperioritatem, & juſtitiam altam retinebimus, ad electionem dicti Domini Ducis, ſeu alterius ſuper hoc, ex parte ſua deputati, & taliter, quod ipſe Dominus Dux exinde debeat contentari, Clivenſ tamen & Cronenburgl. Caſtris nec non aliis Caſtris in introitu patriæ noſtræ Clivenſis ſituatum duntaxat exceptis, pro qua quidem aſſignatione, & aliis præmiſſis omnibus & ſingulis fideliter obſervandis, & efficaciter adimplendis, nos Comes Clivenſis præfati & inclytus Gerhardus Cariſſimus Germanus noſter, qui pro nunc in omnibus Terris noſtris & Dominiis verus heres noſter exiſtit, & Succeſſor, nec non prælibati magnates Vaſalli nobiles, & nobiliores villæ patriæ noſtræ prædictæ præmiſſis facient ac cautionem ſufficientem per literas & Inſtrumenta, ſigillis ſuis propriis etiam ſigillis Curiæ Eccleſiaſticæ & ſecularis ſigillata, ita, quod his mediantibus prædicta domicella Maria tempore vice ductus dotalitii ſui, in præfato dotalitio cum locum habeant & in ſingulis aliis bonis ſuis in dicto Comitatu Clivenſi & alibi in patriis & Dominiis noſtri Comitatus prædicti exiſtent. & in his, quæ nomine dotis pro pecunia per tenoſtri Ducis ſibi tradenda aſſignabuntur ipſi heredes ſui ſint & maneant defenſi, & juxta poſſe noſtri Comitis & vaſallorum & ſubditorum noſtrorum in pacifica poſſeſſione firmiter conſervati præterea per hujusmodi tractatum expreſſe eſt conventum, quod nec Nos Comes Clivenſes nec Domicella Maria præfati in ſucceſſione dicti Domini Ducis Patris & Dominæ Duciſſæ Matris ejusdem Domicellæ dummodo poſt eorum obitum filius, aut filii maneant in matrimonio de carne ipſorum, aut de carne alicujus eorundem Dominorum Ducis & Duciſſæ filius aut filiorum procreati, quicquam petere, nec jus aliquod prætendere poterimus aut reclamare, ſed ſi contingeret, quod abſit, Nos ducem aut Duciſſam conſortem noſtram, decedere ab hac vita, absque libero maſculo de nobis, aut de aliquo filiorum noſtrorum legitimo procreato, eo caſu, & non aliter, prædicta Maria, filia noſtra aut ejus liberi, ſi qui eſſent, ad ſucceſſionem & partagium ſeu partitionem, cum aliis ipſius Mariæ Sororibus, reddendo tamen & reportando, præmiſſam ſexaginta ſcutorum ſummam, ſi perſoluta fuerit, ſi autem quicquid ex illa ſolutum receptum eſſet, proviſo tamen, quod aliæ filiæ ſimiliter reddant & reportent, quicquid eis a nobis Duce datum foret, in Tractatu Matrimoniorum eorum recipientur & admittentur, juxta conſuetudines, in patriis nobis duci ſubjectis, communiter obſervatas: Ad quæ omnia & ſingula præmiſſa firmiter tenenda & adimplenda, Nos Dux & Comes præfati, Nos & bona noſtra mobilia & immobilia quæcunque præſentia & futura, quilibet ſpecialiter & expreſſe obligamus, ceſſantibus fraude & dolo quibuscunque. In cujus rei Teſtimonium ſigilla noſtra præſentibus literis juſſimus apponenda. Datum anno Domini milleſimo quadringenteſimo quinto.

Sic ſubſcriptum

Per Dominum Ducem

Menoerkkuſ.

Ebo

No. LXIX.

Ehepackten und Hylichs Bereden, zwischen Hertzog Arnold von Geldern, und Catharinen van Cleue und van der Marck

de Anno 1423.

WY Arnold von Gaids Gnaden Hertouge van Gelre ind Greue van Sütphen, van eyne siten, ind Wy Adolph van derselver Gaids Gnaden, Hertouge van Cleue ind Greue von der Marcke von der andern syden, doen kont allen Luyden, ind bekennen openbahr auermitz dessen Briesse, voir ons, onse Eruen ind Nakomlinge, dat wy mit gueden voirbedachten Mythe, by eindrächtigen Raede, ind Gueduncke onser Raede, tot Ehren ons Herrn GOdts, ind Seelicheit, ind Brede, ons selues in onser beder Herrn Lande ind Lyndeeinre hylix verwarden onter eenander auer kommen syn: in punckten ind Manieren, als hernae befreuen volget, alsd dat wy Arnold, Hertouge van Gelue voirsl. tot eenen rechten Wyue ind wyrliche Gesellinne nemen soillen, Jonffer Catharinen van Cleue ynd van der Marckhe Dochter, Hertougen Adolphs voirsl. ind soillen mit oer solemnyssiren ind vollbrengen dat Sacrament der heiligen Eheschap in tegenwerdicheit der heiligen Kirchen, als recht ist, toet oeren Mündigen Dagen, dat is mit underscheide, wanneir Sy twelff Jaer alt is, off binnen dry Maenden na uirgange van oeren twelfften Jaer, neistvolgende, Ind were dairinne enig hinder nae gesette der H. Kerckhen, van Maigscap off des Glicks wat, den binder soillen wy weruen, affgedaen werden, auermids dispensair van onser Geystlichen Vader den Paws, In formen als des in den Rechten noit is, ind solcke Bullen ind Briesse, als darup geboeren, die sollen wy oick weruen, ind dain leuern Hertogen Adolph voirsl. toe Behouff ons selus, ind Jonffer Catharinen synre Dochter voirsl. bynnen eenen Jaer, na datum dis Briefs, neistkommende, Voirt sall Jonffer Catharine, onse lieue Gesellynne voirsl. mit ons, ind wy met oer, to gesinnen Hertogen Adolphs van Cleue, ons lieuen Schwegerherrn ind Vaders voirsl. synre Eruen ind nakomlingen wyrlicke verliechnisse doen, up alle Medegaven, ind up allen Anfall ind Verstersnisse, die oer van doede ons lieuen Schweherherrn ores Vaders Hertougen van Cleue voirsl. ind Frouwen Marien von Burgundien, Hertouginne van Cleue ind Gremme von der Marcke, onser lieuen Schweger-Frouwen oere Moeder anstersten moegen, Behelticlk der off Sie der syden, angeerruet wurde, off dat onse lieue Schwegerherr Hertouge von Cleve voirsl. aff-offich wurde sonder wirliecke Mannes Geboert, Ind sonder een alder Dochter achter to laten, oire Rechte alsdann to behalden, ind in solcher maten, als voirsl. is sullen Wy Hertouge Adolph von Cleue voirsl. onse lieue Dochter Catherine voirsl. alsd tot eenen rechten Wyue, ind wyrliche Gesellinne leuern doen, ind to Huyss senden Hertougen Adolph van Gelue, voirsl. auer dry neistfolgende, na Datum dis Briefs, off darna wanner hy oer aen ons gehynnen duet, Voirt sullen Wy Arnold Hertouge von Gelue voirsl. un van stund aen, betüchtigen Jonffer Cathrin onse lieue Gesellynne voirsl. aen die Borch ind Stadt van Gelue, mit den Dorpen ind allingen Ambte darto gehörende Herrlicheden, ind Gerichte aldar hoge ind lege, mit allen Rentben ind opkomingen, Gebott ind Verbott, Demael, Oever, Water ind Wendeind allen oeren tobehoertungen, niet vutgescheiden ind Wy ind onse Eruen ind Nakomlingen sullen oer die ledigen ind freyen van allen Commer ind pandschap, daer enig Deil des voirsl. Guedes mit belast were, ind sullen oer die vesten ind verseckern in der besten Form ind Manieren, oer Brieue dairup togeuen, ind Brieue dairop to weruen, daer oer noit is, als men irst kan, sunder Argelist, oyr leuenlang vestlich daraen to aebrucken, oire tuchte to tuchtreschen, Rechte daer mede Sie wail bewart sy, Dicke soillen Wy oir die Borch ind Woninge aldair in redlicken gueden Gerocke, van Tymmer oir behoirliche doin maken ind leuern ind das beginnen van stund wanner sie twelff Jair alt is, Ind onse Ambtmann die nu die Borch vursl. tee bewaeren heyet, Ind die Burgermeister, Scheppen, Raide, ind Boerger onser Stadt von Gelue, soillen von Stund an tot Behouff Jonffer Cathrin onser lieuer Gesellynne voirsl. den Huldinge ind Ede van trouwen, dat Sie die Borch ind Ambte voirsl. also tot oire Behouff halden, ind bewairen soillen, Ind dir ind den oiren leuern, off sacke were, dat Wy van Doedes wegen affgiengen, datt GOtt lange derstue will, Ind Wy aen soillen en genen Man dat Ambt noch die Borch voirsl. ingeuen, die en sy eyn Guet Maen van Aerde, ind van Geruechte Ind hy en soilke dick irst Jonfer Cathrin onser lieuer Gesellinne voirsl. sulckhe Huldiquinge ind Ede van trouwen doen tee halden, ind tee leuern, gelyke voirsl. stait; Voirt soillen Wy Arnoldt Hertouge voirsl. derselver Jonffer Cathrin onser lieuen Gesellinnen van stund an daer toe bewysen, Ind vesten mit onsen besegelten Breuen, oire tuchte an toe gehruchen Vier Dusend gnede alte Gulden, Schilde, guer van Gold, in recht van Gewichte, Münten des Heyl. Roy, off des Könias von Franckreich, off ander guet Gulden, Peymeit, dairvor, na oiren Werde an gueden seckern Jairlichen Renten oir weil gelegen, Ind soillen eir die vesten, ind verseckern, dat So eir Leuenlang der rustlicken ind kommerloiß to gebruken to tuchterschen Rechte wael daermede bewaert sy, alsd wanner Sy astiuigh wurdt, dat onser Herr GOtt lang derstehn will, so sullen alsdann die Borch, Stadt ind Ambte, mit allen oeren tobehöeren voirsl. Ind die Vier Dusend alde Schilde voirgl. ledigke, ind ondekommert von eerevegen wedervomme aen dat Land

van Gelve kommen, ind vallen, beheelich doch oer we folgen to Behoeff oers Testaments so vele von den tokommenden Renten oerz tuchten voirßl. alß lopen ſollen, nae gelop der Tydt, van den leſten verſchienen termin, van den Jdenten, thent aen den leſten Dag oers Leuens, Jnd dat dair entzienden die Borch, Stadt Jnd Ambten, mit oeren wedeheerungen, ind mit den Vier Dauſend Schilden Jaerlicher Renten voirſchl. ledig ind unbekömmert alß voirßl. is aen der Land von Gelue wederumb fallen ſtullen. Bekennen Wy Adolff Hertouge von Cleve voirßl. alſo gededingt weſen, ind daeran en ſtullen Wy, noch nemand von unſerwegen eingen hinder doin, oick iß met unterſchede gededingt mit onß Arnold Hertougen van Gelue voirßl. ind Wy hebben gelauet, off saicky were, dat Jonffer Cathrin onſe lieue Geſellynne voirßl. affſtuich wurde, dye die tydts, dat Wy met oer onſe Eheſcap vollbracht hebben, alß voirßl. is, datt Gott verhuede, datt Wy alßdann tot eenen rechten Wyue nemen ſtullen die ältſte van oeren Suſtern neiſt dir dann leuende, die den onbeſtadet were, ſonder eenig Gued da mede toe eyſchen, ind die ſtullen Wy alßdann von ſtund tüchtigen, mit der vorgl. Borch, Stadt, Ambte, Jnd allen Renten ind Upkomingen, mit der Vier Duſend alden Schilden voirßl. ſementlich ind ongeſcheiden, Jnd voirt by oer doin in alle ſackchen gelyck voir dan onß Jonffer Cathrin toe doen geſchreuen ſteit, Jnd in ſolcher Maten ſollen Wy Adolff Hertouge van Cleue voirßl. Hertougen Arnold onſen lieuen Sohn voirßl. onſer ander Eldſter Dochter, die dan onbeſtad were, neiſt Cathrinen voirßl. geuen, off Sy affſtuich wurde, alß voirßl. is, dat Gott verhuede, dann were ſackye, dat Wy Arnold Hertouge voirßl. van Gotts Verhenckniße affſtuich wurden, ehe Wy onſe Eheſchap mit Jonffer Cathrinen voirßl. vollbracht hebben, Jnd Sie alßdann leuendig bleue, ſo ſoil Wilhelm onſe Broider dan een Hertouge van Gelue weſen ſall, die voirßl. Jonffer Cathrin tot een recht Wyff nehmen, Jnd She alßdann affſtuich wurde Ehe Wilhelm onſe Broder die heilige Eheſchap mit oer vollbracht hedde, ſo ſall by een Hertouge voirßl. neiſt oer die Eldeſte von oeren Suſtern nehmen, die onbeſtat were, Jnd all ſunder enig Gued mit oer enich to eyſchen, ind ſoll die genne die oer alſo tot eenen Wyffe geſeckert wurde, van ſtund an betuchtigen, aen die Borch, Statt ind Ambte, von Gelve, mit allen deren thehebörungen, ind mit den Renten van Vier Duſend alden Schilden Jaerlix gelicke die althoſamen vorgl. ſtein, alſo datt Sie wail dairmede bewärt ſo, Jnd ſall voirt by oer doen, in allen ſackchen gelyke voir van Jonffer Cathrin, onſer lieuer Geſellinne, ind onß geſchreuen ſtoit, ind in ſolcher Maten ind voirwarden ſollen Wy Adolph Hertouge von Cleve voirßl. die vorgl. onſe lieue Dochter Kathrin, off Gebreke oere, datt Gott verhuede een ander onſe aldeſte Dochter, neiſt oer, die onbeſtoit were, geuen ind leuern alßdann Hertouge Willhelmen toet tydt Hertouge von Gelve, die hp alßden nemen, Sie betüchtigen mit oer vertuchtniße doen, ind alle Voirwarden ind Dedingen vollführen ſoll gelyck alß dat voir van den andern verkleyet iß, ſunder Argeliſt. Jnd Wy Arnoldt, Hertouge van Gelue voirßl. ſollen Willhelm von Egmend unſen Broder darthe halden, bynnen eenen halben Jar darna, alß hy mundig iß, dat hy alßdann dieſe Hylige Voirwerden voirßl. ſo vre die von den geſchreuen ſtein, ind oen antreffende mögen, werden, conſenticren, beluen, gelauen, beſweren ind verbreuen ſall, die toe vollführen, ind darin to doen gelyck voir von oen geſchreuen is, ind dat toe verpeenen alß hierna beſchreven volgt, vaſt, ſtede ind onuerbrecklich to halden ſonder Argeliſt.

Jnd wert ſacke dat enige van ons Arnold Hertouge van Gelve, Adolph Hertouge van Cleve, ind Willhelm von Egmond Bruedyr ons Hertouge von Gelve voirßl. nit gehorſam en were, den hylig vorwerden voirßl. die toe vallführen als Eickſten van ons dat geburen ſoll, nae den Vorwarden voirßl. an welcken van ons dat gebrecke were, die ſall verfallen weſen, in eine poene van hundert Duſend Gueder ouerlandiſche Rpniſche Gulden in Behueff des geens van ons, die den Vorwerden voirßl. gehoſalich ind gehorſahm were, ind ſeiner Erben, tot welcher Geſinnen die ghene van ons die an den Vorwarden voirßl. verbrucklich were Jnkommen ſall, mit ſon ſelus Lieue, als Wye Arnoldt Hertouge van Gelve, Jnd Willhelm onſe Broeder voirßl. toe Cleve, ind wy Adolph Hertoug von Cleve to Nomeg. vor die voirßl. hundert duſend Gulden behacht toe weſen, ind nit furder nummermeht van doer to ſcheiden, deſe poene voirßl. en ſo irſt alling, ind vnael betalb, den genen van ons der deſe poen verſchenen were, Jnd det hebben wy Arnoldt, Hertouge van Gelue, ind Wy Hertouge Adolff von Cleue voirßl. by onſer Fürſtlicher trowen gelauet, malicken den andere, ind in Form des Rechten loff lickh ouer den Hylgen geſwaren, vaſt ind onuerbrecklich toehalden, to volführen ind to doin, ſonder jet darwyder toer ſeggen, toe ſuecken, offte toe finden, mit enichen Behelp van Geſeten Geiſtlix ind Werltlix Rechten, darup wy alle toeſamen in deſen puncten ind Vorwerden ſamentlichen verteien ſonder alle Argeliſte.

Jnd des to Orkondt der Warheit, hebben Wy Arnold Hertouge van Gelue Jnd Wy Adolph Hertouge van Cleue vorßl. onſe Seegele an deſſen Brieff doin hangen, Jnd want auer deſer Hylix Vorwarden to Dedingen geweſt ſon, van wegen ons Hertouge van Gelue, onſe lieue Gemynde Baider, Raide ind Vriende Herr Johann Herr to Egmondt, Herr Johann Herr to Culenburg, Derich Herr to Wisch, Johan Herr to Wardenburg, Gysberth van Meckeren, onſe ouerſte Rentmeiſter vaſers Landes van Gelue, Jnd Gysbert Pieckc, Jnd die Raide van onſen vier Houet-Steden, als Nymegen, Rurmund, Sütphen ind Arnhem, Jnd van wegen ons

Her-

Digitized by Google

Hertougen van Cleue, Herr Wessel Praist to Wissehel, Herr Willhelm van Reeß, Herr Arndt van Keßen Ritter, Peter van Culenberg, Gerlach van Boßhem, ind Ebert van Alpen, ind die Raid van onsen vier houet Steden, ons Landes von Cleue, als Cleue, Wesel, Embrich, ind Kalekar, So hebben wy bede Hertoige voirßl. denselben onsen lieben Raeden, Brienden ind Staeden angesonnen, ind beuohlen, dat sye dese voirßl. hylix Vorwarden mede to Getuige als hulix Lude beseglen, dat wy Johan Herr tot Egmond, Johann Herr to Culenberg, Diederich Herr to Wisch, Johann Herr to Werdenberg, Goßbert von Wachter, Goßbertb Pückh, Wesselaß Praist to Bischel, Willhelm van Reeß, Arnd van Keßen Ritter, Peter van Kulenberg, Gerlach von Boßhem, ind Ebert van Alpen, Jnd wy Burgermeister, Schepen ind Raide, der Stede der Lande van Gelue, ind van Cleue, voirßl. bekennen ind hebben dat gedain, gerne omb gesonnen ind Beuels Willen, onser lieuer gnediger Herr voirßl. ind nicht want wy ouer dedingen ind schlutingen diser hulix verwarden, gewist son. Jnd orkonde des Malck von ons, onse Seegele, ind wy Burgermeister, Schoppen ind Raide onß Stede voirßl. Segele, dick an desen Brieff gehangen. Gegeuen in den Jaeren onß HErrn Dußent vierhondert drey und twintig up Sunte Marien Magdalenen Dage.

No. LXX.

Verzicht-Brieff Jongfrauen Cathrinen von Cleue *de Anno* 1426.

WJ Adolph von Gaids Gnaden Hertouge van Cleue, Jnd Greue von der Marcke, ind Cathrine van Cleue ind van der Marckhe, syn Süster, doin kond allen Luyden, Jnd bekennen mit desen openen Brieue, dat wy mit gueden Beraede onß selus ind ouermitz so ninge onse Maige ind Briende, tot onß Herren Goids Ere, ind onß selus nutheit, guetlich ind vredlich voiraniget ind voirtichet syn, von allen Scheie ind Ouerdrachticheit, wy samentlich off sunderlinge weder eenander, off onder eenander gehad hebben, Also dat wy Adolph Hertoige voirßl. onser Lieuer Suester Cathrinen van Cleue ind van der Marckhe vurßl. zur Suster scheidunge, voir vere Vederliche ind Moderlicke Erbe ind Guet, Jnd voer allen Anfalle, die oer angefallen is, off anfallende maich werden, na vitwysynge vere Vertiechtnitze nae besteruen bewyset, ind geuergeben hebben, bewysen ind guergeuen ouermitz desen Brieff vyffteyn hondert goide ouerlandische Rinische Gulden, alß op Datum des Briesses gengh ind geue syn, off ander guet Gulden paymente dauoir nae oeren werde, Jarlicher Renten, Jaerlix ind alle Jair tot boeren, vyt Unsen Tolle die nu tze Boederich leget, ind so wair wy off onse Eruen dem Toll anders leggende werden, die eine Helffte van der Vurßl. Summen op den Hilligen Druttendden Dach geheiten in dem latine Epiphania Domini neest kommende, Jnd die andere Helffte up Sante Johannes Dag nativitas toe mit sommere daie neest volgende, Jnd tze vort alle Jaire die vurßl. Summen, ep terminen voirßl. so lange alß onse lieue Suester voirßl. leuen sell, ind niet länger, Jnd weret, dat die Böringe also enigs Jairs op enigen termynen niet geschien en konde, so mag onse lieue Suester Cathrine voirßl. des neesten Dages nae enighen ondetalden terminen volgende, aldair synden eynen eirren Dienern op onse Kosten, op Sie noch onser Diener ein, den wy dair wonende hebben, dat buelen, den wy dat medde beuellen, Jn des mechtig macken sullen, die von den Daige vort an sonder anderlaite leuern ind in oere Behoeff boeren sall, ind nach, die Helffte von den allingen Tolle, die onß dair vallende worden, soe lange thent sie off die Diener voirßl. van oere wegen die verstehene Somme Geldes allingh geburet heuet, Jnd gebrecke eir an die Boeringe Jn enichen Jaere, also dat Sie die Somme, nit allinge gebuiren en konde, Jnd die neesten termyne dairna volgende aenqueme, so sall Sie in Boringhe beßeluet Helffte des Tolles sittende bhuen, voirtain alßo lange thent sie die Gebrecken van oeren verschenen termynen, allingh, ind toemaile geburet heuet, Jnd alßdann soll Sie van illicke termyne onse Tollner aldair tot onser Behouff guede Quittanzien doen geuen ons mede tó recknen, Jnd wert sachhe dat wy affspuich worden, ind onse lieue Suester dan leuendig bleue, dat onse Eruen off Nakomlinge onser Suster voirßl. alß dann die voirßl. Somme Gelds alling niet en betalden, noch boeren en leten, in Manieren alß voirßl. is.

So bekennen wy voir onß, onse Eruen ind Nakomlinge, dat onse lieue Suester voirßl. den vortaen dairvoir alle Jair boeren, ind hebben vyff hondert guede Ouerlandische Rinische Gulden Payments, off werde voirßl. vit onsen Renten onser Landes van Dynßlachen dis toe tydt dat onse lieue Suester voirßl. die vyffteynhondert Rynische Gulden vurßl. van allen verledenen termynen ailingh wahl betalt weren, ouerringert der vyfftein hondert Rynische Gulden vurßl. Jnd nach dann dat ssammen vit mannen, ind voirdern, off doin voirdern mit allen Rechten Geestlich off werlich, wo ind wat manieren der dat den genoegen sall, Jnd wert sackhe, dat onse lieue Suester Cathrina voirßl. bo Raide ons ind oeren Maige ind Briende sich vurschaden ind Erbtschap, ind also Eruen von oeren Lyue geboren na oere doit achter liete, soi syllen dae oer Lyffs Eruen die voirßl. vyffteinhondert Rynische Gulden Jaerlix op die termyne ind in Maeten vurßl. boeren, so lange thent wy off onse Eruen die affloesen sementlich off besonder elcken eenen Gulden mit tien Gulden van demselben werde, dann wurde onse lieue Suester vurßl. tot eingbr tydt affspuich sunder

Digitized by Google

Echter Geboirt ind Lyffs Eruen alſo van oer geboren achter toe lieten, Soe ſoillen wy ind onſe Eruen wy ind ledig weſen, van der Jürlicker Renten, Jnd moigen alßdann onſe allingen Doll weirt aen, tot onſen beſten doen boeren, ind keren, ſonder enichchande hinder, off bekrowe vemandts von wegen onſer lieuer Sueſter vurßl. Dicke bewoſen wy, ind gonnen derſelver onſer lieuer Sueſter Catharina oire Wonnynghe toe hebben, alſo lange, alß wy in onſer Perſonen leuen op onſer Borch to Monrebgh mit den Getymmern ind Houereedding daertoe gehörende, die Sie in Redelicken Gerecke, van Dackhe, ind gebauwe hoilden ſall, Jnd Sie ſall mede heben ind gebrucken die indelang onſe Weyden ind Heyland onder Monreberg uuer die Meer gelegen, met nahmen den groeten Mehr Acker, den kleinen Meer Acker, die Eympte, die grote Cloete, die kleine Cloets ind die Kluyße ſoe die ſementlich gelegen ſyn, mwn, noch meer dann Sie onſe lieue Brawe ind Moder ſeeliger gedachte die toe hebben plach daertoe alß Eckern op onſe Walde iß, nach ſo onder unſen teycken off brande alßdann van onſerwegen die Vercken gebrand werden op onſe Wauld doen druuen hondert Vercken, ſonder yet dairoff te nemen, Jnd wy ſoillen ver ind oeren Knechten den Sie dat beuelende weirdt, Jarlix op onſe Walde doin Wöſen ouermitz onſen Wald Jurſten redelicke noitdurffte van Brande tot Behouff des Huyß tot Monreberg, ind daerto redelicke tuenoße mede ind feckhern die gehoechte in gerecke toe halden. Dicht ſoillen wy onſer Sueſter vurßl. toet dire Noitdorffie aldar redlicken Dienſt doin hebben, Jnd wurde onſe lieue Sueſter vurßl. affſpuich, ind wy alſo den leuendig weren, Soe en ſoll nyemandt anders von dire wegen ſich voirder van Manreberg ind anders dat wy dairto bewyſt hebben, onderwynden, dat wy moigen dat doin beſtellen, alß onß mit ind to Willen weſen ſall, ſonder hinder ind bekroen vemandts von oere wegen, wert oick ſackhe, dat Wy Adolph Hertouge voirßl. affſieuen wurden, ind onſe Lieue Sueſter Catharina vurßl. alßdann leuendig bleue. Want dann die Hochgeboren Fürſtynne Maria van Burgundien, Hertoughne van Cleue, ind Grenninne van der Marckhe onſe wytlichhe Lieue Geſellynne bewedembt is, ind oer tucht alßdann beſtetten, ind gebruchhen ſall, aen onſen Slaete Monreberg myt ſynen toebehöringen nae Jnhalt oere Brieue dairoh gegeuen, ind alſo onſe lieue Sueſter Catharina vurßl. von Monreberg daeren, Jnd onſe lieue Geſellinne vurßl. Jerſtenſt Roemnige doen ſall, ind oer tot oeren Willen dat beſtellen laiten, alß ſhe oir dat ſinderlinge verſeckhern ind voirwoſen ſall, So hebben Wy Adolph Hertouge vurßl. derſelver onſer Lieuer Sueſter nu alßdann bewyſt, ind ouergeuen onſe Borch tot Dynßlahken vry ind kommerloß to hebben met den Getymmern ind Hauerandunge daertoe gehörende, alſo dat Sye oer Leuenlang aldair voirtaen wonen maeg, Jnd ſall aldair oke hebben, nothdorffie van Berwholte, Dienſt, ind hondert Vercken to Eckhern, alß dat onß gewaſen is, ind die Werde van den wende Lande Jnd Heylande vurßl. ind anders in allre Maeten die weerde dairvoir. alß wy oer dat tot Monreberg nugewyſt hebben, aen andern gedelichen Gude, na redelicher Achtinge toe hebben, vit onſen Renten ind Gulden, in onſen Lande van Dynßlacker, die oer alßdan weil gelegen ſon, dan weirt, dat wy onſe lieue Geſellynne Maria van Burgundien vurßl. met oreren Wille aen andre Staete oere tuchte bewefen, off dat onſe lieue Geſellynne vurßl. affſpuich weerde, eer dan Wy, ſo ſoll onſe Sueſter voirßl. Monreberg behailden oer leuenlang, mit ſynre toebehoringe alß vurßl. iß, Jnd aen Dynßlackhen mit der Berwoßinge dan geen Recht toe hebben.

Jnd want op deſe tydt onſe Borch tot Dynßlackhen nyt alle gedelicke Getymmert en is, ſo ſoillen wy hier en bynnen welt Gott tee gueder tydt aldair dain tymmern bynnen der Ringmuren van der Borch een Huyß dair onſe Lieue Sueſter vurßl. Zaele, Camern, ind Coeckhen an hebben moge, der Borch ind anders dat Sye daertoe hebben ſall, alß vurßl. iß, toe gebruchhen oer leuenlang, Jnd wert, alß wy affſpuich werden, dat wy dann op onſen Slaete Dynßlackhen voirßl. niet aen hebben doen tymmern, alß vurßl. ſteit, Jnd onſe lieue Sueſter nae ingeholt oere Briefſe dat doen hebben ſoulde, So bewoſen wy oer toir onß, onſe Eruen ind Naekomlinge nun alßdann, nit onſen Tolle toe Budenick vurßl. bynnen den iersten Jahre, dat wy affſpuich wurden werden, Duſend gude ouerländiſche Rynſche Guldene off guet ander Gulden Paymente guet toe boeren, Jnd toe hebben, in allre Manieren, als voir dan oeren Renten ouerdragen Jnd beueirwoird is, welcke Duſend Rynſche Gulden ſh an onſe Slotte Dynßlackhen do Raide onſer Eruen off naekömlingen Hertouge van Cleue allingh vertynnen ſall:

Jnd Wy Adolph Hertouge vurßl. ſoillen oeke bynnen deſer neeſten Maent, na datum dis Briefſs, van den ghenen, den wy nu der tydt onſer Borch Dynßlackhen buahlen hebben. Jnd van allen dengenen den wy die by onſe Leuene beuelende werden, bynnen der neeſter Maent nae den wy oen die beuelen hebben, onſer Lieuer Sueſter vurßl. weruen, huldinge werden gedoen, in alſolcker maiten, So woe wy affſpuich wurden ſyn, ind onſe Sueſter vurßl. den nae Jnhalt dire Briefſe. onſe Boirch Dynßlackhen alßdan gebuiten ſulde, dat Sy oer die dann ſunder enygen hande Vertoich leuern ſoillen, toe gebruchhen oir leuentana, alß deſze ſelue Brieff dat bitwyßet, Jnd wanb onſe Lieue Sueſter dan van Doods wegen affgaen is, ſoe ſall van ſtund aen dat ſamen ledich wederkommen an onß, onſe Eruen ind Naekomlinge Hertougen van Cleue ſonder enich hinder dairan toe geſchien, ouermitz genandte van oere wegen, Jnd hoer enbynnen tot aller tydt, alß onß ind onſen Eruen dat neit iß, Jnd Wy ind onſe Erruen des Beſinnen doen an on-

ſer

ſer Lieuer Sueſter vurſt. tot Monreberg, eff tot Dynſlachen, ſoe ſollen Sy ind vere Diener die ven oire wegen Monreberg off Dynſlachen voirwaren, onſ ind onſen Eruen op ennyghe toen bůten oire Koſt, onſ dairaff, ind op, toe behelpen tgegen allre malickh, doich moigen onſer Sueſter ind oire Geſinde dairmede op blyuen woenen op onſe Koſt, Jnd alſ wy, ind onſe Eruen alſdann onſe ſackhe gevordert hebben, ſtellen wy ind onſe Eruen onſer lieuer Sueſter vorſt. alſdann Monreberg off Dynſlachen, van welchen wy onſ alſo aff behulpen ſollen hebben, wederomb doen leuern bueten vere Koſt, ſonder Argeliſt; Mede is mit onderſcheide gedingt, dat onſe Lieue Sueſter vurſt. toe Monreberg die Wyle dat wy leuen, ind toe Dynſlachen, nae enſen Dode mit oire ſieder Kůiſte ind oer ſelus Lyue woenen ſall, alle Jar ommer die meiſte Helffte des Jaers Jnd bynnen alle ter tyde Sy der Slaite vurſt. een in vere behalt hauet, See ſall ſie daitop niet kommen noch herbergen laiten ymande die onſe eff onſer Lande Vyande ſyn, eff dien wp kentlich ongunſtig weren, ind in andere enſe Stede Jnd Sclaite nyet angenehm toe kommen, ſonder Argeliſt, Jnd geſchege dat dairenbauen tot enigher tydt, Jnd Wy off onſe Eruen aen die vurſt. onſe anwilligen, off ongunſtigen enighen fondaer geſchien deden, dat en ſall onſe lieue Sueſter vurſt. met voer Aech noch onwille nemen, mit deſer vurſt. Brueder ind Sueſter ſcheidinge, ſollen wy Cathrina von Cleue ind van der Marckhe vurſt. ind onſe Eruen toe vreden weſen, ind blyuen, want onſ der ſcheiding vit gueden Boirderaide onſ ſelus, Jnd deels onſer Maige ind Mründe wail genoeget, Jnd hebben dairumb in wytlicher formen des Rechten, mit Hande ind mit Monde voirtegen, ind veirthygen mit Gyffte dis Brieues Jnd Hende ind toe Behouff des Hochgeboren Fürſten Herrn Adolphs Hertougen van Cleue ind Greuen van der Marcke, onſ lieuen gemynden Broiders ind ſyner Eruen, op allen anfalle ind Verſtreffniße aenſprackhe ind Vorderinge, die onſ angekommen ſyn, off weſen meigen, in eniger Wyſe van Dode wegen gedachts onſ lieuen gemynden Herrn ind Vaiders, Herrn Adolffs Greuen van Cleue, ind van der Marcke, onſer lieuer Brauwen ind Moeder, Brauwe Margrieten van dem Berge, Greuynne van Cleue ind van der Marckhe, van Dode ſeligen Greuen Engelberts, onſ Oemen, ind Greuen Diderichs onſ Broiders, Greuen van der Marckhe, ind van Doide eniger onſer Broeder Jnd Sueſtern, den GOt gnedig ſy, angeſtoruen is, Jnd in toekommenden Tyden, van Broedern off van Sueſtern aen beſteruen mag;

Beheltlich onſ Cathrinen van Cleue ind von der Marckhe ſulchs Guedes Ernůße ind Kleynoidts, alſ Wy behailden hebben, von der Hochgebornen Fürſtinne Wilnen Brouwe Margriete van Cleue ind van der Marckhe, Hertougynne in Beyern, Greyynne van Hennegauwen, van Holland, van Zeeland etc. onſer lieuer Brouwen ind Sueſter, der Gott gnedig ſy, Jnd allet dat dairaff kommen is, dat Wy beſeten hebben ind beſitten, ind op dat Guet Erffnůße, ind Kleynodie, ind allet dat dairaff kommen is, voirtygen Wy Adolph Hertouge von Cleue, ind Greue von der Marckhe vurſt. tor Behueff onſer lieuer Sueſter Catharinen voirſt. Voirt hebben Wy Cathrine van Cleue ind von der Marckhe vurſt. in derſelver vurſchl. vertuechnůße mede weirdlich verteegen, Jnd vertuen mit deſen Briefe, op alle Rechten, ſackhen, aufſpraeckhe, ind Voirderung, die Wy in eniger Wyſe gehad hebben, an deſen Daig to Datum dis Briefs, Jnd tot onſen lieuen Gemynden Broider Hertouge Adolph vurſt. ind allen den Landen von Cleue ind von der Marckhe, ind allen andern Landen, ſackhen, Gueden, rürende ind unrürende, die hie beſittet, mit allen den vurſt. Landen ind gueden Herrlicheiten, Renten, Tollen, opkommingen, voirvallen, ind allen veren toebehören, ind ſoe was van enſer wegen weder Jnd tgegen onſen lieuen Broider Hertouge Adolph vurſt. ſyn Lande ind guede vurſt. geworuen is, mit eniger Vorderinge, in Geiſtlichen off Werltlichen Rechten, off anders in eniger Wyſe, dat ſollen Wy affdoin, alſo dat onſe lieue Brouder Hertouge Adolph Jnd ſyn Eruen dairaff geenen Kroet noch hinder hebben en ſolen, Jnd ſcheiden dick onſen lieuen Broider Hertougen Adolph Jnd ſyn Eruen quit, ledig ind loeß van allſulcken Brieff, alß Wy van oen hadden, Jnhailtende van Vierhondert Cronen, Jarlix vyter Mayeryen van den Buſche, ind vyter ſynen Renten in der Lymerſche toe boeren, Jnd haidde onſ dairaff genelich wol vol doen. Mede is mit onderſcheide in deſer Dedinge vurſt. benurward, off ſaickhe wehre, datt onſe lieue Broder Hertouge Adolph vurſt. off ſyne Eruen in toe kommenden tyden enige voirdere off mehr Vertiechnůße op enige punckte voirſt. behoueden, to hebben, off van onſen Eruen Jnd die hie off ſyne Eruen die voirder Vertiechnůße aen onſ eff onſe Eruen geſynnen deden, die Vertiechnůße ſollen Wy, ind onſe Eruen doen in Formen des Rechten, ſonder Wederſeggen, So duckhe, ind in allen ſteden aen des noit is ſonder Argeliſt.

Beheltelich onſ Catharinen van Cleue, ind van der Marck vurſt. off Wy hernamals mit Rechte geeſſt wurden, euermitz Doede onſ lieuen Broders Hertzoig Adolphs vurſt. off Syner Kinder, datt Gott verhuede, datt Wy alſdann van der Verſterſſnůße ondertegen ſyn, Beheltlich onſ wicke Jm der vurſt. Vertechnůße, van der Verſterſſnůße, van Verſterffniße onſ aan onſen leuen Broider Gerhard von Cleue ind von der Marckhe, ankommen mag, off ſackhe were, daß Keyſers werde mit dem Tolle aldair, ind ſynen toebehörungen, aen onſen leuen Broider Hertoig Adolphen vurſt. off ſynen Eruen, dat alſdann onſe lieue Broider, Hertoig Adolph vurſt. ind ſyne Eruen nae Doede onſ lieuen Broiders Geraits van Cleue ind van der Marcke vurſt. onſ vyt den Tolle

toe

toe Keyſers werde enß leuenlang Jairlix betalen ind leuern ſollen vyffteven hondert guede ouerlandiſche Rynſche Gulden, dairan Wy anders geen Recht hebben ſollen, Jnd Wy Adolph Hertoige vurßl. ſollen onſe Soene bynne den neeſten Jahe ſo wroe ſe off enig van den mundig worden ſyn, alle deſe puncten voirßl. doen beſegeln, veſtigen, ind belauen, vaſt, ſtede ind onverbrecklich toe hailden, gelyck wy dat in deſen ſelven Brieff geloifft ind beſtedigt hebben, Jnd off dair Gebrecke, dat Gott verhuede, Soe ſollen dann onſe neeſte Eruen teſtaud, off Sy tot oren mündigen Jaren kommen weren, off ſo vroe ſe mundig wurden ſyn, tot Geſynnen onſer lieuen Sueſter vurßl. alle deſe vurßl. puncten mede beſegeln ind belauen, gelyckh voer van onſen Soenen geſteuen ſteit, deſe vurßl. Verklerunge, Verwynginge, Broider ind Sueſter Scheidunge, Doedinge, Bewoyſinge, Vertiechnüße ind alle andere Puncten Jnd Voirwarden, voir beſtreuen, die Wy Adolph van Gottes Gnaden, Hertouge van Cleue ind Greue von der Marckhe, ind Cathrina von Cleue ind von der Marckhe vorßl. voir onß ind onſe Eruen mit gueten Wille Jnd Voirraide alß vurßl. is, angegaen hebben, ind Gonſtigen ouer draigen ind geſchyd ſyn, Soe woe onſe enich die antreffende ſyn, off antreffen moigen, heuet ilcker van onß, den andern van onß, by onſer Furſtlicher ind Wyffliicher Trouen, Jnd in Eddede geſeckert, ind gelauet, vaſt, ſtede ind onverbrecklich toe halden ind toe doen, ſonder oit dairweder to ſeggen, toe ſoickhen, off toe Vinden, ouermitz onß ſelven, off vnande anders van enſer wegen, Jnd Wy ſementlich ind ilcker van ons ſonderlinge vertyen op alle Geſette und Behulpe Geiſtlichs ind Werlichs Rechten, Jnd op alle die Sachten, die enſer enich dienen möchte, off moigen, in vrir Krenckhinge eniger puncten off puncktis vorßl. Woerdt oick deſe Brieff naet, off gaterich, off woren dairinne enige raſuren, off Gebrecken, ind toebrecke dairan enig Segele, een off mehr, da romb ſollen die Voirwairden dyß Brieffes nyet toe myn macht hebben, dan die ſollen voirßl. ind ongekrenckt blyuen ind geholden werden ſonder alle Argeliſt.

Jnd diß alles tot Orkonde heben Wy Adolph Hertouge van Cleue ind Greue van der Marckhe ind Catharina van Cleue ind van der Marcke voir onß, enſe Eruen ind Naekomlinge onſe Segele met onſer rechten Wetenheit aen deſen Brieff doen hangen, Jnd omb die mehrere ſeckerheit ind konde, heben Wy Adolph Hertouge ind Catharina vurßl. gebeden enſ n lieuen Neuen Herrn Otten van der Lecke, Herr tot Hedel, Jnd Elbert van Alpen, Herrn tot Houepel, ind Wy Adolff Hertouge vurßl. beuolen van onſerwegen, Herrn Weſel Proiſt tot Viſchel, Jnd Herrn Arndt van Heßen, Ritter onſen lieuen Raeden, ind Getruwen, Jnd Wy Catharina vurßl. hebt gebeden onſe lyeue Vrienden He rn Florens van Zoelen, Canonick toe Sante Peter toe Utrecht, Jnd Wolter van Genthe, datt Sy oere Seegele, tot meere Getuichde der Waitheit, mede an deſen Brieff hebt gehangen, Da t Wy Otte van der Lecke, Elbert van Alpen, Weſel Proiſt, Arndt von Heßen, Florens von Zoelen, ind Walther von Genthe vurßl. bekennen wair toe weſen. Gegeuen in den Jahren onß Herrn Duſend Vierhondert Seß ind twintig, op Sante Johannis Daige Decollationis.

No. LXXI.

Inſtrumentum renunciationis Dnæ. Catharinæ Duciſſæ Cliviæ de Anno 1430.

IN Nomine Domini Amen, Anno a Nativitate ejusdem milleſimo quadringenteſimo tricesimo, Indictione octava, die vero undecima menſis Februarii Pontificatus Sanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri, Domini Martini, divina providentia Papæ quinti, Anno quarto decimo. In mei Notarii publici teſtiumque infra ſcriptorum, ad hoc ſpecialiter vocatorum & rogatorum præſentis perſonaliter conſtituti, Illuſtriſſimus Princeps & Dominus, Dominus Arnoldus Geldrin. ac Juliacenſ. Dux ac Comes Zutphaniæ &c. nec non Generoſa & Magnifica Domina, Domina Catharina de Clivis & de Marca, Duciſſa Geldriæ, ac inclyta ipſius Domini Ducis ac Comitis Contboralis, pro ſe ſuisque heredibus & in poſterum Succeſſoribus, non vi, dolo, metu, aut ſiniſtræ, circumventi, aut ſeducti, ut apparuit, ſed ex eorum certa ſcientia, libero arbitrio, & ſpontanea voluntate omnibus melioribus modo, via, jure, cauſa & forma, quibus & melius & validius potuerunt & debuerunt ad Illuſtriſſimi & Magnifici Principis & Domini, Dni. Adolphi Ducis Clivenſis & Comitis Markenſis, ac Sereniſſimæ Dominæ, Dnæ. Mariæ de Burgundia, Duciſſæ Clivenſis & Comitiſſæ Marcken. ejusdem Domini Adolphi Ducis inclytæ Contboralis requiſitionem ſeu requeſtam, fecerunt ſolemnem reſignationem cum effuſticatione calami & oraculis vivarum vocorum, omn. Jur. præfatæ Dominæ Catharinæ Duciſſæ in Territoriis, Dominiis & Poſſeſſionibus mobilibus & immobilibus, univerſis & ſingulis præfatorum Illuſtriſſimi Principis ac Domini Adolphi Ducis Clivenſ. ac Dominæ Mariæ Duciſſæ ejus Contboralis habitis & habendis, tam ſuper quacunque ſucceſſionis hereditariæ ſeu hereditatis devolvendæ per eorundem Domini Adolphi Ducis, & Dominæ Mariæ Duciſſæ futuræ obitum, quem DEUS ad vota prorogare velit, atque dignetur competituri, prout in literis ſponſaliorum juramento & pœna vallatur, deſuper conſectu & ipſorum Principum ſigillorum appenſione munitur, in quibus inter cetera

per

per pactum expreſſum id quid præditur, ſic fieri debere, eautum reperitur, latius continetur abdicantes a ſe per expreſſum præfati Dominus Arnoldus Dux, & Domina Catharina Duciſſa omnem poteſtatem & omne Dominium utile mixtum ſive directum, ipſis in Territoriis, Dominiis & poſſeſſionibus ſupradictis quibuscunque eorundem Domini Adolphi Ducis, & Dominæ Mariæ Duciſſæ quoquo modo competens & per futurum obitum eorundem ſuper dote & hereditate ac poſſeſſione ſupradictis, ut præfertur competitura renuncians: etiam in præmiſſis omnibus & ſingulis exceptionibus & Juris & facti, omni Privilegio omnique juris Canonici & Civilis auxilio, & præſertim omnibus aliis & ſingulis exceptionibus & cavillationibus, quibus, mediante contra præmiſſa vel eorum aliquid facere, dicere vel venire poſſent ſeu in aliquo ſe tueri juxta dictarum literarum ſponſaliorum formam & tenorem, quas quidem reſignationem Juris addicatione- atque renunciationem ſic ut præfertur factas, præfati Dominus Adolphus Dux, & Domina Maria Duciſſa ejus Conthoralis, pro ſe ſuisq; cæteris liberis & heredibus gratas & ratas habuerunt pariter & acceptas, & ſuper illis & omnibus & ſingulis præmiſſis ſic ſolenniter geſtis, ſibi a me Notario publico infra ſcripto unum vel plura publicum ſeu publica fieri & confici petierunt Inſtrumentum & Inſtrumenta, tot quot fuerint neceſſaria ad dictamen cujuscunque Sapientis. Acta fuerunt hæc in Caſtro Clivenſi ſub Anno, Indictione, Menſe, Die & Pontificatu, quibus ſupra præſcribus. ibidem Nobilibus, ventibus ac ſtrenuis & hominibus viſis Theodorico de Bronckhorſt Dno. de Batenbus, Joanne de Apeltern Marchallo præfati Domini Ducis Geldriæ, Elberto de Alpen armigero, Henrico de Heſſel, utriusque Juris Doctore Scolaſtico Eccleſiæ St. Victoris Xanten. Lamberto Pacp, dictorum Dominorum Principum Conſiliariis & Henrico Kelwald Presbytero Colon. Diœceſ. Teſtibus ad præmiſſa vocatis & rogatis.

(L. S. Not.)

Et Ego Rutgerus Theodorici, an. portam de Holt Clericus Colonienſ. dioceſ. publicus Apoſtolica & Imperiali autoritatibus Notarius quia reſignation. Jur. abdication & renunciat. omnibusque aliis & ſingulis dum ſicut præmittitur per ſupradictos Dominum Adolphum Ducem, & Dominam Catharinam ejus Conthoralem Duciſſam fierent & agerentur, una cum prænominatis teſtibus præſens interfui eaque ſic fieri vidi & audivi, Ideo hoc præſens publicum Inſtrumentum manu propria ſcriptum exin conficiens ſubſcripſi, quod ſigno & nomine meis ſolitis in fidem præmiſſorum rogatus ſignavi.

No LXXII.

Hylichs Abred zwiſchen Grauen Henrich von Schwartzenberg, und Frauen Eliſabethen, Hertzogin von Cleue und von der Marck,

de Anno 1434.

Wy Henrich Gráve von Schwartzenberg Herr to Arnſtede, ind to Sonderhuyß, ind Henrick Jonge Greue to Schwartzenberg, ſon Soen, thuen kundt allen Luyden, ind bekennen vor uns ind onſe Eruen ind Nakomlinge, dat Wy Henrich Jong Greuen vurgl. mit der Hoch-Geboren Jungfrowen Eliſabeth van Cleue ind van der Marck, onſer lieuer Ehelicher Geſellinnen tot eruer Medegauen entfangen hebben, ſeß duſend Overlandiſche Rinſche Gulden, Ind Wy Greue Henrich, ind Henrich ſyn Soen, vorgl. bekennen mede, dat Wy die ſeß duſend Reinſche Gulden veirſtl. na hylichs Verwarden belecht ind verwiſt hebben, belegen ind verwiſen vuermits deſen offenen Brieff an die Borch, Stadt ind Land herna geſreuen, alß mit Nahmen Rolfſtadt Schlot ind Stede, ind voirtan die Stadt geheiſchen Tuchel ind auch an vollſtede Neder Haßel, Redwitz, Mylwitz, Alwerſtal, Cambach, Schall, Lichtſtede, Oberhaſeln, Neuendorff, Marle, Aemelachſtede, Wolach Sickenfeldt, Kirchhaßell, Duchweyde, Rochrode, Iſdorff, Hepegort, Hermſtad, mit Gericht ind Herrlicheiden, Hoge ind Lege, Gebott ind Verbott, Ruthe ind Gülden, daertoe gehörende niet verſcheiden, die Gülde ind Renthen Järlicks an ſichern Jar Gülden, ſo gut ſyn ind weſen ſaillen, alß ſeßhundert Overländiſche Rhyniſche Gulden, Ind hebben dieſelbe Borch, Stede, Dorpere ind Land, Gerichte ind Herrlicheiden, Hoge ind Lege, Renthen ind Gülden vurgl. mit allen iheren tobehoringen vor die Medegauen vurgl. geſat, ind gegeuen, ſetten ind geuen vuermits deſen offenen Brieff, in Hand des Hochgebamen Fürſten, Herrn Adolphs Hertougen van Cleue ind Greuen von der Marckhe, onß lieuen Schweger Herrn ind Synen Eruen, ind Nakomlingen, Hertougen van Cleue, In dieſer Manieren ind Wurtwarden, herna geſreuen. To weten offt ſackhe were, dat Jongfrou Eliſabeth vurßl. by leuendigen Lyue, onſer Henrichs Jonge Greue vorgl. affpuich worden, ſonder leuendige Geburth van wen Lyue achter toe laten, dat Gott verhuede,

huede, dat wy Jonge Greue vurgl. alßdann allene enſe Lyffwocht an den Schloten, Steden, Dörpern ind Landen, mit oeren thobehorungen vurgl. vur die medegaue vurgl. geſat in naemen, ind dan wegen Herrn Adolphen Hertougen onß Lieuen Schwegerherrn vurgl. ind ſyne Eruen, Hertougen dan Cleue beſitzen ind gebruckhen ſollen, ſonder enigen Kombер, off Laſt darop tho mackhen, were ouch in der tydt darop enigt Kombер, den ſullen wy van ſtunde affdoin, ind nae enſer Dode, dan ſtund aen ſöllen wy dieſelue Burch, Stede, Dörper ind Lande, Herrlicheit, Gericht, Rent ind Gulde mit allen oeren thobehorungen vurgl. vereruet ind gegeuen ind gelieuert werden, Hertougen Adolph off ſynen Eruen vurgl. ouermiß den Ambtmann, alßdann dair weſende, ſonder enigen hinder, alßdan dairan to geſchehen dan ymand van enſer off unſerer Eruen wegen, Jnd dieſelue Hertoug Adolph ind ſyne Eruen Hertougen van Cleue ſullen dann die vurgl. Borch, Stadt, Dorpere, Landen, Lude, Herrlicheit ind Gerichten, Renthen ind Gülten vorgl. mit iren thobehörungen alß ir vereerſſde ind angeſtoruen Gut, reſtlich ind veredelich beſitzen ind gebruckhen, Jnd darin ſöllen wy Greue Henrick, ind weren wy mit onſe, ind onß lieuen Soens vurgl. Eruen ind Nakomlinge mit vollkhommener Macht dieſelue Hertoug van Cleue ind ſyne Eruen drowlich halden, beſchudden ind beſchirmen, weder alle diegene, die Jn da an hinder eff unwillen doin wolte ſonder Argeliſt, ſo lange ind ter tydt tho, dat wy Greue Henrich van Schwartzenborg vurgl. Jnd want wy miet, onſe ind onß lieuen Soens vurgl. Eruen ind Nakommelingen tho Schwartzenburg an einre gantze Sommen Hertoug Adolph off ſynen Eruen Hertougen van Cleue vurgl. Jm we ſicker behalt ſey ind kommerloiß binnen der Stadt van Colne weder gekert, gelieuert ind woil bezailt hebben, ſeß duſend overländiſche Riniſche Gulden van gueten aß die nu genge ind geue ſind, off ander guet Gulden Payment darbüir na Jren werde, in tyd der Bethalungen geliele ouch, dat die vorgl. Borch, Stede, Dorpere, Land, Lude, Herrlicheit off enich dail ihre tobehörungen Unß Greue Henrich, off Henrich Jongs Greue, eff onſen Eruen vurgl. affgewonnen, off verweldigt wurden, dat Gott verbiede, ſo ſollen wy Greue Henrich, ind Henrich Jongs Greue ind onſe Eruen vurgl. mit enſer voller macht arbeden, ſolch verloren off affgewonnen Deil, wederomb zu verwerffen ind tho vollbringen, dat nd komme nae onſen Dode tot handen Hertougen Adolph ind ſynen Eruen vorgl. ſo dat ſie des dan gebruckhen mögen na maten as vurgl. ſteit, Jnd en hedden wy off onſe Eruen des genie Macht to doin, ſo ſullen wy off onſe Eruen den längſten binnen dryen Maenden, na tydt des Verluß, inß volgende unuerzogentlich mit ene andern Diele, glich guet, ind gelegen, Hertouge Adolph ind ſynre Eruen beſorgen ind verwahren, in ſtede des Deil dat alſo unntweldicht, ind affgegangen were, alſo dat Hertouge Adolph ind ſyne Eruen vurgl. wale darinnede bewortweſen ſullen, bis der tydt, dat wy off onſe Eruen Hertougen Adolph ind ſynen Eruen, dat affgewonnen Deil vurßl. in gelouchen Guede weder geleuert hebben, eff dat wy off onſe Eruen die vurgl. Summa gelt Hertzog Adolph off ſynen Eruen, ouergeliefert ind betalt hebben, ſo vorgl. ſteit, Jnd wan wy off onſe Eruen, die Sefduſend Riniſche Gulden alſo lieuern, ind betalen willen, dat ſullen wy off onſe Eruen, den Hertougen van Cleue in der tydt weſende, mit onſen openen Brieffe verkundigen, ind tve weten doin, an der Porten van der Boirch zo Cleue, Jnd op dat Hertoug Adolph ind ſynre Nakomlinge vurgl. tho beet hierinne verwaheret ſyn, ſo hebben wy Greue Henrick van Schwartzburg vurl. beuolen, ind beuehlen mit Krafft dis Brieffes, Hannes Meinhardt, nu der tydt onſen Ambtmann über dey Borch Rolffſtadt, Stadt, Dorpere, Landen, Lupden ind Renthen vurgl. ind allen onſen Mannen, Richtern, Bruynen, unterſaten, ind Lupden, darunder wonende, ind alle diegene, die in zukommenden Zden onſe Ambtlude daſelus werden ſöllen by iren Eden ind Treuwen, ſo onß pflichtige ſyn, offt pflichtig werden, ind to geſchehn geburde, na manieren vurgl. dat Sie alßdan die vurgl. Borch Rolefſtatt, Stette, Dorper, Lande, ind Herrlicheit, Gerichte, Renthe ind Gulte vurgl. in Handen, ind tot Behouff Hertougen Adolphs off ſynre Eruen Hertougen van Cleue vorgl. off des genes, den ſy daraff ouermiß Jhre beſegealte Brieue beuelende werden, tho irme Behouff kommerloiß leuern ind ouergaen, in ire vry ſichter betalt, zo beſitzen ind zo gebruchen, in Manieren vurgl. ſonder enig Lettunge Vertrettunge, off hinder dairin tre doin, off togeſchehen laten, in enicherley Wyß, darzo dieſelue Hanß Meynart in enſe Ambtmann, Hußgeſinde, Manne, Richtern, Vroneu, Pfleger ind Underſaten, ind Lude, tot Behouff des vurgl. Hertzogen Adolphs ind ſynre Nakomlinge Hertougen van Cleue Huldung ind Ede dan truwen doin, ind ire beſegelde Brieue darup geuen ſullen in der beſten form dat gebührlichen ſy, ind die Brieue Wy Graue Henrich, ind Henrich ſy Soen vurgl. wernen, entfangen, Jnd Hertzog Adolph vurgl. unverzogentlich zo Cleue in ſyn ſelckher behalt ſchlichen ſollen, des Gelockhs ſollen, ouch doin alle die Ambtluyde, Haußgeſinde, Manne, Richtern, Bruynen, die Wy Greue Henrich, ind Henrich Jongs Greue vorgl. in zukommende Zoten tot der Borch ind Lande vurgl. ſettende werden, Jnd Wy en ſullen vort an gene ander Ambtlude, off Hußgeſinde alldair ſetten, Sie enhebben irſt in gelickher wiß tot Behueff des vurgl. Hertougen Adolphs ind ſyne Nakömlinge, Hertougen van Cleue Ede ind Huldunge dan trouen getoen, Jnd ihre beſegelde Brieffe darup gegeuen, die Wyr ſchaffen ſullen, Hertougen Adolphen ind ſynen Eruen, vurgl. unwertoiolich geſchichte werden, ſo dackh alß dat toe geſchehen gebürth, Jnd wan dat Schloß Rolffſtadt, Stede, Dörpere, Lande ind Herlicheit

vurgl.

vurgl. van den hohen Rickhen to Behen to Lehne voirt, ſo ſullen Wy tot düßer vurgl. Belegunge der Medegauen ind ſetzunge, ind ouergeuinge das Schloß Rolffſtadt, Stette, Dörper, Lande ind Herrlicheiten darzo gehörende in maßen vurgl. weruen conſente ind confirmaci des Allerdurchl. Fürſten des Römiſchen Kayſers oniß gnedigſten Lieffſten Herrn, oniß von den Behemiſchen König in der beſten formen Hertzug Adolph ind ſyne Eruen darmede bewart ſullen weſen, Jnd wert ſachde, dat Hertouge Adolph ind ſyne Eruen Hertougen von Cleue vurgl. ind off hier namails van dezen wederker der Medegauen vurgl. enich mer ſickerheit, off Weſtunge, van Rechts off Gewohnheit wegen, behoiffden, dieſelue me ſeckerheit ind Weſtouge, ſullen Wy, onſe Eruen ind Nakomlingen, Jn tot allre tydt weruen aß des an oniß off onſen Eruen, van iren wegen gefunnen wurd, unvergengentlich deim, ind die damit beſorgen, alſo dat Sie ſecker ind walle darmede benetigt ind bewart ſyn, Jnd want Wy Greue Henrickh off onſe Eruen, off Seß duyſend Reiniſche Gulden off ire werde, in manieren vurgl. weder gekert, geleuert ind betaldt hebben, ſo ſullen oniß Burch, Stede, Dorper, Lande, Herrlicheit, Renthe ind Gulden vurgl. van der ſettunge vurgl. ind onſe Ambtluiden ind underſaten van den Eden ind Huldenloß, ind Guit, weder an oniß off onſe Eruen, Greuen van Schwartzburg vurgl. kommen, alle deße vorgeſchreuene Punckten, ind en ſalich beſender, ſo wy die onſerenuch antreffen, bekhimmen Wy Henrickh Greue von Schwartzburg Herr to Arnſtede, ind tot Sunderhuiße ind Henrick JongGreue von Schwartzburg vurgl. vor oniß ind onſe Eruen ind Nakomlinge alſo geſchiet weſen aß vurgl. ſteit, ind hebben dat geſeckhert ind gelaiſſt in gueden trouen an rechter Eydſtatt, ind gelouen ind ſeckhern mit deſen Brieue, vaſt, ſtet ind onverbreckhich toe halden, zo doin halden, ind zo vollſueren ind dair weder nicht doin ſoillen, off doin ſchaffen gedain werden in eniger Wyß, ſonder alle Argelyſt. Hieran ind uuer ſind geweſt Henrich van Germar der alde, Herrmann von Kalſtette, Herrmann Harras, Ottmar Cammerer, ind Conrad van Germar, onſe lieue Raede ind Getrouwe. Jnd diß alles zo uhrkond der Wairheit heuen wir Henrickh Greue, ind Henrickh JongGreue zo Schwartzburg vurßt onſe Segele an deſen Brieff gehangen, Gegeuen in den Jahren onßers HErrn dußend vierhondert, vier und dryßig, up Sant Margreten Dag der Heiligen Jongfrauen.

No. LXXIII.

Verzicht Frauen Elisabeth von Cleue, Gräffin zu Schwartzenburg

de anno 1434.

Wy Henrich JongGreue to Schwartzborgh ind Elisabeth von Cleue ind von der Marckhe ſyn Elige Geſellon, Dom kund allen Luiden ind bekennen offentlich in dieſen Brieff, vur oniß, onſe Eruen ind Nakomlinge, Als Wyr van gnaden ind ſchickunge des Allmächtigen Unſers Lieuen Herren Godes, in der heiliger Ehe toſamen geſogt ſyn, ind der Hochgeboren Fürſte, Herr Adolph Hertouge van Cleue ind Greue van der Marckhe, onſe Lieue Schwager, Herr ind Vater toe Medegaue ind Holigs Guede, Unß gegeuen haid, des oniß wale ind voll genoigt, darumb Wir auch van Heyligs vurwerden wegen verzien ſullen nyt me toe vordern hauen an ſynre Lieſden, noch an die Hochgeboren Fürſtynne Unſe Lieuer Schweger Greue ind Moider, Frouwe Marien von Burgundien Hertouginne van Cleue, ind Greuinne von der Marckhe, ind ire beder Eruen, euch up alle Heirlicheiden, Lande ind Luide, Schleſſe, Stede, Tolle, Renten, Gulde ind Guede, beweglich ind unbeweglich, die Sy na yeme Doede achter laißen werden; So bekennen Wir vurgl. Henrich JongGraue, ind Elisabeth Elude, dat wyr vit Raide ind Beheiſche des Edlen Greuen Henricks Greuen toe Schwartzburg, Herrn to Arnſtede, ind Sondershuyſe unſers Lieuen Herrn Vaders ind Schweger-Herrn, ind ſynre ind unſer Fründe verzegen hauen, ind verzogen mit unſen vroen Willen ouermidz deßen offenen Brieff, alſo dat Wir off onſe Eruen to den vurgl. onſen Lieuen Schwager-Herrn Herrn Hertouge Adolph vurßt. unſer Lieuer Schweger Frauwen ind Moider, Frauwen Marien van Burgundien off tho iren Eruen, off auch tho ihren Landen, Luden, Schleſſen, Steden, Renthen, Gülten ind Gueden, beweg. und unbeweglichen vurßt. off dairan ſamentlich off ein deils nu off hernamails nyt me ſullen off wollen to vordern hauen, unß gevongen, off onſe Lieue Schweger-Herr, Herr ind Vaider Hertzoig Adolph vurßt. ind ſyne elige leuendige Soene aen wißenlige Mannes Geburth van pn gekommen to laißen, mit Dode affgiengen, dat Gott verhoede, dat wy vurgl. Elisabeth ind onſe Eruen alßdann an den vurgl. Landen, Steten, ind Schloſſen, Renthen, Gulden ind Gueden beweglich ind unbeweglich ſullen Eruen ind hauen, waß wy dann as eine Dochter ind onſe Eruen van Rechy wegen daran hauen ind Eruen ſullen ind mögen, an alle genehrde, hiebv, uuer, ind an, wairen, Heinrich van Germar, der Alde, Herrmann van Keiſtete, Herman Harraß, Ottmar Kemmerer, ind Conrad von Germar, onß Lieuen Herrn ind Baders Greue Henricks vurßt. ind onſe Raede Getreuwen ind Brunde, des tho Uhrkonde onſe Lieue Herre ind Vader Greue Henrichs vurßt. Jnd Wir Henrich JongGreue ind Elisabeth van Cleue ind van der Marckhe, Eheluide vurßt. unſe Seegele an deſen Brieff doin hangen. Daß Wir Heynrich Greue von Schwartzburg Herr to Arnſtede, ind Sondershuyſen vuch bekhennen, ind hebben umb allre vurßt. ſachen wille gerne gedain.

Gegeuen to Cöllne in den Jahren unsers Herrn dusend vierhondert und Dryßig Jaire, up Sent Margreten Dag der hyliger Jongfrauen.

No. LXXIV.

Verzicht Graffen Henrichs von Schwartzenberg und Elisabethen von Cleue *de anno* 1435.

WIr Heynrich Jonggreue zo Schwartzenburg unde Elisabeth von Cleue und von der Marckhe syne Elinge Gesellynnen, doen kund allen Luiden und bekennen offentlich in deseme Brieue vor unß, unse Eruen end Nakomlinge, alß wir von Gnaden unde Schickunge des Allmächtigen Unsers lieuen Herrn Godes in der heiliger E. zosamene gefüget syn, unde der Hochgebohren Fürste, Herr Adolph Hertouge von Cleue ind Greue von der Marckhe, onse lieuer Schwieger Herr und Vader zo Mede, Gaue und Hylitz Guede unß gegeuen hait, das unß wale unde wolgenueget, darumbe Wir auch von Hylichs vurwerden wegen vurzyen sullen nyt me zo vordeu hauen an synre lieffden, noch an die hogeborne Fürstynne unse lieue Schwegerfrawe und Moeder Vrouwe Marien von Burgonyen Hertzogynne von Cleue und Graffynne von der Marckhe yre beyder Eruen, auch op Herrlicheiden, Lande und Luede, Schlosse, Stedte, Tolle, Renten, Gülde und Guede bewegliche und unbeweglich, die Sie na yrme Toede achterlassende werden. So bekennen Wir vorgeschreuen Heynrich Jonggreue unde Elzabeth Elude, dat Wir by Raede unde Geheische des Edlen Greuen Henrichs Greuen zo Schwartzberg, Herrn zo Arnstede und Sondershuysen unß lieuen Herrn Vaders und Schwegerherrn, unde siner unde unser Frunde vorzegen hauen, unde verzogen, mit unsern vryen Willen, ounntz dessen oiffni Brieff, also dat wir oder unse Eruen zo den vurgeschrel. unsen lieuen Schwegerherren, Herrn und Vader, Hertougen Adolffe vorgeschreuen, unser lieuen Schweger Vruwen, Vruwen und Moeder Vruwen Marien von Burgonyen, off zo yren Eruen, off ouch zo yhren Landen, Lueden Schloßen, Stetten, Renten, Gulten unde Gueden bewegelichen unde unbeweglichen off dairan sementlich oder eyn theils, nu off hernamals nyet me sullen off willen zo vordern hauen ouß genommen off onse lieue Schwegerherre unde Vader Hertzouge Adolph vurgeschreuen, unde sine Elige leuende Soene, aen vortlicken Manns Geburt van yn gekommen zo laißen, mit Dode affgeyngen, dat GOtt verhuede, dat Wir vurgeschreuen Elzabeth und unse Eruen alßdann an den vurgeschreuen Landen, Steden und Schloßen, Renten, Gulden, und Guden beweglich und unbeweglich sullen Eruen und haven, weß wir dann aß eyn Dochter unde unse Eruen von Rechtswegen daran Eruen und hauen soillen und mögen, ohn alle Geuerde. Hierbey auer unde an waren Heynrich van Germar, der Alde, Hermann van Kulstete, Hermann Herzos, Otmar Kemerer, unde Coynrad von Germar unse lieue Herrn und Vaders Greue Heinrichs, unde unse Raide, Getruwen und Frunde.

Daß zo orkunde unße lieue Herre und Vader Greue Henrich vurgeschreuen, und wir Heynrich Jonggreue und Elzabeth van Cleue unde von der Marckhe Elnd. vurgeschrieben, unse Siegele an desen Brieff doin hangen, daß Wir Heynrich, Graue von Schwartzborg, Herr zo Arnstede unde Sundershuysen, auch bekennen, unde hebben dat umbe aller vurgeschreuenen Sachen willen gerne gedoin; der geuen is, nach Goits Geburth vierzehen hundert Jair, darnach in den Fünff unde dryßigsten Jare, am Suntage nach der heiligen drier Könynge Dage.

No. LXXV.

Heyraths Notul zwischen Hertzog Heinrichen von Braunschweig, und Frauen Helenen von Cleue *de Anno* 1434.

WY Heynrich von Gaids Gnade, Hertoige van Brunßwig, Ind toe Lünenborgkh, van enre: Ind Wy Adolph van derseluer Gnaden Hertoige van Cleue ind Greue van der Marckhe van der andern syden, doen kund allen Luyden een bekhennen met desen openen Brieffe, dat wy den Allmächtigen onsen lieuen Herrn Gade to eeren, Ind um Seelicheit, en Notte der Lande een Luide de onß Herr GOtt onß befollen hefft, In biewesen der Hochgeborene Fürstynne Vrouwe Margrethen van Hessen, Hertouginne toe Brunßwickh enn Lüneborgh, Ind der Hochgebornen Jongfrauen Catharinen van Cleue ind van der Marckhe, onser lieuer Moider Süster en schwegersche, Ind dairtoe mit Hülpe onser Friende van Rade to beeden syden hierna beschreuen ene Vrintschap ende hylix Dedinge geloiflicke, ende Günstlickhen gemackt ouerdragen en geschlaten hebben, in Maten herna beschreuen steit:

Datt iß to weten datt Wy Hertouge Adolph voirßl. dem voirßl. Hertoige Henrich van Brunßwyck onsen lieuen Neuen, tot einre Elicker Witlicker Gesellynnen een Beede genoten geuen soillen unse lieue Dochter Joncfrawe Helena von Cleue, ind van der Marckhe, die Wy Hertoug Henrickh vorschl. trouwen, ind met oer die heilige Eheschap In anschyn der heyliger Kerckhen so

lepnizie-

Digitized by Google

lepnjzieren, en voirt an vyliggen ſollen alß dat nae geſette der hepliger Kerckhen gewoenlicken en Rechtis, tuſchen dit, en der naſter Maent volgende, na ſinte Helenen Daige, neeſtkommende, ind dicke niet eer, dann bynnen der Maent na Sinte Helenen Daighe voirſtl. neeſtfolgende, want ouſe lieue Dochter voirſtl. op Sinte Helenen Dach voirſtl. vrſt zwölff Jair alt, ende Mündig wort, ende ſo ſollen Wy Hertoige Henrich voirſtl. beſtellen, dat die Erſaimen Burgermeiſter en Rade der Stadt von Brunſſwyck Ind tme, off dry van onſe Raede bynnen der Neyſter Maend, als wy ſoe voirſtl. ſteet, bengelegen heben, ſchriuen ſollen Herrn Adolph Hertoige van Cleue voirſtl. off ſinen Eruen Hertougen van Cleue, dat wy Joffrauwen Helenen In maeten voirgl. getrauwet, en toe Kerckhen geleit, en dairby gelegen hebben alß voirſtl. ſteet, ind alß die ſchrifte ind kondſchap, ſo an onß Eruen voirſtl. kommen iß ind Hertouge Henrich voirſchl. dan mede ſuicke beſegelde Brieue, alß op onſer lieuer Dochter voirſtl. tuchte en Beleggynge eirre Medegauen en Morgengaue, in der Vertiechnüße hiernne geruert, geboeren ſollen na Inhalt deſer Holiz verwarden onß euergeleuert ſeyn toe Cleue In onſe ſecker behalt tot Behouff onſer lieuer Dochter voirſtl. ind oire Eruen, dat dicke allbynnen der irſter Maent voirßl. geſchien ſall, ſo ſullen en willen Wy Adolph, Hertoige voirſtl. off gebreckt onß, onſe Erven Hertougen van Cleue, alsdann Hertouge Hennrich voirſtl. mit onß lieuer Dochter Jonffrauwen Helenen voirſtl. toe Bruet-Schatt end medegauen geu.n Dierthien Duſend ouerlandiſche Reiniſche Gulden, munten der Kurfürſten op den Rheyne, off ander Guet Gulden, Paymennt In tydt der Betalynge dair voirgelicks guet, Ind dairtoe Duſend Ouerlandiſche Roniſche Gulden ohn Kleynodie, dat Geldt en Silueruerſen ſall macket toe ſamen Dierfftien Duſend Querländiſche Reiniſche Gulden, Ind dat Geldt ind Kleinodt voirſtl. ſollen Wy Adolph voirſtl. off Gebreckt onß, onſe Eruen voirſtl. doen leuern toe Coelene tot behouff Hertouge Henrich voirſtl. an den Burgermeiſter ende Raidde der Stadt van Cöine tuiſchen der Tydt, dat onſe lieue Dochter voirſtl. getrouwet, ende beſchlapen ſoll weſen, als voirſtl. ſteit, In den heiligen Pinx Dage dair neeſt volgende, Ind dat Kleynod voirſtl. ſoll alßdann toe Coelne by Burgermeiſter en Raede aldair tot der voirſtl. Semmen van Duyſſend Querländiſchen Reiniſche Gulden toe geweridiget werden, Ind ſoe woe, dat by denſelben Burgermeiſter ende Rade, dann geweridiget voirt, deß ſollen Wy toe beeden ſyden toe Breden weſen, Ind weret ſackhe, dat Wy Hertoige Adolph voirſtl. off onſe Eruen, die Betalinge off tydt voirſchl. met gedoen en konden, noch aen deden, Soe ſolten Wy, ind off Gebreckhe, onſe Eruen, Hertoige van Cleue, mit twyntig Pferden ind Mannen doirvoir Inne Ryden toe Coelne, eff to Dorpmunde, tot onſern Coer, mit onß ſelus Lyue, Ind nummermer bauen ein halff Myle Weges vot der Stadt toe ſcheiden, die Betalinge der vierſten Dusend Rynſche Gulden, Ind der Kleynodz voirſchl. en ſy in Maten voirſchl. is, vollkomlich ende allgeſchied, Ind hieromme ſollen onſe lieue Soen Hertoich Henrich, Ind onſe lieue Dochter Jonffrauwe Helena, mit den Wytlicken bertyen en Vertiechnüße doen ind in der beſten Formen Brieue geuen niet mer toe foirdern, noch toe eyſchen hebben an onß, en onſe Eruen Hertoigen van Cleue ind Greuen van der Marckhe, dicke op alle Herrlicheit, Lande, Lude, Schlate, Tolle, Renthen, Gulden, Verfalle end Guede beweglicke ende unbeweglicke die Hertoig Adolph voirſtl. Ind onſe lieue Gemeinde Geſellynne Browwe Marie von Burgundien Hertouginne van Cleue Ind van der Marckhe, ind in andern Landen gelegen, na onſer Verſterffnüße aichterlaten werden, vytgenohmen off Wy Adolph Hertoig voirſchl. Inde onſe rechte Soene ſonder Wytlicke Mannes Geborte van den gekommen, achter toe laten, van Dotzwegen affgienge, dat GOtt verhuede, dat alßdann onſe lieue Dochter voirſl. ende eire Eruen an den vorgeruerden Landen, Stetten, Slatten ende Renthen, Gulden, ende Guden beweglich ende unbeweglicke, eruen ende hebben ſollen, ſo wat oir dan, alß eirre Dochter, ind deren Eruen von Rechtswegen dairahn Eruen ind hebben ſollen, ende moigen, ann alle geverde: Dieſelve vertiechnüße Brieue Wy Hertoige Henrich voirſchl. Ind Jonffer Helena onſe lieue Geſellynne en Beddegeneet mit onß bekennen en geuen ſollen, in der beſter Formen dair Hertouge Adolph end ſeine Eruen voirſchl. mede verwart ſeyn, van ſtund alß Wy Hertoige Henrich voirſtl onſe lieue Geſellynne Gerrauwet end by gelegen hebben, ende die voir gerurte vyfftien ſtuſend Roniſche Gulden ſollen Wy Hertoige Henrich voirſchl. an deſen na beſchreuenen Slaten, Renthen, ende ſeckher Jaerlicher Gulden beleggen en vermackhen, mit nahmen, op die Borch ende Veſte Cönigs Lotter alß die met oeren Gerichten, Herrlicheiten, Hoge end Lege, Tolle, Renten, Gülden, opkommynge, en verfalle gelegen ſein, Ind ten minſten, an goder ſeckher penninckh Gulde, en Renthe Jairlix, ende alle Jair kommerloiß gut Weſen ſollen, voir vyfftien hondert ouerlandiſche Roniſche Gulden voirſchl. Ind Gebrechtde dair zet an, dat ſollen Wy oen vertoiglicken, mit andern onſen Renthen dair beſte, ende it neeſte by gelegen verbeteren, ende vermullen, alſo dat die Somma der Rhenten voirſchl. ommer vyfftien hondert Roniſche Gulden Jairlix Guet ſyn, die Wy eickh in gemre Woß verſetten off beſweren en ſollen; Ind weret Sackhe, dat wy na onſen beſtiegen, voirſchl. den leuen Jonffer Helenen voirſchl. van beedes wegen affgienge, ſonder Gebointe van onſer beeder lyue, die dan leuendig weren, ſo ſollen dieſelue Jonffer Helena unſe lieue Geſellynne ind deren Eruen Hertoigen van Cleue, dan die Slate mit den Gerichte, Herrlicheiden, Renthen, end thobehoringen voirſchl. hebben end behalden, voir alſulcken Bruit-

ſchatt, ende Medegaue voirſchl. thent der tydt, dat onſe Eruen oir, off oiren Eruen voirſchl. vyfftien Duſend Rynniſche Gulden voirſchl. an eirre Summen wael betaelt en geleuert hebben, In oer seckher behoit, ahn der Burgermeiſter ende Raide in der tydt, der Stadt van Coelne, off der Stadt van Lippe, Ind wert ſackhe, dat Wy Hertouge Henrich ſy Er aff ſtuich worde, dan Jonffer Helena voirſchl. ind wy dan oich leuendige Geboirte achterlieten, van onß vnyer Lieue gebaren, ind die Geboirte dann darna alſo lang leuendig bliuen, dat Jonffer Helena onſe lieue Geſellynne oich eer aff ſtuich worde, dann die Gebuirt voirſchl. So ſolden dann en niet eer, die Vyfftien hondert Rynniſche Gulden vurſchl. vallen, en Eruen op die Geboerte voirſchl. dan weirt dat die Geboirte na onß doth ock ſementlich affſtuich worden, eer dat Jonffer Helena enſe lyeue Geſellynne voirſchl. So ſolden die Slaeten, Heirlichkeiten, Renthen, mit met veren vbehoerten voirſchl. bluen an Jonffrauwen Helenen, ende oeren Eruen voirſchl. bis der tydt, dat den die affgelofft worden alß voirſchl. is, Ind wiert oeck ſacke, dat Jonffer Helena onſe lieue Geſellynne na onſen dieligen voirſchl. affſtuich worde, dat GOtt lange verhuede, dye onſe Hertoigh Henricks leuen, ſonder Geboirte van onß beeden, die dann leuendig were, achter toe laten, ſo ſollen Wy Hertoige Henrick, onſe rechte behalten, ohn die allinge Medegauen voirſchl. ind alß Wy dann van Dodes wegen affgegaen ſyn, Soe ſollen onſe lieue Eruen, onſen lieuen Vader Herteich van Cleue off ſynre Gebreckhe, ſynen Eruen Hertoigen von Cleue, die allinge Medegaue ind Bruitſchatt, alß nemelick Vyfftien Duſend Ouerländiſche Rynniſche Gulden, munte voirſchl. weder Koeren, ende am die leuen, bynnen der neyſten Jair, na onß Doth toe Coelne, off ter Lippe, an den Burgermeiſteren ende Raeden, In der tydt alduir in oer seckher behald, ind hier voir ſollen Wy Hertoig Henrich voirſchl. onſen lieuen Vader Hertougen dan Cleue, en ſynen Eruen Hertougen van Cleue Geloeue en Wißheit doin, daer ſie angedwerlick nede Verwaret ſyn, eer wy die Somme Geltz der Medegaue emich deel, vyt handen onß lieuen Vaders Hertoigen Adolphs off Gebrechhe ſynre, ſynre Eruen voirſchl. ontfangende werden, ecke ſollen en willen Wy Herteich Henrick voirſl. Joncffrauwen Helenen, onſe lieuer tokommender Geſellynnen, tot erer Rechten Brouwlicker Medemen en Iyfftocht veſtigen en Mackhen, op die Borgh Geriſchein, mit allen Heirlicheiden, Gerichten, Hoge en lege Renthen, Gulden ende toe Behoeringen, then minſten an goeder Jairlicker penning Gulden, ende Renten die Jairlix guet en Werth weſen ſollen, kommerloſſ Vyfftien hondert Rynniſche Gulden münten voirſchl. alß op datum dis Briefs genge ende geue ſyn, die Sie alß bere Brouwlicke Lyfftocht en Wedeme Gulden hebben, und der oer Levenlang en Bredeckh gebruecken ſall, ind dairinne ſollen Wy voir onß, en on'e Eruen Sie verſeckeren ende beforgen en trowelicken bewaren, ende dere niet beſchweren in eincher Wyß, ind Wy ende onſe Eruen ſollen Sie in dieſe Slaete en Vyfftien hondert ouerländiſche Rynniſche Gulden vertuchte voirſchl. ind in die Slaete, en Vyfftien hondert Rynniſche Gulden voirſchl. daeran die Medegaue belacht is, ind Ocke oere Eruen voirſchl. daitan kommende worden, beſchudden, beſchirmen, ind daiz Inne halden, alſo dat Sie dairmede seckher end bewaret ſo, voirt ſollen Wy Hertoige Henrick voirßl. in der tydt als Wy von Gotz Gnaden beogeleegen, ind dan onſer lieuer toekommender Geſellynne opgeſtaen ſyn, dieſelue onſe lieue Geſellynne, eerlichen ende günſtlichen bemorgengauen, ind die Morgengauen oer verſeckeren, alß onſer weerdicheit en Fürſtlickhen Staet dat billicke betemen, ende gebueren ſall, ind op dese voirgeroerde voirwarde, ſollen alle onſe Manne, Boirch Mannen Ambtluide ende onderſaten, tot den Slaeten ende Landen voirſchl. gehoerende onß lieuer Geſellynnen voirſchl. ende eire Eruen voirſchl. Huldinge ende Ede van truwen doen, alß orn geboirlickhen is na inhalt dis Briefſes, dat ocke geſchien ſall binnen der neeſter Maent alß wy bogelegen hebben als voirſchl. ſteet, ind Wo noch imſe Eruen en ſollen gene andere Ambtluide dair ſetten, off ſetten laten, Sie en ſollen das Geliche Huldinge doen, ind op dese vorgemunde beleggynge des Bruitſchatz en Medegauen voirßl. ind op die wederkiere, ſo die geboeren ſall, na manieren voirſchl. op die Lyfftuchte ende op die Morgengaue en Bertiechnüße voirſchl. ſollen Wy Henrich Hertoige voirſchl. in der beſter Formen, alß redelich, ende Geboerlick is, goede Brieu ende Voerwarden doen macken, ende beſeegeln, die ock tot mehrere Veſtnüß: met onß beſegeln ſollen, die Hochgebaren Fürſtynne unſe lieue Gemeinde Brouwe ende Moeder Margaretha van Heſſen, Hertouginne van Brunßwiedk ind van Limenborg vurſchl. Burgermeiſtere ind Raede, onſer Stede van Brunßwiegk end van Helmſtede, ind voirt onſe Raede ende Vriende, die hierna beſchreuen ſtaen ind die beſegelte Briefe, alſoe darouer gebairlick ende Noetdorftig ſollen Wy Hertoige Henrickh voirßl. onſe lieue Vader Hertoige van Cleue voirſchl. off ſynen Eruen doen leuern, in oere Bewaringe, ind toet behoeff Jonffer Helenen onſer lieuer Geſellynne voirſchl. ind dere Eruen binnen der Tydt en In allre maten, alß voirſchl. ſteet, ind wert ſackhe, dat Jonffer Helena onſe lieue Geſellynne voirſchl. namails tot enigen vokommenden tyden, van Recht off van gewoenten wegen, op dese voirſchl. ſtücken vorder, off meer veſtinge behoffden, voir ſich, off voir oire Eruen voirſchl. ſoe woe dat geboerlicke were, dauen die Veſtunge voirſchl. die wy oer als voirſchl. is doende werden, die vorder off mehr Veſtinge, ſollen wy en en onſe Eruen, dir ende oiren Eruen voirſchl. doen voerveur des Noet geboert, off wefüer wy, off onſe Eruen dan oir off dan oiren Eruen voirſchl. dairumb vermaent, off verſocht werden, ſonder Argeliſt. Alle deſe voirſchl.

punc-

punckten, en ein Jeglichk beſunder, Soe woe die onß Hertoige Henrich ind onß Hertoige Adolph voirſchl. antreffende ſein, hebben Wy, en Jlcker van onß ende onſe Eruen geſeckert, gelaeſſt by ons Fürſtl. trouwen, ind geſtaefdes Eds Lyfflickes then hoiligen geſwaren, vaſt, ſtede, ende unverbrecklich toe halden, ind Jlcker van onß daer Jn toe doen, en toe vollentrecken, alß dat gebeurlickhen ſon ſall, ſonder Jrdaerweder toeſegen, off toe doen, ſonder Argelſt, ind des toe orkonde der Wahrheit beſſt onſer Herr Jgelick ſein Siegel an dieſen Brieff doen hangen, ind dit tot meerer Beſtnüße en getuge, hebben wy Hertoige Henrich voirſchl. gebeden die Hochgebaren Fürſtynne unſe lieue Prouwe ende Moeder voirſchl. Jnd Wy hebben beſchlen en gebeden Herre Gonſel van Velten, Herrn Borchard van Marnholt Rittern, Henrich van Oylberch, Günther van Berthelsleben, Henrich van Rüterade, Herme Doringe, ind Friderich van Zwiße, unſe lieue Raede, en Getruwen, dat Sie oere Segele ent woert die Erſame Burgermeiſter en Raitſlude der Stadt van Brunßwickhe ind der Stadt van Helmſtede, dat oere Stede Seegele tot orkonde, ende Getuege mede an deſen Brieff willen hangen, das Wy Margaretha van Heßen, Hertouginne tot Brunßwick, ind tot Lünenborgh ꝛc. Gonſel, Borchard Ritter Henrich Günter, Henrich, Herme, ind Friederich voirſchl. Jnd Wy Burgermeiſter ende Raede der Stadt van Brunßwick ende van Helmſtädt vorgl. bekennen, ind hebben umb beeden en Geſinnen des Hochgebaren Fürſten Hertogen Henrichs, Hertogen van Brunßwick ind van Lünenborgh, onſe lieue Soens, ind onß gnedigen lieuen Herrn, dat gerne gedaen. Jnd Wy Hertoige Adolph Hertouge van Cleue ind Greue van der Marckh voirſchl. hebben beualen en gebeden die Erbern Herrn Weſel Praeſt toe Wiſſchell, Herr Henrich Heßel Doctoir in beeden Rechten, Geirlach von Boßheim unſen Haue Meiſter, Elbert van Alpen Herrn tot Heimpel unſe Drotße in onſe Lande van Cleue, Rütger van den Boetzlar, Derick van Cölle, Henrick van Wittenhorſt, Weſel van der Loe, Herr Henrick Nienhuyß unſe Rentmeiſter in unſen Landen van Cleue, ind Steffen van den Roy unſe lieue Raede, ende Getruwen, dat Sie ock oere Seegele tot orkund en Getuege met onß an deſen Brieff hangen willen, deß Wy Weßel Praeſt, Henrich Doicter Gierlach, Elbert, Rütger, Dedericke, Henrickh, Weßel, Henrich, ind Steuen voirſchl. bekennen, ind hebben dat van Bruelen en Geſinnen des Hochgebaren Fürſten Herrn Adolphs Hertougen van Cleue, ind Greue van der Marckhe, onſen gnedigen lieuen Herrn gerne gedaen.

Gegeuen in den Jaren onß Herren Duſend vierhondert vieren dartigh, des Saterdages na ſinte Elſabethen Dagh.

No. LXXVI.

Verzücht Hertzogen Heinrichs von Braunſchweig, und Frauen Helenen von Cleue *de anno* 1436.

WJe Henrich von Goits Gnaden to Braunßwick ind Lünenborg Hertoge, ind Helena van Cleue ind von der Marck Elige Huiß Frauwe Hertogen Heinrich vorgeſchreuen, doen kund allen Luiden unde bekennen openbahr mit diſſem Brieff voir unß, unſe Eruen und Nakomlinge, alſo wy van Gnaden ind ſchickongen des Allmechtigen unſers lieuen Herren Goids, in der heiligen Ehe toe ſamen gefoegt ſyn, ind der Hochgeboren Fürſte Herr Adolph Hertouge von Cleue ind Greue von der Marck unſe liene Schwegerherr ind Vader tho medegaue ind hyligs Guede unß gegeuen heſſt, dairan unß wohl, ind volgeneeget, dairumb Wy ouch van hyligs Wurtwarden wegen, derzyhen ſullen nyt mehr toe fordern an ſiner Lieue, noch ouch an der Hochgebohren Fürſtynnen unſer lieuer Schweger Prouwen unde Moeder Prauw Marien van Burgundien ꝛc. Hertouginne van Cleue und Greuinne von der Marck ende oere beyder Eruen ouch op aller Herrlicheiden, Lande, Luede, Slotte, Stette, Tolle, Renten, Gülden, und Gude beweglich ind unbeweglich de ſie na oeren Dode achterlaten werden, So bekennen Wy Hertoige Henrich ende Helena Herrougin vorgeſchreuen alß Eheliche Luide, dat wy mit guden Brien weten Willen und voirberaide vor unß, unſe Eruen und Nakomlinge to ewigen Dagen verteegen hebben, ende verthien in Macht deſes Brieffs, alſo dat wy noch onſe Eruen, to den vorgeſchreuen unſen lieuen Schwegerherrn ind Vadern, Hertougen Adolphen vorgeſchreuen, unſer lieuer Schweger Prauwen, Prauwen ende Moeder, Prauwen Marien von Burgundien offte tho oeren Eruen, off oich tho oeren Landen, Luiden, Steden, Sloeten, Renten, Gulden, und Gueden beweglichen ende unbeweglichen vorgeſchreuen off dairan ſembtlich off ohn eindeils nu off hiernamahls nummermehe ſullen noch willen to fodern hebben vtgenohmen doch, offte unſe lieue Schweger Herre, Herre ind Vader Hertzog Adolph vorgeſchl. ende ſeine Eheliche Söhne, one Witliche Mannes Geboert, van oen gethommen, tho laten mit Dode affgiengen, dat GOtt verhuede, dat wy vurgenandte Helena und unſe Eruen, alßdann an den vorgl. Landen, Steten, Sloten, Rentken, Gulden, und Gueden, beweglich ende unbeweglich ſullen Eruen ende hebben, wes wy dan alß eene Dochter ende unſe Eruen dan Rechts wegen daran Eruen ende hebben ſullen ind mögen, ohn alle Geuehrde. Jnd all dieſe puncken to oirkunde der Warheit, hebben Wy Hertoige Henrich voirſl. ind Helena

von

von Cleue ind van der Marcke aiß eigē Lūde vorgeſchr:euen ouſe Juſtegele an diſen Brieffe doen hangen, ind to mereē Beſtnūße aller punckten vorſt. hebben Wy befohlen ende gebeden, de Edlen Hanſe ind Corde Herrn to Warberge, Herr Boſten von der Aſſenborch, Herrn Guntzele von Veltheim Ritter, Baldewin van Werden, ind Ludewig van Saltern, Knapen, on'e Lieue Getruwen, dat Sie vere Segele mit an deſen Brieff gehangen hebben, daß Wy Hanß ind Cort, Herrn ton Werderge, Herr Boßen und Herr Guntzele Ritter, Baldewin, ind Ludewig Knapen vorgeſchr. bekennen ind hebben dat gerne gedain, von Beuelch ind Geſinnunge Hochgebornen unſers gnedigen lieuen Herrn ind unſer gnedigen lieuer Frouwen vorgeſchr. Geuen nach Chriſti unſers lieuen Herrn Geburth, duſend vierhondert ende dairnach in deme Sechs end drittigſten Jaire am Sondag aiß man ſinget in der heyligen Kerckhen dat officium Eſto mihi.

No. LXXVII.

Sigiſmundi Imperatoris erectio Civiæ in Ducatum Dn. Adolpho Duci facti de Anno 1417.

IN Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis feliciter Amen. Sigiſmundus DEI Gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Rex, ad perpetuam rei memoriam Illuſtri Adolpho Duci Clivenſi, noſtro, & Imperii Sacri Principi, conſanguineo & fideli dilecto, gratiam Regiam & omne bonum. Ad inſtar Summæ Monarchiæ Imperatoris æterni, qui de beatorum magnitudine & electorum ſuorum pluralitate lætatur, digna quidem extimatione trahentes exemplum, lætis ſemper affectibus, deſiderat Imperialis noſtra Serenitas, ut in circuitu Sedis Auguſti Illuſtrium Principum numerus incrementis felicibus augeatur, ſane attendentes multiplicia merita probitatis, ac præclaræ devotionis inſignia, quibus tu, & laudabilis memoriæ progenitores tui Domus Clivenſ. Prædeceſſores noſtros divæ recordationis Romanorum Imperatores & Reges, ac ipſum Sacrum Romanum Imperium, dignis quidem ſtuduiſtis honoribus venerari; Illum etiam fervidum tuæ mentis ardorem, quo noſtros & ejusdem Imperii procurandos honores inclinaris, attentius, Regiæ conſiderationis intuitu, Limpidus induentes, animo deliberato, ſano etiam venerabilium Archi Epiſcoporum, ac nonnullorum Illuſtrium noſtri & Imperii Sacri Electorum, & aliorum Principum, Comitum, Baronum procerum & Nobilium noſtrorum fidelium dilectorum accedente conſilio, Te præfatum Adolphum, cum hæc tuæ nobilitatis origo, latitudoque tui Dominii, ac ampla ſubjecta tuæ ditionis ſpatia, nec non intemerata fides tua, ac Progenitorum tuorum, qui vetuſto jam tempore Sacrum Romanum honoraſtis Imperium, non immerito requirebant, & requirant, hodie in nomine Domini Salvatoris noſtri, a quo omnis Principatus & honor provenire dignoſcitur; illuſtravimus, inſignivimus, in verumque Principem atque Ducem Clivenſem ſublimavimus, ereximus & decoravimus ac illuſtramus, inſignimus, ſublimamus, erigimus, de Romanæque Regiæ poteſtatis plenitudine ac de certa noſtra ſcientia decoramus, decernentes & volentes expreſſe, quod tu ac heredes & ſucceſſores tui legitimi Duces Clivenſes perpetuis in antea temporibus, omni dignitate, præeminentia, nobilitate, jure, poteſtate, libertate, honore & conſuetudine gaudere, ac frui continuo debeatis, quibus alii noſtri & Sacri Romani Imperii Principes ac nominatim Duces Illuſtres freti ſunt hactenus & cottidie potiuntur, terras quoque tuas Oppida, Caſtra, Munitiones, Villas, Provincias, Diſtrictus, Montes, Colles & plana cum omnibus ſylvis, ruboris, pratis, aquis, aquarum decurſibus, paſcuis, Theloniis, Conductibus, Monetis, Judiciis, Bannis, Inhibitionibus, Venationibus, quod vulgariter Wiltbänne nominantur, & pœnis inde ſequentibus, conſuetudine vel de Jure Baronibus Baroniis, feudis feudatariis, Vaſallis, Vaſallagiis, militibus, Clientibus, Judicibus civilibus, nobilibus, plebis, ruſticis, agricolis, Judæis, pauperibus & divitibus, ac omnibus eorum pertinentiis, ſicut illa, & eorum quolibet latitudo prædicti tui Dominii Clivenſ. comprehendit, in verum Principatum & Ducatum Clivenſem ereximus, ac de prædictæ Regiæ poteſtatis plenitudine erigimus per præſentes Tibi Illuſtri Adolpho Duci Clivenſi Ducatum ſive Principatum hujusmodi, cum omnibus honoribus, nobilitationibus, Juribus, Privilegiis & Immunitatibus, quemadmodum Ducatus ſive Principatus inſignes ab Illuſtribus Sacri Romani Imperii Principibus poſſidentur ſeu tenentur, ſive poſſidere conſueverunt hactenus, & in quantum a Sacro Romano Imperio in feudum dependent de benignitate Regia conferentes, decrevimus etiam ex hac edictali conſtitutione ſanximus, quod tu, heredes & ſucceſſores tui perpetuo Duces Clivenſes nominari & appellari debeatis in antea & tanquam cæteri Imperii Sacri Duces & Principes teneri & honorari, ac ubique locorum, ab omnibus reputari, omnique Jure, privilegio, honore & gratia ac dignitate & immunitate, absque omni impedimento perfrui, quibus alii Sacroſancti Romani Imperii Duces & Principes, in dandis & recipiendis Juribus, in conferendis ſeu ſuſcipien-

ſuſcipiendis & in omnibus & ſingulis aliis illuſtrem ſtatum & conditionem Ducum ſeu Principum concernentibus freti ſunt hactenus ſeu quomodolibet potiuntur: Et quia tu conſanguine cariſſime tanquam Dux Clivenſis noſter & Imperii Sacri Vaſallus & Princeps dum eundem tuum Principatum, ſive Ducatum Clivenſem a noſtra Majeſtate in feudum ſuſciperes, nobis quoque velut Romanorum Regi, tuo vero Domino fidelitatis, obedientiæ & ſubjectionis debita ſolita quoque Juramenta præſtitiſti, quod in Principatu ſeu Ducatu tuo prædicto, pacem & juſtitiam omnibus & ſingulis, æque pauperibus & divitibus efficaciter & fideliter, juxta poſſe tuum procurare velis & debeas, promiſiſti, decernimus & hoc regali edicto duximus perpetuo ſtatuendum, quod tu, heredes ac Succeſſores tui Duces Clivenſes Ducatum ſeu Principatum Clivenſem prædictum, cum omnibus pertinentiis, ſicut expreſſatur ſuperius a nobis nec non Sereniſſimis Imperatoribus ſive Regibus Succeſſoribus noſtris, & ab Imperio ipſo Romano quotiens opportunum fuerit debito ſolennitatis honore, cum vexillis, ut moris eſt, ſolita quoque reverentia ſuſcipere debeatis, ac nobis & eisdem noſtris Succeſſoribus in caſibus præmiſſis, ſicut alii Imperiales Duces & Principes præſtare & facere fidelitatis, homagii, obedientiæ & ſubjectionis debitæ, corporalia Juramenta, omnem defectum ſi quis in præmiſſis ratione ſolennitatis omiſſæ dubia interpretationis, ſententiarum aut verborum, ſeu alio quovis modo compertus fuerit ſupplentes, de certa noſtra ſcientia & de plenitudine Romanæ Regiæ poteſtatis, Noſtris tamen & Imperii Sacri, ac Archi-Epiſcoporum, Prælatorum, & Eccleſiaſticorum quorumlibet & quarumlibet Juribus, in omnibus ſemper ſalvis. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc noſtræ illuſtrationis, erectionis, inſignitionis, decorationis, collationis & ſuppletionis paginam infringere, aut ei auſu quovis temerario contraire, ſub noſtra & Imperii Sacri indignatione graviſſima, & ſub pœna mille marcarum auri puri, quas ab eo, qui contravenire præſumpſerit irremiſſibiliter exigi volumus & earum medietatem noſtræ Regalis Cameræ fiſco, reſiduam vero partem, injuriam paſſorum uſibus applicari:

Hujus rei Teſtes ſunt: venerabiles Johannes Archi-Epiſcopus Strigonienſis Ampoſtolicæ Sedis Legatus, Aulæ noſtræ Romanæ Regiæ Cancellarius, Georgius Tridentinus, Conradus Metenſ. & Simon Tragurien. Epiſcopi Illuſtres Dux Saxoniæ & Luneburgen. Sacri Romani Imperii Archi-Mareſcalcus & Fridericus Marchio Brandenburgenſis, ejusdem Imperii Archi-Camerarius, & Principes Electores, Arneſtus Willhelmus, Henricus & Otto Comites Palatini Reni, & Bavariæ Duces, Fridericus Marchio Miſnenſis & Landgravius Thuringiæ, Albertus Dux Saxoniæ & Luneburgenſis, Adolphus Dux de Monte, ac Comes in Ravenspurg, Johannes Munſterbergenſ. & Bernhardus Marchio Badenſis, Princeps, Conſiliarii, devoti & conſanguinei noſtri cariſſimi ac Nobiles, Ludovicus de Ottingen, Guntherus de Schwartzenburg, Dominus in Ranis magnæ Curiæ noſtræ Judex, Eberhardus de Nellenburg. Johannes de Luppfen, Landgravius in Stulingen, & Albertus de Hohenloh Comites, Friſchans de Bodmen, Hanſs Conrad de Bodmen milites, Heupt-Marſchalck de Papenheim, Vigeleys Schenck de Geyren, Caſpar de Klingenberg, ac alii quamplurimi &c. milites & militares, Conſiliarii & fideles noſtri dilecti, præſentium ſub noſtro Majeſtatis Sigillo Teſtimonio literarum Datum Conſtantiæ anno Domini Milleſimo quadringenteſimo decimo ſeptimo, XVIII die Aprilis, Regnorum noſtorum An. Hungariæ Triceſimo primo, Romanorum vero Septimo.

In plica ſic ſubſcriptum

Ad mandatum Domini Regis,
Johannes Kirchen.

No. LXXVIII.

Belehnung des Fürſtenthums Cleue, Grafſchafft Marck, und Herrſchafft Gennep Herzog Adolphen geſchehen von König Friedrichen

Anno 1442.

WIr Fridrich von GOttes Gnaden Römiſcher König, zu allen Zeiten mehrer des Reichs, Hertzog zu Oeſterreich, zu Styer, zu Karndten und Crain, Herr auff der Windiſchen Marckhen und zu Portenau, Grafſe zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfriedt und zu Koburg, Marggraff zu Burgau, und Landgraff in Elſaß, bekennen und thun kundt offenbahr mit dieſem Brieffe, allen denen, die ihn ſehen oder hören leſen, daß Unß der Hochgeborne Adolph Hertzog zu Cleue und Graue von der Marck, Unſer lieber Oheimb und Fürſt, durch ſein erbar und trefflich Botſchafft demütiglich hat laſſen bitten, daß Wir Ihme das Hertzogthumb Cleue, die Grafſchafft von der Marck und die Herrſchafft von Gennep mit allen und jeglichen ihren Herrlichkeiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannſchafften, Gerichten, Nutzen, Gefällen und allen andern ihren

Zugehörungen alßdann das alles von Unß und dem Heil. Reich zu Lehen rühret, zu verleyhen, gnedigligh geruheten, daß haben Wir angesehen des vorgl. Adolphs redliche Bete, und auch willig angenehme und getreue Dienste, die Er und seine Vordern unsern Vorfahren Römischen Keysern und Königen in vergangenen Zeiten allw. g gethan haben, und derselbe Adolph zu thun bereit ist, und für baß thun soll und mag, Und haben darum ihme die burgl. Hertzogthumbe zu Cleue Grafschaft von der Marck, Herrschafft zu Gemep, mit allen und jeglichen Ihren Herrlichkeiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannschafften, Gerichten, Nutzen, G. fälen, und allen andern ihren Zugehörungen gnedigligh verliehen, und leyhen Ihme die von Röm. Königl. Macht in Krafft dis Briefes, waß Wir ihm daran von Rechts wegen leyhen sollen und mögen, daß, und die fürbaß mehre von Unß und dem Reich zu Lehen haben, zu halten und zu nutzen, alßdann solcher Lehen Recht und Herkommen ist, von allermänigligh ungehindert, doch außgenommen hierinne unsern und des Reichs, unsern Manne und eines jeglichen Rechte. Es hat auch der obgemeldte Adolph dem Edlen Graff Gumprecht von Neumar, Grafsen zu Lünburg und Herrn zu Alpen unserm Hofrichter und lieben Getreuen an Unserer Statt, und nach Unserm Befehlich Unß gewondlich Gelübde und Eyde darauff gethan, Unß und dem Reich getreue, gehorsahm und gewärtig zu seyn, und zu thun und zu dienen, alßdann das Reichs getreue Fürsten seinen rechten Herrn dem Römischen König zukünfftigen Kayserm pflichtig zu thun ist, ohn Geferde.

Mit Uhrkund des Briefs versiegelt mit Unserer Königlichen Mayestt. Insiegel. Geben zu Straßburg nach Christi Geburth vierzehen hundert Jar, und darnach in dem zwey und vierzigsten Jahre, am nechsten Samstag nach St. Bartholomä Tag des heiligen zwölff Bothen, Unsers Reichs im dritten Jahre.

Ad mandatum Domini Regis
Wilhelmus Ratz Can. Frisingen.

No. LXXIX.

Eugenii Papæ IV. Epistola ad Episcopum Trajectensem, qua nunciat, quod Ducatum Clivensem ab omni Potestate Spirituali Archiepiscopi Coloniensis & Episc. Monasterienſis exemerit, dictoque Trajectensi injungit, ut Episcopum Titularem deputet, qui Episcopalibus muneribus juxta beneplacitum Ducis fungatur,
17. *Kal. Febr.* 1444.

EUgenius Episcopus Servus Servorum DEI Venerabili Fratri Episcopo Trajectensi salutem & Apostolicam benedictionem. Pastoralis Officii de super nobis divina Providentia commissi debitum postulat & requirit, ut contra nostrorum & Romanæ Ecclesiæ rebellium temeritatem eorum, qui in nostra & Sedis Apostolicæ obedientia, devotione & fide firmi & immobiles permanserunt, statui & quieti animarum que saluti salubriter consulamus.

2) Exhibita siquidem Nobis pro parte dilectorum Filiorum Nobilium Virorum Adolphi Ducis Clyvensis & Johannis ejus Primogeniti petitio continebat, quod cum tam seculares quam Ecclesiasticæ Personæ nec non Collegia, Capitula, Monasteria, Ecclesiæ & alia loca Ecclesiastica in suis Dominiis & terris in Colonienſi & Monasterienſi Dioceſi consistentia, pro eo quod Archiepiscopus Colonienſis nobis & Apostolicæ Sedi inobediens & rebellis existit & iniquitatis filius Henricus, qui se gerit pro Episcopo Monasterienſi, damnationis filio Amadeo olim Duci Sabaudiæ, qui se Felicem V. ausu sacrilego nominare præsumit & post & contra Processus Apostolicos, contra (ipsum) & adhærentes Fautores & sequaces per nos factos, adhærere præsumit; plurima in spiritualibus & temporalibus detrimenta sustineant & animarum pericula incurrant, cum hæreticis & schismaticis, ac nobis rebellibus jure ordinario sint subjecta: pro parte dictorum Ducis & Primogeniti nobis humiliter fuit supplicatum, ut eorum subditorum suorum statui & saluti providere misericorditer dignaremur.

3) Nos igitur quibus pascendi Oves Christi divinitus est tributa Potestas, volentes ne in perditionis barathrum animæ fidelium perducantur, sed potius ab hæreticorum contagione retrahantur, & ne illorum labes corda Christicolarum possit inficere: debito remedio providere: Omnia & singula Personas, Collegia, Capitula, Monasteria, Ecclesias & loca quælibet Ecclesiastica Dominia, terras & loca supradicta, donec aliud super hoc duxerimus disponendum, ab omni jurisdictione, potestate & superioritate spirituali Colonienſis Archiepiscopi & Episcopi Monasterienſis eximentes & liberantes.

4) Fraternitati tuæ unum Episcopum etiam titularem gratiam & Communionem Apostolicæ Sedis habentem, qui in dictis dominiis, locis & terris, quæ dicti Dux, Primogenitus & eorum Successores in præfatis Colonienſi & Monast. Dioceſi ad præsens ubique tenent & in futurum quomodolibet obtinebunt, Clericos ordinare & ad omnes sacros

Digitized by Google

cros Ordines Eccleſiaſticos promovere, Chriſma oleum ſanctum conficere, ac omnia alia & ſingula Pontificalia jura omnemque ſpiritualem jurisdictionem, quæ Archiepiſcopi Colonienſes & Epiſcopi Monaſterienſes pro tempore inibi habere & exercere conſueverunt & conſuetudine vel de jure, tam in viſitando, corrigendo & reformando, quam alia neceſſaria pro bono regimine illarum partium Cleri faciendo exercere valeat; nec non contra omnes & ſingulas Perſonas ſeculares & Eccleſiaſticas cujuscunque ſtatus, ordinis, religionis ſeu conditionis fuerint, Monaſteria quæcunque, Prioratus, Collegia, Univerſitates quorumcunque Ordinum etiam Mendicantium, quæ ſchismatis labe infecta eſſent aut præfato Amedæo quomodolibet adhærerent ſeu faverent; ac contra omnes & ſingulos non obedientes nobis & rebelles inquirere & procedere, illaque per cenſuras Eccleſiaſticas & alia juris remedia appellatione poſtpoſita ac per coercitionem realem & perſonalem beneficiorum ſuorum quorumlibet (etiamſi Monaſteria, Prioratus & Dignitates Conventuales, Perſonatus, ac Miniſtrationes & Officia fuerint) privare & realiter ab eisdem amovere poſſit; invocato ad hoc, ſi opus fuerit, auxilio brachii ſæcularis nec non excommunicationis & interdicti; aliasque omnes & ſingulas ſententias, cenſuras & pœnas quocunque tenore fuerunt per ipſos Archiepiſc. Henricum & Decanum Sancti Cuniberti Colon. ac quoscunque alios quascunque etiam autoritate in perſonas, Monaſteria, Prioratus, Collegia, Dignitates, Eccleſias & Eccleſiaſtica loca quæcunque præfata latas & promulgatas & imposterum ferendas; autoritate noſtra ſuſpendere, revocare, tollere & annullare queat, ac cum ipſis Perſonis, quæ ſic excommunicatæ ſe irregularitatis maculam forſan incurriſſe putarent ſuper hujusmodi irregularitate diſpenſare & eas habilitare & in priſtinum ſtatum reponere valeat; deputandi & illum amovendi aliumque ſuo loco ponendi, quotiens pro parte dictorum Ducis & Primogeniti fuerit requiſitus autoritate præfata tenore præſentium concedimus facultatem.

5) Volentes ſimiliter & tibi eisdem auctoritate & tenore concedentes, ut omnia & ſingula dignitates, Perſonatus, adminiſtrationes & officia, Monaſteria, Prioratus cæteraque beneficia Eccleſiaſtica quæcunque in dictis Dominiis, terris & locis nunc vacantia & imposterum ſive per privationes hujusmodi, ſeu alias quomodolibet vacaturæ, quæcunque, quodcunque & qualiacunque & cujuscunque valoris fuerint, quæ in turno ſive menſe ordinariorum vacare contigerit. Dummodo non ſint Sedi Apoſtolicæ reſervata perſonis idoneis per ipſos Ducem & Primogenitum tibi nominandis auctoritate præfata conferre & de illis providere ac perſonas, quibus hujusmodi beneficia contuleris in corporalem poſſeſſionem ipſorum beneficiorum inducere, ac de ipſorum fructibus, reditibus, proventibus, juribus & obventionibus univerſis integre reſponderi facere, libere & licite valeas; Conſtitutionibus & Ordinationibus Apoſtolicis ac Synodalibus & Provincialibus, Conciliis, Statutis quoque & Conſuetudinibus Eccleſiarum & Monaſteriorum, in quibus beneficia hujusmodi forſan fuerint, juramentis quoque per Perſonas ipſas præfatis Archiepiſcopo & Henrico hactenus forſan præſtitis (quæ quoad hoc relaxantes nullius eſſe decernimus roboris vel momenti) cæterisque contrariis non obſtantibus quibuscunque. Per præſentes tamen non intendimus in aliquo juribus Eccleſiæ Colonienſis, quæ prout & cæterarum augere cupimus in aliis, quam, ut præmittitur, derogare. Datum Romæ apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo quarto, decimo ſeptimo Kalend. Febr. Pontificatus noſtri anno quarto decimo.

Poggius.

LX

Jo. Legouph.

Verſa pagina
pro Poggio

A. de Magio.

No. LXXX.

Litteræ quibus Eugenius Papa IV. omnes Perſonas Eccleſiaſticas & ſeculares Ditionis Clivenſis a juramentis Archi-Epiſcopo Colonienſi & Epiſcopo Monaſterienſi præſtitis abſolvit & omnes eorum pœnas, ſententias, Cenſuras & banna nullius exiſtere roboris decernit. Dat. Romæ 6. Id. Julii

Anno 1445.

EUgenius Epiſcopus ſervus ſervorum DEI, ad futuram rei memoriam; Commiſſam nobis ccelitus gregis Domini curam digni in Domino gerere tunc ſperamus, cum illos, quos per fallacem ſuæ calliditatis ſuaſionem a debita Religionis cultura & Sanctæ Sedis Apoſtolicæ obedientia & reverentia retraxit miniſter Sathanæ & ſeduxit; ad ſanctæ matris Eccleſiæ gremium & unitatem ac ſtatum ſalvationis & gratiæ piis exhortationibus

reducimus & salutarium eruditionum admonitionibus revocamus. Sane nos dudum de notoria Theodorici de Muerse pro Archiepiscopo Coloniensi & Henrici ejus fratris pro Episcopo Monasteriensi se gerentium adversus nos & sanctam Romanam Ecclesiam rebellione & inobedientia plenissime informati, quæcunque juramenta dictis Theodorico & Henrico per quasvis Ecclesiasticas vel seculares personas infra terras & Dominia dilectorum filiorum nobilium Virorum Adolphi Ducis Clivensis & Johannis ejus Primogeniti Illustrium, moram trahentes, præstita, per alias nostras relaxavimus ac nullius decrevimus existere roboris vel momenti.

2) Cum autem sicut veridicorum relationibus accepimus nonnulla ex Personis ipsis nec non Ecclesiis, Monasteriis, Capitulis, Collegiis ac locis Ecclesiasticis, secularibus & regularibus etiam ultra præmissa juramenta retroactis temporibus cum majori ac aliis Civitatis & Diocesis Coloniensis Ecclesiis, Monasteriis, Capitulis ac Collegiis & locis de illis firmiter assistendo, adhærendo seu cum iis tenendo & ab eis ipsorumque statu, ordinationibus, stabilitate, seu alias nullatenus recedendo, colligationes & stabilitates etiam intervenientibus juramentis fecerint, & diversis pactis etiam juramento vallatis firmaverint; & propterea ad segregandum se a Colligationibus, stabilitatibus, pactis & posterioribus juramentis prædictis non modicas difficultates ingerant etiam gravitates. Nos itaque qui in præmissis ex Apostolatus tenemur officio providere; Colligationes, stabilitates, pacta & desuper præstita juramenta prædicta, nec non quæcunque inde secuta, tanquam minus provide & irrationabiliter ac contra Sanctam Romanam Ecclesiam, cujus auctoritas in quolibet juramento censetur excepta, gesta & facta quamdiu dicta Ecclesiæ Capitula, Monasteria & loca in rebellione erga nos & Apostolicam Sedem perstiterint, pro infectis haberi, nec eos ad ipsorum observantiam teneri quoquo modo volumus & decernimus; per præsentes districtius inhibentes sub divini obtestatione judicii, quibusvis personis prædictis ac aliis quibuslibet, ne prætextu dictorum colligationum, pactorum & juramentorum, quæ dicta rebellione durante irrita, cassa & manca nunciamus, contra præsentium literarum formam ac seriem alicui ex rebellibus nobis & dictæ Sedi, quomodolibet adhæreant, pareant, vel intendant, vel quicquam audeant attentare & insuper omnia & singula, pœnas, sententias, Censuras & banna quacunque dignitate & auctoritate & Cæsarea & Regia contra Personas Ecclesiasticas, oppida, loca, Dominia & terras, quæ Adolphus Dux & Johannes Primogenitus præfati ad præsens ubique tenent & in futurum quomodolibet tenebunt, lata & ferenda cassamus, irritamus, revocamus, annullamus, ac pro infectis, cassis & irritis haberi & reputari, nulliusque existere roboris decernimus per præsentes: non obstantibus Colligationibus, pactis & desuper præstitis juramentis prædictis cæterisque Contrariis quibuscunque.

3) Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ Constitutionis, Inhibitionis, nunciationis, irritationis, revocationis, annullationis & Voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contravenire, si quis autem hoc attemptare præsumpserit, Indignationem Omnipotentis DEI & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se sciverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicæ Millesimo Quadringentesimo quinto, sexto Id. Julij, Pontificatus nostri anno quinto decimo.

Poggius.

Ja. de Vincentia
P. Davidis.

A. de Magio.

No. LXXXI.

Vergleichung und Versicherung Hertzog Adolphs von Cleue und der Städte des Landes von Cleve, daß Sie nach Adolphs Todt deßen ältisten Sohn, oder in deßen Gebrech, die Eltiste Tochter zum Landes-Herrn oder Landes-Frauen unvertheilet annehmen wollen,

de Anno 1418.

WY Adolph van Gaids Gnaden Hertoige van Cleve, ind Greue van der Marckhe, maken kondt allen Luyden, want wy van Gaids Gebode, ind Onderwysinge alre Rechten, schuldig ind verbonden syn, onß Lande, Luede in Ondersaten, de onß Gott verleent heuet tot eren besten toe besorgen, Ind sunderlingen oeren Vrede, ind eendrachtigheit nae onsern Doeden, ind ouch angesiehn, gemarckht, ind bedacht, dat Deilinge ind Splettinge der Lande, derselver Lande Verderffnüße is, doorumb hebben Wy gebeeden ind ernstlichen begeret, van onß gantzer Meinunge, an onsen alingen Steden von onsen Lande von Cleve sementlich ind an Illichen dare affsunderlinge gesynnen ind begeren auernitz deßen Brieff, in Manieren, ind in formen, alß hiernae gefreuen steit. Also da onse lieue Stede von onsen Lande van Cleue vorßl. sementlich na onsen Doeden, by onsen

ſen aldſten Soene, off wy den achter lieten, off by Unſz älſter Dochter off Wy die achter lieten ſonder Soen, alſz by deren rechten Landes-Herrn off Landes Frouwen blyuen wollen, ind die daertoe entfangen, ind ſich daretoe mit mallie anderen verbynden. In maten alſz hiernae geſchreuen ſteit.

Dat iſz toe weten, dat onſe lieue Stede vorſtl. nae onſen Doeden, dat onſe Herre GOtt by ſinen Gnaden lange verſen moite, ſementlich ind ongeſcheden, toet oeren Landes-Herren nemen ind entfangen wollen, alſz met Namen onſen äldſten Soen, off Wy Soene achter en lieten, ind off Wy Dochter achter lieten, dat Sy dan ſementlich ind angedelt, voir eir Landes Frouwe entfangen wollen, onſe aldeſte Dochter, die by onſen Leuen Bericht ind beſtaidt were, off nae onſen Doede, by Raide oere maige van beyden Syden off ein Deil dare off, ind by Raide onſz lieuer Stede vorſtl. off dat meiſte Deil dare off bericht wurde, Ind dat Sy dan vorſtl. onſen äldſten Soen, off aldſte Dochter, toet oeren rechten Landes-Herren off Landes Frouwe entfangen, ind den Huldinge ind Ede van trouwe doen gehorſam toe weſen, Ind weret, dat Wy einigen Soen, off Soene, Dochter, off Dochtere meir achter lieten, dan den onſe lieue Stede tot oeren Landes-Herrn off Landes Frouwe entfangen ſolden, die Soen off Dochter ſolde dan die andere off gueden, ind berichten, mit reden guede, ind mit Renten, off mit Slaeten, die van aldes tot onſen Lande von Cleue met gehöret en hedden, off dat Sye onſe andere Soene off Dochter tot Geiſtlichen Herrlicheiden ind tot andern Gueden na oure macht helpen ſoillen, ind brengen, Alſo dat onſe lieue Stede ſementlich ind eendrechtlich onuerſat, ind onuerkocht, onuerwiſelt, ind onuergifft by oeren Herrn, als by onſen rechten LyuesEruen, ind oeren rechten Landes-Herren, off Landes Frouwen blyuen willen, Ind dat onſe lieue Stede, in allſulcker Manieren, toit ewigen Daigen, van Eruen tot Eruen oeren Landes-Herren, off Landes Frouwen entfangen, ind den Huldinge doen, ind gehoirſam weſen, Ind eir onſe Stede, onſen Soen, off Dochter tot oeren Landes-Herrn, off Landes Frouwe entfangen ſoilen, dieſelbe onſe Soen off Dochter onſe Stede Ede, ind Geloiffte doen: Alle deſe Punckten hiervoir, ind nagefrewen, ſo woe oen die antreffen moigen, ſtede, vaſt ind onuerbrecklich toe halden ind toe doen.

Ind in Orkonde der Begierte ind Gefinninge vorſtl. hebben Wy onſe Seegele voir an deſen Brieff doin hangen. Ind want die Hochgeboren Fürſte, Herr Adolph Hertzoge von Cleue, ind Greue von der Marckthe, onſe lieve gnedige Herre an onſ Borgermeiſter, Scepen, Raide ind allinge gantze Gemeinte, der Stede von dem Lande von Cleue, alſz met Naemen, Cleue, Weſel, Emmbrich, Kalckar, Reiſz, Bauderick, Vdem, Sonsbeke, Dynſlackhen, Orſoye, Holte, Griete, Huiſzen, Cranenberg, Griethuiſen ind Scherenbecke, deſe vorſtl. ſackhen geſonnen ind begerth heuet: So bekennen Wy oeuermiz deſen Brieff voir Unſz ind alle onſe Nakomlinge, die Burge, ind Ingeſeten nu der tydt ſyn, off namails weſen ſoillen onſz vorſtl. Stede, dat Wy mit voirgehadden Raide onſz gefwaren ind gemeyner Burgere onſz vorgl. Stede umb ewigen Vrede ind Selichcit, onſ ind onſern Nakomlingen, Ind umb begerten, ind anbrengen, onſz lieuen gnedigen Herren vorſtl. verbunden hebben, ind verbynden oeuermiz dieſen Brieff, Dat is to weten, dat Wy nae Doeden onſz lieuen gnedigen Herrn vorſtl. dat onſe lieue Herre Gott lange verdueden will, ſementlich ind ongeſcheiden einen Landts-Herrn nennen, ind entfangen ſoilen, alſz mit Naemen den äldeſten Soen onſz lieuen gnedigen Herrn vorſtl. off die Soene achterlieten, Ind off die geenen Soen, off Soene achter en liete, ind Dochter achter liete, ſo ſoillen Wy ſementlich ind angedelt, voir onſen Landes-Herrn, off Landes Frouwen entfangen, die aldſte Dochter onſz lieuen genedigen Herrn voirſtl. die doch berichtet ind beſtaidet weſen, off werden ſoil, by Raide oure Maige von beyden ſyden, off een Deil dairaff, in onſe der Stede in den Lande von Cleue, off den meiſten Deil dairaff, Ind den Soen, off die Dochter ſoillen Wy lieſzen ind entfangen, tot onſen rechten Landes-Herrn, off Landes Frouwen, ind den Huldinge daen, ind gehoirſam weſen, alſz gebeirt, Ind Wy ſoillen dairby, ind by deren rechten Eruen ten ewigen Daige toe, van Eruen tot Eruen ſementlich ind eendrechtlich ongeſcheiden, ind oengedeilt blyuen nimmer van eenander toe kommen, ouermiz onſen, off eingen van onſer hulpe, off toe doen in einiger Wyſz; Ind off onſe gnedige Herr vorſtl. einigen Soen, off Soene, Dochter, off Dochtere, ſall onſe Landes-Herr off Landes Frouwe vorſtl. off gueden ind berichten mit reden Guede, ind mit renden van dem Lande vorſtl. ind mit andern Slaiten, die onſe Landes-Herre off Landes Frouwe toe der tydt hedde, die teet den Lande von Cleue, van aldes met gehoret en hedden, vitgeſacht die Stede van Emmbrie ind van Reeſz mit oeren toebehoeren, die blyuen ſoillen by onſz andern Steden vorſtl. ind by den Hertzogdoem van Cleue, off onſe Landes-Herre, off Landes Frouwe vorſtl. ſoilen oir andere Broeder ind Suſter, toe geiſtlichen Herrlicheiten, ind andern Gueden na oire Macht helpen ind brengen, alſo dat Wy Stede vorſtl. ſementlich ind eendrechtlich, onuerſeht ind onverkocht, onverwiſelt, ind ohnvergifftet, by eenen Heren, alſz by onſen rechten Landes Herren off Landes Frouwen, den Wy als vorſtl. ſteit, onſfangen hedden, ſoillen ind willen blyuen, Ind alle deſe vorſtl. Punckten, ſo woe die onſen Landes-Herren, off Landes Freume, die Wy alſz vorſtl. ſteit, onſfangen ſolden, antreffen ſoilten Unſz dieſelue Landes-Herre ind Landes Frouwe ſweren ind gelaven, mit oeren Eden, eir wy tot onſen Landes-Herre, off Landes Frouwen onſfangen, faſt, ſtede ind onuerbrecklich toe halden ind toe doen; Ind in allbus gedaene Manieren alſz vorſtl. ſtait, ſoille Wy ind onſe Nakömlinge,

ten ewigen Daige toe onſe Landes-Heern off Landes Frouwen ontfangen, ind den Huldinge doen ind Gebor ahm weſen.

Alle deſe punckten ind een Jgelich dairaff ſunderlinge hebben Wy Burgermeiſter, Scepen, Raide ind Gemeine Burgere der Stâde voirſz. voir onß ind voir onſe nakömlinge, weenachtig hernachmahls bynnen onſen Steden voirſz. gelecket ind gelauet, ſeckern ind Gelauen in guden trouwen, ind met opgerichten Vyngern ind mit geſtafeden Eden Lyfflich oruer den Hoiligen gefwaren, vaſt, ſtede ind vaderbreckelich toe halten, ind toe doen, Jnd gelauen mede, dat alle die gene, die bynnen onſen Steden voirſz. woen achtich ſyn, ind die van Manns Gebeirt tot oeren Jaren kommen ſyn, alle punckten des tgegenwoordigen Brieffes, ſeckern ind Gelaben, ind Lyfflich toen Hoiligen mit opgerichten Vyngern, ind mit geſtafden Eden ſtoeren ſollen, in alre maten alß van onß voirſz. ſteit, ſender Argeliſte, ind oertien alles Beſchluddes ind Behülps Geiſtlix ind Werltlicks Rechten, dat onß off onß enigen tgegen deſze voirſz. punckten ind en Jgilich dairoff toe hulpen off toe ſtanden kommen mochte. Alle Argeliſte in deſſen voirſz. punckten, ind een Jgilich dairaff ſunderlinge gentzlich uitgeſcheiden.

Beheltlich alſulcher ſcheide Brieue, alß onſe lieue gnedige Herre voirſz. ind onſe lieue gnedige Jonge Herre ſyn Bruedet maile den andern gegeuen hebben, in vere macht toe bliuen, beheltlich ouch alle onſe Stede voirſz. onß Stede, Rechten in Privilegien, die doch tegegen deſe punckten ind Vorwarde voirſz. ind en Jgelich dairaff ſunderlinge met weſen noch hunden en ſollen in geinerleu wiß, Jnd beheltlich ouch ſonderlinge onß, onß Stadt van Reſs, off wo geloſt wurde von onſen gnedigen Heern dem Erydiſcop van Colne, off van ſynen Nakomlingen dat wy darna die Loſze, dâzer voirſz. Geloſſicken quit ledig ſollen weſen. Jnd orkunde alle deſen punckten voirſz. ind een Jgelich dairaff ſonderlinge, ter ewiger Wahrheit, hebben wy Stede voirſz. ind een Jgelichs van onß, onſen Stade Segele, by Seegele des Hochgebornen Fürſten, onß lieuen gnedigen Herrn voirſz. van onſer rechter Wiſſenheit mede an deſen Bri.ff gehangen. Gegeuen in den Jaren onß Heren Dusend vierhondert ind achtien, op den hoiligen Jaers Dag.

No. LXXXII.

Ebenmäßiger *Revers* von der Ritterſchafft des Landes von Cleue

de anno 1418.

Wy Adolph von Gaids Gnaden Hertoge van Cleue ind Greue von der Marckhe, maken kont ind kentlick allen Luiden, alſo wy onſe Gemyne Stede von onſen Lande van Cleue gebeden, in daen den gefunnen hebben, datt Sy nae onſen Doeden, onſen Aldeſten Soen, off wy den achter lieten, off onſe âldſte Dochter, off wy die Achterlieten ſonder Soen, toet oeren rechten Landes Heern off Landes Frouwe entfangen wolden, dat Sy onß ouet lucke gelauetind beſegelt hebben nae ingehalt der beſegelter Brieffe die Sie onß darop gegeuen hebben.

So bekennen Wy auermit deſſen Brueff, dat wy den onſe Ritter ind Knechte van onſen Lande von Cleue des Gelyer oirt gefunnen ind begert hebben, in Manieren ind formen als hernagefreuen ſteit.

Dat is toe weten, dat Sie ſementlich na onſen Doeden, by onſen aldeſten Soen, off wy den achterlieten, off by onſer aldſter Dochter, off wy die achterlieten ſonder Soen, alß by oeren rechten Landes Heern off Landes Frouwen bliuen wollen, ind hebben des toe Orkonde onſe Segele voir an deſen Brieff doen hangen. Jnd want die Hochgebaren Fürſte Herr Adolph Hertoge van Cleue, ind Greue van der Marcke, onſe lieue gnedige Herr aen onß Diederich van Manenten, Luiß von der Dympel, Arnd von Heßen, Rittern, Gerlach von Beßheim, Peter von Eulenborg Wetzel von dem Beitzlar, Johan Budel, Otto von dem Boirlar, Luiß von dem Beitzlar Gebroedere, Johan van Oßendroicke, Gerit van Oßenbroicke, Gebroidere, Lubbert van Till, Walter Sumlling, Otto van Büren, Johann Reßenaume, Diederich von Hetterſcheit, Johann vit dem Bame, Arndt von Holthuſen, Willhelm van den Grunthuß, Arndt von Holthuſen Henrichs Soen, Henrich van der Hoeuelwyck, Arnd von der Horſt, Otto von Haelt, Johann von Holthuſen, Steffen van Gerenbroicke, Ruelken Hagedorn, Gerhard Stecke in den Meelenbroecke, Goßwyn Stecke, Henrich Stecke, Gebroedere, Arndt Huchtebroick, Henrich Huchtebroick Gebroedere, Johann von der Capellen, Henrich Prote, Diederich van Bellnichaeum, Arnd Stecke, Steuen van Mimſter, Jordan von Loete, Hermann von Loete, Gebroedere, Willhelm Podycke, Mais von Rothuyſſen, Walter von Breitbecke, Johann van der Ercke, Diederichs Soen, Johann Hoßfeld, Arndt Hoßfeld, Euert Dücker, Wolter von der Aer, Gedert von den Steinhuyß, Steffen Rouretaſche, Berend van der Heyde geheiten Ronſche, Reynalt van Aßwyn, Arndt Rippelkand, Berend van der Witten, Derich Weideadnj, Adolph von wolackhe, Luiß van Hompell, Henrich van Hempel, Willhelm von Vlste, Derich Sumlleng Derichs Soen, Claiß van Camphuſen, Gumprecht von Camphauſen, Johann von Camphuſen, Gebruedere, Peter von Pollwyck Gebroedere, Woter von Bonnngen, Goßbert von Bonnngen,

Digitized by Google

nongen, Gebruedere Henrich Schock, Goßwyn Münne, Johann Loick, Steuens Soen Johann Loick, Ghoßberts Soen, Arndt von Harne, Johann ten Hacne, und Alert in den Bongart, beſe voirſt. kaiſchen geſtunnen, und begert heuet, und wy dairinne aen geſein hebben, Eindrechtichei, Vrede, und Seliheit des Landes von Cleue, So bekennen wy ſementlich und ille ſonderlinge auermitz deſſen Brieff voer onß und voir onſe Eruen, dat wy nae Doeden onß lieuen gnedigen Herrn voirſt. dat onſe lieue Herre Gott, tot ſiner Gnade lange voirzten Moite, blyuen ſollen ind Willen, by denſelven onß lieuen gnedigen Herrn Kyndern, alß by onſen Landes Herrn, off Landes Frouwen, den die Gemeyne Stede van den Lande van Cleue, off die meiſte Deil dairaff, voir oeren Landes Herrn off Landes Frouwen entfangen, ind ſollen den trouwe ind Gehorſam weſen, alß wy onſen lieben gnedigen Herrn voirſt. unſchuldig ſyn toe doen, ind onſe Leene van yrn antfangen, Alß wy nun van unſen lieuen gnedigen Herrn voirſt. gedaen hebben, ſonder Argeliſt;

Behelliich allſulcher Scheidbrieffe, alß onſe lieue gnedige Herr voirſt. ind onſe lieue gnedige Jonchern ſyn Broeder malck den andern gegeuen hebben, in oere Macht toe blyuen, ind off oen deſen tegergenwordigen Briefue, enige Segele gebrecken, eyn off mehr, off dat ouch dairan enige Segele eyn off meer gebraecken würde, off dat deſe Brieff gateich würde, off raſuren krege, In wat maten dat icke by queme, daiorimmen ſoll deſe Brieff niet gegeuiert weſen, dan die ſall blyuen in ſyner vollkommener macht, voir alle diegene, die oere Segele daeran gehangen hebben, ſonder Argeliſt.

Alle deſe voirſt. Punckten, ind een Igelich dairaff ſonderlinge, alſo wy voir genoemt, ind gefereuen ſtaen, voir onß ind onſe Eruen gelouet, geſtedet ind gelauet, Stedden ind Gelauen in goeden trouwen auermitz deſen Brieff, ind mit opgerichten Vyngern, ind mit geſtaefften Eden, Lyfflich auer den Hyligen geſchwaren, vaſt, ſtede ind onverbreckelich toe halden, ind toe doen, ind dairiet teagen toe doen, toe binden noch toe ſuecken, in geenerley Wyß, noch mit Geiſtlichen off mit Werltlichen Rechten ſonder Argeliſt.

Ind des toe orkonde der ewiger Waieheit, hebben wy ſementlich ind Igelich von onß ſonderlinge, alß wy voir genoemt, ind gefereuen ſtaen, onſe Segele van onſer rechter Wetenheit, by Seegele onß lieuen Gnedigen Herrn voirſt. voir onß ind voir onſe Eruen aen deſen Brieff gehangen, Gegeuen in den Jairen onß Herrn Duſend vierhondert ind achtien up Sunte Pauwels Dage Converſio.

No. LXXXIII.

Revers **Der Städte des Landes von Cleve, daß Sie, nach Hertzog Adolphs Todt unverſcheiden und unvertheilt, ſeinen älteſten Sohn huldigen wollen, ob in deſſen Mangel, die älteſte Dochter vor ihre Landes-Fraue annehmen wollen.** *de anno* 1418.

WY Burgermeiſter, Schepen ind Raide ind allinge gantze Gemeinte der Stede von dem Lande von Cleue, alß mit Nahmen, Cleue, Weſel, Embricke, Calkar, Reß, Buederick, Wem, Sonſbeck, Donſlackhen, Orßeige, Holte, Grieth, Huetzen, Cranenberg, Griethuyſſen ind Schermbeck maken kondt ind kentlick allen Luyden, want die Hochgeboren Fürſte Herr Adolph Hertoige von Cleue ind Graue von der Marckhe, onſe lieue Gnedige Herr umb ewige Seliheit, ind Beſtnütze ſynes Landes van Cleue, an onß begert heuet, dat wy onß toe ſamen mit Eden ind trouwen verbinden willen, nae ſynen Doeden by eenen Landes-Herrn off Landes-Frouwen, die ſyne rechte nachvolger weſen ſoillen, dat Sy Mannes Geboirt off Wyffs Geboert eendrechtlich ongeſcheiden ind ongedeilt toe blyuen. So bekennen Wy auermitz deſen Brieff voir onß ind voir alle onſe nakomlinge, die Burger ind ingeſaten un der tydt ſyn, off namahlis weſen ſoillen, onß voirſt. Steden, dat wy onß mit gueden voirgehadden Raede onß geſwaren, ind gemein Burger onß voirſt. Steden umb ewige Vrede ind Seliheit onß, ind onß nakomlinge ind ouch umbbegerte ind anbrengen, onß lieuen gnedigen Herrn voirſt. verbonden hebben, ind verbinden auermitz deſen Brieff, in deſen Maten, alß herna gefreuen ſteit. Dat iſt toe weten, dat Wy nae Doeden onß lieuen gnedigen Herrn voirſt. datt onſe lieue Herre GOtt lange verhüeden will, ſementlich ind ongeſcheden eenen Landes Herrn nemen, ind ontfangen ſoillen, alß mit Naemen den aldeſten Soen, onß lieuen gnedigen Herrn voirſt. off hie Soene achterliete ind off hie geenen Soen, off Soene achterliete, ind Dochter achterliete ſo ſoillen Wy ſementlich ind ongedeilt, vor onſen Landes-Herrn, ind Landes Frouwe ontfangen, die Eldeſte Dochter onß lieuen gnedigen Herrn voirſt. die doch berichtet ind beſtaedet weſen, ind werden ſall by Raide oeure Maige van beyden ſoden off oen deil dairaff, Ind onß der Stede in dem Lande von Cleue off den meiſten Deile dairaff, Ind den Soen off die Dochter ſoillen wy kyßen ind ontfangen, tot onſen rechten Landes-Herrn off Landes-Frouwe, ind den Huldinge doen ind Gehoerſam weſen, alß gebeirt, Ind die Soen off Dochter dy wy dat onſen Landes-Herrn off Landes Frauwen entfangen hedden, die ſoillen onß wederomme ſwoeren ind Ede toen, toe halden alle punckte ind Verworden, na ingehaldt dis tegegenwordigen

Brieffes,

Brieffes, ind ſoillen daerby ind by veren rechten Eruen ten ewigen Daige toe, von Eruen tot Eruen, ſementlich eendrechtlich ongeſcheiden ind ongedeilt bliben, ind nimmer van een ander toe komen, auerniß onſen, off enigen von onſen toe doen, in enige Wiß, Ind off onſe Gnedige Herr voirſſl. enigen Soen, off Soene, Dochter off Dochterе achter liete, dan den wy tot onſen Landes Herrn, off Landes Frouwen ontfangen hedden, den Soen off Soene, Dochter off Dochterе, ſoil onſe Landes Herr, off Landes-Frauwe voirſſl. onß Swaren, eir Wy die tot onſen Landes Herrn off Landes-Frauwen entfangen, off toe gueden ind toe berichten, mit Reeden guede, ind met Renten van dem Lande voirſſl. ind met andern Staten die onſe Landes Herr off Landes Frauwe toe der tydt hedde, die toet den Lande von Cleue van aldes met gehöret en hedden, vitgeſecht onſe Stede van Embrick ind van Reeß mit deren tobehöeren die bliuen ſoillen by onſen andern Steden voirſſl. ind by den Hertougdoum van Cleve, off onſe Landes-Herr off Landes Frouwe voirſſl. ſoillen ver ander Brueder ind Suſtern tot Geiſtlichen Herrlicheiten ind andern gueden na dere mach helpen ind bergen; Alſo dat wy Stede voirſſl. ſementlich ind eendrechtlich onuerſat ind onuerkocht, onuerwiſelt ind onuergiffiet, by enen Herrn alß by onſen rechten Landes-Herrn off Landes Frouwen, den wy alß voirſſl. ſteit, ontfangen hedden, ſoillen blieuen, Ind dat ſollen onß onſe Landes Herr off Landes Frouwe, die wy alſo alß voirſſl. ſteit ontfangen ſolden, ſchweren ind gelauen mit deren Eden, eir wy die dot onſen Landes-Herrn, off Landes Frouwen ontfangen, Ind in alluß gedaenen manieren, alß voirſſl. ſteit, ſoillen Wy ind onſe nakomlinge, ten ewigen Daigen toe onſe Landes-Herrn off Landes Frauen ontfangen, ind den Huldingen doen, ind Gehorſam weſen, ind onſe Landes-Herr off Landes Frouwe, ſoillen onß wederomb ſweren, ind Ede twin, tot allſulcken punckten, alß hiervoir van onſe Landes-Herrn off Landes Frouwen geſchreven ſtaen.

Alle deſe punckten voirſſl. Ind een Iglich dair aff ſonderlinge, hebben Wy Burgermeiſter Scepen ind Raede, ind Gemeyne Burger der Stede voirſſl. voir onß ind voir onſe nakomlinge, woen achtlich hernamals bynnen onſen Steden voirſſl. geſeckert ind gelauet, ſeckern ind gelauen in gueden truewen, ind mit opgerichten Bongern, ind mit geſtaefden Eden Lyfflich auer den hyligen Geſwaren, vaſt, ſtede ind unverbreclich toe halden ind toe doen, ind gelauen mede, dat alle die gene die bynnen onſen Steden voirſſl. Woen achtlich ſind, ind die von Manns Geboirt tot deren Jaren kommen ſyn, alle punckten diß tgegenwordigen Brieffs ſeckern, ind gelauen, ind lyfflich toen hyligen ſweren ſoillen, mit opgerichten Bingern, ind met geſtaefden Eden, in allre Maten, alß von onß voirſſl. ſtait, ſonder Argeliſte, ind verſven alles beſchuddes ind behülps Geiſtlix ind Werlitlix Rechten, dat onß off onſen enigen tgegen deſe voirſſl. punckten, off een Iglich dair off, toe hülpen off toe ſtaiden kommen möchte, alle Argeliſt in deſen voirſſl. punckten ind en Iglich dairaff ſonderlinge gentlich vitgeſcheiden.

Beheltlich doch allen onſen Steden voirſſl. onſer Stede rechten, die doch tegen deſe punckten, ind Woruarden voirſſl. ind een Iglich der affſonderlinge niet weſen noch hindern en ſoillen, in geinerley woß, ind beheltlich ouch ſonderlinge onß, onſer Stad van Reeß off vy geloiſt werden, van onſen gnedigen Herrn dem Ertzbiſcop van Colne, off van ſynen Nakomlingen, dat wy dan na der Loibe, des voirſſl. geloiffte quit ind ledig ſoillen weſen.

Ind orkondt alle deſer punckten voirſſl. ind een Iaelich dairauff ſonderlinge, ten ewigen vartheit hebben voy onſer Stedte Segelen van onſer rechten wetenheit an deßen Brieff gehangen. Gegeuen in dem Jaren onß Herren Duſendt vierhondert eindachtig op den heiligen Jaers Dag.

No. LXXXIV.

Tabulæ Pacis inter Archiepiſcopum Colonienſem & Ducem Clivenſem, cui Suſatum in perpetuum addicitur.

JOhannes miſeratione divina S. Angeli Sacro-Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Diaconus Cardinalis in Germania & nonnullis aliis partibus Apoſtolicæ Sedis Legatus de latere ſpecialiter deputatus, ad perpetuam rei memoriam. Ex quo divino nobis aſſiſtente adjutorio pro ſublatione periculoſiſſimarum gverrarum, quæ aliquamdiu inter Reverendiſſimum in Chriſto Patrem Dominum Theodoricum Archiepiſcopum Colonienſem, illuſtrem Principem quoque Dominum Johannem Ducem Clivenſem durarunt. ad hoc ventum eſt, quod partes jam dictæ ſe Sanctiſſimo Domino noſtro Papæ ſubmiſerunt, prout in partium literis nobis deſuper traditis & de quibus contentamur, plenius continetur. Et in conſequentiam ſubmiſſionis hujusmodi via facti & gverrarum de medio tolli & pars partі pacem dare debet ſecundum conſvetudinem Patriæ. Nos capta Informatione ſuper iſta conſvetudine per poteſtatem nobis ex ſubmiſſione traditam in DEi nomine pronunciamus, viam facti & diffidationes inter præfatos partes amplius ceſſare & de medio ſublatas eſſe debere. Ita quod illuſtris Princeps Dominus Johannes Dux Clivenſis qui primo diffidavit Reverendiſſimum Patrem Dominum Theodoricum Archiepiſcopum Colonienſem, diffidationem ipſam tollere debet & pro ſe & ſuis Subditis

Digitized by Google

subditis atque omnibus aliis, qui eundem Dominum Archiepiscopum propter ipsum Dominum Ducem & pro ejus adjutorio & servitio diffidarunt, ac etiam omnibus eorundem adhærentium adjutoribus, qui inferius specificantur, atque strenuo milite Gauwino de Schwanenborch & suis adjutoribus extinctis diffidationibus pacem donare debet ipsi Domino Archiepiscopo, militiæ & subditis suis, quoad viam facti, salvis sibi & Successoribus omnibus suis impetitionibus, quas ipse Dominus Dux Clivensis se habere prætendit contra ipsum Dominum Coloniensem, a quibus ob hanc pacem nullatenus intelligatur recedere, nisi & in quantum inferius aliquæ impetitionum compensantur. Sic pariformiter Reverendissimus in Christo P. P. Theodoricus Archiepiscopus Coloniensis pro se & suis subditis, atque omnibus aliis, qui ipsum Illustrem Principem Johannem Ducem Clivensem propter Dominum Archiepiscopum & pro ejus adjutorio & assistentia ac servitio diffidarunt, ac etiam omnibus eorundem adhærentium adjutoribus, qui inferius specificantur, atque etiam pro nobili Comite Wilhelmo de Lymberch extinctis diffidationibus pacem donari debet ipsi Domino Duci Clivensi, Militiæ & Subditis suis, quoad viam facti, salvis sibi, Ecclesiæ suæ & Successoribus suis omnibus impetitionibus suis, quas ipse Dominus Archiepiscopus se habere prætendit contra ipsum Ducem Clivensem, a quibus ob hanc pacem nullatenus intelligatur recedere, nisi & in quantum inferius aliqua impetitionum compensantur. Debetque ipse Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Coloniensis pacem dare strenuo militi Gauwino de Schwanenborch pro omnibus diffidationibus & suis adjutoribus, salvis semper omnibus in pace comprehensis hic & inferius, specificatis hinc inde suis impetitionibus. Impetitiones autem, quas Domini ipsi, Archiepiscopus & Dux, unus contra alium se habere prætendit, exceptis his, quæ inferius specificantur, expedire debent, hac pace firma & salva permanente, prout in submissionum literis continetur; specificatio vero eorum, qui hac in parte includi debent, secundum Cedulam nobis a Reverendissimo D. Archi-Episcopo missam, hæc est, scilicet: Illustris D. Johannes Dux Clivensis, sua Dominia, sua Militia, sui subditi & adjutores, & qui non diffidati servitia fecerunt & dampna intulerunt. Et hi, pro quibus etiam hæc pax datur, & qui in pace includi debent, sunt isti. Scilicet Reverendi in Christo Patres & Domini Episcopi Monasteriensis, Hildesenensis & Mindensis & Illustris Princeps Dominus Ludovicus Comes Palatinus & Dux Bavariæ, Fredericus & Wilhelmus Duces Saxoniæ, Fredericus Marggravius Brandenburgensis, Wilhelmus Dux Brunswyckzensis, & Venerabiles atque Nobiles Domini, Henricus Comes de Nassaw Præpositus Moguntinus, Gerhardus Comes de Seyne Præpositus Aquensis, Salentius de Issenberg Capellarius & ejus frater Salentius Canonici Coloniensis, atque nobiles Comites Philippus Comes de Cassenellenbogen, & ejus filius Johannes Henricus Comes de Nassaw, Theodorus Comes de Seyne, Philippus Comes de Selinckhus, Reinardus Comes de Hannauls, & Philippus ejus filius, Conradus Comes de Redbergh, Henricus & Mauritius Comites a Pyremunt, Comites de Spegelborch, Theodoricus dictus Nynckel, Reinardus dictus in Westerborch, Johannes dictus in Gemen, & ejus filius Henricus: Oppidum Tremoniense & omnes subditi illorum & Adjutores, & his diffidationibus se immiscuerunt & qui non diffidati servitia fecerunt & damna intulerunt. Debent etiam illi de militia tam Reverendissimi D. Archiepiscopi Coloniensis, quam Episcopi Monasteriensis, quos ipse Dominus Dux Clivensis diffidavit in hac pace includi; Specificatio autem illorum, qui in hac pace includi debent, secundum cedulam, quam accepimus ab Illustre Principe Domino Johanne Duce Clivensi hæc est, scilicet Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Coloniensis, sua Dominia, sua militia & subditi, adjutores & adjutorum adjutores, & etiam hi, pro quibus hæc pax datur, & qui in pace includi debent, sunt illi de militia tam Reverendissimi D. Archi-Episcopi Coloniensis, quam Reverendi Patris D. Episcopi Monasteriensis, quos ipse Illustris D. Dux Clivensis diffidavit, & qui servitia etiam non diffidati fecerunt, ac dampna intulerunt. Et Reverendus Pater Dominus Episcopus Trajectensis, nobiles Bernhardus dictus de Lippia, Gerhardus dictus de Culenberg, & eorum Subditi & adjutores & adjutorum adjutores. Oppida & Subditi patriæ Markensis, Oppidum Susatiense cum inhabitatoribus. Et ad finem ut sublatio viæ facti quoad Oppidum Susatiense dubio careat, Nos Johannes Legatus antedictus Apostolica autoritate absque præjudicio cujuscunque diffidationes & viam facti tam quoad D. Archiepiscopum ab hac hora usque ad mensem pronunciationis aliis nostris literis denunciabimus. Per hoc tamen volumus, quod post illud tempus reviviscere debeat via facti aut diffidationum cum Susatiensibus. Cæterum Compensationes, de quibus supra fit mentio, has esse decernimus, scilicet quod omnes captivi unius compensantur cum captivis alterius partis. Itaque omnes captivi hinc inde præstita cautione consueta de non vindicando, quam antiqui Oervede vocant, sint liberi, & omnis eorum promissio in quorumcunque manibus

Ubique legendum Dominus.

Digitized by Google

facta sit cassa, etiamsi promiserint pro sua liberatione aliquid solvere, vitare, dare, aut agere & promissiones qualitercunque etiam firmatæ fuerint juramentis, fidejussoribus aut literis perinde haberi debent ac si forte non forent: Et fidejussores quitari debent & literæ defuper forte datæ restitui, quæ etiam ex nunc in antea nullius esse debent roboris & momenti. Similiter interempti per unam partem compensari debent cum interemptis alterius partis, ita quod nulla super his remaneat actio. Sic similiter incendia & rerum mobilium prædæ hinc inde debent compensari. Ab his excipiuntur ea dampna, quæ tempore treugarum indictarum per reos, hinc inde per transgressores treugarum illata sint, quæ dampna debent hinc inde reparari, ne quisquam per nostras treugas se dampnificatum conqueratur. Ad finem autem, ut mutua linceritas pacem firmet, decernimus, quod omnes, qui hinc inde sua feuda ob has guerras resignarunt, quod ad illa per Dominos illos antedictos restitui debeant. Et ne in feudis Alberti de Alpen & Cratonis Stecken scrupulus remaneat, ordinamus pro bono pacis, quod Reverendissimus D. Archiepiscopus eosdem denuo quoad feuda, quæ ab ipso dependent, debeat investire. Volumus etiam, quod illi ex subditis, aut adhærentibus, qui ob has gverras non potuerunt gaudere possessione bonorum suorum, aut jurium aut servitutum ad utilem possessionem bonorum suorum, jurium & servitutum, sicut eam habuerunt ante tempus gverrarum, instruantur impedimentis Seniorum: etiamsi se durante publica gverra per judicium allegaverint in possessionem missos. Similiter etiam subditas Ecclesiasticas Personas, quæ ob has gverras beneficiis aut fructibus Ecclesiarum, Monasteriorum aut beneficiorum spoliati fuerunt, easdem ad possessionem, quam habuerunt, reponendas esse decernimus. Id autem, quod maxime oportunum arbitramur pro pacis istius inviolabilis firmitate, in hoc resident, quod demum ipsi se mutua charitate salvo jure cujuscunque amplexentur, & studeat alter alteri bono corde complacere. Unde exhortamur eos per viscera misericordiæ DEI, ut omni odio semoto pacem inter se fervent, & ad ejus conservationem diligenter attendant, & non patiantur quovis modo hanc pacem rumpi directe vel indirecte, aut ex suis Dominis, Advocatiis, Oppidis aut Castris, quæ possident, aut possidebunt, ac subditis suis, & Oppido Tremoniensi, & aliis in pace comprehensis, ac etiam Markensi damna inferant, aut inferri quovis modo patiantur, maxime usque ad tempus pronunciationis Sanctissimi Domini nostri secundum formam submissionis prænemoratæ. Neque etiam vindictam expetant ab Ecclesiasticis, vel secularibus, etiam quovis quæsito colore judicii Ecclesiastici seu secularis. Et Reverendissimus D. Archiepiscopus quoad Clerum & Populum, qui hactenus gverrarum tempore, quadam exemptione usus est & modo sublatis gverris ad integritatem redit Ecclesiæ Coloniensis, paternam assectionem ostendat, ut non tantum se non gravari, sed potius relevari experiatur juxta literarum nostrarum continentiam; quas super illo articulo concedemus. Et sic gaudent omnes, qui in his gverris fuerunt, & in pace ista comprehenduntur omni securitate in alterius Dominiis & locis, omni modo sicut ante has gverras gaudere consveverunt. Præcipimus autem Apostolica autoritate ipsis Dominis & Episcopo & Duci in vim promissionis factæ in submissione per eosdem, ut hanc pacem & ea, quæ subscripta sunt, firmiter observent, dolo & fraude seclusis. Et quoniam ad finem uthæc præscripta inviolabiliter observentur, & ne ob emergentia pacem turbari contingat, opus judicamus aliquo Conservatore, qui nostro nomine nobis recedentibus ad hoc intendat, hinc nobilem Virum Domicellum Gerhardum de Clivis, Comitem de Marcka, pro conservatione harum serie literarum deputamus, ita quod, si aliqua quæstio tam inter ipsos Dominos Principales, quam eorum Subditos & Dominos, aut Subditos inter se super præmissis in hac nostra pronunciatione, aut alias, quæ de novo emergi contingant, oriatur, super illa quæstione una, aut pluribus, quoties emerserint, scribi debet per conquerentem ipsi Nobili Gerhardo de Clivis, qui intellecta querela Dominis Principalibus scribat, ut ad locum, qui sibi aptus videbitur, Consiliarios eorum mittant, tot quot judicabit secundum causæ emergentiam oportunos, in quorum præsentia ipse atque etiam Venerabilis Dn. Nicolaus de Cusa Archi-Diaconus Brabantiæ in Ecclesia Leodiensi similiter per nos ad hoc Deputatus per illum Domicellum Gerhardum vocandus, seu si ipse D. Nicolaus interesse non potuerit, tunc alius loco sui, quem ipse Nicolaus Archi-Diaconus ordinaverit, querelam audiant, & audito consilio eorum, qui a Dominis missi fuerint, id quod æquum judicaverint, diffiniant, & quod diffinitum fuerit, ipsi Domini aut subditi acceptent & exequantur: Ita quod executione quovis modo diffinita ultra tempus in diffinitione expressum nullatenus differatur. Reservantes nobis potestatem addendi quæcunque videbuntur pro bono pacis hujusmodi & ejus firmitate; & similiter declarandi præmissa, & alia acta agendi, quæ judicaverimus oportuna. Datum Trajecti Leodiensis Dioceſis sub sigilli nostri oblongi appensione. Anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo nono, Indictione (al. 12.) tredecima, die vicesima septima Aprilis, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris ac Domini, Dn. Nicolai divina providentia Papæ Quinti anno tertio.

No. LXXXV.

Digitized by Google

No. LXXXV.

Belehnung des Fürſtenthumbs Cleue der Grafſchafft Marck, und der Herrſchafft Genney, Hertzog Johanſen von Cleue geſchehen, von König Friderichen *Anno* 1449.

WJr Friderich von GOttes Gnaden Römiſcher König, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, Hertzog zu Oeſterreich, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, Graffe zu Tyrol ꝛc. Bekennen und thun kundt mit dieſen Brieff, allen denen die ihn ſehen, oder hören leſen, wann der Hochgebohrne Johann Hertzog von Cleue und Graffe von der Marckh, unſer lieber Oheimb und Fürſte, darumb daß Er von ferne wegen der Land, und auch ſunſt ſeiner anliegender Geſchafft halb, verhindert iſt, daß Er ſelbſt und Perſönlich zu dieſen Zeiten für Unſer Königl. Maj. mit kommen mag, unß durch ſeinen vollgemechtigen Anwaldt und Procurator, nemlich den Erſamen Maiſter Johann Arckhum, Prieſter von den Biſthum zu Uttericht, Unſern lieben Andachtigen ꝛc. demüetiglich gebeten hat, daß Wir in das Hertzogthumb Cleue die Grafſchafft von der Marckhe, und die Herrſchafft zu Gennep mit allen und jeglichen ihren Herrligkeiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannſchafft, Gerichten, Nutzen und allen andern ihren Zugehörden, alß das alles von Unß und dem heiligen Reich Lehen iſt, zu Lehen gnädiglich geruheten zu verleyhen, darumb ſo haben Wir angeſehen deſſelben Unſers Oheimbs demuetige Bette, auch die getreuen nutzen Dienſte, die Er und ſein Vordern, Unſern Vorfahren, Römiſchen Käyſern und Königen, Unß und auch dem heiligen Reich allezeit williglich gethan ham, und Er hinführo in künfftigen Zeiten woll thun ſoll und mag, und haben mit wolbedachten Muth, guten Rath, unſerer Fürſten, Graffen, Edlen und Getreuen, und rechter wißen, in das vorgenandt Hertzogthum zu Cleue die Grafſchafft von der Marck und Herrſchafft zu Gennep, mit allen und jeglichen Ihren Herrligkeiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannſchafften, Gerichten, Nutzen, und allen andern ihren Zugehörungen zu Lehen gnädiglich verliehen, und Leyhen ihm die von Römiſcher Königl. Macht in Krafft deß Briefſes, waß wir ihme daran von rechtswegen leyhen ſollen, die von Unß und dem Reiche zu Lehen zu haben und zu beſitzen, alß ſolcher Lehen Recht und Herkommen iſt, von allermänniglich ungehindert, doch unſchädlich unß, und dem heiligen Reich an unſern, und ſonſt männiglichen an ſeinen Rechten, der vorgl. Johann Arkhum, hatt Unß vorhin im Nahmen und alß ein Procurator des vorged. unſers Oheimbs und Fürſten Johanſen Hertzogen zu Cleue ꝛc. Alß Er in den vollkommen Gewalt gegeben hatt, von ſeinetwegen einen gewohnlichen Aydt geſchworen in ſolchen Worten und Forme.

Ich Johann Arckhum, Prieſter von dem Biſthumb zu Utterecht, im Nahmen, und alß ein Procurator des Hochgebohrnen Fürſten, Herrn Johann Hertzogen zu Cleue und Grauen von der Marckhe, gelobe und ſchwere in ſein Seele auff dieſen heyligen Evangelium, daß ich leiblich berühre, daß Er nun hinführo von dißen Tag datum dis Briefſes, Euch Allerdurchlauchtigſten, Großmächtigſten und Unüberwindlichſten Fürſten und Herrn, Herrn Friderichen Römiſchen König, zu allen Zeiten mehreren des Reichs zukünfftigen Käyſer, ſeinen Allergnädigſten Herrn und allen Euern Nachkommen Römiſchen Käyſern und Königen, und dem Heiligen Reich Getreue, Gehorſahmb und gewärtig ſein ſolle, wieder allen Menſchen, und daß Er wieder Hülff noch Rath nimmermehr geben oder geheln ſoll, wieder Euer Perſon und Stadt, ſondern daß Er eure Ehre und Nutz getreulich ſchaffen, und eure Schäden verhüten und verwarnen ſoll, alß fern Er vermag, und auch alles das thun ſoll, waß ein getreuer Fürſt Eurer Gnaden und dem Heiligen Reich ſeinen rechten Herrn einen Römiſchen König und zukünfftigen Käyſer nach den heilig geſchriebenen Rechten und löblichen Gewohnheiten zu ſchweren und zu thun pflichtig, und ſchuldig iſt, getreulich und ohn alle Gefehrde; Alſo helffe ihn GOtt und dis Heilige Evangelium.

Doch alſo erſt, und ſich begiebt, daß wir gen Cöln, oder gen Ach, oder in ein ander Stadt darumb kommen werden, daß dann der vorgenandte Johann Hertzog zu Cleue ſich für Unß Königl. Maj. ſelbſt, Perſönlich fügen, und in vorgeſchriebener Formb und Worten, unß Gehorſahmb und Unterthänigkeit geloben und ſchweren ſoll ohn alle Gefehrde.

Mit Uhrkund dis Brieffs verſiegelt, mit unſerer Königl. Maj. Inſiegel. Geben zu Villach am ſiebenden Tag des Monaths Septembr. nach Chriſti Geburth vierzehenhundert und am neun und vierzigſten und Unſers Reichs im zehenden Jare.

Auff den Umbſchlag alſo unterſchrieben

Ad mandatum Domini Regis

Johann Ungnad referens.

No. LXXXVI.

Heyraths-Brieff zwiſchen Hertzog Hanſen von Cleue, und Frauen Eliſabethen von Burgunden und von Nieuers

de anno 1455.

IN nomine Domini Amen. Nos Johannes DEI gratia Dux Clivenſis & Comes de Marcka, ex una, & Johannes de Burgundia Comes de Stampes & Dominus de Durdan, & Jacoba Contharalis & Uxor ſua Comitiſſa & Domina dictarum patriatum, patribus ab altera, notum facimus, Univerſis, præſentes literas inſpecturis & audituris, quod nos propter mutuam amicitiam qua nos invicem conjungimur non ſolum obſervandam ut tenemur, ſed pro illa augmentanda & pro bono publico patriarum & ſubditorum noſtrorum ad honorem DEI omnipotentis & mediante diſpenſatione Apoſtolica, per ſanctiſſimum Dominum noſtrum Papam ſub decenti forma, ut apparuit deſuper conceſſa, matura deliberatione Conſilii deſuper præhabita, condeſcendimus & accordavimus ad fœdus Matrimonii inter Nos Johannem Ducem Clivenſem præfatum ex una & Eliſabeth unicam filiam legitimam ex nobis Johanne Comite, & Jacoba Comitiſſa prænominatis procreatam, partibus ab altera, ſub forma & modo ſubſequentibus, videlicet quod nos Joannes Dux Clivenſis promiſimus & promittimus ducere in ſponſam & uxorem ante dictam Eliſabeth, juxta ordinationem Matris noſtræ Sanctæ Eccleſiæ, & nos Johannes Comes & Jacoba Comitiſſa de Stampes prædicti & maxime Nos Comitiſſa ſuper hoc debite auctoriſata per dictum Dominum contharalem meum, quam quidem auctoriſationem ex libera noſtra voluntate acceptavimus grataniter, & non coacta promiſimus, & promittimus, quod eadem Eliſabeth unica filia noſtra ducet in ſponſum & maritum ipſum Dominum Johannem Ducem Clivenſem ſecundum ordinationem Sanctæ Eccleſiæ, ut prædictum eſt, ut ultra in favorem progreſſus prædicti Matrimonii quod DEO dante conſummabitur, donavimus, tradidimus, ceſſimus, transportavimus & tranſtulimus ac tenore præſentium donamus, tradimus, cedimus, transportamus & transferimus irrevocabiliter ex nunc, ex certis noſtris ſcientia & libera voluntate, pro nobis, & omnibus noſtris heredibus Succeſſoribus & cauſam habentibus perpetue & perpetuis temporibus, eidem filiæ noſtræ pro dote ſua, & ad fruendum ea pro ſe & liberis ac heredibus ſuis legitimis, de corpore ſuo natis & procreatis, & in legitimo matrimonio ab ea deſcendentibus, Villas, Caſtra, Terras & Dominia inferius declarata: Sciendum eſt Terras, Caſtra, Domos, Feuda & Dominia de Potre & Rengers Vbete ſituata circa oppida Bruggenſ. & Sluiſenſ. moventia & tenta in feudum de Burgo, & Baluuatu de Brugis, in ea cum omnibus & ſingulis ſuis dominiis, Jurisdictionibus, proventibus, redditibus & emolumentis, Juribus patronatus & feudalibus atque aliis quibuscunque nihil exinde ſecluſo, retento, aut reſervato; Item Terras, Villas, Caſtra & Dominia de Cayen & Boulaincourt in Sery ſituata prædictum Cayen ſupra mare in ore fluminis de ſomna & prædictum Boulancourt circa quinque miliaria a prænominato Cayen, & quatuor miliaria de Abbatis Villa, moventia & tenta in feudum a Caſtellanatu Sancti Walerici ſupra mare, in omnibus profectibus, Jurisdictionibus, Dominiis, redditibus, Juribus patronatus & feudalibus atque aliis quibuscunque, nil exinde ſecluſo, quas quidem terras, quamvis nobis donatæ fuerint in tractatu matrimonii noſtri, ſcilicet Polre & Rengers Vbet pro mille libris pariſienſ monetæ realis hereditarii & annui redditus computando quadraginta quinque groſſos monetæ Flandrienſ. pro una libra, & præfata Cayen & Boulancourt pro aliis mille libris monetæ ac valoris prædictorum ſimilis hæreditarii & anni redditus.

Nos Johannes Comes, & Jacoba Comitiſſa ſupra nominati, non damus prædictæ filiæ noſtræ niſi in tali valore, prout de præſenti ſunt, aut impoſterum eſſe poterunt, absque eo quod teneamur alias ipſas valere facere, ſed in tali valore, in quo ſunt & poſtea erunt, & oneratas oneribus hereditariis antiquis & fundalibus, & etiam illis quibus ante tempus noſtrum dictæ Terræ erant, & ſunt oneratæ ipſas donamus & transportamus eidem filiæ noſtræ, attamen ſi aliqua nova onera inventa eſſent, illis impoſita fuiſſe per nos, eo tempore, quo ipſas tenuimus, nos tenebimur, & promittimus inde ipſas exonerare. Item Terras, Villas, & Dominia de Pontrewart & Zuglant & eorum prætinentia quæ conjunctim acquiſivimus & comparavimus, conſtante dicto noſtro Matrimonio, quæ quidem licet nobis venditæ fuerint in extimatione & abbreviatione, mille librarum pariſen. annui & hereditarii redditus, computando viginti groſſos monetæ Flandriæ pro una libra, damus & dimittimus eidem filiæ noſtræ, in tali valore, in quo ſunt, aut poterunt eſſe in futurum abſque eo, quod teneamur alias ipſas valere facere & ad ſimilia onera prout ſupra. Et promiſimus ac permittimus per præſentes in continenti dicto matrimonio conſummato, nos deveſtire & exhe-

redare,

Digitized by Google

redare, ad opus dictæ filiæ nostræ & suorum heredum prædictorum, de omnibus Terris, Villis, Castris, Domibus & Dominiis prætactis, & quolibet ipsorum, una cum pertinentiis eorum quibuscunque supradictis, ubi, ac prout fieri debuit, ad eundem Consanguineum nostrum Johannem Ducem Clivensem ex tunc de ipsis investiendum, & inhereditandum tanquam Momburnum, & maritum, ac pro, & nomine ejusdem filiæ nostræ, ac deinceps fruendum, & retendum de illis, per ipsum filiam nostram & suos prædictos heredes perpetuo, & omnibus diebus, in omnibus Juribus, profectibus, redditibus, & emolumentis quibuscunque quemadmodum de propria ea sua: Item & cum prædictis, & propter verum paternalem & maternalem amorem, quem gerimus præfatæ filiæ nostræ, & pro dote sua prædicta, eidem dedimus, cessimus, tradidimus & transportamus, ex certis nostris scientia & liberali voluntate, proprietatem Castri, Villarum, Terrarum & Dominorum de Ingelmunster, & Vive tentorum de Castellania Tenremondensi ad per prædictam Filiam nostram & suos heredes, de corpore suo in legitimo matrimonio, ut prætertur procreatos, in continenti post mortem nostram Jacobæ Comitissæ prædictæ & non prius de eisdem Terris de Ingelmunster & Vive eorumque pertinentiis fruendum & illas possidendam, in omnibus Juribus, Dominiis, profectibus & redditibus atque emolumentis quibuscunque nihil inde reservato, vel retento, excepto viagio & usufructu nobis Jacobæ prædictæ, vita nostra durante absque eo quod aleas illas onerare possimus modo quocunque. Et pro majore securitate promissimus & promittimus, per easdem præsentes, statim consummato Matrimonio prædicto non devestire & exheredare de dicta proprietate, ubi & sicut pertinebit, pro prædicto Cognato nostro Johanne Duce Clivensi tanquam Momburno & marito filiæ nostræ supradictæ de ipsa investienda & inhereditanda ad opus ejusdem filiæ nostræ ac heredum suorum prædictorum de Corpore suo in legitimo matrimonio procreatorum & ad fruendum dictis Terris statim post decessum nostrum Jacobæ prædictæ sicut de re propria, ut præfertur, cum oneribus antiquis & fundalibus, quibus ipsæ terræ oneratæ erant, tempore illo, quo ad manus nostras pervenerunt, nobisque successerunt, & in aliqua alia onera inveniretur per nos & tempore nostro illis imposita sit per impignorationem officiorum, venditionem redditum, vel alias nos inde eas exonerabimus. Et licet dictæ Terræ de Ingelmunster & Vive nobis traditæ fuerint in Tractatu dicti Matrimonii nostri, in valore duarum millium & quadragintarum librarum monetæ regalis hereditarii redditus, attamen non damus easdem, ne tenebimur valere facere, nisi in tali valore, in quo sunt, aut in futurum esse poterunt, absque ulteriori nostri obligatione, ut prætactum est; Item quia non Johannes Comes & Jacoba Comitissa antedicti favente DEO, imposterum habere possemus, unum aut plures filios aut heredes masculos ac legitimos de corporibus nostris in præsenti matrimonio nostro procreatos fecimus ac facimus prædictæ filiæ nostræ Elisabeth donationes & promotiones supradictas, sub conditionibus inferius declaratis, videlicet quod statim matrimonio prædicto consummato, Item Cognatus noster Johannes Dux Clivensis tanquam Momburnus & maritus ejusdem filiæ nostræ & una secum ipsa filia nostra conjunctim ipsa ad hoc ab eo sufficienter auctorisata renunciabunt solenniter, pro se & heredibus suis, & causam habentibus, ad opus dictorum filiorum ac heredum nostrorum masculorum & legitimorum, qui Nos superviverent & heredum suorum descendentium ab eis in linea directa omni successione atque hereditati paternæ, maternæ & collaterali, quæ eis vel dictis heredibus suis, aut causam habentibus, provenire vel advenire possent, Et isto casu contenta erit dicta filia nostra de dote sua superius declarata, nobisque super hoc dabunt literas sufficientes; Item & si contingeret, quod relinqueremus heredem masculum & legitimum, sed haberemus filiam vel filias legitimas de corporibus nostris genitas & procreatas, in præsenti nostro Matrimonio supradicto in eum eventum Elisabeth Filia nostra prædicta post decessum uniuscujusque nostrum habebit optionem integraliter permanendi in dote sua prædicta & de illa contenta erit, si bonum sibi videtur, aut si maluerit integre reportare dictam dotem suam vel justum valorem ipsius pro reverterendo cum aliis filiabus nostris sororibus suis legitimis de corporibus nostris, ut prædictum est, procreatis tunc superviventibus ad nostram hereditatem & successionem id facere poterit, & ad hoc recipietur, cum & mediante dicta reportatione pro habenda in iis, parte & portione, quemadmodum filia nostra primogenita, ac tale Jus talemque prærogativam, quæ secundum Jus & consuetudinem patriæ & locorum, in quibus Dominia, feuda, cæteraque bona mobilia & immobilia nostra successionis prædictæ situata erant & constituta, sibi rationabiliter competent, & pertinebunt. Item si acciderit nos Johannem Comitem prænominatum supervivere Jacobam contboralem nostram supradictam, non habendo hæredem masculam de corpore suo superstitem, & quod postea protedamus ad fœdus Matrimonii cum alia muliere, de qua Dominus DEUS noster nobis concedat heredem masculum

legitimum procreatum de corpore noſtro, in legitimo Thoro, in dictum eventum: Idem conſanguineus noſter Johannis Dux Clivenſ. Matrimonio prædicto conſummato tanquam Momburnus & Maritus ejusdem filiæ noſtræ & ipſa cum eo, & pro intereſſe ſuo maxime eadem filia noſtra de ſuper modo prædicto auctoriſata renunciabunt ſimiliter ad opus dictorum filiorum & heredum noſtrorum maſculorum legitimorum, ſi Nos Johannes Comes prædictus aliquos reliquerimus poſt deceſſum noſtrum prædictum heredumque ſuorum, ab eis deſcendentium in linea directa omni ſucceſſioni ac hereditati paternæ & collaterali, in quibus ex parte noſtri Comitis patris ſui prædicti duntaxat ipſa vel præfati heredes ſui ſuccedere poſſent, & deſuper dabant nobis literas ut ſupra. Sed in caſum quo Nos Johannes Comes præfatus decederemus absque habendo & relinquendo heredem maſculum & legitimum, & haberemus niſi filias procreatas de corpore noſtro, in alio legitimo matrimonio dicto eventu, prædicta Eliſabeth Filia noſtra, quantum ad omnem ſucceſſionem hujusmodi paternam & collateralem ex parte noſtra erit, ac permanebit integræ quemadmodum filia noſtra primogenita ad ſuccedendum in iis, ac partem & portionem ſuam habendum & capiendum, cum aliis prædictis ſororibus ſuis legitimis pro nunc exiſtentibus, talemque ſecundum Jus & rationem ſibi competat & competere debeḥit ſine fraude & absque eo, quod liberi noſtri Johannis Comitis præfati, ſi aliquos habuerimus, & reliquerimus de ſecundo Matrimonio noſtro prædicto poſſint neque debeant ſuccedere, vel partem habere poſt ipſum deceſſum noſtrum in bonis ac hereditatibus noſtris Jacobæ Comitiſſæ ſupradictæ. Item & ſi poſt conſummationem Matrimonii ſupradicti, dicta filia noſtra Eliſabeth deceſſerit ante nos Comitem & Comitiſſam prædictos, vel alterum noſtrum, relinquendo heredem de Corpore ſuo ex præſenti Matrimonio & quod ſimiliter die noſtri deceſſus, reliquerimus alias filias legitimas de Corporibus noſtris, vel alterius noſtrum, in dictum eventum dicti liberi, legitimi dictæ filiæ noſtræ erunt, & permanebunt integri ad perveniendum ad omne Jus repræſentationis & in omnem eventum, pro, & nomine ejusdem filiæ noſtræ, Matris eorum, ſi voluerint tali modo, ac tali & ſimili gradu & faciendo importationem modo ſupradicto, quemadmodum ipſa filia noſtra, eorum Mater faceret ac facere deberet, ſi tunc ſuperviveret:

Et nos Johannes Dux Clivenſ. prænominatus propter verum & ſincerum amorem, quem habemus ac gerimus prædictæ Eliſabeth futuræ conthorali noſtræ, volens ut ratio dictæ, ſibi providere de ſuo Jure dotalitii, in caſum quo Jus dotalitii locum habuerit, Eidem Eliſabeth futuræ conthorali noſtræ conſtituimus & aſſignavimus matura deliberatione prævia in dotalitium ſuam & uſufructum, conſtituimus & aſſignamus ex nunc, prout ex tunc per præſentes, ſummam quinque millium triginta novum bonorum florenorum Renenſium, decem & ſeptem alborum reddituum annuorum habent & percipient. ſingulis annis, vita ſua durante in continenti poſt deceſſum noſtrum, illum habet & percipit, poteſt ac debet habere, & percipere cariſſima Domina & Mater noſtra, & hoc ſupra ducatum noſtrum Clivenſem & Comitatum noſtrum Marckenſem vel ſuper aliquibus bonis, ac ſufficientibus membris redditibus & aſſignationibus ac valorem ejusdem ſummæ quæ propterea Matrimonio noſtro prædicto conſummato, ſibi promittimus debite ac ſufficienter aſſignare & aſſecurare, & per literas noſtras in forma debita pro nobis, noſtrisque heredibus, & ceauſam habentibus, Et una cum hoc ex tunc ſibi facere tradi & deliberari pro habitatione ſua, Caſtrum noſtrum de Dinslacken una cum combuſtibilibus ac ſervitiis talibus & ſimilibus, qualia habet, & habere debet prædicta Domina Mater noſtra absque defalcatione aut diminutione ſummæ principalis ſui dotalitii præſcripti.

Sed ſi contingeret pro tempore, quo Jus dotalitii ſupradicti, locum haberet, vel habebit pro dicta futura Conjuge noſtræ præfatam Dominam & Matrem noſtram ab hac luce deceſſiſſe, vel poſtea decedere, ante ipſam noſtram futuram conthoralem dicto caſu eidem futuræ conthorali noſtræ, & pro dotalitio ſuo prædicto, aſſignavimus, conſtituimus & dimiſimus ex nunc prout ex tunc aſſignamus, conſtituimus & dimittimus per præſentes Caſtrum noſtrum Monreberg pro habitatione ſua cum omnibus redditibus, proventibus & emolumentis quibuscunque illi pertinentibus & aliis quæ impræſentiarum obtinet & obtinere debet Jure dotalitii quoad vixerit Domina & Mater noſtra ſupradicta in extimatione & valore ſimilis ſummæ, quinque millium & triginta novem florenor. Renenſium ac decem & ſeptem alborum annui redditus, in his non comprehendo Caſtrum noſtrum prædictum de Monreberg, quod pro habitatione ſua habebit, una cum combuſtibilibus ac ſervitiis ſuperius declaratis, quæ libera & absque defalcatione obtinebit, ut prætuctum eſt. Et apprehendo ex tunc per eandem futuram conjugem noſtram dictum caſtrum noſtrum Monreberg, una cum prædictis redditibus in extimatione qua ſupra ad jis fruendum quod vixerit, modo præ-

prædicto ipsa futura contboralis noſtra, tunc tenebitur dimittere dictam primam aſſignationem ſui dotalitii ejusdem ſummæ quinque millium triginta novem florenorum Renenſium ac decem & ſeptem alborum, nec non habitationem & uſum Caſtri noſtri Dynslacken & ab iis recedere ſine contradictione, & de omnibus prædictis pro ſecuritate ejusdem futuræ contboralis noſtræ. Nos Johannes Dux ſupra nominatus promittimus ſibi dare ac tradere literas oportunas. Item accordavimus, ex nunc, prout ex tunc, præfatæ Eliſabeth futuræ ſponſæ noſtræ, quod ſi voluntas DEI fuerit, quod poſt conſummationem Matrimonii noſtri prædicti, Nos Johannes Dux Clivenſis præfatus, ab hac luce deceſſerimus, ipſa ſuperſtite permanente, in illum eventum, eadem contboralis noſtra habebit & deportabit, præter & vita ſuam dotem ac dotalicium ſupradictum & una cum eis libere & abſolute, ac ſine onere ſolutionem debitorum quorumque, omnes veſtes ſuas, nec non ornatus ac jocalia capitis atque corporis ſui, una cum Camera ſua proviſa & decorata juxta exigentiam ſtatus ſui, absque diminutione dotis & dotalitii ſuorum prædictorum: Quæ omnia puncta ſupradicta, & quodlibet ipſorum, ac ſub conditionibus prænarratis, Nos Johannes Dux Clivenſis, & Nos Johannes Comes & Jacoba Comitiſſa de Stampes prænominati & maxime nos Jacoba deſuper auctoriſata a Domino meo prædicto, ut præſcribitur, & quilibet noſtrum inſolidum, promiſimus, & promittimus ſub fide & juramento corporum noſtrorum & ſub honore noſtro, tam conjunctim, quam diviſim pro nobis & prædictis heredibus noſtris ſucceſſoribus, & cauſam habentibus præſentibus & futuris quibuscunque bene ac legaliter obſervari & adimpleri, de puncto, in punctum, modo ſuperius declarato; Et maxime nos Johannes Comes & Jacoba Comitiſſa prædicti, promittimus, ut ſupra de omnibus terris, ac dominiis prædictis, ſic per nos donatis præfatæ Eliſabeth filiæ noſtræ ſicut prænarratur, nos exheredare ac deveſtire vel facere exheredari & deveſtiri ſufficienter in continenti Matrimonio prædicto conſummato, ubilibet, ac prout pertinebit, prædicto Johanne Duce Clivenſi tanquam Momburno, ac Marito, & ad opus ejusdem filiæ noſtræ dictorumque heredum ſuorum ut præfertur de his in hereditando & inveſtiendo modo ſuperius declarato, nec non etiam easdem Terras, eo modo, quo ſuperius illas donavimus, Warandiſare, apud & contra omnes, qui in proprietate, ipſarum aliquod Jus reclamare, aut petere vellent, Et de omnibus prædictis nos Johannes Dux Clivenſis & Johannes Comes & Jacoba Comitiſſa de Stampes ſæpe fati, & quilibet noſtrum inſolidum promittimus ut ſupra dare & tradere tales literas, ac ſecuritates hinc inde quæ expedient & pertinebunt ad dictamen ſapientum pro obſervatione & complemento omnium præmiſſorum, & nunquam contradicere aut facere, ſeu fieri permittere in contrarium directe vel indirecte modo quocunque ſub obligatione & hypotheca omnium bonorum noſtrorum, mobilium, feudorum, Terrarum & Dominorum, ac aliorum bonorum noſtrorum, atque heredum noſtrorum & cauſam habentium, præſentium & futurorum quorumcunque renunciantium omnibus Exceptionibus, beneficiis & cautelis Juris ac Styli cæterisque quibus nos aut iidem heredes noſtri, vel cauſam habentes ab una vel alia partibus unquam nos juvare poſſemus in contrarium, omni fraude, ac dolo ceſſante. In cujus rei Teſtimonium & quatenus præmiſſa firma & ſtabilia perſeverent, Nos Johannes Dux Clivenſis & Comes de Marcka, & Johannes Comes de Stampes, & Jacoba Comitiſſa ejus contboralis auctoriſata ut ſupra, & quilibet noſtrum, juſſimus ſigilla noſtra præſentibus literis noſtris apponi. Datum in oppido Brugen. Tornacen. dioceſis die vigeſima ſeptima menſis Martii, anno a Nativitatis Domini milleſimo, quadringenteſimo quinquageſimo quinto.

No. LXXXVII.

Ein *Tranſfix* an nechſtgedachten Heyraths-Brieff.

JOhannes DEI gratia Dux Clivenſis, Comes de Marca, & Eliſabeth de Burgundia, Duciſſa & Comitiſſa patriarum & prædictarum, Univerſis præſentes literas viſuris & audituris Salutem, cum nuper pro perveniendo ad complementum matrimonii, inter nos Ducem ex una, & nos Duciſſam ex alia partibus, & antequam eſſent inter nos aliquæ promiſſiones, ſive ligamen certi tractatus, conventiones & concordia facti, concluſi ac paſſati fuerint, per ac inter nos Ducem ex una parte, nec non per cariſſimum dileciſſimumque Socerum noſtrum Johannem Comitem de Stampes, Dominum de Dourdam, ac per cariſſimam & dileciſſimam Socrum noſtram Jacobam Comitiſſam ac Dominam earundem patriarum contboralem ſuam, patrem & matrem meos, Eliſabeth Duciſſæ prænominatæ, parte ab alia, per quem quidem tractatum, ac cum & mediante

mediante donatione, ceſſione, ac tranſportatione factis virtute ipſius nobis Eliſabeth Duciſſæ præfibutæ per prædictos parentes meos, pro dote noſtra & favore noſtri Matrimonii prædicti de Tertis, Caſtris, dominibus & pertinentiis ſpecificatis ac declaratis, in literis ejusdem tractatus, & modo, in eo latius contento, Nos Joannes Dux, & ſpecialiter nos Eliſabeth Duciſſa accordavimus, ac promiſimus, & teneamur in continenti, dicto matrimonio noſtrum duorum conſummato facere ad opus filiorum ab heredum maſculorum & legitimorum, quos generare poſſet, dictus Socer ac Dominus Pater noſter in corpore prædictæ Socris ac Dominæ Matris noſtræ conſtante præſenti eorum Matrimonio, vel poſt deceſſum ejusdem Socris ac Dominæ Matris noſtræ, in corporis alterius conjugis ſui in legitimo Matrimonio, qui cum ſuperviverent, heredumque eorundem legitimorum deſcendentium ab eis in linea directa renunciationis plenius declaratas, in dictis literis noſtri tractatus matrimonialis ſupradicti, quibus præſentes literæ noſtræ transfiguntur, notum facimus, quod nos volentes in hoc uti bona fide, ac tenere, & implere parte noſtri tractatum prædiorum ut tenemur. Nos Joannes Dux Clivenſis tam noſtri nomine, quam pro, & nomine præfatæ Eliſabeth conthoralis noſtræ, & præſertim Nos prædicta Eliſabeth Duciſſa Clivenſis ſufficienter ſuper hoc auctoriſata a Domino meo prædicto quam quidem auctoriſationem gratam ſuſcepimus & habuimus non coacta & quilibet noſtrum inſolidum, & pro intereſſe ſuo, ex certis noſtris ſcientia & libera voluntate renunciavimus & renunciamus per præſentes, pro nobis ac pro noſtris heredibus, ſucceſſoribus & cauſam habentis ac ad utilitatem filiorum & heredum maſculorum & legitimorum procreatorum de corporibus Joannis Comitis Soceri ac Domini Patris, nec non Jacobæ Comitiſſa Soceris ac Dominæ Matris noſtrorum prædictorum, durante præſenti eorum matrimonio qui illos ſuperviverent & heredum ſuorum deſcendentium ab eis in linea directa omni ſucceſſioni atque hereditati paternæ, maternæ & collaterali, quæ nobis vel eisdem heredibus noſtris cauſam habentibus provenire vel advenire poſſent. Et eo cauſu Nos Eliſabeth Duciſſa auctoritate qua ſupra erimus & ex nunc, prout ex tunc ſumus contenta, de dote nobis facta, tali, ac prout in Tractatu ſæpedicto continetur: Præterea ſicut etiam habetur in ipſo tractatu ſi contigerit, eundem Socerum & Dominum Patrem noſtrum Comitem de Stampes ſupervivere præfatam Socerum & Dominam matrem noſtram, conthoralem ſuam, non habendo heredem maſculum ſuperſtitem de corpore ſuo, & quod poſtea ipſe ſocer ac Dominus Pater noſter procedat ad fœdus matrimoniale cum alia muliere, de qua DEUS ſibi conceſſerit heredem maſculum legitimum procreatum de corpore ſuo, in legitimo matrimonio dicto caſu, Nos Johannes Dux, & Eliſabeth Duciſſa prænominati & ſignantur Nos Duciſſa auctoritate, qua ſupra & quilibet noſtrum pro intereſſe ſuo renunciavimus & renunciamus, modo prædicto ad utilitatem ſeu opus dictorum filii vel filiorum & heredum maſculorum legitimorum, ſi præfatus Socer ac Dominus Pater noſter Comes de Stampes aliquos reliquerit poſt deceſſum ſuum prædictum heredumque eorundem legitimorum deſcentium ab eis in linea directa ut præfertur omni ſucceſſioni atque hereditati paternæ & collaterali, in quibus de parte ejusdem Johannis Comitis Soceri ac Domini Patris noſtri duntaxat nos Eliſabeth vel dicti noſtri heredes ſuccedere poſſemus, ſalvis tamen ac reſervatis in cæteris, nobis Duciſſæ, ac prædictis heredibus noſtris juribus, ſucceſſionibus & repræſentationibus contentis & declaratis, in tractatu ſupradicto promittentes nos Johannes Dux & Eliſabeth Duciſſa, auctoriſata prout ſupra, pro nobis, ac pro noſtris heredibus ſucceſſoribus & cauſam habentibus & quilibet noſtrum inſolidum ſub noſtris fide & honore, nunquam ire vel facere, vel iri ſeu fieri permittere directe vel indirecte contra formam & continentiam prædicti tractatus neque alicujus puncti & articuli ejusdem, modo quocunque, quinimo ipſum tenere, cuſtodire, obſervare & adimplire perpetuo de puncto, in punctum, quantum in nobis eſt, vel eſſe poterit absque infractione aut contradictione quacunque renunciatione etiam ex nunc, prout ex tunc per easdem præſentes, omnibus beneficiis gratiæ ac relevaminis omnibus quoque exceptionibus & cautelis juris aut conſuetudinis quibus nos vel heredes & ſucceſſores noſtri, & cauſam habentes ſupradicti juvat nos poſſemus in contrarium, ac ceſſantibus omnibus fraude, dolo & malo ingenio.

In cujus rei teſtimonium Nos Johannes Dux Clivenſis & Comes de Marcka præfatus, & Eliſabeth Duciſſa & Comitiſſa Patriarum prædictarum, ejus conthoralis ad hos auctoriſata prout ſupra, præſentibus literis noſtris tractatui ſupradicto transfixit ut præfertur ſigilla noſtra apponi fecimus. Datum in Oppido Burgenſ. Tornacenſ. dioceſis die decima octava menſis Aprilis, Anno a Nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo quinto.

No. LXXXVIII.

Digitized by Google

No. LXXXVIII

Ehepacten zwiſchen Hertzog Adolphen zum Berg, und Fräulein Maria von Cleve *Anno* 1466.

Wir Gerhard von Gottes Gnaden Hertzoge zo Gupliche zo dem Berge, und Graeve zo Ravensperge, und Sophia von Sachſen, Hertzoginne und Greuinne der vorged. Lande, ſyne eheliche Hauß Fraue und Gemahel, an eine, Jnd Wir Johann von derſelver Gnaden, Hertzoug von Cleve und Graeve von der Marcke, und Elisabeth von Burgonien, Hertzoginne und Grauinne der vorgedachten Lande, ſyne Eheliche Hauß Fraue und Gemahlin, der ander Seite, thoin ſamentlich kundt und bekennen offentlich mit dieſen Brieve, vür Uuß Unſere Erben und Nachkömlinge, dat Wir beſamen betrachtet und angeſehen haben ſolche Lieve, Leue und Fründſchafft, die unſer Voreltern ſeel. Gedächtniße lange tyt her by ihren Leuen gehot und ein ander beweiſt, und auch wir zoſamen haven, umb ſolche, Treue, Liebe und Fründſchafft nuhn fürbaß geſtärckt zo werden, haven wir mit wolbedachten Mode und Rahte Unſer ſelbs, in unſerer Rede und Fründe eine mit Lieue ind Fründſchafft Gode den Allmächtigen zu Love, nach Ordninge und Geſetze der heiligen Chriſtlichen Kirchen in dat Sacrament der heiligen Ehe, unſer Kinder von beeder ſydt, antreffende, beredt und bethedingt, in maßen herna geſchreuen. Zo wiſſen, dat der Hochgebohrne Fürſt Hertzoug Adolph, Jungck-Hertzoug zo Gupliche, zo dem Berge, und Graue zo Ravensperg, Unſer Hertzoug Gerhardts, und Sophien Hertzoginne vurſtl. Eheliche Lieue Sohn, die Hochgebohrne Furſtinne Frau Maria, Jungck-Hertzoginne von Cleve etc. Unſers Johannis und Eliſabeth, Hertzogin und Hertzoginne von Cleve Eheliche Lieve Dochter zo einer Ehelichen Hußfrauen und Gemahlin haben und nehmen ſoll, darumb ſo gereden und geloben Wir. Wir Hertzoug Gerhard und Sophia Hertzoginne zu Gupliche ꝛc. vurſtl. voe Uuß und den vurſtl. Hertzoug Adolph unſern lieven Sohn, dat he die ehegenandte Frau Marien zu einer Ehelichen Hußfrauen haben und nehmen, und Wir ihn auch derſelven Frauen Marien zu einen Ehelichen Manne geven, und he auch geine andere zo einer Ehelichen Hußfrauen und Gemahlin haven ſoll, ſo ferne Sie bey Leven blyfft und Todes halven nicht affgeht. Desgleichen gereden und geloven Wyr, Johann und Eliſabet, Hertzoug und Hertzoginne von Cleve, dat Wy die obgemeldt unſe lieve Dochter Frau Maria den Hochgebohrnen Fürſten Hertzoug Adolff, Jung-Hertzouge zu Gupliche und zo dem Berge vurſtl. und geine andere, ſo ferne he in Leuen blyfft, zu einer ehelichen Hauß Frauen und Gemahlin geuen ſollen und willen, den Sie auch und geinen andern alſo nehmen und haven ſoll. Jnd alßbalde dieſelbe Unſe Lieve Dochter zo ihren vierzehen Jahren kommen, und der alt iſt, So ſollen und wollen Wir Hertzoug und Hertzouginne zo Guylge, zo dem Berge, und Wir Hertzoug und Hertzouginne von Cleve etc. die obgemeldte Unſere beyder Kinder Hertzoug Adolph und Frau Maria zo der hyllygen Ehe thoſammen geuen ind ſich under einander vertrauen laßen nach Ordnung und Geſetz und Gewohnheit der heiligen Kirchen, ind Sie dann von ſtund an ohn langer Verziehen ehelich beylegen, Jnd zu ſolchen Beylegen ſollen und willen Wir Johann und Eliſabeth, Hertzoug und Hertzouginne von Cleve vürſten die vorgemeldte Frau Maria unſe Lieue Dochter mit Kleydung und Kleinodien gefertigt und upgerichter haben, aß einer Hertzouginne und Fürſtinne gezembt. Und Wir Johann und Eliſabeth Hertzoug und Hertzouginne von Cleve ſollen und willen den vorgenanten Hertzog Adolph Junck Herbougen zo Gupliche, zo dem Berge, mit Unſer lieuer Dochter Frau Maria zo rechten Bruutſchatze, Hyligs Gude und Medegauen geuen zwantzig duyſend gute ſchwäre ouerländiſche Rheiniſche Gulden Mintze der Churfürſten bey Rhyne, ob datum diß Briefſes gemüntz genge und geve, und die denſelven Hertzog Adolffen in eyner alinger obngedeilter Sommen, an guten ſchwairen overländiſchen Rhyniſchen Gulden, off ein ander guten Gulden Pagemente dat in Zyt der Betzalonge zo Cölne dawer gienge und guet währe, verrichten ind weil bezahlen, alßbald dat Byliegen beſchicht, mit ſolcher Summa Geldes, dieſelbe Unſe leue Dochter enen gantzen genoegen und affſchyd heven und verziegen ſyn ſoll von dem Lande von Cleve ind von der Marck ind von allen andern Landen, Herrligkeit, Erffeiten und Gueden beweglich und ihnbeweglich, die Wye nuhe haven ſamentlich oder beſonder, Jnd den ob alles ſollen der obgenande Hertzog Adolff ind die vürſtl. Frau Maria Unſe lieve Dochter afdaun, aß dat Hyligs Geldt bevergelyfert wird ind die Verlegunge geſchicht, Verzychnüße thoin vür ſich und ihre Erven, und nimmermeh gyne ſonderunge, noch Anſprüche darum, noch daran zo haven, noch zo thoin, in gyne Wyſe, ind daß ihre verſiegelte Verzychnüß Briefe darvor vergeben, in behörlicher Formen, Es en wehre dann Sache, da Gott vür ſie, dat alßdann gyne Eheliche Mannes Geburte von Unß oder Unſern Ehelichen Söhnen, zo den Lande, Erffale ind Gudeden vürgedenen wehren, ind die op dieſelbe Unſe Dochter oder Unſer Eheliger Dochter erſtorben und erfallen wehren, oder wirden, ſo ſolle die opgeb. Unſere lieue Dochter alß Eldeſte Dochter darzu unverzögen ſyn, were auch Sache, dat Unſer Herr Gott, in der Heilige Kirchoff der obged. Unſer Lieber Dochter eyngen ſondt, fall zo vorgen würde, darzo ſoll Sie auch unverzogen ſeyn, vyßgeſaat, ſo lange dair Mannes Geburth zo Unſern Landen, Erffjale und Gude vürged. wehren, die ſoillen, off Sie geine Eheliche Lyffs Erven naen ließen, die ein op den andern Erben und not up

Unſere Dochter vurſtl. beheltlich ouch hy Inne daß aus Hertzoug Johann vurſtl. ind Unſer Erven ind Nakömingen Hertzougen von Cleve na Lupde der Bruederſcheydonge, tuſchen den Hochgebohrnen Unſern Lieven Bruder Herrn Adolff von Cleve und von der Marck ind Oaß gemacht, anerſteruen, off anſallen mag, daß dieſe Theidinge dayren nicht hinderlich ſein ſoll, in aß die obengenande Fürſt und Fürſtinne Hertzog Adolff und Frau Maria alß ehelich beygeleget werden ſollen, ſo ſollen und willen Wir Hertzog Gerhardt, und Sophia Hertzoginne zu Gupliche, und Hertzug Adolph Unſe Liebe Sohn, die obgenande Frau Maria mit redlichen Morgengaben bemorgengaven ind vord bewedenen und belyfſuchtigen, und ihre ſolche Lyfſuycht bewyſen, an Unſe Schoß Benßbur, mit der Keinereyen daſelde, ind an Unſe Ampt von Portze- und alle derſelven unſe Schloß, Keinereyen und Ampt, vurſtl. Herrligkeiten, Gerichten, Rechten und Zubehörungen, Lyuden, Dörpten, Tollen, Gülten, Renten, Zinſe, Schatzunge, Upkommunge und Verſalle, Holtze, Waldo, Waßer und Weyden, Viſchereyen, Dienſte, Gebeden, ind Verbotten, ind allen andern ihren Zobehörungen, groß noch kleine mit allen daraan nyt affdyvende noch beygeſcheiden, den alleine woß fur dacum dis Briffs darinne benyſt und verſchrieben iſt, ind auch der Wildtpannen zo ihrer Nothdurfft ihre Huyßkoſt zu Bensborn zu gebrauchen, die boeven den Brand das Schieß Hoeu, Hoever, Fiſchereyen, Dienſt, Bruychen von fünff Marcke roiß ind darander ind Ehren, ob dat gevelt, zo ihrer Nothdurft und Huyßkoſt, nit arger ge acht en fyndt, moch mynre weerth ſyn ſollen, dan Jechelichs Jahr bey Jahr dry tuyſend overländiſche Rinniſche Gulden, alß vur dacum dis Brieffes gemüntz, geſchlagen, genge und geue ſind, oder dat werth dafür zu Cölne geng und geve, alſo wer es, dat der obgenandte Hertzog Adolph, dieſer Gerhardt Hertzog und Sophien Hertzoginne ꝛc. Lieve Sohn, na den Byſchlaffen vur und ehe dann dieſelve Frau Maria, ſyne Eheliche Huyß Frau Doides halven affgienge, und etliche Geburte von Ihrer beyde Lyff geſchaffen, na ließe, datt alßdann dieſelve Frau Maria die ehe genanden Schieß und Keinereye zu Benßbur, mit dem Ampt von Portze und aller derſelven Schloß Kellnereyen ind Ampts-Renten, Gülten und Zobehörungen, vurſtl. na Hertzoug Adolffs Fürſtl. Doide geruheich, ungehindert, zo ihrer Lyffzecht ind wedene Ihre Leuetage inne haven, Ind der reſtlick ind fredelich gebrauchen ſoll, und off Hertzoug Adolph burged. vur Frau Marien Doides halven affgienge, und ayne Eheliche Geburth von ihn beden geſchaffen, nachließe, ſo ſolle der obgenandte Frau Maria werden alle ihre Leuenlang duyſend overländiſche Gulden, alß vürgeſchreuen ſtain, gebeſſert ſyn, dieſelve tuyſend overländiſche Gulden Sy den alle Jahr ihr Levenlang in Unſen Ambte von Stynbach an den beſten Renten und Gülten, ſelbs heiſſen buyren und upßſpenden laißen ſoll, ind off dieſelve Frau Maria, zo ihren Wedomb vürgeſchl. queme, ind Eheliche Kinder von Hertzog Adolph und ihr geſchaffen, im Leben wehren, und bliven off Sy dann Jairs der dry tuyſend overländiſche Gulden, boeven den Brand, Hew, Heure, Viſcherey, Bruchen ind Echern wie vor geſiert ſtait, Ja Unſer Keinereyen von Bensbur, ind Ambt von Portze, vurſtl. nyt völlig geheurn konde, wat gebreche dan daneme, wehre, ſoll ſie auch in Unſe Ambt von Steinbach an den großen Renten und Gülten ſeiffs up dain heuen, buyren und upßſpenden, vürgenandtes anders, ſo dat Sie alle Jahirs Ihr Levenlang, aß Sie zo ihren Wedom vorßl. kommen iſt, und eheliche Kinder von Hertzoug Adolph im Leven hait, dry tuyſend overländiſche Gulden und aß Sy geine Eheliche Kinder von Ihme im Leven hait, vier tauſend overländiſche Gulden boven den Brand unß Schloß Bensbur, Hewre, Heure, Viſcherey, Ehreen und Bruichen, wie vurßl. iſt, hauen, heuen, bueren, genießen und gebrauchen ſollen, iamaßen vürgeliert ſtait, damit auch dieſelve Frau Maria ein Genoigen haven und ſich der ſchuldt da Hertzog Adolff vorgemeldt bey ſeinen Leuen gemacht hätte oder na ſynen Dode laßen würde, ouch nyt zo theinde off zo ſchaffen hauen ſoll, und Wir Gerhart Hertzug, und Sophia Hertzouguin, und Hertzoug Adolph Unſe Lieve Sohn ſollen und willen der obgenanten Frauen Marien deur ſolche Lyffſuycht, vp de Zyt, alß Sy Ehelich bylegen ſollen, guede Brieff und Siegle geben, ind Sie damit nach gewöhnlicher Weyſe und in der beſten Formen vorbhalten, und ſollen auch alle Manne und Burgmanne, Bürger und Einwohner zo den vorgemeldten Wedomb nemlichen Benßbur, der Kellereyen daſelffs, und dem Ambte von Botze, und allen ihren Zubehörungen, und auch die Dörper, und Höffe darin, ind Zobehörende der ehegemeldten Frauen Marien, und ihren Amptluyden, huldeu, und zo den Hyligen ſchweren, gehorſahmb zo ſeyn, ind getreulich zo gewarten, zo ihren rechten Lyffzecht, und wedeme, nach Inhalt der Verſchruvongen, darover gemacht ſoll werden, ind dieſelbe Fürſtinne ſoll auch die Manne, Burgmanne, Bürger und Inwohner vürſtl. bey ihren Freyheiten, Scheffen, Urtheil und Land-Rechten leiſten und halten, een Geſetzde, ind ouch alzyd darvor ſyn, beſtellen und beſtelt hauen, dat durch Sie ſeiffs, ihre Amdtluyde, und de ihren den Landen von Juvigen und von dem Berg enbynne ſchade ungefehrlich voß oder in ſolche ihre Wedomb und Lyfzecht, off ihre Zobehörunge beſchehe, off zugefügt werde, in geyne Woß, Iß en wer dann dort ſo, an ihr Gutte und Renten zo ihren Wedomb vürſtl. gehörende, gedrengt und daran gehindert würde, die mechte Sie darvoß vürdern oder vürdern laßen zu ihrer Nothdurfft, wers auch dat eyncke, der Manne, Burgmanne, Bürger oder Unterſaßen, in ſolcher Wedomb ind Lyffzecht gehörende der ehegenanden Frauen Marien zo der Zyt, aß Sy zu denſelven ihren Wedomb ind Lyffzecht kommen, ungehorſahmb were, und ſich tgeen ſie nyt enthielte, aß gebürth, ſo ſollen und willen Wir, Unſere Erben und

Nakom-

Nakömlinge, dieselve, de also ungehorsahm weren, darzo drengen ind halten, darinne gehorsahm zo sonde, ind sich gebührlich ind unterthänigklich zo halten, ind wanne dieselve Frau Maria todes halven affgangen ist, so sollen alßdann dieselbe Schloß-Kellereye zu Bensbur, und Ambt von Portze mit allen und jeglichen ihren Zuchörungen op Hertzoug Adolphs und ihre beyde Kinder, die Sie zusammen hätten, ind nae ihren Todte ließen, erven und gefallen, wers awer, daß Sie gene Eheliche Leibs-Erven von ihrer beyder Lyve zusammen geschaffen, nawen Dodte ließen, so soll der Fürstl. Wedomb und Lyffzocht kommen und fallen up de Fürsten, und Herren der Lande Gulliche und Berge, Iß soll auch der Fürstl. Fürstinnen, vre Kleider, Kleynodien ind anders, wat Sy dat mit sich bracht, oder sonst gegoiden hädde, off ihr gegeuen were, ind auch ene zimliche Cammer-Zierunge, alß Craime, Bedde, Decken, Küssen, Tapputen, und ander Geräth zu einer Fürstlichen Cammer dienende, und gebührende bliven und folgen, und davon nyx affgebrochen worden, damit Sy auch nach ihren Willen dain und weisen soll und mag aen enige Hindernüße, oder Indracht, ind wat von Huyfstraide, und gerydet habe, in dem Schlosse Bensbur wehre, und nae Todte Hertzog Adolphs alda befunden würde, dat soll die obgemeldte Fürstinne mit den Schloß ihr Levenlang gebrauchen, und na ihren Todte da laßen. Wehre auch Sache, dat die vürstl. Frau Maria, Unser Johannis und Elisabeth Hertzouginne von Cleve Dochter, darnae alß Sy mit Hertzog Adolph vorged. Ehelich beygelegen hätte, von Todes wegen ehe affgienge denn die Hertzog Adolff, ind Lyffs Erven von ihr beyder Lyve geschaffen, nah ihren Todte nae ließe, so soll die Summa Gelds, mit Nahmen zwantzig tausend oberländische Gulden, die Sie also an Hertzoug Adolff bracht hätte, ob denselben Hertzog Adolph und ihr beyder Kinder kommen, fallen, und dabey bleiben, hätten Sie aber keine Kinder zusammen, die Sy nach ihren Todte leventlich nachließe, so soll Hertzog Adolph das Heylig Gelds ind Mitgauen der Summen Gelds, die Frau Maria an ihn bracht hätte, seyn Levenlang gebrauchen, ind nach synen Todte, weder hinder sich an die Fürsten und Herren der Lande von Cleve kommen und fallen, Ind sollen alßdann die Fürsten und Herrn von Cleve oder ihre Erven dat Schloß Brensbur mit der Kelnereyen daselbs, und dem Ambt von Portze, und alle derselben Schloß Kelnereyen und Ambts-vorstl. Herrligkeiten, Gerichten, Rechte und Zubehörungen, Dörpern, Zollen, Fischereyen, Holz, Walden, Wassern und Weyden, Diensten, Geboeden Verboeden, und Wildpannen, alles vorstl. ist, ind allen andern ihren Zobehörungen, ind mit so viel Gulden und Rentte, in denselben Ambt, ind opt neist dabey gelegen, die Jährlichs quit syn, ind vyßbringen, dreyzehen hundert oberländische Rhonische Gulden Jährlicher Rente aß verschrieben stain, Bauen, Notban, aß dosselbe Schloß inne hauen, behalten, und das bruichen, sonder Hindernüße, Indracht oder Wiederstandt, Unserer Erven und Nachkömlingen, so lange bis In die zwantzig tausend oberländische Gulden off dat Werth dafür alß vorstl steit, Aß Frau Maria an Hertzoug Adolph bracht hätte, in einer Summen, in ihre sicher Behalt, zo Cleve, off zo Dusburg zo yhre Koyr weder betalt und vermögt seynd, ind offsid darzo queme, dat der Wiederfall also geschehe, ind die Herren von Cleve oder ihre Erven das Schloß Bensbur für die ehegemeldte Summa Gelds des Wiederfals ynne hauen würden, so sollen und willen Wir Hertzog zo Gulich und zo den Berge, Unsere Erven und Nachkömlinge darselve Schloß met synen zhobehörungen, die Zot aß die Herren von Cleve dat inne hauen, getruwlich schuyren, schirmen, verantworten und verthedingen, glycks andern Unßer Landen, Lynden und Unterssaßen und Sy daby behalten, ind noch berhouden, dat Unß noch in Unsen Schlossen, Städten, off Landen geyn Gewalt, noch Schade daeranne gekehrt werde, ind off ihn dae: unwelckicht off abhendig gemacht würde, er in die zwantzig duysend Gulden Fürstl. bezailt, und vermoigt weren, aß fürstl. stait, dat Wyr In dat dann nyt onsen Landen, Lynden und ganzer Macht, wieder zo ihren Handen sollen helpen krygen, ind daroem sollen auch die Herrn von Cleve oder ihre Erven dafür seyn, und bestellen, dat die Landen von Jupliche und Berge von Unß oder in denselben Schloß Bensbur, die Zeit aß die Clevische Herrn dat in meisten vorstl. inne hätten, nit gewerfft noch geschädiget werden, ohngefehrlich. Solches alles auch zo der Zot, aß Hertzog Adolph und Frau Maria Ehelich beygelegt, mit gebührlicher, gewöhnlicher Verschreyonng, versorgt, und verwart soll werden, nach aller Nothurfft, Auch bekennen Wir Gerhard Her zoug und Sophia von Saßen, Hertzoginne von Gulyge tho den Berge ꝛc. vorged. dat Wir mit Unsen trefflichen Räden und Vormünden beyder Unser Lande Jülae und Berge also beraden ben erk-mmen, vertragen und geschloßen sind, dat Hertzoug Adolph Unser lieve Sohn Hertzoug und Herre auß Hertzogthumbs von den Berge syn, bliyen, ind daselve Hertzogthum von den Yerge, mit allen Schlossen, Stätten, Vesten, Rechten, Renthen, Gülten, Herrligkeiten, und Zobehörongen, haben, halten, genießen, gebrauchen, und seyne Eheliche Kinder und Erffgenehmen dairain Erven soll und mag, doch mit solcher Vorwarden und Unterscheide, soe aß Unß Hertzogdombs von Gupliche ein Viertheil onsen Vesten und Schwager Willhelm von Loen, ein Herr zu Gupliche, Graffe zu Blanckenheim zobehöria und daroem nit aß guer an ist, aß dat Land von den Berge, so soll Hertzog Adolph vorgemeldt Unsern lieben ältesten Sohne Hertzog Willhelm synen Broder den Hertzoug zu Gupliche syn, und bleyben soll, Seine Gerechtigkeit der Verbeße-

reren verfüllen, ind verſichern da Hertzog Willhelm und ſyne Eryen woll an beſorget und verwahret ſollen ſyn, ind aß de ſolte unſe bede liewe Sohne, Hertzog Willhelm und Hertzog Adolph zo ihren mündigen Jahren kommen, ſollen ſie ſich bevor em ander brüderlich, fründlich, loyff ich, eintrechtigklich, luyterlich und puwrlich bevertzig dren off vier Jhre nechſter Maige und Freunde, und darzo uyß Unſern beyden Landen Gulche und Berge, uyß jegalicher der Landeſaß der treffelichſter Raide vereimigen, und entſcheiden, doch alſo dat Hertzoug Willhelm Hertzo zo Gulche, und Hertzoug Adolff, Hertzoug zo dem Berge ſyn und bliven ſollen, in maßen vorgeclert ſtait, behelmiße unſer Sophien Hertzouginne zo Gulich, zo dem Berge, Wedeme, Lyffzeich Bervolſonge und Verſchreyvonge. Wir Gerhardt Hertzoug zu Gulge zo dem Berge, Jhr Voeſſen in beyden unſern vorgedachten Landen, Gulge und Berge, vür darum dis Briefſes gethan hain in ihre vollkommene Meige und macht zo ſyn, bliven und unzerbrochen gehalten zo werden, Inhalt und Ußwyſunge der Brieffe und Siegele darvon ſprechende, Wehre auch Sache, dat die vorged. unſere Leffe Huyßfrue zo der Zyt aß Fru Maria zo ihren Weden kommen, leides haben offgangen wehre, ſo ſolle Frau Marien de Renthen und Gülten, wie Der obgenanden Unſer lieven Huyß Frauen vür darum dis Briefs uyß Unſern Ambte von Portze zo Lulßdorff verſchreven volgen Zu dienen mit den andern Renten und Gulten aus vorgeſchl. Ambte von Portze, ind wat den an den dryduyſend Gulden Uß Frau Maria Kinder im Leven helte, oder an den vier duyſend Gulden, off Sie keine Kinder hätte, gebrechlich were, daß man in Unſer Kelnerey, ind Ambt von Portze vurß. nyt völlig kregen, noch geheren könte, boeven dem Brand, Vyſchereen, Hey, Hoemere, Bruchen ind Eckhern, wie vorgeclert ſtait, datt alles ſoll Sie dann in unſen Ambte von Steinbach an den großen Renten und Gülten, Benßdur dat neſt gelegen, ſelffs opthen haven und uyßſpenden laißen, vur jemand anders darinne ihr kein Hinderniße noch Wiederſtand geſchyen ſolle in keinerley Weiſe off Manieren.

Auch bekennen Wir Gerhardt Hertzoug, und Sophia Hertzouginne zo Gulge zo dem Berge vurßt. off gedicte, dat Hertzog Adolph unſe liewe Soen mit Frau Maria Jung-Hertzouginne von Cleve beyſchlieffe, ind Wir Hertzoug Gerhardt vurged. dann noch in Leven were, off Wir Hertzoug Gerhard und Sophia Hertzouginne, und der obgenandte Hertzoug Adolph Unſe lieue Soen, und Frau Maria ſyne Eheliche Huyß Frue ſich da in mit Uns und Wir mit Jhn in eyner Koſt und Wohnunge nicht vertragen könten, hain Wir Gerhardt Hertzoug und Sophia Hertzouginne vorged. den obgenanden Hertzoug Adolph Unſern lieven Sohne und Frauen Marien ſeiner Huyß-Frauen, nu aß dann, und dann aß nu obergeweven, und zo ihren Henden geſtalt, obergeven und zo ihren Henden ſtellen, veſtiglichen und vollkommentlichen in Krafft dieſes Briefſes, Unſe Schloß Hoeckenshoeven mit der Kelnerey daſelvſt, und dazo uyſe zwee Ambte Solingen und Burenfeldt, mit aller derſelven uyß Schloß Kelnerey und der zweyer vürged. Ambtlunden, Güter, Rechten, Herrligkeiten, Gülten, Renten, Dörffern, Zellen, Zinſen, Gerechten, Holze, Walde, Waſſer, Wenden, Wildtpahnen, Viſchereyen, Gebeeden und Verbeeden, ind allen andern ihren Zogehörungen, mit allen davon nyt offgehwende noch uyßgeſchieden, daß ze allen ihren Ruhe verbar und beſte zu genießen ind zo gebrauchen, Unſer Hertzog Gerhardts Levenlang, ſunder Argelyſt; Dieſen allen wie vurßt. ſtait, hain Wir Gerhardt Hertzoug und Sophia Hertzouginne zu Gulche zo dem Berge, vurged. vür Uns und Hertzoug Adolff unſer lieven Sohne, den obgenandten Herrn Johann Hertzougen, und Frauen Eliſabeth Hertzouginne von Cleve, und Wir Johann und Eliſabeth, Hertzoug und Hertzouginne von Cleve vor Uns und Frauen Marien Unſer lieven Dochter, dan vürged. Hertzoug Gerhardt und Frauen Sophien Hertzouginne zu Gulge, Unſer Eyn, dem andern in guten Treuen den Unſern Fürſtl. Ehren und Würden gerede und gelofft, gereden und geloven veſtiglich in Krafft dieſes Briefſes unverbrochen, und ſonder elle Gebroch zo halten, und vollkomlich na zo goin ind zo folgen; dae numberme nyt wieder zo thoin oder ſchaffen gedeim zo werden, durch Uuß ſelffs oder jemands anders, geiſtlich oder weltlich, in geyneriey Wyß off Manieren, alle Argelyſt und Gefehrde hierinne gänzlich und zumahl uyßgeſchieden; Ind diß zo Uhrkunde und Getruge der Wahrheit und veſter Stettigkeit, hain Wir Gerhard und Sophie Hertzoug und Hertzouginne zo Gulge, zo den Berge vürged. unſer jegelicher von Unß, ſein Siegel vür Unß und Hertzog Adolfen, Unſern lieven Sohn, und Wir Johann und Eliſabeth, Hertzoug und Hertzouginne von Cleve, durßt. ein jegelicher ſein Sieg. l vür Unß und Frauen Maria Unſe lieve Dochter an dieſen Brieff doin und heiſchen hangen; Und Wir Hertzoug und Hertzouginne von Gulge hain von Unſer ſyten gebeten, geheiſchen und bevolen, unſe liewe Räthe und Getreuen, mit Nahmen die Edlen Herrn zu Ghemen und zo Wenelkhoven, Herrn Wilhelm, Graffen zu Limpurg, Herr Engelbrecht Rit von Bürgel, unſen Erff-Marſchalck Unſers Landes von Gulge, Herrn Werner von Hempeſch Ritter, Carſelis von Paland Herr zo Bredenband, Johann von Neßelrode Unſer Landtroit Unſers Landes von dem Berge Bertram von Neßelroid und Barthold von Plettenberg, und Wir Hertzoug und Hertzouginne von Cleve hain von Unſer ſyten gebeten, geheiſchen und bevohlen Unſe liewe Räthe und Getreuen mit Nahmen Johann von Alpen, Unſer Landtroßart in Unſern Landen von Cleve, Herr Goßwyn Steckh, Unſer

Erſte

Erff-Marſchalck und Droſten in enſen Lande von Dynßlacken, Herr Großwyn Kettler, Landrost in Unſern Lande von der Marcke, Herr Johann von der Lée, Unſer Hauß-Hoffmeiſter, Herr Gerdoert von Wylacken, onſen Amptmann zo Genep, Hr. Otten von Wylacken, Unſern Hauß-Marſchalcken. Ritter, Diederich von Wylacken, Unſer Erff-Hoffmeiſter, und Johann von der Capellen, datt So ihre Siegele mit unſern Zogezuge deſen an deſen Brieff gehangen haint, daß Wir Henrich zo Ghemen, Willhelm Graffe zu Lymbura, Engelbrecht Ade von Böracl, Werner von Honpesch, Carſelis von Paland, Johann von Bertram von Neſtelroide, Berchthold von Plettenberg, Johann von Alphen, Großwyn Stücke, Großwyn Kettler, Johann von dem Lée. Gotthard, Ott und Diedrich von Wylacken, und Johann von der Capellen, unter deſen Siegele ſo heran gehangen, bekennen wair uns, und gerne gedoin hain von Begehren, Gebeid che und Beuelche Unſer gnädiger liever Herr und Frauen Hertzougen und Hertzouginne zu Zunlge, zo dem Berge von Cleve und der Marcke virgeb. Geneven in den Jahren unſers Herrn duyſend vierhundert ſeß und ſeßtig, up den eirſten Dag des Monaths Junii.

No. LXXXIX.

Brüderſcheidung zwiſchen Hertzog Johanſen von Cleue und Adolphen von Cleue, Herrn zu Ravenſtein.

UNiverſis & ſingulis, præſentes literas viſuris, audituris ſeu recepturis, Nos Decanus & Capitulum Eccleſiæ Beatæ Mariæ Clivenſis, Colonienſis Dioceſ. notum facimus publice proteſtan. quod literas Illuſtriſſimorum & Magnificorum Domini Johannis DEI Gratia Dux Clivenſis & Comitum de Marcka ac Domicelli Adolphi de Clivis & de Marca &c. germanorum fratrum, ſigillis vero eorundem ac Illuſtriſſimorum Domini Ducis Burgundiæ &c. ejusdemque Illuſtriſſimi filii & Magnifici Principis Domini Caroli Comitis Kaderalenſis nec non Illuſtriſſimæ Principiſſæ & Dominæ, Dominæ Mariæ de Burgundia, Duciſſæ Clivenſis & Comitiſſæ de Marcka, ſigillitas, ſanas & integras, non vicitas, non cancellatas, neque in aliqua ſui parte ſuſpectas, ſed omnibus prorſus vitio & ſuſpitione carentes nobis pro parte dicti Illuſtriſſimi Principis & Domini, Domini Johannis Ducis Clivenſis & Comitis de Marcka coram Notariis publicis & Teſtibus ſubſcriptis in originali earum forma præſentatas recipimus, vidimus & examinavimus diligenter, quarum quidem tenor ſequitur & eſt talis:

Nos Joannes DEI Gratia Dux Clivenſis & Comes de Marcka, & Adolphus de Clivis & de Marcka fratres Germani, notum facimus & patenter omnibus præſentes literas viſuris ſeu legi audituris, quandoquidem Illuſtriſſimus Princeps quondam Dominus nrm. Dominus & genitor prædictus vita functus eſt, cujus anima per DEI miſericordiam in pace requieſcat nosque in, & ad ea Jura ſicuti ad alterarum aut quemlibet noſtrum pertinet, exiſtimus heredit. Volen deſuper ad honorem DEI omnipotentis noſtrumque atque terrarum & hominum, quos præfatus quondam noſter Dominus & genitor poſt ſe reliquit pacem fraternaliter, & amicabilis compoſitionis placitum inire pro nobis ipſis & heredibus & ſucceſſoribus noſtris univerſis recognoſcimus & quilibet noſtrum conjunctim & diviſim, quod de cujuslibet noſtrum maturo & deliberato conſenſum ac Illuſtriſſimi Principis & perpotentiſſimi Domini, Domini Philippi Ducis Burgundiæ & Brabantiæ Domini & Avunculi noſtri perdilecti ac Illuſtris Principis ac Dominæ Dominæ Mariæ de Burgundia Duciſſæ Clivenſis & Comitiſſæ de Marcka Dominæ & genitricis noſtræ perdilectæ, ac certorum aliorum noſtrorum Conſanguineorum & amicorum accedentium beneplacito conſilio & aſſenſu fraternalis diviſionis, amicabilem compoſitionem contractavimus, inivimus, & in ea concordari fumus in modum, qui ſequitur infra ſcriptum. Inprimis quod nos Joannes Dux Clivenſis & Comes de Marcka pro nobis heredibus & ſucceſſoribus noſtris dilecto germano noſtro Adolpho ſupranominato in fraterna diviſione placite aſſignavimus & ſupportavimus, aſſignamus & ſupportamus per præſentes Caſtrum, Oppidum, Dominium & Territorium de Ravenſtein & Harpen, & parochiam de Ude, cum omnibus ſuis Dominiis, Juribus, reditibus, poſſeſſionibus, obventionibus & pertinentiis univerſis ſic quod ipſe dilectus germanus noſter dicta Caſtra, Oppidum & territorium de Ravenſtein & Harpen cum ſuis Dominiis & attinentiis eorundem adire, acceptare, poſſidere & tenere hereditarie poſſit & debeat ab Illuſtriſſimo præpotentiſſimo Principe perdilecto Domino & Avunculo noſtro Duce Burgundiæ & Brabantiæ eo mræ. feudali quo a Ducatu & Domo Brabant. dependent & parochiam & diſtrictum de Ude cum ſuis pertinentiis debeat dictus germanus noſter a nobis, heredibus & ſucceſſoribus noſtris Ducibus Clivenſibus acceptare & tenere Jure feudali, aut a præfato Domino Duce Brabant. prout compertum fuerit ad ipſum Dominum Ducem Brabant. aut ad nos de Jure pertinere debetque idem noſter germanus dilectus ratione prædictorum Territoriorum de Ravenſtein,

de Harpen & parochia de Ude cum ſuis attinentiis ſufficere & ſupportare omnia & ſingula talia onera, quibus ipſa vel eorum aliquid ſubjacebat tempore quo ſupra nominatus quondam noſter prædilectus bonæ memoriæ Dominus & genitor eodem Caſtrum, Territorium & Oppidum de Ravenſtein & Harpen & parochiam de Ude, & eorum poſſeſſionem realem de manibus nobilis Joannis Comitis de Naſſau Domini de Breda, dilecti noſtri Conſanguinei & heredibus nobilis quondam Domini Roberti Comitis de Vernenburg ſibi & in ſuos uſus conquiſivit, præterea cum prædicta parochia de Ude ab ipſo tempore citra, per perdilectum Dominum & genitorem noſtrum Domini Joannis Ducis prælibati conſenſu in & ad manus Theodorici de Brunchorſt Domini de Patenburg & de Anholt pro duodecim millibus florenis Rennenſibus oppignorata ſeu hypothecata exiſtat, debemus Nos Joannes Dux Clivenſis ſupra nominatus infra terminum octo annorum a dato præſentium literarum continue conſequentium ſupradicta duodecim millia florenorum Renenſium exſolvere, luere, atque diſtrictum & parochiam de Ude impignoratam de manibus Theodorici de Brunchorſt prænominati liberare, ſic perdilectus frater noſter ipſam parochiam de Ude cum ſuis attinentiis, de impignoratione ſupradicta redemtam, habere poterit & libere poſſidere, & quamdiu dictam redemptionem diſtulerimus fratri noſtro dilecto ſingulis annis in feſto Sancti Martini Menſis Novembr. pro dicta parochia de Ude reditus mille ducentorum Renenſium florenorum vel pagimentum legale pro eisdem æquivalens integre perſolvemus, quorum redditum primus ſolutionis terminus erit feſtum Sancti Martini poſt datum præſentium proxime futurum, verum quam primum nos vel heredes aut ſucceſſores noſtri duodecim millia florenorum Renenſium ſupradicta exſolverimus atque luitionem a dicto Theodorico de Bronchorſt aut ſuis heredibus ullo tempore intra dictos octo annos fecerimus, ſic quod noſter dilectus germanus ſupranominatus parochia de Ude cum ſuis attinentiis libere frui valeat absque gravamine dictæ impignorationis prænarrato, ex tunc nos & heredes noſtri de mille ducentis florenis ſubſcriptis ultro ſolvendis erimus abſoluti, reſervato dilecto germano noſtro prædicto pro tunc de mille ducentis florenis portione tanta idm, quod pro rata temporis illius anni ſibi competere poterit de eisdem, & quamdiu dictam redemptionem diſtulerimus, dictus frater noſter obſervabit, cum Theodorico de Brunchorſt & ſuis heredibus ratione ejusdem parochiæ de Ude impignoram, ſive contractum prædictos, in eventum vero, quo dicta Caſtrum, Oppidum & territorium de Ravenſtein, Harpen & Ude cum ſuis pertinentiis infra & citra tempus, quo in manibus genitoris noſtri ſteterunt, per eundem noſtrum genitorem, aut nos aliquibus fuerint oneribus aggravata, Nos onera hujusmodi tenebimur removere noſtris ſub expenſis inſuper reditus ſexcentorum coronatorum aureorum annuatim levandos ex diſtrictibus & Oppido de Buſco Ducis, quos quondam Dominus genitor noſter prædictus habuit, poſſedit, & tenuit in feudum a præfato Illuſtriſſimo Principe Domino Duce Burgundiæ & Brabantiæ Domino & Avunculo noſtro prædicto; Nos Joannes Dux ſupradictus in præſentia fraternæ diviſionis & compoſitionis placito, præfato, dilecto fratri noſtro Adolpho tradidimus hereditarie & aſſignavimus, tradimus & aſſignamus per præſentes, ſic quos eosdem redditus ſexcentorum Coronatorum aureorum ab eodem Illuſtriſſimo Principe Domino & Avunculo noſtro ſuisque heredibus & ſucceſſoribus Brabantiæ Ducibus acceptare & tenere poſſit & debeat, eo Jure, quo prædictus Dominus genitor noſter ſupradictus eosdem ab eodem tenuit, & poſſedit præterea ſicut Illuſtriſſimus Princeps & Domina Maria de Burgundia Ducissa Clivenſis & Comitiſſa de Marca amantiſſima Domina & mater noſtra in devalcationem dotis ſuæ Domino & genitori noſtra apportavit Territorium de Winnendale cum ſuis attinentiis juxta tenorem literarum deſuper confectarum. Quo quidem territorio eadem noſtra Domina & mater ad vitam ſuam frui debet, noſter quoque dilectiſſimus Dominus & Avunculus Dux Burgundiæ ſupranominatus Dominæ & Matri noſtræ prædictæ, ex parte principalis ſummæ ſuæ dotis aſſecurare & aſſignare debet annuos redditus hereditarios duorum millium Coronatorum juxta literarum ſuarum matrimonialium padionis & tenorem, quibus & prædicta Domina & mater noſtra ad vitam ſuam uti debet.

Sic nos Joannes Dux prælibatus Adolpho dilecto germano noſtro ſupranominato in præſente fraternæ compoſitionis placito fraternaliter aſſignavimus & aſſignamus per præſentes dictum territorium de Winnendael cum ſuis attinentiis, una cum dictis redditibus duorum millium Coronatorum annuos redditus ſupradictos adire, ad ſe recipere & ad tenendum hereditarie & poſſidendum acceptare potuerit & debeat a prædicto Domino & Avunculo ſupradicto. Quod ſi Dominium & Territorium de Winendal vel pertinentia eorundem a tempore, quo eadem ad bonæ memoriæ Dominum & genitorem noſtrum ſupradictum devenerunt, quibuscunque impignoratoribus vel oneribus fuerint aggravata, de quibus luitio ſive redemtio facta non eſſet, nec fiet, ipſa Domina & Ma-

Digitized by Google

& mater noſtra in vita perſiſtens cuncta hujusmodi gravamina a tempore, quo ſupra impoſita & non remota, nos & noſtri heredes & ſucceſſores, Duces Clivenſes poſt obitum ejusdem noſtræ Dominæ & genitricis ad requiſitionem dilecti fratris noſtri & heredum ſuorum prædictorum redimere tenebimur, & integri removet, ſaluis tamen in dicto Domino & Territorio de Winendal oneribus ibidem reper. in tempore quo dictus & Dominus & genitor noſter ipſa Dominum & territorium nomine dotis, cum Domina & genitrice noſtra primum coperat poſſidere ad quæ luenda, nos aut noſtros heredes nullatenus volumus obligari, cum itaque Dominus noſter & Avunculus prædilectus Dux Burgundiæ ac ſui heredes ac ſucceſſores territorium de Winendal & duorum millium coronatorum annuos redditus ſupradictos poſſint luere, cum ſexaginta millibus coronis juxta continent. literarum deſuper confectarum in eventum quo dicta luitio fieret in vita prædilectæ Dominæ & Matris noſtræ perdurante, ex tunc dicta ſexaginta millia coronatorum, in depoſitum apud certos & fide dignos depoſitarios deponentur, ubi prædicta domina & genitrix noſtra dilecta, certa & ſecura ſit de eisdem, quoad usque pro bonis hereditariis & redditibus, ſic comparand. eadem Domina & genitrix noſtra quoad vixerit pacifice gaudebit & fruetur, & poſt ejus obitum dilectus frater noſter Adolphus ut præfertur ad eosdem redditus & bona hereditariæ habenda & poſſidenda ſuccedit, quod ſi non in tempore vitæ Dominæ & genitricis noſtræ ſupradictæ, ſed poſt obitum ejusdem, & in tempore, quo dilectus frater noſter Adolphus ipſa territorium & Dominium de Winnendal & redditus duorum millium coronatorum ex ſucceſſione quæ ſuper poſſidet, per dilectum Dominum & Avunculum noſtrum, vel ejusdem heredes eorundem Dominii vel territorii de Winnendal & duorum millium coronatorum luitio ſeu redemptio debita fieret in effectu, ex tunc hujusmodi ſumma redemtionis, apud fide dignos in depoſitum noſtro ſupra ſcripto collocabitur, quo ad usque pro redditibus & bonis hereditariis comparandis poſſit utiliter erogari, quibus redditibus & bonis hereditariis taliter comparatur, Idem dilectus frater noſter Adolphus hereditarie gaudebit & fruetur. Item quia in præſente coponis placito, eo pacto conventionatum eſt quod Adolphus noſter dilectus frater germanus ſuper nominatus pro ſe & ſuis heredibus ad noſtram heredum & ſucceſſorum utilitatem abdicare a ſe & renunciare debet modis ad hoc optimis atque cum quibus nobis ſufficienter cautum vel proviſum exiſtet, omnibus juribus quæ piæ memoriæ Dominus & genitor noſter eidem fratri noſtro donavit & adſcripſit, de & ſuper caſtro, de Beilstain & de Virdenburg aut quod eidem in eisdem hereditatum eſſe potuit, quodque frater noſter germanus ſupradictus nunc nobis deſuper tradere debeat talis modi literas nobis utiles, quibus ex parte & nomine fratris noſtri ſæpedicti aut alias prout nobis expedire videbitur dicta dua caſtra & territoria cum ſuis attinentiis, melius profequi valeamus debetque idem frater noſter dilectus ad hujusmodi cauſas noſtras ſecundum ſuum poſſe fideliter pro nobis in melius curare, quapropter ſexcentorum florenorum Renenſ. redditus annuos ac hereditarios quos idem frater noſter dilectus a nobis & noſtris heredibus ac ſucceſſoribus, Ducibus & a Domo Clivenſi in feudum heredit. recipiet & tenebit eidem fratri noſtro ducimus aſſignandos, quorum primus ſolutionis terminus erit ultima dies anni proxime ſecuturi diem qua de voluntate DEUS continget, quod Illuſtriſſimus Gerhardus de Clivis Comes in Marcka patruus noſter dilectus diem ſuum clauſurus eſt extremum: Hoc adjecto quod idem dilectus frater noſter Adolphus in eodem prædicto anno, poſt obitum ejusdem Illuſtris Gerhardi, & ante prædictum ſolutionis terminum cum ſibi placuerit ipſos redditus ſexcentor. florenorum Renenſ. in feudum a nobis, vel noſtris heredibus juxta formam juris vel conſuetudinis debeat acceptare. Item quia pro tempore lapſo a die obitus præfati Domini & genitoris noſtri usque datum præſentium, continet ſpacium anni & amplius præfatus frater ac germanus noſter Adolphus ratione ſucceſſionis ſuæ paternæ nulla percepit emolumenta dabimus ſibi in hujus temporis recompenſam, ac realiter cum effectu ſolvi faciemus ſummam trium millium florenorum Renenſium terminis ſequentibus videlicet mille Dominica Miſericordia Domini, mille in Sancti Martini hyemalis ac cæteros mille florenos prædictos in beatæ Mariæ Virginis purificationis proxime futuris feſtivitationibus: Item & nos Johannes Dux prælibatus debemus & tenemur habere onus ad ſupportum. dilectum fratem noſtrum Adolphum de omnibus debitis actionibus & impetitionibus, in quibus amantiſſimus piæ memoriæ Dominus & genitor noſter Dux ſupra nominatus tenebatur & extitit, vel eſſe potuit obligatus in die ſuæ migrationis ab hac luce, a quibus quidem debitis actionibus & impetitionibus dictus Adolphus germanus noſter dilectus liber erit & immunis. Et nos Adolphus de Clivis & de Marck ſupra nominatus recognoſcimus pro nobis & heredibus noſtris per præſentes literas quod nos accedentes bene placito & conſenſui Illuſtriſſimi & præpotentis Principis & Domini, Domini Ducis Burgundiæ & Brabantiæ Domini & Avunculi noſtri dilectiſſimi, nec non Conſilio & aſſenſu quorundam conſanguineorum & Amicorum noſtrorum,

ſtrorum, libero voluntatis arbitrio, ab Illuſtri Principe Domino Domino Joanne Duce Clivenſi & Comite de Marcka Domino & fratre noſtro prædilecto præſente ſuper deſcriptam bonorum aſſignationem ſicut ipſa præſentibus ſupradictis punctis & articulis tacta comperiuntur in vero fraternæ compoſition. placito gratanter & amicabiliter recepimus & recipimus præſencialiter literas per præſentes cum omnibus pactionibus & conditionibus deſuper in præſentibus literis comprehenſ. Quibus mediantibus pro nobis & heredibus noſtris fraternaliter & ex integro de bonis noſtris paternis, & alias prout in ſequentibus ſpecificatum reperitur diviſi ſumus, & diviſi manebimus pacificati & contenti neque debemus nos aut heredes noſtri dilectum Dominum & germanum noſtrum, Ducem Clivenſem ſupradictum, aut ejus heredes deſuper in futurum amplius impetere, ſeu moleſtare quovis modo, Nosque propterea pro nobis & heredibus noſtris in manus & ad utilitatem ejusdem dilecti Domini & fratris noſtri germani ſuorum heredum & ſucceſſorum Ducum Clivenſ. legitime renunciavimus & renunciamus literas per præſentes, omnibus juribus, pertinentibus, portionibus, diviſionibus, actionibus ac perſecutionibus, nobis aliquo modo competentibus per mortem quondam Illuſtr. Principis Domini Adolphi Ducis Clivenſis, & Comitis Marckenſ. noſtri amantiſſimi Domini & genitoris cujus anima in pace requieſcat, tam in bonis, mobilibus, actionibus ac perſecutionibus, impetitionibus vel perſecutionibus, quo ad alia Dominia, hereditates, bona hypothecata, aut quis bona immobilia & Spbr. ſuper omni illo quod nos præſumimus, vel impetere poſſemus, de & ſuper Ducatu Clivenſi & Comitatu de Marcka, cum omnibus ſuis pertinentiis, aut aliis quibuscunque Dominiis, oppidis, Caſtris & territoriis ab imperio, vel alio quovis modo dependentibus, cum ſuis attinentiis, inſuper denunciamus nos Adolphus ſupradictus pro nobis & heredibus noſtris, ad utilitatem noſtri dilecti Domini & fratris germani Ducis præfati & ſuorum heredum, omnibus territoriis, oppidis, Caſtris Dominiis, redditibus, uſufructibus, terris & bonis, quæ Gerhardus de Clivis, Comes de Marcka noſter dilectus Patruus, & Catharina de Clivis & de Marcka Amita noſtra, habent, tenent, & mortis eorundem tempore poſt ſe relinquent, ſalva nobis portione competente de promptis pecuniis & clenodiis, aut aliis mobilibus ſi quæ reliquerint, etiam de redditibus, vel aliis bonis emptis ſeu hypothecatis, aliunde per eosdem patrem & Amitam noſtros præſcriptos, aut ſi quæ ex tunc emerent ſeu hypothecata acquirent & aliis hereditariis bonis, quæ ipſis aut eorum alteri ab hac die in antea per ſucceſſionem obvenient, in quibus partem & portionem habebimus ſecundum locorum & terrarum conſuetudinem in illis enim partem nobis pro tunc competenter reſervamus occaſione cujus & partem noſtram de debitis relinquendis per eosdem ſecundum portionem noſtræ ſucceſſionis perſolvemus præterea renunciam Nos Adolphus de Clivis & de Marcka prædictus noſtri dilecti Domini & fratris germani Ducis præfibati, & ſuorum heredum omnibus hereditatibus & bonis mobilibus, & immobilibus, quæ Illuſtris Princeps Domina noſtra de Burgundia Duciſſa Clivenſis & Comitiſſa de Marcka noſtra amantiſſima Domina & Mater tenet, & habet, & in quibus diem claudet extremum, excepto territorio de Winnendal, cum ſuis pertinentiis, ac annuis redditibus duorum millium coronatorum præſcriptor. quæ ad Nos modo prius dicto hereditarie pertinebunt, ſecluſa eſt, ſi poſt datam præſentem compoſitionem placiti dilectæ Dominæ noſtræ & Matri ſupradictæ hereditates aliquæ, vel bona ex morte alicujus advenirent, vel aliunde ſic herediaret aut & aliqua bona hereditaria acquireret per nos illis nullatenus renunciaſſe cenſebimur, ſed in illis partem & portionem noſtras ſecundum locorum & terrarum conſuetudinem habebimus, absque onere debitorum ſuorum ſolvendorum, quibus debemus eſſe liberi & quitti. Præterea in præſenti ſupra ſæpedicto fraternæ compoſitionis placito, cum diſtinctione pacionatum exiſtit, in eventum quod nos Adolphus præfatus, ob quamcunque cauſam nos ad hoc movens ſupra nominata bona, Territoria & Dominia cum ſuis attinentiis, quæ nobis in præſenti compoſitionis placito ſupradicto conſignantur in parte, vel in toto in pignore vel alias quacunque manere ad alienas manus decreverimus obligare vel vendere: Ex tunc debemus noſtro dilecto Domino & germano fratri Duci prædicto & ſuis heredibus Ducibus Clivenſibus ſi ipſi non fuerit in humanis hoc prius intimare, cum modis, quibus illa pignora obligari ſeu hypothecare, aut vendere proponemus, ſeu dilection. & ejus heredibus præſcriptis caritative favendo præ cunctis aliis illa ſic habere, quodſi fuæ dilectionis vel dictis ejus heredibus eo tunc ad ſe talia recipere complaceto ex tunc infra tres menſes intimationem hujusmodi proxime ſequentem emptionem & impignorationem talem ſub eisdem conditionibus & qualitatibus conſequi effectualiter adimplere tenebuntur. Præterea in præmiſſis omnibus & ſingulis hujus fraternæ noſtræ hereditariæ ſeparationis pactis & articulis ſpecialiter eſt conventionatum, quod nos Adolphus de Clivis & de Marcka, cum dies obitus noſtri venerit, quem DEUS ad Salutem animæ noſtræ

Digitized by Google

noſtræ miſericorditer diſponere dignetur ſine prole legitima ſuperſtite de corpore noſtro tunc relicta, decederemus ab hac luce, ex tunc omnia & ſingula Dominia, Caſtra, Territoria, poſſeſſiones & bona, quæ ex hujus noſtræ fraternæ hereditariæ ſeparationis concordia prout præmittitur, recepimus, prout & ſicut eadem obitus noſtri tempore reperta fuerint ad dilectum Dominum & fratrem noſtrum Ducem Clivenſem ſæpedictum & ejusdem heredes & Succeſſores Duces Clivenſes ſolum & inſolidum devolventur, ſalva tamen ac retenta pro nobis libera teſtandi facultate ſecundum conſuetudinem aut legem dictorum Territoriorum aut Dominiorum. Item ſimiliter eſt concordatum caſus, quo Dominus & frater noſter dilectus Dux Clivenſis ſupradictus aut ſi ſucceſſores occaſione hujusmodi noſtræ fraternæ compoſitionis & comprehenſorum in eadem omnium aut ſingulorum futuris temporibus & locis aliis ulteriori renunciatione fienda a nobis vel noſtris heredibus foret opus, & hanc a nobis vel noſtris fieri requiſierint, quod talem renunciationem toties quoties opus fuerit, nos & noſtri heredes facere tenebimur, & implere cum effectu, ſecundum quod de Jure vel conſuetudine ſit conſuetum, ac dilecto Domino & fratri noſtro Duci ſupradicto ſuisque ſucceſſoribus utiliter & bene ſit proviſum, ſicque quod ipſe omnibus & ſingulis Dominiis, Territoriis, Caſtris, poſſeſſionibus, redditibus obver. & bonis, ſuper quibus non in præmiſſis renunciationem fecimus pro nobis, noſtris heredibus ac omnibus aliis noſtri nomine ſibi obeſſe volentibus pacifice frui poterint, & gaudere. Et quia Nos Joannes DEI gratia Dux Clivenſis & Comes de Marcka atque Nos Adolphus de Clivis & de Marcka fratres germani præſens ſupraſcriptum fraternæ compoſitionis vel diviſionis placitum, & omnia puncta atque pactiones præſentium literarum juxta ſcitum & beneplacitum Illuſtriſſimi & Magnifici Principis ac Domini Dn. Ducis Burgundiæ & Brabantiæ Domini & Avunculi noſtri prædilecti & Illuſtriſſimæ Principis & Dominæ Dn. Mariæ de Burgundia Ducissæ Clivenſis & Comitiſſæ de Marca Dominæ & matris noſtræ peramandæ atque quorundam noſtrorum Conſanguineorum & amicorum bona voluntate præhabitoque conſilio confecimus, acceptavimus & inter nos mutuo concordavimus & conduximus in effectu. Etiamſi aliqui defectus ſeu controverſiæ futuris temporibus deſuper aut alias inter nos ambos exorti vel exortæ fuerint, quod propterea præſens noſtræ fraternæ compoſitionis placitum ſupra ſcriptum ex eo minorem efficaciam non habebit, imo inviolabiliter in plenaria virtute & ſubſiſtentia permanebit, verum ad controverſias ſeu defectus hujusmodi diluendos nos ex utraque parte ad requiſitionem illius noſtrum, qui talismodi defectus habere prætendet, amicos noſtros hinc inde ad locum congruum utrique noſtrum commodum & amicabilem dictam deſtinare & paratos facere curabimus, qui defectus & controverſias hujusmodi favorabiliter & amicabiliter tollant & pacificent, in amicita vel in Jure. Renunciavimus itaque cum bona præconſultatione, & renunciamus principaliter omnibus ſuffragiis, exceptionibus & conſtitutionibus, Canonici & Civilis Juris, & omnibus dolo atque machinatione, quæ contra præmiſſa excogitari poſſent ſeu confingi, quæ ullo unquam tempore præſentis compoſitionis placitum, quovis modo poterunt infirmare, unde nos ambo germani fratres ſupradicti & quilibet noſtrum alteri firmiter aſſecuravimus & promiſimus bona fide ac eſt elevatis digitis delato Juramento corporaliter ad Sancta DEI Evangelia, juravimus, & aſſecuramus, permittimus & juramus per præſentes litteras, hoc fraternæ compoſitionis placitum & omnes conventiones harum literarum ſic quocunque alicui noſtrum contingant, vel contingere poterunt fideliter & inviolabiliter obſervare, & contra ea nullatenus facere ſeu procurare fieri quovis modo, fraudis & doli machinatione remota, penitus & ſecluſa in eventum vero, quo præſentes literæ humectatæ, foratæ vel laceratæ fierent, aut aliqua ſigilla deficerent, aut fracta fuerint, propterea præſentes literæ & conventiones ſupra ſcriptæ minorem efficaciam non habebunt. Et in omnium præſcriptorum teſtium veritatis & roboris firmitatem, Nos Joannes Dux Clivenſis Comes de Marcka Germani ſupra nominati, ſigilla noſtra de noſtro expreſſo mandato præſentibus duximus appendenda, inſuper & inſtanti diligentia rogavimus Illuſtriſſimum Principem Dominum Ducem Burgundiæ Dominum & Avunculum noſtrum perdilectum & Illuſtriſſimam Principem Dominam Mariam de Burgundia Duciſſam Clivenſem & Comitiſſam Marckenſ. Dominam & Matrem noſtram peramandam ſupraſcriptam, quatenus ſigilla ſua in teſtimonium ſcitus & beneplaciti eorum ad præſentem noſtram fraternalem ſeparationem & concordiam præſentibus jubeant appendi.

Et nos Philippus DEI gratia Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ & Limburgiæ, Comes Flandriæ, Artheſiæ, Burgundiæ Palatinus, Hannoniæ, Holandiæ, Zelandiæ & Namurci, Sacrique Imperii Marchio ac Dominus Friſiæ, Salinarum & Mechliniæ, ad ſupplicationem & requiſitionem Nepotum noſtrorum prædictorum & maxime quia dicta diviſio, ſeparatio & concordia inter ſe ipſos ex ſcitu & beneplacito noſtris facta

& pacificata fuerunt, ad majus veritatis teſtimonium prædictorum ſigillorum noſtrorum præſentibus literis juſſimus appenſum: Et cum hoc ad ſupplicationem & requiſitionem eorundem prædictorum noſtrorum nepotum ordinavimus & præcepimus cariſſimo & dilectiſſimo filio noſtro Comiti Caderalenſi eisdem præſentibus ſigillum ſuum poſt noſtrum apponi. Et nos Carolus Comes Caderalenſ. & Dominus de Caſtro Belmo ad præceptum & mandatum metuentiſſimi Domini mei genitoris ſupra ſcripti ſigillum noſtrum præſentibus iis duximus apponentum. Et nos Maria de Burgundia Dei gratia Duciſſa Clivenſis & Comitiſſa de Marcka recognoſcimus, quod Nos omnia puncta in præſenti ſeparatione practacta, quantum nos concernunt vel concernere poterunt, amore dilectorum noſtrorum filiorum præfatorum in finem ut ſic cum amicitia & favore ſint fraternaliter ſeparati, grata habuimus & in ea conſenſimus, grata habemus & in eis conſenti conſentimus literas per præſentes, Ideo, & quia hæc præſens ſeparatio & diviſio dictorum noſtrorum filiorum hereditaria, eſt noſtro beneplacito, & ſcitu eſt effecta, ſigillum noſtrum in teſtimonium & duximus apponentum: Datum ſub anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo, die vero Veneris tertia decima menſis Martii. Et quia per diligentem Examinationem & collationem, ſeu auſcultationem de hujusmodi præſentibus præ inſertis vacum. dictis originalibus literis per Notarios infra ſcriptos & nos fideliter factas, comperimus ipſas de verbo ad verbum concordare, idcirco has præſentes in modum tranſumpti, ſeu vidimus, extractas literas exinde fieri & ſubſcribi noſtrique ſigilli fecimus appenſione communiri, Datum Clivis in noſtra Eccleſia beatæ Mariæ prædicta, ſub anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo, Indictione tertia decima, die vero Martis ſeptima menſis Aprilis hora completiori vel quaſi Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri Domini Nicolai divina providentia ppe quini anno ejus quarto, præſentibus ibidem diſcretis viris Theodorico op den Kelle Johanne Ysenbudel Clerice, nec non Johanne Pels Laico Colonienſi dictis Teſtibus ad permiſſa vocatis pariter & rogatis.

Et Ego Henricus Scheper Clivis Colonienſis dioceſeos publicus Imperiali auctoritate Notarius quia dictarum literarum oſtenſioni aliisque permiſis, una cum diſcreto viro magno Gerhardo von Schuren hujusmodi negotio conotario & teſtibus prædictis interfui, præfatasque literas cum hujusmodi tranſumpti vidimus exinde extractlis & excopiatis literis de verbo ad verbum concordare reperi, Ideo has literas in modum Inſtrumenti publici confectas per alium fidelem me aliunde occupato, ſubſcripſi quas una cum appenſione ſigilli præfatorum Dominorum Decani & capituli ſigno & nomine meis ſolitis ſignavi in fidem & teſtimonium omnium & ſingulorum præmiſſorum rogatus & requiſitus.

Et Ego Gerardus von der Schuren de Xantis Clivis, Colonienſis dioceſeos publicus Imperiali auctoritate Notarius quia & etiam dictarum literarum oſtenſioni, præſentationi, lectioni, auſcultationi & collationationi, cæterisque omnibus & ſingulis dum ſic ut permittitur fierent & agerentur, una cum prænominato honorabili viro Domino Henrico Scheper in hac parte connctario meo ac teſtibus ſupraſcriptis præſens interfui eaque ſic fieri, vidi & audivi, nec non præfatas literas in ſuis veris finis originalibus extractlas & excopiatas literis de verbo ad verbum concordare reperi, Ideo has præſentes literas in modum publici inſtrumenti confectas, per alium me aliis præpedito negotiis fideliter conſcriptis ſubſcripſi, & in hanc formam publicam, quosque una cum præfatorum venerabilium Dominorum Decani & Capituli Eccleſiæ Beatæ Mariæ Clivenſis ſigilli appenſione roboratæ, ſigno & nomine meis ſolitis & conſuetis rogatus & requiſitus in fidem & teſtimonium omnium & ſingulorum præmiſſorum conſignavi.

No. XC.

Approbatio & Ratificatio diviſionis fraternæ inter Adolphum & Joannem, Duces Cliviæ a Friderico Imperatore factæ.

WIr Friederich von GOttes Gnaden, Römiſcher König, zu allen Zeiten mehrern des Reichs, Hertzog zu Oeſterreich und Steyer, zu Kärndten und zu Crain, Herr auf der Windiſchen Marck und zu Portenau, Graff zu Habſpurg, zu Tyrol und zu Pfriedt und zu Kyburg, Marggraff zu Burgau und Landt-Graff in Elſaß ꝛc. Thun kund allen Leuden, mit dieſem Unſern offenen Brieffe, daß der Hochgebohrne Adolph von Cleve und von der Marck unſer Lieber Getreuer, ſeine eigentliche offene Bete Brieue unter ſeine Siegel nu an Unß geſchiekht hatt, die van Wort zu Wort hyenae beſchrieben folgen; In welchen Er Unß zu erkhennen geben hatt, wie dat der Hochgebohren Unſer Lieber Oheimb und Fürſte Johann Hertzog von Cleue und Graue von der Marck,

Digitized by Google

Marck, ſein Bruder und Er, nach Dode und Ubermitte erſterbnüße Hertzogen Adolffs Gruß-Vaters ſeel. Gedechte, und anders in etlichen manieren und fürwerden es Erblich Brüderlich geſcheidt nach laut der Brieue zwiſchen in darauff gemacht und überliebert, angangen ſeyn, welcher Scheid-Brieff der obged. Adolph Unß auch ein wahre Vidimus oder transumpt mit geſend hatt, das von Wort zu Wort auch hiernach geſchrieben folget, und lautet die erſte, unß Lieben Getreuen Adolphs Brieff vorgl. albus, dem Allerdurchlauchtigſten ꝛc. und das Transumpt van dem Erfaeſcheid vorgl. Lnit albus ꝛc.

Und wann dann der obgenandt Adolph von Cleue und von der Marck in ſeiner obgut Botſchafft und offenen Brieuen uns demütiglich und dienſtlich gebeten hatt, daß wir die Obguth Erb-Brüderſcheidunge gnedentlichen van unß kunigklicher macht confirmiren und approbiren wolten, dieſelbes feſt und ſtete zu verbleiben, ubernitz Kunigl. Maj. verſiegelte Brieffe, ſeine lieben Herrn und Bruder Hertzogen Johann Obgut, want das ſo zwiſchen in beeden bededigt iſt, darauff zu geben als gebührlich ſeyn ſolte; So bekennen Wy Römiſcher Kunig ꝛc. obgl. want unſerm Kunigl. Weſen und Würdigkeit eigentlichen furget, redlichen bete guetlich zu erhören, und unſe und des Heil. Reichs Unterſaßen, und Getreuen da wir vermögen, ein Freundlichkeit zu verfaſtigen, daß Wir darum durch fleißig bete des obgl. Adolphs von Cleue und von der Marcke alſo'che Brüderſcheidunge, ſo wy das dan dieſelbe in dem obgl. Transumpt geruert, und erklöret ſteet, vbernitz uns Kunigl. macht confirmirt, approbirt, beſteetiget und zugelaßen heben, confirmiren, und approbiren, beſtettigen und zulaßen, in Crafft dies Briefs, wollende und gebieten dieſelbe Erb-Brüderſcheidunge zwiſchen den obgl. Gebrüdern, Veſt, ſtet, und in ganzer Macht und Würden zu ſeyn und zu verbleiben, in allen ihren puncten und Articuln, gleich die in den obgeſchriebenen transpuncten oder Original Obhaupt-Brieff von Wort zu Worte eigentlich geruert und geſchrieben ſtehendt, ohne alle indracht, irrunge, und Geſehrde: Und haben des zur Uhrkundt und ganzer ſtetigkeit Unß Königl. Maj. Inſiegel an dißen Brieff thun hengen, der gegeben iſt zu ꝛc. Alß man ſchreibt nach Chriſti Geburth, vierzehen hundert und darnac in dem Funffzigſten Jare uff den Tag ꝛc. und unſers Reichs in dem neunden Jahre.

Off Herr Albert den Brieff nit kriegen kan, alß vorſchl. ſteit, rürende van den confirmation der Brüderſcheidung dat he dan dit puncktenin den Beiehen-Brieff mede kriegen möge & ſufficiet ſi non ſic informs quod tamen ſubſtantia maneat.

Wort ſo onns der Edel Adolph van Cleue und van der Marck, Brueder des vurgeſchl. Hertogen Johanns, nu ouernit ſyn opene beſegelte Brieffe gethönet heſft wo hie by ſyn magen und Freunden, mit den vurſchl. ſeinen Bruder guetlick verlecken und Erfflickhen geſcheiden ſey, dat Hertoug Johann vorſchl. ben den Fürſtenthumb und Grafſchafft van Cleue und van der Marck ind aller andern Herrlikeiten, Landen und Lüdten vorgl. mit allen Iren toebehoerte dinen ſolle nae inhalt ſolcker beſegelter Scheids-Brieue tuſchen den zween Gebrüder vorſchl. op die Brudeſchl. vorgeruert gemacht, die der Hochgebrl. unſer Lieber Oheim und Fürſt Philipps Hertzog von Burgundien ꝛc. Carle Graue Herr van Sarlas ſyn Sohn ind die Hochgebarne Fürſtinne Maria van Burgundien, Hertougin von Cleue und Geruin van der Marck der obgl. zween Gebrüdern Oheim, Neue und Moeder mede beſegelt hebben, gelockk unß dat euernitz en Vidimus oder Transumpt derſelber Scheidbrieff getho nt iſt, ind vorſchl. Adolph in den vorged. ſinen openen Brieue onß dienſtlichen gebeten heit, dat wy die obgl. Erb-Bruederſcheidunge gnedigklichen van unß Kunigl. Macht confirmiren, approbiren wolten, ſo bekennen wo, dat wy die obgl. Erb-Bruederſcheidunge, ſo woe die Scheids-Brieff vorgl. einhalten, van Kunigl. macht confirmiret, und approbiret hebben, confirmiren und approbiren beuernitz deſen Brieff ꝛc.

No. XCI.

Matrimonium inter Dominum Ducem Joannem Juniorem Ducem Cliviæ & Mechtilden filiam Henrici Landgravii Haſſiæ de Anno 1481.

Wir Hermann van Gotis Gnaiden Ertz-Biſchoff der heyligen Kirchen zue Coelne, des heiligen Römiſchen Reichs durch Italien Ertz-Cantzlar und Churfürſt, Hertzog zu Weſtphalen und Engern, und Wir Wilhelm von derſelben Gnaden, Hertzog zu Jülich und zu dem Berge, Graffe zu Rauenſperge und Herr zu Hyrſperg, bekennen und thun kund allermänniglich mit dieſen Brieffe, daß wir in dem Nahmen der heiligen Dreyfaltigkeit, ein Freundſchafft der heyligen Ehe abgeredt, und verdedingt haben, zwiſchen dem Hochgebohrnen Fürſten unſerm lieben Neuen Herrn Johann Hertzog von Cleue, und Graffen von der Marck alß von wegen des Hochgebohrnen Fürſten Herrn Johannis ſeines Sohnes, auch unſern lieben Neuen einsund dem Hochgebohrnen Fürſten Herrn Heinrichen Landtgraffen zu Heßen, Graffen zu Katzenelbogen, zu Dietz, zu Ziegenheim, und zu Nidde, unſerm lieben Bruder und Oheimen, alß von wegen der Hochgebohrnen Fürſtinnen Frauen Mechtilden ſeyner liebe Dochter, unſer lieben Muh-

men anders theils, alſo daß obgenandten zweyen Johann Hertzog von Cleue und Graue von der Marck der Junger, und Frau Mechtild Landtgräffin zue Heſſen ꝛc. obgenandt einander zu dem Sacrament der heiligen Ehe nehmen und haben ſollen, ſo ferne Sie beyde am Leben bleiben, ohn geferde. Und wann des genandten Unſers Lieben Bruders und Ohem Landgrauen Heinrichs Dochter Frau Mechtildt unſer lieber Muhme zwölff Jair alt wurden iſt, ſo ſoll man ſie mit den obgl. Hertzog Johann nach Ordnung und Gewohnheit der heiligen Kirchen ſich unter einander vertrauen, und vermittelt einen Prieſter zu der heilgen Ehe zuſammen geben laßen, und ſo Sie vierthehen Jahr alt worden iſt, ſoll man Sie darnach ungefehrlich binnen den nechſten halben Jaire, darnach volgende Ehelich bepliegen und dergenandt unſer lieber Bruder und Oheim Land-Graffe Heinrich ſoll der ehegenandten Frauen Mechtilden ihuer Dochter, unſer lieber Muhmen, zu den obgenandten unſern lieben Neuen Johann Hertzogen von Cleue und Graffen von der Marck zu rechtem Braut-Schatz und medegifft geuen Fünff und zwantzig tauſend guter Reiniſcher Gulden Churfürſten Müntz Franckfurther wehrung, guet von Gelde, und ſchwer genug von Gewichte, und Ihme die ausrichten und bezahlen, immaſſen hernach geſchrieben folget, nemlich wann die ehegenandte Frau Mechthild Unſer liebe Muhme des gedachten unſers lieben Bruders und Oheimen Landtgrauen Heinrichs Dochter und unſer Neue Hertzog Johann, ehegenandt ehelich beyligen ſullen, und der genandt unſer lieber Bruder und Oheim Landtgraff Heinrich Frau Mechtilden ſein Dechter unſer lieben Muhmen den gedachten unſern lieben Neuen Hertzog Johann zu Hufze bringen, oder ſchicken würdet, ehelich bey zu leggen, daß dan nit länger, dann wie obgemeldet iſt, vertzogen werden ſoll, ſo ſoll Er auch die ehegenandten Summen Geldes, nemlich Fünff und zwantzig dußend Gulden Brutſchatz und Metgifft, zuſtund a ß man Sie Ehelich beyliggen ſoll, mitebe bringen, oder ſchickhen, und die alßbalde, dem gedachten Hertzog Johann überlieffern und bezahlen, darzue ſoll auch der genandt unſer lieber Bruder und Oheimb Landt-Graffe Heinrich, die gedachten ſein Dochter unſerer lieben Muhmen Frau Mechtilden den vorgl. Hertzog Johann unſern lieben Neuen, mit Gulden Kleinoden, Kleidern und Silbern Geſchirren, zierlich und Ehrlich, ſo Ihr nach Ihren Fürſtlichen Stand woll gezichmdt und gebürth, zu Hauſe brengen, oder ſchickhen, und darnidde auch bey Ihr zu bleiben, zuordnen zwo Erbarn Jungfrauen, ein Cammermaet, zween erbar Knaben, einen Cappellan und einen Schneider, damit dieſe Freundſchafft der heiligen Ehe, immaßen vor und nachgeſchreuen ſtet, vollfürth werde ohngefehrde.

Und wann der genandte unſer lieber Bruder und Oheim Land-Graff Heinrich die genandten Frau Mechtilden ſein Dochter unſer lieben Muhmen den obgenandten Hertzog Johann zu Hufze ſchicken, oder brengen wird, ſo ſoll Er Sie Ihme brengen oder ſchicken in das Land van der Marck, nemlich geen Harde in das Schloß, da Sie dann derſelbe unſer Neue Hertzog Johann mit den, mit den Ihren, ſo mit ihr kommen oder geſchickt worden, in ſeinem Koſten zu dem Ehelich Bevliegen annehmen und verſorgen ſoll; Derentwegen ſoll auch der genandt unſer lieber Neue Hertzog Johann von Cleue und Graue von der Marck, die genandte Frau Mechtilden unſer lieber Muhmen beleibzüchtigen und bewedemen uff den Schloß Münreberg, mit ſeiner Nutzung und Zubehörunge, und uff die Renten uß den Zollen zu Griede und Orßeo, und Ihre daß, vor ſich, ſein Erben und Nachkommen mit nothdürfftiger verſchreibunge, nach Leibzuchts Recht und Gewohnheit verſorgen, damit Sie uff dem gemelten Schloß Ihren Fürſtlichen Stael, und dazu uff den vorgl. Zollen und andere Ihr Jährlich Nutzung wolgehaben muge, Immaßen die Hochgeboren Fürſtin, Unſer liebe Nichte Frau Eliſabeth von Burgundien, Hertzogin von Cleue und Grauin von der Marck, jetzund auff das vorgenandt unſer Schloß Monreberg und Renthe aus den vorgenanden Zollen, beleibzüchtiget und bewedemet iſt, daßelbe Schloß mit ſeiner Zubehörunge, auch frey ledig, unverſetzt, und unbeſchwert ſeyn, und hinfüdro unverſait und unbeſchwert bleiben ſoll. Wer es auch ſache, daß die ehegenannde unſer liebe Muhme Frau Mechtildt nach Lude der Hyplichs Verſchreibunge, zu ſolchen ihren wedemen kommen ſolte, daß GOtt zum beſten lange Zeit anädiglich verhalten wolle, und zu der Zeit die genandte Unſer liebe Nichte Frau Eliſabeth von Burgundien, Hertzogin von Cleue ꝛc. die jetzund uff daßelbe Schloß Manreberg beleibzucht und bewedemet iſt, noch am Leben were, ſo ſolte die genandt unſer liebe Muhme Frau Mechtilden, Land-Gräffin von Heſſen, von den gedachten Unſern lieben Neuen Johann Hertzogen von Cleue, für ſich ſeine Erben und Nachkommen uff ein ander Schloß, daruff die Ihren Fürſtlichen Seeß, und Jährliche Nutzung wollgehaben möge, alß ſie von dem Schloß Manreberg und Renthen der vorgenanden Zolle haben ſulte, beleibzüchtiget, bewedemet, und in vorgerührter maßen, mit nothdürfftiger Verſchreibunge verſorget werden; Und dieweile Sye zu Ihrem widden nicht kommet, ſo ſoll Sie auch mit ihrem Spelten Gelde, alß ander Hertzogin von Cleue bishero gehabt haben für ſehen werde, ohne Geferde, und dieſelbe Briefe darüber ſullen auch alle vor dem Ehelichen Bevliegen, nach Nothdurfft gar forme ſoluiert und gegen die Bezahlung der Fünff und zwantzig dußend Gulden Braut-Schatz, unſern lieben Bruder und Ohemen, Landt-Grauen Heinrichen, oder der ſeinen überantwortet werden, alſo daß die Bezahlung des Geldts, und überreichung der Briefe, eines mit dem andern vollenzogen und überantwortet werden; Es ſoll auch dergenandt unſer lieber Bruder und Ohem Land-Graff Heinrich,

vor

vor den Ehelichen Beylager die seinen schicken, solch Schloß, Güther, Nutzung und Zugehörung, darauff die genand unser liebe Muhme Frau Mechthildt von den genandten unsern lieben Neuen verwißet, beleibzuchtigt und verwedemet werden soll, zu besichtigen, der Güter und Gelegenheit sich erkundigen und zu belehrnen, damit man ein Wissen habe, daß Sie Iren Fürstlichen seße, und die Järliche nutzunge und Gülte davon, in obgeschriebener maßen wollgehaben möge, und so das Ehelich Beylager geschicht, so sollen auch alle Ambtlude, Voigte und Zoller, zu demselben Schlossen gehörig, darauff die genandte unser liebe Muhme Frau Mechthildt beleibzuchtet und bewedemet werdet, derselben Frauen Mechthilden, oder Iren anwalden von Irerwegen gelobn schweren und Huldigen, yre nach dieses Heyligs und des Verwoß-Briefes inhalt und auß weißunge getreu, gewertig und gehorsam zu seyn; Es soll auch kein Ambtmann, Zollner, oder Knecht die Frau Mechthilden zu yren wedemen leibzucht und Vermächtniß wie obgeschrieben ist, gelobt und geschworen seyn, entsagt werden, es habe den der, oder die, die an deß oder derselben statt kommen sollen, der genandten Frauen Mechthilden, oder Ihren Anwalden, die Sie in jederzeit darzu anordnen werdet, derselben Frauen Mechthilden, wie sich das nach laut dieser verschreibunge gebürt, auch zuvor gelobt und geschworen, immaßen die vor Ihme oder yne gethan haben, desgleichen sollen auch thun der oder die andern Ambtlude, Zollner, oder Knechte stat gesetzet werden, die van Dode abgiengen, oder sunst davon quehmen, auch so ist hierin beredet, daß die genandt unser Muhme Frau Mechthelt muge und macht haben soll, Ihre Kleynodt, Kleider, Geschmuck und silbern Geschirr, was Sie des alles zu ihrem Gemahl bringet, oder Ihr durch ihrem Gemahl oder andere gegeben und geschenckt würdet, oder Sie selbst zeuget gantz, oder eines theils zuvergeben zu verschicken oder zu verschaffen nach ihrem Dode, durch Ihrer Seelen Heyle einen Kinde von dem andern, oder wy, weme, und wohin Sie will, ohne Jerung und Intrag ihres Gemahls und menniglichs, sondern der genandt Ihr Gemahl und sein Erben sollen das nach ihrem Dode an dieselben ende, dahin Sie das geschickt, gegeben oder beschieden hätte, ohne intrag und wiederrede, gutlich folgen laßen ohn gefehrde, so es auch zufallen kommt, das GOtt lange Zeit verhüten wolle, gienge dan genandte Frau Mechtildt für dem ehegenandten Unsern lieben Neuen Hertzog Johann met Dode abe, und verließe keine lebendige Leibes Erben, von ihren beyden Leiben gebohren, hinder Ihr, so soll Hertzog Johann bey den Fünff und zwantzig dausend Gulden Frau Mechthilden Braut-Schatz und Mittgifft sein lebetage, gantz uß einen Besseß haben, die nutzen und gebrauchen, und so Er mit Dode auch verschieden ist, so sollen dieselben Fünff und zwantzig tausend Gulden wieder hinter sich gefallen, uff den genandten Unsern lieben Bruder und Ohemen Land-Graffen Henrichen, oder sein Mannlich Leibes Erben, oder ob Er der nit hätte, sust sein Nesten Erben und zu Iren sichern Händen bezahlt, und uffgericht werden in der nechsten Jairs Frist, nachdem der Todes vrfalle an den genandten Hertzog Johann und der gedachten unser lieben Muhmen, Frauen Mechthilden, so ferne Sie mit Leibes-Erben von ihrer beyder Leibe gebohren, hinter sich laßen würden, geschehen ist, ohn allen längern Verzog und gänzlich ohne Ihren Schaden, und soll des auch vor dem ehelichen Beyliegen nothdürfftige Versorgnis und Verschreibung geschehen, und mit dem Verweiß-Brieuen übergeben werden, gienge aber der genandte unser Neue Hertzog Johann, vor der ehegenandte unser Muhmen Frauen Mechthilden mit Dode abe, Er verließe lebendige Leibes-Erben von Ihrer beyder Leibe gebohren hinder sich oder nicht, so soll ihr folgen ihr Lebetage lang Ire wedumb, Leibzucht und Vermächtnüß, als vor, und nachgemeldt wird, und nach ihren Dode soll es mit iglichen Stücke gehalden werden, auch wie vor und hernach eigentlichen geschreuen und unterschieden ist, Ihr soll aber frey folgen ihr Kleider, Kleynodt, Geschmuck und Silber-Geschirr, wie davon auch hierin gemeldt wirdet, und so Sie zu ihren Wedem kommt, so soll man Ihr ihre Cammer, Tristr und Silber-Geschirr zu dem ihren, was sie das selber zu ihrem Gemahel bracht hat, oder ihr durch ihren Gemahl oder andern gegeben, oder geschencket were, oder sie selbst gezeugt hätte, von des Hauses von Cleue wegen, zufügen und folgen laßen, als ein Fürstin von Cleue zu ihrem Wedemsstuel gezembt, und itzt Silber-Geschirr es man ihr also bouen ihr Silber-Geschirr von des Hauses zu Cleue wegen zu ordnen werdet, daß soll sie sich ihr Lebetag auch gebrauchen und das nach ihren Dode wederumb an das Hauß von Cleue kommen und gefallen laßen, sust mag sie ihre Kleider, Kleynodt, Geschmuck und Silber-Geschirr wenden und kveren nach ihren gefallen, wie obgemeldt ist ohne gefehrde.

Darzu soll auch die genandte Frau Mechthild auff deme hegemeldten Schloß Monreberg zu Lebetage der andern dahin sie bewedemeten und wie sich das nach Gelegenheit begeben würde, ihre Hofhaltung lang behalden, allen Husrath der darzu ist, und man soll ihr auch bestellen von Hertzog Johannes Seligen Lobseliger gedechtnüß Landen jährlichen fahrend Guet, so viel damit sie ihren Wedemstuel gehalten mag, biß sie zu den ersten bey ihren Renthen und Gülden ihre wedenes kanet, und die genandte Frau Mechthild soll auch unsers Neuen Wedem und Leibzuchts vermächtnüß ihr Lebenlang geruhiglich bleiben, dabey sie auch unsers Neuen Hertzog Johannes Erben und Nachkommen getreulich handhaben, schützen und schirmen soll, vor allen ihren Schaden, und so unser Muhme Frau Mechthildt auch mit Dode verscheidet, ist, verließe sie dann keine eheliche Leibes-Erben von dem genandten Hertzog Johann, ihrem helichen Gemahl, und ihre gebohren, so soll ihre Wedom und Leibzucht obgemeldt folgen, unsers Neuen Hertzog

zog Johanns Erben und Nachkommen, und die Fünff und zwantzig tausend Gulden ihres Braut-Schatz und Mitgifft ſtillen weder hinder ſich fallen, uff unſern lieben Bruder und Oheimen Land-Graffen Heinrichen oder ſeinen Männlichen Leibes-Erben, oder ob er der nicht hätte, ſuſt ſin nehesten Erben und ihme bezahlt, und gehandreicht werden, nach der genandten Frauen Mechthilden Dode, als obgeſchrieben ſtet, were es auch, daß die genandte unſere Muhme Frau Mechthild als obged. Hertzog Johannes Dode erleben, mit ihme Leibes Erben verlaſſen, und ſich darnach an einen andern Gemahln verändern, und mit demſelben auch eheliche Leibes-Erben gewinnen und nach ihren Dode verlaßen würde; So ſolle den erſten und letzten Kindern an ihrem Braut-Schatz und Mitgifft, auch an ihren anfallenden Güthern, und anders deren ihren jeglichen nach ſeiner Geburde und Antheil ſein Dail und Gerechtigkeit fürbehalten ſeyn, ohne Geſ;rde; So ſie aber mit dem letzten ihrem Gemahl mit ehelige Leibes-Erben gewinnen und nach ihren Dode laßen würde, ſo ſolte es mit dem Wiederfall gehalten werden in allermaßen als vorgeſchrieben und unterſchieden iſt ohngefehrde. Es ſollen auch die obgenandten Frauw Mechthils und mit ihr Hertzog Johannes vor ſich und ihre Erben uff derſelben Frauw Mechthilden Land-Gräffin zu Heßen, väterlich, Mütterlich, und Brüderliche Erbe, alle Ihres Erbs, Erbtheils Guths und aller Anfälle, gegen den genandten ihrem Herrn Vater, ihrer Frau Mutter und Brüdern, auch allen derſelben Erben, Weilen der Fürſten von Heßen Mannes Geſchlecht einer oder mehr von dem gedachten unſern lieben Brudern und Oheimben Land-Graff Heinrichen gebohrn vorhanden ſeyn, Wettenſchafft oder anders, und ſuſt uff alle andere Lande mit ihren Zugehörungen, die der gedacht unſer lieber Bruder und Oheim Landt-Graff Heinrich jetzund hatt oder hernach gewinnen möcht, nichts ausgeſchieden, gentzlich und zumahl verzichen, mit ihren offenen verſiegelten Brieffen, ehir dem ehelich beyliget, wie das dann ein Nothdurfft ſeyn, und ſich gebühren würdet, und mit den Fünff und zwantzig tausend Gulden einen gantzen genügen und abſcheid haben, es geſchehe dann, da Gott vor ſey, bat der gedachter unſer lieber Bruder und Oheim Land-Graff Heinrich, mit Männlichen Erben von ihme geboren wie vorgeſchrieben und unterſcheiden iſt, laßen würde, oder ob er Leibes Mannliche Erben nach ſeinem Dode laßen, und die vorth ohne Leibes Erben, auch mit todlichen Abgange verſchieden und abgehen würden, ſo ſoll alsdann Frau Mechthilden unbenommen und unverzogen ſeyn ihre Gerechtigkeit, ihres Väterlichen, Mütterlichen und Bruederlichen Erbes und Guths, es ſeye Pfandſchafft, Wettſchafft oder anders und ſuſt an allen Landen, die der gedacht unſer lieber Bruder und Oheimb Land-Graff Heinrich ihmb hatt oder er, oder ſein nachgelaßen Männlich Leibes-Erben hernach gewinnen möcht und daran fell, auch kan ihrer Geſchwiſterte Vordeil vor ihr haben, ſondern ſie ſoll alsdann mit andern ihren Geſchweſtern was der vorhanden weren zu gleichen deil oder allein, ſo ſie nit Geſchwiſterte hätte, an ihrer väterlichen, Mütterlichen, und Bruderlichen Erb und Guth, was d.s zu dem Fürſtenthumb zu Heßen mit gehörde vererbt ſeyn, und ihre folgen, wie ſich geboren fall, ohne Geſehrde.

Was auch derſelben unſer lieben Muhmen Frauen Mechthilden, alſo von Erbſchafft oder anders anfallen und uff erſterben würde, deß ſall ſie ſich ihr Lebenlang, und nicht länger, ſo ferne ſie nicht Leibes-Erben hinder ſich laßen würde, gebrauchen, und nach ihrem Dode ſoll das der genandte Hertzog Johann, oder ihren Dodt erlebte, auch ſein Lebenlang gebrauchen, und ſoll darnach wederumb, nach ſeinen todlichen Abgange hinder ſich fallen, uff unſers lieben Bruders und Oheimen Land-Graffen Heinrichs nechſten Erben; So ſie aber Leibes-Erben von ihrer beeder Leibe gebohren hinder ihne würden laßen, die ſollen darmede auch vorthl. nach geburde und Billigkeiten vererbt werden, es iſt auch in dieſer Freundſchafft der beyligen Ehe ſonderling beredt und verdedingt worden, daß der genandte Hertzog Johann von Cleve der Jungen, Hertzog Johanns des altern Soen und ſeyn Erben, das Hertzogthum von Cleve und das Land von der Marck, daß irgend Hertzog Johann der elter in ſeiner Regierung und Handen hatt, nach deſſelben ſeins Vaters Dode in ſeiner Regierung auch allein und kein Hertzog von Cleve und Graffe von der Marck derſelben Lande Herre mehr ſeyn, noch zu regieren haben, ausgeſcheiden, ſo viel darabe den andern Brüdern und Suestern zu Redligkeit abgeſcheiden und zugeguedet würde, daß dan auch vor dem ehelichen Beyliegen mit nothdürfftiger Verſchreibunge verſorget werden ſolle.

Und ſolcher Ehe-Beredunge zu Uhrkund haben Wir Hermann Ertz-Biſchoff der Heiligen Kirchen zu Cöln, und Wir Wilhelm Hertzog zu Jülich und zu dem Berge, Graffe zu Ravensperge und Herr zu Heynſperge vorgut, unſer jeglicher ſein Inſiegel mit rechter Wiſſen an dieſen Brieff, alß Tedings Mann dieſer Dinge thun hencken.

So bekennen Wir Johann Hertzog von Cleve und Graue von der Marckhe, der Elder, von wegen Hertzog Johanns Unſers Sohnes, und Wir Heinrich Land Graue zu Heßen, obgemelt, von wegen der gemeldten Mechthilden Unſer Dochter, daß ſolch Heylige Abred und Bededunge, wie die hievor von Wort zu Wort geſchrieben und unterſcheiden mit Unſers jeders guten Willen, Wißen und Vollbort geſchehen iſt, und geredn Unſer jegliches deo ſeinen Fürſtlichen Ehren und Würden, an eines rechten Eydes ſtat, in Krafft dieſes Briefſtes, den ſo viel es Unſern jeden berürt, alſo getreulich und ungefehrlich nachzukommen und Folge zu thun, ohne allen Uſtzug, Bedelff, und gäntzlich ohn alle Gefehrde. Und das zu wahren Uhrkundt, und mehrer Beveſtigung dieſer

Dinge,

Dinge, hatt Unſer jeglicher ſein aigen Inſiegel, auch mit rechter Wißen zu der obged. Unſer lieben Herrn Neuen und Bruders und Ohmen Herrn Herman Ertzbiſchoffen der heyligen Kirche zu Cölln, und Herrn Wilhelms Hertzogen zu Jülich, zu dem Berge Inſiegeln an zweene dieſer Hylgs-Brieffe gleichlautend, der Unſer jede vorgemeldter Partheyen einer übergeben iſt, thun hencken.

Die gegeben ſeyn in Jahren Unſers Herrn dauſend vierhundert ein und achtzig uff den Sontag Quaſimodogenici.

No. XCII.

Infeudatio Johannis II. Ducis Cliviæ, über Cleve, Marck und Gennep, von Kayſer Friedrichen geſchehen, *anno* 1486.

WIr Friderich von GOttes Gnaden Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, zu Hungarn, Dallmatien, Croatien Königk, Hertzog zu Oeſterreich, zu Steyer, zu Kärndten und zu Crain, Herr auff der Windiſchen Marck und zu Portenau, Graffe zu Hapſpurg, zu Tyrol, zu Pfriedt und zu Kyburg etc. Marggraffe zu Burgau und Landgraffe in Elſaß, bekennen offentlich mit dieſem Brieff, und thun kund allermänniglich, wieweol Wir allen und jeglichen Unſern und des Heiligen Reichs Unterthanen und Getreuen Unſer Kayſerl. Gnad und Günſtkeit mitzutheilen genaigt, Jedoch ſo iſt Unſer Kayſerl. Gemüthe billig mehr bewegt, gegen denen, die Unß und dem Heil Reich, aß die nechſten Glieder die Purd deſſelben Reichs mit getreuen Dienſten, ihrer Leibes und Guths helffen tragen, Sy mit ſondern Unſern Kayſerl. Gnaden zu fürſehen, Wann nun alſo Wir in Unſer Kayſerl. Mayntt. geſeſſen ſeyn, für Unß kommen iſt der Hochgeborne Johanns Hertzog zu Cleue und Graff von der Marck, unſer lieber Oheimb und Fürſte, und hat Unß demüthiglich angeruffen und gebeten, daß Wir Ihme das Hertzogthum Cleue, die Graffſchafft von der Marck und die Herrſchafft zu Gennep, mit allen ihren Herrlicheiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannſchafften, Gerichten, Nutzen und allen andern Ihren Zugehörungen, ſo von Unß und dem Heiligen Reich zu Lehen rühren, zu Lehen zu verleihen genedigklich geruheten, haben Wir angeſehen ſolch Unſers Oheimb von Cleue diemütig und fleißige Bete, auch die annehmen, getreuen und nutzlichen Dienſte, die ſein Vorfordern und Er, Unſern Vorfahren, am Reich, Römiſchen Kayſern und Königen Unß und dem Heiligen Reich offt und dickh willig gethan haben, und Er in künfftig Zeit woll thun mag und ſolle, und darumb mit wollbedachtem Muthe, guten Rade, Unſer und des Reichs Chur-Fürſten, Fürſten, Greffen, Edlen und Getreuen, ſo dazumahl den Unß geweſen ſeyn, und rechter wißen demſelben Hertzog Johanſen, das gemelte Hertzogthumb zu Cleue, die Graffſchafft von der Marck, und Herrſchafft zu Gennep, mit allen und jeglichen ihren Herrlicheiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannſchafften, Gerichten, Nutzen und allen andern ihren Zugehörungen zu Lehen gnädiglich gereicht, und verliehen, reichen und verleihen Ihme die auch von Römiſcher Kayſerlicher Macht, Vollkommenheit wiſſentlich, in Kraffte dis Briefes, daß Wir ihn von Recht und Billigkeit wegen daran verleyhen ſollen oder mögen: Alſo daß Er die von Unß und dem heiligen Reich in Lehen weiße inhaben, halten, beſitzen, nutzen, nießen und gebrauchen ſoll und mag, wie die ſein Vorfordern Hertzogen von Cleue bis auff Ihn, und Er bishero ingehabt, gehalten, genoſſen und deſſelben haben, von allermänniglich unverhindert, der vorgl. Unſer lieber Oheimb und Fürſt Hertzog Johanns von Cleue, hatt unß auch darauff gewohnlich Gelübde und Eyde gethan, Unß alß Römiſchen Kayſer von ſolcher Regalia und Lehen wegen, getreu, gehorſahm und gewertig zu ſeyn, Unß für ſeynen rechten natürlichen Herrn zu halten, zu dienden und wuthunde, alß das ein Fürſt von Cleue einen Römiſchen Kayſer, von rechtswegen zu thuende pflichtig iſt, ungefehrlich.

Mit Urkundt dis Briefs beſiegelt mit Unſerm Kayſerl. Mayntt. anhangenden Inſiegel. Gegeben zu Cölln am achtzehenden Tag des Monaths Januarii nach Chriſti Geburth vierzehenhundert und im ſechs und achtzigſten: Unſer Reiche des Römiſchen im ſechs und viertzigſten, des Kayſerthumbs im vier und dreyßigſten, und des Hungariſchen im ſieben und zwantzigſten Jaren.

Unden inplica ſtehet alſo
Ad mandatum Domini Imperatoris proprium.

No. XCIII.

Maximiliani I. conceſſa Regalia, Belehnung Cleue, Marck, Gennep, Hertzog Johanſen von Cleue geſchehen, *Anno* 1495.

WIr Maximilian von GOttes Gnaden Römiſcher König, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Hungarn, Dalmatien, Croatien etc. König, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgund, zu Lotterile, zu Brabandt, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Limburg und zu Geldern, Graffe zu Flandern, zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfierdt, zu Kyburg, zu Artois und zu Bur-

Burgundi, Phalentz-Graue zu Hennegau, zu Holland, zu Seelandt, zu Namur und zu Zütphen, Marggraffe des Heyl. Römischen Reichs und zu Burgau, Landt-Graff in Elsaß, Herr zu Frießland, auff der Windischen Marck, zu Portenau, zu Salims und zu Mecheln etc. bekennen öffentlich mit diesem Brieff und thun kund allermänniglich, wiewoll Wir allen und jeglichen Unsern und des Heil. Reichs Unterthanen und Getreuen, Unser Königl. Gnad und Gütigkeit mitzutheilen geneigt, Jedoch so ist Unser Königl. Gemüth billig mehr bewegt gegen denen, die Unß und dem Heiligen Reiche alß die nechsten Glieder, die Pfürdt deß lben Reichs mit getreuen Diensten Ihrer Leib und Gutes helffen tragen, Sie mit sondern Unsern Königl. Gnaden zu versehen.

Wann Unß nun der Hochgebohrne Johann Hertzog zu Cleue und Graffe von der Marck, Unser lieber Oheimb und Fürst, durch den Ehrsahmen Unsern lieben andächtigen Heinrich Penning Probst des Stiffts zu Unser Lieben Frauen zu Cleue, alß der solchen seinen vollmächtigen Anwaldt mit genugsahm verschriebener Gewaldt, den Er deshalben besiegelt, vor Unß hatt vorbracht, zu erkennen geben, wie Er sein Regalia und Lehen in eigener Persohn zu empfahen willig, were aber dieser Zeit mit mercklichen Anliegenden und Geschäfften und sonderlicher Anfechtigung und Anstoße seiner Lande beladen, deshalber Er dieser Zeit zu Unß an Unsern Königl. Hoffe, mit sein selbs Perschon nit hab kommen mögen, alß Er dan zu thun schuldig were und geren thete, und Unß demütlichen anruffen und bitten laßen, daß Wir Ihme das Hertzogthum Cleue, die Graffschafft von der Marck, und die Herrschafft zu Gennep, mit allen ihren Herrligkeiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannschafften, Gerichten, Nutzen, und allen andern ihren Zugehörungen, so von Unß und dem Heiligen Reiche zu Lehen rühren, zu Lehen zu verleyhen gnediglich geruheten, haben Wir angesehen solch Unsers Oheimen von Cleue demütige und fleißige Bette, auch die angenehmen, getreuen und nützlichen Dienste, die sein Vorfordern, und Er Unsern Vorfahren am Reiche offt und dick willig gethan haben, und Er in künfftig Zeit wohl thun mag und soll, und darum mit wollbedachtem Muthe und gutem Rathe Unsern und des Reichs Churfürsten, Fürsten, Graven, Edlen und Getreuen, so dazumahl bey Unß gewesen seyn, und rechter wissen, denselben Hertzoge Johanßen das gemeldt Hertzogthum zu Cleue, die Graffschafft von der Marck und Herrschafft zu Gennep, mit allen und jeglichen Ihren Herrligkeiten, Würden, Ehren, Rechten, Mannschafften, Gerechten, Nutzen und allen andern Ihren Zugehörungen zu Lehen gnädiglich gereicht und verliehen; Reichen und verleyhen ihme die auch von Römischer Kayserlicher Macht, Vollkommenheit wißentlich in Krafft dis Brieffes, was Wir Ihme von Rechts und Billigkeit wegen daran verleyhen sollen oder mögen; Also daß Er die von Unß und dem Heiligen Reiche in Lehens weiße inhaben, halten und besitzen, nutzen, nießen und gebrauchen soll und mag, wie die sein Vorfordern, Hertzogen von Cleue bis auff Ihn, und Er bishero innen gehabt, gehalten, genoßen und beseßen haben, von allermänniglich unverhindert, der vorgemeldte Pfenning hat Unß auch darauff in Krafft des obberührten seines gegebenen Gewaldts, in Nahmen, an statt, und in Seele, des obgemeldten Unsers Oheimb und Fürsten von Cleue gewohnlich Gelübd und Eyde gethan, Unß alß Römischen König von solcher Regalia und Lehen wegen getreue, gehorsahm und gewärtig zu seyn, Unß für seinen rechten natürlichen Herrn zu halten, zu dienen und zu thuende, alles, daß ein Fürst von Cleue einem Römischen Kayser oder König von Rechts wegen zu thuende pflichtig ist, ungefehrlich.

Mit Uhrkundt dis Brieffs besiegelt mit Unserm Königl. anhangenden Insiegel, Gegeben in Unser und des Heiligen Reichs Stadt Wormbs, am achten Tag des Monats Septembr. nach Christi Geburth vierzehenhundert, und im fünff und neuntzigsten, Unser Reiche, des Römischen im zehenden, und des Hungarischen im sechsten Jaren.

Ad mandatum Domini Regis proprium

Bertholdus Archiepiscopus Mogunt.
Archi-Cancellarius.

No. XCIV.

Innocentii VIII. Breve ad Johannem II. Cliviæ Ducem cum aurea Rosa transmissum.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Clivensi. Dilecte fili salutem, & Apostolicam benedictionem. Vetus consuetudo, dilecte fili, mosque sanctissimus est, Romanum Pontificem peracta Sacrorum celebratione die qui quartus est Dominicus in Quadragesima, auream rosam alicui Principi Catholico dono donare, Magnum profecto & dignum divina laude mysterium, in quo non muneris æstimanda est quantitas, sed altioris significationis qualitas interpretanda. Nos qui divina dispositione meritis licet insufficientibus pastorale culmen S. Romanæ Ecclesiæ obtinuimus cum vellemus præclarum hoc munus præsenti Quadragesima dispensare mentem nostram ad tuam potissimum nobilitatem convertimus, Tu is enim es, uti certissimis & probatis autoribus didicimus & multis

Digitized by Google

multis argumentis perſpeximus, qui paternas & avitas virtutes non imitaturus ſolum ſed & ſuperaturus ſis. Rolam igitur hanc, dilectiſſime fili, lætiſſimo corde ſuſcipe, monumentum & pignus noſtræ in te paternæ benevolentiæ, ne te auri fulgor, ſed contemplatio divinæ ſignificationis teneat. Sancta enim Romana Eccleſia hoc donum per manus Summi Pontificis tradi ordinavit, ad declarandam lætitiam & gaudium ex humani generis liberatione ſuſceptum, quod Omnipotens DEUS miſeratus, ejus ſervitutem pretioſiſſimo ſuo ſanguine redemit; ſicuti etiam in Veteri Teſtamento per liberationem Iſraelitici populi antea erat figuratum. Recreat quippe nos glorioſiſſimum corpus Jeſu Chriſti, fovet, ſublevat & in mediis laboribus conſolatur; Cui non immerito roſa ipſa comparata eſt. Nullus certe flos omnium quos alma mater terra protulit, aut aſpectui jucundior, aut odoris ſuavitate fragrantior eſt: Penetret igitur in tuos ſenſus, ſili pientiſſime, divinus odor, ut eo repletus egregiæ virtutis tuæ majora documenta in dies oſtendas & de hac Sancta Sede & religione Chriſtiana contra illius hoſtes refurgendo, bene mereri ſtudeas; ſicuti te facturum confidimus. Datum Romæ apud St. Petrum ſub annulo Piſcatoris, die XV Aprl. anno 1489. Pontificatus noſtri anno V.

No. XCV.

Friderici III. Imp. Privilegium Succeſſionis in Ducatu Juliacenſi Alberto Saxoniæ Duci conceſſum, anno 1483.

WIr Friederich von GOttes Gnaden Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, zu Hungarn, Dalmatien, Croatien, ꝛc. Hertzog zu Oeſterreich, zu Steyer, zu Kernden und Krayn, Herr auf der Windiſchen Marck und zu Portenau, Grafe zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfirt und Kyburg, Marggraff zu Burgau, und Landgraff am Elſaß, bekennen vor Unß und Unſer Nachkommen im Reich offenlich mit dieſem Brieff und thun kund jedermänniglich, daß Wir dem Hochgebornen Albrechten Hertzogen zu Sachſen, Landgraffen in Düringen, und Marggraffen zu Meiſſen, unſern lieben Oheim und Fürſten, zu Ergetzlichkeit der getreuen, annehmen und nützlichen Dienſte, ſo Er Unß in vergangenen Kriegen, weder weiland Hertzog Carln von Burgundt ſeliger Gedechtnüß, eigener Perſon, und nachmahls wieder den König in Hungarn mit ſchwerer Darlegung und in ander Weiſe mannigfaltiglich, und unverdrößlich gethan hat, und in künfftiger Zeit wol thun mag und ſoll, mit wohlbedachtem Muth, zeitiger Vorbetrachtung, gutem Rath, eigener Bewegnüß, und rechtem Wißen, den Anfall der Hertzogthumb Gülich und Berg, wenn Unß, dem Heiligen Reich, die durch Abgang des Hochgebornen Wilhelms Hertzogen zu Gülich und Berg, oder ſonſt ledig werden, gegeben und zu Lehen gnedigklich verliehen haben. Geben und verleihen von R. K. M. Volkommenheit, wißentlich in Krafft des Brieffs, und ſollen und wollen Wir und Unſer Nachkommen am Reich dem genandten Hertzog Albrechten und ſeinen Lehens-Erben dieſelben Hertzogthumb Gülich und Berg, wann die, alß vorberühret iſt, ledig werden, mit allen Obrigkeiten, Herrligkeiten, Gerichten, Zwingern, Bannen, Geleiten, Bergwercken, Wildbahnen, Geſägten, Fiſchwaßeren und allen andern Ein- und Zugehörungen, nichts darinnen beſondert noch ausgenommen, zu Lehen gnedigklich verliehen, die von Unß und dem Heil. Reich in Lehensweiſe inne zu haben, nützen, neßen und gebrauchen, und Unß und dem Heyl. Reich denen mit Gelübden, Eyden, Dienſten, und aller Gehorſam verbunden, und gewertig zu ſeyn. Inmaßen Er Unß und dem H. il. Reich, mit andern ſeinen Regalien verbunden, und des Heil. Reichs und ſolchen Regalien und Lehen, Recht und Gewonheit iſt, getreulichen und ungefehrlichen, mit Verkund dieſes Brieffes, beſiegelt mit Unſerm Kayſerlichen Mayt. anhangenden Inſiegel. Gegeben zu Grätz am 26 Tage des Monats Junii, nach Chriſti Geburt vierzehenhundert, und im drey und achtzigſten, Unſer Reiche des Römiſchen im vier und viertzigſten, des Kayſerthumbs im zwey und dreißigſten, und des Hungariſchen im fünf und zwantzigſten Jahren.

Ad mandatum Domini Imperatoris proprium.

No. XCVI.

Kayſer *Maximiliani Revers* Hertzog Johanſen von Cleve gegeben wegen der Sächſiſchen Forderung, *Anno* 1516.

WIr Maximilian von GOttes Gnaden, erwehlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Dalmatien, Croatien König ꝛc. Erz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgund, zu Brabant und Phalentz-Grave ꝛc. bekennen, alß Wir dem Hochgebohrnen Johanſen, dem Jüngern Herrn zu Cleve, unſern lieben Oheim und Fürſten von ſeine und der Hochgebohrnen Margarethen, weyland Hertzog Wilhelms von Jülich und Berg, Unſerer Muhm und Fürſten, ſeiner Gemahl, welgen mit deſſelben Hertzog Wilhelms verlaßenen Fürſtenthumben und Landen belehnen, und gegen Bezahl-

Bezahlung funffzig tausend Goldt-Gülden Lehen-Geldt, auch Uberantwortung seiner Schwester die Hochgebohrne, Unsere liebe Oheimb, Chur-Fürst und Fürsten, die Hertzogen zu Sachsen umb ihre Forderung und Gerechtigkeit, so Sie zu denselben Fürstenthumben und Landen zu haben vermeinen, zufrieden stellen, und dieselbe seine Schwester ehelichen verheyrahten wollen, Alles ohn sein und seiner Lande Entgeltnüß. Und Wir aber diese Zeit den schweren Kriegesläufft und anderer mercklicher Geschäfft halber mit den genandten Hertzogen zu Sachsen nicht endlichen handeln mögen, daß Wir demnach dem gemeldten Hertzog Johansen von Cleve zugesagt haben, und thun das wissentlich in Krafft diß Briefs, daß Wir dieselben Hertzogen zu Sachsen in zweyen Jahren demnechst umb ihre obberührte Forderung und Gerechtigkeit zufrieden stellen sollen, und wollen, alſo daß Sie sich derer gäntzlichen verzeihen und begeben, alles ohn Unser und Unsers lieben Oheimbs Hertzog Johansen von Cleve und seiner Land und Leuthe Schaden und Entgeltnüß.

Mit Uhrkund dieses Briefes versiegelt mit Unserm Kayserl. anhangenden Jnsiegel. Gegeben Fürßen, am siebenzehenden Tag des Monaths Julii, Anno decimo sexto, Unsers Reichs des Römischen im ein und dreyßigsten, und des Hungarischen im sieben und zwantzigsten Jahre.

Sic subscriptum alia manu
P. Regem.
P. S.

No. XCVII.

Kayserl. *Maximiliani I.* gegebener Gewalt *Carolo V.* zu Belehnung Hertzog Johann von Cleve des Jüngern, mit Jülich, Berg und Ravenſperg, 1516.

MAximilianus divina favente Clementia Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ Rex, Archi-Dux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Comes Palatinus &c. Notum facimus tenore præſentium univerſis: Cum quondam Willhelmus Dux Juliacenſis & Montenſis, Comes in Ravensburg ſine filiis & heredibus maſculini ſexus extremum clauſerit diem, & nos ex ſingulari gratia conſenſerimus Illuſtrem Joannem Juniorem Ducem Clivenſem, Principem & Conſanguineum noſtrum tam proprio ejus, quam nomine Illuſtr. Mariæ præfati quondam Willhelmi Ducis filiæ legitimæ & naturalis, Principis & Conſanguineæ noſtræ chariſſimæ, Conſortis ejus inveſtire, & ipſi regalia concedere de ipſius Ducis, Ducis Wilhelmi relictis Principatibus & Provintiis, Juliaci, Montis & Ravensburg, ſimusque in præſentiarum totque tantisque arduis negotiis & graviſſimis bellorum expeditionibus occupati, ut in propria perſona hujusmodi concedere inveſtituram in regalia nequeamus Idcirco dedimus & conceſſimus prout tenore præſentium damus & concedimus Sereniſſimo & Potentiſſimo Principi Domino Carolo Catholico Regi Hiſpanium, utriusque Siciliæ atque Hieruſalem &c. Archi Duci Auſtriæ, Duci Burgundiæ, Brabantiæ, Comiti Flandriæ & Habsburgi, Fratri & filio noſtro chariſſimo omnimodam auctoritatem, poteſtatem & Facultatem, noſtro nomine & loco præfatum Illuſtr. Joannem Juniorem, Ducem Clevenſem tam ejus proprio, quam nomine præfatæ ſuæ conthoralis inſtituendi & regalia tradendi de præfatis Ducatibus, Principatibus, Comitatibus, Dominiis, Terris & Provinciis Juliaci Montenſ & Ravenſpurg in omnibus & per omnia ſicut quondam præfatus Dux Willhelmus ſocer & Pater illorum nos vel illa habuit, poſſedit, tenuit & recognovit a nobis & Sacro Imperio, recepto prius ab eo, vice & nomine noſtro & ſacri Imperii, ac pro nobis & ſucceſſoribus noſtris, in dicto Romano imperio, ſolito fidelitatis ſuramento in hunc qui ſequitur modum. Ego Joannes Junior Dux Clevenſis & Montenſis, Comes in Ravenſpurg promitto & juro ad ſanctæ Dei Evangelia, quæ in præſentiſſimum corporaliter attingo: Quod ex nunc in antea ero fidelis & obediens Sereniſſimo & Invictiſſimo Principi ac Domino, Domino Maximiliano Romanorum Imperatori & Sacro Imperio, & poſt mortem ejus, ſucceſſoribus Majeſtatis ſuæ in Imperio nec unquam ero in conſilio, nec conſentiam ullatenus in tractatu & participatione ubi tractabitur periculum perſonæ, honoris & decoris ac ſtatus Majeſtatis ſuæ & ſacri Imperii, ſed potius ſalutem ſuam defendendam & ſacri Imperii & commodum promovebo, damnaque illius pro poſſibilitate mea evitabo & avertam. Et ſi quæ contra perſona Majeſtatis ſuæ & dictum imperium intellexero nobis pro viribus obviabo & reſiſtam & de illis Majeſtatem ſuam fideliter admonebo ac omnia alia & ſingula faciam & peragam, quæ ad officium Principis & fidelis Vaſalli Majeſtatis ſuæ & Sacri Imperii de jure vel conſuetudine concernunt dolo fraudeque ſemotis, ſic me Deus adjuvet & hæc ſanctæ Dei, Evangelia. Ita quod præfatus Dux Joannes ſuper adepta hujusmodi inveſtitura,

Digitized by Google

veſtitura, ac regalibus ſibi conceſſis a præfato Sereniſſimo filio noſtro, Chariſſimo Rege Catholico poſſit, valeat & debeat præfatis Ducatus, Comitatus, Dominia & patrias adminiſtrare, regere, gubernare, eisdemque uti, frui & potiri non aliter ac ſi ſuper iisdem a nobis ipſis ſit inveſtitus, & coram nobis eorundem regalia acceppiſſet: Promittentes in verbo noſtro Cæſareo, nos hujusmodi conceſſionem, Regalium & inveſtituræ, ratam, gratam & firmam perpetuo habituros, nec ejusdem in aliquo contraventuros. Harum teſtimonio literarum Sigilli noſtri appenſione roboratarum. Datum in faucibus Montium die decima octava Menſis Julii. Anno Domini milleſimo quingenteſimo ſexto decimo, Regnorum noſtrorum Romani triceſimo primo, Hungariæ vero triceſimo ſeptimo.

Sic ſubſcriptum alia manu

Maxim. S. R. I.

Ad mandatum Cæſareæ Majeſtatis proprium

J. D. Ziegler. mpp.

No. XCVIII.

Heyraths Abred und Vergleichung zwiſchen Hertzog Johansen zu Cleve und Hertzog Willhelmen zu Julich *anno* 1496. Dabey die Union beyderſeits Landen.

WIr Willhelm von Gotz Gnaden, Hertzoug zo Gylge, zo dem Berge, ind Grave zu Ravensſperg ꝛc. Ind Wir Johann von derſelber Gnaden, Hertzoug von Cleve und Grave von der Marck ꝛc. doin ſamen kund, ſo as Unſer beyder Vorfahren, und Albern ſich für langen Jahren freundlich ind naberlich unter einander gehalten, auch der Hochgebohrne Furſt Unſer lieve Oheme, Herr und Vader, Herr Johann Hertzoug von Cleve verbeliebene Gedächtniß, und Wir ſamen in gütlicher verſchrievener Eyngange und Verbündnüße geweſt, ind Wir beede noch ſein, ind darzu inſonderheit Unß hiebevor broderlich, fründlich, trülich ind gelouffich touſamen gedain, und verbunden hain, Unſer eyn bey dem andern zu blyven, Lieff und Leydt ſamen zo lyden, ind Unß nit von einander zo ſcheiden, umb dan ſuchen Fründſchafft zo vermehren, zo beſeſtigen und zo beſtedigen, Ind angeſehen, dat Wir mit Unſer beyder Fürſtenthumb ind Landen eyn dem andern well geſeſſen ind gelegen ſyn, bekennen Wir daromme offenbahrlich mit dieſem Brieffe vor allen und ieglichen, den ſehen oder hören leſen, dat Wir dem Allmächtigen Geude, ind Marien ſyner gebenedyeden Moudter, ind allen Gotzhyligen zo Lerve ind Ehren ind Unß beyden Unſern Fürſtendomben, Landen ind Unterthanen zo Nutze, Raite, Freden und Wolfarth, mit wollbedachten Moide, ind auer Nutz, Rait und gutt Beduncken Unſerer Rede, Ritterſchafft und der Unſere, unſer beyder eheliche Kinder, im Nahmen der Heyligen Drevvaltigkeit, zo dem Sacrament der heiligen Ehe zoſamen verheyliget, verred ind verloifft hain, verheyligen, verreden und verlouven feſtligich in Krafft dieſes Briefes, alß dat Unſer Hertzoug Willhelms Dochter genant Maria des genanten Unßen lieven Broders von Cleve Sven, genand Johann ind unſer Hertzoug Johanns Sohn Johann vürſtl. des genandten Unſen lieven Broders von Gulge ind Berge Dochter Maria vürſtl. as eyn den andern zo eyne eheliche Gemahl, as ſich ſolches nae Geſetz des Sacraments der heyligen Ehe behört, haven ſulle. Sulches zu Ihrer beyder Seelen Heyl und Wollfarth geſchehen moiße, und Wir Hertzoug Willhelm vürſtl. geuen verwnyd und in Krafft dieſelben Briefs zo rechter Heylichs Buerverde, mit Unſer Dochter vurſtl. an den vurſtl. Unß leven Broders von Cleve Sohn, zo bringen bede Unſer Fürſtendomben von Gulge und Berge ind darzo Unſer Grafſchafft von Ravensperg, mit ſamt allen andern Unſern Grafſchafften, Herrſchafften, Pfandtſchafften, Vedyen, Herlichkeiten und anders ſo wa und we Wir die ind das alls haven, jetzund oder Ime zukommenden Zoden erlangen, und nach unſen Tode erlaßen werden, niert davon affsloven noch ausgeſchieden. Und Wir Hertzoug Johann vurſtl. geven auch an Dochter und in Krafft dieſes Briefs in rechter Hyligs Würwarden, mit Unſen Sohne vurſtl. an die vurgl. Unß leuen Broders von Gulge ind Berge Dochter zobringen Unſe Fürſtendomme von Cleve, und Grafſchafft von der Marck zoſamt allen andern unſern Grafſchafften, Herrſchafften, Pfandtſchaften, Vadoven, Herlicheit und anders, ſo woe und wie Wir die ind dort allet yzond hain oder in zukommenden Zoden erlangen werden, niet davon affblyven noch außeſchieden, alß ſolches zo beden tevlen mit klaren Underſcheide herna gerairt, geſtürwert und geliert ſteit. Item von Alter vürgenandte unſer Hertzoug Willhelms Dochter und unſer Hertzoug Johanns Sohn Jahren und Jahren darzu geſchicket ſeyn, ſullen Sy ehelich beylegen, dat doch vorde unſtehin Ihres Alders niet verzogen ſall werden, und ſoll die Trowe geſchehen, vurhyn, alßbalde zu beyden Theilen in den Rechten bendig und beſtendig iſt.

Vordet iſt tuſchen Unß güetlich verredet, ind bekold, dat alßbalde die vurgedachte Unſere beyde Dochter und Sohn ehelich beygelegen, und Wyr beyde noch im leven wehren, dat der Allmächtige

mächtige Gott no synen Göttlichen Willen verfügen wille, datt alßdann Wir Hertzoug Willhelm mit Unser Dochter vurßt. vur das erste aus den vorgedachten Unsern Fürstendomben ind Landen zu Hoyligs Burtwerden, an des genandten Unß lieven Broders von Cleve Sohn, Hertzog Johann zu bringen overgeuen, und zo ihrer beeden Hände stellen sullen und willen, alß nemlichen in Unsen Fürstendombe von Gulge Unse Stadt und Kirspel von Daten, und Unse Veste und Kirspel von Suchteln, ind in Unsen Fürstendombe von dem Berge, Unser Schloß Keinerie ind Kirspel von Hueckeswagen, mit alle und jegliche derselben dreyer Plätzen, In- und Zugehören, also dat die genanten Deyen von Unß so guet alß vünff und zwantzig hundert Enckel bescheiden Gold-Gulden halff hundert derselver Gulden und Hoeckeswagen, auch Zaits drutzehende halff hundert derselven Gulden wert, wat des alda met entwehre, von den unsern am meisten dabey gelegen, gemacht sul werden, Ind Wir Hertzoug Johann sullen und willen alßdann mit Unsern Sohne an de vorigl. Unß Broiders Dochter vur dat vyst tzo den vurgl. Unsen Fürstendomben ind Grafschafften in Hoylichs Verwarten tzobringen overgeven, ind zo ihrer Unse Schloß, Statt, Toll ind Ambt von Börderich in Unsern Fürstenthombe von Cleve gelegen, mit allen und jegalichen ihren Zo- und Ingehoeren, dat von Unß so guet, alß sechs duysend Enckel bescheiden Gold-Gülden, Jairlich sicher und gewißer Renten, ind wat des zo Borderich niet entwehre von dem Unsern am meisten dabey gelegen, gemacht werden soll, so dat die vurgl. Unser beyder Dochter ind Sohn ihreu Fürstlichen Staat davon bis zu dem Fall Unser beyder Dots temlicher meisten vrelgehalden mögen, damit Sy auch Unß beyde unser beyder Levenlang vorder unfall und unbeschwert laßen sollen, und aß Unser Hertzoug Johannes Sohn vurßt. mit Unß lieven Broders von Jurlge und Bergen Dochter zo den Landen von Jurlge, Berge, Ravensperg, Cleve, Marck ind andern, wie obgerühret, kommen worden, alß wolt Gott geschehen soll, so soll unse Sohne, de Fürstenthome, Land und Unterthanen, alle gemeinigklich, bey ihren Privilegien, Freyheiten, Sogeden, Rechten, Herkommen und Gewohnheiten laßen, handhaven ind behalten, auch neder Fürstendohmde ind Lande mit den Unterthanen dazu gehörende regieren, auch zu eygenen Sachen unverschuldter Dinge nit unziemliches mit ihn vernehmen noch handlen, noch auch mit eniehen der Lande ud Unterthanen tgerade andern mit Partheylich handlen noch beschweren laßen, sondern sich in allen Sachen zo seinen Unterthanen halten, alß eynen gnädigen Fürsten und Herrn solches zu dein gebüret. Off auch die vürged. unser Hertzoug Willhelms Dochter oder unser Hertzoug Johannes Sohn yre ein off sie beyde, darna sy ehelich bevgelegen hedden, vur unß beeden Deyl hatven affgiengen, so soll unser gain wärden, sunder ehelich Lyffs Geburt von ihn beyden geschaffen, dat der allmächtige GOtt auch zum besten verfügen wille, so solle der, so von den beyden im Leuen verbleue, syne Lyffsucht hauen an den Stätten, Schloßen, Platzen, Gülten und Renten, unser ein des andern Dochter und Soene, wie vorgetrairt, overgeben, ind nach des in Leben verbleven Deide, soll solches weder hingefallen, so wie sich dat gebühret, Ist auch gefürwart, off Sach wehre, daß unser beyder Hertzoug Willhelms und Hertzoug Johanns Dochter und Sohn vurßt. unsern Teidt erlesseen, ind so unser beyder Fürstenthomen ind Landen, wie obgeroirt, quehmen, und unser Hertzog Willhelms Dochter vurßt. oder unser Hertzog Johannes Soen, vurßen yre ein off Sie beyde, dan sonder der eheliche Geburth von ihnen beyden geschaffen, nachgeliesten doidlich affgiengen, so soll unser Hertzoug Johannes Soen, so der dat leste im Leven bleve, in samtlichen unser beder Fürstendohmden, und Landen vorgeb. syn Levenlang verbliven, und unser Hertzoug Willhelms Fürstendohmde und Lande Lyffzuchters wyse genießen und gebrauchen, und na deßelven Toide sullen die Fürstendomde und Lande vorgeroirt zu beyden Theilen wieder heimfallen an die neiste Erven, und so unser Hertzoug Willhelms Dochter vurßt. dat leste im Leuen verbleve, so soll daßelve unß Dochter in Hertzog Johannes Fürstendohme und Landen vür ihren Weden und Lyffzucht haben, die vürgl. Schloß, Statt, Toll und Ampt von Boderich ind solches dan auch so auth an sicher gewißer Jährlicher Renthen gemacht werden, aß fest tausend der vorgl. Enckel bescheiden Goldes Gulden, auch so willen Wir Hertzoug Willhelmen obgl. off yzo zo den Valle quehme, dat unse Dochter vurßt. na des vorgedachten unßl. lieben Broiders Sohnes Toide in Leven bleve, sender eligе Lyffs Geburt von ihn beden geschaffen, wie obgeb. dat der Allmächtige GOtt imber verhoeden willen, ind Ihre Lieffde gesind würde, sich weder zu verheyligen Sulgen heylichen F.ll de selue unse Dochter niet angaen noch doin, dan oever mytz Raedt ind Goetdunckен Ihrer Lieffden neiste Bewandten, Freunde und unser Räde, Ritterschafft ind Unterthanen, den mehren Theil unser Fürstendohmde von Gulge und Berge, dann so dat alß von unse Dochter niet engeschege, ind sich duysen Raet irer neister Freunde ind der unser vurßl. vnziemlicher maißen verheyligen würde, so beuehlen Wir in denselben Briefte den obgedachten unsen Unterthanen samentlich und jeglichen insonderheit, alßdan demselben, daran sich unse Dochter verheyligt hätte, geyne Hulde noch Eyde, noch ihm ind unser Dochter vurßt. geyne Gehorsahmkeit zo doun, off auch der Allmächtige Gott verfügende de obgemelte unser Hertzoug Willhelms Dochter ind unser Hertzougen Johannes Sohen ehelige Lyffs Gebuhet von bn beyden geschaffen, nachließen, und unser Hertzoug Johannes Sohn toidlich abgienge, für uß lieven Broiders von Gulge und Bergen vurßt.

vurßl. Dochter Er unſer Broudder und Wir beyde oder unſer ainich doidlich affsiengen, oder darna Wir abgegangen weren, ſo ſoll in unſer Hertzoug Willhelms Lande, de vurßl unſe Dochter, vur ihre Lyffzucht und Wederhaven, de Fürſtl. drey Platzen, Dolen, Suchteln, und Hockeswagen, mit ihren Zubehöre, und werde von fünff und zwantzig hundert Gulden jährlicher Renten, wie vurßl. und dozu noch fünffhundert der vurßl. Gulden as nemlich voß jeden unſern Fürſtendohmben, Gunlge und Berge drittehalff hondert vor vurßl Gulden, an neiſten den vurßl. Platzen gelegen, macht alſon drey tauſend der vorgedachten Gulden, und ſoll alßdann in unſern Hertzoug Johanns Lande haben die vurgedachte unſe Schloß, Statt, Toll und Ampt von Boderich, mit ihren Zubehör, und werde von drey dauſend der vurßl. Gulden Jährlich gewißer Renten, off auch Sache wehre, dat unſer Hertzoug Johannes Sohn vür unſer Hertzoug Willhelms Dochter doidlich affsiengne, ſo dat he der leſte im Leuen verblieue, und eheliche Kinder von ihr beeden geſchaffen na ließen, wie vurßl. So lange dann unſer Hertzoug Johannes Sohn ſich nit weder verheyligen und ſeine Kinder vurßl. ehrlich vptoige, ind bielde, ſoll ſyne Lieffden mit ſamt den Kindern unſer beder Förſtendohmbe und Lande vürgerürt, ſyn Levenlang gebrauchen. Wo aber ſyne Lieffden ſich weder verheyligen würden, ſo ſoll er ſich mit den Kindern vurßl. vertragen, ſo viel unſer Hertzog Johannes Fürſtenthomde von Cleve, Grafſchafft von der Marck und andere unſere Lande Fürſtl. belangt noch rade, rede ind Ritterſchaffien den mehreren Theil derſelben unſer Landen ind was ſeiner Lieffden alſo verordnet würde, ſo ſoll ſeine Lieffde ſyn Levelang und niet weiters Inhalt dieſer Heyligs Burwerden gebrauchen, ind na ihnen Dode weder an die vurgedochte Kinder gefallen; Wo ſich aber unſe Hertzog Johonnes vurßl. Sohn, dann damit es pm voß unſern Landen vurßl. zoverordnet würde, na ſyne ſtaide nyt gehalden könde, ſo ſall Jme auch ein ziemblices darzo voß unſe Hertzog Willhelms Fürſtenthomde ind Landen vurgedachten na Raide, rede und Ritterſchaffien, der mehren Theil derſelben, unſerer Lande zoverordnet, auch ſyn Levenlang, wie vurßl. zu gebrauchen, Vorders iſt tuſchen unß Hertzoug Willhelm und Hertzoug vorged. klärlich ind Jnſonderheit abgeredet, verwilliget und vertragen, off der allmächtige Gott ſo verfügte, daß Wir Hertzoug Willhelm ehlige Sohn einen oder mehr erlangeten, de bey Leven verblieuen, So enſullen unſer bede Dochter ind Sohn vurßl. an unſer Hertzoug Willhelms Fürſtendohmbe und Landen vurßl. niet haven verder, dann einen Heylichs penninck, nemlich viertzig duyſend tuckel beſcheiden Goult Gülden, welch Heylichs Geldt von unß Hertzoug Willhelm güetlich ind woll voßgericht und bezahlt ſoll werden, binnen der neiſten Jahres Friſt, darna alß Wir den erſten Sohn gewinnen, ſondern enich länger verzogen, in dan ſullen unß die funff und zwantzig hundert Gulden Jahr Renten, ſo wir mit unſer Dochter an Dalen, Suchteln ind Hockeswagen, in Hylichs Burwarden vur dat irſte wie ho vorgeroirt gegeven, weder verfallen ſyn, ind damit ſullen alßdann unſer beyder Dochter und Sohn vurßl. von unſer Hertzoug Willhelms Fürſtendohmbe und Lande vorgeroirt, gänzlich affgeſchieden ſyn und blyven, voßgeſchieden, was in beyden dazo der Allmächtige Gott ind die bilige Kirche van ſittfall ind Beyfall vorder zuſugete. Were auch Sach, dat Wir Hertzoug Willhelm eheliche Sohne gewonnen, ind da dan me den Hyligs penning in vurßl. Maßen voßgegeven hätten, ind darna unſe eheliche Söhne ſonder eheliche Geburt nagelaßen doitlich affgiengen, ſo ſoll alßdenn unß, ſo ferne Wir mech im Leven wehren, von den gemelchten unſern lieven Broider von Cleve oder ſynen Lieffden truen und Nakömlingen, weder herußgegeven werden, ſolchen vurßl. voßgegenen HyligsGeldt, und ſollen dan dortan unß unſen lieven Broiders Sohn, Hertzog Johann und unſe Dochter Maria vurßl. und ihrer beyder LyffsErven an unſer beyder Fürſtenthomben und Landen, wie vur erkliert, ſyn, bliven und gehalten werden, Jnd iſt unſer Hertzoug Willhelms Dochter vurß. alß Jhr Lieffden mit den Hyligspenninck, an des vurgenandten unſers lieben Broiders von Cleve Sohn verheyligt wirdet, wie vurßl. deßelben unſers Bruders Sohn erleffde, ſo ſoll Jhre Lieffden aß vür Jhr Lyffzucht und Weden haven, da vorgl. unſer Hertzoug Johannes Schloß, Statt, Toll und Ambt von Boderich mit ihren Zubehör und von der Werde Jährlicher gewißer Renten, ſo guet gemacht werden, alß feß duyſend der urßl. Enckel beſchieden GouldGulden, und off unſer beeder Dochter ind Sohne vorgenandt, affgiengen, ind geyne eheliche LyffsGeburth na ließen die bey Leuen verblieven, ſo ſoll alßdann ſulchen vurged. HyligsGeldt, weder an unß Hertzoug Willhelmen oder unſer Erven ind Nakömlingen erfallen, und offs darzu quebme, dat HylichGeld dermaßen, wie obgerürt von unß Hertzog Willhelm voßgegeven würde, alßdan ind derſelber Zyd, ſoll unß von unſern lieven Broider von Cleve oder ſyner Lyffden Erven und Nakömlinge vurßl. nothdürfftige Verſchickung und Verſorgnüße, damit Wir des Wiederfalls wohel verſichert und verſorget ſeyen. Thun, gedacht, geſchehen. Auch ſo beneben Wir Hertzoug Willhelmen und Hertzoug Johann, beyde ob Chriſten, ernſtlich und veſtiglich dieſen ſelben Brieffe allen und jeglichen unſern Edlen, Ritter und Knecht und Städten ind Unterthanen gemeinlich, geiſtlich und wernlich, der vürged. unſer Dochter Dr Jemerig vürged. unſern Sohne Hertzoug Johannen un anſtund Hulde und Eyde zu doin, ind In off des und gehorſam zu ſyn, Lynde dieſen Hyligs vurßl. Warden, Ouch iſt klärlich gefürwort Dche Allmächtige Gott verfügete, Wir Hertzoug Willhelm geyne Sohne, ind eine, wer off me Wir ter, dan de vorgl. unſe lieve Dochter Maria kriegen, derſelbe mehr Töchter ſullen und wollen eine

eine mit einem zemmelichen Hoyligs-penning, na Gelegenheit unser Fürstenthombe und Lande vyß vorheyligen und die ander na ihren stande Geystlich machen, so dat unse Fürstenthombe, jusamt unse Grafschaften und Landtschaften vurgeroirt unverheilt bey einander verblyven, auch ist gefürwort und affgeredet, off der Allmächtige GOt verfügede, dat unser Hertzoug Johannes vurßl. Sohn toidlich affginge, er dieser Heylig wo vurßl. vortgang gewunnen, dat alß dann unse Elyste Sohn darna, als nemlich der so unse Fürstenthombe von Cleve, Grafschafft von der Marck und andere unse Lande vurgl. unverheilt behalten solle, in deß obged. unse Sohnes Hertzoug Johannes stat kommen, und gestalt soll werden, desgleichen off unser Hertzog Willhelms Dochter Maria vurßl. Doidlich affginge und wir mehr Döchter gewonnen dann eine, derselbe unser mehr Döchter in der vurßl. unser Dochter affgangene statt zo stellen. Auch ist in dieser Heyligs fürwordt klährlich verscheden, und verdragen, off Sach wehre, unser Hertzoug Johannes vurßl. Sohn, wie obged. toidlich affginge, oder da Wir geine ehelyche Söhne mehr gewonnen, off daß wir mehr Söhne kriegen, die auch durch Todt affgiengen, und wir Töchter nachließen, und Wir Hertzoug Willhelm auch eheliche Söhne gewönnen, wie obged. so soll alßdann unser Hertzoug Johann älteste Dochter, an unsern Hertzoug Willhelms ältesten Sohn zu der Heyligen Ehe verheyliget werden, und soll dieselbe Hertzog Johannes Dochter, alßdann unse Fürstendombe von Cleve und Grafschafft von der Marck jusamt allen andern unsern Landen vurged. in Heylichs furweerden an unsers lieben Broiders von Guylge und Berge vurßl. Sohn brengen, und solches soll zu allen Deyten auch mit den Heyligs-penninck, nemlich viertzig Tausend der jurged. Gulden und andere Vorwordt und Unterschede geschehen, wie von unser Hertzog Willhelms Dochter Maria, und unser Hertzoug Johannes vurßl. Söhne Hertzoug Johann hiervor geroirt und geclert steyt; und off Wir mehr Töchter gewönnen, derselver mehr Töchter sollen und willen wir eine mit einem zemlichen Heilings penninck na Gelegenheit unser Fürstenthome und Lande uis verhyligen, und die andere nach ihren stande

Ita in MS. o-missus est Her-

Geistlich machen. Wehre auch Sache, der Allmächtige GOt verfügede, datt Wir Hertzoug Willhelm obged. unser ein vur den Ehlygen Beyliegen, unser beyder Kinder, wie vorgeroirt, wie-*zog Johann*

des halven affgiengen, und der ander von uns im Leven verbliève, so soll derselve von uns das Leste im Leven verblyfft, des andern von uns affgangen na gelaßen, Fürstenthombe und Lande, alß ein Mondvat und verweser regieren, bis jo der Zot unser beyder Kinder vurßl. inhalt dieser Heylys vurwarden ehelich Beygelegen haben, und jo Regiment kommen. Behalten auch Wir Hertzoug Willhelm, und Wir Hertzoug Johann vurßl. ho innen vyß den Hochgebohrnen Fürstinnen Unser Freundlich lieven Hußs-Frauen und Gemahlin, Frau Sybillen gebohrne von Brandenburg, Hertzogin zu Guylge und jo dem Berge, und Frau Mechteld gebohrner von Heßen, Hertzogin zu Cleve, ihre Lyfden wedemen, in unser beden Fürstenthomben und Landen, Lande, der verschreivonge, davon meldende hiermit unverhindert in vollkommener macht zu blyven. Auch hain Wir unß Hertzog Johann den ihnen vyßbehalten, ob unß lieven Broiders von Guylge und Berge vurßl. Dochter durch den Willen GOttes des Allmächtigen zo ihr liefloen weden wegen der ßß Tausend Gulden Jährlichen Renten an Büderich, wie vorgeroirt, quehme, datt alßdann indem unse liebe Hußs-Frawe ind Gemahel vurßl. Doid halben affgangen weher, wir ihrer Lieffden vur ihr wedem unse Schloß ind Ampt von Monreberg, mit seinen Zubehörungen, ind so guth gemacht, alß es die ßß tupsend Gulden Jährlicher Renten vurßl. immer geven mögen, so Monreberge von alt

Ex abrupto.

unsere vurfahren und äldern, Hertzeuginne von Cleue wedem geweßt ist; We auch diese Briefe naße löcherich, off alsuß gebrechlich an Schrifften, Siegeln, off einigen andern sachen werden, oder Buchstaben geeancelliret, gequät off einige andre Weyse verwahrloiset und nicht vollsegelt befunden würden, darumme en soill he nit de minner möge noch macht haven, sondern he soll der allerneiste syon, blyven und gehalten werden, als einen rechtschaffenen Brieff der mit allem egenen Gebrech zu sagen, oder suspicion hat, ind des alsiet waprichen Transumpten off Vidimus ho vyß, ind hierueber gemacht, gäntzlichen zo geleven, alle und jegliche puncten, und Articul un so we de by vur up unß samenlich und jeglichen von unß insenderheit geführwort und geclert stain. Geloven Wir Willhelm Hertzoug zu Guylge, zo dem Berge, und Graue zu Ravensperge ꝛc. und und Wir Johann Hertzoug von Cleve von der Marck, vur unß und unser beder Erven und Nachkömlingen bey unsern Fürstl. Treuen und Ehren, wair vest, statte und unverbrochen, trülich gelaufflich, ehrbahrlich und fromblich zu halten, nach zu kommen und zu vollziehen, ind darwieder nit zu doin noch zu doin laßen geschehen, oder schaffen gethoin zu werden, durch unß selvs oder jemands anders von unsern off anderwegen umb egenerley Sachen willen, die geschied von off umbher mehr geschehen mögen, sonder alle konner Argelist, Indracht, Hinternüße und Geferde die in alle dies Briefs puncta gäntzlichen und jomahl vyßgeschneden son, und blyven sollen; Ind hain das zu uhrkunde der Wahrheit, und gantzer vester stettigkeit, alß jeglicher von unß son Siegel vur unß ind unser beeder Erven und Nachkömlingen an diesen Brieff doin hangen. Auch hain Wir Hertzog Johann den Hochgebohrnen Fürsten unsern lieven Broider, Herrn Philips doim Proist, ind Adolph Broidern zu Cleue begehrt, alle vurwarden und Inhalt diß Brieffes zu verwilligen, ind deßelben Brieff jor konden, ind vorder gezeygder Wahrheit mit jo versiegeln, daß

Wir

Wir Philipps und Adolph Broidere zue Cleve und degehre willen des Hochgebohrnen Fürsten unß lieven Herrn und Broiders, Hertzougs Johanns, Hertzougen von Cleue ꝛc. vurßl. bekennen wair iſt, und alle puncten vorgeroirt, ſo viel und die ruhn antreffen, oder unß uff unſere Erben hernamals bervoiren werden möchten, bewilliget, und beliefft hain, bewilligen und beloven verſtelich in dieſen ſelven Brieffe, ind hain das zo gezuyge der Wahrheit, unſer beede Siegle, bey Siegle des Hochgebohrnen Fürſten, unſers lieven Herrn und Neuen, Herrn Wilhelms Hertzougen zu Jvylge, zo dem Berge, ind des vorgedachten unſers lieven Herrn und Broiders an dieſen Brieff thein hangen, und wir Räde, Ritterſchaffte, Städte und Unterthanen gemeinglich, der vorgedachten Fürſtenthombe und Lande, von Jvylge, Berge, und Ravenſperg ind von Cleve, ind von der Marcke, ind anderer beyder unſerer gnädiger allerliebſten Herrn, Hertzougen zo Guylge, zo den Berge und Hertzog zo Cleve, Lande, vurged. bekennen in dieſen ſelven Brieff vur unß und unſe Erven, und Nachkomlingen, dat wir de Hulde ind Ende inhalt dieſer Heyliss vurwarden unſer gnädige Jonge Herrn ind Frouen, wie ſie vurgl. von Geheiſch und Beuchl de ebged. beyder unſer gnädiger Fürſten und Herrn gedain haben, ind Wir alle ſamtlichen und jeglichen von unß inſonderheit ſullen und wollen, allen puncten und Articuln hu vurgl. ſo viel unß die bereiren ſein oder hernamals unß und unſe Erven und Nakömlingen betreffen werden mögen, veſtigliich, ehrbahrlich, frombliich und gelauffliich als frommen getreuen Unterthanen gebürth, veſtigliich halten, nakommen und vollziehen, ind dat nit laßen, umb einigerley Sache willen, die geſchiet ſein und unbermehr geſchehen mögen, ind umb unß und unſere Erven und Nakömlinge aller vurßl. Sachen, zo auerzugen, So hain Wir Ritterſchafft, Städte, und Unterthanen gemeinialich des Fürſtenthombs von Guylge und andere Lande darzo gehörige gebeden, die Strengen, Veſten, Frommen ind Erſahmen Räde, Ritterſchafften ind Städte, auch zo den vurßl. Fürſtenthombe von Jülich und andere Landen, darzo gehörende nemlichen Herrn Gottſchalck von Harue, Herrn zu Alſtorff, Landdroiſt des Fürſtenthombs von Jvylche, Herrn Heinrich von Hompeſch, Herrn zu Wickrode Hoff-Meiſter, und Ritter Diedrich von Bortſchiedt Hoffmeiſter, Engelbert Hurte von Schonecken, Herr zu Breſford Erb-Marſchalck, Johann von Bongart Erff-Cämmerer des gantzen Fürſtendohmbs von Jülge, Emond von Paland, Herr zu Moubach, Ambtmann zu Nodeggen, Wilhelm von Neſſelrode, Herr zu Neide, Ambtmann zu des Gravenbrauche, Werner von Hompeſch, Herr zu Wachendorff, Johann von Paland, Herr zu Wilderberg, ind zo Berge Ambtmann zo Wilhelmſteine, Johann von Harve Sohn zu Alſdorff, Ambtmann zu Geilen-Kirchen, Willhelm von Gertzen, Herr zo Sintzig, Hermann von Hoerſtaden, Ambtmann zu Caſtor, Everhard von Berge genandt Bienſe, Herr Heinrich von der Peſch, Herr Werner von den Pongert, Ritter, Gerhard von Harman, Henrich von Flatten, Erffſchenck des vorgedachten Fürſtenthombs von Jvylge, Werner von Palond, Herr zu Breidenband, Ambtmann zu Boßler und Waßenberg, Johann von der Horrick Herr zu Suggerode, darm von Berge, genandt Tribs, Johann von Holtmoelen ind Didrich Voils ind Burgermeiſter Scheffen und Räde der Städe Jvylge, Duyren, Münſter Eyffel, Enßkirchen, Heinſberg und Dulcken; und hain Wir Ritterſchafft, Städe und Unterthanen, gemeinlich des Fürſtenthombs von den Berge und andere Lande darzo gehörende gebeden, die Strengen, Veſten, Frommen und Ehrſamen Räde, Ritterſchafft und Städe, auch zo den vurßl Fürſtenthomb von dem Berge, und andern Landen darzo gehörende, nemlich Herr Bertram von Neſſelraid, Herr zu Grenſtein, Ritter, Erff-Marſchalck, Willhelm von Reſſelraid zum Steyne, Land-Droſt, des vurgl. Fürſtenthombs von dem Berge, Herr Johann von Eluer, Ritter, Johann von Neſſelraid Herr zu Palſterkamp, Willhelm von Neſſelraid ſein Sohn, auch Herr zum Palſterkamp, Huyß-Marſchalck, Conrad von der Horſt Erbſchenck des vurgl. Fürſtenthombs von dem Berge, Dietrich von Halle, Amptmann zu Manzoir, Bertram von Litzenraide, Herr zum Hardenberg, Johann von Hugepait, Ludwig von Hulsdorff der älter, Ludtgen von Winckelhauſen, Willhelm von den Neuen, Gerhard Schincker, Johann Stail zur Sultzen, und Heinrich von Roede, ind Burgermeiſter, Scheffen ind Räde zu der Statte Lempe, Raywgen, Düſeldorp und Wipperfürde, und hain wir Ritterſchafft Ravenſperg gebeden de Veſten, Frommen, ind Erſamen Räde, Ritterſchafft ind Stade, auch zo derſelven Grafſchafft gehörende, nemlich Gerhardt und Johann Ledebur gebroedere, Reincken Tribbe, Amptmann zom Limbergs, Segewin-Stenhuß, Orlet von dem Buſche, und Eygard Nagel, und Burgermeiſter und Raid beder Städten, Boylueſte, dat ſi ihr Segele für ſich und unß alle gemeinlich zo gezugge alre vurßl. Dingе an dieſen Brieff hangen Willen, ind Wir Ritterſchafft, Städe und Unterthanen, gemeinlich des Fürſtenthombs von Cleue, vurßl. hain gebeden, die Gebürtigen Strenge, Fromme und Ehrſahme, Räde Ritterſchafft und Städe ouch zu vurßl. Fürſtenthomb gehörende, nemlich Dederich von Broncckhorſt ind von Batenberg, Herr zu Reinderſcheid, Hanepel, Land-Droſt, Herr Adolf von Wblack, Erff-Hoffmeiſter des Fürſtendohmbs Cleve, Herr Heinrich Stail von Holſtein Marſchalck, Herr Steven von Wylack, Amptmann zu Zotter, Ritter, Elbert von Honeppel, Hoffmeiſter Johann von der Horſt, des Landes von Dienſtlacken, Weſſel von der Leer, Ambtmann zu Lymersch, Goedert

Dieſſ- Veſten, ge- Cleve und zu Reinderſcheid von Ambt- Droſſt Horck, Ampts

Amptmann zo Goch, Christoffel von Wilackh Amptmann zu Genep, und Diederich von Wickede Ambtmann zu Orsoy, und Burgermeister Scheffen und Raide der Stede Cleve, Embrick Calkar, Xanten ind Teß, ind hain Wir Ritterschafft, Städe ind Unterthanen gemeinlich der Graffschafft von der Marck gebeden, die Strengen, Vesten, Frommen und Ehrsahmen Herren, Cracht von Mylendonck Ritter Ambtmann zu Blanckenstein, Henrich Knipping Amptmann zum Hamme und zo Wetter, Jaspar Torck, Amptmann zu Unna, Johann von der Leyn, Amptmann zu Altenau, Neueling Steil von Holstein, Ambtmann zo Neuerstatt, Joergen Aschenbroch, Ambtmann zo Werden, Johann von Aldenboichen Amptmann zu Boichen, und Weimar von Bollschwing, Amptmann zu Luinen, und Burgermeister und Scheffen und Rade der Städe, Soest, Hamme, Vnna und Camen, datt sy ihre Segle vor sich, ind unß alle gemeynlich zo gezuyge aller vurßl. Sachen an dißen Brieff hangen, wöllen, dat Wir Gottschalck von Harre Herr zu Alstorff, Landdroist, Henrich von Hempesch, Herr zu Wickenroide Hoffmeister., Ritter, Didrich von Burtscheid, Erff-Hoffmeister Engelbert Hurt, Erff-Marschalch, Johann von Bongart Erff-Cämmerer, Emond von Paland, Herr zu Moubach, Willhelm von Neßelroide, Herr zu Reide, Werner von Hempesch, Herr zu Wachendorp, Johann von Paland, Herr zu Wildenberg, und Berge, Johann von Harve Sohn, zo Aßdorp, Willhelm von Gertzen Herr zo Syntzig, Herrmann von Hoeßeden, Gerhard von Berge genandt Blense, Henrich Heyn von Pesche, Werner von den Bongart Ritter, Gerhardten von Harman, Heinrich von Flatten, Erbschenck, Werner von Palend, Herr zo Breydenbend, Johann von Horrick, Herr zo Stuggerode, Daem von Berge, genandt Tribbs, Johann von Hoeltmoelen, und Didrich Voiß, ind Wir Burgermeister, Scheffen und Raide der Städte Guylge, Duiren, Münster Eiffel, Eißkirchen, Henisberg und Dulcken. Und Wir Bertram von Neßelrode, Sohn zum Steine, Landroist, Johann Elver Ritter, Johann von Neßelroide, Herr zum Polsterkamp Huyß Marschalck, Conrad von der Horst, Erffschenck, Diederich von Holle, Bertram von Lützenroide, Herr zum Hordenberg, Johann von Hugeport, Luydwig von Bulsdorff der alde, Luytgen von Winckelhuysen, Willhelm von der Reßen, Gerhard Schyncker, Johann Stein zur Sultzen, ind Heinrich von Roide und Wir Burgermeister, Scheffen und Räthe der Stätte Lempe Ratyngen, Duyßeldorp und Wipperfüerde, ind Wir Gerhard und Johann Ledebur Gebroedere Reincken Tribbe, Segewein Sten Huyß Arlart von den Busche und Eggard Nagel, ind Wir Burgermeister und Räde der beede Städe Buylvelde, alle vergl. bekennen wir Ist und unsere Segele vuer de andere Ritterschafften, Städe und Unterthanen, gemeynlich der Fürstendohmbe, von Jülge Berge und andere Lande, darzo gehörende, und der Graffschafft von Ravensperg vurßl. in unß, von Geheisch und Befelch unß gnädigen allerliefsten Herrn, Hertzouge zu Guylge zo den Berge ꝛc. obged. ind um beden Willen, der ander seiner Fürstl. Gnaden Ritterschafft, Städte und Unterthanen vu ßl. heran gehangen, daß auch wir Didrich von Bronckhorst, ind van Batenberg Herr zu Rimberg, und zu Hempel, Landdroist, Ailff von Wilack, Erff-Hoffmeister, Henrich Stail von Holstein, Marschalck Steffen von Wilack, Johann von Wilack, Ritter, Evert von Honeppel, Hoffmeister, Johann von der Horst, Wesel von der Löe, Gotthardt Torck, Christoffel von Willack, und Diedrich von Wickheden, ind Wir Burgermeister, Scheffen und Räide, der Stadt Cleue, Wesel, Embrick, Calcar, Xanten, und Reeß, daß auch Wir Cracht von Müllendonck Ritter, Henrich Knipping, Gasper Torck, Johann von der Leyen Neuelingk, Steil, Jorgen Aschenbrach, Johann von Aldenboichem, und Wynemar von Boelschwing, und Wir Burgermeister, Scheffen und Raid, der Städte Soest, Hamme, Unna und Camen alle vorgl. bekennen, war ist und unsere Seegele vuer die andere Ritterschafft, Städe und Unterthanen, gemeinlich des Fürstenthombs von Cleue, und Graffschafft von der Marckh vurßl. und uns von Geheisch und Beuelich uns gnädigen allerliefsten Herrn, Hertzougen von Cleve, obgenandt ind umb bede Willen der ander Seiner Fürstl. Gnaden Ritterschafft, Städe und Unterthanen, vurßl. hieran gehangen haben, ind sein diese Brieve zwee von Worten zu Worten gelych Luytende, der Wir Hertzoug Willhelm, und Wir Hertzoug Johann vorgenandt, jeglicher einen empfangen, und behalten hain, Gegeven in den Jahre aß man schreif na der Geburt Christi unß Herren duysend vierhundert und seß und nuyntzig uff Sancki Catharinen tag der Hyligen Junffern.

No. XCIX.

Digitized by Google

No. XCIX.

Verbündniß und Zuſammenſetzung der Lande Guylich und Berge, Cleve und Marck *de Anno* 1496.

Wir Willhelm von GOttes Gnaden Hertzoug zo Guylge, zo dem Berge, und Grave zu Ravensperg ꝛc. eins, und Wir Johann von derſelver Gnaden, Hertzoug von Cleue und Grave von der Marck anders theils, doin kundt, ſo als unſer beyder Wirfahren und Eltern, vůr langen Jahren ſich freundlich und nachbahrlich unter einander gehalten, auch der Hochgebohrne Fürſt und unß lieff Oheimbe Herr und Vatter Herr Johann Hertoug von Cleue, loueliches Gedächtnüße, und Wir ſamen, in guetlicher verſchreuener Einungen und Verbündniß geweſt, und Wir unſer beyder Leuenlang noch ſein, und darzo inſonderheit Wir uns hiebeuor broiderl ch, freundlich, treulich und gleufflich zuſammen gethan, und verbunden han, unſer ein bey den andern zu bliuen, Lyff und Leid ſamen zo ioden und uns nit von einander geſcheiden, und dann ſolche Freundſchafft zu vernehren, zu beſtättigen und zu beweſtigen, ind angeſehen, daß Wir mit unſer beyder Fürſtenthumben und Landen, ein dem andern wol geſeßen und belegen ſeyn, han Wir und unſer beyder Kinder im Nahmen der heiligen Dreyfaltigkeit, tho dem Sacrament der heiligen Ehe zoſamen verheyliget, verredt und verlofft, als ſolches die Hylgs-verſchwonge, ind für worden darüber vorgemacht und verſiegelt klärlich mit unterſcheide inhalten ind uns wyſen ind off der obgenandte Hylig durch den Willen GOttes fortgang genommet, oder durch ſeine Göttliche Verbeckniße doidlichen affgienge, nit für ſich gehen wird, umb dan noch gleichewoll, eine lauter Gunſt und freundliche Eintracht tuſchen uns, unſer beyder Eryen, ind Nakomlinge, unſern Fürſtenthomen, Lande und Unterthanen, zu Erff ichen ewigen Zyten zo verblyven, bekennen Wir offenbahrlich mit dieſen Brieffe, vor allen und jeglichen, die ihn ſehen oder hören leſen werden, dat wy dem allmächtigen Gode, Marien ſyner gebenededen Moder, und allen GOttes Heiligen, zu Lowe ind Ehren, ind uns beyden, unſe Eryen und Nakömlingen ind unſen Fürſten-Domen, Landen und Underdahnen, zo goden Nutze, raſten, Freden, ind Wollfahrt ind auch für ein gemeiner beſt, uns mit demſelben unſer beyder Fürſtendomben, Landen und Unterthanen, ſo wie itzund han, oder hernachmahls erkrygen mögen, euermitz wollbedachten und vollkommenen Rahte, und gutthůncken uns ſelvs und unſer Rädе, Ritterſchafft, Städte und Unterthanen gemeinlich, vor unß, und unſer beyder Eryen und Nachkömlingen, Fürſten und Herren, unſer Fürſtendombe und Lande vurßt. mit gantzen wahren und feſten treuen, gelouuen, Freundſchafft und Gunſte, gleufflich, freundlich, veſtiglich Erfflich, erolich und vmberme zuſammen gedain, vereynicht, verſtrickt, ind verbunden, doin unß zuſammen, vereynigen verſtricken und verbinden, euermitz dieſen Brieff gäntzlich und unverſcheidentlich, bey ein ander zu blyven, ſo dan unſer ein von dem andern Rait, Troſt, Hülff und Bystand hain, und ein dem andern doin, alß mit klaren unterſcheid herna beſchreven ind gekleret folget.

Zu wißen dat Wir Willhelm, Hertzoug zo Guylge, zo dem Berge, ꝛc. ind Wir Johann Hertzoug von Cleue, vur gemeldt und unſer beyder Feuen ind Nakömlinge Fürſten und Herrn, unſer Fürſtendombe und Lande, ein dem andern mit rechten guten, gantzen, wahren, trüven, ind gelouven, veſtincklichen, ind trüveligen meinen, ind zo einander halten ſullen in egheyn von uns Herrn en ſall des andern von unß noch ſyne Unterthanen ind de in zu verdedingen ind zo verandworten ſtain, ind nemlich auch der Gehner, de unß Herrn zo beyden ſyden von verdeyn wegen, zo verandworten und zo vertedingen ſtain, in dem Wir ihrer zo rechte mächtig wehren, noch de unterthanen von beyden ſeyden, die eyn der andern nyt vyandt werden, noch die eyne die andern zo geynen Zyden, einichen Hader noch Gewalt, euermitz ſich ſelven, noch die ihre noch vyßer unſer oder yren Schloßen Städen ind Landen, oder darin, da Wir und Sie nuhaben, oder hernamahls kriegen doin, zofeigen, noch von unß einichs wegen, weyſe noch willen geſchehen laßen, ſunder arche Liſt umb einiche de Sachen, off Sache, da geſchiet ſond, oder in zokommenden Zyten geſchuen mögten in einicher Weiſe, ſundermallich von unß ſoll des andern, von unß Lande, Luyde und Unterſaßen, ehr Frommen und Beſte allezeit gerne ſehen, und mit Truwen meynen, vngeuerlich, ind Wir Herrn unſere Ambtluythe, Diener und Unterſaßen, und da unſer eynich zo verdedingen, und zu verantworten ſtain, ſollen zo beyden ſeyden, mallich in des andern, van unß Landen und Gebieden fry und velich ſin können, wandeln und von unß beſchirmet ſyn, ihre Lyff, Hauw und Guth gelich, mallich ſelffs Underſaſſen, doch den Kouffmann off Kouffmanns Guth, ob Oeth dat mog und wege Geldt ind off Emanitz von des andern Unterſaßen dem andern ſchuldig wehre, man den mallich fordern, ind mahnen, an den Städten, da der Schuldner wohnhaffting iſt, da welcher auch den Manne günſtiglich und unverzöglich ſoll laßen wieder fahren, guide off recht, und dem alß von unſern Unterſaßen, in de unſer einichen zu verdedingen ind zo verantworten ſtain, nit gehen Sie dern zu thoin hätte, und Lehen Guet, Erffgale, oder ander unbeweglich Guth, dat man auch Gerichtlichen fordern an den Gerichten ind enden, dar dat Gutt dinopflichtig wehre, da und Gerichte, da das zothon were;

Wir

Wir Herrn zu beyder seiten vurgl. en sullen nach en Willen auch nit gehengen, noch gestaden, dat unser einichs Unterſaßen, unſer Lande, und die unß zu verantworten ſtain, als vurſt. iſt, umb Sachen Willen de an unſe Land-Recht oder Stade-Recht gehörten, an ayniche unſer vreyen Stonte geheiſcht oder geladen werden, ids en were dann ſache, dat ein Scheffen Ordel, Land-Recht oder Stadt-Recht, in unſern Landen geweiget were, auch en ſoll ayhgner von unß Herrn geſtaden dat wir off unſer Unterſaßen ind die unſer einichen von Badeyen wegen, Geiſtlich off werntlich zo verdedingen, off zu verantworten ſtain, vyß in, off durch des andern von unß Herrn vergeßen ſtreiße, Stroeme, Schloße, Städen, Landen, Veſten, Landwehren, off bewmen geruufft off geſchedigt werden, ſondern mallich von unß ſoll dat mit ſynen Amdtleuten, Landen, Luyden und Unterſaßen, alleyeit doin beſtellen, dat dat verhoit werde, und nit geſchiehe, ungeverlich, ind off des wat darran bouen geſchege, ſo ſoll unſer eyn dem andern getruylich helpen, dat ſolches geſtraifft und ouch wieder Gericht und gefehrt werde, gleich, ind alß offt idt ſelffs Lande, off Luite antreffe off geſchiet were, ind ſollen auch die gehn da unſer einichen oder ſyne Lande Underſaißen in de yn maiſtl. vurßl. zo verdedingen ind zo verantworten ſtain off ſyne Straßen, zo Waßer off zo Lande, wer de wehren, gerofft geſchädigt hätten, off wyand wehren, in gynichs unſer Herrn Lande, Städten, ind Gebiete, noch velighet hauen, ge pyſet, gehuyſet noch geherbriget werden, da man dat wüſte, iden geſchege dann, mit unſer beyder Herrn Wißen und guden Willen, würde auer darebouen einichen de ſolche vurgl. thaet gethaen hätte, geleit gegeven ehe man von der that wiſte, den ſoll ſolches Geleide alßbald man der that gewaht, off zo wißen würde, zor ſtund von den gehnen de dat Geleite gegeben hätte, up geſagt werden, dat Geleide dan nit länger dan vier Tage na der Upſaginge duiren ſall, und off auch Emanden eniche rauffliche Gewalt, off obſtaßlichen Todtſchlag, off Brand, in enichs unſer Herrn vurßl. Landen off gebietten, oder in den Landen ind Gebietten die unſer einichen, an vurßl. maßen zo verthedingen, off zu verantworten ſtain doden, den en ſall ſoll man in des andern, von unß Herren Landen, Städten und Gebieden, geine vurwarde noch Geleide geuen, dann man ſall dat halten, in ſtraffen na rechte und Gewohnheit der Landen, Wort wehre Sachen dat einich Geſchrey off waffen gerücht in einigs Unſer vorgeſchrl. Herrn Lande queme umb einiges obergriffs off ſchadens Willen, darin einichen unſern Landen, ind de unſer aynich ind ſollen naſolgen alle die gehne, de dat antreffe, und alle andere des Herrn, in des Lande dat geſchiet währe, Underſaßen, wer de ſyne, alßbalde ſy dat vernehmen, in vyß und durch det andern von unß Herrn Lande und Stade ſolches zu beſchulden, und zo wiederſtain, und de dat gethaen hätten, angreiffen, holten, ind unverzogen ſtellen, dat dem ſolch ſchade geſchiet, vuran ihr ſchade gerrichtet, ind unß Herren die Gewald gebeßert werde, nae gelegenheit der Sachen, off na rechte, dajo der ander Herre von unß ſyne Amptluyde und Underſaßen, ſo bald ſy dat vernehmen und gewar werden, auch helpen nachfolgen, und de habe und Nahme mit der Macht beſchulden, und doin ſullen, glich off dat ſyne ſelffs Lande, Luyde und Unterſaßen antreffe, und geſchiet wer, ind allet off Furſt. ſo dick und viel zu doin, alß dat noit ſyn würde; Voirt iſt verdedingt ind overdragen, off Emanden von unſre Herren Underſaßen off de in dit verbund gehören, wieder diſſelve verbund wißentlich dähen ind nit halden woullen, de ſullen Wir ſommentlich und endrächlich vermögen und darzo halten, dat ſie dieſen verbund genug thuen, ſo viel ſy dat antreffe. Wort wehre Sache dat yemand wer off we der wohren ewich von unß Herren, off unſer einichs Lande off Underſaßen antaſten mit Behden mit ouertrecken, mit beſtellungen off anders mit roiffe off gewaldt, unß off den unſern ſchaden thäden off dan ewich von unß Herrn vorgl. mit yemandts zu offenbahren Behden quehmen, ſo ſoll unſer ein den andern de off des Lande, off Unterſaßen, ſo mit Behden angetaſtet, ouerzogen, beſtelt, off ſchaden da gethan off zubaren, Beden kommen gleich vorgerührt ſtait, zu geſinnen des andern von unß mit ſynen Landen, Luyden, Unterſaßen, und ganher Macht, ungehehrlich vp ſyn ſelvs Koſt, Gewinn und Verluſt getrulingen und ernſtlichen Hilpen met Beden ind ouch mit Vianblichen thoin mit zo trecken, Beſtallungen, ind mit Koſten und Ruytern zelegen, und ſich darünne ſo getrülich halden thoen, und derweiſen, gleich off id ihn ind ſyne Lande ind Unterſaßen ſelbſt angienge, ind dat zo thoin, ſo dick unſer eyn dat von dem andern geſinnend würde, ſondern verzoich ind Argeliſt, ind Wir Herrn vurßl. en ſullen noch en wollen, und alsdann da jene einbliben, des andern von unß nicht wiß, und guten Willen nicht Breden ſtoedem beſtanden, noch von der Hülpe vphören, in geheme weiß, ind off idr noth gebürde, von Behden wegen, zu beherden, off anders Ruyter in Koſte zu legen, ſo ſollen Wir Herrn vorgedacht, jeglicher zogeſinnen, des andern von unß der des zu thoin hätte, drey ſeiner Freunde vyß ſeiner Räde ein anden ſchicken, unverzöglich vp eine Stadt, de gheine von unß des tue thain hätte, mit dem Geſinnen benennen würde, umb zu overkommen, und zo overtragen, binnen den neiſten vierzehen Tagen, aß ſolches an ihnegeſonnen wird, von unſern Ruytern ind unſen Unkoſten, in unſer beyder Lande vort zulegen, zo beſtellen und zo halden, ind anders zo thoin, was zo thoin, was zo den Kriege dan noth iſt, aß iglicher de ſyne in ſynen Lande, off der ind dat nützlichſt und beſte wehre, unſe Lande zo erwehren, ind die Wiande zu ſchädigen, ind auch von dinck zahlen, Zeichen wiederſaißingen, Beylicheit, ind andern Sachen, zo ſaißten unß beyden Herrn zom beſten, naher iglichſt gebühr, ind wie die vurgedachte unſe Seeß

Frunde

Digitized by Google

Frunde von unſ: Räide vurged. dat den ſitzen, ind ſeiſten dat ſullen und willen Wir alß doin und halten, onverzoglich, ohn Argeliſt; ouch iſt underſcheiden, off ſach wehre, dat wir mit unſern Freunden ſamentlich, off unſe Frunde binnen ſolcher unſer beden Hülpen und Byſtänden beden uffzigen, unſere Biande zu ſchedigen. Ind do einer Gewin hätte, dat ſoll man deſſen na Anzahle der roſigen gewapenden, die dan von Unſer einiger weren in den Velde weren, den Wanden Widerſtand und Schaden zu thein, und dat alſo dick ſolches neit geſchege, doch iſt beſonder Eñlichen mit overtragen ind unterſcheiden, off Sache wehr, dat wir off unſ Frunde einige Schloß, Städe uff Lande gewönnen, ind bekräfftichden off einichen Fürſten off Landes Herrn Bedorgezogen, off vieragen dair unſer beder Banner off Wimpel mit unß off unſer Freunden in den Velde weren, ſolche Städe, Schloß, Beſtungen ind Lande, ind ihre zogehöre, ind die Fürſten off Landes Herrn beſonder mit ihren Iyven alſo gewonnen, bekräfftiget, offgefangen würden, ſullen Wir vürgedachte Herren, gleich theilen, ind mallich Helff haven, wat nütz davon queḥme, ind ouch wat Coſte und Horde de zo halden, und zoverwharen, darzo neit wehr, ſoll unſer zealiche Partheo helff doin, doch off unſer einiche Lehenſchafft Offenunge an einichen Städen, Schloßen off Lande die ſo gewunnen würden, hätten, die Lehenſchafft und Offnunge ſoll hy dorzo daran behalden, und gebrauchen, mer würden Stede, Schloße off Beſtongen in voirſt. maßen gewonnen, die einichen von unß Herrn vür dieſer Zeit in Beſonderheit verſchreuen, off verlehnet weren, de ſoll derſelve Herr de ſulche Verſchrievunge off Belehnunge daran hatt, allein mit ihren Zobehörungen haven, ind behalten, ungedeylt, ind de ander Have und Gut, aff Rogſegen dat Nytt Stede, Schloße, Veſten, Fürſten und Lands Herrn en wehren, ſoll man delen na der Anzahle der Reyſiger gewapenden unſer Zegliche Partheye dan in dem Velde hätte, off weren aß vurged. iſt, ind mit den Gewopenden Bürgern de zo Voiße in dem Felde wehren, ſoll man id halden nae Gewohnheiten und Herkommen unſer Lande, aß man id damit bleit zo halden, und unſer zeglicher von unß Herrn vurßl. ſollen ouch the allen Zoten mallich ſin ſelffs, ind der ſine Hauß-Herrn ſyn, id ſey in vnige Veden, navolgen off beſchudden, dis verbunden, ind unſer zhein von unß en ſullen, euch geheine Reyſige gefangen, die ſo off eyre Frunde gefangen hätten, die ſie mit ehren behalden möchten nit quit loiſſen, ſy enhaven zoirſt unß Herrn vurßl. ſamentlich off beſondere Land-Luyde Underſaßen, und alle der gheine, die mit in dieſen Verbunde und einigen ſind offkommen werdend, verloiff ind vor ouſedet, in das ioſliche von unß Herrn und Partheyen ihre beſiegelte verloiffbüße ind oerveden Briefe geven, alſo ſich dat gebürth, na Gelegenheit der Sachen. Ind damit Wir verwahr ſeyn, ſonder Argeliſt, die Sachen wehren den alſo gelegen, dat ny mit unſer beder Herrn wißen ind Willen, eindräglich anders bedädingt würde, oder dat eynich Rogſegen gefangen, den andern Rogſegen gefangen, guytede, aß ouch geſtelt, dat unſer Herr ein den andern Ruiter zo Dienſte ſchicken, und gefolganiß dain würdet, ſoll der Herr den ghenen die eyne von dem andern Herrn zo Dienſte geſchickt werden die Koſt und fürderonge in ſeinem Lande doin, und dafür ſoll hey hauen alle Huyßmanns Haue, die op der Reiſen in dem Velde gewonnen, und geworben würde, wehe auch Sach, dat eynige Stoiße, iweyonge, Furderunge oder Gebrech tuſchen unß Herren vurßl. hernachmahls up erſtunden, da GOtt vör ſy, darumben ſoll dieſe Verbündnüß und overdrag nit verbrochen ſeyn noch denin vortan gehalten werden, dann der Herr von unß ſolche gebrechc, off ſtöße zu den andern von unß Herren meindte zu hauen, der ſoll den andern Herrn von unß overſchryuen, und guetlichen darumben verfolgen, und ſo ſoll der Herr von unß deme die ſchrifft alſo queme, die Gebrechc und ſtoiße verſtigen, ind davon beſtellen alß na gelegenheit raitlich oder gebührlich ſeye, und off das hie nit Beraiden wehre, und veden oder Sachen he dat gein meinte zo hauen de veden ſoll he den andern de ihn darumb verfolget hätte, binnen vierthehen Dagen, negſt neher den Verfolge güttlichen voider auerſchrieuen, ind off der das dann gein benügen hette, dabey zo laßen, ſo ſollen vir Herrn vurßl. zo geſinnen des gheins von unß der all ſulch verfolg affgehouen hette, Seß unſerer Rede, und Freunde, aß yglicher von unß dry Syne Rede und Fründe, op Zeit, aß der Herr von unß, de des verfolg dede, mit der geſynnengen zeichende würde, bey einander ſchicken, ſchicken zo wißen, off Wir Hertzoug zo Guylge zo dem Berge ſulche Gebrechc hetten, dat aß dann die freunde zu beyden Seiten in unſe Stadt Duyßeldorff kommen, und off Wir Hertzoug von Cleve, und Grave von der Marck ſolche Gebrechc hette, da aßdann die Fründe zu beyden ſeiten vurßl. in unſe Stadt Orſey kommen ſollen. Zu welchen tagen vuß und beinde Fründe unſere Herrn vurßl. mallich von unß andern Herrn wegen, und der unſer voylig ind Geleidte ſeyn ſollen, ohne Argeliſt. Und op dem Dage ſollen unſere Herren Geſchickte Freunde ſich arbeiten, die Gebrech und ſtoiße vurßl. zu verhören, und op redlick heit zu ſtellen, und Guetlich nach den beſten Dieden hin zu legen, in off die Fründe unſere Heren die Gebrechc und ſtoiße op redlicheit nit geſtellen, noch auch etwas geworden en könten, die güttliche hinzolegen, ſo ſollen Fründe des Herrn von unß, der die gebrechen hätte, op deſelve zit ein ouermann Kuyſen, vuß geſchworen Räden, des andern Herrn daran die Gebrechen verfolgt weren, ind ſine Fründe den nennen, ehe ſie von dem Dage von einander ſcheiden, dat die dann an ihre Herrn prengen ſoll, und ſo ſoll diſelbe Herr, von unß dem ouermann willigen ouer vierzehn Dagen neiſt na den affſcheide des vurßl. Tages, bey die andern die vurßl. beyder Herrn Bründe dayür aber die Gebrechc zo tage ind endlediat gewiſt wehren, in die vurßl. Stadt

Digitized by Google

Stadt zo kommen, und da ſollen die Vründe beyde unſer Herrn alßdann unſern obermanne der vorgerührten Gebrechen, und Stoiße, we de dann obermitz in verhört weren, und auch der Sache, dabey ſy dat nyt gefunden, oder eins hätte können geworden, vp redlichkeit ſtellen, off hinzulegen, gude anwyſung zo doin und fürbringen, da dann der Ouermann verſuchen ſoll, off denſelven Tage, off hy unß Herrn der ſtoiße und gebrechen gütlichen mit der wyſe entſcheiden mag, Ind off den das ouch nyt treffen konde, ſo ſoll de na reden, und wieder reden kunſchafft ind beybringen, bey der unſer Herrn, binnen eine Maende na affcheiden des tages by ſeine Ayde, ind na ſiner beſten Beſchedenheit, einen Rechtsſpruch ouer die Sache thoin, doch alſo, waß in dieſen ouertrage gededingt und begriffen iſt, dat die Uyßſprache dar vntgain nyt geſchoven noch hinderlich ſeyen ſoll, ind in ſolcher Sachen ind Sprüche der Ouermann ſyns Ayds he ſyne Herrn gedain hete, unverbunden ind unbelaſt ſeyn ſoll. Und ſo was die Vründe eintrechtich off der Ouermann mit der wyß, in gütlicheit, oder durch des Ouermanns Vyßſpruch, den hey unß Herrn und Partheyen binnen eine Maende nae affſcheiden des Daigs ouer ſchicken ſoll, genanden und voß geſprochen, würdt, ouernit ſonen verſiegelten Uyßſpruch, daß ſollen Wir beyde Herren ein benoigen hauen, und unſer ein dem andern binnen einen Maende darna, dat unß ſolch Uyßſpruch worden wehre, aen Indracht und Wiederrede zu vollyehen, ind halten ſonder länger verzech und ohn geferde, Wort umb die Gebrechende gelegen, wan off entſtunden tuſchen einichen von unß Herren vurßl. zo des andern von unß Herren Underſaißen, off tuſchen den Underſaißen zo einigen, und unß Herrn vurßl. der Sachen und Gebrauch halben ſoll man ſchicken, und kommen up gewohnlicher Maelſtäde der Lande, aß jeglicher Herr zweene ſeiner Fründe zu geſynnen, ind up Dach ind Zyt der Herrn von unß, dann ſolches von ſy Helff ſelffs, off ſiner Unterſaßen wegen antreffend wehre, benennen würde, die Sachen und Gebrechen dazo verhören, und zo verſuchen, de mit ihrer beyder Uyße des gütlichen zu vereinigen, und off die Güt ſcheit da nit getreffen were, ſo ſollen alßdann die zweene Vründe, die von unß Herrn wegen, da wehren, die dat Gebrech an den andern von unß Herren, auff Unterſaißen hätte, auch einen Obermann kyrſen, und Stade des andern von unß Herrn, Parthien von den Herrn off Unterſaißen dat Gebrech wer, ind derſelbe Herr, des Raid der gekoren obermann wehre, ſaulde denſelven ſynen Raid darzo willigen und vermögen, daß ſelvige gekoren Obermann ſich alßdann der Sache und Gebrechen, annehmen, und verhören und vort in der Guithigheit durch ſeinen Zuſoil, oder durch ſynen Rechtſpruch darouer zo geven, entſcheiden ſoll, und ſolches alles up gewohnliche Mahlſtäde der Lande, da die Gebrechen gelegen weren, bynnen vurßl. Zyden zogeſchyen und Wort zu halten, alles von unß Herrn vurßl. in meiſten vür von den Gebrechen tuſchen unß vurßl. Herrn entſtünden off gefielen, geſchreuen ſtein. Wehre auch Sache, dat einiche von den vurßl. Raidts Lunden off Ouermanne affgienge, dat he ſtürue, vnſtandig wehre, off von Lyffs Noiden, darby nit geſain kunte, dann ſollen Wir Jglicher Herr von unß, dem das Gebürte, bynnen den neiſten vierzehen tagen, eirſt darna einen andern Raidtsmann off ouermann, in des offgegangenen ſtatt wieder ſetzen, ſo dick dat noit gebürde, der ouch ouermit ſonen Eydt verbunden ſoll ſyn, in allen Sachen, und bynnen vürgerürter Zeyt zo thun in allermaßen, von den Raidts Lunden und Obermannen hievür unterſchiedlichen davon geſchreuen und erklähret ſtait, auch iſt tuſchen unß beyden Herzogen up Gut gefürwart und verſcheiden, dat wir ind unſer beyder Erven und nakömlingen Fürſten ind Herrn, der obgenanden unſer Fürſtenthombe, Lande und Unterthainen, aß jeglich Land ind Unterthainen bey ihre privilegien, Freyheiten, Briefſen, Siegeln, Rechten, Herkommen, und Gewohnheiten laiſten, han zhauen und behalten, ind durch dit Verbund egheine unredliche Sachen tgein ſo nit vornehmen, noch unß eyn dem andern geinen Zoſtandt, noch Behulff ouer das andere Fürſtendombe unverſchuldeter Dinge nyt doin, noch von den unſern geſchehene laßen, und ſollen, nachen wollen, ſondern wir unſre Erven und Nakömlinge ſollen ind wollen unß tgain unſer jegliches Unterthainen, ind auch unſer ein tgen dat ander von unſern Unterthanen zo Erfflichen Ewigen Zyden, nit anders halten, dann vor eliert, und aß gnädige Fürſten und Herren tgein yre geteue Unterthanen zu doin gebühret, in dieſer unſer Vründlicher Erfflicher ind ewiger einonge, und verbündnüße, nehmen Wir Hertzoug zu Guylge, zo dem Berge, ind Wir Hertzoug Johann von Cleve obgenand vur unß, und unſer beyder Erven und Nakömlingen voß unſer Chriſtlichen overhoffden nemlichen unſern heiligen Vatter den Pabſt von Rom, und unſern allergnädigſten Herrn Römiſchen Kayſer ind Römiſchen Könia, dermaißen, ſo dat unſer ein den andern, wieder die vurßl. ſonder Gottliche redliche Uhrſach mit Dienſte, Hülff, Troſt und Beyſtand wie vor gereirt nit ſchuldig noch verbunden, ſullen ſyn, wehre auch Sach, daß dieſer Brieff Roß, Löchrich, off alſuß gebrechlich an ſchrifften, Siegeln, off an einichen andern Sachen worden, oder Buchſtauen gecantzellirt, gequat off einiche andere Wyſe verwarloſet und nit woll ſegelt befunden würde, dauremme ſall he nyt temimne möge noch macht hauen, ſondern he ſoll in aller maißen ſyn bliven und gehalden werden, aß ein Rechtſchaffen Brieff, der mit allen gein gebrech zu ſagen, oder ſuſpicion hatt, ind das allyt warliche cranſumpten off Vidimus hyvoß und hervor gemacht, gentzlich zugeloven; Alle und ygliche Sachen, Puncten und Artickeln, und ein Jglich daraiff beſinder, dieſer unſer Erfflichen und ewigen vereininge und Verbündnüße wie vorgemeldt, Geloven Wir Willhelm Hertzoug zu Juylge, zo dem Berge, und Wy, Johann Hertzoug von Cleve

obge-

obgedacht vür uns, unser beyder Erven in Nakömlinge, ind vür unser beyder Fürstendohmde, Lande, Lunthe ind Unterthainen, die wir nu hain, oder hernamahls kriegen werden, bey unser Fürstl. treuen und Ehren, ind in rechter geschworner Eyd statt, wair, vest, städe, unverbrüchlich, ersflich, ewig, erbahrlich, auffrichtig und fromlich zu halden, zo Handhauen, nachzokommen und zo vollziehen, darwieder nit zu doin, doin laßen, geschen oder geschaffen gethoin zu werden, durch uns selffs oder jemands anders von unser off andermegen, umb einigerley Sache willen, die geschehet seyn, off pürder geschehen mögen.

Wir bevehlen auch allen und jeglichen, unser beyder Räthen, Ritterschafft, Städten und Unterthanen unser Fürstendohmde, und Lande vürgerürt samtliche, und jeglichen insonderheit, alle und jegliche vürwerden, Puncten und Artickeln vürgedacht vestiglich und unverbrochen, Erfflich und ewiglich zo halden, nachzokommen, ind zo vollziehen, ind nach unser einigs oder beyder Tode, egheine andere Fürsten noch Herren, zo dem unsern vürgedachten unsern Fürstendohmbden, und Landen Wosen annehmen, noch darzo kommen zo laßen, der off de hauen zuvoir, mit ihren besondern Brieffen und Siegeln diese Erfflliche und ewige Verbündnüße, vestiglich, Erfflich, veste, richtig und Formlich zu halden nach aller nothdurfft gelaeset, und diese Erfflichafft verschrevunge geconfirmirt und bestettiget, sonders alle Argelist, Indracht, Hinderniß und Gefehrde, die in allen diß Brieffs punct gantzlich und zum ail unß geschieden seyn und bleiben sollen, ind dieser vurßl. Dinge Zo Uhrkund der Wahrheit, und gantzer Vester, Erfflicher und ewiger stettigkeit hain Wir Hertzoug Willhelm zo Gunlge, zo dem Berge, und Wir Johann Hertzoug von Cleve, un'er Fealicher seine Segel, vor uns, unsere Erven und Nachkomlinge, an deßen Erfflichen und gürlichen vereinungs Brieff doin hangen, und Wir Rade, Ritterschafft, Stede und Unterthainen, gemeinialich der vürgenanden Fürstenthumben und Lande, von Gunlge, Berge und Ravensperg, ind von Cleve ind von der Marcke, und ander bender unser gnädigen allerlyffsten Herrn Hertzougen zo Gunlge, zo dem Berge ꝛc. ind Hertzougen von Cleue, ꝛc Lande vorgerührt, bekennen, in disen selben Brieffe vor uns, unsere Erven und Nakömlinge, dat Wir allessamt'ichen und jeglichen von uns insonderheit sullen und willen alle puncten und Artículn hievorgerürt, so viel uns de bereirend sin, oder hernad mals uns und unsere Erven und Nakömlinge betreffen werden mögen, uffrichtig, Erbarlich, Fromlich, und Gleuffiich, aß Frommen Getreuen Unterthainen gebürt erfflich, ewiglich, und vnmerme vestiglich halten, nachkommen und vollziehen, ind dat nit laßen und egeynerley Sachen willen die geschiets seyn, off ommerme geschehen mögen, und umb uns, unsere Erven und Nachkömlinge aller vurßl. Sachen, zo overzeugen, hain Wir Ritterschafft, Städte und Unterthainen gemeinigiich des Fürstenthumbs von Jüliche und derer Lande, darzu gehörende gebeden, die Strengen, Vesten, Frommen, und Ehrsahmen Räthe, Ritterschafft, und Städe, auch zo denen vurßl. Fürstenthemb von Gunlge ind andern Landen darzo gehörende, nemlich Herr Gottschalck von Harue, Herr zu Alßdorf, Land Trost des Fürstendombs von Gunlge, Herr Heinrich von Hempesch, Herr zo Weyckroda Hoffmeister, Ritter, Friderich von Bürtscheide Erff Hoffmeister, Engelbrecht Hardt von Schöneck, Herr zu Brefford, Erb Marschalck, Johann von Bongardt, Erff Cämmerer des gantzen Fürstenthumbs von Gunlge, Emond von Palandt, Herr zu Moubach, Ambtmann zu Lydeggen, Willhelm von Neßelrath, Herr zu Reide, Ambtmann zo des Greimenborch, Werther von Honpesch, Herr zu Wachendorff, Johann von Paland Herr zu Wildenberg ind zo Berae, Ambtmann zo Willhelm steine, Johann von Harve Sohn zu Alßdorff, Ambtmann zo Gepenkirchen, Willhelm von Gerhen, Herr zu Sintzig, Herrmann von Hochstätten, Ambtmann zo Caster, Gerhard von Berge, genandt Blense, Herr Heinrich hohen von dem Pesche, Herr Werner von den Pongart, Ritter, Gerhardt von Harmen, Heinrich von Flatten, Erfflichenck des vorgenanden Fürstenthombs von Gunlge, Werner von Paland Herr zu Breitenbend, Ambtmann zu Boißlar, und Waßenberg Johann von der Horick, Herr zu Suggeroide, Daem von Berge, genandt Tribs, Johann von Haltmülen, und Diederich Boiß, und Burgermeister Scheffen und Raide, die Stärte, Jvnlge, Deureu, Münster, Eyffel, Enßkirchen, Heynsperg und Dulcken. Und hain Wir Ritterschafft, Stede, und Unterthanen gemeinigiich des Fürstenthombs von dem Berge und andere Lande darzo gehörende gebeten, die Strengen, Vesten, Frommen und Ehrsamen Räde, Ritterschafft und Stede auch zo den vurßl. Fürstenthomben von dem Berge und andern Landen darzo gehörende, nemlich Herr Bertram von Neßelraide Herr zu Ehrenstein Erb Marschalck, Willhelm von Neßelraide seyn Sohn, zum Steine Landtrost, des vorgedachten Fürstenthombs von dem Berge, Herr Johann von Elver, Ritter, Johann von Neßelroide, Herr zu Palsterkamp, Willhelm von Neßelroide Sohn, auch Herr zum Palsterkampe, Hunß Marschalck, Conrad von der Hoirst, des vorgenanden Fürstendohms von dem Berge, Didrich von Holle, Ambtmann zu Monschoff, den alten Lützen von Winckelhuysen, Willhelm von der Neven, Gerhardt Schinckerr, Johann Steil zur Sötzen und Henrich von Reda, und Burgermeister und Scheffen und Räde der Stätte Lemp, Ratzungen, Dunßeldorff, ind Wipperfuerde. Und hain Wir Rittschafft, Stede ind Unterthainen Gemiinialich der Grafschafft von Rayensperg gebetten, die Vesten, Frommen und Ehrsamen Räde, Ritterschaft und Städe auch zo derselben Grafschafft gehörende,

gehörende, nemlich Gerhard ind Johann Ledebur, Gebrüdere Reinicken, Trippe Ambtmann zu Limperg, Segenvon, Steinbuß, Arlart von dem Busche, ind Eggard Voegel, ind Burgermeister ind Räde beyder Stätte Bielfeldt, dat Sie ihre Segele vür sich und Unß alle gemeinwalich to getuve alve vorßl. Dingen ahn diesen Brieff hangen willen. Jnd Wir Ritterschafft, Stede und Unterthainen gemeinniglich des Fürstentheombs von Cleve hain gebetten, die Gebürdigen, Strengen, Vesten, Frommen und Ehrsahmen Räde, Ritterschafft und Stätte, auch zu dem vurßl. Fürstendomb von Cleve gehörende, nemlich Diederich von Broncckhorst und von Batenberg, Herr zo Stymberg, und zu Honnepel, Landtrost, Herr Adolff von Wevlich, Erff-Hoffmeistter des Fürstl. Fürstendohms von Cleve, Hr. Heinrich Stail, von Haulstein, Marschalck, Hr. Steffen von Wvlick, Ritter, Elbert von Honnopel, Hoffmeister, Johann von der Hoorst Trost des Landes von Dynßlacken, Wesel von dem Lohe, Ambtmann zu Lymerschl, Gotthardt Torck, Ambtmann zu Goch, Christoffel von Wvlick, Ambtmann zo Gennep, und Diederich von Wirckhede, Ambtmann zu Orsoy, und Burgermeister, Schessen und Räde der Statt Cleve, Wesel, Embrick, Calcar, Xanten und Dreß, und Haim, Wir Ritterschafft, Städe und Unterthanen, gemeinniglich der Grafschafft von der Marck gebetten, die Strengen, Vesten, Frommen und Ehrsahmen H. Cracht von Molendonck, Ritter Ambtmann zo Blanckenstein, Heinrich Knüpping Ambtmann zu Hamme, in zo Wetter, Caspar Trock Amptmann zu Vnnae, Johann von der Leon Amptmann zu Altenar, Neuelnick Steil von Havlestein, Ambtmann zu Neuerstad, Goren Achenbrach, Ambtmann zo Werden, Johann von Attenbachem, Ambtmann zo Becken, und Weynemar von Boelbrinck Ambtmann zu Luynen, und Burgermeister, Schessen und Räde, der Stätte, Soist, Ham, Vnnae und Camen, dat Style vor sich, und unß alle gemeinniglich, so gezeuge alle vorsten Sachen an diesen Brieff hangen willen, daß Wir Gottschalck von Harve, Herr zo Alstorff, Landtrest, Heinrich von Hempesch, Herr zu Wickröd, Hochmeister, Ritter, Friderich von Buttscheid, Erff-Hoffmeister, Engelbrecht Hurdt Erbmarschalck, Johann von den Bongart, Erb-Cämmerer, Emond von Poland, Herr zu Meudach, Willhelm von Neßelrode, Herr zu Reide, Werner von Honpesch, Herr zu Wachendorp, Johann von Paland, Herr zu Mildenberg zu Berge, Johann von Harve, Sehn zu Alsdorff, Willhelm von Gertzen Herr zo Sientzig, Hermon von Hochstedten, Gerhard von Berge, genand Blentz, Heinrich Hehen von Pesch, Werner von den Pongart, Ritter, Gerhard von Hermen, Heinrich von Flatten, Erbschenck, Werner von Poland, Herr zu Breitenbend, Johann von dem Horinck, Herr zo Euggenrode, Daem von Berge genandt Trips, Johann von Helmöllen, ind Diederich Voss, und Wir Burgermeistter, Schöffen und Räde der Städte Buyigen, Deueren, Münster, Essel, Enßkirchen, Heinßberg und Dulcken, Vort Wir Bertram von Neßelrod, Herr zo Ehrenstein, Ritter Erff-Marschalck, Willhelm von Neßelrode Sohn, Johann Steine Landtrost, Johann von Elver Ritter, Johann von Neßelrod, Herr zu Polsterkampe, Willhelm von Neßelrode seon Sohn, auch Herr von Polsterkampe, Huyß-Marschalck, Conrad von der Hoest Erbschencke, Diederich von Holle, Bertram von Lützenrode, Herr zum Hordenberg, Johann von Huygenpoit, Ludewig von Luißdorff der Alte, Luytgen von Winckelhuysen, Willhelm von den Neuen, Gerhard von Schincker, Johann Steil zur Sultzen, und Heinrich von Röde, und Wir Burgermeister, Schessen und Räde der Stätte Lennepe, Raitingen, Duyßeidorp, ind Weiperfürde, und Wir Gerhard und Johann Ledebur, Gebrüdere Reynicken, Treibbe Segerwein, Steinbuyß, Arlart von dem Busche, und Eggart Naegel, und Wir Burgermeister und Räde bey der Stadt Bielselde alle vorgenand bekennen, wahr ist, und Unse Segele vür die andere Ritterschafft, Stätte und Unterthainen, gemeinnigslich der Fürstendohmben von Gulpiche, Berge und andere Lande darzo gehörende, und der Grafschafft von Ravensperg, ind unß von Geheisch und Befehl unß gnädigen allerliefftlen Herrn, Hertzouge zo Jülge, zo dem Berge obgenand, und umb beder willen, der andern Sr. Fürstl. Gnaden Ritterschafft, Städte, und Unterthainen, vurßl. Herren gehangen, daß auch Wir Dietrich von Broncckhorst ind von Batemberg, Herr zo Rynberg, ind zo Hannopel, Landtrost, Adolff von Wülick Erff-Hoffmeister, Johann von der Horst, Wesel von der Lohn, Godddart Torck, Christoffel von Wolick und Diederich Wreckede, und Wir Burgermeister, Scheffen und Raithe der Stätte Wesel, Embrick, Calcar, Santen ind Neetz, des auch Wir Cracht von Molendonck Ritter, Heinrich Knippenick, Jaspar Torck, Johann von der Leyen, Neneling, Stael, Jorven Aschenbroch, Johann von Adenbhen, ind Wevmar von Boissüng, ind Wir Burgermeister, Scheffen und Rath der Stede Seist, Ham, Vnnae und Camen, aller vorgeschrl. bekennen, wahr und unsere Segel vor de andre Ritterschafft, Städe und Unterthainen gemeinlich des Fürstenthombs von Cleve und Grafschafft von der Marck vorßl. und unß von Geheiß und Befehl Unsers gnädigen allerliefftlen Herrn Hertzougen von Cleve obanande, und um bede willen, der andern Sener Fürstl. Gnaden Ritterschafft, Städe und Unterthainen vurßl. hieran gehangen haben, in sin dieser Erfflicher und ewiger Vereinigung und Verbündniß-Briefe, zwee von Wort zu Wort gleichlautend, de Wir Hertzoug Willhelm, und Wir Hertzoug Johann vorged. yeglicher einen empfangen und behouiten ham.

Gegeuen in

den

Digitized by Google

den Jaheren aß man ſchrieff nach der Geburth Chriſti unſers HErrn dupſend vierhundert ſeß und nuyntzig, uff St. Catharinen Tag der heiligen Jonffern.

No. C.

Privilegium Maximiliani de Succeſſione D. Mariæ in feudis Imperii, de anno 1508.

WIr Maximilian Erwölter von GOttes Gnaden Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, auch zu Hungarn, Dalmatien, Croatien ꝛc. König ꝛc. Erz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgund, zu Brabond und Phalentz Grafe ꝛc. Bekennen für Unß und Unſere Nachkommen offentlich mit dieſem Brieff und thun kund allermänniglich, Alß der Hochgebohrne Wilhelm Hertzog zu Jülich und zu Berge, unſer lieber Oheimb, Fürſt und Rath, zwen Hertzogthumb mit Nahmen Jülich und Berg, ſo von Unß und dem Heiligen Reiche zu Lehen rühren, innen hatt, und noch zur Zeit keinen Mannlichen Leibes-Erben hatt, haben Wir gülich betrachtet und angeſehen, daß bemeldten Unſers lieben Oheimen des Hertzogen von Jülich getreuen und nützlichen Dienſte, ſo Er Unß und dem Heiligen Reiche in mannigfaltigen Wercken bewieſen hatt, noch täglich thut, und künfftig wohl thun mag und ſoll, aus ſondern Gnaden und uff ſein fleißig demütig Bitten und Erſuchen, auch damit die berührten Hertzogthümer und Grafſchafft Ravenſperg nach ſeinen Abgang, beſonder dieweil ehliche Güter der benandten Hertzogthum an andere und fallen möchten, nicht zertrennet, noch Unß, noch dem Heil. Reiche des ſchädlich. Und gebieten darauff allen und jeglichen Churfürſten, Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Prälaten, Graven, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Hauptleuten, Vitzthumben, Vorgten, Pflegern, Verweſern, Amdtleuten, Schultheißen, Burgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden, und ſonſt allen andern, Unſern und des Reichs Unterthanen und Getreuen, in waß Würden, Stande oder Weſen die ſeyn, von Röm. Kayſerl. Macht ernſtlichen, und wollen, Daß Sie den benandten Unſern lieben Oheimben, den Hertzogen von Jülich, bey dieſer Unſerer Kayſerl. Würde und Freyheit, wie oben gemelt iſt, geruhiglich bleiben laßen, das alles ſtet und ſtet halten, und darwieder gantz kein Irren, Eingriff, noch Verhinderniß thun, noch das andern jemandts zu thun geſtatten, ſondern ſein Lieb und ſeine Tochter und Erben, wie oben ſtehet, von Unſerer und des Heil. Reichs wegen, veſtiglich dabey handthaben, ſchützen, und ſchirmen, alß lieb einem jeden ſeye, Unſere und des Reichs ſchweren Ungnad und Straffe und darzu eine Pöen nemlich tauſend Marck lötiges Goldes zu vermeyden, die ein jeder, ſo offt er frevenlich hierwieder thäte, halb in unſere und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil dem obgedachten Hertzogen von Jülich und ihren Erben verabläßlich zu bezahlen, verfallen ſeyn ſoll, ohngefährlichen. Mit Uhrkundt dieſes Briefes, mit Unſern großen anhangenden Inſigel. Geben in Unſerer und des Heil. Reichs Stadt Speyer, am zwee und zwantzigſten Tag des Monats Aprilis, nach Chriſti Geburth fünffzehen hundert, und im achtenden, Unſerer Reiche des Römiſchen im drey und zwantzigſten, und des Hungariſchen im neunzehenden Jahre.

Alſo unterſchrieben mit unterſchiedenen Händen

P. Regem.

P. S.

Inplica ſic ſubſcripturn alia manu
Ad mandatum Domini Imperatoris proprium
Frl. Sernhem. mppria.

No. CI.

Confirmatio ejusdem Imperatoris Maximiliani Primi Hertzogen Willhelmen zu Jülich und ſeiner Tochter Mariä, und von den Töchtern gebohrnen Mannlichen Leibes-Erben, wegen des *Privilegii Succeſſionis in feudis Imperii* gegeben, neben *Caſſation* vorhin andern gegebener *Expectantzen*.

Anno 1509.

WIr Maximilian, Erwölter von GOttes Gnaden Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs in Germanien, auch zu Hungarn, Dalmatien, Croatien, König ꝛc. Erz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgund, Hertzog zu Brabond und Phalentz Grave, bekennen für Unß und Unſere Nachkommen am Reiche offentlich mit dieſem Brieff, und thun kund allermänniglich. Alß Wir den Hochgebohrnen Willhelmen Hertzogen zu Jülich und zum Berg, Unſern lieben Oheimb, Fürſten und Rathe, auff ſein fleißig demütig Bitten und Erſuchen, auch in Anſehung ſeiner getreuen und nützlichen Dienſte, ſo Er Unß und dem Heil. Reich in mannigfaltigen Weg bewieſen, noch täglich thut, und künfftiglich well thun mag und ſoll, und aus ſondern Gnaden, mit gutem zeitigen Rahte, wollbedachten Muthe, eigenen Bevogniß und rechten Wiſſen, damit die beſtimbte zwey Hertzogthumb, auch die Grafſchafft Ravenſperg mit ihren Zugehörungen,

Digitized by Google

rungen, ſo von Unß und dem Heil. Reich zu Lehen rühren, nach demeldtes Unſers lieben Oheimbs und Fürſten Abgang, nachdem Er noch zur Zeit keinen ehel chen männlichen Leibes-Erben hatt, beſondern die weibliche Güter derſelben Hertzogthumb an andre erbe fallen möchten, nicht zutrennet, noch Unß und dem Heil. Reiche deshalben nützlich und woll gedienet würde, die Freyheit und Gnade gethan, alß wann Sein Lieb mit Tode abgehen würde, da Gott lange davor ſeyn wolle, daß alßdann die berühteten zwey Hertzogthumb und Grafſchafft auf ſeiner leiblichen Tochter mit Nahmen Maria, oder ob Sie mit Tode abgieng und gedachter unſer lieber Oheimb und Fürſt Hertzog Willhelm von Jülich eine andere Tochter überkommen würde, dieſelb und Ihr jeder ehelich, mannlich Leibes-Erben ſollen Sie derſelben würdig, fähig und empfanglich ſeyn, auch Wir und Unſere Nachkommen am Reiche Ihnen die zu Lehen verleihen, und darüber Lehen-Brieffe verfertigen und geben, Sie auch darauff dieſelben von Unß und dem Heil. Reiche zu Lehen inhaben, nutzen und nießen ſollen und mügen von allermänniglich und unbehindert, doch Unß und Unſern Nachkommen am Reiche, an Unſern Obrigkeiten, Herligkeiten, Gerechtigkeiten und Dienſten beſtimbter Stück und Güter unvergreifflich und ohne Schaden. Wie dann ſolches alles Unſer Brieff deshalben ausgangen, klärlichen begreiffet, daß Wir demnach bemeldten Unſern lieben Oheimb und Fürſten, zu noch mehrern Begnadigung und Bekräfftigung berührter Sachen obangezeigt unſer gegebenen Freyheit und Gnad hiermit wiederumb verneuret, confirmiret und beſtätiget haben, verneuen, confirmiren und beſtättigen die auch hiermit, von Römiſcher Kayſerl. Macht, Vollkommenheit und rechter Wißen, in Krafft diß Brieffs, und meinen, ſetzen und wollen, daß die vorberührt unſer gegebene Freyheit und Gnad in allen ihren Puncten, Clauſulen, Articulen und Begreiffungen unwiederrufflichen, gantz, kräfftig und mächtig ſeyn, ſtete bleiben, und ſich vorbemeldter unſer lieber Oheimb und Fürſt, ſein Töchter und derſelben männlichen Leibes-Erben, wie vor begriffen iſt, der gebrauchen und genießen mögen. Und ob durch weyland unſern lieben Herrn und Vatern, Kayſer Friedrichen Löbl. Gedächtniß in Zeit ſeines Lebens umbſälligkeit willen vorberührter zweyer Hertzogthumbe und Grafſchafft auff jemandes einigerley Expectantzen, Zuſagen oder Verſchreibungen gegeben und ausgangen wären, wollen Wir, daß dieſelben gantz krafftloß, unbündig und nichts, auch vorgenandten unſern lieben Oheimb und Fürſten, ſeiner Lieb, Tochter und ihren männlichen Leibes-Erben an obberührten Freyheiten und Gnaden unvergriffen und unſchädlich ſeyn, und den keinen Mangel, Abbruch oder Verhinderung bringen, oder thun ſollen in keinen Wegen, dann Wir dieſelben Expectantzen, Zuſagungen und Verſchreibungen hiermit aus bewegtlichen Uhrſachen jetzt alß dann, und dann alß jetzt, gäntzlichen abthun, alß Wir zu thun Macht haben. Und gebieten darauff allen und jeglichen Churfürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Prälaten, Grafen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten Hauptleuten, Bißthumben, Vögten, Pflegern, Verwesern, Amptleuten, Schultheißen, Burgermeistern, Richtern, Räthen, Burgern, Gemeinden, und ſonſt allen andern, Unſern und des Reichs Unterthanen und Getr.u.n, in was Würden, Standes oder Weſens die ſeyn, von ehegenandter Unſerer Kayſerl. Macht, Vollkommenheit ernſtlich und veſtiglichen mit dieſem Brieff, und wollen, daß Sie den obernandten Unſern Oheimben und Fürſten Hertzog Willhelmen zu Jülich und Berg, Seine Töchter und Ihre männliche Leibes-Erben bey obangezeigter Unſerer Freyheit und Gnaden, auch dieſer unſerer Verneuerung, Confirmation und Beſtättigung, gäntzlichen und unverrückt verbleiben, Sie derer gebrauchen und genießen zu laßen, und darwieder nicht bringen, bekümmern noch beſchweren, noch das jemands andern zu thun geſtatten, in kein weiß, alß lieb einem jeglichen ſey Unſere und des Reichs ſchwere Ungnad und Straffe, und darzu eine Poen, nemlich tausend Marck lötiges Goldes zu vermeyden, die ein jeder, ſo offt er freventlich hierwieder thäte, halb in Unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil vorgedachten Hertzogen von Jülich, ſeiner Lieb, Töchtern und ihren Erben, unabläßlich zu bezahlen verfallen ſeyn ſoll, ungefährlich; mit Uhrkund diß Briefes beſiegelt, mit Unſerm größern anhangenden Inſiegel. Geben in Unſerer und des Heil. Reichs Stadt Ulm, am vierdten Tag des Monaths May, nach Chriſti Geburth funffzehen hundert und im neundten, Unſerer Reiche des Römiſchen im vier und zwantzigſten und des Hungariſchen im zwantzigſten Jahre.

Subſcriptum alia manu
P. Regem.
P.S.

Inplica ſic ſubſcriptum
Ad mandatum Domini Imperatoris proprium.
J. Sernheim. mppria.

No. XCII.

Digitized by Google

No. CII.

Erbſcheidung zwiſchen Herzog Johann von Cleue, und ſeinem Bruder Herrn Engelbertẽ von Nevers. *Anno* 1489.

NOs Engelbertus de Clivis & de Marcka, univerſis & ſingulis præſentes literas noſtras inſpecturis ſeu legi audituris notum eſſe cupimus, quod ſicuti Illuſtris Princeps, Dominus & Germanus noſter, Dominus Johannes DEI gratia Dux Clivenſis, & Comes de Marcka, atque Illuſtres germani noſtri & germana, Adolphus & Maria de Clivis & de Marcka, nos in ſuum procuratorem generalem & nuncium ſpecialem conjunctim & diviſim ordinaverunt, conſtituerunt & ſtabilierunt, atque plenariam poteſtatem, auctoritatem & mandatum ſpeciale dederunt conſentiendi, acceptandi & pro grato habendi pro eorum nomine partagia, ſive partitiones & diviſiones, quæ Illuſtris & chariſſimus Dominus & Avus noſter Dominus Dux Brabantiæ, Comes Nyvernenſis de En: & de Retheld fecerit, vel poſtea facier de omnibus & ſingulis ſuis bonis mobilibus & immobilibus, Ducatibus, Comitatibus, Terris, Dominiis, feudis, retro feudis & aliis Juribus, & poſſeſſionibus quibuscunque ſibi pertinentibus, de quibus gaudet vel poſſidet, prout hæc & alia nonnulla in dicto procurationis mandato, cum poteſtate ſubſtituendi valato plenius continetur, cujus quidem procurationis mandati tenor de verbo ad verbum hoc jam ſequitur & eſt talis:

Johannes DEI gratia Dux Clivenſis & Comes de Marcka, Adolphus, Philippus & Maria de Clivis & de Marcka fratres & ſoror ſingulis præſentes literas inſpecturis iniuitem ſcire ac notum facimus, quod nos tam conjunctim, quam diviſim ordinavimus, conſtituimus & ſtabilivimus, ordinamus, conſtituimus & ſtabilimus noſtrum Procuratorem generalem & Nuncium ſpecialem chariſſimum & amantiſſimum fratrem noſtrum Engelbertum de Clivis & de Marcka, cui dedimus ac damus per præſentes plenariam poteſtatem, auctoritatem & mandatum ſpeciale conſentiendi, acceptandi, & pro grato habendi, pro & nomine noſtro, partagia ſive partitiones & diviſiones, quas mentiendiſſimus Dominus & Avus noſter Dominus Dux Brabantiæ, Comes Nivernenſis de En: & de Rethell fecerit, poſtea de omnibus & ſingulis ſuis bonis, mobilibus & immobilibus, Ducatibus, Comitatibus, Terris, Dominiis, feudis, retroſeudis & aliis Juribus & poſſeſſionibus, quibuscunque ſibi pertinentibus, de quibus gaudet vel poſſidet, & in quibus prætendit Jus, inter nos & dictum Engelbertum fractem noſtrum ex una parte, & chariſſima ac dileciſſima Avuncula noſtra Charlotta de Burgundia Domini & Avi noſtri prædicti filia de ſecundo ipſius Thoro genita, parte ex altera, & quia partagia ſive partitiones & diviſiones ſic factæ, vel faciendum per Dominum & Avum noſtrum antedictum de omnibus & ſingulis præfatis ſuis bonis, mobilibus & immobilibus, Terris, Dominiis, Ducatibus & Comitatibus & Juribus quibuscunque eſſe ratificatas, approbatas, conſenſu firmatas & accorditas, per dictum Engelbertum fratrem noſtrum & nihilominus promittere de iſtis partagiis & partitionibus ſive diviſionibus facere, ratificare, approbare & pro ratis habere per nos totiens quotiens de hoc fuerimus requiſiti & ad ea tenendum & inter tenendum de puncto in punctum, ſecundum formam & tenorem eorum ſub obligatione omnium bonorum noſtrorum mobilium & immobilium, præſentium & futurorum, noſtrumque heredum & ſucceſſorum, ac cauſam habentium ſive unquam ullo die aliqualiter venire aut contravenire, Et hoc coram omnibus Judicibus, Notariis ac Tabellionibus Apoſtolicis, Imperialibus, regalibus aut aliis, quod melius erit, Et ſub talibus pœnis, fulminationibus, cenſuris Eccleſiaſticis quod pertinebit, aut Judicis qualiscunque ſit, de tali parte & portione, quæ nobis poteſt & poterit accidere, ſeu evenire, ac cuilibet noſtrum in hereditatem ac ſucceſſionem dicti Domini ac Avi noſtri. Et de omnibus prædictis facere & paſſare ſeu tranſire literas tantas & tales, ſub talibus ſignetis aut ſigillis Eccleſiaſticis aut ſecularibus & ſub talibus verbis aut conditionibus quod frater noſter Engelbertus adviſabit & oportebit ad finem, quod partagia ſeu partitiones ac diviſiones prædictæ teneantur & interteneantur inviolabiliter impoſterum, omni modo pariter ac ſimiliter ſicut nosmet facere poſſemus, ſi in noſtris propriis perſonis præſentes eſſemus & quivis caſus ſpecialibus mandatum requirat, Et ultra, dedimus ac damus potentiſſimæ poteſtatem eidem Engelberto fratri noſtro ſubſtituendi unum aut plures Procuratores, pro ſuo in loco faciendo & adimplendo prædicta, Qui ſubſtitutus vel ſubſtituti talem habebunt poteſtatem, ſicut ipſe, Et promiſimus ac promittimus, in bona fide ac verbo Principis & ſub obligatione & pœnis prædictis habere gratum tenere firmum, & ſtabile in perpetuum omne illud, quod frater noſter Engelbertus Procurator prædictus vel illi, quos ſubſtituit, pro eo fecerit aut fecerint, in his quod tangunt ſeu reſpiciunt ratificationem & approbationem partagionum vel partitionum & diviſionum prædictarum ac earum dependentium.

In cujus rei teſtimonium nos præſens procuratorium manibus propriis ſignavimus & pro majori approbatione etiam fecimus ſignare duobus Notariis Apoſtolicis & Imperialibus, die Lunæ menſis Januarii quarta decima, Anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo octuageſimo octavo. Acta fuerunt hæc Clivis in Caſtro, in cubiculo Principis ibidem, ſub anno, die & menſe, quibus ſupra præſentibus ibidem Venerabili Domino Theodorico de Ryswick Doctore præpoſito Collegiatæ Eccleſiæ Beatæ Mariæ Virginis Clivenſis ſtrenuo milite Domino Johanne de Wilick, Theodorico de Wilckode, Theodorico de Hœmpel, ac Walthero de Buren teſtibus ad præmiſſa vocatis pariter & rogatis Johannes, Adolph, Philippus Maria: & ego Henricus Cœppen de Vdem publicus Apoſtolica authoritate Notarius Colonienſis dioceſis, quia præmiſſis procurat. conſtitut. ſubſcript. propriat. manuum Illuſtris Principis Domini Johannis Ducis, ac ſuorum fratrum ac ſororis de Clivis & de Marcka præfatorum, cæterisque omnibus & ſingulis, dum ſicut permittitur perfierent & agerentur una cum prænominatis teſtibus præſens interfui eaque ſic fieri, vidi & audivi, ideo hoc præſens Inſtrumentum per alium, me aliis legitimis interim præoccupato negotiis fideliter conſcripſi, una cum Connotario meo hic infra ſcripto, exinde confeci, & in hanc publicam formam redegi, ſignoque & nomine meis ſolitis & conſuetis ſubſcripſi & ſignavi rogatus & requiſitus, in fidem & teſtimonium omnium & ſingulorum præmiſſorum.

Et ego Gerhardus van der Schuren, de Xantis publicus Imperiali auctoritate Notarius Colonienſis dioceſis, quia præmiſſis Procurat. Conſtitut. Subſcript. propriarum manuum Illuſtris Principis Domini Johannis Ducis ac ſuorum Fratrum & Sororis de Clivis & de Marcka præfatorum cæterisque omnibus & ſingulis, dum ſicut præmittitur, fierent & agerentur, una cum prænominatis teſtibus, præſens interfui, eaque ſic fieri, vidi & audivi: Ideo hoc præſens publicum Inſtrumentum per alium, me aliis legitimis interim præoccupato negotiis fideliter conſcriptum, una cum Connotario meo hic ſupra ſcripto exinde confeci & in hanc publicam formam redegi, ſignoque & nomine meis ſolitis & conſuetis ſubſcripſi & ſignavi rogatus & requiſitus in fidem & teſtimonium omnium & ſingulorum præmiſſorum.

Idcirco Nos Engelbertus de Marcka præfatus pro nobis noſtrisque heredibus fatemur & publice recognoſcimus literas per præſentes, quod præfata partagia ſive partitiones & diviſiones, quas Illuſtris præfatus Dominus & Avus noſter virtute procuratorii præfati inter nos ex una, & chariſſimam avunculam noſtram Charlottam de Burgundia ipſius filiam de ſecundo ejus Thoro genitam, ex altera fecit, vel poſtea faciet, modo & forma, ſicuti in præinſerto Domini & fratrum noſtrorum & Sororis noſtræ procurat. latius continetur, ab eisdem Domina & fratribus & ſorore noſtris pro totali & integra hereditate & ſucceſſione noſtra, tam paterna, quam materna ex loco ſeu in locum ejusdem, de noſtris bona & libera voluntate matura deliberatione animoque bene deliberato accepta vimus, apprehendimus & approbavimus, contenti fuimus de eisdem & in illas plene & expreſſe conſenſimus, prout acceptamus, apprehendimus, approbamus, conſentimus, contenti fuimus & eſſe volumus, pro nobis noſtrisque heredibus in perpetuum de eisdem & præter id & absque eo, quod unquam futuris temporibus habeamus, poſſumus vel debeamus aut nobis vel heredibus & ſucceſſoribus noſtris liceat quicquam petere, exigere vel requirere de Ducatu Clivenſi & Comitatu Marckenſi, de Terris, Dominiis de Dinslacken & Gennepe cum univerſis Terris, hominibus & oppidis, Caſtris, Villis, Feudibus, Juribus, Jurisdictionibus, Theoloniis, fructibus, redditibus, proventibus, obventionibus & emolumentis ac pertinentiis & annexis eorundem; nec non de certis omnibus, quod ex obitu & ſucceſſione, divæ memoriæ Chariſſimi quondam Domini & Genitoris noſtri, tam in bonis mobilibus quam immobilibus ad nos quomodolibet pertinere ſeu devolvi poterant, Et etiam poſſumus, volumus & conſtituimus pro nobis noſtrisque heredibus & ſucceſſoribus per præſentes, quod in præmiſſis generalibus clauſulis quibuscunque in præfatorum Domini & fratrum noſtrorum & ſororis noſtræ, præinſerto procurationis mandato, nunc aut imposterum ſubintelligi, comprehendi, ſeu notari nequaquam debeant aut valeant, ſive debebunt, ſeu quovis modo valebunt Caſtra, Villæ, Terræ, Diſtrictus & Dominia, vel etiam aliquorum eorum partem vel in toto in Engelmunſter & Vyne cum omnibus & ſingulis ſuis Juribus & pertinentiis, in feudum a Caſtellanatu Ruremonde depend. quæ circa hæc & in his penitus & omni modo abdicata in perpetuum erunt, & exempta, pro utilitate, commodo & profectu prænominatorum Domini & fratrum & ſororis noſtrorum & eorundem heredum & ſucceſſorum, & ſimiliter etiam demtis, exceptis, retentis & reſervatis, pari modo, antedictis Domino fratribus & ſorori noſtris, ipſorumque heredibus & ſucceſſoribus, Villis, Terris & Dominiis in Ponrewart & Swinland, in feudum dependent. a Pallinatu & Burgo Furnenſ. prout eadem Dominia, cum eorum Juribus & pertinentiis prænarratis de præſenti tenent atque poſſident, nec non de-

Digitized by Google

deinde etiam exceptis Domino & fratribus & sorore nostris suisque heredibus & successoribus reservatis Juribus, actionibus & causis, in & ad Ducatus, Terras & Dominia Lotharicia & Limburgia cum suis dependentiis & annexis, quomodolibet competentibus & competituris, aeriam quadraginta millibus Scutorum aureorum monetæ Regis Angliæ apud charissimum Dominum Avum nostrum Ducem Brabantiæ præfatum dependentium, quorum Scutorum medietas videlicet viginti millia dictis Domino fratribus & sorori nostræ ex successione materna cessa sunt atque debentur, reliqua vero medietas cedet in futurum, juxta literarum desuper confectarum vim, formam atque tenorem, ita videlicet, quod dicta prima medietas, scilicet viginti millia, dictis Domino fratribus & sorori nostris, ut præmittitur, cessa, cum pleno jure immonendi, exigendi, extorquendi, levandi, recipiendi atque possidendi ea penes se, & quod videlicet ex ea in futurum cedet vel proveniet penes nos heredesque nostros, tempore suos penitus remanente.

Quibus omnibus præmissis & ipsorum singulis prout supra pro utilitate & profectu præfatorum Domini fratrum & sororis nostrorum præmittuntur, tam conjunctim quam divisim, ac omnibus & singulis Juribus, actionibus & causis nobis in eisdem, & quolibet eorundem debitis vel competentibus seu quomodolibet debendis vel competituris.

Nos Engelbertus pro nobis nostrisq; heredibus expresse, plene & integre cessimus atq; renunciamus & solenniter desuper effectu cavemus publice literas per præsentes nihil juris, actionis vel proprietatis nobis reservamus in eisdem, renunciavimusque etiam in & ob majorem præmissorum firmitatem & securitatem prout tenore præsentium renunciamus, omnibus & singulis actionibus tam realibus quam personalibus, civilibus, utilibus, directis, mixtis & hypothecatiis, nec non exceptioni deceptionis ultra dimidium justi pretii, aliter scriptus contractus quam gesti, & præsertim Juri dicenti, generalem renunciationem non valere, nisi præcesserit specialis, ac omnibus & singulis aliis Juribus, Jurisque defensionibus, auxiliis sive suffragiis, quibus nos nostrique heredes se contra præmissa vel eorum aliqua, quovis etiam ad hoc quæsito ingenio vel colore tueri seu defendere postimus aut possent, aut illis quoquo modo contravenire, hac tamen in præmissis & circa ea adjecta conditione, si, & in quantum perveniamus, seu pervenire poterimus, ad hereditatem & successionem charissimi Domini & Avi nostri Comitis Nivernensis prædicti, nobis de & ex ejus obitu competituram, seu ejus partem vel portionem majorem, vel meliorem & ea conditione cessante & nos inposterum ab & ex eisdem hereditate & successione vel ejus parte saniori, justitia mediante, quod ablit, repelli contingat, vel amoveri, ex tunc & in illum eventum, si nobis placuerit liberum regressum seu recursum habere debeamus & habebimus, ut & tanquam individui ad universas & singulas hereditates & successiones, tam paternas quam maternas, nobis de jure vel consuetudine debitas ac si inter præfatos Dominum fratres & sororem nostros, & nos nihil penitus tractatum vel concordatum esset, vel fuisset, non obstantibus quibuscunque præmissis & aliis in contrarium forsan faciendis. Et si nos in illum casum vel eventum a Domino fratribus & sorore nostris, de & super parentum nostrorum hereditate & successione divisionem aliquam novam seu dotationem requirere vel exigere contingat, quod tamen DEUS avertat, ex tunc primum & ante omnia præsentabimus & importabimus sive reisttuemus pro hujusmodi nova divisione facienda, totum id, & quicquid ab avo nostro præfato, in ejus vita vel eo defuncto fuerimus consecuti, cum omnibus his, quæ ex successione nostra materna de præsenti tenemus & habemus, sed si nos supradictam hereditatem & successionem Domini & Avi nostri post ejus decessum integre vel quasi totam ingredi, assequi & obtinere contingat, ex tunc & in illum eventum tenebimur & obligabimur, & tenore præsentium nos obligamus, ad dandum, persolvendum ac realiter, & cum effectu deliberandum Domino & fratri nostro Duci præfato, infra annum a die assecutionis præfatarum proxime & immediate sequentium viginti millia florenorum Renensium aureorum monetæ Electorum Imperii, seu eorum verum & æquivalentem valorem in alia moneta aurea, Verum si nos non totam hereditatem & successionem Domini & Avi nostri præfati vel quasi totam, sed tamen potiorem seu saniorem ejus partem obtinuerimus & assecuti fuerimus, ex tunc obligabimur ac tradi, persolvi & deliberari faciemus supradicto Domino Duci fratri nostro infra annum proximum per expressum decem millia florenorum aureorum monetæ & valoris præscriptorum, in subsidium, relevamen ad providendum ceteris fratribus & sorori nostris, de eorum necessariis juxta status & dignitatis eorundem exigentiam adjicientes nihilominus etiam quod si fratrem & Dominum nostrum Ducem memoratum, ab hac luce decedere contingat, non relinquendo prolem legitimam viventem, de se procreatam, quod DEUS omino avertat, quod tunc salvum & integrum, nobis sit, & remaneat, Jus successionis nostræ

Digitized by Google

nostræ in terris & bonis cum relictis quod & nobis reservamus quoque in illius recompensam eidem Domino Duci & fratri nostro, similiter salvum sit & remaneat Jus successionis in Terris, Dominiis & bonis nostris relictis, eo tamen casu duntaxat, quo nos ex hac luce decedere contigerit, non relinquendo prolem de nobis ex legitimo Thoro procreatam, quod DEUS avertat, aut si forte talem reliquerimus, quod defuncto Patre similiter absque herede, de se legitime progenito atque relicto moriatur, sive decedat, quod ex tunc talis decedens, omnia & singula dominia & terras cum eorum pertinentiis & aliis quibuscunque quod tempore obitus sui assecutus erat, habebat, tenebat atque possidebat in dictos Dominum Ducem, fratres & sororem nostros ipsorumque heredes & successores, Duces saltem Clivenses pleno & directo jure devolvet, hereditabit atque transfundet dolo & fraude, nec non omnibus & singulis exceptionibus, cautelis, Juris Canonici & Civilis auxiliis sive suffragiis atque Regnorum, Terrarum, Civitatum & Locorum constitutionibus, privilegiis, plebiscitis ac aliis in contrarium quomodolibet facientibus, non obstantibus quibuscunque, quibus præmissa vel eorum aliquod infringi possent, seu quolibet infirmari, in quorum omnium & singulorum fidem & testimonium ac roboris firmitatem præsentes literas propria manu subscripsimus & sigilli nostri majoris pro nobis nostrisque heredibus & successoribus fecimus appensione communiri. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, die duodecima mensis Decembris in oppido Blesen. Diocef. Carnoten.

Sic subscriptum

Engelbertus.

Inferius in plica sic habetur:

Per Dominum Engelbertum Eynardo de Layscutivero Domino de Bellegarde, Dômino Johanni Gastonis Præceptori Clivensi, Johann Galle Thesaurario, Magistro Johann Roussel Canonico Cranenburgensi & aliis præsentibus.

J. Clausse. mpp.

A tergo also rubriciret:

Erffscheidung tüschen Hertzog Johann von Cleue, und seinem Brudern Herrn Engelberten von Nieuers. 1489.

No. CIII.

Brüderliche Scheidung zwischen Herrn Johann Hertzogen zu Cleue und seinem Brudern Herrn Philipsen, *de Anno* 1496.

WY Johann van Goits Gnaden Hertzogh van Cleue, ind Greue van der Marck, ind Philips van Cleve ind van der Marck, Doemprobst to Straßburg, Gebrüder, doin kont allen Luiden ind bekennen ouernitz diesen Briefe, dat wy dem Allmächtigen Goide van Him̃elreiche seyner gebenedeter Moeder Marien allen synen Hyligen to Laue, ind to Eren, ind den Landen, daer wy to gebaren syn, to Nut ind Seelicheit ouernitz unß selffs ind unser Maighe ind Vriende van Rede ind Guetduencken unß frundlichen ind gonstlichen gescheiden ind geschlicht hebben, van allre Erfftael ind guten, ind vort van allen Guede beweglichen ind unbeweglichen, daer wy angeerfft ind gerechtigt mochten wesen, in einiger Wyß, in Maten alß herna geschrieuen steyt, in den ersten, so sullen wy Johann Hertzoge van Cleue ind Greue von der Marck vurgl. Unsen lieben Bruder Hn. Philips vurß. geuen ind ouerleuern op den irsten Dach van den May neist kommende, off hiern bynnen unse drie Landen ind Herrlicheiten van Engelmunster, Viue ind Roedsbrugge myt unsen Schlot, Steet, to Engelmünster, ind andern onsen wenigen Doerpern, Vesten ind anders daerbinnen gelegen, unß toebehörende aick mit allen Rechten ind Gulten, Opkommingen, Veruellen, ind derglicken, in allre Maten, alß wy die tot deßen Daigen toe gehat hebben, beheltlich unß Johann Hertzogh vurgl. doch das ghenen, dat unß in den vurgl. dreyen Herrlicheiten van unsen Renthen ind Gülden noch achterstendig ind vur den vurgl. Meydach verschrieuen iß, ind Wy Johann Hertoug vurgl. sullen demseluen unsen Lieuen Bruder Herr Philipsen aick buyten synen Hinder off Schaden bynnen der vurgl. tydt affdragen, ind qwyten alsulcken Geldt alß unsen Ambtluiden, Bailieren ind Entfangers der vurgl. dreyer Herrlicheiten op oeren Ambtmann und süß anders by unsen tyden dair uyt verschrieuen were, ind daertoe sullen wy oick den Hochgebahrnen unsen lieuen Neuen Herrn Philipsen van Cleue, ind van der Marck, Herrn tot Ravenstein, doin ußrichten ind betaelen Jairlix ind alle Jair alsulcke seeßhondert ynckele golden Rynische Gulden, alß wy syner Lieffeden na Vermoegen Segele ind Brieffe daervan wißende Jairlix geltende, ind vytten vurgl. Herrlicheiten eyn tyt van Jaren herwertz bewyst ind geboert gewest syn, alsoe dat wy syne Lieffden dairvan ind van den Ambtgelde ind anders vurgl. gentzlich vryen, ind schadloß halden sullen ind willen, Ind wy Philips Doem Proist vurgl. sullen die vurgl. dreye Herrlicheiten ind Undersaten by Rechten ind Gnaden halden, alß unse lieue Herr und Bruder vurgl. schuldig toe doin gewest ist, ind alß unß

deselue

Digitized by Google

deſelue dreye Herrlicheiten, mitten Schlotten ind Wonungen dairbynnen gelegen van den vurgl. unſen lieuen Hern ind Brudern gelick vorgl. ouergeuen ind ingedain ſyn, ſo ſullen wy ſoner Lieffden alß van verſtande weder auerdoin, ind handreicken alſolcke Segele ind Brieue, alß wy hebben van ſeckem Jairen Renthe op die Tolle Lobith, Reeß ind Orſtoy, alſo dat dieſelue Segele ind Brieue, alßdan vort mehr machtleiß ind van geyne werden weſen, noch blyuen ſolſen, Jnd ſo id vorwerde, off ſaicke were, dat wy Philips Doem Proiſt vurgl. bey den Geiſtlichen Leuen, die wy nun hebben off namahls kriegende Jnd geiſtlich blyuende würden, ſo ſullen wy die vurgl. Herrlicheiden mit den Schlaten, Wonungen, Renten ind Gulden, daertoe geheorende, ind geynen Deill verkoepen, verbrengen, noch verſetten aen die Tuchterſe Wyſe, gebruicken, alſo dat die nae unſen Dode den vurgl. unſen lieuen Hern ind Broder, ind ſynen Eruen Hertogen van Cleue aendeſwert weder ankommen, ind aneruen ſullen, Jnd wer oick ſaicke, dat wy Philips Doem Praiſt vurgl. tot eynigen Stuchten ind andern geiſtlichen Herrlicheitenweder quemen, dair wy nae unſer Gelegenheit ind Redlicheit Herr Staite opdoin muthen, ſo ſollen wy alßdann hynnen den neeſten tween Jairen, alß wy daertoe kommen weren, den vurgl. unſen lieuen Hern ind Broeder, ind ſynen Eruen die vurgl. dreye Herrlicheiten mit den Sloiten, Woeningen, Renten, ind Gülten daertoe beheorenden onbeſchwert weder ouerſieffern ind in doin allre maten wy die nun entfangen werden, ind were oick ſackhe, dat wy Philips Doem Praiſt vurgl. gebulck ind loffgeboert hedden, ind wy dieſelue Herrlicheiten mit den Sloiten, Renten ind Gulden daertoe geheorende, Jn deel off toe mall, die wy nu van den vurgl. unſen lieuen Hern ind Broder krieegende werden, verſetten, verkoepen, off verwißeln wollen, ſo ſullen wy demſeluen unſzen lieuen Hern ind Broder off ſynen Eruen, dat eyn Viertel Jairs to vorn byden, ind ſyner Lieff dat off ſynen Eruen dair ankommen laeten off ſy willen, umb alſulcken penningen ind in alſulcken Burwerden alß die einander hebben ſolde, Jnd were oick ſaicke, dat wy alſtuich wurden, ind keine Loffs-Eruen na en lieten, ſo ſullen die vorgemelte drey Herrlicheiden mit den Slaten, ind allingen Tobehoer auch weder kommen ind vallen an unſen lieuen Hern ind Brodern vurgl. ſyner Leeffden Eruen ind Nakomlingen Hertoigen van Cleue, beheltlich doch, off wy eyn Brauwe ind Geſellynne nae latende werden, alßdann dere ruchten toebehalden, on dat ghene dat wy oer dairvan gemacht hedden, ind mit deſer vorgl. gendingen ind Deilingen, ſullen wy Philips van Cleue ind von der Marck Doem Proiſt vorgl. Vertiechniße doin, ind vertyen ouermiz dieſen Brief in Behoeff uns lieuen Hern ind Broeders vurgl. ind ſonre Eruen op dat allinge Hertogtomb ind Lande van Cleue, ind Grafſchafft von der Marcke, ind op alle Slaete, Lande, Luide, Tolle, Herrlicheiten ind Renthen dirtoe geheorende, dair unſe lieue Herr und Broder vurgl. nu der tyt angeerfft is, ind op alle Guede dair wy beede nu ter tyt an Gerechtigkeit weren, ind in voekommenden tyden unß Philips von allen Anfall, ind ſod dall an Gerechtigeit mochten werden, nyet dairvon vnßgeſchieden, beheltlich doch unß Philips Doem Praiſt vurgl. off die vorſil. unſe lieue Herrn ind Broder, ſonder nae latende Loff Geburt, aff ſyuch wurde, dat Gott verhueten will, dat wy alßdann dairan tot onſen Andeel toe unuertegen ſyn ind blyuen ſollen, Jnd were oick ſaicthe, dat unſen Herrn ind Bruedet, ind ſynen Eruen vurgl. deſer Vertiechniße, niet genoich dan von were, vorder ind op andern Tyden, Steden ind Plaſzen to doin, daertoe ſullen und wollen wy Philips Doem Praiſt vurgl. tot ſonre Lieffden off ſonre Eruen Geſinnen, ſonder einige Weigerunge allzyt guthwillig weſen, ind die Vertiechniße ock alſde doin, dat Sy na Vermoegen dis Briefſes dairmede verwairt mögen weſen, ind wy Hertoig Johann van Cleue ind Greue van der Marckhe, ind wy Philips Doem Praiſt Gebrudere vorgl. vertyen oeke op alle beſchuide geiſtind werltlich Rechten beſchreuen ind onbeſchreuen, dat unſer einch behülp eyne ſtaide dain mucht tegen den andern in enigen Punckten off Artickuln, dis tegenwertigen Briefſs, ind wert ſackhe, dat deſe Brief nat, off gaterich würde, off eniger hande ander Gebreck hd, off freege, in vrat maten dat toe queme, daromben ſoll deſe Brieff niet geuiriert noch gecancellirt weſen, dan hie ſall weſen ind blyuen in ſonre allinge vollkommender Macht, gelicker Wiß, off he to mail gen Vitium noch Gebreckhen hede, alle deſe vorgl. Punckten, ind ene jglich daraffſunderlinge, hebben wy Joh. Hertoige van Cleue ind Greue van der Marckhe, ind Philips van Cleue ind van der Marckhe, Doim Praiſt ind Gebruedet vurgl. gelaifft ind geſeckhert in gueden Trumen, ind mit upgerichten Dingern, ind mit geſtaiffien Eden lyſtlich ouer den Hyligen geſuoren, vaſt, ſtede ind onverbrocckhch toe halden ind toe doen, ſonder nyet darweder toe ſeggen, to ſueckhen off toe vinden in einger Wiß, ind ſonder alle Argelſt, ind alle Verpelte, ind Behendicheit, in allen Punckten vorſſl. vyt geſt cheden, ind hebben beyde des tot Orkonde der ewigen Wahrheit an deſen Brief doin hangen, ind hebben vort gebeden, die Erbare unſe lieue Rade und Getreuwen, Derickh van Brunckhorſt, ind van Batenberg Herrn tot Hoempel, ind tot Stynberg unſern Droeſt unß Landes van Cleue, Herrn Adolph van Marſchalck, Ritter, unſern Erb-Hofmeiſter, Herrn Heinrich Stoil von Hoelſtein Rittern, unſern Marſchalck, Herrn Johann van Wyllick Ritter unſern Ambtmann in Hetter, Euert van Hempel unſern Huyß Hofmeiſter ind Ambtmann to Jſelberg, Johann van der Hoerſt unſern Droeſt unß Landes van Dynßlacken, Weſel von dem Loe, unſern Ambtmann in Limmerſch, Chriſtoffer van Wylick unſern Amptmann zu Gennep, Gebert Torck unſen Ambtmann to Zach, ind Sericke Wockende

Wyckende unsen Ambtmann tot Orson, Heinrich Knipping, unsen Ambtmann tot Wetter, Jasper Torcke, unsen Ambtmann tot Bana, Wennemar von Bollschwing unsen Ambtmann tot Lünen, Jorgen Asenbroch unsen Ambtmann to Werden, Johann van der Leyen unsen Ambtmann tot Altenow ind Neueling Stail unsen Ambtmann tot der Neyen Stadt, Ind vort Burgermeister, Scheppen ind Raid unser lieuer Stede Cleue, Wesel, Emberich, Calcar, Xanten ind Reeß, ind dat soist Hamme, Unna ind Camen, dat Sy toe Getuege der Segele mede an desen Brief willen hangen; Ind wy Derich von Brunchorst, ind van Batenbergh Landt Droist ꝛc. Adolph van Wylick Ritter Erb-Hofmeister, Heinrich Stail van Hoelstein, Ritter, Marschalck, Johann van Wyllick Ritter, Erbert van Hempel, Hufs-Hofmeister, Johann van Hoerst Droist ꝛc. Wesel van den Loe, Christoffer van Wylick, Gaedert Doerck, Derick van Wyckede, Heinrich Knipping, Jasper Torck, Wennemar von Boelsswingen, Joiren Asenbrockh, Johann van der Leyen, ind Neueling Stail, Ambtlunde vurßl. Ind dort wy Burgermeister, Scepen inde Raide der Stede Cleue, Wesel, Embrich, Calcar, Xanten ind Reeß, ind dicke Soist, Hamme, Unna ind Camen, vurßl. bekennen umb begerten ind beuile will, brede unser gnedigen lieuen Herrn vurgl. unse Segele toe tuge an desen Brief gehangen toe hebben, Ind deser Brief sind twee woll segelt, all eyns haltende, der wy Johann Hertzogen ind Philips Dorm Praust Gebrüdere vurgl. iliehen einen hebben: Die gegeuen syn in den Jahren duesend vierhundert seß ind negentich, op Sente Catharinen Auent der Heyl. Jonffern.

No. CIV.

PHILIPPVS Cliviæ Dux vendit Engelberto Fratri suo Engelmunster.

EN nom de notre Seigneur. Amen. L'an & l'incarnation d'iceluy courant mil cinq cens & un, le jecedy, second jour du mois de Septembre. Nous Philippe de Cleves, Eveque de Nevers & d'Amiens, Abbé des Abbayes de S. Martin ou dict Nevers, & S. Waudrille en Normandie, sçavoir faisons &c. que pour subvenir a nos grans & urgens affaires &c. avons vendre &c. a notre tres cher & tres amé Sr. & frere, Ingelbert de Cleves, Conte de Nevers, d'Eude, Rethel & d'Auxerre &c. les terres, Seigneuries, chastel & maison, & fort de Enghemonstier, & de Vive S. Elog, avec leur halles, meubles, appendances &c. pour le pris de dixhuiet mil livres tournois &c. En testmoing de quelles choses nous avons requis, obtens, & fait mettre le seel aux contracts de la Cour de la dite Chancelerie etre mis a ces presences &c. les an & jour dessus dicts.

No. CV.

Johannis II. Ducis Cliviæ confirmatio Venditionis superioris.

NOs Johannes, DEI gratia Dux Clivensis & Comes de Marcka, omnibus præsentes literas visuris & legi audituris, notum facimus, quod cum dudum de anno 1496. inter Reverendissimum & Illustrissimum Dominum PHILIPPUM de Cleves & de Marka, Episcopum Nivernensis Ecclesiæ, dilectum germanum nostrum, & nos, mediantibus nostris amicis & Consiliariis communibus, quædam fraterna divisio seu portio in bonis & hæreditatibus ad nos, ex successione tam paterna, quam materna, hæreditario jure devolutis, celebrata foret, in qua quidem divisione Castra & Dominia vulgariter Engelmonster & Vive nuncupata, cum eorundem juribus & pertinentiis, præfato Domino Philippo germano nostro pro sua fraterna portione assignata fuerunt, ea lege & conditione videlicet, si aliquando contingeret præfatum Dominum Philippum Ecclesiasticum statum assumere, & talia ac tanta nanciscí beneficia Ecclesiastica, quorum fructus, obventiones & emolumenta ad decentem ipsius sustentationem sufficerent, quod ex tunc idem Dominus Philippus præscripta Castra & Dominia cum eorundem juribus & attinentiis impignorare, vendere, alienare ac quovis modo distrahere non posset &c. Et quia jam superioribus diebus præfatus Dominus Philippus, germanus noster, Ambianensem & Nivernensem Episcopatus cum nonnullis aliis & Ecclesiasticis beneficiis, adsecutus sit, atque indies alia & ulteriora beneficia adsequi speratur, quapropter juxta præscriptam conventionem & fraternam divisionem ipse Dominus Philippus hujusmodi Castra, Dominia &c. impignorare, vendere, aut alienare non valeat, neque posset, nos id attendentes, quod idem germanus noster in assecutione hujusmodi beneficiorum, graves expensas facere habuit &c. ex fraterno animo ac amore exuberante & in alienationem prædicti Castri, Territorii, Dominii de Engelmonster & de Vive in favorem & utilitatem ipsius germani nostri consentire decrevimus &c. in quorum omnium fidem & testimonium præsentes literas nostras manu propria subscripsimus & nostri sigilli appensione communiri fecimus. Datum in arce nostra Clivensi anno Domini MCCCCCI. die 2da mensis Aprilis.

No. CVI.

Digitized by Google

No. CVI.

Heyraths-Verſchreibung zwiſchen Hertzog Johann Friedrichen zu Sachſen, und Hertzogin Sibyllen zu Jülich, *de anno* 1526.

IM Nahmen der Heiligen unzertheilten Dreyfaltigkeit, bekennen und thun kund von Gottes Gnaden Hertzog zu Sachſen, des Heiligen Römiſchen Reichs Ertz-Marſchalck und Churfürſt, Landgraff in Düringen, und Marggraff zu Meißen; und von derſelbigen Gnaden Wir Johannes Hertzog zu Cleve, Jülich und Berge, Grave zu der Marck und Ravensperg; Auch Wir Maria gebohrne von Jülich, Hertzogin zu Cleve ꝛc. Naedem, und alß durch die Wolgebohrnen Graffen zu Naſſau, Philipſen Graven zu Solms, Wilhelmen Graffen zu Nerwenar, Unſere beſondere günſtige liebe Getreuen, auß ſonderbahrer Wollmeynung einer Eheſtifftung zwiſchen dem Hoch- Wolgebohrnen Fürſten, und Herrn Johannis Friderichen Hertzogen zu Sachſen, Unſers Hertzog Johannſen Churfürſten Sohn, an einem, und der Hochgebohrnen Fürſtin, Fräulein Sybilla, Unſers Johannes Hertzogen und Maria Hertzogin zu Cleve Eltſter Dochter am andern, in Handlung gebracht möcht werden, ſich emſig- und fleißig bemühet, auff welches mit Unſer beyderſeits Bewilligung die Sache dahin gedyen, daß unſer Sohn und Dochter mit Unß Marien, Hertzogin zu Cleve, zu Cölln am Rhein, die Wochen nach Quaſimodogeniti itziger Jahrzahle, zu Beſichtigung und freundlicher Unterrede einkommen, und aus den Jhre Ebd. gefallen zu eingetragen, auff etliche Articul, doch auff Unſer Gefallen und Bewilligung, Nemlich daß Wir zu Franckfurth unſere Räthe mit gnugſahmer Wollmacht auf den erſten Tag des Monats Auguſti einſchicken ſolten, und über ſolches ſich zugetragen, daß aus beywesenden Urſachen, mit Unſer beyderſeits Bewilligung ſolche Mahlſtatt auf beſtimbten Tag gegen Maynz einzukommen verändert, doch wie zu Franckfurth hätte geſchehen ſollen, Handlung zuzuwenden; Demnach Wir die Wolgebohrnen und Edlen, Ehrwürdigen, Geſtrengen und Hochgelehrte Unſere Räthe, Näſſen und Liebe Getreue, Nemlich von unſer des Churfürſten wegen Albrecht Graffen und Herren zu Mannßfeldt, Anargen Herrn zu Wildenfelß, Hanſen von Minckwitz Ritter, und von Unſer Hertzogen und Hertzogin von Cleve wegen Wilhelm Herrn zu Rennenberg und Sutten, unſern Hoffmeiſtern und Drotzen zu Borne, Winrichen von Dühne, Graffen zu Limpurg und Falckenſtein Herrn zum Obernſtein, Herrn Sydereth von Roßwick, Probſt zu Altenſee und Thur, Unſer Cantzler, Johann von Paland, Unſern Landtrotzen Unſers Landes zu Jülich, und Amdtmann zu Willhelmſtein, Werner von Poland, Unſer Amdtmann zu Waßenburg, Siberichten von Paland unſer Erb-Marſchalck unſers Landes zu Cleve, und Trotzen unſers Landes zu Drißlacken, Willhelm von Neſelrode, Unſen Hof-Marſchalcken, und Amdtmann zu Windecken, Jaſpar von Fluerſelde, Unſern Amdtmann zu Wetter und Huerd, und Meiſter Peter von Clapis, Doctor, in den Sachen endlichen zu ſchließen mit genugſahmer Wollmacht abgefertiget, auff welches dann Unſer Gevollmächte Räthe Jhre Wollmacht gegen einander übergeben, und folgende Artickul eintrechtiglich entſchloßen, und ſich endlichen vertragen haben, Nemlich und alſo, daß unſer des Chur-Fürſten Sohn Hanß Friderich, dergleichen unſer Hertzog Johann und Marien Hertzogin zu Cleve und Jülich Eltſte Dochter Fräulein Sybilla einander zum Sacrament der Heiligen Ehe haben ſollen. Derſelben Unſer Dochter wollen Wir Hertzog und Hertzoginne zu Cleve und Jülich, fünff und zwantzig tauſend Gulden in guten gängen und wichtigen Reiniſchen Goldtgülden Churfürſtl. Schlags, und ob die Bezahlung ſolcher Mitgifft mit mit Reiniſchen Gülden gäntzlich bezalet könte werden, ſoll unter ſolcher Bezahlung der halbe Theil mit Doppel-Ducaten, Nobles, Engelotten, Cronen, Loeven, nach Würderung wie die zu Franckfurth gelten, genommen werden, auf den Tag und Zeit, wann das Eheliche Beylager gehalten, zu Heyrath-Gelde entrichten, und demſelben unſern Lieben Oheimben und Schweher der Churfürſten zu Sachſen und Unſern zukünfftigen Eydam, dadurch Jhre Ebden billig und woll genüget zu handen ſtellen, und danckbahrlich ohn allen Verzug bezahlen, Wir wollen auch derſelbe Unſere liebe Dochter, Fräulein Sybillen mit ſtatlichen ehelichen Geſchenck und andern, auch mit einem Silber-Geſchirr, wie einer Fürſtin aignet und gebühret, verſehen und abfertigen; Dagegen wollen wir der Chur-Fürſt zu Sachſen, dieſelbige Unſers Sohnes zukünfftige Gemahl jährlich mit fünff tauſend und ſechshundert Gulden beleidüchtigen laßen, und in ſolcher Summa des jährlichen Einkommens der Leibzucht ſollen keine Renthen und Nutzung, ſo ſich in Leibzucht nicht anzuſchlagen gebühren, gezogen oder angegeben werden, und wieweil Wir in unſern Chur- und andern Fürſtenthumben, drey Orter, nemlich Eyſenach, vor einem, Colditz und Leißnecz vor den andern, Schweinitz und Seydorv vor den dritten, auff welchen die Leibzucht vermacht ſolt werden, haben vorſchlagen laßen, alſo, und mit der maß, daß unſers Oheimen und Schwehers des Hertzogen, und unſerer Mutter und Schwiegerin der Hertzogin von Cleve Räthe, unter ſolchen Nemlich die Leibzucht aufgerichtet würde, mit Anpietung, ob ſolche Ambt die Summa fünff tauſend und ſechshundert Gulden jährlichen Rent mit ertragen würde, daß von andern Unſern Chur-Fürſtl. oder Fürſtlichen Einkommen, daſſelbige ſoll ergäntzet und zur Gnüge erfüllet werden. Wiederumb, ob

eb die Ambt, so zum Leibgeding angenommen, höher und mehr, dann die benandte Summ betragen würde, solte die Ubermaß an gerüglichisten davon abgezogen, doch dermaßen und also, daß in allewege die jährliche Rente sich auf fünff tausend und sechs hundert Gulden erstrecken solten, Aber aus dem das die Clevische Räthe, umb die Erbauung der Behausung auch Gelegenheit der selben mit gewust, ist endlich abgeredet und bewilliget, daß es mit der Vollziehung des Leibguths, bis das gemeldter Unser Sohn, dieselbige Seiner Liebden zukünfftiger Mahl heimdringen würdet, besten soll. Alßdann sollen Ihre Ebd. für sich selbst oder durch die Ihren besehen lassen, an welchen unter den angezeigten Enden Ihr Ebd. wollen die Leibzucht haben, und wo alsdenn Ihr Ebd. solches am gefälligsten, wolten Wir oder Unsere Erben zum förderlichsten und ohne Weigerung solche Leibzucht mit genugsahmer Verschreibung aufrichten und vollziehen, Ihrer Ebd. auch denselben angenommenen Orth, mit aller Gerechtigkeit und Herrligkeit verpflegen, ausgeschlossen die Jagdt, darzu soll Ihr Ebd. die Fischereyen, auch unsere Wälde zu Brenn- und Bau-Holtz, zur Nothdurfft der Gebäue des Widensitzes zu gebrauchen haben, auch klein Wildt, alß Hasen und Feder-Thier sollen Ihr Ebd. fahen zu lassen vorbehalten seyn; Wir wollen Ihrer Ebd. auch zu Unterhalt Ihrer Frl. Küchen jährlichen alßdann 20. Stück Hirsch oder Wildtprät, 20. guter Schweine, 30. Rehe, ein jegliches, wann es zu seiner Zeit am besten ist, überantworten und zuzustellen verordnen. Wann es dann der Allmächtige nach seinem Willen also schicken würde, daß Unser, des Chur-Fürsten Sohn, ehe dann dieselbe Sr. Ebd. zukünfftige Gemahl mit Tode abgehen würde, alßdann und nicht ehe soll Ihr Ebd. solch Vermächtniß dasselbige Ihr Lebelang zu gebrauchen, zuständig seyn und bleiben, und daß elbige, wie Leibzuchts-Gewohnheit ist, zu genießen haben; Ob auch der Allmächtige bemelden Unserm Sohn und Tochter keine Erben verleihen, unangesehen, welches der Allmächtige am längsten fristen würde, Ist abgeredet, daß kein Widerfall an Heymath-Guth wieder hinter sich fallen, sondern bey dem Hause Sachsen, ohne alle Forderung und Ansprache bleiben soll; Wir obgedachter Chur-Fürst, oder Unsere Erben wollen und wollen auch Ihrer Lieb den ein Silber-Geschirr, wie sich dann einer Fürstin gebühret, und d. d. dem Hause Sachsen gebräuchlich Herkommen ist, dergleichen Bett-Gewandt, darbuch Sie sich ihrem Stande nach zu erhalten hat, sambt den Getreydig und allen Vorrath, so auff den Häusern Ihrer Liebden zur Leibzucht vermacht, auch desgleichen Ihrer Liebd. Kleinotter und Silber-Geschirr, so Ihrer Liebden mit sich bringen wird, dazu die, so Ihrer Liebden Geschenck, oder von Unserm Sohn Herzog Hanß Friederichen gegeben werden, oder Ihr Liedden selbst machen lieben, folgen laßen. So dann durch Schickung GOttes des Allmächtigen Ihr Ebd. Unsern Sohn überleben würde, soll Ihrer Liebd. das Leibgeding, nach Ausgang vier Wochen, samt allen dem, so auf solchem Schlosse, wann der Fall geschicht, leyn wird, eingeräumet werden, daß dann die Zeit Ihres Lebens Ihr Ebd. sollen zu gebrauchen haben; würde sich aber begeben, daß Ihr Ebd. nach solchem tödlichen Abgang Ihres Herrn und Gemahls sich wiederumb, verehelichen würde, alßdann soll in Unsers des Churfürsten zu Sachsen, und Unserer Erben und Nachkommen Willen und Gefallen stehen, ob Wir Ihr Liebd. auf dem Leibgeding Ihr Lebelang wollen laßen, oder Sie darab lösen, und dißfalls, wann Wir oder Unsere Erben und Nachkommen, Ihr Ebd. zu laßen willens, soll Ihr Ebd. mit funfzig tausend Gulden an guten unverschlagenen Geldt von berührtem Leibguth gelöst werden, wann Wir aber die Ablösung zu thun geneigt, sollen Wir oder Unsere Erben solches Ihr Liebden ein halbes Jahr zuvor verkünden, und so die Aufkündung beschicht, alßdann sollen Wir, Unser Erben und Nachkommen die Lösung zu thun verpflichtet seyn, So dann die Lösung geschicht, soll Ihr Ebd. auf die bestimmte Zeit gegen Uberantwortung fünff und zwantzig tausend Gulden des Leibguths abtreten, und Ihre Liebden Vermächtnung Briefe überantworten. Dargegen Ihrer Liebden wiederumb, und zu Erfüllung der funffzig tausend Gulden soll eine andere Verschreibung übergeben werden, auf fünff und zwantzig tausend Gulden, lautend in zweyen Jahren, und jedes Jahres derenzehend halb tausend Gulden zu Leipzig oder Erffurth zu entrichten, und soll in Ihrer Liebden Gefallen stehen, der benanden beyden Orten einen, da Ihr Liebden der Bezahlung erwarten wollen, anzeigen, doch daß solches Anzeigen allerneg ein halb Jahr zuvor von Ihrer Ebd. geschehe. Es sollen auch dieselbigen fünff und zwantzig tausend Gulden, dieweil die unbezahlt, jedes Jahr nach Landes Gewohnheit, fünff Gulden, auf hundert gerechnet, verzinset werden. Ob dann durch die Lösung, und mit Todes-Fall das Leibguth zu dem Hause von Sachsen wieder kommen würde, alßdann soll Ihr Ebd. Unß oder Unsern Erben daßelbig mit Vorrath und Bewohnung in allen maßen, wie Ihr Liebd. solches eingeantwortet, wiederumb verlaßen, Doch Ihrer Liebden Ihre Kleider, Kleinod, Silber-Geschirr, und fahrende Güther, die über das, so Ihre Liebden in der Behausung funden, vorbehalten seyn, Wo auch Ihre Liebden mit Unserm Sohn Kinder erzeuget hätte, und Wir die Ablösung, wie obberührt, thun würden, soll das Geld der Ablösung, nach Ihrer Liebden tödlichen Falle, die Helffte wiederum zurück, auf Unsers Sohnes Kinder, und so Sie sich, wie gedacht, verändert, und mit Ihrer Ebd. andern Gemahl auch Kinder erzeugt, die ander Helffte auf dieselben andern Kinder kommen und gefallen. Würde aber Ihre Liebden, wie berührt, mit Unserm Sohn Kinder erzeuget haben, und mit Ihrer Ebd. andern Gemahl keine, so soll demnach die Helffte Unsers Sohnes Kindern heimfallen, und Ihr Liebd. die andere

Helffte

Hilffte Ihres Gefallens anzuwenden haben; Der Morgengab iſt es dermaßen abgeredt, daß Wir Hertzog Johannes Churfürſt, durch Unſern Sohn dieſelbige Seiner Edden Gemahl, wie das Herkommen des Hauſes zu Sachſen iſt, bemorgengaben und verſorgen wollen laſſen; Fürter iſt abgeredt, bewilliget und beſchloſſen, ob Wir Hertzog Johannes und Maria Hertzogin zu Cleve und Jülich keine männliche Erben hinder Unß verlaßen würden, die fürter keine Erben verlieſſen, Alßdann ſollen Unſer Fürſtenthum Cleve, Jülich, Berge, die Grafſchafften von der Marck und Ravensperg, ſamt allen Güthern, Ein- und Zugehörungen, Ab- und Zufällen, Gerechtigkeiten, und was Wir oder Unſere männliche Erben hinder Unß verlaßen würden, nichts ausgeſchloſſen, mit Landen und Luyden, wie Wir oder Unſere männliche Erben das gebraucht oder hätten gebrauchen mögen, an gedachte Unſere Elteſte Tochter Fräulein Sibylla, Hertzog Johannes Friderichen, Ihrer Lieb Gemahl und Ihrer beyder Liebden Erben, ob Sie der mit einander zeugen würden, kommen und geerbt ſeyn, der ſich den die Landſchafft halten ſollen. Wir wollen auch heiſſen und befehlen, daß Unſere Landſchafften, ſo bald alß das eheliche Beylager bemeldtes Fürſten mit benandter Unſerer Dochter gehalten, genugſahme Verſicherung durch Briefe geben, ob Sache, daß Wir ohne männliche Erben verſtürben, oder ſich alle Unſere Fürſtenthumbe, Grafſchafften, Herrſchafften, Land und Leuten, die Wir jetzo haben, oder künfftig gewinnen, und Unß zufallen möchten, an bemeldte Unſere Dochter Ihre Lieb Gemahl, und Ihrer beyder Leibes-Erben, alß ihre rechte Landes-Fürſten und Herrſchafften halten ſollen. Und wann Wir nach dem Willen des Allmächtigen, keine männliche Leibes-Erben hinter Unß verlaßen würden, und alſo die Fürſtenthumbe und Lande, Unſerer ältiſten Dochter und Ihrer Lieb Gemahl Hertzog Johannes Friederichen heimgefallen ſeond, Iſt fürter abgeredt, daß zu dem Hevrath-Guth den andern Unſern zweyen Döchtern alßdann binnen vier Jahren vor alle Gerechtigkeit, ſo Sie an Unſern verlaßenen Landen und Gütern, Kleynodien, Baarſchafften, Silber-Geſchirr, fahrende Haab und andern, nichts ausgeſchloſſen, gehaben möchten, hundert tauſend und ſechzig Gulden, ſollen gegeben, bezahlt, und auf folgende Tag-Zeit entrichtet werden: Nemlichen, vierzig tauſend Gulden, wann das Jahr nach dem Anfall erſcheinen, und dann allwegen auf ſolche Zeit die nechſten drey Jahre folgend, ſo der erſte Termin und Tage-Zeit bezahlt, vierzig tauſend Gulden entrichten, dermaßen und Geſtalt, daß die hundert tauſend und ſechzig tauſend Gulden im Ausgang der vier Jahre, ob GOtt ſolchen Fall ſchicket, daß keiner aus männliches Geſchlechts gebohren und am Leben ſeyn würde, durch Unſer Hertzog Johannes Churf. oder Unſere Erben vergnügt und entrichtet werden; So auch der Allmächtige Unß mehr Dochter verlehen würde, ſolte doch derhalben die Summa, im Fall ob Wir keine männliche Erben verlieſen, dardurch nicht gemehret werden, ſondern ſollen alle an den hundert tauſend und ſechzig tauſend gefättiget, und damit aller Ihrer Gerechtigkeit entſetzet, und aller Anſprache zufrieden geſtellet ſeyn, dieſelben Döchter, ſo Unß GOtt mehr verlehen würde, ſollen alß woll, alß die Wir jetzt haben, an denſelbigen hundert tauſend und ſechzig tauſend Gulden, ſo Ihnen vor Ihre Gerechtigkeit gereicht, berechtiget, auch keines Anfalls an den Landen und andern, wie vorgedacht, weiter gewärtig ſeyn. Würde aber eine Unſere Dochter ohne Leibes-Erben abgehen, alßdann ſolte ſolche Summa der hundert tauſend und ſechzig tauſend Gulden, ſo Wir zu Ausſtattung ihrer Gerechtigkeit gemacht hätten, auf die andern Unſerer Döchter und ihre Erben, keine ausgeſchloſſen, ſo viel der ſeyn würden, gefallen ſeyn; Solcher Fall ſoll auch, ſo offt eine verheyrathet würde, verſorget werden, und wann Wir eine verheyrathen wollen, ſoll ſolches mit Rath Unſerer Herrn und Freunde geſchehen, auch zu jeder Zeit, ſo die Ehe-Beredung gemacht, demjenigen, ſo das Fräulein haben ſolle, angezeigt werden, wie es des Falls halben, ſo ſich der zutragen würde, abgeredet und beſchloſſen, darauff dann auch genugſahme Verzicht, Verſchreibung, und was noth iſt, von demſelben Breutgam und Unſere Dochter, ſo verheyrathet würdet, ſoll genommen werden, Würde aber eine oder mehr Unſer Töchter ohne Rath und Willen Unſer und Unſerer Herrn und Freunde, ſich verheyrathen, ſoll dieſelbe an der vorgemeldten Summ der hundert tauſend und ſechzig tauſend Gulden keine Gerechtigkeit haben, ſondern Ihr gebührlicher Theil ſoll den andern Unſern Töchtern und Erben zugleich heimbfallen ſeyn, und zu gute kommen, und ſo es dann durch Schickung GOttes dahin gerichtet, daß Wir keinen männlichen Erben verlieſen, und alſo die Fürſtenthumbe, Herrſchafften und Grafſchafften im Lande, und anders auff Unſere älteſte Dochter gerbt hätten, alßdann ſoll Ihr Edd. drey Schloß, und darzu fünf tauſend Gulden jährlicher Rente, an gewiſſen Einkommen: nemlich im Fürſtenthum Cleve, Buderich, mit zwey tauſend Gulden, in dem Fürſtenthum Jülich, Caſter auch mit zwey tauſend Gulden, und im Fürſtenthum Berge Benade mit tauſend Gulden zu dem Vermächtnüß, wie hiebevor bermeldet, wann Sie den Tod Ihres Gemahls Hertzog Hanſen Friedrichen erleben würde, ohne Weigerung zu Ihrem Leben zu gebrauchen, vermacht werden, doch mit dem Vorbehalt, ſo Wir Hertzogin Maria obgenandt im Leben nehmen, daß Unſern Widdomb, ſo Wir an berührten Schlößen haben, nicht benommen, den diſfalß ſolle Unſere Dochter Fräulein Sibylla an andern Orten auf die vorgeſchriebene Summa und Behauſung verſichert werden, alß lang bis Wir auch tödlich abgangen ſeyn.

So ſichs dann alſo zutrüge, daß gedachte Unſere Tochter, und Eydam Hertzog Johann Friederich, durch Unſerer und Unſerer männlichen Leibes-Erben tödlichen Abfall, wie berühet, zu Unſern Landen kommen würde, ſoll Unſer des Churfürſten Sohn obgemeldt, eher dann Sr. Lbd. die Huldigung und Pflicht von den Landſchafften einnimmbt, den andern Unſern Töchtern genugſahme Verſicherung machen, umb die hundert tauſend und ſechzig tauſend Gulden, damit Ihr Liebden wiſſen haben mögen, wo Ihr Lbd. ſolches Geldes habhafftig werden und gewertig ſeyn ſollen, Wir Johannes Hertzog zu Sachſen Churfürſt, und Wir Johann und Maria Hertzog und Hertzogin zu Cleve ꝛc. ſollen und wollen ſamtlich mit allem Fleiß bey Röm. Kayſerl. Mayt. allergnädigſten Herrn ſuchen, dadurch Ihr Mayt. auf den Fall, ob Wir benandter Hertzog und Hertzogin zu Cleve und Jülich ohne männliche Erben abgehen würden, daß alsdann Ihro Röm. Kayſerl. Mayt. Verwilligung darzu geben wollen, damit die Lande bey der gedachten Fürſten, Fräulein Sibylla Unſer Dochter und den Erben, ſo Ihr Liebden mit Unſer des Churfürſten zu Sachſen Sohn mit Göttlicher Hülffe zeugen würden, bleiben, und daß Kayſerl. Begnadigung und Beſtattung darüber erlangt worden. Die Forderung, ſo Wir Hertzog Johann Churfürſt ꝛc. anmaſſen, und Wir Hertzog Johannes und Maria Hertzogin zu Cleve und Jülich nit geſtändig, dieſelbe ſoll hiermit jedem Theil unvergreifflich ſeyn und bleiben. Der Hochzeit und Heimfarth halten, dieweil die Räthe ſich damit endlichen verglichen haben, wollen Wir der Churfürſt, zum forderlichſten zu unſern Oheimben und Nannen, Schwehern und Schwiegerin dem Hertzogen und Hertzogin zu Cleve ſchicken, und Unß deßelbigen mit Ihr Lbd. endlich und förderlich zu geſchehen vergleichen; Nachdem dann berührte Unſere geſchickte Räthe und Verwandte, ſo allenthalben auf Unſer von Unß beyderſeits gegebenen Vollmacht abgefertiget ſeynd worden, Befehlich und Gewalt haben, zwiſchen Unſerm Sohn Hertzog Johann Friedrichen und Fräulein Sibylla Verſprechung des Ehelichen Standes zu thun, und alſo einer von dem andern zu nehmen, wie Sie dann inſonderheit im Falle, ſo den Dingen allenthalben, wie dann beſchehen, maß geſunden, und dieſelbigen Unſer beyderſeits Räthe mit Unſerer Verwilligung von Unſerm Sohn und Dochter, die Verſprechung der Ehe mit den Worten de præſenti zu thun gevollmächtiget ſeyn, Demnach und alſo in voller Macht Unſers Sohnes und Dochter die Ehe verſprochen, und mit Uberantwortung der Vollmacht zugeſagt haben, zu welchem bewilligten angenommenen Eheſtande der Allmächtige denſelben Unſerm Sohn und Dochter Gnad und Wolfarth gnädialich verleyhen wolle. Welches Wir Ihr Lbd hiermit von GOtt dem Allmächtigen wollen gewünſchet haben; Nachdem dann ſolche Verhandlung auch Vollſtreckung der Ehelichen Gelöbnüß die benandte Unſere Räthe alß Unſer darzu Gevollmächtigte beredt, beſchloſſen, und von wegen Unſers Sohnes und Dochter Hertzog Johann Friedrichen, und Fräulein Sibylla, auf ihre Vollmacht vollſtreckt und gelobt haben, Alß bewilligen, gereden und geloben Wir, daß alle Articul in dieſem Vertrage und aufgerichter und vollzogener Ehe-Gelöbnüß begriffen, bey Unſern Fürſtlichen Würden ſtet und veſt ſolle gehalten werden, Daß zu Uhrkund haben Wir dieſen Vertrag und bewilligte Ehe-Beredung gezweyfacht mit Unſerm anhanden Inſiegel bekräfftiget, deren eine Wir der Churfürſt und die andere Wir Johannes Hertzog und Maria Hertzogin zu Cleve und Jülich an ſtatt Unſers Sohnes und Dochter genommen haben. Geſchehen zu Maynz, am Mittwoch des achten Tages des Monaths Auguſti, nach Chriſti unſers lieben Herrn Geburth funffzehen hundert und im ſechs und zwantzigſten Jahre.

No. CVII.

Verzicht-Brief Hertzog Johann Friderichs zu Sachſen und Hertzogen Sibyllen zu Jülich, *de Anno* 1527.

VOn GOttes Gnaden Wir Johann Friderich Hertzog zu Sachſen, Landtgraf in Thüringen, und Marggraf zu Meißen. Und Wir Sibylla gebohrne Hertzogin zu Cleve, Jülich und Berg, Gräfin zu der Marck und Ravensperg, auch Hertzogin zu Sachſen, Landtgräfin in Thüringen und Marggräfin zu Meißen ꝛc. Seiner Lbd. ehelich Gemahel. Bekennen und thun kund offentlich mit dieſem Brieff allermänniglich, Nachdem der Hochgebohrne Fürſt, unſer lieber Herr, Schwäher und Vater, Herr Johann, Hertzog zu Cleue, Jülich und Berg, Graffen zu der Marck und Ravensperg; unß Frauen Sibylla fünff und zwantzig tauſend Reimſch Goldgülden Churfl. Müntz bey Rhein zum Heyrath-Guth mit ſamt einer Fürſtl. Fertigung gütlich gegeben, bezahlt und zur Gnüge ausgerichtet hatt, daß wir unß beyde darauff unſers, Frauen Sibylla väterlich, mütterlich und brüderlich Erbs, Erbtheils, Guths und aller Anfälle, nutze uff künfftig gegen die gedachten unſern lieben Herrn Schwäher und Vater Hertzog Johanſen, auch gegen der Hochgebohrnen Fürſtin, Frauen Maria Hertzogin zu Cleue, Jülich und Berg, Sr. Liebden Ehelich Gemahl, unſer lieben Frau Schwieger und Mutter, und unſers lieben Schwagers und Bruders, Jhrer Lbden Sohnes, auch alle Deroſelben Erben, dieweil die Fürſten von Cleue, von Jülich, von dem Berge, Graffen von der Marck und Ravensperg, Mannes Nahmens Geſchlechter einer oder mehr verhanden ſeyn, mit guten freyen Willen wolbedächtlich, gar und gänz-

gantzlichen verziehen haben, und verziehen uns deßen alles und jedes wißentlich und wolbedächtlich vor uns Hertzogen und Hertzogin, aller unser Erben und Nachkommen in Krafft und Macht des Briefs, wie dan das vor allen Richtern und Gerichten Geistlich und Weltlichen, auch derselben gebührlich und nothdürfftig Zierlicheit allerbest Krafft und Macht hatt, haben soll und mag, geloben, gereden und versprechen auch bey unsern Fürstl. Würden, Glauben und Trauen, an Eydes statt, samt und besonders in Krafft dieses Briefes, daß Wir, unsere Erben und Nachkommen, noch sonst jemands von unsertwegen, einiges weges, nach solcher unser Frauen Sibylla väterlich, mütterlich und brüderlich Erb, Erbtheil und Guth allen und jeden auch nach allen Anfällen nuhe und künfftig, gegen den genandten unsern lieben Herrn Schwehet und Vatter Hertzog Johansen, unser lieben Frau Schwieger und Mutter, Frauen Marien Sr. Ldden Gemahl, auch unsern lieben Schwager und Bruder Ihrer Ldden Sohn oder ihren Erben, samt und alldieweil die Fürsten von Cleue, Gülich, Berg, Marck, und Ravensperg, Maunes-Nahmens Geschlecht einer oder mehr verhanden oder im Leben seyn, nunmehr kein Anspruch oder Forderung haben, gewinnen, vernehmen noch thun sollen oder wollen, weder mit geistlichen oder weltlichen Rechten, noch Gerichten in keinerley weiß durch uns oder jemand von unsertwegen, heimlich oder offentlich mit oder am Recht oder der That, geschehe aber, daß nit männliche Erben, wie vor stehet, da were, so soll alßdann uns Frauen Sibylla unbenommen seyn, unser Gerechtigkeit, was einer Erbeltisten Tochter nach Gewohnheit der Häuser Cleue, Jülich, Berg, Marck und Ravensperg billig erblich erben soll, nach Laut und Inhalt der Heyraths-Brief weiter davon meiden, verziehen darumb auf Jungheit unserer Jahre gemeines Verzichts und aller und jeder Behelff und Gegenwehr beyde geistlich und weltliches Rechtens, wie und in was Clausulen und Nahmen die in beyden geistlichen und weltlichen Rechten mögen insonderheit genahmet und genennet werden, die wir hierinnen, alß vor gantz ausgedruckt, uns wollen vollkommblich und wißentlich vergeben und verziehen haben, alles getreulich und gäntzlich sonder alle Argelist und Gefehrde. Und das zu wahren Uhrkund haben obgenandte Wir Johann Friederich, Hertzog, und Wir Sibylla Sr. Ldd. Gemahl Hertzogin zu Sachsen, dem Hochgebohrnen Fürsten, Herrn Johansen Hertzogen zu Sachsen, des Heil. Röm. Reichs Ertz-Marschalen und Churfürsten, unsern lieben Herrn und Vettern freundlich ersucht und gebeten, daß Sr. Ldd. angezeigte unser Verzicht vor uns und unser beyder Leibes-Erben neben uns auch bewilligen zu laßen, und mit ihren anhangenden Insiegel bekräfftigen wolle.

Nachdeme dan von GOttes Gnaden Wir Hertzog zu Sachsen, des Heil. Röm. Reichs Ertz-Marschall und Churfürst, Landgraff in Düringen und Marggraff zu Meißen, unsern lieben Sohn, und deßelben Gemahlin, unser freundlichen lieben Tochter in den freundliche Willfahrung zu verweigern nicht gewust, sondern Ihr Ldd. dieselbe zu erzeigen geneigt seyn. Alß bewilligen und bekräfftigen Wir die obbemeldte unsers lieben Sohnes und Tochter Verzicht, Verpflichtung und Verschreibung hiermit auch. Und haben darumb auch Wir Johannes Churfürst, Johann Friderich, und Wir Sibylla, Hertzog und Hertzogin zu Sachsen, zu weiter Uhrkund und Bekäntniß, auch steter und vester Haltung dieser Verzicht und Verschreibung alle drey Unser jedes Siegel an diesen Brief wißentlich thun hangen, der gegeben ist zu Torgau am Mitwochen der Pfingstwochen, nach Christi unsers lieben HErrn Geburth tausend fünffhundert, und der weniger Zahl im sieben und zwantzigsten Jahre.

Alſo unterschrieben und mit verschiedenen Händen:

Johannes K. G.
H. F. H. z. S.
mpp. ſtil.
Sibylla Hertzogin zu Sachsen.

No. CVIII.

Revers **Hertzog Johann Friderichs zu Sachsen und Seiner Gemahlin den Landständen über den abgehandelten Ehe-Pacten gegeben**

Anno 1527.

VOn GOttes Gnaden Wir Johann Friederich Hertzog zu Sachsen, Landgraf in Düringen, und Marggraf in Meißen ꝛc. Thuen kundt, alß im verschienen sechs und zwantzigsten Jahr der weniger Zahl, zwischen den Hochgebohrnen Fürsten und Fürstin, Herrn Johansen und Frauen Marien Hertzogen und Hertzogin zu Cleve, unsern freundlichen lieben Schwehet und Schwiegerin Elister Tochter, der Hochgebohrnen Fürstin, Frauen Sibyllen, gebohrne von Cleff, Hertzogin zu Sachsen, Landgräfin in Düringen, und Marggräfin zu Meißen, unsern freundlichen lieben Gemahl und Uns mit freundlicher Bewilligung und Forderung, des Hochgebohrnen Fürsten, Herrn Johansen, Hertzogen zu Sachsen, des Heiligen Römischen Reichs Ertz-Marschalken und Churfürsten, Landgraffen in Düringen und Marggraffen in Meißen, Unſers lieben Herrn

Herrn und Vaters, zu Münz eine Eheſtiftung abgeredet und beſchloſſen worden, und aber in deſelbigen unter andern ein Artickul begriffen: ob nach Schickung GOttes des Allmächtigen, obged achter unſer lieber Schweher und Schwiegerin, Todes halben abgehen, und keinen männlich n Leibes Lehens-Fürſten und Erbe hinter ihnen laſſen würde, daß alsdann der ſelben Ihrer beyder Lbden Landen, Leute, Fürſtenthumb, Grafſchaffien und Herrſchafften, die Ihr Lbd. jetzt haben, oder künfftig überkommen würden, an uns und derſelben Ihr Lbden Tochter unſer liebenGemahlin und unſer beyder Leibes-Erben fallen, daß ſich auch alsdann die Lehensſchaffte derſelben Lande, Fürſtentzumb, Grafſchaffien und Herrſchafften an uns und unſer Gemahl, und unſer beyder Leibes-Erben halten, auch daß obgemeldte unſer Schwäher und Schwiegerin von Cleff ꝛc. verſchaffen und befehlen wolten, damit die berührte Ihr Lbden Landſchaften, ſo bald als das Eheliche Beylager gehalten, gnugſahme Verſicherung durch Bey-Briefe gegeben und vollziehen ſolten, ob Sache, daß Ihr Liebden ohne männliche Erben verſtürben, daß ſich aller Ihr Lbden Fürſtenthumb, Grafſchaffien, Herrſchaffien, Lande und Leute, die Ihr Liebden jetzo haben, oder künfftiglich gewinnen, und ihren Liebden zufallen möchten, an uns, die berührte unſer Gemahl und unſer beyder Leibes-Erben, alß ihre rechte Landes-Fürſten halten ſolen und wollen. Darauff demnach nach obberührten unſern gehaltenen Beyſchlaff unſer Schweher und Schwiegerin von Cleff mie obgemeldt, mit Ihrer Lbd. Landſchafften, als nemlich der Fürſtenthum Jülich und Bergen, ſamt der Grafſchafft Ravenſperg, dergleichen Cleve und zu der Marcke mit allen und jeglichen ihren Zugehörungen und Landen, keine ausgenommen, Handlung gehabt, gehandelt und befehlen, den vorangezeigten Artickel, ſo viel derſelbe Ihrer Liebden Landſchaften und Unterthanen, in gemein und ſämtlichen anlangen und berühren thät, mit ihren Bey-Briefen zu bewilligen und zu beſtättigen. Auf welche Handlung, Befehlich und Gehelß ſich auch dieſelbige Landſchaffien unterthänig, gehorſamlich, gutwillig und dermaßen, daß es uns und unſern lieben Gemahlen von ihnen zu gnädigen guten Gefallen gereicht hat, erzeigt, auch Bewilligungs-Brieff darauf bezogen, und mit ihren anhangenden Siegeln, den Handel vor ſich, ihre Erben und Nachkommen bekräfftiget, und aber in denſelbigen Jahren Verſchreibungen nachfolgender Artickul halben vorbehaltung gethan.

Nemlich ſo ſich der Fall nach dem Willen GOttes dermaßen, wie vorberühret, zutragen würde, daß wir dann ſolches an die Königliche Kayſerl Mayet. unſern allergnädigſten Herrn, auf unſere Koſten, auſſerhalb Hülffe oder Steuer der Landſchafft gelangen und aufrichten, und den zweyen jüngſten Töchtern und Fürſtin, von Eleb, unſern Gemahelin Geſchwiſtern, nemlich Fräulein Annen und Amelien ꝛc. unſern lieben Muhmen Ihrer Lbden Erbes, ſo denſelben auf angezeigten Fall verdinget iſt, als hundert tauſend und ſechzig tauſend Gold-Gülden genugſahm verſorgen, und in Gleichnüß auch außzuhalb zu thun der Landſchafft einrichten ſollen, daß wir auch unſere Erben und Nachkommen, die Landſchafften alle ſämtlich, und einen jeden beſonder, als dem bey allen Privilegien, Gewohnheiten und Rechten, auch gebührlichen Briefen und Siegeln halten, und jedes Land mit den Unterſaßen darzu gehörende, und ſo darin beerbet oder begueterte ſeyen, regieren, und ihnen das verhin, ehe daß von ihnen einige Erbhuldigung genommen wird, gnugſahm Schein, Brief und Siegel geben ſollen, und zuletzt, wo auf denſelben Fall, Uns nicht gelegen ſeyn wolte, ſtets in dieſelben Lande zu bleiben, und die zu regieren, daß Wir alsdann Stadthalter und Räthe darzu bequehmen, von Unterſaßen der Lande, und ſo darinnen wie vor auch berühret, beerbet und begueret, verordnen ſollen, mit vollkommener Macht und Gewalt, in allen Sachen dieſelbe Lande betreffend, zu handlen, zu thun und zu laßen, gleich als ob wir ſelbſt eigener Perſon im Lande und gegenwärtig wehren, wie dann ſolches die vorgedachten derſelbigen Landſchafften aufgerichte Verſchreibungen und Bewilligungs-Briefe in ſich halten, und beſagen, und uns die Landſchafften Jülich und Berge, ſamt der Grafſchafft Ravenſperg mit ihren zugehörigen Landen, Verſchreibungen gegen unſern Reverſal zugeſtellet haben, welche Verſchreibung mit der Clevi ſchen und Marckiſchen Verſchreibung, ſo uns von ihnen gegen unſern Reverſal behändiget worden, übereinſtimmen. Wann dann die vielberührte Landſchaften uns und unſere liebe Gemahle in Fleiß erſucht und erſuchen laßen, ſolches dermaßen gnädiglich zuzulaßen, und zu verwilligen, und Wir und unſere liebe Gemahel uns gegen berührte Landſchaften derſelbigen erzehlten Artieul halben, gutwillig und gnädiglich mit Zulaſung derſelbigen zu erzeigen geneigt ſeyn. So bekennen Wir vor uns und dieſelbe, unſer freundlich liebe Gemahel, auch unſer beider Leibes-Erben und Nachkommen, daß Wir die obbeſtimdten Artickel, Stück und Punct, wie die in gedachter Landſchafften, Briefe und Verſchreibung unterſchiedentlich ausgetruckt und verleibt ſeyn, gnädiglich zugelaßen, verwilligt und angenommen haben, als Wir die auch zulaßen, bekräfftigen und verwilligen. Gereden und gelöben in und mit Krafft dieſes Briefes vor unſere liebe Gemahl und unſer beyder Leibes-Erben und Nachkommen, daß Wir denſelben oberzehlten Puncten, Stücken und Articuln, ſo ſich der Fall, nach Schickung und Willen GOttes dermaßen, wie obberühret, zutragen würde, nachkommen, dieſelbige auch ihres Inhalts ſtet, feſt und unverbrüchlich halten, und darzwieder mit nichten ſeyn noch fürnehmen wollen, in keinerley Weiß, alles treulich und ohn gefehrde. Und haben zu mehrer Beveſtigung und Bekräfftigung dieſer Handlung,

lung, den Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Johannsen, Hertzogen zu Sachsen, des Heiligen Römischen Reichs Erz-Marschallen und Churfürsten, unsern sel. Herrn und Vatter, freundlich ersuchte und gebetten, daß Seine Liebden von väterlicher Gewalt und Treu wegen die angezogte Handlung, und diese unsere Verschreibung, vor uns, unsere Gemahl, und unser beyder Leibes-Erben neben uns auch bewilligen zu laßen, und mit ihren anhangenden Insiegeln dieselb ratificiren und bestättigen wolle.

Und nachdem von GOttes Gnaden Wir Johannes Hertzog zu Sachsen, des Heiligen Römischen Reichs Erz-Marschall und Churfürst, Landgraff in Thüringen und Marggraff in Meißen, unsern lieben Sohn und deßelben Gemahlin, unsere Fräulein liebe Tochter, zu aller väterlichen Guette, und Ihrer Liebden Bestes zu schaffen, und fürdern gewöllet seyn. Alß bewilligen, zulaßen, und ratificiren Wir, die obberührte unsers lieben Sohnes Handlung, Verpflichtung und Verschreibung hiermit auch, und haben darumb, als nemlich Wir jetzt genandter Johannes Churfürst, und Johannes Friedench Hertzog zu Sachsen, Vater und Sohn zu weiterer Urkund und Bekäntniß aller dieser Handlung, unser beyder Insiegel an diesen Brief wißentlich thun hangen, der gegeben ist zu Torgau am Mittwoch in der Pfingst-Wochen, nach Christi unsers lieben Herrn Geburth tausend fünff hundert, und der weniger Zahl im sieben und zwantzigsten Jahre.

Alſo mit unterſchiedenen Händen unterſchrieben

Johannes K. G.
H. F. H. Z. S.
mpp. ſtil.

No. CIX.

Heyraths-Verſchreibung zwiſchen Marggraffen Franciſco des Hertzogen zu Lottringen Sohn, und Fräulein Anna Hertzogin zu Gülich,

Anno 1527.

IM Nahmen der Heiligen Dreyfaltigkeit. Von GOttes Gnaden Wir Anthoni, Hertzog zu Calabrien, Lotthringen und Bor, Marggrafe zu Pontamesen, Graffe zu Provence und Widdemaine ꝛc. Und von derſelben Gnaden Wir Johann Hertzog von Cleve, Gülich und Berge, Graffe zu der Marck und Ravensperg ꝛc. Auch Wir Maria gebohrne von Gülich, Hertzogin zu Cleve ꝛc. bekennen und thun kundt, daß Wir zu der Ehren GOttes des Allmächtigen, und Maria ſeiner gebenedeyeten Mutter durch Thäding und Mittel des Hochgebohrnen Fürſten unſers beſonders lieben Oheims, Nevens und Schwagers Herrn Carls, Hertzogens zu Geldern ꝛc. den Landen und Unterſaßen, an allen Zeiten zum Beſten, auch Ehre, Nutz und Wollfahrt, aus günſtiger Wollmeynung und Zuneigungen zwiſchen unſern beyden Kindern, alß nemlich zwiſchen unſers Hertzogen Anthoni älteſten ehelichen Sohne, Franciſcus, Marggraffen ꝛc. an einem, und unſers Hertzogen Hans und Maria Hertzoginne, andere und zweyte Tochter, Anna, an die andere Seite eine Eheſtifftung und Heyrath bethedingt und beſchloßen haben, Inmaßen hernach geſchrieben folget. Zum erſten ſoll unſer Hertzog Anthoni älteſte Sohn der Marggrafe bürged. unſer Hertzog Hanß, und Maria Hertzoginne zu Cleve, andern oder zweyten Dochter Annen zu einer ehelichen Hauß-Frauen und Gemahel, und dieſelbe unſere Tochter Anna unſern älteſten Sohn Franciſcus Marggraffen bürged. zu einem ehelichen Manne und Bett-Genoß nachgeſetzte der heiligen Chriſtlichen Kirchen zu dem Sacrament der heiligen Ehe haben und trauen, welches alles zur Ehren GOttes und der Seelen Heil und Seligkeit ſeyn und geſchehen muß, und ſoll daruff das Eheliche Beylager beſchehen, ſo bald Sie beyde zu bequehmen Jahren und Alter gekommen, daß ſolche in den Rechten bündig und beſtändig iſt; derſelber unſer Dochter wollen Wir Hertzog und Hertzoginne zu Cleve und Jülich, dreyßig tauſend in gutten wichtigen Reniſchen Goldt-Gülden, oder den Werth dafür, innerhalb Jahres-Frist, nach dem Tage und Zeit, wann das eheliche Beylager gehalten, zu Heyrath-Geldt entrichten, und demelden Franciſcus, Marggrafen, unſern zukünfftigen Ayam, oder ſinem Anwald, zu Handen ſtellen, und danckſich ohne allen Verzug bezahlen; Wir wollen auch dieſelbige unſere Dochter Fräulein Anna mit ſtatlichen und ehrlichen Geſchenck, Kleidter, Kleinodien und andern, wie einer Fürſten eignet und gebühret, verſehen und abfertigen. Dagegen wollen Wir Hertzog zu Lothringen obgemeldt, dieſelbige unſers Sohnes zukünfftige Gemahl mit der Grafſchafft Blanckenberg, mit ſamt Stetten, Schloßen, Stätten darinn gehörigen Jahres Zinſen und Gülten, ſtehende gewiße Geldt und Korn Rerithe vier tauſend Gulden erdragen, und darzu alle und jegliche Zufälle, Uffſtombſt, Holtze, Aecker, Weyde, Fiſcherey en, Wildtpanen, Freuelin, Weiten, Brüchen, Bowereyen an Aecker, Matten und Weingarten, ſo von den Häuſern und Schößern gebauet werden, und vort alles Einkommens und Nutzung, mit aller Hoheit und Obrigkeit, Gebort und Verbott, wie dieſelben über die viertauſend Gulden alda in derſelben Grafſchafft ſollen mögen, und

und durch einen Ambtmann deſſelbigen Orts genutzt, genoßen und Jahrs in der Rechens Cammer zu Nancy mit verrechnet werden, nichts davon ausgeſchieden, beleibzüchtigen und verwiedernen laßen, mit anbietung, ob ſolche Grafſchafft die Summe der vier tauſend Gulden-ſtehender fixer renten, wie obſtehet, mit ertragen würde, daß Wir von andern unſern Fürſtlichen und ſicherſten Beygelegen zu kommen, daßelbige ergänzen und zur gnüge erfüllen ſollen und wollen, ſoll auch obgenandter Fräulein Anna in obgemeldter Weddemb geſchützet, geſchirmet, und gehandhabet werden, alß ſich das billig eignet und gebühret; und ob ehe genandter Fräulein Anna ſolcher Widdomb, ſo ſie zu ihren Tagen und Verſtand kommen nicht gefällig, ſollen und wollen Wir Hertzog Anthoni oder unſer Sohne Franciſcus, und unſere Erben ſambt und beſonder gemeldte Fräulein Anna uff andern erden gleichförmblich bewidmen, und verweiſen, nach ſitten und Gebrauch des Fürſtenthumbs Lotthringen, und wie man andere Fürſtenthümber von Lotthringen zu bewidmen pfleget, welche nach dem Beylager zu genandtes Fräulein Anna Chur und Woll ſtehen ſoll; und wo alßdann ihro Ebd. ſolches am gefälligſten wehre, wollen Wir oder unſere Erben zum förderlichſten, und ohne Wegerunge ſolche Leibzucht mit genugſahmer Verſchreibung außrichten und vollziehen laßen, ihr Ebd. denſelbigen angenommenen Orth mit aller Gerechtigkeit und Herrligkeit verpflichten. Wir obgedachter Hertzog Anthoni und Franciſcus Marggraffe ſambt und beſunder, oder unſere Erben ſollen und wollen, auch ihr Ebd. ein Silber-Geſchirr, wie ſich dann einer Fürſtin gebühret, und bey den Hauß Lotthringen gebräuchlich herkommen iſt, dergleichen Bettgewand, dadurch ſie ſich ihren ſtande nach zu erhalten habe, ſambt dem Getreyde und allen Vorrath, ſo uff den Häuſern ihrer Liebd. zur Leibzucht vermacht, auch desgleichen ihr Ebd. Cleinodien ſo ihr Ebd. nut ſich bringen werden, dazu die, ſo ihr Ebd. geſchencket, oder von unſern Sohne Marggraffen Franciſcus gegeben werden, oder ihr Ebd. ſelbſten machen ließen, folgen laßen.

Wann es dann der Allmächtige nach ſeinen Göttlichen Willen alſo ſchicken würde, daß unſer Hertzog Antonius Sohn, ehe dann dieſelbige Seine Liebd. zukünfftige Gemahl mit Tode abgehen würde, alsdann ſoll ihr Liebd. ſolch Vermächtnüß daßelbige ihr Lebenlang zugebrauchen zuſtändig ſeyn und bleiben, und daſſelbige wie Leibzucht zugenießen, und dieſelbige Stätte und Hupfer nach Weddumb und Land-Rechten zu halten, und zu Handt zu haben. Ob auch gedachter unſer Sohne Marggraffe Franciſcus und ſein zukünfftig Gemahel vorgerürth Kinder mit einander haben würden, das GOtt ſügen wolle, die im Leben blieben, ſollen dieſelbige Kinder zu der vorgedachten Herrligs Gaben, Gerechtigkeit haben, und obs geſchehe, daß ſie nicht Kinder mit einander hätten, oder ob ſie der haben, die für der obgenandten Fräulein Anna abſterben würden, in dem falle ſoll unſer Sohn beſtimbt Heyrathsgabe ſein Lebelang haben, und behalten, und nach ſeinen Abſterben ſoll dieſelbige Heyrath Gabe kommen und ſollen an bemeldten unſern Neuen von Cleve und ſeinen Erben. Gleichermeyß obgeſchehe, daß gedachter Unſer Sohn Marggraff abſterben würde ſonder Erben, vor ihme und gemeldter ſeiner Gemahlin ehelichen Stande gebohren verlaßen, ſollen die gemeldte Fräulein Anna ihr Zugebrachtes Heyrath Guth, ſambt den Widdumb und nachfolgender Morgengabe, und darzu ihre Kleynodien, Silber-Geſchirr, und waß ihrer Ebd. Geſchenckt oder von unſern Sohne Marggraffe Franciſcus gegeben würde, oder Ihr Ebd. ſelbſt machen ließe, friedſahmlich und ſonder Hinderunge haben, heimund hintragen. Der Morgen-Gab halben iſt dermaßen abgeredt, daß Wir Hertzog Anthoni, oder, ſo wir nicht im Leben wären, unſer Sohn Marggraff Franciſcus, dieſelbe Seiner Liebd. zukünfftig Gemahel, wie das Herkommen des Hauſes zu Lotthringen iſt, Bemorgengaben und verſorgen wollen, wie ſolche zu unſerm oder Marggraffen Franciſcus Frl. ehren und gefallen geſtalt iſt. Dergleichen ſollen und wollen wir Anthoni Hertzog, auch nach dem ehelichen Beylager unſern Sohne Marggraffen Franciſcus und ſein eheliche Gemahl, mit Fürſtl. Unterhaltunge, wie ſich einen Fürſten und Fürſtinne geziembt, verſehen, und bis zu unſern tödlichen Abgang, (daß Gott lang lang feiſten wolle) verſorgen, auch iſt inſonderheit hierin bevor wortet, und vertragen, ſo der Fall alſo quehme, daß unſer Hertzog Johannes, und Maria Hertzogin vorged. ein ihr Söhne Hertzogs Wilhelm mit Tode würde abgehen, ſonder Leibes-Erben, nach zu laßen, und unſere Fürſtenthumbe, Grafſchafften, Herrſchafften, Landen und Leuten, wie obſtehet, an Unſer liebet Dochter Fräulein Sibylla Hertzoginne zu Sachſen ihrer Ebd. Gemahl, Hertzog Hauß Friderichen und ihrer beyder Ebd. Leibes-Erben kommen würden, alsdann ſoll dieſelben Hertzog Hauß Friderich, und ſein Gemahl unſere liebe Dochter, obgemeldt, und ihre Leibes-Erben, zu dieſem Heyrathe Gelde, dreyßig tuyſend Gulden vorgemeldt, noch entrichten und voll bezahlen der obgenandter unſer lieben Dochter Fräulein Anna und ihren Gemahel Marggraffe Franciſcus, und ihrer beyder Ebd. Leibes-Erben achtzig tauſend der vorberührten Gold-Gülden in vier Jahren bezahlt zu ſeyn, und ob alßdann unſere dritte Dochter jetzund im Leben, Fräulein Amelia genandt, mit Tode verſtorben wäre, oder darnach ſonder Leibes-Erben, nachzulaßen verſterben würde, ſoll der vielgemeldte Hertzog Johann Friederich, und unſer Dochter Fräulein Sibylla, und ihrer beyder Leibes Erben der genandter unſer Dochter Fräul. Anna und ihrer Ebd. Gemahl Marggraffe Franciſcus, und ihrer Liebd. Leibes-Erben entrichen, vergnügen und bezahlen thun, zu den

den achtzig tausend Gulden vorged. noch achtzig tausend derselben Gulden, macht alles zusammen hundert tausend und Sechtzig tausend Gulden, oder ihre gewerde, wie vorged. und die auch bezahlt zu seyn binnen den nechst folgenden vier Jahren, nach solchem Abſterben unsers Sohnes Hertzog Willhelms vorged. und sollen in dem solle, die vorgedachte achtzig tausend, oder auch die hundert tausend und sechtzig tausend, wie das alß vorgedacht gefallen möge, den obgemeldten Marggraffen Franciſcus und unſere Tochter Fräulein, und ihrer beyder Lebd. Leibes Erben, vorbinnen, und ehe unser Sohn und Tochter von Sachsen vorged. oder ihrer beyder Liebd. Leibes-Erben von unsern Fürſtenthumben und Landen, einige Huldigung geſchehen, gnugsahm verſorget und verſichert werden, wie daſſelbe alles auch in der Heyraths-Verſchreibung mit unser Dochter von Sachsen bevorwort, und gnugsahm verſorget worden iſt; Auch iſt abgeredet, bewilliget und beſchloſſen, ob Wir Hertzog Johann, und Maria Hertzogin zu Cleve, Jülich, kein männliche Erben hinder unß verlaßen würden, die hirter keine Erben verließen, und auch die Hochgebohrne Fürſtinne unſre liebe Dochter Fräulein Sibylla Hertzogin zu Sachsen ohne eheliche Leibes-Erben nachzulaßen verſtürbe und abeienge, alßdann ſolle unſere Fürſtenthumbe, Cleve, Jülich Bergen, die Grafſchafften von der Marck und Ravensperg, ſambt allen Gühtern In- und Zugehörungen, An- und Zufällen, Gerechtigkeiten und waß wir oder unſere männliche Erben hinder unß verlaßen würden, nichts außgeſchloßen mit Landen und Luythen, wie Wir oder unſere Männliche Erben das gebraucht oder hätten gebrauchen mögen, an gedachte unſere andere zweyte Dochter, Fräulein Anna Marggraffen Franciſcus ihrer Lbd. Gemahl und ihrer beyder Leibes-Erben, ob ſie mit einander gewunnen, oder überkommen werden, kommen und geerbet seyn, der ſich dann die Landſchafften halten ſollen. Wir wollen auch heiſchen und beſchlen, daß unſere Landſchafften, ſo baldt alß das Eheliche Beylager bemeldtes Fürſten mit genandter unſerer Dochter gehalten, gnugſahme Verſicherung durch Beybrieffen gegeben, ob Sache, daß ohne Männliche Erben, oder unſer Dochter von Sachsen, auch ohne Leibes-Erben, wie vor verſtorben, daß ſich unſer Fürſtenthumben, Grafſchafften, Herrſchafften, Landen und Leuten, die Wir jetzo haben oder künftiglichen gewinnen und uns zu fallen möchten, an bemeldte unſere liebe Dochter Fräulein Anna, und ihrer Lieb Gemahl und ihrer beyder Liebd. Leibes-Erben, alß ihre rechte Landes-Fürſten, und Herrſchafften halten ſollen, und wan wir nach dem Willen des Allmächtigen keine Leibes-Erben, wie vor hinder unß verlaßen, und alſo die Fürſtenthumben und Landen, unſer zweyter Dochter und ihrer Liebd. Gemahel Marggraffen Franciſcus heimbgefallen ſind, iſt fürter abgeredet, daß zu dem Heyrath Guth der andern unſer jüngſten Dochter alßdenn binnen vier Jahren, vür alle Gerechtigkeit, ſo ſie an allen unſern verlaßenen Landen und Güthern, Kleynodien, Baarſchafften Silber Geſchirr, fahrender Haab und andern, nichts ausgeſchloßen, gehaben möchte, hundert tausend und sechtzig tausend Goldt-Gulden, ſollen gegeben, zahlt, und uff folgende Tagzeit entrichtet werden.

Nemlich viertzig tausend Gulden, wann das Jahr nach den Anfallen verſchienen, und dann alle Wege uff ſolche Zeit die nechſt dreyer folgende Jahren, ſo der erſter Termin und Tagzeit bezahlt, viertzig tausend Gulden entrichten, dermaßen und deraeſtalt, daß die hundert tausend und sechtzig tausend Gulden in Außgang der vier Jahren, ob GOtt ſolchen fall ſchickte, daß keiner uß unß männliches oder unſer Dochter von Sachſen Leibs-Geſchlechts gebohren, und am Leben seyn würde, durch unſer Hertzog Anthoni, oder unſere Erben vergnüat und entrichtet werde; So auch der allmächtige GOtt uns mehr Töchter verlehen würde, ſoll derhalben die Summa, ob wir kein männlich, und uns Dochter von Sachſen kein Leibs-Erben verlaßen, dadurch nit gemehret werden, ſondern ſollen alle an den hundert und sechtzig tausend Gulden gesättiget, und damit alle ihre Gerechtigkeit abſtehen, und alle Anſprache zufrieden geſtellet seyn; dieſelbe Dochtere, ſo uns GOtt mehr verlehen würde, ſollen alſo well als die Wir itzo haben, an denſelben hundert tausend und sechtzig tausend Gulden, ſo ihnen vor ihre Gerechtigkeit gereicht, berechtigt, und keines Anfalß an den Landen und andern wie vürged. wieder zugewärtiges seyn, würde aber eine unſere Dochtere wie obſtehet, in gevalle vürged. ohne Leibes-Erben abgehen, alßdann ſoll ſolche Summa der hundert tausend und sechtzig tausend Gulden, ſo wir zu Anſtattung ihrer Gerechtigkeit gemacht hätten, uff die andere unſere Dochter und ihre Erben, keine ausgeſchloßen, ſo viel der seyn würden, gefallen seyn, ſolche Falle ſoll auch, ſo offt eine verheyrathet würde, verſorget werden. Und wann wir eine verheyrathen wollen, ſo ſoll ſolches mit rathe unſerer Freunde geſchehen, auch zu jeder Zeit ſo die Eheberedung gemacht, denjenigen, ſo das Fräulein haben ſoll angezeiget werden, wie es desfalß zu halten, ſo ſich der zutragen würde, abgeredet und beſchloſſen, darauff dann nach genugſahmen Verzigs Verſchreibung, und was noth iſt von demſelbigen Bräutigam, und unſer Dochter, ſo verheyrathet würde, ſoll genommen werden. Würde aber eine oder mehr unſer Töchter ohne Rath und Willen unſer, unſerer Freunde ſich verheyrathen, ſoll dieſelbige ohn der vorgemeldten Summa, der hundert tausend und sechtzig tausend Gulden, kein Gerechtigkeit haben, ſondern ihr gebührlich Theil ſoll den andern unſern Töchtern und ihren Erben zu gleich heimgefallen seyn und zu gut kommen.

Und ſo es dann durch Schickunge GOttes dahin gerichtet, daß Wir kein männliche, auch

auch unſre Tochter von Sachſen kein Leibes Erben verließen, und alſo die Fürſtenthumben, Grafſchafften, Herrſchafften, Landen, und anders auff unſere zweyte Tochter Fräulein Anna gerdt hätten alsdann ſoll Ihr Liebde drey Schlöſſer, und darzu fünff tauſend Gulden Jährlicher Renten an gewiſſen Einkommen, nemlich im Fürſtenthumb Cleve Buderich mit zwey tauſend Gulden und im Fürſtenthum Bergen Benraed mit tauſend Gulden in der Vermächtnüße, wie hievor vermeldet, wann Sie den Todt Ihres Gemahls Franciſcus erleben wird, ohne Weigerung zu ihren Leben zugebrauchen, vermacht werden, doch mit dem Vorbehalt, ſo wir Maria Hertzogin obgedachten Leben rechten, unß unſer Widdomb, ſo wir an berührten Schloſſen haben, mit benommen, dann desfalles ſoll unſer Fräulein Anna, an andern Orten auff die vorgedachte Summa und Beyhülffunge verwieſen und verſichert werden, alſo lange, bis wir auch röblich abgangen worden ſeyn;

So ſich dann alſo zutrüge, daß gedachte unſere Dochter und Erbam Maragraffe Franciſcus, durch unſern und unſere männliche, auch unſere Töchter von Sachſen Leibs-Erben röblich Abfalle wie berühret, zu unſern Landen kommen wurden, ſoll unſer Hertzog Anthoni Sohn obged. ehe dann ſeine Liebd. die Huldigung und Pflicht von der Landſchafft einnimbt, den andern unſern Döchtern genugſahme Verſicherung machen, umb die hundert tauſend und ſechtzig tauſend Gulden, damit ihr Liebd. wißen haben mögen, wie ſolches Geldes habhafftig worden und gewertig ſeyn ſollen. Wir Anthoni Hertzog zu Lotthringen ꝛc. ein, mit unſerm Sohn Marggraffen Franciſcus ſambt und beſonder ſollen und wollen mit allem Fleiß bey Röm. Käyſerl. Maj. unſern allergnädigſten Heren, ſo ihn dadurch ihr Maj. auff den falle, ob Wir benandte Hertzog und Hertzoginne zu Cleve, Jülich ohne männliche, und unſere Dochter von Sachſen ohne Leibes-Erben abgehen würden, daß alsdann ihro Maj. Verwilligung darzu geben wolte, dardurch die Lande bey gedachter Fürſtinne Fräulein Anna unſerer Dochter, und den Erben ſo ihr Ebd. mit unſern Hertzog Anthoni älteſten Sohne Marggraffen Franciſcus mit Göttlicher Hülffe gewinnen oder überkommen würde, bleiben, und das Käyſerl. Begnadonge und Beſtetonge darüber erlanget werde.

Iſt auch abgeredet, daß unſere Dochter Fräulein Anna und ihr zukünfftiger Gemahel Marggraffe Franciſcus ſambt und beſonders, ſo dieſe Hevrath vollbracht, und das Beylager geſchehen iſt, eyff alle und jede unſere Hertzog Johannes und Maria-Hertzoginne Fürſtenthumben, Grafſchafften, Herrſchafften, Landen und Leuten, aller und jeder Güther, und was ihnen ſambt und beſonder von Mütterlicher und Mütterlicher Erbſchafft einiges weges zu ſtehen möchte, oder gebühret, gnugſahme Verzigniß thuen, darüff dann auch notdürfftige Verzignüß, Verſchreibunge und was noch iſt, geben ſollen.

Nachdem dann ſolche Verhandlonge und Vollenſtreckonge durch unſre, Hertzog zu Lottringen, und Hertzog und Hertzoginne zu Cleve, Jülich, ꝛc. auch des Hochgebohrnen Fürſten, unſern beſonders lieben Oheimbs, Neuens und Schwagers, Herrn Carls, Hertzogen zu Geldern Vollmächtigen Anwalde, und geſchickte Räthe, zu dieſer Unterhandlonge, Worede und Tagen Bonne uf Datum unterſchrieben, verordnet und verfertiget, bered und beſchloſſen; Alſo bewilligen, gereden und geloben Wir, daß alle Artieulen in dieſem Vertrag, und uffgerichter Heylichs Bereduna, bey unſern Fürſtlichen Würden und Ehren, ſtet und veſt ſollen gehalten werden, ohne Argeliſt und Geſchirde.

Und diß zu Uhrkunde, haben Wir dieſer Verträge und Ehe-Beredonge drey gleichlautende mit unſerer, auch unſers lieben Oheimben, Neuen und Schwagers, Hertzogen zu Geldern obged. anhangenen Inſiegel bekräfftiget und verfertigen laſſen, der ein Wir Hertzog Anthoni, die andere unſer lieber Oheimb, Neue und Schwager, Hertzog zu Geldern obgenandt, und die dritte Wir Johann Hertzog, und Maria Hertzogin zu Cleve Jülich, ꝛc. anſtat unſers Sohnes und Dochter genommen haben; Geben zu Bonne, am Mittwoch den fünften Tag des Monaths Junii, nach Chriſti unſers lieben Herrn Geburth, Tauſend fünffhundert und ein ſieben und zwantzigſten Jahre.

No. CX.

Tractatus Matrimonii inter Regem Angliæ & Dominam Annam Duciſſam Cliviæ, de Anno 1539.

UNiverſis & ſingulis præſentia viſuris, lecturis & audituris, notum atque manifeſtum ſit, quod Nos Illuſtriſſimi Principis Domini Johannis Friderici Saxoniæ Ducis, ac Sacri Romani Imperii Archi-Mariſcalli, ac Principis Electoris, Landgravii Thuringiæ, Marchionis Miſniæ, & Burggravii Magdeburgenſis, Oratores & Conſiliarii Johannes a Deltzick, Eques auratus, & Franciſcus Borchardus Vice-Cancellarius. & Nos Illuſtriſſimi Principis Domini Wilhelmi, Juliæ, Gelriæ, Cliviæ, Bergenſ. Ducis, Comitis Marchiæ, Zutphaniæ & Ravensspurgi, Domini in Ravenſtain &c. Legati atque Conſiliarii Wilhelmus ab Harff, aulæ Juliacenſis Præfectus, & Henricus Olsieger Doctor, Procuratores legitimi, ſufficiens mandatum, vigore commiſſionis noſtræ ab Illuſtriſſimo

Duce

Duce Juliacenſi prædicto habentes, cujus tenor infra inſeritur. Cum Sereniſſimi ac Potentiſſimi Principis, Domini Henrici Octavi, DEI Gratia Angliæ & Franciæ Regis, Fidei defenſoris & Domini Hiberniæ, ac in terris immediate ſub CHRISTO ſupremi Capitis Eccleſiæ Anglicanæ, Domini noſtri Clementiſſimi, Reverendiſſimis & Illuſtriſſimis Dominis Conſiliariis & Commiſſariis digniſſimis, Domino Thoma promiſſione divina Cantriartenſi Archi-Epiſcopo, Thoma Domino Andeley de Walden. Regni Angliæ Cancellario, Domino Carolo Suffolciæ Duce Thoma Domino Crumwelli, privati Sigilli Cuſtode, Domino Willhelmo Comite Sutſainpten magno Admiraldo Angliæ & Chotberto, divina permiſſione Duvelmenſi Epiſcopo, Oratoribus, Procuratoribus & Deputatis Sereniſſimæ Suæ Majeſtatis virtute atque vigore Regiæ commiſſionis & mandati, cujus tenor etiam inferius inſeritur, legitime conſtitutis, tractavimus, convenimus, concordavimus & concluſimus, in hunc qui ſequitur modum:

Inprimis cum ad inſtaurandam veterem & anciquam amicitiam inter Sereniſſimos & Potentiſſimos Angliæ Reges & Illuſtriſſimos Dominos Saxoniæ, Juliæ. Geldriæ, Cliviæ &c. Duces, a Majoribus jam olim contractam & multis ſeculis inveteratam, nullum poſſit eſſe firmius, vinculum renovandæ neceſſitudinis quam conjugium, quod non modo amicos in mutuo amore continet, verum etiam diſſidentes ſæpe conciliat.

Idcirco in DEI nomine conventum, concordatum & concluſum eſt, inter Commiſſarios, Oratores & Deputatos Sereniſſimi Regis Angliæ &c. & Illuſtriſſimorum Principum Ducum Saxoniæ & Juliæ &c. quod inter Illuſtriſſimum & Potentiſſimum Principem Dominum Henricum Octavum, Angliæ & Franciæ Regem, fidei defenſorem, & Dominum Hiberniæ, ac in terra ſupremum caput Eccleſiæ Anglicanæ ac Sereniſſimam & Clariſſimam Dominam Annam, Illuſtriſſimi Domini Willhelmi, Ducis Juliæ, Geldriæ, Clivenſis & Bergenſ. Comitis Marchiæ, Zutphaniæ & Ravenspurgi, ac Domini in Ravenſtein &c. Sororem clariſſimam, cujus aliam Sororem Illuſtriſſimam Dominam Sibyllam, Illuſtriſſimus Princeps Elector, Landgravius Thuringiæ, Marchio Myſniæ & Burggravius Magdeburgenſis, jam pridem in connubium accepit, matrimonium, DEO volente, quamprimum contrahetur, ratione cujus conjugii vetus amicitia inter Reges Angliæ & Duces Saxoniæ, Juliæ, Geldriæ, Cliviæ &c. denuo reparabitur & revireſcet, quo fiet, ut & præfatus Sereniſſimus Angliæ Rex & Illuſtriſſimi Duces prædicti ſibi mutuo ſint amici & neceſſitudine conjuncti, & inter eorum ſubditos mutuum commercium coaleſcat falvis ſemper Juribus & Privilegiis Regnorum, Ducatuum & Dominiorum ſuorum, nullusque dictorum Principum hoſti cuicunque, qui aliquem ex ipſis offendere, aut bellum alicui ex ipſis inferre voluerit, non modo auxilium feret, verum etiam pro illa affinitate, amicitia & neceſſitudine, partim jam contracta, & per eosdem impoſterum DEO adjuvante, ad ſui nominis gloriam & Regnorum, Ducatuum, Provinciarum ipſorum & univerſæ Reipublicæ Chriſtianæ commodum, augmentum & tranquillitatem contrahenda, alter alteri ſtudium, obſervantiam & benevolentiam ſuam, oblata occaſione (ut par eſt) declarabit & teſtificabitur, & ſi quid noverint incommodi aut mali vel ipſis, aut eorum Dominiis & Territoriis aliquo modo deventurum quo citiſſime & amantiſſime, alter alteri præfacere curabit. Item conventum, concordatum & concluſum eſt, quod idem Dominus & Illuſtriſſimus Dux Juliæ. Geldriæ & Cliviæ &c. intra duorum menſium ſpatium (ſi commeatus aut ſalvus conductus ad hoc obtineri poſſit) ſuis ſumptibus & expenſis, præfatam Illuſtriſſimam Principem Dominam Annam Sororem ſuam clariſſimam honorifice pro ſtatu ſuo comitatam, in fines Oppidi, ſive Villæ Calleſiæ vel terram transmittet, & traducit, vel transmitti & traduci faciet, tam ſplendide, tum veſtimentis, tum auro, gemmis cæteroque apparatu, & mundo muliebri cultam atque ornatam, ſuppellectileque varia atque honorifica inſtructam, ut decet, talem ac tantam Principem tam præclaris parentibus ortam, ac tanto Regi matrimonio jungendam. Item conventum, concordatum & concluſum eſt, quod poſtquam præfata Sereniſſima Domina Anna, in fines Oppidi Calleſiæ, ut præfertur, traducta fuerit, præfatus Illuſtriſſimus Rex per ſuos Commiſſarios, quos ad hoc ibi paratos habebit, illam in ſuam tutelam & protectionem, tanquam conjugem ſuam ſuſcipiet, & ſuis ſumtibus & expenſis traduci, quamprimum id fieri poterit, in regnum Angliæ curabit, atque poſtquam, DEO favente, ibidem appulerit, matrimonium publice in facie Eccleſiæ, cum eadem Illuſtriſſima Domina contrahet.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, quod caſu, quo commeatus & ſalvus conductus per terram obtineri non poſſit (id quod minime futurum ſperamus) tum Illuſtriſſimus Princeps Dux Juliæ. Geldriæ & Cliviæ etc. ſuis ſumptibus & expenſis, præfatam & Illuſtriſſimam Principem Dominam Annam, Sororem ſuam clariſſimam, quamprimum id fieri poterit, ad aliquem portum maris, qui ſibi maxime placuerit, aut

ſuis Dominiis propinquior fuerit, transmittet & traducet, vel transmitti & traduci faciet, ibique claſſe navium competenti, ad id paranda, quamprimum ſecundi venti ad navigationem apti atque idonei ſpirabunt, eandem Dominam Annam, Sororem ſuam charisſimam honorifice pro ſtatu ſuo comitatam conſenſis navibus in aliquem portum Regni Angliæ ſibi maxime propinquum, ſuis ſumptibus & expenſis transmittet & traducet, vel transmitti & traduci faciet cum ſplendide, tum veſtimentis, tum auro, gemmis cæteroque apparatu, & mundo muliebri cultam & ornatam, ſuppellectileque varia atque honorifica inſtructam, ut decet talem & tantam Principem, tam præclaris parentibus ortam & tanto Regi matrimonio jungendam, quo poſtquam appulerit, Illuſtriſſimus Rex Angliæ, eandem charisſimam Dominam in ſuam conjugem quamprimum id fieri poterit, accipiet, & matrimonium cum ea publice in facie Eccleſiæ contrahet.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, inter præfatos Commiſſarios & Oratores utriusque partium prædictarum, quod Dominus Illuſtriſſimus Juliæ, Geldriæ, Cliviæ etc. Dux heredesque aut ſucceſſores ſui nomine dotis, ſive loco dotalitii, præfato Regi Angliæ, heredibus aut ſucceſſoribus ſuis, centum millia florenorum auri, intra unius anni ſpatium, poſt ſolennem matrimonii contractum, eo modo, quo ſupradictum eſt, in facie Eccleſiæ habitum, modo & forma ſequentibus, videlicet, quadraginta millia florenorum auri, eo die, quo matrimonium ſolemniſabitur, & reliqua ſexaginta millia intra annum proxime illum diem ſequentem in civitate Londini ſolvet, ſeu ſolvi faciet.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, quod præfatus Sereniſſimus Rex, contemplatione matrimonii hujusmodi, per literas ſuas patentes, magno ſuo Sigillo ſigillatas & manu ſua ſubſcriptas, ac in debita ac ſufficienti forma factas & expeditas dabit & concedet præfatæ Illuſtriſſimæ Dominæ, Annæ nomine Dotarus ſive donationis propter nuptias, ultra omnia onera & repriſias, in Terris, Caſtris, Dominiis & tenementis annuatim valorem ſive æſtimationem vigiti millium florenorum Rhenenſium in auro, quæ ſumma ſe extendit ad quinque millia marcarum annuarum Sterlingorum monetæ Angliæ, & de eodem Duario, ſive donatione propter nuptias, adeo ſecuram reddet & aſſecurabit, ſicut antehac Reginæ Angliæ aſſecurari ſolitæ ſunt, quod quidem doarium ſive donationem propter nuptias præfata Illuſtriſſima Principes Domina Anna tenebit & poſſidebit, eademque gaudebit & utetur ad utilitatem ſuam propriam, in modum doarii ſive donationis propter nuptias annuatim quamdiu vixerit, in humanis, ſi intra Regnum Angliæ moram trahere ſeu habitare voluerit, adeo libere, ample & ſecure, ſicut aliqua alia Regina Angliæ unquam tenuit, habuit & poſſedit, absque impedimento aut contradictione quicunque & præterea in omnibus aliis tractabitur & tenebitur, quemadmodum Reginam Angliæ tractari & teneri decet & convenit.

Et ſi Sereniſſima Domina Anna poſt Illuſtriſſimi Regis Angliæ mortem (quem Deus pro ſua benignitate quam longiſſime differat) prolem aut liberos ſuperſtites non habens potius, in patriam redire, & ibi degere voluerit, quam in Anglia morari, tunc dicta Sereniſſima Domina Anna de doario ſuo, ſive donatione propter nuptias prædicta tantummodo penſionem annuam, usque ad quindecim millia florenorum Rhenenſium in auro per æquales portiones bis in anno, videlicet in feſto Paſchæ & Michaelis annuatim ſolvendam, quæ ſumma extendit ad ter mille ſeptingentas quinquaginta marcas Sterlingarum monetæ Anglicanæ, durante vita ſua naturali annuatim percipiet, gaudebit & fruetur, propter propriam ſuppellectilem, ornamenta, vaſa argentea & alia, quæ vel ei donatæ fuerint, vel ipſa fieri aut parari curaverit, quibus ipſa pro ſuo arbitrio utetur, eaque retineat & habeat ut propria exceptis iis, quæ ipſa prius aliis libere donaſſet, aut alienaſſet: Et in hoc caſu, ſi Illuſtriſſima Domina Anna in patriam redire malit, ſit electio penes heredes Sereniſſimi Regis Angliæ iamdiu annuam penſionem illi ſolvere, vel ſummam centum quinquaginta millium florenorum Renenſium in auro, quæ ſumma ſe extendit ad æſtimationem & valorem triginta ſeptem millium & quingentarum marcarum monetæ Anglicanæ, penſionem illam redimere, ita tamen, ut Illuſtriſſimæ Dominæ Annæ hoc ſatis tempeſtive ſignificetur vel intimetur, videlicet ſex menſes antequam talis redemptio fiat, ut ipſa res ſuas in tali caſu interea diſponere poſſit.

Quas quidem literas patentes ad aſſecurationem in debita & ſufficienti forma factas & expeditas, præfatus Sereniſſimus Angliæ Rex, die & loco ſolennisationis matrimonii prædicti, ante tamen eandem ſolemniſationem Commiſſario dicti Domini Ducis Juliæ, Geldriæ, Cleviæ etc. tunc præſenti ad uſum & utilitatem præfatæ Illuſtriſſimæ Dominæ Annæ tradet & deliberabit, tradive ſeu deliberari faciet, proviſo ſemper, quod minuta, & verum exemplum dictarum literarum patentium, per decem dies ante traductionem præfatæ Dominæ Annæ proxime præcedentes, mittantur ad præfatum Dominum

Ducem

Ducem & ejus Conſiliarios ad effectum quod matura deliberatione videantur & examinentur, an bene, ſufficienter & utiliter fiant, & concipiantur in commodum & utilitatem dictæ Illuſtriſſimæ Dominæ Annæ.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, ut ſi contingeret Illuſtriſſimum Principem Dominum Wilhelmum Juliæ, Geldriæ, Cleviæ etc. Ducem decedere ſine legitimis liberis, atque ita ſucceſſio Ducatuum, Provinciarum & Dominiorum ipſius, ad Principis Electoris Saxoniæ Domini Johannis Friderici etc. Illuſtriſſimam Conjugem Dominam Sibyllam ſupranominatam, vel eorum amborum liberos, juxta tenorem verborum & ſententiarum contractus nuptialis expreſſarum, ſeu Inſtrumentorum dotalium, deſuper initorum ſcriptorum & factorum perveniret, qui poſtea & ipſi nullos legitimos liberos poſt ſe relinquerent, hoc caſu deficientibus heredibus, præfati Ducis Saxoniæ prædictorum Ducatuum, Provinciarum & Dominiorum ſucceſſio ad Illuſtriſſimam Dominam Annam & ipſius liberos ex conjugio Sereniſſimi Regis ſuſceptos deveniet & hereditati cedet, & quemadmodum eo caſu, quo prædicta ſucceſſio ad Principem Electorem Saxoniæ aut ejus liberos perveniret, cautum eſt, ut certa ſumma pecuniæ, nempe centum & ſexaginta millium aureorum, duabus ſororibus, videlicet Dominæ Annæ & Dominæ Ameliæ aut earum heredibus, intra quadriennium præſtentur & perſolvantur, ita hoc quoque exiſtente caſu, quo deficientibus heredibus Principis Electoris Saxoniæ, ad Sereniſſimum Regem & ipſius Majeſtatis liberos ſucceſſio Ducatuum, Provinciarum & Dominiorum prædicti Ducis Juliacenſis etc devolveretur, teneantur & obligentur jam nominatam ſummam centum & ſexaginta millium aureorum præfatæ Dominæ Ameliæ, aut ipſius heredibus exſolvere, & antequam homagium conſuetum ſeu juramentum fidelitatis a ſubditis prædictorum Ducatuum, Provinciarum & Dominiorum præſentur, debitam ſufficientem ejus ſummæ intra quadriennium ſolvendi cautionem facere & præſtare.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, ut eveniente illo caſu, quo prædicta ſucceſſio ad Principem Electorem Saxoniæ & ejus heredes, juxta tenorem verborum & ſententiarum præfatorum Inſtrumentorum nuptialium expreſſum deveniret: Tunc ſi alterutram ſororem ſine legitimis liberis decedere contingeret, pars altera illius ſummæ accreſcet alteri ſorori ſuperſtiti vel ejus liberis.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, ut ſi Ducatus, Provinciæ & Dominia prædicta ad Illuſtriſſimam Dominam Annam jure hereditario deficientibus liberis Principis Electoris Saxoniæ etc. devolverentur, tunc præter eam donationem propter nuptias, ſive donarium, quodhabeta Sereniſſima Majeſtate tria caſtella cum pentionibus quinque millium florenorum aureorum annuorum, videlicet in Ducatu Clivenſi Budricum cum duobus millibus, in Ducatu Juliacenſi Caſterium etiam cum duobus millibus, & in Ducatu Bergenſi Benradum cum mille aureis, annuatim percipiendis quoad vixerit in humanis habebit & illis fruetur.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, quod pro celeriori expeditione omnium & ſingulorum præmiſſorum ad complementum perducenda præfatus Illuſtriſſimus Princeps, Dux Juliæ, Gelriæ, Cleviæ etc. utrum per terram an per mare clariſſimam Dominam Annam ſororem ſuam traducturus & transmiſſurus ſit, & quam brevi tempore id complere intendit, quasque præparationes ipſe ad hoc facit, præfatum Sereniſſimum Angliæ Regem de tempore in tempus, per ſuas literas certiorem reddet, ut dictus Sereniſſimus Angliæ Rex conſimiles præparationes decenter & honorifice pro receptione dictæ Clariſſimæ Dominæ faciat, & ne ob hujusmodi notificationis defectum dictus Angliæ Rex inanes & ſupervacaneas impenſas fruſtra diu expectando adventum dictæ Dominæ, qui tamen fortaſſe ob aliquod impedimentum diutius differetur, ſubire cogatur.

Item conventum, concordatum & concluſum eſt, quod tam præfatus Sereniſſimus Rex Angliæ quam Illuſtriſſimi Ducis Saxoniæ & Cliviæ prædicti per literas ſuas patentes magno ipſorum ſigillo ſigillatas & manu propria ſubſcriptas, præſentem tractatum, ac omnia & ſingula capitula in eodem contenta acceptabunt, confirmabunt & ratificabunt, easdemque literas, ſic ut præfertur, ſignatas & ſigillatas invicem tradunt, videlicet præfatus Sereniſſimus Rex Angliæ præfato Illuſtriſſimo Duci Juliæ, Gelriæ & Cleviæ etc. ejusve deputatis ſimilem confirmationem ſibi prius tradentibus, intra ſex hebdomadas a dato præſentium proxime & immediate ſequentes tradet & deliberabit, tradive & deliberari faciet cum effectu, Et ſimiliter præfatus Dominus Dux Cleviæ & Princeps Elector Saxoniæ, per literas ſuas patentes, magno ſigillo ſuo ſigillatas, & manu propria ſubſcriptas, præſentem tractatum ac omnia & ſingula capitula in eodem contenta acceptabunt, confirmabunt & ratificabunt, ac præfato Sereniſſimo Regi Angliæ, ejusve Majeſtatis deputatis, ſimilem confirmationem tradentibus intra ſpatium ſex hebdomadarum,

a dato præſentium proxime & immediate ſequentium tradet & deliberabit, tradive & deliberari faciet cum effectu.

Salvis interim tractatu matrimonii & Inſtrumentis nuptialibus inter Illuſtriſſimum Principem Electorem Saxoniæ præfatum, & ejus Celſitudinis Conjugem Dominam Sibyllam etc. initis Scriptis, & jam pridem factis, ac in ſuo legitimo robore permanentibus ſecundum verum & expreſſum tenorem verborum & ſententiarum in eodem tractatu poſitorum dummodo præſenti tractatui non repugnent.

DEI Gratia Guilhelmus, Juliæ, Gelriæ, Clivenſis & Bergenſis Dux, Marchiae, Zutphaniae & Ravenspurgi Comes, ac Dominus in Ravenſtain etc. teſtatum reddimus, quod poſtquam mediante Illuſtriſſimo Principe, Domino Johanne Friderico, Duce Saxoniæ, ac Sacri Romani Imperii Principe Electore etc. Cognato & Affine noſtro chariſſimo de contrahendo conjugio inter Sereniſſimum Principem, Dominum Henricum Octavum, Angliae & Franciae Regem, Fidei defenſorem, Dominum Hiberniae, ac in terris Eccleſiae Angliae immediate ſub Chriſto ſupremum caput, Dominum chariſſimum, & Illuſtriſſimam Principem Dominam Annam, Sororem noſtram amantiſſimam tractatum ſit, Nos ea de cauſa ſciente & conſentiente Illuſtriſſima Principe, Domina Maria Clivenſi, Juliae & Bergenſi Duciſſa etc. Domina & Matre noſtra chariſſima, & idem prædicta Sorore noſtra amantiſſima, una cum Cognati & Affinis noſtri prænominati Principis & Electoris Saxoniæ etc. Conſiliariis Johanne a Dolzzick, Equite Aurato, & Franciſco Burgardo Vice-Cancellario noſtros Conſiliarios dilectos fideles, Guilhelmum ab Harff, Aulæ noſtræ Præfectum & Henricum Oilsleger, Doctorem abiegaſſe, cum mandatis, ſuper illo ipſo negotio conjugii jam dicti tractandi, agendi & concludendi, pro certiſſimo nobis perſuadentes, quod ea amicitia & affinitas inter Sereniſſimum Regem Angliae etc. & nos contracta & inita, tum in laudem & gloriam nominis divini & emolumentum Reipublicæ Chriſtianæ ceſſura, tum quoque nobis & noſtris privatim honori & bono futura ſit, Ideoque profitemur publice & aperte his literis noſtris, quod illis ipſis prædicti Affinis noſtri Principis Electoris Saxoniæ etc. & noſtris Conſiliariis, Oratoribus & Procuratoribus plenam facultatem, auctoritatem, mandatum & poteſtatem dedimus & conceſſimus, damus & concedimus hiſce literis, de ſupradicto negotio conjugii inter Sereniſſimum Regem Angliæ ac Sororem noſtram chariſſimam tractandi, agendi & concludendi; Et quicquid ab illis tractatum, & actum & concluſum fuerit, hoc debemus & volumus Nos & prædicta Mater & Soror noſtra chariſſima gratum, ratum, firmum & inviolabile habere, ſervare & exequi, perinde ac ſi præſentes in perſonis propriis illa omnia & ſingula tractaverimus, egerimus & concluſerimus.

Et ſi prædicti Conſiliarii, Oratores & Procuratores noſtri ampliore mandato, ac poteſtate ſpeciali vel generali ad ſæpedictum negotium pertinente opus habere videretur, eam quoque poteſtatem, mandatum & auctoritatem ipſis datam & conceſſam eſſe volumus ac damus & concedimus vigore & virtute harum literarum ſine omni dolo & cavillatione, ac in teſtimonium horum omnium, has mandati noſtri literas manu propria ſubſcripſimus. Et quia majus Sigillum noſtrum nondum erat paratum, noſtro ſecreto ſigillo eas conſignari curavimus. Datum in Oppido noſtro Duyſſeldorffio, quarta die Septembr. Anno Domini milleſimo quingenteſimo triceſimo nono.

Signet. Wilhelm & ſubſcriptum J. Waßenberg.

Henricus Octavus, DEI Gratia Rex Angliæ & Franciæ, Fidei Defenſor, Dominus Hiberniæ, ac in terris immediate ſub Chriſto ſupremum caput Eccleſiæ Anglicanæ, omnibus, ad quos præſentes literæ noſtræ pervenerint, Salutem. Sciatis, quod nos de fidelium circumſpectionibus & induſtriis præclariſſimorum & fideliſſimorum Conſiliariorum noſtrorum reverendiſſimi in Chriſto Patris Thomæ Cambrienſ. Archi-Epiſc. Thomæ Domini Andeley de Walden, Cancellarii noſtri Agtæ. Caroli Suffolciæ Ducis etc. Conſanguinei, ac magni Admiraldi, & reverendi in Chriſto Patris Cuthberti Duvelmenſis Epiſcopi plenius confidentis, ipſos noſtros veros & indubitatos Commiſſarios, Oratores, Procuratores ac Deputatos generales & ſpeciales facimus, conſtituimus & ordinamus per præſentes, ut cum Oratoribus, Commiſſariis, Ambaſſatoribus, Procuratoribus ſeu Nunciis Illuſtriſſimorum Principum Johannis Friderici Ducis Saxoniæ Principis Electoris, Landgravii Thuringiæ, Marchionis Myſniæ, & Burggravii Magdeburgenſis etc. ac Wilhelmi Ducis Juliæ, Geldriæ, Clivenſis, & Bergenſis etc. Comitis Marchiæ, Zutphaniæ & Ravenspurgi, Domini in Ravenſtain etc. Conſanguineorum & Confœderatorum ſuorum chariſſimorum, tum de & ſuper conjugio, ſponſalibus, nuptiis, & matrimonii ad Dei amorem & gloriam inter nos & Illuſtriſſimam Dominam Annam, ineundis, contrahendis & celebrandis, quam etiam de & ſuper dote, donatione propter nuptias,

Digitized by Google

nuptias, nec non tempore & aliis circumſtantiis matrimonium ipſum quomodocunque ſpectantibus, ac cæteris quibuscunque cauſis & negotiis bonum ipſius qualitercunque concernentibus, neceſſariis, oportunis & expedientis, conveniant, tractent, pacifcantur, concordent, integre reſolvant, determinent & concludant.

Ad quæ omnia & ſingula pro nobis & nomine noſtro exercenda, agenda, facienda, & perimplenda eisdem Oratoribus, Commiſſariis, Procuratoribus, ac Deputatis noſtris conjunctim & quibuscunque tribus & pluribus eorum diviſim, noſtram plenariam teſtatem & mandatum noſtrum generale & ſpeciale per præſentes damus & concedimus, promittentes bona fide & in verbo Regis, quod omnia & ſingula per dictos Oratores, Commiſſarios, Procuratores & Deputatos noſtros vel quoscunque tres vel plures eorum in & ſuper præmiſſis conventa, concordata, tractata, acta, determinata & concluſa fuerint, nos grata, rata & firma habituri & perpetuo obſervaturi ſumus; Et proinde dabimus literas noſtras patentes, magno ſigillo noſtro ſigillatas & præmiſſorum confirmatorias & approbatorias, in forma debita, prout opus fuerit.

In cujus rei teſtimonium his præſentibus manu noſtra ſubſcriptis, ſigillum noſtrum apponi fecimus. Datum apud Caſtrum noſtrum Windſort XXIIIIᵃ die Septembr. Anno Domini MDXXXIX. Regni vero noſtri anno XXXI. Sign. Henry Rex & ſubſcriptum Gedſalue.

No. CXI.

Verzicht Freylin Annä, gebohrner Hertzogin zu Jülich, vermähleten Königin zu Engelland *Anno 1539.*

IM Nahmen des HErrn, Amen. Kund und offenbahr ſey allermänniglich, die dieſen offenen Brieff und gegenwärtiges Inſtrument werden ſehen oder hören leſen, daß im Jahr nach der Geburth unſers HErrn JEſu Chriſti, als man ſchrieb tauſend fünffhundert Neun und dreyſſig, der zwölfften Römer Zahl oder Indiction, und den 5ten Tag Octobris zu acht Uhren Vormittags, oder umbrint Kayſerthumbs, des Allerdurchleuchtigſten, Großmächtigſten und unüberwindlichſten Fürſten und Herrn, Herrn Caroli des fünfften, Römiſchen Käyſers, zu allen Zeiten mehrern des Reiche, im ein und zwantzigſten Jahre in Gegenwärtigkeit, und mit einwilligung der Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürſtinnen und Frauen, Frauen Marien, Hertzoginnen zu Jülich, Cleve und Berge, Gräfvin zu der Marck und Ravensperg, Wittiben, iſt die Durchl. Hochgebohrne Fürſtin und Jungfrau Anna des Durchl. Hochgebohrnen Fürſten und Herrn, Herrn Johann Hertzogen zu Cleve, Jülich und Berge, Grafen zu der Marck und Ravensperg Hochlöbl. Gedächtnüß und Hochgedachter meiner gnädigen Frauen, Frauen Marien eheleibliche und natürliche Tochter, für den Wollgebohrnen Ehren Veſten und Frommen Gezeugen und mich offenbahren Notarien hernach beſchrieben, erſchienen und hat offentlich erzehlt. Nachdem hochgemeldter ihrer Gnaden Frauen Moder, und der Durch. Hochgebohrne Fürſt und Herr Willhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berg, Graffe zu der Marck, Zutphen und Ravensperg ꝛc. Ihrer Gnaden Herr und Breder, ſee getreulichen hauen geholffen, daß ihre Gnaden an den Durchlauchtigſten, Großmächtigſten Fürſten und Herrn Herrn Heinrichen, Königen zu Engelland und Franckreich ehelich verheyrathet, und nicht mit einer geringen Uhſteuer, Zugab und Unkoſten, ſo darauff gelauffen, verlöſt worden, welcher Hoyrath ungeweiffelt nach dem Willen des Allmächtigen ſein Fortgang ſoll gewinnen, und zu ihrer Röm. Käyſerl. Maj. und Frl. Gnaden Seelen Seeligkeit vollegen werden, ſo habe ihre Frl. Gnaden an Zunychen Betrog betrang der Verführung auch ohne des Ihre Frl. Gnaden durch Juanten darzu bewegt, oder überredt, alß ihrer Freywillig genand für ſich, ihrer Freul. Gnaden Treuen und Nachkömblingen Hochgedachten meinen gnädigen Fürſten und Herrn, Hertzog Willhelmen, Ihrer Gnaden Herrn Brodern, und ſeiner Fürſtlichen Gnaden treuen und Kömblinge zu beſten bis alle Hertzogthombe, Grafſchafften, Herrſchafften, Herrligkeiten, Stätte, Schlöſſer, Lande, Leute, Güter, beweglich und unbeweglich, Forderungen anſprachen, Gerechtigkeiten und Nutzungen, Lehen oder eigen, und die gantze Erbſchafft, nichts ausgenommen, wie die nach dötlichen Abgang ihrer Freylin Gnaden Herrn Vaters, Hertzog Johanſen, Hochlöbl. Gedächtnüß ihren angeſtorbenen und nach Offgang Hochgemeldter Frauen Marien ihrer Gnaden Frauen Moder noch anſterben, erben und fallen möchten, gäntzlichen und allverzigen, wie ihro Fürſtl. Gnaden ſolches auch deit für den Gezeugen und mich Notarien hernach geſchrieben, in Krafft dis Brieffes und offenen Inſtruments, alſo daß Hochgedachter Hertzog Willhelm ſeiner Frl. Gnd. Treuen und Nachkomlingen ihrer Jungfrau Annen derſelben Erben und Nachkomlingen unbehindert, dieſelbe Fürſtenthombe, Grafſchafften, Herrligkeiten, Stätte, Schlöſſer, Lande, Luydde, Güter, beweglich und unbeweglich, Forderungen, Anſprachen, Gerechtigkeiten und Nutzungen, Lehen oder Aygen, und die gantze Erffſchafft nichts ußgenommen, wie die auch Nahmen haben

möchten, nuh hinführo und zu den ewigen Tagen erſtlichen und ewiglichen allein ſollen haben, behalten, nießen und gebrauchen es hait auch hochgedachte Jungfer Anna Hertzoginne in Hande meins offenbahren Notarien von wegen Hochgemeltes Hertzog Willhelms und ſeiner Fürſtl. Gnd. Erven ſtipulirend für ihrer Jungfer Anna gnd. Erben und Nachkomlingen gelobt und zugeſagt, auch bey ihrer Fürſtl. und Jungfrl. Ehren, darzu zu GOtt und ſeinen Heiligen gelobt und geſchworn durch ſich ihrer gnd. Erven und Nachkömlingen, noch durch ymands anders von ihrer Gnaden wegen hinfürder zu Hochgedachten Hertzog Willhelmen ihrer Bröder deſſelben Erven und Nachkommen von wegen der Fürſtendomben, Landen und Güter obgemeldt geheyn Forderung noch Anſprach wyder dann, was Ihro Frl. Gnd. nach anhalt und vermöge ihrer Freul. Gnd. uffgerichter Heyraths-Verſchreibung vordehalten, und zukommen möchte, zu hauen noch zu behalten, auch hait darneben bey gleicher Verpflichtung hochgemelte Jungfer Anna offentlich verzegen und renuncirt uff alle Freyheiten, Privilegien, Exceptionen, und Behülff des Rechten, ſo Ihro Frl. Gnd. derſelbigen Erven und Nachkommen, gegen obgethanen Verzicht in einigen Weg möchten zu ſtatten kommen, ſie wehren in gemeinen Bäpſtlichen oder Kayſerl. Recht verſehen, oder die ihre Gnd. uß beſonderer Begnedigung yzunder erlanat, oder ſie ihrer Gnd. Erven und Nachkommen künfftiglich von Bäpſten und Kayſern einiges Weges erlangen möchten, es wehren auch die Ußzüge daß ihr Gnd. noch meinem Gerich und in dieſem Verzicht oder das halff theil betriegen, ihr gebührende legitimam ihrer Herrn und Frauen, Väterlich und Mütterliche Güter mit entfangen, das Werths derſelbigen mit berichtet geweſen, oder daß ihrer Gnd. ſolcher verzicht uyß Forcht und Betrang hochgemeldter ihrer Frauen Moder gethain heit, oder darzu von ihrer F. Gnd. reden oder andern überredt oder auch dieſer Verzicht nicht für Gericht, wie ſich gebühren ſolle, geſchehen und inſinuiret wehre, auch daß geyn gemeine Verzicht (es ſey dan bevor ein beſonder Verzicht geſchehen,) ſtatt haue, vort uff alle Freyheite, Privilegien und Exceptionen, die den Jungfern und Frauens-Perſonen auch Fürſtinnen inſonderheit in Rechten verlehnt ſind, oder noch werden möge, und indem dieſer Verzicht nit genugſam, alſo daß Ihro Fräulein Gnaden Bruder Hertzog Willhelm Hochgel. Jnnich wyder verzich von nothen bedücht, hait Ihre Frl. Gnd. vor ſich Ihrer Gnd. Erben und Nachkommen veſtiglich gelofft und zugeſagt, alzeit veſt geſinnen daſſelbe Ihre Gnd. Broders, und ſiner Frl. Gnd. Erven und Nachkommen ferner und gnugſahmen Verzicht zuthun, damit dieſelbige zu ewigen Wegen wel verwahret und erblichen unbeſchwert bleiben mögen, alles ſonder Argeliſt und Geferde. Und diß alles uß Uhrkund und Bezeugung der Wahrheit, hait hochgedachte Jungfer Anna gebeiten, den Wollgebohrnen Wyrichen von Dhun, Graffen zu Limborg und Falckenſtein, Herrn zu Oberſtein ꝛc. vert die Ehren Veſten und Frommen Johann Ohegreuen, Canßlern, Wernern von Hochſteden Hoffmeiſtern, und Robrehten von Plettenberg Marſchalck, daß Ihr Gnd. und E. ihr Sigele an dieſen Brieff und offen Inſtrument wilten doin hangen, und zu noch mehrern Gezeugnüß der Wahrheit, hatt hochgenandte Jungfer Anna dieſen Brieff und offenen Inſtrument mit ihrer Frl. Gnd. eigener Hand unterzeichnet und mich Notarien hernach geſchreven gefordert, ſolches auch als ein offen Inſtrument zu unterſchreinen.

Geſchehen und gehandelt ſeynd dieſe obgemeldte Sachen uff den Schloß zu Düſſeldorff, uff hochgedachter Frauen Marien Hertzoginnen Cammer, im Jahr unſers Herrn Indiction, Dag und Stunde burßl. in Beyſeyn wollgedachter Gezuygen darzu geruffen und gebeden,

Und nachdem Wir Wyerich von Dhun, Graff zu Limborg und Falckenſtein Herr zu Oberſtein ꝛc. Johann Gogreff, Werner von Hochſteden, und Robach von Plettenberg burßl. uff Geſinnen und Begehren, hochgedachter Unſer gnädiger Jungfer Annen, bey ſolchen obgedachten Verzich und Handlung geweſt, haben Wir uff ferner Ihrer Frl. Gnd. Begehren, unſere Sigeln zu ewigen Gedächtnüß und Bezeugung der Wahrheit an dieſen Brieff und offne Inſtrument wißentlich doin hangen.

Sic ſubſcriptum alia manu.

Anna gebohrne Hertzogin zu Jülich, Kieff und Berg ꝛc. bekenne dieſes alles wahr zu ſeyn. Ohrkont meiner eygener Handſchrifft

Subſcriptio

Subſcriptio Notarii ſub alia manu.

Und ſodann ich Heinrich Potgieter, von Eſſen Cölniſch Creyß-Ambt, von Kayſerl. Macht offenbahrer Notarius zu ſamt den Wolgebohrnen Ehren-Veſten und Frommen Gezeugen fürbeſtymbt by den obged. Verzicht und aller vorſtl. Handlung geweſt bin, heſſ ich dieſen Brieff und oſſin Inſtrumene, welches doch myner Unmüßigkeit halber durch einen andern treulich geſchreben iſt, darauf gemacht, und mit meinen gewöhnlichen Nahmen und Zeichen unterſchrieven und beſtettiget, zu Gezüchniß der Wahrheit aller vorſtl. Sachen geroffen und gefodert.

No. CXII.

Caroli V. Imperatoris Lehn-Brieff Hertzogen Johann von Cleve ertheilet über Jülich, Berg und Ravensperg *Anno* 1521.

WIr Carl der Fünffte von Gottes Gnaden erwöhlter Römiſcher Käyſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs ꝛc. König in Germanien, zu Caſtilien, Arragonien, zu Legia, beyder Sicilien, zu Jeruſalem, zu Hungarn, zu Dalmatien, zu Croatien, zu Navarra, zu Granaten, zu Toleten, zu Valentz, zu Galicien Majoricarum, zu Hiſpalis, Sardiniæ, Cordubiæ, Corſicæ, Muriæ, Ginnis, Algaron, Algeziere, zu Gibraltaris, und der Inſuln Indiarum und Terræ firmæ, des Meers Oceani &c. Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Lottring, zu Brabandt, zu Steyer, Cärndten, Crain, Limburg, Luxenburg, Geldern, Wirtemberg, Calabrien, Athenarum, Neapolitæ &c. Graff zu Flandern, zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Görtz Barſiliani, zu Artois und Burgundi, Pfaltz Graff zu Hennegau, zu Holland, zu Seeland, zu Pfierd, zu Kyburg, zu Namur, zu Roſilion, zu Territon, und zu Sutphen, Landgraff in Elſaß, Marggraff zu Burgau, zu Oriſtani, zu Bulgirin, des Heil. Reichs Fürſt zu Schwaben, zu Cathalonia, Aſturia, Herr zu Frießland, auff den Windiſchen Marck, zu Portenau, zu Biſcaca, zu Molina, zu Salins, zu Tripoli und zu Mecheln. etc.

Bekennen offentlich mit dieſem Brief und thun kund allermänniglich, wiewoll Wir allen und jeglichen unſern und des Heil. Reichs Unterthanen und Getreuen unſere Kayſerl. Gnade und Gütigkeit mitzutheilen geneigt ſind, jedoch ſo iſt unſer Kayſerl. Gemüth billig mehr bewegt gegen denen, die uns und dem Heil. Reiche, als die nechſten Glieder, die Würde deſſelben Reichs mit getreuen Dienſten Ihrer Leib und Güther helffen tragen, Sie mit ſondern unſern Kayſerl. Gnaden zu verſehen.

Wann uns nun der Hochgebohrne Johannes Hertzog zu Jülich, zu Cleve und zu dem Berg, und Graſe bey der Marck und zu Ravensburg, unſer lieber Oheimb und Fürſt, durch die Edlen unſern und des Reichs lieben Getreuen, Wilhelmen Herrn zu Rammenberg, und Wyrichen, Grafen zu Limpurg und Oberſtein, als der Sachen ſein vollmächtige Anwälde, mit gruſſahmen verſchriebenen Gewalt, dann Sie deshalben beſiegelt vor uns haben fürbracht, zu erkennen gegeben, wie er ſeine Regalia und Leben in eigener Perſon zu empfahen willig wäre, aber dieſer Zeit mit merckl. Anliegen und Geſchäfften, und ſonderlich Anfechtung und Anſtöß ſeiner Land beladen, deshalben Er dißmahls zu Uns am Kayſerl. Hoff mit ſeiner ſelbſt Perſon nicht habe kommen mögen, als er dann zu thun ſchuldig wär und gerne thäte, und uns darauff demütigſch anruffen und bitten laßen, daß Wir ihm die Hertzogthum und Fürſtenthumb Jülich und zu dem Berg, und die Grafſchafft Ravensperg, und alle andere ſeine Herrſchafft und Lehenſchafften, mit ſamt allen und jeglichen Ihren Fürſtlichen Würdigkeiten, Ehren, Herrligkeiten, Herrſchafften, Grafen, Herren, Mannen, Mannſchafften, Eigenſchafften, Pfandſchafften, Rittern, Knechten, Landen, Leuten, Schloßen, Veſten, Stätten, Marcken, Dörffern, Renten, Nutzen, Gütern, Gülten, Rechten, Gerichten, Wildpannen, Wälden, Wieſen, Ackern, Wäßern, Waßerflüßen,

flüßen, Wunnen, Weyden, Teichen, Fiſcherey en, Zollen, Gleiten, Fahnen, Panieren, Straßen, Gebieten, Bergen, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, Thalen, Eben und allen andern Ihren Zugehörungen, wie die genandt seyn, nichts ausgenommen noch hindan gesetzt, mit allen Rechten, alßdann die von unß und dem Heil. Reiche zu Lehen rühren, zu seinen Rechten zu verleihen gnädiglich geruheten, Deß haben Wir angesehen solch des obgenandten unsers lieben Oheimb und Fürsten, Hertzog Johansen demüthige Bitte, und auch zuglich, willig und auch angenehme Dienste, die seine Vorfordern, weyland unsern Vorfahren, Römischen Käysern und Königen und dem heiligen Reiche in vergangenen Zeiten gethan haben, auch derselbe Hertzog Hanß, uns und dem Reiche gethan hatt, auch zu thun willig und bereit ist, noch täglich thut und noch fürbaß wohl thun mag und soll in künfftigen Zeiten, und haben darumb mit wolbedachtem Muth, guten zeitigem Rath und rechter Wißen als Römischer Käyser vorgenandten unsern Oheimben und Fürsten Hertzog Johansen und seinen Lehens-Erben, die gedachten Hertzogthumb und Fürstenthumb zu Jülich und zu dem Berg, und die Grafſchafft zu Ravensperg, und all andere seine Herrſchafft, Lehenſchafft, und Pfandſchafft, wie die weyland Hertzog Willhelm zu Jülich und zum Berg, und Graff zu Ravensperg, inen gehabt, mit allen und jeglichen ihren Fürſtl. Ehren, Würdigkeiten, Stätten, Schloßen, Märckten, Dörffern, Landen, Leuten, Mannen, Rechten, Gebieten, Zollen, Freyen Stühlen, Freyen Gerichten, Straßen, Gleiten, Fahnen, Panieren, Lehen, Mannſchafften, Eigenſchafften, Pfandſchafften, Gülten, Zinſen, Nutzen, Wildtpannen, Fiſcherenen, Wäßern, Wäßerläuffen, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, und mit allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt waren, nichts ausgenommen noch hindan gesetzt, zu seinen Rechten gnädiglichen gereichet und verliehen. Reichen und verlehen ihme die von Röm. Käyſerl. Macht, wißentlich in Krafft dieſes Briefſes, was wir ihm dann daran von Rechtswegen lehen ſollen und mügen, die nun fürbaß von unß und dem heiligen Reiche, zu Rechten Fürſtl. Lehen zu haben, zu halten, zu beſitzen und der zu gebrauchen und zu genießen, alsdann ſolcher Hertzogthumb Fürſtenthumb Grafſchafft und Herrſchafft, Lehen und Herkommen iſt, von aller männiglich unverhindert, doch unſchädlich uns und dem Reiche, unſern Mannen und ſonſt jedermann an ſeinen Rechten.

Uns haben auch daruff, die vergemeldte Willhelm, Herr zu Renneberg und Mevrich, Graffe zu Limpurg, in krafft des obberührten gegebenen Gewalts, in Nahmen in ſtatt und in Seele des vorgedachten unſers Oheimb und Fürſten-Herrn Johanſen, gewohnlich Gelübd und Aydt gethan, uns als Römiſcher Käyſer von ſolcher Regalia und Lehen wegen, getreu, gehorſahm und gewärtig zu ſeyn, unß für seinen rechten, natürlichen Herrn zu halten, zu dienen und zu thun, alles das ein Fürſt zu Jülich und zu dem Berg, und Graff zu Ravensperg einem Römiſchen Käyſer oder König, seinen Lehen, und ſeinen rechten natürlichen und ordentlichen Herrn zu thun pflichtig iſt, ohn Gefehrde.

Mit Uhrkund diß Briefſes beſiegelt mit unſern Käyſerl. anhangenden Inſiegel, gegeben in unſerer Stadt Bruſſel in Brabandt am zwey und zwantzigſten Tag des Monaths Junii: Nach Chriſti unſers lieben Herrn Geburth funffzehenhundert und im ein und zwantzigſten, unſerer Reiche des Römiſchen im andern, und der andern alle im ſechſten Jahre

Alſo unterſchrieben

Carolus

Ad mandatum Domini Imperatoris proprium.

Nicolaus Ziegler,
Vice Cancellarius.

No. CXIII.

Literæ Wilhelmi Ducis Cliviæ, Juliæ &c. ad imperii ordines de jure ſuo in Ducatum Geldriæ.

REverendiſſimi & illuſtriſſimi Principes Vosque cæteri Sacri imperii ampliſſimi ordinis, Non dubium, quin recenti adhuc memoria teneatis, Cæſareæ Majeſtatis Domini noſtri Clementiſſimi nomine praximis Comitiis Ratisbonæ habitis, ſcriptum quoddam prolixum adſertorium juris ſuæ Majeſtatis ad Ducatum Geldriæ & Comitatum Zutphaniæ vobis oblatum, & poſtea variis linguis undique ſparſam eſſe; In quo cum non ſolum jus quod Illuſtriſſimus Princeps Willhelmus, Dux Juliæ, Geldriæ, Clivenſis & Montenſis, Comes Marchiæ Zutphaniæ & Ravensburgi, Dominus in Raveinſtein &c. ad eas ditiones certiſſimum habet, per Advocatus Cæſareæ Majeſtatis partim ſuppreſſam, & partim cum ipſo facto ſiniſtre relatum ſit: Verum etiam ipſe Princeps immoderatius & acerbius

acerbius impetatur: nihil mirum, ſi hinc ſe ſupra modum prægravatum ſenſerit. Non quod exiſtimaret, iis argumentis ſuum jus convelli, aut quod ſibi eorum quæ impingerentur, aliqua ex parte conſcius ſit: Sed quod animadverteret tamen, per adverſarios delatores utrumque hoc Cæſareæ Majeſtati perſuaſum, eamque ſic exacerbatam eſſe, ut Legatis, quos ille jam tunc in iisdem Comitiis præſentes habebat ejus ſcripti copiam, ac reſpondendi facultatem, cum omni licet reverentia, petentibus, denegaverit. Ac denique quod ipſe Dux in eas ſe anguſtias redactum ſentiret, ut vel cum ſuæ ſuæ jacturæ facere, atque optimam cauſam ſuſpectam reddere, vel certe reſpondendo & jus ſuum aſſerendo, adverſariis majorem anſam præbere cogeretur, quomodo Cæſaream Majeſtatem ad inclementiam permovere poſſent: Si forte neceſſitate vel imprudentia verbum elaberetur, id illi in calumniæ occaſionem continuo raperent. Cum & Cæſaris auctoritate freti, pro ſua libidine immeritum Principem quibuslibet convitiis proſcindere, ejus acta intervertere, & documenta cum allegatis juribus aliter quam oporteat, detorquere non vereantur: Jam vero, etſi hoc gravi præjudicio ſe premi ſentiat Dux Wilhelmus; tamen non diffidit, Cæſaream Majeſtatem ubi cauſas penitius inſpexerit (ea qua eſt æequitate & clementia) veritatem pluris facturum, quam malevolorum inſtigationes, ac reſponſionem optimo jure intentam æquis auribus admiſſuram: Maxime cum Wilhelmi Ducis animus non ſit Cæſaream Majeſtatem in illo laedere, ſed ea duntaxat proponere, quæ ſimul & honori & juri tuendo præetermitti non poterant: Interim rogans atque obteſtans, ne quis aliter quam ad eum modum hoc reſponſum, intelligere vel interpretari velit. Defenſio autem ſic partiatur: Primo quidem natura feudi jam dicti Ducatus & Comitatus una cum ſucceſſione Ducis Wilhelmi breviter atque ex fide narratur & declaratur; Deinde comprobatur, rem longe aliter habere, quam in aſſertionis ſcripto traditur; ſive factum ipſum per citata documenta ac jura ſpectemus: Ipſumque Ducem Wilhelmum unicum feudalem heredem & ſucceſſorem nihil impediente ulla ceſſione vel devolutione, earum ditionum poſſeſſionem legitime nactum eſſe; poſtremo adjicitur, quod in hac cauſa tam Cæſareæ Majeſtati, quam Imperii ordinibus, acipſi Duci Wilhelmo juris æequitatisque ratione præſtandum ſit, ne belli motus excitentur aut quisquam præter legitimam juris cognitionem gravetur. Atque ut ad primum revertamur conſtat, ditiones Geldriæ atque Zutphaniæ jam inde a centenis aliquot annis feuda eſſe ſacri Imperii ejusque naturæ, ut defuncto harum ditionum Domino Imperii Vaſallo, proximi agnati, ſi qui eſſent, aut his non extantibus, cognati ſuccedant; Idque perpetuo ſic obſervatum, non ſolum quamdiu Geldriæ Ducatus extitit, verum etiam cum adhuc hereditaria præfectura, ac poſt Comitatus titulo poſſideretur, usque ad Reinaldum, qui ejus nominis quartum, qui utrumque Principatum & Juliæ & Geldriæ, Comitatumque Zutphaniæ quieta poſſeſſione citra ullam controverſiam tenebat; Quo e vivis ſine legitima prole decedente, harum ditionum Succeſſio, ſecundum eorum feudorum naturam ad Adolfum & Wilhelmum fratres Duces Montenſes &c. agnatos, legitime devenit, Adolfus etiam major natu ab Imperatore Sigismundo de iisdem inveſtitus fuit, quem & Juliacenſes ut legitimum Dominum receperunt; Verum ubi Arnoldus ab Egmond cognatus quibusdam auxiliaribus fretus, violenter ſe Ducatui Geldriæ & Comitatui Zutphaniæ ingeſiſſet, Adolfus a poſſeſſione ejus ditionis præpeditus eſt. Qua occaſione cum ad Imperatorem Feudi Dominum & Pares ut legitimos hujus cauſæ judices defugeretur, ampliſſimo Senatu cauſa cognita per ſententiam definitivam pro Adolfo adverſus Arnoldum Egmondenſem pronunciatum ac deinceps Egmondenſis ipſe una cum Baronibus, Nobilibus atque Civitatibus Ducatus Geldriæ, Comitatusque Zutphaniæ (ſiquidem in occupatione & mandatorum contemtu perſeverabant) proſcripti, ac ſacroſancti Imperii bannо ſubjecti ſunt. In tantum ac tantiſper dum ipſi Domino Adolfo, uti legitimo Duci Geldriæ & Comiti Zutphaniæ ejusmodi provincias citra ullum impedimentum dimitterent, evacuarent, ipſumque & ſuos heredes & ſucceſſores eas poſſidere, illisque uti, frui, ac univerſos earundem provinciarum reditus percipere ſinerent, ut haec copioſe in ipſa ſententia & Decretis declarantur, quae poſt etiam a Concilio Baſilienſi confirmata fuerunt. Porro cum Adolfus ſine liberis defunctus eſſet, Succeſſio Ducatus Geldriae Comitatusque Zutphaniae ad Gerardum ex fratre nepotem hujus Ducis Wilhelmi proavum maternum ut verum heredem feudalem pervenit, qui & pro ſe, ſuisque feudalibus heredibus a Friderico Imperatore inveſtitus eſt, ad utendum fruendumque illis juxta ejuscemodi Principatuum, provinciarum & feudorum jus & conſvetudinem primaevam, citra cujuscunque impedimentum; Ad horam Executorialium Decretorum aliarumque litterarum, privilegiorum, conſvetudinum ac jurium earum in perſonam Gerardi confirmatio a Friderico Imperatore conceſſa eſt. Ubi autem Dux Gerardus vitae functus filium Wilhelmum reliquiſſet, poſtremum Reinaldi agnatum. Is e Domina Sibylla Brandenburgenſi filiam ſuſtulit Mariam præſentis Ducis Wilhelmi ma-

Digitized by Google

trem, quæ & omne jus ſuum, quod ad Ducatum Geldriæ Comitatumque Zutphaniæ habebat, in favorem filii refutavit. Horum omnium vigore poſtea ille poſſeſſionem earum provinciarum in vita & cum conſenſu poſtremi accupatoris ac fubditorum voluntate per amicabilem compoſitionem & legitimam transactionem, non vi neque dolo, nec alio quovis vitio, neque tamen ſine gravi ſumtu, & luculento rerum ſuarum diſpendio conſecutus eſt. Et quanquam Dux Wilhelmus intra legitimum tempus ſæpius cum apud Cæſaream & Regiam Majeſtatem, tum etiam in Imperialibus aliquot conventibus inveſtituram cum omni reverentia petierit, paratus Cæſareæ Majeſtati & imperio, quam obedientem Imperii Principem oportuit præſtare, omnibusque competitionibus ſe Juri ſiſtere, Nihilominus a Cæſarea Majeſtate non ſolum Ducatus Geldriæ Comitatusque Zutphaniæ, verum etiam eorum Principatuum, quorum nulla eſt controverſia, poſtulata inveſtitura denegata eſt, juſtaque oblatio repudiata, quæ quidem omnia e ſequentibus ulterius declarabuntur, & cum res ipſa poſtulaverit, etiam documentis fide dignis, aliisque juris adminiculis comprobari poterunt. Jam vero in exhibito ſcripto deprehenduntur varia tam confirmandi Cæſareæ Majeſtatis, quam confutandi Ducis Wilhelmi juris cauſa argumenta producta, quæ etſi paſſim diſperſa legantur, tamen præcipue his tribus articulis nituntur.

Et primo quidem, quod hæc feuda Imperio aperta & devoluta ſint, quæ propter Ducem Wilhelmum in iis ſuccedere non poſſe; Secundo, etiamſi Ducis Wilhelmi Majores jus aliquod habuiſſent, id ipſum ceſſione (quam illi Venditionem nominant) per Ducem Gerardam in Carolum Ducem Burgundiæ translatum eſſe. Tertio quod illius Celſitudo ex tribus allegatis titulis, nempe Succeſſionis Rei judicatæ, & Transactionis (cum ut ajunt, illis hoc caſu locus non ſit) nullam legitimam poſſeſſionem habere, ac idcirco neque in petitorio neque in poſſeſſorio jus ullum ſibi vindicare poſſit; Sed in eas ditiones temere irruperit, ac poſſeſſionem earundem Cæſareæ Majeſtati injuſte præripuerit, & detineat: Quare non modo Cæſareæ Majeſtati & Imperio rebellis ac inobediens habendus: Verum etiam communiter ab Electoribus Principibus atque imperii Ordinibus omnibus pleſtendus veniat. Ac vero ad primum articulum firmandum, hujusmodi quædam proferantur. Quia Ducatus Geldriæ Comitatusque Zutphaniæ e ſua natura maſculina feuda ſint, ut neque in fœminas, neque eos, qui e fœminis nati, cadere poſſint. Quare & fugillatur exemplum Succeſſionis Dominæ Mariæ primi Ducis Geldriæ filiæ, ac ſi ex fide, & ut res habet in exhibito Francofurdiæ ſcripto, relatum non ſit; Siquidem primus ille Dux Geldriæ non ſolum Mariam Duci Juliacenſi elocatam, ſed Margaretham etiam, quæ nupſit Comiti a Bloys, poſt ſe reliquerit: Additur quoque Wilhelmum Mariæ filium non jure Succeſſionis, ſed tanquam de novo feudo a Carolo Imperatore ex gratia inveſtitum eſſe, ut litteras inveſtituræ explicare dicunt; Nam ſi fœminæ, inquiunt, in his feudis ſuccedere potuiſſent, merito Succeſſio Margarethæ deberi videbatur ætatis prærogativa, atque poſt obitum ultimi Reinaldi, Arnoldus ab Egmond cognatus quod proximiori gradu fuerit, Adolfo præferendus fuiſſet: Unde ratiocinantur, etiamſi fortaſſis antea Succeſſio fœminis ex privilegio competiiſſet, (quod tamen non admittunt) id ipſum per Inveſtituram Adolfi & Gerardi fuiſſe mutatum, cum inveſtituram Adolfi præ ſe ferre dicant, quaſi hæc feuda poſt diſceſſum ultimi Ducis Reinaldi, Imperio aperta fuiſſent, & Dux Adolfus de iisdem tanquam devolutis & novis feudis ab Imperatore Sigismundo inveſtituram acceperit; ad quem etiam modum Gerardus poſtea ſit inveſtitus: Neque Wilhelmum Ducem ex aliis quam his duabus inveſtituris jus aliquod ſibi vindicare poſſe; Ad quæ argumenta paucis reſpondetur, articulos quosdam Francofurdiæ non in hoc exhibitos, quaſi conſummatum jus Wilhelmi explicarint; ſed ut aliquo modo illius Succeſſionum & juſtam poſſeſſionis adprehenſionem indicarent, ac Principes ipſi permoverentur, ut apud Cæſaream Majeſtatem datis litteris intercederent, ne ejus Majeſtas propter adquiſitam earum ditionum poſſeſſionem ad inclementiam inflammari ſe patentur, ſi forte cauſa ab adverſariis aliter relata fuiſſet, quam vel res ipſa, vel Ducis Wilhelmi propoſitum ac voluntas declararet. Nec ambigit Dux in articulis illis hoc ſaltem commonſtratum eſſe, quod ejusmodi feuda non ſint ſua natura mere, ut ex adverſo contenditur maſculina. Quod autem ad exemplum ſucceſſionis Wilhelmi pertinet, id optima fide relatum eſſe, adhuc aſſeritur. Neque Margaretham, neque cæteras ſorores in ſummaria illa declaratione captioſe aut dolo aliquo prætermiſſas, cum ipſarum citra prolem decidentium mentionem fieri hoc loco nusquam obtinebat arg. C. nam & ego ingenuus de V. S. Nam in confeſſo relinquitur Mariam ſorores Margaretham, Mechfeldin, & Catharinam habuiſſe: quarum una Mariæ de ſucceſſione controverſiam moverit, quod ætatis prærogativa niteretur: Sed Maria contra ex utroque parente fratri ſe ſuccedere, & cæteris germanis tantum ſororibus præferendam contendebat. Quæ contentio inter ipſas duntaxat ſorores utrinque ſibi hæc feuda ex ſucceſſione vindicantes, orta, tandem morte

alterius

Digitized by Google

alterius compoſita fuit. Quin & Wilhelmus Dominæ Mariæ filius, poſt refutationem Matris de Ducatu Geldriæ & Comitatu Zutphaniæ, non ut de novo feudo inveſtitus eſt, ſed ut verus legitimus heres, Dominus & Succeſſor, cujus certe petitionem inveſtituræ, ſine ulla gratia aut devolutionis mentione, Cæſar Carolus rationsbilem exiſtimavit, reſervatio interim matri Dominæ Mariæ uſufructu in ea portione Ducatus Geldriæ, quæ illi jam dudum competebat. Jam ſi Principatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ ejus natura maſculina feuda & in perſona Wilhelmi nova, & ita quidem finita fuiſſent, Matri Mariæ nequaquam uſusfructus debebatur L. 2. ff de Uſufr. Neque Imperator Carolus petitionem illius rationabilem duxiſſet, ſed potius gratiæ & devolutionis mentionem feciſſet, multo minus ſubditis (id quod factum fuit) mandaſſet, ut Duci Wilhelmo tanquam legitimo & hereditario Domino obedientiam & ſubjectionem præſtarent. Nam qui verus & legitimus heres eſt, is ad hereditatem aditum habet, non ex gratia, ſed jure potius hereditariæ ſucceſſionis, quandoquidem verbum heres abſque ſucceſſione, intelligi non poteſt l. heredis appellatione. ff de R. J. Neque ſimilis caſus eſt, quem adferunt morte Reinaldi accidiſſe; cum ut vera ſint, quæ dicunt Arnoldus ab Egmond cognatus, Adolphus autem proximior agnatus Reinaldi fuiſſet, tametſi interim non ſtatim concedatur, Arnoldum proximiori gradu fuiſſe. Atque ut hoc maxime comprobetur, Adolfus nihilominus jure agnationis per imperialem ſententiam corroborato præferendus erat C. I. de eo, qui ſibi vel hered. maſcul. Sed nulli ſupererant agnati, cum Maria fratri ſuccederet. Unde ſatis liquida ab utraque parte ſucceſſionis exempla ex fide recitata ſint, & quod litteræ ipſius inveſtituræ contineant: jam ex iis, quæ relata ſunt, ſatis perſpicuum fuit, quid in feudis his Geldriæ & Zutphaniæ ſecundum ſuam naturam & primævam originem deficientibus agnatis, cognati, inque defectu maſculorum, fœminæ, & qui ex his prognati, ſuccedere poſſint. Id quod non ſolum in hoc caſu, verum etiam ſæpenumero jam olim acciditſe compertum eſt. Nimirum cum Mangoſo Sexto Geldriæ Præfecto citra proles atque agnatos defuncto, Wilringum ejus cognatum ſuccediſſe proditum fuit; Ac deinde Wichardus ultimus præfectus, cum unicam duntaxat filiam Aleidam reliquiſſet, ea deficientibus maſculis juxta primævam horum feudorum originem ſucceſſit, atque Ottoni Comiti a Naſſau deſponſata, eosdem ditiones in dotem tranſtulit. Hinc Otto Naſſavienſis primus Geldriæ Comes factus: Equibus ſucceſſionis exemplis abunde & liquido perſpicitur, quod vigore longæ conſuetudinis (quæ in feudali ſucceſſione maxime animadvertenda & obſervanda venit C. I. de Feud. Cogn.) hæ ditiones Geldriæ atque Zutphaniæ ejus naturæ ſint, ut deficientibus maſculis, fœminæ atque ex ipſis progeniti ſuccedere, neque excludi ulla ratione poſſint. Quæ ſane conſuetudo etſi per ſe ſatis valida ſit, ad allegatam ſucceſſionem roborandam, ac naturam horum feudorum declarandam, rata tamen habita etiam per privilegia, imprimis autem Wilhelmi & Adolfi Romanorum Regum. Quæ ſane cum cæteris privilegiis poſtea per Albertum, Fridericum, Ludovicum, Carolum, Wenceslaum, Sigismundum, Fridericum, Romanorum Imperatores & Reges ampliſſima atque adeo optima forma confirmata ſunt. Jam quod ad Adolfi inveſtituram attinet, ne verbum quidem in ea reperitur, quod his privilegiis derogare poſſit. Huc accedit, quod per Adolfi inveſtituram natura feudorum etiam conſentiente Domino Feudi in præjudicium aliorum heredum feudalium variari non poterat; præſertim cum in iis ſucceſſoribus omnibus jus quæſitum fuerit: Baldus in L. I. Col. pen. C. quando non pet. part. & P. I caſ. 82. Ut ipſæ etiam litteræ inveſtituræ clare exprimunt; Quod ea nulli in ſuo jure præjudicare aut nocere debeat: Porro ſi inveſtitura Adolfi recte expendatur, intellectum illum ad quem in Cæſareo ſcripto torquetur, habere non poterit, cum expreſſis verbis in ea legatur: Quod ad Ducem Adolfum illi Principatus & feuda principalia poſſidenda & tenenda pertineant eique debeantur, etiam legitimus Ducis Reinaldi agnatus ſit. Quapropter & ſubditis mandatum in hanc ſententiam, ut jam dictum, Adolfum ejusque feudales heredes pro legitimis & naturalibus hereditariis Dominis, veris Ducibus Geldriæ Comitibusque Zutphaniæ habeant, iisque fidem & homagium præſtent, quæ certe verba non de novis & devolutis feudis intelligenda ſunt, verum de antiquis, quæ jure legitimæ Succeſſionis ad naturales heredes pervenerunt, qualis Adolfus & revera fuit, & habitus eſt: Deinde ſupervacaneum exiſtimatur hoc loco, ubi feuda ejusmodi conditionis ſunt, verba hæc (pro ſuis maſculis heredibus prolixa diſputatione diſcutere, cum non de maſculina ſolum prole intelligenda hoc caſu veniant, ſed de omnibus feudalibus heredibus, qui tamen maſculini ſint, etiamſi de fœminis orti. C. un. de eo qui ſibi & hered. Xt. maſcul. & fœm. Verum enim vero hæc feuda in perſona Adolfi nova non fuiſſe, vel ex hoc liquido deprehenditur, quod poſt ejus mortem in his feudis Gerardus tanquam verus feudalis heres ſucceſſerit, & inveſtitus eſt, tametſi Adolfi filius non fuerit, ut patet ex ipſis inveſtituræ

litteris. Id quod fieri non potuiſſet, ſi in perſona Adolfi nova feuda fuiſſent. C. I. de Succeſſ. fratr. Jam vero fingatur Adolfum permiſiſſe, ut verba quædam in ſua inveſtitura inſererentur, quæ de feudo devoluto intelligi poſſint, ea fortaſſis de cauſa, ut nomine ac jure Imperii facilius ab Imperatore Sigismundo & ipſo Imperio ſuppetias impetraret, atque ab Egmondenſe violento occupatore poſſeſſionem recuperaret, aut denique quod hac via fratrem Wilhelmum, cui idem jus, quod ſibi competebat, cum ſuis ſucceſſoribus excludere cogitaſſet. Hæc, inquam, etiamſi ita facta fuiſſent, tamen ſuis deſcendentibus heredibus, ſi quos reliquiſſet, nihil præjudicare potuiſſent, multo minus Wilhelmo fratri, ejusque deſcendentibus heredibus, qualis Dux Wilhelmus præſens eſt, ut qui jus ſuum non ab Adolfo, ſed ex proviſione primi acquirentis habere convincuntur, maxime cum illi in hanc inveſtituram & confeſſionem Adolfi non conſenſerint. Id quod ex inveſtitura Ducis Gerardi facile adparet, cum is prædicta feuda non tanquam devoluta, ſed ut verus & legitimus Succeſſor pro ſe ſuſque feudi capacibus heredibus ea utenda fruenda receperit, juxta horum feudorum jus & originem, ſive antiquam naturam: Imo ut omnis alteratio ceſſet animadvertendum: Ducis Gerardi ceſſionem & Imperatoris Friderici confirmationem, quæ Cæſareæ Majeſtatis nomine producuntur, nec non Reverſales Caroli Ducis Burgundiæ ſatis indicare, utrumque & Adolfum & Gerardum Duces harum ditionum veros feudales heredes & legitimos ſucceſſores fuiſſe. Nec admittitur Wilhelmum Ducem tantum Adolfi & Gerardi inveſtituris jurari poſſe. Quandoquidem & Wilhelmi Dominæ Mariæ filii, ac Wilhelmi & Reinaldi Fratrum, ejusdem Mariæ nepotum, omnium Majorum ſuorum inveſtituris innitatur. Unde mirum, quare in ſcripto eo verbum hoc (feudalis heres) toties repetatur, ac ſi Duci Wilhelmo obſtaret. Cum manifeſtum ſit, illum juxta naturam feudi verum & legitimum Ducis Gerardi proavi ſui heredem eſſe feudalem. Phil. Decius. Conſ. 185. Zœſius. in Epit. in Rubr. de feud. ſucc. n. 30. Cum etiam mediante fœmina Cæſareæ Majeſtatis linea ducatur a Carolo Duce Burgundiæ, quem per ceſſionem Gerardi inveſtituram contendunt, atque etiam Imperatoria Majeſtas, ut feudi Dominus, Carolum Egmondanum pro ſe & ſuis liberis tam fœminis quam maſculis perpetuo naſcituris inveſtiverit: Quo facto ſatis teſtatur hæc feuda non eſſe mere maſculina: Ex his igitur commemoratis neceſſario ſequitur, quod eum Ducatus Geldriæ Comitatusque Zutphaniæ in dictis perſonis Wilhelmi Adolphi & Gerardi antiqua & antiquiſſima feuda permanſerint, ejusque originis & naturæ, ut deficientibus maſculis heredibus, fœminæ ſuccedere queant, neque natura ea feudorum mutata ſit, vel mutari potuerit, feuda hæc ad Imperium devolvi nulla ratione potuiſſe, ſed Ducem Wilhelmum poſt Illuſtriſſimæ matris refutationem legitimum eorum feudorum heredem & ſucceſſorem eſſe. Atque hæc de primo articulo dicta ſufficiant. Ad ſecundi articuli declarationem Cæſareæ Majeſtatis nomine producti: Ducem Gerardum hujus Ducis Wilhelmi proavum omne jus, quod ipſe ad Ducatum Geldriæ Comitatumque Zutphaniæ habuerit, cum conſenſu aliorum ſuorum Carolo Duci Burgundiæ vendidiſſe ac ceſſiſſe. Quæ quidem venditio ac ceſſio per Ducem Gerardum Jurejurando roborata & ab Imperatore Friderico ad utriusque petitionem confirmata fuit, idque iis modis, ut ſi quod impedimentum reperiretur, id ipſum juramentum cautione & confirmatione Imperatoria ſuppleretur & ſarciretur, ita ut Ducis Gerardi heredibus in poſterum nulla actio relinqueretur: Et cum nomine Ducis Wilhelmi opponatur, ceſſionem hanc nullam & irritam, propterea quod pacta ultro citroque inita non ſint ſervata. Non conceditur iſtic per Contractus Gorconii & Graviæ habitos pactis contraria præſtita fuiſſe, cum Cæſarea Majeſtas, ut ajunt, poſtremum Occupatorem, quod nec prolis, nec vitæ diuturnæ ſpes eſſet, ſarcindæ pacis communis cauſa de iis ditionibus Geldriæ atque Zutphaniæ infeudarit, non quidem libere & ſimpliciter, ſed his conditionibus, ut ſi absque liberis deceſſeret, provinciæ illæ ad Cæſaream Majeſtatem devolvendæ eſſent. Præterea conteneditur, litteras reciprocas ab ipſo Carolo datas, non eſſe Reverſales Ceſſionis, ſed Unionis & Concordiæ cujusdam pactæ, quales viciſſim Dux Gerardus dederit, quas uterque poſtridie quam facta erat venditio ac ceſſio, conſignaverit, & in quibus neutri amplius obſtricti quam ad requiſitionem. Nam ſi citra requiſitionem adſtricto facta fuiſſet, hic Juliacenſes prius pacta reſcindiſſent recepto Duce Johanne Clivenſi antequam prædicta unio & conſœderatio ab eo rata habita confirmataque fuerit: Etſi maxime Cæſarea Majeſtas adverſus ſuperiora promiſſa & litteras Caroli Burgundiæ egiſſet; interim tamen jus ſuum ad ea ditiones emittere minime potuiſſet, ſed ad intereſſe duntaxat obligaretur & compenſandum damnum, ſi quod Duces Juliacenſes perpeſſi ea de cauſa fuiſſent (quod tamen factum non putatur.) præſertim cum reciproca promiſſa non fuerint præcipua cauſa ceſſionis, aut in continenti appoſitæ ac ſimul eodem tempore initæ, neque in Confirmatione Friderici vel promiſſa ulla inſerta, vel Duci Gerardo regreſſus ullus reſervatus, cautusque deprehendatur. Poſtquam

quam autem prætentis Ducis VVilhelmi Majores venditionem ac ceſſionem hanc nunquam impugnaverint, ſed ditiones eas pro derelicto habuerint, atque litteras easdem concernentes Carolo Burgundiæ Duci tradiderint, imo interim conſœderationes ultro citroque initæ ſint, in quibus Cæſareæ Majeſtatis Majores Duces Geldriæ nominentur, & plus quam ſexaginta anni a facta ceſſione interceſſerint; mirandum fore jam novas quasdam repperiſſe, ceſſionem hanc irritam eſſe. Quare Ducem VVilhelmum honoris ſui non admodum rationem habere, quod horum conſiliis obſecundans contra Majorum ſuorum fidem atque promiſſa venditionem ceſſionemque reſcindere conetur. Maxime cum apud Germanos imprimis laudandum, quod magna ratio habeatur eorum, quæ a Majoribus promiſſa ſunt, adeo ut ea violare relligio ſit. Denique cum Gerardo etiam quod ceſſionis tempore non fuerit in poſſeſſione ſatis numeratum ſit, ac Carolum pro jure Arnoldi ab Egmond atque alios plus impendiſſe, quam dicti Ducatus & Comitatus æſtimari debeant.

Ad quæ omnia eo facilius reſponderi poterit, quod & res ipſa longe aliter habeat, & tam documenta, quam jura diverſum declarent.

Principio enim cum ex prætenſa ceſſione ac confirmatione, tum e Reverſalibus litteris demonſtrari non poterit, Ducem Gerardum cum Carolo Burgundo ullum contractum iniiſſe, qui ad emtionem aut venditionem detorqueri poſſit per L. dedi. ff. de Condict. Cauſa data. Tametſi in Germanica translatione ejusmodi quædam admixta ſint, quæ in latinis autographis inſtrumentis non reperiantur. Atque ceſſionis cujusdam mentionem fieri non negatur, ſub his verbis: dedimus, ceſſimus, & transportavimus: quæ tamen non pure neque ſimpliciter contracta eſt, ſed propter promiſſa ultro citroque habita. JCti innominatum contractum appellant, aut ob cauſam, do ut facias L. I. I. Si pecunia & fere t.t. π. & C. de Condit. Cauſ. dat. cauſ. non ſecut. Præcipuæ autem cauſæ qua propter ceſſio facta ſit, clariſſime idque diſpoſitive in ipſis ceſſionis principalibus litteris explicantur, quas quidem confirmatio & inveſtitura Friderici ſubſecutæ ſunt. Quod videlicet Dux Gerardus ad eam ceſſionem potiſſimum ob has cauſas inductus ſit: ut per Carolum Burgundiæ Ducem, ejusque heredes, Ducatus Geldriæ, Comitatusque Zutphaniæ e manibus & poteſtate Egmondenſium vindicarentur, atque ita demum omnis rebellio viaque facti, quibus Egmondenſes ipſi Geldrenſes contra Ducem Gerardum & ipſum Imperium nitebantur, prorſus reprimerentur, atque e medio tollerentur, quæ ut præſtarentur, plurimum intereſt Ducis Gerardi, ſuorum ſucceſſorum: Quandoquidem eo tempore & deinceps ad annum usque trigeſimum octavum Egmondenſes non ſolum Ducatum Geldriæ Comitatumque Zutphaniæ occupatos de facto detinebant: Verum etiam Ducatui Julianenſi, aliisque ditionibus cum bellis cum inſidiis intricabant, ac Gerardum & ſuos præter jus & æquum inde propellere nitebantur: Ex his igitur cauſis potiſſimum & non iis, quæ Cæſareæ Majeſtatis nomine proferuntur, Dux Gerardus pacis ſtudioſus ut a tantis periculis perpetuo hereditarioque hoſte ac vicino malo aliquando liberaretur L. f. C. de Pact. inter emt. & vendit. Ducatuque Juliacenſi citra contentionem & periculum uti frui liceret, ad hanc ceſſionem faciendam perſuaſus eſt: Præterea litteræ Ceſſionis manifeſte teſtantur, ceſſionem hanc factam propter reciprocos favores, quos Dux Burgundiæ Carolus, ejusque poſteri Gerardo ac ſucceſſoribus ſincere ſemper exhiberent: Quæ promiſſiones reciprocæ in Reverſalibus litteris ſub dato quidem poſteriori diei, ſed tamen una cum ceſſione ultro citroque traditis & acceptis uberius & clarius explicantur. Cum igitur (ut e ſuperioribus patet) ceſſio hæc non venditione aliqua ac per modum Contractus nominati, nec ſimpliciter ac pure facta ſit, ſed ob cauſam quam multi pluris fecerant Dux Gerardus ejusque ſucceſſores quam octoginta millia aureorum, reliquum eſt Ducis Caroli Burgundi heredes ac ſucceſſores nullum jus ad prædictas ditiones adferre aut prætendere poſſe, prius probent cauſas, ob quas hæc ceſſio facta, ab ipſis adimpletas eſſe, neque his unquam contraverti L. ex placito C. ob Rerum permutationem. Id quod fieri non poterit, ſed contrarium potius commonſtratur, unde locus eſt ea lege C. de Condit. ob Cauſ. junct. L. invitus §. cuidam ff. de R. J. Etſi maxime litteræ ceſſionis ad venditionem trahi aliqua interpretatione poſſent (quod tamen non eſt) nihilominus tamen JCtus, ut qui ob cauſam & alterius Rei contemplationem initus fuiſſet, habendus fuerit, veluti ex nominato & innominato permixtus per L. cum in fundum C. de Pact. inter emt. & Vendit. & L. dedi. ff. d. Condict. Cauſ. dat. Quapropter ſi conditiones illæ, quæ potiſſimum contractui cauſam dederunt, obſervatæ non ſint, ſequitur contractum quoque ſaltem re ipſa ſeu in effectum reſolutum eſſe; cauſas vero, propter quas ipſa ceſſio facta, quæque in ipſa diſpoſitione litterarum ceſſionis expreſſæ ſunt, non eſſe ſervatas, imo contrarium præſtitum, oſtenditur ex ipſis tractatibus inter Cæſaream Majeſtatem & Dominum Carolum Egmondenſem poſtremum occupatorem Gorconii & Graviæ habitis,

in quibus non hoc actum ut ditiones istæ ex occupatione Egmondensium eruerentur, aut posteri Ducis Gerardi a periculis & gravamine (ut in ipsa cessione pactum fuit, liberarentur: Cum tamen cessio ipsa præcipue & finaliter horum contemplatione facta sit: Verum iis inibi directe contraventum atque concessum est, ut Egmondensis pro se suisque liberis, tam fœminis quam masculis si qui procrearentur, has ditiones tenerent, atque adeo perpetuo possiderent, id quod ipsa investitura ad hunc modum concessa testatur: per quam etiam Cæsariani omne jus utilis dominii & possessionis (si quod apud suam Majestatem erat) in illius personam translatum voluerunt: Quæ omnia acta fuerunt, antequam Duces Juliacenses a simultate illa & periculis Egmondensium, quibus gravabantur, juxta pacta cessionis & confirmationis securi facti essent, ac reciprocæ promissiones Duce Carolo Burgundo in Reversalibus litteris traditæ, quas etiam citra ullam requisitionem præstare debebant, adimpletæ fuerint. Imo quod gravius erat Carolus Egmondensis a Cæsarea Majestate in peculiarem protectionem receptus est, eique adversus quoscunque auxilia promissa; salvis interim ei quibusliber actionibus, quas ipse Egmondensis contra quoslibet Principes aut ditiones habere aut prætendere posset, exceptis duntaxat iis, quæ hereditariis ditionibus Cæsareæ Majestatis subjecti erant. Præterea illi permissum adversus eosdem præfidiariis Cæsareæ Majestatis uti posse. Jam vero nemini obscurum est, Egmondensem in nullius ditionem Germaniæ nationis præter quam Juliacensium & Clivensium actionem prætendisse, seu potius insidiose ac hostiliter tentasse, quin & ea tantum de causa titulum Ducis Juliacensis sibi usurpabat, qui etiam a Cæsarea Majestate eidem in hisce tractatibus expressim tributus reperitur: Et quanquam in iisdem tractatibus nominatim expressi sint, qui in pacis & concordiæ pactis comprehendi debeant; nimirum Episcopi Colonienses, Monasterienses & Leodienses, Comes Frisiæ atque alii quidam. Interim tamen Juliacensium & Clevensium ne verbo quidem mentio facta, neque illis securitas ulla (ut juxta litteras cessionis oportebat) cauta fuit. Adde Cæsaream Majestatem in iisdem tractatibus omnibus fœderibus atque pactis quibus ejus Majestas jam tum obstringebatur, quæ Carolo Egmondensi pactisque cum eo habitis adverfarentur, renunciasse. Nunc sane cum cessione Gerardi atque confirmatione Friderici, cumque datis Reversalibus litteris & sponsionibus & diametro, & nullæ magis pugnant, quam hæ confœderationes & tractatus cum Egmondensibus Gorconiæ & Graviæ initi. Cum igitur caproptер Dux Gerardus Cessionem fecerat & quæ illum ad hoc potissimum permoverant, imo quæ principalis & subsistantialis fuerant causa contractus non solum in reversalibus & pactis in continenti adpositis, verum etiam in principalibus cessionis litteris expressa, observata non sint; & contractus hic ejus naturæ, atque iis rationibus initus sit, ut neutram partem diutius obliger quam ea quæ pacta sunt invicem præstentur L. cum proponas 2. C. de pact. si apud C. de Transact. Abb. in C. cum inter de Elect. citra controversiam sequitur cessionem hanc deficientibus principalibus & subsistantialibus causis, quapropter inita sit, irritam & antiquatam, aut certe resolutam esse per L. ex placito & L. ea lege C. de Condict. caus. dat Carolum vero Egmondensem postremum occupatorem harum ditionum pacis studio & quod neque diuturnæ vitæ neque prolis spes esset, investitum fuisse: Id ut cessionis causis repugnat, ita in Ducis Wilhelmi ejusque parentum grave præjudicium factum nemo inficiari poterit: Quandoquidem eo ipso Egmondenses & Geldrienses, contra quos cessio ipsa facta in protectionem a Cæsarea Majestate recepti; Juliacenses & Clivenses e tutela & pacis communione excluſi, bellique periculis objecti sunt. Neque hic causa subest, quare postremo occupatori Egmondensi nulla spes prolis fuerit, cum uxorem florentis ætatis haberet, & decem ferme annis a tractatu illo Gorconii inito, bona valetudine vixerit, ac jam ante liberorum aliquot parens habitus fuerit: Porro quod ad Caroli Burgundi Reversales litteras pertinet, etsi supervacaneum sit, de his pluribus differere, cum causa, quapropter cessio facta in ipsis litteris cessionis clare expressa, nec dum servata, imo ei manifeste contraventum constat, tamen ut veritas in hoc etiam magis eluceſcat, comperrum est Carolum Burgundiæ Ducem quædam reciproce ad cessionem promisisse, quæ ipse ac Successores sui etiam requisiti adimplere debebant; Nempe hæc quæ sequuntur: Imprimis omnem honorem & commoditatem. &c. &c.

Præterea in ipsis Reversalibus exprimuntur nonnulla peculiaria Caroli promissa, nihil alias ad communia fœdera pertinentia, sed causa cessionis facta, quæ sane ut adimplerentur, Gerardi & suorum omnium intererat, atque citra ullam requisitionem per Carolum ejusque posteros præstanda erant, ad qualia tamen ipse Gerardus se suosque vicissim non adstrinxit, ut ex his patet, in casum & eventum &c. &c. Ex his nimirum clare convincitur, Ducis Caroli Reversales, quas ipse Duci Gerardo dederat, magis cessionis occasione, quam unionis initas, & alterum alterius causa factum & promissum

missum esse. Quorsum enim attinebat Carolum Potentissimum Principem tanti comparare confœderationem Ducis Gerardi (qui suum ipsius jus atque principatus, quos possidebat, ægre tueri poterat) ut se suosque Successores his tam arctis arduisque promissis obstringeret, si non cessionis causa fecisset? Multo minus Dux Gerardus cessionem ipsam invenisset, nisi reciproca pacta eum huc provocassent, quemadmodum & in litteris subsequitur; Unde nos Carolus &c &c. Quæ promissa reciproca etiam tam per Dominam Mariam a Burgundia, quam Philippum Regem Castellæ in simili forma facta rataque habita sunt. Jam verò etsi non negetur, his pactis per Ducem Carolum citra ullam requisitionem præstandis, clausulas aliquot ad confœderationem spectantes acrequisitionem exigentes, adpositas esse: Ex hoc tamen tegi aut excusari non possunt peculiaria promissa Ducis Caroli, ad quæ ipse ejusque posteri & Successores etiam citra ullam requisitionem tenebantur. Neque Juliacenses pactis & conventis non satisfecisse cavillari poterunt; Cum illi ad ea, quæ ipsis erant præstanda, requirendi fuerint, & Dux quoque Burgundiæ Carolus, ejusque filia Maria Ducatum Geldriæ Comitatumque Zutphaniæ jam antea tenuerint, & tamen sponsiones similes a Subditis fieri non curaverint. Alienum etiam ab hoc proposito judicatur, quod adferitur, Duci Wilhelmo ob id, quod reciproca pacta servata non sint, actionem duntaxat ad interesse competere: Cum manifesti juris sit & ab ipsis Cæsareanis concessum, ut si promissa illa reciproca reperta fuerint causa principalis, quapropter contractum sit & in continenti & antequam partes contractum pro absoluto habuerint, appositæ sint: Quod eo casu (ut hic est) contractus ob non adimpletionem pactorum rescindatur & resolvatur: Imo quoque dicimus: si partes unam quidem contractus partem absolvissent, & pro perfecto atque absoluto habuissent, (quod tamen non conceditur) & pacta in continenti postera die apposita fuissent, antequam alios ad actus & negotia transierint, quod nihilominus contractus ob non servata pacta, antiquatas esset atque resolutas.

Quod autem utraque pars priorem Contractum nondum absolverint, neque pro perfecto & absoluto habuerint, neque denique ad extraneos actus transierint eo tempore, cum Reversales litteræ datæ sunt; Id facile liquet ex his, quod neuter Princeps ipsi Contractui interfuerint præsens, imo non minus octo milliaribus Germanicis uterque ab altero abfuisset; ita ut Consiliarii uno die a suo quisque Principe acceptis novis mandatis ire, redire, tamque arduum articulum secundi contractus exequi non potuerint: Multo minus Principibus utrobique ea indicare, deliberare, justissque simul litteras confignare eodem die potuerunt, id quod tamen ad perfectionem Cessionis requirebatur, Bal. in l. per diversa in 14. qu. L. Mand. L. Contractus L. de fid. Instr. Verum hæc in dubium vocare nihil opus, cum Cessio ad reciprocos favores & reversales ad Cessionem se mutuo & expresse referant, etiam peculiaria Caroli promissa cum præcipuis Cessionis causis & non cum Ducis Geradi confœderatione conveniant. Cæterum quod dispendia & damna, quæ Dux VVilhelmus ejusque Majores ob non impleta promissa perpessi, non ita levia fuerint, ut ab Imperatoriis advocatis æstimantur, id ipsum ostendere, non fuerit difficile; quanquam hic non spectandum, id factum non sit, sed quid Egmondensi permissum, quidve fieri potuerit, si id per DEI gratiam præventum non fuisset, ac breviter quod Carolum Ducem Burgundiæ ac suos heredes facere oporteat. Nam Juris Consultus non obscurum; in Contractibus innominatis seu permixtis, ut actio denegetur, non inspiciendum, an interfit rei, vel non interfit, sed hoc solum, an actor pro parte sua adempleverit. Præter hæc omnia in litteris Cessionis, item confirmationis & vestituræ Friderici, atque adeo in ipsis Reversalibus Caroli Burgundi aperte prodiruntur: ditiones has Geldriæ & Zutphaniæ post obitum Ducis Reinaldi ad Ducem Adolfum, tanquam verum, legitimum & feudalem heredem devolutas, cui etiam per sententiam definitivam adjudicatæ sint. Adolfo autem Gerardum uti verum feudalem heredem successisse, & pro se suisque feudalibus heredibus exerte investitum esse: Quæ cum sic habeant, & Dux Gerardus horum antiquorum imo antiquissimorum Principalium feudorum hereditarium ac certum jus non sibi solum, verum omnibus his, qui secundum naturam eorum feudorum succedere potuerunt, ex primæva provisione Domini acquiserit, res non exigebat, ut Cæsareæ Majestatis advocati tam sollicite Gerardi cessioni & filiorum consensui inniterentur; Cum omnes JCti probe sciant, an Gerardus Dux super his amplius, quam pro suo ipsius dispendio & quamdiu ipse atque filii, qui in hanc cessionem consenserunt, superstites fuerint, disponere & contrahere potuerit: Et an idem etiam Domino feudi consentiente, huic præsenti VVilhelmo indubitato feudali heredi, qui non solum virtute successionis, verum privilegiorum etiam & investitura Majorum suorum jus quæsitum habet, saltim quod ad perpetuam utilis Dominii translationem attinet, præjudicare possit. Quandoquidem huc antiqua feuda in præjudicium feudalium heredum, qui ante factam cessionem in his jus habuerant, trans-

transferri non potuerunt. C. I. de alien. feud. pat. Quæ non eo dicuntur, quasi Dux VVilhelmus Majorum suorum contractibus ratione ac jure validis aliquo modo contravenire, aut illorum acta rescindere conetur: nam in hoc se irreprehensibilem exhibebit, permittendo cessionem illam tantisper in suo vigore, dum Dux Gerardus ejusque filius superstites ad ditiones has, jus ullum habuerunt, dumque causis cessionis non fuerat contraventum. Ubi autem jus harum ditionum ad illius Celsitudinem ex natura successionis feudi initium sumsit, ac simul cessio ex dictis causis nulla, antiquata, aut certe resoluta sit. Constat illam nullum Duci VVilhelmo posse præjudicium parere. Multo minus ea, quæ adferuntur, quod Majores sui cum Ducibus Burgundiæ consœderationes inierint, ac titulum Geldriæ iis attribuerint, sive etiam, quod Gerardus litteras aliquot post cessionem ob causam factam Duci Burgundiæ tradiderit. Quin Gerardus ipse, si inter vivos ageret, posset ex hoc, quod causæ cessionis servatæ non essent, omni Jure ac ratione contendere, se ad dictam Cessionem, tanquam resolutam, amplius adstrictum non esse: Qua in re illum neque jurisjurandi religio, neque ulla investitura vel confirmatio Friderici queat impedire, quandoquidem Jure cautum est, adpositum Juramentum non aliter obligare, aut intelligi debere, quam juxta naturam contractus; Et confirmationem utriusque partis requisitionem & commodum concessam, nihil amplius quam ipsam Cessionem operari. Nec opus erat, ut in confirmatione Friderici Imperatoris reciproca pacta exprimerentur, aut regressus nominatim reservarerur. Cum ipsa confirmatio non aliter concessa sit, quam ut facta fuit cessio. Supervacaneum enim fuisset a Principe impetrare, quod Jure Contractus confirmari per se venit. Siquidem non Juri solum, verum etiam æquitati ac rationi repugnare videtur, cum Dux Gerardus has tam amplas ditiones, quales sunt Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ Duci Carolo non aliter cedere decrevisset, quam his præcipue causis inductus, ut videlicet ex occupatione Egmondensium extraherentur, nec in illorum potestate unquam relinquerentur: Ut Carolus Burgundus suique Successores Gerardum ac suos a metu & gravamine vicini Egmondensis securos redderent, nimirum, ut ab illorum injuria tuti. Juliacensem, aliasque ditiones quiete pacificeque administrare ac possidere possent: Si interim dum hæc non modo non præstarentur, verum etiam directo contraria molirentur, nihilominus cessio ipsa firma subsisteret, ac Duci VVilhelmo non secus præjudicaret, ac si in universum cessionis causæ adimpletæ fuissent, imo potius hic locum habet Regula: frangenti fidem &c. L. 2. C. de Pact. Ex iis ipsis rationibus non obscure elucescit: Quod Ducis VVilhelmi Majores eas ditiones, quas non simpliciter, sed ob causam cesserunt, pro derelicto non habuerint, sed in eventum non adimplectionis reciprocorum pactorum, pristinum jus illæsum sibi reservaverint, quodque diuturnum silentium, & cursus temporis jam inde a facta cessione præterlapsi illius Celsitudini nihil officiant: quodque præscriptio nulla, inchoari aut currere poterat ante, quam jus illarum ditionum ad eum pervenerit; causisque cessionis reverlatibus per dictos tractatus contraventum ac denique Carolus Egmondensis post eum occupator de ditionibus Geldriæ & Zutphaniæ investitus fuerit l. 1. C. de annal. exc. Quin magis rationi consonum erit, ut Cæsarea Majestas litteras ex causa jam resolutæ Cessionis traditas, ipsi Duci VVilhelmo restitui jubeat. Jam vero quod Germanorum fides in promissis Majorum suorum præstandis semper præter cæteras nationes commendata sit, id facile conceditur: Ceterum inde non sequitur, si Germanis promissa vicissim non præstentur, ipsos nihilo secius obligatos servatæ fidei ac pobitatis pœnas dare oportere. Nec obstat, quod Dux Gerardus tempore Cessionis possessionem jam dictorum Principatus & Comitatus non habuerit. Cum tamen sententiam definitivam, quæ in rem judicatam transiit, legitime obtinuerit, ac præcipuæ cessionis causæ, ut sæpius declaratum, servatæ non sint. Quapropter nemo inficias ire poterit, Ducem Wilhelmum ad pristinum jus, in quo Gerardus ante Cessionem fuerat, rediisse. Quemadmodum vero Carolus Burgundiæ Dux prætensum Jus Egmondensium adquisiverit, quantumve ea de causa aut alias earum ditionum gratia impenderit, posset quidem prompte responderi, si id Ducem Wilhelmum concerneret. Verum illi satis est, quod ipse toties ac palam Carolus attestatur, Egmondenses nullum jus ad Ducatum Geldriæ & Comitatum Zutphaniæ habuisse. Attamen si quis ex hoc jure, seu alias actionem instituere velit, Dux Wilhelmus non detrecter, quo minus coram Judicibus competentibus & per legitimam juris cognitionem, causa decidatur. Patet igitur, quod ad secundum articulum pertinet, cessionem hanc non novis aut subtilibus paucorum commentis impugnari, sed honestis, æquis & justis rationibus & veteri ac novo jure Civili, atque præter ullam honoris jacturam Ducis Wilhelmi convinci, eam irritam, aut sane resolutam esse, neque optimo juri illius obstare posse. Supereſt tertius articulus, in quo adversus Ducis Wilhelmi justam possessionem objicitur, quod per transactionem & consensum postremi occu-

Digitized by Google

occupatoris, ejus Celſitudinis poſſeſſio juſtificari non poſſit. Cum poſtremus occupator ad eas conditiones nullum Jus habuerit: Aut etiam ſi quod interim transferre potuiſſet, cum tamen ejus poſſeſſio vitioſa fuiſſet, vitium ſimul translatum eſſe. Deinde adverſus ea, quæ cum Cæſarea Majeſtate jam ante tractaverat, illum nihil tranſigere potuiſſe. Ad hæc etiam Egmondenſem vi & metu ad hanc transactionem compulſum. Cæterum ſubditorum conſenſum nihil prodeſſe: Cum illis ſuo arbitratu novum Dominum recipere non liceret, præſertim quod hæ ditiones feuda ſint Imperii, in quibus citra conſenſum Cæſareæ Majeſtatis tranſigi non poſſit. Et cum Dux Gerardus omne Jus ſuum Carolo Burgundiæ Duci ceſſerit, ita quod nihil in ſuos heredes transmittere non potuerit, conſequi, ut Dux Wilhelmus ex utrisque tabulis tam ſucceſſionis quam rei judicatæ nullum legitimum ad poſſeſſionem aditum habere potuerit, aut ſi etiam earum ditionum poſſeſſionem ſine vitio adprehenderit, nihilominus tamen teneatur easdem Cæſareæ Majeſtati reſtituere, cum ſint, ut ajunt, feuda hereditaria: Ad quæ accedat, quod citra conſenſum Domini feudi poſſeſſio adquiri non poſſit; Magnum etiam hoc & grave præjudicium non ſolum Cæſareæ Majeſtati, verum etiam Imperio allaturum, ſi id permitteretur. Ex quibus ſequitur, cum Dux Wilhelmus temere in poſſeſſionem hanc irruperit, quod Cæſarea Majeſtas honeſta occaſione ac Jure optimo eundem propria auctoritate violenter etiam ejicere ac deturbare poſſit. Quanquam vero his objectionibus magna ex parte in ſuperioribus articulis ſatis ſit reſponſum, nihilominus advertendum hoc loco, Ducem Wilhelmum nuſquam propoſuiſſe, aut ſe in eo fundaſſe, quaſi per prædictam tranſactionem & conſenſum novum aliquod Jus ſibi acquirere conatus ſit: Sed hoc tantum, quod poſſeſſionem earum ditionum, quæ Majoribus ſuis jam olim per Romanorum Imperatorum Ordinumque Imperii ſententiam definitivam adjudicatæ ſunt, & in quibus ipſe legitime ſucceſſit, non niſi juſtis modis & per amicabilem compoſitionem & tranſactionem legitime obtinuerit. Cum enim Dux Wilhelmus non ſit Caroli Egmondenſis heres, nec tertius poſſeſſor, in quem res cum vitio tranſierit; ſed is, ceu Egmondenſes Ducatum Geldriæ Comitatumque Zutphaniæ tradere, atque per hoc vitium purgare oportuit. Dubium non erit hujusmodi tranſactionem ſine conſenſu etiam Domini feudi fieri potuiſſe, præſertim cum verus feudalis heres rurſus ad poſſeſſionem admiſſus ſit. C. ſi Vaſallus de benefic. tit. ſi de feud. def. 50. & in C. un. de converſ. inter Vaſall. & al. Nihil etiam ad Ducem VVilhelmum pertinet, quid poſtremus occupator cum Cæſarea Majeſtate tractaverit. Ut enim ejus Majeſtas nomine concreditur, illum Jus nullum habuiſſe, ſic etiam Jus Ducis VVilhelmi transferre non potuit. Naturalem autem poſſeſſionem, quam tunc habuit, nulli unquam alii, quam Duci VVilhelmo ipſe tradidit. Id quod non ſolum facere poterat, verum etiam virtute ſententiæ Imperialis & executorialium decretorum tenebatur. Quod autem ad eam tranſactionem vi compulſus ſit, maxime Ducis VVilhelmi & ſuorum conſilio atque inſtigationibus, id veritas nunquam comprobavit. Nam Egmondenſis jam diu cum Civitatibus aliquot ex aliis cauſis ſimultatem exercuit, & Barones atque Nobiles quosdam ad eam diſſenſionem componendam adhiſit. Eaque occaſione Provinciales aliquot earum ditionum conventus habiti: In quibus tandem convenerat ad Ducis VVilhelmi Illuſtriſſimum Parentem atque ad ipſum mittendum flagitandumque, ut tractatus illi inirentur. Quæ omnia acta ſunt prius, quam Dux VVilhelmus aut cius nomine quisquam apud Civitates Geldrienſes aut ſubditos cauſam hanc agitaret, aut inſinuationes ullas clam vel manifeſte moliretur: Poſtea quoque cum deſtinati a Baronibus, Nobilibus ac Subditis Ducatus Geldriæ Comitatusque Zutphaniæ Cliviam appuliſſent, ac propoſuiſſent petitionem ac requiſitionem illam Ordinum ac Subditorum, ſciente ac conſentiente Principe ſuo Carolo Egmondenſi, factum eſſe. Non protinus contenti his Dux Johannes parens, ac Dux VVilhelmus filius continuo reſponſo dato eorum flagitationi acquieverunt; ſed prius miſſis ad Egmondenſem poſtremum occupatorem Conſiliariis, cognituris, an cum illius conſenſu ac voluntate fierent, quæ Ordines & Subditi propoſuiſſent, cum hac exhibitione, eo invito, ſe nequaquam Subditorum petitioni obſecundaturos, aut auxilia illis præbituros. Ad quæ poſtremus occupator reſpondens, libere ſub ſuis ſigillo atq; manuali ſigno reſcripſit, ſibi ea, quæ ab Ordinibus propoſita eſſent, admodum placere: Verbis etiam ad Conſiliarios his adjectis; DEI eſſe ordinationem: His igitur ſic actis nec alio quovis modo Ducis Wilhelmi Parens, atque ipſe cum Egmondenſi & Geldrienſibus de tranſactione tractare cœperunt, quæ tandem poſt diuturnam & maturam deliberationem ultro citroque habitam ab utraque parte recepta atque inita eſt. In quo conſenſu poſtremus occupator citra ullam mutationem perpetuo ad extremum usque ſpiritum perſeveravit. Etiam Baronibus, Nobili-

bus, universis & singulis (sigillo atque subscriptione suis adhibitis) Civitatibus autem ac cæteris omnibus communiter mandavit, ut Duci VVilhelmo tanquam vero earum ditionum heredi tempore vitæ suæ homagium & juramentum fidelitatis præstarent. Id quod etiam factum est. Porro ante id temporis nulla oppida aut castra erunt in potestate Ducum Clivensium, quæ postremus occupator tenuerit unquam, verum post ratam habitam transactionem atque mandatum Egmondensis, Dux Wilhelmus primum quidem vivente adhuc postremo occupatore, ac deinde post illius mortem recepit possessionem, homagium, atque fidelitatis juramentum cum paucis, iisque non armatis unanimi omnium consensu. Unde quoque satis adparet, subditos novum Dominum non delegisse, nec quidquam reprehensione dignum commisisse, sed ut obedientes Cæsareæ Majestati & Imperio, legitimum, naturalem ac hereditarium Dominum suum, uti docuit, & jure obligati erant, recepisse, idque cum consensu illius, cui tum fidelitatis juramento adstricti fuerunt. Quo & hoc effectum est, ne videlicet ab Imperio antiquissimo horum feudorum Domino alienarentur, non ut Dominum mutarent. Porro ut ad id quoque respondeatur, quod invidisse satis Duci Wilhelmo impingatur; nempe quod illius Celsitudo dum neptem Cæsareæ Majestatis viduam Mediolanensem sibi in matrimonium elocari postulasset, negotiumque jam favorabiliter agitari cœptum fuisset, eodem tempore Geldriensem ditionem Cæsareæ Majestati præripuisse. Hic vere fateri licebit, quod illius Celsitudo matrimonium, certa jam concepta spe, cum Illustrissima Domina Mediolanensi contrahere deliberato animo decreverat. Ceterum jam longe antequam de Geldrienſi negotio agi cœptum esset, ei matrimonio a Cæsarianis renunciatum fuit, nisi Duces Clivenses se ac ditiones suas iniquis & intolerabilibus conditionibus adstringerent, etiamsi jam ante convenerat pactis matrimonialibus harum rerum transactionem non admiscendam, sed consummato matrimonio, eam juxta æquitatem & quantum utrique patri commodum atq; tolerabile esset, moderandam. Si vero commemorandum esset, qua fide & favore hæc atque aliæ Ducis Wilhelmi causæ eo loco tractatæ sint: Imo quæ incommoda & detrimenta Majores illius Celsitudinis, & ipse Dux (dum adhuc Cæs. Majestati addictissimus ab omnibus haberetur) citra meritum rationemq; perpessi sint: & quo pacto bona & proventus in dicta causa erepta adhuc occupentur, quæ etiam (quantumvis modeste, reverenter atque amice interpellatum sit) emendata aut restituta non sint; certe quosvis etiam hostes ad commiserationem commovere posset. Præterea quod Dux Wilhelmus ad possessionem ex titulis legitimæ successionis & rei judicatæ, nihil obstante cessione, idoneum aditum habuerit, quodque item feuda ista absolute hereditaria non sint, ex præmissis sufficienter demonstratum. Deinde & hoc constat; ut etsi maxime in dubium vocaretur, an possessio vitiosa aut alteri restituenda (quorum neutrum concediturꝰ) interim tamen in possessione dimittendum tuendumque Ducem Wilhelmum esse tantisper, dum legitimo jure decretum fuerit, hanc alii tradendam. Cæterum Ducis Wilhelmi matrem (ad quam hæ ditiones jure erant devolutæ) in favorem filii unici & feudalis heredis easdem refutasse nequiviſſe, aut etiam Vasallum citra consensum Domini feudi possessionem adprehendere non posse. Id cum juri scripto tum receptæ atque observatæ Imperii consuetudini, contrarium esse, nemini dubium. C. 1. de alien feud. pet. Quandoquidem titulus legitimæ Successionis ad adprehendendam feudi possessionem sufficiens est. Si modo legitimo tempore investitura a Domino petatur, uti hoc casu tam successionem copiose probatam, quam investituram in tempore petitam esse, satis ostensum est. Certe igitur ex re Imperii est, ut hæc jura & consuetudo conserventur, ne quisquam ob denegatam investituram ad iniquas conditiones compellatur; aut alteri tradere cogatur, id, quod jure tenere atque possidere possit. Quare sequitur citra ullam controversiam, Principem Wilhelmum Ducatum Geldriæ Comitatumque Zutphaniæ legitime possidere, tamque in petitorio quam possessorio intentionem fundatam habere.

Ex omnibus autem his jam recitatis Reverendissimi Illustrissimique Principes & cæteri Ordines Amplissimi facile colligere licebit, Ducatum Geldriæ Comitatumque Zutphaniæ a primæva sua origine ac virtute antiqua & recepta, nec non per Cæsarea Regiaque privilegia confirmatæ consuetudinis, ejus semper fuisse conditionis & naturæ, ut deficientibus masculis & agnatis, fœminæ seu cognati in iis succedere possint; nec eam naturam hæc ipsa feuda in persona Adolfi & Gerardi mutasse. Et quod proinde Dux Wilhelmus, qui verus Ducis Gerardi pronepos est, a legitima harum ditionum successione excludi non potuerit: In hoc neque devolutione neque cessione ab Advocatis Cæsareanis commemoratis suæ Majestati suffragantibus, adeo, ut etiamsi aliqua cessio valida facta

Digitized by Google

facta fuiſſet, eam tamen ob non adimpletam ceſſionis cauſam, & non præſtita reciproca pacta, reſolutam eſſe. Ad hæc, nulli nedum utile Dominum, ſed nec poſſeſſionem harum dictionum potius competiſſe, quam Duci Wilhelmo, qui eum non alia quam legitima via adquiſiverit. Ut illius Celſitudo nulla prorſus ratione hinc reprehendi, nec hoc a quoquam ſiniſtre interpretari poſſit, ſi ditiones ſuis Majoribus rite adjudicatas, & quarum ille legitimus feudalis heres eſt, tandem non ſtare ſine ſuo luculento diſpendio ac privato damno, per juſtam ac amicabilem tranſactionem ſine ſanguinis effuſione recuperaverit. Maxime cum illi, qui a Majoribus Ducis Wilhelmi actionem ſe ad eas habere prætendunt, etiam bello ipſas proſequi permiſſum ſibi putarint. Deinde cum ex præſcriptis pateat, quod Dux Wilhelmus Cæſaream Majeſtatem tanquam Romanum Imperatorem in Civili ſua poſſeſſione nunquam turbare tentaverit; quin potius ab illius Majeſtate, uti ſuo clementiſſimo feudi Domino eorum feudorum inveſtituram petierit, paratumque etiamnum ſe exhibuerit, omnia ea præſtare, quæ obedientem Imperii Principem oportet. Et ſi quid occaſione ceſſionis factæ numeratum ſit, id bona fide Cæſareæ Majeſtati reſtituturum ſe offerat; conſidit ſane Dux, Cæſaream Majeſtatem hac modeſta & juſta reſponſione ac exhibitione ſemel tandem placatam iri, ſicut controverſiam hanc per amicam & æquam compoſitionem (id quod Dux Wilhelmus ſemper expetivit) conſopiri non gravate ſinat. Cum tamen interim, ſi illius Majeſtati aut cuiquam alii hac reſponſione ſatisfactum forſan non erit, atque omnino jure certandum ſit: Dux Wilhelmus legitimum hujus cauſæ Judicium non refugiat. Porro ſi his omnibus quamlibet juſtis rationibus non attentis non adpareat, cauſam hanc in eam exacerbationem eſſe deductam, ut ipſius Celſitudini ejusque ditionibus propterea impetus aut vis aliqua ſeu belli diſcrimen formidandum ſit; id quod tamen ejus Celſitudo nequaquam ſperat, neque commeretur: tum profecto Veſtri ampliſſimi officii fuerit, ad quod tam jure communi, quam pactis publicæ pacis tenemini, ad conſervationem Juris & libertatis Germaniæ, ſæpe dicto Duci, ob mutuam Imperii neceſſitudinem conſilio atque auxilio non deeſſe: & apud Cæſaream Majeſtatem intercedere & curare, ne adverſariorum inſtigationibus indulgeat, neque in dicta cauſa in ipſius Wilhelmi ditionibus violentius aliquid moliri ſinat: ſed cauſam potius Judicibus competentibus decidendam relinquat: præſertim cum ad hoc in Regia ſua electione pacto Jurejurando confirmatio ſe adſtrinxerit. Ad quam rem eo magis illius Majeſtas hortanda videtur, cum ob ſingularem hujus cauſæ æquitatem, tum etiam ob varia merita & officia, quæ Wilhelmi Ducis Majores Suæ Majeſtati atque ejus familiæ paratiſſimi præſtitere. Et quod denique Dux Wilhelmus eorum, quæ illi in exhibito ſcripto, præſertim ſub finem immerito & citra veritatem objiciuntur, nulla ex parte ſibi conſcius ſit: Atque Cæſarea Majeſtas pro innata pietate & juſtitia malit cauſam Jure potius, cujus caput & propugnator eſt, quam bello & Chriſtiani ſanguinis effuſione decidere. Quorum enim attinet bello proſequi, quæ Jure, ſi quod habet, aſſequi poterit. Reverendiſſimi illuſtriſſimique Principes, Vosque cæteri ampliſſimi Ordines, Autor & Conſervator Imperiorum omnium, per ſuam omnibus expoſitam miſericordiam, dignetur Cæſareæ Majeſtati Domino noſtro clementiſſimo, & Vobis Conſilium & facultatem concedere, ea præcipue curandi & agendi, quæ ad laudem DEI & Sacri Imperii atque totius Reipublicæ Chriſtianæ pacem & concordiam ſpectant, quoque Chriſtianis & pacificis magiſtratibus digna & horum temporum neceſſitati conſentanea videantur.

No. CXIV.

Kayſer Carls des V. Lehen-Brieff Hertzog Wilhelmen zu Jülich gegeben,

Anno 1543.

WIr Carl der Fünffte von GOttes Gnaden Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, König in Germanien, zu Caſtilien, Arragonien, Leon, beyder Sicilien, Jeruſalem, Hungarn, Dalmatien, Croatien, Navarra, Granaten, Toletten, Valentz, Galicien, Majorica, Hiſpalis, Sardinien, Cordoba, Corſica, Murcien, Gienuis, Algarboen, Algoſicren, Gibraltar, der Canariſchen und Indianiſchen Inſuln, und der Terræ firmæ des Oceaniſchen Meers ꝛc. Ertz-Hertzog in Oeſterreich, Hertzog zu Burgund, zu Lottringen, zu Braband, zu Neupatrien, zu Würtemberg, Graff zu Habſpurg, zu Flandern, zu Tyrol, zu Görtz, zu Barcinan, zu Kärndten, zu Crain, zu Limpurg, zu Lützemburg, zu Geldern, zu Calabrien, zu Athen, zu Neopa-Arthois, zu Burgundi, Pfaltz-Graſe zu Hennegau, zu Holland, Seeland, zu Pfeird, zu Kyburg, zu Namur, zu Roſilien, zu Ceritania und zu Zutphen, Landgraf in Elſaß, Marggraf zu Burgau, zu Oriſani, zu Gotiani, und des Heil. Röm. Reichs Fürſt zu Schwaben, Cathalonia,

nia, Aſturia, Herr in Frießland, auf der Windiſchen Marck, zu Portenau, zu Biſcaja, zu Molin, zu Salins, zu Trepoli und Mecheln. Bekennen offentlich mit dieſem Brief, und thun kund allermänniglichen, daß vor Unß kommen iſt der Hochgebohrne Hertzog zu Jülich, Cleve und Berge, Graff zu der Marck und Ravenſperg, Unſer lieber Oheimb und Fürſt, und hatt Unß demüthiglichen angeruffen und gebetten, daß Wir als Römiſcher Kayſer, Ihme und ſeinen Lehens-Erben, alle und jegliche ſeine Regalia, die Lande, Fürſtenthumben und Hertzogthumben, zu Jülich, zu Cleve und zum Berge, auch die Grafſchaften zu der Marck und Ravenſperg, und die Herrſchafft zu Gennep ſamt allen andern ſeinen Herrſchafften und allen und jedlichen ihren Fürſtl. Würdigkeiten, ihren Herrligkeiten, Herrſchafften Grafen, Herren, Mannen, Manſchafften, Eigenſchafften, Pfandſchafften, Rittern, Knechten, Landen und Leuten, Schlößen, Veſten, Städten, Märckten, Dörfern, Renten, Nutzen, Gütern, Gülten Rechten, Gerichten, Bannen, Freyenſtühlen, Wildtpannen, Wälden, Wieſen, Aeckern, Waßern, Waßerflüßen, Wannen, Weyden, Teichen, Fiſchereyen, Zollen, Geleiten, Fahnen, Panieren, Straßen, Gebieten, Bergen, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, Thalen Ebenen und allen andern Ihren Zugehörungen, wie die genandt ſeyn, nichts ausgenommen noch hindan geſetzt, und mit allen Rechten, alsdann die von ſeinen Vordern, und Eltern an ihme kommen und gefallen ſeyn, und von Unß und dem Heiligen Reiche zu Lehen rühren, zu verleyhen, gnädiglich geruheten. Alß haben Wir angeſehen ſolch des genanten Unſers lieben Oheimbs und Fürſten, Wilhelms demüthig und zimliche Bitte, und auch nütze, willige und angenehme Dienſte, die ſein Vater und Vordern, weyland Unſern Vorfahren Römiſchen Kayſern und Königen Unß und dem Heiligen Reiche in vergangenen Zeiten gethan haben, Auch derſelbe Hertzog Wilhelm Unß und dem Reiche zu thun willig und bereit iſt, noch täglich thut, und fürbaß wohl thun mag und ſoll in künfftigen Zeiten, und haben darneben mit wolbedachtem Muthe, gutem Rath Unſer und des Reichs Fürſten, Graffen und Herren, und rechter Wißen, alß Römiſcher Kayſer, den vorigen unſern lieben Oheimb und Fürſten, Hertzog Wilhelmen und ſeinen Lehens-Erben die gemeldte ſeine Lehen, die Hertzogthumben zu Jülich, Cleve und zu dem Berge, und die Grafſchafften zu der Marck und Ravenſperg, auch die Herrligkeiten zu Gennep, und alle andere ſeine Herrſchafften, Lehenſchafften und Pfandſchafften, die von weyland den obgenandten ſeinen Vordern und Altern an Ihme kommen und gefallen ſeyn, mit allen und jeglichen ihren Fürſtlichen Ehren und Würdigkeiten, Städten, Schlößen, Märckten, Dörffer, Landen, Leuten, Mannen, Rechten, Gerichten, Freyen Stühlen, Freyen Gebieten, Freyen Gerichten, Freyen Straßen, Zollen, Geleiten, Fahnen, Panieren, Lehen, Manſchafften, Eigenſchafften, Pfandſchafften, Gütern, Gülten, Zinſen, Nutzen, Wildtpannen, Fiſchereyen, Waſſern, Waſſerläuffen, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, und mit allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt und waren, die ſeyn, nichts ausgenommen, noch hindan geſetzt, zu Lehen gnädiglich gereicht und verliehen; Reichen und verleyhen Ihme die von Römiſcher Kayſerl. Macht und Vollkommenheit mißentlich in Krafft dieſes Briefes, was Wir ihme dann von Rechts und Billigkeit wegen leyhen ſollen und mögen, die von Unß und dem Heiligen Reiche zu Lehen zu haben, zu halten und zu beſitzen, und derer zu gebrauchen und genießen, wie dann ſolcher Fürſtenthum, Grafſchafft, Herrſchafft und Lehen Recht und Herkommen iſt, von allermänniglich ungehindert; doch unſchädlich Unß und dem Reich, unſern Mannen und ſonſt iedermann an ſeinen Rechten; Unß hatt auch darauf der vorgenandte Hertzog Wilhelm gewöhnliche Huldigung Gelübde und Ayde gethan, Unß alß einem Römiſchen Kayſer getreu, gewärtig und gehorſahm zu ſeyn, Unſer Beſtes zu fürdern und zu werben, und Arges zu wenden, und alles das jenige Unß und dem Heiligen Reiche zu thun, was ein getreuer Fürſt gegen einen Römiſchen Kayſer, ſeinen rechten Lehen- und ordentlichen Herrn und dem Heiligen Reiche zu thun pflichtig iſt, ohn geferde. Mit Uhrkund dieſes Briefes beſiegelt mit Unſerm Kayſerl. anhangenden Inſiegel, Geſchehen in Unſerm Kayſerl. Feldtläger zu Venlohe, am vierthehenden Tag des Monats Septembris, nach Chriſti Geburth funffzehen hundert und im drey und vierzigſten, Unſers Kayſerthums im drey und vierzigſten, und Unſerer Reiche im acht und zwantzigſten Jahre.

Alſo unterſchrieben

Carolus.

Ut Naues.

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium

J. Obernburger.

No. CXV.

Digitized by Google

No. CXV.

Venloiſcher Vertrag zwiſchen Kayſer Carl V. und Herzog Wilhelmen zu Gülich, *Anno* 1543.

IN Nomine Sacroſanctæ & individuæ Trinitatis, Amen. Notum ſit univerſis, ad quos præſentes pervenerint, quod anno ab incarnatione Domini milleſimo, quingenteſimo, quadrageſimo tertio, die ſeptima menſis Septembris. Cum Sereniſſimus & invicti[ſ]ſimus Princeps ac Dominus, Dominus Carolus, hujus nominis quintus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hiſpaniarum, utriuſque Siciliæ, Hieruſalem &c. Rex, Archi-Dux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Geldriæ, Comes Habſpurgi, Flandriæ, Tyrolis &c. in ſuam poteſtatem cum potentiſſimo exercitu jam recepiſſet univerſum Ducatum Juliacenſem una cum oppido Rurasmunda & aliis oppidis & terris hujus Geldrenſis Ducatus & caſtra ad oppidum Venlo haberet, accedens ad Suam Majeſtatem Illuſtriſſimus Princeps ac Dominus, Dominus Gulielmus, Dux Cliviæ & Juliacenſis, prævio & mediante tractatu, & interventione Reverendiſſimi Principis & Domini, Domini Hermanni, Archi-Epiſcopi Colonienſis, Sacri Romani Imperii Archi-Cancellarii, per Italiam Principis Electoris &c. Nunciorum & Deputatorum videlicet Reverendi, Illuſtrium, Venerabiliſque Dominorum. Domini Adolphi, Coadiutoris Colonienſis, Comitis ab Holſtein & Schauenburg &c. Wilhelmi Comitis a Newenar & Mœrſe &c. & Domini Joannis Gropper, Jurium Doctoris & Scholaſtici, Eccleſiæ Sancti Gereonis Colonienſis, nec non Illuſtriſſimi Principis ac Domini, Domini Henrici, Ducis Brunſvicenſis & Lüneburgenſis, ut in genus procidens præfatus Illuſtriſſimus Dominus Dux Cliviæ & Juliacenſis coram Cæſarea Majeſtate agnovit & palam fatius eſt, ſe facilitate juvenilis ætatis & quorundam perſuaſionibus deceptum & circumventum, graviter offendiſſe Suam Majeſtatem ejusque tum iram tum indignationem ſibi provocaſſe, cum omni humilitate & ſubmiſſione ſupplicabat Majeſtati Suæ Cæſarea (ejus gratiæ ſeſe totum ſubmittens) ut Sua Cæſarea Majeſtas illi omnem offenſem condonare eumque in gratiam ſuam recipere & immenſa illa ſua clementia, magnanimitate & liberalitate eum complecti & a modo illi clementiſſimus Imperator ac Dominus eſſe ac permanere dignaretur. Quibus exauditis præfata Cæſarea Majeſtas clementer reſpondebat, quod cum ipſe Dux ſeſe humiliter ſubmitteret Suæ Majeſtati Cæſareæ, ac veniam offenſæ peteret, Majeſtatem imprimis DEI Optimi Maximi cauſa, cui omnes ſuos felices progreſſus acceptos referret, & in gratiam Regis Sereniſſimi Romanorum, intercediſſenque Electorum Principum & aliorum Imperii Statuum, nec non publicæ pacis ſtudio, ac in beneficium totius nationis Germanicæ, ac inſuper ad tollendum graviſſima illa incommoda, quæ ex hujus belli continuatione ipſismet ſubditis hujus Ducatus Geldriæ & Zutphaniæ Comitatus & aliis accedere poſſent, hanc ipſius Ducis ſubmiſſionem clementer admittere. Itaque nonnullis Conſiliariis ſuis commiſit, ut cum ipſo Illuſtriſſimo Domino Duce de pacis conditionibus tractarent. Qui ut Majeſtatis Suæ juſſa explerent, cum eodem Illuſtriſſimo Duce tractarunt & ad intra ſcripta media deſcenderunt & convenerunt, ut ſequitur; Imprimis quod ipſe Illuſtriſſimus Dux, Dominus, omnes ſuas hereditarias terras, ditiones & ſubditos, tam illos, quos inpræſentiarum habet & poſſidet, quam eos, quos illi præfata Cæſarea Majeſtas vigore hujus conditionis redditura eſt, in orthodoxa fide & religione noſtra & univerſalis Eccleſiæ conſervabit & retinebit, ac nullam penitus innovationem aut immutationem faciet, aut fieri permittet. Et ſi quid jam per aliquos ex ſubditis ſeualios in diverſum immutatum ſeu innovatumeſſet, ipſe cum omni diligentia curabit aut tollatur. Item quod præfatus Illuſtriſſimus Dux ex nunc in antea fidelis & obediens erit præfatæ Cæſareæ Majeſtati ac Sereniſſimo Romanorum Regi ac Sacro Romano Imperio, renunciabitque & renunciat expreſſe omnibus tractatibus, fœderibus & ligis cum Rege Franciæ ac Duce Holſatiæ, qui ſe Regem Daniæ cognominat, & intruſo Suecia, & generaliter cum omnibus aliis Regibus, Principibus, Prælatis communitatibus, terris & Statibus cujuscunque gradus aut conditionis exiſtant, quatenus prædicti tractatus, conſederationes aut ligæ fuerint, directe vel indirecte, tam contra præfatas Cæſaream & Regiam Majeſtates & Sacrum Romanum Imperium aut contra eorundem Cæſar. & Regiæ Roman. Majeſtatum perſonas, regna, ditiones, hereditarias, quam alias, quas inpræſentiarum poſſidet, aut inpoſterum poſſidebunt, aut Status, neque deinceps ullum tractatum & confœderationem contra præfatos Cæſarem & Regiam Majeſtates earundemve heredes & ſucceſſores inibit aut faciet, quovis modo directe vel indirecte. Quin imo in omnibus conventionibus & fœderibus, quæ ipſe Dux faciet & tractabit, Imperatoriam ac Regiam Roman. Maieſtates earumque Status, Regna, Dominia & Terras, eorumque heredes & ſucceſſores expreſſe excipiet & reſervabit. Item præfatus Illuſtriſſimus Dux Cliviæ & Juliacenſis cedit & renunciat ex nunc & in perpetuum jure pleno & libere Ducatui

catui Geldriæ, & Comitatui Zutphaniæ, prout & quemadmodum illos poſt obitum Caroli Ducis Egmonda ultimi eorundem poſſeſſoris nactus eſt, una cum omnibus eorum pertinentiis, nec non omnibus juribus & actionibus tam petitoriis, quam poſſeſſoriis, quos ad dictos Ducatum & Comitatum quavis ratione, cauſa vel occaſione, quæ dici aut excogitari ac per eum prætendi poſſent, quas quidem actiones, prætenſiones & jura cedit & transfert pro ſe & ſuis heredibus & ſucceſſoribus in commodum & utilitatem præfatæ Cæſ. Maieſtatis ejusdemque heredum, relaxavitque & relaxat, liberat & abſolvit prædictos Ducatum & Comitatum, eorumque Status & ſubditos ab omni Juramento fidelitatis & aliis quibuscunque Juramentis ſibi per eos præſtitis, volens & conſentiens ac cum omni inſtantia requirens, eosdem Status ac ſubditos, quod non obſtantibus Juramentis vel quibuscunque tractatibus, conventionibus aut pactis per Nobiles, oppido & Status dictorum Comitatus & Ducatus illorumque ſubditos generaliter vel ſpecialiter cum præfato Duce initis, quibus dictus Dux renunciavit & renunciat, jurent aut jurare debeant Cæſ. Maieſtati & eius heredibus pro veris, naturalibus ſuis Dominis eisque deinceps ſint & eſſe fideles & obedientes ſubditi & Vaſalli ſub feudo Sacri Romani Imperii, ſalvis ipſarum ditionum Juribus, privilegiis, literis & laudabilibus conſuetudinibus, ſupplicans inſuper præfatæ Cæſ. Maieſtati humillime, quod Maieſtas Sua eos pro talibus acceptare, tenere, ſuſcipere & ſingulari clementia complecti dignetur. Idem Illuſtriſſimus Dux promittit, quod ex nunc illico & absque dilatione evocabit omnes ſuos milites, tam equites, quam pedites quoscunque, quos in dictis civitatibus, terris, caſtris ac fortalitiis dictorum Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ habet, eosdemque milites, tam equites quam pedites, eorumque Capitaneos & Præfectos, nec non alios quoscunque Capitaneos, Caſtellaneos & Officiales cuiuscunq; ſtatus, gradus & conditionis fuerint, ipſius Illuſtriſſimi Ducis nomine, curam, cuſtodiam, adminiſtrationem aut quamcunque functionem in prædictis civitatibus, terris, oppidis, caſtris & fortalitiis quocunque modo, directe vel indirecte habentes, ab omni Juramento, quo ei obſtricti eſſe pollent, penitus liberando & quietando mandabit, & providebit, quantum in ſe eſt, quod ab eisdem civitatibus, oppidis, caſtris & fortalitiis, absque ulla dilatione ſeu mora diſcedent, & ea Maieſtati Suæ Cæſareæ, aut a Sua Majeſtate ad id reputandis realiter tradant & conſignent, promittens præterea ipſe Illuſtriſſimus Dominus Dux adjuvare & aſſiſtere ſinceriter & bona fide & pro tota virili ſua præfatæ Cæſareæ Majeſtati ejusque Miniſtris & Servitoribus ad recipiendum dictos Ducatum Geldriæ & Comitatum Zutphaniæ, & omnia præſtare, quæ, in ſua facultate fuerint, ita ut taliter, quod Majeſtas Cæſarea ex tunc liberam, pacificam & omnimodam poſſeſſionem, ut uſum dictorum Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ, cum omnibus ſuis pertinentiis conſequatur. Præterea idem Illuſtriſſimus Dominus Dux reddet & reſtituet Catrum Aremberg ad manus Domini de Arenberga, & oppidum Hamersford una cum Arteleria ad manus Suæ Majeſtatis Cæſareæ, ſeu ab eo deputandorum. Item Illuſtriſſimus Dominus Dux tradi faciet oppidum & caſtrum una cum Dominio de Ravenſtein ad manus Cæſareæ Majeſtatis tanquam feudum Suæ Maieſtatis, ratione Ducatus Brabantiæ ad finem, ut de eo infeudetur. Offert præterea Illuſtriſſimus Dux & conſentit, quod omnes Subditi, Conſultores & Servitores Cæſareæ Majeſtatis ſuis rebus & bonis ubilibet in Dominiis ipſius Ducis ſituatis, in antea libere uti & frui poſſint, prout illa poſſidebant ante initium belli, viciſſim & mediantibus præmiſſis, quæ Illuſtriſſimus Dux obſervabit & adimplebit; Conſenſum & conventum eſt, quod præfata Cæſarea Maieſtas remittet, & condonat eidem Illuſtriſſimo Domino Duci omnem offenſam, qua Maieſtatem Suam offendiſſe quovis modo comperiatur, recipietque ac recipit ipſum Ducem in bonam gratiam Suæ Maieſtatis remittendo & condonando illi omnem indignationem & offenſam, ac deinceps ipſum Ducem habebit & tractabit tanquam bonum Imperii Principem & una cum Principatibus, Dominiis, terris & ſubditis ſuis, quos nunc habet, quique ei virtute hujus tractatus reſtituentur ſub Sua & Imperii protectione habebit ſemper, favebitque & omni favore ſtudioſiſſime proſequetur. Adhæc Majeſtas Sua quitabit, remittet & condonabit Eidem Illuſtr. Domino Duci, prout ex tunc quitat, remittit & condonat omnia damna, intereſſe, ſumtus & expenſas, quæ & quas Majeſtas Sua eiusque ditiones & ſubditi ex cauſa belli anno proximo præterito inchoati & huc usque continuati ſuſtinuerunt, qui ſumptus ad maximas pecuniarum ſummas aſcendunt, una cum omnibus fructibus, reditibus & proventibus per ipſum Ducem tam ordinarie quam extraordinarie ex Ducatu Geldriæ & Comitatu Zutphaniæ perceptis: Ita quod Maieſtas ſua nihil unquam, ea de cauſa ab ipſo Duce ejusque heredibus, quovis modo repetet. Ulterius mediantibus prædictis Maieſtas Sua Cæſarea reſtituet, prout ex nunc poſt adimpletionem præmiſſorum reſtituit ipſi Illuſtriſſimo Domino Duci Ducatum Juliacenſem, quem Sua Majeſtas ex Dominiis Ducis hoc bello occupavit, ita quod Illuſtriſſimus Dominus Dux eiusque heredes, illis omni-

Digitized by Google

omnibus, juxta feudi naturam potiantur plene & libere, ita tamen quo nulla a Sua Majestate & Sacro Imperio in feudum recognoscere & debitum fidelitatis juramentum præstare teneatur: Remittens & relaxans Eadem Cæsarea Majestas omnibus Prælatis, Nobilibus, oppidis & generaliter omnibus aliis Statibus & subditis Ducatum Juliaci & Clivæ juramentum fidelitatis Suæ Majestati præstiterunt, dum easdem Ducatus, terras & subditos in manus suas reciperet, reservata tamen fidelitate, qua eidem Cæsareæ Majestati tanquam Romanorum Imperatori, & Sacro Imperio, ratione supremi Dominii devincti & obligati sunt, quos quidem Prælatos, Nobiles, oppida, communitates & subditos, ipse Illustrissimus Dominus Dux tanquam bonos & fideles subditos benigne accipere & tractare, & eis nullam indignationem aut malevolentiam directe vel indirecte ostendere vel exercere, aut illos male tractari, seu ullo damno & gravamine affici patiatur ex causa vel occasione deditionis, subm-ssionis ac fidelitatis eidem Majestati Cæsareæ per eos præstitæ. secundum quod Illustrissimus Dominus Dux in omnibus & per omnia se factorum & observaturum promisit & nunc promittit, bona fide & in verbo boni Principis. Exceptis tamen & reservatis in hujusmodi restitutione facienda Castris, fortaliciis ac oppidis Sittart & Hensperg cum territoriis illis annexis ac pertinentiis suis universis, quæ castra & oppida Majestas Cæsarea ad tempus suo arbitrio moderandum sibi reservabit, quod tempus Sua Majestas moderabitur & abbreviabit, prout videbit ipsam Ducis erga Suam Majestatem propensam voluntatem & obsequiosam devotionem. Simili modo Majestas Sua Cæsarea servabit sibi feuda, quæ idem Dux quovis modo & ratione a Sua Majestate tanquam Brabantiæ Duce cognoscere tenetur & obligatur, quæ ipse Illustrissimus Dux a Sua Majestate recipere & pro iis Juramentum fidelitatis præstare tenebitur, secundum naturam feudi. Similiter reservat eadem Majestas jus redimendi, quod sibi competit in territoriis ac dominiis, quæ ipse Illustrissimus Dux jure impignorationis tenet & possidet, debebuntque deinceps observari & adimpleri conditiones & pactiones impignorationibus Dominiorum dictorum contentæ. Item Majestas Cæsarea restituet eidem Illustrissimo Domino Duci memoratum oppidum, castrum & locum de Ravenstein & totum ejus Dominium, item Dominium Winnendale, & omnia alia bona, quæ illi spectarunt ante præsens bellum in ditionibus hereditariis Suæ Majestatis & quod ipse Illustrissimus Dominus Dux teneatur in feudum recognoscere a Majestate Sua tanquam Duce Brabantiæ dictum Castrum & Dominium Ravenstein & alia bona, secundum quod antea recognoscebantur. Et a modo in futurum teneantur ipse Dux ejusque heredes toties quoties, requisiti fuerint, tam ipsi, quam eorum ministri in dicto castro Ravenstein, aliisque eorum fortalitiis, in ditionibus hereditariis Suæ Majestatis existentibus, liberum ingressum & egressum permittere ac aperturam facere Suæ Majestati, ejusque Successoribus Brabantiæ Ducibus, eorumque Officialibus & Deputatis, sine damno & jactura ipsius Ducis, quodque hujusmodi Dominia & bona præstabunt & sustinebunt omnia onera, ad quæ antea tenebantur & tenentur. Concessit quoque Dux & concedit Suæ Cæs. Majestati ut Brabantiæ Duci facultatem erga verum valorem dicti Castri & Dominii Ravenstein in aliis Dominii, seu in pecunia ad arbitrium boni viri ipsi Duci assignandum, solvendum, idem Castrum & Dominium, ad se recipiendi & hereditarie possidendi. Item Majestas Cæsarea condonat & indulget omnibus Consultoribus, adjutoribus, servitoribus & subditis præfati Ducis & pariter Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ omnem offensam erga Majestatem hactenus commissam ex eo, quod ipsi Duci contra Suam Majestatem adhæserunt, una cum omnibus pœnis, quas ea de causa incurrisse dignoscuntur. Et consentit Sua Cæsarea Majestas, quod omnes subditi, Consultores & servitores ipsius Ducis rebus & bonis ubilibet in Dominiis Suæ Majestatis insinuatis ut antea libere uti & frui possint, prout illa possidebant ante initium belli. Et quo magis Imperatoria Majestas secura sit de bona humili ac propensa, perpetua obedientia dicti Principis, contentus est consentire in mutuam confœderationem & bonam vicinitatem tractandam inter ditiones hereditarias, Suæ Majestatis & ipsius Ducis, quas nunc habet, quoque ei restituentur: Majestas Sua eam oblationem clementer admisit, ita quod ea confœderatio & vicinitas mutuo partium consensu tractetur per Commissarios utrinque deputandos, sive confœderatio prius contracta confirmetur & ratificetur; item conventum est, quod omnes captivi, in quorumcunque manibus sint, abuna atque altera parte reddantur libere & impune absq; omni solutione pretii, etiamsi jam de pretio redemptionis transegissent, & quod hoc utrinque efficiatur, salvis tamen impensis occidiani victus, quæ nihilominus ad tolerabilem taxam moderari debent. Item quod Cæsarea Majestas omnibus & singulis Ordinibus Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ demander, ut præfatum Ducem insequendo consensum Deputatorum jam præstitum, ab omnibus & singulis juramentis, pactis, tractatibus, obligationibus & conventionibus cum ipsis initis quitent, liberent & absolvant. Item quod pretia redemptionis incendiorum vul-

Digitized by Google

vulgariter Brandſchoß, hinc inde promiſſa a fubditis exigi non poſſint, ſed ab illis liberi & abſoluti ſint. Quibus quidem omnibus inter Commiſſarios Suæ Majeſtatis & dictum Illuſtriſſimum Dominum Ducem ſic tractatis & per præhabitam Cæſaream Maieſtatem diligenter viſis & examinatis præfatus Illuſtriſſimus Dux ſeſe gratiæ Maieſtatis Suæ denuo cum omni reverentia committens in verbo veri & legalis Principis & ſub fide, qua idem Cæſareæ Maieſtati, tam ratione S. Imperii tanquam ejusdem Imperii Princeps, quam etiam ratione Domus Brabanticæ, tanquam eius feudatarius ob cauſam feudi Ravenſtein aliis obſtrictus eſt, promiſit ac iuravit omnia & ſingula ſuperius tractata, capitulata & conventa attendere, obſervare & adimplere, & contra ea, ſeu eorum aliquod nullo unquam tempore facere vel venire vel directe vel indirecte quovis ingenio, colore ſeu prætextu, Renuncians inſuper omnibus exceptionibus, quibus contra præmiſſa quovis modo ſe ſervare poſſet. Præfata quoque Sacra Cæſarea Majeſtas ea omnia pro ſe, Sacro Romano Imperio & præfato Sereniſſimo Romanorum Rege fratre ſuo chariſſimo, ac utriusque eorum Regnis, Dominijs & terris eorumque heredibus & ſucceſſoribus acceptavit, laudavit & approbavit, promittens in verbo Cæſareo, Regio & veri Principis ea omnia obſervare & exequi velle firmiter & inviolabiliter, qua ſupra ex parte Majeſtatis Suæ capitulata ſunt, omni dolo & fraude ſemotis. Et nos Carolus Romanorum Imperator prædictus recognoſcimus prædicta omnia & ſingula per Commiſſarios noſtros, noſtro nomine una cum interventu prædictorum Principum & aliorum mediatorum inter nos & prædictum Illuſtrem Gulielmum Ducem Juliacenſem & Cliviæ Principem & Conſanguineum noſtrum chariſſimum acta, tractata, conventa & concluſa eſſe, eaque rata & grata habentes laudamus & approbamus tenore præſentium, promittentes in verbo Cæſaris, Regis & Principis, Nos ea omnia & ſingula firmiter & inviolabiliter obſervare & exequi velle, dolo & fraude remotis. Et ego Gulielmus, Dux Juliaci & Cliviæ &c. prædicta omnia & ſingula, ſicut ſupra per & inter Cæſaream Majeſtatem Dominum meum Clementiſſimum & Majeſtatis Suæ nomine, & me una cum interventu prædictorum Dominorum & Mediatorum acta, tractata & concluſa, rata & grata habens pro me, heredibus & ſucceſſoribus meis laudo & approbo promittens in verbo & fide, quibus ſupra ea omnia & ſingula, quatenus me, heredes & ſucceſſores meos concernunt, firmiter attendere & obſervare atque implere, nec ullo unquam tempore, quovis modo, colore, ingenio vel prætextu contra facere vel venire, absque omni dolo & fraude. In quorum omnium Nos præfatus Carolus Imperator, Nos quoque Dux Guilielmus Juliacenſis ſigillum noſtrum ſubtus appendi fecimus. Datum in feliciſſimis caſtris Cæſareis apud oppidum Venlo, die, menſe & anno Domini, quibus ſupra, Imperii noſtri vigeſimo tertio & aliorum regnorum noſtrorum vigeſimo octavo annis.

Alſo unterſchrieben mit großen Buchſtaben:

CAROLUS. WILLHELMUS.

Darnach alſo unterſchrieben:

Ego Johannes Obernburger Cæſ. Majeſt. præt. Secretarius Ordinarius, qui præmiſſis interfui, juſſus ſubſcripſi.

J. Obernburger.

No. CXVI.

Pauli III Breve Apoſtolicum ad diſſolvendum Matrimonium inter Wilhelmum Ducem Cliviæ & Johannam Navarrenam.

Dilecto filio Nobili Viro, Wilhelmo, Juliæ, Cliviæ & Montium Duci, Paulus Papa III.

Dilecte fili, Salutem & Apoſtolicam Benedictionem: Cum ſicut nobis nuper exponi feciſti alias poſtquam Matrimonium cum Dilecta in Chriſto filia, nobili muliere Johanna de Navarra, chariſſimi in Chriſto filii noſtri Henrici Regis Navarræ, Illuſtris unica nata per verba de præſenti contraxeras, ante illius conſummationem innotuerit, quos præfata Johanna ante & poſt contractum matrimonium ipſum, & tempore ipſius contractus animo nunquam geſſerat, Tecum dictum matrimonium contrahere, & ad illius ſolennitates faciendas & conſenſum deſuper præſtandum per vim & metum, qui in inconſtantem ejus ætatis mulierem cadere poterat, inducta fuerit, ac de præmiſſis coram diverſis Notariis & teſtibus pluribus & iteratis vicibus reclamaverit, & proteſtata fuerit, & demum in die Paſchatis reſurrectionis Domini noſtri Jeſu Chriſti proximo præterito ipſa Johanna prout decet fideles Chriſtianos ſumpto Euchariſtiæ Sacramento

in

in Eccleſia coram populo tactis Sacroſanctis Evangeliis jurejurando affirmavit, proteſtationes ipſas veras eſſe, ſeque nunquam matrimonium ipſum contrahendi animum habuiſſe & minus habere, neque ad illud ſic contractum ratum habendum induci potuiſſe aut poſſe, iterum proteſtata fuerit, prout in diverſis inde confectis inſtrumentis publicis plenius continetur, Tuque eandem Johannam ac illius parentes pluries per tuos etiam ſpeciales nuncios requiſiveris ac coram illis inſtiteris quatenus ut dictam Johannam ad domum tuam traducere, & cum ea ipſum matrimonium, ut decebit, conſummare poſſis, parentes ipſi illam Tibi tradere & conſignare, ipſamque Johannam ad Te venire vellent ac debeant, ipſique non ſolum id facere neglexerunt, ſed etiam expreſſe recuſarint: Et licet ſicut eadem petitio ſubjungebat, ſecundum promiſſa matrimonium ipſum nullum & invalidum dici poſſit, nihilominus Tu intendens effici pater liberorum pro majori animi Tui quiete, matrimonium ipſum nullum declarari cupias; Quare pro parte Tua nobis ſimiliter fuit ſupplicatum, ut Tibi in præmiſſis opportune providere de benignitate Apoſtolica dignaremur.

Nos igitur, qui illius in terris vices gerimus, qui pacem & concordiam in ſublimibus nutrit, attendentes, quod niſi inter virum & mulierem legitimus conſenſus interveniat: ita quod unus alterum in ſuo mutuo conſenſu recipiat, matrimonium ipſum non exiſtat, quodque liceat tum aliis nubere, ac cupientes, ne ea, quæ de non voluntariis nuptiis provenire ſolent, ſubſequantur, providere, inſtrumentorum prædictorum quarumcunque ſcripturarum deſuper confectarum tenores ac ſi de verbo ad verbum inſererentur præſentibus pro ſufficienter expreſſis & inſertis habentes: hujusmodi ſupplicationibus inclinati ex præmiſſis & certis aliis rationalibus nobis notis cauſis ex certa noſtra ſcientia & de Apoſtolicæ Poteſtatis plenitudine & auctoritate Apoſtolica tenore præſentium matrimonium ipſum non tenuiſſe, nec tenere, nullumque & invalidum ne minus Canonicum fuiſſe ac fore, & cenſeri deberi decernimus & declaramus: Et quatenus matrimonium ipſum aliquo modo tenere & Canonicum forte dici ſeu cauſari poſſet, illud tamen, dummodo, ut præfertur, conſummatum non fuerit, diſſolvimus & ſeparamus, Teque atque præfatam Johannam a mutuo vinculo matrimonii hujusmodi abſolvimus & liberamus, nec non Tibi cum alia muliere, ac eidem Johannæ cum alio viro, alias Canonico impedimento non obſtante matrimonium aliud legitimum contrahendi licentiam & facultatem concedimus, prolem ex contrahendis matrimoniis legitimam fore decernimus. Non obſtantibus &c.

Reliqua deſuerunt.

No. CXVII.

Privilegium Succeſſionis von Kayſer Carl dem *V.* Hertzog Wilhelmen zu Jülich gegeben, *Anno* 1546.

WIr Carl der Fünffte von GOttes Gnaden, Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, zu Germanien, zu Caſtilien, zu Aragon, zu Leon, beeder Sicilien, Jeruſalem, Dalmatien, Croatien, Navarra, Toletten, Granaten, Valentz, Gallicien, Majorica, Hiſpalis, Sardin, Corduba, Corſica, Murcien, Giennis, Algarbien, Algazires, Gibraltar, der Canariſchen und Indianiſchen Inſulen, und der Terræ firmæ, des Oceaniſchen Meers, ꝛc. König, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgund, zu Lottring, zu Brabant, zu Steyer, zu Cärndten, zu Crain, zu Limburg, zu Lützenburg, zu Geldern, Calabrien, zu Athen, zu Neopatrien, zu Würtemberg ꝛc. Graffe zu Humbſpurg, zu Flandern, zu Tyrol, zu Görtz, zu Barcinan, zu Artheis, zu Burgundi, Pfaltz-Graffe zu Hennegau, zu Holland, zu Seeland, zu Pfeird, zu Namur, zu Roſilion, zu Ceritania, und zu Zütphen, Landgraf in Elſaß, Marggraf zu Burgau, zu Oriſtani, und Gotziani, und des Heil. Röm. Reichs Fürſt zu Schwaben, zu Cathalonia, Asturia, Herr in Frießland, auf der Windiſchen Marck, zu Portenau, zu Biſcaja, zu Salins, zu Mollin, zu Tripoli und zu Mecheln ꝛc. Bekennen öffentlich und thun kundt mit dieſem Brief, Alß jetzo der Hochgebohrne Wilhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Bergen, Graf zu der Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenſtein, Unſer lieber Schwager und Fürſt, des Durchl. und Großmächtigſten Fürſten und Herrn, Herrn Ferdinanden, Römiſchen, zu Hungarn und Boheimb Königen, Ertz-Hertzogen in Oeſterreich, Hertzogen zu Burgundi und Grafen zu Tyrol, ꝛc. Unſers freundlichen lieben Bruders Tochter ꝛc. die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürſtin, Frauen Maria, Königin zu Hungarn und Bohaimb, Ertz-Hertzogin zu Oeſterreich, Hertzogin zu Burgundi, Steyer und Kärndten, zu Crain und Würtemberg, Gräfin zu Habſpurg und Tyrol, Unſern freundlichen lieben Muhmen, nach Göttlicher und der heiligen Chriſtlichen Kirchen Ordnung zu dem Sacrament der heiligen Ehe genommen, und Unß demnach demüthiglich angeruffen und gebetten hat, daß Wir Seiner Liebden und Deroſelben Gemahl von Römiſcher Kayſerl. Macht und Gewalt, dieſe beſondere Gnad und Freyheit zu geben, gnädiglich geruhen wollten, wo ſich

ſich gefügte, daß Er bey, und gemeldte ſeine Gemahl Unſerer Muhme, in währender Ehe nicht Söhne, ſondern alleine Töchter überkommen, oder gleichwol Söhne überkäme, die aber von den Töchtern, oder derſelben ehelichen Leibes-Erben Todes halben abgiengen, daß alßdann auf die Töchter, ſo von Ihme und gedachter Unſerer Muhmen, ſeiner Gemahl ehelich gebohren, alle und jede Seiner Lieb Fürſtenthumb, Grafſchafft, Herrſchafft, Land und Leute, die von Unß, als Römiſchen Kayſer, und dem Heiligen Reiche zu Lehen rühren, fallen, kommen und ihnen zuſtehen ſollen. Sie auch derſelben Lehen durch ihre Träger zu empfahen taulich und geſchickt ſeyn, und Ihnen und ihren ehelichen männlichen Leibes-Erben von Unß und unſern Nachkommen am Reiche, zu Lehen verliehen werden ſollen, Alſo haben Wir angeſehen die mannigfaltige getreue, unverdroſene und willige angenehme Dienſte, die der gemeldte Unſer Schwager Hertzog Willhelm und Seine Vor-Eltern Unſern Vorfahren am Reich und Unß offt und dick gethan haben, und Seine Liebden Unß noch täglich thut, und fürbaß ſich zu thun erbeut, auch wol thun kan und mag, und auch von wegen der ſonderbahren Gnad, die Wir zu Ihme und bemeldter Unſerer Muhmen, ſeinen Liebden Gemahl tragen, und haben darumb mit wollbedachtem Muth, ſtattlichen Rath und mit rechten Wiſſen den obbemeldten Unſern Schwager, Hertzog Willhelmen, und ſeinen ehelichen Leibes-Erben von ihme mit gedachter Unſerer Muhmen, Königin Maria ehelichen erworben, dieſe beſondere Gnad und Freyheit gegeben und verliehen; Wir geben und verleihen Ihnen dieſelbe von Römiſcher Kayſerl. Macht, Wollkommenheit, wiſſentlich und in Krafft dieſes Briefes alſo: Wann es ſich fügen würde, daß gedachter Hertzog Willhelm mit obgedachten ſeinen lieben Gemahl Unſer Muhmen keinen ehelichen männlichen Leibes-Erben überkäme, oder aber gleichwoll eheliche männliche Leibes-Erben mit Ihrer Liebden erwürbe, die aber nachgehends über kurtz oder lang ohne männliche eheliche Leibes-Erben abgiengen, daß alßdann, ſo kein männlicher ehelicher Leibes-Erbe von ſein Hertzog Willhelms Leib erbohren, mehr verhanden iſt, ob angeregt Seiner Liebden Fürſtenthumb, Land und Leute, die von Unß als Römiſchen Kayſer und dem Heil. Reiche zu Lehen rühren, auf ſein Hertzog Willhelms ehelichen Töchter mit gedachter ſeiner Gemahl Königin Maria Unſerer lieben Muhmen ehelichen erworben, oder wo derſelben keine dazumahl im Leben wären, und aber wenn einer oder mehr ehelich gebohrnen Leibes-Erben verhanden wären, alßdann auf dieſelben ſeiner Lieb Töchter nachgelaßene eheliche männliche Leibes-Erben, ſo derſelben Zeit im Leben ſeyn, fallen können, und ihnen folgen und zuſtehen ſollen, und in ſolchen Fall ihnen und ihren ehelichen männlichen Leibes-Erben, wo ſie deren einige hinter ſich verließen, von Unß oder Unſern Nachkommen am Reiche gnädiglich verliehen ſollen werden. Und gebieten darauff allen und jeden Unſern und des Heiligen Reichs Churfürſten, Fürſten, Geiſtlich:n und Weltlichen, Prälaten, Grafen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Hauptleuten und Voigten, Pflegern, Verwesern, Amtleuten, Schultheißen, Burgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden, und ſonſt allen andern Unſern und des Reichs Unterth:nen und Getreuen, in was Würden, Stand oder Weſens die ſeyn, ernſtlich und veſtiglich, von Röm. Kayſerl. Macht mit dieſem Brief, daß Sie obbemeldten Unſern lieben Schwager Hertzog Willhelmen und ſeine Erben bey ſolcher unſerer Gnad und Freyheit genßlich und geruhiglich, derſelben gantz und gar gebrauchen und genießen laßen, Sie daran nicht hindern noch bekümmern, noch iemand andern zu thun geſtatten in keinerley Weiſe noch Weg, als lieb einem jeden ſey, Unſere und des Reichs ſchwere Ungnad und Straffe zu vermeiden, Dann wo jemand, wer der wäre, wieder dieſe obbeſchriebene Unſere Gnad und Freyheit freventlich thäte, oder zu thun ſich unterſtünde, der und die ſollen in Unſere und des Reichs ſchwere Ungnad, und zu rechter Poen und Straffe hundert Marck löthiges Goldes verfallen ſeyn, halb in Unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil obbemeldten Hertzog Willhelmen, oder ſeinen Erben, und alſo wieder obbeſchriebene Unſere Gnad und Freyheit unbeſchwert, unverhindert oder bekümmert ſeyn, oder angefochten werden, gäntzlich und unnachläßlich zu bezahlen. Das meinen Wir ernſtlich. Mit Uhrkund dieſes Briefes verſiegelt mit Unſerm Kayſerl. anhangenden Inſiegel. Geben in Unſer und des Heil. Reichs Stadt Regenſpurg, den neunzehenden Tag des Monats Julii, nach Chriſti unſers lieben Herrn Geburth, tauſend, fünffhundert und im ſechs und viertzigſten, Unſers Kayſerthums im ſechs und zwantzigſten, und Unſerer Reiche im ein und dreyßigſten Jahren.

Alſo unterſchrieben

Carolus.

In plica alſo unterſchrieben:
Ut. Naues.

Ad mandatum Cæſareæ & Catholicæ Majeſtatis
proprium
J. Obernburger.

No. CXVIII.

Confirmatio Privilegii Unionis **Kayſers** *Ferdinandi de Anno 1559.*

WIr Ferdinand von GOttes Gnaden Erwöhlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Boheimb, Dalmatien, Croatien, Sclavonien, ꝛc. König, Infant in Hiſpanien, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Brabant, zu Steyer, zu Cärndten, zu Crain, zu Lutzemburg, zu Würtenberg, Ober- und Nieder-Schleſien, Fürſt zu Schwaben, Marggrafe des Heiligen Römiſchen Reichs, zu Burgau, zu Mehren, Ober- und Nieder-Laußnitz, Gefürſter Graf zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfried, zu Kyburg, und zu Görtz, Landgraf in Elſaß, und Herr auf der Windiſchen Marck, zu Portenau und zu Salins ꝛc. Bekennen offentlich mit diesem Brief und thun kundt allermänniglich, daß Unß der Hochgebohrne Wilhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berge, Graſe zu der Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenſtein, unſer lieber Sohn und Fürſt, unterthänig zu erkennen gegeben, welcher maßen die auch Hochgebohrne Johannes, Hertzog zu Cleve und Graſe zu der Marck, und Maria, Hertzogin zu Jülich und Berge, Gräfin zu Ravensperg, Seiner Lbden Vater und Mutter, in Aufrichtung ihrer beyderſeits Erbtheidigung, ſich vermöge Brief und Siegel mit Bewilligung und Einräumung aller Ihrer Lbden Fürſtenthumben und Lande, nemlich Jülich, Cleve, Berg, Marck und Ravensperg einmüthiglich verglichen und vertragen, daß jetzt bemelte Fürſtenthumb und Lande zu den ewigen Tagen mit einander uniiret und verbleiben ſollen, und Unß darauff demüthiglich angeſucht und gebeten, daß Wir ſolchen aufgerichten Vertrag, Union und Bewilligung obberührter Seiner Lbden Fürſtenthumb und Lande aus Kayſerl. Macht, zu confirmiren, zu bekräfften und zu beſtätten gnädiglich geruheten, das haben Wir angeſehen ſolch des gedachten Unſers lieben Sohnes und Fürſten, Hertzog Willhelms zu Jülich, gehorſahmlich und ziemliche Bitte, auch die getreuen, angenehmen, nützlichen Dienſte, ſo Seiner Lbden Voreltern und Seine Lbden ſelbſt, weyland Unſern Vorfahren, Römiſchen Kayſern und Königen, auch Unß und dem Heil. Reich in mannigfaltige Wege offt und dick willigklich erzeiget haben, und S. Lbden hinführo nicht weniger zu thun, unterthäniglich erbietig iſt. Und darum mit wolbedachten Muth, gutem zeitigen Rath und rechter Wiſſen berührten und gemachten Union und Bewilligung gnädiglich confirmiret, bekräfftiget und beſtättiget, confirmiren, bekräfften und beſtätten dieſelbe auch von Röm. Kayſerl. Macht, Vollkommenheit hiermit wiſſentlich in Krafft dieſes Briefes, und meinen, ſetzen und wollen, daß obbeſtimbte St. Lbden Fürſtenthum und Lande, Jülich, Cleve und Berg, Marck und Ravenſper, ſo lange die Succeſſion Seiner Lbden Erben und ihrer Poſteriät, in abſteigender Linie wären und verhanden ſein wird, zuſammen uniiret und gänzlich bey einander ungeſondert und unzertrennet bleiben ſollen und mögen, von allermänniglich unverhindert, doch Unß und dem Heiligen Reich, Unſer Recht und Gerechtigkeit, ſo viel die gemenen Reichs Steuer und anders belanget, in alle Wege vorbehalten, und gebieten darauff allen und jeglichen, Churfürſten, Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Prälaten, Grafen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Hauptleuten, Vitzdomben, Vögten, Pflegern, Verweſern, Amptleuten, Schultheißen, Burgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden und ſonſt allen andern Unſern und des Reichs Unterthanen und Getreuen, weß Würden, Standes oder Weſens die ſeyn, ernſtlich und feſtiglich mit dieſem Brief, und wollen, daß Sie ernandten Unſern lieben Sohn und Fürſten, Hertzogen Willhelmen zu Jülich, und obberührte Seiner Lbden Fürſtenthum und Lande bey angeregten aufgerichteten Vertrag, Union und Zuſammenverleibung obſtehender maßen nicht hindern noch irren, ſondern dabey beruhiglich bleiben laßen, darwieder nicht trigen oder beſchweren, noch das jemands andern zu thun geſtatten, in keine Weiſe, als lieb einem jeden ſey Unſere und des Reichs ſchwere Ungnade und Straffe, darzu eine Pön, nemlich vierzig Marck löthiges Goldes zu vermeiden, die ein jeder, ſo offt er freventlich hierwieder thäte, halb in Unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil, mehrgedachten Unſern Sohn Hertzog Willhelm zu Jülich ꝛc. unnachläßlich zu bezahlen verfallen ſeyn ſoll, das meinen Wir ernſtlich. Mit Urkund dis Briefes beſiegelt mit Unſerm Kayſerl. anhangenden Inſiegel. Geben in Unſerer und des Heil. Reichs Stadt Augſpurg am ein und zwantzigſten Tag des Monaths Junii, nach Chriſti Geburth funfzehenhundert und im neun und funfzigſten, Unſerer Reiche, des Römiſchen im neun und zwantzigſten, und der andern im drey und dreyßigſten Jahren.

Alſo unterſchrieben

Ferdinandus

Daniel Archiepiſcopus Mogunt. Archi-Cancellarius.

Vt. Seld.

In plica ſic ſubſcriptum:

Ad mandatum Domini Electi Imperatoris Proprium

Lt. Kirchſchläger.

Inwendig im Umſchlag ſtehet alſo:

Confirmation über des Hertzogen zu Jülich Union derſelben Länder. K. No. CXIX.

No. CXIX.

Confirmatio Privilegii Successionis fœminarum Ferdinandi Imperatoris, de Anno 1559.

WIr Ferdinand von GOttes Gnaden Erwöhlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Böheim, Dalmatien, Croatien und Sclavonien ꝛc. König, Infant in Hiſpanien, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Brabant, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Luxemburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schleſien, Fürſt zu Schwaben, Margraf des Heil. Röm. Reichs, zu Burgau, zu Mähren, Ober- und Nieder-Lauſnitz, Gefürſter Graf zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfird, zu Koburg und zu Görtz ꝛc. Landgraf in Elſaß, Herr auf der Windiſchen Marck, zu Portenau und zu Salins. Bekennen öffentlich mit dieſem Brief und thun kund allermänniglich, daß Uns der Hochgebohrne Willhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berge, Grave zu der Marck und Ravenſperg, Herr zu Ravenſtein, unſer lieber Sohn und Fürſt, ein Privilegium, ſo Seine Lbden von wegl. dem Allerdurchl. Fürſten, Herrn Carln dem Fünfften, unſern lieben Bruder und Herrn Löbl. Gedächtniß erworben, gehorſamlich fürbringen laſſen, darinnen Ihr Lbden und Kayſerl. Maj. ietztgedachten unſern lieben Sohn und Fürſten Hertzog Willhelmen zu Jülich, dieſe beſondere Gnad und Freyheit gethan und gegeben, alſo wann es ſich fügen würde, daß S. Lbden mit der Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürſtin, Frauen Maria, gebohrne Königin zu Hungarn und Böheimb, Ertz-Hertzogin zu Oeſterreich, Hertzogin zu Burgundi, und Gräfin zu Tyrol ꝛc. unſer freundlichen lieben Tochter, Seiner Lbden Gemahel, keinen ehelichen männlichen Leibes-Erben erzeugete, oder gleichwol eheliche männliche Leibes-Erben mit Ihrer Liebden erwürben, die aber volgends über kurtz oder lang ohne eheliche männliche Leibes-Erben abgiengen, daß alsdann, ſo kein ehelicher männlicher Leibes-Erb von ſeinen Hertzog Willhelms Leib gebohren mehr verhanden iſt, ſeiner Lieb Fürſtenthum, Land und Leut, ſo von Ihrer Majeſtät, als damahls Römiſchen Kayſer und dem Heiligen Reiche zu Lehen rühren, auf Hertzog Willhelms ſeine eheliche Töchter mit bemeldter unſer lieben Tochter, Königin Maria, Seiner Lbden Gemahel ehelichen erworben, oder wo derſelben keine dazumahl im Leben, und aber von einer oder mehr ehelich gebohrnen Leibes-Erben verhanden wären. Alsdann auf derſelben Seiner Lbden Töchtern nachgelaßene eheliche männliche Leibes Erben, ſo der Zeit im Leben ſind, fallen können, und ihnen folgen und zuſtehen ſollen, und in ſolchem Fall Ihnen und ihren ehelichen männlichen Leibes-Erben, wo ſie deren einige hinter ſich verlieſen, von Ihro Kayſerl. Maj. oder ihren Nachkommen am Reiche zu Lehen gnädiglich verliehen werden ſollen, alles ferneres Inhalts angeregtes Privilegii, ſo von Wort zu Wort hernach geſchrieben ſtehet, und alſo lautet:

Wir Carol der Fünffte von GOttes Gnaden, Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, zu Germanien, zu Caſtilien, zu Arragon, zu Leon, beyder Sicilien, zu Hungarn, Jeruſalem, Dalmatien, Croatien, Navarra, Granaten, Valentz, Gallicien, Majorica, Hiſpalis, Sardin, Corduba, Corſica, Murcien, Giennis, Algarbien, Algaziren, Gibraltar, der Canariſchen und Indianiſchen Inſulen, und der Terræ firmæ, des Oceaniſchen Meers, ꝛc. König, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Lotring, zu Brabant, zu Steyer, zu Cärndten, zu Crain, zu Limburg, zu Luxemburg, zu Geldern, zu Calabrien, zu Athen, zu Neopatrien, und Würtemberg ꝛc. Graffe zu Habſpurg, zu Flandern, zu Tyrol, zu Görtz, zu Barcinan, zu Aethois, zu Burgundi, Pfaltz-Graffe zu Hennegau, zu Holland, zu Seeland, zu Pfierd, zu Namur, zu Roſillon, zu Ceritania, und zu Zütphen, Landgraf in Elſaß, Margraf zu Burgau, zu Oriſtani, zu Gociani, und des H. Röm. Reichs Fürſt zu Schwaben, zu Catholonia und Aſturia, Herr in Friesland, auf der Windiſchen Marck, zu Portenau, zu Biſcaja, zu Salins, zu Mälin, zu Tripoli und zu Mecheln ꝛc. Bekennen offentlich und thun kundt mit diſem Brief, Als jetzo der Hochgebohrne Willhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Bergen, Graf zu der Marck und Ravenſperg, Herr zu Ravenſtein, Unſer lieber Schwager und Fürſt, des Durchlauchtigſten Großmächtigſten Fürſten und Herrn, Herrn Ferdinanden, Römiſchen, zu Hungarn und Boheimb Königen, Ertz-Hertzogen in Oeſterreich, Hertzogen zu Burgundi und Grafen zu Tyrol, ꝛc. Unſers freundlichen lieben Bruders Tochter ꝛc. die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürſtin, Frauen Maria, Königin zu Hungarn und Boheim, ꝛc. Ertz-Hertzogin zu Oeſterreich, Hertzogin zu Burgundi zu Steyer und Kärndten, zu Crain und Würtemberg, Gräfin zu Habſpurg und Tyrol, Unſere freundliche liebe Muhme, nach Göttlicher und der heiligen Chriſtlichen Kirchen-Ordnung zu dem Sacrament der heiligen Ehe genommen, und Uns demnach demüthiglich angeruffen und gebetten hat, daß Wir Seiner Liebden und Deroſelben Gemahl von Römiſcher Kayſerl. Macht und Gewalt, dieſe beſondere Gnad und Freyheit zu geben, gnädiglich geruhen wollten, wo es ſich befügte, daß Er den, und mit gemeldter ſeiner Gemahl, Unſerer Muhme, in währender Ehe nicht Söhne, ſondern alleine Töchter überkäme, oder gleichwol Söhne überkäme, die aber vor den Töchtern, oder derſelben ehelichen Leibes-Erben Todes halben abgiengen, daß alsdann auf die Töchter, ſo von Ihme und gedachter Unſerer Muhmen, ſeiner Gemahl ehelich gebohren, alle und

jede

jede Seiner Lbd. Fürſtenthumb, Graffſchafft, Herrſchafft, Land und Leute, die von Unß, als Römiſchen Kayſer, und dem Heiligen Reiche zu Lehen rühren, fallen, kommen und ihnen zuſtehen ſollen. Sie auch derſelben Lehen durch ihre Träger zu empfahen tauglich und geſchickt ſeyn, und Ihnen und ihren ehelichen männlichen Leibes-Erben von Unß und unſern Nachkommen am Reiche zu Lehen verliehen werden ſollen, Alſo haben Wir angeſehen die mannigfaltige getreue, unverdroſſene und willige angenehme Dienſte, die der gemeldte Unſer Schwager Hertzog Willhelm und Seine Vor-Eltern Unſern Vorfahren am Reich und Unß offt und dick gethan haben, und Seine Liebden Unß noch täglich thut, und fürbaß ſich zu thun erbeut, auch wol thun kan und mag, und auch von wegen der ſonderbahren Gnad, die Wir zu Ihme und bemeldter Unſerer Muhmen, ſeinen Liebden Gemahl tragen, und haben. Darum mit wollbedachtem Muth, ſtattlichen Rath und mit rechten Wiſſen den obbemeldten Unſern Schwager, Hertzog Willhelmen, und ſeinen ehelichen Leibes-Erben von ihme mit gedachter Unſerer Muhmen, Königin Maria ehelichen erworben, dieſe beſondere Gnad und Freyheit gegeben und verliehen; Wir geben und verleihen Ihnen dieſelbe von Römiſcher Kayſerl. Macht, Vollkommenheit, wiſſentlich und in Krafft dieſes Briefes alſo: Wann es ſich fügen würde, daß gedachter Hertzog Willhelm mit obgedachten ſeinem lieben Gemahl Unſer Muhmen keinen ehelichen männlichen Leibes-Erben überkäme, oder gleichwoll eheliche männliche Leibes-Erben mit Ihrer Liebden erwürbe, die aber nachgehends über kurtz oder lang ohne männliche eheliche Leibes-Erben abgiengen, daß alsdann, ſo kein männlicher ehelicher Leibes-Erbe von ſein Hertzog Willhelms Lbd. gebohren, mehr verhanden, ob angeregt Seiner Liebden Fürſtenthumb, Land und Leute, die von Unß als Römiſchen Kayſer und dem Heil. Reiche zu Lehen rühren, auf ſein Hertzog Willhelms ehelichen Töchter mit gedachter ſeiner Gemahl Königin Maria Unſerer lieben Muhmen ehelichen erworben, oder wo derſelben keine dazumahl im Leben wären, und aber von einer oder mehr ehelich gebohrnen Leibes-Erben verhanden wären, alßdann auf dieſelben ſeiner Lbd. Töchter nachgelaſſene eheliche männliche Leibes-Erben, ſo derſelben Zeit im Leben ſeyn, fallen, kömen, und ihnen folgen und zuſtehen ſollen, und in ſolchen Fall ihnen und ihren ehelichen männlichen Leibes-Erben, wo ſie deren einige hinter ſich verließen, von Unß oder Unſern Nachkommen am Reiche zu Lehen gnädigl. verliehen ſollen werden. Und gebieten darauff allen und jeden Unſern und des Heiligen Reichs Churfürſten, Fürſten, Geiſt- und Weltlichen, Prälaten, Grafen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Hauptleuten Landvoigten, Bitzthumen, Voigten, Pflegern, Verweſern, Amtleuten, Schultheiſſen, Burgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden, und ſonſt allen andern Unſern und des H. Reichs Unterthanen und Getreuen, in was Würden, Stand oder Weſens die ſeyn, ernſtlich und veſtiglich, von Röm. Kayſerl. Macht mit dieſem Brief, daß Sie obbemeldten Unſern lieben Schwager Hertzog Willhelmen und ſeine Erben bey ſolcher Gnad und Freyheit gäntzlich und geruhiglich bleiben, derſelben gantz und gar gebrauchen und genießen laßen, Sie daran nicht irren noch bekümern, noch iemand andern zu thun geſtatten in keinerley Weiſe noch Weg, als lieb einem jeden ſey, Unſere und des Reichs ſchwere Ungenad und Straffe zu vermeiden, Dann wo jemand, wer der wäre, wieder dieſe obbeſchriebene Unſere Gnad und Freyheit freventlich thäte, oder zu thun ſich unterſtünde, der und die ſollen in Unſere und des H. Reichs ſchwere Ungnad, und zu rechter Poen und Straffe hundert Marck löiges Goldes verfallen ſeyn, halb in Unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil obbemeldten Hertzog Willhelmen, oder ſeinen Erben, ſo alſo wieder obbeſchriebene Unſere Gnad und Freyheit unbeſchwert, unverhindert oder bekümmert lich. Mit Uhrkund dieſes Briefes verſiegelt mit Unſerm Kayſerl. anhangenden Inſiegel. Geben in Unſer und des Heil. Reichs Stadt Regenſpurg, den neunzehenden Tag des Monats Julii, nach Chriſti unſers lieben Herrn Geburth, tauſend, fünffhundert und im ſechs und viertzigſten, Unſers Kayſerthums im ſechs und zwantzigſten, und Unſerer Reiche im ein und dreyßigſten Jahren.

Carolus. Vt. Naues. Ad mandatum Cæſ. & Cathol. Maj. proprium J. Obernburger.

Und Unß darauff demüthiglich angeſucht und gebeten, daß Wir als erwöhlter und Römiſcher Kayſer Seiner Liebden ſolch erlangt Kayſerl. Privilegium, Gnad und Freyheit, zu erneuren, zu confirmiren, zu beſtättigen und zu bekräfftigen, gnädiglich geruheten. Das haben Wir angeſehen des bemeldten unſers lieben Sohnes und Fürſten Hertzog Willhelms zu Jülich fleißige und ziemliche Bitte, auch die mannigfaltigen, getreuen, angenehmen und nützlichen Dienſte, ſo Seiner Lbden Vor-Eltern und Seine Lbden ſelbſt unſern Vorfahren Römiſchen Kayſern und Königen, auch uns und dem Heiligen Reich offt und dickh bewieſen haben, und Seine Lbden darum noch täglichen thut, und fürbaß zu thun erbietig iſt, auch wol thun mag und ſolle. Und darum mit wollbedachtem Muth, gutem zeitigen Rath und rechter Wißen gedachten unſern lieben Sohn und Fürſten Oheim geliebt Kayſerlich Privilegium, Gnad und Freyheit gnädiglich erneuret, confirmiret, beſtättet und bekräfftiget. Erneuren, confirmiren, beſtätten und bekräfftigen die auch von Röm. Kayſerl. Macht Vollkommenheit wißentlichen in Krafft dieſes Briefes; und meinen, ſetzen und wollen, daß ſolches Privilegium in allen Seiten, Worten, Puncten und Articuln, Meinungen und Begreiffungen, gantz kräfftig und mächtig ſeyn, ſtet und veſt bleiben und gehalten wer-

werden, und mehr benanter unser lieber Sohn und Fürst Hertzog Wilhelm zu Jülich, und seine eheliche Leibes-Erben sich deßen nach seinen Inhalt rückrücklich erfreuen, gebrauchen und genießen sollen und mögen von allermänniglich unverhindert, und gebiethen darauff allen und jeglichen Churfürsten, Fürsten, Geistlichen und Weltlichen Prälaten, Graven, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Haubtleuten, Landvoigten Vitzthumben, Voigten, Pflegern, Verwesern, Amtleuten, Schultheißen, Burgermeistern, Richtern, Räthen, Burgern, Gemeinden, und sonst allen andern unsern, und des heiligen Reichs Unterthanen und Getreuen, von obberührter unserer Kayserlichen Macht ernstlich und festiglich mit diesem Brieff und wollen, daß sie obbemeldeten unsern lieben Sohn und Fürsten Hertzog Wilhelm zu Gülich und seine Erben bey obbegriffener Kayserlicher Gnade und Freyheit und dieser unserer Confirmation gäntzlich und geruhiglich bleiben und derselben gebrauchen und genießen laßen, sie daran nicht verhindern, noch darwider betrüben, bekümmern oder beschweren, noch das jemands andern zu thun gestatten in keine Weise noch Wege als lieb einem jeden sey unsere und des Reichs schwere Ungenade und Straffe, darzu die Pön in obgeschriebenen Weyland unsers lieben Bruders und Herren, Kayser Carls milder Gedächtnüß Begnadungs-Brieffe bestimbt, zu vermeiden, die ein jeder, so offt er frevenlich hierwieder thäte, uns halb in unser und des Reichs-Cammer und den andern halben Theil viel benanten unsern lieben Sohn und Fürsten, Hertzog Wilhelm zu Jülich oder seinen Erben so also wieder obberührte Gnade und Freyheit beschweret und betrübet werden unabläßlich zu bezahlen verfallen seyn soll, das meinen wier ernstlich. Mit Urkund dieses Briefes besiegelt mit unserm anhangenden Kayserlichen Insiegel Geben in unser und des Reichs Stadt Augspurg am 21ten Tag des Monaths Junii nach Christi unsers lieben Herren Geburth, funffzehen hundert und im neun und funffzigsten, unserer Reiche des Römischen im 29ten und der andern Reiche im drey und dreyßigsten Jahre

Ferdinand

Daniel Archiepiscopus Mogunt.' Archicancellarius

V. Seld.

Ad Mandatum Dni. Electi Imperatoris proprium

Matthias Paul Straßberger.

L. Kirchschlager.

No. CXX.

Belehnung Käyſers *Ferdinandi* Hertzogen Willhelm zu Cleve über ſein Fürſtenthumb und Lande gegeben *de anno 1559.*

WIr Ferdinand von GOttes Gnaden Erwölter Römischer Käyser, zu allen Zeiten mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Böheimb, Dalmatien, Croatien und Sclavonien ꝛc. König, Infant in Hiſpanien, Ertz-Hertzog zu Oesterreich, Hertzog zu Burgund, zu Brabant, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Lützenburg, zu Würtenberg, Ober- und Nieder-Schlesien, Fürst zu Schwaben, Margraff des Heil. Römischen Reichs, zu Burgau, zu Mehren, Ober- und Niederlaußnitz, Gefürster Grafe zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfryed, zu Kyburg und zu Görtz, Land-Grafe in Elſaß, Herr auf der Windischen Marck, zu Portenau und zu Salins ꝛc.

Bekennen offentlich mit diesem Brieff und thun kundt allermänniglich, daß Uns der Hochgeboren Willhelm, Hertzog zu Cleue, Jülich und Berge, Grafe zu der Marck und Ravensperg, unser lieber Sohn und Fürst, durch Seiner Lieb anſehnliche abgeſandte Räthe und Botſchafften, nemlich die Edlen, Erſahmen, Gelehrten und unser und des Reichs Lieb Getreuen, Frantzen, Grafen zu Waldeg, Willhelm van Bernſaüer Amtdtmann zu Solingen, Heinrichen van der Recke, Jacoben Imphalen, Carln Horſt, und Willhelmen Gülch, alle drey der Rechten Doctoren, die mündtlichen angeruffen und gebeten hatt, daß Wir alß erwehlter und regierender Römischer Käyser ihme und seinen Lehens Erben, alle und jegliche seine Lehen und Regalia, die Lande, Fürstenthomben und Hertzogthomben zu Cleue, Jülich und zum Berg, auch die Grafſchafften zu der Marck und Ravenſperg, und die Herrſchafft zu Gennep, ſamt allen andern ſeinen Herrſchafften und Lehenſchafften, und allen und jeglicher ſeinen Fürſtl. Würdigkeiten, Ehren, Herrligkeiten, Herrſchafften, Grafen, Herren, Mannen, Mannſchafften, Eigenſchafften, Pfandtſchafften, Rittern, Knechten, Landen und Leuthen, Schloßen, Westen, Stätten, Gülten, Rechten, Gerichten, Bännen, Freyen Stühlen, Wildtpännen, Walden, Wiesen, Ackern, Waßern, Waßer-Flüßen, Woennen, Weyden, Teichen, Vischereyen, Zöllen, Geleiten, Fanen, Panieren, Straßen, Gebiethen, Berg, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, Thalen, Eben, und allen andern ihren Zugehörungen, wie die genent seyn, nichts ausgenohmmen noch hindan gesetzt, und mit allen Rechten, alsdann die von seinen Vordern und Eltern, an ihme kommen und

und gefallen seyn, und von uns und dem Heiligen Reich zu Lehen rühren, zu verlehen gnedigklich geruheten.

Daß haben Wir angesehen, solch des genandten unsers lieben Sohnes und Fürsten Hertzog Wilhelms zu Cleue, demüttig und ziemliche Bitte, auch die Getreuen nützlichen, Willigen und angenehmen Dienste die seyn Vater und Vorderen, auch Er selbst Weyland Unsern Vorfahren, Römischen Käysern und Königen uns und dem heiligen Reich in vergangenen Zeiten gethan haben, auch derselbe Hertzog Wilhelm uns und dem Reich noch täglich thut, und fürbaß hin nit weniger zu thun willig und berait ist, auch wol thun mag und soll.

Und haben darumb mit wollbedachten Muthe, gutem Rathe unserer und des Reichs Churfürsten, Fürsten, Graven, Herren und Getreuen und rechter Wißen als erwehlter und regierender Römischer Käyser den ermeldten unsern lieben Sohn und Fürsten Hertzog Wilhelmen und seinen Lehens-Erben obbestimbte seine Lehen die Hertzogthomben zu Cleu, zu Jülich und zu dem Berge, und die Grafschafften zu der Marcke und Ravensperg, auch die Herrligkeit zu Gennep, und alle andere seine Herrschafften und Pfandtschafften, die von Weyland den obgenandten seinen Vordern und Eltern an ihme kommen und gefallen seyn, mit allen und jeglichen ihren Fürstlichen Ehren, Würdigkeiten, Stätten, Schlößen, Märckten, Dörffern, Landen, Leuthen, Mannen, Rechten, Gerichten, Freyen Stühlen, Freyen Gebieten, Freyen Gerichten, Gebieten, Zollen, Straßen, Geleiten, Fahnen, Panieren, Lehen, Manuschafften, Eigenschafften, Pfandtschafften, Gütern, Gülten Zinßen, Nutzen, Wildpannen, Fischereyen, Waßern, Waßer-Läufften, Bergwerckern, Münzen, Mühlen, und mit allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt und wahren, die seynd, nichts ausgenohmmen noch hindan gesetzt, zu Lehen gnedigklich geraicht, und verliehent, raichen und verlahnen ihme die von Römischer Kayserlicher Macht und Vollkommenheit, wißentlich in Krafft diß Briefs, was Wir ihme dann daran von Rechts und Billigkeit wegen leyhen sollen und mögen, die von uns und dem heiligen Reich zu rechter Fürstl. Lehen zu haben, zu behalten, zu besitzen, und der zugebrauchen und zu genießen, wie dann solcher Fürstenthumben, Grafschafften Herrschafften und Lehen Recht und Herkommen ist, von allermänniglich unverhindert, doch unschädlich uns und dem Reich, unsern Mannen und sonst jederman an seinen Rechten.

Uns hatt auch darauff der vorgenandte unser lieber Sohn und Fürst Hertzog Willhelm zu Cleff, durch obgedachte seine Gevollmächtigte Stätt und Pottschafften, vermög ihres habenden schrifftlichen uns vorgebrachten Gewalts, gewöhnliche Huldigung, Gelübd und Aide gethan, uns als einem Römischen Kayser getreu, gewertig und gehorsahm zu seyn, unser bestes zu fürdern und zu werbent, und arges zu wenden, und alles das jenige uns und dem heiligen Reich zu thun, was ein getreuer Fürst gegen einem Römischen Käyser, seinen Lehen-rechten und ordentlichen Herrn und dem heiligen Reich zu thun pflichtig ist, ohne Gefehrde ꝛc. Mit Uhrkundt diß Briefes besiegelt mit unsern Kayserl. anhangenden Insiegel. Gegeben in unser und des Heyl. Röm. Reichs-Stadt Augspurg den 5ten Tag des Monaths May, nach Christi unsers lieben Herrn Geburth dausend, fünffhundert, neun und funffzig, unserer Reiche des Römischen im 29ten und der andern im 33ten Jahren.

Also unterschrieben.

Ferdinandt.

Daniel Archiepisc. Mogunt. Archi-Cancell

V. Seld.

Ad Mandatum Domini Imp. proprium.

L. Kirchschlager.

No. CXXI.

Confirmatio **Käysers** *Maximiliani* **der** *Union* **der Lande** *de anno* 1566.

Wir Maximilian der andere von GOttes Gnaden, erwöhlter Römischer Kayser, zu allen Zeiten mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Boheimb, Dalmatien, Croatien, und Sclavonien König ꝛc. Ertz-Hertzog zu Oesterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Brabant, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Luxemburg, zu Wurtemberg, Ober- und Nieder-Schlesien, Fürst zu Schwaben, Marggrafe des Heil. Römischen Reichs, zu Burgau, Ober- und Niederlaußnitz, Gefürsteter Grafe zu Habspurg zu Tyrol, zu Pfiert, zu Kyburg und zu Görtz, Land-Graff in Elsaß, Herr auf der Windischen Marck, zu Portenau und zu Salins ꝛc. Bekennen offentlich mit diesem Brieff und thun kundt allermänniglich, daß uns der Hochgebohrne Wilhelm Hertzog zu Jülich, Cleve und Berge, Graffe zu Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenstein, unser lieber Oheimb, Schwager und Fürst, unterthänigklich zu vernehmen gegeben, welchermaßen die auch Hochgebohrnen, Wey'and Johannes Hertzog zu Cleve, und Grafe zu der Marck ꝛc. und Maria Hertzogen zu Jülich und Berge, Gräffin zu Ravensperg ꝛc. Seiner Lbd.

Lbd. Vater in Aufrichtung ihrer beyderseits Erb-Theilung, ſich vermöge Brieff und Siegel und Inraumung aller ihrer Lbd. Fürſtenthumben und Lande, nemlich Jülich, Cleve, Berg, Marck und Ravensperg, einmüttiglich verglichen und vertragen, daß jetzt bemeldte Fürſtenthumbe und Lande zudem ewigen Tagen bey einander unüiret und verbleiben ſollen, und uns darauff demüttiglich angeſucht und gebetten, daß Wir ſolchen auffgerichten Vertrag Union und Bewilligung obbenandter ſeiner Lbd. Fürſtenthumb und Lande aus Käyſerl. Macht zu confirmiren, zu kräfftigen und zu beſtätten gnädiglich geruheten. Inmaßen dieſelben jüngſt hiebevor von Weyland dem Allerdurchl. Fürſten und Herrn, Herrn Ferdinanden, Römiſchen Käyſern, unſern geliebten Herrn und Vatern höchſt ſeel. Gedächtniß, auch confirmiret und beſtätiget worden, das haben Wir angeſehen ſolch des gedachten unſers lieben Schwagers und Fürſten Hertzog Willhelmen zu Jülich gehorſahm und ziemliche Bitt, auch die treuen, angenehmen und nützlichen Dienſt, ſo ſeine liebe Vor-Eltern und ſeine Liebten ſelbſten, Weyland unſern löbl. Vorfahren Römiſchen Käyſern und Königen, auch uns und dem heiligen Reiche in mannigfaltigen Weg offt und dick willigklich erzeigt haben, und ſeine Lbd. hinführo nit weniger zu thun unterthänigklich erbietig iſt, auch wol thun mag und ſoll, und darumben mit wolbedachtem Muth, gutem zeitigen Rath und rechter Wiſſen, berührten, gemachten Vertrag, Union und Bewilligung gnädiglich confirmiret, bekräfftiget und beſtättiget, confirmiren, bekräfften und beſtätten dieſelben, auch von Röm. Kayſerl. Macht Vollkommenheit hiermit wiſſentlich in Krafft dieſes Brieffes, und meinen, ſetzen und wollen, daß obbeſtimbt Sr. Liebd. Fürſtenthumb und Lande, Jülich, Cleve und Bergen, Marck und Ravensperg, ſo lang die Succeſſion ſeiner Liebd. Erben, von ihrer Poſteritæt in abſteigender Linie werth und verhanden ſeyn wird, zuſammen urgirt, und gänßlich bey einander ungeſondert und unzertrent bleiben ſolle, und möge, von allermänniglich unverhindert, doch uns und dem heiligen Reiche, unſer Recht und Gerechtigkeit, ſo viel die gemeinen Reichs-Steuren und anders belangt, in alle weg vorbehalten, und gebieten darauff allen und jeglichen Churfürſten, Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Prælaten, Graffen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Landes-Hauptleuten, Landt-Vögten, Hauptleuten, Vitzdomben, Vögten, Pflegern, Verweſern, Ambtleuten, Schultheiſen, Burgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden, und ſonſt allen andern unſern und des Reichs Unterthanen, und Getreuen, weß Würden, Standes oder Weſens die ſeyn ernſtlich und veſtiglich mit diſem Brieff, und wollen, daß ſie ermanbten unſern lieben Oheimb, Schwagern und Fürſten, Hertzog Willhelmen zu Jülich, Cleve, ꝛc. und obberührte ſeiner Liebd. Fürſtenthumb und Lande, bey angeregten auffgerichten Vertrag, Union und Zuſammen-Verleibung obſtehender maßen nit hindern noch irren, ſondern darbey geruhiglich bleiben laßen, darwieder nicht triegen oder beſchweren, noch das jemands andern zu thun geſtatten, in kein Weiß, als lieb einem jeden ſey, unſere und des Reichs ſchwere Ungnad und Straffe, darzu eine Poen, nemlich viertzig Marck Löttiges Goldes zu vermeiden, die ein jeder, ſo offt er freventlich hierwieder thäte, halb in unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil mehr gedachten unſern lieben Oheimb, Schwager und Fürſten, Hertzog Willhelmen zu Jülich, unnachläßig zu bezahlen verfallen ſeyn ſoll, das meinen Wir ernſtlich. Mit uhrkundt dis Briefes beſiegelt, mit Unſern Königl. anhangenden Inſiegel, Geben in unſer und des Reichs Stadt Augſpurg, den ein und zwantzigſten Tag des Monaths Aprilis, nach Chriſti unſers lieben Herrn und Seeligmachers Geburth, funffzehen hundert und im ſechs und ſechtzigſten Unſerer Reiche, des Römiſchen im vierdten, des Hungariſchen im dritten, und des Böhemiſchen im achtzehenden Jahre.

Alſo unterſchrieben.

Maximilian

Daniel Archiepiſcopus Moguntinus per Germ. Archi-Cancellarius.

Vt. J. V. Zahyd.

In plica alſo unterſchrieben

Ad Mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium.

L. Kirchſchlager.

No. CXXII.

Käyſers *Maximiliani II. Confirmatio Privilegii Succeſſionis de anno 1566.*

WIr Maximilian der ander von GOttes Gnaden, erwöhlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten mehrer des Reichs, zu Germanien, zu Hungarn, Böheimb, Dalmatien, Croatien, und Schlavonien König, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Brabant, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Lützemburg, Ober und Nieder-Schleſien, Fürſt zu Schwaben,

Digitized by Google

Schwaben, Marggrafſe des Heil. Röm. Reichs, zu Burgau, zu Mecheln, Ober- und Nieder-Lauſnitz, Gefürſteter Graf zu Habspurg, zu Tyrol, zu Pfierd, zu Kyburg und zu Görtz, Landt-Graffe in Elſas, auff der Windiſchen Marck, zu Portenau und zu Salins. Bekennen offentlich mit dieſem Brieff, daß uns der Hochgebohrne Wilhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Bergen Grave zu der Marck und Ravenſperg, Herr zu Ravenſtein, unſer lieber Oheimb, Schwager und Fürſt ein Privilegium, ſo ſeine Liebd. von Weyland dem Allerdurchl. Fürſten, Herrn Carln den fünfften Römiſchen Käyſern unſern lieben Herrn Vettern und Schwehern Hochlöblicher Gedächtnüß erworben, gehorſahmlich fürbringen laßen, darin Ihro Käyſerl. Maj. jetzt gedachten unſern lieben Oheimb, Schwagern und Fürſten, Hertzog Wilhelmen zu Jülich, dieſe beſondere Gnad und Freyheit gethan und gegeben, als wan es ſich fügen würde, das S. Ebd. mit der Durchl. Hochgebohrnen Fürſtin, Frauen Maria, gebohrne Königin zu Hungarn und Böheimb, Ertz-Hertzogin zu Oeſterreich, Hertzogin zu Burgundi und Gräffin zu Tyrol ꝛc. unſere Frl. liebe Schweſter ſeiner Liebd. Gemahel keinen ehelichen mannlichen Leibes-Erben erzeugte, oder gleichwoll ehelliche mannliche Leibes-Erben mit ihrer Ebd. erwürbe, die aber volgends über kurtz oder lang ohne eheliche mannliche Leibes-Erben abgiengen, daß alsdann, ſo kein ehelicher mannlicher Leibes-Erbe von ſein Hertzog Willhelms Ebd. gebohren, mehr verhanden iſt, ſeiner Ebd. Fürſtenthum, Land und Leuth, ſo von ihrer Maj. als damals Römiſchen Käyſer und dem heiligen Reich zu Lehen rühren, auf ſein Hertzog Willhelms eheliche Töchtern, mit demelbter unſer Ebd. Schweſter, Königin Maria, ſeiner Ebd. Gemahl ehelichen erworben, oder wo derſelben keine dazumahl im Leben, oder aber von einer oder mehr ehelich gebohrnen Leibes-Erben verhanden wehren, alsdann uff derſelben ſeiner Ebd. Töchter nachgelaßene eheliche mannlich Leibes-Erben, ſo derſelben Zeit im Leben ſeyn, fallen, kommen und ihnen folgen und zuſtehen ſollen, und in ſolchen Fall ihnen und ihren ehelichen männlichen Leibes-Erben, wo ſie deren einige hinder ihnen verließen, von Ihrer Käyſerl. Maj. oder ihrem Nachkommen am Reich zu Lehen gnädiglich verliehen werden ſollen, alles ferners Inhalts angeregtes Kayſerl. Privilegii ſo von Worten zu Worten hernach geſchrieben und alſo ſtehet und lautet:

Wir Carl der fünffte von GOttes Gnaden, Römiſcher Käyſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Caſtilien, zu Arragō, zu Leon, beyder Sicilien, Jeruſalem, Hungarn, Dalmatien, Croatien, Navarra, Granaten, Toletten, Valentz, Gallicien, Majorica, Hiſpalis, Sardinien, Cordula, Corſica, Murcien, Giennis, Algarbien, Algeziren, Gibraltar, der Canariſchen und Indianiſchen Inſuln und der Terræ firmæ, des Oceaniſchen Meeres ꝛc. König, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Lottering, zu Brabant, zu Steyer, Kärndten, zu Crain, zu Limpurg, zu Luxenburg, zu Geldern, zu Calabrien, zu Athen, zu Neopatrien und Würtemberg ꝛc. Graffe zu Habspurg, zu Flandern, zu Tyrol, zu Görtz, zu Barcinam, zu Arthois, zu Burgundi, Pfalz-Graffe zu Hennegau, zu Holland, zu Seeland, zu Pfried, zu Kyburg, zu Namur, zu Roſſilian, zu Ceritania und zu Zütphen, Land-Graffe in Elſas, Marggraffe zu Burgau, zu Oriſtan, zu Gociani, und des Heil. Röm. Reichs-Fürſt zu Schwaben, Cathalonia, Aſturia, Herr in Friesland, auf der Windiſchen Marck, zu Portenau, zu Biſcaia, zu Salims, zu Molin, zu Tripoli und zu Mecheln. Bekennen offentlich und thun kundt allermännialich mit dieſem Brieff, als jetzo der Hochgebohrne Willhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berg, Grave zu der Marck und Ravenſperg, Herr zu Ravenſtein unſer lieber Schwager und Fürſt, des Durchlauchtigſten Großmächtigſten Fürſten und Herrn, Herr Ferdinanden, des Römiſchen, zu Hungarn und Böheimb König ꝛc. Ertz-Hertzogen zu Oeſterreich, Hertzogen zu Burgundi, und Graffen zu Tyrol ꝛc. Unſers Freundl. lieben Herrn Bruders Tochter, die Durchleuchtige Hochgebohrne Fürſtin, Frau Maria gebohrne Königin zu Hungarn und Böheimb ꝛc. Ertz-Hertzogin zu Oeſterreich, Hertzogin zu Burgundi, zu Steyer, zu Cärndten, zu Crain und Würtemberg, Gräffin zu Habspurg und Tyrol ꝛc. unſer freundlichen lieben Muhmen, nach Göttlicher und der heiligen Chriſtlichen Kirchen Ordenunge zu den Sacrament der heiligen Ehe genommen, und uns demnach demüttialichen angeruffen und gebetten hat, daß Wir ſeiner Ebd. und derſelben Gemahl, von Römiſcher Kayſerl. Macht und Vollkommenheit, dieſe beſondere Gnad und Freyheit zu geben gnädiglich geruheten, wo es ſich gefüate, daß er bey und mit gemeldter ſeiner Gemahl und unſerer Muhme in wehrender Ehe nicht Söhne, ſondern alleine Töchter überkähme, die aber vor den Töchtern, oder der ſelben ehelichen Leibes-Erben, ohne männliche Leibes-Erben Todeshalben abgienge, daß alsdann auf die Töchter ſo von ihme und gedachter unſer Muhme ſeiner Gemahl ehelich gebohren, alle und jede ſeiner Ebd. Fürſtenthumb, Grafſchafften, Herrſchafften Land und Leute, die von uns als Römiſchen Kayſern, und dem heiligen Reich zu Lehen rühren, fallen, kommen und ihnen zuſtehen ſoll, ſo auch derſelben Lehen durch ihre Träger zu empfangen tauglich und geſchickt ſeyn, und ihnen und ihren ehelichen männlichen Leibes-Erben von uns und unſern Nachkommen am Reiche zu Lehen verliehen werden ſollen, Als haben Wir angeſehen die mannigfaltige getreue und dienſtwillige angenehme Dienſte, die der demeldte unſer Schwager Hertzog Willhelm und ſeine Ebd. uns Eltern, unſern Vorfahren am Reiche und uns ſo offt und dick gethan haben und ſeine Ebd. noch

noch täglich thut und fürbaß zu thun sich erbeut, auch wol thun kan und mag, und auch von wegen der sonderbahren Gnad, die Wir zu ihme und gemeldter unserer Muhmen, seiner Lbd. Gemahel tragen und haben. Darum mit wollbedachtem Muth, gutem stattlichen Rath, und rechter Wissen den obbemelten unsern Schwager, Hertzog Willhelmen und seinen ehelichen Leibes-Erben, von ihme mit gedachter unserer Muhmen Königin Maria ehelich erworben, diese besondere Gnad und Freyheit gegeben, und verliehen.

Wir geben und verleyhen auch ihnen dieselben von Röm. Käyserl. Macht vollkommenheit, wissentlich in Krafft dieses Briesses, also, wenn es sich fügen würde, daß gedachter Hertzog Willhelm mit obgedachter Sr. Lbd. Gemahl, unser Muhmen keine eheliche mannliche Leibes-Erben überkähme, oder gleichwol mannliche Leibes-Erben mit ihrer Lbd. erwürbe, die aber nachgehends über kurtz oder lang, ohne eheliche männliche Leibes-Erben abgiengen, daß alsdann, so kein männlicher Leibes-Erbe von sein Hertzog Willhelms Leib erbohren, mehr verhanden ist, obangeregte S. Lbd. Fürstenthumb, Land und Leuth, die von uns als Römischen Käyser, und dem heiligen Reich zu Lehen rühren, auf sein Hertzog Willhelms eheliche Töchter, mit gedachter seiner Gemahl, Königin Maria, unserer lieben Muhmen, ehelich erworben, oder wo derselben keine dazumahl im Leben wehren, und aber von einer oder mehr ehelich gebohrne Leibes-Erben verhanden wehr, alsdann auf dieselb seiner Lieb Töchtern nachgelaßenen ehelichen männlichen Leibes-Erben, so derselben Zeit im Leben seyn, fallen, kommen, und ihnen folgen und zustehen sollen, in solchem Fall ihnen und ihren Erben, männlichen Leibes-Erben, wo sie deren einige hinter sich verlaßen, von uns oder unsern Nachkommen, am Reich zu Lehen gnädiglich verliehen werden sollen. Und gebieten darauff allen und jeden, unsern und des heiligen Reichs Churfürsten, Fürsten, Geistlichen und Weltlichen, Prälaten, Grafften, Freyen, Rittern, Knechten, Hauptleuten, Land-Vögten, Bitzdemben, Pflegern, Verweseren, Ambt-Leuten, Schultheißen, Burgermeistern Richtern, Räthen, Burgern, Gemeinden, und sonsten allen andern unsern und des heiligen Reichs Unterthan-en und Getreuen, in was Würden, Stand oder Wesens die seyn, ernstlich und vestiglich von Römischer Käyserl. Macht mit diesem Brieff, daß sie obbemeldten unsern lieben Schwager Hertzog Willhelm und seine Erben bey solcher Gnad und Freyheit geruhiglich und nützlich verbleiben, derselben gantz und gar gebrauchen und genießen laßen, sie daran nicht verhindern noch bekümmen, noch jemanden andern zu thun gestatten, in kein Weiß noch Wege, als lieb einem jeden sey unsere und des Reichs schwere Ungnad und Straffe zu vermeiden; Denn wo jemand, wer der wehr, wieder diese obbeschriebene unsere Gnad und Freyheit freventlich thäte, oder zu thun unterstünde, der und dieselben, in unser und des Reichs schwere Ungnad und zu rechter Pön und Straff hundert Marck Löttiges Goldes verfallen seyn, halb in unsere und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil obbemeldten Hertzog Willhelmen oder seinen Erben, so also wieder obbeschriebene unsere Gnad und Freyheit, beschweret, verhindert oder bekümmert seyn, oder angesochten werden, gäntzlich, und unnachläßig zu bezahlen, das meinen Wir ernstlich; mit Uhrkund dieses Briefes besiegelt mit unserm Käyserl. anhangenden Insiegel. Geben in unser und des heiligen Reichs-Stadt Regensburg, den neunzehenden Tag des Monaths Julii, nach Christi unsers lieben Herrn Geburth tausend fünff hundert und im sechs und vierzigsten, unsers Käyserthumbs im sechs und zwantzigsten, und unserer Reiche im ein und dreyßigsten Jahren. Carolus V. Naves ad Mandatum Cæsareæ & Catholicæ Majestatis proprium.

Und uns darauff demüthigklich angesucht und gebeten, daß Wir anietzo regierender Käyser Seiner Lbd. solch erlangt Käyserl. Privilegium, Gnad und Freyheit zu verneuen, zu confirmiren, zu bestetten und zu bekräfften, gnädialich geruheten, inmaßen Seiner Lbd. daßelbige Privilegium jüngst hiebevor von Weyland dem Allerdurchlauchtigsten Fürsten, Herrn Ferdinanden, Römischen Käysern, unsern geliebten Herrn und Vatern hochmilder Seel. Gedächtniß, auch confirmirt und bestättet worden. Das haben Wir angesehen, des bemeldten unsers lieben Oheimbs Schwager und Fürstens, Hertzog Willhelms zu Jülich fleißige und ziemliche Bette, auch die mannigfaltige getreuen, angenehmen, nützliche und wohl erspriessliche Dienste, so seiner Lbd. Vor-Eltern und Sr. Lbd. selbsten unsern Hochlöbl. Vorfahren Römischen Käysern und Königen, auch uns und dem heiligen Reiche offt und dickh bewiesen haben und Sr. Lbd. uns noch täglich thut, und fürbaß zu thun erbietig ist, auch wol thun mag und soll. Und darumb mit wollbedachten Muth, gutem zeitigen Rath und rechter Wissen, gedachten unsern lieben Oheimb, Schwager und Fürsten, obeingeleibt Käyserl. Privilegium, Gnad und Freyheit gnädiglich verneuert, confirmiret und bestärket und bekräfftiget. Verneuern, confirmiren, bestätten und bekräfftigen die auch von Römischer Käyserl. Macht Vollkommenheit hiermit wißentlich und in Krafft dieses Briesses. Und meinen, setzen und wollen, daß solch Privilegium in allen seinen Worten, Clausulen, Puncten, Artickeln, Meinungen und Begreiffungen, gantz kräfftig und mächtig seyn, statt und fest bleiben und gehalten werden, und mehr benandter unser lieber Oheimb, Schwager und Fürst, Hertzog Willhelm zu Jülich, und Seiner Lieb eheliche Leibes-Erben sich deßen nach seinem Inhalt würcklich erfreuen, gebrauchen und genießen sollen und mögen, von aller männiglich unverhindert; Und gebieten darauff allen und jeglichen Churfürsten, Fürsten, Geistlichen und Weltlichen, Prälaten,

Grafen,

Digitized by Google

Graffen, Freyen Herren, Rittern, Knechten, Lands-Haupt-Leuten, Lands-Vögten, Hauptleuten, Vitzdomben, Vögten, Pflegern, Verwesern, Amtleuten, Schultheisen, Burgermeistern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden, und sonst allen andern unsern und des H. Reichs Unterthanen und Getreuen von obberühter unserer Käyserl. Macht, ernstlich und vestiglich mit diesem Brieff, und wollen, daß sie offt bemeldten unsern lieben Schwager und Fürsten, Hertzog Willhelmen zu Jülich, und Seiner Lbd. Erben bey obbegriffener Käyserl. Gnad und Freyheit, und dieser unserer Confirmation gantzlich und ruhiglich verbleiben und derselben gebrauchen, und geniessen laßen, sie daran nicht verhindern noch darwieder betrüben, bekümmern oder beschweren, noch des jemands andern zu thun gestatten, in keinerley Weise noch Wege, als lieb einem jeden sey unsere und des Reichs schwere Ungnade und Straffe, darzu die Poen in obgeschriebenen unsern Weyland lieben Herrn Vetters und Schwehers, Käyser Carls Hochmilder Gedächtnüs, Begnadigungs Brieffs bestimbt, zu vermeiden, die ein jeder, so offt er freventlich hierwieder thäte, uns halb in unser und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil vielbenandten unsern lieben Oheimb, Schwager und Fürsten, Hertzog Willhelmen zu Jülich oder seinen Erben, so also wieder obberührte Gnade und Freyheit beschweret und betrübet würden, unabläßlich zubezahlen, verfallen seyn solle.

Das meinen Wir ernstlich. Mit Urkundt dies Brieffes besiegelt, mit unserm Käyserlichen anhangenden Insiegel. Geben in unserer und des heiligen Reichs Stadt Augspurg am ein und zwantzigsten Tag des Monaths Aprilis, nach Christi unsers lieben Herrn Geburth funffzehen hundert und im sechs und sechtzigsten, unserer Reiche des Römischen im vierdten, des Hungarischen im dritten, und des Böhemischen im achtzehenden Jahren ꝛc.

Also unterschrieben aliis manibus

Maximilianus

Daniel Archiepiscopus Moguntinus per Germaniam Archi-Cancellarius.

Vt. J. V. Raßind.

Noch ferner also unterschrieben.

Ad mandatum Sacræ Cæsaræ Majestatis proprium.

L. Kirchschläger.

In pagina sequenti stehet also

Rta. H. Braun H.

No. CXXIII.

Käysers *Maximiliani secundi* Lehen-Brieff über Cleve, Jülich und Berg, Marck und Gennep, Hertzog Willhelmen zu Cleve gegeben *Anno* 1566.

WIr Maximilian der ander von GOttes Gnaden erwöhlter Römischer Käyser, zu allen Zeiten mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Beheimb, Dallmatien, Croatien und Sclavonien ꝛc. König, Ertz-Hertzog zu Oesterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Brabandt, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Lützemburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schlesien, Fürst zu Schwaben, Margraffe des heiligen Römischen Reichs, zu Burgau, zu Mehren, Ober- und Nieder-Laußnitz, Gefürster Graffe zu Habspurg, zu Tyrol, zu Pfierdt, zu Kyburg und zu Goertz ꝛc. Land-Graff in Elsaß, Herr auff der Windischen Marck, zu Portenau und zu Salins ꝛc. Bekennen offentlich mit diesem Brieff, und thun kundt allermänniglich, daß uns der Hochgebohren Willhelm, Hertzog von Cleve, Jülich und Berge, Graf zu der Marck, und Ravensperg, unser lieber Oheimb, Schwager und Fürst demüttiglich angeruffen und gebeten hat, daß Wir als erwöhlter und regierender Römischer Käyser, ihme und seinen Lehens-Erben alle und jegliche seine Lehen und Regalia, die Lande, Fürstenthumben und Hertzogthumben zu Cleff, Jülich und zu dem Berge, auch der Grafschafften zu der Marck und Ravensperg, und die Herrschafft zu Gennep, samt allen andern seinen Herrschafften, und Lehenschafften, und allen und jeglichen ihren Fürstl. Würdigkeiten, Ehren, Herrligkeiten, Herrschafften, Graffen, Herren, Mannen, Mannschafften, Eigenschafften, Pfandschafften, Rittern, Knechten, Landen und Leuthen, Schloßen, Vesten, Städten, Märckten, Dörffern, Renthen, Nutzen, Güthern, Gülten, Rechten, Gerichten, Panner, Freyen Stühlen, Wildpannen, Wäldern, Wiesen, Aeckern, Waßern, Waßerläuffen, Wannen, Weyden, Teichen, Fischereyen,

Fischereyen, Zollen, Gleiten, Fahnen, Panieren, Straßen, Gebieten, Berg, Bergwercken, Münzen, Mühlen, Thalen, Eben, und allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt seynd, nichts ausgenommen noch hindan gesetzt, und mit allen Rechten, alsdann die von seinen Vordern und Eltern an Ihme kommen und gefallen seyn, und von uns und dem Heil. Reich zu lehen rühren, zu verleyhen gnädiglich geruheten.

Das haben Wir angesehen solch des genanten unsers lieben Schwagers und Fürsten, Herzog Willhelms zu Cleu, demüthig und ziemliche Bitte, auch die getreuen, nützlichen, willigen und angenehmen Dienste, so sein Vater und Vordern, auch Er selbst, weyland unsern Vorfahren, Römischen Kaysern und Königen, Uns und dem Heil. Reich in vergangenen Zeiten gethan haben, auch derselbe Herzog Willhelm Uns und dem Reich noch täglich thut, und fürbaß hin nicht weniger zu thun willig und bereit ist, auch wohl thun kan, mag und soll, und haben darum mit wolbedachtem Muth, gutem Rath unser und des Reichs Churfürsten, Fürsten, Grafen, Herren und Getreuen, und rechter Wißen, als erwehlter und regierender Römischer Kayser ꝛc. den ermelten unsern lieben Schwager und Fürsten, Herzog Willhelmen, und seinen Lehens-Erben obbestimbte seine Lehen, die Herzogthumben zu Cleff, zu Jülich und zu dem Berge, und die Grafschafften zu der Marck und Ravensperg, auch die Herrlicheit zu Gemen, und alle andere seine Herrschafften, Lehenschafften und Pfandschafften, die von weyland den obgenandten seinen Vordern und Eltern an Ihme kommen und gefallen seyn, mit allen und jeglichen Iren Fürst. Ehren, Würdigkeiten, Stetten, Schloßen, Marcktten, Dörffern, Landen, Leuten, Mannen, Rechten, Gerichten, Freyen Mühlen, Freyen Gebiethen, Freyen Gerichten, Gepiethen, Zollen, Straßen, Geleiten, Fahnen, Panieren, Lehen, Mannschafften, Eigenschafften, Pfandschafften, Gütern, Gülten, Zinsen, Nutzen, Wildtpannen, Fischereyen, Waßern, Waßerläuffen, Bergwercken, Münzen, Mühlen, und mit allen andern ihren Zuhehörungen, wie die genandt, und waren die seyn, nichts ausgenommen noch hindan gesetzt, zu Lehen gnädiglich gereicht und verlehnt, reichen und verleyhen Ihme die von Röm. Kayserl. Macht und Vollkommenheit wißentlich in Krafft dieses Briefes, was Wir Ihme daran von Rechts- und Billigkeit wegen leyhen sollen und mögen, die von uns und dem Heil. Reich zu rechten Fürstl. Lehen zu haben, zu behalten, zu besitzen, und der zu gebrauchen, und zu genießen, wie dann solcher Fürstenthumben, Grafschafften, Herrschafften und Lehen Recht und Herkommen ist, von allermänniglich unverhindert: doch unschädlich uns und dem Reich, unsern Mannen und sonst jedermann an seinen Rechten.

Uns hat auch darauff der vergenandt unser lieber Schwager und Fürst, Herzog Willhelm zu Cleff, persönlich gewöhnlich Huldigung, Gelübd und Eyde gethan, uns als einem Römischen Kayser getreu, gewertig und gehorsam zu seyn, unser Bestes zu fürdern und zu werben, und Args zu wenden, und alles dasjenig uns und dem Heil. Reich zu thun, was ein getreuer Fürst, gegen einen Römischen Kayser, seinen Lehen-, rechten und ordentlichen Herrn und dem Heil. Reich zu thun pflichtig ist, ohne Gefehrde. Mit uhrkundt dis Briefes besiegelt mit Unsern Königl. anhangenden Insiegel. Geben in unser und des Heil. Reichs Stadt Augspurg, den neunzehenden Tag des Monaths Aprilis, nach Christi unsers lieben Herrn Geburth, funffzehen hundert und im sechs und sechßigsten: Unserer Reiche, des Römischen im vierdten, des Hungarischen im dritten, und des Böhemischen im achtzehenden Jahren.

Also unterschrieben.

Maximilian.

Daniel Archiepiscopus Moguntinus per Germ. Archi-Cancellarius.

Vt. S. v. Z.

Ad Mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium.

Haller mpp.

No. CXXIV.

Confirmatio Unionis der Hertzogthumben Jülich, Cleve und Bergen, auch Grafschafft Marck und Ravensperg, Willhelmen zu Jülich vom Kayser *Rudalpho* ertheilet *Anno 1580.*

WIr Rudolph der Andere von GOttes Gnaden erwöhlter Römischer Kayser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, zu Germanien, zu Hungarn, Boheimb, Dalmatien, Croatien und Slavonien ꝛc. König Ertz-Hertzog in Oesterreich, Hertzog in Burgund, Brabant, zu Steyer, zu Cärnthen, zu Crain, zu Luxemburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schlesien, Fürst zu Schwaben, Marggrafe des Heil. Röm. Reichs, zu Burgau, zu Mähren, Ober- und Nieder-Lausnitz, Gefürsteter Graf zu Habspurg, zu Tyrol, zu Pfierd, zu Kyburg, zu Görtz ꝛc. Landgraf in Elsaß, Herr auf der Windischen Marck, zu Portenau und zu Salins. Bekennen öffentlich mit diesem Briefe, und thun kund allermänniglich, daß Uns der Hochgebohrne Willhelm Herr-

Digitized by Google

zog zu Jülich, Cleve und Berg, Grafen zu der Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenstein, Unſer lieber Oheim und Fürſt, unterthänigſt zu erkennen gegeben, welchermaßen weyland der auch Hochgebohrne Johannes, Hertzog zu Cleve, und Graf zu der Marck, und Maria Hertzogin zu Jülich und Berge, Gräfin zu Ravensſpurg, Sr. Lbden Vater und Mutter, in Aufrichtung ihrer beyder ſeits Erbtheydigungen, ſich vermöge Brief und Siegel mit Verwilligung und Entwilligung aller Ihrer Lbden Fürſtenthum und Lande, nemlich Cleve, Berg, Marck und Ravensperg, einmüthiglich verglichen und vertragen, daß jetzt bemeldtes Fürſtenthum und Lande, zu den ewigen Wegen den einander uniiret und verbleiben ſollen, und unß darauff demüthiglich angeſucht und gebetten, daß Wir ſolchen aufgerichten Vertrag, Union und Bewilligung, obbenandter Seiner Lbden Fürſtenthum und Lande aus Kayſerl. Macht zu confirmiren, zu bekräfftigen und zu beſtätten, gnädiglich geruheten. Inmaßen dieſelben jüngſt hievor, von weyland dem Allerdurchleuchtigſten Fürſten, Herrn Maximilian Römiſchen Kayſern, unſern geliebten Herrn und Vatern hochlöbl. ſeel. Gedächtniß, auch confirmiret und beſtätter worden, daß haben Wir angeſehen ſolche des gedachten unſers lieben Schwagers und Fürſten Hertzog Willhelmen zu Jülich gehorſahme und ziemliche Bitte, auch die getreuen, angenehmen und nützlichen Dienſte, ſo Seiner Liebden Vor-Eltern und Seine Liebden ſelbſten weyland unſern löblichen Vorfahren, Römiſchen Kayſern und Königin, auch unß und dem Heiligen Reich in mannigfaltige Weg offt und dick williglich erzeigt haben, und Seine Liebden hinführo nicht weniger zu thun unterthänigſich erbietig iſt, auch wohl thun mag und ſoll. Und darum mit wohlbedachtem Muth, gutem zeitigen Rath und rechter Wißen, berührten gemachten Vertrag, Union und Bewilligung, gnädiglich confirmiret, bekräfftiget und beſtättiget, confirmiren, bekräfftigen, beſtättigen dieſelben auch von Römiſcher Kayſerlicher Vollkommenheit hiermit wißentlich und in Kraft dieſes Briefes, und meinen, ſetzen und wollen, daß obbeſtimmte Seiner Liebden Fürſtenthum und Lande, Jülich, Cleve, Berg, Marck und Ravensperg, ſo lange die Succeſſion Seiner Lieb Erben von ihrer Poſteriät in abſteigender Linie währen und verhanden ſeyn wird, zuſammen uniiret und gäntzlich bey einander ungeſondert und unzertrennet bleiben ſollen und mögen, von allermännigklich unverhindert, doch unß und dem Heiligen Reiche, unſerer Recht und Gerechtigkeit, ſo viel die gemeinen Reichs Steuren und anders belanget, in alle Wege vorbehalten. Und gebieten darauff allen und jeglichen Churfürſten, Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Prälaten, Grafen, Freyherrne, Rittern, Knechten, Landes-Hauptleuten, Vitzdomben, Vögten, Pflegern, Verwesern, Amtleuten, Schultheißen, Burgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden und ſonſt allen andern unſern und des Reichs Unterthanen und Getreuen, weß Würden, Standes oder Weſens die ſeyn, ernſtlich und veſtiglich mit dieſem Briefe, und wollen, daß Sie ernandten unſern lieben Oheimben, Schwager und Fürſten, Hertzog Willhelm zu Jülich, und obberührte Seiner Lbden Fürſtenthum und Lande, bey angeregten aufgerichten Vertrag, Union und Zuſammen-Verleibung obſtehender maßen nicht hindern noch irren, ſondern dabey geruhiglich bleiben laßen, darwieder nicht ringen oder beſchweren, noch des jemands andern zu thun geſtatten in keine Weiſe, alß lieb einem jeden ſey unſere und des Reichs ſchwere Ungnad und Straffe, darzu eine Poen nemlich viertzig Marck löthiges Goldes, zu vermeiden, die ein jeder, ſo offt er frevenlich hierwieder thäte, halb in unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil mehrgedachten unſern lieben Oheimben, Schwagern und Fürſten, Hertzog Willhelmen zu Jülich unabläßlich zu bezahlen, verfallen ſeyn ſoll. Das meinen Wir ernſtlich; Mit Uhrkund dieſes Briefes beſiegelt mit unſerm Kayſerl. anhangenden Inſiegel. Gegeben auf unſerm Königlichen Schloß zu Prag, den zehenden Tag des Monats Martii, nach Chriſti unſers lieben HErrn Geburth funffzehen hundert, im achtzigſten, unſerer Reiche des Römiſchen im fünfften, des Hungariſchen im achten, und des Böheniſchen auch im fünfften Jahren.

Alſo unterſchrieben mit verſchiedenen Händen:

RUDOLPHUS.

Vice ac nomine Reverendiſſimi Domini D. Danielis Archie-Epiſcopi, Archi-Cancellarii & Electoris Moguntini.

Vt. Vierheuſer.

A ſiniſtris implica alſo unterſchrieben:

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium.

P. Obernburger.

No. CXXV.

Ebenmäßige Belehnung von Kayser *Rudolpho Secundo* demselben Hertzog Willhelmen zu Cleue ꝛc. über selbige Landen und Herrschafften ertheilet, *Anno* 1580.

WIr Rudolph der Ander von GOttes Gnaden erwöhlter Römischer Kayser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Boheim, Dalmatien, Croatien und Slavonien ꝛc. König ꝛc. Erz-Hertzog zu Oesterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Brabant, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crayn, zu Luxemburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schlesien, Fürst zu Schwaben, Marggraf des Heiligen Römischen Reichs, zu Burgau, zu Mähren, Ober- und Nieder-Laußnitz, Gefürster Graf zu Habspurg, zu Tyrol, zu Pfierdt, zu Kyburg, und zu Görtz, ꝛc. Landgraf in Elsaß, Herr auf der Windischen Marck, zu Portenau und zu Salins ꝛc. Bekennen offentlich mit diesem Brief und thun kundt allermänniglich, daß uns der Hochgeboren Willhelm, Hertzog zu Cleve, Jülich und Berge, Graf zu der Marck und Ravensperg, unser lieber Oheim, Schwager und Fürst, durch seine gevollmächtigte Gewalt-Träger, den Ehrsamen, Gelehrten und unsern und des Reichs liebe Getreuen, Diedrichen von Paland, und Johann Mullart der Rechten Licentiaten, demüthiglich angeruffen und gebetten hat, daß Wir, als erwöhlter und regierender Römischer Kayser, Ihme und seinen Lehens-Erben, alle und jegliche seine Regalia und Lehen, die Lande, Fürstenthumben und Hertzogthumben zu Cleve, Jülich und zum Berge, auch die Grafschafft zu der Marck und Ravensperg und die Herrschafft zu Gennep, samt allen andern seinen Herrschafften, Lehenschafften, und allen und jeglichen ihren Fürstl. Würdigkeiten, Ehren, Herrligkeiten, Herrschafften, Grafen, Herren, Mannen, Mannschafften, Eigenschafften, Pfandschafften, Rittern, Knechten, Landen und Leuten, Schlossen, Vesten, Städten, Märckten, Dörffern, Renten, Nutzen, Gütern, Gülten, Rechten, Gerichten, Fahnen, Freyen Stühlen, Wildtpannen, Wällen, Wiesen, Ackern, Waßern, Waßerfüssen, Awuen, Weyden, Teichen, Fischereyen, Zollen, Geleiten, Fahnen, Panieren, Straßen, Gebieten, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, Thalen, Eben und allen andern ihren Zugehörungen, wie die benandt seyn, nichts ausgenommen, noch hindan gesetzt, und mit allen Rechten, alßdann die von seinen Vordern und Eltern, an Ihn kommen und gefallen seyn, und von uns und dem Heiligen Reich zu Lehen rühren, zu verleyhen gnädiglich geruheten. Daß haben Wir angesehen solche des genandten unsers lieben Schwagers und Fürsten, Hertzog Willhelms zu Cleve demüthig und ziemliche Bitte, auch die getreuen, nützlichen, willigen und angenehmen Dienste, die sein Vater und Vordern, auch Er selbst, weyland unsern Vorfahren Römischen Kaysern und Königen, Uns und dem Heiligen Reich in vergangenen Zeiten gethan haben, auch derselb Hertzog Willhelm uns und dem Reich noch täglich thut, und fürbaß hin, nicht weniger zu thun willig und bereit ist, auch wol thun mag und soll. Und haben darum mit wolbedachtem Muthe, gutem Rath und rechter Wißen, als erwehlter und regierender Römischer Kayser, den bemeldten unsern lieben Schwager und Fürsten, Hertzog Willhelmen und seinen Lehens-Erben, obbestimmte seine Lehen, die Hertzogthumben zu Clev, zu Julich und zu dem Berg, und die Grafschafften von der Marck und Ravensperg, auch die Herrligkeit zu Gennep, und alle andere seine Herrschafften, Lehenschafften und Pfandschafften, die von weyland den obgemeldten seinen Vordern und Eltern, an Ihme kommen und gefallen seyn, mit allen und jeglichen ihren Fürstlichen Ehren, Würdigkeiten, Steuren, Schlossen, Marckten, Dörffern, Landen, Leuten, Mannen, Rechten, Gerichten, freyen Stühlen, freyen Gebiethen, freyen Gerichten, Gepiethen, Zollen, Straßen, Gleiten, Fahnen, Pannieren, Lehen, Mannschafften, Eigenschaften, Pfandschaffen, Gütern, Gülten, Zinsen, Nutzen Wildtpannen, Vischereyen, Waßern, Waßerläuffen, Bergwerck, Müntzen, Mühlen, und mit allen andern ihren Zugehörungen, wie die genand, und waren die seyn, nichts ausgenommen noch hindan gesetzt, zu Lehen gnädiglich gereicht und verlehnet; Reichen und verleyhen Ihme die von Römischer Kayserl. Macht und Vollkommenheit wißentlich in Krafft dieses Briefes, waß Wir Ihme dann daran von Rechts und Billigkeit wegen leyhen sollen und mögen, die von uns und dem Heiligen Reich zu rechten Fürstl. Lehen zu haben, zu behalten, zu besitzen, und der zu gebrauchen und zu genießen, wie dann solcher Fürstenthomben, Grafschafften, Herrschafften und Lehen, Recht und Herkommen ist, von allermänniglich unverhindert. Doch unschädlich uns und dem Reich, unsern Mannen und sonst jedermann an seinen Rechten;

Uns hat auch darauf der vorgenandt unser lieber Schwager und Fürst Hertzog Willhelm zu Cleue, durch obgedachte seine Gewaltträger gethöhnliche Huldigung, Gelübd und Eyde gethan, uns als einem Römischen Kayser, getreu, gewertig und gehorsam zu seyn, unser Bestes zu fürdern und zu werben, und Arges zu wenden, und alles dasjenig uns und dem Heil. Reich zu thun, was ein getreuer Fürst gegen einen Römischen Kayser, seinen Lehen-rechten und ordentlichen Herrn und dem Heil. Reich zu thun pflichtig ist, ohn gefehrde. Mit uhrkund dis Briefes besiegelt mit unserm Kayserl. anhangenden Insiegel. Geben auf unserm Königl. Schloß zu Prag,

den

den zehenden Tag des Monats Martii, nach Christi unsers lieben HErrn Geburth fünffzehenhundert und im achtzigsten, unserer Reiche des Römischen im fünfften, des Hungarischen im achten, und des Bohemischen auch im fünfften Jahren.

Also unterschrieben:

RUDOLPHUS.

Vice ac nomine Reverendissimi Domini D. Daniëlis Archi-Episc. Archi Cancellarii & Electoris Moguntini.

Vt. Svicheuser D.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium.
J. Obernburger. mpp.

No. CXXVI.

Kayſers *Caroli V. Privilegium de non appellando,* **vor Hertzog Wilhelm zu Jülich, Cleve und Berg,** *de Anno* 1546.

WIr Carl der Fünffte von GOttes Gnaden Römischer Kayser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, König in Germanien, zu Castilien, Erz-Hertzog zu Oesterreich, Hertzog zu Burgundi etc. Bekennen für uns und unsere Nachkommen am Reich, öffentlich mit diesem Briefe, und thun kund allermännigklichen, daß der Hochgebohrne Wilhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berg, unser lieber Schwager und Fürst, in eigner Person für uns erschienen ist, und hat uns zu erkennen gegeben, wie wohl einem jeden an seinen Haupt- und Hof-Gerichten, förderlich und gebührlich Recht wiederführe, ergienge und erstattet würde, und insonderheit an denselben Gerichten durch seine Unterthanen, aus keiner Nothdurfft, sondern zu gefährlichen Verzug, Verlängerung und Außflucht des Rechtens, um kleine geringe Sachen an uns und unser Cammer-Gericht im Reich, zu appelliren unterstanden, woraus denn erfolget, daß die Vollziehung gerechter Urtheile gehindert, und die Partheyen in mercklichen Schaden und Verderben geführet und gebracht würden; und uns darauf demüthiglich angeruffen und gebeten, Ihn und seine Unterthanen hierin gnädiglich zu versehen; Des haben Wir angesehen solche seine demüthige ziemliche Bitte, auch die getrewen, angenehmen und nützliche Dienste, so seine Vorfordern, und Er uns und unsern Vorfahren, Römischen Kaysern und Königen, uns und dem Heil. Röm. Reiche gethan haben, und Er in künfftiger Zeit wohl thun mag und soll, und darum mit wohlbedachtem Muth, gutem Rath und rechter Wissen, demselben unsern lieben Schwager und Fürsten, Hertzog Wilhelmen, diese besondere Gnad und Freyheit gethan und gegeben, thun und geben Ihm die auch von Römischer Kayserlicher Macht, Vollkommenheit, wissentlich in Krafft dis Briefs, also daß nun hinführo in ewigen Zeiten von keinem Bey- oder endlichen Urtheilen, Erkäntnißen oder Decreten, so an seinen Hof- oder Haupt-Gerichten ausgesprochen und eröffnet werden, in Sachen, da die Haupt-Sache nicht über 400 Gulden Rheinisch werth ist oder seyn würde, durch niemands, was Würden, Standes oder Wesens der sey, weder an uns, unsere Nachkommen am Reich, noch unser oder ihr Kayserlich oder Königlich Cammer-Gericht oder jemands anders appellirt, supplicirt noch reducirt werden soll und mag, in keine Weis, sondern dieselben Urtheil, Erkäntniße und Decret, gantz kräfftig und mächtig seyn, stät bleiben, vollstreckt und an genanntes unsers Fürsten Hof- und Haupt-Gerichten, wie sich in Rechten gebühret, vollnfahren und procediret worden, unangesehen aller unser und des Heiligen Reichs Ordnungen, so dem zuwieder, aufgerichtet und ausgegangen seyn möchten, denen Wir hiemit in diesem Fall, aus gemeldter unser Kayserlichen Macht, Vollkommenheit und rechter Wissenheit, derogiret haben wollen, und ob darüber von einem oder mehren, von einigen Urtheil, das nicht über 400 Gulden Rheinisch, wie obstehet, beliefe, appelliret, supplicieret oder reduciret, welchergestalt oder von wem das geschehe, und derselben Appellation, Reduction oder Supplication, eine oder mehr von unsern oder unserer Nachkommen am Reich, Kaysern oder Königen Cammer-Gericht aus Unwissenheit oder Vergessenheit angenommen würden, so setzen, ordnen und wollen Wir doch, daß solches der obgemeldten unser Begnadung und Freyheit unnachtheilig und unabbrüchig, auch dieselben Appellationen, Reductionen oder Supplicirungen, und was darauf gehandelt oder furgenommen würde, gantz krafftloß, untüglich und nichtig seyn, daß Wir auch alles und jedes vorbestimmter unser Kayserlichen Macht, Vollkommenheit und rechter Wissen, jetzt alsdann, und dann als jetzt, untüglich erkennen, erklären, aufheben, cassiren, vernichten in der allerbesten Form und Maaß, als Wir das thun mögen, und der obgenante unser lieber Schwager, Hertzog Wilhelm, und seine Nachkommen, sich obberührter unser Freyheit und Begnadung gebrauchen, und Macht und Gewalt haben mögen und sollen, solche Urtheil, die also vierhundert Gulden Rheinisch oder darunter, wie oblaut, betreffen, zu vollziehen. Und ferner wie sich nach rechtlicher Ordnung und löblichen Landes-Gebrauch gebühret, zu handeln und zu vollfahren, von allermännigklichen ungehindert. Und gebieten darauf allen und jeglichen Chur-Fürsten, Fürsten, Geist-

Geiſtlichen und Weltlichen, Prälaten, Grafen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten ꝛc. was Würden, Standes oder Weſens die ſeyn, ernſtlich mit dieſem Brief, und wollen, daß ſie den gedachten unſern lieben Schwager und Fürſten Hertzog Wilhelmen, bey dieſer unſerer Kayſerlichen Majeſtät Gnaden und Freyheiten, damit Wir Ihn, wie obgemeldet iſt, begnadet und fürgeſehen haben, nicht hindern noch irren, ſondern gänzlich dabey bleiben, und geruhiglich gebrauchen und genieſſen laßen, und darwieder nicht thun, noch das jemands zu thun geſtatten, in keine Weis, als lieb einem jeden ſey, unſere und des H. Reichs ſchwere Ungnade und Straffe und dazu eine Pœn, nemlich 10 Marck löthigs Goldes zu vermeyden, die ein jeder, ſo offt er frevenlich hiewieder thäte, uns halb in unſere und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil dem genannten unſern Schwager und Fürſten von Jülich, Cleve und Berg, unnachläßlich zu bezahlen verfallen ſeyn ſoll. Mit Uhrkundt dis Briefes beſiegelt mit unſerm Kayſerl. anhangenden Inſiegel. Geben in unſer und des Heyl. Reichs Stadt Regenſpurg am 23ten Tag des Monaths Julii, nach Chriſti unſers lieben Herrn Geburth funffzehnhundert und im ſechs und viertzigſten, unſers Kayſerthums im ſechs und zwantzigſten und unſerer Reiche im ein und dreyßigſten Jahr.

No. CXXVII.

Käyſers *Ferdinandi I. Privilegium* vor Hertzog Willhelm zu Jülich, Cleve und Berg, *in puncto Appellationum* derer in Dero Fürſtenthümen und Landen habender ſonderbahrer Gerichte halber, *de Anno 1559.*

WIr Ferdinand von GOttes Gnaden, erwehlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Böhmen, Dalmatien, Croatien, und Sclavonien ꝛc. König, Infant zu Hiſpanien, Ertz-Hertzog zu Oſterreich, Hertzog zu Burgundt, zu Brabandt, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Lützemburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schleſien, Fürſt zu Schwaben, Märggrafe des Heil. Römiſchen Reichs, zu Burgau, zu Mähren, Ober- und Nieder-Laußnitz, Gefürſteter Graffe zu Habsburg, zu Tyrol, zu Pfirdt, zu Kyburg und zu Görtz, ꝛc. Land-Graff in Elſaß, Herr auf der Windiſchen Marck, zu Portenau und zu Salins ꝛc. Bekennen öffentlich mit dieſem Briefe und thun kund allermänniglich, daß uns der Hochgebohrne Willhelm Hertzog zu Jülich, Cleve und Berge, Graffe zu Marck und Ravenſperg, Herr zu Ravenſtein, unſer lieber Sohn und Fürſt, unterthänigklich fürbringen laßen, welchergeſtalt etliche ausländiſche Stifte und Collegia, auch von Adel in Seiner Lbden Fürſtenthumen und Landen, ſonderbahre Gericht haben, deren etliche Hoffgeding, oder etliche Lauenberg genannt werden, davon die Rechtfertigung erſter Inſtanz vor dem Hof Schultheißen und Geſchwornen fürgenommen, die Appellation aber an den Hof-Herrn und derſelben Mann-Cammer, zum Theil auch an Seiner Lbden Haupt-Gerichte giengen, von welcher dann offtermahls nicht an Seine Liebden als den Landes-Fürſten, darunter die ſtreitigen Güter gelegen, ſondern an andere ausländiſche Obrigkeiten und von dannen an unſer Kayſerlich Cammer-Gericht appelliret und alſo Seine Liebden aller umbgangen, aber andere ausländiſche Obrigkeiten über ſolche Güter zu richten ſich unterſtünden, und gleichwohl Seine Liebden und derſelben Amptleute und Befehlshaber umb Execution und Vollziehung ſolcher vermeinten ausländiſchen Urtheilen erſuchten, welches dann ſich vermöge aller Rechten, auch unſer und des Heiligen Reichs Ordnung dermaßen nicht gebühret, und Seiner Liebden nicht zu geringem Abbruch Ihrer Land-Fürſtlichen Hoheit und Obrigkeit reichen thue, und uns darauf mit Fleiß angeſucht und gebeten, Seine Liebden hierinn, zu Erhaltung deroſelben Hoheit und Obrigkeit, gnädialich zu bedencken, und mit unſerm Kayſerlichen Privilegio, daß hinführo kein Geiſtlicher und Weltlicher die Appellationes, omiſſo medio an ſich ziehen möchte, zu verſehen, geruheten. Deß haben Wir angeſehen, ſolch des genannten unſers lieben Sohnes und Fürſten, Hertzog Wilhelms zu Jülich fleißig und ziemlich Bitt, auch die angenehmen, getreuen und erſprießlichen Dienſte, ſo Seiner Liebden Vor-Eltern und Sie ſelbſt, weyland unſern Vorfahren, Römiſchen Kayſern und Königen, auch uns und dem Heiligen Reich offt und dicke willigklich erzeigt und bewieſen haben, Seine Liebden auch hinführo nicht weniger zu thun erbietig iſt, und wohl thun mag und ſoll, und darumb mit wohlbedachtem Muth, guiem zeitigen Rath und rechter Wißen, gedachten unſern lieben Sohn und Fürſten dem Hertzogen zu Jülich, dieſe beſondere Gnade gethan und Freyheit gegeben, thun und geben Ihm die auch von Römiſcher Kayſerlicher Macht Vollkommenheit hiemit wißentlich in Kraffi dieſes Briefes, alſo daß hinfürter kein Geiſtlicher oder Weltlicher in- und außerhalb Seiner Lbden Fürſtenthum und Landen die Appellationes omiſſo medio, wieder unſere und des Reichs Ordnung an ſich ziehen ſoll und möge, außerhalb deren, ſo in ihren Mann-Cammern die Appellation von Alters her gehabt haben möchten, dieſelben ſollen dabey gelaßen werden, doch dergeſtalt, wann jemands von den Urtheilen, ſo daſelbſten in der Mann-Cammer ergangen, ſich beſchweren, und der Güter halber, die in Seiner Liebden Fürſtenthum

und

und Landen gelegen, ferner appelliren wolte, daß ſolche Appellation an Seine Lbden als den Landes-Fürſten gezogen werden ſolle. Und ob hierwieder, dieſer unſer Freyheit zuwieder, jemand, wer der wäre, ſolche Appellationes omiſſo medio mit Überſchreitung Seiner Lbden an ſich ziehen würde, ſo ſetzen, ordnen und wollen Wir, daß es dieſer unſer Freyheit und Begnadung gantz unabbrüchig, auch ſolche Appellationes und die darauf folgende Erkäntnißen und Erklärungen gantz nichtig, krafftloß und unlüchtig ſeyn ſollen, wie Wir dann dieſelben hiemit von obbeſtimmter unſer Kayſerl. Macht Vollkommenheit jetzt als dann und dann als jetzt vernichten, aufheben, caſſiren, und für unkräfftig und unbündig erkennen und erklären. Doch ſollen in denen Fällen, da die Appellation an unſer Kayſerl. Cammer-Gericht gehörig iſt, demſelben an ſeiner Jurisdiction und ſonſt allen Obrigkeiten an ihren habenden Gerechtigkeiten nichts benommen noch entgegen ſeyn. Und gebieten darauff allen und jeglichen Churfürſten, Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Prælaten, Graffen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Hauptleuten, Land-Vögten, Bitzdomben, Vögten, Pflegern, Verweſern, Ambtleuten, Schultheiſſen, Burgermeiſtern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden, und ſonſt allen andern unſern und des Reichs Unterthanen und Getreuen, weß Würden, Standes oder Weſens die ſeyn, ernſtlich und veſtiglich mit dieſem Brieff, und wollen, daß ſie mehr ermandten unſern lieben Sohn und Fürſten, Hertzog Wilhelmen zu Jülich, an dieſer unſer Gnade und Freyheit nicht hindern noch irren, ſondern Seine Liebden dabey geruhiglich bleiben und deren gebrauchen und genieſſen laſſen, und hierwieder nicht thun, noch das jemand anders zu thun geſtatten, in keine Weiſe, als lieb einem jeden ſey unſere und des Reichs ſchwere Ungenade und Straffe, und darzu eine Peen, nemlich viertzig Marck lötiges Goldes, zu vermeiden, die ein jeder, ſo offt er frevenlich hierwieder thäte, uns halb in unſer und des Heil. Reichs-Cammer und den andern halben Theil unſern Sohn und Fürſten, Hertzog Wilhelmen von Jülich unnachlößlich zu bezahlen verfallen ſeyn ſoll, das meinen Wir ernſtlich. Mit Urkund dieſes Briefes beſiegelt mit unſerm Käyſerlichen anhangenden Inſiegel. Geben in unſer und des Heil. Reichs Stadt Augſpurg am zwantzigſten Tag des Monaths Julii nach Chriſti unſers lieben Herrn und Seeligmachers Geburth, im funffzehen hundert neun und funffzigſten, unſerer Reiche des Römiſchen im neun und zwantzigſten und der andern im drey und dreyßigſten Jahre.

No. CXXVIII.

Kayſers *Maximiliani II.* **erweitertes** *Privilegium de non appellando*, **vor Hertzog Wilhelm zu Jülich, Cleve und Berg,** *de anno 1566.*

Wir Maximilian der andere von GOttes Gnaden, erwehlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Böhmen, Dalmatien, Croatien, und Sclavonien ꝛc. König, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgund, zu Braband, zu Steyer, zu Kärndten, zu Crain, zu Lützenburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schleſien, Fürſt zu Schwaben, Marggraff des Heil. Römiſchen Reichs, zu Burgau, zu Mähren, Ober- und Niederlauſnitz, Gefürſter Graf zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfirdt, zu Kyburg und zu Görtz, ꝛc. Land-Graffe im Eſſaß, Herr auf der Windiſchen Marck, zu Portenau und zu Salins ꝛc. Bekennen öffentlich mit dieſem Briefe und thun kundt allermänniglich, wiewohl Wir aus Römiſcher Kayſerlicher Macht und Würdigkeit, darein uns der Allmächtige nach ſeinem Göttlichen Willen geſetzt, auch angebohrner Güte und Mildigkeit, allzeit geneigt ſeyn, allen und jeglichen unſern und des Heiligen Römiſchen Reichs Unterthanen und Getreuen, unſere Kayſerliche Gnade mitzutheilen, ſo iſt doch unſer Kayſerlich Gemüth billich und mehr der gierlicher gewogen denen, die uns und dem Heil. Reich, als die nechſten Glieder, die Bürde und Sorgfältigkeit deſſelben mit ſteten treuen Gedienſten helffen treulich tragen, und uns mit Sipſchaft verwand ſind, für andern mit Kayſerle Gnadungen zu erſcheinen, und Sie mit mehrern Freyheiten zu verſehen. Wann nun der Hochgeborne Wihelm, Hertzog zu Jülich, Cleue und Berg, Graf zu der Marck und Ravensperg, unſer lieber Schwager und Fürſt, uns zu erkennen gegeben, wiewohl einem jeden an ſeinen Haupt- und Hof-Gerichten fürderlich und gebührlich Recht wiederführe, und geſtattet, und wiſſentlichen an denſelben Gerichten und Rechten niemand beſchweret, ſo würde doch zu Zeiten von denſelben Gerichten aus keiner Nothdurfft, ſondern allein zu gefährlichem Verzug und Verlängerung der Rechten, um kleine geringe Sachen, an uns und unſer Kayſerl. Cammer-Gericht im Heil. Reich zu appelliren unterſtanden, daraus dann erfolget, daß die Vollziehung gerechter Urtheile verhindert, und die Partheyen in merckliche Schaden und Verderben geführet werden. Wiewohl auch weyland der Durchlauchtigſte Fürſt, Herr Carl der Fünffte, Römiſcher Kayſer, unſer lieber Herr Vetter und Schwehr hochlöbl. Gedächtniß, Seiner Lbden verſchiedener Zeit ſolcher muthwilligen Appellationen halber mit ſondern Gnaden und Freyheiten verſehen und begabt, alſo, daß in ewigen Zeiten, von keinen Bey- oder endlichen Urtheilen, Erkäntnißen oder Decret, ſo an Sr. Lbden Haupt- oder Hof-Gerichten ausgeſprochen oder eröffnet, in Sachen, da die anfängliche Klage und Haupt-Sache nicht über

vierhundert Gold-Gülden werth seyn wird, weder an Ihrer Kayserl. Majestät, derselben Nachkommen am Reich, Römischen Kayser oder König, noch an unser Kayserlich Cammer-Gericht appellirt werden solle, als vermöge angeregten unsers lieben Herrn Vettern und Schwehern, Kayser Carln Freyheit-Briefen derowegen ausgegangen, so hätte doch Seine Liebde die Zeit her ihrer Regierung befunden, daß nach Gelegenheit itziger Zeit und Läufte, da der gemeine Mann zu der Haderey und Zanck geneigt wäre, Seine Liebde mit obangezogener Freyheit nicht genugsamlich versehen, und uns darauf demüthiglich angeruffen, daß Wir zu Abwerderung der muthwilligen frevenlichen Appellationen Seine Liebden weiter zu bedencken, und obangeregte unsers lieben Herrn Vettern und Schwehern Kayser Carln Gnade und Freyheit nicht allein zu erneuren, zu confirmiren und zu bestätigen, und noch auf eine höhere Summa zu extendiren, sondern auch Seine Liebde dahin gnädiglich zu befreyen geruheten, daß in judiciis possessoriis, wann durch Seine Liebden oder derselben Räthe und Hof-Gericht, so Seine Liebde itzt hat, oder künfftiglich noch weiter aufrichten möchte, von welchen an das Kayserliche Cammer-Gericht immediate zu appelliren, definitive pronunciret, und von dem verlierenden Theil das petitorium fürgesetzt und vorgehalten wird, von solchen Definitiven an uns oder unser Kayserlich Cammer-Gericht gantz und gar nicht appelliret, sondern gefällete Urtheil gleich darauf exequiret werden möchten. Derhalben wir angesehen solche Seiner Liebde demüthige ziemliche Bitte, auch die stäte Liebe, Treue und Neigung, so Seine Liebde zu uns trägt, darzu die angenehme, getreue, nützliche und ersprießliche Dienste, die Seiner Liebde Vorfordern und Vorfahren am Heiligen Reich, in mannigfaltige Wege mit Darstreckung ihrer Leibe und Vermögens bisher aufrichtig und redlich bewiesen haben, und Seine Liebde noch täglich thut und hinführo nicht weniger zu thun unterthänigklich erbietig ist, auch wohl thun mag und soll, und darum mit wohlbedachtem Muth, gutem zeitigen Rath und rechter Wissen obangezeigte unsers lieben Herrn Vettern und Schwagern Kayser Carls Freyheiten in allen ihren Punckten, Clausulen, Articuln, Innhaltungen, Meinungen und Begreiffungen, als erwehlter und regierender Römischer Kayser, nicht allein gnädiglich erneuret, confirmiret und bestätiget, sondern auch die darinn benannte Summa des Werths der anfänglichen Klage und Haupt-Sachen, davon nicht appelliret werden soll, auf 600 fl. Rheinisch in Gold gnädiglich erstrecket und erhöhet, und Seine Liebde noch darüber die fernere besondere Gnade, Fürsehung und Freyheit gethan und gegeben, daß in Fällen, darinn von Seiner Liebden oder derselben Räthen und Hof-Gerichten, wie obgemeldt, definitive pronunciret, und dem verlierenden Theil das petitorium vorbehalten würde, von solchen Definitiven an uns, oder an unser Kayserl. Cammer-Gericht gantz und gar nicht, es treffe gleich die Sache weniger oder mehr als sechshundert Gold-Gülden an, appellirt, sondern die gefällte Urtheil gleich ohne fernere Appellation exequiret werden solle oder möge, verneuren, confirmiren und bestätigen gedachtes unsers lieben Herrn Vettern und Schwagers Kaysers Carls Freyheit-Brief, erstrecken und erhöhen die darin bestimmte Summa des Werths die anfänglichen Hauptsachen de non appellando, fürsehen und befreyen auch gedachten unsern lieben Oheim, Schwager und Fürsten, den Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berg, Graf zu der Marck und Ravensberg, Herr zu Ravenstein, noch weiter der Appellation halben in judiciis possessoriis, wie obstehet, als von Röm. Kayserlicher Macht Vollkommenheit, hiemit wissentlich in Krafft dieses Briefes, und meinen, setzen und wollen, daß nun hinführo in ewige Zeit aus und von gedachtes unsers lieben Oheimen, Schwagers und Fürstens, des Hertzogs zu Jülich, Cleve und Berg, Graf zu der Marck und Ravensberg, Herr zu Ravenstein, auch Seiner Liebde Erben und Nachkommen, Landsässen, Unterthanen, Verwandten und allen andern hohen und niedern Standes, Inn- und Ausländern, keinen hierin ausgenommen, von keinen Bey- oder endlichen Urtheilen, Erkänntnüssen und Decreten, so an Seiner Liebde Hof oder Gericht ausgesprochen und eröffnet werden, in Sachen, da die anfängliche Klage und Haupt-Sache nicht über 600 Gülden Rheinisch in Gold, Haupt-Summa, sondern 600. und drunter werth wäre, desgleichen von Sr. Liebde und derselben Haupt- und Hof-Gericht End-Urtheilen, in Sachen, da, wie vorstehet, allein in possessorio erkennt, und der verlustigen Partheyen das petitorium fürgesetzt würde, obgleich die Sache mehr als 600 Gülden in Gold belangt, weder an uns, unsere Nachkommen am Reich, oder unser, oder Ihr Kayserlich und Königl. Cammer-Gericht gar nicht appellirens, suppliciren noch reduciren solle noch möge, in keine Weise, sondern dieselben Urtheilen, Erkänntnüssen und Decret gantz kräfftig und mächtig seyn, stät bleiben, vollstreckt und vollzogen, und des genannten unsers lieben Oheims, Schwagers und Fürsten, des Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berg, auch Seiner Liebde Erben und Nachkommen, Hof- und andern Gerichten, vollfahren und procediret werden solle, wie sichs gebühret, und ob darüber von einem oder mehr, von einigen Urtheil, die nicht über 600 Gülden in Gold, wie gemeldt, betreffe, in possessorio, obgleich die Sache nunmehr, denn itzt bestimmte Summa berürte, welcher gestalt oder von wem das geschehe, appellirt, supplicirt, oder reducirt, oder derselben Appellation, Reduction oder Supplication, eine oder mehr, von uns und unsern, oder unserer Nachkommen am Reich, Römischen Kayser und Könige, Kayserlich oder Königlich Cammer-Gericht aus Unwissenheit oder Vergessenheit

ſenheit angenommen würde, ſo ſetzen, ordnen und wollen Wir doch, daß ſolches alles der obgemeldten und dieſer unſer Begnadung und Freyheit, ohn Nachtheil und ganz unabbrüchig, auch dieſelben Appellationen, Reductionen und was darauf gehandelt und fürgenommen würde, gantz kraftloß, nichtig und von Unwürden ſeyn ſolle, welches Wir auch alles und jedes von obbeſtimmter unſer Kayſerlichen Macht Vollkommenheit jetzt als dann, und dann als jetzt aufheben, vernichten, caſſiren und für unkräfftig und untüchtig erkennen und erklären, und der obgenannte unſer lieber Oheim, Schwager und Fürſt, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berg, Seiner liebden Erben und Nachkommen, auch Derſelben Räthe und Richtere, unangeſehen des alles, ſich obbegriffener Freyheit und Begnadung gebrauchen, und Macht und Gewalt haben ſollen, ſolche Urtheilen, Erkänntnißen und Decreten und gütliche Abſcheide zu vollenziehen, und ferner, wie ſich rechtlicher Ordnung und ihren Landes-Gebräuchen nach gebührt, zu handeln, von allermännigklich unverhindert. Und gebieten darauff allen und jeglichen Chur-Fürſten, Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Prälaten, Grafen, Freyen, Hn. Rittern, Knechten, Hauptleuten, Land-Vögten, Bitzdomben, ꝛc. was Würden, Standes und Weſens die ſeyn, ernſtlich und veſtiglich mit dieſem Briefe, und wollen, daß Sie den obgenandten unſern lieben Oheimben, Schwager und Fürſten, den Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berg, auch Seiner Liebden Erben und Nachkommen an der obbegriffenen Kayſerlichen Begnadung und Freyheit nicht hindern noch irren, auch wieder ſolches nicht anfechten, beſtättigen, beruhen und beſchweren, ſondern Sie deren gerühiglich und ohn Irrung gebrauchen, genieſſen und gäntzlich dabey bleiben laſſen, und hierwieder nicht thun, noch das jemand anders zu thun geſtatten in keine Weiſe noch Wege, als lieb einem jeden ſey unſere und des Reichs ſchwere Ungnad und Straffe, und darzu eine Poen, nemlich hundert Marck löiges Goldes, zu vermeiden, die ein jeder, ſo offt er freventlich hierwieder thäte, uns halb in unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil vielgemeldten unſern Oheim, Schwagern und Fürſten, Hertzog Wilhelm zu Jülich, Cleve und Berg, Seiner Liebde Erben und Nachkommen unnachläßlich zu bezahlen, verfallen ſeyn ſoll. Mit Uhrkund dieſes Briefes beſiegelt mit unſerm Kayſerl. anhangenden Inſiegel. Geben in des Heiligen Reichs Stadt Augſpurg, den 29ten Tag des Monats Maji, nach Chriſti unſers lieben HErrn Geburth 1566. Unſerer Reiche des Römiſchen im vierdten, des Hungariſchen im dritten und des Böheimiſchen im achten Jahre.

No. CXXIX.

Confirmatio Privilegiorum Ducis Clivenſis. Item **Verlegung der vier Rhein-Zoll,** *per Cæſarem Ferdinandum. de anno 1559.*

WIr Ferdinand von GOttes Gnaden Erwöhlter Römiſcher Kayſer, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Boheimb, Dalmatien, Croatien, Sclavonien, ꝛc. König, Infant in Hiſpanien, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Braband, zu Steyer, zu Cärndten, zu Crain, zu Lutzemburg, zu Würtemberg, Ober- und Nieder-Schleſien, Fürſt zu Schwaben, Marggrafe des Heiligen Römiſchen Reichs, zu Burgau, zu Mehren, Ober- und Nieder-Lauſnitz, Gefürſter Graf zu Habſpurg, zu Tyrol, zu Pfierd, zu Kyburg, und zu Görtz, Landgraf in Elſaß, Herr auf der Windiſchen Marck, zu Portenau und zu Salime, ꝛc. Bekennen offentlich mit dieſem Brief und thun kundt allermännigklich, wiewohl Wir aller unſer und des Heil. Reichs Fürſten, Unterthanen und Getreuen, Nutz und Fromen zu werben und vorzuwenden, von angebohrner Güte geneigt ſeyn, jedoch meinen Wir denen fürderlicher zu ſeyn, und ihnen unſer Gnad mitlichier mitzutheilen, die unß und dem Heiligen Reiche in merckl[illegible]chen Sachen für andern getreulicher und nützlicher gedient haben, und gedienen mögen. Und wann unß nun der Hochgebohrne Willhelm, Hertzog zu Cleve, Jülich und Berge, Graf zu der Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenſtein, unſer lieber Sohn u. Fürſt, mit demüthigem Fleiß angeruffen und gebeten hat, daß Wir Ihm alle und jede ſeine Privilegia, Brief, Recht, Gnade, Freyheit, Ehr, Würdigkeit und Pfandſchafft, auch die vier Rhein-Zoll, Orſoy, Buderich, Lobith und Hueßen, mit allen ihren Rechten, Nutzungen, Jufuln, Sicherheiten, Vergleitungen, Leinepfadt, darzu ab- und anzufahren, ſolches alles deßlich herbracht, und nießlich gebraucht haben, nebendem, daß auch Er, ſeine Erben und Nachkommen, jetztgemeldt vier Rhein-Zolle jederzeit, ihrem Gefallen nach, auf andere gelegene Oerter im Fürſtenthum Cleve verlegen mögen, inmaßen ſeine Bordern von vorigen unſern Vorfahren, löbl. Gedächtniß, Kayſer Ludovico, und Kayſer Carl dem Vierdten, Inhalt der Privilegien, von dato tauſend dreyhundert ſechs und dreyßig, und tauſend dreyhundert und neun und vierdtzigſten Jahren ſolches erworben, und da die Briefe, die ſeinen Bordern Hertzog zu Cleve und Grafen von der Marck von unſern Vorfahren am Reich, Römiſchen Kayſern und Königen, über daſſelbe Hertzogthum Cleve und Grafſchafft von der Marck, und alle ihre Zugehörungen, und auch die Pfandtſchaffts-Briefe, die darüber von unſern Vorfahren gegeben und verliehen ſeyn, und die ſein Bordern, Hertzogen von Cleve und

Grafen von der Marck erworben gehabt, und hergebracht haben, zu verneuern, zu besteten, zu befesten und zu confirmiren gnädiglich geruheten, und uns darneben unterthänigklich zu erkennen geben, welcher gestalt sich etwan, durch die benachbahrten und beygelegenen Erben, zum öfftermahl Irthumb und Unverstandt der Insuln, Werden, Alluuionen, der Streum halber, in und zwischen ermeldter Seiner Liebd. als der Landes-Fürst darinnen, gegen dem benachbahrten, geerbten, oder auch derselben eigenen Unterthanen Recht sprechen, oder ihme selbst zu guten etwas vortheylicher Weiß suchen solte, und derhalben auch demüthigklich gebeten, daß wir zu verhütung allerley unrechtigkeiten, und Beförderung schleuniger billichen Erörterung, in künfftigen Fürfallen, streitigen Sachen der Insula, Werden und Alluuionen, der Streum halben, in und zwischen obberürten Zollen gelegen, die Ersamen unser liebe Andächtigen, die drey Pröpste der Collegiat-Kirchen zu Cleve, Emmerich und Reeß zu unsern Käyserl. Commissarien jetzo auf ewig gnädiglich ordnen und setzen wolten: Welche auf ersuchung der streitiger Partheyen in solchen Sachen, der Nothdurfft nach, entweder güetliche oder rechtliche Handlung pfiegen sollen, doch jede Partheyseine Appellationen an unserm Käyserl. Cammer-Gericht fürbehalten. Das haben wir angesehen, solch ein redliche und fleißige Bitte, und auch güetlich betracht, solch große und merckliche Dienst, die sein Vordern und er unsern Vorfahren, Römischen Kaysern und Königen getreulich und willigklich erzeigt und gethan haben, und die er uns und dem heiligen Reich täglich thut, und fürbas in künfftiger Zeit wol thun mag und soll, und darum mit wolbedachten Muth, und zeitigem Rath, unser und des heiligen Reichs Churfürsten Fürsten, Grafen, Edlen und Getreuen und rechter Wißen, den vorgemeldten unsern lieben Sohn und Fürsten, Hertzogen Willhelmen zu Cleve, Jülich und Berg, und seinen Lehens-Erben, die obgenandte seine Privilegia, Brieff, Recht, Gnade, Freyheit, Ehre, Würdigkeit und Pfandtschafft, auch die vier Rheyn Zolle, Orßoy, Burderich, Lobich und Hueßen, mit allen ihren Rechten, Nutzungen, Insuln, Sicherheiten, Vergleitungen, Leinenpfadt, darzu ab- und zusahren, zu besitzen, zu behalten und zu gebrauchen, auch die vier Rheyn Zoll, jederzeit ihren Gefallen nach auf andere gelegene Oerter im Fürstenthum Cleve zu verlegen, wie seine Vorfahren, und er dieselbe bestätlich herbracht und nießlich gebraucht haben, und dann die Brieff, die seinen Vordern Hertzogen von Cleve und Grafften von der Marck, von unsern Vorfahren, Römischen Kaysern und Königen über daßelb Fürstenthumb von Cleve und die Grafschafft von der Marck, und alle sein Recht und Pfandtschafft Brieff, auch geruert vier Zolle Orßoy, Burderich, Lobich und Hueßen, samt derselben Verlegung auf andere Orte gegeben, und verlehnet seyn, von unser angebornen Güte, gnädiglich verneuert, beveſtet, bestettigt, und confirmirt, und in den strittigen Handlungen, so sich der zugefallenen Alluuionen, Insuln, Mittelwerde und Anwachßunge halber, und was demselben allenthalben anhengt, und in Sr. Liebd. hohen und Land-Fürstl. Obrigkeit gelegen seyn, erregen und zutragen thun, obgemeldte drey Pröbst zu Cleve, Emmerich und Reeß, aus unserer Käyserl. vollkommenen Macht und rechter Wißen zu unsern Käyserl. Commissarien zu ewigen Zeiten geordnet und gesetzet, alſo daß sie solche Irrungen und streitige Sachen, jederzeit güetlich der Billigkeiten nach zu vergleichen, oder rechtlich darüber zu erkennen, Macht und Gewalt haben sollen, verneuen, beseſten, bestetten und confirmiren ihme das alles, wie obsthet, ordnen und setzen auch ermeldte Pröbst zu unsern Commissarien obgehörter maßen, von Römischer Käyserl. Macht Vollkommenheit, wißentlich in Krafft dis Briefes, was wir ihme daran aus Käyserl. Macht, auch von Recht und Billigkeit wegen zu confirmiren, zu bestetten und zu verordnen haben, und meinen, setzen und wollen, von derselben unser Käyserl. Machte, daß dieselbe seine Privilegia, Brieff- und Pfandschafft, auch die vier Rhein-Zolle und derselben Verlegung, an andere gelegene Oerter, samt dieser unser Käyserl. confirmirten und verordneten Commissarien, nun fürbas mer ewialichen, in allen ihren Punckten, Clausulen, Articeln, Begreiffungen und Meinungen, stet, veſt, und unverrückt bleiben und gantze Macht und Krafft haben sollen, zu gleicher Weiß, als ob die alleund jegliche, den Wort zu Wort, an diesen Brieff begriffen und beschrieben weren, und daß auch der obgenandt unser Sohn und Fürst Hertzog Willhelm bey solchen itzt berühten Briefen, Privilegien, Rechten, Gnaden, Freyheiten, Ehren, Würdigkeiten, Pfandschafften, Zollen, allen ihren Rechten, Nutzungen, Insuln, Sicherheiten, Vergleitungen, Leinepfadt, Ab- und Zufahren, auch derselben Verlegung an andere gelegene Oerter, und dieser unser Bestattung und Fürsetzung der Commissarien geruhiglich bleiben, gebrauchen und genißen soll, und mag, von allermänniglich unverhindert.

Und gebiethen darauff allen und jeglichen, Churfürsten, Fürsten, Geistlichen und Weltlichen Prælaten, Grafen, Frenen, Herren, Edlen, Rittern, Knechten, Ambtleuten, Richtern, Burgermeistern, Räthen und Gemeinden der Städte, Marckte, und Dörffer, und sonsten allen andern unsern und des Reichs Unterthanen und Getreuen von Römischer Käyserl. Macht ernstlich und vestiglich mit diesem Brieff, daß sie den vorgenandten unsern lieben Sohn und Fürsten, Hertzog Willhelmen zu Cleue, Jülich und Berg, in den obgl. seinen Privilegien, Brieffen, Rechten, Gnaden, Freyheiten, Ehren, Würdigkeiten, Pfandschafften, Zollen, allen ihren Rechten, Nutzungen, Insuln, Sicherheiten, Vergleitungen, Leinenpfadt, Ab- und Zufahren,

Ver-

Verleaung derſelben Zolle an andere gelegene Oerter, und dieſer unſer Gnad und Beſtetigung mit hindern, oder irren, in keine Weiſe, ſondern ihnen dabey genzlich und ohne irrung bleiben und der gebrauchen und genieſſen laſſen, alſo lieb einem jeglichem ſey unſer und des Reichs ſchwere Ungnad, und darzu eine Poen nemlich tauſend Marck Löttiges Goldes zu vermeiden, die ein jeder, ſo offt er freventlich hierwieder thäte, uns halb in unſer und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil den mehrged. unſern Sohn und Fürſten, Hertzog Willhelmen zu Cleve und Jülich, und ſeinen Erben unnachläßig zubezahlen verfallen ſeyn ſolle.

Mit Uhrkundt diß Briefs beſiegelt mit unſerm Käſerl. anhangenden Inſiegel.

Gegeben in unſer und des Heiligen Reichs Stadt Augſpurg, den achten Tag des Monaths Julii, nach Chriſti unſers lieben Herrn Geburth funffzehen hundert und im neun und funffzigſten, unſerer Reiche des Römiſchen im neun und zwantzigſten, und der andern im drey und dreyßigſten Jahren

Alſo unterſchrieben von unterſchiedenen Händen

Ferdinand

Daniel Archiepiſcopus Mogunt. Archicancellarius

Vr. Seld.

Ad Mandatum Dni. Electi Imperatoris proprium

L. Kirchſchläger.

No. CXXX.

Ehe-Pacten zwiſchen Frauen Maria Eleonora, und Hertzog *Albrecht Friderich* in Preuſſen, darinn der *Succeſſion* halben Meldung geſchicht

Anno 1572.

IN Nahmen der heiligen unzertheilten Dreyfaltigkeit bekennen und thun kundt von GOttes Gnaden Wir Willhelm, Hertzog zu Julich, Cleve und Berge, Graff zu der Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenſtein ꝛc. Und von derſelben Gnaden Wir Albrecht Friderich, Marggraffe zu Brandenburg, zu Preuſſen, zu Stettin, Pommern, der Caßuben und Wenden Hertzog, Burggraffe zu Nürnberg, und Fürſt zu Rügen ꝛc. Nachdem der Hochgebohrne Fürſt, unſer freundlicher lieber Vetter, Oheimb und Schwager, Herr Johanns Willhelm, Hertzog zu Sachſen, Landt-Grafe in Düringen und Margraffe zu Meiſſen ꝛc. aus ſonderer Wollmeinung, daß ein Eheſtifftung zwiſchen uns obgenanden Albrecht Friderichen, an einem, und der Hochgebohrnen Fürſtin, unſers Willhelms Hertzogen und Frau Marien, gebohrner Königin zu Ungarn und Boheimb, Ertz-Hertzogin zu Oſterreich, Hertzogin zu Burgaundi, Jülich, Cleve und Bergen, elteſter Tochter, Fräulein Maria Leonora am andern, in Handlung gebracht werden möchte, ſich emſig und fleißig bemühet, welches auch an die Römiſche Käſerl Maj. unſerm allergnädigſten Herrn gelanget, und Ihr Maj. ſich ſolchen Heyrath nicht mißfallen laßen, darauf dann Wir Willhelm Hertzog, und Frau Maria Hertzogin zu Jülich, unſern Willen im Nahmen des Herrn gleichfals darzu gegeben, alſo, daß folgends Wir Albrecht Friderich unſer anſchuliche Räthe, nemlich die Edle und Ehrbahre Hanß Jacoben, des heiligen Römiſchen Reichs Erb-Truchſeſſen, Freyherrn zu Walburg Hoffmeiſtern, Hanſen von Tettau, Hauptmann zu Jnſenburg, und Balthaſarn Gansen Secretarien, neben obgemeldtes unſers Oheimbs und Schwagers des von Sachſen Rath, Bernhardten von Creutzen an vorgedachtes unſers lieben Oheimben des Hertzogen von Jülich Hofſläger gen Hambach mit Vollmacht und Inſtruction geſchickt, die Heyraths-Notel und andere nothwendige Puncten der Eheſtifftung, als auch der Fürſtlichen Heimführung und ſonſt zu tractiren und zuſchließen, darzu dann Wir Willhelm Hertzog ꝛc. Unſere Jülliche, Cleviſche und Bergiſche Räthe mit verordnet, als haben dieſelbige ſolche Sachen und Nothdurfft mit einander beredt und mit unſer Vorwißen und guten Willen einträchtialich beſchloßen und vertragen, immaßen hernach folget, nemlich und alſo: Daß Wir Albrecht Friderich und unſers Wilhelms, Hertzogen, und Marien Hertzogin, elteſte Tochter, Fräulein Maria Leonora einander zu der Ehe haben, und in Angeſicht der Chriſtlichen Gemeinde, wie löblich hergebracht, ſich einer dem andern befehlen laßen, darzu der Allmächtige ſeinen Göttlichen Segen und Gnaden reiches Gedeyen gnädiglich verleyhen wolle, derſelben unſer Dochter wollen Wir Hertzog und Hertzogin zu Jülich, Cleve und Berg, fünff und zwantzig tauſend Gulden, in guten, gängen, wichtigen Reiniſchen Golds-Gülden, oder die Werde dafür, zum Heyrath Geldt entrichten, und demelden unſern freundlichen lieben Oheimben, Albrecht Friderichen, Marggraffen zu Brandenburg, in Preuſſen Hertzogen ꝛc. Unſern künfftigen Eydam nach Jahres Friſt, wann das ehelich Beylager zwiſchen ihren Lidd. gehalten und vollenzogen, in die Stadt Leipzig gegen gebührlicher Quittung auf die Werthe, wie alsdann der Reiniſche Gold-Gülden alda gelten und gangbar

seyn wird, zu Handen stellen und erlegen lassen; Dagegen unsere Dochter auf alle Ihr Lbd. Gerechtigkeit, Forderung und Zuspruch zu unser Hertzog Wilhelms Fürstenthumben und Landen der Gebühr verzehen, doch des erwartenden Anfals (davon hernach Meldung beschicht,) auf den Fall unbegeben, wie Wir auch Ihre Lbd. mit stattlichen und ehrlichen Geschmuck und Silber Geschirr, als einer Fürstin eignet und gebühret, versehen und abfertigen wollen; Dagegen wollen Wir Albrecht Friderich dieselbige unsere künfftige Hertz-liebe Gemahel, Fräulein Maria Leonora, herkommenen Fürstlichen Gebrauch nach beleibzüchtigen lassen, und zu dem zugebrachten fünff und zwantzig tausend Gulden, noch fünff und zwantzig Gulden gleicher Werde verschreiben, also daß, wie bishero der Fürstl. Häusern bräuchlich, jedes Tausend mit Hundert Gold-Gulden Jährlich verrentet, welches in einer Summa fünff tausend Gulden machen thut. Damit aber unser zukünftige hertzliebe Gemahl, jetzo alsbaldt im Anfang, unsere Liebe und Treue so viel mehr zuspühren, wollen Wir derselben über die obgesetzte, und gemeinen Fürsten Gebrauch nach, Summa noch tausend Gold-Gülden, jährlicher Nutzung verschreiben, und in solcher Summa die sechs tausend Gulden und jährlichen Einkommens, sollen keine Rent oder Nutzungen, so sich in Leibzucht nach Fürstlichen Gebrauch nicht anzuschlagen gebühren, gezogen, oder angegeben werden, wie Wir auch derselben in unsern Hertzogthumb Preussen, drey Aembter, nemlich Holland, Liebstatt, und Morungen, mit ihren zugehörigen Städten, Flecken und Dörffern, sambt aller Obrigkeit, Herrligkeit und Gerechtigkeit und Nutzung zu obgenandter Leibzucht überweisen, und einantworten wollen, doch soll darunter die Jacht und Fischerey zur Hoffs- Nothdurfft, dergleichen nothdürfft-Bau- und Brennholtz nit mit angeschlagen, und das Waldt-Werck, welches ohne das in die Leibzucht nit gehöret, vorbehalten werden, und deßfalß unsere Beambten und Unterthanen zu solcher Ihrer Liebd. Leibzucht mit gebührlichen Hulden und Eyden verstrickt seyn, und da in verberührten dreyen Aembtern die Häuser dergestalt nyt gebauet, daß obgedachte unsere zukünfftige Gemahl Fräulein Maria Leonora ihren Nothdürfftigen Auffs daselbst haben köndte, wollen Wir Albrecht Friderich und unsere Erben und Nachkommen, dieselbe unverzüglich zu bauen schuldig seyn; ob auch solche Aembter, die Summa der sechs tausend Gulden Jährlicher Rentben nicht ertragen würden, sollen dieselbige alsdann aus andern unsers Hertzog Albrecht Friderichs Rentben, und Einkünfften vollkommentlich erstattet werden, wie dann, zu mehrer Versicherung, wir zum förderlichsten, und so baldt wir unser zukünfftige Gemahl, Fräulein Maria Leonora, heimbekommen, ohne Weigerung ihr Liebd. solche Leibzucht mit genugsahmer Verschreibung aufrichten, und ihrer Liebd. vollziehen, auch dieselbige angenommene drey Aembter mit aller Gerechtigkeit und Herrligkeit, wie Leibgedings Arth und Gewohnheit ist, verpflichten, doch daß die vorgl. und Landt-Steuer uns, Hertzog Albrecht Friderichen, unsern Erben und Nachkommen ohne Mittel ausbehalten seyn und bleibe, und soll alsbaldt nach dem ehelichen Beylager der Leibgedings überantwortet, auch in Gegenwarth Hertzog Wilhelms zu Jülich, Cleve und Berge, oder Seiner Lbd. verordneten Räthe, die Anweysung auf den fall, und die Verpflichtung der Unterthanen vollzogen werden. Wann es dann der Allmächtige nach seinem Göttlichen Willen alßo schicken würde, daß Wir Albrecht Friderich ehe, dann dieselbe unsere zukünfftige Gemahel Maria Leonora mit Tode abgehen würden, alsdann, und nicht eher sollen ihr Liebd. solche Vermachtnüß ihr Lebenlang zu gebrauchen (da der Wittiben Stand nicht verrucken wurde) zuständig seyn und bleiben, daßelbe, wie Leibzuchts Gewohnheit ist, zu genießen haben; Als auch der Allmächtige, uns und unser zukünfftige Gemahl Maria Leonora keine Erben verlihen, unangesehen, welches von uns beyden der Allmächtige am längsten fristen würde, ist abgeredt, daß diß fals das zugebrachte Heyraths-Guth oder Mitgab ohne alle Forderung und Anspruch zu dem Hertzogthumb Preussen fallen und bleiben soll.

Wir Albrecht Friderich sollen und wollen auch Ihr Liebd. an Silber-Geschirr, wie sich einer Fürstin gebühret, dergleichen Bett-Gewand, dadurch sie sich ihrem Stande nach zu verhalten hat, samt dem Getreydich und allen Vorrath, so auf obgenandten dreyen Aembtern, die Ihrer Liebd. zur Leibzucht vermacht; dergleichen Ihr Liebd. Kleinodien und Silber-Geschirr, so sie mit sich bringen wird, dazu die so ihrer Lbd. geschenckt, oder von uns Albrecht Friderichen gegeben worden, oder Ihr Liebd. selbst machen ließ, folgen lassen, und ob sichs zutrüge, wann unsere hertzliebe Gemahel zu annehmunge der Leib-Güter auf unsern Todes-Fall greiffen müste, daß der Vorrath am Getreyd und andern von dem Leib-Gedings Häusern abgeführt, oder sonsten nicht verhanden währe, so soll derselbe von andern unsern Häusern erstattet werden, damit Ihr Liebd. biß zu Erlangung des neuen Gewächß zu ihrer Lbd. Hofhaltung keinen Mangel leiden dürffe. So dann durch Schickung des Allmächtigen Ihre Liebd. uns Albrecht Friderich überleben würde, soll Ihrer Lbd. das Leib-Geding nach Ausgang zweyer Monathen, sambt allen dem, so auf vorbenührten dreyen Aembtern (wann der Fall geschicht,) seyn wird, inmaßen obgemeldt, eingeräumbt werden, daß dann die Zeit ihres Lebens Ihr Lbd. sollen zugebrauchen haben.

Würde sichs aber begeben, daß Ihr Liebd. nach solchen unsern Albrecht Friderichs Tödlichen Abgang, sich wiederum verehelichen würde, alsdann soll Ihr Liebd. funffzig tausend Gold-Gulden, oder die rechte Werth, wie die um solche Zeit in der Stadt Leipzig gangbahr und genehm seyn, in dreyen Terminen vollkömlich, sicher und woll; nemlich das erste Jahr fünff und zwantzig tausend

tausend derselben Goldt-Gülden, und darzu noch in denen zweyen nechst folgenden Jahren, jedes Jahres zwölff tausend funffhundert solcher Goldt-Gülden oder die werth verrichtet werden, doch derselben ihre Kleider, Kleinoter, Silber-Geschirr, und fahrende Güter, so über das, so ihr Liebd. in den Behausungen der angedeuteten dreyen Ambter funden, verhanden, vorbehalten seyn, wann dann die Löß obgemeldter maßen beschicht, soll Ihr Liebd. auf die gethane Versicherung des Leib-Guths, wie sich des Orths gebühret, abtreten, verzeihen, und die eingeantworte drey Ambter in unser Albrecht Friderichs hinterlaßenen Erben Behueff räumen, doch daßelbige zu thun nicht ehe schuldig seyn, dann die fünff und zwantzig tausend Gulden seyn Ihrer Liebd. erst überzahlt, und die übrige fünff und zwantzig tausend Goldt-Gulden, so in den zweyen Jahren hernach zu verrichten gnugsam versorgt und verwarth.

Der Morgen-Gab halben ist abgeredt, daß Wir Albrecht Friderich dieselbe unserer zukünfftige Gemahel Fräul. Maria Leonora nach Fürstlichen Herkommen und Stammen bemergengaben, und versorgen wollen, fürter ist bewilliget und beschloßen, ob Wir Wilhelm Hertzog, und Maria Hertzogin zu Jülich, Cleve, und Berge, keine männliche Erben lebendig hinderlaßen würden, die fürter keine Erben verließen, alsdann sollen unsere Fürstenthumbe Jülich, Cleve, Berg, und Grafschafften Marck und Ravensperg und andere Herrligkeiten samt allen Gütern, Ein- und Zugehörungen, anund zufälligen Gerechtigkeiten so Wir jetzo inhaben und besitzen, und was Wir oder unsere männliche Erben hinder uns verlaßen würden, nichts ausgeschloßen mit Landen und Leuten, wie Wir oder unsre männliche Erben des gebraucht oder hätten gebrauchen mögen, an gedachte unsere elteste Tochter Fräulein Maria Leonora, unsers zukünfftigen Eydams Hertzog Albrecht Friderichs Gemahel und ihrer beyder L. Erben, ob sie die miteinander zeugen würden, krafft und nach Inhalt darüber hievor erlanget und bestättigten Käyserl. Privilegiums kommen und geerbet seyn, daran sich dann die Landschafften auch halten sollen. Und da der Fall geschehe, daß beide unsere geliebte Söhne Carl Friderich und Johannes Wilhelm ohne Leibes-Erben aus diesen Jammerthal verscheiden (welches doch der Allmächtige gnädiglich verhüten wolle) und alsdann obgemeldte unsere Fürstenthumbe und Lande an unsern geliebten Eydam Hertzog Albrecht Friderichen, und unsre elteste Tochter Maria Leonora und ihr Erben kommen und fallen würden, wie wir auch daran seyn und nicht unterlaßen wollen, unsere Ritterschafft und Land-Stände gnädiges Fleißes zu vermahnen, ihren Consens und Bewilligung, wie sie vermöge der angezogenen Käyserl. Privilegien zu thun schuldig, auch darzu zugeben, ist fürter abgeredt, daß auf solchen Fall durch uns Hertzog Albrecht Friderichen, oder unsere Erben, und Nachkommen zu und neben den fünff und zwantzig tausend Goldt-Gulden zu einer jederer der anderer unser Hertzog Willhelms dreyer Töchter Heyrath-Guth, zweymahl hundert tausend Goldt-Gulden, oder deren rechte Werde, eines innerhalb vier Jahren, vor alle Gerechtigkeit, so Ihr Liebd. an allen verlaßenen Landen, Gütern, Gülten und Renten, nichts ausgeschloßen, haben möchten, wann das Jahr nach dem Anfall verschienen, einer jeden ihr Antheil davon (ohne daß Wir unsers Oheimb und Schwehers Hertzog Willhelms Lande und Leute damit belegen oder beschweren mögen) vergnügt werden sollen. Immaßen auch sonderlich vertragen, da solcher Fall oder tödliche Ableibung fürsiele, (welches doch der Allmächtige nach seinen Göttlichen Willen lang verhüte) soll ehe und zuvor bestimtes unsers Oheimben und Schwehers, Hertzogen zu Jülich ꝛc. Lande und Unterthanen, uns Hertzog Albrecht Friderichen unsern Erben und Nachkommen Huld und Ende zu thun, ihnen von uns festiglich gelobet, zugesagt, verbrieffet, und versiegelt werden, obgenandte Fürstenthumbe, Jülich, Cleve, und Bergen, sambt den zugehörigen Grafschafften, und Herrligkeiten, Unterthanen und Angehörige zu einiger Veränderung der Religion mit nichten zu bringen, oder da entgegen einige Verneuerung einzuführen, sondern sie vielmehr bey der uhralten wahren allgemeinen Catholischen und Apostolischen Religion unverhindert bleiben zu laßen, und darwider zu thun nicht gestatten, dergleichen ein jedes Fürstenthumb, Grafschafft, Herrligkeit und Land, bey ihren Privilegien, Freyheiten, alt Herkommen, und Gewohnheiten, auch Brieff und Siegeln stracks zu halten, und die keines weges abzubrechen oder zu vermindern, damit sie die Lande desto baß in guten einträchtigen Wesen und Standt erhalten, wie gleichfals Wir vestiglich versprochen haben, und versprechen hiermit, daß wir unsere Erben und Nachkommen, bestimbte Fürstenthumbe, Grafschafften, Herrligkeiten und Lande, mit den Unterßaßen, so darinnen geboren, geerbt, und begueter, auch mit mehreren Adels-Personen, denn Rechts-Gelehrten regieren laßen sollen und wollen. Würde aber eine von den übrigen, unser Hertzog Willhelms dreyen Töchtern ohne Leibes-Erben abgehen, alsdann soll derselbigen Antheil von den zweymahl hundert tausend Goldt-Gülden, so zu Abstattung ihrer Gerechtigkeit gemacht, uf die andere unsere Töchter und ihre Erben, so mit der vorbenandten Summa abgeguetet werden sollen, keine ausgeschloßen, so viel der alsdann seyn würden, gefallen seyn, welches auch, so offt eine verheyrathet, versorget werden soll, und wann Wir eine verheyrahten wollen, soll solches mit Rath unserer Herren und Freunde geschehen, auch zu jeder Zeit, so die Eheberedung gemacht, demjenigen, so das Fräulein haben soll, angezeigt werden, wie es sich dißfalls halber, so sich der zutragen würde, abgeredt und beschloßen. Darüff denn auch genugsahme Verzichts-Verschreibunge, und was sonst noth ist,

durch

durch bemeldten unsern zukünftigen Eydam, Hertzog Albrecht Friederichen und unser Tochter Fräulein Maria Leonora von der, so dermaßen verheyrathet, genommen werden solle; da auch künftig eine, obgemeldten den andern unsern dreyen Töchtern, verheyrathet, sollen diß fals Wir Hertzog Willhelm und unsre Erben, sein Hertzog Albrecht Friederichs Liebd. oder deßen Erben ersuchen, damit sie ihre Räthe und Verordneten, solcher vorhabender Tractaten, beyzuwohnen, und daß die Verzicht von denen Herren, an welchen unsere Töchtere verheyrathet, abgehandelter maßen empfangen, gegenwärtig abzufertigen. Dieweil nun unsers Albrecht Friederichs abgefertigte Gesandten Vollmacht und Gewalt gehabt, zwischen uns und unserer künftigen Gemahl Fräul. Maria Leonora Versprechung des ehelichen Standes zu thun, und derwegen darauf gestanden, daß diesfals hin und wieder ein Ring gegeben und empfangen werden soll;

Wir Willhelm Hertzog aber dagegen fürgewandt, daß vor der ehelichen Befehlung einiger Ring zu geben, nicht bräuchlich, dabey es dann auch verblieben, und der Ring von keiner Seiten gegeben, sondern allein bey den Worten de præsenti und beyderseits gethanen Handt-Gelöbniß gelaßen; So soll gleich wol alles und jedes, was in dieser Heyraths-Verschreibung beschloßen, nichts desto weniger allerdings beständiglich in allen Puncten vollzogen und demselben hiedurch nichts benommen, oder abgebrochen seyn, wie dann Wir Willhelm Hertzog und Frau Maria Hertzogin zu Jülich, Cleve und Bergen, und Wir Albrecht Friderich Marggraffe zu Brandenburg in Preußen Hertzog, bewilligen, gereden und geloben, alle und jede Articul, in diesen Vertrag und aufgerichteter auch vollenzogener Ehegelöbnüß begriffen, bey unsern Fürstlichen Ehren treuen und wahren Worten, stet, vest und unverbrüchlich zu halten; dabeneben Wir Albrecht Friderich itzt gemeldt, auch zu gesagt, die Hochgebohrne Fürstin, unsere freundliche Liebe mitbelehnte Vettern die Chur- und Fürsten des Hauses Brandenburg ꝛc. zu ersuchen und dahin zu bewegen, nicht allein die in dieser Heyraths Verschreibung gesetzte Articuln, sondern auch was wir unsere künftige Gemahl des Leib-Gedings halben zu versichern gelobt, mit zu bestetigen, und daß nichts derowegen gehandelt werden solte, unter was schein und titul solches seyn möchte, zu versprechen, zu besiegeln und zu ratificiren, das zu uhrkundt haben wir diesen Vertrag und bewilliate Ehe-Beredung gedoppelt mit unsern anhangenden Insiegeln bekräfftiget, deren einen Wir Willhelm Hertzog und Maria Hertzogin zu Jülich, Cleve und Bergen ꝛc. an statt unserer Dochter zu uns genommen, und die ander Wir Albrecht Friderich Marggraffe zu Brandenburg, in Preußen Hertzog ꝛc. behalten haben. Geschehen und verhandelt auf unser Willhelms Hertzogen Schloß zu Hambach ꝛc. am vierzehenden Monaths Tag Decembris, im funffzehenhundert und zwey und siebenzigsten Jahre.

Ist unterschrieben

Willhelm Hertzog zu Gülich

Albortus Fridericus Hz. Brussiæ.

No. CXXXI.

Ehe-Pacten zwischen Fräul. Anna Hertzogin zu Jülich, und Pfalz-Graff Philips Ludewigen, darein die *Succession* und Verzicht Meldung beschicht *de Anno 1574.*

Wir Willhelm von GOttes Gnaden, Hertzog zu Jülich, Cleve und Bergen, Grafe zu der Marck und Ravenspera, Herr zu Ravenstein ꝛc. und Wir Philips Ludewig von deßelben Gnaden, Pfaltz-Grafe bey Rhein, Hertzog in Bäyern, Grafe zu Veldentz und Spenheim ꝛc. bekennen und thun kundt offentlich mit diesem Brieffe vor uns und unsere Erben, daß Wir dem Allmächtigen zu Lob, eine Freundschafft der heiligen Ehe, zwischen den Hoch-gebornen Fürsten, unser Hertzog Willhelm zu Jülich ꝛc. freundlichen lieben Dochter, Fräulein Anna gebohrne Hertzogin zu Jülich, Cleve und Berge, an einem, und uns Pfaltz-Graff Philips Ludewigen, den durch weyland unsers gnädigen geliebten Herrn Vaters, Pfaltz-Graff Wolffgangen ꝛc. hoch seeliger Gedächtnüß hinderlaßenen Testament, und der Röm. Kayserl. Maj. unsers allergnädigsten Herrn darauf erfolgte Confirmation des Fürstenthumb Nenburg mit aller seiner Zugehör, uff uns und unsere ehelebliche männliche Erben zugeaignet worden, am andern Theil abgeredet und beschloßen haben; also daß Wir Pfaltz-Graff Philipps Ludewig des obgenandte Fräulein Anna zu einer ehelichen Gemahl nehmen und uns vor der Christlichen Gemein befehlen laßen sollen, auch ferner mit ihrer Lbd. uff nechst kommenden sieben und zwantzigsten Monaths Tag Septembris das eheliche Beylager haben. Und wann solches eheliche Beylager beschehen ist, so sollen und wollen Wir Hertzog Willhelm zu Jülich ꝛc. gedachten Philipps Ludewigen unsern freundl. lieben Vettern, innerhalb Jahres, den nechsten, fünff und zwantzig tausend Gelds-Gulden, in dem Werth, wie solches des Heil. Röm. Reichs itziger Zeit publicirte Müntz-Ordnung ausweiset, gen Francfurth

fureth am Mann guetlich und freundlich, ohne allen seinen Kosten und Schaden zu rechten Heyraths-Guth gegen gebührender Obrigung erlegen, entrichten und bezahlen, auch die obgedachte unser Fräul. liebe Tochter, Fräulein Anna, mit ihren Kleinsdien, Kleidern, Geschmuck, Silber-Geschirr und andern, wie einer Fürstl. zu Jülich, Cleve und Berg wohlgezihmbt, ehrlichen abfertigen. Dagegen sollen Wir Pfalz-Graff Philipps Ludwig, alsdaldt solches Beylager beschicht, bemeldten Fräulein Anna mit ihrer Morgengab als nehmlich viertausend Gulden, jeden Gulden zu fünffzehen Patzen, oder sechzig Creutzern gerechnet, verschen und begaben, damit ihr Ebd. handeln thun und laßen mag, nach derselben besten Gefallen, und wie Morgengab Recht und Gewohnheit ist und nach dem gebräuchlich Herkommen, auch abgeredt ist. Daß allererst, da Ihr liebd. unsern Fall erlebet, welches zu GOtt dem Almächtigen stehet, die Verzinsung der Morgen-Gab, als nehmlich zwey hundert Gulden angeregter Wehrung folgen soll; so wollen Wir ihrer liebd. gleich nach dem Beylager jährlichs vierhundert Thaler, und davon alle Quatember ein hundert Thaler zu täglichen Hand-Geld haben, zu gebrauchen, reichen, und geben lassen, ferners, und so baldt auch obgedachte Bezahlung der fünff und zwantzig tausend Gulden Heyraths-Guths geschicht, so sollen und wollen wir ohne längern Verzuch, berührtes Fräulein Anna, auf unser Stadt, Schloß und Ampt Höchstatt, auch dem Schloß und Ambt Litzhain mit aller ihrer Obrigkeit, Gerechtigkeit, Herrligkeit und Zugehörung vor solche fünff und zwantzig tausend Gulden Heyraths-Guth der Wiederlag und Gegen Geldes verschreiben und verweisen. Und obwoll bey der Pfaltz gebräuchlich, daß nicht mehr von hundert dann fünff Gulden in solchen Fällen jährlich Zinß entricht werden, so haben Wir doch Ihrer Liebd. der freundl. Neigung nach so wir zu derselben tragen, drey tausend achthundert Gulden, jeden Gulden zu 15. Batzen oder 60. Creutzern gerechnet jährlicher Nutzung und Gefäll gemacht, doch woferne obgedachte Stadt, Schloß und Aembter, mit ihrer Zuachörung die Abnutzung an vorberührten drey tausend achthundert Gulden jährlich nicht vollkommlich ertragen, daß Wir Pfaltz-Graff Philipps Ludwig ꝛc. den Abgang Ihr. Ebd. in andere wege gnugsahm verschern und es Ihr aus unserer Neuburgischen Rent-Cammer dermaßen verschreiben wollen, daß ihr darauf solcher Abgang jährlichs gewißlich erstattet, und bezahlt werden soll; es soll auch Ihr Liebd. in obged. Statt, Schloß alle Obrigkeit, Gericht und Herrligkeit haben, in allermaßen wie wir des bishero gehabt und gebraucht, ausgenommen die hohe Landes-Fürstl. Obrikeit, auch unsere weltliche Ritter-Lehen, Volg, Land-Steuer, Appellation, auch Zölle und Ungelder, die wir uns und unsern Erben vorbehalten haben wollen. Das Freuel und Bußgeldes halber aber ist abgeredt, daß Ihr Liebd. an solchen von demjenigen, so in ihrem Widdomb gehörig, den halben Theil, in Ambt-Hochstätt, im Ambt Liebhaim aber soll sie die Freuel und Buß gar haben. Soll ihrer Ebd. auch in bemeldten Aembtern folgen die Fisch-Waßer, Jagen, Bau- und Brennholtz zur Nothdurfft, auch Hennen, Hüner, Gänß, Lämmer und was dergleichen zur Küchen-Nothdurfft gehörig, auch die Fron oder Scharwerck, und was sonst mehr umständige Gefälle von, welche alle nicht angeschlagen worden. Zu dem wollen Wir auch die Versehung thun, daß die Widdums Schlößer oder Häuser, da von nöthen, dermaßen wollgebauet und aufgerüst werden, damit künfftig in dem kein Mangel sey. Wir Pfaltz-Graff Philipps Ludwig sollen und wollen auch alle Unterthanen unserer Stadt auch Aempter Hochstett und Leybaim, welche in den Widumb gehörig, gemeldten Fräulein Anna geloben und schweren laßen, auch pflichtig und gewärtig machen, im Fall es sich begebe, daß sie unsern Todt, der im Willen des Almächtigen GOttes stehet, erlebete, daß sie alsdann ihrer Liebd. und sonst niemands anders, Inhalts dieser unserer Verschreibung gewarten, und gehorsahm seyn, als ihrer Rechten Herrschafft, und ob es denn darzu käme, daß wir vor Ihrer Liebd. mit Todt abgiengen, so sollen unsere Erben alsdann gedachter unser Gemahl das Hauß Hochstät oder Leybaim mit Wein, Bier, Korn, und Vorrath versehen, auff daß sie sich ein Jahr lang ehrlich und woll ihrem Standt gemäß damit erhalten möge, darzu solches Hauß auch mit Haußgerath, Bett- und Leingewand alsbestellen, daß sie ihrem Stand nach daran auch keinen Mangel habe. Wo ihr Ebd. alsdann mit nothwendigem Silber-Geschirr nicht versehen, so sollen unsere Erben schuldig seyn, unangesehen es bey den Häusern Pfaltz und Bayern nicht also herkommen, ihr so viel Silber-Geschirrs zustellen laßen als sie zur Nothdurfft bedürfftig, doch dergestalt da sie sich anderwerts verheyrathen, oder aber mit Todt abgehen würde, daß solches ihr von Fürstenthumb Neuburg zugestelltes Silber-Geschirr wiederum überantwortet werden soll. Im Fall Wir dann vor ihrer Liebd. mit Todt abgehen solten, so soll sie sich an solchem ihren Widomb und Vermächtnuß, inhalt dieser Verschreibung genügen laßen, und an unsern nachgelaßenen Landschafften, Erbschafften und Güthern alsdann keine weitere Foderung, auch mit unsern Schulden (ob wir einicher hätten) nichts zu thun haben, es wäre dann daß Wir Ihrer Liebd. aus Freundschafft und guter Neigung über diese Verschreibung etwas weiteres gutwillig zugestelt, oder geordnet hätten. Weiter ist auch hierinnen abgeredet, daß Wir Pfaltz-Graff Philipps Ludwig, und obbemeldt Fräulein Anna gegen Empfahung solcher fünff und zwantzig tausend Gulden Heyraths-Guth, wann die Bezahlung geschehen ist, vor uns und unsere Erben auf alle Fräul. Anna väterlich und mütterlich Erbe und nachgelaßener Güther, so von den Fürstenthumben Jülich, Cleve und Bergen und derselben Angehörungen Graff und Herrschafften

Herkommen genugsamlich, wie sich im Reich gebühret, verzichen, und daran alle Gerechtigkeit, so Ihr Liebd. hat, oder haben möchte, vorged. unserm Freundl. lieben Vetter, Hertzog Wilhelms zu Jülich und Sr. Liebd. rechten Erben zustellen sollen und wollen, daran kein Anspruch oder Forderung in oder außerhalb Rechtens zu haben, oder zugewinnen auch wir und sie in krafft dieses Briefes obgemeldter maßen verzichen haben, es wäre dann daß Wir Hertzog Wilhelm von Jülich oder unsere männliche Leibes-Erben ohne eheliche Leibes-Erben mit Tode abgehen würden, daß der Allmächtige GOtt doch gnädiglich verhüten wolle, uff dem Falle soll unserer geliebten Tochter, Fräulein Annä, die Anwartung unbenommen, sondern hiermit gänzlich und ausdrücklich vorbehalten seyn, dergestalt, da unsere geliebte ältere Tochter, Frau Maria Leonora Hertzogin zu Preußen, noch tödlichem Abgang unserer ehelichen Söhne und Mannes-Erben, in unsere Fürstenthumbe und Lande succediren würde, daß alsdann vorgemeldter unser geliebten Tochter Fräulein Annä und ihren ehelichen Leibes-Erben, von all solcher Summa Geldes, wie in der Preußischen Heyraths-Notul und sonst unser Verordnung geschehen, und obgerührte Hertzoge in Preußen, vermöge derselben ihren dreyen Schwestern, zu erlegen verhafft, ihre angebührnüß zukomme, doch mit der Bescheidenheit, daß, nach ihrem Fräulein Annä tödlichen Abgang, und ohne Hinderlaßung einiger ehelicher Leibes-Erben, unser Frl. lieber Vater Pfalz-Graff Philipps Ludwigs Sr. Lvd. Lebenlang die Abnutzung von solcher Summa Geldes haben; Nach Sr. Lvd. tödlichem Abgang aber, dieselbe zurück auf ihr Fräul. Annä nechste Erben wiederumb fallen solte; sonst wofern dieselbige, unsere geliebte ältere Tochter, auch ohne eheliche Leibes-Erben, da GOtt für sein wolle, mit Tode abgehen solte, daß vielberührte unsere Tochter, Fräul Annä, alsdann nach der Frau Mariä Leonorä die ältere oder ihre eheliche Leibes-Erben, in derselben unserer älteren Tochter, oder dero abgestorbenen ehelichen Leibes-Erben Fußtapffen treten, und alles dasjenige an Landt, Leuten, Fahrnüß und andern pähig und Erben seyn sollen, allergestalt als wie vorgemeldt Frau Maria Leonora Hertzogin in Preußen oder ihre eheliche Leibes-Erben hätten seyn sollen oder gewesen wären. Ob sich auch begebe, daß Wir Pfalz-Graff Philips Ludwig vor offtgemeldter Fräulein Anna, das zu dem Göttlichen Willen stehet, mit Todt abgehen würden, Wir hätten dann mit ihr Kinder erworben, oder keine, so soll Ihr Liebd. alldieweil sie in ihrem Wittiblichen Stuhel unverrückt sitzen bleibt, an solchen ihrem Widdumb zu Hochstat und Liebtheim, wie obgemeldt, ihr Lebenlang unverrunnen und unbeschwert sitzen bleiben, auch unsere Erben sie alsdann bey solchem Widdumb getuhiglich schützen, schirmen und handthaben, als ihr eigen Landt und Leuthe ohn gefehrde; so aber Ihr Liebd. nach unsern Tode zur andern Ehe greiffen würde, alsdann sollen sie unsere Erben mit den fünff und zwantzig tausend Goldt Gülden Heyraths-Guths, in Jahres Frist baar oder mit dem Werth aus solchem Widdemb lösen, dazu ihr dann auch ihre Kleider, Kleinoter, mit gebrachtes Silber-Geschirr, und Hauß-Rath, auch was ihr ferner geschenckt und gegeben, allerdings unverhindert gefolgen soll, damit und obgemelten ihren Heyraths-Guth ihres Gefallens haben zu handeln, da sie dann ein solches vor ihren Todt nicht vermacht, auch nicht eheliche Leibes-Erben hätte, solte es alsdann wiederum an das Hauß Jülich fallen. Wofern aber ihr Lvd. vor uns, das zu GOtt stehet, mit Tode abgehet, oder sich nach unsern Tode nicht wiederum verändern, sondern im Wittwen-Stande verharren und darein Todes verscheiden würde, solte demselbtes ihr Heyraths-Guth sambt vorbestimbter Fahrnüß, es wären alsdann Kinder verhanden oder nicht, zu unsern Fürstenthum Neuburg fallen und bleiben.

So viel unsere Wiederlage belangt, soll Ihr Lvd. die auf alle vorgesetzte Fälle jährlich aus unsern Fürstenthum, wie gebräuchlich, Ihr Lebenlang verzinset, auch ihr darum nothwendige Versicherung gethan werden. Gleichermaßen würde Ihre Liebd. auch die Morgengab als obgesetzt bis nach ihrem tödlichen Abgang jährlich verzinset, und wofern Ihr Lvd. solche nicht verschafft, oder vermacht, auch nicht Kinder verläst, soll solche auf das Fürstenthum Neuburg wiederum fallen. Uff welche Beredung haben Wir obgemeldter Hertzog Philipps Ludewig und Fräul. Anna einiger Person im Nahmen GOttes den Standt der Christlichen Ehe einander versprochen und zugesagt, doch ob mittler Zeit, ehe dann solches Beyschlaffen geschehe, wir Pfalz-Graff Philipps Ludewig oder Fräul. Anna mit Tode abgiengen, das in dem Willen des Allmächtigen stehet, so soll diese Eheberedung und Beschließung keinen Theil binden oder verpflichtet seyn, sondern alles, ob die nie beschehen gehalten werden ohne Gefehrde. Und Wir Hertzog Willhelm zu Jülich auch Wir Pfalz-Graff Philipps Ludewig obgenandt, Gereden und Versprechen bey unsern wahren und Fürstlichen Treuen, diese unsere aufgerichte Verschreibung, stet, fest und unverbrüchlich zu halten, und der gänzlich nachzukommen, ohne alle Gefehrde. Wann dann Wir Ludwig von GOttes Gnaden Pfalz-Graff beym Rhein, Hertzog in Bayern, der Ober-Churfürstl. Pfaltz Statthalter, und Wir Willhelm von deßelben Gnaden, Land-Graffe zu Hessen, Graf zu Katzen-Elenbogen, Diez, Ziegenhain und Nidda als geordneter Ober-Vormünder, auch Wir Johannes von Gottes Gnaden Pfalz-Graff bey Rhein, Hertzog in Beyern, Graf zu Veldentz und Spohnheim von dem Hochgebrl. Fürsten unsern Freundl. lieben Vetter Sohn, Gevatter und Bruder, Herrn Philipps Ludewigen Pfalz-Graffen bey Rhein, Hertzogen in Bayern, Grafen zu Veldentz und Spohnheim freundlich ersucht und gebetten sind, in obgeschriebene Heyraths Abrede mit zu heilen,

und

und die zu subſcribiren, auch mit zu beſiegeln, ſo haben Wir obermeldte Vormünder, in Krafft obgemeldter Vormundſchafft ſolches zu thun alſo freundlich verwilliget, und Wir Pfaltz-Graf Johannes für uns und unſere Erben, auch unſer jeder ſich mit eigenen Händen hierunter geſchrieben und unſere Inſiegele daran hangen laßen. Geſchehen zu Neuburg an der Thonau am ſieben und zwantzigſten Tag des Monaths Septembris, Nach Chriſti unſers HErrn und Seeligmachers Geburth, funffzehen hundert und im vier und ſiebentzigſten Jahr

Unten in plica alſo unterſchrieben mit unterſchiedenen Händen.

Willhelm Hertzog zu Jülich

Philipps Ludewig Pfaltz-Graf

Willhelm Land-G. zu Heßen

Johannes Pfaltz-Graff bey Rhein, manu propria ſubſcripſit.

No. CXXXII.

Ehe-Packten zwiſchen Hertzog Willhelmen zu Jülich, an ſtatt, Fräulein Magdalene, Hertzogin zu Jülich, und Pfaltz-Graff Johannſen, darinn der *Succeſſion* und Verzicht Meldung geſchicht

Anno 1579.

WIr Willhelm von GOttes Gnaden Hertzog zu Jülich, Cleve und Berg, Graf zu der Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenſtein ꝛc. und Wir Johannes von deßelben Gnaden, Pfaltz-Graf bey Rhein, Hertzog in Beyern, Grafſe zu Veldentz und Sponheim ꝛc. Bekennen und thun kund offentlich mit dieſem Brief vor uns und unſere Erben, daß Wir, dem Allmächtigen zu Lob, ein Freundſchafft der heiligen Ehe, zwiſchen der Hochgebohrnen Fürſtin, unſers Hertzog Willhelms zu Jülich ꝛc. freundlicher lieber Tochter, Fräulein Magdalenen, gebohrnen Hertzogin zu Jülich, Cleve und Berg ꝛc. an einem, und uns Pfaltzgrafe Johanſen (den durch weyland unſers gnädigen geliebten Herrn Vaters Pfaltzgraf Wolffgang, hochſeel. Gedächtniß hinterlaßenen Teſtament und Röm. Kayſerl. Majeſtät unſers allergnädigſten Herrn darauf erfolgte Confirmation, des Fürſtenthums Zweybrücken, mit ſeinen incorporirten Landen und aller Zugehör und Anwartung auf uns und unſer eheleibliche männliche Erben zugeeignet worden) am andern Theil, abgeredet und beſchloßen haben, alſo daß Wir Pfaltzgraf Johannes das obgedachte Fräulein Magdalen zu einer ehelichen Gemahl nehmen, und uns vor der Chriſtlichen Gemein beſchlen laßen ſollen, auch ferner mit Ihrer Lieb den auf nechſtkommenden vierdten Octobris das eheliche Beylager zu dem Fürſtenthum Zweybrück, zu Bergzabern, vermöge der zwiſchen uns inſonderheit darüber getroffenen Vergleichung haben, und wann dann ſolches eheliches Beylager geſchehen iſt, ſo ſollen und wollen Wir, Hertzog Willhelm zu Jülich, gedachten Pfaltzgraf Johanſen unſern freundlichen lieben Vettern, Schwager und Sohn, nach Jahres Friſt, wann das eheliche Beylager zwiſchen Ihren Lieb den gehalten und vollzogen, fünff und zwantzig tauſend Goldt-Gulden, in dem Werth, wie ſolches des Heil. Römiſchen Reichs itziger Zeit publicirte Münz-Ordnung ausweiſet, gen Coblentz gülich und freundlich, ohn allen Seiner Liebden Koſten und Schaden, zu rechten Heyraths-Guth gegen gebührende Quittung entrichten und bezahlen, auch die obgedachte unſere freundliche liebe Tochter, Fräulein Magdalena, mit ihren Kleinoden, Kleidern, Geſchmuck, Silber-Geſchirr und andern, wie einer Fürſtin von Jülich, Cleve und Berge wohl geziehmet, ungefehr gleich den andern ihrer Liebden Schweſtern ehelich abfertigen. Dagegen ſollen Wir Pfaltzgraf Johannes, alsbald ſolches eheliche Beylager geſchicht, gemeldtes Fräulein Magdalenen mit einer Fürſtl. Morgengab, als nemlich vier tauſend Gulden, jeden Gulden zu 15 Batzen oder 60 Kreutzer gerechnet, verſehen und begaben, damit Ihr Lieb den thun und laßen mag nach derſelben beſten Gefallen, und wie Morgengabe Recht und Gewohnheit iſt; Und nach dem gebräuchlich Herkommen, auch abgeredt iſt, daß allererſt, da Ihr Liebden unſern Fall erlebt, (welches zu GOtt dem Allmächtigen ſtehet) die Verzinſung der Morgengabe, als nemlich zwey hundert Gulden angeregter Wehrung folgen ſoll, ſo wollen Wir Ihrer Liebden gleich nach dem Beylager jährlich vierhundert Thaler, und davon alle Quatember ein hundert Thaler zu täglichem Handgeld haben, zu gebrauchen, reichen und geben laßen.

Fernere und ſo bald auch obgedachte Bezahlung der fünf und zwantzig tauſend Goldgülden Heyraths-Guths geſchicht, ſo ſollen und wollen Wir ohn länger Verzug berührtes Fräulein Magdalena auf unſerm Schloß und Amt Landsberg, auch Stadt Moſchel, ſamt unſerm Hauß

und Kellnerey zu Stadeck, mit aller ihrer Obrigkeit, Herrligkeit und Zugehörung, vor solche fünff und zwantzig tausend Gulden Heyraths-Guths der Wiederlegung und Gegen-Geldes verschrieben und verweisen. Und obwohln bey der Pfaltz gebräuchlich, daß von hundert mehr nicht als fünff Gulden in solchen Fällen jährlichen Zinß und Annutzung gereicht werden, so haben Wir doch Ihrer Liebden der freundlichen Neigung nach, so Wir zu derselben tragen, drey tausend achthundert Gulden, jeden Gulden zu 15 Batzen oder 60 Kreutzer gerechnet, jährlicher Nutzung und Gefälle gemacht, nemlich an Geld eintausend fünffhundert und zwantzig Gulden; an Wein 26 Fuder, jedes für 30 Gulden angeschlagen; an Weitzen 50 Malter, jedes vor drittehalben Gulden; an Gersten 100 Malter, jeder vor anderthalb Gulden; an Speltzen-Korn 60 Malter, jedes vor zween Gulden; an Gersten 100 Malter, jedes vor anderthalb Gulden; an Korn 300 Malter, jedes vor zween Gulden; an Habern fünff hundert Malter, jedes vor einen Gulden, alles per 15 Batzen den Gulden gerechnet, Doch wofern obgedachtes Schloß und Amt Landsberg, auch Stadt Moschel dergleichen Haus und Kellnerey Stadeck mit ihre Zugehörung, die Annutzung an vorgerühreten drey tausend achthundert Gulden, jährlich nicht vollkommen ertragen möchte, daß Wir Pfaltzgraf Johannes den Abgang Ihr Liebden in andere Wege, vermöge der Widums-Verschreibung genugsam versichern, und es Ihrer aus unserer zweybrückischen Rent-Cammer und andern nechstgelegenen Aemtern dermaßen verschreiben wollen, daß Ihr solcher Abgang jährlich gewiß erstattet und bezahlet werden soll. Es soll auch Ihr Liebden in obgedachten Schloß, Amter, Stadt und Kellnerey alle Obrigkeit, Gericht und Herrligkeit haben, in allermaßen, wie Wir das bishero gehabt oder gebraucht, ausgenommen die hohe Landes-Fürstliche Obrigkeit, Bergwerck, auch unsere Weltliche, Ritter Lehen, Raiß, Velg und Steuer, Appellation, auch Zoll und Ungeld, die Wir uns und unsern Erben vorbehalten haben wollen, das Frevel und Buß-Geldts halber aber ist abgeredet, daß Ihr Liebden an solchen von denjenigen, so unter ihren Wittumb gehörig, haben, oder die Frevel und Buß von dem Bergwerck sollen uns Pfaltz-Grafen Johansen alleine bleiben, so sollen auch im gemelrten Amt Landsberg und Kellnerey Stadeck Ihre Lbden folgen die Fisch-Waßer, Jagden, Bau- und Brenn-Holtz zur Nothdurfft, auch sonst alle Küchen-Gefälle, vermöge der Widdums-Verschreibung, dergleichen die Frohn und was sonst mehr unbeständige Gefälle sind, welche alle mit angeschlagen werden; Zu dem wollen Wir auch die Verstehung thun, damit das Hauß Landsberg und Stadeck, da von nöthen, dermaßen wohlgebauet und ausgerüstet werden, daß künfftig in dem kein Mangel sey.

Wir Pfaltz-Graf Johannes sollen und wollen auch alle Unterthanen unsers Amts Landsberg, Stadt Moschel, Hauß und Kelnerey Stadeck, welche in dem Widdumb gehörig, gemeldten Fräulein Magdalenen, alsbald nach Erlegung des Heyraths-Guths, vermöge derwegen sonderbaren verfertigten Form, geloben und schweren laßen, auch verpflichtet und gewärtig machen. Im Fall es sich begebe, daß Sie unsern Todt, (der in Willen des Allmächtigen GOttes stehet) erlebete, daß Sie alsdann Ihr Liebden und sonst niemand anders, Inhalts dieser unser Verschreibung gewarten und gehorsam seyn, als ihrer rechten Herrschafft; und ob es dann darzu käme, daß Wir vor Unser Liebden mit Tode abgiengen, so sollen unsere Erben alsdann gedachter unser Gemahl das Hauß Landsberg mit achthundert fünffzig Gulden am Gelde, sechs und zwantzig Fuhder Weins, fünffzig Malter Weitzen, sechtzig Malter Speltzen, hundert Malter Gersten, dreyhundert Malter Korn, und fünff hundert Malter Habern, alles Landsberger Maaß und Eych, zum Vortrath versehen, auff daß Sie sich ein Jahr lang ehrlich und wohl ihrem Stande gemäß damit erhalten möge, darzu solches Hauß auch mit Haußrath, Bett und Lein-Gewand also bestellen, daß sie ihrem Stande nach daran auch kein Mangel habe. Und dieweil gedacht Schloß Landsberg von dem Bischoff zu Worms Lehen-rührig, sollen Wir Pfaltz-Graff Johannes schuldig seyn, darüber nothdürfftigen Consens vor Erlegung des Heyraths-Guths auszubringen. Wo auch Ihr Liebden alsdann mit nothwendigen Silber-Geschier nicht versehen, so sollen unsere Erben schuldig seyn, ungesehen es bey den Häusern Pfaltz und Bayern nicht also Herkommen, Ihro so viel Silber-Geschirr zustellen zu laßen, als sie zur Nothdurfft bedürfftig, doch dergestalt, da Sie sich anderwerts vertheurathen oder mit Tode abgehen würde, daß solches Ihro vom Fürstenthum Zweybrücken zugestelltes Silber-Geschirr daselbst wieder überantworter werden soll; Im Fall Wir dann vor Ihr Liebden mit Tode abgehen würden, so soll Sie sich von solchem ihren Widdum und Vermächtniß, Inhalt dieser Verschreibung, genügen laßen, und an unsern nachgelaßenen Landschafften, Erbschafften und Güthern alsdann keine weitere Forderung, auch mit unsern Schulden (ob wir einige hätten) nichts zu thun haben; es wäre dann, daß Wir Ihr Liebden aus Freundschafft und guter Neigung über diese Verschreibung etwas weiteres gutwillig zugestellet oder geordnet hätten; Weiteres ist auch hierinnen abgeredet, daß Wir Pfaltz-Graf Johannes, und obgemeldt Fräulein Magdalenen gegen Empfahung solcher fünff und zwantzig tausend Gold-Gulden Heyraths-Guths, wann die Bezahlung geschehen ist, vor uns und unsere Erben, auff allen Fräulein Magdalenen väterl. und mütterl. Erb und nachgelaßene Güter, so von den Fürstenthumen Jülich, Cleve und Bergen, und derselbigen angehörigen Graff- und Herrschafften herkommen genugsamlich, wie sich in Rechten gebühret, verziehen, und daran alle Gerechtsame

rechtigkeit, ſo Ihr Liebden hat, oder haben möchte, vorgedachter unſer freundl. lieben Schwager und Vetter, Herꝛog Wilhelm zu Jülich ꝛc. und Seiner Liebden rechten Erben zuſtellen ſollen und wollen, daran kein Anſpruch und Forderung, in- oder außerhalb Rechtens zu haben oder zu gewinnen, auch Wir und Sie in Kraft dieſes Briefes obgemeldter maßen verzichen haben; es wäre dann, daß Wir Herꝛog Wilhelm zu Jülich, oder unſere männl. Leibes-Erben mit Tode abgehen würden, (das der allmächtige GOtt gnädig verhüten wolle) auff den Fall ſoll unſer geliebten Tochter Fräulein Magdalenen die Anwartung unbenommen, ſondern hiemit gänzlich und ausdrücklich vorbehalten ſeyn, dergeſtalt, da unſere geliebte ältere Tochter, Frau Maria Eleonora, Herꝛogin in Preußen, nach tödlichem Abgang unſers ehelichen Sohns und deßen rechten Erben, in unſerm Fürſtenthum und Landen ſuccediren würden, daß alsdann vorgemeldterr unſerer geliebten Tochter Fräulein Magdalenen, und ihren ehelichen Leibes-Erben, von allſolcher Summen Geldes, wie in den Preußiſchen Heyraths-Notul und ſonſt unſerer Verordnung verſehen, und obgerührte Herꝛogin in Preußen vermöge derſelben ihren dreyen Schweſtern verhafftet, Ihr an Gebührniß zukommen; doch mit der Beſcheidenheit, daß nach ihrem Fräulein Magdalenen tödtlichen Abgang und ohne Hinterlaßung einiger ehelichen Leibes-Erben, unſer freundlich lieber Vetter, Schwager und Sohn, Pfaltz-Graff Johannes S. Lbden lebelang die Abnutzung von ſolcher Summen Geldes haben, nach Sr. Lbden tödtlichen Abgang aber, dieſelbige zurück und auf ihre Fräulein Magdalenen nechſte Erben, wieder fallen ſolle.

Sonſt, woferne dieſelbe unſere geliebte ältere Tochter, Frau Maria Eleonora, ohne eheliche Leibes-Erben, desgleichen unſere zweyte Tochter Frau Anna, Pfaltz-Gräfin bey Rhein, ohne eheliche Leibes-Erben, (da GOtt vor ſeyn wolle) mit Tode abgehen würden, ſo ſoll alsdann vielberührte unſere Tochter Fräulein Magdalene oder Ihre eheliche Leibes-Erben, in derſelben unſer beyder ältern Töchter, oder Dero abgeſtorbene ehelichen Leibes-Erben Fußſtapffen treten und alles dasjenige an Land, Leuten, Fahrniß und andern fähig und Erben ſeyn, allergeſtalt, als wie vorgemeldte Frau Maria Eleonora, Herꝛogin in Preußen, oder Ihre eheliche Leibes-Erben, und Frau Anna Pfaltz-Gräfin, oder Ihre eheliche Leibes-Erben hätten ſeyn ſollen, oder geweſen waren.

Ob ſich auch begäbe, daß Wir Pfaltz-Graf Johannes vor obgemeldten Fräulein Magdalenen (das zu dem Göttlichen Willen ſtehet) abſtürben, wir hätten dann mit ihr Kinder erworben, oder keine, ſo ſoll Ihre Liebden, alldieweil Sie in Ihren Wittib-Stuhl unverrückt ſitzen bleibet, an ſolchem Ihren Witthum zu Landsberg und Stadeck, dergleichen Stadt Muſchel, wie obgemeldt, Ihr Lebelang unverdrungen und unbeſchweret ſitzen bleiben, auch unſere Erben Sie alsdann bey ſolchem Witthum geruhiglich ſchützen, ſchirmen und handhaben, als ihre eigene Land und Leute, ohn alle Gefehrde.

So aber Ihre Liebden nach unſerm Tode zur andern Ehe greiffen würden, alsdem ſollen Sie unſere Erben mit denen 25000 Gold-Gülden Heyrath-Guths in Jahres-Friſt, baar an guten aufrichtigen Gold-Gülden, oder mit dem rechten Werth, wie obſtehet, aus ſolchem Witthum laßen, darzu Ihr dann auch Ihre Kleider, Kleinodien, mitgebrachte Silber-Geſchirr und Haußrath, auch was Ihr ferner geſchenckt und gegeben, unverhindert allerdings folgen ſoll, damit und obgemeldten Ihren Heyraths-Guth ihres Gefallens haben zu handeln, und von ſolchem Witthum nicht eher und zuvor Ihr ſolche 25000 Gold-Gulden Heyrath-Guth ohne Abgang gänzlich entrichtet und bezahlet, abziehen, da Sie dann ein ſolches vor Ihrem Tode nicht vermacht auch nicht eheliche Leibes-Erben hätte, ſoll es alsdann wiederum auf das Haus Jülich fallen.

Woferne aber Ihre Liebden vor uns (das zu GOtt ſtehet) mit Tode abgehen, oder Sich nach unſerm Tode nicht wiederum verändern, ſondern im Wittib-Stande verharren, und darinnen Todes verſcheiden würde, ſoll bemeldtes Ihr Heyrath-Guth ſamt vorbeſtimmter Fahrniß, es wären alsdann Kinder vorhanden oder nicht, zu unſerm Fürſtenthum Zweybrück fallen und darbey bleiben.

So viel unſere Wiederlage belanget, ſoll Ihre Liebden auf alle vorgeſetzte Fälle, die jährlichs aus unſerm Fürſtenthum, wie gebräuchlich, Ihr Lebelang verzinſet, auch Ihr darum nothwendige Verſicherung gethan werden.

Gleichermaſſen wird Ihrer Liebden auch die Morgengabe, als obgeſetzt, biß auf Ihren tödtlichen Abgang, jährlich verzinſet, und woferne Ihrer Liebden nicht verſchaffet oder vermachet, auch nicht Kinder verließe, ſoll ſolche auf das Fürſtenthum Zweybrück wieder fallen.

Auff welche Beredung haben Wir obgedachter Herꝛog Johannes Pfaltz-Graff und Fräulein Magdalena im Nahmen GOttes den Stand der Chriſtlichen Ehe einander verſprochen und zugeſagt: Doch ob mittler Zeit ehe dann ſolches Beylager geſchehe, Wir Pfaltz-Graf Johannes oder Fräulein Magdalena mit Tode abgiengen (das in dem Willen des Allmächtigen ſtehet) ſo ſoll dieſe Ehe-Beredung und Beſchließung keinen Theil binden oder verpflichtet ſeyn, ſondern als ob die nie geſchehen, gehalten werden, ohne Gefehrde.

Und Wir Hertzog Wilhelm zu Jülich, auch Wir Pfaltzgraff Johannes obgenandt, gereden und versprechen, bey Unsern wahren Fürstlichen Treuen, diese unsere aufgerichtete Verschreibung stet, vest und unverbrüchlich zu halten, und dero gäntzlich nachzukommen, ohne arge Gefehrde.

Haben auch zu Urkund unser Insiegel an diesen Brief thun hencken und uns mit eigener Hand unterschrieben. Und nach dem Wir Hertzog Johannes Pfaltz-Graff, die Hochgebohrne Fürsten, unsere freundl. Herren Vetter und Gevatter auch Vater und Bruder, Herrn Ludewigen Pfaltz-Grafen beym Rhein, des Heil. Röm. Reichs Erz-Truchsessen und Chur-Fürsten, Hertzogen in Bayern, auch Herrn Wilhelmen, Land-Grafen zu Hessen, Graffen zu Catzenelnbogen ꝛc. und Herrn Philipp Ludwig Pfaltz-Grafen beym Rhein, Hertzog in Bayern, Graffen zu Veldentz und Spenheim, freundlich ersuchet und gebeten, in obgedachte Heyraths-Verschreibung zugeholen, und mit und neben uns zu versiegeln, welches dann, wie jetzbemeldte, gedachten unsern Vettern, auch Sohn und Brudern, zu freundlichen Gefallen und beschehener Bitte wegen freundlichen bewilliget, so hat unser jedes sein Siegel neben Seiner Liebden hieran gleichfalls angehenckt, und Wir uns mit eigenen Händen unterschrieben, doch uns und unsern Nachkommen ohne Schaden geschehen am ersten Monaths-Tage Octobris nach Christi unsers HErrn Geburth im 1577ten Jahre.

Wilhelm Hertzog zu Jülich.
Johannes Pfaltz-Graff beym Rhein.
Ludwig Pfaltz Graff, Churfürst.
Wilhelm, Land-Graff zu Heßen.
Philipp Ludewig Pfaltz-Graff.

No. CXXXIII.

Verfaßte Heyraths-Verschreibung zwischen Marggraff Philippsen von Baden und Hertzogin Sybilla zu Jülich, *de Anno 1586.*

Zu wissen, daß in dem Nahmen der Heiligen unzertheilten Dreyfaltigkeit, zu GOttes Ehre, Wohlfahrt und Aufnehmen der löbl. und Fürstl. Häuser, Jülich, Cleve, Berg und Baden, auch allerseits Landen und Unterthanen, durch den Allerdurchlauchtigsten, Großmächtigsten und Unüberwindlichsten Fürsten und Herrn Rudolphen den Andern, erwehlten Röm. Kayserrn und andern Verwandten, Herren und Freunden, rathsamen Gutachten und mit Verwilligung des Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herrn Wilhelms, Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berge, Graffen zu der Marck und Ravensperg, Herrn zu Ravenstein, ein ehelicher Heyrath, zwischen jetzt-Hochgedachten Herrn Wilhelms Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berge, Graffen zu der Marck und Ravensperg, Herrn zu Ravenstein, vielgeliebten Tochter, Fräulein Sybilla, gebohrne Hertzogin zu Jülich, Cleve und Berg, ꝛc. und den auch Durchlauchtigen, Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Philippsen, Marggraffen zu Baden und Hochberg, Graffen zu Spontheim und Eberstein, Herrn zu Bahr und Mallberg ꝛc. dardurch Nahmen und Stammen zu mehren, vereiniget, bewilliget und abgeredet, und beschlossen worden, wie folget: Nemlichen soll Hochermeldten Herrn Philippsen, Marggraffen zu Baden und Hochberg ꝛc. Hochernandte Fürstin zu Jülich, Cleve und Berg, Fräulein Sibylla, wie sich das alten löblichen Catholischen Brauch nach gebühret, und bey Fürstlichen Personen Herkommen, zum Stand der heiligen Ehe gegeben, eingesegnet und vermählet worden, und solches vermittelst Göttlicher Gnaden, zu allerfürderster erster Gelegenheit, deren sich bede Theile vergleich n werden, auff dem Hauß Baden und von Hochged. Herrn Willhelm Hertzogen zu Jülich ꝛc. den Hochermeldten Herrn Philippsen, Marggrafen zu Baden, innerhalb Jahres-Frist nach dem ehelichen Beylager fünff und zwantzig tausend Gold-Gülden, in dem Werth, wie solches des Heil. Römischen Reichs jüngst publicirte Münts-Ordnung ausweiset, gen Franckfurth gülich und freundlich, ohn allen seinen Kosten und Schaden, zu rechtem Heyrath-Guth, gegen gebührende Quittung, Übergebung des Verweiß, Widdums und Bewilligungs-Briefes, deßen man sich verglichen, entrichtet und bezahlet, auch Hochermeldte Hertzogin, Fräulein Sybilla, mit ihren Kleinotern, Geschmuck, Silber-Geschirr, und andern, wie einer Fürstin zu Jülich, Cleve und Berg wohl gezimt, ehrlich abgefertiget, und ohn sein des Marggraffen Kosten, gen Baden geliefert werden soll, beneben diesem ist abgeredet worden, alles was auff dem hochzeitlichen Ehren-Tag den vermelden Fürsten-Personen, von Kleynoder, Silber-Geschirr, Geld oder Geldes werth verehret und geschencket wird, daßelbe ihnen beyden zugleich, eigenthümlich zustehen, und deswegen ein Inventarium der Gebühr aufgerichtet werden soll. Hergegen soll Hochgedachter Herr Philipps Marggraff, alsbaldt solch ehelich Beyliegen geschehen, Seine versprochene Gemahlin Hochernandte Fräulein Sybilla mit einer Fürstl. Morgengab, als nemlich sechs tausend Gulden, jeden Gulden zu 15 Batzen oder 60 Kreutzer gerechnet, versehen und begaben, damit Sie thun, handeln und laßen mag nach ihrem besten Gefallen, und wie Morgengab Recht und Gewohnheit ist, und nachdem gebräuchlich Herkommen, auch verhängt ist, daß allererst, da Hochernandte Fräulein Sybilla, ihres versprochenen Ehe-

Gemahls

Gemahls Fall erlebet, welches zu GOtt dem Allmächtigen ſt. het, die Verzinſung oder Morgengaben, nemlich dreyhundert Gulden, angeregter Weyrung, jährlichs folgen, auch aus den Herrſchafften Lahr und Mahlberg verſichert und verzinſet werden ſollen, ſo wird Herr Philipps Marggraffe, Hochgedachter Fürſtin ſeiner künfftigen Gemahlin, gleich nach dem Beylager mit einem anſehnlichen Cammer-Geldt zu täglichem Handgeld habend, zu gebrauchen, aller Gebühr zu erzeigen wiſſen.

Ferner und ſobaldt auch obgedachte Bezahlung der fünff und zwantzig tauſend Gold-Gulden Heyraths-Guths geſchehen, ſo ſoll und wolle Hochgedachter Herr Philipps Marggraffe ohne längern Verzug ſeine Gemahlin, Fräulein Sibylla, auff ſeinen Theil Gefälle und Einkommen beyder Städte, Schloß, Dörffer und Aemter, Herrſchafften Lahr und Mahlberg, mit allen ihren Obrigkeiten, Herrligkeiten und Zugehörungen vor ſolche fünff und zwantzig tauſend Gold-Gulden Heyraths-Guts der Wiederlegunge und Gegen-Geldes verſchreiben und verweiſen. Und obwol bey der Marggraffſchafft Baden gebräuchlich, daß von hundert nicht mehr dann fünff Gulden, in ſolchen Fällen, jährlichen Zinß und Abnutzung gereicht werden. So hatt doch mehr hochberührter Marggraff Philipps Fräulein Sybilla, der freundl. Neigung nach, ſo er zu derſelben tragen thut, drey tauſend und achthundert Gulden, jeden Gulden zu 15 Baßen oder 60 Kreutzer gerechnet, jährlicher Nutzung und Gefälle gemacht, doch woferne obgedachte Herrſchafften Lahr und Mahlberg mit ihren Zugehörungen, die Abnützung an vorgerührten dreyhundert Gulden, wie ingleichen auch die dreyhundert Gulden Morgengabe jährlichs nicht vollkommen ertragen möchten, ſoll und wolle er (Marggraff Philipps) den Abgang Hochermeldter Fräulein Sybilla in andere Wege gnugſam verſichern, und es ihr auff ſeiner Land-Schreiberey und Renth-Cammer Baden dermaßen verſchreiben, daß Ihr ſolcher Abgang daraus jährliches gewißlich erſtattet und bezahlet werden ſoll, ferner Inhalts darüber obberührter verglichenen des Widdumbs, leibgedings, Wiederlags-Brieffs, ſamt der Morgengabs-Verſchreibung. Nachdem auch die Herrſchafften Lahr und Mahlberg dem Herrn Marggraffen jährlichs an Korn vierhundert viertzig Viertheil, vier Sester, zwey Vierling, zwey Mäßlein, und an Weitzen zwey und zwantzig Gerſten neun-zehen Viertheil, ſechs Seſter, zwen Mäßlein, und an Wein zwey und zwantzig Fuhder, vierthehen Ahmen, ein Maß eintragen und geben, ſo ſoll Hochermelte Fräulein Sybilla, jeder Viertheil Korns jährlichs auff anderthalben Gulden, Gerſten und Haberen durch einander auff einen Gulden, und jedes Fuhder Wein auff fünffzehen Gulden angeſchlagen, das übrige aus den Gefäll-Renthen und Gefällen entrichtet werden. Es ſoll auch Hochgedachte Fräulein Sybilla in obgerührten beyden Herrſchafften Lahr und Mahlberg, alle Obrigkeit, Gericht und Herrligkeit in allermaßen, wie Er Marggraff Philipps zu ſeinem Theil das bisherro gehabt und gebraucht haben, und die darüber aufgerichte Widdums- oder Leibgedings-Verſchreibung und Verſicherung vermag und ausweiſet, inne haben, beſitzen, nutzen und nießen, zu dem ſoll Hochermeldter Marggraff Philipps die Verſehung thun, daß die Widdums-Schlöſſer und Häuſer dermaßen wohl erbauet, repariret und ausgerüſt werden, damit künfftig in dem Kein Marggraffen in Vergleichung mit Graff Albrecht von Naſſau zufallen möchte, erſter Gelegenheit die Nothdurfft nach nemlich eins in der Herrſchafft Lahr oder Mahlberg, ſo Hochgedachter Stadt Baden, die Landt-Vogtey genandt, auch alſo gerüſt und beſchaffen ſey, daß Fräulein Sybilla, ihrem Stand und Herkommen gemäß, in beyden dieſen Ihr zugeordneten Widdombs-Häuſern ſich anſehnlich wohl halten und wohnen könne und möge.

Es ſoll auch ferner viel und-Hochermandter Marggraff Philipps verſchaffen, daß alle Unterthanen Seiner Herrſchafft Lahr und Mahlberg, welche in den Widdumb gehörig, Hochbeſtändten Fräulein Sybilla alsbaldt nach Erlegung des Heyraths-Guths geloben und ſchwehren, auch verpflicht und gewertig machen, im Fall ſich begebe, daß Fräulein Sybilla Marggraffin Philipps Todt (der im Willen des Allmächtigen GOttes ſtehet) erlebte, daß Sie die Unterthanen alsdann Hochgedachten Fräulein Sybilla Inhalt dieſer Verſchreibung gewarten und gehorſam ſeyn, als Ihrer rechter Herrſchafft. Und ob dann darzu käme, daß Marggraff Philipps vor Fräulein Sybilla mit Todt abgienge, ſo ſollen des Marggraffen Erben alsdann Hochgedachten Fräulein das Widdums-Hauß zu Lahr oder Mahlber, oder Baden, mit Wein, Bier, Korn und Vorrath verſehen, auff daß Sie ſich ein Jahr langehrlich und wohl ihrem Standde gemäß damit erhalten mögen, darzu ſolch Hauß auch mit Haußrath und Leinwand alſo beſtellen, daß Sie Ihrem Stande nach daran auch kein Mangel habe, wo Sie auch alsdann mit wendigem Silber-Geſchirr nicht verſehen, ſo ſollen Marggraff Philipps Erben ſchuldig ſeyn, ihr ſo viel Silber-Geſchirr zuſtellen zu laßen, als ſie zur Nothdurfft bedürfftig, doch dergeſtalt, daß Sie ſich anderwerts verheyrathen, oder aber mit Tod abgehen würde, daß ſolches Ihr aus der Marggraffſchafft Baden zugeſtellte Silber-Geſchirr daſelbſten wieder überantwortet werden ſoll; Weiter iſt auch abgeredt, daß Hochermandter Marggraff Philipps und Fräulein Sybilla gegen Empfahung obangeregter fünff und zwantzig tauſend Gold-Gulden Heyraths-Guts, wann die Zahlung geſchehen iſt, für ſich und ihre Erben auff alle Fräul. Sybilla väterliche und mütterliche

liche Erb- und nachgelaßene Güter, ſo von den Fürſtenthumen, Cleve, Jülich und Berg und demſelbigen angehörigen Graff- und Herrſchafften Herkommen genugſamlich, wie ſich in Recht gebühret, verziehen, und daran alle Gerechtigkeit, ſo Sie hat oder haben möchte, vor Hochgedachten Ihren freundl. lieben Herrn Vettern, Hertzog Wilhelmen zu Jülich und ſeinen rechten Erben zuſtellen ſollen und wollen, daran kein Anſpruch oder Forderung, in- oder außerhalb Rechtens zu haben oder zu gewinnen, auch Sie beyde Eheleute in Krafft dieſes Briefſes obbemelder maßen verzihen haben, es wäre dann, daß Hertzog Wilhelm zu Jülich oder Sr. Fürſtl. Gnaden männliche Leibes-Erben, ohne einige Leibes-Erben mit Tode abgehen würde, das der Allmächtige GOtt doch gnädig verhüten wolle, auff dem Fall ſoll Hochgedachtem Fräulein Sybilla die Anwartung unbenommen, ſondern hiermit gäntzlich und ausdrücklich vorbehalten ſeyn, dergeſtalt, da Hochermeldtes Herrn Wilhelms, Hertzogen zu Jülich ꝛc. geliebte Tochter, Frau Maria Leonora, Hertzogin zu Preußen, nach tödtlichem Abgang ſeines Ehelichen Sohnes, Hertzog Johann Wilhelms zu Jülich ꝛc. Fürſtenthumben und Landen ſuccediren würde, daß alsdann vorgerührt Fräulein Sybilla und Ihre eheliche Leibes-Erben, von allſolcher Summa Geldts, wie in der Preußiſchen Heyraths-Notul, und ſonſten Hertzog Wilhelms zu Jülich ꝛc. Verordnung verſehen, und obHochgedachte Hertzogin in Preußen, vermöge derſelben Ihren dreyen Schweſtern zu erlegen verhafft, Ihr an Gebührniß zukommen, doch mit der Beſcheidenheit, daß nach Fräulein Sybilla tödtlichem Abgang, und ohne Hinterlaßung einichen ehelichen Leibes-Erben Hochberührter Margraff Philipps ſein Lebenlang die Abnutzung von ſolcher Summa Geldes zu haben, nach ſeinem tödtlichen Abgang aber dieſelbigen zurück auff Fräulein Sybilla nechſte Erben wieder fallen ſoll. Sonſten wofern Hochgenandte Maria Leonora Hertzogin zu Preußen ohne einiche Leibes-Erben, desgleichen Frau Anna und Magdalena beyde Pfaltz-Gräfin bey Rhein, Hochermeldte Hertzog Wilhelms zu Jülich Töchter ohne eheliche Leibes-Erben (da GOtt vor ſeyn wolle) mit Tode abgehen würden, ſoll alsdann Fräulein Sybilla, oder Ihre eheliche Leibes-Erben in derſelben dreyen ältern Töchter, Ihrer Sybillen Schweſtern, oder deren abgeſtorbenen ehelichen Leibes-Erben Fußſtapfen treten, und alles dasjenige an Land, Leuten, Fahrniß und andern behig und Erbin ſeyn, allergeſtalt, daß Wir Hochverbenandte Frau Maria Leonora Hertzogin in Preußen oder eheliche Leibes-Erben hätten ſeyn ſollen, oder geweſen wären, Der Todfall halber iſt es alſo abgeredt und bethedingt worden, Nemlich da ſich durch Schickung des Allmächtigen begebe, daß Hochermeldter Philipps Margraffe zu Baden (welches bey dem Willen GOttes ſtehet) für Seiner Gemahlin Todes abgienge, und keine mit Ihr erzeugte lebendige Leibes-Erben verlieſe, ſo ſoll Ihr folgen Ihre Morgengabe, der ſechs tauſend Gulden eigenthümlichen durchaus, damit ihres Gefallens zu thun und zu laßen, it. Ihre Kleider, Kleinodien, Geſchmuck, Gebende und Silber-Geſchirr, was Sie deßen zu ihrem Gemahl gebracht, und derſelbe Theil auf der Hochzeit verehrter, und ſonſt währender Ehe gearbener, geſchenckter, erzeugter, und erſpahrter fahrender Haab und Güter. Darzu ſoll Ihr auch bleiben und wieder kommen Ihr mitgebracht Heyrath-Guth, ſonſten die Wiederlag und Widdum, nach Inhalt vorgerührter, darüber aufgerichter Brieffen (allein Ihr Leibes Lebenlang und ſo lange Sie in Ihrem Widdumb-Stuel unverrückt ſitzen bleibet) in vorgerührten Herrſchafften Lahr und Mahlberg unverdrungen und unbeſchwert inne haben, nutzen, nießen und gebrauchen, auch alsdann Margaraff Philippſen Erben bey ſolchem Widdumb geruhiglich ſchützen und handhaben, als ihr eigen Land und Leute, ohne Gefehrde, und ſoll mit keinen Ihres Gemahls Schulden zu thun haben, noch die anzunehmen, noch zu bezahlen ſchuldig ſeyn, ſondern damit gäntzlich unbeſchwert bleiben, was ſie aber nach Annehmung ihres Widdums vor ſich ſelbſten vor Schulden machen und unbezahlt hinterlaßen würde, die ſollen ihre nechſte Wiederfalls Erben anzurichten und zu bezahlen verhafftet ſeyn.

Wofern Sie aber zur andern Ehe greiffen würde, alsdenn ſollen Margaraff Philippſen Erben ſie mit fünff und zwantzig tauſend Gulden eingebrachten Heyraths-Guth in Jahres-Friſt baar oder mit dem Werth aus ſolchem Widdumb löſen, dazu Ihr dann auch ihre Kleider, mitgebracht Silber-Geſchirr und Hauß-rath, auch was Ihr ferner geſchenckt und gegeben, immaßen wie oben allerdings unverhindert folgen ſoll, damit und obberührten ihrem Heyraths-Guth ihres Gefallens haben zu handeln, da ſie dann ſolches vor ihrem Tode nicht vermacht, auch nicht eheliche Leibes-Erben hätte, ſolte es dann wiederum auf die Hauß Jülich fallen, jedoch daß auf ſolchem Fall ihr auch die Leibzucht der Wiederlag ihr Lebenlang zu genießen, wie obſtehet, gefolget werde, wie ingleichen ihr die Morgengab bis auf ihren tödtlichen Abgang jährlich verzinſet werden ſoll, und wofern ſie dieſelbe nicht verſchaffen, oder vermachten, auch keine Leibes-Erben verlaßen würde, ſolche alsdann auf Margaraff Philipps Erben wieder fallen und kommen ſoll; würde aber Hochgedachter Margaraff Philipps Kinder mit ihr Fräulein Sybillen erzeugt hinterlaßen, und ſie bey ihrem Widdumbs-Stand unverrückten Stuhls nicht bleiben, ſondern zu der andern Ehe greiffen, ſollen Margaraff Philipps Erben ſie bey der Nießung der Wiederlage und Morgengabe auch bleiben laßen, und gleiches falls wie oben mit Erlegung 2000 Gold-Gulden Heyraths-Guth gehalten werden, und beyde Ehe-Kinder, im Fall die verhanden, nach tödtlichem Abgang ihrer Mutter Hertzogin zu Jülich das mütterliche Guth nach Anzahl gleich mit einander theilen,

theilen, und das väterliche Guth von beyden ihren Ehe-Gemahlin herkommend, jegliches auff die Kinder, ſo ſie mit denſelbigen ihr Gemahel gehabt, und verlaßen, wie recht, und an einem jeden Ort herkommen und gebräuchlich iſt, fallen und erben. Weſern ſich auch nach dem Willen GOttes begebe, daß mehr Hochgedachte Fräulein Sibylla, Hertzogin, vor ihren Ehe-Gemahl Herrn Philippſen Marggraffen zu Baden Todes verfallen, und ihme keine erzeugte lebendige Leibes-Erben verlaßen würde, ſo ſoll jetzt gemeldter Marggraff Philips, bey angezeigten der Fräul. Sibylla, Hertzogin ꝛc. zugebrachten Heyrath-Guths ſein lebenlang bleiben, nach ſeinem tödlichen Abgang aber daßelbige wiederum an ihr der Hertzogin nechſte Freunde Erben fallen, und kommen, ſondern ſoll auf den Fall die Morgen-Gab, desgleichen was ſie die Hertzogin mit gebrachter vor- und in währender Ehe geſchencken, auch ſelbſt erzeugten und erſpahrten, ſampt den halben Theil auf den Hochzeitlichen Ehren-Tag gegebenen und geſchenckten Kleinodien, Kleidern, Gaben Gebäuden, Silber-Geſchirr, und alles anders an Geldt und Geldes werth hinterlaßen würde, und in ihrem Leben, wie zu ihrem Willen ſtehet zum Theil oder gar nicht verſchenckt, vermacht, verreſtiret, oder übergeben hätte, das halbe Theil auf Herrn Philippſen Marggraffen, oder ſeine Erben, das ander halbe Theil auf der Hertzogine Erben fallen, und zwiſchen ihnen gleich getheilet werden.

Beſchließlich, da in allen ob ermeldten Punckten dieſen Heyrath oder die Fälle betreffend, nit alles begriffen, oder ausgetruckt wäre, darin Zweiffel vorfallen möchte, ſo ſoll daßelbe durch beyderſeits Herren und Freunde verglichen, oder den gemeinen Käyſerl. Rechten nach entſchieden werden, wie dann ſonderlich, da ſich (das GOtt nicht wolle) zutrüge, daß dieſer hie oben benandter Ehe-Verſprechen eins, ehe und vor dem ehelichen Beylager mit Tode verfiele, dieſe Notul- und Heyraths Abredung, keinen Theil nicht præjudiciren, binden noch gelten, ſondern alterdings gefallen, Todt und ab ſeyn ſoll. Deß zu wahren Urkund und Sicherheit haben Wir Willhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berge, und Philipps Marggraffe zu Baden und Hochberg ꝛc. Desgleichen Johannes Willhelm, Hertzog zu Jülich, Cleve und Berge, dieſen Brieff mit unſern eigenen Händen unterſchrieben, auch unſere Siegel daran thun hangen, gegeben im Jahr unſers Herrn fünffhundert ſechs und achtzig, am ſechs und zwantzigſten Tag des Monaths Julii.

Alſo unterſchrieben von unterſchiedenen Händen.

Willhelm, Hertzog zu Jülich

Philippß, Marggrafe zu Baden und Hechberg

Johannes Willhelm, Hertzog zu Jülich.

No. CXXXIV.

Hertzog Willhelms zu Jülich, *in Anno* 1564. auffgerichtes *Teſtament.*

IN Nahmen GOttes, Amen, kund und offenbahr ſey jedermännigklich, dem dieſe Vermächtnüß, letzten Willens und Verordnung fürkombt, die ihn ſehen oder hören leſen, daß in Jahren unſers Heylands und Seeligmachers Geburth als man ſchrieb tauſend fünffhundert und vier und ſechtzig, in der ſiebenden Römer Zinßzahl, Indictio zu Latein genandt, auff Sanct Matthias tag den neundzehenden Tag des Monaths Febr. zwiſchen zwey und 3. Uhren, den Nachmittag Babſthumbs des Heil. Vaters und Herrn, Herrn Pii von GOttes Verſehung ſeines Nahmens des Vierdten, im vierdten Jahr, Herrſchung und Regierung aber des Alterdtchl. Großmächtigſten und unüberwindlichſten Fürſten und Herrn, Herrn Ferdinandi, von GOttes Gnaden, erwöhlten Römiſchen Käyſers, zu allen Zeiten Mehrern des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Behaim, Dalmatien, Croatien, Sclavonien ꝛc. Königs, Infanten zu Hiſpanien, Ertz-Hertzog zu Oeſterreich, Hertzogen zu Burgundi, Steyer, Cärndtern, Crain, und Würtemberg, Grafen zu Tyrol, ꝛc. unſers allergnädigſten Herrn, Ihrer Maj. Reichs des Römiſchen im vier und dreiſſigſten Jahren, und der andern in acht und dreyßigſten Jahren, der Durchl. Hochgebohrne Fürſt und Herr, Hr. Willhelm Hertzog zu Jülich, Cleve und Berg, Graffe zu der Marck und Raven ſtergerc. nachbenandte ihrer Frl. Gnad. Räthe und Diener vor ſich fodern laßen, und haben ihrer Fürſtl. Gnaden, obgleich ſchwach, dennoch der guter Vernunfft Verſtande, denſelben mit guten, klahren, deutlichen und verſtändlichen Worten nachfolgende Meinung angezeiget.

Wie woll ſie ſich zu erinnern wüſten, daß Ihr Frl. Gnd. vor etlichen Jahren, nemlich in dem vergangenen 58. Jahre, Ihrer Frl. Gnd. letzten Willen und Teſtament uffgericht, mit eigener Handt geſchrieben und beſiegelt, dieweil aber Ihr Frl. Gnd. nach der Handt, noch etliche mehr Leibes-Erben bekommen, auch durch Schickung und Gnad des Allmächtigen bisanhero bey dem Leben gnädiglich gefriſtet, daß Ihre Frl. Gnd. gegen ſeine Allmächtige Güte zum höchſten thäten bedan-

bedancken, daß demnach der und ander erheblichen Urſachen halben, ihr Fürſtl. Gnad. obberührte vorige Vermächtnüß und Verordnung aufgehoben und caſſirt, und mit dieſer Vermächtnüß nochmahls aufheben und caſſiren thäten, mit dem Bedencken, nachdem ſich Ihr Fürſtl. Gnd. etwas ſchwach befülte, und vielleicht der Allmächtige über Ihr Fürſtl. Gnd. gebieten möchte, damit alsdann nach derſelben tödlichen Abgang, die Räthe und Diener wißen möchten, wie es mit Dero geliebſten Gemahl, der Durchlauchtigſten Hochgebohrnen Fürſtin und Frauen, Frauen Marien gebohrner Königin zu Hungarn und Boheimb, Ertz-Hertzogin zu Oeſterreich, Hertzogin zu Jülich Cleve und Berg, Gräffin zu der Marck und Ravensperg, und Ihrer Fürſtl. Gnad. Kindern auch Landen und Leuten gehalten werden ſolte; ſo wolten Ihr Fürſtl. Gnad. in der allerbeſten Form und Maß, wie ſolches in Rechten Gewohnheiten und ſonſten am bündigſten und beſtändigſten geſchehen kan oder möcht, ihr Geſchäfft und letzten Willen nachfolgendermaßen geordnet haben: Anfänglich, daß ihr Fürſtl. Gnad. nach derſelben Hinſcheiden von dieſem Jammerthal, ihre Seele dem allmächtigen, ewigen, barmhertzigen GOtt in ſeinen Göttlichen Schutz und Schirm, und den Leichnam uff die geweyhete Platz in den Fürſtenthum, da Ihr Fürſtl. Gnad. verſchieden, ehelich zur Erden zu beſtätten, will befohlen haben.

Daß Ihr Fürſtl. Gnad. älteſter Sohn, Hertzog Carl Friderich, in Ihrer Fürſtl. Gnd. Fürſtenthumben und Grafſchafften, Jülich, Cleve und Berg, Marck und Ravensperg, mit ihren Zugehörungen, ihrer Fürſtl. Gnad. Erb- und Nachfolger ſey, und gerührte Fürſtenthumen und Lande unvertheilt bey einander verbleiben ſollen, Vermöge Käyſerl. Maj. allergnädigſter Bewilligung, und dieſes Ihr Fürſtl. Gnad. letzten Willens. Daß die Regierung und Verwaltung im Nahmen obgemeldter ihrer Fürſtl. Gnad. geliebſter Gemahel, bis zu Hertzog Caels ihrer Fürſtl. Gnd. älteſten Sohnes mündigen und erquehmen Jahren durch Ihrer Fürſtl. Gnad. obbeſtimter vier Landt-Räthe, ſo darinnen geſetzet ſind, dermaßen geſchehe, daß GOttes Ehre und ſein Göttliches Wort mit treuen Fleiß gefürdert, guth Regiment, Fried und Einigkeit, auch gebührliches Recht und Polycey in den Landen allenthalben gehalten werden möge.

Da auch in Inmichen der zeitl. Fürſtenthumen und Landen, all ſolche wichtige Sachen vorfallen würden, darinnen deßelbigen Landes-Räthe, oder andere Landen Räthe gutes Raths bedürfftig, daß alsdann dieſelbige darzu gezogen, und alſo die anliegende Sachen mit einträchtigem Rath beſtes Fleißes befürdert werden, wie auch die Gelegenheit von demſelbigen Vort im Fall der Noth, an etliche andere mehr Ritterſchafft und Haupt-Städt gelanget werden ſoll.

Aber in Sachen Ihre Fürſtl. Gnad. betr. Brieff und Siegel, Vort, Gult, Renten, Uffkomſten und Rechenſchafften, auch Verordnung zu den Bauen und was dem anhängig, ſollen dieſelb vor das erſte im Fürſtenthum Jülich und Bergen der Landtdroſt Vlatten und Erb-Hoffmeiſter Harff, Hoffmeiſter Schenckern, und Marſchalck Brenſaw, in den Landen Cleve und Marck neben dem Cantzler Olſchläger, Hoff-Meiſter Ley, Marſchalck Wachtendunck, und Marſchalck Neckh, und in der Grafſchafft Ravenſperg Theiß von Aldenboickum und Heinrich Korff genand Schmyſinckh, neben den Landt-Rentmeiſter Regiſtratoren, und denen uff den Rechen-Cammern gebrauchet werden. Daß Ihro Fürſtl. Gnad. Cirotz und Mittel Siegel (ſo Ihro Fürſtl. Gnad. ſelbſt bißhero in Verwahrung gehabt) in einer wollverwahrten Kiſt mit vier Schlößern und Schlüßeln gelegt worden, und davon zween Räthen aus den Landen Jülich und Bergen, und gleichfals zween aus dem Lande Cleff und Marck die Schlüßel haben.

Daß die Verſchreibung von uffgenommenen Gelde, Ambt und Lehen-Brieffe, Confirmationes und Præſentationes ſo bewilliget, wann die Siegel verſchloßen und hingelegt werden, erſt gefertiget und beſiegelt, und folgends einen jeden ſein Schlüßel überantwortet werde. Mit der Hoffhaltung haben auch Ihr Fürſtl. Gnad. verordnet, und an Ihr Fürſtl. Gnad. geliebteſten Gemahel freundlich begehret, daß Ihr Lbd. ſambt Ihr Fürſtl. Gnad. geliebten Kindern, Söhnen und Töchtern bey einander bleiben und neben der Hochgebohrner Fürſtinne Ihrer Fürſtl. Gnad. geliebter Schweſter Fräulein Amelien die Haußhaltung und erziehung zuſammen halten und befürdern.

Ferner haben Ihr Fürſtl Gnad. verordnet, daß wanne Ihr Fürſtl. Gnad. zweyter Sohn Hertzog Johannes Wilhelm ſein zeitig Alter, oder beſonderbahre Jahren erreichet, daß alsdann Ihr Fürſtl. Gnad. geliebte Gemahl älteſter Sohn Hertzog Carl Friderich, und die verordnete Räthe, und Landtſchafften ihnen mit andern Ihrer Fürſtl. Gnad. Herrſchafften und derſelben Landen, Leuthen und Zugehörungen abtheilen und fort uß obbeſtimten Fürſtenthumen und Landen ſo viel jährlicher Renthen zu verordnen als ſich nach Gelegenheit eignen und gnähren will.

Derzleichen iſt Sr. Fürſtl. Gnad. Freundl. und gnädiges Begehren, daß ihr Fürſtl Gnaden geliebteſte Gemahl auch verordnete Räthe ſamt Ihrer Fürſtl. Gnad. ſämtlichen Landen, Ihrer Fürſtl Gnad. geliebteſte Fräulein und Töchtere mit Vorwißen und Rath Ihrer Liebd. Herrn und nechſten Verwandten zu guten gelegenen und ſtattlichen Beſtättnüßen befürdern, und nach ihren Stande ausſteuren.

Weiter haben Ihrer Fürſtl. Gnad. genädiglich angezeiget, nachdem Ihrer Fürſtl. Graden bey ihren Räthen jederzeit gute unterthänige Treue befunden, und darum aus gnädigen treuen

Hertzen

Hertzen gewünschet haben wolte, daß alle Ihr Fürstl. Gnad. Räthe allhier zugegen, und diese Ihrer Fürstl. Gnd. Verordnung, Vermächtnüß und Erklärung gegenwärtig anhören möchten; Dieweil aber die alle nit bey Handen, und Ihr Fürstl. Gnd. bewilliget, da durch Schickung des Allmächtigen, sie in ferner Schwachheit gerathen, und etwas Ilentz uß diesen Jammerthal beruffen werden könte, so wollen Ihr Fürstl. Gnad. an ihnen, den anwesenden Räthen und Dienern gnädiglich gesonnen auch befohlen und aufferlegt haben, daran zu seyn, und zu befürdern, daß diesen und jeden, wie obgemeldt, also gäntzlich nach gesetzt und vollzogen werden, wie Ihr Fürstl. Gnad. eine gantze Zuversicht hätten, auch da Ihr Fürstl. Gnad. bey dem Leben gefristet mit aller Gnaden zu bedencken, und zu erkennen geneigt wären, worauf dann Ihr Frstl. Gnaden sambt und sonderlich von ihnen die Hand gefodert, und wiewoll dieselbige von dem allmächtigen Ihrer Fürstl. Gnad. Beßerung und langes Leben bitten thäten, haben sie dennoch darauf mit beschwerten Hertzen und Gemüth Ihrer Fürstl. Gnad. die Handt gegeben, und sich als unterthänige Räthe und Diener zu Ihrer Fürstl. Gnad. und derselbigen geliebtesten Gemahl, Kinder, Landen und Leuten unterthänig erbotten. Und folgen hernach mit Nahmen und Zunahmen die Räthe und Diener, so bey vorbestimbter Vermächtniß und letzten Willen gewesen, nemlich die Wollgebohrne, Edle, Ehren-Veste, und Hochgelahrten Herr Frantz, Graffe zu Waldecke, Heinrich Barß genandt Olischläger, der Rechten Doctor und Clevischer Cantzler, Gerhart von Weldenberg, genandt Schincker, Hoff-Meister und Ambtmann zu Medtman, Werner Herr zu Gymmich Marschalckh und Ambtmann zu Solingen, Arndt von Wachtendunck, Marschalck und Ambtmann zu Craneberg Willelm Wischel der Rechten Doctor, Johann von Houge, genandt Waßenberg Jülischer, und Johann Pottgieter von Eßen, Clevischer Landtrichter.

Und haben auch Ihr Fürstl. Gnaden erklärt und begehrt, ob dis Geschäfft und Vermächtnüß von Mangel an Solennitzten, Umständen oder Form der scharffen Rechten, oder von wegen einicher anderer Zierlichkeiten nicht ein Testament genandt oder geachtet werden möchte, daß sie alsdann in Rechten eines Codicilli oder wie es von gemeiner oder Landes Rechten Gewohnheit und Herkommen wegen am allerbesten Macht haben kan, oder mag, verstanden, und unverbrüchlich gehalten werden soll.

Und haben hierauf Ihrer Fürstl. Gnd. uns beyden unten benandten Notarien Ihrer Fürstl. Gnaden gnädiglich gegeben mit gnädigen Gesinnen, hierüber einen oder mehr nothdürfftige Schein und Instrumenta, wie sich das gebürth zu machen und auf zu richten.

Dieses, wie vürsteht, ist also beschehen und gehandelt zu Düßeldorff uff den Schloß oder Cammer, genandt die Raids-Stob, in dem Jahr, Monath, Tag und Stunde, wie obengemeldt, in Beyseyn vorgemelter Herren Räthe, und der beyder Landtrichter, als darzu insonderheit erfoderten und gebetenen Zeugen.

Willhelm, Hertzog zu Jülich
Frantz, Graff zu Waldeck
Henr. Olischläger, D.
Gerhardt Schincker
Werner von Gimmerich
Willhelm von Bersau
Arndt Wachtendonick
Willhelm Wißel, Doctor
Johann von Horn genand Waßenberger
Johann Pottgieter von Eßen.

Dieweil nun ich Gerhard von Jülich, Clevick, Cälnischen Christdombs von Käyserl. Gewalt offenbahrer Notarius bey dieser Vermächtniß und letzten Willen mit über und angewesen, auch neben den obgesetzten Herren Räthen, Gezeugen und herunden benandten Mit-Notario alles und jedes, wie vorstehet, gesehen und gehöret, so habe ich zu Gezeugniß der Wahrheit diese Vermächtnüß, welche durch meinem Mitt-Notarium getreulich geschrieben mit eigener Handt Christlichen Nahmen und Zunahmen unterzeichnet.

Und nachdem ich Claß Wyckh von Heinßberg Klerck Ludisch Christdomb von Bäpstlicher Gewalt offenbahrer Notarius bey dieser Vermächtniß und letzten Willen auch mit über und angewesen, und neben den obgesetzten Räthen, Gezeugen und vorgedachten Notario alles und jedes, wie vorgesetzt, gesehen und gehöret, so habe ich zum Zeugniß der Wahrheit diese Vermächtniß, welche ich selbst getreulich geschrieben, auch mit eigener Handt, Christlichen Nahmen und Zunahmen allhier unterzeichnet.

In einem hierbey liegenden absonderlichen Pappier findet sich unter selbiger Hand geschrieben wie folget:

Zugl. Weil unser gnädiger Fürst und Herr uff Satterstag den xix. Februarii als die Herren Räthe samt den beyden Landt-Rentmeistern bey Ihrer Frstl. Gnad. erschienen, alle Gelegenheit, wie sie in diesem Testament begriffen, nit so Clair noch unterschiedlich von sich gethan, daß demnach

Ihr

Ihr Fürſtl. Gnad. dero endlich Gemüth und Meinung in Schrifften zu verfaßen befohlen und uff Montag nach Invocavit, nemlich den xxi. Febr. den Morgen zwiſchen acht und neunen, dieſelbige Räthe und Diener, neben uns beyden Notarien, nochmahls gnädiglich zu ſich fodern laſſen, und abermahls mit guter Vernunfft und Verſtande daſelbſt mündlich fürgetragen, die Ihr Fürſtl. Gnad. vergangenen Saterſtag vielleicht alle Nothdurfft nicht ſo eigentlich vermeldet, oder angegeben, ſo hätten Ihr Fürſtl. Gnad. dero Gemüth ſchrifftlich thun verfaßen, wie ſie anhören ſolten, mit nochmahls gnädigen Gefinnen, ſolcher Ihrer Fürſtl. Gnad. Verordnung, Geſchäfft und Vermächtniß würcklich nachzuſetzen, und dieſelbe bey ſich verſchwiegen zu halten; darauff dann Ihr Fürſtl. Gnad. gerührte Vermächtniß, mir Gerhardten von Jülich offentlich in Beyſeyn und Anhören der ſämtlicher Räthe zu verleſen befohlen, wie auch beſchehen, folgends dieſelbe zu ſich genommen, und mit eigener Hand unterſchrieben, auch den ſämtlichen gegenwärtigen Räthen und Landt-Rentmeiſtern gleichfals zu unterzeichnen befohlen, welches ſie alle ſamentlich und ſonderlich in aller unterthanigkeit gerne gethan.

Auff den Umſchlag, darinnen dieſe Schrifft gelegen iſt, ſtehet alſo geſchrieben.

Glaubwürdige Form oder Concept des Teſtaments, durch meinen Gn. Fürſten und Herrn Hertzogen zu Jülich, Cleve, und Bergen, am xix. Februarii Anno Lxiiii. zu Düſſeldorff aufgerichtet.

Hiervon iſt das Original in den Thoren getragen, und in ein beſonder Coffergen gelegt, welches mit einem Faden kreutzweiſe umgebunden, und iſt ſolch Koffergen geſetzt in ein Schafft, darinnen allerhandt Heyraths-Brieffe verwarth, nemlich allernechſt den Schafft, darinnen die Kayſerl. und Königl. Brieff regiſtrirt Act. Düſſeldorff den 21. Febr. Anno Lxiiii. in Beyſeyn meiner Gerhardt von Jülich und Claiſten Wyckh den Heinſperg Notarien, und des Hoffmeiſters Schinckern, und Johannes von Horns, genandt Waßenberger Jülſchen Landt-Rentmeiſters iſt darzu geſoderter und gebethener Zeugen.

Dieſes bekenne ich Claß Wyckh von Heinsberg ꝛc. alſo gehandelt und geſchehen zu ſeyn, in meinem Beywesen, Urkund dieſer meiner Handtſchrifft

In margine bey jetzt geſchriebener auswendiger Uffſchrifft ſtehet alſo geſchrieben unter ſelbiger Handt.

Uß Beuelch des Herrn Cantzlers Orßbach, iſt hierven Dr. Diſchlägers Copey mitgetheilet im Martio Lxiij

Uff der andern ſeiten des Umſchlags uff einen abſonderlichen Zettel ſtehen folgende Wort.

Uberſchrifft uff dis verſchloßene Teſtament.

Hierin iſt des Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürſten und Herrn, Herrn Willhelms, Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berg, Graffen zu der Marck und Ravensperg, Herrn zu Ravenſtein ꝛc. Vermächtniß, letzter Will und Teſtament, wie Ihr Fürſtl. Gnad. daßelbig Anno xiiij. am xix. Febr. in Beyſeyn etlicher darinnen benandter Räthe u. unſer Gerhards von Jülich und Claſſen Wyckh von Heinsberg, als darzu geſoderter Notarien geordnet und aufgerichtet worden.

Gerhardt von Jülich meine Handt.

Claß Wyckh von Heinsberg meine Handt.

No. CXXXV.

Hertzog *Johann Willhelms* zu Jülich hinderlaßene *Diſpoſition.*

IN GOttes Nahmen Amen, Wir Johannes Willhelm von GOttes Gnaden ꝛc. gebohrner Hertzog zu Jülich, Cleve und Bergen, Graſe zu der Marck und Ravensperg, Herr zu Ravenſtein ꝛc. don kont und bekennen offenbahr hiermit, nachdem wir bedacht, daß Wir ſterblich, und nichts ungewißers als der Todt, und nichts ungewißers als die Stunde deßelben, auch jetzige Zeiten und Laufften faſt umtreu, und Wir uns nun ein Tag oder vierzehen, je langer je mehr übel auf befunden, zu Tag auch etliche Nachte bis heut dato den 3. Martii haben Wir für ein Nothdurfft erachtet, dieſen unſern letzten Willen mit unſer eigenen Handt aufs Pappier zu bringen wie hernacher folget, wollen auch gantz föhnlich an unſern lieb Herrn Vatern, Herrn Willhelmen Hertzogen zu Jülich, Cleve, und Berge begerth haben, wie ingleichen, da der Herr Vater mit Tode abgangen, an unſerer Erben und Nachkommen, daß ſein Liebe, oder ſie die Succeſſoren wollen die Hand daran halten, damit meinem Begehren folge möge geleiſtet werden, und dem nichts zuwieder handlen.

Und

Und vors Erſte, nachdem die Seele nach dem Bildtniß GOttes geſchaffen, und als das fürtreflich alter zeitlichen Guth billig vorzuſetzen; befehlen Wir dieſelbe zu Zeiten unſers Verſcheidens dero Barmhertzigkeit GOttes, dem Wir bekennen und glauben unſern Schöpffer und Seeligmacher, und bitten, er wolle nicht zu Gericht gehen mit ſeinem Diener, denn kein lebendiger Menſch mag für ſeinem Angeſicht gerechtfertiget werden, des Verhoffens, ſeine Göttliche Allmacht werde ſich unſerer Seel gnädiglich erbarmen, und dieſelbe der heiligen Jungfrauen Maria ſeiner werthen Mutter und dem gantzen Himmliſchen Heer und aller lieben Heiligen Geſellſchafft gönnen, ſamt allen Auserwehlten Gottes, darzu ich doch dieſelbe nicht würdig erkenne.

Darneben iſt unſer Begehren, daß unſer Lieb Catholiſcher Ordnung nach zur Kirchen getragen werde, wie es bey Fürſtl. Perſonen gebräuchlich, doch überflüſſig Pomp und Pracht hindan geſetzt, allhier zu Erden beſtattet werde, im Chor in der Pfarr-Kirchen, und unſer Abſterben mannigloch verkündiget werde, in allen Aemtern dieſer unſer künfftigen Landen und auff den Cantzeln vor uns von männiglich gebetten werde zu dem gütigen GOtt, wie Wir dann ingleichen begehren, daß in allen Stifftern, Clöſtern und Pfarren dieſer Landen der dreyßigſte oder Begängniß und Seel-Ambt gehalten werden, als primus, ſeptimus, und tricesmus, und Anniverſarius, inmaßen ſolches an allen Catholiſchen Oertern gehalten wird, und unſere Vor-Eltern auch wiederfahren iſt, darneben daß bey obgemeldter unſer Begängniß ein ſtetige Allmaß den Armen mitgetheilt werde, an Wein, Bier, Brodt und Fleiſch, und zum erſten wollen Wir, daß unſre Pferdt (und Rüſt-Cammer) dero Pferd in guter Anzahl ſamt unſern Kleidern und Gulden Stifften, ausgenommen die mit Edelgeſteinen verſetzt ſeyn, zu Behuff etlicher alter Hauß-Armen, ſo damit in Koſt und Kleider ſollen gehalten werden, verkaufft mögen werden, durch die Teſtamentoren und ihnen von uns Zugeordneten, und wollen darneben noch ſo viel darzu vermachen, und hiermit vermacht haben, aus unſern Erb-Renten, ſo keine Lehen ſeyn, damit ſie in perpetuum mögen unterhalten werden, und ſollen dero Armen acht oder zwölffe ſeyn, da das aber nicht ſoll wollen geſtattet werden, ſollen ſie Teſtamentoren und Angeordnete hiermit Macht haben unſere ordinari Kuch und Keller, Silber-Geſchirr zu ſolcher Verordnung zu verkauffen und an jährliche Verzinſung anzulegen, ſamt den vorgemeldten, damit ſie daraus erhalten mögen werden, und den gütigen GOtt ſtets für uns bitten. Zu dem wollen Wir daß unſere vielgeliebter Gemahl Heyraths-Verſchreibung durchaus Folge geleiſtet werde, und nichts darwieder gehandelt werde, iſt auch doch bey uns die Meinung und endlicher Will, es werde Ihr Lieb der Heyraths-Pfennig, inhalts der Heyraths-Notuln erlecht oder nicht, daß ihr gleichwoll die Wiederkehr aus den unſrigen und verlaßenen Erb-Gütern verrichtet werden.

Sonſten ſoll Ihr Liebd. bey den Widdumbs weſen, ſo Ihr LbD. verſchrieben, ſo lange geſaſſen werden, in rowlichen Gebrauch deroſelben bis zu Erlegung der Haupt-Summa, wie in der Heyraths-Forderung gemenſioniet; Darneben vermachen Wir Ihr Liebd. zu letzter Schenckung jährlichs ihr Leibes Lebenslang aus allen dieſen Fürſtenthumen und Herrſchafften, Erb-Renten, ſo kein Lehen, viertauſend Thlr. und da es Ihrer Liebd. am beſten gefällig, Widdumb-Sitz darzu haben, neben den andern Widdums-Sitzen, ſoll Ihr Liebd. in jedem Fürſtenthum eines eingeben werden, welches ohngefährlich jährlich ſo viel abnutzen konte, als jedes Lieb jährlich aus einig, in dem Fürſtenthum Cleve eines. Sonſten ſoll Ihr Liebd. gemeldt, erlecht werden, Landtmeiſterey zwey tauſend Reichs-Thaler, wie oben und macht alſo in einer Summa viertauſend Reichs-Thaler, zu dem wollen Wir ihr Liebd. auch hiermit vermacht haben die zwey und dreyßig Golden Stifften, ſo mit Diamanten und Rubinen verſetzt ſeyn, ſamt darzu gehörender Medaley und allen andern Medaleyen, und letzter geman-ten Foder Vederbloſſen, der Vogel Phœnix, mit Edelgeſteinen gar zierlich verſirt mit Diamanten und Rubinen, zu dem das halbe Theil, von meinem halben Theil, ſo uns auf die Hochzeit geſchenckt iſt worden, als Halßbändern und Silber-Geſchirr, das ander halb Theil, welches das vierdte Theil iſt von allen, was auf die Hochzeit geſchenckt iſt worden, ſoll durch die Teſtamentoren verkaufft werden, und in vier Theile getheilet werden, und in die drey Collegia getheilet werden, als Düſeldorff, Jülich, Santen, und ins Cloſter Glabach zu einer Memori, damit alle Quatember Gedächtniß meiner möge gehalten werden, und für mich intercedirt möge werden, bey Göttlicher Gnaden, durch die Todten Vigili, und folgends durch ein Seel-Amt, ſo will vor unſere Vor-Eltern, Frau Mutter und Bruder Seel. Gedächtniß, als für uns, wie ingleichen für meine geliebte Gemahlin nach dero Abſterben.

Zu dem will ich gantz höchlich begehret haben, an unſere Nachkommen, nach des Herrn Vatern Abſterben, daß dieſe Landen und Unterthanen Geiſtlich und Weltlich bey der uhralten Catholiſchen und Apoſtoliſchen Religion mögen gelaßen werden, denn darin Aenderung würde erfolgen, würde es dieſem Lande nicht zum beſten kommen, welches uns dann hertzlich leid wäre.

No. CXXXVI.

Vergleich zwischen Chur-Brandenburg und Pfalz-Neuburg wegen der Hertzogthümer Jülich, Cleve und Berge, und was solchem anhängig, *de Anno 1666.* nebst denen dazu gehörigen Vollmachten.

KUnd und zu wissen sey hiermit jedermännigl[ich], denen es zu wissen von nöthen, und daran gelegen, nachdem zwischen dem Durchl. Fürsten und Herrn, Herrn Fridrich Wilhelm, Marggraffen zu Brandenburg, des Heil. Röm. Reichs Erz-Cämmerern und Chur-Fürsten, in Preussen, zu Magdeburg, Jülich, Cleve, Berge, Stettin, Pommern, der Cassuben und Wenden, auch in Schlesien, zu Croßen und Jägerndorff Hertzogen, Burggraffen zu Nürnberg, Fürsten zu Halberstadt, Minden und Cammin, Graffen zu der Marck und Ravensberg, Herrn zu Ravenstein, auch der Lande Lauenburg und Bütaw ꝛc. Und dem auch Durchl. Fürsten und Herrn, Herrn Phil pp Wilhelm, Pfaltz-Graffen beym Rhein, in Bayern, zu Jülich, Cleve und Berge, Hertzogen, Graffen zu Veldentz, Spanheim, der Marck, Ravensberg und Mörß, Herrn zu Ravenstein ꝛc. Wie auch zwischen Ihrer beyder Churfl. und Fürstl. Durchl. Durchl. Herrn Vorfahren, Christmilden Andenckens, wegen der Jülich-Clev. und angehörigen Lande verschiedene Interims- u. Provisional-Verträge und Vergleiche, und eine geraume Zeit her, seiter Absterben des letzten Hertzogen zu Jülich und Cleve ꝛc. Herrn Joh. Wilhelms Fürstl. Durchl. Christsel. Gedächtniß zwar gestifftet und aufgerichtet, auch unter andern dieses hauptsächlich verglichen worden, daß es bey der jetzigen Theilung der Lande biß zum Rechtlichen Ausspruch verbleiben, und kein Theil, bey Verlust seines Rechtens, etwas darwieder attendiren sollen, die Erfahrung aber hernachgehends bezeuget, daß hierdurch der an beyden Seiten intendirter Zweck keinesweges erreichet, und so wenig zwischen Ihr beyden Churfl. und Fürstl. Durchl. Durchl. durch dergleichen Interims-Handlungen ein rechtes, gründliches, gutes Vernehmen und beständige Freundschafft gestifftet, als auch die Lande und deren Emsaßen in gewünschte Ruhe und Frieden gesetzet, sondern vielmehr im Gegentheil dieselbe in allerhand Ungelegenheit, Kriege und Fehden verwickelt, und dadurch nicht allein in unwiederbringlichen Schaden gestürtzet worden, sondern auch dabey zu befahren gewesen, daß, wofern diese Streitigkeiten, deren Hinlegung und Ende durch einen rechtlichen Ausspruch, wegen hoher Wichtigkeit der Sache und der dabey interessirten vielen mächtigen Prætendenten, fast schwerlich so bald zu hoffen seyn möchte, nicht dermahleins aus dem Grunde gehoben und beygeleget würden, endlich daraus nichts anders als ein Total-Ruin und Verderb dieser herrlichen Lande zu dieses Westphälischen Creißes und des gantzen Römischen Reichs höchster Præjudiz und Nachtheil unausbleiblich erfolgen würde, beyde Ihre Churfl. und Fürstl. Durchl. Durchl. sich aber hierbey Ihrer Pflichten, wenn sie dem Reich und dem Vaterlande verwandt, und für dessen Sicherheit und Wolfarth (welche nicht wenig von Conservation dieser in extremitatibus Imperii situirter Gräntz-Landen und gründlicher Hinlegung des hierüber entstandenen Succession-Streits dependiret) zu sorgen verbunden seyn, nicht allein gebührend erinnert, sondern auch dieses für andern confideriret, daß die jedes mahl regierende und absonderlich Kaysers Ferdinandi des Dritten, Glorwürdigsten Andenckens, Römische Kayserl. Maj. ja alle zu Osnabrück und Münster bey den allgemeinen Friedens-Tractaten versammlet gewesene hochansehnliche Potentaten und Stände vielmehr die gütliche Tractaten und vias amicabiles, als die rechtliche Erörterung dieser streitigen Sache beyden Ihr Churfl. und Fürstl. Durchl. Durchl. getreulich und aufs beste recommendiret und gerathen. Als haben mehr höchstgemeldte Ihr Churfl. und Fürstl. Durchl. Durchl. zu Bezeugung Dero schuldigen Respects gegen Ihre Kayserl. Maj. und das Heil. Röm. Reich zu Stifftung und Vermehrung beständiger, aufrichtiger, nachbarlicher Freundschafft und freund-väterlichen Teutschen Vertraulichkeit zwischen Ihnen selbst und ihren Häusern, wie auch zu Bezeugung Dero gnädigsten Affection und Landes-väterlichen Liebe gegen diese guten Lande und deren Stände und Einsaßen (welche zum öfftern geklaget, daß diese streitige und unerörterte Successions-Sache der Brunnquell und Ursprung alles ihres Unglücks wäre, und dannenhero derselben gütliche Aufhebung schnlich gewünschet) mit Zurücksetzung aller Particular-Absehens und Privat-Vortheils, über die zwischen Ihnen wegen der Jülich-Clevisch- und angehörigen Lande sich enthaltenden Successions-Streitigkeiten und Irrungen für sich und Dero Descendenten im Nahmen der Heiligen Dreyfaltigkeit zu des Allerhöchsten Nahmens Ehre und des gemeinen Wesens, absonderlich aber zu dieser Lande und deren Einwohner Unterthanen Wolfarth und Aufnehmen vermittelst nachfolgender Conditionen und Articuln, welche von denen hiezu deputirten und mit gewißer Instruction darzu versehenen Räthen, benahmentlich von Sr. Churfl. Durchl. zu Brandenburg Seiten dem Hochwürdigen Hoch-Wohlgebohrnen Herrn Otto, Frey-Herrn von Schwerin, Herrn zu Alten-Landsberg und Zachau ꝛc. Erb-Cämmerern der Chur- und Marck Brandenburg und Dohm-Probsten der hohen Stiffts-Kirchen zu Brandenburg, Sr. Churfl. Durchl. zu Brandenburg Ober-Präsidenten, Geheimen- und Lehns-Rath, auch Dero

Churfl.

Chur-Fürstl. Gemahlin Durchl. Hauptmann zu Oranienburg ꝛc. wie auch dem Hoch-Edlen, Veſt- und Hochgelahrten Herrn Werner Wilhelm Blaßpeil, Churfl. Brandenburgiſchen Geheimen, wie auch Cleve- und Märckiſchen Regierungs- und Ampts-Cammer-Rath, und dem Wohl-Edlen und Hochgelahrten Herrn Frantz Wenders, Churfl. Brandenburgiſchen Rath und Geheimen Cammer- und Kriegs-Secretario, ꝛc. und von Ihrer Fürſtl. Durchl. zu Pfalz-Neuburg Seiten dem Hoch-Wohlgebohrnen Herrn Johann Heinrichen, Freyherrn von und zu Winckelhauſen, Rimberg und Mort ꝛc. Fürſtl. Pfaltz-Neuburgiſchen Cämmerern, Geheimen Rath auch Jülich- und Bergiſchen Cantzler und Amtmann zu Düſſeldorff, wie auch dem Wohl-Edelgebohrnen Herrn Frantz von Giese auf Lügmannſtein, Simmingen und Siebelsdorff, Fürſtl. Pfaltz-Neuburgiſchen Geheimen Rath, Neuburgiſchen Cantzlern und Pflegern zu Heimbau ꝛc. und dem Wohl-Edelgebohrnen Herrn Heinrichen Schnellen, Fürſtl. Pfaltz-Neuburgiſchen Geheimen Rath, Jülich- und Bergiſchen Vice-Cantzler und Hoff-Gerichts-Directorn ꝛc. nach fleißig gepflogener Handlung, berahmet und abgefaßet, ſich beſtändig, erblich, ewiglich und unwiderruflich verglichen und vereiniget:

I. Anfänglich und zum erſten haben beyde Ihre Chur-Fürſtl. und Fürſtl. Durchl. Durchl. ausdrücklich bedungen und hiemit bezeugen wollen, daß Sie durch dieſen Erb-Vergleich keines andern Prætendenten Anſpruch und habenden Rechten auf dieſe Jülich- und Cleviſche Lande insgeſamt, oder einen Theil derſelben, im geringſten zu præjudiciren gemeinet ſeyn, ſondern es bleibet einem jedweden frey ſolches ſein prætendirtes Recht an gehörigen Ort gebührend zu proſequiren, und ordentlicher Erkäntniß und Ausſchlags darüber gewärtig zu ſeyn.

II. Und gleichwie zum andern, beyder Ihrer Churfl. und Fürſtl. Durchl. Durchl. Hauptzweck bey dieſem Erb-Vergleich dahin zielet, daß unter ihnen beyden und Dero Deſcendenten von nun an und hinführo allezeit, eine beſtändige, aufrichtige Freund-ſchafft und gutes Vernehmen geſtifftet, hingegen aber alle Irrungen, Mißverſtände und Streitigkeiten aus dem Grunde aufgehoben, beygeleget, verglichen und abgethan, auch deſſen, was in vorigen Zeiten vorgegangen, nimmer und in Ewigkeit zu eines oder des andern Nachtheil gedacht werden möge: Als verbinden ſich und verſprechen beyde Ihre Churfl. und Fürſtl. Durchl. Durchl. in Krafft dieſes, daß Sie hinführo als treue Freunde, Nachbarn und Vettern, mit und bey einander leben, einer des andern Beſtes, Aufnehmen und Wohlfarth treulich ſuchen und befördern, Schaden aber und Nachtheil verhüten und nach Möglichkeit abwenden, auch ſonſten in allen Begebenheiten und Occaſionen einer dem andern alle aufrichtige Freund- und Nachbarſchafft erweiſen, und ſich von kein ander Abſehen oder Conſideration, wie dieſelbe auch beſchaffen ſeyn möchte, abhalten laſſen, Ihren Kindern und Nachkommen auch die Continuation dieſer aufgerichteten Freundſchafft und guten Vernehmens treulich und fleißig recommendiren und anbefehlen wollen und ſollen.

III. Wie dann auch nicht weniger und zum dritten die Jülich-Cleviſche und angehörige Lande durch dieſen Erb-Vergleich keinesweges getrennet oder von einander geriſſen, ſondern mehr aufs neue vereiniget werden, und deren Stände, Einſaſſen und Unterthanen als treue und gute Nachbarn ſich mit einander begehen ſollen, allermaßen beyde Ihr Churfürſtl. Fürſtl. Durchl. Durchl. durch dieſen Erb-Vergleich Ihnen anbey ihren wohlhergebrachten Privilegien und Freyheiten, Krafft bey Antretung dieſer Lande Regierung ertheilter Reverſalien im geringſten nichts zu nehmen, oder zu ſchwächen gedencken, ſondern bey dieſer Handlung, wie bereits anfangs gedacht, ihren fürnehmſten Zweck dahin gerichtet, daß dieſe gute Lande in beſtändiger Ruhe, Sicherheit und Aufnehmen gebracht, dahingegen von allen Land-verderblichen Troublen und ſchädlicher Unruhe, Verderb- und Zerrüttung hinführo befreyet ſeyn und bleiben mögen.

IV. Verbleiben Ihro Churfl. Durchl. und Dero Deſcendenten in vollkommener und ruhiger Poſſeſſion des Hertzogthums Cleve und der beyden Grafſchafften Marck und Ravensberg ſamt allen dazu gehörigen Regalien, Rechten, Gerechtigkeiten, Lehnſchafften, Intraden, ordinari- und extraordinari-Gefällen, wie ſolche Nahmen haben mögen: Ihre Fürſtl. Durchl. zu Pfaltz-Neuburg aber und Dero Deſcendenten behalten auf eben ſolche Weiſe und Art die beyden Hertzogthümer Jülich und Berge, neben denen beyden Herrſchafften Winnenthal und Breßkant mit allen dazu gehörigen Regalien, Rechten, Gerechtigkeiten, Lehnſchafften, Intraden, ordinari- und extraordinari-Gefällen, wie ſolche Nahmen haben mögen, allermaßen beyde Ihre Churfl. Fürſtl. Durchl. Durchl. anitzo gegenwärtig obgemeldte Hertzogthümer und Grafſchafften inne haben und beſitzen, wobey es in ſo weit ſein richtiges und vollkommenes Verbleiben hat. Und ſoll hinführo kein Theil dem andern dieſfalls, unter was Prætext und Fürwandes auch ſeyn möchte, die geringſte Controvers oder Streitigkeit judicialiter oder extrajudicialiter moviren, ſondern alle und jede Diſputen und Rechts-Streitigkeiten, welche ſich vorbemelder Lande halber zwiſchen Ihren beyden Churfürſtl. und Fürſtl. Durchl. Durchl. bishero enthalten, nunmehro und inskünfftige zu ewigen Tagen aufgehoben und abgethan ſeyn.

V. Was

V. Was fünfftens die Herrschafft Ravenstein betrift, da haben S. Churfl. Durchl. zu Brandenburg dafür gehalten, daß Ihro solche Herrschafft in Krafft des am 10 April 1647. aufgerichteten Vergleichs, nach seel. Absterben Pfaltz-Graf Wolfgang Wilhelms Fürstl. Christmilden Andenckens hätte tractiret werden sollen: Ihro Fürstl. Durchl. aber haben solche hingegen ans dem Vergleich de anno 1649. den 20. Maji für sich zu behaupten verharretet. Wie nun beyde Theile auf ihre deßfalls prætendirte Rechte fest bestanden, so ist beliebet und gut befunden, diese Sache auf ein Compromissum auszustellen, und deßen Ausschlag darinn zu erwarten, welches Compromissum auch darauf abgefaßet und vollenzogen ist, auch eben so bündig und kräfftig seyn soll, als wann es in diesem Erb-Vergleich von Wort zu Wort inseriret wäre.

VI. Ohngeachtet der sechstens diese Lande unter beyden Churfürsten und Fürsten dieser gestalt getheilet worden, und jeder von seinem auf des andern Lande prætendirten Rechte aus Liebe zum Frieden und zu Beruhigung dieser Lande und deren Einsaßen, in so weit abtritt und weichet, so bleiben dennoch, wie vorhin in tertio articulo bereits erwehnet worden, alle diese Lande in einen beständigen, festen, unauflößlichen und ewig währenden Bunde zusammen verknüpfet und vereiniget, und behalten samt und sonders ihre Commercia und specialia Privilegia. Es soll n dieselbe hiernechst auch keinesweges von einander gerißen noch getrennet, oder etwas davon veräußert noch alieniret werden, und wofern einem oder dem andern Lande einige unverschuldete Wiederwärtigkeit und Verfolgung zustoßen würde, solchen falls sollen und wollen die andern Lande als Commendæ, zuforderst aber beyde Churfürsten und Fürsten einer dem andern als treue conföderirte Freunde und Nachbaren zu Hülffe kommen und mit zusammen gesetzter Macht und ernsten Nachdruck den nothleidenden Theil retten und von aller Bedruckung und Beschwerde befreyen helffen, zu deßen mehrer Versicherung auch beyde Churfürsten und Fürsten, die vor alters zwischen Hertzog Wilhelm zu Jülich ꝛc. und Hertzog Johann zu Cleve ꝛc. Hochseel. Andenckens gemachte und von denen Römischen Kayßern approbirte und confirmirte Union renoviren und verneuern, bey aller sich eräugnenden Gefahr und Streit, wodurch eines oder des andern Jura und Regalia violirt, Intraden und Jurisdiction gehemmet oder gar ein Land oder ein Theil deßelben von dem gantzen corpore abgerißen und verlohren werden könte, ein und außerhalb Gerichts und Rechtens für einen Mann stehen, allen Schaden und Nachtheil functis Consiliis & Viribus verhindern und abwenden und deßfalls einer dem andern ad mutuam & plenissimam evictionem verbunden seyn und völlige Indemnisation und Schadloßhaltung pro rata prælliren wollen, jedoch soll ein Theil dem andern, wenn einige Gefahr obhanden, in Zeiten, und so bald etwas darob zu seiner Wißenschafft davon Nachricht, damit man sich deßo beßer nach Gelegenheit der Sache und erheischender Nothdurfft in Positur setzen, bey denen etwa anstellenden rechtlichen Processen und persecutionibus interveniren und alles wiedrige mit beßerm Nachdruck abwenden möge, wie dann auch beyde Churfürst und Fürst sich mit einander verbinden, die einem oder dem andern bereits etwa obliegende und zur Ungebühr aufgebürdete Onera und Beschwerde durch alle zuläßige und dienliche Mittel und Wege aufzuheben und die Lande und Unterthanen davon zu befreyen.

VII. Inforderheit aber siebendens wollen beyde Churfürst und Fürst diese ihre Lande und Unterthanen wieder diejenige, welche ex capite Successionis universalis vel particularis einig Recht an diesen Landen zusammen oder ein Theil deroselben prætendiren und wegen solches ihren vermeinten, Rechtens de facto außer Recht darwieder etwas über Verhoffen tentiren und fürnehmen wolten mit zusammen gesetzter Macht und gebührendem Nachdruck einhelliglich und einmüthig schützen, disfalls für einen Mann stehen und einer dem andern bey seinen Fürstenthumen und Landen treulich und beständig manuteniren und erhalten helffen; Womit gleichwohl niemand benommen wird, sein prætendirtes Recht in foro Competenti gebührend zu prosequiren, und dafern auch durch deßen Ausschlag wieder Vermuthen einen oder dem andern Churfürsten und Fürsten etwas abgesprochen und entzogen werden solte, solchen unverhoffen Falls wollen gleichergestalt ein Churfürst und Fürst den andern vollkommene Gewehrschafft und Schadloßhaltung prælliren und leisten, und was deshalben einem oder dem andern Theil abgehen möchte, nach Proportion aus hiesigen seinem dem verlierenden Theil wollgelegenen Landen ohnweigerlich und unverzüglich erstatten.

IIX. Ob auch zwar achtens auf die Weise, wie vorhin im 4. Articulo gedacht, die Lande getheilet und eines jedweden Stände Eingeseßene und Unterthanen ihren Herrn eintzig und allein mit allerschuldigen Pflicht, Gehorsam, Treu und Unterthänigkeit verbunden seynd, so behalten doch beyde Churfürst und Fürst und dero Descendenten, wie bishero alsd auch ferner den Titul und Wapen von allen Landen vollkommentlich und unvertheilt, wie denn auch dem bißhero üblich gewesenen Gebrauch nach ein Churfürst und Fürst des andern Ständen und Unterthanen in diesen Jülichischen, Clevischen und angehörigen Landen, im Schreiben das Prædicat (Liebe Getreue) continuiret, alles zu mehrer Vereinigung und fester beständiger Verknüpfung dieser Lande, jedoch vorerwehnter maßen einem jedweden an seiner Superiorität und Territorial-Hochheit unschädlich.

IX. So

IX. So balde neundiens dieſer Vergleich zur Richtigkeit gebracht iſt, ſoll denen Land-Ständen davon gebührende Nachricht gegeben werden, und wird alsdann ein jedweder Churfürſt und Fürſt von den Seinigen die Huldigung auf Weiſe und Maaß, als man ſich deſſen abſonderlich vereinigen wird, aufnehmen, auch der Lande Regierung und Adminiſtration dergeſtalt anſtellen und einrichten, wie ſolches zu derſelben Aufnehmen und Wollfarth gereichet, und des denen Landes-Privilegiis gemäß iſt, auch ein jeder Churfürſt und Fürſt, ſolches gegen GOtt und ihre Kayſerl. Maj. und dem Heil. Reich, wie auch der Poſteritæt zu verantworten ihm getrauet.

X. Die Archiven, zehendens, Documenta, Regiſtraturen und Urkunden, ſo bey einem oder dem andern Churfürſten und Fürſten verhanden, und des andern Fürſtenthum, Graff oder Herrſchafften, concerniren, ſollen reciproce, optima fide und ohn eintzige Zurückhaltung extradiret und abgefolget, communia Inſtrumenta aber an dem Ort, wo ſie anitzo befindlich, zwar ferner verwahret, doch dem andern Theil davon glaubhafte Abſchriften und Copeyen mitgetheilet, und ſo offt hiernechſt einem oder dem andern Churfürſten und Fürſten aus des andern Archivo, Canzeley oder Regiſtratur einige Documenta oder Nachricht von nöthen ſeyn möchte, und darum Anſuchung geſchähe, ohn verweigerte Communication davon gegeben und darin keine Gefährde gebraucht werden.

XI. Die Commercia, eilftens, Handel und Wandel zu Waſſer und Lande, ſollen in dieſen Landen niemand geſperret, ſondern denſelben allenthalben ihr freyer ungehinderter Lauff gelaſſen, und darinnen niemand zur Ungebühr mit ungewöhnlichen neuen Auflagen oder ſonſten beſchweret werden.

XII. Was, zwölftens, die Münze betrifft, hat ein jeder Churfürſt und Fürſt ſolche in ſeinen Fürſtenthumen und Landen dergeſtalt prägen und einrichten zu laſſen, wie er ſolches nach Gelegenheit der Zeit zu der Unterthanen Nutzen und Beſten, wie auch zu Beförderung der Commercien am dienſamſten finden würde, und es auf denen Craiß- und Probations-Tägen ihm zu verantworten getrauet; und weiln in der That verſpühret wird, daß dieſer Creyß und inſonderheit dieſe Lande mit allerhand viel zu geringer und dem Publico hochſchädlicher, inſonderheit kleiner Scheide-Münze zu dero ſelben Verderb angefüllet werden, ſo wollen beyde Churfürſtl. und Fürſtl. Durchl. Durchl. auf Mittel und Wege bedacht ſeyn, wie ſolchem Übel vorzukommen, vorgemeldte geringe Münze abzuſchaffen, und dahin gegen gute Münze einzubringen, auch zu ſolchem Ende, die mit denen benachbarten von alters bräuchliche Communicationes zur Hand nehmen und bequehme Verordnung desfalls machen.

XIII. Es ſollen, dreyzehendens, eines jedweden Landes Obrigkeit, Regierung, Beamte und Bediente, ſo wohl in den Städten als auf dem platten Lande denen Unterſaßen auf den andern Landen, wenn ſie bey ihnen etwas zu ſuchen oder zu ſollicitiren haben, auf Anſuchen gebührende und ſchleunige juſtiz ohn Unterſcheid der Religion adminiſtriren, und einem jedweden ohn koſt, und ſonſten verhelffen werden, in caſibus dahare Weitläufftigkeit und Verzögerung zu dem Seinigen negatæ vel protractæ juſtitiæ aber, wie auch einiger andern Urſachen oder prætexten halber, auf Angeben der Partheyen, zu keinen Repreſſalien geſchritten, ſondern ein Churfürſt und Fürſt den andern und deßen Bedienten vorhero um völligen und umſtändlichen Bericht von der Sache und derſelben meritis belangen, alle Thätligkeiten, Pfändungen, Arreſten und dergleichen unfreundliche procederen quovis modo verhütet, hingegen aber nachbahrliches Vernehmen beſtermaßen erhalten, und im übrigen denen gemeinen Rechten, Conſtitutionibus Imperii und dieſer Lande Ordnung, wohl hergebrachten Gewohnheiten und Gebräuchen gemäß gelebet werden. Ingleichen ſoll kein Churfürſt und Fürſt des andern Fugitivos vel Relegatos in ſeinem Lande ſchützen, oder denenſelben einigen Salvum Conductum, Geleit, Sicherheit, Retraite oder andere Beförderung und Vorſchub verſtatten, ſondern, wenn dergleichen Leute aus eines Herrn Lande in des andern kommen, die Bediente ſchuldig ſeyn, derſelben ſich auf Begehren zu bemächtigen, und ſie an Ort und Stelle, wohin ſie gehörig, abfolgen zu laſſen.

XIV. Wann, vierzehends, wieder Verhoffen zwiſchen beyden Churfürſten und Fürſten oder deren Deſcendenten über dieſen Vergleich oder ſonſt einiger Streit und Mißverſtand entſtehen ſolte, ſolchen Falls ſoll keiner ad arma oder zu einigen Thätligkeiten wieder den andern ſchreiten, ſondern alle dergleichen Irrungen und Disputen, wie ſolches beſchaffen ſey oder Nahmen haben mögen, entweder via juris oder modo amicabili per arbitros beygelegt, dem gravato oder Beleydigten auch freg gelaſſen werden, unter dieſen Modis einen nach Belieben zu erwehlen, geſtalt dann beyde Churfürſt und Fürſt ſich eines gewiſſen modi compromittendi unter ſich vergleichen wollen, nach welcher Formul die unter ihnen entſtehende Mißhelligkeiten, im Fall ſolche nicht zum ordentlichen Proceß gerathen, absque ſtrepitu vel prolixitate

te verglichen und decidiret werden sollen. Und weil absonderlich wegen einiger von einem Lande oder deßen Herrschafft auf sichere in dem andern gelegene Güter und Unterthanen prätendirten Exemtion und Hoheit, so dann wegen etlicher vermischter præstationen und Gefällen, wie auch einiger streitigen Gräntz Sachen halber zwischen beyderseits Landen sich einige Irrung enthalten, so wollen beyde Churfürst und Fürst mit dem förderlichsten zu deren gütlichen Entscheidung und Abhandlung einige Commissarios verordnen, damit durch dergleichen Mißverstände die das gute Vernehmen und die nachbarliche Freundschafft nicht irgend geschwächet werden möge.

XV. Beyde Churfürst und Fürst wollen sich eyfrigst und fleißigst bemühen, damit sie die Investitur und Belehnung über diese Lande von Ihr. Kayserl. Maj. wie auch den Titul von denselben aus der Kayserl. und Reichs-Canzley erhalten mögen, wie sie dann auch nicht weniger ihr bestes thun und sich dahin bearbeiten wollen, damit beyden Churfürsten und Fürsten dieser sämptlichen Lande wegen, in Comitiis Imperii einem jedweden ein sonderbahres Votum cum debita sessione verstattet werde. Gestalt man denn nicht zweiffelt, es werden Ihr Kayserl. Maj. und die Reichs-Stände hierin desto ehender consentiren, damit man in Bevtragung der Reichs-Onerum in diesen Landen desto williger seyn möge: Und weiln die Hertzoge von Jülich, Cleve und Berg ꝛc. von alters zur ordinaire Reichs-Deputation verordnet gewesen, so haben beyde Churfürst und Fürst insgesamt Fleiß anzuwenden, daß sie davon länger nicht ausgeschloßen sondern admittiret, und damit es wegen der Religion keinen Streit geben möge, ihnen als Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berg, oder wegen dero andern im H. Röm. Reich innehabenden Fürstenthumen und Landen ihre Stellen bey der Reichs-Deputation verstattet werden mögen. Wie man dann auch ferner dahin zu trachten hat, daß die Præsentationes ad Cameram auch nunmehr wegen dieses Westphälischen Creyses werckstellig gemacht werden und ihren effect erreichen mögen.

XVI. Bey denen Reichs- und Creyß-Anlagen und Oneribus haben sich S. Churfl. Durchl. zu Brandenburg höchlich über die gantz kundbahre Prægravation dero Clevisch- und angehörigen Landen beschweret: Weiln aber Ihrer Fürstl. Durchl. zu Neuburg dagegen remonstriret, daß diese Sache für das gantze Reich gehöret, und in dero Macht nicht stünde in der Jülichischen und angehörigen Landen Quota einige Veränderung zu machen, zu dem sie gleichmäßige Ursach hätten, wegen der Hertzogthümer Julich und Berge sich zu beschweren, Als hat man es zwar in diesem Punct bey der alten Reichs-Matricul dergestalt gelaßen, daß ein jedwedes Fürstenthum und Grafschafft seine alte Quotam in denen Reichs- und Creyß-Anlagen behalte, jedoch reserviren sich beyde Churfürst und Fürst ausdrücklich an gebührenden Orten billigmäßige Moderation für dero Landen zu suchen, und dero Land-Stände und Unterthanen, welche sich über die Prægravation beschweren, alle Beförderung und assistenz dabey zu erweisen, in andern vorfallenden Begebenheiten aber, dabey den Churfürsten und Fürsten außer gemeinen Reichs- und Creyß-Angelegenheiten einige Ausgaben zu dero Landen Sicherheit und Besten obliegen, wollen beyde Churfürst und Fürst, intuitu dieser Landen allzeit die Helffte beytragen.

XVII. Und weil der Puncku Religionis und was davon dependiret, bißhero zu vielen Mißverständen und Streitigkeiten fast die meiste und gröste Ursach gegeben. So hat man sich darüber nach gepflogener weitläufftig- und mühsamer Handlung endlich verglichen, und aus bewaenden Ursachen vereinbahret, daß die Collationes der geistlichen Prälaturen, Präbenden und Beneficien, welche in diesem Julich-Clevisch und angehörigen Lande zu des Landesfursten collation gehören, von beyden Churfl. und Furstl. Durchl. Durchl. durchgehends per turnum & alternos menses conferiret werden sollen, wie solches der disfalls aufgerichtete Recess mit mehrern besaget, welcher in allen Punckten, Articuln und Clausuln von beyden Ihren Churfl. und Fürstl. Durchl. Durchl. wie auch dero Descendenten fest und unverbrüchlich gehalten und darwieder keinerley Weise oder Wege gehandelt werden, auch von eben der Krafft seyn solle, als wenn er diesem Tractat wortlich eingerücket wäre. Die Streitigkeit wegen des Directorii in dem Westphälischen Creyße, ist dieser gestalt verglichen, daß es bey demjenigen, was zwischen beyden Churfürsten und Fürsten vor diesem zu Dorsten durch Vermittelung und Beförderung des Herrn Bischoff zu Münster Fürstl. Gnaden deßfalls abgeredet und verglichen, sein verbleiben haben und hinführo beyde Churfürst und Fürst wegen dieser Jülich, Clevischen und angehörigen Lande das Directorium gesammter Hand nebst Ihrer Fürstl. Gnaden dem Bischoff zu Münster mit führen, und unter sich deswegen alterniren sollen, jedoch mit diesem ausdrückl. Vorbehalt, daß bey diesem Directorio beyde Churfürst und Fürst nur ein Votum zusammen haben, und ein zeitlicher Bischoff zu Münster wie bishero also auch ferner auf allen Universal und particular Creyß-Zusammenkunfften; wenn und so offt unter denen ausschreiben den Fürsten allein, oder

mit

mit andern Creyßbänden sampt und sonders des Creyses halber etwas zu berathschlagen, primum Votum und den Vorsitz behalte. Beyde Churfürst und Fürst werden sich auch jedesmahl der Proposition und Conclusion halber mit des Herrn Bischoffen Fürstl. Gnaden vergleichen und niemand von ihnen dreyen einigen Actum Directorii Circulis einkünig verrichen, sondern unter sich vorher alles dem Herkommen gemäß communiciren. Es sollen auch keine Expeditiones oder Expeditiones abroder ausgehen, es sey dann, daß beyde Churfürst und Fürst vorhero sowohl unter sich, als mit des Herrn Bischoffen Fürstl. Gnaden darüber Communication gepflogen und einen einhelligen Vergleich deswegen getroffen. Wann eine Zusammenkunft des Creyses zu halten, schicken alle Directores nemlich des Herrn Bischoffs Fürstl. Gnaden und Ihre Churfürstl. und Fürstl. Durchl. Durchl. vorhero ihre Räthe zusammen, oder communiciren desfalls schrifftlich im Vertrauen, kein Theil aber soll hierin ohn des andern Vorbewust im geringsten verfahren: Und dafern in denen Votis und Meinungen einige Disparität sich ereignete, alsdann soll man sich bemühen, durch freundliche Unterhandlung und andere gütliche Wege in einem Verstand zu kommen, oder, wenn es über Zuversicht dahin nicht zu bringen seyn möchte, solchenfalls machen Ihr. Fürstl. Gnaden der Bischoff zu Münster mit St. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg oder mit Ihrer Fürstl. Durchl. zu Neuburg die Majora und geben den Ausschlag. In denen übrigen Actibus des Directorii, und was dem anhängig ist, wie auch in der Session und Vertrag; item bey der Umfrage (welche beyden Churfürsten und Fürsten allein zustehet) sollen und wollen dieselbe per dies & vices alterniren, dabey gleichwohl abgeredet ist, daß um beyder erst bevorstehenden Creyß-Versammlung den sämptlichen Creyß-Ständen diese itzige Vergleichung bekand zu machen, von Pfaltz-Neuburg der erste Vertrag geschehen, und Chur-Brandenburg des andern Tages das Condirectorium führen und allemahl dergestalt alterniren, bey dem nechst folgenden Creyß-Tag aber von Chur-Brandenburg mit der Proposition der Anfang gemachet, und also auch damit von einem Creyß-Tag bis zum andern alterniret werden soll. Wann nun die zwischen denen ausschreibenden Fürsten und Creyß-Directoren verglichene Propositionen den Creyß-Ständen eröffnet, und darauf die Umfrage gehalten worden: Sollen die ausgefallene Vota fleißig erwogen, und nach den meisten Votis ein beständiges Conclusum im Nahmen des gantzen Directorii abgefaßet, und durch die alternirende Churfürsten und Fürsten, dem selbigen Tages das Directorium zustehet, ausgesprochen, und alle Expeditiones communi nomine verrichtet werden. Demnach auch die vorige Hertzoge zu Jülich, Cleve und Berge das Creyß-Archivum immerhin zu Düsseldorff verwahret, auch daselbst, was von des Creyses wegen zu schreiben, es sollen aber beyde und expediren laßen. So hat es darbey annoch zwar sein Verbleiben, und, was sie Churfürst und Fürst zu gedachtem Archivo freyen unbehinderten Zugang haben, und, was daraus desideriren, unweigerlich communiciret, im übrigen auch nichts ausgefertiget werden ehe und bevor beyde ausschreibende Churfürst und Fürst, oder dero hinderlasene Regierung es sämptlich revidiret, approbiret und unterschrieben haben, mit welcher Subscription es nachgehender Gestalt gehalten werden soll, daß erstlich

wegen des Münsterschen Directorii { und gleich daran } wegen des Jülich-Clevischen Directorii

gesetzet, und das erste von des Herrn Bischoffs zu Münster Fürstl. Gnaden allein, das andere aber von Chur-Brandenburg und Pfaltz-Neuburg conjunctim, doch dergestalt unterschrieben werden, daß beyde Churfürst und Fürst hierinnen alterniren, also und dergestalt, daß warm particular Schreiben in dem Creyß zu expediren vorfallen, mit der Vorschrifft, wie sonsten in allen andern Fällen, alterniret werden soll: Im Fall aber an die gesammte und meiste Creyß-Stände, einige Expedition ergehen solte, solchen falls ist beliebet, daß nach der Ordnung itzgemeldeter Creyß-Stände, und also bey der vorstehenden ersten General Expedition des Ausschreibens zum Creyß-Tage, Pfaltz-Neuburg an Paderborn und Chur-Brandenburg an Lüttig, und so weiter, hiernechst aber Chur-Brandenburg an Paderborn und Pfaltz-Neuburg an Lüttig, die Vorschrifft haben, auch also succeßive damit alterniret werden soll. Jedoch ist hieben ferner verabscheidet, daß im Fall Sr. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg die Vorschrifft hätten, aber nicht selbsten, sondern durch dero Clevische Regierung unterschreiben laßen würden, die Unterschrifft alsdann oder die Nahmen der unterschriebenen Räthe nicht in einer Reihen mit denen andern Herren Principalen, sondern wie hier unter zu sehen ist, und wo N. N. stehet, hingesetzet werden sollen, alles auf Maaß und Weise wie folget;

Oberschrifft

Von GOttes Gnaden

Christoph Bernhard	Friedrich Wilhelm	Philipp Wilhelm
tot. tit.	tot. tit.	tot. tit.

Unterschrifft

Christoph Bernhard. An statt und von wegen Philip Wilhelm. Höchstg.
S. Churf. Durchl. zu Brandenburg.

N. N.

Es wäre dann, daß von wegen Sr. Churfürstl. Durchl. eine Fürstl. Person aus einem alten Fürstl. Hause unterschriebe, auf welchen Fall dieselbe billig in einer Reihen zu unterschreiben: Und weil Sr. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg wegen der innhabenden Clevischen Marck und Ravensbergischen Landen ein sonderbahres Votum auf den Creyßtag führen werden, so hats dabey sein Bewenden, jedoch dergestalt, daß auf den nechsten Creyßtag bey der ersten Umbfrage Pfalz-Neuburg das Clevische Votum nach Münster erfordern und also Wechselweise von der geistlichen zur weltlichen Banck biß zum Ende die Vota einnehmen, und alsdann auch das seinige eröffnen: Bey folgender Zusammenkunfft aber Chur-Brandenburg alsdann nach dem Münsterschen, das Jülische Votum erfordern und jetztgemeldter maßen biß zum Ende verfahren soll. Im übrigen soll es zwischen Ihr Fürstl. Gnaden zu Münster und beyden Ihr Churfürstl. und Fürstl. Durchl. Durchl. folgender Gestalt (inmaßen auch zum Theil schon angeregt ist) gehalten werden, daß nehmlich alle Creyß-Sachen mit allerseits Zuthun communiter fürgenommen, deliberiret, expediret und exequiret, auch einseitig von einem oder andern Theil nichts geschehen oder verrichtet, und dabey nachfolgende puncta observirt werden.

1. Sollen hinführo, wenn so wohl auf Käyserlichen Begehren als wegen erforderender hohen Nothdurfft die Creyß-Stände zusammen zu beruffen oder ein Creyßtag auszuschreiben, die ausschreibende Churfürst und Fürst sich dessen zuvorn und de materia proponenda, wie auch wegen der Wahlstatt, Tag und Zeit entweder durch Schreiben oder Zusammenschickung ihrer Räthe vergleichen, und ehe und bevor solches geschehen, keine Zusammenkunfft oder Creyßtag ausgeschrieben werden:

Falls Ihro Käyserl. Maj. auch einem oder andern Creiß-ausschreibenden Fürsten in Creyß-Sachen absonderlich zuschreiben würden, soll von demselben nichts, sondern alles conjunctis Consiliis & Votis vorgenommen werden.

2. So ist auch, zum andern, verglichen, daß bey allen Creyß-Zusammenkünfften Ihro Fürstl. Gnaden zu Münster, dero geistlichem Stande gemäß, im Sitzen, Gehen, Stehen, Votiren, Schreiben, Siegeln und sonsten allen und jeden actibus in Creyß-Sachen, wie oben mit mehrern exprimirt, die Præcedenz und Vorzug ohne Contradiction und Widersprechen haben und behalten soll.

3. Zum dritten, soll zwar bey denen Zusammenkünfften und Creißtägen, wegen des Jülich- und Clevischen Directorii, die Proposition dergestalt, wie sie zuvorn communicato Consilio, entweder mit allerseits dreyer Churfürsten und Fürsten Belieben, oder falls sich einige Discrepanz in Votis erzeigete, was obangeregter maßen per majora geschlossen, Nahmens vorgemeldten Directorii ausgesprochen und den Ständen vorgebracht werden, auch darauf die Umfrage beschehen: Ihrer Fürstl. Gnaden zu Münster aber, das erste Suffragium und Stimme zu führen, in allewege fürbehalten bleiben.

4. Zum vierdten, da die gesammte gegenwärtige Stände ihre Vota abgelegt, und dieselbe an dem Directori-Tisch von allen dreyen Secretarien fleißig protocolliret worden, alsdann sollen die ausgefallene Vota zusammen conferiret, und daraus das Conclusum conjunctim gefasset, ad Protocollum gesetzet, und demnechst vom Jülich-Clevischen Directorio ausgesprochen, massen auch das Protocollum durch den verendeten Creyß-Secretarium, dem Herkommen gemäß, gehalten werden soll, jedoch einem jeden Churfürsten und Fürsten vorbehalten, jemand ad Protocollum zu adjungiren.

5. Wann dann zum fünfften über die vorgefallene und unperaglichen materien etwann Concepten und Schreiben Nahmens des Creyses oder allerseits ausschreibenden Fürsten zu verfassen und abzufassen, sollen solche durch den verendeten Creyß-Secretarium aufgesetzet, auch da es Patenten oder Sendschreiben wären, mit respective Über- und Unterschreibung allerseits Prædicaten und Titulatur nach Gelegenheit der Sachen und Beschaffenheit deren an welchen solche Schreiben oder Patenten gerichtet werden, mit Bezug Ihr Fürstl. Gnaden zu Münster, wie im §. 2. gemeldet, dem Herkommen gemäß ausgefertiget und expediret werden, zumahlen aber nichts abgehen, ehe und bevorn es von Ihr Fürstl. Gnaden zu Münster und beyden Churfürsten und Fürsten approbiret, mit ausgefertiget, subscribiret und consigniret worden, wobey auch Ihr Fürstl. Gnaden zu Münster frey stehen und unbenommen syn solle, gestalten Sachen nach darinn zu ändern, ab-

oder

oder zuzusetzen, jedoch daß solche von Ihr Fürstl. Gnaden beschehene Erinnerung demnechst Ihr Churfürstl. und Fürstl. Durchl. Durchl. vor der Ausfertigung wieder communiciret, und also die Sachen in formalibus & materialibus von allen Theilen einhellig, oder im Fall Chur-Brandenburg und Pfalz-Neuburg respective wegen Jülich und Cleve nicht einig seyn würden, durch die auf obige Weise erwehnte Majora verglichen und die ausgefertigte Schreiben durch den Creyß-Syndicum oder Pfennig-Meistern an die Stände fort bestellet werden.

6. Zum sechsten soll auch die Benennung der Creyß-Bedienten verglichen werden, und conjunctim geschehen, deren Besoldung aber, aus gemeinen Mitteln zu nehmen und mit der Stände Vorbewust und Bewilligung einzurichten, Gestalt auch

7. Zum siebenden, die ausschreibende Churfürste und Fürsten wegen des Orts und Verwahrung der gemeinen Casa und Trühen, nach Veranlassung der Zeit-Läuffe und Gelegenheit sich jederzeit mit Zuziehung der Stände zu vergleichen und darüber conjunctim zu disponiren haben sollen, wie solches des Creyses Interesse erfordert und es vor den gesammten Ständen zu verantworten.

8. Endlich und zum achten sollen die Executiones, und was sonsten in Creyß-Sachen fürzunehmen, durch die ausschreibende Churfürsten und Fürsten communi Consilio & Ope fortgesetzet und durch einen oder andern absonderlich und ohne seines mit-ausschreibenden Fürsten Vorwissen und Belieben nichts vorgenommen werden, ausser daß es auf obgedachten Dissensions-Fall zwischen Jülich und Cleve, also wie es dabey exprimiret, gehalten werden soll.

Weiln aber hiebevorn zu Regenspurg dieserhalb zwischen Ihr Fürstl. Gnaden zu Münster und Ihr Fürstl. Durchl. zu Neuburg sub dato 2. Jul. 1653. ein absonderlicher Recess ebenmäßigen Innhalts aufgerichtet worden, so wird derselbe (als welcher nunmehr weiter und auf St. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg wegen des Hertzogthums Cleve vorgeschiedener maßen mit extendiret) Krafft dieses erwidert und bestätiget, womit also dieser punct seine Richtigkeit haben, und was desfalls gemeldter maßen verlichen, beständig allerseits gehalten, und dawider nicht gehandelt, auch des Herrn Bischoffs zu Münster Fürstl. Gnaden dieses alles per extractum communicirt, und dieselbe, auch ihres Orts darüber zu halten, von beyden Churfürsten und Fürsten gebührend ersucht werden sollen.

XIX. Und weiln nunmehr durch des Allerhöchsten Gnade beyde Churfürst und Fürst auf obgedachte Weise unter sich völlig und erblich verglichen, dadurch denn die vorhin aufgerichtete Provisional- und Interims-Verträge und dadey vorbehaltene rechtliche Ausführung der Hauptsachen vor sich cassiret und aufgehoben ist; So wollen sie, in Krafft dieses deren zwischen beyden bißhero am Käyserl. Reichs-Hofrath geschwebten Rechts-Processen wegen dieser Lande und darauf von beyden Theilen prætendirten Successions-Rechtes, bestendigerenuniret, und dieselbe allerdings aufgehoben haben, auch solches der Römischen Käyserl. Mayt. gebührend hinterbringen, und bey derselben umb Abolition und Cassation dieses Processus, so viel beydes Ihr Churf. Fürstl. Durchl. Durchl. und deroselben Descendenten betrifft, anhalten: Bey Fortsetzung und Ausführung der übrigen Processen über diese Lande aber wollen beyde Churfürst und Fürst einer dem andern desterm aßen socians & consolidatis juribus assistiren und ihren besten Fleiß anwenden, daß solche zu Ende gebracht und sie durch ein definitiv-Urtheil bey ruhigen und unperturbirten Besitz dieser Lande desto beständiger conserviret werden möge, allermaßen sie dann ihrer Sache und deren gerechtsame vollkommentlich Vertrauen, und darinn eines gewerigen Spruchs sich gänzlich versichern.

XX. Damit auch aber über diesen Vergleich von beyden Churfürsten und Fürsten und deren Descendenten desto fester und beständiger gehalten werden möge so wollen beyde Churfürst und Fürst zuforderst Ihre Käyserl. Majestät unterthänigst ersuchen die Garantie desselben über sich zu nehmen und soll ferner die im Münster und Osnabrüggischen Friedens-Schluß begriffene Guarantie gleichermaßen hierauf dergestalt gezogen werden, daß auf beschehene Requisition die Pacificenten sich derselben, den jetztgemeldten Frieden-Schluß gemäß, annehmen mögen. Doch sollen unter denen Pacificenten diejenigen nicht begriffen seyn noch von jemand requiriret werden, welche auf die Jülische und zugehörige Lande, der Succession halber Prætention machen, wie dann auch keineswegs noch unter einigem Schein oder prætext zuläßig seyn solle, dasjenige, was jetzt gemeldter maßen verglichen, einiger Gestalt aufzuhalten oder zu verhindern, noch auch, weder in Politicis weder in Religions- oder geistlichen Sachen, diesem Vertrag zuwieder etwas vorzunehmen, oder dawider in Religions-Sachen, eigenen oder mehr von denen angenommenen Gvarantz zu Hülffe zu ruffen, durch welche dann die Contraventiones mit Reparation der Kosten und Schaden alsobald abgestellet werden sollen. Da aber der Contraveniens sich diesem widersetzte und es dadurch zur Weiterung und zu den Waffen kommen solte, oder auch ein oder ander Theil sich einiger Repressalien oder Gewaltthätigkeit der Waffen sich quovis prætextu unterfangen und also den andern mit Kriegs-Macht angreiffen würde, derselbe soll ipso facto in pœnam fractæ pacis gefallen, und alles seines an denen gesamten Landen gehabten oder durch diesen Vergleich erlangten Rechtens zu des andern Theils besten verlustig

ſtig ſeyn, der Beleidigte aber in den Stand, worinn er vor dieſem Ehe-Vergleich geweſen, wieder geſetzet werden, worüber dann von denen angenommenen Gvarants feſtiglich gehalten und dem Angegriffenen zum Beſten, ohne Zeit-Verlierung, ſo bald die Offenſion erfolget, mit ſtarcker Hand beygeſtanden, auch derſelbe cum omni cauſa reſtituiret und kräfftiglich manuteniret werden ſoll. Und ob zwar bey dieſem Vergleich in dem Religions-Weſen aus Liebe zum Frieden, von den Regulis Inſtrumenti Pacis in einem und dem andern in etwas abgewichen: So ſoll dennoch alles dasjenige, was hiebey verglichen worden, unter ſolchen allgemeinen Friedenſchluſſes Sicherheit und Gvarantie mit begriffen ſeyn, und durch dieſelbe gehandhabet werden.

XXI. Schließlich wollen beyde Churfürſt und Fürſt bey Ihrer Käyſerl. Majeſtät gehorſamſte und unterthänigſte Anſuchung thun, damit dieſelbe über dieſen Vergleich dero Käyſerliche Confirmation zu deſſen mehrer Beſtätigung und Feſthaltung ertheilen mögen, biß dahin aber ſolche erfolget, ſoll dieſer Tractat und alle darinn enthaltene Clauſulen und Conditiones nichts deſtoweniger einen jedweden Churfürſten und Fürſten feſt binden, und ſie denſelben ohnverbrüchlich zu halten ſchuldig ſeyn, auch darwider in keine Wege handeln, noch andern darwider zu handeln verſtatten, alles bey Churfürſtlichen und Fürſtlichen Ehren und Würden, und daß beyde Churfürſt und Fürſt für ſich und ihre Deſcendenten dieſes aufrichtig halten, ſich darwider keiner Einreden, Einwürffe oder Ausjüge einiger Verfortheilung oder læſion, etiam enormis vel enormiſſimæ, daß anders abgehandelt, dann geſchrieben, der Sachen Bewandniß nicht recht oder gnugſam eingenommen, und was dergleichen über kurtz oder lang mehr vorgebracht oder erdacht werden möchte oder könte, nicht gebrauchen noch von andern ihrentwegen zugebrauchen verſtatten ſollen noch wollen.

Zum Urkund deſſen haben Anfangs gemeldte beyder Ihrer Churfürſtl. und Fürſtl. Durchl. Durchl. Räthe (deren Vollmacht hernach folget) dieſen Vergleich eigenhändig unterſchrieben und verſiegelt, daneben auch verſprochen und zugeſagt, daß ſolche innerhalb zehn Tagen von beyderſeits hohen Principalen ratificiret und genehm gehalten werden ſoll. Alſo geſchehen, verglichen und geſchloſſen unter eigenhändiger Unterſchrifft und Pittſchafften beyderſeits Herren Deputirten in vorberührten Vollmachten benannt, zu Cleve den 9ten Septembris des Eintauſend Sechshundert Sechs und Sechzigſten Jahres

L. S. Otto, Freyherr von Schwerin.
L. S. Werner Wilhelm Plaßpeil.
L. S. Jeantz Meinders.
L. S. Johann Heinrich, Freyherr von Winckelhauſen.
L. S. Frantz von Bieſen.
L. S. Heinrich Schnelle.

No. CXXXVII.

UNiverſis, præſentes literas viſuris, & audituris, Nos Theodoricus Dominus de Moerſe, notum facimus, quod nos bona fide, noſtro caſtro, noſtro corpore & toto noſtro poſſe promittimus, juvare Virum Nobilem Dominum Theodoricum Comitem Clivenſem prout Ligius homo, quod Lodygmann vulgariter dicitur, Domino ſuo tenetur, & ſpeciali & arctiori fide eſt adſtrictus, & fortius ligatus, ſuper quo, ut Dux noſter magis ſecurus & cautus exiſtat, præſentem literam illi contulimus, noſtro ſigillo roboratam Anno Domini M. CC. LXXXVII. in die XI. M. Virginum.

No. CXXXVIII.

UNiverſis, præſentes literas viſuris & audituris, Nos Theodoricus Dominus de Moerſe, notum eſſe cupimus, & præſentis ſcripti teſtimonio proteſtamur quod nos caſtrum noſtrum Moerſe & oppidum noſtrum ibidem una cum omni generaliter ibidem circum quaque jacentium Villarum jurisdictionibus nobis attinentibus, Burdtberg & Crefeld noſtrarum Villarum jurisdictionibus duntaxat exceptis, tenemus a Domino noſtro Theodorico, Comite Clivenſi jure feudali & de ipſis caſtro, oppido & jurisdictionibus omnibus duarum Villarum prædictarum jurisdictionibus exceptis. Ipſius Domini Comitis Ligius exiſtimus fidelis & Vaſallus, profitenter, quod dictum Caſtrum noſtrum Moerſe, cum oppidis & jurisdictionibus antedictis in feudum jure feudali recipimus ab eodem præſentibus Viris Nobilibus, Joanne Domino de Kuyck, Johanne Domino de Huesden, Friderico fratre noſtro, Johanne de Heſebein, Arnoldo a Sluza & Wernero de Lynippe, militibus, & Domino Swedero de Alpen, & Domino Henrico Wolfcul, quorum ad evidentius teſtimonium ſigilla una cum noſtro ſigillo appoſito præſentibus rogavimus apponi. Et nos milites prænominati profitentes ipſius feudi ceſſioni & receptioni nos interfuiſſe in teſtimonium præſentibus noſtra ſigilla duximus apponenda. Datum anno Domini M. CC. XCIV. ſabbatho poſt diem Apoſtolorum Petri & Pauli.

No. CXXXVIII.

Käyſerliches *Commiſſions-Decret*

Die *Introduction* Ihrer Königl. Maj. in Preußen als Fürſten zu *Meurs ad Votum & Seſſionem* in dem Reichs-Fürſten-Rath betreffend.

DEr Römiſchen Kayſerlichen auch zu Ungarn und Böhmen Königl. Maj. unſers Allergnädigſten Herrn Geheimer Rath, und zu noch währenden allgemeinen Reichs-Convent Gevoll-

mächtig-

mächtigter Principal-Commiſſarius der Hochwürdigſte, Hochgebohrne Fürſt und Herr, Herr Johann Philipp, der H. Römiſchen Kirchen Tit. St. Sylveſtri Prieſter, Cardinal von Lamberg, Biſchoff und des H. Röm. Reichs Fürſt zu Paſſau ꝛc. laſſen der Churfürſten, Fürſten und Stände alhie anweſenden vortrefflichen Räthen, Botſchafften und Geſandten hiemit unverhalten, welcher geſtalt allerhöchſt ermeldte Ihro Käyſ. Maj. in Anſehung St. Königl. Maj. zu Preuſſen, Churfürſtens zu Brandenburg, bey deroſelben dem H. Römiſchen Reich und dem gemeinen Weſen erworbener ſtattlichen Verdienſten, auch aus andern bewegenden Urſachen, die Grafſchafft Meurs, womit höchſterwehnte Seine Königl. Maj. beliehen worden, in ein unmittelbahres Fürſtenthum des H. Römiſchen Reichs allergnädigſt erheben worden. Wann dann Seine Königl. Maj. ferner geziemend erſuchen laſſen, daß Sie von wegen ſolchen Fürſtenthums bey alhieſigem Reichs-Convent zum Sitz- und Stimm-Recht in dem Reichs-Fürſten Rath würcklichen gelangen, und Ihre Käyſerliche Majeſtät ſolches allergnädigſt fördern möchten, dieſelbe auch ſolchem billigen Verlangen und Anſuchen ſonderbahr gern ſtatt gegeben ſehen würden, Als haben Eingangs höchſt-ernannte Ihre Hochfürſtl. Eminenz, denen beyden hochlöblichen höhern Reichs-Collegiis daſſelbe zu dem Ende bekannt zu machen, hiemit nicht umgehen wollen, damit ſothane Käyſerliche allergnädigſte Intention zu förderſahmer Bewerckſtelligung gebracht, und Seiner Königl. Majeſtät in Perſon Dero Geſandtſchafft in das Reichs-Fürſtliche Collegium gewöhnlicher maſſen introducirt, und deroſelben darinnen die gebührende Stelle aſſigniret und eingeraumet werden möge. Und bleiben Ihro Hochfürſtl. Eminenz erſagten der Churfürſten und Stände des Reichs, Räthen, Botſchafften und Geſandten, mit freundlich-geneigt- und gnädigen Willen beſtändig wohl beygethan. Signatum Regenſt. urg den 12. Julii 1707.

(L.S)

Johann Philipp, Cardinal von Lamberg
Biſchoff und Fürſt zu Paſſau ꝛc.

No. CXL.

Notum ſit univerſis tam futuris quam præſentibus quod Dominus Henricus de Cuyck allodium de Herpen cum omnibus attinentiis ejus, uxore ejus Sophia & filio Alberto præſentialiter conſentientibus, Domino Henrico Duci Lotharingiæ donavit, & idem in feudum ab eo ipſe & filius ejus recepерunt, Dux autem in recompenſationem prædictæ Donationis quadraginta Marcas novorum Colonienſ. & inſu decimam in Heze, cum omni integritate, qua eam poſſedit, prædicto Henrico & filio ejus iterum in feudum conceſſit, tali conditione firmiſſime appoſita, quod ſi Henricus ſine filio decederet, cuicunque dum conceſſit, tali conditione firmiſſime appoſita, quod ſi Henricus ſine prole decederet, filia in omnibus prædictis bonis feudalem inveſtituram obtineret. Si vero penitus ſine ulla ſucceſſione aliqua in feudum recideret. Quod ſi forte in vita nullis aſſignarit, poſt mortem ejus heres proximus in univerſum prædictum D. Henricus de Cuyk aſſignare vellet, de mandato Ducis absque contradictione aliqua in vita ſua fine diminueret. Quod ſi forte in vita nullis aſſignarit, poſt mortem ejus heres proximus in univerſum prædictum feuduru ſuccederet Uxore tamen prædicti Henrici de Cuyck fructus uſuarii ſacramentum præſtitit contra nutione obtineret. Dominus Henricus de Cuyck hominis facto Duci permanent, de communi conſenſu eorum appoſitum eſt utriusque ſigillum in memoriam ſempiternam. Acta ſunt hæc Anno incarnationis Domini milleſimo centeſimo nonageſimo primo. Hujus rei teſtes ſunt de familia Ducis Ar. de Grimberg, Reguerus de Hervole, Ar. de Weezemail, Wilhel. de Hildenberg, Wilh. de Waldheim, Wolterus de Rondi, Rulem. de Con: De familia d. Henrici de Cuyck Theod. de Batenburg, & alii Robert de Litte, Egno de Haren, Henricus de Baſſine, Albert de Leutgele, Godefrido de Herpen, quam plures utriusque partis.

No. CXLI.

JE Guis Cuens de Flandres & Marchis de Namur fache favoir a tous, ke comme yza beans me tres chere femme, & compaigne ſe ſoit maintenue, comme prende femme, & bonne Dame logaument. & honetement en tous bons manieres, ke elle peut avec moy & en versmy comme a ſon ſeigneur & mary, parquoy je ly doy etre touus perpetuelement, en avoir & en faveur & en toutes autres bonteis je le pourray faire pour luy, je pour les raiſons devant dites & pour les tres grand chariges des enfans, ke le a & en cou pourra avoir de my, je ſuis aviſer & conſentiz & a ce mechmen octroy par le conſeil & volontes ma tres chere & tres haute Dame & Mere Margriete conteſſe de Flandres & de Hainau & par l'octroy & consent Robiert mon ainſne fil, & ſoir Conte de Nevers & Guilaume mon fil, ke ele ayt en nom dou Don & aſſeurement de Doone la manoir de Wynendail & les appendances & le vile de Torout, & les appendences tou en tel maniere & ausſi franchiment, comme ly ay tenais jusques a ouës & avec ce je voel kele ait mille livres de notre monnoye de Flandres & prendre a Thougen de Dam chuſcan an tant comme elle vudra a deux payementz ceſt aſſavoir &c. & infra. Et apres ſon deces je voel & octroy ke li ſoins que nous avons & aurons enſemble, ou ke qui devons y ſera enſemble ait devant dit Manoir & la ville de Torout, & les appendens:

Digitized by Google

pendences, en la maniere & en le franchiſe ke nous les avons tenu &c. & les tiengnt en fief & en homage, lige de mon ſoir ſeigner & Conte de Flandres &c. Ce fut donne l'an del incarnation notre ſeigneur Jeſus Chriſt Mil deux cens ſoixante dix & ait el mois de June.

CXLII.

VNiverſis & ſingulis præſentes literas inſpecturis Nicholaus Wolteri Decanus, & Capitulum Eccleſiæ Collegiatæ beatæ Eliſabeth Gravienſis Leodienſis Dioc. ſinceram in perpetuo ſalutem & his quæ ſequuntur, fidem indubiam adhibere notum facimus, quod anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo trigeſimo primo ſecundum ſtylum & modum ſcribendi in civitate & dicta dioceſi Leodienſi die lunæ viceſima ſexta menſis Februarii, feria ſecunda videtur poſt Dominicam qua in Eccleſia ſancta Dei ad introitum miſſæ cantat reminiſcere &c. vidimus, tenuimus, legi audivimus, inſpeximus, palpavimus, tractavimus & examinavimus diligenter, certas literas patentes magnifici & Illuſtriſſimi Principis & Domini Johannis excellentis memoriæ Ducis Burgundiæ, Comitis Flandriæ, Artheſii & Burgundiæ Palatini Domini de Salinis & de Machliniâ vero ipſius Domini Ducis ſigillo majori de cera viridi in cordula de filis ſericeis rubrique coloris impendente ſigillatas non abolitas non cancellatas, non abraſas, neque vitiatas, ſed ſanas & integras, acomni vitio penitus & ſuſpicione carentes, ut prima facie apparebat, tenorem qui ſequitur in idiomate Gallico de verbo ad verbum in ſe continentes: Johann Duc de Bourgoigne, Palatin, Seigneur de Salins & de Malins, ſcavoir faiſons a tous preſents & avenir, que comme par ce ſelon le traicte pieca fait entre nous & notre tres chier & tres amé filz, le Comte de Cleves & de la Marcka de & ſur le fait du mariage de luy & de Marie notre tres chiere & tres amée ſeconde fille ſa femme depuis conſummé accompli & ſolennizé en face de ſainte Egliſe, nous ſoyons tenes & obligés de païer, ballier, & delivrer a notre di fille pour le dor de ſon dit mariage, la ſomme de ſoixante mille Eſcus d'or appellés couronnes de France en telle valeur qui etoient quand le dit Traitié de mariage fut conclud & accordé a convertir & emploier la dite ſomme de ſoixante mille couronnes en achat & acquiſition de heritage perpetuel pour la devant dite notre fille & ſes hoirs & ſucceſſeurs, ſi comme plus a plainelt contenu & declaré au dit Traicté que de nôtre côté voulons & deſirons accomplir, ainſi que nous devons & raiſon auſſy le veut & donne, Nous par certain accord pntement fait entre nous d'une pt. & nr. dit fille Comte de Cleves & de la Marcke, tant pour luy & en ſon nom, comme au nom de notre dite fille la Comteſſe ſa femme d'autre avons a iceulx nos filz & fille, pour la ſomme de quarente mille Eſcus en Couronnes d'or a deduire, & rabattre de la dite ſomme de ſoixante couronnes par nous ainſy deües par les conventes du dit mariage, baillie, cede, tranſporte & delaiſſie & par la teneur de ces pntes. tres, baillons, cedons, tranſportons & delaiſſons pour nous nos hoirs Succeſſeurs Comtes & Comteſſes de Flandres nos Caſſel & terre de Winendale ſituez & aſſis en nred. Pais de Flandres avecques toute juriſdiction, Seigneurie & juſtice haulte, moyenne & baſſe, que nous avons ou a voir pouons a cauſe d'icelle terre & toutes les Rientes, revenues, explois amendes, maiſons, étangs, caves, prez, molins, forets, bis, garennes, tonlieux paiges, homage, eſchamages, hoſtes, ſujets, reſſorts apptenantes & appedantes & autres droits quelquenques des dits Chaſſel, & terre de Winnendale, que nagueres avons acquis & chetez de nred. tres chiere & amé Couſin Meſſ. Johann de Namur pour les dits Chaſſel terre & appetenances de Winnendale chargies, decharges reeles & autres qui eniſſent être & demourer hiredage perpetuel, de nre. dite fille la Comteſſe de Cleves & de la Marcka & de ſes dits hoirs & Succeſſeurs Comtes & Comteſſe de Flandres en foy & hommage, lige & en tous cas & reſſort & ſouverainite, pour ce que dedans trois ans prouchainement ven & continuelement enſuiens l'un l'autre nous on nos dits hoirs & Succeſſeurs Comtes & Comteſſes de Flandres pourront raimbre & racheter les dits Chaſſel, terre & appertenances de Winnendale a nos dits filz & fille en leur paiant en argent comptant & tout a une fois la dite ſomme X. couronnes, la quelle en ce cas ſera & devra etre convertie alieurs en hiretage perpetuel pour icelle nre. fille & ſes dits hoirs & ſucceſſeurs ſelon la forme du dit traitié de mariage, ſans ce que ſur icelle ſomme de X. couronnes ne autrement l'en pourra a nos dits filz & fille aucune choſe de falquire ou rebattre, a cauſe des levées & prouffits qu'ilz auront eus de la dite terre de Winnendale durant de temps du dit rachat, ne qu'ilz ſant auſſy tenus d'en faire aucune reſtitution a nous ne a nos dit hoirs, avec cependant le dit rachat, au quel nos dits filz & fille nous devront rendre nos præſentes tres, itzon autre pour eux ne pourront chargier de charges nouelles a vie, a rappel ou a perpetuité, ni engagier les dits terres & appertenances de Winnendale ne parties d'icelles, on is ſont tenus de maintenir la dite foreſt, ſelon ce qu'en a fait jusques a ores, & de retenir & faire repenir les dits Chaſſel, eſtangs, molins & autres edifices, en bon eſtat & convenable, mais le dit terme de trois ans paſſé ſe les dits Chaſſel, terre & appertenances de Winnendale n'eſtoient en dedans rachetés & acquités de nous ou de nos dits hoirs & Succeſſeurs

ceſſeurs en & par la maniere deſſus dite, iceux Chaſtel, terre & appertenances de Winendale ſon & demeuront de loſenavant, a tousjours heritage perpetuel de notre de fille la Comteſſe de Cleves & de ſes dits hoirs & ſucceſſeurs, ſans ce que jamais apers le dit terme de trois ans expiré, nous ou nos dits hoirs & Succeſſeurs Comtes & Comteſſes de Flandres y pourront plus clamer aucun droit par rachat ou autrement, excepté toute fois ſ'il avenoit, que avant que le dit rachapt fut fait, ou aprés ce que les dits Chaſtel, terre & appertenances de Winendale par deffault de non avoir eſté rachetés dedans le terme, & ainſi que deſſus eſt declairié demouraſt du tout hiretablement a notre dite fille icelle notre fille allaſt de vie a trespas, que Dieu ne veulle, ſans avoir ne laiſſier hoir, procrée de ſon corps, que iceux caſtel & terre de Winendale, en ce cas revenroient incontinent a nous par ainſi que lorſque nous ſions en vie, ou ſe non a nos dits hoirs & Succeſſeurs Comtes & Comteſſes de Flandres, pour etre du Domaine du dit notre Pais de Flandres, comme ib. ſont maintenant. Si donnons en mandement a notre Bailli de Bruges ou ſon Lieutenant, que nos dits filz, & filles les Comtes & Comteſſes de Flandres, & mement icelle notre fille comme hiretes ou les commis ſur ce de par notre dit fils mettre pour et ou nom diceux nos filz & filce tantoſt reautement & de fait de par nous en poſſeſſion & ſaiſine des dits Chaſtel, terre & appertenances de Winnendale la quelle poſſeſſion & Saiſine nous leur baillons meſmes par ces tres ſe beſoing eſt, pour en jouir pleinement & entierement comme du propre hiretage de notre fille en la maniere & condition devant exprimées, mandons aulter au Chaſtel lain du dit lieu de Winendale aux Receveurs & autres Officiers & pareillemt. a tous les Vaſſaulx. hommes & ſubg. quelconque de la dite terre, que a nos dits filz & filce comme hiret ere & a leurs tres & commandements obeiſſent decyenavant & toutes choſes regardans la dite Seigneurie de Winendale, en leur faiſſant les dits hommes foy & hommage de leurs fiefs & renemens & les dits autres ſubg. Pments teles & ainſi qu'il eſt ac coutumé de faire au Seigneur ou Dame-hiretier ou hiretiere d'icelle terre, où au dit notre filz, pour & ou nom de noſtre de fille la femme ſans reſſies ke contdit aucun & a nos amez feaulx les gens de nos comptes a lille a notre Receveur General de Flandres, a notre dit Bailli de Bruges aux Baillis d'Ypre & de la ſalle d'Ypre, &a tous nos autres Juſtitiers Officiers & ſubg. pns. & avenir, qu'il peut ou pourra touchr. & a chum. d'eux en droit ſoy & ſi comme a luy appenra que des dits Chaſtel, terre & appertenances de Winnendale, les quels des maintenant oſtons & voulons etre eſté de l'ordinaire de notre dit Domaine, au quel nous l'avions auien. appliquié laiſſent, facent & feacifſent, ſelon ce que dit eſt notre dit filz le Comte de Cleves, & notre fille ſa femme comme hiretiere paiſiblement & pleinement jouir & uſer ſans aucun empeſchement ne detourbier, & par rapportant vidimus de ces meiſmes pntes. ſeel autentique ou copie collationnée par l'un de nos Secretaires, ou en lachambre de nos dits comptes, ou dit lieu de lille pour une & la premiere fois ſeulement par notre dit Receveur de Flandres, qui de lad. terre & Seignourie de Winnendale chum. année des dites trois années que a durés le dit achapt ſera tenu de faire menton en ſes comptes, nous voulons, que luy & tous autres ſoient & demeurent des levées prouffis & valeur d'icelle terre & Seigneurie de Winnendale de chargies cependant par tout & de ceux qu'il appradra & aprés les dites trois années appetuité, ſe dedans icelle le dit rachat n'etoit fait par la maniere que dit eſt, & a fin que ce ſoit choſe ferme & eſtable, Nous en teſmoing de ce avons fait mettre notre ſeel a ces tres, fauve en autres choſes notre edroit & l'autruy & toutes. Donné a Patris ou mois de Janvier l'an de grace mil quatre cens & neuff.

In quorum ſiquidem viſionis, auditionis, palpationis & diligentis examinationis præſcriptorum & aliorum præmiſſorum fidem atque teſtimonium, Nos Decanus & Capitulum ſupra dictæ Eccleſiæ Graviſen ſigillum ejusdem Eccleſiæ quo in hac parte tanquam magis authentico pariter utimur literis præſentibus, duximus apponendum Anno, menſe & die ſuperius in earundem præteritum capite præſcriptis. In dorſo literarum quarum copia retro ſcribitur habebatur in ydiomate Gallico talis ſignatura de alia manuſcriptura earundem literarum penitus diſſimili cum cuncta ſignatura manuali ſubjuncta Jehan Sacquespee Conceillier Threſorier & Gouverneur General de Flandres Finances de Mſgr. le Duc de Bourgoigne, Comte de Flandres, d'Artois & de Bourgoigne Geoſrois le Sauvois, Receveur General de Flandres, d'Artois, accompliſer de contenu ou blanc de ces preſentes ainſi & par la forme & maniere que mon dit Seigneur le mende eſcrit le dixviſiſme jour de Jenvier, L'an mil quatre cent & neuff

J. Sacqueffece, mpp.

No. CXLIII.

Literæ Recognitionis Feudalis Wilhelmi Comitis Juliacensis, datæ Ludovico Comiti Palatino Rheni Duci Bavariæ ejusque filio Ottoni cogn. illustri A. 1230.

WIlhelmus Comes de Guliche profitemur, quod nos ab illustri Domino nostro, Ottone Comite Palatino Rheni, Duce Bavariæ, feudum, quod a Patre ejusdem Ludov. Egregio Duce Bavariæ tenebamus, sub hac forma recepimo & pacto, quod nos de proprietate nostra in redditibus 20 marcarum eidem resignavimus & cum priore feudo recepimus ab eodem, ita tamen, quod datis 200 marcis dicti redditus, 20 marcarum ad nos redeant. Super horum autem effectu & robora fidejussores sunt præpositus Wilhelm. Advocatus Aquisgranensis, Christianus Pincerna de Nidecke, Henricus Buuf, Carsilius, milites de Guliche. Hæc utique supra spatium unius Anni effectu debent compleri. Bona autem prioris feudi & nominatim & localiter sunt: Advocatia in Brische, Advocatia in Vilerge, Advocatia in Wesle, Advocatia in Bercheim, Advocatia in Pfaupfingendorff, Advocatia in Holwilre, Advocatia in Munstere, Advocatia in Greznich, Advocatia in Urochen, bona in Zulpeche, quibus attinet Ecclesia S. Mariæ, Advocatia in Dornich, Comitatus & jus Nemoris, Bona vero pignoris sunt allodium totum, quod dictus comes Bavariæ habet apud Flovereke. Hujus facti sunt testes prædictus præpositus Aquensis, Hartmannus Comes de Dillingen, Ludovicus Pincerna de Occua, Wilhelmus Dapifer junior de Alzeja, Hertwicus de Hirtzberg, Bruno de Alzeja milites, cum toto consilio Domini nostri Comitis Palatini, Wilhelmus Advocatus Aquisgranensis, Com. Pincerna de Nidecke, cum toto consilio nostro. Ad hujus facti robur huic literæ nostrum fecimus appendi sigillum. Datum apud Franckenfurt Anno gratiæ MCCXXX. XVI. Cal. Mart.

No. CXLIV.

Literæ Recognitionis feudalis Wilhelmi Ducis Juliacensis datæ Ruperto Seniori Comiti Pal. Rhen. Elect. D. Bavariæ.

ILlustri Principi Domino, Domino Ruperto Seniori. Comiti Palatino Rheni S. Imperii Archidapifero & Duci Bavariæ, VVilhelmus Dei gratia Juliacensis Dux, & Falckenburgensis Comes, obsequiosam, & paratam in beneplacitis voluntatem, Magnifice Princeps ac Domine. Licet Serenissimus Princeps & Dominus noster, Dominus Karolus, Romanorum Imperator semper Augustus & Bohemiæ Rex, nos tunc Marchionem Juliacensem ad altioris Principatus gradum videlicet Ducem & Principem Juliacensem provenerit, gratiose, ac Dominatum in Falckenberg in verum Comitatum de novo ex speciali innatæ Cæsareæ Benignitatis clementia converterit, & eundem Comitatum nobis contulerit, prout hæc & alia in literis Imperialibus super eo nobis traditis plenius sunt expressa: intentionis tamen nostræ non fuit, nec est, quod per hujusmodi nostram sublimationem vestris & heredum vestrorum juribus & specialiter in feudis & bonis feudalibus, quæ a vobis tenemus, præjudicium aliquod debeat generari. Nam universa feuda & bona feudalia a vobis & hæredibus vestris, etiam in antea assuturis temporibus per omnia sicut prius, & prout ex debito tenemur, nos & hæredes nostri tenere, recognoscere & suscipere volumus & debemus sublimatione nostra prædicta non obstante quomodolibet in hac parte. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus est appensum. Dat. Trajecti super Mosa A. Dom. MCCCLVII. d. XXVI. Jan.

No. CXLVI.

Confirmatio Privilegiorum Caroli IV. **Herrn Wilhelm von Jülich gegeben, 1377.**

WIr Carl von Gottes Gnaden Römischer Käyser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs und König zu Boheimb &c. Bekennen und thun kund offentlichen mit diesem Brieffe allen denen, die ihn sehen oder hören lesen, daß wir mit wolbedachten Muthe, rechten wissen und mit Käyserl. Macht, den Edlen Wilhelm von Jülich, Graven von dem Berge und von Ravensperg, Unsern Oheimb, Rathgeber und lieben Getreuen, und seinen Erben bestättiget und verneuret haben, bestettigen und verneuren mit Krafft dieses Briefes alle Ihre Privilegia, Handvesten, Brieffe, Ihre Grafschafte, Herschafte, Lande, Lehen, Zoll uff Wasser und Lande, alle ihre Eigenschafte, Gerichte und gute Gewohnheiten, wie und wo die gelegen seyn, dar sie in Nutz und Gewehr seyn, und als die ihre Eltern und Vorfahren seel. Gedächtnüß, von Alters hero von uns und unsern Vorfahren an dem Reiche, Römischen Käysern und Königen biß auff dieses heutigen Tag hergebracht haben. Und setzen declariren und meinen, mit Käyserl. Macht Vollkommenheit, daß sie dabey geruhiglichen und ohne allerley Hinderniß von allermänniglichen, in welcherley Adel Ehren oder Wesen der sey, ewiglichen

chen bleiben ſollen, Und davon gebieten wir allen und jeglichen Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, allen Graffen, Freyen, Edlen, Dienſtleuten, Rittern, Knechten und Städten, und darzu allen andern, in welcherley Adel, Ehren, Würden oder Weſen die ſeyn Unſern und des Reichs Lieben Getreuen, daß ſie den ehegenanden unſern lieben Oheimen und Rath, und ſeine Erben und Nachkommen, Graven von dem Berge und von Ravensperg wider dieſer unſer Käyſerl. Brieff nicht hindern, dringen oder irren ſollen, in keinerley Weiſe, als lieb ſie unſere und des Röm. Reichs fernere Ungnade wollen vermeiden. Mit Urkund dis Brieff verſiegelt mit unſerer Käyſerl. Maj. Juſiegel, der gegeben iſt zu Acha, nach Chriſti Geburt Dreyzehenhundert Jahr, darnach in dem Sieben und Siebentzigſten Jahre, am St. Andreas Abend, Unſerer Reiche in dem Zwey und Dreyßigſten, und des Käyſerthumbs in den Drey und Zwantzigſten Jahre.

Alſo unterſchrieben

De manu Domini Imperatoris
Nicolaus Caunten pp tus.

No. CXLVI.

Confirmatio Privilegiorum Wenceslai Regis Romani, Wilhelmo Hertzogen zu Jülich ertheilet *Ao.* 1380.

WIr Wentzlaw, von GOttes Gnaden, Römiſcher König, zu allen Zeiten Mehrern des Reichs, und König zu Böheimb, bekennen und thun kund offenbahr mit dieſem Brieff allen, die ihn ſehen oder hören leſen, daß wir durch merckliche Dienſt und Treue, die Uns und dem Reich der Hochgeborne Wilhelm, Hertzog von Berg, Grave von Ravensperg und Herr zu Blanckenberg, Unſer lieber Oheimb Fürſt, und Rathgebe, offt nützlichen und willigklichen erzeiget hat, und noch thun ſoll und mag in künfftigen Zeiten, und durch ſonderliche Liebe und Freundſchafft, die wir zu ihm haben, mit wohlbedachtem Muthe und gutem Rathe der Churfürſten und auch unſerer und des Reichs Fürſten, Edlen und Getreuen, Ihm und ſeinen Erben beſtättiget und vernewet und confirmiret haben; Beſtättigen, vernewen und confirmiren ihn mit Krafft dis Brieffs in rechter Weiſſen und Römiſcher Königl. Machte, alle ihre Herrſchafft, Lande, Lehen, Leute, Zolle, auff Waſſer und Lande, Eigenſchafft, Gerichte, Rechte, und gute Gewohnheiten, Nutzen und Zugehörungen, wo wie und wann die gelegen ſeyn, die ſie von Alter hergebracht haben, und auch dar ſie jetzund in Nutz und Gewehr ſeyn, und auch alle ihre Handveſten, Privilegien und Brieffe die von Römiſchen Käyſern und Königen unſern Vorfahren darüber haben gleicherweiſe, als ob alle ſolche Handveſten Privilegien und Brieffe von Wort zu Wort in dieſem Brieffe begriffen wären. Und ſetzen, leuten und wollen, mit Römiſcher Königl. Macht Vollkommenheit, daß derſelbe unſer Oheimb Hertzog Wilhelm, und ſeine Erben allen ſolchen ihren Herrſchafften, Landen, Leuten, Nutzen und Zugehörungen gerüglichen und ungehindert bleiben ſollen ewiglichen von allermänniglichen, in welchen Würden Ehren oder Weſen der wäre.

Und gebieten darum allen Fürſten, Geiſtlichen und Weltlichen, Graffen, Freyen, Dienſtleuten, Rittern, Knechten, Richtern, Zöllnern, Amptleuten, Gemeinſchafften der Städte, Märckte und Dörffer, und allen andern, Unſern und des Reichs Unterthanen und Getreuen, daß ſie alle noch ihr keiner den ehegenanden unſern Oheimb und Rath und ſein Erben, Hertzogen zu den Berge, Graffen zu Ravensperg und Herrn zu Blanckenberg wieder dieſe unſere Königl. Beſtättigung nicht hindern, krengen oder irren ſollen in keine Weiß, wenn wer darwider thäte, der wäre in unſerer und des Reichs ſchwere Ungnade verfallen. Mit Uhrkund dis Brieffs verſiegelt, mit Unſerer Königl. Maj. Inſiegel, der gegeben iſt zu Ache nach Chriſti Geburth Dreyzehen hundert, und darnach in dem Acht und zwantzigſten Jahre, an dem Heil. Leichnambs Tage Unſerer Reiche des Böheimiſchen in dem ſiebenzehenden und des Römiſchen in dem viedten Jahren.

Implica ſic Subſcriptum
Ad mandatum Reg. P. Jamen.

No. CXLVII.

WIr Ruprecht, von GOttes Gnaden Römiſcher König, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, bekennen und thun kund offenbahr mit dieſem Briefe allen die ihn ſehendt oder hörendt leſen, daß wir haben angeſehen fleißige Bitte und auch treue und genehme Dienſte, die der Hochgebohrne Reinhold Hertzog von Gülich und von Gelve und Graſe zu Zutehen unſer lieber Oheimb und Fürſte, und ſeine Vorfahren uns und unſern Vorfahrern am Reiche gethan hat, und er und ſeine Nachkommen uns und unſern Nachkommen in künftigen Zeiten thun ſollent und mögent, und haben ihn darumb mit wolbedachtem Muthe, gueten Rathe Unſerer und des Heil. Reichs Fürſten, Edlen und Getreuen ſeine Fürſtenthumb und Regalia, Herrſchafte, Lehnſchafte, Mannſchafte, Lande und Leute mit allen ihren Rechten, Freyheiten, Gewohnheiten, Gerichten, Nutzen, Renten, Gütern und Zugehörungen, wie die genannt ſeyn, die von uns und dem H. Reich zu Lehn rühren und die ſeine Vorfahren und Er

Digitized by Google

bisher redlichen gehabt, herbracht und besessen haben, gnädiglichen gericht und geliehen, und leihen ihm die auch in Kraft dieses Briefes und Römischen Königlicher Mächte Vollkommenheit, was wir ihm als ein Römischer König von Rechte daran leihen sollen, dieselbe Fürstenthümer, Regalia, Herrschafften, Lehnschafte, Mannschafte, Lande und Leute mit allen ihren Zugehörungen, als vorgeschrieben stehet, der obgenannte Reinoldt Herzog von Gülich und von Gelre und Graf von Zutphen von Uns als einem Römischen Könige, als seinem rechten Herrn, recht und redlich, nach des Heyl. Römischen Reichs Gewohnheit, mit solcher Schönheit und Zierheit, als sich solches heischet, empfangen und uns auch davon gewöhnliche Huldigung mit Gelübden und Pyden gethan hat, als des Reichs weltliche Fürsten einem Römischen Könige ihrem rechten Herrn pflichtig sind zu thunde. Und dessen zu Urkund haben wir unser Königl. Majestät Insiegel an diesen Brief thun hencken, der gegeben ist zu Aache nach Christi Geburth vierzehn hundert Jahre und darnach in dem siebenden Jahr, den nechsten Montag nach S. Martins des Heyl. Bischoffs-Tage, Unsers Reichs in dem achten Jahre.

No. CXLVIII.

Sigismundi Imperatoris Confirmatio Privilegiorum, Hertzog Reinholden ertheilet *Anno 1416.*

SIgismundus, Dei gratia Romanorum Rex, semper Augustus ac Hungariæ, Dalmatiæ Croatiæ, Ramæ, Serviæ, Galliciæ, Lodomariæ, Comaniæ Bulgariæque Rex, Marchio Brandenburgensis nec non Bohemiæ & Lucemburgensis hæres ad perpetuam rei memoriam. Regiæ benignitatis generosa sublimitas, quanquam universis fidelibus, quos Imperii sacri latitudo complectitur, beneficia dignetur impendere & tanto copiosius in Principes suæ largitatis propagare donaria, quanto ex hujusmodi munificentia & distributione magnifica suis frequenter commodis experitur accrescere & fidelium devotiones multifarie augere cognoscit. Sane illustris Reinoldi Juliacensis ac Geldriæ Ducis, Principis Consiliarii & Avunculi nostri ac sacri Imperii fidelis dilecti votis & petitionibus favore benevolo annuentes, infra scripta duo Privilegia & literas bonæ Reminiscentiæ Heinrici olim Regis Romanorum Prædecessoris nostri, de & super revocatione libertatum & exemptionum per quondam Reinaldum Comitem, nonnullis suis subditis partium Golziæ absque consensu & authoritate Imperiali ut in iisdem cavetur concessorum & concessare prælato olim Heinrico Rege Spiræ pro tribunali sedente decreta confecta & confectas in Curia nostra inspici fecimus diligenter & examinari. Verum, quia inventa fuerunt & inventa ea & illæ omni vitio carere & suspicione, prout nobis magnæ authoritatis virorum peritorum relatione innotuit, quorum relationi in hac parte plenariam fidem adhibemus. Nos Privilegia & literas prædictas animo quidem deliberato non per errorem aut improvide; sed ex certa nostra scientia, sane etiam Principum, Comitum, Procerum & Nobilium ad id accedente consilio & deliberatione matura præhabita & de gratia speciali, prout digne possumus, & omnia, quæ in eis continentur, rata & grata habentes, authoritate Romana Regia, approbamus, renovamus, confirmamus & præsentis scripti Patrocinio pro eodem Reynoldo Duce Juliacensi & Geldriæ ac Comite Zutphaniæ suisque hæredibus legitimis perpetuo valitura communimus, supplentes omnem defectum, si quis in prædictis Privilegiis & literis habitis quomodolibet existeret, de regalis plenitudine potestatis. Tenores vero Privilegiorum & literarum prædictarum, ut de ipsis inposterum certitudo plenior habeatur, præsentibus verbotenus inseri fecimus, qui sunt tales unius: Nos Heinricus, Dei gratia Romanorum Rex, semper Augustus ad universorum Sacri Romani Imperii fidelium notitiam volumus pervenire: Quod Nobis anno Domini millesimo trecentesimo decimo feria sexta ante festum Nativitatis Beatæ Virginis apud Spiram pro tribunali sedentibus in communi sententia per Venerabiles Colonienf. Moguntinenf. Archi-Episcopos & Spirensem Episcopum, nec non illustrem Theobaldum Ducem Lotharingiæ, Principes nostros, & Nobilem Virum Gerhardum, Comitem Juliacensem, Consanguineum nostrum dilectum, ac alios nobiles astantes quæsitum extitit & obtentum: Quod nullus Princeps aut Dominus potest alicui opido conferre vel concedere aliquas libertates, vel etiam privilegiare easdem absque manu atque expresso consensu Regis cujus in Regno Dominum ipsius Domini situm exstitit. Cum itaque spectabilis Vir Reinaldus, Comes Geldriæ, Consanguineus & fidelis noster dilectus, & sui antecessores quibusdam oppidis suis dederint libertates ac ipsa oppida privilegiarint consensu Divæ memoriæ Imperatorum ac Regum Romanorum Illustrium Prædecessorum nostrorum & nostro minime accedente. Nos juxta dictam sententiam & Nobilium æstimantes hac in parte Nobis & Imperio irrogari hujusmodi libertates & Imperio datas & data per dictum Reynaldum Comitem Geldrensem suosque Antecessores sine consensu Prædecessorum nostrorum Imperatorum & Regum Romanorum, & nostro tanquam irrito & irrita authoritate Regia revocamus, decernen-

Digitized by Google

cernentes ipſos & ipſa carere penitus robore firmitatis, ac præcipientes eidem Comiti firmiter & diſtricte, quatenus literas ſuper libertatibus & Privilegiis hujusmodi dictis oppidis datas, inſtanter repetat & recipiat ab eisdem, & per occupationem Perſonarum & rerum ſuarum, ad hoc arceat & compellat, & deinceps ſollicite præcaveat, quod nullas libertates taliter eis datas ſeu Privilegia teneat ſeu obſervet. In præmiſſarum teſtimonium evidens & cautelam ſigillum noſtræ Majeſtatis Regiæ præſentibus jeſt appenſum. Datum Spiræ Nonas Septembris Anno Domini ut ſupra. Regni vero noſtri Anno ſecundo. Alterius vero conſimiliter.

Nos Henricus, Dei gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus. Ad univerſarum Sacri Romani Imperii fidelium notitiam volumus pervenire. Quod Nobis anno Domini milleſimo trecenteſimo decimo ferio ſexta ante feſtum Beatæ Virginis apud Spiram pro tribunali ſedentibus in communi ſententia per Principes videlicet Venerabiles Colonienſem, Moguntinenſem Archiepiſcopos, nec non illuſtrem Theobaldum, Ducem Lotharingiæ Principes noſtros, & Nobilem Virum Gerhardum, Comitem Juliacenſem Conſanguineum noſtrum dilectum, ac alios Nobiles aſtantes quæſitum extitit obtentum. Quod cum ſpectabilis Vir Reynaldus, Comes Geldriæ, Conſanguineus & fidelis noſter dilectus, ſuique prædeceſſores conceſſerint quibusdam oppidis & ſpecialiter oppido Zutphanienſi ſine manu & conſenſu Prædeceſſorum noſtrorum Romanorum Imperatorum & Regum Illuſtrium atque noſtro; Quod de ſolutione Telonei ſolvendi apud Lopede quod Teloneum idem Comes à Nobis tenet & Imperio, eſſe debeant liberi & immunes, & cum ex hujusmodi conceſſione ipſum feudum diminuatur, in noſtrum & Imperii præjudicium & gravamen; Eandem conceſſionem ſive libertatem per eundem Comitem ac ſuos Prædeceſſores factas illegitime, carere viribus & nullius exiſtere firmitatis. Volentes ac ipſi Comiti Diſtrictus injungentes quatenus dicta oppida hujusmodi conceſſione ſeu libertate privare, nullatenus permittat & eadem oppida ipſa conceſſione ſeu libertate hactenus habita non ſinat frui ulterius vel gaudere, & ſi quæ ab ipſo Comite ſuper eo habent Privilegia, illa repetat & requirat ac per detentionem Perſonarum & bonorum ſuorum ipſos, ſi neceſſe fuerit, arceat & inducat. Præſentium Teſtimonio literarum ſigilli noſtri robore ſignare, Datum Spiræ Nonas Septembris Anno Domini ut ſupra. Regni vero noſtri anno ſecundo. Præterea volumus & authoritate eadem decernimus, quod honores hujusmodi ſic inferti perinde plenam fidem & approbationem faciant, tam in judicio quam extra, ſicut facerent Privilegia & literæ originales, etiamſi Privilegia & literæ ipſæ nullatenus apparerent, nec ſit eas neceſſe aliquatenus exhibere. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtræ approbationis, confirmationis, ſupplicationis, voluntatis & conſtitutionis paginam infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem contrarium attentare præſumſerit, noſtram & Sacri Imperii Indignationem graviſſimam, pœnamque centum Marcarum auri puri, quod mediate in fiſci noſtri, & reliqua in injurium patientes uſibus decernimus, irremiſſibiliter applicari, præſentium ſub Noſtræ Majeſtatis ſigilli appenſione teſtimoni literarum. Datum Novimagii Colonienſis Dioceſis. Anno Domini milleſimo Quadringenteſimo ſexto decimo, viceſima die menſis Novembris, Regnorum noſtrorum Anno Hungariæ, triceſimo Romanorum electionis ſeptimo, Coronationis vero tertio.

In plica ſic ſcriptum alia manu

Ad mandatum Domini Regis
Johannes de Strigen Præpoſitus & Vice Cancell. Imper.

No. CXLIX.

Wilhelmus, DEI gratia Romanorum in Regem electus & ſemper Auguſtus, Univerſis ſacri Imperii ndelibus gratiam ſuam & omne bonum Univerſitæ Veſtræ intimamus, quod Comitatum de Monte cum omnibus attinentiis ſuis cujuscunque conditionis, eo jure & approbata conſuetudine, quibus temporibus antecceſſorum noſtrorum tam Imperatorum, quam Regum fuit uſa, & gaviſa, nullatenus moleſtabimus ipſius jus mutando vel conſuetudinem infringendo, & hoc mandatum permanet, præſentem paginam conſcribi juſſimus & noſtri ſigilli munimine roborari. Datum in Caſtris apud Wden. III. Kal. May. Anno Gratiæ M CC XL. Octavo Anno noſtræ coronationis primo. Indictione quinta.

No. CL.

Rudolphus, DEI gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus. Nobili viro Wilhelmo Comiti Montenſi fideli ſuo dilecto gratiam ſuam & omne bonum. Licet cunctis populis, quos noſtræ Clementiæ regit Imperium ſumus in juſtitia debitores, illis tamen præcipue in jure ſuo dignum judicamus nos adeſſe debere, qui noſtri ſpecialis favoris cumula ample-

amplexibus meruerunt. Ideoque cum tuæ fidei specialitas, qua Te Nobis & Imperio reddidisti placitum ut acceptum, & reddere poteris in futurum, te dignum fecit & faciet ut nostræ prærogativæ benevolentia fruaris, tuis justis postulationibus, quibus nostram requisiviſti celsitudinem & rogasti, quod ea feuda, quæ a Nobis & Imperio de jure debes habere, tibi dignaremur conferre, grato assensu decrevimus conferenda & feuda hujusmodi tibi contulimus & conferimus, teque de ipsis investivimus, & præsentibus investimus. Dantes tibi has nostras literas in testimonium super eo. Datum in confluentia IV. Idus Februarii Indictione decima. Anno Domini milleſimo ducenteſimo nonageſimo ſeptimo, Regni noſtri anno quinto.

No. CLI.

WIr Ruprecht von GOttes Gnaden Römiſcher König, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, bekennen und thun kund offentlich mit dieſem Brief, allen die ihn ſehen oder hören leſend, daß wir haben angeſehen fleißige und redliche Bitte und auch ſtäte Treue und Dienſte, die der Hochgeborne Wilhelm von Gulich, Hertzog von Berge und Grave von Ravensperg Unſer lieber Schwager und Fürſte, Uns und dem H. Reich oft williglich gethan hat, und auch fürbaß thun ſoll und mag in künftigen Zeiten. Und haben Ihn darumb mit wolbedachten Muth, gutem Rath, Unſerer Edlen Fürſten und Getreuen ſeine Fürſtenthum, Herrſchafften, Lehnſchafften, Mannſchafft, Lande, Leute, Wildpahne, Zolle und Geleite und allen ihren Rechten, Nutzen und Zugehörungen, als die von uns und dem H. Reich zur Lehn rühren und gehen, gnädialichen verliehen, und verleihen ihm die auch Kraft dieſes Briefs und Römiſcher Königlichen Macht, was wir Ihm von Rechtswegen daran leihen ſollen und mögen, ohn gefehrde alſo, daß Er dieſelben Fürſtenthümer, Herrſchafften, Lehnſchafft, Mannſchafte, Land und Leute, Wildpahne, Zolle und Geleite innen haben, beſitzen und der gebrauchen und genießen ſolle und möge mit allen und jeglichen ihren Freyheiten, Fällen, Nutzen, Rechten und Zugehörungen, als ſeine Altfordern und Er bißher die inne gehabt, hergebracht, beſeſſen und genoſſen hat, doch uns und dem Reich an ſeinen Rechten unſchädlichen, dieſelbe Fürſtenthümer, Herrſchafte, Lehnſchafte, Land und Leute, Wildpähne, Zolle und Geleite mit allen ihren Rechten, Ehren, Nutzen und Zugehörungen, der obgenannte Wilhelm auch von Uns als einem Römiſchen Könige, ſeinen rechten Herrn, recht und redlichen nach des H. Römiſchen Reichs Gewonheit und mit ſolcher Schönheit und Zierheit, als ſich das heiſchet, empfangen und Uns davon gehuldet, gelobet und geſchworen hat, als des Reichs weltliche Fürſten pflichtig zu thun. Uhrkundlich dieß Briefs verſiegelt mit Unſerer Königl. Maj. angehengten Inſiegel. Geben zu Bacharach auf den nächſten Dornſtag nach St. Simon und Judas der Heiligen Zwölfpoten Tag in dem Jahr als man zahlt nach Chriſti Geburth Vierzehn hundert und darnach in dem Vierdten Jahr, Unſers Reichs in dem Vierdten Jahr, Unſers Reichs in dem fünfften Jahr.

In plica alia manu ſic ſubſcriptum

Per Dum R. Epiſcopum Spirenſ. Cancell.

Emericus de Moſcheln.

No. CLII.

NOs Sigiſmundus DEI gratia Romanorum Rex, ſemper Auguſtus, Rex Ungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, ſignificatum volumus univerſis ac ſingulis, Conſulibus, Scabinis, Senatoribus, Civibus, totique populo Civitatum Ruremondæ, Gochæ, Venloæ, Erckelenzæ, Stralæ, Neomagi, Graciæ, Bomeliæ, Tielæ, Arnhemiæ, Vagendoncæ, Harderwici Elburgi, Zutphaniæ, Dodecomii, Bresburgi, Groenloæ, Gosveltiæ, aliarumque urbium, Mercatuum ac pagorum, Ducisſæ Geldriæ ac Comitatus Zutphaniæ, noſtræ atque imperii Clientis dilectæ ac fidelis, Ducatum Geldriæ, ac Comitatum Zutphaniæ poſt obitum illuſtris Principis, ac Ducis Geldriæ ac Comitatus Zutphaniæ Reinaldi, avunculi noſtri dilecti, qui ſine prole deceſſit, juxta Imperii leges ad nos, utpote Regem Romanorum recidiſſe, nosque ob id principatus prædictos Juliaciæ Geldriæ, nec non Comitatum Zutphaniæ cum omnibus ad eosdem ſpectantibus territoriis ac jurisdictionibus conceſſiſſe ac transſcripſiſſe dilecto avunculo ac Principi noſtro Adolpho Juliaci ac Geldriæ Duci ac Comiti Zutphaniæ; unde & ſerio per præſentes codicillos, idque ex regia noſtra Romana poteſtate omnibus vobis ac ſingulis mandamus atque imperamus, ut ſecundum fidem ac Sacramentum, quo nobis atque imperio tenemini obſtricti, dictum Adolphum, qui verus ac naturalis veſter eſt hæres absque mora, aut ulla obloquutione in Ducem Geldriæ, ac Comitem Zutphaniæ recipiatis, habeatis; eique ſolenni inauguratione juramentum, fidem atque obſequium præſtetis, utpote hæreditario veſtro Domino: neque Virum nobilem Arnoldum Egmondanum, qui ſibi una cum adjutoribus ſuis dictiones Geldriæ ac Zutphaniæ adver-

adverſus nos & imperium, imperiique jura vindicare eſt conatus, quicquam faciatis, aut curetis, neque eum ut Ducem Gelriæ aut Comitem Zutphaniæ agnoſcatis, aſſumatis, aue eo titulo vel nomine afficiatis, niſi incurrere noſtram atque imperii indignationem velitis; Vosque ad hæc univerſos a fide, obſequio ac Sacramento, ſi quod prædicto Egmondano præſtiteritis, liberos, ac immunes pronunciamus ac declaramus. Datum Oſæ poſt natum Chriſtum anno 1425. proxima ſeptimana poſt Pentecoſten.

No. CLIII.

Confirmatio Concilii Baſilienſis Privilegiorum Adolphi Ducis Juliacenſis de Ao. 1434.

SAcro ſancta generalis ſynodus Baſilienſis, in Spiritu Sancto legitime congregata, Univerſalem Eccleſiam repræſentans, dilecto Eccleſiæ filio Adolpho, Juliacenſi, Gelrenſi, Montenſi Duci, ac Zutphaniæ & Ravenſpergii Comiti ſalutem & omnipotentis Dei benignitatem. Cum a nobis petitur quod juſtum eſt & honeſtum, tam rigor æquitatis quam ordo exigit rationis ut id per ſollicitudinem noſtram ad debitum perducatur effectum. Ea propter dilecte in Domino fili tuis juſtis poſtulationibus grate concurrentes aſſenſu, omnes libertates, gratias, immunitates, prærogativas, indulgentias & privilegia ac indulta a Romanis Pontificibus per literas Apoſtolicas tibi & tuis Ducatibus ac Dominiis tuis prædictis nec libertates, exemptiones ac Salvaguardias & prædictarum terrarum hereditates, jura feudationis literas & mandata Imperialia deſuper ſub quacunque verborum forma ſubſecuta & ſecularium examinationum gabellæ quæcunque ſive telonia, tam per aquam, quam per terram a quibuscunque Divis Imperatoribus, Principibus vel aliis Chriſti Fidelibus rationabiliter tibi & eisdem Ducatibus, Civitatibus, Dominiisque tuis quomodolibet dimiſſas & conceſſas & conceſſa, auctoritate noſtra confirmamus, & renovamus ac præſentes ſcriptis patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam noſtræ confirmationis & communitionis infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumſerit, indignationem omnipotentis Dei & univerſalis Eccleſiæ ſe noverit incurſurum. Datum Baſileæ VIII. Id. Jul. Anno a nativitate Domini milleſimo quadringenteſimo trigeſimo quarto.

In plica habetur

R. a gratis

M. Frauenberg.

No. CLIV.

Kayſer Friderichs Lehen-Brieff Hertzog Gerhardten ertheilet über die Fürſtenthum Jülich, Geldern und Grafſchafft Zütphen und Ravenſperg.

Anno 1442.

WIr Friderich von GOttes Gnaden Römiſcher König, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, Hertzog zu Oeſterreich und Steyer, zu Kärndten und Crain, Graf zu Tyrol ꝛc. bekennen und thun kund offenbahr mit dieſem Brieff allen denen die ihn ſehen oder hören leſen, das für uns kommen iſt, als wir heute hier zu Acha, da Wir ſamt unſern und des heiligen Reichs Churfürſten und andern Fürſten und Herren in unſer Königl. Maj. gezieret, in unſer Königl. Crohne würdiglich, und alles das darzu gehöret ſonſten, der Hochgebohrne Gerhard Hertzog zu Jülich, zu Gelve und zum Berge und Grafſe zu Zütphen und zu Ravenſperg, unſer lieber Oheimb und Fürſte, und da uns mit demütiglichem Fleihe, daß Wir als ein Römiſcher König ihn und ſeinen Lehens-Erben alle und jegliche ſeine Lehen und regalia, die Lande, Fürſtenthume und Hertzogthume zu Jülich, zu Gelve und zum Berge, und die Grafſchafft Zütphen und zu Ravenſperg, und alle andere ſeine Herrſchafft und Lehenſchafft, mit ſamt allen und jeglichen ſeinen Fürſtlichen Würdigkeiten, Herrſchafften, Graffen, Herren, Mannen, Mannſchafften, Eigenſchafften, Pfandſchafften, Rittern, Knechten, Landen, Leuthen, Schloſſen, Veſten, Städten, Märckten, Dörffen, Renten, Nutzen, Gütern, Rechten, Gerichten, Bannen, freyen Stühlen, freyen Gerichten, Wilddtpannen, Wälden, Wieſen, Ackern, Waßern, Waßerläuffen, Wunnen, Weyden, Teichen, Viſcherenen, Zollen, Geleiten, Bahnen, Panieren, Straßen, Gebieten, Bergen, Bergwercken, Münzen, Mühlen, Thalen, Eben und allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt ſeyn, nichts ausgenommen noch hindan geſetzt, und mit allen Rechten, als darin die von dem Hochgebohrnen Adolphen Hertzogen zu Jülich, Cleve und zum Berge, und Grafſe zu Zütphen und zu Ravenſperg ſeinen Vettern ſeel. an ihn kommen und gefallen ſind, und von uns und dem Reiche zu Lehen rühren gnädiglich geruhetten, zu verlehnen; das haben Wir angeſehen deßelben Gerhards fleißige und ernſtliche Bitte und auch nutze, willige und genehme Dienſte, die ſeine Vordern und nemlich der Hochgenandte Hertzog Adolph unſern Vorfahren Römiſchen Käyſern und Königen, und denſelbigen Reiche in vergangenen Zeiten gethan haben, und derſelbe Gerhard uns und dem Reich gethan hat, zu thun willig und bereit iſt, täglich thut, und fürbaß wollthun kan ſoll, und mag, in künfftigen Zeiten,

und

und haben darum mit wollbedachtem Muthe, gutem Rathe und in Gegenwärtigkeit und bey wesen der obgenandten unser Churfürsten und andern Fürsten und Herren, und mit rechter Wißen, als ein Römischer Kayser und König, den vorgenandten Gerhardten und seinen Lehens-Erben, die vorgenandte seine Lehen, die Hertzogthume und Fürstenthume zu Jülich, zu Cleve und zum Berge und die Grafschafft zu Zütphen und zu Ravensberg, und alle andere seine Herrschafften, Lehenschafte und Pfandtschaffte, die von obgenanten Hertzog Adolphen seinem Vatern seeligen und an ihn kommen, und gefallen sind, mit allen und jeglichen ihren Fürstlichen Würdigkeiten, Stätten, Schloßen, Marcktten, Dörffern, Landen, Leuthen, Mannen, Rechten, und Gerichten, freyen Stühlen, freyen Gerichten, Gebieten, Zollen, Straßen, Geleiten, Bahnen, Panieren, Mannschafften, Eigenschafften, Pfandschafften, Gütern. Gülten, Zinsen, Nutzen, Wildpanen, Fischereyen, Wassern, Wasserlauffen, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, und mit allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt, und waren, die sind, nichts außgenommen noch hindan gesetzt, gnädiglich verlihen und gereicht, leehen und reichen ihme die von Röm. Kayserl. in Krafft dis Brieffes, was wir ihn dann daran von rechtswegen leehen sollen und mögen, die von uns und dem heiligen Reich zu rechten Fürstl. Lehen zu haben, zu halten, zu besitzen und der zu gebrauchen und zu genießen, alsdann solcher Fürstenthum, Herrschaffte und Lehen recht und Herkommen ist, von allermänniglich ungehindert, unschädlich doch uns und dem Reiche, unsern Mannen und sonst jedermann an seinen Rechten. Uns hat auch darumb der vorgenandte Gerhardt gewöhnliche Huldigung, Gelübd und Eyde gethan, uns als einem Römischen Könige getreu, gewärtig und gehorsam zu seyn, unser bestes zu werben und arges zu wenden, und alles das gen uns und dem Reiche zu thun, was ein getreuer Fürst gegen seinen Lehen und rechten natürlichen und ordentlichen Herrn und dem heiligen Reiche zu thuende pflichtig ist ohne Gefehrde. Mit Urkund dis Brieffs besiegelt, mit unser Königl. Maj. Insiegel, geben zu Aach nach Christi Geburth vierzehen hundert Jahr, und darnach in dem zwey und vierzigsten Jahre, am nechsten Dienstag nach St. Veits Tag unserer Reiche im dritten Jahre. Inplica alſo unterſchrieben

Ad mandatum Dni. Regis

Herrmannus Hechte.

No. CLV.

NOs Dei Gratia Joannes VVilhelmus Comes Palatinus Rheni, sacri Romani Imperii Archidapifer & Elector, Bavariæ, Juliæ, Cliviæ & Montium Dux, Princeps Maersæ, Comes Veldentiæ, Sponheimii, Marchiæ & Ravensbergæ, Dominus in Ravenstein &c. &c.

Notum facimus atque exploratum universis præsentes paginas inspecturis, lecturis aut legi audituris. Posteaquam imperscrutabili Divinæ providentiæ clementissime placuit Palatinatum superiorem ante annos circiter octoginta per infelicem Fatorum eventum, ab antiquo Electoratu Palatino pro maturanda pace publica avulsum, nobis & Serenissimæ Electorali Domui nostræ Palatinæ æquissimo postliminii jure restituere, adeoque utrumque Palatinatum una cum Imperialis Archidapiferi officio, ac omnibus aliis dignitatibus, Juribus, Honoribus, Regalibus & prærogativis conjungere, eandemque restitutionem simul

mul & conjunctionem ſacra Romano-Cæſarea & Reſpective Regio-Bohemica Majeſtas rati habuit, & ſolennem nobis deſuper inveſtituram vigeſima tertia Junii, & tertia Auguſti nuperi impertita fuit, Nosque deinde publicam ejusdem poſſeſſionem arripuimus, proinde æquiſſimamDivinæ lancis trutinam demiſſiſſime agnoſcentes memorati ſuperioris Palatinatus & ſupra dictæ Imperialis Archidapiferatus dignitatis, cæterorumque prædictorum Honorum, Jurium, Regalium, Dignitatum & prærogativarum, olim per ſiniſtra fata factam avulſionem, nunc autem auſpicata Nobis rerum converſione ſubſequutam a toto ſacro Romano Imperio ſolenni applauſu firmatam conjunctionem ſimul ac noſtrorum alte fatæ ſacræ Cæſareæ Majeſtati, ſacro Romano Imperio, totique reipublicæ Germanicæ continuantis adhuc juſtiſſimi belli ſpatio præſtitorum, neque fructu ſuo hactenus deſtitutorum ſingularium obſequiorum, & ſuppetiarum large, atque ultra vires fere adminiſtratarum aliqualem usque dum compenſationem reſpicimus. Hinc rebus ita fauſto omine comparatis in animum noſtrum induximus Ordinem Equeſtrem glorioſo ſacro ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Marechalli ſancti Huberti quondam a felicißimæ recordationis Principis & Ducis Juliæ GERARDO ob inſignem de hoſtibus ſuis anno milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo quarto provincias ſuas hoſtiliter adortis in feſto modo dicti Sancti Huberti reportatam victoriam, ſolenniter inſtitutum, atque ab ejusdem ſucceſſoribus glorioſæ memoriæ majoribus noſtris per aliquod tempus continuatum. Poſtmodum autem, propter varias temporum revolutiones interruptum, priſtino ſplendori ſuo poſtliminio reſtituere, atque ad Dei O. M. gloriam & laudem, in venerationem Divæ matris ſuæ Virginis Mariæ, & in memoriam ſæpe dicti Sancti Huberti, nec non in ſignum gratioſiſſimæ propenſionis, quam illi, qui nobis præcipue ſunt in amoribus, & præmium aliquod ſuæ, Nobis ſereniſſimæque Electorali domui Noſtræ comprobatæ fidei, atque terris & provinciis noſtris indefeſſo labore impenſorum ſervitiorum jamdudum meruerunt; denique etiam in ſolamen pauperum reſtaurare, atque hoc modo ſupra memoratæ reſtitutionis & conjunctionis utriusque Palatinatus, nec non recuperatæ dignitatis avitæ memoriam celebriorem & ſolenniorem reddere ſtatuimus & decrevimus. Quemadmodum tenore præſentium ſtatuimus & decernimus, atque additis, qui ſubſequuntur Articulis, legibusque prædictum Ordinem Equeſtrem Sancti Huberti de novo ſtabilimus, reſtauramus & renovamus. Itaque

Primo volumus, ſancimus atque decernimus, ut ex nunc & retro futuris temporibus hic Ordo Equeſtris Sancti HUBERTI præter magnum ordinis commendatorem ſolos numeret duodecim Equites e Statu Comitum & Baronum, quo in numero Nos & ſucceſſores Noſtri, utpote Capita, reſtauratores & fundatores hujus Ordinis non computandi erimus, neque etiam Principes, quibus hic Ordo Equeſtris modo collatus eſt, & quibus eundem in poſterum ampliori placuerit, quorumque numerus indefinitus & incircumſcriptus erit eodem continebuntur. Omnem vero in vacaturas aliquando Equeſtres dignitates ſuccedendi vocationem (quam vulgo expectationem vocant) ſub quocunque etiam titulo petatur, decretorie hiſce defendimus atque denegamus.

Secundo. Nullus huic Ordini Equeſtri e Comitibus & Baronibus conſiſtenti idoneus erit, niſi minimum a quatuor avis paternæ & maternæ conjunctim lineæ. Nobilitatem Equeſtris profapiæ ſuæ docere ac de eadem loculenta Teſtimonia producere valeat. Sitque a vitæ & morum intacta integritate commendatus, & in obſequiis ſtatus aut militiæ aliave ratione de Nobis ſereniſſima domo noſtra Electorali, & terris atque provinciis noſtris optime meritus, adeoque hac Equeſtri prærogativa præ cæteris dignus.

Tertio. Nemo in hunc Ordinem admittatur, qui prius in alium adſcriptus fuerit, niſi eodem ſe abdicaverit. Nobis autem & ſucceſſoribus Noſtris aliis Principibus, quibus huic Ordini Nomina ſua inſcribere placuerit, præter hunc plures, paucioresve, pro arbitratu ordines aut jam ſuſceptos, aut in poſterum ſuſcipiendos gerendi facultatem reſervamus.

Quarto. In hujus Ordinis Sancti HUBERTI reſtauratione hac vice citra præjudicium ſingulorum cujuscunque ſtatus Nobilitatis, Ætatis, Facultatis, Profapiæ, Membra ac Equites e Principibus, Comitibus & Baronibus in tabula deſuper confecta nominatos Clementiſſime adlegimus & inauguramus.

Quinto. Omnes quos in hunc ordinem cooptari contigerit, incorruptam erga Nos, Sereniſſimam Domum Noſtram Electoralem, Noſtrosque in Electoratu ſucceſſores fidem, voluntatemque propenſiſſimam teſtentur, ac perpetuo conſervent.

Sexto. Omnes paſſim ſpectara vitæ, morumque probitate, exiſtimationem Dignitatemque ſuam, tueri & ſuſtinere nitantur.

Septimo. Pauperibus ſe faciles ac beneficos exhibeant, quibus proinde ac commendis ſibi aſſignandis, quarum infra prolixior erit mentio, decimam partem omnium percipiendorum fructuum in eorundem Noſtrocomiorum ſublevationem pro eo ac deinceps Clementiſſime decernemus, quotannis pendere teneantur.

Octavo. Omnes quotquot in aula noſtra Electorali degunt, ſequentibus per anni decurſum

curium feſtivitatibus in adjuncta tabella expreſſis, in habitu Ordinis, id eſt, in veſte Imperiali, vulgo Imperiall, Mantel-Kleid comparebunt; Nec non diebus Salvatoris noſtri natalitiis, Reſurrectionis, Miſſioni Sancti Spiritus, omnibus ſanctis uti & conceptioni, Nativitati, Annunciationi & in cœlos aſſumptioni B. M. Virginis dictis, (quantum quidem Romano-Catholicos concernit) ſacra Exomologeſi ſe expiaturi, ſacramque Synaxin ſumpturi præſumuntur, atque memoratis hiſce ſolennibus diebus in præcipuo ſecelli noſtri aulici altari Imago Divi HUBERTI Ordinis patroni exponetur ad conſervandam ordinis hujus ejusque militum ſive Equitum memoriam. Nos in tempore noſtro dabimus & poſt fata noſtra ſucceſſores Noſtri dabunt, cuique illorum inſigne aureum ad intentionem Symboli noſtri fabricatum. Scilicet fruſtratim hoc modo compilatum; ut ſint fruſta ex auro confecta, & coloribus poſtea deſignandis adumbrata, & affabre concatenata quadraginta duo, ex quibus viginti & unum paulo latiora, quam longa exhibebunt cervum parte poſteriori minus apparentem, ſed anteriori plene proſtantem cum pedibus ſuper colliculo paulum elevato inter cornua ſuper caput crucifixum repræſentantem, retro quem appareat aliqua ſummitas Monticuli, proxime ad pectus cervi, figura parvicanis, deinde Imago Sancti HUBERTI, genu flexi, & ad latus ejus dextrum famulus erectus medium equi figuram fræno tenus manu prenſans. inter quodlibet horum fruſtrorum majorum interferentur ſucceſſive alia viginti duo fruſta paulo longiora quam lata, quorum undecim colore rubro, & decem colore viridi adumbrata erunt exprimentia ductum ſinuoſum ſive ciffram.

In trab Baſt litteris Gothicis conſcriptum id eſt: IN FIDELITATE CONSTANS in extremitate hujus ſymboli pendebit parte anteriori crux aurea, Cervum cum Crucifixo, Cane, Imagine Sancti HUBERTI famulo & equo veluti ſupra expreſſum eſt, & colore albo atque aureo variegata, poſteriore parte vero pomum Imperiale cum Cruce in forma globi terreſtris, cum ſymbolo: IN MEMORIAM RECUPERATÆ DIGNITATIS AVITÆ Ao. 1708. exhibens. Nos etiam & ſucceſſores noſtri hujus ordinis ſupremi, & quilibet Equitum tenebuntur ſupra dictum inſigne portare diebus feſtis in ſupra dicta adjuncta tabella deſignatis. Ceterum præter dies ſolennes ſupra expreſſos ſufficiet reliquo anni tempore quotidie portare parvum ordinis ſymbolum in forma ſequente, veluti nos illud confici juſſimus in medio ſtellæ argenteæ colore aureo intertextæ, cum ductu ſinuoſo ſive ciffra Ordinis. In trab Baſt litteris Gothicis expreſſa in veſtibus & palliis, ac quocunque alio corporis amictu ad ſiniſtrum pectoris latus acu pingendæ. Deinde aliam portabunt ſymboli formam ſive crucem ex auro elaboratam, Cervum cum Crucifixo, Canem, Imaginem Sancti HUBERTI famulum cum equo modo ſupradicto, & pomum Imperiale altera parte repræſentantem, & coloribus albo, aureo atque viridi, variegatam pendentem ad dexteram partem in linteamine rubro quatuor digitorum transverſalem latitudinem adæquante, circa fimbriam lateralem colore viridi ad imitationem ejus quod & nos confici juſſimus & cuilibet Equitum ſimile exhibebimus. Inſuper majus ſymbolum Ordinis nullo adamante, aliove lapillo pretioſo aut ornamento aurum ſuperante volumus decorari, minus tamen inſigne quotidianum poterit aliquot proportionatis adamantibus, rubinis aut ſmaragdis aliisque id genus lapillis exornari.

Nono. Quod ſi Nos aut ſucceſſores Noſtri utpote hujus Ordinis Capita & fundatores cœtum eorundem noſtrorum Ordinis Equitum eo loco ubi id temporis Nos reſidere, vel cum aula noſtra morari contigerit, compellare neceſſarium eſſe duxerimus, iidem minimum ſemel quolibet anno ſemel coram adeſſe, vel abſentiæ ſuæ cauſſam adferre teneantur idoneam quarum cognitionem, Nobis, ſucceſſoribusque noſtris reſervatam volumus, atque hujusmodi cauſſis deficientibus, quarta parte redituum e commendis provenientium, & pauperibus applicandorum privabuntur. Quemadmodum etiam illi Ordinis Equites qui inſigne minus quotidie geſtare neglexerint toties, quoties ſuper hac omiſſione deprehenſi fuerint, in viginti Imperialium pœnam pauperibus erogandam incident.

Decimo. Quod ſi quem huic ordini adſcriptum e vivis migrare contigerit, conſueta pro eodem, ſi Romano Catholicus fuerit, exequiarum ſolemnia peragentur; Hæredes autem cujuscunque torquem ſeu Catenam majorem una cum Ordinis Cruce torqui annexa intra tres primos ab illius obitu menſes certo theſaurario Ordinis remittere teneantur, neque ab ejusmodi obligatione niſi accepto factæ traditionis chirographo eximantur.

Undecimo. Si quis vero memoratum ordinis inſigne in cauſſa belli aliove honorifico eventu aut ſuſcepta laudabili quapiam expeditione amiſerit. Nos & ſucceſſores Noſtri tanquam ſupremi Ordinis hujus Magiſtri eidem aliud noſtris impenſis fieri & tradi curabimus. Quicunque autem Equitum culpa ſua aut negligentia ordinis Inſigne amiſerit, fregeritve; intra quatuor proximos menſis aliud proprio ære ſibi comparare aut fractum eo loci refici curare tenebitur ubi amiſſum aut diſſolutum antea fuit fabricatum.

Duodecimo. Neque iſtiusmodi Ordinis teſſeram aut Crucem in pignus vel arrham collocare, multo etiam minus venundare, vel alienare quisquam auſit citra Ordinis ſuſcepti ſcturam.

Decimo

Decimo tertio. Quod ſi in locum defuncti cujuspiam Equitis in hunc ordinem cooptati quenquam alium ſurrogare Nobis Clementiſſime libuerit, ſuperſtitibus ceteris ad ipſum abunde notum compertumque faciemus.

Decimo quarto. Ad hæc recens in hunc Ordinem ad lectus Eques memorata inſignia minimum præſentibus octo hujuſce Ordinis Equitibus more uſitato coram accipiat, qua in re nihilo minus gratum ratumque habemus, ut Principibus eadem per alium Ordinis Equitem, facta eidem ſupplendi potestate (ſi quo caſu ipſimet adeſſe nequiverit) ſuſcipere faſſit.

Decimo quinto. Ut porro hic a Nobis inſtauratus ac confirmatus Ordo Sancti HUBERTI eo melius ſubſiſtere, ac inferti eidem Equites annexos illis ſumptus tanto convenientius ſuſtinere, pauperes etiam eo melius inde aliquid percipere ſubſidii poſſint, Deique ter Optimi Maximi honor promoveri valeat, decernimus, ſancimus volumusque Noſtro ac ſucceſſorum Noſtrorum nomine, ut omnes, quotquot in reſtituto Nobis ſuperiore Palatinatu numerantur, Archiſatraparum, Judicum, Provincialium & Præſidum tractus ſeu Archiſatrapiæ in duodecim commendas cedant & dividantur. Quæ quidem Satrapiæ per deſignatos a Nobis Præſides, Archiſatrapas & Judices Provinciales uti hactenus adminiſtrabuntur, ita tamen, ut quivis præſidum, Archiſatraparum & Judicum Provincialium Commendatori in Satrapia ſeu Commenda ipſi collata primas cedere teneatur. Commendatoribus autem nunc & in perpetuum e Comitatu Noſtro Chambienſi (cujus proventus ſoli huic ordini integre ac religioſe conſecrati ſunt) certa portio annua exſolvetur, prout confecta deſuper ſpecialis deſignatio plenius docebit. Erunt autem Satrapiæ ſeu Commendæ nominatim ſequentes: Neoburgenſis, Eſchenbachenſis, Averbachenſis, Neomarkenſis, Waldekenſis, Nabburgenſis, Chambienſis, Muracenſis, Wetterfeldenſis, Treswicenſis, Waldomonacenſis & Pfaffenhovienſis.

Decimo ſexto. Ad hæc Clementiſſime decernimus, ut hujusmodi Commendæ juxta infra poſitam ſanctionem inter Commendatores ſecundum cujusvis admiſſionem diſtribuantur, unusque alteri in vacaturas temporis lapſu Commendas ſuccedat.

Decimo ſeptimo. Clementiſſime ſancimus, ſtatuimus ac volumus, ut ſenior Ordinis Eques e ſtatu Comitum ac Baronum magni Commendatoris, ac pro principis appellatione pridem uſitatum proprincipis, Germanico vero idiomate Statthalters munus in memoratu Palatinatu ſuperiore eo pacto poſſidere, percipere ac exercere valeat, ut eidem fas ſit, hanc dignitatem coram adminiſtrare, aut a Nobis denominato Vice locum tenente, vulgo Vice Statthalter ut adminiſtrandam committere, quo iterum poſtremo caſu conſuetum ſtipendium illi nihilo minus exſolvetur.

Decimo octavo. Quemadmodum vero antehac his Archiſatrapis Judices provinciales, Præſides & Satrapæ præpoſiti fuere, Nosque modo ad quippiam immutandum non magnopere propendamus; attamen Clementiſſime volumus, ut Equicibus hujus Ordinis ac Commendatoribus in ſumptus ordini annexos faciendos, præcipue vero in præſtationem decimæ partis pauperibus ſublevandis deſtinatæ, ex aliis ſuperioris Palatinatus reditibus donec aſſignatæ illis Commendæ vacaverint. Articulo iſto memorata portio perſolvatur.

Decimo nono. Cum præterea hæ Commendæ ſeu officia ordinem duntaxat, Comitum & Baronum ſpectent (ſiquidem Principes his gravare minime nobis propoſitum ſit) Nosque Principibus etiam qui hunc Ordinem Sancti Huberti aſſument Compendii ac emolumenti quippiam aufferre mediterur, idcirco ſingulis trium ſeniorum (dummodo hoc ipſi appetant acceptentque) legionem unam Copiarum Noſtrarum eo pacto conferemus, ut ſi ez iterato vacaverint, reliqui ætatis Ordine ſuccedant iisque arbitrarium & liberum erit legiones illas per ſemet ipſos moderari, aut ſecus, quo poſteriore iterum caſu illis nihilo minus chiliarchæ ſeu Colonelli, uti vocant, conveniens ſalarium, ſive ſtipendium dependetur, adjecta obligatione decimum quemque denarium memorati ſtipendii in pauperum ſubſidium erogandi. Et quicquid ita tam ab his, quam ab aliis Equitibus Ordinis vi hujus conſtitutionis in præfatum finem elargiendum veniet, id theſaurario conſignandum erit, a quo deſuper quotannis coram Capitulo exacta ratio exigitur.

Vigeſimo. Et quia fortaſſis nulla jam legio vacatura, nihilominus modo jam dicto eo usque donec terni Principes ſeniores legionibus proxime vacaturis præficiatur, iisdem ſub memorata obligatione conſuetum tribunorum ſeu Colonellorum ſalarium e proventibus ſuperioris Palatinatus numerabitur.

Vigeſimo primo. Ne porro eminentioris gradus aut dignitatis ratio (quam præcedentiam vocant) in hoc Ordine Sancti HUBERTI aliquid ſimultatis aut controverſiæ pariat, incirco ſancimus, decernimus volumusque, ut pro eo, quod Comitum & Baronum ſeriem concernit (quandoquidem Principes per ſe ceteros antecellent) hæc in Capitulis congregatis, aut in creatione ſeu renunciatione Equitum hujus Ordinis, aut alias cum una omnes adeſſe oportebit, juxta ætatem a tempore admiſſionis computandum præ omnibus inſtituatur, ac dirigatur; ita tamen, ut, quantum miniſteria noſtra aulica & Conſiliarios ultimos Electoralis Palatinatus concernit, gradus a nobis ſingulis officialibus deſignatus in eorum

eorum functionibus, & extra caſus ſupra memoratos irrefragabiliter teneatur ac obſervetur.

Vigeſimo ſecundo. Et quamvis omnino confidamus futurum, ut cooptati in hunc ordinem Equites eam vivendi rationem teneant, eamque morum integritatem paſſim teſtentur, ut ab omni graviore flagitio ſint alieniſſimi, nem Nos, & hunc noſtrum Sancti HUBERTI ordinem labes aliqua aut contemptus derivetur, nihilominus vi & tenore præſentium definimus & conſtituimus, ut, ſi quo caſu (quod equidem futurum neutiquam opinamur, quodque ſuperi avertant) quiſpiam admiſſis enormibus delictis ſe hoc ordine indignum reddidiſſe inſimularetur, priusquam eodem excidiſſe declaretur, ipſe in generali Ordinis Capitulo coram audiatur, ac re per majora (uti vocant) a Capitulo decida aut in ordine porro perſeveret, aut ab eodem dimittatur.

Vigeſimo tertio. In capitulis ac creationibus ſubinde habendis deliberandi argumentum quod Nobis tanquam ſupremo Ordinis Magiſtro conveniens ac idoneum videbitur ab Ordinis Cancellario in medium proponetur, ac deinceps in rebus cujuslibet ſuffragationi commiſſis, ab eodem calculi ſeu vota colligentur, qui & ipſe ſuum ordine etiam ſuo adjiciet.

Singulis autem annis ipſo S. Michaeli Archangelo ſacrato die, in memoriam reſtituti a nobis & renovati hoc die Sti HUBERTI ordinis, generale Ordinis concilium celebrabitur, quorum plura, uti res & neceſſitas exigent, convocare Nobis utpote reſtaurator ut ſupremo Ordinis Magiſtro liberum atque reſervatum eſſe volumus. Porro a Nobis aut abeo, qui vices noſtras geret juxta ſuffragiorum pluritatem decidetur atque deciſio ulla ab Ordinis tabellario ſeu Secretario protocollo inſeretur, deinceps ut executioni detur urgenda.

Vigeſimo quarto. Quisquis in hunc Ordinem adſcribetur theſaurario Ordinis prouc conſtitutum in pauperum ſuſtentationem centum ducatos aureos erga theſaurarii Chyrographum pendet.

Vigeſimo quinto. Et quandoquidem Clementiſſime volumus; ut Ordinis Cancellarius nunquam e numero ſit Equitum Ordinis & Commendatorem ejusdem; proinde hic in omnibus functionibus ad ſe ſpectantibus juxta ætatem receptionis ſuæ congruum gradum locumque ſibi vendicabit, præcipue officiales Ordinis, nimirum Vice Cancellarium, Secretarium, theſaurarium Ordinis ſecialem (quem vulgo Heroldum vocant) atque cuſtodem ornamentum Ordinis ſive alias guarda Robba dictum juxta præſcriptam iisdem inſtructionem ſuæ curæ commiſſos & obſequentes habebit.

Vigeſimo ſexto. Quod ſi deinceps Pro Cancellarius, Secretarius, theſaurarius, ſecialis, vel guarda Robba officio decedat, illis alios idoneos per majora in legitime compellato Ordinis cœtu lata ſuffragia, ſurrogari volumus ac ſancimus. Nominatio autem futuri pro tempore magni commendatoris & Ordinis Cancellarii ex gremio ejusdem Ordinis Equitum Nobis ac ſucceſſoribus Noſtris utpote Ordinis hujus ſupremis Magiſtris reſervata eſto.

Vigeſimo ſeptimo. Ab Ordinis Cancellario ad vacantia munia idonei Capituli proponantur, eorum habilitas, fama & exiſtimatio in dicta congregatione Ordinis ſeu capitulo expendatur ac diſſentiatur.

Vigeſimo octavo. Ut vero præfati quinque Ordinis officiales ob functiones ſuas aliquo emolumento gaudeant, ſingulis annuum ſalarium juxta tabulam deſuper confectam aſſignari juſſimus.

Vigeſimo nono. Clementiſſime ſancimus, ut perinde a Dicaſteriis noſtris ac Cancellariarum Noſtrarum Judicialibus prætoriis jam ante memoratos ac in poſterum futuris Ordinis Equitibus Commendatoribus in omnibus litterarum quas ad eos dari contigerit, inſcriptionibus, uti & alius ejusmodi titulus adjuncta collatæ cuilibet Commenda honorifica mentione tribuatur. Et quemadmodum hactenus a nobis atque a Regimine noſtro pro locis ac temporibus neceſſaria mandata, reſcripta & decreta ad Præſides ac ſatrapius deſtinata fuere; ita deinceps hujusmodi litteræ ad Commendas dirigendæ erunt, Volumus inſuper & decernimus, ut nullus Equitum & Commendatorum Equeſtris hujus Noſtri Ordinis Sancti Huberti in cauſſis Equitum Ordinis perſonas directe & immediate concernentibus neutiquam coram aliquo Noſtrorum Electoralium aut Ducalium Tribunali, ſed coram Nobis & hoc ordine noſtro, in reliquis autem civilibus, realibus aut mixtis actionibus coram Judice competente conveniatur. Quemadmodum autem Equites Ordinis ſub ſignis noſtris militantes in cauſſis quibuscunque militiam concernentibus coram commiſſione noſtra bellica aut judice militari reſpondere tenebuntur. Quod ſi autem (quod quidem ſuperi averrant) quemquam capitis reum damnari, aut in illum ſententiam famæ atque honoris graviſſimam læſionem in ſe continentem pronunciari contigeret, priusquam ſententia executioni mandetur ab Ordinis congregato Capitulo Ordinis inſignibus, prærogativis & dignitatibus ſolenniter privandus, atque ex Equitum Albo delendus erit.

Trigeſimo. Ad extremum nobis plane ac diſerte reſervatum volumus, ut ſi quo caſu

brevi

brevi longove abhinc temporis lapſu hanc, quam nobis clementiſſime placuit ratam probatamque habere Ordinis conſtitutionem, quovis modo immutare, corrigere, emendare vel imminuere aut dilatare neceſſarium eſſe duxerimus, Nobis integrum ſit hoc ipſum per Cancellarium Ordinis in capitulo ejusdem legitime congregato proponere, omnibusque rei momentis ſerie ac mature accedente congrua informatione, perpenſis, quod plerique ſuo ſuffragio faciendum, omittendumve cenſuerint, executioni dare, aut miſſum facere.

Demum ad majus robur majoremque Noſtræ reſtaurationis & novæ conſtitutionis memorati Ordinis Equitum Sancti HUBERTI firmitatem, præter intimæ ſtatus Cancellariæ Noſtræ Electoralis ſigilli appreſionem præſentes tabulas manu noſtra ſubſcripſimus. Duſſeldorpii vigeſima nona Septembris MDCCVIII.

JOHANNES WILHELMUS
ELECTOR.

(L.S)

CATALOGVS.

Dierum Feſtivorum, quibus Equites Ordinis, in Veſte Ordinis id eſt Imperiali comparere tenentur.

Januarius

1. Feſto Circumciſionis Salvatoris noſtri.

Februarius.

2. Feſto purificationis beatiſſimæ Virginis Mariæ.

Martius.

25. Feſto annunciationis B. V. M.

Majus.

1. Feſto Sanctorum Apoſtolorum Philippi Jacobi.

Junius.

29. Feſto SS. Apoſtolorum Petri & Pauli.

Julius.

25. Feſto Sancti Apoſtoli & Jacobi.

Auguſtus.

15. Feſto aſſumptionis Beatæ Virginis Mariæ.

September.

8. Feſto nativitatis Beatæ Virginis Mariæ.
29. Feſto Sancti Michaëlis Archangeli.

October.

28. Feſto Sanctorum Apoſtolorum Simonis & Judæ.

November.

1. Feſto omnium Sanctorum in veneretionem Divi HUBERTI.
3. Feſto Sancti HVBERTI Ordinis patroni.
30. Feſto Sancti Apoſtoli Andreæ.

December.

8. Feſto conceptionis Beatæ Virginis Mariæ.
25. Feſto Nativitatis Chriſti.
26. Feſto proto Martyris Sancti Stephani.
Item diebus Feſtivis Paſchatis, Dominica & Lunæ.
Feſto aſcenſionis Chriſti.
Diebus feſtivis Pentecoſtes, Dominica & Lunæ.
Feſto corporis Chriſti.
Die funerali Equitis Ordinis.
Diebus Capitularibus.

Norma & Regula in creatione Equitum Divi HVBERTI obſervanda.

1mo.

Poſteaquam ſerenitati ſuæ Electorali, utpote Supremo Ordinis Magiſtro Cancellarius Ordinis de commiſſo ſibi munere fedulo ac integre adminiſtrando juramenti Religione cavit, atque eidem vicisſim reliqui Ordinis Vice-Cancellarius, Secretarius, Theſaurarius ſecialis & Ornamentorum Cuſtos, vulgo Guarda Robba, fidem jurato præſtiterunt.

2do.

Juſſu Cancellarii Dies, locus & hora per ſecialem dicitur in Equeſtrem hunc Ordinem adoptandis.

3tio.

Simulque ab Ordinis Guarda Robba ex mandato Cancellarii ſtella argentea cuivis Equitum tradi-tur, ad ſiniſtrum pectoris latus adfigenda.

4to.

Quando dies adeſt huic ſolennitati peragendæ deſtinatus, Sereniſſimus Electos, velut Ordinis Supremus

prennis Magister majori Ordinis insigni atque stella argentea circundatus præeunte consueto Aulicorum Comitatu, atque Aulæ Supremo Marescallo, aut qui ejus vicem gerit gladium evaginatum serenitati suæ Electorali præferente ad conclave sese confert, in quo thronus duorum trium gradium erectus, ad cujus sinistrum latus subsellium aulæo instratum ad dextrum vero tabula cui Crucifixi Imago cum duabus candelis accensis, & S. Evangelii liber pulvinari rubro bololerico impositus, itemque ad idem latus alia tabula, in qua tot ordinis majora insignia, quot Equites creandi erunt, singula singulis pulvinaribus rubro-bolosericis substrata jacent; in quo comitatu renunciant Ordinis Equites bini & bini ordine quique suo ante supremum Aulæ Marescallum, aut ejus munere fungentem ad destinatum functioni conclave serenitatem suam Electoralem præcedunt.

5to.

Simulac serenitas sua Electoralis thronum conscendit, electi Ordinis Equites ante subsellium ad sinistrum serenissimi Electoris latus composito ordine substiterunt, atque Serenissimus Elector, utpote **Ordinis Supremus Magister Caput texit.**

6to.

Ordinis Cancellarius in medium ex Ordine, quem inter Equites tenet, ad dextrum Serenissimi Electoris latus Vice-Cancellario, & reliquis Ordinis Ministris subsequentibus procedit expositisque brevi & ponderosa Oratione causis quæ serenitatem suam Electoralem ad Ordinis hujus restaurationem commoverunt, Equites a serenitate sua Electorali clementissime designatos ordine quemque suo denominat; quo peracto

7mo.

Ordinis Vice-Cancellario constitutiones Ordinis distincta & alta voce prælegendas tradit, atque ad usum sese locum recipit.

8vo.

Prælectis statutis Vice-Cancellarius Neo-Equites interrogat; num illorum tenorem recte perceperint, illisque (quod ita) adfirmantibus, admonet; quando a Serenissimo Electore tanquam Ordinis supremo Magistro, Ordinis hujus Equites clementissime sint pronunciati, illud nunc agi, ut solenne Juramentum S. Evangelii attactu præstetur; quare,

9no.

Singuli Equites ad tabulam, cui S. Evangelii liber impositus est, accedunt, atque manu dextra Evangelium genu flexi tamdiu attingunt, donec Vice-Cancellarius Juramentum prælegit, in hoc summarie consistens:

DEO omnipotenti & sancto ejus Evangelio fidem præstabitis, Vos, quantum in Vobis erit, prælectas Ordinis Constitutiones & Regulas, integre ac religiose observaturos, Honorem ac commoda serenitatis tuæ Electoralis, tanquam Supremi Ordinis Magistri, nec non dignitatem & incrementum hujus Ordinis Divi HUBERTI pro viribus promoturos, egenis large ac benefice adfuturos, quod fideliter & sancte appromittitis, Ita Deus adjuver, & sanctum ejus Evangelium.

JVRAMENTVM.

Quod mihi modo prælectum est & cujus tenorem probe intellexi illud in omnibus & singulis me fideliter observaturum spondeo & appromitto, ita Deus me adjuver, & Sanctum ejus Evangelium.

Quod si vero Princeps quidam in Equestrem hunc Ordinem assumatur, a juramenti hujus præstatione liber quidem erit; attamen non detrectabit, sub fide, & verbo Principali sequenti sponsione illud supplere:

Vestra serenitas sub fide, honore & verbo Principali stipulabitur & spondebit se Nobiscum utpote Equestris Ordinis Sancti HUBERTI supremo Magistro veram, constantem atque infucatam amicitiam atque concordiam esse culturam, & necessitate exigente pro viribus, quantum Serenissimæ Domus vestræ ratio permittet Nobis auxilio futuram dignitatem & incrementum hujus Ordinis, quantum poterit promoturam, nec non erga pauperes se præstituram misericordem atque beneficam.

Ponatur manus supra Evangelium.

Ipsa appromissio.

Prælectam mihi & probe intellectam sponsionem me sincere servaturum sub fide principalis mei verbi & honoris polliceor & appromitto.

Si vero Principem absentem per delegatum Ordinem sumere contingat, Delegatus supra memoratam appromissionem sequenti modo præstabit:

Nomine Serenissimi Principis N. N. sub serenitatis suæ honore, fide & verbo principali pollicebitur, & appromittet serenitatem suam Nobiscum utpote Equestris Ordinis Sancti HUBERTI supremo Magistro veram, constantem atque insucatam amicitiam & concordiam esse culturam, & necessitate exigente pro viribus quantum serenissimæ suæ Domus ratio permittet Nobis auxilio futuram dignitatem & incrementum hujus Equestris Ordinis quantum serenitas sua poterit, promoturam, nec non erga pauperes se præstituram misericordem atque beneficam.

Ponatur manus supra Evangelium.

Ipsa appromissio.

Prælectam mihi, & probe intellectam sponsionem me nomine Serenissimi Principis N. N. sub serenitatis suæ honore, fide & verbo principali sincere servaturum polliceor & appromitto.

10mo.

Digitized by Google

10mo.

Hoc peracto ſinguli Ordinis Equites ad priorem locum ſe conferunt, atque a Vice-Cancellario Equitum Ordine primus compellatur, atque ante thronum in ſecundo tertioue gradu, genu flectat, admonetur.

11mo.

Deinde Serenitati ſuæ Electorali a ſupremo Aulæ Camerario Sereniſſimi Electoris dextrum latus nonnihil retro ſedile claudente, majus Ordinis inſigne in pulvinari rubro holoſerico a theſaurario ipſi porrecto præſentatur.

12mo.

Quod neo-Creati Equites collo hac adlocutione Sereniſſimus Elector circumdat.

Accipe ſignum Equeſtris Ordinis Noſtri Sancti HUBERTI & Clementiſſimæ propenſionis Noſtræ, & ſemper memor ſis fidelitatis Nobis, tanquam ſupremo Ordinis Capiti debitæ nec non commiſerationis erga pauperes, in vim hujus Ordinis extraordinarie recommendatæ.

Præſenti Principi tali adlocutione Ordinis majus inſigne circumdatur:

Accipe, Sereniſſime Princeps, ſignum Equeſtris Ordinis Noſtri Sancti HUBERTI & conſtantis affectionis noſtræ, ac ſemper ſis memor amicitiæ Nobis promiſſæ, nec non commiſerationis erga pauperes in vim hujus Ordinis extraordinariæ recommendatæ.

Delegato Principis modo ſequenti.

Accipe nomine Sereniſſimi Principalis tui ſignum Equeſtris Ordinis noſtri Sancti HUBERTI & conſtantis affectionis noſtræ ac ſemper ſis memor amicitiæ Nobis promiſſæ, nec non commiſerationis erga pauperes in vim hujus Ordinis extraordinariæ recommendatæ.

Ad hæc ſerenitati ſuæ Electorali a ſupremo Aulæ Mareſchallo, aut ejus vices gerente gladius ſerenitati ſuæ Electorali prælatus & quo Sereniſſimi Electoris latus ſiniſtrum nonnihil retro ſedile claudit porrigitur, quo utrumque Neo-Creati Equites humerum ferit, dicitque:

Hoc gladio ego te creo & facio Equitem Militaris Ordinis Noſtri Sancti HUBERTI in honorem ſanctiſſimæ & individuæ trinitatis, Beatiſſimæ Virginis Mariæ, & ſanctorum HUBERTI & Georgii ut ſis mihi tanquam hujus Equeſtris Ordinis Supremo Capiti & ſucceſſoribus Meis fidelis atque eundem juxta omnes vires Tuas protegas & conſerves.

Pro Principibus.

Hoc gladio ego creo & facio ſerenitatem tuam Equitem Ordinis noſtri Sancti HUBERTI ut ſit mihi tanquam hujus Ordinis ſupremo Capiti & ſucceſſoribus meis verus Amicus & eundem juxta omnes vires ſuas protegat, & conſervet.

Pro illorum Delegatis.

Hoc gladio ego creo & facio ſereniſſimum Principalem tuum Equitem Ordinis Noſtri Equeſtris ſancti HUBERTI, ut ſit mihi tanquam ordinis hujus ſupremo Capiti & ſucceſſoribus meis verus amicus, & eundem juxta omnes vires ſuas protegat & conſervet.

Expleta hac functione gladius ſupremo Aulis Mareſchallo, aut ejus vices gerenti redditur, atque Sereniſſimus Elector Neo-Equitem amplectitur, qui ſerenitatis ſuæ manum oſculatus ad ſuum ſe locum recipit, quem reliqui juxta ordinem ſequuntur, acceptoque Ordinis Inſigni ante ſe inſignitos amplectuntur, atque in ſuo ſeſe loco collocant, quo peracto, atque ſingulis Equitibus Ordine Decoratis.

13to.

Serenitati ſuæ Electorali Ordinis Vice-Cancellarius ſinguloruna Equitum nomine ſuccincta Oratione humillimas gratias agit, ac demum

14to.

Serenitatem ſuam Electoralem priore Ordine ad ſacellum Aulicum Equites comitantur, in quo deſtinatas ipſis ſedes Oratorias occupant atque Sereniſſimo Electore tanquam Ordinis ſupremo Magiſtro ad offertorium ſe præparante, ſigno a Cæremoniario dato ad dextrum Evangelii latus ſe ſiſtunt, ac Sereniſſimo Electori ab offertorio in Oratorium regreſſo, Equites viciſſim Ordine quisque ſuo ad offertorium accedunt, ac deinde ad ſuas ſe ſedes conferunt. Re Divinina peracta ſerenitatem ſuam Electoralem e ſacello, ordine prædicto comitantur, atque Sereniſſimo Electore in interius conclave ad deponendum majus Ordinis inſigne, & minus ſumendum ſeſe recipiente, Equites ad primi conclave ſe conferunt, ubi minus inſigne ſumunt, majus autem deponunt, cujuvis Cuſtodiæ ſervandum. Duſſeldorpii 29. Septemb. Anno 1708.

FINIS.

Sereniſſimus Elector Palatinus Johannes VVilhelmus (tot. tit.) ſupremus Magiſter Ordinis Equeſtris S. Huberti Equites ex principibus.

Carolus Philippus Comes Palatinus Rheni.
Theodorus Comes Palatinus Rheni.
Erneſtus Ludovicus Landgravius Haſſiæ Darmſtadienſis.
Joſephus Comes Palatinus Rheni.

Erneſtus

Erneſtus Ludovicus Dux Saxoniæ in Meinungen.
Antonius Udalricus Dux Saxoniæ in Meinungen.
Ludovicus Landgrav. Haſſiæ Darmſtad.
Ludovicus Marchio in Baaden Baaden.
Franciſcus Erneſtus Landgr. Haſſiæ Darmſtad.
Erneſtus Fridericus Dux Saxoniæ.
Chriſtophorus Marchio in Baaden Durlach.
Chriſtianus Wilhelmus Princeps de Schwartzbourg.
Guntherus Princeps de Schwartzbourg.
Hieronymus Princeps de Porcia.
Johannes Georgius Dux Saxoniæ in Weiſſenfels.
Chriſtianus Udalricus Dux Wurtenbergæ in Oels.
Carolus Alexander Dux Wurtenberga.
Antonius Guntherus Dux in Holſtein-Beck.
Wilhelmus Fridericus Marchio in Baaden Durlach.
Johannes Ludovicus Dux Anhaltinus.
Wilhelmus Henricus Princeps Naſſoviæ in Uſingen.
Henricus Princeps de Schwartzburg.
Ferdinandus Auguſtus Princeps de Lobkowitz.
Johannes Adolphus Dux Anhaltinus.
Fridericus Erdmannus Dux Saxoniæ in Mœrsburg.
Ludovicus Georgius Landgravius Haſſiæ in Homburg.
Franciſcus Antoninus Princeps in Leuchtenberg.
Philippus Landgr. in Darmſtadt.
Chriſtianus Comes Palatinus Rheni Sultzbach.
Joſephus Landgravius Haſſiæ in Darmſtadt.
Fridericus Wilhelmus Dux Saxoniæ in Meinungen.
Chriſtianus Comes Palatinus Rheni in Birckenfeld.
Chriſtianus Princeps Naſſoviæ in Dillenburg.
Chriſtianus Dux Saxoniæ in Weiſſenfels.
Erneſtus Leopoldus Princeps de Holſtein.
Johannes Erneſtus Comes Naſſoviæ.

Ex Comitibus & Baronibus.

Adamus Comes de Diemantſtein Eques & magnus Commendator.
Franciſcus Georgius Comes in Manderſcheid Eques.
Johannes Otto Ludovicus Comes de Gymnich.
Johannes Fridericus Comes de Schaesberg.
Philippus Conſtantinus Baro de Gile.
Lutharius Fridericus Baro de Hundtheim.
Alexander Otto Comes de Vehlen.
Johannes Ferdinandus Baro de Sickingen.
Johannes Arnoldus Comes de Scellardin Gorzenich.
Franciſcus Caſpar Wilh. Baro de Hillesheim.
Albertus Johannes Comes de Scellard in Geiſteren.
Marchio Neri Malvezi Angenelli.
Johannes Arnoldus Edmundus Comes de Leeradt.

No. CLVI.

Venditio ac Ceſſio Ducis Gerardi facta Duci Carolo Burgundiæ de Ducatu Geldriæ & Comitatu Zutphaniæ.

GErardus Dei gratia Dux Juliacenſis Montęn & Geldren Comesque Zutphaniæ & Ravensbergæ univerſis & ſingulis præſentes litteras inſpecturis, ſalutem, cum poſt obitum piæ memoriæ Reynaldi Ducis Juliacen, & Geldern, Comitisque Zutphanien, prædeceſſoris noſtri, qui poſſquam hos utrosque Ducatus Juliacen & Geldern ac Comitatum Zutphanien quoad vixit pacifice poſſederat, de anno Domini milleſimo quadringenteſimo vigeſimo quarto, nullis poſt ſe relictis liberis e vita deceſſit, quondam, piæ memoriæ Adolphus tanquam proximior heres maſculus ejusdem defuncti Ducis Raynaldi, & in, prædictis Ducatibus & comitatu legitime ſucceſſit, obtinuiſſetque a Divo quondam Sigismundo Roma-, norum Rege de ejusdem Ducatibus, & Comitatu, qui in feudum ab Imperio dependent & rite inve-, ſtiri & infeudari, & quia quondam Arnoldus de Egmonda in Ducatum Geldern, & Comitatum Zutpha-nien Prædictos ſe de facto intruſerat ſubditique & incolæ univerſi eorundem Ducatibus & Comitatus præfato Arnoldo, tanquam eorum Domino adhæſerant, & obediverant, Ipſe Sigismundus Romano-rum Rex legitimis monitionibus & citationibus prævviis, tandem pro tribunali ſedendo, Principum Ele-ctorum ſacri Imperii, aliorumque Principum, Proverum, & Nobilium ſecum aſſedentium accedente conſilio,

consilio, per ſuam definitivam ſententiam prædictos Ducatum Geldriæ, & Comitatum Zutphaniæ dicto quondam Duci Adolfo rite adjudicaverit, nec non tam contra dictum quondam Arnoldum de Egmunda intruſum quam etiam contra ſubditos & incolas dictorum Ducatus Geldriæ, & Comitatus Zutphaniæ propter eorum rebellionem & contumaciam induratam Bannum & Furbannum Imperialem pronunciaverit. Poſtmodum vero dicto Duce Adolfo vita functo ſine liberis, nos eidem Adolfo, tanquam proximior heres ſuus, merito ſucceſſerimus, dictusque Sigismundus Romanorum Imperator de hujusmodi Ducatu Geldriæ, & Comitatu Zutphaniæ debite nos inveſtiverit, & infeudaverit, ac omnia, ac ſingula jura, ſententias & mandata, per dictum quondam Adolfum contra eosdem Geldern, ut præfertur, obtenta, in perſonam noſtram adprobaverit, & confirmaverit, ipſo quoque Sigismundo rebus exeunto humanis Sereniſſimus Imperator Fridericus modernus de ejusmodi Ducatu Geldriæ & Comitatu Zutphaniæ non pari modo inveſtiverit, & infeudaverit, omniaque & ſingula jura & privilegia, proceſſus, ſententias, Cenſuras & Decreta, quæ dictus quondam Adolfus prædeceſſor noſter impetraverat, & obtinuerat, contra Arnoldum de Egmunda & ſubditos Ducatus Geldriæ & Comitatus Zutphaniæ prætactos, in perſonam noſtram confirmaverit, & innovaverit, prout hæc ex litteris ſuæ Imperialis Majeſtatis, & aliis, clare conſtare poſſunt, Notum facimus, quod nos ſummopere cupientes, tum (1) pro honore ſacri Imperii, tum (2) pro conſervatione juris noſtri clariſſimi in hac parte talem aliquando dare operam, ordinemque quo litteræ & mandata Imperialia præfibata effectum debitum ſortiantur, (3) Rebellio quoque & pertinacia, & omnis via facti, qua iidem Geldern & Zutphanien adver ſus Romanum Imperium & (4) nos hucusque obſtinatis animis perſiterint, referentur penitus, & de medio tollantur, conſideranteaque id (5) facilius factu nemini fore, quam Illuſtriſſimo Principi Domino & Conſanguineo noſtro chariſſimo Domino Carolo Duci Burgundiæ & Brabantiæ &c. Ex his cauſis & aliis noſtram ac heredem & Succeſſorum noſtrorum (6) evidentem utilitatem tangentibus, eidem Domino Carolo Duci Burgundiæ & Brabantiæ, pro ſe ſuisque heredibus & ſucceſſoribus Brabantiæ Ducibus dedimus, ceſſimus & tranſportamus, ac omni meliori modo, via & fortuna, quibus id facere de jure poſſumus, damus, cedimus & tranſportamus per præſentes, prædictos Ducatum Geldriæ & Comitatum Zutphaniæ cum ſuis juribus & pertinentiis univerſis, ac omne jus, cauſam, actionem, & querelam quæ in eisdem Ducatu & Comitatu, & ratione eorum nobis quovis modo competere, & pertinere poſſunt & debent, nihil inde deinto aut excepto. Et hoc pro eo mediante octogiata milliuni florenorum Rhenenſium ſumma monetæ Electorum Imperii, nobis per dictum Dominum Carolum legitime exſoluta & de qua nos tenemus pro contentis, & ſatisfactis. Et hanc eandem ceſſionem nos iterata facere conveniemus & promittimus coram Imperiali Majeſtate noſtris quidem ſumtibus & expenſis, & ad id mittere & deſtinare Procuratores noſtros, & Nuncios ſpeciales, quam primum per præfatum noſtrum conſanguineum fuerimus ſuper hoc requiſiti, Ipſe vero Dominus Carolus conſentum dictæ Imperialis Majeſtatis, ac inveſtituram & infeudationem de Ducatu, & Comitatu prædictis ſibi fiendas impetrabit ſuis ſumtibus & expenſis, Nos quoque omnes & ſingulas litteras & jura, quæ habemus, dictos Ducatum & Comitatum quomodolibet concernere ad manus dicti Domini Caroli, ex nunc trademus, & deliberabimus realiter, quas quidem Ceſſionem, dimiſſionem, tranſportum, & omnia prædicta, nos pro nobis & heredibus ac ſucceſſoribus noſtris convenimus & promittimus bona fide & in verbo Principis ac per Juramentum noſtrum tenere & obſervara, ac cum effectu adimplere absque difficultate quacunque ac ipſis nunquam contravenire quovis quæſito colore, Renunciantes in hoc facto omnibus juribus, exceptionibus, ac coloribus quibuscunque per quos, quas vel quæ præmiſſis, aut alicui eorum quomodolibet contraveniri poſſet. Et præſertim ſi jura prædicta per nos ceſſa, & tranſportata valere reperirentur dictæ ſummæ octoginta millium florenorum, nos illud plus, ſive ſit magnum, mediocre, ſive parvum, præfato Domino & conſanguineo noſtro Duci Burgundiæ pro ſe, & ſuis prædictis ut nobis noſtrisque heredibus ſucceſſoribus reciprocos favores & amicitias ſincere ſemper exhibeant, donavimus, & donamus irrevocabiliter per præſentes. In quorum etiam omnium & ſingulorum præmiſſorum majorem firmitatem, & corroborationem prædilectiſſimos filios noſtros, Guilhelmum & Adolphum paterne requiſivimus, ut prætactam ceſſionem & tranſportationem juris præfati, per eorum ſigilla adprobare, & ratificare velint. In cujus rei teſtimonium noſtrum ſigillum præſentibus duximus adponendum, Et nos Guilielmus primogenitus Juliacen, Dominus de Heynsborch, de Dyeſt, & de Sechen &c. / Atque Adolphus ſecundo genitus, conſtratres prædicti, ad requiſitionem præclariſſimi Domini & genitoris noſtri præmemorati, ſponte & libera voluntate, contemplatione & intuitu præfati Illuſtriſſimi Principis Domini noſtri Ducis Burgundiæ &c. ut nobis benignos favores impendere dignetur, omnia præmiſſa adprobantes, & ratificantes, noſtra ſigilla præſentibus adpendi juſſimus. Datum in caſtro noſtro Nydeken, anno, a Nativitate Domini, milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo tertio, viceſima die Menſis Junii.

CLVII.

Käyser *Friederichs* Lehndrieff, über Jülich, Berge, und Ravensberg, Hertzog Willhelmen ertheilet, *Anno* 1486.

WIr Friederich von GOttes Gnaden, Römischer Käyser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, zu Hungarn, Dalmatien, Croatien König, Hertzog zu Oesterreich, zu Stever, zu Kärnten und zu Crain, Herrn auff der Windischen Marck, und zu Portenau, Graffe zu Habspurg, zu Tyrol, zu Pfierdt und zu Kyburg, Marggraff zu Burgau, und Land-Graff in Elsaß, bekennen und thun kundt offenbahr mit diesem Brieffe, allen denen, die ihn sehen oder hören lesen, daß für Uns, alß Wir in Unserer Käyserl. Maj. mit Unsern und des H. Römif. Reichs Churfürsten, Fürsten, Graffen und Herren, so dazumahl in mercklicher Anzahl bey Uns versamlet gewesen, gezieret gesessen seyn, kommen ist, der Hochgebohrne Willhelm, Hertzog zu Jülich und zum Berge, Graffe zu Ravensperg, Unser lieber Oheimb und Fürst, Und hat Uns demüthiglichen angeruffen und gebetten, daß Wir, als Röm. Käyser, Ihm und seine Lehens-Erben, alle und jegliche seine Lehen und regalia, die Land, Fürstenthum und Hertzogthum zu Jülich und zum Berge, auch die Grabenschafft zu Ravensperg, und alle andere seine Herrschafften und Lehenschafften, mit samt allen und jeglichen ihren Fürstlichen Würdigkeiten, Ehren, Herrligkeiten, Herrschafften, Graven, Herren, Mannen, Mannschafften, Eigenschafften, Pfandschafften, Rittern, Knechten, Landen, Leuten, Schlossen, Vesten, Städten, Märcken, Dörffern, Renten, Nutzen, Gütern, Gülten, Rechten, Gerechtigkeiten, Bannen, freyen Stühlen, freyen Gerichten, Wildpannen, Wäldern, Wiesen, Beckern, Wassern, Wasser-Läuffen, Wonnen Weyden, Teichen, Fischereyen, Zollen, Geleiten, Vanen, Bauren, Straßen, Gebieten, Bergen, Bergwercken, Müntzen, Mühlen, Talen, Eben, und allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt seyn, nicht ausgenommen, noch hindan gesetzt, und mit allen Rechten, alsdann die von dem Hochgebohrnen Gerharden, Hertzogen zu Jülich und zum Berge, seinen Vater seel. an Ihm kommen, und gefallen sind, und von Unß und dem H. Reiche zu Lehen zu verleihen, gnädiglich geruheten.

Das haben Wir angesehen, solch des genanten, Unsers lieben Oheimb und Fürsten, Hertzog Willhelms demüthige und ziembliche Bitte und auch unttwillige und angenehme Dienste, die seine Vorder, und nemlich der genandte Hertzog Gerhard sein Vetter, Weyland Unsern Vorfahren Römischen Käysern und Königen und demselben Reiche in vergangenen Zeiten gethan haben, auch derselbe Hertzog Willhelmb Unß und dem Reich gethan hatt, täglich thut und fürbaß wol thun mag und soll, in künfftigen Zeiten, und haben darumben mit wolbedachtem Muth, gutem Rathe, der obgemeldten Unserer Churfürsten und Fürsten, Geistlichen und Weltlichen, Graffen und Herren und rechter Wißen, Alß Römischer Käyser dem Vorgenandten Unsern lieben Oheimb und Fürsten Hertzog Willhelm und seinen Lehens-Erben die gemeldte seine Lehen, die Hertzogthumb und Fürstenthumb zu Jülich und zu Berge, und die Grafschafft zu Ravensperg, und alle andere seine Herrschafften, Lehenschafften und Pfandschafften, die von Weyland den obgenanden Hertzog Gerhardten seinem Vatter an Ihm kommen, und gefallen sind, mit allen und jeglichen Ihren Fürstlichen Ehrwürdigkeiten, Stätten, Schlössern, Märckten, Dörffern, Landen, Leuten, Mannen, Rechten, Gerichten, freyen Stühlen, freyen Gebieten, Zollen, Straßen, Geleiten, Vanen, Pauern, Lehen, Mannschafft, Gütern, Gülten, Nutzen, Zinsen, Wildpanen, Fischereyen, Waßern, Wasser-Läuffen, Bergwercken, Nützungen, Mühlen, und mit allen andern ihren Zugehörungen, wie die genandt, und waren, die seind, nichts ausgenommen noch hindan gesetzt, zu Lehen gnädiglich gereichet und verliehen. Reichen und verleihen Ihm die von Römischer Kayserl. Macht, wissentl. in Krafft dieses Brieffes, was Wir ihn dann von Rechts wegen leihen sollen und mögen, die von Uns und dem H. Reiche zu rechten Fürstl. Lehen zu haben, zu halten, zu besitzen, und derer zu gebrauchen und zu geniessen, alßdann solcher Fürstenthumb, Herrschafft und Lehen, Recht und Herkommen ist von allermänniglichen ungehindert, unschadlich, Doch Unß und dem Reiche, Unsern Mannen, und sonst jedermann an seinen Rechten. Unß hatt auch darauff der vorgenandte Hertzog Willhelm gewöhnliche Huldigung, Gelübd und Aydt gethan, Unß alß einem Römischen Käyser, getreu, gewärtig, und gehorsamb zu seyn, Unser Bestes zu stärcken und zu werben, und arges zu wenden, und alles das gegen Unß und dem H. Reiche zu thuende, was einem getreuen Fürsten gegen seinen Lehen-Herrn und rechten natürlichen und ordentlichen Herrn und dem H. Reiche zu thun pflichtig ist, ohngefährde. Mitt Uhrkund dis Brieffs versiegelt mit Unser Käyserl. Maj. anhangenden Insiegel. Gegeben zu Aach am Neun und zwantzigsten Tag des Monats Decembris, Nach Christi Geburth Viertzehen hundert und im Sechs und Achtzigsten, Unserer Reiche, des Römischen im Sechs und Vier-

Viertzigſten, des Käyſerthumbs im Vier und Dreyßigſten und des Hungariſchen im Sieben und Zwantzigſten Jahre.

In plica ſic habetur.

Ad mandatum proprium Domini Imperatoris.

No. CLVIII.

Ceſſion und Vertrag.

IN GOttes Nahmen Amen ꝛc. kund und offenbahr ſey jedermänniglichen, nachdem die Ehr- würdige, Würdige, Wohlgebohrne und Erbahre, Frau Anna gebohrne Gräfin von Limburg, Abtißin, und Johanna, gebohrne Gräfin von Rittberg, Decanilla vort ſämtlich Capitul des freyen Edelen und Weltlichen Stiffts Hervorden, eine zeitlang her, und vornehmlich in dieſen beſchwinden Leuffien faſt hoch beſchwert, und in viel Weg in ihre Privilegien, Hochheit, Freyheit und Gerechtigkeit ingegriffen, und andere Ungehorſahm und Wiederwertigkeit begegnet, alſo daß je länger je mehr des Stiffts Abnehmen zu beſorgen geweſen, wenn gedachte Abtißin, Jungfern und Stifft, und ihre Vorſeſſen bey dem Durchleuchtigen, Hochgebohrnen Fürſten und Herrn, Herrn Wilhelmen, Hertzogen zu Jülich, Cleve und Berg, Grafen zu der Marck und Ravensberg, Herrn zu Ravenſtein, und ſeiner Fürſtl. Gnd. Vor-Eltern ſeeligen und löblichen Gedächtniß, nicht ſonderliche gnädige Beförderung und Beyſtand befunden hätten. Demnach und dieweil auch hochgedachter Hertzog, und ſeiner Fürſtlicher Gnaden Vor-Eltern, ohne daß das Gegericht und viel andere Hochheit und Gerechtigkeit in der Stadt gehabt, und noch haben, und auch das Stifft und Stadt Hervorden, in dem Bezirck der Grafſchafft Ravensberg gelegen, alſo daß niemands gedachte Jungfern Capitel und Stifft beſſer beſchützen, verthädigen und bey dem Ihrigen halten kan, dann ſeine Fürſtl. Gnad. und derſelben Erben und Nachkömmlingen, und dieweil auch dasjenig, ſo gedachte Abtißin und Capitul, wie nachfolget, überlaſſen, ihnen wenig genutzt, ſondern viel Unkoſten, Mühe und Arbeit darauf wenden müßen; ſo haben gemeldte Abtißin, Jungfern und Capitul hierinnen ihren und des Stiffts und deroſelben Nachkommen, Wohlfarth, Ruhe und Frieden betracht, und ſich mit wolbedachtem Gemüth und vorgehabten Rath, gütl. und freywilligl. mit hochbemeldtem Hertzoge für ſich und ihre Nachkommen verglichen und vertragen, und ſeine Fürſtl. Gnd. und derſelben Erben und Nachkommlingen Hertzogen zu dem Berg, und Grafen zu Ravensberg für ihre Erb-Vögde, und Erbſchirm-Herren angenommen, und annehmen hiermit und in Krafft dieſes Briefes, inmaßen wie hernach folget:

Zum Erſten ſollen hochgedachter Hertzog, Seiner Fürſtl. Gnd. Erben und Nachkömmlingen vorſchr. benante Abtißin, Stifft, Capitul und Geiſtlichen und ihre Nachkömmlingen vorſchr. bey ihren Freyheiten, Privilegien, Vort Gulden, Zinſen und Renten, auch Lehn- und andern Erb-Güthern beſchützen, beſchirmen und Handhaben, damit ſie jährlichs unbehindert dieſelben und empfangen laſſen mögen: Und im Fall die Meyere und andere Eigenleuthe, ſie ſeyen darbinnen der Landwehren Hervorden, oder ſonſt in der Grafſchafft Ravensberg geſeßen, den vorſchr. Geiſtlichen zu Hervorden gehörig, ihre Pfacht und Renten nicht bezahlten, und ſonſten ungehorſam befunden würden, alsdann ſollen Abtißen, Capitul und andre Geiſtlichen dieſelbigen in Beyſeyn hochgedachtes Hertzogen Befelchhabern oder Voigten eines jeden Orths, da die ungehorſame Bezahlere wohnhafftig wären, durch ihre Voigte pfänden und beeßen laßen, in allermaßen wie ſolches bey denen von der Ritterſchafft des Orts gebräuchl. iſt, darzu auch Ihre Fürſtl. Gn. ihrer Gn. Ambtleuthe und Befelchhabere ihnen behülfl. ſeyn ſollen. Nachdem die Abtißin zu Hervorden ein Lehn-Herr iſt, über etliche Lehen- Pfacht-Güther, die binnen und außen Hervorden gelegen ſeynd, ſoll berührte Abtißin derſelben Güther Lehn-Herr bleiben, wie ſie vorhin geweſt, und im Fall ſich jemand darwider ſtellen wolte, daß alsdann hochgedachter Hertzog, Sr. Fürſtl. Gn. Erben und Nachkommen beſtimmter Abtißin behülfl. ſeyn ſollen, damit die widerſpenſtigen zu gebührlichen Gehorſahm gebracht werden. Es ſoll niemand auf der Freyheit der Kirchen und Stifft, das vormahls mit einer Mauren umbringt geweſen, Gericht halten, dann allein die Abtißin, welche auch daſelbſt Geboth und Verboth haben und behalten ſoll, wie von Alters gewöhnl. deßgleichen ſoll die Abtißin und ihre Nachkömmlingen bey ihrem Gericht, das Molengericht genant, und da ſie ſonſt durch die Stadt in Häuſern oder Höfen vor Alters Gericht gehabt, dabey durch hochgemelder Hertzogen, Sr. Fürſtl. Gn. Erben und Nachkommen, beſchützet, und wie ſich gebühret gehandhabet werden.

Dieweil die Abtißin vorſch. den halben Theil, und hochberührter Hertzog den andern halben Theil der Müntzen und Zolls, zu Hervorden bisanhero gehabt, ſoll die Abtißin den ihrem halben Theil verſch. gelaſſen, und verthedinget werden: Die Abtiß ſoll bey allen Fiſchereyen in beyden Ä ſſern, ſowol in der Ae, als in der Bernen, wie von Alters gewöhnl. gehandhabet werden: Beſtimmte Abtißin ſoll bey ihrer Jagt, wie ſie die von Alters gehabt, gelaſſen werden: Ferners ſollen der Hertzog, Sr. Fürſtl. Gn. Erben und Nachkömmlingen vorſchr. daran ſeyn, und verſchaffen, daß die Geiſtlichen ihre Güther, Kämpe, Wieſen, Holtz-Gewächs, Sädige Aecker, und dergl. wie es Nahmen haben mag, ſelbſt ſollen mögen gebrauchen, dieſem oder dem Verpfachten, von Jahren zu Jahren, nach ihren meiſten Nutzen und Profit unbehindert von jemands, doch ausgeſcheiden, was ſie itzo Erblich verpfacht hätten, oder mit Reden und Billigkeit nicht abſeyn konten: Ihre Fürſtl. Gn. ſollen auch alle Geiſtlichen vor alle Unrecht, Gewalt beſchützen und beſchirmen, und ſie, dar ſie ſich auf Ihre Fürſtl. Gn. zu Recht und aller Billigkeit erbiethen, darbey behalten, doch der Abtißin, als der Ordinarien fürbehalten Ihrer gebührlicher Straff der Geiſtlichen; Hochgedachter Hertzog, Sr. Fürſtl. Gn. Erben und Nachkömlingen vorſchr. ſollen die gemeine Steuren des Reichs, und Anſchläg zu Unterhaltung Käyſerl. Maj. Cammer-Gerichts, wann die durch die gemeine Stände bewilliget werden, von wegen der Abtißin und Stiffts abtragen, oder verrichten, und dargegen die Anlag von den Geiſtlichen und denen von Hervorden, wiedrumb beeren, wie die Abtißin, die zu beeren und anzulegen pflegt, nach Maß und Gelegenheit des Anſchlags: Wann eine Abtißin abſtürbe, ſollen Ihre Fürſtl. Gnd. die Capicularen, bey ihrer freyen Kuer Handbhaben und verthedigen. Hingegen haben vielgedachte Abtißin und Capitul, hochgedachtem Fürſten, Sr. Fürſtl. Gnd. Erben und Nachkömlingen vorſchr. weder obergegeben und vergeben hiemit und in Krafft dieſes Briefes, alle weltliche Hochheit und Ohrigkeit, vort Erffſchafft und Erffgerechtigkeit, ſo die Samen und beſonder haben, an beyden Städten, alten und neuen Stadt zu Hervorden und ihrem Zubehoer, und ſollen die Eyden, ſo die von Herverden der Abtißin und Capitul gethan, oder zu thun ſchuldig, uff Ihre Fürſtl. Gn. gewandt werden, (jedoch die Burgere, die Lehnmänner ſeyn, ſolle der Abtißin zur Zeit, der Lehn-Güther halber, verebet ſeyn und bleiben, und anders nicht) alſo daß Ihre Fürſtl. Gn. allda gebiehen und verbiethen ſollen, in allermaßen wie die Abtißin vorhin hätte thun mögen: Binnen Hervorden ſollen keine Burgere angenommen werden, ſie haben dann vorhin hochgedachtem Fürſten, Sr. Fürſtl. Gn. Erben und Nachkömlingen vorgemeldt, geloft und geſchworen, treu und held zu ſeyn, wie ſie vorhin einer Abtißin zu thun ſchuldig geweſen. Das Borchgericht binnen Herverden, vom Kauffen und verkauffen der Speiſe, und von Zinſen der Weirde, oder lediger Plathen, ſoll Ihrer Fürſtl. Gn. zukommen, wie es vorhin der Abtißin geweſt: Dergleichen ſollen Ihre Fürſtl. Gn. haben das Gericht der Weber, und außdem mögen was von Woirden, oder ledigen Plahen in der Stadt Hervorden ledig liegen blieben, wie eine Abtißin hat thun mögen. Die Burger binnen Hervorden ſollen keine Rathsleute ſetzen unter ſich, ohne hochgedachtes Fürſten, Sr. Fürſtl. Gn. Erben und Nachkömmlingen vorgemeldt, Vorwiſſen und Bewilligung, und ſich in dem und allem anderm, gegen Ihre Fürſtl. Gn. gehorſamb, gewärtig, und dermaßen erzeigen und halten, wie ſie vorhin einer Abtißinnen zu thuen ſchuldig geweſen. Wann dann wir Wilhelm von GOttes Gnaden Hertzog zu Gülich, Cleve und Berg, Graf zu der Marck und Ravensberg, Herr zu Ravenſtein, gedachter Abtißinnen und Capitul mit ſondern Gunſten und Gnaden geneigt, und alle vorſchr. Puncten und Articulen mit fürgehabten Raht eingangen, und gewilliget haben, So geloben wir bey unſern Fürſtlichen Ehren und Treuen, demſelben allenthalben nachzukommen, und haben des zu Uhrkundt der Wahrheit und feſter Stetigkeit unſer Siegel an dieſen Brief thun hangen; Und wann dann auch alle Puncten und Articulen vorſchr. mit unſer Aunen, gebohrner Gräfin zu Limpurg, Abtißin Johanna, gebohrner Gräfinnen zu Ritberg, Decanniſſin und ſämbtlichen Capiculs, des frey Adelichen weltlichen Stiffts Hervorden guthem Willen, mit wollbedachtem Raht, zu unſerm, und unſerer Nachkömlingen, und des Stiffts beſten vorgenommen, gehandelt und vertragen ſeynd: So geloben wir für uns, unſere Nachkömlingen und Stifft bey unſern Ehren und Treuen, allen und jeden, wie vorſchr. nachzukommen, ſtett und feſt zu halten, ſonder einige Gefehrd und Argeliſt, und haben wir Abtißinne unſer Siegel, und wir Decanniſſin und Capitul unſer groſſes Capiculs-Siegel wißentl. an dieſen Brieff gehangen, und Wir Hertzog und Abtißin, vort Decanniſſin und Capitul vorſchr. bitten und erſuchen unterthänial. und demuthigl., den Allerdurchläuchtigſten, Großmächtigſten Fürſten und Herrn, Herrn Carlen Römiſchen Käyſern, zu allen Zeiten Mehrern des Reichs ꝛc. unſern allergnädigſten Herrn, daß ihre Käyſerl. Maj. dieſen Vortrag gnädiglich beſtetigen, und confirmiren wolten. Geben in den Jahren unſers HErrn, Tauſend fünffhundert und ſieben und viertzig, auf den 20ten Tag des Monaths Maji.

No. CLIX.

No. CLIX.

IN Nomine Domini Amen! Nos Caſpar Gropperus J. U. D. ac ſacri Palatii Cauſarum Auditor S. D. N. Gregorii XIII. Pontificis Maximi & ſedis Apoſtolicæ ad partes aliquas Germaniæ & præſertim omnes Illuſtriſſimi Principis ac Domini Domini Guilielmi Juliacenſium, Clivorum ac Montenſium Ducis, Comitis Marchiæ & Ravensburgi, Domini in Ravenſtein &c. Principatus & Dominia Nuntius Apoſtolicus ad futuram rei memoriam &c. Notum facimus ceſſitudinem ſuam nobis ſignificaſſe, ſe re ipſa experiri peri-culoſiſſimis turbulentiſſimisque hiſce temporibus cum in aliis tum etiam in Eccleſiaſticis Dei nulla omneque virtutum genus ita refrixiſſe ac collapſum eſſe, ut honoris & gloriæ Omnipotentis aut exigua habeatur ratio. Sed & his plurimos abominabiles abuſus vitia adeoque ſcelera impunitatem proh dolor! ſucceſſiſſe, atque hinc eo usque progreſſum, utqui ſanctitate & juſtitia alios merito præcellere ac lux mundi ac ſol terræ eſſe debebant, tenebræ fiant & computreſcant, plerique peritæ omnis generis mali & peccati exemplaria eſſe incipiant, turpiſſimam nimirum ſcandalique plenam miſſinam vitam vivere, pro ludo habentes. Quare nihil magis ceſſitudinem ſuam expetere decet, quam ut omnes abuſus & ſcandala, quibus juſtiſſime iram & vindictam divinam nobis acquirimus, radicitus extirpentur. Et in primis Clerus, cujus vita & mores a veteri inſtituto deflexerunt juxta præſcriptum Canonum Traditionis majorum atque adeo ſcripturæ ſacræ normam (quantum fieri poteſt) reformatus vitiisque correctis ac repurgatis, ac diſciplina Eccleſiaſtica plurimis modis deformata, priſtino nitori reſtituta exemplar & norma plebis honeſtorum morum & pietatis eſſe incipiat. In veritate enim Ceſſitudo ipſius comperit ſponſam Chriſti ſine labe & deformitate conſtitui & conſervari non poſſe, ſi ipſe ſponſus ipſius corruptus, diſſolutus & variis vitiorum generibus implicatus permaneat. Quum igitur ceſſitudo ipſius nos requireret, ut juxta facultatem Nobis a prædicto S. D. N. conceſſam Collegiorum ſuorum in utroque Ducatu Juliacenſi & Montenſi, nec non Comitatu Ravensburgenſi, in quo deſectus plerique & vitia ſimiliter irrepſerunt, ſtatuta, ordinationes, jura, privilegia & veteres conſuetudines revideremus, examinaremus & prout utilitate & neceſſitate mulctando, corrigendo atque augmentando confirmaremus, votum illud pium ac ſanctum omni etiam æquitati conſonum cenſentes, autoritate ſpecialis & expreſſi nobis ea de re conceſſi mandati & poteſtatis eadem nobis præſentata & oblata relegimus, examinavimus, & munere, quo fungimur, correximus, auximus & confirmavimus, nec non de novo conceſſimus & dedimus in eum, qui ſequitur modum & Ordinem &c. &c.

Caſpar Gropperus Nuntius Apoſtolicus.

IN fine ſtatutorum hæc clauſula reperitur. Nos igitur Caſpar Gropperus Nuntius Apoſtolicus prædictus, conſiderantes depravatos mores, abuſus & ſcandala vitari & pio memorati illuſtriſſimi Principis nos non Ceſſitudinis ſuæ Cleri voto reſponderi poſſe ſi ſupra dicta, tanquam juri & æquitati ſaeris etiam Canonibus conformia obſerventur ea omnia in hanc formam, ordinem & modum redacta, vigore nobis conceſſæ Facultatis Apoſtolicæ confirmamus de novo, concedimus & damus & ab omnibus prædictorum Collegiorum membris ſecundum cujusque nomen, dignitatem & officium poſthac ſine ulla exceptione (priora ſtatuta, Ordinationes, abuſus etiam & corruptelas ſub præexcitu affertæ Conſvetudinis velatas ſimiliter & Juramentorum formas, quæ cum hisce non conveniunt plane abrogantes) firmiter obſervanda & Transgreſſores pro Quantitate & Qualitate Exceſſuum puniendos decernimus. Nemini igitur hisdem quicquam addere, demere, in iis mutare aut nova condere præter expreſſum ſuperiorum ac Patroni conſenſum ac voluntatem liceat. In aliis vero omnibus ritus, mores, vitam ac diſciplinam Eccleſiaſticam concernentibus, de quibus nihil a nobis ſpecialiter deciſum, prædicta Collegia, quæ ſacris Canonibus & Oecumenicis Conciliis ſtatuta ſunt & ſancita, nec non Metropolitanæ & Cathedralis Eccleſiarum Jura & conſvetudinem ſequantur. Etſi in iis, circa hoc, quod quæritur certam conſvetudinem non invenerint obſervari, ad aliarum Eccleſiarum uniuscujusque Diœceſis conſvetudinem recurrant, aut jus commune teneant & obſervent, fraude doloque omni ſeclusis. In quorum robur & fidem ſtatuta hæc & ſigilli noſtri appenſione & manus propriæ ſubſcriptione duximus confirmanda. Datum Anno ſalutis milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſexto die XV. menſis Aug.

Caſpar Gropperus Nuntius Apoſtolicus, altero latere folii.

NOs etiam Guilielmus Dei gratia Juliacenſium, Clivorum & Montenſium Dux, Comes Marchiæ & Ravensburgi, Dominus in Ravenſtein &c. ſupra commemorata ſtatuta, Ordinationes, Jura, Libertates & Privilegia, nec non bonas & laudabiles conſvetudines eum omnibus & ſingulis eiſdem prædictis, quatenus tamen ea collegia noſtra ac alios, non autem Nos, Heredes & ſucceſſores noſtros tullo modo contingere poſſunt, & non aliter pro Nobis, iisdem heredibus ac ſucceſſoribus noſtris Ducibus Juliacenſibus & Montenſibus & Comitibus Ravensburgenſibus approbavimus & ratificavimus Approbamus & ratificamus per præſentes, dolo & fraude ſeclusis; Omnium tamen noſtrum jure quocunque, nullo excepto ſalvo & reſervato, prout & ipſum nobis vigore harum diſerte reſervamus, Vos

Digitized by Google

omnes prædictis Eccleſiis noſtris Collegiatis nunc adſcriptos & in poſterum ſucceſſuros ſerio requirentes, ut correcta hæc & confirmata ſtatuta, ſumma, uti pareſt, diligentia obſervetis, nec quicquam diverſum citra ſuperiorum noſtrorum aut heredum & ſucceſſorum noſtrorum expreſſum conſenſum ac voluntatem attentare præſumatis. In quorum robur, fidem acteſtimonium & manus propriæ ſubſcriptione & ſigillo quoque noſtro hæc ſunt communita ex Arce noſtra Duſſeldorpienſi, Anno & die quo ſupra.

L.S

No. CLX.

Wir Wilhelm Hertzog ꝛc. Thun kund hiermit, wiewohl wir von Anfang unſerer Regierung, dahin vielmehr geneigt, daß unſerer Unterthanen Freyheit balde befordert, dann mit einiger dienſtbarkeit beſchweret würde, und ohne daß die Leibeigenſchafft bey den mehrer Theil der Chriſtenheit als etwann unmild in Abgang kommen, und demnach weil ſolches in unſerer Grafſchafft Ravensberg noch im Brauch befunden, und wir darüber von unſerer Ritterſchafft daſelbſt angefochten, daß ihnen das gefänglich Einziehen und Pfandung ihrer eigen behörigen von uns gnädigſt geſtattet möchte werden. So wollen wir ihnen nachfolgender geſtalt, und andere nicht gnädigſt zugelaſſen und vergünnet haben, nemlich daß wenn jemand von gedachter unſerer Ritterſchafft vermeinet, daß ſeiner eigenbehöriger muthwillig fruchtbahre Bäume abgehauen, gebührende Dienſte ihm unbillig verweigert, das unterhabende Erbe auff ſeyl. und ſchädl. verderbet mit unordentlichen Leben ohne Fürwiſſen des Guths Herrn ſich merckl. in Schulden geſetzet, oder ihm ſonſten in billigen Sachen freventlichig ungehorſam geweſen, und mit ungebührlichen Worten und Werken ſich an ihm vergangen, daß derſelbe ſolches bey unſern Beamdten, darunter er geſeßen, angegeben, ſeinen Eigenbehörigen dahin vertagen und ihm daſelbſt das vorhalten ſoll. Wann alsdann der Eigenbehörige ſolches geſtändig oder überwieſen wird, ſo ſollen unſere Beamdten nach Gelegenheit der Uberfahrung dem klagenden Theil von unſertwegen geſtatten, ſeinen Eigenbehörigen eine ſichere Zeit (Er würde dann bevor mit Willen ſeines Guth Herrns der Hafft erledigt) mit Gefängniß zu beſtraffen, welches doch alſo geſchehen ſoll, daß der Eingezogene, auf bequemen Orther unterm Dach, mit genugſahmen Brodt, Waſſer und anderer Nothdurfft verſehen, und nicht in Chriſtlicher weiſe verhalten werde, wie dabey unſere Beambte fleißig Uſſehens haben, daß ſolche Eigenbehörige unſere Unterthanen, als die ſchwächſten von ihren Guths-Herrn nicht unbillig überfallen werden, ſondern ſie dafür von unſertwegen ſchützen und ſchirmen ſollen. Aber alle andere Stück halber, ſonderls ſo peinlich und Criminal, die wir als der Landes Fürſte zu beſtraffen haben, ſollen ſich unſere von der Ritterſchafft desgleichen Fangens nicht annaßen, ſondern wollen wir uns ſolches ausdrückl. vorbehalten haben. Wül de aber einer darüber ſeinen Leibeignen mit Gefängniß beſchweren, der ſoll darinnen ſein Recht gegen denſelben ſein Lebetage zu gebrauchen verwehret haben. Wie uns dann freyſtehen ſoll aus erheblichen Urſachen auch einen Hauſ ſolcher Gerechtigkeiten wegen Barbariſchen Mißbrauchs der ſelben zu entziehen. Wo aber der Eigenbehöriger ſolche Stücke nicht geſtehen wolte, und daß er unſchuldig verklaget, anzeiget, und ſolches ſich auch offentl. nicht erfinden thäte, alsdann ſoll er nicht gefängl. eingezogen, ſondern erſtlich mit gebührenden Rechten der geklagten Stücke überwunden, und wenn ſolches geſchehen, dann die gefängliche Einziehung vor unſere Beamten, wie vor, geſuchet werden. Mit dem Pfanden aber vor bekannte Schuld und Dienſt ſolen unſere von der Ritterſchafft von unſern Umbleuten nicht verhindert werden, es wäre denn Sache, daß dieſelbe Pfandung übermäßig geſchehe, oder die Eigenbehörige der Schulden oder Dienſte alſo, wie angezogen wird, in Uberede ſeyn wollen. Alsdann ſoll es damit, wie bevorn von dem gefänglichen Einziehen geſetzet, gehalten, und daſelbe erſt mit Recht ſummarie ausfündig gemacht werden. Und ſoll ohne dem unſer Hoch-Ober und Gerechtigkeit in unſer Graffſchafft Ravensberg in keinen Theil abbrüchig, ſchädl. oder nachtheilig ſeyn. Wie wir uns auch ausdrücklich vorbehalten über dieſe unſere gnädige Erklährung aus vorfallenden Urſachen hernacher eine andere Ordnung zu machen und zu verfaßen. Publicatum am 7. Febr. 1590. Bielefeld durch Herrn Droſten Ledebaur ꝛc.

INDEX

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM.

A.

Abbatia Beder pag. 503
- Bernenſis quando condita 215
Abbatia Eſſendienſis inſtituitur 246
- Diploma ejus fundationis ibid.
- Syllabus Abbatiſſarum 247
- Ejus Advocati Comites Marcani 248
Abbatia Hamburgenſis 188
Abbatia Rhenoburgenſis quando condita 502
Abbatia Tuitienſis 416
- Abbatum ejus Series ibid.
Abbatia Werthinenſis a quo condita? 248
- Series Abbatum ejus 249
- confirmata a Carolo Magno 252
- jura in ea Superioritatis territorialis ſibi vindicant Comites Marcani ibid.
- Helmſtadienſe Collegium ad illam pertinuit ibid.
- Advocati ejus ſunt Comites Marcani ib.
- Aula Abbatis Helmſtad. & Civitas transferuntur in Duces Brunſvic. ibid.
Abbatiæ in Comitatu & Ducatu Juliacenſi 370
Abbatiæ in Ducatu Montium 415
Adolphi Imperatoris Conſtitutio de Inſulis 511
Adolphus I. Dux Cliviæ 285
- in aula Brabantina verſatus ibid.
- bellum contra Comitem ſani S. Pauli ib.
- bellum cum Wilhelmo Montano atque felix prælium in Saltu Clivenſi, alias Clever-Hamm 284
- uxores ejus & liberi 288. 289
- Dux declaratur in Concilio Conſtantienſi 289
- Sufatum in tutelam ſuſcipit 290
- Advocatia Eſſendienſi inauguratur ibid.
- Wilhelmum, Montium Ducem, e cuſtodia filii liberari juvat ibid.
- controverſia ejus cum Gerhardo fratre 291
- bellum cum Archiepiſcopo Colonienſi pro Sufatenſibus 293
- eximitur a jure Diœceſano Bulla Pont. Rom. 294
- quæ acquiſiverit ibid.
- liberi ejus naturales 295
- Pactis cum Ordinibus anno 1418. initis Cliviæ Ducatum & Marcanum Comitatum univit 296
- laudatur 297
Adolphus IV. Comes Altenanus five I. Marcanus ditiones auget 264
Adolphus V. Comes Marcanus 274
- ducit Margaretham, C. Cliviæ filiam ib.
- bellum cum Archiep. Colon. ibid.
- Tutor fit Principum Geldriæ 275
Adolphus VI. Com. Cliviæ & Marcanus, Archiepiſcopatu Col. ſe abdicat 280
Adolphus VI. ſuccedit in Com. Marcanum 280
- ſuccedit in Comitatum Cliviæ ib. & 263
- bellum cum Competitoribus in Comitatum Cliviæ ibid.
- controverſia cum Mechtilde Geldrica circa telonium Orſavicum, & ditionem Linnenſem quomodo compoſita 283
- Mechtildi huic opem præſtat ibid.
- controverſia cum Archiepiſcopo Colonienſe circa telonium Calcaris Inſulanum ibid.
- Ottonis Sagittarii in ejus Aula commoratio 282
- pacem init cum Archiep. Colon. 284
- Societates varias inſtituit ibid.
Adolphus, Johannis I. D. Cliviæ, frater, fit Dynaſta Ravenſteinenſis & Wienendal. 315
- Carolo Audaci contra Ludovicum XI. Galliæ Regem, auxilium præſtat 316
- Moderator & Rector adhibitus Philippo, Maximiliani filio 317
- liberi naturales 316
Adolphus I. II. III. Montium & Altenani Comites 262
Adolphus II. Dux Montium, fratrem in adipiſcendo Epiſcopatu Colonienſi adjuvat, ſed fruſtra 448
- circa Comitatum Barrenſem contendit 449
- circa ſucceſſionem in Juliæ & Geldriæ Ducatuum contendit ibid.
- in Ducatu Geldriæ confirmatur a Sigiſmundo & a Concilio Baſilienſi ibid.
Adolphus IV. Comes Montium, primum Ottonis IV. deinde vero Philippi, Imperatorum æmulorum partes ſecutus fuit 427
- contra Albigenſes proficiſcitur ibid.
- in terram ſanctam expeditionem ſuſcipit 428
- liberat Ottonem, Comitem Bentheimium, e cuſtodia ibid.
Adolphus V. Comes Montanus, mutat inſignia, atque roſa abjecta Leonem Limburgicum ſumit 441
- in ludo equeſtri Noveſii periit 441. 442
Adolphus VI. Comes Montium, patruo Walramo defuncto circa ſucceſſionem in Ducatû Limburgenſem contendit cum Rainaldo I. Geldriæ Duce 435
- vendit Ducatum Limburgenſem Duci Brabantiæ ibid. & 442
Adolphus VII. Comes Montium, Aguetem, Cliviæ Comitis filiam, ducit 443
Adolphus, Comes Ravensbergenſis 469

Digitized by Google

Adolphus, Episcopus Leodiensis, bellum gerit cum Duce Luzelburg. 273
Adolphus Egmundanus, Geldriæ Dux, patrem custodiæ tradit 519. 522
- vocatur in judicium Ordinis Aurei Velleris 521
- bellum gerit cum Carolo Audace, Duce Burgundiæ 525
- captus a Carolo Audace ibid.
- dimissus e custodia & copiis Burgundicis præfectus fuit ibid.
- hasta transfixus obiit ibid.
Adolphus a Gelingsleven primus Comes Schauenburgicus factus 213
Aduatici 10
- oppidum illorum ibid.
Ætius, Dux Rom. Francos vicit 88
Ælius Gracilis, Belgicæ legatus 66
Albertus Animosus, Dux Saxoniæ, Gubernator Frisiæ a Maximiliano I. constituitur 526
Albertus Imperator Hollandiæ Comitatum Imperio vindicare studet 270
- telonia Archiepiscopis ad Rhenum admittere voluit ibid.
Albiniana castra 74
- ubi? 36
Albigenses & Waldenses qui? 389
Aldenfeel oppidum 204
Alemanni, quando innotuerint, & quales populi? 75
- sunt ἀλαμβανοι apud Dionem ibid.
- unde nomen habeant ibid.
Alexander, Com. Juliacensis, Episcopatu Leodiensi iterum se abdicare cogitur 387
Alexandri Severi Imp. expeditio contra Germanos 75
Alisо, ubi? 29
- non est fluminis nomen ibid.
- nec Vesalia ibid.
Altena Municipium Marchiæ Westphalicæ 243
- origo ejus & nomen ibid.
Altinum Monasterium 187
Amasis fluvii descriptio 258
Amadæus Sabaudus Dux declaratur 289
Anna, Wilhelmi, Ducis Clivix, filia secundogenita, nubit Philippo Ludovico, Duci Neoburgico 352. 353
Anastasis Childerici 92
Anabaptistarum tumultus Monasterii 339
Angelo Monasterienſe dominium venditur 327
- vindicatur a Johanne II. D. Clivix ibid.
Angrivarii an ab Angriis diversi? 14
- munimentum illorum Engern, quando in vici formam redactum ibid.
Angrivariæ Ducatus titulum sumit Archiepiscopus Colonienſis 14
Ansfridus, ultimus Teisterbantiæ Comes, fit Trajectenſis Episcopus 197
- Ditiones suas quibus donaverit? ibid.
Antonini Pii bellum Marcomannicum 73
- Triumphus de Germanis ibid.
Arensbergenſis Comitatus cedit Ecclesiæ Colonienſi 227
Arioviſtus cladem patitur 49
Aquilas duas, signa Romanorum militaria, capiunt Germani in prælio Variano 57
- perperam aquilæ Imperii bicipitis origo hinc derivatur ibid.
Aquisgranum obsidetur propter eadem Wilhelmi, Com. Juliac. & filiorum ejus 393
- unde nomen habeat? 19. 20.
Aquisgrani præfectura & Advocatia traditur Comitibus Juliacenſibus 389. 392
Archiprafectura aulæ Clivenſis 393. 394
- penes quos? 394
Archiepiscopi Colonienſ. supremum jus in civitate Colonienſi affectant 390
Arenacum ab Harenatio diversum & ubi utrumque situm 26
- est diversum ab Arnheim 35
Arminius Romanis militavit 56
Arnheim urbs, unde nomen habeat 495
Arnoldus, Cliv. Comes, an ludis equestribus Magdeburgicis interfuerit 210
Arnoldus II. Cliv. Comes 214
- testis subscripsit diplomatibus ibid.
- uxor ejus Ida, quæ fuerit origine 215
- quando obierit 217
Arnsbergenſis Comitatus Ecclesiæ Colonienſi cedit 276
Arnoldus I. Comes Altenanus 262
Arnoldus III. Cliv. Comes 217
Arnoldus IV. Cliv. Comes 219
Arnoldus Egmondanus fit Geldriæ Dux 519
- cum Adolpho, Montium & Juliæ Duce, contendit ibid.
- a Gerhardo, Montium Duce, ingenti clade afficitur ibid.
- studium ejus literarum 520
- parsimonia ejus ibid.
- bellum cum filio gerit 521
- a filio custodiæ traditur ibid.
- Ducatum Geldriæ vendit 521
Asciburgum ubi quærendum? 23
- an Taciti illud diversum a Ptolomæi Asciburgo ibid.
Attila, Rex Hunnorum, nuptias celebrat 92
- sanguinis eruptione obiit ibid.
Augusta Trevirorum sedes Imperatorum 21
- fabulæ de nomine Trevirorum ibid.

B.

Badenſium Marchionum origo falsa 122
Bagaudarum rebellio 78
- Nomen unde ibid.
Balduinus II. Cliv. Comes 209
Balderico, seu Balduino III. Clivix Comiti, Wichmannus subsituitur 210
- Cœnobium Eltenum condidit ibid.
- Zeflicense Cœnobium condidit 211
Balduinus, Cliv. & Teisterb. C. 196. 202
- inter eius filios ditiones paternæ dividuntur 196. 202

Bai-

Digitized by Google

Balduinus, Episcop. Ultraj. 206
Bassianus Germanica vestæ se induit 74
- nomina Germanici, Parthici, Alemannici affectat ibid.
- cur Caracalla dictus ibid.
Batavi origine Catti 484
- amici Romanorum 487
Batavia nominis ratio 484
Batavorum oppidum diversum a Batavoduro 34
- unde nomen habeant Batavi ibid.
Belli Belgici initium 343
Benthcimii Comites gaudent Archipræfectura Colonienſi 458
- illorum, ut & Comitum Teckleb. & Steinfurtenſium Genealogia ibid.
- ſunt Burggrafii & Janitores Epiſcopi Ultrajectini 459
Bernhardus, Comes Ravensbergenſis 469
Bernhardus, Abbas Clarævallenſis 216
- inſtigat Principes ad ſuſcipiendas Expeditiones cruciatas ibid.
Beroſi fabulæ de Regibus antiquis Germanorum 5
- Scripta ejus ſuppoſita ab Annio Viterbienſi ibid.
Bibrax oppidum Remorum 49
- diverſum a Bibracte Æduorum ibid.
Bilefeldia 465
Blanckenſtein Caſtrum quando conditum 244
Bochartus refutatur 2
Bochumicum oppidum 242
- fuit Cobbonis Comitatus ibid.
Bonna 17
Borcklos Dynaſtia quomodo ad Bronchorſtanos & Limburgo-Styrumios pervenerit 496
- lis de ea cum Epiſcopo Monaſterienſi ib.
Bourichium oppidum Clivenſe 180
Breckerfeldium oppidum 242
- unde nomen habeat ibid.
Bremenſis Epiſcopatus quando inſtitutus 106
Bremenſis & Hamburgenſis Epiſcopatus conjunctio 113
Bresqueſia, ſ. Bresquenſant Dynaſtia 314. 318
Brittia Arx ubi ſita 37
- a quo & in quem finem extructa ibid.
- rudera ejus mari ſubmerſa nonnunquam conſpiciuntur ibid.
Bructeri ubi habitaverint 14
- unde nomen habeant ibid.
- diviſi in Majores & Minores 15
Bruno II. & III. Comites Montium, Archiepiſcopi Colonienſes facti 426
Burenus Comitatus 480
- quomodo ad Principes Naſſavio-Arauſionenſes pervenerit ibid.
Burginatium ubi? 25
Burgundiones ubi primum habitaverint 88
- in Gallia regnum condunt ibid.

C.

Cæſarius Monachus, ejusque ſcripta 418
Caji Caligulæ Ludricæ pugnæ 63
- altiſſimam turrim extruit ibid.
Calcariæ civitatis origo, Privilegia, templa, monaſteria & mutationes 147
Calo ubi? 23
Camena urbs unde nomen habeat 240
- comburit ibid.
Caninefates ubi habitaverint? 33
- unde nomen habeant 32
Capellatium Ammiani Marcellini ubi? 83
Carauſius quis fuerit? 79
- res ejus geſtæ ibid.
- nummi in ipſum cuſi ibid.
Carolus M. Imperator declaratur 107
- Judicium Vehmicum inſtituit 107
- ejus Diploma Osnabruggenſi Eccleſiæ datum in dubium vocatur ibid.
- Teſtamentum relinquit ibid.
- Concilium Francofurti ad Moenum indicit 105
- bellum gerit cum Hunnis 106
- Terras Hunnis devictis ademtas in Marchiam erigit 106
- filiam ſuam Rotrudem deſponſat Conſtantino Imp. Orient. ibid.
- bellum cum Conſtantino gerit ibid.
- bellum ejus contra Slavos ibid.
- contra Regem Daniæ proficiſcitur 108
- Caſtellum ſuper Luppiam condit 105
- duabus ingentibus cladibus affectSaxones ibid.
- bellum cum Saxonibus componit ibid. & 108
- Leonem IV. P. R reſtituit 106
- Eresburgum & Irmenſulam deſtruit 99
- bellum cum Longobardis gerit 100
- Deſiderium, Longob. Regem, captivum duxit 100
- Longobardorum Rex declaratur 100
- fit Patricius Rom. ibid.
- Epiſcopatum Osnabruggenſem inſtituit 102
- bellum in Hiſpania gerit 102
- bellum cum Friſiis gerit 101
Carolus Audax Regnum Burgundiæ reſuſcitare molitur 310. 522
- Noveſium obſidet ibid.
- prælio ab Helvetiis ſuperatur & occiditur 312. & 525
- ejus filiam Mariam ambiunt Johannes I. Dux Cliviæ, & Adolphus, ejus frater, pro filiis ſuis 312. 317
Carolus Fridericus, Wilhelmi, Ducis Cliviæ, filius, iter ſuſcipit, in quo Romæ obiit 346-348
Carolus VIII. Rex Galliæ, Annam, conjugem Maximiliani, intercipit 321
- bellum inter ipſum & Maximilianum propterea geſtum 525
Caroli, Lotharingiæ Ducis, poſteri 473
Carolus Calvus Italiam & Imperatorium titulum uſurpat 116

Ca-

Carolus Calvus Imperatorem Regum cis mare conſiſtentium ſe dixit, & cur? 116
- totum Francorum Regnum occupare ſludet ibid.
- victus in prælio Andernacenſi ibid.
Carolus Craſſus Imperator factus 116
Carolus, Dux Geldriæ, Henricum, Iunenburgenſem D. contra Brunſwicenſes adjuvat 528
- Stavolla ad ipſum deficit 529
- Friſiam amittit ibid.
- Cives Ultrajectinos contra Epiſcopum ipſorum, Henricum Bavarum, defendit 530
- Wilhelmum, Clivix Ducem, utpote legitimum Succeſſorem ſuum, ſe vivo ab Ordinibus Geldriæ recipi curat, atque teſtamento hæredem ſcribit 531
- Pontificiam Religionem acerrime defendit ibid.
Carolomannus Imperator factus 116
Carolus quam partem Regni acceperit? 98. 99
- ſolus imperat 99
- ejus bellum Aquitanicum 98
- bellum ejus cum Saxonibus 99
Carvo ubi? 35
Carpingium ubi? ibid.
Caſtellum Menapiorum & Morinorum 29
Caſtra Herculis ubi? 34
- Ulpia 24
Caſtropium municipium 243
- jurisdictio ejus olim apud nobiles de Strunckede ibid.
Caſtrum Limburgicum ad Lehnam quando conditum 456
Catti quandoque Suevi appellantur 13
Cattorum veſtigia in Batavia 30
Cenotaphium Marco Cælio poſitum 59
Chamavi ubi habitaverint? 14
Cheruſci ubi habitaverint 13
- unde nomen habeant ibid.
Chauci 65. 74.
Cheruſcorum Principum proſapia 64
Childericus, Rex Francorum, Tornaci ſepultus 92
- quæ in ejus monumento reperta? ibid.
- fabulæ de exilio ejus apud Thuringos ib.
Childericus a Bodelerno quodam, quem durius habuerat, interficitur 95
Chilpericus III. ultimus Francorum Rex, in monaſterium detruditur 98
Chriſtus quo tempore natus? 56
- quando mortem paſſus? 63
Cimbri ubi habitaverint? 10
- primas ſedes relinquunt & cur? ibid.
- expeditionem in Italiam ſuſcipiunt ibid.
- cladem patiuntur ibid.
- reliquiæ ipſorum ibid.
Claudius Civilis, alias Claes den Borger, motus excitat pro libertate Batav. 68
- de pace agit 72
Clerici Advocatiæ jura ad ſe rapere ſtudent 221
Clerici ſacerdotes non ſuccefferunt in Clivia, Juliæ & Montium Ducatibus 234
Clivæ Civitatis origo 141
- Privilegia ibid.
- Templum Collegiatum ibid.
- Monaſteria ibid.
- mutationes ibid.
Clivæ Comites quam originem habuerint, variæ ſententiæ 123. 124. 125
- an inter Imperii quatuor viros? 212
Clivæ Civitatis antiquitas 26. 27
- an Eumenius Rhetor ibi docuerit? 27
- an ſacer Clivus apud Horatium 28
Clivæ Ducatus fluvii 140
- fines ibid.
- oppida præcipua ibid.
Clivæ Ducum Genealogia 260
Clivæ Comitatus inſignia 199
- initia 305
- fuit pars Franciæ Ripuariæ ibid.
- Principes ex Urſinis ortos eſſe, vulgo aſſeritur, ſed perperam 121
- occaſio ejus figmenti 120
Clodio, Rex Francorum, cur Crinitus fuerit dictus? 88
- ubi ſedem Regiam habuerit 89
- an filios habuerit? ibid.
Clodovæus M. Rex Francorum, Syagrium, Ducem Rom. in Gallia vicit 93
- Alemannos prælio ſuperat ubi? ibid.
- Romanos Gallia ejecit ibid.
Cœnobium Veſtalium Ordinis Brigittæ conditum, additis qui confeſſiones excipe-rent Monachis 307
- Boltii cujusdam de mixtis ejusmodi cœnobiis augurium ibid.
Colonia Trajana 24. 28
Commendatoriæ Domus S. Johannis Teutonica 185
Comitum Clivenſium Genealogia 189
Comitum Marcæ Weſtphalicæ origo 126
Condruſi Treviroram Clientes 18
Controverſia circa ſucceſſionem in Ducatum Geldriæ 518
- circa ſucceſſionem in Johannis Wilhelmi, ultimi Cliv. Duc. ditiones 358
- ſingulorum Competitorũ argumenta ib.
- eorundem ſcripta & deductiones editæ 359. 360
Conradus, Clivæ Comes 212
Conſtantinus M. Francos vicit 80
- pontem Rheno imponit ibid.
- nummus in illam victoriam cuſus ibid.
- crux ejus in cœlo viſa, qualis? ibid.
Conſtantinus laudatur 79
- ſcholam non Clivenſem, ſed Auguſtodunenſem reſtauravit ibid.
Controverſiæ propter telonеum Cæſaris Inſulanum inter Adolphum I. Ducem Clivæ, & Wilhelmum, Montium Comitem, momentum 286. 287

Digitized by Google

Corbejæ novæ monasterium quando institutum? 110
- cur nova dicatur ibid.
- Abbatia 466
Colonia Agrippinensis a quo deducta & condita 15
Coriovallum 19
Coronandi Imperatores jus confirmatur Archiepiscopo Coloniensi 390
- quomodo de eo inter Archiepisc. illum & Moguntinens. transactum ibid.
Cossati unde sic dicantur? 87
Craneburgum oppidum Clivense 179
Crux ex arbore enascitur 231
Culckiensis Comitatus 480
Culemburgensis Comitatus 481
- Comitum Genealogia ibid.

D.

Dagobertus an fundaverit monasterium Wissenburgense & Episcopatum Argentinensem? 94
- Trajecti novum Castellum exstruxit ibid.
- Episcopo Coloniensi donat teloneum & Susatum ibid.
- quamdiu regnaverit? ibid.
Delphinus Galliæ, postea Carolus VII. R. G. Johannem intrepidum, Ducem Burgundiæ, occidit 289
Dinslacum oppidum Clivense 180
Divitense munimentum 12
Domitianus & res sub illo in Germania gestæ 71
- affectata ejus victoria ibid.
Duispargum sedes Regia Clodionis ubi? 89
Duisburgi Civitatis origo, privilegia, templa, monasteria & mutationes 148-151
- fuit civitas imperialis & Hanseatica 149. 150
- Gymnasium ibi institutum, a Friderico Wilhelmo in Academiam conversum 151
- antiquitates ejus a Johanne Tybio descriptæ 153. & seqq.
Drusi agger 68
Drusus contra Germanos exercitum ducit 54
- Rhenum cum Isala per fossam conjungit ibid.
- ad Albim penetrat ibid.
- a spectro monitus, ne Albim transiret ib.
- ubi obierit? 54. 55
- an in arce Diedamensi sepultus fuerit 55
Ducum & Comitum nomina & officia cum terris non hereditaria fuerunt apud Romanos 123
- nec apud Francos ibid.
- nomine cur appellati Præfecti terrarum 123
Dwentia quando Ecclesiæ Trajectensi obvenerit? 207

E.

Eburones 18
- Tungri dicti ibid.
Ecclesiæ Collegiatæ Clivenses, quæ adhuc separata a civitatibus jura habeant 185
Eduardus, Geldriæ Dux, cum fratre Reinoldo bellum gerit 516
- captum fratrem arcta custodia detinet ib.
- ditiones Clivenses invadit 517
- Johanni, Duci Brabantiæ, contra Leodienses auxilium fert ibid.
- nuptias Hagæ Comitis celebrat ibid.
Eduardi III. R. Angliæ, controversia propter successionem in regnum Angliæ 233. 514
- bellum cum Philippo Valesio propter successionem in Regnum Galliæ 397
- Vicarius Imperii declaratur & cur? ibid.
Electorale Collegium an ab Ottone III. institutum 212
- vera ejus origo 213
Elias Grajus, Cliviæ Comes, quis origine? 189. 123-124. 125.
- Helias Gralius & Ælius Gracilis appellatur 195
- variæ de ejus origine sententiæ ibid.
- matrimonium ejus cum Beatrice, Cliviæ & Teisterb. Comitissa ibid.
Eltenum Cœnobium conditur 210
- amplas habuit ditiones 211
- ejus Satrapia obvenit Johanni I. Duci Clivensi ibid.
Emmerica civitas, unde nomen habeat 145
- origo ejus ibid.
- Privilegia ibid.
- templa, monasteria & mutationes ibid.
- quis eam descripserit 146
Engelbertus Clivius, pacto cum fratre inito, Comitatum Niversii aliaque accipit 326
Engelbertus I. Comes Montium 427
- contra Henricum Leonem bellum gerit ibid.
- obtinet quædam e ditionibus Henrici Leonis proscripti ibid.
- bellum cum Godefrido, Comite Arnsbergensi ibid.
Engelbertus, Comes Montium, Archiepiscopus Coloniensis factus 428
- Tutor Henrici, Friderici II. Imp. filii, & Imperii Vicarius constituitur 429
- Conradum IV. in Regem Rom. coronavit Aquisgrani ibid.
- occiditur a Friderico, Comite Isenburgico ibid.
Engelbertus Falckenburgius, Archiepiscopus Coloniensis, captivus detinetur a Comite Juliacensi 390
- pacem cum Civibus init 391
- iterum illam pacem rumpit ibid.
- Consulem civitatis Coloniensis Leoni objicit devorandum ibid.
- iterum capitur & dimittitur ibid.
- invadit Wilhelmum, Comitem Juliacensem ibid.
Engelbertus I. C. Marcanus, postulatur Episcopus Osnabruggensis 266

Digitized by Google

Engelbertus I. fuit Tutor Comitis Tecklenburgici - 266
- bellum gerit cum Engelberto Tecklenburgico - ibid.
- in captivitate obiit - 267
Engelbertus II. C. Marcanus 272
- bellum gerit cum Ludovico, Episcopo Osnabruggensi - ibid.
- item cum Ludovico, Episcopo Monasterienſi - 273
- castrum Volmensteinium obsidet 274
Engelbertus III. C. Marcanus, bellum cum Episcopo Monast. gerit 275
- Westphaliæ Marschallus constituitur ib.
- Ludum equestrem prope Hammonam instituit - ibid.
- Episcopo Bremensi auxilium fert ibid.
- bellum cum Gothefrido, Episcop. Arnsbergensi, gerit - 276
- iter in terram sanctam suscipit ibid.
- Adolphum fratrem ad Episcopatum Monasterienſ. promovet ibid.
- Margarethæ sororis nuptias Werthinæ celebrat - - ibid.
- iter in Prussiam suscipit - ibid.
- in bello Geldrico assistit Eduardo 277
- bellum ejus cum Episcopo Mindensi propter captum fratrem suum ibid.
- partes Civium Colonienſ. contra Fridericum Sarwerdanum Archiep. tuetur - - ibid. & 279
- oppidi Lippiensis medietatem acquirit 278
Engelbertus, Archiepiscopus Colonienſ. captivus ducitur - 267
- Alberti M. interventu liberatur ibid.
Engern munimentum Angrivariorum, quando Vici formam acceperit 14
Episcopatus Ultrajectini initia 101
- series & Historia Episcoporum ejus ibid.
- in eum liberalis fuit Carolus M. 102
Everhardus Cliviæ Comitum propagator 196 205. 206
Everhardus I. Comes Altenanus seu Marcanus - 260
Everhardus II. alias III. Comes Marcanus 267
- Rudolfo I. Imp. carus fuit ibid.
- vindicat patris necem 268
- bellum ejus Recklinghusianum ibid.
- bello Woringensi fuit implicitus ibid.
- Adolfo Nassavico Imp. auxilium fert 269
- Eduardo, Regi Angliæ, opem fert contra Regem Galliæ 270
- bellum cum Episcopo Monasterienſi gerit - ibid.
- Episcoporum flagellum dictus 271
Everhardus, Comes Montium, in Monasterium abiit - 426
Eumenius Rhetor ubi docuerit? 27
- Brauuii de ejus vulgata figura conjectura in Add.
Essendiensis Abbatia, vide Abbatia.
Ewichii (Hermanni) descriptio metrica VII. præcipuarum Cliviæ Ducatus civitatum - 173. seqq.
Expeditionum cruciatarum ſ. Sacrarum prima - 214
Expeditio cruciata tertia - 218

F.

Falckenburgia Dynastia describitur 407. & seq.
Factiones Hæxiorum & Cabliavensium in Hollandia - 219
- Heeckerensium & Bronchorstanorum in Geldria 516. & 517
Faminæ pariter ac Masculi in Comitatibus & Ducatibus Cliviæ, Julix, Montium, Marcæ Westphalicæ & Ravensbergæ succesſerunt - 128
Feminæ quædam fatidicæ - 43
Feuda Clivensia - 184
Feudum Fiduciæ quale? 200
Flenium ubi? - 35
Fletio Vleuten, rectius Vleuten 36
Flevus alveus & lacus - 31
Florentii, Comitis Hollandiæ, parricidæ in Prussiam abeunt, ibique civitates condunt - 228
Fossa Corbulonis - 65
- Drusiana - 32
Fossarum Drusianarum cur meminerit Suetonius - 32
Voorburg, vulgo Voorburg, unde nomen habeat? - - 35
- cur Elinum dicatur ibid.
- Fortuna nonnunquam appellatur ibid.
Franci quando orti? - 28
- qui populi? - 32
- sunt origine Germani 39
- fabulæ de illorum origine 40
Franci Salii unde sic cognominati 81
- ubi vestigia illorum 87
Fridericus Austriacus non habuit commune imperium cum Ludovico Bavaro 232
Fridericus, Burggrafius Noribergensis, in Principum numerum refertur a Rudolpho Imperatore 290
- Palatium Burggrafiorum aliaque vendidit Noribergensibus ibid.
- emit Marchiam Brandenburgensem ibid.
Fridericus, Dux Brunsvicensis, Imp. electus occiditur - 404
Friderici, Isenburgii Com. parricidium 263
- bellum propterea ortum ibid.
- propter commissum parricidium ultimo supplicio afficitur, & rotæ imponitur 430
Friderici III. Imp. expeditio contra Carolum Audacem - 321
- expeditio pro liberando filio 317
Frisii unde nomen habeant 37
- divisi in majores & minores ibid.
Frisiæ fines - 198
- citerior & superior quæ? ibid.
Frundenberg monaster. quando conditum 252

Digitized by Google

G.

Galatæ & Gallogræci qui? 9
Galba Imperator - 66
Galbæ nomen Germanicum 47
Galliæ Belgicæ fines tempore Julii Cæsaris & Augusti - 49
Gallienus quid in Germania gesserit 76
- nomen Germanici affectat ibid.
Gehmensium Dynastarum Genealogia 364
Geldriæ Comitum & Ducum origo 127
- Comitatus origo - 473
- nominis ratio 474
- situs, fluvii, urbes &c. 475
Geldria præfectura cum aliis locis vicinis cedit Regi Prussiæ - 482
Geldriæ octo Præfecti 497. seqq.
- illorum origo - 499
- quando Comites appellati 502
- Comitatum acquirit Otto, Nassaviæ Comes ibid.
- Tetrarchiæ - 480
Gelduba - - 22
Gennepium oppidum Clivense 179
Gerhardus I. Geldriæ Comes 502
Gerhardus II. Comes Geldriæ 505
Gerhardus III. Geldriæ Comes 506
Gerhardus I. Comes Juliacensis 385
Gerhardus II. Comes Juliac. 386
Gerhardus III. Comes Juliac. 387
- Henrico IV. Imp. adhæret ibid.
Gerhardus IV. Juliac. Comes 388
Gerhardus V. Comes Juliac. cum Aquisgranensibus circa præfecturam Aquisgran. bellum gerit - 395
- pacis arbiter inter Johannem III. Duc. Brabant. & Reinaldum Falckeburgicum ibid.
- confunditur cum Gerhardo nepote 396
Gerhardus, Dux Montium, Juliæ, & Comes Ravensberg. - 450
- cum Theodorico Mœrsano, Archiepiscopo Colon. pactus est circa ditiones suas, si absque prole decederet - ibid.
- liberos tandem suscipit utriusque sexus - 451
- opem fert Theodorico, Archiep. contra Adolphum, Cliv. Ducem ibid.
- bellum gerit cum Arnoldo Egmundano circa Geldriæ Ducatum ibid.
- prælio ipso S. Huberti die superat Arnoldum Egmundanum ibid.
- Ordinem S. Huberti instituit 452
- jus suum in Ducat. Geldriæ & Comitat. Zutphaniens. vendit Carolo Audaci, D. Burgundiæ ibid.
Gerhardus, Com. Marcanus, fit Episcopus Monasteriensis 264
- Collegium Borkense fundat 265
Gerhardus I. Comes Ravensberg. 469
Gerhardus II. Comes Ravensberg. 469
Gerhardus, Juliacensis Comes, matrimonio cum Margaretha, filia Ottonis, Com. Ravensburgensis & Montium, inito, in utrumque hunc Comitatum succedit 444
Germani in Lucis & Nemoribus sacra suspicabantur egerunt - 43
- cur templa apud illos rara ibid.
- castitatem observarunt ibid.
- adulteria puniverunt ibid.
- matrimonia serius contraxerunt ibid.
- agriculturæ cur parum studuerint? ibid.
- quo ciborum & potus genere maxime usi fuerint - 44
- nummos an habuerint & quales ibid.
- quibus vestibus usi? - ibid.
- utplurimum flavos crines habuerunt 44
- cur liberos recens natos fluviis immerserint - 45
- res ipsorum publica & privata ad belli studium fuit accommodata ibid.
- cremabant defunctorum corpora ibid.
- fide olim aliis populis prælati ibid.
- in militiam Romanam & custodiam corporis allecti ab Imperatoribus Romanis - ibid.
- qua lingua usi? - 46
- litteris haud fuerunt destituti 47
- cur græcis characteribus usi fuerint? ib.
Germani, unde nomen habeant? 3
- variæ de illorum origine sententiæ 2
- a Scythis orti - 3
- Ingævones, Istævones, Herminones qui? 4
- Reges ipsorum apud Berosum conficti 3
- unde nomina sua acceperint? 5
- Gallorum nomine nonnunquam venerunt - 7
Germania cis- & trans-Rhenana 2
Germanorum Sacerdotes Druides 42
- victimæ humanæ - ibid.
- Dii - ibid.
- templum Tanfanæ - 42
Germani irrumpunt in Provincias Romanorum - 76
Germanicus a Tiberio contra Germanos mittitur - 59
- tres expeditiones contra Germanos suscepit - 60
- summa fide & feliciter res gessit 60. 61
- nummus in ejus honorem cusus ibid.
Gochium municipium - 182
Godescalcus quis fuerit? - 112
- legit Augustini libros ibid.
- ejus doctrinam circa prædestinationem amplectitur - ibid.
- damnatur ad perpetuam custodiam 113
Gordianus cur victor Germanorum appellatus - 76
Gothefridi, Regis Daniæ, expeditio contra Carolum Magnum 108
Gregorii VII. P.R. Dissidia cum Henrico IV. Imp. - 214
- vita ejus descripta - ibid.

Gri-

Digitized by Google

Grines ubi? - 35
Griethusium oppidum Clivense 179
Gricthanum municipium - 183
Gugern - 20

H.

Hadrianus Imp. an Cliviam condiderit? 72
- pacem cum Germanis colit ibid.
- cur Germanicus dictus? ibid.
Hammona unde nomen suum habeat? 240
Hardervicum 495
- Academia ibi quando instituta ibid.
Hattnegium oppidum - 241
- fuit Imperii Curtis ibid.
Heinsbergia Dynastia describitur 408. seq.
Heusdana Dynastia Comitatus Teisterbantiæ olim pars fuit - 196
- ejus Dynastarum Genealogia 202
- quomodo Hollandiæ Comitibus obvenerit 203
Henricus I. cur Auceps dictus? 209
- an nummi cum ejus Icone & avicula extent? - ibid.
Henricus I. Geldriæ Comes - 503
- uxor ejus cujus familiæ? ibid.
- quæ in dotem acceperit? 504
Henricus, Geldriæ Com. Abbas Stabulensis 507
- Episcopus Leodiensis factus ibid.
- deponitur - ibid.
- necatur - 508
Henricus, Windecciæ Dominus, Comes Montium factus, sed breve temporis spatium ei præfuit - 443
Henricus I. Dux Limburgensis, Henrici IV. Imp. partes deserit & reconciliatur 432
Henricus II. D. Limburgensis, controversiam cum Godofredo circa Ducatum Lotharingiæ componit, matrimonio filiæ suæ cum Godofredo III. D. Lotharingiæ 433
Henricus III. Dux Limburg. 433
Henricus IV. Dux Limburg. matrimonio cum Kunigarda, filia Adolphi IV. Comitis Montium, succedit in Comitatu Montium - 434
Henricus I. stirps Comitum Luceburgensium, e Comitibus Limburgicis ortorum 435
Henricus II. Comes Luceburg. qui cum fratribus in prælio Woringensi periit 435
Henricus III. Comes Luceburg. Imperator factus ejus nominis VII. - 436
Hercules apud Germanos - 5
- Deusionensis - 12
- Magusanus & Saxsanus 34
Hervordia quando condita - 465
Hervordiense Cœnobium Vestalium quando institutum? - 465
Hermannus I. Comes Ravensbergensis 467
- Lothario, Saxoniæ Duci, adhæret contra Henricum V. Imp. ibid.
Hermannus II. Comes Ravensberg. 467
- res ejus gestæ - ibid.
Hierosolyma capta & nummi in illam cusi 68. 70
Hœrdense municipium - 243
Hohenzollerani Comites an a Columniis orti? - 122
Hollandiæ nomen unde? 487
- quando ortum - ibid.
- Comitatus origo 197. 199
Holtenum oppidum Clivense 180
- Castrum prope Osnabruggam ibid.
- familia Holtena 180. 181
Horstmariensis Dynastia quando familiæ illustri de Morien in feudum a Monasteriensi Episcopo data? - 232
Horstmariensis castri descriptio 265
- qui illud possederunt - ibid.
Horologium Carolo M. donatum 107
Hungari Germaniam invadunt 209
- an iidem cum Hunnis? - 209
- quando Christianam religionem receperint? 213
- magna clade afficiuntur ab Henrico Aucupe 210
Hugo, Lotharii filius, Lotharingiam recuperare studet 118
- captus a Carolo Crasso oculis privatur ib.
Hugonis Capeti stirps 173. 103
Hunibaldus impostor 6
- ejus scripta an a Trithemio conficta? ibid.
Hunni in Galliam, Germaniam & Italiam irrumpunt - 90
- descriptio illorum - ibid.
- vestigia illorum in Germania 91
- in campis Catalaunicis vincuntur ibid.
Huissenum oppidum Clivense 179

I.

Jacobæa, Johannis Wilhelmi, ultimi Cliviæ Ducis, uxor, adulterii accusatur 357
- suffocatur - ibid.
Iburgum castellum ubi? - 12
Imperatorum inde a Conrado I. usque ad Ferdinandum II. series - 119. 120
Indæ in Ducatu Juliacensi fluvii descriptio 375
Johannes Groperus Susatensis, Cardinalis factus, scriptis defendit dogmata Pontificia - 339
Johannes, Comes Luceburgensis & Rex Bohemiæ - 436
Johannes I. Cliviæ & Teisterb. Comes 202
- filius ejus Rosti nomine ibid.
Johannes II. Comes Cliviæ, propter successionem in Cliviæ Comitatum controversiam habet cum Comitibus Marcanis 234
- fuit antea Clericus, nondum vero Sacerdos - ibid.
Johannes, Cliviæ Comes, uxorem ducit Mechtildem - 235
- perperam refertur Mechtildi supervixisse - - ibid.
Johannis I. Ducis Clivensis, nativitas, educatio, iter Navarrenum 298. 299
- bellum gerit pro Susatensibus contra Archiep. Coloniensem 300. 301

Jo-

Digitized by Google

Johannes I. Dux Clivensis, iter Hierosolymam suscipit 302
- bellum Sustatense componitur ibid.
- in bello inter æmulos circa Episcopatum Monasterienſem, Hojani partes amplectitur 303
- Philippo Burgundo contra rebelles Gandavenſes auxilium fert 303. 305
- recipitur inter Equites Ordinis Aurei Velleris ibid.
- matrimonium init cum Elisabetha Niverſia 304
- Davidem, Episcopum Ultrajectinum, defendit 305
- Legationem mittit ad Pontificem Romanum 307
- bellum cum Archiepiscopo Coloniensi circa præfecturam Santenſem 304
- pax inter ipsos confecta 308
- bellum Geldricum continuat cum Carolo Audace ibid.
- idem continuat cum Maximiliano Imperatore 312
- quæ monasteria extruxerit 313
- oratio ejus quotidiana 315
- pacta & uniones ibid.
- obitus ejus ibid.

Johannis II. Ducis Cliviæ, nativitas, educatio & liberi naturales 318. 319
- fratri Engelberto, Ultrajecti contra factionem Cabliavenſium Gubernatori, auxilium fert 319
- Susati nuptias celebrat cum Mechtilde Hasſiaca 320
- dimidiam partem Comitatus Cattimelibocenſis cum Mechtilde acquirit 320
- a Friderico III. & Maximiliano de Ducatu Cliviæ & Comitatu Marcano investitur ibid.
- Aurea Rosa ab Innocentio VIII. Pont. Rom. donatur 321
- Maximiliano Imp. in bello Geldriæ aſſiſtit 321. ſqq.
- pacto cum Wilhelmo Juliacenſi inito ipsius ditiones cum suis in perpetuum univit 324
- multa in favorem Equestris Ordinis constituit 325

Johannes III. Dux Cliviæ, ducit Mariam Juliacenſem 327
- filia ejus Sybilla nubit Johanni Friderico, Elect. Saxon. renuntiatione in ditiones paternas facta 327
- Anna, ejus filia, nubit Henrico VIII. Regi Angliæ, ſed iterum repudiatur & quibus ex cauſis ibid.
- Amelia, tertia filia, cælebs obiit 328
- Prædonum colluvium compeſcit 329
- in Ducatibus Juliacenſi, Montium & Comitatu Ravensbergenſi ſuccedit 330

Johannes III. Dux Cliviæ, a Carolo V. inveſtitur 330
- Reformationem Religionis in ſuis ditionibus inſtituit ibid.

Johannes, Naſſaviæ Comes, Engelberti, C. Marcani, fororem ducit 276
Johannes Fridericus, Elect. Saxon. ducit Sybillam, Johannis III. Ducis Cliviæ, filiam 327
- deſponſata ei fuit Caroli V. ſoror Catharina ibid.

Johannes, Comes Ravensbergenſis 469
Johannes Wilhelmus, Comes Ravensb. 470
Johannes Wilhelmus, Dux Cliviæ, nuptias celebrat cum Jacobæa, Marchionissa Badenſi 357
- incidit in debilitatem animi ibid.
- obiit anno 1609. ibid.

Irmenſula unde ſic dicta & in quem finem initio poſita? 99
Iſalæ deſcriptio 476
Iſerlona urbs 240
Iſelburgum municipium 183
Iſelburgicum caſtrum a quo conditum 262
- dirutum 263

Judicium Vehmicum unde ita dicatur 107
- a Carolo M. inſtitutum ibid.
- ſimile fuit inquiſitioni Hiſpanicæ ibid.

Judithæ, uxoris Ludovici Pii Imperat. ſtirps 464. & 109
Juhonum civitas quæ? 66
Juliacenſis Comitatus & Ducatus Præfecturæ & urbes 365
- Dominia 370
- Abbatiæ ibid.
- Monaſteria 371
- Fluvii 372

Juliacenſium Comitum origo 327. 385. 386
Juliacenſes Comites quasdam ditiones a Comitibus Palatinis in feudum tenent 365
Juliacum, unde nomen habeat? 20
Julianus bellum gerit cum Francis Saliis 82
- litteris Athenis fuit imbutus ibid.
- ne Chriſtiani literas humaniores diſcerent vel docerent Edicto prohibet ibid.
- Alemannos vicit ibid.
- caſtra collocat in Capellatio 83

Julii Cæſaris res cum Arioviſto 49
- expeditiones in Germaniam 50

Julius Cæſar, ubi pontem Rheno impoſuerit 51
- expeditio ejus in Britanniam 51
- ei ſe dedit Vercingetorix 52

K.

Korvenheim municipium 183

L.

Laſſi qui? 87
Lecca fluv. quando ortus? 30. 32

Digitized by Google

Legio Fulminatrix 73
- an ejus precibus pluvia miraculose obtenta? ibid.
Leibnizii sententia de origine Francorum 39
Leoni IV. Pont. Rom. lingua non fuit amputata 106
Levazinum ubi? 35
Levoldus a Northof, Ephorus Everhardi, Comitis Marcani, & filiorum ejus 274
Lex Salica, a quo lata 86
- unde Salica appellata? ibid.
- ubi lata, variæ Leibnizii & Gundlingii sententiæ? ibid.
Limburgense castrum quando conditum 432
Limburgensium Comitum & Ducum origo & Series Genealogica 431
Lingena Dynastia, hodie Comitatus, conjuncta fuit cum Comitatu Tecklenburgico 463
- a Carolo, Duce Geldriæ, in feudum recipitur 529
- ademta Conrado, Comiti Tecklenburgico, a Carolo V. atque Maximiliano Bureno data ibid.
- ad Principes Nassavio-Arausionenses quomodo pervenerit ibid.
- Fridericus, Rex Prussiæ, illam vindicat ibid.
Lingua Celtica quæ? 46
Linguis exciſſis, qui locuti? 106
Lipſtadium quando conditum? 239
- quando Clivix Ducibus obvenerit ibid.
Lobithanum teloneum uſurpatur a Duce Geldriæ 354
- vindicatur a Friderico II. Imp. ibid.
- transfertur in Duces Clivix ibid.
Lotharius I. Imperator totum Francorum Regnum ad ſe rapere ſtudet 111
- bellum cum fratribus Ludovico German. & Carolo Calvo gerit 112
- prælium ejus cum fratribus luctuoſum ibid.
- Regnum cum fratribus Virduni dividit ibid.
- Imperio ſe abdicat 113
Lotharius junior divortium a priore conjuge facit 114
- matrimonium cum Waldrada init ibid.
- filium Hugonem ex Waldrada ſuſcepit 115
Luceburgenſis Ducatus a Wenceslao Imper. in dotem datur nepti ſuæ, conjugi Antonii, Ducis Brabant. 438
Ludenſcheidium 242
Ludgerus, Epiſcopus Monaſterienſis primus 104
- Werthinenſis Abbatiæ conditor unde ortus? 248
Ludolphus I. Cliv. & Teiſterb. Com. 201
Ludolphus, Saxoniæ Dux, Henrici Aucupis ſvus, a Wittekindo ortus 117
Ludovicus Balbus non fuit Imperator 116
Ludovicus Barbatus, ſtirps Landgraviorum Thuringiæ 473
Ludovicus Germanicus quid acceperit diviſione Virdunenſi 110
- bellum gerit cum Selavis 113
- fœdus cum fratribus Confluentiæ iniit 114
- dividit Lotharingiæ Regnum cum Carolo Calvo 115
- exercitum contra Carolum Calvum in Italiam mittit ibid.
Ludovici II. Imp. obitus ibid.
Ludovicus junior, Rex Germaniæ, alteram Lotharingiæ partem quoque obtinet 117
Ludovicus Teiſterbant. Comitum propagator 193. 196
Ludovicus XIV. Rex Galliæ, Ducatum Luceburgenſem præſendit 440
Ludovicus Pius Saxonibus aliorſum translatis libertatem reſtituit 108
- Bernhardum nepotem excœcari jubet 109
- pœnitet eum iſtius pœnæ ibid.
- Cleri mores emendare ſtudet ibid.
- ducit Hermingardem priorem conjugem 108
- ducit alteram conjugem Judithum 109
- Corbejam novam inſtituit jubet 110
- Haroldum, Daniæ Regem, e baptiſmatis fonte elevat ibid.
- bellum cum filiis gerit ibid.
- deponitur ibid.
- Numæ Pompilio comparatur 110
- reſtituitur ibid.
- Epiſcopat. Hamburgenſem inſtituit 111
- moritur ibid.
Ludovicus I. Comes Ravensbergenſis, & res ejus geſtæ 468
Ludovicus II. Comes Ravensbergenſis, & res ejus geſtæ ibid.
Ludovicus, Com. Ravensberg. Epiſcopus Osnabruggenſis, bellum cum Engelberto, Com. Marcano, gerit 272
- deſcribitur ibid.
Lugdenum quando condi cœperit 36
- unde nomen habeat ibid.
Lupiæ fluvii deſcriptio 256
Luna oppidum unde dictum 240
- Leonem inſignia accipit 241
- obvenit Dynaſtis Wolmenſteiniis ibid.
- venditur Comiti Marcano ibid.
Lurhardus, Clivix Comes 206

M.

Magnentius origine Germanus 81
Majores Domus qui? 95
- ſeries ipſorum ibid.
Marcæ Weſtphalicæ Comites unde orti? 259
- deſcendunt e Comitibus Teiſterbantinis ibid.

Digitized by Google

Mareæ Weſtphalicæ Comitum Tabula Genealogica - 260
Marchiæ Weſtphalicæ urbes, oppida & municipia - 238. & ſeq.
- Caſtra - 244
- Monaſteria - 248. & ſeq.
Marchiæ Weſtphalicæ Præfecturæ - 238
- urbes majores, minores, municipia ibid.
Mareſcalli Imperii per Weſtphaliam 275
Maria Eleonora, filia Wilhelmi, Cliviæ Ducis, primogenita, nubit Alberto Friderico, Duci Pruſſiæ - 350
- iter in Pruſſiam ſplendido comitatu ibid.
Marſi ubi habitaverint? - 14
- diverſi a Marſatis - ibid.
Maximiani Imp. res geſtæ cum Francis nimis exaggerantur - 78
Maximilianus I. captivus detinetur a Gandavenſibus & Bruggenſibus 453
Maximilianus I. ducit Mariam Burgundicam 217
- Rex Galliæ, ditiones Burgundicas invadit - ibid.
- in cuſtodiam datur - ibid.
- liberatur e cuſtodia - ibid.
- cur Maximilianus appellatus fuerit 322
Maximilianus ſpem ſucceſſionis Saxoniæ Ducibus in Ducatus Juliæ & Montium, a Friderico III. factam, irritam reddit 324. & 330
Maximinus Imp. nimis extollit res ſuas in Germania geſtas 75
Mediolanum cis Rhenum & Friſiorum 29
Meinhevelli proſcripti - 221
Menapii ubi habitaverint & unde nomen habeant - 22
Mereníe Monaſterium quando conditum? 215
Merovæus an filius Clodionis 89
- fabula, quod ex ſolo appetitu Beſtiæ vel viri cujusdam in matrem ejus conceptus fuerit ibid.
Meinwerci, Epiſcopi Paderbornenſis, genus 474
Mœrſanus Comitatus Ducum Clivenſium feudum eſt - 361
- ad Principes Naſſavios quomodo pervenerit? - 362
- vindicatur a Rege Pruſſiæ ibid.
- erigitur in Principatum Imperii ibid.
- ejus Comitum Genealogia 361
Monaſterienſis civitas ejicitur ex fœdere Hanſeatico - 303
Monaſteria in Comitatu & Ducatu Juliacenſi - 371
Monaſteria in Ducatu Cliviæ 186. 187. & 188
Monaſteria Marcæ Weſtphalicæ 252
Monaſteria in Comitatu Ravensberg. 465. 466
Monaſterium Veteris Campi quando conditum? 217
Monaſterium Inſulæ S. Mariæ quando conditum? 216
Montenſium Comitum in Ducatu Geldriæ Origo & Genealogia 537. & ſeqq.
Montium Comites & Duces a Comitibus Teiſterbantinis originem ducunt 425
Montium Ducatus Præfecturæ, Urbes, Municipia, Dominia 425. & ſeqq.
Morrianæ illuſtris familiæ antiquitas 405
Mos Reges & Principes feutis imponendi 86
Moſæ deſcriptio - 373
Moſellæ deſcriptio - 512

N.

Nabalia fluvius 31
Naſſavio-Arauſionenſium Principum Genealogia - 277
Navium ſigna - 124
Nemoris Comitatus & feudum Palatinum 397
Neomagi Carolus M. palatium condidit 480.
Neomagum, libera Imperii civitas, quando Geldriæ Comitibus ſubjecta fuerit? 487.
Neomagi urbis deſcriptio & fata 484. & ſeqq. 488
- Inſcriptio portæ ejus Heſſelianæ 485
Neomagum qui deſcripſerint 484
- Antiquitates circa illud repertæ 34 ibid.
Neoradium oppidum - 242
Nero Imperator & res ſub illo geſtæ in Germania 65. 66
Neoſtadium oppidum - 242
Nervii, an Galli, an Germani? 20
Neuenaricus Comitatus deſcribitur 406. 407
- Duci Neoburgico obvenit 407
- controverſia de eo cum Archiepiſcopo Colonienſi - ibid.
Nierſa fluvius - 479
Norbertus quis fuerit origine? 215
- Autor ordinis Prænonſtratenſis ibid.
- Autor, ut Monaſterium Bevberg fuerit conditum - 216
Normanni Saxoniam vaſtant 117
- irrumpunt in Friſiam - 118
- magnam cladem inferunt Proceribus Saxoniæ juxta Ebbeckesdorpam 117
Nortmanni in Germaniam inferiorem irrumpunt - 204
Noveſium - 18
- legenduni loco Geſoniæ apud Florum, ibid. 22
Nobiles de Salingsleve ſeu Sandersleve ubi? - 364
Nummi ferrati unde ſic dicti? 44

O.

Obtricenſe oppidum - 19
Ordo S. Huberti quando & qua occaſione inſtitutus? - 452
- quando & qua occaſione renovatus? ib.
- ejus leges - ibid.
Orſavium municipium - 181
Octavius Auguſtus, cur Auguſtus dictus? 53
- Duces ejus contra Germanos miſſi ibid.
- clades ejus Lolliana - ibid.

Octa-

Octavius Augustus Drusum privignum contra Germanos mittit - 54
- Tiberium contra eosdem mittit 55
Otho Imperator se ipsum interfecit 67
Otto, Comes Marcanus, Præpositus Ultrajectinus - 265
- abdicat se Clericatu - ibid.
- frustra in Comitatum Marcanum succedere studet - 266
Otto, Clivix Comes - 230
- controversia cum Nobilibus de Dorinchoven - ibid.
- Dominium Alteanum Everhardo Hornano in feudum dat 231
- Ludovicum, filium Henrici, infantis Hassiæ, ad Episcopatum Monasterienſem promovet ibid.
- controversia cum Archiepisc. Colon. propter Comitatum Hülckeradiensem - ibid.
- moritur Horstmariæ 232
Otto Nassavius primus Comes Geldriæ factus - 502
- acquirit Zutphaniæ Comitatum ibid.
- res ejus gestæ - ibid.
Otto II. Comes Geldriæ 505
Otto III. Geldriæ Comes 508
- Imperatoria dignitas ei oblata ibid.
Otto, Ravensbergensis Comes, jure uxoris Margarethæ, filiæ Adolphi VII. Comitis Montium, succedit in Comitatum Montium - 467
Otto II. Comes Ravensbergensis, & res ejus gestæ - 468
Otto III. Comes Ravensbergensis, & res ejus gestæ - 469
Otto Reineccensis, primus Comes Bentheimensis - 459
Ottonis IV. Imperatoris dissidium cum Pont. Rom. - 261
Ottonis Sagittarii commoratio in aula Clivensi - 282
Ottoni, Saxoniæ Duci, Imperium oblatum 118
Ostium Rheni Fridericus I. aperiri jubet 31
- quando obstructum ibid.

P.

Parisiensis schola instituitur 106
- quando Academiæ formam acceperit? ibid.
Pestilentia per Westphaliam & Germaniam grassatur - 275
- causa ejus Judæis fuit tributa ibid.
Petronella, Lotharii Imperat. soror 502
- condidit Abbatiam Rhenoburgensem ibid.
Philippi & Ottonis IV. Imperatorum dissidium & factiones 260
Pharamundus, primus Francorum Rex 86
- quando Rex electus ibid.
- scuto impositus ibid.
Philippus Pulcher, Rex Galliæ, Guidonem, Flandriæ Comitem, captivum detinet - 228
- bello propterea petitur 230. 231
- delet ordinem Templariorum 231
Philippus, Ravensteinensis, Wienendalensis & Breskesiæ Dynasta - 315
- eo mortuo Dynastia Ravensteinensis & Wienendalensis cum Ducatu Clivix conjunguntur 318
Philippus Clivius, filius Johannis II. certis conditionibus accipit Dominium Angelomontanum - 327
Pius II. classicum contra Turcas canit 306
- novum ordinem Mariæ Bethlehemitanæ præfigit ibid.
- Arnoldo, Duci Geldriæ, contra inquietum filium Adolphum auxilium fert - ibid.
Pipinus Heristallus - 95
- Landensis - ibid.
- Crassus, seu Heristallus, Radbodum, Regem Frisiorum, debellat 96
Pipinus Brevis, pater Caroli M. - 97
- Rex Francorum constituitur 98
- cum Longobardis bellum gerit ibid.
- ejus filii - ibid.
Plettenbergium oppidum 242
Plinius major libro VII. H. N. c. 26. non loquitur de Tacito, Annalium scriptore 4
Plinius junior an Autor libri de Viris illustribus 8
Populi cis Rhenum Germanicæ originis 1
- qui primum Rhenum transgressi 1
Posthumus Imperator quæ gesserit in Germania & Gallia - 77
- Restitutor & Pacator orbis dictus ibid.
- Castri Altini & aliorum conditor ibid.
Præfecturæ Clivenses quæ? 183
Prætorium Agrippinæ 36
Preces primæ a Ducibus Cliviæ solis conferuntur - 294
Probus Imp. Francos vicit - 77
- Francos in Pontum transtulit ibid.
- nummus in ejus victoriam cusus ibid.
Proculi res gestæ contra Germanos 78
Protestantes Aquisgrano ejecti 342

Q.

Quatuor Viratus Imperii conflictus 212

R.

Radbodus, Rex Frisiorum - 96
- cur religionem Christianam non receperit? - 97
Radbodo mortuo doctrina Evangelii apud Frisios prædicatur - 101
Rainaldus primus, Geldriæ Dux, prælio Woringensi captus, renunciat omni juri in Ducatum Limburg. 435. 442

Ra-

Digitized by Google

Ravensbergenſis Comitatus etymologia, ſitus, fluvii, urbes, municipia 464
Ravensbergenſium Comitum origo 127. 466. & 467.
- Genealogia - ibid.
Ravenſteinenſium Dynaſtarum Genealogia 363
Ravenſteinenſis cum Wienendalenſi & Breskeſiæ Dynaſtiis cedunt Adolfo Clivio 315
- poſſidentur ab ejusdem filio 317
- redeunt ad Ducatum Cliviæ 318
Reeſæ civitatis origo, Privilegia, mutationes - 172. 173
Reformatio religionis in Ducatu Cliviæ, Juliæ &c. - 330
- in Archiepiſcopatu Colonienſi 339. & 340
- in Comitatu Ravensbergenſi 470
Reges & Imperatores Carolingici unde originem ducant? - 90
Regnum Francicum dividitur inter Clodovæi M. filios - 93
Regum & Imperatorum Carolingicorum Tabula Genealogica - 99
Regum Francorum, Tab. Genealogica 88
- cur Merovingici appellentur? ibid.
- Inſignia - ibid.
Regni Lotharingici origo - 112
Regnum Francicum dividitur inter filios Pipini brevis - 98
Regni Francici diviſio Virdunenſis 112
Religio Chriſtiana quando in Germaniam propagata - 80. 81
- cur & quousque iterum obnubilata 81
Rhedana Dynaſtia quomodo ad Comites Tekleburgenſes pervenerit 463
- quomodo ad Bentheimenſes? 464
Rhedana Dynaſtia pervenit ad Comitem Tekleburgicum - 447
Rhenus quot oſtia habuerit? 31
- quomodo Scriptores circa illa concilianti? - ibid.
- oſtium ejus quando obſtructum ibid.
Rheni decurſus - 475
- quæ loca alluat 128. 129
- oſtia quot - 130
Reinholdus, Cliviæ & Teiſterbant. Comes 201
Reinoldus I. Geldriæ Comes 509
- bellum gerit cum Ludovico Huſſo, Epiſcopo Monaſterienſi 512
- Monaſteria ab illo condita ibid.
Reinoldus II. Geldriæ Comes, Dux creatus 512
- bella ejus cum Johanne III. Duce Brabantiæ - 513
- uxoris ejus Sophiæ pater Florentius cur mercator dictus? ibid.
Reinoldus II. Geldriæ Com. Eleonoram, poſteriorem conjugem, ob lepræ prætextum repudiat - 513
- Leodienſi Epiſcopo contra cives rebelles auxilium fert - 514
- Eduardo III. Regi Angliæ, contra Gallos opem tulit - ibid.
Reinoldus III. Geldriæ Dux, valde obeſus in cuſtodia factus - 515
- bellum ejus cum fratre & factiones utriusque - 516 ibid.
- captus a fratre - ibid.
Reinoldus Juliæ & Geldriæ Dux a Ruperto & Sigismundo inveſtitus fuit 404
- bella ipſius, Clivenſe & Brabantinum 405
- captus ab Adolfo, Comite Clivenſi, dimittitur - ibid.
- auxilium fert Johanni Herculeo contra Wilhelmum, Hollandiæ Comitem - ibid.
Ringelbergium municipium Tubantiæ Comes 181
Rixfridus, 206
Robertus, Comes Montenſis, Epiſcopus Paderbornenſis eligitur 446
Robertus, Cliviæ & Teiſterbant. Comes 196. & 200
Rolandus, an Caroli M. Sororius? 102
- fabulæ de eo apud Pſeudo Turpinum - 102
Romani clade afficiuntur apud Lucum Baduhennam - 63
Roſendaliæ caſtri in Ducatu Geldriæ amœnitas - 495
- ejus mutationes 497
Rudolphus de Covordia cum aſſeclis ſupplicio rotæ affectus 221
Ruræ fluvii Weſtphaliæ deſcriptio 254
- in Ducatu Juliacenſi deſcriptio 375
Rurortanum municipium 181
Ruxnerii Thurnier-Buch eſt ſuſpectæ fidei 210

S.

Sablones - 28
Sacer Clivus apud Horatium 28
Saltus Clivenſis - 30
- cur ſacrum nemus? ibid.
Salefelt pagus ubi? incertum 116
Santenæ civitatis origo, privilegia, mutationes - 171
- dicta olim Colonia Trajana ibid.
Saxones diviſi in Weſtfalos, Angrivarios & Oſtfalos - 99
- qualem reipubl. formam habuerint 92
- Wittekindus M. perperam Rex ipſorum vocatur ibid.
- ubi habitaverint - 79
- an ſub Foſis apud Tacitum lateant ibid.
d Sa-

Digitized by Google

Saxones piraticam exercent 79
- unde nomen habeant ibid.
- littus Saxonicum ab ipſis dictum ibid.
- quando innotuerint 40
- an iidem cum Foſis ibid.
- unde nomen habeant ibid.
- piratæ 41
- quo navigiorum genere uſi fuerint 42
- usque ad Rheanum habitarunt 41
- acceſſuntur in Britanniam ibid.

Scutum Woodwardianum 10

Scherenbeckium oppidum Cliviæ 180

Schowenburgenſium Comitum Genealogia 364

Silvanus origine Germanus 81
- an nummi in ipſum cuſi extent ibid.

Sicambri in Pannonia 45

Sicambri ubi habitaverint? 12
- unde nomen habeant? ibid.

Siegburg caſtellum 12

Slavi ſeu Venedi Francos primum invadunt inſtinctu cujusdam Samonis 94

Smetii pater & filius Antiquitatum ſtudioſi laudantur 34

Smithuſianum teloneum quando ad Cliviæ Comites pervenerit 235

Societates Roſaria, ſive vom Roſenkrantz, Roſkam, & Geckengeſellſchafft, inſtitutæ ab Adolphio, Comite Cliv. & Marcano 284

Sonsbecium municipium 182

Stadingi hæretici qui? 222
- expeditio contra illos ſuſcepta & cur? ibid.

Stauriæ jus 485

Steinfurtenſes Comites olim dicti die Junckherren von Steinfurth 460

Strombergenſis Burggrafiatus pervenit ad Epiſcopatum Monaſterienſem 446

Stryenſis Comitatus 197. 198. & 278

Sunici an ſubſtituendi Runicis apud Plinium 20
- an Segni ibid.

Supeni 16

Suſatenſis civitas cur ab Archiepiſcopo Colonienſi defecerit? 293

Suſatum unde dictum, & quando Colonienſi Eccleſiæ obvenerit? 94
- urbs antiqua 238
- quando ad Archiepiſcopos Colonienſes pervenerit ibid.
- deficit ab Archiepiſcopis 239

Swerta urbs unde dicta? 240

Swelmium oppidum 243

Sylva Cæſia ubi? 14

Synodus Moguntiæ habita circa bona Eccleſiaſtica 112

Synodus Moguntina alia 113

Synodus Moguntina altera contra Godeſchalcum in cauſſa prædeſtinationis 112

T.

Tablæ 35

Tacitus non fuit Galliæ Belgicæ Procurator 4
- fides ejus in rebus Germanorum 5

Talliates, qui? 16
- inſcriptiones de iis ibid.

Taſſilo, Dux Bavariæ, condemnatur & in monaſterium conjicitur 108

Taxandriæ pagus, ubi? 29

Tecklenburgicus Comitatus cedit Regi Pruſſiæ 463

Tecklenburgenſium Comitum Genealogia 458
- Engelberti, Epiſcopi Oſnabruggenſis, & Ottonis Tecklenburgenſis diſcordia & reconciliatio 462

Teiſterbantiæ Comitatus prima mentio 189
- varie ſcribitur ejus nomen ibid.
- pagus appellatur 190
- nomen Teiſterbant, unde? ibid.
- ejus ſitus 191
- male cum Taxandriæ pago confunditur ibid.
- ejus fines 192
- ejus Comitum Genealogia 193
- quando cum Cliviæ Comitatu conjunctus 194
- Comites cur Urſini appellati ibid.
- quando diſtractus fuerit 198

Tencteri ubi habitaverint 33

Terra Salica, quæ? 87
- a Succeſſione in illam non excluſæ feminæ ibid. & 128

Teudurum cis Rhenum & Friſiorum 29

Teutoburgum, ubi? 11

Teutones ubi habitaverint? 10
- expeditionem in Italiam ſuſcipiunt ibid.

Thebæa legio tota, an ſub Maximiniano martyrium fuerit paſſa? 79

Theodoricus primus, Cliviæ & Teiſterbantiæ Comes 194
- de origine ejus conjectura 195

Theodoricus II. Cliviæ & Teiſterbantiæ Comes 196. & 209

Theodoricus III. Cliviæ Comes 213
- accipit arcem Neomagenſem cum teloneo illi annexo ibid.

Theodoricus IV. Comes Cliviæ, auctoritate valet apud Fridericum I. Imp. 217
- expeditionem cruciatam ſuſcipit 218
- auxilium præſtat avunculo ſuo ibid.
- liberi ejus ibid.
- Adelheidis filia Ducem egit 219
- quando obierit 218

Theo-

Digitized by Google

Theodoricus V. Comes Cliviæ, junior dictus 218
- quando obierit - 219
Theodoricus VI. aliis V. Comes Cliviæ 219
- sub Tutela constitutus - ibid.
- cur nulla ejus in dissidiis inter Philippum & Ottonem Imperii æmulos mentio? ibid.
- Ludis equestribus Wormatiæ cum filia Barbara interfuisse dicitur 220
- matrimonio cum Mechtilde acquirit Dynastiam Dinslaken ibid.
- tres filios habuit - 221
- dissidium ejus cum Engelberto, Archiepiscopo Coloniensi ibid.
- quando obierit - 224
Theodoricus VII. aliis VI. Com. Cliviæ 222
- conjux ejus - 223
- habuit filium secundogenitum Theodoricum, dictum Luiff ibid.
- auxilium præstat Wilhelmo Imperatori - 224
Theodoricus VIII. aliis VII. Comes Cliviæ, matrimonium init cum Aleyde Hinsbergica - ibid.
- Dominium de Hilckerade & medietatem dominii de Saffenberg cum Aleyde acquirit - ibid.
- adjuvit Comit. Hollandiæ in vindicanda nece Wilhelmi patris occisi 225
- auxilium fert Archiepiscopo Coloniensi contra cives ibid.
- captus a Comite Juliacensi 226
- controversia inter ipsum & Ottonem III. Com. Geldriæ, ob varias causas componitur ibid.
Theodoricus IX. aliis VIII. Cliviæ Comes, habuit filium unicum, qui inter ipsum & Ottonem regnavit, & perperam a Teschenmachero & aliis omittitur 227
- uxor ejus fuit filia Comitis Geldriæ Ottonis - ibid.
- gratia valuit apud Rudolphum Imperatorem - 228
Theodoricus X. Cliviæ Comes, perperam ab aliis omissus 227
- conjux ejus Margaretha Habspurgica ibid.
- Comitatum Hollandiæ, postquam Florentius nefarie occisus fuit, in tutelam accepit 228
- impetrat usumfructum ex teloneo Budericensi - 230
Theodoricus XI. Cliviæ Comes, de successione controversiam habuit cum fratris defuncti filia - 232
- quot filias habuerit ibid.
- Ludovico Bavaro auxilium fert ibid.
Theodoricus XI. Com. Cliviæ, Vicariatum per Westphaliam a Ludovico obtinet 232
- Eduardo, Angliæ Regi, contra Philippum Pulchrum, Galliæ Regem, opem fert - 233
- Wilhelmo, Hollandiæ Comiti, contra Episcop. Ultrajectinum opem fert - ibid.
- cum Walramo, Coloniensi Archiepiscopo, bellum gerit circa castrum Strinckede ibid.
- fundat Collegium Canonicorum Monrebergæ - ibid.
Theodoricus, dictus Luiff, filius Theodorici VI. Comitis Cliviæ 223
Theodoricus, dictus Luiff, filius Comitis Cliviæ, Theodorici VII. 223
- acquirit Dominium Ringelbergense 226
Theodoricus, dictus de grote Luiff 225
Theodoricus, Com. Marcanus 279
- Administrator Episcopatus Osnabruggensis - ibid.
Theodoricus, Dagoberti III. filius, cur dictus Cala? 97
Theodoricus, Comes de Altena, a quo Comites Marcani descendunt 193. & 259
Theodosius Saxones debellat 84
Tiberius contra Germanos mittitur ab Augusto - 55
- Germanicum contra Germanos mittit 59
Titus Vespasianus Hierosolymam expugnat 70
- nummus in illum cusus ibid.
Tolbiacum, ubi Alemanni a Clodovæo M. devicti, ubi situm? - 93
Tolpiacensis præfectura, quando Comitibus Juliacensibus obvenerit? 16
Trajecti ad Rhenum antiquitas 35
- Ultrajectum vocatur & cur? ibid.
- Wiltaburgum appellatur ibid.
Transisalanæ nomen - 492
Tremonia civitas imperialis 245
- Albertus & Ferdinandus I. Imperatores jura sua in illam civitatem transferunt in Comites Marcanos - ibid.
- habuit proprios Comites 246
Treviri an Galli, an Germani origine? 20
Truthmannus, Comes ac Judex in Westphalia - 245
Tubantiæ Comites - 204
Tubantes, ubi habitaverint? 15
- unde nomen habeant? ibid.
Tuisto Germanorum - 3
Tungri an a Thuringis orti 18
- ubi habitaverint - 19
- vicus ipsorum Tongern ibid.

Tur-

Digitized by Google

Turbæ Colonienſes inter Robertum Archiepiſcopum & Capitulum 311

U.

Ubii cur Aggrippinenſes dicti? 15
- cur a Cattis odio habiti? ibid.
- loca & oppida illorum 16
Udenheimium oppidum Clivenſe 179
Ulpianus Imperator declaratur apud Colon. Agripp. 72
- Colonia Trajana ab ipſo deducta ibid.
- pacem cum Germanis colit ibid.
Ultrajectenſis Epiſcopatus officia aulica 198
Unio Ducatus Cliviæ & Comitatus Marcani 296
Urſio Comes 195
Urſinorum Principum Genealogia 121.122
Uſipetes ubi habitaverint? 13
- unde nomen habeant? ibid.
Unnæ Carolus IV. perperam a quibusdam coronatus fertur 240

V.

Vada 35
Varianam cladem quando & ubi Romani paſſi fuerint 58
Varus (Quintilius) clade afficitur 57
- ſe ipſum interfecit ibid.
- homo avarus ibid.
Velleda Virgo fatidica 12. 42
- ubi culta? ibid.
Vellejus Paterculus Tiberii Præfectus Equitum 55
- adulatur Tiberio 56
- iniquus in Germanicum 60
Veſaliæ civitatis origo 142
- privilegia ibid.
- fuit civitas Imperialis ibid.
- Templa 145
- Monaſteria ibid.
- mutationes ibid.
- quis illam deſcripſerit? 142
Veſalia an Aliſo 29
- Lippiæmunda & Lippeheim appellatur 30
Veſpaſianus Imp. Judæam capit 67
Vetera unde ſic dicantur 23
- ubi ſita? ibid.
- antiquitates circa illa repertæ ibid.
Vidrus fluvius 477
Vindex, Dux Rom. ſe ipſum interfecit 66
Viſigothi Regnum in Gallia condunt 88
Vitellius cur Germanicus dictus? 67
Vitus S. Martyrium paſſus 187
- ejus reliquiæ quo translatæ ibid.

W.

Waleramus Comes Juliacenſis factus ex Præpoſito Aquenſi 393
- Johanni, Duci Brabantiæ, aſſiſtit in prælio Woringenſi ibid.
- Archiepiſcopum Colonienſem capit ibid.
- Eberhardo Marcano contra Wigboldum Holtenum, Archiepiſcop. Colon. auxilium fert ibid.
Waldenſes & Albigenſes, qui? 389
- diſperguntur per totam fere Europam ibid.
Walramus ſtirps Comitum Limburgenſium & Luceburgenſium 432
Walramus II. Dux Limburgenſis, Paganus dictus 433
- Ducatum ei reſtituit Lotharius Imperator ibid.
Walramus III. Dux Limburgenſis, cum uxore Ermefinde acquirit Comitatum Luxemburg. 434
Walterus, primus Teiſterbantiæ Comes 194
Wenceslaus Imperator deponitur 404
- ab Aquisgranenſibus pro legitimo Imperatore adſumitur ibid.
Wenceslaus Dux Luceburgenſis declaratur a Carolo IV. Imperatore fratre 437
Wenceslaus, Dux Luceburgenſis filius Caroli IV. & Imperator 438
Wenceslaus, Dux Luxemburgenſis, Caroli IV. frater, captivus ducitur 399
- controverſiam habuit cum Electore Saxoniæ circa geſtationem gladii 400
Werthinenſis Abbatia, vide Abbatia
Wevelinghoven, quomodo ad Comites Bentheimenſes pervenerit? 460
Wilhelmus I. Cliviæ Dux, naſcitur 328
- Suſceptor ejus ex ſacro fonte ibid.
- a Conrado Heresbachio educatus fuit 332
- a Carolo Egmondano, Duce Geldriæ, heres Ducatus Geldriæ inſtituitur 332
- cum Carolo V. de Ducatu illo ſcriptis primum, dein bello contendit 333. & ſeqq.
- pacem cum Carolo V. init duris conditionibus 336
- conjugio cum Johanna Navarena, Pontificis Romani auctoritate, ſoluto, Ma-

Digitized by Google

to, Mariam, Ferdinandi I. filiam, ducit 336
- liberi ipſi nati 337
- Maximiliani II. coronationi ſplendido comitatu adeſt 342

Wilhelmus II. Dux Juliacenſis, a Carolo IV. & V. de Ducatu ſuo inveſtitur 398
- redemit oppidum Tulpiacenſe 399
- Wenceslaum, Ducem Luxemburgenſem, captivum ducit ibid.
- proſcribitur ibid.
- Cæſari reconciliatur ibid.
- pro filiis de Ducatu Geldriæ inveſtitur ibid.
- in Schiſmate Leodienſis Eccleſiæ partes defendit Arnoldi de Hœrne 400
- filo Wilhelmo, Geldriæ Duci, auxilium fert contra Ducem Brabantiæ 401
- ſuccedit in Geldriæ Ducatu jure matris ibid.
- bellum cum Duce Brabantiæ geſſit 402
- expditionem contra infideles Prutenos ſuſcipit 403
- Reinhardum, Schonforſtæ Dominum, bello petit propter fratrem ſuum captum ibid.
- rurſus cum Brabantinis bellum gerit ibid.
- impedrit Rupertum Imperatorem, ne Quisgrani coronaretur 404

Wilhelmus I. Comes Juliæ 386

Wilhelmus II. Comes Juliæ 387

Wilhelmus III. Comes Juliæ ibid.
- Conradoll. Imperatori opem præſtat adverſus Henricum Superbum ibid.
- Friderico imperatori carus fuit 388
- Ottoni contra Philippum, & deinde huic contra illum adhæret ibid.
- vixit adhuc 204. ibid.

Wilhelmus IV. Comes Juliæ 389
- contra Albigenſes & Waldenſes proficiſcitur ibid.
- contra Stadingos hæreticos proficiſcitur ibid.
- turpem vitam duxiſſe dicitur ibid.
- Friderico II. Imperatori contra Pontificem Romadhæret ibid.

Wilhelmus V. Comes Juacenſis, Advocatus Aquenſis conſtituitur 389. 392
- Archiepiſcopum Clonienſem, Conradum Hochſt, captivum ducit, & noveni menſe detinuit 390
- Engelbertum Falckenburgicum prælio vincit 391

Wilhelmus V. Com. Juliac. occiditur Aquisgrani cum duobus filiis naturalibus 391 & 392

Wilhelmus VI. Comes Juliacenſis, Archiepiſcopatu Colon. ſe abdicat 394
- capitur & in carcere obiit ibid.

Wilhelmus VII. Comes Juliacenſis, Marchio & primus Dux declaratur 395. & in Add.
- Ludovicum Bavarum in Italiam comitatur 396
- feuda Palatina recognoſcit ibid.
- Duci Brabantiæ auxilium fert ibid.
- Walmarum fratrem ad Epiſcopum Colon. promovet 397
- legatus ab Imperatore ad Pont. Rom. mittitur ibid.
- Eduardo, Regi Angliæ, Valeſium tra Philippum ibid.
- controverſiam habuit cum Electore Brand. circa geſtationem ſceptri 398

Wilhelmus I. Dux Montium fraud ſatis certquando Dux creatus 445
- tum ibid.
- bello inter Ottonem I. Tecklenburg. & Simonem Lippienſem priores partes amplectitur 446
- ab Adolpho I. Duce Cliv. in pugna captus fuit 447
- a filio cuſtodiæ traditur ibid.

Wilhelmus, ultimus Dux Montium, Juliæ, & Comes Ravensberg. defuncta Eliſabetha Naſſavica ducit Sybillam, Alberti Achillis, Electoris Brandenburgenſis, filiam 452
- nuptiis Maximiliani I. interfuit ibid.
- controverſiam inter Robertum, Archiepiſcopum Colonienſ. & Nobiles componit 453
- Dynaſtiam in Hirſchbergicam acquirit ibid.
- teloneum inſtituendi poteſtatem accipit a Friderico III. Imp. ibid.
- Comitiis Wormatienſibus ao. 1495. interfuit, & in illis de ſuis ditionibus inveſtitus fuit a Maximiliano Imp. ibid.
- contra Carolum Egmondanum, Geldriæ Ducem, fœdus iniit cum Johanne, Clivie Duce 454
- Johanni II. Ducis Cliviæ filio, filiam ſuam in matrimonium promittit, unitis utriusque ditionibus ibid.

VVilhelmus, Comes Montium a Rudolpho inveſtitus 443

Digitized by Google

VVilhelmus, Comes Montium, Episcopus Paderbornensis eligitur 446
- abdicat se Episcopali dignitati, & fit Comes Ravensbergensis ibid.
- filium Gerhardum habuit ibid.
VVilhelmus Imperator coronatur 509
- prædictio de ejus cæde & sepultura ibid.
VVilhelmus, Saxoniæ Dux, jus prætendit in Ducatum Luceburgensem uxoris suæ, Annæ nomine 438
- accepta pecunia jure suo cedit ibid.
- eundem Ducatum vendit Carolo VII. Regi Galliæ 440
VVilhelmus, Comes Hollandiæ, Imperator electus 224
- bellum cum Aquisgranensibus gerit ibid.
- occiditur ibid.
VVilhelmus I. Comes Ravensbergensis 469
VVilhelmus II. Comes Ravensberg. ibid.
VVilhelmus III. Comes Ravensberg. ibid.
VVilhelmus IV. Comes Ravensberg. 470
VVienendalium municipium 183
VVienendaliæ Dynastiæ Possessores 363
VVildeshusanum Collegium 117
VViltenburgum 36
VVischiorum Dynastæ 541
VVitekindus, ubi baptizatus 103
- ejus liberalitas in Ecclesiam 104
- cum Suevis bellum gerit 108
- ejus progenies ibid.
VVolfgangus primus Comes Bentheimensis 419
VVolmensteinium castrum 244
- familia desinit ibid.

Z

Zellicense monasterium, quando conditum? 211
- Craneburgum transfertur & qua occasione 231
Zutphaniæ nomen 492
Zutphaniensium Jus Feudale differt a Longobardico 494
Zutphaniensium Comitum origo & Genealogia 497
Zwentiboldus, Rex Lotharingiæ, quid Abbatiæ VVerthinensi largitus fuerit? 252

FINIS.

Addenda & emendanda.

Pag. 10. in f. leg. *contulisse*. pag. 14. Not. (2) leg. Broeckters & Broecken. Not. (6) post *dimitteretur* add. *Comiti Ravensbergensi cederet*. p. 15. Not. (3) in med. leg. Othmarsen. p. 16. N. (4) pro *superiorum* leg. *supenorum*. p. 19. N. (2) leg. *Tessenderlo*. p. 27. N. (1) in f. adde *quæ Braunius libro de Vestitu Sacerdotum de hoc Eumenio ejusque Figura p. 391. & seqq. disserit, cui tantum abest, ut figura illa Rhetorem repræsentet, ut potius militem s. strenuum Religionis defensorem præ se ferre existimet*. pag. 30. Not. (1) leg. *Rolvinckius* & *Canisius*. p. 32. N. (5) pro *in ipsa* leg. ipsam Bataverum *insulam*. p. 41. N. (9) leg. *Horsa*. p. 42. N. (6) in f. leg. *Cygenorum*. p. 44. N. (4) leg. *crenati*. p. 46. N. (1) lin. 8. del. *cum*. Not. (3) lin. 5. leg. *Gallia*. p. 49. N. (2) lin. 1. post *incolucrint*, adde *divisam fuisse*. p. 55. N. (3) lin. 1. leg. *servaverit*. p. 65. N. (4) post *produc*[illegible]*am*, adde quod. p. 80. N. (2) in f. leg. *Paraselene*. p. 86. N. (6) loco gan in voce Saalgan & aliis ibid. leg. gau. p. 93. N. (4) leg. *Werlhosium*. p. 94. N. (3) lege *Samonis* & *Franci*. p. 107. N. (2) lin. 10. leg. rerum *enim vero*. & in fine ibid. leg. de *Pace publica*. p. 109. N. (6) lin. 6. leg. *filiis*, & lin. 7. adhæserint. p. 111. Not. (2) leg. *Fidelitatis*. p. 122. N. (7) in f. leg. *mutuasse*. p. 128. in Tab. Geneal. III. adde post *Adolphum IV*. Com. Montium, ejus filiam *Ermgardim*, quæ Henrico IV. Limburgensi nupsit, patri Adolphi V. cujus filia fuit *Margaretha*, coll. infra p. 434. p. 187. N. (3) l. 4. leg. *præter*. p. 214. N. (1) lin. 6. leg. *imperium*. p. 222. N. (2) lin. 1. del. *si*. p. 225. N. (1) l. 3. leg. *parentes*. p. 230. N. (7) lin. 3. leg. *patria*. p. 232. N. (4) l. 2. leg. *investita*. p. 238. N. (2) l. 5. leg. *Rolevinkius*. p. 263. lin. 15. pro *Herburgium* leg. *Isenburgium*. p. 360. N. (1) l. 2. leg. *inter Electorem Brandeburg. & Com. Palatinum Neoburgicum*, rejecta, quæ sequitur, voce *Electores*. p. 361. N. (2) lin. 3. pro *Clivensem* leg. *Mærsanum*. p. 363. N. (3) leg. *Elect. Brandeb. & Dux Neoburgicus*. p. 367. N. (6) lin. 4. leg. *de ortis*. p. 390. N. (3) lin. 2. leg. *competierat*, *Innocentius vero III. confirmavit potius*, & lin. 4. del. *Innocentius vero III*. p. 395. N. (2) add. in fine *Diploma vero ipsum Comitatus Juliacensis in Marchionatum evecti apud Thummermuth*. Tr. Krumbstab schleust niemand auß. p. 407. in Tab. Geneal. XI. lin. 3. leg. *Frater*. p. 464. N. (1) lin. 5. leg. *Andeccensibus*. p. 463. N. (3) lin. 6. leg. *aliaque*. p. 484. N. (2) in f. leg. *conscripto*. p. 487. N. (8) in f. leg. *habeat*. p. 492. N. (1) leg. *scribitur*. p. 494. N. (1) leg. *solitum*. p. 503. N. (1) lin. 2. leg. *Ermgardim tamen secundam*, & loco *qui* leg. *quia*. p. 510. N. (4) lin. 3. & 4. del. voces *ita* & *Nos Adolphus &c*. p. 529. N. (4) lin. 3. leg. *postularet*.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google